

Priručnik Teologije Adventista sedmoga dana

SADRŽAJ

[Predgovor](#)

[Uvod - Tko su adventisti sedmoga dana?](#)

[1. Otkrivenje i nadahnuće](#)

[2. Tumačenje Biblije](#)

[3. Nauk o Bogu](#)

[4. Krist – Njegova Osoba i djelo](#)

[5. Doktrina o čovjeku](#)

[6. Grijeh](#)

[7. Spasenje](#)

[8. Smrt – Podrijetlo, priroda i konačno uništenje](#)

[9. Uskrsnuće i proslavljenje](#)

[10. Svetište](#)

[11. Stvaranje](#)

[12. Božji zakon](#)

[13. Subota](#)

[14. Crkva](#)

[15. Obredi: krštenje, pranje nogu i Gospodnja večera](#)

[16. Duhovni darovi](#)

[17. Služba pristava](#)

[18. Hrišćanski način života i ponašanja](#)

[19. Brak i porodica](#)

[20. Zdravlje i ozdravljenje](#)

[21. Biblijska apokaliptika](#)

[22. Božanski sud](#)

[23. Verni ostatak i tri anđeoske vesti](#)

[24. Drugi dolazak Isusa Hrista](#)

[25. Milenijum](#)

[26. Nova Zemlja i večno carstvo](#)

[27. Velika borba](#)

Priručnik teologije Adventista sedmoga dana

Predgovor

Prijevodi Biblije

Ukoliko nije drukčije naznačeno, svi su biblijski tekstovi navedeni iz prijevoda Kršćanske sadašnjosti, izdanje 1991 (KS).

- DF Novi zavjet, preveo Duda-Fučak
- DK Stari i Novi zavjet, preveo Daničić-Karadžić
- JB Jeruzalemska Biblija
- KK Knjiga o Kristu, prijevod Novog zavjeta
- ŠA Stari i Novi zavjet, preveo Ivan Šarić
- RU Novi zavjet i psalmi. Mostar, 2000.

Urednici

Glavni urednik

George W. Reid

Urednik

Raoul Dederen

Pomoćnik urednika

Nancy J. Vyhmeister

Pridruženi urednici

Frank B. Holbrook

Herbert Kiesler

Ekkehardt Muller

Gerhard Pfandl

William H. Shea

Angel Manuel Rodriguez

Odbor Biblijskog istraživačkog instituta

Niels-Erik Andreasen

Kai Arasola

Dalton D. Baldwin

Bert B. Beach

Enrique Bcerra

Ivan T. Blazen

W. Floyd Bresee

Ernst Bursey

Gordon E. Christo

James A. Cress

Richard M. Davidson

D. David

Raoul Dederen

Wilson Endruweit

Edgar Escobar

Arthur J. Ferch

Robert S. Folkenberg

John M. Fowler
Erwin Gane
Paul Gordon
Madelyn J. Haldeman
Grhard F. Hasel
Frank B. Holbrook
William G. Johnsson
John R. Jones
D. Robert Kennedy
Herbert Kiesler
Gregory A. King
Miroslav M. Kiš
Robert J. Kloosterhuis
SamueloKoranteng-Pipim
Donn Leatherman
Jairong Lee
Pedrito Maynard-Reid
Alfred C. McClure
Bertram Melbourne
Kenneth J. Mittleider
Ekkehardt M□ ller
Deane Nelson
Jan Paulsen
Gerhard Pfandl
Robert L. Rawson
George W. Reid
George E. Rice
Calvin B. Rock
Angel Manuel Rodriguez
Siegfried Roeske
Ariel A. Roth
William H. Shea
Tom Shepherd

Ronald Springett

Janice Staab

Artur Stele

G. Ralph Thompson

Peter M. van Bemmelen

Mario Veloso

Juan Carlos Viera

Nancy J. Vyhmeister

Werner K. Vyhmeister

Mervyn Warren

Lloyd Willis

Ted N. C. Wilson

Gerald R. Winslow

Randall W. Younker

Suradnici

- Niels-Erik Andreasen Profesor Starog zavjeta, Predsjednik sveučilišta Andrews
- Ivan T. Blazen Profesor Novog zavjeta, sveučilište Loma Linda
- Charles E. Bradford Bivši predsjednik Sjevernoameričke divizije
- John Brunt Profesor Novog zavjeta, potpredsjednik Akademске administracije, Walla Walla College
- Aecios Cairus Profesor Starog zavjeta, Adventistički međunarodni institut za više studije
- Fernando L. Canale Profesor teologije i filozofije, sveučilište Andrews
- Richard M. Davidson Profesor Starog zavjeta, sveučilište Andrews
- Raoul Dederen Počasni profesor sistematske teologije, sveučilište Andrews
- John M. Fowler Pomoćni direktor Odjela za odgoj i obrazovanje, Generalna konferencija
- † Gerhard F. Hasel Bivši profesor Starog zavjeta, sveučilište Andrews
- Frank B. Holbrook Pomoćni direktor, Biblijski istraživački institut
- William H. Johnsson Urednik *Adventist Review*, Generalna konferencija
- Herbert Kiesler Pomoćni direktor, Biblijski istraživački institut
- Miroslav Mi. Kiš Profesor etike, sveučilište Andrews
- Hans K. LaRondelle Počasni profesor teologije, sveučilište Andrews
- Richard Lehmann Predsjednik Frankobelgijske unije konferencija
- Daegeuk Nam Profesor teologije, Biblijski istraživački institut
- George W. Reid Direktor, Biblijski istraživački institut
- George E. Rice Pastor, Chesapeake konferencija, Sjevernoamerička divizija
- Calvin B. Rock Potpredsjednik, Generalna konferencija
- Angel Manuel Rodriguez Pomoćni direktor, Biblijski istraživački institut
- William H. Shea Pomoćni direktor, Biblijski istraživački institut
- † Kenneth A. Strand Profesor crkvene povijesti, sveučilište Andrews
- Peter M. van Bemmelen Profesor teologije, sveučilište Andrews
- Mario Veloso Pomoćni tajnik, Generalna konferencija
- Nancy J. Vyhmeister Profesor misije, sveučilište Andrews
- Eric Claude Webster Urednik, *Signs of the Times*, Južna Afrika

Sadržaj

Uvodni materijali

Predgovor

Uvod

Kratice

Vodič za transliteraciju

Rječnik

Tko su adventisti sedmoga dana?	Nancy J. Vyhmeister
Otkrivenje i nadahnuće	Peter M. van Bemmelen
Tumačenje Biblije	Richard M. Davidson
Nauk o Bogu	Fernando L. Canale
Krist – Njegova Osoba i djelo	Raoul Dederen
Doktrina o čovjeku	Aecio E. Cairus
Grieh	John M. Fowler
Spasenje	Ivan T. Blazen
Smrt – Podrijetlo, priroda i konačno uništenje	Neils-Erik A. Andreasen
Uskrsnuće i proslavljenje	John C. Brunt
Svetište	Angel Manuel Rodriguez
Stvaranje	William H. Shea
Božji zakon	Mario Veloso
Subota	Kenneth A. Strand

Predgovor

Sa zastupnicima iz svih dijelova svijeta okupljenih u Kenyatta Centru u Nairobiju na redovno godišnje zasjedanje 1998. godine, vođe Crkve adventista sedmog dana raspravljali su o pitanju kako ojačati jedinstvo među vjerništvo koje se nalazi u više od dvjesto dvadeset zemalja, u različitom kulturnom okružju. Isto zajedništvo vjere i prakse, toliko važno za širenje apostolske Crkve, prepoznali su jednako važnim za tijelo Kristovih vjernika u vrijeme poslijetka.

Na zasjedanju je odobrena priprema djela, u kojem će biti pažljivo razmotreno biblijsko učenje koje je temelj dinamičnosti adventističkog pokreta. To je djelo pred vama. Pod ravnanjem Biblijskog istraživačkog instituta, projektu je za ostvarenje trebalo više od deset godina. Kao što to urednik kaže u svom uvodu, cilj mu je vjernicima i onima koji se raspituju osigurati razumno i na vjeru usmjereno istraživanje ovih istina kako ih vide adventisti sedmog dana.

Ovo je prigoda da Institut izrazi trajno uvažavanje Raoulu Dederenu, koji je svojim jedinstvenim spojem kršćanske predanosti, teoloških sposobnosti, mudrog prosuđivanja, taktičnosti i ustrajnosti mukotrpno radio da dovrši ovo djelo.

George W. Reid, direktor

Biblijski istraživački institut

Siječnja 2000.

Uvod

U vrijeme naglih, pluralističkih promjena u svim područjima ljudske teorije i prakse, kad se iskreni adventisti sedmog dana moraju suočiti s ostalim svijetom dobro utemeljenim razumijevanjem svoje vjere, vodstvo Crkve odlučilo je vjernicima i javnosti učiniti dostupnim priručnik u kojem bi bila izložena glavna učenja i praksa adventista sedmog dana. S obzirom na naglo širenje adventističkog pokreta u svaku zemlju svijeta i sve kulture, djelo ovakve vrste ojačat će jedinstvo na koje je Krist pozvao svoje sljedbenike. Ova je potreba bila prepoznata prije više od dvadeset godina, što je dovelo do ranijeg planiranja i određenih radova za pripremu takvog djela.

Međutim, priprema samog ovog djela odobrena je odlukom godišnjeg zasjedanja Izvršnog odbora Generalne konferencije 1988. u Nairobiju u Keniji. Ovom odlukom je odgovornim za pripremu i cjelokupni sadržaj određen Biblijski istraživački institut (Bible Research Institute). Raoul Dederen je bio imenovan da pod okriljem Instituta bude direktor i urednik ovog djela.

Nakon pažljivog razmatranja cilja i ograničenja zamišljenog priručnika, diljem svijeta su izabrani pisci, ne samo na osnovi znanstvene i pastoralne stručnosti, već i sposobnosti da svoju stručnost pretoče u jezik i koncepte dostupne i nestručnim čitateljima. Svaki od pisaca je dobio niz smjernica kojima je određen sadržaj, format, dužina članka i stil pisanja.

Knjiga ima plan koji pokušava osvijetliti tri glavna načina pristupa Bogu i svijetu, naime putem Svetog pisma, povijesti i svjedočanstva Ellen G. White. Pisci su trebali najveći dio svojih članaka posvetiti biblijskim podacima, uzdržavajući se, koliko je god moguće, od citiranja nebiblijskih izvora. Ovo je bila prigoda da progovori *Sveto pismo*. Tome je trebao slijediti kratak povijesni pregled doktrine o kojoj se govorilo, a nakon njega je trebalo staviti zbir reprezentativnih izjava Ellen G. White, kako je to pisac smatrao za korisno. Na kraju je trebao doći popis "literature", naime kratak popis djela kojima se pisac služio i koja bi bila korisna za daljnje istraživanje određenog predmeta. Biblijski dio članka trebao je završiti s nekoliko primjedbi vezanih uz praktične posljedice za svakidašnji kršćanski život, osim kad je sam predmet već bio usmjeren na kršćansko življenje, kao u slučaju kršćanskog načina života i ponašanja. U citiranju biblijskih tekstova trebalo je koristiti Revised Standard Version (na hrvatskom prijevod Kršćanske sadašnjosti). Sve hebrejske i grčke riječi trebalo je transliterirati u engleska slova (i u hrvatska). Nije trebalo biti ni fusnota ni endnota (bilježaka na dnu stranice i

na kraju članka). Premda je u nekim dijelovima svijeta trend da se u rečenici za pojam čovjeka koristi srednji rod, činjenica da devet desetina adventista žive u područjima u kojima je engleski drugi jezik, navela nas je da se držimo ustaljene prakse i po tom pitanju budemo manje strogi. U člancima nalazimo podatke koji ukazuju na vezu s drugim člancima. Ovi pokazatelji, rječnik i opće kazalo svakako će pridonijeti korisnosti ovog djela.

Na dvadeset i osam članaka koji čine ovo djelo radilo se oko deset godina. Tko god je pratio dvadesetak i više teologa po svijetu s njihovim akademskim rasporedom, istraživanjem, godinom odvojenom za znanstveni rad, razumjet će da djelo ove vrste nije moglo nastati preko noći. Premda svaki članak ima potpis svog autora, od samog početka je bilo dogovoreno da će svi doprinosi biti podložni pregledu i sugestijama odbora Biblijskog istraživačkog instituta, skupini od četrdeset osoba, većinom stručnjaka, uz nekolicinu administratora. Svojom međunarodnim sastavom odbor je trebao predstavljati djelotvoran forum za razmjenu mišljenja.

Drugim riječima, u planiranju i pisanju ove knjige sudjelovali su mnogi, od konzultacija o nacrtu, do pisanja i revidiranja čitavog niza rukopisa. Ova knjiga nije jednostavno zbirka dijelova koje su odvojeno pisali pojedinci. U biti nijedan dio ove knjige nije djelo jednog jedinog pisca. Kako je tekst prolazio urednički rad i konzultacije, svi su dijelovi knjige kao cjeline imali koristi od ovog suradničkog pristupa.

Cijela radna ekipa, odnosno pisci i članovi odbora Instituta – a mnogi od njih su bili pisci – može tvrditi da je istinski međunarodna. Predstavljali su zemlje iz čitavog svijeta: Argentine, Australije, Austrije, Barbadosa, Belgije, Čilea, Danske, Francuske, Gane, Hrvatske, Indije, Jamajke, Južne Afrike, Kanade, Kolumbije, Koreje, Nizozemske, Norveške, Njemačke, Portorika, Rusije, Sjedinjenih Američkih Država, Ujedinjenog kraljevstva i Urugvaja. Ovu su knjigu pisali za čitatelje u cijelome svijetu.

Cilj uredničke ekipe i pisaca bio je proizvesti djelo pisano u duhu nepokolebljive odanosti Svetom pismu kao Božjoj Riječi, u nadi da će ove stranice biti plodonosne za osobno istraživanje i praksu. Ovo djelo nije zamišljeno kao vježba u *spekulativnoj* teologiji. Mi ne zastupamo neko gledište svojstveno maloj avangardnoj školi adventističkog mišljenja. Ovo što je prikazano u ovoj knjizi jeste široko predstavljen glavni tok adventističke teologije i biblijskih znanstvenika kako je prihvaćeno u Adventističkoj crkvi u svijetu. Ovo je djelo *konstruktivne* teologije, biblijski utemeljeno i kristocentrično, djelo koje nastoji prikazati cjelinu izrazima međusobnih odnosa svih dijelova, a dijelove uvijek izrazima njihovog odnosa jednog prema

drugome i prema cjelini. Ono nije sastavljeno imajući na umu znanstvenika ili stručnjaka (premda se nadamo da će i takvima biti korisno), već za običnog čitatelja koji traži opsežno tumačenje odgovarajućih činjenica koje se odnose na glavne točke vjerovanja adventističke teologije, davanjem informacije koju bi takav čitatelj mogao očekivati na tako opsežnom području.

Budući da je kršćanska vjera tako bogata i da su oni kojima je objavljena tako različiti, neki će čitatelji očekivati potpuniju ili drukčiju obradu pojedinih dijelova, i to s pravom. Neki će žaliti što je nešto izostavljeno, što je nečemu posvećena veća pažnja ili što je nečemu dan pogrešan naglasak. Višeput smo željeli da je više razmatranja moglo biti posvećeno važnim izjavama Biblije, povijesti i Ellen G. White. No pokazalo se nemogućim posvetiti se široj raspravi bilo kojeg područja, a da ne dođe do nesrazmjernog zahtjeva za prostorom. Ovakvo djelo, čak i ove veličine, ima svoje granice.

Ovo je djelo izdano, ne uz misao o konačnosti, već u nadi da će biti od koristi u adventističkim i neadventističkim domovima, učionicama i knjižnicama, kao i u pastorovim uredima kao zgodan i vrijedan priručnik za informiranje o različitim vidovima adventističkog razumijevanja i prakse.

Preostaje ugodna zadaća da izrazi zahvalnost velikom skupu onih koji su na mnogo načina pridonijeli nastanku ove knjige. Moguće je spomenuti samo nekolicinu njih. Prije svega, to su moji najbliži suradnici: Nancy Vyhmeister i osoblje Instituta pod vodstvom Georgea W. Reida. Nesumnjivo dugujem zahvalnost dvadeset sedmorici pisaca koji su tako nesebično dali svoje vrijeme i znanje. Moram se posebno zahvaliti članovima Izvršnog odbora Generalne konferencije koji su potaknuli ovaj projekt. Bez njihovog bodrenja i stalne potpore ne bi bilo *Priručnika adventističke teologije*.

Na kraju treba zahvaliti i za drugu vrst pomoći. Nepotrebno je reći da proizvesti tako veliko djelo zahtijeva mnogo daktilografskog i drugog posla. Svaki je članak morao biti mnogo puta prepisan prije no što je predan tiskaru. S tim u vezi posebno zahvaljujem čitavom nizu vjernih tajnica a posebno našem stručnjaku za stolno izdavaštvo i dizajneru, Marthi Lunt. Posebna zahvala pripada Robertu J. Kinneyu i Tedu N. C. Wilsonu, predsjedniku izdavačke udruge Review and Herald, za njihovo stalno zanimanje za ovo djelo. Također smo dužnici Nancy Vyhmeister i uredničkom osoblju Review and Herald, posebno Richardu W. Coffenu,

potpredsjedniku, i James Cavilu i njegovim suradnicima, koji su tako stručno obavili dug i naporan postupak rada na rukopisu.

Raoul Dederen

Sveučilište Andrews

Popis kratica

Djela Ellen G. White

a. Na engleskom

- AA *The Acts of Apostles*
- AG *God's Amazing Grace*
- AH *The Adventist Home*
- CD *Counsels on Diet and Foods*
- CG *Child Guidance*
- CH *Counsels on Health*
- ChS *Christian Service*
- CL *Country Living*
- CM *Colporteur Ministry*
- COL *Christ's Object Lessons*
- CS *Counsels on Stewardship*
- CSV *Counsels od Sabbath School Work*
- CT *Counsels to Parents, Teachers, and Students*
- CW *Counsels to Writers and Editors*
- DA *Desire of Ages*
- Ed *Education*
- 1888 Materials *Ellen G. White 1888 General Conference Materials*
- Ev *Evangelism*
- EW *Early Writings*
- FE *Fundamentals of Christian Education*
- FLB *The Faith I Live By*
- FW *Faith and Works*
- GC *The Great Controversy*
- GW *Gospel Workers*
- HL *Healthfull Living*
- HP *In Heavenly Places*
- LDE *Last Day Events*
- LS *Life Sketches of Ellen G. White*

Mar *Maranatha*
MB *Thoughts From the Mount of Blessing*
MCP *Mind, Character, and Personality (2 sveska)*
MH *Ministry of Healing*
ML *My Life Today*
MM *Medical Ministry*
MR *Manuscript Release*
MYP *Messages to Young People*
OHC *Our High Calling*
PK *Prophets and Kings*
PP *Patriarchs and Prophets*
SAT *Sermons and Talks*
SC *Steps to Christ*
SD *Sons and Daughters of God*
SG *Spiritual Gifts (4 sveska)*
SL *The Sanctified Life*
SLP *Sketches From the Life of Paul*
SM *Selected Messages (3 sveska)*
SP *The Spirit of Prophecy (4 sveska)*
SR *The Story of Redemption*
SW *The Southern Work*
T *Testimonies for the Church (9 svezaka)*
TT *Testimonies Treasures*
TDG *This Day With God*
Te *Temperance*
TM *Testimonies to Ministers and Gospel Workers*
TMK *That I May Know Him*
TSB *Testimonies on Sexual Behaviour, Adultery, and Divorce*
UL *The Upward Look*
WM *Welfare Ministry*

b. Na hrvatskom

Čežnja vjekova (izvornik DA)

Evangelizam (Ev)

Iz Riznice svjedočanstava (2 sveska) (izvornik TT)

Koraci prema Kristu (izvornik SC)

Misli s Gore blagoslova (izvornik MB)

Odabrana svjedočanstva

Odgoj (izvornik Ed)

Patrijarsi i proroci (izvornik PP)

Poruka mladim kršćanima (izvornik MYP)

Put u bolji život (izvornik MH)

Savjeti o životu i prehrani (izvornik CD)

Temelji sretnog doma (izvornik AH)

Druga djela

- ANET Pritchard, James B. Urednik. *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*. Princeton, Princeton University Press, 1969.
- ANF *The Anti-Nicene Fathers*. Urednici Alexander Roberts i James Donaldson. 10 svezaka. New York, Christian Literature Co., 1885–1887.
- AR *Adventist Review*
- AUCR *Australian Union Conference Record*
- BC Nichol, Francis D. Urednik. *The Seventh-day Adventist Bible Commentary*. 7 svezaka. Revidirano izdanje. Washington, D. C., Review and Herald, 1978.
- BE *Bible Echo*
- BTS *Bible Training School*
- CFOF Froom, LeRoy E. *The Conditionalist Faith of Our Fathers*. 2 sveska. Washington, D. C., Review and Herald, 1965, 1966.
- GCB *General Conference Bulletin*
- GH *Gospel Herald*
- NPNF-1 *The Nicene and Post-Nicene Fathers*. Prva serija. Urednik Philip Schaff. 14 svezaka. New York, Christian Literature Co., 1886–1889.

NPNF-2	<i>The Nicene and Post-Nicene Fathers</i> . Druga serija. Urednici Philip Schaff i Henry Wace. 14. svezaka. New York, Christian Literature Co., 1946–1954.
PUR	Pacific Union Recorder
QOD	<i>The Seventh-day Adventist Answer Questions on Doctrine</i> . Washington, D. C., Review and Herald, 1957.
RH	<i>Review and Herald</i>
ST	<i>Signs of the Times</i>
TDNT	Kittel, Gerhard i Gerhard Friedrich, urednici. 10 svezaka. <i>Theological Dictionary of the New Testament</i> . Grand Rapids, Eerdmans, 1964–1976.
YI	<i>Youth's Instructor</i>

Ostale kratice

ADRA	Adventistički dobrotvorni rad
c.	oko, cirka
gr.	grčki
heb.	hebrejski
MS (S)	Rukopis(i)
NAD	Sjevernoamerička divizija
SDA	Adventisti sedmog dana

Rječnik

Svrha ovog rječnika nije davanje novih podataka ili veća preciznost. Budući da za mnoge izraze objašnjenje nalazimo u samom tekstu, rječnik za čitatelja predstavlja pogodnost podsjećanja i lakog pristupa. Definicije daju značenje pojedinih izraza kako su korišteni na stranicama ovog djela.

Antropologija Od grčkog *anthropos*, "čovjek" i *logos*, "rasprava". U teologiji proučavanje podrijetla, naravi i sudbine čovjeka nasuprot proučavanju Boga ili anđela.

Apokrifi Zbirka knjiga i dijelova knjiga koje ne nalazimo u hebrejskom i protestantskom kanonu, ali ih Rimokatolička crkva prihvaća pod imenom deuterokanonska.

Aramejski Semitski jezik široko rasprostranjen na Bliskom istoku od uspona Asiraca i Babilonaca. Ovim su jezikom govorili Židovi tijekom i nakon babilonskog progonstva. Aramejski je bio pučki govor u Palestini u Kristovo vrijeme.

Biblijska kritika Znanstveno proučavanje i analiziranje ljudskih elemenata koji su ušli u sastavljanje Svetog pisma.

Binitarijanizam Vjerovanje da u Božanstvu postoje samo dvije sile, odnosno Otac i Sin.

Čijazam Uporaba izvrnutog paralelizma u hebrejskoj literaturi i poeziji. Obični paralelizam slijedi redoslijed A, B, A¹, B¹. Čijazam izokreće redoslijed u A, B, B¹, A¹. Riječ potječe od grčkog slova *či* (X).

Deizam Filozofski sustav koji zagovara religiju prirode i postojanje Boga na osnovi ljudskog razuma i prirodnih zakona, a ne na osnovi otkrivenja i učenja crkve.

Demitologizacija Metoda tumačenja Novog zavjeta potekla od Rudolfa Bultmanna (1884.–1976.). Prema njoj treba Novi zavjet, posebno Evanđelja, osloboditi mitoloških oblika i priča kao što su vjerovanje u Isusovu božansku moć, Njegovo pretpostojanje i rođenje od djevice, Njegovih dolazaka i odlazaka između neba i zemlje te Njegova uskrsnuća od mrtvih kao "potpuno neshvatljivih" u smislu povijesne vjere. Takav mitološki jezik treba zatim pretočiti u antropološke (ljudski orijentirane), ili bolje rečeno, egzistencijalne (osobne) kategorije.

Determinizam Teorija prema kojoj su djela ljudske volje, povijesni događaji ili pojave u prirodi određene, odnosno odlučene vanjskim i ranijim uzrocima kao što su okoliš, čovjekova genetska slika ili Bog. Stoga se u čovjekovom ponašanju, na primjer, ništa ne događa kao posljedica slobodne volje.

Dispenzacionalizam Premda se razlikuju u mišljenjima o broju tih razdoblja, dispenzacionalistički teolozi samatraju da je Bog svoj plan spasenja ili saveza milosti razvio u nizu dispenzacija ili razdoblja tijekom povijesti čovječanstva.

Doketizam (grčki *dokeo*, "naizgled".) Filozofski sustav koji smatra da je Krist samo "naizgled" imao ljudsko tijelo, da bi mogao patiti na križu i ustati od mrtvih.

Dualizam (latinski *dualis*, od *duo*, "dva".) Gledište prema kojem se cjelokupna stvarnost sastoji od dva odvojena, suprotna i jednaka temeljna načela. Dobro i zlo, duh i materija, istina i zabluda, tijelo i duša tipični su izrazi dualizma.

Ebioniti Skupina židovskih kršćana iz prvih stoljeća. Smatrali su Isusa ljudskim sinom Josipa i Marije, koji je prigodom krštenja postao Pomazanik. Također su zastupali obvezatan karakter cjelokupnog Mojsijevog zakona.

Ekonomija, božanska Božji plan spasenja otkriven otkupljenjem Isusa Krista.

Empirizam Filozofski sustav razmišljanja prema koje je iskustvo jedini važeći izvor spoznaje.

Endogamija Sklapanje braka unutar vlastite skupine.

Epistemologija (grčki *episteme*, "znanje" i *logos*, "rasprava".) Razmatranje načela koja su podloga naravi i izvoru znanja, njegovih ograničenja i vrijednosti njegovih tvrdnji.

Eshatologija Od grčke riječi *eschatos*, "posljednji" i *logos*, "rasprava". Doktrina koja se bavi posljednjim događajima u povijesti ovoga svijeta.

Etičko Ono što se ravna prema prihvaćenim načelima ponašanja.

Etika Znanost koja raspravlja o onome što je dobro i zlo, i o moralnoj dužnosti pa tako određuje ponašanje i način života.

Etiologija Od grčke riječi *aitiologia*, "izjava o uzrocima". Znanost koja se bavi istraživanjem uzroka ili razloga za ono što se zbiva.

Evangelikalizam Suvremeni protestantski pokret koji nadilazi granice denominacija i promiče zanimanje za biblijsko kršćanstvo. Temeljno načelo ovog pokreta je autoritet Svetog pisma, pisane Božje riječi i stoga nepogrešive u svojim izvornim rukopisima.

Filioque U značenju "i od Sina", izraz što ga je zapadni katolicizam upotrijebio u Nicejskom vjerovanju (325. god.) da ustvrdi kako je Sveti Duh proizišao od Oca i Sina.

Gnosticizam (grčki *gnosis*, "spoznaja".) Sustav koji ističe dualizam, držeći da je materija zla i da emancipacija – u kršćanskom spasenju – dolazi putem spoznaje.

Helenizam Skup humanističkih i klasičnih ideala povezanih s kulturom, jezikom i filozofijom koja je preovladavala u grčko-rimskom svijetu u Kristovo vrijeme.

Hermeneutika (grčki *hermeneus*, "tumač".) Umijeće i znanost tumačenja, kao na primjer Biblije.

Historicizam Hermeneutski sustav koji u biblijskim apokaliptičkim viđenjima vidi razvojni niz, povijesni kontinuitet, nasuprot njihovog ispunjenja bilo potpuno u prošlosti ili potpuno u budućnosti.

Holistički Označava cjelovitost, kao na primjer cjelovito razumijevanje ljudske naravi. Ljudsko biće je jedinstvena cjelina i s njim treba postupati kao takvim. Potječe od grčke riječi *holos*, "cjelina" ili "sve".

Homoousis Doslovce "od iste tvari". Izraz rabljen na prvim kršćanskim koncilima, posebno na nicejskom (325), da se potvrdi kako su Otac i Sin iste božanske tvari ili naravi.

Idealizam Teorija prema kojoj bitna narav stvarnosti leži u području transcendentnih pojava, kao na primjer, u svijesti ili razumu. Ono što je na ovome svijetu vidljivo, samo su kopije savršenih stvarnosti jednog drugog, super osjetljivog svijeta.

Imago Dei (latinski "slika Božja ".) Prema njoj su sukladno Postanku 2,26.27 stvoreni čovjek i žena.

Imputacija Od latinskog *imputare*, "računati sa, "staviti na nečiji račun". U kršćanskoj teologiji pripisivanje, zamjenom, Božje pravednosti onome tko vjeruje u Krista. U suprotnom smislu izraz se rabi i za Krista koji je, premda nevin, dopustio da bude smatran krivim i grešnikom kad je umro zamjениčkom smrću na križu, uzimajući grešnikovo mjesto.

Ispaštanje Od latinskog *expiare*, "ispaštati za". Odšteta, nadoknada, za učinjeno zlo, zadovoljavanje zahtjeva pravde plaćanjem kazne. U Božjem planu spasenja Kristova žrtvena smrt oslobađa korisnike od posljedica kazne koja inače slijedi zbog kršenja Božjeg zakona.

Izmirenje Riječ koja opisuje proces kojim se zacjeljuje raskid između Boga i ljudskog roda uzrokovan grijehom i povezan sa životom i smrću Isusa Krista.

Kanon Od grčke riječi *kanon*, "mjerni štap". Popis koji služi kao mjerilo. U kršćanskom jeziku ovaj se izraz odnosi na popis nadahnutih knjiga prihvaćenih kao nadahnute, a čine Pisma Staroga i Novoga zavjeta.

Kenotizam Filozofski sustav koji smatra da je Bog Sin, u nastojanju da postane čovjekom, sebe privremeno lišio svih božanskih obilježja, a posebice svoje svemogućnosti, sveznanja i sveprisutnosti.

Kritika forme Metoda proučavanja Biblije kojom se otkriva pretpostavljeni predliterarni (usmeni) razvoj u različitim književnim oblicima biblijskih spisa.

Kritika izvora Metoda biblijskog proučavanja da se otkriju pretpostavljeni izvori biblijskog teksta.

Liberalizam Premda ima niz značenja, ovaj izraz opisuje pokret u suvremenoj protestantskoj teologiji koji naglašava intelektualnu slobodu i svjetovni humanizam, što se nikako ne može uskladiti s biblijskom ortodoksnošću.

Marcionizam Široko prihvaćen doktrinalni sustav iz drugog i trećeg stoljeća. On je odbacivao Stari zavjet i njegovog Stvoritelja-Boga kao i dijelove Novog zavjeta, niječući Kristovu tjelesnost i potpunu ljudskost.

Masoreti Židovski pisari koji su obrađivali hebrejski tekst Starog zavjeta u prvom tisućljeću naše ere.

Milenij Podrijetlom od latinskog *mille*, "tisuću" i *annum*, "godina". Ovim se teološkim izrazom označava tisuću godina iz Otkrivenja 20,1-10.

Mišna Zbirka usmenih predaja, sastavljena krajem drugog stoljeća naše ere, koje su Židovi razvili o Svetom pismu.

Misterij (grčki *musterion*, "nešto zatvoreno", "tajna".) U Novom zavjetu ova se riječ odnosi na božanski plan ili ranije skrivenu, a sada otkrivenu istinu, unutarnju suštinu nečega što ljudski um ne može potpuno razumjeti. U katolicizmu "otajstvo".

Monarhizam U pokušaju da zaštiti monoteizam i jedinstvo ("monarhiju") Boga, neki teolozi iz drugog i trećeg stoljeća tvrdili su da je Isus bio samo čovjek koji je uzet u Božanstvo. Drugi su smatrali da su Isus i Duh samo modaliteti ili funkcije jednoga Boga.

Monizam (grčki *monos*, "sam", "samac".) Filozofski sustav koji se poziva na jednu jedinu sjedinjujuću tvar ili načelo da objasni raznolikost svega što postoji.

Montanizam Apokaliptički pokret iz drugog stoljeća koji je naglašavao kontinuiranost proročkog dara Duha i strogu asketsku disciplinu.

Neoortodoksija Protestantski pokret dvadesetog stoljeća obilježen reakcijom protiv teološkog liberalizma; tvrdi da se vraća temeljnim načelima teologije Reformacije.

Niža kritika Još jedno ime za kritiku biblijskog teksta, odnosno proučavanje biblijskog teksta da bi se odredilo, koliko je to moguće, što su nadahnuti pisci zapravo napisali.

Ontologija "Znanost postojanja", bavi se naravlju i suštinom postojanja.

Ortodoksija Od grčkoga *orthos doxa*, "ispravno slavljenje", "ispravno mišljenje". Opisuje uzorak vjerovanja dosljedan temeljnom učenju crkve, ako ga usporedimo s heterodoksijom ili krivovjermem. Izraz, pisan velikim slovima, rabi se i za označavanje neovisnih crkava, uglavnom u Istočnoj Europi, koje priznaju počasni primat Carigradskog patrijarha.

Panenteizam Od grčkog *pan*, "sve", *en*, "u" i *theos*, "Bog". Vjerovanje prema kojem Božje Biće prožima cijeli svemir. Njegovo Biće je više od svemira.

Panteizam Od grčkog *pan*, "sve" i *theos*, "Bog". Sustav koji Boga poistovjećuje sa svijetom i svijet s Bogom. Prema njemu sve je božansko i ne postoji stvarne razlike između Boga i sila i zakona svemira.

Paruzija Od grčkog *parousia*, "prisutnost" ili "dolazak". Izraz upotrijebljen u Novom zavjetu koji označava Kristov drugi dolazak u slavi i sili.

Perikopa (grčki *perikope*, "dio".) Dio spisa, otuda ulomak iz Svetog pisma.

Pijetizam Vjerski pokret koji je nastao u Njemačkoj u sedamnaestom stoljeću kao reakcija na formalizam i intelektualizam. Isticao je proučavanje Biblije i osobno vjersko iskusstvo.

Pluralizam Gledište da kontradiktorne doktrine u vjeri i moralu mogu ispovijedati različite osobe, sve prihvaćene u istoj crkvi. Ova stajališta obično variraju u odnosu na premise ili postulate upotrijebljene u odnosu na izvor otkrivenja, na primijenjenu metodologiju ili na kulturalni kontekst unutar kojega djeluje teologija.

Politeizam Vjerovanje u mnoštvo bogova i njihovo štovanje.

Postkanonski Odnosi se na osobu, događaj ili spis koji je nastao nakon oblikovanja biblijskog kanona.

Povijesna kritika Pokušaj da se potvrdi istinitost i razumije značenje Svetog pisma na osnovi načela i postupaka u znanosti svjetovne povijesti.

Pozivitizam Filozofija koja intelektualno ispitivanje i spoznaju ograničava na činjenice koje se mogu promatrati ("pozitivne") i pokusom dokazati, pa stoga izbjegava sve filozofske i metafizičke špekulacije.

Preterizam Način tumačenja proročanstava koje ispunjenje biblijskih apokaliptičkih proročanstava, posebno onih u knjizi proroka Daniela i u Otkrivenju, stavlja potpuno u prošlost.

Prosvjetiteljstvo Filozofski pokret osamnaestog stoljeća koji je smatrao da se istina može dokučiti samo razumom, promatranjem i pokusom. Otad je izvršio snažan utjecaj na zapadni svijet.

Pseudoepigrafi Pseudonimni ili anonimni židovski spisi koji potječu iz stoljeća neposredno prije i poslije Kristova života na zemlji.

Racionalizam Od latinskog *ratio*, "razum". Filozofski sustav prema kojemu je ljudski razum dostatan za istraživanje istine, pa i vjerske istine.

Redakcijska kritika Metoda proučavanja Biblije kojom se nastoji otkriti pretpostavljeni najkasniji sloj tradicije koju je redaktor upotrijebio u sastavljanju, na primjer, Evanđelja.

Reinkarnacija Teorija prema kojoj duše sele iz jednog tijela u drugo, bilo ljudsko ili životinjsko.

Rimokatolicizam Vjera, bogoslužje i praksa kršćana u zajednici s rimskim biskupom.

Sakrament Vjerski obred kojega je ustanovio Isus Krist, kao što je krštenje, pranje nogu i Gospodnja večera. Postoje velike razlike u mišljenjima što obuhvaća ovaj izraz. Neki protestanti radije rabe riječ "obredi".

Sinoptici Prva tri Evanđelja, po Mateju, Marku i Luki. Tako nazvana zato što kad se čitaju usporedo (sinoptički) pružaju određene paralele u strukturi i sadržaju.

Skolasticizam Filozofski i teološki sustav prvo razvijen u srednjovjekovnim školama rimokatoličke Europe. Cilj mu je bio definirati i sistematizirati vjerske dogme uz pomoć filozofskih koncepata i tradicije patrističke teologije, posebno Augustina iz Hipoa i kasnije Aristotelova učenja.

Soterologija Od grčkog *soteria*, "oslobođenje" i *logos*, "rasprava". To je područje kršćanske teologije koje raspravlja o Božjem planu otkupljenja, i podrobnije o Kristovom djelu spasenja.

Srednji vijek, srednjovjekovno Razdoblje europske povijesti od oko 500. do oko 1500. godine. Suvremeniji pisci smatraju da počinje oko 1100.

Talmud Židovska kompilacija koja se sastoji od Mišne ili usmenog učenja Židova, i od Gemare, zbirke rasprava o Mišni.

Teodicija (Grčki *theos*, "Bog", i *dike*, "pravda".) Proučavanje i obrana Božje dobrote i sveznanja s obzirom na postojanje zla.

Teologija Od grčkog *theos*, "Bog" i *logos*, "rasprava". Uređeno proučavanje Boga i Njegovog odnosa prema svijetu, posebno analizom učenja starozavjetnih i novozavjetnih Pisama.

Tradicija, predaja Od latinskog *traditio*, "nešto predano drugima". Nešto predano, posebno učenje koje je učitelj predao učeniku. Stoga u kršćanskoj teologiji predstavlja skup doktrina, prakse i iskustava što ih je Bog otkrio i objavio svom narodu usmeno ili pismeno preko svojih proroka i apostola, a nalazi se u Svetom pismu. Rimokatoličko shvaćanje tradicije tvrdi da pisane i nepisane tradicije, počevši od Krista i apostola, predstavljaju originalni i autentični izvor doktrine usporedo sa Svetim pismom.

Univerzalizam Doktrina koja tvrdi da će na kraju biti spašena sva ljudska bića, jer su svi po naravi Božja djeca.

Viša kritika U slučaju Svetog pisma, izraz primijenjen na povijesnu i književnu kritiku Biblije. Ova kritika se u osnovi bavi književnim izvorima i rodovima Svetog pisma te onome što je vezano uz autorstvo.

Tko su adventisti sedmoga dana?

Nancy J. Vyhmeister

Uvod

Na pitanje: “Tko su adventisti sedmoga dana?”ukratko se može odgovoriti: Crkva adventista sedmoga dana (Kršćanska adventistička crkva) proširena je po cijelome svijetu i čini je više od deset milijuna kršćana koji svetkuju subotu i očekuju Isusov drugi dolazak. Ako bismo detaljnije odgovorili, rekli bismo da su adventisti sedmog dana konzervativna zajednica evangeličkih kršćana koji svoju vjeru temelje na Bibliji i usmjeruju na Krista, koji naglašavaju Njegovu smrt pomirenja na križu, službu u nebeskom Svetištu i skori povratak da izbavi svoj narod. Poznati su po svetkovanju subote, po naglašavanju očuvanja zdravlja kao dijela vjerske dužnosti i po svojim misijskim aktivnostima u svijetu.

U ovom uvodnom poglavlju nastojimo dati povijest Crkve, od njenih preteča do početka dvadesetog stoljeća. Drugi dio pruža pregled sadašnjeg djelovanja Crkve, kao i letimična zapažanja o važnim predmetima s kojima se suočava Crkva adventista sedmog dana. Bibliografija ovog članka sadrži popis upotrijebljenih izvora, kao i knjiga za daljnje upoznavanje povijesti i djelovanje Crkve adventista sedmog dana.

[I. Prethodnici i adventizam devetnaestog stoljeća](#)

[A. Preteče Crkve adventista sedmog dana](#)

[B. Mileritski pokret](#)

[C. Veliko razočaranje](#)

[D. Rano učenje adventista sedmog dana](#)

[E. Prve adventističke vođe](#)

[1. Joseph Bates \(1792-1872\)](#)

[2. James Springer White \(1821-1881\)](#)

[3. Ellen Gould \(Harmon\) White \(1827-1915\)](#)

[F. Rana adventistička povijest](#)

[1. Tisuću osamsto pedesete: Nakladničko djelo](#)

[2. Tisuću osamsto šezdesete: Organizacija](#)

[3. Tisuću osamsto sedamdesete: Obrazovno i misijsko djelo](#)

[G. Kraj stoljeća](#)

[H. Reorganizacija Crkve](#)

[I. Sukob s Kellogom](#)

[II. Crkva adventista sedmog dana u dvadesetom stoljeću](#)

[A. Napredovanje Crkve](#)

[1. Nakladničko djelo](#)

[2. Radio i televizija](#)

[3. Misionarski brodovi i zrakoplovi](#)

- [4. Ciljana misija](#)
- [B. Uključivanje laika u misiju](#)
- [C. Obrazovni sustav](#)
- [D. Zdravstveno djelo](#)
- [E. Dobrotvorno i razvojno djelo](#)
- [F. Organizacija Crkve](#)
- [G. Razvoj na teološkom području](#)
- [III Literatura](#)

I. Prethodnici i adventizam devetnaestog stoljeća

Ime “adventisti sedmog dana” prihvaćeno je 1860. godine. Ljudi koji su ga izabrali odlučili su se predstaviti pojmovima svojih osebujnih vjerovanja – svetkovanja Božjeg svetog dana u sedmi dan tjedna i uvjerenja o neposrednost skorog Isusovog drugog dolaska. The Seventh-day Adventist Publishing Association (Adventističko nakladničko društvo) organizirano je kao pravno tijelo 1861. Formalna organizacija Crkve adventista sedmog dana uslijedila je 1863. godine.

Rođenje službene Crkve pada na početak tisuću osamsto šezdesetih. Razdoblje njezinog nastajanja pokriva nekoliko desetljeća. Njezini korijeni sežu do apostolskih vremena, budući da su se njezini pioniri smatrali nastavkom novozavjetne tradicije.

A. Preteče Crkve adventista sedmog dana

Početak devetnaestog stoljeća tumači Biblije u svijetu pisali su i govorili o blizini drugog Isusovog dolaska. Temeljito proučavanje proročanstava iz Daniela i Otkrivenja navelo je mnoge na zaključak da se približava kraj proročkih razdoblja. Manuel de Lacunza, isusovac rođen u Čileu, proučavao je Bibliju dvadeset godina prije no što će napisati *La venida del Mesias en gloria y magestad* (Mesijin dolazak u slavi i veličanstvu). Lacunzino djelo preveo je na engleski londonski propovjednik Edward Irving, koji se pozvao na njega u jednom izvještaju prve Proročke konferencije u Alburyju u Engleskoj. Na konferencije u Alburyju, održavane od 1826. do 1830., dolazio je kler iz različitih crkava i vjerskih zajednica da proučava blizinu drugog Kristovog dolaska, proročanstva Daniela i Otkrivenja i “dužnosti crkve koje proizlaze iz ovih pitanja” (PFOF 3:276). Joseph Wolff, jedan od dvadesetorice koji su prisustvovali konferenciji 1826. godine, proputovao je zapadnu i središnju Aziju učeći da će Krist doći oko 1847. da uspostavi tisućugodišnju vlast u Jeruzalemu. U Švicarskoj je Francois Gaussens, s početkom 1837. godine održao u nedjeljnoj školi niz predavanja o Danielovim proročanstvima; u njima je pokazao da Daniel i Otkrivenje prikazuju povijest svijeta, koja će uskoro doći kraju.

U Sjevernoj Americi je početak devetnaestog stoljeća bilo vrijeme velike vjerske revnosti. Iz ovog razdoblja “velikog buđenja” proizašli su snažan inozemni misionarski pokret, skupovi pod šatorima (camp meetings) sa svojim jedinstvenim himnama, pokret nedjeljne škole i Američko biblijsko društvo. U tom razdoblju “u većem dijelu vjerske misli i aktivnosti pokretačka snaga je bila proroštvo” (PFOF 4:85). Propovijedima, traktatima i knjigama objavljivano je da događaji koji se zbivaju u svijetu mogu biti samo uvod u milenij. Smatralo se da proročka razdoblja u Danielu i Otkrivenju dolaze kraju. U takvom okruženju pojavile su se preteče Crkve adventista sedmog dana.

S druge strane adventistički korijeni sežu mnogo dublje. U šesnaestom stoljeću je Martin Luther napisao kako je uvjeren da se sudnji dan neće odlagati duže od tristo godina. Prvi “adventisti”, odnosno vjernici koji su vjerovali u drugi Kristov dolazak, bili su sami apostoli. Pavao je s velikom čežnjom očekivao Isusov povratak (1 Sol 4,16). Svi ovi izričaji vjere bili su u suštini utemeljeni na Isusovom obećanju: “Ponovno ću doći.” (Iv 14,3 – DF)

B. Mileritski pokret

Farmer William Miller počeo je u Low Hamptonu u državi New York, u vrijeme svog obraćenja 1816. pažljivo proučavati Bibliju. Nakon dvije godine istraživanja zaključio je da će prema proročanstvu u Danielu 8,14 “za oko dvadeset i pet godina ... doći kraj svemu u našem sadašnjem stanju” (Miller 12). Miller je proveo još pet godina istražujući i ponovno ispitujući razloge za i protiv svog vjerovanja. Tako se osvjedočio ne samo u blizinu Kristov dolaska, nego i u obvezu da drugima prenese što je vjerovao. Budući da je bio autodidakt i po naravi povučen, Miller se bojao ustati i objaviti ono što je našao u svom proučavanju proročanstava.

William Miller je 1831. godine obećao Bogu da će se, ako ga traže da propovijeda, “odazvati i reći im što sam našao u Bibliji o Gospodnjem dolasku” (*Isto*, 17). Još dok se molio, jedan je mladi čovjek bio na putu da farmera koji proučava pozove da vodi u vjerskom buđenju. Iznenađen brzim odgovorom, Miller se jedan sat borio u molitvi dok nije bio spreman prihvatiti poziv i govoriti u obližnjem Dresdenu.

Godine 1832. Miller je objavio niz od osam članaka u jednim novinama u Vermontu. Godine 1834. ga nalazimo da sve svoje vrijeme posvećuje propovijedanju i pisanju. Dvije godine kasnije izdaje knjigu, koju kasnije proširuje kronologijom i proročkim kartama. Od listopada 1834. do lipnja 1839. Millerov dnevnik bilježi osam stotina predavanja održanih kao odgovor na izravni poziv.

Kako su se propovjednici drugih vjerskih zajednica pridružili Milleru, tako je rastao broj vjernika. Oni koji su sudjelovali u pokretu nazvani su “milerovcima” ili “adventistima”. Joshua Himes je 1840. godine pokrenuo izdavanje časopisa *Signs of the Times* (Znaci vremena), prvi od velikog broja mileritskih izdanja. Te iste godine upućen je poziv na sudjelovanje u prvoj “Generalnoj konferenciji kršćana koji očekuju advent” u Bostonu. Ovom je sastanku slijedio drugi 1841. godine. Dvije stotine prisutnih načinili su plan širenja literature i propovijedanja adventne vijesti među različitim vjerskim zajednicama koje su predstavljali.

S početkom 1842. održavana su mileritska okupljanja pod šatorima “da probude grešnike i očiste kršćane oglašavanjem Ponoćnog pokliča, naime, objavljivanjem neposredno predstojećeg Kristova dolaska da sudi svijetu” (Hale, Plumer, and Cole, 88). Miller je kasnije procijenio da je dvijestotine propovjednika, pet stotina predavača i pedeset tisuća vjernika iz raznih crkava i vjerskih zajednica bilo uključeno u pokret. Svojim proročkim kartama, knjigama, časopisima i velikim sastancima pod šatorima, mileriti su ostavili snažan dojam na suvremenike u sjeveroistočnim državama. Također su počeli nailaziti na protivljenje matičnih crkava.

Glasine o fanatičkom vjerovanju milerita su se brzo širile. Novine su objavljivale članke koji su sadržavali više izmišljotina nego istine; prema jednim adventisti su pripremali odjeću za uzašašće. Javno ismijavanje kojemu su mileriti bili izloženi, navelo je većinu njih da se 1843. odvoje od crkava kojima su dotad pripadali.

C. Veliko razočaranje

Miller je naučavao da će kraj svijetu doći nekako u 1843. godini. U ljeto te godine izrazio je razočaranje što Krist još nije došao, ali je pozivao vjernike da nastave očekivati skori Gospodnji dolazak. U veljači 1844. skupina adventističkih propovjednika, koja nije uključivala

Millera, došla je do zaključka da proročanstvo o 2300 dana iz Daniela 8,14 neće doći kraju do jeseni 1844. Ubrzo nakon toga određen je i dan, 22. listopada.

Novi datum za Kristov drugi dolazak izračunali su na osnovi datuma za židovski Dan pomirenja u sedmome mjesecu karaitskog židovskog kalendara. Budući da je Krist kao naša Pasha bio razapet na dan kad se klalo pashalno janje, a uskrsnuo na Blagdan snopa za žrtvu prikaznicu, bilo je logično očekivati da će On izaći iz nebeske Svetinje nad svetinjama da na Dan pomirenja objavi početak jubilarne godine.

No datum 22. listopada je jako sporo prihvaćan. Međutim, nisu se svi priključili “pokretu sedmog mjeseca”. Sam Miller odlučio je samo dva tjedna pred sudbonosnim danom da je 22. listopada 1844. ispravno određen dan.

Mileriti su se 22. listopada 1844. sa svečanom radošću i velikim očekivanjem okupili u domovima i crkvama da čekaju Kristov povratak. Na žalost, njihove su se nade izjalovile. Njihovom razočaranju pridodano je ismijavanje rugača, kojima su se pridružili neki koji su iz straha prihvatili vjeru u advent. Vjerni pak, sigurni da je Bog vodio njihov pokret, pokušali su razumjeti u čemu su pogriješili.

Nakon velikog razočaranja oni koji su očekivali advent, podijelili su se u skupine koje su se razlikovale po mišljenju zašto Krist nije došao. Većina je bila sigurna da je bila u pravu kad je proročanstvo o 2300 dana primijenilo na drugi Kristov dolazak; budući da Krist nije došao, mora da su pogriješili u svome računanju. Jedna manja skupina je bila uvjerenja da je imala pravo što se tiče događaj i računanja; Kristov dolazak je bio “duhovni” događaj u životu vjernika. Postali su poznati kao “spiritualisti” i mnogi do njih prišli su šejkerima (Shakers). Neki su postavili nove datume za drugi dolazak, samo da bi ponovno doživjeli razočaranje. Druga je, opet, skupina tvrdila da je računanje bilo ispravno, ali da su očekivali pogrešan događaj; među njima su bili osnivači Crkve adventista sedmog dana.

William Miller je nastavio očekivati Isusov povratak, premda je priznao da su povijesni i kronološki izvori na kojima je zasnivao računanje mogli biti pogrešni. U svom očekivanju skorgo Isusovog dolaska odvojio se od onih koji su vjerovali da je greška bila u događaju, a ne u vremenu, ali se sve vrijeme odnosio prema njima kao prema kršćanskoj braći. On nije prihvatio novo razumijevanje nebeskog Svetišta, san umrlih i svetkovanje subote s pionirima Crkve adventista sedmog dana. Miller je umro 1849. s nadom u Spasitelja koji će skoro doći.

Dvadeset i trećeg listopada 1844. godine Hiram Edson i jedan mileritski prijatelj pošli su da ohrabre one koji su zajedno s njima doživjeli razočaranje. Dok su poslije molitve prelazili preko Edsonove njive s kukuruzom, Edson je odjednom doživio bljesak spoznaje. Mileriti su učili da je Svetište koje se trebalo očistiti (Dan 8,14) bila Crkva na zemlji, koju je prigodom drugog Kristovog dolaska trebalo očistiti od grijeha. Edson je shvatio da se Svetište koje je trebalo očistiti nije nalazilo na zemlji već na nebu; 22. listopada označio je početak, a ne kraj, antitipskog Dana pomirenja. Isus je ušao u Svetinju nad svetinjama nebeskog Svetišta da obavi naročito djelo prije no što se vrati na ovu zemlju.

Edson i njegovi mileritski prijatelji su ponovno ispitivali Sveto pismo držeći ovo na umu. Owen R. L. Crosier razradio je 1845. Edsonovo gledište, jasno iznoseći stajalište koje su adventisti sedmog dana kasnije usvojili. Dvadeset i drugi listopada 1844. označio je početak čišćenja nebeskog Svetišta i otvaranje istražnog, predadventnog suda; drugi Kristov dolazak na zemlju bio je stvar budućnosti. Nije bilo određivanja datuma, ali su se složili da će se Isus uskoro vidljivo vratiti. Nakon toga slijedit će milenij tijekom kojega će Krist i sveti kraljevati na nebu. Na kraju tisuću godina Bog će obnoviti zemlju i uspostaviti svoje kraljevstvo.

D. Rano učenje adventista sedmog dana

Već je prije 1844. trajna važnost sedmoga dana, subote, kao dana bogoslužja, bila predmet razmatranja nekih milerita. Istodobno je Rachel Oakes Preston, inače baptistica sedmog dana, neka od izdanja svoje crkve dala kršćanima u Washingtonu, u državi New Hampshire, koji su očekivali “svoje izbavljenje” zajedno s drugim adventistima. Njihov propovjednik Frederick Wheeler uskoro je počeo svetkovati subotu i nešto kasnije u 1844. ta je zajednica postala prva grupa adventističkih svetkovatelja subote. Subota je, zajedno s nebeskim Svetištem, za ove vjernike postala “sadašnjom istinom”.

Premda je većina milerita vjerovala u svjesno stanje umrlih, niz njih usvojilo je učenje da su mrtvi nesvijesni i da ne znaju ništa. Godine 1842., poslije proučavanja o tome što Biblija govori o stanju umrlih, George Storrs, bivši metodistički propovjednik, napisao je knjigu koja je općenito poznata kao Storrovih *Šest propovijedi*. U njoj je potvrdio biblijsko učenje prema kojem umrli – dobri i zli – ništa ne znaju i slikovito rečeno spavaju do uskrsnuća. William Miller i ostale vođe protivili su se ovome učenju, ali nisu bili u stanju uvjeriti svoje sljedbenike da je njihovo vlastito gledište bilo ispravno. Pošto se 1845. nisu mogli složiti o stanju umrlih i vječnom kažnjavanju zlih, mileriti prisutni na konferenciji u Albanyju su se ograničili na tvrdnju da će pravednici primiti nagradu u vrijeme drugog Kristovog dolaska. U međuvremenu, prve adventističke vođe, kao što su Joseph Bates, Ellen Harmon i James White, prihvale su – sukladno svom vjerovanju u skoro uskrsnuće – biblijsko učenje o uvjetnoj besmrtnosti i smrtnome snu.

S početkom u 1845. prvi adventisti objavili su svoja gledišta u traktatima, u svojim časopisima i prijateljski naklonjenim novinama. Iz pera adventističkih vođa potekli su traktati i razni spisi, objavljujući novo razumijevanje nebeskog Svetišta i subote. Prvi broj časopisa *Present Truth* (Sadašnja istina) pojavio se 1849. godine.

Od 1848. do 1850. održane su “Subotnje konferencije” u različitim mjestima na području Nove Engleske. Ovi su sastanci pojasnili učenje o suboti i služili da ujedine “braću oko velikih istina povezanih s viješću trećeg anđela” (J. White, 5). Na ovim konferencijama vjernici su proučavali Sveto pismo i molili za jasno razumijevanje ispravnog nauka. Tijekom tih godina predstavnici više vjerskih skupina došli su do zajedničkog razumijevanja stupova adventističke vjere kao što su subota, drugi Kristov dolazak i stanje umrlih. Njihova zajednička teologija predstavljala je osnovu za kasniji razvoj Crkve.

E. Prve adventističke vođe

Najistaknutiji među pojedincima koji su proizašli iz mileritskog pokreta i povelu u osnivanju Crkve adventista sedmog dana bili su Joseph Bates i James i Ellen White. No oni, kao i drugi pioniri, ne bi se smatrali utemeljiteljima novog vjerskog pokreta. Oni su se smatrali duhovnim baštinicima istine i popravljajima pukotina; ne inovatorima već reformatorima. Oni nisu izmišljali doktrine, već su ih nalazili u Bibliji. Tako su svoje korijene vidjeli u Starom i Novom zavjetu.

1. Joseph Bates (1792.–1872.)

Važan član utemeljiteljskog trija, Joseph Bates – pomorac, reformator i propovjednik – rodio se u Novoj Engleskoj 1792. Bates je sa petnaest godina otišao na more, da bi prešao put sve do broskog kapetana 1820. U njegovoj autobiografiji nalazimo opis njegovih pomorskih pustolovina i luke koje je obišao na svojim putovanjima po svijetu. Nakon svog obraćenja oko 1824. godine, zapovijedao je brodom na kojem nije dozvoljavao upotrebu alkoholnih piće, psovanje i “pranje i krpanje odjeće nedjeljom”. Njegov pomorski život završio je 1827. godine, ubrzo nakon što se krstio i postao vjernikom Kršćanske crkve (Christian Church) u Fairhavenu, državi Massachusetts, u kojoj je njegova supruga Prudence već bila vjernica. Osrednje imućan,

Bates se skrasio kao poduzetnik s velikim zanimanjem za građanska prava, uključujući trezvenost, protivljenje ropstvu i obrazovanje.

Godine 1839. Bates je prihvatio Millerova gledišta o drugom Kristovom dolasku. Od tada on će punu pozornost posvetiti mileritskom pokretu. Godine 1844. prodao je kuću, sredio račune i postao propovjednik. Početkom 1845. Bates je pročitao članak T. M. Preblea o suboti, upravo objavljen u časopisu *The Hope of Israel* (Nada Izraela). Na to je oputovao u Washington u državi New Hampshire, gdje je cijelu noć proveo u proučavanju s Frederickom Wheelerom, prije nego što je odlučio svetkovati subotu. Iduće je godine Bates napisao traktat od četrdeset i osam stranica pod naslovom "Subota kao sedmi dan, trajan znak" (*The Seventh-day Sabbath, a Perpetual Sign*). U njemu je prikazao subotu na temelju Deset zapovijedi kao moralnog vodiča i mjerila za kršćane. Sljedeće godine, u drugome izdanju, Bates je subotu stavio u okvir vijesti trećega anđela iz Otkrivenja 14. Prihvaćajući identifikaciju Zvijeri kao papinstvo, Bates je vjerovao da je promjena tjednog dana bogoslužja sa subote na nedjelju bila oznaka papinske vlasti.

Propovijedajući drugi Kristov dolazak, subotu, nebesko Svetište i smrtni san, Bates je 1849. oputovao na zapad u Michigan. Nakon što je okupio skupinu obraćenika u Jacksonu, prešao je 1852. u Battle Creek. Od 1855. pa na dalje, adventističko djelo je bilo smješteno u Battle Creeku, u državi Michigan. Tijekom godina oblikovanja Crkve, Bates je obično bio pozvan da predsjedava konferencijama. Predsjedavao je sastanku 1860. na kojem je prihvaćeno ime adventisti sedmog dana za nejaku nakladničku kuću. Također je predsjedao organiziranju Mičigeneske konferencije 1861.

Bates je zastupao i prakticirao zdrav način života. Zahvaljujući tome dugo je i zdravo živio. U dobio od sedamdeset i šest godina, Bates je bio jedan od osobitih govornika na prvom adventističkom sastanku pod šatorima, održanom u Wrightu u Michiganu, 1868. godine. Tijekom 1871. godine, već kao sedamdeset devetogodišnjak, Bates je održao najmanje stotinu sastanaka, osim što je služio u svojoj mjesnoj crkvi. Umro je u ožujku 1872. u Health Institute (Zdravstvenom institutu) u Battle Creeku.

2. James Springer White (1821.–1881.)

Rođen u Palmyri, u državi Maine, 1821. godine, James White je kao dječak patio od fizičkih bolesti. Slabo zdravlje sprečavalo ga je da prije svoje devetnaeste godine pođe u školu. A onda, da bi nadoknadio izgubljeno vrijeme, učio je po osamnaest sati dnevno tijekom dvanaest tjedana da dobije diplomu učitelja. Nakon što je godinu dana radio kao učitelj, White je ponovno pošao u školu za sljedećih sedamnaest tjedana. To je bilo sve njegovo opće obrazovanje.

James se sa petnaest godina krstio u crkvi Christian Connection (Kršćanska veza). Poslije druge godine učiteljavanja saznao je od svoje majke za Millerovo učenje. Godine 1842. White je prvi put čuo Millerovu propovijed. Ubrzo nakon toga nabavio je proročke karte, posudio konja i krenuo da naviješta adventnu vijest. Bio je rukopoložen za propovjednika u svojoj crkvi 1843. godine.

Još prije razočaranja White je sreo Ellen Harmon. Njihova se veza, međutim, razvila kasnije, nakon što su se zajedno borili protiv fanatizma u istočnom dijelu države Maine 1845. Vjenčao ih je mirnovi sudac 30. kolovoza 1846. u Portlandu, u državi Maine. Ubrzo nakon toga počeli su svetkovati subotu.

Od 1848. pa nadalje, James se potpuno posvetio propovjedničkoj službi. Tijekom konferencije u Dorchesteru, u državi Massachusetts, krajem 1848. godine, Ellen je u viđenju vidjela da James treba izdati časopis u kojem bi objasnio istine koje je držala siromašna i jako raštrkana skupina svetkovatelja subote. Na to je James u srpnju 1849. počeo izdavati časopis *Present Truth* (Sadašnja istina). Časopis je posebno naglašavao vijest o suboti i adventističko

gledište o Svetištu. Adventisti su 1850. prvi put izdali časopis *Adventist Review* (Adventistički pregled) “da ohrabre i osvježe pravog vjernika pokazujući ispunjenje proročanstava u prošlim predivnim Božjim djelima” (Himes, Bliss, and Hale 1). James White je bio urednik oba časopisa. U studenome te godine dvije su publikacije spojene u jednu: *Second Advent Review and Sabbath Herald* (Pregled o drugom dolasku i subotnji vjesnik), prethodnik današnjeg *Adventist Reviewa* (Adventističkog pregleda).

Whitovi su 1855. preselili u Battle Creek. James je 1860. sudjelovao u izboru imena vjerske zajednice. Kad je u svibnju 1861. novoosnovana Seventh-day Adventist Publishing Association (Nakladnička udruga adventista sedmog dana) u Battle Creeku registrirana kao pravna osoba u skladu s mičigenskim zakonima, James White je bio njezin predsjednik, kao i urednik *Review and Herald* (Pregleda i Glasnik).

James White je bio predsjednik Generalne konferencije od 1865. do 1867., od 1869. do 1871. te ponovno od 1874. do 1880. U lipnju 1874. počeo je s izdavanjem časopisa *Signs of the Times* (Znaci vremena) u Oaklandu u Kaliforniji.

Neprekidni rad u vođenju i administraciji, kao i u uredničkom poslu i putovanjima, potkopao je Whiteovo zdravlje. Napad malarije u kolovozu 1881. doveo ga je u sanatorij Battle Creek, u kojem je umro 6. kolovoza. Pokopan je u grobu obitelji White na groblju Oak Hill u Battle Creeku.

3. Ellen Gould (Harmon) White (1827.–1915.)

Punih trideset i pet godina je život Ellen White bio isprepleten s životom Jamesa Whitea. Zajedno su izgradili obitelj i Crkvu. Crkva adventista sedmog dana prepoznaje Ellen White kao Gospodnjeg vjesnika, primatelja jedinstvenog i plodnog dara proroštva.

Ellen je rođena u domu farmera sjeverno od Gorhama u državi Maine. Ona i njezina blizankinja Elizabeth bile su najmlađe od osmero djece. Još za njezinog djetinjstva obitelj se preselila u Portland, u državi Maine, gdje je njezin otac bio šeširdžija.

U starosti od devet godina, kad se jednog poslijepodneva vraćala iz škole kući, Ellen je u lice pogodio kamen što ga je bacio jedan dječak, učenik iz njezinog razreda. Puna tri tjedna ležala je u nesvjesti. Slomljeni nos i vjerojatan potres mozga učinili su joj disanje teškim. U starosti od dvanaest godina osjećala se dovoljno snažnom da se vrati u školu, ali nije bila sposobna dugo podnositi stres; tako je završilo njezino osnovno školovanje.

Ellenina obitelj je ozbiljno pristupala religiji. Njezin otac je bio đakon u mjesnoj metodističkoj crkvi. Godine 1840. su Ellen i ostali članovi njezine obitelji čuli predavanje Williama Millera i prihvatili vjerovanje da će se Isus vratiti na zemlju negdje oko 1843. Ellen je 26. lipnja 1842. krštena uronjavanjem i primljena u Metodističku crkvu.

U prosincu 1844. godine, u vrijeme kad su se mnogi razočarani mileriti kolebali u svojoj vjeri, Ellen je sa četiri druge žene došla na bogoslužje u dom jedne prijateljice. Za vrijeme dok su se molile, sedamnaestogodišnja Ellen doživjela je svoje prvo viđenje, u kojem joj je bilo prikazano putovanje adventističkog naroda prema nebu: koračali su uskim putem prema nebeskom gradu, visoko iznad zemlje, očiju uprtih u Isusa. Ellen je također vidjela drugi Kristov dolazak i slavu Novoga Jeruzalema (EW 13-20).

Kad je Ellen ispričala drugim vjericima što je vidjela, adventistička se grupa ohrabrila. Poticali su je da priča o onome što je vidjela u tom prvom viđenju, kao i u onima koja su slijedila. S oklijevanjem je počela ići od mjesta do mjesta iznoseći svoje svjedočanstvo. Na jednome od ovih putovanja radila je s mladim adventističkim propovjednikom James Whiteom. Vjenčali su se 30. kolovoza 1846.

Henry Nichols White, rođen 26. kolovoza 1847. godine uveo je Ellen u radosti i žalosti materinstva. Njezin drugi sin, James Edson, rodio se u srpnju 1849. u Rocky Hillu, u državi Connecticut. William Clarence pridružio se obitelji 1854. John Herbert, rođen 1860. poživio je samo nekoliko mjeseci. Njihov prvorodenac je umro od upale pluća 1863. Ellenina je najveća briga bila što je svoje dječake morala prepustiti drugima dok je putovala s mužem. Postojeća pisma koja je pisala svojim sinovima pokazuju rijetku mješavinu majčinske brige i pastoralne njege.

Krajem četrdesetih Ellen i James White su prisustvovali na nekoliko biblijskih konferencija. Na tim sastancima su doktrinalni zaključci, do kojih se došlo proučavanjem, bili potvrđeni Elleninim viđenjima, što je utvrdilo pouzdanje u donesene zaključke.

Ellen je 1848. imala viđenje u kojem je dobila uputu da njezin muž počne s izdavanjem malog časopisa. Tome je slijedio prvi broj *Present Truth* (Sadašnje istine). Od tog trenutka su Whiteovi posvećivali puno vremena i truda pripremi i izdavanju traktata i časopisa.

Ubrzo nakon što su preselili u Battle Creek 1855. godine, Ellen je imala viđenje u kojem su joj bile pokazane stvari važne za crkvu u Battle Creeku. Napisala je što je vidjela i sljedeće subote to pročitala u crkvi. Vjernici su odlučili da bi ovo svjedočanstvo koristilo i drugim vjernicima. Na licu mjesta je zaključeno se izda prvo od *Svjedočanstava za Crkvu* (Testimonies for the Church), traktat od šesnaest stranica koji će prerasti u niz od devet svezaka. Ellen je 13. ožujka 1858. imala dvosatno viđenje događaja u velikom sukobu između dobra i zla koje je obuhvatilo stoljeća od pada u grijeh do nove zemlje. Ovo je viđenje bilo osnova za prvi svezak *Spiritual Gifts* (Duhovnih darova), prethodnika *The Great Controversy* (Velike borbe). Kuća u Battle Creeku, u kojoj je napisala veći dio ove knjige, stoji danas kao podsjetnik ovoj generaciji na Bogom dano djelo Ellen White.

Ellen White nije sve vrijeme provodila u pisanju, propovijedanju ili putovanju. Njezini dnevni i pisma iz ranijeg razdoblja u Battle Creeku pokazuju je kao majku i domaćicu koja ima vrt, šije odjeću ili posjećuje susjede. Njezin je dom bio sklonište za putujuće propovjednike, za mlade željne obrazovanja i za osobe u nevolji.

Nakon viđenja o zdravlju 1863. u Otsegu, Ellen White je razumjela značajnu povezanost zdravog načina života i duhovnog zdravlja. Kasnije joj je pokazano da Crkva treba osnovati ustanovu za njegovanje bolesnih i podučavanje zdravog načina života. To je 1866. dovelo do otvaranja Western Health Reform Institute (Zapadnog zdravstvenog reformnog instituta), kasnije poznatog kao Battle Creek Sanatorium (Sanatorij Battle Creek).

Tijekom sedamdesetih Ellen je putovala s mužem u potrazi za zdravljem za njega u daljnjem radu za Crkvu. Na sastancima pod šatorima ona bi se obratila velikom mnoštvu slušatelja jasnim glasom koji su tisuće mogli čuti. Njezini govori o kršćanskoj umjerenosti bili su vrlo traženi među kršćanima svih osvjedočenja. Kad je James umro 1881. godine, Ellen se povukla iz javnosti sve do 1883. Kad joj se vratilo zdravlje, ona se zavjetovala da će nastaviti s radom koji su oboje voljeli.

Ellen White je sa svojim sinom Williamom 1885. godine otputovala u Europu. Iz Bazela u Švicarskoj Ellen je putovala u Skandinaviju, Njemačku, Francusku i Italiju, potičući druge da evangeliziraju Europu i nastojeći ujediniti adventiste u tim zemljama. I dok je putovala nastavila je pisati.

Nakon povratka u Sjedinjene Države, Ellen se smjestila u Kaliforniju da nastavi pisanje. Godine 1891. crkvene su je vođe pozvale da pođe u Australiju. U njoj je radila s utemeljiteljima Avondale Collegea da otvore školu koja je trebala biti uzorak adventističkog obrazovanja.

Ellen White se 1900. vratila u Kaliforniju; nastavila je pisati kad god ne bi putovala ili govorila na crkvenim sastancima. U prvim godinama dvadesetog stoljeća mnogo je pisala o potrebi evangeliziranja gradova i dosezanju Afroamerikanaca na Jugu. U dobi od osamdeset i jedne godine prisustvovala je 1909. Generalnoj konferenciji u Washingtonu, D. C. Na tom putovanju koje je trajalo pet mjeseci, Ellen White je govorila sedamdeset i dva puta na dvadeset i sedam mjesta prije nego što se vratila u svoj dom Elmshaven, blizu St. Helene.

Umrla je 1915. godine, pet mjeseci nakon što je pala i slomila kuk. Pogrebna svečanost održana je u velikoj crkvi Battle Creek Tabernacle. Pokopana je pored svog muža na groblju Oak Hill.

F. Rana adventistička povijest

Pioniri koji su se sastajali na subotnjim i biblijskim konferencijama pri kraju tisuću osamsto četrdesetih dugo su i s molitvom proučavali Bibliju da odrede ispravne doktrine. Smatrali su da moraju biti u skladu s Biblijom. Istodobno su se bojali pozvati druge da im se pridruže, smatrajući da su vrata spasenja zatvorena. U međuvremenu se promijenilo stajalište pionira o mogućnosti spašavanja drugih, zahvaljujući brižljivom proučavanju Biblije, viđenjima Ellen White o vijesti koja treba obuhvatiti cijeli svijet i obraćenju ljudi koji nisu bili dio pokreta iz 1844. "Zatvorena vrata" su 1852. pretvorena u "otvorena vrata" i misionarska revnost male skupine potaknula ih je na propovijedanje i naučavanje u svim istočnim državama.

1. Tisuću osamsto pedesete: Nakladničko djelo

Nakladničko djelo, prvo u Rochesteru, u državi New York, i kasnije u Battle Creeku, u Michiganu, zauzimalo je istaknuto mjesto u adventističkim naporima pedesetih godina. Prethodnih današnjeg tjednika *Adventist Review* (Adventistički pregled) počeo je izlaziti 1850. *Youth's Instructor* (*Instruktor mladih*) je izašao 1852. Od 1849. do 1854. adventistički časopisi objavili su izdavanje trideset i devet traktata. Od 1852. do 1860. objavljeno je dvadeset i šest knjiga.

Prva literatura na jeziku koji nije bio engleski pojavila se krajem tog desetljeća. Načinjeni su prijevodi traktata na njemački, francuski i holandski jezik, da bi se njima dosegli useljenici koji ne govore engleski. Postojala je nada da bi oni mogli poslati ove materijale svojoj rodbini u domovini iz koje su došli u Ameriku.

Od 1855. do njegove smrti 1903. godine, ime Uriah Smitha bilo je sinonim za adventističko nakladničko djelo. S izuzetkom od nekoliko godina u tom razdoblju, Smith je bio urednik *Reviewa* (Pregleda). Ponekad je bio korektor, poslovođa i knjigovođa. S darom za pisanje, Smith je također bio obdaren sposobnošću za mehaniku; izumio je umjetnu nogu s pokretnim koljenom i skočnim zglobovima te školsku klupu sa sklopivim sjedalom. Njegove knjige o Otkrivenju (1867) i Danielu (1873) stavljene su u jedan svezak, *Prophecies of Daniel and Revelation* (Proročanstva iz Daniela i Otkrivenja), prvu doktrinalnu knjigu koju su prodavali adventistički kolporter.

2. Tisuću osamsto šezdesete: Organizacija

Crkva je dobila svoje ime 1860., da bi godinu dana kasnije organizirala lokalne konferencije, a 1863. uspostavila Generalnu konferenciju. Više se vodeće braće protivilo takvoj odluci, tvrdeći da je organizacija "Babilon". Preovladali su pragmatičniji, koji su vidjeli da je bilo neophodno postati pravna osoba da bi Crkva mogla imati vlastitu tiskaru i crkvene zgrade.

Šezdesetih godina je naglašavana vijest o zdravlju. Nakon viđenja o zdravstvu u Otsegu, u državi Michigan, Ellen White je opširno pisala o ovom predmetu. Suprug joj se pridružio izdavanjem materijala koji će podučavati ljude kako da žive u skladu sa zakonima zdravlja. Prva adventistička zdravstvena ustanova počela je radom 1866. u Battle Creeku. U Western Health

Reform Institute (Zapadnom zdravstvenom reformnom institutu) pacijenti su mogli upoznati načela zdravog načina života, čak i dok su se oporavljali od bolesti. Prve su godine bile obilježene financijskim teškoćama, budući da liječnici nisu bili diplomanti dobro poznatih medicinskih škola. Kad je John Harvey Kellogg završio studij medicine na Bellevue Hospital Medical Collegeu u New Yorku i 1875. se pridružio osoblju, situacija se promijenila. Godine 1877. dograđeno je prvih nekoliko zgrada. Na prijelazu stoljeća Sanatorij Battle Creek brojio je više od devet stotina zaposlenika.

3. Tisuću osamsto sedamdesete: Obrazovno i misijsko djelo

U osamdesetim godinama dogodila su se dva prijelomna događaja. Godine 1874. osnovan je Battle Creek College. Iste godine je prvi službeni adventistički misionar napustio Sjedinjene Države da služi u Europi. Kad je Crkva 1872. godine preuzela odgovornost za "Select School" ("Škola izbora") koju je vodio G. H. Bell u Battle Creeku, rođen je adventistički obrazovni sustav. Godine 1874. otvoren je Battle Creek College sa stotinu studenata. Isprva je nastavni program slijedio klasični model onog vremena, unatoč nastojanju Ellen White da se uvede praktično i zanatsko obrazovanje. Krajem stoljeća ukinuti su klasično školovanje i podjela akademskih zvanja po završenom studiju. Battle Creek College zatvoren je 1901. da bi ponovno bio otvoren kao Emmanuel Missionary College u Berrien Springsu, u državi Michigan. Nova škola bila je posvećena školovanju učitelja i propovjednika.

John Newins Andrews (1829-1883) bio je prvi misionar kojega je Crkva adventista sedmog dana službeno poslala u inozemstvo. Na putu za Švicarsku Andrews se 1874. sa svoje dvoje djece, koja su ostala bez majke, iskrcao u Liverpoolu. Tu je posjetio adventističke vjernike i održao javnu evangelizaciju. Međutim, njegova najveća strast bila je pisanje, budući da je, prema vlastitom priznaju, bio znanstvenik sa slabom fizičkom konstitucijom. Godine 1876. u Bazelu je osnovana nakladnička kuća. Andrews je obimno pisao o adventističkim doktrinama, na engleskom kao i na njemačkom i francuskom jeziku.

Tijekom Građanskog rata u Sjedinjenim Državama Andrews je šezdesetih godina predstavljao Crkvu u Washingtonu, D. C., kad je objašnjavao zašto adventisti sedmog dana zastupaju neboraćki status. On je također napisao *The History of Sabbath and the First Day of the Week* (Povijest subote i prvoga dana sedmice), djelo koje je u svom posljednjem izdanju brojilo više od osam stotina stranica.

Drugi razvoj sedamdesetih godina, važan za Adventističku crkvu, bio je uspostavljanje sustava desetkovanja kojim je svaki vjernik potican da Bogu vrati jednu desetinu svog prihoda. Pedesetih godina su se pioniri mučili da financiraju djelo koje su smatrali da im je Bog povjerio. James White je 1863. u *Review and Herald* (Pregledu i glasniku) napisao da Bog ne može tražiti manje od desetine prihoda, kao što je to tražio od Izraelaca. Otad je ideja desetkovanja postala sve poznatija. Na zasjedanju Generalne konferencije 1876. odlučeno je da svi vjernici "trebaju posvetiti jednu desetinu svog prihoda, bez obzira iz kojega izvora bio, za Božje djelo". Osim toga, propovjednici su u ovome trebali podučavati svoje crkve. Na Generalnoj konferenciji 17. travnja 1879. prihvaćena je rezolucija: "Zaključak. Da ozbiljno tražimo od svoje braće bez obzira gdje se nalaze da se potpuno i cijelim srcem zauzmu za ovaj sustav [desetkovanja], uvjereni da će to ne samo poboljšati financijsko stanje djela, već donijeti bogate blagoslove njima osobno." ("Business Proceedings", 1879, 133) Desetina je bila Gospodnja (Lev 27,30), da se upotrijebi za podupiranje propovjedničke službe. Tako je stvorena čvrsta financijska osnova za prekomorsko širenje Crkve.

G. Kraj stoljeća

Osamdesetih godina strane misije – usmjerene uglavnom na one koji su već bili kršćani – dobile su snažan poticaj prisutnošću Ellen White u Europi i njezinom pisanju o Europi u crkvenim časopisima u domovini. U isto vrijeme Crkva je ušla na druge kontinente, obično zahvaljujući literarnim evanđelistima. Skupina misionara, predvođena S. N. Haskellom, otplovila je 1885. godine u Australiju, a 1886. je u Melbourneu organizirana prva Adventistička crkva na južnoj polutki. Prvi adventistički traktati stigli su u Brazil 1879. godine, naslovljeni na njemačke useljenike. U razmaku od deset godina više obitelji svetkovalo je subotu. Godine 1888. Abram La Rue, bivši pomorac, ostavio je uzgoj ovaca u Kaliforniji, i samostalno, bez potpore Crkve, počeo u Hong Kongu djelovati među pomorcima koji su govorili engleski. Jedan rudar iz Nevade ponio je sa sobom adventističke publikacije u Južnu Afriku, kamo je otišao u potrazi za dijamantima. Oko 1885. prvi je obraćenik počeo svetkovati subotu. Ubrzo mu se pridružio drugi Južnoafrikanac, Pieter Wessels, koji se iz Biblije osvjedočio da je subota pravi dan odmora.

Osamdesete godine devetnaestog stoljeća bile su svjedokom udvostručenja broja vjernika (od 15 570 na 29 711). Međutim, glavni događaj tog desetljeća vjerojatno je bio zasjedanje Generalne konferencije 1888. u Minneapolisu. Na njemu su mladi urednici Alonzo T. Jones i Ellet J. Waggoner iznijeli niz predavanja o opravdanju vjerom. Ellen White je odobrila ono isticanje Kristove pravednosti. Neke crkvene vođe bojale su se da bi učenje Jonesa i Waggonera moglo umanjiti vrijednost onoga što su smatrali zadaćom Crkve: objavljivanje subote i uzvisivanje Božjeg Zakona. Sastanak je bio obilježen nerazumijevanjem i podjelom. Nakon ovog zasjedanja Ellen White i dvojica mladih propovjednika putovali su od obale do obale, propovijedajući vijest o opravdanju vjerom. Mnogi su vjernici pozdravili novi naglasak; drugi su inzistirali na zadržavanju legalističkog stajališta, po kome je Zakon, a ne križ, bio središtem adventizma. Spisi Ellen White nakon konferencije pokazuju još veće naglašavanje Kristova evanđelja. Na primjer: “Jedini temelj naše nade jest Kristova pravednost koja nam je darovana, i ono što Njegov Duh čini u nama i preko nas.” (*Koraci prema Kristu*, str. 67) Minneapolis je označio obnovljeno isticanje vijesti usredotočene na Isusa Krista.

Krajem devedesetih godina je misionarski brod *Pitcairn*, sagrađen subotnoškolskim darovima iz adventističkih crkva u Sjedinjenim Američkim Državama, stigao na otok Pitcairn u Pacifičkom oceanu. Izazvan izvještajem o pobuni na brodu *Bounty*, James White je na Pitcairn 1876. poslao literaturu. Jedan adventistički tesar, John Tay, proveo je 1886. godine pet tjedana na Pitcairnu i uvjerio stanovnike da prihvate biblijsko učenje o suboti.

S *Pitcairnom* su stasale adventističke misije. Poduprti od vjernika po cijelome svijetu, misionarski projekti su se umnožili. Dva su kolportera 1893. počela prodavati knjige u Madrasu u Indiji. Georgia Burrus, prva misionarka koju je Crkva službeno poslala u Indiju, stigla je 1895. u Calcuttu; sljedeće godine osnovala je školu za djevojke. Krajem tog desetljeća nakladničko djelo uhvatilo je čvrste korijene. Godine 1894. premijer kolonije Capa, Cecil Rhodes, dodijelio je Crkvi 4800 ha zemlje blizu Bulawayoa u Zimbabveu. Tako je osnovana misija Solusi, danas Solusi College. Prije kraja stoljeća osnovan je Avondale College u Australiji, River Plate College u Argentini i Seminar Friedensau u Njemačkoj.

H. Reorganizacija Crkve

Okolo 1900. godine Crkva adventista sedmog dana imala je 1500 djelatnika i 75 767 vjernika. Njezina se administracija uveliko razlikovala od one kad je Crkva organizirana 1863. Uprava je ostala u Battle Creeku, u državi Michigan, zajedno s nakladničkom kućom, koledžom i sanatorijem. Ljudi koji su u Battle Creeku donosili odluke često nisu imali dovoljno informacija o situacijama u mjestima na koja su se njihove odluke odnosile. Komunikacije su bile spore i otežane. Vlast je bila usredotočena u rukama predsjednika Generalne Konferencije. Kao dodatak

ovoj teškoj situaciji u administraciji, tri su različita tijela slala misionare u strane zemlje: Odbor za strane misije, Generalna konferencija i Dobrotvorno udruženje. Prije 1901. već su poduzeti neki koraci na ubrzavanju crkvenih operacija. Od 1882. pa nadalje Crkva u Europi je poduzela različite mjere da omogući lokalne inicijative. Na zasjedanju Generalne konferencije 1888. predloženo je da se Sjeverna Amerika podijeli na više dijelova po uzoru na europski model. Godine 1894. su se konferencije u Australiji i Novom Zelandu same organizirale u Australazijsku uniju konferencija.

Ellen White je bila sve glasnjija u zahtjevima za decentralizacijom: "Moraju se osnovati nove konferencije... Gospodin Bog Izraelov će nas sve povezati. Organiziranje novih konferencija nas neće razdvojiti. Ono će nas povezati." (GCB, 1901, 69) Istodobno je predlagala temeljito reorganizaciju, s Odborom Generalne konferencije koji bi predstavljao sve faze rada.

Kao posljedica sastanka 1901. godine, provedeno je šest velikih promjena: (1) organiziranje unija konferencija; (2) prijenos vlasništva i upravljanja svih institucija na organizacije u mjestu u kojem su postojale; (3) osnivanje odjela, kao što su subotnja škola, obrazovanje i školstvo te nakladničko djelo, u Generalnoj konferenciji; (4) jačanje odbora tako da su u njih došli predstavnici iz različitih područja; (5) prenošenje odgovornosti za pojedinosti rada u crkvama na one koji su živjeli tamo gdje se radilo; (6) osnivanje predstavničkog Odbora Generalne konferencije.

Nakon reorganizacije 1901. Odbor Generalne konferencije sastojao se od dvadeset i pet članova. U njemu su bila šest predsjednika unija iz Sjeverne Amerike i po jedan iz Europe i Australije. Uz njih su članovi odbora bili predsjedavajući odjela – kasnije nazvani tajnicima, ili u novije vrijeme direktorima. Ovo tijelo, koje je predstavljalo Crkvu po svijetu, dobilo je veće ovlasti. Predsjedavajući ovoga odbora biran je jednom godišnje između službenika.

Arthur G. Daniells postao je prvi predsjedavajući; ostao je predsjednikom sve do 1922. Daniells zaslužuje da ga spomenemo iz više razloga nego što je njegovo dugo službovanje. Godine 1902. nadzirao je premještaj uprave Crkve iz Battle Creeka u Washington, D. C. On je proveo reorganizaciju koja je otpočela 1901. Mnogo je putovao, osvjedočen da mu je za vođenje Crkve potrebna informacija iz misionarskih polja iz prve ruke. Za vrijeme Daniellova upravljanja Crkvom broj misionara poslanih u strane zemlje jako je porastao. Osim toga Daniells je doveo do osnivanja udruge propovjednika i izdavanja časopisa *The Ministry*. Između njegovih spisa ističu se dvije knjige: *Christ Our Righteousness* (Krist naša pravednost) i *The Abiding Gift of Prophecy* (Trajni dar proroštva) o djelu i osobi Ellen G. White.

Još jedan korak u razvoju organizacije u Adventističkoj crkvi bilo je osnivanje "divizija". Isprva je rad u različitim dijelovima svijeta bio pod nadzorom jednog potpredsjednika Generalne konferencije. Godine 1913. odobren je statut i prateći propisi za europsku Diviziju. Dodane su druge divizije. Do 1922. formirana je sadašnja organizacija divizija kao dijelova Izvršnog odbora Generalne konferencije (vidi II. F).

I. Sukob s Kellogom

Prvo desetljeće dvadesetog stoljeća bilo je za Adventističku crkvu posebno teško. Ellen White je više put savjetovala protiv koncentracije crkvenih institucija u Battle Creeku. Požar koji je zahvatio sanatorij i nakladničku kuću 1902. neki su smatrali kaznom za preziranje njezina savjeta. Možda je mnogo više od požara, što je natjeralo Generalnu konferenciju i *Review and Herald* da prijeđu u Washington, bio sukob crkvenih vođa i dr. John H. Kellogg.

Vrlo sposoban kao liječnik i na glasu kao kirurg, dr. John Harvey Kellogg je napisao više od pedeset knjiga, većinom o predmetima iz medicine. On je rukovodio sanatorijem u Battle Creeku od 1876. pa sve do svoje smrti 1943. Kao vatren pobornik zdravstvene reforme, Kellogg

je zastupao hidroterapiju, vježbanje i vegetarijansku prehranu. Kao izumitelj konstruirao je strojeve za fizičku terapiju, formulirao prve prehrambene dijkete i izmislio prve kukuruzne pahuljice, koje je njegov brat W. K. Kellogg kasnije komercijalizirao. Od 1895. do 1920. rukovodio je s American Medical Missionary College (Američki medicinski misionarski koledž) u Chicagu. Njegova zdravstvena misija u Chicagu obuhvaćala je dom za djelatnike s jeftinom hranom i smještajem; dom za nevjenčane ili napuštene majke; različite klinike; agenciju za zapošljavanje otpuštenih zatvorenika i trgovinu s poštanskom kataloškom prodajom.

Osoblje iz Battle Creeka je 1894. otvorilo kliniku Guadalajara u Meksiku, prvu adventističku zdravstvenu ustanovu izvan Sjedinjenih Američkih Država. Ova su nastojanja prerasla u misijsku kolu i sanatorij. Ova ustanova, kao i one u Battle Creeku i Chicagu, pripadale su organizaciji Kellogg's International Medical Missionary and Benevolent Society (Kellogovom međunarodnom medicinskom misionarskom i dobrotvornom društvu), a ne Adventističkoj crkvi.

Kellog je postupao neovisno od savjeta crkvenih vođa. Ellen White ga je više puta molila da slijedi upute. Kad je sanatorij u Battle Creeku stradao u požaru, crkvene su vođe savjetovale da obnovi samo jednu zgradu koja ne bi bila viša od pet katova i duža od 137 m (450 stopa). Kad je gradnja počela, pokazalo se da je Kellogg slijedio svoj plan za mnogo veću, kićeniju građevinu od one oko koje su se sporazumjeli. Kelloggova knjiga *The Living Temple* (Živi hram), izašla 1903. godine, sadržavala je panteističke elemente. Kad ga je Ellen White ukorila zbog njegovih neortodoksnih spisa, Kellogg se odvojio od Crkve. S njime su otišle i institucije pod okriljem njegovog Međunarodnog medicinskog misionarskog i dobrotvornog društva.

II. Crkva adventista sedmog dana u dvadesetom stoljeću

Organizacija Crkve adventista sedmog dana dovršena je prije smrti Ellen White 1915. godine. Po svijetu su djelovale škole i koledži. Bolnice i ambulante donosile su mnoštvu ozdravljenje kao i zdravstveno obrazovanje. Brojna su bila krštenja u dalekim mjestima. Crkva je stupila u fazu odrasle organizacije. Međutim, Crkva se morala sučeliti s izazovima, kako izvan nje, tako i u njoj samoj.

Ratovi su uzrokovali poremećaje u Adventističkoj crkvi. Prvi svjetski rat je bio posebno težak za europske adventiste i misije koje su održavali u Africi i Južnoj Americi. Rekonstrukcija i reorganizacija su sporo provođene. I tek što se činilo da se Crkva potpuno oporavila od rata, u Europi su se ponovno počeli okupljati ratni oblaci. Drugi svjetski rat doveo je do prisilnog zatvaranja mnogih misija i zahtijevao je golema sredstva za pružanje pomoći i rekonstrukciju u Europi. Unatoč svemu tome, Adventistička je crkva rasla po cijelome svijetu.

A. Napredovanje Crkve

Rast, zajedno s bolovima koji ga prate, obilježio je proces sazrijevanja. Broj vjernika Crkve adventista sedmog dana porastao je od 5 440 vjernika u 1870. na 10 163 414 u 1998. godini. Godine 1900. samo je sedamnaest posto vjerništva Crkve živjelo izvan Sjeverne Amerike. Prema izvještaju od 1998. 19,23 posto ukupnog članstva živjelo je u zemljama izvan Sjeverne Amerike. Istodobno je 81,82 posto svih adventističkih evanđeoskih djelatnika radilo u divizijama izvan Sjeverne Amerike.

Misijski program Adventističke crkve, koji je počeo 1874. slanjem J. N. Andrews a u Švicarsku, dobio je naročiti poticaj pod predsjedanjem A. G. Daniellsa (1901.–1922.); on je bio uvjeren da laici u Sjevernoj Americi, dobro snabdjeveni literaturom, mogu izvršiti svoju misionarsku zadaću u domovini. Propovjednike i desetinu za njihovo potporu treba poslati u prekomorske zemlje. Samo je 1902. godine – dok je u Sjedinjenim Državama bilo manje od 60

000 vjernika – zemlju je napustilo šezdeset misionara s obiteljima. Trud je prvo bio usmjeren na Englesku, Njemačku i Australiju, na zemlje koje su same mogle poslati misionare. Putem subotnjoskolskih misijskih izvještaja Crkva je bila izvještavana o napretku u dalekim zemljama.

Danas misija teče u mnogo pravaca. Više ne dolaze svi misionari iz Sjeverne Amerike, Europe i Australije. Na primjer 1960. je iz Sjeverne Amerike poslano 156 novih misionara, dok je 114 njih napustilo svoje domove u drugim divizijama. Godine 1998. je Crkvu služio 1071 djelatnik iz divizija kojima nisu pripadali. Adventistički misionari idu od svuda svuda. Filipinci vode crkvene institucije i njeguju bolesne u Africi; Argentinci vode misionarsko-zdravstveni rad u Nepal; Indijac uređuje jedan adventistički časopis u Sjedinjenim Američkim Državama; jedan djelatnik iz Gane služi u Generalnoj konferenciji; profesori iz gotovo dvadeset zemalja predaju na Teološkom seminaru pri sveučilištu Andrews. Osim ovih međudivizijskih djelatnika, mnogi drugi služe u susjednim zemljama ili čak u različitim dijelovima svoje vlastite zemlje.

Crkva se služi mnogim i različitim metodama da s evanđeoskom porukom dopre do ljudi. To može biti tako privatno kao posjet susjedu ili tako javno kao evangelizacija kojoj prisustvuju tisuće. U nastavku opisujemo neke od spektakularnijih metoda ili pokreta.

1. Nakladničko djelo

Već smo zapazili važnost nakladničkog djela prvih adventista. Traktati, brošure i časopisi bili su sredstvo “sadašnje isitine” koje su otkrili pioniri (vidi I. F. 1).

Isto se tako treba zamijetiti značaj tiska za širenje adventizma u svijetu. Prva prekomorska publikacija bio je francuski časopis *Les Signes des Temps* (Znaci vremena), koji u Bazelu u Švicarskoj izašao iz tiska 1876. U mnogim su zemljama knjige i časopisi donijeli prvi glas o adventizmu. Neke od njih su vjernici jednostavno dali nekom ljubaznom pomorskom kapetanu da ih preda u nekoj dalekoj luci; drugi su ih poslali na adrese određenih osoba. Na primjer, 1879. vijest je došla do njemačkih useljenika u Santa Catarini u Brazilu preko primjeraka časopisa *Die Stimme der Wahrheit* (Glas istine), poslanog poštom iz Battle Creeka. Kolporteri su po svijetu raznosili knjige i časopise; na primjer: La Rue u Hong Kongu (1888.), Arnold u Antigui (1889. ili 1890.); Lenker i Stroup u Madrasu u Indiji (1893.), Davis i Bishop u Čileu (1894.); Caldwell na Filipinima (1905.).

Prema podacima za 1998. godinu, adventističke publikacije – uključujući knjige, časopise i brošure kako za vjernike Crkve tako i za evanđeoski rad – tiskane su na 272 jezika i dijalekata. Te iste godine pedeset i sedam nakladničkih kuća u svijetu proizvelo je 285 časopisa, a ukupna vrijednost prodane literature dosegla je gotovo 114 milijuna US dolara. Na više od 24 400 literarnih evanđelista krajem 1998. godine, 4680 su bili studenti koji su na taj način zarađivali za školarinu.

2. Radio i televizija

Adventistički evanđelist H. M. S. Richards je 1926. godine prvi put nastupio preko radija, pojavljujući se povremeno na lokalnim radijskim postajama u Kaliforniji. Osvjedočen da preko radija može doseći milijune ljudi, Richards je 1930. počeo tjednim emitiranjem u Los Angelesu. Godine 1936. pridružio mu se jedan muški kvartet. Godinu dana kasnije nazvani su *King's Heralds* (Kraljevim vjesnici); program je dobio naziv *Voice of Prophecy* (Glas proroštva). Četvrtog siječnja 1942. taj se program prvi put čuo s jedne obale na drugu. Te iste godine *Voice of Prophecy* otvorio je Dopisnu biblijsku školu u koju je već prvog mjeseca bilo upisano 2000 slušatelja.

Čak su i tijekom Drugog svjetskog rata krenuli adventistički radijski programi u drugim zemljama (Australija, 1943) i drugim jezicima (španjolski i portugalski, 1943). Domaći su govornici iznosili poruku evanđelja na svojim jezicima. Neke su emisije izabrale ime *Voice of*

Hope (Glas nade). U nekim su mjestima domaći glazbenici pridodali programima svoje darove. King's Heraldsi su pjevali na dvadesetak jezika. Pripremljeni su novi dopisni tečajevi na engleskom i drugim jezicima.

Godine 1992., na pedesetu godišnjicu prvog emitiranja Voice of Prophecy od jednog kraja Sjedinjenih Država do drugoga, 133 biblijskih škola na svijetu nudilo je tečajeve na 66 različitih jezika i dijalekata. Oko 2000 radijskih postaja emitiralo je programe na 36 jezika.

Adventist World Radio (Adventistički svjetski radio) prvi put se u eteru javio 1971. godine, služeći se iznajmljenim instalacijama u Portugalu. Dvadeset i dvije tjedne emisije koristile su trinaest jezika u prvome tjednu emitiranja. Dodane su i druge postaje: Malta, 1975; Šri Lanka, 1976; Andorra, 1980; Gabon u Africi, 1983. Od 1987. postaja Adventističkog svjetskog radija KSDA na Guamu emitira za Aziju i Pacifik. Program obuhvaća više od *Voice of Prophecy*. Odgovori iz različitih dijelova Kine pokazuju da se evanđelje čuje bez obzira na prepreke.

Godine 1950. je William Fagal na jednoj njujorškoj postaji sa svojom ekipom uživo išao na televiziju s emisijom *Faith for Today* (Vjera za danas), što je doista bila prva nacionalna religijska televizijska emisija. *Faith for Today* je 1963. bio prvi religiozni televizijski program emitiran u boji. Program je 1985. postao *Lifestyle Magazine* (Magazin načina života), s voditeljem Dan Mathewsom. Tijekom svih tih godina *Faith for Today* je svojim gledateljima nudio Dopisnu biblijsku školu, materijal za čitanje i kontakt s lokalnim pastorima Crkve.

Još dvije adventističke televizijske emisije zaslužuju da ih spomenemo. George Wandeman je svoju emisiju *It Is Written* (Pisano je) počeo 1956. godine. Wandeman i njegova ekipa ponudili su stotine seminara, posebno onaj o Otkrivenju, slušateljima koji su željeli nastaviti s proučavanjem. C. D. Brooks je 1973. godine bio inicijator uvođenja emisije *Breath of Life* (Dah života), posebno namijenjene Afroamerikancima. Ovaj program karakterističan je po svojoj glazbi i načinu propovijedanja.

3. Misionarski brodovi i zrakoplovi

Leo i Jessie Halliwell pozvani su 1921. da služe kao misionari u Brazilu. Na putovanju brodom po Amazoni, Halliwell se iznenadio izoliranosti, siromaštvu i bolestima duž rijeke. Bio je uvjeren da bi brodić bio najdjelotvornije sredstvo dosezanja ljudi duž 64 000 kilometara plovnih rijeka u području Amazone. Mladi adventisti u Sjevernoj i Južnoj Americi odgovorili su sredstvima za misionarski brodić. Na svom godišnjem odmoru 1930. Halliwell je upisao studij tropske medicine. Kad se vratio u Brazil načinio je nacrt za svoj brod; također je sudjelovao u njegovoj izgradnji. Sljedećih 28 godina Halliwellovi su plovili Amazonom i njezinim pritokama, prelazivši svake godine 72 000 kilometara u *Luzeirou* (Svjetlonoša), donoseći nadu i ozdravljenje stanovnicima riječnih obala. Događalo se da je amazonskim bazenom znalo ploviti sedam brodova istovremeno. Godinama su ovi brodovi sačuvali isto ime. Godine 1992. plovio je dvadeset i treći po redu: *Luzeiro XXIII* je djelovao iz Manausa.

Nakon Drugog svjetskog rata pojavili su se misionarski zrakoplovi koji su u nekoliko minuta prelijetali kilometre negostoljubivog terena. Prvi su od takve službe imali koristi Borneo i Afrika. Generalna konferencija je 1960. izdala propise o zrakoplovstvu. Prvi službeni crkveni zrakoplov, *Fernando Stahl*, počeo je služiti 1963. u području Amazone u Peruu. Drugi su zrakoplovi dodani floti u Južnoj Americi, Africi i Australaziji. Prenoseći osoblje i potrepštine, ovi mali zrakoplovi, kojima pilotiraju hrabri i pustolovni misionari, slijeću na male piste do kojih bi danima trebalo pješaćiti.

Zrakoplovni misionarski program dostigao je vrhunac 1981. kada su, prema izvještaju, u uporabi bila trideset i dva zrakoplova. Do 1998. ovaj je program zamjetno oslabio, uglavnom zbog

probijanja cesta u izolirana područja, sve većih troškova održavanja i prenošenja financijskih odgovornosti za njihovo djelovanje na lokalna polja, kojima su na raspolaganju manja financijska sredstva nego prekomorskim misionarima.

4. Ciljana misija

S reorganizacijom 1901. prioritet je dobila misija za cijeli svijet, kršćanski kao i nekršćanski. Od 1950. Crkva je preduzela odlučne korake prema sistematskom misijskom radu u svim dijelovima svijeta. Posebna pozornost posvećena je nekršćanskim područjima. Da bi se doseglo nedosegnute, načinjeni su ciljani misijski planovi.

S Erich Bethmanovom knjigom *Bridge to Islam* (Most prema islamu), objavljenom 1950. godine, počelo je proučavanje i istraživanje o načinima na koje evanđeljem doseći muslimane. Šezdesetih godina održano je više konferencija o islamu. U Newbold Collegeu u Engleskoj otvoren je 1989. adventistički Globalni centar za islamske studije, s ciljem da prouči prikladne metode za upoznavanje muslimana s Kristom, uvježbavanjem djelatnika u ovim metodama i služeći kao međunarodni centar izvornog materijala. Centar za religijske studije Dalekoistočne divizije počeo je početkom devedesetih djelovati u Adventist International Institute for Advanced Studies (Adventistički međunarodni institut za napredne studije) na Filipinima.

Poseban institut za proučavanje načina za naviještanje evanđelja Hindusima osnovan je 1992. godine u Indiji. Slična organizacija, posvećena studiranju budizma i evangeliziranju budista počela je 1992. godine djelovati u Tajlandu.

Godine 1955. osnovana je organizacija Hebrew Scripture Association (Udruženje za hebrejsku Bibliju). Njen je cilj bio prikazati evanđelje na načine koji bi bili privlačni za Židove. Četiri godine kasnije (1959.) u New Yorku je otvoren centar za Židove. Za židovske čitatelje redovno izlazi časopis *Shabbat Shalom*.

Odjel za svjetsku misiju postao je 1966. šesti odjel Teološkog seminarara pri sveučilištu Andrews u Berrien Springsu, u državi Michigan. Cilj mu je bio ne samo da studentima seminarara ponudi predavanja iz misijskog rada, već i da provodi intenzivno obrazovanje misionara koji se spremaju otići u dodijeljena im mjesta. Ovu drugu zadaću kasnije je preuzeo Institute of World Mission (Institut za svjetsku misiju) koji Generalna konferencija vodi na kampusu sveučilišta Andrews.

Prvi student misionar otišao je 1959. godine u Meksiko iz Columbia Union College u Washingtonu, D. C. Godine 1998. je 317 mladih iz Sjeverne Amerike služilo kao dragovoljci u deset svjetskih divizija; po cijelome svijetu broj je premašio 1200. U zamjenu za malu stipendiju i veliko zadovoljstvo, studenti misionari prekidaju svoje školovanje za čak jednu godinu da bi sudjelovali u nekom obliku misije izvan svoje zemlje. Mnogi su bili uključeni u poduku govornog engleskog jezika u azijskim gradovima. Njihovi izvještaji pobudili su zanimanje i drugih laika za misijski rad. Mnogi bivši studenti misionari kasnije su otišli u inozemstvo kao redoviti misionari.

U skladu s ciljanom misijom, crkvene vođe počele su pripremati organizirane petogodišnje programe za evangelizaciju i rast Crkve. Program Tisuću dana žetve rezultirao je u ukupno 1 171 390 krštenja, kako je izvješteno u misionarskom svečanom programu na zasjedanju Generalne konferencije 1985. godine. U isto je vrijeme objavljen program Žetva 90. Njegov je cilj bio udvostručiti broj pristupa Crkvi tijekom Tisuću dana žetve i "udvostručiti broj vjernika osposobljenih za zadobijanje duša sukladno svojim duhovnim darovima, tako da svaka adventistička crkva postane središtem obučavanja za službu" ("Harvest 90 Objectives", 18). Krajem petogodišnjeg razdoblja izvješteno je o 2 490 105 pristupa Crkvi. U područjima svijeta u

kojima se vodi statistika, broj vjernika koji su se uključili u misionerske aktivnosti povećao se za 76,4 posto.

Godine 1990. na zasjedanju Generalne konferencije prikazan je program Global Mission (Globalna misija), da bi stvorio svijest o veličini zadaće koja još preostaje. Globalna misija podijelila je svjetsko stanovništvo na 5000 geografskih jedinica od približno milijun stanovnika svaka. U to je vrijeme bilo oko 2300 narodnosnih skupina bez prisutnosti adventista. Prema izvještaju, u kolovozu 1999. broj narodnosnih skupina u koje adventna vijest još nije ušla smanjio se na 1700, većina kojih je u Aziji. Istodobno je Globalna misija izvijestila da su svakog dana osnovane 4,5 nove adventističke zajednice.

B. Uključivanje laika u misiju

Paralelno sa službenim misionerskim naporima Crkve, značajne su laičke inicijative potakle razvoj službi i evanđeoskog rada. Mnoge od njih danas djeluju pod okriljem Adventist-Laymen's Services and Industries (Službe adventističkih laika), djelujući u prisnoj suradnji s administracijom Crkve.

Prva veća samoodržavajuća institucija osnovana je 1904. blizu Nashvilla u državi Tennessee. Ustanove Madison obuhvaćale su jednu školu, jednu farmu, jednu zdravstvenu ustanovu, tvornicu zdrave hrane i tiskaru. Radnici školovani u Madisonu često su u seoskim sredinama ili u mjestima i gradovima otvarali svoje škole i prostorije za liječenje. Iz Madisona je izraslo nekoliko samoodržavajućih zdravstvenih ustanova, smještenih na Jugu. U drugim zemljama su adventistički laici otvorili liječilišta za hidroterapiju i masažu. Danas nekoliko samoodržavajućih srednjih škola i koledža obučavaju mlade u praktičnim i akademskim predmetima. Međutim, naglasak je na praktičnom obučavanju za služenje drugima.

Još jedan vid službe osiguran je samoodržavajućim vegetarijanskim restaurantima. U njima se uz zdravu hranu nudi Kruh života. Ove restorante, koje vode adventistički laici, nalazimo u Sjevernoj Americi, u Europi, Južnoj Americi, Australiji i u Aziji.

Pastor J. L. Tucker počeo je 1937. u Portlandu, državi Oregon, emitiranjem radijske emisije *Quiet Hour* (Sat mira). Osim radijskih programa, Quiet Hour danas prikazuje *Search* (Potraga), televizijsku seriju o zdravlju. Uz to govornici Quiet Hour-a propovijedaju na evangelizacijama širom svijeta. Novcem prikupljenim od strane Quiet Hour kupljeni su misionarski zrakoplovi, autobusi i jeepovi, Biblije, izgrađeni su molitveni domovi u prašumama (jungle chapels) i stipendirano školovanje zaslužnih studenata.

Godine 1986. televizijska mreža Three Angels Broadcasting Network (Trojice anđela) postala je prva adventistička televizijska emisiona stanica koju vode laici. Od 1987. godine 3ANB emitira 24 sata dnevno na satelit udaljen 35 680 km od zemlje, s kojega se signal vraća na satelitske prijemnike. Program je u osnovi religiozan i uključuje nešto neadventističkog materijala.

Drugi primjer zanimanja laika za misiju je Maranatha Volunteers International (Međunarodni dragovoljci Maranata). Maranatha je počela kao skupina privatnih pilota koji su odlučili letiti gdje god je bilo potrebno podići neku zgradu. Danas dragovoljci stižu različitim prijevoznim sredstvima, ali uvijek da izgrade neki objekt za crkvu. Od 1969. na ovamo Maranatha je dovršila 1782 građevinska projekta u 59 zemalja u vrijednosti većoj od 99 milijuna US dolara. Samo se u 1998. gotovo 3000 dragovoljaca pridružilo Maranathinim projektima. Zgrade koje ovi dragovoljci podižu uključuju crkve, bolnice, ambulante, domove za siročad, škole i stambene zgrade za crkvene djelatnike. Dobrodošli su svi koji su spremni sami platiti prijevoz do mjesta građenja. Dragovoljci ne maraju imati iskustva u zidarskim radovima.

Godine 1985. osnovana je Adventist Frontier Missions koja šalje laike misionare da osnivaju adventističke crkve u zabačenim područjima. Time Adventist Frontier Missions želi

američke adventiste dovesti u bliži doticaj s misijskim radom u svijetu. Godine 1998. je osamnaest obitelji služilo u petnaest različitih projekata na nekoliko kontinenata.

C. *Obrazovni sustav*

Battle Creek College, osnovan 1874., bio je prva adventistička škola trećeg stupnja. Njezin nasljednik, Emmanuel Missionary College, razvio se u Berrien Springsu, u državi Michigan, od 1901. kao obrazovna škola za misionare. Zbog naravi programa rada i učenja koji se u njoj odvijao, sve do 1910. nisu izdavane diplome.

Adventisti su bili sumnjičavi prema službenom priznavanju škole, jer su smatrali da bi ono moglo obrazovne ustanove lišiti njihove adventističke orijentacije. Doktorske diplome se smatralo nepotrebnima ili čak opasnim. Tako je, na primjer, Pacific Union College u Kaliforniji svog prvog doktora filozofije primio tek 1928. Bio je to prvi adventistički koledž koji se kvalificirao za akreditaciju. Njemu su u narednom desetljeću slijedili drugi adventistički koledži u Sjedinjenim Državama. Obrazovne ustanove u zemljama izvan Sjedinjenih Država su mnogo spremnije tražile i bile priznate, uglavnom od odgovarajućih vlasti.

Prve upise na više školovanje – za propovjednike – organizirao je Pacific Union College u ljeto 1933. The Advanced Bible School (Napredna biblijska škola) radila je tri ljeta, da bi zatim bila preseljena u Washington, D. C. kao vrlo rani početak SDA Theological Seminary (Adventističkog teološkog seminara).

Najpoznatije institucije adventističkog obrazovanja trećeg stupnja u Sjevernoj Americi su sveučilište Andrews (Andrews University, Berrien Springs, Michigan), s naglaskom na obrazovanje, akademskim predmetima i teologiji, te sveučilište Loma Linda (Loma Linda University u Loma Lindi, u Kaliforniji), s naglaskom na medicinske znanosti. Godine 1998. u Sjevernoj Americi je djelovalo petnaest ustanova obrazovanja treće stupnja. Ukupno su se u ovim ustanovama upisala 20 939 studenata.

Do 1998. adventističke više obrazovanje izvan Sjeverne Amerike davalo je sedamdeset i pet ustanova trećeg stupnja. Dosad je niz njih steklo sveučilišni status. Programe za doktorat nude tri ustanove u Sjevernoj Americi, jedna u Aziji, jedna u Srednjoj i tri u Južnoj Americi.

Na suprotnoj strani obrazovnog sustava Crkva je 1998. imala 4450 osnovnih škola sa 723 473 učenika i 1014 srednjih škola sa 208 486 učenika. Veliki postotak ovih učenika nisu djeca vjernika Crkve; oni pohađaju adventističke škole zbog dobrog obrazovanja koje one pružaju.

D. *Zdravstveno djelo*

Od osnivanja prethodnika sanatorija Battle Creek, Western Health Institute (Zapadnog zdravstvenog instituta) 1866. godine, adventisti su veliku pažnju posvećivali zdravstvenom djelu. Teološka podloga ovog naglašavanja je priznanje Boga kao Stvoritelja, a čovjeka kao hrama Svetoga Duha (1 Kor 6,19). Zdravlje je usko povezano s duhovnošću; zdravo tijelo pospješuje duhovni rast. Zbog toga su održavanje zdravlja, kao i zdravstveno obrazovanje i prevencija, dio religije. Osim toga adventisti nude zdravstvenu njegu kao službu Crkvi i društvu.

Ideja o osnivanju “sanatorija” začela se u Battle Creeku pod pokroviteljstvom Ellen White i dr. J. H. Kellogga. Pacijenti bi ostajali tako dugo dok ne bi imali koristi od prehrane, vježbi, masaže i hidroterapije. Također su sudjelovali u duhovnim aktivnostima u instituciji. Ideja sanatorija prenesena je 1897. u Sydney u Australiji, a 1898. je u Danskoj osnovan Skodsborg Sanitarium. Prvi “misionari medicinari” nosili su uz Biblije svoju opremu za stavljanje vrućih obloga.

Često su upravo ambulante i bolnice bile sredstvo preko kojega se ulazilo u nekršćanske zemlje. Na primjer u hinduskom Nepal, u zemlji u kojoj nije bila dozvoljena nikakva vrst evanđeoskog rada, od 1957. godine radila je uz puno odobrenje vlasti bolnica Scheer Memorial

Hospital. Budući da su smanjena ograničenja za crkvene aktivnosti, u Nepal u danas postoje adventističke zajednice.

Sama Ellen White je bila uključena u kupovinu klimatskog liječilišta Loma Linda. Na tom je prostoru osnovan College of Medical Evangelists (Koledž za medicinske evanđeliste) za pripremu misionara zdravstvenog smjera. Danas je ova ustanova poznata kao sveučilište Loma Linda. Sveučilišni medicinski centar Loma Linda poznat je i po svom pionirskom radu u presađivanju srca kod novorođenčadi. Njegov protonski akcelerator počeo je raditi 1991. i jedan je od prvih ove vrste koji djeluje protiv rasta kancerogenih tumora. Njegova kirurška ekipa za operacije na srcu posjetila je mnoge zemlje da izvede operacije i izvježba mjesno osoblje.

U adventističkom medicinskom sustavu vrlo važno mjesto zauzima i preventivna medicina i zdravstveno obrazovanje. Sveučilište Loma Linda pruža mogućnost diplomiranja u predmetu javnog zdravlja, kako na samom fakultetu, tako i u njegovim područnim ustanovama. Magistarsku diplomu u predmetu zdravlja može se ostvariti i na Filipinima i u Čileu. Specijalisti u zdravstvu kao i pastori uzimaju aktivnu ulogu u poučavanju načina na koje se može sačuvati i poboljšati zdravlje. Adventistički programi za odvikavanje od pušenja, kontrolu težine i smanjenje stresa dio su ovog obrazovnog rada u cijelome svijetu.

Crkva adventista sedmog dana je 1998. godine u svijetu vodila 162 sanatorija i bolnica sa 19 700 kreveta. Osim toga imala je 102 doma za starije i umirovljenike, 361 ambulantu i dispanzera i 25 dječjih domova i domova za siročad. U ovim je institucijama služilo 75 586 zaposlenika.

E. Dobrotvorno i razvojno djelo

Usko vezano uz pomoć koju pružaju adventističke zdravstvene službe je dobrotvorno i razvojno djelo. Pomoć potrebnima pruža se na razini mjesne crkve kao i na razini Generalne konferencije. Žene u crkvi u Battle Creeku su 1874. godine osnovale Dorcas and Benevolent Association ("Tabitinu dobrotvornu udruhu"). Njihovo ime podsjećalo je na kršćanku u Jopi koja je šivala odjeću za siromašne (Dj 9,36-39). Žene u Battle Creeku su izrađivale odjeću i osiguravale hranu za siromašne obitelji, brinule se za siročad i služile bolesnima. Ova se ideja proširila i širom svijeta osnovana su mnoga Tabitina (samaritanska) društva. Prvi savez Samaritanskih društava osnovale su 1934. godine crkve u području Chicaga. Njihov je cilj bio – i ostaje – pomoći ljudima u nevolji, bez obzira na vjeroispovijest, društveni položaj ili etničko podrijetlo.

Mnoge mjesne crkve održavaju Community centers (centre za Službu u društvu), iz kojih služe siromašnima i žrtvama katastrofa. Pomoć pružaju u odjeći, posteljini, hrani, namaještaju i gotovini. Ova služba obuhvaćena i održavanje predavanja o obitelji, zdravlju i sposobnostima za snalaženje u životu. Neke crkve i federacije održavaju prerađene autobuse ispunjene odjećom i hranom, spremne da djeluju u hitnim slučajevima.

Adventistički dobrotvorni rad (ADRA – Adventisti Development and Relief Agency) djeluje iz uprave Generalne konferencije, s predstavnicima na razinama divizija i unija. ADRA koordinira pružanje pomoći žrtvama velikih katastrofa kao što su potresi i poplave. ADRA također radi na različitim razvojnim projektima. Oni uključuju izgradnju izvora vode, škola, bolnica i brana; razvijanje primarne zdravstvene zaštite i programe samopomoći kao što su vrtlarstvo i obrti. Najveći dio ADRINIH sredstava potječe od zaklada i vlada, a ne od Crkve. Prvenstveno se pomaže onima izvan Adventističke crkve i to uglavnom u siromašnim zemljama.

F. Organizacija Crkve

Crkva adventista sedmog dana djeluje kao tijelo koje obuhvaća svijet. Mjesne su crkve grupirane u konferencije ili misije – tako nazvane zato što su financijski ovisne o višoj razini

organizacije. Konferencije i misije, pak, čine unije koje su obično određene nacionalnim, etničkim ili jezičnim granicama. Unije su grupirane u divizije koje djeluju kao ogranak Generalne konferencije Crkve adventista sedmog dana sa sjedištem u Silver Springsu, u državi Maryland u Sjedinjenim Američkim Državama. Dvanaest divizija jesu: Afričkoindijsko-oceanska, Istočnoafrička, Euroafrička, Euroazijska, Srednjoamerička, Sjevernoamerička, Sjevernoazijska pacifička, Južnoamerička, Južnoazijska pacifička, Južnopacifička, Južnoazijska i Transeuropska. Na svakoj razini upravljanje je predstavničko. Mjesne crkve šalju predstavnike na zasjedanja konferencije ili misije. Predstavници konferencije i misije sudjeluju u odlučivanju na razini unije. Odbori divizije imaju predstavnike unija. Odbor Generalne konferencije uključuje predstavnike divizija.

Odluke na svakoj razini donose odbori koji se sastoje od dužnosnika (predsjednik, tajnik i blagajnik), predstavnika crkvenih odjela i institucija i vjernika laika. Veći predmeti koji se tiču cijele Crkve u svijetu razmatraju se na Godišnjem zasjedanju Crkve (Annual Council). Promjene u crkvenim propisima (church policy) mogu se vršiti samo na zasjedanju Generalne konferencije svakih pet godina, uz široko predstavništvo cijele Crkve.

Mjesna crkva ne bira svog pastora, niti mu daje plaću. Namjesto toga, desetine koje daju vjernici odlaze u konferenciju ili misiju, koja tada, često u sporazumu s mjesnom crkvom, imenuje propovjednika i osigurava njegovu plaću. Mjesna crkva prikuplja darove za svoje troškove. Ona također prikuplja sredstva za misijski rad u svijetu, ali ih šalje preko više organizacije.

Aktivnosti su podijeljene na odjele, kako na razini mjesne crkve, tako i na višim organizacionim razinama. Odjeli su Služba za djecu, Služba za obitelj, Subotnja škola i misionarski rad, Služba upravitelja i Mladi. Odjel za odgoj i obrazovanje vodi škole; obično konferencija upravlja osnovnim i srednjim školama na svom području, dok institucije na trećoj razini spadaju pod upravu unija ili divizija. Odjel za zdravstvo i umjerenost razvija i primjenjuje planove i programe za poboljšanje zdravlja pripadnika Crkve i onih koji to nisu. Odjel za javnost i vjersku slobodu savjetuje vjernike i institucije u stvarima koje se tiču njihovih odnosa s državom i društvom. Odjel za nakladništvo nadgleda rad nakladničkih kuća i prodavača, tradicionalno nazvanih "kolporterima". Udruga propovjednika potiče djelatnost i brine za dobrobit pastora. Na kraju, Odjel za komunikacije zadužen je za objavljivanje aktivnosti Crkve.

Do drugog svjetskog rata većina vodećih položaja bila je u rukama ljudi sa Zapada. Otad se u zemljama izvan Sjeverne Amerike i Europe drastično smanjio broj inostranih administratora, jer su domaći ljudi preuzeli vodeće položaje. Na primjer, 1998. godine samo je u dvjema divizijama vodeća osoba potjecala izvan teritorija koji pokriva divizija. Gotovo su svi predsjednici unija i konferencija domaći ljudi. Istodobno u vodstvu Generalne konferencije nalaze se predstavnici sa svih kontinenata i svih rasa.

Gledano u svijetu, Crkva adventista sedmog dana je mozaik rasa, jezika i etničkih grupa. Godine 1998. crkvena izdanja izašla su na 272 jezika, dok je 748 jezika i dijalekata pokriveno u nakladničkom i govornom djelovanju. Kao primjer ove raznolikosti 1998. godine adventističke crkve u Sjevernoj Americi održavale su bogoslužja na 26 jezika. U to je vrijeme najveća i najbrže rastuća bila španjolska jezična skupina, s oko 99 000 vjernika, što čini jedanaest posto vjerništva Sjeverne Amerike. Teološki seminar na sveučilištu Andrews ima programe za magistraturu i doktorat na španjolskom. Pastori iz španjolskih govornih adventističkih zajednica zauzimaju vodeće položaje na razini konferencija, unija i divizije. Azijski adventisti u Sjevernoj Americi predstavljaju druge jezike: kineski, korejski, vijetnamski i filipinski. Najveće azijske adventističke crkve nalaze se u Torontu, u Kaliforniji, na Havajima i u New Yorku.

Od 891 176 vjernika u Sjevernoameričkoj diviziji u prosincu 1998. godine, 212 538 su bili vjernici regionalnih konferencija, organiziranih 1944. da okupe crnačke crkve pod vodstvom Afroamerikanaca. Sedam unija Sjevernoameričke divizije ima regionalne konferencije, premda u nekima od njih nisu sve crkve sačinjene od tamnoputih vjernika. Istodobno Afroamerikanci sada imaju pristup rukovodećim položajima kako u regionalnim konferencijama tako i u organizacijama Generalne konferencije. Na primjer Charles Bradford je bio predsjednik Sjevernoameričke divizije od 1979. do 1990. Oackwood College u Huntsvilleu, u Alabami, pružao je od 1896. obrazovanje mladima crne kože, pripremajući ih za službu Bogu i ljudskome rodu.

Žene čine samo mali postotak pastora Adventističke crkve. Bez propovjedničkog rukopoložanja žene djeluju kao pastore u svojoj crkvi, pa nemaju autorizaciju da obavljaju određene administrativne zadaće na razini konferencije. S druge strane, žene su često dinamične laičke voditeljice u svojim crkvama. One također djeluju u crkvenim odjelima i odborima na razini konferencije, unije, divizije i Generalne konferencije.

G. Razvoj na teološkom području

Pioniri Crkve adventista sedmog dana, slijedeći Bibliju kao jedini temelj vjere i doktrine, suzdržavali su se od objavljivanja doktrinarnih tvrdnji i vjerovanja. Uriah Smith je 1872. napisao jednu doktrinarnu izjavu, ali u polemici koja je na konferenciji u Minneapolisu 1888. godine nastala oko vijesti o središnjoj ulozi Krista, dokument je u izvjesnoj mjeri zaboravljen. *Godišnjak Crkve adventista sedmog dana* (Yearbook) objavljivan je bez doktrinarnih izjava. Kako je Crkva rasla pitanja o adventističkim vjerovanjima postala su sve brojnija. Generalna konferencija je 1930. tražila da odbor od četiri osobe predloži nacrt izjave. Odbor je obavio svoj posao; sljedeće izdanje *Godišnjaka* sadržavalo je "Temeljna vjerovanja adventista sedmog dana."

Ova je izjava održavala jasnije razumijevanje Trojstva, Kristove osobe i rada, te odnos između Zakona i milosti no što je to bilo u Smithovim izjavama. Međutim, ona službeno nije bila prihvaćena sve do 1946. godine, kad je proglašena neizmjenjivom, osim na zasjedanju Generalne konferencije. Prva službena objava doktrina prihvaćena je glasovanjem na zasjedanju Generalne konferencije 1980. Ovih dvadeset i sedam temeljnih vjerovanja danas se redovno pojavljuje u *Godišnjaku Crkve adventista sedmog dana*.

Crkva se morala pozabaviti različitim teološkim gledištima, kako u prošlosti tako i danas. Sukob 1888. oko opravdanja vjerom prešao je u dvadeseto stoljeće. U početku 1900-tih odnos Kellogga prema Crkvi uzrokovao je raspravu o ekleziologiji. Održane su biblijske konferencije 1919., 1952. i 1947. na kojima se raspravljalo o vjerovanjima i došlo do jedinstva. Bolni razdor je Crkvi osamdesetih godina donio sukob oko adventističkog razumijevanja nebeskog Svetišta. Devedesetih godina su različita gledišta o hermeneutici i stilovima bogoslužja u nekim dijelovima svijeta uzrokovala polarizaciju među laicima kao i među propovjednicima.

Temeljeći se na prihvaćanju biblijskog proroštva, adventisti sedmog dana vide sebe kao duhovne baštinike drevnog Izraela i apostolske Crkve, zajedno s blagoslovima i obvezama ove baštine. Unutar širih okvira biblijskog proroštva služba Ellen White djelovala je kao suvremeni produžetak proročkog poticaja Biblije.

Zadaća adventista sedmog dana jeste objavljivanje Radosne vijesti cijele Biblije do kraja zemlje (Mt 28,19,20) i odnošenje vijesti trojice anđela (Otkrivenje 14,6-12) svim narodima. Svetkovanje subote, kao sedmog dana, podsjeća adventiste na šest dana stvaranja zemlje (Post 1,1-25; Izl 20,11), na radost što su Božji narod (Ez 20,20) i na nadu vječnog počinka (Heb 4,9-

11). Osvjedočenje da posvećenje mora pratiti opravdanje pruža osnovu za adventističko naglašavanje zdravog načina života u cijelosti – umnog, fizičkog, duhovnog i društvenog.

Preambula najnovije doktrinalne izjave Crkve adventista sedmog dana (1980.) jasno potvrđuje da Crkva i dalje ostaje otvorena za novo prosvjetljenje i dublje razumijevanje Biblije. Studije koje slijede u ovom djelu predstavljaju sadašnje, produbljeno razumijevanje glavnih biblijskih predmeta kako na njih gledaju oni koji u Crkvi vrše službu podučavanja. Svako poglavlje u ovome djelu sadrži kratku povijest stvaranja adventističkog stava koji razmatra. Tamo ćemo naći i daljnje informacije o teološkom razvoju.

III Literatura

Adventist Review. Službeno tjedno glasilo Crkve adventista sedmog dana. Ovaj je časopis izlazio bez prekida, pod raznim imenima, od 1850.

“Business Proceedings of the Fourth Special Session of the General Conference of S. D. Adventists.” *Review and Herald*, 24. travnja 1879.

Dabrowski, Rajmund I., urednik. *Michael Belina Czechowski: 1818–1876*. Varšava, nakladnik Znaki Czasu, 1979.

Delafield, D. A. *Ellen G. White in Europe*. Washington, D. C. Review and Herald, 1975.

Fernandez, Gil., urednik. *Light Dawns Over Asia: Adventism's Story in the Far Eastern Division, 1888–1988*. Silang, Cavite, Filipini. AIIAS Publications, 1990.

Froom, LeRoy. *The Prophetic Faith of Our Fathers*, 4 sveska. Washington, D. C. Review and Herald, 1950–1954.

General Conference of Seventh-day Adventists, *Annual Statistical Report*.

“General Conference proceedings”, *General Conference Bulletin*, 5. travnja 1901.

Gordon, Paul A. *The Sanctuary, 1844, and the Pioneers*. Hagerstown, Md. Review and Herald, 1983.

Graybill, Ronald. *Ellen G. White and Church Race Relations*. Washington, D. C. Review and Herald, 1970.

– . *Mission to Black Americans*. Mountain View, California. Pacific Press, 1971.

Hale, E. Jr., Henry Plumer i Timothy Cole. “Second Advent Conference and Campmeeting.” *Signs of the Times*, 15. lipnja 1842.

“Harvest 90 Objectives.” *Ministry*, prosinac 1985.

Himes, Joshua V., S. Bliss i A. Hale. *Advent Review*, 1850.

Knight, George. *From 1888 to Apostasy: The Case of A. T. Jones*. Hagerstown, Md., Review and Herald, 1987.

– , urednik. *The Early Adventist Educators*. Berrien Springs, Mich., Andrews University Press, 1983.

Martin, Walter. *The Truth About Seventh-day Adventists*. Grand Rapids, Zondervan Publishing House, 1960.

Maxell, C. Mervyn. *Tell It to the Word*. Mountain View, California. Pacific Press, 1976.

Miller, William. *Apology and Defence*. Boston, J. V. Himes, 1845.

Mitchell, David. *Seventh-day Adventists: Faith in Action*. New York, Vantage Press, 1958.

Neufeld, Don F., urednik. *Seventh-day Adventist Encyclopedia*, 2. sveska, 2. prerađeno izdanje. Commentary Reference Series. Hagerstown, Md. Review and Herald, 1996.

Olsen, V. Norskov, urednik. *The Advent Hope in Scripture and History*. Hagerstown, Md. Review and Herald, 1987.

Robinson, Dores E. *The Story of Our Health Message*. Nashville, Southern Pub. Assn., 1943.

- Schwarz, Richard W. *John Harvey Kellogg, M. D.* Nashville, Southern Pub. Assn., 1970.
- . *Light Bearers to the Remnant.* Mountain View, California. Pacific Press, 1979.
- Seventh-day Adventist Encyclopedia*, Don Neufeld, urednik. 2. prerađeno izdanje. Hagerstown, Md. Review and Herald, 1996.
- Spalding, Arthur. *Origin and History of Seventh-day Adventists*, 4 sveska. Washington, D. C. Review and Herald, 1962. (Ova povijest Adventističke crkve obuhvaća razdoblje od 1843. do 1947.)
- Spicer, William A. *Our Story of Missions.* Mountain View, California. Pacific Press, 1921.
- Strand, Kenneth A., urednik. *The Sabbath in Scripture and History.* Washington, D. C. Review and Herald, 1982.
- Utt, Richard. *A Century of Miracles.* Mountain View, California. Pacific Press, 1963.
- Vyhmeister, Werner K. *Mision de la iglesia adventista.* Brasilia, Seminario Adventista Latinoamericano de Teologia, 1980.
- White, Arthur. *Ellen G. White*, 6 svezaka. Washington, D. C. Review and Herald, 1981–1986.
- White, James. “The Work of the Lord.” *Review and Herald*, 6. Svibnja 185

1. Otkrivenje i nadahnuće

Peter M. van Bemmelen

Uvod

Da se živi Bog sam otkrio i nastavlja otkrivati ljudskome rodu osnova je kršćanske vjere. Sveto pismo, podjednako Stari i Novi zavjet, izvještavaju o načinu na koji se Bog prikazao u povijesti čovječanstva – posebice u povijesti Izraela, a vrhunski u osobi Isusa Krista. Bez ovog božanskog otkrivenja čovječanstvo bi propalo ne poznavajući pravi Božji karakter i volju, otuđeno od Njega grijehom i krivnjom.

U Svetom pismu su stvaranje svijeta i veličanstvo, ljepota i obilje što ga nudi priroda shvaćeni kao manifestacija Božje slave, mudrosti i ljubavlju ispunjene brigom za Njegova stvorenja. Teologija ovu manifestaciju naziva općim otkrivenjem. Međutim, sadašnje stanje ljudskoga roda i ovoga svijeta ispunjenoga grijehom, poremećajima, nedaćama i smrću, postavlja ozbiljna pitanja o mogućnosti istinske spoznaje Boga putem svijeta prirode ili ljudskog iskustva. Sveto pismo smatra da mudrost i znanje koje možemo steći iz ovih izvora samo po sebi nije dovoljno da nam pruži pravo razumijevanje Božjeg karaktera ljubavi i Njegove nakane da nas izbavi od grijeha i smrti.

Bog je odlučio da se u ovom teškom položaju osobno objavi ljudima. Teološkim jezikom to se naziva posebnim otkrivenjem, posebno zato što je otkriveno i zapisano u Svetome pismu. Potpuno svjesni različitih kritika upućenih Bibliji – etičkih, povijesnih, lingvističkih, znanstvenih, filozofskih i teoloških – odlučili smo usredotočiti se na tvrdnje koje su sami biblijski pisci izrekli o svojim spisima i spisima drugih, a posebno na Isusov odnos prema Svetome pismu i njegovoj uporabi. Proroci, apostoli i na kraju sam Isus prihvaćali su Sveta pisma kao pouzdanu i autoritativnu Božju Riječ, danu Svetim Duhom na ljudskome jeziku. Otkrivenje i nadahnuće su svakako priznati kao božanske tajne; međutim, čak i naše ograničeno ljudsko razumijevanje ovih predmeta od sudbonosne je važnosti za zrelu, razumnu kršćansku vjeru

[I. Otkrivenje](#)

[A. Definicija](#)

[B. Biblijska terminologija](#)

[1. Stari zavjet](#)

[2. Novi zavjet](#)

[II. Opće otkrivenje](#)

[A. Uvod i definicija](#)

[B. Načini općeg otkrivenja](#)

[1. Priroda](#)

[2. Ljudska bića](#)

[3. Povijest](#)

[C. Prirodna teologija i spasenje neznabožaca](#)

[III. Posebno otkrivenje](#)

[A. Uvod i definicija](#)

[B. Značajke posebnog otkrivenja](#)

[1. Selektivnost kao značajka posebnog otkrivenja](#)

[2. Otkupljenje kao značajka posebnoga otkrivenja](#)

[3. Prilagodba kao značajka posebnoga otkrivenja](#)

[IV. Biblijsko nadahnuće](#)

[A. Uvod: Problem definiranja](#)

[B. Biblijsko gledište o nadahnuću](#)

[1. Nadahnuće: Riječ ili koncept?](#)

[2. Ljudski oblik Pisma](#)

[3. Bogom udahnuti karakter Pisma](#)

[C. Način, središte i razmjer nadahnuća](#)

[1. Način nadahnuća](#)

[2. Središte nadahnuća](#)

[3. Razmjer nadahnuća](#)

[D. Djelovanje nadahnuća](#)

[1. Pismo: Živi Božji glas](#)

[2. Pismo: Njegov autoritet](#)

[3. Pismo: Njegova istinitost](#)

[4. Pismo: Njegova jasnoća i dostatnost](#)

[V. Praktične primjene](#)

[VI. Povijesni pregled](#)

[A. Rana i srednjovjekovna crkva](#)

[B. Reformacija i protureformacija](#)

[C. Doba razuma i prosvjetiteljstva](#)

[D. Suvremeni razvoj](#)

[E. Adventističko razumijevanje](#)

[VII. Komentari Ellen G. White](#)

[A. Uvod](#)

[B. Otkrivenje](#)

[C. Sveto pismo i nadahnuće](#)

[VIII. Literatura](#)

I. Otkrivenje

A. Definicija

Imenica “otkrivenje” kao i glagol”otkriti” rabe se u teološkom kao i u svjetovnom govoru. Osnovno značenje ovoga glagola jeste skinuti pokrov, otkriti nešto što je skriveno; stoga i objaviti ono što je tajno ili nepoznato. Imenica se može odnositi na sam čin otkrivanja, ali i na ono što je otkriveno. U svakodnevnom govoru rabe se mnoge druge riječi za izražavanje iste misli: “reći”, “objaviti”, “iznijeti na javu”, “iznijeti na svjetlo”.

U odnosu na Božji čin otkrivanja samoga sebe i Njegove volje i nakane za ljudski rod, ove riječi dobivaju novu dubinu značenja. Suština božanskog otkrivenja može se sažeti iskazom da se Bog otkriva u riječima i djelima preko mnogo različitih sredstava, ali najpotpunije u osobi Isusa Krista. Božja izričita nakana je da preko ovog otkrivenja ljudska bića upoznaju Njega i uspostave spasiteljski odnos, koji će dovesti do vječne zajednice s Njim (Iv 17,3).

B. Biblijska terminologija

1. Stari Zavjet

Naš prijevod Biblije služi se riječima “objaviti” i “otkrivenje”, ali ne tako često kako bismo to očekivali. U engleskom prijevodu RSV (Revised Standard Version) glagol “otkriti” nalazimo 65 puta, od toga 28 puta u Starom zavjetu kao prijevod hebrejskog ili aramejskog glagola *galah* (osim u Postanku 41,25 gdje je preveden iz hebrejskog glagola *nagad*). Glagol *galah* izražava ideju otkrivanja nečega što je bilo pokriveno ili skriveno. Često se javlja samo u svjetovnom smislu (Ruta otkriva noge Boazu, Rut 3,4), kao i u tekstovima o božanskim otkrivenjima (Bog objavljuje Nabukodonozorov san u Dn 2,19). Imenica “otkrivenje” pojavljuje se dvaput u već navedenom engleskom prijevodu Starog zavjeta kao prijevod oblika glagola *yarah* i *galah* (Hab 2,19; 2 Sam 7,27). U Starom zavjetu upotrijebljene su i druge riječi i

fraze da opišu božansko otkrivenje. Neki izrazi upućuju na njegovu povezanost sa slušanjem: “Riječ koju Jahve uputi proroku Jeremiji” (Jr 47,1); “Jahve reče Mojsiju” (Lev 19,1) ili često ponavljano: “Ovako govori Jahve” (Am 1,3). Takve se fraze javljaju stotine puta i pokazuju da je otkrivenje bilo povezano sa slušanjem.

U procesu Božjeg samootkrivenja bitno je i vizualno. Upotrijebljeni su i glagoli kao što su *ra'ah* (vidjeti, biti viđen, pojaviti se, učiniti da se vidi, pokazati) i *hazah* (vidjeti, vidjeti u viđenju ili snu, promatrati) i imenice *ro'eh* (vidjelac), *mar'eh* (pogled, pojava, vid), *hozeh* (vidjelac) i *hazon* (vid). Druge, općenitije kognitivne upotrijebljene riječi su *havah* (objaviti, informirati), *yada'* (znati, objaviti, razglasiti) i *nadag* (objaviti, izvijestiti, reći). Time nismo iscrpili popis, već pokazali raznolikost riječi koje su upotrijebljene za opis različitih načina na koje Bog komunicira s ljudima na zemlji.

Studija svih biblijskih izraza vezanih uz otkrivenje pokazuje osvjedočenje biblijskih pisaca da su bili primatelji i vjesnici božanskog otkrivenja. U Starom zavjetu ova je svjesnost posebno istaknuta u spisima proroka, ali je nalazimo i na drugim mjestima. Kralj David, koga Pismo smatra za “pomazanika Boga Jakovljeva, pjevača pjesama Izraelovih” (2 Sam 23,1.2), izražava ovo osvjedočenje: “Jahvin duh govori po meni, njegova je riječ na mom jeziku.” Salomonu mudrost dolazi kao dar obećan božanskim otkrivenjem i sm je manifestacija Božje mudrosti (1 Kr 3,5.14).

Pojmovi koji ukazuju na Božje otkrivenje upotrijebljeni su i kod spominjanja određenih događaja koji se pripisuju Božjem djelovanju ili intervenciji. Noi je Bog objavio: “Ja ću, evo, pustiti potop.” (Post 6,17) i uputio ga da sagradi korablju, kako bi se on i njegova obitelj mogli spasiti. Bog je Mojsiju i Aronu dao moć da čine znakove kako bi Izrael povjerovao da se Bog javio Mojsiju i uputio ga da ih izvede iz Egipta (Izl 4,1-9.27-31). Drugom prigodom Bog se poslužio snažnom olujom i utrobom divovske ribe da potakne odbjeglog proroka na ispunjenje zadaće koju mu je povjerio (Jon 14-3,3). Takvim božanskim postupcima ili intervencijama obično su prethodila ili ih pratila otkrivenja s objašnjenjem. Amos izjavljuje: “Ništa ne čini Jahve Gospod a da osnove svoje ne otkrije slugama svojim prorocima.” (Am 3,7) Prema Starom zavjetu u Božjem postupanju s ljudima riječi i djela idu zajedno.

Često spominjanje proroka, viđenja, snova, znakova i čuda u Starom zavjetu dokaz je Božje dosljedne želje da se otkrije preko sredstva koje je On izabrao. Osobno javljanje Bog Abrahamu, Izaku, Jakovu i Mojsiju – takozvane teofanije ili Božja javljanja – i Njegova u oblak zavijena prisutnost tijekom izlaska iz Egipta trebali su pokazati Njegovu nakanu ljubavi da uspostavi poseban savezni odnos s Abrahamom i njegovim potomcima, tako da Bog preko Izraela može otkriti sebe, svoju volju, svoje spasenje i svoj milostivi karakter svim ljudima (Post 12,1-3; 22,15-18; 26,1-5; 28,10-15; Izl 19,1-6).

U pismu Hebrejima čitav proces božanskog otkrivenja u Starom zavjetu sažet je u ovim riječima: “Bog koji je nekoć u mnogo navrata i na mnogo načina govorio ocima po prorocima.” (Heb 1,1) Ova izjava ističe nadmoć Božjeg govorenja preko proroka. Međutim, ona božansko otkrivenje ne ograničava na svjedočenje proroka.

Uobičajena starozavjetna riječ za proroka je *nabi'*, a javlja se više od tristo puta. Njezino je podrijetlo nepoznato, ali većina smatra da ima pasivan: “onaj koji je pozvan” – i aktivan smisao: “sazivatelj, govornik”. Prvi ističe božansko podrijetlo proročke službe, dok drugi usmjerava na prorokovu zadaću glasnogovornika ili Božjih usta. Ovo drugo značenje ilustrirano je imenovanjem Arona kao Mojsijeva glasnogovornika Izraelu i faraonu. Bog je rekao Mojsiju: “Vidi! Faraonu ću te metnuti kao božanstvo; tvoj brat Aron bit će tvoj prorok. Ti kazuj sve što ti naređujem, a tvoj brat Aron neka faraonu ponovi da pusti Izraelce te odu iz njegove zemlje.” (Izl 7,1.2; usp. 4,10-16)

Drugi su izrazi upotrijebljeni za proroke. Kad je Šaul tražio izgubljene magarice, njegov je sluga predložio da pođu “čovjeku Božjem” u obližnjem gradu. Ovaj čovjek Božji nazvan je i “vidioc” (*ro'eh*), s tim što je ova riječ isto značna s riječju “prorok” (1 Sam 9,9). Ovaj paralelizam nalazimo i na drugim mjestima s riječju *hozeh* (vidjelac) u 2. Samuelovoj 24,11; 2. o Kraljevima 17,13; Izaija 29,10; iz praktičnih razloga obje ove hebrejske riječi i *nabi'* su sinonimi.

Ne samo što su proroci ustima objavljivali Gospodnju riječ, već su i napisali mnogo toga što im je bilo otkriveno, bilo na božansku zapovijed ili na poticaj Svetoga Duha. Prvi poznati prorok koji je pisao bio je Mojsije; napisao je ono što danas poznajemo kao Toru ili Zakon (Još 8,31; Lk 24,44). I kasnije je Sveti Duh pokretao proroke da napišu svoje poruke. Gospodin je rekao Jeremiji: “Uzmi svitak i zapiši na

nj sve riječi koje ti kazah.” (Jr 36,2) Za njih je Daniel rekao da je to riječ “koju Jahve uputi proroku Jeremiji” (Dn 9,2).

Gospodnja riječ koju su zapisali Mojsije i proroci postala je značajno sredstvo kojim je Bog otkrivao sebe i svoje nakane za Izrael i narode. Božanska je namjera bila da ove knjige čitaju i slušaju budući naraštaji kako bi ljudi mogli upoznati Boga kao svog Spasitelja i Kralja. Poslušnošću Njegovoj riječi oni će primiti blagoslove (Pnz 4,5-8; Još 1,8; Ps 1,1-3); bit će upozoreni na strašne posljedice odvratanja od Boga (Pnz 31,26-29; Iz 30,8-14).

Dugo nakon što je utihnuo snažan glas proroka, živi Božji glas još uvijek je govorio preko njihovih spisa. Besumnje se na ove spise mogu primijeniti ranije zapisane riječi: “Što je sakriveno, pripada Jahvi, Bogu našem, a objava nama i sinovima našim zauvijek, da vršimo sve riječi ovoga Zakona.” (Pnz 29,28; vidi *Spiritual Gifts*, IV).

2. Novi zavjet

Novi zavjet se također služi riječima da iznese ideju božanskog otkrivenja. Najčešći su glagol *apokalypto* (otkriti) i imenica *apokalypsis*. Ove se riječi uglavnom koriste u religioznom kontekstu i odnose se na otkrivenja kao što su Božja pravednost i gnjev (Rim 1,17.18), drugi Kristov dolazak (1 Kor 1,7; 1 Pt 1,13), dolazak antikrista (2 Sol 2,3), poznavanje ljudskih misli (Lk 12,2) ili Isusovo otkrivenje Ivanu (Otk 1,1). Upotrijebljena je i riječ *phanareoo*, “očitoovati ili objaviti” (Rim 16,26). Druge riječi koje ukazuju na božansko otkrivenje su *gnorizo* (saopćiti, Ef 1,9), *deiknymi* (pokazati, Iv 5,20), *epiphaino* (pojavit se, pokazati se, Lk 1,79) i *chrĀmatizo* (dati otkrivenje, Mt 2,12.22).

Premda se u Novom zavjetu ne javljaju značajni starozavjetni izrazi kao što su “i dođe mi riječ Jahvina” ili “ovako govori Jahve”, Novi zavjet ne niječe različite načine božanskog otkrivenja ljudima. Bog je s Josipom komunicirao preko snova (Mt 1,20; 2,12.13.19.22). Svećenik Zaharija (Lk 1,22), Ananija iz Damaska (Dj 9,10), stotnik Kornelije (Dj 10,3) i apostol Petar (Dj 11,5) primali su viđenja. Pavao govori o opasnosti oholosti “zbog obilja objava” (2 Kor 12,7) koje je očitio primao u različitim prilikama tijekom svoje službe (Dj 16,9.10; 18,9.10; 26,19; 27,23.24; 2 Kor 12,1-4; Gal 2,1.2).

U Novom zavjetu je terminologija otkrivenja usredotočena na Isusa Krista. Ivan Krstitelj je posvjedočio: “Ali sam zato došao krstiti vodom da ga objavim Izraelu.” (Iv 1,31) Apostol Ivan predstavlja Isusa kao “Riječ”, jedinog Sina koji je došao od Oca, koji “tijelom postade” (DF) i koji “ga je objavio” (Iv 1,1.14.18). Matej nam kaže da “nitko ne pozna Oca nego Sin i onaj komu Sin htjedne objaviti” (Mt 11,27). Božje otkrivenje u samoobjavama, viđenjima, snovima i proročkim iskazima došlo je do svog vrhunca i ispunjenja u utjelovljenju Sina. Iz ovog razloga Poslanica Hebrejima počinje veličanstvenim sažetkom: “Bog koji je nekoć u mnogo navrata i na mnogo načina govorio ocima po prorocima, na kraju, to jest u ovo vrijeme, govorio nam je po Sinu... koji je odsjev njegova sjaja i otisak njegove biti.” (Heb 1,1-3) Krist je Bog otkriven u ljudskom obliku; stoga je mogao izgovoriti riječi koje ne bi odgovarale drugim ljudskim usnama: “Tko je vidio mene, vidio je i Oca.” (Iv 14,9)

I Pavao se služi nizom izraza koji se odnose na otkrivenje, pa možda više no drugi prikazuje Krista kao najpotpunije Božje otkrivenje. Evanđelje koje propovijeda Pavao nije primio od čovjeka “već objavom Isusa Krista” (Gal 1,12). Dok je proganjao kršćane, njemu se na putu za Damask pojavio raspeti i uskrsnuli Krist (Dj 9,1-9). Njemu je Kristova tajna objavljena otkrivenjem; ona “u prošlim vremenima nije bila saopćena ljudima kako ju je sada Duh objavio njegovim svetim apostolima i prorocima” (Ef 3,5). Za otkrivenje Isusa Krista od sudbonosnog je značaja uloga Svetoga Duha; u tome se Pavao savršeno slaže s cijelim Novim zavjetom (Iv 14,26; 15,26; 16,13.14; 1 Pt 1,10-12).

Dok objavljuje evanđelje o Kristovom utjelovljenju, smrti i uskrsnuću, Pavao ovo otkrivenje i njegovu objavu tijesno povezuje sa Starim zavjetom (Rim 1,1-3; 16,25.26; 1 Kor 15,3.4; 2 Tim 3,14.15). I ovo je u potpunom skladu s Isusovim razumijevanjem i uporabom Pisma, jednako prije i nakon Njegova uskrsnuća (Lk 22,37; 24,25-27.44-47; Iv 5,39-47).

Sveto pismo ima bitnu ulogu u božanskom samootkrivanju: Krist je otkriven u cijelome Svetom pismu. Dinamični glas apostola može slično glasu drevnih proroka zašutjeti, ali će Sveti Duh i dalje govoriti preko njihovih spisa i objaviti tajnu Isusa Krista svim narodima i svim naraštajima dokle ponovno ne dođe.

II. Opće otkrivenje

A. Uvod i definicija

Jezik kojim je opisano otkrivenje najčešće se odnosi na ljude. No Biblija se služi takvim jezikom i kad govori o pojavama u prirodi. Fraze kao što su “nebesa slavu Božju kazuju” (Ps 19,2) pokazuju da se Bog otkriva i preko onoga što je stvorio. Za opis ovoga koncepta rabe se različiti izrazi; međutim, vjerojatno je najčešći “opće otkrivenje”. Biblija ne samo što govori o otkrivenju u prirodi (Ps 19,2-5; Rim 1,19-23); ona ukazuje i na unutarnju svjesnost o Bogu u ljudskoj svijesti. Pisac Propovjednika tvrdi da je Bog “dopustio čovjeku uvid u vjekove” (Prop 3,11), dok apostol Pavao govori o neznabošcima koji “dokazuju da ono što propisuje Zakon stoji upisano u njihovim srcima, o čemu zajedno s tim daje svjedočanstvo njihova savjest” (Rim 2,15). Moralna odgovornost, sveopća svijest o razlici između dobra i zla, onoga što je ispravno i onoga što je neispravno, smatra se Božjom manifestacijom u ljudskoj svijesti.

Opće otkrivenje se može definirati kao sveopće Božje otkrivenje, dostupno svim ljudskim bićima bilo gdje, koje Boga predstavlja kao Stvoritelja, Održavatelja i Gospodara cijelog svemira. Što se tiče ljudskog roda ovo je opće otkrivenje vanjsko i unutarnje; ono je i neizbježno. Bez obzira kamo se okrenuli mi se suočavamo s Božjom ruketvorinom i na kraju s Božjom prisutnosti, kako je to Pavao objavio filozofima u Ateni: “Po njemu, naime, živimo, mičemo se i jesmo.” (Dj 17,28)

U odnosu na opće otkrivenje pojavila su se različita pitanja. Jedno od najvažnijih je da li opće otkrivenje osigurava potrebne elemente za razumnu spoznaju Boga, što bi bila prirodna teologija. Kakva slika o Bogu može proisteći iz preovlađujuće prisutnosti zla, patnje, izopačenosti, uništenja i smrti? Drugo je važno pitanje, posebice u okviru sve glasnijeg religioznog pluralizma, osigurava li opće otkrivenje spasiteljsku spoznaju Boga. Je li spoznaju o Bogu imaju sljedbenici bilo koje ili svih religija i svjetonazora osim judeo-kršćanske tradicije, i ako je imaju, jesu li potrebne kršćanske misije? Da li se Bog otkrio univerzalno, tako da svaka religija vodi spasiteljskoj spoznaji Boga?

Da bismo mogli odgovoriti na ova pitanja, moramo razumjeti situaciju u kojoj se nalazi ljudski rod. Prema Bibliji, na kraju stvaranja “vidje Bog sve što je učinio, i bijaše veoma dobro” (Post 1,31). Ovo “veoma dobro” uključuje i prvi ljudski par kojega je Bog stvorio na svoju sliku. U njima nije bilo nesavršenstva – ni duhovnog, ni moralnog, ni mentalnog, ni fizičkog. Prema riječima u Propovjedniku 7,29: “Bog stvori čovjeka dobra.” (DK) Na nesreću ovo savršenstvo nije bilo dugog vijeka. Prema Postanku 3. poglavlju, Adam i Eva su pokazali nepovjerenje i neposluš. Posljedice su bile radikalne. Ljubav i poštovanje nadomiješteni su stidom i strahom. Opterećen osjećajem krivnje, bračni par se na približavanje Stvoritelja sakrio. Otad su zlo, patnje i smrt gole stvarnosti koje ne možemo nijekati niti izbjeći. Svijet više nije “veoma dobar”. Prema apostolu Pavlu “sva stvorenja zajedni uzdišu” (Rim 8,22). Ljudi su “podvrgnuti ropstvu strahom od smrti” (Heb 2,15). Budući da su se otuđili od Boga, ljudi teško primaju i tumače Božje otkrivenje. Još teže im je na to otkrivenje odgovoriti u ljubavi i vjeri. (Vidi Grieh, III. B. 1-3; Čovjek, II. A, B)

B. Načini općeg otkrivenja

Općenito govoreći razlikujemo tri glavna načina općeg otkrivenja: prirodu, ljudska bića i povijest. Dok Sveto pismo opravdava ovu podjelu, kršćani se ne slažu u pogledu stupnja kojim se otkrivenje prenosi preko svakoga od njih.

1. Priroda

Biblijski pisci se često pozivaju na prirodne pojave kao otkrivenje Boga i Njegovih značajki. Sve u svemiru u kojemu živimo manifestacije je božanske slave i mudrosti. Nekoliko psalama slavi Boga kao Stvoritelja neba i zemlje koji stalno održava sva svoja djela i brine za potrebe svega živog, uključujući i sinove ljudske (Ps 82-5; 19,2-7; 33,1-9; 104,1-35; 136,1-9). Ovi psalmi hvale, predviđeni za zajednicu vjere, pokazuju da su djela stvaranja otkrivenje Božjeg veličanstva i brige iz ljubavi. Mnogi drugi dijelovi Starog zavjeta, posebice Job i Izaija, prenose istu poruku. Izazovna pitanja u Izaiji 40,12-31 ukazuju na svemogućeg, a opet nježnog Stvoritelja i Gospodina.

Da bi ilustrirao duhovne istine Isus je često usmjeravao pozornost svojih slušatelja na prirodu. Ptice nebeske i poljski ljiljani pokazuju da se Bog brine za najskromnija stvorenja, a Isus pita: “Zar vi niste mnogo vredniji od njih?” (Mt 6,26) Bog čini da “sunce izlazi nad zlima i dobrima, i da kiša pada pravednima i nepravednima” (Mt 5,44.45). Druge pouke iz prirode uključuju dobro stablo koje rađa

dobrim rodnom i zlo stablo koje rađa zlim rodnom – lažni proroci (Mt 7,15-20). U skladu s Postankom 3, Isus uči da priroda otkriva postojanje dobra i zla.

Međutim, prirodne pojave nam pružaju dvojakom sliku o dobru i zlu. Osim toga, kao posljedica zla priroda ponekad postaje oruđem božanskog suda. Najveća “prirodna katastrofa” koja je pogodila ovaj svijet bio je sveopći potop u Nojino vrijeme. Prema Postanku 6–8, to je bio Božji odgovor na upornu zloću stanovnika pretpotopnog svijeta. Biblija često prikazuje razorne sile u svijetu prirode kao izlivanje božanskoga gnjeva na ljudski grijeh (deset zala koja su pogodila Egipat, Izl 7,1–12,32; katastrofalna suša u vrijeme Ahaba i Izebele, 1 Kr 17,1; ili oluja koja je zaprijetila brodu kojim je Jona pokušao pobjeći, Jon 1,1-16). Sve je to prikazano kao božanski odgovor na čovjekovu pobunu, otpad i neposlušnost. I premda Sveto pismo u Jobu 1. i 2. poglavlju pokazuje da prirodne katastrofe mogu biti posljedica sotonskog djelovanja, one se u krajnjoj liniji uvijek pripisuju Bogu. U vezi s nesrećama koje su snašle Joba, Bog je rekao Sotoni da ga je uzalud “izazvao da ga” upropasti (Job 2,3).

Pavao potvrđuje da je priroda jedan od načina božanskog otkrivenja. Boga se, rekao je, jasno može vidjeti u onome što je stvorio (Rim 1,20). Prema Svetome pismu priroda pokazuje božansku slavu, mudrost i skrb. Međutim, u raspadanju, bolesti, katastrofama i smrti, tako prisutnima u ovom grješnom svijetu, priroda također pokazuje posljedice pada u grijeh. Svakodnevno se vidi Božja skrb, ali se isto tako vidi Božji sud nad ljudskim grijehom. Da bismo razumjeli predmet prirodne teologije, moramo držati na umu oba vida.

2. Ljudska bića

Ljudska bića predstavljaju još jedan način općeg otkrivenja. Čak i u svom palom stanju ona nose oznake svog božanskog podrijetla (Post 1,26.27). Kad je promatrao Božja veličanstvena djela, David je uskliknuo: “Pa što je čovjek da ga se spominješ?” Zatim je na svoje pitanje odgovorio potvrdom da ga je Bog okrunio slavom i sjajem (Ps 8,5.6).

Sveto pismo najozbiljnije tvrdi da ljudska bića imaju intuitivnu spoznaju o Bogu. Od samog početka postoji pretpostavka spoznaje o Njegovom postojanju: “U početku stvori Bog nebo i zemlju.” (Post 1,1) Apostol Pavao je u Ateni tvrdio da Bog “nije daleko ni od jednoga od nas” i ovu tvrdnju potkrijepio citiranjem kretskog pjesnika Epimenida (6. stoljeće pr. Kr.): “Po njemu, naime, živimo, mičemo se i jesmo.” (Dj 17,27.28. Pa ipak, unatoč ove intuitivne svjesnosti, za ove je mudre ljude “Bog, Stvoritelj svijeta i svega što je u njemu” bio nepoznati Bog (rr. 23.24).

Biblija također ukazuje na glas savjesti kao manifestaciju Boga. Glavna zadaća savjesti je poticanje da činimo pravo i izbjegavamo zlo. Ona također izriče sud. Ova je sposobnost sveopći fenomen, premda se njezino djelovanje razlikuje od osobe do osobe. Prema Novom zavjetu, glasu savjesti se možemo oduprijeti i čak ga potisnuti (1 Tim 4,2; Tit 1,15).

Ljudski razum je prikazan sredstvom kojim se može steći pravo spoznaja o Bogu. Neki, posebno među racionalistima i deistima, otišli su tako daleko da su tvrdili kako je svjetlo razuma bilo sasvim dovoljno da spoznamo Boga, Njegove značajke i Njegovu volju, a da natprirodno otkrivenje nije bilo nužno. Razum ima sudbonosnu ulogu u primanju i razumijevanju otkrivenja i shvaćanju božanske istine, ali ih on ne stvara. Ovu je činjenicu odavno Sofar izrekao u svom pitanju Jobu: “Možeš li dubine Božje proniknuti, dokučiti savršenstvo Svesilnoga? Od neba je više: što još da učiniš?” (Job 11,7.8) Pavao primjećuje da razumom i mudroču svijet nije spoznao Boga (1 Kor 1,21). Biblija ne prikazuje autonomni ljudski razum kao izvor prave spoznaje Boga.

3. Povijest

I povijest mnogi smatraju načinom općeg otkrivenja. Sveto pismo prikazuje Boga kao Gospodara povijesti kao i Gospodara prirode. Prema riječima proroka Daniela: “On mijenja doba i vremena, ruši i postavlja kraljeve.” (Dn 2,21) Proročki i povijesni izvještaji Biblije dosljedno prikazuju Boga kako upravlja poslovima naroda i sudi njima i njihovim upravljačima (Post 6,6.7; 11,7-9; 18,16–19,25; Jr 18,7-11; Am 1,3–2,16). Pavao je pred mudrim ljudima na Areopagu objavio da je Bog “izveo sav ljudski rod od jednoga čovjeka i nastanio ga po svoj površini zemaljskoj, pošto je ljudima odredio ustaljena godišnja doba i međe postojbine njihove” (Dj 17,26).

No bez posebnog božanskog prosvjetljenja da protumače promjenjivi tok povijesti, ljudima je s obzirom na kratkoću života teško zamijetiti božansku ruku u zbunjujućoj panorami povijesnih događaja.

Samo u svjetlosti Svetog pisma u stanju smo slijediti djelovanje Božje nakane za spasenje grešnika, prvo u povijesti Izraela, a onda u životu, smrti i uskrsnuću Isusa Krista i u naviještanju evanđelja u apostolskoj Crkvi (Mt 24,1-14; Dj 7,1-53; 20,34-43; 13,16-41; 17,22-31; Ef 1,3-3,13). Biblija daje značenje i svrhu cjelokupnoj ljudskoj povijesti, ali se značenje i svrha ne mogu otkriti bez Svetoga pisma. Premda je povijest jedan od načina božanskog otkrivenja, ono se može prepoznati samo kad sm Bog osigura božansko tumačenje njezinih događaja.

Dokazi koji su izneseni u ovom pregledu prirode, ljudskih bića i povijesti, snažno ukazuju na to da svako od njih predstavlja protočnik božanskog otkrivenja. Ali to otkrivenje samo za sebe nije dovoljan izvor za prirodnu teologiju. Ono ne daje spoznaju o Bogu koja može pružiti sigurnost, mir i pomirenje s Bogom. (Vidi Bog, I. B.)

C. Prirodna teologija i spasenje neznabožaca

Stoljećima su istraživači Biblije raspravljali o tome može li se prava spoznaja o Bogu izvesti iz svijeta prirode i logičnog rasuđivanja. Razumskim rasuđivanjem drevni grčki filozofi su došli do zaključka da postoji univerzalni razum (grčki *logos*) kojega su nazvali Bog (grčki *theos*). Ovo filozofsko znanje o Bogu nazvano je “teologija” (grčki *teologia*), znanje o Bogu utemeljeno na razumu. Također su je nazvali prirodna teologija, da bi je razlikovali od mitske teologije, znanja o bogovima. Premda je ova prirodna teologija navela grčke filozofe da se kritički odnose prema svojoj drevnoj mitologiji, ona ih nije odvratila od obožavanja mnogih bogova štovanju jednoga pravoga Boga.

Apostol Pavao nikada ne koristi riječ “teologija”. Međutim, njegovi spisi pokazuju da je ne samo bio upoznat s prirodnom teologijom Grka, već i da je bio osvjedočen u njezinu nedostatnost da ljude vodi k spasiteljskom poznavanju Boga. Pavao tvrdi da “Grci traže mudrost”, ali ukazuje na nedjelotvornost njihove mudrosti, jer “svijet svojom mudročću nije upoznao Boga” (1 Kor 1,22.21).

Pavao je vjerovao da stvaranje otkriva Boga, ali i da je poznanje kojega ono pokazuje potisnuto ljudskim umovima zamračenim nevjerstvom, nepovjerenjem, krivnjom i neznanjem (Rim 1,19-21). Mudrost koju od Božjih djela stječu oni koji su neprosvjetljeni Božjim Duhom, vodi u idolatriju a ne u štovanje pravoga Boga. Apostol je istaknuo da su ljudi “istinu Božju zamijenili lažju te se klanjali i iskazivali štovanje stvorenju mjesto Stvoritelju” (r. 25). Konačni rezultat bio je iskvareno idolopoklonstvo, masivni nemoral i odvratni zločini (rr. 22-32; usp. Ef 4,17-19).

Drugo pitanje koje je izazvalo mnoge rasprave bilo je: mogu li se neznabošci spasiti Božjim otkrivenjem u prirodi, u savjesti i povijesti. Prema biblijskim podacima prava spoznaja o Bogu može se steći samo od stvaranja i providnosti, kada se čovjekov um i srce, kao odgovor na milostivo djelovanje Svetoga Duha, preobraze i potaknu duhovno shvaćanje. Sveto pismo tijesno povezuje preobražavajuće djelovanje Duha s objavom Božje Riječi, evanđelja o spasenju po Isusu Kristu (Dj 2,38.39; 10,42-44; 11,15-18; Gal 3,1-5; 1 Pt 1,10-12). Spasenje dolazi samo po Kristu, kako je to sm Isus posvjedočio: “Ja sam put, istina i život... Nitko ne dolazi k Ocu osim po meni.” (Iv 14,6) Zbog toga je Isus rekao učenicima: “Idite po svem svijetu i propovijedajte Radosnu vijest svakom stvorenju! Tko bude vjerovao i pokrstio se, spasiće se; tko ne bude vjerovao, osudit će se.” (Mk 16,15.16; usp. Mt 28,18-20; Rim 10,9-17; 1 Tim 2,3-7)

Svakako da “svjetlo istinito, koje rasvjetljuje svakoga čovjeka” (Iv 1,9) može prodrijeti čak i tamo gdje je Sveto pismo nepoznato. Osim toga, Pavao govori o neznabošcima “koji nemaju Zakona”, pa ipak, “vođeni naravljju” vrše propise Zakona, i time “dokazuju da ono što propisuje Zakon stoji upisano u njihovim srcima” (Rim 2,14.15). Ove tvrdnje pokazuju da Sveti Duh može izvršiti preobrazbu čak i tamo gdje ljudski glas nije objavio riječ evanđelja, no one ne tvrde da je spasenje moguće odvojeno od Isusa Krista. One ne nagovješćuju da su nekršćanske religije alternativni putovi za sticanje spasiteljske spoznaje o Bogu. (Vidi Bog, VII. C. 5.)

III. Posebno otkrivenje

A. Uvod i definicija

Odvraćanje od Boga je uvijek donijelo tragične posljedice. Ljudska bića, otuđena od Boga grijehom, krivnjom, stidom i strahom, iskrivila su i ugušila spoznaju o Bogu kako se manifestirala u prirodi i ljudskoj savjesti. Cijela je zemlja, a posebno sva živa bića – biljke, životinje i ljudi – postala

podložna propadanju, bolesti i na kraju smrti. U ovakvom stanju ljudskom rodu je očajno potrebno novo otkrivenje Boga, otkrivenje koje će ne samo obnoviti raskinut odnos između Boga i čovjeka, nego na kraju cijeli svemir vratiti u sklad s Bogom. Kršćani drže da je Bog dao takvo otkrivenje, kad nam je “sa svom mudrošću i razumijevanjem” saopćio “tajnu svoje volje, prema onom što je prije u njemu [Kristu] odlučio” (Ef 1,9.10).

Za ovo se otkrivenje često kaže da je posebno, nasuprot općem otkrivenju. Dok je opće otkrivenje univerzalno, dostupno svim ljudskim bićima bilo gdje, posebno otkrivenje je upućeno određenim ljudima i nije odmah svima dostupno. Dok je kroz opće otkrivenje Bog poznat kao Stvoritelj, Održavatelj i Gospodar svemira, On se u posebnom otkrivenju otkriva na osoban način da izbavi čovječanstvo od grijeha i svijet pomiri sa sobom.

Središte i suština posebnog otkrivenja je Isus Krist kao osoba, Bog u ljudskome tijelu (1 Tim 3,16; Iv 1,14.18). U svom javljanju u ljudskom obliku na zemlji, Božji Sin se podredio ograničenjima ljudske naravi: “od žene bi rođen, Zakonu podložan” (Gal 4,4 – DF). Postao je tijelo, Isus, tesar iz Nazareta, Židov koji je živio oko trideset i tri godine u Palestini, koji je umro na križu izvan Jeruzalema pod upraviteljem Poncijem Pilatom, i ustao iz groba i uzašao svome Ocu. Bog nikad nije namjeravao da ovo otkrivenje dođe ljudskome rodu kao grom s vedrog neba. Naprotiv, od trenutka kad su naši prvi roditelji pali u grijeh, Bog je počeo otkrivati svoju namjeru da nas spasi preko obećanog sjemena ili ženina potomstva. Tisuće godina Bog se otkrivao preko provodnika po svome izboru, posebno preko patrijaraha i proroka, da ljudsku obitelj pripremi za vrhunsko otkrivenje, utjelovljenje Božjeg Sina. Čitava povijest otkrivenja ove pripreme pripada u područje posebnog otkrivenja. (Vidi Krist, I–III.)

Bog se postarao ne samo za otkrivenja očekivanja, već i za potvrdna svjedočanstva. Između svojih učenika Isus je izabrao dvanaest apostola da svjedoče o Njegovom životu, smrti i uskrsnuću, da budu očevici vrhunskog otkrivenja Boga (Dj 1,21.22; 1 Iv 1,1-3). S obzirom na njihov jedinstveni poziv i autoritet kao vjesnika božanskog otkrivenja, Pavao je mogao reći da je Crkva nazidana “na pravom temelju – na apostolima i prorocima, a zaglavni je kamen sam Krist Isus” (Ef 2,20).

Ovaj složeni dinamični proces božanskog otkrivenja – u povijesti Izraela; u životu, smrti i uskrsnuću Isusa Krista i u apostolskom svjedočenju tog vrhunskog događaja – ne bi bio od koristi za kasnije naraštaje da nije bio sačuvan i njima prenesen na pouzdan, autoritativan i uvjerljiv način. Pod utjecajem i vodstvom Svetoga Duha proroci i apostoli nisu samo objavili već i zapisali ono što im je Bog otkrio. Pod usmjeravajućom rukom božanske providnosti njihovi su spisi na kraju skupljeni u obliku Starog i Novoa zavjeta.

Sveta pisma, kao zapis o posebnom otkrivenju, postala su bitni čimbenik u procesu božanskog otkrivenja. Premda izjednačenje posebnog otkrivenja sa Svetim pismom ne pokazuje u potpunosti složenost procesa otkrivenja, Pisma ostvaruju vrlo važnu ulogu u tom procesu. Prema biblijskim piscima Pisma dolaze k nama kao Božja riječ. Toga su ovjedočenja bili proroci i apostoli, pa i sam Gospodin Isus (vidi Dn 9,2; Mt 4,4; Mk 7,13; Heb 4,12). Poznanje jedinog pravog Boga, kako je otkriveno u Isusu Kristu, izneseno je u Svetom pismu pod prosvjetljenjem Svetoga Duha.

Posebno otkrivenje je čitav proces kojim je Bog otkrio sebe i svoje otkupiteljske namjere za ljudski rod Izraelu, i preko njega prorocima, apostolima, ali na vrhunski način u Isusu Kristu. Ono je također sredstvo kojim se On nastavlja otkrivati preko Svetog pisma pod prosvjetljenom i osvjedočavajućom silom Svetoga Duha, i kroz naviještanje Crkve svim narodima na zemlji. U srcu ovog procesa je veliki otkupiteljski čin utjelovljenja Božjeg Sina, koji svojim životom, smrću, uskrsnućem i posredovanjem izbavlja od grijeha sve koji vjeruju u Njega i u njima obnavlja pravu spoznaju o Bogu.

U svom najdubljem smislu proces otkrivenja i otkupljenja su jedno, jer objema je središte osoba Isusa Krista. Oba će donijeti konačni plod kad se Krist vrati da se otkrije u punini svoje slave, da svome narodu udijeli besmrtnost i da ga dovede pred Oca. Čak i nakon toga će tajne otkupiteljskog otkrivenja nastavljati pobuđivati otkupljene na najdublju zahvalnost i poticati ih na najozbiljnije proučavanje. Kako Pavao lijepo kaže: “Sad vidimo u ogledalu, nejasno, a onda ćemo licem u lice. Sad nesavršeno poznajem, a onda ću savršeno spoznati kao što sam spoznat.” (1 Kor 13,12).

B. Značajke posebnog otkrivenja

Posebno otkrivenje prepoznaje se po njegovim naročitim značajkama: (1) Posebno je otkrivenje selektivno; Bog komunicira s određenim ljudima na osnovi Osobe prema osobi sa svime što takva komunikacija podrazumijeva. (2) Posebno otkrivenje je otkupiteljsko; primarni cilj posebnog otkrivenja je grešnik kojega Bog želi spasiti i obnoviti. (3) Posebno otkrivenje je prilagodljivo; obilježeno je božanskom milošću ili prilagodbom čovjekovoj razini. Ova je značajka nerazdruživo povezana s prethodnima i kulminira u utjelovljenju Božjeg Sina.

1. Selektivnost kao značajka posebnog otkrivenja

U otkrivanju samoga sebe čovječanstvu Bog je birao posebne osobe kojima je i preko kojih je obznanio svoj karakter i svoju volju. Izabrao je Abrahama i s njime sklopio savez, uz obećanje potomaka i blagoslova (Post 12,1-3; 22,15-18). To se zavjetno obećanje počelo ostvarivati rođenjem Izaka. Njemu i Jakovu, njegovu sinu, Bog je ponovio i potvrdio prvotno obećanje (Post 26,1-5; 28,12-15).

Bog se ovim patrijarsima javlja u takozvanim teofanijama (ukazanjima). Iz izvještaja u Postanku saznajemo da se Jahve "javi", odnosno "ukaza" Abramom (Post 12,7; 17,1) i njegovim potomcima (Post 26,2; 35,9). Bog im se također objavio u viđenjima i snovima (vidi Post 15,1; 28,12; 31,10.11; 46,2). U posebnoj teofaniji Jakov, otac dvanaestorim plemenima, borio se s Bogom i primio božanski blagoslov (Post 32,24-28).

Božji izbor Izraela kao primatelja i protočnika Njegovih posebnih otkrivenja nastavio se u narednim naraštajima. Posebno značajan događaj Božjeg otkrivanja dogodio se prigodom izlaska iz Egipta, kada se Bog otkrio silnim djelima izbavljenja i objavio svoju slavu, odnosno karakter, kao Bog pun sućuti i opraštanja. Otkrivenje Jahve kao milosrdnog Otkupitelja i vrhunskog zakonodavca (Izl 3; 20; 24) duboko se usjeklo u svijest Izraela i osiguralo čvrst temelj za sva otkrivenja koja će slijediti.

Gospodin se nastavio otkrivati izabranom narodu na poseban način, prvenstveno preko muškaraca i žena koje je obdario darom proroštva. Među njima su bili Samuel (1 Sam 3,21), Izaija (Iz 6), Hulda (2 Kr 22,14-16) i mnogi drugi. Sam Bog je pozivao u proročku službu; nikad nitko nije bio obdaren ovim darom kao posljedica ljudske inicijative ili truda. Kako to Petar kaže: "Nikad neko proročanstvo nije došlo od ljudskoga htijenja, nego su ljudi govorili od Boga, potaknuti od Duha Svetoga." (2 Pt 1,21)

Božji odnos prema izabranom narodu i postupanje s njim bilo je jedinstveno. Nijednom drugom narodu na zemlji Bog se nije otkrio tako kao Izraelu. Jedan od pjesnika ustvrdio je da "ne učini tako nijednom narodu: nijednom naredbe svoje ne objavi" (Ps 147,20). Stoljećima kasnije Pavao je potvrdio da su Židovi imali veliku "prednost", da su im bila "povjerena Božja proročanstva" (Rim 3,1.2). Rezultati Božjih posebnih otkrivenja Izraelu ne mogu se ni sa čime usporediti. Jedini su oni štovali jednoga pravoga Boga. Nijedan drugi narod nije imao zakon kakve su bile Deset zapovijedi. Subota, ovaj tjedni dan odmora kao uspomena na stvaranje, bila je nešto posebno za Izrael. Nijedan narod se nije mogao pohvaliti da ima skup svetih Pisama koja su nadahnuti pisci proizveli tijekom više od tisuću godina. Istaknuta značajka Jahvinog posebnog otkrivenja Izraelu bilo je često ponavljano obećanje kraljevskog Sina, sina Davidova, koji će donijeti otkupljenje i vječni mir, ne samo Izraelu, već i do kraja zemlje (Post 49,8-10; 2 Sam 7,8-16; Ps 2,1-11; Iz 9,6.7; 11,1-10; 49,1-6; Jr 23,5.6; Mih 5,2-4; Zah 9,9.10). Premda su Jahvina otkrivenja Izraelu i Njegovo milostivo postupanje s izabranim narodom bili bez premca, Gospodin je od početka učinio jasnim da su otkrivenja dana Izraelu trebala biti na blagoslov svim narodima na zemlji. Bog je Abrahamu rekao da će u njemu i njegovim potomcima biti blagoslovljeni svi narodi na zemlji (Post 12,3; 22,18). Na gori Sinaj Bog je podsjetio Izraela kako ih je izbavio iz Egipta i dodao: "Stoga, budete li mi se vjerno pokoravali i držali moj Savez, vi ćete mi biti predraga svojina mimo sve narode." (Izl 19,5) Nema sumnje da je ovo otkrivenje bilo selektivno. No Gospodin je odmah dodao: "Ta moj je sav svijet! – Vi ćete mi biti kraljevstvo svećenik, narod svet" (rr. 5.6). Bog je izabrao Izraela da otkrije sebe i svoje otkupiteljske namjere svoj zemlji, da bude Njegov svjedok među narodima (Izl 43,9-12).

2. Otkupljenje kao značajka posebnoga otkrivenja

Vrhunski cilj svih oblika i načina posebnog otkrivenja jest donijeti izbavljenje grešnim ljudskim bićima. Cilj otkrivenja danih Mojsiju i prorocima, a preko njih Izraelu, bio je steći spoznaju o Bogu koji je "milosrdan i milostiv, spor na srdžbu, bogat ljubavlju i vjernošću, iskazuje milost tisućama, podnosi opačinu, grijeh i prijestup" (Izl 34,6.7).

Otkupljenje je usredotočeno u Isusu Kristu; tako je i s posebnim otkrivenjem. Međutim, drevna otkrivenja su bila djelomična i progresivna; dolazila su “u mnogo navrata i na mnogo načina” dok se Bog konačno nije otkrio u svome Sinu koji je u potpunosti odsjajivao Božju slavu i bio “otisak njegove biti” (Heb 1,1.3). Stoga ne iznenađuje da su proroci ovo “spasenje istraživali i ispitivali” “na koje i na kakvo je vrijeme upućivao Kristov Duh – koji bijaše u njima – kad je unaprijed navješćivao Kristu određene patnje i proslavljenje što će doći poslije njih” (1 Pt 1,10.11). Isus je potvrdio prednost koja je ukazana Njegovim učenicima: “Zaista, kažem vam, mnogi su proroci i pravednici željeli vidjeti što vi vidite, ali ne vidješe; čuti što vi čujete, ali ne čuše.” (Mt 13,17) Iz ovih i mnogih drugih ulomaka jasno je da je posebno otkrivenje progresivno, kao i vjernikovo razumijevanje tog otkrivenja (Izr 4,18; Iv 16,12.13; 1 Kor 13,9-12).

Zato što je posebno otkrivenje otkupiteljskog karaktera, za Bibliju, kao pisano izvješće posebnih otkrivenja u svoj njihovoj raznolikosti, središnja je točka Krist i Njegovo spasenje. Ostarjeli apostol Pavao ukazao je Timoteju na Sveta pisma kao Bogom dano sredstvo za podučavanje, “za spasenje po vjeri u Isusa Krista” (2 Tim 3,15). Ova spasonosna spoznaja je posebna, pa istodobno univerzalna po svojoj nakani. Zato što se u Kristu “nalazi sakriveno sve blago mudrosti i znanja” (Kol 2,3), On sve ljude može dovesti k sebi i k Ocu.

3. Prilagodba kao značajka posebnoga otkrivenja

Nijedno otkrivenje ne bi moglo polučiti svoj božanski cilj ako bi nadmašilo sposobnost ljudi da ga prime i shvate. Da bi nas dosegnuo u našem palom stanju, Bog prilagođava svoje otkrivenje ljudskoj moći shvaćanja. Gospodin se spušta na našu razinu razumijevanja, služi se ljudskim jezikom, rabi slike i simbole poznate ljudskim bićima, da bi otkrio sebe kako bismo Ga mi mogli upoznati i razumjeti Njegov karakter i Njegovo postupanje s nama. Ovu prilagodbu, ili susretljivost, nalazimo u svim Njegovim postupanjima s ljudskim rodnom, ali je ona svoj vrhunac dostigla u utjelovljenju Božjega Sina koji je postao ljudsko biće, u Isusu iz Nazareta.

Sama činjenica da Bog bira bića pala u grijeh da prenese otkrivenje samoga sebe drugim palim ljudskim bićima, ljudskim jezikom, sa svim nedostacima i nesavršenostima, sama po sebi je nedokučiv čin izlaženja u susret. Premda priznajemo božansku prilagodbu u Svetome pismu, moramo se čuvati da u ovom konceptu prilagođavanja ne pretjeramo tako da niječemo ili iskrivljavamo pravo značenje Pisma.

Između mnogih različitih manifestacija božanskog prilagođavanja možemo dati samo nekoliko primjera. Jedan od istaknutih oblika je upotreba antropomorfog jezika kad se govori o Bogu i Njegovom odnosu prema ljudskim bićima. Bog je u Bibliji prikazan kao osoba u tjelesnom obliku: ima lice (Izl 33,20), oči (Ps 11,4), uši (Ps 18,7), nosnice i usta (r. 8), mišice i ruke (Iz 62,8) i noge (Izl 24,10).

Sveto pismo također Bogu pripisuje ljudske osjećaje i ponašanje. On se sjeća (Izl 2,24), mrzi (Ps 5,6; Iz 61,8), gadi se (Ps 106,40), smije se (Ps 2,4), gnjevi se (1 Kr 11,9) i zadovoljan je (Mt 3,17; Kol 3,20). Ako takve izraze razumijemo u izuzetno doslovnom smislu, onda imamo iskrivljenu sliku o Bogu. U samoj Bibliji nalazimo upozorenja protiv pogrešnog tumačenja ljudskih izraza kad opisujemo Boga. Dok 1. Samuelova 15,11 izvještava kako Bog kaže: “Kajem se što sam Šaula postavio za kralja”, isto poglavlje potvrđuje da Bog “nije čovjek da bi se kajao” (r. 29). U Postanku 15 nalazimo da Bog silazi da bi potvrdio svoj savez, kako je to bilo uobičajeno u ono vrijeme. U mnogim drugim tekstovima On govori ljudskim jezikom da bi Ga ljudi mogli razumjeti.

IV. Biblijsko nadahnuće

A. Uvod: Problem definiranja

Kršćani obično Bibliju nazivaju: nadahnuta Knjiga, sveta Knjiga, božanska Knjiga ili jednostavno Sveto pismo. Isus se često pozivao na Sveto pismo ili je iz njega citirao; nema sumnje da je hebrejska Pisma smatrao božanskim autoritetom (Mt 4,4; Iv 10,35). Tako su i za apostola Pavla Sveta pisma bila božanskog podrijetla (2 Tim 3,16). Nazivao ih je “Svetim pismima” (Rim 1,2), “Božja proročanstva” (Rim 3,2) i “sveta Pisma” (2 Tim 3,15). Vjerovanje da su hebrejska Pisma nastala kao rezultat božanskog nadahnuća bilo je jako prošireno i postojano među Židovima i kršćanima. Međutim, ne postoji slaganje u tome što zapravo znači “nadahnuta”. Ideje o biblijskom nadahnuću kreću se od verbalnog diktata Svetoga Duha do samog ljudskog nadahnuća. Neki smatraju da bi ideju nadahnuća trebalo potpuno odbaciti.

Čitav je niz čimbenika pridonjeo raznolikosti mišljenja o biblijskom nadahnuću. Premda je ideja biblijska, riječ “nadahnuće” nije biblijska. Osim toga, oni koji proučavaju problem nadahnuća ne polaze svi od istih pretpostavki. Uostalom ni jedan biblijski pisac nije iznio detaljnu raspravu o ovom predmetu. Zbog svega ovoga potrebna je temeljita studija biblijskih podataka o nadahnuću.

B. Biblijsko gledište o nadahnuću

1. Nadahnuće: Riječ ili Koncept?

Riječi “nadahnuće” i “nadahnut” kao takve ne pojavljuju se u izvornim jezicima Biblije. One su izvedene od latinskog i nalazimo ih i Vulgatinu prijevodu 2. Timoteju 3,16 i 2. Petrove 1,21. Njihovo osnovno značenje je “udahnuti”.

U 2. Timoteju 3,16 Pavao potvrđuje da su sva Pisma *theopneustos*, odnosno “od Boga nadahnuti”. Benjamin Warfield zaključuje da je “Pismo nazvano *theopneustos* da bi bilo označeno kao ‘od Boga nadahnuti’, proizvod božanskog nadahnuća”; stoga “Pisma duguju svoje podrijetlo aktivnosti Boga Svetoga Duha i u najvišem i najstvarnijem smislu su Njegova kreacija” (296).

Petar ističe da su “Ljudi govorili od Boga”, *pheromenoi* (nošeni, nadahnuti ili dobili poticaj) “od Duha Svetoga”. U svakom slučaju smisao teksta je da biblijsko proroštvo potiče od Svetoga Duha.

Zbog toga, premda riječ “nadahnuće” nije precizan prijevod nijedne grčke riječi upotrijebljene u Bibliji da opiše proces kojim Pismo dolazi do ljudskoga uma, primjereno je upotrijebiti je za prikaz procesa kojim Sveti Duh djeluje na odabrana ljudska bića, da ih potakne na objavljivanje vijesti primljene od Boga. Pisani oblik predstavlja Bogom nadahnuti Pisma (2 Tim 3,16). “Nadahnuće” se odnosi na djelovanje Svetog Duha na te vjesnike ili proroke, bilo da su govorili ili pisali. Zato što su ovi ljudi bili “nadahnuti” ili “potaknuti od Duha Svetoga” (2 Pt 1,21), njihove riječi i spisi se također mogu smatrati nadahnutima (2 Tim 3,16).

Premda je riječ “nadahnuće” prvenstveno usmjerena na djelovanje Svetoga Duha, pažljivo proučavanje biblijskih podataka jasno pokazuje da su u procesu kojim su pisana sveta Pisma uključeni oboje, ljudska i božanska aktivnost.

2. Ljudski oblik Pisma

Na prvi pogled Sveto pismo je ljudska knjiga ili bolje rečeno zbirka ljudskih knjiga. Mnoge od njih sadrže i čovjekovo ime; sve one nose obilježja ljudskog podrijetla. Autorstvo se vidi iz prvih riječi: “riječi Jeremije” (Jr 1,1), “mudre izreke Salomona” (Izr 1,1), “starješina, ljubljenom Gaju” (3 Iv 1), “Pavao... i brat Sosten, crkvi Božjoj u Korintu” (1 Kor 1,1.2). Prvih pet biblijskih knjiga pripisuje se Mojsiju, a mnogi od psalama Davidu i Asafu. Svaka proročka knjiga nosi ime proroka, a Evanđelja ime jednog od apostola ili bliskog suradnika apostola. Trinaest pisama jasno spominje Pavla kao pisca, a knjigu Otkrivenje napisao je Ivan, prema tradiciji apostol Ivan.

Pisci o sebi često govore služeći se osobnim zamjenicama; oni su zapisali i svoja vlastita iskustva (Ezra 8,15-30; Neh 1,1-11; Iz 6,1-8; Jr 1,1-19; Dn 7,1-28; Gal 1,12-2,10; Otk 1,9-19). Određene značajke stila i jezika ukazuju na individualnost svakoga pisca.

Brojni povijesni tekstovi i književni oblici povezuju biblijske spise s njihovim vremenom i pozadinom. Mnogi Mojsijevi zakoni pokazuju značajne paralele s drugim drevnim zakonima kao što je Hamurabijev. Patrijarhalni običaji i društvene prilike u Postanku na znakovit način odražavaju prilike u Mezopotamiji i u Egiptu u drugom tisućljeću prije Krista. Postoje značajne paralele između psalama i kanaanske religiozne literature, te između nekih biblijskih izreka i njihovih suvremenih egipatskih izreka. Ove i druge paralele između biblijske i nebiblijske literature daju Bibliji istinski ljudsko lice.

Neke biblijske knjige spadaju u svjetske klasike, budući da su izraz najdubljih ljudskih emocija. Ljudska je drama prikazana u Jobu i Rut, strastvena a ipak delikatna ljubav u Pjesmi nad pjesmama, uzbudljiva napetost u Esteri i vrhunska duševna bol u Tužaljama. Čovjek ne može ostati ravnodušan prema Pavlovoj molbi za odbjeglog roba u poslanici Filemonu.

Povijesne knjige Biblije daju dokaze o povijesnom istraživanju (Lk 1,1-4). Apostol Pavao citira poganske pisce (Dj 17,28; 1 Kor 16,32.33; Titu 1,12). Juda citira iz Henokove pseudoepigrafske knjige (Juda 14.15).

Ljudski oblik Svetoga pisma je nesumnjiv. Ljudi kao pisci – služeći se ljudskim jezikom, citirajući ljudske izvore, opisujući ljudske osjećaje – podložni su svim slabostima i propustima

čovječanstva. Poroci i apostoli nisu bili oslobođeni grijeha. Sumnjali su, bojali se, a ponekad popuštali kušnji (Izl 4,10-14; Bro 20,10-12; 2 Sam 11,1-27; 1 Kr 19,1-3; Lk 22,54-62). Također nisu bili slobodni od oholosti i predrasuda, kako se to vidi iz izvještaja o Joni i tekstvima u Evanđeljima (Mt 20,20-28). Svakako se možemo čuditi kako je četrdesetak pisaca s različitim povijesnom i kulturnom pozadinom, koji su se jako razlikovali po statusu i zvanju, kao i po intelektualnim i duhovnim dostignućima, proizvelo zbirku knjiga koja pokazuje značajno jedinstvo i koja od početka do kraja otkriva jednoga Boga, Stvoritelja neba i zemlje, čija ljubav sve obuhvaća. Osim ovoga, možemo se čuditi kako su takvi pisci prikazali osobu kao što je Isus iz Nazareta, tako ljudsku i potpuno slobodnu od svih slabosti i nesavršenosti samih biblijskih pisaca. Odgovor na ovo pitanje, kao što su to kršćani vjekovima vjerovali, nalazi se u činjenici da Sveto pismo nema samo izričito ljudski karakter, već je i božanskog podrijetla.

3. Bogom udahnuti karakter Pisma

Jednako jasna kao što je ideja o ljudskom obliku Pisma jest uvjerenje njegovih ljudskih pisaca da njihovi spisi duguju svoj nastanak Bogu. Prema riječima u 2. Timoteju 3,16 ona su Bogom nadahnuti. Ovo osvjedočenje dolazi do izražaja na mnoge različite načine.

Bezbroj mjesta u Svetom pismu pokazuje da su pojedine rečenice, veliki ulomci i čak čitava poglavlja potekla izravno od Boga kao govornika. I smo prvo poglavlje u Bibliji, na primjer, prikazuje Boga kao Onoga koji govori. Pojedina djela stvaranja predstavljena su i inicirana frazom "i reče Bog" (Post 1,3.6.9.11.20.24.26). Čim je stvorio prve ljude, Bog im je progovorio (rr. 18.19). U Postanku nalazimo Boga kako razgovara s ljudima, obično s onima koji su vjerovali u Njega, ali povremeno i s onima koji Ga nisu priznavali (Post 4,6-16). Od Izlaska 3,4., gdje nalazimo da Bog poziva Mojsija, pa sve do Ponovljenog zakona nailazimo na učestalu frazu "Jahve reče Mojsiju" (Izl 20,22; 25,1; 34,1.6; Lev 1,1; Bro 1,1; Pnz 32,48).

Mojsije je objavio da će Gospodin preko proroka u budućnosti komunicirati sa svojim odabranim narodom (Pnz 13,1-5; 18,15-19). Kao ispunjenje obećanja u osamnaestom retku tijekom niza stoljeća pojavljivali su se proroci. Oni su govorili i pisali riječi što ih je Bog stavljao u njihova usta, srca i umove. Ezekija je primio ovu zapovijed: "Sine čovječji, sve riječi što ću ti ih reći uzmi k srcu i poslušaj ih svojim ušima. I hajde... sinovima svojega naroda, i reci im: Ovako govori Jahve Gospod." (Ez 3,10.11) Jeremiji je Gospodin objavio: "Prije nego što te oblikovah u majčinoj utrobi, ja te znadoh; prije no što iz krila majčina izađe, ja te posvetih, za proroka svim narodima postavih te." (Jr 1,5) "Evo, u usta tvoja stavljam riječi svoje." (r. 9) Postoji mnoštvo razloga da pretpostavimo kako se ovakve zapovijedi odnose na sve proroke koje je Bog pozvao u službu. Oni su govorili i pisali Gospodnje riječi.

Izgovorena riječ postala je Pisanom Riječi zahvaljujući božanskom poticaju i zapovijedi. U Mojsijevim knjigama i prorocima postoji dovoljno dokaza koji pokazuju da ih je Bog pozvao da govore i pišu riječi koje im je povjerio (Izl 17,14; Pnz 31,19.24; Jr 36,2; Hab 2,2). Tako će Božja Pisana Riječ govoriti kasnijim naraštajima dugo nakon smrti njezinih pisaca (Pnz 29,29; Iz 30,8). Sljedeći naraštaji u Izraelu trebali su proučavati, vjerovati i poslušati knjigu Mojsijeva zakona, jer je to bio Gospodnji zakon. Prosperitet Izraela i i odnos s Bogom kao Njegovim narodom Saveza ovisio je o prihvatanju Njegovog zakona cijelim srcem. Kad su odbacili zakon, zapravo su odbacili Gospodina, a posljedice su bile katastrofalne (Još 1,7.8; 8,34.35; 1 Kr 2,1-3; Iz 5,24.25; Dn 9,11-13).

U narednim stoljećima Mojsijevom zakonu su dodane knjige proroka, mudrih ljudi i psalmista. U nekima od njih nalazimo izjave pisaca koje ukazuju na Boga kao izvor onoga što su pisali. O mladome proroku Samuelu je zapisano: "Samuel je rastao, a Jahve je bio s njim i nije pustio da ijedna od njegovih riječi padne na zemlju." "Jahve se i dalje javljao u Šilu, jer se objavljivao Samuelu u svojoj riječi, i riječ se Samuelova obraćala svemu Izraelu." (1 Sam 3,19.21) David svjedoči o sebi: "Jahvin duh govori po meni, njegova je riječ na mom jeziku." (2 Sam 23,2). Salomon, "propovjednik, Davidov sin, kralj u Jeruzalemu" (Prop 1,1), "je i narod učio mudrosti, te je odmjerio, ispitao i sastavio mnogo mudrih izreka". (Prop 12,9) To je bila ljudska strana njegovih spisa, da bi odmah dodao da je riječi mudrih "dao... jedan pastir" (r. 11, DK), Gospodin, Bog Izraelov.

Premda su ih pisali ljudi, zakon, povijest, proročanstva, psalmi i poslovice, sve je to pripisano Bogu. On je pozvao ljude da budu Njegovi vjesnici, objavio im se, poučio ih je svojim Duhom, obdario ih mudrošću, usmjeravao u njihovom istraživanju i poticao ih da govore i pišu. Istina je da su dokazi za ovo

pripisivanje starozavjetnih spisa Bogu u nekim njihovim dijelovima istaknutiji nego u drugima; posebno su ograničeni u povijesnim dijelovima. Pa ipak, u Novom zavjetu je jasno istaknuto kako se držalo da su svi starozavjetni spisi božanskog podrijetla.

Četiri Evanđelja nam pokazuju da je Isus stalno smatrao kako spisi Staroga zavjeta predstavljaju vrhunski autoritet. Ovome je bila osnova osvjedočenje u božansko podrijetlo Pisma. Kad ga je đavao kušao pozivom da utaži glad, Isus mu se odupro citirajući Ponovljeni zakon 8,3: “Ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi koja izlazi iz usta Božjih.” (Mt 4,4) Tripud je odbio Sotonina kušanja odgovorom “Pisano je”, stavljajući time jasno do znanja da sve Pismo dolazi od Boga.

Drugom prigodom je Isus citirao iz Psalma 110,1 riječima: “Ta David, potaknut od Duha Svetoga, veli” (Mk 12,36). Citirao je riječi iz Postanka 2,24 kao da ih je izgovorio Bog, unatoč činjenici da u izvorniku izgleda kao da su Mojsijev komentar (Mt 19,4.5). Kad je citirao izjave iz Starog zavjeta izrazima kao što su “Stoji pisano” (Mt 21,13), “Zar niste nigdje čitali” (r. 16) ili “Na meni [se mora] ispuniti što je pisano” (Lk 22,37), Isus je Svetom pismu pripisivao božansko nadahnuće i autoritet. (Vidi Krist, I. B. 1. b.)

Prigodom jedne rasprave s farizejima i književnicima naš je Gospodin povukao oštru granicu između ljudske predaje i “riječi Božje” (Mt 15,6 – DF), što je fraza koju je Isus upotrijebio za Stari zavjet (vidi Iv 10,35; 17,17). Govoreći o riječi koju je propovijedao kao o Božjoj riječi (Lk 8,21; 11,28), Isus je to činio svjestan da je govorio riječi koje Mu je Otac dao da objavi (Iv 14,24; 17,8). On je isto tako znao da će na njih Sveti Duh posjetiti učenike kad iste riječi budu objavljivali usmeno ili u pisanom obliku (Iv 14,25.26; 16,13-15).

Apostoli su prihvatili Stari zavjet kao božanski nadahnut tekst. Riječi što su ih napisali proroci i pjesnici psalama pripisivali su Svetom Duhu. Petar je svojim suvjernicima u gornjoj sobi citirao Psalam 69,26 i Psalam 109,8 govoreći: “Trebalo je da se ispuni Pismo koj proreče Duh Sveti na Davidova usta.” (Dj 1,16.20) Slične izjave o Svetom Duhu kao izvoru riječi iz Starog zavjeta možemo naći na više mjesta u Djelima i u Poslanicama (Dj 4,25; 28,25; Heb 3,7; 10,15). Bog je bio taj koji je govorio kroz usta svojih izabranih slugu (Dj 3,18.21; Rim 1,2; Heb 1,1; Otk 10,7). Osvjedočenje da su proročki spisi potekli od Boga sažeto je u Petrovim riječima: “Jer nikad neko proročanstvo nije došlo od ljudskoga htijenja, nego su ljudi govorili od Boga, potaknuti od Duha Svetoga.” (2 Pt 1,21) Očito misleći na “sveta Pisma” koja je Timotej poznavao od djetinjstva, Pavao je objavio: “Svako je Pismo od Boga nadahnuto.” (2 Tim 3,16) Za Gospodina Isusa i za sve apostole, sva su Pisma, čitav Stari zavjet, potekli od Boga i bila stvarno Bogom nadahnuta.

Novi zavjet pokazuje da su apostolski spisi bili prihvaćeni kao dio Svetoga pisma, zajedno sa Starim zavjetom. Kao što bismo očekivali, takve pokazatelje nalazimo posebno u kasnije napisanim knjigama Novog zavjeta (Lk 10,7; usp. 1 Tim 5,18). U 1. Timoteju 5,18 Pavao stavlja Isusovu izjavu: “Radnik zaslužuje svoju plaću” uz starozavjetni tekst (Pnz 25,4), a kao uvod kaže: “Pismo, naime, veli.” Uvodna fraza pokazuje da je apostol Pavao bio upoznat s Evanđeljem po Luki i da ga priznaje Pismom. Na sličan način, čini se, Petar prepoznaje Pavlove spise kao Pismo, napisane “prema danoj mu mudrosti” (2 Pt 3,15.16).

Pavao, Petar i Ivan rabe izraze koji jasno pokazuju njihovu svjesnost da su potaknuti, kao stari proroci, Svetim Duhom (Ef 3,4.5; 1 Pt 1,12; Otk 1,10.11). Oni su svjesni da govore i pišu s božanskim autoritetom.

Tekst u 2. Timoteju 3,16 – da je sve Pismo Bogom nadahnuto – ne treba primijeniti samo na starozavjetne, već i na novozavjetne knjige. To što su njihove spise kršćanski pisci u drugom stoljeću poslije Krista već priznali kao nadahnuta Pisma daje dodatno opravdanje ovoj primjeni.

C. Način, središte i razmjer nadahnuća

S obzirom na ljudski i božanski vid Pisma, moramo se pitati kako je odnos između oba vida. Na nesreću biblijski pisci na ovo pitanje ne odgovaraju izravno. Međutim, rasute po biblijskim knjigama nalazimo pokazatelje i prijedloge koji se odnose na proces nadahnuća i njegove rezultate. Na osnovi ovih biblijskih podataka pokušat ćemo doći do nekih zaključaka. O ovom ćemo predmetu ovdje raspravljati pomoću izraza načina, središta i razmjera nadahnuća.

1. Način nadahnuća

Biblijski se pisci slažu o sudbonosnoj ulozi Svetoga Duha koji ih je poticao na pisanje. Inicijativa potječe isključivo od Duha: On poziva, daje otkrivenja, pokreće i nadahnjuje. Petar to jezgrovito kaže: “Jer nikad neko proročanstvo nije došlo od ljudskoga htijenja.” (2 Pt 1,21) Čak je i Balaam protiv svoje volje mogao izreći samo ono što mu je Gospodin dopustio (Bro 24,2-9.13).

Premda priznajemo čin nadahnuća, moramo ispitati način na koji se javlja. Ovo zahtijeva proučavanje procesa kojim su biblijski pisci primali otkrivenja i onda ih zapisali.

Bog se obično objavljivao prorocima u viđenjima i snovima (Bro 12,6). Oni su zapisali ono što su vidjeli i čuli, odmah ili kasnije. Pitamo se: jesu li proroci pisali sami od sebe ili je Bog uvijek njima upravljao? Na ovo pitanje moramo odgovoriti neizravno, jer proroci o tome jako malo kažu.

Jeremijin doživljaj nam pomaže odgovoriti na naše pitanje. Gospodin kaže proroku: “Uzmi svitak i zapiši u nj sve riječi koje ti kazah o Jeruzalemu, Judeji i svim narodima.” (Jr 36,2) Teško je vjerovati da je Jeremija, bez pomoći Božjeg Duha, mogao zapamtiti i zapisati sve što mu je Bog objavio tijekom niza godina. U nastavku Jeremija poziva Baruha, koji “napisa na svitak, po kazivanju Jeremijinu, sve riječi koje mu Jahve bješe objavio” (r. 4). A onda je Baruh pročitao “riječi Jeremije iz svitka” (r. 10), no te su riječi bile “Jahvine riječi” (rr 8.11).

Ovo poistovjećenje prorokovih riječi s Gospodnjim riječima snažno govori da je prorok bio nadahnut, odnosno da ga je pokretao i usmjeravao Božji Duh dok je Gospodnje riječi stavljao u pisani oblik. Slično tome, kad je prorok Mihej, uspoređujući svoju vijest s vijestima lažnih proroka, uskliknuo: “Ali ja sam pun snage i duha Jahvina, ... da objavim Jakovu opačinu njegovu, Izraelu njegov grijeh” (Mih 3,8), on je obuhvatio pisane kao i izgovorene riječi.

Kad je kralj Jojakim spalio svitak: “Jeremija uze drugi svitak, dade ga pisaru Baruhu... i on po kazivanju Jeremijinu upisa sve riječi knjige koju je Jojakim, kralj judejski, na žeravici spalio. I k njima je dopisano još mnogo onakvih riječi.” (Jr 36,32) To je bilo drugo, prošireno izdanje Jeremijine knjige.

Jeremijino iskustvo pokazuje da proroci svoje knjige nisu pisali kao da su samo pisari. Oni su bili potpuno uključeni u pisanje, ali poticani i vođeni Duhom. Isto se može reći za biblijske pisce koji nisu određeno nazvani prorocima. Salomon, pisac mnogih poslovice i pjesama kaže da je “narod učio mudrosti, te je odmjerio, ispitao i sastavio mnogo mudrih izreka”. Također se “trudio pronaći prikladne riječi i izravno izraziti istinu” (Prop 12,9.10). Luka, pisac istoimenog Evandjelja i Djela apostolskih kaže da mu se učinilo dobro, “pošto sam ih pomno ispitao sve od početka, da ti ih napišem po redu” (Lk 1,3). Prema tome važno mjesto u sastavljanju knjiga koje su napisali Salomon i Luka zauzimalo je pažljivo istraživanje povijesti i književna procjena. Ima razloga vjerovati da je sličan proces postojao i u sastavljanju drugih biblijskih knjiga, premda to nije izričito rečeno.

Nije sasvim jasno da li je čovjek kao vjesnik u procesu govorenja ili pisanja uvijek bio svjestan poticaja Svetoga Duha. Međutim, indicije o takvoj svjesnosti često nalazimo povezane s imenima proroka i apostola. Pažljivo proučavanje biblijskih podataka pokazuje da su nadahnute osobe same, kao i drugi koji su ih slušali ili čitali njihove spise, u svom izlaganju prepoznale ovo naročito poticanje božanskog Duha (Mojsije, Bro 12,7.8; Jošua, Pnz 34,9; Samuel, 1 Sam 3,19; David, 2 Sam 23,2; Ezekiel, Ez 2,2; Daniel, Dn 9,22; 10,9-11; Mihej, Mih 3,8; Petar, Dj 11,12; Pavao, 1 Kor 7,40; Ivan, Otk 1,10).

Pavlove primjedbe u 1. Korinćanima 7 navele su neke na zaključak da Pavao razlikuje između onoga što je rekao pod nadahnućem i onoga što je bilo samo njegovo osobno mišljenje. U desetom retku piše: “Oženjenima naređujem, ne ja nego Gospodin”, a u dvanaestom retku dodaje: “A ostalima velim ja, a ne Gospodin.” U dvadeset i petom retku kaže: “Za djevice nemam nikakve zapovijedi (od Gospodina), ali dajem savjet kao onaj koji, zahvaljujući Gospodnjem milosrđu, zaslužujem povjerenje.” Ovi se tekstovi, zapravo, ne bave problemom nadahnuća. Kontrast između desetog i dvanaestog retka jest u tome što se u jednom slučaju može pozvati na izričitu Gospodnju zapovijed (Mt 5,32; 19,1-6), dok to u drugom slučaju ne može. No savjet u dvanaestom retku i na drugim mjestima daje pod nadahnućem, jer Pavao svoju raspravu po pitanju braka zaključuje naglašavanjem tvrdnje: “A mislim da i ja imam Duha Božjega.” (1 Kor 7,40) Biblija možda ne objašnjava u pojedinostima proces kojim je Sveti Duh poticao i vodio pisce različitih knjiga Pisma, ali jedna je činjenica jasna: Ovi su pisci djelovali u cijelosti kao ljudska bića uz uključivanje svoje cijele osobnosti.

2. Središte nadahnuća

Središte nadahnuća je povezano s pitanjem: Tko ili što je nadahnuto? Da li se nadahnuće odnosi na određene pojedince koje Bog bira, kao što su proroci i apostoli, ili na poruke koje su iznosili usmeno ili u pisanom obliku – posebno na Pisma ili na vjersku zajednicu u kojoj su Pisma nastala? Prve dvije mogućnosti su dugo bile predmet raspravljanja; treća je mogućnost dobila na značenju posljednjih nekoliko godina.

Biblijski dokazi izneseni ranije u ovom članku ukazuju na posebne pojedince koje je Bog izabrao, kao primarno središte djelovanja Svetoga Duha. Sveto pismo kaže da su “ljudi... govorili od Boga, potaknuti od Duha Svetoga” (2 Pt 1,21); “Jahvin duh govori po meni, njegova je riječ na mom jeziku.” (2 Sam 23,2); “ali ja sam pun snage i duha Jahvina” (Mih 3,8).

Treba li se nadahnuće pripisati nadahnutim piscima ili Pismu kojega su oni napisali u velikoj je mjeri nepotrebna dilema. Jasno je da je središte nadahnuća u ljudima. Sveti Duh je pokrenuo ljude da govore ili pišu, ali ono što su govorili ili pisali bilo je nadahnuta Božja riječ. Iskazano riječima Pavla upućenima Timoteju: “Svako je Pismo od Boga nadahnuto.” (2 Tim 3,16) Petar priznaje Pavlova pisma dijelom Svetoga pisma koja je napisao “prema danj mu mudrosti” (2 Pt 3,15.16). U pisanju Poslanica Pavla je nadahnjivao ili poticao Sveti Duh, a pisma koja je napisao postala su dijelom Bogom nadahnutog Pisma. Nadahnuće je djelovalo na Pavla i pod njime je Pavao napisao nadahnuta pisma. Primarno središte nadahnuća je apostol; rezultat ovog nadahnuća je Sveto pismo.

Treća mogućnost za središte nadahnuća, vjerska zajednica u kojoj je Pismo nastalo, gotovo da i ne zaslužuje spominjanje kao održive alternative. Koncept je zasnovan, u velikoj mjeri, na posebnoj metodi proučavanja Biblije. Putem književno-povijesno-kritičkog proučavanja Biblije znanstvenici su zaključili da su mnoge biblijske knjige krajnji proizvod dugog procesa u koji su bili uključeni nepoznati pisci, urednici i redaktori. Na osnovi takve pojave, nije se razumijevanje da biblijske knjige imaju određene pisce – koji su živjeli u strogo određenom povijesnom okružju i pisali pod nadahnućem. Umjesto da su ovi pisci bili nadahnuti, zajednica u kojoj su spisi postigli konačni oblik nadahnuta je da prepozna vjerodostojnost i autoritet biblijske vijesti. (Vidi Tumačenje, IV. F. G.)

Iako postoje dokazi o redakciji i uređivanju teksta, dosta toga se može pripisati samim nadahnutim piscima, njihovim najbližim suradnicima, pa možda i kasnijim nadahnutim piscima. Tako je Jošua – pod božanskim nadahnućem – mogao urediti Mojsijeve knjige i umetnuti dodatke, kao što su, na primjer, posljednji redci u Ponovljenom zakonu. U svakom slučaju, polazeći od nedostatka dokaza za središte nadahnuća u zajednici umjesto u biblijskom piscu, iskazi Svetoga pisma moraju ostati nedirnuti. Središte nadahnuća je u nadahnutom piscu.

3. Razmjer nadahnuća

Pojam “razmjera nadahnuća” se odnosi na pitanje što je sve u Bibliji nadahnuto. Jesu li nadahnute same riječi u Bibliji? Ili su nadahnute samo misli koje stoje iza riječi? Jesu li neki dijelovi Biblije nadahnutiji od drugih? Jesu li neki dijelovi uopće nadahnuti? Je li Biblija nadahnuta u svojoj cijelosti ili je nadahnuta samo u stupnjevima?

Iz rasprave o posebnom otkrivenju i nadahnuću (III. B i IV .B) očito je da se proces otkrivenja-nadahnuća može promatrati iz mnogo uglova i da dostupna informacija ne daje odgovore na sva naša pitanja. Međutim, nema sumnje da su u proces uključene misli kao i riječi. U viđenjima i snovima ili dojmovima od strane Svetoga Duha, nadahnute su osobe primale misli u vizualnom ili verbalnom obliku. Njih su vjerno i istinito prenosile onako kako su ih primile. Ponekad se čini da svoje vijesti izražavaju upravo onim riječima koje im je Duh dao.

Bez obzira na način na koji su primili misli, biblijski pisci naglašavaju da su njihove riječi riječi od Boga. Mojsije citira Boga kad kaže da će On svoje riječi staviti u usta proroka (Pnz 18,18; usp. Jr 1,9). Govoreći o Pismu, Isus je citirajući iz Ponovljenog zakona 8,3 objavio da “ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi koja izlazi iz usta Božjih” (Mt 4,4).

Riječi što su ih napisali biblijski pisci su nedvojbeno ljudske riječi. Zbog toga mogu svoje knjige započeti frazama kao što su “riječi Jeremije” (Jr 1,1) ili “mudre izreke Salomona” (Izr 1,1). Bog je otkrivenjem dao misli, a ponekad i riječi, da ih pisci iskažu riječima poznatim njima i njihovim neposrednim čitateljima.

Istina je da je Sveto pismo potpuno ljudsko i potpuno božansko. Svaka ideja, prema kojoj bi neki dijelovi Biblije bili ljudski, dok su drugi dijelovi božanski nadahnuti, suproti se načinu na koji biblijski pisci izlažu predmet. Pavlove riječi da je sve "Pismo od Boga nadahnuće" nikako ne dopuštaju misao o djelomičnom nadahnuću. Ni u Svetom pismu ne nalazimo nagovještaje stupnjevanja nadahnuća. Neki dijelovi Svetog pisma mogu biti važniji od drugih (Isus u Mateju 23,23 spominje "najvažnije u Zakonu"), ali to ne znači da su nadahnutiji. Svaki kršćanin dobro čini ako riječi Svetoga pisma uzima onako kako su vjernici u Solunu primili Pavlove riječi "ne kao riječ ljudsku, nego –kao što uistinu jest – riječ Božju" (1 Sol 2,13).

D. Djelovanje nadahnuća

Što postiže nadahnuće? Koje su posljedice naročitog utjecaja što ga je Sveti Duh vršio na nadahnutu pisce? Daje li poticanje Duha njihovim spisima kvalitete koje Bibliju čine drukčijom od svake druge knjige u svijetu? Većina je kršćana tijekom stoljeća potvrdno odgovorila na posljednje pitanje, premda su se razlikovali u odnosu na jedinstvene vrijednosti, značajke i posljedice nadahnuća. O nekim od ovih razlika, i sukoba koje su one izazvale, raspravljat ćemo u povijesnom pregledu na kraju ovog članka.

Primarni je cilj ovdje razmotriti četiri vrijednosti Pisma: Pismo je živi glas Božji, autoritet Pisma, istinitost Pisma i dostatnost Pisma. Premda je prikladno odvojeno razmotriti svaku od ovih posljedica nadahnuća, vrijednosti Pisma nikada ne treba promatrati odvojeno jednu od drugih. One predstavljaju različite nijanse spektra boja koje stvara sjaj svjetla Božje Riječi.

1. Pismo: Živi Božji glas

Biblijski pisci na različite načine naglašavaju da su riječi Pisma Božji glas koji govori ljudima uvijek prisutna dinamična stvarnost. Prorokovo "ovako mi reče Jahve" obraća se izravno ljudima u našem dvadeset i prvom stoljeću kao i osmom ili petnaestom stoljeću prije Krista. Kad su saduceji s pitanjem o uskrsnuću pokušali Isusa uhvatiti u zamku, On im je otvoreno rekao: "U zabludi ste... jer ne poznajete ni Pisma ni moći Božje." A onda ih je upitao: "Niste li čitali što vam je Bog rekao: 'Ja sam Bog Abrahamov, Bog Izakov i Bog Jakovljevi? A Bog nije Bog mrtvih, nego živih!'" (Matej 22,19.31.32) Isus je pritom citirao riječi što ih je Bog uputio Mojsiju, a bile su zapisane više od tisuću godina ranije, i mogle su se primijeniti na Njegove slušatelje: "Što vam je Bog rekao?"

U Pismu Bog govori svim naraštajima. Podsjećajući na određene sudove koji su došli na Izrael zbog njegova nevjerstva, Pavao podsjeća kršćanske vjernike u Korintu da se sve "to njima dogodilo da bude za primjer, a napisano je za opomenu nama kojima je zapalo da živimo u posljednjim vremenima" (1 Kor 10,11). Govoreći o otkrivenjima vezanim uz Kristove patnje i proslavljenje, koje su Duhom objavljenije prorocima, Petar je svojim sudruzima kršćanima rekao da ovi proroci "ne sebi nego vama poslušuju" (1 Pt 1,12). Božja riječ, dana preko proroka, psalmista, svetih povjesničara i apostola je živa riječ koja govori izravno onima koji je čitaju ili slušaju. Ovo je posebno snažno istaknuto u Hebrejima 4,12: "Uistinu je živa i djelotvorna riječ Božja. Ona je oštrija od svakoga dvosjeklog mača i prodire do rastavljanja duše i duha, zglobova i moždine, i može suditi nakane i misli srca." Božji Duh, koji je poticao pisce Biblije da pišu, isti je Duh koji se obraća svakom naraštaju u riječima koje su napisali, i preko njih. Stoga novozavjetni pisci citiraju riječi iz Starog zavjeta kao riječi izgovorene Svetim Duhom (Heb 3,7-11; 10,15-17). Iz tog razloga Ivan u Otkrivenju svako svoje pismo na sedam crkava završava ozbiljnim pozivom: "Tko ima uho, neka čuje što Duh poručuje crkvama!" (Otk 2,7.11.17.29; 3,6.13.22). Tako "riječ" i "Duh" idu zajedno. Apostol Pavao kaže da je Božja Riječ "mač Duha" (Ef 6,17). Božji Duh daje djelotvornost i snagu Božjoj Riječi. Novorođenje ili obnova pripisuje se i Duhu i Riječi. Isus je Nikodemu rekao da se mora ponovno roditi Duhom (Iv 3,5-7), dok je Petar pisao raspršenim vjernicima da su "ponovno rođeni, ne iz raspadljiva, nego iz neraspadljiva sjemena: riječju živoga i vječnog Boga" (1 Pt 1,23).

2. Pismo: Njegov autoritet

Bogu, Stvoritelju neba i zemlje, pripisuje se od Postanka do Otkrivenja vrhunski autoritet. Kao takav On se objavio patrijarsima (Post 17,1; 35,11; 48,3) i Mojsiju (Izl 3,13-15; 6,2.3). David priznaje Gospodina vladarem nad svime, kome pripadaju veličina, sila i veličanstvo (1 Ljet 29,10-13). Daniel, kao

i Nabukodonozor i Darije, pripisuju nebeskome Bogu mudrost i vječnu vlast (Dn 2,20-22; 4,34.35; 6,26.27).

Međutim Božji autoritet je prvenstveno zasnovan na Njegovom karakteru, a ne na beskonačnoj sili i poznanju. Mojsiju se Bog objavio kao “Jahve, Bog milosrdan i milostiv, spor na srdžbu, bogat ljubavlju i vjernošću” (Izl 34,6). Prema tome Bog svoju vlast ne vrši kao što je vrše ljudski vladari. Božji apsolutni autoritet je autoritet ljubavi i mira, iskazan u krotkosti, službi i samopožrtvovnosti. Ovaj je autoritet savršeno iskazan u utjelovljenju, smrti i uskrsnuću Isusa Krista, koji je “glava svakog Poglavarstva i Vlasti” (Kol 2,10), ali je svojom voljom i vlašću položio život (Iv 10,17.18).

Vlast Svetoga pisma kao Pisane Božje Riječi pokazuje sve značajke Božje vlasti. Njegova je vlast iskazana u apsolutnom zahtjevu za poslušnost (Izl 20,1-17), u sućutnoj molbi ljubavi (Iz 1,18; Mt 11,28), u obećanju praštanja i blagoslova (Mt 5,3-12; 1 Iv 1,9) te u ozbiljnim opomenama na sud (Jr 6,1-8).

Bog je svoje izabrane vjesnike obdario svojom vlašću kad su govorili ili pisali pod utjecajem Svetoga Duha. Stoga spisi proroka i apostola s božanskim autoritetom govore svakom naraštaju, premda su ljudi kao pisci tih spisa već odavno umrli. Zato Pavao može reći da je Crkva nazidana “na pravom temelju – na apostolima i prorocima, a zaglavni je kamen sam Krist Isus” (Ef 2,20). Zato Petar savjetuje vjernike da se sjete “proročanstava koja su navijestili sveti proroci i zapovijedi Gospodnje i Spasiteljeve, koje su saopćili vaši apostoli” (2 Pt 3,2). Autoritet proroka i apostola bio je utemeljen na pozivu koji im je Bog uputio da bi ih učinio primateljima i svjedocima božanskog otkrivenja (Iv 15,16; Dj 9,15.16; 2 Pt 1,18; 1 Iv 1,1-4).

Isus je uvijek iznova potvrđivao autoritet Pisma. Kušnjama đavola odupro se odlučnim: “Pisano je.” (Mt 4,4.7.10) Odbijao je optužbe svojih protivnika citiranjem određenih tekstova iz Pisma, kojima je razotkrio njihovo pogrešno razumijevanje i tumačenje Božje riječi (Mt 12,1-7). Kad su Ga Židovi optužili za bogohuljenje, On je citirao Psalm 82,6 i potvrdio autoritet Božje riječi kategoričnom tvrdnjom da se “Pismo... ne može uništiti” (Iv 10,33-35). Na kraju je svoje isljednike ušutkao pitajući ih kako, prema Pismu, Mesija može biti i sin i Gospodin Davidu (Mt 22,41-46).

Isus i apostoli su se pozivali na Pismo da pokažu kako su se u Njemu ispunili njegove slike i proročanstva. Njegovo začće i rođenje ispunili su ono “što je Gospodin rekao po proroku” (Mt 1,22.23); o Njegovom mjestu rođenja “je ovako pisao prorok” (Mt 2,5). Nakon čitanja mesijanskih proročanstava iz Izaije 61,1.2 Isus je svojim slušateljima svečano objavio: “Danas se ovo Pismo, koje ste čuli svojim ušima, ispunilo.” (Lk 4,21) Najavljujući skorbu smrt, Isus je svojim rekao da se Izaija 53,12 “mora... na meni ispuniti” (Lk 22,37). Nakon uskrsnuća pokazao im je da je trebalo “da se ispuni sve što je o meni pisano u Mojsijevu zakonu, u Prorocima i Psalmima” (Lk 24,44).

Apostol Pavao naziva Stari zavjet “Svetim pismima” (Rim 1,2), “Božja proročanstva” (Rim 3,2) i “sveta Pisma” (2 Tim 3,15), što su nazivi koji označuju njihovo božansko podrijetlo i autoritet.

Isus i apostoli su rabili riječ “Pismo” ili “Pisma” samo kad su govorili o dobro poznatom i čvrsto određenom skupu spisa. Kad je Isus rekao Židovima: “Vi istražujete Pisma” (Iv 5,39), ili kad je Pavao raspravljao sa Židovima u Solunu “na temelju Pisama” (Dj 17,2), oni su se pozivali na hebrejska Pisma – na Zakon, proroke i psalme.

Isti je autoritet dan dvadeset i sedmorim knjigama Novog zavjeta. Apostol Petar već je Pavlova pisma stavio na istu razinu “kao i ostala Pisma” (2 Pt 3,16), pri čemu je nesumnjivo mislio na Stari zavjet. Stari i Novi zavjet zajedno čine kanon ili pravilo, vjere i doktrine. Većina se kršćana slaže da se kanon Novog zavjeta sastoji od dvadeset i sedam knjiga. Rimokatoličke i pravoslavne crkve uključile su u kanon Starog zavjeta i takozvane apokriife ili deuterokanonske knjige, ali protestanti su ostali pri trideset i devet hebrejskih Pisama. Nema dokaza da su Židovi u Palestini, Isus ili apostoli smatrali apokriife dijelom Pisma.

Načelo vrhovnog autoriteta Pisma često je izraženo latinskom frazom *sola scriptura*, “samo po Pismu”. Drugim riječima, samo u Pismu Bog je ljudskome rodu u pisanom obliku povjerio vrhunsko i autoritativno otkrivenje samoga sebe i svoje volje kojim se treba ispitati sve drugo. Nijednoj drugoj svetoj knjizi, svetim povijestima ili izjavama vjere ne može se pripisati autoritet koji bi bio jednak autoritetu Biblije.

Ovo također znači da su savjest, osjećaji i religiozni ili mistični doživljaji podređeni autoritetu Svetog pisma. Oni mogu imati legitimni djelokrug, ali ih treba stalno pažljivo promatrati u svjetlosti Božje Riječi (Heb 4,12).

Biblija često upozorava na sve ili svakoga tko bi potkopao ili uzurpirao autoritet Božje Riječi. Ona upozorava na lažne proroke koji tvrde da govore riječi od Boga (Pnz 18,20-22; Jr 27,14.15; Mt 7,15), na lažne apostole koji tvrde da su pravi apostoli (2 Kor 1,12.13) i lažne mesije koji će mnoge prevariti (Mt 14,14), a koji svi Božji autoritet zamjenjuju svojim.

Autoritet Svetog pisma bio je predmet otvorenog protivljenja ili suptilne zamjene tijekom tisuće godine. U Isusovo doba Židovi su ukinuli “zapovijed Božju zbog svoje predaje”; Isus ih je optužio da uzalud štiju Boga dok naučavaju kao Njegovu “nauku zapovijedi ljudske” (Mt 15,6.9). Druga sredstva kojima je potkopavan autoritet Biblije su svjetovna mudrost, znanost i filozofija (1 Kor 1,20-25; Kol 2,8), dodavanje ili oduzimanje od Božje Riječi (Pnz 4,2; 12,32; Otk 22,18.19) ili izvrtanje značenja Pisma (2 Pt 3,16).

Načelo *sola scriptura* danas je isto tako izloženo protivljenju kao u bilo koje vrijeme u prošlosti. Uzvisivanjem autoriteta ljudskog razuma, predaje i znanosti, mnogi danas niječu ili ograničavaju autoritet Pisma. Kršćani koji se još uvijek u poniznosti i vjeri pokoravaju autoritetu Pisma kao žive i savršene Božje Riječi, moraju biti spremni odgovarati za svoju vjeru i reći zajedno s apostolima: “Treba se više pokoravati Bogu nego ljudima” (Dj 5,29)

3. Pismo: Njegova istinitost

Jedna od Božjih značajki je Njegova istinoljubivost. Ova je značajka stalno naglašavana u Pismu. On je nazvan “Bog istiniti” (Iz 65,16 – DK), javlja “što je istinito” (Iz 45,19 – ŠA), Sve su Njegove riječi istinite – obećanja (2 Sam 7,28), zakoni (Neh 9,13 – DK), odluke (Ps 19,10 – ŠA), propisi (Ps 119,151 – ŠA), sudovi (Otk 16,7; 19,2). Sve što Bog kaže je istinito i pouzdano (Otk 19,9; 21,5; 22,6). Karakteristika istinoljubivosti pripada i Sinu, koji je bio “pun... istine” (Iv 1,14), i “Duhu istine” (Iv 14,17; 1 Iv 5,7).

Kad je birao ljude za vjesnike, Bog ih nije samo obdario svojim autoritetom, nego je i njihove riječi zaodjenuo svojom istinom kad su pod nadahnućem govorili ili pisali. Brojne tvrdnje nadahnutih vjesnika potvrđuju da govore istinu. U drugim slučajevima ovu su činjenicu isticali drugi. Salomon, Propovjednik, se trudio “izravno izraziti istinu” (Prop 12,10). Jeremija je posvjedočio: “Zaista, Jahve me posla k vama da u vaše uši govorim sve ove riječi.” (Jr 26,15) Ivan potvrđuje da je “njegovo... svjedočanstvo istinito” (Iv 19,35; usp. 21,24). Pavao često potvrđuje istinitost onoga što piše (Rim 9,1; 2 Kor 11,10); kaže da je bio postavljen za učitelja “pogana u pravoj vjeri” (1 Tim 2,7).

Postoje i opće objave o istinitosti Božje Riječi. Psalmist objavljuje: “Srž je riječi tvoje istina.” (Ps 119,160) Evanđelje što su ga propovijedali apostoli je “riječ istine” (Ef 1,13; vidi Kol 1,5). Isus naglašeno potvrđuje: “Tvoja je riječ istina.” (Iv 17,17)

Zato što je cijelo Pismo Božja riječ i zato što je svaka riječ koja dolazi od Boga istina, čini se teško izbjeći zaključak kako je sve Pismo istina. Upravo su to tvrdili biblijski pisci za svoje spise. To je tvrdio i naš Gospodin, a to je vjekovima držala i priznavala većina kršćana.

Jasno je kakve posljedice ima prihvaćanje istinitosti cijeloga Pisma. Ne samo što njegovi pisci kazuju istinu kad govore o Bogu i spasenju, nego i kad govore o drugim predmetima. Povijesne izvještaje Biblije trebamo prihvatiti kao pouzdane i istinite. Među ovim autentičnim izvještajima istinskih događaja su stvaranje svijeta i prvih ljudi u šest dana, pad Adama i Eve u grijeh, sveopći potop, život patrijaraha, povijest Izraela, izvještaji sadržani u Evanđeljima i izvještaj o Duhom vođenom nastanku i razvitku apostolske crkve.

Tvrdnja da je Pismo istinito u svemu što kaže uvijek je bila napadana. Već su tijekom prvih kršćanskih stoljeća poganski filozofi, protivnici kršćanstva, smatrali upitnom vjerodostojnost mnogih biblijskih izvještaja. No posebno je u naše doba tvrdnja o autonomiji ljudskog razuma dovela do nijekanja ne samo nadahnuća, autoriteta istinitosti Pisma, nego i uplitanja nadnaravnoga u prirodni svijet, posebno utjelovljenja i fizičkog uskrsnuća Sina Božjeg. To je dovelo do toga da se biblijski izvještaji reinterpreteraju kao mitovi i legende. Međutim, takve tvrdnje u suprotnosti su izričitim tvrdnjama proroka i apostola da su njihove riječi istina, jer prenose Božju Riječ.

Mnogi danas tvrde da u Pismu postoje brojne greške, proturječja, povijesne netočnosti, anakronizmi i drugi nedostaci. Što je još gore, tvrde, Biblija sadrži namjerno izvrtanje povijesnih činjenica (na primjer, izlaska iz Egipta), izvještaje obojene nacionalnom ohološću i predrasudom (na primjer, izvještaj o Esteri) i pseudonimno autorstvo (na primjer, Danielovu knjigu nije pisao prorok iz šestog stoljeća prije Krista). Takve tvrdnje i prikazi predstavljaju niz ozbiljnih optužbi protiv istinitosti Svetoga pisma. (Vidi Tumačenje, IV.F,G)

Premda možda nije moguće naći zadovoljavajuće odgovore na sve kritike protiv Biblije, veliki broj nedavno otkrivenih povijesnih i arheoloških podataka potvrdio je povijesnu vjerodostojnost i točnost biblijskih izvještaja. Savršeno ispunjenje biblijskih proročanstava u povijesti drevnog Izraela, u životu i smrti Isusa iz Nazareta, u dramatičnom razvoju kršćanske Crkve, kao i u sudbonosnim događajima našega doba predstavljaju obilnu potvrdu istinitosti Pisma. No još je važnije što je priznanje jedinstvenosti, milostivosti i veličanstva Boga koji se otkriva u Pismu, i iznad svega doživljavanje spasenja po vjeri u živoga Krista o kojemu svjedoče Pisma, pod utjecajem Svetoga Duha osvjedočilo milijune u prošlosti i sadašnjosti da je Pismo ono što za sebe tvrdi: Božja Riječ, Riječ istine.

4. Pismo: Njegova jasnoća i dostatnost

Neki tvrde da je Biblija opskurna knjiga u kojoj je mnogo toga teško, ako ne i nemoguće razumjeti. S druge strane za bezbroj ljudi Sveto pismo je puno svjetlosti i utjehe. Za njih je Biblija jasna i lako shvatljiva? Zašto ova razlika?

Prema biblijskim piscima problem nije u Pismu. Oni na različite načine potvrđuju da je Božja Riječ izvor svjetla i razumijevanja. Pjesnik je pisao: "Tvoja riječ nozi je mojoj svjetiljka i svjetlo mojoj stazi" i "Objava riječi tvojih prosvjetljuje, bezazlene urazumljuje." (Ps 119,106.130) Apostol Petar govori o proročkoj riječi kao svjetiljci "koja svijetli u tamnome mjestu" (2 Pt 1,19). Prema apostolu Pavlu sveti spisi nas "mogu učiniti mudrim za spasenje po vjeri u Isusa Krista" (2 Tim 3,16).

Pavao je ovdje dotaknuo ozbiljan problem, naime naš odnos prema Svetome pismu, ili bolje reći, prema Bogu koji se otkriva u Pismu. Bitna je vjera u Boga i Krista. Mi možemo proučavati Pisma, a ipak ih nikada ne razumjeti jer ne vjerujemo njihovoj vijesti. Židovski učitelji i vođe u Isusovo doba marljivo su istraživali Pisma, ali nisu razumjeli njihovo pravo značenje. Prema Isusu njihov je problem bio nevjerstvo (Iv 5,39.40.46.47).

Nijedan ozbiljan istraživač Biblije neće poreći da u Pismu ima teškoća. Petar priznaje da u Pavlovim pismima "ima teško razumljivih mjesta" (2 Pt 3,16); on ne kaže da ih je nemoguće razumjeti. Međutim ove teškoće ne umanjuju jasnoću Pisma; većinu Pisma mogu razumjeti i mala djeca. Vijest o spasenju iznesena je na tako jasan način da je čak i ljudi s ograničenom inteligencijom mogu shvatiti. "Pouzdana je Svjedočanstvo Jahvino – neuka uči" (Ps 19,8), kaže psalmist. Isus je otišao korak dalje i zahvaljuje Ocu što je istinu o Njemu i Njegovom djelu sakrio od mudrih i umnih, ali ju je otkrio malenima (Mt 11,25).

Ne samo što su Pisma jasna u onome što uče; ona su i dostatna za svrhu koju im je Bog namijenio. Kad je Pavao pisao da ona mogu poučiti o spasenju po vjeri u Krista Isusa, on dalje objašnjava da je svako Pismo, budući Bogom nadahnuto, "korisno za pouku, za karanje, za popravljavanje i odgajanje u pravdi", kako bi svaki vjernik mogao biti "savršen – opremljen za svako djelo ljubavi" (2 Tim 3,16.17). Nikakvi drugi spisi, predaja, ljudska mudrost ili iskustvo ne mogu se staviti na istu razinu s Pismima. S-mo Pismo neprekidno upozorava da ništa ne dodajemo niti oduzimamo od onoga što je Bog otkrio u svojoj Riječi (Pnz 4,2; 12,32; Otk 22,18).

Bibliju treba čitati i proučavati svako ljudsko biće obdareno razumom. Vječno evanđelje, onako kako je zapisano u Pismu, namijenjeno je "svakom narodu i plemenu, jeziku i puku" (Otk 14,6). Biblija može koristiti siromašnima i bogatima, neukima i učenima, mladima i starima. Premda su Pisma izvorno pisana na hebrejskom, aramejskom i grčkom jeziku, Bog je kanio da ona govore svim pripadnicima ljudske obitelji na njihovom jeziku. Ova namjera se danas brzo ostvaruje, budući da je Biblija prevedena na tisuće jezika. Božja Riječće postići cilj za koji ju je On poslao u svijet (Iz 55,10-11). Za one koji je vjeruju i prihvate, Riječ znači vječni život; za one koji je odbacuju ili izvrću njezino značenje, ona znači propast i vječnu smrt (Mt 7,24-27; 2 Pt 3,16).

Sveto pismo nije bilo dano čovječanstvu zato da ga kritizira, već da objavi Boga i spasenje koje nudi u Isusu Kristu. Premda su ga ljudi pisali ljudskim jezikom, ono govori kao živi glas Božji da bismo Ga upoznali i povjerovali u Nj. Budući da je Božja Riječ, ono je Riječ istine koja ne obmanjuje. Povijest zapisana u Bibliji je savršeno pouzdana. Obećanja Svetoga pisma trebamo prihvatiti vjerom, a njegove zapovijedi poslušati Božjom milošću. Iznad svega, Sveta pisma nas “mogu učiniti mudrim za spasenje po vjeri u Krista Isusa” (2 Tim 3,15).

V. Praktične primjene

Kad proučavamo Bibliju od najveće je važnosti da budemo svjesni njezinog božanskog podrijetla i autoriteta, kao i njezinog ljudskog karaktera. Ako a priori odbacimo mogućnost natprirodnog otkrivenja, Bibliju će za nas biti čisto ljudski proizvod, a naše će tumačenje od samog početka biti pristrano. Ako s druge strane izgubimo iz vida njezin ljudski oblik, u opasnosti smo da njezine izjave protumačimo na nekritički, dogmatski način. S obzirom na njegov božansko-ljudski karakter, proučavanju Pisma trebamo pristupiti u duhu poniznosti kao i iskrenog istraživanja, uz ozbiljne molitve da nas Sveti Duh, Duh istine, uvede “u svu istinu” (Iv 16,13). Ovdje iznosimo neke praktične smjernice u našem nastojanju da preko Pisma osobno upoznamo Boga:

1. Proučavajmo Pismo s duboko osvjedočenom vjerom da je ono živi glas Božji koji govori osobno nama. “Ponovno rođeni” možemo biti samo zahvaljujući riječi “živoga i vječnog Boga” (1 Pt 1,23). Pravo poznanje Boga može rasti i sazreti samo poslušnim slušanjem Njegove Riječi (Rim 10,14-17; 16,25-27).

2. Najvažniji cilj Biblije je ojačati vjeru u Isusa Krista kao našeg Spasitelja od grijeha i Gospodina našeg života. Sveta pisma, pisao je Pavao, nas “mogu učiniti mudrim za spasenje po vjeri u Krista Isusa” (2 Tim 3,15). Čitati i proučavati Bibliju moramo uvijek s određenim ciljem da uzrastemo “u milosti i pravoj spoznaji našega Gospodina, Spasitelja Isusa Krista” (2 Pt 3,18).

3. Pri čitanju Biblije trebamo obratiti posebnu pozornost na njezina brojna obećanja. Pomoću njih Bog želi da nađemo sigurnost oprosta, mir srcu i umu, utjehu u vrijeme patnje, nadu za ovaj život i onaj budući, te trajnu radost u spoznaji da nas je Bog u svojoj ljubavi i milosti posvojio kao sinove i kćeri po vjeri u Krista (Rim 15,4; 2 Pt 1,3.4).

4. Sveto pismo također služi kao vodič za praktični kršćanski život. Biblijsko načelo ljubavi prema Bogu i bližnjima osnova je našeg zdravlja u svim našim duhovnim i društvenim odnosima. Oni koji uz Božju pomoć proučavanju i žive sukladno Desetorim zapovjedima i mnogim biblijskim načelima za praktičan život koja iz njih proizlaze, uistinu će postati uravnotežene osobe, zdravoga tijela, uma i duha. “Blaženi [sretni su] oni kojih je put neokaljan, koji hode po Zakonu Jahvinu!” (Ps 119,1)

5. Budući da su Sveta pisma uistinu Božje riječi izrečene ljudskim jezikom, možemo biti sigurni da će uvijek govoriti istinu. Isus se molio Ocu za svoje učenike u svim vjekovima: “Posveti ih istinom; tvoja je riječ istina.” (Iv 17,17) Mi trebamo imati povjerenja u Božju Riječ, zato što je pouzdana. Ovo se ne odnosi samo na njezin duhovni nauk, već i na njezine zapise o podrijetlu i ranoj povijesti našeg svijeta, na izvještaje o potopu, patrijarsima, izlasku iz Egipta, povijesti Izraela, kao i zapise u Evanđeljima o Kristovom rođenju, službi, smrti i uskrsnuću te povijesti prve kršćanske crkve. Ovi izvještaji nisu mitovi, već autentični povijesni zapisi i trebamo ih kao takve primiti (Lk 1,1-4; 2 Pt 1,16-21). Nijekanje njihove povijesnosti prije ili kasnije dovest će do odbacivanja i duhovnih i moralnih učenja Svetoga pisma. Povijesna, duhovna i moralna učenja Biblije su nerazrješivo isprepletana i ne mogu se odvojiti jedna od drugih.

6. Budući da su Sveta pisma predmet ograničenja, nesavršenosti i povijesne uvjetovanosti ljudskog postojanja, korisno je i potrebno proučavati jezike kojima su pisana, povijesnu sredinu u kojoj su nastala i ljudske prilike s kojima su se pozabavila. Međutim, trebamo se čuvati preuveličavanja razlika, vremenske i prostorne udaljenosti između prilika u biblijska vremena i u naše vrijeme. Niti se promijenila ljudska narav, niti načela istine (usp. Prop 1,9.10). Božja Riječ je namijenjena svim ljudima u sva vremena, na svakome mjestu (Mt 24,14; 18,18-20; Dj 1,6-8; Otk 14,6).

Sve to sažmimo Pavlovim riječima: prihvatimo Pisma “ne kao riječ ljudsku, nego – kao što uistinu jest – riječ Božju, koja i očituje svoju snagu u vama, vjernicima” (1 Sol 2,13). Ta Riječće nam dati nadu, utjehu, vjeru, mudrost, ljubav i na kraju vječni život pred našim dragim Gospodinom.

VI. Povijesni pregled

A. Rana i srednjovjekovna crkva

Premda prvi kršćanski pisci nisu raspravljali o otkrivenju-nadahnuću kao određenom problemu, crkveni su oci mnogo toga rekli o ovom predmetu. U prvom razdoblju postojalo je opće slaganje da je u Isusu Kristu dano novo i puno otkrivenje. Prema novozavjetnoj terminologiji Krist je opisan kao Riječ Božja, slika Oca, Gospodar, Učitelj, Put i Svjetlo svijeta. Irenej (c. 130–c.200.) naziva Krista “jedinim pravim i nepokolebljivim Učiteljem, Božju Riječ, našeg Gospodina Isusa Krista” (*Adversus haereses*, Uvod 5) i tvrdi da “Božje stvari ne bismo mogli naučiti ni na koji drugi način da naš Gospodin, postojeći kao Riječ, nije postao čovjekom. Ni jedno drugo biće nije imalo moć da nam otkrije Očeve stvari, osim Njegove vlastite Riječi” (*Adversus haereses*, 5.1.1). Klement Aleksandrijski (c.150–c. 215) potvrđuje da je “naš Pedagog sveti Bog Isus, Riječ, koji je vodič cijeloga čovječanstva. Sm naš voljeni Bog je naš Pedagog” (*Paedagogus*, 1,7).

Ovo naglašavanje Krista kao vrhunskog božanskog učitelja i Riječ Božju ne znači, međutim, nijekanje ili omalovažavanje otkrivenja danih u prijekršćanskom razdoblju. Prema istome Klementu Riječ “se pojavila kao naš Učitelj”. On je “Gospodin koji je od početka putem proroštva dao otkrivenje, a sada jasno poziva na spasenje” (*Opomene upućene poganima*, 1). Protiveći se gnostičkim hereticima, Irenej naglašava jedinstvo i progres otkrivenja preko Riječi od stvaranja do njezinog vrhunca u Kristovom utjelovljenju i svjedočenju Riječi od strane apostola.

Ren³⁴ Latourelle daje sažetak: “Irenej je bio svjestan dinamične i povijesne strane otkrivenja. On naglašava kretanje, napredovanje, savršeno jedinstvo. On od samog početka vidi na djelu Božju Riječ... apostoli, crkva – sve su to određeni trenuci u aktivnosti Riječi, u programu progresivne manifestacije Oca preko Riječi... Otuda nedjeljivo jedinstvo dvaju zavjeta.” (105) Ova gledišta predstavljaju opće razumijevanje prvih kršćana.

Prihvatanje spisa Novog zavjeta kao Svetog pisma očito je već u Novom zavjetu, a obilno u kršćanskih pisaca drugog stoljeća. Irenej kaže za Pisma da su “dobre riječi otkrivenja” (*Adversus haereses*, 1.3.6). Slično je mišljenje bilo i drugih ranih kršćanskih pisaca.

U svom sukobu s krivovjerenjem kao što su montanizam, gnosticizam i marcionizam, crkveni oci su branili kršćansku vjeru na temelju čitavog Svetog pisma uz pozivanje na pravu apostolsku predaju. Nema sumnje da “kod ranih crkvenih otaca predaja (*paradosis, traditio*) znači otkrivenje koje je učinio Bog i koje je ustima svojih proroka i apostola dao svome vjernom narodu” (*Oxford Dictionary of the Christian Church*, 1983, str. 1388). Međutim, kako je vrijeme protjecalo, određeni je razvoj počeo slabiti vrhovni autoritet Pisma.

Pozivanje na predaju, kako se ona manifestirala u crkvama apostolskog podrijetla – posebno one u Rimu – postupno se pretvorilo u tvrdnju da Bibliju treba prihvatiti na osnovi autoriteta Crkve. Crkva je, tvrdilo se, odlučila koje su knjige pripadale kanonu Biblije. Osim toga, pod utjecajem Bazilija Velikog (oko 330.–379.), počelo se prihvaćati da se nepisana predaja apostolskog podrijetla, koja se ne nalazi u Pismu ali je sačuvana u Crkvi, može prihvatiti kao da ima božanski autoritet. Druga je tendencija bila da se posebni autoritet pripíše spisima crkvenih otaca. Ovo se nije dogodilo iznenada već postupno, a na zapadu je nizom stoljeća bilo potkrijepljeno rastućim papinskim autoritetom.

Tijekom srednjeg vijeka skolasticizam je u prvi plan doveo pitanje odnosa između razuma i otkrivenja. Prvo pitanje što ga Toma Akvinski (1225.–1274.) postavlja u svojoj *Summa Theologiae*, bilo je da li nam je pored filozofije potrebna ikakva spoznaja. Na njega odgovara potvrdno, objašnjavajući kako “je za spasenje čovjeka bilo potrebno da određene istine, koje premašuju ljudski razum, budu objavljene božanskim otkrivenjem”. Zatim dodaje da su čak i one istine o Bogu koje je ljudski razum mogao otkriti, trebale biti iznesene božanskim otkrivenjem, zato što “bi se racionalna istina o Bogu javila samo nekolicini, a čak i u tom slučaju nakon nekog vremena i pomiješana s mnogim pogreškama” (*Summa Theologiae*, 1a.1.1.) Akvinac pravi jasnu razliku između istina razuma i istina otkrivenja.

Kršćanska vjera “počiva na otkrivenju proroka i apostola, koji su napisali kanonske knjige, a ne na otkrivenju, ako ga je bilo, koje je učinio bilo koji drugi učitelj” (*Isto*, 1a.1.8.). Međutim, vjernik se treba držati učenja Crkve koje proistječe iz istine objavljene u Svetome pismu, kao nepogrešivog i božanskog pravila (*Isto*, 2a:2^{ac}.3.). Premda Akvinac jasno prihvaća Sveto pismo kao primarni izvor otkrivene istine, svojim učenjem ipak nastoji razvodniti njegov autoritet racionalističkim pristupom teologiji s jedne, i naglašavanjem nepogrešivosti učenja Crkve s druge strane.

Krajem srednjeg vijeka sve je akutnije postalo pitanje odnosa između Svetoga pisma i predaje kao izvora otkrivenja. S jedne strane su neki stručnjaci smatrali da su Sveto pismo i predaja u biti identični, s tim što je predaja bila vjerno tumačenje objave dane po prorocima i apostolima; obje potječu iz istoga božanskog izvora i bile su sačuvane unutar Crkve u jedinstvu vjere. Drugi su smatrali da postoje dva različita izvora objave: pisana predaja Svetoga pisma i nepisna predaja koju su apostoli prenijeli svojim nasljednicima; obje treba prihvatiti kao božanski autoritet.

B. Reformacija i protureformacija

Martin Luther (1483.–1546.) je potvrdio da u svome grešnom, iskvarenom stanju ljudska bića ne poznaju i ne mogu spoznati Boga. Da bi zadovoljio ovu potrebu, Bog se otkrio na određene načine. Bog nije neodređeni entitet; “On je otkriveni Bog i, ukratko rečeno, zapečaćen. On se ograničio na određeno mjesto, Riječ i znakove da bi Ga ljudi mogli dokučiti i razumjeti” (*Komentar na Psalam 51,8*) Bog se na savršen način otkrio u Isusu Kristu, Riječi koja je postala Tijelom, i Kristom kako je otkriven u Pismu, pisanoj Riječi, te u objavi evanđelja. Pravilnu spoznaju o Bogu, kako ju je Luther nazvao, dobili smo na jedinstveni način u Svetome pismu.

Na početku svog rada Luther je postao kritički raspoložen prema racionalističkom pristupu skolastičke filozofije i teologije, kako se to vidi iz njegove *Rasprave o skolastičkoj teologiji*, napisane 1517. Luther se osvjedočio da konačno mjerilo za vjeru i nauk treba biti samo Sveto pismo (*sola scriptura*). “Jedino je Pismo pravi gospodar nad svim spisima i doktrinama na zemlji.” (*Lutherova djela*, 32:11.12) Sve istine i doktrine bitne za našu spoznaju Boga i spasenja otkrivene su nam u Riječi.

Protivno skolastičkim teolozima, Luther nije bio spreman priznati da je autoritet Crkve bio potreban da potvrdi što je Božja Riječ ili da pruži ispravno tumačenje Svetog pisma. Umjesto toga djelo Svetoga Duha je bilo da vječnu riječ Pisma unese u srce i osvjedoči čovjekov duh da je ovo Božja Riječ.

Gledišta Jeana Calvina (1509.–1564.) o otkrivenju i autoritetu Pisma bila su slična Lutherovima. U svom utjecajnom djelu *Osnove kršćanske religije* (*Institution chr³4tienne*) iznio je mišljenje da čovjek zaslijepljen grijehom ne može imati koristi od Božjeg otkrivenja “vječnog Kraljevstva s velikom jasnoćom, s obzirom na svoja djela” (*Isto*, 1.5.11.) U svojoj dobroti i milosrđu Bog je “dodao svjetlo svoje Riječi kojom postaje poznat po spasenju” (*Isto*, 1.6.1.) Kao Luther prije njega, Calvin je odbacivao kao zlobnu krivotvorinu tvrdnju da vjerodostojnost Svetog pisma treba ovisiti o prosudbi Crkve. Namjesto toga sama Crkva bi trebala biti ukorijenjena na Pismu i ovisna o njemu. Reformator je odlučno tvrdio: “Neka bude jasno ovo: oni koje je Sveti Duh u duši poučio, oslanjaju se na Sveto pismo i ono se samo potvrđuje.” (*Isto*, 1.7.5.)

Suština otkrivenja, prema Calvinu, je evanđelje koje je “jasna manifestacija Kristove tajne”. Ono obuhvaća starozavjetna obećanja i svjedočanstva koja je Bog dao starim patrijarsima, ali u više smislu riječ se odnosi na “objavu milosti kako se pokazala u Kristu” (*Isto*, 2.9.2.). Calvin je isticao da tamo “gdje se tiče cijelog zakona, evanđelje se od njega razlikuje samo u jasnoći manifestacije” (*Isto*, 2.9.4.). Stoga, u biti, Stari i Novi zavjet predstavljaju jedinstvo, jer su oba otkrivenje evanđelja Isusa Krista. Novi, međutim, Krista objavljuje jasnije od Staroga.

Kao reakciju na protestantsku reformaciju, Rimokatolička crkva je na koncilu u Tridentu (1545.–1563.) redefinirala svoje stajalište, tvrdeći da je apostolska predaja obuhvaćala Sveto pismo i crkvenu predaju. Koncil je 1546. obznanio “Dekret o kanonskim spisima”, kojim potvrđuje da je evanđelje starih obećanja preko proroka u Svetome pismu obznanio Gospodin Isus Krist i da su ga po Njegovoj zapovijedi Njegovi apostoli propovijedali svakom stvorenju “kao izvor svake spasiteljske istine i uputa”. Međutim, “ova istina i upute sadržane su u pisanim knjigama i u nepisanim predajama”. Stoga Stari i Novi zavjet, kao i predaje koje se odnose na vjeru i upute, treba primiti i častiti s jednakim osjećajima pobožnosti i štovanja “kao da ih je ustima izrekao Krist. ili su diktirane po Svetome Duhu, a sačuvane su u Katoličkoj

crkvi trajnim naslijeđem” (Denzinger, 244). Koncil je u dekret stavio popis svetih i kanonskih knjiga u koje je uključio takozvane apokrifne, i proglasio anatemom svakoga tko ovaj popis ne prihvati u cjelosti.

Premda je Tridentinski koncil odbacio prijedlog da se apostolska predaja smatra djelomično sadržanom u Pismu, a djelomično u nepisanoj predaji, slijedila je duga rasprava. Pitanje je bilo da li postoje dva izvora otkrivenja – Sveto pismo i predaja – ili se njih treba smatrati dvama tokovima jedne predaje – jedne pisane, a druge nepisane.

C. Doba razuma i prosjetiteljstva

Suvremena rasprava o otkrivenju i nadahnuću nastaje u doba razuma s pojavom racionalizma, suvremene znanosti i biblijske kritike. Ovi, i intelektualni pokreti kao što su deizam i prosvjetljenje, naveli su mnoge da postave pitanje potrebe ili čak nužnosti postojanja božanskog otkrivenja. Takvo je pitanje osporavalo i samu bit kršćanske vjere i posebno se istaknulo u oštroj kritici ili čak općem negiranju Biblije kao nadahnutog izvora i izvještaja otkrivenja. To je opet, zauzvrat, zahtijevalo dublje razmatranje stvarnosti i naravi otkrivenja onih koji su sačuvali temeljna kršćanska osvjedočenja.

Otkrića Nikole Kopernika (1473.–1543.), Galileo Galileja (1564.–1642.) i Johannesesa Keplera (1571.–1630.) dovela su do definitivnog prijelaza s geocentričnog na heliocentričan pogled sunčevog sustava. Kad su se na kraju znanstveni podaci za heliocentričano gledište pokazali neoborivima, u pitanje su došli božansko otkrivenje i nepogrešivost Biblije – za koju se smatralo da naučava geocentrično gledište. Druga znanstvena otkrića učinjena tijekom sedamnaestog i osamnaestog stoljeća, a posebno zakoni zemljine sile teže Isaaca Newtona (1642.–1727.), poticala su mehaničko razumijevanje svemira. Gledano iz takve perspektive, natprirodno otkrivenje smatrano je nepotrebnim ili čak obmanjujućim, odnosno mitom ili varkom koju su pripremili religionisti. Zoru suvremene znanosti pratilo je pojavljivanje racionalizma u kojem je ljudski razum proglašen za kriterij istine. René Descartes (1596.–1650.) je inicirao filozofsku revoluciju kada je 1637. objavio svoj aksiom “*Cogito, ergo sum*” (“Mislim, dakle postojim”) kao osnovno načelo sticanja prave spoznaje. Descartes, inače vjerman rimokatolik, nikada nije namjeravao nijekati potrebu za božanskim otkrivenjem, ali njegova filozofija morala je dovesti do postavljanja pitanje odnosa između razuma i otkrivenja. Njegov mlađi suvremenik i obožavatelj Baruch Benedict de Spinoza (1632.–1677.) pošao je dalje od Descartesa time što je načinio oštru razliku između područja razuma i područja otkrivenja (pod kojim je svakako podrazumijevao Sveto pismo), proglašivši razum konačnim sućem onoga što se u Pismu može prihvatiti istinom. Spinoza je mnogo toga u Bibliji smatrao odbojnim razumu i ukazivao na ono što se njemu činilo neporecivim suprotnostima.

Nastanak suvremene biblijske kritike bio je često, kao u Spinozinom slučaju, povezan s racionalističkim pristupom Bibliji i reduciranim pogledom na ulogu božanskog otkrivenja. Ovom razvitku su pridonijeli i drugi čimbenici. Vjerojatno je prvo obimno suvremeno djelo o biblijskoj kritici, *Histoire critique du Vieux Testament*, objavljeno 1678. i svom autoru, francuskom svećeniku Richardu Simonu (1638.–1712.), donijelo naziv “oca biblijske kritike”. Simon je želio pokazati nedovoljnost Svetog pisma i kao posljedicu potrebu za eklezijastičkim autoritetom i predajom za njegovo pravilno tumačenje. No u ono vrijeme ni protestanti ni rimokatolici nisu mogli prihvatiti njegov kritički pristup Bibliji.

U Engleskoj je kritika deista bila odlučno usmjerena na ono što su smatrali moralnim nesavršenostima Biblije, posebno Starog zavjeta. Godine 1693. je Charles Blount (1654.–1693.) izdao zbirku predavanja i pisama, *The Oracles of Reason* (Riječi razuma). U njima Blount nije bilo kakvu potrebu za posebno otkrivenom religijom. Deisti su se uglavnom složili da je razum dovoljan za prirodnu religiju i da pravo kršćanstvo nije ništa drugo do religija razuma. Misterije kršćanske religije, kao što su Trojstvo i Kristova pomiriteljska smrt, smatrane su kasnijim dodacima, a ne dijelom jednostavne izvorne kršćanske vjere. Mnoga od poznatih Bayleovih predavanja, koja je počeo održavati 1692. godine, razmatrala su predmet otkrivenja. Joseph Butler (1692.–1752.) je u djelu *The Analog of Religion, Natural and Revealed, to the Constitution and Course of Nature*, koje se pojavilo 1736. godine, oštro zastupao mišljenje da su mnoge zamjerke natprirodnom otkrivenju jednako važeće i za prirodnu religiju, budući da obje iznose neobjašnjive misterije. Butler je naglašavao potrebu za induktivnim pristupom pitanju božanskog otkrivenja, a nasuprot Blountu i drugim deistima, odbacio je nametanje bilo kakvih a priori uvjeta kojima bi božansko otkrivenje trebalo biti podložno.

Da bi izbjegli moralnu i povijesnu kritiku Biblije, niz znanstvenika u Britaniji tvrdilo je da je nadahnuće Biblije bilo ili djelimično ili stupnjevito. Smatralo se da teorija stupnjevitosti nadahnuća dopušta povijesne pogreške i moralne nesavršenosti u Pismu, dok ipak zadržava njegovu nadahnutost i autoritet u predmetima vjere i života. Međutim drugi, kao John Wesley (1703.–1791.) i Charles Simeon (1759.–1836.) odbacili su takav kompromis s racionalističkom teologijom i podržali potpuno nadahnuće i nepogrešivost Biblije.

Tijekom osamnaestog stoljeća, u doba prosvjetiteljstva, sukob oko potrebe i prirode božanskog otkrivenja i autoriteta te nadahnuća Biblije, potaknut deističkom literaturom u Engleskoj, odrazio se i na druge zemlje. François-Marie Voltaire (1694.–1778.), temeljito upoznat s engleskim deistima i njihovim spisima, nikad nije odricao Božje postojanje, ali je bio jako kritički nastrojen prema svakoj religiji otkrivenja. U Njemačkoj su djela engleskih deista odigrala značajnu ulogu u pojavi više kritike u drugoj polovici stoljeća. Gotthold Ephraim Lessing (1729.–1781.), njemački pisac i dramatičar, objavio je između 1774. i 1778. sedam ulomaka ranije neobjavljene knjige *Apology for or Defense of the Rational Worshippers of God* Hermana Samuela Reimarus (1694.–1768.). Ovi su ulomci sadržavali poznate deističke argumente protiv natprirodnog otkrivenja. Lessing je zastupao mišljenje da su povijesni zapisi, uključujući i biblijske izvještaje o čudima, mogli biti samo relativno točni i da se istine razuma ne mogu dokazati poviješću. Sam Lessing nije potpuno nijekao božansko otkrivenje, ali u svom djelu *The Education of the Human Race*, objavljenom 1780. godine, usporedio je otkrivenje s obrazovanjem. Kao što nam obrazovanje pomaže shvatiti stvari mnogo brže nego što bismo to sami mogli, tako nas otkrivenje uči istinama koje smo mogli otkriti svojim razumom. Kad ovaj razum bude usavršen, otkrivenje će postati suvišno.

D. Suvremeni razvoj

U posljednja dva stoljeća doktrina o otkrivenju i nadahnuću pojavila se kao vrlo važan predmet u teološkoj raspravi. Kršćani su suočeni s nikad prekinutom rijekom literature o ovim predmetima, ponekad mirnom, a ponekad uzburkanom. Očito je da vjera u božansko otkrivenje i nadahnuće, kao i u vjerodostojnost i autoritet Svetoga pisma, na razne način polako nestaje.

Kao reakciju na racionalistički pristup osamnaestog stoljeća, Friedrich Schleiermacher (1768.–1834.) ustvrdio je da je osnova kršćanske vjere osjećaj apsolutne ovisnosti o Bogu. Ideju otkrivenja definirao je kao “originalnost činjenice koja se nalazi u osnovi neke vjerske zajednice”, ali nije bio spreman prihvatiti njezino kognitivno djelovanje, jer “to bi otkrivenje učinilo izvornom i bitnom doktrinom” (Schleiermacher, 50). Za njega nadahnuće ima samo podređeno značenje. On je autoritet Svetoga pisma da formulira doktrinu jasno ograničio na Novi zavjet. Tako je vjersko iskustvo, a ne Sveto pismo, postalo kriterijem za prosuđivanje duhovne istine i vrijednosti. Fokus teologije sve više se pomicao od transcendentnog prema imanentnom.

Liberalna ili suvremena teologija devetnaestog stoljeća, svojim je antropocentričnim naglašavanjem često kombinirala snažno vjerovanje u čovjekov napredak sa stavom kritike prema takozvanom dogmatizmu i bibliolatriji. Prema ovoj teologiji Biblija se ne može izjednačiti s Božjom Riječi; ona samo sadrži Božje riječi. Biblija nije toliko otkrivena Božja Riječ koliko jedinstveni izvještaj vjerskih iskustava s Isusom Kristom kao vrhunskoj manifestaciji svjesnosti Boga ili najvišim moralnim primjerom.

Vjerovanje u ljudski napredak bilo je pojačano naglim napretkom znanosti i tehnologije. Kao rezultat spisa Charlesa Lyella (1797.–1875.) i Charlesa Darwina (1809.–1882.) teorije geološkog uniformitarizma i biološke evolucije potkopale su vjeru mnogih u vjerodostojnost izvještaja u Postanku o stvaranju, padu u grijeh i sveopćem potopu. Povjerenje u vjerodostojnost povijesti u Svetome pismu, točnost njegovog teksta i autorstvo mnogih knjiga u njemu dalje je bilo reducirano onim što se tvrdilo da su sigurni rezultati povijesne i književne kritike. Zagovornici kritičke metodologije, kojih su pretpostavke isključile natprirodna otkrivenja ili intervencije kao što su proricateljska proročanstva ili čuda, pročavali su Bibliju kao što bi proučavali svaku drugu knjigu, stavljajući je uz bok druge drevne literature.

Reinterpretirani su koncepti otkrivenja i nadahnuća da se usklade s novom teologijom. Albrecht Ritschl (1822.–1889.) je u Njemačkoj definirao otkrivenje kao manifestaciju božanskog ideala za čovjeka

u osobi Isusa iz Nazareta. J. Frederick Denison Maurice (1805.–1872) u Engleskoj vidio ga je kao neposredno otkrivanje Boga duši. Za Ernesta Troeltscha (1865.–1923.), vodećeg predstavnika škole povijesti religije i povijesno-kritičke metode, nijedno se božansko otkrivenje ne može smatrati apsolutnim zbog povijesne relativnosti svih događaja. Troeltsch je naglašavao da se povijesni podaci, uključujući i biblijske, moraju ocjenjivati prema načelu analogije, što znači da prošle događaje možemo prihvatiti kao vjerojatne samo ako su analogni današnjim događajima. Mjereni prema ovom načelu povijesne kritike, mnogi biblijski događaji kao što su Kristovo utjelovljenje, rođenje od djevice i uskrsnuće ne mogu se smatrati povijesnima.

Dva svjetska rata u prvoj polovici dvadesetog stoljeća uništili su sve snove o ljudskom napretku i ukazali na nedostatnost postojeće teologije s njezinim naglaskom na božansku imanentnost. Karl Barth (1886.–1968.) je potaknuo revolt protiv ove teologije. On i drugi teolozi kao što su Rudolf Bultmann (1884.–1976.) i Emil Brunner (1889.–1966.), isticali su transcendentnog Boga kao potpuno drugog. Barth je razvio teologiju Riječi, prema kojoj Bog svoje odlučne riječi govori u Isusu Kristu koji je jedini otkrivenje u pravome smislu. Sveto pismo i propovijedana riječ su samo svjedoci tog otkrivenja, ali nam se Bog u svojoj milosti obraća preko njih.

Premda su neoortodoksi teolozi učinili otkrivenje središtem svoje teologije, smatrali su Sveto pismo samo slabašnim ljudskim svjedokom ovog otkrivenja. Kao njihovi liberalni prethodnici, oni su podržavali povijesno-kritičku metodu kao bitnu za proučavanje i tumačenje Pisma, i odbacivali ili reinterpreterali koncepte kao što su autoritet Biblije, nadahnuće i istina. Brunner je učio da se istina sastoji u jednom susretu Ja-Ti, a ne u određenim izjavama.

Suočeni s pozivom na radikalnu obnovu i promjenu u razumijevanju otkrivenja i nadahnuća, mnogi su se znanstvenici u raznim vjerskim zajednicama pozvali na učenje samog Svetog pisma, tvrdeći da koncept otkrivenja uključuje sve oblike natprirodne manifestacije i komunikacije koje nalazimo u Bibliji, čak i božanska djela i riječi. Ovo je gledište naširoko prikazao Carl F. H. Henry (1913.–) u svom obimnom djelu *God, Revelation, and Authority* (šest svezaka, 1976.–1983.). Evangelički teolozi dvadesetog stoljeća općenito su očuvali potpuno, verbalno nadahnuće i nepogrešivost Biblije, premda među njima nema jedinstvenog mišljenja o točnom značenju ovih izraza. Međutim niz evangeličkih znanstvenika, kao što je Clark H. Pinnock (1937.–), postali su sumnjičavi prema ovim konceptima.

Unatoč utjecaja suvremene liberalne teologije, biblijskog kritizma i evolucijskih teorija, Rimokatolička crkva je u devetnaestom stoljeću zauzela vrlo konzervativno stajalište u odnosu na doktrinu otkrivenja i nadahnuća. Papine enciklike odbacile su modernističke stavove i podržale tradicionalna katolička gledišta kako su formulirana na koncilu u Tridentu. Međutim ovo se stajalište dramatično promijenilo u proteklih pola stoljeća. Otkad je Pio XII 1943. godine objavio encikliku *Divino Afflante Spiritu*, katolički znanstvenici su se naglo pojavili kao prethodnica kritičko-biblijske znanosti. To je dovelo do velike raznolikosti u teorijama u odnosu na otkrivenje i nadahnuće, kako je vidljivo iz djela Avery Dullesa, *Models of Revelation* (1983.). Tijekom svoje četvrte i posljednje sjednice, Drugi vatikanski koncil obznanio je dokument “Dogmatic Constitutum on Divine Revelation” (Dogmatska izjava o božanskom otkrivenju), ističući da se samoga Boga treba smatrati predmetom otkrivenja u Njegovim djelima i rječima koji su međusobno nerazdvojno povezani. “Najintimnija istina koju nam ovo otkrivenje daje o Bogu i spasenju čovjeka zrači iz Krista koji je sam posrednik i potpuni zbir Otkrivenja.” (Flannery, 751) Izjava je zadržala stav zauzet na tridentskom saboru da se “oboje, Sveto pismo i Predaja moraju prihvatiti i poštovati s jednakim osjećajima privrženosti i pobožnosti” (*Isto*, 755).

Neki se protestanti približavaju katoličkom stajalištu. Čak su i evangelički znanstvenici počeli naglašenije isticati potrebu za koncenzusom i autoritetom kršćanske predaje. Čini se da ovo neizostavno mora dovesti do ograničenja načela *sola scriptura* koje je mnogo stoljeća smatrano temeljnim načelom protestantizma.

E. Adventističko razumijevanje

Od svojih najranijih izdanja adventisti sedmog dana su potvrdili prihvaćanje Biblije kao nadahnete Božje Riječi. U malom traktatu pod naslovom *A Word to the “Little Flock”* (“Riječ upućena ‘malome stadi’”), izdanom 1847., James White je jezgrovito rekao: “Biblija je savršeno i potpuno

otkrivenje. Ona je naše jedino pravilo vjere i života.” (str. 13) Međutim, niz godina u crkvenim izdanjima rijetko se moglo naći bilo kakvu širu raspravu o otkrivenju i nadahnuću.

Služeći kao predsjednik Generalne konferencije, George Ide Butler (1834.–1918.) je 1874. u nizu članaka u časopisu *Advent Review and Sabbath Herald* iznio teoriju o stupnjevima nadahnuća. Ova ideja, premda je nakratko bila popularna, nije trajno prihvaćena među adventistima sedmog dana. Tako nije prihvaćen ni koncept o verbalnom ili mehaničkom nadahnuću. Premda su koncepti potpunog i misaonog nadahnuća bili široko prihvaćeni, Crkva nikad nije precizno formulirala doktrinu o nadahnuću kao ni doktrinu o otkrivenju. Međutim, tijekom više od stotinu godina adventisti su ponavljali i pažljivo obrađivali osvjedočenje što su ga imali njihovi pioniri u različitim izjavama o temeljnim vjerovanjima.

Posljednja izjava o temeljnim vjerovanjima, prihvaćena na Generalnoj konferenciji adventista sedmog dana tijekom zasjedanja u Dallasu, u državi Teksas, 1980. godine, objavljuje da je jedan Bog – Otac, Sin i Sveti Duh – “beskonačan i nadmašuje ljudsku moć poimanja, ali je poznat ljudima jer im se sam otkrio” (br. 2). Ovo samootkrivenje Božanstva našlo je najpotpuniji izraz u utjelovljenju Sina, Riječi koja je postala tijelom. “Preko Njega je sve stvoreno, preko Njega se otkrio Božji karakter, preko Njega je objavljeno djelo spasenja čovječanstva i On će suditi svijetu.” (br. 4).

No Božje otkrivenje se prenosi svijetu preko Svetoga pisma, pod prosvjetljenjem Svetoga Duha i naviještanjem Crkve. Prvo od temeljnih vjerovanja ovo sažima riječima: “Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta pisana je Božja Riječ, dana božanskim nadahnućem preko Božjih svetih ljudi koji su govorili i pisali pokrenuti Svetim Duhom. U toj Riječi Bog je čovjeku povjerio znanje neophodno za spasenje. Sveto pismo je nepogrešiva objava Božje volje. To je Pismo mjerilo karaktera, provjera iskustva, autoritativna objava doktrine i vjerodostojan izvještaj o Božjim djelima u prošlosti.”

VII. Komentari Ellen G. White

A. Uvod

Premda Ellen White ne tvrdi da je teologinja, njezini spisi pokazuju duboki teološki uvid. Ovo je svakako istina u slučaju predmeta kao što su otkrivenje, nadahnuće i Sveto pismo. O ovim predmetima ona uči u svim svojim spisima, ali najopširniju raspravu nalazimo u drugoj njihovoj polovici, od oko 1880. do 1915. Njezina najveća i trajna briga jest uzdići Krista kao vrhunsko Božje otkrivenje i pozivati čitatelje da prihvate Sveto pismo kao nadahnutu, nepogrešivu i autoritativnu Božju Riječ. Ona uzdiže Bibliju kao otkrivenje Božjeg karaktera, pouzdani izvještaj o Božjem postupanju s čovječanstvom i nepogrešivo mjerilo vjere i nauka.

B. Otkrivenje

Prema Ellen White prava spoznaja o Bogu je bitna kao osnova “svakog pravog odgoja i svake prave službe”, kako “za ovaj [tako] i za vječni život”; stoga “ga moramo upoznati onako kako nam se On otkriva” (*Put u bolji život*, str. 256). Ona priznaje da se Bog otkrio na mnogo različitih načina. Ona govori o živome Bogu “kako je otkriven u svojoj Riječi, u Kristu i stvaralačkim djelima” (*Velika borba*, str. 501). To ne znači da različita otkrivenja smatra jednako jasnim ili dostatnim.

Ellen White često piše o Božjem otkrivenju u Njegovim stvaralačkim djelima. Poglavlje s naslovom “Bog u prirodi” ona počinje s ovom potvrdom: “Na svemu što je stvoreno vidi se otisak Božanstva. Priroda svjedoči o Bogu. Prijemljiv um, doveden u vezu s čudesima i tajnama svemira, mora prepoznati djelovanje beskonačne sile.” (*Odgoj*, str. 89) U sličnom tonu iznosi da je Bog “povezao naša srca sa sobom bezbrojnim znamenjem na nebu i na Zemlji. Trudio se da nam se otkrije preko čuda prirode i preko najdubljih i najnježnijih zemaljskih veza koje ljudsko srce može spoznati.” A zatim dodaje ozbiljnu misao: “Ali sve to nam samo donekle otkriva Njegovu ljubav.” (*Koraci prema Kristu*, str. 9)

Premda često na vrlo uzvišen način govori o otkrivenju Božje ljubavi, mudrosti i snage u prirodi, Ellen White ističe da samo po sebi ovo otkrivenje može navesti ljude na idolopoklonstvo ili skepticizam, umjesto na poznavanje i štovanje jedinog pravog Boga. Ovo pripisuje činjenici da je grijeh prouzrokovao dvije velike promjene, jednu u odnosu ljudskog roda prema Bogu, a drugu u prirodi. S jedne strane ljudska bića, zbog grijeha odvojena od Boga, “više ne mogu razaznati Božji karakter u djelima Njegovih ruku”, a s druge priroda, upropaštena prokletstvom grijeha, “može dati samo nesavršeno svjedočanstvo o Stvoritelju. Ona ne može u punoj savršenosti otkriti Njegov karakter” (8T 256). Stoga, u svojoj mudrosti

ljudi “od Njegovih stvaralačkih djela mogu steći samo nesavršenu spoznaju o Njemu; ali ova spoznaja... navodi ljude da postanu idolopoklonici. U svojoj sljepoći uzvisuju prirodu i prirodne zakone iznad Božje naravi” (*Isto*, 257).

Ljudskim bićima s umovima zamračenim grijehom i srcem otuđenim od Boga potrebno je osobno otkrivenje Božjeg karaktera. Ovu je potrebu Bog zadovoljio u Isusu Kristu. “Kao osobno biće, Bog se otkrio u svome Sinu”, jer “Bog je vidio da je potrebno jasnije otkrivenje od prirode, da prikaže svoju osobnost i svoj karakter” (*Isto*, 265). Ovo je otkrivenje dovoljno, jer “sve što čovjek treba znati ili može znati o Bogu, otkriveno je u životu i karakteru Njegova Sina” (*Isto*, 286), tvrdi Ellen White, navodeći Ivan 1,18. Ona u svojim spisima dosljedno naglašava Krista kao dostatno otkrivenje Božjeg karaktera i osobnosti. Ovo otkrivenje Božje ljubavi čovjeku u Isusu Kristu ima svoje središte u “križu. Jezik je nemoćan da iskaže njegovo puno značenje, pero ga ne može opisati, ljudski um ne može shvatiti” (*Isto*, 287; *Put u bolji život*, str. 265).

Dok spisi Ellen White snažno ističu Krista kao vrhunsko Božje otkrivenje, ona istodobno podržava otkrivenje dano patrijarsima, prorocima i apostolima, i preko njih drugima. Ona jasno prepoznaje Sveto pismo kao bitan dio božanskog otkrivenja. U članku pod naslovom “Christ Revealed the Father” (“Krist je otkrio Oca”) ona piše: “Isus je spoznaju o Bogu prenio patrijarsima, prorocima i apostolima. Otkrivenja Starog zavjeta bila su nedvosmisleno otvaranje evanđelja, otkrivanje nakane i volje beskonačnoga Oca.” (RH, 7. siječnja 1890) Za Ellen White božansko otkrivenje je vrlo sažet koncept, kao što se to vidi, na primjer, iz ovog ulomka:

“Stari zavjet osvjetljava Novi, a Novi osvjetljava Stari. Svaki od njih je otkrivenje Božje slave u Kristu. Krist, objavljen patrijarsima, slikovito prikazan u prinašanju žrtava, portretiran u Zakonu i otkriven po prorocima, bogatstvo je Staroga zavjeta. Kristov život, Njegova smrt i uskrsnuće; Krist kako je objavljen Svetim Duhom, blago je Novoga. Oba, Stari i Novi zavjet, iznose istinu koja će ozbiljnom istraživaču stalno otkrivati nove dubine značenja.” (CT 462)

Pozivajući se na biblijski izvještaj, Ellen White je tijesno povezala proročki dar kojim su bili obdareni patrijarsi i proroci s viđenjima i snovima. Komentirajući drski napad Mirjam i Arona na Mojsija, ona je napisala: “Njihov proročki dar nije bio osporavan, i Bog im je možda govorio u viđenjima i snovima. Ali Mojsije, kojeg je Bog proglasio: ‘Od svih u kući mojoj najvjerniji je on’, imao je bliskiji odnos.” (*Patrijarsi i proroci*, str. 317) Ona nije pokušavala detaljnije objasniti proces božanskog otkrivenja putem snova i viđenja, ali je naglasila činjenicu da su se proročki snovi razlikovali od običnih snova, kao i od Sotonom nadahnutih snova i viđenja. Pisala je da su “snovi od Gospodina u Božjoj riječi klasificirani s viđenjima i da su stvarno plod duha proroštva kao i viđenja. Takvi snovi, uzimajući u obzir osobe koje ih imaju i okolnosti pod kojima su dani, sadrže vlastite dokaze o svojoj vjerodostojnosti.” (1T 569.570)

C. Sveto pismo i nadahnuće

Njezino naglašavanje da je Krist autor i kulminacija božanskog otkrivenja ne navodi Ellen White da niječe ili umanjuje vrlo važnu ulogu Svetog pisma kao otkrivenja od Boga. Za nju je “cijela Biblija otkrivenje Božje slave u Kristu” (8T 319). Oni koji su iz vlastitog iskustva vidjeli, čuli i osjetili Kristovu silu, mogu posvjedočiti: “Bila mi je potrebna pomoć i našao sam je u Isusu. Svaka je potreba bila zadovoljena, glad moje duše utišana; Biblija je za mene otkrivenje Krista... Vjerujem u Bibliju jer sam ustanovila da je Božji glas mojoj duši.” (*Isto*, 321; usp. *Koraci prema Kristu*, str. 117.118)

Ona vidi značajnu analogiju između Kristova utjelovljenja, vječne Riječi i upisivanja Božje Riječi u Bibliju. U vrlo iscrpnom uvodu svoje knjige *Velika borba između Krista i Sotone* ona izjavljuje: “Ali Biblija je, s istinama od Boga danim a izrečena ljudskim jezikom, sjedinjenje božanskog i ljudskog. Takva je zajednica postojala u Kristovoj naravi, jer On je bio Sin Božji i Sin Čovječji. Stoga se za Bibliju može reći isto što i za Krista: ‘I riječ je tijelom postala i nastanila se među nama.’ (Iv 1,14).” (*Velika borba*, str. 7.8; usp. 5T 746-749)

Dok je time priznala da su Pisma ljudska i božanska, ona odlučno odbacuje bilo kakvu teoriju o djelomičnom nadahnuću ili stupnjevima nadahnuća. Neke su vođe Crkve 1880-tih tvrdile da su neki dijelovi Biblije bili božanski nadahnuti, dok su drugi predstavljali samo ljudske misli. Ellen White je na ove ideje odgovorila osobnim pismima i u tisku. U po značenju vrlo dubokom poglavlju “Tajne Biblije

kao dokaz njezina nadahnuća” (5T 698-711), ona poduže raspravlja o teškoćama i tajnama Pisma koje ljudskim razumom nije moguće potpuno riješiti ili shvatiti. Ona je svjesna da “su teškoće u Pismu isticale skeptici kao dokaz protiv Biblije”, ali tvrdi da, nasuprot tome, “one predstavljaju snažan dokaz o njezinom božanskom nadahnuću”. Dok Biblija s jedne strane “otkriva istinu s jednostavnošću i savršenim prilagođavanjem potrebama i težnjama ljudskog srca”, s druge “iza ovih istina, tako lako shvatljivih, leže tajne koje skrivaju Njegovu slavu – tajne koje nadmašuju snagu uma u njegovom istraživanju, ali nadahnjuju vjerom i pobožnošću iskrena tražitelja istine. Što više istražuje Bibliju, to je dublje osvjedočen da je ona riječ živoga Boga i ljudski se razum klanja pred veličanstvom božanskog otkrivenja.” (*Isto*, 700)

Na posljednjim stranicama ovog poglavlja ona upozorava protiv “gledišta u odnosu na nadahnuće Biblije, koja nemaju odobrenje Svetoga Duha ili Božje riječi”. Ona tvrdi da “kad ljudi, sputani ljudskim slabostima... počnu optuživati Božju riječ i prosuđivati što je božansko a što ljudsko, onda rade bez Božjeg odobrenja” (*Isto*, 709). Ona ozbiljno poziva vjernike “da puste Božju riječ da stoji takva kakva jest. Neka se nikakva ljudska mudrost ne usudi umanjiti snagu ijedne izjave Pisma” (*Isto*, 711).

Zajednica između božanskog i ljudskog u Svetom pismu je posljedica djelovanja Svetog Duha na izabrane ljude. Prema Ellen White: “Beskonačni je svojim Svetim Duhom prosvijetlio umove i srca svojih slugu. On im je dao snove i viđenja, simbole i slike, a oni kojima je istina bila tako otkrivena sami su misao izrazili ljudskim jezikom.” (*Velika borba*, str. 7) Na drugome mjestu ona potpunije objašnjava: “Nisu nadahnute riječi Biblije, nego su ljudi bili nadahnuti. Nadahnuće ne djeluje na čovjekove riječi ili na njegovo izražavanje već na samoga čovjeka koji je pod utjecajem Svetoga Duha prožet mislima. No riječi poprimaju utjecaj čovjekova uma. Božanski se um utiskuje. Božanski um i volja se povezuju s ljudskim umom i voljom; tako čovjekova kazivanja postaju Božje riječi.” (ISM 21) Sveti Duh ne prelazi preko osobnosti različitih pisaca. Naprotiv, “biblijske knjige pokazuju veliku stilsku raznovrsnost kao i raznolikost iznijetih predmeta. Razni pisci služili su se različitim izrazima pa je često jedan pisac istu istinu prikazao bolje od drugoga.” (*Velika borba*, str. 8) Budući da “Biblija nama nije dana nekim veličanstvenim nadljudskim jezikom” već “jezikom ljudi”, njezin je jezik podložan ljudskom nesavršenstvu. Ona naglašeno tvrdi da “je Biblija dana za praktičnu svrhu” i da “Bog nije sebe stavio na probu u riječima, logici i retorici Biblije” (ISM 20.21). Ona čak priznaje mogućnost ili vjerojatnost da su neke pogreške mogle proisteći iz prepisivanja i prevođenja Biblije (*Isto*, 16).

No sve ovo nije razlog ni za koga da prosuđuje o Pismu. Ellen White često ponavlja ozbiljna upozorenja na porazne posljedice kritiziranja Biblije, kao što je ovo: “Djelo ‘više kritike’ u seciranju, nagađanju i rekonstruiranju razara vjeru u Bibliju kao božansko otkrivenje. Ono Božjoj Riječi otima snagu da nadzire, uzdiže i nadahnjuje ljudske živote.” (AA 474)

Kako ona vidi, jedna od najvažnijih posljedica nadahnuća je činjenica da su nadahnuti pisci bili savršeno istiniti u onome što su pisali. Ovo je Ellen White naglasila u članku “Biblijske biografije”, prvotno objavljenom 1876. (ST, 24. veljače), a kasnije u trajnijem obliku (4T 9-15; *Iz Riznice svjedočanstava*, sv. 1, str. 289-295). Dok su kritičari Biblije tvrdili da mnogi povijesni izvještaji u Svetom pismu ne mogu biti primljeni kao istinska povijest, Ellen White je naglašeno tvrdila: “Biografije sadržane u Bibliji su autentične povijesti stvarnih ljudi. Od Adama pa preko narednih naraštaja sve do vremena apostola imamo jednostavn i neiskriven izvještaj o onome što se stvarno odigralo i stvarna iskustva postojećih osoba.” Komentirajući činjenicu da su stranice svete povijesti zamagljene izvještajem o ljudskim slabostima i pogreškama, ona objašnjava: “Božji pisci su pisali po nalogu Svetoga Duha i nisu imali kontrolu nad svojim radom. Oni su iznosili doslovnu istinu i otkrivali nemile i ružne činjenice iz razloga koje naš ograničeni razum ne može potpuno shvatiti.” Za nju je ova istinitost “jedan od najboljih dokaza autentičnosti Pisma” (*Isto*, 9; 1R, str. 290)

No nadahnuće Pisma se ne pokazuje samo u istinitom izvještavanju o ljudskim grijesima i buntovnosti, već i u čudesnim otkrivenjima božanskog milosrđa i praštanja. “Biblijska povijest jača obeshrabrena srca ispunjavajući ih nadom u božansku milost... Nadahnute riječi donose utjehu i radost zabludjeloj duši.” (*Isto*, 15; 1R, str. 295) Prema Ellen White “najveći dokaz božanskog porijekla Biblije” je preobražavajuća snaga uma i srca kad “razmišljamo o velikim temama Božje Riječi”. “Ova je promjena sama po sebi čudo nad čudima. Promjena nastala Riječju jedna je od najdubljih tajni Riječi. Mi je ne

možemo shvatiti; možemo samo vjerovati, kao što je objavljeno u Pismu, da je 'Krist u vama, nada slave'. Kološanima 1,27." (*Odgoj*, str. 155)

U svim svojim spisima Ellen White je naglašavala važnost osobnog proučavanja Biblija. "Biblija je Božji glas koji nama govori, isto onako kao da ga čujemo svojim ušima", pa stoga čitanje Svetog pisma i razmišljanje o njemu treba "smatrati prijemom kod Beskonačnoga" (ST, 4. travnja 1906). U poglavlju pod naslovom "Sveto pismo kao zaštita" (*Velika borba*, str. 510-518), ona je izjavila da je prva "i najveća dužnost svakog razumnog bića da nauči iz Svetog pisma što je istina" (str. 514). Njoj je bilo veoma stalo do toga da kršćani ne budu prevareni lažnim učenjima koja potkopavaju njihovo povjerenje u Sveto pismo. Pozivala je na to da proučavanju Svetoga Pisma pristupe "kritički i temeljito, uz krotkost i s iskrenom nakanom da spoznamo istinu kakva je u Isusu" (RH, 24. travnja 1888). Kao i protestantski reformatori smatrala je da je dužnost i prednost svih vjernika, bili učeni ili neuki, da sami proučavaju Sveto pismo. U članku "Bibliju trebaju svi razumjeti" tvrdila je da su "Biblija i duša stvoreni jedno za drugo i da posredstvom riječi i Svetoga Duha Bog utječe na srce", dodajući da je "Biblija namijenjena svakome, svakom staležu, onima u svakom podneblju i dobi" (ST, 20. kolovoza 1894). Svi trebaju sami znati uvjete pod kojima je osigurano spasenje.

VIII. Literatura

- Berkouwer, G. C. *Holy Scripture, Studies in Dogmatics*. Grand Rapids, Eerdmans, 1975.
- Burtchaell, James T. *Catholic Theories of Biblical Inspiration Since 1810: A Review and Critique*. Cambridge, Cambridge University Press, 1969.
- Carson, D. A. i John D. Woodbrigde, urednici. *Scripture and Truth*. Grand Rapids, Eerdmans, 1983.
- Demarest, Bruce A. *General Revelation: Historical Views and Contemporary Issues*. Grand Rapids, Eerdmans, 1982.
- Denzinger, Henry. *The Sources of Catholic Dogma*. London, Harder, 1957.
- Dulles, Avery. *Models of Revelation*. Maryknoll, N. Y., Orbis Books, 1992.
- . *Revelation Theology: A History*. A Crossroad Book, New York, Seabury Press, 1969.
- Flannery, Austin P., urednik. *Documents of Vatican II*. Grand Rapids, Eerdmans, 1975.
- Forstman, H. Jackson. *Word and Spirit: Calvin's Doctrine of Biblical Authority*. Stanford, California, Stanford University Press, 1962.
- Greenslade, S. L., urednik. *The Cambridge History of the Bible: The West From the Reformation to the Present Day*. Cambridge, Cambridge University Press, 1963.
- Henry, Carl F. H. *God, Revelation, and Authority*, 6 svezaka. Waco, Teksas, Word, 1976. –1983.
- , urednik. *Revelation and the Bible: Contemporary Evangelical Thought*. Grand Rapids, Baker, 1959.
- Holbrook, Frank i Leo Van Dolson, urednici. *Issues in Revelation and Inspiration*. Adventist Theological Society Occasional Papers, sv. 1. Berrien Springs, Michigan: Adventist Theological Society Publications, 1992.
- Latourelle, Ren³/₄. *Theology of Revelation*. New York, Alba House. 1966.
- Marshall, I. Howard. *Biblical Inspiration*. Grand Rapids, Eerdmans, 1982.
- McDonald, H. D. *Ideas of Revelation: An Historical Study 1700 to 1860*. London, Macmillan, 1959.
- . *Theories of Revelation: An Historical Study 1860 to 1960*. London: George Allen and Unwin, 1963.
- Pache Ren³/₄. *The Inspiration and Authority of Scripture*. Chicago, Moody, 1969.
- Polman, A. D. R. *The Word of God According to St. Augustine*. Grand Rapids, Eerdmans, 1961.
- Ramm, Bernard. *Special Revelation and the Word of God*. Grand Rapids, Eerdmans, 1961.
- Sanday, William. *Inspiration*. Bampton Lectures for 1893. London, Londmans, Green, and Co., 1893.
- Schleiermacher, Friedrich. *The Christian Faith*. Urednici H. R. Mackintosh i J. S. Stewart. Edinburgh, T & T Clark, 1928.

Thompson, Alden. *Inspiration: Hard Questions, Honest Answers*. Hagerstown, Md., Review and Herald, 1991.

Trembath, Kern R. *Evangelical Theories of Biblical Inspiration; A Review and Proposal*. New York, Oxford University Press, 1987.

Van Bemmelen, Peter M. *Issues in Biblical Inspiration: Sanday and Warfield*. Berrien Springs, Michigan, Andrews University Press, 1988.

Warfield, Benjamin B. *The inspiration and Authority of the Bible*. Philadelphia, Presbyterian and Reformed Pub. Co., 1948.

Weeks, Noel. *The Sufficiency of Scripture*. Edinburgh, Banner and Truth Trust, 1988.

Wenham, John. *Christ and the Bible*. London, Tyndale, 1972; Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1973.

Whitaker, William. *A Disputation on Holy Scripture*. Parker Society, Cambridge, Cambridge University Press, 1849.

2. Tumačenje Biblije

Richard M. Davidson

Uvod

Bog je otkrio sebe i svoju volju svojim prorocima u posebnim izjavama istine i svojim je Svetim Duhom nadahnuo biblijske pisce da zapišu božanska otkrivenja kao pouzdanu i autoritativnu Božju Riječ. Duh također osvjetljava um onih koji nastoje razumjeti i protumačiti božanska otkrivenja.

Potreba za tumačenjem Pisma nastaje zbog ograničenosti ljudskog uma nasuprot beskonačnog Boga koji otkriva sebe i zbog zamračenosti tog uma grijehom. Potreba za procesom tumačenja postoji i zato što smo od biblijskih pisaca odvojeni vremenom, udaljenosti, jezikom i kulturom.

Proučavanje osnovnih načela i proceduru vjernog i pravilnog tumačenja Pisma nazivamo biblijska hermeneutika. Njezina je zadaća razumjeti što su pisci i božanski Autor Pisma namjeravali iznijeti i kako prenijeti i primijeniti biblijsku vijest na suvremeno čovječanstvo.

Konačni cilj tumačenja Pisma je izvršiti praktičnu primjenu svakog ulomka na čovjekov osobni život. Tumač mora nastojati da razumije kako osobno primijeniti svaki ulomak. Sveto pismo u biti treba čitati i prihvatiti kao da je osobno upućeno tumaču. Ono je Božja živa i aktivna Riječ za dušu.

Ovo poglavlje prvo prikazuje temeljna načela i posebne smjernice za tumačenje Biblije, kojima slijedi kratka povijest biblijske hermeneutike.

I. Tumačenje Božje Riječi

A. Otkrivenje–nadahnuće–prosvjetljenje.

B. Potreba za tumačenjem

C. Hermeneutika: definicija i okvir

II. Temeljna načela za tumačenje Biblije

A. Biblija i samo Biblija

1. Primat Biblije

2. Dostatnost Svetog pisma

B. Cjelovitost Svetog pisma

1. Nerazdvojna zajednica božanskog i ljudskog

2. Biblija ne samo sadrži Božju Riječ; ona je isto što i Božja Riječ

C. Analogija Svetog pisma

1. “Sveto pismo svoj vlastiti tumač”

2. Dosljednost Pisma

3. Jasnoća Pisma

D. “Duhovno valja po Duhu prosuđivati”

1. Uloga Svetog Duha

2. Duhovni život tumača

III. Posebne smjernice za tumačenje Pisma

A. Tekst i prijevod

1. Proučavanje teksta

2. Prijevodi i izdanja

B. Povijesni kontekst

1. Biblija kao pouzdana povijest

2. Pitanja uvoda

3. Povijesna pozadina

4. Prividna neslaganja s nalazima svjetovne povijesti

5. Prividna neslaganja u paralelnim biblijskim izvještajima

C. Književna analiza

1. Granice ulomka

2. Književne vrste

3. Književna struktura

D. Analiza redak po redak

1. Gramatika i sintaksa

2. Proučavanje riječi

E. Teološka analiza

1. Metode teološkog proučavanja

2. Problematični teološki ulomci

3. Pisma ukazuju na ono što je iza njih

F. Suvremena primjena

1. Pismo kao most između kulture i vremena

2. Biblijski kontrolni elementi za određivanje trajnosti

3. Personalizacija Pisma

IV. Povijest biblijske hermeneutike

A. Hermeneutika unutar same Biblije

B. Rana židovska biblijska hermeneutika

1. Egzegeza književnika prije 70. godine po Kristu

2. Kasnije rabinsko tumačenje

3. Predaja izvanbiblijskih književnika – Kumran

4. Predaja izvanbiblijskih pisaca – Filo Aleksandrijski

C. Ranokršćanska hermeneutika

1. Rani kršćanski oci

2. Aleksandrijska hermeneutika

3. Antiohijska hermeneutika

D. Srednjovjekovna hermeneutika

E. Hermeneutika reformacije i povijesno-gramatička metoda

F. Hermeneutika prosvjetiteljstva i povijesno-kritička metoda

1. Povijesni razvoj

2. Pretpostavke povijesne kritike

3. Procedure povijesne kritike

4. Drugi kritički pristupi

G. Usporedba dviju hermeneutičkih metoda

H. Biblijski utemeljena hermeneutika u adventnom pokretu

V. Komentari Ellen G. White

[A. Tumačenje Biblije](#)

[B. Uloga Svetoga Duha u tumačenju Biblije](#)

[C. Posebne smjernice za tumačenje Biblije](#)

[1. Tekst i prijevod](#)

[2. Povijesni kontekst](#)

[3. Književna analiza](#)

[4. Analiza redak po redak](#)

[5. Teološka analiza](#)

[6. Tipologija, simbolizam i prispodobe](#)

[7. Suvremena primjena](#)

[D. Povijest tumačenja Biblije](#)

[1. Hermeneutika rabina](#)

[2. Srednjevjekovna hermeneutika](#)

[3. Hermeneutika reformacije](#)

[4. Viša kritika](#)

[5. Hermeneutika milerita](#)

[VI. Literatura](#)

I. Tumačenje Božje Riječi

A. Otkrivenje–nadahnuće–prosvjetljenje.

Učenje o otkrivenju-nadahnuću je osnova za cjelokupni predmet tumačenja Biblije (vidi Otkrivenje/nadahnuće, posebno IV i V). Prema biblijskom izvještaju Bog je otkrio sebe i svoju volju u posebnim izjavama istine svojim prorocima (Heb 1,1). Nadahnućem Duha osposobio je svoje proroke da prenesu božansko otkrivenje kao pouzdanu i autoritativnu Božju Riječ (2 Tim 3,15.16; 2 Pt 1,19-21). Obecao je da će isti Duh koji je nadahnuo proroke, prosvjetliti um onih koji nastoje razumjeti značenje božanskog otkrivenja (Iv 14,26; 1 Kor 2,10-14).

B. Potreba za tumačenjem

Biblijska vijest nije ni skrivena ni opskurna; njoj nije potreban neki ezoterični vanjski ključ da otljuča njezine tajne. Bog je dao Pismo kao otkrivenje cijelom ljudskom rodu. Međutim, ograničena ljudska bića nisu u stanju na svoju ruku shvatiti um Beskonačnoga (Job 11,7-9; Iz 55,8.9. Prop 3,11; Rim 11,33,34). Osim toga grijeh je zamračio, pa čak i oslijepio umove ljudskih bića (Rim 1,21; Ef 4,18; Iv 9,29-41), tako ona sama po sebi nisu sposobna ispravno protumačiti Božju Riječ. Zbog ljudskog problema shvaćanja Bog je u Svetom pismu pripremio ključ za objašnjenje njezina značenja i dao Svetoga Duha da vodi u biblijsku istinu (Iv 16,13). Nakon svog uskrsnuća, na putu za Emaus, sam Isus je protumačio (*diermeneuo*) “što se na njega odnosilo u svim Pismima” (Lk 24,27).

Već su u Starom zavjetu svećenici i leviti bili odgovorni za iznošenje Božje Riječi narodu (Lev 10,11; Pnz 33,10; Mal 2,7) i za tumačenje Božjeg zakona u različitim situacijama (Pnz 17, 8-11; Ez 44,23.24). U doba Ezre i Nehemije leviti su čitali iz knjige Božjeg zakona “i razlagahu smisao, da narod može razumjeti što se čita” (Neh 8,8). Ovo je zahtijevalo prijevod s hebrejskog na mnogo poznatiji aramejski i objašnjavanje značenja izgnanicima koji su se nedavno vratili.

Novi zavjet jasno svjedoči da je tumačenje Pisma zadaća cijele Crkve i da nije ograničena na nekolicinu specijalista (vidi Dj 17,11; Ef 3,18.19; 5.10.17). Filip je etiopskom dvoraninu tumačio značenje Izaije 53 (Dj 8,30.31). Apostol Pavao upućuje Timoteja da “valjano propovijeda istinu” (*orthotomeo*, “ispravno reže”, DF) ili “pravo upravlja” riječju istine (2 Tim 2,15 – ŠA). U 2. Korinćanima 2,17 Pavao potvrđuje da nije kao mnogi koji “trguju riječju

Božjom”. Grčka riječ ovdje je *kapeleuo*, “trgovati”, kojom aludira na pokušare koji su se u prodaji služili različitim trikovima. Prisutnost onih koji iskrivljuju Riječ ili njome trguju pokazuje potrebu za pažljivim tumačenjem.

Potreba za tumačenjem Pisma danas je još veća s obzirom na odvojenost u vremenu, prostoru i kulturi od biblijskih pisaca. Biblijski kanon je zaokružen prije gotovo dvije tisuće godina. Većina nas smo i geografski odvojeni od mjesta na kojemu je pisano Sveto pismo. Čak i današnji stanovnici Bliskog istoka žive u sasvim drukčijoj kulturi od one u biblijska vremena.

Različiti jezici – hebrejski, aramejski i grčki – zahtijevaju prijevod i tumačenje. Različiti društveni običaji; različite građanske, vojne i političke institucije, različiti gospodarski i tehnološki uvjeti; drukčiji načini razmišljanja – sve to i mnogo više toga zahtijeva primjenu procesa hermeneutike.

C. Hermeneutika: definicija i okvir

Grčka riječ prevedena “protumači” u Luki 24,27 je *diermeneuo* (*dia* + *hermeneuo*), srodna riječi “hermeneutika”. Hermeneutika je znanost tumačenja. Biblijska hermeneutika je proučavanje osnovnih načela i postupaka za vjerno i točno tumačenje Božje Riječi. Iz biblijskih podataka možemo odrediti tri glavne zadaće biblijske hermeneutike: (1) razumjeti što su pisci Svetog pisma namjeravali prenijeti svojim slušateljima ili čitateljima (vidi Dj 2,25-31); (2) shvatiti što je božanski Autor namjeravao iznijeti pomoću riječi iz Pisma koje pisac ili njegovi suvremenici nisu uvijek potpuno razumjeli (1 Pt 1,10-12) i (3) naučiti kako prenijeti i primijeniti oblik i sadržaj biblijske vijesti na ljudska bića danas (vidi Mt 5,17-48; 1 Pt 1,15.16).

II. Temeljna načela za tumačenje Biblije

A. Biblija i samo Biblija

Temeljno načelo koje postavlja samo Pismo o sebi jeste da je samo Biblija (*sola scriptura*) konačno mjerilo istine. Klasični tekst koji sadrži ovo temeljno načelo je Izaija 8,20: “Uza Zakon! Uza svjedočanstvo! Tko ne rekne tako, zoru neće dočekati.” Dvije hebrejske riječi *torah* (zakon) i *ʿedah* (svjedočanstvo) ukazuju na dva izvorišta autoriteta u Izaijino doba. Danas su to Sveta pisma: Pentateuh (Petoknjžje) i svjedočanstvo proroka o ranije otkrivenoj Božjoj volji u Tori. Isus je ovu dvojaku podjelu starozavjetnih Pisama obilježio sličnim riječima kad je spomenuo “Zakon i proroke” (Mt 5,17). Novi zavjet dodaje autoritativno otkrivenje dano po Isusu i Njegovim apostolskim svjedocima (vidi Ef 2,10; 3,5).

1. Primat Biblije

Izaija je upozorio otpali Izrael da tražeći savjet spiritističkih medija ne okreće leđa autoritetu zakona i proroka (Iz 8,19). U novozavjetna vremena su drugi izvori autoriteta prijetili da prisvoje vrhunski autoritet biblijskog otkrivenja. Jedan od njih je bio predaja. No Isus je jasno pokazao da je Pismo iznad predaje (Mt 15,3.6). Pavao je otvoreno odbacio predaju i ljudsku filozofiju kao konačno mjerilo istine za kršćanina (Kol 2,8). Jednako je tako odbacio ljudsku “spoznaju” (grčki *gnosis*) kao konačni autoritet (1 Tim 6,20).

Pravilno razumljena, priroda je u skladu s Božjim pisanim otkrivenjem u Pismu (vidi Ps 19,2-7, otkrivenje Boga u prirodi; i rr. 8-12, otkrivenje Gospodina u Pismu), ali kao ograničen i nesavršen izvor spoznaje o Bogu i stvarnosti mora biti podložna konačnom autoritetu Pisma i njegovom tumačenju (Rim 2,14-16). Pisci Starog i Novog zavjeta ističu da je od pada u grijeh priroda postala iskvarena (Post 3,17.18; Rim 8,20.21) i više savršeno ne odražava istinu.

Mentalne i emocionalne sposobnosti ljudskih bića su također padom u grijeh postale iskvarene; no i prije pada nije bilo mudro pouzdati se odvojeno od Božje Riječi ni u ljudski razum ni u iskustvo. Eva je pala zato što je pouzdanje u svoj razum i osjećaje stavila iznad Božje

riječi (Post 3,1-6). Najmudriji čovjek u povijesti dobro je zamijetio: “Neki se put čovjeku učini prav, a na koncu vodi k smrti.” (Izr 14,12; vidi Grieh, V. A.).

2. Dostatnost Svetog pisma

Iz načela *sola scriptura* izvodimo zaključak o dostatnosti Pisma. Biblija stoji sama kao nepogrešivi vodič k istini; dostatna je da čovjeka učini mudrim za spasenje (2 Tim 3,15). Ona je mjerilo kojim se mora ispitati svaka doktrina i iskustvo (Iz 8,20; Iv 17,17; 2 Tim 3,16.17; Heb 4,12). Tako Pismo pruža okvir, božansku perspektivu, temeljna načela za svaku granu spoznaje i iskustva. Sva ostala spoznaja, iskustvo ili otkrivenje moraju se zasnivati na njemu i ostati vjerni apsolutno dostatnom temelju Pisma.

Ovo je potvrdila i lozinka Reformacije, *sola scriptura* – Biblija i samo Biblija kao konačno mjerilo istine. Ovim nepogrešivim mjerilom moramo ispitati sve druge izvore spoznaje. Prikladna reakcija čovjeka mora biti savršeno pokoravanje vrhunskom autoritetu Božje Riječi (Iz 66,2).

B. Cjelovitost Svetog pisma

Drugo opće načelo biblijskog tumačenja jest cjelovitost Svetog pisma (*tota scriptura*). Nije dovoljno potvrditi primat Pisma. Oni koji su, kao Martin Luther, zahtijevali *sola scriptura*, ali nisu bili spremni prihvatiti Pisma u njihovoj cijelosti, završili su s “kanonom u kanonu”. Za Luthera je to značilo odbacivanje Jakovljeve knjige (kao “slamnate poslanice”) i preziranje drugih dijelova Pisma (kao da prikazuju put zakona a ne evanđelja).

Sveto pismo u 2. Timoteju 3,16.17 jasno svjedoči o sebi: “Svako je Pismo od Boga nadahnuto i korisno za pouku, za karanje, za popravljavanje i odgajanje u pravdi, da čovjek Božji bude savršen – opremljen za svako djelo ljubavi.”

Svako Pismo – ne samo neki njegov dio – Bogom je nadahnuto. Ovo svakako uključuje cijeli Stari zavjet, kanonska Pisma apostolske crkve (vidi Lk 24,44.45; Iv 5,39; Rim 1,2; 3,2; 2 Pt 1,21). Ali za Pavla ono obuhvaća i novozavjetne svete spise. Pavlova uporaba riječi “Pismo” (*graphe*, “spisi”) u 1. Timoteju 5,18 ukazuje u tom smjeru. On uzima dva citata s riječima “Pismo veli”: jedan iz Ponovljenog zakona 25,4 i jedan od Isusovih riječi u Luki 10,7. Tako je riječ “Pismo” upotrijebio da označi Stari zavjet i Evanđelje po Luki. Petar svojom primjedbom da neki neuki ljudi “izvrću” Pavlove spise “kao i ostala Pisma” (2 Pt 3,15.16), stavlja apostolove spise u kategoriju Pisma. Tako se već u novozavjetna vremena Evanđelja i Pavlove poslanice smatrani “Pismom”.

Novi zavjet je apostolsko svjedočenje o Isusu i Njegovom ispunjenju starozavjetnih tipova i proročanstava. Isus je obećao poslati Svetoga Duha da podsjeti na ono što je učio (Iv 14,26). Pavao tvrdi da je “Tajna – Krist” “bila saopćena ljudima kako ju je sada Sveti Duh objavio njegovim svetim apostolima i prorocima” (Ef 3,4.5). Pavao sebe naziva apostolom (Rim 1,1; 1 Kor 1,1). On tvrdi da ima “Duha Božjega” (1 Kor 7,40), da piše “zapovijed Gospodnju” (1 Kor 14,37) i da propovijeda evanđelje koje nije ljudsko nego ga je njemu objavio sam Isus Krist (Gal 1,11-12). Novi zavjet, dakle, obuhvaća svjedočenje apostola, bilo izravno (2 Pt 1,16; 1 Iv 1,1-3) ili neizravno, preko bliskih suradnika kao što su Marko ili Luka (Dj 12,12-25; 15,366; Lk 1,1-3; 2 Tim 4,11; Filem 24), o Isusovom životu i službi.

Cjelokupno Pismo, Stari i Novi zavjet, nadahnuto je od Boga, doslovce Bogom nadahnuto (2 Tim 3,16). Radi se o slici božanskog “vjetra” ili Duha, koji silazi na proroka, tako da je Pismo proizvod božanskog stvaralačkog daha. Zato je ono potpuno autoritativno, “korisno za pouku, za karanje, za popravljavanje u pravdi”.

1. Nerazdvojna zajednica božanskog i ljudskog

Usko vezano uz načelo *tota scriptura* jest nerazdvojna, nerazlučiva zajednica božanskog i ljudskog. Ključni biblijski tekst koji razjašnjava božansku narav Pisma u odnosu na ljudski element biblijskih pisaca je 2. Petrova 1,19-21: "Tim držimo vrlo sigurnim sve proroštvo. Vi dobro činite što upirete u nj pogled kao u svjetiljku koja svijetli u tamnom mjestu dok ne osvane dan i dok se ne pomoli Danica u vašim srcima. Prije svega ovo znajte: nijedno proročanstvo sadržano u Pismu nije stvar samovoljnog tumačenja, jer nikad neko proročanstvo nije došlo od ljudskoga htijenja [*thelema*], nego su ljudi govorili od Boga, potaknuti [*phero*] od Duha Svetoga."

U ovim redcima razvijeno je nekoliko međusobno povezanih misli. Redak 19 podvlači pouzdanost Pisma: Ono je "potvrđena proročka riječ" (DF). U retku 20 saznajemo zašto je tako: Proroštvo nije stvar samovoljnog tumačenja. Kontekst prvenstveno ukazuje na proroka koji objavljuje vijest, koji u nju ne miješa svoje ideje, premda se tvrdnja može odnositi i na nenadahnutog tumača Pisma. Redak 21 ovo još bolje pojašnjava: proroštvo nije rezultat *thelema* – inicijative, impulsa, volje – ljudskog oruđa; proroci ne govore na svoju ruku. Mjesto toga, biblijski pisci su bili potaknuti, nošeni, čak i tjerani [*phero*] Svetim Duhom.

Ovaj ulomak jasno pokazuje da Pismo nije došlo izravno s neba, već se Bog poslužio ljudskim oruđima. Sveti Duh nije umanjio slobodu biblijskih pisaca, nije potisnu njihovu osobnost, nije poništio njihovu individualnost. Njihovi spisi su ponekad zahtijevali ljudsko istraživanje (Lk 1,1-3): ponekad su pisci iznosili osobna iskustva (Mojsije u Ponovljenom zakonu, Luka u Djelima, psalmisti); oni pokazuju raznolikost u stilu (zamijetimo razliku između Izaije i Ezekielja, Ivana i Pavla); često pružaju različite perspektive gledanja na istu istinu ili događaj (kao na pr. četiri Evanđelja). Pa ipak, kroz sve to nadahnjivanje misli Sveti Duh potiče biblijske pisce, vodi njihov um u izboru onoga što govore i pišu, tako da ono što iznose nije samo njihovo tumačenje, nego savršeno pouzdana Božja riječ, vrlo sigurna proročka riječ. Sveti Duh je prožeo misli ljudskih oruđa božanskom istinom i pomagao im u pisanju tako da su prikladnim riječima vjerno prenosili ono božansko što im je bilo otkriveno (1 Kor 2,10-13).

Ovaj prvi zaključak izveden iz načela *tota scriptura*, da su elementi ljudskog i božanskog nerazlučivo povezani, osnaženo je uspoređivanjem pisane i utjelovljene Božje Riječi. Budući da su Isus i Pismo nazvani "Riječ Božja" (Heb 4,12; Otk 19,13), prikladno je usporediti njihove božansko-ljudske naravi. Kao što je Isus, utjelovljena Božja Riječ, bio potpuno Bog i potpuno čovjek (Iv 1,1-13.14), tako je pisana Riječ nerazdvojno sjedinjenje božanskog i ljudskog.

2. Biblija ne samo sadrži Božju Riječ; ona je isto što i Božja Riječ

Druga posljedica načela *cjelovitosti Pisma* jest da je Biblija *jednaka* Božjoj Riječi; ona je ne samo *sadrži*. Svjedočanstvo Svetog pisma je bogato. U Starom zavjetu nalazimo oko 1600 puta četiri hebrejske riječi (u četiri različite fraze s malim varijacijama) koje jasno pokazuju da je govorio Bog: (1) "riječi [*n^eum*] Jahvine", oko 360 puta; (2) "tada Jahve reče", oko 425 puta; (3) "i reče Bog [*dibber*]", oko 420 puta i (4) "riječ [*dabar*] Gospodnja", oko 395 puta. Mnogo puta je zapisana jednakost između proročke i božanske vijesti: prorok govori u ime Boga (Izl 7,1.2; usp. Izl. 4,15.16); Bog stavlja svoje riječi u prorokova usta (Pnz 18,18; Jr 1,9); snažna ruka Gospodnja dolazi na proroka (Iz 8,11; Jr 15,17; Ez 1,3) ili je Gospodnja riječ došla proroku (Hoš 1,1; Jl 1,1; Mih 1,1). Jeremija kori svoje slušatelje zato što ne slušaju proroke (Jr 25,4), što izjednačuje s neslušanjem Gospodina (r. 7).

Slanje proročkih vijesti Izraelu sažeto je u 2. o Kraljevima 21,10: "Tada je Jahve govorio ovako preko slugu svojih proroka." U 2. Ljetopisi 36,15.16 čitamo: "Jahve, Bog njihovih otaca, slao je k njima zarana svoje glasnike... Ali su se oni rugali Božjim glasnicima, prezirući njegove riječi i podsmjehujući se njegovim prorocima." Proročka vijest bila je Božja vijest. Iz tog razloga

proroci su često prirodno u božanskom govoru prelazili iz trećeg lica oslovljavanja Boga ("On") na prvo lice ("ja"), a da nisu rekli "tako kaže Gospodin" (vidi Iz 3,1-4; Jr 5,3.4; Hoš 6,3.4; Jl 2,23.25; Zah 9,4.7).

Bezbroj puta je u Novom zavjetu "pisano je" jednako što i "Bog kaže". Na primjer u Hebrejima 1,5-13 za sedam navoda iz Starog zavjeta stoji da ih je izgovorio Bog, ali citirani starozavjetni ulomci ne pripisuju uvijek tvrdnju Bogu (vidi Ps 45,7.8; 102,26-28; 104,4). I tekstovi u Rimljanima 9,17 i Galaćanima 3,8 (citati iz Izl 9,16 i Post 22,18) pokazuju tijesnu vezu između Pisma i Božje Riječi: novozavjetni ulomci najavljuju citate s "Pismo veli", dok je u starozavjetnim ulomcima govornik Bog. Starozavjetna Pisma se kao cjelina smatraju Božjim obećanjima (Rim 3,2).

Premda Bibliju Bog nije izravno diktirao kako bi time zaobišao ljudskog pisca, pa je riječi birao čovjek, ipak su ljudski i božanski elementi toliko nerazdvojni, ljudski glasnik tako božanski vođen u svom izboru prikladnih riječi da njima izrazi božanske misli, da se riječi proroka nazivaju Božja Riječ. Svaka je pojedina riječ Pisma pouzdana jer točno predstavlja božansku poruku.

Ovo se može ilustrirati nizom novozavjetnih tekstova. Citirajući iz Ponovljenog zakona 8,3 Isus kaže: "Ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi [grčki *panti rhemati*, "svaka riječ", prijevod hebejskog *qol*, "sve"] koja izlazi iz usta Božjih." (Mt 4,4) Za svoju vlastitu vijest Pavao kaže: "I mi o tom govorimo, ne riječima kakve uči ljudska mudrost, nego riječima kakve uči Duh, izražavajući duhovnim pojmovima duhovne stvarnosti." (1 Kor 2,13) Isti apostol piše: "Zato i mi zahvaljujemo Bogu bez prestanka što ste, primajući riječ Božju, to jest našu propovijed, primili je ne kao riječ ljudsku, nego – kao što uistinu jest – riječ Božju, koja i očituje svoju snagu u vama, vjernicima." (1 Sol 2,13)

Ono što je jasno istaknuto u Novom zavjetu, potvrđeno je slučajevima kada su Isus i apostoli cijeli teološki argument zasnivali na nekoj ključnoj riječi i čak na gramatičkom obliku u Starom zavjetu. Tako se u Ivanu 10,34 Isus poziva na Psalam 82,6 i određenu riječ "bogovi" da potkrijepi svoju božansku narav. Uz citat dodao je značajnu primjedbu: "A Pismo se ne može uništiti [*luo*]." (r. 35) Ono ne može biti *luo* – uništeno, dokinuto, ukinuto, pobijeno ili prekršeno – čak i onda kad su u pitanju samo određene riječi. U Mateju 22,41-46 On zasniva svoj konačni, nepobitan dokaz farizejima na pouzdanosti jedne jedine riječi, "Gospodin", u Psalmu 110,1. Apostol Pavao (Gal 3,16) na sličan način temelji svoj mesijanski argument na jedini riječi "sjeme" (DK; "potomak" u KS) iz Postanka 22,17.18. Pavao prepoznaje širi mesijanski kontekst ovog ulomka kad iz kolektivne množine "potomci" prelazi na jedninu, Potomak (Sjeme). Isus pokazuje svoje vrhunsko štovanje cjelokupnog autoriteta starozavjetne Tore kad potvrđuje njezinu cjelovitost: "Jer, zaista, kažem vam, dok postoji nebo i zemlja, ni jedna jota, ni jedna kovčica iz Zakona sigurno neće nestati, a da se sve ne ostvari." (Mt 5,18)

C. Analogija Svetog pisma

Treće opće temeljno načelo tumačenja Biblije možemo nazvati "analogijom (ili skladnošću) Pisma" (*analogia scripturae*). Budući da je cijelo Pismo nadahnuto istim Duhom i čitavo je Božja Riječ, između njegovih različitih dijelova postoji temeljno jedinstvo i sklad. Novozavjetni pisci smatraju različite dijelove starozavjetnog Pisma skladnima i jednakima u božanskom autoritetu. Tako svoj argument mogu potkrijepiti citiranjem više starozavjetnih izvora kao jednakih i prikladno teških. Na primjer, u Rimljanima 3,10-18 nalazimo biblijske citate iz Propovjednika (7,20), Psalama (14,2.3; 5,11; 10,7) i Izaije (59,7.8). Za njih je Pismo nerazdvojna, razumna cjelina. Novozavjetni pisci prihvaćaju velike starozavjetne teme i dalje iz razvijaju (vidi III.E.1).

Oba su zavjeta u uzajamnom odnosu u kojemu osvjetljavaju jedan drugog. Isus je u Ivanu 5,39 opisao kako Stari zavjet rasvjetljava Novi (i Njega posebice): “Vi istražujete Pisma u kojima mislite da ima život vječni. I upravo ona svjedoče za me.” Na drugim mjestima Isus kaže kako On osvjetljava, čak ispunjava Stari zavjet: “Ne mislite da sam došao ukinuti Zakon i Proroke! Ne dođoh da ih ukinem, već da ih ostvarim.” (Mt 5,17)

Nijedan Zavjet ne nadmašuje drugoga, premda je kasnije otkrivenje ispitano ranijim kako je to prikazano primjerom Berejaca koji su “bili plemenitiji od onih u Solunu. Primiše riječ Božju sasvim spremno, svaki dan istražujući Pisma da li je tako.” (Dj 17,11) Čak je i Isus nastojao na tome da Njegovi učenici svoje svjedočenje ne zasnivaju samo na osjetilnim pojavama, već da vjeruju u Njega na osnovi svjedočanstva Starog zavjeta (Lk 24,25-27).

Načelo “analogije Pisma” sadrži tri glavna elementa: (1) Pismo je svoj vlastiti tumač (*scriptura sui ipsius interpretes*), (2) dosljednost Pisma i (3) jasnoća Pisma.

1. “Sveto pismo svoj vlastiti tumač”

Martin Luther je to izrazio riječima: “Pismo je svoje vlastito svjetlo.” Budući da između različitih dijelova Pisma postoji jedinstvo, jedan dio Pisma tumači drugi i tako postaje ključem za razumijevanje povezanih ulomaka.

Isus je ovo načelo prikazao na putu za Emaus, kada “poče od Mojsija te, slijedeći sve proroke, protumači im što se na njega odnosilo u svim Pismima” (Lk 24,27). Kasnije te noći, u gornjoj sobi je istaknuo kako je trebalo “da se ispuni sve što je o meni pisano u Mojsijevu zakonu, u Prorocima i Psalmima. Tada im prosvijetli razum da razumiju Pisma.” (rr. 44.45)

Pavao izražava isto načelo u 1. Korinćanima 2,13: “I mi o tom govorimo, ne riječima kakve uči ljudska mudrost, nego riječima kakve uči Duh, izražavajući duhovnim pojmovima duhovne stvarnosti.” Ovaj je tekst preveden na različite načine, ali apostolova uporaba Pisma svakako pokazuje da je prihvatio ovo načelo. Već smo prikazali niz povezanih starozavjetnih citata u Rimljanima 3,10-18. Istu pojavu možemo zapaziti u Hebrejima 1,5-13; 2,6.8.12.13.

Primjenjujući ovo načelo, da je Biblija svoj vlastiti tumač, Isus je na putu za Emaus pokazao kako sve što Pismo govori o određenom predmetu treba prikupiti, da bismo ga mogli protumačiti (Lk 24,27.44.45). To ne znači nekritično spajanje ulomaka za “tekstove dokazivanja” bez obzira na kontekst svakog od njih. Ali kako Pismo u biti ima jednog božanskog Autora, od najveće je važnosti da prikupimo sve što je napisano o određenom predmetu, da bismo bili u stanju razmotriti sve konture tog predmeta.

2. Dosljednost Pisma

Isus je jasno ukazao na ovaj vid analogije Pisma: “A Pismo se ne može uništiti.” (Iv 10,35) Budući da Pismo ima jednog božanskog Autora, različiti dijelovi Pisma u skladu su jedan s drugim. Zato se pismo ne može postaviti protiv pisma. Sve doktrine Biblije bit će međusobno sukladne, tumačenja pojedinih ulomaka bit će usklađena s cjelokupnošću onoga što Pismo uči o određenom predmetu.

Premda različiti biblijski pisci mogu drukčije naglašavati isti događaj ili predmet, to će biti bez proturječja ili pogrešnog tumačenja. Ovo je posebno vidljivo iz paralelnih ulomaka kako ih nalazimo u četirima Evanđeljima. Svaki je pisac pod nadahnućem Duha napisao ono što ga se najviše dojmilo i svaki dio cjeline je potreban da bi se dobila potpuna i uravnotežena slika.

3. Jasnoća Pisma

Načelo analogije Pisma obuhvaća i njegovu jasnoću. Biblijsko načelo jest da je Biblija jasna i shvatljiva i da za pojašnjenje njezinog značenja nije potreban ekleziološki magisterij. Biblijsko svjedočanstvo potiče čitatelje da Bibliju proučavaju sami za sebe da bi razumjeli njima

upućenu Božju poruku (na pr. Pnz 30,11-14; Lk 1,3,4; Iv 20,30,31; Dj 17,11; Rim 10,17; Otk 1,3).

Značenje Pisma je jasno i određeno, i marljivi ga istraživač može razumjeti. Isus je to prikazao u svom razgovoru s jednim učiteljem Zakona kad ga je upitao: “Što stoji... pisano u Zakonu? Što tamo čitaš?” (Lk 10,26) Drugim riječima, Isus je očekivao da se Biblija može razumjeti. Kad je ovaj učitelj citirao Ponovljeni zakon 6,5 i Levitski zakonik 19,18., Isus ga je pohvalio za ispravan odgovor (Luka 10,28). Mnogo puta je Isus istaknuo istu činjenicu: “Zar niste nigda čitali u Pismima?” (Mt 21,42); “Zar niste čitali?” (Mt 12,3,5.; 19,4; 22,31; Mk 12,10,26; Lk 6,3); “Tko čita, neka shvati!” (Mt 14,15; Mk 13,14)

Dosljedan primjer biblijskih pisaca pokazuje da Pismo treba uzeti u njegovom jednostavnom, doslovnom značenju, ukoliko nije jasno i očito da se radi o slici. Zamijetimo kako sam Isus pravi ovu razliku, i kako je učenici prepoznaju, razliku između doslovnog i slikovitog jezika (Iv 16,25,29). Nema odvajanja “ljuske” od doslovnog smisla da bi se doprlo do “jezgra” nekog mističnog, skrivenog, alegorijskog značenja koje samo posvećeni mogu otkriti.

Pismo također tvrdi da kod biblijskih pisaca postoji određena namjera istine, a ne subjektivna, nekontrolirana množina značenja. Isus i apostoli su govorili s autoritetom, ne dajući jedno od mnogih mogućih tumačenja nekog ulomka, već njegovo pravo značenje prema nakani ljudskog pisca i božanskog Autora (vidi na pr. Dj 3,17.18.22-24). U isto vrijeme novozavjetno tumačenje ne tvrdi da je iscrpilo značenje nekog starozavjetnog ulomka; za pažljivu egzegezu još uvijek ima mjesta. Postoje i slučajevi u kojima je biblijski pisac namjerno upotrijebio terminologiju ili frazeologiju sa širokim značenjem koje obuhvaća više različitih nijansi neposrednog konteksta ulomka (vidi Iv 3,3).

Posebnu namjeru iznošenja istine živo prikazuje apokaliptično proročanstvo: anđeo tumač dosljedno daje definitivno tumačenje svakog simbola (vidi Dn 7,16-27: 8,15-26; Apokaliptika, ??? II. E). Drugi primjer su one Isusove prispodobe u kojima On sm tumači značenje svakog dijela (vidi Mt 13,18-23.36-43).

Time ne mislimo nijekati da neki dijelovi Pisma ukazuju na nešto što stoji iza njih (na pr. tipologija, pretkaziva proročanstva, simboli i prispodobe) i pokazuju prošireno značenje ili buduće ostvarenje. Čak i u takvim slučajevima prošireno značenje ili ispunjenje proizlazi iz određene istinske namjere teksta, usklađeno je s njome i u biti je njegov integralni dio. Pismo samo ukazuje na prisutnost takvog proširenog značenja ili ispunjenja (vidi III. E. 3).

Jednako je tako točno da prvotni čitatelji i čak nadahnuti pisci nisu u potpunosti razumjeli svaki dio Pisma. U 1. Petrovoj 1,10-12 apostol tvrdi da starozavjetni proroci nisu uvijek jasno razumjeli sve mesijanske elemente svojih proročanstava. Zato Petar ukazuje na još jedan element načela jasnoće Pisma, odnosno da dodatno jasnije otkrivenje postaje ključem za potpunije razumijevanje manje jasnih ulomaka. Čini se da je ovo prisutno i u 2. Petrovoj 3,16 kad Petar piše da u onome što je Pavao napisao ima “teško razumljivih mjesta”. Ovi teško razumljivi ulomci ne trebaju biti polaznom točkom, “koja neuki i nepostojani ljudi izvrću... na svoju vlastitu propast”, već ih treba promatrati u širem kontekstu jasnijih biblijskih izjava istine (r. 18; usp. r. 2).

Jasnoća Svetog pisma obuhvaća i koncept “progresivnog otkrivenja”. Tekst u Hebrejima 1,1-3 pokazuje ovo napredovanje otkrivenja od starozavjetnih proroka do Božjeg Sina (vidi Iv 1,16-18; Kol 1,25,26; i drugi). Ovo nije progresivno otkrivenje u smislu da kasnija Pisma proturječe ili dokidaju raniju objavu, već u smislu da kasnija objava osvjetljava, pojašnjava ili uvećava ranije iznesenu istinu. Tako Isus u svojoj Propovijedi na Gori (Mt 5) ne ukida propise Dekaloga, već ih oslobađa od priraslica pogrešne predaje i otkriva njihovu pravu dubinu

značenja i primjene. Osnovni uvid u ovo punije značenje Zakona već je postojao u Starom zavjetu, ali Isus omogućuje da ovi dragulji istine zasjaju još većim sjajem, jer su oslobođeni iskrivljenog tumačenja nekih književnika i farizeja. Progresivno otkrivenje se javlja i u smislu da je Isus ispunjenje različitih tipova i proročanstava Starog zavjeta.

Konačna praktična primjena ovog načela jasnoće jest prepoznati sve širu spiralu razumijevanja budući da jedan ulomak rasvjetljava drugi. S jedne strane kasniji biblijski pisci pišu s većom svjesnošću onoga što je bilo napisano ranije i često uzimaju i grade na onome što je bilo ranije (ponekad ovo nazivamo epigenetičkim načelom ili analogijom prethodnog Pisma). Pažljivo čitanje nekog kasnijeg ulomka može ukazati na odjeke ili aluzije ranijih ulomaka, koji time postaju ključem za tumačenje potpunijeg značenja kasnijeg. To se posebno vidi u Otkrivenju. S druge strane, raniji ulomci množda nisu potpunije razumljeni dok ih ne vidimo u svjetlosti kasnijeg otkrivenja. To je posebno točno kod tipologije i proroštva (vidi Mt 12,6.42.43; 1 Pt 1,10-12). Tako spirala razumijevanja raste kad ono kasnije rasvjetljuje ranije, a ranije rasvjetljava kasnije.

D. “Duhovno valja po Duhu prosuđivati”

Četvrto opće načelo biblijskog tumačenja odnosi se na predrazumijevanje ili objektivnost. Pri suvremenom hermeneutičkom pristupu Bibliji često se polazi od pretpostavke da se izvorna nakana biblijskog pisca može odrediti rigoroznom primjenom hermeneutičkih načela i egzegetskim pomagalima, potpuno odvojeno od bilo kakvog natprirodnog miješanja. Tako nekršćani, jednako kao i kršćani mogu odrediti značenje Pisma, ako se služe ovim pomagalima i pravilno primijene principe.

Međutim biblijski podaci navode na drukčiji zaključak. Posebno zamjećujemo tekst u 1. Korinćanima 2,11.14: “Ta tko od ljudi zna čovjekove tajne, osim čovječjega duha koji je u njemu? Tako nitko ne zna Božjih tajna, osim Božjega Duha.” “Zemaljski čovjek ne prima ono što dolazi od Duha Božjega, jer je to za nj ludost. On to ne može ni upoznati, jer se to mora uz pomoć Duha prosuđivati.”

1. Uloga Svetog Duha

Budući da Biblija u krajnjem smislu nije proizvod uma čovjeka kao pisca, već Božjeg uma otkrivenog po Duhu (vidi 1 Kor 2,12.13), oboje, izvorno značenje i njegova sadašnja primjena uključuju Božje misli koje je prema Pavlu moguće pravilno shvatiti samo ako imamo pomoć Božjeg Duha (1 Kor 2,13.14; 2 Kor 3,14-18; usp. Iv 6,45; 16,13).

Neki su se usprotivili da se u hermeneutičkoj spirali daje mjesta Duhu, jer su smatrali da se time dopušta subjektivnom elementu da nadmaši solidno egzegetsko/hermeneutičko istraživanje. Istina je da će “duhovna egzegeza” *sama*, u nastojanju da se potpuno osloni na Duha, bez svjesne primjene egzegetskih i hermeneutičkih načela koja proizlaze iz Svetog pisma, vjerojatno dovesti do subjektivizma. Ali pravilna kombinacija ovisnosti o Duhu i rigorozne egzegeze utemeljene na zdravim hermeneutičkim postupcima, daleko od toga da vodi u subjektivizam, predstavlja jedini izlaz.

Sve je veći broj suvremenih stručnjaka koji priznaju da svi prilaze Svetom pismu sa svojim predrazumijevanjem, pretpostavkama i predrasudama. Tome se ne može doskočiti “znanstvenim” pristupom tekstu, bez “predrasude vjere”. U suštini, budući da Sveto pismo očekuje reakciju vjere, pokušaj zauzimanja “neutralnog” stava već predstavlja izazivanje kratkog spoja s nakanom Pisma (usp. Mt 13,11-17; Iv 6,69).

I vjerujući i Duhom vođeni tumači dolaze sa svojim predrasudama i predrazumijevanjem i nisu imuni na zablude (usp. Dj 11,2-18). No kršćani koji vjeruju obećanjima u Svetom pismu, mogu moliti Boga da preobrazi njihov um kako bi u sve većoj mjeri mogli prihvatiti i usvojiti

pretpostavke Pisma, a ne svoje vlastite (vidi Rim 12,1.2). Učenicima i nama obećan je Duh istine: “A kada dođe On, Duh Istine, uvest će vas u svu istinu.” (Iv 16,13) Zamijetimo da se u izvorniku ovdje govori o množini; Duh usmjerava tumače zajedno unutar zajednice crkvenog tijela (Ps 119,63; Dj 2,42; 4,32; Rim 12,4-8; 1 Kor 12; Ef 4,3-6), u kojoj se mogu okoristiti razmjenom s drugim vjernicima i s njihovom ispravkom.

Tumači moraju odlučiti da će njihovo predrzumijevanje poticati od Biblije i biti pod njezinim nadzorom, neprekidno otvoreni za modificiranje i proširenje svojih ideja na osnovi Pisma. Oni moraju svjesno odbaciti svaki vanjski ključ ili sustav koji se nameće izvana na Sveto pismo, bio on naturalistički (zatvoren sustav uzroka i posljedica bez ikakvog prostora za natprirodno), evolucionistički (aksiom o razvitku) ili relativistički (odbacivanje apsoluta). Biblijski tunmači moraju moliti Duha koji je nadahnuo Riječ, da rasvijetli, oblikuje i modificira njihovo predrzumijevanje sukladno Riječi i da njihovo razumijevanje sačuva da ostane vjerno Riječi.

2. Duhovni život tumača

“Duhovno valja po Duhu prosuđivati” ukazuje ne samo na potrebu da Duh pomogne u razumijevanju, već i da tumač bude duhovan. Duh ne samo što treba prosvjetliti um; on treba preobraziti tumačevo srce. Pristup tumača mora biti sukladan onome što ga zahtijeva Sveto pismo, stav pristajanja ili spremnosti da slijedi ono što Pismo kaže. Isus je rekao: “Ako tko htjedne vršiti volju njegovu [Božju], znat će da li je moja nauka od Boga ili ja govorim sam od sebe.” (Iv 7,17)

Po primjeru Davida moramo upućivati ustrajne, ozbiljne molitve za razumijevanje: “Pouči me da se tvoga držim Zakona, i čuvat ću ga svim srcem.” (Ps 119,34; usp. rr. 35-40; Izr 2,3-7) Moramo vjerovati u ono što kažu proroci (2 Ljet 20,20; usp Iv 5,46.47).

Ukratko, Bibliju ne možemo proučavati kao bilo koju drugu knjigu, s naoštrenim alatom egzegeze i izbrušenim principima tumačenja. U svakoj fazi procesa tumačenja, knjigu koju je nadahnuo Duh možemo pravilno razumjeti samo prosvjetljenjem “odozgor” i preobraženjem Svetoga Duha. Božjoj Riječi moramo prilaziti s poštovanjem. Možda je najbolje sažet prikladan pristup tumača Svetom pismu zapisao Izaija: “Ali na koga svoj pogled svraćam? Na siromaha i čovjeka duha ponizna, koji od moje riječi dršće.” (Iz 66,2)

III. Posebne smjernice za tumačenje Pisma

Posebne smjernice za tumačenje biblijskih ulomaka proizlaze iz dosad opisanih temeljnih načela, na kojima smo i gradili. Ove smjernice u biti obuhvaćaju gramatičko-povijesnu metodu koju diktiraju zdrav razum i jezični zakoni, da bismo mogli odrediti značenje bilo kojeg spisa. No više nego u običajenom smislu tumačenja, sve ove smjernice proistječu oblikovane ili neoblikovane iz samoga Pisma. Stoga ćemo za svaku smjernicu koju ćemo razmatrati, prvo vidjeti kako ona proistječe iz Pisma. Uz to ćemo dati jedan ili više biblijskih primjera koji ilustriraju njezinu primjenu u biblijskom tumačenju.

A. Tekst i prijevod

Prva i najosnovnija zadaća u tumačenju Pisma je osigurati pristup onome što Sveto pismo jeste – kako u izvornim jezicima tako i u suvremenom prijevodu. Ovo zahtijeva obraćanje pozornosti na proučavanje teksta i na načela prevođenja.

1. Proučavanje teksta

a. Očuvanje biblijskog teksta. Budući da je u hermeneutskom pristupu važna pisana Riječ, trebamo, koliko je to moguće, odrediti izvorni biblijski tekst. Sama Biblija naglašava potrebu za očuvanjem riječi svetih spisa. O Tori je Mojsije pisao: “Niti što nadodajite onome što

vam zapovijedam – niti što od toga oduzimljite.” (Pnz 4,2; usp. 12,32) Izreke ovo načelo protežu na cjelokupnu Božju Riječ: “Svaka je Božja riječ prokušana... Ne dodaj ništa njegovim riječima, da te ne prekori i ne smatra lažljivim.” (Izr 30,5.6) Na kraju biblijskog kanona nalazimo slično upozorenje: “Tko ovomu što nadoda, Bog će mu dodati zla opisana u ovoj knjizi; a ako što oduzme od riječi ove proročke knjige, Bog će mu oduzeti njegov dio na stablo života i na Sveti grad.” (Otk 22,18.19)

U starozavjetnom Izraelu za očuvanje Tore je bilo predviđeno da se “knjiga Zakona” smjesti pored Kovčega saveza u Svetinju nad svetinjama (Pnz 31,26). Toru je trebalo javno čitati svakih sedam godina na Blagdan sjenic (rr. 9-13).

Na nesreću nisu ostali originalni rukopisi ni starozavjetnih ni novozavjetnih Pisama. No povijest prenošenja teksta pokazuje kako je biblijski tekst bio brižljivo i strpljivo očuvan tijekom niza stoljeća do naših dana. Prije Drugog svjetskog rata kritički raspoloženi znanstvenici su vrlo loše ocjenjivali točnost primljenog (masoretskog) hebrejskog teksta, budući da su najraniji rukopisi postojali tek od oko 900. godine, a kritička izdanja hebrejske Biblije davala su tisuće mogućih ispravaka teksta. No od 1947. i otkrića rukopisa u blizini Mrtvog mora, koja sadrže rukopise ili njihove fragmente svake starozavjetne knjige osim Estere, znanstvenici su bili iznenađeni kad su ustanovili kako je mesoretski tekst dao zapravo bez ikakve promjene tekstualnu tradiciju koja je postojala tisuću godina ranije.

Količina dokaza u rukopisima za grčki tekst Novog zavjeta obilnija je od svakog drugog dokumenta staroga svijeta. Postoji više od tri tisuće grčkih rukopisa dijelova ili cijelog novozavjetnog teksta, uz oko dvije tisuće drevnih grčkih lekcionara (novozavjetna štiva složena prema liturgijskoj uporabi), oko osam tisuća latinskih rukopisa, više od dvije tisuće u drugim drevnim prijevodima kao što su sirijski i koptski i tisuće citata – u stvari čitav Novi zavjet – u navodima različitih ranih crkvenih otaca (Greenlee, 697.707). Stvarna količina stvarnih varijacija među tolikim rukopisima je vrlo mala. F. F. Bruce potvrđuje: “Varijacije tekstova o kojima uopće ostaje neka sumnja među kritičarima teksta Novog zavjeta ne utječe ni na jedno važno pitanje o povijesnoj činjenici ili kršćanskoj vjeri i životu.” (19.20)

b. Potreba za proučavanjem teksta. Premda nam proteklih stopedeset godina marljivog tekstualnog istraživanja potvrđuju da je Sveto pismo do nas došlo suštinski takvo kako je bilo napisano, postoje male varijacije među drevnim biblijskim rukopisima. Znanost (ili umijeće) dolaženja do što je moguće izvornijeg teksta Staroga i Novoga zavjeta je proučavanje teksta, često nazvano i “tekstualna kritika”. Ovo proučavanje, kad ga primjenjuje osoba koja prihvaća puni autoritet Pisma, odbacuje pretpostavke povijesno-kritičke metode (vidi IV. F. G) i nastoji na tome da se konačno mjerilo za određivanje autentičnosti teksta Pisma nalazi u samome Svetom pismu.

Temeljne članke o proučavanju teksta nalazimo u *The Seventh-day Adventist Bible Commentary* i nije ih ovdje potrebno ponavljati. Standardne hebrejske i grčke Biblije sadrže na dnu svake stranice detaljne informacije o glavnim tekstualnim varijantama u okviru teksta.

2. Prijevodi i izdanja

Smo Sveto pismo daje brojne primjere prijevoda za pojašnjenje značenja. Među njima su Neh 8,8; Mt 1,23; Mk 5,41; 15,22.34; Iv 1,42; 9,7; Dj 9,36; 13,8; Heb 7,2. Isticanje potrebe za razumijevanjem Pisma (vidi Dj 8,30-35) ukazuje na važnost vjernog prijevoda.

a. Teškoće kod prevođenja. Teško je u suvremenim jezicima točno prikazati oblik i sadržaj izvornog jezika Biblije, jer u postupku prevođenja prevodilac mora nastojati da premesti različite prepreke kao što su vremenski razmak, kultura i geografija; promijenjene društveno-ekonomsko-političke prilike i različiti sklopovi razmišljanja.

Najznačajnija teškoća u postupku prevođenja jeste razlika u samim jezicima. Raspon značenja jedne riječi u izvornom jeziku može biti veći ili manji od njezine istoznačnice u jeziku na koji se prevodi. Tako se sporedna značenja izvorne riječi iskrivljuju bezveznim značenjima povezanim s najpribližnijom istoznačnicom u suvremenom jeziku.

Nije uvijek moguće na odgovarajući način prikazati gramatičke i sintaktične elemente izvornih jezika u suvremenom prijevodu. Na primjer hebrejski glagol naglašava stanje, grčki ističe vrstu djelovanja, dok engleski naglašava vrijeme.

Ponekad je značenje izvorne riječi nejasno. Prevoditelj mora odlučiti hoće li nejasnoću ostaviti ili je pokušati ukloniti – pri čemu postoji mogućnost zablude ako izabere pogrešno značenje.

b. Vrste prijevoda. Tri glavne filozofije ili teorije o tome što je najbolji prijevod dovodi do tri veoma različite vrste prijevoda. *Formalni prijevodi* naglašavaju istoznačan prijevod riječ po riječ. Na taj način se dobija točniji prijevod izvornog hebrejskog/aramejskog i grčkog teksta. Rezultat je izuzetno dobra studijska Biblija. Međutim, tekst pri čitanju često zvuči ukočeno i bombastično, a može se izgubiti estetska kvaliteta i ritam izvornika. *Dinamični prijevodi* naglašavaju prijevod značenja za značenje, umjesto riječi za riječ. Prevodilac restrukturira prijevod u idiomatski izraz koji predstavlja jednaku misao ili značenje. Prednost dinamičnog prijevoda je njegova idiomatska suvremenost, čitkost i jasnoća. Njegov nedostatak je da tumačenje može biti varljivo ili pogrešno – ovisno o ispravnosti ili neispravnosti prevoditeljeva tumačenja. *Parafraza* je mnogo slobodnija s izvornikom od dinamičnog prijevoda. Takav je tekst najčešće namijenjen uporabi na osobnom bogoslužju nego ozbiljnom doktrinalnom proučavanju. Zbog toga što je parafraza često više tumačenje nego prijevod, čitatelji moraju paziti kako se njome koriste.

S obzirom na teškoće u prevođenju i različitim načinima na koje se može prevoditi, istraživači Biblije trebaju biti oprezni pri izboru prijevoda. Prijevod Biblije kojega je izdala neka vjerska zajednica može biti usmjeren ili čak iskrivljen kako bi podržao određene doktrine. Slična slabost postoji i kad je prevoditelj Biblije jedna osoba; nedostaje ravnoteža i pridonos mnogih umova. Oprez je na mjestu i kad se radi o Biblijama sa sistemom bilježaka ili tumačenja. Isto tako, kod prijevoda u pojednostavljeni suvremeni jezik za djecu prijeti opasnost iskrivljavanja značajnih biblijskih tema. Izdanja koja su sklonija tumačenjima treba pažljivo uspoređivati s formalnim prijevodom riječ za riječ, ako ne s izvornim hebrejskim/aramejskim i grčkim.

B. Povijesni kontekst

Da bismo razumjeli Pisma, moramo prvo odrediti što su ona značila u svojoj izvornoj sredini. Moramo vidjeti u kakvoj je situaciji izneseno svako učenje – povijesnu pozadinu; tko je što rekao, kome i u kakvim okolnostima. Kad ovo shvatimo, lakše ćemo primijeniti biblijsku vijest na suvremene prilike.

1. Biblija kao pouzdana povijest

Sve osobe, događaji i institucije u Starome i Novome zavjetu prikazane su kao dio izvještaja autentične i pouzdane povijesti. Kasniji starozavjetni proroci, Isus i novozavjetni pisci često se pozivaju na izvještaje o stvaranju i potopu. Ustvari *svaki* novozavjetni pisac izričito ili nagovješteno potvrđuje povijesnost Postanka 1–11 (vidi Mt.19,4.5; 24,37-39; Mk 10,6; Lk 3,38; 17,26.27; Rim 5,12; 1 Kor 6,16; 2 Kor 11,3; Ef 5,31; 1 Tim 2,13.14; Heb 11,7; 1 Pt 3,20; 2 Pt 2,5; Jak 3,9; 1 Iv 3,12; Jd 11.14; Otk 14,7). Kasniji biblijski pisci također govore o vremenu patrijaraha, izlasku iz Egipta i drugim događajima starozavjetne i novozavjetne povijesti, tumačeći ih kao pouzdane opise Božjeg stvarnog zajedništva s Njegovim narodom u prostoru i vremenu.

Povijesno okružje biblijskih izvještaja primamo kao istinito, ne pokušavajući povijest rekonstruirati da bude drukčija od one koja je prikazana u biblijskom izvještaju. Novozavjetni pisci u svom tumačenju Starog zavjeta pokazuju značajno slaganje s općim tokom i pojedinostima starozavjetne povijesti (vidi Dj 7; 1 Kor 10) Tipološki argumenti novozavjetnih pisaca prihvaćaju povijesnu vjerodostojnost osoba, događaja i institucija kao tipove povijesne stvarnosti (vidi 1 Kor 10,1-11; Rim 5;12-21; 1 Pt 3,18.22).

Jednako tako, u suprotnosti većini današnjih kritičkih znanstvenika, ali u skladu s novozavjetnim piscima u njihovom tumačenju Starog zavjeta, biblijski utemeljena heremeneutika prihvaća takvima kakvi jesu biblijske izvještaje o stvaranju svijeta u u nizu od šest doslovnih dana, od po dvadeset i četiri sata (Post 1 i 2), i o stvarnom, sveopćem potopu (Post 6–9). Ona također prihvaća povijesnost izvještaja o patrijarsima (Post 12–50), izlazak iz Egipta u petnaestom stoljeću prije Krista (Izlazak–Ponovljeni zakon; 1 Kr 6,1), osvajanje Kanaana (Jošua 1–12) i druge povijesne tvrdnje Pisma, uključujući i natprirodne, čudesne događaje u Starom kao i u Novom zavjetu.

2. Pitanja uvoda

Pri unutarnjoj biblijskoj hermeneutici biblijskih pisaca pažnju posvećujemo “pitanjima uvoda” (datumu, autorstvu i životnoj sredini biblijskih knjiga); ova pitanja postaju ponekad vrlo važna za argument nadahnutog pisca. Tamo gdje ih u tekstu nalazimo, iskaze prihvaćamo kao istinit prikaz autorstva, kronologije i životne sredine. Na primjer činjenica da je David pisac Psalma 110 (kako ga nalazimo u naslovu psalma) od najveće je važnosti za Isusov argument vezan uz Njegovo mesijanstvo (Mt 22,41-46). Činjenica da je David autor isto je tako važna za Petrovu propovijed na Pedeseticu, jer je preokao Mesijino uskrsnuće (Dj 2,23-35). “Životna sredina” Abrahamova opravdanja vjerom u izvještaju u Postanku značajna je za Pavlov argument kojim je Rimljanima pokazao da se to dogodilo prije Abrahamova obrezanja (Rim 4,1-12).

Nasuprot tvrdnjama velikog dijela suvremenih biblijskih kritičara, biblijski zasnovana hermeneutika prihvaća da je Mojsije pisac Petoknjižja, a da ono nije kasnija redakcija različitih izvornih dokumenata (vidi Izl 24,4.5; 34,27; Pnz 31,9.11; Još 1,7.8; 1 Kr 2,3). Izaiju smatra piscem cijele knjige (Iz 1,1; vidi Mt 3,3; 8,17; 12,17-21). David je pisac psalama koje natpisi pripisuju njemu ili ih novozavjetni pisci proglašavaju Davidovim (73 psalma; Mt 22,41-46; Dj 2,25-35; i dr.). Salomon je pisac većine Izreka, Pjesme nad pjesmama i Propovjednika (Izr 1,1; 10,1; 25,1; Pj 1,1; Prop 1,1.12.13). Daniel, zarobljenik i državnik u Babilonu u šestom stoljeću, pisac je knjige koja nosi njegovo ime (Dn 8,1; 9,2; vidi Mt 24,14). Zaharija je napisao cijelu knjigu koja nosi njegovo ime (Zah 1,1). Apostol Petar je bio pisac Druge Petrove poslanice (2 Pt 1,1), a Ivan, pisac Evandjelja, napisao je i Apokalipsu (Otk 1,1-4).

Treba reći da u nekima od biblijskih knjiga ne nalazimo ime pisca, vrijeme ili povijesne prilike za vrijeme pisanja. Najbolje rješenje za pitanja uvoda u ovim knjigama mora, u svjetlosti dostupnih vanbiblijskih dokaza, biti utemeljeno na svim poznatim biblijskim podacima i sukladno s njima.

3. Povijesna pozadina

Povijesnu pozadinu za bilo koji ulomak pružaju podaci izneseni u Pismu i izvanbiblijski izvori. Zbog toga je za prikaz povijesne sredine Svetog pisma od najveće važnosti poznavanje cjelokupne svete povijesti, kao i sredine u kojoj se svaki pojedini događaj odigrao. Ovo je važno za razumijevanje kasnijih aluzija na protekle događaje. Na primjer, kad govori kako je “Mojsije podigao zmiju u pustinji” (Iv 3,14), Isus se jasno poziva na Brojeve 21,4-9. Isto tako, kad čitamo da rijeka Eufrat presušuje (Otk 16,12), moramo držati na umu pad Babilona koji je

prorečen u Jeremiji 51 i ostvaren skretanjem rijeke Eufrat da tako otvori put Medijcima i Perzijancima.

Materijal za povijesnu sredinu u Svetom pismu povećan je obiljem drevne literature. Posebno su korisni apokrifi i pseudoepigrafi, kao i targumi i kasniji rabinski materijali. Pojedini pisci, kao Filo i Josip Flavije, također pridonose boljem razumijevanju Svetog pisma.

U proteklih dvije stotine godina arheološka otkrića na Bliskom istoku osvijetlila su osobe, događaje i život u biblijska vremena. Tekstovi pronađeni u Mari, Nuzi i Ebli osvjetljavaju različite običaje iz razdoblja patrijaraha. Premda se u Mojsijevim zakonima visoko mjerilo moralnosti i utemeljenost Zakona u karakteru božanskog zakonodavca razlikuje od drugih kodeksa onog vremena, njegovi zakoni pokazuju sličnost s kodeksima iz drugog tisućljeća prije Krista, kao što je Hamurabijev. Iako je njihov sadržaj jedinstven, struktura biblijskih Saveza između Boga i ljudskih bića nalik je podaničkim ugovorima između hetitskih gospodara i njihovih vazalnih kraljeva u drugom tisućljeću prije Krista. Babilonski dokumenti pisani klinastim pismom pokazuju zašto je "kralj" Baltazar mogao Danielu ponuditi samo treće mjesto u kraljevstvu (Dn5,29): njegov otac Nabonid još je uvijek bio legitimni, premda odsutni kralj Babilona.

Jednako tako je razumijevanju Novog zavjeta jako pomoglo poznavanje vjersko-društvenopolitičkog stanja u judaizmu i u rimskome svijetu prvog stoljeća u kome je pisan Novi zavjet. Na primjer, rasprave između Isusa i farizeja osvjetljava proučavanje struja u židovstvu. Športske igre u 2. Timoteju 4,6-8 i trijumfalni ulazak imperatora u 2. Korinćanima 2,14 postaju jasniji kad ih gledamo u okviru običaja onog vremena.

U povijesnu pozadinu treba uključiti mnoge druge čimbenike: kronologiju – kad se nešto zbilo – i geografiju – gdje se zbilo; sve to pridonosi razumijevanju Svetog pisma. Osim toga, pozornost zaslužuju i utezi, mjere i novčani sustavi. Između ostalog treba voditi računa o sljedećem: hebrejskom kalendaru i ciklusu blagdana, biljnom i životinjskom svijetu, urbanizaciji, vojnim taktikama, klimi i poljodjelstvu.

4. Prividna neslaganja s nalazima svjetovne povijesti

Stoljećima su biblijski znanstvenici sumnjali u točnost i vjerodostojnost brojnih povijesnih pojedinosti u biblijskom izvještaju, kao što su povijesnost izlaska iz Egipta i osvajanje Kanaana te postojanje Darija Medijca spomenutog u Danielovoj knjizi. Važno je zamijetiti da su, prije svega, zahvaljujući dubljem proučavanju nestale mnoge od ovih navodnih povijesnih netočnosti u Pismu. Na primjer, znanstvenici su do kasno u devetnaestom stoljeću isticali kako Hetiti, spomenuti u Bibliji (Post 15,20 i drugi), nikad nisu postojali. A onda su iskapanja u prvim desetljećima dvadesetog stoljeća otkrila dokaze o postojanju čitave hetitske civilizacije. Tako su mnogi znanstvenici u devetnaestom stoljeću tvrdili da su običaji iz razdoblja patrijaraha anakronični; no otkrića iz doba patrijaraha u Nuzi, Mari, Ebli i drugim mjestima pokazala su da postoje paralele gotovo svim običajima prikazanim u izvještajima o patrijarsima. Također se pokazalo da se izvještaj o izlasku iz Egipta može dobro uklopiti u povijest osamnaeste egipatske dinastije. Nedavno ponovno provedena analiza podataka koje su dala iskapanja drevnog Jerihona, pokazala je (suprotno ranijim zaključcima i zajedničkom mišljenju suvremenih znanstvenika nastalom kao posljedica iskapanja) da je grad razoren oko 1410. pri. Kr. i da se pojedinosti oko tog razaranja savršeno uklapaju u biblijski izvještaj. Isto su tako analize medijsko-perzijskih izvještaja pokazale da u povijesnom izvještaju ima prostora za Darija Medijca.

Dosad nisu riješena sva prividna neslaganja između biblijskog izvještaja i nalaza svjetovne povijesti. Biblijski utemeljena hermeneutika uključuje i vjeru u povijesnu

vjerodostojnost Pisma i uvjerenje da će i u ovim točkama, kao u mnogim drugima, dodatno arheološko ili povijesno proučavanje smanjiti ova neslaganja. Istodobno, važno je da Sveto pismo ne robuje pronalascima svjetovne znanosti. Mnoge izvještaje u Pismu svjetovna povijest nikad neće potvrditi – posebno čuda koja nisu ostavila tragova. Na kraju kažimo da biblijske događaje ne primamo zato što ih potvrđuje svjetovna povijest, već zato što su zapisani u pouzdanoj Božjoj Riječi.

5. Prividna neslaganja u paralelnim biblijskim izvještajima

U povijesnom materijalu Svetog pisma, posebno u starozavjetnim knjigama Samuelova/Kraljevi i Ljetopisi te novozavjetnim Evanđeljima, paralelni izvještaji ponekad pokazuju razlike u pojedinostima ili naglašavanju (na pr. Mt 21,33-44; Mk 12,1-11 i Lk 20,9-18). U rješavanju ovih prividnih neslaganja može nam pomoći nekoliko načela.

a. Prepoznamo različite namjere različitih pisaca. Četiri su Evanđelja pisana s pomalo različitim općim ciljevima i planom. Matej često slaže svoj materijal po predmetima, a ne kronološkim redom. Marko o Isusovom djelovanju izvještava gotovo u jednom dahu. Luka kao da Isusa prikazuje neznabošcima. A Ivanovo je Evanđelje jedinstveno – pisano je, priznaje, da potiče vjeru.

b. Shvatimo da svaki pisac iznosi dijelove događaja koje treba kombinirati s drugim izvještajima da bismo dobili cjelinu. Paralelni izvještaj o Davidovoj kupovini gumna na brdu Moriji (2 Sam 24,24; 1 Ljet 21,25) daje različitu svotu koja je plaćena i različito ime vlasnika. No oba opisa ne moraju proturječiti. Pedeset srebrnih šekela plaćeno je za dva vola i drvena kola (a vjerojatno i mali komad stvarnog tla gumna), dok je šesto zlatnih šekela plaćeno “za ono mjesto”, dakle za cijeli posjed. Arauna i Ornan su jednostavno dva načina izgovora istog imena.

Drugi slučaj: paralelni uvodi u Isusovu Propovijed na Gori, kako su ih zapisali Matej i Luka, na prvi pogled kao da proturječe. Matej za Isusa kaže da se “uspe... na goru” (Mt 5,1), dok Luka kaže da Isus “siđe s njima i zaustavi se na nekoj visoravni” (Lk 6,17). Ellen White kombinira oba teksta i Markovo svjedočanstvo kao dio šireg prizora: “Nekon rukopolaganja apostola [na brdu, Mk 3,13], Isus je zajedno s njima pošao na obalu mora. Tu se narod počeo okupljati još od ranog jutra... Na uzanoj obali nije bilo čak ni mjesta za stajanje na kojemu bi Njegov glas mogao dosegnuti sve one koji su Ga željeli čuti, pa ih je Isus poveo natrag na padinu brijega. Spustivši se na zaravan koja je bila prijatno mjesto za okupljanje mnoštva, On sam sjeo je na travu, a učenici i mnoštvo slijedili su Njegov primjer.” (*Čežnja vjekova*, str. 245.246) Među druge primjere prikladnog i mogućeg usklađivanja opisa u Evanđeljima možemo ubrojiti paralelne izvještaje o bogatom mladiću (Mt 19,16-30; Mk 10,17-31; Lk 18,18-30), slijepom prosjaku (Mt 20,29-34; Mk 10,46-52; Lk 18,35-43) i okružju uskrsnuća (Mt 28,1-15; Mk 16,1-8; Lk 24,1-11; Iv 20,1-10).

c. Shvatimo da povijesna vjerodostojnost ne zahtijeva identičnost različitih izvještaja. To što pisci Evanđelja rabe različiti jezik dokaz je njihove neovisne autentičnosti i poštenja. Matej navodi prve dvije Isusove molitve u Getsemanskom vrtu koje sadrže istu misao, ali izrečenu malo drukčijim riječima, a onda u Mateju 26,44 izvješćuje da je “i treći put molio onim istim riječima”.

d. Shvatimo da su se prihvaćeni običaji za pisanje povijesti u prvom stoljeću razlikovali. Pisci često rabe “fenomenološki” ili “promatrački” jezik, ilustriran izrazima svakodnevnog jezika kao “kad sunce zađe” ili “četiri ugla” ili “do kraja zemlje”, a da pritom ne misle na geocentričnu kozmologiju ili ravnu Zemlju. Često rabe približne brojeve, kao na primjer kad govore o onima koji su pomrli pod Sinajem (1 Kor 10,8; usp. Bro 25,1-18). Ne smijemo očekivati veću preciznost no što je bila uobičajena u biblijsko vrijeme.

e. Prihvatimo činjenicu da su se neka slična Isusova čuda i kazivanja zapisana u paralelnim Evanđeljima mogla zbiti u različito vrijeme. U Isusovoj službi tijekom tri i pol godine besumnje je bilo ponavljanja učenja i udvostručavanja čuda. Jedan primjer je kad je nahranio 5000 i 4000 ljudi. Možda bismo došli u iskušenje da ova dva različita izvještaja smatramo istim događajem, da sm Isus nije o njima govorio kao o dva odvojena slučaja (Mt 16,9.10).

f. Prihvatimo činjenicu da u Svetom pismu postoje neke manje greške u pisanju. Ovo je posebno vidljivo iz pisanja brojeva u paralelnim izvještajima u Samuelovim knjigama, Kraljevima i Ljetopisima. Proučavanje teksta može pripomoći određivanju najboljeg teksta.

g. Priznajmo da je ponekad potrebno odložiti prosudbu o nekim prividnim neslaganjima dok ne budemo imali više informacija. Primjer su kronološki podaci o kraljevima u Izraelu i Judi u knjigama o Kraljevima i Ljetopisima. Činilo se da na tom području postoji beznaдна zabuna dok Edwin Thiele svojom doktorskom disertacijom, objavljenom pod naslovom *The Mysterious Numbers of the Hebrew Kings* (1951; revidirano izdanje 1983), nije pokazao kako primjena četiriju osnovnih načela kronološkog računanja potpuno sinkronizira biblijske brojeve i izvanbiblijske podatke.

Kad se radi o pitanjima vezanim uz uvod i povijesnu pozadinu *The Seventh-day Adventist Bible Commentary* je izuzetno vrijedan izvor materijala. U uvodnim člancima svakog sveska i u uvodu svake biblijske knjige izvanredno dobro su obrađeni podaci o autoru, datumu i životnoj sredini, dosljedno prihvaćajući tvrdnje i podatke Svetog pisma o njima onakvima kakvi jesu, a istodobno pozivajući se na arheološke, geografske, kronološke i kulturne podatke za osvjetljavanje biblijskog izvještaja.

C. Književna analiza

Da bismo mogli pravilno protumačiti Bibliju, moramo znati da književni kontekst Svetog pisma nije manje važan od povijesnog. Sveto pismo nije samo povijesna knjiga, već i umjetničko književno djelo. Zahvaljujući nedavno provedenim istraživanjima biblijski stručnjaci sve veću pozornost posvećuju književnim karakteristikama i metodama Pisma.

Samo Sveto pismo pruža brojne jasne i izvedene pokazatelje svojih književnih kvaliteta i važnosti njihova prepoznavanja kao dijela hermeneutičke zadaće.

1. Granice ulomka

Jedna od prvih zadaća tumačenja određenog ulomka u njegovom neposrednom književnom kontekstu jest prepoznati njegove granice. Ovo je neophodno da bismo mogli shvatiti cjelovitu misao koje je ulomak samo dio. Tek onda možemo odrediti što dolazi prije, a što poslije, i bolje razumjeti kako se ovaj dio uklapa u cjelinu nadahnutog dokumenta.

Premda podjela Biblije na retke i poglavlja ne potječe iz biblijskih vremena, biblijski pisci često pružaju pokazatelje granica ulomka i u svojim tumačenjima prethodnih spisa pokazuju da su svjesni neupadljivih cjelina Svetog pisma. U Postanku, na primjer, knjiga je lijepo podijeljena na deset dijelova, a svaki prepoznamo po frazi “ovo je povijest...” ili “ovo su potomci...” U Psalmima, uz podjelu na pojedinačne psalme, niz psalama sadrži pokazatelje podjele na odsjeke: (1) kitice s pripjevom (P 42,6.12; 43,5) ili (2) riječselah (71 put u Psalmima; Ps 46,4.8.12) ili (3) akrostih (kao Psalm 119, u kojemu nakon određenih stihova sljedeći ulomak počinje novim slovom hebrejske abecede).

Do vremena Novog zavjeta Petoknjižje (a vjerojatno i Proroci) bilo je podijeljeno u male ulomke koji su se svake subote čitali u sinagogi (usp. Dj 13,15.27; 15,21). Isus je bio svjestan ovih podjela Tore kad se pozvao “na mjestu o ‘grmu’” (Lk 20,37; usp. Izl 3,3-6). Ako slijedimo jasne naznake biblijskih pisaca i pažljivo ispitamo njihove spise, možemo odrediti književne i

logične granice ulomka koji razmatramo. Na primjer, zapis Isusovih kazivanja i aktivnosti prirodno se dijeli na ulomke ili perikope. Nedavno provedena istraživanja pomažu u podjeli neke knjige ili dijela Biblije na prirodne dijelove, a onda i u razgraničenju i analiziranju pojedinih ulomaka.

2. Književne vrste

Pri proučavanju bilo kojeg pisanog djela – a ovo važi i za Bibliju – od najveće je važnosti zaključiti koju vrstu književnosti razmatramo. Ovdje se radi o općenitim kategorijama kao što su poezija i proza, i posebnim književnim vrstama kao što su pravni dokumenti, pisma, himne, ljubavne pjesme, životopisi i slično. Različiti književni oblici imaju različite funkcije, a u svakom od njih obično su upotrijebljeni određeni osnovni stilovi. Uspoređivanje različitih primjera književnosti iste vrste pokazuje uobičajene stilove, a isto tako i jedinstvene značajke i naglaske svakog od njih. Prepoznavanjem književnog oblika lakše je dobiti ispravno tumačenje.

Često biblijski pisci svoje pisane materijale označavaju pojmovima određenih književnih vrsta. Glavne književne vrste koje Sveto pismo poznaje obuhvaćaju: “povijest”/ “plemenski popis”/ “izvještaj” (hebrejski *toledot*, Post 2,4 i još četrnaest puta u Postanku), blagoslove na smrtnoj postelji (Post 49: Pnz 33), zakone (propise, uredbe, sudove; Izl 21,1 Pnz 4,44.45), pravne ugovore (Post 21,22-32; 26,26-31; Još 9,15; 1 Kr 5,6-12), sklapanje i obnovu saveza (na pr. Izl 24; cijeli Ponovljeni zakon; vidi Pnz 29,1.14.15; Još 24), zagonetke (Suci 14,10-18), kraljevske ukaze (Ezr 6,3-12; 7,11-26), pisma (2 Sam 11,15; 1 Kr 21,8-10; 2 Kr 5,5.6; 10,1-3), psalme (različite vrste kako je naznačeno u podnaslovima) ili pjesme (Pj 1,1), molitve (Ps 72,20; Dn 9,4-19), poslovice (Izr 1,1; 10,1; 25,1), proročanstva ili “bremena” (hebr. *massa*, Nah 1,1; Hab 1,1; Mal 1,1), viđenja (Dn 8,1.2; Ob 1), zavjetne parnice (hebr. *rib*, Iz 3,13; Hoš 4,1; Mih 6,1), tužaljke ili naricaljke (hebr. *qinah*, Ez 27,32; Am 5,1; Tužaljke), evanđelja (Mk 1,1), prispodobe (Mk 4,2), “poredbe” (grčki *paroimia*; Iv 10,6; 16,25), poslanice (Rim 16,22; 1 Kor 5,9; 2 Pt 3,1.16) i apokalipse (*apokalypsis* ili Ivanovo Otkrivenje; Otk 1,1).

a. Proza. Biblijski pisci, kao što smo upravo naveli, jasno su identificirali i označili mnoge prozne književne vrste. Druge koje su analizirane suvremenim proučavanjem obuhvaćaju oblike kao što su govori ili propovijedi (Još 23 i 24; 1 Sam 12; 1 Kr 2,1-9; Jr 7), popisi (Post 10; Još 15–19; Bro 33; 1 Kr 4,7-19) i kulturni propisi (Lev 1–7). Od posebnog je značaja biblijska naracija koja obuhvaća vrste kao što su povijest (Jošua sve do Druge knjige Ljetopisa, Djela), izvještaji ili anali (1 Kr 11,41; 14,19.20), autobiografije (Ezra i Nehemija), izvještaji o snovima i viđenjima (Post 37,5-10; 40,9-19; 41,1-7; Zah 1–6) i proročke autobiografije (Iz 8,1-3; Jr 36; Dn 1–6).

Nedavna istraživanja usmjerena su posebno na naracije kao vrstu književnosti koja zahtijeva složeno umijeće. Premda je većina suvremenog kritičkog proučavanja sklona naracije (pripovijedanje) smatrati tvorevinama mašte, istraživač Biblije koji prihvaća izvještaj kao stvarnu povijest, može imati koristi od pažljivog istraživanja kako je nadahnuti pisac oblikovao svoje izlaganje dabi istaknuo važne točke. Osnovni elementi naracije, koji su potrebni za razumijevanje “tijeka” izvještaja, obuhvaćaju: postojanje pisca (ili nevidljivog govornika) i čitatelja, opći pogled ili perspektivu, redosljed zbivanja i njihove međusobne odnose (“vrijeme pripovijedanja”), zaplet, osobe i njihovu karakterizaciju, sredinu i načine komentiranja ili retoriku koja se koristi pri iznošenju.

b. Poezija. Pjesnički dijelovi Svetog pisma (približno 40 posto Staroga i različiti dijelovi Novog zavjeta) u mnogim suvremenim izdanjima Biblije prikazani su u stihovima. Biblijska poezija ima posebne značajke kojima moramo ukratko posvetiti pozornost.

Glavna značajka hebrejske poezije je “paralelizam” ili “misaona rima” (nasuprot “zvučnoj rimi”). Poetski paralelizam je tradicionalno podijeljen na tri glavne vrste: (1) sinonime, u kojima dva reda pjesme ponavljaju sličnu misao (Ps 1,2,5; 103,10); (2) antiteze, u kojima dva reda iznose suprotne ideje (Ps 1,6; 37,21 i mnoge poslovice) i sinteze, u kojima drugi red predstavlja dodatak prvome uz pomoć dovršenja, proširenja ili pojačanja (Ps 2,6; 103,11). Ova osnovna značajka hebrejske poezije očita je u suvremenim prijevodima kao i u izvornom jeziku.

Hebrejska poezija uz to ima i metar, premda on nije tako jasno definiran kao u grčkoj poeziji. Metar definiraju posebni naglasci, svaka se naglašena hebrejska riječ broji kao jedan. Posebna vrst metra je *qinah* ili “tužaljka” koja ima red s tri posebna naglaska nakon kojega slijedi red s dva naglaska (3:2). Mnogi od psalama “tužaljki”, u kojima pisac upućuje Bogu bolne molbe za pomoć, i zapravo cijela knjiga Tužaljki, imaju ovaj “dugi-kratki” metar, za koji neki smatraju da je “dugo udisanje i kratko izdisanje” onoga koji jadikuje. Metrički element poezije nije toliko vidljiv u prijevodu, premda je dugi-kratki metar često preveden u duge i kratke redove stiha.

Biblijski pisci su se služili mnogim drugim književnim sredstvima i stilističkim elementima, posebice u poetskim dijelovima Svetog pisma. Često nalazimo uporabu oblika *inclusio* ili “konstrukciju ovitka” (isti izraz na početku i na kraju: Psalmi 8 i 103), akrostiha (stihovi ili skupine stihova počinju slovima abecede: Psalmi 9, 10, 25, 34, 119, 145), poredbe (uz riječsličan ili kao: Hoš 7,11), metafore (jedna stvarnost stoji za drugu: Ps 23,1; Hoš 10,1; Iv 10,7.9.11), sinagoge (dio se uzima za cjelinu; Iz 52,1.2), onomatopeje (riječi koje zvuče kao ono što opisuju: Jr 19,1.10; Iz 17,12.13; Ps 93,4), asonance (ponavljanje samoglasnika: Iz 5,7), paronomazije (igre riječima: Am 8,2.3; Mih 1) i personifikacije (Izr 8). Svi ovi književni elementi pridonose oblikovanju vijesti.

Svaka od ovih posebnih književnih vrsta ima posebne karakteristike koje su često značajne za tumačenje prenesene poruke. Književni oblik i teološko tumačenje idu ruku pod ruku: identificiranje i razumijevanje književne vrste omogućit će pojasniti namjeravano teološko značenje.

Više književnih oblika (prisprodođe, proročanstva i apokalipsa) uključuju prošireno značenje ili ispunjenje, o kojem će biti riječi u dijelu o teološkom kontekstu i analizi (vidi III. E. 3).

3. Književna struktura

Književna struktura, kako ulomka tako i njegovog većeg književnog okvira, važna je za analizu. Ona često daje ključ za tijek misli ili središnje teološke teme.

U proznim dijelovima Svetog pisma, kao što su novozavjetne Poslanice, korisno je načiniti skicu ulomka, organiziranjem glavnih jedinica informacija pod naslove i podnaslove. U takvoj skici možemo nazrijeti značajne misaone uzorke. Mnogi od koraka rabljenih pri uspostavljanju granica ulomka (vidi III, C. 1) korisni su i pri identificiranju malih uzoraka unutar jednog odsjeka.

Temeljita analiza biblijskog materijala pokazuje da su biblijski pisci često pažljivo strukturirali retke, poglavlja, knjige, pa čak i blokove knjiga u umjetničko književno djelo. Često književna struktura slijedi temeljne elemente književnog oblika ulomka. Tako, na primjer, parnica povezana s proročkim savezom (hebr. *rib*) obično sadrži određene elemente; književna struktura Miheja 6 (koju prorok posebno označava kao *rib*, Mih 6,1.2) slijedi ovaj temeljni uzorak podizanja parnice.

Posebnu pozornost zahtijevaju dvije vrste književne strukture koje se temelje na pjesničkom paralelizmu. Uobičajeno sredstvo književnog strukturiranja jeste “paralelizam

blokova” ili “panelsko pisanje” koje slijedi uzorak sinonimnog paralelizma u pojedinim pjesničkim stihovima. Nalazimo da su “paralelizam blokova” ili “panelsko pisanje” tehnika strukturiranja biblijskih knjiga kao što su Jošua i Jona: redosljed prve polovice knjige ponovljen je u drugoj polovici. Drugo uobičajeno sredstvo književnog strukturiranja u Svetom pismu je obrnuti paralelizam (ili čijazam; dobio je ime po grčkom slovu *chi* u obliku slova X) koji slijedi uzorak antitetičkog paralelizma u manjim jedinicama dva reda pjesme koji slijede jedan za drugim. Primjer uzorka čijazma ABCB¹A¹ u jednom retku prisutan je kao u “zrcalu” kod spominjanja gradova u Amosu 5,5:

- A. Ne tražite *Betela*,
- B. ne idite u *Gilgal*,
- C. ne putujte u Beer-Šebu,
- B¹ jer će *Gilgal* biti odveden u izgnanstvo,
- A¹ a *Betel* će se prometnuti u ništa.

Ovaj smo redak analizirali kao dio veće čijastičke strukture koja obuhvaća Amos 5,1-17, a ona je opet dio još većeg čijazma, cijele Amosove knjige. Čijastičke strukture nalazimo u više od pedeset pojedinačnih psalama, kao i u dijelovima Pisma koji obuhvaćaju nekoliko poglavlja (izvještaj o potopu u Post 6–9; Propovijed na Gori, Mt 5–7 i Heb 6–10). U nedavno provedenim studijama nađene su čijastičke strukture kod čitavih biblijskih knjiga i blokova knjiga.

Uporabom čijastičke strukture biblijski pisac često pokazuje što je od posebne važnosti za nadahnutog pisca, budući da je vrhunski naglasak stavljen usred čijazma. Na primjer u Psalmu 92, u Pjesmi za subotu, na svakoj strani srednjeg stiha nalazi se po sedam stihova, a svaki od njih sadrži po par redova u poetskom paralelizmu; no središna potvrda psalma: “A ti, Jahve, dovijeka uzvišen ostaješ” (r. 9), stavljena je usred čijazma i u pjesmi nema odgovarajućeg paralelnog reda. Time je istaknut vrhunac psalma, kako u književnoj strukturi tako i u teološkom značenju.

Paralelne strukture u Svetom pismu često osvjetljavaju tekst dijelovima strukture koji se slažu ili ponavljaju. Ono što je jasno u prvoj polovici strukture može pomoći u rasvjetljavanju odgovarajućih strukturalnih elemenata u drugoj polovici. Tako na primjer čijastički raspored u Zahariji omogućuje potvrditi mesijanski karakter najvažnijih ulomaka zato što su strukturalni elementi koji se s njima slažu očito mesijanski. I u Hebrejima 6,17-20 spominjanje Isusova ulaska “iza zastora” objašnjeno je usporedbom s odgovarajućim strukturalnim elementom Isusova ulaska “kroz zastor” u Hebrejima 10,19.20; ovo jasno pokazuje da oba teksta govore o svečanom otvaranju nebeskog Svetišta.

Tumač ne smije u tekst unijeti strukture koje u njemu ne postoje. Iz samoga teksta mora proisteći rigorozna kontrola kako bismo bili sigurni da onaj koji proučava Bibliju tom materijalu umjetno ne nametne neku skicu ili strukturu. U ove se unutarnje kontrole ubrajaju slične odgovarajuće *teme*, koncepti ili motivi, i što je važnije, odgovarajuće *ključne riječi* i grozdovi riječi. Što su verbalne i strukturalne paralele određenije, to možemo biti sigurniji da struktura odgovara ulomku. Međutim, nije uvijek moguće odrediti je li pisac svjesno radio na strukturi ili je ona bila toliko dio njegova književnog pristupa da se pojavila spontano ili je potekla izravno od Božjeg nadahnuća.

D. Analiza redak po redak

Konačni cilj proučavatelja Biblije je doprijeti do jasnog, razumljivog i otvorenog značenja Svetog pisma. Na osnovi načela jasnoće Pisma (vidi II. C. 3) trebamo prihvatiti tekst u njegovom prirodnom smislu, dok ne postoji jasan dokaz da se biblijski pisac koristio slikovitm

jezikom Na primjer, u Otkrivenju 1,7 gdje Ivan piše da Isus "dolazi s oblacima i gledat će ga svako oko" (DF), kontekst ukazuje na stvarne oblake, a ne slikoviti prikaz "nevolja" ili neko drugo simbolično značenje. (O prepoznavanju i tumačenju simbola vidi III,.E.3.a.)

U nastojanju da shvati prirodni smisao nekog biblijskog ulomka, tumač mora pažljivo analizirati svaki redak, obraćajući pozornost na važne elemente gramatike i sintakse (konstrukciju rečenice) i na značenje ključnih riječi u kontekstu.

1. Gramatika i sintaksa

Novozavjetni pisci primjerom pokazuju kako im je stalo da vjerno prenesu gramatičko-sintaktičke konstrukcije starozavjetnog izvornika i tako značenje starozavjetnog teksta jasno iznesu novozavjetnim čitateljima. Odličan primjer osjetljivosti na gramatiku i sintaksu kod novozavjetnog pisca je citiranje Psalma 45,7.8 u Hebrejima 1,8.9. Apostol prepoznaje da hebrejski izvornik ukazuje na Onoga tko je Bog, a istodobno Ga je Bog pomazao, i time nagoviješta odnos između Oca i Sina u Trojstvu ("Prijestolje tvoje, Bože,... zato te Bog, tvoj Bog, pomazao..."). Drugi je primjer kad Isus i novozavjetni pisci citiraju Psalam 110,1 (Mt 22,44 i sinoptičke paralele; Dj 2,34.35; Heb 1,13). Nadahnuti tumači su jasno shvatili mesijanski element iz sintakse Davidovih riječi. "Riječ Jahvina [Otac] Gospodinu mojemu [Sinu]: 'Sjedi mi zdesna.'"

Slijedeći biblijske prethodnike, suvremeni tumač treba obratiti pozornost na gramatiku i sintaksu ulomka kojega razmatra da bi shvatio njegovo značenje. Za to je korisno pogledati formalni prijevod (riječ po riječ) ulomka da dobijemo osjećaj za rečeničnu konstrukciju i zamijetimo sve što bi bilo neobično ili teško u gramatici ili sintaksi.

Temeljito poznavanje hebrejske, aramejske i grčke gramatike i sintakse je, naravno, idealno, ali danas nam je na raspolaganju niz pomagala za proučavanje, koja tumača uvode u osnovne značajke hebrejskog i grčkog verbalnog sustava i druge jedinstvene gramatičke značajke svakog jezika, i pružaju analitički ključ za cijeli Stari i Novi zavjet s gramatičkom i leksičkom informacijom riječ po riječ te engleskim prijevodom. Priprema gramatičkog dijagrama ili sintaktičkog prikaza zasnovanog na izvornom jeziku ili suvremenim izdanjima pomoći će nam da shvatimo tijek misli u ulomku. Takve mehaničke skice mogu, na primjer, biti posebno korisne za novozavjetne Poslanice u kojima je konstrukcija rečenice vrlo često jako složena.

2. Proučavanje riječi

Brojni primjeri u Svetom pismu pokazuju brigu novozavjetnih pisaca da vjerno prenesu značenje ključnih riječi nekog starozavjetnog teksta. Pogledajmo Pavlovu uporabu teksta "Pravednik će živjeti od vjere" (Rim 1,17 citira Hab 2,4); Matejev izbor riječi *parthenos* iz LXX, "djevica" (Mt 1,23), kako bi najbolje predstavio hebrejsku riječ *almah* iz Izaije 7,14 i Kristovu uporabu riječi "bogovi" (Iv 10,34 kao citat Ps 82,6).

Slijedeći novozavjetne prethodnike, suvremeni tumač mora prići pažljivom proučavanju ključnih riječi u ulomku kojega razmatra. Ovakvo proučavanje riječi danas je mnogo bitnije, pa i važnije, jer biblijski hebrejski, aramejski i grčki koine jezik više nisu živi jezici. Temeljito proučavanje neke riječi u ulomku obuhvaća istraživanje njezine etimologije, korijensko značenje, broj i raspodjelu njezina pojavljivanja u Svetom pismu, njezin semantički domet, osnovna značenja, derivacije i izvanbiblijsku uporabu. Ovu riječ treba proučavati u njezinom mnogostranom kontekstu: u kulturalnom, lingvističkom, tematskom i kanonskom okružju.

Na sreću, dosta tog materijala od istraživanja nalazimo u teološkim rječnicima i rječnicima koji pokrivaju osnovni vokabular Starog i Novog zavjeta. Analitička konkordancija omogućava pregled svih pojavljivanja jedne riječi u izvornim jezicima i proučavanje njezine raznolike uporabe.

Istodobno je od najveće važnosti zapamtiti da je konačni odrednik značenja neke riječi neposredni kontekst u kojemu se riječ ili fraza nalaze. Na primjer izraz “anđeo Gospodnji” u Starom zavjetu ponekad se odnosi na stvoreno anđeosko biće, ali postoje brojni slučajevi u kojima neposredni kontekst pokazuje da se radi o božanskom biću, naime o predutjelovljenom Sinu Božjem (Post 16,7-13; 22,11-18; Izl 3,2.4.6; Suci 13,3-22). Uz to hebrejski pojam ‘*elep*’ može značiti “tisuću” ili “klan”. Neki smatraju da tekst u Izlasku 12,37 govori o šest stotina klanova, a ne o 600 000 Izraelaca koji su napustili Egipat. Premda je to teoretski moguće, Izlazak 38,25.26 izvještava o ukupnoj količini srebra koja je prikupljena od 603 550 Izraelaca za gradnju Svetišta, što je pola šekela na svakog muškarca; ovaj račun važi samo ako ‘*elep*’ znači tisuću, a ne klan.

Neki primjeri proučavanja riječi koje čine ključnu razliku u biblijskoj doktrini su riječi kao “zauvijek” (hebr. ‘*olam*, grčki *aionios*), koja ne znači “bez kraja” u smislu patnje zlih u paklenom ognju; “kajanje” od strane Boga (*naham*, “žaliti, pokrenut na sažaljenje, smekšati se), a koje se razlikuje od čovjekovog “kajanja” (*šub*, “okrenuti se, pokajati”) i *ta hagia*, “svetinja”, u Hebrejima 9,8 gdje slijedi redovnu uporabu u LXX i odnosi se na *cijelo* Svetište, a ne samo na Svetinju nad svetinjama. Na kraju glagol *enkainizo* u Hebrejima 10,20 – koji je u LXX tehnički izraz za “ustoličenje” Svetišta (Bro 7,10.11.84.88) – podrazumijeva da je Krist prigodom svog uzašašća ušao u nebesko Svetište da uspostavi njegovu službu, a ne da to bude početni dan Njegove posredničke službe.

E. Teološka analiza

Biblijski pisci daju obilje dokaza za određivanje teološke poruke nekog ulomka kao dijela hermeneutičkog postupka. Na primjer Isus razotkriva dalekosežne teološke posljedice Dekaloga u svojoj Propovijedi na Gori (Mt 5,17-28). Jeruzalemski sabor je istaknuo teološku važnost Amosa 9,11.12 – da neznabošci ne moraju postati Židovi da bi mogli postati kršćani (Dj 15,13-21). Pavao vidi teološku suštinu grijeha u različitim starozavjetnim ulomcima (Rim 3,8-20) i pravednost vjerom u svom tumačenju Postanka 15,6 i Psalma 32,1.2 (Rim 4). Petrova propovijed na Pedeseticu (Dj 2) ocrta teologiju uspostavljanja eshatologije nađene u Joelu 2, a njegova Poslanica istražuje teološke dimenzije Mesijina djela pomirenja kako je prikazano u Izaiji 53 (1 Pt 2,21-25).

1. Metode teološkog proučavanja

Sukladno onome što su Isus i novozavjetni pisci učinili u svom tumačenju starozavjetnog Pisma, postoji niz plodnih metoda za razumijevanje teološke poruke Svetog pisma.

a. Pristup knjiga po knjigu. Nadahnuti pisci kao što je bio Ivan, pisac Otkrivenja, pozivaju čitatelje da proučavaju jednu cijelu biblijsku knjigu (Otk 22,18.19). Svaki se biblijski pisac postarao za jedinstvenu perspektivu u okviru cjelovitog sklada biblijske istine. Stoga se i te kako isplati proučiti čitavu jednu knjigu i shvatiti njezin teološki smjer. Često je potrebno višeput pročitati cijelu knjigu dok pišćeva poruka ne zaokupi pažnju istraživača i na površinu jasno izbiju različite teme, koncepti i motivi. Ponekad je poruka jedna jedinstvena glavna tema, s različitim podtemama i motivima, a u drugim slučajevima je to nekoliko paralelnih tema. Dobro je načiniti nacrt knjige, skicirajući tijekom misli biblijskog pisca. Često će u ovom procesu pomoći razumijevanje književne strukture knjige (vidi III. E. 1. e).

b. Izlaganje redak po redak. Petrove i Pavlove propovijedi (Dj 2; 3; 13) ilustriraju metodu objašnjavanja nekog biblijskog ulomka redak po redak. U ovakvom proučavanju istaknuta su osnovna teološka načela i istine koje proizlaze iz ulomka i danas imaju praktičnu primjenu. Važno je posvetiti pažnju jednom po jednom retku Svetog pisma, dok marljivo proučavanje i razmišljanje pod vodstvom Svetog Duha ne učini značenje jasnim.

c. Tematsko/predmetno proučavanje. Tematski pristup je jasno prikazan u Isusovom propovijedanju (Lk 24,25-27). Ovim pristupom uzimamo određene biblijske teme i dopuštamo da Pismo protumači Pismo (vidi II. C), dok o određenoj temi ne prikupimo i usporedimo sve biblijske podatke. Pritom je od najveće važnosti uporaba konkordancija i pozivanje na druge tekstove da bismo otkrili ključne riječi i koncepte. Primjeri glavnih biblijskih tema koje tako istražujemo su subota, drugi Kristov dolazak, smrt i uskrsnuće, spasenje, Svetište, pokajanje i sud.

Ponekad ovaj pristup može obuhvatiti neki trenutni životni problem, neku trenutnu potrebu, neko trenutno pitanje; tada treba naći sve što Sveto pismo govori o tom predmetu ili problemu. Ovakav način proučavanja može obuhvatiti proučavanje riječi, upotrebu biblijskih citata uz pojedine retke ili temeljito ispitivanje jednog jedinog ulomka.

U bilo kojem tematskom ili predmetnom proučavanju moramo poštovati četiri ranije iznesena načela (II. A–D). Bitno je da prikupimo *sve* što Sveto pismo govori o nekom predmetu, i to redom koji neće iskriviti njegovu vijest. Zbog načela dosljednosti Svetog pisma, prema kojem su svi dijelovi Pisma suvisli i skladni, ne možemo uzeti jedan ulomak da bismo drugi uklonili. Isto tako moramo slijediti načelo jasnoće Pisma. Kad pri tematskom proučavanju poštujemo ova načela, onda neće biti mjesta nelegitimnoj metodi “dokazivanja” tekstovima kojim ljudi prikupljaju ulomke iz različitih dijelova Pisma bez obzira na njihov izvorni kontekst, pa ih rabe da “dokažu” nešto što oni ne uče.

d. Perspektiva “veličanstvene središnje teme”. Novozavjetni pisci stavljaju svoje teološke analize posebnih ulomaka u okvir šireg konteksta mnogostruke “veličanstvene središnje teme” Svetog pisma, kakvu je nalazimo na početnim i završnim stranicama Biblije (Post 1–3; Otk 20–22). Ona obuhvaća: stvaranje i prvotni božanski plan za ovaj svijet, Božji karakter, pojavu kozmičkog moralnog sukoba, plan otkupljenja i obnove usredotočen u Kristu i Njegovom djelu pomirenja, eshatološki sud i na vrhuncu povijesti kraj grijehu.

Više novozavjetnih tekstova pokazuju da su ovo središnje teme. Prema Isusu starozavjetna Pisma svjedoče za Njega (Iv 5,39-47). Pavao na sličan način razumije kristološko usmjerenje Pisma, kad odlučuje da propovijeda “Isus Krista, i to razapetoga” (1 Kor 2,2), i soteriološko usmjerenje Pisma: ona “mogu učiniti mudrim za spasenje po vjeri u Krista Isusa” (2 Tim 3,15). Osim toga on prepoznaje kozmički doseg i posljedice evanđelja o spasenju kako ga objašnjava iz Svetoga pisma (Kol 3,11). Njegova životna usmjerenost, zasnovana na Pismu, ima nesumnjivo obilježje eshatološkog usmjerenja (Fil 3,13.14).

Upečatljiv način na koji možemo promatrati ljepotu i jedinstvo Svetog pisma jeste da za svaki ulomak koji proučavamo postavimo pitanje: Čime ovaj ulomak pridonosi razumijevanju veličanstvene središnje teme Svetog pisma? Tako je “veličanstvena središnja tema” orijentir koji pruža jedinstvo i sklad, i daje konačno značenje različitim drugim temama Pisma.

e. Analiza književne strukture. Književna struktura neke knjige često postaje ključem za jasnije razumijevanje njezine teološke poruke ili određivanje središnjeg teološkog usmjerenja knjige (vidi III. C. 3). Na primjer, mnogi su istraživači Starog zavjeta pri analizi Ponovljenog zakona zaključili da je on strukturiran po uzoru na međunarodne podaničke saveze onog vremena: (1) preambula ili uvod vrhovnog vladara (Pnz 1,1-5); (2) povijesni prolog ili izjava o ranijim dobročinstvima koja je vladar učinio vazalu (Pnz 1,6–4,49); (3) opći uvjeti (Pnz 5–11); (4) posebni uvjeti (Pnz 12–26); (5) blagoslovi i prokletstva (Pnz 27; 28); (6) svjedoci (Pnz 30,19; 31,19; 32,1-43). Prepoznavanje književne strukture saveza u ovoj knjizi osvjetljava bitne teološke elemente o božansko-ljudskom zavjetnom odnosu. Upravo kao što je u hetitskim ugovorima (savezima) poziv na poslušnost bio utemeljen na zahvalnosti za ono što je vrhovni

vladar već učinio za vazala, tako su Božje zapovijedi iznesene nakon podsjećanja kako je On već izbavio Izraela prigodom izlaska iz Egipta. Zbog toga poziva narod na poslušnost Bogu ne zato da bi ga izbavio, nego zato što je već izbavljen pa sada može odgovoriti iz zahvalnosti za ono što je Bog već učinio. Ponovljeni zakon tako odbacuje pravednost po djelima i podržava prioritet božanske otkupiteljske milosti.

U drugom primjeru čijastička struktura Petoknjžja ističe Levitski zakonik kao vrhunac Božjeg otkrivenja. U samom Levitskom zakoniku Dan pomirenja, kako je opisan u 16. poglavlju, predstavlja vrhunac čijastičke strukture. Najsvetiji dan u židovskoj godini, na koji najsvetija osoba na zemlji (veliki svećenik) odlazi u najsvetije mjesto na zemlji (u Svetinju nad svetinjama) da obavi najsvetije djelo u cijeloj godini – rezerviran je za središnje poglavlje Tore. Njegovo stavljanje u Levitski zakonik – dok mu s jedne strane (Lev 1–15) stoji stalno spominjanje krvi i žrtava, a sa suprotne (Lev 17–23) ponavljanje poziva na svetost – predstavlja uravnoteženu teološku perspektivu Dana pomirenja.

2. Problematični teološki ulomci

Pri rješavanju očitih problematičnih teoloških ulomaka, posebno u pitanjima vezanim uz Božji karakter ili prividna iskrivljavanja istine, od koristi mogu biti ova pitanja:

a. Kakva je sveopća slika Božjeg karaktera u Svetom pismu, posebno kako je otkriven na Golgoti? Ne smijemo zaboraviti da Otac i Sin imaju isti karakter (Iv 14,9) i da je Bog u Starom zavjetu isti Bog i u Novome (Iv 8,58). Pravilno razumljeni u sveobuhvatnom kontekstu velike borbe, svi će tekstovi Svetog pisma prikazati suvislu i dosljednu sliku Božjeg karaktera. (Vidi Velika borba, I–V.)

b. Koje dodatne posebne informacije, bitne za problematični ulomak, nalazimo na drugim mjestima u Svetom pismu ili u izvanbiblijskom materijalu? Često neka prividna teškoća u Svetom pismu postaje jasnom kad se uzmu u obzir sve biblijske činjenice. Jedan je primjer Uzina pogibija. Na prvi pogled čini se da je bez zadnje namjere pružio ruku da spriječi pad Kovčega (2 Sam 6,3-7), ali slika postaje jasnija kad shvatimo da je Kovčeg bio u Uzijinoj kući u Kirjat Jearimu oko dvadeset godina na brizi njegovom ocu Abinadabu (1 Sam 7,1; 2 Sam 6,3). Tijekom tog vremena Uza je očito izgubio osjećaj svetosti za sveti Kovčeg; prisnost se izrodila u nepoštovanje. Ovo nepoštovanje za sveto vidljivo je i u kršenju jasne božanske zapovijedi o prijenosu Kovčega: samo su ga svećenici smjeli dotaknuti (Bro 4,15), a leviti su kovčeg trebalo nositi na ramenima, a ne voziti kolima (Bro 7,9). U cijelom Svetom pismu Bog smatra ozbiljnim grijeh nepoštovanja (usp. 2 Kr 2,23.24; Lev 10,1-3), jer je poštovanje prema Bogu temelj odnosa između ljudskih bića i Boga.

Još je jedan primjer kako drugi biblijski podaci rasvjetljavaju neki teološki problem vidljiv u psalmima proklinjanja (Ps 35; 58; 69; 109; 139). Božji pomazanik David u njima ne pokazuje izljev ljudske srdžbe, već na poseban način i dosljedno zaziva prokletstva saveza iz Ponovljenog zakona 28 i Levitskog zakonika 26. On moli Boga da bude vjeran svom Savezu time što će obećana prokletstva donijeti na one koji su ustali protiv Njega.

Kao primjer izvanbiblijskog materijala koji osvjetljava neki teološki problem, zamijetimo suvremene dokaze o zloći Amorejaca u vrijeme osvajanja Kanaana (Post 15,16; Izl 13,5). Tablice iz Ras Šamre (Ugarita) ukazuju na strahoviti razvrat i neobuzdano nasilje u kanaanskim vjerskim obredima. Njihova raskalašenost dovela je do toga da Kanaanci nisu bili u stanju reagirati na djelovanje Božjeg Duha. Bog je u svojoj milosti, kao i pravednosti, objavio da ne preostaje drugo nego izvršiti sud.

c. Postupa li Bog kao božanski kirurg koji odsijeca zaražene dijelove da bi spasio tijelo? Bog sasvim jasno izlaže ovo načelo kao razlog za smrtnu kaznu kad su djeca ogrezla u

nepoštovanju i buntovnosti: “Sav će Izrael to čuti i bojat će se.” (Pnz 21,21) To se dogodilo i kod pobune Koraha, Datana i Abirama (Bro 16). Ovo načelo osim toga objašnjava Božje postupanje s onima koji su spomenuti pod ranijim principom i drugima kao što su Akan (Još 7) i Ananija i Safira (Dj 5). Sud nad jednim ili nekoliko njih naveo je druge na pokajanje i poštovanje Boga, i spriječilo potrebu za kažnjavanjem mnogih.

d. Da li razumijevanje hebrejske misli rješava teškoće u tumačenju? Starozavjetni pisci ne prihvaćaju mitološku, politeističku teologiju koju su zastupali njihovi susjedi na Bliskom istoku i često joj se otvoreno protive. Jednako tako uzorak teološke misli novozavjetnih pisaca, premda iskazan na grčkom jeziku, ostaje unutar kretanja hebrejske misli i ne usvaja strane misaone oblike preovlađujuće kulture koja ih okružuje, kao što su gnosticizam i Platonov dualizam. Tumač mora promišljeno paziti da drevni način razmišljanja Bliskog istoka, Grka ili današnjice ne učitava u hebrejsku misao Svetog pisma. Prepoznavanje uzoraka hebrejske misli rješava mnoge prividne probleme u tekstu. Na primjer, hebrejska misao često ne odvaja uzročnost od djelovanja. Snažno potvrđujući Božju suverenost, biblijski pisci ponekad pripisuju Bogu odgovornost za djela koja nije izravno učinio, ali je dopustio da se zbudu. Zato ulomke, u kojima stoji da je Bog “otvrdnuo srce faraonu” (Izl 9,12), moramo promatrati u svjetlosti ulomaka koji u istom kontekstu kazuju da “je faraonovo srce bilo okorjelo” i “opet ukruti faraon srce svoje” (Izl 8,15.27; usp. 9,35). Bog je “otvrdnuo” faraonovo srce jer je odbio odgovoriti na ponovljene pozive da Izraelu dopusti odlazak. Bog je inicirao okolnosti (pozive i zala) koje su navele faraona na odluku (da ukruti svoje srce). U još jednom primjeru 2. Samuelova 24,1 pokazuje kako je Gospodin potaknuo Davida da prebroji Izrael; u 1. Ljetopisi 21,1 piše da je to učinio Sotona. Jasno je da Bog nije izravno uzrokovao Jobove nesreće i patnje, ali je Sotoni dopustio da djeluje u određenim granicama (Job 1,6-12; 2,6); no ipak je sm Bog rekao Sotoni: “[Ti si me] izazvao da ga upropastim.” (Job 2,3) U hebrejskom načinu razmišljanja nema proturječnosti: za Boga se kaže da je uzrokovao ono što zahvaljujući svojoj suverenosti dopušta.

e. Što je Božji ideal u nekoj opisanoj situaciji? Bog je Kanaancima dao četiri stotine godina milosti da se pokaju (Post 15,16). Osim toga, namjeravao ih je istjerati stršljenima i pomoću Anđela, da ih Izrael ne bi trebao uništiti svojim rukama (Izl 23,23.28). Ali Bog je izišao u susret Izraelovom nedostatku vjere pa je djelovao u manje idealnim uvjetima, sve vrijeme nastojeći ih vratiti idealu (vidi Izl 14; 15; 2 Kr 19; 2 Ljet 32; Iz 37; u ovim tekstovima nazrijevamo idealan način Božjeg djelovanja).

Ovo načelo pomaže objasniti božansku dozvolu za rastavu braka u Mojsijevom zakonu. Isus je istaknuo da je Bog dopustio razvod zbog okorjelosti njihovog srca, “ali u početku nije bilo tako” (Mt 19,8; Post 2,24).

f. Nije li Božje djelovanje sredstvo za privlačenje pozornosti, da probudi svoj narod kako bi bio spreman da Ga sluša? Ponekad Bog mora poduzeti, kako se nama čini, krajnje mjere da trgne svoj narod iz obamrlosti i grijeha. Takvi su bili različiti Ezekijini znaci-postupci u posljednjim danima koji su prethodili babilonskom izgnanstvu (Ez 4 i 5) i Božji nalog Hošei: “Idi, oženi se bludnicom!” u posljednjim danima milosti koji su preostali sjevernom kraljevstvu (Hoš 1,2).

Ovo načelo je možda djelomično objašnjenje dramatičnog prikaza na brdu Sinaju, koji je učinio da je narod drhtao od straha (Izl 19,16-19). U Izlasku 20,20 Mojsije se služi igrom riječi kad rabi hebrejsku riječ za strah, koja ima dvostruko značenje: “Ne bojte se [ne užasavajte se]... Bog je došao samo da vas iskuša; da strah [poštovanje] pred njim ostane s vama te da ne griješite.” U isto vrijeme, prikaz moći i veličanstva na Sinaju nije bio protivan Božjem karakteru.

On *jeste* oganj što proždire (Pnz 4,24; Heb 12,29) i teofanija na Sinaju bila je samo blijedi odraz Njegove strahovite svetosti.

g. Postoji li još uvijek nešto što nije potpuno objašnjivo ili razumljivo? U ovom životu neće uvijek biti moguće razumjeti zašto Bog nešto čini onako kako to čini. Neki problemi, kao što su stradanje i smrt nedužne djece i mučenika, i nekažnjena okrutnost zlih u ovom životu, ostat će neriješeni dok Krist ne dođe i učini sve kako treba. Neke probleme i božanske postupke razumjet ćemo potpuno samo kad će nam sm Bog jednom, u svjetlosti velike borbe otkriti zašto je morao tako postupiti, ili suzdržati se da djeluje. No u Svetom pismu imamo dovoljno dokaza i odgovora da se istraživač Biblije može pridružiti pjesmi Mojsija i Janjeta: “Pravedni su i ispravni tvoji putovi, Kralju naroda!” (Otk 15,3)

3. Pisma ukazuju na ono što stoji iza njih

U ovome odsjeku imamo pred sobom one dijelove Svetog pisma koji sami po sebi ukazuju na ispunjenje koje nadilazi sebe, kao što su proroštva i tipologije, ili ima značenje koje nadilaze sebe, kao što su simbolizam i prispodobe.

a. Proroštvo. Više općih zaključaka koji proistječu iz svjedočenja same Biblije temelj su proročkom materijalu. Prvo, Biblija jasno tvrdi da je Bog u stanju proreći bližu i daleku budućnost (Iz 46,10; Dn 2,45; 8,17-19; Otk 1,19); na tumača ne smije utjecati suvremeno odbacivanje pretkazivanja budućnosti i božanskog predznanja. Drugo, proročanstva nisu dana zato da zadovolje znatiželju što će se dogoditi u budućnosti, već imaju moralne ciljeve kao što su utvrđivanje vjere (Iv 14,29) i promicanje osobne svetosti u pripremi za Kristov dolazak (Mt 24,44; Otk 22,7.10.11). Treće, kontrole za tumačenje proročanstava moramo potražiti u samome Svetom pismu; da bi se moglo smatrati ispravnim ispunjenje proročanstava mora biti u potpunom suglasju s podacima u proročanstvu.

Četvrto, razumijevanje književne strukture proročke knjige predstavlja korisnu podršku za pravilno tumačenje. Na primjer, čijastički raspored Otkrivenja sadrži dvije polovice koje slikaju, jedna povijesno, a druga eshatološko razvijanje velike borbe. Osim toga, uvodni prizori Svetišta, koje nalazimo u strukturi čitave knjige Otkrivenja, pokazuju gdje u protoku povijesti počinje svaki dio. Kao još jedan primjer, u književnoj strukturi knjige proroka Amosa, vrhunac čijazma je peto poglavlje u kojem prorok Izraelu upućuje žarke pozive na pokajanje, što jasno pokazuje uvjetnu narav Amosova proročanstva.

Peto, moramo biti posebno oprezni s *neispunjenim* proročanstvima. Svakako je primjeren Isusov savjet o prvenstveno moralnoj svrsi svih proročanstava: ona su dana zato *da možemo vjerovati kad se ostvare* (Iv 14,29). Prije nego što se ostvare možda ne možemo razumjeti svaku pojedinost proročanstva, čak i ako nam je jasan osnovni prikaz događaja i zbivanja.

U samome Svetom pismu postoje dvije različite vrste proroštva: “klasično” i “apokaliptičko”. Hermeneutska pravila za ove vrste su različita pa je važno da razlikujemo jednu od druge. Razlike su obrađene o članku o biblijskoj apokalipsi. (Vidi Apokalipsa, II.A–F.)

b. Tipologija. Osnovne značajke biblijske tipologije proistječu iz biblijskih tekstova u kojima novozavjetni pisci izričito označavaju svoje tumačenje Starog zavjeta riječju *typos*, “tip”, ili novozavjetno ispunjenje kao *antitypos* (vidi Rim 5,14; 1 Kor 10,6.11; Heb 8,5; 9,24; 1 Pt 3,21). Tipologiju možemo definirati kao proučavanje osoba, događaja ili institucija u povijesti spasenja, koje je Bog posebno odredio da proročanski unaprijed prikažu svoje antitipsko eshatološko ispunjenje u Kristu i evanđeoskim stvarnostima koje je Krist ostvario.

Biblijsku tipologiju možemo pojasniti ako je prikažemo nasuprot drugim pristupima Svetom pismu. Pet istaknutih značajki tipologije jesu:

(1) Tipologija je ukorijenjena u povijesti. Ona ne gubi iz vida stvarne povijesne karakteristike osoba, događaja ili institucija o kojima je riječ. To je suprotno alegoriji koja pridaje značenje koje zanemaruje ili čak odbacuje jasan povijesni smisao.

(2) Tip ukazuje na budućnost ili unaprijed. Ovo je suprotno simbolu koji je sam po sebi prikaz istine neograničen vremenom. Međutim i simboli mogu postati tipovi, ako se koriste u određenom tipološkom kontekstu. Na primjer, janje u Svetom pismu simbolizira blagost i nedužnost; dok povezano sa Svetištem janje postaje simbolični tip Božjeg Janjeta, Mesije.

(3) Tip zamišlja buduće, ali ne određeno ili verbalno. On se razlikuje od proročanstva. Oboje, tipologija i proročanstva govore o budućnosti: tip nijemo (kao osoba, događaj ili institucija), a proricanje verbalno. Tipologija i verbalno proricanje idu ruku pod ruku, budući da je svaki tip kao takav poistovjećen s nekim verbalnim pokazateljem u Svetom pismu.

(4) Tipologija podrazumijeva jaču podudarnost – antitip je veći od tipa (vidi kako je Isus proglasio “da je ovdje nešto veće od hrama” (Mt 12,6.41.42). Nju treba razlikovati od duhovne ilustracije ili poredbe kao što je Petrov poziv da žene budu trijezne i skromne kao Sara (1 Pt 3,1-6). Sara je primjer, model ponašanja, ali nije tip.

(5) Tip je božanski određen da djeluje kao prikaz antitipa. Ovo se razlikovanje suproti prirodnoj analogiji koju su mnogi suvremeni znanstvenici nazvali tipologijom. Postoje mnoge slične situacije u Svetom pismu, ali novozavjetni pisci čuvaju riječ “tip” za povijesne stvarnosti koje je Bog božanski odredio da budu nagovještaj njihovog antitipskog ispunjenja.

U svome istraživanju tipološkog ispunjenja starozavjetnih osoba, događaja i institucija, novozavjetni pisci ne učitavaju u Stari zavjet ono čega tamo nema. Oni ostaju vjerni starozavjetnim Pismima koja su već pokazala koje je osobe, događaje i institucije Bog odredio da služe kao tipovi. Novozavjetni pisci jednostavno najavljuju antitipsko ispunjenje onoga na što su starozavjetni pisci već ukazali. Na primjer Ivan najavljuje da je Isus antitipski Mojsije i poziva se na Ponovljeni zakon 18,15-19, gdje je prorečeno da će Mesija biti novi Mojsije (vidi Iv 1,21; 6,14). Tako Hebrejima 8,5 objavljuje tipološki odnos između zemaljskog i nebeskog Svetišta, a zaključak potvrđuje citiranjem starozavjetnog pokazatelja tipologije Svetišta, Izlazak 25,40.

Novozavjetni pisci ne daju iscrpni popis starozavjetnih tipova, ali pokazuju hermeneutski postupak, pod nadzorom starozavjetnih pokazatelja, kako se indentificiraju biblijski tipovi. Osim toga, Isus i novozavjetni pisci pod nadahnućem ističu novozavjetne događaje koje je Bog odredio da budu tipovi kasnijih zbivanja u planu spasenja (na primjer, razorenje Jeruzalema je tip kraja svijeta [Mt 24]).

Svi novozavjetni pisci djeluju u istom eshatološkom okviru kad najavljuju narav tipološkog ispunjenja. Postoje tri vida eshatološkog ispunjenja starozavjetnih tipova: (1) temeljno ispunjenje u Kristu pri Njegovom prvom dolasku; (2) izveden duhovni vid ispunjenja u Crkvi, koja je individualno i zajednički tijelo, i (3) konačno, slavno ispunjenje prigodom Kristovog drugog dolaska i onoga što slijedi iza njega. Na primjer, Isus je antitipski Izrael (Mt 2,15); Crkva kao Kristovo tijelo je “Božji Izrael” (Gal 6,16), a apokaliptičkih 144 000 na kraju vremena su antitip dvanaest Izraelovih plemena (Otk 7; 14,1-5; 15,1-4).

Ono što važi za povijesnu (ili vodoravnu) tipologiju važi i za tipologiju okomite dimenzije, naime tipologije Svetišta: postoje tri vida eshatološkog ispunjenja. Tako je Isus antitipski hram (Iv 1,14; 2,21; Mt 12,6), Crkva kao Njegovo tijelo je Božji hram, pojedinačno i zajednički (1 Kor 3,16.17; 2 Kor 6,16), a Otkrivenje prikazuje apokaliptičko postojanje “stana” Božjeg među ljudima (Otk 21,3). Postoji još jedan vid u tipologiji Svetišta: Nebesko je postojalo prije zemaljskog (Izl 25,40; Heb 8,5), pa ono predstavlja nadmoćniju okomitu dimenziju u

starozavjetnoj i novozavjetnoj povijesti. Starozavjetno Svetište ukazivalo je na nebeski orginal, ali i unaprijed na Krista, Crkvu i apostolski hram.

Nije bitna svaka i najmanja pojedinost tipa. Na primjer, postoje opisi triju različitih zemaljskih Svetišta/hramova koji odgovaraju tipologiji nebeskog hrama (Mojsijev Šator od sastanka, Salomonov hram i eshatološki hram u Ezekielu 40-48). Svaki je bio drukčiji (po upotrijebljenom materijalu, broju predmeta namještaja, dimenzijama i dr.), ali su određene osnovne konture bile stalno prisutne (broj odjela, vrst namještaja, prostorni omjeri, obredi i učesnici, sveta vremena i dr.). Ovi zajednički elementi ukazuju na osnovne konture tipologije Svetišta, koje su ukratko sažete u Hebrejima 9,1-7.

c. Simbolizam. Simbol sam po sebi je vremenski neograničen prikaz istine. Tako janje simbolizira nedužnost; rog snagu. No simboli u Svetom pismu često postaju građevinski blokovi proroštva i tipologije. Tako janje u Svetištu simbolizira Krista, Janje Božje (Iv 1,29); četiri roga i mali rog u Danielu predstavljaju posebne političke ili religijskopolitičke sile. (Vidi Apokaliptika, II. E.)

U tumačenju simbola Svetog pisma moguće je izvesti osnovna načela iz načina na koji smo Sveto pismo rabi simbole.

d. Prispodobе. Puna trećina Isusova učenja, kako su zapisana u Mateju, Marku i Luki, u obliku su prispodoba (oko četrdeset njih). Prispodobе nalazimo i u Starom zavjetu: na primjer Natanova prispodoba o ovčici (2 Sam 12,1-4) i Izajjina o vinogradu (Iz 5,1-7). Starozavjetna riječ za "prispodobu", *mašal*, uobičajena je i za "poslovicu" u knjizi Izreka, pa tako otkriva mudrosno podrijetlo Isusovih prispodoba. Novozavjetna riječ za "prispodobu" je *parabole*, s etimološkim značenjem "staviti uz", s namjerom uspoređivanja.

Prispodoba ima niz različitih oblika: poslovice ("Liječniče, izliječi sam sebe!" Lk 4,23), metafore (čupanje biljke, Mt 15,13), slikovite iskaze (prispodoba o vinskim mijehovima, Lk 5,36-38), poredbe (o gorušičnom zrnju, Mk 4,30-32), priče (o deset djevica, Mt 25,1-13; o milosrdnom Samarijancu Lk 10,29-37) i alegorijske prispodobе (o sijaču, Mk 4,1-9-13-20). Svi ovi oblici kojima se Isus služio imaju jedan zajednički element: uporabu svakodnevnih doživljaja da se nađu poredbe s istinama Njegova kraljevstva.

Mnoge Isusove prispodobе imaju samo jednu glavnu točku, bilo da ju je izrekao Isus ili su je istaknuli pisci Evanđelja (Mt 18,35; 20,16; Lk 15,7.10; 16,31). No ima i onih koje sadrže više točaka (na pr. prispodoba o sijaču, Mt 13,1-23). Davanje značenja dijelovima ove priče očito je u ovim slučajevima opravdano, zato što je Isus naumio dati dublju razinu značenja i ukazao na njegovo tumačenje. Ovo se razlikuje od alegorizacije u kojoj kasniji tumač učitava u tekst dublje značenje koje izvorno nije postojalo niti je izvorni pisac na njega ukazao.

F. Suvremena primjena

1. Pismo kao most između kulture i vremena

Suvremena primjena kod Isusa i biblijskih pisaca Novog zavjeta pojavila se prirodno iz njihovog teološkog tumačenja starozavjetnih ulomaka.

Biblijski pisci tvrde da teološke poruke Svetog pisma nisu vezane uz kulturu, da se primjenjuju samo na određene ljude i određeno vrijeme, već su trajne i sveopće primjenjive. Citirajući Izajju 40,6-8 Petar snažno potvrđuje ovu istinu: "Jer ste ponovno rođeni, ne iz raspadljiva, nego neraspadljiva sjemena: riječju živoga i vječnoga Boga. Svaki je, naime, čovjek kao trava, sva njegova slava kao cvijet od trave: trava se osuši i cijet joj odpadne, a riječ Gospodnja zauvijek ostaje! A to je ta riječ koja vam je naviještena kao Radosna vijest." (1 Pt 1,23-25)

Većina etičkih uputa u novozavjetnim Evandeljima i poslanicama mogu se smatrati praktičnom primjenom starozavjetnih ulomaka: na primjer, Isusova propovijed na Gori kao primjer primjene načela Dekaloga; Jakovljeva primjena načela iz Levitskog zakonika 19; Petrove etičke upute izgrađene na uputi: “Budite dakle sveti, jer sam svet ja.” (1 Pt 1,16; citat uzet iz Lev 11,44.45; 19,2; 20,7)

2. Biblijski kontrolni elementi za određivanje trajnosti

Određeni dijelovi Starog zavjeta, posebice ceremonijalni i obredni zakoni te provođenje izraelskih građanskih i teokratskih zakona, više nemaju važnosti za kršćane. Međutim, novozavjetni pisci ne određuju samovoljno koji su zakoni još na snazi, već dosljedno primjenjuju kriterije samog Starog zavjeta, koji pokazuju koji su zakoni sveopće obvezni, a koji imaju ugrađeno “pravilo ograničenja”.

Starozavjetni *mišpatim* ili građanski zakoni, ukoliko su primjenjivi na Dekalog, imaju trajnu vrijednost u onome što određuju, ali je primjena njihovih načela vezana uz teokratsku vladavinu; tako imaju ugrađeno “pravilo ograničenja”. Kad je 34. godine po Kr. došao kraj teokraciji (kao ispunjenje Dn 9,24 i po Stjepanu najavljen u parnici saveza u Dj 7), došla je kraju i dužnost građanskih vlasti da provedu ove zakone.

Na sličan način su žrtveno-obredni zakoni bili dio tipskog sustava ispunjen u antitipu Isusu, koji je u stvarnosti na Golgoti proveo i u nebeskom Svetištu provodi ono što je bilo prikazano u starozavjetnim ritualima. Ugrađeno “pravilo ograničenja” ovih zakona nalazimo također u Starom zavjetu (Izl 25,9.40 [usp. Heb 8,5] ; Ps 40,7-9 [usp. Heb 10,1-10] i Dn 9,27).

U drugim slučajevima, u kojima je Bog izišao u susret okorjelosti srca Izraela – kao dopuštanje ropstva i razvoda – i nije odmah ukinuo ove postupke, Sveto pismo jasno pokazuje kakav je bio božanski ideal na početku (Post 1–3). Mojsijevsko zakonodavstvo, koje je u svoje vrijeme bilo revolucionarno, vraćalo je natrag na edenski ideal. Novi zavjet prepoznaje i primjenjuje ovaj hermeneutički kriterij trajnosti “u početku” (vidi Mt 19,8).

U nekim slučajevima, kad možda nije jasno prelazi li neka božanska zapovijed granice vremena i kulture, Biblija pruža jasne pokazatelje opće i trajne naravi materijala. Tako, na primjer, zakon o čistoj i nečistoj hrani (Lev 11) treba gledati u kontekstu brojnih leksičkih, strukturnih i teoloških pokazatelja (u Starom i u Novom zavjetu) da postane jasno kako je to dio općeg obveznog zakonodavstva; isto važi i za zakone koji su neznabošcima bili zapovijedani u Djelima 15.

Opće načelo, dakle, izrečeno i ilustrirano od novozavjetnih pisaca u njihovoj primjeni Pisma, jeste da trebamo prihvatiti važeće biblijske upute koje prelaze granice kulture i vremena, ukoliko smo Sveto pismo ne pruži kriterije za ograničenje ove važnosti. Međutim nisu svi biblijski *postupci* nužno i biblijske *upute*. Život Božjih svetaca u Starom i u Novom zavjetu, koliko god bio primjeren, bio je popraćen i pogreškama i grijehom: Biblija daje poštenu sliku njihova života i karaktera za naše ohrabrenje, ali i za našu pouku.

Premda biblijske upute važe u svim kulturama i vremenima, one su dane u određenoj kulturi i vremenu. U primjeni moramo uzeti u obzir ovo vrijeme i mjesto. Određene forme ili postupci koji su bili izraz određenog značenja ili načela u prvom stoljeću, mogu danas zahtijevati drugi oblik izražavanja s istim značenjem (na pr. pozdravljanje svetim cjelovom, Rim 16,16).

Često Biblija u kontekstu nekog ulomka daje elemente po kojima ćemo znati kada je prikladno potražiti načelo i naći drugi način djelovanja tog istog načela. Na primjer, upute za robove i njihove gospodare (Ef 6,5-9) danas više ne važe, jer ropstvo ne postoji. Obrezanje, kao znak pripadnosti židovskoj zajednici, nadomjestilo je u kršćanskoj crkvi krštenje. U ovim je slučajevima promijenjena forma, a ne značenje.

Osim toga, Sveto pismo jasno pokazuje da su neke forme tijesno povezane s njihovim značenjem i ne mogu se nadomjestiti prikladnom suvremenom formom. Na primjer subota kao dan odmora, podrijetlom od stvaranja, ne može se nadomjestiti nedjeljom; obred pranja nogu, koji se oslanja na Isusov izričiti primjer i zapovijed, nije moguće nadomjestiti nekim drugim načinom izražavanja poniznosti.

3. Personalizacija Pisma

Konačni cilj tumačenja Svetog pisma je izvršiti praktičnu primjenu svakog ulomka na osobni život. Krist i novozavjetni apostoli su često ponavljali poruke evanđelja sadržane u Svetome pismu da bi slušatelje i čitatelje doveli do spasenja i u sve prisniju osobnu zajednicu s Bogom.

Važno je da tumač za svaki ulomak postavi pitanja: Što je poruka i cilj ovog ulomka kojeg Bog želi da primijenim osobno na sebe? Kako ovaj ulomak djeluje na moj osobni duhovni život? Koja obećanja sadrži, a mogu smatrati da su meni upućena? Kakvu sliku daje o Isusu da bih Ga mogao slaviti? Koju pobjedu mogu izvojevati? Koji grijeh ili nedostatak trebam izbjeći? Koje praktične korake trebam preduzeti? Koju zapovijed mogu izvršiti iz zahvalnosti? Koja vremenski neograničena načela iz opisane situacije mogu primijeniti na sebe?

Prigodom izlaska Bog je odredio da svaki budući naraštaj Izraelaca smatra da je osobno izišao iz Egipta (Izl 13,8.9). Ovo načelo personalizacije ponovljeno je mnogo puta starozavjetnom Izraelu (Pnz 5,2-4; 6,10.21) i duhovnom Izraelu (Gal 3,29; Otk 15,1.2; 2 Kor 5,14.15.21; Rim 6,3-6; Ef 1,20; 2,6; Heb 4,3.16; 6,19; 10,19.20; 12,22-24). Na kraju trebam čitati i prihvatiti Pismo kao da sam ja bio sudionik silnih Božji spasiteljskih djela, kao da su Božje prouke upućene osobno meni – što je Božja živa i aktivna Riječ u mojoj duši.

IV. Povijest biblijske hermeneutike

A. Hermeneutika unutar same Biblije

Povijest biblijske hermeneutike moramo započeti s načinom na koji sami biblijski pisci tumače prethodno Pismo. Vidjeli smo da kasniji starozavjetni pisci pozivaju Izrael da se vrati poslušnosti mjerilu Božjeg otkrivenja u Tori. Novozavjetni pisci u svojoj hermeneutici nisu uzimali Stari zavjet iz konteksta, nego su „slijedeći Isusov primjer, starozavjetne ulomke vidjeli u svjetlosti njihovog šireg kanonskog konteksta. Tako su prikazali zdrav hermeneutički primjer koji treba oponašati.

B. Rana židovska biblijska hermeneutika

1. Egzegeza književnika prije 70. godine po Kristu

U svojoj disertaciji David Instone Brewer analizirao je sve postojeće spise književnika koji su prethodili rabinskom razdoblju (70. po Kr.). On zaključuje: „Prethodnici rabina prije 70. godine nisu tumačili Pisma izvan njihova konteksta, nisu u Pismu tražili drugo značenje osim vidljivoga i nisu mijenjali tekst da bi odgovarao njihovom tumačnju, premda su sve to činili kasniji rabini.” (Brewer, 1) Odnos ovih ranih književnika prema Svetome pismu može se sažeti u pet točaka: (1) Pismo je potpuno dosljedno sebi, (2) svaka je pojedinost značajna, (3) Pismo se mora tumačiti u skladu s kontekstom, (4) u Pismu nema drugostepenih značenja i (5) postoji samo jedan vjerodostojan oblik hebrejskog teksta Pisma.

Da bi mogli vjerno tumačiti Pisma, tradicija ovih književnika razvila je pravila tumačenja koja su lijepo formulirana u sedam hermeneutskih Hilelovih pravila (umro oko 10. po Kr.). Niz ovih pravila primijenjeno je u Novom zavjetu.

2. Kasnije rabinsko tumačenje

Kasnije su rabini, poslije 70. godine po Kr. nastavili s *pešat* ili s “jasnim, doslovnim” tumačenjem Pisma, ali su ga počeli miješati sa *íod* ili s “tajnim, alegoričkim” pristupom. Trinaest pravila rabina Išmaela ben Eliše (prva polovica drugog stoljeća po Kr.) dala su poticaj razvoju midraške metode (od *deruš*, “pretraženo”) da objasni židovski Halakah (građanski i religiozni zakon). U ovu je metodu spadalo ukrašavanje teksta koje je odstupalo od njegovog jasnog značenja. Trideset i dva pravila rabina Eliezera ben Yose (drugo stoljeće po Kr.) upotrijebljeno je u tumačenju Haggade (popularnih homilija). U ova kasnija pravila uključeni su načini tumačenja u kojima se ukrašavalo biblijski tekst i odstupalo od njegovog jasnog značenja. Kasniji rabini nalazili su u jednom običnom tekstu mnogostruko značenje: jasno značenje, nagovještaj koji je ukazivao na skriveno značenje, drugostepeno ili alegorično mišljenje i mistično značenje skriveno u slovima.

3. Predaja izvanbiblijskih književnika – Kumran

Nisu se svi egzegetičari prije 70. godine zadržavali na doslovnom značenju teksta. U esenskoj zajednici u Kumranu, vođu zajednice, Učitelja pravednosti, smatrali su nadahnutim tumačem proroka; on je objašnjavao kako se “misterije” proročkih ulomaka odnose na njegovu eshatološku zajednicu. Ova je karakteristična hermeneutika bila poznata kao *razpešer*, “tumačenje misterija”. Prema dostupnim primjercima kumranskog *raz pešer*-a bilo je tipično citirati neki biblijski ulomak, kojemu bi slijedile riječi “to znači” ili “njegov je *pešer*” i striktno poistovjećivanje esenske zajednice s biblijskim tekstom.

Putem atomističkog tumačenja svake fraze, riječi pa čak i dijela riječi u proročkim spisima, sve je bilo urađeno tako da se odnosi na kumransku zajednicu. Smatralo se da su proroci napisali zagonetke ili kriptograme za doba eshatološkog ispunjenja za koje su ljudi u Kumranu smatrali da je već u tijeku.

4. Predaja izvanbiblijskih pisaca – Filo Aleksandrijski

Židovski znanstvenik Filo (prvo stoljeće po Kr.) popularizirao je alegorijski pristup Pismu. Njegov je rad bio zasnovan na Platonovom modelu stvarnosti u kojem je inferniorniji, prolazni svijet osjetila bio odraz superiornijeg svijeta vječnih ideja. U svom alegorijskom pristupu Pismu, kad god bi u nekom biblijskom tekstu bilo teškoća, on bi doslovni smisao zamijenio alegorijskim. Doslovni smisao je bio povijesna ljuštura koja je trebalo ukloniti da bi se doprlo do jezgre, skrivenog duhovnog značenja.

Osnovna Filova hermeneutička prepostavka bila je da je *tumač* nadahnut kao i biblijski pisac. Stoga je tumač konačni arbitar alegorijskog značenja teksta. Ako se tekst ne uklapa u preovlađujući svjetonazor, tumač je dužan tekst reinterpreirati. Konačni autoritet nije Pismo već tumačeva subjektivna i nadahnuta mašta.

C. Ranokršćanska hermeneutika

1. Rani kršćanski oci

Nekoliko je ranih crkvenih otaca poznato po uvođenju ili predlaganju posebnih hermeneutskih pristupa. Krivovjerac Marcion doveo je do pojave hermeneutike koja se razvila tijekom prvih godina drugog stoljeća, kad je odbacio Stari zavjet kao Pismo koje nije obvezno za kršćane. Razvio je dualizam zakona-milosti, u kojem je Stari zavjet predstavljao sliku zakona, osвете, mržnje i srdžbe, dok je Novi zavjet prikazivao milost i ljubav. Ovaj je koncept primijenjen čak i na Novi zavjet: samo je Lukino evanđelje smatrano pravim, dok su ostali dijelovi Novog zavjeta odbačeni. Mnogi od ranih crkvenih otaca pisali su protiv Marcionovog krivovjerja.

Lyonski biskup Irenej (oko 130.–200.) primijenio je u obrani ortodoksne kršćanske doktrine načelo “pravilo vjere”. Njegovo pravilo vjere bila je predaja sačuvana u crkvama. Tako

je postao ocem autoritativne egzegeze. Konačno mjerilo više nije bilo smvo Sveto pismo, već Pismo kako su ga protumačili crkveni autoriteti. Nekako u isto vrijeme je Tertulijan (oko 160.–oko 240.) upotrijebio tipologiju da obrani jedinstvo Pisma, premda je njegov tipološki tekst ponekad bio samo alegorija.

2. Aleksandrijska hermeneutika

U hermeneutskoj školi Aleksandrije, počevši s Klementom (umro 215.), Filoov alegoziram je “kršten u Krista”. Klement je razvio pet osjetila Pisma: povijesno, doktrinalno, proročko, filozofsko i mistično. Origen Aleksandrijski (185.–254.) je tvrdio da tekst Pisma ima tri značenja po uzoru na analogiju s trostrukom čovjekovom naravi: (1) tjelesno ili doslovno značenje koje je najmanje važno; (2) psihično ili moralno (etičko) značenje i (3) duhovno ili alegorijsko-mistično značenje koje je najvažnije i dostupno samo najzrelijim tumačima. Prema ovom trostrukom gledištu, izgrađenom na Platonovom i Filoovom dualizmu, trebalo je ukloniti povijesnu ljusku da bi se stiglo do alegorijske srži.

3. Antiohijska hermeneutika

Nasuprot aleksandrijske alegorijske škole, tumači u Antiohiji nastojali su podržati doslovan, književno-povijesni smisao Pisma. Predstavljena od egzegeta kao što je bio Teodor iz Mopsuestije (umro 428.) i popularizirana propovjednikom Hrizostomom (347.–407.), antiohijska hermeneutika se temeljila na osnovnim pretpostavkama koja su iznesena u ovom članku. Njezina egzegeza zapravo je slijedila iste smjernice kao što su one kojima su se služili biblijski pisci pri svom tumačenju ranije napisanih Pisama.

D. Srednjovjekovna hermeneutika

Na nesreću, antiohsku je hermeneutiku nadvladao i na kraju službeno uklonio alegorijski pristup što ga je popularizirala aleksandrijska škola. Ivan Kasijan (lat. Johannes Cassianus, umro 425.) proširio je Origenova tri gledišta Pisma na četiri: (1) povijesno (doslovno značenje); (2) tropološko (moralno značenje, od *tropos* [način života], (3) alegorijsko (mitološko ili kristološko) i (4) anagogijsko (eshatološko ili nebesko, od *anago*, “dovesti do”). Punih tisuću godina je u Rimokatoličkoj crkvi vladala *quadriga* (“četveropreg” alegorijske metode). Međutim, uvijek je bilo onih koji su, unatoč progonstvu, prihvaćali potpun i jedini autoritet Pisma u njegovom doslovnom i literarnom smislu.

E. Hermeneutika reformacije i povijesno-gramatička metoda

Za vrijeme Reformacije u šesnaestom stoljeću tumači su odbacili alegorijsko tumačenje Pisma. Postupno je Martin Luther napustio “vožnju” *quadrigom* po Bibliji i pozvao na razumijevanje njegova jasna značenja. U svojim *Razgovorima za stolom* 5285 prisjeća se da je bio stručnjak alegorizaciji Svetog pisma, a sada je njegova najveća sposobnost bila “dati doslovni, jednostavni smisao Pisma, iz kojega dolazi sila, život, utjeha i uputa”.

Luther je razvio četiri načela tumačenja Svetog pisma. Prvo je bilo *sola scriptura*, “samo Biblija”, kao konačni autoritet nad predajom i ljudskom filozofijom. Naravno, ovo biblijsko načelo nije izmislio Luther, već ga je snažno primijenio. *Sola scriptura*, zajedno sa *sola fide* (samo vjerom) i *sola gratia* (samo milošću), postali su lozinka Reformacije.

Luthеровo drugo hermeneutsko načelo bilo je “Pismo je svoj vlastiti tumač” (*scriptura sui ipsius interpres*), koje također ima čvrst biblijski temelj. Luther je kao ključ tumačenja Svetog pisma odbacio filozofiju, kao i patrističko tumačenje i eklezijastičko učenje autoriteta.

Treće, Luther je također primijenio ono što je postalo poznato kao kristocentrično načelo. Njegova ključna fraza je glasila “što tjera Kristu” (*was Christum treibet*). Što je počelo kao pohvalam pothvat da se vidi kako Pismo ukazuje, potiče i tjera Kristu, postalo je opasno kad je Luther zaključio da Kristu ne tjera cijelo Sveto pismo. To ga je navelo da je neke dijelove Pisma

počeo smatrati manje važnima od drugih. Uz kristocentrično načelo bilo je i četvrto: dualizam između slova i duha (zakon i evanđelje, djela i milost). Veliki dio Starog zavjeta smatrao je slovom, a veliki dio Novoga duhom, premda u Novom zavjetu nije sve bilo evanđelje niti je u Starome sve bilo zakon. Oba ova posljednja načela niječu načelo potpunosti Pisma (*tota scriptura*) i vode u subjektivizam. Na kraju ispada da tumačevo vlastito iskustvo postaje mjerilom.

Svi su drugi reformatori prihvatili prva dva Lutherova načela, uključujući i Zwinglija, Calvina i anabaptiste. Ovi su reformatori dosljedno uzdizali Bibliju i samo Bibliju kao mjerilo istine, i nastojali da Pismo, namjesto predaje ili skolastičke filozofije, tumači Pismo.

Biblijska načela tumačenja što su ih reformatori ponovno otkrili, zajedno s napretkom u tekstualnoj i povijesno-gramatičkoj analizi renesanse (Erazmo i drugi), dovele su do robusne protestantske hermeneutike koja je ostala do danas i postala poznata kao povijesno-gramatičko-književno-teološki pristup ili (ukratko) gramatičko-povijesna ili povijesno-biblijska metoda. Ova metoda imala je sposobne promicatelje od vremena Reformacije, uključujući i egzegetske divove devetnaestog stoljeća kao što su Ernst Hengstenberg i Franz Delitzsch. Danas je to pristup kojim se služe konzervativni evangelički znanstvenici.

F. Hermeneutika prosvjetiteljstva i povijesno-kritička metoda

1. Povijesni razvoj

U sedamnaestom stoljeću protestantsko tumačenje pretvorilo se u okamenjenu ortodoksnost, s isticanjem precizne formulacije ispravnih doktrina u kredo. To je mnoge natjeralo da potraže slobodu od gušeće autoritativnosti Crkve. Neki su krenuli putem pijetizma s isticanjem individualnog duhovnog života, ali mnogi drugi, odmah nakon kopernikanske revolucije i borbe između znanosti i religije, odlučili su odbaciti svaki vanjski autoritet. Tako su uspjeli napredovati empirizam, deizam i racionalizam.

Richard Simon (1638.–1712.), protestant koji je postao katolički svećenik, osnivač je biblijske kritike. U svom pokušaju da opovrgne protestantizam iznio je probleme kojima je uništio pouzdanje u autoritet Biblije. Primjenjujući načela nizozemskog filozofa Spinoze, Simon je odbacio Mojsijevo autorstvo Petoknjižja u prilog dugog procesa redakcija i kompiliranja. Njegova knjiga, objavljena 1678. godine, bila je tako radikalna da ju je Katolička crkva stavila na indeks zabranjenih knjiga.

U roku od samo nekoliko godina nakon pojave racionalizma, niz znanstvenika počeo je na Sveto pismo gledati kao na svaku drugu knjigu. Razmeđa prosvjetiteljskog doba došla je s Johannom Semlerom (1725.–1791.) i njegovim djelom u četiri sveska, *Treatise on the Free Investigation of the Canon* (1771.–1775.). On je tvrdio da Biblija nije cijela nadahnuta i učinio je upitnim božanski autoritet kanona. Prema njemu Bibliju treba promatrati iz čisto povijesne perspektive i proučavati je kao svaki drugi drevni dokument.

U desetljećima koja su slijedila njemački su znanstvenici razvili pristup Svetom pismu “odozdo”, bez spominjanja njegovih božanskih elemenata. Ovaj se pristup stalno širio tijekom osamnaestog i devetnaestog stoljeća i postao poznat kao viša kritika ili povijesno-kritička metoda. Cilj ove metode bio je potvrditi istinitost biblijskih podataka služeći se principima i postupcima koji se primjenjuju u proučavanju svjetovne povijesti.

2. Pretpostavke povijesne kritike

Osnovne pretpostavke povijesno-kritičke metode – načela kritike, analogije i povezanosti – izrazio je 1913. Ernst Troeltsch. Najkarakterističnije načelo ove metode je princip kritike. Riječ “kritika” je ovdje rabljena u tehničkom smislu Descartove “metodološke sumnje” i odnosi se na

autonomiju istraživača da saslušava i procjenjuje svjedočenje Svetog pisma, da prosuđuje o istinitosti, dostatnosti i razumljivosti posebnih izjava u tekstu.

U tijesnoj vezi s načelom kritike je načelo analogije, koje pretpostavlja da je sadašnje iskustvo kriterij za procjenjivanje događaja o kojima izvještava Sveto pismo, budući da su, u načelu, svi događaji slični. Drugim riječima, tumač treba prosuditi ono što se zbilo u biblijska vremena na osnovi onoga što se događa danas; ako ne vidi da se danas zbiva određena pojava, ona se najvjerojatnije nije zbila ni onda. Budući da danas nema posebnog stvaranja ili sveopćeg potopa, najvjerojatnije je da se nisu dogodili u prošlosti. Isto je s čudima i uskrsnućem: moramo ih smatrati nepovijesnim.

Načelo povezanosti (korelacije) tvrdi da je povijest zatvoren sustav i da nema prostora za umiješanost natprirodnog. Događaji su tako povezani da promjena u bilo kojoj pojavi neminovno izaziva promjenu njezinog uzroka i posljedica. Stoga povijesno objašnjenje počiva na nizu prirodnih uzroka i posljedica. Time ne želimo reći da svi povijesni kritičari niječu postojanje Boga ili natprirodnog. No gledano *metodološki*, u povijesnoj kritici nema mjesta za natprirodno; znanstvenici koji se njome služe isključuju natprirodno i traže prirodne uzroke i posljedice.

3. Procedure povijesne kritike

Triumf povijesnoj kritici osigurao je krajem devetnaestog stoljeća utjecajnim djelima Julius Wellhausen (1844.–1918.), koji je popularizirao pristup povijesno-kritičkoj metodi poznatoj kao kritika izvora. U dvadesetom stoljeću razvijene su druge procedure: kritika oblika, kritika redakcije, tradicionalna povijest i, najnovije, kritika kanona. Svaka od ovih procedura zahtijeva našu kratku pozornost.

Kritika izvora nastoji rekonstruirati i analizirati hipotetične književne izvore koji su osnova biblijskom tekstu. Wellhausen je popularizirao ovaj pristup Petoknjižju, poznat kao hipoteza nove dokumentacije. Prema njoj Mojsije nije pisac Petoknjižja kako to Pismo tvrdi (Iv 1,45), nego je nastalo kao kompozicija četiriju kasnijih dokumenata ili izvora: (1) jahvističkog (J) koji se služim imenom Jahve, napisan u južnom judejskom kraljevstvu oko 880. pr. Kr.; (2) elohističkog (E) koji se služi božanskim imenom Elohim, napisan u sjevernom izraelskom kraljevstvu oko 770. pr. Kr.; (3) deuteronomističkog (D) napisan u Jošijino vrijeme, 621. pr. Kr. i (4) svećeničkog (P) kojega se počelo skicirati u vrijeme babilonskog izgnanstva i trajalo je sve do konačne redakcije (prikupljanja i uređivanja) oko 450. pr. Kr. Ova je hipoteza dovela do potpuno rekonstruirane slike o povijesti Izraela.

Kritiku izvora Petoknjižja potkrijepilo je nekoliko naročitih pretpostavki: sumnjičavost prema povijesnosti zapisanih naracija, evolucionistički model razvitka Izraela od primitivnih do naprednih oblika, odbacivanje natprirodne aktivnosti u tom evolucionističkom razvitku i pretpostavka da su izvori bili ljudski proizvod životne sredine (*Sitz im Leben*) društvene zajednice koja ih je proizvela.

Kritičari izvora su se služili različitim unutarnjim argumentima da dokažu višestrukost izvora u Petoknjižju: uporaba različitih božanskih imena, varijacije u jeziku i stilu, navodna proturječja i anakronizmi, kao i navodna udvostručavanja i ponavljanja. Konzervativni stručnjaci su u pojedinostima analizirali sve ove argumente i ustanovili da nisu osvjedočavajući. Danas se ni kritički znanstvenici ne slažu u mnogim vidovima dokumentarne hipoteze koja, unatoč ljuljanju svojih temelja, još uvijek nije napuštena.

Iste te pretpostavke koje potkrepljuju kritiku izvora Petoknjižja – uz dodatno nijekanje proročanstava – dovele su do hipotetičke konstrukcije izvora drugih mjesta u Svetom pismu. Na primjer, Izaija je podijeljen u tri glavna izvora (Izaija iz Jeruzalema [1–39. poglavlja], deuterio-Izaija [40–55] i trito-Izaija [56–66]), a Zaharija u dva dijela (1–8. i 9–14. poglavlja). I ovdje su

proučavanja onih koji prihvaćaju tvrdnju Svetog pisma o autorstvu ovih knjiga, pokazala da su argumenti kritičara izvora slabo utemeljeni.

Novozavjetna kritika izvora se uglavnom usmjerila na “sinoptički problem” – pitanje mogućih izvora na kojima se temelje prva tri Evanđelja i njihov međusobni odnos. Za sinoptički problem predloženo je više suvremenih rješenja. Razvijena krajem osamnaestog stoljeća, Griesbachova hipoteza pretpostavlja prioritet Mateja pa Luka koristi Mateja kao izvor, a Marko i Mateja i Luku. Lachmannova hipoteza, razvijena 1835. godine, daje prioritet Marku, kome slijedi Matej pa onda Luka. Ova je hipoteza nekoliko godina kasnije modificirana da uključuje i dva primitivna apostolska izvora: Marka i Logiu (također nazvanu “Q” što stoji za *Quelle*).

Hipoteza o dva izvora, s različitim modifikacijama, još uvijek je najraširenije prihvaćena teorija kritike izvora, premda je protiv nje u drugom dijelu dvadesetog stoljeća bilo brojnih reakcija. Daljnji razvoj uključuje hipotezu o četiri izvora (B. H. Streeter, 1924. godine, koji Marku i Q dodaje još izvor L [isključivo Lukin materijal], i izvor M [materijal koji pripada samo Mateju], različite hipoteze o mnogostrukim izvorima te hipoteza o aramejskim izvorima.

Nedavno je Eta Linnemann, poznata znanstvenica Bultmannove škole koja je postala evangelikom, dokumentirano odbacila čitav trud oko kritike izvora Evanđelja. Ona je tvrdila da zapravo uopće nema sinoptičkog problema, da se ni jedno od Evanđelja ne oslanja na drugo, nego se sva vraćaju izravno onima koji su čuli i vidjeli Isusove riječi i djela (185.186).

Tisuću devetsto dvadesetih godina razvio se još jedan pristup povijesno-kritičke metode: kritika oblika (njemački: *Formgeschichte*, doslovno “povijest oblika”). Ovaj kritički postupak, kojega je uveo Hermann Gunkel (1862.–1932.) u Stari, a Rudolf Bultmann u Novi zavjet, zadržao je mnoge od istih naturalističkih pretpostavki koje su rabljene u kritici izvora, ali su usmjerene na prijeknjiževnu fazu usmene predaje koja stoji iza pisanih izvora. Kritičari oblika pretpostavljaju da je biblijski materijal nastao na dosta sličan način kao obična narodna književnost u naše doba, pa su tako prihvatili osnovna načela svjetovnih kritičara oblika kao što su braća Grimm koja su proučavala njemačke bajke.

Gradeći na pretpostavkama kritike izvora, kritičari oblika pretpostavljaju da su društvene snage zajednice (u svojoj životnoj sredini) dale oblik i sadržaj kršćanskim predajama i da se taj materijal razvio od kratkih i jednostavnih jedinica u duže i složenije predaje. Specifična zadaća kritičara oblika bila je analizirati različite oblike ili žanrove biblijske literature (na primjer, različite književne oblike u Psalmima), podijeliti ih u njihove naslućene izvorne male usmene ulomke, a onda hipotetički rekonstruirati životnu sredinu iz koje su ovi oblici potekli.

U ovom procesu rekonstrukcije kritičari oblika često uopće ne obraćaju pažnju na jasne izjave Svetog pisma o životnom okruženju koje stoji iza materijala. Na primjer, smatraju da su naslovi nad psalmima dodani mnogo kasnije i stoga povijesno nepouzdati.

Ni kritičari ranih izvora, niti kritičari oblika u prvom dijelu dvadesetog stoljeća nisu obraćali pozornost na ulogu redaktora ili urednika, koji su ranije postojeći materijal sakupili u konačni kanonski oblik: smatrali su ih kompilatorima koji su na materijalu ostavili malo ili nimalo svog pečata. No to se promijenilo sredinom dvadesetog stoljeća pojavom nove procedure u povijesnoj kritici: kritika redakcije (njemački: *Redaktionsgeschichte*, doslovno “povijest redakcije”).

Tri su novozavjetna znanstvenika dali prvi poticaj kritici redakcije u svom ispitivanju sinoptičkih Evanđelja: G. Bornkamm (1948, Matej), Hans Conzelmann (1954, Luka) i W. Marxsen (1956, Marko). Pozornost su usmjerili na evanđeliste, smatrajući ih izgrađenim teolozima. Cilj kritičara redakcije bio je otkriti i opisati jedinstvenu životnu sredinu (sociološku i teološku motivaciju) biblijskih redaktora/pisaca, kojae ih je potaknula da oblikuju, modificiraju

ili čak stvore materijal za proizvod koji su napisali. Prisutna u ovom pristupu jest osnovna pretpostavka da je svaki biblijski pisac imao jedinstvenu teologiju i životnu sredinu koja se razlikovala od drugih, pa stoga može proturječiti svojim izvorima kao i drugim redaktorima. Ova procedura nastoji razbiti jedinstvo Svetog pisma; prema njoj ono sadrži ne jednu, već mnoštvo različitih, često proturječnih teologija.

Četvrti postupak u povijesnoj kritici nazvan je povijest predaje (njemački: *Traditionsgeschichte*). Začetnik joj je Gerhard von Rad tijekom 1930-tih za Stari zavjet. Ovaj je postupak izgrađen na kritici izvora i oblika, nastojeći da od faze do faze pronade povijest predaje prije zapisivanja, kakva je prelazila od usta do usta s jednog naraštaja na drugi, do konačnog pisanog oblika. Kako je kritika redakcije postala popularna, povijest predaje počela je obuhvaćati čitavu povijest predaje, od usmene do pisanih izvora, pa do konačnog oblikovanja od strane kreativnog redaktora. Osnovna pretpostavka za ovaj pristup jest da je svaka nova generacija tumačenjem preoblikovala materijal.

Nedavni postupak povijesno-kritičke metode, nazvan kritika kanona, predstavlja logični zaključak na pokušaj hipotetične rekonstrukcije povijesnog razvoja biblijskog teksta. Uveden od strane James Sandersa 1970-tih i 1980-tih godina, ovaj pristup gradi na onima koji mu prethode, ali se posebno usmjerava na životnu sredinu (društvene i teološke snage) u sinagogi i crkvi, koja je odredila koji će od dokumenata biti izabran kako kanonski. Kao i kod drugih povijesno-kritičkih postupaka, pretpostavka u ovom pristupu jest da ljudske sile ovoga svijeta, mogu objasniti proces – u ovom slučaju kanonizacije – ne oslanjajući se na vodstvo nadnaravnog Boga.

4. Drugi kritički pristupi

Nedavno je došlo do pomaka u kritičkim biblijskim studijama prema različitim novim literarno-kritičkim hermeneutičkim pristupima. Ovi pristupi obično ne nječu rezultate povijesne kritike, niti napuštaju središnje načelo kritike. Umjesto toga isključuju povijesna pitanja vezana uz povijesni razvoj biblijskog teksta i koncentriraju se na njegov konačni kanonski oblik.

Mnogi od tih književno-kritičkih hermeneutičkih pristupa usmjereni su na konačni oblik biblijskog teksta kao umjetničkog književnog djela. U to se ubrajaju takvi preklapajući postupci kao što su retorička kritika (James Muilenberg), nova književna kritika (Robert Alter), pažljivo čitanje (Meir Weiss) i narativna kritika. Zajedničko svima njima je briga za tekst kao dovršeno umjetničko djelo. Književna proizvodnja Biblije se obično odvaja od povijesti i smatra djelom mašte ili mitom, sa svojim vlastitim “autonomnim imaginativnim svemirom” i “oponašanjem stvarnosti”. Naglašavaju se različiti književni običaji koje je pisac svjesno ili nesvjesno koristio pri oblikovanju biblijske priče u umjetničko književno djelo.

Drugi nedavni sinkroni pristup (takav se jedan bavi konačnim oblikom teksta) jest strukturalizam. Biblijski strukturalizam se temelji na suvremenoj lingvističkoj teoriji Claude Levi-Straussa i u Sjedinjenim Američkim Državama ga razvijaju stručnjaci kao što je Daniel Patte. Njegov je glavni cilj “dešifrirati” tekst kako bi se otkrilo podsvijesne “duboke strukture” općenito svojstvene jeziku. U ovoj je metodi božanski apsolut zamijenjen apsolutom odozdo, dubokim jezičnim strukturama. Srodan književni pristup je semiotika ili “teorija znakova” koju su razvili Ferdinand de Saussure i Charles S. Peirce. Ona je usmjerena na lingvističke kodove koji čine okvir u kojem je dana poruka teksta (slično notnom crtovlju na koje se mogu staviti određene note). Najviša briga u ovim pristupima su slojevi lingvističkih struktura ili sistema znakova na kojima počiva poruka.

Niz drugih pristupa Svetom pismu zadržava kritičke pretpostavke povijesno-kritičke metode, ali su usmjereni na ciljeve koji su drukčiji od hipotetičkog konstruiranja povijesnog razvoja biblijskog teksta. Neki od ovih pristupa temelje se na novim trendovima spomenutim u

prethodnim ulomcima. Veći primjeri uključuju filozofsku hermeneutiku (Gadamerova metakritička hermeneutska teorija i Ricoeurova hermeneutika sumnje i prisjećanja); hermeneutiku društvenokritičke teorije, uključujući sociološku kritiku (Gottwald), oslobođenje (Gutierrez) i feminističku hermeneutiku (Trible); kritiku čitateljeve reakcije (McKnight) i dekonstrukcionizam (Derrida).

Svi ovi pristupi teže da imaju neko vanjsko mjerilo – bila to filozofija, sociologija, marksistička politička teorija, feminizam, postmoderni pluralizam ili subjektivnost čitatelja – koje nadomješta načelo *sola scriptura* i relativizira Sveto pismo. Više nema objektivnog, normativnog značenja Svetog pisma; umjesto toga postoji feministički tekst, crnački tekst, azijski tekst ili luteranski tekst. Smatra se da svi oni imaju svoju vrijednost kad se čitateljev horizont spaja s horizontom biblijskog teksta.

G. Usporedba dviju hermeneutičkih metoda

Dvije glavne hermeneutske metode – povijesno-kritičku i povijesno-gramatičku ili povijesno-biblijsku metodu – moguće je šematski usporediti pomoću sljedeće tablice. Priznajemo da neki znanstvenici, nezadovoljni objema metodama, pokušavaju raditi nekako između jedne i druge metodologije.

Povijesno-kritička metoda

A. Definicija: Pokušaj da se na temelju principa i postupaka koji se primjenjuju kod svjetovne povijesti provjeri istinitost i razumijevanje značenja biblijskih podataka.

B. Cilj: Doći do konkretnog značenja Svetog pisma, koja je bila nakana pisca kako su je razumjeli njegovi suvremenici.

C. Osnovne pretpostavke

1. Svjetovno pravilo: Načela i postupci primijenjena kod svjetovne povijesti predstavljaju vanjski oblik i ispravnu metodu za ocjenjivanje istinitosti biblijskih podataka i tumačenje njihova značenja.

2. Načelo kritike (metodološka sumnja): Autonomni istražitelj može ispitati i ocijeniti ne obazirući se na određene objave biblijskog teksta.

3. Načelo analogije: Sadašnje iskustvo je kriterij za ocjenjivanje vjerojatnosti zbivanja biblijskog događaja, budući da su u načelu svi događaji slični.

4. Načelo povezanosti (korelacije ili uzrokovanoosti): Zatvoreni sustav uzroka i posljedica ne ostavlja prostora natprirodnoj umiješanosti Boga u povijesti.

5. Nejedinstvo Svetog pisma: Budući da je u njegovom nastanku sudjelovalo mnogo autora ili redaktora, da bi se došlo do jedinstvenog biblijskog učenja Pismo se ne može uspoređivati s Pismom.

6. Narav Svetog pisma "uvjetovana vremenom" ili "uvjetovana kulturom". Za nastanak Svetog pisma *odgovoran* je povijesni kontekst.

7. Biblija sadrži, ali nije isto što i Božja Riječ: U Svetom pismu treba razlikovati i odvojiti ljudske od božanskih elemenata.

D. Osnovni hermeneutički postupci

1. Književna kritika (izvori): Pokušaj da se hipotetički rekonstruira i razumije proces književnog razvoja koji je doveo do današnjeg oblika teksta, osnovan na pretpostavki da je Sveto pismo proizvod životne sredine zajednice koja ga je proizvela (često nasuprot specifičnih izjava Pisma o podrijetlu i naravi izvora).

2. Kritika oblika: Pokušaj da se hipotetički rekonstruira prijeknjiževni (usmeni) oblik što stoji iza različitih književnih oblika, zasnovan na pretpostavki da biblijski materijal ima

usmenu pretpovijest kao obična narodna književnost i da potječe iz predaja koje su oblikovane prema zakonima koji upravljaju razvojem narodnih predaja.

3. Kritika redakcije: Pokušaj da se otkrije i opiše životna sredina, sociološka i teološka motivacija koja je odredila osnovu po kojoj je redaktor birao, modificirao, prepravljao, uređivao, mijenjao ili dodavao materijalima predaje, s ciljem da kažu što je bilo prikladno za njegovu vlastitu životnu sredinu, sukladno njegovim vlastitim teološkim razmišljanjima; svaki je redaktor imao svoju jedinstvenu teologiju i životnu sredinu koja se razlikovala (a često i suprotstavljala) njegovim izvorima i drugim redaktorima.

4. Povijest predaje: Pokušaj da se povijest predaje ustanovi prije njezina sastavljanja iz faze u fazu, kako je iz naraštaja u naraštaj prelazila od usta do usta do svog konačnog pisanog oblika; zasnovana na pretpostavci da je svaki naraštaj tumačenjem preoblikovao materijal.

5. Kritika kanona: Pokušaj rekonstrukcije životne sredine (socioloških i teoloških sila) u sinagogi i prvoj crkvi koji su odredili sadašnji oblik i sadržaj biblijskog kanona; uz pretpostavku da ljudske snage mogu objasniti proces kanonizacije.

Povijesno-biblijska metoda

A. Definicija: Pokušaj razumijevanja značenja biblijskih podataka korištenjem metodoloških elemenata koji potječu iz samoga Svetog pisma.

B. Cilj: Doći do ispravnog značenja Svetog pisma, onoga što je Bog namjeravao prenijeti, bez obzira jesu li to pisac ili njegovi suvremenici u potpunosti znali ili ne (1 Pt 1,10-12).

C. Osnovne pretpostavke

1. Sola scriptura: Autoritet i jedinstvo Pisma su takvi da je Sveto pismo konačno mjerilo u odnosu na sadržaj i metodu tumačenja (Iz 8,20).

2. Biblija je konačni autoritet i nije podložna kritici: biblijske podatke treba prihvatiti takve kakvi jesu i ne podvrgavati ih nekom vanjskom mjerilu da bi se odredilo njihovu istinitost, dostatnost, vjerodostojnost i razumljivost (Iz 66,2).

3. Suspenzija nametnutog načela analogije da bi se dalo mjesta jedinstvenoj Božjoj aktivnosti kako je opisana u Svetom pismu i u procesu oblikovanja Pisma (2 Pt 1,19-21).

4. Suspenzija načela povezanosti (ili prirodnog uzroka i posljedica) da bi se dalo mjesta božanskoj umiješanosti u povijest kako je opisano u Svetom pismu (Heb 1,1.2).

5. Jedinstvo Svetog pisma: Budući da je nad mnogim piscima ljudima bdio jedan božanski Autor, da bi se došlo do biblijske doktrine Pismo se može usporediti s Pismom (Lk 24,17; 1 Kor 2,13).

6. Vječna narav Pisma: Bog govori preko proroka određenoj kulturi, ali poruka kao vječna istina nadilazi kulturno okružje (Iv 10,35).

7. Biblija je isto što i Božja Riječ; božanski i ljudski element u Svetom pismu ne može se razlikovati ni odvojiti (2 Tim 3,16.17).

D. Osnovne hermeneutičke procedure

1. Književna analiza: Istraživanje književnih karakteristika biblijskog materijala u njegovom kanonskom obliku, uz prihvaćanje kao cjeline onih dijelova Pisma koji su prikazani kao takvi, i prihvaćajući takve kakve jesu određene biblijske izjave o podrijetlu i naravi biblijskog materijala.

2. Analiza oblika: Pokušaj opisivanja i klasificiranja različitih književnih vrsta koje u Pismu postoje u kanonskom obliku, i za svaki oblik prihvatiti takvom kakva jest životnu sredinu kakva je naznačena u biblijskim podacima.

3. Teološka analiza biblijskih knjiga: Proučavanje posebnog naglašavanja teologije svakog biblijskog pisca (prema sposobnosti njegovog razuma i mogućnosti razumijevanja), u okviru cijelog Svetog pisma, koje dopušta da Biblija bude svoj vlastiti tumač i da različiti teološki naglasci budu u skladu jedan s drugim.

4. Dijakronična (tematska) analiza: Pokušaj da se kronološki ustanovi razvoj različitih tema i motiva u Bibliji u njezinom kanonskom obliku; utemeljen na biblijskom stajalištu da Bog daje dodatno (progresivno) otkrivenje kasnijim naraštajima, koje je, međutim, u savršenom skladu sa svim ranijim otkrivenjima.

5. Povijest kanona: Istraživanje procesa kanonizacije Svetog pisma, uz pretpostavku da su kriteriji za kanonizaciju svojstveni biblijskom materijalu kako je nadahnut od Boga i da je Sveti Duh vodio židovske i kršćanske zajednice da kanonskima priznaju knjige koje su sačuvale svjedočanstvo biblijskih pisaca.

Zamijetimo razlike u definiciji, cilju i temeljnim pretpostavkama. Prva pretpostavka povijesno-kritičke metode ("svjetovno mjerilo") predstavlja osnovnu orijentaciju metode: ljudski je razum konačni kriterij za istinu. Pretpostavke pod brojem 2 do 4 ukazuju na prijelomna načela na koja se oslanja ova metoda (vidi njihovu Troeltschevu klasičnu formulaciju). Posljednje tri pokazuju da ova metoda vodi umanjenju jedinstva, bezvremenosti i potpunog autoriteta Pisma.

Utemeljen na biblijskim podacima, povijesno-biblijski pristup hermeneutici odbacuje sve ove pretpostavke. U odnosu na načelo kritike, poznati njemački znanstvenik koji je raskinuo s povijesno-kritičkom metodom, Gerhard Maier napisao je: "Metoda *kritike* ne može uspjeti jer predstavlja unutarnju nemogućnost. Zato što korelacija ili kontrapunkt otkrivenju nije kritika već poslušnost; nije ispravljanje – čak ni na osnovi djelomice priznatog i primijenjenog otkrivenja – već spremnost da kažemo: 'neka ispravi mene'."

Obje metode analiziraju povijesni kontekst, književne značajke, književnu vrstu, teologiju pisca, razvoj tema i proces kanonizacije. No povijesno-biblijski pristup odbacuje načelo kritike; on *analizira* ali odbija *kritizirati* Bibliju; on prihvaća tekst Svetog pisma takvog kakav jeste kao istiniti i odbija se priključiti trostrukom procesu seciranja, nagađanja i hipotetične rekonstrukcije koji je osnova povijesno-kritičke analize.

Neki evangelički znanstvenici su u proteklih nekoliko desetljeća pokušali učiniti prihvatljivom povijesno-kritičku metodu uklanjanjem njezine predrasude prema natprirodnom, uz zadržavanje metode. Međutim, ovo ustvari nije moguće jer su pretpostavke i metoda nerazrješivo isprepleteni. Osnova povijesno-kritičke metode je svjetovna povijest kao znanost, koja upravo po naravi svoje *metodologije* isključuje natprirodno i umjesto toga traži prirodne uzroke za povijesne događaje.

Središnje za povijesno-kritičku metodu jest načelo kritike, prema kojemu se ništa ne prihvaća takvim kako jeste, već se sve mora potvrditi ili ispraviti ponovnim ispitivanjem dokaza. Stoga je u odnosu na Bibliju onaj koji tumači konačni odrednik istine; razum i iskustvo su konačni test autentičnosti ulomka. Dokle god ostaje ovo osnovno načelo, nismo izbjegli opasnost od povijesno-kritičke metode, čak i ako prihvatimo element natprirodnog. Ako uklonimo načelo kritike, onda povijesno-kritička metoda prestaje biti onim što jeste. Prisutnost ili odsutnost temeljnog načela kritike lakmusov je test treba li ili ne treba primijeniti kritičku metodologiju.

Oni koji slijede povijesno-biblijsku metodu, primjenjuju u proučavanju slična *pomagala* kao i u povijesnoj kritici. Pažljivo pristupaju povijesnim, književnim i lingvističkim, gramatičko-sintaktičkim i teološkim pojedinostima, kako je opisano u ovom članku. No dok se za *analizu* biblijskog teksta u oštrenju različitih pomagala za proučavanje služe mogućnostima koje je

osigurala povijesno-kritička metoda, stalno vode računa o tome da uklone element *kritike* koji se postavlja sućem Riječi.

H. Biblijski utemeljena hermeneutika u adventnom pokretu

William Miller razvio je jednostavan niz pravila za tumačenje Biblije. Ona su navedena u uvodu njegovog djela *Evidence From Scripture and History of the Second Coming of Christ, About the Year 1843* (vidi Damsteegt, 299; Hyde, 112). Možemo ih sažeti ovako:

1. Sve je Pismo potrebno i onaj koji vjeruje može ga razumjeti marljivim proučavanjem.
2. Sveto pismo mora biti svoj vlastiti tumač.
3. Da bismo razumjeli neku doktrinu moramo prikupiti sve biblijske tekstove o tom predmetu.
4. Bog je stvari otkrio putem viđenja, slika i u prisposodobama; moramo ih proučavati zajedni, budući da jedno proroštvo nadopunjuje drugo. Riječ treba razumjeti doslovno ukoliko ima smisla; u protivnom treba iz drugih ulomaka otkriti njezino slikovito značenje.
5. Povijesni događaj je ispunjenje proroštva samo kad u svim pojedinostima odgovara proročanstvu.

Svi se ovi hermeneutski principi temelje na povijesno-gramatičkoj metodi tumačenja koju su zastupali reformatori. Prvi adventistički pioniri su primijenjivali ova načela. Ellen White je 1884. pisala: "Oni koji su uključeni u naviještanje vijesti trećeg anđela istražuju Pisma po istome planu koji je prihvatio otac Miller." (RH, 25. studenog 1884)

Spisi Ellen White snažno podržavaju sve osnovne pretpostavke i posebne smjernice za tumačenje Svetog pisma kako ih zastupa povijesno-gramatička metoda i kako su iznesene u ovome članku. (Vidi izabrane citate u V dijelu.)

Ona je također pokazala veliku osjetljivost za bitne konstitutivne elemente i opasnosti koje krije povijesno-kritička metoda, u ono doba poznata kao "viša kritika": "Djelo više kritike u seciranju, nagađanju i rekonstrukciji razara vjeru u Bibliju kao božansku objavu. Ono otima Božjoj riječi snagu da nadzire, uzdiže i nadahnjuje živote ljudi." (AA 474)

Premda je većina adventističkih znanstvenika bila privržena povijesno-gramatičkoj (povijesno-biblijskoj) metodi, od 1950. neki su glasovi u adventizmu zastupali priklanjanje modificiranoj povijesno-kritičkoj metodi koja prihvaća natprirodno, ali uz to zadržava načelo kritike. Na godišnjem zasjedanju Crkve adventista sedmog dana 1986. glasovanjem je prihvaćen izvještaj Odbora za metode proučavanja Biblije, kojim je odbačena povijesno-kritička metoda. Prema izvještaju: "Čak i modificirana uporaba ove metode koja zadržava načelo kritike, a koja Bibliju podređuje ljudskom razumu, za adventiste je neprihvatljiva." (AR, 22. siječnja 1987)

Crkva adventista sedmog dana potvrđuje hermeneutiku biblijskih pisaca, Antiohije i Reformacije. Ona odbacuje alegorijsku metodu Aleksandrije i srednjevjekovnog katolicizma i povijesno-kritičku metodu racionalističkog prosvjetiteljskog doba i njezine kasnije izdanke.

Time adventisti zadržavaju povijesnu hermeneutiku proroštva reformatora, koju je danas napustio gotovo čitav kršćanski svijet. I kao što su to činili radikalni reformatori u šesnaestom stoljeću, oni se stalno trude "vratiti korijenima", da sve svoje pretpostavke, svoja načela tumačenja, svoju vjeru i život temelje na apsolutnom autoritetu Božje nepogrešive Riječi.

V. Komentari Ellen G. White

A. Tumačenje Biblije

"U naše vrijeme postoji veliko odstupanje od njegovih [Svetog pisma] učenja i propisa, pa je nužan povratak velikom protestantskom načelu – Biblija i samo Biblija kao pravilo vjere i dužnosti." (*Velika borba*, str. 176; vidi i ISM 416)

"Sveta pisma treba primiti kao puzdanu i nepogrešivu objavu Njegove volje. Ona su mjerilo karaktera, objava nauka i sredstvo za ispitivanje iskustva...

Duh nije dan – niti će ikada biti dan – da zamijeni Bibliju, jer Sveto pismo izričito kaže kako je Božja Riječ mjerilo kojim se mora ispitati svako učenje i iskustvo." (*Velika borba*, str. 8.9)

"Ali Bog će na zemlji imati narod koji će čuvati Bibliju, i samo Bibliju kao mjerilo svih učenja i osnovu svih reformi. Ni mišljenje učenih ljudi, ni zaključci znanosti, ni vjerske dogme ili odluke crkvenih sabora, toliko brojnih i suprotnih kao što su Crkve koje zastupaju, niti glas većine – nijedno od ovoga niti sve zajedno ne treba smatrati dokazom za ili protiv ma koje točke vjerovanja. Prije prihvaćanja bilo kojeg učenja ili propisa trebamo zahtijevati da bude podržano jasnim: 'Tako kaže Gospod.'" (*Isto*, str. 511.512; vidi i Ev 256; EW 78; COL, 39; 5T 700; *Put u bolji život*, str. 293.294; COL 110.111)

"Božja Riječ je dovoljna da prosvijetli najzamagljeniji um; može je razumjeti svatko tko želi da je razumije." (5T 663; vidi i *Velika borba*, str. 8)

"Ali Biblija je, s istinama od Boga danim a izrečena ljudskim jezikom, sjedinjenje božanskog i ljudskog. Takva je zajednica postojala u Kristovoj naravi, jer On je bio Sin Božji i Sin Čovječji. Stoga se za Bibliju može reći isto što i za Krista: 'I riječ tijelom postala i nastanila se među nama.' (Iv 1,14)" (*Velika borba*, str. 7.8)

"Biblija je Božji glas koji nam govori upravo kao da ga možemo čuti svojim ušima. Kad to shvatimo mi ćemo s poštovanjem otvarati Božju Riječ i s ozbiljnošću istraživati njezine propise. Tada ćemo čitanje i razmišljanje o Svetome pismu smatrati prijemom kod Beskonačnoga." (6T 393)

"Ima nekih koji misle da su sposobni svojom ograničenom prosudbom uzeti Božju Riječ i ustvrditi koje su riječi nadahnute, a koje nisu. Braćo moja u službi, želim vas upozoriti da ne stupate na takvo tlo. 'Izuj obuću s nogu! Jer mjesto na kojem stojiš sveto je tlo.' Nema živog prolaznog čovjeka, i ne marim tko je i kakav položaj uživa, kojega je Bog ovlastio da tu i tamo bira iz Njegove Riječi...

Ne dopustite nijednom živom čovjeku da vam pristupi i počne secirati Božju Riječ, govoreći što je otkrivenje, što je nadahnuto a što nije, a da ga ne ukorite... Ne želimo da itko kaže: 'To ću odbaciti, a ovo prihvatiti.' Želimo imati čvrstu vjeru u Bibliju kao cjelinu i takvu kakva jeste." (7BC 919; vidi i COL 39)

"Biblija je svoj vlastiti tumač. Jedan će ulomak pokazati da je ključ koji otključava ostale ulomke i na taj će način svjetlo obasjati skriveno značenje Riječi." (FE 187)

"Biblija je svoj vlastiti tumač. Preljepom jednostavnošću jedan se dio povezuje s istinom u drugom dijelu, dok se cijela Biblija ne stopi u skladnu cjelinu. Svjetlo iz jednog teksta osvjetljava neki dio Riječi koji je izgledao nejasan." (OHC 207; vidi i *Odgoj*, str.171; COL 128; TM 106)

"Vjera u božanski autoritet Božje svete Riječi treba biti nepokolebljiva. Biblija se ne može provjeravati ljudskim znanstvenim idejama. Ljudsko je znanje nepouzdan vodič... Sva istina, u prirodi ili otkrivenju, dosljedna je sama sebi u svim svojim objavama." (*Patrijarsi i proroci*, str. 87; vidi i *Odgoj*, str. 112.113)

"Biblija nije pisana samo za teologe; naprotiv, ona je namijenjena običnim ljudima. Velike istine potrebne za spasenje otkrivene su u njoj jasno kao dan, i nitko neće pogriješiti niti začeti s puta, osim onih koji se povode za svojim osobnim mišljenjem umjesto za jasno otkrivenom Božjom voljom." (*Koraci prema Kristu*, str. 93)

"Čak i proroci koji su bili udostojeni posebnog duhovnog prosvjetljenja nisu posvema shvaćali značaj otkrivenja koja su im bila povjerena. Značenje se trebalo otkrivati tijekom vremena, kako Božjem narodu budu potrebne upute što su ih ona sadržavala." (*Velika borba*, str. 297)

B. Uloga Svetoga Duha u tumačenju Biblije

"Pravo poznavanje Biblije može se steći samo uz pomoć istoga Duha kojim je Riječ bila dana." (*Odgoj*, str. 169; vidi i 5T 704; COL 408)

"Kad god se proučavanju Svetog pisma pristupa bez molitvenog, krotkog i poučljivog duha, i najjasniji i najjednostavniji kao i najteži dijelovi bit će iskrivljeni s obzirom na svoje pravo značenje." (*Velika borba*, str. 448)

"Kad se Božja Riječ otvara bez štovanja i molitve, kad misli i osjećaji nisu posvećeni Bogu, ili nisu u skladu s Njegovom voljom, um je zamračen sumnjom, i tijekom samog proučavanja Biblije nevjerovanje raste. Neprijatelj preuzima upravu nad mislima i predlaže nepravilna tumačenja. Kad god se ljudi, bez obzira na stupanj svoga obrazovanja, riječju i djelom ne trude da budu u skladu s Bogom, tad postaju skloni pogrešnom razumijevanju Pisma, i stoga ne možemo imati povjerenja u njihova tumačenja. Oni koji pretražuju Pismo da bi našli proturječnosti, nemaju duhovne pronicljivosti. Takvo iskrivljeno gledanje navest će ih da i u onome što je potpuno jasno i jednostavno nađu razlog za sumnju i nevjerstvo." (*Koraci prema Kristu*, str. 115)

"Onaj tko proučava Bibliju mora se osloboditi svake predrasude, ostaviti svoje ideje pred vratima istraživanja, i s krotkim, pokornim srcem, sa svojim ja skrivenim u Kristu, uz ozbiljnu molitvu tražiti mudrost od Boga." (CT 463; vidi također *Velika borba*, str. 515.516; TM 108; CT 463; 2SM 114)

C. Posebne smjernice za tumačenje Biblije

1. Tekst i prijevod

"Vidjela sam da je Bog posebno čuvao Bibliju; no kad je bilo malo primjeraka, učeni su ljudi u nekim slučajevima promijenili riječi, misleći da ih čine jasnijima, dok su u stvari mistificirali ono što je bilo jasno, jer su se oslanjali na svoje ustaljena gledišta koja su bila pod utjecajem predaje." (EW 220.221)

"Neki nas ozbiljno gledaju i kažu: 'Ne mislite li da je neki prepisivač ili prevodilac mogao učiniti grešku?' To je moguće i um koji je tako skučen da će zbog ove mogućnosti oklijevati ili se o nju spotaknuti, bit će isto tako spreman spotaći se na tajne Nadahnute Riječi, jer takav slabašni um ne može prozrijeti u Božje namjere... Sve ove pogreške neće prouzrokovati teškoće ni jednoj duši niti će biti uzrokom spoticanja ničijoj nozi, osim onima koji će iz najjednostavnije otkrivene istine stvoriti teškoće." (1SM 16)

2. Povijesni kontekst

"Biografije sadržane u Bibliji su autentične povijesti stvarnih ljudi. Od Adama pa preko narednih naraštaja sve do vremena apostola imamo jednostavan i neiskrivljen izvještaj o onome što se stvarno odigralo i stvarna iskustva postojećih osoba." (4T 9)

"Razumijevanje običaja onih koji su živjeli u biblijska vremena, mjesto i vrijeme događaja, predstavlja praktično znanje, jer ono pomaže u pojašnjenju biblijskih slika i ističe snagu Kristovih pouka." (CT 518)

3. Književna analiza

"Pisane u različita vremena, od ljudi vrlo različitih položaja, zvanja i umnih i duhovnih sposobnosti, biblijske knjige pokazuju veliku stilsku raznovrsnost kao i raznolikost iznijetih predmeta. Razni pisci služili su se različnim izrazima." (*Velika borba*, str. 8)

"Gospodin je svoju Riječ dao upravo onako kako je želio. Dao ju je preko različitih pisaca; svaki od njih je imao svoju osobnost premda je obrađivao istu povijest. Njihovo je svjedočenje prikupljeno u jednu Knjigu i slično je svjedočenju na nekom društvenom sastanku. Oni stvari ne prikazuju istim stilom. Svaki ima svoje iskustvo i ova raznovrsnost proširuje i produbljuje znanje koje je izneseno da zadovolji potrebe različitih umova. Izražene misli nemaju uniformni oblik kao da su izlivena u kakvom željeznom kalupu, jer to bi slušanje učinilo vrlo monotonim. U takvoj uniformnosti bili se izgubili dražest i izuzetna ljepota." (1SM 21.22)

"Vanjska ljepota Biblije, ljepota zamisli i izražaja, samo je pozadina, ako tako možemo reći, za njezino pravo blago – ljepotu svetosti." (*Odgoj*, str. 172)

4. Analiza redak po redak

"U svakodnevnom proučavanju, metoda redak po redak je često najkorisnija. Neka onaj koji proučava uzme jedan redak i usredotoči svoj um da pronade što Bog u tom retku njemu govori, neka se zatim bavi tom mišlju dok je potpuno ne shvati. Ovakvo proučavanje jednog odsjeka, sve dok njegovo značenje ne postane jasno, mnogo je vrednije od čitanja mnogih poglavlja bez nekog određenog cilja i bez sticanja određenih pouka." (*Odgoj*, str. 170)

"Moramo paziti da pogrešno ne tumačimo Pisma. Ne smijemo tako spiritualizirati jasno učenje Božje Riječi da iz vida izgubimo stvarnost. Nemojte prenapregnuti značenje rečenica u Bibliji nastojeći da iznesete nešto neobično kako biste udovoljili mašti. Uzmite Pisma onakvima kako ih čitate." (1SM 170)

"Biblija nam nije dana nekim veličanstvenim nadljudskim jezikom. Da bi dosegnuo čovjeka tamo gdje se nalazi, Isus je na sebe uzeo ljudsku narav. Bibliju treba dati jezikom ljudi. Sve što je ljudsko je nesavršeno. Ista riječ sadrži različita značenja; ne postoji jedna riječ za svaku određenu ideju. Biblija je dana iz praktičnih razloga." (*Isto*, 20)

5. Teološka analiza

"Biblija sama sebe tumači. Pismo se mora uspoređivati s Pismom. Onaj koji proučava Bibliju, mora se naučiti da je promatra kao cjelinu, i da uoči međusobni odnos njezinih dijelova. On se treba upoznati s njezinom velikom središnjom temom, s Božjom prvotnom namjerom sa svijetom, s nastankom velike borbe i s djelom spasenja. Treba razumjeti prirodu dvaju načela koja se bore za prevlast, i da nauči pratiti njihovo djelovanje u izvještajima povijesti i proroštva sve do velikog završetka." (*Odgoj*, str. 171)

"Središnja tema Biblije, tema u kojoj se sjedinjuju sve ostale teme u cijeloj knjizi, jest plan spasenja, obnavljanje Božjeg lika u ljudskoj duši. Od prvog nagovještaja nade u osudi izrečenoj u Edenu do onog posljednjeg slavnog obećanja u Otkrivenju... misao vodilja svake knjige i svakog odsjeka u Bibliji je postupno objavljivanje ove čudesne teme – čovjekovo podizanje." (*Isto*, str. 113)

"Neki dijelovi Pisma su doista tako jasni da ih nitko ne može pogrešno shvatiti; ali ima i takvih čije značenje ne leži na površini i ne vidi se na prvi pogled. Tekst se mora uspoređivati s tekstom. Mora se brižljivo istraživati, uz molitvu i razmišljanje." (*Koraci prema Kristu*, str. 94.95)

"Mjestima koja u Svetom pismu stvaraju teškoće nikada se ne može ovladati metodama koje se upotrebljuju u rješavanju filozofskih problema. Ne bismo smjeli pristupiti proučavanju Biblije sa samopouzdanjem s kojim toliki prilaze znanstvenim područjima, već s molitvom, svjesni da ovisimo o Bogu, i s iskrenom željom da upoznamo Njegovu volju. Moramo pristupiti ponizna i poučljiva duha da bismo primili znanje od velikoga JA SAM. U protivnom će zli duhovi ako zaslijepiti naš razum i otvrdnuti naše srce da nas istina neće oduševiti." (*Velika borba*, str. 515)

"U božanskoj objavi kao i u prirodi Bog je ljudima dao tajne da potakne njihovu vjeru. To mora tako biti. Mi ćemo uvijek istraživati, uvijek ispitivati, uvijek učiti, a ipak iza svega postoji beskonačnost." (8T 261)

"Sposobni ljudi su čitav život posvetili proučavanju i molitvi u istraživanju Pisma, a ipak ima mnogo dijelova Biblije koji nisu potpuno istraženi. Neke dijelove Svetog pisma nećemo nikada potpuno shvatiti dok nam ih u budućem životu Krist neće objasniti. Postoje tajne koje treba otkriti, izjave koje ljudski um ne može uskladiti." (GW 312; vidi i 5T 533; 1SM 20)

6. Tipologija, simbolizam i prispodobe

"Obredni zakon se sastojao od simbola koji su upućivali na Krista, njegovu žrtvu i svećenstvo. Ovaj su obredni zakon, sa svim žrtvama i uredbama, Izraelci trebali držati sve dok se predlika nije ostvarila u slici, u smrti Isusa Krista, Janjetu Božjem koje je na se uzelo grijehe svijeta." (*Patrijarsi i proroci*, str. 299)

"Jezik Biblije treba tumačiti prema njegovom očitom značenju, ukoliko se ne radi o simbolu ili slikovitosti." (*Velika borba*, str. 515)

"Isus je poučavao pomoću ilustracija i prispodoba uzetih iz prirode i poznatih događaja svakodnevnog života... Na ovaj je način povezao stvari iz prirode s onim što je duhovno, povezujući stvari iz prirode i životna iskustva svojih slušatelja s uzvišenim istinama pisane Riječi. I kad god bi nakon toga njihove oči ugledale predmete s kojima je povezao vječnu istinu, ponavljali bi Njegove pouke." (CT 140)

"Predmeti iz prirode bili su sredstvo za prenošenje duhovnog; stvari iz prirode i životna iskustva Njegovih slušatelja bila su povezana s istinama pisane Riječi. Vodeći tako od prirodnoga ka duhovnom kraljevstvu, Kristove prispodobe su karike u lancu istine koji povezuje čovjeka s Bogom i zemlju s nebom." (COL 17.18; vidi i 21)

7. Suvremena primjena

"Da bismo imali koristi od čitanja Kristovih riječi, moramo ih pravilno primijeniti na svoj vlastiti slučaj." (MM 37)

"U svojim obećanjima i opomenama Isus misli na mene. Bog je toliko volio svijet da je dao svog jedinorodnog Sina da *ja*, vjerujući u Njega, ne poginem, nego da imam život vječni. Iskustva vezana za Božju Riječ moraju biti *moja* iskustva. Molitva i obećanja, pravila i opomene *moji* su... Kad vjera tako primi i usvoji načela istine, ona će postati dio bića i pokretačka sila života. Božja Riječ, prihvaćena u duši, oblikuje misli i sudjeluje u razvoju karaktera." (*Čežnja vjekova*, str. 330)

"Nije dovoljno samo čitati upute dane u Božjoj Riječi. Trebamo čitati uz razmišljanje i molitvu, ispunjeni ozbiljnom željom da primimo pomoć i blagoslov. A istinu koju smo naučili moramo primijeniti u svakidašnjem životu." (2MR 95; vidi i 2MCP 784; *1888 Materials* 1680)

D. Povijest tumačenja Biblije

1. Hermeneutika rabina

"Rabini su govorili sasumnjom i neodlučnošću, kao da se Sveto pismo može tumačiti tako da znači jedno ili sasvim suprotno od toga. Slušatelji su svakodnevno bili sve više zbunjeni. Međutim, Isusu je izlagao učenje Pisma u skladu s njihovim nepogrešivim autoritetom." (*Čežnja vjekova*, str. 201)

"Oni [vođe Izraela u Isusovo vrijeme] su proučavali Pisma samo da podrže svoju predaju i nametnu svoje ljudske propise. Svojim tumačenjem učinili su da izražavaju mišljenja koja Bog nikada nije dao. Svojom mističnom konstrukcijom učinili su nejasnim ono što je On učinio jasnim. Raspravljali su o tehničkim pojedinostima i praktički nijekali najbitnije istine. Oteli su Božjoj Riječi njezinu silu i zli su duhovi upravljali njihovom voljom." (CT 438.439)

2. Srednjevjekovna hermeneutika

"U kršćansku su se Crkvu gotovo neosjetno uvukli neznabožački običaji. Velika progonstva što ih je Crkva podnosila od strane neznabožaca neko su vrijeme priječila duh kompromisa i prilagodbe svijetu. Ali kad je progonstvo prestalo i kršćanstvo ušlo u kraljevske dvorove i palače, ono je zamijenilo skromnu jednostavnost Krista i Njegovih apostola sjajem i ohološću poganskih svećenika i vladara. Na mjesto Božjih zahtjeva uvelo je ljudske teorije i predaje." (*Velika borba*, str. 42)

"Stotinama godina bilo je zabranjeno širiti Bibliju. Narodu nije bilo dopušteno da je čita ili je ima u svojoj kući, a nesavjesni svećenici i biskupi tumačili su njeno učenje tako da podržava njihove težnje." (*Isto*, str. 44)

"U zemljama koje nisu bile pod rimskom vlašću postojale su tijekom mnogih stoljeća velike skupine kršćana koje su ostale gotovo potpuno pošteđene od papinske izopačenosti. Bili su okruženi neznaboštvom pa su tijekom vremena prihvatili neke od njegovih zabluda, ali su i dalje Bibliju smatrali jedinim pravilom vjere i sačuvali mnoge njezine istine." (*Isto*, str. 55; vidi i str. 59)

3. Hermeneutika Reformacije

"Veliki pokret što ga je Wycliffe pokrenuo s ciljem da oslobodi savjest i um kao i da oslobodi narode koji su tako dugo bili upregnuti u trijumfalna kola Rima, imao je izvorište u Bibliji... Wycliffe je bezuvjetnom vjerom prihvatio Sveto pismo kao nadahnuto otkrivenje Božje volje, kao pouzdano pravilo vjere i života." (*Isto*, str. 80)

"On [Zwingly] se pokorio Bibliji kao Božjoj Riječi, jedinom zadovoljavajućem, nepogrešivom pravilu... Shvatio je da ona mora biti sama sebi tumač. Nije se usuđivao tumačiti Pismo da bi njime podržao unaprijed smišljenu teoriju ili učenje, nego je smatrao svojom dužnošću upoznati njen izravan i očit nauk." (*Isto*, str. 148)

"Veliko načelo što su ga podržavali svi ovi [kasni engleski] reformatori – kojega su se držali valdenzi, Wycliffe, Jan Hus, Luther, Zwingly i oni koji su se sjedinili s njima – bilo je nepogrešivi autoritet Svetog pisma kao pravila vjere i života.... Biblija je bila njihov autoritet i njome su ispitivali sva učenja i tvrdnje." (*Isto*, str. 215; vidi i 113.114)

4. Viša kritika

"Kad ljudi govore o višoj kritici; kad izriču sud nad Božjom Riječi, usmjerite njihovu pozornost na činjenicu da su zaboravili tko je bio prvi i najmudriji kritičar. Imao je tisuće godina praktičnog iskustva. On je taj koji uči takozvane visoke kritičare današnjeg svijeta. Bog će kazniti sve one koji, kao viši kritičari, uzvisuju sebe i kritiziraju Božju svetu Riječ." (BE, 1. veljače 1897)

"Kao što su u dane apostola ljudi pokušavali predajom i filozofijom uništiti vjeru u Pisma, tako danas, dopadljivim tezama više kritike, evolucije, spiritizma, teozofije i panteizma, neprijatelj pravde nastoji zavesti duše na zabranjene putove. Za mnoge je Biblija kao svjetiljka bez ulja, jer su svoj um okrenuli prema spekulativnom vjerovanju koje donosi nerazumijevanje i zabunu. Djelo 'više kritike' u seciranju, nagađanju i rekonstruiranju, razara vjeru u Bibliju kao božansko otkrivenje. Ono Božjoj Riječi otima snagu da nadzire, uzdiže i nadahnjuje ljudske živote." (AA 474; vidi i *Odgoj*, str. 205; *Put u bolji život*, str. 78; *Velika borba*, str. 448.449)

5. Hermeneutika milerita

"Nastojeći odbaciti sva ranije stvorena mišljenja i ostavljajući postrani biblijske komentare, uspoređivao je pismo s pismom uz pomoć navedenih usporednih mjesta i konkordancije. Proučavao je redovno i temeljito; počeo je s Postankom i čitajući redak po redak išao dalje tek kad mu je značenje više tekstova bilo toliko jasno da ga više ništa nije moglo

zbuniti. Ako bi naišao na bilo što nejasno, imao je običaj to usporediti sa svim drugim tekstovima koji bi mogli imati što reći u vezi s predmetom što ga je proučavao. Svaka je riječ morala biti povezana s predmetom koji tekst obrađuje i ako se njegovo mišljenje slagalo sa svakim usporednim ulomkom, tekst bi prestao činiti teškoću. Tako je, kad god bi naišao na teško razumljiv tekst, nalazio objašnjenje u nekom drugom dijelu Svetoga pisma. Dok bi proučavao uz ozbiljnu molitvu kojom bi tražio božansko prosvjetljenje, ono što ranije nije mogao razumjeti postalo je jasno. Iskusio je istinitost riječi psalmista: 'Objava riječi tvojih prosvjetljuje, bezazlene urazumljuje.' (Ps 119,130)" (*Velika borba*, str. 277)

"Oni koji su uključeni u naviještanje vijesti trećeg anđela istražuju Pisma po istome planu koji je prihvatio otac Miller." (RH, 25. studenog 1884; vidi i *Velika borba*, str. 277.305)

VI. Literatura

- Alter, Robert. *The Art of Biblical Narrative*. New York, Basic, 1981.
– . *The Art of Biblical Poetry*. New York, Basic, 1985.
- Bailey, James L. *Literary Forms in the New Testament*. Louisville, Westminster/John Knox, 1992.
- Barrett, C. K., urednik. *The New Testament Background: Selected Documents*. Prepravljeno izdanje. San Francisco, Harper and Row, 1995.
- Brewer, David I. *Techniques and Assumptions in Jewish Exegesis Before 70 CE*. Töbingen, J. C. B. Mohr, 1992.
- Brown, Colin, urednik. *New International Dictionary of the New Testament Theology*, 4 sveska. Grand Rapids, Zondervan, 1975.–1978.
- Bruce, F. F. *The New Testament Documents: Are They Reliable?* Prepravljeno izdanje. Grand Rapids, Eerdmans, 1960.
- Damsteegt, P. Gerald. *Foundations of the Seventh-day Adventist Message and Mission*. Berrien Springs, Andrews University Press, 1988.
- Davidson, Richard M. "Sanctuary Typology" u *Symposium on Revelation – Book 1*. Urednik Frank B. Holbrook, sv. 6. Silver Springs, Md., Biblical Research Institute, 1992, str. 99-130.
- Dyrness, William, *Themes in Old Testament Theology*. Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1979.
- Fee, Gordon D. *The New Testament Exegesis: A Handbook for Students and Pastors*. Philadelphia, Westminster, 1983.
- Ferguson, Everett. *Background of Early Christianity*. Grand Rapids, Eerdmans, 1987.
- Grant, R. M. *A Short History of the Interpretation of the Bible*. Drugo izdanje. Philadelphia, Fortress, 1984.
- Greenlee, J. H. "Text and Manuscripts of the New Testament", *The Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible*. Urednik Marril C. Tenney. Grand Rapids, Zondervan, 1975. Sv. 4, str. 697-713.
- Gugliotto, Lee. *Handbook for Bible Study*. Hagerstown, Md., Review and Herald, 1995.
- Guthrie, Donald. *New Testament Theology*. Downers Grove, Ill., InterVarsity Press, 1981.
- Harris, R. Laird, Gleason L. Archer i Bruce K. Waltke, urednici. *Theological Workbook of the Old Testament*, 2 sveska. Chicago, Moody, 1981.
- Hasel, Gerhard F. *Biblical Interpretation Today*. Washington, D. C., Biblical Research Institute, 1985.

- . *Old Testamenst Theology: Basis Issues in the Current Debate*. Treće izdanje. Grand Rapids, Eerdmans, 1982.
- Holbrook, Frank B., urednik. *The Seventy Weeks, Leviticus, and the Nature of Prophecy*. Daniel and Revelation Committee Series, sv. 3. Washington, D. C., Biblical Research Institute, 1979.
- Kaiser, Walter C., junior. *Toward an Exegetical Theology*. Grand Rapids, Baker, 1981.
- . *The Uses of the Old Testament in the New*. Chicago, Moody, 1985.
- Ladd, George Eldon. *A Theology of the New Testament*. Prepravljeno izdanje. Grand Rapids, Eerdmans, 1993.
- LaRondelle, Hans K. *The Israel of God in Prophecy: Principles of Prophetic Interpretation*. Andrews University Monographs. Berrien Springs, Andrews University Press, 1983.
- Linnemann, Eta. *Historical Criticism of the Bible: Methodology or Ideology? Reflections of a Bultmannian Turned Evangelical*. Prijevod R. W. Yarbrough. Grand Rapids, Baker, 1990.
- Maier, Gerhard. *Biblical Hermeneutics*. Wheaton, Crossway, 1994.
- . *The End of the Historical-Critical Method*. Prijevod E. W. Leverenz i R. F. Norden. St. Louis, Concordia, 1977.
- Nichol, F. D., urednik. *The Seventh-day Adventist Bible Commentary, 7 svezaka*. Washington, D. C., Review and Herald, 1953.–1957; prepravljeno izdanje 1976.-1980.
- Osborne, Grant R. *The Hermeneutical Spiral: A Comprehensive Introduction to Biblical Interpretation*. Downers Grove, InterVarsity, 1991.
- Paulien, Jon. "Interpreting Revelation's Symbols", u *Symposium on Revelation – Book 1*. Urednik Frank B. Holbrook. Daniel and Revelation Committee Series, sv. 6. Silver Springs, Md., Biblical Research Institute, 1992, str. 73-97.
- Petersen, D. L. i K. H. Richards. *Interpreting Hebrew Poetry*, Philadelphia, Fortress, 1992.
- Pritchard, J. B., urednik. *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*. Treće izdanje, Princeton University Press, 1969.
- Reid, George. "Another Look at Adventist Hermeneutics." *Journal of the Adventist Theological Society*, sv. 2 (proljeće 1991), str. 69-76.
- Ryken, L. *Words of Delight: A Literary Introduction to the Bible*. Drugo izdanje. Grand Rapids, Baker, 1992.
- . *Words of Life: A Literary Introduction to the New Testament*. Grand Rapids, Baker, 1987.
- Shea, William H. *Selected Studies on Prophetic Interpretation*. Daniel and Revelation Committee Series, sv. 1. Washington, D. C., Review and Herald, Biblical Research Institute, 1982.
- Stuart, Douglas. *Old Testament Exegesis: A Primer for Students and Pastors*. Drugo izdanje, prepravljeno i prošireno. Philadelphia, Westminster, 1984.
- Thiele, Edwin R. *A Chronology of the Hebrew Kings*. Treće izdanje. Grand Rapids, Zondervan, 1983.

3. Nauk o Bogu

Fernando L. Canale

Uvod

Nauk o Bogu je osnova kršćanske teologije, budući da je Bog sa svime povezan i sve je povezano s Bogom. Ova doktrina određuje način na koji teolozi razumiju i formuliraju čitav korpus kršćanskih vjerovanja. Obično filozofske ideje utječu na formuliranje kršćanskog shvaćanja Boga. Takve formulacije gotovo nikad nisu oblikovane na osnovi biblijskih izjava. Zbog toga su klasična, suvremena i postmoderna tumačenja kršćanskog nauka o Bogu nastala pod utjecajem ljudskih filozofskih ideja. Svjesni ove situacije, pažljivi istraživači Pisma, tragajući za razumijevanjem odlučni su da sve oblike ljudskog rasuđivanja podvrgnu Bibliji. Budući da ljudska filozofija treba biti podložna Bibliji, a da je božanska filozofija već dostupna u Pismu, naše razumijevanje Boga mora biti oslobođeno ljudskih nagađanja. Ono što možemo znati o Bogu moramo saznati iz Svetog pisma.

I. Izvori spoznaje o Bogu

A. Biblija

B. Opće otkrivenje

II. Bog je stvarno Biće

A. Božje postojanje

B. Bog kao tajna

III. Božanske karakteristike

A. Vječnost

B. Nepromjenljivost

C. Ljubav i srdžba

1. Božja ljubav

2. Božja srdžba

D. Transcedentnost

IV. Božanske aktivnosti

A. Predznanje

B. Predestinacija

C. Stvaranje

D. Prisutnost u povijesti

E. Providnost

1. Neizravno djelovanje providnosti

2. Izravno djelovanje providnosti

V. Božja jedincatost

A. Dokazi iz Starog zavjeta

B. Dokazi iz Novog zavjeta

VI. Božansko Biće u Starom zavjetu

A. Množina punine i Božansko Biće

B. Anđeo Jahvin

C. Jahvino dvojno otkrivenje

VII. Božanstvo u Novom zavjetu

A. Bog Sin

1. Božanska narav
2. Sinovska narav
3. Rođen od Oca
4. Narav Sinovljene podložnosti

B. Bog Otac

1. Božje Očinstvo u Starom zavjetu
2. Bog Isusa Krista
3. Odašiljanje Sina
4. Prenošnje ovlasti na Sina
5. Spasiteljsko djelo
6. Dvojstvene formule

C. Bog Sveti Duh

1. Kristovo navještanje
2. Dolazak na Pedeseticu
3. Božanska narav
4. Osobnost
5. Spasiteljsko djelo
6. Eshatološko darivanje

D. Obrasci trojstva u Novom zavjetu

VIII. Utjecaj doktrine o Božanstvu

IX. Povijesni pregled

A. Filozofi prethodnici

1. Neoplatonizam
2. Aristotelizam

B. Patrističko razdoblje

1. Justin Mučenik
2. Irenej
3. Origen
4. Krivovjerja o Trojstvu
5. Sabor u Niceji
6. Augustin
7. Atanazijevo vjerovanje (kredo)

C. Razdoblje srednjeg vijeka

D. Reformacija

1. Martin Luther
2. Jean Calvin
3. Anabaptizam

4. Jakobus Arminius

E. Suvremeno razdoblje

1. Friedrich Schleiermacher
2. Karl Barth
3. Alfred Whitehead
4. Wolfhart Pannenberg
5. "Otvoreno gledište" o Bogu

F. Adventisti sedmog dana

- [1. Privremena podložnost](#)
- [2. Odbacivanje klasičnog učenja](#)
- [3. Potvrda biblijskog Trojstva](#)
- [4. Suvremena kretanja](#)
- [X. Komentari Ellen G. White](#)
- [A. Spekulativno proučavanje Boga](#)
- [B. Opće otkrivenje](#)
- [C. Bog je stvarno biće](#)
 - [1. Božje postojanje](#)
 - [2. Bog kao tajna](#)
- [D. Božanske značajke](#)
 - [1. Božja vječnost](#)
 - [2. Božja nepromjenljivost](#)
 - [3. Božja ljubav i srdžba](#)
 - [4. Transcedentnost](#)
- [E. Božanske aktivnosti](#)
 - [1. Predestinacija](#)
 - [2. Stvaranje](#)
 - [3. Providnost](#)
- [F. Trojstvo](#)
- [G. Vječni Otac](#)
- [H. Vječni Sin i Njegovo djelo](#)
- [I. Vječni Sveti Duh i Njegovo djelo](#)
- [XI. Literatura](#)

I. Izvori spoznaje o Bogu

A. Biblija

Kršćanski nauk o Bogu tumačen je na razne načine. Jedan od razloga za raznolikost u pristupu i sadržaju su različiti izvori u kojima je tražena spoznaja o Bogu. Međutim, prema Bibliji, izvor podataka za doktrinu o Bogu jest Njegovo osobno otkrivenje (Heb 1,1-3) kako je vjerno zabilježeno u Pismu (Rim 16,26). Razmatrano je ne bi li se i prirodu, u njezinim različitim oblicima, uzelo kao izvor nauka o Bogu. Teologija je biblijsko učenje o Božjem otkrivenju preko prirode (Ps 19,2-7; Rim 1,19.20) tradicionalno povezivala s ljudskim filozofskim tumačenjem Boga, izgrađenim na osnovi samo prirodnih podataka. Učenja o Bogu, koja proistječu iz proučavanja prirode su filozofska tumačenja Boga, u teološkim krugovima poznata kao prirodna teologija (natural theology).

Proučavanje biblijskog učenja o općem otkrivenju navodi na zaključak da činjenicu Božjeg općeg otkrivenja ne treba koristiti za konstruiranje prirodne teologije. Pa ipak, navodno minorni rezultati što ih pružaju filozofska nagađanja o Božjem biću, koriste se kao pretpostavke za razumijevanje ne samo kršćanske doktrine o Bogu, nego i teologije kao cjeline. Međutim, pravilno razumijevanje prirode zahtijeva kao neophodnu pretpostavku spoznaju o Bogu koja je dobijena otkrivenjem, a ne obrnuto. Ukratko rečeno, pravu spoznaju o Bogu možemo steći samo na osnovi biblijskog otkrivenja. Budući da je kršćanska doktrina o Bogu općenito razvijena na pretpostavci spekulativnih zaključaka prirodne teologije kao radne pretpostavke, u pothvatu traganja za razumijevanjem Boga samo na osnovi Biblije nećemo moći izbjeći sukob s tradicionalnim idejama o Bogu i prikazati drukčije gledište o Njemu.

B. Opće otkrivenje

Prema Svetom pismu Božje stvaranje, čak i nakon ulaska grijeha u svijet, bilo je vidljivo sredstvo kojim je Bog otkrio sebe ljudima i ženama. Da bismo ovo razlikovali od "posebnog otkrivenja" Svetog pisma, služimo se širom oznakom "opće otkrivenje". Obraćajući se Atenjanima na Areopagu, Pavao besumnje misli na to kad objašnjava da Bog "svima daje životini dah i sve ostalo", "s nakanom da traže Boga, ne bi li ga možda opipali i našli" (Dj 17,25.26). Ovaj ulomak ne objašnjava kako se to događa, već po svemu sudeći želi reći da opće otkrivenje imao spasiteljske namjere.

Psalam 19. prikazuje Božje stvaranje kao vidljivo oruđe kojim se Bog služi u otkrivanju svim ljudima (usp. Ps 65,7-14). Ovaj tekst jasno kazuje da "nebesa slavu Božju kazuju, naviješta svog nebeski djelo ruku njegovih" (P 19,2) i time ukazuje na različite elemente stvorenog fizičkog svijeta preko kojih se Božja slava tijekom povijesti može općenito otkriti svim ljudskim bićima (usp. Iz 33,18.19; 34,6.7). Sljedeći redci objašnjavaju spoznajni način ovih instrumenata otkrivenja. Ona objavljuju spoznaju (Ps 19,3) bez riječi ili glasa (r. 4). Na ovaj je način prikazana temeljna razlika između posebnog otkrivenja (Pisma) i općeg otkrivenja u stvaranju. U posebnom je otkrivenju spoznajni sadržaj prikazan ljudskim riječima, dok je u općem otkrivenju spoznajni sadržaj prikazan svima dostupnim božanskim djelima ili povijesnim zbivanjima. U posebnom otkrivenju Bog govori ljudskim riječima; u općem otkrivenju isti Bog govori pomoću fizičkih i povijesnih činjenica. Na kraju David ukazuje na opći doseg ovih sredstava božanskog otkrivenja kad ističe da "po zemlji razliježe se jeka, riječi sve do nakraj svijeta sežu" (r. 5).

U Rimljanima 1,18-21 Pavao preuzima starozavjetnu ideju općeg otkrivenja, s time što je objašnjava i dalje razvija. Tako ovu ideju proširuje na tri vrlo važna područja: na Božju ulogu, njen sadržaj i njen konačni cilj. Što se tiče Božje uloge u općem otkrivenju, Pavao naglašava da je ono što se može doznati o Bogu ljudskim bićima poznato, jer "Bog im je to zapravo objavio" (r. 19). U općem otkrivenju, jednako kao i u posebnom otkrivenju, Bog je u stvarnom procesu otkrivenja osobno uključen. Ivan objašnjava da je druga osoba Trojstva, Riječ, "svjetlo istinito, koje rasvjetljuje svakoga čovjeka" (Iv 1,9). Opće otkrivenje je radosna vijest da Bog uspijeva doseći ne samo one koji imaju pristup Svetom pismu, nego i cjelokupno čovječanstvo. Pavao prepoznaje sadržaj općeg otkrivenja kao ono što se vidi "po njihovim djelima [*tois poie masin*]" (Rim 1,20). Ovaj izraz, čini se, ukazuje na činjenicu da u sadržaj općeg otkrivenja ne spada samo stvaranje (naš fizički svijet), već i Božja providnost koja obuhvaća cijeli niz povijesnih zbivanja (usp. Dj 14,17).

Božja nevidljiva svojstva, Njegova osobna moć i božanska narav, dodaje Pavao, bile su svima vidljivi (Rim 1,19.20). Premda zbog zamgljujućih posljedica grijeha nije savršena, ovako stečena spoznaja nije beznačajna. No grešni ljudi je dosljedno odbacuju i iskrivljuju (rr. 18.21.-23). Stoga je Bog u svom milosrđu stupio u grijehom zamračeno postojanje čovjeka putem posebnog, natprirodnog otkrivenja koje je kulminiralo u Isusu Kristu (Heb 1,2). (Vidi Otkrivenje/Nadahnuće, II)

II. Bog je stvarno Biće

A. Božje postojanje

Rasprava o racionalnim dokazima postojanja Boga postala je klasičnom u kršćanskom nauku o Bogu. Budući da se Bog ne otkriva stalno na izravan i vidljiv način, logično se postavlja pitanje postoji li u stvarnosti Biće koje odgovara našoj riječi "Bog". Biblijski izvještaj ne raspravlja o predmetu Božjeg postojanja razvijanjem ili sugeriranjem razumskih dokaza. Namjesto toga Pismo drži da "onaj koji želi pristupiti Bogu mora vjerovati da postoji Bog" (Heb 11,6). Spoznaja o Bogu je neophodna da bi se u ljudskim umovima i srcima mogla pojaviti vjera

(Rim 10,17). Upravo zahvaljujući kombiniranom prihvaćanju Božjeg samootkrivenja u povijesti, kako je zapisano u Bibliji, i poticajima Svetog Duha u umu, vjera kao osvjedočenje u Božje postojanje postaje u životu kršćanina utvrđena činjenica. Racionalni dokazi o Božjem postojanju, što ih dobijamo u prirodi, ne proizvode tako radikalno osvjedočenje. Osvjedočenje o postojanju Boga nije proizvod razumskih argumenata već osobnog odnosa s Bogom. Ovaj odnos je inicirao Bog, koji osobnim djelovanjem Svetog Duha koristi Pismo, prirodu i povijest da Sebe otkrije umovima i srcima ljudskih bića. Mi smo, dakle, svjesni Božjeg postojanja zahvaljujući Njegovom osobnom otkrivenju u Pismu, a ne zahvaljujući razumskim argumentima (usp. Mt 16,15-17). U ovom kontekstu Božje se postojanje obično shvaća kao tajna.

B. Bog kao tajna

Drugi osnovni element doktrine o Bogu odnosi se na Njegovu narav. U tom pogledu biblijski izvještaj pruža gotovo nevjerojatno količinu informacija. Međutim, prije nego što razmotrimo neke od temeljnih značajki mnogostrukog Božjeg otkrivenja kako ga nalazimo u Bibliji, moramo shvatiti da pristupom proučavanju Boga stupamo na "sveto tlo", na kojemu je šutnja zlato. Drugim riječima, kad se bavimo razumijevanjem Božjeg samootkrivenja, moramo priznati ograničenost procesa ljudskog razmišljanja. Manjkavost razumijevanja našeg procesa razmišljanja u odnosu na Boga kao predmeta istraživanja ne javlja se samo kad otkrijemo kako je nama nemoguće spoznati Boga bez Njegova samootkrivenja (Job 11,7), već i kad shvatimo ograničenost u našem razumijevanju onoga što je otkriveno. Takva ograničenja nisu samo posljedica naše grešne naravi, već su uglavnom uzrokovana samom naravi Boga, jer "nedokučiva je veličina njegova" (Ps 145,3). Nama je nemoguće našim ljudskim, prolaznim i ograničenim razumom potpuno razumjeti stvarnost Božjeg postojanja. Čak i kad se zasniva na biblijskim idejama, svaka ljudska tvrdnja o savršenom razumijevanju Boga, u konačnoj analizi, odgovara ne živom, beskonačnom Bogu, već prije bogu kojega smo stvorili u vlastitoj mašti. Biblijsko otkrivenje o Bogu spada u kategoriju tajne, razumljene ne u njezinom tradicionalnom, već biblijskom značenju.

U svom tradicionalnom smislu tajna je nešto što se po svojoj naravi ne može spoznati ili opisati riječima. Nasuprot tome, Biblija tajnu usko povezuje s otkrivenjem (Dn 2,30.47; Rim 16,25; 1 Kor 15,51; Ef 1,9; Kol 2,2). Tajna je nešto što se, čak i kad je skriveno od ljudske spoznaje, može spoznati pomoću otkrivenja. Osim toga, čak i onda kad tajna uključuje izravno otkrivenje dostupno ljudskoj spoznaji, ona nadilazi svoj vlastiti otkriveni element da bi izbjegla mogućnost poistovjećivanja otkrivene stvarnosti sa samom tajnom. Zbog toga Pavao moli da bi Efežani upoznali "ljubav Kristovu koja nadilazi spoznaju" (Ef 3,19). Ova spoznaja koja nadilazi ljubav, pripada kategoriji tajni koje se očituju u mnogostrukosti načina na koje se Bog odlučio otkriti, kako je to zapisano u Bibliji. Moramo voditi računa o tome da ne prijedemo granicu između otkrivenih i skrivenih (Pnz 29,29) elemenata tajne, posebno kad raspravljamo o predmetima kao što su Trojstvo, predznanje i vječnost.

III. Božanske karakteristike

A. Vječnost

Za kršćanstvo je Bog uvijek bio vječan (Rim 16,26). Kao značajka Božjeg bića, vječnost je povezana s Božjim odnosom prema vremenu. Postoji duboko i sudbonosno neslaganje između tradicionalnog i biblijskog razumijevanja vječnosti. Tradicionalno razumijevanje vječnosti koje kršćani općenito prihvaćaju, bilo je pod utjecajem grčke filozofije. Prema njemu između vječnosti i ovdašnjeg vremena postoji nepremostiva kvalitativna razlika. Vječnost je potpuna odsutnost vremena i svega vezanog uz vrijeme. Zbog toga se smatra da Božja vječnost znači kako Bog svojim bićem nema nikakve veze ni sa čime što je vremensko i povijesno.

Posljedice takve ideje prožimaju i uvjetuju cjelokupno klasično razumijevanje Božje naravi i postupaka.

Međutim, kad ideju vječnosti istražujemo u biblijskom izvještaju, prva stvar koju zapažamo jeste da riječi koje obično prevodimo s "vječnost" imaju jasno vremensko značenje. U Starom zavjetu *'olam*, a u Novome *aion* u osnovi znače "dugo vrijeme ili trajanje" i odnose se na ograničeno ili neograničeno razdoblje. To što je vječnost zamišljena u vremenskom obliku ne znači da Biblija vječnost poistovjećuje sa stvorenim vremenom što ga doživljavamo kao granicu naših prolaznih bića, već jednostavno da Bog nije tuđin našem vremenu. Međutim, Božje vrijeme se kvalitativno razlikuje od našega, ne u smislu da niječe vrijeme, već da ga usvaja i nadilazi (vidi II. B). Na primjer, mi doživljavamo vrijeme kao mjeru naše prolaznosti, dok Božja vječnost doživljava vrijeme bez takve prolaznosti (Ps 103,15-17; Job 36,26).

Nasuprot kladične kršćanske tradicije, na koju je utjecala grčka filozofija, Biblija zamišlja vremenski, povijesni oblik Božje vječnosti uskladiv s Njegovom nepromjenljivošću (Ps 102,24-27; Heb 1,10-12). Pavao kaže da je plan spasenja stvoren "prije stvaranja svijeta" (Ef 1,4). Pod riječju "prije" svakako se podrazumijeva vrijeme prije stvaranja. Pavlova tvrdnja da je plan spasenja tajna koja je "od vječnosti bila skrivena u Bogu, stvoritelju svega" (Ef 3,9), pokazuje da prošla vječnost uključuje vrijeme kao značajku Božje vječnosti. Naše je vrijeme imalo početak (usp. 1 Kor 2,7) kad su stvoreni naš ograničeni svemir i njegovi stanovnici. Stvoritelj nadilazi takva ograničenja u svom Biću i u svom doživljavanju vremena i povijesti. Naše je vrijeme vrlo ograničeno, kratko sudjelovanje u životu koji je u potpunosti pripada Boga na načine koji u svemu nadilaze i naše najbolje napore razuma i mašte. Pokušati da definiramo Božje vrijeme svakako bi bio spekulativni pokušaj u kojem bismo ulazili u tajnu Njegova bića. Ovdje je tišina rječitija od govora.

Mi smo, međutim, razumjeli nešto važno, naime, dase prema Bibliji, vječni i nepromjenljivi (vidi III. B) Bog može izravno i osobno povezati s ljudima i ženama u okviru ljudske povijesti tako da On i ljudska bića dijele istu povijest. Božja vječnost se odnosi na dinamičan, beskonačan Božji život i povijest, koji istodobno uključuje i potpuno nadilazi područje naše stvorene povijesti. Prema Bibliji udaljenost između Boga i Njegova stvorenja, koja trenutno sprečava izravnu, povijesnu zajednicu s Njim, nije posljedica razlike između bezvremenog, nepromjenljivog Boga i čovjeka u povijesti, već prije razlike između svetog Boga i grešnog čovječanstva (Post 3,22-24; Iz 59,2).

B. Nepromjenljivost

Nepromjenljivost je još jedna karakteristika Božjeg bića, koja je stoljećima bila važan dio kršćanskog nauka o Bogu. Nepromjenljivost se odnosi na odsutnost promjene u Bogu. Biblija jasno objavljuje da se Bog ne mijenja (Mal 3,6; Jak 1,17). Na nesreću tradicionalna teologija poistovjećuje nepromjenljivost s bešćutnošću. Bezvremeno razumijevanje vječnosti zahtijevalo je takvo shvaćanje (vidi III. A). Kad nepromjenljivost razumijemo kao bešćutnost, onda kažemo da Bog ima statičan život iz kojeg su u Njegovom unutarnjem životu potpuno isključeni svi odnosi, emocije, nova iskustva i promjene, jer bi u protivnom bilo ukaljano Božje savršenstvo. Drugim riječima, nepromjenljivost bi ustvrdila da Božji život nema veze s ljudskim doživljajima i s poviješću. U takvom razmišljanju teško da ima mjesta bilo za povijesno razumijevanje velike borbe između Boga i Sotone (vidi Velika borba, II–V) ili za stvarno povijesno utjelovljenje Isusa Krista (vidi Krist, I. A. 2). Takvim naučavanjem klasična teologija slijedila je grčku filozofiju i potpuno zaboravila na biblijsko razumijevanje nepromjenljivosti.

S druge strane, dok Biblija nema riječi kojom bi izrazila "nepromjenljivost", ona jasno potvrđuje da u Boga "nema ni promjene, ni zasjenjivanja zbog mijene" (Jak 1,17). Biblijsko

razumijevanje Božje vječnosti (vidi III. A) dopušta usklađenost između Božjeg savršenstva i predstave Njegova života koja uključuje dinamičke promjene kao što su nešto stvarno novo (Iz 43,19; Jr 31,31; Otk 21,5), osjećaje (Izl 34,14; Bro 11,33; Pnz 4,24; 6,15), odnose (Lev 26,12; Zah 13,9; Otk 21,3) i čak Božje kajanje (Izl 32,14; Jr 18,8; 42,10). Čini se jasnim da se nepromjenljivost biblijskog Boga, koji je zbog pozitivne reakcije Ninivljana na Jonino propovijedanje (Jon 3,10) u stanju promijeniti svoju odluku da uništi Ninivu (r. 4), ne može smatrati bešćutnošću. Međutim, Božja promjena uma, Njegovo kajanje, ne uključuje promjenu u Njegovoj božanskoj nakani za ljudska bića, već prije prilagođavanje ljudskoj promjeni uma i namjera. Za Bibliju božanska promjena se odnosi na Božji dinamičan život, a ne na konstituciju Njegova bića. Drugim riječima, stvarnost Boga se ne mijenja, niti se On mijenja iz manje savršenog u savršenije biće. Bog je uvijek isti (Ps 102,26.27; Heb 13,8).

Prema biblijskoj doktrini o Bogu, kretanje i promjena u božanskom životu, koji su prema klasičnoj teologiji nemogući, imaju središnju ulogu u savršenoj naravi božanskog života i djelovanja. Osim toga utjelovljenje pretpostavlja da Bog ima ne samo sposobnost uspostavljanja odnosa i življenja u granicama stvorenog vremena, već i da osobno iskusi nova, stvarna povijesna zbivanja. Utjelovljenje uključuje stvarno povijesno kretanje unutar Božjeg vlastitog božanskog života, a bez zahtjeva za promjenom ili razvojem strukture božanskog Bića (Fil 2,6-8). U ovom kontekstu Božja nepromjenljivost u Bibliji se dosljedno pokazuje kao Njegova "vjernost" ili stalnost u Njegovim povijesnim djelima. Bog je u stanju djelovati u povijesti i mijenjati misli (Jr 18,8; 42,10; Jon 3,9.10), a pritom ne dirajuti u savršenstvo svog Bića niti prolaziti kroz proces unutarnjeg razvoja iz niže na višu razinu postojanja. Njegova vječna vjernost (Ps 100,5; 117,2) istodobno jamči da se nikad neće promijeniti, već uvijek ostvariti svoje planove (Iz 25,1), zakletve (Heb 7,21) i obećanja nagrade (Iz 61,8), zaštitu (Ps 91,14) ili kaznu (Ps 119,75) ovisno o čovjekovom izboru. Stoga je, povijesno gledano, vjernost božanska karakteristika koja Boga razlikuje od čovjeka (Bro 23,19; 1 Sam 15,29). Božja nepromjenljivost – shvaćena ne kao bešćutnost već kao vječna značajka Božjeg bića i povijesna vjernost, postojanost i dosljednost Njegovih odnosa, nakana i postupaka prema nama – neophodna je osnova za teološke ideje kao što su tipologija, utjelovljenje, križ i velika borba između Boga i Sotone, kako su prikazane u čitavoj Bibliji.

C. Ljubav i srdžba

Predestinacija (IV. B), stvaranje (IV. C), opće otkrivenje (I. B), prisutnost u povijesti (IV. D) i providnost (IV. E) na različite načine otkrivaju Boga kao Biće odnošaja kojima je suština ljubav (1 Iv 4,8). Upravo je zbog toga srdžba strana Njegovoj naravi (Iz 28,21). Da bismo pravilno razumjeli biblijske ideje božanske ljubavi i srdžbe, potrebno je prepoznati da obje bez proturječja pripadaju Bogu. Otkrivajući svoju slavu Mojsiju, Bog je objasnio da je On "Bog milosrdan i milostiv, spor na srdžbu, bogat ljubavlju i vjernošću. Iskazuje milost na tisućama, podnosi opačinu, grijeh i prijestup, ali krivca nekažnjena ne ostavlja, nego kažnjava opačinu otaca na djeci – čak na unučadi do trećega i četvrtog koljena." (Izl 43,6.7)

1. Božja ljubav

Sveta pisma tvrde da "je Bog ljubav" (1 Iv 4,8.16). Ona otkrivaju "Boga ljubavi" (2 Kor 13,11) i "ljubav Boga" (r. 14; usp. Ef 2,4) prema Njegovim stvorenjima. Otac (1 Iv 3,1), Sin (Ef 3,19) i Sveti Duh (Rim 15,30) izražavaju svoju unutarnju narav ljubavi ne samo u djelima stvaranja svemira i komuniciranja s njime, već u zamjetljivom smišljanju i primjenjivanju začudno mudrog i složenog plana spasenja. Definiciju Božje ljubavi ne možemo analogno izvesti iz ljudskog shvaćanja ili iskustva. Značenje ljubavi samo Bog može definirati činom izravnog otkrivenja. Ljubav je odnošajna stvarnost. Ivan jasno otkriva odnošajnu narav ljubavi kad

primjećuje da "smo upoznali ljubav koju Bog ima u nama, i vjerovali u nju. Bog je ljubav: tko ostaje u ljubavi, ostaje u Bogu i Bog u njemu" (1 Iv 4,16).

Međutim, uz božansku ljubav vezano je mnogo više od strukture odnošaja. Božanska se ljubav iskazala kad se prema vječnom Božjem predodređenju očitovala "dobrota Boga, našega Spasitelja" (Tit 3,4) i kad nam je Otac i Isus Krist "po milosti... dao vječnu utjehu i dobru nadu" (2 Sol 2,16). Božja ljubav se najzapanjujuće i najne očekivanije očitovala u životu i smrti Isusa Krista (Rim 8,39; 1 Iv 4,10; Rim 5,8). Ona nije samo osnova stvaranja (IV. C) već i spasenja. Utjelovljenje i Kristov križ stvarno otkrivaju da je božanska ljubav čin samoodricanja u korist drugoga, pa bio on i ponižen, prezren i nezaslužan. Sveto pismo opisuje suštinu božanske ljubavi kad Otac daje svog Sina (Iv 3,16; Rim 8,32; usp. 2 Kor 5,21) i istodobno kad Sin daje sebe (Gal 2,20; Ef 5,2; Heb 9,14). Pavao objašnjava samopredaju Sinovljeve ljubavi za ovaj svijet, ističući da se Isus Krist nije "ljubomorno držao svoje jednakosti s Bogom, nego se nje lišio uzevši narav sluga i postavši sličan ljudima. Kad postade kao čovjek, ponizi sam sebe postavši poslušan do smrti, i to do smrti na križu." (Fil 2,6-8) Iz tog razloga ne začuđuje da čujemo Pavla kako potvrđuje da Kristova ljubav "nadilazi spoznaju" (Ef 3,19). Iz toga slijedi da je božanska ljubav izvor (1 Iv 4,7) i uzor (1 Kor 13) ljudske ljubavi.

2. Božja srdžba

Čini se stranim Božjoj naravi da biblijski Bog osjeća srdžbu i da u srdži postupa s grešnicima uništavajući ih vječnim ognjem (Iz 28,21). Međutim biblijsko shvaćanje Božje srdžbe nije u suprotnosti niti je neukladivo s Njegovom naravi ljubavi. Budući da je Bog ljubav, Njegova je namjera spasiti sve ljude. Pavao je ovu temeljnu činjenicu kršćanske teologije formulirao u preciznoj izjavi: "Jer nas Bog nije odredio za svoju srdžbu, već za psotignuće spasenja po našem Gospodinu Isusu Kristu." (1 Sol 5,9) Božji odgovor na čovjekov grijeh je ponuda spasenja u Isusu Kristu (Post 3,15). Ako je Bog ljubav i ako je Njegova izričita nakana da spasi grešnike, postavlja se pitanje što može uzrokovati Njegovu srdžbu. Prema Svetom pismu do božanskog gnjeva dolazi kad uporno grešenje (Pnz 9,7; 2 Ljet 36,16; Jr 7,20-34; 32,31-33; Hoš 12,14; Rim 2,5, Kol 3,5.6) navodi ljude i žene da zauvijek odbace Njegove ljubavljive potaknute ponude spasenja u Isusu Kristu (Iv 3,36; Heb 6,4-6). Budući da je ljubav, Bog ne želi "da se itko izgubi, nego da svi pristupe obraćenju" (1 Kr 8,46-51; 2 Pt 3,9). Božju srdžbu moguće je izbjeći pokajanjem (1 Kr 8,46-51; Jl 2,12-14), priznanjem (Dn 9,16-19), nadoknadom (Lev 5,16; Bro 5,7.8) i posredovanjem (Izl 31,9-14).

Ukratko, Božju srdžbu ljudi mogu izbjeći ako prihvate Božju volju (Njegov zakon) i oprost, svima besplatno ponuđen u Isusu Kristu. No voljnim i upornim odbacivanjem Božje volje i Njegovog ljubavljive potaknutog dara spasenja u Isusu Kristu, grešnici utvrđuju svoje protivljenje Bogu i tako postaju Božji neprijatelji. Nahum objašnjava da se Božja srdžba očituje na Njegovim neprijateljima: "Jahve je Bog ljubomoran i osvetnik! Jahve se osvećuje, gospodar srdžbe! Jahve se osvećuje svojim protivnicima, ustrajan u gnjevu na svoje neprijatelje" (Nah 1,2) Tijekom povijesti spasenja Božja se srdžba pokazala samo povremeno i djelomično (Tuž 2,1-3; usp. Dj 17,30). Božja srdžba će se eshatološki pokazati u posljednji dan, kad će svi "oholi i zlikovci...[biti] kao strnjika: dan koji se bliži spalit će ih – govori Jahve nad vojskama – da im neće ostati ni korijena ni grančice" (Mal 3,19; usp. Otk 14,10.19; 19,15-21; vidi Sud, II. E; III. B. 3).

D. Transcedentnost

Transcedentnost je još jedan teološki koncept koji se javlja u Bibliji, a ne nalazimo ga izražena nekom određenom riječi. Transcedentnost u osnovi znači "neovisnost", i u proučavanju Božje naravi odnosi se na Njegovu nezavisnost od Njegovih odnošaja sa svemirom.

Smisao u kojem se Bog razlikuje od stvaranja tradicionalno je shvaćen na osnovi Njegove bezvremenske vječnosti i bešćutne nepromjenljivosti. Drugim riječima Bog se razlikuje od stvaranja zato što je izvan vremena i povijesti, dok je stvaranje vremensko i povijesno. Polazeći s ovoga, klasična teologija nalazi osnovnu sličnost ili analogiju između Božje transcendentne i stvorene stvarnosti. Takva je sličnost osnova koja dopušta ljudskom razumu da govori o Bogu i izgradi prirodnu teologiju. Drugi su izrazili mišljenje da između Boga i stvaranja postoji apsolutna i potpuna razlika, označena kao "apsolutna transcendentnost". Apsolutna transcendentnost ne priznaje sličnosti između Božjeg vječnog bića i Njegovog povijesnog stvaranja.

Biblija zamišlja Boga drukčijim od svijeta, kako u pojmovima Njegove stvarnosti (Bog nije ovaj svijet, niti je svijet uključen u Njegovo biće) tako i u pojmovima Njegove naravi. Međutim, očito je, kad se ova razlika razumije kao "apsolutna transcendentnost", Bog postaje veliki nepoznati tuđinac. Posljedice tradicionalnih i suvremenih pristupa tumačenju Božje transcendentnosti, u krajnjoj su analizi bile odgovorne za prihvaćanje panteističkih shvaćanja o Božjoj imanenciji u protekla tri stoljeća. Prema ovim shvaćanjima Bog više nije osoba nezavisna od ovoga svijeta već je sam svijet sa svojim dubokim ontološkim uzrokom ili moći da postoji.

Sveto pismo pruža drukčiju sliku o Božjoj transcendentnosti. Od samog početka doktrina o stvaranju postavlja pozornicu za oboje, transcendentnost i sličnost između Boga i Njegovog stvaranja. Božje stvaranje uspostavlja nezavisnost Božje stvarnosti od stvarnosti svemira (Post 1,1; Heb 11,3) i, shodno tomu, zavisnost svemira od Boga (Iz 42,5).

Tako Sveto pismo jasno govori o Božjoj transcendentnosti od samog početka Njegove imanencije u Svetištu. Izvještaj o obredu posvećenja Salomonova hrama (2 Ljet 5–7) ističe transcendentnost Božjeg bića koje nadilazi domenu stvaranja. Počevši od potvrde Božje osobne, povijesne imanencije (IV. D), naracija opisuje Božje prebivalište na dva mjesta: prvo, prebivanje Njegove osobne slave u zemaljskom Svetištu-hramu (2 Ljet 5,13–6,2; 6,41; 7,1–3; usp. Izl 40,34–38), i drugo, Njegovo nebesko prebivalište (2 Ljet 6,21.25.27.30.33.39; usp. Heb 8,1.2; Otk 7,15). Božje prebivalište na nebu još nije domena Njegove transcendentnosti, pošto je "nebo" dio Božjeg stvaranja. Božje prebivalište na nebu, dakle, treba razumjeti da pripada njegovoj povijesnoj imanenciji, odnosno njegovom odnosu s drugim stvorenjima kojima grijeh nije nauđio. Potreba za postojanjem dvaju prebivališta nije uzrokovana Božjom transcendentnosti, već ulaskom grijeha u svijet i potrebom da Bog bude osobno sa svojim narodom.

Dimenzija Božje transcendentnosti ponovno postaje središnjom kad Salomon pita: "Ali zar će Bog doista boraviti s ljudima na zemlji? Ta nebesa ni nebesa nad nebesima ne mogu ga obuhvatiti, a kamoli ovaj Dom što sam ga sagradio!" (2 Ljet 6,18; 1 Kr 8,27) Ovdje je uočena i izražena tajna Božje stvarnosti. Bog živi na zemlji, čak u jednom hramu, i na nebu (imanencija), ali Njegovo biće potpuno nadilazi stvaranje (transcendencija). Samo kad se otkrije tajna Božjeg bića – kao potpuno neovisnog i potpunog nadilazećeg, ali istodobno sposobnog i spremnog da uspostavi prisan odnos nastavanja sa svojim stvorenjem – mi smo u stanju priznati i pokloniti se Bogu u Njegovom božanskom veličanstvu. Nikakav napor ljudskog razuma ili mašte ne može prodrijeti iza Božjeg otkrivenja u Njegovo božansko biće.

Međutim, Biblija ne prihvaća ideju "apsolutne" transcendentnosti koja isključuje sličnost između Boga i stvorenog. Naprotiv, prema biblijskom izvještaju o stvaranju, muškarac i žena su stvoreni "na sliku Božju" (Post 1,27), čime je jasno iskazana sličnost između Boga i ljudskog roda. No postojanje takve sličnosti ne opravdava spekulativnu uporabu isključivo razuma da razumijemo Boga. Samo Bog, koji savršeno poznaje obje strane analogije između sebe i stvaranja, može u našem stvorenom poretku stvoriti kognitivne analogije ili uspoređenja sa

svojim Bićem. Ljudska bića, koja poznaju samo svoju stranu stvaranja, ne mogu stvoriti ispravnu analošku sliku Božje stvarnosti.

Zbog toga stvaranje ne može pružiti nikakvu analogiju kao osnovu za pridavanje bilo kakvog fizičkog ili konceptualnog oblika Bogu. Drugim riječima, analogija koja postoji između Krista i stvaranja ne pruža mogućnost za razvoj prirodne teologije. Ne treba nas iznenaditi što nas druga zapovijed uči da ne pravimo "sebi lika ni obličja bilo čega što je gore na nebu, ili dolje na zemlji, ili u vodama pod zemljom" (Izl 20,4). Samo se Bog može poslužiti analogijom da otkrije Sebe, ne upuštajući se u besplodna nagađanja. Neke od analogija kojima se Bog služi nazvane su antropomorfizmima, odnosno one Bogu pripisuju značajke koje pripadaju ljudskim bićima. U biblijskim antropomorfizmima Bog izrazima ljudskih stvarnosti otkriva tko je On i što može učiniti. Na primjer, kad Bog kaže da ima ruku (Izl 15,16; Ps 89,14), On time ne misli reći da ima upravo i neopozivo ono što mi nazivamo rukom. To ne znači da svakako i točno ima ono što mi nazivamo rukom. Ovaj izraz pokazuje da je Božja stvarnost u stanju izvršiti sve što se može učiniti ljudskom rukom, i mnogo više od toga. Mi ne možemo zamisliti stvarnu strukturu Božje stvarnosti koja Mu dopušta da vrši ova djela. No jezik analogije nam otkriva neke elemente Božjeg bića i božanskih sposobnosti, dok istodobno čuva tajnu Njegove božanske naravi.

Sam u sebi On je stvaran i ima oblik, no ova božanska stvarnost i oblik potpuno nadilaze stvarnost i sposobnost shvaćanja najviših stvorenih razumnih bića. Izuzev otkrivenja Njegovog bića, šutnja jeste i uvijek će biti najveća rječitost. Otkrivenje dobijamo kad se sam Bog povezuje s našom ljudskom povijesti. Od samog početka Njegova otkrivenja tajna Njegove transcendentnosti javlja se kao nešto u što našim ograničenim razumom ne možemo prodrijeti.

Božja transcendentnost pokazuje se u vezi s nekoliko Njegovih značajki kako su otkrivene u Bibliji: na primjer, značajke predznanja, sveznanja i svemoći. Međutim, Božja se transcendentnost otkriva na svojoj najdubljoj razini u doktrini o Trojstvu.

IV. Božanske aktivnosti

A. Predznanje

Vječno nepromjenljiv Bog Biblije sposoban je znati (Još 22,22): "Jahve je sveznajući Bog." (1 Sam 2,3) Bog ne poznaje samo sebe već i stvoreni svemir. Božja samospoznaja opisana je jasnim trojstvenim pojmovima. Pavao tvrdi da "što je u Bogu, nitko ne zna osim Duha Božjega" (1 Kor 2,11 – DF). Sam Krist je primijetio da "nitko ne pozna Sina do Otac, i nitko ne pozna Oca do Sin i onaj komu Sin htjedne objaviti" (Mt 11,27; us. Lk 10,22). Ovo znanje pripada Božjoj naravi i izvor je cjelokupne Božje aktivnosti, kako kod stvaranja tako i kod otkupljenja. Izijino priznanje da je Gospodnji um "neizmjerljiv" (Iz 40,28) odnosi se na ovu razinu božanskog znanja. Budući da ovo znanje pripada unutarnoj suštini Božanstva, stvorena ga bića sada ne mogu dostići, niti će otkupljenima biti dostupno tijekom vječnosti.

Prema Svetom pismu Božja znanje je savršeno (Job 37,16). Međutim, božansko znanje ne treba poistovjetiti s Božjim sveznanjem. Kad Sveto pismo govori o božanskom znanju, uključujući sveznanje i predznanje, božanska suverenost ne isključuje pasivnu značajku znanja. Ako isključimo primanje, isključili smo znanje. Kad prikazuju Boga kao Onoga koji poznaje stvoreni svemir, biblijski pisci podrazumijevaju da ima božansku sposobnost osjećati stvorenu stvarnost koja se razlikuje od Njega samoga. Međutim, Božje poznavanje stvaranja nadilazi ljudsko znanje, koje može doseći samo djelomično i ograničeno znanje o stvarnosti, dok Božje znanje nije izloženo nikakvim ograničenjima niti je djelomično. Beskonačnost Božjeg znanja prikazana je u Svetom opismu kao sveznanje i predznanje. Sveznanje podrazumijeva Božje

obuhvaćanje svega što je u Njegovom znanju; predznanje se odnosi na Njegovo sveznanje ne samo prošlih i sadašnjih već i budućih stvarnosti, čak i postupaka slobodne volje muškaraca i žena.

Božje sveznanje jasno objavljuje Ivan koji posebno ističe da "On poznaje sve" (1 Iv 3,20). Pavao izražava istu misao kad objašnjava da "nema stvorenja sakrivena pred njim. Naprotiv, sve je golo i otkriveno očima onoga komu moramo dati račun." (Heb 4,13) Božje sveznanje očito uključuje svijet (Job 38,33; Post 1,31) i ljudska bića i postupke njihove slobodne volje (Ps 44,22; 139,1-5; Mt 6,8.32; Lk 16,15; Dj 15,8). Petar i Pavao jasno govore o Božjem predznanju (Dj 2,23; Rim 8,29; 11,2). Davno prije toga sm Bog je, preko spisa proroka Izaije, izriješkom otkrio teološko značenje predznanja kad je objavio: "Ja sam Bog, i nema drugoga; Bog, nitko mi sličan nije! Onaj sam koji od početka svršetak otkriva i unaprijed javlja što se još nije zbililo!" (Iz 46,9.10; usp. 41,21-24; 44,6-8) Predznanje je, dakle, potvrda da Božje sveznanje uključuje ne samo prošlost i sadašnjost već i buduće stvarnosti. Osim toga, u Svetom pismu se predznanje uglavnom odnosi na buduće povijesne događaje što ih čine Bog (Dj 15,16-18; Rim 8,29.30), ljudska bića (Ps 139,16) ili oboje (Dj 2,23). Sveto pismo uči da Bog zna i da Njegovo znanje obuhvaća sve, čak i buduće odluke ljudskih bića koja još ne postoje. Međutim, način na koji On zna, pripada skrivenoj razini božanske naravi. Potvrda Božjeg predznanja nije ni proturječna ni logički neusklađiva sa slobodom ljudske volje. Oni koji tu vide nepremostivu proturječnost očito pretpostavljaju da Božji način sticanja znanja djeluje jednako kao naš ograničeni ljudski način sticanja znanja. Ako ozbiljno prihvatimo božansko predznanje onako kako je prikazano u Svetom pismu, postaje očito da Božje znanje djeluje na načine koje ne možemo dokučiti analogijom ili maštom. To nas ponovno vraća Božjoj tajni.

Ne bismo smjeli zaboraviti Davidovu reakciju na svijest o Božjem sveznanju. Nakon što je opisao sveobuhvatno znanje Božje, on jednostavno zaključuje: "Znanje to odveć mi je čudesno, previsoko da bih ga dokučio." (Ps 139,6) Kad govori o Božjem sveznanju i predznanju, prisutna je i Božja narav kao tajna (vidi II. B). S jedne strane smo pomoću otkrivenog elementa tajne u stanju shvatiti činjenicu Božjeg sveznanja i predznanja. S druge strane, zbog skrivene strane božanske naravi, ljudskim je bićima nemoguće shvatiti način na koji je Bog u stanju izvesti svoje kognitivne aktivnosti unutar domene sveznanja i predznanja. Iz tog razloga nije moguće razviti teološko tumačenje Božjih kognitivnih sposobnosti.

Zato otkrivenje Božjeg sveznanja i predznanja ne daje polaznu točku za teologiju božanskog znanja. Naprotiv, ono pokazuje da nijedan ljudski um ne može shvatiti način na koji Bog zna. Svaki pokušaj da se protumači struktura božanskog znanja izvan otkrivenih podataka ne samo što nije biblijski, nego je i proizvod ljudske mašte. Druga svrha otkrivenja božanskog sveznanja i predznanja, kako je vidi Biblija, jest osigurati okvir za jasnije razumijevanje spasiteljskih aktivnosti kao što su predestinacija (Rim 8,29), izbor (Rim 1,28) i križ (Dj 2,23).

B. Predestinacija

Sveznanje i predznanje se odnose na Božju spoznajnu aktivnost glede svijeta općenito i posebice slobodnih čovjekovih postupaka. U okviru ovog općeg konteksta, predestinacija se odnosi na Božje voljno djelovanje (Ef 1,5.9.11) u određivanju osnovnih sastojaka i strukture nužne za postizanje otkupljenja ljudskog roda (1 Kor 2,7). U općenitom smislu može se smatrati da svaka božanska odluka koja određuje narav i strukturu stvorene stvarnosti pripada predestinaciji. Tako je stvaranje svijeta ostvarenje Božjeg nacrt za prirodu. U biblijskom smislu predestinacija se posebno odnosi na božanski plan spasenja. Kao što se stvaranjem ostvario Božji nacrt za stvaranje stvarnosti, tako je predestinacija bila Njegov plan za spasenje grešnika.

Sveto pismo govori o božanskom nacrtu za spasenje ljudskog roda riječima kao što su "naum" (*prothesis*, "plan načinjen unaprijed"; Rim 8,28; 9,11; Ef 1,11; 3,11; 2 Tim 1,9), "tajna" (Ef 3,9) i "skrivena mudrost" (1 Kor 2,7). Biblijski pisci također koriste riječ "predestinacija", koja se u Bibliji javlja kao glagol *proorizo* ("unaprijed odrediti"), kad govore o Božjoj prethodnoj, vječnoj odluci koja se odnosi na Njegov plan spasenja (Dj 4,28; Rim 8,19.30; 1 Kor 2,7; Ef 1,5.11).

Bog je zamislio i odredio plan spasenja "prije stvaranja svijeta" (Ef 1,4; 1 Pt 1,20), "prije vjekova" (1 Kor 2,7 – DF), "od početka" (2 Sol 2,13); usp. Iv 1,1). Upravo je to razlog za rječju *pre* u "predestinaciji". Prije pada u grijeh (Post 3), prije stvaranja svijeta (Post 1–2), čak i prije vjekova stvorenog vremena, u vječnosti, Bog je smislio i u sebi odredio strukturu plana za spasenje ljudskog roda (Ef 1,9; vidi Velika borba, I. A.1-5).

Božja predestinacija ne određuje vječno spasenje ili propast ljudskih bića, kako bi to neki među nama povjerovali. Biblijsko učenje ne poistovjećuje predestinaciju s predznanjem, kao da je Bog odredio sve što unaprijed zna. Istina je da biblijska ideja predznanja uključuje Božje znanje o našoj vječnoj sudbini. Međutim Sveto pismo na dva mjesta niječe tvrdnju da Bog predodređuje čovjekovu sudbinu. Prvo, Pavao jasno razlikuje između predznanja i predestinacije (Rim 8,29). Stoga jedno i drugo ne treba miješati. Drugo, prema Svetom pismu spasenje ljudskih bića uključuje ne samo Božji predodređeni plan i djela spasenja, već i slobodni odgovor vjere na poziv i poticaje Svetog Duha. Uloga slobodnog izbora u određivanju naše vječne sudbine neizravno je prisutna u doktrini o konačnom sudu, uključenom u božansku predestinaciju (Dj 17,31) koja, između ostalog, obuhvaća utjelovljenje i smrt Isusa Krista, slobodan čovjekov odgovor na poziv da prihvati sve uvjete Božjeg plana, i Božju prosudbu našeg odgovora.

C. Stvaranje

U općem kontekstu sveznanja, predznanja, predestinacije i izbora, Božje stvaranje odnosi se na Njegovu konkretnu aktivnost koja je dovela do postanka nove stvarnosti, različite od Njega samog, naime, do nastanka svemira. Prema tome, stvaranje s jedne strane predstavlja ostvarenje Božjeg teoretskog nacrt za svijet (vidi Izr 8,22-31; usp. Jr 10,12), a s druge omogućuje nastanak povijesti i čini nužnom božansku providnost (vidi IV. E).

Sveto pismo od početka (Post 1–2) do kraja (Otk 14,7) uči da je Bog Stvoritelj neba i zemlje. Rečeno je: "Jahvinom su riječju nebesa sazdana i dahom usta njegovih sva vojska njihova." (Ps 33,7) Svemir je nastao izravnom Gospodnjom zapovijedi (Ps 148,5.6; Heb 3,4). Sveto pismo posebno prikazuje Božanstvo – Oca, Sina i Svetog Duha – kao vršioca djela stvaranja (1 Kor 8,6; Heb 1,2; Iz 37,16; Iv 1,3; Post 1,2; Job 33,4).

Stvaranje u potpunosti počiva na Božjoj mudrosti i djelovanju. Drugim riječima, prema Svetom pismu stvaranje ne zahtijeva niti pretpostavlja postojanje ikakvog počela izvan Boga, kao što su materija ili fizička energija. Pavao objašnjava da Bog "zove nestvarno da bude stvarno" (Rim 4,17 – RU); on određenije i na tehnički način pojašnjava "da je svijet stvoren Božjom riječju, tako da je vidljivo proizvedeno od nevidljivoga" (Heb 11,3). Stvaranje ne treba razumjeti kao analogiju ljudskog stvaralaštva, jer je ljudsko stvaralaštvo proces uređivanja već postojeće materijalne stvarnosti. Biblijsko razumijevanje da Božje stvaranje u potpunosti počiva na Njegovoj snazi (Jr 10,12) i da ne zahtijeva ranije postojeću neovisnu materiju ili produžetak Njegova bića, ispravno je prikazano u tradicionalnoj formulaciji *ex nihilo* (iz ničega). Pema tome, ideje kao što su Platonov dualizam, neoplatonski emanacionizam, panteizam, panenteizam i suvremeni evolucionizam, nemaju podrške u biblijskom izvještaju o podrijetlu stvarnosti.

Pošto je Bog vječan (vidi III. A), nepromjenljiv (vidi III. B), priroda nije bezvremenska već usklađena sa stvorenim vremenom kako ga mi poznajemo. Postanak 1. i 2. poglavlje opisuju

povijesni proces u sedam doslovnih dana, u koje je Bog, nizom stvaralačkih djela koja su slijedila jedna drugo i nadopunjavala se, stvorio naš svijet. Božje počivanje od stvaranja fizičke stvarnosti neba i zemlje omogućuje ispunjenje svrhe stvaranja – osobno izravno zajedništvo Boga s ljudskim bićima (vidi IV. D). U vrlo stvarnom smislu može se tvrditi da je takvo zajedništvo bitno za opstojnost ljudskog roda.

Svijet je stvaranjem prešao iz nepostojanja u postojanje. Svijet je nešto "drugo" od Boga, stvarnost odvojena od Boga. To pokazuje da Bog nije konačni zbir stvarnosti. Ideja da je stvaranje nešto "drugo" od Boga, izričito se suproti panteističko-panenteističkom argumentu da pošto Boga treba zamisliti kao "beskonačnoga" i bezgraničenog, izvan Njega ne može postojati nešto "drugo". U biblijskom smislu stvaranje kao očitovanje Božje mudrosti i ljubavi jasno pokazuje Božju ljubav prema stvorenome, dopuštajući postojanje drugoga nasuprot Njemu. U odnošnjom smislu Božje stvaranje ograničava Boga, jer dopušta "prostor" za stvorenje. Međutim, u svom vječnom biću Bog nije ograničen prostorom i vremenom kao stvorenja. Stoga stvaranja postaje nužan uvjet za Božji odnošaj sa stvorenjima i, zbog toga, nužan uvjet za povijest.

Doseg Božjeg djela stvaranja je univerzalan i uključuje sve u svemiru što nije Bog (Post 1,1; Iz 40,26; Iv 1,1-3; Kol 1,16; Otk 4,11; 10,6). Kao djelo koje je Bog dizajnirao i izveo, stvaranje ne smijemo zamisliti kao da je po svojoj naravi zlo ili kao korak koji je Bog zamislio da postigne određeni cilj. Biblijski izvještaj o stvaranju jasno tvrdi da "vidje Bog sve što je učinio, i bijaše veoma dobro" (Post 1,31). Božanska sila uključena u stvaranje nastavila je djelovati i poslije tjedna stvaranja. Stvaranje fizičkog svijeta dovršeno je u šest dana. No ni fizička stvarnost svijeta ne može postojati bez Božjeg neprekidnog rada očuvanja što ga stalno vrši Božja sila. Ezra je istaknuo ovu osnovnu ideju: "Ti si, Jahve, Jedin! Ti si stvorio nebo, i nebesa nad nebesima, i vojsku njihovu, zemlju i sve što je na njoj, mora i što je u njima. Ti sve to oživljuješ, i vojske se nebeske tebi klanjaju." (Neh 9,6) Pavao je to rekao ukratko: "On [Krist] je prije svega, i sve se u njemu drži u redu." (Kol 1,17; usp. Heb 1,3; vidi Stvaranje, I. A, B; II. C).

Nakon ulaska grijeha još se jedna dimenzija Božje stvaralačke sile otkrila u preobražavanju grešnika i obnovi u njima Božje slike na koju su bili stvoreni (2 Kor 5,17; Gal 6,15; Ef 4,24). Djelo otkupljenja zahtijeva Božju stvaralačku snagu za ostvarenje spasenja, ne samo ex nihilo, nego i onoga što se izričito protivi Božjoj volji i sili. Božja stvaralačka sila u spasenju ne ponaša se na isti način kojim je Njegova sila djelovala pri prvotnom stvaranju fizičkog svijeta. Takvo razumijevanje isključilo bi dvije srodne biblijske ideje: povijesno razumijevanje Božjeg upravljanja ljudskim poslovima (vidi IV. E) i slobodnu volju pojedinca u procesu spasenja (vidi IV. A). Ako ne bismo slijedili biblijsko razumijevanje Božjeg upravljanja i slobodne ljudske vole, to bi nužno dovelo do iskrivljenog tumačenja doktrine o opravdanju i posvećenju.

Povijest svijeta i spasenja ne samo što počinje i što se nastavlja zahvaljujući Božjem stvaranju, već ona uključuje i činjenicu da će Bog stvoriti "nova nebesa i novu zemlju" (Iz 65,17; usp. Otk 21,1-5).

D. Prisutnost u povijesti

Biblija zamišlja Božju prisutnost u svijetu kao Njegovo povijesno prebivanje u Njegovom narodu. Izaija je zapisao da Gospodin ne stoluje samo "u prebivalištu visokom i svetom", nego i s "potlačenim i poniženim" (Iz 57,15). Povijesna prisutnost Boga o kojoj Biblija govori postaje u teologiji božanska "imanencija". Riječ "imanentan" u osnovi znači da je nešto urođeno, da prebiva u sebi ili postoji u nekom drugom subjektu ili stvari. Dakle, potvrditi Božju imanenciju znači vjerovati da Bog nekako postoji unutar svijeta. Neki su Božju imanenciju

protumačili kao "panteizam", da je sve Bog, ili pomodnije kao panenteizam, da je sve "u" Bogu. Panteizam i panenteizam zaobilaze biblijsku doktrinu o stvaranju, koja uspostavlja potpunu različitost između Božjeg bića i stvarnosti Njegova stvaranja. Obično se kršćansko učenje o Božjoj imanenciji razumije da znači kako je sam Bog prisutan u prirodi.

Sukladno Bibliji Bog se prema svijetu odnosi na različite načine. Na primjer, svojom mudrošću i snagom Bog je Stvoritelj (Post 1,1–2,25; Otk 14,7) i održavatelj (Dj 17,25; Heb 1,3) prirode i ljudskih bića, i tako omogućuje stvaranje ljudske povijesti. U ovome smislu "po njemu, naime, živimo, mičemo se i jesmo" (Dj 17,28). No stvaranje i njegovo održavanje su djela Božje silne moći, koju ne smijemo zamijeniti s Njegovom osobnom prisutnošću prebivanja u svijetu, što je biblijsko razumijevanje imanencije. Stvaranje i održavanje su samo uvjeti pod kojima je Božja imanencija moguća. Božje povijesno nastavanje među ljudima ukazuje na Njegov odnos prema svijetu koji je drukčiji od Njega.

U trime povijesnim događajima zapisanim u Svetom pismu prikazana je struktura Božje imanencije u kategoriji zajedništva, u naročitom smislu "prebivanja". Ova tri povijesna događaja jesu: prva subota na kraju tjedna stvaranja (Post 2,1-3), Svetište (Izl 25,8) i utjelovljenje vječnog Sina (Iv 1,14). U svakome od njih je zadržana ista struktura odnosa. Prema razumijevanju Biblije Bog uspostavlja odnos sa svijetom koji je stvorio i kojega neprekidno održava, ne kao neka skrivena snaga u dubinama prirode, već prije kao Osoba koja dolazi u dodir s muškarcima i ženama, dok za vrijeme čitavog toka ljudske povijesti i u njemu nastava među njima.

Kad Božju imanenciju razumijemo kao "nastavanje u" – kako je vidljivo u suboti, u Svetištu i utjelovljenju – postaje jasno značenje odnosa u frazi "u Kristu" (Rim 8,1; Fil 4,7; 2 Tim 3,12; Flm 6) ili "Krist u vama" (Rim 8,10; Ef 3,17; Kol 1,27). U oba vida odnos je istoznačan s prebivanjem Svetoga Duha (1 Kor 6,19; 2 Tim 1,14; Heb 6,4). Drugim riječima, biblijsko razumijevanje onoga što tradicionalna teologija naziva Božjom imanencijom, ne odnosi se na Njegovo biće i moć, već na Njegovu osobu i ljubav. Biblijsko razumijevanje Božje imanencije kao Njegova "prebivanja" u Njegovom narodu od najveće je važnosti za pravilno razumijevanje Božjih postupaka i njihovog odvijanja u velikoj borbi između Krista i Sotone, od Luciferove pobune protiv Boga i Njegova zakona na nebu (Otk 12,7.8) do eshatološke obnove (Okt 21,1-4).

Sveto pismo Božju imanenciju razumije kao Njegovu povijesnu prisutnost u prirodi (Ps 68,9; 114,7), u vjernika (Ps 16,11), nevjernika (Post 4,16; Otk 14,10), anđela na nebu (Lk 1,19), Izraela (Izl 33,13-23) i Crkvi (Mt 28,20). Što više, Biblija opisuje Božje povijesnu, osobnu prisutnost kao prožimajuću i svagdašnju (Jr 23,23.24; Ps 139,7-12). Biblijski Bog je sposoban da se prema prostoru odnosi na način koji ograničena ljudska bića ne mogu ostvariti. Božja osobna i izravna prisutnost u povijesti stvarna je i istodobna na svim mjestima Njegovog prostranog svemira. Ova sposobnost Božjeg bića u teološkom jeziku poznata je kao Božja sveprisutnost.

Kršćanska teologija je razumijevanju Božje imanencije tradicionalno pristupila samo nakon što je na osnovi tumačenja bezvremenosti Njegove vječnosti (vidi III. A) odredila razumijevanje Božje transcendentnosti (vidi III. A) i nepromjenljivosti (vidi III. B). Ovo stajalište, u kome nema mjesta za biblijski koncept Božje prisutnosti u povijesti, mora pribjeći drugim objašnjenjima kako bi izbjeglo mogućnost da bude shvaćeno kao panteizam ili panenteizam. Biblija slijedi suprotni put: Unutar okvira što ga osigurava povijesno tumačenje vječnosti i nepromjenljiva vjernost Božjeg djelovanja u povijesti, Bog se prije svega otkriva svojom prisutnošću u povijesti, kad "nastava" među svojim narodom. Čak i ideji transcendentnosti pristupamo s polazne točke koju osigurava razumijevanje Božje prisutnosti u povijesti.

E. Providnost

Riječ "providnost" potječe od latinske riječi *providere*, koja znači unaprijed predvidjeti. Premda riječ nije biblijska, ideja providnosti ima središnje mjesto u Svetom pismu i odnosi se na otkrivenje vezano uz Božju vladavinu svijetom i svemirom. Stoga ovu riječ ovdje rabimo kao sinonim za Božju vladavinu.

Providnost uključuje mnoštvo božanskih postupaka, a svi su oni povezani s razvojem čovjekove i opće povijesti. Pavao razlikuje providnost (Rim 8,28) od predznanja i predestinacije (rr. 29.30). U biblijskom načinu razmišljanja predznanje, predestinacija i stvaranje su neophodni uvjeti za Božje vladanje ljudskom i općom povijesti. Biblijski izvještaj spominje Božju providnost u okviru podrijetla i postojanja grijeha na nebu (Job 16-12; 2,1-6; Iz 14,12-20; Ez 28,11-19; Otk 12,4.7.8) i njegova širenja s povijesnim padom Adama i Eve (Post 3,1-7). Providnost, kao božanska vladavina, bavi se s proglašavanjem Božjeg vječnog plana spasenja u okolnostima i ograničenjima koja odgovaraju ljudskoj naravi i povijesti. Biblijski zamišljena, providnost pripada suštini Božjih spasiteljskih aktivnosti. Prema Svetom pismu spasenje nije rezultat jedne jedine božanske aktivnosti, naime Kristove smrti i uskrsnuća. Kristova smrt i uskrsnuće su temelj svih drugih božanskih spasiteljskih postupaka, ali oni sami ne mogu ostvariti Božji plan spasenja (predestinacija), Božja providnost, sa svojom mnogostrukom složenosti, ima bitnu ulogu u spasenju ljudskog roda i svemira (usp. Kol 1,20).

Vjernici i teolozi trebaju razumjeti biblijsko gledište načina na koji Bog upravlja poviješću. Općenito govoreći Bog poviješću upravlja povijesno. To znači da Bog ne upravlja pomoću vjernih proglašenja kojima određuje pravac ljudske povijesti. Naprotiv, prema biblijskoj slici Božje providnosti Bog kako provodi svoje planove u okviru ograničenosti i složenosti ljudske povijesti. Prisutne su dvije glavne vrste djelovanja božanske providnosti: izravna i neizravna.

1. Neizravno djelovanje providnosti

Neizravno djelovanje Božje providnosti, kako je prikazano u Svetom pismu, obuhvaća sljedeće: (1) temeljna je božanska odluka da grijehu dopusti ići svojim prirodnim putem u općoj ljudskoj povijesti (Post 3.8-15) kao i u specifičnijim povijesnim situacijama (Ps 81,13.14; Mt 19,8; Dj 14,16; Rim 1,24.26.28); (2) u bilo kojoj situaciji Bog konkretno ograničava stvarni doseg zla (Job 1,12; Ps 124,1-3; 1 Kor 10,13; usp. Dj 17,26); (3) Bog je u stanju koristiti situacije uzrokovane zlim ljudskim postupcima da ostvari svoju nakanu spasenja (Post 50,20; Dj 2,36); (4) ponekad se Bog umiješa kako bi ljudsko biće spriječio da griješi (Post 20,6; Ps 19,14; Jd 24). Teološkim jezikom rečeno, ovi primjeri djelovanja Božje providnosti poznati su, navedenim redom, kao Božja volja koja dopušta, ograničava, usmjerava i sprečava (prevencija).

Prema Svetom pismu Bog ne nadzire ljudsku povijest u smislu da On sve što se događa želi i izvršuje. Zapravo je Bog osobno uključen u upravljanje ljudskom povijesti do njezina Bogom određenog (predestiniranog) cilja: da obuhvati "pod jednu glavu u Kristu sve što je na nebesima i što je na zemlji" (Ef 1,10). Budući da ljudska narav, kako ju je Bog dizajnirao, uključuje bitnu značajku slobode ili samoodređenja, Bog ne vrši prisilu niti upravlja ljudskim bićima, a još manje cijelom poviješću. Pošto je prisila nespojiva ne samo sa slobodom nego i s ljubavlju, Božji cilj u povijesti, koji se sastoji u tome da k Njemu privuče sve voljne ljude, ne može se ostvariti prisilom ili zaobilaženjem čovjekove slobode. Svojom umiješanošću u ljudsku povijest Bog ostvaruje spasenje na različitim razinama: osobnoj, društvenoj i kozmičkoj. Rezultati nisu unaprijed određeni. Pa ipak nismo prepušteni neizvjesnosti o tome kako će povijest u budućnosti završiti.

Božje predznanje je osnova za izvjesnost budućnosti. No to iz božanske zadaće providnosti ne isključuje rad, rizik, angažiranost pa čak i patnju. U Božjem predznanju

budućnost još nije ostvarena, već samo predviđena. Bez biblijskog učenja o stvarnosti Božjeg predznanja i Bog i vjernici živjeli bi u odnosu na budućnost u neizvjesnosti. S druge strane, sadržaj Božjeg istinitog i izvjesnog predznanja ostvarit će se zahvaljujući Božjem osobnom uključenju i vođenju u povijesti čovječanstva (usp. Iv 1,17). Prema Svetom pismu Bog ljudsku povijest osobno vodi unutar samog toka i složenosti ljudskih stvarnosti, a ne posredstvom vječnih i neodoljivih ukaza s neba.

2. Izravno djelovanje providnosti

Izravno djelovanje Božje providnosti jasno je prikazano u Svetom pismu Božjom odlukom da nastava u svom narodu, da živi s njime i da ga vodi (Izl 3,1-14; 25,8; 40,34-48). Utjelovljenje je jasno prikazano kao nastavak Božjeg izravnog djelovanja providnosti u ljudskoj povijesti (Iv 1,14). Nakon Kristova uzašašća ovo djelovanje božanske providnosti usmjereno je na prisutnost i djelovanje Kristovog predstavnika, Svetog Duha. Božje izravne intervencije u upravljanju ljudskom povijesti uključuju i otkrivenje Njegove volje preko proroka, čudesnih djela i misije Crkve. Na kraju izravno djelovanje Božje providnosti obuhvaća Njegovo "djelo čudnovato", božansku srdžbu, kako u cijelom razdoblju ljudske povijesti tako i u eshatološkom uklanjanju grijeha iz svemira (vidi III. C).

Božanska providnost služi se svim poznatim izravnim i neizravnim načinima božanskog djelovanja, onima koji su otkriveni u Svetom pismu i vjerojatno mnogim drugima o kojima ništa ne znamo. Djelovanje Božje providnosti u upravljanju je proces odgoja i obrazovanja u kojem su predmeti otkrivenja Božje volje u Pismu, učitelj je Krist po Svetom Duhu, a učenici su svi ljudi. Cilj tog procesa je promjena slobodoumnih ljudi, da bi mogli razumjeti i dragovoljno izabrati Božju otkrivenu volju. Tako vjernici imaju "Kristov um" (1 Kor 2,16 – DK; usp. 1 Pt 4,1; 2 Pt 1,4). Kad dođe do ove preobrazbe u koju je izravno uključeno opravdanje i posvećenje, ljudska povijest se dragovoljno razvija sukladno Božjoj volji. Nema potrebe za upravljanjem, jer se vjernik razumom i voljom pokorio Božjem Zakonu i Njegovoj volji. Kad je ova zajednica učenika (Izrael u starozavjetno i Crkva u novozavjetno doba) nastala, ona je postala oruđem u istom procesu koji ju je i stvorio. Ostvarenje ovog cilja je misija Crkve i razlog njezine opstojnosti kao tijela.

Ostvarenje Božjih nakana obuhvaća više od ove središnje, opće, uvjeravajuće i odgojnoobrazovne izravne i neizravne aktivnosti. Ona obuhvaća i djelo suda (vidi Sud, II–IV) i konačno očitovanje božanske srdžbe. Sud je neobično djelo za Boga ljubavi i milosrđa (Iz 28,21), ali je integralni dio Božje vladavine, izvršen samo na onima koji svjesno i voljno odbacuju Božji plan za ljudski život i povijest. Dakle, konačno ostvarenje Božje nakane zahtijeva zatiranje svih "koji zemlju zatiru" (Otk 11,18 – RU). To nije djelo upravljanja već samo odmazde za uništenje i patnje što su ih uzrokovali oni koji svojevolutno odbacuju Božji Zakon i ponudu spasenja u Isusu Kristu. Ova odmazda, u koju je uključeno i uništenje začetnika grijeha (Mal 3,19; Otk 20,10), neophodna je za stvaranje novog neba i nove zemlje (Otk 21,1) i konačno uklanjanje zla iz svemira (Nah 1,9).

Sveto pismo kroz povijest i proroštvo prikazuje detaljno razmatranje mnogostrukih načina na koje je Bog bio, nastavlja biti i bit će uključen u providnost djela spasavanja, osobno vodeći svako voljno ljudsko biće postizanju sadašnjeg i budućeg spasenja u Isusu Kristu.

V. Božja jedincatost

Nema određenog mjesta na kome Biblija raspravlja cjelovito učenje o Bogu. Biblijska doktrina o Bogu razvila se zahvaljujući povijesnim izvještajima o Božjim osobnim intervencijama i otkrivenjima u svetom tekstu. Doktrina o Trojstvu, u samom središtu doktrine o

Bogu i kršćanskoj teologiji uopće, nije izuzetak. Međutim, kad se Bog otkrio u Isusu Kristu, za kršćansku crkvu postala je neophodnom spoznaja o Božjoj trojstvenoj naravi. Utjelovljenje Isusa Krista podrazumijevalo je više od Božjeg prebivanja među ljudima; ono je donijelo i spoznaju o Ocu i Svetom Duhu kao neophodnom okviru za razumijevanje Kristova utjelovljenja, križa, uskrsnuća i službe na nebu. To što se utjelovljenjem otkrila trojna narav Božanstva ne znači da ona nije postojala ranije ili da nije bila izravno uključena u djelo spasenja. Budući da je Bog vječan i nepromjenljiv, Njegova se trojstvena narav nikada nije promijenila niti je mogla nastati. Obratimo sada pozornost na biblijsko učenje o Trojstvu. U povijesnom dijelu razmotrit ćemo teološke teorije i doktrine o Trojstvu stvorene sudbonosnom kombinacijom biblijskih podataka i filozofskih ideja. Prije nego što razmotrimo posebne podatke otkrivene utjelovljenjem, moramo razmotriti biblijski koncept Božje jedincatosti i starozavjetne nagovještaje o pluralitetu božanskog Bića (vidi VI).

A. Dokazi iz Starog zavjeta

Pojam "jedincatosti" Boga odnosi se na činjenicu da prema Bibliji postoji samo jedan Bog, nasuprot više od jednoga. Klasična starozavjetna izjava o Božjoj jedincatosti, koju prate neke izjave u Novom zavjetu, proglašava da je Bog Jedan: "Čuj, Izraele! Jahve je Bog naš, Jahve je Jedan!" (Pnz 6,4) Međutim već je Mojsije objasnio: "Jahve je Bog... drugoga nema." (Pnz 4,39). Kad je čuo obnovljeno Božje zavjetno obećanje, David je hvalio Boga i priznao da "nema takvoga kakav si ti" (2 Sam 7,22; 1 Ljet 17,20). Preko proroka Izaije sam Jahve je pozvao Izrael da prepozna "da sam to ja. Prije mene nijedan bog nije bio načinjen i neće poslije mene biti" (Iz 43,10; usp. 42,8). Iz ovih tekstova jasno proizlazi da prema Starom zavjetu za Izrael kao i za sve stvorenje postoji samo jedan apsolutni Bog. Međutim ove izjave ništa ne govore o unutarnjoj naravi apsolutnog Boga.

B. Dokazi iz Novog zavjeta

Unatoč činjenici da je Bog na čudesan način u Isusu Kristu otkrio unutarnju složenost svog bića, osnovno razumijevanje Božje jedincatosti, već izražene u starozavjetna vremena, sačuvano je i u Novom zavjetu. Sam Isus, kad su ga pitali koja je najveća zapovijed, odgovorio je ukazivanjem na Ponovljeni zakon 6,4: "Čuj, Izraele: Gospodin Bog naš jest jedini Bog." (Mk 12,29) Raspravljajući u svom pismu Galaćanima o funkciji Zakona, Pavao je kategorički izjavio: "Bog je jedan" (Gal 3,20) Osim toga i Jakov je ustvrdio "da ima samo jedan Bog" (Jak 2,19). Starozavjetna ideja o Božjoj jedincatosti ostaje nepromijenjenom u Novom zavjetu. Jahve, izraelski Bog, je kršćanski Bog. On je jedini Bog. Drugoga nema. Ponekad ova "jedincatost" može obuhvatiti i značenje jedinstva (Iv 10,30; 17,21.23). Međutim, ako "jedincatost" izraženu u ovim tekstovima zamišljamo samo kao skup "jedincatosti" koje su se udružile da obrazuju jedinstvo, specifična jedincatost karakteristična za jednoga Boga, o kojoj one svjedoče, prelazi u pluralitet bogova. Božja jedincatost ima odlučnu, sistematsku ulogu u određivanju odrednika za biblijska otkrivenja o Bogu. Drugim riječima, budući da je Bog Biblije Jedan a ne mnogi, sva različita otkrivenja o Njemu prikazana u Bibliji odnose se na istu, jednu božansku stvarnost, a ne na pluralitet božanskih bića.

VI. Božansko Biće u Starom zavjetu

U Bibliji radikalna potvrda Božje jedincatosti ne rješava sadržaj Njegove naravi. Povezujući Božju jedincatost s tumačenjem bezvremenosti Njegove vječnosti, klasična teologija je zaključila da Božja narav mora biti jednostavna; odnosno, čovjek ne može zamisliti Boga kao Biće koj bi imalo dijelove ili sastavnice. Jednostavnost isključuje svaki oblik pluraliteta ili složenosti. Međutim, na osnovi svoje snažne potvrde Božje jedincatosti, biblijsko način

razmišljanja ne izriče Njegovu narav izrazima jednostavnosti već prije izrazima složenog pluraliteta. Osobna složenost jednog božanskog Bića, jasno izražena u Novom, već je bila iskazana u Starom zavjetu na manje određeni način. Razmotrimo neke od starozavjetnih nagovještaja o osobnom pluralitetu jednog božanskog Bića, koji dobijaju nove i potpuno određene izraze u Novom zavjetu.

A. Množina punine i Božansko Biće

U izvještaju o stvaranju Bog o sebi govori u množini. "I reče Bog: 'Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična.'" (Post 1,26) U Postanku nalazimo i druge slučajeve: "Evo čovjek postade kao jedan od nas" (Post 3,22); "Hajde da siđemo i jezik im pobrkamo" (Post 11,7). Na kraju se Gospod koji "sjedi na prijestolju visoku i uzvišenu" (Iz 6,1) u nebeskom hramu (rr. 1-4) otkrio Izaiji i objavio svoju zadaću pitajući: "Koga da pošljem? I tko će nam poći?" (r. 8) Premda su drugi tumači smatrali da je, kad se ovi tekstovi o Božjem djelovanju u množini razumiju kao "množina punine", moguće je vidjeti da je "ovdje osebjnost u božanskom Biću s obzirom na množinu osoba prikazana kao ideja u povojima" (Hasel, 65). Sama po sebi, dakle, upotreba oblika množine u vezi s Bogom ukazuje na koncept božanstva u kojem je jednostavnost što ga je prihvatila klasična teologija, nadomještena konceptom jednog božanskog Bića koji uključuje pluralitet i složenost.

B. Anđeo Jahvin

Najzanimljiviji niz dokaza koji pomažu objašnjenju starozavjetnog razumijevanja pluraliteta Božje biti nalazimo u nekoliko tekstova koji govore o Anđelu Gospodnjem. Pojam *mal'ak YHWH* spaja misijski orijentiranu ulogu anđela s Božjom sposobnošću otkrivanja na osobni, izravan, vidljiv način preuzimanjem stvorenog oblika. Na primjer, kad se otkrio Abrahamu (Post 18,1-5) i Jakovu (Post 32,24-30), prikazao se u liku čovjeka. U cijeloj Bibliji anđeli su stvorena bića kojima se ne treba klanjati (Kol 2,18; Otk 18,10). Anđeoska bića imaju posebnu zadaću da provode Božje naročite namjere vezane uz ljudsku povijest (Heb 1,14).

Izraz "anđeo Gospodnji/Jahvin" ili "Anđeo Božji" često se rabi kad je riječ o anđeoskim bićima (usp. 2 Sam 14,17; 24,16; 1 Kr 19,7; 2 Kr 1,3.15; 1 Ljet 21,12.15.16). Međutim, u nekim posebnim prilikama Anđeo Gospodnji predstavlja Jahvu. U Suci 2,1-5 Anđeo Jahvin javlja se kao Onaj koji je Izrael izveo iz Egipta i sklopio savez s njihovim očevima, dok drugi tekstovi prikazuju Jahvu kao vršitelja ovih zbivanja (Izl 6,6; 13,3; Pnz 5,12; 7,19; Još 2,10; 1 Kr 8,9). U grmu koji ne sagorijeva Bog se osobno javio Mojsiju. U ovoj veličanstvenoj teofaniji (Izl 3,2-15) Mojsiju se "u rasplamtjeloj vatri iz jednog grma" (r. 2) ukazao Anđeo Jahvin, koji se odmah predstavlja kao Jahve (rr. 4.6). Ovo izjednačavanje Anđela Jahvina s Jahvom nalazimo i na drugim mjestima (Post 16,7-14; 22,9-18; Suci 6,11-24). Kad ovo poistovjećivanje Anđela Jahvina s Jahvom razumijemo na temelju biblijskog shvaćanja vječnosti (vidi III. A), nepromjenljivosti (vidi III. B) i prisutnosti u povijesti (vidi IV. D), onda je njime naglašena Božja sposobnost da se ukaže i izravno djeluje u okviru vremenskog reda ljudske povijesti. Premda poistovjećivanje Anđela Jahvina s Jahvom ne dokazuje pluralitet Božje biti, na neizravan način ono postavlja nužnu pozornicu za razumijevanje dvojnog Božjeg otkrivenja.

C. Jahvino dvojno otkrivenje

U Postanku 16. poglavlju Hagara u anđelu Gospodnjem ne samo što prepoznaje Jahvu (r. 13), nego je prikazano kako sam anđeo Gospodnji, koji je Jahve, govori o Jahvi u trećem licu (r. 11) i time nagovještava postojanje moguće razlike između anđela Gospodnjeg koji je Jahve, i Jahve. U Izlasku 23. poglavlju Jahve obećava Izraelcima da će poslati "svog anđela pred tobom" (r. 20). Odnos između Izraela i ovog anđela je vrlo osebjan. Od Izraela se traži da sluša Anđela Jahvina, koji je prikazan ne kao posrednik između Jahve i naroda, već kao izvor otkrivenja i

oprosta (r. 21). Na kraju Jahve izjavljuje da je Njegovo "ime u njemu" (r. 21). "Ime" se odnosi na Božju narav koja je izravno povezana s Njegovim zavjetnim imenom Jahve (Izl 3,14.15). U ovom je ulomku moguće vidjeti kako Jahve govori o drugome Jahvi, koji je Anđeo što ga je Gospod poslao.

Govoreći o Mesijinoj vladavini, David u Psalmu 110,1 prikazuje Jahvu kako Mesiju oslovljava sa "Gospodin moj". Nastojeći da farizeje navede na starozavjetno svjedočanstvo o božanskom podrijetlu Mesije, Isus je citirao iz ovog ulomka govoreći o Gospodinu koji Mesiju naziva "Gospodin moj" (Mt 22,44). Čini se, dakle, da Psalm 110 ne samo nagovještuje Mesijinu božansku narav, već otkriva i postojanje dvojnosti "Gospodin". Ovaj je dualitet godinama kasnije bolje razvijen kad Zaharija, u viziji o Jahvi vidi "Jošuu, velikog svećenika, koji stajao pred anđelom Jahvinim, i Satana, koji mu stajao zdesna da ga tuži" (Zah 3,1). Zatim anđeo Jahvin, poistovjećen s "Jahvom", govori Sotoni: "Suzbio te Jahve, Satane!" (r. 2) Čini se ovaj tekst ukazuje na postojanje dva osobna Jahve, jednog koji je poistovjećen s anđelom Jahvinim i koji posebno otkupiteljski djeluje u odnosu na narod (vidi IV. D), i drugog, koji je poistovjećen s transcendentnim Bogom (vidi II. D). Božji pluralitet – što je vidljivo iz oblika množine starozavjetne riječi za Boga (Elohim), kao i posebne ideje osobnog dualiteta između Anđela Jahvina koji je Jahve i Jahve – ne pretvara koncept Božje jedincatosti u politeizam. Naprotiv, početno otkrivenje prisutnosti pluraliteta u biblijskoj ideji o Bogu treba razumjeti na osnovi koju pruža ideja jedincatosti.

Od samog početka biblijski način razmišljanja ne slaže se s grčkim izjednačavanjem jedincatosti s jednostavnošću, kako to zahtijeva bezvremensko tumačenje Božjeg bića. Na osnovi tumačenja povijesne imanencije (vidi IV. D) kao osobne zajednice, starozavjetni način razmišljanja u stanju je shvatiti Božju jedincatost ne kao proturječnu, već prije uskladivu s dinamičnim osobnim pluralitetom u božanskom Biću.

U Starom zavjetu trojstvena Božja narav nije izrijekom otkrivena onom specifičnošću i dubinom koju nalazimo u novozavjetnom izvještaju. Iz povoljnog položaja stečenog novozavjetnim otkrivenjem Boga u Kristu, moguće je preklapajuće koncepte jedincatosti i pluraliteta protumačiti kao starozavjetne nagovještaje doktrine o trojednom Bogu. U svakom slučaju dvije linije otkrivenja, ona koja otkriva jedincatost Boga i ona koja otkriva pluralitet vezan uz Božju jedincatost, ne isključuju jedna drugu, već pružaju prikladnu pozadinu za iznenađujuće otkrivenje Boga ostvarenog u utjelovljenju.

VII. Božanstvo u Novom zavjetu

Božje samootkrivenje u Isusu kao konkretna, povijesna stvarnost dodalo je novo svjetlo razumijevanju Boga. Otkrivenje Boga u Isusu Kristu ne modificira osnovni starozavjetni pristup razumijevanju Božanstva, koji uključuje ideju jedincatosti (jedan Bog; vidi V) i osobnih različitosti (vidi VI), već ga uzima kao činjenicu. S druge strane Novi zavjet produbljuje dinamični koncept božanskog pluraliteta već prisutnog u Starom zavjetu, u isto vrijeme potvrđujući jedincatost Boga. Rezultat je otkrivenje Boga kao Trojstva. Novi zavjet polazi od ideje Božje jedincatosti, ne raspravljajući dalje o njoj, dok u isto vrijeme proširuje područje Božjeg pluraliteta. Konkretno otkrivenje vječne osobe Boga Sina u Isusu Kristu otvorilo je vrata za određenije otkrivenje božanskog "Drugog". Kristovo uzašašće potaknulo je objašnjenje kontinuiteta Božje povijesne, osobne prisutnosti, koja se stalno očitovala pomoću starozavjetnog Svetišta i novozavjetnog utjelovljenja. Posebno otkrivenje i slanje vječne osobe Boga Svetog Duha bilo je potrebno da bi se objasnio povijesni kontinuitet Božje osobne, povijesne imanencije.

A. Bog Sin

Isus Krist je bio čovjek kojega je rodila Marija (Mt 1,16). Onima koji su Isusa poznavali kao dijete i mladu odraslu osobu, bilo je teško prihvatiti Ga i kao proroka (Mk 6,3-5). Međutim, prema Novom zavjetu čovjek Isus je bio najizravnije i najjasnije otkrivenje Boga dano ljudskom rodu (Iv 1,18; 14,8.9; Heb 1,2.3). On je utjelovljeni Bog. Naše razumijevanje Trojednog Boga u vrlo stvarnom smislu proistječe iz kristologije. Kad božansku narav Krista kao osobe gledamo u okviru starozavjetnog otkrivenja o Božjem pluralitetu u jedincatosti, postavljena je pozornica za daljnje otkrivenje o osobi Oca i osobi Svetog Duha. Bez pozadine Starog zavjeta i posebnog povijesnog otkrivenja vječnog Sina u Isusu Kristu, kako ga prikazuje Novi zavjet, govoriti o Ocu i Svetom Duhu ne bi bilo dovoljno da otkrije unutarnje trojedno Božje biće. Ovo dvoje bilo je nužno da ljudska bića mogu steći dublje razumijevanje Božjeg bića.

1. Božanska narav

Nekoliko novozavjetnih tekstova govori o Kristu kao Bogu (Iv 1,1.18; 20,28; Heb 1,8.9; 2 Pt 1,1; 1 Iv 5,20). Ivan ne samo naučava Kristovu preegzistenciju (Iv 17,5) već je iskazuje na apsolutan način koji pripada samo Bogu (Iv 1,1.2; 8,58; usp. Kol 1,17). Kristu Pismo pripisuje božanske značajke: vječnost (Heb 1,11.12), posjedovanje neizvedenog života (Iv 1,4; 14,6) i božanska moć stvaranja (Iv 1,3; Heb 1,2.10; Kol 1,16). U uvodu poslanice Hebrejima pisac tvrdi da je Sin "odsjev njegova sjaja i otisak njegove biti" (Heb 1,3). Pavao opisuje Krista kao biće koje je "trajni lik Božji" (Fl 2,6 – DF).

Tvrđnje "JA JESAM" drugi su način na koji je sam Krist isticao svoju božansku narav. Usvajajući za sebe obilježje "JA JESAM", Krist je upotrijebio isto ime što ga je Jahve, otkrivajući se Mojsiju u teofaniji, proglasio svojim osobnim imenom: "JA JESAM KOJI JESAM" (*'ehyeh 'ašer 'ehyeh*). (Izl 3,14) Upotreba ovog imena važi za iskaze koji naglašavaju božanske značajke kao što su svemogućnost (Iv 6,20.21), vječnost (Iv 8,58), predznanje (Iv 13,19), očitovanje božanske slave i moći (Iv 18,5.6.8) i Isusa kao izvor spasenja (Iv 8,24). Osim toga Novi zavjet potvrđuje Kristovo božanstvo poistovjećujući Ga sa starozavjetnim Jahvom. Pjesmu hvale kojom nebo slavi Jahvu za Njegovo otkupljenje (Iz 44,23) Pavao primijenjuje na obožavanje Krista u Filipljanima 2,10. Izjavu o Jahvinoj stvaralačkoj sili i vječnosti, zapisanu u Psalmu 102,26-28, nalazimo citiranu u Hebrejima 1,10-12, gdje je pisac primijenjuje na Krista. Da podrži ovu vrstu dokazivanja, tekst u Hebrejima 1,8.9 poistovjećuje Krista s Bogom (*'elohim*) citiranjem Psalma 45,7.8. Pavao sažima novozavjetno svjedočanstvo o Kristovoj božanskoj naravi otvoreno govoreći o tajni Božjeg utjelovljenja u Isusu Kristu: "Jer u njemu tjelesno prebiva sva punina božanstva." (Kol 2,9 – DF) Otkad "Bog je s nama" (Mt 1,23; usp. Iz 7,14) kao Isus iz Nazareta (Iv 1,14), rudimentarno starozavjetno razumijevanje božanskog pluraliteta razvija se u specifičnosti i složenosti, otkrivajući trojstvenu prirodu Božjeg bića.

2. Sinovska narav

Povijesni koncept Božje imanencije (vidi IV. D) neophodna je pozadina za razumijevanje zapanjujućeg novozavjetnog otkrivenja Boga u Isusu iz Nazareta. Striktno razumijevanje Božje jedincatosti moglo bi dovesti do zaključka da je Jahve, jedini Bog, sada u Isusu Kristu; utjelovljenje bi stoga obuhvatilo cjelokupno Božje biće. Međutim, Novi zavjet na mnogo mjesta pokazuje da punina božanstva prebiva u Isusu iz Nazareta, ali je ne treba razumjeti kao da obuhvaća cijelo Božje biće. Božanska narav Isusa iz Nazareta još određenije prikazuje starozavjetnu ideju pluraliteta u jednome Bogu, vodeći do otkrivenja trojstvene naravi Božje stvarnosti.

Prolog u Evanđelju po Ivanu i u Poslanici Hebrejima prikazuje Isusa iz Nazareta kao utjelovljenje Boga. Oba teksta otkrivaju božansku dvojnost, da božanstvo uključuje najmanje

dvije božanske Osobe, Oca i Sina. Ivan prikazuje božansku narav Isusa iz Nazareta ne samo kao Riječ koja "bijaše Bog", nego i kao Riječ koja "bijaše... u Boga" (Iv 1,1 – DF). Božanski "Drugi" i "Logos". Uvod u Poslanicu Hebrejima prikazuje božanskog "Drugog" ne kao Logos, nego kao "Sina" (Heb 1,2) "koji je odsjaj Slave i otisak Bića njegova" (r. 3, DF). Sin je utjelovljeni Isus iz Nazareta (Heb 2,9). Budući da je božanski "Drugi", kao "Logos" ili "Sin", utjelovljen u Isusu iz Nazareta, "punina božanstva." (Kol 2,9 – DF) koja prebiva u Njemu ne obuhvaća cijelo božansko Biće.

Utjelovljenje nam donosi dublje otkrivenje Božje pluralističke naravi. Ivan svjedoči: "Vidjesmo slavu njegovu – slavu koju ima kao Jedinorođenac od Oca." (Iv 1,14 – DF) Odnos otac-sin nije izabran samo zbog imenovanja ove dvije božanske Osobe, već posebno zbog obilježavanja naročitog odnosa koji vlada među njima.

Ivan 1,18 prikazuje odnos otac-sin neovisno od utjelovljenja: "Boga nitko nikada nije vidio: Jedinorođenac – Bog, koji je u krilu Očevu, on ga je objavio." I Matej kaže da je odnos otac-sin postojao prije no što se Bog objavio u svom odnosu prema svojim stvorenjima i neovisno o njega: "Nitko ne pozna Sina nego Otac, i nitko ne pozna Oca nego Sin, i onaj komu Sin htjedne objaviti." (Mt 11,27; usp. Lk 10,22)

Ove izjave pokazuju da se pluralitet oznake otac-sin nalaze u samoj naravi jednoga Boga. One nadilaze razinu Božje imanencije i ukazuju na Njegovu transcendenciju. Osim toga, ovi tekstovi otkrivaju da na razini Božje transcendencije pluralitet obuhvaća dva središta svijesti koja su u stanju na jedinstven način spoznati jedan drugoga. Premda riječi kojima se govori o odnosu otac-sin potječu iz ljudskog govora, Onaj o kome je riječ je sam Bog. Ovim je jezikom ukazano na dvojno postojanje stvarnosti koju nazivamo osoba i na trajni odnos među njima kao temelj naravi samoga Boga. Odnos između Oca i Sina vlada na razini transcendencije i imanencije. U Novom zavjetu su pojmovi Oca i Sina postali oznake za jednoga Boga. Zbog toga se titula "Sin Božji" odnosi na božansku osobu utjelovljenu u Isusu iz Nazareta (vidi Mt 14,33; Mk 3,11; Lk 4,41; 1 Kor 1,9; Heb 4,14).

Način na koji Novi zavjet izražava pluralitet Božanstva na temelju utjelovljenja, postavlja pitanja o pravilnom razumjevanju osobe Oca (vidi VII. B) i osobe Sina (vidi Krist, I) i njihovoj uzajamnoj razlici. On postavlja i pitanja o načinu na koji se dvije božanske osobe odnose jedna prema drugoj. Biblijska ideja pluraliteta u Božjem biću podrazumijeva postojanje stvarnih uzajamnih, božanskih odnosa. Analoško značenje riječi "Otac" i "Sin" kao da nagovještava da je Otac veći od Sina. Isticanje da je Bog Oac nad Bogom Sinom, potaknuto analogijom ljudskog odnosa otac-sin kao da podržavaju neki ulomci koji naprvi pogled uče da je Sin rođen od Oca i da je podređen Ocu.

3. Rođen od Oca

Prema ljudskom shvaćanju odnos otac-sin uključuje rađanje od oca i majke. Arije (vidi IX. B. 4) je tvrdio da je Otac stvorio Sina. Premda je ovo stajalište odbačeno kao krivovjere, ortodoksno kršćansko učenje i dalje je isticalo podložnost ugrađenu u svoje razumijevanje vječnog nastanka Sina (vidi VII. B. 4. 5). Rođenje Sina od Oca nije moguće izvesti analogijom iz čina ljudskog rađanja. Takva bi analogija dovela do spekulativne teorije bez osnove u otkrivenju. Međutim neki biblijski tekstovi kao da govore o nekoj vrsti rađanja; na primjer, kad je Bog Sin nazvan "prvorodenac" (*prototokos*, Kol 1,15; Rim 8,29; Heb 1,6; Otk 1,5) i "jedinorođeni" (*monogenes*, Iv 1,14.18; 3,16.18; 1 Iv 4,9). Međutim *prototokos* se koristi i u smislu metafore (LXX u Izl 4,22; Ps 89,28), a kad se primjenjuje na Krista onda izražava superiornost. Tako ni riječ *monogenes* ne sadrži ideju rađanja već jedincatosti i kad je primjenjena na Krista ističe Njegov jedinstven odnos s Ocem. S druge strane u Hebrejima 1,5 nema ideje fizičkog ili

duhovnog rađanja. Stoga u biblijskom razumijevanju Božanstva nema mjesta za ideju o tome da je Otac rodio Sina.

4. Narav Sinovljene podložnosti

Više ulomaka pokazuju Sina u izričitoj podložnosti Ocu. Tako sam Isus izjavljuje da "Sin ne može ništa sam od sebe učiniti, nego samo ono što vidi da čini Otac" (Iv 5,18; usp. r. 36). Isus je potvrdio da ništa ne čini svojom vlasti već govori samo ono čemu Ga je Otac naučio (Iv 8,28; usp. 12,50; 15,15). Isus je činio ono što Mu je Otac zapovijedio (Iv 14,31; usp. 10,18; 12,49.50) i u molitvi se obraćao Njemu (Iv 17,1). Ove izjave jasno svjedoče o postojanju odnosa podložnosti između Boga Sina i Boga Oca. U ovim tekstovima izraženu podložnost ne treba razumjeti u ontološkom smislu, kao da je stvarnost Božjeg Sina ovisila o stvarnosti Boga Oca. Biblijska ideja podložnosti Boga Sina Bogu Ocu ne pripada unutarnjoj strukturi božanske stvarnosti, već području ostvarenja plana spasenja.

Prema planu spasenja Bog Sin je na sebe trebao uzeti ljudski lik, "postavši poslušan do smrti, i to do smrti na križu" (Fil 2,8). "I premda je bio Sin, iskustveno nauči poslušnost od onoga što je pretrpio te postigavši savršenstvo postade svima koji mu se pokoravaju uzrok vječnoga spasenja" (Heb 5,8) Stoga izjave koje podrazumijevaju podložnost Boga Sina Bogu Ocu treba razumjeti kao posljedicu Njegova utjelovljenja, izraz Njegove poslušnosti Ocu. Bez ove podložnosti samo utjelovljenje ne bi ostvarilo svoj spasiteljski cilj.

Podložnost Sina Ocu čini se da seže prije utjelovljenja. Pavao objašnjava da će Krist na kraju, "pošto uništi svako poglavarstvo, svaku vlast i silu," predati "kraljevstvo Bogu i Ocu" (1 Kor 15,24). Ova podložnost se javlja na razini Božje imanencije, na kojoj oboje, Otac i Sin vrše namijenjene im uloge u stvorenoj stvarnosti. Funkcionalnoj podložnosti Sina, međutim, ne slijedi Sinovljeva ontološka ovisnost ili inferiornost. U širem smislu podložnost Sina Ocu možemo vidjeti kao izraz jedinstva unutarnjeg trojstvenog života, kad Božanstvo radi na spasenju u povijesti velike borbe i pomoću nje. Stoga u Bibliji nema osnove za ideju da postoji ontološka podložnost Sina Ocu ili da božanska stvarnost Oca ima na bilo koji način primat nad podrijetlom božanske stvarnosti Sina (vidi IX. B. 6. 7).

B. Bog Otac

Ako "punina božanstva" prebiva "tjelesno" u Isusu Kristu (Kol 2,9 – DF), što da kažemo o Ocu? Je li On Bog? Kakav je Njegov odnos sa Bogom Sinom?

1. Božje Očinstvo u Starom zavjetu

Ideja Boga Oca nije strana Starom zavjetu. Kad Stari zavjet Boga naziva Ocem, time ističe Njegovu nježnu brigu za izabrani narod. U pustinji je Bog Izraela "nosio kao što čovjek nosi svoga sinčića" (Pnz 1,31). Mojsije je Izraelu ukazao na Božju nježnu skrb pitajući: "Nije li on Otac tvoj, Stvoritelj koji te sazdao, po kom postojiš?" (Pnz 32,6) Bog se kao otac smiluje svojoj djeci (Ps 103,13) i kara ih (Izr 3,12). Nazivajući ga svojim sinom (Hoš 11,1.8) Bog je otkrio duboko osobno zanimanje za Izrael. Za uzvrat, narod je Jahvu priznavao svojim Ocem (Iz 63,16; 64,8; Mal 2,10). Za Jahvu se kaže da je Otac kralju (2 Sam 7,14; Ps 2,6.7); time je istaknut prislan odnos između Boga – izvora snage, mudrosti i moći – i kralja, Njegovog predstavnika. Premda u Starom zavjetu nalazimo nagovještaje pluralističke naravi jednoga Boga, nije očita prisutnost posebnih osoba. Stoga pozivanje na Oca u Starom zavjetu ne uzimamo za određivanje jedne osobe božanskog Trojstva. Takva izričita uporaba pripada samo novozavjetnom otkrivenju u Kristu.

2. Bog Isusa Krista

Isus iz Nazareta, u kome " tjelesno prebiva sva punina božanstva" (Kol 2,9 – DF vidi VII. A.1; Krist, I) predstavlja Boga kao svog Oca. U Njegovim molitvama Bog je "moj Otac" (Mt

26,39.42; Lk 10,22) ili jednostavno "Otac" (Mk 14,36; Lk 10,21; Iv 11,41). U raspravi o kruhu života Isus naziva Boga Ocem (Iv 6,27). Novi zavjet, osim toga, svjedoči da je Bog Otac Isusa Krista. Pavao je govorio o "Bogu, Ocu Gospodina našega Isusa Krista" (Kol 1,3; usp. Ef 1,17); Isus, utjelovljeni Bog, oslovio je Boga riječju "Otac"; zato slika otac-sin otkriva osobne i odnošajne značajke božanskog pluraliteta Božjeg jedincatog Bića.

3. Odašiljanje Sina

Isus je učio da Ga je Otac poslao u svijet (Iv 5,36.37; 6,44.57; 8,16.18). Otac je poslao sina da u vremenu i prostoru ispuni posebnu zadaću – da spasi svijet. (1 Iv 4,14) Što više, On je trebao postati "uzrok vječnoga spasenja" (Heb 5,9). Krist je za sebe rekao da je došao s neba (Iv 6,38), naglašavajući time podrijetlo svoje misije na razini povijesne imanencije.

Isus je potvrdio da "postoji Istiniti koji me posla, a vi ga ipak ne poznajete. Ja ga poznajem jer dolazim od njega, i on me poslao" (Iv 7,28.29). Slanje Sina je božanski čin koji pripada razini Božjeg imanentnog odnošaja sa stvaranjem; on potječe od Božjeg transcendentnog Bića. Slanje Sina kao povijesni čin svjedoči o važnoj strani Božjeg dinamičnog života. Ono nam pomaže da razumijemo božansku stvarnost Božjeg istinskog i vrhunskog "odricanja". Pavao tvrdi da Bog "nije poštedio vlastitog Sina, već ga predao za sve nas" (Rim 8,32). Isus objavljuje da je Bog "tako ljubio svijet da je dao svoga jedinorođenog Sina" (Iv 3,16). Ovo božansko davanje je isto tako Sinovljevo kao i Očev čin, čin kojega je izvršilo smo Božanstvo. Pravilno razumijevanje križa kao božanskog otkupiteljskog djela, utemeljeno je na Božjem ostavljanju (Otac i Sin). Stvarnost činjenice da Bog može ostaviti Boga moguće je razumjeti samo na osnovi biblijske, trojstvene strukture Oca, Sina i Svetoga Duha kao božanskih, osobnih, svjesnih bića koja kontaktiraju uzajamno i sa stvorenim svemirom.

Božanski doživljaj odvajanja, koji se javlja pri utjelovljenju, nalazi svoj dramatični vrhunac na križu. Tu Isus uzvikuje: "Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?" (Mk 15,34). Na križu pate i Otac i Sin. Doktrina trojakog Božjeg bića neophodna je pretpostavka za pravilno razumijevanje utjelovljenja i križa. S druge strane, ove povijesne stvarnosti omogućile su još određenije otkrivenje pluraliteta božanskog Bića u Novom zavjetu.

4. Prenošnje ovlasti na Sina

Isus je otkrio da "Otac ljubi Sina i sve je predao njemu u ruke" (Iv 3,35; usp. 13,3), čak i sud (Iv 5,22). Zato je Isus mogao reći da "sve što god Otac ima pripada meni" (Iv 16,15). Prenošnje ovlasti Oca na Sina, i njegova suprotnost, podložnost Sina Ocu, pokazuje da je Božanstvo uključeno u ostvarenje djela spasenja. Kad šalje Sina na otkupiteljsku misiju, Otac zauzvrat stavlja sve Sinu u ruke, koji se opet, zauzvrat, u svom utjelovljenom stanju treba naučiti poslušnosti i podložnosti Ocu (Heb 5,8).

Prenoseći zadaću otkupljenja na Sina, Otac ističe narav presudnosti Kristove zadaće. Prenoseći sve na Sina, Otac se vezuje uz rezultate Kristove spasiteljske misije. Premda je Otac osobno uključen u plan spasenja (vidi VII. B. 5), On se ne služi svojom božanskom moći da predodredi ishod Kristove misije uklanjanjem rizika koji je uključen u život poslušnosti po vjeri.

Kristovo uzašašće na nebo nije učinilo kraj Njegovoj podložnosti Ocu. Suodnosno i nadopunjavajuće prenošenje ovlasti Oca na Sina nastavljeno je i nakon Kristova uzašašća na nebo. Nakon svog uskrsnuća Krist je objavio: "Dana mi je sva vlast, nebeska i zemaljska." (Mt 18,18) Petar je pisao da nakon uskrsnuća Isus Krist, "uzašavši na nebo, sjedi s desne strane Božje, pošto je sebi pokorio anđele, vlasti i sile" (1 Pt 3,22). To što Krist sjedi zdesna Bogu opisano je kao prolazno azdoblje koje će trajati "dok njegovi neprijatelji ne budu postavljeni podnožjem njegovim nogama" (Heb 10,13). Pavao čak ukazuje na to da u ovom prijelaznom razdoblju između uzašašća i drugog dolaska, Krist ne čeka pasivno da prođe vrijeme. Naprotiv, u

prijelaznom razdoblju Krist "treba da kraljuje, dok ne podloži sve svoje neprijatelje pod noge svoje" (1 Kor 15,25 – DF). "Kad mu bude sve podloženo, tada će se i sm Sin podložiti onome koji je njemu sve podložio, da bude Bog sve u svemu." (r. 28)

Kad zadaća otkupljenja koja je povjerena Kristu bude postignuta, završit će prijenos ovlasti Oca na Sina kao suprotnost Sinovljevoj potpunoj podložnosti. Kao međusobno povezana obilježja unutrašnjeg trojstvenog života, prenošenje ovlasti Oca na Sina i podložnost Sina Ocu (vidi VII. A. 4) ne čine trojstvenu Božju narav, nego je samo pretpostavljaju.

5. Spasiteljsko djelo

Unatoč tome što je Otac za ostvarenje otkupljenja prenio sve ovlasti na Sina, Novi zavjet jasno govori o Očevom izravnom, osobnom uključivanju u djelo spasenja. U njemu nalazimo da Otac posjeduje predznanje (Mt 24,36; Mk 13,32) i sveznanje (Mt 6,32; Lk 12,30). Otac voli svoju djecu i Njegova je ljubav u njima (1 Iv 2,15; 3,1). On otkriva spasiteljske istine (Mt 11,25; 16,17), brine o svojoj djeci (Mt 6,26; 10,29), vodi razvitak povijesti (Mt 20,23), privlači ljude Kristu (Iv 6,45) da bi našli spasenje, omogućuje svojoj djeci dioništvo "u baštini svetih u svjetlu" (Kol 1,12), oprašta grijeha (Mt 6,15; Mk 11,25), uslišava molitve (Mt 6,6.18; 7,12; 18,19; Iv 15,16; 16,23) i "nepriistrano svakoga po djelu sudi" (1 Pt 1,17 – DF; usp. Mt 10,32.33). Sve ove aktivnosti treba razumjeti u okviru Očeva prenošenja ovlasti na Sina.

6. Dvojtvene formule

Utjelovljenje Boga u Isusu iz Nazareta dramatično razjašnjava starozavjetne nagovještaje o pluralističkoj naravi jednog vječnog Boga. Utjelovljenje ne samo što je otkrilo činjenicu da je Isus iz Nazareta bio Bog koji se nastanio među nama (Emanuel), nego i da pluralitet u jednom vječnom Božanstvu uključuje stvarnost dviju božanskih osoba, Sina i Oca. Na temelju toga su mnogi tvrdili da kršćansko Božanstvo treba razumjeti dvojtveno a ne trojstveno. Zbog toga moramo razmotriti biblijske tekstove o Ocu i Sinu, u koje nije izričito uključen i Sveti Duh.

Važno je držati na umu da je naša spoznaja o Bogu proistekla iz Božjeg imanentnog prebivanja među Njegovim narodom. Povijesna prisutnost Sina među nama čini mogućim i potrebnim otkrivenje Boga Oca kao osobe koju treba razlikovati od Boga Sina kao osobe. Ovu istinu nalazimo na različite načine izraženu i utkanu u cijeli Novi zavjet; jedan od njih je dvojtvena formula na koju često nailazimo: "Bog Otac i Gospodin Isus Krist."

Dvojtvena formula klasično je izražena u 1 Korinćanima 8,6: "Mi nemamo nego jednoga Boga, Oca, od koga sve dolazi i za koga postojimo, i jednoga Gospodina, Isusa Krista, po komu postoji sve i po komu postojimo također i mi." Na prvi pogled ova formula priznaje samo božanstvo Oca, koji je nazvan Bogom, dok je Sin naizgled stavljen u podređeni položaj. Međutim, kada novozavjetno učenje o božanstvu Isusa Krista (VII. A.1) povežemo s činjenicom da titula "Gospodin" u Novom zavjetu odgovara starozavjetnoj "Jahve", onda postaje jasno da ova formula u biti stavlja dvije božanske Osobe jednu do druge. Izbor titule "Gospodin" za osobu Boga Sina jasno pokazuje nakanu isticanja Očevog prenošenja ovlasti na Sina u onome što se tiče izravnog, povijesnog ostvarenja plana spasenja (vidi VII. B. 4). Ovaj tekst ukazuje na funkcionalan paralelizam između načina na koji se Bog Otac i Gospodin Isus odnose prema stvaranju. Tako je Otac prikazan kao podrijetlo i krajnji cilj, dok je Gospodin Isus Krist prikazan kao ostvaritelj stvaranja i našeg postojanja. Ovaj paralelizam otkriva uzajamno dopunjavanje aktivnosti između Oca i Sina, a koje naglašava njihov jednaki, božanski status. Ova formula, dakle, imenuje kršćanskog Boga kao dvojtvo koje obuhvaća osobni pluralitet i specifični odnos dviju jednakih božanskih osoba.

S manjim varijacijama ovu formulu nalazimo u uvodu više novozavjetnih poslanica (Rim 1,7; 1 Kor 1,3; 2 Kor 1,2.3; Gal 1,3; Ef 1,2.3; Fil 1,2; 1 Sol 1,1.3; 2 Sol 1,2; 1 Tim 1,2; 2 Tim 12;

Flm 3; 1 Pt 1,3). Tako upotrijebljena, ova formula kao da sažima osnovni koncept o Bogu, koji je plod utjelovljenja Boga u Isusu iz Nazareta i Isusovog vlastitog svjedočanstva o Bogu Ocu na nebesima. Međutim, ponekad je ova formula utkana u svoj teološki kontekst. Na primjer, Pavlove završne riječi upućene Efežanima podvlače jedinstvo akcije, kad kaže da obojica, Bog Otac i Gospodin Isus Krist, vjernicima daju ljubav i vjeru (Ef 6,23; usp. 1 Sol 3,11; 2 Sol 2,16), time ističe zajedničko djelovanje (vidi i 1 Iv 1,3; 2,24; 2 Iv 9) u kojemu obje osobe vrše djelo otkupljenja. U drugim prigodama ova je formula upotrijebljena da izrazi i sjedini različite spasiteljske uloge Oca i Sina (Fil 2,11; Kol 3,17; 1 Sol 1,3; 3,13; 1 Pt 1,3).

Mogli bismo se pitati zašto je upotrijebljena dvojstvena a ne trojstvena formula, budući da su novozavjetni pisci bili svjesni postojanja treće osobe Trojstva. Za početak je dovoljno reći da između dvojstvene i trojstvene formule postoji razlika u kvantiteti, a ne kvaliteti. Drugim riječima, do novog biblijskog razumijevanja Boga dolazi kad kažemo da u božanskom biću koegzistiraju pluralitet i jedincatost. Kad otkrijemo takvu koegzistenciju, onda se razlika između ideje dvojstva i trojstva svodi samo na izostavljanje ili pridodavanje treće božanske osobe koja bi bila konstitutivna za osobni pluralitet jednoga Boga. Osim toga, formula dvojstva ne niječe ni opstojnost ni aktivnost treće božanske Osobe, već naglašava poseban okvir koji je neophodan za razumijevanje značaja utjelovljenja. Drugim riječima, Novi zavjet prije svega nastoji objasniti Božje samootkrivenje u Isusu iz Nazareta.

Formula dvojstva je neophodna pretpostavka za utjelovljenje. Budući da je glavna zadaća koju su novozavjetni pisci poduzeli bila objasniti Božje utjelovljenje u Kristu i njegovo značenje za cijelu teologiju, ne treba nas iznenaditi takva učestalost formule dvojstva. S druge strane, ideja i formula trojstva pojavljuje se kao neophodna pretpostavka za pravilno razumijevanje značenja Kristovog djelovanja nakon uskrsnuća, preko svog predstavnika, Svetog Duha. Specifični, praktični cilj novozavjetnih pisaca može objasniti zašto su rjeđe koristili trojstvenu formulu. Potpuno otkrivenje Božjeg bića bilo je dostupno samo nakon što je sam Isus Krist predstavio božansku osobu Svetog Duha.

C. Bog Sveti Duh

Trojstvena narav jednog biblijskog Boga nije potpuna bez Boga Svetog Duha. To što otkrivenje Svetog Duha kao treće božanske osobe Božanstva dolazi poslije otkrivenja Sina i Oca, ne znači da je On manje važan ili da je u spasiteljske aktivnosti bio uključen tek od trenutka svog otkrivanja. Zato pravilno razumijevanje jednog kršćanskog Boga i Njegovog osobnog pluraliteta zahtijeva pažljivo razmatranje biblijskih svjedočanstava o Bogu Svetom Duhu.

1. Kristovo navještanje

Premda se Božji Duh javlja od Postanka (1,2; 6,3) na dalje, izričita ideja da Božji pluralitet uključuje ne samo osobe Oca i Sina, već i treću osobu, Svetog Duha, potječe od samoga Isusa Krista. Sam Isus Krist otkrio je postojanje i naročitu spasiteljsku ulogu treće osobe jedincatog Boga, kad je učenike pokušao pripremiti za svoj odlazak sa zemlje (Iv 7,33; 14,1-3). Prema Ivanu Krist je na Blagdan sjenic, prije svoje smrti, nagovijestio osobu i povijesni dolazak Svetog Duha, kad je obećao da će iz srca vjernika "poteći potoci žive vode"; time je želio najaviti "Duha kojega su imali primiti oni koji vjeruju u njega" (Iv 7,38.39). Međutim, Krist je otvoreno objavio dolazak Svetog Duha samo nekoliko sati prije svog raspeća: "Ja ću umoliti Oca, i dat će vam drugog Branitelja koji će ostati s vama zauvijek: Duha istine." (Iv 14,16.17; usp. 16,4-7.13)

Nakon svog uskrsnuća Isus je ponovno obratio pozornost učenika na dolazak Svetog Duha (Lk 24,49; Dj 1,4.5.8). U to je vrijeme otkriveno postojanje Svetog Duha kao božanske osobe, zato što se Sveti Duh trebao otkriti kao božanska Osoba i objasniti da će se Kristovo otkupiteljsko djelo nakon Njegova uzašašća nastaviti istodobno na zemlji i u nebeskom Svetištu

(Heb 8,1.2). Do otkrivenja Božje trojstvene naravi nije došlo zbog spekulativnog cilja otkrivanja Božje naravi, već zato da ljudska bića mogu razumjeti Božja otkupiteljska djela u povijesti.

2. Dolazak na Pedesetnicu

Kao što je postojao ulazak Sina u povijest svijeta, tako je postojao i povijesni dolazak Svetog Duha Crkvi. Način prisutnosti Duha u povijesti razlikuje se od načina prisutnosti Sina. Dolazak Svetog Duha nije značio uzimanje ljudske naravi kao kod Isusova utjelovljenja. Bog Sveti Duh prisutan je tako da je dostupan svima, dok je utjelovljenje ograničilo Boga Sina tako da je Njegova božanska prisutnost bila dostupna samo nekolicini ljudskih bića. Ova značajna razlika mogla je biti jedan od razloga što je Isus rekao učenicima da je za njih bolje da On ide, kako bi mogao doći Sveti Duh (Iv 16,7).

Do povijesnog dolaska Svetog Duha Crkvi došlo je na Pedesetnicu poslije uskrsnuća. To što je Sveti Duh došao Crkvi na Pedesetnicu ne treba smatrati samo slučajnošću bez teološkog značaja; međutim, određeno vrijeme Njegove pojave zahtijeva posebno proučavanje.

a. Tipološki okvir. U Starom zavjetu su Pasha i Pedesetnica (Pentekost) bili tijesno povezani blagdani. Oba su bila spomeni i pred slike važnih dijelova Božjih spasiteljskih djela. Pasha (Lev 23,5; Bro 28,16; Pnz 16,1-8) je bila spomen na Boga kao izvor slobode prigodom oslobođenjem Izraela od egipatskog ropstva (Pnz 16,1-3). Pedesetnica ili Blagdan sedmic (Izl 23,16; 34,22; Lev 23,15-22; Bro 29,26-31; Pnz 16,9-12) bila je sjećanje na Boga kao izvora svih dobrih darova. Smo ime Blagdan sedmic ili Pedesetnica ukazivalo je na tijesnu vezu između Pasha i Pedesetnice time što je izrijekom rečeno da između njih ima pedeset dana (Lev 23,15.16; 6BC 133.134). Kao što su Pasha i oslobođenje iz Egipta bili slika Isusove misije (Mt 2,15; usp. Hoš 11,1) i smrti na križu ((1 Kor 5,7), tako je i Pedesetnicu i savez sklopljen na Sinaju moguće vidjeti kao sliku povijesnog dolaska Svetog Duha. Dolazak Svetog Duha u povijest na Pedesetnicu bio bi, dakle, antitip sinajskog saveza razumljen kao dobar Božji dar Njegovom narodu. Kao što je prepoznatljiva funkcija sinajskog saveza bila da konkretnim razumijevanjem Božje volje za čovjeka Izrael vodi izbjavljenju, tako se čini da je dolazak Svetog Duha određen da ovaj cilj dovede na nove, iznenađujuće razine posebnosti i bliskosti. Kad je učenicima govorio o ulasku Svetog Duha u povijest, Isus je naglasio da će "Branitelj, Duh Sveti, kojega će Otac poslati zbog mene, naučit (će) vas sve i sjetiti vas svega što vam reko" (Iv 14,26). Nema prekida između Božjeg spasiteljskog djela na Sinaju i otkrivenja i povijesnog dolaska Svetog Duha, već postoji jasno tipološki zamišljen kontinuitet. No to ne znači ponavljanje iste istine, već razotkrivanje novih strana istine koje nisu bili prisutne u ranijim objavama. Tako dostižemo višu razinu razumijevanja naše spoznaje i doživljavanja Božje spasiteljske volje i djel.

b. Božji Duh u Starom zavjetu. Činjenica da Sveti Duh nije izrijekom otkriven kao božanska osoba u Starom zavjetu (Post 1,2) ne znači da On nije postojao i djelovao kao osoba prije svog povijesnog nastupa na Pedesetnicu. Otkrivenje Svetog Duha kao božanske Osobe postalo je moguće i potrebno tek poslije povijesnog otkrivenja Isusa Krista kao Boga Sina. Zbog toga Stari zavjet o Svetom Duhu ne govori kao osobi koja bi se razlikovala od drugih božanskih osoba. Međutim, neke starozavjetne tekstove koji koriste opći pojam "Duh Božji", ponekad je moguće razumjeti kao aluzije na božanske aktivnosti koje inače pripadaju Svetom Duhu. Davanje duhovnih darova posebnim pojedincima za izvršenje određenih zadataka aktivnost je koja je u Starom zavjetu obično povezana s Božjim Duhom (Izl 31,3; 35,31; Bro 11,25.29; 24,2; 27,18; Suci 3,10; 6,34; 11,29; 13,23; 14,6.19; 15,14; 1 Sam 10,6.10; 16,13; 19,20.23; 2 Ljet 15,1; 20,14; 24,20). U Starom zavjetu ne nalazimo često kako Božji Duh nastava u srcu vjernika, premda je ova ideja ipak prisutna. Prema savezu sklopljenom pod Sinajem, religija je trebala biti dubok doživljaj Božje ljubavi: "Dakle, Izraele, što od tebe traži Jahve, Bog tvoj? Samo to da se

bojiš Jahve, Boga svoga; da po svim putovima njegovim hodiš; da ga ljubiš i služiš Jahvi, Bogu svome, svim srcem svojim i svom dušom svojom." (Pnz 10,12) Zato za Pavla "pravi Židov" nije onaj koji slijedi vanjske obrede, nego koji je sukladno Ponovljenom zakonu 10,12 doživio stvarno obrezanje srca (Rim 2,28.29). Davidu je bilo poznato da unutarnja promjena srca predstavlja novo stvorenje, a to može ostvariti samo Bog (Ps 51,11). Šaul nije dobio samo darove Duha, nego ga je Gospodnji Duh promijenio u drugog čovjeka (1 Sam 10,6.9). Izrael je u izgnanstvu očekivao duhovno buđenje kad Bog u njih bude stavio svog Duha (Ez 36,26.27; 37,1-14).

Iz ovog proizlazi da je Božji Duh i u Starom zavjetu bio povezan s božanskim prebivanjem u čovjekovom unutrašnjem biću (usp. Iz 57;15; Ez 11,19; 18,31). Zato je Isus Krist mogao govoriti učenicima kao da su već poznavali Svetog Duha prije no što je na Pedesetnicu ušao u povijest (Iv 14,17). Ako je Sveti Duh već djelovao, davao darove i prebivao u srcima vjernika, onda moramo ispitati novost novozavjetne službe Duha.

c. Novost Duha u Novom zavjetu. Jedan očiti novi način novozavjetnog otkrivenja Božjeg Duha jeste što je On sada jasno predstavljen kao božanska Osoba, različit od Oca i Sina (vidi VII. C. 4). Međutim ova promjena odnosi se samo na naše razumijevanje Njega kao osobe, a ne Njegove otkupiteljske aktivnosti. Po svemu sudeći djelo Svetog Duha u Novom zavjetu odnosi se na ista područja koja su Bog i Božji Duh pokrivali u Starom zavjetu. Novost Svetog Duha u Novom zavjetu trebamo potražiti u Njegovoj novoj ulozi kao Kristovog predstavnika. Prema Ivanovom tumačenju Isusovog tipološkog spominjanja Duha (Iv 7,37-39), otkrivenje, povijesni dolazak i otkupiteljska zadaća Boga Svetog Duha svakako je povezana s križem i uzašašćem Isusa Krista. Ivan tumači Isusovu tipologiju primjećujući da je On govorio "za Duha kojega su imali primiti oni koji vjeruju u Njega. Duh, naime, ne bijaše još dat, jer Isus ne bi još proslavljen" (Iv 7,39). Iz ovoga zaključujemo da su, prema Ivanu, smrt i proslavljenje Sina bili neophodni preduvjeti za povijesno izlivanje Svetog Duha.

Kad je Sveti Duh na Pedesetnicu došao, svi su vidjeli Njegov dolazak zahvaljujući vanjskim manifestacijama natprirodnih darova izlivenim na vjernike (Dj 2,2-11). U odgovoru na pitanje o teološkom značenju ovog događaja, ponuđeno je vrlo površno i nezadovoljavajuće objašnjenje: "Puni su slatkog vina." (r. 13) Braneći apostole Petar se obratio mnoštvu (rr. 14-36). Nakon što je naizgled neobičan događaj protumačio kao čudotvorno očitovanje izlivanja Svetog Duha (rr.15-21), Petar je ovaj događaj objasnio kao neophodan korak u povijesnom ostvarenju Božjeg plana spasenja (rr. 23.24). Potvrdio je da je Njega, "Isusa, Bog uskrisio. Tome smo mi svi svjedoci., On, sad uzvišen Božjom desnicom, pošto je od Oca primio obećanog Duha Svetoga, izlio je ovo što sami i vidite i čujete" (rr. 32.33). Petar je govorio o Kristovom nebeskom ustoličenju (vidi VII. B. 4) koje je slijedilo poslije Njegove pobjede na križu i kojim je Krist dobio svu "vlast na nebu i na zemlji" (Mt 28,18 – DF; usp. 1 Pt 3,22).

Pošto se Krist trebao osobno uključiti u zadaću posredovanja u nebeskom Svetištu (Heb 8,1.2; vidi Svetište, II. III), neophodna, stalna i osobna prisutnost Boga na zemlji zahtijevala je otkrivenje treće osobe Božanstva, Boga Svetog Duha. Prema tome specifičnu novost, objavljenu povijesnim dolaskom Svetog Duha u Novom zavjetu, ne treba gledati u specifičnoj spasiteljskoj zadaći koju Duh nastavlja obavljati kako je to činio u starozavjetna vremena, već u novom statusu Duha kao predstavnika pobjede Isusa Krista na križu i Njegovog djela posredovanja i vladanja na nebu. Sam Isus Krist naglasio je karakterističan sklad i jedinstvo u kojem Trojstvo izvršava aktivnosti koje se odnose na spasenje, kad je istaknuo da Sveti Duh nije samo Njegov predstavnik (Iv 16,13.14), nego je i, zbog prenošenja ovlasti Oca na Sina (vidi VII. B. 4), Očev

predstavnik (Iv 14,16.17). Iz tog su razloga tehnički izrazi "u Kristu" (Rim 6,11.23; 8,1.39; 9,1; 1 Kor 1,4; 3,1; 2 Kor 2,17) i "po Duhu Svetom" (Rim 9,1; 14,17; usp. Kol 1,8) u biti istoznačni.

d. Proizašao od Oca i Sina. Ishod Duha od Oca i Sina (Iv 15,26; 14,16.26; Dj 2,33) ne treba razumjeti u onotološkom, već prije u povijesnom smislu, kao unutarnju božansku aktivnost povezanu sa slanjem Svetog Duha kao predstavnika Kristove prisutnosti, žrtve i službe na Pedesetnicu. Drugim riječima ishod Duha se ne odnosi na neki unutarnji proces u suštini trojstvenog bića, kako je to povjerovala klasična teologija. Pitanje da li Sveti Duh izlazi iz Oca, iz Oca i Sina, ili iz Oca preko Sina, postalo je bitnim kad su riječi "rođen od Oca" i "izašao", što ih nalazimo u Bibliji, pogrešno shvaćene kao da govore o unutarnjem, božanskom procesu koji čini samu srž Božanstva. Međutim, ishod Svetog Duha biblijski ne pripada konstituciji Trojstva već Njegovom životu, budući da se djelo spasenja vrši povijesnim djelovanjem svih triju božanskih osoba.

Važna je razlika između povijesnog dolaska Duha na Pedesetnicu, kao Očevog i Sinovljevog dara Crkvi, i osobnog dolaska Duha u srca ljudi i žena. Djela apostolska posebno podvlače povijesni dolazak Duha u Crkvu u određeno vrijeme, na Pedesetnicu. Izlijevanje Svetog Duha tog dana i u druga naročita vremena kad je Duh došao na posebne dijelove Crkve, bilo je popraćeno znacima i čudima. Međutim, Sveti Duh ne mora doći Crkvi uvijek na isti način; Pedesetnica je bila jedinstvena. Na Pedesetnicu se ispunilo Kristovo obećanje da će Crkvi poslati Svetog Duha; otad je treća osoba božanskog Trojstva prisutna u kršćanskoj Crkvi kao dar (Dj 2,38) Božji u Kristu. Stoga Crkva ne mora moliti za povijesni dolazak Duha kao što su to činili učenici u gornjoj sobi (Dj 1,13.14), već za pokoravanje i otvaranje srca poticajima Duha, da bi se Njegova obećana prisutnost i sila (vidi VII. C. 6) mogli očitovati u životu i misiji Crkve.

3. Božanska narav

Božanska narav Svetog Duha potvrđena je na različite načine. Za Njega je rečeno da posjeduje božanske karakteristike; nazvan je "Svetim" (Mt 1,20), "Duhom našega Boga" (1 Kor 6,11) i "Isusov Duh" (Dj 16,7). Kad se sastao s Ananijom i Safirom, Petar je ukazao na božansku narav i osobnost Duha. Ananija je slagao "Duhu Svetomu" (Dj 5,3), a u isto vrijeme i Bogu. Isus je učenicima predstavio Duha kao "Branitelja" (Iv 14,26). Budući da grčka riječ *allos* znači "drugi iste vrste", iz toga slijedi da je Sveti Duh iste vrste kao i Krist, naime božanska osoba.

Osim toga, potvrdu da je Sveti Duh treća osoba Trojstva nalazimo i u opisu prema kojem On posjeduje druge božanske karakteristike: sveznanje (1 Kor 10,11), istinu (1 Iv 5,7), život (Rim 8,2), mudrost (1 Kor 2,11), silu (Lk 1,35; Rim 15,19) i vječnost (Heb 9,14). Novi zavjet naglašava božansku narav Svetog Duha kad za Njega kaže da vrši posebna božanska djela kao što su: govori ocima preko proroka (Dj 28,25), nadahnjuje Pisma (2 Pt 1,21; usp. VII. C. 5. a), prosvjetljuje (Iv 15,26; usp. VII.C.5.b) i posvećuje (2 Sol 2,13; 1 Pt 1.2). Osim toga božansku narav Svetog Duha snažno potvrđuje činjenica što je, kao i Krist, poistovjećen sa starozavjetnim Jahvom. Djela 28,25-27 i Hebrejima 3,7-9 pripisuju izravnoj aktivnosti Svetog Duha izjave za koje je u Starom zavjetu izrijekom rečeno da su Jahvine riječi (Iz 6, 8-10 i Ps 95,7-11; usp. Izl. 16,1-8; Pnz 1,34-36). Pavao ovo potvrđuje u Novom zavjetu: "A Gospodin je Duh." Po svemu sudeći nema sumnje da su novozavjetni pisci Svetog Duha smatrali Bogom.

4. Osobnost

Kršćanska teologija je često zanemarila proučavanje biblijskih podataka o naravi i spasiteljskim aktivnostima Svetog Duha. U njima je Sveti Duh bio shvaćen kao božanska energija i sila koja pripada isključivo Ocu kao osobi. Zbog toga se smatralo da je Sveti Duh lišen individualnosti i osobnosti. Ovakvo tumačenje kao da nalazi podršku u nekim biblijskim ulomcima. Na primjer, dok imena Otac i Sin podsjećaju na osobe, to nije uvijek s imenom Duh.

Grčka riječ *pneuma* (duh) je srednjeg roda, pa naizgled ukazuje na neosobnost. Osim toga, činjenica što Pismo za Svetog Duha kaže da uzima "oblik" "goluba" (Lk 3,22) i što Ga uspoređuje s vjetrom (Iv 3,8), vodom (Iv 7,37-39) i vatrom (Dj 2,3), također pridonosi površnoj i pogrešnoj ideji da Sveti Duh nije osoba kao što su to Otac i Sin. Na kraju, pre naglašavanje biblijskog opisa Svetog Duha kao dara (Dj 2,38; 10,45) koji ljudima i ženama dijeli darove (1 Kor 12,4-11; Ef 4,11; usp. VII. C. 4. e), također može biti odgovorno za neispravno mišljenje o Svetom Duhu kao "božanskoj energiji" a ne božanskoj osobi. No ovi biblijski tekstovi ne uče da je Sveti Duh neosobno biće; oni samo ostavljaju otvorenom mogućnost da se Sveti Duh može razumjeti kao neosobna božanska energija. Potrebni su jasni dodatni dokazi da bismo mogli odlučiti je li Sveti Duh osobno ili neosobno biće.

Novi zavjet na mnogo načina otkriva osobnu narav Svetog Duha. Premda novozavjetni pisci nisu mogli promijeniti rod grčke riječi za "duh", kada govore o Svetome Duhu oni ponekad za Duha rabe zamjenicu muškog umjesto srednjeg roda (Iv 14,26; 15,26; 16,13) čak i po cijenu nedosljednosti u sintaksi. Osim toga Novi zavjet pridaje Svetom Duhu niz karakteristika koje izrijeком otkrivaju Njegovu narav osobe. Između ostalih spomenimo ove: inteligenciju i znanje (Iv 14,26; 1 Kor 12,11), osjećaje (Ef 4,30) i prosudbu (Dj 15,28). Svetom Duhu moguće je i lagati (Dj 7,51) i protiv Njega sagriješiti (Mt 12,31; Mk 3,29). Uz ovo Novi zavjet pokazuje da Sveti Duh čini nešto što čini samo osoba: govori (Dj 8,29), uči (Lk 12,12), otkriva (Lk 2,26), svjedoči (Dj 20,23), istražuje (1 Kor 2,10.11), šalje (Dj 13,2), vodi (Dj 8,29; 11,12), objavljuje ono što će doći (Iv 16,13) i svjedoči našem duhu (Rim 8,15.16). Osim toga, grčka fraza "drugoga Utješitelja", koju je Isus uporabio govoreći o Svetom Duhu (Iv 14,16 – ŠA), ne samo što pokazuje da je Sveti Duh božansko biće, već da je i osoba na isti način na koji su Otac i Sin osobna bića. Isto tako, posredničku ulogu (Rim 8,26) koju Sveti Duh vrši u spasavanju vjernika, može vršiti samo osoba. Na kraju, proslaviti Sina po Svetom Duhu (Iv 16,14) ne može snaga ili energija, već samo osoba. Nema sumnje da su novozavjetni pisci u Svetome Duhu vidjeli božansku osobu.

Tek kad potpuno shvatimo biblijsko učenje Svetog Duha kao osobe, novozavjetni izričaji o starozavjetnom razumijevanju pluraliteta jednoga Boga dobijaju puni smisao. Na osnovi upravo navedenih biblijskih podataka, doktrina o Trojstvu postaje neizbježnom i nužnom za kršćansku teologiju. Međutim, prije nego što razmotrimo biblijski pristup Trojstvu, moramo ispitati djelo treće osobe Trojstva.

5. Spasiteljsko djelo

Novi zavjet pruža obilje dodatnih informacija o trećoj osobi vječnog Trojstva. Razumijevanje Svetog Duha kao predstavnika Kristove osobe te djela na križu i u nebeskom Svetištu nije izneseno i prihvaćeno kao nagađanje o Njegovoj božanskoj naravi nego je gledano iz perspektive Njegove spasiteljske zadaće.

a. Otkrivenje-nadahnuće. Budući da piše kako je Biblija "mač Duha" (Ef 6,17), ne iznenađuje što nalazimo da je Sveti Duh tijesno povezan s procesima kojima su nastala Sveta pisma. Duh je bio aktivno uključen u otkrivenje, u postupak kojim su u Bibliji nastale istine, koncepti i informacije (Ez 8,3; 11,1.24; 37,1; 43,5; Mk 12,36; 1 Kor 2,11; Otk 21,10). Također je sudjelovao u nadahnjivanju, procesu kojim su ovi elementi prenošeni prorocima (2 Sam 23,2; 2 Ljet 24,20; Ez 11,5; Zah 7,12; Mt 22,43; 2 Pt 1,21). Nakon Pedesetnice zadaća Svetog Duha da otkriva i nadahnjuje usmjerena je na vođenje učenika u pravilno razumijevanje istine, kako se otkrila u povijesnoj osobi i djelovanju Isusa Krista (Iv 16,12-15), što je, stavljeno u pisani oblik, postalo Novi zavjet. Prihvaćanje Svetog Duha u srca kršćanskih vjernika (vidi VII. C. 5. c) ne

može se zamisliti nezavisno od istina otkrivenih u čitavom Pismu ili u proturječju njima (vidi Otkrivenje/Nadahnuće, III, IV).

b. Prosvjetljenje. Prema Isusovim riječima Sveti Duh ne samo što sudjeluje u otkrivanju i nadahnjivanju Pisma, nego je uključen i u osvjedočavanje svijeta "s obzirom na grijeh, na pravednost i na sud" (Iv 16,8). Nije dovoljno da istina bude teoretski izražena riječima, izgovorenima ili napisanima; nužno je da bude upisana u um i srce ljudi i žena (Jr 31,33; Heb 8,10). Upisivanje istine u ljudski um djelo je Svetog Duha (2 Kor 3,3), a ono podrazumijeva otkrivenje i nadahnuće (vidi VII. C. 5. a), prosvjetljenje i prebivanje (VII. C. 5. c). Bog je Sveto pismo dao posredstvom Svetog Duha da bi božansko svjetlo (spoznaja), neophodno za spasenje grešnika i otkupljenje svijeta, bilo dostupno ljudskom rodu (Ps 119,105). No da bi Biblija mogla biti svjetlo a ne samo mrtvo slovo, ljudi i žene je moraju razumjeti (r. 130). Međutim, razumjeti svjetlo pretpostavlja imati ga: "Tvojom svjetlošću mi svjetlost vidimo." (Ps 36,10) Ako čovjek ne priznaje Boga autorom ovih riječi, onda pokrivalo (2 Kor 3,13.14; usp. Iz 6,9.10; Dj 28,26.27) sprečava um i srce da vidi Boga i razumije Njegovu Riječ (Lk 11,34.35). Od pada u grijeh ljudi i žene nemaju svjetla u sebi (Dj 26,18; 2 Kor 4,3.4; usp. Iv 1,5). Da bi čovjek mogao vidjeti svjetlo, Duh mora s njegova uma podignuti pokrivalo tame (2 Kor 3,17.18). Duh umnosti i znanja, na poseban način dan Mesiji (Iz 11,2), vodi ljudska bića i u procesu čitanja i razumijevanja Pisma (Ef 1,17-23), i jedan je od darova "koje nam Bog dobrotivo darova" (1 Kor 2,12). Upisivanje Zakona u srce zahtijeva prosvjetljenje, ali ga nadilazi jer zahtijeva nastavanje Svetog Duha u umu i srcu vjernik.

c. Nastavanje Duha. Kad grešnici prihvate poticaje Svetog Duha i u vjeri, priznanju i pokajanju sebe otvore Bogu, počinje zajedništvo božanskog i ljudskog (Otk 3,20). Prvotni čin, kojim primamo Boga u um i srce, i time vjernika pretvara u novu osobu, tako je dramatičan da Isus o njemu govori kao novorođenju Svetim Duhom (Iv 3,3-8). Zajednica božanskog i ljudskog do koje dolazi doživljajem novorođenja, poznata je kao božansko nastanjanje, ispunjavanje (Lk 1,76; Dj 2,4; 4,31; 9,17; 13,52) ili krštenje Svetim Duhom (Mt 3,11; Mk 1,8; Lk 3,16; Dj 1,5; 11,16). Pavao ovu prisnu božansko-ljudsku zajednicu opisuje ne samo kao obrezanje srca (Rim 2,29), nego još određenije, kao prebivanje Božjeg Duha "u vama" (Rim 8,9; usp. Ef 2,22). Posljedica toga je da tijelo postaje "hram Duha Svegoga" (1 Kor 6,19). Biblijsko gledište o božanskom nastanjanju u ljudskim bićima može se razumjeti samo ako ga promatramo u okviru što ga je osigurala (1) povijesna (vidi IV. D i VII. C. 2) i osobna narav (vidi VII. C. 4) Svetog Duha kao Kristovog predstavnika (vidi VII. C. 2. c i VII. C. 5. d) i (2) kad shvatimo da biblijsko razumijevanje čovjeka i žene ne priznaje postojanje bezvremene vječne duše u čovjeku kao osobi (vidi Čovjek, I. E). Zbog toga nije moguće zamisliti Svetog Duha kao "božansku energiju" koja prožima vječnu tvar duše i ljudsku narav čini božanskom. Naprotiv, prebivanje u čovjeku moramo zamisliti u okviru osobnih, povijesnih odnosa (1 Iv 4,13). U ovom odnosu Sveti Duh nastava "u" ljudskim bićima. Tako ljudska narav prebivanjem Duha ne postaje božanskom, već se preobražava u sliku Isusa Krista (Rim 8,29). Budući da je Sveti Duh kao božanska Osoba Kristov predstavnik, Njegovo prebivanje unosi Kristovu prisutnost u um i srce vjernika. Stoga je nastavanje Duha u vjerniku zapravo nastavanje Krista.

Budući da Sveti Duh predstavlja pobjedonosnog Krista, Njegova prisutnost u srcu vjernika postaje zalogom Božjeg otkupljenja i jamstvom Njegovih obećanja (2 Kor 1,20-22), posebno Kristovog slavnog drugog dolaska (2 Kor 5,4.5; Ef 1,13.14; usp. Rim 8,11). Duh se nastanjuje u "unutrašnjosti" čovjeka (Ef 3,16 – RU), a ona obuhvaća srce (Rim 5,5), um (Rim 8,6.7) i duh (r. 16). Duh koji nastava u čovjeku, a to počinje doživljavanjem novorođenja, donosi Krista u njegovu unutrašnjost i uspostavlja stalni božansko-ljudski odnos koji mijenja vjernika u

sliku Isusa Krista (rr. 4-17; usp. r. 29). Pavao u Rimljanima 8. poglavlju posebno objašnjava pokornost vjernika Božjem Zakonu (rr. 4-7), posljedice nastavanja Duha: pobjedu nad grešnim djelima (r. 13), Božju skrb za vjernika (r. 14), posinjenje (r. 15), sigurnost prihvaćanja da smo Božja djeca (r. 16), trpljenje s Kristom (r. 17) i buduće uskrsnuće. Poslušnost Božjoj volji je konkretna posljedica nastavanja Duha, kojim su vječna načela Božjeg zakona upisana u srce i um vjernika (Jr 31,33; Ez 36,27; Rim 2,15; Heb 8,10; 10,16; usp. Ps 37,31; 40,9; 119,34; Iz 51,7). Na osnovi činjenice da preko Duha Krist prebiva u vjernicima, moguće je reći da imaju "Kristov um" (1 Kor 2,16 –DK; usp. 12,3) i da postaju "dionici božanske naravi" (2 Pt 1,4). Zato se u njihovom svakodnevnom životu pokazuje "plod" Duha (Gal 5,22.23).

Pošto Sveti Duh u vjerniku ne nastava kao energija koja prožima dušu, nego kao osoba, postavlja se pitanje kako On prebiva u ljudskim bićima. U potpunoj slozi sa strukturom odnosa koju predstavlja prebivanje Duha, Pavao objašnjava da "mi svi, koji otkrivena lica odrazujemo kao ogledalo slavu Gospodnju, preobražavamo se u tu istu sliku, uvijek sve slavniju, jer dolazi od Gospodina, od Duha" (2 Kor 3,17.18). Pavao tvrdi da grešna ljudska bića, zahvaljujući propovijedanju i učenju Radosne vijesti, mogu jasno vidjeti Gospodnju slavu (2 Kor 4,4.5), jer "zbilja, Bog koji je zapovijedio: 'Neka iz tame zasvijetli svjetlo', on je zasvijetlio u našim srcima da osvijetli spoznaju slave Božje na licu Kristovu" (r. 6). Dakle, nastanjivanje je posljedica posebnog djelovanja Svetog Duha. Nadahnućem Biblije i osvjetljavanjem njezinog sadržaja Sveti Duh unosi Kristovu prisutnost u svijest vjernik koji su tako u stanju vidjeti "spoznaje slave Božje... na licu Kristovu" (r. 6 – DF).

Kada se, kao odgovor na božansku inicijativu Boga u Duhu, čovjekovo srce pokori i u potpunosti prvi put otvori Kristu, dolazi do novorođenja istovremeno s krštenjem Svetim Duhom kao darom Božje osobne prisutnosti (Dj 2,38). Njemu slijedi stalno prebivanje. Sveti Duh, koji nastava u kršćaninu, nije trajna svojina koja se stiče novorođenjem jednom zauvijek. Naprotiv, ovdje se radi o trajnom procesu, svakodnevno obnavljanom (1 Kor 9,27) u stalnom, sve većem pokoravanju poticajima Duha, kako vjernik ne bi otpao i tako se izložio vječnom gubitku (Heb 6,4.8).

d. Posredovanje. Kao Kristov predstavnik Sveti Duh vrši posredničku ulogu koja dopunjuje Kristovo posredovanje u nebeskom Svetištu (Heb 8,1.2). Jasnom posredničkom djelovanju otkrivenja-nadahnuća (vidi VII. C. 5. a), prosvjetljivanja (vidi VII. C. 5. b) i prebivanja (vidi VII. C. 5. c) što ga vrši Sveti Duh, Pavao posebno dodaje posredničko djelovanje Svetog Duha u prilog molitava svetih (Rim 8,26.27).

e. Darovi. Sveti Duh je oruđe ne samo u stvaranju novog stvorenja što čini svojim prebivanjem, već i u misiji Crkve davanjem duhovnih darova (vidi Duhovni darovi, II). Ideja da Božji Duh osposobljuje vjernike za ispunjenje posebnih zadaća, prisutna je u Starom zavjetu (Bro 11,25; 27,18; Pnz 34,9; Suci 3,10; 1 Sam 20,6; Mih 3,8; Zah 4,6). Međutim u njemu su po svemu sudeći duhovni darovi obično davani samo posebnim osobama a ne cijeloj vjerskoj zajednici. Ovo je ograničenje ukinuto u Novom zavjetu, kad se na Pedeseticu djelomično ispunilo Joelovo proročanstvo (3,1.2) dolaskom Svetog Duha i podjelom duhovnih darova cijeloj Crkvi (Dj 2,15-21.32.33; Ef 4,8). Darove dobijaju vjernici u kojima Krist nastava Duhom Svetim. Drugim riječima, vjernik prima duhovne darove kad prihvati osobu Svetog Duha (tog Dara) u potpunoj predaji (Dj 2,38) i stalnoj poslušnosti Božjoj volji (Dj 5,32). Darovi imaju za cilj postizanje jedinstva Crkve (Ef 4,13) i pripremu svetih "za djelo službe" (r. 12). Oni se ne daju kao natprirodni znak Božjeg postojanja ili božanskog oprosta, već kao nužne sposobnosti za ostvarenje kršćanske misije predstavljanja Krista i naviještanja Njegove Radosne vijesti kako je otkrivena u starozavjetnim i novozavjetnim Pismima.

6. Eshatološko darivanje

Stari zavjet prikazuje eshatološka vremena koja će prethoditi završetku povijesti otkupljenja kao univerzalno širenje spoznaje Božje volje kako je otkrivena u Pismima. Takvo opće, eshatološko širenje Bog je izvesti pomoću svog naroda (Ps 728-11; Iz 14,1; 45,14; 56,6.7; 60,5.11; Jr 3,17; Hag 2,7; Zah 2,11; 8,21-23). Joelovo proročanstvo o sveopćem izlivanju Duha na svako tijelo (Jl 3,1.2) izričito opisuje kako će, prema viđenju Starog zavjeta, doći do eshatološkog sveopćeg širenja Božjeg kraljevstva. Premda se Joelovo proročanstvo počelo ispunjavati s povijesnim dolaskom Duha na Pedeseticu (Dj 2,16-21; vidi VII, C. 2), jasno je da je njegovo cjelovito, opće ispunjenje još uvijek buduće (rr. 19-21). Viđenje sveopćeg širenja evanđeoske vijesti prije kraja povijesti otkupljenja nastavljeno je u novozavjetnom eshatološkom razmišljanju (Otk 14,6.7; 18,1). Božja se nepromjenljivost očituje u stalnosti i dosljednosti Njegovih povijesnih spasiteljskih postupaka (III. B). Zbog toga je za očekivati da će za privođenje plana otkupljenja njegovom povijesnom vrhuncu, Bog kod eshatološkog sveopćeg širenja evanđeoske vijesti upotrijebiti ista sredstva što ih je uporabio na Pedeseticu, naime, neograničeno izlivanje duhovnih darova na svoju Crkvu. Takvo eshatološko izlivanje Svetog Duha, koje je prikazano rasvjetljivanjem zemlje po anđelu iz Otkrivenja 18. poglavlja, bit će potpuno ispunjenje Joelova proročanstva koje se počelo ostvarivati na Pedeseticu.

Kao što je dolazak Svetog Duha i Njegovih darova na poseban način osnažio Crkvu koja se tek pojavila, tako će na kraju vremena Sveti Duh izliti svoje darove na Crkvu za dovršenje djela. Na obje razine, osobnoj i povijesnoj, Bog izliva darove Duha kao ranu i kasnu kišu (Joel 2,23; usp. Hoš 6,3). Eshatološko izlivanje duhovnih darova po Svetom Duhu ima isti cilj: naviještanje evanđeoskih istina (Otk 18,2.4) za pripremu puta drugom dolasku Isusa Krista (Mt 24,14; 2 Pt 3,9.12; Otk 14,6-12). Međutim, budući da je prebivanje Svetog Duha u vjerniku uvjet za primanje darova (VII. C. 5. e), do eshatološke manifestacije će doći kad se Crkva bude potpuno predala i otvorila Duhu da je može prosvjeteliti i u njoj se nastaniti.

D. Obrasci trojstva u Novom zavjetu

Specifično otkrivenje Svetog Duha kao božanske osobe različite od Oca i Sina dovršava novozavjetno proširenje biblijske slike pluraliteta jednoga Boga. U jedincatost kršćanskom Božanstvu su tri različite božanske osobe. Trojstvenu narav Božanstva Novi zavjet izražava ne samo pomoću jasnog predstavljanja različitih božanskih osoba, već i kratkim trojstvenim formulama. Dvojstvene (vidi VII. B. 6) i trojstvene formule sažete su izjave koje iskazuju trojstvenu (trojičnu) narav Božanstva, a ne šire ispitivanje njihovog teološkog značenja. U nastavku nalazimo glavne slučajeve u kojima Novi zavjet aludira ili izravno iznosi trojstvene formule.

Kristovo krštenje predstavljalo je najjasnije nama dostupno povijesno otkrivenje Trojstva. Sin se pojavio u svom ljudskom utjelovljenom obliku, Sveti Duh je bio prisutan u obliku goluba, a Otac se sam otkrio (Mt 3,16.17; Mk 1,10.11; Lk 3,21.22; usp. 2 Pt 1,17).

Pojam Trojstva, naime, ideja da su troje jedno, ne nalazimo izrijekom već ga samo podrazumijevamo. Zbog toga ove tekstove ne možemo uzeti kao trojstvene formule, nego samo kao aluzije na Trojstva. Osim toga tri su božanske osobe prikazane zajedno i svaka od njih je predstavljena nekom posebnom aktivnosti u kojoj je sudjelovala u povijesti spasenja. Tako Petar jasno naglašava da je vjernike "Bog, Otac, predodredio i Duh posvetio da budu poslušni Isusu Kristu i poškropljeni njegovom krvlju" (1 Pt 1,2 – RU). Na isti način Pavao završava svoje drugo pismo Korinćanima, želeći da "milost Gospodina Isusa Krista, ljubav Boga (Oca) i zajedništvo Duha Svetoga" bude s njima (2 Kor 13,13). No ipak, ove dvije izjave samo pretpostavljaju božansku narav Duha i Krista, i jedincatost trojice. Tu ne nalazimo formulu o Trojstvu, nego

samo aluziju na Trojstvo. I okvir u kojem je Pavao govorio o božanskom davanju duhovnih darova za Crkvu (VII. C. 5. e), u svom prvom pismu vjernicima u Korintu (12,4-6), može ukazivati na Trojstvo: Duh, Gospodin i Bog odnose se na Svetog Duha, Sina i Oca, i time iskazuju jedinstvo Trojstva u Božjim spasiteljskim postupcima u povijesti. Međutim jedincatost Božanstva ne možemo svesti na ideju zajedništva života ili otkupiteljskog djelovanja u povijesti.

Formula Trojstva po svemu sudeći jasno je izražena u Isusovom velikom misionarskom nalogu: "Zato idite i učinite sve narode učenicima mojim! Kristite ih u ime [*onoma*] Oca i Sina i Duha Svetoga!" (Mt 28,19) Izravno spominjanje Oca, Sina i Svetog Duha jasno ukazuje na trojstveni pluralitet božanskih Osoba, dok njihovo nabranje kao "ime" Boga (u jedini) jasno pokazuje jedincatost Božanskog Bića. Tako je izražena jasna formula Trojstva, u kojoj trojstvo i jedincatost zajedno pripadaju Božanskom Biću.

Kažimo u zaključku da Novi zavjet ne posvećuje veliku pozornost učenju o Trojstvu kao teološkom predmetu. S druge strane postoji obilje dokaza da je trojstvena formula jednog kršćanskog Boga biblijsko učenje. U Svetom pismu Bog je otkrio svoju transcendentnu narav kao Trojstvo, naime kao tri različite božanske Osobe koje djeluju izravno i oduvijek u povijesti i predstavljaju jedno božansko Trojstveno biće.

VIII. Utjecaj doktrine o Božanstvu

Biblijska doktrina o Bogu odnosi se na najmanje tri glavna područja kršćanske misli: na područje metodologije, soteriologije i ekleziologije, i prožima cjelokupno područje kršćanske teologije. Ono utječe na naše tumačenje Pisma određivanjem načina na koji gledamo neke od najosnovnijih predmeta čije je uloga odlučujuća u našem procesu razumijevanja. Među njima nalazimo određene disciplinske, proceduralne i doktrinarne probleme. Na području primjene stegovnih mjera (discipliniranja) odnos filozofije i teologije je uvijek zaslužio posebnu pozornost. Veliki dio kršćanske teologije razvio se u uvjerenju da filozofija ima bitnu ulogu u postavljanju intelektualnog okvira što ga zahtijeva zadaća teologije. Od Reformacije na ovamo neki su teolozi osporavali ovo osvjedočenje. Biblijska doktrina o Bogu zahtijeva promjenu ovog tradicionalnog gledišta. Ako doktrini o Bogu pristupamo ozbiljno, onda je ne možemo nadomjestiti nekim filozofskim učenjem o Bogu. Osim toga zanemarivanje biblijskog otkrivenja o Bogu vodi do iskrivljenog razumijevanja kršćanske doktrine i do kapitulacije biblijskog autoriteta pred filozofijom i predajom.

Kad je riječ o području procedure, Trojstvo u Svetom pismu djeluje kao središte teologije. Božansko Trojstvo iz Pisma povezano je s raznovrsnim stranama života, biblijskim istinama i kršćanskim učenjem. Bog nije sve, već Onaj koji to sve stvara i usklađuje. Osim toga, biblijska doktrina o Bogu zahtijeva povijesno tumačenje i razumijevanje kršćanskog učenja i doktrina. Na području doktrina odnosi unutar naravi biblijskog Božanstva temelj su odnosa u naravi ljudskih bića, što opet utječe na područja ekleziologije i misiologije.

Biblijska doktrina o Bogu isto tako snažno utječe na praktičnoj razini na kojoj doživljujemo spasenje. Kršćanski život ili duhovnost posljedica su zajedništva Boga i ljudskih bića. Naime Bog i ljudi su po svojoj naravi društveni. Stoga se biblijska duhovnost može razviti samo u okviru božanske i ljudske zajednice. Osim toga, biblijsko razumijevanje Božje prisutnosti u povijesti (IV. D) ne stavlja spasiteljski odnošaj kršćanskog iskustva na božansku razinu nekog drugog svijeta, već ga ostavlja u samom toku povijesnog prostora i vremena, u kojem ljudska bića postoje i djeluju.

Pošto je kršćansko iskustvo vezano uz odnose i povijest, moramo odbaciti klasična i suvremena shvaćanja prema kojima se doživljavanje čovjekova spasenja zbiva u vječnome "sada". Kad kršćani pođu od pretpostavke da spasenje doživljuju u okviru vječne sadašnjosti

drugoga svijeta, svakako će zaključiti da je veći dio onoga što čini svakodnevni život sporedno i stoga isključeno iz kršćanske duhovnosti. Kad se kršćanska duhovnost smatra unutrašnjom, osobnom, povlačenjem od ovoga svijeta i povezanom s jednom drugom stvarnošću, ona se odvaja od svakidašnjeg života. Činjenica je da susret s drugim svijetom ne predstavlja izazov niti zahtijeva promjene u svakodnevnom životu i kulturi. Jedan od konkretnih rezultata ovakvog gledišta je sekularizacija kršćanskog života. Biblijska doktrina o Bogu zahtijeva sasvim drukčije razumijevanje kršćanskog iskustva i duhovnosti. Kad, na osnovi Biblije, kršćansko iskustvo i duhovnost pokušamo zamisliti u okviru povijesnog i odnošajnog razumijevanja Božje i ljudske naravi, shvatit ćemo da ih uključujemo a ne isključujemo. Budući da obuhvaća sve vidove i dimenzije ljudskog života i postupaka, kršćanski život postaje sveobuhvatan i dovodi do revolucionarnih promjena na svim područjima svakidašnjeg života. Duhovnost više nije samo kontakt s drugom stranom trenutne vječnosti, već trajno ovovremeno zajedništvo s Bogom koji živi sa svojim narodom u povijesnom vremenu i prostoru. U ovakvom pogledu na kršćansku duhovnost, zasnovanom na biblijskom učenju o Bogu, nema mjesta sekularizaciji; on je božanska alternativa suvremenom sekularizmu.

Biblijsko učenje o Bogu također određuje način na koji zamišljamo narav Crkve. Upravo društvena narav biblijskog Božanstva navodi na tumačenje da i narav Crkve mora biti društvena. Kad prihvatimo društvenu narav biblijskog Boga, tradicionalno učenje da je Crkva institucija ili sakrament Božje prisutnosti u svijetu postaje bespredmetno. Cjelovito razvijeno biblijsko učenje o Bogu pokazuje da je Trojstvo uključeno u misiju. Zadaća koju si je Božanstvo samo odredilo (IV. B) je spasenje palih ljudskih bića i uspostava trajnog sklada u stvorenom svemiru. Prema biblijskoj objavi, Bog provodi različite zadatke koji pripadaju zadaći spasenja u okviru povijesnog postojanja Njegova stvaranja. U okviru svog osnovnog misionarskog plana Bog je Crkvi dodijelio prijeko potrebnu ulogu. Misijska zadaća koju je kršćanska Crkva primila od Boga nije slučajna; ona je bitan element koji, prožimajući sve, daje konačni smjer i svrhu životu i aktivnostima Crkve.

Sam Isus sažeo je djelovanje doktrine o Bogu na kršćanina. U molitvi svome Ocu Krist je ustvrdio da je vječni život za Njegove učenike "spoznati tebe, jedino pravog Boga, i onoga koga si poslao, Isusa Krista" (Iv 17,3). Biblijsko učenje o Bogu treba zauzimati temeljno i središnje mjesto u razmišljanju i životu Kristovih učenika.

IX. Povijesni pregled

Od samog početka novozavjetno otkrivenje o Ocu, Sinu i Svetom Duhu bilo je poticaj za niz teoloških razmatranja koja su još uvijek aktualna. Na osnovi ovog obilja podataka u ovom ćemo odsjeku izvršiti samo kratak pregled bitnih točaka koje se odnose na razumijevanje božanske naravi i djelovanja. Pregled koji slijedi organiziran je tako što slijedi glavna povijesna razdoblja kršćanske teologije: patrističko, srednjovjekovno, reformaciju i suvremena razdoblja.

Od samog početka kršćansko tumačenje Boga bilo je pod snažnim utjecajem izvanbiblijske filozofije. Budući da je kršćansko učenje o Bogu postalo sinteza filozofskih i biblijskih ideja, moramo ukratko prikazati glavne filozofske trendove koji su doveli do formuliranja kršćanske doktrine o Bogu.

A. Filozofi prethodnici

Intelektualnu pozadinu za kršćansko učenje o Bogu dala je grčka filozofija, posebno Platonov i Aristotelov sustav, zajedno s određenim utjecajem stoika. Platonizam je neoplatonističkom reinterpetacijom svoje misli postao glavnim utjecajem na patrističku misao. Aristotelizam je odigrao ključnu ulogu u srednjovjekovnoj teologiji. Činjenica je da je do kraja

dvadesetog stoljeća gotovo svuda prihvaćeno metodološko uvjerenje da se razumijevanje kršćanske teologije treba temeljiti na izvanbiblijskim filozofijama.

1. Neoplatonizam

Kao filozofski trend, neoplatonizam se odnosi na sinkrentistički pokret sa jakim religijskim crtama. On spaja, ne uvijek uspješno, elemente platonizma, pitagorizma, aristotelizma i stoicizma. Na patrističku misao utjecali su Filo (oko 20. pr. Kr. do oko 50. po Kr.), poznati aleksandrijski Židov, i Plutarh (oko 46. do oko 120. po Kr.), predstavnik srednje struje platonizma. Njih možemo smatrati začetnicima neoplatonizma kojega je sistematski formulirao Plotin (oko 250.–270). Ovi su pisci prihvatili Platonovu ideju o dva svijeta, uz priličnu modifikaciju. Za njih nebeski domen nije bio samo svijet bezvremenskih entiteta, već transcendentni domen Bezvremenskog. Filo je zamislio Boga kao bezvremensko, jedstveno, transcendentno, osobno biće, samodovoljno besprostorno i neopisivo, koje na neopisiv način dijeli sve savršenstvo svog bića. Smatrao je Boga toliko drukčijim od svijeta da je bio potreban čitav niz posrednika koji pripadaju razumskom svijetu. Bog nije stvorio samo naš razumski svijet, već i ovaj prolazni, u kojem, uz pomoć božanskog predznanja, djeluje prema providnosti, dopuštajući određeni stupanj čovjekove slobode. Srednji smjer platonizma, kako ga je iznio Plutarh, odvojio se od Filoa u tome što je zamislio Boga prema Platonovom demjiurgu, koji vlada svijetom samo prema nebeskim idejama. Plotin, uzimajući nešto od iste osnovne sheme, opisao je odnos između Jednog, posredničkih bića i našeg svijeta pomoću sveobuhvatnog panteizma koji iz njega proizlazi.

2. Aristotelizam

Aristotel je svoju filozofiju zasnivao na Platonovu sustavu i istodobno ga kritizirao. Aristotelov sustav nije proturječan platonizmu ili neoplatonizmu, već je kritički rezultat platonizma. Između njih postoje jasne razlike, ali i temeljne sličnosti. Zbog toga je, u općem smislu, aristotelizma uvijek bio čimbenik u razvitku grčke filozofije, čak i u upravo spomenutom neoplatonskom trendu. Neoplatonizam je izvršio najsnažniji utjecaj u patrističkim i ranim srednjovjekovnim razdobljima kršćanske teologije. Svoj snažni utjecaj u mnogo specifičnijem smislu aristotelizam duguje nalaženju i prijevodu Aristotelovih djela; to su u dvanaestom stoljeću u španjolskom Toledu učinili razni arapski i židovski filozofi. Aristotelizam se razvio i zahvaljujući raspravljanju o Aristotelovim djelima i njihovom tumačenju u Parizu i Oxfordu. Ovo ponovno otkrivanje Aristotelovih ideja dalo je osnovu za skolastičku sintezu kršćanske teologije u srednjovjekovnom razdoblju.

Kad je riječ o Božjoj naravi, neoplatonizam se u osnovi slaže s Aristotelom. Razlike se javljaju kad je riječ o Božjim aktivnostima. Prema Aristotelu za božansku aktivnost *ad extra* nema mjesta. Bog ne poznaje svijet; On ga nije stvorio ex nihilo i nije ga čak ni organizirao, jer je u svojoj vremensko-prostornom području vječan. Bog se ne miješa u ljudsku povijest, niti može činiti čuda. Jedina aktivnost svojstvena Božjem savršenstvu, samodostatnosti, nepromjenljivosti i bezvremenosti jest aktivnost slična teoretskom misaonom životu filozofa. Akcija svojstvena Bogu jest upoznati Sebe. Budući da ne zahtijeva neki predmet osim Sebe, Božja aktivnost je samodostatna. Pošto se zbiva u bezvremenosti, ona je nepromjenljiva. Budući da je "cilj" akcije savršeno biće kakvo je Bog, Njegova je aktivnost apsolutno savršena.

B. Patrističko razdoblje

Tijekom patrističkog razdoblja kršćanska doktrina o Bogu razvila se pod djelovanjem pretpostavke da je grčko neoplatonsko shvaćanje Boga, u širem smislu, bilo spojivo s biblijskim otkrivenjem. Tako je došlo do sve veće, premda ne uvijek uniformne, sinteze između grčke filozofije i biblijskih ideja. Rezultat je bio javljanje unutarnjih proturječnosti u teološkim

konstrukcijama, što je dovelo do razumijevanja Boga stvorenog prema kalupu grčke filozofije, a ne biblijske misli.

1. Justin Mučenik (oko 100.–165.)

Prihvatanjem platonsko-aristotelskog shvaćanja vječnog, nepromjenljivog, bešćutnog i bestjelesnog Noga (*Prva apologija*, 13,61; *Druga apologija*, 6 [ANF sv. 1, str. 166.183.190]), Justin i apologete postavili su nacrt za klasičnu teologiju. No Justin je o Bogu govorio i biblijskim, osobnim izrazima, koji su, kako ih nalazimo u Pismu, nespojivi s filozofskim idejama Božje vječnosti, nepromjenljivosti i bešćutnosti što ih je Justin implicitno prihvatio. Ovakav opis Boga odgovara Kristovom Ocu. Budući da takvo biće ne može djelovati u povijesti, potreban je posrednik. Uzimajući ideje kasnog judaizma, stoicizma i Filoa, Justin govori o božanskom Logosu. Ovaj je Logos još ranije postojao u Bogu kao Njegov razum i sadržan je u Njegovoj biti (*Dijalog s Trifonom*, 128.129 [ANF sv. 1, str. 264]). Ishođenjem-rađanjem Logos se rodio Očevom voljom, i postao osobom neposredno prije stvaranja svijeta (*Dijalog s Trifonom*, 61.62 [ANF sv. 1, str. 227.228]). Budući da je bio Riječ i prvorodeni od Boga, Logos je bio i božanske naravi (*Prva apologija*, 63 [ANF sv. 1, str. 184]). Logos se, a ne Otac, utjelovio u Isusu Kristu (*Prva apologija*, str. 5; *Druga apologija*, str. 10 [ANF sv. 1, str. 164.191]). Tako je postavljena pozornica za doktrinu o imanentnom Trojstvu, zajedno s idejom o izvjesnoj podložnosti koja je očito prisutna u doktrini o Logosu.

2. Irenej (oko 115.–202.)

Irenej je doktrini o Bogu pristupio u okviru svog apologetičkog nastupa protiv gnostičkog krivovjerja. On je namjerno slijedio Pismo, jer u njegovoj teologiji kao da neoplatonske kategorije nemaju gotovo nikakvu ulogu. Stoga je Irenej pristupio učenju o Bogu iz perspektive Njegovih djela, a ne Njegove naravi. Za Irenejevo gledište o Bogu bile su važne dvije glavne ideje: stvaranje i Trojstvo. Bog je Stvoritelj svijeta ex nihilo (*Protiv krivovjerja*, 2. 1. 1; 2. 10. 4 [ANF sv. 1, str. 359.370]). Trojstvo se kreće unutar povijesne domene, u kojoj Pismo prikazuje Boga kako ostvaruje spasenje. Prema tome, Irenejevo razumijevanje Trojstva je bilo ekonomične naravi, na primjer, obuhvaćalo je unutarnju bit samoga Boga i Njegova djela spasenja u ljudskoj povijesti. Ovo su gledište, zbog nedostatka filozofskih spekulacija, smatrali naivnim, pa su ga nadomjestili kasnijim teološkim razmišljanjima.

3. Origen (oko 185.– oko 254.)

Na vrhuncu aleksandrijske škole Origenova misao predstavljala je prvi pokušaj savlađivanja krivovjerja pomoću sistematskog pristupa teologiji. Na nesreću Origen svoj pristup teologiji nije razvio samo na osnovi Svetog pisma, kao što je to pokušao Irenej, već na osnovi neoplatonskih filozofskih ideja. Ove su ideje u velikoj mjeri odredile Origenovo razumijevanje Božje naravi: Bog je jedan, jednostavan, bezvremen, bez prostora, nepromjenljiv, bešćutan, nevidljiv, razumno i osobno biće (*O prvim načelima*, 1. 1. 6; 1. 3. 4 [ANF sv. 4, str. 245.247.252.253]).

Origen je biblijsko otkrivenje o Trojednom Bogu pokušao izraziti u okviru istih neoplatonskih filozofskih kategorija. Time je napustio ekonomsko-povijesnu razinu u kojoj Pismo otkriva Božanstvo i prešao na razinu imanentnosti, bezvremenosti i besprostornosti koja odgovara unutrašnjosti Božje naravi. Tako je Otac jedini jednostavni i nestvoreni uzrok svemu (*Isto*, 1. 3. 5 [ANF sv. 4, str. 253]). Da bi objasnio božansku "umnoženost" hipostaza, Origen je stvorio ideju vječnog nastajanja, prema kojoj je Sin bezvremenski nastao po Ocu (*Isto*, 1. 2. 4. 6 [ANF sv. 4, str. 247]). Premda pripada jedinstvu Trojstva, Sveti Duh ima niži ontološki položaj od Sina. Otac, izvor svega, ima najviši ontološki rang, i iznad je Sina (*Isto*, 1. 3. 4. 5 [ANF sv. 4, str. 252.253]). Origenovo tumačenje imanentnog Trojstva podrazumijeva jasnu, dvostruku

podložnost. Origen zamišlja Trojstvo kao vječno aktivnog Stvoritelja, dobročinitelja i opskrbljivača (*Isto*, 1. 4. 4 [Butterworthovo izdanje, 1973.]). Blagoslovljena i vladajuća sila Trojstva "vrši nadzor nad svime" (*Isto*). Božja moć ne uključuje vječno postojanje vremenskog stvaranja. Međutim, slijedeći osnove dvojne platonske ontologije, Origen je učio da je sve "uvijek postojalo u mudrosti, kao predlika i predoblik" (*Isto*, 1. 4. 3. 5). To je bila osnova za doktrinu o božanskoj predestinaciji. Ono što je Bog načinio stvaranjem već je bilo načinjeno, i zbog toga predestinirano, u Božjoj vječnoj aktivnosti.

4. Krivovjerja o Trojstvu

Od drugog do četvrtog stoljeća formulirano je nekoliko neuspješnih oblikovanja biblijskog učenja o Božanstvu. Dinamični monarhijanizam, modalistički monarhijanizam i arijanizam bili su pokušaji oblikovanja Trojstva na intelektualnoj pozadini koju je osigurao neoplatonizam u tradiciji Justina Mučenika i Origena.

Dinamični monarhijanizam uveo je Teodot (oko 190.), a tehnički bolje razvio Pavao iz Samosate (druga polovica trećeg stoljeća). Njegovo je stajalište bilo izgrađeno na adopcionizmu, kristološkom krivovjerju prema kojem je Krist bio samo čovjek na koga je sišao Duh, pomazao ga božanskim silama u vrijeme Njegova krštenja i time ga "usvojio" kao Sina. Prema njemu u biću vječnog Boga nema pluraliteta osoba. Ideju vječnog, imanentnog Trojstva nadomjestio je idejom o Božjoj "dinamičnoj" prisutnosti u Kristu preko Duha koji je prebivao u Njemu. Monarhijanizam drži da Bog nije pluralitet Osoba već jedno suvereno, vječno biće; "dinamična" znači da se jedini Bog povezao s čovjekom Isusom Kristom preko neosobne duhovne sile.

Modalistički monarhijanizam uveo je krajem drugog stoljeća Noetus iz Smirne (oko 200.). Kao dinamični monarhijanizam, tako je i modalistički monarhijanizam tvrdio da postoji samo jedan Bog, Otac. Ako je Krist bio Bog, kako to drži kršćanska vjera, onda je morao biti identičan s Ocem. Otac i Sin nisu dvije različite božanske osobe, već imena koja se odnose na istoga Boga, uključenog u razne aktivnosti u različita vremena. Duh nema druge uloge osim što je još jedna riječ koja označava Oca. U modalističkom monarhijanizmu, "monarhija" potvrđuje da je Bog jedan, naime Otac, dok "modalizam" tvrdi da je Bog Otac u stanju usvojiti posebne oblike povijesnog otkrivenja u Sinu Isusu Kristu. Modalistički monarhijanizam je krivovjerje s obzirom na stajalište o Trojstvu, jer odbacuje ovu ideju na imanentnoj i ekonomskoj razini.

Sabellijski modalizam prikazivao je Boga kao monadu (jedinicu) koja se iskazala u tri uzastopne povijesne operacije, naime Oca, Sina i Svetog Duha. Time što uključuje Svetog Duha a Oca stavlja na istu razinu s ostalim osobama, sabellijanizam poboljšava Noetovu ideju modalizma. No Trojstvo osoba priznaje jedino kao načine božanske samo-manifestacije, a ne kao svojstvo bića samoga Boga.

Arijanizam je počeo s Arijem (oko 250.–336.) koji je razumijevanju Imanentnog Trojstva pristupio s idejom Boga koja je bliža aristotelizmu nego platonizmu i neoplatonizmu. Premda je arijanizam dijelio Origenovo razumijevanje Boga kao nepromjenljivog, bezvremenskog i jednostavnog, odbacio je ideju emanacije koja podrazumijeva njegovo ideju vječnog nastanka Sina. Upravo zbog jednostavnosti i nepromjenljivosti Boga Oca, Arije je bio osvjedočen da On svoju bit ne može prenositi ishodenjem ili rađanjem. S druge strane, Božja bezvremenska transcendencija zahtijeva posrednika koji bi mogao izvršiti Božje nakane u prostoru i vremenu. Time je Arije nadomjestio Origenovu ideju o vječnom ishodenju s idejom stvaranja ni iz čega, stvaranja koje je opisao kao "prije" i "izvan" vremena, ali "je postojalo vrijeme kad ga [Sina] nije bilo" (O'Carroll, 26). Stoga je Sin najuzvišenije stvorenje koje se ne može usporediti s ostalim stvorenjem, i sam Stvoritelj svijeta. Sin je stvorio Svetog Duha i on Mu je podložan. Prema

ovome arijanizam je najozbiljnije iskrivljenje trojstvenog razumijevanja Boga; njime su monarhijanizam i subordinacionizam (podložnost) izraženi na krajnje ekstreman način.

5. Sabor u Niceji

Prvi ekumenski sabor zasjedao je u Niceji da bi se pozabavio prijetnjom koju je predstavljao arijanizam, kojega je odlučno osudio. Sabor je potvrdio božansku narav Sina, proglasio učenje o vječnom izlaženju Sina – Sin je "rođen od Oca, odnosno od Očeve tvari" i postavio mnogo osporavanu istobitnost (*homoousios*) Oca i Sina. Na kraju, potvrdio je Svetog Duha kao dodatnu misao rečenicom: "I [mi vjerujemo] u Svetoga Duha." U Konstantinopolu zasjedao je 381. drugi Ekumenski sabor i objavio ono što je poznato pod imenom nicejsko-konstantinopolskog vjerovanja (kreda), koji je nicejsku izjavu proširio na izričitu potvrdu božanske naravi Svetog Duha.

6. Augustin (354.–430.)

U Augustinovim djelima je patristička sinteza neoplatonizma i Svetog pisma dosegla najjasniju i najutjecajnijiu formulaciju. Prema Augustinu Bog je bezvremenski, jednostavan, nepromjenljiv, samodostatan, beščutan, sveznajuć i svemoguć (*Confessiones*, 7,11; 12,15; 11,11; 11,13; 13,16 [NPNF-1, sv. 1, str. 110.167.180.196]; *De Trinitate*, 1. 1. 3; 5. 2. 3 [NPNF-1, sv. 3, str. 18.88]; *De civitate Dei*, 11,10; 22,1 [NPNF-1, sv. 2, str. 210.479]). Na toj osnovi Augustin je doktrinu o Trojstvu doveo do klasičnog opisa u svojoj knjizi *De Trinitate* (O Svetom Trojstvu). Nasuprot kapadocijskim ocima, Augustin je počeo s koncepcijom jedinstvenog Boga i od nje krenuo prema Njegovoj trojakosti. Augustin je jedincatost Boga zamislio u vezi s istobitnosti (jedne tvari) osoba. Božja jednostavna, bezvremenska bit nije samo krajnji temelj Njegove ontološke jedincatosti, već nadomješta Oca kao izvora Trojstva, i time postaje izvorom na osnovu kojeg se mogu odrediti osobe i njihovo jedinstvo.

Augustin nije sretan s riječju "osobe", vjerojatno zato što ona sugerira ideju odvojenih pojedinaca. On vjeruje da se ovaj izraz koristi "ne zato da bi se njime dalo potpuno objašnjenje, već zato da ne bismo bili obavezni da ostanemo bez riječi" (*De Trinitate*, 5.9 [NPNF-1, sv. 3, str. 92]). Prema Augustinovoju teoriji osobe su nepromjenljivi, izvorni, održivi odnosi. On uzima ideje vječnog nastajanja i izlaženja, i njima definira odnose. Osobe su tako reducirane na odnose: začeti, biti začeti i proizići. U ovom okviru, i zastupajući ishod Svetog Duha od Oca i Sina (*filioque*), Augustin iznosi svoju ideju da je Sveti Duh, kao održavajuća osoba, uzajamna ljubav Oca i Sina, istobitna veza koja ih ujedinjuje. Ima razloga da se pitamo odgovara li ovo gledište biblijskom otkrivenju o tri različite i nezavisne osobe. Čini se da *Deo uno* nadilazi *Deo trino*. Trojstvo je nadomješteno monarhijom.

Bezvremenost Božje jednostavne biti omogućuje tumačenje Božjeg predznanja-predestinacije-prvoinosti kao božanski vječni suvereni uzrok umnoženosti, vremenskog stvaranja i povijesti (vidi *De civitate Dei*, 22,2 [NPNF-1, sv. 2, str. 480]). Platonsko dupliranje vremena u vječnosti nije stvorio demiurg, već Bog koji stvara svijet ideja i njihovo dupliciranje u vremenu (*Isto*).

7. Atanazijevo vjerovanje (kredo)

Atanazijevo vjerovanje, poznato i kao Quicumque, smatra se definitivnim izrazom katoličkog vjerovanja u Trojstvo. Nastalo od nepoznatog autora, ovo vjerovanje pokazuje utjecaj Augustinove teologije na Trojstvo. Ono izričito izražava istodobni pluralitet i jedincatost Boga: "Otac je Bog, Sin je Bog, [i] Sveti Duh je Bog; a ipak nema tri boga, već samo jedan Bog." (Denzinger, 15) Ono proglašava božansku narav osoba ne samo izričito nazivajući svaku od njih Bogom i Gospodinom, već svakoj dosuđuje i božanske osobine nestvorenosti, beskrajnosti, vječnosti i svemoćnosti. Ono jasno razlikuje tri različite osobe, koje ne smijemo zamijeniti

(nasuprot sabellianizmu). Na nesreću sačuvan je suptilni oblik monarhijanizma i ontološke podložnosti kad su razlike među osobama metafizički objašnjene prihvaćanjem ideja nastajanja i izlaženja. Tako Otac nije rođen, dok je Sin rođen od Oca, a Sveti Duh ishodi od Oca i Sina (izraz *filioque*). Jedincatost Trojstva objašnjena je na osnovi njegove božanske biti ili naravi: "Božanska narav Oca i Sina i Svetoga Duha su jedno." (Denzinger, 39)

C. Razdoblje srednjeg vijeka

Teološka razmatranja tijekom srednjeg vijeka su na sistematski način iskazala logične posljedice augustinske sinteze. Međutim, nasuprot Augustinu, Toma Akvinski (1225. – 1274.), najpoznatiji predstavnik skolastičke teologije, razvio je svoju teologiju na Aristotelovom filozofskom temelju.

Toma Akvinski nije formulirao novu koncepciju o Bogu, nego je gradeći na Augustinu, doveo klasičnu doktrinu o Bogu na razinu tehničke specifičnosti i unutarnje suvislosti koju raniji tumači nisu dostigli. Svoj misaoni sustav sagradio je na vlastitom kršćanskom tumačenju Aristotela. Akvinac se prvo pozabavio doktrinom o Bogu kojeg opisuje kao bezvremenskog, jednog, jednostavnog, nepromjenljivog, savršenog i dobrog (*Summa Theologiae*, 1a, 20,4; 1a, 11,3; 1a, 3,6.7; 1a, 9,1; 1a, 4,1; 1a, 6,1). Nakon što je dovršio učenje o Bogu, prešao je na podužu raspravu učenja o Trojstvu (*Isto*, 1a, 27-43). Božju jedincatu i jednostavnu bit smatra analogijom djelovanju i karakteristikama ljudskog razuma; točnije, sličnom aristoteliskom tumačenju razuma. Zbog toga osobe Božanstva ne predstavljaju neovisna središta znanja i aktivnosti kao što to ističe biblijski izvještaj. To bi podrazumijevalo triteizam. Osobe se jasno razlikuju unutar jednostavne apsolutne božanske biti. Ove značajke, koje određuju održivost osoba unutar biti, predstavljaju odnošaj s biti, a ove odnose treba razumjeti da proizlaze iz rađanja Sina i izlaženja Svetog Duha. Akvinac integrira klasično učenje o vječnom rađanju i izlaženju Duha kao nužni "rezultat" Božjeg razuma (Očevog), koji u iskazivanju samoga sebe, u sebi proizvodi Riječ (Sina). Osim toga, Bog ne samo zna, On istodobno i ljubi. Ljubav proizlazi iz dvije božanske osobe, Oca i Sina, u činu koji opisuje kao ujedinjujuće kretanje, neku vrst povratka. Kretanje koje potječe od Oca i Sina dovodi do erupcije u njima samima, naime do nastanka Svetog Duha koji tako postaje stvaran kao i oni. Sveti Duh je čin u kojem se očituje ljubav koja potječe od Oca i Sina i sjedinjuje obojicu. Tako se uspostavlja razlika uzajamne oprečnosti (očinstvo, sinovstvo, ishodenje) u jednostavnoj Božjoj biti i s njom identična. Ovi održavajući odnosi, shvaćeni kao oprečnost u jednostavnoj Božjoj biti, poznati su kao hipostaze ili osobe. Odnosi su, međutim, identični s jednostavnom biti. Time je u unutarnjoj strukturi jednostavne suštine otkrivena određena odnosna veza.

Akvinac smatra da su predznanje, predestinacija i providnost utemeljeni na Božjem bezvremenskom biću (*Isto*, 1a, 14,13; 1a 2,4; 1a 22); time slijedi Augustinovu tradiciju. Akvinčeva gledišta o Bogu su privlačna i suvisla u okviru filozofskog sustava što ga je odlučio slijediti. Međutim, pošto Akvinčev pristup ne proistječe iz Svetog pisma, on nije u stanju prikazati unutarnju suvislost biblijskog gledišta o Bogu.

D. Reformacija

Teološko zanimanje protestantske Reformacije bilo je usredotočeno na soteriološke i ekleziološke predmete. Ovo može objasniti zašto nije došlo do revizije učenja o Bogu. Protestantizam je u općim crtama potvrdio klasični pristup Bogu, dok je istodobno isticao ili modificirao neke naglaske. Osim toga nije se posebno bavio filozofskim temeljem za teologiju. Lutherova i Calvinova teologija obilno su koristile podatke i jezik Biblije, dajući tako dojam da su zasnovane samo na Bibliji. Međutim, u njihovim spisima na djelu su neoplatonski, augustinski i ockamistički utjecaji; oni su više podrazumijevajući nego izričiti.

1. Martin Luther (1483.–1546.)

Lutherova teologija o Bogu zasnovana je na Božjem otkrivenju u Isusu Kristu. Polazeći od ove osnovne misli, Luther razlikuje između otkrivenog i skrivenog Boga. Otkriveni Bog je otkrivenje Boga u Isusu Kristu, u kome je Bog otkrio sebe onakvim kakav je u stvarnosti, kao Bog ljubavi i pravednosti. Ovo je djelo koje prilikuje Bogu. U širokom smislu otkriveni Bog pripada povijesnoj razini imanencije. Skriveni Bog je goli Bog nedostupan otkrivenju (*Lutherova djela*, sv. 5, str. 44-46). Prema Brunneru, Luther u tu razinu uključuje srđžbu, tajnovitost i apsolutnu Božju silu, kao i našu razumsku i dostupnu spoznaju o Bogu. Što se tiče Trojstva, Luther je potvrdio tradicionalnu dogmu. Kad je riječ o Božjim aktivnostima, isticao je augustinski koncept Božje suverenosti, predznanja i predestinacije, što je i Calvin naglašavao. Međutim Lutherova doktrina o Bogu nije uspjela vjerno obuhvatiti sve biblijske podatke o Bogu.

2. Jean Calvin (1509.–1564.)

Calvin je teologiji pristupio na sistematski način, slijedeći Augustinovu tradiciju. Za njega je Bog bezvremen, jednostavan, beščutan, nepromjenljiv i samopostojeć (*Institutes*, 3, 21, 5; 1, 2, 2; 1, 13, 2; 1, 17, 13; 1, 18, 3; 3, 2, 6). Calvin je potvrdio klasično Augustinovo stajalište o Trojstvu (*Isto*, 1, 13). Što se tiče Božjih aktivnosti, Calvin je čak ojačao Augustinovo gledište. Na osnovi Božje bezvremenosti i nepromjenljivosti izjednačio je s njom predznanje i predestinaciju. Tako je Božja suverenost postala primjena Njegove volje za stvaranje i ljudski rod. Ni Calvinova doktrina nije uspjela vjerno uključiti i usvojiti sve biblijske podatke o Bogu.

3. Anabaptizam

Također poznat pod imenom radikalna reformacija, anabaptizam se u šesnaestom stoljeću razvio kao pluralistički pokret s pijetističkom, praktičnom i biblijskom orijentacijom. Zbog naglašavanja praktičnog kršćanskog iskustva, anabaptisti su o teološkim predmetima raspravljali vodeći računa o njihovoj praktičnoj primjeni. Anabaptisti su u doktrini bili ortodokсни; prihvaćali su nicejsku trojnost. Nisu razvili spekulativno ni biblijsko razumijevanje Božanstva već su radije potvrdili tradicionalno učenje u onoj mjeri u kojoj je to zahtijevalo pojašnjenje praktičnih predmeta. Trojstvena doktrina o Bogu bila im je važna kao okvir za etički i društveni život. Međutim, ponekad njihovo spominjanje tradicionalne doktrine možemo čitati i kao odstupanje od nje, kao kad Menno Simons o osobama Trojstva govori ne kao načinima ili odnosima već kao o "tri, prava, božanska bića" (*Confession of the Triune God*). S obzirom na ovo praktično razumijevanje, ne treba čuditi da su Svetom Duhu pridavali veću pozornost nego što je to bilo u klasičnoj teologiji. Praktične potrebe više naginju djelovanju ekonomije nego naravi imanentnog Trojstva.

4. Jakobus Arminius (1560.–1609.)

Arminius je svoj pristup protestantskoj teologiji formulirao u potpuno filozofskom okviru. Slijedeći aristotelsko-akvinski intelektualizam, Arminius je odlučno zastupao tradicionalno gledište o Bogu kao bezvremenskom, jednostavnom, beščutnom i nepromjenljivom (Arminius, sv. 1, str. 436-442; sv. 2, str. 34.35). Arminius je potvrdio da je Božje poznavanje nepredviđenih slobodnih budućih čovjekovih aktivnosti bilo uzrokovano budućom voljom i postupcima ljudskih bića (sv. 3, str. 66.67.482.483). Pritom "srednje ili posredno znanje treba intervenirati u stvarima koje ovise o slobodi stvorenog [*arbitrii*] izbora ili zadovoljstva" (sv. 2, str. 39). Arminius se nije ugodno osjećao s idejom apsolutne predestinacije, prema kojoj je Bog nepromjenljivim bezvremenskim dekretom odredio uništenje ili spasenje, "bez ikakvog obzira na pravednost ili grijeh, poslušnost ili neposlušnost" (sv. 1, str. 212; usp. sv. 1, str. 211-247). Zbog toga je smatrao da je spasenje posljedica Božjeg apsolutnog ukaza "kojim je odredio da će

primiti *one koji se pokaju i vjeruju*" (str. 247). Arminijeva teologija se kreće unutar filozofskog a ne biblijskog okvira.

E. Suvremeno razdoblje

Do pojave suvremenog antimetafizičkog trenda došlo je otkad je prosvjetiteljstvo značajno utjecalo na kršćansku teologiju. Novi filozofski trendovi bili su sve kritičniji prema platonsko-aristoteljskoj tradiciji na kojoj se temeljilo klasično razumijevanje Boga i teologije. Na osnovi Kantove, Hegelove i Whiteheadove misli, liberalni, avant garde teolozi stvorili su nova teološka tumačenja. U Sjevernoj Americi Whiteheadova filozofija procesa postaje sve utjecajnijom u razmišljanju sve većeg broja liberalnih kao i nekih konzervativnih teologa. Istovremeno nastavljeno je i staro klasično razumijevanje Boga.

1. Friedrich Schleiermacher (1768.–1834.)

Schleiermachera smatraju ocem liberalne teologije, jer je smislio novi temelj na kojem kršćanska teologija treba graditi svoje doktrine. Prema Schleiermacheru teologija se ne temelji na kognitivom otkrivenju, razumu ili etici, već na unutarnjem religioznom doživljaju koji predstavlja osjećaj apsolutne ovisnosti o Bogu. Budući da je Bog bezvremen, nepromjenljiv i jednostavan (*Christian Faith*, §52, §56), nema mjesta za razlike unutar Njega samog. Zbog toga je Schleiermacher odbacio doktrinu o Trojstvu kao jezik drugog reda koji ne govori o biću samoga Boga. Prema njemu doktrina o Trojstvu je nezamisliva i proturiječi božanskoj jednostavnosti; ona je teoretska konstrukcija proizašla iz spekulativne mašte filozofije (§170-172).

2. Karl Barth (1886.–1968.)

Prema Barthu Bog je jednostavna, bezvremenska opstojnost čiji je sadržaj vladanje ili suverenitet. Njegova osobnost je jedincata i identična s Njegovom biti. Međutim Barth uspijeva vjerovati i u trojakog Boga. Na ovaj način poništava Schleiermacherovo odbacivanje klasične doktrine o Trojstvu ne samo time što je prihvaća i razvija, već i što je čini strukturom čitave svoje *Dogmatike*. Barth slijedi augustinsko gledište da su "osobe" ustvari uobičajeni govor koji smo prisiljeni rabiti da ne bismo morali šutjeti. Tri su osobe načini postojanja ove jedne biti, je to zahtijeva činjenica otkrivenja. Da bismo izbjegli triteizam, ne smijemo s njima povezati suvremenu ideju neovisne osobnosti. Ukratko, Barthovo razumijevanje Boga i Trojstva vrlo je blizu Akvinčevu. Glavna razlika između Bartha i Akvinca su Barthovo izjednačavanje Božje jednostavnosti s Njegovom suverenosti i nadomještanje Akvinčeve intelektualističke koncepcije Trojstva analizom logike otkrivenja u Isusu Kristu.

3. Alfred Whitehead (1861.–1947.)

Whitehead razvija metafizički sustav na čijem se vrhu nalazi Bog. Iz Platonovog okvira Whitehead gradi svoj sustav pod utjecajem britanskog empiricizma, čiji su predstavnici John Locke (1632.–1704.) i David Hume (1711.–1776.). Prema Whiteheadu Bog je entitet koji se, kao i bilo koji drugi, mora ravnati prema istim metafizičkim principima koji vrijede za tumačenje svijeta. Primjenom metafizičkih principa svjetovnih entiteta na Boga, Whitehead zaključuje da je Božja narav dvopolna. Primordialni pol u Božjoj naravi je bezvremenski, neograničen, konceptualan, slobodan, potpun, potencijalan, u suštini manjkav, nesvjestan (Whitehead, 521.522). Drugi pol u Božjoj naravi je prolazan, određen, nepotpun, u potpunosti aktualan i svjestan (524). "Božja narav koja iz toga proistječe je ostvarenje njegova iskustva [znanja] prihvaćanjem mnogostruke slobode aktualnosti [procesu svijeta] u skladu s Njegovim osobnim ostvarenjem. Upravo zato što je stvaran, Bog dopunjuje manjkavost svoje konceptualne ostvarenosti [svoj primordialni pol]." (530) Ovaj sistem dopušta Božjem bezvremenskom primordialnom polu da djeluje samo pomoću "uvjeravanja" i "mamljenja" (522). Božja

vremenski dosljedna narav poznaje i doživljava svijet, i time dopunjuje sebe i dostiže punu stvarnost (aktualnost). Prema Whiteheadovu sustavu Bog ne stvara svijet; On ga spasava (526). Bog "spasava svijet kad prolazi u neposrednosti Njegova vlastitog života". U tome se sastoji "božanski sud" ovoga svijeta. (525)

"Ono što se čini u svijetu, preobražava se u stvarnost na nebu, a stvarnost u nebu vraća se natrag u svijet. Zahvaljujući ovom recipročnom odnosu, ljubav u svijetu prelazi u ljubav na nebu, da bi se ponovno vratila u svijet. U ovom smislu Bog je veliki sudrug – supatnik koji razumije." (532)

Stoga su Bog i svijet uzajamno međuovisni. Premda je Whiteheadova kritika klasične misli dobro prihvaćena, njegovo dvopolarno gledanje na Božju narav ima više zajedničkog s klasičnom nego biblijskom misli.

4. Wolfhart Pannenberg

Pannenberg je vodeći neoklasistički teolog koji se javlja na kraju dvadesetog stoljeća. Njegov je Bog beskrajn, bezvremenski, svemoćan i sveprisutan (Pannenberg, sv. 1, str. 397-422). On tri božanske osobe opisuje kao tri oblika ili načina Božjeg postojanja. Duha, kao Božju suštinu, ne treba razumjeti kao intelekt (*nous*), već kao neosobnu životnu silu, dalje prisposobljenu Michael Faradayevoj ideji univerzalnog polja. Spoznaja o tri osobe božanstva – njihova imena i značajke – izvedena je iz biblijskog svjedočanstva koje govori o ekonomičnosti Trojstva. Odnos između imenantnog i ekonomičnog Trojstva objašnjen je u vezi s Pannenbergovim razumijevanjem Božjeg djelovanja, u koje ne može biti uključeno postavljanje ili postizanje ciljeva koji bi se sukobili s Božjom vječnom samodostatnošću. (384-396) Božje djelovanje se ne može pripisati imanentnom Trojstvu već imanentnom Trojstvu *ad extra*, to jest u odnosu na svijet. Pannenberg razumije Božju aktivnost kao samoostvarenje vječnoga Boga u vremenu ili, drugim riječima, vremensko dupliciranje Božjeg vječnog života. Međutim, odvajajući se od Bartha, Pannenberg ideju vječnog ponavljanja ne primjenjuje na dupliciranje osoba u samom imanentnom Trojstvu, već na dupliciranje vječnog Boga Oca u prostoru i vremenu (Sin i Duh).

5. "Otvoreno gledište" o Bogu

Izraz "otvoren" po svemu sudeći odražava činjenicu da ovo gledište zahtijeva otvorenost vječnog transcendencnog Boga klasične teologije ograničenjima i rizicima vremenskog svijeta. Otvoreno gledište o Bogu, također nazvano "teizam slobodne volje", razvilo se kao izravna posljedica Whiteheadova utjecaja na američki protestantizam. Ovaj trend prihvaćen je ne samo među liberalnim protestantskim teolozima kao što je John B. Cobb, junior (rođen 1925.), već i među konzervativnim evangeličkim teolozima kao što je Clark Pinnock (rođen 1937.). Otvoreno gledište koristi whiteheadovsko razumijevanje da nadomjesti platonovsko-aristoteljski okvir klasične teologije. Zbog toga su Whiteheadova gledišta unesena u teologiju tek nakon više različitih stupnjeva reinterpretacije i adaptacije kršćanskog mišljenja. Konzervativniji tumači otvorenog gledišta otvoreno kritiziraju neke elemente Whiteheadova sustava, kao što je ideja da Bog nije apsolutni Stvoritelj i da je Božji način djelovanja u ovome svijetu ograničen na uvjeravanje, a da ne ostavlja prostora za povremene intervencije prisiljavanja (Hasker, 139.140). Unatoč ovih kritika, otvoreno gledište o Bogu implicitno podrazumijeva modificiranu verziju Božje dvopolarne naravi. Bog je istodobno bezvremenski i vremenski. Nasuprot bezvremenskom Bogu klasičnog teizma, Bog je prema "teizmu slobodne volje" u stanju stupiti u izravan odnošaj sa svojim stvorenjima u okviru prošlog, sadašnjeg i budućeg niza vremena. Međutim, prihvaćanjem Whiteheadovog a ne biblijskog gledišta na božansko znanje, otvoreno gledište ograničava Božje znanje na prošle i sadašnje dimenzije vremena. Drugim riječima, u otvorenom

gledištu nema mjesta za božansko predznanje slobodnih postupaka ljudskih bića (Pinnock, 124; Hasker, 187). Ovo mišljenje čini nesigurnim biblijsko proroštvo. Osim toga, božanska providnost nas ne može voditi da učinimo najbolji dugotrajni izbor, jer Bog od početka ne zna kraj (Basinger, 163).

F. Adventisti sedmog dana

Adventisti sedmog dana su se ograničili na dogmatične i teološke izjave, uzdržavajući se od sistematskog razvitka doktrine o Bogu i Trojstvu. Većinu teoloških izjava nalazimo u okviru studija o kristologiji, pomirenju i otkupljenju. U vrlo stvarnom smislu adventističko naglašavanje Svetog pisma kao jedinog izvora podataka za stvaranje teologije dalo je teološkim razmišljanjima o Bogu nov i revolucionaran početak. Adventisti su bili odlučni da doktrine izgrade samo na osnovi Svetog pisma. Teškoćama koje prati ovaj svježi pristup može se pripisati malen broj adventističkih izjava o učenju o Bogu. Među adventistima teološke izjave o doktrini Trojstva možemo s obzirom na njihov razvoj uglavnom svrstati u tri skupine: one koje uključuju privremenu podložnost, one u kojima su klasična tumačenja doktrine o Trojstvu odbačena i one koje potvrđuju Trojstvo kao biblijsko razumijevanje kršćanskog Boga. Nakon njihova opisa ukratko ćemo se osvrnuti na suvremene trendove.

1. Privremena podložnost

Još je 1854. J. M. Stephenson, pišući o pomirenju, jasno zastupao gledište podložnosti prema kojem je bi Krist privremeno nastao od Oca, odnosno bio rođen od Oca (Stephenson, 126). Budući da je nastao, Krist je bio božanske naravi, ali ne besmrtn (Isto, 128); Stephenson je prihvatio poluarijansku kristologiju (usp. "Christology", *SDA Encyclopedia*, sv. 10, str. 352-354). Drugi pioniri koji su podržavali slična gledišta bili su James White (1821.–1881.), Joseph Bates (1792.–1872.), Uriah Smith (1832.–1903.), J. H. Waggoner (1820.–1889.), E. J. Waggoner (1855.–1916.) i W. W. Prescott (1855.–1944.). Ne treba se mnogo baviti ovih pogrešnim učenjem, budući da su E. J. Waggoner i Uriah Smith smatrali da se ono slaže s punim Isusovim božanstvom i da ne odstupa od "sve punine božanstva" (Kol 2,9; vidi i E. J. Waggoner, 44; Smith, 17).

2. Odbacivanje klasičnog učenja

To što su neki adventistički pisci odbacili klasično teološko tumačenje doktrine o Trojstvu ne mora značiti i odbacivanje biblijskog otkrivenja o Trojstvu, jer su odbacili tumačenje, a ne same činjenice. Klasičnu doktrinu su najčešće odbacivali na osnovi vrlo slabih argumenata kao što su da riječ "Trojstvo" nije biblijska ili da se ta doktrina protivi našem od Boga danom osjećaju i rasuđivanju. Ponekad su doktrinu o Trojstvu odbacivali iznoseći pogrešne argumente, kao na primjer, da uči kako je Sveti Duh osoba, a ne bezlični utjecaj. Međutim, za odbacivanje klasične doktrine o Trojstvu uzimani su i ozbiljniji teološki razlozi. Tako su neki adventistički pioniri smatrali da je klasično tumačenje imanentnog Trojstva nespojivo s ekonomikom Trojstva kako je prikazana u Svetom pismu (Frisbie u RH, 12. ožujka 1857). Drugima je bilo jasno da ukoliko takvo tumačenje treba prihvatiti kao ispravno, onda biblijsko učenje o povijesnom djelovanju Trojstva treba radikalno reinterpretirati, posebno učenje o božanskoj stvarnosti Kristova pomirenja na križu. James White je zaključio da je naglašavanje klasične doktrine Trojstva o jedincatosti imanentnog Trojstva uključivalo nedovoljno jasnu razliku među božanskim osobama (*Day-Star*, 24. siječnja 1846). Loughborough je otišao tako daleko da je rekao kako je Bog jedna, a ne tri osobe (RH, 5. studenog 1861), time navodeći na pomisao da su Otac i Sin ista osoba (Canright u RH, 18. lipnja 1867; Bates, 204.205). Takva nejasnoća oko osoba, ispravno je zaključeno, podrazumijeva poistovjećivanje Krista s vječnim Bogom (J. White u RH, 6. lipnja 1871), a time umanjuje božanski položaj (J. White u RH, 29.

studenog 1877) povijesnog Isusa Krista i Njegova pomirenja (Stephenson, 151; Hull u RH, 10. i 17. studenog 1859; J. H. Waggoner, 174). S druge strane, budući da prvi adventisti nisu razlikovali biblijske činjenice od njihovog klasičnog tumačenja uvjetovanog grčkim filozofskim idejama, u prvim desetljećima adventističke povijesti preovladavalo je gledište koje se protivilo ideji Trojstva.

3. Potvrda biblijskog Trojstva

Unatoč ranom gledištu o privremenoj podložnosti, tendenciji da se o Svetom Duhu misli izrazima bezličnosti (Smith, 10) i snažnom kritičkom stavu protiv klasične doktrine o Trojstvu, većina adventističkih mislilaca vjerovala je u biblijski otkriveno učenje da se kršćanski Bog ne odnosi samo na nebeskog Oca, već uključuje i povijesnog Isusa Krista i Svetog Duha kao božanske Osobe. Istinu o punoj Kristovoj božanskoj naravi posebno je naglašavao E. J. Waggoner 1888. Doktrina o Trojstvu izrijekom je iznesena kad je Pacific Press 1892. objavio reprint članka Samuela T. Speara o Trojstvu. Buući da Spear nije bio adventist, ne iznenađuje da u njegovom članku nalazimo jako isticanje tradicionalnog *Deo uno*-a i ostatke ontološke podložnosti u vezi sa Sinom. Adventistička crkva je sve većom preciznošću potvrdila doktrinu Trojstva, prvo u "neslužbenoj" izjavi koju je 1872. napisao Uriah Smith, a onda 1872. i 1980. u službenim izjavama o vjerovanju. Izjava Ellen White iz 1898., da je "u Kristu... iskonski, neposuđeni, nestečeni život" (*Čežnja vjekova*, str. 453), predstavljala je početnu točku kako za potvrdu Trojstva kao autentičnog, biblijskog učenja (Dederen, 5.12) tako i za jasan način njegova razumijevanja kao doktrine. Izjava Ellen White ne samo što je otklonila temeljnu zabludu koja je obilježavala ranu adventističku kristologiju i doktrinu o Bogu, naime, privremenu podložnost preegzistirajućeg Krista, nego je ukazala i na nužno odstupanje od klasične doktrine (Dederen, 13) koja je obuhvaćala vječnu, ontološku podložnost Sina. U Božjem vječnom biću nema vječnog nastajanja, i prema tome, nema vječnog izlaženja Duha. Treba razumjeti da biblijski koncepti rađanja Sina i izlaženja Svetog Duha pripadaju povijesnom osobnom djelovanju Trojstva u djelu stvaranja i otkupljenja. U Božjem biću postoji suštinska koprimordijalnost triju uzajamno jednakih, uzajamno vječnih, uzajamno nestvorenih osoba. Osim toga, adventizam razumije ideju osoba u njezinom biblijskom smislu, što znači da je riječ o tri individualna središta razuma i djelovanja (Dederen, 15). Na kraju, budući da su odstupili od filozofske koncepcije da je Bog bezvremenski i prihvatili povijesni koncept Boga kakav nalazimo u Bibliji, adventisti vide odnos između imanentnog i ekonomskog Trojstva kao odnos identiteta a ne podudaranja. Djelo spasenja je imanentno Trojstvo izvršilo u vremenu i povijesti (Guy, 13) pomoću svojih različitih Osoba, tih središta svijesti i djelovanja. Zbog toga adventisti smatraju da nedjeljivost Božjeg djela u povijesti nije bila određena jedincatošću suštine – kako to uči augustinska klasična predaja – već jedincatošću povijesne zadaće otkupljenja (Dederen, 20). Opasnost triteizma koju sadrži takvo gledište postaje vrlo stvarna kad se jedincatost Boga svede na jedinstvo zamišljeno u analogiji prema ljudskom društvu ili zajedništvu u djelovanju. Međutim, iza tog jedinstva u djelovanju nužno je zamisliti Boga kao jednu jedinstvenu stvarnost, koja u samim postupcima kojima se otkriva izravno u povijesti, nadilazi ograničenja ljudskog rasuđivanja (Prescott, 17). Ljudski umovi ni na koji način ne mogu dostići ono što klasična doktrina o Trojstvu tvrdi da razumije, naime, opis unutarnje strukture Božjeg bića. Zajedno sa cjelokupnim stvaranjem Božju jedincatost moramo prihvatiti vjerom (Jak 2,19). Ellen White je pisala: "Otkrivenje što ga je Bog dao o sebi u svojoj Riječi dobili smo da o njemu razmišljamo. Mi se možemo truditi da ga razumijemo. Ali, ne zavirujemo iza toga! I najviši um bi se mogao napregnuti do krajnjih granica, stvarajući razne pretpostavke i nagađajući o Božjoj naravi, međutim, njegov će napor ostati besplodan. Ovaj nam problem nije povjeren da ga rješavamo.

Nema tog ljudskog uma koji bi bio sposoban shvatiti Božju narav. Neka se nitko ne upušta u takva nagađanja. Tišina će u ovom slučaju značiti rječitost. Svemogući Bog ne može biti predmet raspravljanja." (*Put u bolji život*, str. 270)

4. Suvremena kretanja

Općenito govoreći, za današnje adventiste u središtu teološkog zanimanja i dalje su soteriološki i eshatološki predmeti. Zbog toga tehnička rasprava o doktrini o Bogu nije postala problem. Međutim, u razmatranju drugih srodnih teoloških predmeta, kao što su pomirenje, opravdanje, posvećenje i eshatologija, kod nekih se pisaca zapaža sve veća naklonost prema prenaplašavanju Božje ljubavi, dobrote i milosrđa nasuprot Njegovoj pravdi i srdžbi (na primjer, Provosha, 49). Pokrenute su i neke rasprave koje podržavaju otvoreno gledište o Bogu (Rice, 11-58; vidi IX, E. 5).

X. Komentari Ellen G. White

A. Spekulativno proučavanje Boga

"Jedno od najvećih zala koja prate znanstvena istraživanja i trku za znanjem jest sklonost postavljanju ljudskog rasuđivanja iznad razine njegove prave vrijednosti i izvan njegovih stvarnih granica. Mnogi daju sebi slobodu da donose sud o Stvoritelju i njegovim djelima na temelju svog ograničenog znanstvenog znanja. Mnogi pokušavaju definirati Božju narav, njegove osobine i prava i upuštaju se u nagađanje i razne pretpostavke o Svemogućem Bogu. Oni koji zalaze u takva 'istraživanja' gaze po zabranjenom tlu. Njihovo traganje neće donijeti vrijedne rezultate; ono se može vršiti samo na štetu i propast duše." (*Put u bolji život*, str. 268)

B. Opće otkrivenje

"Ljepote prirode su izraz Božje ljubavi za ljudska bića i u Edenskom vrtu je Božje postojanje bilo prikazano u predmetima u prirodi koja je okruživala naše praroditelje. Svako stablo posađeno u Vrtu govorilo im je da je i ono nevidljivo o Bogu jasno vidljivo, budući da ga se može razumjeti prema onome što je stvoreno, čak i Njegova vječna sila i božanstvo." (UL 198)

"Premda je istina da se Boga u početku moglo razaznati u prirodi, to ne znači da je nakon pada u grijeh u svijetu prirode Adamu i njegovom potomstvu bilo otkriveno savršeno znanje o Bogu. Priroda je čovjeku mogla prenositi svoje pouke dok je bio u stanju nedužnosti. No prijestup je na zemlju donio nevolju i stao između prirode i Boga te prirode. Da Adam i Eva nikad nisu pokazali neposlušnost prema svom Stvoritelju, da su ostali na putu savršene čestitosti, oni bi nastavili učiti o Bogu iz Njegovih djela. Ali kad su poslušali kušača i sagriješili protiv Boga, nestalo je svjetlo odjeće nebeske nedužnosti. Budući da im je bilo uskraćeno nebesko svjetlo, u djelima Božjih ruku više nisu mogli razabrati Njegov karakter." (8T 255.256)

"Neznabošcima će se suditi prema svjetlu koje im je dano, prema dojmovima koje su o svom Stvoritelju primili u prirodi. Oni imaju sposobnost rasuđivanja i u djelima koja je stvorio mogu prepoznati Boga. Bog govori svim ljudima preko svoje providnosti u prirodi. On svima objavljuje da je živi Bog. Neznabošci su mogli zaključiti da ono što je stvoreno nije moglo stvoriti odgovarajući red i ostvariti određenu svrhu bez Boga koji je sve stvorio. Razmišljajući od uzroka do posljedica mogli su zaključiti da mora postojati neki prvi uzrok, razumno biće koje nije moglo biti drugo do Vječni Bog. Svjetlo Boga u prirodi stalno svijetli u tami neznaboštva, ali mnogi koji vide to svjetlo, ne proslavljaju Gospodina kao Boga. Oni ne dopuštaju da ih razum navede da priznaju svog Stvoritelja. Oni odbacuju Gospodina i postavljaju bešćutne idole koje obožavaju. Prave slike koje predstavljaju Boga i klanjaju se Njegovim stvorenim djelima u znak djelomičnog priznanja Boga, ali ga ne časte u svojim srcima." (ST, 12. kolovoza 1889)

C. Bog je stvarno biće

1. Božje postojanje

"Božje postojanje i sila, istinitost Njegove Riječi, činjenice su koje Sotona i njegove vojske ne mogu samo tako nijekati." (FLB 90)

"Vjera upoznaje dušu s Božjim postojanjem i prisutnošću, i kad živimo pogleda upravljenog na Božju slavu, mi sve više i više razabiremo ljepotu Njegovog karaktera, veličinu Njegove milosti." (ISM 335)

"Krist i apostoli su javno učinili istinu o postojanju Boga kao osobe." (8T 266)

"Postojanje Boga kao osobe, jedinstvo Krista s Njegovim Ocem, osnova je svake prave znanosti." (UL 316)

"Upravo vjera upoznaje dušu s Božjim postojanjem i prisutnošću; a kad živimo imajući pred očima Njegovu slavu, mi sve više i više razabiremo ljepotu Njegovog karaktera." (RH, 24. siječnja 1888)

2. Bog kao tajna

"Neka ljudska bića drže na umu da unatoč svega istraživanja nikad ne mogu protumačiti Boga. Kad otkupljeni budu mogli čisti izići pred Njega, razumjet će da sve što se odnosi na vječnoga, nepristupačnog Boga, nije moguće prikazati slikama. Slobodno razmišljajmo o Bogu, velikom i čudesnom Bogu, i Isusu Kristu, otisku Božje slike. Bog je svog Jedinorođenog Sina dao našem svijetu da bismo u Njegovom pravednom karakteru mogli vidjeti Božji karakter." (18MR 222)

"Kad bismo mogli steći savršeno znanje o Bogu i Njegovoj Riječi, tada više ne bismo mogli otkrivati nove istine, sticati veća znanja, niti bismo se dalje mogli razvijati. Bog više ne bi bio vrhovno Biće, a čovjek bi prestao napredovati. Hvala Bogu što nije tako. Budući da je Bog beskrajn i da su u njemu sve riznice mudrosti, mi ćemo cijelu vječnost moći stalno istraživati, stalno učiti, a opet nikada iscrpiti bogatstva njegove mudrosti, njegove dobrote i njegove sile." (*Odgoj*, str. 155.156)

"Božje velike milosrde tajna je koja nadilazi naše shvaćanje. Nije moguće potpuno razumjeti veličinu plana, niti je beskonačna Mudrost mogla smisliti plan koji bi ga nadmašio." (RH, 22. listopada 1985)

"Govoreći o svom pretpostojanju, Krist se u mislima vratio kroz bezbrojne vjekove. On nas uvjerava da nikad nije bilo vremena kad nije bio u prisnoj zajednici s vječnim Bogom. Onaj čiji su glas Židovi onda slušali bio je s Bogom kao da je s Njim odrastao." (ST, 29. kolovoza 1900)

D. Božanske značajke

1. Božja vječnost

"U Riječi se o Bogu govori kao 'vječnome Bogu'. Ovo ime obuhvaća prošlost, sadašnjost i budućnost. Bog je od vijeka do vijeka. On je Vječni." (8T 270; vidi u nastavku pod predestinacijom)

2. Božja nepromjenljivost

"Od početka do kraja Božji zahtjevi predstavljaju Njegovu vječnu istinu. Njegov je Zakon ispit karaktera. Njegov savez s čovjekom objavljuje nepromjenljivost Njegovog savjeta. Bog je istina. On objavljuje da Njegova volja neće promijeniti ono što je izišlo iz Njegovih usta." (19MR 182)

"Jer, zaista, kažem vam, dok opstoji nebo i zemlja, ni jedna jota', rekao je Isus, 'ni jedna kovčica slova iz Zakona sigurno neće nestati, a da se sve ne ostvari.' Sunce koje sija na nebu, čvrsta zemlja na kojoj nastavaš, Božji su svjedoci da je Njegov zakon nepromjenljiv i vječan.

Premda oni mogu proći, božanska pravila će ostati. 'Lakše da prođu nebo i zemlja nego da propadne jedna koverćica iz Zakona.' (Lk 16,17) Sistem slika koji je ukazivao na Isusa kao na Božje Janje mora se ukinuti prilikom Njegove smrti, ali pravila Deset zapovijedi nepromjenljiva su kao i Božje prijestolje." (DA 308; usp. *Čežnja vjekova*, str. 253.254)

"Ne postoji tako što kao što je slabljenje ili jačanje Jahvina Zakona. On je takav kakav je uvijek bio. Ni u jednom načelu ne može biti opozvan ili promijenjen. On je vječan, nepromjenljiv kao sam Bog." (ST, 20. ožujka 1901)

3. Božja ljubav i srdžba

"U nebeskom savjetu Gospodin je planirao preoblikovati uništen, iskvaren karakter čovjeka da bi u njemu obnovio moralnu sliku Božju. Ovo djelo je nazvano tajnom pobožnosti. Krist, Jedinorođeni od Oca, preuzeo je ljudsku narav, došao u obličju grešnog tijela i osudio grijeh u tijelu. Došao je posvjedočiti o nepromjenljivosti karaktera Božjeg Zakona za kojega je Sotona rekao da je nepodoban. Nije bilo moguće promijeniti ni jednu jotu ili koverćicu da bi se izišlo ususret čovjeku u njegovom palom stanju. Krist je kao čovjek živio po Zakonu da zanjeme svaka usta i da se pokaže kako je Sotona tužitelj i lažov. Krist je svijetu otkrio Božji karakter prepun milosrđa, sućuti i neiskazane ljubavi." (ST, 2. lipnja 1896)

"Krist je svijetu došao otkriti Boga u Njegovom istinskom karakteru, kao Boga ljubavi, punog milosrđa, nježnosti i sućuti. Gusta tama kojom je Sotona nastojao okružiti prijestolje božanskog Bića, bila je uklonjena i Otac se ponovno očitovao ljudima kao Svjetlo života." (SW, 28. travnja 1908)

"Božji je Zakon nepromjenljiv već po svojoj naravi. On je otkrivenje volje i karaktera svog Tvorca. Bog je ljubav i Njegov Zakon je ljubav. Njegova dva velika načela su ljubav prema Bogu i ljubav prema čovjeku." (*Velika borba*, str. 401)

"Zatim će oni koji su Ga proboli zazivati gore i pećine da padnu na njih i sakriju ih od lica Onoga koji sjedi na prijestolju i od Janjetove srdžbe, jer dođe veliki dan njihove srdžbe. Tko može opstati? 'Janjetova srdžba' –Onoga koji se uvijek pokazivao prepun beskrajne nježnosti, strpljivosti i dugog trpljenja, koji je, dajući sebe kao žrtvu, odveden kao Janje na klanje da spasi grešnike od propasti koja sad pada na njih zato jer Mu nisu dopustili da uzme njihovu krivnju." (21MR 350)

"To Janje čija će srdžba biti tako strašna za one koji su prezreli Njegovu milost, bit će milost i pravda i ljubav i blagoslov svima koji Ga primiše. Stup oblaka koji je za Egipćane bio mračan zbog užasa i osvetničke srdžbe, bio je Božjem narodu ognjeni stup za svjetlo. Tako će biti i Gospodnjem narodu u ove posljednje dane. Božje svjetlo i slava Njegovom narodu koji vrši zapovijedi jest tama za one koji ne vjeruju. Oni uviđaju da je strašno upasti u ruke živoga Boga. Dugo pružana ruka, jaka da spasi sve koji dolaze k Njemu, jaka je da izvrši sud nad svima koji neće doći k Njemu da bi imali život." (TMK 356)

"Bogatstva, moć, genijalnost, rječitost, oholost, iskvaren um i strast Sotonina su oruđa kojima široki put čini privlačnim, posipajući ga cvjetovima kušnje. Ali oni će se sjetiti svake riječi koju su izgovorili protiv Otkupitelja svijeta i one će se jednog dana utisnuti u njihove krivnjom opterećene duše kao rastaljeno olovo. Spopast će ih strah i stid kad budu promatrali Uzvišenog kako dolazi na nebeskim oblacima sa silom i velikom slavom. Onda će oholi prkosnik, koji se digao protiv Božjeg Sina, sam vidjeti duboku crninu svog karaktera. Pogled na neiskazanu slavu Božjeg Sina bit će izuzetno bolan za one kojima je karakter uprljan grijehom. Čisto svjetlo i slava koji izlaze iz Krista probudit će kajanje, stid i strah. Oni će gorama i pećinama uputiti jauke pune tjeskobe: 'Padnite na nas i sakrijte nas od lica onoga koji sjedi na

prijestolju i od Janjetove srdžbe, jer dođe veliki dan njihove srdžbe! Tko može opstati?" (RH, 1. travnja 1875)

"Bog je spor na srdžbu. Bezbožnim narodima dao je vrijeme milosti da bi mogli upoznati Njega i Njegove karakteristike. Osuđeni su sukladno svjetlu koje im je bilo dano, zato što su odbili primiti svjetlo i odlučili ići svojim a ne Božjim putovima. Bog je objavio razlog zašto nije odmah uništio Kanaance. Zlodjela Amorejaca se još nisu navršila. Svojim zlodjelima oni su sami sebe postupno doveli do točke kad ih Božje strpljenje više nije moglo čekati pa su morali biti istrebljeni. Božja osveta je bila odložena dok nisu dosegнули ovu točku i navršili svoja zlodjela. Svi su narodi imali vrijeme milosti. Oni koji su prezreli Božji Zakon napredovali bi od jednog stupnja zloće do drugoga. Djeca bi naslijedila buntovnički karakter svojih roditelja i činila gore od svojih otaca prije njih, dok se na njih ne bi sručila Božja srdžba. Kazna nije bila manja zato što je odlagana." (2BC 1005)

"Sunce Pravde će zasjati nad onima koji su vršili Božje zapovijedi. Oni koji misle da se svojom voljom mogu usprotiviti Božjoj volji u najvećoj su opasnosti. Oni koji žele da u dan Božje srdžbe budu zaštićeni, moraju danas biti vjerni Bogu." (ST, 2. lipnja 1890)

4. Transcedentnost

"To ne znači da je tko vidio Oca. Samo onaj koji dolazi od Boga vidio je Oca. Zaista, zaista, kažem vam, onaj koji vjeruje ima vječni život.' Ovo je apsolutno Božanstvo. Najmoćniji stvoreni um ne može Ga shvatiti; riječi i najrječitijeg jezika ne mogu Ga opisati. Šutnja je rječitost." (7BC 914)

"Što je skriveno, pripada Jahvi, Bogu našem, a objava nama i sinovima našim zauvijek.' (Pnz 29,28) Otkrivenje što ga je Bog dao o sebi u svojoj Riječi dobili smo da o njemu razmišljamo. Mi se možemo truditi da ga razumijemo. Ali, ne zavirujmo iza toga! I najviši um bi se mogao napregnuti do krajnjih granica, stvarajući razne pretpostavke i nagađajući o Božjoj naravi, međutim, njegov će napor ostati besplodan. Ovaj nam problem nije povjeren da ga rješavamo. Nema tog ljudskog uma koji bi bio sposoban shvatiti Božju narav. Neka se nitko ne upušta u takva nagađanja. Tišina će u ovom slučaju značiti rječitost. Svemoguć Bog ne može biti predmet raspravljanja. Ni sami anđeli nisu smjeli sudjelovati u savjetovanju Oca i Sina, kada se stvarao plan spasenja. Ljudska bića nisu pozvana da se miješaju u tajne Svevišnjega. Mi nismo ništa bolji od male djece u pogledu na spoznaje o Bogu; ali upravo kao mala djeca mi ga možemo ljubiti i biti mu poslušni." (*Put u bolji život*, str. 270)

E. Božanske aktivnosti

1. Predestinacija

"Za svakoga tko vjeruje u Krista osigurane su predivne mogućnosti. Nema zidova koji bi ijednu živu dušu zadržali od spasenja. Predestinacija, ili izbor, o kome Bog govori uključuje sve koji će prihvatiti Krista kao osobnog Spasitelja, koji će se vratiti lojalnosti, savršenoj poslušnosti svim Božjim zapovijedima. To je djelotvorno spasenje izabranog naroda kojega je Bog odlučio između ljudi. Svi koji žele da ih Krist spasi, izabrani su od Boga. Poslušni su predodređeni od postanka svijeta. 'A svima koji ga primiše dade vlast da postanu djeca Božja, onima koji vjeruju u njegovo ime.'" (GH, 11. lipnja 1902)

"Ali Bogu su poznata sva Njegova djela i u Božjem umu je od vječnih vremena postojao savez milosti (nezasluzene naklonosti). Taj je savez nazvan vječnim savezom, jer plan spasenja nije bio smišljen nakon pada čovjeka, već je bio tajna 'o kojoj se od vječnih vremena šutjelo, ali koja je sad očitovana, i na zapovijed vječnog Boga, proročkim Pismima svim poganima obznanjena da ih dovede k poslušnosti vjere' (Rim 16,25.26 – RU)." (ST, 15. prosinca 1914)

2. Stvaranje

"U djelu stvaranja Krist je bio s Bogom. On je bio jedno s Bogom, istovjetan s Njim... On sam, Stvoritelj čovjeka, mogao je biti njegova Spasitelj." (TMK 18)

"Bog je odredio da subota usmjerava umove ljudi na razmišljanje o njegovim stvorenim djelima. Priroda govori njihovom razumu objavljujući da postoji živi Bog, Stvoritelj, vrhovni Vladar svega." (*Patrijarsi i proroci*, str. 29)

"Bilo mi je pokazano da će Božji Zakon trajati zauvijek i na novoj zemlji postojati za svu vječnost. Prigodom stvaranja, kad su položeni temelji Zemlji, Božji sinovi su s divljenjem promatrali Stvoriteljevo djelo, i sva je vojska nebeska kicala od radosti. Tada su bili položeni temelji suboti. Na kraju šest dana stvaranja Bog je u sedmi dan počnuo od svega djela koje učini. I blagoslovi Bog sedmi dan i posveti, jer u taj dan počnu od svega djela svoga koje učini. Subota je uspostavljena u Edenu prije pada; svetkovali su je Adam i Eva i sva vojska nebeska. Bog je počnuo u sedmi dan, blagoslovio ga i posvetio. Vidjela sam da subota nikada neće biti ukinuta, već da će je otkupljeni sveti i sva anđeoska vojska svetkovati kroz svu vječnost u čast velikog Stvoritelja." (EW 217)

3. Providnost

"U analima ljudske povijesti uspon naroda, podizanje i padanje carstava, naizgled ovise o volji i junaštvu ljudi. Izgleda kao da je razvitak događaja u velikoj mjeri određen njihovom snagom, ambicijom i hirovima. Ali, u Božjoj je Riječi zastor povučen u stranu, i mi gledamo, iza, iznad, i u svim igrama i protuigramima ljudskih interesa, sila i strasti, oruđa Svemilostivoga koja tiho i strpljivo ostvaruju namjere njegove volje. Biblija otkriva pravu filozofiju povijesti." (*Odgoj*, str. 156.157)

"Ako bdijete, čekate i molite, Providnost i otkrivenje će vas voditi kroz sve teškoće s kojima ćete se sresti, tako da ne pretrpите neuspjeh ili se obeshrabrite. Vrijeme će pokazati ljepotu i veličanstvenost nebeskog plana. Teško je ljudskim umovima shvatiti da Bog u svojoj providnosti slabašnim oruđima djeluje za svijet. Poznavati Boga u djelovanju Njegove providnosti je prava znanost. Mnogo je znanja među ljudima, ali vidjeti dizajn nebeske mudrosti u vrijeme nevolje, vidjeti jednostavnost Božjeg plana koji otkriva Njegovu pravdu, dobrotu i ljubav, i ispituje srca ljudi – to mnogi ne uspijevaju. Njegov plan im se čini suviše čudesnim da bi ga prihvatili pa stoga od njega nemaju koristi. No Providnost je još uvijek u našem svijetu, djelujući među onima koji čeznu za istinom. Takvi će prepoznati Božju ruku. Ali Njegovu Riječ neće poštovati oni koji se uzdaju u svoju vlastitu mudrost." (11MR 348)

F. Trojstvo

"Božanstvo je bilo potaknuto sućuti za ljudski rod pa su se Otac, Sin i Sveti Duh dali na izradu plana otkupljenja. Da bi u potpunosti proveli ovaj plan, bilo je odlučeno da Krist, jedinorođeni Sin Božji, sebe dade na žrtvu za grijeh. Čime se može izmjeriti dubina ove ljubavi? Bog će onemogućiti čovjeku da može reći kako je On mogao učiniti više. S Kristom je dao sva nebeska blaga, da ništa ne bi uzmanjkalo u planu podizanja čovjeka." (CH 222)

"U nebeskom triju su tri žive osobe; u ime ovih triju velikih sila – Oca, Sina i Svetog Duha – krštavaju se oni koji živom vjerom prihvate Krista; ove će tri sile surađivati s poslušnim podanicima neba u njihovim naporima da žive novim životom u Kristu." (Ev 615)

"Prije nego što učenici prijeđu prag, moraju dobiti utisnuto sveto ime kojim se vjernici krštavaju u ime trojakih sila u nebeskom svijetu. Ljudski um ostaje pod dojmom ovog obreda, početka kršćanskog života. On ima veliko značenje. Djelo spasenja nije beznačajno, već toliko veliko da u iskazu vjere čovjek priziva najviše vlasti. Vječno Božanstvo – Otac, Sin i Sveti Duh – uključeno je u postupak kojim se čovjeku pruža uvjerenje... povezujući nebeske sile s

ljudskima, da bi, zahvaljujući nebeskoj djelotvornosti, ljudi mogli postati dionicima božanske naravi i suradnici s Kristom." (UL 148)

"Oni koji su se krštenjem zavjetovali da će vjerovati u Krista i umrijeti starom životu grijeha, ušli su u zavjetni odnos s Bogom. Tri su se sile Božanstva, Otac, Sin i Sveti Duh, zavjetovala da budu njihova snaga i djelotvorne u njihovom novom životu u Isusu Kristu." (AUCR, 7. listopada 1907)

"Obred krštenja vrši se u ime Oca, i Sina i Svetog Duha. Ove tri velike sile jamče da će djelovati u svima koji pristupe ovom obredu i vjerno drže zavjet koji su tada dali." (6MR 27)

G. Vječni Otac

"Svi ti spiritualistički prikazi su jednostavno ništa. Oni su nesavršeni, neistiniti. Oni slabe i umanjuju Veličanstvo s kojim se ništa zemaljsko ne može usporediti. Boga se ne može usporediti s onim što su načinile Njegove ruke. To su samo zemaljske stvari koje trpe pod Božjim prokletstvom zbog čovjekovih grijeha. Oca nije moguće opisati zemaljskim stvarima. U Ocu prebiva tjelesno sva punina Božanstva i ona je nevidljiva za smrtne oči." (Ev 614)

H. Vječni Sin i Njegovo djelo

"Prinesena je savršena žrtva, jer 'Bog je tako ljubio svijet da je dao svoga jedinorođenog Sina' – ne sina po stvaranju kao što su bili anđeli, niti sina po usvojenju, nego Sina rođenog kao otisak biti Očeve osobe, u svem sjaju Njegova veličanstva i slave, jednakog s Bogom u vlasti, dostojanstvu i božanskom savršenstvu. U Njemu tjelesno prebiva sva punina božanstva." (ST, 30. svibnja 1895)

"Sin je u punini očitovano božanstvo. Božja Riječ Ga proglašava 'otiskom njegove biti'." (BTS, 1. ožujka 1906)

"U Kristu je iskonski, neposuđeni, nestečeni život" (*Čežnja vjekova*, str. 453)

"Božanska narav u osobi Krista nije se preobrazila u ljudsku, niti se ljudska narav Sina Čovječjeg promijenila u božansku, već su obje bile tajanstveno stopljene u Spasitelju ljudskog roda. On nije bio Otac, ali je u Njemu stanovala sva punina božanstva." (6MR 112.113)

"'U njemu tjelesno prebiva sva punina božanstva.' Ljudi trebaju razumjeti da je Božanstvo trpilo i klonulo pod smrtnim mukama Golgote. Ali Isus Krist, koga je Bog dao za otkup svijeta, kupio je Crkvu svojom vlastitom krvlju. Veličanstvo neba stradalo je od ruku vjerskih revnitelja koji su tvrdili da pripadaju najprosvjećenijem narodu na licu zemlje." (7BC 907)

"U Kristu je skupljena sva Očeva slava. U njemu tjelesno prebiva sva punina Božanstva. On je odsjev Očeva sjaja i otisak Njegove biti. Slava koja se pripisuje Bogu izražena je u Njegovom karakteru. Evanđelje je slavno upravo zato što je načinjeno od Njegove pravednosti." (7BC 907)

"U Kristu tjelesno prebiva sva punina božanstva. Zbog toga je, iako je u svemu bio kušan kao mi, stajao pred svijetom, od trenutka kad je stupio u njega, neokaljan iskvarenošću, premda je njome bio okružen. Zar ne možemo i mi postati dionicima ove punine, i ne možemo li na ovaj način, i samo tako, nadvladati kao što je On nadvladao?" (Isto)

"Ali Sunce Pravde nastavlja sjati u ponoć mraka praznovjerja i zablude, otklanja oblak i predstavlja sebe kao Onoga koji je prebivao tjelesno u punini božanstva, kao istinski Očev predstavnik. Njegova poruka svijetu glasi: 'A ovo je vječni život: spoznati tebe, jedino pravog Boga, i onoga koga si poslao, Isusa Krista.'" (ST, 27. lipnja 1892)

"Isus Krist bio je temelj cijelog židovskog sustava. Otkupitelj svijeta bio je prikazan tipovima i simbolima njihovih bogoslužja. Božja slava otkrila se u Kristu iza zastora, dok se Krist ne pojavi u svijetu i pokaže mu tjelesno svu puninu božanstva. U Kristu promatramo sliku

nevidljivog Boga; u Njegovim karakteristikama vidimo obilježja karaktera Beskonačnog. Isus je rekao: 'Ja i Otac jedno smo.' 'Tko je vidio mene vidio je i Oca.'" (ST, 29. kolovoza 1895)

I. Vječni Sveti Duh i Njegovo djelo

"Branitelj kojega je Krist obećao poslati nakon što uzide na nebo je Duh u punini božanstva, koji očituje silu božanske milosti na svima koji primaju Krista i vjeruju u Njega kao svog osobnog Spasitelja." (HP 336)

"Sveti Duh je osoba, inače ne bi mogao svjedočiti našem duhu i s našim duhom da smo Božja djeca. On mora biti i božanska Osoba, inače ne bi mogao ispitivati tajne koje su skrivene u Božjem umu." (Ev 617)

"Moramo biti svjesni da Sveti Duh, koji je isto tako osoba kao što je to Bog, prolazi ovim zemljištem." (Ev 616)

"Sveti Duh je Branitelj, u Kristovo ime. On personificira Krista, ali je odvojena osoba." (20MR 324)

"Prije ovoga Duh je bio na svijetu; od samog početka djela otkupljenja djelovao je na ljudska srca..."

Sveti Duh je Kristov predstavnik, slobodan od ljudskog obličja pa je i neovisan od njega. Opterećen ljudskom naravi Krist nije mogao biti osobno na svakom mjestu. Zato je za njih bilo bolje da ode Ocu i pošalje Duha da bude Njegov nasljednik na Zemlji. Tada nitko neće imati nikakvu prednost koju mu donosi prebivalište ili osobni dodir s Kristom. Posredstvom Duha Spasitelj će biti pristupačan svima. U ovom smislu On će im biti bliži nego da se nije uznio na nebo." (DA 669; usp. *Čežnja vjekova*, str. 575)

"Sveti Duh trebao im je biti podaren kao sila koja preporuča, jer bi bez toga Kristova žrtva bila beskorisna. Sila zla jačala je vjekovima i ljudi su se sa začudnom pokornošću potčinjavali sotonskom ropstvu. Čovjek se mogao oduprijeti grijehu i pobijediti ga jedino moćnim djelovanjem treće osobe Božanstva, koja neće doći s izmjenjenom snagom, već u punini božanske sile. Upravo Duh čini djelotvornim ono što je izvojevao Otkupitelj svijeta. Duh čisti srce. Posredstvom Duha vjernik postaje dionikom božanske naravi. Krist je dao svog Duha kao božansku silu za savlađivanje svih naslijeđenih i stečenih sklonosti k zlu, i da svoj vlastiti karakter utisne na svoju Crkvu." (DA 671; usp. *Čežnja vjekova*, str. 577)

"Branitelj kojega je Krist obećao poslati nakon što uzide na nebo je Duh u punini božanstva, koji očituje silu božanske milosti na svima koji primaju Krista i vjeruju u Njega kao svog osobnog Spasitelja." (Ev 615)

XI. Literatura

Arminius, Jacobus. *Writings*. 3 sveska. Grand Rapids, Baker, 1956.

Augustin. *The Trinity*. Washington, D. C., Catholic University of America Press, 1963.

Barth, Karl. *Church Dogmatics*. 4 sveska. Prijevod G. T. Thompson. Edinburgh, T. & T. Clark, 1936.–1962.

Basinger, David. "Practical Implications" u *The Openness of God: A Biblical Challenge to the Traditional Understanding of God*. Urednik Clark Pinnock. Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1994, str. 155-176.

Bates, Joseph. *The Autobiography of Elder Joseph Bates*. Battle Creek, Mich., Steam Press of the Seventh-day Adventist Publishing Association, 1868.

Brunner, Emil. *The Christian Doctrine of God*. Prijevod Olive Wyon. Philadelphia, Westminster, 1949.

- Cullman, Oscar. *The Christology of the New Testament*. Prepravljeno izdanje, prijevod Shirley C. Guthrie i Charles A. M. Hall. Philadelphia, Westminster, 1963.
- Davidson, Richard M. *Typology in Scripture: A Study of Hermeneutical Types and Structures*. Berrien Springs, Mich., Andrews University Press, 1981.
- Dederen, Raoul. "Reflections on the Doctrine of the Trinity." *Andrews University Seminary Studies* 8 (1970), str. 1-22.
- De Margerie, Bertrand. *The Christian Trinity in History*. Prijevod Edmund J. Fortman. Stil River, Mass., St. Bede's, 1982.
- Denzinger, Henry. *The Sources of Catholic Dogma*. Prijevod Roy J. Deferrari iz Henry Denzingerova djela *Enchiridion Symbolorum*. St. Louis, Herder, 1957.
- Erickson, Millard J. *Christian Theology*. 3 sveska. Grand Rapids, Baker, 1990.
- Feuerback, Ludwig. *The Essence of Christianity*. New York, Harper and Row, 1957.
- Fortman, Edmund J. *The Triune God: A Historical Study of the Doctrine of Trinity*. Philadelphia, Westminster, 1972.
- Froom, LeRoy. *The Prophetic Faith of Our Fathers*. 4 sveska. Washington, D. C., Review and Herald.
- Genz, Stanley J. i Roger E. Olson. *Twentieth-Century Theology: God and the World in a Transitional Age*. Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1992.
- Guy, Fritz. "What the Trinity Means to Me." *Adventist Review*, 11. rujna 1986.
- Harnack, Adolf. *History of Dogma*. 7 svezaka. Prijevod Neil Buchanan. New York, Dover, 1961.
- Hasel, Gerhard F. "The Meaning of 'Let Us' in Gn 1:26." *Andrews University Seminary Studies* 13 (1975), str. 58-66.
- Hasker, William. *God, Time, and Knowledge*. Ithaca, N. Y., Cornell University Press, 1989.
- . "A Philosophical Perspective." U *The Openness of God: A Biblical Challenge to the Traditional Understanding of God*. Urednik Clark Pinnock. Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1994, str. 126-154.
- Heppenstall, Edward. *The Man Who Is God: A Study of the Person and Nature of Jesus, Son of God and Son of Man*. Washington, D. C., Review and Herald, 1977.
- Hill, J. William. *The Three-Personal God: The Trinity as a Mystery of Salvation*. Washington, D. C., Catholic University of America Press, 1982.
- Jewett, Paul K. *God, Creation, and Revelation: A Neo-Evangelical Theology*. Grand Rapids, Eerdmans, 1991.
- Johnson, Aubrey R. *The One and the Many in the Israelite Conception of God*. Cardiff, University of Wales Press, 1961.
- Kelly, J. N. D. *Early Christian Doctrines*. London, Adam & Charles Black, 1968.
- Kông, Hans. *Does God Exist? An Answer for Today*. Prijevod Edward Quinn. New York, Vintage, 1981.
- Ladd, George Eldon. *A Theology of the New Testament*. Grand Rapids, Eerdmans, 1974.
- Lewis, Gordon R. i Bruce A Demarest. *Knowing Ultimate Reality: The Living God*. Grand Rapids, Zondervan, 1987.
- Moltmann, Jurgen. *The Trinity and the Kingdom: The Doctrine of God*. Prijevod Margaret Kohl. San Francisco, Harper, 1991.
- O'Carroll, Michael. *Trinitas: A Theological Encyclopedia of the Holy Trinity*. Wilmington, Del., Michael Glazier, 1987.

- Pannenberg, Wolfhart. *Theology and the Philosophy of Science*. Prijevod Francis McDonagh. Philadelphia, Westminster, 1976.
- . *Systematic Theology*. 1. svezak. Prijevod Geoffrey W. Bomiley. Grand Rapids, Eerdmans, 1991.
- Pelikan, Jaroslav. *The Christian Tradition: A History of the Development of Doctrine*, 5. Chicago, Chicago University Press, 1971.1989.
- Pinnock, Clark, et al. "Systematic Theology." U *The Openness of God: A Biblical Challenge to the Traditional Understanding of God*. Urednik Clark Pinnock. Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1994, str. 101-125.
- Prescott, W. W. *The Saviour of the World*. Takoma Park, Md., Review and Herald, 1929.
- Provonsha, Jack W. *You Can Go Home Again*. Washington, D. C., Review and Herald, 1982.
- Rahner, Karl. *The Trinity*. Prijevod Joseph Donceel. New York, Herder and Herder, 1970.
- Rice, Richard. "Biblical Support for a New Perspective." u *The Openness of God: A Biblical Challenge to the Traditional Understanding of God*. Urednik Clark Pinnock. Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1994, str. 11-58.
- Sanders, John. "Historical Considerations." u *The Openness of God: A Biblical Challenge to the Traditional Understanding of God*. Urednik Clark Pinnock. Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1994, str. 59-100.
- Seventh-day Adventists Answer Questions on Doctrine: An Explanation of Certain Major Aspects of Seventh-day Adventist Belief*. Washington, D. C., Review and Herald, 1957.
- Smith, Uriah. *Looking Unto Jesus*. Battle Creek, Mich., Review and Herald, 1897.
- Spear, Samuel T. "The Bible Doctrine on the Trinity." *New York Independent*, 14. studenog 1889. Reprint u M. L. Andreasen, *The Book of Hebrews*. Washington, D. C., Review and Herald, 1948, str. 115-124.
- Stephenson, J. M. *The Atonement*. Rochester, N. Y., Adventist Review office, 1854.
- Veloso, Mario. *El compromiso cristiano: un estudio sobre la actualidad misionera en el evangelio de San Juan*. Buenos Aires, Zunino, 1975.
- Waggoner, E. J. *Christ and His Righteousness*. Oakland, Pacific Press, 1890.
- Waggoner, J. H. *The Atonement*. Oakland, Pacific Press, 1884.
- Whitehead, Alfred North. *Process and Reality: An Essey in Cosmology*. New York, Macmillan, 1929.

4. Krist – Njegova Osoba i djelo

Raoul Dederen

Uvod

U središtu kršćanske religije je Isus Krist. Osim što prihvaća niz temeljnih vjerovanja, u svojoj najdubljoj suštini naša religija je prije svega i iznad svega posvećena jednoj Osobi: Isusu Kristu. Isto važi i za kršćansku vijest. Evanđelje govori o događaju u čijem je središtu Isus Krist. Kršćanstvo se ne svodi samo na neku drevnu zajednicu vjernika. Ono je ukorijenjeno u Isusu iz Nazareta. Kršćanstvo je Krist. No tko je On?

Cilj ovog članka jest izrada duboko misaone i sistematske studije osobe i misije ili djela Isusa Krista, koliko god bila kratka i selektivna, na temelju Svetog pisma, a posebice Novog zavjeta. Početna točka u ovoj studiji jeste da su Evanđelja povijesno vjerodostojan i pouzdan materijal i da opisuju ono što je Isus rekao i učinio. I ostalo Pismo, Stari i Novi zavjet, priznajemo pouzdanim i vjerodostojnim izvorima. Uostalom, osoba i djelo našega Gospodina, kao i ono što iz toga proizlazi, više su stvar otkrivenja nego ljudske misli.

Ovaj članak će razmotriti različite vidove osobe i djela Isusa Krista, naime Njegovu osobu, smrt, uskrsnuće, uzašašće, službu velikog svećenika i drugi dolazak sukladno ovom nacrtu.

[I. Riječ tijelom postala](#)

[A. Utjelovljenje](#)

[1. Kristova preegzistencija \(prepostojanje\)](#)

[2. Kristovo utjelovljenje](#)

[3. Rođen od djevice](#)

[B. Ljudska i božanska narav](#)

[1. Kristova ljudska narav](#)

[2. Bezgrešna ljudska narav](#)

[3. Krist kao Bog](#)

[4. Jedna Osoba – istinski božanska, istinski ljudska](#)

[II. Njegova služba i smrt](#)

[A. Djelo što ga je došao izvršiti](#)

[1. Da potvrdi Božja obećanja](#)

2. Da uspostavi Božje kraljevstvo

3. Da prenese spoznaju o Bogu

4. Da bude Božji sluga

5. Da ostavi primjer

6. Da ozdravlja slabe i bolesne

7. Da grijeh učini izuzetno grešnim

8. Da bude vjeran veliki svećenik

9. Da svojom smrću spasi grešnike

B. Djelo prorečeno u Starom zavjetu

1. Činjenica prisutna u Kristovom umu

2. Osvjedočenje koje su dijelili novozavjetni pisci

3. Prevažna smrt

C. Pomirenje – elementi vezani uz pomirenje

1. Što znači riječ "pomirenje"

2. Izvorno skladan odnos

3. Uzrok otuđenosti

4. Pomirenje i Kristova smrt

5. Božansko djelo

D. Kristovo djelo pomirenja – Novozavjetno učenje

1. Žrtvena smrt

2. Pobjednička smrt

3. Dimenzija okajanja-pomirenja

4. Opravdanje

5. Izmirenje

E. Domašaj djela pomirenja

III. Uzvišeni Gospodin

A. Uskrsli Krist

1. Temeljni događaj

2. Prazan grob

3. Fizičko uskrsnuće

4. Značaj Kristova uskrsnuća

B. Uzašli Gospodin

1. Biblijski dokaz

2. Uzašašće i Krist

3. Uzašašće i vjernici

C. Kristova služba velikog svećenika

1. Biblijski dokaz

2. Dvije različite službe

3. Uzašao da vlada i da ispuni sve

D. Kristov drugi dolazak

1. Biblijski dokaz

2. Način Kristova povratka

3. Trijumf kraljevstva

E. Pozivanje na odgovor

IV. Povijesni pregled

A. Drevna Crkva

1. Nijekanje stvarnosti dvije narave

2. Nijekanje cjelovitosti dvije naravi

3. Nicejski odgovor

4. Odnos između dvije naravi

5. Kalcedonska definicija

B. Srednji vijek

1. Usmjerenost na Kristovo djelo

C. Reformacija

1. Predmet *Communicatio Idiomatum*

2. O Kristovim stanjima i službama

D. Suvremeno doba

1. Monumetalni zaokret

2. Friedrich Schleiermacher

3. Albrecht Ritschl

4. Kenoticizam

E. Suvremeni pristupi

- [1. Trojstvena kristologija Karla Bartha](#)
 - [2. Demitologizirani Krist Rudolf Bultmanna](#)
 - [3. Paradoksalna kristologija Donalda M. Bailliea](#)
 - [4. Oscar Cullmann](#)
 - [5. Kristologija utemeljena na procesima](#)
 - [6. Wolfhart Pannenberg](#)
 - [7. Teologije oslobođenja](#)
 - [8. *Mit o utjelovljenom Bogu*](#)
 - [9. Isusov seminar](#)
 - [10. Rimokatolička kristologija](#)
- F. Sadašnji nepovoljni vjetrovi
- G. Adventisti sedmog dana
- VI. Komentari Ellen G. White
- A. Riječ je postala Tijelom
- B. Pali ljudski rod
- C. Dvije naravi u jednoj Osobi
- D. Krist naš primjer
- E. Žrtvena smrt
- F. Prikaz Božje ljubavi
- G. Kristovo uskrsnuće
- H. Kristovo uzašašće
- I. Krist kao veliki svećenik
- VI. Literatura

I. Riječ tijelom postala

A. Utjelovljenje

Kad pristupamo ispitivanju biblijskog učenja o Isusu Kristu čini se najboljim, kako je to učinio apostol Ivan u proslavu svom Evandjelju, da obratimo pozornost na jednu od najzapanjujućih tvrdnji nađenih u Svetom pismu: da je Riječ, koja "bijaše kod Boga" i "bijaše Bog" (Iv 1,1) "tijelom postala" (r. 14). I ne samo što je Riječ tijelom postala, već se "i nastanila se

među nama" (r. 14). Ovaj izraz doslovno znači "ušatorila se među nama". Ovaj snažni izričaj o utjelovljenju Riječi je i jasan nagovještaj Njegove preegzistencije (prepostojanja).

1. Kristova preegzistencija (prepostojanje)

Izričajem i nagovještanjem Novi zavjet nam kazuje da je Isus kao Riječ postojao prije svog rođenja u Betlehemu. On nije počeo postojati kad se rodio u Judeji. Ne samo što iz Isusovih ustiju dolazi znatan broj spominjanja činjenice da Ga je Otac "poslao" (usp. Mt. 5,17; 15,24; Mk 1,38; 10,45; Lk 19,10; Iv 5,23), koju možemo smatrati samo aluzijama na Njegovu proročku zadaću, nego je i jasnim izrazima potvrdio svoje nebesko podrijetlo da je "došao" ili "sišao" s neba na zemlju: "Izišao sam od Oca i došao na svijet." (Iv 16,28; usp. Mt 20,28; Lk 19,10). "Tko dolazi odozgo, on je iznad svijeta; tko je sa zemlje, on je zemaljski i zemaljski govori. Tko dolazi s neba, on je iznad svijeta! On svjedoči za ono što je vidio i čuo." (Iv 3,31.32) I opet: "Nitko nije uzišao na nebo, osim Sina Čovječjega koji je sišao s neba." (Iv 3,13) ili "A da još vidite Sina Čovječjega kako uzlazi gdje je prije bio...?" (Iv 6,62)

Naš Gospodin ne samo što je ustvrdio da je prije dolaska na ovaj svijet postojao u slavi i prisnoj zajednici s Ocem (Iv 17,5), nego nije oklijevao da potvrdi "prije nego je Abraham bio, Ja Jesam" (Iv 8,58), što je fraza koja podsjeća na starozavjetno "Ja sam koji jesam" (Izl 3,14), ime kojim se Bog objavio Mojsiju u pustinji kao samopostojeć i vječan. Ovdje se više ne radi o preegzistenciji nego o vječnoj preegzistenciji. "Sigurna je riječ i zaslužuje punu vjeru", inzistira Pavao, "Krist Isus dođe na svijet da spasi grešnike." (1 Tim 1,16; usp. 3,16). Kološanima je pisao: "Jer je u njemu sve stvoreno— sve na nebu i na zemlji... sve je stvoreno po njemu i za njega. On je prije svega, i sve se u njemu drži u redu." (Kol 1,16.17; vidi Stvaranje, II. C). On je postojao prije svog rođenja u Betlehemu.

Ni Stari zavjet ne šuti o tom predmetu. Mihej je ustvrdio da je Mesija koji je trebao doći postojao prije svog rođenja u Betlehemu Efrati, "njegov je iskon od davnina, od vječnih vremena" (Mih 5,1). Izaija kaže za istog obećanog Mesiju da je ne samo "Savjetnik divni", "Knez mironosni", nego i "Bog silni" i "Otac vječni" (Iz 9,5).

Učenje da je Sin Božji postojao prije nego što se rodio u Betlehemu i "sišao" s neba, gdje je čitavu vječnost dijelio Očevu slavu, važan je element u našem razumijevanju Njegove osobe i djela. Ono ističe da Njegovo rođenje nije bilo samo rođenje velikog čovjeka, nego ulaženje u ljudsko stanje Onoga koji se na najprisniji način identificirao s Bogom.

2. Kristovo utjelovljenje

Novozavjetni pisci dalje razvijaju činjenicu Kristove preegzistencije. Tako Ivan, kad govori o Riječi prije utjelovljenja, objašnjava da je Riječ, koja "u početku bijaše kod Boga", "tijelom postala i nastanila se među nama" (Iv 1,2.14). Ivan nedvosmileno piše "tijelom postala", a ne samo "pokazao se u" ili "pojavio se kao" tijelo. U određeno vrijeme, kako to naglašava aorist u izvorniku, Riječ je postala ljudsko biće. Isus je došao odozgo i tako je došlo do utjelovljenja (inkarnacije, što prema latinskom znači "postao tijelom").

To što je naš Gospodin Isus Krist, vječni Božji Sin, postao čovjekom za naše spasenje, vjerojatno je jedna od zasada kršćanske vjere koja je osnova svim drugima. U veoma poznatom ulomku Pavao govori o Isus kao Onome koji "bijaše jednak Bogu" ali "se odreče" (RU; "sam sebe oplijeni", DF), "uzevši lik sluge" (DF) i postade "poslušan do smrti, i to do smrti na križu" prije svog uzvišenja koje je slijedilo (Fil 2,5-11). Riječ *morphe*, "lik" označava bitne karakteristike i osobine nasuprot slučajnim i promjenljivima. Apostol ovdje tvrdi da je preegzistirajuća Riječ imala bitne karakteristike Boga. Ona je bila Bog. Zatim Pavao primjećuje da je ponizivši samu sebe, Riječ uzela "lik" sluge, i to opet s bitnim karakteristikama i osobinama koje čovjeka čine onim što jeste. On je postao potpuno čovjek. Ovo nije bila metamorfoza, tako česta u grčkim mitovima, već stvarno utjelovljenje. Tu nije riječ o prividu čovjeka, već pravom čovjeku. Kristova ljudska narav bila je stvarna i potpuna. Prijepostojeće božansko Biće ponizilo je samo sebe i uzelo na se ljudsku narav. Tako je došlo do stvarnog utjelovljenja.

U Pavlovim poslanicama nalazimo brojne druge aluzije na utjelovljenje, od koji su neke vrlo snažne (2 Kor 8,9; Kol 2,9; 1 Tim 3,16; Heb 2,14; 5,7). U Galaćanima 4,4.5 rečeno je "kada dođe punina vremena, odasla Bog Sina svoga, od žene bi rođen, Zakonu podložan, da podložnike Zakona otkupi, te primimo posinstvo" (DF). Pavao govori o cijeloj Očevoj transakciji kojom je ostvaren plan otkupljenja. Božji Sin je bio rođen od žene. Isti je cilj naglasio kad apostol pri kraju svog života tvrdi: "Sigurna je riječ i zaslužuje punu vjeru: Krist Isus dođe na svijet da spasi grešnike." (1 Tim 1,15). Možda smo imali potrebu za učiteljem, primjerom, otkrivačem, tumačem Božje volje. Sve ovo možemo naći u Njemu, i više od toga, ali u srži svega toga On je Bog i Spasitelj.

3. Rođen od djevice

Iz Svetog pisma saznajemo da je do utjelovljenja našeg Gospodina došlo kad je po Svetom Duhu začet u utrobi djevice Marije (Lk 1,26-35; Mt 1,17-21). Ovdje ništa ne ukazuje da bi to bio neki grčki mit uobičajen u prvom stoljeću po Kristu, ne spominje se brak božanskih

bića, nema mitološke verzije izvještaja o rođenju, već je suvereni čin Svetog Duha prikazan trijeznim i jednostavnim jezikom.

Kristovo utjelovljenje i rođenje od djevice podrazumijevaju božansku i ljudsku narav. Za Ivana je sama po sebi razumljiva tvrdnja: "Isus Krist došao je u tijelu." (1 Iv 4,2) On ovo priznanje smatra najvećim dokazom istine. Ivan kaže da je Onaj, čije je biće bilo vječno u jedinstvu s Božanstvom, neponovljivim Božjim činom postao čovjekom, ne odričući se svog jedinstva s Bogom. No riječ "tijelo" ne znači samo fizičko tijelo, već cjelovitu ljudsku osobu. Ovu činjenicu ne smijemo zanemariti.

Za modernizirani, sekulariziran, pozitivistički um, koji je izgubio sposobnost divljenja, Kristova preegzistencija, utjelovljenje i rođenje od djevice prečesto sličiti mitovima koje obrazovani um ne može shvatiti. Međutim, za novozavjetne pisce Boga je zaista moguće spoznati samo u utjelovljenju (usp. Iv 1.18). Kristova preegzistencija, utjelovljenje i rođenje od djevice čine cjelinu. Oni nisu izolirana doktrina, strano tijelo neskladno uneseno u kršćansku vjeru. Oni govore o božanskoj milosti i ljudskoj bespomoćnosti. Oni su dio cjelovite drame otkupljenja; odbaciti ih znači načiniti rupu u tkivu biblijskog razumijevanja Kristove osobe i zadaće.

B. Ljudska i božanska narav

1. Kristova ljudska narav

Tvrdnju da je Isus bio stvarni čovjek nalazimo u cijelom Novom zavjetu. Onaj koji je zbog niza titula koje su mu dane bio cijenjen na razne uzvišene načine, ipak je bio istinsko ljudsko biće. O ovome svjedoči sve što je rečeno u Poslanicama, Evanđeljima i u Djelima apostolskim. To što je bio istinsko ljudsko biće toliko je sveprožimajuća pretpostavka da je ona vjerojatno odgovorna za gotovo uzgredan način kojim novozavjetni pisci prikazuju Isusovu ljudsku narav. Pavao je samo načinio sažetak onoga što su svi priznavali kad je napisao da Krist "od žene bi rođen, Zakonu podložan" (Gal 4,4 – DF), od određene obitelji i potomstva (Rim 1,3). Nije smatrao potrebnim da to objašnjava.

a. Biblijski dokazi. Bliži pogled na Evanđelja naglašava isto zajedničko uvjerenje. Rodio se u Davidovu gradu (Mt 2,1; Lk 2,4-11), živio je u Palestini i bio osuđen na smrt pod Poncijem Pilatom (Mt 27,11-50; Iv 18,28-19,37). Majka mu se zvala Marija (Mk 6,3) i premda nisu zapisana imena Njegovih sestara, Njegova su se braća zvala Jakov, Josip, Šimun i Juda (Mt 13,55.56). U slici koju daju evanđelisti lako možemo nazrijeti karakteristike istinske ljudskosti.

Jeo je (Mk 2,16), spavao (Mt 8,24) i umarao se (Iv 4,6) kao drugi ljudi. Dok je odrastao, bio je poslušan svojim roditeljima (Lk 2,51) i napredovao u mudrosti i rastu (Lk 2,40.52). Evanđelisti opisuju kako često postavljajući pitanja traži informacije (Mt 7,3.4; 9,28; Mk 7,18-19; Lk 7,24-28; Iv 11,34; 26,37). Poznao je žalost i tjeskobu (Mt 26,37; usp. Iv 11,35; 12,27), kao i iskušenje (Mt 4,1). Znao je što je glad (Mt 4,2) i žeđ (Iv 19,28). Volio je prijateljevati s drugima (Iv 11,5) i bio svjestan njihove mržnje i zavisti (Iv 7,7; 15,18; Mk 15,10). Bio je čovjek molitve (Mt 14,23; Mk 1,35; Lk 11,1) koji je pokazivao vjeru (Mt 4,4; Iv 11,4). Također čitamo o Njegovom srditom pogledu (Mk 3,5), o glasnom poviku kad je bio sam na križu (Mt 27,46), kao i o otvorenom iskazivanju radosti (Lk 10,21). Nema ništa što bi smetalo osvjedočenju apostola da u Isusu pred sobom vidimo istinskog čovjeka koji je došao "sličan ljudima" (Fil 2,7), s jednim izuzetkom: On "ne okusi grijeha" (2 Kor 5,21 – DF). Bio je nedužan Jaganjac Božji "koji uzima grijeh svijeta" (Iv 1,29).

b. Ljudski život oblikovan prema biblijskim načelima. Nema sumnje da su ljudi prema Isusu postupali kao sebi ravnome, smijući Mu se kad se nije složio da je Jairova kćerka mrtva (Lk 8,53) ili kad su Ga lažno optuživali kao "izjelicu i pijanicu" (Mt 11,19). Rugali su Mu se i tukli Ga oni koji očito nisu vidjeli razloga zašto ne bi mogli izbjeći odgovornost za svoje sramne postupke (Lk 22,63). Predmet njihova prezira i kritike bio je istinski čovjek. Njegov način života bio je ljudski, sve do potpunog pouzdanja u starozavjetna Pisma kao Božju otkrivenu Riječ.

Kao član vjerske zajednice, odgojen u starozavjetnim Pismima, On je spise Starog zavjeta smatrao nadahnutima i autoritativnima. Povijesne izvještaje dosljedno je smatrao istinitim i pouzdanim zapisima činjenica. Tijekom podučavanja spominjao je Abela (Lk 11,51), Nou (Mt 24,37-39), Abrahama (Iv 8,56), Sodomu i Gomoru (Mt 10,15; 11,23.24), Izaka i Jakova (Lk 13,28), zmiju u pustinji (Iv 3,14), Salomona (Lk 11,31; 12,27), Iliju (Lk 4,25.26), Jonu (Mt 12,39-41) i mnoge druge pojedince i događaje iz Starog zavjeta. Jasno je dao do znanja da su Njegova gledišta i učenje bili zasnovani na načelima i učenju Pisma (Mt 19,16-22; 26,24; Lk 4,1-13; 18,31-33). Kao uvod u neki biblijski citat mogao je reći: "Mojsije je, naime, rekao" (Mk 7,10), "lijepo je... prorokovao Izaija" (r. 6) ili "David, potaknut od Duha Svetoga, veli" (Mk 12,36). Ali, kako se to jasno vidi iz konteksta, autoritet ovim tvrdnjama i opomenama dala je činjenica što su to bile Božje zapovijedi (usp. Mt 19,4.5; Post 2,24). Svoj pečat odobravanja stavio je i na Postanak 1. i 2. poglavlje (Mt 19,4.5; Mk 10,6-8). Naracije, koje se suvremenom

umu čine najneprihvatljivijima, više su nego jednom bile upravo One koje je bez oklijevanja birao za svoje ilustracije.

Od posebnog je značaja što se Krist nakon svog uskrsnuća, kad se javio svojim učenicima prije svog uzašašća, pozabavio tumačenjem Pisma (Lk 24,25-27.44.45). Sa sigurnošću možemo reći da je čitav Njegov život kao čovjeka bio pod utjecajem Njegovog razumijevanja starozavjetnih Pisama kao Božje Riječi. U svakoj krizi, ili nekom drugom važnom trenutku u Njegovom životu, Stari se zavjet pojavljuje na način koji naglašava da je živio u skladu s njegovim svjetlom i s njegovih stranica čuo Božji glas.

2. Bezgrešna ljudska narav

Pri ocjenjivanju Isusove ljudske naravi moramo uzeti u obzir jedno drugo jasno svjedočanstvo Novog zavjeta o Njegovom bezgrešnom karakteru, koje je otvoreno izneseno u nizu izjava. Poslanica Hebrejima potvrđuje da je bio "iskušan u svemu (kao mi), samo što nije sagriješio" (Heb 4,15). Petar, koji je dobro poznao Isusa, govori za Njega da je "Svetac Božji" (Iv 6,69), dodajući da On " grijeha ne učini nit mu usta prijevaru izustiše" (1 Pt 2,22 – DF). Ivan potvrđuje "da grijeha u njemu nema" (1 Iv 3,5), dok Pavao svjedoči da Krist "ne okusi grijeha" (2 Kor 5,21 – DF). Jednako je tako važno Isusovo svjedočanstvo: "Kao što sam i ja vršio zapovijedi Oca svoga." (Iv 15,10) "Ja uvijek činim što je njemu ugodno." (Iv 8,29) U nastavku je upitao svoje slušatelje: "Tko će mi od vas dokazati neki grijeh?" (r. 46)

Dio Kristove misije bio je istinski ljudski. Posjedovao je bitne značajke ljude naravi. Bio je "krv i meso" (Heb 2,14) i u svemu sličan ostalim ljudima (r. 17). Njegova ljudska narav nije odgovarala Adamovoj naravi prije pada u grijeh, niti u svemu Adamovoj naravi poslije pada, jer Sveto pismo potvrđuje da je Kristova ljudska narav bila bezgrešna. Budući da je bio začet po Duhu Svetome, Njegovo je rođenje bilo toliko natprirodno (Mt 1,20; Lk 1,35) da je anđeo, što ga je Otac poslao, rekao Mariji da će "to čedo i biti sveto" (Lk 1,35 – DF).

On je došao "u obličju grešnog tijela" (Rim 8,3). Uzeo je ljudsku narav u njezinom palom stanju, s njenim slabostima, sklonostima i nošenjem posljedica grijeha, ali ne i njezinu grešnost. Bio je doista čovjek, jedno s ljudskim rodом, osim grijeha. Mogao je istinito reći: "On [Sotona] protiv mene ne može ništa." (Iv 14,30; *en emoi ouk echei ouden*, doslovce "nema u meni ništa"). Isus je uzeo ljudsku narav, oslabljenu i iskvarenu tijekom četiri tisuće godina grijeha, ali neokaljanu i bez mane. "Grijeha u njemu nema", piše Ivan (1 Iv 3,5).

Jednoobrazno svjedočenje Pisma o Isusovoj bezgrešnosti ne znači da On nije mogao sagriješiti. Premda je istina da nam Sveto pismo kaže kako Bog ne čini zla i ne može biti napastovan (Jak 1,13), prikladno je istaknuti da je Isus, kao ljudsko biće, mogao sagriješiti, premda nije sagriješio. Odbio je raskinuti svoju prisnu zajednicu s Ocem. Bilo je strašnih borbi i kušnji, neke su bile izuzetno jake, kao što pokazuje borba u Getsemaniji da učini Očevu volju (Lk 22,41-44).

"Bogu hvala na njegovu neizrecivome daru!" (2 Kor 9,15) Za Kristovu tajnu nema odgovarajućih izraza. Naime, Kristova bezgrešnost nije samo pitanje moralnog savršenstva, nego i temelj Njegove žrtvene smrti. Njegova bezgrešnost nije samo izjava o samome Kristu, već i o Kristu za nas, Kristu kao našem Spasitelju. On je doista kvalificiran da grešnicima bude Gospodin, Otkupitelj i Veliki svećenik. Ova svetost, ova Isusova bezgrešnost moralna je pretpostavka za pomirenje koje ćemo kasnije razmatrati (vidi II. C–E).

3. Krist kao Bog

a. Kristove titule. Uz ove izjave o Kristovoj pravoj i istinskoj ljudskoj naravi, nešto o mjestu koje je u ranokršćanskom vjerovanju određeno Isusu možemo saznati iz proučavanja imena i titula kojima se služio sam Isusu ili su Mu ih drugi dali. Premda ovdje navedene titule nisu dovoljne za sistematski prikaz Isusove osobe i msije, one besumnje predstavljaju važan doprinos u tom pravcu.

(1) *Mesija/Krist*. Čini se logičnim otpočeti s "Mesijom", budući da kršćanska crkva svoje ime duguje grčkoj istoznačnici *Christos*, "Pomazanik". Hebrejska riječ se odnosi na osloboditeljski lik kojega su Židovi očekivali i koji će biti Božje oruđe u uvođenju novog doba za Božji narod. I hebrejski i grčki izraz izvedeni su od korijena riječi u značenju "pomazati". Očito su novozavjetni pisci, nazivajući ga "Kristom", Isusa smatrali posebno odabranim za naročitu zadaću.

Titula Krist javlja se u Novom zavjetu više od petsto puta. Premda je među Isusovim suvremenikima postojalo više od jednog shvaćanja mesijanstva, uglavnom se prihvaća da su Židovi u prvom stoljeću Mesiju smatrali osobom koja je u posebnom odnošaju s Bogom. On će najaviti kraj vremena kad će biti uspostavljeno Božje kraljevstvo. Preko njega Bog će ući u povijest da oslobodi svoj narod. Isus je prihvatio titulu "Mesija", ali nije poticao njezinu uporabu, jer ovaj je izraz imao političke konotacije koje su otežavale njegovu uporabu. Isus nije ukorio ni Petra (Mt 16,16.17) ni Samarijanku (Iv 4,25.26) zbog uporabe ove titule. On sam je

znao da je Mesija, kako je to vidljivo iz Markova izvještavanja Isusovih riječi kad je govorio o davanju čaše vode jednome od Njegovih učenika "zato što ste Kristovi" (Mk 9,41). Sve je ovisilo o sadržaju koji se stavljao u ovu titulu, kao što je vidljivo iz Isusova odgovora Petru kod Cezareje Filipove. Ubrzo nakon Petrova priznanja da je Isus doista "Krist, Sin Boga živoga" (Mt 16,16), Isus je naglasio činjenicu da "Sin Čovječji mora mnogo pretrpjeti" (Mk 8,31; usp. Mt 16,21). Odbacujući ideju političkog mesijanstva, On je mesijansku službu protumačio radikalno drukčije od onovremenih tumačenja. Ako je sebe smatrao Mesijom, onda je to bilo u kontekstu ispunjenja Starog zavjeta, odnosno svijesti da je bio Božje oruđe za otkupljenje Božjeg naroda, otkupljenja shvaćenog u duhovnom, a ne nacionalističkom smislu.

Kristovo uskrsnuće pojasnilo je i potvrdilo Njegovu titulu Mesije. Tako je u vezi s uskrsnućem i izlivanjem Svetog Duha Petar na Pedeseticu objavio "da je Bog učinio Gospodinom i Mesijom tog Isusa koga ste vi razapeli" (Dj 2,36). Od samog početka tema kršćanskog propovijedanja i podučavanja bila je "Isus kao Mesija" (Dj 5,42). Osvjedočenje prve Crkve bilo je tako duboko, da je "Krist" uskoro praktički postao osobno ime za Isusa. Evanđelje koje su naviještali bilo je početak "Radosne vijesti o Isusu Kristu, Sinu Božjemu" (Mk 1,1). Između ostalog, titula Mesija ili Krist za prve je učenike dobila smisao: pomazani obećani Kralj.

(2) *Krist kao Gospodin*. Dok je Krist, ili Mesija, bila titula posebnog značenja za židovske kršćane, titula "Gospodin" (grčki *kyrios*) imala je veće značenje za neznabošce. Međutim, nisu je uzeli iz neznabožičkih izvora, već iz Starog zavjeta, gdje je u njezinom grčkom izdanju bila upotrijebljena za ime Jahve (Post 2,4) i Adonai (Još 3,11; Ps 8,2.10). U svjetovnom grčkom jeziku "Gospodin" može biti jednostavno ukazivanje štovanja ("gospodar" ili "gospodin", Mt 13,27; Iv 4,19; Mt 10,24; Iv 15,15). U helenističkom svijetu riječju "gospodin" oslovljavala su se božanstava misterijskih kultova kao i imperatora. U više nego jednom slučaju, primijeniti je na Isusa značilo je poistovjetiti Ga s Božanstvom, kako se to najbolje vidi iz Tomina priznanja vjere: "Gospodin moj i Bog moj!" (Iv 20,28)

Oslovljavanjem Isusa kao Gospodina, prva Crkva Ga je željela uzdići iznad ljudske razine, kao osebujan predmet obožavanja (Dj 7,59.60), dostojan molitve (rr. 59.60) i povjerenja (Dj 16,31; Rim 10,9), začetnika našeg spasenja (Dj 15,11; 1 Sol 5,9). On je "Gospodar gospodara i Kralj kraljeva" (Otk 17,14; usp 19,16) koji dijeli Božju narav, daje nam milost i mir (Fil 1,2; 2 Sol 1,2), tješi naša srca i učvršćuje nas u svakom dobrom djelu (1 Sol 2,16.17). U kršćanskoj uporabi ova titula podrazumijeva Isusovu apsolutnu suverenost nad svime što je vezano uz život

i smrt, i označava božanstvo. Za kršćane Krist je "jedini Gospodar i Gospodin" (Jd 4) i svaki je vjernik pozvan da se "obuče" u Njega (Rim 13,14); za Njega je svaki učenik spreman staviti na kocku svoj život (Dj 15,26) i čak umrijeti (Dj 21,13). On je jednostavno "Gospodin, Spasitelj Isus Krist" (2 Pt ,11; 2,20). I u ovom slučaju je Kristovo uskrsnuće dalo prvim vjernicima pravo značenje Kristova gospodstva, jer kako je Petar na Pedeseticu rekao mnoštvu, upravo je ovim događajem Bog Njega učinio i *Kyriosom* i *Christosom*: "Neka sav dom Izraelov sa sigurnošću spozna da je Bog učinio i Gospodinom i Mesijom tog Isusa koga ste vi razapeli!" (Dj 2,36)

(3) *Sin Božji*. "Mesija" i "Gospodin" su titule koje se mogu shvatiti u smislu funkcije, ukazujući na Božje djelovanje i namjere s određenim čovjekom. "Božji Sin", još jedna titula koja se u Novom zavjetu pripisuje Isusu, ukazuje na nešto više od funkcije. Ona ukazuje na odnos te osobe s Bogom u Njegovu biću. Isus Krist je više od Božjeg čovjeka, oruđa Božjeg djelovanja. On je Sin Božji. Njegov odnošaj s Bogom nadilazi funkcionalnost. On je ontološke naravi. Ovo je radikalno nova dimenzija koju je Novi zavjet unio u razumijevanje titule "Sin Božji". Osim božanske akcije, u Njemu je i božansko biće. Sin je "u krilu Očevu" (Iv 1,18). Nešto od Očeva bića je u Sinu.

Pojam "Sin Božji" mogao je u Novom zavjetu značiti mnogo ili malo. Njegovo je značenje zasnovano na osebujnoj uporabi ovog izraza u Starom zavjetu. Može se primijeniti na anđele (Job 1,6; 38,7). Ponekad je kralj nazvan Božjim sinom (2 Sam 7,14; Ps 2,7). Pravedni je narod nazvan sinovi Božji (Post 6,2); isto tako se o Izraelu, misleći na cijeli narod, govori kao o Božjem sinu (Izl 4,22; Hoš 11,1). Ali kad se ovaj izraz upotrijebi za Isusa, podaci pokazuju da ga ne smijemo razumjeti u istom smislu kao u ostalim slučajevima. On je nazvan "Sin moj, Ljubimac, koji mi je mio" (Mat 3,17 – RU). Marko počinje svoje Evanđelje o "Isusu Kristu, Sinu Božjemu" (Mk 1,1). Matej frazu "sina svoga" iz Hošee 11,1 nedvosmisleno primjenjuje na Isusa. Petrovo priznanje kod Cezareje Filipove: "Ti si Krist, Sin Boga živoga" (Mt 16,16) Isus prihvaća bez pitanja i pripisuje ga božanskom otkrivenju (r. 17). Oni koji su ga optuživali zato što je rekao: "Sin sam Božji" (Mt 27,43; usp. Iv 19,7), morali su Ga čuti da rabi ovu titulu. Iz sinoptičkih Evanđelja je jasno da je Isus prihvaćao ovu titulu i sebe smatrao Božjim Sinom (Mt 11,27; Mk 13,34). Ova titula svoje najpotpunije značenje dobiva u Evanđelju po Ivanu, u koje u mnogo slučajeva uzima izraz "Sin" umjesto "Sin Božji", što je još jedan način isticanja Isusovog jedinstvenog stanja. Bog i Njegov Sin su na jedinstveni način povezani jedan s drugim (Iv 3,35;

5,19,20). Sam Isus je tvrdio da je to Njegov naziv (Iv 10,36), a Židovi su način na koji je Boga oslovljavao Ocem razumjeli kao izjednačivanje "s Bogom" (Iv 5,18).

Novozavjetni pisci izvan Evanđelja kršćansku vijest označavaju kao "evanđelje Božje... o Sinu svome [Božjem]" (Rim 1,1.3). Dosta rano u svojoj službi Pavao je kršćanski put mogao opisati kao vjeru "u Sina Božjega" (Gal 2,20). Poslanica Hebrejima ne samo što govori sinovstvu Isusa Krista, nego ga i posebno naglašava. Krist nadvisuje starozavjetne proroke (Heb 1,1.2), On je "Sin" zato što je "odsjev njegova sjaja i otisak njegove biti" (r. 3), Njegov položaj je položaj Sina i zbog toga je uzvišeniji od anđela (rr. 4.5) i veći od samog Mojsija (rr. 5.6).

U najpotpunijem smislu Sin je dionik iste naravi s Ocem. Ima iste karakteristike (Iv 5,21; 8,58; 21,7), čini ista djela (Mt 9,2; Iv 5,24-29) i ima pravo na isto štovanje kao i Otac (Iv 5,23; 14,1). Upravo kao što Njegovo uskrsnuće daje veće značenje titulama koje smo dosad razmatrali, ono daje još veće značenje "Sinu", jer Isus se, prema Pavlovim riječima, "uskrsnućem od mrtvih... pokazao kao Sin Božji, sa svom vlašću" (Rim 1,4). Ako je Kristovo sinovstvo prije Njegove smrti moglo biti nejasno, svakako to više nije bilo poslije Njegova uskrsnuća.

b. Isus kao Bog. U najmanje tri slučaja biblijski pisci jasno govore o Isusu kao Bogu. U jednom od prvih (Heb 1,8.9 – DF) pisac je uzeo Psalam 45,7.8 u kojem Bog govori Sinu: "Prijestolje je tvoje, Bože, u vijek vjekova, i pravedno žezlo – žezlo je tvog kraljevstva. Ti ljubiš pravednost, a mrziš bezakonje, stoga Bog, Bog tvoj, tebe pomaza uljem radosti kao nikog od tvojih drugova." U ovom ulomku je Sin, koji je uzvišeniji od anđela (Heb 1,4–2,9), Mojsija (Heb 3,1-6) i levitskog velikog svećenika (Heb 4,14–5,10), oslovljen kao Bog. Kao Otac i Isus posjeduje božansku narav.

Drugu izričitu tvrdnju nalazimo u Ivanu 1,1: "U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše kod Boga – i Riječ bijaše Bog." Premda je istina da postoje izuzeci od pravila, uporaba riječi "Bog" u 1,1c ("Riječ bijaše Bog") bez člana razlikuje predikat od subjekta glagolom "bješe" i time potvrđuje "i Riječ bijaše Bog" (DF). Osim toga, izostavljanje člana naglašava kvalitetu i karakter Riječi. Nakon što je prikazao razliku Riječi i Boga Oca (r. 1b), Ivan potvrđuje da Ona dijeli narav s Ocem. U prvoj od tri kratke rečenice u prvom retku Ivan potvrđuje apsolutno, nadvremensko postojanje Riječi. Ona postoji od početka, prije vremena i stvaranja. Ovo vječno postojanje, međutim, nije bilo u osami, jer Ivan dodaje da "Riječ bijaše kod Boga". Ona se razlikovala od Boga, ali je bila u zajedništvu s Njim, u pravom smislu istovjetna s Bogom. Ovo apostol potvrđuje nedvosmislenom izjavom da "Riječbijaše Bog". Predikat "Bog" u trećoj

rečenici ove izuzetne objave stavlja je u položaj naglašavanja, vjerojatno da se izbjegnu neodgovarajući zaključci o naravi Riječi. Vječno preegzistirajuća i u osobnoj uzajamnoj zajednici s Ocem, Riječ je u četrnaestom retku prepoznata kao Isus iz Nazareta, suštinski božanska.

Nigdje u Novom zavjetu Isus nije jasnije prepoznat kao Bog nego u posljednjem ulomku, u kojem u odgovoru na Isusov poziv da dotakne Njegove rane, Toma, sumnjičav učenik, izgovara riječi: "Gospodin moj i Bog moj!" (Iv 20,28) Ovo priznanje je to značajnije što ga zbog njega Isus nije prekorio (r. 29; usp. Otk 19,10). Kao što je Izrael iskazivao štovanje Jahvi riječima: "Gospod, naš Bog" (Ps 99,8 – ŠA), tako su kršćani za Isusa mogli reći: "Gospodin moj i Bog moj!" i "[poštujte] Sina kao što [poštujete] Oca" (Iv 5,23).

c. Svjestan božanske naravi. U Ivanovom Evandelju sačuvan je niz Isusovih izjava koje svjedoče da je bio svjestan svoje božanske naravi. On je uvijek iznova tvrdio da je više nego zemaljskog podrijetla i naravi. Naučavao je da je "sišao s neba" (Iv 3,13). Ustvrdio je: "Vi potječete odozdo, ja potječem odozgo. Vi potječete od ovoga svijeta, ja ne potječem od ovoga svijeta." (Iv 8,23) Ovi tekstovi ukazuju na preegzistenciju koja je još izričitija u pitanju: "A još da vidite Sina Čovječjega kako uzlazi gdje je prije bio...?" (Iv 6,62) ili u Njegovoj molitvi: "A sada, Oče, proslavi ti mene kod sebe samog slavom koju imadoh kod tebe prije nego postade svijet." (Iv 17,5)

Ovu svjesnost da je ontološki bio božansko biće nalazimo izraženu u više značajnih "Ja sam" kazivanja: "Ja sam kruh života" (Iv 6,35), "Ja sam svjetlo svijeta" (Iv 8,12), "Ja sam vrata ovcama" (Iv 10,7), "Ja sam pastir dobri" (r. 11), "Ja sam uskrsnuće i život" (Iv 11,25), "Ja sam put, istina i život" (Iv 14,6), "Ja sam pravi trs" (Iv 15,1).

Isus ne samo što donosi ili daje kruh, život, svjetlo ili uskrsnuće; On je svako od toga. U židovskim ušima su ove "Ja sam" izjave morale izazvati asocijacije na božansko, jer u LXX, grčkom prijevodu hebrejskog Starog zavjeta, ovim se naglašenim "Ja sam" često služi sam Bog (usp. Pnz 32,39; Iz 41,4; 43,10 i drugi). Isto razumijevanje jasno ističu drugi ulomci u kojima Gospodin rabi formulu "Ja sam" bez dodavanja modifikatora predikata, kao na primjer u Ivanu 8,24.28 i 13,19. Najočitiiji takav primjer nalazimo u Ivanu 8,58: "Zaista, zaista, kažem vam, prije nego je Abraham bio, Ja Jesam." Razbješnjeli, Njegovi protivnici "digoše kamenje da ga bace na njega" (r. 59), očitito smatrajući Isusovu izjavu bogohulnim iskazom o izjednačenosti s Bogom, o nepromjenljivosti, tvrdnjom da je Bog.

4. Jedna Osoba – istinski božanska, istinski ljudska

Nakon što smo zaključili da Novi zavjet uči kako je Isus iz Nazareta bio istovremeno božanske i ljudske naravi, još uvijek se nalazimo pred najvećim od svih kristoloških problema i predmetom od najveće važnosti. Kako mogu postojati dvije naravi, a samo jedna osoba? Premda možemo zaključiti da je teško naći odgovor na ovo pitanje, Sveto pismo nas poziva da razmatramo Božju tajnu, Krista (Kol 2,2.3); sam Isus nam kaže da je prava spoznaja Njega moguća samo putem otkrivenja (Mt 11.25-27; 16,17).

Prvo moramo utvrditi da je gledište, po kome Isus ima dvije naravi sjedinjene u jednoj osobi, ono što zahtijeva samo Pismo. Već smo zamijetili da Sveto pismo prikazuje Krista kao osobu s božanskom i ljudskom naravi. Stalno se podrazumijeva da su one sjedinjene u jednoj osobi, premda to formalno nije izrečeno u Novom zavjetu koji prikazuje Isusa kao jednu osobu, jednu nepodijeljenu ličnost, u kojoj su dvije naravi nerazdvojno sjedinjene. Tako Pavao govori o Kristu da je po svojoj ljudskoj naravi Davidov potomak (Rim 1,3), a "po Duhu Svetom... sin Božji" (r. 4) – dvije naravi u jednoj osobi. U Poslanici Hebrejima od samog početka nalazimo sistematski razvoj Kristove dvije naravi u jednoj osobi. Prvo poglavlje proglašava Kristovo božanstvo (rr. 2.3.6.8.10-12), dok drugo raspravlja o Njegovoj ljudskoj naravi (rr. 9.14.16.17). Pavao govori o istoj osobnoj zajednici u svom opisu Krista, koji ima lik (odnosno narav) Boga, ali koji se zbog svoje ljudske naravi ponizio, uzimajući narav (ponovno "lik") sluge, postavši sličan ljudima (Fil 2,6-8). Ivan na sličan način potvrđuje da je Riječ, koja bješe Bog, postala tijelom i da se Krist, imajući božansku i ljudsku narav, nastanio među ljudima (Iv 1,1-18).

Ovo je osvjedočenje među prvim vjernicima bilo tako snažno da apostoli bez i najmanjeg oklijevanja na istu osobu primjenjuju karakteristike ljudske i božanske naravi. Tako je Onaj koji svemir uzdržava svojom silnom riječi napredovao u mudrosti i rastu. Onaj koji je bio prije Abrahama, rodio se u štalici. Onaj koji umire je Onaj koji ispuni sve. U nekim su slučajevima obje naravi zadržane u napetosti u jednoj jedinoj, zgusnutoj frazi, kao kad čitamo da su "Gospodina slave razapeli" (1 Kor 2,8). Izjave ove vrsti nisu ni proturječne ni apsurdne kad ih promatramo u svjetlu ljudsko-božanske zajednice kako je prikazana u Pismima. One imaju smisla samo ako su ove obje naravi bile sjedinjene u jednoj osobi, u Bogočovjeku.

II. Njegova služba i smrt

Prvi kršćani se nisu protivili pripisivanju ljudske i božanske naravi Isusu iz Nazareta. No premda ih je zanimalo tko je Isus (Mt 16,13-17), oni su još veće zanimanje pokazali za Njegovu zadaću i djelo. Sve jasnije shvaćanje o tome tko je On bio, pomoglo im je da bolje razumiju što Mu je Njegova jedinstvena osoba omogućila da učini za njih.

A. Djelo koje je došao izvršiti

Pažljivo čitanje Novog zavjeta pokazuje da su pisci bili osvjedočeni u postojanje svrhe Isusova dolaska. On se nije jednostavno "pojaviо", niti je bio samo nadareni Galilejac s posebnim uvidom u Božje putove. Njega je "poslao" Otac; to je tvrdnja koja se samo u Evandjelju po Ivanu pojavljuje oko četrdeset puta. Sam je Gospodin često pokazivao da je svjestan kako ima od Boga povjerenu zadaću. Za opis ovog poslanja rabljene su dvije riječi: opća riječ *pempo* i određenija *apostello*, koju ukazuju na prisnu vezu između onoga koji šalje i poslanog. Kao Božji pomazani Sluga, Isus je smatrao da je postojala odluka koju je trebao ostvariti. Luka to prilično snažno ističe uporabom grčkog glagolskog oblika *dei* ("mora" ili "treba") oko osamnaest puta (Lk 2,49; 4,43; 9,22; 24,44 i drugi). Umjesto da sebe smatra samo jednim od mnogih božanskih vjesnika, Isus je za sebe znao da je Vjesnik-Sin (Mk 12,6.7). Budući da Ga je Otac izdvojio, poslao u svijet (Iv 10,36) i dao mu vlast (Iv 8,42; Mt 9,6), nije bilo u redu da vrši svoju volju (Iv 4,34; 5,30; 6,38). U Svetom pismu je posebno naglašeno više ciljeva Njegovog rada i misije.

1. Da potvrdi Božja obećanja

Riječ je tijelom postala da potvrdi obećanja koja je Bog dao ocima, počevši s protoevandjeljem u Postanku 3,15 i nastavljajući kroz cijeli Stari zavjet (Iz 7,14; 9,6; Mih 5,1). O dolasku Sina postojale su dvije linije proročanstava: On je trebao doći kao Spasitelj od grijeha, unaprijed prikazan u starozavjetnim žrtvama (Post 4,3.4; Lev 1,3-9; 17,11) i naviješten po prorocima (Iz 52.13-14: 53;3-6; Dn 9,26; Zah 13,1.7), i kao Kralj svog kraljevstva (Post 49,9.10; Ps 2; Jr 23,5.6).

2. Da uspostavi Božje kraljevstvo

Isusu je bilo jako stalo da osigura priznanje Božje suverenosti i uspostavu Njegovog kraljevstva na zemlji (Mt 4,27; Lk 19,11-27). U sinoptičkim Evandeljima središnja tema Isusova propovijedanja, Božje kraljevstvo, bila je najavljena kao nešto što će se pojaviti u budućnosti, ali je već bilo prisutno, očitovano u Njegovoj osobi i službi (Mt 12,28). Kraljevstvo je bilo tamo

gdje je On bio. Tajna da čovjek bude njegovim dijelom, sada ili u budućnosti, bila je u pripadanju Njemu (Mt 7,23; 25,41).

3. Da prenese spoznaju o Bogu

Budući da je spoznaja Boga bitna za vječni život, dio Kristove zadaće bio je prenijeti je ljudima (Iv 17,3). U Starom zavjetu Bog se otkrio kao Stvoritelj i Vladar (na primjer, Ps 33,6; Iz 40,12-17; 45,18; Jr 10,12), a nerijetko i kao Otac izabranog naroda (kao u Pnz 32,6; Iz 22,21; 63, 16; Mal 1,6). Isus je pomagao grešnicima da o Bogu misle s pouzdanjem i štovanjem, s ljubavlju kao i sa strahom, kao o Ocu koji zna što nam je potrebno prije nego što Ga zamolimo i koji svojoj djeci ne uskraćuje ni jednoga dobra. Ovo otkrivenje mogao je učiniti samo Sin (Mt 11,27; Lk 10,22), više svojim djelima nego naučavanjem, jer je bilo u Njemu (Iv 14,7-10), utjelovljeno otkrivenje koje računa na ljubav srca i poziva na pokoravanje volje.

4. Da bude Božji sluga

Ideja sluge ima važnu ulogu u novozavjetnom razumijevanju Isusovog djela i zadaće. On sam je tvrdio da "nije došao da mu služe, nego da on služi" (Mt 20,28). Ideja Božjeg sluge potječe izravno iz četiri Izaijeve pjesme poznate Pjesme o Sluzi Jahvinu (Iz 42,1-4; 49,1-6; 50,4-9; 52,13-53,12). Premda se raspravljalo o tome je li sluga u ovim pjesmama pojedinac ili se odnosi na cijeli Izrael, zadaća sluge u ovim ulomcima je mnogo razumljivija ako se na umu ima pojedinac. On je pomazan (Iz 42,1), pozvan da na zemlji uspostavi pravo (rr. 1.3.4), da proširi službu na neznabošce (rr.1.4; Iz 50,4) kao i na Izraela (Iz 49,5.6a), da bude Božje oruđe u spasenju po cijelome svijetu (rr. 1-6), ali da svoju zadaću ostvari dragovoljnim pokoravanjem sve do zamjениčke smrti (Iz 53,4-6.8.10-12).

U rječitom ispunjenju ovog proročanstva Isus je izravno citirao Izaiju 53,12., potvrdivši kako je svjestan da se u Njemu ispunila starozavjetna slika sluge (Lk 22,37). Tako i Matej u opisu Isusove službe liječenja citira Izaiju 53,4 kao ispunjenje u Isusu (Mt 8,17). To čini i Luka kad izvještava o Filipovom susretu s etiopskim dvoranimom, posebno kad na Isusa primjenjuje izravan citat iz Izaije 53,7.8 (Dj 8,32.33). U Petrovoj Prvoj poslanici, nekoliko izravnih aluzija na Slugu patnika pokazuje da je apostol morao imati na umu Izaijin ulomak (1 Pt 2,22 = Iz 53,9; 1 Pt 2,24a = Iz 53,12; 1 Pt 2,24b = Iz 53,5; 1 Pt 2,25 = Iz 53,6). Kao dio svoje zadaće Riječ, koja je po naravi bila sam Bog (Fil 2,6), uzela je na sebe narav sluge (r. 7) da bi se božanski život mogao prikazati ljudima u liku sluge (rr. 5-7). On je postao poslušan do smrti da bi otkrio istinsku ljudsku narav i Ocu prinio savršenu poslušnost koju Njemu duguje čovječanstvo.

5. Da ostavi primjer

Isus je svoju zadaću smatrao zadaćom poslušnosti Očevoj volji. Slikovitim jezikom ustvrdio je da se Njegova hrana sastoji u tome da čini Božju volju (Iv 4,34), i jasno potvrdio da nije sišao s neba da vrši svoju volju "nego volju onoga koji me posla" (Iv 6,39; usp. 5,30). Suprotno prvom Adamu, Drugi je Adam ostao u ljubavi svoga Oca (Iv 15,10; usp. 14,31), voljan da čini što je Njemu ugodno (Iv 8,29) i dovrši djelo Onoga koji Ga je poslao (Iv 4,34). To je zahtijevalo stalan sukob sa zlom, pa se naučio "poslušnosti od onoga što je pretrpio" i patnjama (Heb 2,10; usp. Mt 26,39-45; Lk 22,42-46) postigao "savršenstvo" (Heb 5,8.9).

Ova istina podržava neumorni poziv na oponašanje naravi Kristova života i službe. Kršćani su pozvani da "budu jednaki slici njegova Sina" (Rim 8,39), poticani da se zaodjenu "Gospodinom Isusom Kristom i, u brizi za tijelo, ne pogodujte požudama" (Rim 13,14 – DF; usp. Kol 3,10), da slijede Kristov primjer (1 Sol 1,6), da ostanu u Kristu i žive kako je On živio (1 Iv 2,6) te da žive "u ljubavi" po uzoru na primjer koji im je Krist dao (Ef 5,2; usp. 1 Pt 3,8.9). U klasičnom slučaju po ovo pitanju, kad se obraća robovima i poziva ih da, čak i ako nepravедno trpe, budu pokorni svojim gospodarima, Petar objašnjava: "Ta na to ste i pozvani, jer je Krist trpio za vas i ostavio vam primjer da idete njegovim stopama." (1 Pt 2,21)

6. Da ozdravlja slabe i bolesne

Isus je došao da ozdravlja. Daleko od toga da pokaže prezir prema slabima i bolesnima, On je pokazao da su Njegova zadaća i djelo tijesno povezani s krhkim i slabim tijelom i duhom. On je mnoge izliječio (Mt 4,23). I gdje god bi ušao u sela, u gradove, u zaseoke, postavljali bi bolesnike na trgove." (Mk 6,56; usp. Lk 4,40) "Veliko se mnoštvo naroda slijegalo da ga [Isusa] čuje i da se liječi od svojih bolesti." (Lk 5,15), "a sila ga je Gospodnja nukala da liječi" (r. 17, DF). Nema sumnje da je ovo bio dio Njegove zadaće. Dvanaestorici koje je poslao Isus je naložio: "Liječite bolesnike, uskrisujte mrtvace, čistite gubavce, izgonite zle duhove!" (Mt 10,5-8; usp. Lk 10,8.9)

Isus je bolest smatrao posljedicom pada u grijeh. Pošto je Njegova zadaća bila da uništi đavolska djela, On je činio sve da ozdravi bolesne i oboljele. No Njegova čudesna ozdravljenja bila su više od spektakularnih čuda. Govoreći o Njegovom radu ozdravljanja u Kafarnaumu, Matej jasno kaže da je Isusova služba liječenja bila ispunjenje Izaijinog proročanstva o zadaći i radu božanski imenovanog Sluge: "On slabosti naše uze i ponese naše bolesti." (Mt 8,17; Iz 53,4) Premda Matej ne spominje element pomirenja, on u Isusovoj službi ozdravljanja vidi jasnu

vezu između djelovanja Sluge i ljudskih bolesti. Njegove aktivnosti liječenja bile su dio Božjeg plana i Kristovo djelo. One su pokazivale da je Onaj koji je trebao doći u naznačeno vrijeme, sada među njima. One su postavile natprirodnu osnovu za jedinstveno božansko samootkrivenje koje ih je pratilo.

7. Da grijeh učini izuzetno grešnim

U Kristovu zadaću milosrđa bilo je uključeno i otkrivanje stvarnog moralnog stanja čovječanstva. U Njegovom radu bilo je neophodno da u ljudskim bićima izazove svijest o krivnji, pokajanju, vjeri, nadi i ljubavi. Njegovo ponašanje i poučavanje učinili su grijeh neizmjerljivo grešnim. Njegova prisutnost i služba ustvari su izazivali osjećaj grijeha (Lk 5,8; 7,36-50). On je bio pravo utjelovljenje Radosne vijesti. Dok je osuđivalo grijeh, pozivalo je grešnika da primi oprost i uspostavi zajednicu s Pobjednikom koji je od samog početka nadvladao svijet (Mt 4,1-11; Iv 16,33). Pokvareni grešnici su Ga odbacili i ubili; time su samo pokazali dubinu čovjekove krivnje i veličinu potrebe.

8. Da bude vjeran veliki svećenik

Krist je došao da se osposobi za djelo vjernog velikog svećenika. Postao je tijelom da iskusi sve što čovjek doživljuje, osim grijeha, da bi mogao postati veliki svećenik (Heb 2,17.18). Krist je svojim djelom usvojio trostruku službu velikog svećenika iz starozavjetnih vremena: da prinese godišnju žrtvu pomirenja za Svetište i cijelu zajednicu, da posreduje za vjerne i da blagoslovi narod (Lev 4,16-21; 16,1-28).

9. Da svojom smrću spasi grešnike

U Kristovu zadaću bila je uključena i Njegova smrt. On je došao zato "da uništi đavolska djela" (1 Iv 3,8), "uzme grijehe" (r. 5) i tako oslobodi sve koji su cijelog života živjeli kao robovi đavla (Heb 2,14.15). Kako je to Pavao izrazio u pismu Timoteju: "Sigurna je riječ i zaslužuje punu vjeru: Krist Isus dođe na svijet da spasi grešnike." (1 Tim 1,15). Međutim, to se nije moglo postići samo "smrću", kako to kazuje tvrdnja u Hebrejima (Heb 2,14). On je mogao doći da sudi svijetu, ali je radosna vijest što je posebno došao spasiti grešnike. Nužnost utjelovljenja i cilj Kristove zadaće jest Božji odgovor na grijeh. Davanje sebe u smrt kao žrtvu za grijeh bio je glavni dio Njegova djela.

B. Djelo prorečeno u Starom zavjetu

1. Činjenica prisutna u Kristovom umu

Kristova smrt nije bila primisao ili slučaj već ostvarenje određene namjere u vezi s utjelovljenjem. Evanđelja bilježe izreke koje potvrđuju da je ova činjenica bila prisutna u Kristovom umu već na samom početku Njegove službe. Tragični ton koji čujemo gotovo na samom početku četvrtog Evanđelja (Iv 3,14.15) nalazi potvrdu u sinoptičkim izvještajima (Mt 9,15; Mk 2,19.20; Lk 5,34.35). Čim su Ga učenici priznali kao Krista iz proroštva (Mk 8,29), Isus je njihovu pažnju usmjerio na ono što je smatrao pravim obilježjem svoje zadaće, naime "da Sin Čovječji mora mnogo trpjeti, da će ga starješine, glavari svećenički i književnici odbaciti, da će biti ubijen i da će uskrsnuti poslije tri dana" (Mk 8,31; usp. Mt 16,21).

Tu je bila jasno prikazana spasiteljska svrha te smrti. Najistaknutija između njegovih izreka je izjava da "nije došao da mu služe, nego da on služi i da dadne svoj život kao otkup mjesto svih" (Mt 20,28; Mk 10,45). Dok su prva dva Evanđelja gotovo paralelna u svojim izvještajima o uspostavi Posljednje večere (Mt 26,26-29; Mk 14,22-25), na Markovo: "Ovo je krv moja, krv Saveza, koja se proljeva za sve" (Mk 14,24), Matej dodaje riječi "za oprostjenje grijeha" (Mt 26,28). U Matejevom dodatku Isus daje teološko tumačenje smrti koja Ga čeka.

Za Isusa su Njegovu smrt i događaje vezane uz nju prorekli starozavjetni proroci, i oni su bili dio božanskog plana (Mt 26,54.56; Lk 22,37 = Iz 53,12; Luka 24,44; Iv 17,12 = Ps 41,10), kojeg je On predosjećao i prihvatio. On je svojevrijedno dao svoj život; nitko Mu ga nije oduzimao. Do kraja imao je vlast dati ga i vlast ponovno ga uzeti (Iv 10,17.18; usp. Mt 26,53).

2. Osvjedočenje koje su dijelili novozavjetni pisci

Zajedno s Isusom novozavjetni pisci smatrali su da je Stari zavjet preokrenuo evandeosku priču, bar u tipovima i simbolima. U njihovim očima Izaijina slika Sluge Gospodnjeg bila je proročanstvo o Kristu (Mt 18-21; Dj 8,32-35; 1 Pt 2,21-25). Ovo je gledište posebno vidljivo kad se radi o Kristovom stradanju. Petar je ustvrdio: "Bog je tako ispunio što bijaše unaprijed navijestio preko svih proroka, da će njegov Mesija trpjeti." (Dj 3,18) Pavao je podsjetio vjernike u Korintu "da je Krist, suglasno Pismima, umro za naše grijeha" (1 Kor 15,3); nužnost te smrti našao je u starozavjetnim Pismima (Dj 17,2.3). Također je priznao, ovaj put pred kraljem Agripom, da nije navijestao "ništa drugo osim što su kazali proroci i Mojsije da će se dogoditi: da će Mesija morati trpjeti" (Dj 26,22.23). "On koji osobno", piše Petar, "u svom tijelu naše grijeha uznese na križ, da mi, umrijevši svojim grijesima, živimo pravednosti; on čijim ste modricama izliječeni." (1 Pt 2,24) Posljednje su riječi izravni citat Izaijina opisa zamjениčkog trpljenja Sluge koji će doći (Iz 53,5) i dio šireg, već spomenutog ulomka Izaije 52,13-53,12., u

kojem Sluga patnik, nakon što je opravdan, zapravo spasava svoje progonitelje i posreduje za prestupnike.

Apostoli nisu oklijevali da ukažu na određena proročanstva kao što je proroštvo o izdaji Krista (P2 41,10-12; Dj 1,16), ono o Njegovom raspeću i događajima koji su bili s njim povezani (Ps 22,2.8.9.19; Mt 27,39-41; Mk 15,34; Iv 19,23.24) te ono o Njegovu uskrsnuću (Ps 16,8-10; Dj 2,22-28). Matej je svoje čitatelje podsjetio kako je Zaharija prerekao da će Krist biti prodan za trideset srebrnika (Zah 11,12.13), a ovo se proročanstvo ispunilo u Judinoj izdaji Isusa (Mt 26,15). Isti starozavjetni prorok prerekao je da će udariti pastira da bi se stado razbježalo (Zah 13,7; Mt 26,31).

Njihovo je gledište jasno izraženo u 1. Petrovoj 1,10-12: "Ovo su spasenje istraživali i ispitivali proroci koji su prerekli vama određenu milost. Dok su ispitivali na koje i na kakvo je vrijeme upućivao Kristov Duh – koji bijaše u njima – kad je unaprijed navješćivao Kristu određene patnje i proslavljenje što će doći poslije njih, bijaše im objavljeno da nisu za same sebe, nego za vas iznijeli ono što su vama sada, uz pomoć Duha Svetoga što je poslan s Neba, objavili propovjednici Radosne vijesti."

Godinama ranije, onima koji su se čudili ozdravljenju čovjeka hroma od rođenja, isti je apostol objasnio da su "i ostali proroci, koju su vama govorili od Samuela i njegovih nasljednika, također navješćivali ovo vrijeme" (Dj 3,24).

3. Prevažna smrt

Prema onome što smo vidjeli u vezi s Kristovom misijom i djelom, ne treba iznenaditi da su, nasuprot onoj kod običnih ljudskih bića, Kristova smrt kao i Njegov život od najveće važnosti. Ona je vrhunac sva četiri Evandjelja. Ivan, na primjer, posvećuje dvanaest od svojih poglavlja Kristovoj javnoj službi, a devet događajima koji opisuju Njegovo stradanje – Kristovo stradanje između noći na Posljednjoj večeri i Njegove smrti i uskrsnuća. Matej posvećuje četvrtinu svog Evandjelja posljednjem tjednu Kristove službe, Marko oko jedne trećine, a Luka više od jedne petine. Križ zauzima središnje mjesto u Evandeljima; on je predviđen da bude vrhunac njihovog izvještaja.

Smrt razapinjanjem bila je krvava i okrutna, užasno zastrašujuća, posebno za Židove u prvom stoljeću. Ona ih je podsjećala da je obješeni za stablo bio Božje prokletstvo (Pnz 21,22.23). No upravo je ovaj omrznuti križ bio središte Isusove zadaće i Božjeg plana. Ivan u njemu vidi događaj spasavanja svijeta (usp Iv 3,13.14; 12,32); zato što je na kraju života

posvećenog Ocu otišao u smrt nedužno, dragovoljno i sukladno volji svog Oca. Isusova smrt ima beskonačna svojstva pomirenja.

C. Pomirenje – elementi vezani uz pomirenje

U samom srcu kršćanske religije je križ i na tom je križu Sin Božji osigurao spasenje grešnika. Pomirenje znači da je Isus Krist svojom smrću riješio problem koji je grijeh stvorio. Sve je trebalo učiniti, On je učinio. Prije nego što razmotrimo novozavjetno učenje o Kristovom pomirujućem životu i smrti, definirajmo našu terminologiju i ukratko razmotrimo neke ključne elemente što ih nalazimo u Novom zavjetu, a zaslužuju posebnu pozornost.

1. Što znači riječ "pomirenje"

Naša riječ "pomirenje" etimološki ne odgovara nijednoj hebrejskoj ili grčkoj riječi koju njome prevodimo. One su izvedene iz fraze koja etimološki stoji za skladan odnos, odnosno, za skladnu zajednicu s nekom osobom. Zbog toga uzimamo riječ "pomirenje". No postupno je ovaj izraz u teološkom govoru dobio ograničenije značenje pa više ne ukazuju na svoj prvotni smisao, već na proces kojim se uklanjaju prepreke za izmirenje. Stoga pomirenje podrazumijeva poduzimanje određenog postupka da bi se uklonile loše posljedice otuđenosti i uspostavio skladan odnos.

2. Izvorno skladan odnos

Ključ za osnovu biblijske doktrine o pomirenju jest tvrdnja da su Bog i ljudi idealno jedno u životu i interesima. Od Postanka do Otkrivenja svuda se polazi od tvrdnje da Bog i ljudi trebaju imati skladnu zajednicu. Takva je slika Adama i Eve u Edenu (Post 1–3). U Starom kao i u Novom zavjetu ova tvrdnja stoji nasuprot činjenici da je u ovom zajedništvu nastupio radikalni prekid (Post 3,22-24; Iz 59,1.2; Rim 5,12; Ef 2,1). Čovjekov život u svom neobnovljenom stanju otuđen je od Boga. Ljudi "prebivaju u tami" (Lk 1,79; usp. Iv 12,46), "otuđeni od Božjeg života" (Ef 4,18), "otuđeni i... postali neprijatelji svojim mišljenjem i zlim djelima" (Kol 1,21) i "bez Boga u ovom svijetu" (Ef 2,12). Oni njeguju "neprijateljstvo prema Bogu" (Rim 8,7) i neprijatelji su Bogu (Rim 5,10). To se ne odnosi samo na neznabošce (Rim 1,23.25.26), nego i na Židove koji se ponose posjedovanjem Zakona (Rim 3,9.23). "Nema čovjeka koji ne griješi" odjekuje iz Starog zavjeta (1 Kr 8,46); "nema nijednog što čini dobro, ni jednoga jedinog" (Ps 14,3 – RU).

3. Uzrok otuđenosti

I uzrok ove otuđenosti od Boga je jasno ocrtan. Uzrok je naš grijeh, naša uporna neposlušnost Božjoj volji. U osnovi grijeha je ideja zakona i zakonodavca, jer "grijeh je bezakonje" (1 Iv 3,4 – DF). Zakonodavac je Bog. Grešnost grijeha je u činjenici da je grijeh kao prijestup Zakona u prvom redu pobuna protiv neke osobe, protiv Boga, čak i onda kad zlo učinimo drugima ili sebi (usp. Post 39,9; Ps 51,5). Daleko od toga da bude nešto bezlično i strano Bogu, Zakon je prijepis Njegova karaktera i volje. Poslušati ili ne poslušati ozbiljna je stvar, ne zato što se odnosimo prema nekom bezličnom dokumentu, nego zato što Zakon treba razumijeti kao način odnošaja prema Bogu kao osobi. Ne smijemo izgubiti iz vida činjenicu da kršenje Zakona povlači ozbiljne posljedice: čovjek se izlaže kazni, posebno smrti koja je posljedica grijeha. Po svojoj naravi, tvrdi Pismo, Bog nije ni spokojan ni popustljivo ravnodušan prema prijestupu. "Bog se ne da izrugivati", objašnjava Pavao. "Što tko sije, to će i žeti!" (Gal 6,7 – DF). Zakon vraćanja za nepokajanog grešnika nalazi izraza u svečanoj opomeni: "Jer plaća je grijeha smrt." (Rim 6,23 – DF) Zapravo, objašnjava apostol, grešnik je već mrtav "zbog svojih prekršaja i grijeha" (Ef 2,1).

To ne znači da se Bog hladno drži po strani i prezire grešnike ili da se od njih uvrijeđeno odvraća. Isto Sveto pismo, koje beskompromisno objavljuje Božje nesmanjeno neprijateljstvo prema grijehu (Iz 59,1.2; Hab 1,13; usp. Iv 1,29) i strašne posljedice koje slijede, prikazuje Boga punog ljubavi, milosrdnog i sporog na srdžbu (Izl 34,6; Pnz 7,6-8; 1 Iv 4,8.16). On se uvijek iznova približava, nastojeći da izbavi grešnike od zla koje ih upropaštava i odvaja od Boga (Post 3,9; Jr 3,11-14; Hoš 6,1; Lk 13,34). U vrhunskoj gesti ljubavi i milosrđa On je došao u svom Sinu Isusu, koji je sišao "da traži i spasi što je izgubljeno" (Lk 19,10) i umro od ruku grešnih ljudi, za nas, za one koji su još uvijek bili grešnici. "Dok smo još bili grešnici, [Krist je] umro za nas." (Rim 5,8; vidi Zakon; Grijeh, IV. A. B).

4. Pomirenje i Kristova smrt

Kristovo djelo pomirenja tijesno je povezano s Njegovom smrću na križu. Iako ne zanemaruju važnost Kristova života, u ovome se novozavjetni pisci jednoglasno slažu. Mi smo se s Bogom pomirili "smrću njegova Sina" (Rim 5,10). "On sm u svom tijelu naše grijehe uznese na drvo." (2 Pt 2,24 – RU) "On je žrtva pomirnice za naše grijehe." (1 Iv 2,2) Grešnici su potpuno bespomoćni da išta učine za svoje spasenje ili da se oslobode svog grešnog stanja. Njihovo je stanje vrlo ozbiljno. Oni ne mogu sebe očistiti od grijeha (Izr 20,9) i nema tih djela Zakona koja bi ih osposobila da stanu opravdani pred Bogu (Rim 3,20; Gal 2,16). Zato je nužno

pomirenje, netko drugi trebao je za njih učiniti ono što je bilo potrebno. Krist je sušto samodavanje, čak i u smrti. On je sredstvo pomoću kojeg se možemo vratiti Bogu. Preko Njega imamo pristup k Ocu (Ef 2,18), pristup osiguran po vjeri (Ef 3,12), vjeri u Njega kojega je "Bog izložio da svojom krvi bude Pomirilište po vjeri" (Rim 3,25).

Ne može se osporiti da Novi zavjet proglašava sredstva pomirenja kao Božji dar grešnicima, koji dolazi iz Božjeg srca punog ljubavi. U najpoznatijoj biblijskoj izjavi čitamo: "Da, Bog je tako ljubio svijet da je dao svoga jedinorođenog Sina da ne pogine ni jedan koji u nj vjeruje, već da ima život vječni." (Iv 3,16) Ovo je u potpunom skladu s riječima apostola Pavla, za koga križ nije samo mjera Kristove ljubavi, već ljubavi samoga Boga: "Bog bijaše onaj koji je u Kristu pomirio svijet sa sobom." (2 Kor 5,19) "Ali Bog pokaza svoju ljubav prema nama time što je Krist, dok smo još bili grešnici, umro za nas." (Rim 5,8) "On... nije poštedio vlastitog Sina, već ga predao za sve nas." (Rim 8,32) Za Pavla je križ bio konačni dokaz Božje ljubavi prema grešnicima. Međutim, apostol ne razlikuje između Božje i Kristove ljubavi. Na križu su obje vidljive. "Živim", objašnjava apostol, "ali ne više ja, nego Krist živi u meni: život koji sad provodim u tijelu, provodim u vjeri u Sina Božjega, koji mi je iskazao ljubav i samoga sebe za mene predao." (Gal 2,20) "Ljubav Kristova potpuno nama ovladava pri ovoj pomisli: Jedan je umro mjesto sviju, dakle, oni su svi umrli." (2 Kor 5,14)

5. Božansko djelo

Ove izjave jasno pokazuju da su u djelu spasavanja Otac i Sin potpuno jedinstveni. Ovo je važno jer potvrđuje da naše spasenje dolazi popraćeno cijelim veličanstvom Boga Oca. Ono je božansko djelo u punom smislu te riječi. Ideja da križ pokazuje Kristovu ljubav prema nama dok On iznuda pomirenje od strogog i nenaklonjenog Oca, savršeno pravednog ali nepopustljivog u zahtijevanju kazne, karikatura je novozavjetnog razmišljanja. Do neke mjere moguće je potrebu za pomirenjem vidjeti u Božjoj srdžbi prema grijehu (Rim 1,18; 2,5; usp. 1 Sol 1,10), ali do pomirenja dolazi zato što nas Bog Otac ljubi i u svome nam Sinu osigurava spasenje. Nije Otac sam zamislio i inicirao plan spasenja; On ga je zapravo u Kristu vodio prema dovršenju.

D. Kristovo djelo pomirenja – novozavjetno učenje

Osim ovih osnovnih elemenata, Novi zavjet rabi nekoliko izraza, metafora i simbola u pokušaju da objasni kako je Krist u stanju poništiti posljedice grijeha i grešnika pomiriti s Bogom. Tijekom dvije tisuće godina kršćanske povijesti nastale su razne teorije s pokušajima da objasne kako je to moguće. Nijedna nije uspjela da bude sveopće prihvaćena. Jasno je da postoji

suštinska tajanstvenost oko pomirenja: ljudi ne mogu potpuno shvatiti kako ono djeluje. No Sveto pismo objašnjava neke točke, i bilo koje zadovoljavajuće razumijevanje pomirenja mora računati s njima.

1. Žrtvena smrt

Ne iznenađuje što je Kristova pomirnička smrt često izražena pojmovima uzetim iz starozavjetnog žrtvenog sustava. U Starom zavjetu se obično kaže da se pomirenje postiže žrtvom (Izl 29,36; Lev 4,20; Bro 15,25). Stoga je, po svemu sudeći, svakodnevna žrtva ili trajna žrtva paljenica svojim pobjedonosnim karakterom najsavršenije obuhvaćala ideju žrtve. Ova žrtva nije bilo povezana ni sa kakvim određenim prijestupom, već je bila prikladno sredstvo za pristup grešnog naroda svetome Bogu. Žrtva okajnica ili naknadnica za grijeh bila je potrebna da se okaje za grijeh koji je u suštini bio prijestup Božjeg Zakona, dakle uvreda samoga Boga (vidi Svetište, I. C. 3). Ovaj prijestup je trebalo riješiti. No o krvi pomirenja piše: "Tu krv ja sam vama dao da na žrtveniku njome obavljate obred pomirenja za svoje živote." (Lev 17,11) Žrtve nisu bile zgodno grešnikovo sredstvo naknade za osobno otkupljenje; sam Bog ih je odredio i one su funkcionirale u okviru Saveza i zavjetne milosti. A nije ni nekakva vrijednost u prinesenoj žrtvi osiguravala pomirenje. Pomirenje je bilo osigurano zato što je žrtva bila od Boga određeni način za njegovo ostvarenje. Žrtve su morale biti bez mane (Lev 1,3; Pnz 15,21), što je označavalo potrebu za savršenstvom. Ne pokušavajući pomirenje ograničiti na jedan jedini čin, mi ne možemo sumnjati u važnost smrti žrtve (Lev 1,5; 3,2; 4,4). Ovo je opet vidljivo u općem karakteru samog žrtvenog obreda. Dnevna žrtva se prinosila u okviru starozavjetne ideje da je smrt kazna za grijeh (Post 2,16.17; Ez 18,4.20), ali je Bog Starog zavjeta svom skrušenom narodu milostivo rekao da će smrt žrtvene životinje biti zamjena za smrt grešnika. Ova je veza toliko jasna da je u Novom zavjetu Poslanica Hebrejima može sažeti u izjavi da "bez prolijevanja krvi nema oprostjenja" (Heb 9,22).

Istodobno Novi zavjet tvrdi da žrtve u staro doba, kao takve, nisu bile temelj opraštanja grijeha. Zapravo poslanica Hebrejima posebno ističe njihovu nedostatnost, osim kao tipova. Ne samo što nisu mogle očistiti savjest štovatelja od krivnje, nego su one bile zemaljske odredbe postavljene do vremena pravog uređenja (Heb 9,6-10), što jasno ukazuje na Kristovo utjelovljenje. Činjenica što su prinošene samo životinje (Heb 10,4) i da se žrtve neprestano trebalo ponavljati (rr. 1.2) jasno pokazuje njihovu nesposobnost da okaju. Poslanica Hebrejima nalazi u Isusu ispunjenje i produžetak starozavjetnog žrtvenog sustava. Zato čitamo da su

obredne službe u zemaljskom Svetištu bile "slikovit dokaz za sadašnje vrijeme" (Heb 9,9 – *parabole*), do Kristova dolaska (r. 10), "za vjeru koja se imala objaviti" (Gal 3,23; usp. Heb 13,11.12).

Kristova je smrt, prema objašnjenju novozavjetnih pisaca, žrtva za grijeh. Ivan Krstitelj vidio je Isusa na početku Njegove službe u ulozi žrtve: "Evo Jaganjca Božjeg koji uzima grijeh svijeta!" (Iv 1,29) Pavao je još određenije smatrao Kristovu smrt žrtvom: "Jer je žrtvovano naše pashalno janje – Krist." (1 Kor 5,7) On nije umro zato što se nije mogao oduprijeti neprijateljima koji su se dogovorili da Ga unište. On "bi predan zbog naših grijeha" (Rim 4,25); došao je umrijeti za naše grijeha kad je "predao samoga sebe za nas kao prinos i žrtvu – Bogu na ugodan miris" (Ef 5,2). Njegova se krv prolila "za sve za oprostjenje grijeha" (Mt 26,28). Uspoređujući Kristovo djelo sa starozavjetnim službama, poslanica Hebrejima Ga opisuje kao velikog svećenika koji je ušao u nebesko Svetište da prinese žrtvu, "ne krvlju jaraca i junaca, nego vlastitom krvi, i pribavio nam vječni otkup" (Heb 9,12).

Često spominjanje Kristove krvi također ukazuje na žrtvenu smrt. Pavao, koji o Kristovoj krvi govori gotovo isto tako često kao o Njegovoj smrti, piše da smo "opravdani njegovom krvi" (Rim 5,9), da nam je ona "Pomirilište" (Rim 3,25), da po Njemu "imamo otkupljenje njegovom krvlju" (Ef 1,7), da smo Bogu postali "blizu krvlju Kristovom" (Ef 2,13), da je Krist pomirio sve sa sobom "uspostavljajući mir krvlju njegova križa" (Kol 1,20).

Ove izjave, jednako kao Isusovo vlastito spominjanje svoje krvi kao "krv Saveza, koja se proljeva za sve" (Mk 14,24) ili Petrovo o skupocjenoj "krvi Krista kao nevina i bez mane Janeeta" (1 Pt 1,19), podsjećaju da krv označava nasilno oduzimanje života, u ovom slučaju prinesenog u žrtvi. Neki su ovo gledište osporili na osnovi da je u nekim starozavjetnim ulomcima (posebice u Post 9,4-6; Pnz 12,23) proljevanje krvi *samo simbol* života kojeg je Isus dao i da ne podrazumijeva kako Njegov život mora biti predan kao žrtva. Dokazi, međutim, po svemu sudeći ne potkrepljuju takvo tumačenje. Nema nikakve sumnje da je ovim biblijskim izjavama utvrđeno da je krv poistovjećena sa životom. No kakve bi veze onda to značenje imalo sa žrtvom? U Levitskom zakoniku 17,11., inače najčešće citiranoj tvrdnji, Bog kaže da "tu krv ja sam vama dao da na žrtveniku njome obavljate obred pomirenja za svoje živote". Staviti krv na žrtvenik zahtijevalo je smrt, što je podrazumjevalo lišavanje života. Osim toga, poslanica Hebrejima u svom komentaru starozavjetnih žrtvenih obreda, povezuje "krv Krista" s rečenicom "pošto je nastupila smrt za otkupljenje prekršaja" (Heb 9,14.15); time naglašava da krv u

žrtvenom smislu znači više od života, premda je i on uključen. Ideja krvi doima se značajnijom od same smrti. Ona privlači pozornost na život kao i na smrt.

2. Pobjednička smrt

Isus Krist "umrije za nas" (1 Sol 5,10). On nije umro samo od ruku svojih neprijatelja ili zbog svoga grijeha ili krivnje; On je umro posebno za nas. "Dok smo još bili grešnici, [Krist je] umro za nas." (Rim 5,8) On je dao "samoga sebe za nas" (Ef 5,2) i postao "mjesto nas proklet" (Gal 3,13). Krist je bio naš predstavnik, kako je to jezgrovito izrekao Pavao u 2. Korinćanima 5,14: "Jedan je umro mjesto sviju, dakle, oni su svi umrli." (2 Kor 5,14) Smrt predstavnika računa se kao smrt onih koje predstavlja. No "predstavnik" je izraz koji može značiti mnogo i malo. Nužno ga je preciznije odrediti. Ako je dakle Krist, bezgrešan kakav je bio, došao da podijeli strahoviti teret i kaznu za grijeh, teško je izbjeći zaključku da nije samo umro "za mene" ("zbog mene", "u moju korist"), nego i "namjesto mene", posebno zato što zahvaljujući Njegovom životu i smrti ja više ne moram umrijeti.

Naravno, nije tajna da neki olako odbacuju stariji jezik zamjene, smatrajući ga suviše opterećenim obmanjujućim, pa čak i lažnim konotacijama. No niz novozavjetnih izjava ukazuje na to da je Krist svojom smrću stvarno zauzeo naše mjesto. U dva sinoptička Evanđelja možemo naći dobro poznato Isusovu izreku o otkupu: "[Sin Čovječji] nije došao da mu služe, nego da on služi i da dadne svoj život kao otkup [*lytron*] mjesto svih [*anti pollon*]." (Mt 20,28; vidi i Mk 10,45). "Otkup" je ono što se plaćalo za oslobođenje od ropstva, svota dana u zamjenu, obično za neku osobu. Izraz jasno podrazumijeva zamjenu. To znači i *anti* (prevedena "kao"), veznik koji u biti znači "umjesto". Svojom smrću Isus je uzeo naše mjesto, poistovjećujući se s grešnicima. Pa ipak je Njegova duša ustuknula pred ovom mogućnošću (Mt 26,36-39.42-44; Lk 22,41-44). Ovo daje posebno značenje Njegovom kriku napuštenosti: "Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio!" (Mk 15,34) Zašto je Isus bio u strahu dok je razmišljao o svojoj smrti? Je li se bojao mučenja koje Ga je čekalo? Mnogi su se manji od Njega smireno suočili sa smrću. Ono od čega je ustuknuo nije bila smrt kao takva, već smrt koja je bila smrt grešnika, smrt u kojoj će On, Bezgrešni, iskusiti užas odvajanja od Oca koji Ga je napustio. Čini se da Pavao govori o ovome kad je pisao da "njega koji je bio bez ikakva grijeha Bog učini mjesto nas [*hyper*] grijehom, da mi u njemu postanemo pravednošću Božjom" (2 Kor 5,21). Krist je postao nešto što još nije bio. To mora značiti da je na neki nedokučiv način zauzeo mjesto onih koji bi inače sami pretrpjeli

smrt. Apostol nije želio reći da je Isus bio grešnik, nego da se tome što je moguće više približio, prenoseći misao da je Bog na Njega gledao isto onako kako je gledao na grešnike.

"Otkup" (*lytron*) je dio skupine riječi koju nalazimo u više novozavjetnih ulomaka, a obično su prevedene s "otkupiti" ili "otkupljenje", kao u Rimljanima 3,24; Efežanima 1,7; Titu 2,14; Hebrejima 9,12; 1. Petrova 1,18.19. Pravo značenje ovih iskaza je "otkupljenje", a ne "izbavljenje". "Otkupiteljska" i zamjenička smrt opis je što su ga izabrali novozavjetni pisci da prvim vjernicima objasne što se dogodilo na križu. Pavao uvijek iznova iznosi istu misao, premda u većini slučajeva rabi prijedlog *hyper*, a ne *anti*. *Hyper* se obično koristi u smislu zamjene sa "za" ili "zbog", premda ponekad graniči s *anti*, "umjesto", kao na primjer u 2. Korinćanima 5,15 i 1. Timoteju 2,6. Tako je Krist umro za nas i umjesto nas. Ustvare kod Pavla "otkup" dobija svoje istinsko i pravo značenje kad primjećuje da Isus "dade samog sebe kao otkup [*antilytron*] mjesto sviju [*hyper*]" (1 Tim 2,6), što podsjeća na ulomak o otkupu kod Mateja i Marka. I tamo su *anti* i *hyper* uzeti jedno do drugog. Također je vrijedno zamijetiti činjenicu da je u ovoj izjavi riječ *lytron* dopunjena s *anti*. Snaga ove kombinirane riječi u značenju "zamjena-otkup" potvrđuje da ovaj ulomak ukazuje na tumačenje Kristove smrti uočene kao čin koji je Isus izvršio umjesto drugih.

Ideja zamjene vidljiva je i u 1. Petrovoj 2,24: "On koji osobno u svom tijelu naše grijeh uznesu na križ." Slično u Hebrejima 9,28 o Kristu govori kao Onome koji "je prinesen samo jedanput da uzme grijeh sviju". Ovo ne bismo smjeli razumjeti kao da se Isus samo pomirio s razočaranjima i teškoćama koje su proistjecale iz života među grešnim ljudima. Značenje izraza "uzeti grijeh" pojašnjeno je u nekoliko starozavjetnih ulomaka čiji kontekst pokazuje da nošenje grijeha znači ponijeti njihovu kaznu. Tako je zapisano da Bog kaže: "Onaj koji zgriješi, taj će i umrijeti. Sin neće snositi [hebr. "nositi"] grijeha očeva, niti otac grijeha sinovljevog... na bezbožniku [će biti] bezbožnost njegov." (Ez 18,20) Isto tako je u Brojevima 14,34 Izraelovo četrdesetogodišnje lutanje po pustinji opisano kao nošenje kazne za grijeh pobune protiv Boga. Kad se kaže da Krist nosi naše grijeh, onda se to odnosi na nošenje naše kazne.

S obzirom na imponantno mnoštvo dokaza, po svemu sudeći teško je ne vidjeti da je zamjena jedan od pristupa kojim je Novi zavjet pojasnio djelo, odnosno život i smrt našega Gospodina Isusa Krista.

3. Dimenzija okajanja-pomirenja

Kristova smrt ima i dimenziju okajanja ili, u biblijskom smislu, pomirenja. Ovaj vid Kristove smrti izražen je skupinom riječi *hilaskomai*, koja se javlja u jednom od najvžanijih dijelova Pavlova pisma Rimljanima: "I svi su opravdani darom njegove milosti, otkupljenjem u Kristu Isusu. Njega je Bog izložio da svojom krvi bude Pomirilište [*hilasterion*] po vjeri." (Rim 3,24.25). Dok su izvedenice od grupe riječi *hilaskomai* tradicionalno prevedene kao "okajanje" ili "okajati", mnogi suvremeni teolozi ih prevode kao "Pomirilište" ili "pomiriti". U korijenu riječi "pomiriti" je ideja da više nema krivice, da je ona izbrisana, da je kazna za zločin plaćena. "Okajati" s druge strane znači zadovoljiti, steći nečiju naklonost. Ona podrazumijeva otklanjanje srdžbe, obično davanjem nekog dara. Nema sumnje da je ovo bila najčešća upotreba u klasičnom i helenističkom grčkom jeziku.

Suvremena biblijska znanost usprotivila se tradicionalnom mišljenju da je Kristova smrt zadovoljila Božju srdžbu protiv grijeha, i da zahvaljujući njoj grešnik postaje primateljem Božjeg milostivog dara ljubavi. Ona je pokazala da u većini slučajeva, kad su izvedenice skupine riječi *hilaskomai* upotrebljene kao religijski izrazi u LXX, koju mnogi smatraju tekstem na koji se oslanja Pavlova misao, onda ih ne treba shvatiti u smislu u kojem ih nalazimo u svjetovnim izvorima. Ove riječi ne označavaju "okajanje", "zadovoljenje", kao što je to kod pogana, već uklanjanje krivnje ili ukaljanosti. Stoga Boga ne smijemo smatrati hirovitim ili osvetljivim božanstvom, čija je srdžba ublažena ili utažena Kristovom žrtvom, koji je njome promijenio Božje mišljenje o grešnicima.

Ovo su važni zaključci, posljedice marljivog proučavanja. Pa ipak, neka nam bude oprošteno ako pitamo je li time rečena posljednja riječ. Nema sumnje da u biblijskom gledištu o Bogu nema poganskih pogleda na srdžbu i pomirenje. Biblijski Bog nije biće koje možemo zadovoljiti ili ublažiti kako se to radilo s poganskim božanstvima. U kontekstu skupine riječi *hilaskomai* Kristova smrt je pomirnica za naše grijeha, ona uklanja krivicu i okaljanost grijeha. No reći da je tome strana svaka ideja srdžbe i zadovoljenja, po svemu sudeći zanemaruje misao koju nalazimo u različitim biblijskim izjavama.

Poznati ulomak u Rimljanima 3,21-26, na primjer, u kojem apostol posebno snažno ističe otkupljenje koje je Bog osigurao u Isusu Kristu, zapravo je vrhunac procesa razmišljanja koji je počeo s proglašavanjem Božje srdžbe protiv grijeha: "S neba se zaista očituje gnjev Božji na svaku bezbožnost i nepravdu ljudi" (Rim 1,18) i ono uzastopnim koracima govori o Božjoj srdžbi i sudu (Rim 2,2.4.5.8.16; 3,4-6). Otkupljenje grešnika, objašnjava Pavao, osigurano je

Kristovom smrću i "njega je Bog izložio da svojom krvi bude Pomirilište po vjeri" (Rim 3,25). Po svemu sudeći teško je ne vidjeti da u kontekstu prva tri poglavlja ove Poslanice Kristovo pomirenje sadrži element zadovoljenja. Gnjev i sud su u ovom čvrsto isprepletenom razmišljanju zauzimali suviše važno mjesto a da čitatelja ne bi naveli da potraži neki izraz koji bi ukazao na njihovo uklanjanje u procesu koji vjerniku donosi spasenje. Krist je ono što pomiruje i okajava, sredstvo na koje je ukazano u frazi "svojom krvi" (r. 25). Oni koji su od vjere (r. 26) ustanovili su da im je krivica uklonjena i Božja srdžba odvrćena. Krist ih je dragovoljno uzeo na sebe, budući da je "njega koji je bio bez ikakva grijeha" Bog učinio "mjesto nas grijehom" (2 Kor 5,21) i za naše dobro Ga napustio dok je umirao na križu. Bog je u Kristu tako postupio s grijehom da on više ne predstavlja prepreku između Njega i ljudi.

Nagovještaj značenja riječi *hilasterion* u ovom ulomku nalazimo u Hebrejima 9,5 što je jedini drugi put njene uporabe u Novom zavjetu. Tu je prevedena kao "Pomirilište", odnosno poklopca na Kovčegu saveza u Svetinji nad svetinjama, na koji se jednom godišnje škropila krv pomirenja (Lev 16,11-14; vidi Svetište, I. B. 1). Neki su mišljenja da je u Rimljanima 3,25 trebalo zadržati isti prijevod; i, kao što je Luther rekao, mnogo se može reći u prilog njegova zadržavanja. (Gotovo svi hrvatski suvremeni prijevodi tako i prevode ovaj tekst.)

Razumljivo je da su neki odbacili ideju o božanskoj srdžbi i njezinom udovoljavanju kao nedostojnom kršćanskog gledišta o Bogu, jer Bog je ljubav i u Svetom pismu ništa nije sigurnije od toga. Međutim, objasniti srdžbu kao bezličan izraz, koji samo ukazuje na proces uzroka i posljedica, nije potpuno sukladno s Pavlovom misli. Izraz ne označava srdžbu u smislu u kojem je razumijemo sukladnu vlastitom ljudskom iskustvu, hirovitu i nekontroliranu, često nerazumno izbijanje strasti, već kao drugu stranu Božje nepopustljive ljubavi kao i Njegove stroge reakcije na zlo.

Zapravo kombinacija Božje svetosti, Njegove reakcije na grijeh i Njegove nepokolebljive ljubavi za grešnike postavlja okvir u kojem Sveto pismo govori o pomirenju. Bog je svet. Krist je trpio umjesto nas, zadovoljavajući "'pravedni zahtjev Zakona" (Rim 8,4) i tako uklonio prepreku za oprostaj krivcu. Božja svetost učinila je kaznu za grijeh neizbježnom. Bog je na sebe uzeo kaznu koju je sam dosudio. Njegova ljubav ju je podnijela umjesto nas i tako omogućila oprostaj i preovladavanje božansko-ljudske otuđenosti. Ono što je zahtijevala Božja svetost, osigurala je Božja ljubav. Na križu se zauvijek otkrila svetost Božje ljubavi i potpuno očitovala ljubav svetoga Boga. Tu su se poljubili pravda i milost.

Oko četrdeset godina poslije Pavla, apostol Ivan je o Kristu zapisao: "On je žrtva pomirnica za naše grijehе." (1 Iv 2,2) Ovo je sažeo na vrlo upečatljiv način: "U ovome se sastoji ljubav: nismo mi ljubili Boga, nego je on ljubio nas i poslao Sina svoga kao žrtvu pomirnicu za naše grijehе." (1 Iv 4,10) Ovdje imamo jednu od onih zvučnih izjava koje su i te kako važne za razumijevanje kršćanskog gledišta o križu. Ivan jasno potvrđuje da je sam Bog u svojoj ljubavi osigurao skupocjeni Dar koji briše našu krivicu i otklanja Božji gnjev. Rečeno apostolovim riječima, Bog je "ljubio nas i poslao Sina svoga kao žrtvu pomirnicu za naše grijehе". Zahvaljujući križu s nepokolebljivom sigurnošću znamo da je Bog ljubav i prvenstveno ljubav. On pokazuje da ljubav ne prikriva grijeh već se s njim djelotvorno hvata u koštac. Kristova smrt, kao žrtva pomirnica koju je sam Bog dao, prikaz je, dokaz Božje ljubavi i pravednosti (Rim 3,26). "Okajanje" i "pomirenje" možda nisu idealne riječi za našu svrhu, ali budući da nemamo prikladnijih riječi, rabimo ih pažljivo. Uostalom, nas više zanimaju činjenice nego riječi. One svjedoče o dvije velike stvarnosti, to jest stvarnosti grijeha i njegove ozbiljnosti s jedne, i dubine Božje ljubavi koja osigurava dar koji odbija srdžbu od grešnika i kojega primamo "po vjeri" (r. 25), s druge strane. Ukloniti bilo koju od ovih dimenzija Božje ljubavi znači oduzeti Božjoj ljubavi mnogo od njezina apostolskog značenja.

4. Opravdanje

Koncepte što smo ih dosad razmotrili – žrtva, otkupljenje, zamjena i pomirenje – opisuju važne značajke Kristova života i smrti. No u pomirenju nalazimo i druge metafore. Jedna od njih, dominantna u Pavlovim pismima Rimljanima i Galaćanima, jest opravdanje grešnika Božjom milošću. (Vidi Spasenje, III. A. 1) Ovaj pristup definira spasiteljsko značenje Kristova života i smrti, postavljajući ih u vezu s Božjim Zakonom (Rim 3,24-26; 5,16-21). U biti apostol zastupa mišljenje da je Bog pravedan kad osuđuje i kažnjava grijeh, milosrdan kad oprašta i prima grešnikea i suveren kad i jedno i drugo skladno vrši u Kristu Isusu (Rim 3,23-26). Biblijsko značenje riječi "opravdati" jest proglasiti, prihvatiti i postupati pravedno. U osnovi je to pravni, sudski izraz, što opisuje sudski proces koji dostiže vrhunac u presudi o oslobađanju i isključivanju svake mogućnosti osude (usp. Izr 17,15; Rim 8,33.34).

No budući da smo svi grešnici (Rim 3,9.23) i svi moramo izići na sud (2 Kor 5,10; Rim 14,10) i zaslužujemo osudu, kako Pavao može paradoksalno potvrditi da Bog opravdava bezbožnika (Rim 4,5)? Njegov odgovor glasi: Krist je osigurao put. Isus Krist je, postupajući namjesto grešnika, ispunio "pravedni zahtjev Zakona" (Rim 8,4). Svojom krvlju uklonio je

njihove grijeha (Rim 3,25; 5,9). Svojom poslušnošću Bogu omogućio je da Njegov narod bude prihvaćen kao vršitelj zakona (Rim 5,19), jer je svojim pravednim životom i svojom smrću za nepravedne otkupio one koji su bili pod prokletstvom Zakona, postavši "mjesto nas proklet" (Gal 3,13). Kao što je prijestup jednoga doveo do osude, "tako će i pravednim djelom jednoga" – Njegovim bezgrešnim životom i smrću – "doći na sve ljude opravdanje koje daje život" (Rim 5,8 – RU). Bog Ga je učinio našom "pravednošću" (1 Kor 1,30 – RU).

Bog ne samo što spasava grešnike, nego ih spasava pravedno, na način koji je u skladu s onim što je pravo. Daleko od toga da kompromitira Božju sudačku pravednost, Kristov žrtveni život i smrt zapravo su je demonstrirali. Da bi nas opravdao Bog nije promijenio ni suspendirao svoj Zakon, već ga je Krist, Drugi Adam, ispunio postupajući u naše ime. Prema Pavlovim riječima Kristova smrt je dokazala da je Bog "pravedan i da opravdava onoga koji vjeruje u Isusa" (Rim 3,26). Davanjem Krista, u kome je grijeh bio stvarno osuđen i s kojim se postupalo onako kako je stvarno zaslužio, kao iskupljenja za grijeh, Bog je objavio osnovu na kojoj je mogao oprostiti grešnicima koji se kaju i prihvatiti ih kao svoju djecu, a da time ne kompromitira svoju pravdu (r. 26). Tako je svima omogućio da se spasu.

Ovo se, dodaje Pavao, prima "po vjeri" (r. 25). Vjera nije osnova opravdanja već sredstvo kojim se primjenjuje Krist i Njegova pravednost, ispružena prazna ruka koja primajući Krista, prima pravednost. Opravdanje je u biti obnova odnosa, a upravo to označava riječ "pomirenje".

5. Izmirenje

Izmirenje je još jedan od temeljnih koncepata proizašlih iz pokušaja prve Crkve da objasni narav i značenje križa. Smatralo se da Kristovo djelo ima veze s izmirenjem i načinom na koji se ono postiže. Premda samo Pavao u Novom zavjetu rabi ovu terminologiju, a i to samo u četiri ulomka (Rim 5,10.11; 2 Kor 5,18-20; Ef 2,11-16; Kol 1,19-22), ideja izmirenja važna je u apostolovom razumijevanju Kristova djela. (Vidi Spasenje, III. A. 2.)

Izmirenje je povezano s obnovom raskinutog odnosa. Ono je osobne kategorije. Kad između ljudi vlada neprijateljstvo, i oni se ponovno slože, onda možemo govoriti o izmirenju. Kao što smo to ranije zamijetili, cijela je Biblija usmjerena prema činjenici da je grijeh stvorio barijeru između neobnovljenog čovjeka i Boga, da ne spomenemo zidove podignute između samih ljudi. Pavao kaže za grešnike da su "stranci i neprijatelji svojim mišljenjem" (Kol 1,21 – RU) ili jednostavno Božji "neprijatelji" (Rim 5,10), "od naravi djeca srdžbe" (Ef 2,3). Postoji potreba za izmirenjem. Budući da sva četiri ulomka potvrđuju da se ljudi trebaju izmiriti s

Bogom, neki su zaključili da stanje neprijateljstva postoji samo s jedne strane, pa tvrde da izmirenje zahtijeva promjenu samo u nama, odnosno povratak k Bogu. Ima u tome istine, ali gledano iz biblijske perspektive, to nije cijela slika jer ona zahtijeva da i ovdje Božja svetost i križ ostanu u središtu.

Na primjer, u Rimljanima 5,10 Pavao piše: "Dok smo još bili neprijatelji" mi smo "izmireni s Bogom smrću njegova Sina". Postojalo je neprijateljstvo, ali je došlo do izmirenja. Kao i kod ljudskih odnosa, do izmirenja je došlo zahvaljujući uklanjanju uzroka svađe, u ovome slučaju, grijeha. Ljudi ga nisu bili u stanju iskorijeniti, zato ga je Bog uklonio. Najjasnijim mogućim izrazima Pavao kaže da što god obuhvaćala biblijska doktrina o izmirenju, Bog je inicirao i ostvario izmirenje. Ovdje je ponovno od najveće važnosti Kristov križ, jer nam apostol sasvim određeno kaže da smo "izmireni s Bogom smrću njegova Sina" (Rim 5,10; usp. Kol 1,20).

Tijesno povezana s ovim razmatranjem je misao da je do toga došlo zato što nas Bog ljubi. Pavao tvrdi da je Bog pokazao "svoju ljubav prema nama time što je Krist, dok smo još bili grešnici, umro za nas" (Rim 5,8), "za nas bezbožnike" (r. 6). Za Novi zavjet Božja ljubav ne očituje se u olakom prelaženju preko grijeha ili jednostavnom zanemarivanju, već u rješavanju problema grijeha. Ne radi se o popustljivoj amnestiji, već istinskom opraštanju i mirenju, zahvaljujući Kristovom križu. Otac je začetnik izmirenja. "A ovo sve dolazi od Boga", tvrdi Pavao, "koji nas je po Kristu pomirio sa sobom i povjerio nam službu pomirenja, kao što je sigurno da Bog bijaše onaj koji je u Kristu pomirio svijet sa sobom, koji nije uračunao ljudima njihovih prekršaja i koji je stavio u nas riječ pomirenja. Prema tome, mi vršimo poslaničku službu u ime Krista – kao da Bog opominje po nama. U ime Krista molimo: Pomirite se s Bogom!" (2 Kor 5,18-20)

Pomirenje nije nešto u čemu mi imamo odlučnu ulogu. Ono je prije svega Božji čin, potaknut Njegovom ljubavlju, kojim nam Bog više ne računa naše prijestupe. Ono nije samo stvar našeg odnosa prema Bogu, nego i Božjeg odnosa prema nama; posljedica je da nas On više ne smatra neprijateljima ili da zauzimamo neprijateljski stav. Ono u prvom redu nije ni promjena u ponašanju grešnika prema Bogu, već objektivni čin kojega je Bog ostvario za naše spasenje. Do promjene ponašanja kod grešnika, koje uključuje prestanak neprijateljstva prema Bogu, dolazi kao posljedica djela Kristovog pomirenja, a nije njegov uzrok. "Dok smo još bili neprijatelji" mi smo se izmirili s Bogom smrću njegova Sina (Rim 5,10). Nije čudo da se Pavao

osjeća prisiljenim dodati: "Dičimo se u Bogu po Gospodinu našem Isusu Kristu po kojem zadobismo pomirenje." (r. 11, DF) Zamijetimo da je izmirenje nešto što se "dobija", nešto što već postoji prije nego što ga iskusimo. Ono što je podstignuto učinjeno je vani i prije našeg ljudskog odgovora. Ovo nagovješćuje da se sam Bog pomirio s čovjekom Kristovim životom i smrću. I ovdje treba reći da je Kristova smrt omogućila svetom Bogu da za grešnike učini ono što inače ne bi mogao učiniti.

Izmirenje s Bogom donosi grešniku unutarnji mir uma (r. 1). Ono također donosi izmirenje grešnika s njegovim bližnjima. Pavlova rasprava u Efežanima 2 klasično je biblijsko svjedočanstvo o najgorčenijem neprijateljstvu u drevnom svijetu, onome između Židova i neznabožaca. Oni koji su ranije bili otuđeni, "bez dijela u Savezima obećanja, bez nade i bez Boga u ovome svijetu", sada su došli "blizu krvlju Kristovom. On je, naime, naš jedini mir, on koji od obadvaju naroda učini jedan time što pregradu koja ih je rastavljala – neprijateljstvo – sruši... da od dvaju naroda stvori, u sebi, jednoga novoga čovjeka tvoreći mir, i da oba u jednome tijelu pomiri s Bogom po križu" (Ef 2,12-16). Ovo nije slučajna nuzproizvod grešnikova spasenja. Ono je njegov integralni dio, dio koji proistječe iz našeg izmirenja s Bogom. Kad se naše izmirenje s Bogom ostvari, njemu treba slijediti i naše izmirenje s drugima.

E. Domašaj djela pomirenja

Potkrepljujući svoje gledište o predestinaciji pozivanjem na biblijske tekstove koji govore o tome da je Krist položio život za svoje ovce (Iv 10,1-15.26.27), za crkvu (Dj 20,28; Ef 5,25) ili za mnoge (Mk 10,45) i na izjave koje naizgled ograničavaju Kristovo posredovanje na učenike i one koje će oni zadobiti (Iv 17,9.20.24), neki su ustvrdili da je Kristovo pomirenje u svom planu ograničeno na one koji su stvarno spašeni, na odvojenu skupinu izabranu po Bogu.

Po svemu sudeći, međutim, novozavjetni pisci podržavaju djelo pomirenja koje ima opći smisao, koje je dostupno svim grešnicima, ali djelotvorno samo kad ga čovjek osobno prihvati. Zato Ivan opisuje cilj Kristova dolaska općim izrazima (Iv 3,16.17) i Njegovu smrt kao čin koji se odnosi na "grijehe svijeta" (Iv 1,29; 1 Iv 2,1.2; usp. 4,14). I Pavao govori o Isusu koji je "umro mjesto sviju" (2 Kor 5,14.15) i bio "otkup mjesto sviju" (1 Tim 2,6). Druga Petrova, koja tvrdi da je Božja volja "da svi pristupe obraćenju" (2 Pt 3,9) i Poslanica Hebrejima, koja otvoreno naviješta da je Krist okusio smrt "za svakoga" (Heb 2,9), ponovno naglašavaju razumijevanje prve Crkve da je Božja ponuda spasenja neograničena.

Reći da je Krist umro za sve ne isključuje misao da je umro za izabrane i da je za njih Njegova smrt neupitno djelotvorna. Veći krug uključuje manji, kao što nam Pavao veli kad piše da je Bog "Spasitelj sviju ljudi, osobito vjernika" (1 Tim 4,10). Pomirenje je pripremljeno za sve, ponuđeno svima i dovoljno za sve, ali od njega imaju koristi samo oni koji odgovore vjerom. (Vidi Spasenje, I. D.)

Dosadašnje istraživanje cilja Kristove misije pokazuje kako je široka i duboka Kristova žrtva pomirница. Vođeni Svetim Duhom novozavjetni pisci se bore s nedostatnošću ljudskog jezika dok nam nastoje prikazati značenje ovog božanskog događaja. Različite govorne figure kojim ga Pavao i drugi objašnjavaju, osvjetljavaju mnoge dimenzije našeg grešnog stanja. Neke od njih smo spomenuli, kao što su žrtva, otkupljenje, zamjena, pomirenje, opravdanje i izmirenje. Sve su one važne i ni jednu od njih ne treba zanemariti. No ni jedna od njih nije dovoljna da pokrije sve raznolike strane značenja križa. Ima još mnogo toga s njim u vezi. Pomirenje je nešto više od uklanjanja negativnog, odnosno uklanjanje grijeha i prekid neprijateljstva. Ono otvara put za novi život u Kristu. Ovaj novi život zahvalnosti i rastenja u Kristu, kao plod pomirenja, mnogo je više od beznačajne karakteristike kršćanskog doživljaja. Biblijska doktrina o pomirenju vodi tomu.

III. Uzvišeni Gospodin

A. Uskrslu Krist

Koliko god bio središnji događaj, novozavjetna vijest, čak i u Evanđeljima, ne završava s križem. Pisci Evanđelja odmah prelaze na uskrsnuće (Mt 27,51–28,20; Mk 16; Lk 24; Iv 20. i 21). Evanđelje koje je Pavao primio otkrivenjem (Gal 1,12) počelo je "ponajprije" objavom da "Krist umrije za naše grijeha po Pismima; da bi pokopan i uskrišen treći dan po Pismima" (1 Kor 15,3 – DF; usp. r. 1). Tako su smrt i uskrsnuće Isusa Krista naviještani kao da zajedno pripadaju samom srcu evanđelja. Pavlovo oklijevanje da govori o jednome bez drugoga vidljivo je u Rimljanima 8,34: "Isus Krist koji je umro – još bolje: koji je uskrsnuo."

1. Temeljni događaj

Čak i ovako, što se tiče njegova mjesta i značenja u svemu što se događalo s Kristom, uskrsnuće se obično slabo razumije. Za veliki broj kršćana Kristovo uskrsnuće je uglavnom najjači dokaz njihovog budućeg uskrsnuća u život vječne slave (usp. Fil 3,20.21; Otk 21,1–22,5). Samo po sebi uskrsnuće naizgled nema veću važnost u djelu otkupljenja. Mi smo otkupljeni

pomoću križa i ničeg drugog. Međutim, novozavjetna Crkva razumjela je Kristovo uskrsnuće, s njegovim dovršenjem u uzašašću, kao središnju istinu a ne samo potvrdu kršćanske vjere. Za prve vjernike uskrsnuće je bilo početak, a ne kraj priče u smislu ugaonog kamena kršćanske vjere (1 Kor 15,14.17). Ono nije smatrano običnim slučajem općenitog uskrsnuća, već jedinstvenim događajem. A nije ono bilo ni samo oživljavanje kojim je Isus vraćen u ovaj život da bi ponovno umro, kao u slučaju Lazara i sina udovice iz Naina. Njegovo je uskrsnuće bilo uskrsenje Mesije, sredstvo koje je Bog izabrao da pokaže Isusa kao Krista, Sina Božjeg (Dj 2,36; Rim 1,4).

Vjera prvih učenika, izgrađena na Kristovom životu i službi, bila je kod križa potpuno uništena. Kako nam kazuju Djela apostolska uskrsnuće je, viđeno kao silno Božje djelo (Dj 2,24.32; 1 Pt 1,21; usp. Ef 1,19.20), ponovno protumačilo i uspostavilo vjeru probuđenu Isusovim životom, i po prvi put Mu dalo Njegovo pravo mjesto kao Gospodinu i Kristu (Dj 2,36; Rim 1,4). Isus je uskrsnućem proglašen ne samo Mesijom i Gospodinom, već smatran za "začetnika života" (Dj 3,15), "Spasitelja" (Dj 5,31) i "suca živih i mrtvih" (Dj 10,42). Pod snagom uskrsnuća nestale su nejasnoće koje su okruživale Njegov život i smrt.

2. Prazan grob

Osim vojnika koji su čuvali grob (Mt 28,4), zapravo nitko nije vidio Isusa kako ustaje iz groba. Nekoliko je osoba našlo grob prazan, a još veći broj je vidio uskrslog Gospodina. Neka od ovih javljanja dogodila su se u Jeruzalemu ili u njegovoj blizini, druga u Galileji. Prema biblijskim izvještajima Gospodin se javio ženama koje su došle na grob s namjerom da pomažu Njegovo tijelo (rr. 9.10), Mariji Magdaleni (Iv 20,11-18), Šimunu Petru (Lk 24,34; 1 Kor 15,5), dvojici učenika na njihovom putu u Emaus (Lk 24,13-31; Mk 16,12.13), jedanaestorici i drugim učenicima okupljenim uvečer na dan uskrsnuća (Lk 24,33.34; Iv 20,19-23), Tomi tjedan kasnije (rr. 26-29), sedmorici učenika na Galilejskom jezeru (Iv 21,1-19), jedanaestorici okupljenih na nekom brdu u Galileji (Mt 28,16.17) – koje javljanje mnogi poistovjećuju s javljanjem pred pet stotina braće što ga spominje Pavao (1 Kor 15,6), učenicima koji su vidjeli Isusa kako s Maslinske gore uzlazi na nebo (Lk 24,50.51; Dj 1,6-9), Jakovu (1 Kor 15,7) i Pavlu na putu za Damask (Dj 9,1-19). Ni Evandjelja ni Pavao ne daju kronološki popis svih činjenica. Varijacije kao što su redoslijed, broj i imena žena koje su posjetile grob, te broj anđela, nije teško nabrojiti. Ove teškoće s pojedinostima ne predstavljaju nepremostive primjedbe, kad se prisjetimo da je svaki pisac birao činjenice koje je smatrao naprikladnijima za postizanje svog cilja. Čini se da su razni interesi određivali perspektivu iz koje su naglašavani različiti činjenični elementi. No bez

obzira na pojedinosti opisa, osnovno svjedočanstvo je znakovito jednoglasno. Nema dokaza za kasnije izmišljanje ili unaprijed dogovorenu priču.

3. Fizičko uskrsnuće

Ove pojave obilježavaju više zajedničkih karakteristika. Bile su namijenjene onima koji su već bili Kristovi učenici. "Bog ga je", objasnio je Petar Korneliju, "uskrisio treći dan i dopustio mu da se pokaže. Ne svemu narodu, već unaprijed od Boga izabranim svjedocima – nama." (Dj 10,40.41) Ova su javljanja bila potvrda onima koji su Ga ranije prihvatili. Cijeli biblijski izvještaj svjedoči o fizičkom, tjelesnom uskrsnuću. Evanđelisti govore o dodirivanju Isusa (Iv 20,27), jedenju (Lk 24,41-43) i razgovoru s Njim (Iv 21,9-22). To se protivi grčkoj sklonosti da uskrsnuće pretvori u apstraktni, bestjelesni događaj. Nema sumnje da je za Židove prvog stoljeća bilo nezamislivo da bi uskrsnuće moglo biti drukčije nego tjelesno. Uskrsnuće bez tijela činilo bi im se apsurdnim.

Postoji i određeno jedinstvo između Isusa kojeg su učenici poznavali tijekom niza godina i uskrslog Gospodina. On sam je naglašeno objavio: "Duh nema mesa ni kostiju kao što vidite da ih ja imam" (Lk 24,39), dodajući "pogledajte... ja sam, ja glavom". No svi opisuju istu pojavu, pojavu istog, ali promijenjenog tijela koje nadilazi ograničenja ljudske naravi – zatvorena vrata ne prijeće pristup (Lk 24,31; Iv 20,10.26) – a ipak sposobnog da se pokaže u njegovim okvirima. U Pavlovom jeziku to je tijelo obučeno "neraspadljivošću" (1 Kor 15.53). Učenici, bar ponekad, nisu odmah prepoznali Isusa kad je stao pred njih (Iv 20,14; 21,4.12). Čini se znakovitim da su dva evanđelista koji najviše inzistiraju na tjelesnom karakteru Kristovih javljanja (Lk 24,39-43; Iv 20,20.27; 21,9-14), upravo oni koji spominju da je On u vrijeme tih javljanja već "[ušao] u svoju slavu" (Lk 24,26) i bio "proslavljen" (Iv 13,31; usp. 20,22 sa 7,39). Marko izričito kaže da se Isus ukazao "u drugom obličju" (Mk 16,12).

Isključujući čuda a priori, suvremeni um je naklonjen nijekanju Kristova uskrsnuća kao povijesnog čina nadnaravnog karaktera. Neki su bili mišljenja da su učenici jednostavno ukrali i sakrili tijelo; neki su tvrdili da je Isus bio živ poslije uskrsnuća i pokopa, jer zapravo nikad nije ni umro već se samo onesvijestio. Drugi su bili mišljenja, budući da je u tom području bilo više sličnih grobova, da su žene u mraku došle do pogrešnog groba koji je bio prazan jer je takav uvijek bio. Bilo je opet onih koji su tvrdili da učenici u biti nisu vidjeli uskrslog Krista, već su zahvaljujući svojoj vjeri i silnoj čežnji za Njim zamislili da Ga vide i čuli Ga kako im govori. U novije vrijeme Kristovo uskrsnuće se više ne niječe već demitologizira i tumači kao način objave

da je Bog u Isusu iz Nazareta, na jedinstven način, ušao u ljudsku povijest i došao da u njoj ostane. *Činjenica* uskrsnuća, kažu, nema značaja pošto je njegova najveća važnost u tome što je element vjere a ne povijesti.

Nijedna od ovih teorija nije odgovarajuće objašnjenje za prazan grob i Kristova ukazanja niti za bilo kakvu njihovu kombinaciju. Kad su Ga vidjeli, učenici ne pokušavaju objasniti što se dogodilo. Za njih je Kristovo uskrsnuće bila Božje djelo (Dj 2,24.32; Rim 6,4; 1 Pt 1,21), ispunjenje starozavjetnih proročanstava (Dj 2,25-36; 1 Kor 15,4), dio Božjeg vječnog plana za spasenje grešnika. To što su učenici, poraženi i obeshrabreni u vrijeme razapeća, nekoliko kasnije smjelo stali nasuprot onih koji su osudili Isusa, i objavili Njegovo uskrsnuće i gospodstvo, stvaran je dokaz da je uskrsnuće povijesna činjenica (Dj 2,22-24; 3,14.15; posebno 4,10). Od samog početka i s velikom silom svjedočili su za uskrsnuće svog Gospodina (Dj 2,24; 4,33), prepuštajući Bogu ono što nisu mogli razumjeti.

4. Značaj Kristova uskrsnuća

Za novozavjetne pisce uskrsnuće Isusa Krista je novo Božje djelo, povijesni događaj koji se zbio u povijesti ovoga svijeta. Njegovu teološku važnost ne možemo precijeniti.

Kristološko značenje uskrsnuća je zamjetno. Za apostole je njegovo primarno značenje u činjenici da je bilo božanska potvrda Isusovih tvrdnji o sebi i svom djelu. Božjim opravdajućim postupkom oboreno je sve što su učinile zlikovačke ruke: "Njega... po rukama bezakonika razapeste i pogubiste. Ali Bog ga uskrisi." (Dj 2,23.24; 10,39.40) Ne samo što su stalno da je Isus ustao iz groba, već su isticali da Ga je Bog podigao i da je uskrsnuo (Dj 2,32.36; 3,15; 4,10; 5,30; Rim 4,24,25; 6,4; 8,11; 1 Kor 15,4.15; 2 Kor 4,14; Gal 1,1; Heb 13,20; 1 Pt 1,21; i drugi). Svojim uskrsnućem Isus se "pokazao kao sin Božji, sa svom vlašću" (Rim 1,4; usp. Dj 13,33). Ono je označilo početak Njegova uzvisivanja kao Gospodina i Krista (Dj 2,29-36; Fil 2,9-11), potvrdivši Isusovu vlastitu izjavu nakon uskrsnuća: "Dana mi je sva vlast, nebeska i zemaljska." (Mt 28,18) Podizanjem Isusa od mrtvih Bog je proslavio "svog Slugu Isusa" (Dj 3,13) i postavio ga za suca svijetu (Dj 10,42; 17,31; usp. Iv 5,22.27). Budući da je Živi, ima "ključeve od smrti i podzemlja" (Otk 1,18).

Osim ovih dimenzija koje se odnose na Krista, uskrsnuće je značajno i za grešnike. Ono je spasiteljski događaj, jer u Pavlovim riječima Isus "bi predan zbog naših grijeha i... uskrsnuo radi našeg opravdanja" (Rim 4,25). Spasjenja nema osim za one koji svojim ustima priznaju "Isusa Gospodina" i u svojim srcima vjeruju "da ga je Bog uskrisio od mrtvih" (Rim 10,9). Oni

koji su "kršteni u Krista Isusa", sjedinjeni s Njim smrću koja je slična Njegovoj, "bit ćemo i uskrsnućem sličnim njegovu" (Rim 6,3-5; Uskrsnuće, I. A. 2. a). Čekajući taj dan i "s Kristom... razapet[i]" (Gal 2,19) grijehu, oni su zajedno s Njim ukopani po krštenju, tako da "kao što Krist bi uskrišen od mrtvih Očevom slavom, i [oni mogu zaživjeti] u novom životu" (Rim 6,4 – RU; usp. 8,9-11; Ef 2,4-7; Kol 2,12; 3,1-3) i donositi "rod za Boga" (Rim 7,3; usp. 1 Pt 1,3). Kako ga Pavao vidi, Kristovo uskrsnuće je od najveće važnosti: "Ako li Krist nije uskrsnuo", piše, "neosnovano je naše propovijedanje, neosnovana je i vaša vjera... A ako Krist nije uskrsnuo, bez ikakve je vrijednosti vaša vjera; vi ste još u svojim grijesima." (1 Kor 15,14-17) Naše propovijedanje, naša vjera i naše spasenje se ne ostvaruju odvojeno od Kristova uskrsnuća. U njemu imamo jamstvo ostvarenja Božje namjere otkupljenja.

B. Uzašli Gospodin

Prema Svetim pismima Krist nije samo uskrsnuo od mrtvih; on je također uzašao na nebo kao Bogočovjek i naš Posrednik. Kristovo uzašašće je glavni čimbenik u Krstovom životu, ali i u životu kršćana. Nije moguće stvoriti potpunu sliku o Isusu Kristu ako u nju ne uključimo i uzašašće i njegove posljedice. Činjenica je da su bez njega nezamislivi nebeska služba našeg Gospodina i Njegov drugi dolazak.

1. Biblijski dokaz

Jedini detaljni izvještaj o uzašašću nalazimo u Djelima 1,2-11. Isti je događaj, premda u mnogo kraćem izvješću, sačuvan u Luki 24,51 i Marku 16,19. Više izjava u Evandeljima potvrđuje da ga je naš Gospodin očekivao tijekom svoje zemaljske službe (Lk 9,31.51; Iv 6,62; 7,33; 14,12.28; 16,5.10.28). Uzašašće je također spomenuto ili nagoviješteno u nekoliko ulomaka u Djelima (2,33-35; 3,21; 7,55.56; 22,6-8; 26,13-15). Uz ove možemo naći dodatne naznake i aluzije, kao u Filipljanima 2,9; 1.Timoteju 3,16; Hebrejima 1,3; 2,9; 12,2; 1. Petrovoj 3,22; Otkrivenju 1,13; 5,6. Događaj je više nego dostatno dokumentiran.

Izvještaj u Djelima apostolskim je ponekad smatran prijepornim zbog slike tijela koje uzlazi, što se protivi zakonu sile teže, ili zato što daje slutiti da se nebo nalazi blizu zemlje, što je u očima suvremene znanosti neprihvatljivo. Bez obzira na sve to, novozavjetni pisci ne vide veće teškoće u uzašašću nego li u Kristovom uskrsnuću ili Njegovom utjelovljenju. Za njih je ono dio Božjeg plana otkupljenja i ne manje čudesno od ostala dva. Osim toga, nema razloga za pretpostavku da Luka, čiji spisi pokazuju pažljivog povjesničara koji svoje činjenice provjerava

kod originalnih izvora i očevidaca (Lk 1,1.2; usp. Dj 1,1.2), ne bi provjerio pojedinosti njihova iskustva i u ovom posebnom slučaju.

2. Uzašašće i Krist

Uzašašće je najavilo uzvišenje i proslavljanje uskrslog Krista kad bude dovršeno Njegovo djelo na zemlji (Fil 2,9). Za Njega je ono bila jasna potvrda Njegove pobjede (Ef 4,8) i povratak u zajedništvo licem u lice u slavi sa svojim Ocem (Iv 17,5). Bog Ga je sada "hiper uzvisio" (*hyperypsozen*, "uzvisi iznad svijua", Fil 2,9).

U svom nastojanju da opišu život našeg uzišlog Gospodina, novozavjetni pisci ponavljaju izjavu iz Psalma 110,1: "Riječ Jahvina Gospodinu mojemu: 'Sjedi mi zdesna dok ne položim dušmane za podnožje tvojim nogama!'" koju izravno citiraju u Mateju 22,44, Marku 12,36; Djelima 2,34.35; 1. Korinćanima 15,25; Hebrejima 1,13; 10,12.13 a neizravno u različitim ulomcima koji govore o Isusovom postojanju (Dj 2,33; Rim 8,34), postavljanju (Ef 1,20; Kol 3,1) ili stajanju (Dj 7,55.56). Pažljivo čitanje pokazuje da mnoge od ovih izjava ne samo naglašavaju povjesnu činjenicu Kristova uznesenja određenog dana, već na Njegovo uzašašće ukazuju kao trajnu funkciju. Ovo gledište nalazimo i u Rimljanima 8,34 i 1. Petrovoj 3,22 gdje oba apostola za Isusa kažu: "On *je* zdesna Bogu" (DF), odnosno, Isus Krist "*jest* zdesna Bogu" (DF). Simbolizam ne podrazumijeva da je Krist bez posla. Naprotiv, njegovo je značenje potpuno jasno. Ono izražava uzvišenost i slavu uzišlog Bogočovjeka. Uskrsnuće je otpočelo veliku promjenu: uzašašće prenosi jasnu činjenicu da je Krist otišao svome Ocu i da mu je u ruke predana sva vlast.

3. Uzašašće i vjernici

Kristovo uzašašće ima poseban značaj za kršćanske vjernike. Za kršćane ono ne ukazuje na fizičku udaljenost, već podrazumijeva Njegovu duhovnu blizinu (Mt 28,20). On živi "u vijeke vjekova" (Otk 1,18). Prema riječima samoga Boga, Njegovo "prijestolje... postoji vječno" (Heb 1,8). Novi zavjet od vremena uzašašća nadalje stalno tvrdi da Krist živi i da vjernici žive u Njegovom životu. Uzašašće Mu omogućuje da pošalje Svetog Duha (Iv 16,7; Dj 2,33), da osvjedoči svijet o grijehu (Iv 16,8), da prebiva u svojim učenicima (Iv 14,17), da ih izgrađuje i podučava (Iv 14,25.26; 16,14.15), da im daje snagu za svjedočenje (Dj 1,8; 4,8.31), stvarajući novo i radosno zajedništvo (Dj 2,41-47; 2 Kor 13,14; Fil 2,1.2). Premda se uznio u visine, On nastavlja svoje podučavati kroz dar Duha koji ih je trebao naučiti sve (Iv 14,26) i uvesti u svu istinu, ne govoreći od sebe, "jer će uzeti od onoga što je moje i to objaviti vama" (Iv 16,14). Ovo

je ilustrirano izlivanjem dara proroštva na Crkvu, "proročki je duh, zapravo, svjedočanstvo Isusovo" (Otk 19,10; vidi Bog, VII; Darovi, X. D).

C. Kristova služba velikog svećenika

1. Biblijski dokaz

Onaj "koji je prošao kroz nebesa" sada je naš veliki svećenik (Heb 4,14; usp. 6,20) u nebeskom Svetištu, pravom Šatoru – nasuprot zemaljskom koji je bio samo sjena (Heb 8,1.2), vršeći službu posredovanja (Heb 7,2.25), stalno posredujući za nas (Rim 8,34). Kristova uloga velikog svećenika jedna je od velikih tema poslanice Hebrejima (Heb 2,17; 3,1–4,14.15; 5,10; 6,20; i drugi). On je "ušao... u samo nebo, da posreduje za nas pred licem Božjim" (Heb 9,24). Premda je jedanput zauvijek prinio sebe kao žrtvu na križu (Heb 7,27; 9,28; 10,11-14), uzišli Krist stavlja na raspolaganje sve blagoslove svoje žrtve pomirnice. On je sada oboje, svećenik i svećenička žrtva. Kako pokazuje Sveto pismo, Kristova služba na nebu isto je tako bitna za spasenje grešnika kao i Njegova smrt na križu.

2. Dvije različite službe

Dvije različite službe što su ih levitski svećenici vršili u zemaljskom Svetištu bile su slikovit prikaz plana spasenja. One su tipizirale, ili ilustrirale, Kristovu službu na nebu. (Vidi Svetište, III. D.) To je u poslanici Hebrejima značenje tekstova o svećenicima i velikim svećenicima koji vrše službu u zemaljskom Svetištu (Heb 4,14.15; 6,20; 7,27; 8,3; 9,7.12.24). Svakodnevna levitska služba u zemaljskom Svetištu bila je u suštini služba posredovanja i izmirenja, i kao takva simbol istine da grešnik koji se kaje, zahvaljujući Kristovoj posredničkoj službi, ima stalan i pouzdan pristup Ocu (Heb 4,14-16; 7,25; 10,19-22; vidi Svetište). Jednom godišnje, na Dan pomirenja, levitski veliki svećenik, i to sam, obavljao je službu koja se odnosila na čišćenje Svetišta i Božjeg naroda, prinoseći žrtvu pomirnicu za oboje (Lev 16,16-20.30-32). Bog je rekao Mojsiju da tog dana veliki svećenik "obavi obred pomirenja za posvećeno Svetište" i "neka izvrši obred pomirenja nad svećenicima i nad svim narodom zajednice" (Lev 16,33). Taj je dan bio tijesno povezan s djelom suda (Lev 23,29; vidi Svetište, I. C. 3. a. b) i u svojim je tipskim funkcijama nagovještao konačni sudski proces koji iskorjenjuje grijeh. Sveto pismo nam kaže da sud prethodi Kristovom drugom dolasku, jer se On vraća u slavi da svima dadne po njihovim djelima (Mt 16,27; 25,31-46; usp. Rim 2,6). Vrijeme kad je Krist trebao otpočeti svoju antitipsku službu čišćenja i sud određeno je u Danielu 7–9, i ono vodi do 1844. godine. (Vidi Sud, III. B. 1.)

3. Uzašao da vlada i da ispuni sve

Novi zavjet dodaje da je Isus užišao na nebo i zato da preuzme vlast i ispuni sve (Ef 4,10; Otk 1,5). On je postavljen iznad svakog poglavarstva, vlasti i sile, kako u ovome svijetu tako i u onome koji će doći (Ef 1,21). Bio je uzdignut da se u cijelome svemiru "Isusovu imenu pokloni svako koljeno" (Fil 2,10). Prema Petrovim riječima, On je, "otišavši na nebo, zdesna Bogu, pošto pokori sebi anđele, vlasti i sile" (1 Pt 3,21 – RU). Njemu je dana sva vlast na nebu i na zemlji. On je "glava Crkve" (Ef 5,23; 1,20-23; Kol 1,18), svećenik-kralj, i Njegova kraljevska vlast nam jamči da će dobro nadvladati zlo.

D. Kristov drugi dolazak

1. Biblijski dokaz

Usko povezan s Kristovim uzašašćem i službom velikog svećenika je Njegov drugi dolazak. Premda je došao na ovaj svijet da osnuje Božje kraljevstvo i ostvari pravo duhovno značenje mesijanske nade, On je izjavio da se cilj Njegove misije neće potpuno ostvariti u tom prvom dolasku. Trebalo je doći do prekida u Njegovoj vidljivoj vezi sa zemaljskim poslovima (Mt 16,21). On će neko vrijeme otići (Iv 14,19; 16,7), ali je obećao da će se vratiti da dovrši svoje djelo (Iv 14,1-3), da dovede Božje kraljevstvo do trijumfalnog vrhunca i slave (Mt 25,31-46; vidi Drugi Kristov dolazak, I. D. 4).

Biblijska ideja o drugom dolasku našega Gospodina izražena je riječima kao što su *parousia* ("prisutnost" ili "dolazak"), često nekog vladara ili kralja (kao u Mt 24,27.37.39; 1 Kor 15,23; 1 Sol 2,19; 3,13; Jak 5,7.8; 2 Pt 1,16; 3,4); *apokalypsis* ("pojavak", "objava") u slavi (Lk 17,30; 1 Kor 1,7; 2 Sol 1,7.8; 1 Pt 1,13); *epiphaneia* ("očitovanje" ili "javljanje"), izraz upotrebljen za Kristovo utjelovljenje (2 Tim 1,10) i za drugi dolazak (2 Sol 2,8; 1 Tim 6,14; 2 Tim 4,1.8; Tit 2,13). Ovi izrazi ističu misao da će Krist, koji je sada otišao pred Oca i vrši službu velikog svećenika, ponovno doći u vidljivoj slavi, otkrivajući svoju pravu narav. Starozavjetni "dan Gospodnji", modificiran u odnosu na Krista kao "dan" (Dj 17,31), "onaj dan" (Mt 7,22; 2 Sol 1,10; 2 Tim 1,18; 4,8), "dan našega Gospodina Isusa Krista" (1 Kor 1,8), "Dan u koji se pojavi Sin Čovječji" (Lk 17,30), "Dan Krista Isusa" (Fil 1,6), "Kristov dan" (r. 10; 2,16) ili "posljednji dan" (Iv 6,39.40; 12,48) – jasno ističe da je Kristov povratak (Mt 25,31; Mk 8,38; Dj 1,11; 1 Kor 4,5) dio Božjeg očekivanog plana na kraju vremena. (Vidi Drugi Kristov dolazak, I. B.)

2. Način Kristova povratka

Drugi Kristov dolazak je osobne naravi (Mt 24,36; Dj 1,7), opće javan i vidljiv (Lk 17,23.24; Otk 1,7), u sili i slavi (Mt 24,30; 2 Sol 1,7). On će se vratiti da skupi otkupljene (Mt 24,31; 25,32-34). Pravedni umrli će uskrsnuti (1 Kor 15,23.52.53; 1 Sol 4,16), a u to vrijeme živi pravednici će se preobraziti, nepropadljivi, prelazeći u uskrslo stanje bez umiranja (1 Kor 15,52.53; 1 Sol 4,17; usp. Heb 11,40; vidi Drugi Kristov dolazak, I. E). Premda sigurno, vrijeme Gospodnjeg povratka nije poznato. Znatan broj novozavjetnih ulomaka prikazuje ga naglim i neočekivanim. Unatoč izjavama koje pokazuju da drugom dolasku prethode naročiti znaci koji navješćuju njegovu blizinu (Mt 24,5.7.9.29), on će doći kao što lopov bez najave upada u kuću (Lk 12,39.40). Izvanredan događaj zbit će se iznenada i neočekivano, "u čas kad se ne nadate" (Mt 24,44), ali je "blizu" (1 Pt 4,7; Jak 5,8.9; 1 Iv 2,18). Budući da "o onom danu i času nitko ne zna" (Mt 24,36), Isus i novozavjetni pisci pozivaju vjernike da sačuvaju stav očekivanja uz pripremu, da u svako vrijeme očekuju i budu pripravljeni za povratak Gospodina (Mt 24,44; 25,1.12; Jak 5,9), nastojeći na osobnoj čistoći (2 Pt 3,11.12; 1 Iv 3,2.3).

3. Trijumf kraljevstva

Kao uvod u milenij (vidi Milenij, I. C), Kristov slavni povratak najavit će konačnu pobjedu Njegova djela i uspostavu Božjeg kraljevstva, koje je i Kristovo kraljevstvo – u biti kraljevstvo obojice (Mt 13,41; 16,28; Lk 22,30; Iv 18,36; Kol 1,13; 2 Pt 1,11; Ef 5,5). Paradoksalno je što je Isus najavio da je kraljevstvo, koje će na kraju vremena doći u slavi (Mt 25,31-46), zapravo već stupilo u povijest i već bilo prisutno u Njegovoj osobi i misiji: "Ispunilo se vrijeme, blizu je kraljevstvo Božje. Obratite se i vjerujte u Radosnu vijest!" (Mk 1,15; usp. Mt 12,28)

Iako Sotonino uništenje čeka kraj milenija (Otk 20,10), Isus je mogao reći da je kraljevstvo među njima (Lk 17,21). Razdoblje prije proslave pobjede je neodređenog trajanja i relativno nevažno. Odlučujući događaj bio je smrt i uskrsnuće našeg Gospodina. Njegov drugi dolazak, premda od najveće važnosti, zapravo je njegovo dovršenje. Djelo što ga je Krist ostvario svojim prvim dolaskom svečano je otvorilo eshatološku epohu (Heb 1,2; 1 Iv 2,18; 1 Pt 1,20). Kršćanski vjernik danas živi "između vremena", između "već" i "još ne", očekujući Kristovu "pojavu i dolazak" (doslovce "očitovanje njegove prisutnosti", 2 Sol 2,8); on već danas doživljuje sigurnost Njegove prisutnosti, Njegove službe velikog svećenika i Njegov dolazak kao "Kralja kraljeva i Gospodara gospodara" (Otk 19,16).

Ulaskom u ovo zlo doba i upadom na Sotonino područje, Krist je stvorio današnje duhovno kraljevstvo u kojem je već danas moguće iskusiti blagoslove Božje vladavine (Kol 1,13) pa i vječni život (Iv 3,16). Prema Njegovim riječima: "Tko vjeruje u Sina ima život vječni." (Iv 3,36; usp. 1 Iv 5,12). Ovaj vječni život dugujemo Kristovom životu, smrti i uskrsnuću, kojima je uvedena nova faza Božjeg kraljevstva. To je nešto u čemu se može uživati i sada, premda punu primjenu treba očekivati u budućem dovršenju. U međuvremenu su Kristovi sljedbenicima pozvani da ljube, čekaju i požuruju dolazak svoga Gospodina (Lk 12,35-37; 1 Kor 1,7.8; 1 Sol 1,9.10; 2 Pt 3,11.12). Oni trebaju očekivati Kristov pojavak (*parousia*), ne sa strahom već s pouzdanjem i radosnim očekivanjem svoje "blažene nade" (Tit 2,13) zbog onoga što je njihov Gospodin za njih učinio na križu i tijekom svoje službe posredovanja kao veliki svećenik (Rim 8,34; Heb 4,15.16).

E. Pozivanje na odgovor

Dosadašnje istraživanje pokazalo je da je Krist iz Biblije vječni Sin Božji koji je postao tijelom, očitovao se među nama i sam objavio da je jedinstveni Sin Božji. Pokazao se da je bez grijeha i da vlada svim stvorenjem. Biblijski Krist, dragovoljno i prema nacrtu, dao je sebe u otkup za grešnike i umro na križu, da bi oni koji vjeruju u Njega bili oslobođeni krivnje i kazne grijeha. Isti Krist uskrsnuo je od mrtvih s mesom i kostima, noseći dokaze razapeća. On je ušao u nebo kao naš veliki svećenik. Krist iz Biblije će uskoro doći u slavi i sili, da učini kraj dobu u kojem živimo.

Sve je to bilo Božje djelo. U čitavom se Svetom pismu stalno naglašava Božja inicijativa u našem spasenju. Istodobno postoji jednako jasan poziv da se odazovemo Božjoj milosti. Grešnici i sveti su jednako pozvani da se ne zadovolje samo gledanjem Njega ili divljenjem Njemu, već da idu Njegovim stopama, da Ga oponašaju dok se ne promijene u istu sliku. Bog poziva ne samo na spasenje, nego i na prislan hod s Njime, da "ostanemo" u Kristu ili jednostavno, da budemo u Isusu (Iv 15,4.7). U alegoriji o trsu Isus je dvostrukim oblikom izrazio misao prebivanja, "ostanite u meni i ja ću ostati u vama" (Iv 15,4; usp. r. 5). Loze, tvrdi Isus, postaju beskorisne ako ne ostanu na trsu – što je zorna slika središnjosti Kristova života u životu vjernika. Jednako je važno da onaj koji hodi u Kristu, onako kako je Krist hodio (1 Iv 2,6), vrši Njegove zapovijedi (1 Iv 3,24) i pokazuje savršenu ljubav (1 Iv 4,12). Zapanjujuća učestalost kojom Ivan govori o "prebivanju" u svojoj Prvoj poslanici (1 Iv 2,6.24.27.28; 3,6.24; 4,12.13.15.16; usp. 2,10.14; 3,9.14.17) ističe Ivanovu želju da naglasi izvor snage novog života.

Tako i Pavao jednakom snagom i jasnoćom objašnjava posljedice Božjeg plana spasenja u Isusu Kristu za svakoga od nas. Ono što se dogodilo Kristu djeluje na svakog vjernika u Njega, jer tko god je "u Kristu, on je novi stvor" (2 Kor 5,17). Novo stvorenje znači nova načela življenja, nove interese, nove moralne vrijednosti, nove načine razmišljanja. Došlo je do usvajanja, jer "koji smo kršteni u Krista Isusa, u njegovu [smo] smrt kršteni" (Rim 6,3). Nastavanje u Kristu nadzire čitav čovjekov život (usp. 1 Kor 4,17).

Biblijska ideja o vjernikovu odnosu s Kristom je toliko neiscrpa i snažna da Pavao svome "u Kristu" dodaje ideju o "Kristu u nama". Nema sumnje da je to bilo Pavlovo vlastito iskustvo: "Živim, ali ne više ja, nego živi u meni Krist." (Gal 2,20 – DF) Ovo je iskustvo trebalo biti normom, jer apostol moli da njegovi efeški obraćenici dožive isti blagoslov: "Da Krist stanuje u vašim srcima po vjeri." (Ef 3,17) Ovo je moguće nastavanjem Svetog Duha. Cijelu je ideju teško shvatiti – sam Pavao o njoj govori kao o tajni (Kol 1,27), ali je duboko uvjeren u njezinu istinitost, pitajući se koliko su je mogli razumjeti korintski vjernici (2 Kor 13,5).

Istinsko naviještanje evanđelja o životu i smrti Isusa Krista neće se samo ograničiti na objavu da je Krist živio i bio razapet za nas. Ono će također objaviti da smo obraćenjem i krštenjem razapeti s Njim i da sada živimo uskrsnulim životom. Ovo nije samo izjava vjere već, kako je to izneseno u Svetom pismu, svakodnevno iskustvo dok, kad se navrší vrijeme, Krist ponovno ne dođe.

IV. Povijesni pregled

Cilj ovog dijela jeste istražiti neke značajne misli koje su tijekom dvije tisuće godina kršćanske povijesti iznesene o osobi i djelu Isusa Krista, s posebnim osvrtom na osobu Isusa Krista. Ograničeni prostor ne dopušta potpuniju ocjenu teologa. Međutim, nadam se prikazati glavne trendove kako bi se čitatelji mogli jasnije odrediti prema razmišljanju kršćanskog svijeta oko njih.

A. Drevna Crkva

Kad je kršćanska Crkva proširila svoje misionarsko djelo, potreba za naviještanjem evanđelja preko granica kulture s jedne, i prirodna radoznalost helenističkog uma s druge strane do krajnjih su granica iskušale ortodoksnost kršćanstva, u ovom slučaju dosljednost kristološkog ispovijedanja vjere postavljenog od novozavjetnih pisaca. Od najranijih faza ovog razvitka isticana je Riječ, ili *Logos*, kao Ona koja ima jedinstvenu ulogu u spasavanju grešnika, jer je ona

istovremeno bila božanska i ljudska. Razumijevanje takve zajednice predmet je tako golemog značenja da su se ubrzo pojavile krajnosti. Na nesreću, u mnogo slučajeva su podaci o različitim filozofskim školama, koje su kasnije osuđene kao heretičke, samo djelomični; obično su potekli od njihovih protivnika i zbog toga nisu uvijek pouzdani.

1. Nijekanje stvarnosti dvije narave

Najranija kršćanska krivovjerja koja niječu dvije Kristove naravi predstavljaju suprotne krajnosti. Docketizam i gnosticizam, na desnoj, umanjivali su važnost, pa čak i nijekali Isusovu ljudsku narav isticanjem Njegova božanstva, dok je ebionizam, na lijevoj strani, isticao Isusovu ljudsku narav na račun Njegove božanske naravi.

Ebioniti su Isusa razumjeli u svjetlosti snažnog monoteizma, ukorijenjenog u njihovom židovskom podrijetlu. Oni su Isusa smatrali prirodnim sinom Josipa i Marije, a ne vječnim Sinom Božjim, koji je druge nadmašio svojom pravednošću i za zvanje Mesije bio pripremljen silaženjem božanskog Duha prigodom svog krštenja.

Suprotno tome *docketizam* – od grčke riječi *dokein*, "izgledati" – smatra da božanska Riječ u biti nije postala tijelom, već se samo činila ljudskom. Kao takav, docketizam je bio dio širokog kulturnog trenda koji je oštro razlikovao između duhovnog ili nematerijalnog svijeta i materijalnog svijeta. Ovaj je posljednji smatran zlim; samo je onaj prvi hvalevrijedan i uzvišen. Iz toga je slijedilo da je sjedinjenje božanskog i ljudskog u Isusu bilo nezamislivo, dakle, samo prividno. Kršćanski docketisti nisu vidjeli teškoće u prihvaćanju punog Isusovog božanstva, ali je On samo prividno trpio i umro. Bilo je to vrlo opasno krivovjerje koje je na početku trećeg stoljeća, po svemu sudeći, djelovalo na mnoge intelektualne kršćanske zajednice.

2. Nijekanje cjelovitosti dvije naravi

Rani kršćanski pisci kao što su Justin Mučenik (oko 100.–165.), Teofil Antiohijski (kraj drugog stoljeća), Melito Sardski (umro oko 190), Irenej (oko 115.–202.), Tertulijan (oko 160.–oko 240) i Origen (oko 185.–oko 254.) pokušali su ovaj problem riješiti vraćanjem na biblijsko stajalište. No i u ovom slučaju njihovo razumijevanje Krista bilo je najčešće određeno trenutnim filozofskim trendovima, a ne povijesnim otkrivenjem što ga nalazimo u novozavjetnim spisima, a to je opet neke od njih dovelo do kristoloških nejasnoća.

Budući da je želio sačuvati jedinstvenost Boga Oca, monarhijalizam se žestoko usprotivio trojstvenim gledištima koja su sve više hvatala korijena među kršćanima. Za monarhijaliste je Riječ ipak bila nešto manje od Boga. To je bila suština Arijevog krivovjerja kojim je nijekao

zajedništvo obiju naravi u Kristu. Arije (oko 250. – oko 336) je potaknuo kršćansku Crkvu da riješi problem odnosa između Oca i Sina. Inzistirajući na Božjoj apsolutnosti, tvrdio je da Bog jedan i jedini, savršeno transcendentan, nije stvarao izravnim dodirrom s asvijetom nego preko Sina, kojega je smatrao sinom kao svaki ljudski otac. Nasuprot Ocu, Sin je imao početak. Sam Otac ga je stvorio iz ničega i to prije vremena. Stoga, premda nazvan Bogom, On nije Bog onako kako je to Otac. Postojalo je vrijeme kad Ga nije bilo. Njegova narav nije ista kao Očeva.

3. Nicejski odgovor

Arijevo učenje je odbačeno na Prvom saboru u Niceji 325. godine. Protiveći se Ariju, Atanazije (oko 296.–373.) je podržavao jedinstvo suštine Oca i Sina, ne više na osnovi filozofske doktrine o naravi Riječi, već na osnovi djela otkupljenja što ga je postigla utjelovljena Riječ. Samo ga je Bog, uzimanjem ljudskog tijela, mogao ostvariti.

Nicejsko vjerovanje u dijelovima glasi: "Vjerujemo... u jednoga Gospodina Isusa Krista, jedinorođenog Sina Božjeg, rođenog od Oca. Bog od Boga, svjetlo od svjetla, pravoga Boga od pravoga Boga. Rođena, ne stvorena, istobitna [*homoousios*] s Ocem." Postoji izvjesna nejasnoća u izrazu "istobitan". Kršćanska tradicija ga je razumjela kao nešto što je zajedničko svim pojedincima u određenoj klasi, u ovom slučaju Božanstvu. Premda je bio posebno osuđen, arijanizam je više stoljeća nastavio živjeti u različitim oblicima.

4. Odnos između dvije naravi

Poslije Niceje u kršćanskom razumijevanju Kristove osobe nastupilo je sudbonosno razdoblje. Ono se protegnulo od sredine četvrtog do sredine petog stoljeća; preovlađivale su dvije suprotne filozofske škole: jedan u Aleksandriji u Egiptu, a druga u Antiohiji u Siriji. Svaka je nastojala pozabaviti se pitanjem kako je vječni Sin, stvarni Bog, mogao istodobno biti stvarni čovjek. Aleksandrijci su u prvom redu nastojali sačuvati Isusovu božansku narav. Oni su pozornost posebno usmjerili na jedinstvo Isusove ljudske naravi s božanskom Riječi. Antiohijci su se više zanimali za Kristovu ljudsku narav. Prihvatili su mekši pristup ujedinjenju božanskog i ljudskog u Isusu. Oni prvi su isticali da je *Riječ* uzela na se tijelo; ovi drugi da je Riječ postala *ljudsko biće*. Ubrzo su uslijedile krajnosti.

a. Apolinar. Kao Atanazijev učenik, Apolinar (oko 310.–390.) je aleksandrijsko gledište doveo do krajnosti. Učeći da je u Isusu božanska Riječ uzela mjesto u ljudskom umu (*nous*) kao sjedištu grijeha, zanijekao je Kristov cjelovit moralni razvoj i istinsku ljudskost. Njegovo je stajalište izrijeckom osuđeno na koncilu u Konstantinopolu 381.

b. Nestorije. U svom naporu da naglasi Kristovu cjelovitu ljudskost, Nestorije (umro oko 451.) je bio sklon prenaplašavanju razlike između dviju naravi. Njegovo ustrajno prigovaranje uporabi izraza *theotokos* ("nositeljica" Boga) u odnosu na Mariju, dalo je njegovim protivnicima razloga da tvrde kako on u biti niječe Kristovo božanstvo. Smatralo se da on razmišlja o dvije naravi, ako ne i dvije osobe, koje postoje odvojeno jedna od druge, spojene u čisto moralnu zajednicu.

c. Eutih. Nasuprot Nestoriju, Eutih (oko 378.–454.), jedan od učenika Ćirila Aleksandrijskog, tvrdio je da su u utjelovljenom Kristu božanska i ljudska narav srasle (stopile se) u jednu, što je gledište koje podrazumijeva nijekanje dviju Kristovih naravi.

5. Kalcedonska definicija

Da riješi sukob sazvan je koncil u Kalcedonu (451.). Koncil je osudio i Nestorijevo i Eutihovo gledište, sačuvavši jedinstvo osobe kao i dvojakost naravi. Ovaj je koncil učio kršćane da priznaju Krista kao potpuno božanskog i potpuno ljudskog, s dvije naravi, "bez zbrke, bez promjene, bez podjele, bez razdvajanja".

Kalcedonsku definiciju teško možemo smatrati rezolucijom o kristološkom problemu kao odgovor na pitanje *kako* su u Isusu Kristu sjedinjene dvije naravi. Ona ne nudi ništa do četiri negativna prijedloga. Bila je izložena oštroj kritici, posebno u novije vrijeme. Pa ipak, ako se zato da izraze stvarnost Boga u Kristu, riječi "osoba" i "narav" svojim značenjem više ne slažu sa suvremenim istoznačnicama, u tom su slučaju za ono vrijeme bile zadovoljavajuće. U nastojanju da izraze ono što se ne može izraziti, koncilsku su oci pomoću paradoksa pokušali ljudski jezik dovesti pred tajnu utjelovljenja. U nekim je područjima sukob još nastavljen s monofizitima, monotelitima i adopcionistima izmjenjivanjem optužbi i protuoptužbi.

B. Srednji vijek

Srednjovjekovni teolozi nisu gotovo ništa dodali doktrini o Kristu kao osobi. Oni su prihvatili autoritet nicejskih i kalcedonskih izjava, pokazujući veliko zanimanje za teška spekulativna, pa čak i apstraktna razmišljanja o predmetima kao što su Kristova svjesnost, znanje, sloboda, vrline, sposobnost trpljenja i podložnost Ocu. Nekoliko određenih točaka o Isusu istaknuo je Augustin (345.–430.), a Toma Akvinski (1225.–1274.) ih je dalje razvio. Ovaj posljednji usmjerio je pozornost posebno na vrstu jedinstva u Kristu, nastojeći definirati riječi "narav" i "osoba" i razlikovati njihova značenja.

1. Usmjerenost na Kristovo djelo

Srednjovjekovni teolozi su pozornost više usmjerili na djelo nego na osobu Isusa Krista, posebice na Njegovo djelo pomirenja. Krajem jedanaestog stoljeća gledište koje je dugo preovladivalo, da je Kristova smrt bila otkupnina plaćena đavlu, došlo je na zao glas. Prema njemu Krist je kao naš predstavnik platio otkupninu Sotoni, koji je Adamovim padom stekao pravo nad ljudima i, bojeći se Kristovog utjecaja, sa zadovoljstvom prihvatio ponudu. Međutim, postao je žrtvom svoje oholosti i nesvjestan djelotvornosti Kristove smrti prevario se, misleći da može nadvladati i zadržati Krista, a ovaj je trijumfalno ustao iz groba.

a. Anzelm Cantenburyski. U svojoj knjizi *Cur Deus Homo?* (Zašto je Bog postao čovjekom?) Anzelm iz Cantenburya (1033.–1109.) usprotivio se tradicionalnom gledištu. Prvi teolog koji je dao oblik teoriji potrebe za utjelovljenjem i pomirenjem u Kristu, Anzelm je tvrdio da grijeh lišava Boga časti koja Mu pripada. Smatrao je da sukladno zahtjevima svoje svete naravi, Božja čast zahtijeva opravdanje bilo kažnjavanjem ili pružanjem zadovoljštine. Milosrđe je potaknulo Boga da ga potraži u zadovoljštini. Budući da je beskonačna uvreda za Boga, grijeh zahtijeva jednako beskonačnu zadovoljštinu kakvu je samo Bog mogao osigurati. No zadovoljština je morala biti istovremeno ljudska i božanska. To je bio odgovor na pitanje: Zašto je Bog postao ljudsko biće? Sam Bog, Krist, zauzeo je mjesto čovjeka i svojom smrću potpunu zadovoljio božansku pravdu. Njegova smrt nije bila otkup plaćen Sotoni, već dug plaćen Bogu. U bitnim elementima Anzelmova formulacija nalazi vjerne pobornike gdje god se Sveto pismo prihvaća kao Božja Riječ.

b. Abelard. Oko četrdeset godina kasnije Peter Abelard (1079.–1142.) odbacio je i tradicionalno gledište i Anzelmovu teoriju. U svojim djelima *Epitome of Christian Theology* i *Commentary on Romans* zastupao je drukčije gledište o grijehu. Za njega je bit grijeha bila preziranje Božje volje. On više prebiva u zlim nakanama ljudi nego u njihovim postupcima, kad pristaju uza zle naklonosti uma. Budući da iz Abelardove perspektive nema načela prema kojem Bog od grešnika zahtijeva zadovoljštinu, Kristov život i smrt nisu služili zato da zadovolje božansku pravdu, već zato da u grešnicima kao odgovor potaknu pokajanje i ljubav, koji su njihovo pomirenje i otkupljenje. Kristova smrt je vrhunsko otkrivenje Božje ljubavi. Međutim za mnoge je spasenje kao čin, po svemu sudeći, sveden na tragičnu mučeničku smrt, pa gotovo i nema mjesta za neumoljivu potrebu koja podržava križ. Ovo je gledište dovelo do razvoja teorije o primjerenosti pomirenja, o kojoj se danas govori kao teoriji moralnog utjecaja.

C. Reformacija

Reformacija u šesnaestom stoljeću nije osporavala doktrinu o Kristu koju je formulirao kalcedonski sabor. Međutim, reformatori su bili skloni ranije naglašavanje nadomjestiti s više egzistencijalnim stajalištem, pristupom koji je bio usmjeren na čovjekov susret sa živim Kristom i na "Kristove zasluge", što je teologija križa a ne slave.

1. Predmet *Communicatio idiomatum*

Do dubokog neslaganja među reformatorima došlo je zbog sukoba oko Gospodnje večere. Pozivajući se na staro učenje o *communicatio idiomatum* ("komunikaciju [izmjenjivanje] svojstava" između Kristove božanske i ljudske naravi), i na osnovi njega inzistirati na "stvarnoj prisutnosti" Kristova tijela i krvi u kruhu i vinu na Gospodnjoj večeri, Luther je tvrdio da je slično tomu postojalo materijalno prožimanje svojstava ili značajki između božanske i ljudske Kristove naravi.

Za Zwinglija (1484.–1531.), glavnog protivnika po ovom pitanju, Lutherovo gledište predstavljalo je opasnu naklonjenost Eutihovom učenju, stapanje obiju naravi, što je Kalcedon odbacio. Calvin (1509.–1564.), koji je također naučavao izmjenjivanje svojstava, nijekao je da se božanske značajke mogu prinijeti na Kristovu ljudsku narav. Prema njemu svojstva obiju naravi se mogu pripisati istoj *osobi*, tako da se za Krista može reći da je sveznajuć, dok se istovremeno može reći da ima ograničeno znanje.

2. O Kristovim stanjima i službama

Reformatori su na druga dva područja dali svoj najoriginalniji doprinos kristologiji, koji je naširoko prihvaćen i razvijen među rimokatolicima kao i protestantima. Reformatori su uveli učenje o dva Kristova stanja, poniženje i uzvišenje. Nisu zamišljali da bi ova razlika nadomjestila doktrinu o dvije naravi, već da je nadopuni punijim priznavanjem dinamičnosti Kristova života i službe, prikazujući ih izrazima koji se odnose na oba stanja. Također su poticali učenje o tri Kristove službe kao proroka, svećenika i kralja, što ga je razložio Calvin, a kasnije su ga preuzeli luteranski i rimokatolički teolozi.

D. Suvremeno doba

Do debate o Kristovoj osobi i naravima došlo je ponovno u osamnaestom stoljeću pod utjecajem Prosvjetiteljstva, čiji su sljedbenici u svom traganju za istinom pokazali neprovjerenje prema svim autoritetima i predaji. Radikalno prekidajući vezu sa svim srednjovjekovnim teološkim svjetonazorima, kao konačnog suca istine proglasili su razum, a ne otkrivenje.

1. Monumetalni zaokret

Monumentalni zaokret u nazorima, do kojeg je došlo u doba Prosvjetiteljstva, naveo je mnoge intelektualce da preformuliraju povijesne kršćanske doktrine pomoću izraza koji se ne slažu s biblijskim autoritetom, već su više usklađeni sa suvremenom filozofskom misli i njezinim naglašavanjem književne kritike. Budući da su već odbacili mogućnost čuda i drugih natprirodnih elemenata, čitav niz mislilaca, počevši od Hermanna Reimarus (1694.–1768.) pa sve do Prvog svjetskog rata, nastojao je rekonstruirati život "povijesnog Isusa". Podloga ovom istraživanju bila je pretpostavka da će se pravi Isus, "povijesni Isus", pokazati radikalno drukčijim od "Krista vjere", teološkog Isusa kojega su nametnuli teolozi i crkveni koncili. Kristologija "odozgo", postavljena u vrijeme prije kritike, kad povijesna vjerodostojnost Biblije još nije bila upitna, i koja je počela s preegzistirajućom Božjom Riječi sišlom s neba da spasi grešnike, postupno je zamijenjena kristologijama "odozdo". Zahvaljujući Prosvjetiteljstvu, kristologije "odozdo" proizvele su Isusa koji je, ne više božanski, u suštini bio vjerski moralist i reformator, idealan čovjek suvremenog liberalizma, razapet zato što su njegova gledišta bila daleko ispred njegova vremena. Premda je Albert Schweitzer dijelio osnovnu povijesnu metodu liberalnih istraživača, njegova knjiga *The Quest of the Historical Jesus* (1906; prevedena na engleski 1910.) najavila je kraj liberalnom traganju za povijesnim Isusom.

2. Friedrich Schleiermacher

U ovom kontekstu je Friedrich Schleiermacher (1768.–1834.) reagirao kako na racionalizam tako i na formalističku ortodoksnu. U svom pokušaju da obrazovane staleže vrati religiji, za koju je tvrdio da je sagrađena na osjećaju apsolutne ovisnosti o Bogu, on je stvorio sliku Krista kojega se jedinstvenost sastojala u činjenici da je bio neusporedivo "bogo-svjestan" potpune sinovske ovisnosti o Ocu. Odbacujući je kao nedostatnu, doktrina o dvije prirode imala je za cilj izraziti istinu da je Bog bio u Kristu. Sličan nama u naravi, Isus se ipak razlikovao od nas Božjom sviješću, tako apsolutnom i neprekinutom da predstavlja "samo Božje postojanje u Njemu". Nitko od Reformacije nije izvršio snažniji utjecaj na današnju kristologiju od Schleiermachera.

3. Albrecht Ritschl

Reagirajući slično protiv pretjeranog intelektualizma u ortodoksiji i liberalizmu, Albrecht Ritschl (1822.–1889.) pristupio je kršćanskim doktrinama izrazima prosudbe vrijednosti i zato je naglašavao ono što je Krist učinio za nas, a ne ono što je On u sebi. Krist je bio samo čovjek i

zbog djela koja je postigao dostojan je da bude nazvan Bogom. Ritschlov utjecaj je bio samo nešto slabiji od Schleiermacherova.

4. Kenoticizam

Nasuprot njima, Gottfried Thomasius (1802.–1875.) i drugi kenoticisti smatrali su da je u vrijeme svog utjelovljenja božanski Logos odložio božanske značajke svemogućnosti, sveznanja i sveprisutnosti. Na osnovi Fil 2,7 pokušali su sačuvati realnost i integritet Kristove dvojake naravi i naglasiti veličinu Njegova poniženja kad je postao čovjekom.

E. Suvremeni pristupi

Dvadeseto stoljeće bilo je svjedokom zapanjujućeg niza pristupa kristološkim pitanjima. Prikladno istraživanje daleko nadmašuje prostor ovog članka. Spomenut ćemo samo nekoliko značajnijih ideja, posebno one koje nude neprovjerene i neiskušane pristupe, premda neke od njih baš ne izgledaju sasvim nove.

1. Trojstvena kristologija Karla Bartha

U svjesnoj reakciji na ono što je smatrao fundamentalno pogrešnim nazorom liberalne teologije s njegovim samosvjesnim ponašanjem prema znanosti i isticanjem osjećaja, Karl Barth (1886.–1968) je s velikom revnošću potvrdio klasične ortodoksne izjave o Kristu kao osobi iz prvih pet stoljeća. Bilo je zaokreta u njegovom razmišljanju, i neka od njegovih gledišta nisu potpuno slobodna od liberalnih pretpostavki devetnaestog stoljeća, ali je Barth tijekom svoje duge i utjecajne karijere zastupao povratak Kristu iz Svetog pisma, kojega su, po njegovom uvjerenju, najbolje prikazali reformatori. Bio je to nesumnjivo veliki zaokret. Prema Barthu sve se treba gledati u svjetlu Isusa Krista. Povijesni Isus i Krist vjere bili su jedno te isto. Bez oklijevanja naviještao je Isusa Krista kao pravog Boga i pravog čovjeka, rođenje od djevice, zamjениčku smrt pomirenja, uskrsnuće i druge predmete kristologije odozgo. Premda bi bilo pretjerano reći da se u obnavljanju ovih kristoloških naglasaka u svemu vratio svemu što je bitno za jasno učenje Pisma, Barth je izvan svake sumnje davno zanemarenom biblijskom pristupu kristologiji dao položaj teološke važnosti i potrebu za proučavanjem. Dosta je toga nastalo kao reakcija na R. Bultmannovu drastičnu kristologiju.

2. Demitologizirani Krist Rudolf Bultmanna

Pristupajući Novom zavjetu s radikalnog gledišta, Rudolf Bultmann (1884.–1976.) je tvrdio da njegovi pisci nisu opisali stvarnu povijest, već su činjeničnoj povijesti o Isusu dodali mitološke elemente. Pisali su u kategorijama i izrazima slika starog svijeta, neprihvatljivima za

suvremene ljude. Pozvao je svoje čitatelje da ne ponove pogrešku starih liberala koji su jednostavno odbacili doslovno utjelovljenje, doslovna čuda, doslovno pomirenje, doslovno uskrsnuće i doslovno uzašašće. Njegova metoda, kako ju je on vidio, nije više bila odbacivanje, nego antropološka interpretacija. Naša je zadaća danas pronaći koje su religiozne istine i iskustva novozavjetni pisci nastojali izraziti pomoću ovih mitova, demitologizirati njih i Isusovu osobu, te ih "prevesti" u sadašnje, ljudima prisposobljene postojeće kategorije. Ovaj je pristup doveo do radikalne preobrazbe biblijskih poruka.

3. Paradoksalna kristologija Donalda M. Bailliea

U svojoj izvanredno dobroj knjizi *God Was in Christ* ("Bog je bio u Kristu", 1948) Donald M. Baillie namjeravao je iznijeti tajnu utjelovljenja, a ne riješiti njezin problem. Predložio je paradoksalnu kristologiju, odnosno ideju da je najkorisniji pristup tajni ujedinjenja pravog Boga i pravog čovjeka skup paradoksa karakterističnih za biblijsko otkrivenje. Zanimariti ili eliminirati element paradoksa iz nje znači izgubiti utjelovljenje.

4. Oscar Cullmann

Dok je Bultmann pokazao da ima malo povjerenja u povijest, Oscar Cullmann (*Christ and Time*, 1951) je tvrdio da su se Kristovo utjelovljenje i Golgota odigrali u vremenu. Ono što Novi zavjet iznosi nije egzistencijalno mitološko tumačenje Krista-događaja već tumačenje spasenja-povijesti. Čovjek može otkriti tko je Isus ako ustanovi što je On stvarno učinio za nas u ljudskoj povijesti; otuda Cullmannova pažljiva studija Kristovih titula (*The Christology of the New Testament*, 1959).

5. Kristologija utemeljena na procesima

U obnavljanju Irenejevog nastojanja da protumači utjelovljenje kao krunu i dovršetak Božje djela u stvaranju i tako postigne jasnu integraciju stvaranja i otkupljenja, neki teolozi dvadesetog stoljeća vidjeli su u filozofskom procesu mogućnost da na novi način pristupe kristološkom problemu. Novo gledište je bilo snažno potkrijepljeno sve širim prihvaćanjem teorije o evoluciji. Uvjerljivo je prikazano u filozofiji procesa Alfreda N. Whiteheada (1861.–1947.). Whiteheadovu metafiziku postupno su prihvatili i primijenili na teologiju, pa onda na kristologiju, zagovornici kao što su Charles Hartshorne (rođen 1897.), Norman Pittenberg (rođen 1905.), John Cob (rođen 1934.) i David Griffin (rođen 1939.). U teologiji procesa Bog više nije statičan ili nepokretan. On se uvijek kreće prema naprijed, stvarajući povijest zajedno s ljudima. Uvijek u stanju kretanja, svojim općenjem sa svijetom koji se mijenja, On je u procesu da

postane drukčiji nego što je danas. Dok naizgled posvećuju malu, ako uoče ikakvu pažnju problemima kakav je grijeh, Kristova preegzistencija i rođenje od djevice, raspeće i uskrsnuće, kristologije vezane uz proces pokazuju snažnu i neupitnu podršku Isusovoj ljudskosti i Njegovom mjestu u povijesti. Istodobno, ako se Bog u nenadmašnom stupnju pojavio u Isusu, onda se ne čini nezamislivim, bar u načelu, da to otkrivenje bude nadmašeno u budućnosti.

6. Wolfhart Pannenberg

U svom djelu *Jesus – God and Man* (1968), jednom od glavnih kristoloških rasprava dvadesetog stoljeća, Wolfhart Pannenberg (rođen 1928.) tvrdi da je cijela povijest, budući da je pod Božjom kontrolom, otkrivenje o Bogu. No to otkrivenje treba dešifrirati. Teolog ga može dešifrirati u povijesti pomoću tragova nađenih u starozavjenim eshatološkim i apokaliptičkim spisima, u viđenju koje postaje jasno u uskrsnom Kristu. Mnogo toga opravdava visoko mišljenje o više aspektata Pannenbergove kristologije, posebno njegova čvrsta obrana Kristova uskrsnuća koje smatra potpuno povijesnim događajem. No čovjek ipak ima teškoća s njegovom metodologijom kad ponekad citira biblijski tekst, drugom prigodom Hegela, a u nekim drugim prilikama polazi od suvremene antropologije.

7. Teologije oslobođenja

Teologija oslobođenja, zajedno s kristologijom koja je prati, kritika je tradicionalnog pristupa teologiji, rimokatoličkoj i protestantskoj, koja je, smatra se, suviše filozofski orijentiranima, suviše misaona i suviše odvojena od životnih nedaća. Pojavila se krajem 1960-tih u latinskoj Americi kao reakcija na jako proširenu patnju i tlačenje, što je proglasila neopravdanim napadom na čovjekovo dostojanstvo. Njezini su glavni zagovornici, na rimokatoličkoj strani, Gustavo Gutiérrez iz Perua (rođen 1928.), Jon Sobrino iz El Salvadora (rođen 1938.), Leonardo Boff iz Brazila (rođen 1938.) i Juan Luis Segundo iz Urugvaja (rođen 1925.). Na strani protestanata je Hugo Assmann iz Brazila (rođen 1933.). Za njih je teologija kritički odraz prakse koja počinje s pristajanjem uz tlačene. Kao oblik prakse, ona mora biti usmjerena na mijenjanje postojećeg reda.

Nasuprot kalcedonskoj kristologiji, prema kojoj Krist navodno podržava postojeći politički i gospodarski poredak ugnjetavanja, Krista se smatra prvenstveno osloboditeljem, političkim pobunjenikom, zainteresiranim za siromašne i društveno izopćene. U biti ovdje se radi o kristologiji odozdo koja počinje s čovjekom Isusom, a zatim razmatra Njegovu božansku

narav. Premda je njezina uporaba Svetog pisma problematična, kristologija oslobođenja predstavlja i važan korektiv za pretjerano spiritualizirana shvaćanja misije crkve.

Tako je crna teologija neupitno zaokupljena problemom oslobođenja. Dok se teologija oslobođenja javila prvenstveno unutar Rimokatoličke crkve u Južnoj Americi, crna teologija se pojavila tijekom 1960-tih i 1970-tih u crnim protestantskim zajednicama u Sjevernoj Americi. Pokret ima mnogo strana i nijansi, a karakteriziraju ga različiti uzori kao što su Martin Luther King, junior (1929.–1968.), Stokeley Carmichael (rođen 1941.), Malcolm X (1925.–1965.), James Cone (rođen 1938.) i J. Deotis Roberts (rođen 1927.). Svi naglašavaju jedinstvenost crnačkog iskustva i potrebu za stvaranjem jedinstvene crne teologije i kristologije, budući da i jedno i drugo predstavlja zapadne i grčke metodološke okvire u kojima su bjelački teolozi, polazeći od nadmoćnosti zapadnjačke kulture, stvarali teologiju. To je još jedan oblik ugnjetavanja.

Crna teologija posebno snažno naglašava povijesnog Isusa, ugnjetavanog, čiji su život i služba bili vezani uz tlačene. Čak je i Njegova objava da je blizu kraljevstvo Božje označila da će doći kraj ropstvu i tlačenju. Istovremeno crna kristologija u osnovi iznosi biblijsko gledište o Kristovom božanstvu, utjelovljenju i usukrsnuću, dok je spasenje što ga je donio obično iskazano izrazima o onome što On čini ili može učiniti za preobražaj svijesti crnih ljudi. Crni teolozi su nas ispravno podsjetili na Kristovu univerzalnost.

Feminističku teologiju – i njezino razumijevanje Krista – mnogi smatraju jednim oblikom teologije oslobođenja, kako to govori stariji izraz "oslobođenje žene". Njezini su napori usmjereni na postizanje pravde, slobode i jednakosti žena.

Za gotovo sve feminističke teologe odgovarajuće polazište za feminističku teologiju nije transcendentni Bog i neka božanska poruka, već je čovjek, iskustvo, smatran izvorom i mjerilom istine. Zajedno s latinskoameričkom i crnom oslobodilačkom teologijom, feministička teologija je razmišljanje o temeljnim problemima u svjetlu iskustva, određenije rečeno, ženskog iskustva, interesa i potreba. U posljednje vrijeme je pokret, koji je počeo 1970-tih, postao sve heterogeniji. Stoga, što se tiče kristologije, neki su spremni odbaciti Isusa kao kvalitativno jedinstveno utjelovljenje Boga, kao Mary Daly (rođena 1928.). Drugi, kao Carter Heyward (rođen 1945.) i Rita Brock (rođena 1950.), uopćavaju značenje utjelovljenja s tim da obuhvaća sve osobe, dok drugi, opet, istražuju alternativna tumačenja Isusa i biraju ono koje Ga vidi kao pobornika prava žena, kako to čini Rosemary Radford Ruether (rođena 1936.).

Tradicionalnoj kristologiji nema mjesta zbog preovlađujućih muških simbola za Boga i muške figure Spasitelja, što smatraju potporom patrijarhalnosti s vjerovanjem u nadmoć muškaraca. Isusova muškost, kažu, upotrijebljena je da bude mjerilo ljudskosti, dok je žena nekako drugorazredna ili manje idealno ljudsko biće, što se, na primjer, i te kako odražava na rukovođenje u crkvi. Također kažu da sama tvrdnja kako je Bog potpuno i jedinstveno prisutan u savršenom *muškarcu* Isusu, i da je preko Njega svima donio spasenje, ne prikazuje na ispravan način dinamičan odnos između Boga i *svega* naroda. Budući da su kristologiju razrađivali i uglavnom nastavljaju razrađivati muškarci u određenoj kulturi, oblikujući muška pitanja i težnje koje se odnose na božansko-ljudski odnos, feministički teolozi smatraju da je iskustvo žena izostavljeno ako ne i zanemareno. Zbog toga kristologiju treba demontirati i ponovno formulirati na jednakopravne načine, tako da pridonesu feminističkoj težnji za cjelovitošću. Feministički teolozi su, između ostalog, pomogli razjasniti doktrine o čovjeku i spasenju. Budući da su oboje, muško i žensko, bili stvoreni na Božju sliku, neljudsko postupanje muškaraca prema ženama očita je manifestacija grešnog ljudskog stanja. Pa ipak, poticaji da se napuste takve osnovne koncepcije kao što je kvalitativno jedinstvena božanska narav Isusa Krista, ipak se čine pretjeranima.

8. Mit o utjelovljenom Bogu

U novije je vrijeme djelo *The Myth of God Incarnate* (1977), što su ga objavili britanski teolozi, izazvalo veliku pomutnju, možda zbog svog provokativnog naslova, ali u biti nije sadržavalo više toga što bi bilo novo. Njegovi autori su mišljenja da učenje o utjelovljenju više nije razumljivo. Isus se predstavio kao čovjek kojemu je Bog odredio posebnu ulogu u okviru božanske namjere. Ideja da je Isus bio utjelovljeni Bog koji je živio ljudskim životom, smatrana je kasnijom zamisli, mitološkim ili pjesničkim izražavanjem Njegova zanimanja za ljude. Pošto suradnici u toj knjizi ne priznaju Novi zavjet autoritativnim i pokazuju duboku sumnjičavost prema njegovoj vjerodostojnosti, njihovo djelo gotovo ništa ne govori o soteriološkom značaju Isusa, pa Njegovo uskrsnuće gotovo nema nikakve uloge. Knjiga ustvari obnavlja staro liberalno stajalište devetnaestog stoljeća i ne nudi prave alternative povijesnoj doktrini o utjelovljenju.

9. Isusov seminar

Od 1985. godine članovi *Jesus Seminar* (Isusova seminara) zastupali su "radikalnu reformaciju" kršćanstva, tvrdeći da Isusa iz Nazareta treba osloboditi tamnice Pisma i kreda u koju su ga kršćani zatvorili. Primjenjujući uobičajene kritičke metode tekstualne analize i druga

više osporavana pravila dokazivanja, stručnjaci ovog kontroverznog seminara došli su do zaključka da je autentično samo dvadeset posto kazivanja – a još manje djela – koja se u Evanđeljima pripisuju Isusu. Među odbačenima su rođenje od djevice, Očenaš, riječi izgovorene na križu, većina Njegovih čuda, Njegovo fizičko uskrsnuće i svako Isusovo svojatanje božanske naravi. Isus koji ostaje u osnovi je kritičar društva i svjetovni mudrac sličan židovskom Sokratu.

10. Rimokatolička kristologija

Od vremena Tome Akvinskog do sredine dvanaestog stoljeća rimokatolička kristologija bila je uglavnom usmjerena na ontološko pitanje: Tko je zapravo Isus u sebi? Samo na drugo mjesto dolazilo je soteriološko pitanje: Tko je Krist za nas?

Prijelaz s nekritičkog na kritičko proučavanje Novog zavjeta, sa statičkog na evolucijsko i egzistencijalno razumijevanje postojanja čovjeka, kao i razvoj povijesne i političke svijesti koja se odražava u teologijama oslobođenja, pridonjeli su prijelazu sa srednjovjekovne metode na pristup dvadesetog stoljeća. Ovdje su zamjetne, kao i u protestantskoj metodologiji, dvije metode: kristologije odozgo, predstavljene u djelima Pieta Schoonenberga (rođen 1911.), Hans Ursa von Balthasara (1905.–1988.) i čak Teilharda de Chardina (1881.–1955.), počele su s preegzistirajućom Riječi Božjom koja je sišla s neba da uzme ljudsko tijelo. Kristologije odozdo, što su ih zastupali Karl Rahner (1904.–1984.), Hans Kòng (rođen 1928.), Walter Kasper (rođen 1933.) i Edward Schillebeeckx (rođen 1914.), počele su s povijesnim Isusom. Osim toga, latinskoamerički teolozi kao Leonardo Boff (rođen 1938.) i Jon Sobrino (rođen 1938.), premda su povijesnog Isusa isticali više od Krista vjere, tvrde da ortodoksnost treba uvijek povezivati s ortopraksom i Božjom brigom za siromašne i ugnjetavane.

F. Trenutni nepovoljni vjetrovi

U ovom trenutku kristološka debata je neodređena i teško je prereći njezin budući smjer. Kalcedonska definicija "jedne osobe u dvije naravi" imala je trajan uspjeh, čak i u dvadesetom stoljeću. Postoji prilično opće slaganje da u svom pokušaju da bude vjerna biblijskom svjedočanstvu, klasičnu izjavu treba smatrati početkom, a ne krajem. Bio je to kredo rođen u krizi, koji je poslužio svojoj svrsi i daleko nadmašio njezino vrijeme. Možda je izgubio nešto od svoje dostatnosti, ne zato što bi odgovor koji je dao bio pogrešan, nego zato što postavljena pitanja pretpostavljaju okvir koji se sada promijenio. Problemi Kalcedona su u velikoj mjeri u samom Novom zavjetu. Njih i dalje treba rješavati.

G. Adventisti sedmog dana

Adventisti sedmog dana zastupaju kristocentričan teološki sustav. Oni vide Krista kao Stvoritelja, Otkupitelja, Gospodara subote, velikog svećenika i Kralja koji se uskoro vraća.

Međutim, oni nisu uvijek prihvaćali povijesno kršćansko učenje o Trojstvu. U prvim desetljećima odbacili su ga kao nebiblijsko, rimokatoličko, protivno razumu, pa su zahtjev za kristologijom s dvije naravi smatrali nijekanjem božanskog pomirenja. Pošto su ranije bili članovi Christian Connection, James White (1821.–1881.) i Joseph Bates (1792.–1872.) među ostalima držali su se, u vezi s Kristovim podrijetlom prije utjelovljenja, jednog oblika arijanizma. Neki su Ga smatrali stvorenim bićem; većina pak emanacijom (ishođenjem) od Oca. Nisu nijekali Njegovu božansku narav niti pravo da se naziva Bogom i bude štovan kao Bog; uglavnom su tvrdili da je, budući rođen od Oca, Krist imao početak i da Ga je Otac izjednačio sa sobom jer Mu je to bilo ugodno. Njihovo razumijevanje kristologije dovelo je do kristologije jedne naravi, u kojoj je preegzistirajuća božanska Riječ, proizašla iz Oca, a ne istovječna s Njim, preobražena u ljudsko biće da umre kao božanska i savršena žrtva pomirnice. Tvrdnja da je tijekom svog utjelovljenja Krist bio ljudske i božanske naravi dovela je do toga da su Njegovu smrt smatrali ljudskom žrtvom, a ne božanskom pomirnicom za grijeh.

Do velikog preokreta došlo je kad je neposredno nakon 1888. godine, E. J. Waggoner (1855.–1916.) počeo naglašavati utjelovljenje kao nastavanje božanske Riječi u grešnom tijelu, da kao božanska Riječ živi savršenim ljudskim životom. Tu se na tajanstven način božanska narav sjedinila s palim tijelom sa svim njegovim grešnim sklonostima, sa ciljem da trijumfira nad ljudskim grijehom i osigura sličnu snagu ljudskim bićima. Premda je to još uvijek bila u osnovi kristologija jedne naravi, uloga ljudskog tijela u Waggonerovu razumijevanju Krista pripremila je put za kristologiju dvije naravi i priznanje Trojstva, kako je to istaknuo Norman Young. Istodobno, premda je počela još u sedamdesetim godinama, Ellen G. White je imala značajnu ulogu u postupnom prihvaćanju trojstvenog gledišta. Od 1931. godine na dalje, trojstveno razumijevanje Boga, zajedno s Kristovom punom jednakosti s Ocem i kristologijom dvojake naravi, postalo je bitan dio adventističkih temeljnih vjerovanja.

Premda su svi podržali bezgrešnost utjelovljenog Krista, i dalje su među adventistima ostale razlike u pogledu na prirodu Njegove ljudske naravi, je li ili nije dijelio zle naklonosti pale ljudske naravi. Nasuprot većini prvih adventista, u novije su vrijeme mnogi prihvatili gledište da Krist pri uzimanju pale ljudske naravi nije bio dionikom ni jedne od njezinih grešnih sklonosti.

Na sličan način, od ranijeg stajališta prema kojem je Kristova smrt na križu bila vrhunska žrtva, ali su riječ "pomirenje" ograničili na Njegovu nebesku službu, adventisti sedmog dana postupno su proširili razumijevanje pomirenja, pa ono obuhvaća križ i Kristovu nebesku službu. Njome su blagoslovi Njegove žrtve pomirnice na križu postali dostupni onima koji vjeruju. Svaki se dio smatra završenim djelom, ali su oba potrebna da se dovrši pomirenje. Adventistički pisci su tradicionalno razumjeli Kristovu pomirujuću smrt kao kaznenu zamjениčku žrtvu. U novije vrijeme neki su zastupali gledište koje podsjeća na Abelardovo tumačenje moralnog utjecaja.

Od vremena svojih najranijih pisaca, adventisti sedmog dana, kako to naglašava njihovo ime, ustrajali su na tome da će se njihov veliki svećenik uskoro vratiti na zemlju da ostvari cilj zbog kojeg je došao prvi put. Oni su bili jednoglasni u naglašavanju da ovaj Drugi dolazak nije "duhovan", ili nešto što se događa istovremeno s nečijim obraćenjem ili smrću, već vidljivi, slavni događaj, kad Krist bude sišao s neba kao Kralj kraljeva i Gospodar gospodara.

VI. Komentari Ellen G. White

Ellen G. White je mnogo pisala o osobi i djelu Isusa Krista. Ovo što slijedi je reprezentativni uzorak njezinih izjava o tom predmetu. Drugi će članci, koji raspravljaju o specifičnim dimenzijama našeg predmeta, kao što su Krist Stvoritelj, Njegovo božanstvo, Njegova svećenička služba i Njegov drugi dolazak, čitatelju pružiti dodatna razmišljanja.

A. Riječ je postala Tijelom

Što se tiče spoznaje o Kristu Ellen G. White piše:

"U Kristu stanuje sva punina. On [Pavao] nas uči da je sve gubitak zbog onog najizvrsnijeg, zbog spoznaje Isusa Krista, našega Gospodina. Ova je spoznaja najviša znanost koju ijedan čovjek može doseći. Ona je sažetak cjelokupne istinske znanosti. 'A ovo je vječni život', objavio je Krist, 'spoznati tebe, jedino pravog Boga, i onoga koga si poslao, Isusa Krista.'" (MS 125, 1907; 7BC 905)

Što se tiče utjelovljenja vječne preegzistirajuće Riječi Božje, ona objašnjava: "Krist je u suštini bio Bog i to u najvišem smislu riječi. On je bio s Bogom od vječnosti, Bog iznad svega, slavljen zauvijek. Gospodin Isus Krist, božanski Sin Božji, postojao je od vječnosti, odvojena osoba, ali ipak jedno s Ocem." (ISM 247) "U Kristu je iskonski, neposuđeni, nestečeni život." (*Čežnja vjekova*, str. 453) "Doktrina o Kristovom utjelovljenju u ljudskom tijelu je tajna, tajna

'koja je bila sakrivena kroz vjekove i pokoljenja' (Kol 1,26). Ona je velika i duboka tajna pobožnosti. 'I Riječ tijelom postala i nastanila se među nama.' (Iv 1,14) Krist je na se uzeo ljudsku narav koja je bila podređena Njegovoj božanskoj naravi. Ništa kao ovo ne pokazuje čudesno Božje poniženje." (ISM 246.247) "Odlazeći svoju kraljevsku odjeću i krunu, Krist je svoje božanstvo obukao u ljudskost da bi ljudska bića bila podignuta iz svog poniženja i postavljena na sigurno tlo. Krist nije mogao doći na ovu zemlju sa slavom koju je imao u nebeskim dvorovima. Grešna ljudska bića ne bi mogla podijeti ovaj sjaj. On je zastro svoje božanstvo odjećom ljudskosti, ali se nije lišio svoje božanske naravi. Kao božansko-ljudski Spasitelj došao je stati na čelo palog ljudskog roda da dijeli njihovo iskustvo od djetinjstva do muževnog doba. Došao je na ovu zemlju i živio životom savršene poslušnosti da bi ljudska bića mogla biti dionici božanske naravi." (RH, 15. lipnja 1905)

"Svjetlost svijeta, Krist, pokrio je 'sjajnost slave' svoga Božanstva i došao da živi kao čovjek među ljudima, kako bi im omogućio da dođu k svome Tvorcu, a ne da nađu smrt u plamenu." (*Put u bolji život*, str. 262) "Kad je postao čovjekom Krist nije prestao biti Bogom. Premda se ponizio i postao čovjekom, još uvijek je bio Božanstvo." (DA 663.664; slično u *Čežnji vjekova*, str. 571)

B. Pali ljudski rod

Isus iz Nazareta nije samo utjelovljena Riječ, božanska u cijelosti; ona je i potpuno ljudsko biće. "Da bi mogao ostvariti svoju nakanu ljubavi za pali ljudski rod, On je postao kost od naše kosti i meso od našega mesa... Božansko i ljudsko su tajanstveno spojeni pa su čovjek i Bog postali jedno." (FLB 48) "Krist koji nije poznao ni najmanju mrlju grijeha ili ukaljanosti, uzeo je našu narav u njezinom propadajućem stanju." (ISM 253) "Isus je uzeo ljudsku prirodu kad je ljudski rod većčetiri tisuće godina bio oslabljen grijehom." (*Čežnja vjekova*, str. 26) "Na svoju bezgrešnu narav uzeo je našu grešnu narav." (MM 181)

Međutim, Ellen G. White istovremeno objašnjava: "Trebao je zauzeti mjesto na čelu čovječanstva uzimanjem čovjekove naravi, ali ne i njegove grešnosti." (ST, 29. svibnja 1901)

Osim toga: "Bio je neokaljan pokvarenošću, tuđinac grijehu, pa ipak se molio i to često sa velikom vikom i suzama. Molio je za svoje učenike i za sebe, poistovjećujući se tako s našim potrebama, našim slabostima i našim nedostacima koji su tako uobičajeni kod ljudskog roda. Bio je silan molitelj koji nije imao strasti naše ljudske, pale naravi, ali je bio zaogrnut slabošću naše ljudske, pale naravi, iskušavan svime, osim grijehom." (2T 508.509)

Isus je "na sebe uzeo ljudsku narav i bio iskušavan svime čime se kuša ljudska narav. Mogao je sagriješiti; mogao je pasti, ali u Njemu ni jednog trenutka nije bilo sklonosti k zlu." (5BC 1128)

C. Dvije naravi u jednoj Osobi

Ellen G. White je jasno istaknula kršćansko učenje o dvije Kristove naravi u jednoj osobi. "A sada o ljudskoj strani: On je postao 'ljudima sličan, obličjem čovjeku nalik, ponizi sam sebe, poslušan do smrti'. On je dragovoljno uzeo na se ljudsku narav. Bilo je to Njegovo djelo i učinjeno Njegovim pristankom. Svoju je božansku narav zaodjenuo ljudskom. Bio je sve što je Bog, ali se nije prikazao kao Bog. Pokrio je prikazivanje Božanstva koje je zahtijevalo štovanje i izazivalo divljenje Božjeg svemira. Bio je Bog dok je boravio na zemlji, ali se lišio Božjeg lika i umjesto toga uzeo lik i izgled čovjeka. Hodio je zemljom kao čovjek. Radi nas je postao siromašan, da se mi Njegovim siromaštvom obogatimo. Odložio je svoju slavu i veličanstvo. Bio je Bog, ali je za neko vrijeme odložio slavu Božjeg lika." (RH, 15. lipnja 1905; 5BC 1126)

"Je li se ljudska narav Marijina Sina promijenila u božansku narav Sina Božjega? Ne; obje su se naravi tajanstveno stopile u jednoj osobi – u Čovjeku Isusu Kristu." (21MR 418) "On je pokazao savršenu ljudskost, udruženu s božanstvom; ...uz očuvanje različitosti svake naravi." (GCB, 1. listopada 1899; 5BC 918)

D. Krist naš primjer

Krist nam je primjer u oslanjanju na snagu svog Oca. "Kristova poslušnost Ocu bila je ista ona koja se očekuje od čovjeka. Čovjek ne može nadvladati Sotonine kušnje a da se božanska snaga ne poveže s njegovom sposobnošću. Tako je i s Kristom. On se mogao osloniti na božansku snagu. Nije došao na naš svijet da bi pokazao poslušnost manjeg Boga većemu, već da kao čovjek bude poslušan Božjem svetom zakonu; na ovaj način On je primjer nama. Gospodin Isus došao je na naš svijet, ne zato da otkrije ono što Bog može učiniti, već što čovjek može učiniti vjerom u Božju silu koja može pomoći u svakoj teškoći. Čovjek teba vjerom postati dionikom božanske naravi i savladati svaku kušnju kojoj je izložen." (MS 1, 1892; 7BC 929) "Zbog toga je Isus 'poput nas iskušavan svime' (Heb 2,15 – DF; slično *Čežnja vjekova*, str. 9). Bio je izložen svakoj kušnji kojoj smo i mi izloženi. Nije u svoju korist upotrijebio nikakvu silu koja besplatno nije i nama ponuđena. Kao čovjek suočio se s kušnjom i nadvladao snagom koju Mu je dao Bog." (DA 24; slično *Čežnja vjekova*, str. 9)

E. Žrtvena smrt

Kristova je smrt, kako je to vidjela Ellen White, bila žrtvena smrt, pretkazana u starozavjetnim žrtvama. Opisujući značenje i posljedice križa, ona je spomenula kategorije kao što su zamjena, otkup, pomirenje, okajanje, izmirenje, koje sve podsjećaju na biblijski rječnik. "Na Krista kao našu zamjenu i jamstvo položeno je bezakonje svih nas. On se ubrojio u prijestupnike, da bi nas otkupio od osude zakona. Krivnja svakog Adamovog potomka opterećivala je Njegovo srce. Božji gnjev prema grijehu, strašni izraz Njegovog nezadovoljstva zbog nepravde, ispunjavali su užasom dušu Njegovog Sina." (*Čežnja vjekova*, str. 647)

"Gospodin slave sada umire kao otkup za ljudski rod." (*Čežnja vjekova*, str. 646) "Naš je Spasitelj platio otkupninu za nas." (ISM 309) "[Krist] se ponizio do uzimanja ljudske naravi. To je učinio da bi se Pismo ispunilo; a plan je počeo ostvarivati Sin Božji koji je poznao sve korake svog poniženja, da mora sići i prinijeti žrtvu pomirnicu za grijeh osuđenog svijeta koji uzdiše." (RH, 15. lipnja 1905; 5BC 1127) "Krist je postao žrtvom pomirnicom za čovjekov grijeh. On je namjesto čovjekove grešnosti ponudio savršenstvo svog karaktera. On je na sebe uzeo prokletstvo neposlušnosti." (ISM 237) "Zahvaljujući Kristu, Pravda može oprostiti ne žrtvujući ni mrvičak svoje uzvišene svetosti... Pravda je sišla sa svog uzvišenog prijestolja i zajedno sa svim nebeskim vojskama prišla križu. Tu je vidjela Onoga koji je jednak Bogu kako podnosi kaznu za svu nepravdu i grijeh. Savršeno zadovoljna, Pravda se s poštovanjem poklonila pred križem uz riječi: Dovoljno je." (MS 94, 1899; 7BC 936)

F. Prikaz Božje ljubavi

"Smrt Božjeg ljubljenog Sina na križu pokazuje nepromjenljivost Božjeg Zakona.... [Ona] ukazuje čovjeku na njegov nepromjenjiv karakter." (2T 201) No da bi izbjegla svaki nesporazum Ellen White piše: "Ali ta velika žrtva nije prinesena zato da bi se u Očevu srcu probudila ljubav prema čovjeku, ili pak želja da ga spasi. Ne, nišpošto! 'Da, Bog je tako ljubio svijet da je dao svoga jedinorođenog Sina.' (Iv 3,16) Otac nas voli, ali ne zbog te velike Žrtve pomirnice, već se On za Žrtvu pomirnicu i pobrinuo zato što nas voli." (*Koraci prema Kristu*, str. 12) "Kristova smrt je dokaz Božje velike ljubavi prema čovjeku." (AA 209) Dodajući, ona tvrdi: "Tko može razmišljati o nedokučivoj ljubavi koja se otkrila na križu na Golgoti prilikom Kristove smrti, da ne poginemo već da imamo vječni život – tko može to gledati i ne naći riječi kojima bi veličao Spasiteljevu slavu?" (*Misli s Gore blagoslova*, str. 61)

G. Kristovo uskrsnuće

Kristovo uskrsnuće naznačilo je kraj Sotoninom kraljevstvu i sigurnost za vjernike da je smrt samo san:

"Kad je Isus položen u grob, Sotona je likovao. Usudio se ponadati da Spasitelj neće ponovno uzeti svoj život. Polagao je pravo na Gospodnje tijelo i postavio svoju stražu oko groba, nastojeći da Krista zadrži kao zarobljenika. Strašno se rasrdio kad su njegovi anđeli pobjegli pred nebeskim vjesnikom. Kad je vidio kako Krist ustaje kao pobjednik, znao je da će njegovom kraljevstvu doći kraj i da će na koncu i sam morati umrijeti." (DA 782; slično u *Čežnja vjekova*, str. 672)

"Ustao je iz groba okružen oblakom anđela u čudesnoj sili i slavi – Božanstvo i čovječanstvo spojeni. Preuzeo je u svoje ruke svijet za koji je Sotona tvrdio da je njegov zakoniti teritorij, i svojim čudesnim djelom polaganja života obnovio zajednicu cjelokupnog čovječanstva s Bogom." (ISM 343)

"Krist je postao jedno s čovječanstvom, da bi ono moglo postati jedno s Njim u duhu i životu. Zahvaljujući ovom zajedništvu u poslušnosti Riječi Božjoj, Njegov je život postao njihov život. On kaže pokajniku: 'Ja sam uskrsnuće i život.' (Iv 11,25) Za Krista je smrt san – tišina, mrak, spavanje. On o njoj govori kao da je kratkotrajna. 'Tko god živi i vjeruje u me, sigurno neće nigda umrijeti.' (Iv 11,26) 'Tko drži moju riječ, sigurno neće nigda okusiti smrti.' (Iv 8,52) 'Sigurno neće nigda vidjeti smrti.' (Iv 8,51) A za onoga koji vjeruje smrt je sitnica. Umrijeti s Njim znači samo zaspati." (Isto, 302.303)

H. Kristovo uzašašće

Govoreći o posljednjim danima koje je Krist proveo sa svojim učenicima i o značenju Njegova uzašašća na nebo, Ellen G. White primjećuje: "Došlo je vrijeme da Krist uziđe do doma svog Oca. Kao božanski osvajač trebao se vratiti u nebeske dvorove s trofejima svoje pobjede. Prije svoje smrt izjavio je Ocu: '[Dovršio sam] djelo koje si mi dao izvršiti.' (Iv 17,4 – DF) Nakon svog uskrsnuća ostao je za izvjesno vrijeme na zemlji, da bi se Njegovi učenici mogli upoznati s Njim u Njegovom uskrsnom i proslavljenom tijelu. Sad je bio spreman za povratak. Dokazao je vjerodostojnost činjenice da je živi Spasitelj. Njegovi učenici više nemaju potrebe da Ga dovode u vezu s grobom. Sad su mogli misliti o Njemu kao proslavljenom pred cijelim svemirom." (DA 829; slično u *Čežnja vjekova*, str. 712)

"Nakon što je Krist uzašao na nebo, Njegovi sljedbenici osjećali su kao da je On i dalje s njima, da je osobno nazočan, pun ljubavi i svjetla... [Isus je uzašao] na Nebo u ljudskom obliku.

Znali su da se On nalazi ispred Božjeg prijestolja i da je ostao njihov Prijatelj i Spasitelj, da je Njegova ljubav opstala nepromijenjena i da se On i dalje izjednačuje s napaćenim čovječanstvom. On iznosi pred Boga zasluge svoje dragocjene krvi, pokazuje ranjene ruke i noge da bi podsjetio na cijenu koju je platio za one koje je izbavio. Znali su da je uzašao na Nebo da im pripravi mjesto i da će opet doći da ih uzme k sebi." (*Koraci prema Kristu*, str. 78)

I. Krist kao veliki svećenik

O Kristovoj svećeničkoj službi i slavnom povratku mogu se potražiti i drugi članci u ovome djelu. Međutim, sljedeći navod zaslužuje pažnju ovdje. "Kristovo posredovanje za čovjeka u gornjem Svetišću isto je tako bitno u planu spasenja kao što je to bila Njegova smrt na križu. Svojom smrću Krist je započeo djelo zbog kojeg je nakon svog uskrsnuća uzašao da bi ga dovršio na Nebu." (*Velika borba*, str. 419)

Kristova osoba i djelo potakli su u Elleni White snažni duh hvale Bogu. Ona piše: "Ne nama, o Jahve, ne nama, već svom imenu slavu daj zbog ljubavi i vjernosti svoje." (Ps 115,1) Takav je duh prožimao izraelsku pjesmu izbavljenja, a to je duh koji treba prebivati u srcima svih koji se boje i ljube Boga. Oslobođajući naše duše iz ropstva grijeha Bog nam je dao veće izbavljenje od izbavljenja Hebreja kod Crvenog mora. Kao i izraelsko mnoštvo i mi dušom, srcem i glasom trebamo hvaliti Gospoda za 'dobrotu njegovu, za čudesa njegova sinovima ljudskim'. One koji razmišljaju o velikoj Božjoj milosti i ne zaboravljaju mala djela dobrote, On će opasati radošću i u njihova srca staviti pjesmu Gospodu. Svakodnevni blagoslovi koje primamo iz Božje ruke, a iznad svega Isusova smrt koja nam donosi radost, a nebo stavlja nadohvat ruke, trebali bi biti predmet trajne zahvalnosti. Kakvo je sažaljenje, kakvu neusporedivu ljubav, Bog pokazao prema nama, izgubljenim grješnicima, kad nas je povezao sa sobom da budemo njegovo naročito blago! Kakvu je žrtvu podnio naš Otkupitelj da se mi možemo zvati djecom Božjom! Mi trebamo zahvaliti Bogu za blagoslovljenu nadu koju nam daje velikim planom otkupljenja, mi ga trebamo hvaliti zbog nebeske baštine i njegovog bogatog obećanja, hvaliti ga što Isus živi da bi posredovao za nas." (*Patrijarsi i proroci*, str. 231.232)

VI. Literatura

Između velikog mnoštva literature o osobi i djelu Isusa krista, ovaj popis predstavlja izbor publikacija koje istražuju ovo područje, a pridonijele su nastanku ovog članka. Osnovne

knjige ostaju često zanemarena Evanđelja po Mateju, Marku, Luki i Ivanu. Između važnijih djela na engleskom jeziku – napisanih iz različitih stajališta – su ova:

Adams, Roy. *The Nature of Christ*. Hagerstown, Md., Review and Herald, 1994.

Baillie, Donald M. *God Was in Christ: An Essey on Incarnation and Atonement*. New York, Charles Scribner's Sons, 1948.

Barth Karl. *Church Dogmatics*. 4 sveska. Edinburgh, Clark, 1956.

Berkouwer, G. C. *The Person of Christ*. Grand Rapids, Eerdmans, 1954.

Boff, Leonardo. *Jesus Christ Liberator*. Maryknoll, N. Y., Orbis, 1978.

Brunner, Emil, *The Mediator*. Philadelphia, Westminster, 1947.

Cave, Sydney. *The Doctrine of the Person of Christ*. New York, Charles Scribner's Sons, 1925.

Cullmann, Oscar. *The Christology of the New Testament*. Drugo izdanje. Philadelphia, Westminster, 1964.

Erickson, Millard J. *Man's Need and God's Gift: Readings in Christian Theology*. Grand Rapids, Baker, 1976.

– . *The World Become Flesh*. Grand Rapids, Baker, 1991.

Forsyth, P. T. *The Person and Place of Jesus Christ*. Boston, Pilgrim, 1909.

Grenz, Stanley, junior i Roger E. Olson. *Twentieth Century Theology*. Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1992.

– . "Jesus Christ." *Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible*. Urednici Merrill C. Tenney i Steven Barabas. Grand Rapids, Zondervan, 1975. Sv. 3, str. 497-583.

Harris, Murray J. *Jesus As God; The New Testament Use of "Theos" in Reference to Jesus*. Grand Rapids, Baker, 1992.

Hendry, George. "Christology." *A Dictionary of Christian Theology*. Urednik Allan Richardson. London, SCM, 1969, str. 51-60.

Heppenstall, Edward. *The Man Who Is God*. Washington, D. C., Review and Herald, 1977.

Hick, John, urednik. *The Myth of God Incarnate*. London, SCM, 1977.

Holbrook, Frank B. *The Atoning Priesthood of Jesus Christ*. Berrien Springs, Mich., Adventist Theological Society, 1996.

Kelly, J. N. D. *Early Christian Creeds*. Treće izdanje. London, Longman, 1972.

- Ladd, George Eldon. *A Theology of the New Testament*. Grand Rapids, Eerdmans, 1974.
- Larson, Ralph. *The Word Was Made Flesh: One Hundred Years of Seventh-day Adventist History, 1852–1952*. Cherry Valley, Kalifornija, Cherrytown Press, 1986.
- Marshall, I. Howard. *I Believe in the Historical Jesus*. Grand Rapids, Eerdmans, 1977.
- McGrath, Alester E. *The Making of Modern German Christology: From the Enlightenment to Pannenberg*. Oxford, Blackwell, 1986.
- Meyendorff, John. *Christ in Eastern Christian Thought*. Washington, D. C., Corpus, 1969.
- Moltmann, Jørgen. *The Crucified God*. London, SCM, 1974.
- Morris, Leon. *The Apostolic Preaching of the Cross*. Grand Rapids, Eerdmans, 1980.
- . "Atonement." *New Bible Dictionary*. Drugo izdanje. Urednik J. D. Douglas et al. Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1982, str. 104-106.
- . *New Testament Theology*. Grand Rapids, Zondervan, 1986.
- O'Collins, Gerald. *Christology: A Biblical Historical, and Systematic Study of Jesus*. Oxford, Oxford University Press, 1989.
- Oden, Thomas C. *The Word of Life*. San Francisco, Harper and Row, 1989.
- Pannenberg, Wolfhart. *Jesus – God and Man*. Drugo izdanje, Philadelphia, Westminster 1977.
- Pelikan, Jaroslav. *Jesus Through the Centuries: His Place in the History of Cultures*. New Haven, Conn., Yale University Press, 1985.
- Ramm, Bernard. *An Evangelical Christology: Ecumenic and Historic*. Nashville, Thomas Nelson, 1985.
- Rowden, Harold H. *Christ the Lord: Studies in Christology Presented to Donald Guthrie*. Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1982.
- Runia, Klass. *The Present-day Christological Debate*. Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1984.
- Schillebeeckx, Edward. *Jesus: An Experiment in Christology*. New York, Seabury, 1979.
- Sobrinho, Jon. *Christology at the Crossroads*. Maryknoll, N. Y., Orbis, 1978.
- Vick, Edward W. H. *Jesus: the Man*. Nashville, Southern Publishing, 1979.
- Wallace, Ronald S. "Christiology", *Baker's Dictionary of Theology*. Urednik Everett E. Harrison, et al. Grand Rapids, Baker, 1972, str. 117-123.

Wallenkampf, Arnold V. i W. Richard Leshner, urednici. *The Sanctuary and the Atonement: Biblical, Historical, and Theological Studies*. Washington, D. C., Biblical Research Institute, 1981.

Webster, Eric C. *Crosscurrents in Adventist Theology*. Berrien Springs, Mich., Andrews University Press, 1992.

Whidden, Woodrow W. II. *Ellen White on the Humanity of Christ*. Hagerstown, Md., Review and Herald, 1991.

Young, Norman H. "Christology and Atonement in Early Adventism." *Adventist Heritage* 9 (jesen 1984), str. 30-39.

5. Doktrina o čovjeku

Aecio E. Cairus

Uvod

Premda riječ "teologija" doslovce znači "rasprava ili studija o Bogu", čovjek je jedan od njezinih najvažnijih predmeta. Bog se otkrio kao Otac ljudskog roda (Mt 6,9), preko Sina koji se ne stidi nazvati ljudska bića svojom braćom i sestrama (Heb 2,11) i u Duhu koji uzima ljude za svoje prebivalište (1 Kor 6,19).

Premda nisu osjećali zbunjenost i očaj koji tako često nalazimo kod filozofa, biblijski pisci ipak postavljaju pitanja: Što je čovjek? i Tko sam ja? Biblija ova pitanja stavlja u okvir poštovanja prema Božjim djelima (Ps 8,5) i Njegove sućuti prema čovječanstvu (Job 7,17), zahvalnosti potaknute Njegovim milosrđem (2 Sam 7,18; Ps 144,3) i skrušenosti pred veličinom zadaće koju je On povjerio (Izl 3,11). Tako i mi trebamo postupiti.

Teološka antropologija (proučavanje čovjeka iz biblijskog gledišta) se obično proučava u vezi s kozmologijom (koja se bavi stvorenim svemirom), protologijom (prvobitnim stanjem zbivanja na svijetu), hamartologijom (potpuno drukčijim stanje koje je uzrokovao grijeh) i eshatologijom (učenjem o posljednjim stvarima).

To je u redu, jer stvari zahtijevaju značenje u njihovom prirodnom kontekstu (otuda i veza s kozmologijom). Premda je ova povezanost danas zamračena posljedicama grijeha, podrijetlo bića i njegova sudbina otkrivaju njegovu narav. Tako se narav ljudskih bića otkriva u njihovom stvaranju (protologiji) i u budućem stanju (eshatologiji).

U ovom je eseju pojam "čovjek" upotrijebljen u generičkom smislu što ga nalazimo u Postanku 1,27 a odnosi se podjednako na muškarce i žene.

[I. Prvotno stanje čovjeka](#)

[A. Biblijska informacija](#)

[B. Božja slika u čovjeku](#)

[1. Čovjekovo mjesto u stvaranju](#)

[2. Sadržaj slike](#)

[3. Prvotna pravednost](#)

[C. Spolnost u njezinom izvornom stanju](#)

- 1. Čovjekova potreba za društvom
- 2. Stvaranje žene
- 3. Značenje braka
- D. Prvotno jedinstvo ljudskog roda
- E. Unutarnji život i njegova organska podrška
 - 1. Cjelovitost čovjekove osobe
 - 2. Biblijski monizam
 - 3. "Duša" i "duh" u Bibliji
- II. Čovjekovo sadašnje stanje
 - A. Biblijska informacija
 - B. Grijeh, prožimajuća stvarnost
 - 1. Rimljanima 5,12
 - 2. Pogrešno razumljen tekst
 - 3. Neodoljive naklonosti
 - 4. Pobjeda nad naklonostima
 - 5. Ljudska pokvarenost i posljedice po društvo
 - C. Smrt, krajnji neprijatelj
 - 1. Smrt kao kazna za grijeh
 - 2. Poražena smrt
 - 3. Vrijednost uništavajuće naplate
- III. Čovjekovo buduće stanje
 - A. Privremeno boravište spašenih
 - B. Trajni dom spašenih
 - C. Buduće tijelo
- IV. Odraz biblijskog učenja o čovjeku na kršćanski život
- V. Povijesni pregled
 - A. Monizam i dualizam
 - B. Adventističko odbacivanje urođene besmrtnosti
 - C. Univerzalnost grijeha
 - D. Adventističko mišljenje
- VI. Komentari Ellen G. White

[A. Čovjekovo mjesto u stvaranju](#)

[B. Stvoren na Božju sliku](#)

[C. Stvaranja žene](#)

[D. Značaj braka](#)

[E. Slobodna volja](#)

[F. Izvorna pravednost](#)

[G. Pad u grijeh](#)

[H. Uvjetna besmrtnost](#)

[I. Grešne sklonosti](#)

[J. Život samo u Kristu](#)

[K. Uskrsnuće](#)

[L. Nova zemlja](#)

[VII. Literatura](#)

[Dodatak A: Status žene u Bibliji](#)

[Dodatak B: Odnosi između muža i žene](#)

I. Prvotno stanje čovjeka

A. Biblijska informacija

Predma u Bibliji nalazimo mnoštvo informacija o čovjeku i njegovom podrijetlu, prva dva poglavlja u Postanku posebno raspravljaju o ovom predmetu i tijekom niza stoljeća bila su najveći izvor za teološka razmišljanja.

Na žalost, u suvremeno doba izvještaje što ih sadržavaju ova poglavlja ljudi često više ne smatraju jedinstvenom cjelinom nego dvama različitim prikazima stvaranja. Točno je da Postanak 2,4 počinje kao nova naracija (priča o raj), različita od Postanka 1,1–2,3 (izvještaj o stvaranju), ali ga dopunjuje. (Vidi Stvaranje, I. B. 1-2.)

Izvještaj o stvaranju opisuje nastanka života i radosti, zahvaljujući Božjem stvaralaštvu. Naracija o raj, objašnjava nastanak grijeha i nevolja u svijetu, zbog čovjekove neposlušnosti. Javljuju se aluzije na Božja stvaralačka djela, ali s drukčijom namjerom. Različitost u redosljed, njihova prikaza odgovara unutarnjim potrebama naracije, a ne različitim koncepcijama kronologije događaja. U priči o raj, nalazimo misaoni nastavak priče o stvaranju, kao i srodnost

jezika i strukture. Značenje različitih dijelova u samom izvještaju možemo pogrešno shvatiti ukoliko ne vidimo ovo jedinstvo.

Pitanje prehrambenih propisa samo je jedan primjer ovoga jedinstva. U Postanku 1,29.30 prvom je ljudskom paru zapovijedeno da jede "sve bilje što se sjemeni" i "sva stabla plodonosna što u sebi nose svoje sjeme" – žitarice i voće. S druge strane životinje trebaju jesti "sve zeleno bilje". Zbog toga je vrt s voćkama u Postanku 2,8.9 bio logično mjesto prebivanja za Adama i Evu. U svojoj prvoj rečenici zmija je ženi pokazala da je potpuno svjesna ograničenja svoje vlastite prehrane. Njezine se riječi mogu prikladno prevesti: "Pa što onda ako [*af ki*] je Bog rekao da ne smijete jesti ni s jednog drveta u vrtu?" (vidi Post 3,1).

Neki mogu tvrditi da nakana Postanka 1 i 2 nije bila opisivanje svega što je bilo stvoreno, već samo po kome i s kojim ciljem. Naprotiv, upravo nam "kako" stvaranja pokazuje narav ljudskog stvorenja. To prikazati je očita namjera biblijskog pisca.

B. Božja slika u čovjeku

Ključni tekst za osnovnu informaciju da su ljudska bića stvorena na Božju sliku je Postanak 1,26.27: "I reče Bog: 'Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična, da bude gospodar...' Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih."

1. Čovjekovo mjesto u stvaranju

Da bismo odredili mjesto ljudskog para u Božjem stvaranju, moramo obratiti pozornost na božanski cilj stvaranja ljudskih bića, na značenje "Božje slike" i biblijske asocijacije na ovu frazu.

a. Božja namjera pri stvaranju čovjeka. Biblija se razlikuje od drevnih filozofa (Platona, na primjer) koji su tvrdili da je Bog morao stvoriti svijet kako bi mogao sebe izraziti. Bog svojom naravi nije bio primoran na stvaranje ničega, već je to slobodno odlučio učiniti da bi se mogla očitovati Njegova dobrota, mudrost i sila – Njegova "slava" – kako to daje na znanje Psalam 19,2-5.

Istina je da čovječanstvo postoji na slavu Bogu, ali ne zato što bi On želio da budu neka vrst kozmičkog zbora koji Mu pjeva hvalu. Umjesto toga ono pridonosi Božjoj slavi zato što je stvoreno na izuzetno hvalevrijedan način za zajednicu ljubavi s Njim (usp. Ps 100,1-4).

b. Božji autoportret. Prema izvještaju o stvaranju Bog je prvo odredio tri para prirodne sredine: odvojio je svjetlo od tame (prvi dan, Post 1,3-5), vodu od zraka (drugi dan, rr. 6-8) i

kopno i njegovu vegetaciju od mora (treći dan, rr. 9-13). Zatim je ovu sredinu nastavio popunjavati sa stanovnicima: svijetleća tijela koja odgovaraju osvjetljenom i mračnom nebu (četvrti dan, rr. 14-19), letećim stvorenjima u zraku i plivajućim stvorenjima u vodi (peti dan, rr. 20-23) te kopnenim stvorenjima za zemlju pokrivenu vegetacijom (šesti dan, rr. 24.25). (Vidi Stvaranje, I. A. 1-10.)

Dokle god to nije bilo obavljeno, za pojavu čovjeka nije sve bilo spremno. "I reče Bog: 'Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična, da bude gospodar...' Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih." (rr. 26.27)

Stvaranje *na Božju sliku* ne smijemo miješati s *biti* stvarno Božja slika. Sunce odražava svoju sliku na površini jezera. Slikar slika na platnu sliku tog nebeskog tijela. To dvoje nisu slike sunca u istom smislu. Jedna je autoprojekcija i ima veze sa samom naravi sunca, budući da je dio njezina zračenja. Druga je nastala izradom kao slika sunca, ali se sastoji od pigmenata na platnu i nije potekla od same zvijezde.

Krist je po svojoj naravi vječna slika Boga. On je "odsaj Slave i otisak Bića njegova" (Heb 1,3 – DF). On je van svake sumnje "slika Boga nevidljivog" (Kol 1,15 – DF). Kao takav On je sam stvorio i načinio čovjeka na Božju sliku (r. 16), premda je besumnje cijelo Božanstvo bilo uključeno u izraz "načinimo". Ljudi su Božja slika, ne produžetak Njegova bića, već portret ostvaren Njegovim stvaralačkim dizajnom.

c. Biblijske asocijacije koncepta "na Božju sliku". Neznabožački filozofi zamislili su svijet kao sliku njegova Stvoritelja. Nasuprot tome, Sveto pismo stvaranje na Božju sliku ostavlja samo za čovjeka (Post 1,26.27; 1 Kor 15,49). Kontekst u kome se nalazi ovaj izraz u Postanku 1,26.27 povezuje ovu sliku s položajem na samom vrhu cjelokupnog materijalnog stvaranja.

Ovo možemo pokazati u progresiji koju nalazimo u tekstu tijekom dana tjedna stvaranja, od same energije (svjetla) i anorganske materije u atmosferi, moru i na kopnu, do biljnog i životinjskog svijeta koji kulminira s ljudskim rodnom. Postoji također i promjena u formuli odobravanja, od "dobro" prije stvaranja čovjeka (rr. 4.12.18.21.25) do "bijaše veoma dobro" (r. 31) poslije njega. Osim toga, Božanstvo se savjetuje samo prije stvaranja čovjeka (r. 26).

Najviši čovjekov položaj vidljiv je po naročitoj pozornosti koju mu Bog poklanja prije nego što mu je udahnuo život (Post 2,7). Osim toga, Adam ne može naći odgovarajućeg druga među životinjama (r. 20). Dostojanstvo koje je povezano s položajem čovjeka kao Božje slike

istaknuto je u Postanku 9,6 gdje se za ubojice traži smrtna kazna. Sve što prijeti čovjekovu životu smatra se napadom na Boga kojega predstavlja.

2. Sadržaj slike

Nije odmah očito u kojem točno smislu nosimo Božju sliku. Ako naglasak stavimo na sličnost Bogu, kako slabašna ljudska bića mogu biti slična Beskonačnome? Sve u čovjekovu tijelu odgovara potrebama sredine. Naš oblik, veličina i izgled povezani su s uvjetima na planetu Zemlji. Je li Božja sredina slična našoj? Ili bismo sličnost trebali ograničiti na duhovno? Ako je tako, jesu li duhovne značajke manje dostojne Božanstva od tjelesnih? Mislioci svih mogućih razdoblja bavili su se s ovim pitanjima. U povijesnom dijelu (V) nalazimo pregled njihovih odgovora. Ovdje ćemo se koncentrirati na biblijske odgovore.

Da bismo odredili sadržaj Božje slike, moramo razmotriti božansku nakanu kako je izražena u Postanku 1,26: "Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična." Ova je namjera važna zato što pokazuje da se ljudsko biće nije jednostavno pretvorilo u Božju sliku, već je kao takvo bilo pažljivo dizajnirano. Božja slika je daleko više od često nesvjesne vlastite projekcije u bilo kakvoj stvaralačkoj aktivnosti. Ova izjava o nakani također daje uvid u Božju veću nakanu. (Vidi Stvaranje, I. A. 12.)

Ideja da su ljudska stvorenja slika Božja prije svega ukazuje na njihovu ulogu kao Božjih predstavnika nižih stvorenja (rr. 26.27; Psalam 8,7-9). Čovjek je trebao djelovati kao što Bog djeluje u svom okružju. To je svakako značenje fraze "slika boga" kojase na drevnom Bliskom istoku odnosila na ljudsko biće; na primjer, faraon je bio "živa slika" Amona ili Raa. Nositi Božju sliku, dakle, ne znači toliko biti sličan Bogu koliko predstavljati Ga. Čovjek je Božji suradnik (Post 2,4-6.15) i pomoćnik (Ps 8,4-9; 115,16).

S druge strane, ne možemo isključiti sličnost, premda kao ideja nema središnje mjesto. Reprezentativne funkcije ljudskih bića ne mogu se održati bez povezanosti s Tvorcem. Zbog toga su tjelesne, intelektualne, društvene i duhovne sposobnosti, kao i sposobnost komuniciranja s Bogom sastavni dio koncepta Božje slike. Budući da je Božja slika u ljudima stvorena zato da ih stavi iznad niže prirode, ona mora sadržavati sve što omogućuje ljudskom rodu da vlada u svojoj sferi kao što Bog vlada u svojoj.

Novi zavjet naglašava sličnost Bogu u području znanja (Kol 3,10), pravednosti i svetosti (Ef 4,24). Time u čovječanstvu ističe izvornu dobrotu koja proistječe iz Stvoritelja kojem je bilo jako stalo da sve učini "veoma dobrim". Autoportreti Boga punog ljubavi i brižnosti nisu mogli a

ne istaknuti zahvalnost i ljubav. Za njih bi dobrota i sklad s Božjim uputama bili savim prirodni. Božja slika u čovjeku uključuje i moralnu narav.

Daleko od toga da vodi na zlorabljenje prirode, kako to ponekad tvrde humanistički ekolozi, vladanje nad prirodom čini ljudska bića odgovornima pred Bogom za način na koji se ponašaju u prirodi. Obično zloporabe čine oni koji mogu pristupiti nekoj baštini, ali im ona potpuno ne pripada. Izvještaj o punoj vlasti koja je predana ljudima, samo naglašava da je očuvanje prirode u njihovom vlastitom interesu. Bog ljudskim bićima nije omogućio pristup samo prirodnim bogatstvima Zemlje, nego im je prepustio cijelu upravu nad njom (Post 1,26). Prema Svetom pismu priroda je čovjekova dragocjena baština. (Vidi Upraviteljska služba, I. B.)

3. Prvotna pravednost

Tjelesne, intelektualne, društvene i duhovne sposobnosti tijesno su vezane uz dostojanstvo osobe, što je bitna karakteristika bića stvorenog na Božju sliku (1 Kor 11,7). S najvećom skromnošću i štovanjem divimo se Božjoj spremnosti da nam podari ove sposobnosti; mi se divimo dostignućima čovječanstva (Ps 8). Istodobno nas može zbuniti paradoks da se ta Božja slika može ponašati na najbezbožniji način, kako je to u nedavnoj prošlosti viđeno čak i u visoko civiliziranim zemljama. Kako još uvijek to stvorenje smijemo nazvati "slikom Božjom"?

Paradoks se oslanja na jednu od naših najdražih sposobnosti: slobodu. Naša sličnost Bogu podrazumijeva ovisnost o Bogu, jer nešto može biti slikom samo ukoliko se slaže sa svojim uzorom. S druge strane sloboda otvara mogućnost osamostaljenja, što opet može dovesti do neslaganja. No samostalnost vodi neovisnosti samo kad slobodno biće želi ići svojim putem. Različiti putovi pretpostavljaju različita načela i ciljeve. Mi možemo dragovoljno prihvatiti naše stanje kao slike Božje, skrušeno priznati našu ovisnost i dragovoljno se pokoriti načelima Njegova kraljevstva, ili ih možemo odbaciti, pretvarajući slobodu u pobunu.

"Bog stvori čovjeka jednostavnim." (Prop 7,29; "čestita", prema izvorniku) Svakako da nije bio savršen u smislu postizanja svega za što je bio sposoban; na primjer, bile su mu potrebne upute (Post 2,16.17), posebno o kušnji koju je predstavljalo stablo spoznaje. U ovoj kušnji bilo je na kocki mnogo toga što je sve trebalo pomoći razvitku njegove moralne zrelosti (Jak 1,2-4).

Moralno stanje s kojim su stvoreni naši praroditelji obično se opisuje kao stanje nedužnosti, što znači da njihova krepost (sloboda od moralne nepravde) još nije bila ispitana. Krepost se zasniva na sposobnosti izbora, odnosno slobodnoj volji. Premda Biblija malo govori o ljudskoj volji, ona visoko cijeni ljudsku slobodu. Starozavjetno društveno zakonodavstvo

oslobodilo je zarobljenike i robove nevoljnog statusa uobičajenog u staro doba i onemogućilo da se s bližnjim Izraelcem postupa kao s imovinom. Izraelov Bog preuzima ulogu Otkupitelja (Iz 41,14; Jer 50,34) ili Osloboditelja svog naroda (Iz 61,1).

Isus Krist je svoju zadaću razumio u istom smislu (Lk 4,16.21). Međutim, ovo oslobođenje nije bilo samo društvenopolitičko. Novi zavjet naglašava čovjekovo robovanje grijehu (Rim 3 i 7) kao posljedicu njegove pale naravi. Ono što sama spoznaja Božje volje ili Zakona nije mogla postići, Isus je postigao time što je ostao bezgrešan (Rim 8,3) i poslušan do same smrti na križu (Fil 2,6-8). Tako je postao Otkupiteljem onih koji su bili podvrgnuti ropstvu grijehu (Heb 2,25) i stoga smrti, "jer je plaća grijeha smrt, a milosni dar Božji jest život vječni u Kristu Isusu, Gospodinu našem" (Rim 6,23).

No takvo oslobođenje nije univerzalno ni automatsko. Dostupno je samo onima koji svojevrijedno prihvate Krista (Iv 1,12) i daje slobodu, ne zato da se vrate svojevrijednoj samostalnosti, već da ljube Boga i bližnjeg sukladno "zakonu slobode" (Jak 2,12). "Dakako, vi ste, braćo, k slobodi pozvani. Samo, neka ta sloboda ne bude pobuda tijelu, nego ljubavlju služite jedan drugomu." (Gal 5,13)

Mnogi biblijski izrazi ukazuju na moć osobnog izbora i odluke, uključujući hebrejske *hafes* i *raison*, te grčki *thelema*. A još je važnije što se opomene i moralne upute u Svetom pismu ne mogu objasniti bez pretpostavljanja ljudske slobode i mogućnosti izbora. Božja volja je slobodna i neograničena, a On je slobodnu volju dao i bićima koja je stvorio.

Božja volja, načelo dobrote, nije apstraktna ni teška. Čak i u sadašnjem stanju ljudsko biće može lako odrediti što je pravo, ako se slaže da su božanske upute dobre (Rim 7,15-18). Ali u sadašnjem grešnom stanju ljudska je volja zarobljenik grijeha i potrebna joj je božanska milost da ostvari dobru Božju namjeru (rr. 24.25). U svom prvotnom, čestitom stanju, čovjek je bio u stanju slijediti božanske upute. Bog je zamislio svemir slobodan od smrti (Rim 8,21), podrazumijevajući sposobnost da se striktno drži Njegovih smjernica (Post 2,17). Na žalost, Božja stvorenja su istom slobodom mogla izabrati i smrt (to su i učinila). (Za druge primjedbe o "Božjoj slici". vidi Grijeh, I. A. C; Način življenja, I. A. 2.)

C. Spolnost u njezinom izvornom stanju

1. Čovjekova potreba za društvom

Premda je iz Postanka 2. poglavlja jasno da čovjek i žena nisu stvoreni u isto vrijeme, 1. poglavlje zanemaruje ovaj protok vremena. Bog je stvorio ljudska bića kao muško i žensko (r.

27). "Adam" na hebrejskom jeziku zapravo nije osobno ime, već zbirna imenica koju bismo mogli prevesti kao "čovječanstvo" ili "narod" (usp. Post 5,2). Poseban izraz za muškarca, *'iš*, javlja se u Bibliji prvi put poslije spominjanja žene, *'iššah*, (Post 2,23).

Izvještaj iz raja spominje neko kratko vrijeme kad je postojalo samo jedno ljudsko biće, ali za njega nije bilo formule odobravanja već upravo obrnuto: "Nije dobro da čovjek bude sam." (r. 18) Prema primjeru odnošaja u Božanstvu (Iv 17,24), ljudi su stvoreni kao društvena bića. Kratko vrijeme samo s jednim *'adam*-om trebalo mu je pokazati da u životinjskom svijetu nema para pa mu je zbog toga potrebna "pomoć" ili odgovarajući drug. Ideal izražen u stvaranju bio je da muškarac i žena oblikuju cjelinu u kojoj će se uzajamno dopunjavati i oslanjati jedno na drugo. Izolirani par ne ispunjava sve zahtjeve za društvenošću čovjeka, ali postupak stvaranja pokazuje njezinu važnost u Božjem planu.

Zato Biblija funkciju spolnosti stavlja u okvir zajedništva, intimnosti i dopunjavanja u kojem se ostvaruje prava ljudskost. Ova je ideja mnogo naprednija od ideja čiste reprodukcije, re-kreacije ili "oslobađanja od napetosti" na koju se spolnost često svodi.

2. Stvaranje žene

Mnogi su tumači zamijetili značenje načina na koji je žena stvorena (Post 2,21.22). Uzeta je od čovjekova rebra – ne od njegove glave ili nogu – što ukazuje na jednakost. Riječ *sela'*, u ovom retku prevedena kao "rebro", na drugim je mjestima prevedena riječju "strana", što označava simetričan dio lista ili dvostrukih vrata (1 Kr 6,34), drugo identično krilo neke zgrade (Izl 16,16.17), suprotnu padinu nekog brda (2 Sam 16,13). Ako sačuvamo smisao "strane", onda možemo naglasiti jednakost i dopunjavanje muškarca i žene. Oni su zajedno tvorili ljudski rod, stvoreni su na Božju sliku da se pomažu i međusobno podupiru. Bog je objema povjerio vladavinu nad zemljom i onim što je na njoj (Post 1,28).

Prema Postanku 2,20 Bog je za Adama stvorio *'ezer*, što je najčešće prevedeno kao "pomoć". Međutim hebrejska riječ ne podrazumijeva podložnost kako na to može ukazivati hrvatska riječ; ona može značiti "potporu" ili "dobročinitelja" i redovno se rabi za Boga koji pomaže ljudima (Ps 33,20; usp. Ps 54,6). Osim toga, fraza *k^enegdo*, prevedena "kao što je on", potječe od izraza koji znači "ispred", što pokazuje da je pomoćnik kojega je Bog stvorio za čovjeka trebao biti njegova kopija (pandan), njegova dopuna. (Vidi Stvaranje, I. B. 7.)

Neki su pisci u izvještaj u Postanku 2 učitali božanski određenu hijerarhiju spolova. Žena, stvorena radi čovjeka (rr. 18-20), potekla je od čovjeka koji joj je dao ime, pa je time

ukazao na vlast koju ima nad njom (r. 23). Međutim u biblijskom izvještaju o stvaranju žene nema prijelaza od nadmoćnijeg na podređenog. Naprotiv, u Postanku 1 kretanje je suprotno, od nižih stvorenja do viših, a u Postanku 2 od nepotpunosti k cjelovitosti. Fizičko ishodenje ne podrazumijeva podložnost: čovjek nije podložan zemlji. Matthew Henry tvrdi da je žena bila "dvostruko prosijan prah, još udaljenija od zemlje". U Postanku 2,23 Adam primjećuje da je njegova žena generički ista, da je "žena" ili "supruga", ali joj ne daje osobno ime; to će učiniti tek nakon pojave grijeha (Post 3,20).

Uravnoteženost biblijskih dokaza nikako ne podržava nekakvu superiornost muškarca. Podložnost žena bila je posljedica poremećaja u ljudskim odnosima, koje je grijeh unio u svijet (r. 16; II. B. 5). Pavao nalaže pokoravanje žena njihovim muževima koji ih ljube kao što je Krist ljubio Crkvu, da ih ljube kao sebe same (Ef 5,21-33; vidi Brak, I. E. 1).

3. Značenje braka

Bračne ustanove su dio ljudske kulture i veoma su različite u vremenu i prostoru. Međutim, one nisu proizvod kulture, nego su Božji naum za ovaj svijet. Stvaranje ljudskog para nalazimo među Božjim stvaralačkim djelima šestog dana (usp. Post 1,26-31 sa 2,4-25). Nakon što je Bog "napravio" ženu i doveo je k njemu, "čovjek reče: 'Gle, evo kosti od mojih kostiju, mesa od mesa mojega! Ženom neka se zove, od čovjeka kad je uzeta!'" (Post 2,23). Posebni izrazi za "čovjeka" i "ženu" (hebrejski *'iš* i *'iššah*) u odnosu jedno prema drugome označavaju "muža" i "suprugu". Ovdje je riječ upravo o tom odnosu, budući da se raspravlja o zajednici prvog ljudskog para.

U biblijskom smislu *adam* postaje čovjek/muž (*'iš*) kad je uzeo ženu/suprugu, upravo kao što ona postaje žena/supruga (*'iššah*) samo kad je uzeta. Ova aluzija ukazuje na važnost seksualnosti za ljudski identitet.

Da bi netko bio cjelovit muškarac ili žena, ne mora biti u braku; biti osoba je nešto mnogo osnovnije od biti muškarac ili žena. No ljudska seksualnost modificira i pomaže u određivanju naše osobnosti. Osim toga, seksualno ostvarenje moguće je postići samo kad temeljni odnos, zasnovan na potpunoj predaji kako se to ostvaruje u braku, potkrepljuje i podržava seksualni odnos.

U braku "će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu, i bit će njih dvoje jedno tijelo" (3,24). U mnogim razdobljima i na mnogo mjesta običaji su dopuštali vjenčanje muškarca i žene koji su bili gotovo potpuni stranci. Na tajanstven način bračni život je taj par sjedinio u

zajednicu tako prisnu kao da je krvna ("meso i kosti" u hebrejskom idiomu, usp. Suci 9,2 i 2 Sam 5,1). Intimnost čini da se par drži zajedno kao kopija isječena iz istog bloka materijala. Vremenom bračni par počinje slično misliti, govoriti i postupati; oni postaju "jedno tijelo".

Da dvoje mogu postati jedno "uzvišena" je tajna (Ef 5,32) prikazana načinom na koji je Bog ustanovio brak. On je doslovce načinio prvog muža i ženu od istog mesa i kostiju, kao kopije (pandan) istog tijela, i povezo ih snažnu, doživotnu zajednicu. Sam način stvaranja pomaže objašnjavanju značenja braka.

D. Prvotno jedinstvo ljudskog roda

Nasuprot spekulaciji da su neke rase djelomice nastale ("amalgamacijom", stapanjem) od ljudskih bića stvorenih odvojeno od Adama, tekst u Djelima 17,26 podržava načelo da u ljudskom rodu nema druge krvi osim Adamove i Evine: "On [Bog] je izveo sav ljudski rod od jednoga čovjeka i nastanio ga po svojoj površini zemaljskoj, pošto je ljudima odredio ustaljena godišnja doba i međe postojbine njihove." Ova istina takođe povezuje sve ljude u solidarnosti s posljedicama Adamova pada (Rim 5,12.19) ali i za mogućnost spasenja po Kristu (1 Kor 15,21.22).

Životinje su stvorene "sve po vrsti njihovoj" (Post 1,21.24.25 – ŠA), što znači "prema njihovim vrstama" (Post 6,20; 7,14; Lev 11; Pnz 14; Ez 47,10). Ovdje je riječ o različitim vrstama unutar svake kategorije, na primjer, različite "zvijeri zemaljske". Premda se u izvještaju o stvaranju ljudi javljaju kao zasebna kategorija, za njih nije tako nešto rečeno. Oni se izvorno pojavljuju kao jedna jedina vrsta.

Znanost potvrđuje ovu biblijsku informaciju. U svim ljudskim rasama prisutne su iste biološke različitosti, kao i iste psihološke crte i kulturne značajke. Razlike u ljudskim rasama nisu ništa drugo do rekombinacija, poboljšanje ili djelomično potiskivanje karakteristika koje su zajedničke cijelom ljudskom rodu.

Prema najboljoj znanstvenoj spoznaji, rase su nastale zhvaljujući sklapanju brakova u zatvorenom krugu i genetskom odstupanju u vrijeme kad je bilo malo ljudi i to rasijanih. Psiholozi danas mogu slijediti razvoj jezika unatrag do zajedničkog podrijetla; zapravo svi nama dostupni lingvistički i genetski podaci ukazuju na zajedničko podrijetlo ljudskog roda.

Prema ne raspravlja s rasama kao takvima, Postanak 11. poglavlje naglašava izvorno jedinstvo ljudskog roda, čak i poslije sveopćeg potopa. U prvom naraštaju nakon katastrofe "sva

je zemlja imala jedan jezik" (r. 1). I tom je naraštaju, kao Adamu i Evi, bilo zapovijedeno: "Zemlju napunite." (Post 9,1)

Međutim, pod autokratskom upravom (Post 10,8.9) pokazali su neposlušnost božanskoj zapovijedi (Post 11,4) i koncentrirali se u južnoj Mezopotamiji (r. 2). Za dobro ove i svih sljedećih generacija Bog ih je rasuo, prisiljavajući na kulturnu i jezičnu raznolikost među različitim skupinama (r. 8; usporedi podjelu među semitima, jafetovcima i hamovcima u Postanku 10). Ovo prisilno raseljavanje moglo je pružiti prvu priliku za genetsko odstupanje i brakove sklopljene unutar uskih zajednica, što je dovelo do rasne raznolikosti danas prisutne među ljudima.

Biblijski pisci uvijek naglašavaju teološke posljedice tog prvotnog jedinstva. Tako Amos 9,7 objašnjava da Bog održava isti odnos sa svim etničkim skupinama na zemlji, bilo da su Semiti (Izrael) ili Hamovci (Filistejci). Prednosti Izraela bile su uvjetovane zavjetnim odnosima, a ne prirodnim nasljedem.

E. Unutarnji život i njegova organska podrška

1. Cjelovitost čovjekove osobe

Slobodno kažemo da čovjek postoji na različitim razinama: prirodnoj/natprirodnoj, unutarnjoj/vanjskoj. Budući da je slika Božja, čovjek djeluje na svijet prirode istodobno zadržavajući jedinstven odnos s Bogom (natprirodna razina). Na prirodnoj razini postoji unutarnji život (misli, osjećaji, rasuđivanje, pamćenje, volja, dar za estetsko, i drugo), koji daleko nadilazi život životinja, dok je vanjski organski život (prehrana, spavanje, reprodukcija i drugo) obima uglavnom zajednički.

Budući da se kod čovjeka prednost davala unutarnjem, odnošajnom životu, ne treba čuditi da su učinjeni pokušaji kojima se čovjekova narav zamišljala dvojnomo. Prema takvoj koncepciji unutarnji i odnošajni život ostvaruje se unutar bića, različito nazvanog "duh" ili "duša", nematerijalnog po naravi, koji nastava u našem materijalnom organizmu, sposoban je funkcionirati neovisno o njemu i nema ga kod životinja. Neki dijele ljudsku narav na tri dijela: tijelo, duša i duh. Za naše proučavanje možemo oba stajališta svesti pod dualizam, budući da je u objema samo je jedan od tih dijelova ljudske naravi (duh u jednom, a duša u drugom slučaju) stvarno važan, odvojen i u stanju neovisno funkcionirati. U ovim koncepcijama ostalo je drugorazredno.

Dualizam se obično povezuje s idejom da duša ili duh, prigodom smrti odvojeni od organizma, nastavljaju zauvijek funkcionirati ("besmrtna duša"). No iste riječi (duša ili duh) često primjenjujemo na iskaze koji se odnose na unutarnji život, a ne na neovisno biće u kojem navodno žive.

2. Biblijski monizam

Suprotan dualizmu je biblijski monizam, stajalište prema kojem svi iskazi unutarnjeg života ovise o čitavoj ljudskoj naravi, uključujući i organski sustav. Sastavine ljudskog bića funkcioniraju kao jedinka. Nema odvojene duše ili duha koji bi odvojeno od tijela mogli svjesno postojati. Stoga riječi "duša" ili "duh" opisuju intelektualne, osjećajne ili voljne manifestacije osobe.

Teolozima u različitim kršćanskim vjerskim zajednicama postaje sve jasnije da su prema Bibliji ljudska bića monistička. *Interpreter's Dictionary of the Bible* potvrđuje: "Po tome što je Jahve udahnuo životvorni dah čovjeku kojega je oblikovao ne smijemo zaključiti da je čovjek sastavljen od dvije odvojene jedinice, tijela i duše – što je gledište karakteristično za orfizam i platonizam. Da uporabimo sada već klasičnu frazu, Hebreji su čovjeka zamišljali kao živo tijelo, a ne kao utjelovljenu dušu."

Za sve biblijske tekstove u kojima se pojavljuju riječi "duša" i "duh" možemo zahvaljujući kontekstu reći da se odnose na funkcioniranje individualne psihe ili na aktivnost čitave osobe. To važi kako za starozavjetne izraze *nepfeš* ili *ruah* i u Novom zavjetu odgovarajuće izraze *psyche* i *pneuma*, koje prevodimo s "duša" i "duh". Ni u jednom jedinom slučaju ne čitamo o nekoj besmrtnoj duši u čovjeku, duši ili ljudskom duhu koji može funkcionirati neovisno o materijalnom tijelu.

3. "Duša" i "duh" u Bibliji

Izvještaj o stvaranju čovjeka u Postanku 2,7 ponekad se tumačio kao unošenje "duša" ili nematerijalne tvari u materijalni organizam. No takav se zaključak protivi izvještaju. Prema njemu čovjek je oblikovan "od praha zemaljskog", upravo kao što su životinje iz njegovog okoliša načinjene "od zemlje" (Post 1,24; 2,19), samo s više osobne pažnje i njege. Zatim Bog "u nosnice mu udahne dah života" što ga čovjek dijeli s pticama, gmizavcima, sisavcima i drugim životinjama (Post 1,30; 7,22) i kao oni "postane čovjek živa duša", *nepfeš hayyah* (Post 1,20.24).

Pridjev *hayyah* znači "živ". Premda se *nepfeš* u našim prijevodima često prevodi kao "duša", njegova uporaba za čovjeka i životinje (rr. 20.24.30; 2.19; 7,21) pokazuje da u njoj nema

ničeg besmrtnog, nečega što bi ukazivalo na njene više funkcije. U svom osnovnom smislu hebrejska riječ označava "ždrijelo, grkljan", a tako je i prevedena u Izaiji 5,14. Isti prijevod mogao bi se uzeti u Postanku 34,3 umjesto "duše" (kod nas je gotovo u svim prijevodima stavljeno "srce"). U Izaiji 5,14 ova riječ ima paralelu u riječi "ralje" (usp. Hab 2,5) i tako se može prevesti u Izrekama 25,25 (žedna "duša" uživa u hladnoj vodi) i na drugim mjestima.

Srodan glagolu *nfš*, "disati", *nefeš* slikovito znači "život", kao u Ponovljenom zakonu 24,6 i na mnogim drugim mjestima. U Izrekama 8,35 ona je suprotna "smrti" i paralela je riječi *hayyim*, što je još jedan izraz za "život" (usp. već spomenutu riječ *hayyah*). Značenje "život" može se isto tako odrediti iz konteksta ulomaka kao što su 1. Samuelova 28,9; Psalam 30,4; 124,7; Izreke 7,23; 19,18. Međutim, sadržaj ovog izraza ukazuje na mnogo aktivniji, a ne samo osjećajni ili vegetativni život. Stoga je u Postanku 2,7 opći smisao kombiniranog pojma *nefeš hayyah* "živahno živo biće". Čovjek *jest* duša; on nema dušu.

Tako ni elementi od kojih se sastoji čovjek, niti postupak primijenjen pri stvaranju – kako je opisan u Postanku 2,7 – ne ukazuju na nešto što bi u dualističkom smislu bilo "duša". Ljudska bića nadilaze životinje, ne zbog broja njihovih osnovnih sastavina, već zato što se kvalitativno razlikuju od životinja (Prop 3,19). Ovo ne ide u prilog dualističkom stajalištu.

Premda smrt nije bila dio prvotno stvorenog svijeta, biblijski podatak o procesu umiranja jednako se protivi dualističkoj misli. Prema biblijskim iskazima smrt je povratni proces u kojem se čovjek, budući stvoren od zemlje, vraća u zemlju (Post 3,19) i pritom Bogu vraća dah (*ruah*, doslovce "vjetar", često preveden kao "duh"), koji je simbol životnih snaga koje su mu u početku (Prop 12,7) posuđene kao i ostalim živim stvorenjima (Post 6,17; 7,15.22).

Nema osobnog ili svjesnog bića koje preživljuje povratni proces smrti (Ps 6,6; 30,10; 88,11; 115,17; 144,4; Prop 9,5.6; Iz 38,18.19). Povratni se proces može ponovno okrenuti samo uskrsnućem. Stoga sva nada u život poslije smrti mora biti usmjerena na uskrsnuće (1 Kor 15,16-23; usp. Iv 6,39.40). Samo uskrsnuće, a ne neko bestjelesno stanje, može izbaviti pokojnika od nestajanja (Lk 20,37.38). Kako je to prije više stoljeća istaknuo William Tyndale, engleski prevodilac Biblije i mučenik, oni koji bestjelesne duše stavljaju u nebo, pakao ili čistilište "poništavaju argumente kojima Krist i Pavao dokazuju uskrsnuće". (Vidi Smrt, I. A. 3. 4; Uskrsnuće, I. A.)

II. Čovjekovo sadašnje stanje

A. Biblijska informacija

Prema prvim poglavljima Postanka, prvi su ljudi trebali živjeti sretnim životom kao Božji pomagači u Edenu. U tom "vrtu kraljevske palače" (što je doslovno značenje "raja") mogli su služiti Bogu (Post 2,15) i uživati u prisnoj zajednici s Njim (usp. Post 3,8). Prvi je par mogao koristiti prednosti načela održavanja života nađenog u bliskosti Bogu time što će jesti sa stabla života (Post 2,9; 3,22).

Takva sreća nije bila dugog vijeka. Do preokreta je došlo s grijehom, izdajom Božjeg povjerenja i kršenjem izričitih naredbi. One su se ticale jednog drugog stabla, povezanog sa "spoznajom dobra i zla", što je hebrejski idiom koji ukazuje na samoovisnu sposobnost prosuđivanja i odlučivanja za sebe, obično povezanu sa zreloom dobi (Pnz 1,39; 1 Kr 2,9; Iz 7,15.16).

Premda stvoreni kao odrasle osobe, prvi ljudi su za svoje moralne odluke još uvijek ovisili o Bogu. Međutim, kao što smo već rekli, oni su slijedeći savjet zmije izabrali samostalnost: "Pa što ako je Bog rekao: 'Ne smijete jesti ni s jednog drveta u vrtu?'" Ova izdaja ih je onesposobila za prisnu zajednicu s Bogom i blagoslove koji je prate.

Premda je izvještaj u Postanku dosta jednostavan, trećem poglavlju je potrebno tumačenje zasnovano na otkrivenju. U Postanku je narav "zmije", te lukave ličnosti (r. 1) koja je agresivno uvjeravala da "spoznaja dobra i zla" omogućuje da postanu "kao bogovi" (r. 5), a koja je zavela ljudski par obećavajući da će izbjeći smrtnu presudu određenu za neposluh Bogu (r. 4), dosta enigmatična. Prema Novom zavjetu bio je to prerušen đavao (Otk 12,9), duh koji se protivi Bogu (oboje, "đavao" i "Sotona" znače "protivnik"). On je nekoć bio u istini (Iv 8,44) i već je naveo mnoštvo nebeskih duhova na pobunu (Jd 6; Otk 12,4.8).

U Starom zavjetu nalazimo aluzije na pad ovog bića (Iz 14,4-23; Ez 28,1-10), što spominju i spisi između oba zavjeta (Jubileji 10,8; 11,5; Damaštanski dokument 3,4; 2. Enohova 32,3). Novi zavjet potvrđuje ovaj opis, optužujući to biće za navođenje ljudskog roda na grijeh (Lk 22,3.31; Iv 13,27; Dj 5,3; 1 Kor 7,5) i za protivljenje djelu spasavanja (Mk 4,15; 1 Sol 2,18). U krajnjem smislu ono je odgovorno za smrt (Iv 8,44; Heb 2,14).

Dakle, ideja da u Postanku 3,4.5.22 budu "kao Bog", odnosi se na đavolski pokušaj stvaranja samousmjerenog života koji zanemaruje Božji zakon i nijeće ovisnost stvorenja o Njemu (Iz 14,13.14; Ez 28,2; usp. edensko okružje u rr. 13-15). Stoga se u kušanju Adama i Eve

radilo mnogo više nego samo o izoliranom činu nepoštovanja božanskog autoriteta. Svojim padom čovjek se pridružio kozmičkoj pobuni protiv Boga.

Međutim Bog je milostivo postupio prema grešnicima. Nije ih odmah smaknuo, već ih je istjerao iz Raja. Budući da više nisu bili u vrtu, Adam i Eva su se našli u neprijateljskoj okolini i, kako je to Bog u svojoj presudi objavio, bili su izloženi tuzi, boli, nezahvalnom tlu, izrabljivačkim odnosima i konačno smrti (Post 3,14-19). Biblija tako pokazuje da je grijeh glavni izvor zla u čovjeku.

B. Grijeh, prožimajuća stvarnost

U Rimljanima 5,12-20 riječ je o veličini Adamove i Evine pobune i njenih sveprožimajućih posljedica. One su iznesene zato da pojasne sudbonosni značaj njihove antiteze: Kristovu poslušnost na križu kao otvaranje vrata spasenja cijelom ljudskom rodu.

1. Rimljanima 5,12

Prema Rimljanima 5, grijeh i smrt među ljudima potječu izravno od Adama, a ne od svakog čovjeka ponaosob. Pavao višeput ponavlja da jedan jedini postupak ostavlja traga na cijelom čovječanstvu. U dvanaestom retku "*po jednom čovjeku uđe grijeh u svijet*", a u petnaestom "*grijehom jednoga mnogi [su] umrli*" (DF). U Rimljanima 5,18.19 prekršaj i nepokornost "*jednoga*" doveli su do osuđenja, kao što su poslušnost i pravedna djela "*jednoga*" donijeli novi život.

U redcima 12-14 Pavao pokazuje dalekosežnost posljedica grijeha koji je otpočeo s jednom osobom. Prvo, svi sagriješiše (usp. Rim 3,9-20). Međutim, ako je svatko krenuo, neovisno o Adamu, svojom linijom grijeha, onda netko, u neko vrijeme, može biti u stanju ne griješiti. Budući da se to ne događa, iz toga slijedi da mi ne počinjemo neovisno. Drugo, smrt je postojala dok još nije bilo posebnog otkrivenja zapovijedi kao u Edenu ili na Sinaju. U ona vremena, premda je grijeh postojao u obliku nasilja nad savješću, nije imao otežavajući karakter prijestupa nekog pisanog pravila. Kad bi bilo istina da svatko žanje samo posljedice svog grijeha, ljudi onog vremena, budući da nisu bili krivi kao Adam, nisu trebali biti kažnjeni smrću kao on. No njihova smrt pokazuje da je bila posljedica Adamova grijeha. (Vidi Grijeh, III. B; Smrt, I. C. 1.)

2. Pogrešno razumljen tekst

Rimljanima 5,12 predstavlja kamen smutnje za prevodioce i tumače. U našim novijim prijevodima "jer" stoji umjesto grčke fraze *eph' ho*, u doslovnom prijevodu "na kojem". Vulgata

prevodi *in que omnes peccaverunt*, "u kojem svi sagriješiše". Ovaj prijevod pruža osnovu za učenje o "istočnom grijehu" prema kojem je svaki Adamov potomak, budući da je u Adamu sagriješio, osobno odgovoran za prvi grijeh.

Međutim "u kojem" nije ideja izražena grčkim *eph' ho*, *večen ho*, što je uobičajena Pavlova fraza (usp. Rim 2,1; 7,6; 8,3.15; 14,21.22; 16,2). Osim toga ništa u kontekstu ne ukazuje na teoriju o prijenosu krivnje. Fraza *eph' ho* znači "na osnovi koje" i s pravom se može prevesti "zbog čega ili koga". To se dobro uklapa u kontekst: grijeh i smrt su ušli u svijet preko jednog čovjeka zbog kojega su svi sagriješili (usp. Rim 5,19). Ono što slijedi nakon *eph' ho* u Rimljanima 5,12 jest posljedica. Frazu "jer svi sagriješiše" dakle ne bismo smjeli razumjeti kao razlog što "smrt priđe na sve ljude". Takvo tumačenje se ne uklapa u kontekst. Umjesto toga to što su svi sagriješili pokazuje vjerodostojnost preostalog teksta: Grijeh i smrt su se proširili svijetom, počevši s Adamom. Takvo razumijevanje ovog retka potvrđuje njegova analogija sa sljedećom točkom u Pavlovom izlaganju. U redcima 13 i 14 Pavao tvrdi da upravo zato što su ljudi umirali u svim vremenima, i mi moramo prihvatiti činjenicu da je uzrok smrti Adam, a ne osobni grijeh.

Ovaj ulomak pokazuje da kad bi grijeh ovisio samo o iskazivanju slobodne volje pojedinca, onda ne bi bilo razloga da neki sveti junak ne bi mogao potpuno izbjeći grijeh. To što u ljudskoj povijesti nema takvog primjera dokazuje činjenicu da ne možemo izbjeći grijeh. Prožimajuća snaga grijeha koja stanuje u nama (usp. Rim 7,17) prenosi se u grešne misli, riječi ili postupke u nekom trenutku života svakog ljudskog bića. Sveprožimajućoj moći grijeha može se suprotstaviti samo spasiteljska snaga evanđelja.

Davno prije nego što je Pavao pisao o grijehu "koji stanuje u meni" (Rim 7,17.20), Bog je proglasio da su čovječje misli "opake od njegova početka" (Post 8,21), čime je ukazao na unutarnju etičku sklonost prema bezakonju. Jobova knjiga naširoko raspravlja o ozbiljnom stanju čovjeka koji, počevši od svog skromnog rođenja na zemlji u Božjim očima ostaje nepopravljivo "nečist" (Job 14,1-4). Opisujući grešno stanje čovjeka, Job uzvikuje: "Tko će čisto izvuć iz nečista? Nitko!" (r. 4); a Bog potvrđuje Jeremiji: "Lukavo je srce, više nego sve, i podmuklo." (Jr 17,9 – ŠA)

3. Neodoljive naklonosti

Sukladno Novom zavjetu neobnovljena osoba, suočena s otkrivenom Božjom voljom, nije je u stanju ispuniti pa ni sasvim razumjeti njezinu vrijednost (Ef 4,18). Um se protivi "Bogu:

zakonu se Božjem ne podvrgava, a i ne može. Oni pak koji su u tijelu, ne mogu se Bogu svidjeti" (Rim 8,7.8 – DF).

Brižljiv odgoj, vježbanje snage volje i sva druga ljudska sredstva ne mogu ništa protiv zle naravi s njezinim sibično usmjerenim sklonostima. Pošto brane pristup Božjoj milosti, sklonosti ljudske naravi neminovno vode u moralnu propast. Otuda i potreba za obraćenjem prije nego što čovjek pokušava reformirati svoj život. (Vidi Spasenje, I. E). Zle sklonosti ostaju i poslije obraćenja, ali više nemaju ranije nesavladivu snagu. Zahvaljujući regeneraciji moguć je novi život, kako ćemo to pokazati u sljedećem dijelu.

U svakom slučaju ugrožavajući karakter grijeha nije toliko prisutan na površinskoj razini njegovih plodova, koliko u njegovim korijenima duboko ukopanim u ljudskoj naravi. Gijeh je u našem životu "sistemski". "Grijeh koji stanuje u meni" (Rim 7,17.20) razlog je što "činim zlo koje neću" (r 19). Sveto pismo ovdje unutarnji uzrok zlih djela naziva "griehom", što pokazuje da biblijsko razumijevanje grijeha obuhvaća sklonosti, a ne samo zla djela.

Kad govorimo o izopačenoj ljudskoj volji, moramo ukazati na jedan izuzetak. Isus Krist je bio bez grijeha, premda je u svojoj ljudskoj naravi u svemu drugome bio "sličan svojoj braći" (Heb 2,17). Nasuprot nama, koji smo po "naravi djeca srdžbe" (Ef 2,3), On je od začeca bio "Svet" (Lk 1,35 – ŠA). On nikad nije počinio grijeh (1 Pt 2,22) i Zli nad Njim nije imao vlasti (Iv 14,30; doslovno "na meni nema ništa" – ŠA). Šira rasprava o ovom predmetu pripada biblijskom nauku o Kristu (vidi Krist, I. B. 2), ali ovdje je bitno da budemo svjesni ovog izuzetka u doktrini o ljudskoj pokvarenosti.

4. Pobjeda nad naklonostima

Bez obzira što je za neobraćenu osobu neodoljiva, protiv svake sklonosti ili naklonosti možemo se boriti i pobijediti je uz nadnaravnu pomoć. Neizbježni poraz naših urođenih snaga možemo izbjeći novorođenjem odozgo (Iv 3,5-8). Sam Krist otvorio je mogućnost pobjede. Utjelovljenjem ušao je u isti grešni svijet koji okružuje kršćane. Vršeci Božju volju On je "osudio grijeh u tijelu" (Rim 8,3). Kao što pokazuju brojni novozavjetni tekstovi, Bog očekuje da svi vjernici "idu za" Njim (Mt 10,38) i da Ga "nasljeđuju" (Ef 5,1.2).

Kako je to apostol istaknuo u Rimljanima 7,22-25, postići poslušnost je čudo snage Kristove milosti. Dok se Pavlov um oduševljava Božjim Zakonom, "drugi zakon" se "bori protiv zakona" njegova uma. Njegova jedina nada za izbavljenje bio je Isus Krist. Do koje se mjere ovo izbavljenje može ostvariti u sadašnjem životu kršćana, zaslužuje detaljno razmatranje i pripada

doktrini o spasenju. (Vidi Spasenje, III.) Za opis sadašnjeg stanja ljudske rase dovoljno je reći da smo oslobođeni robovanja grijehu, ne zato da budemo nemarni i bezbrižni, već da se borimo protiv njega u borbi koja je naporna čak i za posvećenog kršćanina.

Zahvaljujući pomoći koja nam je na raspolaganju da nadvladamo grijeh, cijena pobjede je stalno bdjenje u duhovnom ratu (Rim 13,12; 2 Kor 10,4; Ef 6,10-13; 1 Pt 5,8.9). Ovaj je sukob ukorijenjen u dvojnoj naravi obraćene osobe, rođene od tijela i od Duha (Gal 5,17).

Kršćani su bolno svjesni stvarnosti da se ponekad ne ponašaju na kršćanski način. S Pavlom možemo priznati: "Ja sm... služim... zakonu grijeha." (Rim 7,25) Prepušteni sebi, kršćani lako padaju u zamku divljenja Božjoj volji i samouzdajućim pokušajima da je ostvare bez neophodne božanske snage.

No i kad pobjeđuje, čovjekovo sadašnje stanje, praćeno stalnom potrebom za borbom, još uvijek je neizvjesno. Ne možemo uvijek računati na to da ćemo iz borbe izići nepovrijeđeni. Isus je poučio svoje učenike da svakodnevno mole za oprostjenje (Mt 6,12); uspostavio je obred pranja nogu da ukaže na stalnu potrebu kršćanina za očišćenjem od mrlja grijeha (Iv 13,10.12-17; vidi Obredi, II. A–D). Ista poslanica koja objavljuje da je snaga koju nalazimo u novorođenju u stanju nadvladati grijeh (1 Iv 5,4), također upozorava da tko god niječe prisutnost grijeha u svom životu sam sebe obmanjuje (1 Iv 1,8) i huleći suproti se Bogu (r. 10).

Budući da je čovjek urođeno naklonjen grijehu, potpuno ćemo oslobođenje moći slaviti tek pri Njegovom drugom dolasku. Ovoj naklonjenosti se možemo oduprijeti uz pomoć Svetog Duha koji stanuje u nama, ali ona neće nestati prije tog vremena. Tek tada će nestati svake naklonosti grijehu i svako nesavršenstvo; tek tada i samo tada "bit ćemo mu slični" (1 Iv 3,2).

5. Ljudska pokvarenost i posljedice po društvo

Urođena pokvarenost je izraz naše solidarnosti kao ljudskih bića, s našim praroditeljima (Ef 2,3). Dijeleći zajedničko podrijetlo u Adamu i Evi (Dj 17,26), nismo mogli naslijediti prvotnu neiskrivljenu volju, koju su izgubili kad su pali na velikom ispitu (Post 3; 6,5). Prema tome, da su svoj ispit uspješno položili, mi bismo sigurno bili utvrđeni u pravednosti kao što smo sada u grijehu.

Bog je u Edenu upozorio da će grijeh donijeti tugu, bol, nezahvalan trud, izrabljivačke ljudske odnose i smrt (Post 3,14-19). Ovaj opis savršeno odgovara stvarnom stanju.

Mi patimo zato što smo, otuđeni od Boga, izgubili prednosti koje osigurava zajedništvo s Njim. Ali mi isto tako svježim grijesima nanosimo patnju jedan drugome. Ne samo što je naš

okomiti odnos s Bogom stradao, već je oštećen i vodoravni odnos s drugim stvorenjima. Naš uzajamni odnos s prirodom se od Edena radikalno promijenio; danas prijeteći da postane ekološka mora koju prate glad i bolesti. Brak je prvo pretvoren u robovanje, a zatim u nevažnu katikaturu. Drugi slučajevi pokvarenih vodoravnih odnosa obuhvaćaju klasno izrabljivanje, ropstvo, ekonomsku nejednakost, nacionalne i etničke ratove i druga zla duboko ukorijenjena u društvenim strukturama. Činjenica je da danas mnogi ove strukture smatraju korijenom svih zala – što je djelomična dijagnoza, opasno reducirana na neke od vodoravnih sastavina grešnosti. (Vidi Grijeh, V.)

C. Smrt, krajnji neprijatelj

1. Smrt kao kazna za grijeh

Budući da grijeh nije samo prekršaj zapovijedi, već prije svega pobuna protiv Stvoritelja, osobnog Bića, On s njim mora pravedno postupiti. Premda je u izvjesnoj mjeri točno da grijeh sam po sebi uključuje kaznu i ima prirodne posljedice (Izr 5,22; Gal 6,7), postoji i kazna koju određuje božanska pravda (Izl 32,33; Mt 25,41).

Ponekad je, posebno kad Bog ima posla sa svojim narodom, božanska kazna stegovne naravi. Biblija je uspoređuje s potrebnom primjenom stegovnih mjera u domu radi odgoja djeteta (Ps 94,12; Heb 12,5-12). Neki bi kao legitimnu prihvatili samo ovu vrst kažnjavanja kojoj je cilj da popravi počinitelja zla. Međutim, popravljivanje se razlikuje od ciljeva pravde. Zaslužena kazna može biti veća ili manja od one koja je potrebno za promjenu ponašanja.

Da bi striktna pravda mogla postojati, nenadomjestiva je naplata. Nju ne treba miješati s ogorčenjem ili zadovoljstvom. U ovoj posljednjoj kazni kontrolira duh osvete, a pravda je opet prisiljena zauzeti drugo mjesto. Naprotiv, božanskim naplaćivanjem upravlja pravda oslobođena osvete, izvršena s beskonačnom ljubavi. (Vidi Sud, II. E.)

Bog je odlučan da kozmičku pobunu uguši uvjerenjem i ljubavlju, a ne grubom snagom. To je jedini razlog što neko vrijeme tolerira grešnike, dok ih Božje milosrđe svakog poziva na pokajanje (2 Pt 3,9). No grešnost stvorenja i Božja svetost ne mogu zauvijek ići jedno uz drugo. Budući da je Zakonodavac ujedno i Stvoritelj, grešna pobuna stvorenja u potpunosti zaslužuje uništenje. Stoga je smrtna kazna na koju su naši praroditelji bili unaprijed upozoreni (Post 2,7), pravedna i poštena plaća grijeha (Rim 6,23). Cijelo Sveto pismo ističe da je kazna za grijeh smrt. Nepokajana "duša" (osoba) koja zgriješi će umrijeti (Ez 18,4), bit će "satrta" (Ps 37,9.34) ili uništena (*karat*, ista riječ kao u Jr 11,19), nestat će (Ps 68,3; usp. Iv 3,16), odnosno,

više je neće biti (Ps 37,10; usp. r. 20). Takva će osoba izgorjeti kao "strnjika" (Iz 40,24; Mal 3,19; Mt 13,30; 2 Pt 3,10; Otk 20,15; 21,8), "kažnjeni vječnom propašću" (2 Sol 1,9).

2. Porážena smrt

Prema dosad razmotrenim biblijskim podacima, prvotno stanje čovjeka dopuštalo je jedno i drugo: nastavak života u zajednici s Bogom (pristup stablu života, uvjetnu besmrtnost) i smrt (bez preživljavanja osobnosti u bilo kom obliku) zbog pobune i neposlušnosti. Da su se ljudi, kako je to bio Božji cilj, utvrdili u pravednosti, njihov bi život stvarno postao besmrtn.

Ulomak u Rimljanima 5,12-14 pokazao je kako su Adam i Eva navukli pokvarenost i smrt na sebe i sve svoje potomke. Trebamo zamijetiti i simetrično i suprotno Kristovo djelo, kad je kao drugi Adam osigurao pomirenje za cijeli ljudski rod, u sljedećim redcima (rr. 15-19). Prema 1. Korinćanima 15,21.22: "Budući da je po čovjeku došla smrt, po Čovjeku dolazi i uskrsnuće mrtvih. Jer kao što u Adamu svi umiru, tako će u Kristu svi oživjeti."

Tako je smrtna presuda, koju su bezuvjetno naslijedili svi od Adama, također bezuvjetno ukinuta uskrsnućem koje je Krist postigao za sve. Zahvaljujući uskrsnuću, kraj sadašnjeg ljudskog života, što je posljedica Adamova grijeha a ne naših vlastitih, ne može nas vječno odvojiti od Boga. Ova "prva" smrt jednostavno čini kraj životu ljudi svih vremena, koji će, kad je uskrsnuće poništi, moći zajedno postići ono što je Bog obećao (Heb 11,39.40).

Kristovo je uskrsnuće početak i jamstvo istog iskustva za sve "koji pripadaju Kristu". To će se dogoditi "u vrijeme njegova dolaska". Nakon toga će Krist uništiti sve svoje neprijatelje (1 Kor 15,23-25). "Neprijatelj koji će biti posljednji uništen jest smrt." (r. 26)

Dakle, vječni život dobivaju kao stvarni dar samo oni koji prigodom Kristovog drugog dolaska pripadaju Njemu. Međutim, kršćani ga mogu smatrati svojim već sada, zahvaljujući Kristovom djelu. "Bog nam je dao život vječni, i taj je život u njegovu Sinu. Tko ima Sina, ima život; tko nema Sina Božjega, nema života." (1 Iv 5,11.12; usp. 1 Iv 1,2; 5,20)

Pri kraju milenija, oni koji su se protivili Bogu, svi Njegovi neprijatelji, također će uskrsnuti, ali samo zato da im se sudi i da budu uništeni "na uskrsnuće osude" (Iv 5,28.29). Uništenje će biti konačno. (Vidi Milenij, I. C. 3; Smrt, I. F. 5; Sud, III. B. 3.) Iz toga razloga trebamo se bojati "druge smrti" (Otk 20,6): "Blažen i svet tko je dionik ovoga prvog uskrsnuća! Nad ovima druga smrt nema vlasti." Ova druga smrt zauvijek odvaja ljudska bića od Boga. A ona nije posljedica Adamova grijeha, već posljedica odluke svake osobe da se pridruži pobuni protiv Boga i odbaci ponude Njegove milosti.

Na kraju će zauvijek biti uništeni Božji neprijatelji i sve posljedice grijeha (Heb 2,14; Otk 20,14). Oni koji vjeruju u Krista bit će, od Njegovog drugog dolaska nadalje, u vječnoj sigurnosti; više ne postoji mogućnost da grijeh ili grešna narav ponovno postanu stvarnost. Bilo neizmjerina svemira kucat će istim otkucajem sklada.

3. Vrijednost uništavajuće naplate

Unatoč tome što Sveto pismo naglašava konačno uništenje kao naplatu koja čeka nepokajane grešnike (na primjer 2 Sol 1,9; Otk 20,14; vidi II. C), tradicionalno kršćanstvo slijedi kao nagradu zlima doktrinu vječnog mučenja. Ovu učenje je izravna posljedica vjerovanja u odvojenu, besmrtnu ljudsku "dušu", za što, kako smo već pokazali, nema temelja (I. E. 1-3).

Međutim, kad se vratimo biblijskom razumijevanju čovjeka, lako vidimo da za izgubljene nema mogućnosti nekog vječnog, osobnog postojanja. U trenutku kad je došlo do raskida prave zajednice s Njim, Bog je čovjeku učinio nedostupnim čak i bijedno beskrajno postojanje (Post 3,22.23). Ovo je tako zato što je život Božji dar samo onima koji pripadaju Kristu (Rim 6,23; Iv 3,16), odnosno "tko nema Sina Božjega, nema života" (1 Iv 5,12). Takav "neće vidjeti života" (Iv 3,36) i može postojati samo određeno vrijeme, jer "nema u sebi trajnoga, vječnoga života" (1 Iv 3,15).

Ovdje moramo razmotriti značenje "vječne propasti" (2 Sol 1,9). Tu nije u pitanju proces vječnog uništavanja, kao što ni "vječni otkup" (Heb 9,12) nije proces vječnog otkupljivanja. U oba slučaja jasno je da se radi o uništenju ili otkupljenju koje traje za vječnost, čije su posljedice vječne.

U 2. Solunjanima 1,9 zli "će biti kažnjeni vječnom propašću, udaljeni od Gospodnjega lica". Grčki glagol *тино*, preveden "kažnjeni", jednostavno znači platiti kaznu ili biti kažnjen. Osim toga ovaj tekst pokazuje da je kazna udaljavanje "Od Gospodnjega lica", a upravo je Njegova prisutnost nagrada pravednih. Ovo nije nijekanje trpljenja kao dijela kazne; bol će svakako biti posljedica "plamenog ognja" na dan "osvete" (2 Sol 1,7.8), no to neće biti "vječno kažnjavanje".

Slično je i kod Mateja 25,46 gdje zli odlaze "u muku vječnu, a pravednici u život vječni". Riječ *κόλασις*, ovdje uporabljena za "muku", u korijenu znači "sasjeći", dakle "doživjeti gubitak". Ovdje, kao i u 2. Solunjanima, kazna je gubitak nagrade namijenjene pravednima. Ovaj je gubitak vječan, kao što je vječan i život pravednih. Nagrade za oboje, pravedne i zle, su jednako konačne. Biblija ne govori o vječnim mukama ili trpljenju zlih, premda su sredstva uništenja, kao

vatra i dim, nazvani vječnima (Mt 25,41; Otk 14,11). Zli će biti bačeni u zastrašujuću neumoljivu sredinu koja jamči da neće biti nikakvih ostataka. Fraze kao što su "vječni oganj" Sveto pismo primjenjuje na sudbinu gradova kao što su Sodoma (Jd 7) ili tajanstveni Babilon (Otk 19,3), od kojih nema nikakvih ostataka, kako to Pismo jasno kaže (2 Pt 2,6; Otk 18,8.9; vidi Smrt, I. F. 5; Milenij, I. C. 3. e).

III. Čovjekovo buduće stanje

Premda možemo doći u iskušenje da se upustimo u smjele spekulacije o budućem stanju ljudskog roda, takvom predmetu moramo pristupiti vrlo oprezno "jer, nesavršeno je naše znanje... Sad vidimo u goledalu, nejasno, a onda ćemo licem u lice. Sad nesavršeno poznajem, a onda ću savršeno spoznati." (1 Kor 3,9.12) S druge strane, biblijsko otkrivenje nam dopušta utvrditi činjenice.

Dualističko razmišljanje navelo je kršćanstvo da o budućem stanju, ili "nebu" razmišlja eteričnim i nematerijalnim pojmovima. Između ostalog, tome je razlog i prenaplašavanje vrijednosti duha i zanemarivanje biblijske činjenice da će svi pravedni primiti nagradu u isto vrijeme, prigodom drugog Kristovog dolaska. Budući da umrle pravednike zamišlja kao bestjelesna, svjesna bića, i tvrdi da primaju nagradu kad umru, oni odlaze u takvu vrst "neba". Međutim, Biblija govori o dva stvarna mjesta na kojima će spašeni živjeti: jedno je privremeno, a drugo trajno.

A. Privremeno boravište spašenih

Svakako da postoji nebo u kojem nastavaju Bog i anđeli (1 Kr 8,30.39; Ps 11,4; 53,3; 80,15; 102,20; Mt 5,16.45.48; 6,9), iz kojega je prigodom svog utjelovljenja Krist došao (Iv 3,13.31; 6,38) i u koje je uzašao nakon svog uskrsnuća (Heb 9,24). Iz njega će sići pri svom drugom dolasku, kad će pravedne uzeti k sebi (Iv 14,1-3; 1 Sol 4,13-18; 1 Pt 1,4).

To će nebo biti privremeno stanište za pravedne. Tamo će sudjelovati u dužnostima na sudu, što je kraljevska prednost u Bibliji opisana kraljevskim izrazima (Dan 7,22.26; 1 Kor 6,2.3; Otk 3,21; 20,4), a povezana s nebeskom slavom. No ove će dužnosti prestati poslije konačnog uništenja zlih; tada će pravednici naslijediti novu zemlju (Otk 21,1-7; vidi Sud, III. B. 2; Milenij, I. C. 2).

B. Trajni dom spašenih

Obećanje o novoj zemlji se prvi put pojavljuje u Izaiji (65;21-23; 66,22.23) u vezi s čišćenjem svete zemlje od zagađenosti idolopoklonstvom. Premda neki vidovi ovih starozavjetnih proročanstava, uvjetovani poslušnošću Izraela, više nisu na snazi, kao cjelina potvrđeni su u Novom zavjetu (Mt 5,5; 2 Pt 3,11-13; Otk 21,1; vidi Apokalipsa, II, B. 1).

Ovo potvrđuje simetrija između protologije i eshatologije. Doći će do "obnove svijeta" (KS) ili "preporoda" (Mt 19,28 – DF), "sveopće obnove" (KS) ili "uspostave svega" (DF) prema Božjem prvotnom planu, nakon čega će sve zauvijek ostati u skladu s Njegovom voljom (Heb 12,27).

Božji plan obuhvaća zemaljski dom za ljudska bića (Ps 8,7-9). Stvoren šestog dana s preostalim kopnenim životinjama (Post 1,24), čovjek je načinjen od praha zemaljskog (2,7) i nesumnjivo s njim povezan (3,19; usp. Ps 115,16). Zemlja je uvijek bila važan sastojak u zavjetnim obećanjima (Post 12,7; 13,14.15; 15,18; 17,8; 26,3.4), i nije se odnosila samo na Palestinu već na cijeli svijet, buduću baštinu Božjeg naroda (Rim 4,13; Heb 11,13).

Ova "nova nebesa i novu zemlju" ne treba zamišljati kao neku drugu vrst kozmosa. Izrazi koje nalazimo u obećanju u Izaiji 65,17 potječu iz Postanka 1. poglavlja, gdje su pažljivo definirani. "Nebesa" je naziv što ga je Gospodin dao atmosferskom prostoru (r. 8) kojim lete ptice (r. 20); "zemlja" je kopno (r. 10). Prema tome, nova nebesa i nova zemlja neće biti neki neobičan novi međuzvjezdani prostor ili neki novi planet, već životna sredina našega svijeta – obnovljena, uređena i očišćena vatrom očišćenja (2 Pt 3,10-13; Ps 102,27.28; Heb 12,27.28). U samoj Bibliji nalazimo jako malo pojedinosti materijalnog karaktera, besumnje zato što je odnošajna razina postojanja mnogo važnija od fizičke sredine.

Odnose na novoj zemlji obilježavat će pravednost (2 Pt 3,13). Kao što je pobuna protiv Boga u vrijeme Adamova i Evina pada prokletstvom grijeha natjerala niže životne oblike na agresivno ponašanje (Post 3,14-19), tako će ih univerzalno bilo sklada među Božjim stvorenjima, zahvaljujući Božjem blagoslovu, povesti prema miru (Iz 11,5-9; vidi II. C. 2).

Budući da je grijeh zauvijek isključen iz tog doma, spašeni se sigurno utvrđuju u pravednosti, i zaštićeni od svih posljedica grijeha, kao što su smrt i bol, ostvaruju Božju prvotnu nakanu (Otk 21,4). Cijela povijest ljudskog grijeha, patnje i zla činit će im se samo kao zaobilazni put u ostvarenju božanskog nacrtu. (Vidi Nova zemlja, II.)

C. Buduće tijelo

Opis biblijskog monizma (ili unutarnje koncepcije čovjeka, vidi I. E. 2) ne bi bio potpun kad se ne bismo za kratko pozabavili s budućim tijelom spašenih. Biblijska eshatologija nagradu spašenih odlučno stavlja na novu zemlju.

Već su u Pavlovo vrijeme neki dualisti reducirali kršćanske nade o konačnoj sudbini spašenih na čisto bestjelesno stanje (2 Tim 2,18). Zahvaljujući Pavlovom nastojanju da se usprotivi ovoj zabludi i jasnom svjedočanstvu Svetog pisma o uskrsnuću u Kristu i ustajanju pravednih u posljednji dan (Rim 8,11.23; 1 Kor 6,14-20; 15,20.23.53; Kol 1,18; Otk 1,5), čak je i tradicionalno kršćanstvo sačuvalo koncept budućeg tijela za vječnost.

Međutim, kasniji su se dualisti pozvali na Pavlove riječi u 1. Korinćanima 15,44-49 da umanje tjelesnost tijela uskrslih svetih. Pavao ovdje ima posla s jednim argumentom, uobičajenim među saducejima i različitim krivovjercima svog vremena, kojim su služili da niječu uskrsnuće, tvrdeći da je naše sadašnje tijelo nesposobno i/ili nedostojno da bi bilo vječno sačuvano (r. 35). On uzvraća objašnjenjem da potrebna promjena ne prekida kontinuitet, kao što postoji kontinuitet između zrna žita i niknule pšenice (rr. 36-41). Zatim priznaje (ograđujući se od ekstremnog farizejskog gledišta identičnog oblika poslije uskrsnuća [2. Baruhova 50,2]) da u tijelu spašenih mora doći do promjena (rr. 42.43): "Tako je i s uskrsnućem mrtvih: sije se u raspadljivosti, uskršava u neraspadljivosti; sije se u sramoti, uskršava u slavi; sije se u slabosti, uskršava se sa silom."

Zatim Pavao nastavlja: "Sije se tijelo zemaljsko, uskršava tijelo duhovno." (r. 44) Pridjev u hrvatskim prijevodima ide od "zemaljsko" (KS) do "naravno" (DF) i "tjelesno" (ŠA). (Rupčić slično kao KS.) Suprotstavljajući "duhovnome" "tjelesno", Pavlovu tvrdnju su protumačili kao da sugerira nematerijalno tijelo, dok su neki, suprotstavljajući "duhovnome" "naravno", došli na ideju da je tijelo po sebi "nadnaravno", dakle potpuno različito od tijela stvorenog na početku. Međutim grčki izvornik ne podržava takve ideje. Suprotstavljeni par pridjeva "tjelesno/naravno" i "duhovno" u grčkom izvorniku je *psychikos* i *pneumatikos*. Kao što smo već vidjeli, oboje, *psyche* i *pneuma* se rabe za funkcije unutarnjeg života. Doslovce, sije se "psychic" tijelo, a uskršava "pneumatic". Stoga ovdje nema kontrasta niti suprotnosti između materijalnog i nematerijalnog, ili naravnog i "nadnaravnog" tijela. Naše je sadašnje tijelo u ovom retku opisano metafizičkim izrazima kakvi se rabe za uskrslo tijelo. Budući da "psychic" stanje ovog sadašnjeg tijela ne sprečava njegovu tjelesnost, zašto bi ga sprečavalo buduće "pneumatic" stanje našeg tijela?

Pridjevi *psychikos* i *pneumatikos* predstavljaju karakterizacije i opise. Oni nisu kompletne definicije. Naše je tijelo "psychic" ne zato što smo ograničeni na "psyche", već zato što smo njome obdareni – i što više, uključuje fizički sustav. Moramo se onda pitati kako se "psychic" tijelo može usporediti s "duhovnim". U Novom zavjetu je *psyche* vitalan princip živog bića i često označava čitavu osobu (na primjer, Mt 2,20; Ivn 10,11; Dj 2,41-43; Rim 2,9; 16,4; 2 Kor 12,5; Fil 2,30). No više puta je uspoređena s *pneuma*. U takvim tekstovima *psyche* je čisto prirodni princip prisutan u neobraćenoj osobi (otuda i prijevod *psychikos* kao "naravno" u 1 Kor 15,44 u DF). Nasuprot tome *pneuma* je ponekad identificirana s obnovom unutarnjeg čovjeka (1 Kor 2,14.15, Jd 19), provedene Božjim Duhom, koja će se dovršiti proslavljanjem nakon uskrsnuća, što je inače događaj koji je ponekad opisan kao djelo Svetoga Duha (Rim 1,4; 8,11).

Iz toga razloga sadašnje tijelo se u 1. Korinćanima 15 može opisati kao "psychic", budući da je obdareno sa *psyche*, ali još ne "pneumatic", jer za to treba čekati do uskrsnuća. Kontrast između "psychic" i "pneumatic" tijela, dakle, točno odgovara kontrastu između "raspadljivosti" i "neraspadljivosti", "slabosti" i "sa silom" ili "u sramoti" i "u slavi", kako to nalazimo u prethodnim recima. Ovaj ulomak ne daje nikakav novi koncept o ustrojstvu takvog tijela.

Čitav koncept bi se mogao prevesti ovako: "Sije se tijelo obdareno prirodnim životom, a uskrsava tijelo obdareno natprirodnim životom/duhom." Natprirodan život za prirodno tijelo bio je dostupan u Edenu preko stabla života. U ovom retku ništa ne govori protiv materijalnosti budućeg tijela, niti protiv povratka u prvotno stanje naše zemlje.

Svakako, budući da će uskrslo tijelo biti slično Kristovom (Rim 8,23; 1 Kor 15,23; Fil 3,21; Kol 3,4), moramo smatrati da je ono obdareno životom i duhom, ali također i tijelom i kostima, što je On jasno rekao da ima u svom uskrsnom stanju (Lk 24,39).

Naše fizičko tijelo možemo svrstati u svoje najskromnije darove. Pa i tako još uvijek dokazuje da smo "stvoren[i] tako čudesno" (Ps 139,14) i da nismo isključeni od "sveopće obnove"; naprotiv, ono treba služiti da ovo vrijeme obilježi kao "otkupljenje našega tijela" (Rim 8,23; vidi Uskrsnuće, II).

IV. Odras biblijskog učenja o čovjeku na kršćanski život

Stvaranjem prvog ljudskog para suverenim činom pokazuje Božju moć i mudrost. U tom smo smislu stvoreni na slavu Njemu. Čovjeka je stavio na vrh stvaranja kao "sliku Božju", da bude predstavnik Božanstva ostalim stvorenjima ovoga svijeta. Dio te odgovornosti jeste

predstavljati Boga i u određenoj mjeri Mu biti sličan. Prvotno stanje obuhvaćalo je ovisnost o Bogu i pokoravanje Njegovoj volji. Budući da smo stvoreni na Božju sliku, "malo manji(m) od Boga" (Ps 8,6), nas treba pokretati optimistička težnja za napredovanjem, a istodobno trebamo iskreno priznati da smo odgovorni Stvoritelju, drugim stvorenim bićima, samima sebi i nižim oblicima života.

Važnost čovjekove seksualnosti leži u činjenici da možemo uživati u društvu i intimnosti s drugima. Bog nije stvorio dvije osobe različitog spola, nego par koji je bio određen za skladan i dopunjavajući odnos. Time Biblija podvlači važnost društvene dimenzije čovječanstva. Premda nije uvjet za cjelovit ljudski život, Stvoritelj je odredio da brak bude izvor osobnog ostvarenja.

Budući da je Bog stvorio i muško i žensko na svoju sliku, među spolovima vlada jednakost. No nakon pada u grijeh Adamu i Evi je rečeno da će jedna od posljedica grijeha, za dobro oboje njih, biti što će muškarac s ljubavlju i brižnošću vladati nad obitelji. U cijeloj Bibliji žene zauzimaju položaje dostojanstva i odgovornosti. No Krist je nadišao običaje svog vremena i mjesta da bi ženama ukazao poštovanje. Takvo razumijevanje žena treba biti smjernicom u postupanju kršćanina prema ženama.

U Božjim očima sve su rase jednako stvorene na Njegovu sliku. Dok su vrste životinja u izvještaju o stvaranju bile mnogorazlične, ljudska su bića predstavljala samo jednu vrstu. Rasna razlika kod ljudskih bića dolazi na drugo mjesto, jer je do nje došlo genetskim varijacijama nakon što se stanovništvo raspršilo po zemlji. Za razumijevanje doktrine spasenja važno je shvatiti bitno jedinstvo čovječanstva.

Za Bibliju je čovjek udružena, a ne dvojaka osoba. Unutarnji život uvijek ovisi o njegovoj vanjskoj podršci, biološkom organizmu. Duša i duh su samo intelektualni, osjećajni ili voljni izražaji cijele osobe. Sva ljudska uzajamna djelovanja i odnosi moraju uzeti u obzir činjenicu da se ljudsko biće ne sastoji od dijelova koji se mogu razdvojiti. Cjelina osobe živi i cjelina osobe umire. Biblijsko razumijevanje čovjekove naravi pomaže nam da integriramo fizičke i duhovne komponente naše osobnosti, kako bismo mogli izgraditi zdraviji, skladniji i energičniji pristup životu.

To što umrla osoba do uskrsnuća leži u grobu, ne osjećajući i ne znajući ništa, čini vrijeme provedeno u grobu treptajem oka. Nada u uskrsnuće nakon smrtnog sna draga je srcu kršćana i čini im tugovanje lakšim.

Podrijetlo zala u našem životu nalazimo u grijehu. Naši su praroditelji poželjeli spoznati dobro i zlo ili etičku samostalnost, pa su jedenjem zabranjenog ploda sebe onesposobili za zajedništvo s Bogom. Jednom lišeni ovog zajedništva, ljudi su postali podložni patnji, izrabljivačkim odnosima i na kraju smrti. Tako je zlo raskrinkano, ne kao legalni stanovnik svemira, već kao uljez protiv kojega se treba boriti, pobijediti ga i uništiti.

Prerušen u zmiju, Sotona je uzrokovao pad Adama i Eve. On i dalje nastavlja s pokušajima da prevari ljudska bića. Nekoć blizak Bogu, Sotona danas protiv Boga vodi kozmičku pobunu kojoj se Adam pridružio i time prouzrokovao da grijeh prožme čovječanstvo. Proglasiti zlo samo društvenom nesrećom je iluzija. Mi se ustvari borimo "protiv zlih duhova po nebesima" (Ef 6,12 – DF). Grijeh nisu samo zla djela, već i njihov uzročnik koji stanuje u našoj unutarnjosti. Steći sličnost Bogu zahtijeva stalnu budnost; na kraju će pobijediti Božja milost i snaga.

Pošto je grijeh pobuna protiv Boga, on zaslužuje plaću. Božansko naplaćivanje predstavlja karanje i kažnjavanje. Dok će s jedne strane pobuna na kraju biti ugušena uvjerenjem i ljubavlju, s druge strane će oni koji istraju u nepokajanju za sebe "požnjati" potpuno uništenje u "druvoj smrti". Svi su ljudi podložni prvoj smrti, ali ona je tu samo zato da uskladi nagrade za one koji žive u različitim razdobljima; nje će bezuvjetno nestati prigodom uskrsnuća. Druga smrt je kazna za osobne grijehe, dok je prva posljedica Adamova grijeha. Oni koji prihvate Kristovu žrtvu i pomirenje mogu smireno čekati nagradu vječnog života, sigurni da je On za njih platio kaznu druge smrti.

Premda nam je malo poznato o budućem životu, možemo biti sigurni da će se ostvariti. Također možemo znati da će otkupljeni živjeti kao tjelesna bića. Nebo će biti privremeno mjesto prebivanja spašenih dok budu sudjelovali u suđenju onima koji se nisu spasili. Trajni dom otkupljenih bit će ova zemlja, obnovljena u svoje prvotno stanje. Bit će osigurana vječna pravednost. U proslavljenim duhovnim tijelima otkupljeni će s Kristom provoditi vječnost u Njegovom vječnom domu.

Svijest o vrijednosti kojom Bog cijeni čovjeka treba nas ispuniti zahvalnom radošću. Istovremeno trebamo imati osjećaj odgovornosti, ne samo za sebe, već da na srcu nosimo dobrobit naše braće i sestara koji su također stvoreni na Božju sliku.

V. Povijesni pregled

A. Monizam i dualizam

Dualizam je u kršćanstvo ušao preko grčke filozofije. O tome piše katolički teolog Enrique Dussel: "Kršćansko razumijevanje čovjeka oblikovano je unutar obzorja hebrejske misli i homogeno razvijeno u primitivnom kršćanstvu. Međutim, kršćanski svijet (koji je kultura koju ne treba miješati s kršćanstvom) nastao je kao helenizacija primitivnih iskustava, nadomještanjem drugog jezika i drugih logičkih instrumenata tumačenja i izražaja; tako je prešao u nešto ublaženi dualizam." (17)

Čak je i prije klasičnih grčkih filozofskih škola u Grčkoj postojala dualistička tradicija (orfizam, pitagorizam) koja je isticala unutarnje čovjekove sposobnosti kao božanski element nasuprot manje vrijednom (materijalnom) tijelu. Razum je trebalo jačati vježbanjem, dok je tijelo trebalo asketizmom držati u podložnosti.

Platon (četvrto stoljeće prije Krista) je naučavao idealizam: konačna stvarnost je potpuno duhovna, a tijelo ništa drugo do grob za dušu (grčka igra riječima: *soma, sema*, "tijelo, grob"; *Gorgias* 493). Duša je nadilazila zemaljski život, bila je nestvorena i besmrtna pa se poslije smrti selila iz jednog tijela u drugo (*Phaedo* 75.76). Aristotel je ponudio alternativno gledište prema kojem su tijelo i duša dva vida iste osnovne stvarnosti: materija i oblik čovjeka. Međutim, Platonova tradicija je nadvladala Aristotela. Gnosticizam i neoplatonizam isticali su samo suprotnost tijela protiv duše, niječući biblijsko učenje o uskrsnuću.

Primitivno kršćanstvo se moralo boriti s dekadentnim grčko-rimskim društvom labavog morala, ali s velikim divljenjem prema platonizmu. Neki su rani kršćanski pisci osudili gnosticizam i dualizam koji ga je pratio, kao protivan biblijskom učenju da je Bog stvorio materijalni svijet. Justin Mučenik (oko 100.– oko 165.), koji se obratio kad su mu pokazali da duša nije besmrtna već "prestaje postojati", optuživao je one koji su očekivali, ne uskrsnuće već "da njihove duše, kad umru, uzlaze na nebo" (*Dijalog s Trifonom*, 5. 6. 80). Premda je ostalo malo ranije postojećeg kršćanskog materijala, ima ga dovoljno da pokaže kako su mučenici, suočeni sa smrću, svoju nadu polagali u uskrsnuće, a ne neki raniji sastanak s Bogom, istodobno izražavajući monistička osvjedočenja (Klement, *1. Korinćanima* 24–26; Polikarp, *Mučeništvo* 14). Međutim, kasnije je u kršćanstvo počeo ulaziti neoplatonizam. U Aleksandriji, učilištu grčke filozofije i kršćanske teologije, među crkvenim ocima su se pojavile predrasude prema tijelu kao sjedištu seksualnih i drugih strasti, pa je kao uzor pobožnosti prihvaćen asketizam.

Crkveni znanstvenici još uvijek su zadržali biblijsko učenje o stvaranju i uskrsnuću tijela, ali su istodobno postupno prihvatili ideju odvojene duše. Učili su da duša, odvojena smrću, čeka, svjesna ili ne, uskrsnuće. Premda ova duša više nije bila preegzistirajuća (kao u Platonovim i drugim Origenovim ekstremnim gledištima), već individualno stvorena, ona je od tog vremena bila vječna.

U srednjem vijeku je stanje između smrti i uskrsnuća postalo svjesno stanje. Duša je poslije čovjekove smrti bila pozvana na sud koji je preduhitrio rezultate posljednjeg suda nakon uskrsnuća, određujući hoće li ona uživati Božju prisutnost. Ovo uživanje, međutim, može biti odloženo razdobljem čišćenja prije izlaska pred Boga. Takvo odlaganje može se izbjeći ako osoba živi asketskim životom, kojemu je cilj postizanje punog oprostaja u ovom životu. Ovo učenje o čistilištu razvijeno je dalje na zapadu, s oprostajnicama kao alternativni trpljenju tijela.

Krajem srednjeg vijeka su nešto manje dualističke aristotelske ideje, dugo potiskivane u kršćanskom svijetu, ali sada uvedene u Europu preko španjolske židovsko-arapske kulture, privukle pozornost skolastika, uključujući i Tome Akvinskog. On je pokušao asimilirati Aristotelovu ideju duše kao oblika i tijela kao materije čovjeka. Logika takvog stajališta ukazivalo je na to da je duša nerazdvojiva od tijela. No da bi ovu misao pomirio s postojećom crkvenom tradicijom, Akvinac je pošao od pretpostavke da postoji čisto nematerijalni *mens* (um) pa je tvrdio da duša "postojeći izvan prirode" preživljuje raspadanje umrlog čovjeka. Tako nije uspio sačuvati biblijsko gledište o čovjeku.

Godine 1513. je papa Leon X osudio ekstremnije aristotelske (averroističke) ideje. Samo četiri godine kasnije, krajnosti u propovijedanju oprostajnica potakle su Reformaciju. Dok je težište Lutherove (1483.–1546.) vijesti bilo opravdanje vjerom, u svom odgovoru na bulu Leona X on je napao i nedavno ponovno potvrđenu doktrinu o besmrtnosti duše kao još jednu "od ovih beskrajnih monstroznih izmišljotina rimskih dekretalija koje nisu drugo do gomila smeća" (*Weimar Ausgabe*, sv. 7, str. 131.132). Njegovo rješenje u to vrijeme: duša spava do uskrsnuća.

Ovo je pitanje postalo predmetom mnogih rasprava među protestantima; i sam se Luther kolebao. Anglikanska crkva nikad nije u potpunosti odbacila čistilište, ostali jesu. Spavanje duše, koje su branili Tyndale, Milton, prvi baptisti i mnogi drugi, odbacio je utjecajni Calvin (1509.–1564.). Međutim, mnogi su znanstvenici, pastori i kršćanske skupine uvijek zamjećivale i prihvaćale biblijski monizam. U dvadesetom stoljeću prihvaćali su ga poznati teolozi kao što su E. Brunner, R. Niebuhr i O. Cullmann. U novije vrijeme, zbunjeni tradicionalnim gledištu o

paklu kao beskonačnoj patnji i mučenju, poznati evangelici kao što su J. W. Wenham, J. R. Stott i Clark H. Pinnock također su podržali biblijsko učenje o spavanju duše. No ono još uvijek treba doprijeti do šire javnosti: "Dvadeset godina kasnije... [nakon klasičnog eseja Oscara Cullmanna] laici još uvijek polažu nadu u besmrtnu dušu, premda sve veći broj biblijskih znanstvenika i teologa govore, uglavnom među sobom, da je to pogansko učenje." (Myers 78)

B. Adventističko odbacivanje urođene besmrtnosti

Prvi mileritski adventisti postupno su iz Svetog pisma došli do te istine. Pošto se o ovom predmetu naširoko raspravljalo u osamnaestom i devetnaestom stoljeću, pojedini članovi adventnog pokreta su besumnije privatno držali ovu istinu. Na primjer argentinac Francisco Ramos Mexia, inače svetkovatelj subote i rani "adventist" škotskog prezbiterijanskog podrijetla, napisao je oko 1816. na riječi u Djelima 2,34 na rubu svog osobnog primjerka djela Manuela Lacunze *Venida del Mesias en gloria y magestad*, III, 293 oštar komentar: "Dakako, David nije uzišao na nebo." Iz ovog teksta je zaključio da "će se čovjek, zajedno sa svojom dušom ili kako to god nazvali, raspasti: 'U prah ćeš se i vratit!' No on će kasnije iz njega uskrsnuti, gospodo!"

Kao javni članak vjere, ovu je istinu među mileritskim adventistima prvi zagovarao George Storrs, bivši metodistički propovjednik. On se osvjedočio u smrtnost cijelog ljudskog bića 1841. čitanjem traktata kojega je šest godina ranije objavio neki Henry Grew. Sljedeće je godine, zahvaljujući utjecaju Charlesa Fitcha, prihvatio i adventističko učenje o Kristovom povratku. Pošto je *The Signs of the Times* 1842. korio drugog adventističkog propovjednika zbog propovijedanja ove biblijske istine, Storrs je ustao u njezinu obranu u *Six Sermons* i počeo s izdavanjem časopisa *Bible Examiner*, posvećenog ovom pitanju.

Charles Fitch mu se 1844. u ovome pridružio, unatoč protivljenju Williama Millera i drugih vođa pokreta. Ni oni nisu mogli spriječiti da ova doktrina uhvati duboke korijene među mileritskim adventistima, kako se to vidi iz deset temeljnih vjerovanja milerita, koje su prihvatili 1845. na konferenciji u Albanyju. Jedno od njih glasilo je da spašeni baštinu ne primaju kad umru već prigodom drugog Kristovog dolaska.

Premda su se mileriti kasnije podijelili na više dijelova, svi su zadržali vjerovanje u smrtnost cijelog čovjeka. Među adventistima sedmog dana su R. F. Cottrell i James White branili ovo vjerovanje na stranicama časopisa *Review and Herald* još od 1853. Konačno uništenje zlih uključeno je u "Deklaraciju o temeljnim načelima adventista sedmog dana", objavljenoj 1874. u *Signs of the Times*.

C. Univerzalnost grijeha

S vremenom su kršćani izgubili iz vida biblijsko učenje o univerzalnosti čovjekova grijeha. Pelagije (peto stoljeće) je u dobronamjernom, ali pogrešno usmjerenom naporu da propovijeda samosavlađivanje, učio da je Adamov grijeh samo dao loš primjer, ali nije utjecao na našu sposobnost izbora. U Božjim očima novorođena djeca su u istom stanju kao Adam prije pada u grijeh. Iz tog razloga u svakom razdoblju su neki bili u stanju oduprijeti se kušanju i ne sagriješiti; većini, naravno, potrebna je Božja milost za spasenje (vidi Augustin, *On the Proceedings of Pelagius* 23 [NPNF-1, sv. 5, str. 193]).

Augustin (354.–430.), Pelagijev suvremenik, lako je dokazao nebiblijski karakter pelagijjanizma. Nepostojanje bezgrešnih ljudskih bića jedna je od istina koju naglašava Sveto pismo (1 Kr 8,46; Ps 143;2; Izr 20,9; Prop 7,20; Rim 3,10-23; 1 Iv 1,8-10). Grijeh je sila koju može nadvladati samo novorođena osoba potkrijepljena Božjom milošću, a ne golom snagom volje. Međutim, Augustin je istodobno učio da nismo rođeni kao Adam prije pada, već s njegovom krivicom (istočni grijeh) i s tako iskvarenom i izopačenom voljom da bez pomoći Božje milosti nismo u stanju izabrati ni put spasenja. Polazeći od krajnje izopačenosti čovjeka zaključio je da je spasonosna milost neodoljiva, pa stoga neke (one koji budu izgubljeni) Bog ni nije izabrao za spasenje. Ovo je učenje poznato kao dvostruka predestinacija, budući da je neizbor za spasenje isto što i osuda na propast.

Crkva je u ono vrijeme prihvatila njegovu kritiku Pelagija, ali je odbacila dvostruku predestinaciju. Jedan sinod u Orangeu u južnoj Francuskoj (529.) prihvatio je istočni grijeh, potrebu za milošću i djelovanje Svetog Duha u nama da se odlučimo za vjeru i spasenje. S druge strane podsjetio je kršćane da milost nije neodoljiva: oni koji se protive istini odupiru se Svetom Duhu. Prema ovom sinodu, dakle, nitko nije predodređen za propast. To je stoljećima bilo prihvaćeno mišljenje Crkve.

Kad je došla Reformacija, obnovljeno naglašavanje spasenja milošću po vjeri a ne po djelima (koja su proizvod ljude volje) ponovno je učinilo privlačnima neka od odbačenih Augustinovih gledišta. Međutim po ovom pitanju različiti su teolozi imali i različita uvjerenja. Luther (1483.–1546.) je naglašavao iskvarenost ljudske volje, dok je njegov prijatelj Melanchthon (1497.–1560.) važno mjesto u spasenju davao slobodnoj volji u suradnji s milošću. Calvin (1509.–1564.) je prihvatio dvostruku predestinaciju, premda je u kalvinističkoj Nizozemskoj Arminius (1560.–1609.) zagovarao jedan i sveopći poziv na spasenje. Prema ovo

gledištu milost nije neodoljiva, jer se mnogi neće spasiti. Milost se može odbaciti i čak kad je čovjek prihvati; kasnije može otpasti od nje.

Oni koji su djelomično odbacili Augustinova gledišta, postali su poznati kao polupelagisti. Katolički polupelagijanizam odbacio je dvostruku predestinaciju. Protestantski polupelagijanizam napustio je i ideju o istočnom grijehu. Ono što nasljeđujemo od Adama nije krivica već izopačenost. Mi smo rođeni sa sklonostima k zlu, koje su korijen grijeha, a one tijekom života rađaju grešnim mislima, riječima i postupcima.

D. Adventističko mišljenje

Tijekom razvoja svojih vjerovanja adventisti sedmog dana su bili više zaokupljeni praktičnim učenjem Svetog pisma nego razvijanjem sistematske teologije. Nekim je predmetima posvećeno više pažnje nego drugima. Stoga se, povijesno gledano, adventiste sedmog dana po razumijevanju može klasificirati uglavnom kao arminijance (QOD 402-406), premda, kao i u protestantizmu u cjelini, postoje različita naglašavanja (Heppenstall 107-128; Gulley).

VI. Komentari Ellen G. White

A. Čovjekovo mjesto u stvaranju

"Kad je On koji je stvorio zvjezdane svjetove i umjetnički obojio poljsko cvijeće, koji je nebo i zemlju ispunio čudesima svoje sile, došao okruniti svoje slavno djelo i u njegovo središte postaviti nekoga tko će biti gospodar ove divne Zemlje, nije propustio stvoriti biće dostojno ruke koja mu je dala život. Rodoslovlje naše rase, kao što ga iznosi nadahnuće, ide unatrag do velikog Stvoritelja, a ne do niza razvojnih klica, mekušaca i četveronožaca. Premda načinjen od praha Adam je bio 'sin Božji'.

On je, kao Božji predstavnik, postavljen nad nižim bićima. Ona ne mogu razumjeti niti priznati Božju suverenost, ali ipak ona su načinjena sa sposobnošću da ljube čovjeka i služe mu. Psalmist kaže: 'Vlast mu dade nad djelima ruku svojih, njemu pod noge sve podloži... zvjeri poljske, ptice nebeske... i što god prolazi stazama morskim.' (Ps 8,6-8)." (*Patrijarsi i proroci*, str. 26)

"Gospodin je stvorio čovjeka od praha zemaljskog. Učinio je Adama dionikom svog života, svoje naravi. Udahnio je u njega dah Svemogućega i on je postao živa duša. Adam je bio savršenog oblika – snažan, pristao, čist, pokazujući sliku svog Tvorca...

Adam je bio okrunjen za kralja u Edenu. Njemu je bila dana vlast nad svakom živom stvari koju je Bog stvorio. Gospodin je blagoslovio Adama i Evu razumom kakvog nije dao ni jednom drugom stvorenju. Učinio je Adama vladarem nad svim djelima svojih ruku. Načinjen na Božju sliku, čovjek je mogao razmišljati o slavnim Božjim djelima u prirodi i pokazati da ih cijeni." (1BC 1082)

B. Stvoren na Božju sliku

"Kad je Adam izašao iz Stvoriteljevih ruku, bio je po svojoj fizičkoj, mentalnoj i duhovnoj prirodi sličan svome Tvorcu. 'Stvori Bog čovjeka po svome obličju' (1. Mojsijeva 1,27); Božja je namjera bila da što duže čovjek živi, potpunije otkriva ovaj lik – potpunije odsjajuje slavu Stvoriteljevu. Svi njegovi talenti su se mogli razvijati; veličina i snaga tih talenata trebala se stalno povećavati. Ponuđene su mu bile široke mogućnosti za obučavanje, i slavno područje istraživanja otvaralo se pred njime. Tajne vidljivog svemira – čudesa onoga koji je savršen u svakom znanju' (Job 37,16) – pozivale su čovjeka da ih proučava. Razgovarati licem u lice, srcem k srcu sa svojim Stvoriteljem, bila je njegova visoka prednost. Da je ostao vjeran Bogu, sve bi to zauvijek bilo njegovo. Kroz svu vječnost bi nastavio da stječe nove riznice znanja, otkrivao bi nove izvore sreće i imao sve jasnije i jasnije pojmove o Božjoj mudrosti, moći i ljubavi. Sve više bi se približavao ispunjenju cilja svog postanja, sve potpunije bi odsjajivao slavu svog Stvoritelja." (*Odgoj*, str. 12.13)

"Svako ljudsko biće, stvoreno po Božjem obličju, obdareno je sposobnošću sličnom Stvoriteljevoj – individualnošću, sposobnošću mišljenja i djelovanja. Ljudi u kojih je ova sposobnost razvijena, to su ljudi koji nose odgovornosti, koji su vođe u pothvatima i koji utječu na karakter drugih. Zadaća je pravog odgoja da razvija ovu sposobnost, da vježba mlade da misle, a ne da samo odražavaju misli drugih ljudi. Umjesto da ograničimo njihovo proučavanje na ono što su ljudi rekli ili napisali, uputimo učenike na izvore istine, na prostrana područja istraživanja u prirodi i otkrivenju. Neka razmišljaju o velikim istinama kao što su dužnost i sudbina, i um će se razviti i ojačati. Umjesto obrazovanih slabića, iz odgojnih ustanova treba da izlaze ljudi koji će biti sposobni da misle i djeluju, ljudi koji su gospodari a ne robovi okolnosti; ljudi koji se odlikuju širinom uma, jasnoćom misli i hrabrošću u svojim uvjerenjima." (Isto, str. 14.15)

"Stvoreni da budu 'obličje i slava Božja' (1. Korinćanima 11,7), Adam i Eva su primili darove dostojne svog visokog određenja. Skladni i srazmjerni po obliku, pravilnih i lijepih crta

lica, pojave koja je odisala zdravljem i zračila radošću i nadom, oni su svojom vanjštinom bili slični liku svog Stvoritelja. Ova sličnost nije se otkrivala samo u njihovoj fizičkoj prirodi. Svaka njihova duhovna i duševna sposobnost odražavala je Stvoriteljevu slavu. Obdareni visokim duševnim i duhovnim darovima, Adam i Eva bili su stvoreni 'samo malo manji od anđela' (Hebrejima 2,7), da bi mogli zapažati ne samo čudesa vidljivog svemira već i shvaćati svoje moralne odgovornosti i obaveze." (Isto, str. 16.17)

"Čovjek je trebao odražavati Božje obličje, vanjskim izgledom i karakterom. Samo je Krist 'otisak njegove biti' (Heb 1,3), ali je čovjek stvoren na sliku Božju. Njegova je narav bila u skladu s Božjom voljom. Njegov je um bio osposobljen da shvati božanske predmete. Njegove su misli bile čiste, njegov apetit i želje pod nadzorom uma. On je bio svet i sretan što je stvoren na sliku Božju i za poslušnost njegovoj volji." (*Patrijarsi i proroci*, str. 26)

"U stvaranju čovjeka očitovalo se djelo Boga kao osobe. Kad je Bog načinio čovjeka na svoju sliku, lik čovjeka bio je u svemu savršen, ali bez života. A onda je samopostojeći Bog kao osoba udahnuo u taj oblik dah života i čovjek je postao živo, razumno biće koje diše. Svi su dijelovi ljudskog organizma počeli funkcionirati. Srce, žile, vene, jezik, glava, ruke, noge, osjetila, rasuđivanje uma – sve je to počelo raditi i sve je bilo podložno zakonu. Čovjek je postao živa duša. Preko Isusa Krista osobni je Bog stvorio čovjeka i obdario ga razumom i snagom." (8T 264)

C. Stvaranja žene

"Sam je Bog dao Adamu druga. On mu je dao 'pomoć' – pomoćnika koji mu je odgovarao, nekoga tko mu je odgovarao kao drug, nekoga tko će biti jedno s njim u ljubavi i razumijevanju. Eva je stvorena od rebra uzeta iz Adamovih prsa, upućujući na to da ga ona ne treba nadzirati kao gospodar, niti treba biti podređena, već jednaka s njim, da je on voli i štiti. Kao dio čovjeka, kost njegovih kostiju, neso od njegova mesa, ona je bila njegova druga priroda, iskazujući usko zajedništvo i nježnu odanost koja je trebala obilježavati njihov odnos. 'Bez sumnje, nitko nikada nije mrzio svoga tijela. Naprotiv, hrani ga i njeguje'... 'Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu, i bit će njih dvoje jedno tijelo.'" (*Patrijarsi i proroci*, str. 26.27)

D. Značaj braka

"Bog je proslavio prvi brak. Tako je Stvoritelj svemira bio utemeljitelj ove institucije. 'Ženidba neka bude u časti.' (Heb 13,4) Brak je bio jedan od prvih Božjih darova čovjeku, i jedna

od dvije institucije što ih je, nakon pada, Adam ponio sa sobom izvan rajskih vrata. Kad se njegova načela uvide i slušaju, brak je blagoslov, on čuva čistoću i sreću ljudskog roda, ispunjava čovjekove društvene potrebe i uzdiže njegovu fizičku, intelektualnu i moralnu narav." (Isto, str. 27)

E. Slobodna volja

"Bog je čovjeka stavio pod vlast zakona kao nužan uvjet njegova postojanja. On je bio podložan Božjoj vladavini, a vladavina ne može opstati bez zakona. Bog je mogao stvoriti čovjeka bez mogućnosti da prestupi njegov Zakon. On je mogao zadržati Adamovu ruku da ne dodirne zabranjeno voće, ali u tom slučaju čovjek ne bi bio slobodno moralno biće, već puki automat. Bez slobode izbora njegova poslušnost ne bi bila dragovoljna, već prisilna. Razvoj karaktera ne bi bio moguć. Takav razvitak događaja bio bi suprotan Božjem planu za postupanje s drugim svjetovima. To bi bilo nedostojno čovjeka, čovjeka kao inteligentnog bića, i potvrdilo bi Sotonine optužbe o Božjoj samovoljnoj vladavini." (Isto, str. 29)

F. Izvorna pravednost

"Adam i Eva su u vrijeme svog stvaranja imali spoznaju o Božjem zakonu. On je bio utisnut u njihovo srce i oni su razumjeli njegove zahtjeve vezane uz njih." (IBC 1104)

G. Pad u grijeh

"Eva je doista vjerovala Sotoninim riječima, ali je njena vjera nije spasila od kazne grijeha. Ona nije vjerovala Božjim riječima, i to je prouzročilo pad. Ljudi na sudu neće biti osuđeni jer su svjesno vjerovali laži, već stoga što nisu vjerovali istini, jer su zanemarili mogućnost da spoznaju što je istina." (*Patrijarsi i proroci*, str. 35)

"Nije bilo nikakvog otrova u samom plodu, i grijeh nije bio samo u popuštanju apetitu. Nepovjerenje u Božju dobrotu, nevjerovanje u njegovu riječ, odbacivanje njegova autoriteta, učinilo je naše praroditelje prijestupnicima i donijelo u svijet poznavanje zla. To je otvorilo vrata svakoj vrsti laži i zabluda." (*Odgoj*, str. 20)

"Adam je popustio kušanju i budući da nam je pitanje grijeha i njegovih posljedica tako jasno razloženo, mi možemo poći od uzroka do posljedica i vidjeti da veličina djela nije ono što predstavlja grijeh, već neposlušnost Božjoj objavljenoj volji, koja je zapravo nijekanje Boga, odbacivanje zakona Njegove vladavine..."

Pad naših praroditelja raskinuo je zlatni lanac poslušnosti čovjekove volje božanskoj. Poslušnost više nije smatrana apsolutnom potrebom. Ljudi slijede svoje zamisli za koje je Gospodin rekao da su kod stanovnika starog svijeta bile zle i to neprestano." (1BC 1083.1084)

H. Uvjetna besmrtnost

"Da bi živio vječno, čovjek mora nastaviti jesti s drveta života. Lišen ovoga njegova vitalnost postupno slabi, sve dok se život ne ugasi... Nikome iz Adamove obitelji nije bilo dopušteno prijeći ovu prepreku i okusiti s ovog životodavnog drveta – zato ne postoji besmrtni grješnik." (*Patrijarsi i proroci*, str. 40)

"Učenje o urođenoj besmrtnosti zasniva se na temeljnoj zabludi o svjesnom stanju umrlih – učenju koje se, kao i ono o vječnim mukama, suproti učenju Svetog pisma, zdravom razumu i našim osjećajima čovječnosti." (*Velika borba*, str. 467.468)

I. Grešne sklonosti

"Prigodom stvaranja čovjeku su darovane plemenite sposobnosti i uravnotežen um. Bio je savršeno biće, u savršenu skladu s Bogom. Misli su mu bile čiste, a ciljevi sveti. Ali neposlušnost je izopačila njegove sposobnosti, pa se umjesto ljubavi pojavila sebičnost. Prijestup je toliko oslabio njegovu prirodu da se vlastitom snagom više nije mogao oduprijeti sili zla. Postao je Sotonin rob, i to bi ostao zauvijek da se sm Bog nije umiješao. Kušać je namjeravao osujetiti plan po kome je Bog stvorio čovjeka, i Zemlju ispuniti tugom i očajem. Sva ta zla htio je predstaviti kao posljedicu Božje pogreške pri stvaranju čovjeka...

Ne možemo se sami izbaviti iz ponora grijeha u koji smo upali. Naša su srca zla, i mi ih ne možemo promijeniti. 'Tko će čisto izvuć iz nečista? Nitko!' (Job 14,4) 'Zato je težnja tijela neprijateljstvo prema Bogu, jer se ne pokorava Božjem zakonu niti to može.' (Rim 8,7) Obrazovanje, kultura, služenje voljom, ljudski naponi, sve to ima svoje područje djelovanja, ali ovdje je neučinkovito. Možda se time može postići izvanjska ispravnost u ponašanju, ali se ne može promijeniti srce; ne mogu se očistiti životni izvori. Da bi se čovjek mogao promijeniti, ostaviti grijeh i postati svet – mora postojati sila koja djeluje iznutra, novi život odozgo. Ta sila je Krist. Samo Njegova milost može pokrenuti zamrzle sposobnosti duše i privući ih Bogu, svetosti." (*Koraci prema Kristu*, str. 17.18)

J. Život samo u Kristu

"Biblija jasno uči da umrli ne idu neposredno u Nebo, nego spavaju do uskrsnuća... Onog trenutka kad se prekine srebrna vrpca i zlatna se svjetiljka razbije... čovjekove misli

prestaju. Oni koji silaze u grob borave u tišini. Nemaju udjela ni u čemu što biva pod suncem... Blaženi odmor za umorne pravedne! Za njih je vrijeme, bilo kratko ili dugo, samo jedan trenutak. Oni spavaju, a Božja će ih truba probuditi u slavnu besmrtnost. 'Zatrubit će truba i mrtvi će uskrsnuti neraspadljivi... A kad se ovo raspadljivo tijelo obuče neraspadljivošću i ovo smrtno tijelo besmrtnošću, tada će se ispuniti pisana riječ: Pobjeda proguta smrt.'...Kad budu ustali iz dubokog sna, nastavit će misao tamo gdje su je prekinuli. Posljednji osjećaj bio je ubod žalca smrti, a posljednja misao da padaju pod vlast groba. Kad budu uskrsnuli iz groba, njihova prva radosna misao odjeknut će u pobjedonosnom uzviku: 'Gdje je, smrti, tvoja pobjeda? Gdje je, smrti, tvoj žalac?' (1 Kor 15,55)." (*Velika borba*, str. 471.472)

K. Uskrsnuće

" Prigodom uskrsnuća sačuvana je naša osobnost, premda ne s istim djelićima materije ili materijalne tvari kao kad smo ušli u grob. Čudesna Božja djela su tajna za čovjeka. Duh, čovjekov karakter, vraća se Bogu da ga On čuva. Prigodom uskrsnuća svaki će čovjek imati svoj karakter. Bog će u svoje vrijeme pozvati mrtve da ustanu, dati im ponovno dah života i učiniti da suhe kosti ožive. Pojavit će se isti oblik, ali oslobođen bolesti i svakog nedostatka. Čovjek opet živi s istim osobnim značajkama, tako da će prijatelj prepoznati prijatelja. U prirodi nema Božjeg zakona koji pokazuje da Bog vraća iste djeliće materije od kojih se tijelo sastojalo prije smrti. Bog će umrlim pravednicima dati tijelo koje će Njemu odgovarati." (6BC 1093)

L. Nova zemlja

"Strah da buduća baština ne izgleda previše materijalno, naveo je mnoge na simbolično tumačenje upravo onih istina koje nas navode da u njoj vidimo svoj dom. Krist je svojim učenicima potvrdio da im ide pripremiti stanove u kući svog Oca. Oni koji prihvate učenje Božje Riječi neće biti potpuno neupućeni u vezi s nebeskom domovinom. A ipak 'što oko nije vidjelo, što uho nije čulo, na što ljudsko srce nije pomislilo: to je Bog pripremio onima koji ga ljube'... Ljudski jezik nije sposoban opisati nagradu pravednih. Ona će biti poznata samo onima koji je budu vidjeli. Nijedan ograničeni um ne može shvatiti slavu Božjeg Raja.

U Bibliji je baština spašenih nazvana domovinom... Tamo nebeski Pastir vodi svoje stado na izvore žive vode. Drvo života daje plod svakog mjeseca, a lišće stabla služi za lijek narodima. Tamo su potoci koji vječno žubore, bistri kao kristal, a uz njih lelujavo drveće baca svoje sjene na putove što ih je Gospodin pripremio za otkupljene. Tamo se prostrane ravnice protežu u prekrasne brežuljke, a Božje gore uzdižu svoje uzvišene vrhunce. Na ovim će mirnim

ravnicama tih živahnih potoka Božji narod, toliko dugo tuđinci i putnici, naći dom." (*Velika borba*, str. 580)

VII. Literatura

- Andreasen, R. S. *On Being Human*. Grand Rapids, Eerdmans, 1982.
- Barth, K. *Church Dogmatics*. 4 sveska. Edinburgh, T. & T. Clark, 1936.–1962.
- Brunner, E. *The Divine Imperative*. Philadelphia, Westminster, 1957.
- Cullmann, O. *Immortality of the Soul or Resurrection of the Dead?* New York, Macmillan, 1958.
- Dussel, E. *El Dualismo en la Antropologia de la Cristiandad*. Buenos Aires, Guadalupe, 1974.
- Flick, M. i Z. Alszeghy. *Antropologia Teologica*. Salamanca, N. Y., Sigueme, 1985.
- Froom, L. E. *The Conditionalist Faith of Our Fathers*. 2 sveska. Washington, D. C., Review and Herald, 1965.–1966.
- Gulley, N. "In Every Way but One." *Adventist Review*, 25. siječnja 1990.
- Heppenstall, Edward. *The Man Who Is God*. Washington, D. C., Review and Herald, 1977.
- Johnsen, C. *Man, the Indivisible*. Oslo, Universitetsforlaget, 1971.
- McDonald, H. D. *The Christian View of Man*. Westcheste, Ill., Crossway Books, 1981.
- Myers, D. C. *The Human Puzzle*. San Francisco, Harper and Row, 1978.
- Niebuhr, R. *The Nature and Destiny of Man*. New York, Charles Scribner's Sons, 1943.
- Olsen, V. Nørskov. *Man, the Image of God*. Hagerstown, Md., Review and Herald, 1988.
- Rice, R. *The Reign of God*. Berrien Springs, Mich., Andrews University Press, 1985.
- Seventh-day Adventists Answer Questions on Doctrine*. Washington, D. C., Review and Herald, 1957.
- Shea, W. H. "The Unity of the Creation Account." *Origins* 5 (1978.), str. 9-38.
- . "Literary Structural Parallels Between Genesis 1 and 2." *Origins* 16 (1989.), str. 49-68.
- Smedes, L. B. *Sex for Christians*. Grand Rapids, Eerdmans, 1975.
- Vaucher, A. F. *L'histoire du salut*. Dammarie-les-Lys, Francuska, Vie et Santé, 1951.
- Wolff, H. W. *Anthropologie des alten Testaments*. München, Kaiser Verlag, 1973.

Zurcher, J. *The Nature and Destiny of Man*. New York, Philadelphia, Philosophical Library, 1969.

Dodatak A

Status žene u Bibliji

Tamo gdje je vladao patrijarhat, kao na drevnom Bliskom istoku, žene su se nalazile na vrlo nezahvalnom položaju. Ali čak i tamo, bar među Hebrejima, žene i djevojke su se javno pojavljivale u svakodnevnom životu i u svetim prilikama (Post 24,13; Izl 2,16; Pnz 12,12; Suci 21,21), mogle su nasljeđivati u odsutnosti braće (Bro 27,8) i bile pitane prije sklapanja braka (Post 24,39.58). Izreke 31,10-31 pokazuju različita područja otvorena ženi. Pozitivni primjeri kao što su Sara, Rebeka i Abigajila, te Izebela i Atalija na negativnoj strani, otkrivaju snagu ženskog utjecaja koji je u određenim prilikama (Debora, Suci 4. i 5. poglavlje) bio dalekosežan i odlučan za njihov narod. Pavao ističe da je muž glava ženi (1 Kor 11,3) i da je Adam stvoren prije Eve (rr. 7-9; 1 Tim 2,13). Zbog ovakve situacije apostol preporučuje ženama da se u crkvi češljaju na određen način (1 Kor 11,5-7) kao i da se ponašaju na određene načine (1 Kor 14,34-36; 1 Tim 2,11.12). S druge strane apostol kao protutežu ishoda žena od muškarca potvrđuje međuovisnost oba spola (1 Kor 11,11.12). Pavao također prihvaća sudjelovanje prikladno obučениh žena u javnoj molitvi i proricanju (r. 5). Kako je vidljivo iz drugih novozavjetnih tekstova, žene su u zajednici bile vrlo utjecajne (Dj 9,36; 13,50; 17,4; Rim 16,6.12), služile su kao učiteljice (Dj 18,26; Rim 16,3), "đakonice" (Rim 16,1) i suradnice u Pavlovom apostolskom djelovanju (Rim 16,7; Fil 4,3).

Sam Krist bio je u postupanju sa ženama otvoreniji od svojih suvremenika: nastojao je pridobiti njihove duše (Iv 4,27), podučavao ih je u duhovnim stvarima (Lk 10,39), liječio ih subotom (Lk 13,10-13), odvažno ih branio (Mk 12,40; 14,6), ignorirao njihovu "nečistoću" (Lk 18,43-48), okupljao ih oko sebe (r. 2; Mt 27,55.56) i općenito nastojao ojačati njihov potencijal i vrijednost, kao što su to činili i Njegovi apostoli (Gal 3,28).

Dodatak B

Odnosi između muža i žene

Srodan predmet je hijerarhija unutar samoga braka. Bog je prokleo zmiju (Post 3,14) i tlo (r. 17), pretkazujući posljedice po muškarca i ženu (rr.16-19). Ona će patiti prigodom rađanja, "u mukama djecu ćeš rađati. Žudnja će te mužu tjerati, a on će gospodarit nad tobom" (r. 16).

Svakako, pošto će muškarac morati naporno obrađivati škrtu i nezahvalnu zemlju, teret podizanja obitelji past će na ženu. Unatoč ovih teškoća, koje bi lako mogle obeshrabriti ženu da se ne upusti u intimni odnos s mužem, ona će za njim osjećati žudnju, što će pripomoći održavanju njihove zajednice. U promijenjenim odnosima u svijetu izloženom grijehu, ona će izgubiti dio svoje ranije samostalnosti i postati podložna mužu. Njegova vladavina, međutim, ne smije biti tiranija. Izraz "gospodarit", *mašal*, može ukazivati na blagoslovljeno, sućutno gospodarenje, kao što je Božje (2 Sam 23,2) i čak podrazumijevati zaštitu i ljubav kao u Izaiji 40,10.11. Ove značajke muževljeve uloge Pavao naglašava u 1. Korinćanima 11,3 i Efežanima 5,23.

Pavao je također savjetovao ženama da poštuju autoritet svojih muževa, posebno u okružju crkve (1 Kor 11,2-16; 14,34-38; 1 Tim 2,11-14). Teško je ocijeniti precizni domašaj ovih uputa, jer nam nedostaju točne informacije o situaciji koja ih je potaknula. Možda su supruge nekih katehumena postale kamen spoticanja, praveći se duhovno nadmoćnima nad svojim muževima. Ako je to bio slučaj, onda je Pavao novoobraćenika želio uputiti da "novi čovjek u Kristu" slijedi isti uzorak stvaranja prvog čovjeka – glava obitelji bila je "najprije" stvorena (1 Tim 2,12.13). Neke su se žene možda miješale kad je crkva na okupu (*ekklesia*) vršila svoje poslove. U tom slučaju Pavao će naglasiti potrebu da poštuju legitimne autoritete.

U svakom slučaju, u okviru ovog grešnog svijeta pokornost žena je zapravo blagoslov za dom, kao što je naporan rad i briga skriveni blagoslov za muškarca. Mi trebamo ponizno prihvatiti Božje sudove. Kršćani očekuju vrijeme kad će nestati prokletstva izgovorena u Edenu (Otk 22,3). Pavlov savjet: "Žene neka se pokoravaju svojim muževima" (Ef 5,22) ne bi dakle, trebalo apsolutizirati ništa više od njegova savjeta: "Robovi, pokoravajte se svojim zemaljskim gospodarima" (Ef 6,5). Oba savjeta imaju trajnu vrijednost, ali ih treba primijeniti u skladu s institucijama, uvjetima i običajima u društvu u kojem živimo, ukoliko ih Sveto pismo ne osuđuje.

6. Grijeh

John M. Fowler

Uvod

Nigdje u literaturi problem grijeha nije tako ozbiljno obrađen kao u Bibliji. Njezine prve stranice grafički oslikavaju ulazak grijeha u povijest čovječanstva, a njene završne stranice pobjedonosno objavljuju brisanje grijeha iz svemira. Između početka i kraja opisana je stalno borba čovjeka s grijehom i Božje obećanje i sredstva za otkup od grijeha. Božji odnos prema čovječanstvu, usmjeren na uklanjanje grijeha i na izmirenje s čovječanstvom koje je dobilo oprost, jedna je od velikih tema Svetog pisma. Pavao ovu temu iskazuje bolje od ikoga: "Njega koji je bio bez ikakva grijeha Bog učini mjesto nas grijehom, da mi u njemu postanemo pravednošću Božjom." (2 Kor 5,21)

Suvremena kultura odbacuje grijeh kao zaokupljenost nekolicine lakovjernih koji Bibliju uzimaju ozbiljno. Grijeh se može promatrati kao problem ponašanja koji nema nikakve veze ni s Bogom ni s bilo kakvim božanskim pravilom za ljudski život, ili ga se može smatrati moralnim nesavršenstvom koje se pripisuje nedostatku u ljudskom razvoju ili iznenadnoj eksploziji emocionalne neuravnoteženosti ili biološkom porivu. Međutim Biblija prikazuje grijeh takvim kakav jest; onim što se ispriječilo između Stvoritelja i čovjeka i izazvalo stvaranje ponora između Boga i ljudskog roda. Ponor je toliko dubok i pomoću ljudskih sredstava nepremostiv, da je Bog morao poslati svoga Sina Isusa (Iv 3,16) da "mjesto nas [postane] grijehom" da bi Bog "u Kristu svijet sa sobom pomirio ne ubrajajući im opačina njihovih" (2 Kor 5,21.19). Kako definirati grijeh? Što ga u božansko-ljudskim odnosima čini tako ozbiljnim? Kako je nastao? U čemu leži njegova snaga? Ova i druga pitanja predstavljaju sadržaj ovog članka, u kojemu problemu grijeha pristupamo iz perspektive Biblije i kršćanske povijesti.

[I. Ljudski rod prije grijeha](#)

[A. Slika Božja](#)

[B. Božanski plan za ljudski rod](#)

[C. Grijeh i Božja slika](#)

[II. Biblijska terminologija](#)

A. U Starom zavjetu

1. Hatta't

2. 'Awon

3. Peša'

4. Reša'

5. Sažetak

B. U Novom zavjetu

1. Hamartia

2. Parakoe

3. Parabasis

4. Paraptoma

5. Anomia

6. Adikia

7. Sažetak

III. Podrijetlo grijeha

A. Podrijetlom prije ljudi i od anđela

B. Pad ljudskog roda

1. Povijesni čin

2. Odgovoran čin

3. Duhovni i moralni čin

4. Kušanje i pad

IV. Narav i suština grijeha

A. Grijeh kao pobuna protiv Boga

B. Grijeh kao raskinut odnos

C. Grijeh kao stanje

D. Grijeh kao specifična vrsta zla

E. Grijeh kao neispunjenje očekivanja

F. Grijeh kao prijestup

G. Grijeh kao sebičnost i oholost

H. Grijeh kao sila koja zarobljava

I. Grijeh kao krivnja i okaljanost

J. Grijeh kao zanemarivanje dužnosti

K. Sažetak

V. Posljedice grijeha

A. Posljedice po ljudska bića

1. Za Adama i Evu

2. Za ljudsku rasu

3. Za fizički svijet

B. Posljedice po Boga

VI. Proširenost i uklanjanje grijeha

A. Proširenost grijeha

1. Kozmičke posljedice grijeha

2. Univerzalnost grijeha

B. Prenošnje grijeha

C. Smrt, kazna za grijeh

1. Božja srdžba

2. Božja pravda

D. Uništenje grijeha

VII. Povijesni pregled

A. Prva crkva

B. Pelagije i Augustin

1. Pelagije

2. Augustin

C. Srednji vijek

1. Anzelm

2. Toma Akvinski

D. Reformacija

1. Martin Luther

2. Jean Calvin

3. Ulrich Zwingli

4. Anapabtistički reformatori

E. Postreformacija

- [1. Jacob Arminius](#)
- [2. Tridentski sabor](#)
- [F. Od sedamnaestog do devetnaestog stoljeća](#)
 - [1. Federalna teologija](#)
 - [2. Posredničko okrivljavanje](#)
 - [3. John Wesley](#)
 - [4. Teologija nove škole](#)
 - [5. Realistička škola](#)
- [G. Dvadeseto stoljeće](#)
 - [1. Neoortodoksnost](#)
 - [2. Socijalno evanđelje](#)
 - [3. Teologija oslobođenja](#)
- [H. Adventističko razumijevanje](#)
- [VIII. Implikacije za kršćanski život](#)
 - [A. Božja narav](#)
 - [B. Čovjekova narav i dostojanstvo](#)
 - [C. Veličina Božje ljubavi](#)
 - [D. Savlađivanje kušanja](#)
 - [E. Moralna odgovornost](#)
 - [F. Značenje i svrha života](#)
- [IX. Komentari Ellen G. White](#)
 - [A. Ljudski rod prije grijeha](#)
 - [B. Podrijetlo grijeha](#)
 - [C. Narav i suština grijeha](#)
 - [D. Posljedice grijeha](#)
 - [E. Domet i eliminacija grijeha](#)
 - [F. Posljedice po kršćanski život](#)
- [X. Literatura](#)

I. Ljudski rod prije grijeha

Biblijski izvještaj o ljudskom rodu prije grijeha prikazuje čovjeka i ženu u stanju dobrote. Svaki je dan stvaranja završio božanskom izjavom da je bilo "dobro" (Post 1,4.10.12.18.25). Ali šestog dana, poslije stvaranja Adama i Eve, Bog je objavio da "bijaše veoma dobro" (r. 31). Razlog za takvu izjavu ne nalazimo samo u činjenici da je stvaranje Adama i Eve okrunilo Božju stvaralačku aktivnost, već i u činjenici da je stvaranje ljudskog roda uključivalo elemente božanske ekskluzivnosti. Stvaranju čovjeka prethodio je svečani božanski savjet. Članovi Trojstva ujedinjeno su odlučili: "Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična." (r. 26). Božanskim dekretom Adamu i Evi je predana "vlast" nad stvorenjem na zemlji. S ovim dvjema blagoslovima – Božjom slikom i vlašću – koji nisu bili dostupni ostalim stvorenjima na zemlji, Bog je okrunio Adama i Evu "slavom i sjajem" (Ps 8,6-9). Premda su "vladali" nad svime što je bilo na kopnu, u zraku ili u vodi (rr. 7-9), Adam i Eva su trebali živjeti u moralnoj i duhovnoj zajednici sa Stvoriteljem. Bog ih je učinio jednostavnima (Prop 7,29), s najvećim mogućim potencijalom u razumu, u moralnoj i duhovnoj dobroti i u savršenom i skladom odnosu sa Stvoriteljem i unutar same rase. Bili su stvoreni kao slobodna moralna bića bez sklonosti prema zlu. Ali nisu bili automati. Njihovo odnos i poslušnost prema Stvoritelju bili su posljedica slobodnog izbora, potekli iz bezuvjetne ljubavi i vrhunskog poštovanja Stvoriteljeve volje za njih, otkrivene u moralnim načelima i pravilima ponašanja. Davanje slobode izbora nije podrazumijevalo popuštanje grijehu, već je Adama i Evu učinilo odgovornim stvorenjima.

A. Slika Božja

Jedinstvenost Adama i Eve nad svim drugim stvorenjima definirana je u Stvoriteljevoj objavi: ""Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična." (Post 1,26) Neki su teolozi napravili razliku između "slike" i "sličnosti": prva ukazuje na prirodne osobine s racionalnim umom i slobodnom voljom, zadržane poslije pada; a druga predstavlja izvornu pravednost sa životom Duha, izgubljenu poslije pada, ali vraćenu milošću.

Međutim, motiv "Božje slike", tako središnji biblijskom izvještaju o stvaranju, predstavlja najsnažniji opis dostojanstva i jedinstvenosti ljudskog bića. On ljudskom biću daje jedinstveni dignitet i vrijednost. Ljudi su materija, ali iznad materije; stvorenja, ali iznad drugih stvorenja; oni nose Božju sliku, a ipak nisu Bog.

Ono što predstavlja Božju sliku bilo je tijekom povijesti predmet teološke rasprave, pa su učinjene brojne identifikacije: fizička sličnost, razboritost, individualnost, slobodna volja,

razumijevanje, sloboda izbora, vladanje, odnos osobe prema osobi, jedinstvo u raznolikosti ("muško i žensko", r. 27), i druge.

Unatoč različitim stajališta, nismo ostavljeni bez nagovještaja što bi to moglo predstavljati "Božju sliku". Novi zavjet iznosi Radosnu vijest o spasenju u Kristu Isusu, kojim je omogućeno oprostjenje grijeha i izmirenje grešnika s Bogom (2 Kor 5,19). Ovaj proces spasenja i izmirenja uklanja "staro " i stvara "novo ja" – novo stvorenje, što je istaknuta tema u Novom zavjetu, a posebice u Pavlovim spisima. Pavao govori o ovoj novoj osobi kao obnovljenoj u znanju, svetosti i pravednosti (Kol 3,10; Ef 4,21-24). Ako ove karakteristike predstavljaju sliku otkupljenog, obnovljenog ljudskog bića, onda možemo ustvrditi da je Božja slika morala sadržavati znanje, svetost i pravednost, koje u svom konačnom i najčišćem smislu djelomično definiraju Božju narav.

Zato Božju sliku treba razumjeti u onim karakteristikama postojanja i odnosa koja je Bog odlučio dati kao dio sebe. Da bude svet, moralno čestit, da ljubi pravednost, da živi i djeluje na osnovi ljubavi, da bude pravedan i pošten, da izabere sklad sa svime što je dobro i lijepo, da bude kreativan i sluša Stvoriteljeve zakone, da razumije što je božansko i da se čuva svega što nije u skladu s Božjom voljom, da bude kao pojedinac jedinstven, ali usklađen s kolektivom – ove i druge karakteristike dolaze na um kad razmišljamo o Bogu i onome što je uključeno u Božju sliku.

U krajnjoj liniji Božja slika je suprotna slici grijeha. Stoga objava Trojedinog Boga: "Načinimo... na svoju sliku", pokazuje da čovjek kao grešnik nije potekao iz božanskog uma, nego je posljedica čovjekova izbora. Božja slika definira ljudsko biće kao Božje dijete – što je položaj topline, prisnosti i rastežljivosti u Njemu, koji ne može uživati nijedno drugo stvorenje. Suština Božje slike je zajednica Boga i čovjeka – puna ljubavi, uzajamna, trajna i ispunjavajuća. Ova zajednica čini ulazak grijeha ozbiljnim, jer je ulazak grijeha u Eden ne samo prekinuo zajedništvo Boga i čovjeka, već se čovjek svojim izborom pobunio protiv Stvoritelja. Ova pobuna izazvala je stanje izgubljenosti. No ono ne mora biti trajna, jer je Bog koji je stvorio čovjeka, još prije no što su položeni temelji zemlje (Ef 3,9-11), načinio plan da izbavi čovječanstvo od takvog stanja i da smrću svog vlastitog Sina u potpunosti obnovi svoju sliku. (Vidi Stvaranje, I. A. 12; Čovjek, I. B.)

B. Božanski plan za ljudski rod

Kad ih je stvorio na svoju sliku, Bog je za Adama i Evu, i njihovo potomstvo, planirao dvojaku budućnost. Prije svega, priznavanjem Boga za vladara svemira oni će samo Njemu ukazivati svoju punu odanost i štovanje. Vječna Božja zapovijed je uvijek glasila: "Bojte se Boga i zahvalite mu...Poklonite se Stvoritelju neba i zemlje." (Otk 14,7) Biblija je prožeta ekskluzivnim štovanjem i potpunom odanošću Bogu, a njih Bog ljubomorno čuva za sebe. Štovanje je jednostavno dati Bogu ono što Mu pripada: bezrezervnu hvalu, bezuvjetnu poslušnost i apsolutnu zahvalnost. U ovome On ne dopušta konkurenciju: "Nemoj imti drugih bogova uz mene." (Izl 20,3) Prva zapovijed nije ograničena samo na bogove izvan čovjeka, već uključuje i samog čovjeka. Priznati Boga vrhunskim vladarem i jedinim predmetom štovanja i klanjanja, zahtijeva da se bez odlaganja oslobodimo oholosti, uobraženosti i zastranjenja. Svjesno i radikalno odbijanje sebične želje da čovjek bude svoj bog, osnova je jedinog ispravnog i zadovoljavajućeg odnosa ljudskog roda prema Bogu. To je bio edenski uzor i Isusov opis pravog bogoštovlja: "Ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom pameti svojom. To je najveća i prva zapovijed." (Mt 22,37.38) Dati Bogu prvo mjesto u svemu što mislimo i činimo, gledati na sve iz Njegove perspektive i ne činiti ništa bez oslanjanja na Njega, usvojiti Njegove prioritete i potpuno se posvetiti njihovom ostvarenju, odbaciti sve se što može ispriječiti između nas i Boga i izabrati Njegovu volju i put bez obzira na cijenu – to je najveća i prva biblijska zapovijed. Sve što odstupa od toga suprotno je Božjem nacrtu za čovječanstvo.

Drugo, ljudski rod trebao je vladati nad stvorenim. Stavljanjem čovjeka za čuvara ove zemlje, Bog je stvorio upraviteljsku službu najvišeg reda. Obuhvaćajući neljudski dio stvaranja, ovo je imenovanje obilježilo naročiti odnos čitavog ljudskog roda koji će poteći od Adama i Eve. Božja zapovijed: "Plodite se i množite" (Post 1,28) bio je poziv ljudima da stvaralački sudjeluju u osnivanju i održavanju svoje vrste. Takav čin ukazuje na zajedništvo odgovornosti među ljudima, potiče jedinstvo među njima i predstavlja određenu sličnost s božanskim jedinstvom koje vlada između triju božanskih Osoba, na čiju sliku je čovječanstvo stvoreno.

Stoga "Božja slika" ne predstavlja samo stvaralačku sličnost sa Stvoriteljem, već i odgovornost za štovanje i zajedništvo koje proistječe iz takve sličnosti. Osim toga, ona se proteže na zajedništvo koje obuhvaća cijeli ljudski rod.

C. Grijeh i Božja slika

I povijest i iskustvo pokazuju da je ideal što ga je sadržavala Božja slika uništen. Dok ljudi, pokazujući dio Božje slike (na primjer, rasuđivanje i razum) stvaralački nastoje doseći zvijezde ili se duboko upuštaju u tajne života, oni odbijaju živjeti prema propisima koji važe za Božju sliku s obzirom na štovanje Stvoritelja i zahtjeve za ljudskim zajedništvom, jednakošću i dostojanstvom. Ljudsko biće koje cijepa atom da bi osvijetlilo čitav grad, taj isti atom koristi da ga uništi. Jedan provodi čitav život šireći granice znanja ili nalazeći lijek za nepoznatog ubojicu, dok drugi ne zastaje ni trenutak da razmisli o ozbiljnosti ubijanja milijuna samo zato da zadovolji podle snove o izgradnji trajnog imperija.

Što se to dogodilo s Božjom slikom? Nema sumnje, čovječanstvo je nije potpuno izgubilo. Premda ne možemo nijekati da je grijeh uzrokovao strahovitu degeneraciju u svakom području ljudskog života, individualno i kolektivno, ne možemo tvrditi da je grijeh potpuno uništio Božju sliku. Oštetio da, ali ne i uništio. Osim toga, kad bi ta slika bila potpuno uništena teško bi bilo shvatiti čovjekovu moć rasuđivanja i stvaranja, a slučajevi pokazivanja ljubavi i žrtvovanja za drugog, tako često prisutni u povijesti, bili bi zagonetni. Isusova prispodoba o izgubljenom novčiću (Lk 15,8-10) daje ključ koji odgovara statusu Božje slike nakon grijeha. Premda je novčić bio izgubljen i pokriven prašinom, još uvijek je zadržao natpis vladajuće sile. S ljudskim rodnom je upravo onako kao što je novčić zadržao pismo premda je izgubio status. Ljudska su bića izgubljena zbog grijeha; ona vode život otuđen od Stvoritelja; oštećeni su i ranjeni snagom i utjecajem grijeha, ali u njima još uvijek nije potpuno uništena slika Božja. Ta je slika prikriivena u svakoj ljudskoj duši.

No prikriivenost slike Božje ne umanjuje veličinu naslijeđa grijeha kako pojedinca tako i cjeline. O tome svjedoče povijest i iskustvo. Čini se da je povijest čovječanstva obilježena masovnim poremećajevima, neprekidnim kaosom, stalnim društvenim nemirom i patologijom kolektivne mržnje. U samoj duši bijesni rat između idealnog i stvarnog, u kojem se natječu porivi, ambicije i strasti. Stvoren "malo manji od anđela" (Ps 8,5 – DK), čovjek se često spušta na razinu zvijeri.

Čemu možemo pripisati ovu sveopću bijedu? Naslijeđu i okolini, kako to tvrde naturalisti? Društveno-ekonomskom izrabljivanju, kako to misle marksisti? Neminovnom procesu određenosti, kako to tvrde evolucionisti? Ili se trebamo obratiti Božjoj Riječi: "Jer su svi sagriješili i lišeni su Božje slave" (Rim 3,23)? Biblija realno promatra ljude i bez oklijevanja dijagnosticira čovjekovo stanje kao stanje pada uzrokovanog grijehom. Ljudski rod je stvoren da

živi na visokom položaju zajednice s Bogom i u skladnom odnosu jedan s drugim. No grijeh se pojavio kao uljez, prekinuo zajednicu čovjeka i Boga, i zatrovao odnose među članovima ljudske zajednice.

Suvremeni um možda ne vidi nikakvog značenja u riječi "grijeh", ali je njegova prisutnost neporeciva. Biblija tumači čovjeko stanje iz Božje perspektive i poziva ljudska bića da u grijehu potraže uzrok svojoj osobnoj i zajedničkoj bolesti: "Jao, grešna li naroda, puka u zlu ogrezla, roda zlikovačkog, pokvarenih sinova! Jahvu ostaviše, prezreše Sveca Izraelova, njemu su okrenuli leđa." (Iz 1,4)

II. Biblijska terminologija

Da opiše što je grijeh, Biblija rabi čitavu lepezu pojmova. Premda svaka riječ može dati određeno značenje, proučavanje najčešće rabljenih riječi u Starom i Novom zavjetu ističe temu da je grijeh zapravo stanje pobune ljudi protiv Boga koje vodi do njihove neposlušnosti Bogu. Kratki pregled nekih od ključnih riječi upotrebljenih u Bibliji da opišu grijeh pomoći će u određivanju biblijske definicije.

A. U Starom zavjetu

Stari zavjet rabi niz riječi za grijeh, ali četiri od njih se ističu svojim bogatstvom i učestalošću.

1. *Hatta't*

U imeničnom obliku *hatta't* u Starom zavjetu nalazimo oko 293 puta. Osnovno je značenje "promašiti cilj" kao kod strijeljanja lukom (Suci 20,16; usp. Job 5,24). Teološka uporaba ove riječi naglašava čin, način, životni stil koji odstupa od onoga koji je Bog zacrtao. Stoga je grijeh ono što promašuje Božje mjerilo (Lev 5,5.16; Ps 51,6).

Tako *hatta't* označava grijeh kao čin ili stajalište koje uzrokuje da čovjek promaši bitne i očekivane ciljeve koji bi sačuvali ispravan odnos između čovjeka i Boga. Grijeh je prekid zajednice čovjeka s Bogom.

2. *'Awon*

'Awon je duboko religiozni izraz. Pojavljuje se oko 229 puta i gotovo je uvijek preveden kao "opačina" pred Bogom, zajedno s idejom kažnjavanja (Post 4,13; 15,16). U korijenu riječi ima ideju nepoštenja (Tuž 3,9). Ona se odnosi i na lažno svjedočanstvo, na prijevaru (Ps 36,4) i ispraznost (Izr 22,8; Iz 41,29). Grijeh je ono što prisilno odvlači od Božje čestitosti i uključuje

izopačeno ponašanje (Post 15,16; Iz 43,24). Stoga *'won* u svom teološkom značenju ide dalje od *hatta't*-a u tome što sadrži dodatnu misao o zloj nakani.

3. Peša'

Peša' u Starom zavjetu nalazimo oko 135 puta. Ona označava namjerno, unaprijed promišljeno, samovoljno kršenje nekog normativa ili mjerila. Ono također označava odbijanje pokornosti zakonitom autoritetu. Razlikuje se od *hatta't*-a u tome što čin nije nepromišljen, već namjerni revolt, pobuna ili prijestup. Ova riječ opisuje svojehlavi raskid nekog ugovora, samovoljno kršenje nekog dogovora (1 Kr 12,19; 2 Kr 1,1; 8,20.22). Element "svojehlavosti" i "revolta", prenesen u teološki rječnik, čini ovu riječ mnogo ozbiljnijim oblikom grijeha nego druge (Iz 1,2; Jer 3,13; Hoš 7,13; 8,1), tako ozbiljnim da samo nesebična i otvorena "ljubav" može pokriti pobunu koja je *peša'*. U Jobu 34,37 nalazimo zajedno *hatta't* i *peša'*: "A svom grijehu [*hatta't*] još pobunu [*peša'*] domeće."

4. Reša'

Reša' znači "metež" i "nemir" i u Starom zavjetu javlja se trideset puta. Njome se opisuje stanje zlih koji su "poput mora uzburkanog, koje se ne može smiriti" (Iz 57,20). Ova riječ doslovce znači "iščašen", "labav". Stoga se ona može odnositi na nesigurno stanje zlih koji su bacati tamo-amo i žive u metežu. U nekim tekstovima (Izl 23,1 i Izr 25,5) upotrijebljena je *reša'* da opiše osjećaj opakosti i stoga krivnje za zločin. Izraz također označava krivicu za neprijateljstvo prema Bogu i Njegovom narodu (Izl 9,27).

5. Sažetak

Starozavjetni rječnik za grijeh je prvenstveno teološke naravi. Premda se ove riječi u značenju razlikuju u nijansama, postoji osnovno jedinstvo u njihovom prikazu grijeha: grijeh je promašaj, odstupanje, podlost, pobuna u odnosu na božanski propisane norme i očekivanja. Grijeh je "promašaj cilja" i propust da se ispune Božja očekivanja. On je čin izvršen protiv Božje volje, opačina protiv Njega učinjena. On je život otvorene, smišljene pobune protiv Božje volje i puta. On predstavlja iščašeni život, otkinut od svog božanskog sidra i zbog toga bacan tamo-amo u moru zloće. Osim toga grijeh je prije svega motivacija, djelo, stanje buntovnosti protiv Boga. "Tebi, samom tebi ja sam zgriješio i učinio što je zlo pred tobom", piše David (Ps 51,6) i ovim riječima daje klasičnu definiciju da je grijeh prvenstveno čin koji se protivi Božjoj volji. Premda je David sagriješio protiv Bat-Šebe i njezina supruga, on je pod utjecajem Svetog Duha priznao da njegova djela nisu bila propust u ponašanju već prijestup Božje volje i Njegovog zakona.

Grieh je upravo to: odbacivanje Boga, i iz toga proistječe jednako neprihvatljiv odnos prema drugim ljudima.

B. U Novom zavjetu

Glavna tema u Novom zavjetu je Isus – Njegov život i rad kao otkupitelja od grijeha. Zbog toga Novi zavjet snažno prikazuje ozbiljnost grijeha izrazima koji ukazuju na njegovu krajnju cijenu – život Sina Božjeg, u čijoj je smrti Božja milost i opraštanje postalo dostupno ljudskome rodu. Što god Novi zavjet kaže da bi naglasio smrtnost grijeha i njegovu golemu cijenu po Boga, rečeno je u svjetlosti veličine i slave križa koji je jednom zauvijek zadao smrtni udarac snazi grijeha.

Među mnogim grčkim riječima koje Novi zavjet koristi da opiše golemost grijeha, pet ih je posebno značajno.

1. Hamartia

U Novom zavjetu *hamartia* je najčešće rabljena riječ za grijeh i kao takva prevedena oko 175 puta. Ona doslovce znači "promašiti cilj" kao prigodom vježbe gađanja. U klasičnom grčkom ova riječ je gotovo uvijek rabljena da ukaže na negativni promašaj, a ne na pozitivni prijestup. Međutim, u Novom zavjetu ova riječ opisuje nešto tako ozbiljno veliko da grešnika stavlja na udaljenost, ili suprotnu stranu, od Boga. *Hamartia* opisuje namjerni propust pojedinca da postigne Božje mjerilo (Mt 1,21; Rim 5,12.13; 1 Iv 1,9). Osim toga *hamartia* označava čovjekovu odluku da bude neprijateljski nastrojen prema Bogu (Iv 9,41; 19,11; 1 Iv 1,8). *Hamartia* je sveopća (Rim 3,23) i njezina je moć držala čovječanstvo pod svojom vlašću (r. 9). Sila grijeha je tako gnusna i njezin dohvat tako snažan da Pavao gotovo poosobljuje *hamartiju* i kaže da vlada (Rim 5,21) i gospodari nama (Rim 6,14) i da smo postali njezini robovi (rr. 6.17.20).

2. Parakoe

Parakoe doslovce znači "propust da čujemo" ili "nevoljkost da čujemo". Često čovjek čuje ono što želi čuti i u krajnjem smislu grijeh znači zatvoriti uši za Boga kako čovjek ne bi slušao Njega nego sebe. Riječ se pojavljuje tri puta i u Novom zavjetu je provedena kao "nepokornost" ili "neposluh" (Rim 5,19; 2 Kor 10,6; Heb 2,2).

3. Parabasis

Novi zavjet rabi riječ *parabasis* sedam puta. U glagolskom obliku ona znači "prijeći preko", "proći pored", i stoga uči na zabranjeno područje. Imenični oblik opisuje namjerno

kršenje zakona, prijestup neke zapovijedi, ulaženje u zabranjenu zonu. Zato je i prevedena kao "prekršaj" (Rim 4,15, Gal 3,19) ili "prijestup" (Heb 2,2 – DF).

4. Paraptoma

Paraptoma, uporabljena dvadeset i tri puta, znači "pasti dok bi trebalo stajati". Ona označava posrtaj, grešku i obično se prevodi kao "pogreška" (Mt 6,14.15) ili "posrtaj" (Rim 11,11.12 – DF). Od svih riječi uzetih za grijeh, ova označava najmanje namjeren čin.

5. Anomia

Anomia se u Novom zavjetu pojavljuje četrnaest puta. Ona označuje prezir ili prekršaj *nomos*-a, zakona. Najčešće se prevodi kao "bezakonje" (Mt 24,12; Rim 4,7; Heb 1,9). Ova riječ opisuje stanje osobe koja živi i postupa suprotno zakonu. Dobro poznata formula u 1. Ivanovoj 3,4 definira grijeh kao "kršenje zakona" i "bezakonje" (DF, RU, ŠA).

6. Adikia

Adikia sadrži etičku nijansu "nepravednosti" ili odsutnosti pravednosti, pa je prevedena kao "nepravednost" (Rim 1,18.19; 2 Pt 2,15) i "nepravda" (1 Iv 5,17 – DF). Novi zavjet je rabi i kao zlo nanoseno blišnjemu. Prva Ivanova 3,4 i 5,17 izjednačuju *hamartiju* s *adikijom*.

7. Sažetak

Premda razmatranje biblijske terminologije za grijeh pomaže u razumijevanju složenosti pojma grijeha, ovi izrazi sami ili zajedno ne vode nas do precizne biblijske definicije grijeha. Najosnovnija karakteristika grijeha prikazana u biblijskoj temi Božjeg postupanja s problemom grijeha jest da je on pobuna usmjerena protiv Božjeg gospodstva i suverenosti i odbijanje da čovjek prihvati Njegovu vlast u svom životu, ponašanju i budućnosti. Odricanje od Boga je zapravo korijen grijeha i ono može imati različite oblike i aktivnosti koje uključuju etičke, moralne i duhovne odnose i dimenzije.

Tako biblijska terminologija pokazuje da grijeh nije nesreća koja nenadano dolazi na ljude, već posljedica čovjekovog aktivnog stava i izbora. Osim toga grijeh nije odsutnost dobra, već "nedostizanje" Božjih očekivanja. On je zao put što ga je čovjek namjerno izabrao. Nije slabost za koju se ljude ne može smatrati odgovornima, jer čovjek u stanju ili činu grijeha namjerno bira put pobune protiv Boga i ne sluša Božju Riječ. Grijeh pokušava prijeći ograničenja koja je Bog postavio. Ukratko, grijeh je pobuna protiv Boga.

III. Podrijetlo grijeha

Podrijetlo grijeha je zagonetka koju ne možemo potpuno riješiti. Međutim, jedno ostaje neupitno. Bog nije stvorio grijeh. Ne možemo se pozvati na Božje sveznanje niti na Njegovu odgovornost za stvaranje svemira da bismo opravdali ideju kako je Bog na neki način odgovoran za grijeh. Jakov upozorava: "Neka nitko, kad je napastovan, ne kaže: 'Bog me napastuje.' Bog naime ne može biti napastovan na zlo, a niti sm nikoga ne napastuje. Naprotiv, svakoga napastuje njegova vlastita požuda. Ona ga izvlači i mami." (Jak 1,13.14) Tekst je jasan. S jedne strane Bog "ne može biti napastovan" i On "nikoga ne napastuje". Time želimo reći da nijedno ljudsko biće koje poznaje biblijski prikaz Božjeg karaktera i zajedništvo koje teži njegovati s čovječanstvom, ne može nikada reći: "Bog me je napastovao i stoga je Bog odgovoran za moj grijeh." S druge strane, tekst ukazuje na središte iz kojega dolazi napastovanje i grijeh: "Svakoga napastuje njegova vlastita požuda. Ona ga izvlači i mami." Zbog toga je savjet: "Neka nitko... ne kaže" upozorenje da izvorom grijeha nikada ne smatramo Boga. To pomisliti znači zanemariti biblijske dokaze. Biblija je odlučna u tome da Bog ni na koji način nije odgovoran za grijeh. Bog je "svet, svet, svet" (Iz 6,3). Kako bi mogao On, koji je toliko svet, biti odgovoran za bilo što nesveto? Bog je toliko daleko od grijeha i Njegov je karakter toliko suprotan bezakonju da Habakuk moli Božji narod da u Njemu ne gleda izvor zla, premda je njegova prisutnost toliko očita i okrutna: "Nisi li od davnih vremena, Jahve, Bože moj, Sveće moj?... Prečiste su oči tvoje da bi zloću gledale." (Hab 1,12.13)

Ova vijest o Božjoj savršenoj svetosti, dobroti i istini prožima Sveto pismo. "Bog je on vjeran i bez zloće, pravedan je on i pravičan." (Pnz 32,4) Ljubi istinu i "nije čovjek da bi slagao, nije sin Adama da bi se kajao" (Bro 23,19). Gnuša se zla (Ps 5,6; Izr 6,16) i žali što je grijeh odvojio čovječanstvo od Njega (Iz 58,2). Njegov je karakter savršen: "On je Stijena, djelo mu je savršeno, jer pravi su svi njegovi putovi." (Pnz 32,4) Kako takav Bog može biti izvor grijeha?

Osim toga, Novi zavjet slikovito opisuje razdaljinu između Boga i grijeha: "Bog je svjetlo i nikakve tame nema u njemu." (1 Iv 1,5) Da premosti ponor koji razdvaja čovjeka od Boga i osigura izbavljenje iz kraljevstva tame, Bog je učinio najveću žrtvu svoje ljubavi kad je poslao svog "jedinorođenog Sina" da ne bismo propali u grijehu (Iv 3,16). Stanimo pred križi i postavimo pitanje: Može li Bog biti odgovoran za grijeh? Ono što vidimo na križu je Božji vječni odgovor na problem grijeha, jer grijeh u svojoj srži ostaje u protivljenju Bogu. Bog traži i spasava izgubljene; grijeh napastuje i vodi u propast. Bog je ljubav i mrzi grijeh; grijeh rađa mržnju, zavist i uništenje. Pripisati podrijetlo grijeha Bogu je stoga ne samo nebiblijski, nego,

prema Svetom pismu, bogohulenje. Zato moramo odbaciti filozofske i determinističke ideje koje zastupaju neminovnost grijeha, s tim da je Bog nekako njegov začetnik.

No ostaje pitanje: Kako je grijeh nastao? Premda Biblija ne raspravlja izravno i iscrpno o nastanku grijeha u svemiru, imamo dovoljno dokaza za zaključak da je grijeh nastao prije pojave čovjeka i da je prijestupom Adama i Eve ušao u naš svijet.

A. Podrijetlom prije ljudi i od anđela

Premda su biblijski podaci o podrijetlu grijeha u prehistoriji oskudni, dovoljno je poznato da podrijetlo grijeha potražimo u Sotoni. Prema Ivanu "đavao [je] grešnik od početka" (1 Iv 3,8). Biblija uči da je davno prije stvaranja ljudskog roda Bog stvorio mnoštvo anđela koji nastavaju u nebeski dvorovima i kojima je dužnost da vrše Božje zahtjeve. Oni se neprekidno klanjaju Bogu i služe kao Njegovi vjesnici, vršeći i otkrivajući Njegovu volju na nebu i na zemlji. U svemu što čine nastoje slaviti i obožavati Stvoritelja (Otk 5,11.12).

Kao i ljudska bića, anđeli su stvoreni dobri, ali je među njima došlo do pada. Vođa ovih palih anđela bio je Sotona, koga Isus opisuje kao ubojicu "ljudi od početka" i "oca laži" (1 Iv 8,44). Kad je optužio farizeje: "Vama je otac đavao" (r. 44, DF), Isus je ukazao na Sotonu kao krajnji izvor grijeha. Uz to je rekao: "Gledao sam Sotonu gdje pade kao munja s neba!" (Lk 10,18); a Apokalipsa prikazuje rat na nebu u kojem je "zavodnik cijeloga svijeta" bio izbačen s neba i pao na ovu zemlju (Otk 12,7-9). Rat između Krista i Sotone, između dobra i zla, koji završava Kristovim apokaliptičkim trijumfom nad Sotonom, tema je koju nalazimo u čitavom Svetom pismu. O tome kada je ovaj rat počeo i kad su Sotona i njegovi anđeli bili izbačeni s neba, Biblija šuti, ali imamo dovoljno podataka da se to dogodilo prije stvaranja Adama i Eve. (Vidi Velika borba, I. B; II. A-C.)

Nijedna doktrina o grijehu ne može biti potpuna bez razumijevanja ove teme velike borbe između Krista i Sotone, između dobra i zla. U njezinu središtu su Božji suverenitet i karakter. Kad je Lucifer na nebu podigao bunu protiv Boga (Otk 12,7-9) i kad je ona dostigla vrhunac, Bog nije imao drugog izbora nego da pale anđele izbacila s neba. U čemu se sastojao grijeh koji je uzrokovao pad anđela? Pavlovo upozorenje da nitko od nedavno obraćenih ne treba biti imenovan nadglednikom, "da se ne bi uzoholio i upao u istu osudu kao i đavao" (1 Tim 3,6) nagoviješta da su oholost i uobrazilja bili taj grijeh. Juda 6 tvrdi da pali anđeli "nisu čuvali svoje dostojanstvo, nego su ostavili svoje boravište". Iz ova dva teksta zaključujemo da je grijeh palih anđela bio nezadovoljstvo s njihovim položajem i želja da budu kao Bog. Grijeh anđela je stoga

želja za prijelazom granica koje su postavljene stvorenjima i težnja da postanu slični Stvoritelju. U samoj suštini odnosa Stvoritelj-stvorenje postoji ugrađena granica. Dok Stvoritelj stvorenju pruža život, ljubav i zajednicu, stvorenje mu za uzvrat odgovara ljubavlju, poslušnošću i slavi Onoga koji je omogućio život stvorenjima. Prelaženje preko ove crte, prekid odnosa Stvoritelj-stvorenje, želja da postane kao Bog, pobuna je stvorenja protiv Stvoritelja. Ovo je bio problem u kojemu anđeli "nisu čuvali svoje dostojanstvo" pa su bili izbačeni iz svoga boravišta. Ako je želja da postanu bogovi izazvala pad anđela, onda nije teško razumjeti zašto je đavao ponudio ovu mogućnost Evi kad ju je napastovao da jede zabranjeno voće.

Neposluh Božjem pravu da postavlja ograničenja svojim stvorenjima, zajedno s oholom željom da se uzdigne kao Bog (vidi Iz 14,12-14), bio je grijeh koji je uzrokovao rat između Krista i Lucifera, prvoga među anđelima. U tom je ratu Sotona bio spreman dovesti pobunu do vrhunca, pa je tako naveo Boga da buntovnike zbací s neba.

B. Pad ljudskog roda

U odnosu na ljudsku rasu grijeh svoje podrijetlo ima u Edenskom vrtu, u činu pobune Adama i Eve. Postanak 3. poglavlje prikazuje kako je grijeh ušao u ovaj svijet. Prvi grijeh naših praroditelja ukazuje na četiri značajna čimbenika koji pojedini ili u kombinaciji utječu na djelovanje grijeha u ljudskom životu.

1. Povijesni čin

Tijekom vremena neki su teolozi definirali izvještaj o padu u grijeh u Postanku 3 kao alegoriju, odbacujući ga kao mit bez povijesne osnove. Neki od njih ga smatraju nadpovijesnim događajem, nerazumljivim onima koji žive u povijesti. No za pravilno razumijevanje suštine, naravi i budućnosti grijeha, ne može se odbaciti ili podcijeniti njegova povijesnost. Njegov početak, njegov utjecaj na dramu ljudske povijesti, njegov poraz na križu i njegovo konačno brisanje na posljednjem sudu u Svetom pismu su prikazani kao povijesni međaši koji sežu od pobune do obnove. Nijekati bilo koji od ovih događaja znači nijekati autoritet i vjerodostojnost Svetog pisma kao Riječi živoga Boga i nijekati suverenitet samog Gospodara povijesti.

Podržavanje Postanka 3 u Novom zavjetu kao povijesnog izvještaja znači da ga ne možemo odbaciti kao mit ili zanemariti njegovu važnost za naše razumijevanje naravi grijeha. Novi zavjet potvrđuje povijesnu istinitost Adama na pet (Rim 5,14; 1 Kor 15,22.45; 1 Tim 2,13.14), a zmije na dva mjesta (2 Kor 11,3; Otk 12,9). Pavao je pisao: "Jer kao što u Adamu svi umiru, tako će u Kristu svi oživjeti." Ovaj ulomak potvrđuje da će svi vjernici koji su se predali

Kristu, iskusiti uskrsnuće od mrtvih u vrijeme Njegovog drugog dolaska. Pavlovi čitatelji nisu trebali sumnjati u uskrsnuće. On tvrdi da je ono isto tako stvarno kao Isus Krist koji je živio, umro i uskrsnuo – što su sve bili povijesni događaji koji su se zbili nekoliko godina prije pisanja Poslanice. A onda apostol uzima dva dokaza: Adam je donio smrt, a Isus donosi život. Ovim Pavao priznaje povijesnu stvarnost Adama, Isusa, drugog dolaska, smrti i uskrsnuća. Za Pavla i novozavjetnu Crkvu grijeh Adama i Eve, i smrt koja je iz njega proizašla, nisu alegorije već povijesne činjenice. Grijeh je stvaran; nije iluzija.

Povijesnost izvještaja u Postanju Pavao ponovno zastupa u 2. Korinćanima 11,3: "Ali se bojim da se slučajno ne bi, kao što je zmija zavela Evu svojim lukavstvom, vaše misli pokvarile te se udaljile od Kristu dužne iskrenosti i čistoće." On zmiyu ne vidi kao mit, već kao povijesno oruđe preko kojega je Sotona prevario Evu. Pavao ne pravi povijesne razlike između Krista, Eve i zmije. Tako i u Rimljanima 5,12-19 Pavao tvrdi da je ulazak grijeha u ovaj svijet povijesni čin do kojeg je došlo neposluhom stvarnih ljudi; isto tako je spasenje od grijeha u povijesti postignuto osobom Isusa. Za Pavla ništa u Postanku ili u Novom zavjetu nije mit – ni grijeh, ni zmija, ni pravednost. Adam, Eva, Krist, Sotona, spasenje i uskrsnuće su stvarni. Dodajmo ovome dramatičnu sliku u Apokalipsi, u kojoj je zmija isto što i "đavao – sotona, zavodnik cijeloga svijeta" (Otk 12,9). Nemamo razloga nijekati povijesnost događaja koji su ljudski rod bacili u grijeh. Niti ove događaje možemo proglasiti mitovima niti predpovijesnom beznačajnosti.

2. Odgovoran čin

To što su Adam i Eva jeli od zabranjenog voća bio je voljan čin i odgovorno izvršen. Adamu i Evi je bilo jasno rečeno da ne jedu sa stablja spoznaje dobra i zla, jer "u onaj dan u koji s njega okusiš, zacijelo ćeš umrijeti" (Post 2,17). Izbor je bio jasno izložen: odanost njihovom Stvoritelju ili nekome drugome. Bitno je razumjeti da se ispit nije sastojao u jedenju određenog ploda već u odluci da poslušaju ili ne poslušaju Boga. Kušanje Adama i Eve bilo je potrebno da bi se ispitala njihova ljubav i vjernost Bogu, a i da omogući napredovanje i sazrijevanje karaktera. Da su se uspješno oduprli napasti, posljedice bi bile vječni život i sreća. No kad su naši praroditelji izabrali plod, oni su svakako bili odgovorni, jer su se poslužili svojim slobodnim izborom koji je sam bio dar od Boga. Nitko, pa ni Sotona, nije ih prisiljavao što će izabrati. Oni su svojom slobodnom voljom izabrali neposluh Bogu i stali uz Sotonu. Kao takav njihov čin bio je djelo za koje su oni bili odgovorni. Ne možemo Boga smatrati odgovornim za njihov neposluh

i njihovu odluku da Ga odbace. Njihov je postupak bio voljna, promišljena pobuna. U tome je bio njihov grijeh.

3. Duhovni i moralni čin

Jedenje ploda od strane naših praroditelja bilo je više od nedužnog pokusa potaknutog znatiželjom. Ono je bilo pad na duhovnom i moralnom ispitu. Božja stvaralačka namjera u stvaranju Adama i Eve bila je da se očituje Božja slava (Iz 43,7) i ostvari božansko-ljudska zajednica. Ova se slava ne može utvrditi i ova zajednica ne može postojati i sazrijevati bez zdravog, prokušanog moralnog i duhovnog odnosa. Pod "moralnim i duhovnim" odnosom mislimo na odnos dvije ili više osoba koje njeguju zajedništvo na najvišoj mogućoj razini, u kojem svi sudionici pokazuju nesebičnost u odnosu na drugoga. To možemo nazvati savezom zajedništva. Bog je već pokazao svoju nesebičnost kad je Adama i Evu stvorio na svoju sliku i povjerio im vladanje onim što je On stvorio. Na nesreću, Adam i Eva su pali na ispitu: odlučili su ne živjeti u nesebičnom poretku božanskog zahtjeva i prvom prilikom su jedenjem zabranjenog ploda pretvorili unutarnju pobudu prema pobuni u vanjski čin neposlušnosti. Popustili su najvećoj kušnji svoga bića – da budu kao Bog, da budu svoj gospodar na moralnom i duhovnom području. Eva je raskinula zajednicu s Bogom čak i prije nego što je dotaknula plod. Njezin je grijeh ležao u samovoljnom izboru koji je učinila: stavljanjem svoje volje i želje iznad volje i želje svog Stvoritelja. U njezinu grijehu vidimo suštinu grijeha: učiniti svoju volju, a ne Božju, vrhovnim zakonom života. Zato grijeh ne možemo smatrati samo moralnim nedostatkom, duhovnim propustom, trenutnom izdajom, uskraćivanjem ili činom neposluha. Grijeh je sve to, ali on u svojoj srži navodi ljudska bića da za svog boga biraju nekoga ili nešto drugo od Stvoritelja. Grijeh je duhovni nadomjestak.

4. Kušanje i pad

Kušanje Adama i Eve ima vanjsku i unutarnju komponentu. Vanjska komponenta je bila stablo spoznaje dobra i zla. Adamu i Evi je bilo zabranjeno da pristupe tom drvetu i uberu njegov plod. U samom stablu i njegovu plodu nije bilo ničeg opasnog ili zlog. Ono je trebalo biti ispit njihove ljubavi i vjernosti Bogu. Unutarnja komponenta je bila mnogo složenija. Ona je predstavljala iskušavanje moralnog tkiva i duhovne odluke naših praroditelja: Morali su izabrati između Gospodnje i uzurpatorove vladavine, između samozaborava i samoustoličenja, između života ljubavi, povjerenja i poslušnosti Bogu i života sebičnosti i pobune.

Grieh Adama i Eve ne trebamo tražiti u činjenici što su stvorena bića, već u njihovom pokušaju da prijeđu granice stvorenih bića i postignu jednakost sa Stvoriteljem, mogućnost koju im je zmija predložila. Premda Adama i Evu nije stvorio s naklonošću prema grijehu, Bog ih je obdario slobodom izbora. Bog ih je stvorio "vrlo dobre" i od njih kao odgovor očekivao voljnu, radosnu i ljubavljvu prožetu poslušnost. Ta poslušnost nije smjela proizaći iz prisile, već iz slobodnog izbora.

Sama kušnja nije bila iznenađenje za Adama i Evu. Bog im je govorio o zabranjenom stablu, zabranjenom plodu i posljedicama neposlušnosti. Ozračje otvorene komunikacije između Boga i Adama i Eve besumnje je pružilo priliku za šire i češće razgovore između Boga i naših praroditelja o Božjem planu za njih i ovu zemlju. Budući da je pad Lucifera, tog moćnog anđela, prethodio stvaranju Adama i Eve, nezamislivo je da ih Bog ne bi upozorio na lukavu narav palog anđela i njegov mogući napad na novostvorenu Božju rukotvorinu. Budući da Bog ne dopušta da Njegova stvorenja budu kušana iznad snage kojom bi se mogli oduprijeti (1 Kor 10,13), On Sotoni nije dopustio da Adamu i Evi pristupi u svom zasljepljujućem sjaju, pa je Sotona kao medija izabrao zmiyu.

Kušnja sama po sebi nije izgovor za grijeh. Bog, koji je s ljudskim bićima podijelio svoju sliku i sličnost, dao im je dovoljno snage i moći da se odupru kušanju i pobjegnu od njega (Jak 1,12-14). Bog je čovjeku dao slobodu da izabere ono što neće uniziti ili uništiti ovu slobodu, već da izabere uzvišeni način kojim će uzveličati ovu slobodu na slavu Bogu i napredovanje ljudskog bića. Stoga popuštanje kušnji i odgovornost za grijeh počiva na pojedincu (Izr 4,23).

Sotona napastuje na mnogo načina, ali njegov cilj ostaje uvijek isti: nepokornost Bogu. Evi je Sotona pristupio u obliku lažljive zmiye (vidi Iv 8,44; 1 Iv 3,8; Otk 12,9) s pitanjem: "Zar vam je Bog rekao da ne smijete jesti ni s jednog drveta u vrtu?" (Post 3,1)

Pitanje je bilo poziv na izražavanje sumnje i prosuđivanje Božje zapovijedi. Kad se to dogodi, grijeh je već uhvatio korijena, jer grijeh, prije nego što postane činom, nalazi svoj izraz u sumnji i nevjerovanju. Analiza razgovora između Eve i zmiye i posljedice koje su iz njega proizašle, time što je jela od ploda i podijelila ga s Adamom, otkrivaju sve osnovne elemente grijeha – nepovjerenje u Božju Riječ, neposlušnost, nevjerstvo, neloyalnost, buntovnost, zaokupljenost sobom, davanje prednosti ljudskim vezama a ne božanskoj zajednici, nijekanje moralne odgovornosti za učinjeno djelo, prikrivanje, sram, krivnja, bježanje od posljedica i strah.

Izvještaj o padu u grijeh pokazuje da je nepovjerenje u Boga prethodilo samom činu grijeha. Na zmijino pitanje Eva je mogla izravno odgovoriti ili ga potpuno ignorirati, pokazujući da joj je na prvom mjestu odanost Tvorcu. Umjesto toga u svom opširnom odgovoru čak je spomenula mogućnost smrti kao kaznu za jedenje ili doticanje ploda. To je kušaču pružilo priliku na koju je čekao: da posije sjeme sumnje u Božju Riječ, da sugerira kako je Bog samovoljan, da je uvjeri kako ne postoji tako nešto kao što je smrt i da u nju usadi misao kako je Bog sebičan kad tako ograničava njezinu slobodu. Nakon što je posijao sjeme u prijemljivo tlo, kušač je bio spreman žnjeti žetvu. Razgovor je prešao sa zabranjenog stabla na razlog božanske zabrane, i na poticaj zmije zabranjeno se činilo "dobro", "zamaljivo" i "poželjno" (Post 3,6).

Adam i Eva su uzeli plod i pojeli ga. "Tada se obadvoma otvore oči, i upoznaju da su goli." (r. 7) Tako je pad otkrio paradoks grijeha. Oči su im se otvorile, ali ne zato da vide svoju nedužnost već svoju golotinju. Spoznali su razliku između dobra i zla, ali su izgubili moć da ostanu uz dobro. Stekli su vječnu težnju da postanu kao bogovi, ali nisu mogli živjeti potpuno ni kao ljudska bića. Spopao ih je duboki osjećaj krivnje (r. 7), otuđenosti od Boga (rr. 8-10), izopačenosti i pada (rr. 11-13) te smrti (rr. 19-24). Bolno ali neminovno, Adam i Eva su naučili da je grijeh okrutan gospodar, ali da vjerno plaća. "Jer je plaća grijeha smrt." (Rim 6,23; vidi Velika borba, II. C. 5).

IV. Narav i suština grijeha

Vezano uz narav i suštinu grijeha, u Bibliji preovlađuje gledište da je on osobno otuđenje od Boga. Zbog toga je u svojoj srži vezan uz odnošaj, a u svom je iskazivanju buntovan. On je zlo, ali posebne vrste. On je čin, ali i stanje. On je sebičnost koja se u oholosti diže protiv Stvoritelja.

A. Grijeh kao pobuna protiv Boga

Analiza podrijetla grijeha na nebu i u Edenu pokazuje da je grijeh počeo kao pobuna protiv Boga i Njegove volje. Luciferova tvrdnja: "Bit ću jednak Višnjemu" (Iz 14,14) i kušačeva ponuda Evi da će u svojoj samosvijeti "postati kao Bog" (Post 3,5 – ŠA) pokazuju da je grijeh pobuna protiv Boga i Njegove iskazane volje. Izvještaj u Postanku pruža upečatljiv dokaz da grijeh nije toliko vanjski postupak koliko unutarnje, Bogu protivno stajalište koje se očituje u vanjskom činu jedenja zabranjenog ploda. Činjenica što je Eva znala što je Bog rekao, a ipak postupila suprotno Božjoj riječi, čini njezino djelo neposlušnosti namjernom pobunom. Izaija je

kasnije izrazio sličnu misao: "Sinove sam ti odgojio, podigao, ali se oni od mene odvrgoše." (Iz 1,2) U svojoj veličanstvenoj molitvi Daniel je priznao Izraelov grijeh riječima: "Mi zgriješismo, mi bezakonje počinismo, zlo učinismo, odmetnusmo se i udaljismo od zapovijedi i naredaba tvojih." (Dn 9,5) Suština grijeha je u pobuni protiv Boga, odbijanju da mu se pokorimo (Rim 6,7), u neprijateljstvu prema Bogu (Rim 5,10; Kol 1,21).

Ovo je načelo u Petoknjižju jasno prikazano događajem sa zlatnim teletom. Za Boga ovaj čin nije bio pogreška već pobuna za koju je i optužio Izraela: "Sjećaj se i ne zaboravljaj kako si u pustinji ljutio Jahvu, Boga svoga... Jahvi ste se opirali." (Pnz 9,7) Kao što smo već ranije spomenuli, i Davidov uzvik pokazuje da je grijeh djelo učinjeno protiv Boga: "Tebi, samom tebi ja sam zgriješio." (Ps 51,6) U takvoj pobuni *hamartia* (grijeh kao propust) i *anomia* (grijeh kao bezakonje) zajedno dovode do neposluha i kršenja Božje volje (1 Iv 3,4). Posljedica tome je što prekršitelj želi biti svoj vlastiti Bog i tako je pobuna zaokružena.

B. Grijeh kao raskinut odnos

Prvi prizor u Postanku poslije pada jest slika Adama i Eve kako se skrivaju od Boga (Post 3,8-10). Budući da je pobuna, grijeh je prekinuo zajednicu između Boga i Adama i Eve. Svetost i grijeh ne mogu opstati jedno pored drugoga. "Nego su opačine vaše jaz otvorile između vas i Boga vašega. Vaši su grijesi lice njegovo zastrli." (Iz 59,2) Razdvajanje Boga i čovjeka stvara stanje krivnje (Iz 53,6; Jr 2,22; Ez 22,4). Kao emotivno iskustvo krivnja izaziva gubitak mira (Iz 48,22), unutarnju muku (Mih 7,1) i samosažaljenje (Ez 20,43). Osnovni simptom ovog raskinutog zajedništva s Bogom je unutarnji nemir, kako to kaže Izaija: "Ali opaki [*raš*a] su poput mora uzburkanog, koje se ne može smiriti, valovi mu mulj i blato između. Nema mira grešnicima! govori Bog moj." (Iz 57,20.21)

Pavao ovom odnosu dodaje još jednu dimenziju, tvrdeći da zajednica s Bogom poziva na život življen u vjeri. U Rimljanima 14,13-23 apostol ukazuje na dvije vrste življenja: život u okružju vjere iz kojeg proistječu djela vjere, i život odvojen od vjere. Zatim Pavao daje definiciju grijeha koja je značajna za dimenziju grijeha vezanu uz odnošaj: "A sve što ne biva po vjeri, jest grijeh." (Rim 14,23 – ŠA)

No prekid u zajedništvu nije ograničen samo na okomitu, već se proteže i na vodoravnu vezu. Nakon što su Adam i Eva istjerani iz Edena, prekid vodoravne veze postao je vidljiv kad je Kain ubio svog brata Abela i prkosno odbio preuzeti odgovornost za svoj čin (Post 4,8-10). Sukob između Boga i Kaina zbog Abelova umorstva je dvojak: S jedne strane potvrđuje da je

čovjek moralno odgovoran za drugoga; a s druge tu odgovornost povezuje s polaganjem računa koji mora uvijek polagati Bogu. Grijeh nastoji prekinuti ovu odgovornost i izbjeći polaganje računa. Zbog toga poremećaj okomite veze neminovno vodi do poremećaja vodoravne veze. Koliko god se čovjek trudio da popravi ovu posljednju i uspostavi sklad u ljudskom društvu, svaki će takav pokušaj na kraju propasti zbog nedostatka božanske dimenzije; zato povijest čovjeka postaje priča o grijehu i raskinutim odnosima.

Gdje god vladaju poremećeni odnosi – bilo između roditelja i djeteta, muža i žene, pastora i vjernika, susjeda i susjeda – tu je grijeh visoko podigao zastavu sebičnosti u nakani da za sebe prigrabi vlast, gazi prava drugih i usprotivi se pravednim Božjim planovima.

Osim toga, grijehom raskinuti odnosi vrše ne samo okomiti i vodoravni utjecaj, već djeluju i u samome čovjeku. Ljudsko je srce u svojoj nutrini bolesno od grijeha, pa pojedinci zbog grijeha ne mogu uspostaviti odgovarajući odnos sa sobom i sa sredinom u kojoj žive.

Izaija 53,6 potvrđuje univerzalnost grijeha ("poput ovaca svi smo lutali") i njegovu individualnost ("svaki svojim putem je hodio"). Za proroka je grijeh kolektivan ("Jao, grešna li naroda, puka u zlu ogrezla" [Iz 1,4]) i individualan ("Jao meni, propadoh!" [Iz 6,5]). Grijeh je razorno djelovao na razini pojedinca tako da Biblija opisuje ljudsko biće kao "lukavo... više nego sve, i podmuklo" (Jr 17,9 – ŠA); čovjek je "odmetnički... lažljiv(i)" (Iz 30,9) i moralno "nečisti" (Iz 64,5). Pavao opet tvrdi da je grijeh pomračio um i pojedinca naveo na neprirodne postupke koji unizuju ljudsko biće tako da to ono više i nije (Rim 1,12-28).

Moralno stanje pojedinca je puno svakovrsne zloće: "nepravde, pakosti, lakomosti... zavisti, ubojstva, svađe, prijevare, zlonamjernosti; [ljudi su] došaptavači, klevetnici, mrzitelji Boga, drznici, oholice, preuzetnici, izmišljači zala, roditeljima neposlušni, nerazumni, nevjerni, beščutni, nemilosrdni" (rr. 29-31, DF).

Ovom poražavajućem stanju pojedinog grešnika Pavao u Rimljanima 7 dodaje moralnu dilemu s kojom se svatko suočava: "Ja zbilja ne razumijem što činim, jer ne činim ono što hoću, nego činim ono što mrzim... Zaista, htjeti dobro jest u mojoj moći, ali nije učiniti ga, budući da ne činim dobro koje hoću, nego činim zlo što neću." (rr. 15-19)

Raskidan u svojoj nutrini, grešnik nalazi da u sebi nosi proturječne odnosa. Moć grijeha je tako snažna da je čovjek nemoćan prekinuti snažan pritisak koji ono što je stvarno vrši na ideal. Stoga uzvikuje: "Jadan ti sam ja čovjek! Tko će me izbaviti od ovog smrtonosnoga tijela?" (r. 24) Ova bespomoćna bijeda konačna je posljedica raskinute zajednice.

C. Grijeh kao stanje

Biblijsko razumijevanje grijeha dalje prikazuje njegovu složenost opisujući ga kao stanje. Ne samo što prožima cijelu osobu, već se grijeh nastanjuje u čovjekovu srcu (Rim 7,20). Kao neprijatelj koji upada u zemlju i postaje okupatorskom silom, tako grijeh osvaja čovjekov um i tijelo da njima zavlada. Osvajanje je tako potpuno, izopačenost toliko cjelovita da "nikakvo dobro ne stanuje" u grešniku (r. 18). Tako Pavao pokazuje da grijeh nije samo čin, moralni propust ili čak abnormalna snaga. Grijeh je demonska sila koja osvaja ljudsko srce i u njemu uspostavlja vlast. On postaje silom koja nadzire misli, osjećaje i postupke pojedinca. Pavao se služi izrazima kao što su "tijelo" (Rim 8,6) i "zakon grijeha" (3. 2) da pokaže kako je grijeh stanje kojemu je sjedište u čovjekovom srcu iz kojega nadzire vanjske aktivnosti pojedinca. Tijelo nije samo meso; zakon grijeha nije samo niz pravila. Tijelo je ljudska narav odvojena od Boga; zakon grijeha je stanje buntovnosti protiv Boga. Upravo je ova narav i stanje, u stalnoj pobuni protiv Boga i nastojanju da Boga izbací iz svog života, ono što predstavlja grijeh kao stanje.

Što su posljedice tako cjelovitog osvajanja? Tragedija podijeljene, zbunjene osobe: "Jer tijelo žudi protiv duha, a duh protiv tijela. Da, to se dvoje međusobno protivi tako da ne činite što biste htjeli." (Gal 5,17)

Grijeh unizuje čovjeka kao osobu, krunu Božjeg stvaranja, nositelja Božje slike. Grijeh više nije ograničen na pojedinačna djela, već je prikazan kao stanje bića, nadzirući sve čovjekove udove (Rim 7,20.23). Značajni darovi što ih čovjek uživa kao biće – sposobnost razmišljanja, izbora, stvaranja, uvjeravanja – postali su plijenom grijeha tako su "trebalo bi" i "jeste", "idealno" i "stvarno" u stalnom sukobu u čovjekovim mislima i postupcima.

Pavao je i te kako svjestan rata u sebi, dihotomije tragičnih razmjera u kojoj se u unutrašnjosti čovjek s užitkom slaže s Božjim zakonom, ali je istodobno zarobljen zakonom grijeha (rr. 22.23). On ne čini ono što želi činiti, a ono što želi činiti nije u stanju učiniti. Iskvarena i grešna narav vodi do grešnih djela. Kao što je Isus rekao: "Jer iz srca dolaze zle misli, ubojstva, preljubi, bludnost, krađe, lažna svjedočanstva, psovke." (Mt 15,19)

D. Grijeh kao specifična vrsta zla

No grijeh nije samo zlo već posebna vrsta zla. Nije sve zlo grijeh. Bolest i prirodne katastrofe, kao što su potresi, tornada i poplave, mogu se smatrati zlom s obzirom da ozljeđuju i utječu na normalan život. Grijeh nije takva vrsta zla. Osim toga grijeh nije usamljeni čin, već

vanjski izražaj unutarnje pobune. Ljudi nisu grešnici zato što učine grijeh, već griješe zato što su grešnici. Grijeh je zlo koje djeluje na okomite odnose s Bogom, na vodoravne odnose s ljudskim bićima i na unutarnji odnos prema samome čovjeku. Biblijski izrazi, koje smo već proučili, pokazuju specifičnost grijeha. *Hatta't* nije oznaka samo za zlo, već za čin kojim je promašeno Božje mjerilo (Lev 5,5.16; Ps 51,6).

'*Awon* sadrži ideju "bezakonja" pred Bogom (Post 4,13; 15,16) i pokazuje da je grijeh nepoštenje (Tuž 3,9), lažno svjedočenje, prijevara (Ps 36,4) i ispraznost (Izr 22,8; Iz 41,29). Tako i riječi u Novom zavjetu – *hamartia*, *parabasis*, *anomia*, *adikia* i druge – definiraju grijeh kao poseban čin počinjen ljudskom voljom u kršenju Božje volje i zakona.

Grijeh nije samo pasivna katastrofa koja je zadesila nepripremljeno čovječanstvo. On je aktivna pobuna protiv Boga od strane Adama i Eve, kad su izabrali slobodno, ali pogrešno. Posebna narav grijeha kod naših praroditelja bila je u nepovjerenju prema Božjoj riječi, odbacivanju Njegove vlasti, stavljanjem svoje volje nasuprot Božjoj volji i težnjom za položajem koji im nije pripadao. Usmjerenost na sebe, oholost, buntovnost, protivljenje Bogu i lakomstvo pokazali su koliko je poseban bio grijeh naših praroditelja. Dodajmo tome moralnu i duhovnu dimenziju koja je pratila odbacivanje Božje vlasti i svojevoljni izbor druge vlasti kad su odlučili poslušati varalicu, pa naročita narav grijeha kao odbacivanja Boga postaje savršeno jasna i neoboriva.

Posebna djela grijeha očituju se u različitim postupcima i propustima (za ovo posljednje vidi u nastavku J). Popis je neiscrpan kao i ljudsko iskustvo i isto tako prožimajuć i opak kao ljudsko ponašanje. Kao primjer bit će dostatan Pavlov popis: "Poznata su djela tijela. To su: bludnost, nečistoća, raspuštenost, idolopoklonstvo, vraćanje, neprijateljstva, svađa, ljubomornost, srdžba, sebičnosti, razdori, strančarenja, zavisti, pijanke, razuzdane gozbe i ovima slična." (Gal 5,19-21) Za druge popise grijeha vidi Matej 15,19; Marko 7,21.22; 1. Korinćanima 5,9-11; 6,9.10; Efežanima 4,25-31; 5,3-5; 1. Timoteju 1,9.10. Matej 12,31.32 govori o jednom grijehu koji je neoprostiv: grijehu protiv Svetog Duha. (Vidi Bog, VII. C. 5.)

E. Grijeh kao neispunjenje očekivanja

Primarne riječi za grijeh u Starom (*hatta't*) i Novom zavjetu (*hamartia*) znače promašiti cilj ili ne dostići očekivano mjerilo. Moralna dimenzija značenja ovih riječi, kad se primijeni na grijeh, pokazuje da je pojedinac promašio ostvariti Božje mjerilo ponašanja ili je izgubio Božji način življenja. Ova ideja ne dostizanja mjerila nije samo prekršaj nekog određenog zakona ili

skupine zakona, već mentalno stanje otuđenosti od Boga. Međutim, novozavjetna ideja *hamartie* pokazuje da grijeh nije pogreška, kako su Grci zamišljali zlo, učinjena zbog ljudske nesposobnosti i neznanja, već moralni i duhovni nedostatak u odnosu na Boga pred kojim grešnik polaže račun. Biblijsko razumijevanje grijeha dakle jasno pokazuje da grijeh nije posljedica neznanja, ljudske nesposobnosti, nedostatka rasuđivanja ili tjelesne spremnosti, već čin izbora kojim čovjek prezire, ne sluša i ne vrši Božji zakon za svoj život. Ako ozbiljno pristupamo padu u grijeh ne možemo zanemariti ovu činjenicu, jer u Edenu ne vidimo nesavršeni par, već dva ljudska bića, tek izašla iz Stvoriteljevih ruku, obdarena svakom dobrotom, okrunjena moralnom i duhovnom puninom, bez ikakvih sklonosti prema zlu. Adam i Eva su bili djeca Božja (Iz 1,2), ali djeca koja su svojim namjernim, buntovnim izborom izigrala Božja očekivanja.

Pavao piše: "Jer su svi sagriješili [*hamartano*]" i svi su "lišeni... Božje slave" (Rim 3,23). Radi se o nedostizanju cilja kojeg je Bog u svojoj ljubavi postavio za svoja stvorenja, a taj je cilj bio vječna zajednica i slava s Bogom (1 Kor 11,7). Bog nije postavio cilj koji se nije mogao doseći. Njegova očekivanja nisu bila nerazumna. Ali kad odbacujemo Njegove ciljeve a biramo svoje, kad ostavljamo po strani Njegovu volju za nas i biramo ono što mi želimo, onda postavljamo svoja vlastita mjerila a Božja odbacujemo. Svaki pokušaj zamjene Božje volje i zakona našima, znači nepostizanje Božjih očekivanja pa je stoga grijeh.

F. Grijeh kao prijestup

"Tko god počinja grijeh, krši zakon; grijeh je kršenje zakona." (1 Iv 3,4) Ivan uzima srž biblijske ideje da je grijeh (*hamartia*) "kršenje zakona [*anomia*]", ili "bezakonje" (DF). Povezivanjem *hamartije* i *anomije* apostol podvlači središnju ulogu zakona u definiranju grijeha. Grijeh nije jednostavno čin čovjekova propusta, već čin pobune protiv Božjeg zakona. Božji Zakon je prijepis Njegovog karaktera. On određuje tko je Bog i što očekuje od svojih stvorenja. Božji karakter ljubavi, pravednosti i svetosti, napisan u obliku Deset zapovijedi, predstavlja posebno pravilo po kojem čovjek treba živjeti i biti suđen. Živjeti u skladu s ovim zakonom znači živjeti u savršenoj zajednici s Davateljem zakona. Upravo ovo načelo otkriva ozbiljnost Božjeg zahtjeva Adamu i Evi. Premda zakon nije bio izgovoren u obliku Deset zapovijedi, zahtjevi koje je Bog postavio pred Adama i Evu predstavljali su Božju normu za čovjekov život. Grijeh naših praroditelja bio je pobuna protiv tog zakona. Bio je bezakonje.

Pavao također povezuje grijeh sa zakonom i tvrdi da tamo gdje nema zakona ne može biti ni grijeha (Rim 5,13). Mi ne možemo razumijeti što je grijeh ako ga ne stavimo u okvir moralnog svemira kojim upravlja Stvoriteljev zakon. Otuda težina i specifičnost grijeha leži u čovjekovoj odluci da ide suprot Božjem zakonu, da uživa u "bezakonju", da tvrdi kako se može živjeti nezavisno od Boga. Veličina grijeha kao "bezakonja" istaknuta je u 2. Solunjanima 2,7.8 gdje ga Pavao poosobljuje (personificira) opisujući antikrista kao "Bezakonika" (DF). Stoga oni koji griješe, u svom životu nemaju mjesta za Onoga koji je dao zakon. Grijeh, samim tim što je bezakonje, postaje bezbožnost.

Zakon nije samovoljna obveza nametnuta čovječanstvu, već svoju ulogu izvodi iz Božje naravi kad se Bog obraća ljudskom rodu. Kad je upozorio Adama i Evu da je razlika između života i smrti u njihovoj bezuvjetnoj poslušnosti objavljenom zakonu, Bog nije bio samovoljan. Zapovijed da ne jedu zabranjeni plod nije potekla od strogog gospodara, već od milostivog Stvoritelja punog ljubavi koji je sa svojim stvorenjima htio uspostaviti zajednicu utemeljenu na ljubavi koja je odlučila odgovoriti ljubavlju.

Stvorenje ne može pitati: "Zašto uopće neki zakon?" Stvorenje će uvijek biti stvorenje, a Stvoritelj uvijek Stvoritelj. Razlika između njih je Božja suverenost i prolaznost stvorenja. Zakon odražava tu suverenost, a prolaznost prikazuje ograničenjima unutar kojih će stvorenje postojati i djelovati. Izvan tih granica dolazi do prekida odnosa između Stvoritelja i stvorenja. Propisi koji određuju ova ograničenja ne znače samovolju, već očuvanje reda i zajednice.

Kodificiranje Zakona na gori Sinaju i činjenica da je Bog napisao Zakon svojim prstom na kamene ploče, dodatno potvrđuje da su načela Zakona vječna kao i sam Bog. Isus je osvijetlio zakon i ukazao na njegov vječni značaj u zajednici koja je utemeljena na ljubavi prema Bogu i bližnjima (Lk 10,27).

Budući da je odraz Božjeg karaktera, zakon je "svet, pravedan i dobar" (Rim 7,12); dan je da bi ljudi mogli biti sretni, čak i onda kad ga nisu svjesni ili ga ne razumiju. Njegova moralna i duhovna načela nisu obične zabrane, već sažete, univerzalne smjernice koje jamče, kad ih se poslušna, radosnu zajednicu s Bogom i u samom ljudskom društvu. No prijestup tog zakona stavlja čovjeka u stanje bezakonja, buntovnosti i neposlušnosti. Zato grijeh nije samo prijestup nekog pravila, već odbijanje da živimo u zdravoj zajednici s Bogom.

G. Grijeh kao sebičnost i oholost

Bitan dio naravi grijeha je samousmjerenost i sebičnost. Uostalom grijeh je i nastao usmjerenošću na sebe Lucifera i naših praroditelja. Ako je ljubav prema Bogu srž svemu, a odricanje od sebe da izaberemo Boga i ostanemo u Njemu krajnji cilj života, iz toga slijedi da je ljubav prema sebi, koja u životu daje drugo mjesto Bogu, grijeh. Pad na nebu i u Edenu pokazuje kako je sebična želja da stvoreno biće prijeđe preko svojih ograničenja u težnji da postane kao Bog, završila u tragediji grijeha. Besumnje se usredotočenost na sebe može smatrati korijenom iz kojega izlaze mnoga druga zla djela. Pohlepa, nemoral, zavist, arogantnost i ljubomora posljedica su neopravdane ljubavi prema sebi. Isus je stalno pozivao na samoodricanje; za Njega je usredotočenost na sebe bila suprotnost onome što je prema Bogu trebao biti čovjekov život (Lk 17,33). Tako i Pavao vidi da je "težnja tijela neprijateljstvo prema Bogu, jer se ne pokorava Božjem zakonu niti to može" (Rim 8,7).

Usredotočenost na sebe je u biti neprijateljstvo prema Bogu; stoga njemu nema mjesta u moralnom i duhovnom životu kršćanina. Tako Pavao savjetuje: "Ne činite ništa iz sebičnosti ili tašte slave, nego u poniznosti smatrajte jedan drugoga većim od sebe." (Fil 2,3) U Rimljanima 7 Pavao tvrdi da je težnja da svoje ja zadržimo na prijestolju, glavna prepreka da slijedimo dobro, pa samo Isus može ukloniti ovu prepreku. Nema sumnje da je sebičnost za Pavlovo razumijevanje grijeha bila toliko važna da se poslužio najsnažnijim mogućim teološkim jezikom i pozvao na razapinjanje samoga sebe do te mjere da kršćanin može reći: "Živim, ali ne više ja, nego Krist koji živi u meni." (Gal 2,20) Ne možemo ne zamijetiti snagu ovog dokaza: usredotočenost na sebe je suprotno usredotočenosti na Krista. Stoga je spasenje radikalno prijelaz sa smoga sebe na Krista. Za kršćanski život bitno je svakodnevno uzimanje križa, razapinjanja samog sebe i preobličavanje "obnovom svoga uma da mognete uočavati što je volja Božja: što je dobro, ugodno i savršeno" (Rim 12,2).

Uz usredotočenost na sebe ide oholost. Zapravo je suština oholosti iskrivljen i nesrazmjerni pogled na sebe, koji tjera čovjeka da položaj ovisnosti zamjeni s katastrofalnim pokušajem sticanja nezavisnosti. Nije li to bio uzrok Luciferova pada (Iz 14,12-15)? Sotona je pak u Adama i Evu ulio ovu neumjerenu težnju da budu gospodari sami sebe i od tog vremena je ljudska narav zaražena ohološću (Rim 1,21-23). Ako je oholost izazvala Luciferovu propast, ona još uvijek može upropastiti ljude i žene koji se lako mogu uzoholiti i pasti "pod osudu đavolovu" (1 Tim 3,6 – DF; usp. 2 Tim 2,26).

Oholost priprema put za uništenje (Izr 11,2; 16,18; 29,23). Ona je nešto što Bog mrzi (Izr 8,13) i uključena je u popis poroka koji izlaze "iznutra i onečiste čovjeka" (Mk 7,23). Za Pavla su oholost i samopravednost bili korijen nevjerstva. On tvrdi da evanđelje nema mjesta za "hvalisanje" (Rim 3,27), da nitko nema razloga ponositi se postizanjem spasenja (1 Kor 1,26-31; Ef 2,9) i da je prava ljubav oslobođena arogantnosti i uobraženosti (1 Kor 13,4). Nema sumnje da je oholost koliko grešna da se Bog protivi oholima i rasipa ponosite, a uzvisuje neznatne i poniznima daje milost (vidi Izr 3,34; Lk 1,51-55; Jak 4,6; 1 Pt 5,5).

S obzirom na ovu osudu oholosti kao grijeha, ne smijemo smatrati da u kršćanskom učenju nema mjesta odgovarajućoj osobnoj vrijednosti i imidžu. Naprotiv, Isusova zapovijed: "Ljubi svoga bližnje kao samoga sebe" (Mt 19,19) i Pavlovo razumijevanje: "Milošću sam Božjom ono što jesam" (1 Kor 15,10) potvrđuje zdravog samopouzdanja i osobne vrijednosti. Čovjekovo ja treba težiti savršenosti, ispunjenju i postizanju najvišeg mogućeg cilja. Bog ne želi da Njegova stvorenja budu osrednja. Ali kad se čovjek želi tako potvrđivati da teži za nezavisnošću od Boga i gazi po svojim bližnjima da postigne svoj cilj, onda je prešao granice i upao u grijeh. Razlika između usredotočenosti na sebe i samozaborava je razlika između grešne oholosti i pobožne skrušenosti.

H. Grijeh kao sila koja zarobljava

Grijeh nije samo čin i načelo, već i sila koja zarobljava. Isus je rekao da "tko god čini grijeh, rob je grijeha" (Iv 8,34). Kao što vrsta ploda ovisi o vrsti drveta, tako su i naši postupci određeni onim što je u srcu (Mt 12,33-35). Grešna djela su samo vanjski i vidljiv izražaj unutarnje bolesti koja drži u šaci naše osjećaje, misli, volju i moć djelovanja. "Podmuklije od svega je srce. Jedva popravljivo, tko da ga pronikne?" (Jr 17,9) Upravo je ova unutarnja pokvarenost, unutarnja sklonost prema grijehu koja nas zarobljava.

U svojoj poslanici Rimljanima Pavao živo opisuje snagu i zahvat grijeha. On govori o vladavini grijeha (Rim 5,21). Riječ "vladati" dolazi od imenice *basileus*, "kralj". Grijeh je kralj, a ljudi su njegovi nesretni podanici. Pavao također kaže da smo bez Krista robovi grijehu (Rim 6,6.7). Kao gospodar grijeh pokazuje svoju moć i vlasništvo vladajući u "vašem smrtnom tijelu, tako da vas podvrgne njegovim požudama" (r. 12). Zarobljavajuća snaga grijeha je tako smrtonosna i jaka, i grijeh tako vjerno plaća – njegova "je plaća" smrt – da Pavao molećivo upozorava da je jedino rješenje za grešnika da prihvati "dar Božji... život vječni u Kristu Isusu, Gospodinu našem" (r. 23).

Pavao u ljudskom životu smatra od najveće važnosti karakteristiku grijeha da zarobljava. Pritom mu u poosobljavanju sile grijeha pomaže slika robovlasnika, uobičajena u Pavlovo vrijeme. Kao grešnici mi smo robovi u vlasti grijeha. U Rimljanima 6 Pavao grijeh vidi kao silu, kao vladara. Grijeh nije nešto što možemo kontrolirati tako da u jednom trenutku možemo zgriješiti, a da drugome ne. Apostol zapravo smatra grijeh gospodarem, a nas robovima. Grijeh je vlast koja gospodari nama, pa prema tome ne vladamo mi grijehom, nego on vlada nama. Kako da se oslobodimo tog ropstva? Slobodu ne možemo ostvariti sami. Odgovor je Isus, jer Sin Čovječji "nije došao da mu služe, nego da on služi i (da) dadne svoj život kao otkup [*lytron*] umjesto svih" (Mt 20,28; usp. Mk 10,45).

Lytron je novac kojim se plaća otkup roba. Osnovna ideja je jasna: zarobljavajuća snaga grijeha tako drži ljudski rod u svojim šakama da je Sin Čovječji došao "da dadne svoj život kao otkup mjesto svih". Ovdje nije rečeno kome je otkup plaćen, ali Isus pokazuje strahovitu veličinu zarobljavajuće snage grijeha i cijenu otkupa. Pavao istu misao razrađuje u svome tumačenju otkupljenja (Rim 3,24-31; 1 Kor 1,30; Ef 1,7.14; Kol 1,14). Njemu je stalo do toga da pokaže kako je Kristovom smrću plaćena cijena otkupa za grijeh, pa je novo kraljevstvo pravednosti nadomjestilo staro kraljevstva grijeha. Oni koji su prihvatili Isusovu smrt "više ne... [robuju] grijehu" (Rim 6,6). Zahvaljujući Kristu prestala je vladavina grijeha (3. 12), slomljena je zarobljavajuća moć grijeha. Oni koji su nekoć bili robovi grijehu, sada su postali "oružje pravednosti" i grijeh više "neće gospodariti nad" njima (rr. 13.14).

I. Grijeh kao krivnja i okaljanost

Budući da je grijeh individualni čin, nepokoravanje Božjem zakonu, on predstavlja krivicu i zaslužuje kaznu. No ako je grijeh načelo koje živi u čovjekovoj naravi, onda predstavlja okaljanost. Biblija govori o individualnim grešnim djelima za koja je čovjek kriv i treba biti kažnjen (Mt 6,12; Rim 3,9; Ef 2,3). Ona govori i o okaljanosti koja je iskvarila čovjekovu narav (Job 14,4; Ps 51,4.9; Iz 1,5; Ef 4,20-22). Ova okaljanost izopačuje srce i dovodi do toga da "podmuklije od svega je srce" (Jr 17,9), zamračuje razum (Ef 4,18), čini svaku pomisao zloćom i ispraznom (Post 6,5; Rim 1,21), rađa "ružne riječi" (Ef 4,29), kalja razum i savjest (Tit 1,15) i čini da čovjek bude mrtav "zbog svojih prekršaja i grijeha" (Ef 2,1). Ovo je slika prirodnog čovjeka. No to ne znači da on ne može imati zdravu maštu, dobre osjećaje, uzvišene riječi i inteligentno razumijevanje. To samo znači da neobnovljena osoba u sebi nema sposobnosti shvaćanja spasiteljske spoznaje o Bogu.

Pojmu grijeha kao krivnji i ukaljanosti Biblija dodaje i nečistoću. Jeruzalemskim stanovnicima Bog nudi oslobođenje od "grieha i nečistoće" (Zah 13,1). Cijela služba u starozavjetnom Svetištu bila je usmjerena na rješavanje individualnog i kolektivnog bezakonja i nečistoće u Izraelu. U Novom zavjetu Pavao govori o Bogu koji je ljude "preko pohota njihovih srdaca predao nečistoći, tako da sami obeščašćuju svoja tjelesa" (Rim 1,24). Nešto kasnije apostol govori o seksualnim grijesima kao "nečistoći i bezakonju – do bezakonja" i poziva novokrštenje vjernike da se odvrte od te nečistoće i bezakonja i okrenu "pravednosti – do posvećenja" (Rim 6,19 – DF). U 1. Solunjanima 4,7.8 piše da nas Bog "nije pozvao k nečistoći, nego k posvećenju" i svatko tko to zanemari i nastavlja živjeti u djelima nečistoće ne samo što griješi protiv ljudskih bića, već i protiv Boga i Svetoga Duha. Riječi prljavština, bezakonje i nečistoća, koje ukazuju na ozbiljnost grijeha koji kalja pojedinca i cjelokupnu zajednicu, naglašavaju da grijeh podrazumijeva veliku cijenu ne samo u odvajanju što ga uzrokuje između Boga i ljudi, već i u procesu pomirenja i otkupljenja: "I krv nas njegova Sina, Isusa, čisti od svakoga grijeha." (1 Iv 1,7)

J. Grijeh kao zanemarivanje dužnosti

Biblijski prikaz grijeha obuhvaća učinjena djela kao i ono što je bilo propušteno učiniti. Prvu vrst grijeha vidimo u Postanku 3, kad su Adam i Eva promišljeno prekršili izričitu Božju zapovijed i pobunili se protiv Njegove volje. Većina je grijeha takva: prijestup Božjeg zakona, čin neprijateljstva prema Bogu ili bližnjemu, ili stanje prekinutih odnosa. Druga vrst grijeha – propuštanje da izvršimo dužnost – prikazana je u Postanku 4. poglavlju. U ovom poglavlju počinjen grijeh je umorstvo Abela, ali i grijeh propuštanja. Kainovo nijekanje da je on čuvar svog brata (Post 4,9) pokazuje grijeh propusta koji je vrlo čest u povijesti čovječanstva.

Ljudski je rod stvoren za međusobnu zajednicu i tamo gdje je ona prekinuta učinjenim djelom ili je zanemareno njezino održavanje, tamo vlada grijeh. Stoga božanska zapovijed glasi: "Objavljeno ti je, čovječe, što je dobro, što Jahve traži od tebe: samo činiti pravicu, milosrđe ljubiti i smjerno sa svojim Bogom hoditi." (Mih 6,8) Isus izriče slične misli u Mateju 25 kad govori o moralnoj i duhovnoj dužnosti prema bližnjima, pa upozorava da zanemarivanje ovih dužnosti može čovjeka isključiti iz kraljevstva. "Tko dakle može dobro činiti", piše Jakov, "a ne čini, počinja grijeh." (Jak 4,17)

K. Sažetak

Prema onome što otkriva Biblija, grijeh treba definirati i razumjeti kao stanje izvan odnosa u koji je Bog stavio ljudska bića prema sebi. Od izvještaja o stvaranju i padu u grijeh do jednostavne definicije da je grijeh "kršenje zakona" Božjeg (1 Iv 3,4), svi biblijski podaci prikazuju grijeh kao posebno ljudsko stanje i čin protiv Boga. Iz ove osnovne ideje proistječe nekoliko preciznih definicija.

1. Grijeh je pobuna protiv Boga. Premda je Bog stvorio ljudska bića slobodnima, ona nisu potpuno nezavisna; niti je bilo zamišljeno da ona svoju budućnost oblikuju odvojeno od Boga. Ljudi su bili stvoreni tako da ovise o svom Stvoritelju i s Njim budu u zajedništvu, podložni normama koje je On uspostavio. Kad su se Adam i Eva pobunili protiv ove otkrivene Božje volje, u svijet je ušao grijeh. Tako je grijeh u prvom redu stavljanje svoje volje nasuprot Božjoj volji (Pnz 9,7; Iz 1,2; Rim 8,7).

2. Grijeh je raskinut odnos. Grijeh kao stanje i čin odvaja ljude od Boga i izaziva prekid osnovnih zajednica u kojima je Bog želio da Njegova stvorenja uživaju. U ove zajednice računa se zajedništvo u ljudskom društvu i pravilno i radosno razumijevanje vlastite uloge. Grijeh je prekid zajednice u svim njenim dimenzijama – okomitoj, vodoravnoj i unutarnjoj (Post 4,8-10; Iz 53,6; 59,2; Jr 17,9; Rim 7,5-10).

3. Grijeh je stanje koje prožima cijelo ljudsko biće. On se nastanio u čovjekovom srcu i nadzire kognitivne, emocionalne, tjelesne i duhovne dimenzije ljudskog života. Značajni darovi s kojima je Stvoritelj obdario ljudska bića došli su pod udar grijeha pa je on kralj koji vlada u ljudskom srcu. On je odgovoran za grešne postupke (Mt 15,19; Rim 7,15-20; 8,2.6).

4. Grijeh je posebno zlodjelo. On je čin koji promašuje Božje mjerilo. U njega ubrajamo posebna djela koja su posljedica voljnog kršenja Božje volje i zakona. Ova djela mogu biti učinjena protiv Boga kao osobe i protiv bližnjih; to su djela kojima je izvor i pobuda grijeh kao vladar srca, a koja se pokazuju izvan čovjeka (Lev 5,5.16; Ps 51,6; Gal 5,19-21).

5. Grijeh je ne izvršiti Božja očekivanja. Ljudi su stvoreni da budu Božja djeca, a taj položaj uključuje život u skladu s Božjim idealom. No ljudski rod je grijehom propustio postići moralni, duhovni i odnošajni cilj što ga je Bog postavio (Iz 1,2; Rim 3,23; 1 Kor 11,7).

6. Grijeh je bezakonje. On je prekršaj Božjeg zakona, objavljen Adamu i Evi jasnim izrazima, a čovječanstvu u cjelini u obliku Deset zapovijedi koje čine temeljni dio moralnog zakona, prijepisa Božjeg karaktera (Lk 10,27; Rim 5,13; 2 Sol 2,7.8; 1 Iv 3,4).

7. Grijeh je sebičnost i oholost. Grijeh je bio rezultat sebične težnje Lucifera i naših praroditelja da budu kao Bog. Svaka čovjekova težnja kojom nijeće svoju stvorenost i ovisnost da bi se usporedio s Bogom, jest grijeh. Usredotočenost na sebe je neprijateljstvo prema Bogu i ono se iskazuje u oholosti i uobraženosti (Izr 11,2; 16,18; Lk 17,33; Rim 1,21-23; 3,27; 8,7; Gal 2,20; Fil 2,3; 1 Tim 3,6; Jak 4,6).

8. Grijeh je zarobljavajuća sila. "Tko god čini grijeh, rob je grijeha." (Iv 8,34) Ropstvo i sila grijeha čini grešnike tako bespomoćnima i udaljenima od pravednosti, da se ne mogu sami osloboditi vladavine i gospodarenja grijeha dok ne dođu Kristu koji je skršio zarobljavajuću moć grijeha i nudi otkupljenje onima koji su pod njegovom vlašću (Mt 20,28; Mk 10,45; Rim 3,24-31; 6,6.7; 1 Kor 1,30; Ef 1,7.14).

9. Grijeh je krivnja i okaljanost. Kao individualni čin, grijeh stvara krivnju i zaslužuje kaznu. No kao načelo koje nastava u srcu, grijeh predstavlja i ukaljanost. Budući da je prljav i nečist, grijeh kalja cijelo čovjekovo biće i samo nas Isusova krv čisti od svih grijeha (Post 6,5; Ps 51,4.9; Iz 1,5; Zah 13,1; Mt 6,12; Rim 1,21.24; 3,9; Ef 2,3; 4,20-22; 1 Iv 1,7; vidi Čovjek, II. B. 3-5; Spasenje, I, E).

V. Posljedice grijeha

Posljedice grijeha su brojne. Premda ih sve ne možemo nabrojiti, možemo se na njih osvrnuti i vidjeti kako djeluju na ljudska bića, na Boga i na životnu sredinu.

A. Posljedice po ljudska bića

1. Za Adama i Evu

Iz izvještaja o padu u grijeh saznajemo da se posljedice Adamova i Evina grijeha bile trenutne. Izgubili su nedužnost. Zahvatio ih je osjećaj straha, stida i krivnje tako da nisu mogli uživati u ranijoj prednosti – da razgovaraju s Bogom licem u lice (Post 3,8-10). Adam i Eva su spoznali golemu cijenu grijeha: grijeh ih je odvojio od Boga i izazvao stanje otuđenosti koje su prenijeli na svoje potomstvo. Po prvi put u povijesti (r. 21) prolivena je nedužna krv za oprost grijeha, pa je tako za njih i njihovo potomstvu bila utvrđena istina da "bez prolijevanja krvi nema oprostjenja" (Heb 9,22). Stradao je i odnos između Adama i Eve, koji je trebao biti čist i skladan, pa je počelo nicati sjeme kritičizma i nalaženja pogrešaka (Post 3,12). Rad je umjesto radosti trebao postati mukotrpan (r. 19). Rađanje djece i njihovo odgajanje, koje je trebalo biti radosno sudjelovanje u Božjem stvaralačkom djelovanju, postalo je izvorom porođajnih muka (r. 16) i

žalosti kad je brat ustao na brata (Post 4,8-10). Oboje stvoreni da zauvijek žive u poslušnosti, morali su umrijeti (Post 5,5) i tako je smrt prešla na cijeli ljudski rod.

2. Za ljudsku rasu

Zbog neposlušnosti Adama i Eve grijeh je ušao u svijet i s njime sve tragične posljedice koje ga prate (Rim 5,12-19). U Nojino vrijeme Bog je vidio "kako je čovjekova pokvarenost na zemlji velika i kako je svaka pomisao u njegovoj pameti uvijek samo zloća. Jahve se pokaja i u svom srcu ražalosti što je načinio čovjeka na zemlji" (Post 6,5.6).

Grijeh nije imao opravdanja (Rim 1,20) i njegova je priroda tako neprijateljska Bogu da su njegove posljedice po grešnika strašne. "Postali su isprazni u mislima svojim i njihovo je nerazumno srce potamnijelo." (r. 21) Srce im se zaprljalo i oni su sami obeščastili svoja tijela i "istinu Božju zamijenili lažju" (rr. 24.25). Muškarci i žene postali su žrtve protunaravne izopačenosti, pa su se ispunili svakovrsnom "nepravdom, pokvarenosti, lakomosti, zloće". Bili su obuzeti "zavišću, ubojstvom, svađom, lukavštinom, podmuklošću" i još mnogo čime (rr. 26-31).

Možda je najporaznija posljedica grijeha za ljudski rod njegova moć da ga otuđi od Boga (Iz 59,1.2; Mih 3,4) i izloži fizičkoj, moralnoj, mentalnoj i duhovnoj slabosti (Rim 5,6.10.12-14-18-19: 6,20). Grijeh je ne samo poremetio Božju zajednicu s ljudskim bićima, već je zatrovao i odnose među ljudima. Problemi s kojima se čovječanstvo danas bori – elementi koji dijele ljude kao što su ekonomsko izrabljivanje, rasne predrasude, oholost, pohlepa, bogatstvo i licemjerstvo, mržnja i diskriminacija zasnovani na spolu, nacionalnosti, jeziku, etničkom podrijetlu i svim drugim otuđujućim i nasilnim čimbenicima unutar ljudskog društva – posljedica su grijeha (Pnz 15,7.8; 25,13-15; Iz 32,6.7; Mih 2,1.2; Jak 5,1-6).

Krajnja posljedica grijeha za ljudski rod je smrt. "Kao što je ljudima određeno samo jedanput umrijeti." (Heb 9,27) Za Adama i Evu smrt nije predstavljala iznenađenje, jer ih je Bog na nju upozorio (Post 2,7). Pavao piše o njezinoj univerzalnosti: "Kao što po jednom čovjeku uđe grijeh u svijet a po grijehu smrt, tako smrt prijede na sve ljude jer svi sagriješiše." (Rim 5,12) Smrt je prirodna posljedica grijeha, ali i konačna kazna za sve nepokajane grešnike u obliku druge smrti ili konačnog uništenja (Mt 25,41; Rim 6,23; Jd 12; Otk 2,11; vidi Čovjek, II. C. 1; Smrt, I. B. 3; F. 3-5).

3. Za fizički svijet

Jedan od posebnih načina na koji grijeh utječe na svijet jest prisutnost zla. Biblija jasno razlikuje između dobra i zla (Iz 5,20; Am 5,14.15) i ukazuje na stvarnost zla. No zlo nije vječno, niti mu je podrijetlo u materiji ili tijelu, kako bi to neki htjeli objasniti. Zlo je počelo s grijehom, a grijeh je počeo pobunom protiv Boga i zloporabom volje stvorenja (Rim 5,12-18; 2 Kor 11,3). Kao što Bog nije odgovoran za nastanak grijeha, tako nije odgovoran ni za prisutnost zla u fizičkom i moralnom svijetu. No stvarnost zla nije moguće nijekati; ono je istinska sila, užasna izopačenost dobra. U trenutku kad su Adam i Eva sagriješili, u fizičkom i moralnom svijetu pojavilo se zlo.

Od tog trenutka nastale su goleme promjene u fizičkom svijetu. Trnje i korov (Post 3,17.18), posljedice potopa (Post 7,12), pustinja i divljina, uzdisanje zemlje za oslobođenjem (Rim 8,19-22) neke su od slika kojima Biblija opisuje posljedice grijeha na svijetu. U Božjem prvotnom planu za zemlju nije bilo uzburkanog mora, zemlje koja se trese, poplava i suše, gladi i epidemija.

Ne mora sve zlo biti grijeh, ali je svaki grijeh zlo. Prirodne katastrofe – poplave, tornada, potresi i rat – su zlo zato što čovječanstvu donose patnju. Ponekad ih Bog u povijesti dopušta kao djela suda. Kad zlo u povijesti diže svoju glavu bilo u individualnim postupcima nanošenja patnje ili u društvenom genocidu, mi smo često skloni pitati: Zašto ovo zlo? Gdje je Bog? Premda takva pitanja mogu biti odraz ljudskih osjećaja u trenutku čovjekove iscrpljenosti ili nesposobnosti da razumije napredovanje i nazadovanje u povijesti, kršćani mogu biti sigurni u jedno: Bog nije začetnik zla. Grešno ljudsko srce krivo je za sve zlo i kao takvo će se otkriti na posljednjem božanskom sudu. Čak ni tjelesno stradanje kršćanina ne treba pripisivati grijehu nego ga razumjeti kao duhovni blagoslov (Jak 1,2-4; 1 Pt 1,7); ono je karanje, a ne kazna, i ne treba nas odvojiti od Božje ljubavi (Rim 8,38.39).

Moralno zlo potječe od čovjekovih grešnih sklonosti (Jak 1,13-15). Sklonost prema grijehu i zlu je samo po sebi posljedica edenskog grijeha i ljudsko srce je stalno sklono grijehu (Ps 51,7; Rim 7,23; Jak 1,15), čekajući prilogu da ga poćini.

Posljedice grijeha trajat će na zemlji do oblikovanja novog neba i nove zemlje u konačnom činu Božjeg suda i čišćenja zemlje i svega što je u njoj (2 Pt 3,10-13, usp. Otk 21,1-4).

B. Posljedice po Boga

Premda Biblija ne govori izravno o posljedicama grijeha za Božanstvo, postoje nagovještaji o tome što grijeh znači za Boga. Prvi je Adamova optužba da je sagriješio zbog žene "koju si stavio uza me", a onda Evino pristajanje uz Adama tvrdnjom da je sagriješila, jer "zmija me prevarila" (Post 3,12.13). Jedan od razloga što Biblija pokazuje da Bog strahovito mrzi grijeh je upravo to: grijeh drsko optužuje Boga da je On razlog njegovu postojanju.

Ozbiljnost prirode grijeha i potreba da ga se Bog jednom zauvijek riješi, prikazana je svemiru u koraku koji je učinio da uništi začetnika grijeha, slanjem svoga Sina (r.15; Iv 3,16). Božja ljubav prema grešniku koštala Ga je života Njegova Sina. "Njega koji je bio bez ikakva grijeha Bog učini mjesto nas grijehom, da mi u njemu postanemo pravednošću Božjom." (2 Kor 5,21)

Božja zajednica s Adamom i Evom je bila otvorena i slobodna, licem u lice. Grijeh je poremetio ovu zajednicu (Post 3,8.10; Iz 59,1.2), ali je Božja ljubav prema ljudskom rodu bila toliko velika da je ostavio otvorenima različita sredstva komuniciranja sa svojim zabludjelim stvorenjima: prirodu (Ps 19,2), ljudske odnose (Ps 103,13; Iz 54,5), Sveto pismo (2 Tim 3,16.17), Isusa (Iv 1,1.14.18; Heb 1,1-3) i Svetog Duha (Iv 7,37-39; 16,8-14). Stvoriteljev prvotni plan vječne zajednice s Adamom i Evom bio je zasnovan na ljubavi, povjerenju i poslušnosti Njemu, a ovo isto je planirao za Adamovo potomstvo poslije pada u grijeh. Nacrt je bio isti: zajednica zasnovana ljubavi, povjerenju i poslušnosti. Odmah poslije pada Bog je odlučio izraziti ova načela u obliku moralnog zakona i nakon oslobođenja iz egipatskog ropstva objaviti ih u obliku zapovijedi (Izl 20,1-17).

Poslije pada u grijeh za Boga je od najveće važnosti postalo spasenje ljudskog roda, ali i sud. Konačna posljedica grijeha za Boga jest presuditi uzurpatoru, Zlome. Tog će posljednjeg dana suda Sotona i njegovi sljedbenici, zajedno s grešnicima koji su odbacili Božju milost, biti zauvijek uništeni, a Bog će stvoriti novu zemlju i novo nebo (Otk 21,1-4). Ono što je bilo izgubljeno u Edenu, sada je obnovljeno.

VI. Proširenost i uklanjanje grijeha

Ljudsko iskustvo i Sveto pismo otkrivaju domet grijeha. Za grijeh nema favorita. On je ostavio traga na svakom narodu, jeziku, plemenu i puku. Njegove su posljedice na sve strane vidljive u moralnim i duhovnim nedostacima. Za moralne, društvene, sociološke i biheviorističke prevrate u svijetu ne moramo okrivljavati prihološku neprilagodljivost ili

ekonomsku nedostatnost, već grijeh. Ovaj domet grijeha ne nagovještava i njegovu trajnost. U Božjem planu spasenja uključeno je i eliminiranje grijeha. Sad ćemo se pozabaviti dometom grijeha, njegovim prijenosom i kaznom, Božjom srdžbom i pravdom te uništenjem grijeha.

A. Proširenost grijeha

1. Kozmičke posljedice grijeha

Kakav je bio naš Sunčev sustav prije pada u grijeh? Kakve su bile klimatske prilike na Zemlji? Takva nam se pitanja javljaju kad shvatimo golemost grijeha i njegove posljedice po stvoreni poredak. Biblija o ovim pitanjima uglavnom šuti.

Međutim Pavlova tvrdnja da smo "postali... prizorom svijetu, anđelima i ljudima" (1 Kor 4,9) pokazuje da smo izložba svemiru, izložba koja prikazuje borbu između pravednosti i grijeha, Krista i Sotone. Borba za izgubljeni ljudski rod je stvarna. Oboje, Bog i Sotona imaju u njoj ulog. Biblijski primjer toga je Job za kojega se Sotona toliko zainteresirao da je izazvao Boga da mu dopusti ispitati Jobovu vjernost Bogu. Sotona je tvrdio da će Job pasti ako mu dopusti da ga udari bolešću. Kod Adama i Eve Sotonino oruđe je bio apetit. U Jobovu slučaju Sotona je izabrao bolest i progonstvo. Sotona je dirnuo Joba u samo srce – njegovu djecu – i s njima mu uzeo sav imetak i zdravlje. "Uza sve to, nije sagriješio Job." (Job 1,22; 2,10) Biblijski prikaz Jobovog karaktera kao primjera pred nebom pokazuje da je cijelo nebo zainteresirano za ono što se zbiva na zemlji poslije pada u grijeh. Nebo je zamijetilo grijeh i njegovu povijest i anđeoski svijet je stalno prati. Ovo je vidljivo iz Isusove izjave da "biva veselje među Božjim anđelima zbog jednog jedinog grešnika koji se obrati" (Lk 15,10). Ovu radost izražavaju stalnom hvalom i bogoštovljem na nebu, uz "glas anđela mnogih uokolo prijestolja... Bijaše ih mirijade mirijada i tisuće tisuća. Klicahu iza glasa: 'Dostojan je zaklani Jaganjac'" (Otk 5,11.12 – DF).

Samo Bog zna sve posljedice Adamova pada. Međutim Biblija tvrdi da će zahvaljujući Kristovoj žrtvi sve što je izgubljeno po Adamu biti vraćeno.

2. Univerzalnost grijeha

Opća proširenost grijeha činjenica je našeg svakodnevnog iskustva. Cijeli ljudski rod živi u trostrukoj pobuni grijeha u odnosima: pobuni protiv Boga, pobuni među bližnjima i pobuni u samome sebi. Univerzalnost ove pobune ukazuje na univerzalnost grijeha.

Drugi dokaz sveopće zloće je ljudska težnja da se oslobodi krivnje i spozna unutarnju smirenost i mir. Znanstvenici koji proučavaju ponašanje (behavioristi) mogu ovoj težnji dati bilo koje ime, ali kršćanska antropologija se mora sučeliti sa sveopćom stvarnošću grijeha, nazvanom

njenim pravim imenom: pobunom protiv Boga i otuđenjem od Boga. Evanđelja priznaju sveopću prirodu ove otuđenosti i naviještaju isto tako sveopći lijek (Iv 3,16).

Stari zavjet jasno uči da "nema čovjeka koji ne griješi" (1 Kr 8,46). U Noino vrijeme grijeh se toliko proširio i ljudska je misao postala toliko izopačena da je Gospodin prikazan kako žali što je stvorio ljude (Post 6,6). Premda je priznao da je začet u grijehu i da je osobno bio kriv za grijeh (Ps 51,6.7), psalmist je bio prisiljen požaliti se da "nitko živ nije pravedan pred tobom" (Ps 143,2). A i mudri čovjek je postavio povijesno pitanje: "Tko može reći: Očistih srce svoje, oprah se od grijeha svoga?" (Izr 20,9)

Da, stvarno, tko to može? "Poput ovaca svi smo lutali, i svaki svojim putem je hodio." (Iz 53,6) Zloća grijeha tako je okaljala ljudsko biće da "od pete do glave nigdje zdrava mjesta, već ozljede, modrice, otvorene rane" (Iz 1,6). Cijeli ljudski rod je bespomoćan i bez nade pred tiranskom moći grijeha: "Tako svi postasmo nečisti, a sva pravda naša ko haljine okaljane. Svi mi kao lišće otpadosmo, i opačine naše ko vjetar nas odnose." (Iz 64,5)

Poslanica Rimljanima jedinstvena je u prikazivanju sile i univerzalnosti grijeha. Grijeh je tako zao i sveopći da je Bog predao ljudski rod preko pohota srdaca "nečistoći", "sramotnim strastima" i "pokvarenom shvaćanju da bi činili što ne dolikuje" (Rim 1,24.26.28). Nitko ne može izbjeći ovoj ukaljanosti i teretu grijeha, jer su svi "u vlasti grijeha" (Rim 3,9). "Nema pravedna ni samo jednoga", "nema ni jednog jedinoga koji čini dobro" (rr.10.12).

Pavlov bolni uzvik prožet je univerzalnošću grijeha: "Jer su svi sagriješili i lišeni su Božje slave." (Rim 3,23) Ako bi se itko usudio reći da to nije tako, Biblija ga osuđuje kao lašca (1 Iv 1,8-10).

Svjestan univerzalnosti grijeha, Bog se postarao za spasenje cijelog ljudskog roda, Židova i neznabožaca, bogatih i siromašnih, muškoga i ženskoga. "Da, Bog je tako ljubio svijet da je dao svoga jedinorođenog Sina da ne pogine ni jedan koji u nj vjeruje, već da ima život vječni." (Iv 3,16)

B. Prenosjenje grijeha

Razmotrili smo podrijetlo grijeha i njegove posljedice. Grijeh se javlja kao čin i kao stanje. Istražili smo njegovu prirodu i suštinu, uključujući njegovu kozmičku narav i univerzalnost. Svako ljudsko biće u jednom trenutku postaje svjesno moralne nedostatnosti, duhovne manjkavosti koju Biblija naziva grijehom. No pitanje glasi: Kako je nastao? Adam je sagriješio. Jesam li ja grešnik zbog njegova grijeha? Ili sam grešnik zato što sam ja sagriješio?

Važan ulomak koji raspravlja pitanje povezanosti između Adamova grijeha i grijeha njegovog potomstva nalazimo u Rimljanima 5,12-19. Pavao ovdje ukazuje na izvor grijeha i smrti koji su uslijedili nakon Adamova pada. Pavlov krajnji cilj je pokazati da unatoč svoje baštine Adamovi potomci imaju razloga radovati se "po našem Gospodinu Isusu Kristu, po kome smo sada postigli izmirenje" (r. 11).

Kako je takvo izmirenje moguće? Čin Isusa Krista je individualni čin. Njegova smrt može biti Božja žrtva za grijeh, ali kako ovaj individualni čin može druge izbaviti od grijeha? Ako bi njegovi čitatelji postavili ovo pitanje, Pavao njihovu pozornost odmah usmjerava na Adama i unosi usporedbu s Kristom. "Kao što po jednom čovjeku uđe grijeh u svijet a po grijehu smrt, tako smrt priđe na sve ljude jer svi sagriješiše" (r. 12), "tako i pravednost Jednoga – svim ljudima na opravdanje, na život" (r. 18, DF). Pavao ne zastaje da iznese teološku lekciju o tome kako je grijeh prešao s Adama na ljudski rod. On govori samo o stvarnosti situacije u kojoj se čovjek nalazi: da je Adam sagriješio i da sav svijet leži u grijehu. Kako "griehom jednoga [Adama] smrt zakraljeva", tako će oni koji primaju milost i "dar(a) pravednosti kraljevati u životu – po Jednome, Isusu Kristu" (r. 17, DF). Isto tako "kao što su neposluhom jednoga čovjeka mnogi postali grešnici, tako će i posluhom Jednoga mnogi postati pravednici" (r. 19, DF). Pavao ponavlja ovo uspoređenje u 1. Korinćanima 15,21.22: "Budući da je po čovjeku došla smrt, po Čovjeku dolazi i uskrsnuće mrtvih. Jer kao što u Adamu svi umiru, tako će u Kristu svi oživjeti."

Ako čitamo Rimljanima 5,12-19 s namjerom da ustanovimo *kako* je grijeh prenesen preko Adama ili *kako* dobivamo pravednost po Isusu, nećemo nigdje stići. To i nije bila Pavlova namjera. Ali ako ovaj ulomak čitamo s namjerom da pokažemo kako je grijeh u ljudskom životu stvaran, i da je spasenje u Isusu Kristu isto tako stvarno, onda ćemo doći do radosnog otkrića da je grijeh poraženi neprijatelj i da po Isusu Kristu možemo nadvladati problem grijeha u ljudskom životu.

Sve što iz Rimljanima 5,12-19 možemo reći jeste da je grijeh počeo s Adamom. Grijeh je univerzalan u tome što su svi sagriješili. Grijeh dovodi do odvajanja Boga i čovječanstva. Zbog Adamova grijeha svi smo naslijedili to odvajanje od Boga, i još više – sklonost prema grijehu, pogrešna usmjerenja, izopačen apetit, unižene moralne osobine kao i tjelesnu degeneraciju. Sklonost prema grijehu ili kušnja grijehom nije grijeh. Nijedno od toga nije pobuna protiv Boga. Popuštanje grijehu i vršenje djela grijeha, što predstavlja kršenje Božjeg zakona, otuđuje nas od

Boga i čini krivima pred Njim. Mi smo odgovorni za svoje vlastite grijehе, ali hvala Bogu, za te grijehе nam je ponuđeno oprostеnje i Bog nas prihvaća zato što milost vlada "po pravednosti... za vječni život po našem Gospodinu Isusu Kristu" (r. 21).

C. Smrt, kazna za grijeh

Pravda i razum zahtijevaju da osobna pobuna protiv Boga i kršenje Njegove izražene volje budu kažnjeni. Grijehu nije dopušteno da prođe bez pravedne i potrebne kazne. Bog je upozorio Adama i Evu da će prekršaju Njegove zapovijedi sigurno slijediti kazna (Post 2,16.17). Cilj kazne nije popravljajе krivca ili sprečavanjе novih prekršaja, premda u životu grešnika to tako može izgledati. Kaznu moramo razumjeti kao Božju srdžbu i pravdu.

1. Božja srdžba

Božja srdžba proistječe iz Njegove svetosti i pravednosti, i Njegov je odgovor na odvratnost prema grijehu. Budući da je grijeh i univerzalan, i Njegova je srdžba univerzalna. U biblijskom prikazu Božja srdžba ne izgleda toliko emocija ili gnjev koliko posljedica dubokog protivljenja Njegove svetosti zlu. Božansku srdžbu ne smijemo tumačiti pomoću ljudskih izraza kao što su zavist, osveta i zadovoljština. Božja srdžba je prirodna reakcija Božje svete ljubavi protiv grijehа. Ona je Božja snažna moralna reakcija na čovjekovu pobunu. Bez takve strašne srdžbe, koja se na kraju očitovala u tome što je pustio da Njegov Sin umre na križu za grijehе svijeta, Bog ne bi mogao ostati Bogom. Najjasnija slika Božje srdžbe protiv grijehа vidi se u Božjem Janjetu na križu. Božja je ljubav natjerala Isusa na križ i Njegova se ljubav očituje u srdžbi prema grijehu.

Prema Pavlu Božja srdžba ima sadašnju i buduću stranu. Danas Bog prepušta grešnike posljedicama njihovih grijehа i oni potpadaju pod silu i zahvat grijehа i na kraju smrti (Rim 1,18-22; 6,23). Nasuprot ove potpune čovjekove bespomoćnosti, Bog otkriva svoju milost i pravednost u Isusu Kristu i "Njega [Krista] koji je bio bez ikakva grijehа Bog učini mjesto nas grijehom, da mi u njemu postanemo pravednošću Božjom" (2 Kor 5,21). Zato je na križu "Božji gnjev prema grijehu, strašni izraz Njegovog nezadovoljstva zbog nepravde" ispunio "užasom dušu Njegovog Sina" (*Čežnja vjekova*, str. 647).

Buduća strana Božje srdžbe je eshatološka i očitovat će se u posljednjem suđenju svemu što je povezano s grijehom (Rim 2,6-8; Otk 20,9).

2. Božja pravda

Božja pravda zahijeva izvođenje smrtne kazne predviđene za neposlušnost (Post 2,17). Kakvo god značenje dali smrti, ona je posljedica grijeha. Ljudska se bića rađaju u stanju odvojenosti od Boga, izvora života. Zbog toga njihovo tijelo i um nemaju optimalni kapacitet koji je Bog za njih predvidio. Postoji prva smrt, posljedica Adamova grijeha, zajednička svima. Osim toga postoji i druga smrt, koja predstavlja kraj života grijeha. Biblija je naziva da drugom smrti (Otk 20,6) koja je "plaća grijeha" (Rim 6,23). Druga je smrt vječna; njome umiru svi nepokajani kad grešnici budu zauvijek uništeni (Mt 10,28; vidi Sud, III, IV; Čovjek, II. C. 3; Smrt, I. G. 1).

Ovu drugu smrt mi biramo. Rimljanima 6,23 pred nas jasno stavlja dvije mogućnosti izbora: plaću grijeha onima koji odbiju prihvatiti Isusa i dar vječnog života onima koji su Ga prihvatili.

D. Uništenje grijeha

Uništenje grijeha omogućeno je Isusovom smrću pomirenja; Njega "je Otac poslao... kao Spasitelja svijeta" (1 Iv 4,14). Biblija je usredotočena na Božju otkupiteljsku aktivnost koja je kulminirala na Golgoti, gdje je Krist "umro u pravo vrijeme za nas bezbožnike" (Rim 5,6). Križ, na kojem je prinesena vrhunska žrtva (Heb 9,26), bio je Božji način postupanja s grijehom. Tamo "za naše grijehe probodoše njega [Isusa], za opačine naše njega satriješe. Na njega pade kazna – radi našeg mira, njegove nas rane iscijeliše" (Iz 53,5).

Središnja misao ovih i drugih ulomaka u kojima je riječ o Božjoj spasiteljskoj aktivnosti, usmjerava na Kristovu zamjениčku smrt za naše grijehe. Pavao kaže "da je Krist, suglasno Pismima, umro za naše grijehe" (1 Kor 15,3). Ivan piše: "A znate da se on pojavio da uzme grijehe." (1 Iv 3,5) Petar dodaje: "On koji osobno u svom tijelu naše grijehe uznese na križ da mi, umrijevši svojim grijesima, živimo pravednosti." (1 Pt 2,24) Isusova smrt bila je vrhunac cjelokupnog žrtvenog sustava Starog zavjeta, vrhunska žrtva za grijehe čovječanstva (vidi Iv 1,29.36, Heb 9,28; 10,4). Pavao dodaje: "Njega koji je bio bez ikakva grijeha Bog učini mjesto nas grijehom, da mi u njemu postanemo pravednošću Božjom." (2 Kor 5,21)

Na taj je način Isusova zamjениčka smrt na križu – umiranje bezgrešnoga za grijehe svijetu – skršila snagu zla i moć njezinog začetnika, i omogućila otkupljenje svijetu nas.

Konačno uklanjanje grijeha iz svemira sačuvano je za budućnost, za Gospodnji dan kad će "nebesa iščeznuti s velikom lomljavom, počela se u ognju rastopiti, a zemlja se sa svojim ostvarenjima neće više naći" (2 Pt 3,10). Konačno uništenje grijeha je eshatološki događaj, kad

će Bog izvršiti presudu nad Sotonom i svim njegovim sljedbenicima, jer "njihova je sudbina u jezeru koje gori ognjem i sumporom. To je druga smrt" (Otk 21,8; vidi Krist, II. C-E; Milenij, I. C. 3).

VII. Povijesni pregled

A. Prva crkva

Crkva poslije apostola nije odmah sistematizirala formalno učenje o grijehu. U gotovo svim slučajevima formuliranje doktrine razvilo se kao reakcija na ono što se smatralo idejama i stajalištima suprotnim jednostavnim izjavama Svetog pisma. Na primjer, tek kad su gnosticima prikazali grijeh kao nužno zlo koje ima izvor u nečemu što je nezavisno od Boga i nadilazi čovjekovu kontrolu, Crkva je ustala da ispravi zablude govoreći da grijeh nije nužno zlo i da je ušao u svijet činom slobodne volje naših praroditelja. Prva crkva se zadovoljavala tvrdnjom da su svi ljudi grešnici, da je grijeh ušao u naš svijet putem Adamove neposlušnosti, da je univerzalan u tome što su svi sagriješili i da je Krist omogućio otkupljenje od grijeha.

Irenej (oko 115.–202.) je razlikovao "Božju sliku" od "sličnosti Bogu". Prvo je smatrao darom uma koji rasuđuje, slobodne volje, koju je Adam sačuvao nakon pada u grijeh. Drugo je bio život Duha koji su izgubili nakon pada, ali je obnovljen milošću koja se očitovala u utjelovljenju. Bog je sišao do grešnih ljudskih bića da bi se ona mogao uspeti Bogu. Slijedeći Platonovu teoriju o preegzistenciji, Origen (oko 185.– oko 254.) je smatrao da su duše ljudi sagriješile u prethodnom životu, pa su zato svi u ovaj svijet ušli u grešnom stanju. Utamničene u ljudskom tijelu, duše počinju hodočašće vraćanja Bogu kad prihvate evanđelje – što je proces spasenja i obnove.

U svojoj polemici s gnosticizmom istočne i zapadne crkve su različito pristupale problemu grijeha. Na istoku su ljudi gledali optimističnije, držeći da pad u grijeh nije doveo do gubitka slobodne volje niti je pad prenio krivnju na buduće naraštaje. Premda su priznavali da je grijeh izazvao gubitak čistoće, taj gubitak nije značio naklonost prema zlu. Zapadne crkve su imale pesimističnije gledište o ljudskoj naravi: Svi su u Adamu sagriješili i naslijedili zle sklonosti.

B. Pelagije i Augustin

Kad su prvi put iznijeli svoja gledišta, Pelagije i Augustin su pokazali dvije vrste razumijevanja. Njihov utjecaj na kršćansku misao ostao je prisutan kroz stoljeća.

1. Pelagije

Pelagije (oko 350.–425.), britanski redovnik, naučavao je u Rimu u posljednjem dijelu svog života. Njegova je teologija proizlazila iz pretpostavke da ljudi, ako su stvarno ljudskog podrijetla, moraju imati slobodu da bi mogli odgovorno birati. Zbog toga je svaki čovjek rođen na ovaj svijet u istom stanju kao i Adam prije pada, nedužan i slobodan od naslijeđenih ili izopačenih naklonosti. Zato su ljudska bića savršeno kadra poslušati Boga, kao što je to bio Adam kad ga je Bog stvorio. No, činjenica je da ljudi griješe. Pelagije je priznao ovu činjenicu, ali je nije objasnio na osnovi uračunavanja ili nasljeđivanja, već kao snagu loših primjera koje čovjek nastoji oponašati. Pojedinci su odgovorni samo za grijehе koje osobno i svjesno počine. Pelagije je smatrao da tjelesna smrt nije kazna za grijeh. Adam bi, sagriješio ili ne, na kraju umro. On je bio stvoren tjelesan i zbog toga smrtan – kao što su svi njegovi potomci. Zato nekrštena novorođenčad ulazi u vječni život, jer im nije potrebno čišćenje od prvotnog (istočnog) grijehа.

Sinod u Kartagi (418) osudio je pelagijanizam.

2. Augustin

Augustin (354.–430.), biskup iz Hippoa, veoma je mnogo pisao o grijehu. Odbacio je Pelagijevo učenje da su ljudska bića dužna težiti ka savršenstvu. Tvrdio je da se savršenstvo ne može postići ljudskim naporom, jer su ljudska bića bila kriva i odvratna Bogu, i nisu imala snage – pa čak ni želje – da promijene svoju moralnu narav.

Augustin je učio da je Adam prije pada u grijeh posjedovao ograničenu slobodnu volju – sposobnost da slobodno izabere između dvije unaprijed određene alternative, dobra i zla. Kad je Adam izabrao iskoristiti sposobnost da griješi, izgubio je sposobnost da se uzdrži od grešenja. Više nije imao slobodu izbora; mogao je samo odlučiti da čini zlo. Kad god je učinio zlo, učinio je to uporabom svoje volje koja je sada bila tako potpuno izopačena da je težila samo za zlom.

Augustin je učio da je "prvotni grijeh" grijeh cijelog ljudskog roda, a ne samo Adamov. To je bilo zato što su svi ljudi u Adamu bili "sjemenom prisutni". Kad je Adam sagriješio, u njemu i s njim je sagriješio čitav ljudski rod. Svi su ljudi začeti u grijehu (Ps 51,7). Umnožavanje ljudi je istovremeno umnožavanje i prvotnog grijehа. Seksualne želje što ih doživljuju pala ljudska bića u suštini su zle i grešne.

Čovjek će neminovno podleći strasti, jer više nije slobodan da izabere moralnu čistoću ili djevičanstvo. Zbog toga se ljudska bića ne mogu spasiti svojim naporima ili zaslugama, već

samo Božjom ljubavlju i milošću. Do obnove pojedinca može doći samo natprirodnim djelom Svetoga Duha. Grešnik nije u stanju ni surađivati u ovom djelu. Spasenje je potpuno Božji dar koji daje u svom suverenom milosrđu i predznanju.

C. Srednji vijek

Tijekom srednjeg vijeka nastavljena je rasprava o grijehu. Posebno je važna bila pojava klasificiranja grijeha na smrtne i oprostive. Prvi su bili namjerno odvrćanje od Boga s jasnim pristankom volje; predstavljali su gubitak posvećujuće milosti i moralo ih se priznati svećeniku. Drugi nisu u potpunosti lišavali dušu od posvećujuće milosti. Pokora – post, bičevanje, hodočašća i drugi oblici asketizma – smatrana je načinom da čovjek okaje učinjeno zlo i nadzire strasti koje vode u grijeh. Budući da je pokora oduzimala puno vremena od svakodnevnih životnih poslova, nadomještena je "zamjenom" – često je to bilo plaćanje u novcu – što je bila prethodnica "oproštajnica" koje su u najgrubljem obliku dopuštale ljudima da unaprijed plate kaznu za još nepočinjene grijehe.

1. Anzelm

Anzelm iz Cantenburya (1033.–1109.) definirao je istočni grijeh kao "odsutnost dobrote", dobrote koju treba imati svaka osoba. Skolastici trinaestog stoljeća slijedili su ga i dodali da u padu čovjek nije doživio potpuno izopačenje duhovne naravi, već je samo izgubio neke darove kao što su svetost, besmrtnost, mudrost i vladavinu. Grijeh je, govorili su, beskrajna uvreda za Boga i zahtijeva beskrajno zadovoljenje.

2. Toma Akvinski

Toma Akvinski (1225.–1274.) je razlikovao između "slike" i "sličnosti". Prema njemu slika se sastojala uglavnom od čovjekove intelektualne naravi, kojoj su svojstvene racionalnost, nadarenost za vrline i sposobnost za razumijevanje Boga i za ljubav prema Njemu. Prigodom pada Adam nije izgubio ovu sliku. "Sličnost" predstavlja "nadnaravni dar milosti" koji se sastoji od ljubavi i poslušnosti Bogu. Ona je izgubljena padom u grijeh, a obnovljena krštenjem.

Prema Akvincu postoje dvije vrste grijeha: smrtni i oprostiv. Kad je ljudska duša toliko buntovna da se okreće od Boga, počinila je smrtni grijeh. No kad u duši dođe do poremećaja, ali ne i do odvrćanja od Boga, onda je to oprostiv grijeh. Akvinac je razlikovao oba grijeha tvrdeći da je odbojnost prema Bogu u smrtnom grijehu slična smrti, a poremećaj u oprostivom grijehu sličan bolesti. Kod smrtnog grijeha gubi se načelo života; sam grijeh je ozbiljan voljni prekršaj kao što su otpad, ubojstvo, preljub. Ovi se grijesi mogu oprostiti samo sakramentom pokore, što

uključuje priznanje, svećenikovo odrešenje, a može čak zahtijevati i plaćanje oprostajnica. U slučaju oprostivog grijeha šteta se može popraviti djelima molitve, posta i davanjem milostinje.

D. Reformacija

1. Martin Luther

Martin Luther (1483.–1546.) je učio da je Adam prije pada u grijeh bio naklonjen dobru. Nakon pada on i njegovi potomci postali su podložni grijehu. Ljudski je rod postao *massa perditionis* (hrpa propasti). Ljudska narav je grešna i puna požude. Svi su grijesi smrtni. S drugim je reformatorima nijekao razlikovanje između smrtnih i oprostivih grijeha.

Premda uključuje vanjska djela i ponašanje, kao što su preziranje Boga, nečistoća srca i neposlušnost, grijeh je prije svega nedostatak vjere. Nevjerstvo, odvratanje od Boga je bit ljudskoga grijeha.

U svojim spisima o prvotnom grijehu Luther se usprotivio skolasticima koji su prihvatili neke Pelagijeve poglede; on opisuje prvotni grijeh kao pokvarenost cijele osobe, uključujući nižu prirodu (požudu) i više snage (razumijevanje i volju). Zbog toga osoba po prirodi niti voli Boga niti čezne za Njim, već se zadovoljava nalaženjem potpunog zadovoljstva za um i duh u onome što je stvoreno. Kao što je volja nemoćna da čini dobro, tako su ljudska bića nesposobna da se kako valja pripreme za primanje milosti. Zbog toga je ljudska volja u ropstvu i slobodna da čini samo zlo. Bez slobodne volje ljudi za obraćenje u potpunosti ovise o milosti.

2. Jean Calvin

Jean Calvin (1509.–1564.) je smatrao da se ljudska narav nakon pada u grijeh temeljito promijenila tako da su ljudi u stanju činiti civilno, ali ne moralno dobro. Odnosno, ljudi mogu činiti dobro samo kako su ga definirala i odredila druga ljudska bića, ali ne onako kako to Bog traži. Pala ljudska bića ne mogu nadići svoje palo stanje.

Grijeh nije samo vršenje grešnih djela; on je i "naslijeđena izopačenost i pokvarenost". Grijeh je okuženo stanje u kojem čovječanstvo živi od pada na ovamo. On je doveo od bijednog robovanja volje. Stoga je sve u ljudskim bićima izopačeno, uključujući razum, srce i volju. Čak su i dobra djela kršćana nesavršena, ukaljana grijehom, jer su učinjena od strane suštinski zlih bića.

Budući da je ljudska volja mrtva u odnosu na bilo kakvo duhovno dobro, potrebno je Božje djelo da pobudi duhovnu voljnost u ljudskim bićima. Calvinovo naglašavanje Božje svemoći dovelo ga je do formuliranja učenja o predestinaciji, prema kojem je Bog čak i prije

pada ili stvaranja, u svom vječnom savjetu i mudrosti predodredio neka od svojih stvorenja za spasenje, a druga za propast.

3. Ulrich Zwingli

Zwingli (1484.–1531.) je vjerovao u apsolutni autoritet Biblije i religiji ili vjerskoj praksi nije dopuštao u ništa što se nije moglo podržati Svetim pismom. Prvi je grijeh smatrao moralnom bolešću, ali joj nije pridavao krivnju. Vjerovao je da je vjera bitna za spasenje i da je središte te vjere Kristova smrt. Premda je grijeh smatrao činom individualne pobune protiv Boga, prihvatio je bezuvjetnu predodređenost na spasenje, ali je učio da su samo oni koji su čuli i odbacili evanđelje predodređeni za propast.

4. Anapabtistički reformatori

Osim glavnih reformatora kao što su bili Luther, Calvin i Zwingli, reformatorski pokret doveo je do pojave anabapista, čiji utjecaj ostaje do danas. Oni su učili da je grijeh prekršaj Božjeg zakona i individualna pobuna protiv Božje volje. Zbog toga su tvrdili da je grijeh individualni, a ne zajednički čin. Stoga je oprostjenje grijeha zasnovano na pokajanju i priznanju grijeha pojedinca Bogu, koje prati vjera u Isusovu žrtvu pomirenja. Iz tog razloga su se protivili krštavanju male djece, tvrdeći da ona ne razumiju što je grijeh niti im je potrebno oprostjenje.

E. Postreformacija

1. Jacob Arminius

Jacob Arminius (1560.–1609.), nizozemski teolog, reagirao je na cjelokupni soteriološki sistem kalvinizma, posebice na njegovo učenje o predestinaciji. Prema Arminiusu Adam je u svom savršenom stanju bio sposoban za potpunu i dragovoljnu poslušnost Bogu. Zbog grijeha izgubio je svoju prvotnu pravednost i bio izložen bijedi i smrti. Ovu je slabost prenio na svoje potomke. Zato su ljudska bića bez Božje pomoći potpuno nesposobna da poslušaju Boga ili steknu vječni život. Pad je doveo do potpune izopačenosti. Međutim, od prvog tračka savjesti Bog svakom pojedincu daje "prethodnu milost", poseban utjecaj Svetog Duha koji obnavlja slobodan izbor i osposobljuje slušatelja evanđelja da dragovoljno odgovori na Kristov poziv.

Zle sklonosti i grešno stanje može se nazvati grijehom, ali one same po sebi nisu i ne uključuju krivnju ili kaznu. Urođene naklonosti prema zlu uzimaju se kao grijeh samo kad ih čovjek svjesno i dragovoljno primijeni i potvrdi osobnim, stvarnim grijehom, unatoč Božjoj milosti i snazi da postupi suprotno. Odgovornost za grijeh i vječni gubitak u potpunosti ovisi o odrednicama čovjekove volje.

2. Tridentiski sabor

Sabor u Tridentu (1545.–1563.) smatrao je da je Adam kao posljedicu grijeha izgubio posebno dodan dar pravednosti. Sabor je također zaključio da je Adamov grijeh, više razmnožavanjem nego primjerom, ošteti ljudski rod, osim Marije. Premda sabor nije posebno ustvrdio što je to s Adama preneseno na ljudski rod, rečeno je da je ljudski rod primio narav oslobođenu od pravednosti, s naklonošću prema grijehu. Sabor je držao da je u duhovnom životu slobodna volja oslabljena ali ne i izgubljena. Sabor je također zapovijedio da se novorođena djeca krštavaju kako bi se očistila od okaljanosti koju su naslijedila od svojih roditelja.

F. Od sedamnaestog do devetnaestog stoljeća

1. Federalna teologija

Federalna teologija svoj početak ima u nizozemskom teologu Johannesu Cocceiusu (1603.–1669.). Prema njoj Adam nije bio samo prirodna glava ljudskog roda, već i njegov federalni predstavnik. Adamov grijeh je odmah prešao na sve njegove potomke. Westminsterško priznanje vjere (1647.) potvrdilo je ovo stajalište.

Federalna teologija smatra da je Adam suverenim Božjim imenovanjem bio postavljen za predstavnika čitavog ljudog roda. Božji savez s Adamom uključivao je sva ljudska bića. Pod uvjetom poslušnosti Bog se obvezao da će Adamu dati vječni život – a time i svim ljudskim bićima. Kazna za grijeh bila je izopačenost i smrt za Adama i sve njegove potomke. Svi se rađaju izopačeni jer su bili zajedno predstavljeni u Adamovom grijehu i krivici. Ovo predstavničko zajedništvo je korijen urođene naklonosti prema grijehu svake osobe, federalni odnos koji svi potvrđuju svojim vlastitim grešnim djelima.

2. Posredničko okrivljavanje

Posredničko okrivljavanje je tijesno povezano s Josuom Placaesom iz sedamnaestog stoljeća. Placaeus je učio da naša izopačena narav potječe od Adama i da je ona, a ne Adamova, osnova za osudu ljudskog roda. Sinod u Charetonu (1644.) odbacio je ovo stajalište. Placaeus je odgovorio da je prvotni grijeh bio više od naslijeđene izopačenosti, ali je njegovo prenošenje krivnje bilo posredno jer je slijedilo nakon stvarnih grijeha koje su počinila ljudska bića rođena tjelesno i moralno izopačena. Tako je razlikovao neposredno od posrednog prenošenja krivnje i nijekao da je prijenos bio trenutani.

3. John Wesley

John Wesley (1703.–1791.), utemeljitelj metodizma, tvrdio je da Bog ljudskim bićima daje prethodnu milost, iskru božanstva koja je Božji protuotrov za prvotni grijeh kojega definira kao izopačenu narav duše pred Bogom. Svojom sposobnošću samoodređivanja ljudska bića su u stanju izabrati između dobra i zla. Pa kad se navijesti evanđelje, ljudska bića su u stanju na spasiteljsku vijest odgovoriti pozitivno ili je odbaciti.

Wesley je učio da su u postupanju s grijehom bitni oboje, opravdanje i posvećenje. Opravdanje je Kristova javna objava da smo pravedni; posvećenje je obnova ljudske volje da može dragovoljno surađivati s Bogom. Nakon što prihvate spasenje ponuđeno u Kristu, ljudska bića mogu krenuti prema kršćanskom savršenstvu, koje je prema Wesleyju bilo srž evanđelja. Pod savršenstvom podrazumijevao je stanje u kojem ljubav prema Bogu i našim bližnjima vlada našim ćudima, riječima i postupcima. Urođena i neizbježna prisutnost tjelesnog nesavršenstva, koje svi ljudi nasljeđuju od palog Adama, onemogućava postizanje bezgrešne savršenosti tijela dok pri uskrsnuću ne nastupi konačna i potpuna preobrazba.

Wesley je razlikovao prave i neprave grijehe. Pravi je grijeh poznat i dragovoljan, dok se nepravi grijesi sastoje od zabluda, neznanja i slabosti u govoru ili ponašanju.

4. Teologija nove škole

Teologiju nove škole – tako nazvana zato što se usprotivila tradicionalnom kalvinističkom učenju o grijehu i predestinaciji – formulirao je Nathanael Taylor, teolog Nove Engleske u prvom dijelu devetnaestog stoljeća. Ova je škola odbacila federalnu teologiju i nijekala uračunavanje Adamova grijeha. Tvrdila je da neobnovljena ljudska bića mogu odgovoriti na Kristovu žrtvu ne čekajući da Sveti Duh učini prvi korak. Sredinom devetnaestog stoljeća ovo su mišljenje popularizirali propovjednici buđenja kao Charles G. Finney i Lyman Beecher.

5. Realistička škola

Filozofija ove škole bila je poluagustinska. Cvala je sredinom devetnaestog stoljeća. William G. T. Shedd, jedan od njezinih glavnih zagovornika, tvrdio je da je Bog svakome od Adamovih potomaka uračunao krivnju, opakost i kaznu smrti, jer je ljudski rod u Adamu posredstvom sjemena bio u nedirnutom obliku. Ljudska narav je neindividualizirano jedinstvo koje je u cijelosti postojalo u Adamu. Kad je Adam sagriješio, nije sagriješio samo on već i svaka osoba koja dolazi na svijet, zbog tog neindividualiziranog jedinstva kakvo je Adam bio. Budući da su svi ljudi krivi zajedno s Adamom, naši praroditelji za svoj prvi čin nisu bili krivi

više od njihovih potomaka. Adamov grijeh nije naš jer nam je pripisan, a nama je pripisan zato jer je zapravio naš vlastiti. Prema realističkoj školi grijeh je počeo sa sebičnošću, pa je oholost bila majka svakog grijeha. Izopačenost je nasljedna i istovjetna s krivnjom. Posljedice grijeha su zala kao neprijateljstvo, mržnja i tvrdokornost.

G. Dvadeseto stoljeće

Od osamnaestog stoljeća na dalje pojavio se racionalizam koji je tradicionalno učenje o grijehu i kazni učinio upitnim. Neki kao Rousseau (1712.–1778.) smatrali su da se ljudi mogu prevariti, ali da ih se ne može zvesti. Za druge koji su odbacili doslovno tumačenje Postanka grijeh je postao odupiranje univerzalnom Bogu-svijesti (Schleiermacher, 1768.–1834.) i proizvod sebičnosti i neznanja (Ritschl, 1882.–1889.). No u dvadesetom stoljeću pojavili su se neoortodoksnost, socijalno evanđelje i liberalne teologije, a sve su one isticale različita gledišta o grijehu.

1. Neoortodoksnost

Neoortodoksnost je nastojala podržati ozbiljnost ljudske otuđenosti od Boga, dok je istodobno zanemarivala posljedice pada i grijeha koje je podržavala tradicionalna teologija. Proglašavajući svoju ovisnost od Reformacije i Biblije, Karl Barth (1886—1968.) je grijeh definirao kao "ništavost", "protuslovlje Božjoj pozitivnoj volji i kršenje božanskog saveza". Svaka osoba ponavlja priču iz Edena i nalazi iskvarenost i opačinu. Ništa vezano uz čovjeka ne ostaje netaknuto grijehom: u ljudskom biću ne prebiva ništa dobro. U čovjekovoj naravi nema mjesta za Boga; stoga Duh mora uspostaviti točku dodira prije no što ljudska bića mogu povjerovati.

Emil Brunner (1889.–1966.) je tvrdio da je ideja prvotnog (istočnog) grijeha potpuno strana biblijskoj misli. Smatrao je da svaka osoba individualno griješi i da u njoj samoj postoji sposobnost koja joj omogućuje da shvati i odgovori na evanđelje; inače ne bi imalo svrhe propovijedati.

Reinhold Niebuhr (1892.–1971.) je smatrao da se ljudi nalaze u paradoksalnom odnosu slobode i konačnosti, slobodni a vezani. Zbog toga doživljavaju zabrinutost – unutarjni preduvjet za grijeh. Niebuhr se odrekao augustinskog shvaćanja prvotnog grijeha, ali je osporavao liberalno gledište prema kojemu je grijeh slabost. Prema njemu prvotni grijeh se ne nasljeđuje; on je životna činjenica. Niebuhr je naglašavao da je korijen grijeha u stalnim pokušajima da potvrdimo svoju nezavisnost i budemo kao Bog.

2. Socijalno evanđelje

Promicatelji socijalnog evanđelja su na drukčije načine odbacili tradicionalno gledište o grijehu. Ritschel grijeh smatra individualnim djelima koja proistječu iz neznanja ili propusta da shvatimo etičke vrijednosti i traganje za onim što je drugorazredno. Premda je Krist otkrio opravdanje, ono postaje djelotvorno samo u izmirenju koje je čovjekovo djelo. Drugi zagovornici socijalnog evanđelja nalaze korijen grijeha u ekonomskom izrabljivanju i klasnom ugnjetavanju.

3. Teologija oslobođenja

Teologija oslobođenja definira grijeh izrazima ugnjetavanja, izrabljivanja i socijalne nepravde. Grijeh oholosti dehumanizira ljude i čini da postaju pohlepni. On je više društvene nego individualne naravi. Grijeh ne bi trebalo prvenstveno razumjeti kao religijski pojam, već kao izraz društvnog, političkog i ekonomskog ugnjetavanja siromašnih. On je izrabljivanje siromašnih od strane bogatih, onih koji nemaju od strane onih koji imaju. On obuhvaća ne samo društvenu nepravdu već i nasilje nad okolišem. Zbog toga se grijeh prenosi izopačenom mrežom institucija, odnosa, stajališta i društvenom sebičnošću, posebno sebičnošću zajednice.

H. Adventističko razumijevanje

Dvadeset stoljeća nakon Isusove smrti na križu za grijeh ljudskog roda, povijest učenja o grijehu poprimila je mnogo oblika – od potpunog nijekanja njegove stvarnosti do ravnodušnosti prema njegovoj izopačenosti i smrtonosnom zahvatu. Između ovih krajnosti nalazimo veliku raznolikost učenja od doslovnih biblijskih gledišta do mješavine filozofskih nagađanja i socijalnih preokupacija.

Imajući ovo stanje u vidu, okrećemo se adventističkom učenju doktrine o grijehu. Još i prije službene organiziranosti 1860-tih, adventisti sedmog dana su se ozbiljno pozabavili problemom grijeha. Većina njih su bili mileriti koji su očekivali da će se Isus vratiti oko 1844. U očekivanju ovog događaja za adventiste je bila karakteristična moralna i duhovna priprema u smislu poslušnosti Božjem zakonu. Kad se Isus 1844. nije vratio, jedna skupina je nastavila s proučavanjem Božje Riječi, otkrila istine o suboti i Svetištu, i kasnije službeno uzela ime Adventisti sedmog dana. Otkriće istina, kao što su subota i predadventni sud koji je počeo 1844. godine, zajedno s nastavljenim objavljivanjem uvjerenosti u blizinu Kristovog drugog dolaska, potaknula je prve adventiste na pripremu za ovaj povijesni vrhunac. Dok su ovaj duh spremnosti iskazivali u praktičnom pristupanju problemu grijeha i životu poslušnosti Dekalogu, njihovi metodistički korijeni i te kako su održavali živim zanimanje za savršenstvo.

Adventističko razumijevanje grijeha ima svoj korijen u biblijskom konceptu velike borbe, kozmičkom sukobu u koji su uključene nadljudske sile dobra i zla. Sukob je počeo Luciferovom pobunom na nebu, koja je dovela do njegova izbacivanja s neba zajedno s trećinom anđela koji su mu se pridružili (Iz 14,12-14; Otk 12,3-9). Središnji problem sukoba je Božji karakter: Je li On Bog ljubavi ili tiranin koji svoja stvorenja prisiljava na odanost? Izbacivanjem Sotone, sukob s neba se preselio na zemlju i otad postao dijelom naše povijesti. Adventisti vjeruju da je Isusov križ ne samo omogućio spasenje, već je i osigurao Božju pobjedu nad Sotonom. Grijeh i Sotona i njihovi sljedbenici na kraju će biti uklonjeni iz ovog svemira kad će po završetku milenija doći kraj velikoj borbi. (Vidi Velika borba, V. D. 1-3.)

Adventističko razumijevanje grijeha, njegova podrijetla i načina na koji je Bog odlučio s njim postupiti, najbolje je opisano u spisima Ellen G. White. Njezino je razumijevanje prikazano u prvih nekoliko poglavlja njezine knjige *Patrijarsi i proroci*. Čitav ovaj dio je izlaganje biblijskih podataka o grijehu i predstavlja adventističko razumijevanje biblijskog koncepta o grijehu. Ovo se izlaganje može svrstati u devet glavnih teza: (1) Bog je ljubav i On od svojih stvorenja očekuje da Ga kao takvog priznaju i da Mu iz ljubavi iskažu odanost. (2) Lucifer, vrhovnik anđela, pokušao je oholim postupcima i obmanom zadobiti štovanje koje pripada samo Stvoritelju. (3) Posljedica toga bila je razbijanje savršenog sklada koji je postojao na nebu, pa su Lucifer i njegovi sljedbenici bili zbačeni s neba. Grijeh je otpočeo s Luciferom. (4) Nakon stvaranja ovog svijeta Bog je Adama i Evu, stvorene na Njegovu sliku, postavio za upravitelje stvaranja, uz uvjet da njihova prisna zajednica s Bogom ovisi o njihovoj poslušnosti Božjoj otkrivenoj volji. (5) Izloženi snazi Sotonine kušnje, Adam i Eva su se pobunili protiv Boga i proglasili svoju neovisnost. (6) Tako je počeo grijeh, sa svim posljedicama, uključujući izopačenost i smrt. (7) Bog je odmah objavio plan, koji je načinio davno prije postavljanja temelja zemlji, da će Njegov Sin otkupiti pali ljudski rod prinošenjem sebe na žrtvu kao otkup za grijeh. (8) Oni koji prihvate Sina, primit će oproštenje i vječni život. (9) Bog će poslije milenija konačno ukloniti grijeh na eshatološkom sudu vezanom uz Isusov povratak i uspostavu novih nebesa i nove zemlje.

Ovo su glavna učenja oko kojih je izgrađeno adventističko razumijevanje grijeha. Adventisti ne ističu ideju prvog grijeha u smislu da "osobna, individualna moralna krivica prijanja uz Adamove potomke zbog njegova [Adamova] grijeha. Namjesto toga ističu da je

njegov grijeh doveo do otuđenosti od Boga u kojoj se rađa svako ljudsko biće. Ova otuđenost uključuje naslijeđenu sklonost da počinimo grijeh." (Neufeld 1351)

Godina 1888. označuje važno pojašnjavanje adventističkog razumijevanja grijeha i pravednosti. Dotad se u adventističkim knjigama i časopisima malo raspravljalo o pravednosti po vjeri. Naglašavana je poslušnost zakonu, i to u tolikoj mjeri da, kad su E. J. Waggoner i A. T. Jones na svjetskom zasjedanju Crkve u Minneapolisu 1888. inzistirali na doktrini o pravednosti samo po vjeri, to učenje mnogi, uključujući crkveno vodstvo, isprva nisu htjeli prihvatiti.

Među adventistima povijest ove doktrine se uglavnom bavila predmetom savršenstva. Usmjerenost na savršenstvo proistekla je iz najranijeg adventističkog poistovjećivanja sa 144 000 iz Otkrivenja 14,1 i 7,4 – posebne skupine za koju je rečeno da je bez nedostatka i mane. Ovo je, u kombinaciji s novozavjetnim eshatološkim ciljem da će Bog pri kraju vremena imati Crkvu "bez ljage, bez bore, bez ičega tomu slična" (Ef 5,27), navelo neke adventiste da zastupaju savršenstvo ovdje na zemlji. Drugi se s tim nisu složili pa su tvrdili da je bezgrešno savršenstvo moguće samo kao dar Božje milosti, koji će u vrijeme drugog dolaska primiti oni koji Mu ostanu vjerni. Međutim to ne znači da adventisti smatraju kako pobjeda nad grijehom nije moguća u sadašnjem životu. Njihovo je stajalište isto što i apostola Ivana: "Dječice moja, ovo vam pišem da ne počinete grijeha. Ali ako tko i poćini grijeh, imamo zagovornika kod Oca: Isusa Krista, pravednika. On je žrtva pomirnice za naše grijehe; ne samo za naše grijehe nego za grijehe svega svijeta." (1 Iv 2,1.2)

Adventistićka potvrda konaćnog Božjeg trijumfa u eshatološkom uništenju grijeha izražena je ovim snažnim rijećima: "Veliki je sukob završen. Grijeha i grešnika više nema. Cijeli je svemir čist. Bilo neizmijerna svemira kuća istim otkucajem sklada i radosti. Od Njega koji je sve stvorio teće život, svjetlost i radost kroz prostranstva beskrajnog svemira. Od najmanjeg atoma do najvećeg svijeta, sve, živo i neživo, u svojoj nepomućenoj ljepoti i savršenoj radosti objavljuje da je Bog ljubav." (*Velika borba*, str. 583)

VIII. Implikacije za kršćanski život

Doktrina o grijehu je znaćajno ućenje Biblije. Bez pravilnog razumijevanja njegove stvarnosti i odgovarajuće svijesti o njegovoj ozbiljnosti ne možemo cjelovito i duboko spoznati Božju narav ili narav ljudskog roda i njegove budućnosti. Također ne možemo razumjeti složenost života i njegovog okoliša.

A. Božja narav

Doktrina o grijehu nam otkriva Božju narav. Ona pokazuje da Bog nije osvetoljubiv tiranin ni samovoljni diktator svemira koji od svojih stvorenja zahtijeva apsolutnu poslušnost. Ako nas išemu uči, podrijetlo grijeha pokazuje da je Bog odlučio svojim stvorenjima povjeriti moć izbora i da je s ljudima podijelio dio svoje stvaralačke sile. Osim toga, doktrina o grijehu nas uči da je Bog ljubav i pravda. Premda je Njegova pravda zahtijevala da Adam i Eva budu odmah uništeni zato što su u svijet unijeli okaljanost grijehom, Božja ljubav se umiješala i zadovoljila zahtjeve Njegove pravde u skladu s planom koji je učinio za slučaj pojave grijeha. Grijeh nam otkriva: "Da, Bog je tako ljubio svijet da je dao svoga jedinorođenog Sina da ne pogine ni jedan koji u nj vjeruje, već da ima život vječni." (Iv 3,16)

B. Čovjekova narav i dostojanstvo

Doktrina o grijehu pokazuje da čovjek nije evoluirao iz nižeg u viši stupanj, kako to drži evolucija. Namjesto toga ona uči da smo stvoreni na Božju sliku, Njemu slični, malo manji od anđela. Bog nas je obdario jedinstvenim dostojanstvom i povjerio nam vladanje nad ovom zemljom. Ideja slike i sličnosti potvrđuje da je Bog s nama podijelio dio samoga sebe i obdario nas sposobnošću maštanja, razumom i stvaralaštvom.

C. Veličina Božje ljubavi

Doktrina o grijehu utječe na naše razumijevanje veličine i bogatstva Božje ljubavi. Ne samo što nas je ljubio i osigurao spasenje, već je omogućio da možemo s drugima dijeliti ljubav. Nema sumnje da je stvaranje i funkcioniranje idealne ljudske obitelji jedan od Božjih veličanstvenih darova koji možemo razumjeti samo kad upoznamo i vidimo alternative prisutne u razornoj naravi grijeha. Osim toga, funkcioniranje kršćanskog zajedništva bez obzira na otuđujuće elemente kao što su rasa, boja kože, etničko podrijetlo, jezik, moguće je samo zahvaljujući Božjoj otkupiteljskoj ljubavi. Ako nje nema, ostaje samo prisutnost kaosa grijeha.

D. Savlađivanje kušanja

Doktrina o grijehu uči nas stvarnosti i snazi kušanja. Ne samo u Edenskom vrtu već i u čovjekovom životu i borbi mi se nastavljamo susretati s kušačem s njegovim domišljatostima i opasnoj prepredenosti. No povijest grijeha pokazuje da ne moramo biti žrtve kušanja: zahvaljujući milosti dobrog Boga možemo postati pobjednici.

E. Moralna odgovornost

Doktrina grijeha jasno pokazuje da čovjek ne može živjeti u neodređenoj ravnodušnosti. Grijeh moramo nazvati njegovim pravim imenom i povući moralnu granicu između onoga što je zlo i dobro. Zato se vanjski moralni zakon i unutarnji zakon savjesti udružuju da nas podsjetu da nismo i ne možemo biti kao Bog. Mi nismo životinje koje nisu odgovorne za svoje postupke. Budući da smo zajednica ljudskih bića, opredjeljujemo se za zajedničke vrijednosti, a one nešto znače samo ako im je cilj Božja slava.

F. Značenje i svrha života

Doktrina o grijehu isto tako pokazuje da povijest ima značenje i život svrhu. Razumijevanje grijeha pokazuje da je u povijesti, "kada dođe punina vremena" (Gal 4,4), Isus riješio problem grijeha, i da će se On, kad ponovno dođe vrijeme, vratiti da uništi grijeh i uspostavi Božje kraljevstvo pravednosti. Tako nas kršćanska eshatologija uvjerava da će grijeh na kraju biti uništen.

No proučavanje grijeha otkriva i narav Božje ljubavi i zajedništva. Ona se očitovala u prvom Božjem postupku nakon što je Adam sagriješio, kad je Bog pošao da ga traži u želji da uspostavi veze prisnog zajedništva.

IX. Komentari Ellen G. White

A. Ljudski rod prije grijeha

"Od čega se sastojala snaga napada na Adama, koja je uzrokovala njegov pad? Uzrok pada nije bio grijeh u čovjeku, jer Bog je Adama stvorio slična svom karakteru, čista i poštena. U prvom Adamu nije bilo izopačenih načela, niti izopačenih sklonosti prema grijehu. Adam je bio bez mane kao što su to anđeli pred Božjim prijestoljem." (1BC 1083)

"Božja namjera svakako nije bila da čovjek postane grešan. On je Adama načinio čista i plemenita, bez sklonosti prema zlu. Smjestio ga je u Eden, u kome je imao sve uvjete da ostane odan i poslušan. Oko njega je stavio zakon kao zaštitu." (Isto, 1084)

B. Podrijetlo grijeha

"Nama je potrebna izvorna povijest nastanka zemlje, Luciferova pada i ulaženja grijeha u svijet. Bez Biblije bili bismo zbunjeni lažnim teorijama. Razum bi bio podložan tiraniji praznovjerja i obmana. Budući da imamo autentičnu povijest nastanka svijeta, ne trebamo se dati omesti ljudskim nagađanjima i nepouzdanim teorijama." (2MCP 742)

"Nemoguće je objasniti podrijetlo grijeha kako bi se našao razlog za njegovo postojanje... Sveto pismo ništa ne uči jasnije od toga da Bog ni u čemu nije odgovoran za pojavu grijeha, da nije bilo samovoljnog uskraćivanja božanske milosti niti kakve nesavršenosti u božanskoj vladavini, koji bi dali povoda za podizanje pobune." (*Velika borba*, str. 422)

"Adam je podlegao kušanju i budući da su nam jasno izloženi predmet grijeha i njegove posljedice, mi možemo zaključivati od uzroka do posljedica i vidjeti da veličina djela nije ono što predstavlja grijeh, već neposlušnost Božjoj izričitoj volji, što je u biti odricanje od Boga, odbacivanje zakona Njegove vladavine." (1BC 1083)

C. Narav i suština grijeha

"Kad je čovjek sagriješio cijelo je nebo ispunila tuga, jer popuštanjem kušnji čovjek je postao Božji neprijatelj, dionik Sotonine naravi." (ST, 13. veljače 1893)

"Za nas nije sigurno raspravljati sa Sotonom ili zastati i razmišljati o prednostima koje možemo imati ako prihvatimo njegove prijedloge. Grijeh po svojoj naravi zasljepljuje i obmanjuje. Suviše je strašno i za jedan trenutak razmišljati o neposlušnosti Božjim zapovijedima. Za svaku dušu koja istraje u kršenju nepromjenljivog Božjeg svetog zakona grijeh znači sramotu i katastrofu." (RH, 9. listopada 1894)

"Strahoviti karakter grijeha protiv takvog Boga nije moguće procijeniti kao što ni nebesa ne možemo izmjeriti pedljom. Bog je moralni upravljač kao i Otac. On je Zakonodavac. On stvara i izvršava svoje zakone. Zakon koji ne predviđa kaznu nema snage." (LDE 214)

"Svaki grijeh je sebičnost. Sotonin prvi grijeh bio je očitovanje sebičnosti. Želio se domoći sile, da sebe uzvisi. Neka vrst ludila vodila ga je da se nastoji uzdignuti iznad Boga. I kušanje kojim je Adama naveo na grijeh bila je Sotonina tvrdnja da čovjek može postići nešto više od onoga što je već imao – da postane sam Bog. Sijanje sjemena sebičnosti u ljudsko srce bio je prvi rezultat ulaska grijeha u svijet." (7MR 232.233)

"Prigodom stvaranja čovjeku su darovane plemenite sposobnosti i uravnotežen um. Bio je savršeno biće, u savršenu skladu s Bogom. Misli su mu bile čiste, a ciljevi sveti. Ali neposlušnost je izopačila njegove sposobnosti, pa se umjesto ljubavi pojavila sebičnost. Prijestup je toliko oslabio njegovu prirodu da se vlastitom snagom više nije mogao oduprijeti sili zla. Postao je Sotonin rob, i to bi ostao zauvijek da se sam Bog nije umiješao." (*Koraci prema Kristu*, str. 16)

D. Posljedice grijeha

"Grieh ne samo što odvaja od Boga, nego u ljudskoj duši razara i želju i sposobnost da Ga upoznamo. Grieh je izazvao poremećaj cijelog čovjekovog organizma, iskrivio razum, izopačio maštu i unizio sposobnosti duše. Više nema čiste religije, svetosti srca. Božja preobražavajuća snaga nije izvršila preobrazbu karaktera. Duša je slaba i ukaljana i izopačena zbog nedostatka moralne snage da nadvlada." (PK 233)

"Svaki prijestup, svako zanemarivanje ili odbacivanje Kristove milosti ostavlja svoje posljedice na nama – ono otvrdnjuje srce, oslabljuje volju, otupljuje um – i ne samo što nas čini manje spremnima, već i manje sposobnima da poslušamo nježne pozive Božjeg Svetoga Duha." (*Koraci prema Kristu*, str. 33)

"[Grieh] unakazuje božansku sliku, osujećuje Božju namjeru u čovjekovom životu, umanjuje njegove Bogom dane snage, smanjuje njegovu sposobnost primanja, izaziva nesveta maštanja i daje slobodne uzde neposvećenim strastima. Grieh! Kako je mrzak Božjim očima! Sveti anđeli se s gnušanjem okreću od njega." (RH, 3. lipnja 1880)

"Čovjek je zbog grijeha odvojen od Božjeg života. Njegova je duša paralizirana spletkama Sotone, uzročnika grijeha. Čovjek sam po sebi nije u stanju osjetiti što je grijeh, nesposoban je da cijeni i u životu primijeni božansku narav. Kad bi mu ona bila stavljena na dohvat ruke, u njoj ne bi bilo ničega što bi njegovo prirodno srce poželjelo. Sotonina snaga ga je potpuno začarala. Sve izlike koje može smisliti đavao prikazuje njegovom umu da bi spriječio svaki dobri poticaj. Svaka sposobnost i snaga koju mu je Bog dao, uporabljena je kao oružje protiv božanskog Dobročinitelja. Zbog toga, premda ga ljubi, Bog mu ne može bez opasnosti dati darove i blagoslove kojima ga želi obdariti." (6BC 1099)

"Čovjekov grijeh je donio neizbježne posljedice – raspadanje, deformitet i smrt. Danas je cijeli svijet ukaljan, izopačen, na smrt bolestan. Zemlja uzdiše pod stalnim prijestupima njezinih stanovnika." (1BC 1085)

"Anđelima se činilo da nema načina za izbavljenje prijestupnika. Njihove su pjesme hvale umuknule i u nebeskim dvorovima odjeknule su tužaljke zbog propasti koju je donio grijeh. Budući da je bio neusklađen s Božjom naravi, nepokoran zahtjevima Njegovog zakona, ljudski rod je očekivalo samo uništenje. Budući da je Božji zakon nepromjenljiv kao i sam Bog, za čovjeka nije moglo biti nade ukoliko se ne nađe neki način da mu se prekršaj oprost, narav obnovi a duh vrati da opet odražava Božju sliku. Božanska ljubav smislila je takav plan." (ST, 13. veljače 1893)

E. Domet i eliminacija grijeha

"Pravda ne zahtijeva samo oprostjenje grijeha, nego i izvršenje kazne. Bog je u svom daru jedinorođenog Sina zadovoljio oba zahtjeva. Umiranjem umjesto čovjeka Krist je platio kaznu i osigurao oprost." (AG 139)

"Kristova smrt na križu osigurala je uništenje onoga koji ima moć smrti, onoga tko je bio uzročnik grijehu. Kad Sotona bude uništen, više neće biti nikoga koji bi kušao zlom; nikad više neće biti ponovljena žrtva pomirenja i više neće postojati opasnost da bi u Božjem svemiru mogla izbiti nova pobuna. Samo Onaj koji djelotvorno može obuzdati grijeh u ovom mračnome svijetu, spriječit će ga na nebu. Sveti i anđeli vidjet će značaj Kristove smrti. Bez Janjeta zaklanog od postanja svijeta za pale ljude ne bi bilo doma u Božjem raj." (5BC 1132)

"Promatrajmo križ na Golgoti. Tu je Isus koji je dao svoj život, ne zato da ljudi nastave živjeti u grijehu, ne zato da im bude dozvoljeno kršiti Božji zakon, nego da se Njegovom beskrajnom žrtvom mogu spasiti od svakoga grijeha." (TM 161.162)

"Moramo razumjeti da vjerom u Njega imamo prednost postati dionicima božanske naravi i tako umaći pokvarenosti koja je zbog opake požude u svijetu. Tada ćemo biti očišćeni od svakoga grijeha, svih nedostataka karaktera. Ne moramo zadržati ni jednu grešnu sklonost... Kad postanemo dionicima božanske naravi, nasljeđene i stečene sklonosti prema zlu odvojene su od karaktera i mi postajemo živa sila za dobro." (7BC 943)

F. Posljedice po kršćanski život

"Bez obzira na našu bezvrijednost, moramo držati na umu da je tu Onaj koji može uzeti grijeh, koji je spreman i voljan da spasi grešnika. On je svojoj vlastitom krvlju platio kaznu za sve koji čine zlo. On će ukloniti svaki grijeh koji je skrušenim srcem priznat pred Bogom." (Isto, 970)

"Vjerujete li da je Krist, kao vaša zamjena, platio dug za vaš prijestup? No On to nije učinio zato da bismo mogli nastaviti živjeti u grijehu, već da budemo izbavljeni od svojih grijeha, da zahvaljujući zaslugama Njegove pravednosti, ponovno steknemo Božju naklonost. Zna li da će sveti i pravedni Bog, zahvaljujući zaslugama Njegovog dragog Sina koji je umro zbog vaše pobune i grijeha, primiti vaše napore da vršite Njegov zakon?" (RH, 24. srpnja 1888)

"Slijediti Gospodnju riječ i prigrliti istinu uključuje nošenje križa i samoodricanje. Nije mudro ne ponijeti križa. Kako vidite svjetlo, tako u njemu hodite. Neka vas prožme svečana, nepromjenljiva odluka; odlučite da ćete Božjom snagom i milošću odsad živjeti za Njega i da vas

nikakva zemaljska razmišljanja neće navesti da prezrete božanski zakon deset zapovijedi i tako se odrečete svog Spasitelja i Boga. Tražite Božji savjet i ustanoviti ćete da je put poslušnosti Njegovim zapovijedima put pravde 'koja svijetli u tamnome mjestu dok ne osvane dan'." (RH, 9. listopada 1894)

"Kršćanski život je borba... Samo nam božanska pomoć može osigurati pobjedu u ovoj borbi pravednosti protiv nepravednosti. Moramo svoju ograničenu volju pokoriti volji Beskonačnoga; ljudska volja mora se stopiti s božanskom. To će nam osigurati pomoć Svetog Duha i svaka pobjeda pridonijet će obnovi Božje baštine za otkupljenje, obnovi Njegove slike u duši." (MYP 55; usp. *Poruka mladim kršćanima*, str. 30)

X. Literatura

Berkhof, L. *Systematic Theology*. Grand Rapids, Eerdmans, 1941.

– . *The History of Christian Doctrines*. Grand Rapids, Eerdmans, 1971.

Berkouwer, Geoffrey W. i drugi, urednici. *International Standard Bible Encyclopedia*. Grand Rapids, Eerdmans, 1979.

Brunner, Emil. *Man in Revolt: A Christian Anthropology*. Prijevod Olive Wyon. Philadelphia, Westminster, 1947.

Evangelical Dictionary of Bible Theology. Urednik Walter A. Elwell. Grand Rapids, Baker, 1990.

Guthrie, Donald. *New Testament Theology*. Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1981.

Kittel, G. i G. Friedrich, urednici. *Theological Dictionary of the New Testament*. 9 svezaka. Grand Rapids, Eerdmans, 1964.–1974.

Ladd, George E. *A Theology of the New Testament*. Grand Rapids, Eerdmans, 1974.

The New International Dictionary of the Bible. Urednik Merrill C. Tenney. Grand Rapids, Zondervan, 1963.

Neufeld, Don F., urednik. *The Seventh-day Adventist Encyclopedia*. Washington, D. C., Review and Herald, 1976.

Neibuhr, Reinhold. *The Nature and Destiny of Man*. 2 sveska. New York, Charles Scribner's Sons, 1964.

Schaff, Phillip. *The Nicene and Post-Nicene Fathers*. Prva serija, 14 svezaka. Grand Rapids, Eerdmans, 1971.

"Sin." *Interpreter's Dictionary of the Bible*. Nashville, Abingdon Press, 1962.

Strong, Augustus H. *Systematic Theology*. 3 sveska. Valley Forge, Pa., Judson, 1961.

Whidden II, Whoodrow W. *The Soteriology of Ellen G. White*. Doktorska disertacija. Drew University, 1989.

Wilson, William. *New Wilson's Old Testament Word Studies*. Grand Rapids, Kregel Publications, 1987.

Zachrison, Edwin Harry. *Seventh-day Adventists and Original Sin: A Study of Early Development of the Seventh-day Adventist Understanding of the Effect of Adam's Sin on His Posterity*. Doktorska disertacija, Andrews University, 1984.

7. Spasenje

Ivan T. Blazen

Uvod

Spasenje je univerzalna tema Svetog pisma. Sve su druge velike teme njezine podvrste ili pojašnjenja. Oblik spasenja varira, ali temeljna struktura je ista: Bog posjećuje svoj narod i izbavlja ga od problema ili sila koje ugrožavaju njegov opstanak. Od samog početka, kad je Bog odjenuo krive i posramljene roditelje ljudskog roda, do dana kad će Božji narod ući u Novi Jeruzalem, vidljivo je da je Bog aktivno uključen u izbavljenje ljudskog roda. To je toliko točno da je riječ "Spasitelj" ne samo uspoređena s imenom "Bog", već da postaje njegovom definicijom, imenom za Boga. Budući da je Bog "Bog našega spasenja" (usp. 1 Ljet 16,35; Ps 79,9; Hab 3,18), ponekad je oslovljen i kao "Spasitelj" (2 Sam 22,3; Iz 43,3; 45,15; Jr 14,8; Lk 1,47; 1 Tim 1,1; 2,3; Tit 1,3; 2,10; Jd 25). Bog se može poslužiti različitim ljudskim oruđima da ostvari svoje nakane, ali je On jedini koji spašava (Iz 43,11; 45,21). "U Jahve je spasenje" (Ps 3,9); On je svoj narod izbavio, izbavlja i izbavit će "iz svih tjeskoba" (Ps 34,18). On neće da se itko izgubi (2 Pt 3,9), već da se svi spasu (1 Tim 2,4) po Isusovom imenu (Mt 1,21; Dj 4,12; 1 Sol 5,9; Rim 10,13). Dijeleći ljudske patnje, Isus je postao pioninom i uzrokom vječnog spasenja svih koji Ga slijede (Heb 2,10; 5,9).

I. Biblijske riječi i temeljni koncepti

A. Terminologija spasenja

B. Povijesni karakter spasenja

C. Ono od čega Bog spašava

D. Osobe koje Bog spašava

E. Potreba ljudskog roda za božanskim spasenjem

1. Stvarnost i posljedice grijeha

2. Priroda grijeha

3. Spasiteljske potrebe zbog grijeha

II. Božanski plan spasenja

A. Božja odluka u vječnosti

B. Božji savezi u protoku vremena

1. Bit i jedinstvo Božjih saveza
2. Savez s Adamom, Noom i vječni savezi
3. Savezi s Abrahamom, sinajski i s Davidom
4. Novi savez
5. Stari savez

III. Sastavni dijelovi spasenja

A. Novi odnos s Bogom

1. Opravdanje i pravednost
2. Izmirenje
3. Posinjenje

B. Nova sigurnost pred Bogom

1. Prisutna sigurnost u konačno spasenje
2. Vječni život sada u Božjem daru Njegova Sina
3. Sigurnost po vjeri i sud po djelima

C. Novi život od Boga

1. Obnova
2. Pokajanje i obraćenje
3. Posvećenje

IV. Praktični odjeci doktrine o spasenju

V. Povijest doktrine o spasenju

A. Apostolski oci

B. Od apostolskih otaca do Augustina

1. Irenej
2. Tertulijan
3. Origen
4. Teolozi na istoku i Atanazije
5. Augustin i sukob s Pelagijem

C. Srednjovjekovni skolasticizam

1. Anzelm
2. Abelard

D. Učenje Reformacije i katolička reakcija

1. Luther

2. Calvin

3. Sabor u Tridentu

E. Arminijanizam i metodizam

1. Jacobus Arminius

2. John Wesley

VI. Adventisti sedmog dana

VII. Komentari Ellen G. White

A. Božja namjera da spasi

B. Kristova smrt pomirenja

C. Uloga vjere

D. Nada za najslabijeg

E. Posvećenje, doživotno djelo

VIII. Literatura

I. Biblijske riječi i temeljni koncepti

A. Terminologija spasenja

Rječnik Svetog pisma bogat je riječima koje odgovaraju riječi "spasenje". U hebrejskoj Bibliji nalazimo niz značajnih izraza koji su, premda imaju određene nijanse, često sinonimi.

Izraz *nasal*, a znači vući ili izvući, prikazuje spasavanje ili izbavljenje neke osobe. Bog je zaklon i utvrda jer oslobađa od smrtnih opasnosti (Ps 91,2.3) i izbavlja svoj narod za dug život (rr. 14-16). Druga dva izraza za oslobođenje su *malas* i *palas*. Oni sadrže ideje bijega i odlaska u sigurnost. Najpoznatiji primjer uporabe riječi *malas* je u Joelu 3,5 (u nekim prijevodima 2,32), gdje se odnosi na eshatološko spasenje za vrijeme užasa Gospodnjeg dana. Druge nijanse koncepta izbavljenja nalazimo u riječima *ga'al* i *padah*, koje, kad ih se uzima u smislu spasenja, sadrže misao o Božjem naročitom naporu spašavanja ili plaćanja otkupa (Izl 6,6; 15,13; Ps 77,15.16; Iz 43,3.4; Jr 50,34).

Riječ *hayah* dodaje dimenziju Božje milosti i providnosti, koja u povijesti djeluje da spasi ili očuva život. To je prikazano kod Lota, kojemu je Bog u svom milosrđu prigodom uništenja

Sodome poštedio život (Post 19,16.19), i Josipa, preko kojega je Bog, unatoč zlim nakanama njegove braće, spasio mnoge živote (Post 45,5.7.8; 50,20).

U Starom zavjetu najčešće upotrijebljene i najznačajnije riječi za spasenje su *yaša'* i njezine izvedenice. Njihovo osnovno značenje je prenošenje čovjeka iz skućenog prostora ili ugnjetavačke sredine na prostrano mjesto, iz loših u dobre prilike gdje život buja i gdje je zaštićen od neprijatelja (Ps 18,19.20). Spasenje koje podrazumijeva skup riječi oko izraza *yaša'* utemeljeno je u povijesti i odnosi se na prošlost, sadašnjost i budućnost. Božje spasenje u prošlosti vidljivo je u Njegovom izbavljenju hebrejskih robova iz Egipta. U sadašnjosti ono se očituje u Božjem oslobađanju Njegovog naroda od svake vrste negativnih situacija u kojima je sputan ili ograničen. U odnosu na budućnost, Bog će ponovno djelovati u prilog svom narodu, jer Njegovu spasenju nema kraja (Iz 51,6). Božje spasenje će biti tako djelotvorno da će narod radije govoriti o spasu i slavi nego nasilju i pustošenju (Iz 60,18). Buduće spasenje vidljivo je i iz tekstova kao što su Izaija 43,11-21; 51,1-6; 62,12; Jeremija 46,27; Ezekiel 36,24-30.33-38; Zaharija 8,7,8.13; 9,14-17; 10,6.7.

U LXX, grčkom prijevodu Starog zavjeta koji su se služili prvi kršćani, i u Novom zavjetu, grčka riječ koja se najčešće koristi za prijevod hebrejskih riječi za spasenje jest *sozo* i njezine izvedenice. One naglašavaju duhovno, moralno i eshatološko izbavljenje. Bog svojim djelovanjem izbavlja ljudska bića od grijeha i Sotone, patnji i smrti. Sukladno Starom zavjetu, u kojem je spasenje prošlo, sadašnje i buduće, osoba koja doživi Božje spasenje bila je spašena (Rim 8,24; Ef 2,5.8), jeste spašena (1 Kor 1,18; 15,2) i bit će spašena (Mt 24,13; Rim 5.9.10). Nasuprot onima koji drže da je suština spasenja u prošlosti ("ostvarena eshatologija") ili sadašnjosti (egzistencijalistička gledišta), moramo naglasiti i buduće spasenje, jer se u Novom zavjetu približno jedna petina tekstova s riječima iz skupine *sozo* odnosi na spasenje na kraju vremena.

Osim skupine *sozo* Novi zavjet koristi i riječ *lytroo* i njezine izvedenice *lytron*, *lytroomai*, *antilytron*, *lytrosis*, *lytrotēs* i *apolytrosis* (izraz od najveće važnosti). Ova skupina riječi govori o slobodi koja je omogućena Božjim djelovanjem u Isusu Kristu. Ponekad, kao u određenoj uporabi riječi *lytroo* u LXX (Ps 31,6; 103,4; Iz 43,1) ili nekim novozavjetnim tekstovima nema nagovještaja plaćanja ili otkupa (Lk 24,21; 21,28; Rim 8,23; Ef 4,30). U drugim je slučajevima jasno prisutna cijena (Rim 3,24.25; Ef 1,7; 1 Pt 1,18.19). Zbog toga puno značenje ove riječi

obuhvaća tri ideje: ropstvo, slobodu i (često) cijenu. Slična skupini riječi *lytroo* je riječ *rhyomai* u značenju izbaviti, osloboditi, spasiti ili sačuvati.

B. Povijesni karakter spasenja

Prema Starom zavjetu spasenje se zbiva u povijesti; ono nije mit ni obred kako je to slučaj u drevnim religijama na Bliskom istoku. Božje spašavanje Izraela iz Egipta vrhunska je demonstracija Njegovog spasiteljskog djelovanja i slika je Njegova spasenja u budućnosti. Tvrdnja u Izaiji 43,11 da postoji samo jedan Bog i Spasitelj primijenjena je u Hošei 13,4 na izlazak iz Egipta. Božja skrb za Izraela očitovala se u spasavanju iz egipatskog ropstva, izbavljanju kod Crvenog mora, skrbi u pustinji i uvođenju u Kanaan (Pnz 6,21-23; 11,3-5; 26,8.9). Izlazak iz Egipta, izveden Božjom snagom (Pnz 7,19), bio je središte vjere Izraela. Ovu su spasiteljsku povijest recitirali u izjavama vjere (6,20-24; 26,5-9; Još 24,2-13), ponavljali u preambuli Zakona (Izl 20,2; Pnz 5,6), povezivali s glavnim blagdanima (Pnz 16,1-3.9-12; Lev 23,39-43), proslavljali u psalmima hvale (Ps 66, 2-8; 78,11-16; 105; 106; 135,8.9; 136,10-16) i rabili kao ključ tumačenja za razumijevanje posebnih obreda u životu Izraela (Izl 13,3-16; posebno rr. 8.14).

Da bi spasio svoj narod iz Egipta, Bog je ubio Levijatana, simbol protubožanskih sila. U Psalmu 74,12-14 piše da je Bog smrskao glave zmaju Levijatanu. U Psalmu 89,9-11 Levijatan se ponovno pojavljuje pod imenom Rahab (usp. Iz 51,9); u njemu se ponavlja spomen na Božju pobjedu prigodom izlaska iz Egipta, jer Bog suši more, satire Rahaba i rasipa svoje neprijatelje. Ono što je Bog učinio prigodom izlaska iz Egipta On će učiniti za Izraelovo spasenje u budućnosti. Izaija 27,1 proriče da će Bog ubiti Levijatana, zmiju hitru ili zmaja morskoga. Povijest budućeg spasenja, kojega je izlazak iz Egipta prototip, dolazi kraju kad Zmaj, zbačen s neba (Otk 12,7-9), u pokušaju da uništi Crkvu (rr. 13-17), kao što je to učinio faraon u Egiptu, bude poražen zajedno sa Zvijeri kojoj je Zmaj predao svoju moć (Otk 13,1.2; 19,20; 20,10).

Božja spasiteljska sila koja se očitovala prigodom izlaska iz Egipta ponovno se otkrila u izbavljenju Božjeg naroda iz progonstva u Babilonu i Perziji (Iz 49,8-26; 44,28-45,17). Ovaj je povratak opisan jezikom koji snažno podsjeća na izlazak iz Egipta (Iz 43,16.17; 48,21; 52,12).

Štoviše, u Novom zavjetu je spasenje u Isusu prikazano prema uzoru na izbavljenje iz Egipta. Paralale uključuju otkupljenje krvlju (Izl 12,1-13; Rim 3,24.25; Ef 1,7), izlazak iz Egipta (Hoš 11,1; Mt 2,15), "Izrael je sin moj" (Izl 4,22 – DK; Mt 3,17), broj četrdeset i motiv pustinje (Izl 16,35; 34,28; Bro14,33; Mt 4,2; Lk 4,2). Osim toga, Isusova je smrt opisana pojmom

pashalnog janjeta (1 Kor 5,7; 1 Pt 1,19), a krštenje i Gospodnja večera poistovjećuju se s Izraelovim doživljajima s Mojsijem u moru te dobijanjem mane s neba i vode iz stijene (1 Kor 10). Tako je izlazak iz Egipta, najveći događaj izbavljenja prije Kristova dolaska, utkan u tkivo biblijskog prikaza povijesti spasenja. Zaključimo da je Božje izbavljenje prigodom izlaska iz Egipta objasnilo prošlost Izraela, dalo značenje njegovoj sadašnjosti, nadahnulo nadu u njegovu budućnost, osvijetlilo događaje o Kristu i najranijim kršćanima, i da je ono obećanje konačne pobjede Crkve nad zlom. U svemu tome Bog je bio, jeste i bit će Spasitelj. Dio ljudskih bića, kao i prigodom izlaska, treba stati i vidjeti Gospodnje spasenje (Izl 14,13.14; usp. 2 Ljet 20,17). Ono što je izlazak za Stari zavjet, to je Isusov život, smrt i uskrsnuće za Novi.

C. Ono od čega Bog spašava

U biblijskom prikazu spasenja Bog spašava od mnogih negativnih stvarnosti. Prvo, Bog spašava od onih koje su opasnost za narod. U njih ubraja zlotvore (Ps 37,40), nasilnike (Ps 140,2.5.6), krvoloke (Ps 59,3), progonitelje (Ps 7,2), opake (Ps 43,2; 144,7.8.11), mrzitelje (2 Sam 22,18), neprijatelje (Bro 10,9; 2 Sam 22,4; Ps 18,4.32; Lk 1,69.71) i narode koji donose ropstvo i izazivaju sukobe (Suci 15,18; 2 Kr 13,5; 2 Ljet 20,17; Mih 6,4).

Drugo, Bog spašava od teških i opasnih situacija ili problema. U njih ubrajamo općenite teškoće (Ps 7.18; 54,8; 81,8), zala (1 Sam 10,19; Ps 107,13.19), nevolje (1 Sam 26,24), nasilje (2 Sam 22,3; Ps 22,21), bolesti (Mt 9,21; Lk 8,36), strah (Ps 34,5), (čak i strah od same smrti, Heb 2,15) te samu smrt (Ps 6.5.6; 56,13; 68,20.21; 116,8; Heb 5,7).

Treće, Bog izbavlja od grešnog stanja u kojem se čovjek nalazi i od posljedica grijeha. U tom smislu Sveto pismo govori o izgubljenosti (Lk 19,10), bezakonju ili prijestupima (Ps 39,9; 51,3-11; 79,10; Mt 1,21), krivici za prolivenu krv (Ps 51,16), pokvarenom naraštaju (Dj 2,40), sadašnjem pokvarenom svijetu (Gal 1,4), vlasti tame (Kol 1,13), podložnosti gospodaru zračnog kraljevstva (Ef 2,1-5) i Božjoj srdžbi (Rim 5,9).

D. Osobe koje Bog spašava

Prema Svetom pismu primatelji Božjeg spasenja su oni koji, potaknuti Božjim savezom ljubavi i milosti, uvide svoju potrebu i pokažu skrušenu ovisnost o Bogu. Oni su Ga spremni primiti. To su u Novom zavjetu ljudi vjere. Nasuprot prigovora da zasnivanje spasenja na vjeri čovjekov odgovor svodi na intelektualno vjerovanje ili pristanak, biblijska vjera prihvaća sve što Bog daje i Bogu predaje sve što čovjek jeste i ima. Zbog toga ostvarivanje otkupljenja pojedinca zahtijeva pokajanje (Mk 1,14.15; Lk 3,3; Dj 2,37.38; 3,19; Rim 2,4; 2 Kor 7,10) i njegove

plodove (Mt 5,1-11; Lk 3,7-14). U skladu s ovim hebrejska Sveta pisma vide Boga kako spasavalački djeluje u prilog onih koji Ga se boje (koji Ga štiju) i koji Mu se nadaju (Ps 33,18-22), koji se uzdaju u Njega (Ps 22,5.6; 86,2), koji Ga prizivaju (Ps 55,17; 107,13), koji su ponizni i skrušeni (Ps 34,19; Job 22,29), koji čekaju Boga (Iz 25,9) i u Njemu traže okrilje (Ps 37,40), koji su vjerni zavjetu (Hab 2,4), koji su čestita srca (Ps 7,11) i ištu Božje naredbe (Ps 119,94). Dakle, u svjetlosti cjelokupnosti biblijskog učenja, vjera koja prihvaća spasenje jest kretanje srca, uma i života prema Bogu. Vjera i vjernost su dvije strane iste kovanice odnosa s Bogom.

E. Potreba ljudskog roda za božanskim spasenjem

1. Stvarnost i posljedice grijeha

Grieh je suštini ljudski problem za koji je jedino rješenje božansko spasenje. (Za temeljitu obradu grijeha vidi Grieh.) Započet u oholosti i želji da bude kao Bog (Post 3,4; Iz 14,1-20; Ez 28,1-19), grieh je sveopća stvarnost (1 Kr 8,46; 2 Ljet 6,36; Job 4,17; Ps 141-3; Prop 7,20; Iz 9,17; Dn 9,11; Rim 3,9-11-23; 5.12-19; 1 Iv 1,8-10). On je uzročnik sveopće osude i smrti (Rim 5,14-18; 6,23; Jak 1,15).

2. Priroda grijeha

Budući da je spasenje tako izravno povezano s postojanjem grijeha, trebamo objasniti značenje grijeha da bismo jasnije razumjeli prirodu spasenja.

a. Grieh je djelo. Prvi i najneposredniji način na koji se grieh očituje jest zlodjelo. Biblijski prikaz grešnih postupaka čovječanstva opisan je u Rimljanima 1,18–3,20. Čak su i navodno pravedna djela slična okaljanoj haljini (Iz 64,5).

b. Grieh kao pokvarenost srca. Međutim grieh je više od zlodjela. On može završiti kao djelo, ali počinje u sklonosti srca. Sveto pismo svjedoči da je grieh iskvarenost čovjekova srca i volje, moralne naravi i unuarnjeg bića. Veličina čovjekove okaljanosti rječito je opisana u Postanku 6,5; Izaiji 1,5.6; 29,13; Jeremiji 11,8; 16,12; Mateju 7,18-23 i Jakovu 1,14.15; 4,1.2.

c. Grieh kao zarobljavajuća sila. Biblija opisuje grešne postupke kao posljedicu življenja pod vladavinom tuđinske, zle i zarobljavajuće sile opisane u Rimljanima 5–8. Uvijek u jednini, osim u Rimljanima 7,5., grieh je prikazan kao kralj ili gospodar (Rim 5,12-14.21) kojemu se ljudi pokoravaju u poslušnoj službi (Rim 6,6.12.13). Kao nemilosrdni tiranin ili zao nadglednik, grieh drži ljude u ropstvu (rr. 6.16-18-20; 7,14) i daje im plaću (Rim 6,23). Kao demon može nastaviti u čovjeku (Rim 7,17.20), zavesti ga (r. 11), kao što je zmija zavela Evu

(Post 3,13), pa čak i prouzročiti njegovu smrt (Rim 6,16.23; 7,11.14). Njegovo tlačenje čovječanstva uzrokovano je nametanjem vlastitih zakona (Rim 7,23; 8,2) ili podmuklim provođenjem vlastite razorne nakane preko Božjeg zakona (Rim 7,8.11.13; usp. 1 Kor 15,56). On može drijemati i odjednom oživjeti, potičući grešne strasti na djelo (Rim 7,5-9). Grijeih je sila koja se protivi Bogu (Rim 6,23) i, slično zločincu, potpada pod Božji sud (Rim 8,3). Govoriti o grijehu kao sili izraz je paradoksa da je grijeh nešto što činimo, a ipak prethodi našim postupcima i njih predodređuje. Kad sagriješimo, onda smo to učinili mi, a ipak ne mi sami (Rim 7,17.20). Zbog toga u onome što činimo mi ustvari djelujemo silom grijeha koja gospodari nama.

3. Spasiteljske potrebe zbog grijeha

Kad grijeh smatramo učinjenim zlodjelom, grešnik je pozvan da se pokaje, prizna grijeh, krsti se i primi oprostjenje grijeha i očišćenje od krivice (Dj 2,38; 2 Pt 3,9; 1 Iv 1,9). To je doživljaj opravdanja.

Kad grijeh smatramo zlom naklonosti srca ili volje, grešniku je potrebno novo srce i postojan duh (Ps 51,12). Bog obećava dati ove darove (Ez 11,19; 36,26). U ovom slučaju je riječ o obnovi, obraćenju i posvećenju.

Kad grijeh smatramo zarobljavajućom, smrtonosnom silom – što je radikalizacija koncepta grijeha kao zlog srca – ono što je potrebno više je od pokajanja, oprostjenja i promjene srca. Potrebno je promijeniti gospodare; umjesto grijeha i smrti za gospodara prihvatiti Krista i život (Rim 6). Prava sloboda postoji samo pod Kristovom vladavinom.

Sažeto rečeno, grešnikove potrebe u odnosu na tri vida grijeha su oprostjenje, obnova i sloboda pod novim Gospodarem. Ovo je u srži biblijske poruke o spasenju i time ćemo se pozabaviti u III. odsjeku.

II. Božanski plan spasenja

A. Božja odluka u vječnosti

Spasenje čovjeka nije posljedica neke božanske primisli ili improvizacije koja je proistekla iz potrebe zbog neočekivanih događaja poslije pojave grijeha. Naprotiv, ono proistječe iz božanskog plana za čovjekovo otkupljenje, načinjenog prije postanka ovog svijeta (1 Kor 2,7; Ef 1,3.14; 2 Sol 2,13.14) i utemeljenog na Božjoj vječnoj ljubavi prema čovječanstvu (Jr 31,3).

Božji plan obuhvaća vječnu prošlost, povijesnu sadašnjost i vječnu budućnost. U njemu su sadržane stvarnosti i blagoslovi kao što su izbor i predestinacija da čovječanstvo bude Božji

sveti narod, sličan Kristu, otkupljenje i oprostjenje, jedinstvo svega u Kristu, zapečaćenje Svetim Duhom, primanje vječne baštine i proslavljenje (Ef 1,3-14). Središnje u ovom planu je Isusovo stradanje i smrt, što nije slučajan događaj u povijesti, već zasnovan na Božjoj otkupiteljskoj nakani (Dj 4,27.28). Isus je doista bio "Janje(ta), koje je žrtvovano od postanja svijeta" (Otk 13,8 – ŠA).

Sukladne sa stvarnošću plana spasenja su Isusove izjave o razlogu zbog kojeg je došao na svijet. Došao je da ostvari zakon (Mt 5,17), da pozove grešnike (Mt 9,13), da bude prijatelj odbačenima (Mt 11,19), da potraži i spasi izgubljene (Lk 19,10; usp. 1 Tim 1,15), da služi drugima i da dadne svoj život kao otkup za mnoge (Mk 10,45). Sve što čini jest u ime svog Oca (Iv 5,43) i po Njegovoj volji (r. 30). Budući da je došao otkriti Boga ljudima (Iv 1,14.18; 14,7-10), On dovodi ljude Bogu (r. 6) i vječnom životu i spasenju koje Bog daje svakome tko povjeruje u Njega (Iv 3,15.17; vidi Velika borba, I. A).

B. Božji savezi u protoku vremena

1. Bit i jedinstvo Božjih saveza

Božja se vječna namjera za čovjekovo spasenje ostvaruje preko Njegovih saveza učinjenih u protoku vremena. Premda Biblija o savezu govori u množini (Rim 9,4; Gal 4,24; Ef 2,12), u Svetom pismu postoji samo jedan osnovni savez spasenja. On je po svom karakteru obećanje – Bog daje blagoslove i spasenje, a oni nisu zasluge ljudska bića – ali od ljudi očekuje vjeru i poslušnost. Srž ovog saveza je Božja nepokolebljiva ljubav o kojoj je riječ u cijelom Svetom pismu i koja je ponekad izjednačena sa savezom (Pnz 7,9; 1 Kr 8,23; Neh 9,32; Dn 9,4). Oblik množine, savezi, znači da je Bog svoje spasiteljske nakane objavio ponavljanjem svog saveza na različite načine kako bi zadovoljio potrebe svog naroda u različitim vremenima i situacijama. Svaki oblik saveza ima određenu ulogu u Njegovoj jedinstvenoj nakani spasenja.

2. Savez s Adamom, Noom i vječni savezi

Savez s Adamom odnosi se na Božje obećanje u Postanku 3,15, nazvanom protoevanđelje (prva najava evanđelja), prema kojem će, u svom krajnjem značenju, Krist sjeme nadvladati Zloga (Rim 16,20). Savez s Noom je obećanje milosti i života. Bog se zakleo da će sačuvati stvoreni život na zemlji (Post 6,18-20; 9,9-11). Budući da je obećanje milosrđa za sve, ovaj je savez nazvan vječnim (r. 16). Pojam "vječni" nalazimo i u savezu s Abrahamom (Post 17,7.13.19; 1 Ljet 16,17; Ps 105,10), sinajskom savezu s naglašavanjem subote (Izl 31,16) i u

savezu s Davidom (2 Sam 23,5; Iz 55,3; Ez 37,26.27), novom zavjetu obećanja obnove Izraela (Jr 32,40., koji je ponavljanje teksta u 31,33; Ez 16,60) te u Isusovoj žrtvi (Heb 13,20).

3. Savezi s Abrahamom, sinajski i s Davidom

Savez milosti s Abrahamom (Post 12,1-3; 15,1-5; 17,1-14) temelj je cjelokupnom usmjerenju povijesti spasenja (Gal 3,6-9.15-18). Bog će preko Abrahamova sjemena, a to se odnosilo ne samo na njegove bezbrojne potomke, nego posebno na jednoga, na Krista (r. 16), blagosloviti svijet. Svi koji budu dio Abrahamova sjemena ustanovit će da je Bog njihov Bog, a oni Njegov narod. Obrezanje će biti znak (Post 17,11) već postojećeg pravog odnosa s Bogom uspostavljenog vjerom (Post 15,6; Rim 4,9-12).

Sinajski savez, objavljen u kontekstu otkupa od ropstva (Izl 19,4; 20,2; Pnz 1–3), zajedno s Božjim žrtvenim odredbama za pomirenje i oprostjenje grijeha, bio je isto tako savez milosti i ponavljanje najvažnijih elemenata saveza s Abrahamom (poseban odnos Boga prema svom narodu: Post 17,7.8 s Izl 19,5.6; velik narod: Post 12,2 s Izl 19,6 i 32,10; i poslušnost: Post 17,9-14; 22,16-18 s Izl 19,5 i drugi tekstovi u Pnz). Kad je narod raskinuo sinajski savez, Mojsije se moli Bogu da se sjeti obećanja danih u savezu s Abrahamom (Izl 32,13). Posebno isticanje zakona na Sinaju pokazuje da je ispunjenje saveza s Abrahamom pretpostavljalo postojanje naroda koji će poslušnošću pokazati stvarnost Božje milosti. Izrael nije mogao postati blagoslovom za svijet dok prvo nije živio kao narod Božji i "narod svet" (Izl 19,6).

Savez s Davidom povezan je kako s abrahamskim (Ez 37,24-27) tako i s mojsijevskim savezom (2 Sam 7,22-24). Prema njemu David će biti knez i kralj nad Izraelom (r. 8; Jr 30,9; Ez 37,24.25); on će sagraditi Božji dom ili Svetište (2 Sam 7,7-13; Ez 37,26-28). Na tom mjestu bi Bog, koji je u savezima s Abrahamom i na Sinaju želio biti njihov Bog a oni Njegov narod, mogao nastaviti među njima.

4. Novi savez

Obećanje novog saveza javlja se prvi put u Jeremiji 31,31-33 u okviru Izraelova povratka iz progonstva i blagoslova koje će Bog dati. Kao što je raskid saveza učinjenog na Sinaju (r. 32) uzrokovao odlazak Izraela u progonstvo, tako će ih obnavljanje tog saveza sačuvati i postati nadom za budućnost. Sadržaj ovog saveza bio je isti kao i onoga pod Sinajem. Radilo se o istom odnosu između Boga i naroda i o istome Zakonu (r. 33). Savez sa Sinaja nije bio staromodan ili zastario, već raskinut. Obnavljanje ovog saveza ovisit će o oprostjenju narodnih grijeha (r. 34) i jamstvu da će Bog svoj zakon saveza (i štovanje Njega, Jr 32,40) staviti u srce svog naroda (Jr

31,33). Ovo će dovesti do prisnog poznavanja Boga u cijelom Božjem narodu (r. 34) i do punog i trajnog ostvarenja sinajskog saveza. U Ezekielu 36,25-28 do unutarnjeg usvajanja Božjeg zakona dolazi zbog toga što Bog obnavlja srce i u njega, kao pokretačku snagu nove poslušnosti, stavlja svoj Duh.

U skladu s isticanjem oprostjenja (Jr 31,34) i Duha (Ez 36,37), Novi zavjet proširuje razumijevanje novog saveza na Kristovu krv koja donosi oprostjenje grijeha (Mt 26,28; Lk 22,20; 1 Kor 11,25; Heb 9,15; 12,24), i na službu Duha koja donosi život (2 Kor 3,6).

5. Stari savez

"Stari Zavjet" nalazimo izrijekom spomenut samo u 2. Korinćanima 3,14 ali se podrazumijeva i u Pavlovoj uporabi "dva zavjeta" u Galaćanima 4,24 i u spominjanju "prvog saveza" (8,7.13; 9,1.15.18), "drugog saveza" (8,7) i "boljeg Saveza" (7,22; 8,6) u poslanici Hebrejima.

Pavlove izjave o savezima u 2. Korinćanima i Galaćanima poslanici mogu se ispravno razumjeti samo u okviru njegove rasprave protiv judaističkih protivnika koji su središtem činili zakon, a ne Krista. Unutar takvog polemičkog konteksta stari zavjet u 2. Korinćanima 3,14 predstavlja mojsijevski kodeks sa Sinaja (r. 15) koji se čita s pokrivalom na očima, odnosno, čita se nekristološki kao slovo. Kao takav on ubija (r. 6). Kad se u Kristu uzme pokrivalo (rr. 15.16), čovjek shvaća pravi sadržaj i značenje zakona, što se vidi u preobražavajućoj slavi Gospodnjoj (r. 18), a ne u slavi zakona. A povezanost s Gospodnjim Duhom, nasuprot slovu, donosi slobodu (r. 17) i život (r. 6; usp. Rim 7,6).

Na osnovu izraza iz Galaćanima poslanice jasno je da se isticanje poslušnosti zakonu nikad ne smije odvajati od prvenstvenosti zajednice s Bogom uspostavljene vjerom. Ukoliko se to dogodi, zakon ne postiže svoj cilj da vodi životu (kako je prvotno namijenjeno, Pnz 6,24; Rim 7,10), već osudi (Gal 3,10 navode Pnz 27,26). Iz ove perspektive trebamo razumijeti Pavlovo izjednačavanje sinajskog saveza s ropstvom u Galaćanima 4,24.25. Savez učinjen na Sinaju, koji je počivao na Božjem otkupljenju Izraela od ropstva, Njegovo obećanje da će biti njihov Bog a oni Njegov narod, i prateći žrtveni sustav koji je učio o pomirenju i oprostjenju, nije bio ropki sustav. Međutim kad se zakon odvoji od obećanja a vjera od djela, savez je izopačen, a posljedica je ropstvo a ne sloboda. Pravi odnos između obećanja i zakona nalazimo u Galaćanima 3,15–4,7. Ovdje Pavao tvrdi da je jedini način sticanja opravdanja putem Abrahamovog saveza milosti, prihvaćenog vjerom. Sinajski zakon nije bio protivan obećanju

danom Abrahamu (Gal 3,21), već ga je čuvao vodeći Kristu (r. 24) "da se, po vjeri u Isusa Krista, obećano dade onima koji vjeruju" (r. 22, DF). Funkcija zakona kao "čuvara" prestaje kad se uspostavi zrela zajednica s Kristom (r. 25; 4,1-5).

Za Židove je razlog za uspostavu drugog ili boljeg saveza u tome što je Bog ustanovio da su obećanja naroda pod Sinajem bila manjkava, jer su ih oni prekršili (Heb 8,8.9). Postojala je potreba za boljim obećanjima (r. 6), a poslanica Hebrejima to objašnjava izrazima novozavjetnih obećanja iz Jeremije 31,33., gdje Bog potvrđuje sinajski savez i obećava božansku snagu za njegovo držanje. Osim toga, postojala je potreba za boljom žrtvom (Heb 9,23) koja je stvarno mogla očistiti od grijeha (Heb 10,2-4). Žrtveni zakoni sinajskog saveza bili su sjena budućih dobara, a ne "sam lik zbiljnosti" (r. 11, DF). Tako je motiv prvog/drugog saveza u Hebrejima poslanici povezan s načinom razmišljanja o obećanju-ispunjenju i tipu-antitipu.

III. Sastavni dijelovi spasenja

Kako je prikazano u I. E. 3, neophodno je pozabaviti se trima rješenjima problema grijeha. Rješenje problema je u novom odnosu s Bogom, novoj sigurnosti pred Bogom i novom životu od Boga.

Prema biblijskom učenju, posebno kako ga je formulirao apostol Pavao, elemente spasenja možemo naći samo "u Kristu" (na pr. Ef 1,1-14). Ova fraza, ili njezine istoznačice koja se u Pavlovim spisima pojavljuje 164 puta, odnosi se na osobnu zajednicu s Kristom, a ne samo na pravni položaj. Ispitivanje njezine uporabe pokazuje da se radi o doživljenoj stvarnosti koja obuhvaća najprisniju moguću zajednicu između uskrslog Krista i vjernika. Budući da je vjernik sjedinjen s uskrslim Gospodinom preko Njegova Duha koji nastava u njemu, on postaje dijelom spasiteljskih događaja Kristove smrti i uskrsnuća, i uključen u Kristovo tijelo, Crkvu. Kao rezultat toga vjernik osobno prima sve blagoslove spasenja koji teku od Krista i žive u zajedništvu vjernik.

A. Novi odnos s Bogom

Novi odnos s Bogom obuhvaća opravdanje, izmirenje i posinjenje.

1. Opravdanje i pravednost

a. Terminologija. Glagol "opravdati" zasniva se na hebrejskoj riječi *sadaq*, koja znači biti pravedan i, u uzročnom (*hiphil*) obliku, presuditi u prilog nečega, postupati pravedno ili proglasiti pravednim, osloboditi, opravdati, vratiti pravo. Hebrejske imenice *sedeq* i *s^ldaqah*

znače pravda ili pravednost u smislu suglasja s odnosima koje je Bog propisao u svom zavjetnom zakonu. Pridjev *saddsq* znači prav, zakonit ili pravedan. Riječi koje odgovaraju ovim hebrejskim pojmovima, s bitno istim značenjima, su grčki glagol *dikaioo*, pridjev *dikaio*s i imenica *dikaio*syne. Imenice *dikaio*sis i *dikaio*ma znače opravdanje, premda ova posljednja može značiti i pravedni zahtjev.

b. Pravna pozadina opravdanja. Hebrejski i grčki glagoli potječu iz sudske prakse, što znači da ih treba razumjeti u smislu presuda koje sudac donosi u određenom slučaju. Ako sudac ustanovi nedužnost optuženog, onda donosi oslobađajuću ili opravdavajuću presudu; ako ustanovi njegovu krivnju, presuda je osuđivanje.

Ova sudska praksa, zajedno sa zavjetnim kontekstom koji određuje odnos između Boga i Izraela, primarna je pozadina novozavjetnog učenja o opravdanju vjerom. Međutim, pozadina, premda od velike važnosti za biblijsko učenje, nije sve. Sudske presude i odnosi prenose se na višu razinu opraštajuće milosti i osobnog odnosa između ljudi i Boga. Pojam Boga kao suca nadilazi, premda ne nadomještava, pojam Boga kao Oca. Pravni jezik opravdanja ulazi u teologiju neiscrpnih i preobilnih bogatstava Božjeg dara milosti u Kristu.

c. Primjeri iz prošlosti. U Svetom pismu učenje o opravdanju najpotpunije objašnjava apostol Pavao. Međutim, u svom izlaganju apostol za nj nalazi podlogu u Starom zavjetu i posebice u Isusovom učenju. Stari zavjet, koji naglašava uračunavanje pravde ili neuračunavanje grijeha (Post 15,6), izjednačavanje pravednosti s Božjim otkupiteljskim djelovanjem (Ps 31,2; 143,11.12), oprostjenje najstrašnijih grijeha i najvećim grešnicima (2 Ljet 33,1-13; Ps 51) i nadomještanje prljave odjeće čistom ili dragocjenom (Zah 3,1-5), pruža osnovne pojmove za novozavjetno razmatranje opravdanja.

Slika odjeće u Zahariji jako podsjeća na Isusovo učenje o svadbenom ruhu u Mateju 22,1-14. Da bi gost za kraljevu svadbenu gozbu (zemaljska ilustracija koja se odnosi na ulazak u nebesko kraljevstvo) bio prikladno odjeven, potrebno mu je svadbeno ruho. Bez njega nema mjesta unatoč primljenom milostivom pozivu. Usporedba ne govori o tome što ovo ruho znači ili kako ga se može dobiti, no Sveto pismo na to odgovara na drugim mjestima. U Izaiji 61,10 čuje se radostan poklič: "Jer me [Bog] odjenu haljinom spasenja, zaogrnu me plaštem pravednosti." Ista je radost vidljiva u prisposobi o izgubljenom sinu, kad otac, koji predstavlja Boga, s radošću odijeva sina najboljom haljinom (Lk 15,22). Govoreći o onima koji su vjerom i krštenjem u Krista postali Božjom opravdanom djecom, u Galaćanima 3,26.27 Pavao za njih kaže: "Krista ste

obukli." Prema tome, u širem kontekstu Svetog pisma ruho u prispodobi o svadbenoj gozbi može se s pravom smatrati Božjom pravednošću danom u Kristu.

U priči o farizeju i cariniku (Lk 178,9-14). Božja presuda opravdanja nije uvjetovana hvalisanjem svojom dobrotom ili ispunjavanjem zakonskih propisa, već pokajničkim duhom i ozbiljnim prizivanjem Božjeg milosrđa. Čak i kad bi ispunili svaku dužnost, ljudi bi i dalje bili beskorisne sluge (Lk 17,10). Zato je uvijek potrebna Božja opravdavajuća milost.

Isusovo učenje o pomirenju s Bogom vidi se u Njegovim postupcima, jer je Isus primao grešnike i jeo s njima (Mk 2,15-17; Lk 15,2). Ovo se slaže s Isusovim prispodobama o traženju Boga, obnavljanju milosti, čak i za one koji su od Njega daleko odlutali (Lk 15,3-32). Isus nije rabio izraz "pravednost po vjeri" kao Pavao, ali je ovo učenje bilo veoma važan dio Njegove zadaće i vijesti.

d. Božja pravednost. Poslanica Rimljanima, uz značajnu podršku iz Galaćanima i Filipljanima poslanice, najistaknutiji je biblijski izvor za razumijevanje opravdanja vjerom. Tekst u Rimljanima 1,16.17 uspostavlja tezu za čitavu poslanicu. Redak 16. objavljuje da je evanđelje, naviještanje Božjeg Sina kao Krista i Gospodina (rr. 3.4), sila koja će bezuvjetno voditi svakoga tko ima spasonosnu vjeru. Redak 17. objašnjava da evanđelje vodi k spasenju jer se u njemu otkriva Božja pravednost. Povezanost misli iz šesnaestog i sedamnaestog retka, kao i kontrast sa srdžbom u retku 18 (usp. Rim 3,19.20 s 21), pokazuje da je Božja pravednost spasavajuća stvarnost. U Rimljanima 1,18–3,20 opisana je nepravednost i srdžba od koje spašava Božja pravednost. Ovdje je oslikana strašna stvarnost ljudskog grijeha, a srdžba koja s pravom pada na grešnike prikazana je kao prošla (Bog ih je predao [Rim 1,24.26.28]), sadašnja (r. 18) i buduća (Rim 2,2-5-8-9). Zaključak ovog predmeta postignut je u sudskom prizoru u Rimljanima 3,19.20 u kojem je cijeli svijet kriv i stoga ne vrijedi nikakvo pozivanje na djela. Izgubljeno čovječanstvo očekuje smrtnu presudu, plaću koju grijeh plaća (Rim 6,23). Nasuprot ove slike grijeha i srdžbe, tekst u Rimljanima 3,21 opet preuzima temu o Božjoj pravednosti kojom je započeo u Rimljanima 1,16.17. Fraza "a sada" predstavlja uvod za poništenje izgubljenosti pod grijehom i srdžbom očitovanjem Božje pravednosti koja pruža mogućnost za novi početak onima koji je prihvate vjerom (Rim 3,22).

Viđenje Božje pravednosti kao spasiteljske aktivnosti slaže se sa značajnim nizom tekstova u Starom zavjetu, posebice u Izaiji i Psalmima. U njima je Božja pravednost povezana ili poistovjećena s Njegovim spasenjem ili izbavljenjem. U Izaiji 46,13 piše: "Približio sam

spasenje [pravednost] svoje, ono nije više daleko, neće zakasniti spasenje moje. Sionu donosim pomoć." (ŠA) Tekstovi s istim značenjem su Izaija 51,5; 56,1; 59,16; 61,10. Poistovjećivanje je očito, jer Bog je Onaj koji najavljuje "pravednost, koji ima(m) moć da spasi(m)" (Iz 63,1 – ŠA). Doista, osim Boga nema "Boga pravednog i Spasitelja" (Iz 45,21; vidi i Ps 24,5; 31,2; 40,11; 51,16; 71,15; 143,11). U nekim je tekstovima Božja pravednost stavljena uz Njegovu nepokolebljivu ljubav ili milosrđe (Ps 36,6.7.11; 89,15).

Ovo izjednačavanje pravednosti sa spasenjem ili milosrđem u Izaiji i Psalmima biblijski je temelj za ono što je već jasno iz povezanosti konteksta pravednosti u Rimljanima 1–3. Možemo zaključiti da Božja pravednost ne ukazuje toliko na neku Božju karakteristiku koliko, u dinamičnom načinu hebrejskog razmišljanja, na božansku otkupiteljsku aktivnost, koja ljudima omogućava da prijeđu iz neispravnog u pravi odnos s Bogom. Ona je pojam vezan uz savez.

e. Strane opravdanja

(1) *Opravdanje je ispravan odnos s Bogom.* Opravdanjem osoba koja je u pogrešnom (prekinutom) odnosu prema Bogu, s Njim uspostavlja pravilan odnos. Ovo se bolje vidi u riječima "opravdati" ili "opravdanje". Oba izraza počinju u grčkom s korijenom *dik* koji omogućuje da opravdanje povežemo s pravednošću. Da su to dvoje sinonimi (osim tamo gdje su riječi vezane uz pravednost rabljene u striktno etičkom smislu kao u Rim 5,7; 6,13) vidi se na dva načina. Prvo, premda Pavao svoj predmet za Rimljane najavljuje kao Božju pravednost (1,17, 3,21), on najviše nastavlja govoriti o opravdanju. Drugo, u Rimljanima 4,5 izjednačuje opravdanje i pravednost.

(2) *Opravdanje je oslobođenje.* Značenje opravdanja je izravno povezano sa sudskom ili pravnom praksom "oslobađanja" optuženog, nasuprot "osuđivanja". Ovaj suprotstavljeni par nalazimo u Ponovljenom zakonu 25,1; Izrekama 17,15; Mateju 12,37; Rimljanima 5,16.18; 8,33.34 i 2. Korinćanima 3,9. Stoga u opravdanju Bog spasava grešnike od osude za njihove grijehe (Rim 8,1) time što ih oslobađa od svih optužbi.

(3) *Opravdanje je uračunavanje pravednosti.* Najvažniji tekst za razumijevanje opravdanja je Rimljanima 4. Ovdje apostol uzima Abrahama, koga su Židovi smatrali savršenim primjerom vrline, da bi pokazao što je praotac Božjeg naroda našao i što mogu naći i njegovi potomci (rr.1-5.22-24). Kad je i najboljem bila potrebna Božja pravednost, onda je ona potrebna svima. Da se Abraham opravdao dobrim djelima Pavao niječe u drugom retku izjavom da se Abraham nije imao razloga ponositi pred Bogom. Ovdje apostol ističe misao: ako se netko ne

može ponositi pred Stvoriteljem, onda nema opravdanja djelima. Prema tome drugi redak pokazuje što Abraham nije našao. Treći redak, citirajući Postanak 15,6., opisuje što je to našao, naime božanski uračunanu pravednost kad je povjerovao Bogu. Nizanje dokaza u retcima 1-6 pokazuje tri glavne faze: božansko obećanje blagoslova, čovjekov odgovor vjerom i božansko proglašavanje pravednosti. Drugim riječima, ovdje je vjera proglašena pravim dogovorom na Božju milost i pokazateljem pravog odnosa s Njim. Pravednost ili pravo stanje pred Bogom ne proistječe iz obećanja ili vjere, samih za sebe, već iz uzajamnog djelovanja uzroka i posljedice između jednog i drugog. Obećanje potiče vjeru, a vjera prima obećanje. Argument upotrijebljen u Rimljanima 4,3 je ovaj: ako je božanska pravednost uračunana, ona se nikada ne može smatrati čovjekovim dostignućem, već samo rezultatom Božje milosti. Četvrti redak pokazuje kako to funkcionira kod čovjeka: ljudi rade i zato dobijaju plaću, a ne milost. Peti redak, naprotiv, pokazuje kako stvari funkcioniraju kod Boga: kad čovjek, u prilog pouzdanja (imati vjeru) u Boga koji opravdava bezbožnika, prestane ulagati trud da bi dosegao pravednost, ovo mu se povjerenje, odnosno vjera uračunava u pravednost.

Govoriti o opravdavanju bezbožnih ili računati ih kao pravedne bilo je revolucionarno. Za Pavlove židovske suvremenike time kao da je podupirao bezbožnost – otuda i optužbe protiv Pavla u 3,8 i 6,1.15 – i izravno se sukobio s hebrejskim Pismima u kojima piše da Bog ne prašta zlikovcu (Izl 23,7) i da su mrski Bogu oni koji opravdavaju krivoga (Izr 17,15). Prema ovom svjetovnom razmišljanju Bog pravednog proglašava pravednim (usp. 1 Kr 8,32). Što možemo reći na prividnu etičku dilemu koju postavljaju Pavlove riječi? Prema Psalmima, sam Bog se opravdava osuđivanjem zla (Ps 51,6). Što, dakle, jamči da On opravdava bezbožnika a ne pobožnoga? U Psalmu 143,2 čitamo: "Ne idi na sud sa slugom svojim, jer nitko živ nije pravedan pred tobom!" S obzirom na ovu izjavu, Božja presuda nad nepravednikom može samo glasiti: "Kriv je!" Međutim, Pavao uči da se Bog sudi sa svojim nepravednim narodom i da presuda, što je nevjerojatno, ne glasi: "Kriv je." Čime podupire ovu naizgled proturječnu tvrdnju? Prvo, moramo držati na umu da je Pavao, u skladu s drugim retkom, učio da su svi pod silom grijeha i lišeni Božje slave (Rim 3,9.23). Prema tome, ako je itko mogao biti opravdan, onda je to moralo biti između bezbožnih. Drugo, Pavao ne uči samo da Bog opravdava bezbožnika, nego da opravdava bezbožnika koji se pouzdao u Njega, koji Mu vjeruje. To su oni koji su pokajnički odgovorili s "Da" na Božju osudu nad grijehom i jednostavno se predali na milost Njemu. To je sad novo poravnanje s Bogom, odgovor "Amen" Bogu. Hebrejski glagol '*aman*', iz koje potječe

naša riječ "amen", je riječ u Postanku 15,6., tekstu kojim Pavao u Rimljanima 4,3 tvrdi da je Abraham povjerovao Bogu. Nema sumnje da je imati vjeru pravilan odgovor Bogu. Treće, vjera što opravdava je vjera u žrtvu pomirenja koju je Bog osigurao (r. 25). Ovo se slaže s izraelskim žrtvenim sustavom, prema kojemu se Božje prihvaćanje moglo osigurati žrtvom, i s onim brojnim starozavjetnim ulomcima u kojima je pokajniku zajamčeno oprostjenje (na pr. Ps 51).

(4) *Opravdanje kao božanski oprost.* U Rimljanima 4,6-8 Pavao ulazi u samu srž predmeta. Nakon što je malo prije raspravljao o Abrahamu i jednom značajnom tekstu, Postanku 15,6., Pavao sada prelazi na raspravu o Davidu i još jednom značajnom tekstu, Psalmu 32,1.2. Budući da je Stari zavjet propisao da važno svjedočanstvo moraju potvrditi dva svjedoka (Pnz 17,6), Pavao uzima Abrahama i Davida kao svjedoke iz Zakona i Proroka u prilog opravdanja vjerom (Rim 3,21). U biti on uzima Davidovo svjedočanstvo da potpunije objasni uračunavanje pravednosti Abrahamu. Čini se da ovdje primjenjuje drugo pravilo biblijskog tumačenja rabina Hillela, *gezerah shawah*, "ekvivalentnost izražaja" (usp. Strack, 93.94). Prema ovom načelu se neka riječ ili fraza koju nalazimo u jednom biblijskom tekstu, može objasniti značenjem koje ima u nekom drugom tekstu. Budući da se riječ "uračuna" pojavljuje ne samo u Postanku 15,6 već i u Psalmu 32,1.2., Pavao uzima ovaj drugi iz Psalama, s njegovim trostrukim paralelizmom, da osvijetli prvi tekst iz Postanka. Opravdanje ovdje znači oprostaj grijeha, pokrivanje grijeha ili neuračunavanje grijeha vjerniku (Rim 4,7.8). Drugim riječima, krivice više nema, grijeh se na sudu više ne javlja i zato su sve optužbe odbačene. Da Bog ne uračunava grijeh nalazi značajnu potvrdu u 2. Korinćanima 5,19: "Bog bijaše onaj koji je u Kristu [na križu] pomirio svijet sa sobom, koji nije uračunao ljudima njihovih prekršaja." Kao što vidimo u srcu opravdanja je oprostjenje.

Pojam oprostjenja je osim toga istaknut drugim značajnim izrazima i pojmovima koje Sveto pismo rabi da bi ga definiralo i objasnilo. Kao terminologija, stvarnost oprostjenja prikazana je u hebrejskoj Bibliji slikovitim jezikom pokrivanja (*kap??ar* [Izl 29,36; Lev, 8,15]; *kasah* [Neh 4,5; Ps 32,11]), brisanja (*mahah* [Ps 51,3]) te uzimanja ili uklanjanja (Post 50,17). Pojam pomirenja posebno je povezan s *kapar* ali i s *nasa'*.

U grčkom Novog zavjeta oprostjenje je prikazano kao otpuštanje (glagol *aphiemi* [Mt 6,12.14.15; Rim 4,7] i imenica *aphesis* [Mt 26,28; Dj 5,31; Kol 1,14]), biti milostiv (*charizomai* [Lk 7,43; 2 Kor 2,7; Kol 2,13]) ili smilovati se (*hilaskomai* [Lk 18,13 i *hileos*, Heb 8,12], pokriti (*kalypto* [Jak 5,20; 1 Pt 4,8] i *epikalypto* [Rim 4,7], otkloniti (*apolyo* [Lk 6,37] ili izbrisati

(*exaleipho* [Kol 2,14 povezano s oproštenjem u r. 13]). Ideja pomirenja nalazi se u skupini riječi *hilaskomai*.

Oproštenje grijeha, kao uklanjanja prepreka izmirenju i zajedništvu s Bogom, od najveće je važnosti za hebrejsko-kršćansku vjeru. U biblijskoj nadi ono je bilo izuzetan blagoslov mesijanskog doba (Iz 43,25; Jr 31,34; 33,8; 50,20; Mih 7,18.19). Njegovo značenje treba promatrati kako s ljudske tako i s Božje strane. Gledano s ljudske strane, čovjekovo stanje odvojenosti od Boga i izvrgnutosti Božjoj srdžbi zbog grijeha (Iz 59,2, Rim 1,18; 2,3.5.8.9), bez Božjeg oprostjenja može završiti samo vječnom smrću (Rim 6,23). Ako grešnik ne primi Božji oprost, Božja ljubav koja traži grešnike, ostat će neostvarena i na nebu neće biti radosti (misao iz Luke 15,6.7.9.10.23.24). Velika Božja želja za opraštanjem prisutna je u Isusovoj posljednjoj molitvi, kad na križu, unatoč užasnom zločinu protiv Njega, On moli: "Oče, oprosti im, jer ne znaju što čine!" (Lk 23,34) Poruka Svetog pisma glasi: kao u priči o izgubljenom sinu (Lk 15,11.24), Bog, kao taj otac koji čeka, želi oprostiti raskajanom grešniku. Kad prizna: "Oče, sagriješih Bogu i tebi" (r. 18), Bog mu ukazuje sućut i prima ga (r. 20), oprašta mu i čisti srce (Ps 51,3.4.9.11; 1 Iv 1,9).

Što se tiče dometa oprostjenja, Sveto pismo prikazuje Boga kao Onoga koji je od nas uklonio naše grijeha tako daleko kao što je istok daleko od zapada (Ps 103,12), koji ih je bacio u morske dubine (Mih 7,19) ili za leđa (Iz 38,17), koji ih je izbrisao (Ps 51,3.11; Iz 43,25; 44,22) i više ih neće spominjati (Jr 33,34). Kad dovrši svoje djelo, svi su grijesi oprostjeni (Lk 7,47; Kol 2,13). Zapravo je Krist za grijeha cijelog svijeta umro kao žrtva pomirnice, koja zahvaljujući vjeri postaje djelotvorna (Rim 3,25).

Preduvjeti za osobno primanje oprostjenja su pokajanje, priznanje i krštenje (Mk 1,4; Dj 2,38; 3,19; 1 Iv 1,9), vjera (Dj 10,43; Jak 5,15) te zajednica s Kristom (Ef 1,7; 4,32).

Premda je oproštenje svima dostupno, svi neće primiti oprost. Nema oprostjenja za one koji Isusovo čudotvorno djelo iscjeljivanja silom Svetog Duha pripisuju Sotoni (Mt 12,31.32), što je neoprostiv grijeh. Kad čovjek odbaci božansku silu, onda Bog više ništa ne može učiniti za njegovo spasenje (Heb 6,4-6). Zato nas Biblija poziva da ne odbijemo upute "Onoga koji ih daje s nebesa" (Heb 12,25 – DF) i pogazimo "Duha milosti" (Heb 10,29).

Osim toga, ako oni kojima je Bog oprostio ne opraštaju drugima (Kol 3,13), ni njima neće biti oprosteno na posljednjem sudu (Mt 6,12.14.15; Lk 6,37). Takvom oprostjenju nema ograničenja. Isusovi sljedbenici trebaju praštati ne sedam već "sedamdeset i sedam puta" (Post

4,23.24). Da oni, koji su primili neiskazano Božje oprostjenje, trebaju i drugima oprostiti, dramatično je prikazano prisposobom o nemilosrdnom sluzi (Mt 18,23-35). Oprostiti drugima od srca (r. 35) nazvano je potrebom (*dei*, "trebalo je" [r. 33]). Ova prisposoba snažno potkrepljuje središnju istinu Isusova učenja: "Budite milosrdni kao što je milosrdan Otac vaš!" (Lk 6,37)

(5) *Opravdanje je eshatološki život i novo stvaranje*. Opravdanje obuhvaća i dar novog života. Rimljanima 5,18 uči da Isusov čin poslušnosti na križu vodi "opravdanju, na život" (DF, doslovni prijevod *dikaiosis zoes*). Riječi "na život" (genitiv u grčkom) mogu se prevesti kao "životodavno opravdanje" ili "opravdanje koje se prikazuje u životu". U skladu s ovim Rimljanima 4,17 uzima dvije velike stvarnosti da objasni puninu opravdanja: stvaranje (Bog "iz ničega stvara bića") i uskrsnuće (Bog "oživljuje mrtve"). Drugim riječima, opravdanje je novo stvaranje u kojem Bog oživljuje one koji su duhovno mrtvi (usp. Ef 2,1.5). "Ako je tko u Kristu, on je novi stvor; staro je nestalo, novo je, evo, nastalo." (2 Kor 5,17) U poslanici Galaćanima, u kojoj je opravdanje glavna tema, Pavao tvrdi da je ono što stvarno vrijedi pred Bogom novi stvor (Gal 6,15). Ovo se slaže s Pavlovim rabinskim učenjem, prema kojem se neznabošca koji se obratio na judaizam, smatralo novim stvorom zahvaljujući oprostjenju svih njegovih grijeha. Rimljanima 6,4 govori o čovjeku koji se ujedinio s Kristom kao onome koji hodi u novosti života (DF; "u novosti Duha" [Rim 7,6 – DF]), misleći pod tim na eshatološki život budućeg doba. Ovaj novi život, dostupan po Duhu, novi je temelj za etičku preobrazbu, jer se život što ga Duh daje živi pod vodstvom Duha pa donosi plod (Gal 5,22-25).

(6) *Opravdanje je promjena gospodara*. Element bez kojega ne možemo zapaziti pun značaj opravdanja nalazimo u Rimljanima 6. Prigoda za pisanje ovog poglavlja bilo je nerazumijevanje Pavlova učenja o opravdanju vjerom, odvojeno od zakona (Rim 3,1–4,25). Ovo je učenje pogrešno protumačeno kao da vjernici mogu bez brige činiti zlo kako bi se moglo pojaviti dobro (Rim 3,8) ili da mogu nastaviti život u grijehu kako bi se umnožila milost (Rim 6,1). Oboje bilo pogrešno zaključivanje izvedeno iz Pavlova učenja: kad se na Sinaju otkrio zakon, umjesto da nestane grijeha – što je bilo židovsko stajalište – prekršaji su se povećali, da bi im se suprotstavila preizobilna milost (Rim 5,20). Pavlovi židovski kritičari su smatrali da je takva konstrukcija ne samo opravdanje bezbožnih nego isto što i opravdanje bezbožnosti. Pavao je napisao šesto poglavlje da objasni kako opravdanje to ne znači. Njegov primarni argument jeste da je u životu vjernika došlo do prijenosa ovlasti ili promjene gospodara. Grijeh je inače bio gospodar (rr. 17.20), ali zahvaljujući krštenju u Kristu i Njegovoj smrti (rr. 3.4), vladavina

grijeha je umrla a otpočela je Kristova vladavina. Prema pravnom jeziku u Rimljanima 8,3 Krist je osudio grijeh u tijelu; tako je grijeh izgubio parnicu. Time mu je uzeta vlast, ili skrbništvo, nad životom onoga koji se pridružio Kristu.

Vrlo je značajno što je grčka riječ u Rimljanima 6,7., koja pokazuje da je došlo do oslobođenja od vladavine grijeha, *dikaioo*, riječ koja obično znači "opravdati". Kad se uzima u pasivu s prijedlogom "od" (*apo*), ova riječ znači oslobođen (usp. Dj 13,39), s tim što uz oproštenje ide oslobađanje. Paralela tomu je pasiv u *eleutheroo* (osloboditi) u kombinaciji s "od" (*apo*) u Rimljanima 6,18.22. Nema nikakve sumnje da je za Pavla opravdanje, uz oproštenje grijeha, oslobođenje od starog vladanja grijeha. Kad se ova sloboda ostvari, ona je korijen iz kojeg niče plod posvećenja. Opravdanje je daleko snažnija stvarnost od pravne prilagodbe u nebeskim knjigama. Ono predstavlja svrgavanje nezakonite vlasti koja sprečava razvitak posvećenog života, i uspostavu božanske vlasti koja ga omogućuje. Možda je ovo razlog što Pavao dvaput može prijeći s opravdanja na proslavljanje a da pritom ne spominje posvećenje (Rim 5,2; 8,30). Opravdanje u punom Pavlovom smislu podrazumijeva ideju posvećenja kao moralnog rasta uvjetovanog vjernikovim prijelazom pod Kristovo gospodstvo.

(7) *Opravdanje kao zajednica.* Opravdanje ima zajedničku kao i individualnu dimenziju. Ovo stvara Božji narod. Kad se ljudi pomire s Bogom, oni stupaju u pravi odnos jedan s drugim i postaju jedno tijelo (Rim 12,4; 15,7; 1 Kor 12,12.13; Ef 4,4.5). Tako nastaje zajednica u kojoj staleži, etničko podrijetlo, rasa i spol više ne predstavljaju prepreke za zajedništvo, budući da su svi Božja djeca po vjeri, jedno u Kristu Isusu i članovi Božjeg domaćinstva (Lk 15,1.2; Gal 2,12; 3,26.28; Ef 2,13-19).

(8) *Opravdanje je stvarnost pravednosti.* Uobičajeno je reći da se zahvaljujući opravdanju s vjernicima postupa kao da su pravedni, odnosno, kao da nisu ni sagriješili. Ovo je ispravno iz dva razloga. Prvo, kad se opravdanje definira u moralnom smislu kao savršena poslušnost Božjem svetom zakonu (*Koraci prema Kristu*, str. 65), ono mora značiti da se s grešnicima postupa kao da su pravedni. A budući da im je, zahvaljujući Kristu, umjesto smrti zajamčen život, s njima se postupa kao da nisu ni sagriješili. Drugo, fraza "kao da su pravedni" ima svoje mjesto u polemičkoj situaciji s rimokatoličkim gledištem da u opravdanju nismo proglašeni pravednima, već smo takvi zahvaljujući unošenju milosti i pravednosti u dušu.

Međutim, kad se pravednost ili opravdanje promatra u njegovom primarnom smislu uspostavljanja pravog odnosa s Bogom, sa svim spasiteljskim blagoslovima koji ga prate, onda

se ne može reći "kao da su". Kad Bog kažu da su vjernici s Njim sredili odnose, da ih je kao naš Gospodin prihvatio, da im je oprostio, da su se s Njim izmirili, da ih je usvojio i zajamčio im život, onda je to stvarno tako (usp. 1 Iv 3,2). Zato u smislu odnosa možemo s pravom reći da "smo već opravdani", kako je to prevedeno u Rimljanima 5,9.

f. Osnova za opravdanje. "Koliko će nas sigurnije spasiti od srdžbe sada kad smo već opravdani njegovom krvi." (Rim 5,9) Ono što omogućuje i ističe opravdanje grešnog čovjeka jest Kristov križ, koji smatramo pobjedonosnom žrtvom pomirenja kojom je ljudskom rodu oprostjen grijeh i izbjegnuta Božja srdžba.

Žrtveni karakter Kristove smrti prisutan je u nizu ulomaka. Jedan od najvažnijih nalazimo u Rimljanima 3,25.26. Ovdje je opisan način na koji Bog opravdava grešnika, kao i priroda otkupiteljskog čina kojim se to ostvaruje (r. 24). Prema ovom tekstu Bog je poslao Krista kao žrtvu pomirnicu. Njezinu djelotvornost primamo vjerom, a njezin je cilj pokazati Božju pravednost vis-à-vis Njegove strpljivosti da prijeđe preko prošlih grijeha (r. 25). Kad dođe do pokazivanja božanske pravednosti, vidjet će se da je Bog bio pravedan i da opravdava onoga koji vjeruje u Isusa (r. 26). Da bismo mogli razumjeti misao u ovom ulomku, moramo se vratiti u Rimljanima 1,16.17. Ovdje je rečeno da je naviještanje evanđelja sredstvo pomoću kojeg Bog vodi narod vjere u spasenje, jer se u evanđelju otkriva Božja pravednost. Otkrivenje Božje spasiteljske pravednosti, izražene u sadašnjem vremenu u sedamnaestom retku, ponovno je spomenuto u Rimljanima 3,21., gdje je stavljena u prošlo vrijeme, odvojena od zakona kao sredstva (jer zakon može roditi samo gnjevom, Rim 4,15) i povezana s križem (Rim 3,25). Upravo se na križu pokazuje Božja opravdavajuća milost koja oslobađa od grijeha (r. 24). Drugim riječima, spasiteljska Božja pravednost, koja je danas aktivno otkrivena i ponuđena evanđeljem (Rim 1,17), ista je ona pravednost koja se prvo očitovala u povijesnom događaju Isusove smrti (Rim 3,25). Kad je Bog predao Isusa kao *hilasterion* (žrtva pomirenja), u potpunosti se očitovala Božja spasiteljska pravednost. Uporabiti riječ *hilasterion* u smislu biblijskog i izvanbiblijskog dokaza, znači ukazati na žrtvu. Pravilno tumačenje pojma *hilasterion* mora voditi računa o tri glavne komponente Pavlove misli u Rimljanima 1,16–3,25. Drugim riječima, činjenica da je Bog dao Krista kao žrtvu, pokazuje da križ, premda povijesni događaj, nije događaj izvan Boga koji Ga potiče da bude milosrdan prema nama, već događaj u samome Bogu kojim On izražava svoju žrtvenu ljubav prema nama (usp. Rim 5,8; Ef 5,2; 1 Iv 4,10). Bog pri žrtvovanju samog sebe nosi bol i krivnju grijeha u samome sebi i daje nam oprost. U skladu s

tim, Bog nas ne voli zbog pomirenja, nego je pomirenje osigurao zato što nas voli. Drugo, Pavao naglašava još dvije komponente: činjenicu grijeha i stvarnost srdžbe. Prijevod i značenje pojma *hilasterion* mora se, dakle, pozabaviti s predmetima koji su u uzročno-posljedičnom odnosu jedan s drugim. Zbog grijeha nužno je da Bog pokaže gnjev.

Dva važnija prijevoda pojma *hilasterion* su pomirenje i okajanje; prva ističe uklanjanje srdžbe, a druga čišćenje ili brisanje grijeha. Svaka od ovih riječi ima svoje mjesto, premda ova druga pokazuje da najveći problem nije srdžba, već grijeh koji uzrokuje srdžbu. Ako se neki grijeh može okajati, onda se može izbjeći gnjev. Odličan i manje apstraktni pojam, kojim izbjegnemo sukob koji je plamtio između pristaša pomirenja ili okajanja, a na najbolji način izražava središnji element starozavjetne službe u Svetištu, jest vizualno snažan prijevod "žrtva pomirenja" ("pomirilište" u KS). Takav prijevod lako povezuje sva tri neophodna elementa pojma *hilasterion* u Rimljanima 1,16–3,25 i riječi "svojom krvi" u Rimljanima 3,25. Ovu frazu treba izravno povezati s pojmom *hilasterion*, a ne s izrazom "po vjeri". Stoga bi prva polovica retka trebala glasiti: "Njega je Bog izložio da svojom krvi bude žrtva za pomirenje, djelotvorna po vjeri." Pravilno razumijevanje pojma *hilasterion* pokazuje da je krvnu žrtvu prinio Bog (a nije prinesena Bogu), koji okajava grijeh i zbog toga odvraća svoj gnjev od grešnika koji prihvaća ovu žrtvu. (Vidi Krist, II. D. 3.)

Prema drugoj polovici teksta u Rimljanima 3,25 funkcija križa je da pokaže Božju spasiteljsku pravednost postupanjem s problemom "prošlih grijeha". To su grijesi cijeloga svijeta prije križa. a podrazumijevaju i grijeha za sve vrijeme poslije križa. Rješenje prošlih grijeha dolazi zahvaljujući Božjoj spasiteljskoj pravednosti prema kojoj Krist, kao božanska žrtva za grijeh, podnosi Božju punu osudu grijeha i nudi Božje puno milosrđe grešnicima.

Prva polovica Rimljanima 3,26 paralelna je posljednjem dijelu dvadeset petog retka – obje govore o očitovanju Božje pravednosti u okviru prikazivanja Krista kao *hilasterion*-a. Žrtveni dar Njegova Sina – kojim je prikazana bezuvjetna Božja ljubav, plaćen buntovni grijeh čovječanstva i izbjegnuta Božji gnjev – pokazuje da je Bog pravedan (*dikaios*) Bog koji "opravdava" (*dikaiounta*) vjernike. Ista grčka riječ, u drugim oblicima, upotrijebljena je u ovom retku da opiše Božju narav i djelo. Iz toga proizlazi značenje da je žrtvom pomirenja Bog prikazan kao Onaj koji postupa dosljedno svom vlastitom pravednom karakteru, koji grijeh uzima ozbiljno, ali milostivo postupa s grešnicima. Pružanjem milosti nije ugrozio svoju pravdu. Stajalište da je Kristova smrt bila pobjednička žrtva, potvrđeno je nizom ulomaka. Rimljanima

8,3 objavljuje da je Krist, nakon što je uzeo obličje našeg grešnog tijela, došao "radi grijeha", u značenju "kao žrtva za grijeh". Fraza "radi grijeha" (*peri hamartias*) uzeta je u grčkoj LXX za žrtvu naknadnicu ili okajnicu, kao u Levitskom zakoniku 5,6.7 i Izaiji 53,10. Najvjerojatnije se ova misao krije iza tvrdnje da je Bog "njega... učini[o] mjesto nas grijehom" u 2. Korinćanima 5,21. Bog je Krista učinio žrtvom za grijeh, i to je učinio zbog nas. Ovo znači, kako to piše u Galaćanima 3,13: "Krist nas je otkupio od prokletstva Zakona postavši mjesto nas proklet." Ovo je opet u skladu s 1. Petrovom 2,24: "On... osobno u svom tijelu naše grijeha uznesu na križ."

Isus, kao izvor novozavjetnog razumijevanja svoje žrtvene smrti, rekao je da je došao "da dadne život svoj kao otkup mjesto svih" (Mk 10,45) i da su kruh i vino na Posljednjoj večeri prikazali Njegovo slomljeno tijelo i krv "koja se proljeva za sve za oproštenje grijeha" (Mt 26,26-28). Potpuno je jasno da je Isus prihvatio starozavjetnu tvrdnju da "je život živoga bića u krvi" i da je zato "krv... ono što ispašta za život" (Lev 17,11; usp. Heb 9,32: "I bez prolijevanja krvi nema oprostjenja"). Kao što Ivan Krstitelj Isusa naziva Božjim Jaganjcem "koji uzima grijeh svijeta" (Iv 1,29), a Pavao kaže da je "žrtvovano naše pashalno janje – Krist" (1 Kor 5,7), tako Petar objašnjava da smo otkupljeni "skupocjenom krvi Krista kao nevina i bez mane Janjeta" (1 Pt 1,18.19). Ideja krvi koju ovdje nalazimo očito podrazumijeva žrtvu, kao u Rimljanima 5,9; Efežanima 1,7; 2,13; Kol 1,20; Heb 9,12-14; 13,12 i Otk 5,9. Motiv krvi je veoma snažan u poslanici Hebrejima, gdje apostol savršeno jasnim izrazima Isusovu smrt naziva žrtvom (9,26.28; 10,11.12.14). I u Efežanima Pavao ovu smrt vidi kao žrtvu i povezuje je s Kristovom ljubavlju kojom je dao sebe za nas (5,2).

Osim ovoga, mnogi tekstovi potvrđuju da je Krist umro za (*hyper*) naše grijeha (Rim 5,6.8; 1 Kor 15,3; 2 Kor 5,14.15.21; Gal 1,4; 2,20; Ef 5,2; 1 Sol 5,9.10). S druge strane Rimljanima 4,25 rabi prijedlog *dia*, "zbog", s glagolom *paradidomi*, "predati". Ova konstrukcija paralela je Izaiji 53,12 u LXX, gdje je Gospodnji Sluga "ponuđen" za naše grijeha. Isto tako Petar uzima niz fraza iz Izaije 53 i primjenjuje ih na okolnosti Isusove smrti (1 Pt 2,22 potječe iz Iz 53,9; fraze u 1 Pt 2,24 iz Iz 53,4.5.12, a 1 Pt 2,25 odraz je Iz 53,6). Ova uporaba Izaije 53. poglavlja, gdje je jasno da Sluga umire pobjedonosnom smrću za grešnike, pojašnjava prirodu Kristove smrti.

Ovo pokazuje da Isusova smrt ne predstavlja samo smrt grešnika (2 Kor 5,14.15) već je i zamjenjuje, jer Isus njome podnosi krivnju i kaznu, osudu i gnjev, koje bi grešnici osobno morali ponijeti. (Vidi Krist, II. D. 1, 2.)

g. Prihvatanje opravdanja. Sveto pismo je nedvosmisleno u pogledu načina na koji čovjek prima opravdanje. Ono je moguće samo vjerom, jer dolazi od Boga kroz Isusovu žrtvu. Budući da je ono Božje djelo, ono ne može biti ljudsko, jer onda bi Krist umro bez razloga (Gal 2,21). Novi zavjet ne uči krajnosti opravdanja djelima ili opravdanja sudbinom, već opravdanje vjerom.

Pavao se služi nizom izraza da pokaže kako je vjera sredstvo sticanja novog položaja pred Bogom i novog odnosa s Bogom. Svi su ovi izrazi prevedeni "vjerom" i uključuju *ek pisteos* (Rim 1,17; 3,30; 5,1; 9,30; 10,6; Gal 2,16; 3,7.8.11.12.24; 5,5); *dia pisteos* (Rim 3,22.30; Gal 2,16 s oboje: *ek* i *dia*; 3,14; Ef 2,8); *epi pistei* (Fil 3,9 koji sadrži i *dia pisteos*) i *pistei* (jednostavan dativ, Rim 3,28). Rimljanima 1,17 sadrži bogat izraz *ek pisteos eis pistin* (iz vjere u vjeru), u značenju "jedino vjerom", "vjerom od početka do kraja". No ne nalazimo *dia pistin*, akuzativ, u značenju "na račun vjere". Taj bi se izraz mogao zlorabiti tako da izgleda kao da je ljudsko djelovanje vjere temelj opravdanja, a ne sredstvo primjene božanskog čina.

Ulomak u Galaćanima 2,15–3,18 spominjanjem niza svjedoka naglašava da se opravdanje može primiti samo vjerom. Ono obuhvaća iskustvo Petra i Pavla (2,15-21), Galaćana (3,1-5) i Abrahama (rr. 6-9), kao i svjedočanstvo Zakona i Proroka (rr. 10-12), Kristovu smrt (rr. 13.14) te savez učinjen s Abrahamom 430 godina prije davanja zakona na Sinaju (rr. 15-18).

U sažetku potpunih i različitih biblijskih podataka o prirodi spasavajuće vjere može se reći da se vjera pokorava Božjoj presudi, daru i zahtjevu. Vjera se pokorava Božjoj presudi: "Jer su svi sagriješili i lišeni su Božje slave." (Rim 3,23) Ona se pokorava Božjem daru: "A svi su opravdani darom njegove milosti, otkupljenjem u Kristu Isusu." (r. 24) I pokorava se Božjem zahtjevu: "A on je umro mjesto sviju, da živi više ne žive za same sebe, nego za onoga koji je umro i uskrsnuo za njih." (2 Kor 5,15) Spasonosna vjera uključuje vjerovanje u osnove evanđeoske vijesti (rr. 3.4; 1 Sol 4,14), povjerenje u Boga i Njegovu riječ (Rim 4,19-21) i potpunu predaju Bogu (Lk 13,25-33; Rim 1,5: "Poslušnost vjere", DF).

2. Izmirenje

a. Terminologija i osnovno značenje. Riječ "izmirenje" u biti je novozavjetni pojam i prijevod glagola *katallasso*, ponekad *apokatallasso*, i imenice *katallage*. Glavni tekstovi u kojima se ovaj izraz javlja jesu Rimljanima 5,10; 2. Korinćanima 5,17-21; Efežanima 2,11-19 i Kološanima 1,19-22. Unutarnji smisao ove ideje cjelovitio je prikazan u posljednja dva teksta. U Efežanima 2,11-19 Pavao o neznabošcima govori kao ljudima "bez Krista" i "otuđenima od

izraelskoga građanstva". Zahvaljujući Kristovoj krvi, oni koji su "nekoć bili daleko, postadoste blizu" (r. 13); oni su primili vijest mira (rr.14.15.17) što je dovelo do prekida neprijateljstva (rr. 14.16) i ostvarenja jedinstva s Božjim zavjetnim narodom (r. 14). U Kološanima 1,19-22 Pavao naglašava pomirenje onih koji su bili "neprijatelji svojim mišljenjem" (r. 21). I ponavlja da je mir moguć zahvaljujući krvi prolivenoj na križu (r. 20). Ovi tekstovi pokazuju da je pomirenje proces kojim se ukida neprijateljstvo i obnavlja zajednica. Kad se dvije strane izmire, rat je završen, otuđenosti više nema. Zbog toga je pomirenje sinonim za mir, što govori o ponovnom povezivanju dviju strana koje su bile u ratu. To se može vidjeti iz Rimljanima 5,1-11 gdje tekst počinje s mirom a završava pomirenjem.

b. Odnos prema opravdanju. Pomirenje je još jedan način da se govori o opravdanju, kako to pokazuje paralelizam između Rimljanima 5,9 (opravdani Njegovom krvi) i 5,10 (izmireni Njegovim životom). Suština sinonima ova dva izraza vidi se u 2. Korinćanima 5,19.21. U devetnaestom retku pomirenje je prisposobljeno Božjem neuračunavanju grijeha, što je fraza koju nalazimo u Pavlovoj raspravi o opravdanju u Rimljanima 4,8. U 2. Korinćanima 5,21 pomirenje, predmet redaka 18-20, izmjenjuje se s riječju "pravednost", što je riječ tijesno povezana s opravdanjem. Reći "da mi u njemu postanemo pravednošću Božjom" isto je što reći "da mi u njemu postanemo pomireni s Bogom".

c. Izmirenje kao cilj. Premda izmirenje uključuje obnavljanje odnosa s Bogom, ono je prije svega objektivni, a tek onda subjektivni događaj. Prema 2. Korinćanima 5,18.19.21 pomirenje je ostvareno onim što se dogodilo na križu. Ovaj objektivni događaj u prošloj povijesti spasenja preduvjet je za objavu izmirenja, dok je mogućnost pomirenja ljudi s Bogom danas dostupno zahvaljujući apostolskom pozivu: "Pomirite se s Bogom!" (r. 20) U apostolskom propovijedanju već ostvareno izmirenje namijenjeno je svakome i samo čeka da zaživi u onima koji vjeruju.

U Rimljanima 5 Isus umire za ljude dok su još grešni. Ovaj spasiteljski događaj im nije dostupan dokle god se ne javi vjera. Ustvari, zahvaljujući propovijedanju evanđelja, Isusova smrt postaje pokretačem vjere. Tako piše i u poslanici Efežanima. Zahvaljujući Isusovoj smrti, koja u načelu ruši zid neprijateljstva između Židova i neznabožaca, ovi se različiti ljudi mire s Bogom. Evanđelje stoga objavljuje da ljudi ulaze u novo stanje izmirenja koje već postoji "u Kristu Isusu" (Ef 2,13) koji je "naš jedini mir" (r. 14).

d. Ciljevi izmirenja. Novom zavjetu je strana ideja da se Bog pridobija za izmirenje događajem izvan Njega, koji utječe na Njega ili Ga ponovno osposobljuje za zajedništvo s ljudskim rodom. Ispitivanje tekstova koji govore o tome tko je izmiren ostavlja neodređen odgovor. Dok koncept Božje srdžbe logično upućuje na to da se Bog miri s čovjekom, kao i čovjek s Bogom smrću Njegova Sina, to Novi zavjet posebno ne naglašava. Unatoč činjenici da se Božji gnjev javlja protiv grešnog čovječanstva, upravo je On taj koji prikazom svog razapetog Sina stvara uvjete pod kojima je izmirenje moguće. Ustvari On je prisutan u toj žrtvi, pozivajući zabludjelo čovječanstvo da dođe k Njemu. Biblijski podaci jasno pokazuju da je pomiratelj Bog ili Krist, a mi smo pomireni (2 Kor 5,19; Rim 5,10; Ef 2,16; Kol 1,21.22).

Posljedica Božjeg pomirateljskog djelovanja jeste ne samo mir s Bogom (Ef 2,17.18; usp. Rim 5,1), već i mir jedan s drugim koji Krist omogućuje (Ef 2,14-16) i zahtijeva (Mt 5,23.24).

3. Posinjenje

a. Odnos prema opravdanju i posvećenju. Posinjenje je usko vezano uz opravdanje. Pravilan odnos prema Bogu i biti Božje dijete idu zajedno. Kao opravdanje i posinjenje ima osnovu u zakonu i odnosi se na pravnu proceduru "postavljanja kao sina" (doslovni prijevod grčkog izraza *huiothesia*). Ono je povezano i s primarnim smislom posvećenja, prema kojem Bog odvaja ljude da Mu pripadaju kao narod.

b. Biblijska uporaba. U Starom zavjetu posinjenje nije jasno određen niti redovno prakticiran običaj. Razlog tome je možda prihvaćanje poligamije u životu Izraela, pa nije bilo mogućnosti da tko ostane bez nasljednika, i leviratskog braka, kojim je u slučaju muževljeve smrti, drugi član obitelji jamčio obiteljsko naslijeđe. U Starom zavjetu ne nalazimo posinjenje ni kao tehnički izraz ni kao dio zakona. Najbliži nekoj formuli bio bi izraz u Psalmu 2,7., gdje u vezi s krunidbom Božjeg kralja na Sionu (r. 6) Bog kaže: "Ti si sin moj, danas te rodih." Ono što je važno za pravog Božjeg kralja kad je stupio na izraelsko prijestolje, važno je i za Božji narod kad ga je Bog izbavio iz Egipta: "Dok Izrael bijaše dijete, ja ga ljubljah, iz Egipta dozvah sina svoga." (Hoš 11,1) Nema sumnje da Pavao misli na ovaj događaj kad kaže da je Izrael, između drugih velikih prednosti, dobio pravo na "posinjenje" (Rim 9,4).

Stoga je za novi Božji Izrael, Crkvu (Gal 6,16), bilo prirodno smatrati da u sebi okuplja usvojene članove Božje obitelji (Rim 8,15; Gal 4,5; Ef 1,5). Stvarnost usvajanja je vrlo jasna kad u Efežanima 1,5 piše da je cilj Božje predestinacije našeg posinjenja bio "sebi" (*eis auton*). Nevjerojatno je, ali Bog je želio da Njemu pripadamo kao Njegova djeca. Doista vjernici mogu

uskliknuti: "Gledajte koliku nam je ljubav Otac iskazao, da se zovemo djeca Božja. A to i jesmo!" (1 Iv 3,1) Ovo je ostvarivo zato što je, prihvaćanjem Isusa Krista i vjerom u Njegovo ime, Bog vjernicima dao pravo da se nazovu Božjom djecom, "koji nisu rođeni... od volje muževljeve, nego – od Boga" (Iv 1,12.13).

c. Usvajanje kod Rimljana i njegovo teološko značenje. Premda teološko podrijetlo Pavlove uporabe ideje usvajanja izlazi iz činjenice da Bog Izraela naziva sinom, nesumnjivo je rimski običaj usvajanja dopustio donošenje određenih zaključaka koji su se odnosili na položaj kršćanina prije Boga i kasnije s Bogom. Putem složene simbolične kupoprodaje, otac koji je usvajao kupio je svog novog sina od njegovog pravog oca. Čim je kupoprodaja zaključena, sin je došao pod potpunu vlast svog novog oca. Ovo je mogla biti vrlo ozbiljna stvarnost, ovisno o karakteru i namjeri oca koji je dijete posinio. Međutim, usvajanje je donosilo i neke značajne koristi. Potpuno odvojen od veze sa starom obitelji, sin je stekao sva prava u novoj obitelji. Na vrlo stvaran način je otac usvojitelj postao njegov novi otac. Usvojenikovi dugovi su bili poništeni i on je postao punopravni baštinik bogatstva svog novog oca, kao što bi to bio i njegov rođeni sin. Život koji ga je očekivao bio je potpuno nov život, i ako je imao obitelj, njegova djeca su također postala dijelom nove obitelji. Na sličan način vjernici postaju stvarna djeca nebeskog Oca, pa stoga oni ili Božji Duh uzvikuju: "Abba – Oče!" (Rim 8,15; Gal 4,6) Njihov dug grijehu je poništen i oni postaju Božji nasljednici a sunasljednici Kristovi (Rim 8,17; Gal 4,7). Oni više nisu zločinci koji odgovaraju sucu ili robovi koji pripadaju gospodaru, već djeca Oca koji ih voli. Osim toga, njihovo sadašnje usvajanje (ono "već") jamstvo je eshatološke punine budućeg usvajanja (onog "ne još") kad će primiti nova tijela primjerena Božjem novom, budućem svijetu (Rim 8,23).

B. Nova sigurnost pred Bogom

1. Prisutna sigurnost u konačno spasenje

Premda možemo oklijevati da uporabimo izraz "spašen sam" zbog pogrešnog shvaćanja milosti (zastupanja "jeftine milosti") i učeništva ("jednom spašen, zauvijek spašen, bez obzira što činim"; usp. 1SM 314.315.373; COL 155) koje može proisteći iz ove u biti ispravne tvrdnje, mi s radošću možemo potvrditi sigurnost u spasenje i osvjedočenje "da će onaj koji je počeo dobro djelo među vama dovršiti ga do Dana Krista Isusa" (Fil 1,6). Ovaj je predmet obrađen u Rimljanima 5. poglavlju.

Izvođeci zaključke na osnovu činjenice da su oni koji vjeruju opravdani, Pavao tvrdi da sada imaju mir s Bogom, pristup milosti, radosti i nadi u Božju slavu u budućnosti (Rim 5,1-3). Ova nada neće razočarati, jer je utemeljena na već postojećoj stvarnosti Božje ljubavi koja se darom Duha izlila u srce (r. 5). Smisao ove ljubavi jest da nasuprot ljudskim bićima, koja bi možda mogla biti voljna sebe predati za dobrog ili pravednog čovjeka (r. 7), Krist umrije za nas dok smo još bili moralno slabi, bezbožni, grešnici i neprijatelji Božji (rr. 6-8). Iz toga proistječe zaključak: ako je Bog bio spreman učiniti najteže – dati svog Sina da opravda ili izmire neprijatelje, koliko će više uskrsli Krist biti spreman spasiti svoje nove prijatelje od konačne Božje srdžbe (rr. 9.10). Zato se vjernici mogu radovati izmirenju (r. 11), jer ono obećava buduće proslavljanje. Kako tvrdi u Rimljanima 8. poglavlju, apsolutno ništa ne može Božji narod odvojiti od Njegove ljubavi (rr. 38.39). Prema tome stvarnost opravdanja uključuje i stvarnost potpune i trajne sigurnosti.

2. Vječni život sada u Božjem daru Njegova Sina

Dopuna Pavlovom jeziku o opravdanju vjerom su Ivanove riječi o vječnom životu proisteklom iz vjerovanja. Događaji iz Isusova života, koje Ivan naziva znacima, ukazuju na Isusa kao Mesiju i Božjeg Sina, i na stvarnost vječnog života po vjeri u Njega (Iv 20,31). Vjerovanjem u Njegovo ime, primanjem Njega, mi stičemo pravo da postanemo Božja djeca (Iv 1,12), s vječnim životom, životom Sina (Iv 14,6), kao sadašnjom stvarnosti (Iv 3,36; 4,14; 5,24; 6,40.47-51.57.58; 10,27-30; 1 Iv 5,9-13). Naglasimo tri teksta. Prema Ivanu 5,24 vjernik ne dolazi na sud, već je prešao iz smrti u život. U Ivanu 10,27-30 Otac i Sin su ujedinjeni u zaštiti onih koji čuju glas i slijede pravog pastira. Oni tako čvrsto drže ovce da ih nitko ne može istrgnuti iz njihove ruke i uzeti im vječni život koji Pastir daje svojim ovcama. Osim toga, 1. Ivanova 5,9-13 napisana je zato da bi vjernici "znali" da imaju vječni život, jer onaj koji ima Sina (s Njim je sjedinjen vjerom), ima život (r. 11). Ova sigurnost kršćanina, o kojoj govori Ivan, nalazi odjeka kod Pavla koji, govoreći o slavi koju je Bog od vječnosti odredio za vjerne (1 Kor 2,7), objavljuje da je vjernicima darovan Božji Duh kako bi "upoznali" darove koje im je Bog darovao (r. 12).

3. Sigurnost po vjeri i sud po djelima

a. Ulomci o sudu: Njihova svrha i značaj. Sveto pismo uči: premda je opravdanje dovršeno bez djela (Gal 2,16; Rim 3,20; Tit 3,5), vjernicima preostaje sud prema djelima (vidi Mt 7,21-23; 18,23-35; 25,31-46; Rim 14,10.12; 1 Kor 3,13; 4,5; 6,9; 2 Kor 5,10; Gal 6,7.8; Ef

5,5.6; 1 Sol 4,6; Heb 10,26-31). Ovi tekstovi nas ne samo upozoravaju da ne živimo životom koji bi izazvao osudu, nego i da se ne damo prevariti mišlju da nema suda.

Premda se oni, koji održe zajednicu s Kristom osnovanu na vjeri, ne trebaju plašiti Božjeg suda niti biti zabrinuti za spasenje, iz različitih tekstova o sudu jasno je troje: (1) kršćani, točnije oni koji su opravdani vjerom, dolaze na sud, (2) sudi se prema učinjenim djelima i (3) one koji su priznali Krista očekuju dvije moguće sudbine: vječni život ili smrt. Međutim, nitko ne mora biti izgubljen. Pravi razlog za postojanje tekstova o sudu jeste spriječiti takvu mogućnost poticanjem ljudi na vjernost Bogu koji je bio njima vjeran.

Kao što biblijski tekstovi o Božjoj ljubavi i milosti ne dopuštaju stvaranje pogrešnog zaključka: "Nikad potpuno spašen, bez obzira što Krist učinio", tako tekstovi o sudu ne dopuštaju ni zabludu: "Jednom spašen, zauvijek spašen, bez obzira što činio." Spasenje je uvijek dar, ali dar ne ostaje ako odbacimo Darodavca kao gospodara svog života.

b. Kristološka premisa suda. Odnos između opravdanja vjerom i suda prema djelima najbolje ćemo razumjeti u kristološkom okružju odnosa između Isusa kao Spasitelja (isticanjem Božjeg dara) i Isusa kao Gospodina (isticanjem Božjih zahtjeva). Veličati Njegov dar znači veličati Njegove zahtjeve. Što temeljitije čovjek razumije i prihvaća Božju ljubav danu u Spasitelju, to više se u njemu rađa život ljubavi, učenja i službe Gospodinu.

Samopožrtvovna Kristova ljubav, otkrivena u Njegovom životu i smrti, srž je Njegove vladavine i osnova moralnog razumijevanja. Ono što trebamo uraditi za Njega možemo odrediti prema onome što je On učinio za nas. Pozvani samo da ljubimo jedan drugoga kao što je Krist nas ljubio (Iv 13,34; Ef 5,25), da opraštamo kao što je Krist oprostio nama (Mt 18,32.33, Ef 4,32) i da živimo novim životom u skladu s Duhom koji nam je dao život (Gal 5,25). Tako je u Kristovom činu samožrtvovanja ostvareno otkupljenje i otkriven poziv na učenje.

Živjeti u skladu s Božjim zahtjevima nije pokušaj da sebe spasimo vlastitim djelima. To znači oblikovati život sukladno izbavljenju koje Krist donosi. Nespremnost da živimo u skladu s Njegovim zahtjevima znači odbaciti Njega kao Mesiju i Njegovo kraljevstvo.

Sve ovo znači da sigurnost Kristove ljubavi i spasenja ima ključnu ulogu u življenju za Krista i oponašanje Njegove ljubavi. Ova sigurnost nas neće navesti na grijeh (Rim 3,8; 6,1.15); ona je neophodan temelj za novi moralni život (rr. 3,4; 7,4; 8,2-4).

c. Rješenje napetosti. Napetost koja vlada između opravdanja vjerom i suda prema djelima ostaje neriješena bez obzira na više ponuđenih rješenja. Prema prvom neki smatraju

najvažnijim opravdanje vjerom, a sud prema djelima ostatkom židovske apokaliptičke misli. Ovakvo gledište ne vodi računa o učestalosti i povezanosti tekstova o sudu u Novom zavjetu i njihovoj primjeni na vjernike. Prema drugoj zamisli, umjesto da predstavljaju poziv na pokajanje i vršenje Božje volje, tekstovi o sudu su svedeni na prikaz onoga što ljudi ne mogu učiniti pa im je zbog toga potreban božanski oprostaj. Ovim se zanemaruje biblijsko učenje prema kojemu oni kojima je oprošteno trebaju vršiti Božju volju, a to ne čine samo nerazumni koji nisu utemeljeni na Isusovim riječima (Mt 7,21-24-27; 18,32-33; Iv 8,11). Prema trećoj zamisli neki razlikuju između početnog opravdanja vjerom i konačnog opravdanja savršenim djelima. Ovakvo gledište zaboravlja da će Božja milost biti potrebna i na sudu (Mt 5,7). Prema četvrtom mišljenju, budući da je već izrečena Božja presuda opravdanja, posljednji sud nad vjericima ne može raspravljati o spasenju ili propasti već samo o stupnjevima blaženosti na nebu. Takvo se razumijevanje ne slaže s opisom izgubljenosti nekih koji tvrde da su vjernici (Mt 7,21-23; 18,32-35; Iv 15,6; Rim 8,13; 1 Kor 3,17; 6,9; 10,6-12; Gal 5,19-21; Ef 5,5.6; 1 Sol 4,6; Otk 21,8.27; 22,15), niti sa šutnjom Svetog pisma o nekakvoj hijerarhiji na nebu.

Boljim gledištem, koje ozbiljno uzima u obzir sve biblijske podatke, možemo smatrati dinamično, povijesno gledište spasenja. Prema njemu postoje dva pola biblijskog učenja, o početku spasenja ("već") i dovršenju spasenja ("još ne"). Činjenica je da postoji samo jedno opravdanje i to samo vjerom (Rim 1,17), koje prati vjernika od začetka vjere do konačnog suda; ono svoje postojanje potvrđuje plodovima. Na sudu Bog traži opravdanje s njegovim plodom, ne u smislu "vjera plus djela spašava", već opravdanja kao izvora posvećenog života. Propust da čovjek posveti dužnu pozornost sudu po djelima, zanemaruje element povijesti spasenja "ne još", koji ukazuje na sve veći značaj križa dok ne bude uništen svaki neprijatelj i Krist ne postane Gospodin u svemu (usp. 1 Kor 15,24.25). Sud prema djelima uči da križ stavlja vjernike pod Kristovu vladavinu u kojoj je On Gospodin, ali i Spasitelj. On ispituje jesmo li Njegovo djelo, stvoreni za dobra djela koja je On planirao za nas (Ef 2,10 – DF). Tajna posljednjeg suda u odnosu na djela sadržana je u Isusovoj tvrdnji: "Blago milosrdnima, jer će postići milosrđe!" (Mt 5,7) i prikazana prisposobom o nemilosrdnom sluzi (Mt 18,23-35). Paradoksalna je istina da je milosrđe za milosrdne. Nasuprot židovskom učenju da će mjerilo po kojemu će se suditi na posljednjem sudu biti pravda bez milosrđa (2. Ezdrina 7,33), Isus je učio da će milosrđe biti ukazano onima koji su bili milosrdni drugima. Milosrdnima je potrebno milosrđe jer, premda možemo oponašati Kristov karakter i jako mu se približiti, mi ga nikad ne možemo dostići (2T

549.628). Zato je na sudu potrebno dvoje: (1) moraju se vidjeti plodovi opravdanja i (2) opravdanje mora nastaviti s opraštanjem.

d. Posljedica sigurnosti. Na osnovi svega možemo zaključiti: ako opravdanje jamči sigurnost, sud ga čuva od opasne iluzije da je sigurnost moguća bez prisne zajednice s Kristom i hodanja za Krista. Dobra djela ne daju sigurnost, ali je daje Onaj koji na njih potiče. Prema 1. Korinćanima 10,1-12 sve je bilo dobro dok je Izrael slijedio Krista Stijenu, ali kad su poželjeli zlo, uslijedila je propast. Ovaj sud nad duhovno privilegiranim Izraelom pokazuje da oni, koji misle da im je spasenje sigurno a preziru Kristovu vlast, trebaju paziti da ne padnu (rr. 11.12). Unatoč svojoj sigurnosti moraju shvatiti da su kao Božja djeca sigurna samo kao ljudi koji ostaju izloženi kušnji. Biblijsko učenje o suđenju podsjeća vjernike na to i daje odgovarajući temelj pravoj sigurnosti, odnosno da žive za Onoga koji je za njih umro i uskrsnuo (2 Kor 5,15; vidi Sud, II. D).

C. Novi život od Boga

Postoji niz procesa koji mijenjaju život, a Krist kao Spasitelj ih snagom Duha omogućuje, a Krist kao Gospodin čini potrebnim.

1. Obnova

a. Temeljni koncept. Obnova se odnosi na Božji stvaralački proces kojim osoba, po svojoj naravi nesposobna da shvati i ostvari ono što je duhovno (1 Kor 2,14–3,3), postaje duhovnom osobom koja cijeni Božju Riječ i počinje živjeti u skladu s njenim propisima. Zato obnova podrazumijeva buđenje na duhovni život i njegov napredak. Grijeħ je čovjeka osudio na ropstvo; samo Božja intervencija može donijeti slobodu. Budući da su navikli na zlo, ljudi nisu u stanju činiti dobro (Jr 13,23). Oni to mogu željeti, ali u tome neće uspjeti jer je zlo uvijek nadohvat ruke (Rim 7,18.21). U takvoj situaciji (rr. 5.9.11.12; Ef 2,1) čovjek može oživjeti i postati pripravljen za dobra djela samo zahvaljujući Božjoj ljubavi bogatoj milosrđem (Ef 5,4.5.10).

b. Uporaba u Bibliji. Stari zavjet ne poznaje posebnu riječ za obnovu, ali o njoj govori kao obrezanju srca: "Jahve, Bog tvoj, obrezat će tvoje srce, srce tvoga potomstva, tako da ljubiš Jahvu, Boga svoga, iz svega srca svoga... i da živiš." (Pnz 30,6; usp. 10,16; Jr 4,4). Zato Pavao pravo obrezanje opisuje kao "ono koje je u srcu – po duhu, a ne po slovu" (Rim 2,29). Zatim dodaje da se vjernici obrezuju "obrezanjem Kristovim: odlaganjem tijela" (Kol 2,11) i pritom misli na lomljenje Kristova tijela na križu.

Jedna varijanta obrezanja srca je ideja da Bog svom narodu daje novo srce i nov duh koji im omogućuju da hode Njegovim putovima (Ez 11,119.20; 18,31; 36,26.27). Stoga je obnova prije svega promjena srca kojoj slijedi promjena života. To je u suglasju s obećanjem novog saveza u Jeremiji 31,33: "Zakon ću svoj staviti u dušu njihovu i upisati ga u njihovo srce." (usp. Jr 24,7; 32,39.40) Psalmist moli da ovo doživi: "Čisto srce stвори mi, Bože, i duh postojan obnovi u meni." (Ps 51,12)

Novi zavjet ima i druge načine da izrazi stvarnost obnove. Ivanovo Evanđelje ističe da su oni, koji su stekli pravo da vjerujući u Njega postanu Božja djeca (1,12), rođeni ne ljudskim postupkom ili namjerom već voljom Božjom (r. 13). Činjenica je da bez rođenja odozgo, odnosno bez krštenja vodom i Duhom, nitko ne može ući u Božje kraljevstvo (Iv 3,3.5). Samo Duhom može doći do promjene u kojoj tijelo i prirodne osobine prelaze u duh i duhovne osobine (r. 6). Djelovanje Duha slično je vjetru koji puše gdje hoće, a što čovjek ne može predvidjeti. Zato je proces obnove Božje djelo, izvršeno nedokučivom mudrošću Njegove sile.

Tekst u Titu 3,5 koji sadrži slične misli kao i tekst u Ivanu 3,5., govori o "kupelji ponovnog rađanja" (*palingenesia*, od *palin*, "ponovno", i *genesis*, "rođenje" ili "postanak") i obnovi (*anakainosis*, doslovce "biti ponovno nov") u Svetome Duhu. Ovdje je vidljiva povezanost krštenja i Duha. Kao što se kod teksta u Ivanu 3,5 moramo podsjetiti na Isusovo krštenje, kad je Duhom ovlašten za službu. Ideja obnove u Titu 3,5 slaže se s njenom uporabom u Kološanima 3,9.10 prema kojoj su vjernici "svukli starog čovjeka s njegovim djelima, a obukli novoga koji se uvijek obnavlja [*anakainoo*] za stanje prave spoznaje prema slici svoga Stvoritelja". Sličnu misao nalazimo u Efežanima 4,22-24. I ovdje su vjernici pozvani da svuku starog čovjeka i obuku novoga, pa postoji usporedba između starog čovjeka, iskvarenog varavim požudama, i novoga, koji se obnavlja duhom (*ananeoo*). Osim toga Pavao kaže da je novi čovjek "stvoren" (*ktizo*) na sliku Božju. Time podsjeća na stvaranje Adama u početku vremena. Spomen na Božju stvaralačku silu prisutan je i u Efežanima 2,10 gdje piše da su vjernici Božje djelo, stvoreni za dobra djela.

U Prvoj Petrovoj se ideja novorođenja javlja u složenom glagolu *anagenao* (1,3.23), koji je u trećem retku povezan s Kristovim uskrsnućem, i u pridjevskoj frazi "tek rođena dječica" u 2,2 ("novorođenčad", DF). Petar želi reći: budući da su kršćani novorođene bebe, od njih se očekuje da zahvaljujući duhovnoj prehrani rastu u spasenju. Zbog toga se obnova ponovno odnosi na Božju silu koja rađa novi život i potiče rasteenje koje mu slijedi.

Sveto pismo uči da je obnova moguća Božjom voljom (Iv 1,13), Duhom Božjim (Iv 3,5; Tit 3,5) i Božjom riječi, koja je prikazana kao propovijedanje riječi evanđelja (Jak 1,18.21; 1 Pt 1,23.25).

Kao što vjernici danas doživljuju obnovu, tako će na kraju vremena svijet biti nanovo stvoren (*palingenesia*, Mt 19,28) istom silom koja danas radi na duhovnoj obnovi (Rim 8,21).

2. Pokajanje i obraćenje

a. Izrazi kojima je opisano pokajanje. "Pokajanje" je još jedna riječ koja ukazuje na promjenu. Ona je izvedena iz niza hebrejskih i grčkih riječi. U hebrejskom postoje dvije osnovne riječi. Jedna je glagol *naham*, koji se obično odnosi na promjenu Božjeg ponašanja i postupanja prema narodu (Post 6,6; Izl 32,14). Ono prije svega ovisi o spremnosti ljudi da se pokaju (Jr 18,8). U tom slučaju Božja srdžba se mijenja u milostivost (Jl 2,13). U drugom slučaju Bog se predomislio s obzirom na dobro koje im je namislio učiniti (Jr 18,10). Osim ovoga riječju *naham* izraženo je žaljenje ili kajanje zbog stvaranja ljudi koji su se okrenuli zlu (Post 6,6). (Njome se može izraziti i ljudsko žaljenje zbog zla, Suci 21,6.15; Jr 31,19.) Još jedan čimbenik u Božjem mijenjanju odluke jeste prisutnost posredovanja za Njegov narod, kao kad je Mojsije molio Boga da odustane od kažnjavanja naroda (Izl 32,12) i da se sjeti svog Saveza prema kojem će ih umnožiti i dati im zemlju (r. 13). Bog je odgovorio zaustavljanjem svoga gnjeva (r. 14).

Drugi hebrejski izraz je glagol *šub* kojim Bog moli svoj nevjerni narod da se odvrati od grijeha (1 Kr 8,35; Neh 9,35; Iz 59,20; Ez 3,19) i vrati Njemu vjeran Savezu (Pnz 4,30; Neh 1,9; Jr 3,14; 4,1). Ponekad *šub* i *naham* postaju sinonimi (Izl 32,12 s prijevodom "povrati" i "žao", ŠA).

U grčkome Novog zavjeta glavna riječ za pokajanje je glagol *metanoeo* ili imenica *metanoia*; oni sadrže primisao nove procjene koja dovodi do "pokajanja" (Mt 3,8 – ŠA). Glagol *metamelomai*, kao hebrejski *naham*, izražava kajanje ili žaljenje zbog grijeha (Mt 21,29.32), ali može značiti i promjenu misli (2 Kor 7,8). Grčke riječi tijesno povezane s idejom pokajanja su glagol *epistrepho*, "vratiti", "obratiti" (Lk 1,16.17; Dj 11,21) ili "vratiti se", "obratiti se" (Lk 22,32; Dj 3,19; Jak 5,20) i imenica *epistrophe*, "obraćenje" (Dj 15,3).

b. Značenje i sadržaj pokajanja. Pokajanje, tako prisutno s idejom suda kod proroka (Hoš 6,1; Jl 2,1-14), bilo je suština vijesti Ivana Krstitelja (Mt 3,2; Mk 1,4), važan dio Isusova učenja (Mk 1,14.15); njime se služio apostol Pavao (Dj 26,20; Rim 2,4), a Ivan ga zahtijevao u

Otkrivenju (2,5.15.21.22; 3,3.19); ono je bilo u srži judaizma kao i monoteizma. U Svetom pismu ovaj je pojam osnova za temu spasenja. U njemu nalazimo niz važnih sastojaka.

Dva su elementa nužni preduvjeti za pokajanje. Prvi je priznanje čovjeka da je grešnik (Ps 51,5.6; Lk 15,18.19), a drugi žaljenje slomljenog srca (Jl 2,12.13), jer "žalost, koja je po Bogu, rađa stalno spasonosno pokajanje" (2 Kor 7,10 – ŠA).

Kod pokajanja je bitna promjena uma. Grešnik iz potpuno novog ugla vidi svoj položaj, odnose, pobude, vrijednosti i grijeh. Isus je za izgubljenog sina rekao: "Tada dođe k sebi" (Lk 15,17); ovim je želio reći da ranije nije bio pri sebi, odnosno zdravog razuma. Grijeh uključuje bezumlje i ludost. Pokajati se znači uvidjeti da smo bili u krivu. Međutim, pokajanje je više od promjene uma, što je inače bio tipičan način grčkog razmišljanja. Prema praktičnom hebrejskom shvaćanju, ono je promjena smjera, okretanje i vraćanje izvoru života i moralnom razumijevanju. To je bio razlog što se izgubljeni sin, kad je došao k sebi, odlučio vratiti ocu (r. 18). Kao što iz ovog događaja vidimo, pokajanje obuhvaća oboje, okretanje od grijeha i povratak Bogu (Dj 9,35; 11,21; 15,19; 26,20; 2 Kor 3,16; 1 Sol 1,9; 1 Pt 2,25) te pravednost koju On zahtijeva i daje. Okretanje je ključna ideja. U vrlo rječitom pozivu Bog kaže Ezekielu: "Nije meni do smrti bezbožnikove, nego da se odvrati od zloga puta svojega i da živi! Obratite se, dakle, obratite se od zloga puta svojega! Zašto da mrete, dome Izraelov!" (Ez 33,11; usp. 18,30-32). Kad se bude vratio, narod će ustanoviti da je Bog "nježnost sama i milosrđe... bogat dobrotom" (Jl 2,12.13).

Rezultat odvratanja od grijeha k Bogu je ono što Biblija naziva plodovima "koji odgovaraju" pokajanju (Lk 3,8). U njih ubrajamo sućut, darežljivost, poštenje i nenasilje ili miroljubivost (rr. 10.14; usp. popis u Ez 33,14.15).

Prema tome, pokajanje predstavlja potpunu i radikalnu preobrazbu života. Ono nije samo preduvjet za obraćenje, nego promjena na najdubljoj razini. Kao takvo vodi k spasenju (2 Kor 7,10) i životu (Dj 11,18).

c. Pobuda za pokajanje. Postoje dva glavna poticaja na pokajanje. Prvi je stvarnost suda i njegovo naviještanje. Ovo vidimo u spisima proroka, u vijesti Ivana Krstitelja (Lk 3,7.9), Isusa (Lk 13,1-5), Pavla (Rim 2,3.5) i Ivana (Otk 2,16.22). Upozorenja na sud su pozitivna a ne negativna, jer njihov je cilj sačuvati narod od suda. Božje opomene namijenjene su spasavanju, a ne uništenju života.

Najsnažniji poticaj na pokajanje je Božja ljubav i dobrota. Pavao izjavljuje: "Ne znaš li da te dobrota Božja dovodi pokajanju?" (Rim 2,4 – ŠA) Petar se slaže u tome da Bogu nije do

toga "da se tko izgubi, nego svi da se pokaju" (2 Pt 3,9 – ŠA). Kad u Svetom pismu čitamo o Božjim ozbiljnim pozivima grešnicima da se Njemu vrate i prime život namjesto smrti (Ez 33,11; Jl 2,12), pozivima koji su izričito povezani s Božjom milošću, milosrđem i nepokolebljivom ljubavlju (J. 2,13), jasno je da je Božja ljubav prema grešnicima osnovni temelj za pokajanje. Kad Sveto pismo dramatično prikazuje radost na nebu za grešnika koji se kaje (Lk 15,6.9.23.32), time snažno pokazuje da Božja ljubav potiče na pokajanje. A kad izgubljeni sin postaje svjestan dobra što ga je ostavio u očevoj kući, dobra koje se sada očituje u očevoj sućuti kad se vratio, postaje očito da je Božja ljubav uzrokovala pokajanja, koje je, pak, čovjekov odgovor na ljubav.

Božja ljubav postaje djelotvorna na srcu kad Njegov Duh usmjeri grešnika na Kristov križ (Rim 5,5-8). Kad Isus bude podignut sa zemlje, sve će ljude privući k sebi (Iv 12,32.33). On je bio Jaganjac Božji "koji uzima grijeh svijeta" (Iv 1,29). Mogućnost za pokajanje nastaje samo onda kad se propovijeda ova vijest. Pokajanje je dar (Dj 5,31; 11,18; KS umjesto "pokajanje" stalno prevodi "obraćenje") jer ono je božanski potaknuta reakcija na obećanje spasenja koje je ponudio Bog ljubavi i milosti.

3. Posvećenje

Posvećenje ili svetost, jedan je od najčešćih, najvažnijih i najsveobuhvatnijih pojmova u Svetom pismu. Ono je povezano s Bogom i s čovjekom; s odnosima, bogoslužjem i moralnim zasadama; sa svakim životnim razdobljem, bilo u prošlosti, sadašnjosti ili budućnosti; i sa svakim elementom vezanim uz svijet, uključujući vrijeme i prostor, predmete i rituale. Toliko je važno da se vjernicima savjetuje da teže "za posvećenjem bez kojega nitko neće vidjeti Gospodina" (Heb 12,14).

U hebrejskim Pismima ovaj pojam nalazimo kao glagol, *qadaš*, "odvojiti, posvetiti" ili "učiniti svetim" (približno 170 puta); kao imenicu, *qodeš*, "svetost" (oko 470 puta) i kao pridjev, *qadoš*, "svet" (gotovo 120 puta). U grčkome Novoga zavjeta ovaj se pojam pojavljuje u obliku glagola *hagaizo*, "posvetiti", "učiniti svetim" ili "osvetiti" (28 puta); imenice *hagiasmos*, "svetost" ili "posvećenje" (deset puta); *hagiosyne*, "svetost" (tri puta) i *hagiotēs*, "svetost" (jedan put) te pridjeva *hagios*, u značenju "svet" ili uzet kao imenica, "svetac" ili "sveti" (233 puta).

a. Značenje posvećenja.

(1) *Posvećenje kao novi odnos i položaj.* Opravdanje, izmirenje i posinjenje nisu jedini odnosni pojmovi. I posvećenje je u svom primarnom smislu riječ koja označava odnos. Osnovno

je značenje biti stavljen na stranu ili odvojen, kako je to prikazano sedmim danom stvaranja, kojega je Bog odvojio ili posvetio da bude Njegov naročiti dan (Post 2,3; Izl 20,8-11). U tom smislu riječ "posvećenje" nema moralni smisao, ali podrazumijeva da ima moralni cilj. Ovo se može vidjeti u Levitskom zakoniku 19,2 gdje Bog kaže Izraelu: "Sveti budite! Jer sam svet ja, Jahve, Bog vaš!" Bog je svet u smislu da je odvojen od svih drugih nazovi bogova, od stvorenog svijeta prirode i živih stvorenja, od svake nepravde i nepravедnosti. On je drukčiji, jedinstven, transcendentan. Zato što je svet u sebi i po sebi, On može biti "Svetac" (Iz 10,17; Hoš 11,9; i drugi) ili "Svetac Izraelov" (2 Kr 19,22; Ps 71,22; Iz 1,4; usp. 6,3). Njegov je narod svet samo u smislu da svetost potiče od povezanosti s Njim. Svojim ga je postupkom posvetio sebi. Ovu svetost, svojstvenu novom odnosu što ga je Bog uspostavio, treba konkretno i vidljivo pokazati vršenjem Božje volje u svakom životnom području (Lev 19,3-37). Njegov narod svojim postupcima potvrđuje da ga priznaje za Gospoda Boga (rr. 4.10.12.14.16.18.25.30-32.34.37). Ovaj niz tvrdnji o Božjoj vladavini nad Njegovim narodom podsjeća na novouspostavljen odnos i novu vjernost koju zbog toga očekuje. Trajnost kraljevstva svećenika i svetog naroda uvjetovana je poslušanjem Njegova glasa i držanju Njegova saveza (Izl 19,5.6).

Korijen posvećenja, iz kojeg raste moralni plod, nalazimo u 1. Korinćanima 1,2. Bez obzira na mnoge ozbiljne etičke i teološke probleme Korinćana, Pavao ih još uvijek smatra "posvećenima u Kristu Isusu, pozvanicima, svetima" (DF). Prošlo vrijeme u grčkom, uporabljeno u riječi "posvećenima", ukazuje na postupak dovršen u prošlosti, a koji u sadašnjosti nastavlja davati rezultate. Zahvaljujući Božjem pozivu, Korinćani su već bili posvećeni ili odvojeni kao Njegov narod. Ovo je posvećenje vezano uz odnos, a ne moralnost. Dok je posvećenje u moralnom smislu djelo cijelog života (AA 560), posvećenje u smislu odnosa, kojim postajemo Božje vlasništvo i narod, je kao i opravdanje djelo trenutka. Ovo potvrđuje tekst u 1. Korinćanima 6,11 u kome je pranje, posvećenje i opravdanje stavljeno u prošlost, kao rezultat djelovanja Krista i Duha. Činjenica da se posvećenje kao prošli događaj može povezati s opravdanjem, i staviti ga čak prije opravdanja, pokazuje da su oboje: posvećenje u smislu odnosa, kao i opravdanje, korijeni blizanci moralnog rasta. Ovo posvećenje, s jedne strane shvaćeno kao definitivni događaj u prošlosti, vidljivo je i u poslanici Hebrejima gdje se odnosi na čišćenje vjernika Isusovom žrtvom (10,10.29; usp. 13,12). Drugi tekstovi koji ukazuju na definitivno posvećenje u prošlosti su Efežanima 5,25.26; Djela 20,32 i 26,18. Oba prva teksta koriste particip perfekta, a treći kaže da je ovo prošlo posvećenje postignuto vjerom. U 2.

Solunjanima 2,13 nalazimo jedno uz drugo posvećenje Duhom i vjerovanje (vjera) u istinu. Podršku postignutom posvećenju nalazimo u 1. Petrovoj 1,2 gdje za vjernike kaže da su "po predznanju Boga Oca, posvećenjem Duha izabrani(ma) da budu poslušni" Isusu Kristu (DF). Činjenica da fraza "izabrani(m) po predznanju" dolazi prije riječi "posvećenje" (sve prema KS), a u prošlom je vremenu, pokazuje da je i "posvećenje" bilo u prošlosti. Kao takvo, posvećenje je preduvjet za buduću poslušnost Isusu Kristu.

U dosad razmatranom smislu posvećenje se odnosi na Božje odvajanje naroda koji će Njemu pripadati i Njemu služiti. Ovu ideju nalazimo i u 1. Korinćanima 1,2 gdje su vjernici bili posvećeni i "pozvani(ma) da budu sveti". U grčkom tekstu nema riječi "da budu", pa tekst i ne treba razumjeti kao da će položaj o kojemu je riječ biti postignut u neodređenoj budućnosti (otuda DF prevodi "posvećenima u Kristu Isusu, pozvanicima, svetima"). Činjenica je bila da su Korinćani već bili posvećeni, već su bili sveci. Isti grčki korijen rabljen je za posvećenje i sveca. Zato što pripada Isusu Kristu, narod možemo nazvati svetima (Rim 1,6.7 – DF). Zato Pavao svoje poslanice i naslovljuje na svete. Oni takvi postaju Božjim djelom kojim ih posvećuje ili odvaja. Riječ "sveti", koja se gotovo uvijek javlja u množini, znači "Božji narod" ili "narod koji pripada Bogu".

(2) *Posvećenje kao moralno napredovanje u dobroti.* Prema 1. Ivanovoj 3,2 mi kao vjernici ne znamo što ćemo biti, ali znamo da ćemo, kad se Krist pojavi, biti Njemu slični. Do tog vremena prolazimo proces čišćenja, s Kristom kao mjerilom čistoće (r. 3). Ono što se događa od vremena kad smo odvojeni za Krista do vremena kad ćemo biti slični Kristu jest posvećenje kao progresivni proces moralne promjene snagom Svetog Duha, uz suradnju čovjekove volje. Iz korijena posvećenja koje označava pripadanje, javlja se posvećenje koje označava nastajanje. Ono prvo "već" Božje aktivnosti posvećenja, vodi do "ne još" Božje aktivnosti prilagođavanja. I u samome nebu ćemo zauvijek prilaziti Bogu.

Jedan od najvažnijih ulomaka Svetog pisma o posvećenju kao moralnoj promjeni nalazimo u Rimljanima 6. U ovom poglavlju Pavao potvrđuje da kršćanin koji je umro grijehu kao gospodar svog života više ne živi pod njegovom vlašću (rr. 2.14). Razapećem svoga staroga ja slomljena je moć grijeha nad tijelom i potreba da se služi grijehu (r. 6). Do ove je stvarne smrti došlo krštenjem kojim se kršćanin ne samo sjedinjuje s Kristom kao novim gospodarem, već i s temeljnim događajima spasenja, Kristovom smrti i uskrsnućem (rr. 3.4). U prva četiri retka Pavao osam puta stavlja smrt i život jedno pored drugoga (rr. 2.4.5.8.9.10.11.13), time ukazujući

na njihovu nerazrješivu vezu. Ovim je pokazao da smrt sama po sebi nije kraj, već preduvjet za novi život. Budući da je Kristova smrt bila umiranje vlasti grijeha (ne u Njegovom životu, već one koja je napala Njegov život), a Njegovo uskrsnuće život Bogu (r. 10), to se ujedinjeni s Kristom treba smatrati mrtvim grijehu a živim Bogu (r. 11).

U ovom stanju jedinstva s Kristom, u kojem je grijeh izgubio svoju vlast a život Bogu postao nova stvarnost, za vjernika nastaju tri glavne posljedice. Prva je život novim životom (r. 4, hod u novosti života, DF). Novi život je nagovještaj eshatološkog života u budućnosti. Kršćani su pod utjecajem ovog života pa se on preobražava u novi život u ovome svijetu. Ono što Pavao ovdje ističe pojasnio je paralelom u Galaćanima 5,22 gdje kaže da dar života od Duha potiče življenje u skladu s Duhom. Ovaj je hod obilježen plodom Duha, opisanim u retcima 23.24.26, a ne djelima tijela opisanim u retcima 19-21. U Kološanima 3,1.2 Pavao dodaje kako kršćanin kao posljedicu uskrišavanja s Kristom traži ono što je gore, gdje se nalazi Krist (Kol 3,12-4,6), namjesto onoga što je grešno, zemaljsko (Kol 3,5-9). Tako se vjernikovo sudjelovanje u budućim stvarnostima očituje i potvrđuje načinom na koji on živi moralni život.

Ideju hodanja u Novom zavjetu nalazimo 95 puta. Više puta je nalazimo u Ivanovim ulomcima koji govore o vjernikovu hodu u svjetlu ili u tami, hodanju putem kojim je Krist hodio ili u istini (Iv 8,12; 11,9.10; 12,35; 1 Iv 1,6.7; 2,6.11; KS hod često prevodi kao "život"). Međutim upravo Pavlovi spisi pridaju najveću pozornost i daju najrazličitije opise naravi kršćaninova etičkog hoda (življenja). Kad govori o onome što treba izbjegavati, Pavao govori o ponašanju koje nosi pečat starog eona (Ef 1,1.2 – DF). Dokle god kršćani žive u ovome svijetu, oni moraju živjeti "u tijelu", odnosno u ljudskom okružju (Gal 2,20), ali ne smiju živjeti "po tijelu", što znači u skladu sa svijetom, nego prema Božjim pravilima ponašanja. Za Pavla "po tijelu" u suprotnosti je "po Duhu" (Rim 8,4.5). U Galaćanima 5,16-25 život po Duhu je jedini način da nadvladamo život u tijelu (usp Rim 8,13), jer nas tjelesne želje sprečavaju da činimo dobro koje bismo htjeli činiti (Rim 7,15.17-20). Osim toga kršćani ne trebaju živjeti po ljudsku (1 Kor 3,3), bez visokih duhovnih načela, ili po duhu ovoga svijeta i sili koja djeluje u sinovima neposlušnosti (Ef 2,2 – DF). Ovo uključuje i ispraznost mišljenja i raspušten život (Ef 4,17.19). Kršćani će također odbiti da se služe (hode u) "lukavim" metodama (2 Kor 4,2) ili da pristaju uz razuzdane gozbe i pijanke, uz bludnost i raspuštenost, uz svađu i zavist (Rim 13,13).

Namjesto toga trebaju živjeti u Kristu (Kol 2,6), kako pripada evanđeoskom pozivu (Ef 4,1) koji obuhvaća ljubav (Ef 5,2) i vjeru (2 Kor 5,7). U odnosu na nekršćane trebaju se vladati

mudro (Kol 4,5) da bi svojom samostalnošću stekli njihovo poštovanje (1 Sol 4,12), a ne živjeti dangubeći (2 Sol 3,6.11 – DF). Trebaju se vladati kao djeca svjetla (Ef 5,8), kao mudri koji znaju iskoristiti vrijeme u ove zle dane (rr. 15.16). Jednom riječi kršćani trebaju živjeti tako da ugone Bogu (1 Sol 4,1). Bogu je ugodan posvećen život (r. 3), a on obuhvaća čistoću u seksualnim odnosima (rr. 3-8), jer "Bog nas, uistinu, nije pozvao k nečistoći, nego k posvećenju" (r. 7).

Druga posljedica zajedništva vjernika s Kristom jeste da ne moraju i zato ne trebaju dopustiti grijehu da vlada u njihovom smrtnom tijelu, da slušaju njegove stalne želje (Rim 6,12). Premda je staro ja razapeto i vladavina grijeha nad tijelom skršena, tijelo još uvijek pripada starom eonu – zbog toga je i nazvano "smrtnim tijelom" – pa zato i nastavlja s požudama. One su putovi kojima grijeh nastoji ponovno zavladati bivšim podanicima. Zbog toga, premda su oslobođeni vladavine grijeha, kršćani s ove strane uskrsnuća nisu oslobođeni utjecaja grijeha. Jedino što može spriječiti grijeh da ponovno ne uspostavi svoju vlast jeste Božja milost (r. 14). Kršćani ostaju izloženi kušanju starim tjelesnim težnjama, ali sila Božjeg Duha može ih spriječiti da prerastu u djela tijela (Gal 5,16-25).

Treća posljedica zajedništva vjernika s Kristom je zahtjev vjernicima da svoje udove predaju Bogu kao oružje pravednosti umjesto grijehu kao oružje zloće. Ovo je kršćanska borba, a njezina stvarnost pomaže definirati posljedice umiranja grijehu, spomenute u Rimljanima 6,2. Smrt grijehu ne znači da grijeh više nema nikakve veze s vjernikovim životom. Namjesto toga, oslobođeni od grijeha kao gospodara, kršćani se protiv grijeha moraju boriti kao protiv neprijatelja. Oslobođeni od vlasti grijeha, oni se trebaju oduprijeti njegovom mamljenju. Oni imaju mir s Bogom, ali moraju biti agresivno neprijateljski nastrojeni prema grijehu. U ovoj borbi vjernici trebaju biti "jaki u Gospodinu" i staviti na se "bojnu opremu Božju" da bi se mogli oduprijeti gorućim strijelama Zloga (Ef 6,10-17). Međutim moraju paziti da misleći kako su nadmoćni u borbi s kušanjem, ne padnu (1 Kor 10,12). No do toga ne mora doći, jer je Bog pripremio povoljan ishod (r. 13).

Posvećenje je za kršćanina stalno kretanje prema naprijed. Božju volju nije moguće svesti na nekakvu određenu razinu dostignuća (Fil 1,27; usp Ef 4,1). Razlog tomu je što je Krist mjerilo kršćaninova života (Fil 1,21), a ono što vjernici nauče od Njega treba određivati njihovo ponašanje (Ef 4,20). On naučava istinu koju oni trebaju slijediti, i kao Gospodin u svom vlastitom životu ilustrira načela ljubavi, poniznosti i službe, koja vjernici trebaju oponašati (Fil

2,1-8). Također trebaju oponašati Kristov primjer stradanja; oni trebaju ići "njegovim stopama" (1 Pt 2,21-23).

Gledati Krista na ovaj način znači uvidjeti da putu posvećenja nema kraja. Postoji ispunjenje, ali ne konačno; uvijek će biti potrebno činiti novi napredak. Čovjek već može živjeti ugađajući Bogu, prikazujući samu ljubav, ali to treba činiti sve više i više (1 Sol 4,2.9.10.12). Izrečeno riječima iz 2. Petrove 1,5-7., Božji narod treba vjeri dodati krepost, kreposti spoznaju, spoznaji uzdržljivost, uzdržljivosti postojanost, postojanosti pobožnost, pobožnosti bratoljublje, bratoljublju ljubav (DF). Temeljni razlog za "više" u ovim tekstovima je neiscrpna narav i izazov Kristove ljubavi, a ne moć grijeha da onesposobi vjernike za istinsko ostvarenje dobra.

Osim toga, kršćanska ljubav treba obilovati spoznajom i rasuđivanjem da čovjek može prosuditi što je najbolje, postići čistoću i ispuniti se plodovima pravednosti (Fil 1,9). Takvo rasuđivanje nije plod prilagođavanja svijetu već preobrazbe uma. Samo tako vjernik može razabrati što je Božja volja, što je dobro, Bogu milo i savršeno (Rim 12,2). Zato posvećen život uključuje stalnu težnju za razabiranjem što je u svim prilikama ugodno Bogu (Ef 5,8.9; 1 Sol 4,1). Ono je dinamično mjerilo koje zahtijeva sve dublje moralno razmatranje i ostvarenje.

b. Posvećenje i savršenstvo

(1) *Terminologija*. U Starom zavjetu ideja savršenstva prikazana je uglavnom riječima *tamsm* i *šalem*, koje znače potpuno, cijelo i puno. U grčkome Novoga zavjeta savršenstvo je vezano uz riječ *teleios*, koja znači potpuno ili zrelo – nešto što je ostvarilo cilj (*telos* na grčkom).

U Starom zavjetu nesavršeni ljudi mogu biti nazvani savršenima; na primjer Noa (Post 6,9), Abraham (Post 17,1) i Job (Job 1,1). Zaslužne su za riječ "savršen", kako je primijenjena na ove osobe, značajke kao što su hodanje s Bogom (Post 6,9; 17,1), bojati se Boga i kloniti se zla (Job 1,1). Savršen je čovjek, kako je prikazan u ovim i drugim tekstovima (Pnz 18,13; Ps 101,2.6 gdje se riječ "vjernima" izmjenjuje sa savršen ili nedužan, i Izr 11,5), onaj čije su srce i put okrenuti prema Bogu. U njegovom posvećenju Bogu i Njegovoj volji postoji cjelovitost. Spominjanje srca u ovome vidljivo je zbog toga što *šalem* često ide uz riječ "srce" da ukaže na nepodijeljeno posvećenje Bogu i Njegovu zakonu (1 Kr 8,61). U Novom zavjetu *teleios* (savršen) je Bog, koji to očekuje i od ljudi (Mt 5,48). U Rimljanima 12,2 piše da je Božja volja savršena, a na ljudima je da je upoznaju. Međutim, ni u jednom Zavjetu savršenstvo ili nedužnost nije izjednačena s bezgrešnošću. Na primjer, u Starom zavjetu su ljudi kao Noa i Abraham, nazvani savršenima unatoč svojih slabosti. U Novom zavjetu, premda su sinovi kraljevstva

pozvani da budu savršeni (Mt 5,48), oni trebaju moliti i za oprostjenje svojih prestupaka (Mt 6,12.14.15). Stoga savršenstvo sadrži težnju, ali i dostignuće.

Tako je i u Prvoj Ivanovoj poslanici. Ivan govori o usavršavanju Božje ljubavi u vjerniku (2,5; 4,12.17.18) i to povezuje s vršenjem Božjih zapovijedi i životom kojim je Krist živio (2,4.6). Pa ipak, Ivan izjavljuje da su oni koji tvrde da su bez grijeha lašci kojima je potrebno Božje oprostjenje (1,8-10). Stoga je ispravno reći da je "posvećeno srce u skladu s propisima Božjeg zakona" (AA 563), ali da "posvećene usne nikada neće izreći drske riječi" kao: "Ja sam bezgrešan; ja sam svet" (Isto, 561.562), jer bi time osramotile Boga (Isto, 561). Posvećenje je uvijek kretanje prema naprijed; savršenstvo uvijek ostaje pred nama.

(2) *Odnos savršenstva prema posvećenju.* Savršenstvo je postignuto posvećenje, a kako se odnosi na budućnost, posvećenje moramo stalno produbljivati. Kad bismo savršenstvo kao stanje konačno dostigli, posvećenje kao napredovanje bilo bi protuslovno. Međutim Isusovo učenje podrazumijeva da je savršenstvo u značajnom smislu ostvarivo, kako se vidi iz izjava: "Budite savršeni" (Mt 5,48) i "ako želiš biti savršen" (Mt 19,21). Čini se da je ovdje riječ o dijalektici. Za posvećenje se može reći: "Jesi, ali ipak još nisi;" za savršenstvo: "Još nisi, ali ipak jesi." Paradoksalno, savršenstvo je prisutno u posvećenju, a posvećenje kao budućnost je savršenstvo. Ovo znači da su obje stvarnosti istovremeno dio iste stvarnosti – sličnosti Bogu.

Tekst u Filipljanima 3,12-16 najbolje izražava paradoks savršenstva, sadašnjeg i budućeg. Nasuprot protivnicima koji su zastupali realiziranu eshatologiju prema kojoj su već živjeli savršenstvom uskrslog života (usp. 2 Tim 2,17.18), Pavao tvrdi da to savršenstvo još nije postigao (Fil 3,12). Sudjelovanjem u Kristovim patnjama, suobličen Njegovoj smrti, on se nadao postići uskrsnuće od mrtvih (r. 11) i savršenstvo koje ono donosi. Zbog toga se nastavio kretati prema budućem savršenstvu. To je značilo potpuno usvojiti Krista, jer Krist ga je već učinio svojim (r. 12). Svijest o potpunom pripadanju Kristu poticala je Pavla u sezanju za budućim savršenstvom (r. 13). U utrci ovog života Pavao je hitao onome danu kad će ga Krist, kao na olimpijskim igrama, pozvati da primi nagradu – savršenstvo (r. 14). Iznenađuje što odmah dodaje: "Ovako mislimo svi koji smo savršeni!" (r. 15). Ono što je Pavao nijekao da postoji, sada je ustvrdio da postoji. Drugim riječima, oni koji su sada savršeni, osobe su koje shvaćaju da im savršenstvo predstoji. A ipak paradoksalno: "Držimo se onoga do čega smo stigli." (r. 16, DF). Ono što treba doći u punini, ovdje je djelomično (Fil 1,6).

(3) *Ljubav je ključ savršenstva.* Premda u 1. Solunjanima 3,13 i 5,23 ne nalazimo riječ *teleios*, pojam savršenstva iskazan je izrazima besprijekornosti i potpune posvećenosti cjelokupnog čovjekova bića. Značajno je što Pavao u 3,13 savršenu svetost povezuje s ljubavlju. Upravo sadašnje obilovanje ljubavi jedan prema drugome (r. 12) čini da naša srca o Kristovom dolasku budu utvrđena u besprijekornoj svetosti. Buduća svetost utemeljena je na sadašnjoj ljubavi. Ljubav je središte značenja savršenstva, jer je najveća zapovijed (Mk 12,28-34) i ispunjenje svih zapovijedi (Rim 13,8.10; Gal 5,14). Ljubav je način na koji se očituje vjera (r. 6), dokaz prisutnosti vječnog života (1 Iv 3,15-18; 4,20.21) i prave spoznaje Boga (rr. 7.8). Ta Bog je ljubav (r. 8). Po ljubavi svijet zna da smo Kristovi učenici (Iv 13,35). Kad je učio da narod kraljevstva treba biti savršen kao što je savršen Bog, Isus je mislio reći da trebaju voljeti i brinuti za sve kao što to Bog čini (Mt 5,44-47). Luka ovo ispravno shvaća kad kaže: "Budite milosrdni kao što je milosrdan Otac vaš!" (Lk 6,36) Ovo ne slabi dubinu izazova, već je stavlja u pravi okvir. Srž savršenstva je sućutna ljubav. Ova je ljubav veća od vjere i od nade (1 Kor 13,13), jer one su samo ljudski izražaji. Ljubav je primarna značajka koju ljudi dijele s Bogom.

(4) *Paruzija savršenstva.* Prva Korinćanima 13 ukazuje na nesavršeni karakter mnogih vrijednosti koje kršćani danas cijene (rr. 8.9) i najavljuje potpunu promjenu: "Kada dođe što je savršeno." Ovo pruža novu perspektivu. Savršenstvo nije toliko nešto što dostižemo, već nešto što dostiže nas; ne toliko ono što postižemo, već ono što iz drugog svijeta utječe na naš život. Božja milost je došla prvi put k nama u Njegovom Sinu rođenom na zemlji, koji je svoj život dao za naše grijeha. On će po drugi put doći, ne zato da se bavi grijehom, već da "onima koji ga iščekuju... dadne potpuno spasenje" (Heb 9,28). Parousia (dolazak) Krista po svoje predstavljat će konačno ispunjenje onoga čina kad ih je na početku njihovog kršćanskog života odvojio u posvećenju. Bit će to i raskrižje između sadašnjeg moralnog rastenja silom Božjom i vječnog usavršavanja otkupljenih pomoću Njegove ljubavi i milosti. Do tog dana konačnog savršenstva "mi svi, koji... gledamo slavu Gospodnju, preobražavamo se u istu sliku iz slave u slavu, kao od Gospodnjega Duha" (2 Kor 3,18 – ŠA).

IV. Praktični odjeci doktrine o spasenju

Biblijsko učenje o spasenju je od vrhunskog značaja za iskustvo, jer pokazuje da najdublje potrebe ljudskog života nisu prepuštene bezglavom slučaju, sreći ili sudbini. One su pod nadzorom Svemogućega koji nas ljubi vječnom ljubavlju. Njegovo spasiteljsko zanimanje za

nas seže od vječnosti u prošlosti do bezgranične budućnosti. Čovjekov je život postavljen u okvir Božjeg vječnog plana za naše dobro. Stoga možemo živjeti životom vjere, nade i ljubavi, umjesto zabrinutosti, straha i sebičnosti. Pri susretu s Bogom koji spašava mi učimo kako svoje interese i napore možemo udružiti u spašavanju drugih; u susretu s Božjom ljubavi učimo kako ljubiti jedan drugoga onako kako On ljubi. Zato spasenje mijenja naš osobni život u sadašnjosti i predstavlja poticaj za hvatanje u koštac s društvenim strukturama koje ljude drže u ropstvu. Doživljavanjem slobode koju nam je Bog osigurao, mi dobivamo želju da s Njim surađujemo u pomaganju poboljšanja prilika za druge, tako da možemo živjeti zajedno kao braća i sestre, kao djeca dragoga Oca. Spoznaja da smo od Boga izabrani (ne u ekskluzivnom već inkluzivnom smislu) može nam pomoći u putovanju kroz ovaj svijet i život unatoč tome što se oko nas sve raspada. Osim toga, spasenje je za sve, svaki je grešnik brat ili sestra svima drugima. Zato spasenje jača društvo i sve nas spaja u ljubavi i poštovanju, bogoslužju i službi, do onoga dana kad će s Božjeg prijestolja odjeknuti jak glas: "Evo stana Božjeg među ljudima! On će stanovati s njima: oni će biti njegov narod, a on sam, bit će Bog s njima." (Otk 21,3; vidi Subota, III. C).

V. Povijest doktrine o spasenju

A. Apostolski oci

Prema Novom zavjetu milost je eshatološki događaj ostvaren po Bogu na ljudskom rodu prije nego što se čovjek odlučio za Boga. Bog pomiruje čovječanstvo sa sobom zahvaljujući jednom zauvijek prinesenoj Isusovoj žrtvi, i u potpuno dragovoljnom činu proglašava grešne ljude, koji odgovore na vijest o križu, oslobođenima od osude i u ispravnom odnosu sa Sobom. Stoga je milost strogo transcendentna stvarnost. Ona ni na koji način nije svojstvena čovjeku niti prelazi u čovjekovo vlasništvo. Ona uvijek u potpunosti ostaje dar.

Ovo osnovno razumijevanje nalazimo radikalno izmijenjeno u spisima apostolskih otaca, kao što su *Didahe*, *Barnabina poslanica*, *Prva i Druga Klementova poslanica*, *Pastir Herma* i *Ignacijeve poslanice*. Već je u drugom stoljeću u ovim spisima Božji dar milosti postao dopuna Božjem pozivu na novi život poslušnosti u odgovoru na prosvjetljenje što ga je Krist donio. Tako, dok Krist, sada više učitelj etike nego spasitelj od grijeha, pruža poznavanje istine, religija postaje usmjerena prvenstveno na čovjekova djela pred Bogom, umjesto na Božja djela u prilog čovjeku, koja su definitivni izvor opravdanja. Božja milost prestraje biti milost, a evanđelje

postaje novim zakonom. Isus kao osoba biva nadomješten Isusovim propisima, a vjera nadomještena slijeđenjem primjera.

B. Od apostolskih otaca do Augustina

1. Irenej

Irenej je u drugom stoljeću u svom djelu *Protiv krivovjerja* učio da se spasenje ne ostvaruje toliko Kristovim križem već Njegovim cijelim utjelovljenim životom. Potpunim poistovjećanjem s ljudim rodом u svakoj fazi svoj života i poslušnošću tamo gdje je Adam bio neposlušan, Isus obnavlja zajedništvo čovječanstva s Bogom i omogućuje obnovu Božje slike i stvaranje sličnosti s Bogom. On postaje ono što smo mi ljudi, da bismo mi mogli postati ono što je On kao božansko biće. U ovoj teoriji rekapitulacije, što je ideja uzeta iz Efežanima 1,10., Krist sažima u sebi sve što je izgubljeno u Adamu, opovrgava smrt koju je Adam donio i Sotoni satire glavu (motiv *Christus Victor*).

2. Tertulijan

Tertulijan, teolog zapadne Crkve u trećem stoljeću, pripremio je put za razvitak niza učenja vezanih uz spasenje. Jedno od njih je bilo učenje o izvornom (istočnom) grijehu. Tertulijan je smatrao da su u Adamu bile potencijalno prisutne sve duše, pa kad je Adam pao, svi su pali s njim, što je teorija nazvana traducijanizam, od latinske riječi koja znači "prenijeti". Od Adama je grijeh prenesen na sve. Tertulijan je također učio ideju zadovoljštine. Oni koji su kršteni moraju ne samo priznati svoje grijehe, već i za njih pružiti zadovoljštinu. (Prema Anzelm Krist daje zadovoljštinu.) Zadovoljština se pruža pokajanjem i suzama, postom, molitvama i davanjem milodara siromašnima. Bez ove zadovoljštine nema oprostjenja. Tako se ljudskim zaslugama osigurava Božje oprostjenje, ovozemaljskim trapljenjima isplaćuju vječne kazne. U ovom gledištu zasluge stiču pružanje zadovoljštine i dobra djela. Time je Tertulijan postavio osnovu za katolički sustav zasluga i za ideju i praksu pokore. Svojim isticanjem Kristove pobjede nad svim zlim silama, podržao je ideju *Christus Victor*.

3. Origen

Origen, aleksandrijski znanstvenik u prvoj polovici trećeg stoljeća, bio je ne samo najveći stručnjak za Sveto pismo među piscima prve Crkve, već je njegov teološki sustav bio najvažnije dostignuće Crkve prije Nicene. Posebno se ističu dva elementa njegova učenja o spasenju. Prvo, on je vrlo snažno isticao motiv *Christus Victor*. Krist se cijelog života borio sa silama zla, ali ih je svojom smrću i uskrsnućem porazio. Dva teksta u prilog tome bili su: Kološanima 2,15., u

kojem Krist svojom smrću razoružava sile zla, i 1. Korinćanima 15,24-28., u kojem je objavljena pobjeda uskrslog Krista nad svim Njegovim neprijateljima, uključujući i smrt. Drugo, u popratnoj misli ovoj o porazu zlih sila, Origen je isticao da je Kristova smrt bila otkupnina, kao u Marku 10,45. Pojavilo se pitanje: Kome je plaćena otkupnina? Origen je odgovorio: budući da nije mogla biti plaćena Bogu, morala je biti plaćena đavlu, jer nas je on držao u zarobljeništvu dok mu nije bila plaćena Isusova duša. No đavao se prevario jer nije shvatio da ne može izdržati muku držanja Kristove duše (Origenov *Komentar na Rim 2,13*). Tu je Origen iznio dvije misli koje će se stalno ponavljati do vremena Anzelma u jedanaestom stoljeću: ideju da je Isusov križ bio pogodba s đavlom da otkupi grešni ljudski rod od njegove vlasti, i da je đavao bio izigran onim što je Krist učinio. Vrlo slikovit prikaz ove posljednje ideje nalazimo kod Augustina koji je smatrao da je križ, cijena našeg spasenja, pružen đavlu kao mišolovka u kojoj je mamac bio Kristova vlastita krv (Augustinove *Propovijedi* 130. 2 [NPNF-1, sv. 6, str. 499]).

4. Teolozi na istoku i Atanazije

U četvrtom stoljeću je Atanazijev glas bio najvažniji među teolozima na istoku; on je potvrdio da je spasenje uključivalo neki oblik ljudske apoteoze kao posljedice Kristova utjelovljenja. Time što je božanski Krist postao sličan nama, On je u nama obnovio Božju sliku i mi smo postali slični Njemu. Važni tekstovi koje su koristili zagovornici ovog gledišta bili su Psalam 82,6., koji o Božjem narodu govori kao "bogovima"; 2. Petrova 1,4., koji vjernike vidi kao dionike božanske naravi, i 1. Korinćanima 15,49., koji govori o nošenju slike nebeskog čovjeka kao što smo nosili sliku zemaljskog.

5. Augustin i sukob s Pelagijem

Problemi koji su nastali zbog suprotnih i konkurentnih teologija Augustina i Pelagija ostali su bitni do današnjeg dana. Pelagijanizam je našao značajnu podršku u Istočnoj crkvi, ali je na kraju bio osuđen i na istoku i na zapadu. Međutim, nastavio je živjeti pa bi s vremena na vrijeme izbio na površinu u životu Crkve.

Pelagije, vrlo cijenjen i učen čovjek, bio je britanski redovnik koji je došao u Rim oko 380. godine. Budući da je bio čovjek velike moralne revnosti, užasna ga je moralna popustljivost rimskih kršćana, pa je nastojao uzdići njihova etička mjerila. Mogao je zastupati visoku moralnost, jer je imao optimističko mišljenje o ljudskoj naravi. Ljudi su u osnovi bili dobri i, bez obzira na Adamov grijeh, mogli su izabrati dobro. Činjenica što je Bog čovječanstvu dao svoj zakon, pokazivala je da je čovjek bio u stanju vršiti ga, jer, prema Pelagijevim riječima,

"On nije bio voljan zapovijediti ništa nemoguće, jer je pravedan; on neće osuditi čovjeka za nešto gdje je bespomoćan, jer je svet" (Pelagijeva *Poslanica Demetriju* 16). Pelagije nije vjerovao da je čovjek rob grijehu, pa je odbacio ideju izvornog grijeha. "Sve dobro i sve zlo, bilo da zato zaslužujemo pohvalu ili osudu, *počinili smo mi*, a nije *rođeno s nama*." Mi smo rođeni bez vrline ili poroka i prije nego što uporabimo svoju volju, u nama nema ništa osim onoga što je Bog stavio u nas (Pelagijevo djelo *O slobodnoj volji* u Augustinovom *O prvotnom grijehu*, 2. 13 [NPNF-1, sv. 5, str. 241]). Budući da je u skladu s istočnim pogledima na stvaranje duša svakog čovjeka nastala neovisno i izravno u vrijeme začeca ili rođenja (time je odbacion traducijanizam), nema neke temeljite povezanosti s Adamom i ničim što je putem prvotnog grijeha moglo od njega biti preneseno na druge. Tako bez uročenog duhovnog nedostatka svaki pojedinac izvorno čini zlo ili dobro. Bog je čovjeku dao sposobnost da bira ono što je pravo i svatko je odgovoran za svoju slobodu izbora. Zajedno s konceptima čovjekove slobode i odgovornosti išla je Pelagijeva doktrina o milosti. Milost ima dvostruko značenje. S jedne je strane prirodna milost stvaranja, koja je vezana uz Božji dar razuma i volje kojima je čovjek u stanju izbjeći zlo. S druge je vječna milost prosvjetljenja kojom Bog, putem uputa, kao što su Deset zapovijedi i Propovijed na Gori, pokazuje kako trebamo živjeti i tako nas potiče da vršimo Njegovu volju. Prema ovom gledištu milost nije natprirodna sila koja mijenja čovjeka od grijeha u dobrotu. Budući da je sagriješio, posebice zahvaljujući utjecajima okoliša, Bog mu nudi oprostjenje koje je djelotvorno u krštenju (novorođenčadi nije potrebno krštenje, jer se nalaze u stanju u kojemu je Adam bio prije pada). Međutim nakon krštenja, čovjek ima dužnost i sposobnost da živi za Boga. Ako želi, može vršiti Božje zapovijedi bez da griješi. Je li tako postupio vidjet će se na konačnom sudu, na kojem će djela koja je učinio odrediti njegovu sudbinu. Božja predestinacija odnosi se na Njegovo predznanje, a ne odluku o tome tko će odlučiti da živi za Njega (Kelly 360).

Augustin koji je svoja gledišta izradio prije sukoba s Pelagijem, bio je potpuno suprotan Pelagiju. Zbog Adamova grijeha, tvrdio je, čovječanstvo je izgubilo prvotnu sposobnost da ne griješi. No ljudska bića u palom stanju, koje su naslijedili od Adama, ne mogu ne griješiti. Čovjekova je volja izopačena i, bez prethodne Božje milosti koja budi sposobnost da se odluči za Boga, ljudi će neminovno izabrati zlo. Međutim, s prethodnom milošću ljudi dobijaju novi natprirodni početak. Ova milost predodređuje i potiče volju prije nego što čovjek uopće hoće. Tako spasenje počinje Božjom izravnom inicijativom. Prethodnoj milosti slijedi surađujuća

milost, kojom Bog pomaže čovjekovoj volji nakon što je potaknuta da slijedi Boga. Ovome slijedi dostatna milost koja čovjeka osposobljuje da ustraje u dobru. Vrhunac Božjeg davanja milosti je djelotvorna milost, snaga koja u biti ostvaruje dobro. U svemu ovome Božja milost je neodoljiva (Augustin, *O ukoru i milosti*, 34-38 [NPNF-1, sv. 5, str. 485-487]) i utemeljena na Božjoj predestinaciji kojom je odredio tko će između mnoštva grešnih ljudi primiti Njegovu nadnaravnu milost. Zato je spasenje samo od Boga i samo za one koje On želi spasiti.

Kompromisno stajalište je takozvani polupelagijanizam, kojega je najsposobniji zagovornik Jean Cassianus, redovnik iz Marseillesa. Polupelagijanizam vjeruje da je kao posljedica pada u grijeh ljudsko tijelo postalo smrtno, a njegova moralna priroda izopačena. No iako je njegova sposobnost slobodne volje bila izopačena, nije potpuno izgubljena (kao u augustinijanizmu). Nasuprot Pelagiju, milost je bila potrebna, jer je grijeh uzrokovao moralnu nemoć. No pošto je čovjek slobodno biće, on može surađivati s Bogom. U gledištima suprotnim od Augustina oni su potvrdili: (1) ponekad je inicijativa za spasenje potekla od Božje milosti, a ponekad od ljudske volje; (2) milost nije bila neodoljiva i (3) predestinacija nekih umjesto svih nije istina. Bog želi da se svi spasu i zbog toga je predestinacija, kao kod Pelagija, vezana uz predznanje a ne uz predodređenje. Polupelagijanizam, premda se o njemu raspravljalo desetljećima, nije dobio koncilsko odobrenje, ali je i dalje ostao prisutan u Crkvi zato što je predstavljao održive alternative krajnostima pelagijanizma i augustinijanizma.

C. Srednjovjekovni skolasticizam

1. Anzelm

U srednjem vijeku dvije se osobe ističu kao pobornici gledišta o spasenju koja su značajno utjecala na smjer kršćanske misli. Prvi je bio Anzelm, nadbiskup Canterburyja u jedanaestom stoljeću. Anzelm se pročuo ne samo svojim ontološkim argumentom u prilog Božjeg postojanja već posebno svojim doprinosom teologiji pomirenja nađenom u njegovom djelu *Cur Deus Homo*. Anzelm je odbacio teoriju otkupa koja je vladala oko devet stoljeća od Origenova vremena. Vrlo sažetom logikom Anzelm se usprotivio gledištu da je Bog kao Stvoritelj svijeta dugovao đavlu bilo kakva zakonska prava (Anzelm, *Zašto je Bog postao čovjekom*, 1. 7). Namjesto toga ponudio je svoju verziju ideje zadovoljštine. Njegovo novo gledište imalo je smisla u feudalnom okruženju Anzelmova vremena. U feudalnom društvu kmet je bio dužan čuvati čast svog gospodara. Ako to nije učinio, morao je dobiti odgovarajuću kaznu, kojom bi zadovoljio čast svog gospodara. Tako je i na duhovnom području. Grešni su ljudi

osramotili Boga. To je zahtijevalo plaćanje odgovarajuće reparacije da bi se mogla obnoviti Božja čast. Međutim Bog je zahtijevao zadovoljštinu koju nijedan grešni čovjek nije mogao ostvariti i nešto posebno, što ni buduća poslušnost, koja je i onako pripadala Bogu, nije mogla zadovoljiti. Osim toga, budući da je Bog Gospodar svemira, zadovoljština koju Mu je trebalo dati morala je biti veća od čitavog svemira, izuzev Boga. Budući da je cijena za grijeh bila takva kakvu je samo Bog mogao platiti, ali koju je ljudski rod bio obvezan platiti, bilo je neophodno da Bogočovjek plati zadovoljavajuću cijenu za čovječanstvo (Isto 2. 6). Krist je, kao Bog i bezgrešni čovjek, mogao dati ono što još nije bilo u Božjem vlasništvu, svoj život. Tako je Njegova dragovoljna smrt predstavljala punu zadovoljštinu za grijeh ljudskog roda.

2. Abelard

Potpuno drukčiji odgovor dao je Abelard, francuski redovnik i jedan od najpronijljivijih mislilaca prve polovice dvanaestog stoljeća. Ne samo što je odbacio ideje otkupa i okajanja, već naročito Anzelmovu teoriju zadovoljštine. Umjesto toga je zagovarao ono što je nazvano teorijom moralnog utjecaja pomirenja. Ovo je gledište bilo protuteža vrlo legalističkom Anzelmovom argumentu i nalazima ga u njegovom komentaru poslanice Rimljanima i u djelu *Epitome of Christian Theology*. U svojim izlaganjima Abelard nije mogao koristiti tradicionalne ideje kao što su cijena, žrtva i zasluga, ali ideja koja ga je obuzela i postala njegovom središnjom misli bila je božanska ljubav koja u čovjeku budi odgovor ljubavi. Abelard je postavio pitanje: kako je smrt Božjeg nedužnog Sina mogla tako zadovoljiti Oca da Bog preko nje osigurava izmirenje. Odgovor je bio da se Krist, uzimanjem naše naravi i ustrajanjem do same smrti u podučavanju riječju i djelom, tako tijesno povezo s nama, da je u nama začeo pravu ljubav koja će biti spremna sve pretrpjeti za Njega. Sukladno Isusovim riječima da nema veće ljubavi od one da tko položi život za svoje prijatelje, naše otkupljenje je ova vrhunska ljubav koja se u nama javlja zahvaljujući Kristovoj ljubavi, ljubavi koja nas oslobađa od ropstva grijehu i daje slobodu da budemo sinovi Božji. Posljedica toga je da više nemamo straha i da smo ispunjeni ljubavlju za Krista. Jednom riječi, opravdanje je javljanje Božje ljubavi u ljudskome srcu s obzirom na križ (Abelardov *Komentar na Rimljanima poslanicu*, 3. 26; 5. 5). Tako je ljubav motiv, metoda i rezultat Božjeg otkupljenja. Abelard ne nudi teoriju o tome kako križ pokazuje Božju ljubav, ali se zadovoljava izjavom da je ljubav pokazana na križu centralni element vjere. No pošto Abelard naglašava činjenicu da se Krist poistovjetio s čovječanstvom, njegovo shvaćanje o tome kako se

ljubav pokazuje može se lijepo razumjeti ako kažemo da je Krist patio s grešnikom a ne za njega (Reid 11).

D. Učenje Reformacije i katolička reakcija

1. Luther

Traganje za pomirenjem s Bogom, koje je Martina Luthera navelo na prihvaćanje strogosti redovničkog života, koje je jako pooštrio, našlo je odjeka kad je otkrio značenje otkrivenja "pravednosti Božje" u Rimljanima 1,17. Osjećao je da su se otvorila nebeska vrata kad je ustanovio da ovo otkrivenje nije bilo otkrivenje Božjeg pravednog gnjeva kojim kažnjava grešnika, već Božje spasiteljske pravednosti kojom se grešnik može pomiriti s Bogom i osloboditi osude. Grešnik kao pasivni primatelj, bez ikakve svoje pravednosti, prima njemu tuđu Božju pravednost, kojom bez straha može stati pred Boga. Ova pravednost ili opravdanje, koja je objava promjene grešnikova položaja a ne ulijevanje dobrote u njegovu dušu, kao kod Augustina, utemeljena je na Kristovoj poslušnosti u Njegovu životu i smrti pomirenja na križu.

Ovo znači, u skladu sa Svetim pismom, da se čovjek može spasiti samo po vjeri, samo po milosti i samo po Kristu. Za Luthera je Krist naša pravednost, a to se može shvatiti samo vjerom, jer vjera povezuje čovjeka s Kristom. Pošto se izvorni grijeh ne može izbrisati iz ovog života, a ljudska volja je izvan Krista u ropstvu, vjera mora biti Božji dar koji On stvara u ljudima. Ovo za sobom povlači ideju predestinacije, koje je Luther bio veliki zagovornik. On može govoriti o opravdanju kao svršenom događaju – grešniku je oprosteno i on je pomiren s Bogom – i kao događaju koji inicira proces koji će vjernikov unutarnji život promijeniti da bude sličan Kristu (McKim 91. 92). Budući da se ovo posljednje neće ostvariti do preobraženja ovoga smrtnog tijela pri uskrsnuću, grešnik ostaje *simul justus et peccator*, u isto vrijeme pravedan (njegov odnos prema Bogu) i grešnik (još uvijek s nedostacima i grešnim djelima). Premda čovjek ostaje grešnikom, dobra djela slijede vjeru kao njezin plod i potvrda opravdanja.

2. Calvin

Jean Calvin je prihvatio temeljne premise luteranske reformacije, ali je učinio bližim odnos između opravdanja i posvećenja, tvrdeći da su obje ove stvarnosti vjernicima dane simultano, zahvaljujući njihovom utjelovljenju u Kristu (Calvin, *Institutes*, 3. 16. 1). Rezultirajuće sjedinjenje s Kristom znači da možemo razlikovati opravdanje i posvećenje, ali da ih nikad ne možemo razdvojiti. Ova dva dara su dijelovi jedne zajednice s Kristom. Jedan od problema s Calvinovim učenjem bio je njegovo uporno zagovaranje dvostruke predestinacije, što

je vidljivo iz ove izjave u djelu *Institutes*: "Pod predestinacijom mislimo na Božji vječni ukaz kojim je u svom umu odlučio što želi da se dogodi u slučaju svakog pojedinca. Nisu svi ljudi stvoreni s istim položajem, jer su neki predodređeni za vječni život, a drugi za vječnu propast." (3. 21. 5) Jedna od posljedica predodređenosti za spasenje bila je što podrazumijeva apsolutnu sigurnost u konačno spasenje. Čovjek kojega je Bog suverenim ukazom predodredio, nije mogao biti izgubljen.

3. Sabor u Tridentu

Sabor u Tridentu zasjedao je između 1545. i 1563. dvadeset i pet puta. Premda zainteresirani za reformu u svakom području crkvenog života, biskupi i teolozi koji su predstavljali sabor, vjerovali su da će ono što kažu o opravdanju, kao odgovor Lutheru, biti njihovo najvažnije teološko djelo (Jedin, sv. 2, str. 171). Njihov odgovor na učenje Reformacije o opravdanju, isključivo vjerom uračunavanjem Kristove nama tuđe pravednosti, nalazimo u sedmom poglavlju saborskih dekreta. U njemu sabor govori o prethodnoj Božjoj milosti koja poziva grešnike, odvojeno od bilo kakvih zasluga u njima samima, i omogućuje da Božjom oživljujućom milošću ostvare vlastito opravdanje pristankom uz Božju milost i suradnjom s njome. Premda je u tome aktivan Božji Duh, ljudi nisu pasivni (izravna suprotnost reformacijskoj misli) jer imaju mogućnost da odbace Božju milost. No da bi bili pravedni, potrebna im je Božja milost. Poslije pripreme koju omogućuje prethodna milost, dolazi opravdanje koje nije samo oprostjenje grijeha već i posvećenje i obnova unutarnjeg bića. Ovdje je, rečeno je, opravdanje u biti posvećenje, što je bilo Augustinovo stajalište. Formalni uzrok opravdanja je Božja pravednost kojom nas On čini stvarno pravednima u nama samima obnovom duha našeg uma i usađivanja u srce ne samo vjere (kao kod reformatora), nego i nade i ljubavi (Grensted 173-177; Ton 68. 69). Osim toga koncil je anatemizirao svakoga tko bi učio da je slobodna volja potpuno izgubljena nakon Adamova pada, da opravdan čovjek mora vjerovati da je svakako pripadnik onih koji su predodređeni za spasenje i da takva osoba ne može sagriješiti ili izgubiti milost.

U svemu ovome nalazimo niz važnih naglasaka: Opravdanje kao posvećenje, a ne kao ono što vodi posvećenju kao što je učila Reformacija; opravdanje kao unutarnje a ne vanjsko, ulito a ne uračunano, učiniti pravednim a ne proglasiti pravednim; čovjek kao čimbenik i suradnik a ne pasivni promatrač; pomirenje vezano ne samo uz usmjerenost prema Bogu već i

prema čovjeku, ukoliko se njime ljudska bića mijenjaju; i odbacivanje gledišta da je jednom spašen uvijek spašen, bez obzira na počinjene grijehе.

E. Arminijanizam i metodizam

1. Jacobus Arminius

Najjaču kritiku kalvinističkog učenja o predestinaciji dao je Jacobus Arminius. Polazište za Arminiusovo stajalište bio je usmjerenost na redosljed Božjih ukaza. Je li Bog prvo odredio izbor i osuđivanje, a onda dopustio pad da bi mu proglas stupio na snagu (supralapsarijsko stajalište) ili je predvidio i dopustio pad čovjeka, a onda odredio izbor kako bi ostvario spasenje (infralapsarijsko stajalište). Premda je bio pozvan da brani supralapsarijsko stajalište, odlučio se protiv njega i počeo zastupati slobodu čovjeka, što je bilo suprotno kalvinizmu. Arminius je tvrdio da predestinacija, kako je kalvinizam razumije, čini Boga uzročnikom grijehа. Osim toga, premdа nije nijekao izbor, nije ga temeljio na samovoljnom Božjem ukazu već na Božjem predznanju ljudske vjere. Arminijevo gledište je formulirano u Pet članaka koji su sadržavali ove elemente (Bettenson 376. 377): (1) Bog je u vječnosti odlučio spasiti one koji budu vjerovali i ustrajali u vjeri, a osuditi nevjernike; (2) Isus je umro za sve i tako svima osigurao spasenje, ali je ono djelotvorno samo za one koji vjeruju; (3) zbog grijehа, ljudi sami po sebi ili primjenom slobodne volje nemaju sposobnost činiti dobro; to mogu samo obnavljajućom snagom Svetog Duha; (4) čak i obnovljeni čovjek ne može činiti dobro niti se oduprijeti kušnji bez Božje milosti; (5) vjernici mogu milošću Božjom izvojevati pobjedu nad Sotonom, grijehom i svojim vlastitim tijelom, a mogu li izgubiti spasenje tek treba proučiti.

2. John Wesley

Wesley je živio u osamnaestom stoljeću i po svom je teološkom stavu bio arminijevac, kao i Anglikanska crkva kojoj je pripadao. Izvori njegovog razumijevanja spasenja bili su u gledištima na pomirenje. Kao današnji evangelikalizam, Wesley je učio da je Kristova smrt bila kazna i zamjениčka žrtva koja je ublažila Božju pravednu srdžbu, zadovoljila Njegovu pravdu i tako omogućila Bogu da oprostí grijeh onako kako je to u skladu s Njegovom svetosti. Kristova žrtva pomirenja omogućila je opravdanje i posvećenje. Opravdanje je pokrilo prošlost, a posvećenje je sadržavalo novi odnos s Bogom u sadašnjosti. Wesley nije naglašavao uračunanu pravdu jer bi mogla nagovijestiti antinomianizam. Novorođenje, stvarna promjena u nama, koje je pratilo opravdanje, a ipak se od njega razlikovalo, predstavljalo je prijelaz s opravdanja na posvećenje. Posvećenjem se čovjek spašava od moći grijehа i njegova korijena, i obnavlja u

Božju sliku. Rezultat posvećenja, čak i u ovom životu, je savršenstvo vjernika, potpuno posvećenje. U svojoj knjizi *A Plain Account of Christian Perfection*, Wesley kaže što savršenstvo nije (12. 2). Ono ne znači biti savršen u znanju, biti slobodan od pogrešaka, slabosti i kušnji ili biti bez potrebe za stalnim rastežem. Tako za Wesleya savršenstvo nije bilo statična već dinamična stvarnost, ne "usavršeno" već "usavršavajuće savršenstvo" (Collins 118. 119). Za Wesleya je savršenstvo bilo pobjeda nad oholosti, samovoljom i mislima te obnavljanje Kristova uma (*A Plain Account of Christian Perfection*, 12). Za njega je "cjelokupno savršenstvo" bila "ljubav koja isključuje grijeh, ljubav koja ispunjava srce, koja preuzima sav kapacitet duše" (Wesley, *The Scripture Way of Salvation*, 1. 9).

Wesleyevo savršenstvo zahtijeva razlikovanje između dvije vrste grijeha: "pravog grijeha", koji uključuje namjerno kršenje Božjeg zakona, i "nepravog grijeha", koji potječe od ljudskog neznanja i slabosti. Prvi se može izbjeći, ali ne i drugi. Zato je savršenstvo relativno. Tamo gdje apsolutno savršenstvo nije postignuto, pomaže Kristovo pomirenje (Ward 472. 472; Williams 179). Zato za Wesleya nitko ne postaje toliko savršen da mu ne bi bili potrebni oprostjenje i ovisnost o Kristu (vidi Williams 177).

VI. Adventisti sedmog dana

Adventisti sedmog dana vide sebe baštinicima i graditeljima na mislima Reformacije vezanim uz biblijsko učenje o opravdanju milošću isključivo po vjeri, i obnoviteljima i tumačima punine, jasnoće i uravnoteženosti apostolskog evanđelja.

Adventistička soteriologija je povezana s biblijskom eshatologijom i stavljena u okvir sveopćeg adventističkog koncepta velike borbe između Krista i Sotone. Prenesena na Zemlju, borba se vodi oko Božjeg karaktera, da li je pravedan i milosrdan, i oko Božjeg zakona, može li se vršiti i kako treba zadovoljiti njegove zahtjeve s obzirom da je grijeh ušao u svijet.

U svom objašnjenju rješenja velike borbe, adventisti su na temelju proučavanja, razmišljanja i božanskog vodstva zaključili da u spasenju nema ni jedne niti ljudskog podrijetla (ISM 396). Ono je proizvod isključivo Božje milosti, koja dovodi do novog položaja i pravog odnosa grešnika s Bogom, a proizlazeći iz tog odnosa preobražava ih u Kristovu sliku. U srži adventizma je kristološko razumijevanje da je Krist Spasitelj i Gospodin. "Ako Ga prihvaćamo kao Otkupitelja, moramo Ga prihvatiti i kao Vladara." (FW 16) Kao Spasitelj Krist nudi čovječanstvu dar spasenja, a kao Gospodin poziva da živimo novim životom (Rim 6,4), donoseći

plod Duha (Gal 5,22) i poslušnosti Božjem zakonu (Rim 8 4; Otk 14,12), što je "služenje i odanost iz ljubavi", pravi "znak da smo Njegovi učenici" (*Koraci prema Kristu*, str. 63). Adventisti su oba ova elementa uključili u "pravednost po vjeri". "Jedini temelj naše nade jest Kristova pravednost koja nam je darovana, i ono što Njegov Duh čini u nama i preko nas." (Isto, str. 67) Biti pravedan po vjeri u punom smislu znači da smo od Boga primili oboje, naše pravo na nebo (opravdanje) i našu podobnost za nebo (posvećenje) (*Čežnja vjekova*, str. 247). Ove se dvije velike soteriološke stvarnosti mogu javiti samo iz zajedništva vjere s Kristom. Svakako će, kad opravdanje stvori nove ljude u čijim je srcima Krist prisutan i upisan Njegov zakon, doći kraj velikoj borbi i Krist će ponovno doći.

U adventističkoj misli pitanje zadovoljenja zahtjeva Božjeg prekršenog zakona nalazi odgovor u Kristovoj smrti i njezinim posljedicama po one koji vjerom prihvaćaju njezinu djelotvornost. Na križu je u činu božanski prinesene, dragovoljne, zamjeničke i predstavničke žrtve, kojom je zauvijek potvrđena važnost Božjeg zakona i zauvijek zadovoljena kazna Božjeg zakona, Krist umro za grešnike i umjesto njih. U ovom se događaju, kojim je osigurano i iskazano oprostjenje, pokazalo da je samoodricanje a ne sebičnost zakon života za svemir (usp. *Čežnja vjekova*, str. 5. 6). Upravo je ova ljubav i zakon koji je predstavlja, u znak ispunjenja obećanja novoga saveza (Jr 31,33; Heb 8,10), upisana u srca vjernika. Kad ova ljubav, koja je Kristov karakter, bude savršeno prikazana u Božjem narodu, odnosno kad preplavi dušu, zavlada životom i pobuđuje na djela, Krist će doći (COL 67-69). Prema adventističkoj misli Bog čeka i radi na reprodukciji Kristovog karaktera u svom narodu. Ljupkost i "nenadmašiva ljepota Kristovog karaktera" (4BC 1178), doživljena i iskazana u Božjem narodu, bit će odgovor na sve optužbe Zloga i dovesti do završetka velike borbe.

Prema adventističkom razumijevanju pomirenje sadrži dvije faze: Kristovu žrtva za grijeh na križu i Njegovu svećeničku službu u nebeskom Svetištu. U njemu On za vjernike primjenjuje spasiteljske zasluge svoje smrti. Ovoj nebeskoj službi opraštanja i izmirenja vrhunac je čišćenje Svetišta koje je otpočelo 1844. godine (Dan 8,14; usp. Heb 9,23). Uz ovaj događaj ide "istražni" ili "predadventni" sud, na kojemu se otkriva tko je Božji pravi narod kojemu se izvještaji o grijesima mogu potpuno izbrisati. Nasuprot onima koji samo tvrde da su Božji narod, na koje se ne može primijeniti konačna djelotvornost Kristove žrtve, zato što u svom životu nisu otkrili odsjaj Kristova karaktera, što je križ omogućio. Na osnovi ovog suda, kad se Krist vrati, s Njim

će doći Njegova presuda i nagrada koje će podijeliti kad se svi okupe pred Božjim prijestoljem (Otk 20,11-15).

Kad Božja spasiteljska aktivnost dođe kraju i obnovi Božju sliku u čovječanstvu, onda će ne samo stanovnici ovog svijeta, već i svemira, za koje je otkupljenje ovog svijeta bilo zorna pouka (*Čežnja vjekova*, str. 5), priznati ono što je Sveto pismo proglasilo istinom: "Bog je ljubav." (1 Iv 4,8; *Velika borba*, str. 583)

VII. Komentari Ellen G. White

A. Božja namjera da spasi

Plan spasenja je "otkrivenje načela koja su od vječnosti bila temelj Božjeg prijestolja" (*Čežnja vjekova*, str. 7).

1. Svatko se može spasiti

"Svaki čovjek ima slobodu da izabere silu koja će vladati njime." (Isto, str. 206)

2. Kako se spašavamo

"Njegova ljubav nas privlači k Njemu. Ako se ne odupremo ovom privlačenju, bit ćemo dovedeni do podnožja križa u pokajanju...Tada Božji Duh kroz vjeru stvara novi život u duši. Misli i želje postaju poslušne Kristovoj volji... Tada je Božji zakon napisan u umu i srcu." (Isto, str. 135)

3. Bog nije ništa poštedio za naše spasenje

"Darovanje Krista otkriva Očevo srce... To pokazuje da dok je Božja mržnja prema grijehu jaka kao smrt, Njegova ljubav prema grešniku jača je od smrti. Budući da je na sebe uzeo naše spasenje, On neće poštedjeti ništa – ma koliko Mu to bilo drago – što je nužno za izvršenje Njegovog djela... Cijela nebeska riznica otvorena je onima koje On želi spasiti." (Isto, str. 33)

4. Nesposobnost grešnika da se odupre zlu

"Ali neposlušnost je izopačila njegove [čovjekove] sposobnosti, pa se umjesto ljubavi pojavila sebičnost. Prijestup je toliko oslabio njegovu prirodu da se vlastitom snagom više nije mogao oduprijeti sili zla. Postao je Sotonin rob, i to bi ostao zauvijek da se sam Bog nije umiješao." (*Koraci prema Kristu*, str. 16)

5. Kristova pravednost: pravo i podobnost za nebo

"Gordo srce teži da zasluži spasenje; ali naše pravo na Nebo i naša podobnost za njega temelji se na Kristovoj pravednosti." (*Čežnja vjekova*, str. 247)

6. Grešnici proglašeni pravednima

"Adam je, prije pada u grijeh, poslušnošću Božjem Zakonu mogao oblikovati pravedan karakter. Ali on to nije uspio učiniti, i zbog njegovoga grijeha i naša je priroda postala grešna te mi ne možemo... biti savršeno poslušni svetom Zakonu... Međutim, Krist nam je omogućio rješenje problema... Ako se budete predali Njemu i prihvatili Ga za svog Spasitelja, bit ćete radi Njega proglašeni pravednima, bez obzira na svu grešnost u starom životu. Kristov će karakter stati na mjesto vašeg karaktera, i vi ćete biti prihvaćeni pred Bogom kao da nikada niste grijehili." (*Koraci prema Kristu*, str. 65)

7. Više od oprostjenja

"Oprostjenje ima mnogo šire značenje nego što to mnogi misle... Oprostaj koji Bog daje nije samo pravni čin kojim nas oslobađa osude. To nije samo opraštanje grijeha nego oslobađanje *od* grijeha." (*Misli s Gore blagoslova*, str. 144) "Oprostjenje znači uzimanje naših grijeha i ispunjavanje vakuma milostima Svetog Duha." (COL 420)

B. Kristova smrt pomirenja

"Žrtva koju je Krist prinio kao pomirnicu za grijeh velika je istina oko koje su okupljene sve druge istine... Svaka istina u Božjoj Riječi, od Postanka do Otkrivenja, mora se proučavati u svjetlosti zraka koje dolaze s golgotškog križa. Stavljam pred vas veliki, veličanstveni spomenik milosrđa i obnove, spasenja i otkupljenja – Božjeg Sina podignutog na križ." (GW 315) "Viseći na križu, Krist je bio evanđelje." (7-A BC 456)

Kristovo stradanje nije "počinjalo ni završavalo njegovim pojavljivanjem u obličju čovjeka. Križ otkriva našim otupjelim osjetilima bol koju je grijeh od samog svog začetka nanosio Božjem srcu" (*Odgoj*, str. 234).

1. Pomirenje nije uzrokom božanske ljubavi

"Krist nije prinio žrtvu pomirnicu kako bi naveo Boga da ljubi one koje je inače mrzio; ona nije prinesena zato da izazove nepostojeću ljubav, već je bila prikaz ljubavi koja je već postojala u Božjem srcu." (ST, 30. svibnja 1895)

"Kristova žrtva pomirnica nije prouzročila Božju ljubav, već je bila posljedica te ljubavi. Isus je umro zato što je Bog ljubio svijet." (RH, 2. rujna 1890)

"Otac nas voli, ali ne zbog velike Žrtve pomirnice, već se On za Žrtvu pomirnicu i pobrinuo zato što nas voli. Krist je bio sredstvo po kome se Božja beskonačna ljubav izlila na grešni svijet. 'Bog bijaše Onaj koji je u Kristu pomirio svijet sa sobom...' Bog je trpio sa svojim

Sinom. Samrtna borba u Getsemaniji i smrt na Golgoti bili su cijena koju je srce beskrajne ljubavi platilo za naš otkup." (*Koraci prema Kristu*, str. 12)

2. S Njim se postupalo onako kako mi zaslužujemo

"S Kristom se postupalo onako kako mi zaslužujemo, da bi se s nama postupalo kako On zaslužuje. On je bio osuđen zbog naših grijeha u kojima nije imao udjela, da bismo mi mogli biti opravdani Njegovom pravednošću u kojoj mi nismo imali udjela. Pretrpio je smrt koja bila nama namijenjena, da bismo mogli primiti život koji je Njemu pripadao. 'Njegove nas rane iscijeliše.'" (DA 25; usp. *Čežnja vjekova*, str. 10)

3. Križ je neophodan za oprostjenje

"Da ova žrtva pomirnica nije prinesena, ne bi moglo biti oprostjenja grijeha. Da je Bog oprostio Adamov grijeh bez žrtve pomirnice, grijeh bi postao besmrtn, nastavio bi se širiti odvažnošću za koju ne bi postojale nikakve zapreke." (RH, 23. travnja 1902)

4. Jedinstvo pravde i milosrđa

"Njegov [Kristov] je cilj bio pomiriti prednosti pravde i milosrđa, i svakoj dopustiti da dostojanstveno stoji odvojeno, a ipak zajedno. Njegovo milosrđe nije bila slabost već strašna sila da kazni grijeh zato što jeste grijeh, ali i sila koja privlači ljubav ljudskog roda. Zahvaljujući Kristu pravda je u stanju oprostiti a da ne žrtvuje ni jednu crticu svoje uzvišene svetosti." (GCB 1899, 102).

5. Grijeh kažnjen u Kristu

"Naši su grijesi položeni na Krista, kažnjeni u Kristu, uklonjeni u Kristu, da bi Njegova pravednost mogla biti darovana nama koji ne hodimo po tijelu, nego po Duhu." (ST, 30. svibnja 1895)

6. Ozračje milosti

"Nenadmašnim darom svoga Sina Bog je okružio cijeli svijet ozračjem milosti koja je isto tako stvarna kao i zrak koji se giba oko Zemljine kugle. Svi koji odluče udisati to životodavno ozračje živjet će." (*Koraci prema Kristu*, str. 72)

C. Uloga vjere

"Vjerom primamo Božju milost, ali vjera nije naš Spasitelj. Njom se ne stječe ništa. Ona je ruka kojom se hvatamo za Krista i prisvajamo Njegove zasluge – lijek za grijeh." (*Čežnja vjekova*, str. 134)

1. Vjera je...

"Ona [vjera] je pristanak razuma uz Božje riječi koji spremnim posvećenjem i službom veže srce uz Boga koji daje razum, koji dira srce, koji je prvi privukao um da pogleda Krista na golgotskom križu. Vjera je predaja intelektualnih snaga Bogu, pokoravanje uma i volje Bogu." (FW 25)

2. Svojim nevjerstvom sramotimo Krista

"Gledamo sebe kao da je u našoj moći da sebe spasimo, ali je Isus umro za nas jer nismo u stanju da to sami učinimo... Upravo nas sada... poziva da ovako bespomoćni dođemo k Njemu i dobijemo sapsenje. Svojim nevjerstvom sramotimo Krista. Začuđuje kako postupamo prema našem najboljem Prijatelju, kako malo povjerenja imamo u Njega koji može zauvijek spasiti i daje tolike dokaze svoje velike ljubavi." (ISM 351)

3. Pobjeda u Kristu

"Svemoćna sila Svetoga Duha predstavlja obranu svake ponizne duše. Nijednome koji u kajanju i vjeri potraži Njegovu zaštitu Krist neće dopustiti da padne pod utjecaj neprijateljeve sile. Spasitelj je kraj onih koji su u iskušenju i teškoćama. S njim ne postoji neuspjeh, gubitak, nemogućnost ili poraz; mi možemo sve kroz Njega koji nam daje moć. Kad dođu iskušenja i nedaće ne čekajte da savladate sve teškoće, već gledajte na Isusa, svog pomoćnika." (*Čežnja vjekova*, str. 421)

4. Problemi s rečenicom: "Ja sam spašen"

"Mi se nikad ne smijemo opustiti zadovoljni stanjem i prestati napredovati govoreći: 'Ja sam spašen.' Ako njegujemo ovu misao, prestat će pobude za bdijenje, za molitvu i za ozbiljne napore da stremimo k višim dostignućima. Nijedan posvećeni jezik neće izgovoriti ove riječi dok Krist ne dođe." (ISM 314)

"Nikad se, s ove strane neba, ne možemo potpuno pouzdati u sebe ili osjećati da smo sigurni od kušanja... Mi nismo izvan dosega kušnje ni onda kad se predamo Kristu i znamo da nas On prima." (COL 155)

D. Nada za najslabijeg

"Spasitelj bi prošao kroz samrtne muke na Golgoti zato da bi i samo jedan čovjek mogao biti spašen za Njegovog kraljevstvo. On nikada neće napusti čovjeka za koga je umro. Ako Njegovi sljedbenici ne riješe da Ga napuste, On će ih čvrsto držati." (*Čežnja vjekova*, str. 413)

1. Nedajte se obeshrabriti nedostacima

"Mi ćemo se često morati bacati pred Isusove noge i plakati zbog svojih nedostataka i pogrešaka, ali se ne smijemo obeshrabiliti! Ako nas je neprijatelj čak i nadvladao, Bog nas ne odbacuje, ne zaboravlja i ne odbija! Nipošto! Krist se nalazi zdesna Bogu i osobno se zauzima za nas." (*Koraci prema Kristu*, str. 67)

2. Razmišljajte o Kristu a ne o sebi

"Kad smo zaokupljeni sobom, naš se um okreće od Krista, izvora snage i života. Sotona se zato stalno trudi odvratiti pozornost od Spasitelja... Svjetovna zadovoljstva, brige, nesigurnosti i žalosti života, mane drugih ili vaše vlastite mane i nedostaci – Sotona želi skrenuti vaše misli na jedno od toga ili na sve zajedno. Ne dajte se zavesti njegovim lukavstvima... Ne smijemo stavljati sebe u središte i onda se prepuštati zabrinutosti i strahu hoćemo li biti spašeni. Sve to udaljava dušu od Izvora naše snage. Prepustite Bogu staranje o svojoj duši i imajte povjerenja u Njega... On može sačuvati ono što ste Mu povjeroili." (Isto, str. 75.76)

3. Najslabiji od svetih jači je od Sotone

"Sotona je stalno na djelu, ali malo je onih koji imaju pojma o njegovoj aktivnosti i lukavštini. Božji narod mora biti spreman da se odupre prepredenom neprijatelju. Upravo tog otpora se Sotona boji. On zna bolje od nas granice svoje moći i kako lako može biti nadvladan ako mu se odupremo i stanemo nasuprot. Zahvaljujući božanskoj snazi i najslabiji sveti može biti dorastao njemu i njegovim anđelima, i ako bude izložen kušnji moći će pokazati svoju nadmoć." (5T 293)

4. Sveti Duh i preporod

"Sveti Duh bio je najveći od svih darova koje je mogao izmoliti od svog Oca za uzdizanje svog naroda. Sveti Duh treba im biti podaren kao sila koja preporuča, jer bez nje bi Kristova žrtva bila beskorisna. Sila zla vjekovima je jačala i ljudi su se začudnom pokornošću potčinili sotonskom ropstvu. Čovjek se može oduprijeti i pobijediti grijeh jedino moćnim djelovanjem treće Osobe Božanstva, koja će doći u neizmjenjenoj sili u punini božanske moći. Duh čini djelotvornim ono što je izvojevao Otkupitelj svijeta. Duh Sveti čisti srce. Posredstvom Duha vjernik postaje dionikom božanske naravi. Krist je dao svog Duha kao božansku silu za savlađivanje svih naslijeđenih i stečenih sklonosti ka zlu i zato da u svoju Crkvu utisne svoj karakter." (DA 671; usp. *Čežnja vjekova*, str. 577)

5. Potpuno oslobođenje od grijeha

"Plan otkupljenja podrazumijeva naše potpuno oslobođenje od Sotonine sile. Skrušenu dušu Krist uvijek odvaja od grijeha. On je došao da uništi đavolja djela i postarao se da svaka duša koja se kaje dobije Svetog Duha, da bi je sačuvao da ne griješi... Svet karakter, Kristu sličan život dostupan je svakom Božjem djetetu koje se kaje i vjeruje." (DA 311; usp. *Čežnja vjekova*, str. 256)

6. Velika promjena

"Naš će život pokazati stanuje li Božja milost u nama. Vidjet će se promjena u karakteru, običajima, stremljenjima. Vidjet će se jasna i odlučujuća razlika između onoga što su bili i onoga što su sada." (*Koraci prema Kristu*, str. 59)

7. Ispitivanje obraćenja

"Kome pripada naše srce? Kome su posvećene naše misli? O kome volimo razgovarati?... Ako smo Kristovi, onda su i naše misli s Njime – najdraže nam je razmišljati o Njemu." (*Koraci prema Kristu*, str. 60)

E. Posvećenje, doživotno djelo

"Posvećenje nije djelo trenutka, sata, dana, već cijelog života. Ono se ne postiže lepršavim osjećajem sreće, već je posljedica stalnog umiranja grijehu i stalnog življenja Kristu. Ono što je loše ne može se ispraviti, niti izvršiti promjena karaktera slabim, isprekidanim naporima. Nadvladat ćemo samo dugotrajnim, ustrajnim trudom, čvrstom disciplinom i oštrim sukobljavanjem. Danas ne znamo koliko će veliki biti naš sutrašnji sukob. Dokle god Sotona vlada, morat ćemo pokoravati sebe, savladivati grijeha koji nas opsjedaju; dokle god živimo neće biti trenutka ni točke koju možemo dosegnuti i reći: Postigao sam. Posvećenje je posljedica doživotne poslušnosti." (AA 560.561)

1. Kako se pokoriti Bogu

"Vi ne možete promijeniti svoje srce, ne možete sami od sebe posvetiti Bogu osjećaje svoga srca; ali možete odlučiti i odabrati da Mu služite! Možete mu predati svoju volju; tada će On djelovati u vama da hoćete i činiti ono što je Njemu ugodno." (*Koraci prema Kristu*, str. 50)

2. Poslušnost je plod vjere

"Premda dobra djela neće spasiti ni jednu jedinu dušu, ipak je nemoguće i jednoj duši da se spasi bez dobrih djela." (1SM 377)

3. Poslušnost kao provođenje vlastitih pobuda

"Ako pristanemo, On će se tako izjednačiti s našim mislima i ciljevima, tako dovesti naša srca i umove u sklad sa svojom voljom, da ćemo slušajući Njega ustvari postupati prema svojim vlastitim pobudama. Očišćena i posvećena volja naći će najveće zadovoljstvo u službi Njemu. Kad upoznamo Boga onako kako nam je to omogućeno, naš će život biti život stalne poslušnosti. Kad budemo cijenili Kristov karakter i njegovali zajednicu s Bogom, grijeh će nam postati mrzak." (DA 668; usp. *Čežnja vjekova*, str. 574)

4. Savršenstvo duše u Kristu

"Premda u tijelu ne možemo tvrditi da smo savršeni, možemo imati kršćansko savršenstvo duše. Zahvaljujući žrtvi koja je prinesena za nas, grijeh nam može biti potpuno oprošten." (2SM 32)

5. Sveti u svome okružju

"Svojim ograničenim snagama trebamo biti sveti u svom okružju kao što je Bog svet u svome. Koliko to dopuštaju naše mogućnosti, trebamo pokazati istinu, ljubav i savršenstvo božanskog karaktera." (1SM 337)

6. Božji ideal za Njegovu djecu

"Božji ideal za Njegovu djecu uzvišeniji je od najuzvišenije misli koju ljudski um može dosegnuti. 'Dakle: budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski!' Ova je zapovijed obećanje. Plan otkupljenja podrazumijeva naše potpuno oslobođenje od Sotonine sile.. Skrušenu dušu Krist uvijek odvaja od grijeha. On je došao da uništi đavolja djela i postarao se da svaka duša koja se kaje dobije Svetog Duha, da bi je sačuvao da ne griješi." (DA 311; usp. *Čežnja vjekova*, str. 256)

7. Savršenstvo kao pokoravanje

"Svakako je potrebno vrijeme da postignemo savršenu pokornost Božjoj volji, ali u tome nikad ne možemo stati i osposobiti se za nebo. Prava će religija onoga koji je posjeduje voditi u savršenstvo." (3T 538)

8. Krist daje pobjedu nad sklonostima i požudama

Krist je došao na ovaj svijet i svojim životom praktično prikazao život koji je u skladu s Božjim Zakonom, da bi čovjeku omogućio da stekne potpunu vlast nad prirodnim sklonostima koje donose propast duši. Kao Liječnik duše i tijela, On daje pobjedu nad željama koje ratuju protiv nas. On nam je stavio na raspolaganje sve ono što je potrebno da bismo stekli savršenstvo karaktera." (*Put u bolji život*, str. 72)

9. Karakter otkriven uobičajenim riječima i postupcima

"Karakter se ne otkriva u slučajnim dobrim ili lošim djelima, već u sklonostima koje se pokazuju uobičajenim riječima i postupcima." (*Koraci prema Kristu*, str. 59)

10. Kristovo savršenstvo za one koji se trude

"Ako u srcu postoji težnja da poslušava Boga, kad se trudimo u tom smjeru, Isus prihvaća ovu spremnost i trud kao čovjekovu najbolju službu i nadomještava nedostatak svojom vlastitom božanskom zaslugom." (1SM 382)

11. Savršenstvo je progresivno

"Klijanje sjemena predstavlja početak duhovnog života; a razvitak biljke je slika razvitka karaktera. Nema života bez rastenja. Biljka mora rasti ili umrijeti. Kao što je njeno rasteње tiho i neprimjetno ali stalno, tako je i rasteње karaktera. Na svakom stupnju razvitka naš život može biti savršen; ipak, ako se Božja namjera s nama ispuni, napredovanje će biti stalno." (*Odgoj*, str. 94)

"Iz dana u dan vjernik izvodi pred ljudima i anđelima uzvišen eksperiment, pokazujući što evanđelje može učiniti za pala ljudska bića." (AA 483)

12. Savršeni vide svoje nedostatke

"Oni koji stvarno teže za savršenstvom kršćanskog karaktera nikad neće njegovati misao da su bezgrešni. Njihov život može biti besprijekoran, oni mogu biti živi predstavnici istine koju su prihvatili, ali što više discipliniraju svoj um da razmišlja o Kristovom karakteru i što budu bliži Njegovoj božanskoj slici, to će jasnije raspoznati njezino neupitno savršenstvo i dublje osjećati svoje vlastite nedostatke." (SL 7)

VIII. Literatura

Anselm, St. Anselm. *Basic Writings*. Prijevod S. N. Deane. 2. izdanje. La salle, Ill., Open Court, 1962.

Barclay, William. *The Mind of St. Paul*. New York, Harper, 1958.

Betteson, Henry, urednik. *Documents of the Christian Church*. New York, Oxford University Press, 1947.

Cave Sydney. *The Doctrine of the Work of Christ*. London, London University Press, 1947.

Collins, Kenneth J. *Wesley on Salvation: A Study in the Standard Sermons*. Grand Rapids, Francis Asbury, 1989.

Green, E. M. B. *The Meaning of Salvation*. Philadelphia, Westminster, 1965.

Grensted, L. W. *A Short History of the Atonement*. Manchester, Manchester University Press, 1962.

Hengel, Martin. *The Atonement*. Prijevod John Bowden. Philadelphia, Fortress, 1981.

Heppenstall, Edward. *Salvation Unlimited*. Washington, D. C., Review and Herald, 1947.

Jedin, Hubert. *A History of the Council of Trent*. Dva sveska. Edinburgh, Thomas Nelson and Sons, 1961.

Johnson, Allan F. i Robert E. Webber. *What Christians Believe: A Biblical and Historical Summary*. Grand Rapids, Zondervan, 1989.

Kelly, J. N. D. *Early Christian Doctrines*. 2. izdanje. London, Adam & Charles Black, 1958.

Knight, George R. *The Pharisee's Guide to Perfect Holiness: A Study of Sin and Salvation*. Boise, Pacific Press, 1992.

LaRondelle, Hans K. *Christ Our Salvation*. Mountain View, Calif., Pacific Press, 1980.

Landa, Paul J. "Medieval Perspectives on the Atonement" u *The Sanctuary and the Atonement: Biblical, Historical and Theological Studies*. Urednici Arnold V. Wallenkampf i W. Richard Lesher. Washington, D. C., Biblical Research Institute, 1981.

McGrath, Alister. *Justification by Faith: What It Means to Us Today*. Grand Rapids, Academie, 1988.

McKim, Donald K. *Theological Turning Points: Major Issues in Christian Thought*. Atlanta, John Knox, 1988.

Mozley, J. K. *The Doctrine of Atonement*. New York, C. Scribner's Sons, 1916; London, Duckworth, 1915.

Reid, Geoge. "Why Did Jesus Die?" *Adventist Review*, 5. studenog 1992.

Rightousness by Faith Consultation. "The Dynamics of Salvation." *Adventist Review*, 31. lipnja 1980.

Rodriguez, Angel Manuel. "Salvation by Sacrificial Substitution." *Journal of Adventist Theological Society* 3, br. 2 (1992), str. 49-77.

Strack, Herman L. *Introduction to the Talmud and Midrash*. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1931.

Taylor, Vincent. *Forgiveness and Reconciliation*. New York, St. Martin's Press, 1946.

Toon, Peter. *Justification and Sanctification*. Westchester, Good News, 1983.

Torrance, Thomas F. *The Doctrine of Grace in the Apostolic Fathers*. Grand Rapids, Eerdmans, 1960.

Ward, Cedric. "The Atonement in Wesley's Theology" u *The Sanctuary and the Atonement: Biblical, Historical and Theological Studies*. Urednici Arnold V. Wallenkampf i W. Richard Leshner. Washington, D. C., Biblical Research Institute, 1981, str. 464-477.

Wesley, John. *A Plain Account of Christian Perfection*. London, Elworth, 1968.

Williams, Colin W. *John Wesley's Theology Today*. Nashville, Abingdon, 1960.

8. Smrt – Podrijetlo, priroda i konačno uništenje

Neils-Erik A. Andreasen

Uvod

Smrt je s nama uvijek, bez obzira na dob, položaj ili financijsku situaciju. Što god poduzeli da je odjenemo u prihvatljivu odjeću, smrt ostaje naš konačni – i zasad nevidljivi – neprijatelj. Unatoč cvijeću i govorima, smrt je ružna prijetnja životu svakog čovjeka. Osim toga, smrt je ne samo svuda prisutna i odvratna, već i neshvatljiva.

U razna vremena i na raznim mjestima smrt i ono što slijedi objašnjavano je na razne načine, ali za problem smrti nema jasnog odgovora osim u Svetom pismu. No čak i oni koji ozbiljno prihvaćaju Bibliju često su pogrešno razumjeli učenje o ovom predmetu.

Ovaj članak razmatra biblijsko učenje o smrti: što ona znači, odakle je došlo to što se događa onima koji umiru, i na kraju, kako će smrt biti uklonjena. Gledana iz biblijske perspektive, smrt, koliko god bila odvratna, gubi svoje uporište u čovjekovu životu. Pavao je to dobro izrazio: "Pobjeda proguta smrt." (1 Kor 15,54)

[I. Biblijsko tumačenje](#)

[A. Terminologija i definicija ljudi](#)

[1. Riječi za smrt u Starom zavjetu](#)

[2. Riječi za smrt u Novom zavjetu](#)

[3. Priroda života i smrti](#)

[4. Cjelovitost \(holizam\) i čovjekova narav](#)

[5. Smrt i sjećanje na život](#)

[6. U očekivanju uskrsnuća](#)

[B. Smrt – Njezino podrijetlo, oruđa i utjecaj](#)

[1. Podrijetlo smrti](#)

[2. Oruđa smrti](#)

[3. Univerzalnost smrti](#)

[C. Stanje umrlih](#)

[1. Pokop i grob](#)

2. Predio smrti

3. Stanje umrlih

4. Smrt kao san

D. Okultizam i spiritizam

E. Neobični novozavjetni ulomci koji govore o smrti

1. Luka 23,43

2. 2. Korinćanima 5,1-10 i Filipljanima 1,19-26

3. 1. Solunjanima 4,14

4. Hebrejima 12,23 i Otkrivenje 6,9

F. Uskrsnuće i nestanak smrti

1. Vladavina smrti

2. Smrt kao kraj života

3. Smrt kao uništenje

4. Smrt kao kazna

5. Druga smrt

6. Nada u uskrsnuće

7. Konačno uništenje smrti

G. Konačne sudbine

1. Vrijeme, trajanje i ishod božanskog suda

2. Sigurnost vječnog života

II. Povijesni pregled

A. U praskozorje povijesti

B. Grčke, rimske i židovske ideje

C. Prva i srednjovjekovna Crkva

D. Reformacija šesnaestog stoljeća i razvoj koji je slijedio

E. Stajalište adventistasedmog dana

F. Suvremena kretanja

III. Komentari Ellen G. White

A. Važnost ove doktrine

1. Podrijetlo smrti

2. Uzrok smrti

3. Priroda smrti

B. O besmrtnosti duše

C. Poraz smrti

IV. Literatura

I. Biblijsko tumačenje

A. Terminologija i definicija ljudi

Biblijsko razumijevanje smrti jasno je izraženo određenom terminologijom. Ovo ćemo pojasniti ispitivanjem riječi i izraza za smrt, da bi potom uslijedilo razmatranje biblijske definicije života i smrti.

1. Riječi za smrt u Starom zavjetu

Korijen *mwt*, "umro", kao i njegove nominalne izvedenice (*mawet*, *t^emutah*, *mamot*) nalazimo približno tisuću puta. Premda je *mwt* uobičajeni semitski korijen, vrlo raširen u ugaritskoj literaturi i s egipatskom istoznačnicom, za nj nema uvjerljive etimologije. Osnovno glagolsko značenje je jednostavno "umrijeti", posebno kad se radi o ljudima, ponekad i o životinjama (Post 33,13), a samo rijetko kad o biljnom svijetu (Job 14,8). Figurativna uporaba, koja se odnosi na gubitak imetka (Post 47,19) ili mudrosti (Job 12,2), rijetka je u Bibliji. Neobičan izraz "njemu obamrije srce u grudima" (1 Sam 25,37) može ukazivati na Nabalov gubitak hrabrosti (izgubio je srčanost). Međutim, ono može ukazivati i na stvaran, a ne slikovit prestanak srčanih funkcija, koji bi u starozavjetnom simbolizmu označio moždanu smrt. Time se želi reći da je Nabal doživio moždani udar, ili, kako to Biblija kaže, on "se skamenio". To bi objasnilo i sljedeći redak (38): "A desetak dana poslije toga Jahve udari Nabala, te umrije."

Srodni korijen *gw'*, "umrijeti", javlja se paralelno s *mwt* (Job 3,11; 14,10), ali može prikazivati smrt kao kraj života nakon neke oskudice ili nesreće (usp. Zah 13,8; Ps 88,16). U *pilpel* i *hiphil* osnovama glagolskog oblika *mwt* je preveden kao "ubiti", "smaknuti". Ovdje se udružuje s više drugih srodnih glagola kao što su *harag*, "ubiti", "zaklati"; *rasah*, "ubiti" "umorstvo"; rijetki *gatal*, "ubiti"; i *nakah*, "svađati se", "udariti".

Nominalni oblik *mawet*, "smrt", jednostavno označava smrt kao suprotnost životu i označava njegov kraj. (Pnz 30,19; Izr 19,21; Jr 8,3). Na kraju, Stari zavjet govori o smrti i umiranju uporabom nekoliko posebnih izraza, kao na primjer, "preminu" (Post 25,8), "pridruži se svojim precima" (Post 49,33), "počinu... kraj otaca svojih" (1 Kr 2,10).

Također treba obratiti pozornost na riječš'ol, "područje (kraljevstvo) smrti", koja etimološki može biti povezana sa ša'ah, "opustjeti", "obezvrijediti", a odnosi se na podzemni svijet (Iz 14,9; Ps 139,8), na podzemlje (Ps 18,6; Hoš 13,14), na nezasitan grob (Izr 27,20), i teološki rečeno, na odvojenost od Boga, bogoslužja i normalnih životnih procesa (Iz 38,18; Ps 6,6).

U cijelom Starom zavjetu riječi za smrt ukazuju na jedno jedino razumijevanje: potpuni prestanak života, njegovih izražaja i funkcija.

2. Riječi za smrt u Novom zavjetu

Riječi *thanatos*, "smrt"; *thnetos*, "smrtan"; *thanatoo*, "ubiti"; *thnesko*, "umrijeti"; i njihove izvedenice uobičajeni su grčki izrazi s širokom uporabom u izvanbiblijskoj literaturi. Odnose se na smrt i potpun kraj života, ali prema uporabi u klasičnom grčkom jeziku, ne na kraj postojanju čovjeka. Naime prema ovoj uporabi smatralo se da smrt djeluje samo na tijelo, a ne na dušu, za koju se vjerovalo da se smrću oslobađa i nastavlja živjeti. Međutim, uporaba istih riječi u Novom zavjetu otkriva sasvim drukčije značenje. U njemu one pod "umiranjem" ili "biti mrtav" označavaju kraj života, strašan kraj i zastrašujuću sudbu svih ljudi (1 Kor 15,54.55; Heb 2,16; Otk 6,8). Prema tome, nasuprot uporabi u klasičnom grčkom, u Novom zavjetu umiranje nije nikad prikazano herojskim izrazima, pa čak ni Kristova smrt (Mt 26,36-46). Umjesto toga smrt je uvijek prikazana kao neprijatelj života i ljudi, zapravo posljednji neprijatelj (1 Kor 15,26). Ona nikada nije prirodni prijelaz iz jednog dijela ljudskog života u drugi (TDNT, sv. 3, str. 15).

Nekros, "mrtav" ili "mrtav čovjek ili tijelo", i *nekroo*, "ubijen" ili "ubiti", potvrđuje ovakvo značenje smrti. Biti mrtav (*nekros*) znači biti bez života (Dj 28,6; Rim 7,8), razlikovati se od živoga (Mk 12,27), pa stoga u prenesenom smislu, odvojen od Boga, nesretan, izgubljen (Lk 15,24.32; Heb 6,1; 9,14; Otk 3,1). Umrle je, a ne "otpuštene" od života u bolji život, zapravo pobijedila demonska sila, Božji neprijatelj (Otk 20,11-15).

Novozavjetni posebni izrazi za smrt uključuju ireničku riječ*koimao*, "spavati" (Iv 11,11), ali općenito ističu negativni pogled na smrt, na primjer, *apollymi*, "pogubiti", "dovesti do kraja" (Mt 21,41); *paradidomi*, "predan" (Rim 4,25); *mello teleutan*, "samo što ne izdahnu" (Lk 7,2 – DF); *eschatos echo*, "na umoru" (Mk 5,23).

U novozavjetnoj terminologiji smrt je prikazana kao prestanak života i kao neprijatelj Boga i ljudskog roda. Time cijela biblijska terminologija za smrt i umiranje predstavlja prikaz

jednog jedinog razumijevanja smrti, naime kraj postojanja za cijelo ljudsko biće. U tom smislu biblijska terminologija podržava biblijski opis ljudske prirode u životu i smrti.

3. Priroda života i smrti

U svjetlosti terminologije i definicija, biblijski prikaz čovjekove prirodi u životu i smrti dobiva novo i jasnije značenje. S gledišta funkcije, smrt je suprotnost životu kojega je Bog stvorio: svega što život jeste, smrt nije. Ovo je jasno izraženo u prvoj biblijskoj formuli o ljudskom postojanju: "Jahve, Bog, napravi čovjeka od praha zemaljskog i u nosnice mu udahne dah života. Tako postane čovjek živa duša." (Post 2,7) Čovjekov se život može shematski prikazati ovako: zemaljski prah (*'afar min ha ^adamah*) + dah života (*nišmat hayyom*) = živa duša (*nefeš hayyah*).

Svaki od ovih izraza zaslužuje malo pozornosti. Prah zemaljski (*^adamah*) pokazuje da je materijalna tvar ljudskog roda (*'adamah*) "prah" ili sama zemlja (*^adamah*). Zato je ljudski rod označen kao zemljan i smrtan, u smislu da mu život nije svojstven. Tijelo načinjeno od praha zemaljskog nije sadržavalo božanski materijal ili životodavne elemente koji bi ovom obličju praha omogućili neovisan život. Zatim je Bog dodao svoj životodavni dah (*nešamah*), koji je ponekad nazvan duhom. On nije predstavljao odvojenu tvar ulivenu u beživotni, prazan lik oblikovan od praha, već jednostavno božansku životodavnu silu koja je prah preobrazila u živo biće. Time Biblija pokazuje da životni dah ne predstavlja drugu jedinku, dodanu tijelu kao sastojak, sposobnu da živi odvojeno, već energizirajući silu od Boga koja zemljano tijelo pretvara u živu dušu (*nefeš hayyah*). Jedno od korijenskih značenja riječi *nefeš* je "otvoreno grlo" kroz koje čovjek diše, jede i govori. Ovo vodi do izvedenog značenja "živahan", "živući", "energičan". U nekim je prijevodima *nefeš* preveden kao "duša", ali se ona odnosi na cijelo živo biće. U drugima slučajevima *nefeš* se može dotaknuti (Lev 7,21), može biti kupljen kao rob (Lev 22,1, može jesti (Lev 17,15) ili želiti određenu hranu (Pnz 12,20).

Kad se ova formula za čovjekov život okrene, kako je to u smrti, živo biće izdiše životni dah koji se vraća Bogu koji ga je dao, pa ostaje samo prah zemaljski, tako da je proces stvaranja izokrenut. Zapravo je uobičajeni način biblijskog opisa trenutka smrti ovo: "Zatim Abraham preminu" [u biti: "Abraham je po posljednji put izdahnuo i preminuo"] (Post 25,8). "I bolest se njegova pogoršala, tako te u njemu nije ostalo daha." (1 Kr 17,17) "Kad bi on dah svoj u se povukao, kad bi čitav svoj duh k sebi vratio, sva bića bi odjednom izdahnula, i u prah bi se pretvorio čovjek." (Job 34,14.15). "Ako dah im oduzmeš, ugibaju, i opet se u prah vraćaju." (Ps

104,29) "I vrati se prah u zemlju kao što je iz nje i došao, a duh se vrati Bogu, koji ga je dao."
(Prop 12,7) "I jedni i drugi odlaze na isto mjesto; svi su postali od praha i u prah se vraćaju."
(Prop 3,20)

Ova biblijska formula života i smrti odbacuje svaku mogućnost da u smrti preživljuje išta osim sjećanja preživjelih na umrlog. Obožavanje predaka, vjerovanje da duhovi predaka nastavljaju živjeti poslije smrti i da ih preživjeli trebaju hraniti, udovoljavati im i slijediti njihove upute, ostaje obmana, bez obzira kako to stvarno izgledalo u mnogim tradicionalnim društvima u svijetu. Nakon smrti ne ostaje duh već samo sjećanje preživjelih na pretka. Ovo sjećanje na jedan dobar život, na ostvarena dostignuća i karakterne crte pokojnika sačuvano je i u Božjem umu i ostaje najboljom baštinom koju netko može ostaviti nakon svoje smrti. Zato nas biblijsko nijekanje besmrtnosti duše, štovanja predaka i slično ne ostavlja osiromašenima ili lišenima prisutnosti naših dragih, nego obogaćenima uspomenom na njih, na ono što su učinili, na lekcije koje su nam dali i na karakter koji su razvili. (Vidi Stvaranje I, B. 3.)

4. Cjelovitost (holizam) i čovjekova naravi

Formula za čovjekov život, jasno izražena u Bibliji, vodi holističkom (cjelovitom) razumijevanju ljudske naravi. "Za Hebreje je čovjek bio živo tijelo a ne utjelovljena duša." (Robinson 70). Čovjekova narav, bilo u bolesti ili zdravlju, pri rođenju ili smrti, ne predstavlja sastavljene dijelove od kojih se svaki može smatrati odvojenim od bilo kojeg drugog dijela i tako s njim postupati. Suvremeni izrazi kao "psihosomatsko oboljenje" i "njega cjelokupne osobe" priznanje su ovog razumijevanja ljudske prirode, da je ljudsko biće cjelina i da se tako prema njemu treba ophoditi.

Biblijska terminologija dosljedno odgovara ovom holističkom gledištu. Zato hebrejska riječ *ba'ar*, "tijelo" (Ps 38,4) i grčke riječi *soma*, "tijelo" (Rim 7,24) i *sarx*, "meso", odnosno "tijelo" (Gal 4,14 – DF) ne prikazuju dio osobe, naime, tijelo u suprotnosti duši, već čitavu osobu promatranu iz određene perspektive, odnosno ljudske slabosti. Isto tako se hebrejski izraz *nefeš*, "duša" ili "biće" (Post 2,7) i grčki *psyche*, "duša" ili "život" (Rim 16,4), odnose na čovjekov život koji smrću prestaje, tako da duša ne može postojati bez tjelesnog života. Drugi su izrazi, koji opisuju čovjekovu prirodu – hebrejski *ruah*, "duh" [Iz 19,3]; grčki *pneuma*, "duh" [1Kor 7,34]; hebrejski *leb*, "srce", "um" [Ps 90,12] – uzeti da prikažu ljudsko postojanje u njegovoj cjelovitosti. (Vidi Čovjek, I. E. 1-3.)

Budući da Biblija njeguje holističko razumijevanje čovjekove naravi, smrt ne razdvaja tijelo od duše da bi ova mogla nastaviti živjeti (besmrtnost duše). Naprotiv, smrt predstavlja kraj cijelokupnog života. Nijedna funkcija ljudskog života ne preživljuje smrt. Ovo holističko razumijevanje čovjekove naravi veoma je značajno za zdravstvenu njegu, socijalne službe, obrazovanje i ostale službe namijenjene potrebitima. To znači da pri pokušaju liječenja ili njege kod određenog problema moramo voditi računa o cjelovitosti osobe. Tjelesna i psihološka oboljenja su tijesno povezana. U pravom odgoju moramo voditi računa o umu, srcu i tijelu. Moramo obratiti pozornost na duhovne i umne poremećaje zajedno. Ukratko, biblijsko razumijevanje čovjekove naravi ima dalekosežne posljedice po kritične probleme s kojima se suočava naše društvo.

5. Smrt i sjećanje na život

Sjećanje drugih na život pokojnika jedan je od vidova ljudskog života koje nadživljuje smrt. Smrću dolazi kraj svemu što je povezano sa sadašnjim životom, ali će ostati sjećanje na jedan dobar život, ne u materijalnim spomenicima umrlima, već u živom sjećanju koje neko vrijeme ostaje u mislima preživjelih, a zauvijek pohranjeno u Božjem umu (Iz 49,15; Neh 13,14.22.31). Zato je sjećanje na osobnost i karakter pokojnika, koji je živio i umro vjeran Bogu, sačuvano u nadi da će smrt koja ga je pokosila i sama pasti u Božji posljednji dan, kad će Bog vratiti život svima kojima ga je ona oduzela (1 Kor 15,54-57). Karakter pokojnih, kako ga se sjećaju preživjeli i kako je sačuvan u Božjem umu, predstavlja vezu između ovog i uskrslog života.

6. U očekivanju uskrsnuća

Nitko smrću, bio svetac ili grešnik, ne prima konačnu nagradu, spasenje ili propast. To mora čekati uskrsnuće: "Dolazi, naime, čas kada će svi koji počivaju u grobovima čuti njegov glas, te izići iz njih: koji su činili dobro, na uskrsnuće – na život; koji su činili zlo, na uskrsnuće – na propast." (Iv 5,28.29; usp. Dn 12,2) Smrt svakako zapečaćava sudbinu svakoga prema ono što je činio u životu, ali sami umrli su goli i neobučeni, odnosno nesvjesni ikakvih ljudskih aktivnosti, kao u snu, očekujući uskrsnuće, sud i nagradu (1 Kor 5,1-4.10; Heb 9,27). Sve što je povezano s vječnim životom ili smrću zato mora doći poslije uskrsnuća, bilo da se radi o uskrsnuću u život, koje za Božje svete vodi do nepropadljivog tijela, besmrtnosti (1 Kor 15,52-54) i vječne Božje prisutnosti (1 Sol 4,17), ili o uskrsnuću na smrt, koje donosi uništenje i vječno zatiranje onih koji su odbacili Božje spasenje (Mt 25,31-46; Otk 20).

Besmrtnost pripada samo Bogu (1 Tim 6,15.16). Nijedno ljudsko biće ne može imati ovaj dar, osim uvjetno (Post 2,7), niti može tvrditi da ga ima dokle god smrt vlada u svijetu (Rim 5,12). Pobjedom nad smrću Krist Isus, naš Spasitelj, obznanio je život i besmrtnost Radosnom vijesti (2 Tim 1,10). Ukidanjem smrti na kraju ovog sadašnjeg svijeta, kad se Krist vrati, Bog će udijeliti besmrtnost svojim svetima (1 Kor 15,51-55; vidi Uskrsnuće, I-III).

B. Smrt – Njezino podrijetlo, oruđa i utjecaj

Nakon razmatranja terminologije za smrt, definicije života i smrti, i prijelaza iz života u smrt, prelazimo na podrijetlo, oruđa i utjecaj smrti. Kako Biblija opisuje podrijetlo smrti, uzročnike koji su doveli do nje i prisutnost smrti u svijetu?

1. Podrijetlo smrti

Biblija pripisuje podrijetlo smrti grijehu. "Prema tome, kao što po jednom čovjeku uđe grijeh u svijet a po grijehu smrt, tako smrt prijeđe na sve ljude jer svi sagriješite." (Rim 5,12) Gledano na osobnoj razini grijeh je zlo učinjeno Bogu (Ps 51,6; Lk 15,21). On je suprotan Bogu (Iz 1,2-6) i predstavlja odvajanje od Njegovog karaktera, "jer su svi sagriješili i lišeni su Božja slave" (Rim 3,23). Zato uzrok smrti možemo potražiti u osobnom sukobu između Boga i grešnika. (Vidi Čovjek, II. A, B; Grijeh, III. A, B.)

Prema Bibliji sm Bog je poslije stvaranja prvi put spomenuo smrt: "Sa svakoga stabla u vrtu slobodno jedi, ali sa stabla spoznajе dobra i zla da nisi jeo! U onaj dan u koji s njega okusiš, zacijelo ćeš umrijeti!" (Post 2,16.17) Fraza "zacijelo ćeš umrijeti" (hebrejski *mot tamut*) naglašava da je smrt neizbježna posljedica prekršaja neposlušnosti.

Ovaj tekst iz Postanka 2 jako približava Boga, grešnika i smrt, iako ne nagoviješta neki uzročni odnos između Boga i smrti. Međutim, govoreći o mogućnosti smrti već u izvještaju o stvaranju, Biblija nas podsjeća da smrt nikada nije daleko od života. Premda laž kušača: "Nećete umrijeti!" (Post 3,4) sadrži primisao da je život nepobjediv jer dolazi do Boga, Biblija uči drukčije kad kaže da smrt ima moć ići za petama samog života koji je Bog stvorio. Stoga smrt možemo smatrati suprotnom životu. Čak je i kušač (zmija), koji je prvi čovječanstvu donio grijeh i smrt, isprva bio jedno od stvorenja koja je sam Bog stvorio (Post 3,1), da bi kasnije postao oruđe smrti.

Ako želimo dalje ispitati podrijetlo smrti, onda ga prema Bibliji ne moramo potražiti na suprotnom kraju svemira, daleko od Božjeg prebivališta, kako to tvrde neke drevne religije, već negdje sasvim blizu Njegova prijestolja. Tu je jedna zla sila odlučila okrenuti naopačke Božje

životodavne aktivnosti. Nigdje Biblija ne priznaje neovisno postojanje "boga" smrti, suprotnost Božjem životu, koji vlada u podzemlju na suprotnom kraju svemira kao bog Mot (u Siriji), Nergal (u Mezopotamiji), Oziris (u Egiptu) ili Hades (u Grčkoj). Umjesto toga iza Postanka 1–3 postoje događaji koji su se odigrali pred samim Bogom.

Prema 1. Ivanovoj 3,4.8 grešnici su bezakonici, pojedinci koji ustaju protiv načela i protive se Božjem vodstvu iskazivanjem svoje odanosti đavlu koji griješi od "početka". To se dogodilo na nebu (Otk 12,7-9) u ratu u kojem su Mihael, Božji arkandeo, i Njegove pristaše ustali protiv mračnih đavoljih sila, Zmaja, stare zmije, Sotone, varalice. Premda je bio poražen (bačen na zemlju [r. 9]), đavao se pojavio kao onaj "koji ima vlast nad smrću" (Heb 2,14), silom koja je dovela grijeh i smrt.

Elemente ove složene slike koja podrijetlo bezakonja, grijeha i smrti pripisuje đavoljem djelovanju, nalazimo dalje pojašnjene u Starom zavjetu. Lucifer, jednog od Božjih stvorenja, sjajna jutarnja zvijezda (Iz 14,12), prikazan je kao arogantni babilonski kralj (r. 4), koji je ponižen do smrti u trenutku kad se uzvisuje iznad Boga u pokušaju da uzurpira Njegovo nebesko prijestolje (rr. 13-15). Slično tome je knez tirske (Ez 28,2), prikazujući jedno od Božjih savršenih stvorenja, poslan u jamu da umre sramotnom smrću (rr. 8.16-19), jer se pokazivao kao božansko biće pred samim Bogom (rr. 6.13.14). Stoga grijeh, i kroz njega smrt, svoje podrijetlo vodi od jednog između Božjih stvorenja iz najveće Božje blizine, koje je počinilo bezakonje. On je potekao iz oholosti i arogancije stvorenog bića pred Stvoriteljem. Tako je Božje stvorenje, Lucifer, postao đavao.

Nakon ovog izgnanstva ispred Boga, đavao je, djelujući kao zmija (Post 3,1) i Sotona (Job 1,6), uspio prevariti naše praroditelje pa je pomoću grijeha prisvojio ovaj svijet. Đavao je tvrdio da ima privremenu vlast nad životom i smrću, ali kako je to Job ispravno zaključio, na kraju će njegov život ipak počivati u Božjim rukama (Job 1,21; 19,13-27).

Otkrivenjem da smrt vodi podrijetlo od jednog bića u blizini samog Božjeg prijestolja, Sveto pismo ne nagovještava da su grijeh i smrt na neki način dio božanske naravi. Sveto pismo ostaje dosljedno monoteizmu. Nema drugog boga, zlog ili dobrog po naravi, koji bi se natjecao s jedinim Bogom za vlast nad ovim svijetom. Ni u samom Bogu ne postoje dvije sukobljene naravi, jedna dobra i izvor života, a druga demonska i izvor smrti. Sveto pismo isto tako ne govori o dualizmu prema kojem se dvije božanske sile, jedna dobra a druga zla, bore za vlast i

gospodarenje svijetom. Nema mjesta bogoslužjima koja imaju za cilj da se oslobode grijeha i smrti ugađanjem prijetećoj sili zla.

Unatoč tome što su potekli iz Božje blizine, za grijeh i smrt se nikad ne može reći da su potekli od Boga, od božanskog bića, već uvijek od stvorenja, jednog od Božjih stvorenja koje je zabludjelo. Stoga nitko nema pravo optuživati Boga, životodavca, da je uzročnik smrti. A On nije zanemario grijeh koji je uzrokovalo jedno od Njegovih stvorenja. Naprotiv, uz veliku cijenu po sebe preuzima punu osobnu odgovornost za njega.

Nigdje borba između života i smrti u ovom svijetu ne bijesni jače nego pred samim Bogom. Otkrivenje 12,7-9 izvještava da je oko toga izbio pravi rat na nebu, koji je doveo do poraza đavla i mnoštva drugih zlih stvorenja koje je Bog istjerao ispred sebe i čuva ih utamničene do suda (2 Pt 2,4). Zbog toga borba da nadvlada grijeh i smrt, koju je sam Bog nastavio, nije Boga ostavila nedirnuta; On je u nju bio osobno duboko uključen i na kraju je ona izazvala smrt Njegova Sina (Rim 5,6-11).

Zato zbacivanje đavla i njegovih anđela s neba (Lk 10,18; 2 Pt 2,4; Jd 6; Otk 12,9) postaje obećanje konačnog uklanjanja grijeha i smrti iz cijelog Božjeg stvaranja (Otk 12,7–20,15). Ukratko rečeno, to što je grijeh potekao iz blizine Božjeg prijestolja ne znači da je Bog odgovoran za njegov nastanak, već da *preuzima* odgovornost za njega. Osim ovoga Biblija ne daje druge podatke o podrijetlu "tajne bezakonja" (2 Sol 2,7) ili smrti. (Vidi Velika borba, I. B; II. A–E.)

2. Oruđa smrti

U svjetlosti biblijskog učenja o njezinu podrijetlu, smrt nikada ne možemo smatrati prirodnom, neizbježnom posljedicom Božjeg stvaranja i normalnim dijelom života. Biblija je prikazuje kao prekid života, neprirodnog uljeza, neprijatelja koji je upao na tuđi teritorij. Kad je zbog bezakonja grijeh prisvojio vlast nad ovim svijetom i cijelom ljudskom obitelji, smrt je nad svim živim bićima počela očitovati svoju moć.

Da bi vidljivije prikazalo kako smrt pokazuje ovu moć u svijetu, Sveto pismo u pojedinostima govori o oruđima smrti. U trenutku kad su grijeh i smrt ušli među ljude, na zemlji je nastavljen borba između dobra i zla koja je otpočela na nebu. "Jer naša borba nije protiv krvi i tijela, nego protiv Poglavarstava, protiv Vlasti, protiv Vrhovnik ovoga mračnog svijeta: protiv zlih duhova koji borave u nebeskim prostorima." (Ef 6,12). Demonske sile, od kojih je prva đavao, služe se vlašću smrti i sve ljude drže taocima u sadašnjem svijetu (Heb 2,14.15). Poraziti

ih može samo Gospodnja sila (Ef 6,10.11), a jedino nas Božja bojna oprema može zaštititi od gorućih strijela Zloga (r. 16).

U opisivanju oruđa koja se služe silom smrti na zemlji, Sveto pismo koristi određene izraze:

a. **Sotona.** Najpoznatiji biblijski izraz za oruđe smrti je Sotona (Job 1,6-12; 2,1-7; 1 Ljet 21,1; Zah 3,1; Mt 16,23; Mk 1,13; Dj 26,18; Otk 20,2). Kad prvi put opisuje ovog nadnaravnog neprijatelja, Stari zavjet koristi riječ *ḥai'atan*, "satan", uz član, i time ukazuje da je treba razumjeti kao titulu u značenju "tužitelj", "opadač", "kušač". U 1. Ljetopisi 21,1 i novozavjetnim tekstovima pojavljuje se kao imenica, Sotona, u značenju poistovjećena s izrazom *diabolos*, "đavao" (Mt 4,1; Mk 1,13), stara zmija (*ophis*) i veliki Zmaj (Otk 12,9) te varalica naroda (20,2.3). U Starom zavjetu je ovo oruđe smrti imalo pristup nebeskim bićima (Job 1,6; Zah 3,1), dok je prema Novome izgubilo tu prednost (Lk 10,18.19; Otk 12,9). Ovdje je Sotona pali Božji neprijatelj, odlučan da uništi Crkvu (Otk 12,9.10.13.14), koji čeka da bude uništen (20,2; usp. rr. 9.10).

b. **Đavao (*diabolos*).** Ovaj izraz, koji često nalazimo u Novom zavjetu, sinonim je za Sotonu. Đavao kuša, zavodi, ubija, izdaje, vodi u grijeh, napada, osuđuje i zapovijeda smrću (Mt 4,1-11; 13,39; Iv 8,44; 13,2; Ef 6,11; 1 Tim 3,6; Heb 2,14; 1 Pt 5,8; 1 Iv 3,8; Otk 2,10; 12,9; 20,2.10). On će biti uništen na kraju svijeta (Otk 12,9; 20,10). Belijar, u značenju "beskoristan" (2 Kor 6,15), još je jedno ime za đavla, a primjenjuje se i na antikrista.

c. **Demoni.** Demoni (Mt 17,18; Lk 4,41), nazvani nečisti ili zli duhovi (Mk 1,23; 5,2) i zli anđeli (Otk 12,7.8), su svi oruđa uništenja i smrti, često prikazani drugostepenim oruđima povezanima sa Sotonom i njemu odgovorni. Filistejsko božanstvo Belzebul (drugi je oblik Belzebub), doslovce "gospodar muha/gospodar nečisti", varijacija je imena za kneza nad demonima i, svakako, samoga đavla (Mt 12,24; Mk 3,22; Lk 11,15).

d. **Zmija.** Premda je tvrdila da uljepšava život, zmija je ustvari postala oruđe smrti (Post 3,1; Otk 20,2); nazvana je "lukavijom" (hebrejski *'arum*) od svih Božjih stvorenja. Zmija tako podmuklo preuzima ovu ulogu da je stvorena trajna asocijacija između Sotone i zmije kao bića koje je u svijet prvo unijelo grijeh i smrt (Otk 12,9; Post 3,13.14). Stoga i zmija biva oštrije kažnjena od svih drugih stvorenja time što je osuđena da puže po trbuhu i jede prah (Post 3,14), simbol poraza i poniženja.

e. Levijatan i Rahab. Budući da su ih neki drevni narodi smatrali pakosnim bogovima, Levijatan i Rahab pojavljuju se u Starom zavjetu (Iz 27,1; 51,9) kao simboli Božjih neprijatelja koji osujećuju Božje djelo i prijete Njegovom narodu. Oba su simbolički povezani s morem (morska zmija, morsko čudovište i slično) da pokažu kako su njihove aktivnosti opasne po život. Kontekst ulomaka u kojima se oni spominju pokazuju da se njihov poraz i uništenje podudara s Božjim otkupljenjem Njegova naroda u posljednjoj bori između dobra i zla (Iz 27,1; 51,9-11).

f. Pošast (*deber*) i kuga (*rešef*). Ovaj posljednji izraz javlja se kao pakosno božanstvo u ugaritskoj literaturi (*ršp*), ali u Starom zavjetu pripada samo popisu po život opasnih nesreća (Pnz 32,24; Ps 78,48-50). Isto se može reći za *deber*, riječ koja nema nikakvo sveto značenje već je samo ilustracija smrtonosne mogućnosti božanske kazne. Zbog toga se pojavljuje u popisu koji obuhvaća zamke (kuge, odnosno pošasti), oluje, strijele, ljutice, zmijske i zmajevske (Ps 91,3-13). Nalazimo je kad je riječ o zalima u Egiptu (Izl 9,3; usp. 5,3). U Habakuku 3,5 oba oruđa prate Božji sud nad Njegovim neprijateljima.

Slika koja se javlja predstavlja vojsku zlih sila, fizičkih i duhovnih, koje udaraju na ovaj svijet i njegove stanovnike uništenjem i prijevremenom smrću. Biblija ne prikazuje smrt kao prirodan kraj života, već kao stalnu prijetnju životu, neizbježnu, ali koju moramo trpiti, prihvatiti ili prigriliti. Ona predstavlja Božjeg neprijatelja na koga Biblija upozorava: "Budite trijezni i bdijte: vaš protivnik, đavao, obilazi kao ričući lav, tražeći koga da proždere!" (1 Pt 5,8)

3. Univerzalnost smrti

Slično grijehu i smrt je podrijetlom iz Božje blizine kad je u ovaj svijet ušla zahvaljujući kušanju, prijevari i uništenju. Sav život je odjednom njome zaražen. "Prema tome, kao što po jednom čovjeku uđe grijeh u svijet a po grijehu smrt, tako smrt priđe na sve ljude jer svi sagriješite." (Rim 5,12) Zbog toga svatko tko se rađa kao čovjek mora iskusiti zahvat grijeha na život i djelovanje strahovite moći smrti u ovom svijetu.

Biblijski izvještaj o padu u grijeh (Post 3; 4; 6) zorno opisuje proces širenja grijeha i smrti u svijetu. Počeo je s dvije osobe, muškarcem i ženom. Prvo iskustvo nakon pada izraženo je u Božjem pitanju, kojemu je slijedila Njegova presuda. Pitanje: "Gdje si?" (Post 3,9) osobne je prirode i tiče se onih koji su se sakrili pred Bogom. Presuda: "Umrijet ćeš!" (2,17) je isto tako osobne prirode – pojedinačna smrtna osuda, od koje nema bijega, izrečena osobi koja stoji kriva pred Bogom. No grijeh i smrt ne mogu se zadržati u pojedincu, jer je sama čovjekova narav ukaljana grijehom i postala "palom", odnosno oštećenom.

Postanak 4. poglavlje opisuje svakodnevni život u prvoj ljudskoj obitelji i pokazuje kako su se grijeh i smrt vodoravno proširili čim je brat ubio brata. Grijeh i smrt sada otkrivaju društvenu dimenziju na koju je ukazivalo drugo pitanje, nakon kojega je slijedila druga presuda. Pitanje: "Gdje ti je brat Abel?" društvene je naravi i tiče se neposrednih članova male društvene skupine, obitelji. Presuda: "Vječni ćeš skitalica na zemlji biti!" (r. 12) odnosi se na društvo koje se raspalo na svojoj najosnovnijoj razini – najbližoj obitelji.

Postanak 4,23 bilježi drsku pjesmu koju Lamek pjeva pred svojim ženama, pričajući kako je mladića ubio kao odmazdu za sitan prekršaj. Život je postao jeftin, a smrt svuda prisutna. Grijeh i smrt provalili su u čitav ljudski rod, odnosno čitav svijet (Post 6,1-8). Mnogo kasnije prorok je ovako objasnio prožetost smrću: "Svako je tijelo trava, ko cvijet poljski sva mu dražest. Sahne trava, vene cvijet, kad dah Jahvin preko njih prođe. Doista, narod je trava." (Iz 40,6.7)

Ne zadovoljavajući se vodoravnim širenjem, grijeh se proširio i okomito, u dubinu i visinu, i s njim je došla smrt. Život pojedinca je o kolijevke do groba zaražen grijehom i podložan prokletstvu grijeha (Ps 51,5-7). Društvo kao cjelina na posebno težak način strada od grijeha i smrti (Iz 1,6), a pustoš i smrt prijete ljudima, zemlji i institucijama (rr. 7-9; vidi Grijeh, IV. A–K).

Kad se raspitujemo za uzrok smrti, Sveto pismo nas vraća na prvu pobunu stvorenja protiv Boga, na prvotnu tajnu bezakonja (2 Sol 2,7), prije no što su je ljudi iskusili. No naše ispitivanje uzroka grijeha nas isto tako upućuje na kušanje i pad prvih ljudi, kao i na njegov utjecaj na ljudski rod i naš svijet. Odgovor na prvo pitanje je filozofsko i povijesno. Smrt ima izvor koji se može odrediti u vremenu, prije stvaranja, i u prostoru, u Božjoj blizini (Iz 14,12-14).

Odgovor na drugo pitanje nas podsjeća da smrt ima izvor i u ljudskom iskustvu, u padu u grijeh kojemu se slijedila naša stalna pobuna protiv Boga (Iz 1,2-6). Zbog toga uzrok smrti nalazimo u Božjem drevnom protivniku koji je umjesto svjetla odabrao tamu, ali isto tako priznajemo da je i ljudski rod postao Božjim neprijateljem. Biblija ovo opisuje kao otpad od milosti i protjerivanje od Božje životodavne prisutnosti, predstavljene stablom života (Post 3,22-24).

Budući da su prva ljudska bića bila stvorena bez grijeha, savršena, na Božju sliku i Njemu slična (Post 1,26.27), iz toga slijedi da je pad u grijeh ozbiljno oštetio ovu božansku sliku. Ovu oštećenu Božju sliku imaju sva ljudska bića zato što su rođena u ovom svijetu, tako da su

svi sagriješili i postali dionici smrti (Rim 5,12). Pa ipak, kao što razbijeno zrcalo još uvijek odražava neku sliku, nesavršenu ali još uvijek prepoznatljivu, tako pala ljudska bića još uvijek odražavaju sliku Boga, svog Stvoritelja, nesavršenu ali još uvijek prepoznatljivu. Sveto pismo potvrđuje ovu žalosnu misao već u izvještaju o padu (Post 3), uključivanjem prvog obećanja otkupljenja (r. 15) – obnavljanja Božje slike u Njegovom stvorenju. U međuvremenu je svijet postao poprištem duhovnog rata, borbe između života i smrti za nastavljanje postojanja ljudske rase (rr. 14-19). Tako je otpad od milosti, koji je ošteti Božju sliku, otuđio čitav ljudski rod od Boga i doveo do osude i smrti svijetu (Ef 4,18; Rim 5,12). No zahvaljujući daru Božje milosti, besplatno ponuđenom svakome tko vjeruje u Isusa Krista, ova je unakažena slika obnovljena tako da vodi vječnom životu (Rim 5,15-21; vidi Spasenje, I-IV; Velika borba, II. E).

C. Stanje umrlih

Proširenje grijeha i smrti na cijeli svijet dovelo je do toga da je smrt u životu čovjeka postala prisutna i uobičajena. Kao nedobrodošli gost koji češće dolazi u posjet, smrt smjelo ulazi u naše obitelji da nam otme voljene. Ovo otvara pitanje o stanju umrlih i ostavlja one koji ostaju sa žalosnom zadaćom da žale zbog gubitka i da svoje pokojnike vrate zemlji na način koji je u skladu s biblijskim razumijevanjem smrti.

1. Pokop i grob

U Bibliji nalazimo malo informacija o sahranama i pogrebima. Od posebnih postupaka možemo zamijetiti uobičajen postupak sklapanja očiju umrlome (Post 46,4), možda zato da se smrt prikaže sličnom spavanju (I. C. 4). Obitelj grli tijelo (50,1) i priprema ga za ukop, vjerojatno odmah, budući da se inače nisu vršile pripreme za očuvanje tijela.

Tijelo pokojnika je bilo potpuno odjeveno ili umotano (Mt 27,59; Iv 11,44); vojnike su mogli pokopati s njihovim oružjem (Ez 32,27), a negdje u novozavjetna vremena posmrtnoj odjeći dodavane su mirodije (Iv 19,49.50). Balzamiranje, spomenuto samo u dva slučaja, kod Jakova i Josipa (Post 50,2.26), čini se da je slijedilo egipatski običaj (r. 3). Čini se da je i uporaba lijesa (r. 26) bio egipatski običaj. Spaljivanje, kao u slučaju kralja Šaula i njegovih sinova (1 Sam 31,12), čini se da nije bilo uobičajeno (usp. 1 Ljet 10,12 gdje je izostavljeno kremiranje Šaula i Amos 2,1 kojim se usuđuje spaljivanje ostataka iz kraljevskih grobova).

Obično se tijelo sahranjivalo, bilo u podzemnu jamu ili grob (Još 24,32), možda u prirodnu ili usiječenu špilju (Post 23,8.9; 50,5; Mt 27,60) ili neku grobnu komoru (1 Kr 14,31). Uobičajena hebrejska riječ za grob (*qeber*) jednostavno označava iskopanu ili usiječenu jamu u

zemlji, dok grčka riječ (*mnemeion*) nagoviješta pojam spomenika, pa se odnosi na oznaku, natpis i čak na građevinu koja ima prostoriju u koju se stavlja pokojnik. U kasnijim razdobljima, a uobičajeno u vrijeme Novog zavjeta, prakticalo se drugo sahranjivanje kostiju u žare (urne, male posude od kamena ili gline).

Čini se da su siromašne ljude pokapali u obične grobove (2 Kr 23,6; Jr 26,23), dok su si imućni mogli priuštiti ukrašene grobnice (Iz 22,16), možda sa spomenikom (2 Sam 18,18). Neki su grobovi pripadali obitelji, tako da je umirući mogao izraziti želju da ga pokopaju u grobu njegovih predaka (Post 49,29-33; Suci 8,32; 2 Sam 19,38). Zato je bilo moguće očistiti velike grobove od starih ostataka i ponovno ih uporabiti.

Tugovanje za umrlim bilo je popraćeno pripremama za pokop, deranjem haljina (Post 37,34), oblačenjem kostrijeti (2 Sam 3,31), sipanjem praha po glavi (Još 7,6) i naricanjem (Lk 8,52). Ponekad je ispjevana kraća ili duža tužbalica kojom se izražavalo bol, tugu i gubitak (2 Sam 1,17-27; Jr 22,18). Biblijsko razumijevanje smrti prirodno pridonosi općem nedostatku propisanih pogrebnih obreda i pokazuje zamjetnu ekonomičnost u obredu vezanim uz pokope (Post 23,2, 37,34; Pnz 34,8; 1 Sam 25,1; Jr 22,18; Mt 9,23; Lk 23,55–24,1). Drugi su obredi u Svetom pismu, povezani s drevnim pokopima, bili zabranjeni (Lev 19,27.28; Pnz 14,1). Doticanjem pokojnika čovjek bi postao nečist (Bro 5,2; 19,11-19); za svećenike su važila dodatna ograničenja (Lev 21,1-4.10-12).

Biblija povlači jasnu crtu između života i smrti, između živih i mrtvih. Ove su dvije strane razdvojene, među njima nema dodira niti je dozvoljeno prijeći ovu crtu. Sahrana i pogreb ostaju uredne, dostojanstvene i jednostavne procedure za odlaganje tijela, dok se preživjeli prisjećaju života i žale zbog njegova gubitka.

2. Predio smrti

Biblija gotovo nema što reći o mrtvima nakon pogreba, jer biblijsko razumijevanje ljuduske prirode drži da umrli ne mogu postojati ako u tijelu nema života. Zato Biblija govori o pokopanima samo slikama koje ukazuju na potpuni gubitak života.

Tako prikazuje umrle kao nedavno preminule koji su se pridružili svojim predcima ili počivaju u grobu (Post 15,15; 1 Kr 14,31). Izreke 2,18 i 5,5 opisuju put tamo kao spuštanje prema smrti, put u *š'ol*. Na drugim mjestima prikazuje sliku odaje u kojoj vreba smrt (7,27; 9,18), kao grad koji ima vrata kroz koja umrli mora proći (Job 38,17; Iz 38,10). Smrt je

obilježena turobnošću, mrakom i sjenama (Jo 10,21.22; Ps 143,3), prahom (Ps 7,6; Post 3,19) i tišinom (Ps 94,17) uz prisutnost crva (Iz 14,11).

Više tehničkih izraza opisuju predio smrti. *š'ol*, koji vjerojatno označava pustoš, bezvrijedno mjesto, simbolički je prikaz groba (Post 37,35; 1 Kr 2,6; Izr 1,12). Pred njegovim vratima (Iz 38,10) ili ustima (Ps 141,7) žive oni koji su blizu smrti, koje će progutati njegov nezasitan apetit (Iz 5,14; Hab 2,5) ili će biti uhvaćeni u njegove zamke (2 Sam 22,6; Ps 18,6). Bez božanske intervencije nema povratka. Paralelni izrazi *š'ol*-u su *'eres tahtot*, "podzemni kraj" (Ez 31,14); *'abaddon*, "mjesto propasti" (Job 26,6; Ps 88,12; Izr 15,11) i *šahat*, "jama" (Iz 38,17; Ps 16,10).

Novozavjetni izraz *hades*, preveden kao "predio mrtvih" ili "podzemlje" (Lk 10,15; Dj 2,27.31; Otk 1,18; 20,13.14) u potpunosti odgovara starozavjetnom izrazu *š'ol*.

Popularno vjerovanje prema kojem *hades* predstavlja posredno mjesto kazne koja očekuje nepravedne kad umru, poznato je iz popularne židovske priče koju nalazimo u palestinskom Talmudu, a mogla je potaknuti Isusa na prisposobu o bogatašu i Lazaru (Lk 16,19-31; usp. Jeremias 183-187). Prema toj priči neki se bogati sakupljač poreza nakon pogreba našao u hadu tražeći vodu da ugasi žeđ, dok je siromašni učitelj, čiju smrt gotovo nitko nije ni zapazio, stigao u Raj. U priči je sve usmjereno na had kao prolazno mjesto čišćenja. Međutim, prilagodivši je za svoju nakanu, Isus je izokrenuo njezin zaključak o hadu i pretvorio je u prisposobu o moralnoj odgovornosti u ovom životu, prije nego što smrt zapečati čovjekovu sudbinu. Isključivanjem popularnih vjerovanja koje u izvornoj priči nalazimo o drugoj prilici da se u *hades*-u, kao u čistilištu srede stvari, Isus je obnovio izvorno biblijsko razumijevanje *hades*-a u smislu *š'ol*-a, "groba". Za Isusa nije postojalo učenje o čistilištu.

Naglašavanje smrti kao kazne za nepravednost dobilo je dodatan zoran prikaz u riječi gehenna (grčki *geenna*,; hebrejski *ge'hinnom*). Opisujući dolinu južno od drevnog Jeruzalema, u koju se bacalo smeće i koja je bila određena za štovanje Moleka (2 Kr 23,10; Jr 7,31.32), ona je postala vezana uz smrt i kaznu i u Novom zavjetu je uglavnom prevedena kao "pakao" (Mt 5,22.29.30; 23,15; Mk 9,43-47; Jak 3,6). Međutim ona ovdje označava sudbinu kao i mjesto, naime, smrt koja proistječe iz nepravednosti.

Prema tome, područje smrti je različito označeno kao *š'ol*, *hades*, *geenna* i pakao. Svaki od ovih izraza odnosi se jednostavno na grob u kojem su sahranjeni umrli. Po svom karakteru pojmovi grob, predio smrti, predstavljaju ono što je potpuno suprotno Božjoj vladavini (Ps

139,8) i mjesto iz kojeg se smrtnici ne mogu vratiti (Job 17,11.16). Čovjek ulazi u "predio" smrti i ne može se vratiti drukčije osim u uskrsnuću.

3. Stanje umrlih

Biblija pjesničkim oblikom zorno prikazuje predio smrti. Kad babilonski kralj ulazi u grob, *š'ol* "budi sjene, sve zemaljske mogućnike... sve kraljeve narod" (Iz 14,9). Takvi su biblijski opisi stanja mrtvih simbolični, kao i govor čempresa i cedara (r. 8) te ležaj od truleži i pokrivač od crva (r. 11). Ovakve slike o stanju u smrti naglašavaju zaključak da u smrti prestaju svih uobičajeni životni procesi kakve mi poznajemo. U smrti prestaje rad, a time i nagrada (Prop 9,5). Nestaju ljubav, mržnja i zavist, zajedno s udjelom u životnim zbivanjima (r. 6). Više nema umovanja, spoznaje ni mudrosti (rr. 5.10). Mrtvi ne mogu stvarati planove (Ps 146,4) pa nemaju ni sjećanja (Ps 6,5; Prop 9,5) niti hvale Boga nakon što umru (Ps 88,11.12; Iz 38,18). Mrtvi ostaju u grobu (Dj 2,29.34).

4. Smrt kao san

Umjesto svih već spomenutih slikovitih opisa stanja umrlih, Biblija se u opisu stanja u smrti najradije služi metaforom sna (Pnz 31,16; 1 Kr 2,10; Job 14,12; Dn 12,2; Mt 9,24; 27,51.52; Iv 11,11; Dj 7,60; 1 Kor 15,18.51; 1 Sol 4,13). Ova izvrsno pogodena metafora, koju stalno nalazimo u Bibliji, privukla je posebnu Isusovu pozornost u izvještaju o Lazarovu uskrsnuću. Izvještavanjem o najneobičnijem čudu koje je Isus ikada učinio, naime, uskrisivanjem osobe čije se tijelo počelo raspadati, ovaj je događaj posebno poučan. Isus je prije svega učitelj, a onda čudotvorac. On uči svoje zbunjene prijatelja o Božjoj životodavnoj sili, o svojoj vlastitoj smrti i uskrsnuću, prirodi smrti i nadi u uskrsnuće (Iv 11,1-44).

Kako se odvija radnja događaja, Isus prvo informira svoje učenike da "prijatelj Lazar spava", na što oni s radošću izražavaju uvjerenje da je Lazar na putu ozdravljenja. Kad ustanove da je Lazar zapravo mrtav, Toma mračno odgovara: "Hajdemo i mi da umremo s njim!" (r. 16) Isus je očito prvo uporabio blagu sliku sna da bi ublažio udarac koji će Lazarova smrt nanijeti njegovim prisnim prijateljima, dok ih priprema za buduće čudo uskrsnuća, da bi ga razumijeli kao buđenje od sna. Stanje sna, očito besvjesno, dobro oslikava stanje u smrti. Osim toga, snu obično slijedi buđenje, što je zoran prikaz uskrsnuća mrtvih (r.23).

Lazarovo uskrsnuće je ključni element Ivanova evanđelja, jer označava bojišnicu između Krista i Njegovih protivnika. On je jasno ukazao na svoju misiju (rr. 40-42), dok su Njegovi protivnici čvrsto odlučili da Ga ubiju (r. 53).

Smrt, ta prirodna posljedica grijeha, ostaje neizbježnom sudbinom ljudskih bića. Konačnost smrti naglašena je raspadanjem tijela četvrtog dana. Nema života; prestalo je postojanje. Ali Lazar spava, čeka da ga sm Bog probudi. Metafora sna uzeta za smrt tako istodobno ukazuje na konačnost smrti i na mogućnost uskrsnuća. Ona je temelj Kristovog učenja.

Od svih biblijskih metafora stanja smrti, ova o snu je najvažnija jer nam omogućuje da smireno i prirodno govorimo o smrti tako da ona ne straši one koji ostaju. Ona prikazuje događaj umiranja kao prijelaz u besvjesno stanje u kojem prestaju sve normalne umne funkcije kao što su razmišljanje, planiranje, voljenje, nadanje i vjerovanje (usp. Prop. 9,5.6.10; Ps 88,4-8). Simbol sna odlično ilustrira biblijsko razumijevanje smrti i njezinu ideju uskrsnuća, što je događaj sličan buđenju od sna (1 Sol 4,15-18).

D. Okultizam i spiritizam

U klasičnim grčkim spisima jasno je izraženo vjerovanje u život poslije smrti; ono je bilo jako popularno na drevnom Bliskom istoku. Događaj sa Šaulom i vračarom u En Doru (1 Sam 28,3-19) te mnogi izraelski grobovi koji sadrže lončariju namijenjenu uporabi mrtvih, pokazuju da ovo vjerovanje nije bilo potpuno nepoznato među drevnim Izraelcima. No Biblija otvoreno osuđuje takvu ideju. Zato pokušaje da se putem okultizma, spiritizma ili korištenjem medija komunicira s mrtvima osuđuje kao praznovjerje kojemu se treba odlučno oduprijeti (Izl 22,18; Lev 19,31; 20,6.27; Pnz 18,9-13; Iz 8,19.20 [ovaj tekst nije ispravno preveden u KS i JB]). Neobičan događaj sa Šaulom i ženom u En Doru opisuje kraljeve očajne pokušaje da pomoću medija uspostavi vezu s umrlim prorokom Samuelom. Događaj jasno pokazuje da je Šaul u to vrijeme patio od umnog poremećaja (1 Sam 19,9-17; 28,3-10), da je preko mrtvog Samuela pokušao pitati Boga za savjet kad mu Bog nije odgovorio preko sna, Urima ni preko živih proroka (1 Sa, 28,6). Očito je razgovarao samo sa ženom u En Doru koja je bila medij. Na osnovi konteksta moguće je zaključiti da je samo on, a ne žena u En Doru, tvrdio da u prikazi prepoznaje Samuela, dok je samo žena bila u stanju nešto vidjeti. U međuvremenu "duha" koji je izašao iz zemlje, a kojega žena opisuje kao boga nalik starcu zaogrnutom plaštem, Samuel prepoznaje po ne baš njezinom detaljnom opisu, kao onoga koga traži, naime Samuela (rr. 11-14). Ukratko, izvještaj o ovom događaju ne sadrži svjedočanstvo o stvarnoj prisutnosti mrtvog proroka.

Što je još važnije, Šaul iz ovog susreta nije saznao ništa što već ne bi znao iz ranijih poruka koje mu je Samuel upućivao dok je još bio živ (r. 17; usp. 1 Sam 15,23.27.28). Tih se

poruka Šaul bojao i nadao se opovrći ih. Sotonski element u ovoj priči je lažna ideja da čovjek preko spiritističkog medija može od mrtvih dobiti inače nedostupne informacije. Ovaj starozavjetni događaj inače odlučno osuđuje personificiranje umrle osobe kao prijevaru i nekorisnu, i kao djelo demonskih oruđa potpomognutih medijem. Od mrtvih se ne dobija nikakva informacija, jer oni ustvari ne znaju ništa (Propo 9,5.6).

Nasuprot ovom temeljnom načelu sad možemo staviti neobične biblijske opise o stanju mrtvih, svjesni da se radi o metaforičnom jeziku koji opisuje prestanak ljudskog života nakon smrti. Na primjer, Biblija govori o umrlima kao sjenama (*r^efaim*) koje nisu u stanju živjeti i komunicirati s Bogom i ljudima (Ps 88,11; Izr 2,18.19; 21,16; Iz 26,14). Izraz *r^efaim*, "sjene" ne označava kvalitetu postojanja, kako bi to prikazivali duša (*nefeš*) ili "duh" (*ruah*). Zapravo ovom se riječju nigdje ne opisuje neko biće za koje bi se moglo reći da živi na bilo koji način povezano s normalnim ljudskim životom. Ustvari smrt, stanje *r^efaim*, ukazuje na odsutnost svake svijesti. Umjesto da bude prikaz duhova koji navodno imaju minimum života u smrti, *r^efaim* sadrži sve poznate značajke mrtvih. Oni ne znaju ništa (Prop 9,5). Ne mogu govoriti ni hvaliti Boga (Ps 6,6; 88,12; 115,17), njihovo umovanje i planiranje je prestalo (Ps 146,4), ne osjećaju Božju prisutnost (Job 7,21) i nemaju nade (Iz 38,18).

E. Neobični novozavjetni ulomci koji govore o smrti

S obzirom na biblijsko razumijevanje života i smrti, nekoliko tekstova izazivaju neobična pitanja. Međutim, kratak pregled težine dokaza ukazuje na temeljni sklad s biblijskim razumijevanjem da duša nije besmrtna. Za temeljitije ispitivanje ovih ulomaka čitatelj se treba obratiti komentarima.

1. Luka 23,43.

Na prvi pogled ovaj kratki redak izgleda problematičan. "Zaista, kažem ti, danas ćeš biti sa mnom u raju!" Ako ga čitamo tako kako je napisan na našem jeziku, ovaj redak tvrdi da je Isus pozvao drugog razbojnika na križu da ga tog dana prati u raj, što bi ukazivalo na nastavak postojanja duše poslije smrti. No značenje se ozbiljno mijenja ako stavimo stanku (ili zarez) poslije riječi "danas". U tom slučaju Isus obećava: "Zaista, kažem ti danas," što predstavlja sadašnje obećanje budućeg ulaska u vječni život. Na nesreću, najstariji grčki rukopisi nemaju interpunkcije, pa ovaj redak moramo ispitati u okviru konteksta da bismo odredili njegovu točno značenje. Nakana retka je jasna i jednostavna: ponuditi spasenje razbojniku koji se kaje. I drugi je razbojnik zatražio izbavljenje, ali bez pokajanja i priznavanja Krista (r. 39). Zato ga kori

razbojnik koji se kaje (r. 41). Ovdje nema govora o vječnoj nagradi ili kazni, o odlasku na nebo ili u pakao. Namjesto toga, predmet teksta o kojemu je riječ jeste spasenje ove trojice u dan velike nevolje. U svom odgovoru Isus je ponudio trenutnu sigurnost spasenja razbojniku koji se kajao.

Vrijedno je zapaziti da je razbojnik skromno zamolio da ga se Krist sjeti kad dođe u svoje kraljevstvo, na što mu je Isus ponudio da ga prati u raj (spasenje). I u ovom slučaju na prvom mjestu radi se o samom predmetu, a ne vremenu, vezanom uz razbojnikovu molbu i Isusov odgovor. Očito je Isus znao da sm ni tog dana ni sljedeći dan neće ući u svoje kraljevstvo (Iv 20,17), ali je ipak želio svom novom prijatelju "danas" dati sigurnost spasenja. Zato Luka 23,43 uči o sigurnosti spasenja, a ne o ulasku u kraljevstvo na dan smrti.

2. 2. Korinćanima 5,1-10 i Filipljanima 1,19-26.

Ova dva Pavlova ulomka samo na prvi pogled izgledaju problematična, jer se čini da smrt smatraju važnijom od života zato što će smrt vjerne dovesti u posebnu, neposrednu zajednicu s njihovim Gospodinom. No pomnije ispitivanje ovih tekstova pokazuje drukčiju perspektivu, sukladnu s ostatkom Biblije.

Apostol dijeli čovjekov život u tri faze. Prva, koja se sastoji od sadašnjeg života u tijelu, prikazana je zemaljskim šatorom u kojemu živimo i radimo ili u koji smo obučeni (2 Kor 5,1.2; Fil 1,22.24). Druga faza, koja predstavlja smrt, prikazana je golotinjom, stanjem neodjevenosti (2 Kor 5,3.4). Apostol želi izbjeći ovu fazu doživljavanjem preobraženja (1 Kor 15,51-57; 2 Kor 5,4), jer golotinja predstavlja nezgodno stanje u kojem svojom službom ne može koristiti crkvi (Fil 1,24). Na drugim mjestima apostol višeput govori o smrti kao snu, i tako tvrdi da smrt predstavlja neaktivno razdoblje čekanja, interlude tijekom kojega apostol ne može koristiti crkvi a pritom ne uživa ni u prisutnosti svoga Gospodina (1 Kor 15,6.51; 1 Sol 4,14). Treća je faza prikazana životom uskrsnuća i ilustrirana je zgradom, kućom koja je načinjena Božjim rukama (2 Kor 5,1). Jasno je da ova faza predstavlja konačnu težnju apostola, jer će ga dovesti blizu Gospodina (rr. 6.8; Fil 1,23).

Budući da je treća faza odvojena od prve zemaljske faze samo nesvjesnim snom u kome za pokojnika nema osjećaja prolaska vremena, prirodno je da su u tekstu ove dvije faze stavljene jedna uz drugu (Fil 1,23). Samo će uskrsnuće od mrtvih ili preobraženje živih, a ne sama smrt, apostola dovesti do posljednje faze. Iz već navedenih razloga, on radije ne bi umro (da bude gol) ako bi mogao izabrati preobraženje, premda će, naravno, iz Božjih ruku prihvatiti bilo život ili

smrt da, bilo da živi ili umre, njegovo svjedočenje i služba time budu ojačani (2 Kor 5,9; Fil 1,20-25). Što se smrti tiče, stanja nagosti, apostol se pridružuje biblijskom svjedočanstvu u preziru prema njoj i nadanju da će doći dan kad će "život progutati ono što je smrtno" (2 Kor 5,4; vidi Uskrsnuće, I. A. 2. a).

3. 1. Solunjanima 4,14

Upravo spomenuti teksovi pomažu nam protumačiti druge koji naizgled govore o nekom postojanju poslije smrti, a prije uskrsnuća Božjih svetih. U 1. Solunjanima 4,14 čitamo da Bog one koji su umrli dovodi ujedinjene s Kristom. Problematično pitanje se odnosi na svete koji su umrli i koje Bog dovodi ujedinjene s Kristom. Oni neće pratiti Krista s neba na zemlju, već će ustati iz groba da Krista prate na nebo, kako je to vidljivo iz kotneksta (usp. 1 Kor 6,14; 2 Kor 4,14). Pitanje u ovom ulomku odnosi se na one koji su umrli (ili se boje umrijeti) u adventnoj nadi. Hoće li njima biti lošije nego onima koji su živi i čekaju povratak svoga Gospodina? Apostol hrabri žive koji se boje umrijeti prije drugog Kristovog dolaska da ne bi ostali (1 Sol 4,15), i kaže da će oni koji su umrli u adventnoj nadi prvi uskrsnuti da sretnu svog Gospodina prije nego što se On postara za one koji još žive (rr. 16.17). Zato okupljanje Njegovih svetih na kraju vremena slijedi poslije njihova uskrsnuća od mrtvih i prethodi preobraženju živih. (Vidi Otkrivenje, I. A. 2. a.)

4. Hebrejima 12,23 i Otkrivenje 6,9

Dva teksta govore o "duhovima" i "dušama" kao da su osobe koje su umrle. U prvome nalazimo izraz "dusima savršenih pravednika" (Heb 12,23 – DF), a drugi govori o dušama pod žrtvenikom, zaklanima "zbog riječi Božje i zbog svjedočanstva koje su držali" (Otk 6,9). Oba teksta ilustriraju dvije različite uporabe simboličkog jezika.

U prvom slučaju apostol pravi razliku između dviju skupina: izvornim Hebrejima koji su pristupili Sinajskoj gori (Heb 12,18.19) i Hebrejima kršćanima, kojima je upućena poslanica i koji su pristupili Sionskoj gori (r. 22). Oni su pozvani da pristupe Božjem prijestolju gdje Krist služi kao veliki svećenik (Heb 4,16). Među onima koji su se okupili na Sinajskoj gori, simbolično predstavljajući Božju crkvu ili nebeski Jeruzalem, nalaze se bezbrojni anđeli, prvorodenci upisani na nebesima, Bog naš sudac i usavršeni pravednici. Kao onaj prvi skup na Sinajskoj gori (Heb 12,18-21), ovaj drugi skup na Sionskoj gori sastavljen je od Božjih svetih, anđela i ljudi, i hebrejskih kršćana, prvorodenaca vjerom kroz novi zavjet posredovanom po

Isusu. To nisu bestjelesni sveti već stvarni ljudi koje apostol poziva: "Pazite da ne odbijete onoga koji vam govori!" (r. 25)

Drugi ulomak simbolički opisuje događaje pod petim pečatom (Otk 6,9-11). On izvješćuje o sudbini kršćanskih mučenika koje Bog još nije osvetio zbog njihove nevino prolivene krvi. Kao krv nevinog Abela, koja viče Bogu za pomoć (Post 4,10), tako i krvi ovih mučenika, simbolično govoreći, viče Bogu da se zauzme za njih. Slika krvi koja govori poznata je u Bibliji (usp. Heb 12,24). Riječ je o glasu života koji je predstavljen tom krvi, životom koji je oduzet ili dan prolijevanjem krvi. On može govoriti o pravdi i osveti (u slučaju Abela i svetih pod žrtvenikom) i o milosti i oprostaju (u Kristovom slučaju). Upravo ova krv, život oduzet nevinim mučenicima, a ne bestjelesne duše, viče ispod žrtvenika da Bog donese pravdu na zemlju. Odgovor dolazi uz dvostruku potvrdu. Prvo, oni dobivaju bijelu haljinu, što pokazuje da ih Bog nije zaboravio, da ih je zaogrnila Kristova pravednost i da neće biti ostavljeni prigodom uskrsnuća (usp. 1 Sol 4,15). Drugo, rečeno im je da čekaju (jer još ostaju dva pečata koja treba otvoriti) i počinu još malo vremena u svojim grobovima (Otk 5,11). U ovom simboličkom prikazu nade u uskrsnuće koju su davno umrli njegovali, smrt ne igra nikakvu aktivnu ulogu, već moraju strpljivo čekati na vrijeme koje je Bog odredio. To potvrđuje biblijsko razumijevanje da mrtvi počivaju u grobovima dok ne budu pozvani da iziđu u vrijeme uskrsnuća.

F. Uskrsnuće i nestanak smrti

Dosad smo razumjeli da smrt nije neki prirodni prijelaz u čovjekovu životu, već sila koja vlada životom, čini mu kraj i razara ga. Smrt također donosi kaznu za grijeh, čak i od Božje ruke. Pa ipak, ona ostaje neprijatelj životu i Bogu. Zato konačnom nestanku smrti prethodi uskrsnuće kojim je skršena moć smrti. To opet dovodi do kraja smrti i na kraju do uništenja same smrti. (Vidi Drugi dolazak, I. G. 1-3; Uskrsnuće, I, II; Nova zemlja.)

1. Vladavina smrti

Pri opisivanju vladavine smrti Biblija personificira smrt kao postojanje, vladavinu i silu s kojom se u ovom svijetu mora računati. "Ali je smrt vladala od Adama do Mojsija" (Rim 5,14) i "prekršajem jednoga i posredovanjem jednoga zavlada [je] smrt" (r. 17). To što je smrt zavlada znači da ona vlada sadašnjim svijetom i njegovim stanovnicima. Jeremija govori o smrti kao neprijatelju koji ima moć da u čovjekov život upadne svuda, po svojoj volji i bez obzira prema žrtvama. "Smrt se ušulja kroz prozore naše, uđe u dvorište naše, djecu našu pokosi nasred ulice, mladiće nasred trgova." (Jr 9,20) Smrt pokazuje svoju moć preko grijeha (Rim

5,17) i đavla (Heb 2,14) i nameće je svim ljudima, jer su svi sagriješili (Rim 5,12.13). Zbog toga "nitko ne može... gospodariti nad danom smrtnim" (Prop 8,8).

2. Smrt kao kraj života

Premda vladavina smrti prečesto uzrokuje neprirodan prekid života, kao u slučaju smrtne bolesti, fatalne nesreće ili smrtne kazne, ona također čini kraj život koji je istekao procesom starenja – što je sam po sebi blag oblik smrti.

U starosti od 175 godina "Abraham preminu, umrije u sretnoj dobi – star i pun godina – te bi pridružen svojim precima" (Post 25,8). Učeci Joba o pravednom životu, Elifaz je obećao: "U grob ti ćeš leći kada budeš zreo, kao što se žito snosi kad dozori." (Job 5,26) Kad je ponovno sreo svog omiljenog sina, Jakov je rekao Josipu: "Sada, pošto sam rođenim očima vidio da si još živ, mogu umrijeti." (Post 46,30) Preporučujući se Kristu, apostol Pavao je uskliknuo: "Za mene je uistinu život Krist, a smrt dobitak." (Fil 1,21)

Ovi drugi ulomci ukazuju na to da Biblija smrt priznaje kao odlazak, prirodni kraj života, a u slučaju dugog i teškog života, čak i kao dobrodošlo oslobođenje. Često Biblija izvještava o smrti na vrlo nezainteresiran način, jednostavno kao kraju njihovog života. To odgovara današnjem stavu "pomiriti se sa smrću", jer je neizbježna i jer preko nje moramo prijeći na ovaj ili onaj način. Poziva li nas Biblija da se "pomirimo sa smrću"?

S izuzetkom posebnog slučaja u Filipljanima 1,21., u kome apostol izražava potpunu predaju Kristu u životu i smrti, navedeni primjeri mirne smrti zapravo usmjeravaju pogled na životna dostignuća a ne na smrt i stoga ih ne treba tumačiti kao stav prihvaćanja smrti.

Preciznije razumijevanje biblijskog gledišta o smrti u staro doba zahtijeva da pozornost usmjerimo na pustošenje koje starenje unosi u život. Ovdje odmah postaje jasno da čekanje na smrt, čak i nakon dobro iskorištenog života, nije ni poželjno ni zadovoljavajuće. Zato "zbroj naše dobi sedamdeset je godina, ako smo snažni, i osamdeset; a većina od njih muka je i ništavnost: jer prolaze brzo, i mi letimo odavde" (Ps 60,10).

Ovaj tekst upozorava i na često problematičnu prirodu neaktivnosti pri kraju života. Možda je najzanimljiviji ulomak iz Propovjednika 12, koji sadrži žalosno priznanje jednog starca. "I sjećaj se svoga Stvoritelja u danima svoje mladosti prije nego dođu zli dani i prispiju godine, kad ćeš reći: 'Ne mile mi se.'" (r. 1) U sljedećim recima jadikuju zbog onoga što donosi starost, unatoč mudrosti i smirenosti koju bi zapravo trebali donijeti. Ostaje žalosna činjenica da

život ide brzom i žalosnom kraju i ne možemo ga vratiti. "Čovjek ide u svoj vječni dom! A narikače već se kreću ulicama." (r. 5)

Možda će u ovom postupnom propadanju života doći trenutak kad će smrt izgledati podnošljiva ili čak dobrodošlo oslobođenje, ali prema Bibliji cijeli taj proces nije ni poželjan ni podnošljiv. Ustvari smo starenje je nametljiv oblik prilaženja smrti, što pripada napredovanju grijeha i nikada nije poželjno (Prop 12,1-7). Ovo je vrijeme kad je posebno potrebna Božja zaštita (Ps 71,18). Tužan je samrtni prizor kada Jakov u Egiptu, okružen svojim sinovima i unucima, pokazuje kako starost sprečava patrijarha da se vrati u Obećanu zemlju. U biti smrt predstavlja žalostan i neprihvatljiv kraj života – nešto što se mora nadvladati. "Poslije Izrael reče Josipu: 'Ja ću, evo, naskoro umrijeti, no Bog će biti s vama i opet će vas dovesti u zemlju vaših otaca.'" (Post 48,21) Onda im je dao sljedeću naredbu: "Naskoro ću se pridružiti svojim precima. Sahranite me kraj mojih otaca u špilji što se nalazi na polju Efrona, Hetita." (Post 49,29)

U Jakovljevoj molbi sinovima da ga ne ostave u Egiptu vidimo oslikano biblijsko protivljenje smrti, jer je smatra neprihvatljivim odgovorom životu, čak i dugom i plodnom životu, zato što predstavlja prijetnju Božjim obećanjima. Međutim, patrijarhov zahtjev ističe i nadu u budućnost koju ni smrt ne može omesti – nadu utemeljenu na Božjem obećanju da će Izrael naslijediti Obećanu zemlju.

3. Smrt kao uništenje

Smrt ne dolazi uvijek kao kraj dugog života; ona može smjelo ući u sredinu života, šireći strah i užas. Biblija prikazuje ovu mogućnost kao zastrašujući događaj; naime i neke od najhrabrijih osoba u Bibliji – Mojsije, David i apostol Pavao – nisu uvijek pokazali odvažnost kad su se suočili sa smrću. Nakon jednog takvog sukoba s neuravnoteženim kraljem Šaulom David je svom prijatelju Jonatanu rekao: "Ima samo jedan korak između mene i smrti." (1 Sam 20,3) Mnogo kasnije i sam Krist nastoji izbjeći smrt, osim ako je po volji nebeskog Oca (Lk 22,42).

Takav strah od smrti, posebno prijevremeno stupanje smrti u život, karakterizira cijelu Bibliju i naglašava posebno biblijsko razumijevanje smrti: ona nije prirodni ili neizbježan kraj sadašnjeg života zato što bi se život nastavio na drukčijoj razini pa bi se s njom odvažan čovjek mogao hrabro sučeliti. Naprotiv, smrt bez nade u uskrsnuće predstavlja kraj sveg života, Božju odsutnost, potpuni mrak. Viđen iz biblijske perspektive, strah od smrti bez nade u uskrsnuće ostaje najosnovniji strah što ga doživljuju ljudska bića. To je strah da ne ostanemo sami, jer

umrijeti znači ostati sam; to je strah da pred Božji sud moramo stati bez pomirenja. Umirući na ovaj način za grešnike, Krist je zajamčio da se nijedno ljudsko biće nikad više ne mora bez nade suočiti sa smrću.

Stoga ne iznenađuje da osoba pred smrt, u vrijeme ili nevjeme, bilo da je okružena članovima obitelji i prijateljima ili ostavljena sama, bila vjernik ili nevjernik, često spontano priziva Boga. "Užad Podzemlja sputiše me, smrtonosne zamke padoše na me: u nevolji zazvah Jahvu i Bogu svoje zavapih." (Ps 18,6.7) Zato, kad je Bog blizu, nestaje straha od smrti. "Pa da mi je i dolinom smrti proći, zla se ne bojim, jer si ti sa mnom. Tvoj štap i palica tvoja utjeha su meni." (Ps 23,4)

U biblijskom okružju doživljaji koji prijete smrću i izazivaju strah od smrti, slični su onima s kojima se danas susrećemo. Najpoznatiji su bolest, rat i prirodne katastrofe. Zbog toga je teška bolest bila povezana sa smrću i izazivala strah. Otrovana hrana koju je pripremio jedan od Elizejevih slugu zbog na brzinu prikupljenih sastojaka, izazvala je povik: "Čovječe Božji! Smrt je u loncu!" (2 Kr 4,40) i svi su prestali jesti. Kad se razbolio na smrt, Ezekija se uplašio; odmah se počeo moliti Bogu. "Ezekija se okrenu zidu i ovako se pomoli Jahvi... I Ezekija briznu u gorak plač." (2 Kr 20,2.3)

Rat je donio preranu smrt mladićima i beskrajne patnje preživjelim udovicama, siročadi i roditeljima. Sveto pismo je posebno svjesno da rat ranjava borce na obje strane bojišnice u besmislenom trošenju života (2 Sam 2,12-17). No bol je jednako tako duboka u onima koji dobijaju izvješća s bojnog polja. "Sine Abšalome, sine moj! Sine moj Abšalome! Oh, da sam ja umro mjesto tebe! Abšalome, sine moj, sine moj!" (19,1)

Prirodne katastrofe, u biblijska vremena manje shvaćene nego danas, ponekad su smatrane, a i danas se smatraju, "Božjim djelom". Pomorci na brodu koji je s Jonom na palubi plovio za Taršiš, bojali su se oluje (Jon 1,5). Zapravo se razbješnjelo more često spominje kao uzrok straha od smrti (Ps 107,23-32), a isto tako i pustoš koja je u plamenu (Iz 43,1.2.16-20).

Ove prijetnje životu ukazuju na prijevremenu smrt i izazivaju strah od smrti, čak i među najvećim biblijskim junacima. Na primjer, suočen s nezamislivim katastrofama, Job nije nikakvu "ludost protiv Boga izustio" (Job 1,22), ali nije ni spremno prihvatio smrt, premda je bio u iskušenju da to učini i premda su ga njegovi prijatelji pozivali na takvo razmišljanje (Job 15,1-6.18). Umjesto toga, u trenutku kad je bio izložen najtežoj osobnoj patnji (19,1-22), Job je

prihvatio činjenicu da Božji dar života nadilazi sve katastrofe koje remete ovaj život. Jako se bojao smrti, ali se još jače uzdao u Boga (rr. 23-27).

4. Smrt kao kazna

Biblija često govori o smrti kao kazni za grijeh, "jer je plaća grijeha smrt" (Rim 6,23). Ovakvo shvaćanje smrti podsjeća na Postanak 2,17: "U onaj dan u koji s njega okusiš, zacijelo ćeš umrijeti." Ovu misao susrećemo još jednom u zakonima saveza koji zastupaju smrtnu kaznu, kao na primjer: "Tko god udari čovjeka pa ga usmrti, neka se smrću kazni." (Izl 21,12) Vode općeg potopa i uništenje Sodome, Gomore i drugih gradova u ravnici, predstavljale su božansku kaznu za grijeh (Post 6,6.7; 19,15-28; usp. 2 Pt 3,6.7; Jd 6.7).

U povijesti izraelskih osvajačkih ratova čitamo o izvršenju smrtne kazne nad onima koji su proglašeni krivima. "Sada idi i udari na Amaleka, izvrši 'herem', kletu uništenje, na njemu i na svemu što posjeduje; ne štedi ga, pobij muškarce i žene, djecu i dojenčad, goveda i ovce, deve i magarce!" (1 Sam 15,3) Proroci su izricali slične kazne na pojedince koji su se ozbiljno i ne kajajući podigli na Boga (Amos 7,16.17). A apostol Petar je spletkare Ananiju i Safiru poslao u trenutnu smrt (Dj 5,1-11).

Možda izgleda neobično da Biblija izriče kao oštru kaznu nad grešnicima i za izvršenje kazne koristi ono što je potpuno suprotno Božjem karakteru. Točno je da Biblija na ovu božansku aktivnost ukazuje kao na protivnu Božjem karakteru: "Da, kao na gori Perasimu, Jahve će ustati, kao u Dolini gibeonskoj, on će se razjariti da izvrši djelo svoje, djelo čudnovato, da ispuni naum svoj, naum tajnovit." (Iz 28,21) Tako smrt, koju Bog uopće ne želi vidjeti u svom svemiru, postaje oruđe da štiti ono što On najviše cijeni, naime, život.

Ovakvo stajalište upravlja svim biblijskim tekstovima o smrti kao ljudskoj kazni; ona nikada neće postati simpatično rješenje. U najboljem slučaju ona može biti neophodno rješenje za zaštitu života i očuvanje sigurnosti društva. Takva ograničenost smrtne kazne nije lako prihvatljiva kod ljudi koji prosuđuju u žaru trenutka, kako se to, na primjer, vidi u događaju o Šaulovu izboru za kralja. "Tada narod reče Samuelu: 'Tko je onaj što je govorio: Zar će Šaul kraljevati nad nama? Dajte te ljude da ih pogubimo!' Ali Šaul odgovori: 'Neka se ne pogubi u ovaj dan nitko, jer je danas Jahve izvojevao pobjedu u Izraelu.'" (1 Sam 11,11.12) Na nesreću, Šaul nije bio tako plemenit u kasnijem dijelu svoje vladavine, već se pokušao koristiti smrtnim kaznom da ostvari svoje ciljeve (1 Sam 14,36-46). Do zlouporabe smrtne kazne može doći vrlo lako, kao, na primjer, ako njome želimo postići nešto drugo osim očuvanja života; možda se

osvetiti (2 Sam 3,27) ili zadovoljiti osobnu pohlepu (1 Kr 21,8-14) ili zato što smo nesposobni razlikovati dobro od zla, istinito od lažnog (Dj 8,1).

Sve su ovo različiti vidovi plaće grijeha, koja je po Adamu pala na cijeli ljudski rod. Ova smrt čeka svakoga, osim onih koji doživljuju preobraženje kao što su, na primjer, Henok, Ilija i oni od Božje djece koji će živi dočekati Krista (Post 5,24; 2 Kr 2,11; 1 Sol 4,17). Ona je posljedica zastrašujućeg razdvajanja čovjeka i Boga i đavolje nasilne vladavine u ovome svijetu – a sve je to posljedica grijeha. Ne treba se onda čuditi što se neki, suočeni sa sigurnom smrću, nastoje s njom sporazumjeti, govoreći: "Sklopismo savez sa smrću, i s Podzemljem učinismo sporazum" (Iz 28,15); ali ovaj će savez propasti (r. 18). Ukratko, moć i vladavina smrti su takvi da nema ljudske mogućnosti za stvaranje kompromisa ili za sporazumijevanje s njom. Samo Bog novim djelom stvaranja, uskrsnućem, može skršiti vladavinu smrti i onemogućiti njezinu vlast nad životom.

5. Druga smrt

Biblija govori i o drugoj smrti (Otk 20,14). Suprotno prvoj koja zbog grijeha dolazi na sve ljude, druga smrt je Božja konačna kazna nad nepokajanim grešnicima. (Vidi Grijeh, VI. C. 1, 2; Čovjek, II, C. 1-3.)

U biblijskoj eshatologiji često nailazimo na božanski sud nad bezbožnima u posljednji dan (Dn 7,11; Jl 3,2.3; Mt 24,37-39; Lk 17,26-30; 2 Kor 5,10; 2 Pt 3,5-7). Ovu kaznu ne smijemo zamijeniti sa smrću od koje umiru svi Adamovi potomci, što je sudbina od koje će drugi Adam, Isus Krist, osloboditi pravedne (Rim 5,18). Druga smrt je Božje izravno kažnjavanje grešnika koji se nisu pokajali niti su potražili spasenje u Isusu Kristu. Suočavanje s ovom mogućnošću grešnike će ispuniti tolikim očajem da će ozbiljno tražiti smrt a ne život (Otk 6,15-17).

Poseban slučaj Božjeg suda nad grešnicima vezan je uz konačno uništenje smrti. Otkrivenje pokazuje da je sud druga smrt, za čiju kaznu nema pomilovanja, nema priznanja grijeha niti ponuđenog oprostjenja (Otk 10,6.7). Ona poslije tisuću godina slijedi drugom uskrsnuću "na propast" (Iv 5,28.29; Otk 20,5; vidi Milenij, I. C. 3. e) i vodi do konačne smrtne presude. U to vrijeme grešnici više ne mogu svjedočiti Bogu, izraziti kajanje ili naći spasenje. Ostaje samo zlo, rat, mržnja, prijevara i posljednji sud. Poslije toga slijedi Božje uništenje smrti i hada (Otk 20,14), a nakon toga stvaranje novog neba i nove zemlje (Otk 21; 22).

U svojoj pravednosti Bog ne ograničava uskrsnuće na svoje svete, one koji su ostali vjerni "do smrti" (Otk 2,10), već ga omogućuje svima, uključujući i one koji ga nikad nisu tražili a odlučili su živjeti pod vlašću smrti (Otk 20,11-13). Takve, zajedno sa Sotonom i njegovim pomagačima, čeka druga smrt (rr. 14.15).

Nakon drugog uskrsnuća, smrt više nije sila koju treba skršiti, već prisutnost koju treba uništiti. Ona više nema vlasti nad Božjim svetima, niti može vladati zemljom. Stoga je njezino uništenje jednostavno, brzo, konačno i neupitno (r. 14). Smrt je uskrsnućem izgubila moć; sada je prisutnost smrti uklonjena, otvarajući time put besmrtnom životu koji je ovdje prikazan stalnim obitavanjem Boga među Njegovim svetima i trajnom odsutnošću smrti, sjećanja na smrt, pa čak i žalosti zbog smrti (Iz 25,8; Otk 21,3.4).

6. Nada u uskrsnuće

Nada u uskrsnuće, Božje djelo novog stvaranja, javlja se već u Starom zavjetu. Job u 14,7-17 izražava spoznaju da će bez božanske umiješanosti smrt predstavljati konačni kraj (rr. 7-12). Vladavina smrt može biti skršena samo kad Bog, zaželimši se svojih izgubljenih stvorenja, obnovi njihov život (rr.14-17). Ova nada usred patnje biva sve jača do vrhunca u ulomku o Otkupitelju u Jobu 19,23-27. Ona je također jasno izražena u eshatološkim proročanstvima (Iz 25,8.9; Dn 12,2). Nada u uskrsnuće mrtvih dobila je veće značenje u nekanonskim spisima između oba zavjeta, da bi postala jedna od temeljnih farizejskih doktrina u Kristovo vrijeme.

U vrijeme Novog zavjeta nada u uskrsnuće je našla sigurno mjesto u Evanđeljima i Poslanicama (Mt 22,31.32; Lk 20,27-38; Iv 11,24; 1 Kor 15,51-53; 1 Sol 4,13-18; Heb 11,19). Isus je tu nadu učvrstio uskrisivanjem mrtvih (Mt 9,23-25; Lk 7,11-17; Iv 11,38-44), a Bog potvrdio uskrisivanjem Krista od mrtvih da bi svi vjerni mogli uživati vječni život (Iv 3,16; 5,15-19; 6,39.40; 1 Kor 15,20-23; 1 Pt 1,3). Ovaj će novi život, dostupan po Kristu, prerasti u besmrtni život, ne prigodom smrti, već nakon uskrsnuća pri Kristovom drugom dolasku, kad će oni koji spavaju biti pozvani u novi život (1 Kor 15,51-55; 1 Sol 4,13-18; vidi Uskrsnuće, I. A, B; Drugi Kristov dolazak, I, G. 2).

7. Konačno uništenje smrti

Poslije uskrsnuća će Božji dar vječnog života svima koji vjeruju u Krista označiti kraj moći grijeha i skršiti njezinu vlast nad čovječanstvom (2 Tim1,8-10). Krist je to ostvario svojom smrću i uskrsnućem: "Jer znamo da Krist, koji je uskrsnuo od mrtvih, više ne umire: smrt nad njim više ne gospodari." (Rim 6,9; usp. Otk 1,18). Uskrsnuće, nasuprot ponovnom oživljavanju

zamrle ili unesrećene osobe, ne nastoji u posljednjem trenutku prevariti silu smrti, već je djelotvorno slama. Zbog toga "smrt nad njim više ne gospodari" (Rim 6,9).

Ključ za nestanak smrti jest Kristovo uskrsnuće; njime se otvara tamnica koja sve ljude drži utamničene, "jer ako smo dakle postali jedno s Kristom smrću sličnom njegovoj, bit ćemo i uskrsnućem sličnom njegovu" (r. 5). Uskrsnuće uklanja posljednje tragove moći smrti. Zato, "kad se ovo raspadljivo tijelo obuče neraspadljivošću i ovo smrtno tijelo besmrtnošću, tada će se ispuniti pisana riječ: 'Pobjeda proguta smrt. Gdje je, smrti, tvoja pobjeda? Gdje je, smrti, tvoj žalac?'" (1 Kor 15,54.55).

G. Konačne sudbine

Kristovom smrću i uskrsnućem skršena je moć smrti. Vladavina smrti u svijetu završit će kad Krist ponovno dođe po svoje svete. Prisutnost smrti će "drugom smrti" biti zauvijek uništena u ognjenom jezeru. Pred svima koji su patili pod prokletstvom grijeha i njezine plaće smrti postoje dvije jasno određene sudbine. Tu je žalosna sudbina nevjernih koje čeka Božji posljednji sud i konačno uništenje. I radosna sudbinu svih koji su prihvatili sigurnost vječnog života.

1. Vrijeme, trajanje i ishod božanskog suda

Budući da Biblija jasno uči da je smrt stanje slično snu praćeno potpunom besvjesnošću, iz toga proizlazi da se sud nad mrtvima ne vrši u razdoblju između smrti i uskrsnuća. Prema Bibliji danas nema paklenog ognja koji bi služio za kažnjavanje umrlih grešnika. Isto tako nema bestjelesnih duša koje su umrle vjerujući u Krista, a koje bi danas uživale u blagoslovima nove zemlje. Božja nagrada i kazna čekaju uskrsnuće.

Ovo postavlja pitanje kako razumjeti biblijske ulomke koji opisuju naizgled duga razdoblja strahovitih muka za grešnike, kao na primjer da će kažnjavanje nevjernih predstavljati vječnu muku (Mt 25,46) i da će mučenje zlih trajati "u vijeke vjekova" (Otk 14,11; 20,10). Izraz "u vijeke vjekova" doslovan je prijevod s grčkoga: *eis tous aionas ton aionon*. Slični izrazi na drugim mjestima služe za označavanje kontinuiteta; na primjer: "Prijestolje je tvoje, Bože, u vijeke vjekova" (grčki *eis ton aiona tou aionos*). Paralelni starozavjetni tekst u Psalmu 45,7 (citiran u Heb 1,8.9): "Prijestolje je tvoje, Bože, u vijeke vjekova", služi se odgovarajućim hebrejskim izrazom: 'olam, "dob" (ista je riječ upotrijebljena u Izl 21,6 gdje oslobođeni rob služi "trajno", odnosno dokle god živi). Ovi izrazi sami po sebi ne označuju dužinu vremena njihove aktivnosti. Umjesto toga izražavaju neprekinuto trajanje nekog djela, kojemu je opseg određen samim predmetom.

Ako, dakle, ove i slične tekstove koji govore o uništenju grešnika čitamo zajedno sa slikovitim opisima njihova uništenja, biblijsko razumijevanje postaje jasno. U svakom slučaju uništavatelji (spaljivanje, crvi, kuga, truljenje, voda, poplava, vjetar, mrak, rat, ptice grabljivice, oganj i sumpor) temeljito će dovršiti svoje razorno djelo tako da nema mogućnosti preživljavanja (usp. Iz 66,24; Ez 38; 39; Zah 14,12; Mal 3,19 [u nekim prijevodima 4,1]; Mt 7,19.26.27; 8,12; Mk 9,43-48; Lk 17,26-30; Otk 19,17-21). U svim ovim tekstovima naglašava se potpuno i nepovratno uništenje (usp. Jd 7). Zbog toga kažnjavanje u predjelu mrtvih, bilo da se radi o *š'ol-*u ili *hades*-u, ne ukazuje na beskrajno razdoblje muka (usp. Mk 9,43-47), već jednostavno na potpuno uništenje.

Tekstovi koji označuju vrijeme konačnog uništenja ili vječnog života ("u vijeke vjekova") određeni su predmetom uništenja, odnosno očuvanja. Kad govorimo o Kristovoj vladavini, izraz "od vijeka do vijeka" znači "bez prestanka", ali kad je riječ o uništenju grešnika, isti izraz jednostavno znači "dok grijeh i grešnici ne budu zauvijek uklonjeni sa zemlje". Isto tako će sveti, koji pri uskrsnuću prime besmrtnost, živjeti zauvijek, kao i sam Bog koji je besmrtnan. Međutim, grešnici neće dobiti besmrtnost, a budući da nemaju urođenu besmrtnu dušu, njihova kazna će trajati tako dugo dok traje uništenje. Onda će prestati postojati. (Vidi Sud, III. B. 3; Velika borba, V. D. 3.)

2. Sigurnost vječnog života

Obećanje vječnog života u Kristu svima koji vjeruju u Njega i nada u besmrtnost kad se Krist vrati da porazi silu smrti, utvrđuju sigurnost svih vjernika. Nema potrebe za besmislenim spekulacijama o prirodno naslijeđenoj besmrtnosti, o reinkarnaciji prigodom smrti ili o kratkotrajnom duhu sličnom životu duše poslije smrti, jer Sveto pismo uči da je nagrada pravednih, sigurnost svakog vjernika, novo stvaranje, uskrsnuće tijela od mrtvih u novi život.

Koliko je ovo sigurno? Prema apostolu Pavlu ovo je zajamčeno Božjom ljubavlju: "Siguran sam da nas neće ni smrt, ni život, ni anđeli, ni poglavarstva, ni sadašnjost, ni budućnost, ni sile, ni visina, ni dubina, ni bilo koje drugo stvorenje moći rastaviti od ljubavi Božje, koja je u Kristu Isusu, Gospodinu našem." (Rim 8,38.39) Oboružani ovom sigurnošću kršćani se mogu hrabro suočiti s užasom smrti; premda se mogu jako bojati smrti, oni se više uzdaju u Boga, jer su prihvatili Njegovo obećanje vječnog života.

Kad se u um vjernika čvrsto usadi biblijsko razumijevanje smrti – njezino podrijetlo, priroda i konačno uništenje – oni se neće bojati smrti. Prirodno je da će imati bojazan od

umiranja, da će tugovati zbog gubitka voljenih i čeznuti za uskrsnućem. Ali se nikad neće bojati čistilišta ili vječnog paklenog ognja. Njih ne plaše duhovi ili bestjelesne duše voljenih, jer znaju da ne postoje. Odbacit će kao varljivo maštanje snove o reinkarnaciji duše ili o ponovnom sjedinjenju čovjekove duše sa svemirom nakon smrti. Umjesto toga, kad se suoče sa smrću, bilo svojom ili voljene osobe, oni tješe jedan drugoga riječima: "I najprije će uskrsnuti umrli u Kristu. Zatim ćemo mi živi, mi preostali, biti skupa s njima odneseni u zrak na oblacima u susret Gospodinu. I tako ćemo zauvijek biti s Gospodinom!" (1 Sol 4,16.17) Oni će se radovati konačnoj pobjedi nad smrću i njezinim žalcem riječima apostola: "Hvala Bogu koji nam daje pobjedu po našem Gospodinu Isusu Kristu!" (1 Kor 15,57)

II. Povijesni pregled

A. U praskozorje povijesti

Zapisi sa drevnog Bliskog istoka govore o smrti kao neizbježnoj sudbini. Prema vjerovanju starih samo su bogovi, ali ne i ljudi, bili obdareni besmrtnošću. Priča o Adapi (možda mezopotamskom Adamu) govori kako je najmudriji od ljudi propustio prigodu da uživa vječni život: "Dođi, Adama! Zašto ne jedeš i ne piješ? Nećeš imati (vječni) život!" (ANET 102) Tako je i u epu o Gilgamešu središnja tema čovjekova besmrtnost. Mladi kralj Gilgameš, ne mareći za smrt, krenuo je u buran život ispunjen odvažnim, čak i opasnim pustolovinama. Ali kad mu je smrt otela prijatelja, pošao je u potragu za vječnim životom, da bi mu bilo rečeno: "Kad su bogovi stvorili ljudski rod, smrt za ljudski rod ostavili su, a u svojim su rukama život zadržali." (Isto, 90) No to nije ugasilo težnju drevnih ljudi za vječnim životom.

U drevnom Egiptu veličanstveni spomenici umrlima i skupi obredi pokopa svjedoče o zaokupljenosti smrću i vjerovanju u život poslije smrti. Smrt je sudbina cijelog ljudskog roda – sigurna kao što je neminovan zalazak sunca. "Što znači da moram otići u pustinju kraljevstva umrlih? Tamo nema vode, nema zraka, tako je duboko, tako mračno, tako beskonačno!" (Beyerlin 11) Međutim jedan stari tekst iz piramide (2500.–2300. pr. Kr.) izražava nadu da će mrtvi kralj Unis i dalje živjeti: "O kralju Unise, nisi ti uopće otišao mrtav, ti si otišao živ!" (ANET 32) Očito su Egipćani smatrali mogućim da se čistim životom i pozivanjem na milosrđe i pravdu pred bogovima donjeg svijeta može izbjeći smrt, kako je to vidljivo iz knjige mrtvih (Isto 34-36).

Izraelski narod se relativno kasno pojavio na pozornici starog svijeta. Otuda biblijski pisci moraju biti upoznati s popularnim mišljenjem o smrti u Mezopotamiji i Egiptu. No Sveto pismo jasno i nedvojbeno iznosi svoje stajalište o tom predmetu. Prema Starom zavjetu izraelski narod je također priznavao neminovnost smrti: "Prah si, i u prah ćeš se i vratit." (Post 3,19) No suprotno od svojih susjeda, izraelski narod nije pokušavao različitim sredstvima izbjeći smrt, već je nastojao razumjeti njeno pravo značenje. "Objavi mi, Jahve, moj svršetak i kolika je mjera mojih dana, da znam koliko sam ništavan." (Ps 39,5) Jedinstveno razumijevanje smrti u drevnom Izraelu, koje se razlikovalo od razumijevanja drugih naroda na Bliskom istoku, potaklo ih je da prvo prihvate neminovnost smrti, a onda se suoče s njezinom stvarnošću, ne s prkosom ili lažnom nadom u život poslije smrti, već svjesni Božje prisutnosti.

Suočen sa smrću, Job kaže: "Jahve dao, Jahve oduzeo! Blagoslovljeno ime Jahvino!" (Job 1,21) Time ne mislimo reći da je drevni Izrael smrt smatrao prijateljem ili podnošljivim završetkom života. Naprotiv, kao i njihovi susjedi, Izrael je smrt smatrao zastrašujućim neprijateljem, koji upada i ometa život. "Smrt se ušulja kroz prozore naše, uđe u dvorište naše, djecu našu pokosi nasred ulice, mladiće nasred trgova." (Jr 9,20; Prop 12,1-8) Da bi stvarnost smrti učinili razumljivom, hebrejska Sveta pisma je objašnjavaju kao besvjesno, snu slično stanje, bez duše koja bi preživjela, oslobođeno svih uobičajenih ljudskih aktivnosti i doživljava (Ps 146,3.4; Prop 9,10).

Kao i njihovi susjedi, Izrael je težio za porazom smrti kako bi život mogao trajati, ali ne ljudskim naporom, hrabrošću ili spretnošću kojom bi se od smrti mogao oteti njezin plijen. Namjesto toga, prema izraelskom narodu, aktivnosti koje su prijatnija životu na kraju će onemogućiti sam Bog zahvaljujući trima božanskim darovima. Prvi, njegov dar u djeci koja će nastaviti svrsishodnim životom. "Poslije Izrael reče Josipu: 'Ja ću, evo, naskoro umrijeti; no Bog će biti s vama i opet vas dovesti u zemlju vaših otaca.'" (Post 48,21)

Drugi, Njegov (rijedak) dar preobraženja u novi život, bez doživljavanja smrti, kao što je rečeno za Henoka (Post 5,24) i Iliju (2 Kr 2,11) i možda sadržan u riječima pjesnika: "Vodit ćeš me po naumu svojem da me zatim uzmeš u slavu svoju." (Ps 73,24) Treći, Njegov veliki dar uskrsnuća od mrtvih. "Tada će se probuditi mnogi koji snivaju u prahu zemljinu; jedni za vječni život, drugi za sramotu, za vječnu gadost." (Dn 12,2)

Ovo značajno razumijevanje smrti, koje se temeljito razlikuje od pogleda nastarijih civilizacija i izgleda tako suvremeno, čak i moderno u naše vrijeme, nije bilo dugovječno.

B. Grčke, rimske i židovske ideje

Biblijsko razumijevanje smrti, jedinstveno u drevnome svijetu, predstavljalo je samo jedan doprinos kasnijoj zapadnjačkoj i kršćanskoj misli o ovom predmetu. Grčka filozofija dala je drugi. Prije pojave filozofa, u Homerovo doba (deveto stoljeće pr. Kr.), Grci su vjerovali da smrt donosi kraj svijesti i mislima, ostavljajući samo bestjelesno, sjeni slično besvjesno "postojanje" (*Ilijada*, gl. 23, str. 67-107; *Odiseja*, gl. 11, str. 204-223). Popularni Orfejev mit govori o junakovom gotovo uspješnom pokušaju da svoju ženu oslobodi iz podzemnog svijeta. Međutim, pojavom prvih grčkih "znanstvenih" filozofa u Maloj Aziji (od sedmog do petog stoljeća pr. Kr.), pojavila su se pitanja o prirodi života, stvarnosti i, naravno, smrti. Na primjer, Heraklit (oko 544.–484. pr. Kr.) je zaključio da vatra predstavlja konačnu suštinu svijeta i da je ljudska duša dio te vatre (*On the Universe*, 20. 67. 77). Zato ljudska duša preživljava smrt, dok se ljudsko tijelo smrću jednostavno mijenja u drugi oblik.

Slično tomu, u grčkom gradu (*polis*) besmrtnost je došla do izražaja sudjelovanjem u nečem većem no što je život pojedinca. Periklov posmrtni govor za one koji su poginuli za svoj grad (o tome izvještuje Tukidid, *Peloponeski rat*, 2.35-46) govori o onima koji su poginuli za građane, pa za svoje djelo ostaju u sjećanju grada. U ovim slučajevima besmrtnost ne proizilazi iz urođene besmrtnosti duše, već iz pripadnosti vječnoj stvarnosti, bilo fizičkoj (na primjer univerzalna besmrtna vatra) ili društvenoj (na primjer grad).

Međutim, u vrijeme Sokrata (470.–399. pr. Kr.) i Platona (427.–347. pr. Kr.) besmrtnost duše jasno je izražena u javnim raspravama, kako se to, na primjer, vidi u djelu *Fedon* (Naklada Jurčić, Zagreb 1996), koje bilježi posljednje trenutke Sokratova života. Sokrat je izrazio svoje uvjerenje da se smrću duša oslobađa nečistog tijela pa živi neovisno, oslobođena tjelesnosti.

"Pa vidiš li... kad umre čovjek, onomu, što se u njega vidi, t.j. tijelu, što naočigled leži – a zovemo ga mrtvacem – i mora se rastvarati i raspadati... A duša dakle, ono nevidljivo, što otide u onakav drugi, plemenitiji, čisti i nevidljivi svijet... zar nam se ona, ovakva i ovako stvorena, na rastanku s tijelom odmah raspline i ugine, kako kaže svijet? Ni izdaleka... nego kud i kamo prije je ovako: ako se čista rastane s tijelom, od tijela – ta u životu nije s njim bila ni u kakvoj zajednici drage volje – ništa ne vuče sa sobom, već bježi od njega... odlazi...k nevidljivomu pa božanskomu, besmrtnomu i umnomu... Ako se pak od tijela odijeli okaljani i nečisti, a ono, jer je uvijek s tijelom bila zajedno i milovala ga i voljela... Nego mislim, baš prožeta onim što je tjelesno... Zato i takvu dušu, u koje ima toga, tišti i vuče natrag na vidljivi

svijet... oko spomenika i grobova, oko kojih su se i vidjele prikaze duša kao sjene. U toj se slici prikazuju onakve duše, koje se ne rastanu čiste, već imadu u sebi nešto vidljivo pa se stoga vide." (*Fedon*, 80c-81d)

Ovo snažno isticanje besmrtnosti duše nije svuda odmah prihvaćeno. Aristotel (384.–322. pr. Kr.) je smatrao upitnim Platonovo naglašavanje formalnog života različitog od individualnog, tvrdeći da umjesto toga misaoni oblici mogu postojati samo u materijalnom svijetu. Stoga je nemoguće govoriti o netjelesnom životu duše, jer je samo Bog duh bez tijela. "Ali se mi moramo vratiti od ove digresije i ponoviti da su osjećaji duše nerazdvojni od materijalno nižeg životinjskog života." (*O duši*, 1. 403b. 17).

Ovaj su skepticizam ponovili neki latinski pisci, među kojima je Lukrecije (98.–55. pr. Kr.) koji je zaključio: "Stoga smrt za nas nije ništa, ni jedna crtica, jer se smatra da je priroda uma smrtna... pa kad nas neće više biti, kad bude došlo do odvajanja tijela i duha, što nas čine cjelinom, onda se sasvim sigurno ništa neće moći dogoditi nama kojih više neće biti." (*O prirodi stvari*, 3. 830-842)

Međutim, to nije spriječilo da Sokratove i Platonove spekulacije, zajedno sa zornim ilustracijama nastavka života duše, prijeđu u popularno vjerovanje koje je ostalo do našeg vremena. Smatralo se da će ono biti utješno za ljude koji oplakuju smrt i one koji se s njom suočavaju, posebno s prijevremenom smrću od progonstva, rata ili bolesti. Čak je i razmišljanje židovskog naroda koji je odrastao s biblijskom baštinom, osjetilo ovaj utjecaj. Na primjer, tekst u 2. Makabejci 6,30 izvještava o smrću pobožnog Eleazara ovim riječima: "Na svom tijelu podnosim teške muke bičevanja, jer u duši radosno sve to podnosim u strahopoštovanju prema njemu." I 2. Makabejci 12,43-45 opisuje žrtvu okajnicu za grijeh od 2000 srebrnih drahmi koju je trebalo prinijeti kao naknadnicu za mrtve.

Do vremena prve crkve pojavila su se dva sukobljena shvaćanja smrti; svako od njih odgovorilo je na drukčiji način na problem smrti: biblijsko razumijevanje smrti kao siguran kraj života, koji se može obnoviti samo novim djelom Božjeg stvaranja, i grčko razumijevanje smrti kao početka novog života, uz potvrdu nastavka postojanja duše nakon odvajanja od tijela prigodom smrti. O. Cullmann je ovu razliku dramatično objasnio u svom slikovitom kontrastu između načina na koji su se Isus i Sokrat osobno suočili s umiranjem (Cullmann 19-27).

Biblija, kako je ilustrirano Isusovim iskustvom, prikazuje smrt kao protivnika, Božjeg neprijatelja i uništavatelja života, od čijeg će zahvata Bog osloboditi svoje svete novim životom

u uskrsnome tijelu. Grčka misao, ilustrirana Sokratovim doživljajem, slika smrt kao dobrodošlog prijatelja, koji oslobađa dušu utamničenu u tijelu novim životom u duhu. Isusov realističan prikaz smrti pruža umirućima u svim vremenima nadu uskrsnuća, dok Sokratov maštovit prikaz smrti umirućem ne pruža ništa. Ove dvije slike smrti, jasno razlučene već u vrijeme nastanka prve crkve, pozivale su kršćane i cijeli zapadni svijet da izaberu između njih.

C. Prva i srednjovjekovna Crkva

Velika je suprotnost između klasičnog (grčkog) i biblijskog (hebrejskog) razumijevanja smrti. No ova naizgled nepomirljiva shvaćanja stopila su se u kršćansko učenje, zahvaljujući srednjovjekovnom razumijevanju života, smrti, sudbine duše u čistilištu, uskrsnuća i posljednjeg suda. Ovo se učenje pojavljivalo polako tijekom dugog, isprekidanog razvoja koji je trajao gotovo tisuću godina.

Prema popularnom mišljenju Platonova definicija smrti kao oslobađanja duše od tijela neposredno poslije smrti, postala je opće prihvaćenom istinom u prvoj crkvi. No tu tvrdnju ne potkrijepljuju dokazi. Biblijsko razumijevanje smrti kao besvjesnog stanja (sna) u kojem se čeka uskrsnuće, i dalje se čulo u prvim stoljećima Crkve. Ignacije Antiohijski (oko 107.) je pisao: "Radite jedan s drugim, trudite se u društvu s drugima, trčite zajedno, patite zajedno, spavajte zajedno [u smrti] i probudite se zajedno [o uskrsnuću], kao upravitelji i suradnici i sluge Božje." (*Polikarpu*, 6. 9. 10 [ANF, sv. 1, str. 95]) Irenej Lyonski (oko 180.), koristeći načelo rekapitulacije, učio je da kao što je Isus Krist poslije svoje smrti čekao uskrsnuće, tako će i duše Njegovih učenika u smrti ići "na nevidljivo mjesto koje im je Bog odredio i tamo ostati do uskrsnuća, očekujući ovaj događaj; a onda će primiti svoja tijela i ustati cijeli, odnosno tjelesno čitavi, upravo kao što je Gospodin ustao, te tako izići pred Boga" (*Protiv krivovjerja*, 5. 31. 2 [ANF, sv. 1, str. 560]). Naravno, Irenej ovdje govori o duši da bi je razlikovao od tijela i duha, ali nikako u Platonovu smislu, jer samo uskrsnuće može obnoviti život. Odbijanje da nagada o duši bila je karakteristika i kapadocijskog Grgura iz Nise (oko 335.–395.) koji je držao da duša mora uvijek biti s tijelom. "Nema, dakle, ništa što bi sprečavalo prisutnost duše u atomima tijela, bilo da je vezana u cjelinu ili se razdvaja raspadanjem... Stoga duša postoji u stvarnim atomima koje je nekoć pokretala, i nema te sile koja bi je otrgnula od njezine zajednice s njim." (*O duši i uskrsnuću*)

S druge strane Origen iz Aleksandrije (oko 200.) pripremio je put za smjelo ulaženje Platonove ideje o duši u kršćansku teologiju (*O prvim načelima*, 4. 1. 36 [ANF, sv. 4, str. 381])

tako što je smrt sveo na relativno manji korak u trajnom procesu čišćenja duše. To su stajalište kasnije razvili latinski oci počevši od Tertulijana (160.–240.). Sada se dušu smatralo praktično isto tako materijalnom kao tijelo, s tim što je njezino postojanje poslije smrti opisano u znakovitim pojedinostima: "Sve su duše, stoga, zatvorene u hadu:... Zašto onda ne možete pretpostaviti da duša u hadu dobija kaznu i utjehu, u međuvremenu dok čeka što će suđenje donijeti, u očekivanju bilo propasti ili slave?... Nitko neće oklijevati da vjeruje kako duša u hadu prolazi neku vrst kompenzacijske discipline, bez predodređivanja cijelog procesa uskrsnuća, ako naknadu uz to daje preko tijela." (*Rasprava o duši*, 58 [ANF, sv. 3, str. 234.235]) Augustin iz Hippoa (354.–430.) govorio je o vremenu između smrti i uskrsnuća, kad duša ostaje u "skrivenom skrovištu, u kojem uživa odmor ili strada u omjeru sa zaslugama koje je stekla životom na zemlji". (*Enchiridion* 109)

Na ovaj način u četvrtom stoljeću pojavilo se jasno ocrtano srednjovjekovno razumijevanje smrti, s tim što je ostalo samo da se popune pojedinosti. Nema sumnje da je biblijska ideja uskrsnuća tijela i dalje ostala značajna kao posljednji korak u putovanju duše prema savršenstvu. Za Tomu Akvinskog (1225.–1274.) uskrsnuće tijela ostalo je potrebno, jer duša po svojoj naravi treba tijelo, o njemu ovisi čovjekova sreća, a i konačna kazna za grijeh ne može se izvršiti na bestjelesnoj duši. Pa ipak, Platonovo vjerovanje u nastavak života poslije smrti duboko se ukorijenilo. Život duše poslije smrti pravdan je potrebom za božanskom pravdom nad ljudima, a takva se pravda sastoji od nagrade ili kazne – neizbježne sudbine svake bestjelesne duše. (*Summa Theologiae* 3. Dodatak 75. 1. 2.)

Preostali element srednjovjekovne slike smrti, koji je zahtijevao daljnje razvijanje, odnosio se na čišćenje duše pokorom. Time je Rimokatolička crkva nametnula skrušenim grešnicima obvezu ili pružanje "zadovoljštinu" da bi se očistili u pripremi za primanje Božje konačne nagrade pri uskrsnuću. Nezavršena djela pružanja zadovoljštine u ovom životu dovršit će se poslije smrti ovako: "Kazna u čistilištu namijenjena je kao dodatak zadovoljštini koja nije potpuno izvršena u tijelu." (Isto 71. 6)

Krajnji izraz ovog gledišta, kako ga je ilustrirao Dante, pripisuje bestjelesnoj duši sve tjelesne sposobnosti (tako da poslije smrti može u potpunosti koristiti prednosti procesa čišćenja), koje prati odvlačenje pozornosti od uskrsnuća na sudbonosno razdoblje između smrti i uskrsnuća. Posljedica toga bila je da je uskrsnuće u važnosti svedeno na jednostavnu potvrdu rezultata vremenskog čišćenja. Ovaj je pogled na smrt preovladavao tijekom srednjeg vijeka.

D. Reformacija šesnaestog stoljeća i razvoj koji je slijedio

Protestantska reformacija unijela je ono što će postati prekretnicom u kršćanskom učenju o smrti. Martin Luther (1483.–1546.) se usprotivio sustavu pokore i onim što je prati, čišćenjem duše u čistilištu. Oboje se protivilo njegovom razumijevanju spasenja koje je otkrio tijekom proučavanja i razmišljanja o Svetom pismu. U svojoj Riječi Bog nam nudi dva puta, zaključio je: spasenje vjerom i osudu zbog nevjerstva. On ne spominje čistilište, kojemu stoga nema mjesta, "jer ono zamračuje Kristove blagoslove i milost" (*Razgovori za stolom* 3695). Ovaj zaključak o stanju koje slijedi nakon smrti trajno će utjecati na protestante koji će kasnije zastupati učenje da duša nije besmrtna.

No što se tiče besmrtnosti duše, Luther nije bio dosljedan. Ponekad je potvrdio učenje srednjovjekovnih teologa da duša postoji odvojeno od tijela. Ali kad je opisivao stanje duše između smrti i uskrsnuća, ponekad bi prihvatio novozavjetnu sliku o spavanju duše, kako je iz ovoga vidljivo: "Ljudska duša spava, zakopana sa svim osjetilima, i naš je krevet sličan grobnici. No u njoj nema ništa što bi uznemirivalo ili opterećivalo. Stoga na mjestu umrlih nema mučenja... Takvi će biti i naša smrt i uskrsnuće. Mi odlazimo i vraćamo se u Posljednji dan, prije nego što smo toga svjesni." (*Predavanja o Postanku*, Post 49,33) Luteranska crkva nije slijedila Lutherovo nedosljedno usmjeravanje prema uvjetnoj besmrtnosti, pa se na kraju vratila srednjovjekovnoj predaji (usp. Althaus 410-417).

Jean Calvin (1509.–1564.) je također odbacio nagađanja o stanju duše poslije smrti (čistilište) kao "niti u skladu sa zakonom niti podesno" (*Institutes* 3. 25. 6), ali je potvrdio besmrtnost duše i pobijao one koji su je nijekali, uključujući Miguela Servetusa (1511.-1553.) koji je uz njegov pristanak smaknut zbog ovog i drugih krivovjerja. Ustvari Calvin je tvrdio da je ljudska duša "nešto posebno, odvojena od tijela" (Isto, 1. 15. 2). Zato prigodom smrti duše nadživljuju tijelo "pa u radosnom očekivanju čekaju uživanje u obećanoj slavi... Sudbina je nepokajanih ... da ostanu u okovima dok ih ne odvuku odmjerenoj kazni ". (Isto, 3. 25. 6)

Premda su reformatori napali i odbacili srednjovjekovno učenje o čišćenju duše u čistilištu, Platonova ideja o besmrtnosti duše nadživjela je Reformaciju i ostala trajnim inventarom velikog dijela popularnog kršćanstva. Čini se da je, bar u ovome, Platonovo nagađanje nadvladalo biblijski realizam, premda ne u potpunosti.

Vremenom se, i iz različitih strana, pojavljivalo biblijsko stajalište, naime da smrt predstavlja kraj životu, da nema duše koja bi preživjela, da smrt možemo usporediti sa snom jer uključuje besvijesnost i da se život pokojniku vraća samo pri uskrsnuću.

Na primjer, John Milton (1608.–1674.) je pisao: "Smrt tijela je gubitak ili nestanak života. Uobičajena definicija, prema kojoj smrt predstavlja odvajanje duše od tijela, nedopustiva je." (*Christian Doctrine*, 1. 13)

Nove filozofije racionalizma i empirizma podržale su ovo gledište o smrti, odbacujući Platonovw spekulacije o stvarnosti koju nije moguće ispitati. Komentirajući Postanak 2,17John Locke (1632.–1704.) je objasnio: "Moram priznati da pod smrću ne mogu razumjeti ništa drugo do prestanak života (odnosno gubitak svih životnih funkcija i osjećaja)." (*The Reasonableness of Christianity*, 1)

Među mnoge crkvene vođe koje su branile biblijsko stajalište ubraja se i Francis Blackburne (1704.–1787.). "Stoga je pretpostavka da duše umrlih žive, svjesne i aktivne, sposobne za sreću i bijedu, od smrti prvog čovjeka do uskrsnuća posljednjega, i to navodno *demonstrirati* razumom i filozofijom, jasno izvrtnje cjelokupnog kršćanskog sustava." (*A Short Historical View of the Cotroversy Concerning an Intermediate State*, 69 u CFOF, sv. 2, str. 211.212) Pa ipak, primjećuje, "znakovito je što su se protestanti, koji su se u većini slučajeva odbili ravnati prema *tradiciji*, u ovome njoj poslušno podvrgli". (Isto, xiv u CFOF, sv. 2, str. 210)

U novije vrijeme, reagirajući na tradicionalno razumijevanje smrti i posebice na ono što je prati, povijesnu doktrinu o paklu, poznati evangelički teolozi kao J. R. W. Stott, Clark H. Pinnock i J. W. Wenham, zajedno s Oscarom Cullmannom, vrlo snažno zastupaju uvjetnu besmrtnost. Ne dogmatizirajući stajalište do kojega su došli, oni pozivaju na otvoreni dijalog među kršćanima na osnovi Svetog pisma.

E. Stajalište adventista sedmog dana

Sredinom devetnaestog stoljeća ovo je stajalište manjine, što su ga na obje strane Atlantika zastupali crkveni ljudi i znanstvenici osamnaestog stoljeća, prihvatila mlada Crkva adventista sedmog dana iz sljedećih razloga: (1) ono je predstavljalo biblijsko gledište, oslobođeno filozofskih nagađanja i eklezijastičke tradicije, posebno tradicije o čišćenju duše u čistilištu, koje su već reformatori osudili; (2) držala ga je prva crkva, da bi se pojavilo za vrijeme i poslije Reformacije; (3) ono potvrđuje poznati biblijski prikaz smrti kao snu slične nesvijesnosti,

odbacujući gledište prema kojem poslije smrti duša nastavlja živjeti; (4) podupire biblijsko učenje da besmrtnost nije urođena u naravi duše, niti je darovana prigodom smrti, već obećana samo prigodom uskrsnuća od mrtvih; (5) ono naglašava novozavjetno isticanje Krista kao jedinog puta u vječni život, ne uzimajući u obzir nikakve zasluge koje je duša stekla nakon smrti.

Ponekad se o ovome govori kao "stajalištu uvjetovanosti" jer postavlja određene uvjete za dar besmrtnosti, naime, od grešnika očekuje prihvaćanje Božjeg spasenja milošću po vjeri u Isusa Krista. Samo je ovaj dar, a ne neka urođena prirodna osobina ljudske duše, uvjet za besmrtnost.

Neposredni poticaj, koji je naveo adventiste sedmog dana da prihvate gledište uvjetovanosti, pružio je metodistički propovjednik George Storrs (1796.–1867.) Njegova gledišta, objavljena 1842. godine pod naslovom *An Enquiry: Are the Souls of the Wicked Immortal?* privukla su pozornost prvih adventista James Whitea (1792.–1872.), E. G. White (1827.–1915.), J. N. Andrews (1829.–1883.), D. M. Canrighta (1840.–1919.) i U. Smitha (1832.–1903.). Stajalište uvjetovanosti duboko se i trajno učvrstilo u adventističkom učenju, pa je priznato kao doktrinalni "stup" čvrsto utemeljen na učenju Svetog pisma.

Ellen G. White je ovom razumijevanju smrti i ne-besmrtnosti duše posvetila izuzetnu pozornost u više svojih spisa, potvrđujući njegovo mjesto u adventističkoj teologiji. Prvo, smatrala ga je "sadašnjom istinom", što je podrazumijevalo središnje i trajno biblijsko načelo, suprotno popularnom i općem zanimanju za spiritizam, kojega smatra obmanom koju je na ovaj svijet prvi put donio đavao (Post 3,4) i nakon toga promicalo poganstvo i lažno kršćanstvo. Ova obmana tvrdi da grešnici ne umiru, već žive kao bestjelesne duše sposobne komunicirati sa živima (EW 262; *Velika borba*, str. 456-482).

Drugo, White je naglašavala da je kao posljedica grijeha smrt uzrokovana čovjekovim preziranjem Božjeg zakona, uključujući prirodne zakone i zakone zdravlja. Ovo gledište, povezano s njezinim holističkim razumijevanjem čovjekova razvoja, dovelo je do angažiranja adventista u zdravstvenoj njezi i obrazovanju (*Savjeti o životu i prehrani*, 21. 40; *Patrijarsi i proroci*, str. 47)

Treće, White je isticala biblijsko razumijevanje smrti kao nesvjesnog sna, od kojega samo Bog može probuditi svete u posljednjem uskrsnuću prigodom drugog Kristovog dolaska. Novozavjetno obećanje: "Jer kao što u Adamu svi umiru, tako će u Kristu svi oživjeti" (1 Kor 15,22), usmjerava pozornost na Kristovu smrt i uskrsnuće, posebno njegovo eshatološko učenje

o drugom dolasku, kad će biti skršena moć smrti i obnovljeno Božje vječno kraljevstvo (*Čežnja vjekova*, str. 674.675; *Velika borba*, str. 467-471.554; PK 239).

Holističko (cjelovito) razumijevanje ljudske prirode, povezano s učenjem o uvjetnoj besmrtnosti, dosljedno je zastupano s propovjedaonica Crkve adventista sedmog dana od njezina osnivanja, s tim što je svremena na vrijeme bilo izloženo protivljenju drugih kršćana i svjetovnih tradicija (usp. Zurcher, Johnston). Ono je bilo integralni dio misionarskog rada Crkve među nezapadnjačkim kulturama sa snažnim vjerovanjima u život poslije smrti, kao što su štovanje predaka, štovanje duhova ili reinkarnacija. Premda je nekoć bila stajalište manjine, uvjetnu besmrtnost su tijekom prve polovice dvadesetog stoljeća prihvatili mnogi teolozi i crkvene vođe mnogih konfesija (usp. CFOF, sv. 2, str. 747-1034).

F. Suvremena kretanja

Sve veće prihvaćanje uvjetne besmrtnosti nastavljeno je u drugoj polovici dvadesetog stoljeća (usp. Anderson, Cullmann, Harris, Thielicke). Međutim, tijekom ovog razdoblja u raspravu je ušlo više sukobljenih ideja. U proučavanju smrti teozima i filozofima su se sve više pridruživali predstavnici društvenih nauka, medicine i etike. Zbog toga se ranija usredotočenost na teološka pitanja, koja su raspravljala o značaju života i sudbini ljudi, okrenula prema različitim antropološkim, psihološkim, medicinskim i etičkim pitanjima. Posebna je pozornost posvećena procesu umiranja i načinu na koji i osoba koja umire i njezina obitelj i prijatelji izlaze na kraj s ovim procesom, kao i ulozi koju imaju terapeuti, stručni savjetnici i kler.

Medicinska profesija počela se zanimati za čovjekove doživljaje blizu granica života i za načine na koje bi se one mogle proširiti ili prijeći, djelomično zahvaljujući sposobnosti medicine da "vrati u život" pacijente koji su, praktično gledano, trenutno prestali živjeti. Sposobnost da se medicinskom tehnologijom manipulira životnim procesima, posebno na granici između života i smrti, dovela je do stvaranja nove etičke brige za kvalitetu ljudskog života i značenje čovjekove duše. Pojavila se posebna zabrinutost da bi medicinska znanost, primijenjena na ljudsko tijelo, mogla naštetiti unutarnjem biću čovjeka, te kvaliteti i dostojanstvu ljudskog života. Budući da medicinski troškovi rastu, pojavit će se obnovljena pitanja, s jedne strane u vezi s herojskom intervencijom namijenjenom produžavanju ljudskog života koji polako nestaje, i s druge strane u vezi s eutanazijom ili stručnom asistiranju pri smrti osoba koje boluju od neizlječive bolesti, a kojima je život postao nepodnošljiv.

Imajući u vidu kontekst novih ideja, problema i elemenata, razumijevanje života i smrti na istoku i zapadu srelo se da postane izazov biblijskom razumijevanju na nove i, za tradicionalne kršćane, nepoznate načine (usp. Hick). Na primjer, ideja reinkarnacije ili selenja ljudske duše nakon smrti iz jednog u drugo tijelo, privuklo je na zapadu pozornost nekih koji jednostavno ne mogu prihvatiti ideju da smrću ljudski život prestaje, s obzirom na svu znanstvenu domišljatost koja nam je na raspolaganju. U svom najkrućem obliku ovo mišljenje smatra da se na svom putu prema savršenstvu duša neke osobe poslije smrti može vratiti u život u tijelu neke druge vrste bića. Na zapadu je češće vjerovanje da duša neke osobe sudjeluje u nekoj većoj duševnoj ili životnoj sili, koju dijeli s drugim bićima i zadržava nakon smrti. Ovo sudjelovanje, neki vjeruju, se već sada u ovom životu može iskusiti pomoću doživljaja do kojih dovode rituali, meditacija i čak droge.

Ovi novi koncepti besmrtnosti predstavljaju izazov za biblijsko učenje o uvjetovanosti, jednako kao stariji koncepti preživljavanja duše, njezina čišćenja u čistilištu i uzlaženja Bogu. Međutim, veliki broj suvremenih židovskih i kršćanskih vjernika i teologa, među njima i adventisti sedmog dana, nastavljaju potvrđivati učenje o uvjetnoj besmrtnosti s njena dva pratioca, holistički pristup ljudskim bićima i nada uskrsnuća u vječni život. Razlog tome je: (1) Ono objašnjava i odgovara na zbunjujuća psihološka i medicinska iskustva sa smrću, takozvana "iskustva života nakon života", jer u konačnoj analizi sva ona nisu smanjila broj pokopa – smrt ostaje konačni kraj života; (2) usklađuje ga s holističkim gledištem o čovjekovoj naravi i s biblijskim razumijevanjem čovjekova života kao čudesnog Božjeg dara; (3) realistično je kad se radi o prirodi smrti, s posebnim isticanjem jedinstva fizičkih i duhovnih strana života; (4) ispravo uzima u obzir Božju božansku narav i čovječnost ljudskog roda i time potvrđuje Božje utjelovljenje u Kristu, stvarnost spasenja u Isusu Kristu i nadu u uskrsnuće, koja donosi utjehu onima koji ostaju.

III. Komentari Ellen G. White

A. Važnost ove doktrine

E. G. White je vrlo rano naglašavala važnost ove doktrine (ponekad označene kao "stanje umrlih"), smatrajući je "sadašnjom istinom" za koju vjernici trebaju pokazati "temeljito razumijevanje". Kontekst sljedećeg ulomka, prvi put objavljenog 1858. godine, su sotonske "obmane", "spiritizam" i tvrdnja da živi mogu komunicirati s mrtvima.

"Vidjela sam da sveti trebaju temeljito razumjeti sadašnju istinu koju su obvezni steći iz Svetog pisma. Oni moraju razumjeti stanje mrtvih, jer će im se javljati đavolji duhovi, tvrdeći da su njihova dragi rođaci ili prijatelji, koji će im objaviti nebiblijske doktrine. Oni će učiniti sve što je u njihovoj moći da izazovu osjećaje i učinit će pred njima čuda da bi potkrijepili ono što tvrde. Božji narod mora biti spreman da se ovim duhovima odupre biblijskom istinom da mrtvi ne znaju ništa i da su oni koji se javljaju duhovi đavolski." (EW 262)

White je kasnije puna dva poglavlja svoje knjige *Velika borba* posvetila ovom predmetu (str. 456-482). U njima potvrđuje da se obmana koja je prvi put došla preko zmiје u Postanku 3,4 s obećanjem: "Ne, nećete umrijeti!", po cijelome svijetu proširila u obliku spiritizma (Isto, str. 482). S druge strane ostaje biblijska istina: "Biblija objavljuje da mrtvi ne znaju ništa, da su im misli propale, da nemaju udjela ni u čem što se zbiva pod suncem, da ništa ne znaju o radostima i tugama onih koji su im bili najmiliji na zemlji." (Isto, str. 477)

1. Podrijetlo smrti

U daljnjem razvoju ovog biblijskog učenja E. G. White je razmotrila sljedeće točke vezane uz podrijetlo i prirodu smrti:

Smrt potječe od Sotonine sile. "Zbog svog prijestupa Mojsije je došao pod vlast Sotone – pod vladavinu smrti." (EW 164)

Grieh je izvor ove sotonske vlasti koja odvaja svoje žrtve od Boga. "Odlučio je izazvati njihov pad, da bi, kad ih odvoji od Boga i podvrgne svojoj vlasti, mogao zaposjesti Zemlju i na njoj uspostaviti svoje kraljevstvo nasuprot Svevišnjemu." (*Velika borba*, str. 456)

2. Uzrok smrti

Dok je u općem smislu smrt prikazana kao plaća grijeha (EW 294), E. G. White opširno piše o ovoj plaći, posebno prikazujući kako se ona prima. Na primjer:

Loše zdravlje može izazvati preranu smrt. "Prerano propadanje i smrt rezultat su odvajanja od Boga i nastojanja da se ide putovima svijeta. Onaj koji popušta samome sebi, mora snositi kaznu. Na sudu ćemo vidjeti kako Bog ozbiljno gleda na kršenje zakona zdravlja." (*Savjeti o životu i prehrani*, str. 28)

Opća neposlušnost Bogu vodi u smrt. "Za Adama je žrtvovanje prve žrtve bio najbolniji doživljaj... on je znao da je bio poslušan Bogu, smrti čovjeka ili životinje ne bi bilo." (*Patrijarsi i proroci*, str. 47)

I zanemarivanje zakona prirode prijetnja je životu. "A kada prerana smrt postane ishod našeg kršenja prirodnih zakona, tada nanosimo bol i patnje drugima, lišavamo svoje bližnje pomoći koju bismo im za života mogli pružiti, lišavamo svoje obitelji utjehe i pomoći koju bismo im mogli dati, zakidamo Boga u službi koju On zahtijeva od nas da bi se njegova slava povećala. Zar mi tada nismo prestupnici Božjeg zakona u najgorem smislu?" (*Savjeti*, str. 11)

Ukratko, smrt je postala sudbinom zlih. "Dok je baština pravednih život, dio zlima je smrt." (*Velika borba*, str. 466)

3. Priroda smrti

Međutim, smrt ne prevodi pravedne izravno u nebo ni zle izravno u pakao.

"Mnogi se utješe uvjerenjem da njihovi voljeni uživaju blaženstvo Neba, i ne sluteći opasnost, slušaju 'prijeverne duhove i đavolske nauke.'" (*Velika borba*, str. 474) Osim toga, "kako je krajnje odbojno vjerovanje da se duša nepokajanog čim dah napusti tijelo izručuje paklenom ognju". (Isto, str. 468)

Umjesto toga smrt je stanje slično snu. "Svojoj vjernoj djeci Krist predstavlja smrt kao san. Njihov život je sakriven s Kristom u Bogu i dok ne zatrubi posljednja truba, oni koji umiru spavat će u Njemu." (*Čežnja vjekova*, str. 450)

Smrtni san traje samo trenutak. "Za kršćanina smrt je samo san, trenutak tišine i tame." (Isto, str. 674)

U smrti nema svijesti ni znanja, planiranja ni umovanja. "Mnogi su očekivali da od Lazara čuju čudesan izvještaj o prizorima kojima je bio svjedok nakon smrti. Bili su iznenađeni što im ništa nije rekao. Nije imao ništa od toga da im kaže. Nadahnuće objavljuje: 'Mrtvi ne znaju ništa... Davno je nestalo i njihove ljubavi i mržnje i zavisti.' (Prop 9.5.6)" (Isto, 475.476)

Samo će uskrsnuće prekinuti smrt. "Oni koji silaze u grob borave u tišini... Oni spavaju, a Božja će ih truba probuditi u slavnu besmrtnost." (*Velika borba*, str. 471)

Stoga na pravednu osobu smrt ne djeluje zastrašujuće. "Za vjernika smrt mnogo ne znači. Krist o njoj govori kao malo važnoj. 'Ako tko drži riječ moju, sigurno neće nigda vidjeti smrti.' Za kršćanina smrt je samo san, trenutak tišine i tame. Život je sakriven s Kristom u Bogu i 'kad se pojavi Krist, vaš život, tada ćete se i vi s njim pojaviti zaodjenuti slavom'. (Iv 8,51; Kol 3,4)" (DA 787; usp. *Čežnja vjekova*, str. 450)

B. O besmrtnosti duše

E. G. White posvećuje prilično veliku pozornost učenju o besmrtnosti duše i smatra ga lažnom i opasnom obmanom.

Ta je doktrina sotonskog podrijetla. "I to je bio dokaz da je rodoskrvni, pijani Amnon po svojoj smrti prenesen u rajске dvore, da bi se tamo očistio i pripremio za društvo bezgrešnih anđela! Svakako ugodna priča, dobro sročena da zadovolji tjelesno srce! Ovo je čisto Sotonino učenje i ono je vrlo djelotvorno. Treba li se čuditi što uz takve propovijedi zlo obiluje?" (*Velika borba*, str. 462)

Ovu doktrinu nećemo naći nigdje u Bibliji. "Učenje o svjesnosti nakon smrti, o duhovima umrlih koji komuniciraju sa živima, nema osnove u Svetom pismu, a ipak se ove teorije proglašavaju istinom." (Ev 603)

Činjenica je da je ova nauka ušla u kršćansku crkvu. "A zmijina izjava pred Evom u Edenu – 'Ne, nećete umrijeti!' – bila je prva propovijed o besmrtnosti duše. I ta tvrdnja, koja počiva jedino na autoritetu Sotone, odzvanja s propovjedaonica kršćanskog svijeta i većina je pripadnika ljudskog roda jednako spremno prihvaća kao i naši praroditelji." (*Velika borba*, str. 458) "Teorija o besmrtnosti duše jedno je od onih lažnih učenja što ih je Rim, posuđujući od poganstva, pripojio religiji kršćanskog svijeta. Martin Luther je svrstava među čudovišne izmišljotine koje čine rimskog gnojišta dekretala'. (E. Petavel, *The Problem of Immortality*, str. 255) Komentirajući Salomonove riječi u Knjizi Propovjednika, da mrtvi ništa ne znaju, Reformator kaže: 'Još jedno mjesto koje dokazuje da umrli ne... osjećaju. Tamo, kaže, nema djela ni umovanja, ni spoznaje, ni mudrosti. Salomon je zaključio da mrtva spavaju i ništa ne osjećaju. Oni tamo leže, ne računajući ni dane ni godine, ali kad se budu probudili, činit će im se da su spavali jedva koji trenutak.' (Martin Luther, *Exposition of Solomon's Booke Called Ecclesiastes*, str. 152)" (*Velika borba*, str. 471)

C. Poraz smrti

Protuotrov smrti je uskrsnuće i njegova moć.

"Tako je nagrađena vjera ove žene. Krist, veliki Davatelj života, vratio joj je sina. Na sličan način će vjerni biti nagrađeni kad će smrt, prigodom Njegova dolaska, izgubiti svoj žalac i grobu biti oteta pobjeda koju je prisvajao." (PK 239)

Uskrsnuće ne bi bilo potrebno kad bi pravedni neposredno poslije smrti uzašli na nebo. "Ako su pravednici četiri tisuće godina u času smrti odlazili izravno u Nebo, kako je Pavao

mogao reći da ako nema uskrsnuća, onda i 'oni koji u Kristu umriješ, izginuše'? Uskrsnuće uopće ne bi bilo potrebno." (*Velika borba*, str. 469)

Zato samo Krist ima ključeve života i smrti. "On koji će i sam uskoro umrijeti na križu, stajao je s ključevima smrti, kao pobjednik nad grobom pokazujući svoje pravo i silu da da vječni život." (*Čežnja vjekova*, str. 453)

Samo će pravedni narod koji bude živio u vrijeme Kristova povratka doživjeti preobraženje i nikada ne okusiti smrt. "Kraj Njega su bila dva nebeska bića, u prisnom razgovoru s Njim. Tu je bio Mojsije koji je razgovarao s Bogom na Sinaju i Ilija kome je dana uzvišena prednost, dana još samo jednom Adamovom sinu, da nikada ne dođe pod vlast smrti." (*Čežnja vjekova*, str. 362) "Živi pravedni se preobražavaju 'u jedan hip, u tren oka'. Na Božji su glas proslavljeni; sada su besmrtni i sa uskrsnulim svetima odneseni u zrak u susret Gospodinu." (*Velika borba*, str. 554)

One koji neće doživjeti ni preobraženje ni uništenje čeka samo smrt – druga smrt.

"Kao posljedica Adamovog grijeha, smrt je prešla na cijelokupni ljudski rod. Svi bez razlike odlaze u grob. A zahvaljujući uvjetima što ih sadrži plan spasenja, svi će biti izvedeni iz svojih grobova. Jer će 'uskrsnuti pravedni i nepravedni'. (Dj 24,15) 'Jer kao što u Adamu svi umiru, tako će u Kristu svi oživjeti.' (1 Kor 15,22) Ali između obiju skupina postoji razlika. 'Dolazi, naime, čas kada će svi koji počivaju u grobovima čuti njegov glas te izići iz njih: koji su činili dobro, na uskrsnuće – na život; koji su činili zlo, na uskrsnuće – na propast.' (Iv 5,28.29) Oni koji 'se nađu dostojni' uskrsnuća života bit će 'blaženi i sveti'. 'Nad ovima druga smrt nema vlasti.' (Otk 20,6) Ali oni koji pokajanjem i vjerom nisu osigurali oprost moraju primiti kaznu za prijestup – 'plaću grijeha'. Oni trpe kaznu koja je različita po trajanju i jačini, 'po svojim djelima', koja na kraju završava drugom smrću. Budući da je Bogu nemoguće, s obzirom na Njegovu pravdu i milosrđe, spasiti grješnika u njegovim grijesima, On ga lišava života kojega je prokockao svojim prekršajima i kojega se pokazao nedostojnim. Jedan nadahnuti pisac kaže: 'Još malo i nestat će bezbožnika: mjesto ćeš njegovo tražiti, a njega više nema.' A drugi izjavljuje: 'I bit će ko da ih nigda bilo nije.' (Ps 37,10; Ob 16) Pokriveni sramotom, utonut će u beznadni, vječni zaborav." (*Velika borba*, str. 467)

No pravedni će nadvladati smrt s Kristom u Njegovom uskrsnuću.

"Nigdje u Svetom pismu nema tvrdnje da pravedni smrću odlaze na mjesto nagrade ili zli na mjesto kazne. Patrijarsi i proroci nisu ostavili takvo obećanje. Krist i Njegovi apostoli nisu ga

nagovijestili. Biblija jasno uči da umrli ne idu neposredno u Nebo, nego spavaju do uskrsnuća (1 Sol 4,14; Job 14,10-12). Onog trenutka kad se prekine srebrna vrpca i zlatna se svjetiljka razbije (Prop 12,6) čovjekove misli prestaju. Oni koji silaze u grob borave u tišini. Nemaju udjela ni u čemu što biva pod suncem (Job 14,21). Blaženi odmor za umrle pravedne! Za njih je vrijeme, bilo kratko ili dugo, samo jedan trenutak. Oni spavaju, a Božja će ih truba probuditi u slavnu besmrtnost. 'Zatrubit će truba i mrtvi će uskrsnuti neraspadljivi... A kad se ovo raspadljivo obuče neraspadljivošću i ovo smrtno tijelo besmrtnošću, tada će se ispuniti pisana riječ: "Pobjeda proguta smrt." (1 Kor 15,52-54) Kad budu ustali iz dubokog sna, nastavit će misao tamo gdje su je prekinuli. Posljednji osjećaj je bio ubod žalca smrti, a posljednja misao da padaju pod vlast groba. Kad budu uskrsnuli iz groba, njihova prva radosna misao odjeknut će u pobjedonosnom uzviku: 'Gdje je, smrti, tvoja pobjeda? Gdje je, smrti, tvoj žalac?' (1 Kor 15,55)" (*Velika borba*, str. 471.472)

IV. Literatura

- Althaus, P. *The Theology of Martin Luther*. Philadelphia, Fortress, 1966.
- Anderson, R. S. *Theology, Death and Dying*. Oxford, Blackwell, 1986.
- Bailey, L. R. stariji. *Biblical Perspectives on Death*. Philadelphia, Fortress, 1979.
- Beyerlin, W., urednik. *Near Eastern Religious Texts Relating to the Old Testament*. Philadelphia, Westminster, 1978.
- Bultmann, R. "Thanatos." *Theological Dictionary of the New Testament*. Sv. 3, str. 25,
- Cullmann, O. *Immortality of the Soul or Resurrection of the Dead?* New York, Macmillan, 1958.
- Eichrodt, W. *Theology of the Old Testament*. Philadelphia, Westminster, 1967., sv. 2.
- Froom, LeRoy. *The Conditionalist Faith of Our Fathers*. 2 sveska. Washington, D. C. Review and Herald, 1965.1966.
- Harris, M. J. *Raised Immortal: Resurrection and Immortality in the New Testament*. Grand Rapids, Eerdmans, 1983.
- Hick, J. *Death and Eternal Life*. New York, Harper and Row, 1976.
- Jeremias, J. *The Parables of Jesus*. Popravljenno izdanje. New York, Scribner's and Sons, 1963.

Johnston, R. M. "After Death: Resurrection or Immortality? *Ministry*, rujan 1983., str. 7-10.

Jungel, E. *Death: The Riddle and the Mystery*. Philadelphia, Westminster, 1974.

Kaiser, O. i E. Lohse. *Death and Life*. Prijevod J. E. Steely. Nashville, Abingdon, 1981.

Kòng, H. *Eternal Life: Life After Death as a Medical, Philosophical and Theological Problem*. Garden City, N. Y., Doubleday, 1984.

Mills, L. O., urednik. *Perspectives on Death*. Nashville, Abingdon, 1969.

Nickelsburg, G. W. E: *Resurrection, Immortality, and Eternal Life in Intertestamental Judaism*. Cambridge, Mass., Harvard Univerity Press, 1972.

Pritchard, J. B., urednik. *Ancient Near Eastern Texts*. Princenton, N. J., Princeton University Press, 1955.

Provonsha, J. W. *Is Death for Real? An Examination of Reported Near-Death Experiences in the Light of the Resurrection*. Mountain View, Calif., Pacific Press, 1981.

Rahner, K. *On the Theology of Death*. New York, Herder and Herder, 1972.

Robinson, H. W. *Inspiration and Revelation in the Old Testament*. Toronto, Oxford University Press, 1946.

Thielicke, H. *Living with Death*. Grand Rapids, Eerdmans, 1983.

Tromp, N. J. *Primitive Conceptions of Death and the Nether World in the Old Testament*. Rome, Pontifical Biblical Institute, 1969.

Wolff, H. W. *Anthropology of the Old Testament*, Philadelphia, Fortress, 1973.

Zurcher, Jean R. *The Nature and Destiny of Man*. New York, Philosophical Library, 1969.

9. Uskrsnuće i proslavljenje

John C. Brunt

Uvod

Nada svakog kršćanina za budućnost temelji se na uskrsnuću Isusa Krista i obećanju da Njegovo uskrsnuće jamči uskrsnuće i vječni život onima koji vjeruju u Njega (1 Kor 15,20.21; 2 Kor 4,14).

Kristov povratak u život nakon smrti na križu jamči kršćanima da su Njegova obećanja vjerodostojna i da svi, koji Mu s pouzdanjem povjere svoj život, mogu očekivati vječni život koji nije podložan smrti. Ovo se uskrsnuće ostvaruje prigodom Kristova povratka (1 Kor 15,51.52: 1 Sol 4,16). Za one koji su umrli u Kristu ono će značiti povratak u život od besvjesnog smrtnog sna. Za vjerne u Kristu, koji budu živi prigodom Njegova povratka, ono će značiti preobrazbu za stanje besmrtnosti na novoj zemlji. Za sve koji su u Kristu ono će uključiti novo tijelo, proslavljeno i ne više podložno smrti (1 Kor 15,42-44). Zli će uskrsnuti u odvojenom uskrsnuću da prime potpuno uništenje druge smrti (Otk 20,5-10).

Ova dosljedna biblijska slika uskrsnuća mrtvih razlikuje se od popularnog vjerovanja u besmrtnost duše i nespojiva je s njim.

Ovaj članak počinje istraživanjem biblijskog materijala o uskrsnuću i proslavljanju vjernika, zatim razmatra značenje ove doktrine i završava pregledom različitih shvaćanja uskrsnuća i života poslije smrti, gledano iz povijesnog ugla.

[I. Biblijski pogled na uskrsnuće](#)

[A. Novi zavjet](#)

[1. Sažetak](#)

[2. Pojedini pisci](#)

[B. Stari zavjet](#)

[1. Opće perspektive o vječnom životu](#)

[2. Posebni tekstovi koji govore o uskrsnuću](#)

[II. Proslavljanje pravednih](#)

[A. Isusovo proslavljeno stanje](#)

[B. Proslavljeno stanje vjernika](#)

[III. Značenje ove doktrine](#)

[A. Za teološko razumijevanje](#)

[B. Za praktično iskustvo](#)

[IV. Povijesni pregled](#)

[A. Stari svijet](#)

[B. Judaizam](#)

[C. Prva crkva](#)

[D. Srednji vijek](#)

[E. Od Reformacije do Prosvjetiteljskog doba](#)

[F. Naše vrijeme](#)

[G. Adventističko razumijevanje](#)

[V. Komentari Ellen G. White](#)

[A. O uskrsnuću pravednih](#)

[B. O uskrsnuću zlih](#)

[C. O posebnom uskrsnuću](#)

[VI. Literatura](#)

I. Biblijski pogled na uskrsnuće

Biblijsko učenje o uskrsnuću nalazimo u oba zavjeta. U Novom zavjetu su sve teološke misli o uskrsnuću vjernika tijesno povezane s uskrsnućem Isusa Krista. (Vidi Krist, III. A. 1–4.) Ova izričita teološka veza u Novom zavjetu tako je jaka i tako prožima novozavjetni materijal, da zahtijeva razmatranje odvojeno od Starog zavjeta, u kojem posebna slika Isusova uskrsnuća još nije bila poznata.

A. Novi zavjet

Ovaj je odsjek podijeljen u dva dijela. Prvi daje opći sažetak novozavjetnog učenja o uskrsnuću vjernika. To je pogled na čitavu "šumu" da bismo dobili cjelovito razumijevanje novozavjetnog štiva. Iz njega se javlja jasna i dosljedna slika.

Također je važno vidjeti što pojedino stablo pridonosi šumi. Svaki novozavjetni pisac pruža poseban doprinos ovoj dosljednoj slici čije bogatstvo možemo shvatiti samo ako prihvatimo ove pojedinačne doprinose. Zato ćemo u drugom dijelu razmatrati pojedine

novozavjetne pisce, da vidimo kako jedinstvena perspektiva svakog od njih doprinosi dosljednoj cjelini.

1. Sažetak

Sve novozavjetne misli o uskrsnuću vjernika izrastaju iz uskrsnuća Isusa Krista. Sam Isus je objavio da je "uskrsnuće i život" (Iv 11,25). No On se ne zaustavlja samo na objavi, već svoju moć nad smrću pokazuje kad uskrisuje Lazara od mrtvih. Čak ni ovo krunsko čudo ne jamči trajnu pobjedu nad smrću. Samo Njegovo vlastito uskrsnuće iz groba trećeg dana jamči da će pobjeda progutati smrt.

Kristovo je uskrsnuće "prvenac" (1 Kor 15,20.23); On ne samo što prethodi uskrsnuću vjernika, već ga jamči i postavlja mu temelj. U tom smislu je Kristovo uskrsnuće već početak posljednjeg uskrsnuća. Ono je eshatološki događaj koji je već početak kraja.

Na Kristovom uskrsnuću utemeljena je cjelokupna kršćanska nada. Po naravi ljudi nisu besmrtni. Samo je Bog besmrtan (1 Tim 6,15.16). Smrt je san bez svijesti (Iv 11,11; 1 Sol 4,13) i jednostavno je negacija života, a ne prijelaz iz jedne u drugu vrst života. Budući da je Bog Gospodar života, smrt je neprijatelj (1 Kor 15,26) protiv kojega su ljudi nemoćni i beznadni ako polaze od samih sebe. (Vidi Smrt I. A. 6; F. 6.)

Međutim Bog obećava da će kršćani koji imaju nadu u uskrsnuće uskrsnuti upravo onako kako je Krist uskrsnuo (1 Sol 4,14.15; 1 Kor 15,20-23). Prema 1. Solunjanima 14,13-18 i 1. Korinćanima 15.51-57 ovo će se drugo uskrsnuće ostvariti prigodom drugog dolaska Isusa Krista, tog opće vidljivog događaja, a bit će popraćeno pozivom arkanđela i zvukom posljednje trube. U tom trenutku uskrisivaju umrli u Kristu, a živi se vjernici preobražavaju, dobijaju besmrtnost i zajedno s uskrslima uzdižu u susret Gospodinu da budu zauvijek s Njim.

U ovom novom stanju besmrtnosti i vječne zajednice s Bogom vjernici ne odbacuju svoja materijalna tijela, već uživaju tjelesni život kojega je Bog prvotno namijenio prije ulaska grijeha u svijet. U 1. Korinćanima 15,35-46 Pavao potvrđuje da ovo novo, proslavljeno, ili duhovno, tijelo nije nematerijalno, već prepoznatljivo s kontinuitetom i identitetom iz zemaljskog života. Ono je "duhovno", ne u smislu da nije fizičko, već da više nije podložno smrti. Oboje, vjernici koji su umrli i oni koji žive dočekaju Krista primaju isto neraspadljivo tijelo. Ono se razlikuje od sadašnjeg samo u tome što je savršeno, oslobođeno svih nesavršenosti uzrokovanih grijehom u svijetu, i u tome što više nije podložno smrti.

Međutim, ovo uskrsnuće pravednih prigodom Kristovog drugog dolaska nije jedino uskrsnuće o kojem govori Novi zavjet. On sasvim jasno govori i o uskrsnuću nepravednih ili zlih (Dj 24,15; Iv 5,28.29). Prema Otkrivenju 20,5.7-10 ovo drugo uskrsnuće, ili uskrsnuće zlih, ne zbiva se pri drugom Kristovom dolasku, već tisuću godina kasnije, nakon što je Sotona bio vezan jedan milenij, a sveti vladali s Kristom. U tom trenutku ustaju zli i pokušavaju osvojiti Sveti Grad koji prije njihova uskrisenja silazi s neba. Time pokazuju nepromjenjivu nespremnost da unatoč svim dokazima prihvate Kristovu vladavinu. Tu bivaju uništeni zajedno sa Sotonom, a Bog zemlju pretvara u novu zemlju na kojoj će Krist zauvijek nastaviti sa svetima. Otkrivenje isto tako govori o posebnom uskrsnuću, u kojem će se oni koji su raspeli Krista probuditi da budu svjedoci Njegova dolaska (Otk 1,7; vidi *Velika borba*, str. 548 u V. C).

Različita uskrsnuća što ih nalazimo u Novom zavjetu sada možemo sažeti ovako:

1. Isusovo uskrsnuće – osnova i temelj za vjernikovo uskrsnuće, jasno istaknuto u Evanđeljima (Mt 28,6; Mk 16,6; Lk 24,5-7; Iv 21,14).
2. Uskrsnuće nekih svetih koji su pratili Isusovo uskrsnuće (Mt 27,52).
3. Posebno uskrsnuće onih koji su raspeli Krista, da vide Njegov dolazak (Otk 1,7).
4. Uskrsnuće pravednih kad se Isus vrati na početku milenija (na pr. 1 Kor 15; 1 Sol 4).
5. Uskrsnuće zlih na kraju milenija (Otk 20).

U Novom zavjetu je ova radosna vijest o uskrsnuću mnogo više od zanimljivog podatka o budućnosti. Ona preobražava sadašnji život i daje mu značenje i nadu. Budući da su sigurni u budućnost, kršćani već ovdje žive novim životom. Oni koji žive u nadi da će sudjelovati u Božjoj slavi, preobražavaju se u drukčije ljude. Oni se mogu čak radovati u stradanju, jer njihov život potiče nada:

"Dakle, opravdani vjerom u miru smo s Bogom po našem Gospodinu Isusu Kristu, po komu smo i pristupili vjerom k ovoj milosti u kojoj se nalazimo i kojom se ponosimo, oslonjeni na nadu u slavu Božju. Ali ne samo to nego se ponosimo i nevoljama, svjesni da nevolja rađa strpljivost, strpljivost prokušnost, a prokušnost nadu. A nada ne razočarava, jer je ljubav Božja izlivena u našim srcima po Duhu Svetome koji nam je dan." (Rim 5,1-5)

U detaljnijem razmatranju novozavjetnog štiva istražiti ćemo pojedine pisce da vidimo što je koji od njih doprinjeo onom novozavjetnom učenju. Počinjemo s Pavlom, zato što su njegova pisma prvi veći dio pisanja Novog zavjeta i zato što je detaljnije pisao o teologiji uskrsnuća od ostalih pisaca Novog zavjeta.

2. Pojedini pisci

a. Pavao. Premda se Pavao kratko zadržava na događajima iz Kristova života, Njegova smrt i uskrsnuće su stalne teme u njegovim pismima. Kad govori o tome što je "najprije" za kršćane, onda je to "da je Krist, suglasno Pismima, umro za naše grijehе, da je pokopan, da je treći dan, suglasno Pismima, uskrsnuo, da se ukazao" (1 Kor 15,3-5). Zanimljivo je što Pavao za uskrsnuće rabi pasiv – Bog je *uskrsnuo* Krista. Čitavo razmatranje Prve poslanice Korinćanima 15, koje slijedi, pokazat će da je sva nada u vječni život utemeljena na Kristovom uskrsnuću.

Pavlovu prva veću raspravu o uskrsnuću vjernika nalazimo u prvom od njegovih nama dostupnih pisama, posebno u Prvoj Solunjanima 4,13-18. O tom predmetu je pisao zbog očitog nerazumijevanja među Solunjanima koji su tugovali za umrlima. Čini se da nisu znali što se događa s voljenim pokojnicima. Pavao je odgovorio naglašavanjem da ne trebaju tugovati kao oni koji nemaju nade, već umjesto toga svoju pozornost trebaju usmjeriti na nadu u drugi Kristov dolazak i uskrsnuće mrtvih do kojega će tada doći. On ne kaže da su voljeni pokojnici živi ili svjesni, već o njihovom sadašnjem stanju govori kao o snu i zato pozornost vjernika usmjerava na vrijeme Kristova povratka. Tada će Gospodin sići sa zapovjedničkim zovom, s glasom arkandela i sa zvukom Božje trube. Živi u to vrijeme neće preteći one koji su umrli. Ovi će ustati na novi život; zatim će oni koji su živi zajedno s njima biti odneseni u zrak u susret Gospodinu da zauvijek budu s Njim. Ovdje Pavao jasno izgrađuje buduću nadu za one koji su umrli, ali i za one koji će živjeti pri Kristovom povratku.

Inače neki osporavaju značenje fraze "tako će i Bog one koji su umrli ujedinjeni s Isusove dovesti s njim" (r. 14). Neki su u njoj vidjeli podršku za besmrtnost duše, pretpostavljajući da Bog sobom donosi duše s neba da se u uskrsnuću sjedine s tijelom.

Nekoliko važnih činjenica govori protiv takve ideje. Prva je sam kontekst. Nigdje nema spomena o dušama. Čitav ulomak govori o uskrsnuću i pozivu upućenom onima koji su "zaspali", da ustanu o uskrsnuću. Nigdje nema riječi o sjedinjenju tijela i duše.

Druga je paralelizam u samome ulomku. Prema doslovnom prijevodu ovaj ulomak glasi: "Budući da vjerujemo kako je Isus umro i uskrsnuo, na isti način, po Isusu, Bog će s njim dovesti one koji su zaspali." Međutim, može biti da fraza "po Isusu" ide uz "one koji su zaspali", kako to neki predlažu. No bez obzira gdje postavili ovu tešku frazu, paralelizam u prvom dijelu rečenice navodi na misao da se "dovesti s njim" odnosi na dovođenje umrlih vjernika u život zahvaljujući uskrsnuću, na isti način kako je sam Isus umro i ponovno ustao. To je jasan smisao izraza "tako

će i", koji povezuje oba dijela rečenice. Tako oboje, kontekst i sintaksa podržavaju ideju da fraza "Bog [će]... dovesti s njim" u retku 14 znači da će ih Bog oživjeti s Isusom, kao što je pri Gospodnjem uskrsnuću oživio Isusa.

Još jedno razmišljanje potječe iz nešto slične izjave u 2. Korinćanima 4,14: "Znajući da će onaj koji je uskrisio Gospodina Isusa i nas s Isusom uskrisiti." Veznik *syn* ("s") rabljen je u oba ulomka, pa podržava argument iz konteksta i sintakse da se fraza "s Isusom dovesti" one koji su zaspali, odnosi na njihovo oživljavanje s Isusom.

Prema tome, ovaj ulomak uči da je kršćanska nada utemeljena na Kristovom uskrsnuću. Kao što je On ponovno uskrsnuo, tako će Bog uskrisiti one koji su umrli u Kristu. To će se zbiti prigodom drugog dolaska, u isto vrijeme kad se živi u Kristu s njima budu sreli u zraku da zauvijek budu s Gospodinom.

U 1. Korinćanima 15 Pavao ne odgovara samo na nerazumijevanje, već i na lažno učenje nekih koji su nijekali uskrsnuće. To je o uskrsnuću najpotpuniji ulomak u Novom zavjetu.

I tu Pavao temelji nadu vjernika na smrti i uskrsnuću Isusa Krista. Apostol počinje potvrdom da su Kristova smrt i uskrsnuće od najveće važnosti (rr. 3.4). Zatim podsjeća Korinćane kako se Krist po uskrsnuću javio Kefi, dvanaestorici, a jednom i više od pet stotina braće, Jakovu, svim apostolima i na kraju samome Pavlu, premda se ovo posljednje javljanje nije dogodilo u redosljedu s ostalima (rr. 5-8). Drugim riječima Pavao potvrđuje da je u svom doživljaju na putu za Damask stvarno sreo uskrslog Isusa Krista i tako postao svjedokom Njegova uskrsnuća.

U recima 12-19 Pavao prelazi na sam predmet. Neki su govorili da nema uskrsnuća mrtvih. Nemoguće je reći kako su došli do tog zaključka, ali prisutnost drugih elemenata u Korintu, sličnih načinu razmišljanja što ga nalazimo kod kasnijih gnostičkih krivovjerja, ukazuje na mogućnost da je bar jedna skupina Korinćana mogla biti pod utjecajem nekih prvih verzija ovog krivovjerja. Pavao odgovara s nevjericom. Ako se propovijeda uskrsli Krist, kako mogu govoriti da nema uskrsnuća? Ovi retci jasno pokazuju da je za Pavla u cjelovito učenje bilo uključeno i Kristovo uskrsnuće, uskrsnuće vjernika i snažna kršćanska vjera. Ukloni li se bilo koji dio te cjeline, sve je izgubljeno. Bez Kristovog uskrsnuća propovijedanje je neosnovano, vjera uzaludna, Pavao pogrešno predstavlja Boga i vjernici su još uvijek u svojim grijesima i najbjedniji su od svih ljudi. Ovo su oštre riječi, ali je Pavao sasvim određen u svakoj pojedinosti.

Pavao u retku 20 ostavlja po strani izraz "ako", kojim se služio u prethodnom ulomku i potvrđuje da je Krist ustvari uskrsnuo od mrtvih. Zatim naglašava da to nije bio usamljeni čin, već je povezan s nadom vjernika u uskrsnuće. Krist je "prvenac", što je analogija uzeta iz starozavjetnih blagdana ("prvine"). Njegovo je uskrsnuće jamstvo da će ih biti još. Zatim Pavao prelazi na uspoređivanje Adama i Krista. Smrt je došla po Adamu tako da je djelovala na sve ljude. Sada po Kristu dolazi život. Kristovo uskrsnuće objavilo je Njegovu pobjedu nad svakom silom i vlašću, pa i smrću. U obliku tipičnom za Novi zavjet Kristovo uskrsnuće i uskrsnuće vjernika su teološki povezani.

U retcima 29-31 Pavao se ponovno vraća na temu iz redaka 12-19 i navodi dodatne razloge koji pokazuju da nijekanje uskrsnuća kod Korinćana nema smisla. Zašto se neki krštavaju za mrtve kad nema uskrsnuća? (Na nesreću nepoznati su nam ovi ljudi i njihovi postupci.) I zašto bi se Pavao svakog dana suočavao sa smrću kad ne bi bilo uskrsnuća?

Zatim Pavao spominje moguću prigovor svojih čitatelja i raspravlja o pitanju kako mrtvi uskrisivaju i kakvo tijelo uskrsli imaju. Budući da ovaj dio (rr. 35-50) obrađujemo u raspravi o proslavljanju, ovdje je dovoljno reći da je za Pavla uskrsnuće mnogo više od oživljavanja trupla. Ono uključuje preobrazbu u novo tijelo koje više nije podložno smrti. Pavao ga naziva "duhovnim" tijelom.

Na kraju se Pavao vraća drugom Kristovom dolasku, označenom kao "posljednja truba" (r. 52). Gotovo pjesničkim oblikom upućuje svoje čitatelje na trenutni preobražaj koji će se zbiti kad će smrtnost zamijeniti besmrtnost. U to vrijeme, kad mrtvi uskrsnu, oni će se zajedno sa živima preobraziti u besmrtnost, i pobjeda će progutati smrt. Prema Pavlu, razumijevanje ove istine navest će kršćane da istraju u Gospodnjem djelu, svjesni da im trud neće biti uzaludan (r. 58).

U ovom je ulomku Pavao pokazao da je vjerovanje u uskrsnuće, kako Kristovo tako i vjernika, apsolutno dio kršćanske vjere. Bez ove perspektive kršćanska je vjera besmislena. Pavao teološki povezuje i ova dva uskrsnuća, pokazujući da Božji prikaz Njegove sile i svrhe u Isusovu uskrsnuću daje nadu kršćanima. Na kraju pokazuje da će uskrslo tijelo biti novo, proslavljeno tijelo, ne više podložno smrti, i da će se to ostvariti prigodom drugog Kristog dolaska, kad će se živi pravedni također preobraziti u besmrtni život.

Tijesno povezan s ovim predmetom u 1. Korinćanima 15 je ulomak u 2. Korinćanima 5,1-5; premda nije uporabljena riječ "uskrsnuće", zagonetni karakter ovog ulomka zahtijeva njeno

uključivanje. Pavao uspoređuje "ovaj šator" našeg sadašnjeg života sa "zgradom koja je djelo Božje", dakle nije sagrađena ljudskim rukama, a naša je nada u budućnost.

Neki su smatrali da Pavao ovdje podržava ideju besmrtnosti duše kad o tijelu govori kao zemaljskom šatoru, privremenom posudom ispunjenom vječnom dušom. No pobliže ispitivanje ovog ulomka pokazuje da to nije slučaj. Nigdje Pavao ne govori o duši ili bilo kakvom životu odvojenom od tijela. Ovdje nema ni nagovještaja o podjeli čovjeka u dva dijela. Umjesto toga Pavao kaže da se zemaljski šator "ruši", a ne odvaja od duše. Pavao rabi sliku nagosti, ili neobučenosti, za ono što će se dogoditi bez zemaljskog šatora. On ne priželjkuje to stanje. Da je za Pavla to međustanje bilo svjesno postojanje duše s Kristom, teško bi bilo očekivati da bi ga on odbacio. Međutim, Pavao ne želi da bude neobučen; želi "obučiti drugo", ono što se događa kad život proguta što je smrtno. Ovo je očita paralela nadi koju ističe u drugom dijelu 1. Korinćanima 15, kad će na zvuk trube, pri Kristovom povratku, smrtno ustuknuti pred besmrtnošću.

Tako postaje jasno da Pavao ovdje govori o uskrsnuću, što je posebno vidljivo iz retka 15, premda ne koristi ovu riječ. Sadašnji život podložan smrti sličan je zemaljskom šatoru. Nije siguran. Predmet metafore nije dio osobe, već osoba kao cjelina. Pavao nema želje za smrću, koju uspoređuje s golotinjom ili neobučenošću. Umjesto toga želi obući ono drugo time što će se preobraziti u nov, besmrtni život, koji uspoređuje s građevinom od Boga. Ovo novo stanje izraz je Božje volje za Njegov narod i On je dao Duha kao jamstvo, ili predujam, kojim nam daje sigurnost da takva nada nije uzaludna. Tako vidimo značajni kontinuitet između misli u ovom ulomku i 1. Korinćanima 15. (Vidi Smrt, I. E. 2.)

Ograničiti Pavlovo razmišljanje o uskrsnuću na nekoliko glavnih ulomaka koji detaljno razmatraju predmet, bilo bi propustiti veliko bogatstvo Pavlove misli. Njegova su pisma prepuna spominjanja Kristove smrti i uskrsnuća. Iz ovih tekstova javlja se nekoliko važnih teoloških tema.

Jedna od najvažnijih je sudjelovanje u Kristovoj smrti i uskrsnuću. Za Pavla su Kristova smrt i uskrsnuće više od povijesnog događaja koji ima utjecaja na vjernika. Imati vjeru u Krista znači poistovjetiti se s Njim i Njegovom zadaćom. U Filipljanima 3 Pavao govori o spremnosti da sve smatra gubitkom samo da ima Krista: "Da upoznam njega i snagu uskrsnuća njegova i zajedništvo u patnjama njegovim, ne bih li kako, suobličen smrti njegovoj, prispio k uskrsnuću od mrtvih." (rr. 10.11 – DF) On nastavlja pojašnjavati kako to još nije postigao, ali se trudi ostvariti ovaj cilj.

Ova je tema zorno prikazana u Pavlovoj raspravi o kršćanskom životu u Rimljanima 6. Ovdje Pavao rabi sliku krštenja da odgovori na pitanje smiju li kršćani nastaviti grijehiti zato što su već spašeni Kristovom milošću. Za Pavla iskustvo poistovjećivanja s Kristom u krštenju ne dopušta olako ponašanje prema grijehu. Pavao kaže: "Jer ako smo dakle postali jedno s Kristom smrću sličnom njegovoj, bit ćemo i uskrsnućem sličnim njegovu. Ovo znamo: naš je stari čovjek razapet zajedno s Isusom da se uništi ovaj grešni čovjek, tako da više ne robujemo grijehu... Tako i vi smatrajte sebe mrtvima grijehu, a živima Bogu u Kristu Isusu." (Rim 6,5-11)

Druga važna tema je tijesno povezana s temom sudjelovanja s Kristom u Njegovoj smrti i uskrsnuću. Vjera u Krista znači sudjelovati u novini života prikazanoj u uskrsnuću. Premda Pavao jasno pokazuje da se stvarno uskrsnuće tijela *još nije* zbilo, ali će se ostvariti u budućnosti prigodom drugog dolaska (vidi Fil 3,12; 1 Kor 15,52; 1 Sol 4,16 i 1 Tim 2,18), već postoji određeni vid uskrsnuća. Vjernik je već dionik novog života, kako je to vidljivo iz Rimljanima 6,5.6.11. Ova se tema javlja i u Efežanima 2,3-7 (DF) gdje Pavao govori o neznabošcima koji su nekada živjeli u svojim grijesima, ali ih sada "zajedno s njim uskrisi i posadi na nebesima", što je zapanjujuća metafora za sadašnji kršćaninov život s Kristom. No i ovdje Pavao ukazuje na ono što će Krist učiniti u budućim vjekovima (r. 7). Ovaj novi život dalje opisuje u 2. Korinćanima 5,15., s tim što pokazuje da novi život znači novo životno usmjerenje: "A on je umro mjesto sviju, da živi više ne žive samo za sebe, nego za onoga koji je umro i uskrsnuo za njih."

Poistovjećivanje s Kristom i sudjelovanje s Njim znači imati udjela u Njegovoj smrti i uskrsnuću. To uključuje novi život sada, obilježen novim usmjerenjem i ciljem, te spremnost da sudjelujemo u Kristovim patnjama. U ovom smislu kršćanin već ima udjela u snazi Kristova uskrsnuća. Ovo kršćansko iskustvo uključuje i nadu koja se može ostvariti samo u budućnosti, kad se Krist vrati, kad mrtvi uskrsnu, a živi vjerni budu preobraženi u besmrtni život.

b. Sinoptici i Djela apostolska. Zbog naravi Evanđelja, njihovo učenje o uskrsnuću vjernika nije toliko istaknuto kao u Pavlovim spisima. U Evanđeljima najsnažniji naglasak je stavljen na izvještaj o Isusovom uskrsnuću. Premda je Luka-Djela jedini od sinoptika koji uključuje jasne upute o uskrsnuću vjernika, svi pisci Evanđelja na neki način povezuju Isusovo uskrsnuće s Njegovom silom da vjerniku dade život.

U Mateju je Isusovo uskrsnuće ne samo prorečeno (Mt 16,21; 26,32) i nakon samog događaja objavljeno ženama (Mt 28,6), već se uskrsli Isus javlja učenicima u Galileji i daje im evanđeoski nalog (rr. 16-20).

U jednom slučaju, koji je zapisao samo Matej, posebno je naglašen odnos Isusova uskrsnuća prema uskrsnuću vjernika. Matej nam kaže: "A grobovi se otvoriše, te uskrsnuše mnoga tjelesa pravednika što bijahu umrli. Izidoše iz grobova poslije Isusova uskrsnuća, dođoše u Sveti grad i pokazaše se mnogima." (Mt 27,52.53) Ništa nije rečeno tko su bili ovi sveti, ali su očito postali živi primjer da je Isus bio prvenac uskrsnuća i da Njegovo uskrsnuće jamči vjernicima da i oni mogu biti među "svetima" koji će izaći iz groba.

MSS se razlikuje u završetku Evanđelja po Marku (Mk 16,9-20). Što god zaključili o ovoj tekstualnoj varijanti Isusovo uskrsnuće je još uvijek vidljivo. Također je jasno da je ono tijesno povezano sa životom vjernika.

Marko naglašava Isusovu ulogu Mesije kao sluge patnika. On isto tako ukazuje na pravu prirodu učenja kao hodanje Isusovim stopama uzimanjem križa. Teološko središte Marka nalazimo u poglavljima 8-10, gdje Isus triput proriče svoju smrt i zatim poziva učenike da služe. Svako od ovih proročanstava obuhvaća i tvrdnju da će Isus nakon tri dana uskrsnuti (Mk 8,31; 9,31; 10,34). Ova proročanstva o uskrsnuću daju značaj Isusovom pozivu na učenje i obećanju života. U riječima: "Tko, naime, hoće sačuvati svoj život, izgubit će ga. A tko izgubi život svoj radi mene i Radosne vijesti, spasiće ga" (Mk 8,35), vidimo vezu između Isusova uskrsnuća i vjernikove nade u život.

Ista je veza očita kad Isus u Marku 5 pokazuje svoju moć da uskrisi mrtvaca. Kad Isus kaže da Jairova kćerka nije mrtva već spava, narod se smije, jer je očito da je mrtva. Ali je Isus u stanju da je uskrisi. Tako se stvara slika o Isusu kao Onome koji uskrisuje od mrtvih, ali i Onome tko druge uskrisuje od mrtvih. Ovu sliku potvrđuje anđeo kad najavljuje ženama koje su došle na grob: "Uskrsnuo je! Nije ovdje." (Mk 16,6)

U svom Evanđelju Luka bilježi najavu Isusova uskrsnuća po anđelima na grobu (Lk 24,4-7). On bilježi i javljanje uskrslog Krista na putu za Emaus (rr. 13-32) i učenicima u gornjoj sobi (rr. 33-43). Osim toga, Luka govori i o uskrsnuću vjernika. Posebna informacija o uskrsnuću pojavljuje se i u Djelima apostolskim. Luka bilježi kako Isus objavljuje da ćemo nagradu za ono što smo učinili u ovom životu primiti prigodom uskrsnuća. "Nego, kad priređuješ gozbu, pozivaj siromahe, sakate, hrome i slijepe! Tada će ti biti blago, jer ti nemaju čim uzvratiti! To će ti se uzvratiti o uskrsnuću pravednik." (Lk 14,13.14)

U Djelima Luka spominje jedan od Pavlovih govora u kome naviješta da će u to uskrsnuće biti uključeni i nepravedni. Pavao kaže: "Tako služim Bogu otaca svojih vjerujući u

sve što stoji napisano u Zakonu i Prorocima. Ja se uzdam u Boga, kao što se uzdaju i oni sami, da će uskrsnuti pravedni i nepravedni." (Dj 24,14.15) Luka dakle prikazuje Pavla kako povezuje uskrsnuće vjernika s Kristovim, naglašavajući kako će Krist prvi uskrsnuti od mrtvih (Dj 26,23).

c. Ivanovi spisi. Za Ivana je glavni izraz u Evanđeljima, kojim prenosi kršćansku nadu, "život" ili "vječni život." Slijedeći C. H. Dodda mnogi su naglašavali temu "ostvarene eshatologije" u Ivanu, prema kojoj vjernici u Kristu već doživljuju vječni život. Nema sumnje da je ova tema prisutna. Za Ivana postoji sadašnja stvarnost, ili ono *već* vječnog života. No to nikako ne niječe stvarnost buduće nade definirane izrazima uskrsnuća.

Jedan od najzornijih ulomaka, koji prikazuje suprotnost ostvarene i buduće eshatologije i njezino značenje za razumijevanje vjernikova uskrsnuća, jest Ivan 5,19-29. U nekom smislu u ovom ulomku spomenuta su najmanje tri različita uskrsnuća.

Prvi je duhovna obnova života koji vjernik trenutno doživljuje u Kristu. To se jasno vidi iz srži redaka 24 i 25: "Zaista, zaista, kažem vam, tko sluša moju riječ i vjeruje onomu koji me posla, ima vječni život. On ne dolazi na sud, već je prešao iz smrti u život. Zaista, zaista, kažem vam, dolazi čas, i već je tu, kada će mrtvaci slušati glas Sina Božjega, i koji ga budu poslušali, živjet će."

Zamijetimo da je ovo uskrsnuće *već tu*. Oni koji vjeruju već imaju vječni život i već su prešli iz smrti u život. Pavao je ovo rekao drugim riječima, ali je ideja slična. On je govorio o življenju "novim životom" (Rim 6,4). Oba teksta ukazuju na značajnu stvarnost novog života koji vjernik doživljuje u Kristu, što je tako snažno iskustvo da se može definirati samo eshatološkim izrazima.

Ivan zatim nastavlja ukazivati na čas koji dolazi i kaže: "Ne čudite se domu! Dolazi, naime, čas kada će svi koji počivaju u grobovima čuti njegov glas, te izići iz njih: koji su činili dobro, na uskrsnuće – na život; koji su činili zlo, na uskrsnuće – na propast." (Iv 5,28.29)

Ovdje susrećemo još dva uskrsnuća; oba jasno u budućnosti. Više nema spominjanja sadašnjeg duhovnog doživljaja. Oni u grobovima izići će u budućnosti; Ivan ne daje vrijeme ni za jedno od tih uskrsnuća; on samo razlikuje između uskrsnuća pravednih i uskrsnuća nepravednih.

Slika je ista u sljedećem poglavlju, gdje Ivan prikazuje Isusa kao kruh života. U Ivanu 6,54 Isus kaže: "Tko jede tijelo moje i pije krv moju, ima život vječni. I ja ću ga uskrisiti u posljednji dan." I ovdje su sadašnja stvarnost i buduća nada stavljene jedna nasuprot drugoj.

Onaj koji se poistovjećuje s Kristom ima sada vječni život. No uz to će uskrsnuti u posljednji dan. I opet je buduća nada iznesena izrazima uskrsnuća od mrtvih. Međutim, ovdje Ivan ide korak dalje od onoga u petom poglavlju, jer određuje vrijeme uskrsnuća pravednih; ono će se dogoditi u posljednji dan. Ali tu ne spominje uskrsnuće nepravednih.

Uskrsnuće zauzima značajno mjesto i u jednoj drugoj Isusovoj raspravi u Ivanu. U jedanaestom poglavlju Isus objavljuje da je On uskrsnuće i život. U karakterističnom Ivanovom stilu ove su Isusove riječi povezane s djelom koje služi kao znak i ukazuje na njega: u ovom slučaju Lazarevo uskrsnuće. Isus je Lazaru vratio život nakon četiri dana, potvrđujući da je On uskrsnuće i život.

Ovdje Ivan želi svojim čitateljima pokazati da je kršćanska nada u uskrsnuće više od u ono vrijeme uobičajenog vjerovanja u uskrsnuće umrlih. Marta već vjeruje u uskrsnuće mrtvih. Ona iskazuje uvjerenje da će njen brat Lazar ponovno ustati u posljednji dan (r. 24). No Isus još želi otkriti nešto više. Ono što ona još ne zna jest da je sam Isus osnova njezine nade u uskrsnuće, pa joj On nudi više od nade u budući događaj.

Isus joj kao uskrsnuće i život nudi svoju osobnu prisutnost. Uskrsnuće je više od budućeg događaja. Ono je živa nada ostvarena Isusovom prisutnošću. A ono što važi za Martu, važi za sve vjernike. Ova živa nada pokazuje da sadašnja smrt nema krajnjih posljedica. Zato Isus može reći da onaj tko živi i vjeruje u Njega neće nigda umrijeti (r. 26). A čak ako i umre, opet mu je osiguran život (r. 25). U biti sadašnja stvarnost nade ima svrhu samo zbog obećanja budućeg uskrsnuća. Sadašnja stvarnost života u Kristu oslobađa vjernika straha od smrti, jer mu jamči i buduću nadu.

Tako u Ivanu vidimo kombinaciju sadašnje i buduće stvarnosti. Sam Krist je uskrsnuće i život. Oni koji su sjedinjeni s Njim već doživljuju tako radikalno nov život, da ga se može nazvati samo vječnim životom. I oni žive u nadi, znajući da će ako i umru, u posljednji dan uskrsnuti da zauvijek žive s Kristom.

Kad dolazi do posljednjeg dijela svoje knjige da ispriča događaj o križu i uskrsnuću, Ivan pretpostavlja da su čitatelji zapamtili što je rekao u petom, šestom i jedanaestom poglavlju. Vrhunski znak da je Isus uskrsnuće i život jeste Njegovo vlastito uskrsnuće. No za Ivana Isusovo proslavljanje i uzvisivanje nije ograničeno uskrsnućem. I križ uzdiže Isusa kao Spasitelja.

Ivan ovo dokazuje dajući jednom izrazu dvostruko značenje. Fraza "podignuti" može biti tehnički izraz za razapeće. No ona može predstavljati i slikovito podizanje ili uzvisivanje, što ga

nalazimo u tekstu kao što je Luka 18,14. Ivan namjerno rabi ovaj izraz, ističući njegovog dvostruko značenje, kako bi pokazao da je Isus u svom razapinjanju uzvišen (Iv 12,31-33). Prema Ivanu oboje, Isusovo raspeće i uskrsnuće, otkrivaju Njegovu spasiteljsku snagu.

Kad prikazuje Isusovo uskrsnuće, Ivan je posebno zainteresiran da pokaže kako oni, koji nisu bili prisutni i fizički nisu vidjeli uskrslog Gospodina, nisu u lošijem položaju kad se radi o vjerovanju u Isusa i prihvaćanju Njega kao uskrsnuće i život. Njegovo je Evanđelje jedino koje bilježi Isusovo javljanje Tomi. Prvo se Isus javio učenicima bez Tome i udahnuo im Svetog Duha (Iv 20,19-24). Kad su ga izvijestili o ovom događaju Toma nije htio vjerovati učenicima, dok se Isus osam dana kasnije nije ponovno pojavio; ovaj put je Toma bio prisutan. Nakon što je Toma izrazio svoje vjerovanje, Isus je odgovorio: "Budući da si me vidio, povjerovao si. Blaženi koji ne vidješe, a vjeruju." (r. 29)

Zašto oni koji nisu vidjeli mogu vjerovati? Zato što, prema Ivanu, vjera ne dolazi od gledanja, već od djelovanja Svetog Duha nakon Isusova uskrsnuća i proslavljanja. Nekoliko puta (na pr. Iv 2,22; 12,16) učenici nisu razumjeli Isusove postupke. Tek su ih se "sjetili" poslije uskrsnuća i razumjeli značenje onoga što je Isus učinio. Pri ovom sjećanju radi se o nečem mnogo dubljem od običnog prisjećanja. Ono predstavlja novo razumijevanje koje za vjernika čini stvarnim Isusov život. To je početak sjećanja koje ostvaruje Sveti Duh (Iv 14,26). Ovim djelovanjem Duha svaki vjernik ima pristup značenju Isusova života i nije u lošijem položaju kad se uspoređi s onima koji su vidjeli Isusa i bili s Njim.

Zato izvještaj o Isusovu uskrsnuću pokazuje kako je moguće da Ivanovi čitatelji povjeruju i iskuse vječni život. Ivan jasno pokazuje kako je cilj njegove knjige da "vjerujete da je Isus Mesija, Sin Božji, te da vjerujući imate život po njemu" (Iv 20,31). Kao što smo vidjeli, ovaj život obuhvaća sadašnje iskustvo življenja s Kristom i buduću nadu u uskrsnuće.

U Otkrivenju Ivan dovodi do vrhunca novozavjetno naglašavanje nade u uskrsnuće i vječni život što ga svaki vjernik ima u svjetlosti Kristova uskrsnuća. Istovremeno ova knjiga daje novi doprinos. Otkrivenje je jedina knjiga koja jasno razlikuje između uskrsnuća pravednih i uskrsnuća zlih.

Ivan na samom početku prikazuje Isusa kao uskrsloga, "vjernog svjedoka, prvorođenca od mrtvih i vladara zemaljskih kraljeva" (Otk 1,5). Nema sumnje da je ovakav prikaz imao posebno značenje za prve čitatelje ove knjige. Imperator ih je progonio. Najmanje je jedan kršćanin, Antipa iz Pergama, umro mučeničkom smrću za svoju vjeru (Otk 2,13). Sada čuju da

Isus nije samo izvorni "vjerni svjedok" koji sada vlada zemaljskim kraljevima, nego i "prvorodenac od mrtvih". Drugim riječima, On ne samo živi poslije smrti, nego je prvorodenac, Onaj koji otvara put osiguravajući svojim sljedbenicima nadu u uskrsnuće. U Otkrivenju 1,18 Ivan ponovno naglašava ovu istinu, objavljujući da Isus, kao Onaj koji je bio mrtav a sada zauvijek živi, ima ključeve smrti i hada (groba ili prebivališta mrtvih). On je ne samo pobijedio smrt, nego svoju pobjedu nad smrću nudi i drugima. Zato se ne moraju bojati zemaljskog vladara, jer on ne može osujetiti Kristovu pobjedu.

Ova je istina u Otkrivenju stalno naglašavana. Na primjer, crkvi u Smirni je rečeno da će trpjeti progonstvo i da će neki dopasti tamnice, ali je isto tako obećano da će oni, koji budu vjerni do smrti, primiti Kristovu krunu koja je sam život (Otk 2,10). Iz tog razloga Ivan objašnjava vjernicima da kad tko od njih umre mučeničkom smrću, to smatra pobjedom, a ne porazom. Đavao je uporabio svoje najstrašnije oružje, smrt, da nadvlada vjeru, i nije uspio. Ni smrt nije bila u stanju obeshrabriti vjerne, a budući da je Krist pobijedio smrt, oni su pobjednici. Zbog toga Ivan u Otkrivenju 12,11 može reći o vjernima: "Oni su ga pobijedili [đavla i Sotonu (r. 9)] Janjetovom krvi i riječju svojega svjedočanstva, jer su prezreli svoj život do smrti."

Kristova pobjeda nad smrću dovršena je u poglavljima 20 i 21. U dvadesetom poglavlju smrt i had su bačeni u jezero ognjeno i uništeni; smrt više nema vlasti. U dvadeset i prvom poglavlju Krist i Njegov narod zajedno dijele novo nebo i novu zemlju, u kojoj "On će otrti svaku suzu s njihovih očiju. Smrti više neće biti; neće više biti ni tuge, ni jauka, ni boli, jer stari svijet prođe" (r. 4; vidi Nova zemlja, II. B. 3).

Vrijeme između uskrsnuća pravednih i zlih određeno je u dvadesetom poglavlju kao razdoblje od tisuću godina kada je Sotona vezan. Na početku ovog razdoblja pravedni uskrisuju (r. 4) i vladaju s Kristom tisuću godina. Prva polovica petog retka je umetnuta izjava da "ostali mrtvaci ne oživješe dok se nije navršilo tisuću godina". "Ostali mrtvaci" moraju biti zli, jer je u četvrtom retku već bilo riječi o pravednima. Nakon ove umetnute tvrdnje u petom retku, Ivan nastavlja misao iz četvrtog retka i dodaje: "Ovo je prvo uskrsnuće." Da se spominjanje "prvog uskrsnuća" odnosi na četvrti redak očito je iz onoga što slijedi u šestom retku, u kojem Ivan objavljuje da su oni koji u njemu sudjeluju "blaženi" i ponavlja da će vladati s Kristom tisuću godina. Tako Ivan ukazuje na "prvo" uskrsnuće na početku tisuću godina. Oni koji u njemu sudjeluju vladaju s Kristom u tisućugodišnjem razdoblju. (Vidi Milenij, I. C. 1-3.)

Do uskrsnuća zlih dolazi tisuću godina kasnije, kad oživljuju "ostali mrtvaci". O ovom uskrsnuću nemamo pojedinosti, ali ih možemo nazrijeti u recima 7-10, jer su zli živi kad Sotona na kratko biva oslobođen iz svoje tamnice i pokušava nagovoriti zle da okruže Sveti grad. Ovaj pokušaj propada u onome što Ivan naziva "druga smrt" (r. 14), kada đavao, zli (oni čija imena, prema 15. retku nisu nađena u knjizi života) i sama smrt bivaju uništeni u ognjenom jezeru.

d. Drugi novozavjetni spisi. Poslanica Hebrejima prihvaća uskrsnuće i naglašava Kristovu službu velikog svećenika u prilog vjernika i njezino značenje za kršćanski život. Uskrsnuće umrlih uključeno je u "početnu nauku o Kristu" (Heb 6,1.2) koju su čitatelji već trebali savladati. Međutim, to nikako ne znači da je uskrsnuće nevažno.

Njegova važnost se posebno vidi u jedanaestom poglavlju koje predstavlja velike svjedoke vjere. Ovdje je važan dio vjere pouzdanje u Božju moć da uskrisuje mrtve. Pisac tumači Abrahamovu spremnost da poslušava Boga i žrtvuje Izaka u znak ove vrste vjere. Odlučio je pokazati vjeru jer je "mislio... da Bog može i mrtvace uskrisivati" (r. 19). Vjeru u uskrsnuće podržava činjenica da su vjerne žene u prošlosti primili "svoje mrtve zbog uskrsnuća" (r. 35; vjerojatno se misli na događaj u 2 Kr 4,8-37). Tako za pisca poslanice Hebrejima toliko značajna "vjera" uključuje povjerenje da Bog može uskrisiti mrtve.

U 1. Petrovoj poslanici, kao i u Otkrivenju, pisac govori o kršćanima izloženima nekoj vrsti progonstva. Kršćani se mogu "žalostiti zbog različitih kušnja" (1 Pt 1,6 – DF) i mogu zaključiti da su "tuđinci i stranci" (2,11). Apostol ohrabruje svoje čitatelje i poziva ih da budu vjerni pokazujući da Kristovo uskrsnuće daje nadu za budućnost i pomoć za sadašnjost.

Nakon pozdrava i kratkog blagoslova, Petar počinje objavom da su ponovno rođeni "uskrsnućem Isusa Krista od mrtvih... za živu nadu" (1 Pt 1,3). Ponovno zapažamo tijesnu povezanost između Kristova uskrsnuća i vjernikove nade. Živjeti u nadi nije ništa manje od novorođenja u novi život. Radi se o životu uzdanja u Boga, koji nadilazi sadašnje teškoće. Vjera i nada mogu biti usmjerene na Boga, jer je Bog uskrisio Krista "te mu dade slavu" (r. 21 – DF). Tako za Petra sigurnost nade u budućnost, koju donosi Kristovo uskrsnuće, preobražava sadašnji život u novi život pouzdanja. No ova nada čini još i više za sadašnjost. Prema 1. Petrovoj 3,21 Kristovo uskrsnuće nam pomaže da imamo dobru savjest (DF). Ovo se ostvaruje krštenjem, ali upravo Kristovo uskrsnuće daje krštenju njegovu moć. Petar to ne nastavlja objašnjavati kako to Pavao čini u Rimljanima 6, ali vjerojatno činjenica da je Krist nadvladao smrt i zlo i da se sada

sve vlasti Njemu pokoravaju, oslobađa kršćanina od svake osude i čini da je Kristovo oprostjenje svemu kruna.

Novi zavjet prikazuje dosljednu sliku važnosti Kristova uskrsnuća, vezu između Njegovog i našeg, i sigurnu stvarnost nade u budući život, kao i obogaćenje sadašnjeg življenja koje donosi buduća nada.

B. Stari zavjet

Kad shvatimo kako uporno čitav Novi zavjet povezuje uskrsnuće Isusa Krista s uskrsnućem vjernika, onda nas ne treba iznenaditi ni zbuniti što Stari zavjet o njemu nije toliko izričit. U Novom zavjetu specifični oblik vjernikova uskrsnuća i teološko značenje tog uskrsnuća proizlazi iz Božjeg otkrivenja u Isusu Kristu, posebno gledano iz kuta Njegovog uskrsnuća. Ono što nalazimo u Starom zavjetu više se podrazumijeva, s obzirom da se radi samo o nekoliko izričitih izjava o uskrsnuću.

1. Opće perspektive o vječnom životu

Starozavjetni pisci ne mogu ukazati na Kristovo uskrsnuće kao temelj nade za budući život. Osim toga, "misaoni svijet" Starog zavjeta bio je više od našeg orijentiran prema društvu, pa je stoga nadu za budućnost više iznosio izrazima koji su se ticali budućnosti naroda ili društva. Ovakav je pristup često teško razumljiv za individualistički odgojenog suvremenog čitatelja. U starozavjetnom svijetu identitet i sudbina pojedinca bilu su povezani s njegovim sudjelovanjem u zajednici. Za nas je osnovni element ljudskog života autonomni pojedinac; za čovjeka u Starom zavjetu osnovni element života bio je društvena zajednica, bilo da se radilo o obitelji, klanu ili narodu. (Za pregled Božjih obećanja u odnosu na Izrael vidi Ostatak/Tri anđela, I. A, B i 4BC 25-38.)

Pa ipak više snažnih tekstova u Starom zavjetu implicitno ukazuju na značajnu povezanost s novozavjetnim učenjem. Među njima su oni koji ističu da je tijelo dobro, oni koji govore o zdravlju ljudskog bića i o nadi za život u Bogu. Nasuprot svim drugim idejama koje potcjenjuju tijelo ili govore o oslobađanju od njega, nauka o uskrsnuću predstavlja pozitivan pristup životu i tijelu. Stari zavjet je u ovom pristupu dosljedan. Na primjer, u izvještaju o stvaranju Bog stvara ljudska bića, muško i žensko, na svoju sliku (Post 1,27) i potvrđuje da ono što je stvorio "bijaše veoma dobro" (r. 31). Nigdje u Starom zavjetu ne nalazimo da bi bestjelesno postojanje bilo moguće ili poželjno.

Tijesno vezano uz ovaj pozitivni pristup tijelu snažno je naglašavanje cjelovitosti ljudskog bića. U izvještaju o stvaranju prikazan je i ovaj holistički pristup. Kad je od praha zemaljskog stvorio ljudska bića, Bog u njih nije stavio dušu, već je materijalno tijelo pokrenuo dahom života pa je čovjek postao živa duša ili cjelovito biće (Post 2,7). Ljudska bića su tijela oživljena dahom života. (Vidi Čovjek, I. E. 1-3; Smrt, I. A. 4.) Iz ovog holističkog razumijevanja ljudskih bića proistječe starozavjetno gledište o smrti. Ono opisuje smrt kao počivanje s ocima (Pnz 31,16), silaženje u jamu ili cisternu (Ez 31,16; 32,24), odlaženje u prah (Ps 22,16) ili, najčešće, kao odlazak u grob ili šeol.

Treći važan starozavjetni element, vezan uz doktrinu o uskrsnuću, je nada za život u Bogu. U cijelom Starom zavjetu Jahve je izvor života i nade. Izrael treba učiti svoju djecu da polažu nadu u Boga (Ps 78,7). Jeremija piše o Jahvi ovim riječima: "O nado Izraelova, spasitelju njegov u danima nevolje!" (Jr 14,8) Osvjedočenje da je Bog izvor života, ozdravljenja i obnove uključuje pouzdanje da Bog može učiniti kraj životu ali ga i obnoviti, kako to Ana pokazuje u molitvi: "Jahve daje smrt i život, ruši u Šeol i odande podiže." (1 Sam 2,6).

Ova sposobnost obnavljanja života često se primijenjuje na narod kao cjelinu, što je sukladno svjetonazoru Starog zavjeta snažno orijentiranom na zajednicu. Ovo se vidi iz Ezekije 37, na primjer, gdje prorok u viđenju vidi dolinu punu suhих kostiju. Bog ga pita mogu li one oživjeti. Prorok isprva pitanje vraća Bogu, a mu na to Bog zapovijeda da prorokuje tim kostima. Kad to čini, nastaje šuškanje, kosti se prikupljaju, u njih ulazi duh i one opet oživljuju i ustaju na noge (rr. 1-10).

Gotovo svi tumači se slažu da ovim viđenjem nije prikazano uskrsnuće pojedinaca, jer prema tumačenju u jedanaestom retku viđenje se odnosi na "sav dom Izraelov". Imajući u vidu nacionalnu katastrofu (babilonsko sužanjstvo), narod je izrazio bespomoćnost uporabom očito popularnog izraz da su im se kosti osušile (na pr. Izr 17,22). Bog sada na ovu bespomoćnost odgovara viđenjem kojim zorno prikazuje i obećava obnovu naroda, cijelog doma Izraelovog.

Tumačenje ovog viđenja nastavljeno je u Ezekielu 37,12-14., ali s drugim riječima. Bog otvara grobove i uskrisuje Izraela iz njihovih grobova. Premda ovo tumačenje nije bez problema, neki u ovom tekstu vide glavni prijelaz s obnove naroda kao cjeline na uskrsnuće pojedinaca u narodu koji su umrli. Ovo pouzdanje u Božju moć da obnovi narod, prelijepo prikazano u Ezekielu 37, budući da je zasnovano na slici pojedinaca koji se vraćaju iz groba, pokazuje da ideja vraćanja ljudi iz smrti nije bila nepoznata Izraelu.

Božja moć nad smrću pojedinca vidljiva je iz najmanje tri oživljavanja u Starom zavjetu. Premda se ona razlikuju od uskrsnuća u posljednji dan, u kojem tijelo ustaje u besmrtnost, ona jasno pokazuju kako i u Starom zavjetu postoji vjera da Bog može pojedinca uskrisiti od smrti. Sva tri primjera povezana su s Ilijom ili Elizejem. U prvom slučaju Ilija oživljuje sina udovice iz Sarfate (1 Kr 17,17-24). U drugome Elizej čini isto za Šunamkina sina (2 Kr 4,18-37; vidi i 8,1-5). Na kraju čovjek, kojega slučajno stavljaju u Elizejev grob, oživljuje kad se truplo dotaknulo prorokovih kostiju (2 Kr 13,21).

Ovaj kratki pregled pokazuje da starozavjetnu sliku nade ne smijemo ograničiti na nekoliko izričitih tekstova koji raspravljaju o uskrsnuću. Ovi ulomci svakako dodaju cjelini slike.

2. Posebni tekstovi koji govore o uskrsnuću

Naročitu pozornost zaslužuju tri posebna starozavjetna ulomka koji govore o uskrsnuću. Svjesni smo da Job 19,25-27 predstavlja određene teškoće; međutim, jasno je osvjedočenje da poslije smrti dolazi život. Druga dva ulomka nalazimo u Izaiji 26,19 i Danielu 12,2.

a. Job 19,25-27. Ovdje je jasno Jobovo uzdanje da će Bog biti njegov *go'el* ili rođak-izbavitelj, čak i ako umre. Ovako izražena nada kraj je dugog ulomka u kojem Job rječito oplakuje prilike u kojima se nalazi. On stalno ukazuje na Boga kao uzročnika nesreće koja ga je snašla (vidi posebno rr. 8-13). Job ne može naći pravde i što je još gore, napustili su ga svi njegovi prijatelji i obitelj (rr. 13-19). On želi da njegova tužaljka bude upisana u neku knjigu ili željeznom dlijetom uklesana u kamen da se nikad ne zaboravi (rr. 23.24). No u dvadeset i petom retku Jobovo se raspoloženje mijenja i on izražava pouzdanje da će ga njegov Izbavitelj opravdati i da će vidjeti Boga.

Tipično za Stari zavjet ovaj rođak-izbavitelj je čovjek koji otkupljuje prodanu zemlju (Lev 25,25-34), osvećuje umorstvo (Bro 35,16-28) i osigurava nasljednika čovjeku koji je umro bez njega (Pnz 25,5.10; Ruta 4,1-6). U Starom zavjetu Jahve se Izraelu predstavlja kao rođak-izbavitelj (na pr. Izl 6,6; Ps 77,16; Iz 44,24).

Premda kod prijevoda ovog ulomka postoje značajne teškoće pa ga ne možemo smatrati izričitim opisom biblijskog učenja o uskrsnuću, Job jasno pokazuje svoje uzdanje da će Božja moć izbavljenja i obnove nadići njegove sadašnje probleme i smrt. "Ja znadem dobro", nakon raspadanja svoje kože, Job će vlastitim očima vidjeti svog Izbavitelja (Job 19,25-27).

b. Izaija 26,19. Izaija 24–27 predstavlja ulomak koji kao da sadrži više apokaliptičkog stila no što ga općenito nalazimo u prorok prije sužanjstva. Ovaj ulomak počinje najavom da će

Jahve opustošiti zemlju i učiniti je pustinjom zbog prijestupa svog naroda i njihova kršenja saveza. Međutim, rasute među prorokovim najavama suda i odgovorima naroda u tužaljka, nalazimo izraze pouzdanja i hvale. Ustvari, ovaj ulomak završava obećanjem da će Bog ponovno sakupiti svoj rasijani narod u zemlju Izrael i da će se sužnji iz Asirije i Egipta vratiti da se poklone Jahvi na svetoj gori u Jeruzalemu (Iz 27,12.13).

Među izrazima nade u ovom ulomku su Izaija 25,8 i 26,19. Prvi najavljuje da će Jahve uništiti smrt zasvagda i obrisati suze sa svakog lica. Međutim, nije rečeno kako će Jahve ostvariti ovu pobjedu. No kasniji ulomak govori o uskrsnuću mrtvih pravednika.

U Izaiji 26,13-15 narod priznaje da je služio drugim bogovima koji su sada mrtvi i neće oživjeti. Oni su sjene koje neće uskrsnuti. Analogija s rađanjem pruža prigodu za novu tužaljku u recima 16-18. Narod je bio sličan porodilji u trudovima koji nisu ništa donijeli. Drugim riječima narod nije bio u stanju postići osobno oslobođenje.

A onda se s devetnaestim retkom intonacija mijenja; ovaj redak nastavlja jezikom rabljenim za opis lažnih gospodara iz četrnaestog retka i okreće ga u izraze nade za izraelski narod. "Tvoji će mrtvi oživjeti, uskrsnut će tijela. Probudite se i kličite, stanovnici praha! Jer rosa je tvoja – rosa svjetlosti, i zemlja će sjene na svijet dati."

Nekoliko problema u vezi s prijevodom ovog retka nadilaze okvir ovog članka. Na primjer, u prvom redu na hebrejskom piše "moje tijelo" umjesto "njihova tijela". Prijelaz zamjenica onemogućuje da odredimo tko u ovom retku kome govori. Je li govornik Jahve, prorok ili narod? Premda je to nemoguće reći sa sigurnošću, nekoliko je stvari jasno. "Sjene" koje su otišle u grob, oživjet će i tijela će ustati iz mrtvih, što će prouzročiti pjevanje i radost.

Sve to čini prirodnim da ovaj redak pripišemo Jahvi. No još uvijek ostaju otvorene dvije mogućnosti. Da li neki pojedinac oslovljava Jahvu i izražava uvjerenje u osobno uskrsnuće? Suprotstavljenost između "njihova tijela" i "moje tijelo" to potvrđuje. Prvi izraz odnosio bi se na pravedne mrtve, a drugi na govornika pojedinca. Ili ovdje govori narod kao cjelina, pa je poruka slična onoj u Ezekijelu 37 te se odnosi na obnovu naroda? Posljednje obećanje na kraju Izaija 27 o povratku sužanja iz Asirije i Egipta podupire ovu misao. Težina dokaza kao da ide u prilog onog prethodnog (Hasel 272-276). Premda u ovom ulomku nemamo mnogo pojedinosti o uskrsnuću, jasno je da se radi o uskrsnuću tijela.

c. Daniel 12,2. Ovdje u Starom zavjetu nalazimo jasno, određeno spomenuto uskrsnuća pojedinaca. "Tada će se probuditi mnogi koji snivaju u prahu zemljinu; jedni za život vječni, drugi za sramotu." Ovdje nalazimo dva uskrsnuća: jedno je uskrsnuće pravednih a drugo zlih.

Riječ "mnogi" predstavlja teškoću. Daniel predviđa samo djelomično uskrsnuće ili se "mnogi" kao u govornom jeziku odnosi na "sve", kako je to ponekad slučaj u semitskom načinu razmišljanja? Za neke je uporaba riječi "mnogi" u starozavjetnim tekstovima kao što su Izaija 53,12 i novozavjetnim tekstovima kao što su Marko 14,24 i Rimljanima 5,15 –dovoljna da pokaže kako je u semitskom načinu razmišljanja ovaj izraz suviše širok da bi isključio činjenicu kad Daniel govori o uskrsnuću onda misli na sve mrtve. Drugi, kao Hasel (279-281) tvrde da Daniel ovdje ukazuje na posebno uskrsnuće.

Ellen White (*Velika borba*, str. 548) citira ovaj tekst kad govori o posebno uskrsnuću onih "koji su umrli u vjeri u poruke trećeg anđela" i izilaze iz svojih grobova da budu svjedoci drugog Kristovog dolaska zajedno s onima koji su razapeli Isusa (vidi I. A. 1 i navode EGW na kraju ovog članka). U svakom slučaju, jasno je prikazano uskrsnuće na kraju vremena.

Istraživanje Starog zavjeta tako pokazuje da je uskrsnuće, u odnosu na novozavjetno učenje nešto manje izričito pokazano, ali je teološki njemu dosljedno. Ljudska nada ne leži u besmrtnosti nekog unutarnjeg dijela čovjekova bića, veću Božjoj cjelovitoj obnoviteljskoj snazi ponovnog stvaranja.

Jasno je da uskrsnuće u Isusovo vrijeme nije bilo nepoznato Židovima. Isusa su pitali koji će od sedmorice braće biti muž udovice "u dan uskrsnuća" (Mt 22,23-29). Marta je izrazila uzdanje u uskrsnuće "u posljednji dan" (Iv 11,24). Premda ovu ideju nalazimo u literaturi između ova zavjeta (vidi IV. B), Stari zavjet pruža dovoljno dokaza za vjerovanje u uskrsnuće.

II. Proslavljanje pravednih

Riječ "proslavljanje" odnosi se na stanje poslije uskrsnuća i na ono što doživljuju Isus i vjernici. Zbog tijesne povezanosti Isusova uskrsnuća i uskrsnuća vjernika, važno je početi s iskustvom koje slijedi uskrsnuću "prvina" ili "prvorodenca", a koje služi kao uzor. Kako to Pavao kaže: "Odakle i Spasitelja postojano očekujemo, Gospodina Isusa Krista, koji će... preobraziti naše bijedno tijelo i učiniti ga jednakim svome slavnom tijelu." (Fil 3,20.21)

A. Isusovo proslavljeno stanje

Poslije uskrsnuća Isus se nije vratio da kao ranije živi u stalnoj zajednici s učenicima. Umjesto toga "ukazao" im se u različitim prigodama (1 Kor 15,5-8). Ova su ukazanja često počela iznenada i isto tako iznenada završila. Bila su ograničena na kratko vrijeme između uskrsnuća i uzašašća koje Luka određuje kao četrdeset dana (Dj 1,3). Pavao nagovještajem potvrđuje da je do ovih ukazanja došlo u kratkom razdoblju, kad ukazuje na kronološku anomaliju kad se Krist njemu ukazao na putu za Damask. On kaže da mu se Krist javio "kao nedonoščetu" (1 Kor 15,8). No iako je ukazanje Pavlu bila *kronološka* anomalija, on ga je ipak smatrao ukazanjem uskrslog Krista, slično ukazanjima ostalim apostolima.

Sve ovo pokazuje da se Isusova narava razlikovala prije i poslije uskrsnuće. Ova je različitost vidljiva u slučaju kad se Isus iznenada ukazao učenicima dok su vrata bila zatvorena (Iv 20,19) i kad iznenada nestaje (Lk 24,31). Besumnje postoji tajna Isusovog proslavljenog stanja.

No Evandjelja jasno govore o kontinuitetu a ne diskontinuitetu. Luka i Ivan posebno žele pokazati da je uskrsnuće bilo stvarno i da Isusovo proslavljeno tijelo nije fantom ili duh, već nastavak zemaljskog života kojim je živio kao čovjek.

Isusov susret s Marijom pokazuje da Ga se moglo prepoznati po glasu (Iv 20,16). Kad Ga učenici na putu za Emaus nisu prepoznali, Luka pojašnjava da je to bilo zato što prepoznavanje "bijaše uskraćeno njihovim očima" (Lk 24,16 – DF). No vjerojatno najsnažniju podrška kontinuitetu nalazimo u recima 36-39, gdje je izrijekom odbačena ideja da je Isus "duh".

Tu je izvanredno dobro istaknut kontinuitet uskrslog Isusa s njegovim stanjem prije uskrsnuća. Uskrislo tijelo nije duh. Učenici prepoznaju Isusa. Mogli su ga "opipati". Imao je meso i kosti. Nema sumnje da Luka istodobno želi prikazati Isusa kao model za uskrsnuće vjerniku. No Pavao je od svih njih određeniji u prikazu stanja vjernika poslije uskrsnuća.

B. Proslavljeno stanje vjernika

Za vjernika postoji kontinuitet i diskontinuitet između zemaljskog i proslavljenog, uskrslog tijela. Prema Pavlu diskontinuitet se može iskazati jedino osnovnom činjenicom: zemaljsko tijelo je podložno zakonu grijeha i smrti. Ono je smrtno. Ne može nadvladati smrt, neprijatelja. Samo Krist ima vlast nad smrću i uskrislo tijelo je tijelo koje sudjeluje u Kristovoj pobjedi i prima besmrtnost. Pavlov opis uskrslog tijela nalazimo u 1. Korinćanima 15,35-50., ali prije no što razmotrimo Pavlove misli u ovom ulomku, trebamo zamijetiti kako Pavao općenito rabi određene antropološke izraze.

Ovdje su važne četiri riječi: "meso", "tijelo", "duša" i "duh". Ni u jednom slučaju Pavao nijednom od njih ne označava dio ljudskog bića koji bi se razlikovao od ostalih. Umjesto toga Pavao u svakom slučaju uporabom različitih izraza ima u vidu cijelu osobu. Njima ukazuje na različite vidove čovjekova života. Kako je to pokazao J. A. T. Robinson u svojoj studiji, pojam tijelo u Pavlovom razmišljanju, oboje, "meso" i "tijelo", mogu se odnositi na cijelog čovjeka, ali s različitim naglascima. "Meso" (grčki *sarx*; u našim prijevodima u oba je slučaja uzeta samo riječ "tijelo") prikazuje ljude nasuprot Bogu – čovjekovu smrtnost i svjetovnost. Ovaj izraz pokazuje kako je čovjek vezan uz zemaljski život. Ova riječ može biti neutralna pa prikazuje ljude koji žive u svijetu, ili može označavati grešnost ljudi koji žive za ovaj svijet (Robinson 19-25). Herold Weiss (106) dobro kaže kako "*meso* (kod nas 'tijelo') ističe činjenicu da muškarci i žene žive u ekološkom sustavu u kojemu su grijeh i smrt dio životnog ciklusa".

Prema Robinsonu "tijelo" (grčki *soma*) naglašava čovjeka koji može uskrsnuti i jednako je našoj riječi "osobnost" (26-28). On oba izraza uspoređuje ovako: "Dok riječ *sarx* označava čovjeka, povezanog sa stvaranjem, udaljenog od Boga, *soma* stoji za čovjeka, povezanog sa stvaranjem, kakvoga je Bog načinio." (31)

Riječ "duša" najčešće označava cijelo ljudsko biće u smislu "osobe" ili "ljudskog života". No i ona ima posebnu svrhu. H. Weiss (106.107) je tumači riječima da "duša" "označava vrstu života prisposobljenog Adamu i svim njegovim potomcima. U osnovi je to krhki život kojega može ugasiti neki mali incident". "Duša" više ističe ljudsku krhkost i ranjivost nego grešnost, kako to čini pojam "meso" ("tijelo" na hrvatskom).

I na kraju, riječ "duh" kod Pavla ima posebno značenje. Ona ne označava nešto nematerijalno ili nefizičko. Namjesto toga označava čovjekov život osnažen po Bogu. "Duh" je za Boga jedinstven i na raspolaganju je ljudima po Isusu Kristu. Nasuprot "mesu", on označava život pod vladavinom Božje sile, a ne pod vladavinom sile grijeha i smrti. Nasuprot "duši", ovaj život dionik je Božje snage a ne Adamove ranjivosti. Držeći ove definicije na umu, spremni smo se vratiti Pavlovom prikazu uskrsnuća i proslavljanja vjernika.

Pavao počinje analogijom kojom ističe kontinuitet i diskontinuitet. Kao što sjeme zakopano u zemlju umire, a zatim niče u novi život, tako i kršćani umiru i, kad se Krist vrati, uskrisivaju u novi život. Korinćanima to ne bi trebalo biti teško vjerovati. Postoje različita tijela za ljude, životinje, ptice i ribe; no kršćanin će iskusiti još jednu vrst života. No važno je da

zamijetimo gdje za Pavla postoji diskontinuitet. Ono što je u ovom životu novo upravo je prijelomna točka čovjekove smrtnosti i ranjivosti.

To Pavao čini jasnim suprotstavljanjima u 1. Korinćanima 15,42-49 (DF):

Staro

Novo

Sije se u raspadljivosti.

Uskršava u neraspadljivosti.

Sije se u sramoti.

Uskršava u slavi.

Sije se u slabosti.

Uskršava u snazi.

Sije se tijelo naravno.

Uskršava tijelo duhovno.

Prvi je čovjek od zemlje, zemljan.

Drugi čovjek – s neba.

Prijevod Kršćanske sadašnjosti (a i DF) četvrti kontrast na ovom popisu čini nedovoljno razumljivim. Nasuprot "tijelu zemaljskom" stavlja "tijelo duhovno", a to bi se moglo razumjeti kao da govori o materijalnom nasuprot nematerijalnom tijelu. Pavao ovdje uspoređuje ranjivo s osnaženim tijelom. Za Pavla je proslavljeno uskrslo tijelo organizam oslobođen ranjivosti i robovanja grijehu i smrti, slobodeno da živi onako kako je bila Božja prvotna nakana.

Pavao ovaj ulomak završava tvrdnjom koja bi se mogla razumjeti proturječnom Luki 24,39. Tamo je Isus učenicima pokazao da je Njegov život poslije uskrsnuća bio život "mesa i kostiju". U 1. Korinćanima 15,50 Pavao kaže: "Ovo, braćo, tvrdim: tijelo i krv ne mogu baštiniti kraljevstvo Božje." Međutim, nema problema ako držimo na umu Pavlovu različitu uporabu riječi "meso" ("tijelo" kod nas). U Luki je Isus rabi da naglasi fizičku stvarnost tijela poslije uskrsnuća. Pavao podrazumijeva fizičku stvarnost i rabi riječ "meso" da ukaže na život usmjeren na grešni svijet. Zbog toga ova dva retka nisu u sukobu.

Proslavljeno tijelo zadržat će svoju osobnost iz tijela prije uskrsnuća i bit će prepoznatljivo drugim svetima koji su osobu poznavali u ovome životu. To se vidi iz 1. Solunjanima 4,13-18 gdje Pavao vjernike koji su izgubili svoje drage tješi sigurnošću da će ih nakon uskrsnuća opet sresti. (Vidi Čovjek, III. C.)

III. Značenje ove doktrine

A. Za teološko razumijevanje

Svako razumijevanje spasenja bilo bi nepotpuno bez učenja o uskrsnuću vjernika. Božja je namjera potpuna obnova života kakvog ga je prvotno stvorio, života koji će nadvladati

tragediju grijeha i smrti. Pomirenje može biti potpuno samo kad se Božja stvorenja preobrase u besmrtna i oslobode smrtnosti. To je razlog za snažne Pavlove tvrdnje u 1. Korinćanima 15. Bez Kristovog uskrsnuća propovijedanje i vjera nemaju svrhe (r. 14), vjera je bez vrijednosti, a mi smo još uvijek u svojim grijesima (r. 17).

Premda se potpuna obnova života i pobjeda nad grijehom i smrću još nisu ostvarili, već ih doživljujemo u iskustvu nade omogućene obećanim uskrsnućem. Riječ "nada" ovdje nije rabljena u njezinom popularnom smislu. U svakidašnjem govoru nada ne znači ništa više od želje koja ima malu ili nikakvu osnovu. Novozavjetno razumijevanje nade nije ništa manje od nove vrsti življenja obilježene sigurnošću i pouzdanjem. Nada u uskrsnuće nije želja za njim, već život u ozračju sigurnosti i pouzdanja koji već sada očekuje njegovo ostvarenje.

Ova sigurnost je moguća zato što je uskrsnuće mrtvih već počelo s Isusom. Isusovo uskrsnuće ne samo što potvrđuje buduće uskrsnuće vjernih, već njime i počinje. To znači činjenica da je Isus prvorodenac (ili prvina) uskrsnuća. Zbog toga Njegovo uskrsnuće nikada ne možemo smatrati samo oživljavanjem trupla. Ono je bilo eshatološki događaj u kojem je Isus uzeo na se proslavljeno tijelo i tako otpočeo i osigurao uskrsnuće pravednih. On je učinio više nego samo obećao život svojim učenicima: On ga je ostvario. Zato kršćani žive s pouzdanjem, sigurni da gledaju u budućnost sa stvarnom nadom u budući život. Isusovo uskrsnuće je više od ideje koja obogaćava život ili simbol koji pokazuje da i danas možemo imati život, premda je i to. Ono je za vjernika jamstvo uskrsnuća i vječnog života. Odvojeno od ovog jamstva nemoguće je razumjeti kršćansku soteriologiju i eshatologiju.

Vjernikov novi život pouzdane sigurnosti obilježen je zajedništvom s uskrslim Kristom i sudjelovanjem u Njegovom tijelu, Crkvi. Za kršćanina uskrsnuće nije samo događaj u prošlosti ili nada za budućnost, već sadašnje sudjelovanje u zajedništvu s uskrslim Kristom. Već smo zamijetili kako Pavao naglašava ovo sudjelovanje. Za njega je zajedništvo s uskrslim Kristom značilo dioništvo u Kristovoj smrti i uskrsnuću.

Ova je analogija za Pavla bila mnogo snažnija nego za većinu današnjih čitatelja. Mi smo mnogo individualnije nastrojeni i partnerstvo s Kristom možemo zamisliti samo između nas i Njega. Pavao to nije mogao. Središte sudjelovanja u Kristovom uskrsnuću i zajedništvu s Njime bilo je samo u povezanosti s tijelom vjernik u kojem se uskrsli Krist objavio i kao glava njime upravlja. Krist nije jednostavno izjednačen s tijelom; On mu je glava. To je Njegovo tijelo i partnerstvo s Njim je sudjelovanje u njegovoj zajednici.

Ova zajednička narav sudjelovanja s Kristom mnogo je jasnija kad razumijemo novozavjetni koncept uskrsnuća, nasuprot ideji o besmrtnosti duše. To znači da konačnu nagradu primaju svi kao zajednica. Kako to naviješta tekst u Hebrejima 11,39.40 čak ni veliki uzori vjere još nisu primili konačnu nagradu, jer Bog ima bolji plan: "I ti svi, iako su postigli pohvalno svjedočanstvo zahvaljujući vjeri, ne primiše ono što im je obećano, jer je Bog nešto bolje predvidio za nas: da bez nas ne postignu savršenstvo." Sakae Kubo (136) je zato u pravu kad piše: "Uskrsnuće mrtvih nije individualan već zajednički događaj. Svi uskrsli ustaju zajedno, a živi istodobno doživljuju preobraženje. Mi umiremo pojedinačno, ali ćemo ustati zajedno. Svi će zajedno uživati blagoslove vječnosti."

Ovaj novi život pouzdane nade i sudjelovanja s Kristom opisan je u Novom zavjetu mnogim izrazima i osvjetljen nizom metafora. No u konačnici on je pouzdano sudjelovanje u ovom iskustvu (Pavao ga naziva vjerom), koje osposobljuje čovjeka za uskrsnuće i konačno spasenje.

Vrijednost doktrine o uskrsnuću možemo u potpunosti razumjeti samo ako ispravno razumijemo biblijsko shvaćanje smrti. Učenja kao što su besmrtnost duše ili reinkarnacija, koja gledano iz ljudske perspektive niječu ili holističku stvarnost ili konačnost smrti, ne mogu dovoljno istaknuti slavu uskrsnuća koja pobjeđuje smrt i smrtnost, neprijatelja života, novom Bogom danom besmrtnošću. Uskrsnućem Bog čini ono što ljudska, slaba, smrtna moć nikad ne može učiniti. Uskrsnuće nije samo prijelaz iz jednog oblika života u drugi; ono nije ništa manje od ponovnog stvaranja onoga što je prestalo postojati, a što zahvaljujući Božjoj besmrtnoj sili sada ponovno živi. (Vidi Smrt, I. F. 6. 7; G. 2.)

B. Za praktično iskustvo

Biblijsko učenje o uskrsnuću ima praktične posljedice po svakodnevni život. Istražit ćemo tri područja na kojima je to posebno vidljivo.

Prvo, ono vjerniku daje pravilno razumijevanje tijela. Bog je Stvoritelj i Otkupitelj tijela, što pokazuje da je tjelesni život dobar. Nije slučajno što su Korinćani, bar neki koji su imali problema s razumijevanjem uskrsnuća, imali problema i sa svojim odnosom prema tijelu. Očito je da su neki među njima smatrali sasvim prihvatljivim da sudjeluju u spolnom općenju s prostitutkama (1 Kor 6,16), dok su drugi smatrali da je muškarcu najbolje ne doticati se žene, čak ni u braku (1 Kor 7,1). Pavao odbacuje oba nazora i nije slučajno što se u svom dokazivanju poslužio doktrinom uskrsnuća. On potvrđuje da je tijelo dobro i upozorava da protiv njega ne

griješimo. Tijelo je za Gospodina, a Gospodin je za tijelo (1 Kor 6,13). Ono je hram Svetog Duha (r. 19). Kršćanin treba proslavljati Boga u svom tijelu (r. 20). Sve je to moguće reći jer Pavao zna da će Bog uskrsnuti tijelo (r. 14).

Ako Bog toliko cijeni tijelo da će ga obnoviti i uskrsnuti za vječnost, onda ga i kršćanin treba cijiniti. To se odražava ne samo na seksualnosti nego i na zdravlju. Sama činjenica da je čovjek cjelovito biće, a ne duša utamničena u tijelu koja se nastoji osloboditi, kako su to učili neki grčki filozofi, ukazuje na vrednovanje tijela i pozitivan pristup prema njemu. Kršćanska nada je nada koja pozitivno pristupa životu i tijelu. (Vidi Zdravlje.)

Drugo, ova doktrina omogućuje kršćaninu da pokaže dolično, realističko ponašanje prema smrti. Naravno, ako tjelesni život vrijedi, kršćani će promicati život i boriti se protiv smrti. Smrt neće smatrati prijateljem, prirodnim dijelom života ili još jednim životnim krugom, kako se to prikazuje u današnjoj literaturi. Kršćanin u tome neće pogriješiti: smrt je neprijatelj. To znači da se s pouzdanjem možemo boriti protiv smrti, sigurni da njezine trenutne pobjede neće potrajati. Mi možemo biti na strani zdravlja, mira i svega što promiče život, a da se ne obeshrabrimo niti bojimo da će neprijatelj s kojim se borimo na kraju pobijediti.

Ovaj realni pogled na smrt, koji je ne prihvaća niti se pred njom skriva već je priznaje za poraženog neprijatelja, pomaže kršćaninu da izbjegne i druge zamke. Isključuje sva nastojanja za uspostavljanjem kontakta i komuniciranje s mrtvima, jer nema besmrtnu dušu i mrtvi spavaju snom bez svijesti, pa je navodno komuniciranje s njima neka vrst obmane. Biblijska slika pomaže nam da izbjegnemo takve prijekove. (Vidi Smrt, I. D.)

Na kraju, doktrina o uskrsnuću pomaže kršćaninu da stekne realno gledište prema životu i radu u ovome svijetu. Neki su tvrdili da kršćani očekivanjem budućeg svijeta neminovno zanemaruju ovaj sadašnji. Ovo treba biti daleko od istine. Narav njihove nade, koja se pozitivno odnosi prema životu, navodi ih da ovdje rade za život; upravo ih ova zajednička narav njihove nade pokreće da rade za dobro drugih. No oni su i realni. Znaju da je njihov rad sudjelovanje u Božjem konačnom djelu i očekivanje tog djela. To ih sprečava da svoje vlastite napore pretvore u idole. Njihovo pouzdanje da će ih Bog uskrsnuti u posljednji dan omogućuje im da radi Božjeg kraljevstva stave svoj život na raspolaganje. Drugim riječima oni svoj život vide vrijednim, ali ne i konačnim. Život je dar kojeg treba prihvatiti i cijiniti, a ne sebično čuvati po cijenu zanemarivanja odgovornosti prema Bogu i bližnjima.

Vizija dolazeće stvarnosti Božje slave potiče nas na poseban život u sadašnjosti, odnosno na strpljivo i odvažno djelovanje u našem svijetu prema Kristovom putu, putu od stradanja do slave. Kršćani su slobodni da služe s Kristom i za Krista, čak i ako to znači biti "vjeran do smrti", uz puno pouzdanje da stvarno postoji kruna, koja je život.

Učiniti manje od ovoga znači vratiti se starom životu i smrti. No predati se životu službe u nadi u uskrsnuće već je sudjelovanje u samom životu. Ivan je to dobro sažeo: "Mi znamo da smo prešli iz smrti u život, jer ljubimo braću. Tko ne ljubi, ostaje u smrti." (1 Iv 3,14)

IV. Povijesni pregled

A. Stari svijet

Drevni Bliski istok nije poznao učenje o životu poslije smrti koje bi odgovaralo biblijskoj doktrini o uskrsnuću. Međutim u mezopotamijskoj literaturi su moć da ožive mrtve pripisivali božici Ištar i Marduku (ANET 384.437). Grci su vjerovali u besmrtnost duše i svjesni život poslije smrti, ali nisu znali za uskrsnuće što ga uči Biblija.

B. Judaizam

Tijekom razdoblja između oba zavjeta uskrsnuće je imalo važnu ulogu u judaističkoj misli, premda su ideje o njemu bile različite i svi ga nisu uvijek prihvaćali. J. Charlesworth bilježi (68) da vjerovanje u uskrsnuće "nije bilo isključivo u vlasti farizeja. Nalazimo ga u mnogim vrstama literature, posebice u 2. Makabejaca, Salomonovim psalmima i uobičajenoj tjednoj molitvi, Osamnaest blagoslova". Međutim George W. E. Nicklburg zaključuje da "nije bilo nikakve židovske ortodoksnosti o vremenu, načinu i mjestu uskrsnuća, besmrtnosti i vječnom životu" (180).

Vjerovanje u uskrsnuće mrtvih uči na primjer 2. Makabejci 7,9: "Ali će nas Kralj svijeta... uskrisiti na život vječni." Tako i u Salomonovim psalmima 3,12 nalazimo potvrdu da će "oni koji se boje Gospodina uskrsnuti u vječni život". No drugi tokovi judaističke misli isticali su drukčije poglede. Josip Flavije (oko 37.– oko 100.) potvrđuje svjedočanstvo Novog zavjeta da saduceji nisu vjerovali u uskrsnuće (*Ratovi*, 2. 165; *Starine*, 18. 4. 16). Knjiga Jubileja (drugo stoljeće prije Krista) čini se podržava vjerovanje u besmrtnost duše: dok kosti pravednih počivaju u zemlji, njihov duh se sve više raduje (23,31).

Filozof iz dijaspore, Filon Aleksandrijski (oko 20. pr. Kr. do oko 50. po Kr.) jasno je učio da je duša besmrtna. Abelova krv koja viče sa zemlje pokazuje da zaslužni umrli žive

bestjelesnim životom (*Pitanja o Postanku*, 1. 70); isto pokazuje i Henokovo preobraženje (1. 85). Međutim Filon nije bio jedini Židov koji je slijedio grčke filozofske ideje. Posljedice utjecaja ovih helenističkih pogleda na život poslije smrti mogu se vidjeti u arheološkim posmrtnim ostacima. Na primjer, židovski grobni natpisi iz prvog stoljeća u Bet She'arimu u Palestini sadrže grčke ideje o besmrtnosti duše, premda su pisani hebrejskim pismom.

Suvremeni judaizam se nastojao distancirati od ideje tjelesnog uskrsnuća. Reformni pokret je išao čak tako daleko da je iz molitvenika uklonio spominjanje uskrsnuća. Umjesto da se razumije doslovno, uskrsnuće se često smatra simbolom konačnog spasenja cijelog čovjeka, tijela i duše.

C. Prva crkva

Čini se da su se vrlo rano pojavile heretičke ideje o uskrsnuću. U 1. Korinćanima 15 Pavao izgleda opovrgava nijekanje uskrsnuća ili pogrešna stajališta o njemu. U 2. Timoteju 2,17.18 Pavao imenuje dva lažna učitelja koji su tvrdili da se uskrsnuće već zbilo. Možda su bili povezani s onima koje spominje u 2. Solunjanima 2,2., koji su tvrdili da je Gospodnji dan već došao.

Od vremena prvih otaca sve do Augustina koji je odredio pravac za srednjovjekovno razdoblje, crkveni oci su potvrđivali uskrsnuće tijela, nasuprot izazova koji su dolazili iz dva smjera. Prvi je potjecao od nekršćanskih kritičara koji su uskrsnuće ismijavali kao apsurd. Drugi je dolazio od gnostika koji su smatrali da je sva materija, uključujući tijelo, bila zla, pa je spasenje tijela uskrsnućem bilo nezamislivo.

No dok su crkveni oci branili uskrsnuće na ove dvije bojišnice, došlo je do značajnog razvoja. Utjecaj učenja o besmrtnosti duše povezan je s uskrsnućem na načine koji su ga lišili njegove prvotne snage i značenja.

Već je krajem prvog stoljeća Klement Rimski branio učenje o uskrsnuću od kritičara korištenjem različitih ilustracija kao što su ciklusi dana i noći, stanje sna i budnosti, sisanje sjemena i legendom o feniksu koji se diže iz pepela.

Prvu veću raspravu o uskrsnuću nalazimo u sredini drugog stoljeća u Justinovu djelu *Fragmenti o uskrsnuću*. U njemu Justin pokušava kršćansku ideju uskrsnuća učiniti razumljivom grčko-rimskom umu. On tvrdi da se uskrsnuće slaže s mislima grčkih filozofa. On razlikuje između tijela i duše, ali dušu ne smatra besmrtnom. Kršćanska nada je u uskrsnuću tijela.

Jedan traktat iz gnostičke knjižnice Nag Hammadi naslovljen je *Rasprava o uskrsnuću*. U ovom djelu koje datira vjerojatno iz drugog stoljeća, kad je Spasitelj, naš Gospodin Krist uskrsnuo, progutao je smrt i pretvorio se u neprolaznog Aeona. To je "duhovno" uskrsnuće, a ne uskrsnuće tijela. Smrću vjernik ostavlja tijelo. Uskrsnuće je samo objava o onima koji su uskrsnuli; za onoga koji vjeruje ono je već stvarnost.

Irenej (oko 115. do oko 202.) se s ovim stajalištem bori u djelu *Protiv krivovjerja* (5. 3-7). Duša je smrtna i samo je dio osobe, a ne cjelina. Čitava osoba, uključujući tijelo i dušu, bit će spašena. Kršćanska nada se zasniva na tjelesnom uskrsnuću.

Atenagora, koji je također pisao u drugom stoljeću, zauzima drukčije stajalište koje će dobiti na popularnosti. I on brani uskrsnuće nasuprot mnogim sličnim prigovorima, ali vidi čovjeka načinjena od besmrtno duše i tijela. Smrt je razdvajanje duše od tijela. Uskrsnuće je njihovo ponovno sjedinjenje, jer je Bog smatrao da je ispravna narav ljudskih bića da žive s tijelom (*Uskrsnuće mrtvih*, 1-25).

Terulijan (oko 160. do oko 240.) se još više udaljio od Novog zavjeta (*Protiv Marciona*, 9. 10; *O uskrsnuću tijela*). Duša nije samo besmrtna već i materijalna, jer ima određenu vrst uzajamnosti koja je osposobljava da razumije i pati. No budući da duša ne može u potpunosti djelovati bez tijela, tijelo i duša se moraju sjediniti u uskrsnuću tijela prije no što se čovjek može suočiti ili s vječnim mukama ili vječnim spasenjem.

Origen (oko 185.–254.) je iznio slično gledište o smrti i sjedinjenju tijela i duše (*O prvim načelima*, 3. 6), ali je tvrdio da će, budući da besmrtni ne mogu prestati postojati i da će Bog sve obnoviti, na kraju svi biti spašeni, čak i ako će to za neke biti tek poslije smrti. Prema ovom gledištu do uskrsnuća dolazi kad sve razumne duše budu obnovljene i dobiju duhovno tijelo.

Grgur iz Nise (oko 330. do oko 395.) ide i dalje u nagađanju o naravi duše u svom djelu *O duši i uskrsnuću*, ali vrhunac ovog trenda kombiniranja uskrsnuća mrtvih s besmrtnošću duše dolazi s Augustinom (354.–430.). O ovom predmetu raspravlja u 22. knjizi *Božje države*, no temeljitiji prikaz nalazimo u 23. i 29. poglavlju djela *Vjera, nada i ljubav*. Augustin brani uskrsnuće tijela pred sljedbenicima Platona koji niječu da tijelo može naslijediti kraljevstvo Božje. Svi će uskrsnuti u ponovnom stvaranju koje će obnoviti tijelo materijom od koje se prvotno sastojalo. No i kod njega se radi o ponovnom sjedinjenju tijela s besmrtnom dušom koja je poslije smrti nastavila živjeti. Nakon smrti odvojena duša ostaje na mjestu posebno rezerviranom za nju. Tu uživa odmor ili teškoće, ovisno o načinu svog zemaljskog života. Nakon

uskrснуća pravedni će živjeti u vječnoj radosti, ali će zli iskusiti drugu smrt koja je za Augustina vječna muka u kojoj duši nije dozvoljeno da ikada napusti tijelo.

Pemda je i ovom prigodom potvrđeno uskrснуće mrtvih, njegova je narav sasvim drukčija od svega što nalazimo u Bibliji. Besmrtnost duše sve je više kombinirana s uskrснуćem, tako da je ono doživjelo promjenu od ponovnog stvaranja čitave osobe do sjedinjenja tijela sa svjesnom dušom koja je već iskusila patnje ili mir. Ovim je pripremljen put za sve učestalija nagađanja o čistilištu u tijeku srednjeg vijeka.

D. Srednji vijek

Najvažniji među teozima srednjeg vijeka bio je Toma Akvinski (1225.–1274.). U svoje djelo *Summa Theologica* uključio je i raspravu o uskrснуću. On ne samo što potvrđuje postojanje uskrснуća tijela (Dodatak 3. dijelu, Pitanje 75) i stavlja ga na posljedak svijeta (Pitanje 77), već spekulira o pitanjima kao što su: hoće li uskrsnuti kosa i nokti na prstima (Pitanje 80), hoće li uskrsnuli biti iste dobi kao kad je umro ili dok je bio mlad, hoće li biti iste visine i hoće li biti prisutna oba spola (Pitanje 81). Međutim, za Akvinca je jasno da uskrснуće znači sjedinjenje tijela i duše.

E. Od Reformacije do Prosvjetiteljskog doba

Unatoč činjenici da su nastavili prihvaćati doktrinu o prirodnoj besmrtnosti, Reformatori su uglavnom govorili protiv čistilišta, prema rimokatoličkom razumijevanju prijelaznom stanju u kojem se mrtvi čiste patnjama. Osim toga svi su oni vjerovali u stvarnost i važnost Kristovog uskrснуća, kao i uskrснуća vjernih koje ga omogućuje. Osim ovoga bilo je dosta razlika u mišljenjima. Reformatori su se razilazili u tome kako se uskrснуće odnosilo prema besmrtnosti duše i prijelaznom stanju i da li je uskrslu tijelo bilo isto kao i zemaljsko.

Luther (1509.–1564.) pokazuje dosta nejasnoće i raznolikosti. S jedne strane, kad napada učenje o čistilištu, čini se da želi reći kako su kršćani koji su umrli, bez svijesti dok čekaju na uskrснуće (*Komentar Propovjednika* 9,6). Međutim ranije, u istom komentaru, tvrdi da nije "sigurno da su duše besmrtne" (Isto 3,20).

U svojim *Razgovorima za stolom* Luther kao da prepoznaje ovu dvosmislenost pa ukazuje na neshvatljivu narav tajne uskrснуća kao i na prijelazno stanje. On kaže: "Točno je da duša poslije smrti čuje, osjeća i vidi, ali ne razumijemo kako se to događa." (5534) U odgovoru na jedno pitanje o značenju objave u kedu da je Krist sišao u pakao, Luther odgovara da to trebamo vjerovati, ali ne možemo razumjeti. (Isto)

Calvin zastupa oboje, uskrsnuće i besmrtnost. On objašnjava da su saduceji pogriješili držeći da nema uskrsnuća i da je duša smrtna (*Institutes*, 2. 25. 5). Osim toga pobija dvije zablude: da duša spava ili ne postoji u smrti i da se prigodom uskrsnuća drukčije tijelo sjedinjuje s dušom (3. 25. 6). Uskrsnuće je sjedinjenje tijela i duše, u kojemu je novo tijelo iste tvari kao ranije, ali drukčije kakvoće (3. 25. 8).

Calvin svoj argument razvija dalje u djelu *Psychopannysia*, u kojem se suproti onima koji vjeruju da duša postoji, ali drže da od smrti do uskrsnuća spava u stanju neosjetljivosti, i onima koji niječu stvarno postojanje duše. (Vidi Smrt, II. D.) Calvin drži da je duša tvar i da poslije smrti s osjećajem i razumijevanjem stvarno živi do uskrsnuća (Calvin 419.420).

Možda Westminsterско priznanje, koje je 1646. napisala skupština prezbiterijanaca u Engleskoj i Škotskoj, bolje od ikog drugog dokumenta prikazuje bit protestantskog koncenzusa, koji je još uvijek stajalište većine konzervativnih protestanata:

"Tijelo se u smrti vraća u prah, a duša k Bogu; besmrtna duša ulazi u nebo ili biva bačena u pakao. Na kraju će svi mrtvi uskrsnuti u istim svojim tijelima... koja će se zauvijek sjединiti s njihovim dušama.

Tijela nepravednih će Kristovom silom uskrsnuti da dožive sramotu, a tijela pravednih će Njegovim Duhom uskrsnuti da prime čast i budu prilagođena Njegovom vlastitom slavom tijelu." (Leith 228.229)

Bilo je neminovno da prosvjetiteljsko doba – isticanjem općeg razuma, slobode od dogmi i sumnjičavosti prema čudima – poslije Reformacije ima teškoća s učenjem o uskrsnuću. Premda su deisti već postavili pitanja o uskrsnuću, djelo Reimarusa (1694.–1768.) je predstavljalo prijelomni trenutak. Reimarus, inače profesor u Hamburgu, držao je da je Isus bio samo učitelj moralke koji je ostao Židov i nikada nije pokušavao ukinuti obredni zakon niti je namjeravao osnovati novu religiju (Reimarus 98-102). Kad je umro, Isus nije uskrsnuo od mrtvih, kako to pokazuju mnoge proturječnosti u evanđeoskim izvještajima. Namjesto toga su učenici, kojima se nije vraćalo na posao, ukrali tijelo (153-164; 244.245).

Premda je bilo malo onih koji su prihvatili Reimarusovo ekstremno gledište, pitanja o vjeri, razlogu i povijesti u pogledu uskrsnuća postala su sve sudbonosnija.

F. Naše vrijeme

Po predmetu uskrsnuća u suvremenom kršćanstvu su se razvila tri glavna toka misli. Rimokatolička tradicija nastavlja smatrati uskrsnuće sjedinjenjem tijela i duše i dalje ističe

besmrtnost duše. Ona još uvijek daje mjesta nauku o čistilištu, premda s manje opširnosti nego nekada.

Liberalna protestantska tradicija pokazuje veliku raznolikost u svojim pogledima na uskrsnuće i život poslije smrti. Međutim postoji tendencija da se predmet života poslije smrti i mnoge druge eshatološke elemente kršćanstva smatra u nekom smislu simbolom sadašnjeg iskustva, a ne stvarnim događajima koji se se zbiti u budućnosti.

S druge strane, konzervativni ili evangelički protestanti snažno naglašavaju doslovni Kristov povratak u budućnosti, praćen uskrsnućem. Premda i tu ima dosta raznolikosti u pogledu određenog scenarija, većina evangelika zastupa besmrtnost duše i vidi uskrsnuće kao sjedinjenje tijela i duše.

U okviru neortodoksne rasprave Oscar Cullmann je postavio pitanje o besmrtnosti duše. On pokušava pokazati da se novozavjetna doktrina o uskrsnuću mrtvih ne slaže s vjerovanjem u besmrtnost duše (Cullmann 15). U prijelaznom dobu između smrti i uskrsnuća u posljednji dan, čovjek se nalazi u stanju očekivanja koje dijeli napetost prijelaznog razdoblja (46-54).

U evangeličkoj tradiciji, poznati mislioci kao što su John Stott i Clark Pinnock nedavno su kritizirali doktrinu o besmrtnosti duše, jer ne daje cjelovitu nadu za budućnost, nasuprot tjelesnom Kristovom uskrsnuću koje ukazuje na potpuno spasenje, ne samo čovjekovog duhovnog života, već i svega stvaranja, uključujući i materijalno (Stott 313-320; Pinnock 16.17).

Rudolph Bultmann je zahtijevao da se Isusovo uskrsnuće demitologizira kako bi se otkrilo njegovo pravo značenje, a ono je javljanje vjere u učenika (Bultmann, 1951, sv. 1, str. 305). Ova pojava vjere omogućuje novi život, a to je obećani eshatološki život. On odbacuje doslovni Kristov drugi dolazak i uskrsnuće mrtvih govoreći da je mitološka eshatologija Novoga zavjeta danas "neodrživa iz jednostavnog razloga što do Kristove paruzije nije nikada došlo kako je to Novi zavjet očekivao. Povijest ne završava i, kako to svaki đak zna, ona će i dalje ići svojim tokom." (Bultmann 1957, 5)

Neoortodoksni teolozi kao što su Barth i Brunner ne slažu se s Bultmannovim pristupom, ali također uskrsnuću pristupaju egzistencijalno. Barth odbacuje Bultmannovo tumačenje Uskrsa kao pojavu vjere u uskrslog Gospodina, jer vjera u uskrslog Gospodina potječe od povijesnog prikaza (*Dogmatics* 3. 2. 443). Isusovo uskrsnuće treba prihvatiti kao čistu povijest (447). No to ne znači da je uskrsnuće običan povijesni događaj otvoren svim promatračima. On je prije Božje

otkrivenje u kojem se vidi i prikazuje skriveno biće i djelo Isusa Krista. Postoji "sveta neshvatljivost" Njegovog uskrsnuća (4. 2. 146).

Brunner iznosi slično gledište kad o Uskrsu govori kao "rupi" kroz koju nešto drugo postaje vidljivim. Kristovo uskrsnuće "je *factum*, nema sumnje, ali ne takav da se može uklopiti u niz... povijesnih događaja... U svemu ovome povijesno vidljiv je samo odjek tog događaja. To je super-povijest, eshatološka povijest, i zbog toga ona uopće više nije povijesna." (Brunner 583) Uskrsnuće tijela označava kontinuitet individualne osobe poslije smrti.

Niz teologa u Bultmannovoj tradiciji po pitanju uskrsnuća raskinulo je bar djelomično s Bultmannom. Wolfhart Pannenberg (128-133) potvrđuje povijesnost uskrsnuća, ali niječe njegovu materijalnost. Jørgen Moltmann tvrdi da "kršćanstvo stoji ili pada s realnošću Isusova uskrsnuća od mrtvih po Bogu" (165). Ova je stvarnost više od rađanja vjere kako to Bultmann drži (173). Priznati Kristovo uskrsnuće jest priznati u ovom događaju Božju budućnost za ovaj svijet (194). Uskrsnuće je stvar obećanja i nade.

Premda su Moltmann i Pannenberg ispravili važan element kod Bultmanna, bilo bi pogrešno zaključiti da za vjernika potvrđuju doslovno uskrsnuće od mrtvih. U tom smislu je J. Christiaan Beker (103) u pravu kad zamjećuje da "u biti, bilo namjerno ili ne, ovi teolozi nade konstruiraju vrijeme poslijetka više kao događaj u području ideja nego kao stvarnost. Kraljevstvo Božje za njih je konačni cilj i značenje povijesti."

Većina konzervativnih kršćana je odbacila cjelokupnu tradiciju obilježenu Bultmannom i potvrdila povijesnu doslovnost Isusova uskrsnuća i uskrsnuća vjernika. Međutim ovo nastojanje na vjerodostojnosti Kristovog uskrsnuća kombiniraju s idejom o besmrtnosti duše, tako da uskrsnuće vide kao sjedinjenje tijela i duše. Konzervativni pristup je često obuhvaćao pokušaje dokazivanja Isusova uskrsnuća raznovrsnim dokazima kako iz Biblije tako i iz povijesti, uz vrlo malo truda da se pozabavi problemima vjere i povijesti.

Međutim, u novije vrijeme ovim predmetima počeli su se baviti evangelici. Na primjer, G. Elton Ladd (263-284) potvrđuje povijesnost Isusovog uskrsnuća i tvrdi da oni koji ne mogu prihvatiti narav kršćanske vjere kako je otkrivena u Bibliji, unose pretpostavke tuđe biblijskoj vjeri (267-271). Protiv Bultmanna Ladd tvrdi da se u jednom vrtu izvan Jeruzalema zbila objektivna činjenica. No i Ladd želi pokazati da je uskrsnuće mnogo više od povijesti.

"Isusovo uskrsnuće je ni manje ni više pojava nečega što je vječno na povijesnoj zemaljskoj sceni... Ono nije 'remećenje' uobičajenog slijeda događaja; ono je manifestacija nečega sasvim novog. Usred smrtnosti pojavio se vječni život." (723)

Prema Laddu ovaj "supra-povijesni" događaj ne može se utvrditi i spoznati povijesnom rekonstrukcijom i metodologijom, jer povijesni dokazi ne mogu poticati vjeru koja dolazi od slušanja (280). To ne razdvaja vjeru od razuma, jer su u savezu, ali ne istovjetni. Uskrsnuće je moguće prihvatiti samo vjerom, ali je to vjera stvorena Svetim Duhom, koji uzima povijesna svjedočanstva kao oruđa da rodi vjeru, a ne kao dokaze koji će je iznuditi (281).

G. Adventističko razumijevanje

Budući da je čitav biblijski dio ovog članka objašnjenje adventističkog razumijevanja uskrsnuća, u ovom ćemo se dijelu samo kratko zadržati na povijesti adventističkog razumijevanja ove doktrine.

Temeljna slika uskrsnuća koje prati drugi Kristov dolazak je bila prisutna već u propovijedanju Williama Millera. On je učio da će do uskrsnuća pravednih doći prije milenija, a da će uskrsnuće zlih doći na njegovom kraju. (Vidi Damsteegt 38-40 i Nichol 506.507.)

Prvi članci o uskrsnuću objavljeni u *Review and Heraldu* preneseni su iz drugih izvora. Prvi je 9. prosinca 1852. uzet iz časopisa *Midnight Cry* (1843). Dobro obrađena rasprava o dva uskrsnuća, razdvojena s tisuću godina, pojavila se u broju od 27. rujna 1853. godine ali već bila objavljena 1843. Treći članak je 18. travnja 1854. došao iz jednog baptističkog izvora.

Loughborough je 1856. napisao izvorni članak za *Review and Herald* pod naslovom "Je li duša besmrtna?" (izašao 11. prosinca) u kojem je tvrdio da je jedina nada u budući život utemeljena na doslovnom uskrsnuću. J. H. Waggoner je analizirao biblijske dokaze za uskrsnuće zlih u članku objavljenom u *Review and Heraldu* 5. veljače 1857. (Vidi Smrt, II. E.)

Tako je tijekom svog postojanja Crkva adventista sedmog dana dosljedno potvrđivala da kršćani mogu očekivati uskrsnuće pravednih prigodom drugog Kristovog dolaska, i da oni koji umiru prije Kristova povratka, u nesvjesnom snu čekaju dok ne uskrsne čitav čovjek. Adventisti su također držali da će do uskrsnuća zlih doći tisuću godina kasnije, na kraju milenija.

Dosljednost ovog stajališta možemo vidjeti u različitim izjavama vjerovanja što ih je Crkva prihvatila. U jednoj od njezinih najstarijih objavljenih izjava 1872. godine uključeni su cjelovitost ljudskog bića i uskrsnuće. Ova izjava potvrđuje da je Krist uskrsnuo za naše opravdanje (Broj 2) i da će mrtvi izići iz grobova u tjelesnom uskrsnuću: pravedni u prvom

uskrснуću pri drugom Kristovom dolasku, a zli u drugom uskrснуću tisuću godina kasnije (Broj 21). Na zvuk posljednje trube živi pravednici doživljuju preobraženje i postaju besmrtni (Broj 22; Land 232-236).

Izjava objavljena 1931. godine proglašava da samo Bog ima besmrtnost, da su ljudi po naravi grešni i umiru, i da besmrtnosti i vječni život dolazi samo od evanđelja kao besplatnog Božjeg dara (Broj 9). Izjave 10 i 11 potvrđuju nesvjesno stanje mrtvih, kao i dva uskrснуća.

Najnovija izjava vjerovanja, prihvaćena i objavljena 1980. glasi ovako:

"Smrt je plaća za grijeh. Ali Bog, koji jedini ima besmrtnost, dat će vječni život onima koje je otkupio. Sve do toga dana smrt je stanje nesvjesnosti za sve ljude. Kad se bude pojavio Krist, naš život, uskrslu pravednici i živi pravednici bit će proslavljeni i uzneseni da se sretnu sa svojim Gospodinom. Drugo uskrснуće, uskrснуće nepravednika, dogodit će se nakon tisuću godina. (Rim 6,23; 1 Tim 6,15.16; Prop 9,5.6; Ps 146,3.4; Iv 11,11-14; Kol 3,4; 1 Kor 15,51-54; 1 Sol 4,13-17; Iv 5,28.29; Otk 20,1-10.)" (*SDA Yearbook*, 1991, 8)

V. Komentari Ellen G. White

A. O uskrснуću pravednih

"Farizeji su vjerovali u uskrснуće mrtvih. Krist izjavljuje da je i sad među njima sila koja daje život mrtvima, i da će je oni vidjeti. Ista sila uskrснуća daje život duši mrtvoj 'zbog svojih prekršaja i grijeha' (Ef 2,1). Ovaj duh života u Kristu Isusu, sila 'njegova uskrснуća' oslobađa ljude 'od zakona grijeha i smrti' (Fil 3,10; Rim 8,2). Vladavina zla je skršena, a duša je vjerom sačuvana od grijeha. Onaj koji srce otvori Kristovom Duhu, postaje dionikom moćne sile koja će njegovo tijelo podići iz groba." (DA 209.210; *usp. Čežnja vjekova*, str. 164)

"Krist je postao jedno tijelo s nama, da bismo mi mogli postati jedan duh s Njim. Posredstvom ovog jedinstva ustat ćemo iz groba – ne samo kao izraz Kristove sile nego zato što je Njegov život vjerom postao našim životom. Oni koji vide Krista u Njegovom pravom karakteru i primaju Ga u srce, imaju vječni život. Krist nastava u nama Duhom, a Božji Duh, primljen vjerom u srce, začetak je vječnog života." (*Čežnja vjekova*, str. 327.328)

"Krist je za vjernika uskrснуće i život. U našem Spasitelju je obnovljen život koji je izgubljen uslijed grijeha; On u sebi ima život da oživi onoga koga hoće. Njemu je podareno pravo da daruje besmrtnost. Život koji je u ljudskoj naravi položio, On ponovno uzima i daje ga ljudskom rodu." (*Čežnja vjekova*, str. 674)

"Glas koji je odjeknuo s križa: 'Svršeno je', čuo se među mrtvima. On je prodro kroz zidove grobova i pozvao usnule da ustanu. Tako će biti kad se s neba bude začuo Kristov glas. Taj glas prodrijet će u grobove i otvoriti humke i mrtvi u Kristu će uskrsnuti. Prigodom Spasiteljeva uskrsnuća otvorilo se nekoliko grobova, ali prilikom Njegovog drugog dolaska svi dragocjeni mrtvi će čuti Njegov glas i izići u slavni, besmrtni život. Ista sila koja je podigla Krista iz mrtvih podići će Njegovu crkvu, i proslaviti je s Njim iznad svih poglavarstava, svih vlasti, iznad svakoga imena ne samo na ovome svijetu već i na onome koji će doći." (DA 787; usp. *Čežnja vjekova*, str. 674)

"Isusovo uskrsnuće bila je slika konačnog uskrsnuća svih koji su počinili u Njemu. Izgled uskrslog Spasitelja, Njegovo ponašanje, Njegovo govor, sve je to bilo poznato učenicima. Kao što je Isus ustao iz mrtvih, tako će i oni koji snivaju u Njemu ponovno ustati. Prepoznat ćemo svoje prijatelje kao što su učenici prepoznali Isusa. Možda su u ovom zemaljskom životu bili deformirani, bolesni ili unakaženi, ali će uskrsnuti u savršenom zdravlju i skladni; ipak će u svom proslavljenom tijelo savršeno očuvati svoju osobnost. Onda ćemo spoznati kao što sami spoznati (1 Kor 13,12). U licu koje će odsjajivati sjajem s Isusova lica prepoznat ćemo crte onih koje volimo." (DA 804; usp. *Čežnja vjekova*, str. 688)

"Solunjani su cijelim srcem prihvatili misao kako Krist dolazi da preobrazi žive vjerne i povede ih k sebi. Brižljivo su čuvali život svojih prijatelja da ne bi umrli i izgubili blagoslov kojega su se nadali primiti pri dolasku svog Gospodina. Ali jedan po jedan njihovi voljeni su odlazili i Solunjani su s tjeskobom posljednji put gledali lice umrlih koje su voljeli, ne usuđujući se nadati da će ih sresti u budućem životu.

Kad je poslanica apostola Pavla otvorena i pročitana, zavlada je velika radost i utjeha u crkvi, zbog riječi koje su pokazale pravo stanje mrtvih. Pavao je pokazao da oni koji budu živjeli kad Krist dođe, neće poći ususret Gospodinu prije onih koji su zaspali u Isusu. Glas arkanđela i Božje trube doprijet će do usnulih i mrtvi u Kristu će uskrsnuti najprije, prije nego što živi budu dotaknuti besmrtnošću." (AA 258)

"Svi izlaze iz svojih grobova rastom kakvi su bili kad su ušli u grob. Adam, koji stoji usred uskrsnulog mnoštva, visok i veličanstvena izgleda, po rastu je tek nešto niži od Božjeg Sina. On predstavlja znakovitu suprotnost ljudima kasnijih naraštaja; već se po tome vidi koliko je ljudski rod degenerirao. Ali svi ustaju u svježini i snazi vječne mladosti. U početku je čovjek bio stvoren na Božju sliku, ne samo po karakteru već i obličjem i izgledom. Grijeh je unakazio i

gotovo izbrisao božansku sliku. Ali je Krist došao obnoviti ono što je bilo izgubljeno. On će promijeniti naša jadna tijela i oblikovati ih da sličje Njegovom proslavljenom tijelu. Smrtan, propadljiv oblik, lišen pristalosti, nekada oskvrnjen grijehom, postaje savršen, lijep i besmrtnan. Svi su nedostaci i deformiteti ostali u grobu. Budući da imaju pristup k drvetu života u dugo izgubljenom Edenu, otkupljeni će izrasti do pune visine ljudskog roda u njegovoj prvotnoj ljepoti. Bit će uklonjeni posljednji preostali tragovi prokletstva grijeha, a Kristovi će se vjerni pokazati u ljepoti Gospodina, Boga našega, odsjajajući u duhu, duši i tijelu savršenu sliku svoga Gospodina. Predivnog li otkupljenja! Kako smo dugo o njemu govorili, dugo mu se nadali, razmišljali o njemu s nestrpljivim očekivanjem, ali ga nikada nismo posvema razumjeli!

Živi pravedni se preobražavaju 'u jedan hip, u tren oka'. Na Božji su glas proslavljeni, sada su besmrtni i sa uskrsnulim svetima odneseni u zrak u susret Gospodinu. Anđeli sakupljaju 'svoje izabranike od četiri vjetra, od kraja zemlje do kraja neba' (Mk 13,27). Sveti anđeli donose malu djecu u naručje njihovim majkama. Prijatelji, dugo rastavljeni smrću, opet su sjedinjeni da se nikada više ne rastanu i s pjesmama radosti zajedno uzlaze do Božjega grada." (*Velika borba*, str. 553.554)

"Krist je bio prvorođenac onih koji spavaju. Bilo je na slavu Bogu da Knez života bude prvenac, ostvarenje slike prvoga snopa. 'Jer koje je predvidio, one je i predodredio da budu jednaki slici njegova Sina, da ovaj bude prvorođenac među mnogom braćom.'" (Rim 8,29) Židovi su u obredu slavili upravo ovaj prizor, Kristovo uskrsnuće od mrtvih. Kad je u njih sazrelo prvo klasje, pažljivo su ga prikupili i kad su uzašli u Jeruzalem, prinijeli su ga kao zreo snop pred Boga, priznajući Ga Gospodarem žetve. Nakon ovog obreda srp je mogao početi žeti klasje i žetva je pribrana.

Tako su uskrsnuli trebali biti prikazani svemiru kao jamstvo uskrsnuća svih koji vjeruju u Krista kao osobnog Spasitelja. Ista sila koja je uskrisila Krista od mrtvih uskrisit će i Njegovu crkvu i proslaviti je s Kristom kao Njegovu Zaručnicu, iznad svakog poglavarstva, sile i iznad svakog imena koje se naziva ne samo u ovome svijetu nego i u nebeskim dvorovima, gornjemu svijetu. U jutro uskrsnuća slavna će biti pobjeda svetih koji spavaju. Doći će kraju Sotonin trijumf, a Krist je trijumfirati u slavi i časti. Davatelj života okrunit će besmrtnošću sve koji izlaze iz grobova." (1SM 305.306)

"Kad mala djeca iz svojih prašnjavih ležaja uđu u besmrtnost, ona odmah lete u naručje svojim roditeljima. Ponovno se susreću da se nikad više ne rastanu. No mnogi od mališana tamo

nemaju svoje majke. Uzalud osluškujemo da čujemo majčinu radosnu pobjedničku pjesmu. Anđeli prihvaćaju djecu bez majke i vode ih k stablu života." (2SM 260)

B. O uskrsnuću zlih

"Tamo je duh fanatizma obuzeo izvjesnu skupinu svetkovatelja subote; oni su malo pili s izvora istine i ne poznaju duh vijesti trećeg anđela. Ništa se za njih ne može učiniti dok ne isprave svoja fanatična gledišta. Neki koji su bili u pokretu 1854. donijeli su sa sobom pogrešna gledišta o neuskrsivanju zlih i budućem dobu, pa ove poglede i svoja ranija iskustva nastoje sjediniti s viješću trećeg anđela. To nije moguće; nema slaganja između Krista i Belijala. Neuskrsivanje zlih i njihovi osebujni pogledi o budućem dobu strašne su zablude koje je Sotona unio u krivovjerja posljednjih dana da ostvari svoje ciljeve upropaštavanja duša. Ove zablude se ne mogu uskladiti s viješću nebeskog podrijetla." (1T 411.412)

"Po završetku tisuću godina Krist se ponovno vraća na Zemlju. S Njim se vraća mnoštvo otkupljenih u pratnji svite anđela. Dok se spušta u nepojmljivu veličanstvu, On poziva zle da ustanu iz mrtvih i prime sud. Oni izlaze, silno mnoštvo, bezbrojno poput morskog pijeska. Kakva suprotnost prema onima koji su ustali u prvom uskrsnuću! Pravedni su bili obučeni u besmrtnu mladost i ljepotu. Zli nose tragove bolesti i smrti.

Svako oko ovog beskrajnog mnoštva usmjereno je na promatranje slave Božjeg Sina. Mnoštvo zlih jednoglasno uzvikuje: 'Blagoslovljen koji dolazi u ime Gospodnje!' Ove riječi nije nadahnula ljubav prema Isusu. Sila istine otkida ove riječi s nevoljkih usana. Kakvi su zli otišli u grob, takvi i izlaze iz njega, s istim neprijateljstvom prema Kristu i s istim duhom pobune. Više im se neće dati vrijeme u kojem bi mogli ispraviti nedostatke svog prošlog života. Time se ništa ne bi postiglo. Čitav život ispunjen prijestupom nije omekšao njihova srca. Kada bi im bilo dano drugo vrijeme milosti, oni bi ga, kao i prvo, proveli u izbjegavanju Božjih zahtjeva i pokretanju pobune protiv Njega." (*Velika borba*, str. 569)

C. O posebnom uskrsnuću

"Grobovi se otvaraju, i bude se 'mnogi koji snivaju u prahu zemljinu; jedni za vječni život, drugi za sramotu, za vječnu gadost' (Dn 12,2). Svi koji su umrli u vjeri poruke trećeg anđela izlaze proslavljeni iz svojih grobova da čuju Božji savez mira s onima koji su održali Njegov Zakon. A 'i oni koji su ga proboli' (Otk 1,7), koji su se izrugivali Kristovim samrtnim mukama i najgorčeniiji protivnici Njegove istine i Njegova naroda, podignuti su da Ga gledaju u Njegovoj slavi i vide čast koja je dana odanima i poslušnima." (Isto, str. 548)

VI. Literatura

- Barth, K. *Church Dogmatics*. Edinburgh, T. and T. Clark, 1936.–1962,
- Beket, J. C. *Paul's Apocalyptic Gospel: The Coming Triumph of God*. Philadelphia, Fortress, 1982.
- Brunner, E. *The Mediator*. Prijevod Olive Wyon. Philadelphia, Westminster, 1947.
- Bultmann, R. "New Testament and Mythology." U *Kerygma and Myth: A Theological Debate*. Urednik Hans W. Bartsch. Sv. 1, str. 1-44. London, SPCK, 1957.
- . *Theology of the New Testament*. 2 sveska. Prijevod Kendrick Grobel. New York, Charles Scribner's Sons, 1951.
- Calvin, J. *Tracts and Treatises in Defence of the Reformed Faith*. Sv. 3. Grand Rapids, Eerdmans, 1958.
- Charlesworth, James H. *The Old Testament Pseudepigrapha and the New Testament*. Cambridge, Cambridge University Press, 1985.
- Cullmann, O. *Immortality of the Soul or Resurrection of the Dead? Witness of the New Testament*. New York, MacMillan, 1958.
- Damsteegt, P. G. *Foundations of the Seventh-day Adventist Message and Mission*. Grand Rapids, Eerdmans, 1977.
- Dodd, C. H. *The Interpretation of the Fourth Gospel*. Cambridge, Cambridge University Press, 1953.
- Hasel, G. F. "Resurrection in the Theology of Old Testament Apocalyptic." *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 92 (1980), str. 267-284.
- Kubo, S. *God Meets Man: A Theology of the Sabbath and Second Advent*. Nashville, Southern Pub. Ass., 1978.
- Ladd, G. E. "The Resurrection of Jesus." U *Christian Faith and Modern Theology*. Urednik Carl F. H. Henry. New York, Channel, 1964.
- Land, G., urednik. *Adventism in America*. Grand Rapids, Eerdmans, 1986.
- Leith, J. H. *Creeds in the Churches*. Chicago, Aldine, 1963.
- Moltmann, J. *Theology of Hope: On the Ground and the Implications of a Christian Eschatology*. New York, Harper and Row, 1967.
- Nichol, F. D. *The Midnight Cry*. Takoma Park, Md., Review and Herald, 1944.

Nickelsburg, G. W. E. mlađi. *Ressurrection, Immortality, and Eternal Life in Intertestamental Judaism*. Harvard Theological Studies, 26. Cambridge, Harvard University Press, 1972.

Pannenberg, W. "Did Jesus Really Rise From the Dead?" *Dialog* 4 (proljeće 1965), str. 128-133.

Pinnock, C. "The Incredible Ressurrection: A Mandate for Faith". *Christianity Today*, 6. travnja 1979.

Pritchard, J. B., urednik. *Ancient Near Eastern Texts*. Princeton, N. Y., Princeton University Press, 1955.

Reimarus, H. S. *Fragments*. Urednik Charles H. Talbert. Prijevod Ralph S. Fraser. Philadelphia, Fortress, 1970.

Robinson, J. A. T. *The Body: A Study in Pauline Theology*. Studies in Bible Theology, br. 5. London, SCM, 1952.

Schwartz, R. W. *Light Bearers to the Remnant*. Mountain View, California, Pacific Press, 1979.

Stott, J. R. W. i D. L. Edwards. *Essentials: A Liberal/Evangelical Dialogue*. London, Hodder and Stoughton, 1988.

Weiss, H. *Paul of Tarsus: His Gospel and Life*. Berrien Springs, Michigan, Andrews University Press, 1986.

(Prijevod završio 04/10/00 10:35:20, pregledao 12/10/00 07:29:44)

10. Svetišće

Angel Manuel Rodriguez

Uvod

Kristova smrt i uskrsnuće iz groba u samom su srcu plana spasenja. Golgota je bila konačni Božji odgovor na ljudsku sudbinu. Kristova je žrtva opisana kao "jedanput zauvijek" (Heb 10,10), koja važi "zauvijek" pa je prema tome neponovljiva (r. 12). Križu ne možemo dodati ništa što bi nadopunilo njegovu moć pomirenja i okajanja. Isus, koji je u svom životu bio pobjednik nad kušačem (Mt 4,1-11; Heb 4,15), došao je da uništi đavolska djela (1 Iv 3,8). Njegova pobjeda nad silama zla omogućuje ostvarenje naše pobjede nad grijehom (Otk 12,11), kao i konačno uklanjanje zla iz našeg svijeta (Otk 20,9-15). Isticanje konačnosti Kristove smrti pomirenja u Novom zavjetu navelo je neke na zaključak da je Njegovo djelovanje za naše spasenje završilo s križem. Ovo zahtijeva detaljnije objašnjenje.

Nakon što je na zemlji dovršio djelo zbog kojega je došao (Iv 17,4.5; 19,30), Krist "je uznesen na nebo" (Dj 1,11) "da može zauvijek spasavati one koji po njemu dolaze k Bogu, jer uvijek živi da posreduje za njih" (Heb 7,25), sve do svog drugog dolaska kad će se pokazati "bez odnosa prema grijehu, onima koji ga iščekuju da im dadne potpuno spasenje" (Heb 9,28). Između ova dva pola, križa i slavnog Gospodnjeg povratka, Krist je kraljevski svećenik, "službenik Svetišća i pravog Šatora, onoga koji podiže Gospodin, a ne čovjek" (Heb 8,2), zagovornik (1 Iv 2,1) i posrednik za one koji vjeruju u Njega (Rim 8,34). Kao naš veliki svećenik Krist služi zaslugama svoje žrtve onima koji Mu se približe, što je isto tako bitno za naše spasenje kao Njegova posrednička smrt.

Svećenička služba našeg nebeskog velikog svećenika prikazana je u starozavjetnom žrtvenom sustavu, posebno onako kako je viđena u hebrejskom Svetišću, načinjenom prema "uzorku" kojega je Bog pokazao Mojsiju (Izl 25,9), a ukazivao je na nebesko Svetišće. Iz tog razloga proučavanje Svetišća i službi u njemu ne samo što pojašnjava značenje izvedenih obreda, već osvjetljava i Kristovu nebesku službu.

[I. Starozavjetni žrtveni sustav](#)

[A. Žrtveni sustav u doba patrijaraha](#)

- 1. Podrijetlo žrtvenog sustava
- 2. Opće karakteristike tog sustava
- 3. Posebne žrtve
- B. Izraelski žrtveni sustav
 - 1. Izraelsko Svetište
 - 2. Svećeništvo
 - 3. Žrtve i prinosi
- C. Funkcioniranje starozavjetnog žrtvenog sustava
 - 1. Teološki elementi izraelskog Svetišta
 - 2. Svetište, Savez i priroda grijeha/nečistoće
 - 3. Rješenje problema grijeha
- II. Kristovo svećeništvo u Novom zavjetu
 - A. Ograničenja tipskog sustava
 - B. Nadmoćnost novog reda
 - 1. Bolji savez
 - 2. Bolje Svetište
 - 3. Bolje svećeništvo
 - 4. Bolja krv/žrtva
- III. Kristova služba u nebeskom Svetištu
 - A. Ustoličenje nebeskog Svetišta
 - 1. Daniel i ustoličenje nebeskog Svetišta
 - 2. Hebrejima poslanica i ustoličenje nebeskog Svetišta
 - 3. Otkrivenje i ustoličenje nebeskog Svetišta
 - B. Kristova posrednička služba: Svakodnevne službe
 - 1. Posredovanje i svakodnevne službe
 - 2. Specifični elementi Kristovog posredovanja
 - C. Kristovo djelo suda: Dan pomirenja
 - 1. Dan pomirenja u Hebrejima poslanici
 - 2. Dan pomirenja u Danielu
 - 3. Dan pomirenja u Otkrivenju
 - D. Sažetak

[IV. Značenje Kristove žrtve i svećeništva za život kršćanina](#)

[V. Kristovo svećeništvo u povijesti](#)

[A. Prva crkva](#)

[B. Srednji vijek i Reformacija](#)

[C. Naše vrijeme](#)

[D. Adventističko razumijevanje](#)

[VI. Komentari Ellen G. White](#)

[A. Službe u izraelskom Svetišću](#)

[B. Kristova žrtva](#)

[C. Nebesko Svetište](#)

[D. Kristova velikosvećenička služba](#)

[VII. Literatura](#)

[Dodatak A: *Ta Hagia* u Poslanici Hebrejima](#)

[A. Hebrejima 8,1.2](#)

[B. Hebrejima 9,1-10](#)

[C. Hebrejima 9,11.12](#)

[D. Hebrejima 9,24.25](#)

[E. Hebrejima 10,19.20](#)

[Dodatak B: Hebrejima 6,19.20](#)

I. Starozavjetni žrtveni sustav

Pri istraživanju bogatstva i dubine biblijske doktrine o Kristovom svećeništvu moramo držati na umu svjedočenje i Starog i Novog zavjeta. Za kršćane oba zavjeta predstavljaju nedjeljivu cjelinu božanske objave. Postoji samo jedan Autor Svetog pisma koji se u prošlosti otkrio različitim načinima i koji nam je sada govorio po Sinu (Heb 1,1.2). Jedinstvo otkrivenja naviješteno je naglašavanjem jednog Spasitelja. Sam Isus je objasnio da Pisma "svjedoče za me" (Iv 5,36) i da je Mojsije pisao o Njemu (r. 46). Na putu za Emaus Krist je dvojici učenika otvorio Pismo, i "poče od Mojsija te, slijedeći sve proroke, protumači im što se na njega odnosilo u svim Pismima" (Lk 24,27). Sveto pismo svjedoči o samo jednom vječnom spasiteljskom evanđelju (Otk 14,6), koje je objavljeno Izraelu kao i nama (Heb 4,2). U Starom zavjetu Bog je svom narodu objavio Radosnu vijest preko mesijanskih proročanstava, simbola i uzoraka. (Vidi

Tumačenje, III. E. 3.) Stoga ćemo, u nastojanju da razumijemo djelo našega Gospodina, obratiti pozornost na oba zavjeta; oni se međusobno osvjetljavaju.

A. Žrtveni sustav u doba patrijaraha

Žrtve pripadaju samoj infrastrukturi biblijske teologije i religije. Zanimljivo je da nigdje u Starom zavjetu nije izričito objašnjeno podrijetlo žrtava. Kad su spomenute prvi put, za njih nije naveden neki poseban razlog i nije spomenuto njihovo podrijetlo (Post 4,2-5). U kasnijim izvještajima podrazumijeva se značenje žrtava, ali o njima nema otvorene rasprave.

1. Podrijetlo žrtvenog sustava

Žrtveni sustav Starog zavjeta nastao je neposredno nakon pada u grijeh. U Edenu se sam Bog otkrio kao Otkupitelj ljudskog roda. Kazna vječne smrti nije odmah primijenjena na Adama i Evu, jer je Gospodin osigurao sredstvo otkupljenja kojim će učiniti kraj zmiji, đavlu i njegovim djelima (Post 3,15; usp. Rim 16,20; Heb 2,14). Božji milosrdni čin, kojim je Adamu i Evi priskrbio odjeću od krzna, bio je u stvari obećanje otkupljenja; kad tekst u Postanku 3,21 stavimo u njegov teološki kontekst, razumljiva smrt životinje postaje žrtveni čin. Nakon učinjenog grijeha Adam i Eva su trebali iskusiti konačnu smrt (Post 2,17). Izenađuje što im je život bio pošteđen. No upravo u situaciji kad im je život bio ugrožen, nastupila je smrt jedne životinje. Smrtna kazna nije izvršena nad njima već na životinji. Smrt životinje osigurala je sredstvo za obnovu njihove zajednice s Gospodinom. Iz smrti su proizašli nada i obnovljenje. To što je Bog načinio njihovu odjeću i obukao prvi par pokazuje da je On za njih učinio ono što oni za sebe same nisu mogli učiniti. Milostivo im je omogućio da Mu pristupe i žive u Njegovoj blizini. Isti ovi koncepti pripadaju teologiji Svetišta i njegovoj službi kasnije u Starom zavjetu. Ono što je u povojima i nagoviješteno u Postanku 3, postalo je cjelovito teološko tijelo ideja u izraelskom žrtvenom sustavu. Adam i Eva su već imali blagoslova od Kristove žrtve.

2. Opće karakteristike tog sustava

U izvještajima o patrijarsima bogoslužje i žrtva su nerazdvojivi. Mjesto bogoslužja prepoznavalo se po žrtveniku (Post 8,20; 12,7; 26,25). U Postanku je spomenuto više žrtava i/ili žrtvenih djela, ali čini se da je najuobičajenija bila žrtva paljenica (Post 8,20; 22,3.7). Međutim u Postanku 35,14 spominje se i ljevanica. Izraz "svećenik" prvi put je rabljen u Postanku 14,18 da obilježi Melkisedeka, šalemskog kralja koji je štovao "Boga Svevišnjega". Abraham ga je davanjem desetine priznao zakonitim svećenikom. Kao svećenik Melkisedek je primio desetinu i blagoslovio patrijarha (rr. 18-20: vidi Upraviteljska služba, I. C. 3).

3. Posebne žrtve

a. Kajinova i Abelova žrtva. Većina žrtava u izvještaju o patrijarsima bila je krvna. Značajni izuzetak čini žrtva koju je prinio Kajin (Post 4,3). Prema Hebrejima 11,4 Abel je svoju žrtvu prinio vjerom i Bog ju je prihvatio. Kajinova žrtva nije bila izraz vjere već osobnih osvjedočenja. Abelova vjera u Kristovu žrtvu pomirenja pokazala se u neupitnoj poslušnosti. Žrtva koju je Abel prinio osvjetljava značenje žrtve. Prinošenje žrtve zahtijevalo je kombinaciju odgovarajućeg unutarnjeg stava i poslušnosti vanjskim ritualima. Kad god je Bog primio neku žrtvu, primao je i onoga koji ju je prinio. Zato je žrtva bila sredstvo kojim je čovjek čuvao zajednicu s Bogom (Post 4,7).

b. Noina žrtva. Sljedeće spominjanje žrtvovanja nalazimo u Postanku 8,20. Poslije potopa Noa je prinio Gospodinu žrtve paljenice. Kontekst pokazuje da su ove žrtve bile izraz zahvalnosti za veliku Božju brigu o Noi i njegovoj obitelji. Čini se da je tu prisutna i ideja okajanja. Izvještaj kaže da Bog "omirisao miris ugodni"; prihvatio je žrtvu i odlučio da više neće uništiti sve živo (r. 21). Prihvatanjem žrtve Bog se obvezao da će obnoviti i sačuvati zajednicu s čovječanstvom.

c. Abrahamova žrtva (Post 22). Bog je iskušao Abrahama kad je tražio da prinese Izaka na žrtvu paljenicu (rr. 1.2). Tako je Abraham imao priliku pokazati pravu snagu svoje vjere. Bog se umiješao i Izaku spasio život te time završio kušnju. No izvještaj ovdje ne završava. Bog se postarao za ovna kojega će žrtvovati umjesto Izaka. Da bi se sačuvao Izakov život i zajednica između Boga i Abrahama bila je potrebna smrt žrtve. Postanak 20 i 21 opisuje Abrahama kao čovjeka koji nije uvijek hodio neporočno pred Gospodinom. Lagao je tvrdeći da mu Sara nije žena (Post 12,10-20; 20,1-18) i nije čekao da Gospodin ispuni obećanje o sinu (Post 21,1-7). No Bog je od njega tražio da se pomoli za kralja i preko Sare dao mu sina. Činilo se da Bog tolerira Abrahamov grijeh. Nesuglasje između Boga koji osuđuje grijeh, a ipak se kao oruđem služi čovjekom koji je prekršio savez, riješeno je u Postanku 22. Bog je bio spreman povući svoje obećanje patrijarhu; time bi ga ostavio bez budućnosti i savezu bi bio kraj. No kad je Abraham svojom vjerom pokazao da mu je stalo do obnove zavjetnog odnosa s Bogom, Gospodin se postarao za žrtvu potrebnu za okajanje njegova grijeha i obnovu njegove budućnosti (Post 22,15-19). Kasnije je na brdu Moriji, gdje je žrtva prinesena, sagrađen hram. Brdo je simbolično nazvano "Jahve provida" (r. 14) kao svjedočanstvo onoga što je Bog učinio za Abrahama. Biblijski pisac dodaje: "Zato se danas veli: 'Na brdu Jahvina providanja'", što pokazuje da je

narod Abahamovo iskustvo primijenio na sebe. Kad god su uzlazili na to Jahvino brdo i oni su vjerovali da će se pobrinuti za njihovu zamjenu. Razumjeli su da spasenje dolazi od Gospodina koji donosi izbavljenje zamjениčkom žrtvom (vidi Iz 53).

B. Izraelski žrtveni sustav

Knjiga o Izlasku uvodi izraelsko Svetište kao središte bogoslužja, posredovanja i žrtve. U njoj su opisani sam šator i namještaj ovog jedinstvenog mjesta. U knjizi također nalazimo upute o posvećenju svećenika i ona sadrži neke od najvažnijih teoloških ideja vezanih uz Svetište. Knjiga Levitskog zakona daje pojedinosti o žrtvenom sustavu, službama u Svetišu i blagdanima.

1. Izraelsko Svetište

Arhitektonski nacrt ove građevine bio je jednostavan: prva prostorije je bila "svetinja" (Izl 28,29 – DK; u drugim prijevodima neprikladno: "Svetište"), a druga "Svetište nad svetištima" (bolje: "Svetinja nad svetinjama"). Dvorište Svetiša, s ulazom s istočne strane, bilo je zaštićeno zastorom. I ulaz u Svetište bio je zaštićen zastorom, obješenom na pet stupčića od bagremova drveta, zlatom obloženih, postavljenih na tučana podnožja (r. 37). Oba odjela u samom Svetišu bila su podijeljena zavjesom bogato izvezenom likovima kerubina, koja je visila na četiri drvena stupa, zlatom obložena (rr. 31-33). Zidove Svetiša činili su drveni okviri presvućeni zlatom, postavljeni na srebrna podnožja (rr. 15-30), a bili su zaštićeni s četiri šatorska pokrivača (rr. 1-14).

U dvorištu se nalazio *žrtvenik* s rogom na svakom uglu (Izl 27,1-8). U cijelom Starom zavjetu ovaj je žrtvenik bio povezan s Gospodnjom prisutnošću; preko njega su Izraelci imali pristup Njemu (Ps 43,4). Umivaonik između žrtvenika i ulaza u Svetinju (Izl 30,17-21) služio je svećenicima za pranje nogu i ruku prije no što bi služili kod žrtvenika ili ulazili u Svetište (r. 20). Bio je to odgovarajući simbol duhovnog čišćenja od grijeha (usp. Dj 22,16; Ef 5,26; 1 Kor 6,11).

U samoj Svetinji nalazio se *stol* (Izl 25,23-30). Na njemu je stajalo dvanaest pogača, vino i kad. Oni su podsjećali Izrael da je Bog brinuo za njihova svagdanji kruh i da će svakako osigurati i "kruh života" (Iv 6,48-51). Nasuprot stolu na južnoj strani nalazio se *svijećnjak*, načinjen od čistoga zlata i ukrašen čašama u obliku bademova cvijeta. Njihov oblik – središnji krak s po tri kraka na svakoj strani (Izl 25,31-40) – i uporaba cvjetnih pojmova ukazuje na stilizirano stablo života. Zaharija povezuje svijećnjak s Božjom sveprisutnošću (Zah 4,11) i snagom Gospodnjeg Duha (r. 6). U Novom zavjetu Krist je svjetlo svijetu (Iv 8,12). *Kadioni žrtvenik*, stavljen ispred zastora, imao je na svakom uglu po rog (Izl 30,1-10). Na njemu se

dvaput dnevno prinosio kd pred Gospodinom, što je predstavljalo uzdizanje molitava Bogu (usp. Ps 141,2). Prema Novom zavjetu Kristove su zasluge miris koji naše molitve čini prihvatljivima pred Gospodinom (Ef 5,2; Otk 5,8; 8,3.4).

Kovčeg saveza, smješten u Svetinju nad svetinjama, bio je drveni sanduk iznutra i izvana presvučen zlatom (Izl 25,10-22). Bog je zapovijedio Mojsiju da u nj stavi ploče Deset zapovijedi (r. 16). Pokrivala ga je tanka zlatna ploča, nazvana "Pomirilište" (*kapporet*, "ono što pomiruje"). Na tom poklopcu stajala su dva kerubina licem okrenuti jedan prema drugome. Između tih keruba javljala se Božja slava, jamčeći oprost grešnicima koji se kaju. Kovčeg je simbolizirao Božju prisutnost u Njegovom narodu. Tu je Bog otkrivao svoju volju Izraelu (r. 22). Tu je pokazivao spremnost da izvrši pomirenje za grijeh svog naroda. Tu je bila simbolizirana Božja prisutnost kao izraelskog kralja i vođe, koji brine i skrbi za svoj narod (1 Sam 4,3; Ps 80,2; 99,1).

2. Svećeništvo

Bog je očito namjeravao imati predstavnike iz svih izraelskih plemena da služe u Svetišću, ali tijekom događaja sa zlatnim teletom pod Sinajem samo je Levijevo pleme ostalo vjerno Gospodinu. Zato su umjesto prvorođenaca u Izraelu za službu u Svetišću izabrani leviti (Izl 32,25-29; Bro 3,11-13; 8,16-18). Svećeništvo je postalo nasljedno, pripadajući isključivo Aronovoj obitelji (Bro 18,6.7), dok je ostatak plemena služio u obavljanju ostalih poslova u Svetišću. Odgovornosti svećenika su bile mnogostruke i različite, ali njihova glavna zadaća je bila vjerske naravi: da budu posrednici između Boga i Njegovog naroda.

a. Božji predstavnici pred narodom. Narod su podučavali *torah*, Božjim uputama za naciju (Pnz 33,10; Lev 10,11). Usko vezana uz ovo bila je svećenička dužnost da otkrivaju Božju volju onima koji su tražili božansko vodstvo, posebno preko Urima i Tumima (Bro 27,21), dva draga kamena stavljena na oplećak velikog svećenika, preko kojih je Bog davao odgovore na pitanja. Svećenici su djelovali i kao suci u Svetišću. Zapravo je vrhovni sud zemlje djelovao u središnjem Svetišću (Pnz 21,5; 17,8-13). Osim toga svećenici su bili zaduženi za blagoslivljanje naroda u Božje ime (Bro 6,22-27; Pnz 10,8).

b. Predstavnici naroda pred Bogom. Ovo je bilo simbolično prikazano dvjema kamenovima stavljenim na ramena oplećka velikog svećenika. Na svakome od njih bilo je urezano po šest imena izraelskih plemena (Izl 28,9-12). Istu funkciju imali su i dvanaest dragih kamenova na svećenikovom naprsniku (r. 29). Preko svećenika narod je mogao pristupiti Bogu. No posrednička uloga svećenika dosegla je vrhunac značaja u žrtvenom sustavu. Tijekom

svakidašnjih službi (*tamid*) svećenici su obavljali nekoliko važnih obreda. Na žrtvenik za paljenice prinosili su jednu žrtvu ujutro, a drugu uvečer (Lev 6,9.12.13; Bro 28,3-8). Kao dio *tamid*-a veliki je svećenik ulazio u Svetinju da pred Gospodinom pali svjetiljke i tamjan (Izl 30,7.8). Svećenik je prinosio žrtve koje su Izraelci donosili da za njih izvrši pomirenje (Lev 1,5-9; 4,25.26). Veliki svećenik je služio kad se žrtvovalo za zajednicu (rr.1-21). Kao predstavnik naroda pred Bogom smio je jednom godišnje ući u Svetinju nad svetinjama. Na Dan pomirenja vršio je posebne obrede da očisti Svetište od Izraelovih grijeha i nečistoća, čime je svakidašnje čišćenje učinio konačnim (Lev 16; 23,26-32). Dužnosti svećenika i velikog svećenika simbolično su ukazivale na Krista kao našeg posrednika pred Ocem.

Leviti su pomagali svećenicima (Bro 18,1.5). Ujedno su čuvali Svetište (Bro 1,53; 3,38). Njihova je glavna zadaća bila rastavljanje, prijenos i sastavljanje Svetišta (Bro 1,48-54). Međutim, oni nisu sudjelovali u svećeničkim funkcijama (Bro 18,3).

3. Žrtve i prinosi

Duhovne potrebe Izraelaca zadovoljavane su prvenstveno pomoću žrtvenog sustava koji im je dopuštao da iskažu svoje posvećenje i štovanje, svoje najdublje osjećaje i potrebe. Svaka je žrtva imala posebno značenje.

Žrtva paljenica (hebrejski '*olah*, "žrtva koja se uzdiže") spaljivala se cijela na žrtveniku. Osoba koja ju je prinosila položila bi ruku na glavu žrtvi (Lev 1,4) i pripremila je za svećenika da izvrši krvni obred i žrtvu stavi na žrtvenik. Ova je žrtva mogla biti zavjetna ili dragovoljni dar (Lev 22,17-19). Bila je također i žrtva pomirenja kojom je prinositelj bio prihvaćen pred Gospodinom; u 1. Samuelovoj 13,12 žrtva paljenica je bila povezana s idejom "ublaživanja Jahve", što je fraza koja se često koristila kad se radilo o Božjoj srdžbi ili nezadovoljstvu (Izl 32,11; 1 Kr 13,6 – "umilostivi Jahvu"). Zato se žrtva paljenica pojavljuje u kontekstu pomirenja. Ona je bila izraz štovanja, zahvalnosti, zahvaljivanja, radosti i potpunog posvećenja onoga koji je žrtvovao Bogu. Budući da je pojedinac imao stalnu potrebu za oprostjenjem, ona je bila i sredstvo pomirenja.

Mirotvorna žrtva (*šelimim*, "žrtva za mir i zdravlje") bila je dragovoljna žrtva prinesena kao zahvalnica, zavjetnica ili od slobodne volje (Lev 7,11-18; "pričesnica" u KS nije najsretniji izbor). Ta je žrtva bila prigoda za radost (vidi 1 Sam 11,14.15; 1 Kr 8,63) i služila je jačanju saveza zajedništvom s Bogom i drugim Izraelcima (Pon 27,7). Veći dio mesa davao se prinositelju žrtve koji ga je s obiteljima i prijateljima jeo pred Gospodinom (Lev 7,15). Dio tog

mesa pripadao je svećeniku (33. 32-34). Polaganje ruku i krvni obred pokazuju da je i ova žrtva imala funkciju pomirenja (Ez 45 15.17).

Žrtva zbog grijeha bila je žrtva za uklanjanje grijeha. Jedna vrst se prinosila kad su svećenik ili zajednica nenamjerno sagriješili (Lev 4,1-21), a druga kad je pojedinac iz naroda nepromišljeno sagriješio (rr. 27-31). Postupak za svaku od njih nešto se razlikovao. Kad je svećenik prinosio žrtvu, trebalo je škropiti krvlju u Svetištu, a nešto krvi stavljano je na rogove kadionog žrtvenika. Ostatak krvi trebalo je prolići podno žrtvenika za žrtve paljenice, a meso žrtve se spaljivalo izvan Svetišta. U slučaju pojedinca iz naroda nešto je krvi stavljano na rogove žrtvenika za žrtve paljenice, a ostatak izliven podno žrtvenika. Nešto mesa je jeo je svećenik. Ovo je bila žrtva za pomirenje u slučaju nepromišljenog kršenja zakona saveza.

Prema Levitskom zakoniku 5,1-6 ova je žrtva bila pomirnica i za namjerno kršenje Božje volje, jer su navedeni grijesi namjerni. Nepromišljeno učinjen grijeh nije bio isključen iz pomirničke funkcije žrtvenog sustava. Samo se grijesi učinjeni naumice nisu praštali, jer se prijestupnik potpuno odvojio od Gospodina (Bro 15,30). U sažetku, žrtva zbog grijeha izvršila je pomirenje za nepromišljene grijeha koji su čovjeka okaljali moralno, etički i obredno. Ona se ticala i promišljenih grijeha ako je pojedinac pokazao spremnost da otkrije loš postupak, neki grijeh ili stanje onečišćenja. Ova je žrtva rješavala problem moralne i kultne nečistoće.

Žrtva za krivicu (u nekim prijevodima "naknadnica") oslobađala je pojedinca od krivnje koja je pred Gospodinom izazvana nehotičnim ogrješenjem o svete stvari i u slučaju da je pogriješio ne znajući (Lev 5,15.17; Bro 6,12). Gospodin je dopuštao grešniku da prinese žrtvu za krivicu kako bi vratio mir duši. Bilo je potrebno prinijeti žrtvu za krivicu za pomirenje promišljenog grijeha kad bi tko oštetio ili prisvojio tuđe vlasništvo (Broj 5,5-8) i u slučaju spolnog odnosa sa zaručenom djevojkom (Lev 19,20-22). Kad god je bilo moguće, uz žrtvu se zahtijevalo i povrat i naknadu. Postupak za ovu žrtvu bio je isti kao i za žrtvu zbog grijeha (Lev 7,7). Jedina je razlika bila u tome što se krvlju zapljusnulo "sve strane žrtvenika" (r. 2) i njome se nije pomazivalo rogove. Ovom je žrtvom izvršen obred pomirenja za grešnika koji se kajao (Lev 5,18).

Žrtva prinosnica bila je nekrvna žrtva. Izraz *minhah*, znači "dar, prinos". Ova je žrtva pratila svaku žrtvu paljenicu i sastojala se od žitnog zrna ili brašna, ulja i tamjana (Bro 15,3-11). Žrtva od pića načinjenog od grožđa vjerojatno se izlivala podno žrtvenika za žrtve paljenice.

Kao žrtva zemaljskih plodova *minhah* je bila priznanje Božje milostive brige. Mogla je isto tako biti izraz voljnosti pojedinca da sačuva zavjetni odnos s Gospodinom (Lev 2,13).

Različite vrste pokazuju da je žrtveni sustav obuhvatio sve duhovne potrebe Izraela. Neke su bile prvenstveno pomirbenog karaktera, kao što su žrtve za grijeh i za krivicu. Druge nisu isticale pomirenje, premda su vršile pomirenje za pojedinca (na pr. različite vrste mirotvornih žrtava). Žrtvenim sustavom izražavani su štovanje, posvećenje, zahvaljivanje, radost, pobožnost, zajedništvo, zajednica, odanost savezu, pomirenje i mnogo toga. U svaku je žrtvu bio uključen element pomirenja, što je kazivalo da bez njega Gospodin nije prihvaćao nikakav dar što su ga ljudi donijeli. Teološko bogatstvo izraelskog žrtvenog sustava simbolički je ukazivalo na beskonačnu vrijednost i djelotvornost Kristove žrtvene smrti.

C. Funkcioniranje starozavjetnog žrtvenog sustava

Da bismo bolje razumjeli tipološki značaj Svetiša i njegov doprinos razumijevanju Kristove službe velikog svećenika, moramo u pojedinostima proučiti različite funkcije Svetiša.

1. Teološki elementi izraelskog Svetiša

Božji zahtjev za izgradnju svetišta među Izraelcima došao je nakon njihova izlaska iz Egipta i saveza koji su učinili s Bogom (Izl 25,8). To nagovještava da pristupu Svetiša prethodi otkupljenje, jer samo otkupljeni koji su stupili u zavjetni odnos s Bogom mogu u potpunosti uživati zajednicu s Njim. Svetište je u izvjesnom smislu pokušaj obnove edenskog stanja prisne zajednice s Bogom.

a. Mjesto sastanka. Svetište je mjesto na kojem se sastaju Bog i ljudi. Njegovo ime, "Šator sastanka", pokazuje njegovu funkciju: da osigura mjesto na kojem se Bog i Njegov narod mogu sastajati (Izl 40,32). U knjizi Izlazak važna je ideja sastajanja s Bogom. Bog je preko Mojsije zakazao sastanak s Izraelcima na Sinaju (Izl 3,12). Putovali su do te gore, pripremljeni za sastanak (Izl 19,10.11), i treći su dan sreli Gospodina (r. 18). Sinaj je postao prvo izraelsko svetište (r. 12; 24,2-5.12). Prvo Svetište bilo je nastavak doživljaja na Sinaju, mjesto na kojem se Bog sastaje sa svojim narodom (Izl 29,43; Ps 68,18).

b. Središte božanskog otkrivenja. Na Sinaju je Bog otkrio svoju slavu (Izl 24,16.17); ona će kasnije obitavati u Svetišu (Izl 40,34.35). Ova slava nije bila samo sjaj Njegove prisutnosti (Izl 24,17), već posebna tajna Njegove osobe. Neprobojan sjaj Njegove slave svjedoči o Njegovoj imanentnosti i transcendentnosti (Izl 33,18-23). Bog je iz Svetiša nastavio otkrivati svoju volju narodu. Deset zapovijedi, što ih je Bog objavio sa Sinaja (Izl 20,1-17), sada su

objavljivane iz Svetišta (Izl 25,22). Iz Svetišta je Bog također otkrivao svoju moć kao kralj i sudac; Njegova se vlast protezala izvan izraelskih granica na čitav svijet (Izl 15,17.18; 23,23; Amos 2,5). To što je bio prisutan u Svetištu nije Ga ni u čemu ograničavalo.

c. Središte bogoslužja. Za Izraelce je sastajanje s Bogom u Svetištu bio čin bogoštovlja (usp. Ps 95,6). To je posebno bilo točno za blagdane kad su s radošću dolazili da hvale Boga (Ps 68,25-27; 132,7). Izraelski narod je dolazio u Svetište i sa svojim brigama i potrebama, nadajući se Božjem zaklonu i utjesi (Ps 43,2.4.5). Ponekad su dolazili da priznaju svoj grijeh, tražeći od Gospodina oprostjenje da bi se mogli ubrojiti među pravedne (Ps 32,1.2.5.11). Tu su primali blagoslov i pravednost od Gospodina (Ps 24,3-5).

d. Mjesto pristupa nebeskom Svetištu. Prema Izlasku 25,9 Svetište je bilo sagrađeno po "uzorku" (*tabnit*) koji je Gospodin pokazao Mojsiju na gori Sinaju (usp. r. 40). Ovaj koncept zahtijeva proučavanje jer osvjetljava pravu narav izraelskog Svetišta. Imenica *tabnit* izvedena je od glagola *banah*, "sagrađiti". U Starom zavjetu *tabnit* se odnosi na strukturu (Ps 144,12), uzorak ili model za građevinu (2 Kr 16,10; 1 Ljet 28,11-19), sliku nečega (Pnz 4,16.18; Ps 106,20; Iz 44,13; Ez 8,10; 10,8) ili repliku (Još 22,28). Obično opisuje trodimenzionalni predmet i u većini slučajeva pretpostavlja postojanje originala.

Pitanje je da li je *tabnit* u Izlasku 25,9 model koji ukazuje na nebesko Svetište kao original. Ako je moguće pokazati da je u izraelskoj vjeri postojala svijest o postojanju nebeskog Svetišta, uporaba riječi *tabnit* u Izlasku ukazivala bi na original. Stari zavjet svjedoči da je iza zemaljskog Svetišta postojala mnogo uzvišenija struktura, Božje prebivalište na nebesima. Ovo nebesko prebivalište pokazano je Mojsiju i ono je služilo kao model za Svetište koje je trebao sagrađiti. Tekstove o nebeskom Svetištu nalazimo u Psalmima i proročkim knjigama. Psalmist potvrđuje da je Božje prijestolje u Njegovom nebeskom Svetištu (Ps 11,4) i da iz svog nebeskog stana Gospodin promatra što se zbiva na zemlji (Ps 33,13.14; 102,20; 113,5.6). Za Božje nebesko prebivalište uzeta je različita terminologija: "sveti Hram" (Mih 1,2; Hab 2,20), "Hram" (2 Sam 22,7; Ps 18,7), "Svetilište" ili "Svetište" (Ps 60,8; 150,1), "mjesto" (Iz 18,4; Mih 1,3) i "Dom" (Ps 36,9). Budući da Bog obitava na nebu, nije neobično da su "nebesa" (*šamayim*) uzeta kao odredište za Njegovo nebesko "Svetište" (Ps 20,7; 102,20), mjesto "gdje prebivaš" (1 Kr 8,39.43.49). Čak je i Božje prijestolje uzeto kao metonim za Njegovo nebesko Svetište (Ps 11,4; 93,2; Dn 7,9). Ova su dva Svetišta, nebesko i zemaljsko, tijesno povezana. Zemaljsko predstavlja mjesto pristupa nebeskome (Iz 6,1-7). Djelotvornost izraelskog Svetišta bila je određena

njegovim odnosom s Božjim nebeskim hramom. Salomon je bio potpuno svjestan ove veze. Molio je da kad god se tko zakune u jeruzalemskom Hramu, Bog čuje s neba i postupi (1 Kr 8,31.32); da kad god narod traži oprostjenje, On čuje s neba i oprostí im grijehé (r. 34; usp. rr. 36.39.43). Djelotvornost obreda izvedenih u zemaljskom Svetištu ovisila je o onome što se događalo u nebeskome.

Ovoj nebeskoj stvarnosti upućuje izraz *tabnit* u Izlasku 25,9.40. Budući da je zemaljsko Svetište bilo načinjeno prema nebeskom, moguće je ukazati na izvjesne sličnosti među njima. Prije svega nagovještena je funkcionalna sličnost. Nebesko Svetište je mjesto u svemiru gdje se transcendentni Bog sastaje sa svojim nebeskim stvorenjima. Salomon je pitao: "Zar će Bog doista boraviti s ljudima na zemlji?" Njegov je iznenađujući odgovor glasio: "Ta nebesa ni nebesa nad nebesima ne mogu ga obuhvatiti, a kamoli ovaj Dom što sam ga sagradio!" (1 Kr 8,27) Bog se ne može ograničiti prostorom, a ipak je pristao obitavati među svojim stvorenjima, ući u njihovu sferu djelovanja, prebivati na zemlji i na nebu da bi bio svima dostupan (usp. rr. 29.30).

Ovaj nebeski hram, sastajalište za Boga i Njegova stvorenja, jeste i središte bogoštovlja. U njemu Ga Božji anđeli, Njegove nebeske vojske, i "sva djela njegova, na svakome mjestu vlasti njegove" hvale kao Gospodina ustoličenog na nebesima (Ps 103,19-22). Tu im On otkriva i svoju volju, koju oni slušaju i izvršuju (rr. 20.21). Nebeski zbor Ga veliča jer je neusporediv (Ps 89,6-8). Iz nebeskog Svetišta Bog kontaktira sa svojim narodom na zemlji, ne samo slušajući njegove molitve, već i silazeći i izbavljajući ih od njihovih nevolja i tlačenja njihovih neprijatelja (Ps 18,7.15-20; 20,3.7). Što je još važnije, iz svog prebivališta na nebu Bog daje oprostjenje svom narodu (1 Kr 8,30.34.49.50) i uči ga valjanom putu (r. 36).

Ako je nebesko služilo kao model za zemaljsko, onda mora postojati neka vrst strukturalne veze između ova oba Svetišta. Ovu sličnost ne treba definirati izrazima veličine ili materijala rabljenog u gradnji zemaljskog Svetišta, već kao arhitektonski koncept građevine. Arhitektonski koncept može biti različitih oblika i veličina, ali osnovni koncept ostaje neprimijenjen. Dvodjelna struktura zemaljskog Svetišta ukazuje ne samo na dvodjelno nebesko Svetište, već i na dvije faze Kristove službe na tome mjestu. Naravno, nebesko Svetište je beskrajno slavnije od zemaljskog. To se i očekuje od mjesta u svemiru koje sjedinjuje konačno s beskonačnim, Stvoritelja s Njegovim stvorenjima, Transcendentnoga s onim što je stvorio.

2. Svetište, Savez i priroda grijeha/nečistoće

a. Savez i svetost. Božja narav je nezamislivo sveta (Lev 19,2). Njegova svetost određuje Ga kao jedinstvenog i odvojenog od svijeta grijeha i smrti koju ljudi doživljuju. Uspostaviti s Bogom zavjetni odnos znači dobiti dopuštenje da sudjelujemo u Njegovoj svetosti (Izl 19,6). Kad je Savez sklopljen, Mojsije je narodu pročitao Zakon i krvlju žrtve poškropio žrtvenik, što je bilo prikaz prisutnosti Boga i naroda (Izl 24,5-8). Pozvao je narod na oponašanje Božje svetosti poslušnoću Njegovom zavjetnom Zakonu (Lev 19,2; 20,7.8). Samo su grijeh i nečistoća mogli zaprijetiti ovom Savezu ili ga raskinuti.

b. Grijeh i Savez. Rječnik za grijeh u Starom zavjetu je vrlo bogat (Vidi Grijeh, II. A). U odnosu na službe koje su se održavale u Svetištu posebno su važna tri gledišta o grijehu. Prema prvom grijeh (*het*, "grijeh, pogreška, promašaj cilja") je propust izvršenja određene dužnosti, odnosno neposlušnost zavjetnom Zakonu (Lev 4,2; Iz 42,24). Prema drugom grijeh (*'awon*, "bezakonje, opačina") je opako ili zlo djelo, iskrivljavanje onoga što je pravo (na pr. Job 33,27). Prema trećem, prava narav grijeha izražena je riječju *peša'* (zločin, pobuna). Ovim je izrazom opisano kršenje saveza sklopljenog između dva naroda (2 Kr 1,1; 8,20.22). U teološkom smislu *peša'* definira grijeh kao pobunu protiv Saveza i Gospodara Saveza (Iz 1,2; Jr 3,13; Am 2,4.6-8). *Peša'* pokazuje da ljudi po svojoj naravi imaju duh koji se suproti Bogu. Budući da su se pobunili protiv Njega (Post 3), grijeh je na tajanstven način utkan u ljudsku narav (Ps 51,7; 143,2). Problem se nalazi u ljudskom srcu i odavde grijeh utječe u život (Jr 11,8; 17,9; 18,12). Ovakvo isticanje nezavisnosti od Boga prekida zavjetni odnos.

c. Nečistoća i Savez. Kulturni propisi odnosili su se na suprotstavljene polove svetosti i nečistoće. Svetost je strana ljudima i stvorenju općenito; ona pripada isključivo Bogu. On posvećuje predmete, mjesta, vrijeme, a na poseban način posvećuje svoj narod (Lev 22.9.26). Rezultat nedoličnog kontakta između svetog i običnog je oskvrnjenje; kontakt između svetog/čistog i nečistog dovodi do zagađivanja. Nečistoća praktički prijeti svemu: čak i čisto može doći pod njenu vlast (Lev 11,39).

Teološki rečeno "nečistoća" je bila metaforma kojom je iskazana otuđenost Boga i ljudskih bića. Nečista osoba nije smjela doći u doticaj s drugim ljudima i bila je isključena iz Svetišta. Takva osoba nije mogla održavati važne odnose i zbog toga je za društvo bila mrtva. Na ovaj je način Levitski zakonik nečistoću povezivao sa smrću i bolešću (Bro 6,6.7.11; Lev 13; 14).

Nečista osoba zapravo je ulazila u područje smrti. Lišena društvenog kontakta sa zavjetnom zajednicom, kao i pristupa Gospodinu u Svetištu, postala je izopćenikom iz zavjetnog odnosa. Ovakvo razumijevanje nečistoće daje slutiti da su grijeh i nečistoća u biti sinonimi. Oboje nehوتيčnim ili hotimičnim kršenjem zakona Saveza prekidaju zavjetni odnos.

d. Božje reagiranje na grijeh/nečistoću. Bog nije ravnodušan prema kršenju Saveza od strane svog naroda. Njegova briga za njihovu odanost zasniva se na činjenici da izvan zavjetnog odnosa vlada smrt. Iskorak od Saveza znači ulazak u područje smrti, nečistoće i otuđenosti od Boga. Onaj tko se odvaja od Boga izvrgava se krivnji i sam nosi svoje bezakonje (Lev 4,3; 5,2-4). Izraz "nosi krivnju na sebi" u Starom zavjetu rabi se u smislu "sam snosi posljedice" (Lev 5,1.17; 17,16; 19,17; 20,17.20) i zato podliježe kazni (Lev 7,20,21; 19,8). Kršenje zakona Saveza izaziva Božju srdžbu (Lev 26,28). Ova srdžba može uzeti oblik otkupiteljske kazne ili stegovne mjere (rr. 14-26), ali može dovesti i do raskida zavjetnog odnosa (rr. 27-33) i na kraju do smrti (usp. Lev 15,31; 18,24-28).

3. Rješenje problema grijeha

Rješenje problema grijeha među Izraelcima u biti se nije razlikovalo od onoga koje je postojalo u patrijarhalnom vjerskom sustavu. Bog je svom narodu želio oprostiti grijeh i to je pokazao žrtvenim sustavom. Svetište je osiguravalo oprostjenje (Lev 4,20) i očišćenje (Lev 12,8) potrebno grešniku koji se kajao. Da bi im bilo oprošteno, oni koji su nosili svoje grijeha prinjeli su žrtvu Gospodinu (Lev 5,5.6). Žrtveni sustav funkcionirao je u okviru određenom otkupljenjem i pravdom, u kome se ozbiljno pristupalo svakom kršenju Saveza. U tom okviru je oprostjenje bilo božanski dar, slavno očitovanje Božje ljubavi. U biti je izraelski žrtveni sustav bio Božji dar ljubavi narodu Saveza. Bog je Izraelcima dao mogućnost da krv žrtve uporabe kao sredstvo pomirenja (Lev 17,11). U svojoj milosti dao je svećeništvo Aronu i njegovim sinovima (Bro 18,7). Leviti, izabrani da pomažu Aronu, bili su Božji dar svećenicima (rr. 8.9).

Službe u Svetištu ilustrale su način na koji je Gospodin rješavao problem grijeha. Ove su se službe sastojale od dva dijela: dnevnih obreda i godišnje službe na Dan pomirenja. Njihovo istraživanje pružit će bolje razumijevanje Božjeg plana za konačno rješenje problema grijeha preko Krista.

a. Svakodnevne službe. Svećenici su u prilog Božjem narodu svakog dana služili u predvorju i Svetinji Svetišta. Dvaput dnevno prinošena je žrtva za sve (Izl 29,38-42). Osim toga

u Svetište su dolazili grešnici koji su se kajali i donosili žrtve, tražeći pomirenje posredovanjem svećenika. Različiti elementi vezani uz ove žrtve zaslužuju pozornost.

(1) *Polaganje ruku.* Na svaku životinju koja je trebala biti prinesena polagane su ruke, ali je samo u Levitskom zakoniku 16,21., gdje su grijeh i nečistoća prenošeni na jarca za Azazela, obred vezan isključivo uz prenošenje grijeha. Polaganje ruku vršilo se i prigodom nekultnih zbivanja da se izrazi misao prijenosa, u nekim slučajevima zamjene (Lev 24,14; Broj 8,10; 27,18-23). Dnevnim žrtvama je grešnik koji se kajao prenosio na žrtvu svoj grijeh/nečistoću. Ovaj je obred, čini se, bar u nekim slučajevima bio popraćen priznavanjem grijeha od strane pokajnika (Lev 5,5.6; 16,21).

(2) *Klanje životinje.* Žrtvu je obično ubijao prijestupnik, premda je to ponekad činio i svećenik (Lev 1,14.15; 5,8). Nemoguće je odvojiti grijeh i kaznu jedno od drugog. Grijeh se prenosio na žrtvu kao i kazna.

(3) *Obred jedenja mesa.* Prema propisima objavljenim u Levitskom zakoniku, dio mesa žrtve zbog grijeha pripadao je svećeniku koji ga je trebao jesti na svetom mjestu (Lev 6,17.18.25.26; 7,6.7) Jedenjem mesa od žrtve svećenik je ponio grijehe naroda i tako vršio pomirenje (Lev 10,17). Ovaj zastupnički čin nije utjecao na njegovu svetost. Grešnik je došao u Svetište noseći grijeh, da bi ga prenio na žrtvu. Na kraju je svećenik ponio taj grijeh i donio ga pred Gospodina te na taj način ostvario pomirenje za grešnika (Izl 28,38). Kad god je svećenik prinosiso žrtvu za svoj grijeh, nije mu bilo dopušteno jesti od njezina mesa. Nije mogao ponijeti svoj vlastiti grijeh, a da ne umre (Lev 22,9).

(4) *Obred s krvlju.* Krv nekih žrtava svećenik je prenosio u Svetinju i sedam puta njome škropio ispred zavjese (Lev 4,6). Škropljenje je moglo označavati posvećenje (Izl 29,21; Lev 8,11) ili čišćenje (Lev 14,7.51; 16,19; Broj 8,7). Kad god se meso nije jelo, krv se unosila u Svetinju, tako da su oba ova obreda bila naizmjenična. Značenje je bilo isto: grijeh se donosio pred Gospodina, prenesen u Svetinju.

U Levitskom zakoniku 17,11 čitamo: "Jer je život [*nefeš*] živoga bića u krvi. Tu krv ja sam vama dao da na žrtveniku njome obavljate obred pomirenja za svoje živote [*nefeš*]. Jer krv je ono što ispašta za život [*nefheš*]." Bog je krvi žrtve namijenio funkciju pomirenja za narod, prihvaćajući je u zamjenu za život osobe. Ovo tumačenje obreda s krvlju važi za sve krvne žrtve (r. 8). Pomirbena funkcija krvi kao života ograničena je u jedanaestom retku na uporabu na žrtveniku. Krv pripada isključivo Bogu i vraćanjem krvi žrtve Njemu na žrtvenik, grešnicima je

bilo dopušteno da posredovanjem svećenika svoje grijehes prenesu u Svetište. Odnosno, za neko vrijeme Svetište je prihvatilo njihov grijeh i krivicu. Bog je prihvatio žrtvu kao zamjenu za grešnika. U očekivanju konačne žrtve za grijeh, posrednička krv je vršila pomirenje i okajanje za onoga koji ju je prinosio.

(5) *Pomirbena vrijednost svih žrtava.* Sve su žrtve imale pomirničku funkciju, ali je moć žrtve pomirenja bila određena krvnim obredom i onim što se događalo s mesom žrtve. Krvni obred žrtve zbog grijeha bio je složen jer je njegova primarna funkcija bila izvršiti pomirenje za grešnika. Krv žrtve za krivicu trebalo je zapljusnuti ili raspršiti sa strane žrtvenika za žrtve paljice, a svećenik je jeo meso. U krvnom obredu tražila se i naknada. Krv žrtve paljice – žrtve s više namjena – zapljusnuta je sa strane žrtvenika, dok je na njemu cijela žrtva spaljena. Glavna funkcija mirotvorne žrtve nije bila pomirenje, ali je polaganje ruku i zapljuskivanje krvi na strane žrtvenika ukazivalo na element pomirenja.

Budući da su sve žrtve uspostavljale ili snažile dobre odnose između Boga i pojedinca, svaka je žrtva u nekoj mjeri imala pomirbenu funkciju. Više od ijedne druge knjige Starog zavjeta, Levitski zakonik pokazuje da su ljudi u suštini nečisti, nikad slobodni da sami pristupe Bogu. Svaka je krvna žrtva govorila o ovom egzistencijalnom problemu, čak i onda kad je primarna funkcija žrtve mogla biti nešto drugo osim pomirenja.

(6) *Svakodnevna žrtva paljenica.* Na žrtveniku je uvijek bila žrtva paljenica za izraelski narod (Izl 29,38-42; Bro 28,3-8), pokazujući da je Bog, zahvaljujući žrtvovanju janjeta, svakodnevno prihvaćao narod. Kao narod Izrael je ovisio o stalnoj pomirbenoj snazi ove žrtve.

(7) *Prijenos i oskrvnjenost.* Ima smisla u činjenici da prijenos grijeha, povezan sa svakodnevnom žrtvom, nije oskrvnuo žrtvu, svećenika ili Svetište. Nezakonito kršenje svetosti Svetišta predstavljalo je oskrvnuće, no u tom slučaju grešnik je morao umrijeti (usp. Lev 15,31; 20,2.3; Bro 19,13). Grijeh se prenosio na žrtvu, na svećenika i na Svetište, ali su svi i dalje ostali sveti. Ovdje se susrećemo s paradoksom. Osoba koja je uzela meso žrtve zbog grijeha izvan tabor da je spali, morala je prije povratka u tabor oprati odjeću i okupati tijelo (Lev 16,27.28). A ipak je tijelo žrtve, opisano kao "presveto" (Lev 6,22), bilo izvor oskrvnuća. Pepeo crvene junice (Br 19,1-10) miješao se s vodom kojom se škropilo za čišćenje osobe koja je dotakla mrtvo tijelo (rr. 11-13). No oskrvnula se osoba koja je škropila (r. 21). U ovom su obredu bili zajedno čistoća i nečistoća. Nešto se slično događalo s krvlju: u nekim je slučajevima bila izvor nečistoće (Lev 12,7), a u drugima sredstvo čišćenja.

U kontekstu pomirenja su svetost i grijeh, život i smrt, čistoća i nečistoća povezani nerazumljivim, paradoksalnim odnosima. Gospodin ih dovodi zajedno, a iz tog susreta pomirenje i oprostjenje izlaze kao pobjednici. Sveto je sredstvo došlo u dodir s nečistim i ostalo sveto, što predstavlja značajan prikaz buduće tajne Kristove žrtve (2 Kor 5,21).

Svakodnevna služba pridonosila je rješenju problema grijeha svakodnevno osiguravajući pojedincu i narodu sredstvo pomirenja. Žrtvom i posredovanjem svećenika grijeh pokajnika se prenosio na žrtvu. Bog je Izraelcima dopustio da Mu krv vrata na žrtvenik, posredstvom službe svećenika, kao zamjenu za grešnikov život. Bog je preuzeo odgovornost za grijeh u smislu da je kroz opraštanje bio voljan ponijeti bezakonje (*'awon*), prijestup (*peša'*) i grijeh (*het'*) svog naroda (Izl 34,7).

b. Godišnja služba: Dan pomirenja. Jednom godišnje veliki svećenik imao je pristup Svetinji nad svetinjama (Lev 16). Tog je dana izraelska služba u Svetišću dosegla vrhunac i konačni cilj. Cilj Dana pomirenja obuhvaćao je više srodnih elemenata.

(1) *Konačno čišćenje naroda.* Svetište je trebalo očistiti "zbog nečistoća Izraelaca, zbog njihovih prijestupa i svih njihovih grijeha" (r. 16; usp. rr. 21,30.34). Nabranje ovih izraza za grijeh ukazuje na svakovrsne grijehe, u značenju da grijesi za koje je vršeno pomirenje na Dan pomirenja nisu ograničeni ni na koju kategoriju zla. Obredi na Dan pomirenja očistili su Svetište i žrtvenike (Lev 16,16.18; Izl 30,10), ali su bili na blagoslov narodu zbog toga što je ovo čišćenje bilo konačno. Ovo je nagoviješteno u Levitskom zakoniku 16,33: "On neka obavi obred pomirenja za posvećeno Svetište, za Šator sastanka i za žrtvenik. Zatim neka izvrši obred pomirenja nad svećenicima i nad svim narodom zajednice." "Oskvrnjen" prostor je bilo Svetište, a pomirenje je bilo izvršeno za njegovo čišćenje. Budući da su svakodnevnom službom grijeh i nečistoća Izraelaca prenošeni u Svetište, njihovo uklanjanje na Dan pomirenja učinilo je njihovo čišćenje konačnim.

(2) *Bog sudi Izrael.* U Svetišću je Bog djelovao kao sudac svom narodu. U Psalmima koji su se koristili u službama u hramu, Bog je često hvaljen kao sudac svom narodu i svijetu (Ps 9,20). On je taj koji sudi Izraelu i pjesnik se ne boji Njegova suda (Ps 7,8.9). Kao sudac Bog ispituje um i srce pravednih (r. 10; 139,1.23). Bog je taj koji na sudu opravdava pravednike (Ps 17,2; 26,1.2; 35,24; 43,1).

Dan pomirenja bio je sveti sabor, dan kad se narod trebao poniziti i postiti (Lev 23,27). Isti glagol (poniziti) nalazimo s postom u Izaiji 58,3.5., ali poniziti se značilo je vjerojatno više

od posta (usp. Ps 35,13). Postom je pojedinac izražavao ovisnost i potrebu za Bogom. Na Dan pomirenja su Izraelci osjećali i izražavali svoju ovisnost o Bogu i želju da sačuvaju zavjetni odnos s Gospodinom, jer konačno očišćenje mogao je izvršiti samo On.

Taj je dan bio i dan odmora, obredna subota u kojoj je bio zabranjen svaki rad (Lev 16,31). Svi su se Izraelci trebali poniziti pred Gospodinom, potpuno ovisni o Bogu i uzdržati se od svih svjetovnih poslova. Odmaranje naroda suprotno je aktivnosti velikog svećenika u Svetišću. Dok su oni odmarali, on je pred Bogom služio za njih. Konačno čišćenje se nije moglo ostvariti njihovim djelovanjem, svećenik će ga obaviti umjesto njih.

Istog dana je Gospodin sudio Izraelcima. Ocjenjivao je da li su se ponizili pred Njim, da li su se stvarno oslanjali na Njegovu moć očišćenja i opraštajuću milost (Lev 23,29). On je također procjenjivao da li doista počivaju u Njemu (r. 30). Oni koji se nisu ponizili i nisu odmarali u Gospodinu, bili su krivi i više nisu mogli biti dio Božjeg naroda (r. 30). Pojedinac koji je ohološću i oslanjanjem na sebe odbacio Božju pomirujuću milost, nisu imali koristi od svakodnevnih službi.

(3) *Opravdanje Boga i Njegovog Svetišća.* Pomoću svakodnevnih žrtve priznati grijesi grešnika koji su se pokajali prenošeni su u Božje Svetište. Grijehu i nečistoći bilo je dopušteno da dođe pred samoga Boga samo da se za njih izvrši pomirenje. No ni grijesi za koje je učinjeno pomirenje nisu beskonačno mogli ostati u Božjem svetom stanu. Dokle god su tu ostali, rješenje problema grijeha nije bilo konačno. Dan pomirenja objavio je da svetost i grijeh, čistoća i nečistoća, nemaju ništa zajedničko. Grijeh i nečistoća bili su strani elementi koje je Bog privremeno pustio u svoju blizinu da bi sačuvao one koje je ljubio. No u odgovarajućem trenutku Bog će ispred sebe ukloniti njih i one koji su se odlučili poistovjetiti s grijehom/nečistoćom.

Na Dan pomirenja Bog je vratio grijeh/nečistoću njegovom pravom izvoru i začetniku. Drugi jarac za narod bio je Azazel; odnosno, predstavljao je Azazela (Lev 16,8). Premda značenje tog imena nije jasno, paralelizam između "za Gospodina" i "za Azazela" ukazuje na to da je Azazel bio osoba, vjerojatno demonska. Azazel se pojavljuje nakon što Aron završi čišćenje Svetišća. Ovaj jarac ne sudjeluje u pomirbenim obredima Dana pomirenja. On je ponio sva bezakonja izraelskog naroda (r. 22; *nasa' 'awon*). Ova fraza ne pokazuje da netko pobjedonosno nosi grijeh, jer samo na ovom mjestu frazi "odnijeti sve njihove krivnje" slijedi odredište, "u pusti kraj". Ovaj izraz ne sadrži pomirbene tonove. Obred posvećen Azazelu bio je obred uklanjanja grijeha/nečistoće, a ne žrtveni čin.

Stavljanje grijeha/nečistoće na jarca koji predstavlja Azazela, ukazuje na demonsko podrijetlo grijeha/nečistoće i vraćanje na mjesto njegova podrijetla. Ova demonska sila, koja uopće ne predstavlja prijetnju za Gospodina, pod Njegovom je kontrolom. Dok Izrael počiva, Gospodin otkriva svoju moć nad zlom i svim demonskim snagama. Stoga je Dan pomirenja objava Božje suverenosti i nadmoći svetosti nad grijehom/nečistoćom. Ovo nesumnjivo ukazuje na ostvarenje Božjeg plana otkupljenja za ljudski rod po Kristu.

Svakodnevne i godišnje službe u izraelskom Svetišću bile su u Starom zavjetu tijesno povezane s rješanjem problema grijeha. Umjesto da ispred sebe ukloni grešnika, Gospodin ga je očistio da bi sačuvao zavjetni odnos. U svakodnevnim službama grijeh/nečistoća pokajnika prenesen je zamjениčkom žrtvom u Svetište, i čovjek je ostao pomiren s Bogom. Jednom godišnje došao je kraj svakodnevnom pomirenju u uklanjanju grijeha/nečistoće ispred Boga, tako da je dnevno čišćenje postalo konačno. Na Dan pomirenja Bog je ispitivao čistoću vjerne odanosti svog naroda. Oni koji su održali svoj svakodnevni odnos vjere s Gospodinom, ostali su sačuvani; oni koji su ga prekršili i odbacili, zauvijek su bili odvojeni od zajednice Saveza. Bog se pokazao kao Bog pun ljubavi i moći, sposoban da spasi i nadvlada sile zla. Tako je Stari zavjet žrtvenim sustavom prikazao sjene i tipove plana izbavljenja usredotočenog na dolazećeg mesijanskog Otkupitelja.

II. Kristovo svećeništvo u Novom zavjetu

A. Ograničenja tipskog sustava

Ovo istraživanje tipološkog ispunjenja žrtvenog sustava u Kristu usredotočili smo na poslanicu Hebrejima i na Otkrivenje. No kako žrtveno tumačenje Kristove smrti nalazimo u čitavom Novom zavjetu, istražiti ćemo i druge tekstove. Tipski sustav ima ozbiljna ograničenja, a njihovo prepoznavanje nije samo fenomen Novog zavjeta. Psalmist je znao da se ljudi ne mogu sami izbaviti, platiti cijenu za svoj život (Ps 49,8). Samo je Bog mogao platiti otkup (r. 15, RU). Žrtva je bila samo izraz skrušenog srca koje je tražilo oprostjenje od Boga (Ps 51,18-21). Stari zavjet je ukazivao na vrijeme kad će se ova ograničenja ukloniti savršenom žrtvom Sluge Gospodnjeg (Iz 52,3–53,12), opisanog kao savršeno Janje koje je umrlo pobjedonosno žrtvenom smrću (r. 11).

Novi zavjet imenuje ograničenja starog sustava da bi istakao veličinu novoga. Tako u Hebrejima savez s Izraelom vidi s vremenski ograničenom funkcijom (Heb 8,7-13). Izraelsko

Svetište bilo je samo sjena, tip, kopija izvornog Svetišta na nebu, a ne pravo (rr. 33.2.5). Levitsko svećeništvo nije bilo dovoljno, jer nije moglo osigurati savršenstvo (Heb 7,11), odnosno, nije moglo riješiti problem grijeha. Da to ilustriramo: Tipično levitsko svećeništvo moglo je samo glumiti stvarnu svećeničku službu Krista koji je svojom žrtvom i posredovanjem mogao "uništi[ti] grijeh" (Heb 9,26; 10,4).

B. Nadmoćnost novog reda

Pastoralna briga u Poslanici Hebrejima izražena je tumačenjem i opominjanjem. Čini se da je vjera onih kojima je bila upućena oslabila, tako da su se ponovno vratili na židovsku vjeru i način života. Pisac Hebrejima ih poziva da ostanu vjerni onome što su jednoć prihvatili (Heb 3,13.14; 4,1; 12,12.13). U cijeloj poslanici pisac ističe nadmoćnost Kristovog djela nad obrednim, žrtvenim sustavom, naglašavajući njegovu nemoć da očisti grijeh i stalno ponavljanje njegovih službi nasuprot jednom zauvijek prinesenom Kristovom žrtvom da "uništi grijeh" (Heb 9,26). U Hebrejima je uspoređen stari i novi poredak da bismo vidjeli kako je u Kristu došlo do novog i nadmoćnijeg izlaska. Postignuća novog izlaska bolja su od postignuća staroga, a ostvareno otkupljenje je vječno, odnosno, neponovljivo, jer su njegovi blagoslovi trajni.

1. Bolji savez

Novi sustav je, zahvaljujući Kristu, donio ostvarenje novog Saveza što ga je Jeremija najavio (Jr 31,31-34; Heb 8,8-12). Novi je Savez moćniji od staroga jer je njegov posrednik Sin Božji (Heb 8,6; 9,15). On, ljudskog (Heb 2,5-18) i božanskog podrijetla (Heb 1,1-4) u stanju je povezati Boga i ljude u zajednicu Saveza. On je i žrtva čijom je krvlju Savez potvrđen (Heb 12,24; 9,15-18). Krist je nazvan "jamac boljega Saveza" (Heb 7,22), jer jamči trajnost novoga Saveza. Suprotnost između dva Saveza navodi apostola na raspravu o Svetištima vezanima uz svaki od Saveza (Heb 8,9).

2. Bolje Svetište

a. Nebesko Svetište u Hebrejima. Pisac Poslanice Hebrejima slijedi uzorak iz knjige Izlaska: otkupljenje, Savez i Svetište. Svetište novog Saveza je bolje jer je nebeskog podrijetla (Heb 8,12; 9,24). U tome se poslanica Hebrejima oslanja na Izlask 25,9.40., smatrajući ovaj tekst ukazivanjem na Božje istinsko nebesko Svetište koje je starije od zemaljskog. Nebesko Svetište je služilo kao uzorak za zemaljsko, pa bismo ga mogli nazvati antitipom, praslukom (Heb 9,24 – DF, grčki *antitypos*). Budući da je šator od sastanka bio kopija originala, on je

slabiji, opisan kao "sjena" nebeskog Svetišta. Kao kopija i sjena, zemaljsko Svetište ukazivalo je na nebesko i tako svjedočilo o svojoj prolaznosti (r. 11).

U Hebrejima je nebesko Svetište stvarno; Krist je u njega ušao nakon svog uzašašća (Heb 4,14-16; 6,19.20; 9,24; 10,12) i u njemu vrši svećeničku službu (7,27). Za apostola Krist je božansko biće koje je na se uzelo ljudsku narav i postalo jednim od nas (2,14), patio pod pritiskom kušanja (5,7.8), umro na križu (12,2), uzašao na nebo (4,14) i ušao u nebesku Svetinju (9,24 – DF). Za pisca sva su ova događanja neupitna.

Slijedeći učenje Staroga zavjeta, Hebrejima poslanica zastupa postojanje pravog Svetišta na nebu. Ulomci koji naizgled zahtijevaju metaforičko tumačenje nebeskog Svetišta, pod pažljivim ispitivanjem podupiru doslovno tumačenje. Imenica *ta hagia* (Svetište) u Hebrejima označava Svetište kao cjelinu, a ne jedan od njezina dva dijela. Ovo je posebno vidljivo iz činjenice da je *ta hagia* stavljena usporedo sa "šatorom" (*skene*; 8,2), što je starozavjetni izraz za Svetište. Osim toga, kad pisac poslanice Hebrejima govori o Svetinji, rabi *hagia* bez člana; a kad govori o Svetinji nad svetinjama, upotrebljava *hagia hagion*. Ovo isticanje zemaljskog Svetišta kao kopije nebeskog, zajedno s raspravom o dva odjela u zemaljskome (Heb 9,1-7), pokazuje da je pisac smatrao kako je nebesko Svetište bilo dvodjelna struktura. Međutim, on dalje ne razvija ovu ideju, jer je glavni apostolov cilj pojasniti da je nebesko Svetište, u kojemu Krist služi, nadmoćnije od zemaljskog. (Vidi Dodatak A.)

b. Nebesko Svetište u Otkrivenju. U Otkrivenju je više puta spomenuto nebesko Svetište. U 14,17 *naos* (hram) je na nebu; u 11,19 izrazi su mnogo određeniji: "Hram Božji koji se nalazi na nebu." U 15,5 "hram" i "Šator svjedočanstva" (*skene*) su uzeti kao sinonimi, a također se nalazi "u nebu". U ovoj dvodjelnoj strukturi nalazi se Svetinja s svjetiljkama (4,5) i kadioni žrtvenik (8,3.4), a i Svetinja nad svetinjama s Kovčegom saveza (11,19). Božje prijestolje je u Svetinji (4,2-8; 7,15). Tu se vrši spasenje (7,10) i posredovanje (8,2-4); zbog toga je hram predmet napada zlih snaga (13,6). Premda je nebesko Svetište opisano slikovitim jezikom i pomoću predmeta zemaljskog Svetišta, Otkrivenje 4 i 5 jasno pokazuje da je zemaljsko Svetište bilo blijeda kopija daleko nadmoćnijeg i slavnijeg nebeskog. Na kraju knjige saznajemo da u Novom Jeruzalemu nema hrama (21,22), cijeli je grad Božje Svetište, mjesto gdje On obitava sa svojim narodom (r. 3; usp. 7,15).

3. Bolje svećeništvo

Srž poruke u Hebrejima je da "imamo takva velikog svećenika koji sjede s desne strane prijestolja Veličanstva na nebesima" (8.1). Na samom početku Poslanice najavljena je Kristova svećenička služba (1,3); ona se spominje u svakom sljedećem poglavlju do punog tumačenja u 7,1-28.

a. Kristovo i aronsko svećeništvo. Poslanica Hebrejima pokazuje da je Isus osnovne zahtjeve za levitsko svećeništvo zadovoljio mnogo bolje od svećenika po Aronovoj liniji. Tipološko značenje njihova svećeništva u Njemu je našlo antitipsko ispunjenje (prasluku).

Zahtjevi za visokog svećenika

Aronsko svećeništvo

1. Mora biti čovjek (Heb 5,1).
2. Mora biti imenovan od Boga (r. 4).
3. Mora suosjećati s grešnicima savlađujući sebe (r. 2; *metriopatheo*, "primjereno suosjećati" – DF).
4. Mora imati nešto što će prinositi: životinjsku krv (rr. 1.2).
5. Mora služiti u Svetištu: zemaljskom (Heb 9,1-7).

Kristovo svećeništvo

1. Krist je bio ljudskog (Heb 2,14), ali i božanskog podrijetla (1,1-3).
2. Krista je imenovao Otac (5,5.6).
3. Krist suosjeća (*sympatheo*) s grešnicima (4,15).
4. Krist je prinio samoga sebe (7,27).
5. Krist služi u nebeskom Svetištu (8,2).

b. Kristovo i Melkisedekovo svećeništvo. Dok je aronsko svećeništvo bilo predlika Kristove svećeničke službe, Novi zavjet ne ostavlja sumnje da će novo svećeništvo ukloniti staro. Stari će Savez biti nadomješten novim, tipske žrtve bit će nadomještene pravom, a levitsko će svećeništvo ustupiti mjesto Melkisedekovu redu (Heb 7,11.12.18.19; 8,13; 10,3-10). Kristovo svećeništvo tako ne samo što je bilo antitip aronskom svećeništvu, već i ispunjenje mesijanskog proročanstva iz Psalma 110,4 u svjetlosti kojega poslanica Hebrejima istražuje Postanak 14,17-20. U raspravi o Melkisedekovom svećeništvu prikazana je nadmoć Kristovog svećeništva (Heb 7,1-28).

Događaj opisan u Postanku 14 pruža podatke kojima pokazuje da je Melkisedekovo svećeništvo nadmoćnije od Aronovog. Ovo je prvo prikazano činjenicom da je Abraham dao

desetinu Melkisedeku (Heb 7,2.4-6). Drugo, blagoslivljanjem Abrahama Melkisedek se pokazao većim od njega (rr. 6.7). Treće, Melkisedekovo svećeništvo ostaje zauvijek (r. 3). U Hebrejima poslanici Melkisedek je predlika Kristova svećeništva (r. 3).

Proročanstvo o Isusovom svećeništvu po Melkisedekovu redu pokazuje da je aronsko svećeništvo bilo prolazno (rr. 11-14), a savršenstvo – odnosno spasenje od grijeha – nije bilo moguće ostvariti po aronskom svećenstvu. To znači da je Bog kanio promijeniti svećenički zakon kako bi omogućio nekome tko nije bio Aronov potomak da postane velikim svećenikom. Kad stigne novi veliki svećenik po Melkisedekovu redu, tipsko će svećeništvo prestati (rr. 15-19). Krist je postao svećenikom ne samo na osnovi rodoslovnih veza, već i božanskom objavom. Njegovo je svećeništvo trajno jer je Njegov život neuništiv.

U biti Isus Krist je jedini pravi svećenički posrednik između Boga i ljudskog roda. Aronovo i Melkisedekovo svećeništvo služe samo kao modeli Kristove djelotvorne službe. "Jer jedan je Bog, jedan je posrednik između Boga i ljudi: čovjek Krist Isus koji daje samog sebe kao otkup mjesto sviju – to što je u svoje vrijeme objavljeno." (1 Tim 2,5.6)

Superiornost Kristova svećeništva temelji se na božanskoj zakletvi. Ono je nadmoćno i zato što je "neprolazno svećeništvo, jer ostaje zauvijek". (Heb 7,24) Zato je Njegovo svećeništvo nepromjenjivo. Na kraju, Krist je superiorniji svećenik jer je bezgrešan i ne mora prinostiti žrtve za svoje vlastite grijeha (rr. 26.27). Svoju službu vrši u potpunosti za druge (r. 25).

4. Bolja krv/žrtva

Ograničenja izraelskog sustava postala su najočitija na području djelotvornosti žrtvenog sustava. Nijedna od svakodnevnih žrtava nije imala snagu ukloniti grijeh i nečistoću, niti su to učinile žrtve na Dan pomirenja (Heb 10,4). Kristova je krv superiornija, jer rješava pitanje čovjekove nečistoće (grieha) i otuđenosti od Boga čišćenjem savjesti (Heb 9,14) i usavršavanjem vjernika (10,14). Ovo savršenstvo trebamo razumjeti kao uklanjanje svih prepreka koje čovjeka priječe pristup Bogu. Isusova krv očišćava od grijeha (1 Iv 1,7; Otk 1,5; 7,14) u žrtvi prinesenoj jedanput zauvijek (Heb 7,27; 10,12).

III. Kristova služba u nebeskom Svetištu

A. Ustoličenje nebeskog Svetišta

Služenje aronskog svećeništva u Svetinji svakog dana i u Svetinji nad svetinjama jednom godišnje bila je slika Kristove svećeničke službe, koja je prikazivala dva vida Kristovog

posredovanja u povijesti spasenja. Tekstove o trenutku kad je Krist otpočeo svoju svećeničku službu u nebeskom Svetištu nalazimo u Danielu, Poslanici Hebrejima i Otkrivenju.

1. Daniel i ustoličenje nebeskog Svetišta

Mesijanska proročanstva zapisana u Danielu 9,24-27 odgovor su na Danielu molitvu vezanu uz njegov narod i grad Jeruzalem. Proroku je bilo rečeno da je Izraelu određeno sedamdeset sedmica milosti. Ovo razdoblje, podijeljeno u sedam sedmica, šezdeset i dvije sedmice i jednu sedmicu, proročko je i, prema načelu proročkog tumačenja dan za godinu, predstavlja četiri stotine i devedeset godina. (Vidi Apokalipsa, II. D; Sud, III. B. 1. a.) Najvažniji u ovom proročanstvu je dolazak Mesije koji je pomazan poslije šezdeset i dvije sedmice i umire u sredini sedamdesete. Njegovom smrću prijestupu je kraj, zahvaljujući pravednosti koju On uvodi. Kad se proročanstvo bude ostvarilo (kad bude stavljen "pečat"), grijehu je kraj, jer je sada dostupno božansko oprostjenje. Zadovoljeno je za bezakonje i pomazana Svetinja nad svetinjama (r. 24; na hrvatskom nije najbolje prevedeno "Sveti nad svetima").

Fraza "sveto nad svetim" u Starom zavjetu se nikad ne odnosi na osobu. Kad se odnosi na Svetinju nad svetinjama, onda uz sebe uvijek ima član, a to ovdje nije slučaj. Budući da člana nema, fraza se odnosi na Svetište i/ili predmete koji su s njom povezani. Ideja pomazanja "svetinje nad svetinjama" odgovara pomazanju zemaljskog Svetišta (usp. Izl 30,26-29; 40,9-11). Daniel govori o pomazanju ili posvećenju nebeskog Svetišta kad Krist bude otpočeo svoju svećeničku službu.

Ovo nenadmašno mesijansko proročanstvo proriče posvećenje nebeskog Svetišta služeći se terminologijom rabljenom kod posvećenja zemaljskog Svetišta. Osim toga sama kronologija odvijanja proročanstva ukazuje na ovaj događaj. Ona počinje Mesijinim pomazanjem. Njegova smrt, koja donosi oprostjenje, čini kraj žrtvenom sustavu (Dn 9,27). Na kraju će biti pomazano nebesko Svetište u kojem će Isus vršiti svoju svećeničku službu. Prema ovom proročanstvu sve će se to dogoditi pri kraju sedamdeset proročkih sedmica.

2. Hebrejima poslanica i ustoličenje nebeskog Svetišta

Poslanica Hebrejima uspoređuje stari Izlazak s novim i pokazuje posebno zanimanje za uspostavljanje religioznih institucija. Posebno su spomenuti uspostava starog Saveza (Heb 9,18-20) i njegovog zemaljskog Svetišta (rr. 1-10.21). Pisac je zainteresiran i za početak Kristove svećeničke službe u nebeskom Svetištu koja je otvorila put za pristup Bogu (10,20). Glagol *enkainizo* znači "posvetiti, uspostaviti, obnoviti" i uzet je u retku 18 da opiše uspostavljanje

prvog Saveza (Heb 9,18). Još jedan tekst koji govori o uspostavljanju Kristove službe u nebeskom Svetištu nalazimo u recima 11 i 12, u kojima nije upotrijebljen glagol "uspostaviti", ali je ideja s njim povezana. *Ta hagia* (Svetište) se ovdje odnosi na čitavo Svetište, a ne samo na Svetinju nad svetinjama (vidi Dodatak A).

Ovdje je opisan Krist kako dolazi, prvi put nakon svog uzašašća, u nebesko Svetište u koje ulazi nakon što je pribavio vječni otkup. Grčka konstrukcija dvanaestog retka pokazuje da je Krist prvo osigurao otkup, a onda ušao u Svetište. Krist je na križu pribavio otkup; u nebeskom Svetištu primjenjuje blagoslove svog otkupiteljskog djela na one koji se za svoje grijehе kaju i vjeruju. Kao u stara vremena, pristupu Svetištu prethodio je žrtveni čin otkupa. U dvanaestom retku je Kristova krv uspoređena s krvlju "jaraca i junaca", što se činilo prigodom ustoličenja zemaljskog Svetišta. Kristova krv omogućuje početak Njegove velikosvećeničke službe.

Budući da je nebesko Svetište postojalo prije zemaljskog, nije se toliko radilo o uspostavljanju Svetišta koliko o uspostavljanju Kristove službe. Bog je ranije praštao ljudima na osnovi buduće Kristove smrti i svećeništva (Rim 3,25; Heb 9,15). Nakon Njegova uzašašća oproštenje se zasnivalo na dovršenoj žrtvi. Ovo ustanovljenje označilo je početak primjene Kristovih zasluga Njegovog već prošlog života i pomirbene smrti.

3. Otkrivenje i ustoličenje nebeskog Svetišta

Prizor opisan u Otkrivenju 4 i 5 događa se na nebu (4,1); mjesto je nebesko Svetište. Tu su Božje prijestolje (4,2), svijećnjak sa sedam krakova (4,5); spomenute su posude pune kda (5,8) i prisutno je Janje (5,6). Jedan od ciljeva ovog viđenja je osvijetliti ustoličenje Krista kao kralja i velikog svećenika u nebeskom Svetištu. U prvom viđenju uzvišenog Gospodina (Otk 1,12-16) Krist je opisan kao veliki svećenik (r. 13; usp. Izl 28,4) koji hoda između sedam svijećnjaka. Opisan je i kao kralj koji sjedi s Ocem na prijestolju (3,21).

U Otkrivenju 5 Gospod sjedi na svom prijestolju sa svitkom u desnici, koji nitko ne može otvoriti (rr. 1-4). Božje prijestolje okruženo je Njegovim nebeskim savjetom i anđeoskim vojskama. Onda se pojavljuje "Lav iz Judina plemena, Davidov Izdanak" (r. 5; usp. Iz 11,1). On je ovdje opisan kao zaklano janje, jer unatoč tome što je uzvišeni Gospodin, Njegova žrtva ostaje djelotvornom (r. 6). On je dostojan preuzeti položaj kralja i svećenika u nebeskom Svetištu, jer je umro da plati otkup za svijet (rr. 9.12). Okružen hvalospjevima nebeskih bića, Sin je ustoličen kao kralj i veliki svećenik. Od tog trenutka u Otkrivenju je Janje poistovjećeno s Bogom na Njegovom prijestolju (vidi 22,3).

B. Kristova posrednička služba: Svakodnevne službe

1. Posredovanje i svakodnevne službe

U Poslanici Hebrejima Kristovo sjedenje zdesna Bogu (10,12.13) i Njegovo djelo posredovanja opisano je u okviru svakodnevnih službi u zemaljskom Svetištu (7,27; 10,11). On je ušao u nebesko Svetište da služi u prilog svom narodu (6,20; 9,24). Po svom je uzašašću počeo ostvarivati tipičnu funkciju svakodnevnih službi u zemaljskom Svetištu. Pavao je razumio da je ovo Kristovo svećeničko djelo djelo posredovanja (Rim 8,34; 1 Tim 2,5). Daniel je vidio Mesiju, Zapovjednika Vojske (usp. Još 5,13-15), kako vrši svakodnevne službe (onaj *tamid*) u nebeskom Svetištu (Dn 8,11.12).

U Otkrivenju svaki ciklus viđenja počinje prizorom Svetišta. Tri od njih zaslužuju da ih ovdje spomenemo. Prvi je uvod u poruke upućene sedmorim crkvama (Otk 1,10-20). Ivanu se uzvišeni Krist pokazuje kao veliki svećenik što hoda između sedam svijećnjaka koji predstavljaju sedam crkava. Svojom službom za crkve Krist tješi i hrabri vjernike. Spominjanje svijećnjaka ukazuje na službu u Svetinji. Drugi prizor Svetišta, o kojemu smo već govorili, uvod je u ciklus od sedam pečata (4,5) i opisuje Kristovo ustoličenje kao kralja i velikog svećenika. Treći prizor služi kao uvod u sedam truba (8,2-5). Ovdje Ivan vidi drugog anđela kako služi pred kadionim žrtvenikom u Svetinji nebeskog Svetišta (r. 3). Ovaj je anđeo vjerojatno Krist jer, prema Izlasku 30,7.8, odgovornost za prinošenje kda na žrtveniku pripada isključivo velikom svećeniku. Pred kadionikom anđeo posreduje u prilog molitava svetih, miješajući ih s kdom kojega stavlja na žeravicu na žrtveniku (Otk 8,3). Ovo je opis Kristove stalne službe u nebeskom Svetištu, kojom u prilog pokajanih grešnika prinosi svoj bezgrešni život i pomirujuću smrt, simboliziranu slatkim mirisom kda.

2. Specifični elementi Kristovog posredovanja

Kristovo djelo obuhvaća više nego samo Njegovu službu u prilog ljudskog roda. Svojom smrću On je pomirio s Bogom "sve što je na zemlji ili na nebu" (Kol 1,20). Ovo će kozmičko pomirenje biti dovršeno na kraju velike borbe, prije uništenja zlih sila, kad će svako stvorenje na nebu i na zemlji "priznati: 'Isus Krist jest Gospodin!' na slavu Boga Oca" (Fil 2,10.11). U međuvremenu Bog po Kristu čuva svemir i održava ga u redu (Kol 1,17; Heb 1,3).

Bog se na jedinstven način otkrio u Kristu (Iv 1,14). On govori preko Sina Božjeg (Heb 1,2) i otkriva svoju volju kršćanskoj zajednici (Heb 12,23). Njegove riječi uzimaju i oblik

blagoslova. Bog je blagoslovio vjernike "svakim duhovnim blagoslovom na nebesima u Kristu" (Ef 1,3; usp. Gal 3,14).

Zahvaljujući Kristovoj žrtvenoj smrti ljudska bića dolaze k Bogu i nastavljaju imati pristup k Njemu (Ef 2,18; 1 Pt 3,18). Krist se pojavio pred Bogom u nebeskom Svetištu kao naš preteča; stoga slobodno pristupamo Bogu puni povjerenja (Ef 3,12; Heb 10,20).

U Kristu je Bog oprostio čovječanstvu (Ef 4,32). Zahvaljujući Kristu pokajanje dopire do ljudskog srca (Dj 5,31). Čak i nakon obraćenja grijeh muči kršćane, tako da mogu pasti. U takvom slučajevima postoji Zagovornik koji grešnike može zastupati pred Bogom i po kome čovjek može dobiti oprost (1 Iv 2,1.2).

Nečistoća je prirodno stanje ljudskog srca. Da bi se mogla obnoviti zajednica između Boga i ljudskog roda, potrebno je čišćenje. Ovo je čišćenje potrebno kad god vjernik zgriješi (Heb 9,14); ono je dostupno zahvaljujući Kristu (1 Iv 1,9). Vjernici su posvećeni Kristovom krvlju (Heb 10,29), ali Krist nastavlja utvrđivati njihova srca u svetosti (1 Sol 3,13). Oni su, kao i drevni Izrael, pozvani da budu sveti jer je Bog svet (1 Pt 1,15.16). No ova svetost dolazi do kršćana preko Kristovog djelovanja u nebeskom Svetištu.

Kršćanima su neprekidno potrebni milosrđe i milost (Heb 4,16). Upravo zbog Kristovog djelovanja kao svećenika vjernici mogu pristupati "s pouzdanjem k prijestolju milosti" da prime ove blagoslove. Svećenici su pristupali Bogu kad su vršili službu. Kršćani sada imaju istu prednost po Kristu koji preko ovih blagoslova prenosi Božju ljubav.

Po Kristu Bog čisti one koji vjeruju, da bi Mu mogli služiti (Heb 9,14). Kao veliki svećenik Krist je uvijek spreman pružiti pomoć potrebnu onima koji stoje u kušnji (Heb 2,18). Silu da nadvladaju dobijaju preko Krista koji ih oprema svime što je potrebno da vrše Božju volju, djelujući u njima da ostvare ono što je ugodno Bogu (Ef 2,10; Heb 13,20.21). Zahvaljujući Janjetovoj krvi oni mogu pobijediti zlo (Otk 12,11). Preko Krista Njegovi sljedbenici primaju Duha koji ih osposobljuje da budu pobjednici nad grešnom naravi i poslušni Božjem Zakonu (Rim 8,2-4.9.14).

Otkrivenje opisuje Krista kao posrednika koji molitve svetih iznosi pred Boga (8,2-4). Isus je svojim učenicima rekao da svoje molitve iznose Bogu u Njegovo ime i potvrdio da će ih Bog čuti i uslišati (Iv 16,23.24). Uzvišeni Gospodin jedina je veza komunikacije između Boga i vjernika. Svaki je element kršćaninova iskustva dobijen posredovanjem Krista koji živi da

posreduje za one koji po Njemu pristupaju Bogu. Ovaj će vid Kristove službe trajati dok za svoj drugi dolazak ne napusti nebesko Svetište.

C. Kristovo djelo suda: Dan pomirenja

1. Dan pomirenja u Poslanici Hebrejima

U Poslanici Hebrejima nalazimo jasne tekstove o izraelskom Danu pomirenja. U Hebrejima 9,25.26 i 10,1-10 Kristova je žrtva uspoređena sa žrtvama koje su se prinosile tog dana. Tu je Kristova žrtva opisana kao neponovljiva, a Njegova krv superiornija od žrtava koje je veliki svećenik prinosio u zemaljskom Svetištu na Dan pomirenja. Krist se ne mora mnogo puta prinositi (9,25), jer se prinio "jedanput zauvijek" (10,10.11). Ovdje pisac ne uspoređuje službu velikog svećenika u Svetinji nad svetinjama s Kristovim djelovanjem u nebeskom Svetištu, već djelotvornost Kristove krvi i ograničenu funkciju životinjske krvi u starom sustavu. Svrha tekstova o Danu pomirenja u Hebrejima jeste pokazati nadmoćnost žrtve našega Gospodina.

Hebrejima 9,23 značajan je tekst u raspravi o tipološkom značenju Dana pomirenja. Biblijski znanstvenici su bili iznenađeni tvrdnjom da se nebeske stvarnosti trebaju očistiti. Međutim, nije teško protumačiti ovaj ulomak kad shvatimo da se on odnosi na Dan pomirenja. Ovdje je jasno naznačeno da Krist u nebeskom Svetištu obavlja djelo čišćenja koje je tipološki isto kao djelo koje je veliki svećenik na Dan pomirenja obavljao u zemaljskom Svetištu. Ovaj tekst ne kaže da ovo čišćenje nastupa neposredno nakon Kristova uzašašća, već da je i nebeskom Svetištu potrebno čišćenje. Pisac ne razvija ovu tipologiju, niti ne raspravlja o elementu vremena. Pa ipak je tipološka veza značajna, jer priznaje da Kristovo djelo posredovanja obuhvaća teološki sadržaj godišnjih službi u izraelskom Svetištu. Osim toga, kontekst pokazuje da je čišćenje nebeskog Svetišta povezano s Kristovom smrću na križu kao nositelja grijeha (rr. 26.28) i s Njegovim djelovanjem pred Ocem u prilog svog naroda (r. 25).

2. Dan pomirenja u Danielu

Isticanjem čišćenja, suda i opravdanja, Danielova apokaliptička viđenja projiciraju sliku Dana pomirenja na sam kraj zemaljske povijesti. Čišćenje je izravno povezano s nebeskim Svetištem i djelovanjem Mesije kao kralja i svećenika. Viđenja unose i element vremena, pa je čitatelju moguće odrediti poseban trenutak u povijesti spasenja kad će Mesija otpočeti svoje djelo konačnog čišćenja, suda i opravdanja u Božjim nebeskim dvorovima.

a. Daniel 8,13.14: Dan pomirenja. U Danielu 8,13.14 – dijelu viđenja koje počinje prvim retkom – prorok rabi jezik izraelskog Svetišta da opiše djelovanje maloga roga i djelo

Zapovjednika Vojske, Krista, u nebeskom Svetištu. Time je uspostavio lingvističku i teološku vezu između ovog ulomka i Levitskog zakonika. Simboli kojima prikazuje političke sile su ovan i jarac (rr. 20.21), oboje čiste životinje koje su se prinosile na žrtvu. Riječ "rog" ima kulturni značaj (usp. Lev 4,7), kao i "istina" (Dn 8,12; usp. Mal 2,6) i "opačina" ili "prijestup" (Dn 8,12; Lev 16,16). Za Svetište je pisac uzeo nekoliko izraza: *makon* (mjesto, Dn 8,11: odnosi se na Božje zemaljsko [Iz 4,5] i nebesko Svetište [1 Kr 8,39]), *miqdaš* i *godeš* (Svetište, Dn 8,11.13). U kontekstu šatora od sastanka riječ "vojska" odnosi se na levitsku stražu (Bro 4,3.23). Glagol "oduze" (Dn 8,11) rabljen je i u Levitskom zakoniku da označi uklanjanje dijelova žrtve koji su pripadali Bogu (usp. Lev 4,10). Nebeska bića u Danielu 8,13 su "sveci", što predstavlja još jednu vezu s terminologijom vezanom uz Svetište. *Tamid*, "svagdašnja" (u našim je prijevodima suvišna riječ "žrtva"), označava svakodnevno djelo koje je svećenik obavljao u Svetinji. Budući da je "Zapovjednik Vojske" nebesko biće (usp. Još 5,14), Svetište u Danielu 9-14 mora biti nebesko.

Ovo je viđenje prije svega zaokupljeno ponašanjem malog roga prema Svetištu i svećeničkom djelovanju Zapovjednika (rr. 11.12; u drugim hrvatskim prijevodima "Knez"). On napada nebeske vojske, pobjeđuje ih (r. 10) i cilj mu je obaranje Zapovjednika i Svetišta. Ovaj je duhovni napad opisan vojnim izrazima. Zapovjedniku oduzima *tamid* i ruši i razara temelj/mjesto Svetišta. A onda, u duhu pobune/prijestupa/opačine (r. 12) mali rog postavlja svoje snage da nadziru *tamid*. Ova protuBožja sila zamračuje "istinu" povezanu sa Svetištem (usp. Dn 7,25). Kulturni jezik kojim se Daniel služi jasno pokazuje da mali rog ne onesposobljuje Svetište; napadom ga samo oskvrnjuje (usp. Dn 11,31), ali ne i onesposobljuje. Sila malog roga postupa prema Svetištu kao običnom mjestu. Mali rog na neki način djeluje na Zapovjednikov *tamid* ili stalno posredovanje u Svetinji. Pitanje ometanja malog roga posredničkog djelovanja Zapovjednika u Svetinji nad svetinjama obrađeno je u Danielu 8,13.14. Ovdje nailazimo na dvije teškoće: na značenje riječi *nisdaq*, o kojoj se puno raspravlja, i dužini 2300 dana.

(1) *Značenje riječi nisdaq u Danielu 8,14.* Glagol *nisdaq* preveden je na više načina: Svetište će biti "očišćeno", "obnovljeno", "ponovno posvećeno", "vraćeno u prvobitno stanje" ili "pokazati se pobjedonosnim". Dva elementa otežavaju odluku kako prevesti ovaj glagol: (a) Glagolski oblik koji je Daniel upotrijebio ne nalazimo nigdje u Starom zavjetu; (b) ovaj glagol se samo na ovom mjestu odnosi na materijalnu strukturu. Međutim, ovaj problem nije nerješiv. Primarna uporaba korijena *sadaq* je pravnog značenja i opisuje uspostavu legalnih prava osobe

koja je lažno optužena za neki zločin (Ps 7,9; 9,5; Iz 50,8.9). Pravedni su proglašeni nevinima, a tužitelji osuđeni (2 Ljet 6,23; Pnz 25,1). Ova pravna uporaba uključuje ideju spasenja. Božja pravednost je Njegovo spasiteljsko djelovanje u prilog Njegova naroda (Ps 98, 2-9; Iz 1,27.28). Pravednost kao spasenje podrazumijeva uništenje tlačitelja i dovodi do obnove sklada i reda (vidi Ps 71,2-4; Iz 1,27.28).

Korijen *sadaq* je tijesno vezan uz službe u Svetištu. U Levitskom zakoniku za pristup Svetištu zahtijevana je "čistoća" ostvarena pomirenjem. U Psalmima se tražila "pravednost" (*s^edaqah*), primljena kao dar iz Svetišta (24,3-5). Pravedni su bili ne samo oni koji su ostali vjerni Gospodinu (Ps 13,2-4), već i oni kojima su bili oprošteni grijesi (32,1.2.11). Riječ "pravednost" opisuje vrata hrama (118,19), odjeću svećenika (132,9) i žrtve prinesene Gospodinu (4,6; 51,21). Korijen *sadaq* se rabi i kao sinonim za čistoću (Job 4,17; 17,9; Ps 18,21). Ovo značenje ilustrira tekst u Izaiji 53,11: "Sluga moj pravedni [Mesija] opravdat će mnoge [*sadaq*, proglasiti pravednima] i krivicu njihovu na sebe uzeti." Ovi su mnogi proglašeni pravednima ne zato što su bili pravedni ili čisti, već zato što je Sluga uklonio njihov grijeh, njihovu nečistoću, sam je ponijevši. Prema tome, biti proglašen pravednim od strane Boga isto je što i biti očišćen od grijeha.

Prema Danielu 8,14 uplitanje malog roga u svakodnevnu Kristovu svećeničku službu u nebeskom Svetištu završit će čišćenjem/opravljanjem tog Svetišta. *Nisdaq* Svetišta odrazit će se na Svetištu i Bogu i Njegovom narodu koji će tada doživjeti opravdanje. Samo je tako bogat korijen kao što je *sadaq* mogao izraziti oboje, čišćenje i opravdanje, kombiniranjem pravnih i otkupiteljskih elemenata u konceptu Svetišta i dovesti do rješenja problema grijeha.

Prema Danielu, u jednom trenutku tijekom tog eshatološkog dana pomirenja riješit će se oskrvrnjenje Mesijinog svećeničkog djela koje je počinio mali rog njegovim uništenjem. U Starom zavjetu se oskrvrnuće Svetišta rješavalo istrebljenjem grešnika, a ne pomirenjem na žrtvi (Jr 51,11; Ez 7,22; 25,3). Smrtna je kazna bila proglašena protiv svakog Izraelca koji bi oskrvnuo Svetište (Ez 23,39.46-49) ili žrtvu (Lev 19,8). Rješenje bi došlo, recimo to tako, smrću krivca. Daniel primjenjuje isto pravno načelo na silu malog roga koja oskrvnjuje. Posljedice njegovih zlih postupaka bit će poništene snažnim očitovanjem Božje svetosti i pravednosti na kraju eshatološkog dana pomirenja. To dovodi do istrebljenja malog roga. No ovaj eshatološki dan pomirenja obuhvaća više od uništenja ove zle sile.

(2) *Dvije tisuće i tri stotine večeri-jutara*: Vremenski okvir za opravdanje nalazimo u frazi "dvije tisuće i tri stotine večeri i jutara". Frazom "večeri-jutara" u Postanku 1 opisan je svaki dan tjedna stvaranja. U službi u Svetišću za određene aktivnosti rečeno je da se obavljaju uvečer i ujutro, odnosno svakog dana (Izl 27,20.21; Lev 24,2.3). Dvije tisuće i tri stotine večeri-jutara su razdoblje od toliko proročkih dana, koji prema načelu dan za godinu čine isto toliko godina, odnosno predstavljaju razdoblje od dvije tisuće tri stotine godina. (Vidi Sud, III. B. 1. 1; Ostatak/Trojica anđela, V. B.)

Početak ovog proročkog razdoblja nagoviješten je u Danielu 8,13 koji tekst možemo prevesti ovako: "Dokle ovo viđenje, svakodnevno/stalno, i prijestup koji užasava, Svetište i vojsku čini predmetom gaženja?" Ovaj doslovni prijevod odvaja imenicu "viđenje" od "svakodnevno". Većina prijevoda ima frazu "viđenje o svakidašnjoj", čime pitanje ograničava na razdoblje tijekom kojega je mali rod bio aktivan. No hebrejski to ne dopušta. Prva je imenica u stanju odvojenosti (ima član i duge suglasnike), što ukazuje na to da poslije nje treba staviti zarez. Izraz *hazon* upotrijebljen u prvom i drugom retku odnosi se na viđenje različitih životinja. Pitanje u trinaestom retku odnosi se na vrijeme dovršenja viđenja iz redaka 1-12: naglasak je na kraju viđenja i onome što slijedi.

Zato što 2300 dana/godina počinju tijekom aktivnosti ovna, odnosno od vremena medijskog i perzijskog imperija (r. 20), viđenje će obuhvatiti vrijeme od tog razdoblja do početka čišćenja nebeskog Svetišća. Određeniji datum za početak 2300 godina pruža nam veza između Daniela 8 i 9. Između oba poglavlja postoje jasne terminološke veze. U 9,23 Gabriel kaže proroku: "Razumij viđenje." Izraz za "viđenje" (*mar'eh*) isti je onaj koji nalazimo u 8,26.27, a odnosi se na "viđenje o večerima i jutrima", dijela *hazon*-a (viđenja) iz osmog poglavlja koje govori o tom vremenskom razdoblju. Gabriel je Danielu protumačio viđenje, ali nije objasnio dio koji se tiče 2300 godina. Na kraju osmog poglavlja Daniel kaže da nije razumio *mar'eh*, "viđenje" o vremenskom razdoblju. U oba je poglavlja nalazimo glagol "razumjeti" (Dn 8,23-27; 9,22.23) i oba se tiču Svetišća. U 9,24 Svetište je posvećeno i počinje njegova služba, dok se u 8,14 to isto Svetište čisti. Ovi odnosi povezuju vrijeme proročanstva o sedamdeset sedmica sa 2300 godina. Glagol "određeno" u 9,24 također znači "odsječeno", kako je to vidljivo u hebrejskom Mišne i u tekstovima nađenim u Ugaritu (1300 pr. Kr.). Ovo pokazuje da je 490 godina "odsječeno" od 2300 godina. Četiri stotine i devedeset godina počinju 457. pr. Kr. Artakserksovim proglasom da se izgradi Jeruzalem; ovaj je ukaz ujedno početna točka računanja

2300 godina. Kraj ovog razdoblja pada u jesen 1844. Tada će se Svetište očistiti/opravdati. U to će određeno vrijeme unutar povijesti spasenja Krist započeti drugu fazu svog posredovanja u nebeskom Svetištu, kako je opisano u Hebrejima 9,23.

b. Daniel 7: sud. Daniel 7 sadrži važan prizor suda koji je paralelan dijelu o Svetištu u 8,13.14. U ovom prizoru nalazimo početak suđenja (rr. 9.10), njegovo kraj (rr. 13.14) i kratko tumačenje (rr. 26.27; vidi Sud, III. B. 1. a).

Pravilno razumijevanje funkcije i svrhe ovog suda zahtijeva jasno određivanje njegovog mjesta u redosljedu događaja u ovom viđenju. Daniel je vidio četiri zvijeri: jednu sličnu lavu (r. 4), drugu sličnu medvjedu (r. 5), treću sličnu risu (r. 6), i četvrtu, bezimenu, s deset rogova (r. 7). Daniel je vidio još jedan rog koji se pojavio i iščupao tri od deset rogova. Ovaj mali rog govorio je protiv Boga, progonio svece tri i pol vremena ($360 \times 3 = 1260$ dana/godina) i promijenio ili pokušao promijeniti zakon i blagdane (r. 25). Prizor suda prikazan je u trenutku kad mali rog izgovara hule protiv Boga (rr. 11.25); njegovo proganjanje svetih već je trajalo tri i pol vremena. Na osnovu suđenja mali rog gubi vlast i biva uništen. Nakon toga Sin Čovječji i sveti primaju Božje vječno kraljevstvo (r. 27). Do suda opisanog u Danielu 7 dolazi ubrzo nakon tri i pol vremena, ali prije uništenja malog roga i uspostavljanja vječnog Božjeg kraljevstva.

Prizor suda je besumnje nebeski. U njemu sudjeluje Bog sa svojim savjetom. Osim toga prisutno je tisuće Njegovih vjesnika koji Mu služe i prisustvuju suđenju. Time je istaknuta kozmička narav ovog suda.

Više elemenata u ovo viđenje ukazuje na to da je ovo suđenje istražno, a ne izvršno. Spominjanje knjiga (r. 10) je snažan pokazatelj njegove istražne naravi. "Knjige" sadrže izvještaje o životu onih kojima se sudi, koji osobno nisu prisutni, ali čiji su životni izvještaji dostupni pregledu. U Starom zavjetu nalazimo više tekstova o nebeskim knjigama, a svi su povezani s Božjim narodom (vidi Ps 69,29; Dn 12,1). Knjige u Danielovu prizoru suda (vidi Sud, III. B. 1. c) sadrže izvještaje o životu Božjih slugu. Sud ih ispituje i odlučuje u njihovu korist (Dn 7,22). Sud ih opravdava pred svemirom i oni sada mogu primiti kraljevstvo. Ovo tumačenje potvrđuje usporedni prizor suda u Danielu 12,1.2, u kome Mihael prima kraljevstvo nakon poraza i uništenja neprijatelja sa sjevera (Dn 11,45). Ovome slijedi izbavljanje svetih i uskrsnuće. Uskrsnuli u vječni život imaju imena zapisana "u Knjizi" (Dn 12,1), što je nagovještaj da istražni sud ispituje izvještaje onih koji su umrli s uzdanjem u Gospoda. Njihova su imena provjerena i zadržana u knjigama, jer su im grijesi izbrisani iz izvještaja.

Suđenje u Danielu 7 je i opravdavajućeg karaktera; ono proglašava pravedne dostojnima da naslijede Božje kraljevstvo. S obzirom da ga prate Božja razumna stvorenja, ovo suđenje opravdava Božju vladavinu, način na koji je postupao s grijehom i spasenjem, i Njegove postupke pred čitavim svemirom. Mali rog na suđenju ne prolazi blagonaklono kao sveti; on je osuđen. Prema biblijskom razumijevanju sudskog postupka, nevina osoba, lažno optužena za zločin, odlazila je u hram tražeći od Gospodina da presudi i da je opravda (Ps 7,9.10; 26,1.2). Opravdanje pravednih potvrdilo je zloću pokvarenog tužitelja (Ps 35,1; Zah 3,1-4); da bi im se vratila čast trebalo je onemogućiti, osuditi i lišiti vlasti onoga koji je uzrokovao poremećaj. Situacija malog roga u Danielu 7 pokazuje ovaj slijed sudskog postupka.

c. Značenje čišćenja/opravljanja Svetišta u Danielu. Postoji očita veza između sudskog prizora u Danielu 7 i dijela koji se odnosi na nebesko Svetište u Danielu 8,13.14. Oba ulomka paralelno opisuju povijest svijeta od prorokova vremena do vremena kraja. Svako poglavlje dodaje nove elemente, osvjetljavajući prirodu velike borbe i posebnih događaja u okviru povijesti spasenja. Istražni sud i čišćenje Svetišta uzajamno se nadopunjuju, obogaćujući naše razumijevanje Kristovog djela posredovanja u nebeskom Svetištu kratko vrijeme prije Drugog dolaska. Danielova knjiga je usmjerena na vrijeme konačnog spasenja Božjeg naroda. Oni su već sveci Svevišnjeg, primili su blagoslove čišćenja Kristove žrtvene smrti (9,24-27), pa ih On zato može zastupati na nebeskom sudu (7,13.14.18). Opravdanje/čišćenje Svetišta (8,14) čini opravdanje/čišćenje Božjeg naroda konačnim pred svemirom. Njihovi su grijesi izbrisani iz Božjeg prebivališta i oni nasljeđuju vječno Božje kraljevstvo.

Na Dan pomirenja Bog sudi svom narodu. Opravdanje/čišćenje Svetišta u Danielu uključuje i sud. Glagol kojim se Daniel služi kad govori o čišćenju Svetišta prvenstveno je pravne naravi, ali je u svom pravnom i kulturnom smislu povezan tako da je svećeničko djelo Kneza moguće protumačiti jurističko-otkupljeničkim izrazima. Ovaj sud prvenstveno želi opravdati Božji narod, kako se to vidi u Danielu 7, gdje sudi i dosuđuje pravdu svecima. Božji narod i u najtežim prilikama ostaje potpuno ovisan o Bogu. Sud ispituje izvještaje njihovog života i briše njihove grijehove; istodobno iz knjiga uklanja imena lažnih vjernika (usp. Izl 34,33; Lev 23,29.30). Oni, čija su imena sačuvana u knjigama, uključujući i umrle svete, nasljeđuju kraljevstvo (Dn 7,22; 12,1.2). Tako je Svetište očišćeno.

Zapovjednik ili Knez (Dn 8,11) obavlja službu svećenika u prilog Božjeg naroda. Čišćenje Svetišta (r. 14) pokazuje da je uključivanje Svetišta djelotvoran način za rješavanje

problema grijeha i da prijenos grijeha u Svetište ni na koji način ne škodi Božjem karakteru. Kozmički sud u Danielu 7 ukazuje upravo na ovu dimenziju Božje brige za vlastitu reputaciju i za svetost Njegova obitavališta. Do konačnog rješavanja problema grijeha dolazi pred Božjim stvorenjima kojima je dozvoljeno da otvore i ispituju knjige. Posljedica ovog procesa jeste da je sredstvo spasenja, Sin Čovječji, proglašen kraljem svemira (r. 14). Božji dodir s grijehom je završen; Svetište je očišćeno/opravnano.

3. Dan pomirenja u Otkrivenju

Otkrivenje pokazuje napredovanje Kristovog djela u nebeskom Svetištu. U prvom dijelu knjige nalazimo Isusa kako služi u Svetinji (8,3-5). No u Otkrivenju 11,19 Ivan bude prenesen u Svetinju nad svetinjama nebeskog Svetišta, gdje vidi Kovčeg saveza. Ovo ukazuje na početak drugog vida Kristove posredničke službe, službe suda. U Otkrivenju 15,8 saznajemo da je ovo djelo suda završeno: "A hram se napuni dimom od sjaja Božjega i njegove sile i nitko nije mogao ući u hram." (usp. Tuž 3,44) Pojava Kovčega ne samo što ukazuje na prijelaz iz jednog dijela u drugi, već čitatelja podsjeća i na Božji Zakon smješten u Kovčegu. Ovaj je Zakon mjerilo po kojemu Bog sudi (usp. Jak 2,8-13). Ovdje se susrećemo s pratipskim danom pomirenja.

a. Istražni sud. Prema Otkrivenju Krist je uključen u istražni sud. On "ispituje bubrege i srca" i plaća svakome prema njegovim djelima (Otk 2,23). Zato je važno da vjernici čvrsto drže ono što imaju dok On ne dođe (2,25; 3,11). Ako pobijede, njihova imena neće biti izbrisana iz knjige života i Krist će ih priznati pred Ocem i anđelima (3,5). Ovo pokazuje da će neka imena biti izbrisana iz knjige života i da predanost i oslanjanje na Kristovu snagu određuje što će se dogoditi s imenom pojedinca.

Otkrivenje posebnu pozornost posvećuje događajima koji se zbivaju na zemlji dok se u nebeskom Svetištu odvija čišćenje/opravnano. Dok Bog na nebu određuje čije će ime ostati u knjigama, Gospodin na zemlji objavom vijesti trojice anđela okuplja svoj ostatak (Otk 14,6-11; vidi Trojica anđela, V, B–D). Otkrivenje 14 počinje opisom ostatka (144 000) koji stoji pred Bogom, pobjednikom nad zlim silama koje su prijetile njegovom životu (rr. 1-5). Drugi dio poglavlja (rr. 6-11) prikazuje načine kojima se Bog poslužio da prikupi ostatak iz svih naroda i plemena, jezika i puka (r. 6). Božji vjesnici još jednom naviještaju Njegovo vječno evanđelje, pozivajući ljude da se boje Boga i poklone Stvoritelju jer "je došao čas njegova Suda" (r. 7). Urgentnost ove vijesti zasnovana je na činjenici da u nebeskom Svetištu Bog sada donosi sudske odluke. On razdvaja prave od lažnih štovatelja. Posljednji dio Otkrivenja 14 simbolom žetve

opisuje drugi Kristov dolazak (rr. 14-20), pokazujući da istražni sud završava neposredno pred sam dolazak.

Ista je ideja iznesena u Otkrivenju 7. Ovdje je prikazan ostatak (144 000), koji je zapečaćen prije izlivanja Božje srdžbe, kako stoji pred Gospodinom pri Njegovu dolasku. Pečaćenje je sudski postupak kojim se identificiraju, procjenjuju i čuvaju pripadnici pravog ostatka. Ovu sliku nalazimo i u Ezekielu 9,1-4. Nasuprot idolopoklonicima koji moraju biti uništeni, vjerni ostatak je identificiran i obilježen da bi bio odvojen od nepokajanih prijestupnika Saveza. Otkrivenje 7,9-12 opisuje ovaj ostatak okupljen pred Božjim prijestoljem.

Prije spomenutog pobjedničkog prizora, ostatak, koji je prikazan kao oni koji vrše Božje zapovijedi i ostaju vjerni Božjem Savezu, objavljuje suđenje u nebeskom Svetištu (Otk 12,17; 14,12). On poziva preostali Božji narod da prije no što Krist završi djelo posredovanja iziđe iz Babilona (Otk 18,1-4).

b. Početak suda. Prema Otkrivenju istražni sud počinje nakon ostvarenja proročkih razdoblja iz Daniela i Otkrivenja. U Otkrivenju 10,6 Ivan čuje kako moćni anđeo objavljuje: "Neće više biti vremena." (DF) Prijevod Kršćanske sadašnjosti riječ *chronos* pogrešno prevodi kao "odlaganje". Otkrivenje 10 se poziva na Daniela 12 u kojemu nalazimo nekoliko proročkih vremenskih razdoblja. Vremenska razdoblja su veoma značajna u Danielu (7,25; 8,14; 9,24; 12,11.13) i Otkrivenju (9,15; 11,3; 12,6). Najduže od njih je razdoblje od 2300 dana/godina iz Daniela 8,14 koje završava 1844. godine. Anđeo u Otkrivenju 10,6 tvrdi da su se sva ova proročka razdoblja ispunila. Samo je još konačno ostvarenje spasenja budućnost (r. 7). U ovom je kontekstu Ivanu, kao predstavniku Božjeg ostatka, rečeno: "Treba ti ponovno proricati o mnogim pucima, narodima, jezicima i kraljevima." (r. 11) Ovo je ista zadaća kao ona trojice anđela u Otkrivenju 14,6-11.

Naviještanje vijesti trojice anđela je djelo izgradnje i obnove, kako to pokazuje Otkrivenje 11,1; tu je Ivanu rečeno da "izmjeri hram Božji, žrtvenik i klanjaoce u njemu". Simbolizam ukazuje na Dan pomirenja budući da se samo tog dana vršilo čišćenje hrama, žrtvenika i naroda (Lev 16). No ovdje se mjere nakon čišćenja. Glagol "izmjeriti" ukazuje na postupak ocjenjivanja (usp. Mt 7,2) i može izražavati ideju suđenja. Stoga Otkrivenje 11,1 pokazuje što se događa na nebu. Mjerenje može sadržavati i misao očuvanja (2 Sam 8,2) i obnove ili ponovnog zidanja (Ez 41,13.15; Zah 2,2-8). Ova druga mogućnost ukazivala bi na to da se Svetište koje se mjeri ili ocjenjuje na nebu istodobno obnavlja na zemlji; time se

uspostavlja veza između onoga što se zbiva na nebu i posljedica koje to ima po zemlju. Ovo djelo obnove nagoviješteno je nalogom "treba ti ponovno proricati" (Otk 10,11). Obnova istine o Svetištu i Kristovoj službi na zemlji potrebna je, jer je "Zvijer" tijekom 1260 dana/godina napadala Božje Svetište (Otk 13,5.6; usp. Dn 7,25; 8,12). Osim toga, Zmaj koji se predstavlja zakonitim predmetom štovanja nasuprot Stvoritelju, namjerava prevariti cijelu zemlju.

c. Posljedice istražnog suda. Istražni sud koji se odvija na nebu i objavljuje u okviru evanđelja, ima više ciljeva, a svi su povezani s danom pomirenja. Ovaj sud opravdava Božji narod i bez ikakve sumnje pokazuje da je opran u Janjetovoj krvi (Otk 7,14). Taj je narod sačuvao svog zavjetni odnos sa Spasiteljem. Zato će ući u Božji hram na nebu da Mu služe (r. 15). U isto vrijeme opravdanje Božjeg naroda dovodi do osude Božjih neprijatelja. U Otkrivenju 18,20 je zapisano: "Jer je Bog zaštitio vaše pravo osuđujući njega [Babilon]!" Opravdanje Božjeg naroda ustvari osuđuje zle sile; to je vrijeme kad Bog sudi i osvećuje krv mučenika (Otk 6,10).

Prije svega, istražni sud služi da se opravda sam Bog. Ovaj sud analizira pun značaj križa i zaključuje da je Bog milosrdan, pravedan i svet. Pokazalo se da su svi njegovi sudski postupci pravedni (Otk 15,4) i otkupljeni kliču: "Pravedni su i ispravni tvoji putovi!" (r. 3) Stanovnici neba slave Gospodina riječima: "Aleluja! Spasenje, slava i moć pripadaju našem Bogu, jer su istiniti i pravedni njegovi sudovi!" (Otk 19,1.2; vidi 11,16-18).

Na kraju recimo da istražni sud vodi do čišćenja svemira. Kad Krist dođe po drugi put, Božji narod se uzima sa zemlje i dolazi pred Boga na nebesima (Otk 7,9; 14,1), dok njegove neprijatelje stiže propast (Otk 19,19-21). Ostao je samo Zmaj koji će tisuću godina lutati ovim opustošenim planetom (Otk 20,1-3; vidi Milenij, I. C). Konačno je pravi Azazel prikazan u svojoj zloći; pravi je začetnik grijeha raskrinkan pred svemirom i proglašen odgovornim za problem grijeha. Tipski jarac Azazel nalazi svoj antitip u Zmaju koji je ostavljen sam u divljini opustošenog planeta.

Poslije milenija dolazi izvršna faza suda. Sotona i zli, koji uskrisuju na kraju tisućljeća, dolaze pred Boga da saslušaju svoju presudu (rr. 11.12). Još jednom se otvaraju knjige i analizira njihov život. A onda grijeh i grešnici, zajedno sa začetnikom i podstrekačem grijeha, bivaju uklonjeni iz svemira. Čišćenje koje je otpočelo u Božjem Svetištu dosiže kozmičke razmjere. (Vidi Sud, III. B. 3.)

D. Sažetak

Kristovo posredničko djelo u nebeskom Svetištu temeljito je dokumentirano biblijskim učenjem. Prigodom svog uzašašća Krist je otpočeo svećeničku službu primjenjujući na vjernike zasluge svoje posredničke smrti na križu. Kristovo je djelo imalo dva vida. Prvi je prikazan svakodnevnim službama u zemaljskom Svetištu i otpočeo je uzašašćem. U njemu Krist posreduje u prenošenju Božje velike milosti svom narodu kojega predstavlja pred Bogom. Drugi vid Kristova svećeništva prikazan je djelovanjem velikog svećenika u Svetinji nad svetinjama na Dan pomirenja. O ovoj dimenziji Kristove službe govori Poslanica Hebrejima; Otkrivenje pokazuje Isusa u vršenju službe u oba dijela, a Daniel stavlja početak antitipskog dana pomirenja u poseban trenutak u povijesti spasenja, na kraju 23000 dana/godina, u 1844. godinu. Ovaj vid Kristova rada je razvitak Njegove posredničke službe i nije kraj Njegove svakodnevne službe zagovaranja i posredovanja. U ovoj drugoj fazi započelo je pravno-otkupiteljsko-eschatološko djelovanje, dodano Njegovom svećeništvu.

Druga faza Kristove službe je dovršetak Njegovog djela opravdanja, suda i čišćenja svemira od grijeha, grešnika i Sotone. Bog u Kristu preuzima odgovornost za grijeh svog naroda. Svaki priznati grijeh nađen u nebeskom izvještaju pripisan je Božjem Sinu. No ovaj proces mora prestati ili problem grijeha neće nikad biti potpuno riješen. U jednom trenutku izvještaji se moraju zatvoriti. To uključuje djelo istraživanja i suđenja, koje rezultira opravdanjem Božjeg naroda. Iz knjige života brišu se imena lažnih vjernika. Ponovno se potvrđuje opravdanje pravih vjernika, njihova imena ostaju sačuvana u knjizi života, a njihovi se grijesi brišu iz izvještaja. Bog se opravdao tako što svemiru pokazuje da su Njegove sudske odluke pravedne, da grijeh i svetost nemaju ništa zajedničko i da je Bog milosrdan, pun ljubavi i pravedan Gospodin. Ovo otkrivenje Božje svetosti, sile i milosti moguće je samo preko Janjeta koje poraz Zmaja dovršava njegovim uklanjanjem iz Božjeg svemira.

IV. Značenje Kristove žrtve i svećeništva za život kršćanina

Adventizam se pojavio kao povijesni pokret, razvio svoj doktrinalni identitet i odredio svoju misiju upravo zahvaljujući proučavanju službi u zemaljskom svetištu i njihovog simboličkog značenja, zajedno s Danielom 8,14 kao polaznom točkom. Ovdje se suočavamo s temeljnim i vitalnim elementom adventističke misli. Ovakav je razvitak bio moguće samo zato što se u Danielu 8 nalazi vremensko proročanstvo koje je 1844. prepoznalo kao značajan datum u Božjem kalendaru, kao i zato što su osmo poglavlje i 9,23-27 ukazivali na Kristovo otkupljenje.

Ova je spasiteljska zadaća u ovim ulomcima povezana ne samo s križem već i s Kristovim stalnim posredovanjem u nebeskom Svetištu. Istraživanje službi u Svetištu i njihove simbolike dovelo je do adventističke doktrine o Svetištu i osiguralo teološko razumijevanje koje je otvorilo biblijski sustav vjerovanja od najvećeg značaja za Božji narod. Među značajnim elementima ovog sustava su:

1. Učenje Starog zavjeta o Svetištu pruža jedinstvenu perspektivu iz koje možemo proučavati plan otkupljenja. Ono osvjetljava razvitak tog plana u povijesti, otkriva njegove ključne komponente i, vezano uz Danielova proročanstva, čak pokazuje točno vrijeme njihovog ispunjenja. Ovaj tipski sustav usmjerava pozornost na Kristovo djelo i osigurava zaokružen pogled na Njegovu službu. Jasno je vidljivo napredovanje Kristovog djela u Svetištu: On je Žrtva, Veliki svećenik, Posrednik, Sudac, Zagovornik i Kralj.

2. Kraj 2300 godina 1844. podsjeća nas da je povijest spasenja još uvijek u toku i da nije završila Isusovom smrću na križu. Bog je razvio svoj plan kako je namislio i očekivao. On je još uvijek aktivan u povijesti svijeta, vodeći je do svog cilja, uspostave svog kraljevstva na zemlji. Proročka razdoblja služe kao međaši u povijesti i navješćuju ostvarenje Božjeg plana otkupljenja.

3. Daniel 8,14 i Svetište nas obavještavaju da se Krist sada nalazi u posljednjoj fazi svoga velikosvećeničkog djela u nebeskom Svetištu. Antitipski dan pomirenja je u tijeku i Bog sudi svom narodu. Mi prilazimo samom kraju Božje milosti. Uskoro ćemo stajati pred posljednjim sukobom između Božjih i Sotoninih snaga. Nema sumnje da je eshatološka orijentacija Kristove svećeničke službe u Svetinji nad svetinjama utemeljena na križu. Dok se kod križa jasno vidio kraj grijehu, konačno uništenje grijeha se sada, Kristovim posredovanjem, približuje kraju.

4. Kristovo djelo posredovanja i suda poziva nas ne samo da aktivno navješćujemo Božje vječno evanđelje u okviru poruka trojice anđela, već i da ispitamo svoju zajednicu s Kristom. Naš vjerski život trebao bi biti obilježen poniznim oslanjanjem na Spasitelja. Dok se čisti Svetište, i naš se duhovni život treba čistiti od grijeha. Ovo osobno čišćenje ostvarujemo pokajanjem i oprostom u Kristu.

5. Istražni sud, koji se sada odvija na nebu, svjedočio da Bog i svemir vrlo ozbiljno uzimaju svako ljudsko biće. Preko Kristove službe u Svetištu Bog postupa s ljudskim bićima kao pojedincima, potvrđujući njihovo dostojanstvo i vrijednost u Kristu koji ih predstavlja kao njihov

Zagovornik. Otkupljeni će se nebeskoj obitelji pridružiti ne kao stranci već kao dobro poznati članovi obitelji koji simpatiziraju i poštuju ostalu Božju obitelj.

6. Istražni sud pokazuje da ljudske odluke i postupci imaju kozmički značaj. Ono što jesmo, što mislimo i činimo neizbrisivo je zapisano u nebeskim izvještajima. Umjesto da bude uzrok bojazni i straha, ova činjenica treba biti uzrokom radosti. Ono što činimo, što jesmo, nije izgubljeno u golemom prostranstvu vremena i prostora, već je sačuvano u Božjem Svetištu. Svaka molitva, dobro djelo, riječ ohrabrenja ili izraz ljubavi sačuvan je kao svjedok mnogolike Božje mudrosti, koja je u stanju preobraziti grešna ljudska bića u nova i sveta stvorenja. Dok je tu zapisan i grijeh – ljudska slabost, buntovnost, zabluda i promašaj – za one koji pristupaju Bogu po Kristu, vjernikovu Zagovorniku, stalno je dostupno oprostjenje. Na istražnom sudu se ne računaju grijesi onih koji ostaju u zavjetnom odnosu s Kristom, jer su uračunani Kristu na križu. Ovi se grijesi brišu, da im više nema spomena. Kristu sličan karakter vjernika utvrđuje se za vječnost.

7. Čišćenje nebeskog svetišta na poseban način ukazuje na moralnu narav Boga, moralnog suca svemira koji Mu je odgovoran. Vjernik treba naći utjehu u spoznaji da svemirom vlada svemoćni Bog pun ljubavi. Da bi se obnovio svemir i sačuvao njegov red, prijeko su potrebni sud i odgovornost. Budući da se sud temelji na Božjem Zakonu, Njegov je narod poznat po tome što vrši božanske zapovijedi kao odgovor ljubavi na Njegovu opravdavajuću milost.

8. Čišćenje Svetišta svjedoči o činjenici da zlo nije vječno. Njemu će doći kraj kad s povicima radosti i hvale Bogu vjerna stvorenja shvate da su zahvaljujući božanskoj pravdi i ljubavi nestali grijeh i zlo. Križ pokazuje da se Sin složio s Ocem u svojoj osudi grijeha i uzeo ga na sebe. U božanskom planu Krist je za grešnike koji se kaju postao zamjena i jamstvo. Svetište u Starom zavjetu pokazuje da se grijeh ne može jednostavno oprostiti olakim prelaženjem preko njega. Problem grijeha se može potpuno riješiti samo kad se ispred Boga ukloni zlo i njegov pravi izvor prepozna i uništi. Na kraju svoje službe u nebeskom Svetištu Krist će doći da izbavi svoj narod od vlasti njihovih neprijatelja, posebice od smrti. Cijeli je svemir je u Sotoni ili Azazelu prepoznao izvor i začetnika grijeha, i njegovo je uništenje određeno. Nepravilno postupati s grijehom značilo bi produžiti mu trajanje; stoga mora biti potpuno i zauvijek izbrisan. Tada će pobjeda Boga i Janjeta nad silama koje su unijele nesklad biti konačna. Svetost i nečistoća bit će zauvijek razdvojeni, a sklad Božje ljubavi vladat će izliječenim svemirom.

9. Proučavanjem Kristovog svećeništva obogaćen je spasiteljski značaj križa. Premda je križ bio najveće Božje otkrivenje svemiru, neophodno za rješenje problema grijeha, ono nije potpuno shvaćeno. Njegove tek u budućnosti shvaćene dimenzije zaokupljat će misli otkupljenih kroz čitavu vječnost. Kristova neizbježna svećenička služba u nebeskom Svetištu stalno otkriva bogatstvo križa, jer njegove zasluge čini dostupnima svakome tko dođe Ocu po Kristu.

V. Kristovo svećeništvo u povijesti

A. Prva crkva

Crkveni oci nisu istraživali pojedinosti Kristovog svećeničkog djelovanja na nebesima. Najviše su naglašavali Kristovo svećeničko djelo na križu kad je sebi prinio kao žrtvu (Origen, *Komentar na Ivan 1,40* [ANF, sv. 9, str. 318.319]). Atanazije je prepoznao kontinuitet između Kristove žrtve na križu i Njegove svećeničke službe na nebu, gdje je Krist obavljao djelo pomirenja, otkupljenja, posvećenja i suda (*Discourse Against the Arians*, 1. 11. 41; 2. 14. 7 [NPNF-2, sv. 4, str. 330.351]), a to je učinio i Augustin (oko 354.–430; *Sermons*, 8. 1; 87. 1; *Tractates on the Gospel of John*, 22. 5 [NPNF-1, sv. 6, str. 284; sv. 7, str. 1461]). Međutim crkva je uvela i druge posrednike po kojima je vjernicima bilo pruženo oprostjenje grijeha. Među najvažnijima su bili svećenici (Origen, *Homily on Leviticus*, 2. 4; *Homily on 1 Corinthians*, 24). Tome su dodani posredovanje svetaca i apostola na nebu (Origen, *Exhortation to Martyrdom*, 30; *On Prayer*, 11. 2; *Homily on Numbers*, 10. 2).

U patrističkoj literaturi stvarnost postojanja nebeskog Svetišta praktično je zanemarena. Čini se da je grčki dualizam spriječio crkvene oce da prihvate stvarnost nebeskog Svetišta. Postojala je tendencija da se mističnim ili alegorijskim pristupom nagađa o značenju izraelskog Svetišta. Čak i oni koji su pisali o Poslanici Hebrejima nebeske su elemente proglašavali duhovnima (Hrizostom, *Homily on Hebrews*, 14. 3 [NPNF-1, sv. 14, str. 433]), dok su ga drugi najčešće poistovjećivali sa crkvom (Augustin, *Enchiridion*, 56; Metodije [umro 311.], *Banquet of the Ten Virgins*, 5. 7 [ANF, sv. 6, str. 328]).

B. Srednji vijek i Reformacija

Crkveni oci položili su temelj za tumačenje izraelskog Svetišta i Kristovog svećeničkog djelovanja tijekom srednjeg vijeka. Uvijek je bila priznata Kristova žrtvena smrt, ali je Njegovo posredničko djelovanje kao velikog svećenika i dalje bilo nadopunjavano djelima mnogih svetaca. Tijekom tog razdoblja u crkvi je popularizirana ideja posredničkog djelovanja djevice

Marije, posrednice. Tumačenje da je nebesko Svetište kršćanska Crkva postalo je preovlađujuće teološko mišljenje. Časni Bede (oko 673.–735.) je na početku srednjeg vijeka napisao utjecajeno djelo o izraelskom Svetištu. Bilo je to alegorijsko tumačenje Izlaska 24,12–30,21; u njemu je tvrdio, slijedeći patrističke pisce, da je šator sastanka bio simbol crkve. Na poseban način tvrdio je da on predstavlja sadašnju crkvu i Salomonov hram, onaj budući. Stoljećima je pretežno gledište bilo ekleziološko tumačenje Svetišta.

Tijekom srednjeg vijeka važan predmet rasprave postala je narav pomirenja. Najutjecajnije djelo po ovom predmetu bilo je *Cur deus homo? (Zašto je Bog postao čovjekom?)* što ga je napisao Anselm (oko 1033.–1109.). To je djelo bilo najsnažnije izlaganje o Kristovoj žrtvenoj smrti kao naše zamjene, kojom je potpuno zadovoljena Božja pravda. Druga izlaganja doktrine o pomirenju nastala su kao reakcija na Anzelma, između ostalih i teorija moralnog utjecaja pomirenja Petera Abelarda (oko 1079.–1142.).

U iskrenoj brizi za crkvu Reformatori su kršćane pozivali da se vrate Bibliji kao jedinom izvoru vjere i života. Zbog toga je Martin Luther isticao potpunu dostatnost Krista kao naše žrtve pomirenja i jedinog posrednika pred Ocem. Luther je rekao da je On bio "zdesna Bogu, ne zato da tamo bude besposlen i trati vrijeme, već da nas spasi od grijeha, smrti i đavolje sile" (*Propovijed 37* na Ivan 3,23). Luther je potvrdio biblijski opis Krista kao svećenika i zaključio da možemo "biti sigurni, da, savršeno sigurni, da se Krista pojavljuje i jeste Svećenik pred Bogom" za nas (*Lecture on Hebrews 9,24*). Jean Calvin je razvio koncept triju Kristovih službi – proroka, kralja i svećenika – koje su postale tradicionalni elementi u protestantskoj teologiji. Kristovo svećeničko djelovanje se sastoji od dva dijela: (1) Njegovog djela na križu i (2) Njegovog posredovanja pred Ocem u nebeskom Svetištu. Calvin je Kristovo posredovanje nazvao "stalnom primjenom Njegove smrti za naše spasenje. To što nam Bog u tom slučaju ne uračunava naše grijeha razlog je što On ima obzira prema Kristu kao posredniku." (*Commentary on John 2,1*). Calvin se u opisivanju nebeskog Svetišta služio jezikom iz poslanice Hebrejima, ali se čini da je Luther Svetinju izraelskog Svetišta smatrao bojevnom crkvom, a Svetinju nad svetinjama trijumfalnom crkvom (*Lecture on Hebrews 9. 2*).

Engleski puritanski teolozi pokazali su veliko zanimanje za Kristovu velikosvećeničku službu u nebeskom Svetištu. U svom djelu *Expositions on Hebrews* (1668-1880) puritanski teolog John Owen podvlači važnost Kristove službe u nebeskom Svetištu: "Stvarno Kristovo posredovanje na nebu... temeljni je član naše vjere i glavna osnovna utjehe crkve" (o Heb 7,23-

25). On je posebno primijetio da "stvarna primjena milosti i milosrđa na nas ovisi o njegovom izlaženju pred Boga i zagovaranju kojim je ono postignuto" (o Heb 9,24).

Puritanski pisci temeljili su svoje razumijevanje Kristovog svećeništva na Poslanici Hebrejima i tipološkoj naravi izraelskih službi u Svetišću. Smo "postojanje nebeskog Svetišća bila je standardna teologija među puritanskim teolozima" (Ball 109). Ovo nebesko Svetište bilo je model koji je pokazan Mojsiju. Owen je zapisao da su izraelski žrtveni sustav i svećeništvo ocrnali i ukazali na cjelovitost Kristovog djela spasenja (*Expositions on Hebrew, 8. 5*)

Kristovo svećeničko djelovanje osiguralo je vjerniku, uz mnogo toga, oproštenje grijeha, pristup Bogu, sigurnost spasenja, duhovnu snagu i slavnu nadu. Njegova potpuno dostatna služba učinila je nepotrebnom intervenciju mnogih drugih posrednika između Boga i vjernika; onaj koji je pokušao dobiti pomoć na drugom mjestu, prema Davidu Dicksonu odricao se Krista (Ball 117). Proučavanje onoga što se obavljalo na Dan pomirenja navelo je neke da zamijete kako je ovaj obred dolazio nakon svakodnevne službe, odnosno, okvir za obred bio je spasiteljski. Tako je i Krist otpočeo svoje svećeničko djelovanje nakon što je sebe prinio kao spasiteljsku žrtvu. Puritanski pisci vjerovali su da Dan pomirenja ima pravni i sudski značaj. Tog dana narod nije samo primao blagoslove, nego je bio i suđen. Puritanski teolozi nisu pravili kronološku razliku između tipološkog ispunjenja svakodnevne i godišnje službe na Dan pomirenja (Ball 115).

C. Naše vrijeme

Suvremeni znanstveni svijet odbacuje povijesni pristup tumačenju proročanstava u Danielu i Otkrivenju. Konzervativni kršćani prihvaćaju pomirujući značaj Kristove smrti, ali Njegovo velikosvećeničko posredovanje i dalje ostaje zanemareno područje. Neki znanstvenici smatraju da je stvarnost nebeskog Svetišća u Hebrejima slika, uzeta da opiše Božju prisutnost, a ne mjesto (Guthrie 196). Za druge ona je jednostavno slikoviti, pjesnički jezik (Hagner 117) ili jezik koji opisuje pojedinačnog vjernika u kome obitava Krist (Stedman 996-998).

D. Adventističko razumijevanje

Tijekom devetnaestog stoljeća u Americi je zavlдалo živo zanimanje za Kristov drugi dolazak. Jedan od najutjecajnijih vođa ovog vjerskog buđenja bio je William Miller (1782.–1849.). Proučavanje Danielovih proročanstava navelo ga je na zaključak da se "čišćenje svetišta" u Danielu 8,14 odnosi na Gospodnji povratak (očišćenje zemlje od grijeha) i da će 2300 godina završiti 1843/1844. Na kraju je sa svojim sljedbenicima zaključio da će se Isus vratiti 22.

listopada 1844. Neispunjenje ovako protumačenog proročanstva dovelo je do Velikog razočaranja.

Neki su mileriti tražili objašnjenje za razočaranje. Pažljivo su istražili računanje 2300 dana i zaključili da je bilo ispravno, a da je greška bila u događaju. Hiram Edson je ustvrdio da je na kraju 2300 godina Krist ušao u Svetinju nad svetinjama da prije svog povratka na zemlju obavi posebno djelo. Owen R. L. Crosier razvio je ovu ideju proučavanjem službi u izraelskom Svetištu, povezanu s Poslanicom Hebrejima. Zaključio da su postojala dva svetišta: jedno zemaljsko, a drugo nebesko. Smatrao je da Daniel 8,14 govori o nebeskom Svetištu i Kristovom djelu u njemu. U pokušaju da preciznije definira Kristovo svećeničko djelovanje, ukazao je na njegove dvije faze: jedna je počela Kristovim uzašašćem, i odgovara djelovanju u Svetinji; a druga, s početkom 1844. godine, odgovara Njegovom djelovanju u Svetinji nad svetinjama. Ono je bilo tipološko ispunjenje djelovanja velikog svećenika u izraelskom Svetištu. Antitipski dan pomirenja bio je razdoblje od 1844. do kraja milenija, kraja povijesti spasenja. Žrtva za grijeh prinesena je na križu; Krist je svećeničkim posredovanjem, zahvaljujući zaslugama Njegove krvi, izvršio pomirenje za grijeh pokajanih grešnika. Izraelsko Svetište bilo je oskvrnjeno otvorenom pobunom i priznavanjem grijeha. Oskvrnjenje Svetišta nastupilo je kad se grijeh priznanjem prenosio na žrtvu i, preko krvi, u Svetište. Zaključeno je da je nebesko Svetište oskvrnjeno priznatim grijesima Božjih slugu.

Proučavanje Svetinje nad svetinjama navelo je adventističke vjernike na proučavanje Kovčega saveza u kojem se nalazilo Deset zapovijedi. Pod utjecajem Hiram Edsona, E. G. White i O. R. L. Crosiera uspostavljena je veza između obrednog sustava u Svetištu, Deset zapovijedi i subote. Posljedica je bio nastanak adventističke skupine svetkovatelja subote. Proučavanje Svetišta pridonijelo je i boljem razumijevanju posljednjeg suda. Joseph Bates je zaključio da se prizor suda u Danielu 7 i čas Božjeg suda u Otkrivenju 14,6 odnose na Kristovo djelo nakon 1844. Ovu su ideju zatim razradili drugi, posebice James White. Zaključeno je da je čišćenje nebeskog Svetišta obuhvaćalo istražni sud Božjeg naroda, kojemu slijedi suđenje zlih i konačno uništenje Sotone, predstavljenog u liku Azazela u Levitskom zakoniku 16 (Damsteegt 85-92; Maxwell 119-157). Povezanost Daniela 7 i 8 i Otkrivenja 14,6-12 dalo je prvim adventistima osjećaj misije za svijet, zadaće koja je proročki prikazana vijestima trojice anđela. No doktrina o Kristovom svećeništvu imala je i iskustvenu dimenziju. Dok je Krist obavljao

čišćenje Svetiša na nebu, Božji narod na zemlji trebao je uz djelovanje Duha očistiti svoj život od grijeha.

Proučavanje biblijskih podataka navelo je adventiste na zaključak da teološka definicija pomirenja treba uključiti križ kao mjesto Kristove pomirujuće smrti, ali i Njegovu svećeničku službu u nebeskom Svetištu. Pročišćavanjem razumijevanja istražnog suda, nazvanog i predadventni sud, došlose do zaključka da on ne informira Boga nego otkriva Njegovu pravdu. Zapravo "Bog se udostojao pokazati im svoju pravdu i pravednost u postupanju s grešnicima", dok je istodobno "istražni sud najbolje otkrivenje ljubavi i odanosti Bogu" (Heppenstall 209.216).

Adventističko razumijevanje Kristove svećeničke službe u nebeskom Svetištu značajno se razlikuje od razumijevanja drugih kršćana. U crkvi je bilo i onih koji se po ovom predmetu nisu slagali: Albion Fox Ballenger (1861.–1921.), W. W. Fletcher (1879.–1947.), Louis Richard Conradi (1856.–1939.), E. B. Jones (djelovao 1919.–1949) i Desmond Ford tijekom osamedesetih prošlog stoljeća. Približno u isto vrijeme je Generalna konferencija osnovala Daniel and Revelation Committee, odbor koji je trebao proučiti učenja u ovim knjigama i i kako ih adventisti razumiju. Kako je rad odbora bio vrlo široko postavljen, obuhvatio je i pitanja koja je Ford postavio. Ona su i dalje zanimljiva za vjernike Crkve, što se vidi iz izdavanja i prodaje popularnih knjiga o tom predmetu. Neki od pisaca polažu veliku važnost na simbolizam svake pojedinosti obreda, dok se drugi usredotočuju na tipološko značenje njegovih službi.

Doktrina o Kristovom svećeništvu, zajedno s proročkim tumačenjem Daniela 8,14., pruža Crkvi adventista sedmog dana povijesni identitet. Adventisti svoj pokret ne vide kao slučajan u povijesti, već kao rezultat Božje posebne umiješanosti u ljudske događaje. Ispunjenje Daniela 8,14 u 1844. godini opravdava prisutnosti adventista sedmog dana u svijetu, a posebno u kršćanskoj zajednici. Kao što se početak Kristove nebeske službe poklopio s izlivanjem Duha na nejaku crkvu (Dj 2,33), tako se i početak antitipskog dana pomirenja poklopio s rođenjem Crkve adventista sedmog dana.

VI. Komentari Ellen G. White

A. Službe u izraelskom Svetištu

"Židovski obredni sustav bio je evanđelje u slici, prikaz kršćanstva koji se trebao razviti u umovima ljudi toliko brzo koliko su brzo mogli primiti duhovno svjetlo." (FE 238)

"Kristovo evanđelje obasjava slavom židovsko doba. Ono osvjetljava cijeli židovski sustav i daje značaj obrednom zakonu. Šator sastanka, ili hram Božji na zemlji bio je načinjen po uzorku originala na nebu. Svi su obredi židovskog zakona bili proročki, tipske tajne u planu spasenja." (ST, 29. srpnja 1886)

"U svakoj je žrtvi bila utjelovljena pouka, utisnuta u svakom obredu, svečano navješćivana od svećenika u njegovoj svetoj službi i ucjepljivana od samoga Boga – da je oprostjenje grijeha moguće samo Kristovom krvlju. Kako malo kao narod osjećamo snagu ove velike istine! Kako rijetko živom, djelotvornom vjerom unosimo u svoj život ovu veliku istinu, da postoji oprostaj za najmanji kao i za najveći grijeh." (RH, 21. rujna 1886)

"Tako je u službi u Šatoru, i u Hramu koji je kasnije zauzeo njegovo mjesto, narod svakodnevno učio o velikim istinama u vezi s Kristovom smrću i službom, a jednom godišnje njihovi su umovi usmjeravani na završne događaje u velikoj borbi između Krista i Sotone, konačno čišćenje svemira od grijeha i grješnika." (*Patrijarsi i proroci*, str. 292)

"Dim kda koji se dizao s molitvama Izraela predstavlja Kristove zasluge i posredovanje, Njegovu savršenu pravednost koju vjerom daje svom narodu i koja jedina čini da štovanje grešnih bića bude prihvatljivo Bogu. Pred zavjesom Svetinje nad svetinjama stajao je žrtvenik stalnog posredovanja, a pred Svetinjom žrtvenik stalnog pomirenja. Bogu se pristupalo s krvi i kdom – simbolima koji su ukazivali na velikog Posrednika po kojem grešnici mogu pristupiti Jahvi i po kojem duša koja se kaje i vjeruje jedino može dobiti milosrđe i spasenje." (FLB 197)

"Božji Zakon u Kovčegu bio je veliko mjerilo pravednosti i suda. Zakon je izricao smrt nad prijestupnikom, ali se iznad Zakona nalazilo prijestolje milosti nad kojim se otkrivala Božja prisutnost s kojeg je službom pomirenja darovao oprost pokajanom grešniku. Tako će se i u Kristovoj službi za naše otkupljenje, koje simbolizira služba u Svetišću, 'Ljubav i Vjernost sastati, Pravda i Mir zagrliti'." (*Patrijarsi i proroci*, str. 284)

"Dnevna služba se sastojala od jutarnje i večernje žrtve, žrtvovanja tamjana na zlatnom žrtveniku i posebnih žrtava za pojedinačne grijehe. Postojale su također žrtve subotom, mladinama i posebnim blagdanima.

Svakog jutra i večeri na žrtveniku se prinosilo janje od godine, s propisanom hranom, što je simboliziralo svakodnevno posvećivanje naroda Jahvi i njegovu neprekidnu ovisnost o Kristovoj pomirbenoj krvi." (*Patrijarsi i proroci*, str. 286.287)

B. Kristova žrtva

"Kao Onaj koji je ponio grijeh, kao svećenik i čovjekov predstavnik pred Bogom, On je ušao u život čovječanstva, noseći naše tijelo i krv. Život je u živom, životvornom toku krvi koja je bila prinesena za život svijeta. Krist je učinio potpuno pomirenje davanjem svog života kao otkupa za nas. Rodio se bez mrlje grijeha, ali je došao na ovaj svijet kao što se ljudi rađaju. Nije samo uzeo oblik tijela nego i ljudsku narav, sudjelujući u životu ljudskog roda." (7BC 925)

"Pomirenje čovjeka s Bogom moglo se ostvariti samo pomoću posrednika koji je bio jednak Bogu, kojega su krasile karakteristike koje uzdižu i učinile Ga dostojnim da u prilog čovjeku izađe pred Beskonačnog Boga, a da istodobno predstavi Boga palom svijetu. Čovjekova zamjena i jamac morao je imati ljudsku narav, vezu s ljudskim rodом kojega je trebao predstavljati, a kao Božji poslanik morao je biti dionikom božanske naravi da bi Boga mogao otkriti svijetu i postati posrednik između Boga i čovjeka." (RH, 22. prosinca 1891)

"U savjetu sa svojim Ocem Krist je uspostavio sustav prinošenja žrtava, da smrt, umjesto da odmah snađe prijestupnika, bude prenesena na žrtvu koja će biti prikaz velike i savršene žrtve Božjeg Sina.

Grijesi naroda su slikovito preneseni na službujućeg svećenika, koji je bio njegov posrednik. Sam svećenik nije mogao postati žrtva za grijeh i svojim životom izvršiti pomirenje, jer je također bio grešnik. Stoga, umjesto da sam okusi smrt, zaklao je janje bez mane; kazna za grijeh prenesena je na nedužnu životinju koja je time postala njegova neposredna zamjena, i predstavljala savršenu žrtvu Isusa Krista. Krvlju te žrtve čovjek je gledao u vjeri Kristovu krv koja će biti prolivena za grijehе svijeta." (ST, 14. ožujka 1878)

"Rijeka krvi koja je tekla za blagdan žetvene zahvalnosti, kad su žrtve bile prinošene u tako velikom broju, trebala je učiti jednu veliku istinu. Čak i za zemljine proizvode, obilja osiguranog za čovjekov život, mi dugujemo Kristovoj žrtvi prinesenoj na Golgoti. Bog nas uči da je sve što primamo od Njega dar otkupiteljske ljubavi." (RH, 10. studenog 1896)

C. Nebesko Svetište

"Na pitanje: Što je Svetište? Sveto pismo daje jasan odgovor. Riječ svetište, kako je Biblija upotrebljuje, prvo se odnosi na Šator sastanka što ga je Mojsije podigao po uzorku nebeske stvarnosti, a zatim na pravi Šator na Nebu, na koji je upućivalo zemaljsko Svetište. Kristovom smrću prestala je simbolička služba. 'Pravi Šator' na Nebu je Svetište novoga u novom savezu. Budući da se proročanstvo u Danielu 8,14 ispunilo u novom savezu, to i svetište što ga on spominje mora biti Svetište novog saveza." (*Velika borba*, str. 359)

"Nebeski Hram je prebivalište Kralja nad kraljevima, gdje 'tisuće tisuća služahu njemu, mirijade stajahu pred njim' (Dn 7,10), ispunjeno slavom vječnog prijestolja, gdje serafini, njegovi blještavi čuvari, zaklanjaju lice iz poštovanja, i nijedna zemaljska građevina ne može prikazati njegovu veličinu i slavu. Međutim, zemaljsko Svetište i njegovi obredi podučavali su važne istine u vezi s nebeskim Svetištem i velikim djelom otkupljenja koje se tamo obavljalo za čovjeka." (*Patrijarsi i proroci*, str. 291)

"Neopisivo blještavilo zemaljskog šatora otkrivalo je ljudskom pogledu slavu ovog nebeskog hrama u kojemu Krist, naš preteča, služi za nas pred Božjim prijestoljem. Prebivalište Kralja nad kraljevima, gdje mu služe tisuće tisuća i mirijade stoje pred Njim (Dn 7,10); taj hram ispunjen slavom vječnog prijestolja, u kome serafini, njegovi blještavi čuvari, u iskazivanju obožavanja pokrivaju svoje lice, mogao je u najveličanstvenijoj građevini što su je ikada podigle ljudske ruke naći tek blijedi odsjaj svoje veličine i slave. Ali su zemaljsko Svetište i njegova služba ipak učili značajne istine o nebeskom Svetištu i o velikom djelu koje se u njemu obavljalo za čovjekovo spasenje.

Svetinje na Nebu prikazane su dvama odjelima Svetišta na Zemlji." (*Velika borba*, str. 356)

D. Kristova velikosvećenička služba

"Služba u zemaljskom Svetištu sastojala se od dvaju dijelova: svećenici su svakodnevno služili u Svetinji, dok je veliki svećenik za očišćenje Svetišta jednom godišnje obavljao posebno djelo pomirenja u Svetinji nad svetinjama. Dan za danom grješnik koji bi se kajao prinosiso bi žrtve na vratima Šatora sastanka i, polaganjem ruke na glavu žrtvene životinje, priznavao svoje grijeh. Na ovaj ih je način sa sebe slikovito prenosio na nedužnu žrtvu. Zatim je životinja zaklana. 'Bez prolijevanja krvi', kaže apostol, nema oprosta grijeha. 'Jer je život živoga bića u krvi.' (Lev 17,11) Prekršeni Božji zakon tražio je život prijestupnika. Krv, koja predstavlja grješnikov promašeni život, čiju je krivnju nosila žrtvena životinja, svećenik bi ponio u Svetinju i njome poškopio pred zastorom iza kojega se nalazio Kovčeg sa Zakonom što ga je grješnik prestupio. Ovim je postupkom grijeh krvlju slikovito prenesen u Svetište. U nekim se slučajevima krv nije unosila u Svetinju, ali u tom je slučaju svećenik jeo meso kako je Mojsije uputio Aronove sinove, govoreći: 'To vam je dao Jahve da uklanjate krivnju sa zajednice.' (Lev 10,17). Oba su ova postupka bila slika prenošenja grijeha s pokajnika na Svetište." (*Velika borba*, str. 359.360)

"Kao što se Kristova služba trebala sastojati od dva dijela, a svaki dio je trajao određeno vrijeme i zauzimao posebno mjesto u Svetištu, tako se i tipska služba sastojala od dva dijela, dnevne i godišnje službe, a svakoj je bilo posvećeno jedno odjeljenje u Svetištu." (*Patrijarsi i proroci*, str. 291)

"Isus stoji u Svetinji nad svetinjama da posreduje za nas pred licem Božjim. Tu ne prestaje sobom iz trenutka u trenutak predstavljati svoj narod. Budući da smo tako predstavljeni pred Ocem, ne smijemo misliti da, oslanjanjući se na Njegovo milosrđe, možemo postati nemarni, ravnodušni i popuštati sebi. Krist nije grijehu sluga. Mi smo u Njemu cjeloviti, prihvaćeni po Ljubljenome, samo ako vjerom ostanemo u Njemu. (ST, 4. srpnja 1892)

"Naš veliki svećenik sam je sebe prinio na žrtvu kad je trpio izvan vrata. Time je ostvario savršeno pomirenje za grijeh naroda. Isus je naš Zastupnik, naš veliki svećenik, naš Posrednik. Naš je sadašnji položaj sličan položaju Izraelaca koji su stajali u vanjskom trijemu, čekajući na blaženu nadu, pojavu sjaja velikoga Boga, našega Spasitelja, Isusa Krista... Tip je sreo pratip u smrti Krista, Janjeta zaklana za grijeh svijeta. Veliki visoki svećenik prinio je jedinu žrtvu koja vrijedi...

U zagovaranju kao naš Zastupnik, Kristu nisu potrebne ljudske zasluge ni ljudski zagovori. Krist je jedini nositelj grijeha, jedina žrtva za grijeh. Molitve i priznanja treba upućivati samo Njemu koji je jednom zauvijek ušao u Svetinju za sve. Krist je objavio: 'Ako tko i poćini grijeh, imamo zagovornika kod Oca: Isusa Krista, pravednika.' On može zauvijek spasavati sve koji po njemu dolaze k Bogu, jer uvijek živi da posreduje za nas. To pokazuje na beskorisnost mise, jedne od krivotvorina Rimske crkve." (7BC 913)

"Božji Sin... je vjerno ispunio svoj zavjet i prešao u nebo da preuzme vladavinu nad nebeskim vojskama. Jednu fazu svojeg svećeništva ispunio je umiranjem na križu za pali ljudski rod. Danas ostvaruje drugu fazu zastupajući pred Ocem grešnika koji se kaje i vjeruje, prioseći Bogu žrtve svog naroda. Budući da je na sebe uzeo ljudsku prirodu i u toj prirodi nadvladao neprijateljeve kušnje, i budući da ima božansko savršenstvo, Njemu je povjereno suđenje svijetu. Slučaj svakog pojedinca bit će iznesen pred Njega. On je izreći presudu, sudeći svakoga prema njegovim djelima." (Isto, 929)

"Što Krist radi na nebu? On posreduje za nas. Njegovim djelom vrata neba su preplavljena Božjom slavom koja će obasjati svaku dušu koja prozore duše otvori prema nebu. Dok se molitve iskrenih i skrušenih dižu u nebo, Krist kaže Ocu: 'Uzimam na sebe njihove

grijehe. Dopusti da pred tebe stanu nevini.' Dok od njih uzima grijehe, On njihova srca ispunja slavnim svjetlom istine i ljubavi." (Isto, 930)

"Kristovo posredovanje za čovjeka u gornjem Svetištu isto je tako bitno u planu spasenja kao što je to bila i Njegova smrt na križu. Svojom smrću Krist je započeo djelo zbog kojeg je nakon svog uskrsnuća uzašao da bi ga dovršio na Nebu. Mi moramo vjerom ući iza zastora 'kamo je ušao za nas u svojstvu preteče Isus'. (Heb 6,20) Tamo se zrcali svjetlost s križa na Golgoti. Tamo možemo dobiti jasniji uvid u tajne otkupljenja. Nebo je uz bezgraničnu cijenu postiglo spasenje čovjeka: prinesena žrtva zadovoljava najšire zahtjeve Božjeg pogaženog Zakona. Isus je otvorio put k Očevu prijestolju i Njegovim posredovanjem svi koji vjerom dolaze pred Boga mogu iznijeti ondje svoju želju." (*Velika borba*, str. 419)

"Svojim neumrljanim životom, svojom poslušnošću, svojom smrću na križu Golgote Krist posreduje za izgubljeni ljudski rod. I sada, kao Vođa našeg spasenja On za nas ne posreduje više kao molitelj, već kao osvajač koji je pobijedio. Njegova je žrtva potpuna i kao naš posrednik obavlja djelo koje je sam sebi odredio, držeći pred Bogom kadionik sa svojim neokaljanim zaslugama i molitvama, priznanjima i zahvaljivanjima svog naroda. Namirisane mirisom Njegove pravednosti, one se uzdižu Bogu kao slatki miomiris. Žrtva je potpuno prihvaćena, a oprost pokriva sve prijestupe. Za pravog vjenika Krist je sluga Svetišta, služeći za njega u Svetištu i govoreći preko Bogom određenih oruđa." (ST, 14. veljače 1900)

"Krist, naš Posrednik, i Sveti Duh stalno posreduju za čovjeka, ali Duh ne moli za nas kako to čini Krist koji prinosi svoju krv, prolivenu od postanka svijeta; Duh djeluje na naša srca, izvlačeći iz njega molitve i kajanje, hvalu i zahvaljivanje. Zahvalnost koja teče s naših usana posljedica je doticanja struna duše u svetom sjećanju, budeći glazbu srca; a to čini Duh.

Bogoslužja, molitve, hvala, pokajničko priznanje grijeha dižu se od pravog vjernika kao dim kda u nebesko Svetište, ali pri prolazu kroz iskvarene kanale ljudskog roda tako se ukaljavaju da, kad ne bi bili očišćeni krvlju, nikad ne bi bili ni od kakve vrijednosti za Boga. Oni se ne uzdižu neokaljano čisti, i ako ih Posrednik, koji je zdesna Bogu, ne prinese i očisti svojom pravednošću, Bog ih ne može prihvatiti. Svaki kd iz zemaljskog Šatora mora biti ovlažen kapljicama Kristove očišćavajuće krvi. On pred Ocem diže kadionik svojih zasluga u kojima nema ni trunke zemaljske pokvarenosti. U ovaj kadionik skuplja molitve, hvale i priznanja svog naroda i dodaje im svoju savršenu pravednost. A onda, namirisani zaslugama Kristovog

pomirenja, dim kda se diže pred Boga potpuno prihvatljiv. Na to slijede milostivi odgovori." (1SM 344)

"Naš raspeti Gospodin moli za nas pred Ocem koji sjedi na prijestolju milosti. Mi se možemo pozvati na Njegovu žrtvu pomirenja za naše oprostjenje, naše opravdanje i naše posvećenje. Zaklano Janje je još uvijek naša jedina nada. Naša vjera diže pogled k Njemu, grabi Ga kao Onoga koji može zauvijek spasiti i Otac prihvaća miris zadovoljavajuće žrtve. Kristu je predana svaka vlast na nebu i na zemlji, i sve je moguće onome tko vjeruje. Kristu je stalo do našeg uspjeha. Njega zanima cijelo čovječanstvo. On je naš sućutni Spasitelj." (7BC 948)

"Praćen nebeskim anđelima, naš veliki svećenik ulazi u Svetinju nad svetinjama i tamo se pojavljuje pred Bogom da obavi posljednji dio svoje službe za čovjeka – da obavi djelo istražnog suda i izvrši pomirenje za sve koji su pokazali da imaju pravo na njene blagoslove." (*Velika borba*, str. 412)

"U tipskom sustavu, koji je bio predlika Kristove žrtve i Njegove svećeničke službe, čišćenje je Svetišta bio posljednji obred što bi ga veliki svećenik obavljao tijekom jedne godine. Radilo se o završnom djelu pomirenja – uzimanju i uklanjanju grijeha Izraela. Ono je bilo simbol završnog čina u službi našega Velikog svećenika na Nebu, uklanjanja ili brisanja grijeha Njegovog naroda koji su zabilježeni u nebeskim knjigama. Ova služba obuhvaća istragu, suđenje, i ona neposredno prethodi dolasku Krista na nebeskim oblacima u sili i velikoj slavi." (Isto, str. 304)

"Kristova krv, premda je oslobađala pokajničkog grješnika od osude Zakona, nije uklanjala grijeh. On je ostajao zapisan u Svetištu do konačnog pomirenja, a tako se i tipskom krvlju žrtve za grijeh pokajani grješnik oslobađao grijeha, ali je on ostajao u Svetištu do Dana pomirenja.

Na veliki dan konačnog suda mrtvaci će biti 'suđeni prema onome što je napisano u knjigama, po svojim djelima' (Otk 20,12). Onda će zaslugama Kristove pomirbene krvi grijesi grješnika koji su se istinski pokajali biti izbrisani iz nebeskih knjiga. Svetište će time biti oslobođeno, ili očišćeno od zapisa o grijehu. Službama na Dan pomirenja, čišćenjem zemaljskog grijeha, prikazivalo se ovo veliko djelo pomirenja ili brisanje grijeha, koji su ga oskvrnjivali, a uklanjali su se žrtvom za grijeh.

Kao što će prilikom konačnog pomirenja grijesi iskreno pokajanih biti izbrisani iz nebeskih knjiga, da ih se više ne pamti ili priziva u sjećanje, tako su oni u tipskoj službi odnošeni u pustinju i tako zauvijek odvojeni od zajednice." (*Patrijarsi i proroci*, str. 291)

"Isto je tako bilo vidljivo da je – dok je žrtva okajnica upućivala na Krista kao žrtvu a veliki svećenik predstavljao Krista kao posrednika – jarac predstavljao Sotonu, začetnika grijeha, na koga će na kraju biti stavljeni svi grijesi iskreno pokajanih. Kad je veliki svećenik krvlju žrtve okajnice odstranio grijeh iz Svetišta, stavio ih je na jarca za Azazela. Kad Krist na kraju svoje službe, putem svoje vlastite krvi bude odstranio grijeh svog naroda iz nebeskog Svetišta, stavit će ih na Sotonu koji će u izvršenju osude morati snositi završnu kaznu. Jarac je za Azazela odveden na pusto mjesto da se više nikada ne vrati u izraelsku zajednicu. Tako će Sotona zauvijek biti prognan ispred Boga i Njegova naroda, da bi u završnom uništenju grijeha i grješnika bio zauvijek izbrisan iz postojećeg života." (*Velika borba*, str. 363)

"Sada je veliki dan pomirenja i naš Zastupnik stoji pred Ocem, moleći kao naš posrednik. Umjesto da se ogrćemo plaštem samopravednosti, mi se trebamo svakog dana poniziti pred Bogom, priznati svoje osobne grijeha, tražiti oprost svojih prijestupa i surađivati s Kristom u pripremanju naše duše da odsjaju božansku sliku." (7BC 933)

VII. Literatura

Ball, Bryan W. *The English Connection: The Puritan Roots of Seventh-day Adventist Belief*. Cambridge, Engleska, James Clarke, 1981.

Bede: On the Tabernacle. Prijevod Arthur G. Holder, Liverpool, University Press, 1994.

Damsteegt, P. Gerard. "Historical Background (Early Nineteenth Century)," "Among Sabbatarian Adventists (1845–1850)" i "Continued Clarification (1850–1863)." U *Doctrine of Sanctuary: A Historical Survey*. Urednik Frank B. Holbrook, Silver Springs, Md., Biblical Research Institute, 1989, str. 1-118.

Ellingworth, Paul. *The Epistle to the Hebrews: A Commentary on the Greek Text*. Grand Rapids, Eerdmans, 1993.

Feldman, Emanuel. *Biblical and Post-Biblical Defilement and Meaning*. New York, KTAV, 1977.

Guthrie, Donald. *The Letter to the Hebrews*. Grand Rapids, Eerdmans, 1983.

Hagner, Donald A. Hebrew, *New Internatioanl Bible Commentary*. Peabody, Mass., Hendrickson, 1990.

Hasel, Gerhard F. "Studies in Biblical Atonement I: Continual Service, Defilement /Cleansing and Sanctuary." U *The Sanctuary and the Atonement*. Urednici Arnold V. Wallenkampf i W. Richard Leshar. Washington, D. C., General Conference of Seventh-day Adventists, 1981, str. 87-114.

Heppenstall, Edward. *Our High Priest*. Washington, D. C., Review and Herald, 1972.

Holbrook, Frank B., urednik. *Symposium on Daniel: Introductory and Exegetical Studies*. Washington, D. C., Biblical Research Institute, 1986.

– . *The Seventy Weeks, Leviticus, and the Nature of Prophecy*. Washington, D. C., Biblical Research Institute, 1986.

– . *Issues on the Book of Hebrews*. Silver Spring, Md., Biblical Research Institute, 1989.

– . *The Atoning Priesthood of Jesus Christ*. Berrien Springs, Mich., Adventist Theological Society Publications, 1996.

Johnsson, William G. *In Absolute Confidence*. Nashville, Southern Pub. Assn., 1979.

– . "The Significance of the Day of Atonement Allusions in the Epistle of Hebrew." U *The Sanctuary and the Atonement*. Urednici Arnold V. Wallenkampf i W. Richard Leshar. Washington, D. C., General Conference of Seventh-day Adventists, 1981, str. 380-393.

Lane, William L. *Hebrew 9-13*. Dallas, Word, 1991.

Levine, Baruch A. *In the Presence of the Lord*. Leiden, E. J. Brill, 1974.

Maxwell, C. Mervyn. "The Investigative Judgment: Its Early Development." U *Doctrines of the Sanctuary: A Historical Survey*. Urednik Frank B. Holbrook, Silver Springs, Md., Biblical Research Institute, 1989, str. 119-157.

Milgrom, Jacob. *Leviticus 1-16*. New York, Doubleday, 1991.

Olsen, V. Norskov. "The Atonement in Protestant Reformation Thought." U *The Sanctuary and the Atonement*. Urednici Arnold V. Wallenkampf i W. Richard Leshar. Washington, D. C., General Conference of Seventh-day Adventists, 1981, str. 452-463.

Owen, John. *An Exposition of Hebrews*. 4 sveska. Evansville, Ill., Sovereign Grace Publishers, 1960.

Rodriguez, Angel Manuel. "El santuario y sus servicios en la literatura patristica." *Theologica* 7 (1992), str. 22-79.

Seventh-day Adventists Answer Questions on Doctrine. Washington, D. C., Review and Herald, 1957.

Shea, William H. *Selected Studies on Prophetic Interpretation*. Silver Springs, Md., Biblical Research Institute, 1992, prerađeno izdanje.

Stedman, Ray C. *Hebrews*. Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1992.

Wallenkampf, Arnold V. i W. Richard Leshar, urednici. *The Sanctuary and the Atonement*. Washington, D. C., General Conference of Seventh-day Adventists, 1981.

Dodatak A

Ta Hagia u Poslanici Hebrejima

A. Hebrejima 8,1.2

U Hebrejima 8,2 se prvi put imenicom *ta hagia* označava nebesko Svetište. *Ta hagia* je plural pridjeva sa članom u značenju "sveta stvar" ili, kolektivno, "svetinja". Upotrijebljena je u grčkom prijevodu Starog zavjeta (LXX) kad govori o izraelskom Svetištu. U Poslanici Hebrejima Krist služi u *ta hagia*, koja je u nastavku definirana kao "pravi Šator koji podiže Gospodin, a ne čovjek". Izraz "šator", *skene*, bez modifikatora, obično se u LXX koristi za opis cijelog izraelskog Šatora. U Hebrejima 8,2 obje se imenice odnose na nebesko Svetište; između objema je veznik "i" (*kai*); on ovdje služi kao epegegetički ili eksplikativni *kai*, koji unosi drugu imenicu da preciznije definira prvu. Prema tome Krist služi u Svetištu (*ta hagia*), pravom, nebeskom Šatoru (*skene*). Ovdje se *ta hagia* odnosi na nebesko Svetište u cjelini.

B. Hebrejima 9,1-10

U Hebrejima 9,1 je zemaljsko Svetište nazvano *hagion kosmikon*, "zemaljsko sveto mjesto". Upotrijebljena je imenica u jednini s određenim članom (*ta hagion*) da označi Svetište prvog (*prote*) saveza. Ovo je Svetište imalo dva dijela, ovdje nazvana "šatori" (*skene*). Prvi je nazvan *hagia*, doslovce "svetinja", bez određenog člana, jer *ta hagia* s članom označava Svetište kao cjelinu, a ne samo jedan dio (usp. 8,2). Drugi je šator nazvan *hagia hagion*, doslovce "svetinja nad svetinjama". U šestom retku svećenici u svako vrijeme ulaze u prvi šator da obave svakodnevne dužnosti. U sedmom retku, na godišnji Dan pomirenja, samo veliki svećenik ulazi u drugi šator. Ovdje je nagovještena razlika između svakodnevnog pristupa svećenika u Svetinju i godišnjeg ulaska velikog svećenika jednom godišnje u Svetinju nad svetinjama.

Nebesko Svetište pojavljuje se u osmom retku, koji, čini se, predstavlja uvod u ocjenu zemaljskog Svetišta. Sveti Duh je vjerniku otkrio da "još nije otkriven put u Svetinju [*ta hagia*] dok još postoji prvi Šator" (DF; ŠA ima "prednji šator", a grčki jasno kaže "prvi šator"). U recima 2-6 "prvi šator" je Svetinja u zemaljskom Svetištu. Kad bi to još uvijek bilo tako u osmom retku, tekst bi rekao da dokle god se u Svetinji obavlja dnevna služba, dotle nema pristupa u Svetinju nad svetinjama (*ta hagia*) zemaljskog Svetišta. Međutim, ovdje se *ta hagia* odnosi na nebesko Svetište. To bi značilo da dokle god je funkcionirala Svetinja (*prote skene*) u zemaljskom Svetištu, dotle nije bio moguć pristup u nebesko Svetište. Prema tome, osmi redak tvrdi da je pristup nebeskom Svetištu bio moguć samo preko drugog šatora (Svetinje nad svetinjama) zemaljskog Svetišta. No, rekli bismo, to nije način na koji Hebreji tumače izraelski Šator.

Drugo rješenje ovog egzegetskog problema jeste uzeti *prote skene* kao oznaku za izraelsko Svetište kao cjelinu. U tom slučaju uspoređeni su prvo Svetište, *prote skene*, i nebesko "Svetište", *ta hagia*. Ovo potkrepljuju sljedeća razmatranja.

1. U Hebrejima 8 i 9 u pitanju su dva saveza i njihova Svetišta. Stari je savez nazvan prvim, a novi drugim (8,7). Stari je savez imao zemaljsko Svetište koje se sastojalo od dvije prostorije (9,1); isto tako i drugi savez (redak 8). Ova su dva Svetišta uspoređena u osmom retku.

2. Prema Poslanici Hebrejima ni Svetinja ni Svetinja nad svetinjama nisu osiguravali slobodan i stalan pristup Bogu. Ograničen pristup bio je jednom godišnje osiguran velikom svećeniku, ali ne i narodu. Bilo je potrebno imati cijelo Svetište koje će osigurati potpuni pristup Bogu, bez prepreka. Stoga *prote skene* u osmom retku ne treba ograničiti na Svetinju.

3. Od osmog retka dolazi do prijelaza s prostornih na vremenske elemente, kako je to i prikazano vremenskom rječcom *eti*, "dok još". Ovdje je prikazana suprotnost između Svetišta u dva različita doba: "Još nije otkriven put u Svetinju *dok još* postoji prvi Šator." (DF) *Prote skene* je ovdje stavljeno u kontekst rasprave o vremenu, pa se ne odnosi na prostor ispred Svetinje nad svetinjama, već na Šator prvog saveza. Izraz *skene* odnosi se u tom slučaju na Svetište kao cjelinu (usp. 8,2).

Prijelaz na raspravu o vremenu prikazan je i u recima 9 i 10. Prema devetom retku problem sa službom u *prote skene* bio je što darovi i žrtve prineseni u njemu nisu mogli usavršiti savjest. Ovo ograničenje nije se odnosilo samo na dnevnu, već i na godišnju službu. Ovo pokazuje da se upotreba fraze "prvi Šator" odnosi na cijelo Svetište. U desetom retku jasno je

izražen element vremena: Službe u zemaljskom Svetištu trebale su trajati " do [*mechri*] časa [*kairos*] ispravka", odnosno do Kristovog dolaska (r. 10, DF). Prijelaz s rasprave o prostoru na raspravu o vremenu još je jasniji ako frazu "to je slika [*parabole*, "ilustracija"] za sadašnje vrijeme [*kairos*]" u devetom retku, smatramo da označava vrijeme kad je funkcioniralo *prote skene*, zemaljsko Svetište. Onda bi to značilo da je smo zemaljsko Svetište bilo ilustracija činjenice da slobodan i konačan pristup Bogu još nije bio stvarnost, a deseti bi redak onda ukazao na novo vrijeme kad će se ovaj nedostatak ukloniti. Onda bismo imali dva Svetišta u dva različita razdoblja.

4. Kad pisac Poslanice Hebrejima određuje razliku između zemaljskog i nebeskog Svetišta, on, prirodno, uzima zemaljsko Svetište kao cjelinu. Na primjer, Svetište "napravljeno rukom" je zemaljsko Svetište u njegovoj cjelini, koje se uspoređuje s nebeskim (9,24). U 8,2 Svetište koje je načinio čovjek je zemaljsko, sa Svetinjom i Svetinjom nad svetinjama, i ono je uspoređeno s nebeskim Svetištem (*ta hagia*). Zato bi bilo neobično da se u 9,8 zemaljska Svetinja uspoređuje s nebeskim Svetištem. Uspoređivanje dvaju Svetišta nagoviješta da i nebesko ima dva dijela.

Za kraj, osmi redak uspoređuje zemaljsko Svetište, nazvano "prvi Šator", s nebeskom *ta hagia*. Oba su Svetišta prikazana u cijelosti. *Ta hagia* je nebesko Svetište, a ne njegov dio. Apostol je, prosvijetljen Duhom, zaključio da dok je funkcioniralo zemaljsko Svetište, put u nebesko još nije bio otvoren; ovu činjenicu potvrđuje smo postojanje zemaljskog Svetišta. Buduća Kristova smrt, uskrsnuće i uzašašće otvorili su put u nebesko Svetište (usp 10,19.20).

C. Hebrejima 9,11.12

Grčki je u ovoj dugačkoj rečenici sintaktički težak; međutim, neka su značenja jasna.

1. Možemo odrediti što je glavna rečenica: "Krist... uđe jednom zauvijek u Svetinju [*ta hagia*]." (DF) Ovdje, nasuprot starom sustavu, nalazimo prikaz novog Kristovog svećeničkog djela u nebeskom Svetištu; "nego" je suprotni veznik. Nema u glavnoj rečenici ništa što bi ukazivalo na to da se *ta hagia* odnosi na Svetinju nad svetinjama u nebeskom Svetištu; ona ovdje znači isto što i u 8,2 i 9,8 – cijelo Svetište.

2. U jedanaestom retku fraza "po većem i savršnijem Šatoru – nerukotvorenu, koji nije od ovog stvorenja" opisuje nebesko Svetište. U 8,2 već je "Šator" (*skene*) uzet da opiše nebesko Svetište. Ovdje zapravo nailazimo na uspoređivanje nebeskog "Šatora" i "Šatora" kojega je

načinio Mojsije (8,5). Zbog toga se nebeski Šator i *ta hagia* u dvanaestom retku odnose na isto, na nebesko Svetište.

Dok nam je ranija slika teksta jasna, odnos četiriju umetnutih rečenica je složen:

"Po [*dia*, "posredstvom, kroz"] većem i savršenijem Šatoru"

"Nerukotvorenu, koja nije od ovoga stvorenja"

"Ne [*oude*, "niti"] po [*dia*] krvi jaraca i junaca"

"Nego po [*dia*] svojoj"

Ove su četiri rečenice u tijesnoj vezi. Druga modificira prvu, objašnjavajući antitetičkim paralelizmom narav "većeg i savršenijeg Šatora". U svakom tumačenju rečenice obje moraju ostati zajedno. Treća počinje negativom "ne [*oude*]", koji je prilično neobičan pa čak i neočekivan. U grčkom *oude* se pridružuje negativnim rečenicama iste vrste. Premda je ranija rečenica negativna, ona nije iste vrste. Ovo ukazuje na stilističku promjenu, tako da prisutnost rječice "ne" postaje podnošljivom. Upotrebom prijedloga "po" (*dia*) pisac pokazuje da uvodi novi element ili ideju. Posljednja se rečenica očito odnosi i izravno je povezana s trećom rečenicom. To se vidi iz prisutnosti suprotnog veznika *de*, "nego", i još jednom uporabom *dia*. Paralelizam je antitetičan.

Ove rečenice, koje su povezane jedna s drugom ukazivanjem na prvu, teološki su važne za ono što pisac kani reći. Na osnovi teološkog sadržaja, sve četiri se mogu grupirati u dvije. Prve dvije potvrđuju superiornost Svetišta novog saveza, uspoređujući ga sa zemaljskim Svetištem koje je načinio čovjek i pripada ovom stvorenju. Posljednje dvije potvrđuju jedinstvenost nove žrtvene krvi, uspoređujući je s krvlju životinja prinošenih u starom savezu. Suprotnosti su izražene na elegantan način kombinacijom potvrdnih i niječnih rečenica.

A Potvrdna

"po većem i savršenijem Šatoru"

B Niječna

"nerukotvorenu, koja nije od ovoga stvorenja"

B Niječna

"ne po krvi jaraca i junaca"

A Potvrdna

"nego po svojoj."

Putem ovih dodatnih rečenica uvelike je obogaćen teološki sadržaj glavne rečenice. Činjenici da je Krist ušao u nebesko Svetište dodana je informacija da Svetište u kojemu Krist djeluje kao svećenik daleko nadilazi zemaljsko i da je isto tako svećenička krv daleko superiornija.

Ovaj ulomak ne kaže da je Krist ušao u nebesko Svetište posredstvom (ili po, *dia*) većeg i savršenijeg Šatora. Premda *dia* u prvoj rečenici ostaje problematično, problem tumačenja postaje još veći ako ovu rečenicu vezemo uz glavni glagol ("uđe"). U prvoj dodatnoj rečenici *dia* treba povezati s prvim dijelom glavne rečenice, "Krist se pak pojavi kao Veliki svećenik". Prijedlog *dia*, "po", može se odnositi na sredstvo kojim se služi u vršenju svog svećeničkog djela: "Krist se pak pojavi kao Veliki svećenik po (služeći se) većem i savršenijem Šatoru." Ista misao se odnosi na uporabu prijedloga *dia*, koji uvodi predmet krvi u trećoj rečenici. Ideja ove duge rečenice jeste da se nakon što se pojavio kao veliki svećenik, Krist poslužio svojim svećeničkim djelom savršenijeg Svetišta i svojom krvi. Zatim je ušao u to Svetište nakon što je osigurao vječni otkup. Ovo se savršeno slaže s onim što je rečeno na drugim mjestima u Poslanici Hebrejima. Prijevod NEB (engleski) uspio je prikazati pravu nakanu pisca Hebrejima poslanice: "No sada je došao Krist, veliki svećenik već prisutnih dobara. Šator njegovog svećeništva je veći i savršeniji, nije načinjen ljudskim rukama, odnosno, ne pripada ovom stvorenom svijetu; krv njegove žrtve je njegova vlastita, a ne krv jaraca i junaca; stoga je u Svetište ušao jednom zauvijek."

D. Hebrejima 9,24.25

Ovaj ulomak, a posebice redak 24, tumačen je kao da je nebesko Svetište smo nebo. Ovdje izražena misao je ista kao i u 9,11.12: Krist je ušao u nebesko Svetište koje je služilo kao uzorak zemaljskome. Budući da je original, ono je superiornije. Prvi dio dvadeset i četvrtog retka izražava negativnu tvrdnju: Krist nije ušao u rukotvoreno Svetište. Imenica "Svetište" je *hagia* bez određenog člana. Član nije potreban je modifikatori čine imenicu određenom. *Hagia* se odnosi na Svetište kao cjelinu bez spominjanja bilo kojeg njegovog dijela. Ponovno je Svetište izrađeno ljudskim rukama uspoređeno sa stvarnošću nebeskog Svetišta (usp. 8,2).

Prema Hebrejima Krist nije ušao u Svetište nižeg stupnja, "već u s«mo nebo" (DF). Ovdje Svetište i nebo nisu izjednačeni. U prvom dijelu dvadeset i četvrtog retka *hagia* se odnosi na oba Svetišta – na ono koje je "protulik" (kopija) i drugo koje je "istinsko". Čini se da se pisac poslužio riječju "nebo" iz stilističkih razloga. Da bi izbjegao ponavljanje riječi *hagia* i u nastojanju da bude kratak i prijeđe na drugu točku svog argumenta, pisac namjerno izostavlja

riječ "Svetište". Kontekst pomaže utvrđivanju onoga što je izostavljeno. Krist je ušao "u [Svetište koje je] nebo". U Starom zavjetu "nebo" je uzeto za opis Božjeg nebeskog prebivališta; budući da je Božje Svetište na nebu, moguće je upotrijebiti riječ "nebo" a da se pritom smeo nebo ne smatra Božjim Svetištem. Ovo nije neko neobično tumačenje ulomka, već ono što je pisac već ranije ustvrdio. Također se slaže s razumijevanjem nebeskog Svetišta kao "istinskog" u Poslanici Hebrejima. U dvadeset i petom retku *hagia* se odnosi na zemaljsko Svetište. U tekstu je riječ o Danu pomirenja i netko bi mogao zastupati mišljenje da se imenica odnosi na Svetinju nad svetinjama. Međutim, tog dana je veliki svećenik službovao u cijelom Svetištu, a ne samo u jednom od njegovih dijelova. U ovom retku, dakle, *ta hagia* se odnosi na zemaljsko Svetište u njegovoj cjelini. Da je pisac Poslanice Hebrejima želio naznačiti Svetinju nad svetinjama, onda bi izabrao frazu koju je rabio u 9,3.

E. Hebrejima 10,19.20

U devetnaestom retku piše da vjernik ima pouzdanje i slobodu da snagom Kristove krvi može ući u nebesko Svetište. *Ta hagia* ne ukazuje na neki određeni dio nebeskog Svetišta već na samo Svetište. Krist je u njega ušao, i zahvaljujući zaslugama Njegove smrti mi imamo pristup njemu.

U dvadesetom retku čini se da je hramski zastor izjednačen s Kristovim tijelom: "Taj novi i životonosni put on nam je otvorio kroz zastor, to jest [*tout' estin*] kroz svoje tijelo." U Hebrejima je izraz "to jest" [*tout' estin*] često rabljen da objasni imenicu koja je upravo prethodila (vidi Heb 2,14; 7,5; 9,11). Ako je ovdje tako uzeta, *tout' estin* uspoređuje zastor s Kristovim tijelom. Takvo tumačenje stvara probleme, koji ga čine neprihvatljivim. Jedan bi bio da je Krist, kako bi ušao u Svetište, prošao kroz svoje vlastito tijelo (zastor). To se ne bi moglo primijeniti na ono što je doživio na križu, jer je zastor nešto što postoji samo u nebeskom okružju. Osim toga, izraz "zastor" uporabljen je na vrlo konkretan i određen način u ostatku Poslanice (6,19.20; 9,3). U 10,20 nema nagovještaja da bi "zastor" bio upotrijebljen kao metafora ili simbol.

Fraza *tout' estin* je stoga u Hebrejima uzeta da ukaže na drugu imenicu, a ne onu koja joj je neposredno prethodila (vidi 13,15). Ova dvosmislenost dopušta da se fraza *tout' estin* primijeni na "put", ovu drugu imenicu u rečenici. U tom slučaju je put pristupa Bogu, kroz zastor, Kristovo tijelo, odnosno Njegovo utjelovljenje, smrt i uskrsnuće. Onda bi ova fraza "kroz svoje tijelo" bila povezana s "putom": "put... to jest kroz svoje tijelo". Ovo tumačenje je gramatički i

kontekstualno ispravno, a slaže se i s razumijevanjem nebeskog Svetišta konkretnim i određenim izrazima kako je to prikazano u ostalom dijelu Poslanice Hebrejima.

Dodatak B

Hebrejima 6,19.20

Ovi reci pripadaju poglavlju koje sadrži opomene o kršćanskoj nadi. Problematična fraza je "u prsotor iza zastora", kamo je Krist ušao. U grčkom ona glasi: *eis to esoteron tou katapetasmatos*, "u unutrašnjosti zastora". Ova je fraza slična Levitskom zakoniku 16,2 u prijevodu LXX: *eis to hagion tou katapetasmatos*.

Sličnosti su očite; no istodobno postoje i razlike. Općenita priroda ove izjave i neposredni kontekst u Hebrejima pokazuje da apostol ni u kom slučaju nije kanio reći da je Krist neposredno nakon svog uzašašća ušao u Svetinju nad svetinjama da ostvari tipološko značenje Dana pomirenja. Elementi koji su važni za ovo tumačenje su ovi:

1. Izraz *katapetasma* je neodređen. U LXX se odnosi na zastor na ulazu u predvorje Svetišta (Bro 3,26), na prvi zastor na ulazu u Svetinju (Izl 26,37) i na zastor ispred Svetinje nad svetinjama (rr. 31.33). Sam po sebi ovaj izraz ne možemo uporabiti da odredimo o kojem se zastoru radi. U Hebrejima 9,3 izraz je određen, "iza drugog zastora". Nedostatak određenosti u 6,19 pokazuje da se ne radi o drugom zastoru i da pisac nije definirao područje Svetišta u koje je Krist ušao.

2. U Hebrejima 9,19 prijedlog "iza" (*esoteron*) uzet je na drukčiji način nego u Levitskom zakoniku 16,2 gdje određuje mjesto u Svetištu koje je određeno imenicom "Svetište" (*ta hagion*) koja mu prethodi. Drugim riječima, u Levitskom zakoniku 16,2 "iza zavjese" označava određeni prostor unutar "Svetišta". S druge strane, u Hebrejima 6,19 *esoteron* je uzet ne kao prijedlog već kao imenica. Prethodi mu određeni član: "*eis to*", "u prostor iza zastora", a ne "kroz zastor" (DF). U Hebrejima 6,19 nema spomena Svetišta; umjesto toga prijedložna fraza (*eis to esoteron tou katapetasmatos*) ukazuje na Svetište kao cjelinu, a ne na bilo koji određeni dio unutar nebeskog Svetišta. "Zastor" se može odnositi na zastor na ulazu u Svetište, koji je osiguravao pristup u samo Svetište.

3. Da se fraza "u prostor iza zastora" ne odnosi na Svetinju nad svetinjama vidi se iz usporedbe 6,19 sa 7,19. Ovdje je stari svećenički zakon, sa svojim ograničenjima, uklonjen uvođenjem "bolje nade koja nas približuje Bogu". Ideji "nade" ovdje, kao i u 9,19 slijedi kulturni koncept.

6,19

"Nade" (r. 18)

koja "prodire u prostor iza zastora"

7,19

Bolje nade

"koja nas približuje Bogu"

Hebrejima 7,19 razjašnjava značenje 6,19. Ulaženje iza zastora znači približiti se Bogu, što je fraza koja u Starom zavjetu opisuje službu svećenik u Svetišću (Lev 21,21.23), ali se nikad ne odnosi na službu velikog svećenika u Svetinji nad svetinjama. Ova se fraza primjenjuje i na pojedinca koji pristupa Bogu u štovanju i molitvi (Iz 29,13). Prema Hebrejima nada u Krista osigurava pristup nebeskom Svetišću. Tekst ne raspravlja o određenom mjestu u nebeskom Svetišću kamo je Krist ušao nakon uzašašća. To što je Krist ušao u Svetište, znači da ima potpuni pristup Bogu.

4. Kontekstualno razmatranje u Hebrejima 6,19 isključuje raspravu o antitipskom danu pomirenja, dok je u Levitskom zakoniku 16,2 jasno naznačen Dan pomirenja. U Hebrejima 6,13-20 pisac raspravlja o sigurnosti Božjih obećanja danih Abrahamu. Budući da je Bog ispunio ova obećanja dana patrijarhu, kršćani su pozvani da se čvrsto drže nade, znajući da se mogu osloniti na Božja obećanja. Ova nada donosi sigurnost zato što je usidrena u Božjoj prisutnosti, nebeskom Svetišću, kamo je Krist ušao kao naš preteča.

Na kraju, paralelizam između 6,19 i 10,19-22 nagovještava da je u 9,19 pisac mogao držati na umu Kristov ulazak u nebesko Svetište na početku Njegove službe velikog svećenika.

6,19.20

Krist je ušao

zastor

veliki svećenik

prostor iza zastora

10,19-22

Krist je postavljen

zastor

veliki svećenik

pristupati

Osim toga, aorist u 6,20 – "ušao" (*eiselthen*) – ukazuje na potpuno određeni trenutak u vremenu kad je po prvi put ušao u nebesko Svetište, odnosno nakon svog uzašašća.

11. Stvaranje

William H. Shea

Uvod

Stvaranje je temeljni događaj kojim počinje povijest svijeta i čovječanstva. Ono je također temelj povijesti spasenja ljudskog roda budući da su ljudi ubrzo nakon stvaranja pali u grijeh. Izvještaj o padu nalazimo u Postanku 3. Njemu u Postanku 1 i 2 prethodi izvještaj o stvaranju. Sasvim je prirodno da Biblija počinje izvještajem o stvaranju. Međutim, i u drugim starozavjetnim tekstovima nalazimo važne izjave o stvaranju. U svakom proučavanju ove doktrine moramo uzeti u obzir i ove tekstove.

Osim Starog zavjeta i Novi zavjet uči doktrinu o stvaranju. U njemu je istaknuto više činjenica. Prva je da je Isus Krist bio aktivan u stvaranju. Druga je da je On Gospodin nad svim stvorenim. I na kraju se govori o novom stvaranju. U izjavama Novog zavjeta po tom pitanju, kao na primjer u Otkrivenju, novo stvaranje povezano je sa starim. Slično je njemu, ali se u nečemu i razlikuje. Bit će naprednije i istančanije od prvotnog stvaranja. Sad možemo iz ove opće perspektive prijeći na razmatranje samih tekstova.

[I. Stvaranje u Starom zavjetu](#)

[A. Postanak 1](#)

[1. U početku](#)

[2. Nebesa i zemlja](#)

[3. Stvaranje svjetla prvog dana](#)

[4. Element vremena u danima stvaranja](#)

[5. Podjela svoda drugog dana](#)

[6. Podjela kopna i mora trećeg dana](#)

[7. Pojava nebeskih tijela četvrtog dana](#)

[8. Književni i povijesni odnosi između trećeg i četvrtog do šestog dana](#)

[9. Stvaranje ptica i riba petog dana](#)

[10. Stvaranje kopnenih životinja i ljudskih bića šestog dana](#)

[11. Poezija u Postanku 1](#)

12. Slika Božja

13. Prehrana ljudi i životinja

14. Stvaranje subote sedmog dana

B. Postanak 2

1. Sličnost predmeta

2. Uporaba božanskih imena

3. Književni oblik

4. Zasađeni vrt

5. Četiri rijeke

6. Drugi opis Edena

7. Stvaranje žene

C. Mudrosne knjige: Job

D. Psalmi

1. Psalam 104

2. Psalam 19

3. Psalam 8

E. Proroci

1. Amos

2. Izaija

3. Jeremija

F. Ostale izjave o stvaranju u Starom zavjetu

G. Datum stvaranja

II. Stvaranje u Novom zavjetu

A. Tjedan stvaranja kao određeno razdoblje u vremenu

B. Otkrivenje i vjera u stvaranje

C. Krist kao Stvoritelj

D. Stvaranje u vijesti posljednjeg vremena

E. Konačno ponovno stvaranje: Nova zemlja

III. Teologija i osobno iskustvo

A. Mi smo Njegova stvorenja

B. Obožavanje našeg Stvoritelja

[C. Upraviteljska služba](#)

[D. Povijesni čin stvaranja](#)

[E. Štovanje Održavatelja](#)

[F. Bog se otkriva u prirodi](#)

[G. Odbacivanje evolucije](#)

[H. Misija i vijest](#)

[IV. Povijesni pregled](#)

[A. Drevni Bliski istok](#)

[1. Asirsko gledište: Enuma Eliš](#)

[2. Starobabilonska verzija: Atrahasis](#)

[3. Sumersko stvaranje](#)

[4. Drevni egipatski mitovi o stvaranju](#)

[5. Grčka teologija o stvaranju](#)

[B. Židovska literatura između dva zavjeta](#)

[C. Židovski izvori iz prvog stoljeća](#)

[D. Prva crkva: Origen i Augustin](#)

[E. Srednjovjekovno razdoblje: Akvinac kao primjer](#)

[F. Reformacija: Martin Luther kao primjer](#)

[G. Doba racionalizma](#)

[1. Književna kritika knjige Postanka i izvještaja o stvaranju](#)

[2. Znanstvena kritika knjige Postanka i izvještaja o stvaranju](#)

[H. Doprinosi adventista sedmog dana](#)

[V. Adventističko razumijevanje stvaranja](#)

[VI. Komentari Ellen G. White](#)

[A. Priroda i Bog prirode](#)

[B. Znanost i Biblija](#)

[C. Autentična povijest početka našeg svijeta](#)

[D. Bog nije bio vezan uz pretpostojeću materiju](#)

[E. Subota stara kao i sama zemlja](#)

[F. Znanost, prava i lažna, i otkrivenje](#)

[G. Izjave o potopu iz 1890.](#)

[H. Dokazi promjena uzrokovanih potopom](#)

[I. O planinama i njihovom nastanku](#)

[VII. Literatura](#)

I. Stvaranje u Starom zavjetu

A. Postanak 1

Prvu izjavu o stvaranju svijeta nalazimo u Postanku 1. Tu je opisano kako je Bog uspostavio svijet s njegovim stanovnicima, životinjskim i ljudskim. Budući da nitko od ljudi nije bio prisutan kada je to Bog učinio, ne preostaje nam drugo do oslanjati se na otkrivenje da bismo dobili sliku svijeta koji je nastajao tijekom tjedna stvaranja. Bog je stvarao nizom odvojenih i zasebnih postupaka. Izvještaj pokazuje da su ova djela obuhvaćala razdoblje od sedam dana. Svaki od njih sastojao se od svjetlog i mračnog razdoblja, kako to otad imamo kod svih dana. Tako je Stvoritelj pri stvaranju postavio okvir, a onda nam otkrio u čemu se ono sastojalo. Ne samo da je u to vrijeme subota odvojena kao posebno vrijeme, već je ona označila i kraj Božjem posebnom stvaranju. Tako je nastao originalni uzorak za jedinicu vremena koju poznajemo kao sedmodnevni tjedan.

1. U početku

Postanak 1,1 počinje ovisnom prijedložnom frazom "u početku". Postanak 1,1 je dio konteksta Postanka 1,2 i ostatka poglavlja. Svrha ove fraze bila je jednostavno dati kratak opis svijeta kakav je bio kad se Bog s njim počeo posebno baviti. Neki su ovu zavisnu frazu preveli "kad je Bog počeo stvarati". Premda tako izražena može biti slobodnija od izvornog hebrejskog, ona ne prenosi ideju da se ovdje radi o stvaranju koje slijedi, a ne o ranije postojećem stanju. Tekst priznaje činjenicu da je inertna Zemlja prije tjedna stvaranja bila u vodenom stanju, ali nije posebno zainteresiran da odredi koliko je to stanje moglo dugo trajati.

Glagol kojeg nalazimo u ovoj početnoj rečenici je *bara*, ispravno preveden "stvorio je". Ovaj glagol Biblija koristi samo kad opisuje Božje aktivnosti. Ljudska bića i Bog mogu načiniti predmete, stvari (*'asah*). I Bog može nešto načiniti služeći se istim glagolom, ali samo On može stvoriti u smislu koji je naznačen riječju *bara*. Stoga samo Bog može stvoriti materiju koju je oblikovao kasnije, prigodom stvaranja, dok je i Bog i ljudska bića mogu oblikovati na razne načine.

Subjekt glagola *bara* je Bog, ovdje nazvan općom riječi za Boga u hebrejskom, *“lohim*. On je subjekt svih glagola za stvaranje, pravljenje i oblikovanje u Postanku 1. Jedini pravi Bog predstavljen je već u prvoj rečenici izvještaja o stvaranju; On je koji djeluje sve vrijeme tijekom ovog izvještaja. Nijedan drugi Bog ne raspravlja s njime o onome što stvara, kao što je to u izvanbiblijskim politeističkim pričama o stvaranju. On je gospodar stvorenoga i sve sluša Njegov glas dok nastaje u novom organiziranom obliku. Biblijski izvještaj o stvaranju je izričit: Ovaj jedini suvereni Bog jedini je pravi Stvoritelj.

2. Nebesa i zemlja

Prvi cilj ovog stvaralačkog djelovanja što ga nalazimo u ovom tekstu su nebesa i zemlja. Neki smatraju da je spominjanjem "neba" riječ o svemiru. Da bismo mogli procijeniti ovo tumačenje, moramo vidjeti kako je izraz "nebo i zemlja" uzet u preostalom dijelu ovog izvještaja. Ispitivanje ovih slučajeva pokazuje da se riječ "nebo" ne odnosi na svemir, već na atmosfersko nebo koje okružuje zemlju. To je ono "nebo" o kojem Bog govori kad je drugog dana tjedna stvaranja podijelio svod. To je nebo u kojem su ptice letjele nakon stvaranja petog dana (Post 1,20). Stoga se uporaba fraze "nebo i zemlja" u Postanku 1 odnosi na ovu zemlju, a ne na svemir ili zvjezdano nebo. Ovo ukazuje na geocentrično isticanje tjedna stvaranja.

Orijentirana na znanstvenu metodu, suvremena misao prilazi ovom izvještaju zamišljajući nekog promatrača zemlje koji se nalazi izvan nje ili odozgo gleda na nju. No to nije kut gledanja iz kojega je napisan ovaj izvještaj. Djela stvaranja otkrivena su i zapisana kao da su se dogodila pred promatračem na ovoj zemlji, a ne izvan njezinog sustava. Ovakav kut gledanja čini neke elemente izvještaja mnogo razumljivijima.

3. Stvaranje svjetla prvog dana

U Postanku 1,3 piše da je Bog prvog dana tjedna stvaranja riječju stvorio svjetlo da predre kroz vodenu tamu ove zemlje. Ovdje se javlja pitanje vezano uz četvrti dan stvaranja. Tog je dana Bog rekao: "Neka budu svjetlila na svodu nebeskom." Tekst pokazuje da su ova svjetlila bila veće svjetlo (Sunce) i manje svjetlo (Mjesec) i zvijezde (Post 1,14-16). Kako danas znamo da svjetlo potječe samo iz ovih prirodnih izvora i onih koje je čovjek načinio, teško je zamisliti kako je Bog prvog dana stvorio svjetlo bez pomoći ovih nebeskih tijela.

Na ovo pitanje postoje dva različita odgovora. Prvi je da su nebeska tijela zapravo postojala sve vrijeme, zračeći svojim svjetlom, ali su na zemlji bila skrivena pogledu gustim oblacima koji su je pokrivali, vodenim svodom na nebu. Tek je četvrtog dana ovaj oblak,

odnosno vođeni omotač reorganiziran, pa su ova nebeska tijela postala vidljivija. Ova teorija ostaje mogućnost, ali zasad nema izravnog dokaza koji bi je podupro.

Drugi način objašnjenja jeste da je svjetlo prisutno prva tri dana tjedna stvaranja došlo izravno od samog Boga. On je kasnije ovu zadaću prepustio nebeskim tijelima spomenutim četvrtog dana. U Otkrivenju 21,23 postoji biblijska paralela takve pojave. Novom Jeruzalemu neće biti potrebno svjetlo ni Sunca ni Mjeseca, jer će sam Bog biti svjetlo. I to je mogao biti slučaj tijekom prva tri dana tjedna stvaranja.

Ljudi su kasnije počeli štovati ova nebeska tijela koja su im davala svjetlo. Možda je Bog stvaranjem svjetla odvojeno od Sunca i Mjeseca, koji su kasnije postali predmetima obožavanja, želio izbjeći ovu mogućnost. Naše štovanje pripada Onome tko je stvorio prirodu; ono ne pripada samoj prirodi.

4. Element vremena u danima stvaranja

Izvještaj o svakome od prvih šest dana tjedna stvaranja završava određivanjem vremena. Ono ima standardni oblik i glasi: "Tako bude večer, pa jutro – dan prvi [drugi, treći, i.t.d.]" Neki su tvrdili da pvdje nije riječ o danima s doslovnih dvadeset i četiri sata, već o dugim razdobljima tijekom kojih su zemlja i elementi na njoj evoluirali u ono što su postali kasnije.

Jezik formule za određivanje vremena isključuje ovu mogućnost. Svaka izjava sadrži četiri elementa. Prvi je glagol "biti", zapravo dvaput napisan. Zatim dolaze dijelovi dana povezani s mrakom i svjetlom, večer i jutro. Treće, dan ima broj. I na kraju, postoji riječ za sam "dan". U ovoj složenoj formuli rečeno je da su se pojavili elementi vremena, da su oni stvorili dan i da je cijeli dan dobio broj. Kad s ovom vrstom formulacije dana usporedimo druge podatke iz Starog zavjeta (vidi Post 33,13; Izl 12,18; Neh 5,18), onda nema sumnje da je pisac govorio o dvadeset četirisatnom razdoblju svjetla i tame koji su činili jedan dan. Dodavanje drugog elementa ove formule riječi "dan" daje određenost koja zahtijeva ograničenu i određenu primjenu ove fraze u vremenu.

5. Podjela svoda drugog dana

Vode nad svodom, ili zemljin omotač, već su postojale drugog dana stvaranja. Tog dana Bog ih je razdvojio u vode nad svodom i vode pod svodom. Pritom tekst naglašava vode nad svodom, što se odnosi na zemljinu atmosferu. Hebrejska riječ (r. 8) je ispravno prevedena "nebo". To je dio prostora iznad Zemlje u kojem se skuplja voda u oblacima.

6. Podjela kopna i mora trećeg dana

Prvotno stanje zemlje opisano je u Postanku 1,1; tu je ona pokrivena vodom. Prva dva dana stvaranja nisu promijenila situaciju. Zemlja je i dalje baštinik takve situacije, jer je oko sedamdeset posto njezine površine još uvijek pokriveno vodom, morima.

Ova su mora trećeg dana dala mjesto kopnu. Nije nam poznato je li Bog stvorio velike oceanske bazene ili je nagomilao planine. Znamo samo da se u to vrijeme pojavilo kopno što je omogućilo da Zemlja bude nastanjena biljkama, životinjama i ljudskim bićima. Biljke koje su se pojavile bile su podijeljene u tri glavne skupine: "zelenilom – travom sjemenitom, stablima plodonosnim koja, svako prema svojoj vrsti, na zemlji donese plod što u sebi nosi sjeme" (r. 11). Ovdje je naglašena trajnost, jer je spomenuto sjeme bilo namijenjeno održavanju bilja, "svako prema svojoj vrsti".

Ova fraza (r. 11) zaslužuje pažnju, jer je omogućila posebno razumijevanje prirode u devetnaestom stoljeću, poznato kao nepromjenljivost vrsta. Prema tom tumačenju vrste koje su postojale na zemlji bile su nepromjenjive i ograničene na izvorne vrste koje je Bog stvorio tijekom tjedna stvaranja. Smatralo se da su sve poznate vrste izravni potomci tih izvornih vrsta. Isto mišljenje vladalo je i u odnosu na vrste životinja koje su ušle u Noinu korablju.

Ova je teorija bila zasnovana na pogrešnoj lingvističkoj pretpostavci. Nastala je na prijevodu riječi *l'minehu*, za koju se mislilo da se odnosi na vrste kakve danas poznajemo. Budući da je napredak u genetici u prošlom stoljeću pokazao da postoje potomci s modifikacijama, gledano s biološke strane ovo je staro tumačenje svakako pogrešno.

Temeljitije istraživanje ove riječi u biblijskom tekstu pokazuje da je ova teorija pogrešna i s biblijskog gledišta. U Postanku 1 ova je riječ rabljena za biljke (r. 12), ptice i ribe (r. 21) i kopnene životinje u njihovim trima kategorijama (rr. 24.25). Zbog toga je ova riječ upotrijebljena za veću klasifikaciju ili podjelu biljnog i životinjskog carstva. Međutim, u Levitskom zakoniku 11 ista je riječ upotrijebljena za mnogo uže podjele u životinjskom svijetu. U ulomku u kojem se spominju ribe (rr. 14-19) spomenuta je četiri puta, tripud u ulomku o kukcima (r. 22) i jednom u ulomku o životinjama koje gmižu po zemlji (r. 29). U svakom ovom slučaju ona je uzeta za pojedine životinje koje bi suvremeni zoolog vjerojatno svrstao u vrste. Istu razliku nalazimo u paralelnom ulomku u Ponovljenom zakonu 14.

Tako je riječ prevedena "svako prema svojoj vrsti" u Postanku 1 upotrijebljena za velike podjele biljnog i životinjsko svijeta, da bi u Leviskom zakoniku 1 i Ponovljenom zakonu 14 bila upotrijebljena za male podjele. Ona se ni u jednom slučaju ne može odnositi na vrste. Smo

rašćlanjivanje riječi *l' minehu* pomaže pojašnjenju. Prefiks *l'* je prijedlog u značenju "za", "po", "prema". Srednji dio imenice *min* znači "razred" ili "vrsta". Sufiks je posvojna zamjenica pa pokazuje kome nešto pripada. Prijevod "svako prema svojoj vrsti" se ispravno može razumjeti kao idiomatski izraz koji se odnosi na "različite vrste" biljaka i životinja. Drugo je tumačenje da je srednji dio riječi prijedlog *min*, "od"; u tom slučaju bi ova fraza značila "prema onome od čega dolazi". U svakom slučaju ova fraza se može rabiti na ovaj ili onaj način i odnosi se na bilo koju vrst biljaka ili životinja, bez obzira kako ona kao grupa bila usko ili široko definirana. Dok spominjanje bilja koje nosi sjeme "svako prema svojoj vrsti" (Post 1,12) kao da se odnosi na genetske veze, *l' minehu* jednostavno ukazuje na "različite vrste", na raznolikost. Zbog toga koncept o nepromjenjivosti vrsta iz devetnaestog stoljeća nema biblijske, lingvističke ni biološke osnove.

7. Pojava nebeskih tijela četvrtog dana

U izvještaju četvrtog dana Sunce i Mjesec su nazvani većim i manjim svjetlom. Razlog što nisu uzeta stvarna imena ovih nebeskih tijela mogao bi biti da su ljudi u vrijeme kad je Mojsije pisao ovaj izvještaj, Sunce i Mjesec (i zvijezde) smatrali božanstvima pa su im se zbog toga klanjali. Da izbjegne svako priznavanje ovakvog mišljenja, u Postanku 1,16-18 uopće nisu spomenuti imenom. Jednostavno su bili nebeska tijela koja su se pojavila na Stvoriteljev poziv. Ona nisu bila neovisna o Njemu. Oni ih je načinio i ona su služila svrsi koju je On odredio, posebno označavanju vremena i godišnjih doba za ljudska bića.

8. Književni i povijesni odnosi između trećeg i četvrtog do šestog dana

Postoji tematski odnos između prva tri dana tjedna stvaranja i tri dana koji su slijedili. Predmet prvog dana, svjetlo, ponovno se javlja četvrtog dana. Predmet drugog dana, podjela svoda, ponovno se javlja petog dana. Ptice i ribe popunjavaju oba prostora vezana uz svod. Predmet trećeg dana, kopno s biljkama, povezan je sa stvaranjem šestog dana: životinje i ljudi popunjavaju prostor na kopnu i hrane se biljem. Tako je prvi dan izravno povezan sa četvrtim, drugi s petim i treći sa šestim.

Ove su veze u prirodi doslovne, ali isto tako točno prikazuju Božje stvaralačko djelovanje. Bog je stvarao ovim redom i načinom. S obzirom na Njegovu svemogućnost, mogao je sve stvoriti u jedan dan ili čak jednu sekundu, ali to nije učinio. Umjesto toga odlučio se na stvaralačke korake, otkrivajući ih jednog po jednog. Mi smo ove događaje upoznali preko

biblijskog otkrivenja. U stvaranje su bila uključena i druga bića. Anđeli su besumnje promatrali svaki čin stvaranja, a Job 38,7 nagoviješta da su i drugi svjetovi promatrali ovo novo stvaranje.

Tako je redosljed stvaralačkih aktivnosti tih dana stvaranja pokazao ljubav, brigu i organizaciju Boga kojemu služimo. On je stvorio svijet određenim načinom i zatim ga popunio. Na kraju prva tri dana stvaranja svijet je bio predivan, ali prazan, bez riba, ptica ili kopnenih životinja. Na kraju sljedeća tri dana bio je prelijep i pun mnoštva živih stvorenja. Doista je bilo lijepo što ga je Bog na ovaj način popunio. Prostor je dobio svoje stanovnike; obećanje je postiglo ispunjenje.

9. Stvaranje ptica i riba petog dana

Gornji prostor, nebo, nastavale su ptice. One su, naravno, čudesno prilagođene svojoj sredini. Stvaranje svih morskih organizama ovdje spomenutih obuhvaća čak i velike *tanninim*, vjerojatno kitove. Ova su stvorenja bila proizvod Stvoriteljenog zaista trenutnog stvaranja. Prema teoriji o evoluciji, životinjama takve veličine trebala su duga razdoblja za razvitak.

10. Stvaranje kopnenih životinja i ljudskih bića šestog dana

Prva trećina ovog dijela izvještaja govori o stvaranju kopnenih životinja (Post 1,24.25). Zatim dolazi izvještaj o stvaranju ljudskih bića, muškog i ženskog, detaljniji od bilo kojeg izvještaja o nekom drugom elementu tjedna stvaranja. I na kraju, Postanak 1,29.30 govori o prehrani koju je Bog odredio kopnenim životinjama i ljudima.

U retku 24 riječ "vrsta" (ovdje *l'minah*) upotrijebljena je u općenitom smislu: zvijeri, stoka i gmizavci. Svrha je izvještaja ukazati na raznolikost životinja.

11. Poezija u Postanku 1

Skladan ritam izvještaja u Postanku 1 nametnuo je pitanje nema li u njemu poezije. Jedan od razloga što ovi reci ponekad izgledaju kao poezija jeste paralelizam misli, inače karakterističan za hebrejsku poeziju. No u Postanku 1 nema pjesničkog metra, pa bi ga se točnije moglo opisati kao pjesnička proza. Jedan izuzetak nalazimo u retku 27. Moguće je vidjeti paralelizam, čak i metar, kako u hebrejskom tako i u hrvatskom jeziku:

"Na svoju sliku stvori Bog čovjeka,
na sliku Božju on ga stvori,
muško i žensko stvori ih."

U sva tri reda javlja se glagol "stvori". Božje ime se javlja dvaput, a u posljednjem redu se podrazumijeva. Riječ za sliku upotrijebljena je dvaput i podrazumijeva se u posljednjem redu.

Na hebrejskom tekst je u redovima vrlo izjednačen, sa sličnim brojem riječi i slogova u svakom redu. Zato ovaj mali ulomak izvještaja o stvaranju doista možemo smatrati poezijom. On je proširen u dodatnom izvještaju o stvaranju u Postanku 2.

Glagol na početku Postanka 1,26., gdje se prvi put razmatra stvaranje ljudskih bića, u prvom je licu množine: "*Načinimo* čovjeka na *svoju* sliku." Ovo se događa u proznom dijelu izvještaja, a ne u poetskom ulomku. Stoga nemamo pravo iz izvještaja odbaciti ovu množinu, smatrajući je književnim oblikom. Ona ima gramatično značenje i zato je teološki i povijesno značajna. Oboje, muški i ženski oblik ljudske rase prikaz su Božje slike pri stvaranju. Budući da su izvorno stvoreni, oboje su prikaz slike svog Stvoritelja. Ovdje je riječ o jednakosti kasnije oštećenoj i izopačenoj padom u grijeh. (Vidi Čovjek, I. C.)

12. Slika Božja

Fraza "na sliku Božja" izazvala je ozbiljne komentare teologa tijekom cijele kršćanske ere (vidi Čovjek, I. B; Grijeh, D). U takvim je spisima naglašavana razumska snaga i sloboda izbora koje je čovjek dobio stvaranjem. U skolastičkoj teologiji ona uključuje i stanje moralne pravednosti prije pada u grijeh. Od Reformacije protestantski teolozi su bili naklonjeni više naglašavati ovu posljednju karakteristiku. Drugi dio ove rasprave bavio se pitanjem do koje su mjere pad i grijeh izbrisali ili iskrivili ovo prvotno stanje. Također su pravili razliku između izvornog stanja u kojem su bili Adam i Eva i stanja u koje se obnovljeni kršćani uzdižu u duhovnom životu s Bogom. Općenito gledano, ovo posljednje smatrano je potpuno drukčijim od prvotnog stanja čovjeka u vrijeme stvaranja.

Riječ za "sliku" u Postanku 1,27 je *selem*, veoma poznata u hebrejskom i njemu srodnim drevnim jezicima. Njome su prvenstveno opisivali likove bogova koje su stavljali u hramove. Smatralo se da oni predstavljaju izgled i funkciju tih bogova. Biblija je jedinstvena u uporabi ove riječi: u drevna vremena bogovi su pravljani po uzoru na ljudska bića, dok su u Bibliji ljudska bića načinjena na sliku Božju.

Suvremeni ljudi su odbacili fizičku stranu ovog izraza. Drevni Hebreji nisu. Njihovo razumijevanje svijeta i onoga što je dobro u vezi s njim mnogo je stvarnije od našega. Ovo se vidi iz izvještaja o stvaranju, u kojem nakon svakog dana stvaranja Bog rezultat svog stvaralačkog djelovanja proglašava "dobrim", a kad je sve dovršeno, "vrlo dobrim". Ovakvo gledanje na materijalni svijet i njegove stanovnike bilo je karakteristično za Hebreje.

Da je slika Božja, na koju su čovjek i žena stvoreni, obuhvaćala i fizički izgled, dio je razumijevanja vidljivog iz ovdje upotrijebljene riječi. Slika se odnosila na snagu razuma kojom je čovjek mogao slijediti Božje misli. U svom prvotnom stanju Adam i Eva su bili čisti i bezgrešni. U tom smislu su bili moralno slični Bogu, premda su taj položaj svojim prijestupom ubrzo izgubili. Sličnost Bogu protezala se i na područje osjećaja. Bog je osjećajno biće. O tome nalazimo obilje dokaza u Svetom pismu. On voli svoja stvorenja, nije hladan, bezosjećajan i udaljen bog kakvog Ga prikazuju deisti; prisutan je i aktivan u doticaju sa svojim stvorenjima. Biblijski izvještaj o padu u grijeh je priča o Bogu koji traži svoja pala stvorenja. On u Starom kao i u Novom zavjetu iskazuje ljubav prema tim stvorenjima. Stoga je prirodno što stvorenja načinjena na Njegovu sliku ove crte trebaju pokazivati u svom karakteru.

Filozofi, koji su više isticali razumsku stranu Božje slike u ljudskim bićima, to su ispravno učinili. Možemo se složiti da to obuhvaća i slobodu izbora kojom je Bog obdario Adama i Evu u Edenskom vrtu. Međutim ovim silama treba dodati i fizičku stranu slike. Premda danas ne možemo razumjeti kako je ova strana slike bila izražena, ona bi još uvijek trebala biti prisutna u nekim crtama. S obzirom na holistički pristup ljudskim bićima u Starom zavjetu, treba istaknuti i emocionalni život koji prati fizički izgled. Stoga biti stvoren na Božju sliku na kraju znači da su ljudska bića Njemu slična u smislu svojih razumskih snaga, svoje slobode izbora, svoje prvotne moralne čistoće (oštećene nakon pada u grijeh), svog fizičkog izgleda i svog emocionalnog života. Stvoren na sliku Božju znači biti veoma sličan Stvoritelju.

13. Prehrana ljudi i životinja

Ovdje naaazimo vezu između trećeg i šestog dana stvaranja. Trećeg dana Bog je stvorio vegetaciju, bilje i drveće. Oni se već postojali kad su šestog dana stvoreni Adam i Eva i kopnene životinje. Prvo što je svim ovim stvorenjima bilo potrebno bila je hrana za njihovo održavanje. Nju je njihov Stvoritelj već osigurao i prije no što su bila stvorena.

Prvotna prehrana određena Adamu i Evi tijekom tjedna stvaranja obuhvaćala je "sve bilje što se sjemeni, po svoj zemlji, i sva stabla plodonosna što u sebi nose svoje sjeme" (Post 1,29). Nisu samo Adam i Eva u svom izvorno stvorenom stanju bili vegetarijanci, nego i životinje. To ne ostavlja mogućnosti za životinjsku grabežljivost prije pada u grijeh.

Mudrost ove izvorne prehrane potvrđena je u novije vrijeme. Znanstvene studije provedeno sa velikom skupinom ljudi pokazale su da, u prosjeku, adventisti vegetarijanci u Sjedinjenim Američkim Državama žive sedam godina duže od onih koji među glavninom

stanovništva nisu vegetarijanci. U nastavku ovog istraživanja ovaj se prosječni broj još povećao. Tako je suvremena znanost obilno potvrdila mudrost Stvoritelja kad je ljudima odredio prvotnu prehranu. Nema sumnje da Bog zna što je najbolja hrana za Njegova stvorenja.

14. Stvaranje subote sedmog dana

Podjela između Postanka 1,31 i 2,1-4 – kao i sve druge podjele na poglavlja u Bibliji – načinjena je niz stoljeća nakon pisanja prvih spisa ove knjige. Izvještaj o sedmom danu pripada izvještaju o drugih šest dana. To se vidi po označavanju ovog dana kao "sedmog" triput u ovom ulomku. Ovdje ne nalazimo ime "subota", ali se glagol *šabat* javlja u izvornom značenju korijena, "prestati". Tako je Bog tog dana "prestao" radom. Lako je vidjeti kako je ovaj dan dobio ime. Subota je od svih dana bila prva u kojoj je Bog prestao raditi, a onda, kao odraz te činjenice, dan kad su ljudska bića prestala raditi. Tog je dana Bog počivao; prestao je sa svim svojim stvaralačkim aktivnostima. Nije mu bio potreban fizički počinak, jer je svemoguć, ali božanski počinak je primjer svima nama. Taj je dan božanski počinak dan ljudskim bićima.

Druga božanska aktivnost u Postanku 2,1-4 jeste što je Bog blagoslovio upravo taj dan. Bog je već blagoslovio ptice i ribe koje je stvorio petog dana, kao i Adama i Evu koje je stvorio šestog dana (Post 1,28). Time je božanski blagoslov izgovoren nad onim što je stvorio, ali ne i nad danom. U ovom slučaju božanski blagoslov je izgovoren nad jedinicom vremena, a ne onim što je stvoreno unutar nje.

Bog je s posebnom namjerom blagoslovio sedmi dan. Blagoslovi nad životinjama i ljudskim bićima bili su vezani uzbiološku reprodukciju. S druge strane ih je blagoslov nad subotom trebao učiniti duhovno plodnima. Životinje nisu mogle razumjeti blagoslov izrečen nad ovim danom, ali su to Adam i Eva mogli. Prvi je bračni par od samog Stvoritelja saznao za poseban blagoslov koji je Bog izrekao nad sedmim danom.

Drugi blagoslov što ga je Bog dao Adamu i Evi u Postanku 1,28 bilo je vladanje životinjskim svijetom. I subota ukazuje na vladavinu, ali ne vladavinu Adama i Eve nad onim što je stvoreno. Umjesto toga ona je izraz Božje vladavine nad svime što je stvorio. Zato subota nije samo uspomena na stvaranje; ona je isto tako dan kojim čovjek priznaje Božju vladavinu nad onim što je stvorio. Ova odgovornost je detaljnije opisana u četvrtoj zapovijedi prema kojoj su i životinje unutar vrata svetkovatelja subote trebale počivati tog dana. One nisu mogle prepoznati i svetkovati subotu u duhovnom smislu, ali su još uvijek mogle imati koristi od fizičkog odmora tog dana.

Bog je počinio u sedmi dan. Zatim ga je blagoslovio. Na kraju ga je posvetio, odnosno odvojio za svetu upotrebu. Ovdje je glagol *qadaš*, "biti svet", uzet u uzročnom obliku, pa znači da je Bog subotu proglasio ili učinio svetom. Na sličan način Bog je učinio svetim Šator sastanka što su ga izradili Izraelci (Lev 21,23); tako je on postao poznat kao "svetinja" (*qodeš* ili *miqdaš* iz istog korijena). U Izlasku 40,9 Šator je posvećen i postaje svet; oba izraza, "posvetiti" i "postati svet" potječu od korijena *qodeš*, "posvetiti", "odvojiti". Kao što je Svetište bilo posvećeno ili postalo svetinjom, tako je subota bila posvećena ili sveto vrijeme, odvojeno za uporabu Bogu i Njegovim ljudskim stvorenjima.

Posvećenje subote prigodom stvaranja važno je s obzirom na pitanje da li je subota isključivo židovska ili pripada cijelom ljudskom rodu. Budući da je do spomenute aktivnosti došlo na kraju tjedna stvaranja, kad su na zemlji stvoreni prvi pripadnici ljudske rase, očito je subota bila njima dana. Ona je odvojena i posvećena za njih kao predstavnike cijelog ljudskog roda. (Vidi Subota, I–IV.)

B. Postanak 2

Drugi izvještaj o stvaranju počinje u Postanku 2,5. Kritički nastrojeni znanstvenici obično smatraju da ovo poglavlje potječe iz drugog književnog izvora. Ovim gledištem pokazuju da nisu razumjeli narav odnosa između ova dva poglavlja koja su međusobno vezana po načelu ponavljajućeg paralelizma. U cijelom Starom zavjetu, a posebice u poeziji, paralelizam je temeljno književno sredstvo. Vrhunski primjer ove vrste ponavljanja nalazimo u Knjizi o Jobu u kojoj su argumenti izneseni kao poezija. Jobovi prijatelji prolaze kroz tri glavna ciklusa argumenata, podijeljena na devet pododsjeka. Bog na sve njih odgovara u svoja tri posljednja govora. Drevnom čitatelju je ponavljajući paralelizam uvećao zanimanje za priču koja se približavala vrhuncu. Stoga bismo u Postanku 2 očekivali naći paralelne tvrdnje o stvaranju, čime je istaknuta važnost predmeta.

1. Sličnost predmeta

Jedan dokaz da je Postanak 2 paralela tvrdnjama u Postanku 1 jeste sličnost predmeta. Oba izvještaja počinju spominjanjem stvaranja neba i zemlje (Post 1,1; 2,4). Podjela oceana drugog dana ima paralelu u podjeli rijeka u 2,10. Stvaranje životinja šestog dana odražava se u spominjanju stvaranja životinja u 2,19. Osiguravanje hrane za čovjeka i životinje trećeg i šestog dana stvaranja u Postanku 1 razvijeno je u Postanku 2,16 gdje uključuje hranu za Adama i Evu. Vlast nad životinjama povjerena čovjeku u 1,28 sada je prikazana u postupku davanja imena,

spomenutom u 2,19. I na kraju, mnogo je detaljnije opisano stvaranje ljudskih bića, muškog i ženskog.

Međutim, ponavljajući paralelizam ne ponavlja robovski ono što je ranije rečeno. Umjesto toga prikazuje predmet na novi način, uz dopunjavanje koje razrađuje ono što se ranije dogodilo. Upravo to čini Postanak 2 s Postankom 1. U 1,27 se o stvaranju ljudskih bića govori u kratkoj pjesničkoj izjavi, koja se kasnije razvija u prozi u Postanku 2. Postanak 2 proširuje ono što se ranije dogodilo; ne niječe ga niti mu se suproti.

2. Uporaba božanskih imena

Samo u Postanku 1 nalazimo božansko ime Elohim. Božansko ime uzeto u Postanku 2,4-25 je Jahve. Ova je razlika navela kritički raspoložene znanstvenike da odrede različite izvore za ova dva poglavlja. Ovakvo gledište prate teškoće. Prvo, nema proturječja između uporabe Elohim u prvom i Jahve u drugom poglavlju. U Postanku 2,4-25 Bog je nazvan Jahve Elohim; ovdje nije izostavljeno ime iz Postanka 1, već je dodano još jedno božansko ime. Tako je Elohim sada prikazan u više pojedinosti kao Jahve Elohim.

Razlika između oba imena je razlika između genetičkog i osobnog. Elohim, ili njegov češći oblik na Bliskom istoku El, koristila su sva semitska društva u području plodnog polumjeseca. Stoga bi se ime Elohim moglo razumjeti u svim ovim društvima. S druge strane, svako od tih društava imalo je svoje osobne i vlastite bogove: Marduk u Babiloniji, Ašur u Asiriji, Milkom među Amoncima, Kemoš u Moabu i Kaus u Edomu. Jahve je bilo posebno i osobno ime za pravog izraelskog Boga; nijedan drugi bog u starom svijetu nije se služio ovim imenom.

Zato bi Postanak 1 drugi stanovnici drevnog svijeta razumjeli kao opći izvještaj o stvaranju uzimanjem općeg imena za Boga kojega su svi poznavali. S druge strane pak, Postanak 2 je posebni izvještaj o stvaranju čovjeka i žene, povezan samo s Jahvom, jedinim Bogom Izraela. Opći Bog, koji je prema Postanku 1 stvorio kozmos, u biti je osobni Bog koji je određen ovim dodatnim imenom u drugom poglavlju.

Pisac prelazi s općeg na posebnu identifikaciju Boga zbog onoga što je stvorio, a opisano je u drugom izvještaju: čovjeka i ženu, Adama i Evu. Oni su bili osobe pa su mogle odgovoriti svom Stvoritelju kako to nijedno od drugih Njegovih stvorenja nije moglo, izravno osobnom Bogu koji ih je stvorio. Stoga je bilo sasvim u redu i prikladno tog Boga prikazati na osoban i

intiman način zbog osobne naravi Njegova stvaranja. Premda je uporaba različitih božanskih imena u Postanku 1 i 2 teološki značajna, ne znači da izvještaji potječu iz različitih izvora.

3. Književni oblik

Postanak 1 pripremljen je i napisan kao paralelna vrsta literarne izjave. Aktivnosti prva tri dana izravno su uspoređena sa stvaralačkim djelovanjima u sljedeća tri dana.

Postanak 1 je bio makroskopski pregled stvaranja: kako je svijet stvoren za one koji će ga nastaviti. U Postanku 2 prelazimo na mikroskopsku paralelu. U biti mikroskop je usmjeren na drugu polovicu šestog dana tjedna stvaranja. Kao što je za stvaranje u Postanku 1 uzet teleskop, tako je u Postanku 2 uporabljen mikroskop. Tekst je usredsređen na stvaranje čovjeka i žene.

Postanak 2 nije organiziran na izravno paralelan način. Prvo je izneseno stvaranje muškarca, a stvaranje žene je ostalo za kraj. Ova dva stvaralačka djela imaju paralelni položaj na početku i na kraju izvještaja. Između njih su drugi elementi prikazani u paru. To su izjave o vrtu i rijekama. Oba izvještaja o stvaranju čovjeka i žene u ovom poglavlju sadrže tvrdnje o stanju koje je prethodilo tom stvaranju. U slučaju stvaranja čovjeka ova prethodna tvrdnja govori o biljnom svijetu i poljima. U slučaju žene prethodna tvrdnja usmjerena je na životinjski svijet (rr. 18-20).

Posebno stvaranje u Postanku 2 opisano je na jedinstven način. U Postanku 1 Bog je mnogo toga stvorio riječju. Rekao je: "Neka bude..." i spomenuto se pojavilo. U Postanku 2 upotrijebio je drugi način. Glagol uzet za ovu božansku aktivnost je *yasar*, "oblikovati". Bog uzima nešto što već postoji – prah zemaljski – i iz njega oblikuje čovjeka. No čovjek još uvijek nije živ; potrebno mu je nešto više. Bog u ovaj lik udahnuje dah života i on postaje živo "biće" (*nefeš*). Ovu riječ neki prevode s "duša", ali sadržaj samog ulomka jasno pokazuje da se ovdje radi o cijelom Adamu. Adam je tako načinjen od dva elementa: od zemaljskog praha i daha života. Kemijska analiza je pokazala da je ljudsko tijelo doista načinjeno od istih kemijskih elemenata što ih nalazimo u zemlji. Dah života jednostavno možemo definirati kao Božju energiju za život. Kod nastupa smrti, kako je to kasnije bilo kod Adama i Eve, ova se dva elementa jednostavno razdvajaju. Zemaljski prah se vraća u zemlju, a dah života Bogu koji je tu energiju dao (Prop 12,7; vidi Čovjek, I. E; Smrt, I. A. 3. 4).

Glagol *yasar* se inače koristi za opis lončara i njegovog proizvoda (Jr 18,1-4). Stoga ovdje nalazimo sliku Boga, nasuprot Postanku 1, kako svojim rukama izrađuje čovjeka, kao što lončar oblikuje i izrađuje posudu. No božanski Lončar može učiniti više od toga; On svoj može proizvod oživjeti. Kad se Bog spusti na koljena i udahne u čovjekova usta, on oživljuje. Ovo je

antropomorfna terminologija, odnosno "nalik čovjeku", upotrijebljena za božanske aktivnosti. Mi ne znamo točno kako je Bog izveo ovaj čin stvaranja, ali ovi glagoli ukazuju na Stvoriteljevu brigu prepunu ljubavi i na prisnu povezanost sa stvorenjima dok ih je stvarao.

4. Zasađeni vrt

U Postanku 2,8 Bog sadi vrt, posebno pripremljen za Adama i Evu. Više od drugih ovo je posebno mjesto sam Bog pripremio za ljudski par. U njemu je bilo tri vrste stabala. Prva, vjerojatno u izobilju, bile su voćke – dobre za jelo, dobra okusa, zamamljive pogledu i dobre za hranu. Tu su bila posađena i dva druga stabla: stablo života i stablo spoznaje dobra i zla. Ona se u ovom izvještaju pojavljuju kasnije.

5. Četiri rijeke

Postanak 2,20 kaže da je iz Edena istjecala jedna rijeka, koja se zatim dijelila u četiri rijeke. Navedena su njihova imena, ali nije nužno da ih poistovjetimo s rijekama koje su nastale poslije potopa, kao što su Tigris i Eufrat. Vjerojatno su prepotopna imena poslije potopa dana postojećim rijekama na površini zemlje. Nešto slično dogodilo se s imenima mnogih mjesta koja su iz Engleske prenesena u druge dijelove Britanskog imperija. To nisu bila ista mjesta, ali su imena prenesena i ponovno upotrijebljena. Zato imena rijeka ne mogu pružiti određene podatke o mjestu na kome se nalazio vrt.

6. Drugi opis Edena

Prvi izvještaj o Edenu (Post 2,8.9) opisuje kako je Bog zasadio vrt i u njega smjestio čovjeka. Drugi izvještaj kazuje da je čovjek bio u njemu da ga "čuva". (Post 2,15-17) Bog je Adama stavio u vrt kao vrtlara, da se brine o njemu. Bog mu je isto tako rekao s kojih stabala može jesti, a s kojeg ne smije jesti: sa stabla spoznaje dobra i zla.

7. Stvaranje žene

Ulomak u Postanku 2,18-24 sastavljen je od četiri dijela: uvoda, samoga djela, proslavljanja djela i stanja koje je iz njega proizašlo. U uvodu nalazimo izvještaj o tome kako je Adam nadjenao imena životinjama, što predstavlja izravnu vezu s Postankom 1. Tamo je Bog imenovao ono što je stvorio prva tri dana: noć i dan, nebo, mora, zemlju. Adam je nadjenao imena onome što je stvoreno petog i šestog dana: životinjama. Adam nije promijenio imena onome što je Bog stvorio prva tri dana; što je Bog ostavio neimenovano posljednja tri dana bilo je prepušteno Adamu. Tako je nadijevanje imena dovršeno, s tim što je jedan dio pripadao Bogu, a drugi Adamu. Uzajamnost ove aktivnosti snažan je dokaz u prilog činjenice da su oba

izvještaja djelo istog autora, da ih nisu pisali različiti ljudi ili pisarske škole razdvojene stoljećima.

Postupak davanja imena postavio je pozornicu za stvaranje žene, jer je Adamu pokazao da je bio sam. Svaka od životinja koju je Adam imenovao imala je par, ali za Adama nije bilo para. Bog je Adamu mogao stvoriti družicu istodobno kad je stvorio njega, ali to nije učinio. Tako je Adam stekao veće poštovanje prema svojoj družici i bolje razumio Božju ljubaznu brigu kad se postarao za njegovu potrebu.

Budući da je Eva bila stvorena od rebra uzetog Adamu, a Adam od zemaljskog praha, Eva je bila načinjena od istih elemenata kao i Adam. Međutim, to je Bog učinio na mnogo osobniji način nego da je jednostavno oblikovao drugo ljudsko biće od praha zemaljskoga. Bog je uspavao Adama i onda mu uzeo jedno rebro i od njega načinio ženu, Evu. Uzimanje rebra ukazuje na jednakost, nasuprot mogućnosti uzimanja kosti iz noge, čime bi izrazio inferiornost, ili dijela glave, čime bi izrazio superiornost.

Kad mu je Bog doveo Evu, Adam je od radosti počeo pjevati. Jedini pravi pjesnički ulomak u izvještaju o stvaranju u Postanku 1 je 1,27., gdje je Božja nakana da stvori ljudska bića izražena trikolonom, pjesničkom jedinicom sastavljenom od tri reda. Taj bismo ulomak mogli nazvati Pjesmom o stvaranju čovjeka. U Postanku 2,23 imamo Pjesmu o stvaranju žene. U ovom slučaju je pjesmu ispjevao Adam. Ima sličnosti i razlike između ova dva pjesnička ulomka. Broj riječi i slogova gotovo je izjednačen. Međutim u 1,27 postoji samo jedna pjesnička cjelina, dok su u 2,23 dvije, svaka s po dva reda.

Ovaj pjesnički izvještaj u 2,23 ne samo da izražava Adamovu radost što je sebi našao para, već nešto govori i o autoru. Ostatak Postanka 2 napisan je u prozi, kao i ostatak Postanka 1 osim retka 27. Tako dva paralelna izvještaja o stvaranju slijede isti uzorak, a njihovi pjesnički dijelovi napisani su vrlo sličnim stilom. U ovim paralelnim i nadopunjavajućim izvještajima isti je pisac slijedi isti uzorak. Uzete zajedno, s već zamijećenim paralelama, ove sličnosti predstavljaju snažan dokaz da je oba izvještaja pisao isti pisac u dopunjavajućem paralelizmu, tako uobičajenom u hebrejskoj prozi i poeziji.

Posljednji element u izvještaju o stvaranju žene povezan je s ujedinjenim stvorenim parom i time ukazuje na posljedice po buduće naraštaje ljudskog roda. Adam i Eva, prvi bračni par, trebali su biti primjer prisne zajednice muža i žene. Ovu vezu nije smio narušiti nikakav

drugi ljudski odnos (Post 2,24). Nedostatak odjevnih predmeta u vrijeme njihova stvaranja izraz je čistoće i savršenstva s kojim su izašli iz Stvoriteljevih ruku (r. 25; vidi Brak, I. A. 1–3).

C. Mudrosne knjige: Job

Job 38–41 sadrži veličanstvenu izjavu o Božjoj stvaralačkoj snazi, ali ova poglavlja možemo razumjeti samo ako izvršimo pregled Jobove knjige do tog mjesta. Bog je Joba proglasio poštenim i pravednim, čovjekom koji mu služi cijelim srcem. Sotona se tome usprotivio, tvrdeći da Job služi Bogu samo radi svoje koristi. Stoga je Bog pristao da iskuša Joba. Dozvolio je Sotoni da Jobu oduzme gotovo sve, uključujući bogatstvo i obitelj, ali ne i ženu. Bog mu je dopustio da upropasti i Jobovo zdravlje, ali ne i da ga ubije.

Joba su posjetili prijatelji da s njim porazgovaraju o njegovom problemu. Uporno su tvrdili da Job mora ispaštati zbog svojih grijeha. Job je protestirao, tvrdeći da ne zna za koje bi grijeha trebao ispaštati. Rasprava je dugo trajala. Jobovi prijatelji nisu bili uvjereni u njegovu nevinost, ali nisu mogli ukazati ni na jedan grijeh. Jobov četvrti prijatelj Elihu samo se priključio istom mišljenju.

Na kraju se Bog u samoobjavi umiješao. Nije rekao Jobu što se događa, da su na kušnji njegova vjera i pravednost, a da nije kažnjavan zbog grijeha. Tek su kasnije čitatelji mogli vidjeti što stoji iza ovih prizora.

Bog je odgovorio Jobu postavljanjem retoričkih pitanja o njegovom razumijevanju prirode. Kad je shvatio koliko malo zna, Job je bio prisiljen priznati Božju mudrost u prirodi. Zahvaljujući promatranju Božje mudrosti kako je prikazana u stvaranju, Job bi trebao imati povjerenja u svog Stvoritelja, premda ne razumije sve što se događa u njegovom životu.

Tako je zapravo srž knjige o Jobu Božja mudrost koja se očitovala u stvaranju. Posljednja četiri poglavlja knjige o Jobu predstavljaju snažnu izjavu da je Bog iz Knjige o Jobu Stvoritelj i da se Njegova mudrost očitovala u stvaranju. Ono može biti oštećeno grijehom, ali je i njemu još uvijek vidljivo osnovno očitovanje Božje mudrosti.

Redoslijed u Knjizi o Jobu slijedi na opći način redoslijed tjedna stvaranja. Božje ispitivanje počinje s pitanjima o neživoj prirodi: "Gdje si bio kad zemlju utemeljih?" (Job 38,4) Naravno, Job nije bio prisutan; pitanje je retoričko. Redoslijed pitanja u poglavlju 38 ide od osnivanja temelja zemlje, do podjele mora i kopna (rr. 8-11), podjele vremena između svjetla i mraka (rr. 12-15) i vraća se moru (rr. 16-18). Zatim se vraća na predmet svjetla i mraka (rr. 19-21).

Sljedeći odsjek bavi se elementima u atmosferi (rr. 22-30): snijegom, tučpm, vjetrom, kišom, gromom, ledom i mrazom. Svime upravlja Bog; sve je Bog uredio i pokrenuo. Job to ne može učiniti niti objasniti kako to Bog čini.

Zatim dolaze zvijezde sa sazviježdima. Gdje je bio Job kad su stvarane? Može li ih voditi i utirati im put? Može li promijeniti redoslijed godišnjih doba na zemlji? (rr. 31-33) Nemoguće. Sve je to djelo i posljedica mudrosti Boga Stvoritelja, što nema nikakve veze s Jobom.

Od trideset i devetog retka Bog se okreće životinjama i pticama. Ovaj ulomak počinje s lavovima i nastavlja uglavnom s kopnenim životinjama; tu i tamo spomenute su ptice. Ulomak postiže vrhunac spominjanjem dvaju čudovišta, Behemotom usred 40. poglavlja, vjerojatno nilskim konjem, i Levijatanom na kraju tog poglavlja, vjerojatno krokodilom. (U nekim prijevodima se Behemot spominje na kraju 40., a Levijatan na početku 41. poglavlja.) Job nije sudjelovao u stvaranju nijednog od njih. Sve je Božje djelo koje pokazuje Njegovu mudrost u stvaranju.

Pred ovim prikazom Božje mudrosti Job se ponizuje i kaje u prahu i pepelu, zadivljen Stvoriteljevom veličinom: "Ja znadem, moć je tvoja neograničena." Job je naučio da se čak u patnji može pouzdati u Stvoritelja, čija se mudrost očitovala u onome što je stvorio. Nakon ovog razumijevanja za Joba dolazi konačna obnova svega (Job 42,12.13).

D. Psalmi

1. Psalam 104

Nacrt Psalma 104 slijedi uzorak dana stvaranja u Postanku 1. U njemu ne nalazimo identifikaciju pojedinih dana stvaranja, ali slijedi njihov redoslijed događaja. Psalam pokazuje što će ti dani donijeti; ukazuje na njihov potencijal, funkciju i vrijednost. Pjesnički jezik pruža goleme mogućnosti za proslavljanje Boga koji je sve stvorio.

Element koji je stvoren prvog dana bilo je svjetlo koje je obasjalo zemlju, ali u Psalmu 104,2 je Bog taj koji se ogrnuo svjetlošću. Od Njegove velike slave zrači svjetlo stvaranja. Psalam 104 predstavlja odgovor na odavno postavljeno pitanje o izvoru svjetla prvog dana stvaranja: Svjetlo koje okružuje Boga osvijetlilo je zemlju (vidi I. A. 3). Drugog dana stvaranja u Postanku podijeljen je svod. Psalam 104,3,4 govori o istim elementima. Bog je atmosfersko "nebo... razapeo kao šator". Ovaj šator obuhvaća sva Božja stvorenja na zemlji. Gospodin je ne samo stvorio atmosferu u kojoj živimo nego ju je i pokrenuo.

Pojava kopna trećeg dana tjedna stvaranja iznesena je kao činjenica u Postanku 1. Tu je Bog jednostavno progovorio i tako je bilo. U Psalmu 104 Bog je "zaprijetio" moru koje je stajalo nad kopnom. Šesti redak počinje zemljom koju je pokrila voda prije nego što je Bog učinio da se pojavi kopno. Ovaj ulomak završava devetim retkom uz obećanje da neće kao ranije pokriti zemlju vodom; neće više biti ni potopa kao u vrijeme Noe ni prapotopa. Sredina ovog ulomka opisuje uzdizanje brda i spuštanje dolina. Tako je Bog oblikovao zemlju.

Premda Bog ne dozvoljava moru da ponovno pokrije zemlju, kako je to učinio prije nego što je dao da se pojavi kopno, On i dalje natapa zemlju. Natapanje potrebno za bilje i životinje i samu zemlju opisano je u recima 10-13. U jednom krešćendu Božje vode bivaju sve više i više. Proljeća u dolinama daju piće poljskim životinjama. Još se više dižu ptice na drveću. Na kraju čak su i vrhovi visokih bregova natopljeni ciklusom prirode koji je Bog uspostavio i osnažuje.

S početkom Psalma 104,14 opisano je stvaranje bilja i njegove upotrebe za hranu, slijedom istog uzorka kao kod voda, u sve većem krešćendu. Hrana osigurava početke na ravnici gdje se stoka hrani i čovjekov rad osigurava ljetinu. Odatle dolaze grožđe, žito i masline, svako s određenim mjestom u životu ljudi i žena. Iznad njih uzdiže se veličanstveno drveće i velika stabla u planinama, cedri libanonski (r. 16). I oni imaju svrhu, jer se u njima gnijezde ptice. Život buja i iznad šumske granice, jer kozorozi žive na stijenama najviših planina. Sve to dolazi od kopna koje je stvoreno trećeg dana.

Psalam 104 zatim govori o nebeskim svjetlima, ali u redosljedu koji se razlikuje od onoga u Postanku 1,14-19. Postanak 1 počinje najvećim nebeskim svjetlom, zatim se smanjuje i prelazi na najmanja svjetla. Psalam 104,19 počinje Mjesecom kad nastupa večer i Sunce zalazi. Zatim govori o aktivnostima noćnih životinja. Nakon noćnog lova životinje se uvlače u svoje brloge na počinak, a pojavljuju se novi stanovnici zemlje: ustaju ljudi i objasjani suncem odlaze na rad u polju. Ovdje je redosljed vremenskih elemenata večer i jutro, Mjesec i Sunce, lavovi koji djeluju noću i ljudi koji rade danju – sve je uređeno okvirom vremena iz Postanka 1: "Tako bude večer, pa jutro."

Petog dana je svod, koji se razdijelio drugog dana, nastanjen pticama gore i ribama dolje. U psalmu more vrvi životom (r. 25); tu je i veliki Levijatan, spomenut u Postanku. Ptice ovdje ne spominje, jer su se već pojavile uz drveće stvoreno trećeg dana. Upravo kao što se petog dana u moru pojavio život, tako se na njemu sada javlja novi oblik života, ljudska bića koja plove u čamcima (r. 26; RU: "Tamo lađe plove", što nema u KS).

Prema Postanku 1 šestog dana stvorene su prve životinje a zatim ljudi. Ljude pjesnik smatra krunskim dostignućem stvaranja. Neobično je, ali oni u psalmu čak nisu izravno spomenuti u izvještaju o šestom danu, koji se uglavnom bavi onim što je potrebno za održavanje života na zemlji. Boga vidimo kako iz ruke hrani svoja stvorenja, kao što bi to činio nježni pastir ili čuvar u zoološkom vrtu: "Otvaraš li ruku, nasite se dobrima." (r. 28)

Bog je stvaranje čovjeka dovršio udahnuvši u njega dah života. Ovaj posljednji postupak spomenut je u psalmu, ali drukčijim redoslijedom (rr. 28-30). Ovdje saznajemo što se događa kad Bog oduzima dah: "Sakriješ li lice svoje, tad se rastuže; ako dah im oduzmeš, ugibaju, i opet se u prah vraćaju." (r. 29) Tek sada psalam govori o davanju tog stvaralačkog duha za život (r. 30). Izdisanje daha života nije kraj čovječanstvu ni kraj vrstama. Bog iznova šalje svoj dah života i život se obnavlja u sljedećem naraštaju. Prokletstvo grijeha i smrt su došli, ali unatoč njima dolaze Božji blagoslovi i obećanja; Njegov narod će nadvladati neprijatelja.

U Postanku izvještaj o tjednu stvaranja nastavlja opisom sedmog dana. Ovaj psalam ima nešto slično. U subotu prepoznavamo Bog kao svog Stvoritelja; mi Ga proslavljamo u uspomeni na stvaranje. To je prvo što je spomenuto u Psalmu 104,31. Kad je završio sa stvaranjem, Bog je rekao da je "vrlo dobro". U Psalmu 104 On se raduje svojim djelima (r. 31). No događa se još nešto: "On pogleda zemlju, i ona se potrese." (r. 32) Ovo je slika teofanije, očitovanje Božje prisutnosti. Ovo se događa subotom kad se Bog približuje i objavljuje svom narodu. Obuzet dubokim štovanjem on se pred Njim klanja.

Ovo bogoslužje opisano je u sljedeća dva retka. Ljudska bića iskazuju štovanje, čast i slavu te hvale Boga (r. 33). Ovo nije jednokratna pojava: psalmist obećava da će to činiti dokle god živi. Hvale Gospodinu jednako su na usnama psalmiste. I tišina je dio štovanja Boga. U retku 34 pjesnik moli da bi tiho razmišljanje o Gospodinu bilo ugodno Bogu. (Naši prijevodi nisu zabilježili ovu misao, već govore o "pjevanju" umjesto "meditaciji".) Na kraju ovo razmišljanje o iskazivanju štovanja Bogu završava radošću (r. 35).

2. Psalam 19

Prva polovica Psalma 19 i četvrti dan stvaranja pokazuju priličnu sličnost. U oba izvještaja Sunce je glavna ličnost. U Psalmu 19 Sunce ima funkcionalnu zadaću: da svakog dana zagrijava zemlju. Prvu polovicu psalma poneki smatraju drevnom kanaanskom himnom Suncu. Takvo tumačenje zamjenjuje pjesničku personifikaciju s teološkom deifikacijom; ovdje se radi o prvoj, a ne drugoj. Redci 2-5 govore o tome tko se se proslavlja Božji djelima na nebesima. Ne

Sunce ni zvijezde, već Bog kao njihov Stvoritelj (r. 2). Ovakvo proslavljanje Boga traje danju i noću jer su Božja djela stalno prisutna na nebu. Posebno je istaknuto noćno nebo. Zvijezde su savršeno tihe, a ipak govore svojim jezikom, ne čujno već vidljivo. One pokazuju koliko je silan i veličanstven Bog Stvoritelj.

Redosljed u Psalmu 19 ide od manjih nebeskih tijela, od zvijezda u redcima 2-5, do većeg, Sunca, opisanog u redcima 5-7. I Sunce govori o Stvoritelju, ali na drukčiji način od zvijezda. Ono je vidljivije; njegovo se djelovanje vidi i izravnije osjeća. Sunce širi svoju toplinu na sve; ništa nije njemu skriveno (r. 7). Sve je to na kraju djelo Božje, koji je na nebu postavio šator Suncu. Ono nije jak čovjek ni snažni bog; ono je "ko div". Personifikacija se oslanja na usporedbu da ukaže na funkciju Sunca. Zvijezde svojim bezglasnim govorom i Sunce sa svojim žarom darovi su pravoga Boga i otkrivaju Njegovu mudrost.

Druga polovica ovog psalma, redci 8-15, kao da govore o sasvim drugom predmetu, Božjem Zakonu ili Tori. U njemu se slavi ovo učenje o Jahvi zbog njegove pomoći i utjehe za vjernika. Neki tumači smatraju ovu polovicu psalma toliko drukčijom da su je proglasili neovisnim psalmom pohvale Zakona, kao što je Psalm 119, ali to nije slučaj. Postoji očit razvoj između obje polovice. Prva opisuje ono što bismo mogli nazvati općim otkrivenjem, otkrivenjem Boga u prirodi. Druga polovica psalma opisuje ono što bismo mogli nazvati posebnim otkrivenjem, otkrivenje Boga kroz Njegovu izgovorenu i pisanu riječ.

Uporaba imena za Boga razlikuje se u obje polovice ovog psalma. U prvoj polovici upotrijebljeno je božansko ime Elohim, kao i u Postanku 1. A božansko ime upotrijebljeno u drugoj polovici psalma je Jahve, kao u Postanku 2. Stoga prijelaz s općeg otkrivenja u prirodi u prvoj polovici psalma, na posebno otkrivenje u drugoj polovici, znači i prijelaz od općeg otkrivenja o Bogu na posebno otkrivenje o jedinom pravom Bogu, Jahvi.

3. Psalm 8

U ovom psalmu je posebno naglašeno stvaranje ljudskih bića. Ovaj psalam počinje božanskim imenom Jahve i Njegovom titulom "Gospod naš" (*"donenu"*), poznatom "po svoj zemlji" po onome što je učinio, posebno u stvaranju.

U Psalmu 19 zvijezde govore bezglasnim govorom. Ovdje se govor čuje, jer ga izgovaraju stvorena bića na zemlji. Međutim ovaj govor ne dolazi od najmudrijih i najinteligentnijih, već iz usta dojenčadi (r. 3). Čak i mala djeca mogu u Njegovim stvorenjima vidjeti Božju mudrost i

veličinu. Promatranje Božje mudrosti i slave otkrivene na nebesima vodi do razmatranja relativnog značenja, ili nedostatka značenja, ljudskih bića (rr. 4.5).

Dok promatra noćno nebo, pjesnik mora razmišljati o bijednoj beznačajnosti čovjeka u usporedbi sa zvjezdanim sjajem. Odgovor na pjesnikovo retoričko pitanje predstavlja iznenađenje. Umjesto da potvrdi kako su ljudi beznačajni u usporedbi sa svime što vidi, psalmist potvrđuje da ljudi zauzimaju važno mjesto, jer su bića koja je Bog stvorio: "Ti ga učini malo manjim od Boga." (r. 6; "anđela" u Heb 2,8)

Redci 7-9 govore o onome nad čime ljudi vladaju: nad pticama, životinjama i ribama. Prvo je iznesen sveobuhvatnost ove vlasti (r. 7): "Vlast mu dade nad djelima ruku svojih, njemu pod noge sve podloži." Sljedeća dva retka nabrajaju životinje koje nastavaju zemlju, a podložne su čovjekovoj vlasti. Psalam 8,6-9 je potvrda ili proširenje stvaranja ljudskih bića iz Postanka 1,26.27. Ljudi još uvijek vladaju životinjskim svijetom; na nesreću to ne čine uvijek mudro.

E. Proroci

1. Amos

Tri veoma poznate Amosove himne Stvoritelju nalazimo u 4,13; 5,8.9 i 9,5.6. U njima Amos dodaje da se Bog Stvoritelj služi prirodnim elementima za izvršavanje svojih sudova nad zlim i buntovnim ljudskim rodovima i Izraelom. Početak prve himne Stvoritelju (Amos 4,13) opisuje stvaranje planina. Slika je sukladna Božjem djelovanju trećeg dana tjedna stvaranja. Bog, koji je stvorio ljudski um, poznaje i ljudske misli. Ova spoznaja postaje važan element u prorokovim vijestima, jer je Božji sud zasnovan na Njegovom poznavanju pobuda ljudskog srca i uma. Pretvaranjem jutra u mrak on govori ne samo o tome da danu slijedi noć, već da slijedi i dan Gospodnji. Izraelci su mislili da će za njih Dan Gospodnji biti dan svjetla, a za njihove neprijatelje dan mraka. Amos je prorekao obrnuto (Amos 5,18.20). Tako je Bog nadzirao ne samo fizičko kretanje Sunca i Mjeseca, koje je donosilo svjetle i mračne dijelove dana, već i konačnu sudbinu ljudskih bića i naroda.

Penjanje na vrh zemaljskih visova u Starom zavjetu je uobičajena fraza za teofaniju. Ovdje Stvoritelj-Bog dolazi na sud, premda ova himna ne iznosi pojedinosti.

Druga himna Stvoritelju (Amos 5,8.9) opisuje zvijezde kao Božja stvorenja. Dvostruki i iskrenut red koji "obrće mrak u zoru, a dan u najglušu noć" ukazuje na prijelaz dana u noć, ali uz to sadrži ideju suda i Gospodnjeg dana.

Spominjanje morskih voda podsjeća na događaje drugog i trećeg dana tjedna stvaranja. Međutim, u ovom slučaju Bog ove vode koristi na drugi način. Još uvijek su pod Njegovim nadzorom, ali sada su namijenjene uništenju. Sad su to poplavne vode, ne Noinog potopa, već lokalne razorne poplave suda. Jahve je vladar prirode i nadzire njezine sile. One su služile Njegovim naumima pri stvaranju i nastavljaju služiti Njegovim ciljevima čak i za sud i uništenje.

Jezik teofanije pojavljuje se u trećoj himni Stvoritelju (Amos 9,5.6) na još upečatljiviji način. Da se radi o sudu jasno je: Božji dolazak djeluje na prirodne sile i na narod, koji tuži zbog suda.

Ovaj ulomak ne prikazuje Boga koji nadzire poplavu Nila ili bilo koje druge rijeke. Umjesto toga oslikava ono što se događa s kopnom kad Bog u svojoj teofaniji prelazi preko njega. Dok prvi hvalospjev jednostavno govori o Bogu koji stupa na gorama, u ovom trećem hvalospjevu On dodiruje zemlju i ona se se rastapa (ispravno u DK). Ovako rastopljena ponaša se kao riječni valovi.

2. Izaija

a. Izaija 40,26-28. Kao prva izjava o stvaranju u Knjizi proroka Izaije, ovaj proročki ulomak nabraja niz suprotnosti između pravog Boga i lažnih bogova. U Izaiji 40,18-20 prorok se ruga idolima s obzirom da su samo djelo ljudskih ruku. Jahve naviješta stvaralaštvo retoričkim pitanjem: "S kime ćete me prisposodbit, tko mi je ravan?" (r. 25) Odgovor je da se nijedan bog ne može usporediti s Jahvom. Kao dokaz tome je što je On stvorio nebeske vojske, zvijezde (r. 26). Takvo znanje i djelo daleko nadilaze prirodne snage čovjeka i drugih bogova. Ne samo što Bog zna njihov broj i ime svakoj. Ne samo što je stvorio zvjezdanu vojsku, već je i nadzire i održava.

Ovdje se javljaju dvije dimenzije Božjeg stvaralaštva. Postojanje vječnoga Boga seže vremenski unatrag u vječnu prošlost. Njegovo stvaralaštvo seže i do krajeva zemlje. Nema ništa, pa ni krajnje granice zemlje, što On nije stvorio.

Nota kojom završava Izaiji 40,26-28 postaje ključem koji Izaija kasnije koristi da spomene druge aktivnosti Boga Stvoritelja. Ove uvodne izjave, koje prikazuju Boga kao Stvoritelja, nalazimo u Izaiji 42,5; 44,24; 45,12.18 i 48,12.13. Svaka od njih predstavlja uvod u drugo proročanstvo. Zamjetna je teološka veza između uvoda i proročanstva koje slijedi. Stvaranje se dogodilo u prošlosti i otkrilo je Božju moć, snagu i mudrost. Proročanstvo seže u budućnost, a snaga i mudrost Boga Stvoritelja očitovat će se i onda kad se zbudu prorečeni događaji.

Glavna izjava o Stvoritelju u Izaiji 40,26-28 prethodi svim kasnijim formulama. Drugim riječima, sve uvodne izjave ukazuju na ovu glavnu izjavu ili iz nje proizlaze. Bog koji daje proročanstva isti je Bog koji je stvorio svijet. Dvije glavne razlike odvajaju pravoga Boga od svih lažnih bogova drevnog svijeta: Bog je stvorio svijet i zna što će se dogoditi u svijetu koji je načinio.

b. Izaija 65 i 66: ponovno stvaranje. S tekstovima u Izaiji 65,17 i 66,22 unesen je novi element Božje stvaralačke snage. Ovdje nadahnuti prorok gleda u budućnost kad će zemlja biti obnovljena: "Jer, evo, ja stvaram nova nebesa i novu zemlju." Ovo je proročanstvo izvorno ukazivalo na stari Jeruzalem (Iz 65,18.19). Bog je to obećao učiniti. No na proročanstvo narod nije odgovorio odgovarajućom vjerom. Stoga je ovo izvorno obećanje preneseno na obnovljenu zemlju i na Novi Jeruzalem, kako se to vidi iz proročanstava u Otkrivenju 21 i 22.

Ova je ideja ponovljena i proširena u Izaiji 66,22.23 gdje nalazimo paralelu izvornom izvještaju o stvaranju. Izaija 65,17 govori o novim nebesima i novoj zemlji, upravo kao što Postanak 1,1 govori o stvaranju starih nebesa i stare zemlje. Izaija 66,22 ponavlja ideju novih nebesa i nove zemlje, već iznesenu u Izaiji 65,17. Međutim Izaiji 66,23 ovom ponavljanju dodaje novu misao: ljude, zajedno s njihovim aktivnostima. Istaknuta je jedna vrst ove aktivnosti: bogoštovlje. Ono je povezano s vremenom, kao što je s vremenom bila povezana i pojava ljudskih bića pred Stvoriteljem u Edenskom vrtu. Adam i Eva su bili stvoreni šestog dana, odnosno u petak, a njihov prvi cijeli dan na zemlji bila je subota, sedmi dan. Ista je aktivnost predviđena i za novu zemlju. U Postanku 1 i 2 postoje dvije usporedne izjave o stvaranju; tako i u Izaiji 65 i 66 postoje dvije usporedne izjave o ponovnom stvaranju.

3. Jeremija

a. Jeremija 10,11-13: pravi Bog i lažni bogovi. Jeremija nastavlja na Izaijino odbacivanje lažnih bogova koji ne mogu stvarati. Jeremija isto tako proširuje Stvoriteljevo djelo na sadašnjost.

U ovom ulomku Jeremija prikazuje lažne bogove nepotrebna: oni nisu stvorili nebesa i zemlju. Osim toga, oni će prestati postojati; nestat će ih sa zemlje i ispod neba. Dvanaesti redak predstavlja pravog Boga izrazima Njegova djelovanja u stvaranju: On je stvorio zemlju, uspostavio svijet svojom mudrošću i razapeo nebesa.

Trinaesti redak sadrži zanimljiv dodatak starozavjetnom jeziku o Stvoritelju: "Kad mu glas zaori, huče vode na nebesima, oblake diže s kraja zemlje; stvara kiši munje, vjetar izvodi iz

skrovišta njegovih." Ovo se ne odnosi na prošle događaje stvaranja, već na sadašnje događaje i Božje aktivnosti, na svijet i na Božji narod. Kiša, vjetar, rosa i munje dio su sadašnjeg zbivanja. Bog, koji je ove elemente stvorio tijekom izvornog stvaranja, još uvijek ih nadzire i uzima za ostvarenje svojih namjera.

b. Jeremija 27,5: Stvoritelj-Bog i uspon Babilona. Okvir Jeremije 27 je jedan sastanak u Jeruzalemu. U Jeruzalemu su se okupili razni kraljevi sa zapada, uključujući i Sidkiju, judejskog kralja, da kuju urotu protiv svog gospodara, babilonskog kralja Nabukodonozora. Jeremija je za njih dobio vijest, prenesenu jezikom stvaranja. "Ja sam snagom svojom svesilnom i rukom ispruženom stvorio zemlju, ljude i životinje na zemlji. I ja to dajem kome hoću." (r. 5) Kao što je Bog prvotno zemlju predao na brigu Adamu i Evi, tako je sada dio Bliskog istoka dao Nabukodonozoru. Budući da je Stvoritelj, Bog je na to imao pravo, a ljudi kao što su ti kraljevi sa zapada ne trebaju se buniti protiv te odluke niti protiv Nabukodonozora koji je provodi.

c. Jeremija 51,15.16. Prethodna izjava o Božjem vlasništvu i predaji zemlje postavlja pitanje: Znači li to da će Nabukodonozor i Babilon vladati zauvijek? Posljednje veliko proročanstvo u Knjizi proroka Jeremije jasno pokazuje da se to neće dogoditi. I ovdje prorok govori jezikom stvaranja: "On snagom svojom stvori zemlju, mudročću svojom uspostavi krug zemaljski i umom svojim razape nebesa." (Jer 51,15) Ovaj je redak gotovo jednak onome u Jeremiji 10,12. U njemu se govori o Božjem trostrukom stvaranju: zemlje, svijeta i nebesa. Jeremija 51,15 gotovo je ponavljanje 27,5. Zato su Jeremija 27 i Jeremija 51 recipročni tekstovi. Jeremija 27 govori o usponu Babilona, a 51 o njegovom padu. Svakome od ovih proročanstava prethodi uvodna izjava o Stvoritelju.

d. Jeremija 32,17. U Jeremija 32,17 nalazimo sasvim drukčiju izjavu o Stvoritelju. Trideset i drugo poglavlje govori o tome kako će Jeruzalem pasti u ruke Kaldejcima, odnosno Babiloncima (rr. 24-29). Grad je već bio pod opsadom kad je Jeremija prorekao da će pasti.

Kao prolog ili uvod u ovu izjavu, Jeremija je dugo nabrajao silna Božja djela u povijesti (rr. 16-23). Među njima je na prvom mjestu stvaranje: "O, Jahve, Gospode! Ti stvori nebo i zemlju snagom velikom, rukom uzdignutom. Ništa tebi nije nemoguće!" (r. 17)

F. Ostale izjave o stvaranju u Starom zavjetu

Istražili smo pet glavnih primjera izjava o stvaranju u Starom zavjetu: Postanak, Joba, Psalme, Izaiju i Jeremiju. No time nije iscrpljen materijal u Starom zavjetu; međutim, ostale izjave možemo ovdje samo nakratko spomenuti. Psalmi sadrže više tekstova o stvaranju osim tri

koja smo već spomenuli (8; 19; 104). Psalam 24,1 je temeljna izjava o Božjem vlasništvu. Psalam 33,6-9 daje širi pogled na stvaranje, uz zaključak: "Jer on reče – i sve postade, naredi – i sve se stvori." Psalam 102,26-28 uspoređuje vječnu Božju narav s prolaznom naravi onoga što je stvorio. Psalam 124,8 ukratko spominje činjenicu da je Gospodin stvorio nebo i zemlju. Psalam 146,6 kazuje nešto slično. Psalam 148 je hvalospjev Bogu; slavi Ga personificirana neživa priroda, jer je sve stvorio.

Drugi primjeri u mudrosnoj literaturi govore o temi stvaranja. Izreke 8 sadrže glavnu izjavu o stvaranju. Tu je mudrost personificirana i opisana kao prisutna kod Boga od početka, od stvaranja. Kratku izjavu nalazimo u Izrekama 3,19.20. Još jednu izjavu o stvaranju nalazimo u Zahariji 12,1 gdje predstavlja uvodnu izjavu za proročanstvo o onome što će Gospodin učiniti u budućnosti. Nehemija 9,6 pokazuje da je ideja Jahve kao Stvoritelja trajala do kraja Starog zavjeta.

G. Datum stvaranja

Stari zavjet ne pruža određeni datum za događaje tjedna stvaranja u Postanku 1. Međutim, on pruža neke podatke koje možemo upotrijebiti za određivanje općeg i približnog datuma za njih. Kao u mnogim povijesnim djelima, biblijska kronologija mora ići unatrag od poznatog k nepoznatom. Dobro poznati datumi u Starom zavjetu su datumi vezani uz kraljeve. Idući unatrag dolazimo do oko 970. godine prije Krista, na početak vladavine kralja Salomona.

Dodamo li tom broju 480 godina iz Prve o Kraljevima 6,1., dolazimo do približnog datuma izlaska iz Egipta, oko 1450. godine pr. Kr. Do ove točke kronološka slika je prilično jasna; od izlaska unatrag podaci nisu toliko precizni. Ovisno o kronološkoj shemi kojom se služimo, Abrahamovo rođenje može se izračunati na 1950 godina pr. Kr. (uzimanjem 400 godina iz Post. 15,13; usp. Gal 3,17) ili čak 2170 godina pr. Kr (uzimanjem 430 godina boravka u Egiptu [Izl 12,40] + Jakov je imao 130 godina kad je otišao u Egipat [Post 49,9] + 60 godina do Izakova rođenja [Post 25,26] + 100 godina do Abrahamova rođenja [Post 21,5]).

Uz ovih nesuglasica, od Abrahama unatrag jedina dostupna kronološka informacija su rodoslovlja u Postanku 5 i 11. Ako slijedimo ove popise, uz pretpostavku da nije ispušten nijedan naraštaj, trebali bismo stići do približnog datuma za potop i stvaranje. Međutim hebrejski tekst se u oba rodoslovlja znatno razlikuje od Septuagintinog. Prema hebrejskom tekstu potop za vrijeme Noe zbio se negdje između 2300 i 2500 godina prije Krista, oko 1650 godina poslije stvaranja. Prema LXX potop bi se zbio oko 3400, a stvaranje oko 5600 godina pr. Kr.

S obzirom na teškoće u uporabi rodoslovlja pri izračunavanju kronologije, problema oko tumačenja ovih tekstova i razlike između grčkih i hebrejskih recenzija, čovjek može samo potvrditi da se stvaranje odigralo mnogo ranije nego što to tvrdi teorija o evoluciji. Povijest ove zemlje vjerojatno je započela u petom tisućljeću prije Krista.

II. Stvaranje u Novom zavjetu

Novi zavjet ponavlja neke od ideja o stvaranju iz Starog zavjeta. On također dodaje neke informacije koje u Starom zavjetu nisu razrađene. Isus Krist se u stvaranju javlja kao posrednik preko kojega je Božanstvo djelovalo. Različiti tekstovi u Novom zavjetu iznose ovu tvrdnju, ali je sam Isus to potvrdio svojim djelovanjem na zemlji. Kao Onaj koji ponovno stvara i ozdravljuje, pokazao je da je bio izvorni Stvoritelj koji je sada mogao obnoviti ono što je grijeh oštetio. Kao dio ove tvrdnje Isus se smatrao i Gospodarem subote (Mt 12,8), uspomene na prvotno stvaranje.

Novi zavjet potvrđuje izvještaj o stvaranju iz Starog zavjeta. Jasno je da su izvještaj o stvaranju u Postanku 1 pisci Novog zavjeta dobro poznavali i da su ga prihvatili kao standardni izvještaj o počecima. Ovo se posebno vidi iz načina na koji izvještaj o stvaranju doslovce uzimaju u Novom zavjetu. Tri od sedam dana stvaranja izravno su citirani u Novom zavjetu.

U 2. Korinćanima 4,6 čitamo: "Bog koji je zapovijedio: 'Neka iz tame zasvijetli svjetlo', on je zasvijetlio u našim srcima da osvijetli spoznaju slave Božje na licu Kristovu." Upravo kako je Bog fizički zapovijedio svjetlu da prvog dana tjedna stvaranja obasja zemlju, tako duhovno svjetlo od Boga i Krista obasjava ljudsko srce. Fizičko svjetlo prvog dana tjedna stvaranja prihvaćeno je kao osnova za njegovu duhovnu primjenu.

Kad raspravlja o pitanju razvoda, Isus je ukazao na Postanak 1 i 2, citirajući iz njih. Da pokaže kakvo je prema božanskoj namjeri bilo prvotno stanje braka, Isus je rekao: "Zar niste čitali da ih je Stvoritelj, kad ih u početku stvori, stvorio muško i žensko i da je rekao: 'Zato će čovjek ostaviti oca i majku te će prionuti uz ženu svoju, pa će oboje biti samo jedno tijelo?'" (Mt 19,4.5) Spominjanje muškoga i ženskoga potječe iz Postanka 1,27 a navod o zajednici muža i žene iz Postanka 2,24. Isus je ovaj izvještaj poznavao iz svitka Postanka i ukazao na činjenicu da ga Njegovi slušatelji tamo mogu naći. Tako je izvještaj o šestom danu stvaranja dobio potvrdu u Novom zavjetu.

Pisac Poslanice Hebrejima nalazi pouku u činjenici da Jošua svom narodu nije dao potpuni počinak. Potpuni počinak može se dobiti samo vjerovanjem u Isusa i prihvaćanjem Njegova spasenja. Subota je uspomena na ovo ponovno stvaranje, kao što je bila uspomena na dovršetak stvaranja u Postanku 2,1-4. Pisac Hebrejima 4,4 se poziva na ovu činjenicu: "Jer je negdje ovako rekao za sedmi dan: 'Bog počinu sedmi dan od svih djela svojih.'" Izvor ove tvrdnje nalazimo u Postanku 2,2 koju pisac prihvaća kao izvorni, fizički i povijesni događaj.

A. Tjedan stvaranja kao određeno razdoblje u vremenu

U deset tekstova u Novom zavjetu nalazimo izraz "od postanka svijeta" kojim se ukazuje na polazište povijesti ovoga svijeta. Šest od njih govore o događajima koji su se zbili "od" postanka svijeta (Mt 13,35; 25,34; Lk 11,50; Heb 4,3; 9,26; Otk 17,8). Četiri se odnose na događaje koji su se zbili "prije" postanka svijeta (Iv 17,24; Ef 1,4; 1 Pt 2,10; Otk 13,8). Prema ovome, pisci Novog zavjeta znali su da je tjedan stvaranja početna točka vremena koja je dijelila vrijeme i događaje prije i poslije onih koji su se zbili nakon nje. Kad govore o stvaranju, biblijski pisci nisu neodređeni ili magloviti, nego povijesno određeni.

Kao što smo već zamijetili u Izaiji i Jeremiji, izjave o Bogu Stvoritelju bile su uvod u različita proročanstva. Nešto slično nalazimo u više novozavjetnih ulomaka, posebice u Djelima apostolskim. U Djela 4,24 vjernici oslovljavaju Boga kao Stvoritelja: "Gospodaru, Stvoritelju neba i zemlje, mora i svega što je u njima." Ovo je gotovo isto kao u Izlasku 20,11 gdje nalazimo isti redoslijed nabranja.

Pavao je u suštini uzeo istu formulu prigodom propovijedanja neznabošcima u Listri: "Obratite (se) od tih ispraznih stvorova živome Bogu, koji je stvorio nebo i zemlju, more i sve što je u njima." (Dj 14,15)

Tako je Pavao počeo i na Marsovu brežuljku. Svoj je govor započeo spominjanjem stvaranja i Boga Stvoritelja. Nakon što Ga je spomenuo kao nepoznatog boga, pažnju svojih slušatelja usmjerio je na "Bog[a], Stvoritelj[a] svijeta i svega što je u njemu" (Dj 17,24).

Tripit je u Djelima apostolskim Bog Stvoritelj spomenut u uvodu onome što slijedi. U manjoj mjeri to nalazimo i u Efežanima 3,9., gdje Pavao opisuje tajnu koja je od vječnosti bila skrivena u Bogu, "stvoritelju svega".

Mnogo značajniju uporabu ove formule nalazimo u riječima anđela iz Otkrivenja 10, koji ogrnut velikom slavom silazi s neba; on diže desnicu prema nebu i zaklinje se imenom i titulom Stvoritelja-Boga, "onim koji živi u vijeke vjekova, koji je stvorio nebo s onim što je na njemu,

zemlju s onim što je na njoj i more s onim što je u njemu" (r. 6). Zakletva kojom se anđeo zaklinje vezana je uz proročko vrijeme kraja vremena; pozivanje na Stvaranje u zakletvi potvrđuje da će isteći proročko vrijeme o kojemu je riječ.

B. Otkrivenje i vjera u stvaranje

Otkrivenje pravoga Boga u prirodi nalazimo u oba zavjeta. U Novom zavjetu je opisano u Rimljanima 1,20 – tekstu koji pokazuje da je postojalo opće otkrivenje u prirodi od kojeg neznabošci uporno odbijaju učiti. Oni su se okrenuli tami svojih vlastitih nemoralnih putova. Ali da su poslušali Božji glas u prirodi, tako ne bi moralo biti.

Nešto je nedostajalo kad su neznabošci potražili Božje otkrivenje u prirodi, a Njega ipak nisu upoznali. Hebrejima 11,3 kazuje što je to nedostajalo: "Vjerom doznajemo da je svijet stvoren Božjom riječju, tako da je vidljivo proizvedeno od nevidljivoga." Spominjanje "riječi" kojom je Bog stvorio svijet vraća nas Postanku 1, gdje se sve u tjednu stvaranja dogodilo nakon što je Bog izgovorio stvaralačku riječ.

C. Krist kao Stvoritelj

Glavni novi element u mislima o stvaranju u Novom zavjetu je Krist kao Stvoritelj. Ono što je u Starom zavjetu bilo skriveno ili samo nagoviješteno, u Novome je postalo jasno. Ivan 1,1-3 potvrđuje Krista kao Stvoritelja. "Sve je po njoj postalo i ništa što je postalo nije bez nje postalo."

U Kološanima 1,16-19 nalazimo sličnu tvrdnju, uz neke druge elemente. Krist je tu jasno prikazan kao Stvoritelj; šesnaesti redak kaže, svaki put s drugim prijedlogom:

"Jer je u njemu sve stvoreno...

sve je stvoreno po njemu i

["sve je stvoreno", podrazumijeva se] za njega."

Upotreba različitih prijedloga naglašava, kao i drugi elementi u ovom retku, Kristovo stvaralaštvo. Ništa nije izvan Njegovih stvaralačkih djela. No Njegovo stvaralaštvo tu ne prestaje. Tekst nastavlja: "Sve se u njemu drži u redu." On je ne samo Stvoritelj već i Održavatelj. Njegovo djelo stvaranja je stalni proces.

Kristovo stvaralaštvo izneseno je i u Hebrejima 1,2 premda ne tako naširoko kao u Ivanu ili u Kološanima. Zamijetimo ista tri uzastopna koraka. Krist je prije svega Stvoritelj, jer je Bog "po Sinu... stvorio svijet". Taj isti Sin "svemir uzdržava svojom silnom riječi" (r. 3). Zatim nastavlja objašnjenjem: "pošto je ostvario očišćenje grijeha, [sjede] s desne strane Veličanstva na

nebu" (r. 3). Na ovaj način u samom uvodu u Poslasticu Hebrejima Krist je prikazan kao Stvoritelj, Održavatelj i Onaj koji čisti.

Kao što su subota i prvotno stvaranje u Starom zavjetu povezani, tako su povezani i u Novome. Glavni tekst o tome nalazimo u Marku 2,27.28: "Tada im nastavi: 'Subota je stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote. Stoga je Sin Čovječji gospodar i subote.'" Prva od ovih tvrdnji je pozitivna, a druga negativna. Prva kaže što je subota, a druga što ona nije. Ljudska su bića stvorena šestog dana, a subota sedmoga. Ljudi su već postojali kad je stvorena subota, zato je ovaj dan očito bio načinjen da ga koriste i da im bude na blagoslov. No iznenađuje što Adam nije postavljen gospodarem subote. Ovu titulu ima "Sin Čovječji", Isus Krist.

Vežu između stvaranja, ponovnog stvaranja i subote nalazimo i u Ivanovom evanđelju. U Ivanu 5 i 9 zapisana su vrlo slična dva subotnja čuda. Čini se da je Isus birao posebne ljude za ozdravljenje subotom da bi mogli poslužiti kao naročiti primjeri onoga što je želio iznijeti o sebi i svom odnosu prema suboti.

Oba su čuda ostvarena na različite načine: prvo jednostavno izgovorenim riječi. Tako je bilo izvedeno i stvaranje, opisano u Postanku 1. Drugo ozdravljenje zbilo se dodiranjem Gospodara i uporabom blata. Tako je prema Postanku 2 bio stvoren čovjek. Adamovo tijelo oblikovao je od praha zemaljskog, da bi mu Bog nakon toga udahnuo dah života. U Ivanu 9 tijelo je već bilo u funkciji, osim jednog dijela, očiju. Da uklonio ovaj nedostatak, Isus stavlja blato na dio s kojim je bilo problema.

Jasna pouka iz toga jeste da je Isus bio i jeste Stvoritelj. On je bio Stvoritelj u Postanku 1 i 2; On je ponovno bio Stvoritelj u Ivanu 5 i 9. Funkcija je u biti ista, jer On je stvorio cijelog čovjeka kao i dijelove tijela. Tako je Isus jasno pokazao da je izvorni Stvoritelj i da je nastavio upotrebljavati i primjenjivati stvaralačku silu.

D. Stvaranje u vijesti posljednjeg vremena

U Otkrivenju nalazimo više eshatologije nego u bilo kojoj novozavjetnoj knjizi. Ono opisuje događaje od vremena kad je Ivan primio viđenje do kraja vremena i iza njega. Predmet stvaranja ima posebnu ulogu u vijesti i povezan je naročitim vezama s posljednjim vremenom.

Prvo spominjanje stvaranja u Otkrivenju nalazimo neizravno u Otkrivenju 1,10. Ovaj tekst ukazuje na vrijeme kada je Ivan primio ovo viđenje: u Gospodnji dan. Da bismo ovo razumjeli, moramo potražiti određene tvrdnje koje neki dan povezuju s Gospodinom. Jedini dan u tjednu, tako spomenut u Bibliji, jeste subota. Ovo važi kako za Stari (Iz 58,13), tako i za Novi

zavjet (Mk 2,28). Stoga za dan u koji je Ivan primio viđenje možemo reći da je bio subota. To je ujedno bio dan spomena na stvaranje. (Vidi Subota, II. B. 3.)

Prvi veći tekst o stvaranju nalazimo u Otkrivenju 4. Ivanu je pokazan veličanstveni prizor nebeskog prijestolja, s Bogom Ocem na prijestolju. Oko prijestolja sjedile su dvadeset i četiri starješine; tu su i četiri živa Bića. Dobar dio teologije ovog opisa vidljiv je u riječima hvalospjeva, posebno prikladnima za subotu.

Prvi hvalospjev pjevala su četiri Bića, slaveći Boga za Njegovu svetost, koristeći *trisagion*, prilagođen iz oblika koji su serafini pjevali u Izaiji 6,3 (Otk 4,8). Zatim su se pridružile dvadeset i četiri starješine, ali je sada sadržaj njihove pjesme bio nov, hvalospjev Bogu kao Stvoritelju (r. 11).

U Otkrivenju 10 nalazimo još više eshatološki orijentiranu tvrdnju o stvaranju. Kad silni anđeo silazi na zemlju, on diže desnicu i svečano se zaklinje u istinitost vijesti koju donosi. On se zaklinje Bogom "koji živi u vijeke vjekova, koji je stvorio nebo s onim što je na njemu, zemlju što je u njoj i more s onim što je u njemu" (r. 6). Objava ove proročke vijesti popraćena je ponovnim isticanjem Boga koji je bio i jeste Stvoritelj.

Istu misao nalazimo u vijesti prvog anđela u Otkrivenju 14, prvoj od triju vijesti o posljednjem vremenu koje vodi drugom dolasku i konačnoj žetvi (14,6-12). U toj vijesti, koju treba objaviti svim dijelovima zemlje i narodima na njoj, nalazimo tri elementa: (1) poziv na propovijedanje "neprolazne radosne vijesti"; (2) poziv na objavu da je otpočeo predadventni sud na nebu (1844. godine), i (3) poziv na klanjanje Bogu kao Stvoritelju u vrijeme posljeta. (Vidi Sud, III. B. 1.)

Otkrivenje 14,7 ne samo što ukazuje na Boga kao Stvoritelja, već potvrđuje da Mu se trebamo pokloniti kao Stvoritelju. Najprikladniji način da se poklonimo Bogu kao Stvoritelju jeste da bogoslužujemo u dan koji je On odredio kao uspomenu na stvaranje, u subotu. Stoga u vrijeme posljeta trebamo istaknuti posebnu vijest, posebnu objavu, poseban poziv na klanjanje Bogu kao Stvoritelju svetkovanjem subote, spomenika stvaranju koji je On sam postavio. (Vidi Ostatak/Tri anđela, V. A, B; Subota, III. E.)

E. Konačno ponovno stvaranje: Nova zemlja

Otkrivenje 21 i 22 opisuje veliki vrhunac propovijedanja Radosne vijesti. Sveti ulaze u posjed konačnog fizičkog Božjeg kraljevstva. Ovaj opis Nove zemlje tek je slab odraz stvarnosti kakva će biti. Jedna strana ove obnove bit će ispunjenje različitih starozavjetnih proročanstava i

obećanja koja se nisu ispunila na starom Izraelu, jer dio tog naroda nije pokazao vjeru. Otkrivenje 21 pokazuje ovu vezu posebnim izrazima. Prema prvom retku Ivan je opazio "novo nebo i novu zemlju, jer su iščezli prvo nebo i prva zemlja: mora više nema". Ovo nas vraća na stvaranje neba, zemlje i mora opisanog u Postanku 1. Zanimljivo je, ali na novoj zemlji više nema mora kakvo postoji u današnjem svijetu. Štoviše, ovaj je redak oblikovan prema Izaiji 66,22 gdje nalazimo prvo obećanje o novim nebesima i novoj zemlji. Sada se ova obećanja ostvaruju na potpuno način koji su zamišljali starozavjetni proroci.

Prvo od dva viđenja na kraju Otkrivenja govori o ljudima koji obitavaju na novoj zemlji i u Novom Jeruzalemu. Drugo ističe mjesto gdje će prebivati, s detaljnim opisom Novog Jeruzalema. Ovo je upravo obrnuto od izvještaja stvaranja u Postanku 1 i 2. U Postanku 1 svijet je stvoren kao mjesto prebivanja za ljudska bića. U Postanku 2 u taj svijet dolaze ljudi, Adam i Eva. U Otkrivenju 21 tekst govori o onima koji nastavaju na novoj zemlji, a Otkrivenje 22 o mjestu gdje će nastavati.

Biblija počinje i završava istom notom: stvaranjem. Postanak 1 i 2 sadrže izvještaj o prvotnom stvaranju; Otkrivenje 21 i 22 izvješćuju o novom, ponovnom stvaranju. Oba ostvaruje Stvoritelj Bog; oba su Njegovo, a ne ljudsko djelo. Sve što se nalazi između Postanka 1–2 i Otkrivenja 21–22 povijest je plana spasenja. (Vidi Bog, IV. C; Nova zemlja, III. A–C.)

III. Teologija i osobno iskustvo

Iz ovog pregleda biblijskih tekstova koji se odnose na doktrinu o stvaranju moguće je uzeti različite pouke. Neke od njih mogu biti više apstraktne ili filozofske, dok su druge na razini osobnog iskustva i načina života.

A. Mi smo Njegova stvorenja

Mjesto odakle trebamo početi uzimati biblijske pouke o stvaranju jeste činjenica da smo stvoreni. Mi smo stvorena bića. Biološki procesi pokrenuti tijekom tjedna stvaranja još uvijek traju i uzrok su da danas postojimo. Kao što je sam Bog učinio na kraju tog tjedna stvaranja, i mi možemo stati i reći: "Vrlo dobro je." To se odnosi na naš vlastiti život; odnosi se na čuda tjelesnog sustava prema kojima funkcionira naše tijelo; odnosi se na svijet izvan nas dok oko sebe promatramo prirodu, živu i neživu.

Budući da smo Njegova stvorenja i da nas On je načinio, mi na kraju sva svoja dostignuća moramo pripisati Njemu. Naši talenti, naše sposobnosti, rezultat su Njegovog dizajna

pri stvaranju. Ne treba prezirati muzičke talente, poslovnost, sticanje bogatstva, akademsko obrazovanje, fizičku snagu, poljoprivredne i industrijske proizvode, arhitektonske nacрте i konstrukcije, i mnoga druga dostignuća ljudskih bića, već ih cijeniti kao proizvod bića stvorenih na Božju sliku. Ova činjenica zahtijeva da pred Njim pokažemo duboku poniznost.

B. Obožavanje našeg Stvoritelja

Činjenica da razumijemo kako smo stvoreni ne samo što nas stavlja u logičnu i razumnu vezu s našim Stvoriteljem, s drugim stvorenjima i svijetom oko nas, već u nama treba izazvati osjećaj strahopoštovanja pred veličinom Boga koji je sve stvorio. Ovaj osjećaj štovanja možemo izraziti u zajednici i osobno.

U izvještaju u Postanku 1 višeput je zapisano kako je Bog rekao: "I vidje Bog da je dobro", da bi posljednji blagoslov glasio: "I bijaše veoma dobro." Ovo nam pruža priliku da razmišljamo o prirodi fizičkog svijeta. Postoji gledište prema kojemu je materija nešto loše, a dobro je ono što se odnosi na duh i filozofske misli. Međutim ovakva je podjela pogrešna; jedno i drugo se međusobno ne isključuje. Hebrejska misao, prikazana u Bibliji, upućuje da ozbiljno cijenimo ljepotu i korisnost tjelesnog.

Izvještaj iz Postanka pokazuje da je ljudima dodijeljena glavna odgovornost za brigu o zemlji i svemu što ona sadrži. Ljudima je dana vlast nad pticama, ribama i kopnenim životinjama koje nastavaju zemlju. To ne znači da ljudska bića trebaju vladati njima na njihovu štetu, već da uvažavaju životinje u njihovim odgovarajućim ekološkim nišama.

Biblija je jasna, posebice u Starom zavjetu, da je Bog drukčiji i odvojen od onoga što je stvorio. Tako nije mislio poganski svijet oko drevnog Izraela koji je obožavao prirodne sile. Poganski politeizam ovisio je o pristupanju svojim bogovima s darovima da bi ih umilostivio i sačuvao njihovu naklonost prema žiteljima neke zemlje. U Bibliji su sve prirodne sile neosobne; nisu pretvorene u božanstva i osim toga pod nadzorom su jednog, suverenog Stvoritelja.

C. Upraviteljska služba

Upraviteljska služba još je jedan način služenja Bogu Stvoritelju (vidi III. A, B). Kad čovjek brine za zemlju, životinje i blago koje posjeduje, ne samo što treba držati na umu na to da su to Božji darovi, već i predmeti koje Mu treba vratiti dijeljenjem s manje sretnima. (Vidi Upraviteljska služba, I. B; E. 2–4.)

D. Povijesni čin stvaranja

Biblija Božja stvaralačka djela smatra povijesnima. Ona su bila toliko poznata i priznata, da je ideja Boga kao Stvoritelja svedena na formulu koja je služila kao uvod u molitve, proročanstva, obećanja i nabranje Božjih silnih djela u prošlosti. Božja stvaralačka djela u Postanku 1 smatrana su samo početkom ovih silnih djela.

E. Štovanje Održavatelja

Biblijski tekstovi koje smo proučili dovoljno jasno pokazuju da ljudi u prošlosti nisu smatrali kako je Stvoriteljevo djelovanje prestalo tjeđnom stvaranja. Zapravo ono je nastavljeno tijekom biblijskih vremena sve do danas. I u Starom i u Novom zavjetu nalazimo izjave o Božjem stvaralačkom djelu, kojima slijede tekstovi što pokazuju da On nastavlja održavati ono što je stvorio. To se odnosi i na svako danas živo ljudsko biće. Kad ne bi bilo Božje održavajuće sile, nitko od nas ne bi dalje živio.

F. Bog se otkriva u prirodi

Starozavjetni tekstovi, posebno u Psalmima, svjedoče o činjenici da u prirodi može vidjeti djela Božjih ruku. Priroda nam govori o Bogu te prirode. Od nje ne možemo naučiti sve o Bogu, budući da je njezino svjedočenje oštećeno grijehom; pa ipak, svijet prirode još uvijek svjedoči o Božjoj sili i veličini. Dobro je da obratimo pozornost na to svjedočenje.

G. Odbacivanje evolucije

Teorija o evoluciji, prema kojoj se život tijekom dugih razdoblja razvijao od nižih u više oblike, ne slaže se s biblijskim tekstom ni na teističkoj ni na neteističkoj osnovi. Izjave o stvaranju u Starom i Novom zavjetu potvrđuju istovjetna gledišta o Božjem djelu stvaranja prigodom osnivanja ovoga svijeta. U vrijeme izvornog prvog tjeđna stvaranja izvedeno je posebno stvaranje. Suvremena znanost to može opovrgavati, ali to ne može učiniti na osnovi zdrave egzegeze biblijskog teksta, već samo na osnovi izvanbiblijskih čimbenika.

H. Misija i vijest

Kao što je prikazano u odsjeku II. D., o stvaranju u Otkrivenju, postoji posljednja vijest koju treba objaviti svijetu. Ona obuhvaća posebne izjave o nebeskom Bogu kao Stvoritelju-Bogu. Vijest o Stvoritelju-Bogu treba navijestiti u određenom trenutku u planu povijesti spasenja, tijekom vremena poznatog iz Danielove knjige kao "vremenu posljednjega". Treba obratiti pozornost na Stvoritelja-Boga upravo onda kad je On zamagljen idejama ljudskih bića. Za raščišćavanje ove situacija treba prepoznati i objaviti Boga kao Stvoritelja. Ovo je posljednji put istaknuto pojavom silnog anđela u Otkrivenju 10 i prvog anđela u Otkrivenju 14.

Stoljećima su sveti očekivali dolazak Božjeg kraljevstva. Starozavjetni prikaz ovog davno željenog kraljevstva nije sasvim jasan, ali je pojašnjen eshatološkim obećanjima Novog zavjeta. Kad Bog konačno uspostavi svoje vječno kraljevstvo, ono će se temeljito razlikovati od svijeta kakvog danas poznajemo. Ovo ponovno stvaranje zahtijevat će novo i svježije djelovanje Njegove stvaralačke sile. Zato Biblija to novo kraljevstvo naziva novim nebesima i novom zemljom. Novi Jeruzalem će biti mnogo slavniji i ljepši od svega što su ljudi poznavali. Gospodin Bog će sjediti na prijestolju usred Novog Jeruzalema, na obnovljenoj zemlji. Oni koji se uzdaju u Stvoritelja i Otkupitelja Boga, dočekat će ispunjenje svojih dugo očekivanih nada. Tada će pravedni dugo uživati u djelima svojih ruku, kao što će Bog dugo uživati u djelima svojih stvaralačkih ruku.

IV. Povijesni pregled

A. Drevni Bliski istok

Priče o stvaranju u drevnom svijetu obilježene su politeizmom. U ovim pričama o stvaranju svijeta nalazimo epizode sukoba i sukobljena mišljenja bogova. U takvim neslaganjima volja jednog boga ili skupine bogova nadvladala je želje drugog boga ili skupine bogova. Nasuprot tome Biblija stvaranje vidi kao djelo jednog suverenog Boga koji vlada prirodom, a svoje snage i elemente koristi za ostvaranje svojih ciljeva.

1. Asirsko gledište: Enuma Eliš

U priči o Enumi Elišu sukobile su se dvije skupine bogova. Jednu je predvodila božica Tiamat, predstavnik vod, i njezin supružnik Kingu. Druga skupina nije bila organizirana, pa je tražila vođu. Prema babilonskoj verziji za vođu izabrali su Marduka, dok je prema asirskoj verziji to bio Ašur. U tim pričama Marduk ili Ašur porazio je Tiamat i Kingua, pa je božičino tijelo bilo napola uzduž razrezano da bi se dobila podjela voda nad svodom i vode ispod svoda. Ovdje nalazimo blijedu sličnost s događajima drugog dana u izvještaju stvaranja iz Postanka 1. Vjerojatno se ime Tiamat može lingvistički povezati s hebrejskom riječi *ṯhom*, koja je u Postanku 1 prevedena s "bezdan". I Kingu je ubijen, a njegova je krv pomiješana s glinom od koje su načinjeni ljudi. Neki u ovome vide blijedu sličnost sa šestim danom stvaranja u biblijskom izvještaju.

2. Starobabilonska verzija: Atrahasis

Najstariji primjerak epa o Atrahasisu potječe iz sedamnaestog stoljeća prije Krista. Izvorna priča je svakako još starija. Priča počinje s nižim bogovima koji su morali obavljati najveći dio posla za više bogove. To im je dosadilo pa su odlučili obustaviti rad. Na kraju je načinjen kompromis prema kojem će biti stvorena ljudska bića da ponesu teret posla.

Nakon odluke o stvaranju ljudskog roda uključila se božica rađanja. Očistila je glinu potrebnu za projekt; zatim je ubijen bog We-ila da bi se njegovu krv moglo pomiješati s glinom. Kad je tako ova posebno pripravljena glina bila gotova, božica rađanja je od nje otkinula četrnaest komadića i legla na njih. Kad je došlo vrijeme za rađanje sedam muškaraca i sedam žena, prišlo je nekoliko drugih božica rađanja da pomognu kod porođaja i tako se rodilo čovječanstvo. Sličnost s biblijskim izvještajem je u tome što je ljudski rod načinjen od praha zemaljskog, ili gline, no u biblijskom izvještaju Bog je to učinio u jedan jedini dan.

3. Sumersko stvaranje

Eridu tekst je poznat iz primjeraka pločica koje potječu iz vremena oko 1600 godina prije Krista. Vjerojatno je u usmenom i pisanom obliku bio mnogo stariji. Priča govori o stvaranju, pretpotopnom životu i potopu.

Na nesreću, prvih je trideset i šest redaka na početku teksta odlomljeno. U njima je moralo biti potpuno prikazano stvaranje. Međutim imamo sažetak: "Kad su An, Enlil, Enki i Ninhursaga [božica rađanja] oblikovali crnoglavi narod [Sumerane], učinili su da iz zemlje u obilju iziđu male zemaljske životinje."

Postoji više sličnosti između ovog sažetka i tvrdnji o ovim predmetima u biblijskom izvještaju. Ljudi i životinje stvoreni su istovremeno; životinje su stvorene na sličan način, od zemlje. Njihova množina ogleda se u biblijskom izvještaju, prema kojem su zemlja, zrak i vode provrvjele živim stvorenjima. Međutim priča govori o Sumeranima kao središtu stvaranja ljudi, dok Biblija predstavlja Adama i Evu kao pretke cjelokupnog ljudskog roda. Politeizam je vidljiv u suradnji glavnih bogova u činu stvaranja, i posebno u aktivnosti božice rađanja u ovom postupku.

4. Drevni egipatski mitovi o stvaranju

Nestalnost ideja o stvaranju vidljiva je u nizu mitova. U različita vremena u stvaranje su uključeni razni bogovi. Možda je najvažniji egipatski tekst o stvaranju tekst poznat kao Memfiska teologija (ANET 4–6). U njemu stvoritelj-bog Ptah stvara izgovaranjem riječi, što podsjeća na Postanak 1.

U različita vremena su razni bogovi prikazani kao značajni za djelo stvaranja. Tako su u jedno ili drugo vrijeme Amun, Aten, Atum, Ptah i Khnum svi smatrani glavnim stvoriteljem bogom. Ideja sukoba povezana s postupkom stvaranja prisutna je u jednom mitu poznatom kao "Odbojnost zmaja i stvaranje" (Isto, 6, 7). Uzimanjem pokroviteljskog stajališta jedan tekst smatra Tebu u Gornjem Egiptu središtem stvaranja (Isto, 8).

5. Grčka teologija o stvaranju

Teško je odrediti datum Hesiodova djelovanja, premda su njegovi spisi bili dobro poznati u petom stoljeću prije Krista. Danas se misli da potječu iz razdoblja oko osam sto godina prije Krista. U dva različita djela nalazimo njegova razmatranja o stvaranju. Opis stvaranja kosmosa nalazimo u njegovom djelu *Theogony*, a priču o stvaranju ljudskog roda u pripovjetki o Pandori i petorim dobima, zabilježenoj u *Djela i dani*.

U Hesiodovoj *Theogoniji* priča o stvaranju svijeta je izričito seksualnog tipa. U okvir rodoslovlja umetnute su priče o bogovima. Dio svrhe ove poeme bio je uzvisiti Zeusa, kao što je Enuma Eliš napisan s ciljem veličanja Marduka. Tekst govori o tri glavna naraštaja bogova. Prvi (linije 116-210) je rodoslovlje Kaosa, Erosa i nekih drugih bogova i njihove djece. Priče o drugom naraštaju bogova govore o podrijetlu Titanove djece, Kronosove djece i djece drugih bogova (linije 211-735). Ovaj dio govori i o stvaranju žene, ali ne i čovjeka. Dio završava pričom o ratu između bogova na nebu. Treći dio rodoslovlja ističe Zeusovu kraljevstvu vlast i brakove, zajedno s pričama o drugim bogovima (linije 736-880).

S druge strane priča o Pandori razlikuje između dobre muškosti i ne tako dobre ženskosti. Neki su u njoj vidjeli odjek biblijskog izvještaja o padu Eve. S biblijskog gledišta možemo reći da ove priče više govore o padu i propadanju u zlo nego o prvotnom stvaranju. Od slavnog zlatnog doma ljudski rod je krenuo putem propadanja; ove priče više govore o nazadovanju ljudske rase od ovog prvotnog stanja nego o njegovoj evoluciji na ljestvici napretka.

B. Židovska literatura između dva zavjeta

Kao primjere literature između oba zavjeta uzimamo Prvu Henokovu i Jubileje, koje obje pripadaju pseudoepigrafima iz drugog stoljeća prije Krista. Kao što se može očekivati, s obzirom da su potekle iz hebrejskih Pisama, one slijede uzorak stvaranja iz Postanka. Od izvještaja u Postanku odstupaju samo utoliko što dodaju pojedinosti koje ne nalazimo u Bibliji i proširenja u različitim smjerovima. Prva Henokova je više proširena od druge.

Knjiga Jubileja o stvaranju govori dosta slično kao Biblija. U Jubilejima 2 i 3 jezik je sličan onome u Postanku. Stvaranje je izvršeno za šest dana, istim redosljedom kao u Postanku, ali s više pojedinosti o svakom danu. Poduži ulomak opisuje sedmi dan, prvu subotu. Svrha ove naracije je utvrđivanje sigurnog ishodišta od kojeg počinje prvi ciklus subotnjih i jubilarnih godina.

Važna tema u Prvoj Henokovoj jest uredan ciklus u prirodi, u kojem se zvijezde, Sunce i Mjesec kreću svojim orbitama, a vjetrovi, mora i godišnja doba poštuju svoj redovni ciklus. Ovi ciklusi postaju podlogom za astronomske spekulacije kasnije navedene u knjizi. Za ove redovne cikluse pisac kaže: "Svi oni pripadaju onome tko živi zauvijek. Njegovo se djelo odvija i napreduje iz godinu u godinu. I sva njegova djela napreduju i slušaju njega, i ne mijenjaju se; ali sve funkcionira onako kako je to Bog odredio." (1 Henok 5,1-3). Ova je ideja svakako skladna starozavjetnoj ideji o Božjem stvaranju i održavanju.

Prema 1. Henokovoj 10,17-22 postojat će nova zemlja. Nju će obrađivati u pravednosti a bit će zasađena stablima blagoslova. Obilno će roditi biljke, stabla i loza, a okaljanosti i bezakonja će nestati.

C. Židovski izvori iz prvog stoljeća

Sasvim je prirodno da povijesno djelo Josipa Flavija (oko 37. do oko 100.) *Židovske starine*, nakon rasprave o izvorima, počinje izvještajem o stvaranju kakvog ga nalazimo u Postanku. Ovaj dio njegovog djela nalazimo u prvoj knjizi, poglavljima 27-42. Izvještaj slijedi redosljed biblijskog teksta. Eventualna proširenja su skromna.

Kad dolazi do Postanka 2, Josip Flavije prelazi izravno na stvaranje čovjeka, bez komentiranja stanja u polju i vrtu. Imenom i mjestom opisuje rijeke iz Postanka 2. U vezi s padom u grijeh iz Postanka 3 Josip Flavije smatra da se prvi par kratko vrijeme osjećao "sretnijim", nakon što je jeo zabranjeni plod sa stabla spoznaje dobra i zla. Tako uglavnom dosta vjerno slijedi kanonski izvještaj o stvaranju i njime se služi u povijesne svrhe, kao uvod u svoju povijest Izraela.

Filon Aleksandrijski, koji je živio i djelovao u prvoj polovici prvog stoljeća naše ere, unosi novi element u izvještaj o stvaranju. Utjecaj grčke filozofije na Filonovo razmišljanje i spise očit je u njegovom tumačenju biblijskog izvještaja o stvaranju. Dok nepokolebljivo zadržava jezgru biblijske religije koja stoji iza izvještaja o stvaranju, on je pojedinosti tog izvještaja protumačio kao slikovite i simbolične (*O stvaranju*).

Filonov pogled na stvaranje pokazuje kako se izvještaj Pisma čitao i tumačio prema načelima grčke filozofije. Ova dihotomija između stvarnosti i ideala je dalje ostala na snazi pa je stvaranje pretvoreno u nešto što ono nije bilo kad je izašlo iz Božjih ruku. Za Hebreje je materijalni svijet bio stvoren vrlo dobar, dok je prema grčkom i Platonovu mišljenju duhovno i idealno nadvisivalo materijalno.

D. Prva crkva: Origen i Augustin

Budući da je poticao iz Aleksandrije, Origen (oko 185. do oko 254.) je, što ne iznenađuje, slijedio aleksandrijsku metodu egzegeze, ranije predstavljenu Filonom. U Postanku 1 kao i u drugim biblijskim ulomcima Origen je vidio trostruki prikaz – doslovni, moralni i alegorijski – pri čemu je jasno zastupao ovaj posljednji.

Augustin (354.–430.) je zastupao sasvim drukčiji pogled na prirodu izvještaja o stvaranju od Origena. Zamijetio je da su sati, dani, mjeseci i godine bili označeni kretanjem nebeskih tijela koja je Bog pokrenuo (*O Božjoj državi*, 12. 15). Premda nije bio siguran u pogledu prva tri dana tjedna stvaranja (Isto, 11. 6), bio je načisto što se tiče naravi stvaralačkih djela. Ona nisu bila slikovita ni simbolička. Augustin je također naglasio da sklad i jedinstvo u prirodi pružaju dovoljno razloga za proslavljanje Stvoriteljeve mudrosti (*Confessions*, 7. 13). Dosta je naglašavao da ova hvala pripada Stvoritelju, čak i od neživih stvorenja koja Augustin personificira (*O Božjoj državi*, 11. 4). Sedmi dan stvaranja uzimao je doslovnim, ali je Božji počinak bio duhovan (Isto, 11. 8).

Augustin je dosta pozornosti posvetio godinama u rodoslovlju stanovnika pretpotopnog svijeta (Post 5). Usporedio je hebrejske i grčke rukopise u pokušaju da točno izračuna njihovu starost. Smatrao je, na osnovi kalendara za potop, da su njihove godine bile slične našima. Iz njegove je rasprave razvidno da je ljude prije potopa, uključujući Adama i Evu, smatrao stvarnim osobama, sa stvarnim godinama rođenja i smrti (*O Božjoj državi*, 15. 10-15). Na osnovi svog proučavanja zaključio je, temeljeći se na teoriji dan-doba, da svijet još nije dosegao starost od 6000 godina (Isto, 20. 7).

E. Srednjovjekovno razdoblje: Akvinac kao primjer

Najveće djelo Tome Akvinskog (oko 1225.–1274.) bilo je njegova *Summa Theologiae*, najviše dostignuće srednjovjekovne teološke sistematizacije. Od tri glavna dijela prvi raspravlja o Bogu, Njegovoj naravi i svemu što je poteklo od Njega. Premda je za Akvinca u različitim područjima razum na prvom mjestu, mnoga osnovna kršćanska učenja, uključujući i stvaranje

svijeta, došla su k nama božanskim otkrivenjem. Istodobno istine kao što su postojanje Boga i stvaranje, ne smijemo smatrati protivnima razumu.

Većinu svojih argumenata u prilog postojanja Boga Akvinac izvodi iz prirode stvaranja. Prvi pokretač pokrenuo je stvaranje; zahvaljujući tom kretanju znamo za njega. Budući da je prvi uzrok, On je učinio da dođe do stvaranja, koje je opet proizvelo niz drugih uzroka. Svakako da ne smijemo ispustiti iz vida štetu koju je grijeh prouzročio tom savršenom stvaranju. Akvinčev argument za razumni dizajn u prirodi postao je omiljen predmet današnjih znanstvenika i filozofa. Među našim suvremenicima pojavila se neka vrst "sekularnog teizma", koji u prirodi mogu vidjeti očiti dizajn, pa se vraćaju Dizajneru, premda Ga možda ne štiju na uobičajeni način.

F. Reformacija: Martin Luther kao primjer

Luther je doktorirao 18. listopada 1512. godine. Tjedan dana kasnije počeo je s održavanjem predavanja o Postanku. Na nesreću, ova su prva predavanja izgubljena. Međutim, na raspolaganju nam je njegova druga zbirka *Predavanja o Postanku*, s kojima je počeo 1. lipnja 1535. Ova predavanja o prvih pet poglavlja predstavljaju dobar prikaz onoga što je zreo Luther mislio o stvaranju (*Lutherova djela*, sv. 1).

Luther je vjerovao u stvaranje ex nihilo, jer je na samom početku svog djela izjavio da "od Mojsija znamo kako ovaj svijet nije postojao prije 6000 godina " (Isto, 1. 3). Iz mnogih ulomaka u njegovom djelu vidimo da je fizičkom stvaranju pristupao sasvim doslovno. Pisao je: "Ono što Mojsije naziva nebom i zemljom nije one vrsti koju mi poznajemo, već grube i bezoblične mase koje su postojale do tog trenutka. Voda je bila tamna; budući da je po prirodi lakša, ona je okružavala još uvijek bezobličnu zemlju, kao blato ili gusta magla. Ovu primarnu materiju, tako da kažemo, za svoje kasnije djelo, prema jasnim riječima u Dekalogu (Post 20,11), Bog nije stvorio izvan šest dana, već na početku prvog dana." (Isto, 6).

Opis stanja zemlje "pusta i prazna" Luther je uzeo kao prazno, neoblikovano i bez ičega živog (Isto, 7).

Luther je također odbacio spekulacije filozofa na tom području. Spomenuo je Aristotelovog (i Akvinčevog) Prvog Pokretača, ali se nije bavio tom idejom. Namjesto toga potvrdio je: "Slijedimo Mojsija i objavimo da se sve ove pojave događaju i da su upravljane jednostavno Božjom riječju." (Isto, 30) Neke dijelove izvještaja o stvaranju, koje nije razumio, Luther je prepustio Bogu da ih prihvatimo vjerom. Nakon podjele voda, potvrdio je: "Sam Bog

želi ostati jedini gospodar svog poretka i sudac svoga svijeta. Stoga u ovome ne trebamo biti posebno znatiželjni." (Isto, 33)

Zanimljivo je vidjeti kako je stvaranje malo djelovalo na izjave u kretu i katehetizaciji, koje su bile posljedica Reformacije. U pregledu devet takvih dokumenata samo u Lutherovu *Malom katekizmu* iz 1529. nalazimo izjavu o stvaranju, i to samo kao opću tvrdnju o Bogu kao Stvoritelju svega. Razlog za ova očiti nedostatak jeste u tome što su reformatori po ovom predmetu bili složni, pa on nije bio važna točka razmatranja između njih i Rimokatoličke crkve. Ovo je vjerojatno bilo posljednji put da je postojao popriličan stupanj jedinstva po tom predmetu, jer se nastupom doba racionalizma u sljedeća dva stoljeća ovo slaganje raspalo u niz vrlo različitih gledišta.

G. Doba racionalizma

Pojavom znanstvenih istraživanja u sedamnaestom i osamnaestom stoljeću na području filozofije su se pojavile nove misli i ideje o svijetu i svemiru. Otkrića Galileja, Keplera, Newtona, Harveya i drugih dovele su do novog i mehaničkog razmišljanja o funkcioniranju svemira. Ono što je počelo kao proučavanje zakona koje je Bog stvorio u prirodi, završilo je njihovim izoliranjem od Boga s kojim su isprva bili povezani. Ovo je bilo posebno vidljivo u slučaju Isaaca Newtona (1642.–1727.). Kao pobožni kršćanin otkrio je u svijetu fizičkih zakona ono što je druge navelo da razviju gledišta koja su ove zakone odvojila od Boga. Svemir je bio prepušten sebi, i premda se ravnao prema zakonima, smatralo se da su mu oni svojstveni.

Budući da su svemir smatrali neovisnim o Bogu, iz razmišljanja filozofa onog vremena nestalo je božanskog Stvoritelja. To je dovelo do deističkog pogleda na svemir, na model urara. Kao veliki urar, Bog je načinio svijet; a onda ga je pustio da radi sam, u skladu sa zakonima koji su s njim stvoreni. Sat je bio navijen i sad je mogao otkucavati bez Božjeg pomoći. To je opet dovelo do zaključka da se Bog nije miješao u prirodno funkcioniranje ovog svijeta. Zbog toga su sada bila isključena čuda, kao i izravno otkrivenje proroka. Možda je postojao prvotni Stvoritelj, ali nakon stvaranja ovoga svijeta On se za njega više ne zanima.

Samo korak iza toga bila je ideja da ljudskom rodu nije potreban ni urar Bog. Ne samo što je funkcionirao sam po sebi, nego je svemir i sam po sebi nastao, spontano, bez pomoći urara. Takav filozofski razvoj odrazio se na biblijski izvještaj o stvaranju na dva različita, ali paralelna načina. Prvi je bio nastanak književne kritike biblijskog izvještaja, a drugi prihvaćanje da je znanost dokazala netočnost biblijskog izvještaja o stvaranju. Obje metode ocjenjivanja biblijskog

izvještaja postoje i danas; istražiti ćemo razvitak svake od njih, zajedno s nekim problemima koji su se odrazili na biblijski izvještaj.

1. Književna kritika knjige Postanka i izvještaja o stvaranju

Jedan od prvih kritičara izvještaja o stvaranju bio je Benedict Spinoza, židovski filozof koji je živio u Nizozemskoj (1632.–1677.). Međutim, njegovi komentari su bili samo prolog onoga što će doći. No prekretnica kojom počinje suvremeno doba književne kritike Postanka i izvještaja o stvaranju jeste studija Jeana Astruca, francuskog fizičara (1684.–1766.), koji je 1753. objavio svoje dvije teorije o sastavljanju knjige Postanka. Astruc je ostao uz Mojsiju kao autora Postanka, ali je tvrdio da je Mojsije upotrijebio izvore i složio ih u četiri kolone. Kasniji pisari su ih rearanžirali i tako dali sadašnji izgled knjizi. Tvrdio je da različita božanska imena upotrijebljena u Postanku 1 i 2 potječu iz različitih izvora.

Nije trebalo dugo da se Astrucova ideja proširi i ovi izvori odvoje od Mojsija. To je učinio Johann Eichhorn (1752.–1827.); on je ustvrdio da su ovi izvori potekli iz različitih vremena i od različitih pisara mnogo kasnije nakon Mojsija. Drugi su znanstvenici devetnaestog vijeka dodavali ovoj teoriji, dok se dokumentarna hipoteza nije pojavila u svojoj najvećoj sintezi u djelu Juliusa Wellhausena (1844.–1918.) *Die Komposition des Hexateuchs und der historischen Bücher des Alten testaments* (3. izdanje, 1899). Ova je teorija bila izložena stalnim modifikacijama. Danas se tvrdi da su četiri glavna izvora Pentateuha – *J, E, D i P* – podijeljena na razdoblje od oko pet stotina godina, od Davida do nakon izgnanstva.

Dva poglavlja na početku Postanka dodijeljena su: jedno izvoru *E* a drugo izvoru *J*. Ovo je učinjeno zbog uporabe različitih božanskih imena i različitih književnih stilova. Prema ovome izvještaje o stvaranju nije napisao Mojsije, već kasniji pisari. Budući da su pisani kasno u biblijskoj povijesti, a pisala ih je različita skupina pisara koji su djelovali u razna vremena, ne mogu se smatrati pouzdanom povijesti.

Konzervativni pisci, kako židovski tako i kršćanski, ozbiljno su kritizirali dokumentarnu hipotezu. Posebno značajna među njima su U. Cassuto (*The Documentary Hypothesis*, engl. prijevod 1961), M. H. Segal (*The Pentateuch*, 1967) i O. T. Allis (*The Five Books of Moses*, 1943). Dio I. B. ovog članka odgovor je onima koji slijede dokumentarnu hipotezu pošto ukazuje na elemente koji oba poglavlja povezuju s istim autorom. Precizno slaganje riječi, slogova i brojanje istaknutih naglasaka između ova izvještaja jasno govori protiv toga da su Postanak 1 i 2

proizvodi različitih pisarskih škola, odvojenih sa četiri i više stoljeća. Osim toga, pokazalo se da uporaba božanskih imena u oba ova poglavlja ima teološko značenje vezano uz Božje funkcije.

Dokumentarna hipoteza ne uspijeva prepoznati paralelnu, ponavljajuću značajku hebrejske literature, kao u poeziji tako i u prozi. Izvještaj u Postanku 2 je paralelno ponavljanje nekoliko izabranih elemenata iz Postanka 1, što je uobičajeno u hebrejskom paralelnom načinu pisanja. S obzirom da je izvještaj o stvaranju jedna od važnih izjava u hebrejskoj Bibliji, za očekivati je paralelno ponavljanje.

Uglavnom se znanstvenici svrstavaju u dvije različite skupine: one koji Izrael stavljaju na gomilu s ostalim zemljama i kulturama na drevnom Bliskom istoku, i one koji nastoje Izrael prikazati posebnim i jedinstvenim. Književni kritičari su nastojali naći elemente koji razdvajaju oba izvještaja o stvaranju u Postanku, zanemarujući elemente koji ih povezuju. Iznad svega, zanemarili su glavni književni mehanizam koji ih povezuje, ponavljajući paralelizam misli.

Dokumentarnoj hipotezi slijedile su druge tehnike analiziranja biblijskog teksta. Jedna od njih je kritika oblika koju je prvi razvio H. Gunkel (*The Legends of Genesis*, 1901). Ova filozofska škola naglašava "smještanje u život" koje je potaklo nastanak priče i ispituje cjeline u kojima je materijal prenošen. Gunkel je pokušao biblijski izvještaj o stvaranju povezati s mezopotamskim Kaosovim mitom stvaranja (vidi IV. A. 1). Budući da temi kaosa u Postanku 1 nije dano značajnije mjesto, Gunkel je tvrdio da "možemo *nagađati* o nekom obliku izvještaja u kojem se javlja više osoba i u kojem je svijet stvoren nakon sukoba Boga i Kaosa" (Gunkel, 74; obilježavanje dodao pisac članka). Glavna riječ ovdje je "nagađati". Drugim riječima, budući da u biblijskom tekstu, kakav je danas, nema Kaosa, izvještaj treba tako rekonstruirati da govori o borbi s Kaosom. Na ovaj način babilonski mit postaje mjerilom po kojem bi trebalo rekonstruirati biblijski izvještaj o stvaranju, premda jedno i drugo ima tako malo toga zajedničko.

2. Znanstvena kritika Postanka i izvještaja o stvaranju

Prvu priliku da znanstveni sektor kritizira izvještaj o stvaranju i s njim izvještaj o potopu, pružili su nalazi i teorije geologije. Premda su joj drugi prethodili, temelj suvremene evolucijske geologije, može se reći, položio je James Hutton (1726.–1797.). Ispitujući formacije stijena u svojoj rodnoj Škotskoj i u Engleskoj, počeo je posebno isticati sporo djelovanje erozije pokretne vode u trošenju tla i oblikovanju novih stijena taloženjem. To je postavilo teoretski temelj za uniformitarizam, prema kojemu je danas sve onako kako je uvijek bilo. Ako pretpostavimo

da je sadašnjica sveobuhvatan ključ za prošlost, uniformitarijaniističke pretpostavke postaju mjerom vremena u prošlosti, koja se proteže u gotovo beskrajnoj procesiji ciklusa erozije i taloženja. S ovom temeljnom pretpostavkom geološka doba su prešla granice svega što je nedavno biblijsko stvaranje moglo obuhvatiti. Franzus Georges Cuvier (1769.–1832.) ubrzo je svoje studije fosila dodao slojevima nataloženima na ovaj način.

a. Devetnaesto stoljeće. Jedan nepoznati engleski mjernik imenom William "Strata" (Slojeviti) Smith dodao je ovom sustavu, organizirajući različite skupove stijena koje je našao u svom mjerničkom poslu. Smith je izradio ideju "indeksnih fosila" za sloj stijena kojeg je poznavao i na osnovi nje načinio geološku kartu središnje Engleske. Prihvatanje ove karte bilo je za njega dovoljno ohrabrenje da projekt geološkog kartografiranja proširi na sve dijelove Engleske. Smith je bio Cuvierov suvremenik, ali zbog svog ograničenog obrazovanja vjerojatno nikada nije upoznao Cuvierovo djelo slične naravi.

Premda su Huttonovo, Cuvierovo i Smithovo djelo poduprli i proširili ideju golemih vremenskih razdoblja neophodnih za taloženje geoloških slojeva i fosila koje su sadržavali, mehanizam za ovo napredovanje objavljen je 1844. Autor knjige *Vestiges of the Natural History of Creation*, nije bio poznat u vrijeme njenog objavljivanja; tek poslije smrti su Roberta Chambersa, veoma poznatog nakladnika *Cyclopaedia of English Literature*, prepoznali kao njezinog autora. Prema ovom djelu napredovanje od beskralježnjaka do riba, od gmazova do sisavaca i čovjeka, kako je vidljivo iz fosila, bilo je djelo nasljedovanja ili *evolucije*. Premda još nije bio predložen mehanizam evolucije, ideja da su to životni oblici koji tijekom dugih razdoblja slijede jedan za drugim, bila je veoma poznata prije Darwinova vremena.

U međuvremenu je Charles Lyell (1797.–1875.) iskristalizirao principe uniformitarijaniističke evolucionističke geologije. Ovaj pristup iznio je u svojoj knjizi *The Principles of Geology*; prva tri sveska objavljena su 1830. Iznenaduje što se Lyell dugo odupirao evolucionističkim posljedicama svoga djela. Odbacio je Chambersovu knjigu *Vestiges* i odupro se Darwinovoj teoriji kad je ova objavljena. Konačno je kapitulirao i u kasnijim je godinama prihvatio.

Leyellovo djelo *Principles of Geology* bilo je dobro poznato i izvršilo je golem utjecaj na prijelaz s kratke biblijske krogije za stvaranje na strahovito dugu vremensku skalu uniformitarijaniističke geologije. Darwin je na svoje putovanje brodom *Beagle* ponio Leyellovu knjigu; ona mu je poslužila kao geološka početnica za biološku teoriju koju je kasnije izradio.

Njegova teorija o evoluciji ovisi o izboru i preživljavanju najsposobnijeg među vrstama koje su slijedile jedna drugu. Ovo je 1859. objavio u svojoj knjizi *Podrijetlo vrsta*.

U devetnaestom stoljeću niz kreacionista usprotivilo se ovim idejama, ali njihova orijentacija se nešto razlikovala od orijentacije kreacionista u dvadesetom stoljeću. Jedan od prvih veoma poznatih kreacionista bio je Louis Agassiz (1807.–1873.), veoma dobro poznat po svom radu s fosilima i promatranju glečera i teorijama o njihovom nastanku.

b. Dvadeseto stoljeće. Na području geologije, biologije i genetike došlo je do snažnog razvitka koji danas utječu na gledišta znanstvenika u ovim predmetima. Na području geologije došlo je do odmaka od uniformitarizma. Današnji geolozi, bili evolucionisti ili ne, više se slažu da postoji obilje dokaza za katastrofe u geološkom redosljedu. Razlika između ovog gledišta i gledišta kreacionista jeste u tome što geolozi evolucionisti u geološkom redosljedu vide mnoštvo katastrofa, dok kreacionisti većinu njih svrstavaju u jednu veliku katastrofu, biblijski potop. Od načina na koji se odnosimo prema podacima o potopu, ovisit će kako budemo gledali na stvaranje prije njega.

Još jedno područje koje je djelovalo na kršćanski svjetonazor je radiometrijsko datiranje što su ga razvili fizičari. Radiometrijsko datiranje, kojim se određuje starost elemenata u nefosilnim (nesedimentnim) stijinama, stavlja ove elemente i njihove vulkanske taloge milijune godina u prošlost. Oni se još uvijek mogu uskladiti s kršćanskim gledištem o stvaranju u Postanku 1 ako prihvatimo da je primordialni planet postojao u stanju mirovanja prije tjedna stvaranja i nastanka života na zemlji. Radiokarbonsko datiranje koristi se za određivanje starosti mrtvih organizama, organskog materijala, ali kako se vraća dublje u prošlost metoda postaje sve netočnijom.

Na području biologije genetika je posebno snažno utjecala na teoriju o evoluciji. Darwin je imao samo rudimentarno znanje o genetici. Smatrao je da se naslijeđene karakteristike prenose okruglim tjelešcima u krvi. U isto vrijeme dok je Darwin radio, redovnik Gregor Mendel izradio je zakone nasljeđa kojima je upravljala genetika. Na nesreću, njegovo se djelo izgubilo i tek je kasnije otkriveno. Danas se misli da se promjene u karakteristikama događaju mutacijom u genima. To predstavlja problem za evoluciju, zato što su mutacije najčešće štetne, a ne korisne. Učinjen je pokušaj da se problem riješi proučavanjem genetike populacije. Ako uzmemo cijelu populaciju jedne vrste, statistički je moguće nadvladati štetne mutacije i izabrati korisne.

U biologiji je do velike revolucije došlo otkrićem dvostrukog helikalnog oblika DNA molekule Watsona i Cricka 1953. Danas je poznato da se pri reprodukciji temeljni par koji vezuje kralježnicu DNA otvara i da se polovice roditeljskih parova udružuju u stvaranju novog člana vrste. To još više otežava hipotezu evolucije vrsta zbog silne veličine i složenosti problema. Trenutno je u tijeku istraživanje da se odrede svi bazni parovi u DNA čovjekovih gena i kromosoma. Budući da ljudski genom čini više od tri milijarde osnovnih parova, mogućnost da je biće tako precizno i složeno moglo proizaći iz evolucije, postaje strahovito malena. Svjedočanstvo zadivljujućih čuda genetike isto je kao i svjedočanstvo biblijskog pisca koji je rekao da smo "tako čudesno stvoren[i]" (Ps 139,14 – RU).

H. Doprinosi adventista sedmog dana

Adventisti su u dvadesetom stoljeću puno pridonijeli kreacionizmu. Inicijator ovog truda bio je George McCready Price (1870.–1963.). Premda samouk u geologiji, bio je kritičar stručnih publikacija geologa. Nijekao je da u podjeli fosila postoji red u geološkim slojevima i držao da su geološki slojevi na mnogim mjestima poremećeni. Geolozi priznaju da su na nekim mjestima slojevi izokrenuti, ali smatraju da je to varljivo, jer su uvjereni da su se razvili kad su se donji slojevi nagurali iznad kasnijih slojeva. Price je držao da su izokrenuti slojevi nastali ispravnim redosljedom i da teorija geologa po tom pitanju nije točna. Ovu kritiku objavio je u nizu knjiga: *The New Geology* (1923), *The Predicament of Evolution* (1925), *Genesis Vindicated* (1941 i *Common-Sense Geology* (1946). Price se doista može nazvati ocem kreacionističkog pokreta dvadesetog stoljeća.

Price nije ostao bez odgovora, čak ni u svojoj crkvi. Jedan profesor biologije na Pacific Union Collegeu, Harold W. Clark, imao je drukčije gledište o geološkim slojevima i fosilima koje su sadržavali. Clark je radio na terenu više od Pricea pa je zaključio da su slojevi i njihovi fosili nađeni u redosljedu u kojem su geolozi evolucionisti to tvrdili. Ovaj zaključak je zahtijevao alternativnu teoriju njihova taloženja, teoriju koja bi se slagala s fosilnim naslagama. Clark je došao na ideju "ekološke zoniranosti", da su fosili bili pokopani onim redom kojim su u prirodi okupirali svoje ekološke niše. Zbog toga su stanovnici dna bili pokopani prvi, a za njima ribe. Kao stanovnici močvara, vodozemci su pokopani iznad riba, a posljednji su pokopani sisavci koji žive na višem kopnu. Premda ovaj model ne odgovara na sva pitanja o taloženju fosila, mnogi su ga kreacionisti prihvatili kao zasad najbolje dostupno objašnjenje. (Vidi Clark 1946, 1977.)

V. Adventističko razumijevanje stvaranja

Adventisti sedmog dana drže da je izvještaj o stvaranju u Postanku 1 i 2 doslovan i povijesan, kako se to uglavnom vjerovalo do osamnaestog stoljeća. U Postanku zapisana su silna Božja djela stvaranja; no ovaj izvještaj je samo početak Njegovog djela u prilog stanovnika ovog planeta, jer se taj izvještaj nastavlja u Bibliji. Zato je izvještaj o stvaranju na početku Biblije samo uvod u povijest plana spasenja.

Elementi koje sadrži izvještaj o stvaranju u Postanku za adventiste nisu simbolički ni duhovni. Bog je vidio da je materija koju je stvorio i koristio tijekom tjedna stvaranja bila dobra, čak vrlo dobra. Biblijsko gledište je da je dobro duhovnoga sadržano u materiji koja je isto tako dobra, a ne izolirana ili od nje odvojena. To je potpuno suprotno gledištu grčke filozofije, koja je materiju smatrala lošom, a duhovno, ili idealno, dobrim.

Među činjenicama ovog izvještaja, koje smatramo doslovnim, spominje se i vrijeme. S obzirom na formulu elemenata vremena, očito je i jasno da je pisac teksta govorio o doslovnim danima od dvadeset i četiri sata, svakom s danom i noći. Ovo predstavlja snažan temelj za sedmi dan na kraju tjedna stvaranja. Ovaj dan je bio dan Božjeg počinka u kojem je uzeo u obzir sve dobro što je stvorio, pa i ljudska bića koja su bila vrhunac Njegove stvaralačke aktivnosti. Iz valjanih razloga Bog je odvojio ovaj dan, blagoslovio ga i posvetio za uporabu ljudskim bićima.

Priroda još uvijek otkriva veličanstvenost i ljepotu, premda je oštećena posljedicama grijeha. Neki od kasnijih tekstova u Starom zavjetu slave Boga za Njegovo čudesno stvaranje, a proslavljanje Boga kao Stvoritelja nastavljeno je sve do posljednje knjige Novog zavjeta.

Ovaj tjedan stvaranja zbio se samo prije nekoliko tisuća godina, u novije vrijeme, a ne prije milijune godina. Možda je ranije postojao mirujući planet, ali život na njemu nije stvoren prije tjedna stvaranja opisanog u Postanku 1. Priroda na općenit način otkriva Boga. Ovo znamo iz različitih starozavjetnih i novozavjetnih tekstova. Božja mudrost i sila vidljivi su u makrokozmu i mikrokozmu fizičkog svijeta.

Bog još uvijek vlada onim što je stvorio. Prema Starom zavjetu Bog je mogao upotrijebiti svoju moć da izlije sudove na narode oko Izraela, kao i na sam Izrael, kad su se odvratili od Njega i Njegovog saveza i činili zlo. U ove posljednje dane Bog će ponovno na isti način upotrijebiti ove sile. U posljednjih sedam zala (Otk 16) Bog će ponovno pokazati da je Stvoritelj i Sudac.

No prije tog vremena treba objaviti naročitu vijest. To je vijest o Bogu kao Stvoritelju. U vrijeme kad Ga ljudi, kao nikad ranije, odbijaju priznati Stvoriteljem, trebamo objaviti vijest koja još jednom ukazuje na Stvoritelja. Nju nalazimo u prvom dijelu anđeoskih vijesti u Otkrivenju 14,6.7; ovo je posebna vijest koju Crkva adventista sedmog dana smatra obvezom da je objavi. U privlačenju pozornosti svijeta na Stvoritelja mi pozivamo na i štovanje Boga, što se najbolje može učiniti u dan koji je Stvoritelj odredio kao uspomenu na svoje stvaranje, u subotu.

Na kraju Božja moćće se ponovno očitovati kad Bog bude stvarao nova nebesa i novu zemlju. Još jednom će zemlja izići iz ruku svog Stvoritelja, ali očišćena od grijeha. Obnovljena u svojoj edenskoj ljepoti, zemlja će postati dom spašenih i svjedočanstvo svemiru da je Bog ljubav i da je zahvaljujući svojoj ljubavi sve obnovio za svoj narod. Tako će na kraju velike borbe u cijelosti biti otkrivena Božja stvaralačka i otkupiteljska sila.

S obzirom na dostupne biblijske podatke o stvaranju, Crkva adventista sedmog dana je iznjela i prihvatila sljedeću službenu izjavu o svom stajalištu o stvaranju:

"Bog je Stvoritelj svega i On je u Pismu objavio autentični izvještaj o svojoj stvaralačkoj djelatnosti. Za šest dana Gospodin je stvorio nebo i Zemlju i sve što živi na Zemlji, i počinuo sedmoga dana u tom prvom tjednu. Tako je uspostavio subotu kao trajni spomenik djela stvaranja koje je završio. Prvi čovjek i prva žena bili su načinjeni po Božjoj slici kao vrhunac djela stvaranja, dobili su vlast nad svijetom i odgovornost da se brinu o njemu. Kad je svijet bio dovršen, sve je bilo 'veoma dobro', i objavljivalo slavu Božju. (Post 1,2; Izl 20,8-11; Ps 19,2-7; 33, 6.9; 104; Heb 11,3)" (SDA *Yearbook*, 1981, 5.)

VI. Komentari Ellen G. White

A. Priroda i Bog prirode

"Priroda je snaga, ali Bog te prirode je neograničen u snazi. Njegova djela tumače Njegov karakter. Oni koji Ga prosuđuju prema Njegovim djelima, a ne prema pretpostavkama velikih ljudi, u svemu će vidjeti Njegovu prisutnost. Ovi vide Njegov osmijeh u sunčevom sjaju, a Njegovu ljubav i skrb u plodnim njivama ujesen. Čak i zemaljski ukrasi koji su vidljivi u živom zelenilu trave, u ljupkom cvijeću svih boja, u vitkim i raznolikim šumskim stablima, svjedoče o nježnoj, očinskoj brizi našeg Boga i Njegovoj želji da usreći svoju djecu.

Sila velikog Boga pokazat će se u korist onih koji Ga se boje. Poslušajmo prorokove riječi: 'Zar ne znaš? Zar nisi čuo? Jahve je Bog vječni, kraljeva zemaljski stvoritelj. On se ne

umara, ne sustaje, i um je njegov neizmjerljiv. Umornome snagu vraća, jača nemoćnoga. Mladići se more i malakšu, iznemogli, momci posrću. Al onima što se u Jahvu uzdaju snaga se obnavlja, krila im rastu kao orlovima, trče i ne sustaju, hode i ne more se." (ST, 13. ožujka 1884)

"Bog je temelj svega. Svaka je prava znanost u skladu s Njegovim djelima; svako pravo obrazovanje vodi poslušnosti Njegovoj vlasti. Znanost našim pogledima otvara nova čuda; ona se diže visoko i istražuje nove dubine, ali iz tog istraživanja ne donosi ništa što bi se sukobljavalo s božanskim otkrivenjem. Neznanje može tražiti potporu pogrešnih gledišta o Bogu pozivanjem na znanost, ali knjiga prirode i pisana Riječ se ne razilaze; jedna osvjetljava drugu. Pravilno razumljene, one nas upoznaju s Bogom i Njegovim karakterom, uče nas nešto o mudrim i korisnim zakonima preko kojih On djeluje. Tako nas potiče da slavimo Njegovo sveto ime i da se razumno uzdamo u Njegovu riječ." (ST, 20. ožujka 1884)

B. Znanost i Biblija

"Pravilno shvaćena znanstvena se otkrića i životna iskustva slažu sa svjetočanstvom Svetog pisma o stalnom Božjem djelovanju u prirodi.

U himni koju je zabilježio Nehemija, Leviti su pjevali: 'Ti si, Jahve, Jedini! Ti si stvorio nebo, i nebesa nad nebesima, i vojsku njihovu, zemlju i sve što je na njoj, mora i što je u njima. Ti sve to oživljavaš.' (Neh 9,6)

O ovoj Zemlji Pismo izjavljuje da je djelo stvaranja dovršeno. Njegova su djela 'dovršena od postanka svijeta.' (Heb 4,3) Međutim, Božja sila još i sada radi na održavanju onoga što je stvoreno. Bilo ne udara, niti se disanje nastavlja zato što je mehanizam, jednom pokrenut, nastavio raditi svojom vlastitom prirodnom energijom. Svaki udisaj, svaki otkucaj srca, dokaz je brige Onoga u kome živimo, mičemo se i jesmo. Od najmanjeg kukca do čovjeka, svako živo stvorenje svakodnevno ovisi o njegovoj providnosti...

Onaj koji najdublje prodre u tajne prirode, najpotpunije će shvatiti svoje vlastito neznanje i slabost. Shvatit će da postoje dubine i visine koje ne može dosegnuti, tajne u koje ne može proniknuti, da pred njim leže beskrajna područja istine u koja još nitko nije stupio. On će biti spreman reći zajedno s Newtonom: 'Čini mi se da sam kao dijete koje na morskoj obali skuplja oblutke i školjke, dok se preda mnom pruža veliki ocean istine.'

Ljudi koji su najdublje proučili znanost, prisiljeni su priznati da u prirodi djeluje jedna beskrajna sila. Ali ljudskom razumu, kad je prepušten samome sebi, pouke prirode moraju

izgledati proturječne i obeshrabrujuće. One se mogu pravilno shvatiti jedino u svjetlosti otkrivenja. 'Vjerom doznajemo.' (Heb 11,3)." (Ed 130-134; usp. *Odgoj*, str. 117-120)

C. Autentična povijest početka našeg svijeta

"Biblija je najpoučnija i najsveobuhvatnija povijest dana svijetu. Njezine svete stranice sadrže jedini autentičan izvještaj o stvaranju. U njoj smo svjedoci sile koja 'razastrije nebesa i (koji) zemlju utemelji'. U njoj imamo istinitu povijest ljudskog roda, neiskvarenu ljudskim predrasudama ili ohološću...

Postoji sklad između prirode i kršćanstva, jer oboje potječu od istog Autora. Knjiga prirode i knjiga otkrivenja ukazuje na djelovanje istog božanskog uma. Ima pouka koje trebamo naučiti iz prirode; no postoje pouke, duboke, ozbiljne i izuzetno važne, koje trebamo naučiti iz Božje knjige." (RH, 19. kolovoza 1884)

"U Postanku je sačuvana povijest svijeta od početka. U njemu je otkriveno da će svi narodi koji zaboravljaju Boga i odbacuju Njegov put i Njegov znak poslušnosti, koji razlikuje između pravednih i zlih, između spašenih i nespašenih, biti uništeni..."

Gospod poziva sve da proučavaju božansku filozofiju svete povijesti, koju je Mojsije napisao nadahnut Svetim Duhom. Prva obitelj na zemlji primjer je svih obitelji koje će postojati do kraja vremena. Mnogo toga je za proučavati u toj povijesti da bismo razumjeli božanski plan za ljudski rod. Ovaj je plan jasno određen i posvećena duša koja se moli upoznat će Božju misao i cilj od početka do završetka povijesti ove zemlje. Ona će shvatiti da je Isus Krist, jednak Ocu, veliki pokretač svakog napretka, Onaj koji je izvor svakog čišćenja i uzdizanja ljudskog roda." (3MR 184)

"Za poznavanje rane povijesti našeg svijeta, stvaranja čovjeka i njegova pada ovisimo o Bibliji. Ako uklonimo Božju Riječ, što možemo očekivati osim da ostanu bajke i nagađanja te oslabljeni um koji je nesumnjivo posljedica njegovanja zablude. Nama je potrebna vjerodostojna povijest o nastanku Zemlje, o padu keruba zaklanjača i ulasku grijeha u svijet. Bez Biblije bit ćemo zbunjeni lažnim teorijama. Um će biti podvrgnut tiraniji praznovjerja i laži. No pošto imamo autentičnu povijest o početku našeg svijeta, ne trebamo se opterećivati ljudskim nagađanjima i nepouzdanim teorijama." (MM 89)

"Božanski um i ruka su kroz vijekove u punoj čistoći sačuvali izvještaj o stvaranju. Jedino nam Božja Riječ daje vjerodostojan izvještaj o stvaranju našeg svijeta." (RH, 11. studenog 1909)

D. Bog nije bio vezan uz pretpostojeću materiju

"U oblikovanju našeg svijeta Bog nije bio vezan uz pretpostojeću tvar ili materiju. 'Ovo vidljivo ne posta od nečega pojavnoga.' Naprotiv, sve, materijalno i duhovno, pojavilo se pred Gospodom Jahvom na Njegov glas i stvoreno je za Njegove ciljeve. Nebesa i sva vojska njihova, zemlja i sve što je na njoj, ne samo što su djelo Njegovih ruku, već su nastali dahom Njegovih usta.

Gospodin je pokazao da bi svojom snagom u jednom kratkom satu mogao razgraditi cijeli okvir prirode. Mogao bi stvari okrenuti naopačke i uništiti ono što je čovjek izgradio posebno snažnim i trajnim. 'On brda premješta, a ona to ne znaju, u jarošći svojoj on ih preokreće. Pokreće on zemlju sa njezina mjesta, svodu se nebeskom potresu stupovi i premru od straha kada on zaprijeti. Pred njim se gore potresaju, bregovi se ljuljaju, zemlja se pod njim provaljuje.'" (3MR 208)

"Bog je u otkrićima prirodnih i drugih znanosti dopustio da svijet bude preplavljen svjetlom, ali ako znanstvenici o ovim predmetima razmišljaju samo s ljudskog gledišta, sigurno će pogriješiti. Ako nisu vođeni Božjom Riječi, i najveći umovi postaju zbunjeni u pokušajima da istraže odnos između znanosti i otkrivenja. Stvoritelj i Njegova djela nadilaze njihovo shvaćanje; a budući da ih ne mogu objasniti prirodnim zakonima, onda biblijsku povijest proglašavaju nepouzdanom.

Oni koji sumnjaju u vjerodostojnost biblijskog izvještaja napustili su svoje sidro pa im prijete opasnost da se razbiju o stijene nevjerstva. Kad ustanove da svojim nesavršenim znanstvenim znanjem ne mogu mjeriti Stvoritelja i Njegova djela, oni postavljaju pitanje postojanja Boga i prirodi pripisuju beskonačnu silu.

U pravoj znanosti ne može biti ništa suprotno učenju Božje Riječi, jer oboje imaju istog Autora. Pravilno razumijevanje jednog i drugog uvijek će pokazati njihov sklad. Bilo u prirodi ili otkrivenju, istina je uvijek skladna u svim svojim pojavama. No um koji nije prosvijetljen Božjim Duhom, zauvijek će ostati u tami kad je riječ o Njegovoj moći. To je razlog što se ljudske ideje tako često suprote učenju Božje Riječi." (8T 257.258)

" Bez osnove je teorija da Bog nije stvorio materiju kad je stvarao ovaj svijet. U oblikovanju našeg svijeta Bog nije ovisio o pretpostojećoj materiji. Naprotiv, sve, materijalno i duhovno, pojavilo se pred Gospodom Jahvom na Njegov glas i stvoreno je za Njegove ciljeve." (Isto, 258.259)

"Božja vladavina nije samo obuhvaćala stanovnike Neba već i sve svjetove što ih je On stvorio, i Lucifer je zaključio da, ako može povesti nebeske anđele u pobunu, on može povesti i sve svjetove." (*Patrijarsi i proroci*, str. 22; vidi *Velika borba*, str. 426)

E. Subota stara kao i sama zemlja

"Bog nam je dao svoje zapovijedi, ne samo da ih vjerujemo nego i vršimo. Nakon što je položio temelje zemlji, veliki je Jahve cijelu zemlju obukao u predivnu odjeću i napunio je svime što je korisno za čovjeka, a kad je stvorio sva čuda na kopnu i moru, ustanovio je subotu i posvetio je." (4T 247; usp. *Iz Riznice svjedočanstava*, sv. 1, str. 334)

"Kad su položeni temelji zemlji, položen je i temelj suboti, pa su klicale zvijezde jutarnje i Božji uzvikivali dvorjani... Bog je dao svoj Zakon, i u četvrtoj zapovijedi Dekaloga svoju subotu, upravo onaj dan kad je prestao sa svjetovnim poslom, da bi je svetkovao kao uspomenu na stvaranje neba i zemlje." (RH, 15. srpnja 1890)

"Da je čovjek uvijek bio poslušan četvrtoj zapovijedi, na svijetu ne bi bilo nijednog nevjernika, jer ona svjedoči da je Gospodin stvorio nebo i zemlju, more i sve što je u njima. Stoga je Jahve blagoslovio i posvetio dan subotni." (1SAT 233)

"Subota je bila načinjena za cijelo čovječanstvo i uspostavljena u Edenu prije čovjekova pada. Stvoritelj ju je nazvao 'moj sveti dan'. Krist je sebe proglasio 'gospodarem subote'. Budući da je počela sa stvaranjem, ona je stara koliko i ljudski rod, a kako je načinjena radi čovjeka, ona će postojati dokle bude postojao čovjek." (ST, 12. studenoga 1894)

F. Znanost, prava i lažna, i otkrivenje

"Za mnoge je znanstveno istraživanje postalo prokletstvo; njihov ograničeni um je tako slab da su izgubili ravnotežu. Oni ne mogu uskladiti svoje znanstvena gledišta s izjavama Svetog pisma i misle da se Bibliju treba ispitivati njihovim mjerilima 'lažno nazvane spoznaje'. Zabludjeli su od vjere i đavao ih je zaveo. Ljudi su pokušali biti mudriji od svog Tvorca; ljudskim filozofijama pokušali su istražiti i objasniti tajne koje nikad neće biti objašnjene, ni u vječnosti. Kad bi ljudi istraživali i razumjeli ono što je Bog objavio o sebi i svojim nakanama, oni bi stekli takav pogled na Jahvinu slavu, veličanstvo i moć, da bi shvatili svoju neznatnost i zadovoljili se onim što je otkriveno njima i njihovoj djeci." (4SP 345)

"Onaj koji je stvorio svijet i načinio uzvišene planine, tko je otvorio izvore bezdana, oblikovao veličanstvene stijene i visoka stabla, dao je čovjeku moć da cijeni čuda zemlje i neba, snagu da razumije pouke koje je Krist iz njih uzimao. No ljudski razum nije nikad mogao smisliti

takve pouke, a ni čovjek ih ne može razumjeti osim ako to promatranje Bog ne posveti svojim Svetim Duhom...

"Ne možemo se pouzdati u ljudsko rasuđivanje. Da je Krist danas u svijetu, mladci u školama trabunjali bi Mu o takozvanoj znanosti. No Krist bi odgovorio: 'Nitko ne može služiti dvojici gospodara.'" (RH, 3. srpnja 1900)

G. Izjave o potopu iz 1890.

"Potop je promijenio cijelu površinu zemlje. Kao posljedica grijeha, treće strašno prokletstvo je počivalo na zemlji. Kad se voda počela povlačiti, brda i planine su ostale okružene nepreglednim, nemirnim morem. Posvuda su se nalazila trupla ljudi i životinja. Gospod nije dopustio da ostanu i da raspadanjem zagađuju zrak te je stoga od zemlje načinio golemo groblje. Snažan vjetar, poslan da isuši vode, odnosio je trupla, a ponekad i cijele vrhove planina te s drvećem, kamenjem i zemljom zatrpavao mrtva tjelesa. Na isti su način zlato i srebro, probrana drveta i drago kamenje, koji su prije potopa obogaćivali i ukrašavali zemlju, i koje su stanovnici obožavali, skriveni od ljudskih pogleda i potraga. Snažno gibanje vode nanijelo je zemlju i kamenje na ova blaga, i u nekim slučajevima iznad njih stvorilo planine." (*Patrijarsi i proroci*, str. 80.81)

H. Dokazi promjena uzrokovanih potopom

"Stijene pripadaju dragocjenostima ove zemlje jer sadrže blaga mudrosti i znanja. U stijenama i gorama zapisana je činjenica da je Bog potopom uništio zle na zemlji, a površina zemlje raskidana divovskim stijenama i visokim planinama svjedoči da je to učinila Gospodnja sila zbog zloće čovjeka u prestupanju Njegova zakona. Neprekidno mijenjanje prizora koje oko susreće, djelo su Božje mudrosti, da bi ljudi u Njegovim zapanjujući djelima mogli razumjeti da postoji živi Bog neograničene moći. Čudesna i veličanstvena djela trebaju oplemeniti dušu i smekšati grubost čovjekove naravi te mu pomoći u izgradnji karaktera." (3MR 217)

I. O planinama i njihovom nastanku

"Bila sam toliko umorna da sam se ispružila na sjedalu i spavala oko dva sata; time sam izgubila zanimljive dijelove prizora, ali smo priliku, koliko je bilo moguće, iskoristili u ostatku putovanja.

Bilo je veličanstveno. Bilo je jezera i gudura i kanjona i visokih stijena, nekih posebna izgleda. Vrhunci brda koji se izdižu iznad gorskih vrhunaca. Neki ukrašeni šumama, neki obrađeni do samog vrha. Put do njih vodio je u serpentinama i kako su mogli izgraditi svoje kuće

i urediti vrtove i živjeti u tim visinama, ostalo nam je tajnom. Na vrhuncima brda bile su sagrađene crkvice, a sela su se smjestila u planinske gudure...

Bili smo zadivljeni. Volimo promatrati veličinu Božjih djela i u tome se nikada ne umaramo. Ovdje je planinski lanac koji se proteže duž cijelog kontinenta, nagomilan jedan na drugoga kao kakav masivan nepravilan zid koji se diže iznad oblaka. Ovaj Bog koji drži planine na mjestu, dao nam je obećanja koja su nepromjenljivija od ovih veličanstvenih starih planina. Božja Riječće stajati zauvijek od naraštaja do naraštaja." (Isto, 214)

VII. Literatura

Brueggemann, Walter. *Genesis*. Interpretation, vol. 1. Atlanta, John Knox, 1982.

Cassuto, Umberto. *A Commentary on the Book of Genesis*. Part 1, *From Adam to Noah*. Jerusalem, Magnes, 1989.

Clark, Harold W. *The New Deluvialism*. Angwin, Calif., Science Publications, 1946.

– . *The Battle Over Genesis*. Washington, D. C., Review and Herald, 1977.

Coffin, Harold G. *Origin by Design*. Washington, D. C., Review and Herald, 1983.

"Evidences of a Worldwide Flood." U *The Seventh-day Adventist Bible Commentary*, sv. 1, str. 64-98. Washington, D. C., Review and Herald, 1953.

Finegan, Jack. *Handbook of Biblical Chronology*. Princeton, Princeton University Press, 1964.

Gunke, Herman. *The Legend of Genesis*. New York, Schocken, 1964.

Hasel, Gerhard F. "The Significance of the Chronology in Genesis 1 in Relation to Ancient Near Eastern Parallels." *Andrews University Seminary Studies* 10 (1972), str. 1-20.

– . "The Sabbath and the Pentateuch." U *The Sabbath in the Scripture and History*. Urednik A. K. Strand. Washington, D. C., Review and Herald, 1982. Str. 21-43.

– . "The 'Days' of Creation in Genesis 1: Literal 'Days' or 'Figurative 'Periods/EPOCHS' of Time?" *Origins* 21 (1994), str 5-38.

Jacobsen, Thorkild. "The Eridu Genesis." *Journal of Biblical Literature* 100 (1981), str. 513-529.

Johnson, Phillip E. *Darwin on Trial*. 2 izdanje. Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1993.

Lavallee, Louis. "Augustine on the Creation Days." *Journal of Evangelical Theological Society* 32 (1989), str. 457-464.

Lewis, Jack P. "The Days of Creation: An Historical Survey of Interpretation." *Journal of Evangelical Theological Society* 32 (1989), str. 433-455.

Maxwell, C. Mervyn. *God Cares. Sv. 2. Revelation.* Boise, Idaho, Pacific Press, 1985.

"Science and Literal Creation." U *The Seventh-day Adventist Bible Commentary.* Washington, D. C., Review and Herald, 1953. Sv. 1, 1976, str. 46-63.

Shea, William H. "Literary Structural Parallels Between Genesis 1 and 2." *Origins* 16 (1989), str. 49-68.

– . "A Comparison of Narrative Elements in Ancient Mesopotamian Creation-Flood Stories With Genesis 1–9." *Origins* 11 (1984), str. 9-29.

– . The Unity of Creation Account. *Origins* 5 (1978), str. 9-38.

Speiser, E. A. *Genesis.* 3. izdanje. Anchor Bible, sv. 1. Garden City, N. Y., Doubleday, 1981.

Webster, Clyde L, mladi. *The Earth: Origins and Early History.* Office of Education, North American Division of the General Conference of Seventh-day Adventists, Silver Springs, Md., 1989.

Wenham, Gordon J. *Genesis 1–15.* Word Bible Commentary, sv. 1. Waco, Texas, Word, 1987.

Westermann, Claus. *Genesis 1–11.* Minneapolis, Augsburg, 1984.

12. Božji zakon

Mario Veloso

Uvod

U svakom društvu je zakon, kao osnova za pravilno ponašanje, bitan za dobrobit ljudi. Gledano iz teološkog kuta, zakon postaje još važniji jer uključuje Božji Zakon koji obuhvaća božanske zahtjeve za ljudska bića.

S biblijskog gledišta, pod zakonom se često razumije Tora ili Knjiga zakona, Petoknjžje, za koje se tradicionalno misli da sadrži 613 zapovijedi. No Mojsijeve knjige nemaju monopol na ovaj predmet. Od Postanka pa sve do Otkrivenja zakon je integralni dio povijesti Izraela, Isusova učenja i Pavlovih poslanica.

Premda u Bibliji nalazimo različite vrste zakona – obredne, građanske, zdravstvene, društvene – Božji Zakon nalazi se u središtu koncepta. Dekalog, moralni Zakon, je duhovan i prikaz je Božjeg karaktera. On nadilazi vrijeme i mjesto, te tako dijeli trajnost svog Autora.

Božji zakon treba proučavati vezano uz druge predmete. Dekalog je dio Božjeg Saveza s Njegovim narodom. Za Pavla je Zakon tijesno povezan s milošću. Na kraju, Zakon moramo gledati u svjetlosti križa koji je za kršćane središnji događaj u povijesti.

Ovaj članak o zakonu istražuje značaj, jedinstvenost i trajnost Božjeg Zakona. Također razmatra primjenu ove doktrine na svakidašnji kršćanski život i život Crkve adventista sedmog dana.

[I. Božji zakon u Svetom pismu](#)

[A. Definicija](#)

[1. Riječi za zakon](#)

[2. Vrste zakona](#)

[B. Priroda moralnog zakona](#)

[1. Dekalog](#)

[2. Zakon je izraz Božjeg karaktera](#)

[3. Zakon kao temeljno načelo](#)

[C. Duhovna priroda moralnog zakona](#)

D. Cilj moralnog zakona

1. Da osigura definicije

2. Da osigura usmjerenje

E. Moralni zakon i posljednji sud

II. Vječnost Božjeg moralnog zakona

A. Božji zakon prije Sinaja

1. Deset zapovijedi u Postanku

2. Grijeħ prije Sinaja

3. Četvrta zapovijed prije Sinaja

B. Deset zapovijedi na Sinaju

1. Jedinstvenost Deset zapovijedi

2. Važnost Deset zapovijedi

3. Obredni zakon

C. Deset zapovijedi i Isusovo učenje

1. Jednakost deset zapovijedi

2. Trajnost Deset zapovijedi

3. Zapovijed o suboti

D. Zakon kod Pavla

1. Pavlovo svetkovanje subote

2. Pavlovo učenje o zakonu

E. Zakon u Ivanovim spisima

1. Zakon u Evandjelju po Ivanu

2. Zakon u Ivanovim poslanicama

3. Zakon u Otkrivenju

III. Zakon i spasenje

A. Zakon i Savez

1. Stari Savez

2. Novi Savez

3. Zakon i novi Savez

B. Moralni zakon i milost

1. Nepravilna funkcija zakona: legalizam

2. Svjedočanstvo prave poslušnosti

C. Zakon i križ

1. Kraj obrednog sustava

2. Križ – potvrda moralnog zakona

IV. Praktične posljedice po kršćanski život

V. Povijesni pregled

A. Apostolski oci i apologete

B. Srednjovjekovna kretanja

C. Reformacija

D. Suvremeni svijet

VI. Komentari Ellen G. White

A. Zakon u spisima Ellen G. White

B. Zakon u doktrini Crkve adventista sedmog dana

VII. Literatura

I. Božji zakon u Svetom pismu

A. Definicija

Prije analize značenja Božjeg "zakona" kako ga nalazimo u Svetom pismu, potrebno je razmotriti uporabu određenih riječi u ovom konceptu i vrste božanskog zakona.

1. Riječi za zakon

Najuobičajenija riječ u Starom zavjetu za zakon je *torah*, u značenju "smjernica", "uputa" ili "zakon". Premda riječ *torah* ima jasno značenje, često se odnosi na sve upute koje je Bog dao svom narodu (Post 26,5; Izl 16,4; Iz 1,10 i 8,20). U Psalmu 119 nalazimo više riječi kojima je opisan Božji zakon ("propisi" [r. 2], "naredbe" [r. 4], "pravila [r. 5], "zapovijedi" [r. 6]), i sve potpadaju pod jedan koncept: *torah*, ukupnost otkrivene Božje volje. U riječi *torah* bili su uključeni moralni, obredni i građanski zakoni Izraela. Budući da je Božji "zakon" bio čitav plan spasenja, Izaija je mogao potvrditi da "otoci žude za njegovom naukom" (Iz 42,4). Petoknjžje, glavni izvor ovih uputa, nazvan je Tora ili Božji zakon (Neh 8,18; 9,3).

Novi zavjet uzima grčku riječ *nomos* da prikaže *torah*. Različita značenja riječi *nomos* odražavaju bogato značenje njezinog hebrejskog originala. Tako može ukazivati na Sveto pismo

kao otkrivenje Božje volje (Iv 15,25), Petoknjžje općenito (Mt 7,12), a ponekad na Dekalog (Jak 2,10-12) ili obredni zakon (Dj 15,1).

2. Vrste zakona

Obimni pravni materijal u Bibliji obuhvaća sve strane života – zdravlje, prehranu, seksualnost, rad, društvo, kult, vlast i čak odnose s okolišem. Neki od ovih zakona su univerzalni po primjeni, dok su drugi bili primjenjivi samo u određeno vrijeme i na određenim mjestima. Međutim, svi su oni *torah*: božanske upute za Božji narod.

a. Neuniverzalni zakoni. Izraelu su dani neuniverzalni zakoni da ih se drže građani i tuđinci koji žive s njima. Ovi se obredni i građanski zakoni nisu odnosili na one koji nisu pripadali Božjem narodu.

Obredni zakoni su bili propisi kojima se Bog poslužio da pomoću simbola i kultne prakse podučava o planu spasenja. Stari zavjet jasno pokazuje da su ovi zakoni stupili na snagu ubrzo nakon pada u grijeh, kako se to vidi iz izvještaja o Abelu i Kajinu (Post 4,3-7). Nakon izlaska iz Egipta, kulturni su propisi prošireni i zapisani u Levitskom zakoniku u kome je opisan čitav obredni sustav izraelskog Svetišta i, kasnije, židovskog hrama.

Obredni sustav bio je uspostavljen da ukaže na Kristovu savršenu žrtvu na križu. Krist je bio njegov temelj, njegova vijest i njegovo očekivanje, a bio je i izraz vjere u Krista. No taj sustav nije bio savršen, jer je bio samo sjena ili simbol stvarne žrtve za grijeh. On nije mogao očistiti grešnike od grijeha. Bio je samo obećanje da će spasenje doći prinosom žrtve Božjeg Janjeta i izrazom vjere u to obećanje (Heb 10,1-10).

Građanske zakone je Bog dao izraelskom narodu preko Mojsija da upravljaju životom društvene zajednice. Ovi su zakoni većinom bili primjena univerzalnih načela sadržanih na drugoj ploči Deset zapovijedi, koja su ravnala odnosima među ljudima. Temeljno načelo građanskih zakona bila je pravda u javnoj službi vladara i sudaca, i pravednost u svim postupcima naroda Saveza (Izl 23,1-9; Pnz 16,18-20; Lev 19,9-18).

b. Univerzalni zakoni. Božje zanimanje za ljude očitovalo se u zakonima koje je dao za sve ljude i koji se mogu primijeniti na sve ljude, a važe za sva vremena i u svim prilikama. Primjeri ovih univerzalnih zakona su prirodni zakoni, zdravstveni i prehrambeni zakoni, seksualni zakoni i moralni zakon Deset zapovijedi. Svi oni imaju značajno mjesto u pravnom materijalu Biblije, ali u Deset zapovijedi susrećemo jedinstveni Zakon upravljanja moralnim životom svih ljudskih bića u sva vremena i na svim mjestima.

B. Priroda moralnog zakona

Torah je bila središte hebrejskog razmišljanja i načina života. Izraelci nisu mogli razumjeti svoj život ni sebe bez Zakona. Za njih je povijest dosegla vrhunac u Božjem činu davanja Zakona. Ništa nije bilo veće od Zakona, jer im ništa drugo nije dovelo Boga tako blizu kao Njegova veličanstvena prisutnost na Sinaju. Osim toga ovaj Zakon je unaprijed oblikovao povijest Izraela. Dva su elementa dovela do toga da Izrael postane Božji narod: jedan je bio Božji nezasluzeni izbor Izraela (Pnz 4,37; 7,7; 10,15), a drugi Njegovo besprimjerenost samootkrivenje čitavom narodu (Izl 20). Sadržaj ovog otkrivenja bio je Zakon. Zato je on istovremeno bio božanski dar milosti i izraz Božje volje, pokazatelj Njegovom narodu kako treba živjeti.

Zakon je pokazao da se sam Bog dao Izraelu da bude njihov Bog, a njih je izabrao da budu Njegova svojina (Izl 19,4-6). On je bio moralni, etički, društveni i kulturni spomenik. No Zakon nije trebao biti spomenik postavljen na nekom vidljivom mjestu; umjesto toga bio je živi spomenik. Premda napisan na kamenu, Bog ga je želio smjestiti u srce svog naroda (Ps 37,30.31; Jr 31,33) da bi mogao upravljati životom pojedinca, cijelog naroda i čak cijelog čovječanstva.

Zakon nije bio samo otkrivenje Božje volje i milosti, već i otkrivenje Njegove svetosti. On je svoj narod mogao nazvati svetim zato što je sam bio svet (Lev 19,2). Zakon je predstavljao Božji karakter, Njegovu pravednost i savršenstvo, Njegovu dobrotu i istinu (Ps 19,8.9; 119,142.172). Pavao ga je nazvao "duhovnim" (Rim 7,14) i potvrdio: "Stoga, Zakon je bez sumnje svet, a zapovijed i sveta, i pravedna, i dobra." (r. 12) Svako kršenje Zakona bilo je odvajanje od Boga (Iz 59,2), od Izraela (Izl 12,15.19; Lev 7,20.21.25.27) i od samog života (Izl 28,43; Pnz 18,20). Kršenje je značilo pobunu, otpad i smrt.

Način života koji je Bog prikazao svojim sinovima i kćerima, kako u stara vremena tako i danas, isti je: istinski moralni život. Čitanje cijelog sadržaja Božje objave – Starog i Novog zavjeta podjednako – daje jasniju sliku načina na koji Bog želi da živi "sveti narod" i kršćanska Crkva: život određen riječima kao što su pravednost, pravda, posvećenje, poslušnost, svetost i vjera, život koji slijedi Božja načela iznesena u moralnom Zakonu. Njegov narod treba živjeti životom moralnog karaktera sličnog Božjem.

1. Dekalog

Deset zapovijedi je zbog jasnoće i određenosti objavljeno negativnim izrazima. Takva je preciznost bila potrebna u ono vrijeme, kao uvijek, zbog čovjekove sklonosti da izbjegne

odgovornost i spremnosti za krivo tumačenje. Kad se radi o Božjoj volji u moralnom pogledu, ne smije biti pogrešnog razumijevanja, jer On jedini određuje što je pravo.

Kad je Izraelcima objavio Deset zapovijedi, Bog je ukazao na dvije osnovne pobude: (1) "Ja sam Jahve, Bog tvoj" i (2) ja sam vas izveo iz ropstva (Izl 20,2; Pnz 5,6). Zatim je objavio Zakon kako je zapisan u Izlasku 20,2-17.

Dekalog (Izl 20,2-17; Pnz 5,6-21) je podijeljen na dva glavna dijela i pokriva pet područja. Oba glavna dijela pokrivaju sve odnose: one s Bogom (prve četiri zapovijedi) i one s čovjekovim bližnjima (posljednjih šest). Pet područja su zaokupljena Bogom, svetošću, obitelji, čovječanstvom i čovjekovim bližnjim.

Prvo, dvije prve zapovijedi (Izl 20,3-6) potvrđuju da postoji samo jedan Bog. Odnos s Njim mora biti poseban i izravan. On ne trpi nevjerstvo odanosti drugim nepostojećim bogovima, niti dopušta prikaz nekog posredničkog simbola u bogoštovlju, čak ni ljudskom rukom stvoren lik samoga Boga.

Drugo područje, treća i četvrta zapovijed (rr. 7-11), pokazuje da su Božje ime i subota sveti. Božje ime se mora poštovati i obožavati. Ne može ga se izgovarati uzalud, jer ime zamjenjuje samoga Boga, Jedinoga koji zaslužuje klanjanje. Svetost subote poštuje se svetkovanjem dana koji predstavlja svetost u vremenu, ponavljanje svetosti koja sjedinjuje Stvoritelja svemira s upraviteljima stvaranja u činu prihvaćanja i integracije. Svetkovanje subote uključuje počivanje od uobičajenih svakodnevnih aktivnosti, klanjanje pravom Stvoritelju-Bogu, poštivanje nepovredivosti svijeta stvaranja, obnovu okoliša i zaštitu prava onih koji rade pod našom odgovornošću.

Treće područje, zapovijedi pet i sedam (rr. 12.14), potvrđuje svetost obitelji. Treba poštovati oca i majku. Bog isto tako zabranjuje nevjerstvo vlastitom braku i oskvrnjenje tuđeg braka.

U četvrtom području, šesta i osma zapovijed (rr. 13.15), čovjek je nepovrediv. Nitko nema pravo uzeti drugome život ili vlasništvo. Ovo obuhvaća lažno svjedočenje na sudu protiv nečijeg života te otimanje ili odlaganje isplate zarade (vidi Lev 19,13).

U petom području moraju biti zaštićeni pojedinci i društvo, jer ih zle riječi i grešne želje mogu uništiti. Bog zabranjuje lažno svjedočenje (Izl 20,16): krivokletstvo, uvrede, tajenje istine ili čak šutnju kad netko neistinito govori o drugome. Bog zabranjuje poželiti kuću, bračnog druga, sluge, životinje i bilo što drugo što pripada bližnjemu (rr. 16.17).

U moralnom Zakonu od samo deset zapovijedi Bog pokriva sve želje i djela ljudske obitelji. Razmišljajući o Božjem Zakonu, David je rekao: "Zapovijed tvoja nema granica." (Ps 119,96) On je jednak Božjoj "riječi" koja "ostaje dovijeka". Božja svjedočanstva, zakoni, naredbe i propisi su vječni. Psalmist u njima nalazi uživanje i preko njih Bog mu je dao život (rr. 89-96).

2. Zakon je izraz Božjeg karaktera

Božji zakon, a posebno Deset zapovijedi, odraz su Božjeg karaktera. Dekalog je postojao i postojat će dokle god Božji karakter ostaje nepromjenljiv. Kao što se Bog ne mijenja (Ps 102,26-28), tako je i Krist isti "jučer i danas i zauvijek će biti isti" (Heb 13,8). Biblijski pisac u Božjem zakonu vidi Njegove karakteristike. Kao Bog "savršen je Zakon Jahvin" i "čista je zapovijed Jahvina" (P 19,8.9). Pavao objašnjava: "Zakon je bez sumnje svet, a zapovijed i sveta, i pravedna, i dobra." (Rim 7,12) "Zapovijedi su tvoje sve pravedne", uzvikuje pjesnik (Psalam 119,172). Ivan sažima: "Bog je ljubav." (1 Iv 4,8)

Kontekst Ivanove definicije je objašnjenje suprotnih duhovnih karakteristika antikrista (rr. 1-3). Oni koji su "od Boga", razlikovat će između "istine" i "zablude" (r. 6). Antikristova zabluda je u tome što ne priznaje Kristovu misiju (r. 3). On "niječe da je Isus Krist" (1 Iv 2,22) i time niječe Oca, jer su Sin i Otac jedno (1 Iv 1,2.3). Ono predstavlja nijekanje zajedništva i poznavanja, uključujući i poznavanje Boga i zajednice Sina. Dok duh zablude prikazuje sotonske sile na djelu, duh istine (1 Iv 4,6) je djelo Svetog Duha, koji vjerom uspostavlja prisnu zajednicu sa Sinom i putem otkrivenja daje pravo poznanje Boga (r. 13). Oni koji ljube Boga vršit će Njegovu volju (1 Iv 2,17) i držati Njegove zapovijedi (rr. 3-6).

Poznavanje Boga kao ljubavi nije ni teorija ni nagađanje. Ne radi se o ontološkom poznavanju Boga – poznavanju Njegova bića, već spoznaji odnosa – poznavanju Njegovog karaktera. Ova snažna spoznaja određuje način života i moralno ponašanje onoga tko ljubi Boga – on "mora tako živjeti kako je on živio" (r. 6). Ona dovodi do života u skladu s Božjim zapovijedima, onim starim koje su postale nove, jer su utemeljene na ljubavi kao stvarnosti (rr. 7.8).

Kad je zapovijed utemeljena na Božjoj ljubavi, ona ne izaziva strah pa čak ni strah od suda, već "sigurnost" ili "pouzdanje" (*parresia*). Ovo pouzdanje "na Sudnji dan" (1 Iv 4,17 – DF) uključuje mir u svakodnevnom osuđivanju naše vlastite savjesti (1 Iv 3,21) i sigurnost na posljednjem sudu pri Kristovom dolasku (1 Iv 2,28). Moralni zakon određuje način života

pravog kršćanina, zato što je izražaj Božjeg karaktera ljubavi, "jer kakav je on, takvi smo i mi u ovome svijetu" (1 Iv 4,17).

Kad nije bilo grijeha, svemirom je vladalo načelo ljubavi. Svako je stvorenje ljubilo Boga kao Stvoritelja i druge kao sebe samog. Zato je Gospodin na pitanje zakonika: "Učitelju, koja je najveća zapovijed u Zakonu?" odgovorio: "Ljubi Gospodina Boga svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom pameti svojom! To je najveća i prva zapovijed. Druga je toj jednaka: Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe!" (Mt 22,37-40)

3. Zakon kao temeljno načelo

Ljubav je temeljno načelo moralnog zakona. Ovo je jasno prikazano u Starom, kao i u Novom zavjetu. Da ovo pokažemo bit će dovoljno navesti Isusove i Pavlove riječi.

Nakon Isusova odgovora na važna pitanja o odnosu Izraela prema Rimskom imperiju i istinitosti Pisma i Božje sile da uskrisuje mrtve, jedan od književnika, priznajući da je Isus dobro odgovorio, zanimaose za temeljno načelo zakona. Njegovo je pitanje glasilo: "Koja je prva od svih zapovijedi?" (Mk 12,28)

Za temeljno načelo zakona Isus ga je uputio na Ponovljeni zakon 6,4 – ulomak koji je predstavljao Izraelovu lozinku tijekom cijele njegove povijesti. Podvukao je jasnu jedincatost pravoga Boga nasuprot mnoštva bogova u drugih naroda. Prva zapovijed o jedinome Bogu bila je zapovijed ljubavi. "Ljubi Gospodina Boga svojega svim srcem svojim, svom dušom svojom, svom pameti svojom i svom snagom svojom!" (Mk 12,30) Zatim je objavio da je druga zapovijed, koju je citirao iz Levitskog zakonika 19,18., u kategoriji prve: "Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe!" Temeljno načelo zakona nije u čovjeku, već izvan njega. Ono je u jedincatosti Boga ljubavi koji istu vrst ljubavi traži od svih svojih stvorenja. To je ona prava ljubav koja ljubi Boga iznad svega, a bližnjega kao sebe samog. Ljubav prožima i prvu i drugu zapovijed Zakona; ono je temeljno načelo obiju ploča Deset zapovijedi.

Književnik je reagirao emocionalno i razumno. "Dobro, učitelju", oduševljeno je odgovorio. A onda je razumno ocijenio Isusovo učenje: "Rekao si prema istini." (r. 32) Kad se čovjekovi osjećaji i razum slože s Božjim moralnim načelima, posljedica je mudrost i duhovno iskustvo sukladno s Božjim kraljevstvom. Na završetku ovog događaja Marko piše: "Videći da pametno dogovori, reče mu Isus: 'Nisi daleko od kraljevstva Božjeg.'" (r. 34)

S jasnim razumijevanjem moralnog zakona kao zapovijedi ljubavi sada dolazimo do načina na koji se Zakon ispunjava: "Nikomu ništa ne budite dužni, osim da ljubite jedan drugoga,

jer tko ljubi bližnjega, ispunio je Zakon." (Rim 13,8) Ljubiti bližnjega trajno je stanje zaduženosti, stalna moralna obveza. Ovo važi za sve Božje zapovijedi, budući da je svaka "sadržana (je) u ovoj riječi: 'Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe!'" (r. 9).

Ideja da kršćanin koji ljubi ispunjava Zakon – "ljubav je ispunjeni Zakon" (r. 10) – ne ukida ni jednu od Deset zapovijedi. Naprotiv, ona predstavlja sveobuhvatni koncept. Božja nakana i cilj svake pojedine zapovijedi je ljubav. Čitav je zakon neuskладiv sa sebičnošću, stoga ga je nemoguće savršeno vršiti samo vanjskim pristankom. Prava poslušnost mora putem ljubavi proisteći iz srca i duha.

C. Duhovna priroda moralnog zakona

Potreba za duhovnom poslušnošću zakonu dolazi od same prirode Božjeg zakona, koji je "duhovan" (Rim 7,14). Oni koji ne slušaju zakon su "tjelesni" i "prodani pod grijeh" (r. 14). Takva osoba ima samo vanjsku "formu religije" (2. Tim 3,5). Njihova poslušnost nije iz srca; ona je činjena samo da zadovolji zahtjeve i predstavlja legalizam, koji se razlikuje od duhovne poslušnosti duhovnog zakona. Dok pokušavaju da ispune zahtjeve zakona, neprijatelji Bižnji su u neprestanom konfliktu sa Božjim zakonom, zato što je "zakon svet i zapovijed sveta i pravedna i dobra." (Rim 7,12)

Moralni zakon, koji je dobar po Božjem određenju, nikada ne vodi u nešto što je loše, pogrešno ili uništavajuće. Ono što donosi smrt je grijeh u nama. (r. 13, 21) Zlo je zarobilo ljudska stvorenja pod "zakon grijeha" do te mjere da ih je ograničilo da žele da čine dobro, nagoneći ih da odstupe od duhovnog zakona, duhovnog Boga, (r. 23,21) da postanu "nesrećne" osobe koje nose "tijelo smrti." (r. 24)

Jedino rješenje toj robskoj sili grijeha jeste Isus: Njegova osoba, Njegov život, Njegova zamjениčka žrtva, (Rim 8,1-4) Njegovo ispunjenje zakona (Mt 5,17,18) i Njegovo učenje o deset zapovijedi. (r. 1-48) Njegova osoba i život osvјedočava nas o našoj griješnosti; Njegova žrtva nas oslobadja od zakona grijeha; Njegovo ispunjenje zakona potvrđuje vrijednost zakona; i Njegovo učenje naglašava duhovnu dimenziju zakona.

Kristovo ispunjenje zakona jasno pokazuje da je On došao da uništi grijeh, a ne da uništi i ukine Božji zakon. "Ne mislite da sam ja došao da pokvarim zakon ili proroke: nisam došao da pokvarim, nego da ispunim. " (r. 17) Dok se ovdje "zakon" odnosi na Pentateuk, u 19. redku i u ostatku Materja 5. poglavlja, Isus jasno ima na umu duhovne dimenzije Dekaloga.

Na gori blaženstava Isus jasno govori o duhovnoj prirodi zakona. Zabrana u šestoj zapovijedi, "Ne ubij," uključuje ljutnju koja usmjerava brata protiv brata (r. 22, 23) i antagonističko ponašanje koje stvara neprijateljstvo. (r. 28) Zapovijest da volimo naše bližnje također zahtjeva da volimo naše neprijatelje, blagosiljamo one koji nas kuni, da činimo dobro onima koji nas mrze i da se molimo za one koji nas progone. (r. 43, 44) Ovo duhovno proširenje moralnog zakona nema namjeru da eliminiše zakon. Umjesto da uči kršćane "da krše" zapovjesti, Isus je želi da oni ih "nauče" i "izvrše." (r. 19) Ta se namjera nastavlja kroz cjelu krpćansku povijest. Knjiga Otkrivanja, opisujući vrijeme kraja i ostatak kršćanske crkve, spominje zapovjedi i predskazuje vjerne kršćane koji ih drže. (Otk 12,17; 14,12)

D. Cilj moralnog zakona

Cilj moralnog zakona nije rješavanje problema grijeha. To može učiniti samo Kristova žrtva pomirenja koju svaki kršćanin mora prihvatiti vjerom. Bog je svoj Zakon dao da osigura definicije – da pokaže kakva je stvarna situacija – u vezi sa životom, Bogom i grijehom. Ostvarujući drugi cilj, Zakon osigurava usmjerenje u kršćanskom životu i pokazuje način na koji Bog želi da Njegov narod živi u zahvalnosti, vjeri i poslušnosti.

1. Da osigura definicije

U Starom zavjetu Zakon je određivao zdravlje svakog pojedinca i cijelog naroda. Deset zapovijedi, kao sažetak Tore, određivalo je kakvoću posvećenog života pred Bogom. Subotnja zapovijed, zauzvrat, znak je ispravne svijesti o posvećenju. Sveti Bog posvećuje čovjeka; djela Zakona to ne mogu. "Subote moje morate održavati, jer subota je znak između mene i vas od naraštaja do naraštaja, da budete svjesni da vas ja, Jahve, posvećujem." (Izl 31,13; usp. Ez 20,12)

Ovo je načelo preneseno i u Novi zavjet. Kao božansko samootkrivenje, moralni zakon određuje Božji karakter. U središtu tog otkrivenja je Kristov križ. Na prvom mjestu je Božja volja. Bog je nepromjenljivi vladar cijelog svemira. Njegov se Zakon ne može mijenjati, zato što je Njegova volja savršena. No ona je istovremeno dobra i prihvatljiva (Rim 12,2), a On je Bog ljubavi. On nas je toliko volio da je dao svog jedinorođenog Sina (Iv 3,16), oživio je naša smrtna tjelesa (Rim 8,11) i dao nam Svetog Duha da bismo mi, koji se nismo pokoravali Božjem zakonu, snagom Duha mogli ispuniti njegove zahtjeve (rr. 4-8).

Površan način uklanjanja grijeha bio bi ukidanje moralnog zakona. U tom slučaju ne bi bila potrebna Kristova smrt na križu. No stvarnost razapeća potvrđuje da Bog nije ukinuo moralni zakon. On i dalje definira grijeh: Je li Zakon grijeh? "Daleko od toga! Ipak, ja sam grijeh

upoznao samo po Zakonu." (Rim 7,7) Zakon definira grijeh kao neposlušnost Bogu, označava ga kao uvredu, a stanje ljudskih bića kao svjesnu pobunu protiv Boga.

Gijeh je bio na svijetu i prije nego što je Boga dao moralni zakon u pisanom obliku. Adam i Eva su bili neposlušni zapovijedi koju je Bog dao (Rim 5,13.14). Grijeh je već bio definiran, jer su poznavali Zakon. Grijeh je neposlušnost Bogu, jer spoznaja o grijehu dolazi "po zakonu" (Rim 3,20 – DF).

Zakon je grijeh učinio još grešnijim – "Zakon naknadno dođe da se poveća prekršaj" (Rim 5,20). Grijeh je postao svjestan čin neposlušnosti određenim zapovijedima, i tako su tjelesne naklonosti postale vidljivije (Gal 5,17-19). Čak se i količina grijeha povećala. Dolazak zapovijedi izazvao je grijeh koji je reagirao povećanom aktivnosti (Rim 7,9), proizvodeći više zlih želja (r. 8) i uzrokujući da i dobronamjerne osobe budu zavedene (r. 11). Kao što je učinio kod Eve, Sotona se služi zapoviješću da navede na grijeh, služi se pri kušanju i rabi ga kao oruđe osude (Post 3,3).

"Snaga je grijeha u Zakonu." (1 Kor 15,56) Zakon čini grijeh samovoljnom pobunom protiv Boga. Budući da pruža informaciju o grijehu, svaki grijeh postaje jasan čin grešne volje protiv Boga, čin pobune. Grijeh je formalna pobuna – "bezakonje" ili kršenje Zakona (1 Iv 3,4 – DF) i duhovna pobuna – čin nevjerstva Bogu odricanjem od Njega (Rim 14,23; Tit 1,15.16).

S obzirom na sposobnost da definira grijeh, Zakon može i osvjedočiti o grijehu. Premda ne osigurava opravdanje (Rim 3,20) već samo srdžbu (Rim 4,15) i osudu, Zakon nas svojom ulogom "čuvara" ("nadziratelja", DF) dovodi Kristu (Gal 3,22-24). Svrha/svršetak Zakona je Isus Krist "da se opravda svatko tko vjeruje" (Rim 10,4).

Glavna svrha Zakona je potvrditi da Bog, apsolutni vladar čovječanstva, ima pravo na svakoga i posjeduje vlast da zahtijeva poslušnost – ne samo povremenu, već onu koja vodi pravednom i svetom životu. Istina je da ljudski rod zbog grijeha više ne može živjeti takvim životom. No Bog je u stanju osigurati i duhovnu snagu potrebnu za opravdanje i posvećenje. Moralni zakon predstavlja mjerila ponašanja prema kojima vjernik treba živjeti u skladu s Bogom i svojim bližnjima.

2. Da osigura usmjerenje

Božji Zakon pruža upute za život Njegove djece. Način života koji je Bog zamislio za ljudska bića zasnovan je na Njegovim namjerama i načelima. Nečije želje ili ideje, ili određeni skup običaja i načina življenja što ga određuje neko društvo, ne mogu biti temelj na kojem ljudi

trebaju graditi svoj život. Bog je iznio svoja načela i apsolute za život, i napisao ih nepogrešivim riječima u Deset zapovijedi. Ovim zapovijedima Bog je naumio donijeti život (Rim 7,10) koji će biti svet, pravedan i dobar (r. 12).

Svet. Budući da je izraz Božje volje, Zakon može biti samo istinit, pravedan i svet. U Rimljanima 7,7-13 Pavao raspravlja o cjelokupnom Zakonu i ističe desetu zapovijed: "Ne poželi!" (Izl 20,17) Ovim navodom Pavao potvrđuje da načela i apsoluti Zakona upravljaju cijelim čovjekovim životom, uključujući i postupke i želje.

Pravedan. Budući da je izraz Božje pravednosti, Zakon je mjerilo pravednog života. Kristov život poslušnosti Božjem zakonu pokazuje da nema drugog pravednog puta osim poslušnosti Božjem zakonu. Poslušnošću Zakonu Isus je pokazao da je Zakon pravedan i da ga se može vršiti.

Dobar. Postoji samo jedna vrst moralnog dobra, onoga koje dolazi od Boga. Samo On može razlikovati što je dobro, a što nije, razlikovati između dobra i zla. A On to čini pomoću Deset zapovijedi. Poslušnost Zakonu vodi blagoslovu i sreći. "Savršen je Zakon Jahvin – dušu krijepi; pouzdano je Svjedočanstvo Jahvino – neuka uči; prava je naredba Jahvina – srce sladi; čista je zapovijed Jahvina – oči prosvjetljuje; nekaljan je strah Jahvin – ostaje svagda; istiniti su sudovi Jahvini – svi jednako pravedni, dragocjeniji od zlata, od zlata čistoga, sladi od meda, meda samotoka. Sluga tvoj pomno na njih pazi, vrlo brižno on ih čuva." (Ps 19,8-12; r. 12 u prijevodu RU: "I sluga se tvoj prožima njima, u vršenju njihovu velika je dobit").

E. Moralni zakon i posljednji sud

Sveto pismo uči o stvarnosti posljednjeg suda (Mt 12,36.37; Rim 14,10-12; 2 Kor 5,10). Dok se spasenje dobija vjerom u Kristovu smrt na križu, sud je zasnovan na zakonu: "Govorite i radite kao ljudi koji imaju biti suđeni po zakonu slobode!" (Jak 2,12) (Vidi Sud.)

Zakon sudi u dvije faze. Onoga koji čini zlo danas osuđuje za prijestup (r. 9); u budućnosti će ga osuditi kao grešnika (rr. 11.12). Dan suda će biti vrijeme "kazni" (2 Pt 2,9) i "propasti" bezbožnika (2 Pt 3,7). S druge strane, to će biti trenutak izbavljenja i opravdanja onih koji ostaju u Bogu (1 Iv 4,17).

Čovjek može izgubiti slobodu kršenjem Zakona ili uvjerenjem da djela Zakona daju pravednost; tako se ne možemo opravdati (Gal 2,16). Međutim, ropstvo ne dolazi od Zakona; ono je posljedica pokoravanja grijehu (Rim 6,16-19). Jakov prikazuje Dekalog kao "kraljevski Zakon" i "zakon slobode", mjerilo Božjeg posljednjeg suda (Jak 2,8-12). Opravdanje na sudu ne

dolazi od dobrih djela, već zahvaljujući milosrđu, jer "milosrđe likuje na sudu" (r. 13 – DF). Nitko ne može biti spašen osim zahvaljujući ljubavi Kristovog milosrđa, prihvaćenog vjerom i sa zahvalnošću.

II. Vječnost Božjeg moralnog zakona

Budući da je izraz Božjeg karaktera, Zakon sudjeluje u Njegovoj vječnosti. Otuda njegov autoritet među ljudima nadilazi vrijeme i mjesto. Od Postanka do Otkrivenja Božji je Zakon prikazan kao vječan.

A. Božji zakon prije Sinaja

Deset zapovijedi potječu od univerzalnog načela ljubavi koje je vladalo u svemiru prije pojave grijeha. Svih deset, ključujući i četvrtu, možemo naći u razdoblju patrijaraha između Adama i Mojsija.

1. Deset zapovijedi u Postanku

Postojanje Zakona podrazumijeva se kao preduvjet za pojavu grijeha. Premda Deset zapovijedi kako ih nalazimo u Izlasku nisu izrijekom spomenute u Postanku, ova načela su osnova čovjekove odgovornosti.

Prva ploča Zakona, koja ravna odnosom između ljudi i Boga, javlja se u više izvještaja. Upute što ih je Jakov dao svom domu u vezi s pripremom za štovanje Boga u Betelu, pokazuju razumijevanje prve i druge zapovijedi. Jakov ih je pozvao: "Odbacite tuđe kumire koji se nalaze u vašoj sredini; očistite se i preobucite. Idemo gore u Betel; ondje ću načiniti žrtvenik Bogu." (Post 35,2.3)

Treća je zapovijed, koja zabranjuje uzalud uzimati Božje ime, nagoviještena u prilici kad je Abraham tražio da mu se sluga zakune "Jahvom, Bogom neba i Bogom zemlje" da Izaku neće nabaviti ženu između kćeri Kanaanaca (Post 24,3). Eliezerova odluka da ne uzme uzalud Gospodnje ime bilo je dokaz da se Abraham mogao potpuno pouzdati u njega.

Četvrta zapovijed, kojom se traži svjetkovanje sedmog dana, subote, jasno ukazuje na ono što se dogodilo na kraju tjedna stvaranja. "I sedmoga dana Bog dovrši svoje djelo koje učini. I počinu u sedmi dan od svega djela koje učini. I blagoslovi Bog sedmi dan i posveti, jer u taj dan počinu od svega djela svoga koje učini." (Post 2,2.3)

Zapovijedi na drugoj ploči Zakona – koje ravnaju međuljudskim odnosima – također nalazimo u pozadini događaja zapisanih u Postanku. Na petu zapovijed, da djeca trebaju

poštovati oca i majku, aludira se u razgovoru što ga je Gospod vodio s Abrahamom o uništenju Sodome i Gomore. Tu je Abrahamov postupak da "pouči svoju djecu i svoju buduću obitelj kako će hoditi putem Jahvinim, radeći što je dobro i pravedno" pokazao da "Jahve mogne ostvariti što je Abrahamu obećao" (Post 18,19).

U izvještaju iz Postanka o Kajinovu umorstvu brata Abela ne možemo zanemariti aluziju na šestu zapovijed: "Ne ubij!" (Post 4,8-11) Sedmu zapovijed prepoznajemo u Josipovom odbijanju da ga zavede Potifarova žena. "Pa kako bih ja mogao učiniti tako veliku opačiu i sagriješiti protiv Boga?" (Post 39,9). Kršenje ove zapovijedi jasno je osuđeno u izvještaju o nemoralnom ponašanju stanovnika Sodome (Post 19,1-10).

Osma je zapovijed bila dobro poznata Josipovoj braći kad se na njihovom drugom putovanju u Egipat u Benjaminovoj vreći našla srebrna čaša i novac za žito. Josipova su braća rekla: "Čak i novac koji smo našli u svojim vrećama donijeli smo ti natrag iz zemlje kanaanske. Kako bismo onda mogli ukrasti srebra ili zlata iz kuće tvoga gospodara!" (Post 44,8) Deveta zapovijed, kojom se osuđuje lažno svjedočenje i laž, nalazimo u opisu događaja kad je Jakov lažju i prijevarom uzeo Ezavov blagoslov. Jakov je to razumio kad je majci rekao: "Možda me se moj otac dotakne, te ću u njegovim očima ispasti varalicom i na se svaliti prokletstvo, a ne blagoslov." (Post 27,12) Deseta je zapovijed, koja zabranjuje poželjeti ženu ili imetak blišnjega, nagovještena u opisu događaja o Abrahamu i faraonu (Post 12,13-20) i Abimeleka i Abrahama (Post 20,1-10). Kralj je namjeravao uzeti Abrahamovu ženu, a Bog je to spriječio jer je bila udata žena. Zlo koje sadrži želja vidljivo je i u Jakovljevom lukavom planu da bratu otme prvorodstva i blagoslova (Post 27).

Kao što vidimo, Zakon je bio dobro poznat na početku povijesti čovječanstva. Premda u Postanku ne nalazimo napisanu knjigu zakona, mnogi događaji ukazuju na primjenu Deset zapovijedi, tako da moramo prihvatiti činjenicu njihova postojanja i univerzalne primjene. Postoji i jasna Božja izjava upućena Abrahamu: "Tvoje ću potomstvo umnožiti kao zvijezde na nebesima i tvome ću potomstvu predati sve ove krajeve, tako da će se tvojim potomstvom blagoslivljati svi narodi zemlje; a to zato što je Abraham slušao moj glas i pokoravao se mojim zapovijedima, mojim zakonima i odredbama!" (Post 26,4.5)

2. Grijeħ prije Sinaja

Jasno je da je grijeħ postoo i prije davanja Zakona na Sinaju. Apostol Pavao govori o postojanju i djelovanju Božjeg zakona u to vrijeme: "Naime: još prije zakona bijaše grijeħ u

svijetu. A grijeh se neuračunava kad nema zakona." (Rim 5,13) Time je pokazao da je grijeh postojao prije no što je Bog na Sinaju napisao Deset zapovijedi na kamene ploče i dao ih Mojsiju. Po svemu sudeći Zakon je postojao u usmenom obliku.

Pavao iznosi još jedan snažan dokaz u prilog postojanja Zakona prije Sinaja: prisutnost smrti, koja postoji samo kao posljedica grijeha. Pavao pokazuje da je "smrt vladala od Adama do Mojsija" (r. 14). Grijeh je proistekao od "suda", koji je doveo "k osuđenju" zbog grijeha (r. 16). Da nije bilo Zakona, ne bi bilo ni grijeha, odnosno osuđenja. Upravo se zbog toga ne može nijekati postojanja Zakona od Edena do Sinaja.

3. Četvrta zapovijed prije Sinaja

Izlazak 16 jasno spominje subotnji počinak prije Sinaja, povezan s čudom davanja mane. Bog je objavio: "Učinit ću da vam daždi kruh s neba. Neka narod ide i skuplja svaki dan koliko mu za dan treba. Tako ću ih kušati i vidjeti hoće li se držati mog zakona ili neće." (r. 4) Šestog dana su Izraelci skupili mane za dva dana, jer je subotom neće naći u polju (r. 25). Kad su neki uporno odlazili skupljati manu subotom, Bog im je rekao: "Dokle ćete odbijati da se pokorite mojim zapovijedima i mojim zakonima?" Završetak izvještaja o ovom događaju je jednostavan: "Tako se sedmoga dana narod odmarao." (Izl 16,27-30)

B. Deset zapovijedi na Sinaju

Ako je deset zapovijedi postojalo prije Sinaja, zašto su bile dane isključivo izraelskom narodu? Deset zapovijedi bile su Bogom dan univerzalni zakon. One su izražavale moralne vrijednosti koje je Bog očekivao od svake osobe na svijetu. Međutim, izborom Izraela kao svog posebnog naroda, i uspostavljanjem saveza s njime, On je ponovio Zakon deset zapovijedi kao vodič njihova života, ali sada u pismenom obliku.

Bog je Izraelu dao i druge zakone, građanske i vjerske; međutim, Deset zapovijedi trebale su predstavljati osnovu moralnog života Izraela. One su bile i jesu izraz Božjeg karaktera i temelj Njegove sveopće vladavine.

1. Jedinstvenost Deset zapovijedi

Jedinstvenost Deset zapovijedi, moralnog sinajskog Zakona, nije u ekskluzivnosti njegova sadržaja, već i u činjenici da je Dekalog ili "Deset riječi" (ime dano Dekalogu na hebrejskom [Izl 34,28]) sam Bog napisao na kamene ploče i dao Mojsiju.

Zbog jedinstvenih okolnosti u kojima su nastale, Deset zapovijedi su u Tori imale položaj iznad svakog drugog izraelskog zakona. Bog ih je dao u najspektakularnijoj božanskoj

samoobjavi, ikada poznatoj u izraelskoj povijesti. U Deset zapovijedi Bog je proglasio temelj svog saveza s Izraelom. Deset zapovijedi bile su jedini dio Tore objavljen uz munje i gromove s vrha gore (Izl 20,18-20), da bi ih Bog kasnije svojim prstom napisao na dvije kamene ploče (Izl 31,18; 34,28; Pnz 4,13; 10,4).

Deset zapovijedi, koje je Bog izgovorio, svaki je Izraelac trebao poštovati u svim prilikama. Na Sinaju je moralni zakon svemira postao određeni Zakon za Izrael, bez mijenjanja svoje opće naravi. Njegova je univerzalnost ostala netaknuta. Za Izrael je postao osnova svim drugim zakonima, od kojih su neki bili ograničeni na posebne prilike i važili za određeno vrijeme. Na primjer, neki su žrtveni zakoni zahtijevali određenu žrtvu samo u vezi s posebnim grijehom, ali su važili samo do dolaska Mesije na kojega su te žrtve ukazivale.

Deset je zapovijedi bilo nešto posebno. Imale su posebno mjesto u Petoknjižju. Bog ih je izgovorio pred narodom. Sam Bog ih je urezao na kamene ploče. Predstavljale su temelj svih drugih zakona. Imale su posebno ime i bile stavljene u Kovčeg saveza (Izl 40,20; Pnz 10,2-5).

2. Važnost Deset zapovijedi

Suština Deset zapovijedi nije njihov oblik već božanski autoritet u njihovom podrijetlu: Božja transcendentnost, suverenost i volja. Srž Zakona je bila njegova kolektivna primjena na čitav Izrael, Njegov narod, i na svakog pojedinog vjernika, Njegovog sina i kćeri. Ovaj poseban odnos davao je Zakonu jedinstvenu zadaću: da ovaj odnos sačuva i održi.

Važnost objave Zakona na Sinaju nije u nabranjanju pravnih normi, već u veličanstvenosti Božje prisutnosti i djelovanja (Izl 19,16-25), blizini Stvoritelja i bliskosti bližnjega. Deset zapovijedi predstavljale su ljubav prema Bogu i prema bližnjemu (Pnz 6,5; 30,15.16). To nije bila samo vanjska ljubav, a niti samo unutarnja. Bila je to stvarna, živa naklonost, ljubav koja je obuhvaćala čitavu osobnost i cjelokupno životno iskustvo.

Zakon traži osobnu odanost, ne nekoj pravnoj instituciji, već samome Bogu. To je najsadržajnija zajednica u kojoj ljudska bića mogu uopće živjeti. Ona se oslanja na Gospodnje milosrđe i ljudskom biću donosi život, radost, oduševljenje, pravdu, pravednost i spasenje (Ps 119,142.156.162.174; Iz 51,4-8).

Prisjećajući se doživljaja na Sinaju, Mojsije je podsjetio Izrael da je Bog na Horebu s njima sklopio savez (Pnz 5,1-5). Ovaj je savez imao Zakon (Pnz 4,44); Deset zapovijedi. Zakon u Ponovljenom zakonu 5,6-21 isti je onaj iz Izlaska 20. Male razlike u pojedinostima što ih

nalazimo u četvrtoj zapovijedi – oslobođenje umjesto stvaranja kao razloga za svetkovanje sedmog dana – nisu bile zamišljene kao proturječnosti već kao nadopune.

Deset zapovijedi bile su srce Tore. Dane su cijelom čovječanstvu, a posebno Izraelu u posebnom okviru Saveza; odvojene od njega nikad ne bi bile razumljene. Kad bi se prema njima postupalo kao odvojenom odsjeku, njihova važnost i značaj, kao i Božji cilj s njima, ne bi bili shvaćeni.

Savez je predstavljao uzajamne obveze. Narod se obvezao da će poslušati Gospodnji glas, sačuvati Savez, biti poslušni Gospodnjim zapovijedima. Istodobno se Gospod obvezao da će narod smatrati svojim naročitom svojinom između svih naroda na svijetu. To će ih učiniti: (1) kraljevstvom svećenika, pripremljenih da ostvare Božju službu ili misiju usred ljudskog roda i budu na blagoslov čovječanstvu; i (2) svetim narodom, posvećenim zajednicom s Bogom i poslušnošću potpuno posvećenim Njemu (Izl 19,5.6).

Nakon što su odlučili da budu Božji narod pod Njegovim svemoćnim djelovanjem, Bog im je dao moralna načela na kojima je ustanovljen Savez. Ona su izražena u načelima napisanim u Ponovljenom zakonu 5,22-33. Dekalog je odredio odnos izabranog naroda prema Bogu i bližnjima, kao pripadnika Božjeg naroda i članova ljudske obitelji.

Osim Deset zapovijedi, namijenjenih cjelokupnom čovječanstvu, Bog je Izraelu dao druge zakone, s ciljem da upravljaju njihovom posebnom zajednicom s Bogom. U njih ubrajamo građanske i zdravstvene zakone. No iznad svega obredni zakon ili žrtveni sustav bio je posebno određen kao duhovni blagoslov za Izrael.

3. Obredni zakon

Obredni sustav stupio je na snagu odmah nakon što su Adam i Eva pali u grijeh (Post 3,21) i trajao je u doba patrijaraha, kad se Melkisedek javlja kao "svećenik Boga Svevišnjega" (Post 14,18). Svrha mu je bila svakom vjerniku ukazati na dolazak Mesije i Spasitelja, pravu žrtvu za njegov grijeh. Prije Mojsija nije nam poznat ni jedan pisani zakon o žrtvama. Na Sinaju je praksa žrtvovanja proširena, protumačena i ozakonjena.

Obredni zakon, dan zbog prijestupa moralnog zakona, sastojao se od žrtava i prinosa – simbola ili tipova – koje su ukazivale na buduće otkupljenje. Njegova je svrha bila učiti grešnike kako da unaprijed zamijete i prihvate buduću žrtvu na križu za grijeh. Bio je iskustveno pomagalo za razumijevanje i prihvaćanje Kristova spasenja, u simbolima i tipovima, prije no što se ostvari žrtva za to spasenje.

Ponekad ljudi prikazuju obredni sustav kao suprotnost Kristu. Naprotiv, on je bio uspostavljen da ukaže na Njegovu savršenu žrtvu na križu (Heb 10,1). Njegova je poruka bila Krist. Njegovo je očekivanje bio Krist. I njegovo izražavanje vjere bilo je vjera u Krista. Međutim, obredni sustav je bio nesavršen. Bio je samo tip, simbol, sjena buduće stvarnosti. Nije mogao očistiti grešnike od grijeha (rr. 1-4). Mogao je samo obećati da će spasenje doći prinošenjem i žrtvom Božjeg Janjeta.

Zakon o žrtvama i obredima predstavljao je božanski uveden sustav bogoslužja. Bio je kulturna primjena univerzalnih načela sadržanih na prvoj ploči moralnog zakona. Njegov je cilj bio da iskaže poslušnost Bogu i prihvaćanje Njegovih odredbi za grijeh putem obreda, dok ne dođe stvarnost simbolizirana u obredima i žrtvama. Dok dijelove obrednog zakona nalazimo u Izlasku, Levitskom zakoniku i Ponovljenom zakonu, glavnina obrednih zakona nalazi se u Levitskom zakoniku, posebno u poglavljima 1–9. (Vidi Svetište.)

Obredni zakon je bio obilježen trima glavnim elementima: (1) njegovom didaktičnom naravi, (2) njegovim zahtjevom za poslušnosti i (3) njegovom privremenom naravi. Božja je namjera bila iznositi plan spasenja po Isusu Kristu i vjernicima omogućiti da svoju vjeru u Njega i Njegovu buduću žrtvu izraze ispunjavanjem propisa obrednog zakona. Njegova će važnost trajati samo dok na križu Golgote ne bude prinesena prava žrtva (Heb 9,10).

C. Deset zapovijedi i Isusovo učenje

Isus nije tajio svoj odnos prema tradicionalnom židovskom zakonu i Deset zapovijedi. Premda je predaju starih (Mk 7,1-13) smatrao upitnom, pa je čak nije ni odobravao, Isus je uzvisio Deset zapovijedi jasno potvrđujući vječnost Dekaloga.

1. Jednakost deset zapovijedi

Postavljajući pitanje o jednakosti Deset zapovijedi (Mt 22,35-40), jedan je zakonik postavio Isusu pitanje s namjerom da Ga kuša: "Učitelju, koja je najveća zapovijed u Zakonu?" (r. 36) Zakonik je mislio na redosljed važnosti. Rabinska tradicija smatrala je da kad god bi došlo do sukoba između dviju zapovijedi, poslušnost većoj oslobađala bi čovjeka od poslušnosti manjoj. Za farizeje je prva ploča Zakona nadilazila drugu, tako da se čovjek lako mogao osloboditi služenja drugima.

Isusov odgovor se zasniva na dva temelja: na sadržaju Pisma i nijekanju hijerarhije. Iz Pisma se pozvao na dva dijela iz Petoknjižja: (1) na Ponovljeni zakon 6,5., gdje nalazimo zapovijed da ljubimo Gospoda i (2) na Levitski zakonik 19,18., gdje je naloženo da ljubimo svog

bližnjega. Što se tiče hijerarhije ovih zapovijedi, Isus je prihvatio postojanje dviju zapovijedi. Dok je prva bila "najveća" (Mt 22,38), druga nije bila ništa manja. Bila je "toj jednaka" (r. 39), jednaka (*homoios*) po važnosti i vrijednosti. Redoslijed nije dopušta nikakav izuzetak: obje zapovijedi je trebalo jednako vršiti.

Načelo nadzora koje stoji iza moralnog zakona – prve ploče sa četiri zapovijedi koje se odnose na Boga, i druge ploče sa šest zapovijedi vezanih uz bližnjeg – jeste ljubav. Ova ljubav zahtijeva srce, duh i um: nas cijele. Iz Božje ljubavi proistječe moralni zakon, a odraz Njegove ljubavi u čovjekovu životu ukazuje na cilj cijelog Zakona.

2. Trajnost Deset zapovijedi

Najizravnije Kristovo učenje o Božjem zakonu nalazimo u Propovijedi na Gori: "Nemojte misliti da samo došao ukinuti Zakon i Proroke! Ne dođoh da ih ukinem, već da ih ostvarim. Jer, zaista, kažem vam, dok opstoji nebo i zemlja, ni jedna jota, ni jedna kovrčica slova iz Zakona sigurno neće nestati, a da se sve ne ostvari." (Mt 5,17.18)

Isus nije namjeravao poništiti ili ukinuti Zakon. Dok se fraza " Zakon i Proroke" odnosi na cjelokupnu Božju objavu u Starom zavjetu, "zakon" se odnosi na Toru ili Petoknjžje, u čijem središtu se nalazi zakon deset zapovijedi.

U Mateju 5 Krist višeput spominje moralni zakon. Govorio je o zapovijedima (r. 19), o "pravednosti" (r. 20) i od duhovnom značenju zapovijedi kao što su "Ne ubij!" (rr. 21-16) i "Ne čini preljuba!" (rr.27-30). Sve ovo jasno ukazuje na Dekalog. Isus nije učinio ništa da ga poništi; On ga je ispunio. Krist je i slušatelje pozivao da ga uče i vrše (r. 19). Pravi uništivatelji Zakona bili su književnici svojim tradicionalnim tumačenjima. U Mateju 15,1-6 Isus je to prikazao u vezi s petom zapovijedi Dekaloga.

Isus je jasno prepoznao trajnost Deset zapovijedi. "Dok opstoji nebo i zemlja, ni jedna jota, ni jedna kovrčica slova iz Zakona sigurno neće nestati." (Mt 5,18) Zatim je rekao što očekuje od svojih sljedbenika: poslušnost Zakonu. S obzirom na to ("stoga", r. 19), onaj tko "prekrši i jednu od ovih i najmanjih zapovijedi i nauči druge da tako rade, bit će najmanji u kraljevstvu nebeskom; dok će onaj koji ih bude vršio i naučavao biti velik u kraljevstvu nebeskom" (r. 19).

Isus je zatim nastavio objašnjenjem zakona koji zabranjuju ubojstvo i preljub. Poštovanje samo slova Zakona ne ostvaruje Božja očekivanja. Zakon se odnosi na vanjsko ponašanje kao i

na unutarnje pobude. Ovdje je Isus jasno rekao da moralna definicija Zakona ne završava Njegovim učenjem, već prelazi u Njegovo novo kraljevstvo vječnog života.

Nešto slično nalazimo u Isusovom razgovoru s bogatim mladim knezom (Mt 19,16-26). Mladi čovjek je upitao Isusa što bi trebao činiti da postigne vječni život. Isus je odgovorio: "Vrši zapovijedi"; a zatim je nabrojio: "Ne ubij! Ne čini preljuba! Ne ukradi! Ne svjedoči lažno!" – a to su zapovijedi Dekaloga. Ovdje je rabljena riječ "zapovijedi" (*entole*), dok su u Mateju 5,18.19 upotrijebljene obje, "zapovijedi" (*entole*) i "zakon" (*nomos*). Obje se odnose na isto: na Deset zapovijedi.

U ovom razgovoru se vidi da je bila riječ o određenom zakonu. Mladi knez je vršio Deset zapovijedi, ali na legalističan način – kao neovisan, moralni, pravni kodeks. Nedostajalo mu je najvažnije u Zakonu: Zakonodavac. "Slijedi me", rekao je Isus (Mk 10,21). No bogati mladić nije pošao za Isusom; ostao je sa Zakonom i ovim je postupkom ostao u ranijoj izolaciji i nesigurnosti. Spasenje ne dolazi od kodeksa, već od Zakonodavca, Spasitelja. Izraelu je to bilo poznato od davnine, ali je na to zaboravio. Budući da su izgubili pravo značenje Deset zapovijedi, zaboravili su da su one bile otkrivenje Božje volje, poziv na prisnu zajednicu s Njim.

Božjim autoritetom Isus je učio da se poslušnost slaže s potrebom da čovjek slijedi Krista. Ustvari oboje je tako povezano da jedno bez drugoga postaje samo gluma kršćanskog življenja. Legalistička poslušnost odvaja čovjeka od Krista; prava duhovna poslušnost Zakonu nije ništa drugo do pravi način života za kršćanina koji slijedi Isusa.

Isus je zahtijevao poslušnost Zakonu iz cijelog srca. Kad su farizeji doveli Isusu ženu uhvaćenu u preljubu, On je nije osudio, već joj je rekao: "Idi i od sada ne griješi više." (Iv 8,11) Ovaj događaj je imao veze sa Zakonom. Književnici i farizeji pokušali su sukobiti Mojsiju i Krista (r. 5). Podsjetili su Isusa da bi prema Mojsiji žena trebala umrijeti. Isus im je, ispisujući njihove grijeh u prašini, rekao: "Tko je od vas bez grijeha, neka prvi baci kamen na nju!" (r. 7) Da je Isus imao na umu ukidanje Deset zapovijedi, ovo bi bila savršena prilika da to objavi. Umjesto toga On je opraštanjem potvrdio autoritet Zakona. Rekao je: "Ne griješi više." (r. 11) To je bila Njegova poruka kad god bi oprostio grešniku. Deset zapovijedi Božjeg moralnog zakona imale su isti autoritet koji im je Bog dao na početku i poslušnost svakoj od njih bila je još uvijek potrebna.

3. Zapovijed o suboti

Isus nije ukinuo subotu. Njegov sukob s izraelskim starješinama oko subote pokazuje da je nastavio reformacijom, odbacujući židovsku tradiciju o načinu svetkovanja subote, ali nikada je ne ukidajući. Ovo je vidljivo iz rasprava o radu sobotom (Mt 12,1-8; Mk 2,23-28; Lk 6,1-5), liječenja subotom (Mt 112,9-13; Lk 13,10-17; Iv 5,2-18; 9,1-34) i istjerivanja demona subotom (Mt 1,21-27; Lk 4,31-37). Ovom reformacijom Isus je pokazao da je On, a ne farizeji, Gospodar subote (Mt 12,8). On je smatrao da je subota blagoslov za ljudsku obitelj (Mk 2,27), kao što je to bila namijenjena od početka (Post 2,1-3). On je poštovao i svetkovao subotu prisustvovanjem vjerskim sastancima i poučavanjem na njima (Lk 4,16). Njegovi najbliži sljedbenici nastavili su poštovati subotu i nakon Njegove smrti. Pripremili su "miomiris i pomast", a "u subotu se nisu micale [žene] prema propisu (Zakona)" (Lk 23,56). (Vidi Subota.)

D. Zakon kod Pavla

Pavlov pogled na Zakon vidljiv je u njegovu vršenju Zakona, posebno u svetkovanju subote, kao i u njegovom učenju. O njegovoj osobnoj poslušnosti Zakonu čitamo u Djelima apostolskim. Njegovo učenje o Zakonu nalazimo u njegovim pismima mladim crkvama koje je osnovao. Neki od ovih tekstova o Zakonu su pogrešno shvaćeni; stoga im posvećujemo posebnu pozornost.

1. Pavlovo svetkovanje subote

Djela apostolska pokrivaju razdoblje od Kristova uskrsnuća do Pavlovog utamničenja oko trideset godina kasnije. Unatoč tome što su neki govorili da je Zakon na križu proglašen nevažećim, Pavao je vršio Deset zapovijedi. Luka bilježi nekoliko slučajeva u kojima je Pavao bogoslužbovao u subotu.

U Antiohiji u Pizidiji, na svom prvom misionarskom putovanju, apostol (sa suradnicima) "u subotu udoše u sinagogu te sjedoše" (Dj 13,14). Pavao u sinagogu nije ušao kao propovjednik već kao vjernik, što je za prve kršćane bilo u redu. Pavla su pozvali da govori i njegova je vijest bila toliko snažna da se "sljedeće subote... skupi gotovo sav grad da čuje riječ Božju" (r. 44).

U Filipima, na svom drugom misionarskom putovanju, Pavao je u subotu otišao do mjesta molitve izvan grada, pored rijeke (Dj 16,13). I ovdje, premda nije postojala sinagoga, Pavao je došao na bogoslužje, ne samo zato da govori židovskim slušateljima. On je bio svetkovatelj subote. Luka je zapisao da je u Solunu u sinagogu dolazio tri subote za redom (Dj 17,1.2).

2. Pavlovo učenje o Zakonu

Pavao se služi riječju "zakon" na različite načine. Može se odnositi na Mojsijev zakon (Gal 4,21), na cijeli Stari zavjet (1 Kor 14,21), na Deset zapovijedi (Rim 2,17-23; 7,7; 13,8-10) ili na neki naročiti zakon kao onaj koji vezuje muža i ženu (Rim 7,2). On uzima riječ "zakon" (nomos) i u slikovitom smislu, kao kad govori o "zakonu" zla (r. 21) ili "zakonu grijeha" (r. 25; vidi i Rim 8,2; Gal 6,2). Premda svaki put kad koristi ovaj izraz Pavao ne daje preciznu definiciju, obično je njegovo značenje vidljivo iz konteksta.

Pavao nikad o "zakonu" ne govori u množini; zakon je uvijek jedan, otkrivenje Božje volje. Zakon, još određenije Dekalog, predstavlja božanski propis. On je živa Božja volja. Ova značajka Zakona vodi Pavla do jasnog zaključka: Zakon se ne može ukinuti. "Ukidamo li tako vjerom Zakon? Daleko od toga! Naprotiv, tim Zakon utvrđujemo." (Rim 3,31). Vjernik je "po zakonu vjere" poslušan Zakonu (r. 28).

Premda je Zakon prikazan dobrim i pravednim (Rim 7,12), on ne opravdava niti spašava. Ako je opravdanje vjerom, onda ne može biti Zakonom. Opravdanje – obnova grešnikova raskinutog odnosa s Bogom – vodi čovjeka iz neovisne, buntovne i grešne odvojenosti u smirenu prisnu zajednicu s Bogom. Ona se postiže samo po Isusu Kristu, jedinom sredstvu opravdanja. Čovjek Ga prima samo vjerom (Rim 5,1-10).

Tko god se pokušava opravdati djelima, živi "pod Zakonom", a ne "pod milošću" (Rim 6,14). Da bi bio pravedan, čovjek mora biti savršeno poslušan Zakonu. No grešnik je pred Zakonom nesavršen i ne može se opravdati djelima. Da bi to izbjegao, grešnik mora vjerom prihvatiti Isusa Krista. To što je Pavao odbacio Zakon kao sredstvo opravdanja ne navodi ga da odbaci poslušnost Zakonu kod opravdanog grešnika, koji je sada pomiren s Bogom i hodi po Duhu. I to zato što se po Isusu Kristu "pravedni zahtjev Zakona" može ostvariti "u nama, koji ne živimo po tijelu, nego po Duhu" (Rim 8,4). Ovakva vrst poslušnosti moguća je samo za grešnika koji je u Kristu i s Njim vjerom živi po Duhu.

a. Svrha Zakona. U Rimljanima 7,5-12 Pavao raspravlja o učinku Zakona. Zakon nikoga ne čini grešnikom; to čini grijeh. Zakon donosi spoznaju o grijehu i uzrokuje da grešnik postaje svjestan da živi u grijehu. Zakon (*nomos*) je "izazvao" "grešne... strasti" (r. 5, DF). Protivno tomu što grešnik stalno umanjuje značaj i posljedice grijeha, Zakon čini da grešnik vidi njegovu stvarnu veličinu. Pavao ovdje pokazuje o kojem zakonu govori: o onome koji kaže "Ne poželi!" (r. 7). Deset zapovijedi nisu grešne. Pišući tri desetljeća poslije križa, Pavao u njima ne nalazi ništa loše. Zahvaljujući njima Pavao je saznao za grijeh. Bio je prisni poznanik grijeha i grešnog

iskustva. Problem grijeha nije u Zakonu, već u pojedincu. Kad ne bi bilo Zakona, grijeh bi i dalje postojao, ali pojedinac ne bi imao osjećaj krivnje. Zakon je donio krivnju; zlo nije u Zakonu nego u grešniku. Grijeh stvara osjećaj krivnje; Zakon je stvara u čovjekovu umu. "Stoga: Zakon je bez sumnje svet, a zapovijed i sveta, i pravedna, i dobra." (r. 12)

Pavao ovdje očito govori o zakonu Deset zapovijedi. Grešnik nije svet ni pravedan ni dobar, i Zakon to pokazuje. Zakon osuđuje grijeh, ali Isus svojom smrću oslobađa grešnika "od Zakona"; tako grešnik može služiti Bogu, poslušan Njegovom Zakonu "u novosti Duha" (r. 6, DF).

U Galaćanima 3,19-29 Pavao ponovno raspravlja o svrsi Zakona. Od Abrahama nadalje središte povijesti Izraela bio je Savez, Božja obećanja. Srž Abrahamova odgovora bila je vjera. Kasnije je Bog Izraelu dao Zakon, opsežan životni sustav koji im je pomogao u razumijevanju naravi, doživljaju i dosegu vjere (rr. 15-18). Zakon, ovaj životni sustav, nije trebao nadomjestiti obećanje niti ga je trebao ukinuti. Njegov cilj je bio stvoriti pravednost ili život. A život je mogao doći samo preko obećanja, vjerom u Krista.

Židovski sustav trebao je biti "čuvar" ili "nadziratelj" (DF), pedagog (*paidagogos*, r. 24). *Paidagogos* nije bio učitelj (*didaskalos*) već rob koji je pratio dječaka u školu da ga zaštiti, da mu pomogne nositi opremu i da ga uči pristojnom vladanju. Zakon – cjeloviti židovski životni sustav – nije bio protiv obećanja niti ga je ikada nadvisio (r. 21). Kakva bi to bila ironija da pedagog, rob obećanja, postane djetetu gospodar.

Kad je došao Krist, obećani život više nije bio obećanje, već potpuna stvarnost (rr. 27.29). Stoga židovski životni sustav više nije bio potreban (r. 25). Više neće biti židovskog i neznabožackog načina života. Bit će samo sinova i kćeri, Abrahamovih "potomaka" i "baštinika" vjerom. Bit će samo jedan način života, ne više usredotočen u "Zakonu", već u "obećanju", kršćanski način života, potpuno usredotočen u Krista.

"Zakon" dan 430 godina nakon obećanja Abrahamu, nadziratelj za Židove, ali ne više za kršćane, nije bio moralni zakon posebice, već cjelokupni židovski životni sustav. Kršćanstvo bez zakona bilo bi amoralno ili nemoralno, a ono to nije. Kršćanstvo je čudoredan način života, život "obučeni" u Krista. Glagol *enduo* (staviti na se ili obući) znači preuzeti karakteristike, vrline i/ili namjere od drugoga i postati kao osoba koju oblačimo. Postati sličan Kristu nikada ne može izvesti život koji bi bio suprotan zakonu deset zapovijedi, kojemu je Krist u cjelini bio poslušan.

b. Zakon i sloboda u Galaćanima poslanici. Glavna tema Poslanice Galaćanima je sloboda u Kristu. Krist je sebe predao na križ da nam osigura slobodu (Gal 1,4). Stoga je osnova kršćanske etike i ponašanja sloboda (5,1), a kršćanski poziv Židovima i neznabošcima je na slobodu (5,13). Premda sloboda u kršćanstvu nije iscrpiva definicija, treba dati određeno objašnjenje.

Sloboda kršćanskog načina života u suprotnosti je s tradicionalnim židovskim načinom života – robovanja Zakonu (Gal 3,13; 4,3.5.9), poganskom načinu života i robovanju ljudskim požudama (Gal 1,4; 5,13.24). U Galaćanima Pavao uzima četiri grčke riječi da oslika slobodu iz različitih kutova gledanja. Svaka pomaže razumijevanju slobode i Zakona.

(1) *Exaireo*. Gledano iz perspektive Božje volje (Gal 1,3-5), sloboda znači *oslobođenje*, izbavljenje od zle sile koja vlada u "sadašnjem svijetu". Ovo spasenje zahtijeva zajedničko djelovanje Boga Oca i našega Gospodina Isusa Krista, "koji je sam sebe predao za naše grijeh" (r. 3; usp. Gal 2,20; Ef 5,2.25; 1 Tim 2,6; Titu 2,14), kojega je i Boga dao da nas spasi (Rim 4,25; 8,32; usp. Iv 3,16). Isus Krist je rekao da je ovo izbavljenje bilo stvarni cilj Njegove misije: Došao je "da dadne život svoj kao otkup mjesto svih" (Mk 10,45; usp. Iz 53,5.6.12).

Oslobođenje kao spasenje ljudskog roda, zajedno s Kristovim djelom u njegovu ostvarenju, bilo je "u skladu s voljom Boga, Oca našega" (Gal 1,4). To je u skladu sa starozavjetnim učenjem da su oboje, spasenje – u Psalmu 119 također definirano kao oslobođenje – i zakon (Tora) došli Božjom voljom.

Međutim, u Isusovo vrijeme poslušnost Tori više nije značila pokoravanje Božjoj volji, jer su je židovske starješine pretvorile u tegotan kulturni i moralni kodeks, koji je sada postao kontrolno načelo za naciju i svakog pojedinca. Kao takva ona više nije djelovala u prilog spasavanju, već ropstvu. Židovima je bilo potrebno oslobođenje od takvog koncepta. Takvo oslobođenje nije moglo doći od Zakona, kojega su pretvorili u silu koja zarobljava, već od Krista, po vjeri, tog načela zajedništva koje nas povezuje sa Spasiteljem (Gal 2,16-21).

(2) *Eeleutheria*. Gledano iz perspektive poslušnosti istini, sloboda znači istinsku *slobodu* (r. 4; Gal 5,1-13; usp. Rim 8,21; 1 Kor 10,29; 2 Kor 3,17). Pavlova misao počinje biografskim dijelom Galaćana. On izvješćuje o lažnoj braći koja su ga uhodila da vide je li u obrezanju poslušan zakonu. Budući da je već imao slobodu u Kristu, odbio je vratiti se u ropstvo. Nije se "pokorio" zakonu, već "istini Evanđelja" (Gal 2,3-5.14; usp. 2. Kor 11,10; Kol 1,5).

U sukobu koji je izbio u Antiohiji, Pavao je prekorio Petra što nije išao "ravno, po istini evanđelja" (Gal 2,14 – DF). Prema grčkom tekstu Petar i njegovo društvo ne "hode ravno" u istini evanđelja. Njihovo ponašanje nije bilo postojano, iskreno; bili su licemjeri prikazujući jedno a radeći drugo. Osim prihvaćanja i poznavanja istine, uz istinu evanđelja ide pravilno ponašanje. U 2. Korinćanima 11,10 Pavao govori o "Kristovoj istini". U Kološanima 1,5.6 rabi sličan izraz: "Riječ istine – evanđelje". Istina evanđelja je Krist, Njegova volja, Njegova riječ: volja koja donosi slobodu, riječ koja donosi "plod". U ovom kontekstu plod se odnosi na kršćaninovo vladanje i misiju. Evanđelje zahtijeva pokornost Kristu. Ono čini Krista odlučujućom snagom u životu kršćanina. Za Židove ova je snaga bila u Zakonu; za neznabošce to su bile njihove požude; za kršćane bila je sam Isus Krist. Zakoni i požude rezultiraju ropstvom; Krist daje slobodu.

Kršćanska sloboda nije razuzdanost. Naprotiv, ona je postojana, istinski predan i pravedan način života. Razlog tome je što kršćanin ne donosi moralne odluke kao rob požuda ili pravila, već kao slobodna osoba u Kristu. Budući da je volja kršćanina sjedinjena s Kristovom (Gal 2,20) i osnažena Svetim Duhom, kršćanin može odlučivati i djelovati u skladu s plodom Duha (Gal 5,22.23). Svi vanjski postupci kršćana rezultat su novog odnosa u slobodi s Kristom.

Iz tog razloga sloboda je veoma važna i kršćanin u njoj treba biti "nepokolebiv" (r. 1) Ovaj se koncept ponovno javlja u etičkom dijelu Poslanice, gdje Pavao govori o slobodi u kontekstu poslušnosti istini (rr. 1-15). On objašnjava da su svi koji su se vratili u ropstvo – Židovi pod Toru, neznabošci pod požude – "prekinuli... s Kristom" (r. 4). Jer u Kristu važi samo jedno, a to je "vjera ljubavlju djelotvorna" (r. 6, DF), koja je isto što i "pokoravati [se] istini" (r. 7). Zahvaljujući vjeri kršćanin je slobodan voljeti.

Međutim, toj slobodi prijete jedna opasnost: tijelo (r. 13). Kad je Izraelu dao svoj Zakon, Bog je želio da se ujedine s Njim pod Njegovom voljom. No u Zakonu je postojala opasnost od legalizma koji bi Zakon, a ne Boga, učinio odlučujućom moralnom snagom u životu. Kad je Krist došao da oslobodi sva ljudska bića, pojavila se opasnost od razuzdanosti, korištenja slobode kao prilike za tijelo (r. 13). Ova se opasnost javlja zato što zlo koristi svako moguće sredstvo da čovječanstvo podvrgne svojoj vlasti. Na sreću zlo je ograničeno; ono se ne može poslužiti Bogom Ocem, Sinom i Svetim Duhom da čovječanstvo učini robovima zlih sila. Zbog toga, dok s jedne strane eliminira Toru i strasti kao vladajuće sile u životu kršćanina, Pavao nije mogao niti htio eliminirati Kristovu snagu. Postoji moralan kršćanski život, život kojim po vjeri

ljubav vlada u slobodi. To je Božja ljubav koja poziva k slobodi (r. 13), Kristova ljubav koja osigurava slobodu (r. 1) i ljubav Svetog Duha koja donosi plod (rr. 22.23) poslušnosti istini. Kršćanin je poslušan istini (r. 7), ravna se po Duhu (r. 25, DF) i ispunjava Kristov zakon (r. 14).

(3) *Exagorazo*. Ova riječ u Galaćanima 3,13 i 4,5 predstavlja slobodu iz perspektive Kristova djela i ukazuje na otkupljenje. Ovom je riječju sloboda definirana mnogo perciznijim izrazima, da obuhvati oboje, situaciju iz koje je kršćanin oslobođen, prokletstvo Zakona, i novu situaciju postignutu takvom slobodom, odnosno usvojenjem u Božju obitelj.

Biti slobodan od Zakona znači biti otkupljen od njegova "prokletstva" (Gal 3,13). Pavao kaže da su oni koji pripadaju djelima Zakona "pod prokletstvom" (r. 10). Ovaj izraz Pavao koristi samo ovdje; njime želi reći da je otkupljenje sloboda od robovanja "prirodnim silama svijeta" (Gal 4,1-9.21-25; 5,1; usp. 2,4.5). S druge strane Židovi su bili pod "prokletstvom" Zakona. Ovo prokletstvo nije moglo biti ni Zakon ni neposlušnost njemu, jer sam Krist je postao "za nas prokletstvom" (Gal 3,13), odnosno On je na sebe uzeo božansku osudu za grijeh, da bi vjernik mogao primiti Abrahamov blagoslov i obećanje Duha (r. 14).

Pavao navodi četiri starozavjetna teksta da pokaže u čemu je prokletstvo Zakona (Pnz 27,26; Hab 2,4; Lev 18,5; Pnz 21,23). On ne govori o radikalnom razdvajanju vjere i Zakona, već o radikalnom razdvajanju prokletstva i opravdanja. Prokletstvo je posljedica za onoga "koji ne bude držao riječi ovoga Zakona i vršio ih" (Pnz 27,26). Za zločinca se prokletstvo sastojalo u tome što ga je čekala smrt vješanjem o stablo (Pnz 21,22.23). Prokletstvo nije bilo Zakon, ni sama neposlušnost, već posljedica neposlušnosti, smrt. Zakon je imao cilj da zaštiti život; onaj koji ga vrši živjet će (Lev 18,1-5). No ljudski je rod bio neposlušan Zakonu, i neposlušnost je donijela smrt. Pod takvim uvjetima postojao je samo jedan način da se dobije život: vjera (Hab 2,4). Međutim, čovječanstvo nije moglo živjeti životom vjere, jer se nalazilo pod prokletstvom Zakona. Ono je mora prvo moralo biti oslobođeno tako što je Krist postao prokletstvo za nas. Krist nije bio zločinac, ali se s Njim postupalo kao sa zločincem, da bi se s nama moglo postupati kao da nismo bili zločinci. Svojom smrću Krist nije ukinuo Zakon ili poslušnost njemu. Krist je oslobodio one koji su bili pod prokletstvom Zakona, uzimajući na sebe njegovo prokletstvo. Umro je na mjesto prokletih.

Onaj tko je oslobođen prokletstva Zakona više nije rob već Božji sin. Posljedica slobode je novi odnos u kojem ga je sam Bog posinio; u tom odnosu dijete Zakonodavca uživa u poslušnosti Božjoj volji izraženoj u Deset zapovijedi. Time vjernici dobijaju sve što pripada

Bogu; oni postaju Božji "baštinici" (Gal 4,5-7), ne robovi "pod Zakonom", već gospodari (Kyrios) "svega" (r. 1), i sinovi i kćeri pod Duhom (r. 6). Oni se neiskaznom zahvalnošću raduju ovom novom stanju i, zahvaljujući Kristu koji obitava u njima, vrše Božje zapovijedi.

(4) *Stauroo*. U Galaćanima 5,24 i 6,14 sloboda je definirana riječju "razapeti". Ovdje nalazimo značenje slobode i Zakona u kontekstu kršćaninova načina života – života novog stvorenja. Onaj tko pripada Kristu "razapeo" je tijelo (Gal 5,24) i svijet je njemu "razapet" (Gal 6,14). Pojam *raspeće* predstavlja etičku slobodu koja čuva volju. Dragovoljna smrt tijelu, uključujući požude i želje, odluka je volje. Ovaj tekst je tijesno povezan s Galaćanima 2,19.20., gdje je osobno duhovno raspeće iskustvo zajedništva s Kristom. U toj zajednici smrt nije uništenje volje, već početak novog života. Radi se o načinu života određenog od strane Božjeg Sina i vođenog dragovoljno vjerom. U tom kontekstu je Zakon definiran kao živjeti i hoditi po Duhu (r. 25). Citirajući Stari zavjet, Pavao definira Zakon kao ljubav (r. 14). Zatim objašnjava njezino značenje: živjeti po Duhu (r. 16). A živjeti pod Duhu znači biti slobodan od Zakona (r. 18) i od požuda (r. 24). To znači odbaciti i židovske i neznabožačke sustave. Legalizam i raspuštenost se protive Bogu, jer zauzimaju Njegovo mjesto kao odlučujuća snaga volje. Bog nije dao Zakon kao skup pravila koje treba poštovati, već kao otkrivenje svoje volje. Bog je dao slobodu, ne za raspuštenost, već da osigura djelovanje čovjekove slobodne volje. Pavao ne otklanja Božju volju ili djelovanje ljudske volje. On objašnjava da je jedini način za usklađivanje ovih dviju volja živjeti u Duhu. Takav život zahtijeva da držimo korak s Duhom, da nas Duh zauzdava (*stoicheo*, Gal 5,25). Ovdje se ističe Duh. On vodi volju. Zbog toga Pavao potvrđuje da je razapeti se svijetu i imati svijet razapet sebi, ili hoditi u Duhu, "mjerilo" kršćanstva (Gal 6,16). Mjerilo novog stvorenja (r. 15) – zakon ljubavi (Gal 5,14), zakon Kristov (Gal 6,2), istina (Gal 5,7) – ima jasnu etičku zadaću.

Starozavjetni Zakon i zakon Kristov vezani su uz riječ "ispunjen" . Deset zapovijedi trebaju biti ispunjene pod moralnom obvezom ljubavi (Gal 5,14; 6,2). Tekst kojim se Zakon definira kao ljubav je Levitski zakonik 19,18., koji govori o ljubavi prema bližnjemu. Stoga se ovaj Zakon može odnositi samo na Deset zapovijedi. I više od toga, Pavao govori o tome da ga treba ispuniti cijeloga, ne samo jedan njegov dio (Gal 5,14).

Spominjanje Zakona u Galaćanima 5,3 razlikuje se od Zakona u 5,14. Usmjerenje je drukčije: prvi je usmjeren na kultne zakone; drugi na moralni zakon. U oba teksta govori se o cijelom Zakonu, ali različitim riječima. Fraza "sav Zakon" u retku 3 (*holon ton nomon*) odnosi se

na cjelokupne propise Tore, čak i one najbeznačajnije. Pavao kaže da oni koji su odobravali obrezanje trebaju poštovati cijelu Toru, uključujući kultne zakone. U retku 14 grčki izraz je *pas nomos*, koji ukazuje na potpunost izrazima kvalitete a ne kvantitete, čime pozornost usmjerava na stvarnu kvalitetu moralnih načela.

Još jedna zamjetna razlika između ova dva teksta o Zakonu vezana je uz ono što se treba učiniti sa Zakonom. Izraz rabljen u odnosu prema obrednom zakonu jeste "izvršiti" (*poieo*); on je usmjeren na čovjekova djela. Izraz vezan uz moralni zakon i "zakon Kristov" (Gal 6,2) je "ispuniti" (*pleroo*); on je usmjeren na djelo Svetoga Duha. Kontekst potvrđuje ovu Pavlovu razliku. Vršiti Zakon ukazuje na ljudsku inicijativu i djelovanje; ispuniti zakon je inicijativa i djelo Duha. Pavao u biti kaže da ispunjenje Deset zapovijedi može biti potpuno samo zahvaljujući djelovanju Svetog Duha. Poslušnost je plod Duha.

U Galaćanima nas Pavao vraća na početak, prije objave Tore. On ističe da je ono što je važno u kršćanskom moralnom životu, spoznaja i ispunjenje Božje volje po Duhu. To je istina izražena moralnim pojmovima. Tu je Kristov Zakon. Jedina razlika između moralnog zakona Tore i Božjeg Zakona nalazi se u načinu na koji su ga Židovi držali, ili "vršili" – legalistički – i načina na koji su kršćani bili učeni da ga ispune – bez legalizma, samo vjerom u djelovanje Svetoga Duha, kao zahvalno pokoravanje volji samoga Boga.

c. Problematični ulomci. Premda je jasno da Pavao podupire Zakon, posebno Deset zapovijedi, neke od njegovih izjava kao da podupiru mišljenje da je Zakon poslije raspeća prestao važiti. Tri takva ulomka zaslužuju brižljivo proučavanje.

(1) *Rimljanima 10,4*. Ovdje Pavao tvrdi: "Jer dovršetak je Zakona Krist – na opravdanje svakomu tko vjeruje." (DF) Fraza "dovršetak Zakona" mogla bi se razumjeti kao "kraj Zakona", sugestija da Zakon više ne će važiti. Međutim, trebamo voditi računa o dvije stvari: kontekstu fraze i grčkoj riječi za "dovršetak", "kraj".

U ovom ulomku Pavao opisuje svoje sunarodnjake koji su u velikoj mjeri propustili doseći spasenje. Oni slijede Mojsijev zakon, ali ne u vjeri, i nisu uspjeli postići pravednost. Ustvari, spotakli su se o "kamen spoticanja". Pokušavajući se opravdati pomoću Zakona, oni su propustili vidjeti Krista kao Onoga na koga je ukazivao Mojsijev zakon sa svojim obredima i žrtvama (Rim 9,30–10,4).

Riječ *telos* je bogata značenjem: od dovršetka do ispunjenja i obveze prema nekom cilju. U Novom zavjetu osnovno je značenje vezano zu "ispunjenje"; međutim, *telos* se može prevesti i

kao namjera ili cilj, svrha ili rezultat, kraj ili dovršetak. Svakako trebamo držati na umu da su svrha i rezultat, namjera i cilj dvije strane iste kovanice. U 1. Timoteju 1,5 riječ *telos* je upotrijebljena u frazi "svrha je spomenutog naloga: ljubav". Dakle, ljubav je namjeravana posljedica našeg propovijedanja. Stoga možemo smatrati da se "dovršetak" (*telos*) u Rimljanima 10,4 odnosi na Krista kao Onoga na koga je ukazivao cjelokupni židovski ritual ili zakon. Krist je bio ispunjenje starozavjetnih slika i simbola, vrhunac Tore, a ne Onaj koji će ukinuti Zakon i učiniti kraj važenju Božjih zahtjeva za ljudska bića.

(2) *Efežanima 2,14.15*. U vrlo osjećajnom opisu načina na koji je Krist srušio pregrade koje su sprječavale neznabošce da postanu Božji narod, Pavao potvrđuje da Krist "pregradu koja ih je rastavljala – neprijateljstvo – sruši u svome tijelu, tim što uništi Zakon zapovijedi s njegovim odredbama, da od dvaju naroda stvori, u sebi, jednoga novoga čovjeka, tvoreći mir". Kršćanin više ne mora biti "otuđen" i bez obećanja i nade (r. 12). Svojom smrću Krist je Židove i neznabošce povezao u jednu kršćansku crkvu. Da bi to postigao, On je ukinuo "Zakon zapovijedi s njegovim odredbama" (na grčkome: "zakon zapovijedi koji se sastojao od odredaba").

U Djelima apostolskim čitamo o teškoćama da neznabošci i Židovi postanu jedan narod. Petar je samo zahvaljujući Božjem nalogu u viđenju bio spreman odnijeti evanđelje neznabošcu Korneliju (Dj 10,9-20). Na Jeruzalemskom saboru glavno pitanje je bilo trebaju li neznabošci postati Židovi prije no što ih prihvate u kršćansku zajednicu (Dj 15,1-29). Neki su vjernici išli tako daleko da su rekli: "Treba pokrštene pogane obrezati i narediti im da vrše zakon Mojsijev." (r. 5) Nakon mnogo raspravljanja, vođe Crkve i Sveti Duh su se složili da obrezanje nije potrebno; kršćani iz neznaboštva trebaju se uzdržavati od mesa žrtvovanog idolima, od krvi i od bluda (r. 29). Time što od njih nisu tražili da slijede židovske obrede, vođe su nesumnjivo otvorile vrata neznabošcima. Oni svoje zajedništvo ne bi mogli proširiti na one koji nisu vršili kulturni ritual, da Krist nije otvorio novi i bolji put, uklanjanjem obreda i ceremonija kao što su obrezanje, obredna pranja i žrtve.

(3) *Kološanima 2,13.14*. U Kološanima 2 Pavao opisuje čudo spasenja koje im je Krist osigurao. Zajedno s Njim ukopani u krštenju, oni su u Kristu i obrezani (rr. 11.12). Bili su "mrtvi zbog prijestup i neobrezanosti", ali ih je Bog oživio. On im je oprostio grijeha i "izbrisao zadužnicu koja propisima bijaše protiv" njih. To je učinio slikovito "pribivši je na križ" (rr. 13.14 – DF). Zahvaljujući Kristovoj pobjedi nad silama zla, Kološani su sada bili slobodni uživati blagoslove spasenja (r. 15).

Ključna riječ u ovom ulomku je "zadužnica", prijevod grčke riječi *cheirographon*, koju u Novom zavjetu nalazimo samo na ovome mjestu. Iz nebiblijske literature znamo da je *cheirographon* bio dokument svojeručno napisan kao dokaz obveze, dakle zadužnice ili obveznice. Prema tome, ono što je Isus slikovito razapeo na križ bila je osuda koju su ljudska bića zaslužila grijehom.

Ovaj dug ili osuda prikazana je i kao pravni zahtjev na naš račun. Ne samo što je bio neprijateljski raspoložen prema nama, već se ovaj dug sastojao od propisa koji su bili protiv nas. Zanimljivo je što ova fraza, koja opisuje obveznicu, uključuje jedan od samo dva slučaja Pavlove uporabe grčke riječi *dogma*, "mišljenje" ili "dekret"; drugi nalazimo u Efežanima 2,15. U oba teksta očito se misli na sustav propisa. U Efežanima ovi se propisi odnose na ritual koji je Židove odvajao od neznabožaca, posebno na obrezanje. Kontekst u Kološanima 2,14 pokazuje da se propisi odnose na obredne blagdane i hranu (r. 16; vidi Subota). U oba slučaja *dogma* je povezana sa židovskim obrednim zakonom. Kristovom smrću obredni zakon, koji je ukazivao na Krista kao vrhunac cjelokupnog pravnog sustava, došao je kraju. Više nije bio potreban. No to se ne može reći za moralni zakon, uključujući Deset zapovijedi, koje su prikaz Božjeg vječnog karaktera. S potpunom sigurnošću možemo zaključiti da u ovim tekstovima nije rečeno ništa, niti čak nagoviješteno, o ukidanju moralnog zakona.

E. Zakon u Ivanovim spisima

Ivan, posljednji od preživjelih apostola Isusa Krista, bio je posljednji novozavjetni pisac. Svoje Evanđelje, Poslanice i Otkrivenje vjerojatno je napisao u posljednjem desetljeću prvog stoljeća. Tako su njegovi spisi nastali oko trideset godina nakon sinoptičkih Evanđelja. No u odnosu na ostala Evanđelja, Ivanovo Evanđelje ne pokazuje neku stvarnu razliku u načinu na koji iznosi Isusovo učenje o Zakonu.

1. Zakon u Evanđelju po Ivanu

Već smo govorili o Ivanovom Evanđelju u dijelu o Kristovom učenju o Zakonu (II. C). U ovome dijelu cilj nam je razmotriti Ivanovo razumijevanje Zakona. Način na koji Ivan prenosi Isusov život i učenje mogao bi osvijetliti njegovo razumijevanje Deset zapovijedi. On bi također moglo ukazati na promjene u kršćanskoj spoznaji Zakona i stajališta prema njemu.

Ivan se služi riječju "zakon" češće od Mateja. Kod Ivana se javlja četrnaest, a kod Mateja osam puta, no unatoč tome pitanje zakona ne zauzima toliko središnje mjesto u Ivanu koliko u Mateju. Ivan je upotrijebio riječ "zakon" (*nomos*) kao oznaku za Petoknjižje (Iv 1,45), cijeli Stari

zavjet (10,34), Mojsijev zakon (7,23), pravne propise (18,31) i Deset zapovijedi (1,17; 7,19). S druge strane, između desetog i petnaestog poglavlja Ivan rabi riječ *entole*, "zapovijed" deset puta. Između ostalog tu je "nova zapovijed" u Ivanu 13,34 i dva teksta o vršenju Kristovih zapovijedi (Iv 14,15; 15,10). Ovaj je dio Evanđelja u izvjesnom smislu produžetak uporabe *entole* u Ivanovim poslanicama.

Ivanovi spisi ne pokazuju takvu raspravu kršćanske zajednice o Zakonu kako je to vidljivo iz Pavlovih spisa. Nema sumnje u vjerodostojnost Zakona. S obzirom na ovu spoznaju za očekivati je da Ivanovo spominjanje Zakona nije kontroverzno i ne tako izravno kao što je Matej zapisao Isusove riječi, na primjer one u Propovijedi na Gori o vječnosti Zakona (Mt 5,18). Ivan nema potrebe reći kršćanskoj zajednici da su vjernici obvezni ispuniti Zakon, jer je to činjenica.

Ivan u svom Evanđelju bilježi dva slučaja kad su židovske starješine optužile Isusa za kršenje subote. Prvi je bio ozdravljenje uzetoga u Bethesdi (Iv 5,1-16), a drugi ozdravljenje slijepca kod ribnjaka Siloe (Iv 9,1-41).

U prvom događaju Ivan prikazuje Isusa kako odgovara na optužbe: "Otac moj neprestano radi, zato i ja radim." (Iv 5,17) Glagolski oblik ukazuje na javnu ili formalnu obranu. Isus se branio, negirajući optužbu da je prestupio četvrtu zapovijed. On je te subote jednostavno obavljao Očev "rad", djelo stvaranja i spasavanja. Glagol kojim se Ivan služi za opis rad Oca i Sina je *ergazomai*, kojeg Ivan koristi da ukaže na Kristovo spasiteljsko djelo (r. 17; 6,32.35; 9,4), a na drugim mjestima se odnosi na ljudska bića kad je riječ o djelima koja su "učinjena u Bogu" (Iv 3,21; usp. 6,28) ili pribavljanju hrane koja ima trajnost za vječni život (6,27). Božje djelo nije bilo pribavljanje svakidašnjeg kruha, već obavljanje zadaće. Otac i Sin "rade" da se ništa ne izgubi (rr. 38.39); oni rade na spasavanju svijeta (Iv 4,34; 9,4; 12.49.50). Budući da misionarska djela subotom nisu bila zabranjena, Isus je bio u savršenom skladu s četvrtom zapovijedi moralnog zakona.

U Ivanu 9 Isusa osuđuju što je kod ribnjaka Siloe subotom izliječio slijepca. Njegovi su neprijatelji rekli: "Ovaj čovjek ne dolazi od Boga: ne svetkuje subote." (r. 16) Također su potvrdili: "Mi znamo da je taj čovjek grešnik." (r. 24) Ali Isus nije mogao prihvatiti da Njegovi neprijatelji imaju pravo suditi. Stoga je objavio: "Radi suda dođoh na ovaj svijet, da progledaju koji ne vide, a koji vide, da oslijepe!" (r. 39, DF) Isus je bio jedini sudac, jer je živio u poslušnosti Zakonu; nije bio grešnik i Otac je sav sud prepustio Njemu (Iv 5,22.30). Izvršenje

presude će doći "u posljednji dan" za one koji ne vjeruju i ne prihvate Kristovu riječ, koja je Božja zapovijed (Iv 12,48).

U oba slučaja Isus nije prihvatio optužbu da krši subotnji zakon. Iscjeljenje uzetoga i slijepca bilo je samo dio Njegove božanske aktivnosti. On je imao pravo spasavati i suditi ljude.

2. Zakon u Ivanovim poslanicama

U poslanicama Ivan nikad nije upotrijebio riječ *nomos*, "zakon", u jednini, tako često rabljenu u ostalom Novom zavjetu. Namjesto nje poslužio se riječju *entole*, "zapovijed". Od osamnaest puta, koliko je riječ *entole* rabljena, deset puta to čini u jednini, a osam puta u množini. Božja zapovijed je tijesno povezana s vjerovanjem u Krista, Njegovu misiju, Njegovu ljubav i Njegovu moć da d vječni život: "A njegova zapovijed je ovo: vjerovati u Sina njegova Isusa Krista i ljubiti jedan drugoga kako nam je naredio." (1 Iv 3,23)

Vraćajući se u Ivanu 13,34 na "novu zapovijed", ostarjeli apostol je prikazao sadržaj ove posebne zapovijedi: ljubav (1 Iv 2,7.8). Ova nova zapovijed, koja je bila nova samo u smislu obnove i stvarnosti njezina ispunjenja, poziva kršćane da ljube jedan drugoga i Boga (1 Iv 4,21; 2 Iv 5). I spominjanje ljubavi u novoj zapovijedi nije novo, jer je bila uključena u upute što ih je Bog dao preko Mojsija (Lev 19,18). Zato Ivan može reći da ne piše "novu zapovijed, nego staru zapovijed koju ste primili od početka". No ona je nova u smislu što sada djeluje u preobražavanju vjernika da postanu slični Kristu (1 Iv 2,7.8).

Premda je Božja zapovijed jedna, ona je i množina, Deset zapovijedi Njegovog moralnog zakona. Ivan naglašava njihovo *vršenje*. Ivan pet puta uzima riječ *tereo*, vršiti, prakticirati, striktno držati. Ova riječ izražava ideju pokoravanja unutarnjih ciljeva ljudskih želja i postupaka Božjoj volji kako je objavljena u zapovijedima. Zbog toga Ivan opisuje Božje zapovijedi i kao put života, Isusov put života. Ivan poziva "izabrane" da žive "prema njegovim zapovijedima" (2 Iv 6). Osim toga, vršenje zapovijedi je dokaz da kršćani poznaju Boga (1 Iv 2,3.4) i da Ga ljube (Iv 14,15).

Zapovijed ljubavi ne odnosi se samo na neku vrst ugodnog osjećaja; ona zahtijeva stvarno vršenje Deset zapovijedi s njihovim zahtjevom ljubavi prema Bogu i bližnjima. Tekst o apsolutnosti Božjih zapovijedi, s njihovim etičkim propisima koji određuju poseban način života, uključuje i Kristovu nauku (2 Iv 9) koja nije učenje o Kristu, već učenje što ga *iznosi* Krist. Ivan zaključuje: "Tko god ide dalje i ne ostaje u Kristovoj nauci, nema Boga. Onaj tko ostaje u toj nauci ima i Oca i Sina." (r. 9)

3. Zakon u Otkrivenju

Ivan u knjigu Otkrivenje prenosi istu uporabu *entole* kako smo to vidjeli u Ivanu 10–15 i njegovim poslanicama. Osim toga naglašava istu prisnu zajednicu između Zakona i vjere – zapovijedi su uvijek zajedno s Isusom Kristom – te nužnost vršenja zapovijedi.

Otkrivenje ne samo što svjedoči o prihvaćanju Božjih zapovijedi od strane kršćana krajem prvog stoljeća, već ukazuje i na to da za kršćansku crkvu važe do kraja vremena. Tako Deset zapovijedi važe za cijelu povijest kršćanske crkve do Kristovog drugog dolaska.

Kada opisuje ostatak, vjerne kršćane posljednjeg vremena, Ivan posebno ističe njihovo vršenje Božjih zapovijedi, u množini. "Tada, obuzet gnjevom protiv Žene, Zmaj ode da vodi rat protiv ostalih iz njezina potomstva, protiv onih koji vrše Božje zapovijedi i čuvaju Isusovo svjedočanstvo." (Otk 12,17) Zmaj je Sotona (r. 9), a Žena predstavlja Božji narod (usp. Iz 54,5.6; Jr 6,2).

Sotona je od početka ratovao protiv Crkve; on će se protiv nje boriti do kraja. No ostatak neće popustiti Sotoninim kušnjama. Vjerni kršćani će držati Božje zapovijedi do samog kraja vremena; to će postići vjerom u Isusa. Ivan opisuje ostatak kao one "koji čuvaju Božje zapovijedi i vjeru u Isusa" (Otkr 14,12). Kontekst govori o klanjanju "Stvoritelju neba i zemlje, mora i izvora voda" (r. 7). Ovo se može odnositi na četvrtu zapovijed, budući da je ona jedino mjesto u Zakonu u kojemu se zahtijeva klanjanje Stvoritelju. (Vidi Svetište; Ostatak/Trojica anđela.)

U Bibliji je jasno prikazano vječno trajanje Deset zapovijedi. Božji zakon nalazimo u cijeloj povijesti: od Adama i Eve do obnove ovog planeta. Samo oni koji budu pobijedili s Kristom, ući će u novu zemlju u kojoj neće biti mjesta za prijestupnike. "Pobjednik će baštiniti ovo: Ja ću mu biti Bog, a on će mi biti sin. Što se tiče kukavica, otpadnika, odurnih stvorenja, ubojica, bludnika, vračara, idolopoklonika i svih lažaca, njihova je sudbina u jezeru koje gori ognjem i sumporom. To je druga smrt!" (Otk 21,6-8)

Zakon je uvijek bio važan dio Božje vladavine svemirom. Njegova je vjerodostojnost jasno potvrđena i oni koji slijede Boga nikada neće poreći njegov autoritet. Božji neprijatelji su se u prošlosti usprotivili Njegovom zakonu; oni će to nastaviti činiti do Gospodnjeg dolaska. A onda će biti uništeni, pa će završiti sukob između dobra i zla. No Bog će se i dalje služiti svojim Zakonom da odredi svoje apsolute za moralan život.

III. Zakon i spasenje

Božji Zakon je na mnogo načina povezan sa spasenjem. Jedan od najvažnijih od ovih uzajamnih odnosa jeste odnos zakona prema Savezu. Osim toga, Zakon i milost se često prikazuju suprotstavljenima; međutim, oboje su bitni za spasenje. Na kraju, u srcu spasenja je križ, od kojega ne možemo razdvojiti Zakon.

A. Zakon i Savez

Prvi biblijski tekst koji spominje *torah* nalazimo u otkrivenju Božje volje Izaku u Geraru (Post 26,5), kad je Bog rekao patrijarhu da ostane u zemlji koju je Gospod dao Abrahamu i njegovim potomcima na dar (Post 12,1-3). U ovaj dar bilo je uračunano posjedovanje zemlje, umnožavanje njegovih potomaka i blagoslov za njega i sve zemaljske narode (Post 26,1-4). Ova su obećanja bila uključena u savez koji je Bog učinio s Abrahamom i svim naraštajima njegova potomstva (Post 15,18; 17,7). Sa svoje strane Abraham je bio poslušan Bogu – pokoravao se Njegovom nalogu, Njegovim zapovijedima, Njegovim zakonima i Njegovim odredbama.

U ovom kontekstu vršenje Zakona značilo je biti privržen Jahvi, Njegovoj Osobi, Njegovim uputama i Njegovoj volji. Za Abrahama su Božji savez i Zakon bili jedno i u skladu sa Savezom (Post 12,1-3). Abraham nije vršio Božja otkrivenja i upute slučajno i povremeno, već voljno i stalno. Božje obećanje zakletve Izaku "ustanovio je kao zakon Jakovu, Izraelu vječni Savez" (1 Ljet 16,17; usp. rr. 14-18). A kad je došao obećani Mesija, Savez i Zakon povezani su u Kristu za svu vječnost (Gal 3,17).

Važnost Zakona, kao i njegova trajnost, bili su plod Božje volje. Savez je zahtijevao poslušnost Bogu, jer je Božji Zakon bio izraz Njegove volje i temelj Saveza. Zato je Bog, kad je narod zaboravio jedinog Boga koji je izrazio svoju volju u Zakonu i poslušao Zakon kao skup formalnih načela ponašanja ili kulturnih odredaba, poslao svog proroka da kaže: "Oni moj Savez prestupiše, otpadoše od moga Zakona." (Hoš 8,1) Poslušnost, bez poštovanja prema Bogu, bila je pobuna. Jedino moguće rješenje za takvo stanje bilo je sklapanje novog Saveza. Bog je rekao: "Evo dolaze dani... kad ću s domom Izraelovim i s domom Judinim sklopiti Novi savez." (Jr 31,31) I ponovno je Božja volja bila jasno izražena u Savezu i Zakonu: "Zakon ću svoj staviti u dušu njihovu i upisati ga u njihovo srce." (r. 33)

Savez i Zakon su otkrivali Božju volju narodu Saveza, Njegovom narodu. Oni su predstavljali duhovno jedinstvo koje je daleko nadilazilo formalnosti kulta ili ispravnog ponašanja. Oni su otkrili jedini način da On bude njihov Bog, a oni Njegov narod (r. 33).

Da bismo razumjeli odnos između Izraelovog sustava Zakona i Saveza, moramo shvatiti da riječ "savez" u Bibliji predstavlja opis posebne spasiteljske zajednice između Boga i Izraela. Bog je začetnik Saveza koji je Izrael dragovoljno prihvatio i potvrdio žrtvom. Zavjetni odnos uključivao je Božja obećanja i Izraelove obveze, definirane moralnim zakonom koji je određivao poseban način života unutar Saveza. Građanski zakoni su utvrdili identitet nacije, obredni zakon je naciji pomogao da ispuni moralni zakon i razumije plan spasenja, a zdravstveni zakoni su omogućavali zdrav dugi život u zavjetnoj zajednici.

Biblija spominje dva Saveza – stari i novi. Premda oba izražavaju Božju volju ljubavi, očite su i određene razlike. Oba se odnose na Božji zakon.

1. Stari Savez

O starom Savezu se prvi put govori u Izlasku 19, kad Bog objašnjava Mojsiju što je već učinio za Izrael. Oslobodio ih je iz Egipta i učinio svojim narodom (r. 4). S obzirom na Njegova silna djela u prilog Izraela, Bog je od naroda očekivao (1) da budu poslušni Njegovim zapovijedima i (2) drže Njegov Savez (r. 5). Ako to Izrael učini, Bog će učiniti svoj dio: "Stoga, budete li mi se vjerno pokoravali i držali moj Savez, vi ćete mi biti predraga svojina mimo sve narode – ta moj je sav svijet! – vi ćete mi biti kraljevstvo svećenik, narod svet." (rr. 5.6) Sav je narod prihvatio uvjete Saveza: "Vršit ćemo sve što je Jahve naredio." (r. 8) Tada je pripremljen nacrt Saveza i Bog im je dao Deset zapovijedi (Izl 20) da pokaže kako narod Saveza treba stvarno živjeti.

Spasenje/oslobođenje i način života sukladan Savezu bili su povezani u jedno kao izraz Božje volje za Njegov narod. On je to pojasnio silnim djelima oslobađanja Izraela iz Egipta i davanjem Deset zapovijedi na Sinaju. U preambuli Dekaloga Bog je rekao: "Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva." (Izl 20,2)

Spasenje i Zakon su u prisnoj vezi u kojoj nema traga legalizmu. Život sukladan Savezu, odnosno poslušnost Božjim zapovijedima, posljedica je Njegove slobodne volje i neuvjetovanog spasenja. Izrael nije trebao živjeti kao Egipćani ili Kanaanci. Trebali su živjeti kako ih je Bog naučio i Njemu na slavu: "Nemojte raditi kako se radi u zemlji egipatskoj, gdje ste boravili; niti radite kako se radi u zemlji kanaanskoj, kamo vas vodim; ne povodite se za njihovim običajima! Vršite moje naredbe; vršite moje zakone; prema njima hodite. Ja sam Jahve, Bog vaš." (Lev 18,3.4)

Prema Poslanici Hebrejima stari Savez je bio manjkav (Heb 8,7) i "blizu... iščeznuća" (r. 13). No Savez sam po sebi nije bio manjkav, niti je manjkavost bila s Božje strane. Bio je načinjen na Božji poticaj, zasnovan na onome što je Bog već učinio za Izrael. Narod je prihvatio uvjete Saveza i njegov način života, a potvrda žrtvom bila je izvedena kako treba (Izl 24,1-8). Manjkavost starog Saveza bila je u odnosu Izraela prema njemu, načinu na koji su ga pokušali držati – u duhu legalizma. Pavao objašnjava: "Što ćemo dakle zaključiti? Pogani, koji nisu težili za pravednošću, postigli su pravednost, i to pravednost koja dolazi od vjere; dok Izrael, idući za nekim zakonom koji bi činio pravednost, nije stigao k ispunjenju Zakona. Zašto? Jer je htio postići pravednost ne po vjeri, već – kao da bi bilo moguće – po djelima." (Rim 9,30-32) Pravednost po vjeri je osnova Mojsijeva učenja o Zakonu i temelj čitavog Starog zavjeta (vidi Pnz 30,11-14), kao i osnova Pavlova učenja u Novom zavjetu. Objašnjavajući pravednost po vjeri u Rimljanima 9 i 10, Pavao citira ono što je Mojsije napisao u Ponovljenom zakonu 30,11-14. Obojica, Pavao i Mojsije, govore o istoj istini: pravednost, spasenje, život i čak poslušnost mogući su samo vjerom.

Međutim, Izrael u svom zavjetnom odnosu s Bogom nije bio poslušan Zakonu. Narod je zaboravio na Boga, ali je i dalje održavao vezu sa Zakonom. Vršenje Zakona, da bi se činila djela zakona, čisti je legalizam. To nije bila Božja namjera za Izrael kad je sklopio Savez s tim narodom i na Sinaju mu dao svojih Deset zapovijedi.

Zakon i Savez bili su samo jedan dio Božje volje. Bog je bio središte i Saveza i Zakona. Zato je Mojsije rekao Izraelu: Bog vam je objavio "svoj Savez i naložio vam da ga vršite – Deset zapovijedi, što ih ispisa na dvije kamene ploče" (Pnz 4,13). Ali Izrael je prekršio ovaj stari Savez.

2. Novi Savez

Obeskrepljenje starog Saveza potaklo je potrebu za novim. "A kad veli: 'novi', time je prvi proglasio zastarjelim" (Heb 8,13), ali to nije značilo da se Bog promijenio. Razliku između oba Saveza moramo potražiti u ponašanju Božjeg naroda. Kad je uspostavio Savez, Bog se približio narodu s nakanom da ga sjedini sa sobom: "Vi ćete mi biti... narod svet." (Izl 19,6) Bog je izgovorio Savez, a narod je odgovorio: "Vršit ćemo sve što je Jahve naredio." (r. 8) Na žalost, mnogi su Izraelci Savez milosti pretvorili u sustav spasavanja djelima. "Ne poznavajući Božje pravednosti i nastojeći ustanoviti svoju vlastitu, nisu se podvrgli Božjoj pravednosti." U nakani

da postignu "pravednost koja dolazi od Zakona", nisu htjeli postići "pravednost... po vjeri, već – kao da bi bilo moguće – po djelima" (Rim 9,30–10,3), i time je izopačili.

Svrha novog Saveza bila je stvoriti spasiteljski zavjetni odnos, bez kojega je poslušnost Zakonu nemoguća. Poslušnost vjere je Božja volja koja preko Duha djeluje na slobodnu čovjekovu volju da ispuni Zakon u okviru zajednice vjere. Kao dio novog Saveza Bog je obećao: " Zakon ću svoj staviti u dušu njihovu i upisati ga u njihovo srce." (r. 33) Preko proroka Ezekielia Bog je obećao: "Dat ću vam novo srce, nov duh udahnut ću u vas! Izvadit ću iz tijela vašega srce kameno i dat ću vam srce od mesa. Duh svoj udahnut ću u vas da hodite po mojim zakonima i da čuvate i vršite moje naredbe." (Ez 36,26.27) To čini da je put novog Saveza pun radosti. Tako ga je David razumio: "Tvoju volju činiti, Bože moj, meni je radost, nalog tvoj nosim u srcu svojem." (Ps 40,9 – RU) Tako i kršćanin razumije put novog Saveza (Heb 8,7-13; 9,15).

Narav Saveza određuju dva elementa: vrijeme njegove potvrde žrtvom i prisutnost Duha. Žrtva kojom je potvrđen stari Savez bila je prvi put prinesena kod Sinaja. Žrtva kojom je potvrđen novi Savez bila je prinesena na Golgoti. Stari Savez je uspostavljen kod Sinaja i odmah potvrđen krvlju žrtvovane životinje (Izl 24,5-8; Heb 9,18-20). Novi Savez bio je prvi put načinjen s Adamom i Evom nakon što su sagriješili (Post 3,15), ponovljen Abrahamu i potvrđen Kristovom žrtvom na križu (Heb 9,15).

Prema apostolu Pavlu novi Savez je savez Duha, a ne samo napisan kodeks, kao stari (2 Kor 3,6). Stari je bio napisan na kamene ploče, dok je novi trebao biti Duhom upisan u srce; njihov sadržaj se nije promijenio. Prvi je bio izvan čovjeka; drugi, u njemu. Nema sumnje, Zakon donosi osudu ukoliko ga Duh ne unese u čovjeka i daje život. Savez postaje bespredmetan u trenutku kad bude stavljen izvan čovjeka (Heb 8,6). On postaje novim samo kad obraćen čovjek služi "u novosti Duha, a ne u stareži slova" (Rim 7,6 – DF). Za oba Saveza postojao je samo jedan Zakon: Deset zapovijedi; razlika je bila u vrsti poslušnosti. Jedna je bila legalistička, druga vjerom po Duhu.

Svrha oba Saveza bila je spasenje ljudskog roda. Pod starim Savezom Izrael je pokušavao spasiti sebe svojom vlastitom poslušnošću Zakonu. Pod novim Savezom Bog je obećao da će stvoriti duhovno jedinstvo između sebe i svakog ljudskog bića. To će učiniti Svetim Duhom da bi proizveo pravu poslušnost Zakonu po vjeri. Abraham je odgovorio Bogu vjerom i "on mu to uračuna u pravednost" (Post 15,6). Pavao je rekao da svi kršćani trebaju služiti "živome Bogu" (Heb 9,14).

3. Zakon i novi Savez

Poslušnost moralnom zakonu rezultat je novog Saveza, uzakonjenog na boljim obećanjima od onih u starome (Heb 8,6). Obećanje ne ukida Zakon tako da kršćani budu oslobođeni da ga slušaju. Naprotiv, umjesto da je napisan na kamenim pločama, Zakon je urezan u misli i srce Božjeg naroda. Tako je zauvijek utvrđena njegova vječnost i ostvarena mogućnost istinske poslušnosti moralnom zakonu. Poslušnost postaje potpunom stvarnošću u srcu, umu i djelima.

Budući da je pod novim Savezom Bog napisao Zakon u srce i misli, poslušnost je duhovna i postupak slobodne volje. Tako su moralni karakter Zakona i moralnost kršćanskog ponašanja sigurni od upadanja u legalizam.

B. Moralni zakon i milost

Kao što je pokazano u Abrahamovom slučaju (Post 15,6; Rim 4,1-5.22. Gal 3,6), odnos između Zakona i milosti isti je u oba saveza; uvijek je uključena i vjera. Cijelo Sveto pismo potvrđuje da prema Zakonu ljudska bića, zbog toga što su sagriješila, moraju umrijeti. Međutim, Božja milost otvara mogućnost spasenja vjerom u žrtvu Isusa Krista.

Milost sama ne može riješiti problem grijeha. Križ, to središte djelovanja Božje milosti, potvrđuje Zakona upravo kroz smrt i poslušnost. Krist nije ukinuo Zakon; On je podnio njegovu osudu i bio poslušan njegovim odredbama. Krist je umro smrću koju je Zakon zahtijevao od grešnika. Da bi grešnicima omogućio spasenje, Krist je postao "prokletstvo Zakona", bio je obješen na stablo (Pnz 21,22.23). Bio je učinjen "mjesto nas grijehom" (2 Kor 5,21), i umro na križu proklet Zakonom "za nas" "da Obećanje, Duha, primimo" (Gal 3,13.14). Na križu je Krist podnio kaznu Zakona a Bog je pokazao "svoju ljubav prema nama" (Rim 5,8).

Ono što je Božja i Kristova milost uklonila na križu nije bio Zakon već osuda. "Zakon naknadno dođe da se poveća prekršaj. Ali gdje grijeh postade većim, tu se milost izli u preizobilju da bi, kao što je grijeh vladao smrću, tako i milost po pravednosti vladala za vječni život po našem Gospodinu Isusu Kristu!" (Rim 5,20.21)

Kad kršćani vjerom u Krista prihvate Božju milost, onda s ljubavlju i zahvalnošću postaju poslušni. Oni žive i "novim životom" (Rim 6,4), i vjerom primaju Božje milostivo opraštanje.

1. Nepravilna funkcija zakona: legalizam

Ako moralni zakon nije ukinut na križu, onda ga treba vršiti. Ali ga ne treba vršiti da bi se dobilo opravdanje ili posvećenje. Legalizam je misliti da nas Bog prima ili da možemo ostati u

Njemu samo zbog poslušnosti. To je bezuman grijeh samopravednosti i velika greška u promašaju pravednosti, koju Božja milost u Kristu daje besplatno.

Pavao potvrđuje da je nezavisnost legalizma navela njegove protivnike da se hvale pouzdanjem u tijelo, tražeći pravnu nedužnost i nastojeći postići svoju pravednost djelima Zakona (Fil 3,1-11). Oni koji su tako prihvatili legalizam i postali "neprijatelji križa Kristova" ne će postići spasenje već "propast" (rr. 18.19).

Legalizam navodi ljude da misle kako se mogu spasiti poslušnošću Zakonu. Time se odvrćaju od milosti, od vjere i izvrću evanđelje (Gal 1,6.7). Izopačeno evanđelje više uopće nije evanđelje. Grčka riječ za "izvrtanje" znači naglavce postaviti stvari. Uporaba političkog izraza *metastrepho* nagovijestila je revolucinarne aktivnosti, ukazujući na to da je Pavao legalizam smatrao pobunom protiv Božje milosti i samoga Boga. Legalizam pogrešno predstavlja spasenje i odvodi ljude od njega.

2. Svjedočanstvo prave poslušnosti

U Svetom pismu nema proturječnosti između Zakona i milosti, kao da su se ljudi u starozavjetna vremena spasavali poslušnošću Zakonu (pravednost koja dolazi od Zakona) a u novozavjetna milošću (pravednost po Kristu). Zapravo je riječ samo o prijelazu s obećanja na ispunjenje (Gal 3,4).

Prema Rimljanima 9,30–10.13 Izrael je bio poslušan Zakonu kao sredstvu samopravednosti, ali nije postigao opravdanje. Međutim, to nije uvijek bio slučaj. Najmanje je za dvije osobe zapisano da su se opravdale vjerom: Abraham i David. Citirajući Stari zavjet, Pavao je rekao da "vjerova Abraham Bogu, i to mu se uračuna u pravednost" (Rim 4,3). U jednom autobiografskom psalmu David kaže: "Blažen onaj kome je grijeh otpušten, kome je zločin pokriven!" (Ps 32,1). Pavao to objašnjava kao pravednost uračunanu "bez djela" (Rim 4,6-8).

Poslušnost nije sredstvo postizanja spasenja. Naprotiv, ona je dokaz djelovanja Božje milosti vjerom u čovjekovu životu, izražavanje zahvalnosti za već primljeno spasenje. Poslušnost je jedini način na koji možemo pokazati da je u pojedincu na djelu Božja sila. Svjedočiti u prilog sebi ne računa se; pravo svjedočanstvo dolazi od Svetog Duha. Mi možemo pokazati poslušnost samo kad Sveti Duh djeluje i proizvodi djela poslušnosti moralnom zakonu. Ova djela kršćanin vrši vjerom samo zato što Duh djeluje u obraćenom životu punom milosti.

Prema Efežanima 2,4-10 spasenje, kao dar od Boga, je u potpunosti "milošću... po vjeri". Dobra djela, djela poslušnosti Zakonu, ne pokreću Božju milost za opravdanje ili posvećenje.

Spasenje, uključujući opravdanje i posvećenje, je dar Božje milosti. Dobra djela su samo posljedica novorođenja. "Njegovo smo djelo, stvoreni u Kristu Isusu za dobra djela, koja Bog unaprijed pripravi da u njima živimo." (r. 10, DF) Zato je poslušnost, kao rezultat milosti, vidljiv dokaz da u životu kršćanina milost djeluje vjerom. (Vidi Spasenje.)

C. Zakon i križ

Na Golgoti su se dogodila dva važna događaja povezana sa Zakonom. Prvi je bio kraj obrednog sustava, a drugi potvrda moralnog zakona.

1. Kraj obrednog sustava

Ritualni sustav sa svim svojim obrednim zakonima imao je jedan glavni cilj: najaviti Kristovu žrtvu i učiti o njegovom značenju. Kad je Isus umro na križu, simboli su prerasli u stvarnost; zato više nisu bili potrebni. Sva sinoptička Evandjelja bilježe da se nakon Kristove smrti hramski zastor, koji je razdvajao Svetinju od Svetinje nad svetinjama, "razdera[o] na dvoje" (Mt 27,51; Mk 15,38; Lk 23,45). Krist je umro u vrijeme večernje žrtve, kad je svećenik, nakon prinošenja janjeta, prikazao njegovu krv pred zastorom. Njemu nije bilo dopušteno ući u Svetinju nad svetinjama, jer tamo je samo veliki svećenik mogao ući jednom godišnje na Dan pomirenja. Deranje zastora, što je svećeniku omogućilo da vidi Svetinju nad svetinjama, pokazalo je kraj cijelog obrednog sustava.

Daniel je već prerekao da će Mesija svojom smrću sklopiti "savez s mnogima" i da će prestati "žrtva i prinos" (Dn 8,27). Ista se misao javlja u Novom zavjetu. Pošto je obredni sustav bio samo "sjena budućih dobara" (Heb 10,1), on je bio na snazi samo "do časa uvođenja pravog reda" (9,10) ili "dok ne dođe Potomak" (Gal 3,19).

Kad je Krist umro, prestao je obredni sustav sa svojim složenim žrtvama i ceremonijama. Prinesena je prava žrtva za grijeh. Budući da je oproštenje ponuđeno besplatno, križ je "izbrisa[o] zadužnicu koje je svojim odredbama bila nama protivna; ukloni[o] je prikovavši je na križ" (Kol 2,14). Kršćani se više ne moraju brinuti za obrednu hranu ili piće, obredne blagdane, mladake ili godišnje subote, jer je cijeli obredni sustav bio "sjena stvarnosti koja je imala doći". Stvarnost te sjene, "srž", bila je Kristova žrtva (rr. 16.17). To je bila jedina žrtva koja je mogla očistiti savjest i uzeti grijeh (Heb 9,12-14; 10,4).

Upravo kao što je na križu ukinuo žrtveni sustav, tako je Isus srušio "pregradu koja... je rastavljala" Židove i neznabošce. Židovski obredni sustav, kojega je Bog dao kao odgojitelja da svakoga dovede Kristovom križu, postao je "neprijateljstvo" i stavio neznabošce "daleko",

otudivši ih od izraelskoga građanstva. Svojom žrtvom Isus je doveo do pomirenja Židova i neznabožaca s Bogom i učinio ih jednim tijelom (Ef 2,11-18).

2. Križ – potvrda moralnog zakona

Križ je najveći dokaz da se Deset zapovijedi ne mogu ukinuti ili proglase nevažnima. Ako je Bog naumio ukinuti moralni zakon, to je mogao lako učiniti prije križa. Reći da nije potrebno ispuniti Zakon prije no što bi ga ukinuo, značilo bi da se Bog potrudio poslati svog Sina na križ samo zato da grešnike opravda u njihovoj grešnosti. Spasenje bi se postizalo samo pravnom formalnošću, oslobađanjem od suda, a ne i od grijeha.

Ukidanje Zakona umjesto rješavanja problema grijeha produžilo bi opstanak grijeha kao stvarnost koju je sam Bog prihvatio. Na križu je Krist platio zahtjeve Zakona, u stvari Božje zahtjeve, Zakonodavca. Krist je došao da uništi grijeh, a ne da ukine moralni zakon. Kristova smrt ne oslobađa ljude od vlasti Zakona; naprotiv, ona pokazuje da je Zakon vječan kao i Božja pravda. Zbog toga je Isus Krist rekao da nije došao ukinuti Zakon, već ga ispuniti (Mt 5,17).

Ispunjenje Zakona na križu je njegova apsolutna potvrda: potvrda njegove presude, izvršene kazne osude zbog grijeha (Rim 5,6-21); potvrda njegove pravde, plaće grijeha plaćene u potpunosti (Rim 6,23); potvrda njegove svrhe, potpunog postizanja poslušnosti Bogu (Fil 2,5-16), sa savršenom Božjom ljubavi u potpunosti primijenjenoj na čovječanstvo (Rim 8,31-39); i potvrda njegove zapovijedi, zahtjeva Zakona utvrđenog vjerom na križu (Rim 3,19-31).

Krist potvrđuje moralni zakon. "Ukidamo li tako vjerom Zakon? Daleko od toga! Naprotiv, tim Zakon utvrđujemo." (r. 31)

IV. Praktične posljedice po kršćanski život

Budući da je moralan, duhovan i sveobuhvatan, zakon deset zapovijedi je prijepis Božjeg karaktera. On prenosi Božji uzrok ponašanja na sva ljudska bića, po cijelome svijetu i u svim vremenima. On je jedini dio božanskog otkrivenja upisan prstom samoga Boga na kamene ploče, što ukazuje na njegovu trajnu vrijednost i vječnost.

Njegova podjela na dva dijela proistječe iz dva temeljna načela ljubavi na kojima funkcionira kraljevstvo Božje: "Ljubi Gospodina Boga svoga... svim srcem svojim, svom dušom svojom, svom snagom svojom i svom pameću svojom a svoga bližnjega kao samoga sebe." (Lk 10,27; usp. Pnz 6,4.5; Lev 19,18)

Ovaj je Zakon jedno od oruđa u rukama Duha, kojim nas osvjedočava o grijehu. Njegova je svrha da definira grijeh i da nas sve osvjedочи o našoj grešnosti. Nas grešnike Duh okuplja u podnožju gore Zakona da čujemo božanska načela pravednosti, da u nama izazove osvjedochenje o grijehu i osudi na vječnu smrt. U ovom beznadnom stanju On nas vodi do brijega Golgote i otkriva put oslobođenja. Pod dubokim osvjedochenjem o grijehu mi smo spremni čuti radosnu vijest spasenja vjerom u pomirujući život i smrt Isusa Krista.

Zbog toga Zakon i evanđelje rade ruku pod ruku na otkupljenju grešnih ljudskih bića. Oni ne mogu biti neprijatelji. Zakon ne može uzeti grijeh niti je Isus došao ukinuti Zakon, već osudu Zakona. Mi spasenje ne možemo steći svojim dobrim djelima ili striktnom poslušnošću zakonu deset zapovijedi. Poslušnost je plod našeg spasenja u Kristu. Ona je vanjskih izraz duboke zahvalnosti kao odgovor na Božju nedokučivu ljubav. Vjernici koji shvate koliko je naš Gospodin cijenio Zakon i uvećao ga u svom životu, vjerno će slijediti Njegovim stopama.

Činjenica je da Kristovoj poslušnosti dugujemo sve. Upravo to Pismo kaže: "Kao što su neposluhom jednoga čovjeka mnogi postali grešnici tako će posluhom Jednoga mnogi postati pravednici." (Rim 5,19 – DF) Čitavo Kristovo otkupljenje sastoji se u osiguravanju mjesta koje pripada poslušnosti. Ono nas vraća u život poslušnosti, zahvalne poslušnosti, poslušnosti iz ljubavi. Ili smo možda zaboravili, kako to Pavao prikladno pita, da smo robovi "bilo grijeha – na smrt, bilo poslušnosti – na pravednost" (Rim 6,16 – DF)? Učinjeni pravednima poslušnošću Kristu, mi smo slični Njemu i u Njemu robovi poslušnosti za pravednost. Upravo u poslušnosti iz ljubavi Jednome, poslušnost iz ljubavi mnogih ima svoje korijene i život.

Neka Krist bude Onaj koga primamo i ljubimo, i komu želimo biti slični. Dokažimo iskrenost i snagu svoje vjere u Njega i natprirodnu snagu Duha prihvaćanjem poslušnog Krista kao Krista koji nastava u nama.

V. Povijesni pregled

Kratak pregled o tome kako se gledalo na Božji Zakon prikazuje glavne trendove tijekom razdoblja kršćanstva.

A. Apostolski oci i apologete

Spisi apostolskih otaca i apologeta, ovih najranijih kršćanskih pisaca nakon novozavjetnog razdoblja, uglavnom se sastoje od pisama, propovijedi, rasprava i sličnih djela. Oni ne pružaju sistematsko teološko razmatranje Deset zapovijedi, niti u njima nalazimo

izlaganje ove doktrine teološkim izrazima. Time ne mislimo reći da ovi rani kršćanski pisci nisu teološki razmišljali ili odbacivali doktrine kojima su posvećivali minimalnu pozornost. Njih je uglavnom zanimalo izlaganje njihovog razumijevanja Svetog pisma o posebnim predmetima; često su to bili predmeti o kojima se raspravljalo u crkvama.

Neke od ovih potreba nastale su zbog pojave krivovjernih pokreta u crkvama. Jedan od primjera je ebionizam, tako nazvan po učenju o Zakonu. Naše razumijevanje ove vrlo rane skupine ograničeno je činjenicom da njihovi spisi nisu preživjeli, pa većinu informacija o njima crpimo iz izvještaja njihovih neprijatelja.

Ebioniti su pogrešno vjerovali da Kristova zadaća nije bila toliko spasenje ljudskog roda, već pozivanje ljudi na poslušnost Zakonu. Premda je Zakon bio jezgro njihove duhovnosti, oni su starozavjetne zakone o žrtvama smatrali vanjskim dodatkom Zakonu kojega je Bog dao; iz tog razloga su odbacivali određene dijelove Petoknjižja, premda je njihovo razumijevanje Isusova ispunjenja Zakona bilo u skladu s učenjem Novog zavjeta. Kristova tvrdnja da je došao ispuniti Zakon, govorili su, nije značila da ga je On ispunio ukidanjem njegove obvezatnosti, već to da ga je postavio primjerom kojega svi trebaju slijediti.

Irenej (oko 130.–200.) je postao jedan od najvažnijih branitelja kršćanske vjere, uključivši u svoje djelo i raspravu o Zakonu. U svom djelu *Protiv krivovjerja* objasnio je da Kristovo učenje o Zakonu u Mateju 5 nije značilo protivljenje Zakonu, već da ga je On ispunio u smislu proširenja njegova značenja i domašaja. Zakon je dan da uputi ljude kako bi naučili služiti Bogu, klonili se zlih djela i oduprli se naklonosti da ih učine.

Klement Aleksandrijski (oko 150.–215.) zastupao je obranu grčke filozofije, smatrajući je Bogom danom pripremnom uputom kojom se ljudski um vježba da primi puno poznanje istine kako ju je Isus učio. *Stromata* tvrdi da je zakon dao Dobri Pastir, čiji je zakon propis znanja. Oni koji su poslušni Zakonu ne mogu ne vjerovati istini ili ne mariti za nju. Zakon nas uči pobožnosti, propisuje što se treba učiniti i obuzdava nas da ne griješimo. Vršenje zapovijedi osigurava siguran život za cijeli ljudski rod zato što je Božji zakon temelj svekolike etike i izvor iz kojega su Grci uzeli svoje zakone.

Origen (oko 185.–254.), koji je također potjecao iz aleksandrijske škole, napisao je nekoliko teoloških djela, uključujući i djelo *O prvim načelima*. U njemu je objasnio svoje alegorizirajuće duhovno tumačenje Biblije. Prema njemu, pravi smisao Biblije često nije vidljiv u onome što tekst kaže, što on smatra doslovnim ili tjelesnim, već u onome što duh ili duša mogu

izvući iz njega, naime više moralni i psihički smisao, koji otkriva skriveni intelektualni ili duhovni smisao Pisma. Prema ovoj neobičnoj hermeneutici, starozavjetne i novozavjetne događaje ne treba promatrati kao čistu povijest, "pa čak ni zakon i zapovijedi ne prenose u potpunosti ono što je prihvatljivo razumu" (4. 1. 16). Za Origena zakon zapisan u Ponovljenom zakonu kao "drugi zakon", uzima oblik alegorije pa se odnosi na Kristov prvi i drugi dolazak. Takvo razumijevanje Zakona elimira njegovu važnost za kršćanski život i ponašanje, i u njega unosi kršćanski teološki način razmišljanja stran biblijskom učenju.

Augustin (345.–430.) se smatra posljednjim od ranih otaca i pretečom srednjovjekovne teologije. Kad se sukobio s idejama Pelagija, britanskog redovnika, Augustin je učinio sažetak Pelagijeva učenja, od kojih je jedno raspravljalo o Zakonu. Augustin izvještava da je Pelagije učio kako Zakon, zajedno s evanđeljem, pridonosi kraljevstvu. Milošću Božjom svakom je čovjeku dana sloboda da bude poslušan ili neposlušan Zakonu. Što više, sam Zakon je sredstvo milosti. U jednoj drugoj raspravi protiv Pelagija, *Protiv dva pisma Pelagijevih sljedbenika*, Augustin je kritizirao sljedbenike Pelagija što smatraju da se milost čovječanstvu pojavila u tri faze, prvo prirodnim stvaranjem, zatim Zakonom i na kraju Kristom. Augustin je nijekao da Zakon može ponuditi milost, tvrdeći da se milost daje da bi ljudska bića postala vršitelji Zakona, a da spasenje dolazi samo po Kristovoj krvi.

B. Srednjovjekovna kretanja

Augustinova teologija dominirala je crkvom u razdoblju srednjeg vijeka, no pri kraju sredine tog razdoblja spisi Tome Akvinskog (1224.–1274.) dali su kršćanskoj teologiji novi smjer. Njegova *Rasprava o Zakonu* razvila je ideju da se vječni Zakon nalazi u srži svakog zakona, uključujući prirodni zakon koji potječe od univerzalne moralnosti. No prirodni je zakon nepotpun, pa stoga mora biti usavršen božanskim zakonom, posebice s Deset zapovijedi. U njima je Bog prikazao jasan, detaljan način života. Prema Akvincu zakon evanđelja je vrhunac božanskog zakona, jer su Božje zapovijedi pune ljubavi i uključuju šire "savjete savršenstva". Ovi savjeti nemaju istu obvezatnost kao Deset zapovijedi, ali je njihov cilj olakšati stjecanje vječne sreće onima koji traže veće savršenstvo.

C. Reformacija

Reformatori su uveli novo ispitivanje evanđelja iz Svetog pisma; međutim, Zakon je zadržao dosta od očito antropološkog pristupa karakterističnog za srednji vijek. Premda je prihvaćao Zakon kao izraz Božje volje, Martin Luther (1483.–1546.) je smatrao da se dobar dio

Božje volje može vidjeti u prirodnom zakonu koji do naše svijesti dolazi putem građanskih institucija kao što su obitelj i država. Tome je slijedila teološka funkcija Zakona. Za Luthera funkcija Zakona je, s ljudske strane, osuda čovječanstva, a s Božje, buđenje Njegove srdžbe.

Luther je vidio izuzetno snažnu suprotnost između Zakona i evanđelja. Suprotnost nadilazi jednostavno razumijevanje da je Zakon Božje "ne" grešnom čovječanstvu, dok je evanđelje Njegovo "da" grešnicima koji se kaju. No iz ovog dijalektičkog odnosa između Zakona i evanđelja, Luther je razvio svoju čitavu teologiju opravdanja, predestinacije i etike. Time ne želimo reći da je odbacio Zakon, jer u njegovim očima Zakon opravdanog grešnika još uvijek drži grešnikom i navodi ga da prizna svoje očajno stanje. Milost pruža odgovor.

U svom *Komentaruru Galaćanima* Luther je ustvrdio da je cijeli zakon, obredni i moralni, "potpuno uklonjen" za kršćanina koji je mrtav zakonu. Međutim, iz druge perspektive gledano, zakon ostaje i tijelo se mora pokoriti zakonu. Glavna Lutherova tema bila je kršćanska sloboda. Kršćani su oslobođeni od zakona u savjesti ali ne u mesu, gdje doista ima snagu djelovanja.

Zakon, kako ga je Luther naučavao, imao je svrhu za nepravedne kao i za kršćane. On obuzdava grešnike, jer ograničava njihova zla djela. A i kršćanin može imati koristi od njega, jer nitko nije po naravi pobožan. Osim toga, Zakon uči kako da prepoznamo grijeh i kako da se odupremo zlu, što je i jedno i drugo bitno za kršćanski život.

U Reformaciji su bili prisutni i drugi tokovi razmišljanja. Ulricha Zwinglija (1484.–1531.) pamtimo po ponešto društvenim pogledima, a Jeana Calvina (1509.–1564.) kao istaknutog pionira današnjeg evangeličkog pokreta.

Zwingli je Zakon vidio kao "ništa drugo do očitovanje Božje volje, i kao Božju volju, vječnu". Božji Zakon je cijeli ljudski rod osudio na smrt, ali oni koji se pouzdaju u Krista "ne mogu biti suđeni zakonom". Stoga vjerniku, mrtvim za Zakon i živim u Kristu, Zakon više nije potreban, jer "što god je ugodno Bogu, ugodno je i drago njemu". Istodobno je kršćanin slobodan od zakona koji određuju oblike bogoslužja. Budući da ga je Isus ispunio, zakon "više nikoga ne može osuditi". Kod obraćenja vjernik je "oslobođen i postao je Božje dijete"; time je ukinut strah od Zakona i od smrti.

Calvin je zakonu pristupio iz dva smjera: prirodnog zakona upisanog u čovjekovu savjest i pisanog zakona. Pisani zakon daje upute o savršenoj pravdi i savršenom životu. On je zrcalo u kojem vidimo svoje grijehe, jer otkriva Božju volju i pokazuje da ne ostvarujemo Njegove ideale. Spasenje ne dolazi od ispunjenja Zakona, jer u našem djelu nema pravde. Ono dolazi od

opraštanja naših grijeha. Istodobno Zakon ima više funkcija: on optužuje grešnike, upozorava vjernike, otkriva ljudsku grešnost, vodi k milosti, vodi ka Kristu, štiti društvenu zajednicu od nepravde pojedinaca, pokazuje Božju pravednost, uči da je Bog Otac svim ljudima i potiče vjernike da čine dobro. Stoga je Zakon važan zato što (1) ukazuje na Božju pravdu, osvjedočavajući sve o nepravdi i grijehu, (2) uništava ljudsku arogantnost pa će ljudi prihvatiti Božje milosrđe i pouzdati se samo u Njegovu milost, (3) objavljuje Božju kaznu za grijeh, koja je smrt. Općenito uzevši Zakon je koristan za kršćane, jer ih podsjeća na ono što je prihvatljivo Bogu i pokazuje kako mogu biti pravedni pred Gospodinom.

Svako razmatranje Reformacije mora voditi računa o pokretu nazvanom Radikalna reformacija, pa su i njegovi vođe nazvani Radikalnim reformatorima. Oni predstavljaju krilo Reformacije koje je većina Reformatora odbacila, ali čiji se utjecaj ipak jako proširio. Jedan od vođa ovog pokreta bio je Konrad Grebel, švicarski Reformator, vrlo kritičan prema onome što je smatrao nedostatnom luteranskom reformom. Prema njemu trebalo je naglasiti važnost Zakona, ne onog uklesanog na kamene ploče, već onog upisanog na ploče srca. Balthasar Hubmaier, možda najsposobniji od radikalnih reformatora, spomenuo je ono što je nazvao "najrazlučnijim ciljevima" Zakona, prijetnju propasti tijela, pomagalom i svjedočanstvom protiv grijeha i učiteljem puta pobožnosti.

D. Suvremeni svijet

Sve doktrine, uključujući i doktrinu o Zakonu, razvile su se od osamanaestog do dvadesetog stoljeća u izrazitoj napetosti između tradicije i sumnje, dogme i relativizma. Religija je zadržala oblike razvijene tradicijom, ali s osjećajem nemirnog nezadovoljstva, posebice među baštinicima Reformacije. Posljedica toga je slika raširenog nejedinstva. John Bunyan (1628.–1688.), puritanski nasljednik radikalnih reformatora i kalvinista, zastupao je intergaciju Zakona i milosti. Kasnije su sljedbenici Wesleya zastupali njihovu najtješnju vezu u praktičnom kršćanskom životu.

Ortodoksni luterani nastavili su naučavati oštru odvojenost Zakona i milosti. Iz svog kuta gledanja optuživali su pijetističko krilo u svojoj crkvi za miješanje evanđelja sa Zakonom. Kao odgovor, pijetisti su inzistirali da unutar doktrine o milosti postoji nužnost da živimo u skladu s Božjim zakonom. Stoga ne bi trebalo postavljati jedno protiv drugoga kao paradoks.

U devetnaestom stoljeću formiranje Crkve adventista sedmog dana unijelo je u kršćansku raspravu svježiji pogled na Zakon u cijeloj Bibliji, Starom i Novom zavjetu. Prvi adventisti nisu

mного marili za integraciju Zakona i evanđelja, ili pitanje poslušnosti koja bi se računala kao dobra djela. Za njih je spasenje bilo dar od Boga po Kristovoj žrtvi, prihvaćenoj samo vjerom.

Premda su branili načelo Reformacije *sola scriptura*, njihovo ozbiljno inzistiranje na poslušnosti Božjem zakonu, posebno Desetorim zapovijedima s njihovom subotnjom zapovijedi, izazvalo je snažnu reakciju kritičara o ulozi Zakona. Mnogi su tvrdili da je Zakon došao kraju u Kristovoj službi i žrtvi, i time tvrdili da subota više nije dio kršćanske teologije. Adventisti su razvili snažne odgovore na takav antinomijanizam, i njihov je broj brzo rastao, s tim što je jedan od ključnih elemenata njihovog učenja bio vječnost Božjeg zakona.

Pod utjecajem socijalnog evanđelja krajem devetnaestog stoljeća, s njegovom političkom teologijom, rasprava o Božjem zakonu izgubila je određenu svrhu; grijeh je poistovjećen sa sebičnošću. Tako gledano ljudi griješe protiv svog višeg ja, protiv dobrih osoba ili općeg dobra, ali ne izravno protiv Boga u klasičnom smislu. Uz takav razvoj svjetovnog mentaliteta i opadanja tradicionalnog protestantizma krajem dvadesetog stoljeća, grijeh se često definira kao stanje društvene nepravde, generalizirana društvena bolest, ukratko redefinira ga se političkim, ekonomskim, kulturalnim i psihološkim izrazima. Takav je razvoj doveo do smanjenja zanimanja, osim u ograničenim krugovima, za ulogu Božjeg zakona.

VI Komentari Ellen G. White

Učenja Ellen G. White o Zakonu i doktrina Zakona u Crkvi adventista sedmog dana su izjednačena. Stoga u studiji kao što je ova moraju biti zajedno. Međutim, radi prepoznavanja odnosa Ellen G. White prema adventističkoj vjeri i zato da bismo bolje vidjeli njihov odnos, ovaj je dio podijeljen na dva dijela: Zakon u spisima Ellen G. White i Zakon u doktrini Crkve adventista sedmog dana.

A. Zakon u spisima Ellen G. White

Ellen G. White (1827.–1915.), suosnivačicu Crkve adventista sedmog dana, adventisti priznaju autoritativnim zastupnikom njezinih doktrina i vjerovanja. Njezini su spisi o Zakonu obilni i dosljedni sebi i Pismu.

Pod utjecajem drugih adventista, kao što je Joseph Bates, ona je 1846. shvaćati potrebu za vezom između evanđelja i Božjeg zakona. Ovo je osvjedočenje postalo još jače nakon što je imala viđenje o Svetištu na nebu, kojim je upozorena i na četvrtu zapovijed. U vezi s tim viđenjem pisala je: "Treba ukazati na kršenje Zakona, riječju i primjerom." Zatim je dodala:

"Bilo mi je pokazano da treći anđeo, koji objavljuje Božje zapovijedi i vjeru u Isusa, predstavlja narod koji prima ovu vijest i diže svoj glas upozoravajući svijet da Božje zapovijedi i Njegov zakon čuva kao oko u glavi, i da će, kao odgovor na ovo upozorenje, mnogi prihvatiti Gospodnju subotu." (LS 96)

U svom prvom objavljenom traktatu 1851. ona primjećuje da je još 1849. shvatila da se Božje zapovijedi i vjera u Isusa – Zakon i evanđelje – ne mogu razdvojiti. Zato je Božji zakon, doktrinu o svetištu i vjeru u Isusa istaknula kao "glavne predmete" "sadašnje istine" (EW 63).

Njezino razumijevanje "sadašnje istine" predstavlja pregled doktrina koje se moraju smatrati prijeko potrebnima za sve kršćane do vremena kraja, odnosno od 1844. do Kristovog drugog dolaska. Budući da je od svojih prvih spisa stavila Zakon u ovu doktrinalnu kategoriju, možemo očekivati da svoje gledište o Zakonu neće promijeniti.

Prije Generalne konferencije 1888. na kojoj je istaknuta doktrina o opravdanju vjerom, Ellen G. White je nedvosmislenim riječima prikazala Zakon. Za Božji zakon je 1875. pisala da je svet, važan i da je njegov karakter bio uzvišeniji za one koji su prihvatili Krista kao svog Otkupitelja, nego za one koji su ga izvornog primili (RH, 29. travnja 1875).

Godine 1884. objasnila je da je Zakon cjelovito pravilo života koje je Bog dao čovječanstvu. Ako ga bude poštovao, poslušni će kršćanin živjeti zahvaljujući Kristovim zaslugama. Ako mu bude neposlušan, prijestupnik će biti osuđen njegovom snagom (ST, 4. rujna 1884).

Dvije godine kasnije ustvrdila je da je sveti, pravedni i dobri Zakon od Boga donio spoznaju koja treba "upravljati svim razumnim bićima" (ST, 8. travnja 1886). Kasnije je te iste godine pisala da "u Zakonu nema spasiteljske sposobnosti. Zakon osuđuje, ali ne može pomilovati prijestupnika. Grešnik se mora osloniti na zasluge Kristove krvi." Zato je "vjera u Krista neophodna" (ST, 5. kolovoza 1886).

U svojim spisima 1887. pisala je o snazi suda u Zakonu. Kao zrcalo on pomaže da "razaberemo nedostatke u svom karakteru", ali ne pretvara naša dobra djela u spasenje, već nas vodi na pokajanje i iskazivanje vjere u Isusa Krista (ST, 5. svibnja 1887).

Na Generalnoj konferenciji, održanoj 1888. u Minneapolisu, došlo je do ozbiljnog sukoba između dvije skupine vođa; jedna je isticala Zakon, a druga opravdanje vjerom. Ellen White je stala na stranu onih koji su zastupali evanđelje. Istodobno je ostala pri svojim pogledima na Zakon. U jednoj propovijedi koju je iznjela 1. studenog 1888., a koja je slijedila izlaganju J. H.

Waggonera u kojem je Zakon prikazao kao sredstvo koje otkriva čovjekov grijeh, s Kristom kao rješenjem za grijeh, Ellen White je rekla: "Znam da bi bilo opasno osuditi stajalište dr. Waggonera kao potpuno nepogrešivo. To bi odgovaralo neprijatelju. Vidim ljepotu istine u prikazu Kristove pravednosti u odnosu na Zakon, kako nam je to doktor prikazao." (1888 Materials 164) Kasnije je u istoj poruci potvrdila da "istinu treba prikazati kakva je u Isusu" i "Isus će nam u novom svjetlu otkriti dragocjene stare istine", čime je rekla da je isticanje Isusa Krista bilo novo svjetlo za prikaz dragocjene stare istine o Zakonu (Isto, 165.167).

Nekoliko kratkih navoda uzetih iz jednog članka objavljenog 1890. može biti ilustracija njezinog izlaganja o Zakonu nakon 1888. "Zakon izgovoren sa Sinaja bio je prijepis Božjeg karaktera... Naša je pravednost u poslušnosti Božjem zakonu kroz zasluge Isusa Krista... Prinesena je beskrajna žrtva da bi se u čovjeku mogla obnoviti Božja slika, voljnom poslušnošću svim Božjim zapovijedima... Čovjek ne može samo svojom snagom zadovoljiti zahtjeve Božjeg zakona. Njegove žrtve, njegova djela, sve je to ukaljano grijehom. U Spasitelju, koji čovjeku može dati vrlinu svoje zasluge i učiniti ga suradnikom u velikom djelu spasavanja, osiguran je lijek. Krist je pravednost, posvećenje i otkupljenje onima koji vjeruju u Njega i idu Njegovim stopama... Mi trebamo razmišljati o Zakonu i evanđelju, i ukazati na Kristov odnos prema velikom načelu pravednosti." (RH, 4. veljače 1890)

Iste je godine pisala: "Mi težimo za posvećenjem koje sam Bog daje, a ono dolazi kroz vršenje Njegovog zakona... Jedini lijek koji se mogao naći za palog čovjeka bila je Kristova smrt na križu. Tako je bila plaćena kazna za prijestup." (RH, 15. srpnja 1890)

Pišući o optužbama farizeja da je Isus kršio Zakon, Ellen White je rekla: "Došaptavali su jedan drugome da On omalovažava Zakon. Čitao je njihove misli i odgovori im riječima: 'Ne mislite da sam došao ukinuti Zakon ili Proroke! Nisam došao ukinuti, nego ispuniti.' (DF) Ovim je Isus pobio optužbe farizeja. Njegova zadaća u svijetu bila je da obrani svete zahtjeve Zakona za koje su Ga optuživali da ih krši. Da se Božji zakon mogao promijeniti ili ukinuti, Krist ne bi trebao snositi posljedice naših prijestupa. On je došao da objasni odnos Zakona prema čovjeku i vlastitim životom poslušnosti slikovito prikaže njegova pravila ...

Zakon je izraz Božjih misli; kad ga prihvaćamo u Kristu, on postaje naša misao. On nas uzdiže iznad sile prirodnih želja i sklonosti, iznad kušnji koje vode u grijeh. Bog želi da budemo sretni i On nam je dao propise Zakona da bismo, slušajući ih, mogli imati radost." (DA 307.308; usp. Čeznja vjekova, str. 252.253)

B. Zakon u doktrini Crkve adventista sedmog dana

Razumijevanje adventista sedmog dana o Zakonu bilo je dosljedno kroz sve godine. Od prve formulacije glavnih doktrina na "1848 Bible Conferences" do današnjeg dana, Zakon je uživao snažnu podršku.

Adventistička doktrina jasno razlikuje između moralnog zakona, Deset zapovijedi, koje je Bog dao svim ljudskim bićima, i obrednog zakona ritualnog sustava s njegovim propisima za židovsku vjersku praksu. Ova razlika zahtijeva osnovu na kojoj se one mogu graditi. Kao što su to učinili mnogi kršćanski teolozi, i brojni adventistički teolozi su se pozabavili ovim pitanjem, među kojima su poznatiji M. L. Andreasen i Edward Heppenstall. Ukratko rečeno, zaključak je: premda Pavao jasno ukazuje na prestanak židovskog obrednog zakona, on ni u kom slučaju ne poziva na ukidanje moralnog zakona kako ga nalazimo u Deset zapovijedi (Rim 3,31; 7,7; Gal 3,21).

Na zasjedanju Generalne konferencije 1980. u Dallasu, državi Teksas, zastupnici su preformulirali, zapravo proširili, temeljna vjerovanja. Između dvadeset i sedam njih, osamnaesto govori o Božjem zakonu: "Velika načela Božjeg zakona izražena su kroz Deset zapovijedi i primjerom prikazana u životu Isusa Krista. Ona izražavaju Božju ljubav, volju i namjere koje se odnose na ljudsko ponašanje i odnose, i obavezna su za sve ljude u sva vremena. Ti su propisi temelj Božjeg saveza s Njegovim narodom i predstavljaju mjerilo po kojemu Bog sudi. Djelovanjem Svetoga Duha oni nam otkrivaju što je grijeh i bude u nama svijest da nam je potreban Spasitelj. Spasenje se u potpunosti stiče milošću, a ne djelima, ali je poslušnost Božjim zapovijedima plod spasenja. Ta poslušnost izgrađuje u nama kršćanski karakter i rađa osjećaj mira. Poslušnost je dokaz naše ljubavi prema Gospodinu i našeg staranja o našim bližnjima. Poslušnost koja dolazi od vjere pokazuje Kristovu moć da preobrazi život, i zato ona jača silu i utjecaj kršćanskog svjedočenja. (Izl 20,1-17; Ps 40,8.9; Mt 22,36-40; Pnz 28,1-14; Mt 5,17-20; Heb 8,8-10; Iv 16,7-10; Ef 2,8-10; 1 Iv 5,3; Rim 8,3.4; Ps 19,8-15.)"

VII Literatura

Andreasen, M. L. *The Faith of Jesus and the Commandments of God*. Washington, D. C., Review and Herald, 1939.

Bible Readings for the Home Circle. Washington, D. C., Review and Herald, 1914.

Bunch, Taylor. *The Ten Commandments*. Washington, D. C., Review and Herald, 1944.

- Facts for the Times*. 4. izdanje. Battle Creek, Mich., Review and Herald, 1893.
- Hastings, H. L. *Will the Old Book Stand?* Washington, D. C., Review and Herald, 1923.
- Heppenstall, Edward. "The Covenants and the Law." U *Our Firm Foundation*. Washington, D. C., Review and Herald, 1953.
- Moore, Marvin. *The Gospel vs. Legalism*. Hagerstown, Md., Review and Herald, 1994.
- Nichol, Francis D. *Answers to Objections*. Washington, D. C., Review and Herald, 1932.
- Pelikav, Jaroslav. *The Christian Tradition*. 5 svezaka. Chicago, University of Chicago Press, 1971–1989.
- Pierson, Robert H. *The Secret of Happiness*. Nashville, Southern Pub. Assn., 1958.
- Richards, H. M. S. *What Jesus Said*. Nashville, Southern Pub. Assn., 1957.
- Schaff, Philip. *The Creeds of Christendom*. 4. izdanje. New York, Harper, 1919.
- Seventh-day Adventist Bible Students' Source Book*. Urednici Don F. Neufeld i Julia Neuffer. Washington, D. C., Review and Herald, 1962. Članak "Law."
- Seventh-day Adventist Believe... A Biblical Exposition of 27 Fundamental Doctrines*. Washington, D. C., Ministerial Association, General Conference of Seventh-day Adventists, 1988.
- Source Book for Bible Students*. Washington, D. C., Review and Herald, 1922.
- Van Wyk, William. *My Sermon Notes on the Ten Commandments*. Grand Rapids, Baker, 1948.
- Vaucher, Alfred F. *L'histoire du salut*. Dammarie-les-Lys, Francuska, Signes des Temps, 1951.
- Wilcox, Milton C. *Questions and Answers*. 2 sveska. Mountain View, Calif., Pacific Press, 1919.

13. Subota

Kenneth A. Strand

Uvod

U Starom i u Novom zavjetu tjedni dan odmora i posebnih bogoslužja bio je sedmi dan tjedna, nazvan "subota". Ova je riječ primjenjivana i na dane godišnjih blagdana, premda se najčešće upotrebljavala za sedmi dan tjedna.

U post-novozavjetnoj kršćanskoj povijesti riječ "subota" počela se u nekim tradicijama na zapadu primjenjivati na nedjelju, prvi dan tjedna, i još uvijek kod raznih kršćana svetkovatelja nedjelje označava nedjelju.* U ovom članku, riječ "subota", se uvijek odnosi na sedmi dan u tjednu.

Hebrejski korijen iz kojega je "subota" izvedena je *šbt*, čije ne primarno značenje "prestati" ili "odustati" od ranije aktivnosti. Imenični oblik je *šabbat*, a glagol je *šabat*. Suvremeni hrvatski prijevodi obično prevode imenicu kao "subota" (ponekad "dan odmora"), a glagol kao "počivati" (ponekad "počinuti"). Premda su ovi prijevodi ispravni i odgovarajući, koncept "prestanka" ukazuje na vezu s nečim što je prethodilo, a ne na razlog za umor.

Još jedna imenica, koja se u Izlasku i Levitskom zakoniku odnosi na subotu, je *šabbaton*, također izvedena iz *šbt*, često je prevedena kao "sveti dan". Šest od jedanaest puta ona se pojavljuje u frazi *šabbat šabbaton* (Izl 31,15; 35,2; Lev 16,31; 23,3.32; 25,4). Pojava *šabbat i šabbaton* zajedno, ukazuje na intenzivnost.

U Novom zavjetu je riječ za "subotu" grčka *sabbaton*, ili njena, po svemu sudeći, množina *sabbata*. Međutim, ova posljednja je možda jednostavno transliteracija aramejske riječi *šabb^eta*, koja je naglašeno stanje imenice u jednini. Zbog toga, kad se u Novom zavjetu javlja izraz *sabbata*, kontekst nam pomaže odrediti da li se radi o jednini ili množini.

Ponekad se *sabbaton* u Novom zavjetu odnosi na cijeli tjedan. Na primjer u Luka 18,12 farizej se hvali kako posti dvaput *tou sabbatou* (u sedmici). Isto tako u nizu tekstova je prvi dan tjedna označen brojem "jedan" uz riječ *sabbaton* ili *sabbata* (Mt 28,1; Mk 16,2.9; Lk 24,1; Iv 20,1.19; Dj 20,7; 1 Kor 16,2), pri čemu se uporabom ženskog oblika broja jasno podrazumijeva imenica "dan".

U Hebrejima 4,9 je izraz *sabbatismos* ispravno preveden kao "subotni počinak". U ovom općem dijelu Poslanice Hebrejima (3,7–4,13), u kome subota služi kao metafora duhovnog odmora, imenica *katapausis* (počinak) javlja se osim puta, a glagol *katapauo* tri puta.

I. Subota u Starom zavjetu

A. Petoknjižje

1. Opći pregled

2. Subotnji tekstovi u Petoknjižju

B. Povijesne knjige, Psalmi i Proroci

1. Tekstovi iz jedanaestog i desetog stoljeća

2. Tekstovi iz devetog stoljeća

3. Tekstovi iz osmog stoljeća

4. Tekstovi iz kraja sedmog i šestog stoljeća

5. Tekstovi iz petog stoljeća: Nehemija

II. Subota u Novom zavjetu

A. Evanđelja

1. Subota u neprijepornom okružju

2. Događaji subotom koji su doveli do raspre

3. Značenje Isusovih iscjeljivanja subotom

B. Djela, Poslanice i Otkrivenje

1. Djela

2. Poslanice

3. Otkrivenje

C. Sažetak novozavjetnih pokazatelja

III. Biblijska teologija subote

A. Subota i doktrina o Bogu

1. Bog kao Stvoritelj

2. Bog kao Otkupitelj

3. Bog kao tvorac Saveza

4. Bog kao Davatelj dobrih darova i Održavatelj stvorenoga

5. Bog kao vrhovno poštenje

6. Bog kao savršenstvo

7. Kristova božanska narav

B. Subota u doktrini o ljudskom rodu

1. Subota i čovjekova "stvorenost"

2. Subota kao sredstvo "izjednačenja"

3. Subota i naša vrijednost za Boga

4. Subota i zajedništvo, ljubav i sućut

C. Subota i doktrina o spasenju

D. Subota i doktrina o Crkvi

E. Subota i doktrina o posljednjim događajima

IV. Važnost subote za kršćane

V. Subota u povijesti

A. Razdoblje između oba zavjeta i rani judaizam

1. Razdoblje između oba zavjeta

2. Rabinska tradicija

3. Eseni i betuzijanci

4. Filon i Josip Flavije

B. Subota i nedjelja u prvoj crkvi

1. Podrijetlo svetkovanja nedjelje

2. Subota i nedjelja u drugom i trećem stoljeću

3. Subota i nedjelja od četvrtog do šestog stoljeća

C. Subota u srednjem vijeku i razdoblju Reformacije

1. Srednji vijek

2. Razdoblje Reformacije

D. Subota među puritancima i baptistima

1. Puritansko nedjeljno subotarstvo

2. Subota u Engleskoj

3. Subota u Novom svijetu

E. Židovi i subota u naše vrijeme

F. Subota u povijesti i praksi adventista sedmog dana

1. Počeci svetkovanja subote kod adventista

[2. Adventističko svetkovanje subote](#)

[VI. Komentari Ellen G. White](#)

[A. Podrijetlo i značaj subote](#)

[B. Čovjekova potreba za subotom](#)

[C. Krist kao tvorca suote](#)

[D. Kristova načela svetkovanja subote](#)

[E. Svetkovanje subote i svetost](#)

[F. Subota kroz vijekove](#)

[G. Subota u posljednjoj krizi zemljine povijesti](#)

[H. Priprema za subotu](#)

[I. Subota u domu](#)

[J. Putovanje subotom](#)

[K. Subotnji sastanci](#)

[L. Daljnje zanimanje za subotu](#)

[VII. Literatura](#)

[Dodatak: Sedmodnevni tjedan i julijansko-gregorijanski kalendar](#)

[A. "Planetarni tjedan"](#)

[B. Julijansko-gregorijanski kalendar](#)

I. Subota u Starom zavjetu

A. Petoknjižje

1. Opći pregled

U većini slučajeva *šabbat*, *šabat* i *šabbaton* se odnose na sedmi dan tjedna, ali u različitim tekstovima u Petoknjižju nalazimo ovu vrst subotnje terminologije primijenjene na neke godišnje blagdane i na sedmu ("subotnju") godinu. U nekim slučajevima ovi se izrazi u prenesenom smislu koriste za "počivanje" zemlje.

Tri ulomka u Petoknjižju posebno povezuju subotu sa stvaranjem: Postanak 2,1-3; Izlazak 20,11; 31,13-17. Niz drugih ulomaka govori o počivanju sedmog dana u tjednu. U nastavku ove rasprave analiziramo subotnje tekstove redom kojim se pojavljuju u Petoknjižju. (Vidi Stvaranje, I. A. 14.)

2. Subotnji tekstovi u Petoknjižju

a. Postanak 2,1.3. Nakon opisa aktivnosti iz dana u dan prvih šest dana tjedna stvaranja, Postanak 2,1 daje sažetu izjavu o tome da je stvaranje dovršeno. U Postanku 2,2.3 čitamo: "I sedmoga dana Bog dovrši svoje djelo koje učini. I počinu u sedmi dan od svega djela koje učini. I blagoslovi Bog sedmi dan i posveti, jer u taj dan počinu od svega djela svoga koje učini."

Nekoliko elemenata u ovom ulomku zaslužuje posebnu pažnju: 1. Premda se ovdje ne pojavljuje imenica *šabbat*, u oba slučaja se javlja glagol *šabat* koji kaže da je Bog počinuo od svog djela stvaranja. 2. Sedmi dan tjedna je posebno istaknut; spomenut je pet puta, od toga triput kao "sedmi dan", a dvaput kao zamjenica. 3. Tvrdnja ima čijastički oblik, odnosno oblik izvrnutog paralelizma.

A. Bog dovrši svoje djelo (r. 2)

B. I počinu u sedmi dan od svega djela koje učini (r. 2)

C. I blagoslovi Bog sedmi dan i posveti (r. 3).

B¹ jer u taj dan počinu od svega djela svoga koje učini

A¹ prigodom stvaranja (r. 3; samo u engleskom).

Uvodne izjave u ovom čijazmu (A i B) ukazuju na Božje stvaralačko djelo i Njegovo počivanje sedmog dana. Iste dvije misli prisutne su i na kraju čijazma, obrnutim redom (B¹ i A¹). Tako u središtu čijazma (C) ostaje spominjanje Božjeg blagoslova i svetkovanje sedmog dana. U čijazmu ovog oblika, A-B-C- B¹-A¹, središnji predmet normalno predstavlja glavnu svrhu teksta. Zbog toga je u Postanku 2,2.3 glavna misao izjava: " blagoslovi Bog sedmi dan i posveti".

Hebrejska riječ upotrijebljena za Božji blagoslov nad sedmim danom je *barak*, ista ona koja je upotrijebljena za Božji blagoslov nad životinjama i ljudima (Post 1,22.28). Ovaj božanski blagoslov nije statičan, već nastavlja imati posebno značenje od vremena prve objave. Osnovno značenje hebrejskog izraza "posveti" (od *qadaš*, "biti svet") je "odvojiti" ili "staviti na stranu" nešto što pokazuje ispunjenje božanskog cilja i/ili zapovijedi. Stoga tvrdnja da je Bog "posvetio" sedmi dan ne samo što taj dan čini drukčijim od ostalih šest, nego ističe i ideju nastavljanja posebnog značenja tog dana za ljudska bića stvorena po Bogu. Nešto što je "odvojeno" mora biti više od jednostavne uspomene na prošlost; to mora imati trajno značenje. Ova svetost subote ponovljena je u različitim kasnijim tekstovima Petoknjižja (na pr. Izl 16,23; usp. 31,14.16; 35,2),

a temeljni jezik čitave izjave u Postanku 2,2.3 ponovno se pojavljuje u zapovijedi o suboti u Izlasku 20,8-11.

b. Izlazak 5,5. U ovom tekstu nalazimo subotnju terminologiju u faraonovoj izjavi: "Sad kad se svjetina tako umnožila... vi biste ih od posla odvratili?" Ova posljednja fraza u izvorniku glasi: "Vi biste učinili da počivaju (*šabat*) od svojih tereta!" Premda ovdje nije spomenut sedmi dan tjedna, sam kontekst pokazuje da je ovaj počinak imao vjersko značenje.

c. Izlazak 16. U ovom poglavlju nalazimo prvi put u Starom zavjetu upotrijebljenu hebrejsku imenicu *šabbat* (r. 23). Ustvari, u ovom ulomku ova je imenica upotrijebljena četiri puta (rr. 23.25.26.29). Ovaj događaj opisuje davanje mane sinovima Izraelovim u pustinji Sin dva tjedna prije njihova dolaska na goru Sinaj. Prema Izlasku 16,5 Izraelci su šestog dana trebali skupljati i nakupiti "dvaput onoliko koliko su skupljali za svaki dan". Kasnije u poglavlju rečeno im je da sedmog dana mane neće biti (rr. 15.16) i premda se mana skupljena svakog dana preko noći pokvarila, ova skupljena šestog dana se ne će pokvariti (rr. 19-24). Sedmog dana neki su izišli da skupljaju manu, ali je nisu našli (r. 27). Božji odgovor je glasio: "Dokle ćete odbijati da se pokorite mojim zapovijedima i mojim zakonima? Pogledajte! Zato što vam je Jahve dao subotu, daje vam hrane šestoga dana za dva dana. Neka svatko stoji gdje jest; neka nitko u sedmi dan ne izlazi iz svoga stana." (rr. 28.29) Upotrijebljene riječi jasno pokazuju da Izraelcima subota nije bila nepoznata.

d. Izlazak 20,8-11. Izlazak 20 sadrži Deset zapovijedi koje je Bog dao Mojsiju na gori Sinaju. U ovom Zakonu četvrta zapovijed određuje da treba raditi šest dana, a sedmi dan svetkovati kao dan odmora. Osnova za ovu naredbu je što je i Bog "šest dana stvarao nebo, zemlju i mora i sve što je u njima, a sedmoga je dana počinio. Stoga je Jahve blagoslovio i posvetio dan subotni." (r. 11)

Ovdje uzete riječi sažetak su sadržaja Postanka 2,2.3 i ne ostavljaju sumnje da Izlazak 20,11 ukazuje na subotu stvaranja. Također je značajno što se subota javlja u okviru Deset zapovijedi, koje su opet bile središte Božjeg saveza. Da je ovaj zakon deset zapovijedi bio poseban, a ostali su zakoni iz Petoknjižja bili dodatak ili komentar, jasno je iz izjave u Ponovljenom zakonu 5,22 da Bog ovim Desetorim zapovijedima "ništa nije dodavao", odnosno da je Dekalog bio posebna, zasebna cjelina.

Osim toga, zavjetna osnova koja je istaknuta u Izlasku 20 o vršenju Deset zapovijedi, uključujući subotnju zapovijed, spasiteljska je povijest, ili bolje rečeno, smo božansko

otkupljenje. Sinovi Izraelovi ušli su u zavjetni odnos s Jahvom (vidi Izl 19). Zatim Bog u preambuli i povijesnom prologu Dekaloga ističe primarni element u otkupljenju koje su Izraelci doživjeli: "Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva." (Izl 20,2) Izraelci su bili oslobođeni od ropstva i ova ranija Jahvina dobrota predstavljala je temelj za odnos Saveza u kojem su Izraelci, za uzvrat, trebali biti poslušni Božjim zapovijedima.

S vremenom su subota i ideja o Božjem savezu zapravo postali sinonimi (usp. Izl 31,16). Više od bilo kojeg od devet propisa Dekaloga, subota je osigurala vidljivu razliku koja je Božji narod odvojila od svih koji nisu služili Jahvi. Tako je ona na vrlo stvaran način utjelovila pravo značenje zavjetnog odnosa s Bogom, jer je prepoznala Izrael kao narod u zajednici s njihovim Stvoriteljem i Otkupiteljem.

Što više, subotnja zapovijed je jedina u Dekalogu koja ima tri određene oznake otiska pečata: *ime*, *službu* i *područje* pojedinca ili entiteta čiju vlast pečat predstavlja. Zato se subota može smatrati *pečatom* Dekaloga. (Vidi i raspravu o suboti kao "znaku" u vezi s Izlaskom 31,13-17 i Ezekielom 20,12.20.) Subotnja je zapovijed posebna ne samo zbog toga što sadrži tri bitna čimbenika pečata, već i što se služi jedinstvenim uvodom, riječima "Sjeti se". Ove riječi mogu ukazivati na više koncepata: sjetiti se subote kao već stoljećima poštovane institucije; sjetiti se jer postoji opasnost od zaboravljanja; i sjetiti se gledajući unaprijed, zato što je subota toliko središnja za doživljavanje iskustva sa Savezom. Koje god nijanse ovaj izraz imao u kontekstu izvorne izjave na Sinaju, jedno je jasno: riječi "sjeti se" predstavljaju naglašavanje u uvodu i pozivaju na obraćanje posebne pozornosti na subotnju zapovijed.

e. Izlazak 23,12. Nakon spominjanja "subotnje godine" u Izlasku 23,10.11., za sedmi dan tjedna objavljena je sljedeća uputa: "Šest dana obavljaj svoj posao, ali sedmoga dana od posala odustani, da ti otpočine vo i magarac i da odahne sin tvoje sluškinje i pridošlica." (r. 12) Za "počinak" koji je Izraelcima zapovijeden u Savezu s Bogom, uzet je glagol *šabat*, dok je za tovarne životinje vrsta odmora jednostavno uzet *nuah*, a za "sin[a] tvoje sluškinje" i za "pridošlicu" nifalni imperfekt *nafaš*, "osvježiti". Ova hebrejska riječ ne mora ukazivati oporavak od umora, premda i to može u nju biti uključeno; zapravo ona ukazuje na poboljšanje kvalitete života ili na zadovoljstvo odmora od dobro obavljenog rada. Prema tome, subota treba biti značajno duhovno iskustvo i za izraelske sluge i pridošlice.

f. Izlazak 31,13-17. U ovom ulomku nalazimo izjavu sličnu onima u Postanku 2,2.3 i Izlasku 10,11, ali s više dodatnih elemenata. 1. Svetkovanje Božje subote je znak, ne samo

stvaranja (r. 17), već i posvećivanja Njegovog naroda (r. 13). 2. Zavjetni odnos, ranije istaknut u kontekstu Dekaloga (pogl. 19 i 20), sada je izrijekom primijenjen na subotu i nazvan "vječni savez" (r. 16). 3. Za oskrvnuće subote predviđena je smrtna kazna (rr. 14.15). 4. Po prvi put su upotrijebljeni irzazi naglašavanja *šabbat šabbaton* "dan posvemašnjeg odmora" (r. 15). 5. Pozivajući se na stvaranje subote, izjava ne spominje samo Božji počinak kao u Postanku 2,2.3 i Izlasku 20,11., već dodaje da je Bog "odahnuo" (r. 17), očito ne u smislu oporavljanja od umora, već ugodnog opuštanja nakon završetka svog savršenog djela stvaranja.

Zamijetimo uporabu riječi "znak" u retku 13. Znak je nešto što nadilazi sebe u otkrivanju dublje stvarnosti. S obzirom na subotu, ta je stvarnost bila dvostruka: subota predstavlja trajnu potvrdu Božjeg posvećenja Njegovog naroda (r. 13) i služi kao stalni podsjetnik Božjeg stvaralaštva (r. 17). U oba vida svetkovanje subote jest ono što znaku daje djelotvornost (rr. 13.16).

g. Izlazak 34,21. Ovaj tekst glasi: "Šest dana radi, a sedmoga od poslova odustani, sve ako je u doba oranja ili u vrijeme žetve." Ovdje ne nalazimo imenicu "subota", ali je izričito naglašen sedmi dan, a glagol za "počinak" je *šabat*. To što se u zemljoradničkom društvu vjerno trebala svetkovati subota za vrijeme najvažnijih sezonskih poslova, "u doba oranja" i "u vrijeme žetve", naglašava veliku svetost kojom je Bog obilježio ovaj dan.

h. Izlazak 35,2.3. U ovom tekstu je izraz *šabbat šabbaton* uzet u zapovijedi kojom je naloženo da se sedmi dan svetkuje kao "dan potpunog počinaka u čast Jahvi". Još jednom je proglašena smrtna kazna za prekršaj, uz dodatnu primjedbu: "U subotni dan ni vatre ne ložite po svojim stanovima." Ovdje se očito govori o nepotrebnom subotnjem poslu za Izraelce.

i. Levitski zakonik. Premda u ovoj knjizi nalazimo učestalije spominjanje izraza *šabbat* i *šabbaton* nego u drugim knjigama Petoknjižja, srazmjerno se malo njih odnosi posebno na tjednu subotu. Tekstovi u kojima je to slučaj jesu 19,3.30; 23,3.38; 24,8 i 26,2.

U 19,3.30 i 26,2 nalazimo jednostavnu zapovijed: "Držite moje subote!" U prvom slučaju ova se zapovijed javlja nakon naloga o poštovanju roditelja, a u posljednja dva slučaja prethodi rečenici: "Štujte moje Svetište! Ja sam Jahve." U Levitskom zakoniku 23,3 ukratko stoji: "Šest dana neka se posao obavlja, a sedmi je dan subota – dan potpunog odmora [*šabbat šabbaton*], dan svetog zбора, kad se ne smije raditi nikakva posla. Gdje god boravite, subota [*šabbat*] je Jahvina." Ovo pokazuje da subota nije trebala biti samo "potpuni odmor", već i "sveti zbor". Preostali dio Levitskog zakonika 23 posvećen je u prvom redu godišnjim blagdanima, koji su

objavljeni "povrh Jahvinih subota" (r. 38). Levitski zakonik 24,5-8 određuje da Aron svakog tjedna u subotu treba zamijeniti kruhove u Svetišću.

U Levitskom zakoniku 16,31 godišnji Dan pomirenja označen je kao *šabbat šabbaton*. Ovaj dan i različiti drugi godišnji blagdani u 23. poglavlju označeni su kao "subote" ili "dani potpunog počinka". Za četiri od njih upotrijebljena subotnja terminologija je *šabbaton* ili *šabbat šabbaton*: prvi dan sedmog mjeseca (glasanje truba), deseti dan sedmog mjeseca (Dan pomirenja) i prvi i osmi dan Blagdana sjenic (23,14.15.27-32.34.36). Prvi i sedmi dan Blagdana beskvasnih kruhova i Dan pedesetnice vjerojatno su isto smatrali subotama, premda je esenska i betuzijanska tradicija kasnijeg judaizma protumačila tekst o "suboti" u redcima 11.15.16 kao tjedne subote sedmog dana. Tijekom svih ovih godišnjih blagdana, osim za Dan pomirenja, nikakvog se "težačkog posla" nije smjelo obavljati, no za ovaj dan važila je još stroža zabrana: "Nemojte raditi nikakvog posla." (r. 28)

U Levitskom zakoniku 25,2-6 ponovno je rabljen subotnji rječnik, ali se ovdje odnosi na "subotnju godinu". U Levitskom zakoniku 26 nekoliko tekstova o "subotama" (r. 34 [dvaput]. 35.43) su metafore, jer označavaju buduće vrijeme kad će zavjetni narod Izrael, ako bude neposlušan, biti odveden u ropstvo pa će zemlja namiriti svoje "subote". Osim imenice u množini, upotrijebljen je i glagol *šabat* koji pokazuje da će zemlja imati "počinak" (rr. 34.35).

j. Knjiga Brojeva. Brojevi u dva ulomka govore o tjednoj suboti. U 15,32-36 nalazimo izvještaj o čovjeku koji je u subotu skupljao drva i bio kažnjen smrću za ono što je očito bio flagrantni prekršaj subotnjih propisa. U 28,9.10 nalazimo propis da se subotom na žrtvu paljenicu trebalo prinijeti dva jednogodišnja janjeta, uz redovnu žrtvu paljenicu.

k. Ponovljeni zakon 5,12-15. Posljednji tekst koji u Petoknjžju spominje subotu nalazimo u Ponovljenom zakonu 5,12-15. Ovdje Mojsije ponavlja subotnju zapovijed riječima vrlo sličnim onima u Izlasku 20,8-11., osim jedne važne činjenice: umjesto da o suboti govori u okviru stvaranja, razlog za svetkovanje subote je Božje izbavljenje Izraelaca iz egipatskog ropstva. "Sjeti se da si i ti bio rob u zemlji egipatskoj i da te odande izbavio Jahve, Bog tvoj, rukom jakom i ispruženom mišicom. Zato ti je zapovijedio Jahve, Bog tvoj, da držiš dan subotni." (r. 15)

Neki komentatori uzimaju ovu tvrdnju kao dokaz da je subota bila relativno nova institucija, koju je Izrael prihvatio na osnovi izlaska iz Egipta, a da uopće nije bila povezana sa subotom stvaranja. Takav je zaključak neopravdan iz više razloga: 1. Rječnik upotrijebljen u

retku 15 pokazuje da je ovaj redak Mojsijevo vlastito izlaganje Dekaloga. 2. Ponovljeni zakon je sam po sebi nabrojanje onoga što je Izrael doživio u pustinji, i u tom kontekstu predstavlja posebno prikladno spominjanje izbavljenja iz egipatskog ropstva. 3. Spominjanje činjenice da je Izrael izbavljen od egipatskog ropstva ni u kom slučaju ne niječe činjenicu da je Izrael bio i te kako svjestan subote kao uspomene na stvaranje, što je vidljivo iz Izlaska 20,11 i 31,17. 4. Motiv izbavljenja iz Egipta u vezi s Dekalogom u Ponovljenom zakonu 5 nije nov, jer se već pojavio u vezi s davanjem Dekaloga u Izlasku 20 (vidi I. A. 2. d).

Jahvino izbavljanje Izraela iz egipatskog ropstva bio je otkupiteljski čin, dokaz Njegove ranije dobrote i osnova za sklapanje saveza između sebe i svog naroda. Preambula i povijesni prolog u Izlasku 20,1.2 ponovljen je u Ponovljenom zakonu 5,6: "Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva." U onovremenim drevnim političkim savezima istog oblika, odnos vrhovnog vladara prema vazalnom vladaru (i/ili pretku), bio je osnova za pokornost vazala vrhovnom vladaru. Tako je i Jahvina ranija dobrot prema Izraelcima bila osnova za njihovo prihvaćanje Boga, kako je to izraženo u Deset zapovijedi. Stoga nas ne treba iznenaditi što je Mojsije kao osnovu za zapovijed o svetkovanju subote uzeo činjenicu da je Jahve izveo Izraelce iz Egipta "rukom jakom i ispruženom mišicom" (Pnz 5,15). Međutim, i posebno spominjanje ovoga dolazi kao normalan tijek Mojsijevih misli, jer nakon što je ponovio dio subotnje zapovijedi u vezi sa zahtjevom da se došljacima i slugama dopusti počinak (r. 14), on odmah nadovezuje: "Sjeti se da si i ti bio rob u zemlji egipatskoj." (r. 15)

Ovim ponavljanjem Dekaloga Mojsije objavljuje prirodu Dekaloga kao zasebne i savršene cjeline. U Ponovljenom zakonu 5,22 Mojsije tvrdi kako Bog, nakon izgovaranja Deset zapovijedi, "ništa nije dodavao". Osim toga, položaj Dekaloga kao jedinstvenog apodiktičkog zakona (proširene izjave načela, univerzalnog karaktera) u Petoknjižju također ga prikazuje jedinstvenog, posebno ako ga uspoređujemo s mnoštvom uputa koje tumače zakon u Petoknjižju. Bog je odlučio subotu učiniti integralnim dijelom "moralnog zakona"; time je naglasio i sačuvao njegov moralni značaj. Svaki čovjek koji je odvajala od ostalih devet zapovijedi ili tvrdi da je "obredna", drsko se protivi onome što je objavio sam Bog.

B. Povijesne knjige, Psalmi i Proroci

U starozavjetnoj povijesti Izraela, osim onoga što je objavljeno u Petoknjižju, subota je srazmjerno manje spominjana nego u Mojsijevim knjigama. Međutim, dokazi da je Izrael i dalje

svetkovaio sedmi dan tjedna jasni su i suvremeni stručnjaci za Stari zavjet ih ozbiljno ne nijeću. U nastavku slijedimo u osnovi kronološko prikazivanje ovih biblijskih podataka.

1. Tekstovi iz jedanaestog i desetog stoljeća

Najstarije tekstove o svetkovanju subote poslije Petoknjižja nalazimo u Prvoj i Drugoj knjizi Ljetopisa. Prorok Samuel i David postavili su razne ljude "u službu zbog njihove vjernosti" (1 Ljet 9,22). Među njima je bilo nekih Kehatovaca koji su bili "odgovorni za kruhove što se postavljaju svake subote" (r. 32). I kad je ostario "i nauživši se dan", David je skupio "sve izraelske knezove, svećenike i levite" (23,1.2) i podijelio im razne dužnosti u hramu (23,1–28,21). S tim u vezi spomenute su žrtve paljenice Gospodinu "subotom, za mladača i na blagdane" (r. 31). Iste je dane spomenuo i Salomon u svom pismu tirkskom kralju Hiramu, u kojem je tražio pomoć u izgradnji Hrama (2 Ljet 2,3). Nakon što je sagrađen i posvećen, Salomon je prinio na žrtvu što je bilo zapovijedeno u te iste dane (8,13). To su dokazi o kontinuitetu liturgije sukladno propisima u Petoknjižju, koji su razlikovali ove tri kategorije "svetog zбора" od običnih dana.

2. Tekstovi iz devetog stoljeća

U Drugoj o kraljevima nalazimo dva teksta o suboti iz devetog stoljeća. Prvi (2 Kr 4,18–37) izvještava kako je, nakon iznenadne smrti sina šunamske obitelji, majka od muža zatražila da joj da jednog momka i magaricu kako bi mogla otići proroku Elizeju. Ne znajući da im je sin mrtav, otac pita: "Zašto da danas pođeš k njemu? Nije ni mladač, niti je subota." (r. 23) Ovo spominjanje obveze prema suboti predstavlja dokaz u prilog religiozne naravi tog dana. Bilo je očito da su ovaj dan smatrali posebno prikladnim za posjet Božjim prorocima.

Drugi tekst, u Drugoj o Kraljevima 11,4–20 (usp. 2 Ljet 23,1–11), izvještava o državnom udaru što ga je izveo Jojada, veliki svećenik, kad je zbacio Ataliju i na prijestolje postavio sedmogodišnjeg Joaša. Bilo je to u subotu, u vrijeme izmjene hramske straže. To je bilo prikladno vrijeme, jer je imao na raspolaganju dvostruki broj stražara prisutnih za državni udar. Što više, sam državni udar imao je duhovne dimenzije, pošto je predstavljao odbacivanje Baala kojega je promicala Atalija, kćerka Ahaba i Izebele, pa je prema vjerskom obredu posvećenja novi kralj po običaju stajao kod stupa pri ulazu u hram (r. 14; ispravno u DK).

3. Tekstovi iz osmog stoljeća

a. Povijesna literatura. Najstariji tekst o suboti iz osmog stoljeća u starozavjetnoj povijesnoj literaturi je bilješka u Drugoj o kraljevima 16,18 o tome kako je kralj Ahaz "uklonio

iz Jahvina Doma Subotni hodnik koji bijahu sagradili". Ovo je, uz čin oskvrnjenja samog Hrama (usp. r. 17), učinio "pred asirskim... kraljem" (r. 18) i prema tome bilo je dio Ahazova otpada pod asirskim utjecajem. U 2. Ljetopisi 31,3., vezano uz Ezekijinju veliku reformu, kralj je odredio doprinos od svoga imanja "za paljenice što se prinose subotom, za mlađaka i na blagdane".

b. Ukori prorok Amosa, Hošee i Izaije. Tri od najstarijih proročkih spisa – Amosa, Hošee i Izaije – umjesno spominju subotu. U svom karanju onih koji u Sjevernom kraljevstvu čine zlo, Amos ih citira kako pitaju kad će završiti subota "da tržimo pšenicu, smanjujuć efu, povećavajući šekel, da varamo krivim mjerama" (Amos 8,5). Optužujući Izrael i Hošea citira Gospodina koji kaže: "Učinit ću kraj svim njenim veseljima, svetkovinama, mlađacima, subotama, i svim blagdanima njezinim." (Hošea 2,13; r. 11 u prijevodima ŠA i DK) U sveobuhvatnom jadikovanju zbog Judine formalističke religije, Izaija na sličan način objavljuje: "Prestanite mi nositi ništavne prinose, kd mi omrznu. Mlađaka, subote i sazive – ne podnosim zborovanja i opačine." (Iz 1,13)

Tako Amos, Hošea i Izaija dokazuju da je svetkovanje subote smatrano normativom za Božji narod u Izraelu i u Judi. Narod je, međutim, u objema kraljevstvima ravnodušno vršio religiozne obveze, među ostalima i čisto formalističko svetkovanje subote.

c. Pozitivni tekstovi u Izaiji. Izaija pruža nekoliko predivnih rasprava o pravom svetkovanju subote. Prva od njih, u Izaiji 56,2-8., ima oblik proširenog blaženstva. U njoj se izriče blagoslov nad onim "koji poštuje subotu da je ne oskvrni i koji ruke svoje čuva od svakoga zla djela" (r. 2). Zatim se sućutno obraća tuđincima i eunusima (rr. 3-7). Eunusima koji svetkuju Božje subote i drže Njegov savez podići će "spomenik i ime, bolje nego sinovima i kćerima" (r. 5), a tuđince koji pristanu "uz Jahvu" i svetkuju subotu, razveselit će u Božjem Domu molitve (rr. 6.7). U Izaiji 58,13.14 je subota spomenuta u ulomku koji kazuje što se podrazumijeva pod pravim postom. Specifična izjava o suboti glasi:

"Zadržiš li nogu da ne pogaziš subotu, i u sveti dan ne obavljaš poslove, nazoveš li subotu milinom a časnim dan Jahvi posvećen; častiš li ga odustajući od puta, bavljenja poslom i pregovaranja – tad ćeš u Jahvi svoju milinu naći, i ja ću te provesti po zemaljskim visovima, dat ću ti da uživaš u baštini oca tvog Jakova, jer Jahvina su usta govorila."

Ovdje je subota prikazana kao dan koji Božji narod treba svetkovati. Trebaju se ustezati da tog dana ne čine ono što je za njihovo zadovoljstvo. A Bog zauzvrat obećava da će ih obasuti

bogatim duhovnim i zemaljskim blagoslovima. Izrazi "moj sveti dan" i "sveti dan Gospodnji" (u ostalim prijevodima, osim u KS) paralele su izrazu "subote moje" u Izaiji 56,4 (nije samo u KS).

Izaijin posljednji tekst o suboti nalazimo u 66,22.23. Ovdje je iznesena potvrda za budućnost: "Jer kao što će nova nebesa i zemlja nova, koju ću stvoriti, trajati preda mnom – riječ je Jahvina – tako će vam ime i potomstvo trajati. Od mlađaka do mlađaka, od subote do subote, dolazit će svi ljudi da se poklone pred licem mojim – govori Jahve."

4. Tekstovi iz kraja sedmog i šestog stoljeća

a. Jeremija. Prorok Jermija, koji je u proročkoj službi djelovao oko četiri desetljeća (oko 626. do 586. pr. Kr.), podsjetio je Judine kraljeve i narod da subotom ne unose tereta u Jeruzalem, niti bremena iz kuće i da nikakva posla ne rade tog dana kako je to Bog zapovijedio njihovim precima (Jr 17,21.22). Za poslušnost je obećao slavu i dug život Jeruzalemu, a za neposlušnost zaprijetio je neugasivim ognjem koji će progutati dvore jeruzalemske (rr. 24-27).

Jeruzalem je zbilja bio razoren. U tri vojna pohoda Nabukodonozor je pokorio Judu, deportirao njegovo stanovništvo i razorio hram. U takvoj situaciji nalazimo još jedan jasan Jeremijin tekst o suboti: "Baci Jahve u zaborav svetkovine i subote na Sionu; u gnjevu svom prezre kralja i svećenika." (Tuž 2,6)

b. Ezekiel. Prognan u Babilon, Ezekiel višeput ukazuje na kršenje subote u ulomcima u kojima spominje i druge vidove otpada. U Ezekielu 20,12-24 prorok snažnim riječima ukazuje na svrhu i posljedice pravog svetkovanja subote: "I dadoh im svoje uredbe i objavih svoje zakone, koje svatko mora vršiti da bi živio; dadoh im i svoje subote, kao znak između sebe i njih, neka znaju da sam ja Jahve koji ih posvećujem" (rr. 12.13) i: "Svetkujte moje subote, neka one budu znak između mene i vas, kako bi se znalo da sam ja Jahve, Bog vaš" (r. 20). Ove dvije izjave nalazimo u okviru teksta u kojem ponavlja doživljaje Izraela u pustinji u vrijeme izlaska iz Egipta; tako predstavljaju očitu vezu sa Izlaskom 31,3-17 gdje se o suboti govori kao "znaku" Božjeg posvećenja Njegovog naroda i Njegovog stvaralaštva. One također ponavljaju osnovno isticanje subote kao svetog dana u Petoknjižju (Izl 20,8-11; Lev 23,3) i Izraela kao svetog naroda (Izl 19,6; Lev 19,2).

Osim što je potvrdio značenje subote kao "znaka" (Izl 31,13-17; vidi I. A. 2. f), Ezekiel je dodao još nešto: *spoznaju* da Gospodin posvećuje svoj narod (20,12) i da im je Jahve Bog (r. 20). Spoznaja o tome svakako podrazumijeva i intelektualnu svijest, ali u tom izrazu se krije i mnogo bogatije značenje: on obuhvaća i potvrđuje prisnu *osobnu zajednicu*. Za drevne Hebreje "znati"

ili "poznati" u prvom redu je označavalo odnos. Zato Ezekiel 20,12.20 ističe – zapravo uči i zapovijeda – duboki, iskreni i trajni duhovni susret Boga i Njegovog naroda, koji ih povezuje s Njim u najprisniju moguću zajednicu.

Nekoliko drugih tekstova o suboti nalazimo u dijelu o Ezekielovom "idealnom hramu" u poglavljima 40-48. Ovdje "svećenici leviti, potomci Sadokovi" (Ez 44,15) "neka svetkuju moje [Božje] subote" (r. 24). Knez je "dužan davati žrtve paljenice, prinosnice i ljevanice za svetkovine i za mladake, za subote i blagdane" (45,17). Na kraju neka subotom i na mladake "vrata... koja gledaju na istok" – inače vrata "zatvorena šest radnih dana" – budu otvorena za bogoslužje i odgovarajuće liturgijske aktivnosti (46,1-3).

5. Tekstovi iz petog stoljeća: Nehemija

Nehemija, židovski vođa nakon povratka iz Babilona, triput spominje subotu. Prvi put to čini u pokajničkoj molitvi u kojoj potvrđuje da je Bog dao Izraelu "pravedne naredbe, čvrste zakone, zapovijedi izvrsne i uredbe", i da im je "objavio svoju svetu subotu" kao i "naredbe i Zakon" Mojsijev (Neh 9,13.14). Ovaj zapis predstavlja priznanje da se još u petom stoljeću razlikovalo između zapovijedi što ih je Bog izravno dao, i uredaba koje je Bog dao preko Mojsija. Ova se razlika u kasnijem judaizmu izgubila.

Dva druga teksta povezana su sa reformom subote. Narod je obećao da subotom i drugim blagdanima ne će trgovati s "narodima zemlje" (10,31-33). Kad je Nehemija kasnije vidio da se ratarski proizvodi pripremaju i njima subotom trguje (13,15.16), naredio je da se gradska vrata u Jeruzalemu, "kad se mrak spusti... zatvore" i "ne otvaraju do iza subote" (r. 19).

II. Subota u Novom zavjetu

A. *Evandelja*

Novi zavjet pruža važne informacije o teologiji subote i svetkovanju subote. Posebice Isusovo učenje i život otkrivaju osnove koje trebaju rukovoditi Njegove sljedbenike u pitanjima vezanim uz subotu. U ovom dijelu razmatramo važnije slučajeve, kad je Isus primjerom, riječju i čudom liječenja naučavao suštinu pravog svetkovanja subote. Pri ocjenjivanju Isusovih sukoba sa Židovima po pitanju subote, u kojima je čak bio optuživan za kršenje subote, moramo biti svjesni onoga što je na kocki: pitanje o važenju "usmenog zakona". Do rasprava o suboti nije došli po pitanju onoga što je zabranjivao Stari zavjet, već u vezi sa tradicijama koje su nastale tijekom razdoblja između oba zavjeta (vidi V. A. 2).

Temeljno načelo koje je Isus objavio bilo je da nije došao ukinuti Zakon i Proroke, već da ih ispuni (Mt 5,17.18). Ovo je načelo prikazano Njegovim odnosom prema suboti i drugim propisima Dekaloga, kao što je poštovanje roditelja i izbjegavanje ubojstva (rr. 21.22; 15,3-6). On je svojim stavom uzvisivao božanski Zakon, ali je zbog toga dolazio u sukob sa židovskim dodacima i tumačenjima tog Zakona. Njegove subotnje aktivnosti i poučavanje, prikazani u četirima Evanđeljima, otkrivaju ponovno usvajanje izvorne svrhe subote vraćanjem njezinog cjelovitog, dubokog duhovnog značenja.

Neki tekstovi, koji u četirima Evanđeljima spominju subotu, nisu uključeni u Kristovu raspravu sa književnicima i farizejima, dok drugi pokazuju da se radilo o polemičkoj situaciji tijekom događaja ili poslije njega.

1. Subota u neprijepornom okružju

a. Isusovo pohađanje sinagoge. Isus je subotom odlazio u sinagogu (Mk 1,21; 6,2; Lk 4,16.31; 13,10). Prema Luki 4,16 imao je "običaj" subotom ići u sinagogu. Time je pokazao pozitivno stajalište prema suboti kao vremenu "svetog zbora" (Lev 23,3).

b. Savjet vezan u subotu u Mateju 24,20. Jedna Isusova tvrdnja u Njegovoj eshatološkoj raspravi zapisanoj u Mateju 24 pokazuje istu vrst pozitivnog naglašavanja subote. Proričući vrijeme kad će rimska vojska osvojiti Jeruzalem, Isus je savjetovao svojim učenicima: "Molite da vaš bijeg ne bude zimi ili u subotu." (r. 20) Teškoće koje donosi zima razumljive su, ali zašto je spomenuo subotu? Ponekad se kaže da bi bijeg subotom bilo teško izvesti zbog miješanja Židova; međutim, ako su Židovi bili zaokupljeni borbom, subota bi bila prikladno vrijeme za napuštanje grada. Nije uvjerljiva ni ideja da bi "subotnji dan hoda" predstavljao prepreku, jer način svetkovanja subote prikazan u Evanđeljima podrazumijeva da su kršćani izbacili ovaj izvanbiblijski dodatak (osim toga, rabinska literatura dopuštala je bijeg da bi se spasio život). Ovaj tekst jednostavno pokazuje da su se učenici trebali moliti da ne moraju bježati subotom ne bi li tako izbjegli situaciju u kojoj bi im bilo onemogućeno normalno svetkovanje subote i a što bi umanjilo osjećaj svetosti subote.

c. Svetkovanje subote dok je Isus boravio u grobu. Luka 23,54-56 pokazuje primjer svetkovanja subote u dan koji je Isus proveo u grobu. Žene su vidjele gdje je bilo položeno Njegovo tijelo, zatim "pripremiše miomiris i pomast", a u "subotu se nisu micale prema propisu (Zakona)". Čekale su do rano "u prvi dan sedmice" da odu do groba i pomažu tijelu, ali su ga našle praznog (Lk 24,1-3). "Propis" koji su poštovali bio je očito subotnja zapovijed Dekaloga.

Svetkovanjem subote u vrijeme Isusove smrti pokazale su da su slijedile Njegov primjer svetkovanja subote. Ovo također potkopava teoriju prema kojoj je Isus imao negativno stajalište prema suboti, koje je, navodno, pružilo temelj kasnijem odbacivanju subote.

d. Najranija zapisana ozdravljenja. Najraniji zapisani primjeri Isusovog liječenja subotom čini se nisu izazvali nikakvu raspravu. Marko i Luka opisuju izlječenje opsjednutoga koji je prekinuo subotno bogoslužje u sinagogi u Kafarnaumu (Mk 1,21-28; Lk 4,31-37). Kasnije, očito iste subote, Isus je izliječio Petrovu punicu od jake groznice (Mt 8,14.15; Mk 1,29-31; Lk 4,38.39). Nakon zalaska sunca uslijedilo je više drugih izlječenja (Mt 8,16; Mk 1,32-34; Lk 4,40).

2. Događaji subotom koji su doveli do raspre

a. Trganje klasja subotom. Prvi sukob oko subote što su ga zapisala trojice sinoptičara nastao je oko pitanja je li dozvoljeno da Isusovi učenici trgaju klasje subotom (Mt 12,1-8; Mk 2,23-28; Lk 6,1-5). Učenici su "trgali klasje te ga trli rukama i jeli" (Lk 6,1). Premda je Stari zavjet dopuštao onima koji prolaze kroz njivu da se posluže pšenicom i utaže glad, farizeji su prigovorili Isusu.

Prema usmenom zakonu (kasnije kodificiranom u Mišni i Talmudima), Isusove su učenike okrivili za dvije glavne vrste rada koji je subotom bio zabranjen: žetve i vršidbe (vidi V. A. 2). Isus ih je branio obraćanjem pozornosti na slučaj kad je David jeo postavljene kruhove jer je bio gladan, a spomenuo je i činjenicu da su svećenici u Hramu vršili dodatni rad subotom, a nisu zato bili krivi (Mt 12,3-5). Tako ni Njegovi učenici nisu bili krivi. Zatim je dodao: "A ja vam kažem da je ovdje nešto veće od hrama!" (r. 6) i objavio da je subota bila načinjena radi čovjeka, a ne obrnuto (Mk 2,27). Sva trojica sinoptika zaključuju snažnom Isusovom tvrdnjom da je "Sin Čovječji uistinu gospodar subote" (Mt 12,8; Mk 2,28; Lk 6,5; vidi Stvaranje II. C).

b. Liječenje subotom kod sinoptika. U Mateju 12,9-13; Marku 3,1-5 i Luki 6,6-10 nalazimo izvještaj o liječenju čovjeka s uzetom rukom. Propisi, kasnije kodificirani u Mišni, dopuštali su subotom liječiti bolesnu ili povrijeđenu osobu, ali samo kad je situacija bila opasna po život. Ovo je bio kroničan slučaj pa se ovaj propis očito nije odnosio na njega. Zato su književnici i farizeji, "u nakani da ga okrive", upitali Isusa: "Je li dopušteno u subotu liječiti" (Mt 12,10; Lk 6,7). Isus im je odgovorio pitanjem: "Ima li tko među vama da svoju jedinu ovcu, kad bi u subotu upala u jamu, ne bi prihvatio i izvadio?" (Mt 12,11) Neki su rabinski propisi to dozvoljavali, no osnovno pitanje je bilo bi li za ljudsko biće trebalo učiniti nešto manje (r. 12).

Zatim je farizejima postavio mnogo ozbiljnije pitanje: "Što je dopušteno u subotu: činiti dobro ili zlo? spasiti život ili ga upropastiti?" (Mk 3,4) Oni su smatrali da je ne učiniti dobro bilo isto što i učiniti zlo. Prema tome, propust da izliječi čovjeka s usahlom rukom bio bi suprotan njihovim osnovnim načelima. Isus "ih srdito sve naokolo pogleda, ožalošćen zbog tvrdoće njihova srca" (r. 5).

Dva druga ozdravljenja koja su potakla pitanja zapisao je Luka: "Žena opsjednuta osamnaest godina od duha koji je bio začetnik bolesti" i čovjek s vodenom bolesti (Lk 13,10-17 i 14,1-6). U vezi s ovim ozdravljenjima Isus je ponovno ukazao na čovječnije postupanje sa životinjama subotom nego što su to književnici i farizeji bili spremni dopustiti za ljudska bića.

c. Liječenja subotom kod Ivana. U Evanđelju po Ivanu zapisana su samo dva Isusovo izlječenja subotom: u 5,2-9 ozdravljenje uzetog čovjeka u ribnjaku Bethzdi i u 9. poglavlju izlječenje slijepca. U prvom slučaju Isus je izliječio čovjeka i zatim mu zapovijedio: "Ustani, uzmi svoju postelju i hodaj!" (Iv 5,8). Čovjek je ustao i postupio onako kako mu je Isus rekao (r. 9); time je pokazao da je njegovo ozdravljenje bilo stvarno i potpuno. Ovaj je postupak izazvao sukob sa Židovima (rr. 10.16), pogotovo što je ozdravljeni čovjek prekršio zakon noseći teret subotom, što je bio jedan od trideset i devet glavnih poslova kasnije kodificiranih u Mišni. Isus je ovo ozdravljanje stavio u kontekst "moj Otac neprestano radi, zato i ja radim" (r. 17). Bog je bio stalno aktivan u održavanju svemira, kao i u djelu otkupljenja ljudskih bića. Isus je jednostavno, ali odlučno tvrdio da sudjeluje u ovoj stalnoj božanskoj otkupiteljskoj aktivnosti, potpuno sukladnoj svrsi subote. (Vidi Stvaranje, II. C.)

Da je u to bilo uključeno mnogo više od tjelesnog ozdravljenja vidljivo je iz riječi što ih je Isus uputio čovjeku kojega je kasnije našao u Hramu: "Eto, ozdravio si! Više ne griješi, da ti se što gore ne dogodi!" (r. 14) Ozdravljenje ovog čovjeka podrazumijevalo je duhovnu i tjelesnu dimenziju. Isto je prisutno u Isusovu izlječenju uzetoga u Kafarnaumu (Mt 9,1-7; Mk 2,1-12; Lk 5,17-25) kome je Isus oprostio grijehe, pokazujući "da Sin Čovječji ima vlast na zemlji opraštati grijehe" (Mt 9,6). Poruka je savršeno ista kao ona koju je objavio prigodom izlječenja uzetoga kod ribnjaka Bethzde. Tako su ova čuda bila proglašavanje Isusove božanske naravi i mesijanstva.

U slučaju izlječenja slijepca od rođenja, farizeji su optužili Isusa da ne svetkuje subotu (Iv 9,16). I ovom prigodom Isus nije poštovao farizejske zakone o svetkovanju subote, a ne biblijske propise. Što više, Isus je ovo čudo nazvao Božjim djelom (r. 3). Neposredno prije ovog

ozdravljenja Isus je izgovorio riječi vrlo slične u značenju onima koje je izrekao kod ozdravljanja uzetoga kod Bethezde. Sada je rekao: "Dok je dan meni treba čini djela onoga [Oca] koji me posla." (r. 4) Ovim čudom Krist je ponovno otkrio da sudjeluje u djelovanju Boga Oca, i time je ponovno usmjerio pozornost na sebe kao Mesiju, preko kojega se svijetu daju božanska milost i blagoslovi.

3. Značenje Isusovih iscjeljivanja subotom

a. Razlozi za iscjeljivanja subotom. Isus je svoja čuda ozdravljanja mogao ograničiti na druge dane osim subote, ali to nije učinio. Zapravo čini se da Evandjelja posebno naglašavaju liječenja subotom koja su izazivala protivljenje Židova. Pomoću njih je Isus dao pouke o pravom svetkovanju subote. Štoviše, ovim je čudima usmjerio pozornost na svoju božansku narav, na zajedništvo s Ocem i na svoje djelo spašavanja. Sukob oko ozdravljenja subotom dao je Isusu priliku da uči važnim istinama koje su se odnosile na Njegovo spasiteljsko djelo. Osim toga, dva izlječenja subotom koja spominje Ivan, dogodila su se u Jeruzalemu u vrijeme godišnjih blagdana i time pružila Isusu priliku da objavi istine važne za spasenje ljudskih bića.

b. Ozdravljenja kao objave Isusove misije. Vrijedno je zapaziti dva ozdravljenja subotom, zapisana u Evandelju po Ivanu, zbog rasprave koja je uslijedila i zato što su predstavljala karike u nizu događaja kojima je potvrđena Isusova misija. Kad je Isus ozdravio uzetog čovjeka kod ribnjaka Bethezde i objavio da On i Otac rade, Židovu su to shvatili kao tvrdnju izjednačavanja s Bogom i "još više nastojali da ga ubiju" (Iv 5,18). Isus je istaknuo nekoliko značajnih istina: (1) Sin čini isto što i Otac (r. 19); (2) "Otac ljubi Sina i pokazuje mu sve što sam čini. Pokazat će mu još veća djela od ovih" (r. 20); (3) "jer kao što Otac uskrisuje mrtvace i vraća im život, tako i Sin vraća život" (r. 21); (4) Otac, koji ima život u sebi, dao je i Sinu "da ima život u sebi" (r. 26); (5) Otac je "sav sud dao Sinu" (r. 22); (6) "tko ne poštuje Sina, ne poštuje ni Oca koji ga posla"(r. 23); i (7) onaj tko čuje Kristovu riječ i dođe k Njemu "ima život vječni" (r. 24; usp. rr. 39.40).

Isus ovdje uči, kao i u poglavljima koja slijede, da je pravi život, "vječni život", dostupan ljudskim bićima i da ga mogu primiti samo po Njemu. Ovo je ustvari osnovna vijest koju je Ivan objavio na samom početku svog Evandelja: "U njoj bijaše Život i Život bijaše svjetlo ljudima." (Iv 1,4)

"Vječni život", što ga ima Krist kao jedini Izvor, jeste ono što je bio predmet Isusovih iscjeljivanja subotom. U Isusovoj raspravi kod ribnjaka Bethezde ovaj se izraz javlja dvaput (Iv

5,24.29), a pojavljuje se i u kasnijim poglavljima (Iv 6,27.40.47.54.68; 10,28; 17,2.3). Isus je jasno istaknuo da ovaj izobilan život (Iv 10,10) – život punine, cjelovitosti i bogatstva – zapravo počinje *sada* za one koji prihvate Njega i Njegovo spasenje (vidi Iv 5,24). Krist također potvrđuje da će se ovaj život produžiti u vječnost kad On uskrisi mrtve "u posljednji dan" (Iv 6,40; usp. 5,28.29; 6,39.40.54; 1 Kor 15,51-54; 1 Sol 4,16.17).

B. Djela, Poslanice i Otkrivenje

1. Djela

Podaci iz Djela apostolskih pokazuju da su apostoli poslije Isusova uskrsnuća nastavili svetkovati subotu. U Antiohiji u Pizidiji (u Maloj Aziji) Pavao i Barnaba su prisustvovali i sudjelovali dva tjedna zaredom u bogoslužju u sinagogi (Dj 13,14.42-44). Nekoliko godina kasnije, tijekom Pavlova drugog misioanrskog putovanja, Pavao i Sila su se u subotu pridružili skupini žena koja se okupila pored rijeke u Filipima (Dj 16,12.13).

Kad je stigao u Solun, Pavao je otišao u sinagogu "po svom običaju" (Dj 17,2), što je izraz vrlo sličan onome o Isusu u Luki 4,16. U tri subote koje je proveo u Solunu, Pavao je "raspravljao s njima na temelju Pisama, tumačeći i dokazujući kako je trebalo da Mesija trpi i uskrsne od mrtvih" (Dj 17,2.3).

Kasnije je Pavao godinu i pol dana radio u Korintu (Dj 18,1-18). Tijekom sedmice radio je u svom zvanju izrađujući šatorska krila (r. 3, DF), ali je "svake subote raspravljao u sinagogi i nastojao pridobiti Židove i Grke" (r. 4). No za vrijeme ovog dijela svog boravka u Korintu, zbog židovskog protivljenja na koje je naišao u sinagogi (rr. 6.7), propovijedao je "riječ Božju" (r. 11) u kući Ticija Justa.

Tako Djela apostolska bilježe niz slučajeva u kojima su Pavao i njegovi pratioci svetkovali subotu. S druge strane, nema izvještaja da bi ovi apostoli ikada održavali bogoslužja prvog dana sedmice. Dva teksta za koja se tvrdi da su dokaz redovnog nedjeljnog bogoslužja – Djela 20,7 i 1. Korinćanima 16,2 – u biti to nisu. Prvi zapravo govori o večernjem sastanku u posebnoj prigodi (prema biblijskom računanju u subotu uvečer), a drugi je savjet da svatko *kod kuće* (a ne u crkvi ili sinagogi) stavlja po strani novac koji će se kasnije prikupiti.

2. Poslanice

Jedina dva teksta u kojima se u novozavjetnim poslanicama spominje riječ "subota" (premda s različitim grčkim riječima, kako ćemo to vidjeti u nastavku), su Kološanima 2,16 i Hebrejima 4,9.

a. Kološanima 2,14-17. Suvremeni znanstvenici priznaju da je tekst u Kološanima 2-23 rasprava protiv heretičkog učenja, vjerojatno gnostičke naravi (vidi posebno rr. 8-11.18-23). U ovom kontekstu nalazimo tekst o Bogu koji je "izbrisa[o] zadužnicu koja je svojim odredbama bila nama protivna" (r. 14) i uputu: zato "neka vas nitko ne osuđuje zbog jela ili pića, ili zbog godišnjih blagdana, ili mlađak, ili subot", koje su "samo sjena stvarnosti koja je imala doći", "stvarnosti" koja je pripadala Kristu (rr. 16.17).

Je li ovdje upotrijebljen grčki *sabbaton* u množini ili jednini, nije jasno. Mnogi komentatori smatraju da ovaj tekst govori o "subotama" ili blagdanima o kojima je riječ u Mojsijevu "obrednom zakonu", a ne o tjednim subotama.

No ovi se komentatori i tumači, međutim, uglavnom nisu pozabavili s činjenicom da je tekst u Kološanima 2,16 po svemu sudeći sličan ponovljenim starozavjetnim tekstovima o trilogiji uzorka godišnjih-mjesečnih-tjednih blagdana (ovim ili obrnutim redom). Naravno da ne možemo biti potpuno sigurni da se kod krivovjerja u Kolosi radilo o trostrukoj skupini blagdana, a možda se ovdje upotrijebljena terminologija ne može uspoređivati s onom u Starom zavjetu. Također je moguće da se Pavao poslužio uobičajenim književnim sredstvom izvrnutog paralelizma, pa je tako s godišnjih prešao na mjesečne, da bi se ponovno vratio na godišnje blagdane.

U svakom slučaju, ne smijemo previdjeti činjenicu da sm kontekst u kojem je spomenuta ova trilogija izraza u Kološanima, nema veze sa samim danima, već *obredima*. Tekst spominje blagdane u kojima je bilo prisutno "jelo i piće". Ukratko, Kološani ovdje raspravljaju o ceremonijalizmu koji je iz vida izgubio Krista, Onoga na koga su ukazivali starozavjetni obredi.

Značajno je i to što u starozavjetnim tekstovima koji spominju ovu trilogiju blagdana, u svakom pojedinom slučaju nije riječ o svetkovanju dan, već o načinu na koji su se ovi blagdani odnosili prema odredbama "obrednog zakona" (1 Ljet 23,31; 2 Ljet 2,4; 8,13; 31,3; Iz 1,11-14; Ez 45,17).

Pogrešno isticanje obreda i zadovoljavanje s formalizmom moglo je dovesti do religije bez značenja, bilo u stazoravjetno ili novozavjetno vrijeme. U Kološanima 2,16.17 nalazimo savršeno istu poruku kao u Izaiji 11,11-14; ni u jednom slučaju ne radi se o svetosti Bogom određenog dana za svetkovanje. U stvari, u oba slučaja napadu je izložen samo grubi "ceremonijalizam", s tim što se poslanica Kološanima suproti osuđivačkom duhu nekih koji su zastupali sada zastarjele obredne službe. Zato spominjanje riječi *sabbaton* u Kološanima 2,16 ne

nagovještava niti ne podrazumijeva ukidanje same subota sedmog dana. Štoviše temeljito prikazano svetkovanje subote kod apostola protivi se svim pokušajima da se Kološanima 2,16 upotrijebi kao dokaz ukidanja sedmog dana, subote.

b. Hebrejima 2,7–4,13. U dijelu Poslanice Hebrejima od 3,7 do 4,13 osam puta nalazimo izraz *katapausis* (3,11.18; 4,1.3 [dvaput].5.10.11) , a triput glagol *katapauo* (4,4.8.10). Gotovo svi su prevedeni s "počinak" ili "počinuo". Riječ *sabbatismos* nalazimo samo jedamput (4,9 i prevedena je sa "subotni počinak"). Prema tome ovdje je očito ključna ideja "počinak", uključujući i "subotni počinak". Ovaj ulomak poslanice Hebrejima predstavlja savjetodavno/homiletičko tumačenje Psalma 95,7-11 koji se odnosi na neposluh Izraelaca tijekom putovanja pustinjom. Njihov neposluh doveo je, zauzvrat, do Božje zakletve da neće ući u Njegov počinak.

Ova misao u psalmu na početku sadrži poziv: "O da danas glas mu poslušate: 'Ne budite tvrda srce kao u Meribi.'" (Ps 95,7.8) Ova izjava je temelj cijelog ulomka u poslanici Hebrejima (Heb 3,8.13.15; 4,7) u kojem je riječ "počinak" uporabljena kao metafora da prikaže doživljaj spasenja u Kristu (usp. Mt 11,28-30). Ovaj "počinak" se može odnositi i na neko buduće, eshatološko ispunjenje. Poslanica Hebrejima, zajedno s drugom novozavjetnom literaturom naglašava oboje, sadašnje iskustvo vjerom i vrijeme konačne nagrade (vidi Heb 10,25 i Heb 11).

U Hebrejima 4,4 pisac aludira na Božji počinak od rada u vrijeme stvaranja; spominjanjem subote (4,9.10) oslanja se na ovo: "Prema tome, preostaje narodu Božjem neki subotni počinak. Jer tko je ušao u počinak njegov, i sam je počinuo od djela svojih, kao i Bog od svojih." Postoje različita tumačenja na što se ovdje misli pod "subotnim počinom". S obzirom na snažno isticanje oponašanja Božjeg primjera, neki su tvrdili da se ovdje radi o svetkovanju subote. S druge strane, nije mudro uzeti ga kao potvrda svetkovanja nedjelje s obzirom na činjenicu da u ovom ulomku nedjelja nigdje nije spomenuta. "Drugi dan" u osmom retku nije nedjelja, jer jasno pokazuje da se radi o *vremenu* koje je za Jošuu i osvajanje Kanaana budućnost.

S obzirom na koncept "počinka" u cijelom ulomku, oni koji izjavu o "subotnom počinu" tumače kao metaforu, čini se da su najbliži onome što se tekstem želilo reći. Na nesreću i neispravno, neki su egzegete zaključili da zato što je subotni počinak ovdje metaforički upotrijebljen da prikaže ono što je Krist doživio, to mora biti dokaz da je sedmična subota ukinuta. Međutim, mnogo je razumljivije suprotno gledište, jer ako oni kojima je Poslanica bila upućena nisu svetkovali tjednu subotu, onda bi bila izgubljena snaga homiletičko/teološkog

argumenta. Zato, premda Hebrejima 4,9.10 ne govore prvenstveno o svetkovanju subote, ovaj tekst pruža neizravnu potvrdu apostolskom svetkovanju sedmog dana tjedna.

3. Otkrivenje

U Otkrivenju 1,10 nalazimo izraz "dan Gospodnji" kojim je obilježen dan u koji je Ivan na otoku Patmosu primio viđenje. Ova izraz je očito suprotan danima rimskog imperatora: On uzvisuje Gospodina Isusa Krista iznad Domicijana, koji je progano Ivana na Patmos i koji je volio da ga se oslovljava kao "Gospoda i Boga".

Mnogi su tumači zaključili da se ovdje radi o prvom danu tjedna, o nedjelji. Međutim, tek gotovo stoljeće kasnije nalazimo najraniji primjer uporabe izraza "dan Gospodnji" u jednom patrističkom izvoru koji ga primjenjuje na tjednu kršćansku nedjelju (vidi V. B. 2. b). Metodološki nije ispravno ovu primjenu učitavati u Novi zavjet, u kome nema dokaza njegove ranije ili onovremene uporabe. Evanđelje po Ivanu koje je vjerojatno nastalo samo nekoliko godina nakon pisanja Otkrivenja, i koje bi zato trebalo biti posebno značajan izvor, nedjelju dosljedno naziva "prvim danom sedmice". Nijednom ne rabi izraz "dan Gospodnji", što je vrlo neobična pojava ako je "dan Gospodnji" već bio kršćanska oznaka za nedjelju.

Manji broj tumača smatra da je Ivan u viđenju prenesen u vrijeme poslijetka i da je to značenje njegove uporabe izraza "dan Gospodnji". Za tako nešto nema lingvističke osnove (izraz se razlikuje od "dana Kristova"). Osim toga, budući da se prvo viđenje i nekoliko drugih, bar u svom početnom dijelu odnose na Ivanovo vrijeme, nije prihvatljivo izrazu "dan Gospodnji" u Otkrivenju 1,10 dati eshatološke elemente.

Više raznih podataka ukazuje na to da je, umjesto toga, "dan Gospodnji" u Otkrivenju 1,10 bio subota. (1) Ovaj su dan Krist i Njegovi apostoli dosljedno svetkovali prisustvujući bogoslužjima; osim toga, bio je to dan za koji je Krist izričito rekao da mu je Gospodar (Mt 12,8; Mk 2,28; Lk 6,5). (2) Otkrivenje Ivanovo je prepuno starozavjetnih izraza i slika, pa za Otkrivenje 1,10 može biti od posebnog značenja što Stari zavjet govori o suboti kao Božjem svetom danu (Iz 56,4, 58;13; Ez 20,12.13.20.21.24; 22,8.26; 23,38). Otkrivenje pokazuje posebno slaganje s osnovnim konceptima i slikama iz Ezekiel; značajno je što je Ezekiel starozavjetni prorok koji je najčešće rabio frazu "moje [Božje] subote". (3) Vijest prvog anđela iz Otkrivenja 14,6 upotrebljava rječnik stvaranja sličan rječniku u subotnjoj zapovijedi u Dekalogu; ova je vijest povezana s psalmom hvale koji se po Davidovu nalogu pjevao prigodom prenošenja Kovčega s Deset zapovijedi u Jeruzalem (vidi 1 Ljet 16,7-36). (4) Isticanje Božjih zapovijedi u

Otkrivenju (usp. Otk 12,17; 14,12) ukazuje na cjelovitost Božjih zahtjeva, uključujući i svetkovanje subote.

C. Sažetak novozavjetnih pokazatelja

Podaci iz Novog zavjeta pokazuju da su Krist i Njegovi apostoli redovno svetkovali subotu prisustvujući "svetom zboru" (obično u sinagogama). Štoviše, nigdje u Novom zavjetu nema podataka o tome da je bilo koji drugi dan bio odvojen kao dan za bogoslužje. Osim toga, u Novom zavjetu nećemo naići na raspravu o suboti i nedjelji. Kad god u religioznoj praksi dolazi do velikih promjena, to neminovno izaziva sukobe, kao što je u Novom zavjetu bio slučaj s obrezanjem. No u Novom zavjetu nećemo nigdje naići ni na kakvu polemiku oko svetkovanja sedmoga dana tjedna. Ova činjenica postaje dodatni snažan dokaz za nastavak svetkovanja subote. U novozavjetnom razdoblju jedina *kršćanska subota* bio je sedmi dan tjedna.

III. Biblijska teologija subote

Aksiom da religijska praksa nije bolja od teologije koja je izlaže i podržava, važi i za svetkovanje subote i teologiju same subote kao i sve druge vidove vjerskog života. Ova činjenica ukazuje na važnost razumnog, biblijski utemeljenog razumijevanja pravog svetkovanja subote. No ima tu još nešto: subota nije sama sebi cilj, već je pokazatelj unutarnjeg doživljaja. Za kršćane je središte vjerskog doživljaja osobni odnos s Isusom Kristom i preko Njega s Bogom Ocem (Iv 14,9.21.23; 17,21-23.26). Ovaj je odnos srce doživljaja odražavanog u suboti. Svaki vid teologije o suboti, kao i načina svetkovanja subote o kome govori, djelovanje je božanskog Trojstva i odražava životvorni odnos s Njime.

Da bi bila važeća, teologija o suboti mora biti utemeljena na Bibliji, čvrsto ukorijenjena u Starom i u Novom zavjetu. U ovom smislu se teologija o suboti temeljito razlikuje od takozvane teologije "nedjelje", koja se ne može osloniti ni na kakvu božansku riječ, jer u Bibliji nigdje nije spomenuta posebna svetost nedjelje. Naprotiv, Biblija sadrži brojne tekstove koji opisuju značajke sedmog dana tjedna i objavljuje da je on dan kojega je Bog odvojio za bogoslužje i počinak.

U ispitivanju teologije subote mi se oslanjamo na druge biblijske doktrine. Konačna slika mora predstavljati povezanu cjelinu.

A. Subota i doktrina o Bogu

Temeljno pitanje koje moramo postaviti glasi: "Što nas subota uči o Bogu?" Sljedeći popis, ni u kom slučaju konačan, ukazuje na neke glavne elemente Božje naravi, karaktera i aktivnosti koji su osvijetljeni subotom kako je prikazana u Svetom pismu.

1. Bog kao Stvoritelj

Bog je svemogući Stvoritelj koga ljudska bića trebaju priznati i štovati, i s kojim trebaju uspostaviti zajedništvo da bi imali izobilan život. Ovu poruku nedvojbeno nalazimo u Postanku 1 i 2, kao i u zapovijedi o suboti u Dekalogu te u različitim drugim biblijskim ulomcima. Stvoritelj je subotu predvidio kao blagoslov za ljudska bića kojima je posebno potrebno zajedništvo sa Stvoriteljem, na koje subota podsjeća i koje potiče.

Moramo držati na umu da su Krist, božanski Sin Božji, kao i Bog Otac, sudjelovali u stvaranju i uspostavi subote. Bez Krista "ništa što je postalo nije bez" Njega postalo (Iv 1,1-3), "jer je u njemu sve stvoreno – sve na nebu i na zemlji, vidljivo i nevidljivo" (Kol 1,16).

2. Bog kao Otkupitelj

Bog je silni Otkupitelj i Spasitelj; Njegovo izbaviteljsko djelo prethodi zavjetnom odnosu s narodom koji je otkupio. Među ranije spomenutim biblijskim tekstovima, Izlazak 31,17 i Ezekiel 20,12.20 govore o suboti kao znaku Jahvine vlasti i o Njemu kao Posvetitelju. Isto tako, u izravnoj vezi sa subotnjom zapovijedi u Izlasku 20 i Ponovljenom zakonu 5, povijesni prolog u Dekalogu govori posebice o Jahvinom silnom djelu izbavljenja kad je svoj narod izbavio iz egipatskog ropstva (Izl 20,2; Pnz 5,6). Osim toga, u Mojsijevom ponavljanju subotnje zapovijedi spominje se Božja spasiteljska djelatnost (Pnz 5,15).

Subota kao znak otkupljenja zapravo ima prednost na subotom kao uspomenom na stvaranje. Samo oni koje je Krist stvarno izbavio, mogu spoznati i razumijeti značenje stvaranja. Osim toga, primjer Božjeg oslobađanja Izraelaca iz egipatskog ropstva usmjerava naše misli na otkupljenje osigurano životom, smrću i uskrsnućem Isusa Krista. Ovo otkupljenje, zapravo, čini sva manja izbavljenja, uključujući i izlazak iz Egipta i Izraelovo oslobađanje iz Babilona, djelotvornim i znakovitim.

3. Bog kao tvorac Saveza

Bogu je stalo do zajednice s Njegovim stvorenjima. To je kod stvaranja prikazao time što je subotu odvojio kao poseban dan za druženje s ljudima koje je stvorio. Kristova služba na zemlji pruža istu pouku. On je subotom održavao zajednicu sa svojim narodom i svakodnevno pokazao kako se druži s njima. Upravo kao što je namjena subote u biblijska vremena bila da

bude dan kad Božja djeca njeguju posebnu zajednicu s Njim i sa svojim bližnjima na bogoslužju, to isto je i njezina namjena danas.

Problem grijeha i Božje izbavljenje ljudskih bića od njega donijelo je dodatnu dimenziju Božjem druženju s ljudskim rodom. Oni koji prihvate božansku spasiteljsku milost, razlikuju se od ostalih zato što su uspostavili odnos saveza s Bogom. U savezu koji je Bog s Izraelom učinio pod Sinajem, Njegova ranija dobrotu, koja se očitovala u oslobađanju Izraelaca iz egipatskog ropstva, predstavljala je osnovu za zajedništvo. A subota je u propise saveza – Deset zapovijedi – bila tako utkana, da je ona sama nazvana "vječni savez" (Izl 31,16).

Savezi podrazumijevaju uzajamne obveze. Na Sinaju je veliki suvereni Vladar svemira stupio na zemlju da sklopi formalni savez s narodom kojega je izbavio iz okrutnog ropstva. Ovaj je savez jamčio Njegovu stalnu brigu i zaštitu, ali je zauzvrat zahtijevao poslušnost kojom će narod očitovati svoju odanost Njemu. Tako uspostavljen zavjetni odnos učinio je da Izrael bude "kraljevstvo svećenik, narod svet" (Izl 19,6). Ovaj opis nalazi odjeka u Novom zavjetu u prikazu kršćanske crkve (1 Pt 2,9; Otk 1,6). Novozavjetni savez, koji je izravno utemeljen na spasenju postignutom uz beskonačnu cijenu božanskog Trojstva, jamči Božju stalnu brigu. No isto tako zahtijeva poslušnost Desetorim zapovijedima u znak zahvalnosti i odanosti Njemu (Heb 8,10; 10,16; usp. Jr 31,31-33).

4. Bog kao Davatelj dobrih darova i Održavatelj stvorenoga

S obzirom da ukazuje na Božju aktivnost stvaranja i novog stvaranja, subota pokazuje Njegovu darežljivost. U Edenu se postarao za sve što je bilo potrebno ljudskim bićima koja je stvorio. Ovim je bio obuhvaćen sam život, ljudska i božanska zajednica, potpuno zdravlje i sreća, savršena sredina te svi talenti i umne i tjelesne sposobnosti nužne za pravilno funkcioniranje čovječanstva. Otkupljenjem i spasenjem koje je omogućeno Kristovom žrtvom, vraćeni su svi blagoslovi obnovljene zajednice s Bogom. Zahvaljujući Kristu ljudska bića mogu dobiti oprost grijeha, doživjeti duhovnu obnovu i steći radost i unutarnji mir koji samo spasenje može osigurati. Osim toga, Bog pruža tjelesne blagoslove čak i onima koji Ga ne priznaju. Prema Kristovim riječima, nebeski Otac "čini da njegovo sunce izlazi nad zlima i dobrima, i da kiša pada pravednima i nepravednima" (Mt 5,45).

Ova Isusova izjava je objava da je Bog Održavatelj svega, da stalno bdije nad ljudskim bićima koja je stvorio, i da zadovoljava njihove potrebe. Ovaj vid Očevog i Kristovog karaktera i aktivnost prikazan je i u Kristovoj izjavi koju je dao nakon jednog od subotnjih čuda iscjeljenja:

"Otac moj neprestano radi, zato i ja radim." (Iv 5,17) Nema sumnje da su Kristova subotnja iscjeljenja snažan svjedok činjenice da je Bog veliki Održavatelj kao i Spasitelj i Darodavac svih dobrih darova (Jak 1,17).

5. Bog kao vrhovno poštenje

Bog je savršeno pošten. "Bog nije pristran." (Dj 10,34) Sedmi dan je poseban znak i očitovanje Božjeg potpunog i nepokolebljivog poštenja. On je dar ljudskom rodu koji je jednako primjenjiv i svakome dostupan. Svuda se javlja istom redovitošću i istom količinom. Osim toga, u vezi sa svetkovanjem subote među drevnim Izraelcima Bog je odredio da svi – sluga i pridošlica, kao i zemljoposjednik (Izl 23,12) – ima taj jedan dan svakog tjedna oslobođen svakog uobičajenog posla, što pokazuje savršenu nepristranost.

6. Bog kao savršenstvo

Bog je savršen. Osnovni svjedoci ovoga su činjenice stvaranja i otkupljenja na koje subota podsjeća. U početku su Božja djela bila savršena i takva su ostala dok grijeh nije zaprljao Njegovo stvaranje. Spasenje koje Krist nudi je savršeno. Isus Krist je oboje, "začetnik i završitelj vjere" (Heb 12,2). Čuda koja je Krist učinio subotom i Njegova izlaganja u vezi s njima otkrivaju savršenstvo božanskog Trojstva u djelu spašavanja. Na kraju, treba zamijetiti da će "nova nebesa i zemlja nova", koje će Bog stvoriti, također biti savršeni (Iz 66,22, Otk 21,1-4).

7. Kristova božanska narav

Krist je Bog. Subota svjedoči o Kristovom božanstvu zahvaljujući Njegovoj izjavi da je Gospodar subote (Mt 12,8) i čudima izlječenja koja je učinio subotom. On je gospodar subote zato što ju je načinio. Njegova iscjeljenja nisu predstavljala samo natprirodno izlječenje tijela, već i oproštaj grijeha i osiguravanje duhovne cjelovitosti, što je nedvojbeno svjedočilo o Njegovoj božanskoj naravi i naglašavalo istinu Njegove tvrdnje da je jedno sa svojim nebeskim Ocem (Iv 5,17.19.20; 9,3.5; 10,30). Tako nam subota pomaže u prepoznavanju Kristove božanske naravi. (Za druge značajke doktrine o Bogu vidi Bog, I–VIII.)

B. Subota u doktrini o ljudskom rodu

1. Subota i čovjekova "stvorenost"

Drugi dio pitanja što nas subota uči o Bogu glasi: "Što nam subota kazuje o nama samima kao ljudskim bićima?" Time što našu pozornost svraća na tjedan stvaranja, subota nas podsjeća da smo stvorena bića. Kao takvima Bog nam je dao različite sposobnosti i talente, primjerene aktivnostima koja ljudi mogu obavljati. Naši su praroditelji bili stvoreni na Božju sliku i ta je

slika na određene načine ostala do danas, unatoč oštećenjima koja su posljedica grijeha. Među sposobnostima koje je Bog dao ljudskoj obitelji su zajedništvo, ljubav, samilost i različite emocije koje doživljujemo. Premda je neke od njih grijeh jako ograničio i čak zatro, Božje otkupljenje u Kristu može ih obnoviti, i to čini u onima koji prihvate Kristovu spasiteljsku milost.

Činjenica je da smo stvoreni kao pojedinci s različitim značajkama "stvorenosti". Kao takvi mi smo smrtna bića. Kad je stvorio ljude, Bog ih nije obdario besmrtnošću; stoga su svi ljudi podložni smrti. Bog jedini ima besmrtnost (1 Tim 6,16). Samo On može dati besmrtnost i to će učiniti svojim vjernim sljedbenicima kad se Krist vrati na zemlju (1 Kor 15,51-54; 1 Sol 4,15-17).

Budući da nas subota navodi na razmišljanje o našoj ljudskoj "stvorenosti", ona nas podsjeća da nismo ni svemogući ni sveznajući, već da živimo i djelujemo samo unutar ograničene sfere života i sposobnosti koje nam je podario naš Stvoritelj. To u nama treba pokrenuti duh istinske poniznosti, jer činjenica da sva ljudska bića za svoje postojanje i talente duguju suverenome Bogu, ne ostavlja prostora za ikakvo hvalisanje. Uz to, svijest o našoj ljudskoj stvorenosti treba u nama stvoriti odnos poštovanja i brige prema svim ljudskim bićima. Osim toga, to nas treba učiniti osjetljivima za naš okoliš, kad shvatimo kako nas je Bog odredio da brinemo o njemu.

2. Subota kao sredstvo "izjednačenja"

Time što našu pozornost usmjerava na stvaranje i našu vlastitu stvorenost, subota djeluje kao sredstvo "izjednačenja". Kao što smo ranije zamijetili (III, A. 5), subota je jednako dostupna svim ljudskim bićima, istom redovitošću i u istoj količini. Osim toga, Bog je pokazao da njezin počinak važi za *sve* ljude, sluge i pridošlice, kao i vlasnike dobara. Univerzalnost subote istaknuo je i prorok Izaija kad kaže da među njezine svetkovatelje ubraja i "sinove tuđinske koji pristadoše uz Jahvu" (Iz 56,6.7). Budući da subota predstavlja dio vremena, njezina univerzalnost pokazuje da je na raspolaganju svim ljudskim bićima, nepristrano i besplatno.

3. Subota i naša vrijednost za Boga

Subota također uči da u Božjim očima vrijedimo i da nam je dao značajan potencijal. Jedan od izraza Njegove ljubavi prema nama je upravo činjenica što je subotu dao ljudima koje je stvorio, kako bi mogli s njim njegovati posebno zajedništvo. No od Njega potječu i svi ostali blagoslovi: sam život, ljudsko zajedništvo, prekrasni okoliš i intelektualna i fizička snaga. Zato

su ljudska bića u stanju vršiti korisne i značajne pothvate koji mogu predstavljati vrijedan doprinos Bogu i društvu. Bog nam je dao niz od šest dana u koje možemo obavljati koristan posao. Upravo kao što je On ocijenio "vrlo dobrim" ono što je stvorio u šest dana (Post 1,31), i mi se na kraju naših šest radnih dana možemo zahvaliti Njemu za ono što nam je omogućio da postignemo.

4. Subota i zajedništvo, ljubav i sućut

Subota nas podsjeća da je Bog ljude obdario potrebom za zajedništvom i sposobnošću da vole, brinu i pokazuju sućut. Subota je trebala biti dan svetoga zbora (Lev 23,3). Ona je uz to bila podsjetnik drevnim Izraelcima da, zato što je Bog bio toliko ljubazan da ih je oslobodio iz egipatskog ropstva, i oni trebaju biti milostivi i prema svojim bližnjima postupati ljubavno i milostivo.

C. Subota i doktrina o spasenju

Grijech je poremetio Božji izvorni plan za stvorene ljude, ali je zahvaljujući Kristu ovaj plan obnovljen i djeluje za sve koji prihvate Njegovu spasiteljsku milost. Subota ima ulogu u rješavanju situacije grijeha, jer je znak Kristove posvećujuće sile i Njegova gospodstva. Ona nam pomaže da shvatimo svoju potrebu za otkupljenjem, spasenjem i obnovom. Ona usmjerava naš um prema Njemu koji jedini ima lijek za bolest grijeha i njegovo ropstvo. Ukazujući na Krista kao Otkupitelja, subota nam pomaže prepoznati našu potrebu za spasenjem i beskonačnu cijenu koju su Bog Otac i Isus za njega platili.

Biblijska osnova za soteriološko značenje subote proizlazi iz nekoliko razmatranja: (1) Obveza svetkovanja subote, zajedno s drugih devet zapovijedi Dekaloga, uspostavljena je na Sinaju u okviru Božje otkupljujuće ljubavi i spasiteljskog djelovanja. (2) Subota je proglašena znakom da je Jahve Bog svom narodu i da ga On posvećuje. (3) Pravilno svetkovana, subota dovodi do toga da se radujemo u Bogu kako je to prikazano u Izaiji 58,13.14. (4) Kristova liječenja subotom snažno prikazuju Njegovu moć da liječi duhovno kao i tjelesno. Krist je svakako jedini Spasitelj. On je taj koji je izbavio Izraela iz egipatskog ropstva (vidi 1 Kor 10,1-4) i On je taj koji oprašta grijehe i ljudskim bićima okovanima grijehom daje slobodu i zdravlje.

Kao zaključnu primjedbu o odnosu subote prema spasenju ponavljamo da za ljudska bića u svijetu grijeha, subota kao znak otkupljenja ima prednost nad njom kao znakom ili uspomenom na stvaranje. Da bi stvaranje i naš Stvoritelj za nas imali stvarno značenje, prvo mora doći do "ponovnog stvaranja". To ne umanjuje važnost subote kao uspomena na stvaranje, već

jednostavno ukazuje na važnu činjenicu da za ljudska bića, podložna ropstvu grijeha, prethodi oslobođenje od tog ropstva; ono je temelj svake spoznaje o Bogu i odnosu prema Njemu. Ispravno svetkovanje subote moguće je ostvariti samo u okviru osobne zajednice s Kristom.

D. Subota i doktrina o Crkvi

Kao što smo vidjeli, subota služi kao "izjednačenje" samom svojom naravi i time što u nama održava svijest o našoj stvorenosti. No subota vrši "izjednačenje" i svojom soteriološkom dimenzijom, ne samo zbog naše potrebe za spasenjem koju imaju *sva* ljudska bića, nego i zato što oni, koji je uzimaju u svoj život, ulaze u zajedništvo u kojem nema "više ni Židova ni Grka; nema više ni roba ni slobodnjaka; nema više ni muškog ni ženskog" jer su "svi samo jedan u Kristu Isusu" (Gal 3,28). Ova zajednica je Kristova *ekklesia*, kršćanska crkva.

Kao znak Kristove otkupiteljske snage, subota joj daje ulogu u stvaranju poštovanja popraćenog ljubavlju u cijeloj kršćanskoj zajednici. Ona nas podsjeća da svi sudjelujemo u zajedničkom spasenju i da je Onaj koji je naš Gospodin i Spasitelj, ujedno Gospodin i Spasitelj naše kršćanske braće i sestara. Okupljajući se iz subote u subotu, mi rastemo u uzajamnoj ljubavi i poštovanju. Zapravo veza između iskrenih Kristovih sljedbenika postaje tako prisna da su prožeti duhom Kristovih riječi: "Nitko nema veće ljubavi od ove: položiti vlastiti život za svoje prijatelje." (Iv 15,13) Kad je izgovorio ove riječi, Isus je besumnje mislio na predstojeću smrt, ali Njegova izjava ima i proročko i obećavajuće značenje za sve kršćane. Ona se odnosi na zajednički život crkve u tom smislu da svaki pojedinik vjernik tako ljubi svog brata i sestru u Kristu, da bi bio voljan, spreman i sretan umrijeti za njega, odnosno nju. Nema sumnje, povijest prve crkve stalno svjedoči da su pravi kršćani, kad su bili progonjeni, ispunili Isusove riječi.

Ekleziološka strana subote sadrži još jednu važnu činjenicu; ona se odnosi na djelo Svetog Duha u izgradnji crkvene zajednice i svjedočenju svijetu. Radi se o tome da Bog Svetim Duhom kršćanskoj zajednici daje posebne darove, sposobnosti koje su prikladno nazvane duhovni darovi (Rim 12,4-8; 1 Kor 12,4-11; Ef 4,11-14). Subotom se ovi različiti darovi javno očituju. Osim toga, činjenica da je subota znak otkupljenja treba nas učiniti zahvalnima, ne samo za darove kojima nas je Sveti Duh obdario, već i za darove kojima je obdario druge. I dok vjernici zajedno djeluju, trebaju nastojati potvrditi duhovne darove jedan u drugome. (Vidi Duhovni darovi, II.)

E. Subota i doktrina o posljednjim događajima

U staro doba Židovi su imali izreku da je subota bila predukus vječnosti u ovome svijetu (Mišna, *Tamid* 7. 4). Ne bi iznenadilo kad bi novozavjetni kršćani imali slično mišljenje, ali o tome nemamo dovoljno jasne biblijske podatke. Premda se "počinak" u Hebrejima 3,7–4,13 može uzeti kao spominjanje nove zemlje, glavni je naglasak ipak stavljen na duhovno iskustvo u Kristu, koje počinje sadašnjim vremenom. Ovo iskustvo je, naravno, početak vječnog života i bit će nastavljeno na nebu i na novoj zemlji.

Unatoč tome što gotovo svi suvremeni kršćani ne mare za subotu, Sveto pismo nastavlja pozivati na njezino svetkovanje u čast Kristu kao Stvoritelju i Otkupitelju. Takav poziv neminovno izaziva protivljenje suboti.

Subota će imati posebno mjesto u posljednjoj krizi povijesti ove zemlje. Pri kraju ovog doba doći će do jačanje demonske sile. Sotonin gnjev, tog Zmaja u Otkrivenju 12, usmjeren je na Ženin ostatak (crkvu, Otkr 12,17), a priroda i snaga te srdžbe prikazana je u Otkrivenju 13,11-17. Za ovaj ostatak posljednjeg vremena Biblija kaže da vrši Božje zapovijedi i ima svjedočanstvo Isusa Krista (Otk 12,17). Lažni znak, žig Zvijeri, nametnut je, uz oštre sankcije, cijelome svijetu (13,16.17). Ovaj je žig suprotan Božjem znaku, koji je u Svetom pismu prikazan kao subota. Kao što je subota za drevne Izraelce bila znak da je Jahve njihov Bog, tako će u toj posljednjoj krizi ona biti znak odanosti Bogu onih koji vrše *sve* Njegove zapovijedi. Ona će biti očitovanje potpunog pouzdanja Kristovog naroda u Njegovu spasiteljsku moć i dokaz odbacivanja Zvijeri i njezinog znaka. (Vidi Ostatak/Trojica anđela, V; Velika borba, V. A–D.)

IV. Važnost subote za kršćane

Vjernici koji prema biblijskim uputama svetkuju subotu to čine s radošću, a ne iz prisile. Oni u suboti vide dokaze Božje ljubavi; oni također razumiju da svetkovanjem subote uzvraćaju Njegovu ljubav. Pravi svetkovatelji subote manje razmišljaju o subotnjim ograničenjima a više od njenim prednostima.

Subota je najljepši dan u tjednu. Kad je Bog u svom sveznanju i dobroti vidio da je primjereno stvoriti ovaj svijet i to učiniti u šest dana stvaranja, On je također vidio da je primjereno dodati još jedan dan – dan "počinka" – da dovrši sedmodnevni tjedan. Ovaj je dan poseban upravo zato što ga je Jahve blagoslovio i posvetio (Post 2,3). Subota ostaje za ljudski rod posebno značajan dio vremena, čije su značenje te fizički i duhovni blagoslovi danas bogatiji no ikada. Stoga za nas koji živimo u ovom naraštaju, još uvijek vrijede subotnji božanski

blagoslovi i mi ih možemo u potpunosti doživjeti. Kad Kristovom milošću prihvatimo i živimo u radosti subote, ona stvarno postaje *naš* najljepši dan u sedmici.

Zreo kršćanin doživljava subotu kao vitalan dio obilnog života, "vječnog života" u Kristu, koji kvalitetom počinje već sada, a prigodom Kristovog drugog dolaska će kvantitetom prijeći u vječnost. Kršćanin koji raste nalazi da subota osigurava prisniju zajednicu s Kristom, dok istodobno upravo ova zajednica s Kristom – zajedno s duhovnim odmorom, radošću i sigurnošću koju daje – vodi k boljem razumijevanju subote i jačanju iskustva svetkovanja subote. Gledano iz obje perspektive, subota nije teret, već ugodno oslobađanje od strke koja tako često ispunjava ostalih šest dana u tjednu. Ona u sebi sadrži Kristov "počinak" o kojem je govorio: "Dođite k meni svi koji ste umorni i opterećeni, i ja ću vas okrijepiti. Uzmite jaram moj na se i učite od mene... Jer je jaram moj sladak, a moje breme lako." (Mt 11,28-30)

Osnova za našu teologiju o suboti i naše svetkovanje subote je prisna osobna zajednica s Kristom, našim Spasiteљem. On je središte iz kojega proizlaze sva naša religijska vjerovanja i aktivnosti. Bez Njega smo nitko i ništa, jer On je savršen; i samo u Njemu i kroz Njega možemo izgraditi valjano i znakovito kršćansko iskustvo.

Ispravno svetkovanje subote pretpostavlja u životu "svetost" koju nalazimo samo u Kristu. U Starom zavjetu Bog je Izraelu stalno naglašavao potrebu da budu sveti zato što je On svet (vidi Lev 11,44; 19,2; 20,26). Ova je tema u Novom zavjetu ponovljena za kršćane (1 Pt 1,15.16). Ellen White je istaknula da je "subota znak Kristove sile da nas čini svetima" (*Čežnja vjekova*, str. 236) i " da bi subotu držali svetom, ljudi i sami moraju biti sveti" (Isto, str. 231). Jedan drugi pisac je prikladno rekao: "Subota nema svrhe ako njezina stvaralačka moć ne postiže određeni rezultat u životu onoga koji svetkuje taj dan. Svetost *samog* vremena mora se slagati sa svetosti *u* vremenu." (Kubo 49)

V. Subota u povijesti

A. Razdoblje između oba zavjeta i rani judaizam

1. Razdoblje između oba zavjeta

Razdoblje između oba zavjeta (kraj petog stoljeća pr. Kr. i sve do početka prvog stoljeća poslije Kr.) ima mnogo praznina o stvarnom razvoju judaizma i svega što ga je pratilo. Pa ipak, postoji neka dokumentacija.

a. Židovi s Elefantine. Dokumenti s Elefantine, jednog otoka na Nilu u gornjem Egiptu, blizu suvremenog Asuana, pokazuju da je još od petog stoljeća prije Krista tu postojala židovska naseobina. Tijekom 1940-tih stručnjaci su proučavali skup ispisanih djelića lončarije iz ove židovske kolonije. Dva od njih samo usput spominju subotu, ali pokazuju da je subota postojala. Međutim dva druga su mnogo određenija. U jednom slučaju ženi po imenu Yislah naređeno je da "pripremi" ("veže" [?]) vola u (ili prije [?]) subotu, da se ne bi izgubio. U drugom slučaju trebalo je prije subote obaviti određeni posao, vjerojatno primiti pošiljku riba. Bez obzira kakav je religijski sinkretizam vladao među Židovima na Elefantini, vidi se da su znali za pravilno svetkovanje subote.

b. Makabejski obrambeni rat. Na početku makabejske pobune (166.–142. pr. Kr.) protiv seleukidskog vladara Antioha IV Epifana, Židovi su se držali tradicije prema kojoj se subotom nisu borili. Međutim, već na početku borbe makabejaca, kad su neprijateljske vojske poubijale nekoliko tisuća Židova (1 Mak 2,31-38), makabejski vođa Matatija i njegove pristalice odlučili su da *obrambeni* rat nije kršenje subote (rr. 39-41).

Godine 63. prije Krista je Pompej Veliki, rimski general, koristio subotu za vojne pripreme kao što su podizanje zemljanih nasipa protiv jeruzalemskih bedema. Na kraju je, poslije tromjesečne opsade, u subotu ušao u grad. Rimljani su i 37. godine prije Krista u subotu osvojili Jeruzalem.

c. Knjiga o Juditi i Jubileji. Dva starozavjetna pseudoepigrafska djela daju informaciju o suboti. Obje, Knjiga o Juditi i Jubileji, datiraju od sredine do kraja drugog stoljeća prije Krista. U objema nalazimo ideju da se subotom ne posti. Što se tiče Judite (navodne junakinje iz razdoblja izgnanstva, ali po svemu sudeći izmišljene) zapisano je kako je ona, nakon što joj je suprug za žetve ječma umro od sunčanice, postila "sve dane udovištva svoga osim uoči subote i za samih subota" (Jdt 8,2-6). Knjiga Jubileja propisuje smrtnu kaznu za pošćenje subotom (50,12.13). Smrtna kazna je propisana i za putovanje, palenje vatre, klanje, postavljanje zamki i ribarenje te ratovanje subotom.

Između drugih aktivnosti koje su bile zabranjene subotom, uz prijetnju smrtnom kaznom, bili su bračni spolni odnosi, razgovori o poslovnim stvarima, uključujući planove za putovanje, zahvatanje vode i uzimanje bilo čega što bi se iznosilo iz stana (50,8). Jedine dozvoljene subotnje aktivnosti odnosile su se na (1) jedenje, pijeње, počivanje i blagoslivljanje Boga i na (2)

prinošenje tamjana i donošenje darova i žrtava pred Gospodina (50,9-11). U knjizi je prikazano da su Bog i anđeli na nebu svetovali subotu prije nego što je objavljena ljudima na zemlji (2,30).

2. Rabinska tradicija

Prva opsežno napisana kodifikacija usmenog zakona bila je Mišna, izrađena ne prije početka trećeg stoljeća poslije Krista. Ovaj dokument dobro oslikava vrstu zakonodavne tradicije među Židovima u novozavjetno vrijeme. Premda je subota spomenuta u nizu od šezdeset i tri traktata (ili "knjiga") Mišne, dva od njih su posebno posvećena suboti i "subonjem danu hoda" – *Šabbath* i *'Erubin*.

Traktat *Šabbath* navodi trideset i devet vrsta glavnih kategorija poslova koje se mora izbjegavati i ukazuje na niz aktivnosti koje spadaju pod svaku od njih. Glavne su kategorije: "sijati, orati, žetva, vezati snoplje, vršiti, vijati, čistiti urod, mljeti, prosijavati, mijesiti, peći, šišati ovce, prati ili obrađivati ili bojiti vunu, presti, tkati, izraditi dvije petlje, uplesti tri niti, razdvojiti dvije niti, vezati [čvor], odvezati [čvor], šivati s dva uboda, loviti gazelu, klati ili derati kožu ili usoljavati ili sušiti njezinu kožu, ostrugati je ili izrezati, pisati dva pisma, izbrisati da bi se napisala dva slova, graditi, rušiti, gasiti vatru, upaliti vatru, udariti čekićem i prenijeti bilo što iz jednog područja u drugo" (*Šabbath*, 7. 2).

Ovih trideset i devet glavnih kategorija imaju brojne pododsjeke. Na primjer, bila je određena količina za proizvode ili predmete koji se mogu nositi subotom: "slame koliko krava uzme u jednom zalogaju", "mlijeka dovoljno za jedan gutljaj", "konopca toliko da se može izraditi ručica za košaru" i niz drugih (*Šabbath*, 7. 2–8. 7). Drugi primjeri iz traktata *Šabbath* su ovi: "Grčki hisop se ne smije jesti subotom, jer nije hrana za zdrave." (14. 3) Osoba koju bole zubi "ne smije preko njih sisati ocat, ali ga može uzeti na uobičajen način, i ako ozdravi, ozdravila je" (14. 4). Spomenuti su različiti čvorovi koji se subotom ne smiju vezati niti odvezati, ali je jedan rabin objavio da nikoga "ne smatra krivim zbog bilo kakvog čvora koji se može odvezati jednom rukom" (15. 1). Ako se zahvaća voda iz studenca ili cisterne, može se uzeti tikva s kamenom; ali ako kamen ispadne, osoba će biti kriva (17. 6), vjerojatno zato što kamen nije bio dio posude za izvlačenje vode, već teret u samoj posudi. Rad je, kako su ga rabini razumijevali, značio aktivnost *sa svrhom*, obavljen na *normalan način*. Zato se pisanje nogom ili ustima ili laktom, budući da nije bilo uobičajen način pisanja, nije smatralo krivnjom. Nesuglasje vlasti o tome koji zapravo postupci čine čovjeka krivim, još je više zakompliciralo situaciju (*Šabbath*, 12. 3-12. 5).

Traktat *'Erubin* govori o udaljenosti koju su ljudi mogli prijeći subotom, kao što je 2000 lakata "subotnjeg dana hoda". Međutim, ovu se udaljenost moglo povećati. Ako je čovjek prije zalaska sunca za početak subote otišao 2000 lakata iz grada u kome je živio i na to mjesto stavio hrane za dva obroka te na ispravan način proglasio da je to njegov *'erub*, to bi mjesto tehnički postalo njegov stan za subotu. Onda bi u subotu mogao otići do tog mjesta i odande otići još 2000 lakata, dakle ukupno 4000 lakata.

'Erub je također služio za preseljenje predmeta iz jednog stana u drugi. Time je prijedeno ograničenje kretanja od četiri lakta koje se odnosilo na pojedinačni stan. Ako su stanovnici obližnjih stanova u zajedničko dvorište stavili hranu prije početka subote i proglasili *'erub*, različiti stanovi (i zajedničko dvorište) mogli su se smatrati jednim velikim stanom. Tako se subotom moglo iznositi hranu i druge predmete u dvorište i iz njega, te između stanova koji su sudjelovali. No postojale su i restrikcije: na primjer, dva vanjska dvorišta koja su načinila *'erub* s dvorištem između njih mogla su njemu pristupiti, ali dvjema vanjskim dvorišima nije bilo dopušteno da pristupe jedno drugome (*'Erubin* 4. 6). Mnoštvo je različitih aktivnosti i okolnosti koje se odnose na upotrebu *'eruba*-a.

Navedeni primjeri iz Mišne pokazuju kako je rabinska tradicija "ogradila" zakon i liberalizirala subotnje restrikcije. Na primjer, stroga pravila o premještanju predmeta subotom, zasnovana na razradi restrikcija u Jeremiji 17,22 bila su ublažena. Daljnji primjer liberalizacije stajališta bio je u tome što je netko mogao biti okrivljen za kršenje subote samo ako je *čitavo djelo* učinio u zabludi. Ako netko "počne neki posao u zabludi i završi ga svjestan, ili ako ga počne svjesno a završi u zabludi, nije kriv: ... ukoliko oboje, početak i kraj svog posla nije učinio u zabludi" (*Shabbath* 11. 6). Ako je netko subotom nešto bacio, a onda se sjetio da je subota, a taj je predmet uhvatio drugi čovjek ili pas, ili je izgorio, čovjek nije kriv. Ako je bačeni predmet ranio bilo čovjeka ili životinju, ali se, prije nego što je rana stvarno zadana, čovjek koji je bacio predmet sjetio da je subota, ne bi bio okrivljen za kršenje subote.

Sofizam književnika u razvijanju usmenog zakona doveo je do pojave takvog mnoštva ljudskih zabrana i prilagodbi da su samo učitelji zakona (zakonici) bili u stanju shvatiti i izići na kraj s brojnim nijansama. Običan narod bio je potpuno zbunjen i zbog toga proglašen za neznalice u pogledu zakona.

Unatoč takvog nespretnog tereta zabrana i prilagodbi, drevni judaizam je subotu smatrao posebnom prednošću i milinom. U petak uvečer subotu se dočekivalo s posebnom radosti.

Subotnji ručak je bio posebno dobar i nikako ga se nije smjelo propustiti. Subotnja pravila su bila ublažena za određene prilike, kao što su blagdani, i za slučajeve izuzetne hitnosti.

3. Eseni i betuzijanci

Josip Flavije kaže da su eseni bili najstriktnija židovska sekta. Bili su mala, ali ipak značajna stranka u razdoblju Novog zavjeta. Jedno esensko djelo, sastavljeno vjerojatno ne kasnije od jednog stoljeća nakon knjige Jubileja, i citirano kao Zadokov ili Damaštanski dokument, sadrži niz propisa o suboti (10. 14–11. 18). Glavni mu je cilj u velikoj mjeri sličan materijalu u knjizi Jubileja. Međutim, za kršenje subote nije spomenuta smrtna kazna (vjerojatno zato što je u to vrijeme "vlast nad životom i udovima" bila u rimskim rukama). Osim toga, subotnji dan hoda nije prelazio 1000 lakata (polovica onoga što su dozvoljavali farizeji), premda je čovjek koji je subotom pasao stoku mogao prijeći 2000 lakata. Damaštanski dokument također određuje da se subotom ne smije nositi dojenče, da se životinjama ne smije pomagati kad dobijaju mlade i da se subotom ne smije izvaditi novorođena životinja ako bi pala u cisternu ili jamu. Josip Flavije je zapisao da eseni subotom nisu dopuštali ni pražnjenje crijeva (*Ratovi*, 2. 8. 9)!

Premda su saduceji, svećenička aristokracija u Novom zavjetu, bili helenisti, u temeljnim židovskim vjerskim propisima slijedili su pravila farizejske sljedbe. Saducejska podskupina poznata kao betuzijanci čini se da je dostigla esensku strogost. Zajedno s esenima betuzijanci su slijedili solarni kalendar koji je onemogućio da godišnji blagdani ikada padnu na sedmičnu subotu. Po njihovom mišljenju takvo gledište je predstavljalo zaštitu subote.

4. Filon i Josip Flavije

U vrijeme prijelaza u novozavjetno razdoblje, u prvoj polovici prvog stoljeća poslije Krista, Filon Aleksandrijski omogućuje uvid u teologiju o suboti i subotnje aktivnosti. Iznio ih je u apologetičkom okviru i odražavaju situaciju u Aleksandriji, a ne u Palestini. Filon spekulira o značenju broja sedam, govori o suboti kao rođendanu svijeta i raspravlja o filozofskom značenju počinka, uključujući i elemente jednakosti i slobode sadržane u zapovijedi o suboti (*Posebni zakoni*, 2. 15; i *Decalogue*, 20).

Što se prakse tiče, Filon govori o pohađanju sinagoge subotom da bi se proučavalo "filozofiju" – odnosno, Stari zavjet. Nema sumnje da je ovaj izraz upotrijebio zbog filozofske orijentacije u Aleksandriji i svoje osobne naklonosti prema filozofiji. Osim toga tvrdi da subotu treba u potpunosti posvetiti filozofiji sa ciljem poboljšanja karaktera i pokoravanja savjesti (*O*

stvaranju, 43). Židovske sinagoge su bile "škole zdrave svijesti", u kojima su njegovani umjerenost, hrabrost, pravda i druge vrline (*Posebni zakoni*, 2. 15). Koristiti slobodno vrijeme na takvim mjestima za sticanje mudrosti bilo je daleko bolje, smatrao je, od posljedica provođenja vremena u športovima i zabavama (*Moses*, 2. 39).

I Josip Flavije, pri kraju prvog stoljeća, govori o Židovima koji nisu radili u sedmi dan, već su ga posvetili učenju židovskih običaja i zakona (*Starine*, 16. 2. 3). Osim toga, on opisuje običaj jednog svećenika u Jeruzalemu koji je stajao blizu kule u jugozapadnom kutu Hrama i u petak poslije podne zatrubio kao znak približavanja subote, a to je isto učinio kao znak završetka subote u subotu uvečer (*Ratovi*, 4. 9. 12). Uz to pruža podatke o zakonodavnoj židovskoj predaji da se subotom ne posti, i spominje propis da subotom treba ručati (*Život*, 279).

B. Subota i nedjelja u prvoj crkvi

1. Podrijetlo svetkovanja nedjelje

Točan redosljed događaja koji su doveli do svetkovanja nedjelje ponešto je nejasan. Jasno je da se nedjelja nije počela svetkovati namjesto subote. Sve do četvrtog stoljeća nedjelja nije nadomjestila subotu kao dan počinka; dotad je kršćanska nedjelja bila radni dan, s vremenom odvojenim za posebno bogoslužje.

Godišnje proslavljanje nedjelje uskrsnuća moglo je biti prethodnica svetkovanju tjedne nedjelje, koja je postupno prihvaćena kao blagdan u čast uskrsnuća. U Novom zavjetu se smatralo da židovska pasha ukazuje na pravo pashalno Janje; isto tako se smatralo da židovski blagdan prvih plodova ukazuje na Kristovo uskrsnuće (1 Kor 5,7; 15,20).

Prema Levitskom zakoniku 23,11 prvi snop trebalo je prinijeti "sutradan po suboti". Farizeji su tumačili da je to bio dan poslije pashalne subote. Pashalno janje je bilo zaklano 14. Nisana, 15. Nisana se slavila pashalna subota, a 16. Nisana se kao prvinu prinosilo prvi snop, bez obzira na koji dan tjedna su ovi datumi mogli pasti. Nasuprot tome, eseni i betuzijanski saduceji tumačili su frazu "sutradan po suboti" kao dan poslije tjedne subote, a to je *uvijek* bila nedjelja.

Kršćani su svoj blagdan uskrsnuća "prvina" slavili *godišnje*, a ne sedmično, i po svemu sudeći slavili su ga u skladu s ranijim običajem židovskog slavljenja prvina. Tako su prvi kršćani prihvatili oba tipa židovskog računanja – farizejski i esensko-betuzijanski – što se vidi iz "sukoba oko Uskrsa" do kojeg je došlo krajem drugog stoljeća.

S vremenom se ovaj *godišnji* blagdan pretvorio u *tjedni* vjerojatno iz niza razloga kao što su protužidovski osjećaji (posebno prisutni u Rimu i Aleksandriji) i degradiranje subote

subotnjim postom. Osim toga, postoje dokazi koji ukazuju na to da su sedam tjedana između Uskrsa i Pedesetnice imali posebno značenje za određene dijelove prve crkve, i običaj slavljenja nedjelje tijekom tog razdoblja mogao se kasnije proširiti na cijelu godinu.

2. Subota i nedjelja u drugom i trećem stoljeću

a. Najraniji podaci. Treba spomenuti tri teksta koji u drugom stoljeću govore o danu odmora, jer se za njih tvrdilo da potvrđuju svetkovanje bilo nedjelje ili subote, premda ni jedan posebno ne spominje bilo koji od tih dana. To su tekstovi Ignacija Antiohijskog, Plinija, rimskog guvernera u Bitiniji, i *Didache*.

Oko 115. godine je Ignacije Antiohijski napisao poslanicu Magnezijancima u Maloj Aziji; u njoj je ove kršćane upozorio na izuzetnu krajnost judaističkog življenja. U Poslanici Magnezijancima 9. 1, govori o tome "kako više ne treba subotariti već živjeti u skladu s Gospodnjim, u kojem se pojavila i naša nada u njega". Ovo je često protumačeno kao "ne više svetkovati subotu, već živjeti u skladu s Gospodnjim danom [nedjeljom]". Riječi "dan" nema u grčkom pa je dodana. Umjesto dodavanje riječi "dan" mogli bismo dodati riječ "život", pa bi prijevod glasio " već živjeti u skladu s Gospodnjim životom". Prema grčkoj konstrukciji ove rečenice moguće je jedno i drugo značenje, ali "s Gospodnjim životom" bilo bi posebno prikladno s obzirom da se u njemu "pojavila i naša nada u njega [Krista]".

Izraz "subotariti" prikazuje opći način života, a ne svetkovanje nekog dana. Jedan interpolator Ignacija iz četvrtog stoljeća nije izraz "subotariti" izjednačio sa svetkovanjem subote, jer je poticao na svetkovanje oba dana, subote i nedjelje. Jedino je imao primjedbu na židovski *način* svetkovanja subote (vidi V. B. 3. a). Kontekst Ignacijeve izjave – poziv na oponašanje starozavjetnih proroka (8. 2–9. 1) – pokazuje da raspravlja o *načinu života*, a ne o danima bogoslužja. Starozavjetni proroci, koji nisu subotarili, a živjeli su u skladu s "Gospodnjim", nisu svetkovali prvi dan tjedna, već sedmi, subotu.

U pismu što ga je poslao rimskom imperatoru Trajanu 112. godine, rimski guverner Plinije govori o običajima kršćana u Bitiniji. Neki od tih kršćana su otpali, a kad ih je Plinije ispitivao o njihovim ranijim vjerovanjima i načinu života, rekli su da je njihovo nedjeljo bilo u tome što su se "utvrđenog dana" (ili "određenog dana") prije izlaska sunca sastajali i pjevali himne Kristu kao Bogu (*Pisma*, 10. 96). Ovaj postupak više slični na godišnji blagdan izlaska sunca u čast uskrsnuća nego na svetkovanje bilo sedmične subote ili tjedne nedjelje.

Jedan priručnik pod nazivom *Didache*, koji možda potječe iz prvog dijela drugog stoljeća, u četrnaestom poglavlju poziva da "prema (ili "na") Gospodnjem Gospodina" bude sastanak, lomljenje kruha i održavanje euharistije. Ovaj je tekst protumačen da se odnosi na svetkovanje tjedne nedjelje, godišnji Uskrs ili subotu sedmog dana. Međutim, kontekst i narav ove izjave ukazuje na potpuno drukčije tumačenje koje se čini vjerodostojnijim: da je imenica koju treba dodati *nalog* (ili "zapovijed" ili "doktrina"). To bi značilo da tekst glasi "prema Gospodnjem nalogu".

b. Crkveni oci u drugom stoljeću. Najraniji tekst koji ukazuje na štovanje nedjelje kao dana za kršćansko bogoslužje potječe iz *Poslanice Barnabe Aleksandrijskog* (oko 130.) U potpuno alegorijskoj raspravi Barnaba spominje subotu kao znak milenijuma i "osmi dan" (nedjelju) kao simbol nove zemlje; čini se da također sugerira da je "osmi dan" bio dan koji kršćani trebaju svetkovati ili dan kojega treba tako svetkovati (*Poslanica*, 15).

Ako je Barnaba malo neodređen, Justin Mučenik iz Rima (oko 150.) pruža jasan podatak. U svojoj Apologiji rimskom imperatoru i senatu, Justin opisuje njemu dobro poznato nedjeljno jutarnje bogoslužje (*1 Apology*, 67). Po svemu sudeći bogoslužje se održavalo vrlo rano ujutro. Međutim, nedavno znanstveno ispitivanje postavlja pitanje nije li ulomak 67 kasnije umetnut. Justinov *Dijalog sa Židovom Trifonom* iznosi Justinovo gledište o superiornosti kršćanstva nad judaizmom. U polemici u ovom djelu Justin degradira subotu, kako to pokazuje sljedeća izjava: "Zar ne vidiš [Trifone] da elementi ne miruju i ne svetkuju subotu? Ovisi o tome gdje si rođen." (23)

Prema kraju drugog stoljeća Klement Aleksandrijski grdio je subotu i zagovarao prvi dan tjedna. Na razne spekulativne načine Klement je dao prednost prvom danu tjedna. On je ujedno i prvi od crkvenih otaca koji je sedmičnu nedjelju nazvao "Gospodnjim danom", a to je učinio neobičnim i izuzetno alegorijskim pozivanjem na grčkog filozofa Platona (428.–348. pr. Kr.): "Platon proročki govori o Gospodnjem danu u svojoj desetoj knjizi *Republika* ovim riječima: 'I kad im je svima na livadi prošlo sedam dana, osmog su dana krenuli i stigli nakon četiri dana.'" (*Miscellanies*, 5. 14)

Irenej Lionski (djelovao oko 175.–200.) primijenio je izraz "dan Gospodnji" na Vazam u svojoj raspravi *O Uskrsu* (više ne postoji). Nepoznati pisac tvrdi da je za Ireneja "Pedesetnica" bila "istoga značaja kao Gospodnji dan". Prema tome, Irenejev "dan Gospodnji" je bio godišnji

Vazam, jer je očita usporedba između dva *godišnja* blagdana (*Fragments From the Lost Writings of Iraeneus*, 7).

c. Apokrifni izvori iz drugog stoljeća. Dva apokrifna izvora govore o "danu Gospodnjem", možda dva ili tri desetljeća prije Klementa Aleksandrijskog (premda datiranje nije sigurno). Petrovo evanđelje govori da je Krist uskrsnuo u "Gospodnji dan", ali ne spominje ni godišnje ni sedmično svetkovanje tog dana. Djela Ivanova izvješćuju da je apostol Ivan prekinuo post "sedmog dana, pošto je to bio dan Gospodnji". U ovom izvoru nešto kasnije susrećemo Ivana da putuje kao zatvorenik, i moguće je da se misli na sedmi dan tog putovanja. Međutim, kako crkva na istoku nije postila subotom (vidi V. B. 3. b), Ivan bi tog dana prekinuo post. Nijednom od ova dva apokrifna izvora ne treba mnogo vjerovati. No činjenica da Djela Ivanova i Otkrivenje potječu iz rimske provincije Azije, ukazuje na uobičajenu uporabu i značenje izraza "dan Gospodnji" za sedmi dan, subotu, u ovim Djelima i Otkrivenju 1,10.

d. Crkveni oci u trećem stoljeću. Tijekom trećeg stoljeća jako se proširilo kršćansko praznovanje nedjelje svakog tjedna. Međutim, još uvijek nije bilo pravog sukoba zbog subote, osim u nekoliko mjesta kao što su Rim, Aleksandrija i područje oko Kartage koje je bilo pod utjecajem Rima. Upravo kao u novozavjetna vremena, takva šutnja o nekom sukobu bila bi pokazatelj da je u kršćanskom svijetu uglavnom održavan status quo.

U Rimu i u Sjevernoj Africi vladalo je drukčije gledište. Nasuprot ranijoj polemici Justina Mučenika, Hipolit Rimski se na početku trećeg stoljeća snažno odupro postu subotom i nedjeljom. U Rimu se pojavio običaj posta svake subote, pa je ona postala danom turobnosti, umjesto radosti. Međutim, nedjeljom nikad nije bilo posta i Hipolit je zahtijevao da se slična čast ukaže suboti.

U Sjevernoj Africi je Tertulijan, Hipolitov suvremenik, isprva bio negativno raspoložen prema svetkovateljima subote, jer je smatrao da njihov običaj ne klečanja subotom uzrokuje neslogu (*O molitvi*, 23). (Na rimskom zapadu se klečanje smatralo negativnim načinom, neprikladnim za dan radosti, pa stoga kršćanski štovatelji nedjeljom nisu klečali.) Međutim kasnije je branio subotu, žestoko se protiveći postu subotom (*Protiv Marciona*, 4. 12. 30 i *O postu*, 14). Možemo zaključiti da subota nije potpuno nestala ni u Rimu ni u Sjevernoj Africi. U ostalom dijelu kršćanskog svijeta nedostatak polemike pokazuje da se, bez obzira na praznovanje nedjelje, nije smatralo da ona ometa subotu.

3. Subota i nedjelja od četvrtog do šestog stoljeća

a. Četvrto stoljeće. Početkom četvrtog stoljeća Konstantinov čuveni edikt, objavljen 7. ožujka 321., snažno je utjecao na subotu i nedjelju. Edikt je glasio: "Na časni Dan Sunca neka magistrati i narod koji živi u gradovima počiva, neka budu zatvorene sve radionice. Međutim, na selu, osobe koje se bave zemljoradnjom mogu slobodno i po zakonu nastaviti obavljanjem svojih poslova, jer se često događa da neki drugi dan nije tako pogodan za sjetvu žita i sadnju vinove loze, pa se zbog zanemarivanja pravog trenutka za takve poslove mogu izgubiti nebeski blagoslovi." (9BC 999)

Ovom je ediktu očito nedostajala kršćanska orijentacija, jer nedjelju naziva "časnim Danom Sunca". Osim toga, Konstantinovi propisi nisu bili načinjeni po uzoru na starozavjetnu subotu, jer je izuzeo zemljoradničke poslove, a to je rad koji je u Petoknjižju bio izričito zabranjen. Još jedan edikt s datumom od 3. srpnja iste godine sadržavao je vojne propise vezane uz nedjelju.

Oko šezdeset i pet godina kasnije, 386., imperatori Teodozije I i Gracijan Valencinijan zabranili su sudske parnice i plaćanje javnih ili privatnih dugova nedjeljom. Vladari koji su slijedili još više su proširili restrikcije, kako bi što više "posubotili" kršćansku nedjelju.

Najraniji poznati crkveni dokument, kojim je odbačeno svetkovanje subote i nadomješteno svetkovanjem tjedne nedjelje, potječe sa regionalnog sabora u Laodiceji, za koji se misli da je zasjedao oko 364. godine. U svom 29. kanonu koncil određuje: "Kršćani ne smiju judaizirati niti biti besposleni subotom, već tog dana trebaju raditi; ali Gospodnji dan [nedjelju] trebaju posebno poštovati i, budući da su kršćani, ako je moguće, tog dana ne trebaju raditi. Međutim, ako se ustanovi da judaiziraju, oni će biti odsječeni od Krista." (Hefele, sv. 2, str. 316)

Odanost sedmom danu, suboti, nije se predala bez borbe. Ustvari, u četvrtom stoljeću nailazimo na priličnu polemiku o suboti i nedjelji. Nasuprot zaključcima sabora u Laodiceji, jedna kompilacija iz četvrtog stoljeća, poznata kao *Apostolska konstitucija*, tvrdi: "Neka robovi rade pet dana; ali u subotnji dan i Gospodnji dan [nedjelju] treba im dati slobodno da mogu ići u crkvu po upute u pobožnosti" (8. 33) i: "No držite subotu i praznik Gospodnjeg dana [nedjelju], jer prva je uspomena na stvaranja, a druga na uskrsnuće." (7. 23) Isti izvor sadrži nekoliko sličnih izjava (2. 36; 2. 47; 7. 36). Nekako u isto vrijeme Ignacijev interpolator savjetuje: "Neka svatko od vas drži subotu na duhovan način, radujući se razmišljanju o zakonu... I nakon svetkovanja subote, neka svaki Kristov prijatelj drži Gospodnji dan kao praznik, dan uskrsnuća, kraljicu i glavu svih dana." (*Poslanica Magnezijancima*, 9)

b. Peto stoljeće. U petom stoljeću je Johannes Eremita (John Cassian) spomenuo dolazak u crkvu subotom i nedjeljom, tvrdeći da je čak vidio jednog redovnika koji je ponekad postio pet dana u tjednu, ali je subotom i nedjeljom išao u crkvu i vodio kući goste za objed u ta dva dana (*Institutes*, 5. 26). Ostale njegove tvrdnje odnose se na bogoslužja subotom i nedjeljom (*Institutes*, 3. 2; *Conferences*, 3. 1). Još jedan crkveni otac koji je u pozitivnom smislu spomenuo oba dana je Asterije iz Amaseije (u Pontu, današnjoj Turskoj). On je oko 400. godine objavio da je za kršćane prekrasno što se "ekipa ovih dvaju dva dana sastaje" – "subota i Gospodnji dan" – svakog tjedna okupljajući narod sa svećenicima kao njihovim učiteljima (*Homily* 5, na Mt 19,3).

Augustin (354.–430.), biskup iz Hipoa u Sjevernoj Africi, u više je svojih pisama raspravljao o sukobu oko posta subotom (*Epistles*, 36 [upućena Kasulanusu], 54 [upućena Januarijusu] i 82 [upućena Jeronimu]. U pismima Kasulanusu i Januarijusu primijetio je da velika kršćanska crkva u Milanu ne drži subotnji post (36. 32 i 54. 3).

Augustin je isto tako pojasnio da je subotnji post ograničen na Rim i neka druga mjesta na zapadu (36. 27); crkve na istoku i "u najvećem dijelu kršćanskog svijeta" ne drže subotnji post (82. 14). Slično je Cassianovo svjedočanstvo, jer tvrdi da "neki u nekim zemljama na zapadu, a posebno u gradu [Rimu]" poste subotom (*Institutes*, 3. 10).

Posebno su zanimljivi izvještaji dvojice crkvenih povjesničara iz petog stoljeća. Sokrat Skolastik (djelovao oko 440) je pisao: "Premda gotovo sve crkve u svijetu slave tajne misterije [Gospodnju Večeru] subotom svakog tjedna, osim kršćana u Aleksandriji i u Rimu, koji su na osnovu neke drevne predaje, to prestali činiti." (*Ecclesiastical History*, 5. 22) Sozomen, Sokratov suvremenik, pisao je: "Narod Konstatinopolja, i gotovo svuda, okuplja se subotom, kao i prvog dana sedmice, dok se taj običaj nikad ne održava u Rimu ili u Aleksandriji." (*Ecclesiastical History*, 7. 19) Dobro je podsjetiti se da su Rim i Aleksandrija bili jedina dva grada koji su još u drugom stoljeću pokazali negativan odnos prema suboti (vidi V. B. 2. b).

c. Šesto stoljeće. Tijekom šestog stoljeća poduzetesu važne mjere da se ukine subota i promiče svetkovanje nedjelje. Više je teoloških razloga dovelo do umanjivanja važnosti subote, ali mnogo značajniji su bili dekreti crkvenih sinoda i naredbe vladara. Treći orleanski sinod je 538. godine zabranio "poljodjelske poslove" nedjeljom, da bi "narod mogao dolaziti u crkvu i na bogoslužje" (Hefele, sv. 4, str. 209). Dok je Konstantinov nedjeljni zakon izuzeo zemljoradničke poslove od praznovanja nedjelje, sada su posebno bili uključeni "poljodjelski poslovi". Ovo je bio veliki korak prema primjeni subotnjih propisa iz Petoknjižja na nedjelju. Drugi sinod u

Maconu 585. i Koncil u Narbonni 589. odredili su nove propise za strogo svetkovanje nedjelje (Isto, 407.422). Osim toga, propise Macona "objavio je kralj Guntram i proglasu 10. studenog 585., u kojem je ozakonio pažljivo svetkovanje nedjelje" (Isto, 409). Ovim je građanska vlast poduprla crkvu, što je pojava koja se u nekoliko sljedećih stoljeća jako raširila. Krajem šestog stoljeća nedjelja je gotovo u čitavoj Europi nadomjestila subotu. Sada je ona postala kršćanskim danom odmora i bogoslužja.

d. Subota i nedjelja u Etiopiji. U nekim dijelovima zemlje ili među nekim narodnosnim skupinama u Etiopiji razvio se ponešto drukčiji odnos između subote i nedjelje. U takozvanom Egipatskom crkvenom redu, očito zasnovanom na Hipolitovoj *Apostolskoj predaji* iz početka trećeg stoljeća, nalazimo etiopsku verziju propisa prema kojem u subotu i u prvi dan sedmice "biskup, ako je moguće, svojom rukom dijeli svemu narodu, dok đakoni lome kruh". Isti dokument pokazuje da su oba dana smatrana drukčijima od "drugih dana"; ustvari postoji i tekst u kojem su oba dana nazvana "subotama" (*Statutes of the Apostles*, 66).

C. Subota u srednjem vijeku i u razdoblju Reformacije

Od šestog stoljeća dalje u Europi se razvilo strogo svetkovanje nedjelje. Tijekom srednjeg vijeka za prvi dan sedmice sve više se smatralo da ima značajke subotnje zapovijedi u Dekalogu. Međutim za ovo razdoblje nema podataka o široj uporabi riječi "subota" za nedjelju. U Europi je bilo uobičajeno da se za prvi dan sedmice rabi izraz "dan Gospodnji". No u Etiopiji se do naših dana sačuvala predaja prema kojoj su i sedmi dan i nedjelja smatrani "subotama".

1. Srednji vijek

Tijekom srednjeg vijeka razvila se katolička teologija prema kojoj je nedjelja ispunjenje subotnje zapovijedi. Zamisao je bila da se propisi zapovijedi ne diraju, ali da je vlašću katoličke Crkve subota promijenjena u nedjelju. Odredbe Zakona smatrane su moralnima i trajno obvezatnima, dok se izbor dana smatrao obrednim i privremenim, prolaznim i stoga predmetom kojeg crkva može promijeniti.

Nekoliko izvora iz devetog stoljeća jasno pokazuju da je postojala svijest o tome da je nedjelja zamijenila subotu, kao na primjer u kanonu 50 Pariškog sinoda 829. Ali klasičnu formulaciju dao je Toma Akvinski (umro 1274.), koji je ipak smatrao da nedjelju ne treba tako strogo svetkovati kao što se svetkovala starozavjetna subota. Ustvrdio je da je u doslovnom smislu "zapovijed o držanju subote [u Dekalogu] djelomice moralna, a djelomice ceremonijalna"

– moralna u tome što ljudska bića trebaju odvojiti neko vrijeme da se posvete onome što je Božje, i ceremonijalna s obzirom na određeno vrijeme (*Summa Theologica*, 2a.2ae. 122. 4).

Tijekom većeg dijela srednjeg vijeka postoje podaci koji ukazuju na velike napore crkvenih vlasti i svjetovnih vladara da nametnu svetkovanje nedjelje. Pa ipak, neki su kršćani u Europi odbili odbaciti subotu. Podaci o takvim svetkovateljima subote potječu iz kraja srednjeg vijeka: slučaj svetkovanja subote u Engleskoj 1402; skupina od šesnaest do osamnaest osoba uhićenih 1420. u Douaiju, u Francuskoj, zbog teoloških nazora i života koji su obuhvaćali i svetkovanje subote, te svetkovatelji subote u Norveškoj 1435. i 1436. Informacije o svakom takvom slučaju dolaze od protivnika svetkovatelja subote. Međutim, početkom šesnaestog stoljeća dokumentirani podaci iz norveških gradova navode crkvenu zabranu svetkovanja subote s jedne strane, i neki stupanj ohrabrenja klera na takvo svetkovanje subote s druge strane.

2. Razdoblje Reformacije

a. Glavni reformatori. Budući da je Martin Luther (1483.–1546.), pionir protestantske Reformacije, naglašavao kršćansku slobodu i ustao protiv brojnih ceremonija i "ceremonijalne strogoće" Rimokatoličke crkve, smatrao je da ni subota ni nedjelja nije bila božanski propis i da je katoličko subotarenje nedjelje nevažće. No budući da je bilo važno imati jedan dan za bogoslužja, Luther je izabrao nedjelju, jer je to tradicionalno bio tjedni dan bogoslužja na koji se narod po navici okupljao u crkvi.

Jean Calvin (1509.–1564.) je zastupao gledište slično Lutherovu o svetkovanju nedjelje kao zgodnoj prilici, a ne neophodnom zahtjevu za ispunjavanjem božanskog propisa za sedmično bogoslužje. Međutim Calvin se razlikovao od Luthera u tome što je odbacio katoličko razlikovanje između moralnih i ceremonijalnih elemenata zapovijedi o suboti, koje je razliku Luther zadržao. Calvin je vjerovao da je prva kršćanska crkva ukinula subotu, a na njezino mjesto stavila nedjelju. Također je mnogo jasnije od Luthera protumačio teologiju o suboti, ukazujući na njene tri glavne funkcije: (1) subota je važna za duhovni rast; (2) ona je sidro za javno bogoslužje i (3) ona je od društvene i humanitarne koristi, jer se praktično brine da se sluge mogu odmoriti. Ovi su elementi objavljeni u njegovom izdanju *Institutes of the Christian Religion* još 1536.

Martin Bucer (1491.– 1551.), značajni reformator iz Strassburga, bio je poznat po svom duhu otvorenosti i tolerancije, ali je neobično što je zastupao strogo svetkovanje nedjelje. Nedjeljom nitko nije smio obavljati "nepotrebne tjelesne poslove", čak ni one korisne, i nije se

smio baviti nikakvim "tjelesnim djelima" (radu za plaću, vraćanjem dugova, športovima, i drugim), niti je smio izostati s vjerskih okupljanja (*De Regno Christi*, 2. 10). Bucer i njegove kolege su 1532. otišli tako daleko da su od strasbuških građanskih vlasti zatražili da zabrane svaki rad subotom, osim aktivnosti neophodnih za zadovoljavanje tjelesnih potreba. Grad je 1534. proglasio uredbu u tom pogledu, uz teške novčane kazne za neposluh.

Prisni Lutherovi suradnici u Wittenbergu, kao na primjer Philip Melanchthon (umro 1560.), u osnovi su prihvatili Lutherovo stajalište. U Zürichu su Ulrich Zwingli (umro 1531.) i njegovi sljedbenici na isti način prilazili svetkovanju nedjelje. Časni izuzetak je bio bivši Lutherov prijatelj i kolega Andreas Bodenstein von Carlstadt (umro 1541.), koji je na Lutherovo nezadovoljstvo 1524. objavio raspravu u kojoj je izložio prilično strogo svetkovanje subote. U njoj je Carlstadt također pokazao da je nedjelja bila dan "kojeg su uspostavili ljudi" pa je o suboti govorio kao osporavanom predmetu.

Neki engleski reformatori s početka šesnaestog stoljeća, kao što je bio William Tyndale (umro 1536.), otišli su dalje od Luthera i Calvina, umanjujući potrebu za nekim posebnim danom sedmice za zajedničko bogoslužje. Ustvari, Tyndal je predložio da bi glavni dan za bogoslužje mogao biti svaki deseti, ako bi to pomoglo u potiskivanju praznovjerja. Međutim, on je u praksi slijedio običaj prema kojem su tjedna okupljanja u Engleskoj, kao i drugdje, padala na prvi dan sedmice.

b. Svetkovatelji subote u šesnaestom stoljeću. U Europi je za vrijeme razdoblja Reformacije nedjelja bila gotovo jedini dan za održavanje kršćanskih bogoslužja. No neke su skupine subotu smatrale glavnim danom bogoslužja. U relativno nekoliko slučajeva svetkovalo se oba dana, subotu i nedjelju.

Najpoznatiji primjer svetkovanja subote u Europi tijekom šesnaestog stoljeća potječe od nekoliko anabaptističkih grupa. Detaljni podaci o njihovim vjerovanjima dolaze od njihovih klevetnika. U nastojanju da ove anabaptiste diskreditiraju, njihovi su protivnici nabrojili određene anabaptističke argumente. Oni su istiniti, posebno s obzirom na ne više nepristupačne spise o suboti koje su napisali anabaptisti kao što su Oswald Glait i Andreas Fischer, koji su 1527. i 1528. prihvatili svetkovanje subote. Njihovi biblijski argumenti, iz Starog i Novog zavjeta, jako su slični onima koje još uvijek iznose svetkovatelji subote. Oni su prvo ozakonjenje nedjelje također pripisali Konstantinu Velikome.

U Španjolskoj je reformni pokret, kojega je vodio Constantino Ponce de la Fuente (umro 1560.), obuhvatio i svetkovanje sedmog dana, subote. Drugi takav pokret u Transilvaniji započeo je Andreas EØssi krajem šesnaestog stoljeća koji je cvjetao još do drugog desetljeća sljedećeg stoljeća. Međutim Simon Pechi, EØssijev nasljednik u vođenju ovih transilvanskih svetkovatelja subote, učinio je pokret više židovskim nego kršćanskim. U nordijskim zemljama je u Norveškoj 1544. izdan dekret protiv svetkovatelja subote, a jedno desetljeće kasnije je i kralj Gustav I Vasa, koji je vladao u Švedskoj i Finskoj, izdao dekret protiv svetkovatelja subote u Finskoj. Iz kraja šesnaestog stoljeća postoje podaci o svetkovateljima subote u Švedskoj. A iz Nizozemske, Francuske, Rusije i svuda u Europi, postoje izvještaji koji govore o svetkovateljima subote, premda se u nekim slučajevima moglo raditi o Židovima a ne kršćanima.

D. Subota među puritancima i baptistima

1. Puritansko nedjeljno subotarstvo

Protestantsko naglašavanje nedjelje kao "kršćanske subote" pojavilo se krajem šesnaestog stoljeća među puritancima u Engleskoj. Puritanci su taj dan poštovali ne samo bogoslužjima, već i s vrlo strogim zabranama. Međutim ova strogoća nije se slagala s općom klimom u Engleskoj, posebice među anglikancima koji su predstavljali "državnu crkvu". Religioznim sporazumom što ga je načinila kraljica Elizabeta I, bila je dopuštena prilična sloboda u religioznim vjerovanjima i praksi, što je puritansku strogoću činilo još odbojnijom. Na primjer, kraljica se 1585. usprotivila pokušaju parlamenta da usvoji zakon za strože subotnje svetkovanje nedjelje.

Ovaj je predmet doveo do snažnog sukoba između puritanaca i anglikanske stranke. Nicholas Bowndova *Doctrine of the Sabbath* 1595. bila je puritanski bojni poklič o važnosti "biblijske subote" (nedjelje) za Englesku kao "Sveti komonvelt". Bownd je upotrijebio "teoriju prijenosa" za pretvaranje nedjelje u subotu, tvrdeći da su ovaj dan sami apostoli prenijeli od subote na nedjelju.

Na puritansko svetkovanje nedjelje reagirao je 1618. kraj James I u svom djelu *Book of Sports*, u kojem je iznio i podupro anglikansko stajalište. Uslijedila je ozbiljna rasprava pa je kasnije kralj Charles I ponovio izdanje *Book of Sports*. Anglikanci su dva glavna tjedna bogoslužja održavali nedjeljom, ali poslije odlaska u crkvu ljudi su bili slobodni ići za svojim poslovima, za športom ili drugim zabavama. Puritanska praksa je jako odudarala od toga, jer su ozbiljno nastojali da se svojom nedjeljom drže starozavjetnih propisa za subotu. Kad je 1620-tih

i 1630-tih došao u Ameriku, puritanizam je prenio isto stajalište vrlo strogog svetkovanja nedjelje.

2. Subota u Engleskoj

Iz redova engleskog puritanizma pojavilo se nekoliko grupa, uključujući i one koje su vjerovala u krštavanje odraslih. Ovi su baptisti u većini slučajeva također bili revni svetkovatelji nedjelje. Međutim, među njima je bilo i nekih poznatih zastupnika svetkovanja subote. U proučavanju razloga za uzimanje nedjelje kao subote, oni su učinili sljedeći logični korak: prihvatili su *upravo onaj dan* koji je Biblija proglasila subotom.

John Traske (umro oko 1636.) i Theophilus Brabourne (umro oko 1661.) bili su među prvim snažnim zagovornicima subote kao pravog dana za svetkovanje. Nigdje u Svetom pismu nisu mogli naići na "teoriju prijelaza". No našli su da je dan bogoslužja za Krista i Njegove apostole bio subota. Počevši s jednom publikacijom 1628., Brabourne je tijekom tri desetljeća izdao ne manje od četiri veća djela o suboti. Premda se čini da se pod crkvenim pritiskom Brabourne vratio na anglikansko stajalište, u svojim je djelima čvrsto do kraja zastupao svetkovanje sedmog dana sedmice.

3. Subota u Novom svijetu

U Novom svijetu (zapadnoj hemisferi) prvi su svetkovali subotu židovski useljenici. Prvi su židovski useljenici 1502. iz Portugala emigrirali u Brazil. Druga je grupa stigla u Meksiko 1521. Krajem šesnaestog stoljeća Židovi su se naselili i u Argentini, a sredinom sedamnaestog stoljeća osnovane su židovske zajednice na Nizozemskim Antilima. Osnivači prve židovske zajednice, u onome što će kasnije postati Sjedinjenim Državama, bili su useljenici iz Brazilije koji su 1654. osnovali *Sherith Israel* u Novom Amsterdamu (danas New Yorku).

Baptisti sedmoga dana bili su prvi kršćani svetkovatelji subote u Novom svijetu, pri čemu je najranije dokumentirano svetkovanje subote bilo ono Stephena Mumforda koji je 1664. iz Engleske emigrirao u Newport, Rhode Island. Tu se pridružio baptističkoj zajednici i utjecao na neke od njezinih članova da prihvate biblijsku subotu; time je izazvao ozbiljan sukob. Na kraju je navukao osudu ove zajednice na sebe i svoje obraćenike. U prosincu 1671. godine, zajedno sa šest ili sedam drugih, odvojio se od Baptističke crkve u Newportu i osnovao prvu zajednicu Baptista sedmog dana na američkom tlu. Ovi su svetkovatelji subote izabrali Williama Hiscoxa, jednog od Mumfordovih obraćenika, kao svog prvog pastora. Ubrzo su se Baptisti sedmog dana proširili u druge dijelove Nove Engleske i čak dalje na zapad.

Baptisti sedmog dana bili su revni branitelji subote; izdavali su i dijelili literaturu koja je obrađivala ovaj predmet. Porastom broja vjernika i broja zajednica u Americi, ova se grupa svetkovatelja subote organizirala u savez zajednica tijekom prvih godina devetnaestog stoljeća. Godine 1818. službeno su usvojili ime "Baptisti sedmog dana". Njihov *Missionari Magazine* i *Protestant Sentinel* počeli su izlaziti 1821., odnosno 1830; nadomjestio ih je 1844. časopis *The Sabbath Recorder*. Jedan od glavnih ciljeva ovih časopisa bilo je promicanje materijala o suboti. Godine 1835. osnovano je društvo za izdavanje traktata (od 1844. je nosilo ime American Sabbath Tract Society), a do 1850. izdalo je sedamnaest traktata i šest knjiga o suboti, uključujući i reprint djela Georgea Carlowa *Truth Defended*, iz 1724.

Početak devetnaestog stoljeća je argentinski patriot Ramos Mexia (1773.–1825.) proučavao Bibliju i osvjedočio se o važnosti subote. Na njegovoj farmi južno od Buenos Airesa subotom bi prestao svaki rad.

E. Židovi i subota u naše vrijeme

Unatoč restrikcijama kodificiranih u Mišni i Talmudu, Židovi su u razdoblju poslije Krista bili radosni i revni svetkovatelji subote. Pobožni Židovi dočekuju i cijene subotnje sate kao da predstavljaju posjet kraljice ili mladenke, što su dvije metafore kojima opisuju subotu. Međutim u današnjem judaizmu strogost u tradicionalnom svetkovanju subote varira između više glavnih skupina u koje se judaizam podijelio.

Neki su židovski pisci devetnaestog i dvadesetog stoljeća ostavili snažan pečat na razvoj teološke misli o suboti. Vrlo poznati među njima su Samson Hirsch, Hermann Cohen, Leo Baeck, Martin Buber i Franz Rosenzweig, koji su istaknuli odnos subote prema Božjoj vladavini, čovjekovoj etici i općoj moralnosti. Na primjer, Cohen vidi subotu kao prvi korak prema ukidanju ropstva, što je koncept paralelan Hirschovu isticanju da je subota stavila gospodara i slugu na istu razinu kao slobodne osobe.

No možda ni jedna druga židovska publikacija u naše vrijeme nije snažnije djelovala na teologiju subote od djela Joshue Abrahama Heschela *The Sabbath: Its Meaning for Modern Man*, objavljenog 1951. Kod Heschela je prisutna ista etička briga ranije spomenutih židovskih pisaca, uključujući koncept subote kao "izjednačenja". Jedna od njegovih glavnih tema je univerzalnost vremena. Među njegovim predivnim opisima subote je izraz "palača u vremenu", što je i naslov prvog poglavlja. On isto tako ističe da dok se ljudska bića bore za prostor, vrijeme je uvijek dostupno svima. Međutim subota je poseban dio vremena koje stoji odvojeno od vremena uopće.

Nema sumnje da je subota "primirje u čovjekovoj borbi za opstanak" (29). No ona je i više od toga, jer je "duboko svjesni sklad čovjeka i svijeta, simpatija za sve stvari i sudjelovanje u duhu koji sjedinjuje ono što je ispod i ono što je iznad" (31, 32).

F. Subota u povijesti i praksi adventista sedmog dana

1. Počeci svetkovanja subote kod adventista

Neki su adventisti počeli svetkovati subotu ubrzo poslije razočaranja 1844. Prvi zagovornici subote bili su Rachel Oakes, T. M. Preble i Joseph Bates. Ellen i James White su ubrzo prihvatili ovo učenje, koje su prikazali na "Biblijskim konferencijama" 1848.

a. Rachel Oakes i T. M. Preble. Do onih koji su pripadali mileritskom pokretu saznanje o suboti došlo je iz dva glavna izvora. Jedan je bio Rachel Oakes (kasnije udata za Nathana Prestona), baptistica sedmog dana koja je još početkom 1844. dijelila baptističke publikacije članovima Christian Brethern Church u Washingtonu, New Hampshire. Pod utjecajem Oakes, Frederick Wheeler, metodistički propovjednik koji je prihvatio adventističko stajalište i kome je u njegovom krugu propovijedanja pripadala ova crkva u Washingtonu, počeo je negdje u ožujku te godine svetkovati subotu. Ubrzo su nekoliko članova obitelji Farnsworth i nekolicina drugih prihvatili subotu. Oni su predstavljali jezgro prve skupine adventističkih svetkovatelja subote. Do 1850. pridružili su se drugim svetkovateljima subote i tako postali jezgro Crkve adventista sedmog dana koja je službeno organizirana 1863.

Drugi izvor iz kojeg su adventistički vjernici saznali za subotu jest jedan članak T. M. Preblea, poznatog mileritskog propovjednika koji je često pisao u adventističkim časopisima. On je živio u Washingtonu, New Hampshire, i možda je za subotu dočuo od nekoga iz Christian Brethern Church u Washingtonu. Subotu je počeo svetkovati u kolovozu 1844. Što više, pripremio je o tom predmetu članak koji je 28. veljače 1845. objavljen u *Hope of Israel*. Ovaj je članak kasnije ponovo tiskan kao traktat i u tom je obliku dospio u ruke mnogim adventistima, među ostalima i Josephu Batesu.

b. Joseph Bates. Prebleov članak došao je u ruke Josephu Batesu u ožujku 1845. i Bates je odmah pokazao veliko zanimanje za izloženi materijal. Sam je uskoro počeo pisati o predmetu subote i u svibnju 1846. izrazio svoja nova osvjedočenja u kratkom ulomku pri kraju traktata od trideset i devet stranica *The Opening Heavens*. Na ovaj ga je traktat nadahnulo čitanje rasprave O. R. L. Crossiera o nebeskom Svetištu u Danielu 8,14. Neobično je, ali u *Opening Heavens*

Bates nije povezo subotu s Kovčegom saveza na nebu, spomenutom u Otkrivenju 11,19., već samo s Kovčegom u drevnom izraelskom Svetištu.

Batesova prva publikacija posvećena isključivo suboti bila je *Seventh Day Sabbath, a Perpetual Sign*, traktat od četrdeset osam stranica koji je objavljen u kolovozu 1846. Preble je spomenuo tekst iz Daniela 7,25 kao ispunjenje aktivnosti "malog roga" u nastojanju da promijeni "blagdane i Zakon", a Bates je slijedio njegov način razmišljanja u *Tract Showing That the Seventh Day Should Be Observed as the Sabbath Day*, prema kojem "su svi koji praznuju prvi dan sedmice kao 'subotu' papini svetkovatelji nedjelje!! i kršitelji Božje subote!!!" (10)

Međutim u svojim publikacijama Bates je počeo ići dalje od tradicionalnog tumačenja baptista sedmog dana, ukazujući na vezu između subote i "vijesti trojice anđela" iz Otkrivenja 14,9-11. U svom drugom izdanju (siječanj 1847) te u djelima *Vindication of the Seventh-day Sabbath* (siječanj 1848) i *A Seal of the Living God* (siječanj 1849), postupno je stigao do razumijevanja povezanosti subote s Kovčegom na nebu, kao i o tome da ona predstavlja "pečat živoga Boga" spomenutog u Otkrivenju 7.

c. James i Ellen White. Ellen Harmon se po svemu sudeći prvi put upoznala s pitanjem subote 1846. kad je sa sestom i Jamesom Whiteom posjetila Josepha Batesa u New Bedfordu, državi Massachusetts. U to vrijeme nije prihvatila Batesova gledišta o suboti. James White i Ellen Harmon vjenčali su se 30. kolovoza 1846, istog mjeseca kada je izašlo prvo izdanje Batesova traktata o suboti. Dokazi iz tog traktata naveli su James i Ellen da već te jeseni (1T 75) počnu svetkovati biblijsku subotu i naučavati je i braniti. U travnju iduće godine Ellen je imala prvo viđenje o suboti (EW 32-35), viđenje koje je potvrdilo ono što su već doznali pažljivim proučavanjem Biblije uz mnogo molitava.

d. "Subotnje konferencije." Tijekom najranije faze razvoja adventisti koji su svetkovali subotu nisu imali službene organizacije, ali je 1848. dobar broj njih prisustvao malim mjesnim sastancima na sedam mjesta. Ovi su sastanci kasnije nazvani "subotnjim konferencijama" zato što su bili sastanci "prijatelja subote" zainteresiranih za "vijest trojice anđela" (Otk 14,9-11). Na ovim se konferencijama govorilo o odabranim predmetima, uključujući i subotu; one su pomogle stvaranju osjećaja jedinstva za inače jako raštrkane skupine adventističkih svetkovatelja subote.

e. Vrijeme početka subote. Za sve veći broj adventističkih svetkovatelja subote tek je 1850-tih bilo potpuno razjašnjeno vrijeme njezinog početka i završetka. Premda su baptisti sedmog dana subotu svetkovali od zalaza do zalaza sunca na osnovi biblijski dokaza (na primjer

Mk 1,32), Joseph Bates bio je mišljenja da subota treba početi petkom u šest poslije podne a završiti subotom u isto vrijeme (RH, 21. travnja 1851). Međutim Batesovo stajalište nije dobilo opću podršku među adventističkim svetkovateljima subote. James White je 1855. pisao: "Nikad nismo bili potpuno osvjedočeni svjedočanstvom iznesenim u prilog šest sati poslije podne." (Isto, 4. prosinca 1855) U to vrijeme, osim onih koji su prihvatili Batesovu praksu, bilo je nekih koji su subotu svetkovali od ponoći do ponoći, drugi su je svetkovali od zalaza do zalaza sunca, a treći su opet smatrali da subota treba početi u subotu ujutro.

S obzirom na ova različita gledišta, J. N. Andrews je dobio zadatak da ovaj predmet temeljito ispita. U svom pisanom izvješću, koje je objavljeno u istom broju *Review and Herald* kao i komentar Jamesa Whitea, dokazao je iz Starog i Novvog zavjeta da je biblijska riječ "veče" označavala zalazak sunca. Prije toga je svoje nalaze usmeno iznio na jednom skupu adventističkih svetkovatelja subote, koji su gotovo svi prihvatili njegovo rješenje ovog pitanja. Među onima koji se nisu složili s njima bili su Joseph Bates i Ellen White, koji su se i dalje držali početka subote u šest sati poslije podne. Međutim na kraju tog skupa Ellen White je primila viđenje u kojemu joj je bilo pokazano da subotu treba svetkovati od zalaza do zalaza sunca. Dvanaestak godina kasnije James White je mogao napisati da je ono viđenje "riješilo stvar s bratom Batesom i ostalima, i otad je po ovom pitanju među nama preovladao opći sklad" (RH, 25. veljače 1868).

f. Subota i proročanstvo/eshatologija. Od samog početka je većina adventističkih svetkovatelja subote prihvatila iste razloge, argumente i razumijevanje što su ga o suboti imali baptisti sedmog dana. Baptisti sedmog dana su imali snažne biblijske argumente iz Starog i novog zavjeta, ali su propustili povezati subotu s drugim teološkim konceptima, uključujući razne vidove proročkog ispunjenja i eshatološku usmjerenost nekih ulomaka Svetog pisma. Jedan od zamjetnih izuzetaka bila je pozornost koju su ukazivali tekstu u Danielu 7,25 i s njim povezanim ulomkom u Otkrivenju 13,5.6.

Međutim, kad su Bates i drugi nastavili proučavati o suboti, ubrzo su naišli na njezinu vezu s vijestima trojice anđela u Otkrivenju 14 (posebno s trećom). Zatim su se pojavile nove veze, kao što je Božji pečat u Otkrivenju 7, te zabrana trgovanja i smrtna kazna uključeni u buduće nedjeljno zakonodavstvo kako su opisani u Otkrivenju 13,16.17. Sam Bates je u svojim stalnim publikacijama iznio ove nove zaključke, a ujedno je čvrsto povezo subotu i nebesko Svetište. Povezanost subote sa Svetištem, popraćeno pozivom na buđenje kako je izloženo u

Otkrivenju 14, bilo je posebno naglašeno u teologiji o suboti kod Batesa i drugih adventističkih "pionira" koji su bili preteče (a većim dijelom i osnivači) Crkve adventista sedmog dana.

g. Prve publikacije o suboti. Subota je zauzimala prilično prostora u nekima od najranijih časopisa adventista sedmog dana – na primjer, u časopisu *Present Truth* koji je počeo izlaziti 1849. i njegovom nasljedniku *The Advent Review and Sabbath Herald*, od 1850. nadalje.

J. N. Andrews je 1861. izdao knjigu od 340 stranica pod naslovom *History of the Sabbath and First Day of the Week*. Ovo inače opširno djelo prošireno je i revidirano za kasnija izdanja. Andrews se uglavnom držao koncepta i povijesnog pristupa baptista sedmog dana, ali je isto tako obavio temeljito preispitivanje povijesnih izvora. Osim toga, citirao je mnoge pisce svetkovatelje nedjelje. L. R. Conradi se zainteresirao za Andrewsovo djelo, pa je 1891. njegovu *History* preveo na njemački jezik. Kao koautor je 1912. na engleskom objavio prošireno i temeljito revidirano izdanje, naznačivši da se radi o "četvrtom izdanju".

2. Adventističko svetkovanje subote

Crkva adventista smatra Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta normativom svoje teologije i prakse. Iz tog razloga adventisti svetkuju sedmi dan, subotu. Tog dana nastoje slijediti odgovarajuće starozavjetne propise, ali posebno Kristov primjer u Novom zavjetu, koji pokazuje kako se treba odnositi prema tom danu. Na osnovi biblijskih dokaza adventisti sedmog dana su prihvatili svetkovanje subote od petka uvečer do zalaza sunca u subotu uvečer. Sve ovo vrijeme smatraju posvećenim Bogu. To je vrijeme kad zbog duhovnog osvježanja ostavljaju po strani osobne poslove i interese. Osim toga, adventisti vjeruju da pravilna priprema za istinsko svetkovanje subote mora biti *svakodnevna* praksa prihvaćanja Krista kao Gospodina u kršćaninovu životu, pa se stoga ni u kom slučaju ne smiju zanemariti svakodnevna osobna bogoslužja i pokoravanje Kristu.

U subotu prije podne (ili u izuzetnim slučajevima poslije podne) adventisti se okupljaju na redovno bogoslužje. Ovo se obično sastoji od (1) subotnje škole, u kojoj je najvažnije proučavanje biblijske pouke (obično u malim skupinama ili "razredima", uz posebne dijelove pripremljene za mladež i djecu), (2) kratkog "misionarskog" dijela u kome se polažu planovi za mjesne misionarske aktivnosti i kršćansku "službu pomaganja" te (3) bogoslužja u kojem je naglašeno čitanje Svetog pisma i propovijed. Svaka tri mjeseca ovaj dio subotnjeg bogoslužja uključuje i proslavljanje obreda poniznosti (pranja nogu) i Gospodnje večere, prema Kristovu primjeru i uputama iznesenim u Ivanu 13,1-17; Mateju 26,26-30; 1. Korinćanima 11,23-29.

U mnogim adventističkim crkvama održavaju se i sastanci petkom uvečer i subotom poslije podne ili uvečer. Tamo gdje takvih sastanaka nema ili nije moguće prisustvovati njima, početak i završetak subote označava osobno ili obiteljsko bogoslužje. Adventisti sedmog dana tijekom subotnjih sati izbjegavaju obavljanje privatnih poslova te svjetovna zadovoljstva i zabave (kao što su športovi). Često odlaze u šetnje u prirodi (posebno djeca i mladež), sudjeluju u misionom radu mjesne crkve ili održavaju duhovna druženja s drugim adventistima ili neadventistima, što je u skladu s božanskim uputama za svetkovanje subote. Premda ordinacije adventističkih liječnika subotom nisu otvorene, oni su spremni odazvati se pozivu da pomognu bolesnima, kao i osobama u bolnici. Sve neophodno osoblje u adventističkim zdravstvenim ustanovama subotom služi prema dežurstvu, tako da su pacijenti uvijek zbrinuti, premda su uobičajeni poslovi tijekom subote obično smanjeni.

Stajalište adventista sedmog dana o korištenju subotnjeg vremena prikladno je objasnila Ellen White, čije spise poštuju u Crkvi adventista sedmog dana: "Subota nije zamišljena da bude razdoblje beskorisnog nerada. Zakon zabranjuje svjetovni rad na Gospodnji dan odmora; naporan rad kojim zarađujemo za život mora prestati; nikakav rad tog dana za svjetovna zadovoljstva ili korist nije u skladu sa Zakonom; ali kao što je Bog prestao sa svojim stvaralačkim radom i odmarao u subotu, i blagoslovio je, tako i čovjek treba napustiti svoje zanimanje iz svakodnevnog života i te svete trenutke namijeniti zdravom odmoru, službi Bogu i svetim djelima." (*Čežnja vjekova*, str. 162)

U skladu s važnošću svetkovanja subote, 1982. godine izdano je veće djelo pod naslovom *The Sabbath in Scripture and History* (Subota u Svetom pismu i povijesti). Ovo djelo je zajednički proizvod devetnaestorice stručnjaka i u pojedinostima razmatra pitanje subote u Starom i Novom zavjetu, kao i u kršćanskoj povijesti. Tri su poglavlja posvećena teologije o suboti.

VI. Komentari Ellen G. White

Ellen G. White je toliko pisala o suboti da ovdje možemo navesti samo nekoliko primjera njenog razumijevanja i savjeta po ovom predmetu. Dosta toga što je napisala bilo je samo usputno, jer se radilo o određenim situacijama koje su zahtijevale isti ili sličan savjet, čime objašnjavamo dosta ponavljanja u njezinom pristupu suboti. Ovaj pregled sadrži tipične i reprezentativne izjave o glavnim elementima vezanim uz subotu i njeno svetkovanje.

A. Podrijetlo i značaj subote

"Time što je posvetio sedmi dan Bog je u Edenu postavio spomenik svom djelu stvaranja. Subota je dana Adamu, ocu i predstavniku cijele ljudske obitelji. Njeno je svetkovanje trebalo biti čin zahvalnog priznanja svih onih koji će živjeti na zemlji, da je Bog njihov Stvoritelj i njihov pravični Vladar, da su oni djelo njegovih ruku, podložni njegovom autoritetu." (*Patrijarsi i proroci*, str. 28)

"Subota nije uspostavljena kao neka nova institucija, već kao ona koja je uspostavljena za stvaranja. Trebamo je se sjećati i svetkovati kao spomenik na Stvoriteljevo djelo. Upućujući na Boga kao Stvoritelja neba i zemlje, ona razlučuje između istinitog Boga i lažnih bogova. Svi koji svetkuju sedmi dan tim činom govore da su obožavatelji Jahve. Tako je subota znak čovjekove odanosti Bogu sve dok god postoji na zemlji netko tko mu služi." (Isto, str. 249)

"Uspostava subote, koja potječe iz Edena, stara je kao i sama zemlja. Svetkovali su je svi patrijarsi, od stvaranja nadalje. Izraelce su tijekom ropstva u Egiptu njihovi nadglednici prisiljavali da krše subotu i oni su u velikoj mjeri izgubili svijest o njenoj svetosti. Kad je na Sinaju objavljen njegov Zakon, prve riječi četvrte zapovijedi su glasile: 'Sjeti se da svetkuješ dan subotni', pokazujući tako da subota nije tada uspostavljena, već se upućuje na njeno podrijetlo tijekom stvaranja." (Isto, str. 274)

"Četvrta je zapovijed jedina od deset u kojoj se nalazi i ime i titula Zakonodavca. Ona jedina pokazuje čijim je autoritetom objavljen Zakon. Ona tako sadrži Božji pečat koji dokazuje autentičnost i obvezujuću silu njegovog Zakona." (Isto, str. 249)

B. Čovjekova potreba za subotom

"Bog je uvidio da je subota potrebna čovjeku, čak i u raj. Čovjek je sedmog dana trebao odložiti svoje vlastite interese i dužnosti da bi predanije mogao razmišljati o Božjim djelima, o njegovoj moći i dobroti. Njemu je bila potrebna subota da ga jasnije podsjeti na Boga i potakne na zahvalnost jer je sve u čemu je uživao i što je posjedovao došlo je iz Stvoriteljeve dobre ruke." (Isto, str. 28)

"Subota, kao spomenik Božje stvaralačke sile, upućuje na Njega kao tvorca neba i zemlje. Stoga je ona trajan svjedok i podsjetnik na njegovu veličinu, mudrost i ljubav. Da je subota uvijek bila svetkovana, nikada ne bi bilo nijednog ateista ili idolopoklonika." (Isto, str. 274)

C. Krist kao tvorac suote

Ellen White višeput ponavlja da je Krist bio s Bogom Ocem pri stvaranja, aktivan u stvaranju, kako to pojašnjava Novi zavjet (Iv 1,1-3).

"Pošto je On [Krist] sve stvorio, stvorio je i subotu. On ju je odvojio kao uspomenu na djelo stvaranja. Ona ukazuje na Njega i kao Tvorca i kao Onoga koji je posvećuje." (*Čežnja vjekova*, str. 235)

"On [Krist] koji je načinio subotu nije je ukinuo, prikovavši je na križ." (Isto, str. 542)

"Sve je stvorio Božji Sin... Pošto je subota usponmena na djelo stvaranja, ona je dokaz Kristove ljubavi i moći." (Isto, str. 229)

"Tijekom svoje službe na zemlji Krist je naglasio obvezne zahtjeve subote; u svemu svom učenju On je pokazao poštovanje prema instituciji koju je sam dao." (PK 183)

D. Kristova načela svetkovanja subote

U vezi sa sukobom između Isusa i židovskih starješina, Krist je proglasio biblijska načela svetkovanja subote nasuprot ograničenjima koja su ljudi postavili.

"Kad su se odvojili od Boga propustivši da Kristovu pravdu vjerom učine svojom pravdom, za Židove je subota izgubila značenje... U Kristovo vrijeme subota je postala tako izopačena da je njezino svetkovanje prije održavalo karakter sebičnih i samovoljnih ljudi negoli karakter nebeskog Oca prepunog ljubavi. Rabini su ustvari prikazali Boga kao Onoga koji je dao zakone koje ljudi nisu mogli poštovati. Naveli su narod da Boga smatra tiraninom, uvjeren da svetkovanje subote, kako to On zahtijeva, čini ljude tvrdokornima i okrutnima. Krist je radio na tome da ukloni ova pogrešna shvaćanja. Premda su Ga rabini pratili nemilosrdnim neprijateljstvom, On ničim nije pokazao da se priklanja njihovim zahtjevima, već je neustrašivo napredovao, držeći subotu u skladu s Božjim Zakonom." (DA 283.284; usp. *Čežnja vjekova*, str. 231)

"Došao je [Krist] da subotu oslobodi od teških zahtjeva koji su je učinili prokletstvom umjesto blagoslovom.

Iz ovog razloga izabrao je subotu da izvrši djelo ozdravljenja u Bethezdi. Ovog bolesnika mogao je izliječiti i u neki drugi dan, ili ga je mogao izliječiti i ne zapovijediti mu da ponese svoj ležaj. No to mu ne bi pružilo željenu priliku. U osnovi svakog djela u Kristovom životu na zemlji postojala je određena mudra namjera. Sve što je činio bilo je samo po sebi važno i poučno. Među jadnicima smještenima oko ribnjaka izabrao je najteži slučaj na kome će pokazati svoju iscjeljujuću moć pa je čovjeku zapovijedio da pronese svoj ležaj kroz grad i tako objavi veliko

djelo koje mu je učinjeno. Ono će pokrenuti pitanje što je subotom činiti po zakonu i otvoriti Mu put da osudi ograničenja koja su Židovi postavili u odnosu na Gospodnji dan i objavi ništavost njihove tradicije.

Isus im je rekao da je njegovo djelo ozdravljanja bolesnih u skladu sa zakonom o suboti. Ono je bilo u skladu s djelovanjem Božjih anđela koji neprekidno silaze i uzlaze između neba i zemlje služeći napaćenom čovječanstvu. Isus je objavio: 'Otac moj neprestano radi, zato i ja radim.'" (DA 206; usp. *Čežnja vjekova*, str. 161)

"Krist je želio poučiti svoje učenike i svoje neprijatelje da služba Bogu dolazi na prvo mjesto. Cilj Božjeg djelovanja na ovom svijetu je otkupljenje čovjeka, stoga je ono što je potrebno činiti subotom radi ostvarenja tog djela u skladu sa zakonom o suboti. Isus je svoj dokaz potvrdio proglašavajući se 'Gospodarem subote', Onim koji je iznad svih sumnji i svakog zakona. Ovaj beskonačni Sudac oslobađa svoje učenike krivnje, pozivajući se upravo na one odredbe za koje su bili optuženi da ih krše." (DA 285; *Čežnja vjekova*, str. 233)

E. Svetkovanje subote i svetost

Ellen White je stalno naglašavala kako je formalističko svetkovanje subote besmisleno ili još nešto gore. Pravo svetkovanje subote obuhvaća posvećenje života koje Krista daje.

"Ona [subota] oglašava da je On koji je stvorio sve na nebu i na zemlji i koji sve održava, Glava crkvi i da smo Njegovom silom pomireni s Bogom... Tada je subota znak Kristove sile da nas učini svetima. Ona je dana svima koje Krist čini svetima. Kao znak Njegove posvećujuće sile, subota je dana svima koji po Kristu postaju dio Božjeg Izraela." (DA 288; usp. *Čežnja vjekova*, str. 236)

"Subota nije bila predviđena samo za Izrael, već za cijeli svijet. Ona je čovjeku objavljena u Edenu, pa kao i druge zapovijedi Dekaloga, predstavlja neprolaznu obvezu...

Nijedna druga institucija povjerena Židovima nije ih tako potpuno odvajala od okolnih naroda kao subota. Bog je odredio da njezinim svetkovanjem pokažu da su Njegovi štovatelji. Ona je trebala biti znakom odvajanja od idolopoklonstva i njihove veze s pravim Bogom. Međutim, da bi subotu držali svetom, ljudi sami moraju biti sveti. Vjerom moraju postati sudionici Kristove pravednosti." (DA 283; *Čežnja vjekova*, str. 230.231)

F. Subota kroz vijekove

"U prvim stoljećima svi su kršćani svetkovali subotu. Revnovali su za Božju čast i, uvjereni u nepromjenljivost Njegova Zakona, gorljivo su čuvali svetost njegovih propisa. Ali da

bi postigao cilj, Sotona je s velikom domišljatošću radio preko svojih zastupnika. Da bi skrenuo pozornost naroda na nedjelju, ona je proglašena blagdanom u čast Kristova uskrsnuća. Toga su se dana održavala bogoslužja, pa ipak je smatran danom razonode, jer se još uvijek svetkovala subota." (*Velika borba*, str. 45)

"Od tog je dana [od vremena kad je na Sinaju dan Zakon] do danas na Zemlji sačuvano poznavanje Božjeg Zakona i svetkovana subota prema četvrtoj zapovijedi. Premda je 'Čovjek grijeha' uspio pogaziti Božji sveti dan, ipak je i za vrijeme njegove prevlasti bilo vjernih duša koje su na skrovitim mjestima poštovala subotu. Od vremena reformacije u svakom je naraštaju bilo nekih koji su je i dalje svetkovali. Premda su često bili izloženi poruzi i progonstvu, oni su svjedočili o neprolaznosti Božjeg Zakona i o svečanoj obvezi prema suboti stvaranja." (Isto, str. 389)

Ellen White isto tako bilježi da su među Valdenzima "neki svetkovali subotu" i da su i u Etiopiji kršćani svetkovali subotu, premda su se i nedjeljom suzdržavali od posla (Isto, str. 495).

G. Subota u posljednjoj krizi zemljine povijesti

"Subota će biti veliki ispit vjernosti, jer je točka istine posebno izložena napadima. Kad za ljude dođe posljednji ispit, onda će biti povučena granična crta između onih koji služe Bogu i onih koji Mu ne služe. Dok će svetkovanje lažne subote sukladno državnim zakonima, suprotno četvrtoj zapovijedi, biti priznanje vjernosti sili koja se protivi Bogu, svetkovanje prave subote je, u poslušnosti Božjem Zakonu, dokaz vjernosti Stvoritelju. Dok će jedni primanjem znaka pokornosti zemaljskim vlastima primiti žig Zvijeri, drugi će izborom znaka vjernosti božanskom autoritetu primiti Božji pečat." (Isto, str. 521)

"Ali nitko nije izložen Božjoj srdžbi dok njegov um i savjest ne shvate istinu pa je odbace. Mnogi nikada nisu imali priliku čuti posebne istine za ovo vrijeme. Nikada im obvezatnost četvrte zapovijedi nije bila prikazana u pravom svjetlu. Onaj koji čita svako srce i ispituje svaku pobudu, neće ostaviti nijednoga koji čezne za poznavanjem istine da bude prevaren u pogledu ishoda ovog sukoba. Naredba neće biti slijepo nametnuta narodima. Svatko će imati dovoljno svjetlosti da razumno donese odluku." (Isto, str. 520)

"Svetkovanje subote bit će najvažnije prijeporno pitanje u posljednjoj velikoj borbi, u kojoj će cijeli svijet učestvovati. Ljudi su više poštovali Sotonina načela nego načela koja su vladala na nebu. Svijet je prihvatio lažni dan odmora koji je Sotona uzvisio kao znak svoje vlasti. Ali Bog je stavio pečat na svoja kraljevska prava. I pravi i lažni dan odmora nose ime svojega

gospodara. Zato je nemoguće s jednoga ili drugoga izbrisati trag koji govori o sili onoga koji ga je dao. Naša je dužnost da to ljudima razjasnimo i da im pokažemo da će za njih biti sudbonosno da li na sebi nose znak Božjeg kraljevstva ili znak kraljevstva pobune, jer su stanovnici onog kraljevstva čiji znak nose." (*Odabrana svjedočanstva*, str. 186)

"Bog nas je pozvao da podignemo pogaženu zastavu njegovog kraljevstva – subotu. Kako je važno da u svetkovanju subote damo pravi primjer!" (Isto)

H. Priprema za subotu

Priprema za subota treba obuhvatiti cijeli tjedan, a u svim pripremama na prvom je mjestu duhovna dimenzija.

"Subotu ne smijemo smatrati samo propisom zakona, već trebamo razumjeti njen duhovni značaj za cijeli naš život. Svi oni koji svetkuju subotu kao znak između sebe i Boga, time pokazuju da je Bog Onaj koji ih posvećuje, i zastupaju načela Božje vladavine. To su oni koji u svom svakidašnjem životu sprovode zakon Božjeg kraljevstva i mole se svakoga dana da svetost subote počiva na njima. Oni svakoga dana žive s Kristom i pokazuju njegov karakter. Njihova dobra djela obasjavaju sve koji oko njih žive." (Isto, str. 187)

"Kad se na taj način sjećamo subote, onda tjelesne stvari neće preovladati nad duhovnim. Ni jedna dužnost koja se mogla ispuniti za šest radnih dana neće ostati za subotu. U toku tjedna naša tjelesna snaga neće se iscrpiti zemaljskim poslovima toliko da bismo u subotu bili umorni i nesposobni za njegovu službu." (Isto, str. 188)

No dok se tokom cijelog tjedna vrše pripreme za subotu, "petak ipak treba biti danom naročite pripreme" (Isto).

"Nastojte da sva odjeća bude spremna i kuhanje dovršeno. Očistite obuću i okupajte se. Ako ovo usvojite kao pravilo, neće vam biti teško ispuniti ga. Subota se ne smije upotrijebiti za popravljavanje odjeće, spremanje hrane, traženje zadovoljstava ili ma koji drugi zemaljski rad. Prije no što sunce zađe, ostavite sve tjelesne poslove i uklonite svjetovne novine i časopisi. Roditelji, objasnite djeci zašto to radite i privolite ih da vam pomažu u pripremi da biste subotu mogli svetkovati po Zakonu." (6T 355.356; usp. *Odabrana svjedočanstva*, str. 188.189)

"Tog dana trebaju se izgladiti svi nesporazumi i ukloniti svaka gorčina i grijeh bilo u obitelji ili u crkvi. U krotkom duhu 'ispovijedajte grijehe jedan drugomu i molite jedan za drugoga da ozdravite' (Jak 5,16)." (*Odabrana svjedočanstva*, str. 189)

I. Subota u domu

U svojoj raspravi o suboti u domu, prva uputa Ellen White glasi: "Prije nego što sunce zađe, neka se skupe članovi obitelji, čitaju Božju riječ, pjevaju i mole se." (Isto, str. 190) Zatim o samom subotnjem danu kaže:

"U subotu ujutro cijela obitelj treba biti rano na nogama, jer svete trenuke subote ne treba provoditi u krevetu. Ako se kasno ustane, onda se mora žurno doručkovati i pripremiti za subotnju školu. Ova žurba, trka, gurkanje i nestrpljenje izaziva nesvete osjećaje. Subota, ovako oskvrnjena, postaje teretom i svaki se plaši njena dolaska, umjesto da je voli i čeka.

Za subotu nije potrebno pripremiti više i raznovrsnije hrane nego ostalih dana. Naprotiv, hrana tog dana treba biti jednostavnija, treba manje jesti da bi razum bio bistar shvatiti duhovne stvari...

Premda se kuhanje subotom treba izbjegavati, ne znači da se mora jesti hladna hrana. Za hladna vremena treba prigrrijati hranu pripremljenu dan ranije. A jela, iako jednostavna, trebaju biti ukusna i privlačna. Pripremite nešto slatko, nešto što obitelj ne dobije svaki dan." (6T 357; usp. *Odabrana svjedočanstva*, str. 190)

"Kad je lijepo vrijeme, roditelji trebaju povesti djecu u prirodu, i tamo im mogu pričati zašto je ustanovljena subota. Opišite im Božje veliko djelo stvaranja. Recite im da je Zemlja bila savršena i lijepa kad je izišla iz Božjih ruku. Recite im da je cvijeće, svaki žbun, svako drvo i sve ostalo odgovaralo svrsi koju mu je Stvoritelj namijenio. Sve što oko može vidjeti bilo je nekada divno i pobuđivalo je čovjeka na razmišljanje o Božjoj ljubavi. Tada je svaki zvuk u prirodi bio glazba i u potpunom skladu s Božjim glasom. Dalje, objasnite im da je grijeh pokvario savršeno djelo, da su trnje, korov, žalost, bol i smrt samo posljedice neposlušnosti prema Bogu. Ali da Zemlja, mada je oskvrnjena prokletstvom grijeha, još uvijek otkriva Božju dobrotu." (*Odabrana svjedočanstva*, str. 191)

"Kad Sunce počne zalaziti, završite svete subotne trenutke s molitvom i zahvalnom pjesmom, i onda zatražite od Boga da bude s vama u vašim brigama, radu i trudu u toku idućeg tjedna." (Isto, str. 192)

J. Putovanje subotom

Ellen White objašnjava da trebamo što je više moguće izbjegavati putovati subotom. Međutim, "nekada je potrebno da putujemo subotom, kako bismo posjetili koju mjesnu crkvu s ciljem da joj pomognemo i odnesemo vijest koju Bog želi da ona čuje". U takvim slučajevima, "koliko je god moguće, trebamo se neki drugi dan snabdijeti kartama i drugim stvarima" (6T

360; usp. *Odabrana svjedočanstva*, str. 193). Osim toga, "kad pođemo na put, svoje putovanje trebamo tako urediti da ne dođemo na određite baš u subotu". Ako smo "prisiljeni putovati baš u subotu, trebamo pokušati izbjeći društvo koje bi nam pažnju skrenulo na svjetovne stvari". Pa ipak, "kad god nam se ukaže prilika, trebamo govoriti ljudima o istini i pomoći bolesnima i nemoćnima". No ne trebamo "govoriti o poslovnim stvarima ili upuštati se u obične svjetovne razgovore". (6T 360; usp. *Odabrana svjedočanstva*, str. 193)

K. Subotnji sastanci

"Gdje god ima dvoje ili troje vjernih, neka se subotom sastanu da prime Božje obećanje.

Dakle, i male skupine koje se sastaju da se Bogu poklone u njegov subotnji dan imaju pravo tražiti od Gospodina njegove bogate blagoslove. Oni trebaju vjerovati da Gospodin Isus Krist prisustvuje njihovim sastancima. Bog je svim iskrenim Božjim štovateljima, koji svetkuju subotu, obećao: 'Da budete svjesni da vas ja, Jahve, posvećujem.' (Izl 31,13)" (6T 360.361; usp. *Odabrana svjedočanstva*, str. 193)

"Propovijedi koje se drže subotom obično trebaju biti kratke. Onima koji ljube Boga i žele izraziti svoju zahvalnosti i poštovanje prema Njemu treba za to pružiti priliku." (6T 361; usp. *Odabrana svjedočanstva*, str. 194) "Neka nitko ne dođe na bogoslužje da drijema. U Božjem domu se ne smije spavati." (*Odabrana svjedočanstva*, str. 194)

Svi trebaju osjećati da trebaju "doprinjeti kako bi subotno bogoslužje bilo što zanimljivije":

"Ne smijete se okupljati samo iz navike, nego zato da izmijenite misli, da ispričate svoja iskustva, da zahvalite Bogu, da iznesete svoju iskrenu želju za božanskim prosvjetljenjem da biste mogli upoznati Boga i Isusa Krista kojega je On poslao." (6T 362; usp. *Odabrana svjedočanstva*, str. 195)

L. Daljnje zanimanje za subotu

S posebnim osvrtom na djelatnike u adventističkim zdravstvenim ustanovama koji svetkuju subotu, Ellen White je ukazala na Kristov primjer, na potrebu za odmorom i važnosti subote kao znaka između Boga i Njegova naroda.

"Lječnici i medicinske sestre su tijekom subotnjih sati često pozivani da pomognu bolesnima pa im je ponekad nemoguće da uzmu vremena za odmor i prisustvuju bogoslužjima. Nikada ne treba zanemariti potrebe čovječanstva koje pati. Svojim primjerom Spasitelj nam je pokazao da je ispravno ublažiti patnje subotom. No nepotreban rad, kao što je uobičajeno

liječenje i operacije koje se mogu odložiti, treba odgoditi. Neka pacijenti shvate da liječnici i medicinsko osoblje treba imati jedan dan odmora. Pomozite im razumjeti da se djelatnici boje Boga i žele svetkovati dan koji je On odvojio za svoje sljedbenike da ga svetkuju kao znak između sebe i njih." (7T 106)

"Sve naše zdravstvene ustanove osnovane su kao adventističke ustanove da predstavljaju različite grane evanđeoskog misionarskog djela i tako pripreme put za Gospodnji dolazak." (Isto 107)

U vezi s djelovanjem restorana sa zdravom hranom imamo ovaj savjet: "Bilo je postavljeno pitanje. 'Trebaju li naši restorani subotom biti otvoreni?' Moj je odgovor: Ne, ne! Svetkovanje subote je naše svjedočanstvo Bogu, znak između Njega i nas da smo Njegov narod. Taj znak se nikad ne briše." (Isto 121)

No restoran treba u petak pripremiti vrećice s hranom za one koji zdravu hranu žele ponijeti kući da za objed subotom (Isto 121.122).

Isto tako imamo uputu o poslovnim planovima i partnerstvu s onima koji ne poštuju subotu:

"Među nama koji tvrdimo da svetkuje Božji sveti dan odmora potrebna je subotnja reforma. Neki u subotu raspravljaju o poslovnim stvarima i prave planove; Bog na to gleda isto kao da su se upustili u stvarne poslove.

Drugi koji dobro poznaju biblijske dokaze da je sedmi dan subota, ulaze u partnerstvo s onima koji ne poštuju Božji sveti dan. Svetkovatelj subote ne može dopustiti ljudima koji su kod njega zaposleni, koje on plaća, da rade subotom. Ako zbog zarade dopusti da posao u kome ima udjela, njegov nevjerni partner nastavi subotom, jednako je kriv s nevjernikom; njegova je dužnost da se riješi partnerstva, bez obzira koliko bi time mogao izgubiti. Ljudi mogu misliti da si ne mogu priuštiti poslušati Boga, ali si zapravo ne mogu priuštiti da Ga ne poslušaju. Oni koji su nemarni u svetkovanju subote pretrpjet će veliki gubitak." (Ev 245)

Visoko mjerilo što ga je Ellen G. White postavila kao apsolutnu potrebu u pravom svetkovanju subote dobro je sažeto u tvrdnji koju smo već citirali: "Međutim, da bi subotu držali svetom, ljudi sami moraju biti sveti. Vjerom moraju postati sudionicima Kristove pravednosti." (DA 283; *Čežnja vjekova*, str. 231)

VII. Literatura

Uvodna primjedba: Literatura o suboti i/ili nedjelji je golema. Ovdje nabrajamo samo izabranu literaturu. Od ograničenog broja navedenih djela, neka se ne slažu s pogledima iznesenim u ovom poglavlju (što je posebice slučaj s knjigama Carsona i Rordorfa; ovdje ih navodimo jednostavno zbog velike pozornosti koju su izazvala u javnosti). Međutim, u cjelini gledano, izabrana djela se pozitivno postavljaju prema ovom predmetu.

Andreasen, Niels-Eric. *The Old Testament Sabbath: A Traditional-historical Investigation*. Missoula, Mont., University of Montana, 1972.

– . *Rest and Redemption: A Study of the Biblical Sabbath*. Berrien Springs, Mich., Andrews University Press, 1978.

Andrews, J. N. i L. R. Conradi. *History of the Sabbath and First Day of the Week*. 4. revidirano i prošireno izdanje. Washington, D. C., Review and Herald, 1912.

Bacchiocchi, Samuele. *Divine Rest for Human Restlessness: A Study of the Good News of the Sabbath for Today*. Rome, Pontifical Gregorian University Press, 1980.

– . *From Sabbath do Sunday: A Historical Investigation of the Rise of Sunday Observance in Early Christianity*. Rome, Pontifical Gregorian University Press, 1977.

– . *Rest for Modern Man: The Sabbath for Today*. Nashville, Southern Pub. Assn., 1976.

Brunt, John. *A Day for Healing: The Meaning of Jesus' Sabbath Miracles*. Washington, D. C., Review and Herald, 1981.

Carson, D. A., urednik. *From Sabbath to Lord's Day: A Biblical, Historical, and Theological Investigation*. Grand Rapids, Mich., Zondervan, 1982.

Dugmore, C. W. "Lord's Day and Easter". *Neotestamentica at Patristica* (Sup. NT, sv. 6). Leiden, Brill, 1962.

Hasel, Gerhard F. "Sabbatarian Anabaptists of the Sixteenth Century", dio I. *AUSS* 5 (1967), str. 101-121; dio II, *AUSS* 6 (1968), str. 19-28.

– . "Sabbath." *The Anchor Bible Dictionary*. Sv. 5, str. 849-856.

Hefele, Karl Joseph von. *A History of the Councils of the Church*. 5 svezaka. Edinburgh, T & T. Clark, 1883–1896.

Heschel, Abraham Joshua. *The Sabbath: Its Meaning for Modern Man*. New York, Farrar, Straus, and Young, 1951.

Horner, George, urednik i prevodilac. *The Statutes of the Apostoles or Canones Ecclesiastici*. Oxford, Engleska, Williams and Norgate, 1904.

Kubo, Sakae. *God Meets Man: A Theology of the Sabbath and the Second Advent*. Nashville, Southern Pub. Assn., 1978.

Lewis, A. H. *A Critical History of the Sabbath and Sunday in the Christian Church*. Alfred Centre, N. Y., American Sabbath Tract Society, 1886.

Liechty, Daniel. *Andreas Fischer and the Sabbatarian Anabaptists: An Early Reformation Episode in East Central Europe*. Studies in Anabaptists and Mennonite History. No. 29. Scottdale, Pe., Herald Press, 1988.

– . *Sabbatarianism in the Sixteenth Century: A Page in the History of the Radical Reformation*. Berrien Springs, Mich., Andrews University Press, 1993.

Odom, Robert L. *Sabbath and Sunday in Early Christianity*. Washington, D. C., Review and Herald, 1977.

Rordorf, Willy. *Sunday: The History of the Day of Rest and Worship in the Earliest Centuries of the Christian Church*. Prijevod A. A. K. Graham. Philadelphia, Westminster, 1968) (Izvornik na njemačkom: *Der Sonntag. Geschichte der Ruhe- und Gottestdiensttages im ältesten Christentum*. Zürich, Zwingli Verlag, 1962.)

Saunders, Herbert E. *The Sabbath: Symbol of Creation and Re-Creation*. Plainfield, N. Y., American Tract Society, 1970.

Shea, William H. "The Sabbath in Extra-biblical Sources." *Adventist Perspectives* 3, br. 1 (1989), str. 17-25).

Strand Kenneth A. "Another Look at 'Lord's Day' in the Early Church and in Revelation 1,10." *New Testament Studies* 13 (1967), str. 174-180).

– . *The Early Christian Sabbath: Selected Essays and a Source Collection*. Worthington, Ohio, Ann Arbor Publishers, 1979.

Strand, Kenneth A. urednik. *The Sabbath in Scripture and History*. Washington, D. C., Review and Herald, 1982.

Dodatak

Sedmodnevni tjedan i julijansko-gregorijanski kalendar

Dva predmeta tehničke naravi zaslužuju kratko izlaganje: pojava "planetarne sedmice" i "julijansko-gregorijanski kalendar".

A. "Planetarni tjedan"

U drevnom svijetu nema podataka o nekoj sedmodnevnoj sedmici osim one kod Hebreja, sve do "planetarnog tjedna" u *post*-starozavjetnim vremenima.

Babilonci i Grci su se dosta rano u svojoj povijesti zanimali za astronomiju. Budući da planetarni tjedan ima dane imenovane prema Suncu, Mjesecu i pet planeta našeg sunčevog sustava, očito je da mu je pozadina astronomija ili astrologija. Tijekom dosta dugog procesa proučavanja nebesa kod Babilonaca i Grka, negdje između 300. i 150. godine prije Krista pojavio se redosljed "sedam planeta": Sunce, Mjesec i pet planeta koje su stari poznavali. Ovaj redosljed bio je: Saturn, Jupiter, Mars, Sunce, Venera, Merkur i Mjesec. Bio je zasnovan na "prostornoj" udaljenosti svakog od tih nebeskih tijela od Zemlje, kako je izračunano astronomskim računanjima.

Astrologija Heparha (190.–126. pr. Kr.) u zapadnoj Maloj Aziji utjecala je na astronomsko-astrološko istraživanje u Aleksandriji u Egiptu. Osim toga, egipatski su svećenici u to doba razvili dan od dvadeset i četiri sata, svaki od po šezdeset minuta. Oko 150. godine pr. Kr. u Aleksandriji su povezani svi potrebni sastojci za stvaranje planetarne sedmodnevne sedmice. Bio je to koncept planetarnih bogova, izvorno potekao od babilonskih svećenika, matematičkih i astronomskih podataka Grka, sustava od dvadeset i četiri sata, što je bio egipatski pronalazak, i poznavanja hebrejskog sedmičnog ciklusa.

Najpotpunije informacija o procesu kojim se došlo do ove astrološke ili planetarne sedmice, potječe od rimskog povjesničara Cassiusa Dioa, koji je pisao negdje početkom trećeg stoljeća naše ere, u vrijeme kad je ovaj planetarni tjedan bio opće prihvaćen u rimskom svijetu. Prema Diou (*Roman History*, 37. 18, 19) vjerovalo se da svakog dana dvadeset i četiri sata vladaju redosljedom "sedam planeta" (uključujući Sunce i Mjesec). Planet koji je vladao prvi satom dana dao mu je ime. Budući da je Saturn bio početak redosljeda od sedam planeta, on će vladati prvim danom. Prvi sat drugog dana bit će "Sunčev dan", tako da poslije subote dolazi nedjelja. Na sličan način su svih sedam nebeskih tijela dobili vlast nad prvim satom dana i tako dali svoje ime tom danu.

Kad se razvio planetarni tjedan, prvenstvo prvog dana dobila je nedjelja, a ne subota. To je bilo zato što je Sunce bilo najsjajnije nebesko tijelo. Prema babiljskom uzorku tjedna, koji su po cijelom dotad poznatom svijetu proširili Židovi iz dijaspore, sedmi dan bi bio onaj koji je u planetarnom tjednu nazvan "Saturnovim danom". Ovo su potvrdili kasniji rimski pisci koji su još

63. godine prije Krista tvrdili da je dan kojega Židovi svetkuju kao subotu bio "Saturnov dan" (Isto 37. 16. 2-4).

B. Julijansko-gregorijanski kalendar

U novijim raspravama ponekad se tvrdo da se sedmični ciklus promijenio u odnosu na onaj u drevna vremena, pa je time promijenjen i redoslijede dana. Glavni kalendar kojim se danas koristi najveći dio svijeta, nazvan "gregorijanski", nije izvršio nikakvu promjenu tjedna svog prethodnika, "julijanskog kalendara" (uspostavio ga je 45. pr. Kr. Julije Cezar). Stoga možemo biti sigurni da su dani tjedna u novozavjetno vrijeme još uvijek isti dani današnjeg tjedna. U dvanaestomjesečnoj godini julijanskog kalendara, dodavanje prijestupne godine svake četiri godine na kraju je dovelo do neusklađenosti kalendara za oko 11 minuta i 14 sekundi godišnje. Tijekom vremena tako se pojavio višak od oko tri dana na svaka četiri stoljeća. Proljetni ekvinocij je 1582. pao na 11. umjesto na 21. ožujka, na dan kad se pojavio u vrijeme Nicejskog sabora 325. Da se ovo neslaganje riješi, papa Grgur XIII je 1582. dekretom naredio da se iz računanja izostavi deset dana, pa je nakon četvrtka, 4. listopada, došao petak, 15. listopada. Nije bilo prilagođavanja ni promjene tjednog ciklusa.

Da bi kalendar bolje uskladio sa sunčevom godinom, Grgur je odredio da će samo godine stoljeća koje su djeljive sa 400 imati dodatni dan; time je uklonio tri julijanska "dodatna dana" svakih 400 godina. Prva takva "stoljetna-dodatna-godina" bila je 1600. "Dodatni dan" je izostavljen 1700.

14. C R K V A

Raul Dederen

U v o d

U istoriji hrišćanske misli dugo vremena se zapažao slab interes prema doktrini o Crkvi. Ona nije privlačila onoliko pažnje kao hristologija ili doktrina o Trojstvu u četvrtom i petom stoleću, Hristova pomiriteljska smrt u Srednjem veku, ili pitanje spasenja u šesnaestom stoleću. Međutim, u sprezi s ostalim činiocima, ekumenski pokret u dvadesetom veku, sa svojom vizijom jedne Hristove Crkve, doprineo je da ta doktrina dospe u samo središte teološkog interesovanja.

I. Crkva u Božjem planu

A. Hristova namera

1. Prikupljanje i obučavanje učenika
2. Pastir i Njegovo stado

B. "I na toj steni"

II. Priroda i područje delovanja Crkve

A. Biblijska terminologija

B. Crkva, lokalna i sveopšta

C. Crkva i Božje carstvo

1. Carstvo kao Božja vladavina
2. Uloga Crkve

D. Verni Izrailj

1. Dva osnovna pristupa
2. Zavetni odnos
3. Crkva kao duhovni Izrailj

E. Crkva, vidljiva i nevidljiva

1. Dve krajnosti
2. Prioritet vere i pokajanja
3. Telesna, vidljiva Crkva

III. Biblijske slike Crkve

- A. Crkva kao Telo
- B. Crkva kao Nevesta
- C. Crkva kao Hram
- D. Crkva kao Božji narod
- E. Nekoliko pokazatelja

IV. Misija Crkve

- A. "Naučite sve narode"
- B. Poučiti vernike
- C. Staranje o siromašnima i napaćenima
- D. Proslaviti Boga
- E. Srž misije: Reč
- F. Služba Duha
 - 1. "Puni Duha"
 - 2. Darovi Duha

V. Upravljanje Crkvom

- A. Služba apostola
- B. Lokalne službe
- C. Upravljanje Crkvom i Novi zavet
 - 1. Teorije
 - 2. Osnovna načela
 - 3. Karizmata i institucija

VI. Obredi Crkve

- A. Krštenje
 - 1. Preteče i izvori
 - 2. Zapovest
 - 3. Značenje krštenja
 - 4. Kršteni u jedno telo
 - 5. Krštenje vernika
 - 6. Krštenje i Sveti Duh

B. [Gospodnja večera](#)

1. [Značenje Gospodnje večere](#)
2. [Obred pranja nogu](#)

VII. [Autoritet Crkve](#)

- A. [Konačni autoritet](#)
- B. [Apostolski autoritet](#)
- C. [Autoritet Svetog pisma](#)
- D. [Autoritet lokalne crkve](#)
- E. [Autoritet sveopšte Crkve](#)

VIII. [Karakteristike Crkve](#)

- A. [Vera](#)
- B. [Zajedništvo](#)
- C. [Jedinstvo](#)
- D. [Svetost](#)
- E. [Sveopštost](#)
- F. [Apostoličnost](#)
- G. [Verni Ostatak](#)

XI. [Trezven pogled u budućnost](#)

- A. [Življenje u pluralističkom svetu](#)
- B. [Crkva, borbena i pobedonosna](#)

X. [Istorijski pregled](#)

- A. [Antička Crkva](#)
 1. [Spisi ranih otaca](#)
 2. [Episkopalni trend Crkve](#)
 3. [Kiprijanska doktrina o Crkvi](#)
 4. [Avgustin i donatističko gledanje](#)
 5. [Vrhovništvo rimske Stolice](#)

B. U Srednjem vekuj

1. Na Zapadu: monarhički episkopat
2. Glasovi protesta
3. Na Istoku: kolegijalni episkopat

C. Reformacija

1. Luter i Crkva
2. Kalvin i Crkva
3. Radikalna obnova
4. Anglikanizam i Crkva

D. Osamnaesto i devetnaesto stoleće

1. Racionalizam i Crkva
2. Fridrih Šlajermaher
3. Albreht Ričl
4. Rimokatolička ekleziologija

E. Dvadeseto stoleće

1. Protestantski liberalizam
2. Ekleziologija Karla Barta
3. Ekleziologija Hansa Kinga

F. Savremeni vrtlozi

1. Ekumenski pokret
2. Rimokatolički ekumenizam
3. Postmodernistička orijentacija

G. Adventisti sedmog dana

XI. Komentari Elen. G. Vajt

- [A. Crkva: na Zemlji i na Nebu](#)
- [B. Hristos i Crkva: uska povezanost](#)
- [C. Kukolj u pšenici](#)
- [D. Božje određeno sredstvo za spasavanje grešnika](#)
- [E. Evanđeoski red u ranoj Crkvi](#)
- [F. Neki oblici organizacije ocenjeni kao neophodni](#)
- [G. Potreba za jedinstvenim delovanjem](#)
- [H. Pouke na temelju jerusalimskog sabora](#)
- [I. Čuvati se duha dominacije](#)
- [J. Božja Crkva poslednjeg vremena](#)
- [K. Pobedonosna Crkva](#)

XII. Literatura

I. Crkva u Božjem planu

Od prve do poslednje stranice Biblija je zaokupljena Božjom namerom da podigne sebi narod koji će se povezati s Njime verom i poslušnošću i koji će postati izvor blagoslova svim narodima. Pozivanje Avrama, Isaka i Jakova trebalo je da doprinese ostvarenju ove namere (1. Mojsijeva 17,1-8; 12,1-3; 15,1-6). To se odnosi i na pozivanje Izrailja. Kada se Izrailj kao narod pokazao nespreman da obavi tu visoku dužnost, Bog se posvetio podizanju Ostatka (Isaija 37,31; Mihej 2,12; 5,7.8; Sofonija 3,13), preko kojega će se ostvariti Njegova namera da spase ljudski rod. Novozavetni spisi se na mnogo mesta bave božanskom željom da od Izrailja načini sebi narod, ali i naglašavaju da je ona našla svoje ispunjenje u novoosnovanoj hrišćanskoj Crkvi.

Smatra se da je rana hrišćanska zajednica, poznata kao Crkva, nastala posle dana Pedesetnice, posle Hristove smrti i Njegovog vaskrsenja. Njeno rasteње i organizovanje je predstavljalo dug i polagan proces. U kojoj meri se njeno osnivanje i karakteristike mogu povezati sa učenjem i službom samoga Isusa Hrista? Da li je Crkva skup koji je Gospod utemeljio u okviru svoga rada u korist ljudskog roda ili je to samo ljudska ustanova koja je nastala posle Njegovog vaskrsenja kao zajednica onih koji ispovedaju veru u Hrista? Da li je misao o osnivanju hrišćanske Crkve Isusova ideja ili je ona rezultat kasnijeg razvoja? To je pitanje o kojemu ćemo prvo raspravljati!

A. Hristova namera

Površan pregled Evanđelja mogao bi navesti na pomisao da Isus nije bio zainteresovan za uspostavljanje Crkve. Samo dva puta se pojam eklezija- crkva našao na Njegovim usnama, oba puta u istom Evanđelju (Matej 16,18.19; 18,17). Neki čak smatraju da je i ove izjave kasnije dodala rana Crkva da bi objasnila misiju svoga Gospoda. Nepojavljivanje pojma Crkve u tekstovima Evanđelja predstavlja problem koji bi se svakako morao razmotriti, ali bi samo očigledno zanemarivanje osnovnih dokaza moglo prikriti činjenicu da je Isus nameravao da utemelji vidljivu zajednicu svojih sledbenika. Što se više proučavaju sinoptički dokazi, to jasnija

postaje činjenica da je Isus želeo da uspostavi nešto mnogo više od još jedne nove teološke škole. On je došao da uspostavi zajednicu ljudi i žena pod božanskim vodstvom, religijsku zajednicu kojoj će On sam biti vođa.

1. Okupljanje i obučavanje učenika

Od samog početka Isus je počeo da okuplja učenike oko sebe. Ponekad je tih učenika bilo mnogo (Luka 6,17.19; Jovan 6,60), ali nikada to nije bila neka neorganizovana masa sledbenika. Iz njihovih redova, objašnjava Luka, Isus je izabrao Dvanaesticu, "koje i apostolima nazva" (Luka 6,12.13) i koje je odvojio "da budu s Njime i da ih pošilje da propovedaju" (Marko 3,14). Naredni događaji pokazuju da su Dvanaestorica bili deo sistema obučavanja kojemu je Isus posvećivao sve više i više vremena.

Kao najavljeni Mesija Isus je oko sebe okupljao zajednicu Ostatka. Iako je oklevao da sebe javno objavljuje kao Mesiju, jer je odbacivao ideju o svom političkom i nacionalističkom mesijanstvu, nije se ustručavao da pred nekima prihvati tu titulu (Matej 16,16.17; Marko 14,61.62; 15,2; Jovan 4,25.26). Ideja o Mesiji bez sledbenika bila je neprihvatljiva jevrejskom umu. Shvatanja o učenicima, o Ostatku, o mesijanstvu, svakako da su predstavljala temelj za osnivanje nove zajednice, Božjeg naroda, koji predstavlja Mesijino punopravno vlasništvo.

Osim toga, Hristos je svojim sledbenicima ostavio nezaboravna učenja o načinu života kojim treba da žive, i objavio ih, na primer, u Besedi na Gori blagoslova (Matej 5-7), čiji etički zahtevi pretpostavljaju postojanje zajednice - Crkve. Oni koji se povezuju sa Hristom morali su da budu spremni da prinesu istu žrtvu koju je prineo njihov Učitelj, da nose svoj krst (Matej 16,24), da razviju potpuno novi sistem vrednosti po kojemu će zadobivanje sveta izgubiti svaku važnost, jer će biti spremni da za svoga Gospoda polože i sam život (Marko 8,34-36).

Evandjelja nam otkrivaju da je Isus one koje je pozvao k sebi slao da obave evanđeosku misiju. Bila je to zajednica Njegovih sledbenika s posebnom misijom. Da su prvo Dvanaestorica (Marko 3,13-15), a kasnije Sedamdesetorica (Luka 10,1.7-20) bili poslani da propovedaju evanđelje nije bilo slučajno; bio je to deo namere samoga Gospoda. Oni su i bili i pozvani s tim ciljem (Marko 6,7-13; Luka 10,1.17-20). I trebalo je da se oni, sa istim ciljem pred očima, mole Gospodaru od žetve da izvede poslenike svoje na žetvu svoju (Luka 10,2). Hristova služba je imala kao cilj formiranje zajednice Njegovih sledbenika – Crkve.

2. Pastir i Njegovo stado

Izostavljanje reči Crkva iz Evandjelja, osim u Evandelju po Mateju 16,18. i 18,17, u izvesnoj meri je objašnjeno pojavljivanjem nekih drugih termina kojima se opisuje novi Božji narod. Ta namera je jasno pokazana Isusovim učenjem o Njegovom "stadu" i o "pravom Čokotu". Slika o

Pastiru i stadu se ističe i u Starom i u Novom zavetu (Psalam 23; 80,1; Luka 12,32; Jovan 10,21; 21,15; Matej 26,31). Istina je da se pojmovi stada i Crkve razlikuju u biblijskoj istoriji i upotrebi, ali oba pojma ipak opisuju isti Božji narod. Kada je pozvao sve one koji će primiti život od Njega da pođu za Njime (Matej 4,19; 8,22; Marko 2,14; 8,34; Luka 5,27; 18,22; Jovan 1,43; 21,22), pozvao ih je, ne samo da dođu k Njemu, već i da uspostave s Njime vezu koja će biti čvršća od porodične. Ta nova porodica nije bila uspostavljena na temelju krvnog srodstva, po telu, već po tome što će njeni pripadnici ispunjavati Božju volju (Marko 3,33-35).

U toku svoje zemaljske službe Isus je oko sebe okupio svoje sledbenike, svoju zajednicu učenika. Dokazi da se zaista radilo o zajednici učenika ne pružaju opravdan povod za sumnju da je Isus stvarno govorio o Crkvi, kao što je zapisano u Evanđelju po Mateju 15. i 18. Autentičnost tih izjava, osobito prve - "I na ovome kamenu sazidaću Crkvu svoju" - bila je osporavana mnogo puta, ali samo na temelju nedovoljne tekstualne potvrde. Sumnja se oslanja na prilično samovoljno formulisane pretpostavke koje se odnose na kompoziciju tog Evanđelja. Nema nikakvih ubedljivih dokaza da Isusove izjave nisu autentične, iako su se mogle odnositi i na nešto labaviju organizacionu strukturu od one koju su kasnije prihvatili prvi hrišćani.

B. "I na ovome Kamenu"

Petru, na temelju njegove priznanja vere da je Isus zaista "Hristos, Sin živoga Boga" (Matej 16,16), Isus je rekao: "Ti si Petar, i na ovome kamenu sazidaću Crkvu svoju i ni sile smrti (na grčkom: "vrata pakla") neće je nadvladati" (Matej 16,18). U originalnom tekstu se posebno ističe lična nota, Hristovo svojatanje Crkve – "I na ovome kamenu sazidaću s v o j u Crkvu." Isus je, dakle, odlučio da obrazuje trajnu zajednicu svojih sledbenika protiv koje će i "sile smrti" biti nemoćne. Ovo obećanje je bilo posebno važno kada se uzme u obzir da je samome Hristu neposredno pretila smrt. Kao da je hteo da kaže: "Uskoro ću umreti, ali ću ustati iz groba i posvetiti se delu izgradnje moje Crkve. Ja ću ostati s njome sve do svoga drugog dolaska!"

Pravilno shvatanje pojma "kamen" koji je Isus spomenuo kada je rekao: "Ti si Petar, i na ovome kamenu sazidaću Crkvu svoju" životno je važno za pravilno shvatanje pojma Crkve. Neki tvrde, na osnovu igre reči u aramejskom originalu, da su pojmovi ""Petar" i "kamen" istovetni, da je Petar Stena na kojoj je Crkva sazidana, i dodaju da je uloga koju je Isus namenio tom apostolu trajne prirode i da treba da prelazi na njegove naslednike. Međutim, u ovom tekstu ne možemo naći nikakvu potvrdu za takvo tumačenje. Kao što svedoči njihovo kasnije ponašanje, nijedan od učenika koji su čuli ovu Isusovu izjavu nije promenio svoj odnos prema Petru i nije, prema tome, izjavu shvatio u tom smislu. Za njih je sam Hristos bio temelj Božje Crkve (1. Korinćanima 3,11) i njen ugaoni kamen (Efescima 2,20-22; 1. Petrova 2,4-8). Sigurno je mnogo više u skladu s učenjima Biblije da ovu Hristovu izjavu shvatimo kao potvrdu da je Isus kao Mesija, Hristos, Božji Sin, ili priznanje Hrista kao takvoga, temelj na kojemu je Crkva sazidana.

Da zaključimo, nema nikakvog osnovanog razloga da zaključimo da Isus nije očekivao da će posle Njegovog odlaska biti organizovana zajednica Njegovih sledbenika. On je svoje izjave i pouke namenio organizovanom vidljivom telu svojih sledbenika.

II. Priroda i područje delovanja Crkve

Treba sada da se pozabavimo ispitivanjem osnovnog značenja pojma "crkve" u Novom zavetu; uključujući i prirodu i područje delovanja zajednice koju taj pojam opisuje. Pošto neke slike kojima se služe novozavetni pisci – osobito Pavle – tako delotvorno upućuju na kvalitativne sastavne delove ideje o crkvi, i njima ćemo morati da posvetimo nešto prostora.

A. Biblijska terminologija

Naša reč "crkva" i srodne reči u drugim jezicima (u engleskom "church", na škotskom "kirk", na holandskom "kerk", na nemačkom "kirche") predstavljaju izvedenice od grčke reči "kiriakos" – "ono što pripada Gospodu". Ovaj pojam uglavnom odgovara novozavetnom pojmu "eklesija" (ek – iz i klesis – pozvan), kojim je u grčkom društvu toga vremena obeležavana grupa građana okupljena da raspravlja o državnim poslovima.

Iako je pojam stekao izrazito hrišćansko značenje, on ima i svoju prehrišćansku istoriju. Sam pojam predstavlja snažan dokaz postojanja veze između Starog i Novog zaveta. Septuaginta upotrebljava pojam eklesia skoro stotinu puta kao prevod reči "gahal" – "sastanak", "skup", "okupljanje", "oni koji su pozvani", "okupljeni". Njime se mogao označiti i skup ljudi koji su pozvani u vojnu službu (4. Mojsijeva 22,4; Jezekilj 16,40), ali i onih koji su se okupili da čine zlo (Psalam 26,5). Ipak, najčešće se upotrebljava da bi se označio skup vernika koji slave Boga (2. Dnevnika 30,13), kao okupljanje Izrailjaca pred Bogom na Horivu (5. Mojsijeva 9,10; 10,4; 18,16). U 5. Mojsijevoj 31,30. "zbor" Izrailjaca je došao pred Gospoda iz verskih pobuda. Izraz se upotrebljavao da označi okupljanja svake vrste; okupljeni ljudi i svrha njihovog okupljanja davali su pobliže značenje pojmu "gahal". Jevrejski pojam "edah", takođe opšti termin za "okupljanja", "zborove" i "sastanke", obično se na grčki prevodio kao "sinagoge". Kao što je već ranije rečeno, grčka reč eklesija bila je prvobitno upotrebljavana da se označi zbor slobodnih građana, sazvan na temelju poziva javnog oglašivača, da bi se saslušao nečiji govor, obično u vezi s javnim poslovima. To značenje se jasno zapaža u tekstu u Delima 19,32.39.41.

Tako se ova reč pojavila u hrišćanskoj istoriji, jednako bliska i Grcima i Jevrejima. U rečniku hrišćanske zajednice reč je označavala skup ili zajednicu onih koje je Bog pozvao iz sveta da se pridruže Njegovom narodu. To je bila zajednica slobodnih ljudi koji su neprestano imali na umu da su slobodni zahvaljuju poslušnosti Hristu. Ovaj akcenat se pojavljuje u mnogo tekstova, na

primer, u pojmu "Božja Crkva" (1. Korinćanima 1,2; 10,32; Galatima 1,13; 1. Solunjanima 2,14; 1. Timotiju 3,5).

U nekim slučajevima Crkva se naziva crkvom ili crkvama Isusa Hrista (Rimljanima 16,16; Galatima 1,22) ili crkvom Gospoda i Boga (Dela 20,28). Vrlo često se ova karakteristika podrazumeva, ali i tako gde nije izrazito napomenuta, kontekst je jasan: Bog u Hristu je autoritet koji je utemeljio eklesiju. Ona pripada Bogu, zato što ju je On utemeljio, zato što boravi u njoj, i što njome vlada.

B. Crkva – lokalna i sveopšta

Novozavetni spisi govore o Crkvi na dva osnovna načina. U najvećem broju slučajeva radi se o zajednici vernika na određenom prostoru. Tako su Pavlove poslanice upućene "crkvi Božjoj koja je u Korintu" (1. Korinćanima 1,2) ili "crkvi Solunskoj" (1. Solunjanima 1,1). Pojam je upotrebljen na isti način kada se radi o Jerusalimu (Dela 8,1; 11,22) i o Kenhreji (Rimljanima 16,1). Mala grupa vernika koja se okupljala na bogoslužje u privatnoj kući takođe je nazvana crkvom ((Rimljanima 16,5; 1. Korinćanima 16,19; Kološanima 4,15).

U mnogo širem smislu pojam se upotrebljava da označi mnogo veća geografska područja ili sveopštu Crkvu, što znači, sveukupnost Crkve. Tako slušamo o "crkvama u Galatiji" (Galatima 1,2), o "crkvama Hristovim u Judeji" (Galatima 1,22; 1. Solunjanima 2,14), u Makedoniji (2. Korinćanima 8,1), u Aziji (1. Korinćanima 16,19), dok se sveukupnost pojavljuje u Efescima 1,22; 3,10; Kološanima 1,18. Prema tome, pojam se pojavljuje u istom smislu u kojemu je sam Gospod rekao da će saizdati svoju Crkvu (Matej 16,18).

Da bi se pravilno shvatio novozavetni pogled na prirodu i područje delovanja Crkve, i lokalna i univerzalna dimenzija se mora u punoj meri uzeti u obzir. Lokalna zajednica je crkva, kao na primer u Korintu (1. Korinćanima 1,2). Ipak, lokalna zajednica nije smatrana samo kao deo ukupne Crkve, već kao Crkva na lokalnom nivou. Celina je sadržana u svakom svom delu. Lokalna vidljiva eklesija je cela Crkva izražena na lokalnom nivou u određenom vremenu i na određenom prostoru.

C. Crkva i Božje carstvo

Ako je Crkva zajednica onih koji su se odazvali na Božji poziv i okupili se u ime Isusa Hrista, onda se Crkva može smatrati i sinonimom Božjega carstva. Zaista, postoji uska veza između ova dva pojma, ali ih ipak ne smemo brkati.

1. Carstvo kao Božja vladavina

Prema sinopticima, Božje carstvo ili carstvo nebesko, predstavlja centralnu temu Isusovog propovedanja. U Novom zavetu Božje carstvo prvenstveno označava Božju vladavinu, Njegov autoritet kao vladara, a tek drugostepeno područje nad kojim se prostire Njegova vlast. Božje carstvo je sinonim Njegove vladavine. Božje carstvo, koje je i Hristovo carstvo (Matej 13,41; Luka 22,30; Kološanima 1,13; 2. Timotiju 4,1), predstavlja otkupiteljsku Božju vladavinu u Hristu. Njen cilj je spasenje grešnika i njihovo izbavljenje od sila zla (2. Korinćanima 15,23-28). Protivnik Božeg carstva je Sotonino carstvo (Matej 12,26; Luka 11,18) ili "carstvo ovoga sveta" (Otkrivenje 11,15), koje se suproti delovanju Božjega carstva i koje se mora osvojiti (Otkrivenje 11,15).

Božje carstvo, koje će doći u slavi na kraju ovoga vremena (Matej 25,31-46; 13,36-43)) i koje će omogućiti obnavljanje materijalnog poretka (Matej 19,28), ušlo je u istoriju preko osobe i misije Isusa Hrista (Luka 17,21). Cela Njegova služba i celokupno Njegovo propovedanje obeleženi su ovom preovladavajućom stvarnošću. U Hristu je nebesko carstvo prodrlo na područje Nečastivoga. Moć Sotone bila je slomljena. Sve to je utemeljeno na činjenici da je Isus Mesija, Božji Sin. Carstvo je došlo u Njemu i s Njime. Carstvo je došlo, carstvo će doći, ali ono dolazi samo putem krsta. Ova radosna vest, "evanđelje o carstvu", koju je sam Isus propovedao i učio (Matej 4,23; 9,35), treba da se "propovedi po celome svetu za svedočanstvo svim narodima" pre nego što dođe posledak (Matej 24,14), pozivajući ljude da se pokaju i da prihvate Božju vladavinu u svom životu (Vidi Drugi dolazak I.D!).

2. Uloga Crkve

Iako postoji nerazdvojiv odnos među ova dva pojma, Crkva ipak nije isto što i Božje carstvo. Ova dva pojma nisu ekvivalentna, čak ni u sadašnjem vremenu. Kao što je već rečeno, Božje carstvo je Božja vladavina. Crkva, suprotno tome, predstavlja ljudsku zajednicu koja živi pod Božjom upravom. Nastala kao odgovor na poziv evanđelja o carstvu, Crkva svedoči za carstvo. Carstvo je Božja spasavalačka aktivnost preko Hrista u svetu; Crkva je skup onih koji su pozvani iz sveta, koji su otkupljeni i koji pripadaju Hristu. Crkva je manifestacija carstva ili Božje vladavine. Kao organ ili instrument ovog carstva, Crkva je pozvana da prizna Isusa kao Mesiju - Hrista i da objavi evanđelje o carstvu sve do krajeva sveta.

D. Verni Izrailj

Nema nikakve sumnje da je Crkva, na temelju novozavetnih dokaza, vitalno povezana s Božjim planom spasenja. Postavlja se zato pitanje: U kakvom su odnosu Crkva i Izrailj? O ovom pitanju se i danas veoma živahno raspravlja.

1. Dva osnovna pristupa

Neki, ukazujući na razliku između ova dva pojma, insistiraju da su Izrailj i Crkva dve potpuno različite grupe ljudi, koje se ne mogu mešati niti se smeju pobrkati. Bog ima dva potpuno različita programa koja izvodi u toku istorije: jedan preko Izrailja, a drugi preko hrišćanske Crkve. Oni podržavaju posebnost Izrailja koji je pozvan kao narod između svih naroda i koji će to ostati sve do kraja vremena (4. Mojsijeva 23,9; 5. Mojsijeva 7,6-8). Ovo tumačenje dozvoljava doslovno tumačenje starozavetnih proročanstava koja opisuju najsvetliju budućnost Izrailja kao naroda.

Suprotni pristup, koji naglašava sličnost između Izrailja i Crkve, posmatra obe grupe kao jedan te isti Božji narod u kontinuitetu. Ovde, u Novom zavetu, pojam "Izrailj" više ne predstavlja nacionalnu kategoriju, već duhovni Božji narod, novi Izrailj. Pošto je Izrailj kao narod odbacio svoga Mesiju, Bog nastavlja svoje delo spasenja dajući svoje carstvo "narodu koji će doneti njegove rodove" (Matej 21,43). Ovaj "izabrani rod, carsko sveštenstvo, sveti narod, Božji narod" je sada Crkva (1. Petrova 2,9).

2. Zavetni odnos

Ono što stvarno proizlazi iz Pisma je činjenica da su sva Božja postupanja prema Izrailjcima u starozavetna vremena bila utemeljena na zavetu koji je prvobitno bio sklopljen između Boga i Avrama (1. Mojsijeva 15,18; 17,2-7). Bog je izabrao Avrama s jasnom namerom u vidu, konačno spasenje svih naroda (1. Mojsijeva 12,3). Imajući pred očima svoj zavet s Avramom, Bog ga je obnovio s Izrailjcima na Sinaju, da bi se mogla ostvariti Njegova sveopšta namera. Trebalo je da Izrailj bude Njegovo "blago mimo sve narode" (2. Mojsijeva 19,5), "carstvo svešteničko" (2. Mojsijeva 19,6), izabran da predstavlja Boga pred svetom i da potrebe sveta pred Bogom. Izbor Izrailja, kao i izbor Avrama, nije označavao odbacivanje nijednog drugog naroda. Izrailj je bio izabran radi dobra svih naroda, radi spasenja celoga sveta, jer je sam Bog izjavio da je Njegova cela zemlja (2. Mojsijeva 19,5). On je izabrao i Avrama i Izrailj, ne zato da ikaže prednost, već da im dodeli službu, da bi ostvario svoju nameru među svim narodima.

Izrailjski narod se zarekao da će služiti Bogu (2. Mojsijeva 19,1-8; 24,3-8). Sa svoje strane, Bog je obećao da će im, ukoliko budu poslušni, dati zemlju koju je obećao njihovim ocima (5. Mojsijeva 1,7-8; 1. Mojsijeva 15,18) i da će im dati jedinstvene fizičke, intelektualne i materijalne

blagoslove (5. Mojsijeva 7,12-16; 28,1-6.10.13; 30,9.10), da će ih postaviti "više svih naroda na zemlji" (5. Mojsijeva 28,1). Svi ti zavetni blagoslovi bili su obećani pod uslovom da Izrailj celim srcem saraduje s Božjom voljom (5. Mojsijeva 4,5-8; 7,12-16). Pod uticajem svedočenja Izrailjaca i njihovog živog primera, jedan za drugim narodi u svetu bi se pridruživali Izrailju u bogoslužjenju i poštovanju pravoga Boga (5. Mojsijeva 28,1-14; Isaija 2,1-3; 19,18-22; 56,6.7; 60,1-16; Zaharija 8,20-23). Važno je zapaziti da je ovaj zavet bio uslovljen, kao što pokazuje uvodna rečenica u tekstu zaveta: "Ako dobro uzaslušate glas moj i ušćuvate zavet moj!" (2. Mojsijeva 19,5) Tragično je što je Izrailj postao neposlušan i pokazao se kao nedostojan Božji predstavnik. Taj otpad je doveo do vavilonskog ropstva i do gubitka Hanana. Posle povratka iz Vavilona, Bog je obnovio svoj zavet sa Izrailjem i vratio izgnanike u zemlju obećanja kao što je obećao preko slugu svojih proroka, koji su podsećali Izrailja da će se zavetna obećanja ipak ispuniti ako budu verni Bogu (Isaija 14,1.2; 27,12.13; Jeremija 16,14-16; 29,10-14; Jezekilj 34,11-16; Mihej 2,12.13).

3. Crkva kao duhovni Izrailj

Kada je Mesija, Božji poslanik, došao, Njegov narod ga nije prihvatio (Jovan 1,11). Izrailj, kao Božji zavetni narod, bio je zato odbačen. Ovoga puta Bog mu nije uputio nikakvo obećanje o ponovnom uspostavljanju njegovom posebnog statusa, već mu je preko Hrista izrekao presudu: "Zato vam kažem da će se od vas uzeti carstvo Božje i daće se narodu koji njegove rodove donosi!" (Matej 21,43) Prednosti, obećanja, i blagoslovi zavetnog odnosa bili su preneseni na hrišćansku Crkvu kao duhovni Izrailj i kao Božje izabrano oruđe u svetu.

Neka od starozavetnih proročanstava o Izrailju kao narodu nikada se neće ispuniti, jer su bila upućena narodu koji je stanovao u Hananu i bila su strogo uslovljena izrailjskim zadržavanjem statusa zavetnog naroda. Druga obećanja koja Stari zavet upućuje doslovnom Izrailju novozavetni pisci duhovno primenjuju na Crkvu. Tako, na primer, pošto je prorekao da će Izrailj zbog svojih greha biti odbačen, Osija proriče njegovo obnovljenje (Osija 1,6.9). Bog će učiniti novi zavet sa Izrailjem (Osija 2,18) i večno se povezati s tim narodom (Osija 2,19.23). Odbačeni Izrailj će biti ponovno primljen. Novi zavet primenjuje ovo proročanstvo na duhovni Izrailj, na Crkvu. Govoreći o tom novom narodu, koji se ne sastoji samo od Jevreja, već i od neznabožaca, Pavle piše: "Kao što i u Osiji govori: nazvaću narod svojim koji nije moj narod, i neljubaznicu ljubaznicom." (Rimljanima 9,25) I ponovo, govoreći o tekstu u Osija 1,9. apostol dodaje: "I biće na mestu gde im se reče: vi niste moj narod, tamo će se nazvati sinovi Boga živoga!" (Rimljanima 9,26)

Joilo, slično Osiji, proriče obnovljenje Izrailja: "I poznaćete da sam ja usred Izrailja, i da sam ja Gospod Bog vaš, i da nema drugoga, i narod moj neće se posramiti do veka." (Joilo 2,27) Posle ovog proročanstva je izrečeno začuđujuće obećanje o izlivanju Svetoga Duha na svako telo (Joilo 2,28.29). Ovo obećanje je izričito upućeno doslovnom Izrailju, jer se nastavlja rečima: "Jer, gle, u one dane i u ono vreme, kada vratim roblje Judino i jerusalimsko." (Joilo 3,1) Ipak, na dan Pedesetnice, kada je Sveti Duh bio izliven na Crkvu, nadahnut Svetim Duhom, Petar je

izjavio: "Nego je ovo ono što kaza prorok Joilo!" (Dela 2,16) Može se, dakle, zaključiti da su i Petar i Pavle bili uvereni da su se obećanja upućena doslovnim Izrailju ispunila na duhovnom Izrailju, na Crkvi. Pojedinačni Jevreji su i dalje imali mogućnost spasenja, ali jedino verom u Hrista (Rimljanima 9,6; 11,1.2)

Na mnogo načina Crkva je zauzela mesto Izrailja, čak i u smislu da svi telesni potomci Avrama nisu i njegovi duhovni potomci. Pavle naglašava upravo tu činjenicu, na primer, u Poslanici Rimljanima: "Jer ono nije Jevrejin koji je spolja Jevrejin, niti je ono obrezanje koje je spolja na telu. Nego je ono Jevrejin koji je iznutra, i obrezanje srca duhom, a ne slovima, to je obrezanje; kome je hvala ne od ljudi nego od Boga." (Rimljanima 2,28.29; 4,16; 9,7.8; Galatima 3,29). Avram je bio izabran da postane "otac sviju koji veruju u neobrezanju, da se i njima primi u pravdu" (Rimljanima 4,11). Teško bi se rečima moglo jasnije izraziti da su Avramova duhovna deca, njegovo istinsko duhovno potomstvo, ljudi i žene vere, bez obzira na svoje etničko poreklo. Crkva je postala "Božji Izrailj" (Galatima 6,16).

E. Crkva – vidljiva ili nevidljiva?

Vrlo blizu srži svakog pogleda na Crkvu nalazi se pitanje o vidljivoj i nevidljivoj Crkvi. Neki odbijaju postojanje svake Crkve osim vidljive ustanove, koju svako može prepoznati po svim njenim vidljivim oznakama. Za njih je koncept nevidljive Crkve jeretička doktrina. Drugi isto toliko samouvereno ističu da je Crkva nevidljiva i da su i nju uključena sva istinska Božja deca, koja su prožeta Svetim Duhom i poznata jedino Bogu. Ova razlika u mišljenju nije neka nova pojava. Treba ipak istaknuti da nesaglasnost o kojoj govorimo nije iste prirode kao i razlikovanje između lokalne i sveopšte Crkve. Ovde se u stvari bavimo pitanjem u kojoj meri se Crkva može izjednačiti s njenim sadašnjim institucionalnim obimom.

1. Dve krajnosti

Zastupnici prve grupe smatraju specifične organizacione strukture delom prave Crkve, posebno ako se mogu pratiti unatrag sve do Hristovog vremena. Grupe vernika mogu se okupljati, organizovati, proučavati Pisma, pevati pesme, slaviti Boga, i nazivati sebe Crkvom, ali, ako ne mogu pratiti svoje postojanje istorijski sve do vremena apostola, prvenstveno preko neprekinute linije naslednika apostola, ne mogu predstavljati Crkvu i nisu Crkva, bar prema gledištu zastupnika ovog mišljenja.

Ništa manje ozbiljni nisu ni oni koji naglašavaju prioritet vernikovog direktnog odnosa sa Bogom preko Isusa Hrista. Upravo ta veza sa Bogom čoveka čini hrišćaninom. Ukupni zbir takvih novorođenih hrišćana sačinjava Crkvu. Bilo da se okupljaju ili ne kao vidljiva grupa, oni sačinjavaju Crkvu. Vidljiva organizacija je relativno nevažna, posebno zato što članstvo u jednoj od njih ne garantuje spasenje. U nekim slučajevima postoji čak i nesumnjiva averzija prema

svemu što podseća na neku formalnu strukturu. Ovde se naglasak stavlja na kvalitet individualnog hrišćanskog života.

Možda, kao što je ponekad slučaj, biblijsko rešenje problema leži negde između ove dve krajnosti. Važno je naglasiti da Pismo govori o vidljivoj i o nevidljivoj Crkvi, ili, da budemo jasniji, o vidljivim i nevidljivim dimenzijama Crkve.

2. Prioritet vere i pokajanja

Kada su ga pitali o spasenju, Isus je dao prednost ličnoj veri i duhovnom stanju pojedinca. Svojim učenicima je rekao: "Zaista vam kažem, ako se ne povratite i ne budete kao deca, nećete ući u carstvo nebesko." (Matej 18,3) Mnoštvu je naglasio da "ko ne nosi krsta svojega i za mnom ne ide, ne može biti moj učenik" (Luka 14,27). Nikodimu je rekao da "ako se ko nanovo ne rodi, ne može videti carstva Božjega" (Jovan 3,3). Skeptični Jevreji bili su zaprepašteni Isusovom izjavom da "koji veruje mene, ima život večni" (Jovan 6,47). Suočeni sa istim pitanjem, i apostoli su insistirali na pokajanju, obraćenju i veri u Hrista. Kada su Petra i ostale apostole pitali: "Šta da činimo, ljudi braćo?" odgovor je glasio: "Pokajte se i da se krstite svaki od vas u ime Isusa Hrista za oproštenje greha!" (Dela 2,37.38) Isti odgovor Petar daje i u Delima 3,12-26. i 4,7-12. Odgovrajući na pitanje tamničara u Filibi, "Šta da činim da dobijem život večni?" (Dela 16,30), Pavle jasno kaže: "Veruj u Gospoda Isusa Hrista i spašćeš se!" (Dela 16,31) Nijedan od navedenih slučajeva ne ukazuje da bi spasenje zavisilo od nečijeg odnosa prema vidljivoj ustanovi ili grupi vernika.

3. Telesna, vidljiva Crkva

Iako smo priznali da vera i pokajanje uživaju prednost, vrlo teško bi se mogla osporiti činjenica da Pismo isto takvu važnost pridaje i vidljivoj dimenziji Crkve. Odazivajući se propovedanju Petra i ostalih apostola, oko tri hiljade duša je prihvatilo Reč, krstilo se i bilo dodato broju onih 120 vernika koji su se okupljali u gornjoj sobi (Dela 2,14-41). Narednih dana i drugi su pristupili prvobitnoj grupi koju Luka naziva "celom Crkvom" (Luka 5,11) tako da je ona narasla na nekih 5 hiljada vernika (Dela 4,4). Očigledno je da su ti prvi hrišćani delovali kao sjedinjena i vidljiva zajednica. Oni "ostaše jednako u nauci apostolskoj" (Dela 2,42), radili su na učvršćivanju međusobnog zajedništva (Dela 2,42), obavljali su obred krštenja (Dela 2,38.41), očigledno i obred Večere Gospodnje (Dela 2,42), okupljali su se na molitvu (Dela 2,42), održavali su zajednička bogoslužjenja (Dela 2,46), davali svoj doprinos pomaganju siromašnima (Dela 2,44.45). Sve su to nesumnjive karakteristike vidljive i labavo organizovane mesne crkve.

Prva zajednica vernika bila je prisutna, vidljiva i opipljiva grupa, koja je izazvala i vidljive javne nemire među neobraćenim građanstvom (Dela 17,6). Savremena tendencija da se nevidljiva Crkva suprotstavlja vidljivom i konkretnom obliku Crkve izgleda da se može pripisati nepoznavanju biblijskog učenja koje postojanje konkretnih i vidljivih lokalnih crkava stalno iznova dovodi u vezu s Bogom ili Hristom (1. Korinćanima 11,16; Galatima 1,22; 1. Solunjanima 2,14; 2. Solunjanima 1,4). Crkva, prema Novom zavetu, nije neka nevidljiva zajednica, niti mentalna zamisao. I zaista, neka nevidljiva Crkva bila bi isto toliko nezamisliva kao i Mesija bez sledbenika. Crkva je telesna, vidljiva, opipljiva. Ona ima određenu strukturu s posebnim delovima ili "udovima". Ona je stvarna, i kao lokalna i kao sveopšta.

U isto vreme Crkva se može opisati kao zajednica koja ima i svoju nevidljivu dimenziju, koju grešnici ne mogu izmeriti, čak ni kada su otkupljeni. Oni nisu u stanju da pravilno sagledaju granicu koja deli lažne od pravih vernika, ili da odrede ko autentično pripada ili ne pripada Crkvi. Nisu svi koji nominalno pripadaju Crkvi u živom i stvarnom zajedništvu s Bogom. Vernici u krilu vidljive Crkve sačinjavaju istinsku Crkvu. Na temelju učenja samoga Gospoda proizlazi da vidljiva zajednica Božjeg naroda predstavlja mešovitu grupu i da nije savršeno nepokvarena što se tiče svojih vernika. Nikakvo verbalno priznavanje Gospoda, pa čak ni pristupanje redovima Njegovih evanđeoskih radnika nije garancija iskrenosti ni prihvatljivosti pred Bogom (Matej 7,21-23; Luka 13,22-27). Kukolj i pšenica će rasti zajedno sve do žetve (Matej 13,24-30.36-43).

Moguće je, prema tome, da u krilu vidljive Crkve ima i osoba koje nisu istinski vernici, pa, prema tome, nisu ni pravi udovi Hristovog Tela. U skladu s time, moguće je takođe da neko uspostavi spasonosni odnos s Hristom iako ne pripada Njegovoj vidljivoj Crkvi. Takvi predstavljaju cilj evanđeoskog poziva da izađu iz Vavilona i da se pridruže Božjoj vidljivoj Crkvi (Otkrivenje 18,1-4; Jovan 10,16).

III. Biblijske slike Crkve

Novozavetni pisci su se služili pojmom eklesija da označe zajednicu vernika. Oni su, osim toga, pribegavali različitim srodnim načinima da bi pobliže objasnili svoj koncept Crkve. Među tim načinima, slike i metafore zauzimaju istaknuto mesto. Pošto tako uspešno opisuju karakteristike i kvalitativne komponente ideje o Crkvi, ove biblijske slike zaslužuju našu pažnju. Mi ćemo proučiti četiri od njih: telo, nevestu, hram i Božji narod.

A. Crkva kao Telo

Najvažnija Pavlova analogija za Crkvu – možda i najizrazitija – svakako je Telo u Hristovo. Crkva nije telo samo za sebe, ona nikada nije opisana kao "Telo hrišćana", već uvek kao Telo u Hristu (Rimljanima 12,5), ili Telo Hristovo (1. Korinćanima 12,27). Izgleda da se Pavle služi metaforom tela da bi izrazio jedinstvo Crkve s njenim Gospodom. Njegov prvenstveni naglasak je jedinstvo vernika s Hristom. On je, možda, stekao ovo svoje shvatanje o solidarnosti hrišćana s Hristom na temelju iskustva pred vratima Damaska. Tamo je morao da shvati da je progoneći hrišćane progonio samoga Hrista. Hristovo prodorno pitanje tom prilikom je glasilo: "Savle, Savle, zašto me goniš?" (Dela 9,4; 22,7; 26,14) Pavle je kasnije ovu istinu utisnuo u srca vernika u Korintu, objašnjavajući im da deliti Crkvu znači deliti Hrista (1. Korinćanima 1,13), i da grešeći protiv svoje braće oni u stvari greše protiv Hrista (1. Korinćanima 8,12). Ova slika naglašava jedinstvo Crkve, i lokalno i sveopšte, koja je organska celina i kao telo stoji u vitalnom odnosu sa Isusom Hristom.

Isti koncept jedinstva Crkve – i lokalne i sveopšte – Pavle spominje kada se bavi problemom međusobnog odnosa hrišćana. Postoji jedno telo, u kojemu udovi imaju različite funkcije, svi jednako poštovani i neophodni za uspešno delovanje tela kao celine. Vernici više ne pripadaju sebi, već su kršteni "u" Hrista (1. Korinćanima 12,13), oni su "u" Njemu i On je "u" njima (Galatima 2,20). U tom telu oni su svi udovi jedni drugima. To zahteva priznavanje međusobne zavisnosti (1. Korinćanima 12,12-26), u zajedništvu (koinonia) pravednosti i života, u kojemu svaki, bez obzira na spektakularnost svoje uloge, mora upoznati poniznost primanja ove funkcije ili dara od Hrista na korist celoga Tela (Rimljanima 12,3-8; Efescima 4,11-16).

Naglašavajući dalje potpunu zavisnost Crkve od Hrista, Pavle izlaže novu ideju u svojim zatvorskim poslanicama, naime, da je Hristos Glava Crkve (Efescima 1,22.23; 4,15; Kološanima 1,18). Naglašavajući misao da Crkva nije neki dodatak Hristu, neko Njegovo produženje, on nedvosmisleno ističe da postoji jasna razlika između glave i tela. Glava je uzvišena i zauzima jedinstven položaj. Kao Glava Hristos je izvor i mesto autoriteta koji celo telo mora da sluša (Kološanima 2,10). Vernici koji su sjedinjeni s Njime hrane se od Njega (Kološanima 2,19).

B. Crkva kao Nevesta

Slika Crkve kao neveste Hristove na sličan način naglašava jedinstvo između vernika i Hrista, posebno u kontekstu biblijske ideje o monogamnom braku (1. Mojsijeva 2,24). I sam Isus se poslužio slikom svadbe, iako nije izričito identifikovao nevestu (Matej 25,1-13; 22,1-14). Ustovremeno sam Gospod, u govorima i parabolama, predstavlja svoj povratak kao dolazak Ženika (Matej 25,6), i kao svadbenu gozbu (Matej 22,1-14). Pavle, služeći se istom slikom, posebno je primenjuje na Crkvu (Efescima 5,25). Ovde, kao i na drugim mestima u istoj Poslanici, metafora se odnosi na sveopštu Crkvu (Efescima 1,22; 3,10.21; 5,23.27.29.32).

Metafora potvrđuje najčvršće moguće jedinstvo između Hrista kao Glave i Crkve kao Njegove Neveste, uzimajući u obzir biblijsku doktrinu da muž i žena postaju "jedno telo" (1. Mojsijeva

2,24). Nema ipak nikakvog dokaza za gledište da apostol Crkvu smatra doslovnom inkarnacijom ili produženjem Hrista. Kao Njegova Nevesta, Crkva mora da ostane čista i verna svom jedinom mužu, Isusu Hristu, kojemu se predaje bez asimilisanja i kojemu služi bez prinude.

C. Crkva kao Hram

Prvi hrišćani, koji su uživali da svoju zajednicu zamišljaju kao Novi Jerusalim, Sveti Grad (Jevrejima 12,22), zamišljali su je i kao Božji Hram. Upravo je prisutnost Hrama činila Jerusalim svetim gradom. Ali, umesto da je zamišljaju u obliku vidljive zgrade na brdu Sionu (Dela 17,24), oni su smatrali da je Gospod podigao svoj narod kao svoje Svetilište na taj način što je odlučio da boravi među njegovim pripadnicima (2. Korinćanima 6,16). Cela Crkva je postala tako "sveti hram u Gospodu" (Efescima 2,21), a to su postale i mesne crkve (1. Korinćanima 3,16.17), i svaki pojedinačni hrišćanin (1. Korinćanima 6,19).

Kao simbol Crkve ovaj Hram, iako se radilo o jednoj zgradi, zamišljan je kako raste "kao stan Božji u Duhu" (Efescima 2,21.22), "nazidan na temelju apostola i proroka, gde je kamen od ugla sam Isus Hristos" (Efescima 2,20; Marko 12,10). Crkva je "duhovna kuća", objašnjava Petar, u koju se pojedinačni vernici ugrađuju kao živo kamenje (1. Petrova 2,5), otesani i oblikovani Gospodnjom rukom. Oni su i sveštenici (Efescima 2,9), čija je dužnost, kao i u starozavetna vremena, služba posredovanja i prinošenja duhovnih žrtava (Efescima 2,5).

D. Crkva kao Božji narod

Slikama tela, neveste i hrama, Novi zavet dodaje i metaforu Božjeg naroda. Misao o Božjem narodu se u Starom zavetu često primenjuje na izrailjski narod, kojega je Bog izabrao i kojega štiti (2. Mojsijeva 15,13.16; 5. Mojsijeva 14,2; 32,9.10; Osija 2,23). U Novom zavetu Crkva je na sličan način objavljena kao produženje i ostvarenje Božje zavetne zajednice. Svojim savernicima Petar piše: "Vi ste izabrani rod...narod Božji." (1. Petrova 2,9), izjava koja nas jasno podseća na sinajski zavet (2. Mojsijeva 19,5.6).

Iako se u Novom zavetu pojam "Božji narod", ali i slični pojmovi, upotrebljava da bi se opisao starozavetni Izrailj (Jevrejima 11,25; Luka 1,68; Rimljanima 11,1.2), on se upotrebljava da bi se označila i mešovita hrišćanska zajednica Jevreja i neznabožaca (2. Korinćanima 6,14-16; 1. Petrova 2,9.10; Rimljanima 9,25.26). U okviru ostvarenja starozavetnih simbola, Novi zavet gleda Crkvu kao istinski Izrailj (Rimljanima 9,6; Galatima 6,16), kao pravo potomstvo Avramovo (Galatima 3,29; Rimljanima 4,16; 9,7.8). Daleko od namere da pojam "narod" upotrebi samo kao oznaku mnoštva ili mešavine pojedinaca, nedefinisanih i bez identiteta, Novi zavet prihvata starozavetnu koncepciju Božjeg naroda. On sagledava novi Božji narod kao dobro definisanu zajednicu, s definisanom svešću o indentitetu i misiji. Ovde u grčkom originalu stoji određeni član.

Koncept naglašava Božju inicijativu: On je izabrao sebi narod! Crkva pripada Njemu i On pripada Crkvi. O Božjoj odluci Pavle piše: "Kao što reče Bog: useliću se u njih, u živeću u njima i biću im Bog i oni će biti moj narod!" (2. Korinćanima 6,16) Kao što je stari Izrailj bio Njegov zato što ga je On otkupio i izbavio (2. Mojsijeva 15,13.16), tako i Crkva pripada Hristu zato što ju je On otkupio i "stekao krvlju svojom" (Dela 20,28). Bog očekuje od svoje Crkve da mu posveti svoju nepodeljenu vernost, jer je Hristos željan da je izvede sebi "kao slavnu crkvu koja nema mane ni mrštine ili takvoga čega, nego da bude sveta i bez mane." (Efescima 5,27)

E. Nekoliko pokazatelja

Ovaj izbor slika Crkve ni na koji način nije iscrpljen ovim razmatranjem. Adekvatan pregled bi zahtevao razmatranje još mnogih simbola, takvih kao što je tvrđava, vinograd, vojska, država, stub istine, da spomenemo samo neke. Nijedan od ovih posebnih simbola ne bi mogao predstaviti ukupnu sadržinu novozavetne misli o Crkvi. Međutim, svi oni ukazuju na zavisnost Crkve od trojednog Boga i na međuzavisnost svih članova zajednice.

U skoro svakom od ovih simbola, bez obzira da li se radi o lokalnoj ili sveopštoj Crkvi, ona je prikazana kao izrazito teokratska stvarnost, čije poreklo i budućnost imaju svoj koren u Bogu. To je hristocentrična zajednica, jer i postoji zahvaljujući Hristovoj osobi i Njegovom delu. Crkva je i karizmatična stvarnost, jer Sveti Duh prožima celi njen život. To je novo stvaranje, zemaljski izraz Božjeg carstva. Kao Božje izabrano oruđe delovanja u svetu, Crkva ima zadatak da radosnu vest objavi po celoj Zemlji i da učestvuje u ratu između Boga i Sotone. Jedinstvo i potpunost su bitne karakteristike njenog života, jedinstvo obogaćeno okupljanjem ljudi i žena iz svih naroda, jezika i plemena.

Sjedinjeno postojanje vernika u Hristu kao Njegovog Tela, Neveste, Hrama i naroda pruža oštriju i bogatiju sliku prirode i područja drelovanja Crkve od one koja bi se mogla stvoriti jedino na temelju izraza eklesija. Ove slike sadrže bogatstvo gledišta i mogućnosti izražavanja tako da mnogo potpunije od poujma eklesija razjašnjavaju mesto i značenje Crkve u Novom zavetu. Deo ovih simbola ima i funkcionalnu dimenziju, razjašnjavanje uloge i funkcije Crkve u odnosu prema Božjoj nameri sa svetom, što će predstavljati i naš sledeći zadatak.

IV. Misija Crkve

Iako se Crkva ne može definisati prvenstveno na temelju svojih funkcija, one ostaju izuzetno značajne u njenom degivisanju. Crkva je Telo Hristovo. Međutim, ona nije osnovana da postoji kao sama sebi cilj, već da bi ispunila Božje namere, to jest, da bi obavila Gospodnju službu u

svetu, učinila ono što bi On učinio da je i dalje ostao na Zemlji. To objašnjava zašto se iz te perspektive može kazati da Crkva ne samo da ima misiju, već da je i ona sama postala misija.

U celoj Bibliji Bog je Bog poslanja, misije. Njegov karakteristični pristup ljudima je da im šalje nekoga koji će govoriti u Njegovo ime. "Otkad iziđoše oci vaši iz zemlje egipatske do danas, slah k vama sve sluge svoje proroke svaki dan zarana i bez prestanka!" – rekao je Bog sinovima Judinim (Jeremija 7,25; 26,5; 29,19; 35,15; 44,4). Kada se navršilo vreme "posla Bog Sina svojega" (Galatima 4,4), ponovo s jasnom namerom. Sin, sa svoje strane, "poslao" je Dvanaesticu, a kasnije Sedamdeseticu s porukom o Božjem carstvu (Luka 9,1.2; 10,1.9). Tom mandatu Hristos je posle vaskrsenja dodao i zadatak, zapisan u Evanđelju po Mateju 28,19.20; Luka 24,46-48.

A. "Naučite sve narode!"

Konačni nalog koji je Isus dao svojim učenicima glasio je da pođu i da kao Isusove učenike pridobiju pripadnike svih naroda, plemena i jezika (Matej 28,19; Dela 1,8). Kao što je Otac poslao Hrista u svet, tako je i On slao svoje učenike (Jovan 20,21). Njihov prvenstveni zadatak, ali i zadatak cele Crkve, uvek je bio objavljivanje evanđelja Isusa Hrista po celom svetu. Vernici Crkve su pozvani iz sveta da bi bili poslani natrag u svet s misijom i porukom. Poziv na propovedanje evanđelja proističe iz neopozive zapovesti koju je Gospod uputio Crkvi.

B. Poučavanje vernika

Poučavanje vernika je sledeća misija ili funkcija Crkve. Bog, objašnjava Pavle, dao je Crkvi apostole, proroke, evanđeliste i pastire (Efescima 4,11) "da se sveti priprave za delo službe, na sazidanje tela Hristova, dokle dostignemo svi u jedinstvo vere i poznanje sina Božjega, u čoveka savršena, u meru rasta visine Hristove." (Efescima 4,12.13)

Oni koji budu dovedeni Hristu, trebalo je da "u svemu uzrastu u onome koji je glava, Hristos" (Efescima 4,15). U prvoj Crkvi zadatak poučavanja (didasko) zahtevao je da istina evanđelja i dužnosti s njome povezane budu mnogo metodičnije objašnjene i primenjene. Poučavanje se obavljalo javno u Hramu i u domovima, među Jevrejima i na skupovima vernika (Dela 4,2.18; 5,21.25.28.42; 18,11; 20,20). Svrha poučavanja je bila da se Hristova volja primeni na svakodnevni život zajednice kao reč pouke, ohrabrenja i utehe, tako da vernici "žive u Njemu" (Kološanima 2,6; 3,16; 1. Timotiju 6,2; 1. Korinćanima 14,3.26) na temelju "Božje Reči" (Dela 18,11), "saveta Božjih" (Dela 20,26.27) ili "reči Hristove" (Kološanima 3,16).

Poučavanje je moglo da dobije različite oblike kao što se i pokazalo na različitim nivoima. Ono je moglo da predstavlja indoktrinaciju vernika Crkve da bi se "još bolje pokazao put Gospodnji" (Dela 18,26), da bi se vernicima pokazali apostolski "putevi" u Hristu (1. Korinćanima 4,16.17) ili da bi im se pomoglo da se odupru lažnim naukama (Efescima 4,14.15). Sadržina propovedanja i mnogo detaljnijeg poučavanja često je bila ista (Dela 5,42; 15,35; Kološanima 1,28), pa je povremeno propovednik bivao učitelj, posebno kada se radilo o apostolima (1. Timotiju 2,7; 2. Timotiju 1,11).

C. Staranje o siromašnima i napaćenima

Prva Crkva, koja se okupljala radi poučavanja i zajedništva, jasno je shvatala svoju odgovornost prema siromašnima i napaćenima. Isus je bio poznat po svojoj službi lečenja bolesnih, pa čak i povremenog podizanja mrtvih. On je očekivao od svojih učenika da idu Njegovim stopama (Matej 10,5-8; Luka 10,1-12.17), i jasno objavio da će dela ljubavi, učinjena u Njegovo ime, u poslednji dan predstavljati razliku između istinskih vernika i onih koji su samo rečima izražavali svoju veru (Matej 25,31-46). Stalno iznova su i apostoli, sa svoje strane, naglašavali važnost praktičnog hrišćanstva (Jakov 1,27; 2,1-7; 1. Jovanova 3,15-17).

Iako vernici treba da se čuvaju od udruživanja sa svetom (2. Korinćanima 6,14-18), oni treba da budu "so Zemlji" i "videlo svetu" (Matej 5,13-16). Svojim uticajem i svedočenjem pozvani su da podržavaju sve ono što unapređuje društveno, ekonomsko i kulturno dobro ljudskog roda. Prvenstvena misija Crkve je nedvosmisleno povezana s evangelizacijom i ostvarivanjem božanskog plana spasenja. Ipak, vernici Crkve su pozvani da uče od svoga Gospoda, koji je, iako je duhovne potrebe ljudi stavljao ispred njihovih fizičkih i materijalnih potreba, uvek pokazivao koliko mu je stalo do ljudi i koji se uvek trudio da pomogne siromašnima i napaćenima.

D. Proslavljanje Boga

Moramo spomenuti još jednu dimenziju misije Crkve: odavanje slave Onome koji nas je stvorio i otkupio u Isusu Hristu. Reči apostola Pavla, da je Bog sebi u Isusu Hristu izabrao sinove i kćeri "na pohvalu slavne blagodati svoje" (Efescima 1,6), upućuju na to da je konačna svrha Crkve obožavanje Boga. Tako je zadivljujuće otkrivena namera koju je Bog imao kada je utemeljio Crkvu i kada je na nju izlio sve blagoslove u Isusu Hristu da apostol ne može da zadrži svoj jezik od hvale: "Onome slava u crkvi po Hristu Isusu u sve naraštaje za vek veka. Amin!" (Efescima 3,21) Proslavljanje Boga nije samo ponavljanje poučavanja ili obučavanja. Dok se poučavanje usredsređuje na vernika i obavlja se u njegovu korist, slavljenje Boga je usmereno na uzdizanje i hvaljenje Gospoda. Iako i ono treba da bude na blagoslov vernicima (Jevrejima 10,25), ono svoju pažnju usmerava da to ko je Bog i šta je On. Proslavljanje Boga nalazi svoj najuzvišeniji izraz u

knjizi Otkrivenja, u kojoj viđenje Boga dovodi do zajedničkog slavljenja trostruko svetog Boga, s kojim je udruženo i Jagnje- Otkupitelj (Otkrivenje 4,8-11; 7,11.12; 5,9-14).

Slava se izražava Bogu u Crkvi putem zahvalnog odgovora na Njegovu blagodat: "Onaj mne poštuje koji prinosi hvalu na žrtvu i koji je putem na opazu!" (Psalam 50,23) Petar shvata Crkvu kao "sveštenstvo sveto, eda se prinose prinosi duhovni, koji su Bogu povoljni, kroz Isusa Hrista" (1. Petrova 2,5). To obožavanje uključuje objavljivanje "dobrodetelji Onoga koji nas dozva iz tame k čudnome videlu svome" (1. Petrova 2,9). Osim toga, Bog se proslavlja i životom vernika, koji je "napunjen plodova pravde kroz Isusa Hrista, na slavu i hvalu Božju" (Filibljanima 1,10.11).

E. Srž misije: Reč

Da razmotrimo i elemenat koji se nalazi u samoj srži svih funkcija Crkve i koji oblikuje sve ono što ona čini: njenu poruku, sadržinu onoga što ona objavljuje.

Bitna priroda apostolskog propovedanja jasno je izražena dvema osnovnim rečima koje se pojavljuju u celom tekstu Novog zaveta: "kerusein" – "objaviti kao glasnik", i "euangelizein" – "objaviti dobre vesti". Euangelizein često obeležava sadržinu dobre vesti kao evanđelje - "euangelion" (1. Korinćanima 15,1; 2. Korinćanima 11,7; Galatima 1,11) ili kao "o Isusu Hristu" (Dela 5,42), kao "mir" (Efescima 2,17) ili jednostavno kao "Reč" (Dela 15,35). Ovi izrazi objašnjavaju da je propovedanje ili evangeliziranje u prvoj Crkvi u osnovi bilo objavljivanje dobre vesti od Boga, oglašavanje Isusa Hrista kao Spasitelja.

Pavle se najčešće služi rečju "evanđelje". Iako često upotrebljava ovaj pojam ne obeležavajući pobliže njegovo značenje (Rimljanima 1,16; 1. Korinćanima 4,15; Galatima 2,5.14; Filibljanima 1,5), on u vidu ima specifičan niz činjenica. One su jasno navedene u tekstovima kao što su Rimljanima 1,3.4; 1. Korinćanima 15,1-11. i u 2. Timotiju 2,8. koji u pojam evanđelja uključuju Hristov božanski sinovski položaj, Njegovu istinsku ljudsku prirodu, otkupiteljsku smrt, pogreb, vaskrsenje, i drugi dolazak. Govori i događaji, zapisani u Delima apstola pre početka Pavlove službe, jasno pokazuju da je među prvim vernicima vladala opšta saglasnost o sadržaju evanđelja (2. Timotiju 2,23.24.32.36; 3,15; 4,1.2.10-12; 7,56; 10,36.39-43).

To ni na koji način nije bilo ljudsko evanđelje (Galatima 1,11), već "reč istine" (Efescima 1,13; Kilošanima 1,5), utemeljena na otkrivenju (Galatima 1,12), Reč koja je presecala sve rasne i društvene barijere (Rimljanima 1,16; Galatima 3,28) i nikada nije gubila važnost (Juda 3). Evanđelje sačinjava srž misije Crkve, omogućujući evangelizaciju, poučavanje, obožavanje i socijalne delatnosti.

F. Služba Duha

1. Ispunjeni Svetim Duhom

U obožavanju Boga i u borbi s neprijateljskim silama Crkva nije ostala bez pomoći. Kao što je počivao na Isusu u toku cele Njegove misije (Matej 3,13-17; Luka 4,1.18-21; Dela 10,38) tako je Sveti Duh bio i s apstolima u toku celog njihovog rada (Jovan 14,16.17). Na dan Pedesetnice se ispunilo ovo Isusovo obećanje, kada se Sveti Duh spustio na sve apostole (Dela 2,4; 4,8.31), preobražavajući pojedinačne vernike. Novozavetni tekstovi govore da se Sveti Duh došao na apostole (Dela 1,8; 19,6), da im je bio dat od Boga (Dela 8,18; 15,8), ili da vje pao na njih (Dela 10,44; 11,15). Bez obzira na terminologiju, postoji čvrsto uverenje da je Bog u Hristu dao Svetoga Duha onima koji su se oslonili na Njega i da je taj dar neophodno osposobljenje za hrišćansku službu. Svedočenje Novoga zaveta na ovom području je tako obilno da smo jednostavno primorani da biramo tekstove na koje ćemo se pozvati.

Kao Osoba, a ne kao sila ili uticaj, Sveti Duh je svedočio njihovome duhu (Rimljanima 8,16), posredovao za njih (Rimljanima 8,26.27), posvećivao ih (Rimljanima 15,16; 2.Solunjanima 2,13). On ih je učio (1. Korinćanima 2,13), živeo u njima (2. Timotiju 1,14), i osposobljavao ih (2. Korinćanima 3,6). Nedvosmisleni uspeh njihovog svedočenja (Dela 2,37-47) pokazuje da je ovo obećanje Očevo bilo ispunjeno (Dela 1,4.5). Isto toliko veličanstveno i zadivljujuće je bilo i delovanje Svetoga Duha u okviru zajednice vernika. On je davao snagu Crkvi za njeno svakodnevno svedočenje (Dela 1,31), čuvao njeno jedinstvo (Efescima 4,3.4; Filibljanima 2,1.2), pomagao Crkvi da razreši sukobe (Dela 15,8.28.29) i da izabere starešine (Dela 20,28). Uloga Svetoga Duha u pokretanju misije među neznabošcima jasno je vidljiva u tekstovima kao što su Dela 13,1-4. kao i Njegovo stalno vodstvo u širenju misije, u otvaranju i zatvaranju vrata (Dela 16,6-10; 19,21; 20,22,23). Uticaj Svetoga Duha je tako potpuno prožimao život novozavetne Crkve da se jedva može navesti neko, područje života – pojedinačno ili zajedničko – koje bi ostalo izvan sfere Njegovog uticaja.

2. Darovi Svetoga Duha

Da bi osposobio hrišćansku zajednicu, Sveti Duh je dao posebne darove pojedinačnim vernicima (Rimljanima 12,6-8; 1. Korinćanima 12,4.11.27-31; Efescima 4,11). Ti darovi ili karizmata, darovi blagodati, ne smeju se zamenjivati s hrišćanskim vrlinama, koje su opisane kao rod Svetoga Duha (Galatima 5,22.23). Njih Sveti Duh daje onima koje izabere i kada tako odluči (1. Korinćanima 12,11). Neki od tih darova odnose se na praktične službe, kao što su lečenje, čunjenje čuda, upravljanje. Drugi se odnose na službe Reči Božje, kao što su službe apostola, proroka, evanđelista. Sve se daju Crkvi radi opšteg dobra (1. Korinćanima 12,7) i za izgrađivanje Crkve (1. Korinćanima 14,12). Oni treba da ojačaju vernike u veri i da ih osposobe da obavljaju svoju službu u Crkvi ili među neznabošcima. Izlivanje Svetoga Duha – i Njegovih darova –

apostoli predstavljaju kao dar proslavljenog Gospoda preko kojih On nastavlja svoje delo na Zemlji (Dela 2,23; Jovan 7,39).

V. Upravljanje Crkvom

Karizmatički darovi Svetoga Duha ne iscrpljuju novozavetno razumevanje evanđeoske službe, niti se oni sagledavaju kao zadovoljavanje potreba uobičajene službe. Više nego jednom, Pavle u svojim spisima govori o starešinama i vladikama (Filibljanima 1,1; 1. Timotiju 3,1; 5,17.19), kao što čine i Jakov i Petar (1. Petrova 5,1; Jakov 5,14). Svakako da je apostol imao u vidu određene službe kada je pozivao solunske vernike da "pripoznaju one koji se trude među njima, i nastojnike svoje u Gospodu i učitelje svoje" (1. Solunjanima 5,12). Teško je voditi bilo koju grupu u toku bilo kojeg razdoblja vremena bez nosilaca odgovornosti bilo koje vrste, i postoje dokazi da ni novozavetna Crkva to nije pokušavala.

A. Služba apostola

Što se tiče organizacije prve Crkve, novozavetni spisi nisu tako detaljni kao što bismo to želeli, ali nam ipak daju solidne i važne pojedinosti o tom pitanju.

Izgleda očigledno na temelju Evandjelja da je Isus, pošto je nameravao da utemelji vidljivu zajednicu svojih sledbenika, ostavio svojim učenicima nekoliko formalnih uputstava o njejoj organizaciji. Vrlo kratko vreme posle Njegovog uznesenja, pojavljuje se dobro definisana zajednica učenika koju predvode apostoli (Dela 1,13-15; 2,14), s vrlo jasnim saznanjem o svojoj misiji (Dela 2,37-41), zajednica koja se brzo širi (Dela 2,41; 4,4; 6,7). Apostoli se pojavljuju kao starešine i učitelji te zajednice (Dela 37,42; 3,1; 5,1-3).

U toku vremena brojčano umnožavanje učenika i ista duboka svest o misiji (Dela 6,1-3) navela je apostole da prenesu jneke od svojih zaduženja na sedmoricu vernika koji će im pomagati u službi (Dela 6,4-6). Pošto "Reč Božja rastijaše" (Dela 6,7) i pošto se rasplamsalo progonstvo Crkva se proširila i na druge krajeve Palestine i okolnih zemalja (Dela 6,8-11). U Fenikiji i Kipru i Antiohiji "mnogo ih verovaše i obratiše se Gospodu" (Dela 11,19-21), osnivajući nove mesne crkve, kao što je bila ona u Antiohiji (Dela 6,26). Pokrenuta Svetim Duhom i nastojanjem antiohijske crkve, misija Pavla i Varnave dovela je do osnivanja mnoštva drugih mesnih crkava, od kojih je svaka imala starešine, koje su potvrdili Pavle i Varnava, ali verovatno na predlog mesnih crkava, kao što je to bio slučaj sa sedmoricom o kojima je reč u Delima 14,23; 6,3. Takve starešine su već delovale u Jerusalimu, kao što je zapisano u Delima 11,30.

Priznavanje apostolskog starešinstva je nesumnjivo. U najužem smislu te reči, Dvanaesticu je izabrao i postavio sam Isus (Matej 10,1-4), Matej je zamenio Judu, ali se isti rang u širem smislu morao priznati i Pavlu i Varnavi (Dela 14,4.14), Jakovu (Galatima 2,9) i Androniku i Juniju (Rimljanima 16,7). U strukturi Crkve koja se naglo razvijala, Dvanaestorica i Pavle, koji su se lično sreli sa Isusom i kojima je On lično uputio poziv, zauzimaju jedinstven autoritativan položaj. Zajedno s prorocima, oni predstavljaju temelj na kojemu je Crkva podignuta, dok je Isus ugaoni kamen cele građevine (Efescima 2,20). Kao temelj Crkve oni nemaju naslednika. Oni su predstavljali prirodne vođe i učitelje hrišćanske zajednice.

B. Lokalne službe

Dok su se apostoli starali o onome što bi se moglo šire opisati kao opšti i globalni poslovi, izgleda da su đakoni i starešine svoju službu obavljali na lokalnom nivou. Starešine ili prezviteri, poznati i kao vladike ili nastojnici – u Novom zavetu ti nazivi se međusobno zamenjuju (Dela 20,17.28; Titu 1,5.7; 1. Petrova 5,2) obavljali su dužnosti koje su bile prvenstveno duhovnog i nadzornog kataraktera (Dela 20,17-28; 1. Petrova 5,1-3; Jakov 5,14). Oni su delovali među svojim savernicima i bili su zaduženi za njih "u Gospodu" (1. Solunjanima 5,12), svakako kao starešine i vođe. Trajnost njihove uloge se vidi iz liste kvalifikacija, koje su se tražile od takvih starešina (1. Timotiju 3,1-7; Titu 1,7-9). To isto se odnosi i na đakone, čije je zaduženje svakako bilo duhovne prirode, iako su morali obavljati i svetovne poslove Crkve (Dela 6,1-6. 8-14; 8,4-13. 26-40; 1. Timotiju 3,8-13).

Drugim rečima, funkcije vodstva u najranijim fazama istorije Crkve nalazile su se predominantno u rukama apostola. Kada je Crkva brojčano porasla, neophodnost upravljanja, poučavanja i disciplinovanja dovela je do toga da su neke funkcije apostolske službe bile prenesene na lokalne vernike, kojima su to omogućili duhovni darovi dobijeni od Boga. Polako se razvijala dobro promišljena organizaciona struktura Crkve. Veliki deo upravljanja lokalnom crkvom bio je u rukama lokalnih starešina, dok su se teži problemi koji su nastajali zbog velike proširenosti Crkve rešavali na širim skupovima (Dela 15,1-6).

C. Upravljanje Crkvom i Novi zavet

U svojoj osnovi upravljanje Crkvom svodi se na primenu niza pravila i odredaba, koje treba da omoguće ostvarenje misije Crkve i rad onih koji su uključeni u tu misiju. Bilo je onih koji su u upravljanju Crkvom ili u crkvenom redu videli odstupanje od osnovnih načela evanđelja, tvrdeći da u Crkvi Duh treba da radi šta hoće i da Njegovo delo ne može biti usmeravano odlukama ljudskih bića. Međutim, na temelju onoga što smo do sada ustanovili čini se da Duh u Bibliji nije

toliko "duhovan" da ne bi mogao da se vlada po izvesnom redu. Ostaje, dakle, samo pitanje koji oblik upravljanja je propisan u Bibliji. Novi zavet, koji prati život Crkve od samog početka, iznosi iznenađujuće mali broj detaljnih podataka o organizaciji Crkve, osim u Delima apostola i u Pavlovim pastoralnim poslanicama.

1. Teorije

U toku stoleća pojavile su se tri teorije o upravljanju Crkvom i svaka od njih smatra da se zasniva na biblijskim temeljima. Episkopalni sistem predstavlja upravljanje Crkvom preko episkopa ili vladika (episkopoi). Iako se oblici episkopalne uprave razlikuju, najprošireniji oblik tog sistema polazi od pretpostavke da je Hristos autoritet i upravljanje Crkvom poverio direktno i isključivo episkopima kao naslednicima apostola. Najrazvijeniji primer takve episkopalne uprave poseban autoritet je pripisao episkopu Rima, smatrajući ga vrhovnim episkopom.

Kongregacionalizam je sistem upravljanja Crkvom koji naglašava ulogu pojedinačnih hrišćana i mesnu crkvu proglašava sedištem autoriteta, navodeći biblijske presedane. Ovde je naglasak stavljen na autonomiju i nezavisnost lokalne crkve. Samo Hristos može da bude Glava Crkve. Vlast nad crkvom počiva isključivo na vernicima mesne crkve. Saradnja i udruživanje mesnih crkava se prihvata, ukoliko koristi mesnoj crkvi, ali uloga udruženja je strogo savetodavna.

Prezviterijalni oblik upravljanja Crkvom prihvata vladu starešina ili prezvitera kao predstavnika Crkve. Autoritet je u rukama prezvitera, bolje rečeno u nizu predstavničkih tela. Hristos je svoj autoritet preneo na pojedinačne vernike koji ga daju izabranim starešinama kao svojim predstavnicima. Prezviteri se služe delegiranim autoritetom u ime vernika, i lokalno i kao članovi upravnih tela, sastavljenih od klerika i laika.

2. Osnovna načela

Svaki od savremenih tipova upravljanja Crkvom može da se pozove na neke novozavetne elemente da bi opravdao postojanje svoje organizacije. Ipak, postoje neka načela i činjenice u novozavetnim spisima koje se ne mogu zanemariti.

Da počnemo od činjenice da je Hristos Glava Crkve i da je jedino On izvor autoriteta u svemu. Njegova volja, otkrivena u Njegovoj pisanoj Reči, predstavlja konačno i neopozivo merilo po kojemu Crkva mora da određuje sve svoje postupke. Iako se može kazati da Hristos primenjuje svoj autoritet u Crkvi preko njenih starešina – kao što je to bilo u vreme apostola – ne sme se shvatiti da je Hristos svoj autoritet preneo na svoje sluge. One imaju samo izvedeni, delegirani

autoritet. Te starešine, koje je Bog pozvao a Crkva izabrala, odvojene su da vode Crkvu na različitim područjima njene misije u celom svetu.

To je bio i oblik upravljanja Crkvom prema kojemu se Crkva kretala u danima apostola. Biblija ne potvrđuje postojanje nekog episkopalnog sistema, koji bi Crkvu organizovao po monarhističkim, pa čak i imperijanim pravilima. Biblija ne podupire ni mišljenje po kojemu bi svaka mesna crkva bila kompletna Crkva, nezavisna od svih ostalih, bez ikakve autoritativne organizacione strukture iznad lokalne zajednice. Izgleda, umesto toga, da biblijski podaci pružaju sliku osnovnog reprezentativnog oblika upravljanja Crkvom u kojemu dolazi do izražaja sveštenstvo svih vernika i darovi blagodati dobijeni Svetim Duhom, uz istovremeno priznavanje autoriteta predstavničkih tela.

3. Karizmata i institucija

Rasprava se vodila ne samo o preciznoj prirodi karizmatičkih darova, već i o njihovom mestu u upravljanju Crkvom. Nekoliko funkcija starešinstva u Crkvi opisane su kao "darovi" u Efescima 4,11: apostoli, proroci, evanđelisti, pastiri i učitelji. One u sebi nose izvestan stepen autoritativnog starešinstva. Osim toga, kao što je već ranije spomenuto, da su crkve, koje Pavle spominje, imale formalno starešinstvo vidi se jasno iz činjenice da apostol poziva Solunjanima da poštuju one koji su postavljeni nad njima - proistamenoj - "u Gospodu" (1. Solunjanima 5,12). Isti particip je upotrebljen kasnije kada apostol govori o episkopima (1. Timotiju 3,4), o đakonima (1. Timotiju 3,12) i o starešinama (1. Timotiju 5,17), što navodi na zaključak da se pojam proistamenoj odnosi na funkciju ili položaj starešina, episkopa i đakona.

Raspravljajući o pitanju kako se karizmatičko i institucionalno starešinstvo međusobno odnose, neki smatraju da Crkvi nije potrebna nikakva organizacija, jer je svaki vernik rođen po Duhu i primio je makar jedan dar Duha (1. Korinćanima 12,7; 1. Petrova 4,10). Po tom gledištu, potreba za institucionalizovanim položajima pojavila se u Crkvi tek kada je karizmatička služba nestala iz nje, i da je ona time postala nedostojna svoga poziva. Drugi, ističući činjenicu da nekoliko Pavlovih poslanica, kao i Dela apostola, potvrđuju važnost organizacije, smatraju da gornja teorija jednostavno zanemaruje biblijske činjenice. Izgleda, po svemu sudeći, da je mnogo prihvatljivije pretpostaviti da su karizmata i institucionalizovane službe, kao što su starešine, episkopi i đakoni, postojale ruku pod ruku i da je ostvarenje misije Crkve zavisilo i od jednih i od drugih.

VI. Obredi u Crkvi

Za "novi put" koji će trasirati svojim utelovljenjem, svojim životom i svojom smrću, naš Gospod je unapred utemeljio neke obrede i pozvao sve svoje novorođene sledbenike da ih poštuju. Radi se o krštenju i Gospodnjoj večeri. Neki ove ustanove zovu ordinances, a neki sakramenti. Na temelju latinske reči "ordo", koja označava "poredak", "red", obred je običaj, ustanova, utemeljen po Gospodnjoj odredbi. Sakrament, na temelju latinske reči sakramentum – koja se odnosi na sve što je sveto i tajanstveno – može se definisati kao obred kod kojega su duhovne stvarnosti izražene vidljivim znacima, sugerišući po nekima da se radi o nečemu što je veće od samog obreda, koji je vidljivi znak i koji se uklapa u tu stvarnost. Oba naziva su strana Novom zavetu, ali oba obreda predstavljaju srž ispoljavanja vere Crkve.

A. Krštenje

1. Prethodnici i poreklo

Obred krštenja je, možda, prihvatio svoj spoljašnji oblik od jevrejskog krštenja obraćenika ili od obreda koji je obavljao Jovan Krstitelj. Zajedničko i jednom i drugom obredu je pretpostavka o prekidu starog načina života i o prihvatanju novog. Jovanovo krštenje, međutim, bilo je namenjeno Jevrejima i predstavljalo je poziv na "pokajanje za oprostjenje greha" (Marko 1,4). Što se tiče Gospoda Isusa Hrista, On je svojim krštenjem najsnažnije naglasio svoju odanost svom jedinstvenom zadatku, posvećenje svojoj mesijanskoj misiji (Matej 3,15). Hrišćansko krštenje ima jedno potpuno novo značenje. Hristovo utelovljenje, život i smrt omogućili su ostvarenje Božjeg plana spasenja, pa krštenje u ime Isusa Hrista izražava prihvatanje spasenja verom u Isusa Hrista.

2. Zapovest

Zapovest da se obavlja krštenje bila je deo velikog zadatka koji je Isus dao Crkvi, kada joj je naredio da u svim narodima, plemenima i jezicima stvara učenike Isusa Hrista i da ih onda krštava (Matej 28,19). Apostoli su verno izvršili ovu zapovest našeg Gospoda. Izveštaje o krštenjima nalazimo u Delima 2,38.41; 8,12.13.16.36-38; 9,18; 10,47; 16,15. Objavljivanje evanđelja pozivalo je na odluku koja se ostvarivala krštenjem. U Novom zavetu nema izveštaja o nekrštenim hrišćanima.

3. Značenje krštenja

Po svojoj suštini krštenje je jednostavan obred koji odražava značenje evanđelja i plana spasenja čiji je simbol. Sam pojam je nastao na temelju reči "baptizo", koja je pojačani oblik reči "bapto" – uroniti, biti ispod. Kada se odnosi na krštenje vodom (Matej 3,6; Marko 1,9; Dela 2,41),

prenosi misao o uronjavanju, stavljanju pod vodu. Istovremeno, pošto se reč baptizo upotrebljava na različite načine u Novom zavetu, uključujući pranje (Marko 7,4; Luka 11,38), Hristove patnje i smrt (Marko 10,38.39; Luka 12,50), ne bi bilo pravilno kada bismo njeno originalno značenje upotrebili kao konačni dokaz o načinu krštenja. Međutim, ipak se ne sme zanemariti dodatna važnost činjenice da se krštenje u nekoliko slučajeva koji su zapisani u Novom zavetu zaista obavilo uronjavanjem (Matej 3,6; Marko 1,5.9.10; Jovan 3,23), što navodi na zaključak koji je potvrđen teološkim značenjem obreda po tumačenju novozavetnih pisaca.

Za Pavla značenje krštenja je prvenstveno i najdirektnije povezano sa spasonosnim događajima Isusovog života, smrti i vaskrsenja, koji su sadržani u koncepciji o umiranju i vaskrsavanju sa Hristom. Apostol pita: "Ili ne znate da svi koji se krstismo u Isusa Hrista, u smrt njegovu krstismo se? Tako se s njime pogrebosmo krštenjem u smrt da kao što usta Hristos iz mrtvih slavom očevom, tako i mi u novom životu da hodimo." (Rimljanima 6,3.4; Kološanima 2,12) Pavlovo tumačenje dobija svoj puni značaj jedino u krštenju uronjavanjem.

Ono što je Hristos učinio za sve grešnike na Golgoti svaki pojedinačni hrišćanin prisvaja svojim krštenjem. Prilikom krštenja hrišćanin umire s Hristom, razapinje se s Njime (Rimljanima 6,6.8; Kološanima 3,3). Njegova smrt oslobađa ih od greha (Rimljanima 6,7.18). Vaskrsnuvši s Hristom, oni započinju da žive novim životom (Rimljanima 6,11-13; 7,4-6; Kološanima 3,1). Uronjavanje u vodu je vidljiva slika uronjavanja u Hrista. Ustajanje iz vode je vidljiva slika novog života u Hristu, "oblačenja" Hrista (Rimljanima 13,14; Galatima 3,27).

Uronjavanje u vodu je i vidljiva slika vitalnog unutrašnjeg predanja Hristu. To je živopisno opisano u Rimljanima 6, na primer, sa nekoliko reči praćenih prepozicijom "syn", koja znači "sa". Mi smo pogrebni zajedno (synetaphemen), postali smo jedna biljka s Njime (symphytoi); stara priroda je razapeta zajedno s Hristom (syn Christo), tako da ćemo i živeti s Njime (syzesomen; Rimljanima 6,4-6.8). Ove različite teme nalaze svoj opšti fokus u fundamentalnoj misli o krštenju kao davljenju starog života i u pojavljivanju novog života, u smrti i vaskrsenju.

4. Kršteni u jedno Telo

Ipak, hrišćani nisu sagledani jedino kao kršteni "u Hrista" (Galatima 3,27), već i kao "kršteni u jedno telo", Crkvu, Telo Hristovo (1. Korinćanima 12,13). Ako je krštenje izjednačavanje s Hristom, ono je istovremeno i izjednačavanje s Njegovim Telom, s Njegovom Crkvom. Po Pavlovim rečima "Jer jednim Duhom mi se svi krstismo u jedno telo!", hrišćansko krštenje je krštenje "u ime Isusa Hrista" (Dela 2,38; 10,48) ili "u ime Gospoda Isusa" (Dela 8,16; 19,5), što, umesto da daje na uvid različite kršteničke formule, izgleda da ukazuje na teološku važnost krštenja. Pavlove reči još jasnije naglašavaju da oni koji su kršteni pripadaju Hristu, jer još jednom ponavljaju nagoveštaj o inkorporaciji, sjedinjenju.

5. Krštenje vernika

U ovom trenutku treba da bude jasno da se radi o krštenju vernika. Ako zaista simbolički predstavlja grešnikovu smrt grehu, posle koje sledi novi život – smrt, pogreb i vaskrsenje Isusa Hrista – krštenje je delo vere i javno svedočanstvo da je krštenik sjedinjen s Hristom u Njegovoj smrti i vaskrsenju, svedočanstvo o krštenikovoj predanosti Hristu. To objašnjava zašto se tako često u knjizi Dela apostola međusobno povezuju objavljivanje evanđelja, vera, pokajanje i krštenje.

Na dan Pedesetnice, odgovarajući na pitanje: "Šta da činimo, ljudi braćo?" – Petar odgovara: "Pokajte se i da se krstite svaki od vas u ime Isusa Hrista za oprostjenje greha, i primićete dar Svetoga Duha!" (Dela 2,37.38) Upravo "kada pak verovaše Filipu koji propovedaše evanđelje... i o imenu Isusa Hrista", stanovnici Samarije "krštavahu se" (Dela 8,12). Dajući odgovor na pitanje tamničara u Filibi: "Šta mi treba činiti da se spasem?" – Pavle je kazao jednostavno: "Veruj Gospoda Isusa Hrista i spašćeš se ti i sav dom tvoj!" (Dela 16,30.31) Kratko vreme posle toga, celi dom je bio kršten.

U svim ovim slučajevima krštenje je bilo izraz pokajanja i obraćenja, što znači da su domaćinstva i porodice spomenute u izveštajima (Dela 11,14; 16,15.31-34; 18,8) ispunile uslove za krštenje: odazvale su se propovedanju Reči, objavile svoje pokajanje i svoju veru. Nema nikakvih nagoveštaja u Novom zavetu da je ikada došlo do krštenja dece. Ukupni tok svih izveštaja ide u potpuno drugom smeru. Uronjavanje vernika predstavljalo je oblik krštenja u vreme apostola. Uvođenje bilo kojeg drugog oblika krštenja smatralo bi se neovlašćenim činom i moglo bi dovesti do pogrešnih shvatanja samog obreda krštenja.

6. Krštenje i Sveti Duh

U nekoliko novozavetnih tekstova dar Svetoga Duha i krštenje vodom izričito se dovode u blisku međusobnu vezu (Dela 2,38; 8,14-17.18; 10,44-48; 19,1-7; Matej 3,11; Marko 1,8; Luka 3,16; Jovan 1,33; 3,5). U nekim slučajevima, izlivanje Svetoga Duha je čak prethodilo krštenju (Dela 10,44.47), a u nekima se dogodilo posle krštenja (Dela 2,37.38; Marko 1,8). U dva slučaja novozavetni tekst povezuje polaganje ruku s izlivanjem Svetoga Duha (Dela 8,12-17; 19,1-6). Ipak, ne postoji nikakvo novozavetno pravilo da je polaganje ruku neophodan uslov za izlivanje Svetoga Duha ili da je to vreme Njegovog izlivanja. U slučaju Kornelija, Sveti Duh je bio izliven pre krštenja i bez ikakvog vidljivog ceremonijala, kao što bi bilo polaganje Petrovih ruku (Dela 10,44-48). Međutim, posle tako očiglednog znaka božanske naklonosti apostol nije zaključio da je Koreneliju i članovima njegovog doma krštenje vodom nepotrebno. Jedno ne isključuje drugo.

U Novom zavetu obred krštenja predstavlja celinu, jedinstven obred koji ne treba analizirati po njegovim sastavnim delovima. Ukupnost akcije dovodi do izlivanja Svetoga Duha. Nema biblijskog krštenja bez Svetoga Duha. Krštenje je uvek krštenje vodom i Svetim Duhom.

B. Gospodnja večera

Drugi biblijski utemeljeni obred u životu Crkve je Gospodnja večera. Ovaj obred, koji je ustanovio sam Isus one noći kada je bio izdan (Matej 26,20-30; Marko 14,17-25; Luka 22,14-23), u Bibliji se naziva "Gospodnja večera" (1. Korinćanima 11,20), "zajednica tela Hristova" (1. Korinćanima 10,16), "trpeza Gospodnja" (1. Korinćanima 10,21). Neki govore o "lomljenju hleba" (Dela 2,42.46), dok je drugima prikladniji naziv "euharistija", izvedenica iz grčke reči "euharisteo", koja se izgovarala u znak zahvalnosti pre uzimanja hleba i vina (Matej 26,27; 1. Korinćanima 11,24). Izgleda da je predstavljala deo zajedničkog obroka, bar u Korintu, koji se uzimao zajedno s hlebom i čašom po uzoru na Poslednju večeru, opisanu u sinoptičkim Evandeljima.

Zajedničko svedočanstvo sinoptičkih Evandelja ne ostavlja mesta za sumnju da je obred ustanovio sam Hristos. Iako preostaju neke teškoće o prirodi Poslednje večere i njenim odnosom prema jevrejskoj Pashi, Gospodnja večera ima sve karakteristike pashalnog obroka, bilo prema opisu Evandelja ili Pavlovim rečima (1. Korinćanima 10,14.22; 11,23-34), koji piše: "Pasha naša zakla se za nas, Hristos" (1. Korinćanima 5,7). Ono što je počelo kao pashalni ritual, kao podsećanje na izlazak iz Egipta i na uspostavljanje zavetnog odnosa na Sinaju (2. Mojsijeva 24), postalo je proslava novog izlaska, ovaj put iz ropstva grehu, i uspostavljanja novog zaveta, koji će biti zapečaćen Hristovom krvlju.

1. Značenje Gospodnje večere

a. Pogled unazad. Hristova zapovest: "Ovo činite meni za spomen!" (1. Korinćanima 11,24), pokazuje prvenstveno značenje Gospodnje večere. Ona je pre svega memorijalni obred, ne na sve što je Hristos rekao i učinio, već u prvom redu na Njegovu izbaviteljsku smrt. Kao što je jevrejska Pasha bila pogled unazad, podsećanje na Božje moćno delo kojim je izbavio Izrailja iz egipatskog ropstva (2. Mojsijeva 12,14; 13,3.8.9; 5. Mojsijeva 16,3), tako je i Gospodnja večera, kada hrišćani zajednički dele hleb i čašu, podsećanje na odlučujuće delo koje je Hristos učinio na Golgoti, na novi izlazak (Luka 9,31), na Isusovu pobedu nad grehom i smrću. Lomljenje hleba i deljenje vina stalno podsećaju Crkvu na Hristovu posredničku smrt i na njeno značenje kojim je utemeljena (Dela 20,28) i koja je temelj našeg spasenja.

b. Sadašnje podsećanje. Gospodnja večera objavljuje i istinu za sadašnje vreme. Oni koji se okupljaju "oko trpeze Gospodnje" (1. Korinćanima 10,21) da učestvuju u ""Gospodnoj večeri" (1. Korinćanima 11,20) izražavaju vidljivo svoje sadašnje međusobno zajedništvo koje nastaje kao posledica jedinstva s Glavom Crkve, samim Isusom. "Jer smo jedan hleb – mnogi koji ga lome postaju jedno Telo, jer "svi u jednome hlebu imamo zajednicu" (1. Korinćanima 10,16.17). Jasno je da po Pavlovom mišljenju Gospodnja večera predstavlja temelj zajedništva, jedinstva. U osnovi ovog trajnog zajedništva između Boga i Njegovog naroda nalazi se zavet, novi zavet, naglašen u svakom izveštaju o obavljanju ovog obreda (Matej 26,28; Marko 14,24; 1. Korinćanima 11,25).

c. Pogled u budućnost. Kao uspomena na prošlost i kao podsetnik za sadašnjost, Gospodnja večera koju je ustanovio sam Hristos, omogućuje i pogled u budućnost, pogled prema Gospodnjem drugom dolasku. "Jer kada god jedete ovaj hleb i čašu ovu pijete, smrt Gospodnju obznanjujete, dokle ne dođe." (1. Korinćanima 11,26) Isti eshatološki motiv izrazio je i sam Isus, kada je rekao: "Kažem vam, pak, da neću od sada piti od ovoga roda vinogradskoga do onoga dana kada ću piti s vama novoga u carstvu oca svojega." (Matej 26,29; Marko 14,25; Luka 22,16.18) Kao što ni Jevreji prilikom svetkovanja Pashe nisu gledali samo u prošlost, na svoje izbavljenje iz ropstva, već i na novo izbavljenje koje će doneti Mesija za kojim su čeznuli, tako i hrišćansko zajedništvo oko Gospodnje trpeze predstavlja objavljivanje da je Onaj koji je došao, koji je sada s njima, obećao da će opet doći.

d. Simbolički elementi. Prilikom Gospodnje večere uspostavlja se stvarno zajedništvo sa Hristom, iako ne u smislu da su Hristovo telo i Njegova krv prisutni u elementima Gospodnje večere. Hristovo telo i Njegova krv nisu ništa više danas prisutni u elementima hleba i vina nego što su to bili u trenutku kada je Isus ustanovio ovaj obred, kada je uzeo hleb i dao ga učenicima, govoreći: "Uzmite i jedite; ovo je telo moje!", kada je na isti način uzeo čašu i dao je njima, objašnjavajući: "Pijte iz nje svi, jer ovo je krv moja novoga zaveta koja će se proliti za mnoge radi otpuštanja greha!" (Matej 26,26-28). Njegovo uputstvo je bilo jasno: "Ovo činite ...meni za spomen!" (1. Korinćanima 11,24.25) Beskvasni hleb i neprevreli groždani sok – koji jedini može simbolički predstaviti bezgrešno savršenstvo Hristove osobe – uzimaju se zajednički "Njemu za spomen"; govore o posredničkoj smrti i spasenju i objavljuju ih sve do Njegovog dolaska.

Osim Pavlovog objašnjenja u 1. Korinćanima 10. i 11. u Bibliji se malo govori o preduslovima za učestvovanje u obredu Gospodnje večere. Ipak, ako već samom svojom prirodom ovaj obred ukazuje na duhovni odnos između pojedinaca i Gospoda, Gospodnja trpeza je prostrta samo za one koji imaju deo u Njemu i u Njegovom spasenju. Preduslov, možda, proizlazi iz Pavlovog usrdnog pozivanja da Crkva izvadi iz svoga Tela one za koje se zna da žive u otvorenom grehu (1. Korinćanima 5,1-5). Ipak, Hristovo ponašanje prema učeniku koji ga je izdao treba da opomene hrišćane protiv prekomerne isključivosti.

2. Obred Pranja nogu

Iz biblijske perspektive, obred Gospodnje večere je nepotpun bez obreda Pranja nogu. Isto onako kao što je jevrejskom obredu Pashe pridodao dublje značenje, Isus je i obredu Pranja nogu, starozavetnom obredu gostoljubivosti, pripisao novo značenje i učinio ga nerazdvojnim delom Gospodnje večere (Jovan 13,1-5). Ne samo da je svojim primerom urezao u misli prisutnih učenika potrebu za krotkošću i spremnošću na služenje bližnjima, već se poslužio ovim obredom da svoje ohole i sebične učenike pripremi za učestvovanje u obredu Gospodnje večere.

Trebalo je da obred Pranja nogu postigne nešto mnogo više nego da samo očisti noge učenika od prljavštine prašnjavih i blatnih drumova, jer je Isus, pošto je oprao noge učenicima i misleći na Judu rekao da su sada čisti, ali da se to ne odnosi na sve njih (Jovan 13,10.11). Uzvišenije čišćenje, čišćenje srca, predstavljalo je Isusov cilj kada je ustanovio ovaj obred. Njegov institucionalni, odnosno trajni karakter jasno je izražen Hristovim nalogom: "Jer ja vama dadoh ugled da i vi činite kao što ja vama učinih!". Osim toga, Isus je trajnost obreda naglasio i dodatnim rečima: "Kada ovo znate, blago vama ako izvršujete!" (Jovan 13,15.17)

Da li ovaj obred ima nekog značaja u ovo naše sadašnje vreme, osim da naglasi veliku istinu da je služenje bližnjima i Bogu oznaka hrišćanske veličine? Hristovo objašnjenje Petru da "okupani (louo) nema potrebe za pranjem ((nipto), osim za pranjem nogu, jer je sav čist" (Jovan 13,10. original), izgleda da odgovara na naše pitanje. Slično učenicima, čije su noge u sandalama mogle biti prekrivene prašinom i zato se morale ponovo prati, tako se i hrišćani, kršteni u Hrista i oprani Njegovom krvlju, mogu spotaći dok žive hrišćanskim životom i tako doći u položaj da Hristova blagodat očišćenja mora da opere njihovu prljavštinu. Nije potrebno da se takvi ponovo krštavaju: "Opranome ne treba do samo noge oprati, jer je sav čist!" Obred Pranja nogu predstavlja neophodno priznavanje naše sebične obuzetosti samim sobom i naše potrebe za Hristovom blagodaću i za obnavljanjem našeg kršteničkog zaveta. Poziv za održavanjem tog obreda: "Jer ja vam dadoh ugled da i vi tako činite kao što ja vama učinih!" (Jovan 13,15.17) isto je tako jasan kao i naredba o održavanju same Gospodnje večere: "Ovo činite meni za spomen!" (1. Korinćanima 11,24). Isti glagol "poieo" – činiti, upotrebljen je u oba slučaja. Nema nikakvog biblijskog razloga da se bilo koja od ove dve zapovesti shvati u pretežno simboličkom smislu. Isus je Crkvi dao samo dva obreda, krštenje i Gospodnju večeru, koja uključuje i obred Pranja nogu. Nijedan od ova dva obreda nije izgubio svoju važnost. Oba su bila ustanovljena radi duhovnog uzdizanja Crkve i osposobljavanja svetih za evanđeosku službu.

VII. Autoritet Crkve

Iako je prvenstvena dužnost Crkve da obožava i proslavlja Boga (Efescima 1,3.5.11-14), posle svog vaskrsenja Hristos joj je kao prvi zadatak dao da propoveda evanđelje (Marko 16,15; Luka 24,45-47; Dela 1,8). Crkva nije samo skup ljudi i žena koji su se okupili da slave Isusa Hrista i Njegova učenja, već je to i narod koji je Bog pozvao da svedoči za Njega, da nosi i objavljuje

Hristovo ime (1. Petrova 2,9). Prilikom izvršavanja ovog zadatka Crkva se neprestano suočava s pitanjem autoriteta. U kojoj meri ona ispunjava Hristovu nameru? Kako se, na primer, može osigurati da u svom učenju i propovedanju ne popusti kulturnom i filozofskom uticaju različitih sredina u kojima ispunjava svoju misiju?? Gde da nađe nepogrešivi autoritet kojim bi razrešila takve dileme?

A. Konačni autoritet

Kao Stvoritelj, Otkupitelj i Održavatelj, Gospod i Car svega što je stvoreno, jedino je Bog izvor i temelj autoriteta za Crkvu. Međutim, naše znanje o Bogu mora biti znanje dobijeno od Boga, jer jedino kada se On sam otkrije Njegov narod ga može upoznati. U otkrivenju Bog se pokazuje ljudskim bićima i otkriva im svoju volju. Ovo božansko otkrivenje je posebno izraženo u delovanju proroka koji su Božje misli prenosili Njegovom narodu (Jevrejima 1,1). Iako je tako, najuzvišeniji izraz božanskog samootkrivanja nalazimo u Isusu Hristu, koji je utelovljena Božja Reč (Jovan 1,1-3.14; 1. Timotiju 3,16), koji je istovremeno i ishodište i sadržaj božanskog otkrivenja (Jovan 1,18; 3,31). U Njemu, kao Spasitelju i Gospodu, božansko otkrivenje i božanski autoritet nalaze svoje središte i svoju konačnost.

Ukratko, Božja Reč, koja uživa autoritet nad hrišćanima i Crkvom poznata je prvenstveno i najviše kao Osoba, kao Isus Hristos, koji je došao da nam otkrije Oca i objavi evanđelje o spasenju. On je izabrao i grupu apostola da bi Njegova reč i Njegovo svedočenje mogli biti verno objavljeni i protumačeni posle Njegove smrti (Marko 3,13.14). Apostoli nisu bili samo svedoci razapetoga i vaskrsloga Hrista, već su od Njega dobili i zadatak i ovlašćenje (Matej 28,18-20; Dela 2,1-4; Rimljanima 1,1; Dela 13,2-4; 22,21) da propovedaju evanđelje (Dela 14,7.21; 16,10; 1. Petrova 1,12) i da Hrista objavljuju Jevrejima i neznabošcima (Dela 17,3; Rimljanima 10,17; 16,25; 1. Korinćanima 1,23; 2,2; 2. Korinćanima 1,19). Oni su bili najautoritativniji ljudski glasovi u okviru Crkve.

B. Autoritet apostola

Autoritet apostola, međutim, nije bio njihov autoritet, jer je evanđelje, kao što Pavle naglašava, uživalo prvenstveni autoritet. I svaki apostol, koji bi potkopavao autoritet evanđelja, morao je biti isključen iz društva Hristovih apostola (Galatima 1,8.9). Ili "rečju ili iz poslanice naše" (2. Solunjanima 2,15), u punoj poslušnosti Hristu, apostoli su objavljivali "Reč Božju" (1. Solunjanima 2,13), i očekivali su od vernika da je prihvate kao Gospodnju zapovest (1. Korinćanima 14,37). Govoreći s autoritetom koji "nam daje Bog" (2. Korinćanima 10,8), oni su zauzimali ključni i jedinstveni položaj u prenošenju Božje Reči i u izgrađivanju Crkve (Efescima 2,20).

C. Autoritet Biblije

Kada je njihova poruka našla svoje utelovljenje u spisima Biblije, Reč koja je uživala autoritet u hrišćanskoj zajednici i bila poznata prvenstveno kao Osoba, kao Isus Hristos, bila je u skladu s time priznata u obliku prvo izgovorene, a onda napisane reči Novoga zaveta. Novi zavet je našao svoje mesto i ulogu uz spise Staroga zaveta, koji su od samog početka predstavljali Bibliju Hrista i cele novozavetne Crkve. Bog je i dalje ostao izvor i temelj autoriteta, jer je Biblija, spisi Staroga i Novoga zaveta, ne samo svedočanstvo otkrivenja, već otkrivenje kao takvo. Oni nisu neki dodatak Božjem otkrivenju u Hristu, već njegov stvarni deo, jer je Hristos njihov najuzvišeniji sadržaj. U tome se krije autoritet Biblije, jer je jedini autoritativni Hristos, poznat hrišćanima, Hristos u Bibliji.

D. Autoritet u lokalnoj crkvi

Na nivou lokalne crkve, izgleda da su starešine i episkopi trajno uživali najveći autoritet. Jedno od njihovih najvažnijih zaduženja bilo je opšte pastoralno staranje i nadgledanje (Dela 20,17-28; 1. Petrova 5,1-3) sa posebnim naglaskom na davanje pouke u zdravoj nauci i na suprotstavljanje onima koji su joj se protivili (1. Timotiju 3,1.2; Titu 1,5.8). One među njima koji su se "dobro starali" trebalo je smatrati dostojnima "dvostruke časti", posebno ukoliko su se trudili "u reči i nauci" (1. Timotiju 5,17).

Dok su starešine i đakoni pomagali apostolima u obavljanju njihove službe, veliki deo tereta upravljanja lokalnom crkvom padao je na samu lokalnu crkvu. Očigledno je da su lokalne crkve raspolagale autoritetom da biraju svoje lokalne vođe (Dela 6,1-6; 14,23). One su same određivale glasnike koji su bili slani u druge crkve (Dela 11,22) ili bili određivani da prate apostole (2. Korinćanima 6,19) i ponekada su im davali i akreditivna pisma (1. Korinćanima 16,3). Lokalne crkve su nosile odgovornost i za čistotu doktrine i života. One su morale da "ispituju duhove da vide jesu li od Boga" (1. Jovanova 4,1) ili, po Pavlovim rečima, da "sve kušajući" drže ono što je dobro (1. Solunjanima 5,20).

Ovo se odnosi i na primenu crkvene discipline (Matej 18,15-17). Sam Gospod je potvrdio da "što god svežete na zemlji biće svezano na nebu, i što god razdrešite na zemlji biće razdrešeno na nebu" (Matej 18,18). Terminologija je bila dobro poznata učenicima koji su tom prilikom slušali Isusa. U sinagogalnoj i rabinskoj upotrebi ove reči su prvenstveno značile da imaju vlast da nešto zabrane ili dozvole, da nekome izreknu kaznu ili da ga oslobode odgovornosti. Primena discipline kretala se od privatnih i brižnih opomena (Matej 18,16; Galatima 6,1) do isključenja iz redova vernika (Matej 18,18; 1. Korinćanima 5,11.13). Očigledno je lokalna crkva imala pravo da propisuje uslove verništva i pravila u kući.

E. Autoritet sveopšte Crkve

Ipak, prema istim biblijskim tekstovima, očigledno je da u služenju svojim autoritetom lokalna crkva nije živela u izolaciji ili nezavisno od ostalih lokalnih crkava. Svaka teorija o crkvenom autoritetu, pa stoga i o crkvenoj upravi, koja propušta da prepozna stvarnost i jedinstvo sveopšte Crkve, ne priznaje ni svedočenje Biblije. Relevantnost jedinstva Crkve ne proizlazi, međutim, iz njegove praktične poželjnosti ili iz potrebe za prijateljskom međucrkvenom saradnjom. Njegov temelj se krije u samoj prirodi lokalne crkve, koja nije samo sekcija sveopšte Crkve, već sama sveopšta Crkva koja je kao celina prisutna na tom određenom lokalitetu, kao sveopšta Crkva u svom lokalnom izražavanju, ali ni sveopšta Crkva nije samo ukupni zbir svih lokalnih crkava. Crkva je jedna i nedeljiva, jedinstvo izraženo na vidljiv način. To jasno proizilazi iz načina na koji se reč "eklesija" upotrebljava u Novom zavetu. Novozavetna metafora o "telo" to izričito potvrđuje. Hristos nema nekoliko Tela, već jedno, i to jedno Telo se iskazuje u jedinstvu i bliskosti cele Crkve. To je od vitalne važnosti za koncept crkvenog autoriteta i njegovu primenu.

Ako je Isus stvarno želeo da Njegova Crkva objavljuje i širi evanđelje, onda joj niko ne može odreći i pravo na određenu meru administrativnog autoriteta. Na području određivanja istina koje su objavljene otkrivenjem uloga te sveopšte Crkve je posebno teška i važna. Kao "stub i tvrđava istine" (1. Timotiju 3,15) Crkva je pozvana ne samo da uzdiže istinu evanđelja, već i da je čuva i brani. Iako je "vera... jedanput (za uvek) dana svetima" (Juda 3), bila utvrđena za sva vremena poslednjim svedočenjem apostola, ona se ipak morala tumačiti i primenjivati u skladu s novim okolnostima i prilikama.

Način na koji se to činilo, uz oslanjanje na obećano Gospodnje vodstvo (Jovan 14,15-17; 16,12.13), izrazito jasno je opisan u Delima 15. To poglavlje govori o tome da se u Jerusalimu okupio veliki broj predstavnika različitih crkava (Dela 15,2.3), i lokalnih apostola i starešina (Dela 15,4) da raspravljaju o spornom pitanju, o ulozi obrezanja u spasenju. Posle "mnogog većanja" (Dela 15,7), pošto je Petar naglasio ulogu Svetoga Duha (Dela 15,8) i pošto se Jakov konačno pozvao na tekstove Biblije (Dela 15,13-18), bila je izglasana odluka s kojom su upoznati vernici po crkvama. Okružnica, poslana u ime apostola i starešina (Dela 15,23), nije predstavljala samo običnu preporuku, jer su nedugo posle toga, na svom drugom misionarskom putovanju, Pavle i Sila, prolazeći kroz različita mesta na svom putu prema područjima Frigije i Galatije (Dela 16,6) govorili vernicima "da drže uredbe (grčki: dogma) koje urediše apostoli i starešine u Jerusalimu" (Dela 16,4). "Predavaše im da drže!" Glas Svetoga Duha (Dela 15,28), koji je govorio preko Biblije i preko dela evanđelja među neznabošcima jasno su čuli apostoli i starešine koji su se okupili "da izvide ovu reč" (Dela 15,6). Oni su bili sigurni da je njihova odluka, donesena posle usaglašavanja značajne razlike u mišljenjima i na način dostupan Crkvi svih vekova, bila u skladu s Hristovom voljom. Bili su duboko uvereni da je Hristos prisutan među onima koji su se tom prilikom okupili u Njegovo ime (Matej 18,20). Prema tome, veliki skupovi, koji raspravljaju o pitanjima koja se tiču sveopšte Crkve i koja se odnose na očuvanje jedinstva Crkve, i koji upravo zato imaju autoritet mnogo širi i dalekosežniji od autoriteta lokalne crkve, nedvosmisleno su potvrđeni biblijskim tekstovima.

VIII. Karakteristike Crkve

Čim su se pojavile jeresi postalo je neophodno da se ukaže na određene oznake po kojima se može prepoznati Božja Crkva. Svest o toj potrebi postojala je već u prvoj Crkvi. Iako Novi zavet nudi nešto duži spisak od onoga koji ćemo ovde proučavati, neke karakteristike ranohrišćanskog društva naizgled su mnogo izraženije od ostalih.

A. Vera

Osnovna, temeljna karakteristika prave Crkve je živa vera. Prema Novom zavetu, Crkva nije društvo mislilaca ili delatnika, već vernika. Pojmovi "vernici" ili "oni koji verovaše" se stalno upotrebljavaju kao sinonimi za vernike Crkve (Dela 4,4.32; 5,14; 15,5; 18,27; 1. Solunjanima 1,7; 1. Timotiju 4,12). Krštenje, koje je od samog početka predstavljalo i obred ulaska u redove vernika Crkve i znak pripadnosti Hristovom Telu, po svojoj suštini bilo je obred vere i priznanja greha (Dela 2,44; 8,12; 16,31-33; 18,8). Ova vera na kojoj je sazdana Crkva, nije predstavljala samo akt intelektualnog priznanja vere, već i simbol bliskog jedinstva vernika sa Hristom, koje je trebalo da dovede do pojave "nove stvari", novog stvorenja u Isusu Hristu (2. Korinćanima 5,17).

B. Zajedništvo

Iz same prirode vere proističe i druga karakteristika Crkve, zajedništvo. Ovo zajedništvo je prvenstveno zajedništvo s Hristom, koji, iako je otišao na Nebo (Dela 3,21), ipak prisutan u svojim učenicima (Galatima 2,20; Matej 18,20; 28,20). Ovo zajedništvo sa Hristom (koinonia), na koje je pozvan svaki hrišćanin (1. Korinćanima 1,9), predstavlja i "zajednicu duha" – "koinoniju duha" (Filipljanima 2,1) ili "zajednicu Svetoga Duha" (2. Korinćanima 13,14), koji posreduje između Hrista i vernika.

Isto je tako važno što se ovo zajedništvo proteže i na pripadnike hrišćanske zajednice. Ono je bilo jedna od osnovnih karakteristika prve Crkve ((Dela 2,42). Pošto su već ostvarili životodavnu vezu sa Hristom, svi vernici su bili pozvani da uspostave živu međusobnu vezu. Stvarnost njihovog zajedništva objašnjava često pojavljivanje pojma "braća", kao oznake onih koji pripadaju tom zajedništvu: oko četrdeset puta u Delima i preko devedeset puta u Pavlovim poslanicama. Iz poslanica Korinćanima proizlazi da je Gospodnja večera pružala izvanrednu priliku da se izrazi zajedništvo hrišćana – bilo je to zajedništvo u Hristovoj smrti i Njegovom vaskrsenju koje je dovodilo do zajedništva srca i duha među učesnicima obreda.

Istovremeno, iako nije predstavljala Božje carstvo, Crkva je bila pozvana iz ovoga sveta da prikaže da je Božje carstvo kao kvasac prisutno u ovome svetu. Svi paradoksalni načini na koje Božja vladavina unosi potpunu promenu u sistem uobičajenih ljudskih vrednosti su uključeni u ovaj proces preoblikovanja (Luka 22,24-30). Crkva je pozvana da u ovom svetu praktično prikaže otvorenost Božjeg carstva prema svim ljudima, bez obzira da li su se udružili ili ne s Bogom (Matej 5,43-48), istovremeno stavljajući u pokret sile koje će oboriti nasilne barijere između Jevreja i neznabožaca, robova i gospodara, ljudi i žena (Galatima 3,28). Zato i molitva "Da dođe carstvo Tvoje!" izražava nešto mnogo više od obične pobožne želje. Carstvo se širi u ovome svetu istom brzinom kojom Crkva uspeva da proširi poslušnost Božjoj volji među ljudima (Matej 6,10).

C. Jedinstvo

Jedinstvo je druga osnovna karakteristika Crkve, opisana u Novom zavetu. Iako postoje mnoge lokalne zajednice, Hristova Crkva je samo jedna Crkva, jedno Telo kojemu je Glava Hristos. Kao što Pavle piše (Efescima 4,4-6), ovo Telo ima "jednog Gospoda, jednu veru, jedno krštenje, jednoga Boga i Oca svih nas". Ovo jedinstvo se shvata kao vidljivo jedinstvo, kao što pokazuje Hristova molitva koja poziva Njegove učenike da budu jedno da bi i svet mogao da shvati i veruje (Jovan 17,23.21). Takvo jedinstvo, kojemu je i Pavle težio, treba da nadraste sve elemente podela kao što su rasa, klasa i pol (Galatima 3,28). Ono nije posledica svesnog akta sjedinjavanja udova Hristovog Tela, već jedinstvo omogućeno Svetim Duhom, kada Crkva ostvari jedinstvo u Hristu (Efescima 5,2-15).

Živeći u raznovrsnim kulturama, vremenima i mestima, Crkva može izgledati različito. Sama Knjiga Otkrivenja slavi Jagnje koje je svojim krstom "iskupilo Bogu pripadnike svakoga kolena, i jezika, i naroda, i plemena" (Otkrivenje 5,9). Međutim, svi oni pripadaju istom Telu, čije unutrašnje jedinstvo nalazi svoj vidljivi izraz u ispovedanju iste vere (Efescima 4,5.13.14) i načina ponašanja u vidljivoj Crkvi.

Prema Bibliji, ova veza jedinstva nije izražena u eklezijalističkoj organizaciji Crkve, već u propovedanju Božje Reči. Reč je bila ono što su apostoli propovedali (Dela 4,31; 13,5; 15,35; 16,32), ono oko čega su se neznabošci okupljali da slušaju i slave (Dela 11,1; 13,44.48), ono što je raslo i što se umnožavalo (Dela 12,24; 6,7; 13,49; 19,20). Podele i frakcionaški duh u Crkvi bili su oštro osuđeni (1. Korinćanima 11,18.19; Galatima 5,20), ali i lažna braća (Galatima 2,4), lažni apostoli (2. Korinćanima 11,13), kao i lažni učitelji, koji su odbacili apostolsku nauku (1. Timotiju 6,3; 2. Petrova 2,1). Po Pavlovom mišljenju, Bog želi "da svi ljudi dođu u poznanje istine" (1. Timotiju 2,4). Prema tome, zaista postoji "istina" (2. Solunjanima 2,12.13) ili "reč istine" (Efescima 1,13; 2. Timotiju 2,15), koja se mora sačuvati (Galatima 2,5), ali kojoj se neki "naduvavajući se i ne znajući ništa" (1. Timotiju 6,4) protive, ugrožavajući jedinstvo Crkve.

D. Svetost

Svetost je još jedna temeljna karakteristika Crkve. Zajedno sa "vernícima", pojam "sveti" predstavlja najčešće upotrebljavani naziv udova Hristovog Tela, posebno u Pavlovim spisima. U Novom zavetu osobe, mesta i stvari koje su "svete" (hagios) pripadaju Bogu, jer su "odvojene" od greha i posvećene Bogu. Ta činjenica se naglašava takvim izjavama kao što je: "Niste svoji, jer ste kupljeni skupo!" (1. Korinćanima 6,19.20; 1. Petrova 1,18.19).

Svetost hrišćanske zajednice počiva na njenoj odvojenosti od sveta kao posledici prihvatanja Božjeg poziva (2. Timotiju 1,9), isto onako kao što je stari Izrailj bio nazivan "sveti narod" (2. Mojsijeva 19,6; 1. Petrova 2,9; 3. Mojsijeva 20,26). Crkva je sveta, odvojena od sveta, da bi odražavala Božju svetost i donosila rodove Duha u ovom grešnom svetu. Isus je svoje učenike obeležio kao ljude koje mu je Bog dao "iz sveta" (Jovan 17,6). Iako je znao da se i dalje nalaze "u svetu" (Jovan 17,11), naglašavao je da nisu "od sveta" (Jovan 17,14). Novozavetni pojam svetosti uključuje oba elementa: sveti su pozvani iz sveta, ali su poslani u buntovni svet. Crkva ne može biti sveta ukoliko zanemari svoju misiju i zadatak spasavanja grešnika.

Ipak, zajedno sa svešću o vidljivoj svetosti, pojmovi "svet" i "svetac" prenose i shvatanje o etičkoj svetosti. Hrišćaninova svetost ne iscrpljuje se samo u statusu pred Bogom koji je određen njegovim odnosom prema Hristu, već i njegovim posvećenjem Bogu koje svoj vidljivi izraz nalazi u karakteru i ponašanju. U isto vreme, vernici Crkve su nazvani "svetima" čak i u slučajevima kada su im zalosno nedostajali dokazi svetosti. Pavle se nazivom "sveti" obraća vernícima crkve u Korintu kojoj upućuje toliko ozbiljnih prigovora (2. Korinćanima 1,1). Iako je svetost ili pripadnost svetima hrišćaninov vidljivi poziv i status kao vernika, delo posvećenja u njemu napreduje i mora da napreduje. Iako to može izgledati paradoksalno, korintski vernici su istovremeno opisani i kao "posvećeni u Hristu" i kao "pozvani da budu sveti" (1. Korinćanima 1,2). Oni koji su u Hristu posvetili su sebe Hristu (2. Korinćanima 6,14-18), "usavršavajući svetost u strahu Božjemu" (2. Korinćanima 7,1. original). Svetost je trajno iskustvo rastenja u Hristu, koji "ljubi crkvu i sebe predade za nju da je osveti kupanjem vodenim u reči, da je metne preda se slavnu crkvu koja nema mane ni mrštine ili takvoga čega." (Efescima 5,25.26.27; Titu 2,14). Svetost Crkve je utkana u stalno tkivo ljudskog nesavršenstva. Crkva je sveta, iako podložna nedostacima.

E. Univerzalnost

Sa istom jasnoćom Novi zavet insistira na univerzanosti ili katoličnosti Crkve. Vrlo često pogrešno shvaćena zbog denominacijske obojenosti, reč "katolički" se u stvari ne odnosi na neku određenu hijerarhijsku organizaciju, već samo izražava činjenicu da je hrišćanska poruka namenjena svim narodima, svim područjima. Trebalo bi da Crkva obuhvati sve narode (Matej

28,19; Otkrivenje 14,6). Ona nije vezana za neko određeno vreme ili mesto, već obuhvata vernike svih naraštaja, naroda i kultura.

Ipak, katoličnost Crkve ne leži samo u njenoj rasprostranjenosti po celom svetu, već i u njenom uticaju koji se oseća na svim područjima ljudskog života, kao i u njenom posedovanju univerzalne istine. Pošto je Hristova ljubav namenjena svima, Crkva sve savete Božje nudi celome svetu. Ona se obraća celome svetu i nudi mu celu istinu koju je dobila božanskim otkrivenjem (Dela 20,27). Crkva objavljuje univerzalno, po celome svetu, sva Hristova učenja, od prvog do poslednjeg, kao što joj je to Hristos zapovedio (Matej 28,20). I ponovo test na koji se možemo osloniti: univerzalna priroda Crkve ima jasne misionarske implikacije.

F. Apostoličnost

Kao Božje domaćinstvo, piše Pavle, Crkva je podignuta "na temelju apostola i proroka, gde je kamen od ugla sam Isus Hristos" (Efescima 2,20). Polazeći od ovog teksta, iako je sam naziv nepoznat Novom zavetu, mnogi hrišćani govore o apostoličnosti Crkve, a neki insistiraju čak i na doslovnoj, linearnoj i neprekinutoj apostolskoj sukcesiji polaganjem ruku kao dokaz takvog apostolstva. Ono što Crkvu čini autentičnom, tvrde oni, je vidljiva i neprekinuta povezanost, koja se može pratiti istorijski, između sadašnje hrišćanske zajednice i Crkve apostola.

Ovo gledište, međutim, izgleda da zanemaruje činjenicu da je u Novom zavetu linija sukcesije između apostola i sadašnjeg apostolskog svedočenja bila zamišljena kao neprekinuti lanac vernosti svedočanstvu apostola, koje podržava Sveti Duh. Od najranijih dana na dalje, učenici su "ostajali jednako u nauci apostolskoj i u zajednici i u lomljenju hleba i u molitvama" (Dela 2,42). Naglasak je ovde stavljen na činjenicu da Crkva trajno prihvata i uči istine koje su propovedali apostoli i da živi načinom života koji su oni preporučivali (2. Timotiju 1,13-14). U tom smislu Pavle savetuje Timotiju: "I što si čuo od mene pred mnogim svedocima, ono predaj vernim ljudima, koji će biti vredni i druge naučiti." (2. Timotiju 2,2), dodajući da starešina i episkop moraju da budu "dostojni da uče", sposobni da se "staraju za crkvu Božju", da "se drže verne reči po nauci" i da budu sposobni "pokarati one koji se protive" apostolskoj nauci (1. Timotiju 3,2-7; Titu 1,5-9).

Ako je Crkva, kao apostolska, utemeljena na poruci apostola, ona je apostolska i zato što je poslana svetu kao što je i Hristos bio poslan (od reči "apostelo" koja znači biti poslan, poslan u službu ili sa zadatkom). Kao što je Hristos bio poslan (Matej 10,40; 15,24; Marko 98,37; Luka 4,43; Jovan 7,29), i učenici su bili poslani (Matej 10,16; Jovan 17,18), pa, prema tome, trajni apostolat označava trajno poslanstvo (Jovan 20,21). Misija obeležava sve što Crkva čini. Apostoličnost je jasno obeležje prave Crkve. Međutim, svako spominjanje apostoličnosti koja odbija da se založi za vernost evanđelju i misiji predstavlja pogrešno shvaćen pogled na apostoličnost.

G. Verni Ostatak

Tragično je što su progonstva, otpadi i pokvarenost morali da pogode Crkvu. Sam Isus je upozorio učenike da će se pojaviti lažni proroci koji će pokušati da zavedu Crkvu s pravog puta (Matej 24,4.24) i da će Crkva biti izložena vremenu velike nevolje (Matej 24,21.22). Isto tako je i Pavle unapred opomenuo svoje istovernike da će se posle njegovog odlaska u samoj Crkvi pojaviti "vuci grabljivi", koji neće štedeti stada, "ljudi koji će govoriti izvrnutu nauku da odvrćaju učenike za sobom" (Dela 20,29.30).

Uprkos otpadima, neprekidnim progonstvima i nevoljama, koje će, prema knjizi Otkrivenja, potrajati 1260 godina (Otkrivenje 12,5; 12,4; 13,5), Bog će na kraju dugog niza heroja vere, kada bude došlo "vreme posletka", pozvati svoj Ostatak (Otkrivenje 12,17). "Ostatak" u ovom tekstu, na temelju kojega je načinjen i naziv "Crkva ostatka", predstavlja podsećanje na starozavetni pojam kojim je opisana manjina koja je ostala verna Bogu (2. Dnevnika 30,6; Jezdra 9,16; Isaija 10,20; Jezekilj 6,8.9) i koja izlazi da svedoči za Njega (Isaija 37,31.32; 66,19). Bog će, dakle, podići još jedno svoje izabrano oruđe da svoju apostolsku poruku objavi stanovnicima Zemlje.

U vreme posletka verni Ostatak će imati jasne karakteristike. Jovan ga opisuje kao grupu sačinjenu od onih "koji drže zapovesti Božje i imaju svedočanstvo Isusovo" (Otkrivenje 12,17). Idući Isusovim tragom, koji je držao zapovesti svoga Oca (Jovan 15,10), i držeći se čvrsto "vere koja je jednom bila dana svetima" (Juda 3), Ostatak je ovde opisan kao Crkva koja drži sve Božje zapovesti. Ostatak ima i "svedočanstvo Isusovo", koje Jovan kasnije definiše kao "duh proroštva" (Otkrivenje 19,10).

U kontekstu okolnosti koje će vladati u vreme posletka, poruka i misija Crkve se dalje objašnjavaju u Otkrivenju 14,6-12. Tri poruke – zajedno s porukama u Otkrivenju 18,1-4. – predstavljaju Božji poslednji poziv grešnicima da prihvate Njegov milostivi dar spasenja, koji je prikazan u tekstovima koji neposredno slede (Otkrivenje 14,13-16). Na temelju objavljivanja ove poslednje poruke okuplja se narod koji Jovan opisuje (kao i u Otkrivenju 12,17) kao vernike koji drže zapovesti Božje (Otkrivenje 14,12) i, dodaje apostol: "veru Isusovu". Oni se prepoznaju po veri koja je slična Isusovoj, jer odražava Njegovo nepokolebljivo poverenje u Boga i obuhvata sve istine Biblije. Krst i zakon se ponovo dovode u usku međusobnu vezu. Bog ima vernih sledbenika i u drugim zajednicama, ali je još jednom pozvao svoju Crkvu Ostatka da propoveda "večno evanđelje" sve do kraja sveta (Otkrivenje 14,6), da svedoči za Hrista i da pripremi grešnike za drugi Hristov dolazak.

Od početka do kraja, ove karakteristike spadaju među bitna obeležja Crkve, otkrivaju njenu prirodu: vera, zajedništvo, jedinstvo, svetost, univerzalnost, vernost apostolskoj poruci. One su nerazdruživo isprepletene i svojim jedinstvom ukazuju na autentičnu Božju Crkvu.

IX. Trezven pogled u budućnost

A. Živeti u pluralističkom svetu

Naše izlaganje, iako kratko, o prirodi, svrsi, misiji i karakteristikama Crkve omogućuje nam da istaknemo i nekoliko činjenica u vezi s njenom budućnošću. Iako niko nije u stanju da predvidi šta će nam doneti godine koje dolaze, biblijska proročanstva i trenutni trendovi kao da ukazuju na mogući scenario.

Iako prihvataju savremeni pogled na svet da će naizgled nezadrživa ekspanzija nauke i tehnike omogućiti ljudskom rodu stalni razvoj i dovesti do neslućenog poboljšanja na svim područjima, hrišćani, po celom svetu i u sve većem broju, sve više strahuju da će upravo strašna moć savremene tehnologije izložiti ljudski rod nebrojenim opasnostima. U isto vreme, dva poslednja stoleća su unela tako korenite promene u intelektualna i društvena područja našeg života da tradicionalni odgovori hrišćanske misli na velika životna pitanja više ne igledaju prihvatljivi. Uz nekoliko značajnih izuzetaka, po celom zapadnom svetu, koji tradicionalno predstavlja tvrđavu hrišćanstva, ljudi i žene odbacuju Crkvu i njenu poruku. Sve nam govori da će uskoro hrišćani ostati u manjini.

Crkva se danas nalazi u svetu koji se radikalno razlikuje od sveta koji nam je stolicima bio poznat. "Konstantinova era" – kada su Crkva i društvo imali slične ideale – došla je svome kraju. Posledica je da se hrišćani, kao delo zajednice vernika, zahvaljujući svojoj ličnoj, slobodnoj i izričitoj odluci, na području vere udaljuju od savremenih pogleda svoga društvenog okruženja. Crkva budućnosti će morati da poprime karakteristike "malog stada", istinskog Ostatka, koje živi u pluralističkom svetu u kojemu će Bog i Biblija u najboljem slučaju predstavljati samo jednu od mnogih alternativa, i to samo u slučaju da ostatak društvene sredine bude tolerantno pluralistički, što je, bar prema navodima proročanstva, malo verovatno.

To znači da će istinski hrišćani po mnogo čemu biti vrlo slični prvim vernicima i da će živeti u okolnostima u kojima su oni živeli: predstavljajući dijasporu u neopaganskom svetu, porodicu raštrkanih zajednica sjedinjenih verom i prihvatanjem apostolskih učenja, zajednicu vere u koju se može ući jedino potpunim predanjem. Rasejana po svetu i stalno u pokretu, Crkva će obavljati svoju misiju. Oštro se razlikujući od posvetovljenog i nehrišćanskog okruženja, Crkva ostatka – kojoj ovaj naziv potpuno odgovara – moraće da pronađe zašto upravo u poslednje dane mora da objavi svetu posebnu poruku o Bogu i spasenju! Crkva će morati da ostane čvrsto utemeljena na Bibliji, moraće se verno držati učenja apostola i proroka, oslanjati se na silu Svetoga Duha. Ona će uzrasti u Crkvu svih naroda u kojoj će velike mesne crkve, na područjima kao što su Afrika, Evropa ili Azija, zadržati svoj posebni karakter iako će uspostaviti zajedništvo vere i reda kojim je tako izrazito bila obeležena prva Crkva.

B. Crkva – borbena i pobedonosna

Dok se nalazi na ovom svetu Crkva mora da bude borbena Crkva, da svakodnevno učestvuje u bitkama za svoga Gospoda, da ratuje protiv sotonskih sila. Njeni vernici se nalaze u stalnom sukobu sa svetom, sa željama tela i sa silama zla (Rimljanima 7,15-23; Galatima 5,17; 1. Petrova 5,8.9; 1. Jovanova 5,4; 4,4).

Ali, iako Crkva pre Gospodnjeg drugog dolaska mora da bude borbena Crkva, ona će u Novom Jerusalimu biti pobedonosna Crkva. Sačinjavaće je verni učenici i pobednici u borbi protiv zla. Oni će tada mač zameniti palmom pobede (Otkrivenje 7,9), a krst krunom (2. Timotiju 4,8; 1. Petrova 5,4). Bitka će biti završena, misija obavljena (Matej 25,21.23), dok će otkupljeni, pozvani da učestvuju u svadbenoj večeri Jagnjetovoj (Otkrivenje 19,9) imati priliku da jedu i piju za Hristovom trpezom u Njegovom carstvu (Luka 22,28-30) i da vladaju s Njime u toku cele večnosti (Otkrivenje 22,5).

X. Istorijski pregled

A. Rana Crkva

1. Rani patristički spisi

Doktrina o Crkvi nije se u ranoj Crkvi tretirala kao neko izuzetno važno pitanje. Crkveni oci rane Crkve nisu pokazivali da su posebno svesni potencijalne važnosti ove doktrine. U svojim spisima, obično su Crkvu predstavljali kao "communio sanctorum", zajednicu svetih, kao izabrani Božji narod. Za njih je ona prvenstveno duhovna zajednica, sačinjena od hrišćana koji, uprkos svojoj različitoj etničkoj i kulturnoj pozadini, osećaju da su jedno u Hristu, da su verni učenjima apostola i da rastu u veri i svetosti. Kada opisuju Crkvu, patristički spisi je često nazivaju "telo Hristovo" (Ignacius, c105), "novi Izrailj (Klement Rimski, c. 96; Justin Mučenik, c. 150) ili "hram Svetoga Duha" (Irinej, c. 180), da spomenemo samo neke, podsećajući na teme o kojima su raspravljali novozavetni pisci. Samo su retki među njima pokušavali da pođu dalje.

2. U smeru episkopalne Crkve

Međutim, vrlo brzo je došlo do primetne promene. Već u drugom stoleću, progonstva s jedne i pojava jeresi s druge strane, naglasili su potrebu da se odrede izvesne vidljive karakteristike po

kojima se prava "katolička" – što znači sveopšta – Crkva može prepoznati. Crkva se počela shvatati kao vidljiva institucija, kojom upravljaju episkopi kao direktni naslednici apostola i kao čuvari prave hrišćanske tradicije. Iako ne postoje ubedljivi dokazi da se episkopat sa svojom trostrukom službom episkopa, sveštenika-prezbitera i đakona može prepoznati u svom primitivnom obliku u novozavetnoj organizaciji upravljanja Crkvom, on se svakako pojavio u drugom stoleću i vremenom postao praktički univerzalna pojava. Smirenost s kojom je ovaj sistem prihvaćen u različitim delovima Rimske imperije pokazuje na neki način koliko je uzdizanje episkopata na položaj upravljačkog sloja bilo u skladu s potrebama Crkve.

Uopšteno se smatralo da episkopi stoje umesto apostola i da nastavljaju njihovu učiteljsku službu. Posebna "karizma" je bila povezana s njihovim položajem. Kao sveštenici – "sacerdotes" - obavljali su službu posrednika između Boga i Njegovog naroda. U tom svojstvu prinosili su žrtve Bogu i širili novo shvatanje hrišćanske sveštenečke službe, kao i novo gledanje na prirodu i karakteristike Crkve, oštro naglašavajući razliku između klerika i laika.

3. Kiprijanska doktrina o Crkvi

Kiprijan, episkop u Kartagini od 248. do 258. godine, morao je da razreši ovo pitanje i da prvi put u istoriji hrišćanske Crkve formuliše jasnu doktrinu o episkopalnoj Crkvi. Njegova ekleziologija pokazuje sve karakteristike čoveka koji je vešt rimskom zakonu, koji je legalista, logičan i praktičan. Suočen s progonstvima i jeresima, još jednom naglašava dva najvažnija cilja koja želi da postigne: jedinstvo Crkve i autoritet episkopa. Na temelju teksta u Mateju 16,18. Kiprijan tvrdi da je Crkva utemeljena na episkopima kao naslednicima apostola. Oni su gospodari Crkve. Oni su Crkva i svaki koji odbija da se pokori zakonitom episkopu pokazuje da nije u Crkvi.

Episkopi zajednički sačinjavaju kolegijum, episkopat. Kao takvi oni predstavljaju Crkvu. Jedinstvo Crkve počiva na jedinstvu episkopa. Izvan Crkve ne postoji mogućnost spasenja. Jereticima je upućen izazov da dokažu poreklo svojih crkava, da prikažu autoritet svojih episkopa putem direktne linije rukopoloženja od episkopa do episkopa, da dokažu da je njihov prvi episkop kao svog učitelja i prethodnika imao nekoga od apostola.

Kiprijan je prvi jasno i određeno formulisao ideju o jedinstvenoj katoličkoj Crkvi koja obuhvata sve istinske ogranke Hristove Crkve i povezuje ih vezama vidljivog i spoljašnjeg jedinstva. Želja da se spreči pojava jeresi dovela je tako do koncepta Crkve i jedinstva koji će postepeno zameniti biblijsko učenje o prirodi i identitetu Crkve.

Međutim, još jedna tendencija je došla do izražaja u toku tih prvih stoleća. Dok je osnovni trend razvoja Crkve išao u smeru spoljašnje centralizacije Crkve i kontrole nad njome, suprotni pokreti, ponekad i vrlo snažni, ogorčeno su ustajali protiv njega. Obeležavani kao jerećki, ovi

pokreti su pravu Crkvu smatrali zajednicom svetih. Oni su svetost vernika Crkve proglašavali stvarnim obeležjem Crkve. I tako su montanizam sredinom drugog i donatizam početkom četvrtog stoleća nastali kao reakcija na postepeno posvetovljenje Crkve i na sve veću labavost i svetovnost u njoj. Na različite načine oni su težili za čistotom Crkve i zahtevali rigorozan način života i eklezijastičku disciplinu.

4. Avgustin i donatistički sukob

Donatistički sukob je prisilio Crkvu da ubrzano pride teološkom rasvetljavanju prirode i identiteta Crkve. Grupa hrišćana u Rimskoj severnoj Africi, prozvana donatisti, tvrdila je da Crkva predstavlja zajednicu svetih u kojoj greh nema pristupa. Problem je postao posebno značajan u toku surovog progonstva 303. godine posle Hrista za vreme imperatora Dioklecijana, koji je naredio da se spale hrišćanske bogomolje i knjige. Neki hrišćani su pod pritiskom svoje primerke Biblije predali svojim rimskim progoniteljima da budu spaljeni. Kada se progonstvo stišalo i kada su se mnogi od ovih "traditores" – doslovno: "oni koji su predali svoje Biblije" – vratili u Crkvu, donatisti su zahtevali da oni koji su popustili pod pritiskom progonstva treba da budu ponovo kršteni, a episkopi ponovo rukopoloženi.

Povod za nastanak samog pokreta bio je poziv na odbacivanje Cecilijana kao episkopa Kartagine na temelju činjenice da je u obredu njegovog posvećenja učestvovao i jedan od takozvanih traditora. Oko 75 godina posle toga, u vreme kada se Avgustin (354-430. posle Hrista) vratio u Afriku i postao episkop u Hipou, odeljena frakcija, uz snažnu podršku severnoafričkog nacionalizma, utvrdila se kao vodeća hrišćanska zajednica na tom području.

Teološka problematika odnosila se na jedinstvo i identitet Crkve s jedne i na valjanost sakramenata koje deli nedostojni sveštenik s druge strane. Avgustin se ovim pitanjima pozabavio polazeći od kiprijanskog gledišta i uspeo je da svojim rešenjima utiče na celokupni budući razvoj zapadne teologije. Crkva je sveta ne zbog moralnog karaktera svojih vernika, već na temelju darova koje je dobila od Hrista. U te darove spadaju vera vernika, Hristova učenja, episkopalna sukcesija i sakramenti. Crkva mora da prihvati da će sve do samog kraja postojati kao mešavina svetaca i grešnika, odbijajući da iz svojih redova "iščupa" one koji su pali pod pritiskom progonstva ili iz drugih razloga.

Slično tome, objašnjava Avgustin, sakramenti Crkve ne temelje svoju valjanost na dostojnosti sveštenika ili episkopa koji ih deli. Pravi sveštenik je jedino Isus Hristos. Nijedan sveštenik, makako svet, ne može dodeliti i blagodat sakramenata u kojima učestvuje. Lična nedostojnost sveštenika ne umanjuje valjanost sakramenata ili efikasnost blagodati koja se deli. Jedino je Bog pravi Davalac.

Avgustin je tvrdio da donatisti nemaju prava ni na jedinstvo ni na katoličanstvo Crkve. Kao neizbeživi aspekt života Crkve, greh nikada ne sme da postane ni povod ni izgovor za šizmu, za otpad. Osim toga, prostorno ograničeni jedino na Severnu Afriku, donatisti su predstavljali samo maleni deo katoličanstva, shvaćenog u njegovom geografskom smislu. Mesne crkve su istinske crkve u onoj meri u kojoj predstavljaju deo sveopšte Crkve.

Kiprijan je zastupao koncept univerzalne Crkve, sa centralizovanim autoritetom i sistemom kontrole. Avgustin je razvio ovu teoriju i pretvorio je u sistem koji je postavio temelje papinskoj supremaciji u zapadnom hrišćanstvu.

5. Istaknuti položaj rimske stolice

U vreme širenja episkopalnog sistema upravljanja Crkvom posebno poštovanje uživali su episkopi u pet centara hrišćanstva: u Aleksandriji, Antiohiji, Konstantinopolju, Jerusalimu i Rimu. Postepeno se među tim episkopima počelo razvijati suparništvo, što se posebno odnosilo na glavare u Rimu i Konstantinopolju. Krajem petog stoleća rimski episkop je uspeo da sebi osigura posebno istaknuti položaj i posebnu ulogu. On se mešao u život udaljenih crkava, podržavao pojedine strane u teološkim sukobima, davao savete drugim episkopima o moralnim i doktrinalnim pitanjima i slao svoje poslanike u udaljene zemlje. Pozivajući se na tekst u Mateju 16,18.19. kojim je Petru osiguran navodni primat nad ostalim apostolima, rimski episkop je kao Petrov naslednik tvrdio da i njegov primat počiva na čvrstim teološkim temeljima. Istočne crkve, koje su se razvijale u istočnom delu Rimske imperije, odnosno Vizantiji, odbacivale su ovaj zahtev iako su pristajale na počasni primat i priznavale rimskog episkopa kao prvog među jednakima u kolegijumu episkopa.

B. U Srednjem veku

1. Na Zapadu: monarhijski episkopat

Teolozi Srednjeg veka, ere za koju se uglavnom uzima da je trajala od početka šestog do početka šesnaestog stoleća posle Hrista, nisu mnogo doprineli razvoju doktrine o Crkvi. Smatralo se da je ona dovoljno jasno formulisana i zaokružena u delima Kiprijana i Avgustina.

Međutim, na području organizacije Crkve došlo je do velikih promena. Sama Crkva je postala strogo i kompaktno organizovana, sve snažnije se izjednačujući s apsolutističkom monarhijom. Posle raskida između hrišćanstva na Istoku i hrišćanstva na Zapadu, koji se tradicionalno vezuje uz 1054. godinu, nastojanjem takvih rimskih pontifeksa kao što su bili Grgur VII (1073-1085) i Inokentije III (1198-1216), zahtevi za počasnim primatom pretvorili su se u dogmatsko

insistiranje na supremaciji i monarhičkom statusu rimskog episkopa, u skladu s onovremenim modelima vladavine. Zapadno hrišćanstvo je postalo rimokatoličko, pretvorilo se u Crkvu u kojoj je odnos vernosti prema rimskoj stolici postao tako predominantan da je potpuno nadrastao odnos prema lokalnom episkopu. Ne samo da je bio odbačen koncept Crkve kao "communio sanctorum" - zajednice svetih – već je čak i vizija Crkve kao zajednice lokalnih crkava bila apsorbovana vizijom univerzalne Crkve podložne univerzalnom primatu. Rimski episkop nije više nosio samo titulu Zamenik Petrov, koja mu je pripisivana od kraja četvrtog stoleća, već i Zamenik Hristov, što je prvobitno bila titula svih episkopa, ali se od tada isključivo upotrebljavala kao oznaka rimskog episkopa.

2. Glasovi protesta

Nisu nedostajali ni glasovi protesta. Na Istoku, pravoslavne Crkve su ukazivale na nepostojanje izričitih deklaracija bilo kojeg ekumenskog koncila. Na Zapadu, Beda Časni (umro 735), Pavle Đakon (umro oko 800), Hinkmar, arhiepiskop Remsa (umro 882), Rabanus Maurus (umro 856), Gerbert de Aurillac, koji je kasnije postao papa Silvester II (umro 1003), samo su neki među onima koji su priznavali počasni primat rimskog episkopa, ali su odbacivali zahteve papa da pogaze autoritet metropolitanskih episkopa. Pierre d' Ailly (umro 1420), Jean de Gerson (umro 1429) i ostali "koncilijaristi" tvrdili su da takav autoritet počiva na celom telu vernika i da se izražava samo putem opštih sabora.

Otvoreno protivljenje rimskim pogledima stalno je raslo. Posebno izraziti u svom protivljenju bili su Valdenžani u dvanaestom stoleću. Drugi protivnici bili su klerici kao što je Robert Grosseteste, episkop Linkolna (umro 1253), Jean de Paris (umro 1306), Meister Eckhart, nemački monah (umro 1327), engleski franjevac William of Ockham (umro 1349), engleski sveštenik i teolog John Wycliffe (umro 1384), i Jan Huss (umro 1415). Vetrovi neslaganja su jačali. Šizma koju su Kiprijan i Avgustin tako oštro osuđivali konačno se dogodila u šesnaestom stoleću. Pre nego što se pozabavimo tim zbivanjima i njihovim uticajem na hrišćansku doktrinu o Crkvi, ukratko ćemo razmotriti preokret koji je u istočnom krilu hrišćanstva nastao u gledanju na tu istu doktrinu o Crkvi.

3. Na Istoku: kolegijalni episkopat

Razvoj hrišćanske Crkve u smislu prihvatanja uloge sveštenstva i episkopata bio je zajednički i istočnom i zapadnom delu hrišćanstva. Istok, međutim, manje je naglašavao potrebu da se Crkva oblikuje kao temeljito organizovana, monarhistička hijerarhija. Sveštenički i episkopalni sistem nikada nije postigao autoritet koji bi vredeo u celoj Crkvi. U istočnom pravoslavlju, Crkve su poklanjale mnogo više pažnje lokalnoj crkvi kao euharističkoj zajednici koja na taj način održava

vezu s utelovljenim Hristom i na predstavljanje Njegovog dela otkupljenja bogatim misterijama liturgije.

Uprkos mnogobrojnim razlikama u jezicima i kulturi, uprkos sve većem razlikovanju eklezijastičkih običaja, među "sestrinskim Crkvama", zapadnom katoličanstvu i istočnom pravoslavlju, zapažali su i mnogi dokazi jedinstva i dobre volje. Međutim, polagani proces udaljavanja doveo je prvo do odvajanja sredinom devetog stoleća, a 1054. godine i do konačnog raskida među latinskim i grčkim Crkvama, raskida koji traje sve do današnjih dana.

Istočno pravoslavlje nije pokazivalo neku veliku želju da se usprotivi počasnom primatu koji su mnogi koncili priznali rimskoj stolici, ali se čvrsto oduprlo zapadnim pokušajima da se počasni primat preobrazi u supremaciju nad celokupnom svetskom Crkvom. Nijedna eklezijastička stolica nema pravo na vlast nad svima ostalima. Autokefalne Crkve, ukorenjene u kulturi lokalnih zajednica, kao nacionalne Crkve imaju pravo da biraju svoje vlastite metropolitanske episkope ili patrijarhe i da tako upravljaju sobom, usko povezane sa svetovnom vlašću. Neke stolice, kao što su rimska, konstantinopoljska, aleksandrijska, antiohijska i jerusalimska, kao što proizlazi iz kanona ranih ekumenskih koncila, imaju izvesni autoritet nad stolicama na istom području, ali se to shvatalo kao pitanje eklezijastičke organizacije, a ne kao božansko pravo. Niko nema nikakvog prirodnog prava da sudi drugim stolicama. Episkopi zajednički sačinjavaju kolegijum, uživaju jednaka prava, ali tek kao Opšti sabor, kada zajednički traže opštu volju cele Crkve, izražavaju ukupnost svoga episkopačnog autoriteta.

C. Reformacija

Različiti društveni, politički, intelektualni i verski faktori su doprineli da u šesnaestom stoleću dođe do Reformacije.

1. Luter i Crkva

Kao avgustinski monah i profesor teologije, Martin Luter (1483-1546) je stekao uverenje da je Crkva njegovog vremena izgubila iz vida hrišćansku doktrinu o blagodati. U samom središtu njegovog razmišljanja bilo je biblijsko učenje da se opravdanje stiže jedino blagodaću putem vere, što je ujedno značilo ne postoji potreba za posredničkom ulogom Crkve i sveštenstva.

Po Luterovom mišljenju, Crkva je u prvom redu duhovna zajednica onih koji su otkupljeni blagodaću opravdanja, to je zajednica svetih. Sveštenstvo, koje bi svoje rukopoloženje primalo od episkopa nije zato neophodno kao zalag opstanka Crkve, ali je verno propovedanje Božje Reči bitno za očuvanje njenog identiteta. Tamo gde se čisto evanđelje propoveda i gde se

sakramenti pravilno primenjuju tamo je Crkva. Mnogo je važnije propovedati isto evanđelje koje su apostoli propovedali nego biti član institucije koja tvrdi da svoje poreklo istorijski vuče od njih.

Luterova ekleziologija se u svom daljem toku sve više udaljava od tradicionalnih rimokatoličkih verovanja. Njegovo razlikovanje dva aspekta Crkve, jedne vidljive i druge nevidljive, dozvolilo mu je da negira da je Crkva po svojoj suštini vidljiva zajednica s vidljivom glavom. To mu je ujedno pružilo priliku da naglasi da suštinu Crkve treba tražiti u sferi nevidljivoga, što znači, u veri i u zajedništvu s Hristom. Za hrišćanina je najvažnije da pripada duhovnoj ili nevidljivoj Crkvi. Svakako, u to je uključeno i pripadništvo vidljivoj Crkvi, koja je jedna, sveta, katolička i apostolska. Time je objašnjena i potreba za vidljivom eklezijalističkom zajednicom, koju treba shvatiti kao skup krštenih vernika pod vodstvom sveštenika ili episkopa koji se pokoravaju evanđelju. U isto vreme Luter je očekivao od hrišćanskih knezova da garantuju zaštitu Crkvi i da radi jačanja hrišćanskog jedinstva u Crkvi raspoložu značajnim autoritetom, kako u društvenim, tako i u crkvenim pitanjima. U skladu s ovom merom na hrišćanske knezove je prešao veliki deo autoriteta kojim su nekada raspolagali papa i episkopi. Luterove ideje o Crkvi su ušle u dva njegova katekizma, u Augzburšku konfesiju (1530), u Šmalkaldenške članke (1537), u Fomulu sloge (1537), a sve su prikupljene u Knjizi sloge (1580) i postale su osnovna merila većine luteranskih Crkava.

2. Kalvin i Crkva

U toku dvadesetih godina šesnaestog stoleća Luter, Melanhton i drugi reformatori verovali su da je ujedinjenje s reformisanom Rimokatoličkom Crkvom samo pitanje vremena. Četrdesetih i pedesetih godina, kada su propale sve nade da će se postići sporazum, druga generacija protestantskih teologa krenula je još dalje u svom posebnom razumevanju prirode i identiteta Crkve. Žan Kalvin (1509-1554) je bio najistaknutiji među njima.

Iako se njegovo shvatanje Crkve u osnovi podudara s Luterovim, shvatanje da se odvajanje od Rimokatoličke Crkve može nastaviti u nedogled, navelo je Kalvina da razvije smišljeniju i sistematičniju ekleziologiju od svog kolege. Neki njeni aspekti su direktno povezani i s namerom ovog spisa.

Iako priznaje da se neki tragovi prave Crkve i dalje mogu naći u Rimokatoličkoj Crkvi, Kalvin smatra da je na temelju biblijskih razloga raskid s njome neophodan. Za njega su "čisto propovedanje i slušanje" Božje Reči i udeljivanje sakramenata "onako kako ih je Hristos uspostavio" prepoznatljive karakteristike Crkve. Ova minimalistička definicija Crkve, međutim, dobila je novo, šire značenje. Naime, Kalvin ju je povezao sa specifičnim oblikom crkvene strukture i administracije, objavljujući razrađenu teoriju upravljanja Crkvom, utemeljenu na njegovom proučavanju Novog zaveta, koja je kasnije obično nazivana "reformisanom" ili "prezbiterijanskom". Ovaj oblik upravljanja Crkvom priznaje da autoritet u Crkvi pripada njenim

vernicima. Starešinstvo dobija svoj autoritet i svoje odgovornosti od svog izbornog tela, dok se izvršne odgovornosti prenose na predstavnička tela i izabrane službenike.

Dobivši od Hrista neophodnu silu i darove, Crkva iskazuje svoj autoritet u duhovnim pitanjima, kao što su čuvanje Reči, oblikovanje priznanja vere, i primena discipline. Duhovnu silu Crkve moramo razlikovati od njene svetovne sile. Kod ove druge, hrišćanski magistrati, obavljajući svoju hrišćansku dužnost, imaju kao cilj da brane zdravu nauku i doktrinalna gledišta Crkve, da unapređuju opšti mir i da sprečavaju pojavljivanje i širenje svakog javnog vređanja religije među stanovništvom. Vladarima se poslušnost može odreći jedino kada ustaju protiv Boga. Kalvin traži usko jedinstvo Crkve i države, što u izvesnoj meri podseća na rimokatoličko učenje. Suprotno Luteru, međutim, on zastupa teokratskiju politiku koja državu podređuje Crkvi. Njegova gledišta su svoj najsystematičniji oblik dobila u njegovoj knjizi "Institut hrišćanske religije", a svoj najoštrij izraz u Drugoj helvetskoj konfesiji iz 1566. godine. Ova gledišta najvećim delom podržavaju sve reformisane, takozvane kalvinističke Crkve.

3. Radikalno obnobljenje

Skoro od samog početka, i na veliki užas vodećih protestantskih reformatora koji su ih progonili, "radikalne" ili "separatističke" grupe odanih hrišćana zahtevale su apsolutno odvajanje od sekularnog društva i državnih Crkava. Za njih je Crkva bila jedino Crkva vernika, obeležena duhovnošću i svetošću. Kao zajednica koju vodi Sveti Duh, ona je morala da unapređuje i dalje razvija duhovno probuđenje koje su započeli vodeći reformatori, koje su sumnjivali da su zadržali suviše mnogo ostataka rimokatoličke vere. Propovedali su potrebu za istinski obnovljenom, a ne samo reformisanom Crkvom. To je značilo da Crkva mora da bude "prava Crkva", okupljena i disciplinovana po apostolskom modelu, bez ikakvog kompromisa.

I zato pravi problem između Lutera s jedne i anabaptista – ime su im dali protivnici – s druge strane nije predstavljalo pitanje krštenja, već međusobno isključiva gledišta o Crkvi. Ekleziologija separatista je pozivala na odvajanje od neverničkog sveta i od države, što se suprotilo gledištu vodećih reformatora, koji su Crkvu i državu posmatrali kao praktički koegzistentne strane i zahtevali da svi stanovnici određenog područja budu vernici vladajuće Crkve. Za radikalne reformatore, crkve su bile lokalne zajednice, okupljene na temelju slobodne, odgovorne vere i novorođenja, bez ikakvih pravila, discipline ili hijerarhije koja bi bila nadređena lokalnoj grupi, koja je jedino Hristu odgovarala za svoja dela. Ovakvih separatističkih grupa bilo je mnogo i međusobno su se veoma razlikovale. Među njih možemo ubrojati huterite u Moravskoj, menonite u Holandiji, i mnoge manje grupe. Zajedničko ime anabaptisti često je davano celom pokretu, iako sve grupe nisu zahtevale ponovno krštenje obraćenika.

4. Anglikanizam i Crkva

Suprotno ostalim reformatskim pokretima u šesnaestom stoleću, Reformaciju u Engleskoj nije započeo neki opštepriznati crkveni starešina, već Henri VIII (1491-1547), politički protivnik pape. Pokret se nastavio kao verski sistem doktrina i običaja hrišćana okupljenih oko stolice u Kenterberiju, u Engleskoj i u drugim zemljama. Od početka anglikanizam je insistirao da je njegova doktrina istovremeno katolička i reformisana. Zajedno s reformatorima, on se drži zamisli o nevidljivoj Crkvi suprotno rimokatoličkom učenju o vidljivoj hijerarhijskoj Crkvi na čelu sa papom. Naglasak se , međutim, ipak stavlja na vidljivu Crkvu i na trostruku ulogu episkopa, sveštenika i đakona u kontinuitetu srednjovekovne Crkve.

U okviru anglikanizma, "puritanci", nezadovoljni polovičnim pokušajima reforme, tražili su dalje "čišćenje" Anglikanske crkve u skladu s Kalvinovim učenjem. Neki među njima počeli su zastupati i kongregacionalizam i potpuno odvajanje Crkve i države. Oni su zahtevali da pripadnici Crkve budu novorođeni hrišćani, koji će se okupljati u okviru nezavisnih zajednica vernika i neće biti podložni nikakvoj spoljnoj hijerarhiji.

D. Osamnaesto i devetnaesto stoleće

1. Racionalizam i Crkva

Sa svojim odbacivanjem svih autoriteta i tradicija, verovanjem da se istina može dostići jedino putem razuma i eksperimenta, racionalizam je vidljivo uticao na hrišćansku doktrinu o Crkvi. Racionalisti toga vremena – sedamnaesto i osamnaesto stoleće – pretežno su pripadali deistima. Boreći se protiv otkrivenja i svega natrirodnoga, smatrali su da ljudski rod ima odgovornost da otkrije prirodne zakone koje je Bog postavio prilikom stvaranja i da živi po njima. Iako nikakva važna rasprava o Crkvi nije bila objavljena u toku toga vremena, iako su ekleziologije formulisane za vreme Reformacije ostale normativne za katolike, luterane, kalviniste, anglikance i kongregacionaliste, neke nove ideje, koje je doneo duh vremena, postale su vrlo uticajne.

Za Johna Locka (1632_1704), koji je verovao da se Bog zaista otkrio preko Biblije, Crkva je prvenstveno etička zajednica, ustanova osnovana da bi se unapredili moralni standardi. On je tražio uzajamno poštovanje privatnih verskih ubeđenja i zastupao ideju da su nezavisne hrišćanske zajednice manje ili više prirodne kategorije hrišćanstva. Duh tolerancije se širio i tradicionalna zabrinutost za jedinstvo Hristovog Tela bila je potisnuta u pozadinu.

Pošto je razum uživao prevlast i u drugoj polovini sedamnaestog stoleća, luteranski, kalvinistički i rimokatolički teolozi su pisali opširne i nerazumljive dogmatske studije da bi učvrstili svoje pozicije. Reagujući na formalizam i sterilnu skolastičku teologiju, najznačajniji verski pokreti toga vremena stavljali su naglasak na lično obraćenje, na toplinu hrišćanskog života, ali i na puritansku disciplinu. Najuticajniji među njima bio je pijetizam, koji je cvetao u Nemačkoj, metodizam koji je nastao u Engleskoj pod vodstvom Johna i Charlesa Wesleyja, i jansenizam u

krilu Rimokatoličke crkve. Na kraju je svaki od ovih pokreta doveo do nastanka jedne nove Crkve. Krajem osamnaestog i početkom devetnaestog stoleća, romantizam, pokret na području literatute i umetnosti, ponovo je naglasio važnost osećanja, svesti o čudu i emocijama, i tako podstakao religijsko opredeljenje kao reakciju na racionalizam toga vremena.

2. Friedrich Schleiermacher

Suprotstavljajući se romantizmu, koji je tvrdio da je religija utemeljena na intuiciji i osećanjima, Fridrih Šlajermaher (1768-1834), često nazivan i ocem modernog protestantizma, pokušao je da ponovo zadobije za hrišćansku religiju obrazovane slojeve društva. On je hrišćanstvo definisao kao svest o beskrajnome i želju za njime, osećanje potpune zavisnosti od Boga, nezavisnost od svih dogmi. Iako u kontekstu tako strogog individualizma doktrina o Crkvi naizgled nema mnogo mesta, u svojim najboljim delima (O religiji, Govori upućeni njenim kulturnim preziraocima (1799), Hrišćanska vera (1821.1822)), Šlajermaher mnogo pažnje posvećuje upravo Crkvi.

Njegovo gledište o prirodi i identitetu Crkve nije se formiralo pod uticajem biblijskih ili dogmatskih izvora već mnogo više pod uticajem etike, filozofije religije i apologetika. Crkva, tvrdi Šlajermaher, predstavlja udruženje onih koji dele istu vrstu religijskih osećanja. To se odnosi na sve verske zajednice čija verska svest oseća potrebu za otkupljenjem, za spasenjem. Otkupljenje je postalo moguće žrtvom Isusa Hrista, koji obavezuje svoje učenike da žive novim, zajedničkim životom. U okviru tog jednog zajedništva vernih, Crkve, može se uočiti razlika između vidljive i nevidljive Crkve, iako Šlajermaher radije upotrebljava antitezu o spoljašnjem i unutrašnjem zajedništvu. Oba spadaju u zajedništvo Crkve, ali u različitom smislu. Oni koji žive u stanju posvećenja pripadaju unutrašnjem zajedništvu. U spoljašnje zajedništvo spadaju oni koje božanska blagodät tek priprema da priznaju Hrista. Ovaj pogled na poreklo i prirodu Crkve usko je povezan s doktrinom o izboru i sa uverenjem da živo zajedništvo sa Hristom ne postoji odvojeno od unutrašnjeg delovanja Svetoga Duha na srce vernika. Da će svi narodi pre ili kasnije prići Hristu predstavlja gledište koje Šlajermaher smatra neodvojivim sastavnim delom hrišćanske vere.

3. Albrecht Ritschl

Isto toliko uticajan, Albrecht Ričl ((1822-1889) je reagovao na subjektivizam Šlajermahera i na filozofski idealizam Hegela. On temelje hrišćanske teologije nalazi u božanskom otkrivenju preko Isusa Hrista. Polazeći od činjenica povezanih s Hristovim životom, ričljevska teologija je pre praktična nego spekulativna, više zainteresovana za ljudsku volju, nego za osećanja. Odatle potiče i njen snažan etički naglasak, s ličnim i društvenim implikacijama.

Ričl mnogo puta naglašava neophodnost Crkve i verništva u njoj. Crkva je mesto na kojemu ljudi i žene mogu da saznaju za otkupljenje ponuđeno u Isusu Hristu i da ga prihvate. Suštinska karakteristika te zajednice je prihvatanje Hristovih moralnih učenja. Crkva je zajednica vernika. Njihovo jedinstvo je povezano s propovedanjem čistog evanđelja i neiskvarenim deljenjem sakramenata. Organizovana da obavlja bogoslužjenja, hrišćanska zajednica je Crkva; uključena u zajedničke aktivnosti nadahnute ljubavlju, ona je Božje carstvo. Iako povezane, ove dve karakteristike su jasno odvojene. U potpunom skladu s predominantnim shvatanjima svoga vremena, ovaj koncept Božjeg carstva kao postepenog etičkog razvitka čovečanstva ima malo sličnosti s Božjim carstvom koje je predstavljeno u novozavetnim spisima.

4. Rimokatolička ekleziologija

Rimokatolička ekleziologija nije uspela da odoli uticajima intelektualnih izazova doba prosvetljenosti. Trajna sklonost službenih teologa i kanonista da naglašavaju papinske prerogative bila je posledica pojave nacionalizma u krilu Crkve (galikanizam, jozefinizam, febronijanizam) i novog teološkog liberalizma devetnaestog stoleća. Prvi vatikanski koncil (1869-1870) obeležio je kulminaciju tog razvoja. On je definisao papinsku silu kao potpunu i najvišu nad celom Rimokatoličkom crkvom u pitanjima vere i morala, ali i u pitanjima koja se tiču discipline i upravljanja Crkvom.

E. Dvadeseto stoleće

U dvadesetom stoleću gledišta o prirodi i identitetu Crkve su daleko mnogobrojnija i raznorodnija nego u doba Reformacije. Izabrali smo nekoliko ličnosti i pokreta da bismo predstavili opšti trend i dali opštu sliku ovog vremena.

1. Protestantski liberalizam

Ričlijeva teologija i njen etički naglasak imali su posebno jak uticaj u poslednjoj četvrtini devetnaestog i u prvom delu dvadesetog stoleća, i u Evropi i u Sjedinjenim Državama, osobito u redovima protestantskih liberala. Zaokupljeni idejama istorijskog kriticizma Biblije, prihvatajući Šlajermaherovo tumačenje religije kao osećanja totalne zavisnosti od Boga, ali i Ričlijev etički pristup, protestantski teolozi su svojim naglaskom na socijalno evanđelje veoma uticali i na svoj koncept o Crkvi. U najboljem slučaju, za njih su Crkve bile samo ljudske organizacije formirane na temelju zajedničkih verskih i etičkih shvatanja sa zadatkom da propovedaju "socijalno evanđelje" koje treba da pripremi put za dolazak Božjeg carstva. Kreda i eklezijastičke dogme za njih su još samo privatna mišljenja i vrlo često čak i smetnja radikalnoj transformaciji društva.

Nezadovoljna stanjem u liberalnim Crkvama i pokrenuta ekumenskim strujanjima prema jedinstvu Crkava u vremenu između dva svetska rata, nova generacija liberalnih teologa, često nazivana i "neoliberalima", počela je da prihvata ideju o važnosti Crkve, insistirajući na razlikovanju između duhovne Crkve i organizovane Crkve. Crkva postoji iznad i preko granica podeljenih denominacija. Ne samo kao još jedno socijalno bratstvo, već kao božanska ustanova sa Bogom kao osnivačem, ona predstavlja duhovno zajedništvo svih hrišćana odanih Božjoj vladavini. Možda će na kraju morati da dobije i neku neizbežnu strukturnu organizaciju.

2. Ekleziologija Karla Bartha

U teologiji Karla Bartha, s njenim odbacivanjem svake prirodne teologije i svih religija utemeljenih na iskustvu, s njenim nastojanjem da se vrati osnovnim načelima Reformacije, doktrina o Crkvi zauzima mnogo važnije mesto nego u teologijama mnogih njegovih savremenika. Njegovo izražavanje možda nije uvek tako jasno kao što bi se moglo poželeti, njegova doktrina o Crkvi mogla je biti i razvijena. Ipak, Bart je istrajno izražavao svoja gledišta o prirodi i identitetu Crkve. U četvrtom tomu njegovog dela Crkvena dogmatika mogu se naći Bartova najiscrpnija izlaganja o toj tematici.

Crkva nije ljudska ustanova, već Božje delo, zbivanje, novo i trajno Božje stvaralačko delo. Ona nije nevidljiva, jer bismo joj umanjili vrednost kada bismo joj pripisali nevidljivost. Crkva je jedna, i na svom putu prema toj jednoj Crkvi, podeljene Crkve moraju da se odreknu svoje zablude da su identične s tom jednom Crkvom. Iako stalno promašuje i pada, Crkva je sveta, ali jedino kao Telo Hristovo. Ona je i katolička, u meri u kojoj u svakom vremenu ostane verna svojoj suštini i nastoji da se trajno reformiše. Time se objašnjava i apostoličnost Crkve, to jest, da ona ostaje podložna normativnom autoritetu i poukama apostola, u skladu s njima i njihovom porukom. Po tome se i razlikuje od otpale Crkve.

Crkva, koja postoji radi Boga, postoji i radi sveta. Ova dvostruka služba zahteva od Crkve da propoveda evanđelje, da ga objašnjava i primenjuje u skladu s vremenom i mestom onih kojima je upućeno. Oblici ove dvostruke službe su mnogobrojni, ali je svaki oblik poveren celokupnoj hrišćanskoj zajednici. Svako razlikovanje između klerika i laika, između onih na položaju i onih koji to nisu se odbacuje. Niko nije na funkciji, ali niko nikada nije ni oslobođen odgovornosti.

3. Ekleziologija Hansa Kuinga

U dva svoja najvažnija dela, *Strukture Crkve* (1963) i *Crkva* (1967), Hans Kuing (1928-), najpoznatiji i najkontroverzniji rimokatolički ekleziolog dvadesetog stoleća, gradi svoju

ekleziologiju prvenstveno na temelju biblijskih podataka i crkvene historije. Kada se bavi poreklom Crkve, rukopoloženjem, apostolskom sukcesijom, lokalnom i univerzalnom Crkvom i položajem pape, King se služi crkvenom historijom i novozavetnim dokazima, ne toliko da podrži savremena službena učenja, već da nagovesti alternativne mogućnosti. Linija razdvajanja između Rimokatoličke crkve i protestanata njemu izgleda manje oštra nego što se to tradicionalno smatralo. Njegov najznačajniji doprinos diskusiji o temama koje se tiču prirode i identiteta Crkve leži možda u sadržajnim pitanjima koja je pokrenuo pre sukoba s Vatikanom 1979. godine koji je doveo do uskraćivanja prava da predaje rimokatoličku teologiju.

F. Savremeni pobočni vetrovi

1. Ekumenski pokret

Posle pojave i bujanja modernog ekumenizma doktrina o Crkvi se sasvim prirodno našla u centru pažnje. Pošto najvažniju brigu ekumenskog pokreta predstavlja međusobni odnos Crkava, pitanja povezana s prirodom i identitetom Crkve nisu se nikako mogla zaobići.

Utemeljen 1948. godine kao rezultat Svetske misionarske konferencije, održane u Eginburgu 1910. godine, Svetski savez crkava (WCC) je nastojao da uspostavi vidljivo zajedništvo svih hrišćana. Ovo zajedništvo je trebalo da se temelji na jednom krštenju, priznavanju apostolskog kredo i u opštem slavljenju Gospodnje večere, koju bi delilo međusobno priznato sveštenstvo. Sva ova pitanja su povezana s hrišćanskom doktrinom o Crkvi. Iako sam ne zastupa nikakvu određenu ekleziologiju, WCC je uspeo da među mnogim Crkvama uspostavi svest o zajedništvu, koje, iako još daleko od potpunoga, po mnogima predstavlja jedan od najznačajnijih faktora u istoriji Crkve dvadesetog stoleća. Ovo zbližavanje je našlo svoj izraz 1982. godine u izglasavanju dokumenta o veri i redu pod naslovom Krštenje, euharistija i sveštenstvo.

Neke Crkve, često u svetlosti svog nastojanja da se sačuva biblijska istina, nisu oklevale da izraze svoju zabrinutost i svoju rezervisanost u vezi s nekim ekumenskim pitanjima, posebno o upravljanju Crkvom, obliku i funkciji sveštenstva, spektru superCrkve i neuspehu ekumenskog pokreta na području svetske misije.

2. Rimokatolički ekumenizam

Iako se u početku protivila ciljevima koje je sebi postavio WCC, Rimokatolička crkva se odlučila na intenzivnu saradnju s ekumenskim pokretom. Drugi vatikanski koncil (1962-1965), koji je, bar što se tiče upravljanja Crkvom, posmatrao papinstvo u izrazito komunalnim i kolegijalnim okvirima, izričito je pokazao svoju težnju za sjedinjavanjem svih hrišćanskih

Crkava i priznao pravo na postojanje "sestrinskim Crkvama" – istočno pravoslavnim, ali i "eklezijske dimenzije" drugima. Od tada se upuštao u bilateralne razgovore s drugim Crkvama, jačajući istovremeno i svoj odnos s WCC. Ipak, enciklika Jovana Pavla II "Ut unum sint" – "Da svi jedno budu" (1995) i njeni ponovljeni pozivi na hrišćansko jedinstvo nisu mnogo doprineli da se razbije pat-pozicija u pogledu budućnosti ekumenskog pokreta.

3. Postmoderna orijentacija

U novije vreme mislioci svih teoloških orijentacija postmodernizam je doveo u stanje krize identiteta. Stavljajući pod znak pitanja osnovne pretpostavke doba prosvete i njegovu epistemologiju, postmodernistički um nije više sasvim siguran da je čovečanstvo u stanju da objektivnom upotrebom razuma demonstrira bitnu korektnost filozofskih, naučnih i verskih doktrina. On odbija da ograniči istinu na njenu racionalnu dimenziju, skidajući tako s prestola ljudski um kao arbitra istine. Ne samo da postoje drugi verodostojni putevi da se stekne znanje i upozna istina, već daleko od toga da bude univerzalna i bezvremena, istina je u suštini relativna i odnosi se na društvo u kojemu se njeni istraživači nalaze.

Ova velika promena u načinu razmišljanja ima beskrajno veliki uticaj na nečije shvatanje Crkve, posebno njene prirode i identiteta. Ona istovremeno upućuje ozbiljan izazov Crkvi u njenoj misiji. Sledeća generacija će imati zadatak da razmisli o implikacijama ove fenomenalne promene na objavljivanje Hristove vere, suočene s međusobno suprotstavljenim tumačenjima stvarnosti, i za biblijsku doktrinu o Crkvi.

G. Adventisti sedmog dana

Od samog početka, odmah posle velikog razočaranja iz 1844. godine, adventisti sedmog dana (ime je prihvaćeno tek kasnije) smatrali su da poruke trojice anđela iz Otkrivenja 14,6-12, zajedno s objavom u Otkrivenju 18,1-4, sačinjavaju Božju poslednju poruku blagodati pre Hristovog povratka u slavi i veličanstvu. Oni veruju da njihov pokret jedini ispunjava uslove, navedene u tim tekstovima i u Otkrivenju 12,17. Istovremeno oni naglašeno odbacuju misao da samo oni pripadaju Božjoj deci. Svi oni koji služe Bogu, poštujući Njegovu volju onako kako je oni shvataju, pripadaju Bogu i predstavljaju potencijalne članove Njegovog konačnog Ostataka. Ipak, njima je poveren zadatak da pozivaju ljude i žene po celom svetu da služe Stvoritelju i da ih s obzirom na blizinu dana suda opomenu da se ne pridruže velikom otpadu poslednjih dana, prorečenom u Otkrivenju 13. Adventisti se i danas drže ovih gledišta.

Iako su prihvatili nekoliko zajedničkih doktrina, "malo stado", odnosno ostatak nekadašnjeg Milerovog pokreta, ostao je sumnjičav prema bilo kojoj doktrini o Crkvi. Svaka ekleziologija za

njih je predstavljala povratak u njihovo nekadašnje vavilonsko stanje. Međutim, pedesetih godina devetnaestog stoleća broj adventističkih vernika se počeo naglo umnožavati i oni su zauzimali sve veća područja. Uprkos odlučnom protivljenju nekih među njima, poziv Jamesa Whitea da se uspostavi jedinstvo vere i delovanja i tako izbegne nered, da se adventistički pokret organizuje po novozavetnim načelima da bi se omogućio uspješni razvitak i napredovanje pokreta kao celine, postigao je uspeh. Polako se počela oblikovati i doktrina o Crkvi.

Organizacijom sedam crkvenih oblasti 1861. i 1862. godine i stvaranjem Generalne konferencije 1863. godine, samo dvadesetak godina posle velikog razočarenja, postavljen je temelj se samo adventističkoj doktrini o Crkvi, već i osnovnom obrascu crkvene organizacije. Jedinstvena svest o misiji, izražena hitnošću objavljivanja "trostruke anđeoske vesti", veoma je doprinela osnivanju Crkve adventista sedmog dana, čije je ime bilo prihvaćeno još 1860. godine.

Od tog vremena Crkva je prihvaćana i u svojoj lokalnoj i u univerzalnoj dimenziji. Tradicionalnim karakteristikama Crkve, koja je jedna, sveta, katolička (sveopšta) i apostolska, adventisti su dodali i držanje svih Božjih zapovesti i pojavljivanje dara proroštva. Organizovana da obavi misionarski zadatak, grupa lokalnih crkava sačinjava oblast ili konferenciju, grupa tih jedinica sačinjava Uniju. Unije, po celom svetu, povezane u Odeljenja, sačinjavaju Generalnu konferenciju. Struktura je slična prezbitarijanskom ili reprezentativnom obliku crkvene uprave; ovaj put, međutim, na planetarnom nivou. U poslednje vreme na nekim mestima je predlagan i kongregacionalistički oblik crkvene uprave.

Slično anabaptistima, i adventisti sedmog dana tradicionalno stoje negde na pola puta između magisterijalnog protestantizma (luterani, kalvinisti, anglikanci) i rimokatolicizma. Oni zastupaju autoritet Biblije, krštavanje vernika, odvojenost Crkve i države, versku slobodu, duboku odanost velikom evanđeoskom zadatku i uverenje da Crkva, izgrađena što je moguće bliže novozavetnom uzoru, premošćuje granice nacija i lokalnih kultura. Za njih je Crkva, bez obzira šta još može da bude, zajednica krštenih vernika, ukorenjenih u Bibliji, koji ne dozvoljavaju da ih teritorijalna ograničenja sprečavaju da obave svoju evanđeosku misiju.

XI. Komentari Ellen G. White

Od samog početka Ellen G. White je bila duboko povezana s doktrinalnim i organizacijskim razvojem adventističkog pokreta. Kao nadahnuti savetnik, ona je imala ključnu ulogu u razvoju adventističkog pristupa doktrini o Crkvi. Ona je tvoreno govorila da je Crkva adventista sedmog dana Božja Crkva poslednjeg vremena i pokazivala dalekosežno interesovanje za njen razvoj, organizaciju i jedinstvo. Iako smo prilično ograničeni prostorom, ipak ćemo na nekoliko narednih stranica razmatrati ove bitne aspekte adventističke ekleziologije.

U mislima Elen G. White nije bilo nikakve sumnje u postojanje i realnost Božje Crkve. Ona piše: "Gospod ima narod, izabrani narod, svoju Crkvu, koja treba da pripada Njemu, da bude Njegova tvrđava u ovom grehom izmučenom, uznemirenom svetu." (TM 16) Nešto kasnije primećuje da On ima "određeni narod, Crkvu na Zemlji, koja nije podređena nikome, već nadmoćna svima po svojoj sposobnosti da objavljuje istinu, da brani Božji zakon. Bog ima svoja božanski određena oruđa – ljude koje On vodi, ljude koji su izdržali vrelinu i terete dana, ljude koji saraduju s nebeskim silama na unapređivanju Hristovog carstva u ovom svetu." (TM 58)

Crkva je "kanal svetlosti, i preko nje On objavljuje svoje namere i svoju volju" (AA 163). "Ništa na ovom svetu nije Bogu milije od Njegove Crkve" (2SM 397), koja "posle Hristovog odlaska treba da bude Njegov predstavnik na Zemlji" (DA 291).

A. Crkva: Na Zemlji i na Nebu

"Od početka, verne duše su sačinjavale Crkvu na Zemlji. U sva vremena Gospod je imao svoje stražare koji su verno svedočili naraštaju u kojemu su živeli... Bog je ove verne svedoke uveo u zavetni odnos sa sobom, sjedinjujući tako Crkvu na Zemlji sa Crkvom na Nebu. On je slao svoje anđele da služe Njegovoj Crkvi, i ni vrata paklena nisu bila u stanju da savladaju Njegov narod." (AA 11)

"Božja Crkva ovde dole jedno je s Božjom Crkvom gore. Vernici na Zemlji i bića na Nebu koja nikada nisu pokleknula sačinjavaju jednu Crkvu." (6T366)

B. Hristos i Crkva: uzak međusobni odnos

Božja Crkva je podignuta na Steni. "Ta Stena je sam Hristos – Njegovo telo za nas lomljeno i ranjavano. Crkvu, koja je sazdana na ovom temelju, ni vrata paklena neće nadvladati." (DA 413) "On je Glava, a Crkva je Telo." (Ed 268) Kao "Glava Crkve i Spasitelj mističnog Tela" (AH 215; letter 18b, 1891), Hristos "nadzire svoje delo služeći se ljudima koje je Bog postavio da deluju kao Njegovi predstavnici" (AA 360).

"Veoma blizak i svet je odnos između Hrista i Njegove Crkve – On je Ženik, a Crkva je Njegova Nevesta." (Ed 268) "U Bibliji, sveti i trajni karakter odnosa koji postoji između Hrista i Njegove Crkve predstavljen je zajednicom braka." (GC 381)

C. U pšenici ima i kukolja

Iako predstavlja Hristovo Telo "Crkva je sastavljena od nesavršenih, pogrešivih ljudi i žena, prema kojima se neprestano mora pokazivati ljubav i strpljenje." (5T 104) "Bog ima svoju Crkvu, ali je to Crkva koja se bori, a ne Crkva pobjednica. Nama je žao što ima i pogrešivih vernika, što među pšenicom ima i kukolja." (TM 045)

"Kada uđu u Crkvu neki ljudi misle da će se ispuniti sva njihova očekivanja i da će se sretati samo s neporočnim i savršenim vernicima. Oni su revnosni u svojoj veri i kada vide mane na vernicima, kažu: Mi smo napustili svet da se ne bismo družili s pokvarenim karakterima, a sada vidimo da su zli i ovde! A onda pitaju, kao i sluga u parabolji: Odakle, dakle, kukolja? Međutim, nema potrebe da budemo time razočarani, jer nam Gospod nije dao povoda da mislimo da je Crkva savršena; i ni sva naša revnost neće uspjeti da postigne da Crkva koja se bori bude isto tako neporočna kao i Crkva pobjednica." (TM 47)

A ipak, "oslabljena i nesavršena, kao što možda izgleda, Crkva je jedini objekat kojemu Bog u posebnom smislu posvećuje svoju najvišu pažnju. Ona je pozornica Njegove blagodati, na kojoj Bog uživa da pokazuje svoju moć da preobražava srca." (AA 12)

D. Božje izabrano sredstvo za spasavanje grešnika

Kao "riznica bogatstva Hristove blagodati" (AA 9), Crkva je "Božje izabrano sredstvo za spasavanje ljudi. Njena je misija da evanđelje odnese svetu. Ova obaveza počiva na svim hrišćanima. Svi, u skladu sa svojim talantima i mogućnostima, treba da učestvuju u ispunjavanju Spasiteljevog naloga. Hristova ljubav, koja nam je otkrivena, čini da smo dužni svima onima koji ga nisu upoznali. Bog nam je dao svetlost, ne samo za nas, već da njome obasjamo i druge." (SC 81)

Zaista, Bog je odlučio da se osloni na Crkvu da ona obavi Njegovo delo spasenja. Zato ju je i krstio silom Svetoga Duha i i udelio joj sve darove blagodati, koji će joj pomoći da savlada sve prepreke (6T 432). Da bi joj omogućio da završi ovo delo "trebalo je da se Sveti Duh spusti na one koji ljube Hrista. Time bi oni bili osposobljeni da, slaveći svoga Gospoda i na Njegovu slavu, prime svaki dar neophodan da dovršavanje svoje misije." (ML 47) U apostolsko doba, "Crkva je pokazivala Hristov duh i izgledala prekrasna u svojoj jednostavnosti. Njen nakit su bila sveta načela i primeran život njenih vernika. Mnoštvo ljudi je bilo zadobijeno za Hrista, ne sjajem i učenošću, već Božjom silom koja je pratila jednostavno propovedanje Njegove Reči." (5T 166)

Potstreknuta jednim Jezekiljevim otkrivenjem, Ellen G. White na izvanredno lep i snažan način opisuje nameru koju Bog ima sa Crkvom: "Prekrasno je delo koje Gospod želi da obavi preko svoje Crkve da bi se proslavilo Njegovo ime. Slika ovog dela je objavljena u Jezekiljevom viđenju o reci isceljenja: Ova voda teče u Galileju prvu, i spušta se u polje, i utiče u more, i kada dođe u more, njegova će voda postati zdrava. I sve životinje što se miču kuda god dođu ove reke, biće žive... i kraj reke po bregu otud i odovud rašće drveta svakojaka rodna, kojima lišće neće opadati niti će roda na njima nestajati: svakoga će meseca rađati novi rod, jer joj voda teče iz svetinje; zato će rod njihov biti za jelo i lišće njihovo za lek. (Jezekilj 47,8-12)" (AA 13)

E. Evanđeoski red u prvoj Crkvi

Pod vodstvom apostola delo povereno Crkvi brzo se razvijalo, tako da je postalo neophodno da se preraspodele dužnosti koje su oni do tada nosili. Apostoli su odvojili sedmoricu vernika, koje je izabrala jerusalimska crkva i to je bio "značajan korak u uvođenju evanđeoskog reda u Crkvu" – objašnjava Ellen G. White (AA 88.89). Neposredno posle toga, "kao važan faktor u duhovnom rastezanju novih obraćenika, apostoli su vrlo pažljivo nastojali da ih okruže zaštitnom ogradom evanđeoskog reda. Crkve su bile postepeno organizovane u svim mestima u Likaoniji i Pizidiji u kojima je bilo vernika. U svakoj crkvi su bili postavljeni službenici, uspostavljen je odgovarajući red i sistem za rešavanje svih pitanja koji su mogla uticati na duhovno blagostanje vernika. To je bilo u skladu s evanđeoskim planom da se svi vernici sjedine kao jedno Telo u Hristu. Taj plan je Pavle pažljivo ostvarivao u toku cele svoje službe." (AA 185)

I tako je "organizacija crkava bila i dalje usavršavana" – objašnjava naš autor. – "da bi se održao red i omogućilo skladno delovanje." (AA 91.92) "A sada" – piše ona. – "u ove poslednje dane, kada Bog dovodi svoju decu u jedinstvo vere, postoji veća stvarna potreba za redom nego ikada u prošlosti; jer, dok Bog sjedinjuje svoju decu, Sotona i njegovi zli anđeli su veoma zaposleni da spreče to jedinstvo i da ga potkopaju." (EW 97)

F. Neki oblici organizacije ocenjeni kao neophodni

U jednom podužem poglavlju, koje je bilo napisano posle nekih četrdeset godina razvitka organizacije Crkve (TM 24-32), Ellen G. White raspravlja o raznim iskustvima za koje smatra da su usko povezana s razvojem adventističkog pokreta. Pojavljivale su se teškoće, morale su se uklanjati pogreške: "Bilo nas je malo... Ovce su bile raštrkane po stazama i puteljcima, po gradovima i gradićima, po šumama." (TM 24) Šačica posvećenih i iskrenih vernika provodila je sate pretražujući Pisma, istražujući istinu i moleći se "da budemo jedno u veri i nauci, jer smo znali da Hristos nije podeljen" (TM 24). Kada se broj vernika povećao, "postalo je jasno da će bez nekog oblika organizacije doći do velike zbrke, i da se delo neće obavljati uspešno. Da bi se osiguralo izdržavanje propovednika, da bi se obavilo delo u novim područjima, da bi se crkve i

propovednici zaštitili od nedostojnih vernika, da bi se sačuvala crkvena imovina, da bi se istina objavila putem štampane reči, i iz mnogih drugih razloga, organizacija je postala neophodna." (TM 26)

Iako je protivljenje bilo snažno, iako se stalno iznova pojavljivalo, prevladalo je uverenje da je "organizacija suštinski neophodna" (TM 26), pa je "izraziti napredak pratio preduzimanje ovog koraka" (TM 27). "Bog je blagoslovio naše sjedinjene napore" i "seme gorušice je izraslo u veliko drvo" – zaključuje Ellen G. White (TM 27).

Postojala je želja da se izbegne zbrka i da se "delo uspešno obavi". Drugim rečima, jedna snažna teološka potreba, potreba da se Hristovo evanđelje objavi sve do kraja sveta pre skorog Gospodnjeg dolaska, zahtevala je da se razmotri neki oblik crkvene organizacije.

Svaka crkvena organizacija mora da bude u skladu sa svedočenjem Biblije. Podsećajući na iskustvo prvih hrišćanskih vernika, Ellen G. White primećuje:

"Organizacija crkve u Jerusalimu trebalo je da posluži kao uzor za organizovanje crkava u svim drugim mestima u kojima će vesnici istine zadobiti obraćenike za evanđelje. Oni kojima je bila poverena odgovornost da vode opšti nadzor nad crkvama nisu smeli da vladaju Božjim nasleđstvom, već da kao mudri pastiri "pasu stado Božje... i da budu ugled stadu" (1. Petrova 5,2.3). Đakoni su morali da budu "ljudi u časti, puni Svetoga Duha i premudrosti". Ovi ljudi su kao jedan morali da stanu na stranu onoga što je pravo i da ono što je pravo štite čvrsto i odlučno. Na taj način bi svojim uticajem delovali kao faktor jedinstva celog stada." (AA 91)

G. Potreba za jedinstvenim delovanjem

Neki su naglašavali opasnost koju predstavljaju ovakvi naponi da se "uspostavi red" i tražili da im se dozvoli da idu svojim nezavisnim putem. Počeli su da "veruju da su red i disciplina neprijatelji svake duhovnosti", da su "svi naponi da se uspostavi red samo... ograničavanje lične neotuđive slobode" i ih se treba plašiti "kao papinstva" (1T 650).

Ellen G. White je takvima odgovorila da je "Bog svoju Crkvu na Zemlji načinio kanalom svetlosti i da On preko nje objavljuje svoje namere i svoju volju. On nijednom od svojih slugu ne daje neko iskustvo nezavisno od iskustva same Crkve ili suprotno tom iskustvu, niti jednom čoveku objavljuje svoju volju za celu Crkvu, dok Crkvu, koja je Hristovo Telo, ostavlja u tamu." (GW 443)

Ovo se, tvrdi ona, odnosi na svakog vernika, odnosi se čak i na apostole i proroke, kao što se može videti iz Pavlovog slučaja. Iako je Hristos našao za dobro da osposobi apostola za najvažnije delo, iako ga je na putu za Damask doveo u samu svoju blizinu, nije želeo da sam pouči Pavla istinama Biblije. "Sam Hristos se otkrio Pavlu" – piše Ellen G. White – "a onda ga je doveo u vezu sa svojom Crkvom, koja je svetlost svetu. Ona je morala da pouči ovog obrazovanog i omiljenog govornika hrišćanskoj religiji." (3T 433) Povezujući Savla iz Tarsa sa Crkvom, Hristos je potvrdio "silu koju joj je dao da bude kanal svetlosti svetu" (3T 433).

H. Pouke na temelju Jerusalimskog sabora

Godinama kasnije, kada su judaistički raspoloženi vernici pokrenuli pitanje obrezanja u crkvi u Antiohiji, "Pavle je znao mišljenje Božjega Duha o tom pitanju" (AA 200). "Njemu je Bog otkrio šta misli o stavljanju nepotrebnih tereta na pleća hrišćana iz neznaboštva." (AA 200) Da bi ustanovio Božju volju, da li mu je bilo neophodno da prisustvuje skupu u Jerusalmu koji će se baviti tim pitanjem? "Uprkos činjenici da je sam Bog poučio Pavla, on nije zastupao nikakve nategnute ideje o pojedinačnoj odgovornosti. Iako je tražio da ga Bog neposredno vodi, uvek je bio spreman da prizna autoritet skupa vernika sjedinjenih crkvenim zajedništvom." (AA 200) Ovaj slučaj nam pruža zanimljiv uvid u gledište apostola, ali i prve Crkve, o važnosti zajedničkog jedinstvenog delovanja u služenju Bogu.

Isto je tako značajna i primedba Ellen G. White da je zaključak, donesen tom prilikom na Jerusalimskom saboru, bio razaslat "da bi se učinio kraj svim nesuglasicama; jer je to bio glas najvišeg autoriteta na Zemlji." (AA 196) Slično tome, njoj je bilo "pokazano se sud nijednog čoveka ne može podrediti sudu nijednog drugog pojedinca. Ali, kada se izrekne sud Generalne konferencije na zasedanju, koja je najviši autoritet koji Bog ima na Zemlji, njemu se moraju podrediti lična nezavisnost i lično mišljenje." (3T 492)

I. Čuvajte se duha dominacije

Dok poziva da se Crkva "kreće mudro, osetljivo, u skladu sa savetima bogobojažnih savetnika" (9T 257), Ellen G. White upozorava da već činjenica da su neki "samovoljno prisvojili vlast", "kao da položaj pretvara ljude u bogove" treba da izazove strah među pripadnicima Božjeg naroda (TM 361). U slučaju da se neki starešina uspunji "duhom dominacije" i počne da smatra "da mu je dodeljeno pravo da svoju volju proglašuje vladajućom silom" ona misli da je "jedino i sigurno rešenje njegovo smenjivanje pre nego što nanese još veću štetu" (TM 362). "Oni koji su na položaju" – objašnjava Ellen G. White – "treba da pokažu Hristov duh... treba da se kreću pod upravom Svetoga Duha. Čovekov položaj ne čini ga ni za jednu jotu ili titlu većim u Božjim očima; Bog ocenjuje jedino po karakteru." (TM 362) Ona je sigurna da će "Gospod podići radnike koji će shvatiti svoju nedostojnost i bez Božje posebne pomoći" (TM 361).

J. Božja Crkva poslednjeg vremena

U poglavlju u kojemu opisuje razliku između Božje Crkve Ostatka i Vavilona, naš pisac kaže: "Bog ima na Zemlji svoju Crkvu koja uzdiže Njegov pogaženi zakon i predstavlja svetu Božje Jagnje koje je uzelo na sebe grehe sveta." (TM 50) Dok opisuje Crkvu kao silu koja će "stati na prolomu i podignuti ograde i obnoviti stare razvaline" (TM 50), ona podseća svoje čitaoce da je "Bog u ovaj dan pozvao svoju Crkvu, kao nekada stari Izrailj, da posluži kao svetlost na Zemlji. Svojim moćnim sečivom istine, vestima prvog, drugog i trećeg anđela iz Otkrivenja 14, On ih je odvojio od Crkava i od sveta da bi ih doveo u svoju svetu blizinu. On ih je učinio čuvarima svoga zakona i poverio im velike istine proročanstava za ovo vreme. Kao i sveta proročanstva poverena starom Izrailju, i ova predstavljaju sveti залог koji se mora preneti svetu... Ničemu se ne sme dozvoliti da spreči ovo delo. To je najvažniji posao za ovo vreme, on je isto toliko dalekosežan kao i večnost." (5T 455.456)

U svojoj drugoj poruci zasedanju Generalne konferencije 1913. godine, Ellen G. White je poručila svojoj braći, adventistima sedmog dana, da će "delo koje leži pred nama... napregnuti svaku silu ljudskog bića. Ono će pozivati na iskazivanje snažne vere i na stalnu budnost... Treba da zadržimo od same veličine tog zadatka. A ipak, uz Božju pomoć, Njegove sluge će na kraju pobediti." (GCB 27. maj 1913. 165)

K. Pobedonosna Crkva

Što se tiče pobede, Ellen G. White jasno kaže da će "ista sila koja je Hrista podigla iz mrtvih podići i Njegovu Crkvu i proslaviti je s Hristom kao Njegovu Nevestu, podići iznad svih poglavarstava i vlasti, iznad svakog imena, ne samo na ovom svetu, već i u nebeskim dvorima, u nebeskom svetu. Pobeda zaspalih svetih biće slavna kada grane jutro vaskrsenja. Sotonine pobede će prestati, dok će Hristos pobediti u slavi i časti. Životodavac će krunisati besmrtnošću sve one koji ustanu iz grobova." (1SM 305.306)

XII. Literatura

Sistematske teologije, kao i odgovarajući članci u biblijskim rečnicima, enciklopedijama i teološkim časopisima bave se pitanjem Crkve. Mi ćemo navesti niz izabranih dela, u kojima se istražuje ova tema i koja smo konsultovali prilikom pisanja ovog članka. Od najvažnijih dela na engleskom jeziku, iako su pisana iz različitih perspektiva, navodimo sledeća:

Bannerman D. Douglas, *The Scripture Doctrine of the Church*, Grand Rapids, Baker, 1976.

Barth Karl, *Church Dogmatics*, Edinburgh, T and T. Clark, 1936.

Beasley-Murray George R. *Baptism in the New Testament*, London, MacMillan, 1962.

Berkouwer Gerrit C. *The Church*, Grand Rapids, Eerdmans, 1976.

Bromiley Geoffrey W, *The Unity and Disunity of the Church*, Grand Rapids, Eerdmans, 1958.

Calvin John, *Institutes of the Christian Religion, Book 4*, Philadelphia, Westminster, 1960.

Cleveland Earl E. *The Church – Servant to the World*, Grantham, England, Stanborough Press, 1983.

Damsteegt P. Gerard, *Foundations of the Seventh-Day-Adventist Message and Mission*, Grand Rapids, Eerdmans, 1977.

Dana H, *A Manual of Ecclesiology*, Kansas City, Central Seminar, 1944.

Dulles Avery R, *Models of the Church*, Garden City, N.Y, Image Books, 1978.

Eastwood Cyril, *The Priesthood of all Believers*, Minneapolis, Augsburg, 1962.

Ferguson Everett, *The Church of Christ*, Grand Rapids, Eerdmans, 1996.

Flew R.N, *Jesus and His Church*, London, Epsworth, 1956.

Florovsky Georges, *Bible, Church, Tradition: An Eastern Orthodox View*, Belmont, Mass, Nordland, 1972.

Gilkey Langdon, *How the Church Can Minister to the World Without Losing Itself*, New York, Harper and Row, 1964.

Goodall Norman, *The Ecumenical Movement: What It Is and What It Does*, New York, Oxford University Press, 1964.

Hiscox Edward T, *The New Directory for Baptist Churches*, Philadelphia, Judson, 1894.

Jay Eric George, *The Church: Its Changing Image Through Twenty Centuries*, Atlanta, John Knox, 1980.

Kelley Dean M, *Why Evangelical Churches Are Growing*, New York, Harper and Row, 1977.

Kuing Hans, *The Church*, New York, Sheed and Ward, 1968.

Ladd George E, *Jesus and the Kingdom*, New York, Harper and Row, 1964.

Manson Thomas W, *The Church's Ministry*, Philadelphia, Westminster, 1948.

McKenzie John L, *Authority and the Church*, New York, Sheed and Ward, 1966.

Miner Paul S, *Images of the Church in the New Testament*, Philadelphia, Westminster, 1960.

Newbegin Lesslie, *The Household of God*, New York, Friendship Press, 1954.

Radmacher Earl D, *What the Church Is All About*, Chicago, Moody, 1978.

Saucy Robert L, *The Church in God's Program*, Chicago, Moody, 1972.

Schwarz Richard W, *Light Bearers to the Remnant*, Mountain View, Calif, Pacific Press, 1979.

Schweizer Eduard, *Church Order in the New Testament*, London, SCM 1961.

Watson David, *I Believe in the Church*, Grand Rapids, Eedrmans, 1979.

White Ellen G, The Remnant Church, Mountain View, Calof, Pacific Press, 1950.

15. OBREDI: KRŠTENJE, PRANJE NOGU I GOSPODNJA VAČERA

Herbert Kisler (Kiesler)

Uvod

Iako se obavljaju na različite načine, krštenje, pranje nogu i Gospodnja večera predstavljaju tri najstarija i najvažnija hrišćanska obreda, i imaju svoje puno opravdanje i svoju potvrdu u novozavetnoj nauci i praksi. Krštenje predstavlja vrata za ulazak u Crkvu, to je simbol odbacivanja starog života i prihvatanja novog života u Isusu Hristu (Rimljanima 6,4). Pranje nogu ukazuje na poniznost i očišćenje (Jovan 13, 10-16). Uzimanje hleba i vina za vreme Gospodnje večere podseća na Hristovo lomljeno telo i prolivenu krv i obnavlja nadu u Njegov drugi dolazak (Matej 26,28; 1. Korinćanima 11,23-26).

I. Krštenje

A. Biblijsko učenje o krštenju

1. Terminologija

2. Jovanovo krštenje

3. Isusovo krštenje

4. Misionarski nalog

5. Krštenje u Delima apostola

6. Krštenje u Pavlovim spisima

B. Praktične dimenzije krštenja

1. Ulazak u Crkvu putem krštenja

2. Oblik krštenja

3. Starost prilikom krštenja

4. Ponovno krštenje

5. Uticaj krštenja na hrišćansko iskustvo

C. Zaključak

D. Istorijski pregled

1. Prethodnici krštenja

2. Posleapostolsko razdoblje

3. Poslenikejska Crkva

4. Srednji vek

5. Reformacija

6. Savremeno doba

7. Adventističko gledište

II. Obred pranja nogu

A. Novozavetni temelj

B. Značenje pranja nogu

C. Uticaj pranja nogu na hrišćansko iskustvo

D. Zaključak

E. Istorijski pregled

1. Do Reformacije

2. Posle Reformacije

3. U Crkvi adventista sedmog dana

III. Gospodnja večera

A. Gospodnja večera u Novom zavetu

1. Gospodnja večera u Sinopticima

2. Gospodnja večera u 1. Korinćanima

B. Teološko značenje Gospodnje večere

C. Obavljanje Gospodnje večere

1. Učestalost obreda

2. Ko može da učestvuje

3. Beskvasni hleb i neprevrelo vino

D. Zaključak

E. Istorijski pregled

1. Prva stoleća

2. Srednji vek

3. Reformacija

4. Savremeno doba

5. Adventističko gledište

IV. Komentari Ellen. G. White

A. O krštenju

B. O Gospodnjoj večeri i obredu pranja nogu

V. Literatura

I. Krštenje

Prilikom razmatranja obreda krštenja ključnu važnost ima biblijsko učenje na kojemu se obred temelji. Moraju se ipak razmatrati i praktične dimenzije obreda, kao i istorija krštenja kroz vekove.

A. Biblijsko učenje o krštenju

Obred krštenja je utemeljen na učenjima Novog zaveta i spominje se na nekoliko mesta. Ovaj tekst će razmatrati novozavetnu terminologiju povezanu s krštenjem i svedočenja najvažnijih novozavetnih ličnosti o krštenju: Jovana Krstitelja, Isusa Hrista i apostola Pavla. Dodatne tekstove o krštenju nalazimo i u Delima apostola.

1. Terminologija

Novozavetni pojam "baptizo" (u našem prevodu "krstiti se") trebalo bi prevesti našom rečju "uroniti". Srodna je i grčka reč "bapto" – "zaroniti", "biti ispod površine", koja se pojavljuje na nekoliko mesta (Luka 16,24; Jovan 13, 26; Otkrivenje 19,13) ali nikada u vezi s krštenjem. Pojam "baptizo" se pojavljuje više od šezdeset puta i označava krštenje uronjavanjem posle pokajanja, kao kod Jovanovog krštenja, ili posle vaskrsenja, u Hrista. Isti pojam, koji nalazimo u Marku 7,4; Luki 11,38. i Jevrejima 9,10. odnosi se na jevrejsko ceremonijalno pranje. Pet puta pojam se odnosi na krštenje Svetim Duhom (Matej 3,11; Marko 1,8; Luka 3,16; Jovan 1,33; Dela 11,16), i tu ne označava nikakvo fizičko uronjavanje. U Marku 10,38. i 39. pojam je upotrebljen u figurativnom smislu, pretrpeti, propatiti.

Ne samo da upotrebljena reč podupire ideju o krštenju uronjavanjem, već i pojedinosti u novozavetnim izveštajima o krštenju jasno ukazuju na uronjavanje. Na primer, Matej ističe da "krstivši se Isus izađe odmah iz vode" (Matej 3,16) i da je Jovan krštavao u blizini Salima "jer tamo beše mnogo vode" (Jovan 3,23). U Delima 8,38.39. i Filip i uškopljenik su ušli u vodu i izašli iz nje.

2. Jovanovo krštenje

Prvi novozavetni izveštaj o krštenju govori o Jovanu Krstitelju (Vidi: Marko 1,4.5; Luka 3,3!). Prema tekstu u Mateju 3,1-6. Jovan Krstitelj je objavljivao poruku o pokajanju jer se približava carstvo Božje. Kao rezultat njegovog propovedanja, narod iz Jerusalima, Judeje, i sa područja Jordana počeo je dolaziti k njemu. On je krštavao sve one koji su se kajali zbog svojih greha.

Jovanovo krštenje je označavalo početak novog života obraćenika, obećavajući krštenome oproštenje greha i očišćenje od greha. Drugim rečima, Jovanovo krštenje je bilo obeleženo gledanjem u budućnost, verovanjem u dolazak Božjega suda i spasenje zaslugama Mesije, koji će sve obraćenike krstiti Svetim Duhom i ognjem (Matej 3,11).

Neki bibličari su ukazali na sličnosti između kumranskih zavetnika i Jovana Krstitelja. I za Jovana i za njih, kraj je bio blizu. Zato je bila neophodna drastična promena, moralno pripremanje pokajanjem i krštenjem. Kumranska zajednica nikada nije priznala Mesiju kada je On stvarno pojavio, dok je Jovan bio Njegov preteča, glasnik.

3. Isusovo krštenje

Sva četiri Evandelja izveštavaju da je Jovan krstio Isusa (Matej 3,13-17; Marko 1,9-11; Luka 3,21.22; Jovan 1,31-34). Matej ističe da je Jovan oklevao da krsti Isusa: "Ti treba mene da krstiš, a ti li dolaziš k meni?" (Matej 3,14). Isus je odgovorio Jovanu: "Ostavi sada, jer tako nam treba ispuniti svaku pravdu!" (Matej 3,15) Isus nije primio krštenje na temelju priznanja krivice, već se izjednačio s pokajnicima u Izrailju koji su se odazvali na Jovanov poziv (DA 111). Na taj način je učinio korak koji mi treba da učinimo. Isusovo krštenje je bilo važno zbog Njegove uloge u ostvarivanju Božjeg plana, i plana suda i plana otkupljenja. Njime je podvučena duboka važnost krštenja u životu Njegovih sledbenika.

Matej, Marko i Luka spominju tri zbivanja posle Hristovog krštenja: nebo se otvorilo, Isus je video Svetoga Duha koji se spustio na Njega u obliku goluba, i čuo se glas koji je progovorio: "Ovo je Sin moj ljubazni, koji je po mojoj volji!" (Matej 3,16.17; Marko 1,11; Luka 3,22) Sva tri izveštaja kažu da je Sveti Duh, pošto je Božji glas objavio Isusa kao Božjeg Sina, odveo Isusa u pustinju, da mu je tamo Sotona pristupio i pokušao da ga iskuša (Matej 4,1; Marko 1,12; Luka 4,1).

U toku sedmice Njegovih patnji, visoki sveštenici, književnici i glavari pitali su Isusa čijom vlašću se služi (Matej 21,23-27; Marko 11,27-33; Luka 20, 1-8). Odgovorio je pitanjem: ""Da li je Jovanovo krštenje ljudskog ili božanskog porekla? Pošto nisu želeli da mu odgovore, Isus je odbio da odgovori na njihovo prvobitno pitanje. Međutim, On je potpuno odobravao misiju i krštenje Jovana Krstitelja (Matej 11,11; 17,12.13; Luka 7,24-28).

Nijedan novozavetni pisac ne dovodi Isusovo krštenje u vezi s hrišćanskim krštenjem. Za to postoji jednostavan razlog: iako je On bio kršten zajedno s ostalim ljudima, Njegovo krštenje je bilo jedinstveno, jer je bio kršten kao Mesija.

Međutim, iako je Isusovo krštenje bilo jedinstveno, ono je ipak povezano s našim krštenjem, jer je Mesija predstavnik i Boga i čoveka. Prema tekstu u Marku 1,11. glas s Neba priznao je Isusa kao Božjeg ljubljenog Sina. Prema tekstu u Galatima 3,26. svi vernici su Božji sinovi i kćeri verom u Isusa Hrista.

4. Misionarski nalog

Sva sinoptička Evandelja potvrđuju da je posle svog vaskrsenja Isus svojim učenicima poverio zadatak da propovedaju i šire evanđelje po celom svetu.

Matejev izveštaj o Hristovom nalogu sledbenicima govori o trostrukoj zapovesti: (1) Idite i učinite mojim učenicima pripadnike svih naroda; (2) krstite ih u ime Oca, Sina i Svetoga Duha;

(3) naučite ih da drže sve što sam vam zapovedio (Matej 28,18-20). Isus je ovde opisan kao uzvišeni Gospod, suveren svemira i Mesija kojemu je poverena sva vlast. I tako, Matej završava svoje Evandjelje naglašavajući Isusovo carsko dostojanstvo. Upravo taj isti Car zapoveda svojim učenicima da idu i načine Njegovim učenicima sve narode. U 20. stihu Isus objašnjava da se učenici stvaraju poučavanjem vernika svim Isusovim učenjima i naredbama; i da oni koji postanu učenici treba da se krste. Prema tome, krštenje je javno proglašenje učenitva.

Evandeoski nalog je velika povelja Crkve. Svi vernici su dobili odgovornost da svima objave poruku o Božjem carstvu. Vernici treba da šire svoju veru i da na taj način zadobijaju za Hrista pripadnike svih naroda. Hrišćanstvo treba da prekorači sve nacionalne, etničke i druge granice da bi se približilo svim narodima i zadobilo ih za Hrista i za Njegovo carstvo.

Prihvatanje Hrista treba da bude razumno izražene volje. Zato je vrlo značajno poučavanje svim istinama pre nego što se donese ta značajna odluka. Krštenje je dokaz verovanja (Marko 16,16) i dolazi posle poučavanja.

Posle svog vaskrsenja Gospod je svojim učenicima dao nalog da po celom svetu propovedaju evandjelje (Marko 16,15). U tekstu u Luko 24,47. naglasak se stavlja na potrebu da se pokajanje i oprostjenje greha objave svim narodima. Ova dva ključna shvatanja, pokajanje i oprostjenje greha, podsećaju na poruku Jovana Krstitelja.

5. Krštenje u Delima spostola

Od samog početka, hrišćansko krštenje je povezano s pokajanjem. Krštenje u ime Gospoda Isusa ne samo da predstavlja simboličko očišćenje od greha, već je to bio i znak da vernik više nema nikakvog učešća u odbacivanju Mesije. Ono pokazuje da je vernik postao učenik Isusa Hrista i pripadnik Njegovog naroda.

U Delima 1,5. spominje se i krštenje vodom i krštenje Svetim Duhom. Ovo drugo krštenje je postalo stvarnost na dan Pedesetnice (Dela 2,1-4) i imalo je svrhu da osposobi učenike da postanu aktivni učesnici u globalnoj misiji Crkve. Međutim, krštenje Svetim Duhom nije ukinulo potrebu za krštenjem vodom, jer su ljudi, koji su čuli Petrovu propoved, pitali šta treba da čine. Petar im je odgovorio: "Pokajte se i da se krstite svaki od vas u ime Isusa Hrista za oprostjenje greha; i primićete dar Svetoga Duha." (Dela 2,38)

Za vreme svoje misije u Samariji Filip je propovedao radosnu vest o carstvu Božjemu. Bilo je kršteno mnoštvo "ljudi i žena" (Dela 8,2). Značajno je da se zapazi: "A kada čuše apostoli koji bejahu u Jerusalimu da Samarija primi reč Božju, poslaše k njima Petra i Jovana, koji, sišavši, pomoliše se Bogu za njih da prime Duha Svetoga;; jer još ni na jednoga ne beše došao, nego bejahu samo kršteni u ime Gospoda Isusa." (Dela 2,14-16) Apostoli nisu dali novokrštenim vernicima dar Svetoga Duha, već su jednostavno zatražili od Gospoda da izlije svoga Duha na vernike kao dokaz da ih je Bog prihvatio.

Za vreme svoga susreta sa Gospodom na vratima Damaska Pavle je oslepio. Vid mu se vratio kada je Ananija kasnije položio ruke na njega. Tada se ispunio i Svetim Duhom i kasnije krstio

(Dela 9,3.4.8.17.18). Ananija je tom prilikom posavetovao Pavla rečima: "Ustani i krsti se, i operi se od greha svojih, prizvavši ime Gospoda Isusa!" (Dela 22,16)

Krštenja Kornilija i tamničara u Filibi posebno su zanimljiva, jer su bila praćena posebnim božanskim delovanjem. Kornilije je bio prvi kršteni obraćenik iz neznaboštva. U videnju je Petru bilo pokazano da ne sme praviti razliku između Jevreja i neznabožaca. Bilo mu je rečeno: "Što je Bog očistio, ti ne pogani!" (Dela 10,15) Dok je Petar propovedao Korniliju, Sveti Duh se izlio na njegove neznabožacke slušaoce. U svetlosti ovog božanskog delovanja, Petar nije oklevao da krsti Kornilija, zajedno s nekoliko njegovih rođaka i prijatelja (Dela 10,44-48).

Dok su Pavle i Sila hvalili Boga u tamnici u Filibi dogodio se veliki zemljotres. Mogući gubitak zatvorenika tako je užasnio 5tamničara da je bio spreman da se ubije (Dela 16,23-34). Pavle ga je zaustavio da to ne učini. Odgovarajući na tamničarevo pitanje: "Šta treba da činim da se spasem?" Pavle i Sila su kazali da treba da veruje u Gospoda Isusa i da će biti spasen i on sam i članovi njegovog doma (Dela 16,31). Apostoli su tada propovedali Reč Gospodnju njemu i članovima njegovog doma. I svi su bili kršteni (Dela 16,33). U istom poglavlju zabeleženo je nešto ranije i krštenje Lidije (Dela 16,14.15).

Ovi primeri krštenja, zabeleženi u Delima, jasno opisuju krštenje kao dokaz da je vernik prihvatio spasenje spasonosnim Hristovim delovanjem. Krštenje je bilo i javni čin u toku kojega je bilo prizivano Isusovo ime (Dela 8,12; 10,48; 16,30-33; 22,16). Naravno, krštenju je prethodilo proučavanje Božje Reči (Dela 8,12.35; 16,32).

6. Krštenje u Pavlovim spisima

Pavlova najopširnija rasprava o krštenju zapisana je u Rimljanima 6,1-11, ali se mora sagledati i u širem kontekstu. U petom poglavlju apostol je pokazao da je Isus jedino rešenje problema greha – jer "gde se umnoži greh, onde se još većma umnoži blagodat" (Rimljanima 5,20). U šestom poglavlju apostol naglašava da su njegovi čitaoci umrli grehu. Nastavlja zatim: "Ili ne znate da svi koji se krstismo u Isusa Hrista, u smrt njegovu krstismo se? Tako se s njime pogrebosmo krštenjem u smrt da kao što usta Hristos iz mrtvih slavom očevom, tako i mi u novom životu da hodimo!" (Rimljanima 6,3.4)

U trećem stihu apostol naglašava da odnos vernika sa Hristom putem krštenja uključuje i odnos prema Njegovoj smrti. U drugom stihu Pavle govori da osoba koja je prihvatila Isusa kao svog Gospoda i Spasitelja umire grehu. Na temelju toga možemo zaključiti da hrišćanin, sjedinjen sa Hristom putem krštenja, raskida s grehom i da sada živi novim životom koji je posvećen Bogu (Rimljanima 6,4).

Isus je jasno rekao da je svakome koji želi da uđe u Božje carstvo neophodno duhovno obnovljenje, koje je posledica obnavljanja srca pod uticajem Božjega Duha i krštenja vodom (Jovan 3,5). Na isti način i Pavle govori da kandidat za carstvo slave mora da postane novo stvorenje (2. Korinćanima 5,17). Kao rezultat preobražavanja celog bića, u taj proces zahteva

smrt i pogreb telesne prirode i vaskrsenje na novi život u Hristu prilikom krštenja (Kološanima 2,11.12).

Mi nećemo uspeti da pravilno shvatimo smisao Pavlovog teksta u Rimljanima 6,1-4. ili tog poglavlja kao celine, ukoliko ne razaznamo različite načine na koje hrišćanin može da umre grehu ili da vaskrsne na novi život. Pošto je Hristos na krstu umro za sve nas, hrišćani se sahranjuju s Njime krštenjem, odričući se svoje volje i umirući, na neki način, s Njime toga dana, da bi dozvolili Njemu da svoj život ponovo živi u njima, kao što isti apostol izjavljuje u Galatima 2,20. i 6,14. Hrišćani umiru grehu i vaskrsavaju prilikom krštenja, prihvatajući na taj način Božju ponudu oprostjenja u Isusu Hristu. Preko Njega, hrišćani stiču sposobnost da svakoga dana umiru grehu i da vaskrsavaju u novi život putem poslušnosti Bogu. Konačno, oni umiru grehu kada umiru fizički; oni će ustati u vaskrsenju života prilikom dolaska svoga Gospoda.

Neki su shvatili prošlo svršeno vreme glagola "mi umresmo" u Rimljanima 6,2. kao dokaz da su hrišćani umrli s Hristom prilikom Njegove smrti. Međutim, ono što Pavle namerava da kaže najbolje bi se moglo izraziti kao pozivanje na ono što se dogodilo hrišćanima u Rimu – ali zaista i svim vernicima – prilikom njihovog krštenja: smrt grehu!

Prema Pavlu, krstivši se "u Hrista Isusa", hrišćanski vernici se krštavaju u Njegovu smrt i vaskrsavaju da bi zajedno s Njime živeli Njegovim vaskrslim životom, da bi "hodili u novom životu" (Rimljanima 6,3.4). Krštenjem "oblače se u Isusa Hrista" (Rimljanima 13,14; Galatima 3,27). Na taj način hrišćani stiču iskustvo potpunosti života (Kološanima 2,9.10).

Pavle shvata krštenje kao ulazak u život u Hristu, ali i kao ulazak u zajedničko Telo Hristovo, Crkvu (1. Korinćanima 6,11; 12,13). Krštenje ne stoji samo za sebe, niti je samo sebi cilj; ono uvek predstavlja vrata za ulazak u Crkvu. Pripadati Crkvi – Hristovom Telu – znači da hrišćani svojim krštenjem prihvataju odgovornosti Tela. Članstvo u tom Telu obuhvata "podnošenje jedan drugoga u ljubavi", "staranje da se održi jedinstvo Duha u svezi mira" (Efescima 4,2.3), uklanjanje svih barijera među vernicima Crkve (Galatima 3,27-29). To osim toga znači služenje svim duhovnim darovima koje im je Sveti Duh dao da bi se izgradila Crkva, tako da bi mogla dostići "meru rasta visine Hristove" (Efescima 4,11-13). Konačno, postajući udovi Tela Hristova hrišćani preuzimaju obavezu da učestvuju u ispunjavanju misionarskog zadatka Crkve (Matej 28,18-20).

B. Praktične dimenzije krštenja

Nekoliko praktičnih dimenzija krštenja zaslužuju da se razmotre. Krštenje otvara vrata za pripadnost Crkvi. Osim toga, način na koji se krštenje obavlja i doba u kojemu krštenik pristupa krštenju takođe moramo razmotriti. I konačno, pitanje ponovnog krštenja se mora uzeti u obzir.

1. Ulazak u Crkvu putem krštenja

Krštenjem hrišćani se pridružuju "jednom Telu" i postaju članovi zajedništva vere (Dela 2,41.42.47; 1. Korinćanima 12,13). To nije članstvo u nekom klubu, iz kojega se čovek može ispisati kada god to želi, već pripadnost Telu Hristovom. Prema tome, krštenje zahteva pokajanje, veru i pokoravanje Hristovom vrhovništvu.

2. Način krštenja

Biblija zahteva krštenje uronjavanjem. Kao što je već ranije rečeno, i sama reč "baptizo" – krštenje ukazuje na uronjavanje. Novozavetni primeri, takođe, opisuju krštenje uronjavanjem. Konačno, Pavlovo spominjanje pogreba i vaskrsenja u Rimljanima 6,3-5. bilo bi besmisleno ukoliko ne misli na potpuno uronjavanje. Krštenje škropljenjem ili polevanjem nije saglasno s biblijskim uzorom ili značenjem krštenja uronjavanjem.

Kada obavljaju krštenje, hrišćani obično izgovaraju formulu koja se nalazi u Mateju 28,19. – naime, krštavaju u "ime Oca i Sina i Svetoga Duha". Krštavati u ime može značiti primanje u porodicu, ili na temelju ovlašćenja koje je dobijeno od trojednog Boga. U apostolsko doba, upotrebljavala se formula "u ime Isusa Hrista" ili "u ime Gospoda Isusa" (Dela 2,28; 8,16; 10,48). Krštenje jedino u ime Isusa Hrista umesto da se upotrebi formula navedena u Mateju 28,19. može da bude odraz Petrovog poziva hrišćanima da prihvate Isusa Hrista kao Hrista-Mesiju, da ga javno priznaju i da se pridruže Njegovoj Crkvi.

3. Doba pristupanja krštenju

Oni koji opravdavaju praksu krštavanja novorođenčadi pozivaju se na takozvanu "oikos" ili formulu domaćinstva. Po njihovom mišljenju, to potvrđuje gledište da su deca ili novorođenčad krštavani u novozavetno doba. Obično se navode sledeći tekstovi koji govore o obraćenju i krštenju domaćinstva: (1) "A krstih i Stefanin dom!" (1. Korinćanima 1,16); (2) Lidija: "A kada se krsti ona i kuća njena!" (Dela 16,15); (3) čuvar tamnice u Filibi: "I krsti se on i svi njegovi odmah!" (Dela 16,33); (4) "A Krisp, starešina zbornički, verova Gospoda sa svim domom svojim!" (Dela 18,8); "Koji će ti kazati reči kojima ćeš se spasti ti i sav dom tvoj!" (Dela 11,14)

Neki bibličari smatraju da Pavle i Luka ne bi spominjali krštenje celih domaćinstava ukoliko bi deca bila isključena. Međutim, prilikom pažljivijeg ispitivanja vidimo da su dokazi u korist krštavanja novorođenčadi u ovim tekstovima utemeljeni na nedostatku izričitih izjava. Takva domaćinstva su se mogla sastojati i od slugu i odraslije dece. Biblijski temelj za običaj krštavanja novorođenčadi ipak nedostaje. Naravno, deca svih uzrasta su bila prisutna u novozavetnoj Crkvi. Crkva se posebno interesovala za njih, jer je sam Isus rekao da su deca posebno značajna i dragocena u Božjim očima (Matej 18,3; 19,14). Ali, u celom Novom zavetu niuje spomenut nijedan jedini slučaj krštavanja novorođenčadi. Krštavanje novorođenčadi je počelo tek u

posleapostolsko doba i nema nikakvih konkretnih dokaza sda je takva praksa postojala sve do kraja drugog stoleća.

U svetlosti tekstova u Delima propovedanje evanđelja ili proučavanje Pisma i obraćenje kandidata i njegovo izražavanje vere u Gospoda Isusa Hrista uvek su prethodili krštenju (Dela 8,12.13. 35-38; 16, 30-33). Sve to potvrđuje činjenicu da kandidati za krštenje nisu mogli biti deca i novorođenčad. Novozavetni tekstovi o primanju kandidata polaze od pretpostavke da su primaoci krštenja odrasle osobe i da su spremne da svesno i namerno odbace greh i idole i da izraze svoju veru u Hrista i da mu budu budu verni i odani.

4. Ponovno krštenje

Kao što je već rečeno, krštenje donosi verniku članstvo u hrišćanskoj Crkvi u kojoj uživa prednosti i odgovornosti ravnopravnog vernika. Da li se krštenje, koje predstavlja ceremoniju ulaska u zajedništvo vernika Crkve može i treba ponoviti, to je pitanje koje se veoma često postavlja.

Jedini biblijski tekst koji govori o ponovnom krštenju je tekst u Delima 19,1-7, koji izveštava o ponovnom krštenju 12 vernika iz Efesa. Sam tekst ne predstavlja nikakvu teškoću. Opisani su vernici koji su jednom već bili kršteni. Odgovarajući na Pavlovo pitanje: "Na što se dakle krstiste?", oni su odgovorili: ""Na krštenje Jovanovo!" (Dela 19,3) Prema petom stihu, ova dvanaestorica vernika su bila ponovo krštena. Izgleda da Pavle njihovo prvo krštenje nije smatrao dovoljnim ili pravovaljanim.

Ovi vernici su opisani kao "učenici" koji nisu bili kršteni u ime Isusa Hrista niti su znali za Svetoga Duha. Jovanovo krštenje je bilo utemeljeno na pozivu na pokajanje i oprostjenje greha (Marko 1,4; Luka 3,3). Hristovo krštenje je bilo drukčije. Razlog za njiovo ponovno krštenje, prema tome, izgleda očigledan. Oni su primili samo Jovanovo "krštenje pokajanja".

Izgleda da je Apolos znao jedino za Jovanovo krštenje ((Dela 18,25), ali nemamo izveštaj o njegovom ponovnom krštenju. I neki od apostola su sigurno primili Jovanovo krštenje (Jovan 1,35-40), ali ništa nas ne navodi na pomisao da su ikada bili ponovo kršteni. I tako se može zaključiti da su neki od apostola i Apolos, iako kršteni jedino Jovanovim krštenjem, imali na raspolaganju dva važna elementa: svoje verovanje u Isusa Hrista i prisutnost Svetoga Duha u svom životu. Pošto su ova dva elementa nedostajala u krštenju učenika iz Efesa, Pavle je njihovo krštenje smatrao nepravovaljanim, pa je od njih zatražio ponovno krštenje. Očigledno je Pavle smatrao da je njihovo ponovno krštenje bilo u redu, jer su neposredno posle svog ponovnog krštenja primili nove značajne istine. Primanje dodatnih osnovnih istina opravdava ponovno krštenje.

Drugi razlog za ponovno krštenje može da bude otpad. Onaj koji otvoreno krši Božji zakon, koji je zbog toga isključen iz zajedništva Crkve, mora ponovo da pristupi Hristovom Telu. Prihvatajući Hrista ponovo, takva osoba će poželeti da obeleži svoje obnovljeno zajedništvo sa Hristom i sa Crkvom svojim ponovnim krštenjem. "Kada je neko već bio kršten u Hristu,

ponovno krštenje je neophodno jedino ukoliko je došlo do jasnog otpada od verovanja i merila koje zajedništvo sa Hristom zahteva." (6BC 373) Sa druge strane, ponovno krštenje se može i zloupotrebiti, na primer, u slučaju nekoga ko nekoliko puta otpada od Hrista i zahteva ponovno krštenje. Što se tiče ponovnog krštenja zbog otpada, Sveto pismo ne govori ništa; zato je opreznost neophodna.

5. Uticaj krštenja na hrišćansko iskustvo

Teoretska rasprava o krštenju ima malo vrednosti ukoliko se ne razmotri i praktični uticaj krštenja na život vernika. Krštenje samo po sebi ne garantuje novi život. Nema nikakve sakramentalne moći u vodi krštenja kao takvoj. Međutim, krštenje simbolički predstavlja čišćenje, pranje od greha i moralne nečistote.

Kada ga Sveti Duh prosvetli, čovek postaje svestan svog izgubljenog stanja. Pokajanjem i priznanjem čovek se može osloboditi tereta greha i krivice, može osetiti da ga je Bog bezuslovno prihvatio, može dobiti slobodu da živi novim životom po Svetome Duhu. Taj novi život je rezultat novog rođenja ili obnovljenja. Apostol Pavle upoređuje iskustvo novog rođenja ili obnovljenja Svetim duhom sa smrću i pogrebom starog života i vaskrsenjem u novi život. Ta promena je simbolički predstavljena krštenjem.

C. Zaključak

Ključni novozavetni tekstovi povezani s krštenjem pokazuju da su zamisli o priznanju, pokajanju, očišćenju, umiranju grehu i vaskrsavanju u novi život vrlo usko povezane s krštenjem. Obred takođe pretpostavlja verovanje u Isusa i očišćenje savesti. Misao o očišćenju je dominantna. Prema tome, krštenje po svojoj srži simbolički predstavlja očišćenje od greha.

Vernik se krštava u Hrista i u zajedništvo Crkve. Iz novozavetne perspektive Telo Hristovo se sastoji od pojedinaca, koji su bili kršteni u Hrista. Oni se nalaze u uskom zajedništvu sa Hristom (Galatima 3,27) i istovremeno uživaju i zajedništvo sa drugim vernicima Crkve.

D. Istorijski pregled

1. Prethodnici krštenja

Istorijski pregled krštenja treba da uzme u razmatranje i prethodnike ovog hrišćanskog obreda. Na primer, u 3. Mojsijevoj 15, deset stihova propisuju pranje i kupanje koje treba da ukloni nečistoću različitih oblika (3. Mojsijeva 15,5.6.7.9.11.13.21.22.27). Jevrejske banje očišćenja, koje su potvrđene arheološkim otkrićima od vremena Irodovog Hrama, bile su uobičajena pojava

u judaizmu. U kumranskoj zajednici, ta kupanja su izgleda bila izuzetno važna, predstavljala su oznaku pobožnosti. U opšteprihvaćenom judaizmu, krštenje prozelita je predstavljalo deo njihovog primanja u zajedništvo vere. Nijedno od tih kupanja ili krštenja, pa čak ni krštenje Jovanovo na Jordanu, nije imalo značenje sjedinjavanja krštenika s božanstvom, kao što je to bio slušaj s krštenjem u Hrista.

2. Posleapostolsko razdoblje

U toku ovog razdoblja dogodilo se nekoliko promena u načinu na koji se krštenje obavljalo i shvatalo.

Didakhe (krajem prvog ili početkom drugog stoleća) su dokumenat kojim se dozvoljavalo izlivanje vode tri puta na glavu krštenika u ime Trojstva kada nije bilo dovoljno vode da se obavi uobičajeno krštenje uronjavanjem (Didakhe 7). Kiprijan (200-258) smatra da su škropljenje i polivanje vodom jednako uspešan oblik krštenja i da se krštenje ne sastoji u zagnjurivanju tela, već u sipanju "spasonosne vode" na glavu krštenika (Poslanica 75, 12). Oni koji se iz zdravstvenih razloga nisu mogli krstiti uronjavanjem bili su kršteni škropljenjem.

Krštenje novorođenčadi pojavljuje se izričito prvi put kod Tertulijana (oko 200. AD) u tekstu koji se suprotstavlja onome što je bilo relativno nova praksa (O krštenju, 18). Nekoliko godina kasnije Origen (185-251 AD) tvrdi da je krštavanje novorođenčadi tradicija koja potiče od apostola (Komentar Rimljanima 5,9).

U toku prvih stoleća obred krštenja je proširen tako da se pretvorio u komplikovanu ceremoniju. Služba krštenja se ograničavala na određene svete dane, posebno na Uskrs. To je bilo očigledno udaljavanje od novozavetne prakse u kojoj je krštenje obavljano posle obraćenja. U ceremonijama trećeg stoleća, trostruko uronjavanje je bilo povezano s priznanjem greha, pomazanjem, i polaganjem ruku. Zatim bi sledila krštenička euharistija. Trojedna formula (Matej 28,19) obično se koristila prilikom krštenja.

Pod uticajem mitraističkih i eleuzinijanskih obreda, hrišćani su počeli da prihvataju gledište da samo krštenje dodeljuje nebesku slavu kršteniku. Za Tertulijana (oko 200 AD) krštenje vodom je donosilo oprostjenje greha, izbavljenje od smrti, obnovljenje i izlivanje Svetoga Duha (Protiv Marciona 1, 28).

3. Poslenikejska Crkva

Od četvrtog stoleća na dalje obavljalo se i krštenje novorođenčadi i krštenje odraslih. U petom stoleću krštenje novorođenčadi je postalo uobičajena praksa. Uprkos sve većoj popularnosti krštavanja novorođenčadi, neki istaknuti hrišćani su bili kršteni kao odrasli ljudi. Ambrozije Milanski (umro 397 AD), bio je kršten tek u dobu od 34 godine iako su mu i roditelji bili

hrišćani. Jovan Zlatousti (umro 407. AD) i Jeronim (umro 420. AD) krstili su se u dvadesetim godinama života.

Međutim, krštenje novorođenčadi je postepeno postalo pravilo. Kada su Grgura Nazianskog (umro 390. AD) upitali: "Treba li da krštavamo novorođenčad?" – on je dao sledeću kompromisnu izjavu: "Svakako ako preti neka opasnost. Bolje je biti nesvesno posvećen nego otići iz ovog života nezapečaćen i neprimljen." (Oratio 40, 28)

Avgustin (umro 430. AD) je bio prvi teolog koji je formulisao dogmatsku teoriju o krštenju, koja je svoj izvor imala u njegovom sukobu s donatistima. On je povukao oštru granicu između pojmova sacramentum i res sacramenti, sakramenta kao takvoga i blagodati čiji je sakrament znak. On je smatrao da je moguće dobiti sakrament (obred) bez dobijanja res (blagodati). Avgustin je smatrao krštenje neodvojivim od spasenja, jer se po njemu ljudi mogu spasiti samo u okviru Crkve, a u Crkvi se jedino može ući krštenjem. Obični vernik, čak i jeretik, može obaviti pravovaljano krštenje. On je mističnu delotvornost krštenja novorođenčadi nadgradio i doktrinom o prvobitnom grehu. U stvari, on je krštenje novorođenčadi proglasio sredstvom da se ukine krivica zbog prvobitnog greha. Avgustin je shvatio da sama novorođena deca još nemaju vere, pa da zato oprostjenje mogu dobiti jedino uz posredovanje Crkve. Obraćanje srca verom će tek kasnije uslediti, u zavisnosti od detetovog fizičkog rasteanja i sazrevanja. Na Saboru u Kartagini 418. AD Crkva je podržala obred krštenja novorođenčadi: "Ako iko kaže da novorođena deca ne treba da se krste... neka bude anatemisan!"

4. Srednji vek

Skolastici su sistematizovali i produbili Avgustinova učenja. Oni su jasno razlikovali materiju od forme. Materija krštenja je voda, dok se njegova forma sastojala od reči. Pošto i materiju i formu uspostavio Bog, Crkva nema prava da menja sakrament. Prilikom krštenja opraštaju se svi gresi. Deca dobijaju oprostjenje prvobitnog greha, a odrasli učinjenih greha.

Toma Akvinski (1225-1274), najistaknutiji katolički teolog, tvrdi "da se krštenje može obaviti ne samo uronjavanjem, već i polivanjem, ali i škropljenjem vodom." Međutim, kaže da je krštenje sigurnije ako se obavi uronjavanjem, "jer je to najprihvaćeniji običaj" (Summa Theologiae 3a, 66.7)

Akvinski veruje da krštenje dovodi svakoga u stvarni kontakt s rekom blagodati koja teče od Hrista. Ono uverava "karakter" da pripada Hristu, Njegovom Telu, Crkvi. Karakter stečen prilikom krštenja osposobljava vernika da prima i ostale sakramente.

5. Reformacija

Luter nije bio potpuno uspešan u ispravljanju preovladavajućeg rimokatoličkog gledišta njegovog vremena o nerazdvojivoj povezanosti spoljašnjih sredstava blagodati, u ovom slučaju

krštenja, i unutrašnje blagodati koja se njima prenosi. Boreći se protiv anabaptista, on insistira da uspešnost sakramenta krštenja zavisi od njegove božanske osnovanosti umesto od vere krštenika. Putem božanske delotvornosti Reči – bez koje sakrament nema nikakvog značaja – obred krštenja dovodi do obnavljenja kod dece, iako kod odraslih takvo delovanje zavisi od vere krštenika.

Cvingli se razlikuje od Lutera po svom teološkom razumevanju sakramenta kao znaka, ceremonije, ili zaloga koji sam po sebi ništa stvarno ne donosi. Kao zalog vere, krštenje izražava zavetni odnos između Boga i Njegovog naroda, na isti način kao i obrezanje u Starom zavetu. Cvingli naglašava opšte značenje krštenja ističući ga kao čin primanja u Crkvu.

Kalvin, sa druge strane, odbacuje tvrđenje da krštenje samo po sebi osigurava blagodat. Kao i druga sredstva blagodati, Bog je odredio krštenje kao sredstvo uz čiju pomoć svojom blagodaću deluje na srce grešnika. On je na krštenje gledao kao na znak inicijacije, kojim se vernik prihvata u zajedništvo sa Hristom. Gospod je ovaj obred ustanovio kao znak i dokaz našeg očišćenja od svih greha. Međutim, Calvin je bio veoma brz da naglasi da jedino očišćenje koje krštenje donosi može da se odigra jedino "škropljenjem krvlju Hristovom" (Istitutes 4,15.2). Način krštenja, bilo da se obavlja uronjavanjem ili škropljenjem, nema nekog značenja (Isto, 19). Kao i Avgustin, Calvin je veoma zainteresovan za predestinaciju, posebno u vezi s krštavanjem dece. Zajedno s Luterom, da su izabrani zapečaćeni blagodaću putem krštenja. Za obojicu, krštenje je označavalo početak "novog života" u Crkvi. Kada bi dete, ubrojeno među izabrane, umrlo bez krštenja, nije u Božjim očima pretrpelo nikakvu štetu. Calvin se protivio neslužbenim krštenjima i smatrao da krštenje mogu obavljati jedino klerici.

Ime anabaptisti – zagovornici ponovnog krštenja – bilo je dato grupi protestanata u šesnaestom stoleću koji su zastupali vraćanje apostolskom shvatanju krštenja.

Oni su propovedali biblijsko učenje o pokajanju i učeništvu kao temelju krštenja odraslih. Time su ustali protiv običaja krštavanja novorođenčadi, za koji nisu mogli da nađu nikakvu novozavetnu potvrdu niti opravdanje.

6. Savremeno doba

U toku ere pijetizma i racionalizma nije se zapažalo neko posebno interesovanje teologa za krštenje. Šlajermaher (Schleiermacher) je krštenje smatrao svečanim aktom primanja u "zajednicu vernika". Po njegovom mišljenju, krštavanje novorođenčadi je bilo besmisleno, ukoliko kasnije nije bilo praćeno odgovarajućim poučavanjem. Krštenje, smatrao je on, nije potpuno ukoliko ne vodi konfirmaciji.

Pitanje krštenja novorođenčadi se postavlja i u savremenoj hrišćanskoj Crkvi. Godine 1943. Karl Barth je uputio ozbiljan izazov krštavanju novorođenčadi, nazivajući da "polovičnim krštenjem" i ukazujući na nedostatak biblijskog temelja koji bi opravdavao tu praksu (K. Barth, 34-54). Erich Dinkler (Erich Dinkler) ukazuje da "nema nikakve novozavetne biblijske potvrde za krštavanje novorođenčadi" i da se to pitanje mora "zaključiti" teološki (Dinkler 636). Sa druge strane, Oskar Kulman (Oscar Cullman) samouvereno proglašava da se krštenje novorođenčadi obavljalo u

prvoj Crkvi kao obred primanja umesto jevrejskog obrezanja (Cullman 70). Na sličan način i Joahim Jeremias (Joachim Jeremias), iako priznaje da nema jasnog primera krštavanja novorođenčadi u Novom zavetu, i dalje tvrdi da se mala deca vernika moraju krstiti (Jeremias 55).

U naše doba među hrišćanskim zajednicama nema saglasnosti oko pitanja načina krštavanja. U dokumentu pod naslovom "Krštenje, Euharistija i Služba", Odbor za veru i red Svetskog saveta Crkava preporučuje sledeće delove obreda krštenja: (1) propovedanje o krštenju, (2) prizivanje Svetoga Duha, (3) odbacivanje zla, (4) izricanje vere u Hrista i u sveto Trojstvo, (5) upotrebu vode, (6) priznavanje novokrštenih vernika kao sinova i kćeri Božjih koje je Bog pozvao da budu svedoci evanđelja. U isto vreme dozvoljava se krštavanje novorođenčadi (Baptism, Eucharist and Ministry, 2-7).

7. Adventističko gledište

Godine 1861. B.F. Snuk (B.F. Snook) je ustao u odbranu običaja krštavanja odraslih uronjavanjem i protiv opšteprihvaćenog običaja krštavanja novorođenčadi, služeći se jezikoslovnim i biblijskim dokazima. On je tvrdio da se ni klasično niti teološko značenje grčke reči "baptizo" ne može odnositi na polivanje ili škropljenje; da se ono jedino može prevesti kao uronjavanje. Iz biblijske perspektive, Snuk je pokazao da je krštenje uspomena na pogreb i vaskrsenje Isusa Hrista (Kološanima 2,12). Ono je povezano sa spasenjem i treba da se obavlja radi oprostjenja greha (Dela 2,38). Osim toga, krštenje je i obred inicijacije, primanja u Crkvu i mora mu prethoditi pokajanje (Rimljanima 6,3; Galatima 3,26.27).

E.J. Vagoner (E. J. Waggoner) je gledao na krštenje kao na znak Hristove smrti i vaskrsenja. On je naglašavao činjenicu da krštenje nije samo obični čin, već predstavlja sahranjivanje s Hristom u Njegovu smrt, pa tako označava odbacivanje starog života, razapinjanje starog čoveka, prihvatanje Hristovog života u kojemu ustajemo da hodimo u novom životu (Waggoner 1891).

Adventisti prihvataju krštenje kao biblijski obred pristupanja Crkvi. Ovo krštenje, kao što potvrđuju dokazi Pisma i praksa prve Crkve, mora se obaviti uronjavanjem (On Baptism, 6). Ovaj obred se obavlja na onima koji savesno i slovodnom voljom prihvataju Hrista kao svog Spasitelja i Gospoda, koji se kaju zbog svojih greha, i koji su temeljno poučeni verovanjima Crkve (SDA Church Manual 1990, 41-43). Prema tome, krštavanje novorođenčadi je isključeno. Osim toga, adventisti su uvek odbacivali gledište da krštenje kao čin, samo po sebi, osigurava blagodat ili da donosi spasenje.

Iako je ponovno krštenje relativno neuobičajeno u Crkvama, postoji mišljenje da se ono može obavljati u dva slučaja: Kada neko ko je već ranije bio kršten uronjavanjem želi da pristupi Crkvi, traži se ponovno krštenje jer se smatra da je ta osoba prihvatila nove biblijske istine posle svog prvog biblijskog krštenja. Na zahtev krštenika Crkva ga može primiti i "priznanjem vere" bez ponovnog krštenja, priznavajući na taj način verodostojnost krštenja uronjavanjem koje je obavljeno u nekoj drugoj Crkvi. Kada vernici Crkve "odu u otpad i žive na takav način da javno krše veru i načela Crkve, tada, u slučaju da traže ponovno primanje u zajedništvo Crkve, treba da

pristupe Crkvi kao i prvi put, naime, krštenjem." (SDA Church Manual 1990, 51) To se događa kada neko ko je istinski ponovo obraćen želi da obnovi svoj zavet s Bogom (Ev 375).

II. Obred pranja nogu

Obred pranja nogu nikada nije imao istaknutu ulogu u hrišćanstvu. Većina savremenih hrišćana jednostavno zanemaruje ovaj obred. Međutim, kada se pravilno shvati, obred pranja nogu postaje idelana priprema za slavljenje Gospodnje večere, kao što je to bilo nekada u gornjoj sobi.

A. Novozavetni temelj

Pranje nogu se stalno ponavlja u Bibliji kao gostoljubivi čin domaćina koji na taj način odaje čast svom gostu. Od osam starozavetnih tekstova koji spominju pranje nogu, šest se odnose na taj običaj (1. Mojsijeva 18,4; 19,2; 24,31; 43,24; Sudije 19,21, 1. Samuilova 25,41); jedan se odnosi na poniženje (Psalam 58,10), a kod jednoga se jednostavno radi o higijeni (Pesma 5,3). U Novom zavetu, pranje nogu kao znak gostoljubivosti spominje se u Luki 7,44. i 1. Timotiju 5,10.

Jedini biblijski tekst koji o pranju nogu govori kao o obredu nalazi se u Jovanu 13,1-20. U tom tekstu Isus pruža primer poniznosti i prave službe perući noge svojim učenicima. Učenici su ovo delo shvatili veoma ozbiljno i Petar se čak usprotivio Isusovoj nameri da mu opere noge. U 14. stihu Isus je pozvao svoje učenike da slede Njegov primer i da nastave ovaj običaj, jer je rekao: "Kada dakle ja oprah vama noge, Gospod i učitelj, i vi ste dužni jedan drugome prati noge!"

Tekst u Jovanu 13,1-20. ne samo da opisuje prvo pranje nogu, već se bavi i značenjem tog obreda za Crkvu kao celinu. Ključ za razumevanje značenja obreda pranja nogu nalazi se u razgovoru između Isusa i Petra. Prvi simbolički naglasak javlja se u 7. stihu, kada Isus govori da će učenici kasnije razumeti važnost obreda pranja nogu. Bez ovog očišćenja učenik će izgubiti svoje nasledstvo sa Isusom (Jovan 13,8): "Ako te ne operem, nemaš dela sa mnom!"

Po svojoj strukturi ovaj tekst je paralela "novoj zapovesti" ljubavi u Jovanu 13,34. Isusova ljubav prema učenicima u životu, pa čak i veća u smrti, postaje merilo koje treba da slede (Jovan 15,12; 1. Jovanova 2,6; 3,3.7; 4,17).

Ove reči po svom značenju daleko nadmašuju doslovno značenje o jednostavnom uklanjanju nečistoće s nečijih stopala. Iako su Petar i njegova braća bili oprani od greha i svake nečistoće u "izvoru koji će se otvoriti domu Davidovu...za greh i za nečistotu." (Zaharija 13,1), ipak su ostali podložni iskušenjima i zlu. Zato im je bilo neophodno uzvišenije čišćenje koje će ukloniti "otuđenje, ljubomoru i oholost iz njihovih srca" (DA 646).

"Imati dela s nekim" (Vidi Jovan 13,8) znači deliti imanje ili blago s nekim. U Mateju 24,51. neverni sluga je osuđen da dobije deo s licemerima. U 2. Korinćanima 6,15. hrišćaninu je rečeno da ne sme da ima dela s nevernim neznabošcima. Značenje ovog izraza se bolje može razumeti u

svetlosti Isusovog obećanja učenicima. Ako mu budu verni, deliće s Njime život koji će On zadobiti (Jovan 14,19). Oni će biti tamo gde je i On (Jovan 12,26; 14,13; 17,24) i deliće, prema tome, Njegovu slavu s Njime (Vidi Jovan 17,22.24!). Isusova i Očeva puna ljubav će im biti pokazana (Jovan 14,21.23). U tekstu u Jovan 13,14. Isus je pružio primer čije značenje nadmašuje i prelazi uski krug Dvanaestorice. "Kada, dakle, ja oprah vama noge, Gospod i učitelj, i vi (množina) sržite dužni (ofeilete) jeedan drugome prati noge!"

Glagol "ofeilo" ima i doslovno i simboličko značenje: doslovno znači "dugovati", a simbolički "imati obavezu", obavezu koja se mora ili treba ispuniti i obično se iza njega pojavljuje drugi glagol koji otkriva o kakvoj se obavezi radi (Vidi Luka 17,10. gde se govori o obavezi sluge prema gospodaru!). Ovde se radi o obavezi učenika da jedni drugima peru noge. Glagol izražava moralnu obavezu, nešto što treba da bude učinjeno. Glagolsko vreme izražava trajnu ili ponovljenu radnju umesto jednokratne dužnosti. Isus je jasno naglasio da učenici treba da nastave da obavljaju ovu dužnost, sledeći primer koji im je On ostavio: "Jer ja vama dadoh ugled da i vi tako činite kao što ja vama učinih!" (Jovan 13,15)

Konačno, u Jovanu 13,17. Isus poziva hrišćansku zajednicu na delo: "Kada ovo znate, blago vama ako izvršujete!" Povezuje delovanje sa upoznavanjem istine (Vidi Jovan 3,21; 7,17; 8,31!).

Obredi Gospodnje večere i pranja nogu bili su uvedeni u malom krugu Dvanaestorice. Međutim, posle Isusovog vaskrsenja, hrišćanske zajednice su počele slaviti Gospodnju večeru (Vidi Dela 2,42; 1. Korinćanima 11!). Gospodnja večera je postala značajan deo zajedničkog bogoslužjenja. Iako biblijski izveštaji ne sadrže nikakav dodatni opis pranja nogu, u svetlosti teksta u Jovan 13. postoji razlog za verovanje da je i ovaj obred bio poštovan.

B. Značenje obreda pranja nogu

Često se obred pranja nogu odbacuje kao neki stari bliskoistočni običaj koji u savremenom društvu nema nikakvog značenja. Na neki način njemu se ne priznaje pravovaljanost u smislu Isusovog naloga svojim sledbenicima. Međutim, zanemarujući obred pranja nogu savremeni hrišćani gube iz vida njegovo duboko teološko značenje.

Obred pranja nogu, prema Isusovim rečima u Jovan 13,10. ne zamenjuje krštenje. "Opranome (grčki "louo" – okupati se) ne treba do samo noge oprati (grčki "nipto" – oprati deo tela)" Kada se neko jednom krstio (okupao), nema potrebe da ponavlja obred krštenja svaki put kada učini greh ili kada se u njemu javi želja za duhovnim očišćenjem. Ukoliko vernik nije upao u otvoreni otpad, nema potrebe za potpunim kupanjem (krštenjem), već jedino za pranjem nogu kao slikom uklanjanja greha posle iskrenog pokajanja i priznanja.

Shvatanje obreda pranja nogu kao slike oproštenja greha učinjenih posle krštenja delimično se može zahvaliti i pojavljivanju pojma "kataros" u ovom stihu. Srodna reč se pojavljuje i u 1. Jovanovoj 1,7.9. i izričito se odnosi na oproštenje greha zaslugom Hristove krvi. Iako greh nije izričito spomenut u desetom stihu njegova prisutnost se podrazumeva. Misao o oproštenju greha učinjenig posle krštenja dobro se uklapa u Isusove naglašene reči u osmom stihu, kada govori

Petru da neće imati dela s Njime ukoliko njegovi gresi posle krštenja ne budu uklonjeni očišćenjem.

Obredom pranja nogu predstavljeno je i Isusovo žrtvovanje samoga sebe, davanje života i podnošenje smrti, da bi se spasli pripadnici ljudskog roda. Obred pranja nogu podseća na Hristovo poniženje koje pretrpeo svojim utelovljenjem (DA 650).

C. Uticaj obreda pranja nogu na hrišćansko iskustvo

U toku pripremanja za Gospodnju večeru, običaj pranja nogu navodi vernika da dublje ceni Hristovu ljubav, poniznost, da stekne pravo razumevanje istinskog učenja u obliku služenja drugima. Svrha ovog obreda nije samo u tome da ukloni prah s nečijih nogu. Ovaj obred je slika uzvišenijeg čišćenja srca, koje je izvor otuđenja, ljubomore i oholosti. Kada se vernici saginju da jedni drugima operu noge svaka pomisao na sopstveno uzdizanje, oholost i sebičnost mora da bude zamenjena duhom ljubavi, poniznosti i zajedništva. U tom duhu vernik treba da stekne iskustvo jedinstva s Bogom i drugim vernicima i postaje spreman da se sretne s Gospodom prilikom slavljenja Njegove večere.

Vernikova želja da aktivno učestvuje u životu i obredima Crkve proističe iz njegove duhovne zrelosti. Neredovno privremeno neučestvovanje u obredima ne može se tumačiti kao kršenje zaveta s Gospodom. Sa druge strane, namerno i trajno opiranje obredu pranja nogu može biti simptom duhovnih problema u vernikovom životu.

D. Zaključak

U svetlosti teksta u Jovanu 13,10. postaje jasno da obred pranja nogu ne treba da zameni obred krštenja, koji predstavlja pranje celoga tela od greha i svake nečistote. Obred pranja nogu treba da opere grehe učinjene posle krštenja. On simbolički predstavlja uzvišenije pranje koje treba da ukloni svako osećanje oholosti, sebičnosti i samouzvišenja. Upravo zato predstavlja idealnu pripremu za slavljenje Gospodnje večere.

Tekst u Jovanu 13,14. otvoreno naglašava da je Isus svojim učenicima nametnuo moralnu obavezu, kako svojim neposrednim učenicima, apostolima, tako i širem krugu svojih učenika i celoj Crkvi, da jedni drugima peru noge. Simbolički čin pranja nogu treba da bude izraz vernikove požrtvovne ljubavi prema drugim vernicima. Istrajno, namerno odbijanje učestvovanja u obredu moglo bi se protumačiti kao namerno odvajanje od Hrista (Jovan 13,8).

E. Istorijski pregled

1. Do Reformacije

Obred pranja nogu nije spomenut u Didakhe (kraj prvog i početak drugog stoleća), u tekstu koji daje uputstva o mnogim pitanjima crkvene procedure, uključujući i obred Gospodnje večere. Međutim, zabrane pranja nogu koje su izricali kasniji sabori – verovatno zbog ekscesa koji su se događali u vezi sa obavljanjem tog obreda – pokazuju da je obred bio poznat i obavljan. Episkopi su prali noge sveštenicima u vezi s nekim posebnim obrocima; noge novokrštenih su bile prane kao deo ceremonije krštenja. Ambrozije Milanski (četvrto stoleće), piše da je pranje nogu "pomoć prema poniznosti" (O Svetome Duhu 1, Prolog). Prema Avgustinu (AD 354-430) pranje nogu se moralo obavljati da bi došlo do međusobnog priznanja greha i oprostjenja (O Evandelju po Jovanu, 58).

Hristov nalog da Njegovi sledbenici peru jedni drugima noge u velikoj meri se shvatao simbolički, kao nalog da hrišćani budu ponizni. Origen (185-254), razmatrajući Jovanov tekst, nazvao je pranje nogu simbolom poniznosti. Apostolske konstitucije, zbirka saveta hrišćanima nastala krajem četvrtog stoleća, spominje Jovanov izveštaj da je Isus oprao noge svojim učenicima, ali samo zato da bi podsetio đakone na Gospodnji primer poniznosti.

U vreme Avgustina bilo je uobičajeno da se pranje nogu obavlja u toku Svete sedmice (Pismo Janarijusu, 18). Bernad od Klervoa, međutim, preporučuje pranje nogu kao "svakodnevni sakrament za oprostjenje greha" (De coena Domini, propoved).

U Rimokatoličkoj crkvi, obični vernici stolećima nisu učestvovali u ovom obredu. Drugi hrišćani, međutim, obavljali su pranje nogu. Keltska crkva, na primer, održavala je ovaj običaj sve dok on nije izumro u jedanaestom stoleću. Albigenzi i Valdenžani su održavali obred pranja nogu, ali većinom ga ograničavajući na pranje nogu gostujućih propovednika. Na Istoku, Crkva je obred pranja nogu smatrala "svetom tajnom" i on se obavljao po manastirima, dok ga je sam car obavljao jednom godišnje.

2. Posle Reformacije

U svojoj propovedi 1544. godine na Dan pranja nogu siromašnima (Hauspostille), Luter je osudio licemernost ceremonije koju su obavljali crkveni glavari njegovog vremena i zatražio više istinske poniznosti u međusobnim odnosima. Običaj pranja nogu se izobičajio među luteranima, koji su ga smatrali "odvratnom izopačenošću". Pranje nogu su obnovila moravska braća, koja ga nisu ograničavala strogo na Dan pranja nogu siromašnima, ali je taj običaj kasnije ukinuo Sinod 1818. godine (Novi Schaff-Herzog, 4,339-340).

Anabaptisti su se opredelili za obred pranja nogu u sedamnaestom stoleću, prihvatajući ga kao i dalje obavezan Hristov nalog u Jovan 13,14. i Pavlov savet u 1. Timotiju 5,10. Verovali su da putem obreda pranja nogu grešnik stiče iskustvo pranja Hristovom krvlju i izražava svoju duboku poniznost. Njihovi duhovni naslednici, menoniti i braća, kao i neke grupe među baptistima i posvećenima, i danas obavljaju obred pranja nogu.

3. U Crkvi adventista sedmog dana

Adventisti sedmog dana su najveća verska zajednica koja redovno obavlja obred pranja nogu uajedno s obredom Gospodnje večere. Najraniji zapisani izveštaj o pranju nogu među adventistima potiče iz meseca jula 1844. godine kada je obred pranja nogu održan posle Gospodnje večere na završetku bogoslužjenja u Graftonu, u državi Vermont. Sam Miler (W. Miller) je osudio pranje nogu kao "promiskuitetni čin" (Ferris 11,12).

Godine 1845. na stranicama časopisa Day Star vodila se živahna rasprava o pranju nogu kao obredu. Njegovi predlagači su naglašavali potrebu da se poštuju svi Hristovi nalozi i da se pokaže ljubav prema braći. Njegovi protivnici su obred povezivali s fanatizmom.

Godine 1849. Džems Vajt (James White) je objavio zbirku kojoj je dao naslov "Himne za Božji posebni narod". Jedna od himni je nosila naslov "Perući noge". Časopis Adventist Review and Sabbath Herald objavio je 5. avgusta 1851. godine izveštaj o obredu pranja nogu koji je obavljen mesec dana pre toga u Vilingu, država Njujork. Odvajanje žena od muškaraca prilikom obreda pomoglo je da obred bude jednodušno prihvaćen.

Prvog januara 1859. godine, dakle, još pre organizovanja Crkve adventista sedmog dana, Elen Vajt je u svom dnevniku ovako opisala jedan zajednički proveden dan: "Pred veče crkva je sledila primer svoga Gospoda": oprali su jedni drugima noge i zatim učestvovali u obredu Gospodnje večere. Na drugom mestu ona spominje obred sledećim rečima:

"U Božjoj Reči su objavljene dužnosti čije će obavljanje učiniti da Božji narod bude ponizan i odvojen od sveta, da se sačuva od otpada koji se zapaža u nominalnim crkvama. Pranje nogu i učestvovanje u Gospodnjoj večeri treba što češće obavljati. Isus nam je ostavio primer i rekao da nam da to činimo onako kao što je On činio." (EW 116)

U prvim godinama razvoja adventizma razumevanje pranja nogu išlo je različitim linijama. Elen Vajt je naglašavala hristocentrični aspekt ovog važnog obreda, dok su drugi snažnije naglašavali njegov simbolički značaj (Oestreich 101-199). Trajnost ovog običaja je potvrđena kada je na zasedanju Generalne konferencije u Dalasu 1980. godine izglasan član 15. Osnovnih verovanja.

III. Gospodnja večera

Iako se shvata i slavi na različite načine, Gospodnja večera ima centralno mesto u verovanjima svih hrišćana. Obred, koji je Hristos uspostavio na Poslednjoj večeri sa učenicima, naziva se različitim imenima, koja se međusobno mogu zamenjivati: euharistija, zahvaljivanje Bogu na Njegovim dobrim darovima; komunion, zajedništvo sa Hristom; i Gospodnja večera, podsećanje na poreklo obreda. Nekoliko aspekata ove tematike zaslužuju razmatranje. Najvažniji u ovom članku su njegovo novozavetno poreklo, njegovo značenje za savremene hrišćane, i praktični aspekti njegovog obavljanja.

A. Gospodnja večera u Novom zavetu

Poslednje večeri pre svog raspeća Isus je proslavio Poslednju večeru sa svojim učenicima, kao što je zabeleženo u sva tri sinoptička Evanđelja (Matej 26,26-29; Marko 14,22-25; Luka 22,14-20). Pavle prepričava izveštaj u 1. Korinćanima 11,23-25. Ova četiri teksta slažu se u osnovnim pitanjima, a svojim različitostima se nadopunjuju. Zajednički obrazuju temelj hrišćanskog učenja o Gospodnjoj večeri.

Zanimljivo je da Jovanovo Evanđelje govori o pranju nogu, ali ne i o Gospodnjoj večeri. Međutim, Jovan 6,53. govori o jedenju tela Gospodnjega i pijenju Njegove krvi, indirektno tako upućujući na Gospodnju večeru.

1. Gospodnja večera u sinoptičkim Evanđeljima

U sinoptičkim Evanđeljima Gospodnja večera je usko povezana sa slavljenjem Pashe. Međutim, uprkos toj povezanosti, Gospodnja večera je nešto novo – preobražena jevrejska ceremonija, puna novog i dubokog značenja. Dok je Pasha upućivala unapred na smrt Isusa Hrista, Gospodnja večera upućuje unazad na taj isti događaj i podseća Hristove sledbenike na žrtvu njihovog Gospoda sve dok se On ne bude vratio.

a. Forma: hleb i čaša. Prema Mateju, Marku i Luki, Hristos je ustanovio Gospodnju večeru na kraju pashalnog obeda, koji su učenici pripremili u gornjoj sobi. Dva elementa, uobičajena u jevrejskim domovima, sačinjavala su taj posebni obed.

Isus je uzeo hleb – nesumnjivo tanak, okrugao, beskvasni pashalni hleb – i blagoslovio ga (Matej 26,26; Marko 14,22) ili zahvalio se Bogu na njemu (Luka 22,19) i ponudio ga učenicima. Uobičajeni blagoslov koji se izricao nad hlebom u jevrejskom domaćinstvu glasio je ovako: "Slava neka bude tebi, Gospode, Bože naš, vladaru sveta, koji čini da hleb izraste iz zemlje!" – i blagoslov i zahvalnost sadržavale su ove reči.

Na isičan način, Isus je uzeo i čašu, izrazio hvalu, i pozvao učenike da piju iz nje (Matej 26,27; Marko 14,23; Luka 22,20). Možda je i ova zahvalnost bila izražena rečima tradicionalnog blagoslova: "Slava neka bude Tebi, Gospode, Bože naš, vladaru svemira, koji si stvorio plod vinove loze!" Sadržina čaše je kasnije zaista opisana kao "plod vinove loze" (Matej 26,29; Marko 14,25; Luka 22,18).

Prema Lukinom Evanđelju čaša se delila pre hleba, a drugom čašom je obed završavan (Luka 22,17.20). Moguće je da je prva čaša bila deo pashalnog obeda; prema tome, ne bi trebalo da bude deo Gospodnje večere. Izveštaj u Mateju i Marku, kao i u 1. Korinćanima, govori prvo o deljenju hleba, a zatim i o deljenju jedne čaše.

b. Značenje: zajedništvo (komunion) i proroštvo. Isus je jasno objavio značenje hleba i čaše. Hleb, kazao je On, predstavlja Njegovo telo; čaša, Njegovu krv (Matej 26,26-27; Marko 14,22-23; Luka 22,20). Uzimajući hleb i plod vinove loze, učenici su stupali u usko zajedništvo s Hristom.

Krv je bila krv zaveta "prolivena za mnoge" (Matej 26,28; Marko 14,24), ili još bliže, "za vas" (Luka 22,20). Prolivanjem ove krvi, biće osigurano oprostjenje greha (Matej 26,28).

Dajući obećanje da više neće piti od "roda vinogradskoga" dok ga ne bude pio sa svojim učenicima u svom carstvu, Isus je obećao učenicima da će se ponovo sjediniti sa svojim prijateljima (Matej 26,29; Marko 14,25). Isus je time obećao svojim učenicima da će zajedno s Njime učestvovati u mesijanskoj gozbi (Isaija 25,6-8) u Božjem carstvu (Matej 22,1-10; Luka 14,15-24) u dan konačnog ostvarenja svoje nade (Otkrivenje 21,3-5). Uprkos skorom rastanku, pred njima je bila svetla eshatološka budućnost. Slavljenje Gospodnje večere nije bilo samo pogled unazad ili sećanje na spasonosno delovanje Božje preko Isusa Hrista; bio je to i pogled unapred, u budućnost, prema Njegovom slavnom povratku kao što je najavljeno u Jovan 14,1-3.

Luka dodaje i rečenicu: "Ovo činite meni za spomen!" (Luka 22,19) Isus je želeo da ostane u sećanju, da bude spominjan u toku obreda Gospodnje večere sve do svog drugog dolaska. Starozavetna paralela ovog "sećanja" pojavljuje se u pozivu da se Pasha ne zaboravi (2. Mojsijeva 12,14) kao simbol Božjih blagoslova.

2. Poslednja večera u 1. Korinćanima

Pavle spominje Gospodnju večeru jedino u 1. Korinćanima u vezi s problemima koji se tiču bogoslužjenja. U 1. Korinćanima 10,16-21. on ističe da učestvovanje u obredu Gospodnje večere čini da Korinćani imaju deo u telu Hristovom; na isti način kao što učestvovanje u paganskim žrtvama ukazuje na zajedništvo sa demonima. U 1. Korinćanima 11,17-24. Pavle se bavi nepravilnostima prilikom slavljenja Gospodnje večere u korintskoj crkvi.

Postavljajući retoričko pitanje, Pavle potvrđuje da "čaša blagoslova" predstavlja "učestvovanje u krvi Hristovoj, i da je hleb koji se lomi "telo Hristovo" (1. Korinćanima 10,16). Kao i pisci Evandjelja, Pavle se služi izrazom "čaša" da bi označio njen sadržaj. Međutim, njegov osnovni naglasak nije na formi, nego na značenju: pijenje čaše i jedenje hleba osigurava zajedništvo sa Hristom i sa vernicima. Hrišćani koji su deo Tela Hristova ne mogu više održavati zajedništvo s demonima ili s obožavaocima demona učestvujući na njihovim ceremonijalnim obedima (1. Korinćanima 10,14-21).

Kratki izveštaj o uspostavljanju Poslednje večere u 1. Korinćanima

11,23-25. predstavlja, možda, najraniji pisani tekst o ovom obredu, jer je Poslanica verovatno pisana sredinom pedesetih godina prvog stoleća, dakle, pre Evandjelja. Reči najviše liče na one kojima se poslužio Luka. Pavle je verovatno ovaj izveštaj čuo od apostola, iako obaveštava Korinćane da njegovo učenje o Gospodnjoj večeri potiče od samog Gospoda.

Pavle naglašava aspekt "sećanja" obreda Gospodnje večere, ponavljajući izreku i za hleb i za čašu. Ali, još snažnije naglašava proročki element obreda zajedništva: učestvovanje u obredu znači i objavljivanje vere u Hristov drugi dolazak (1. Korinćanima 11,26). Apostol prigovara Korinćanima da njihovo slavljenje Gospodnje večere nije uspomena na Isusa zato što su zaboravili značenje Njegove smrti i Njegovog života. Oni su bili zaokupljeni svojim ličnim zadovoljavanjem prohteva i traženjem položaja u društvu. Pavle kritikuje njihovo sebično ponašanje pozivajući ih da se sete prošlosti mi budućnosti da bi u sadašnjosti mogli da žive pravim hrišćanskim životom.

Konačno, Pavle se bavio i zloupotrebama prilikom zajedničkog svetkovanja Gospodnje večere. Neki su učestvovali na "nedostojan način", što ih je učinio odgovornima za profanisanje tela i krvi Gospoda Isusa (1. Korinćanima 10,27). Zato je preporučio vernicima da svaki treba pažljivo da ispita samoga sebe i da potpuno shvati značenje simbola pre nego što učestvuje u obredu Gospodnje večere (1. Korinćanima 10,28.29). Propuštanje da se to učini već je imalo svoje teške posledice među korintskim vernicima i svakako će navući na njih Gospodnje sudove (1. Korinćanima 10,29.30). Dajući završna uputstva crkvi kako da pravilno slavi Gospodnju večeru, Pavle spominje i njihovu sklonost da tu posebnu službu pretvore u priliku za izlaganje i zadovoljavanje apetita (1. Korinćanima 10,33.34).

B. Teološko značenje Gospodnje večere

Sam Isus je objasnio osnovno značenje Gospodnje večere, koju je On sam i ustanovio, kratko vreme pre svog raspeća. Ono što je On rekao mora da predstavlja temelj svakog teološkog razmatranja ove tematike. Pošto hrišćani sebe s pravom smatraju Hristovim učenicima, osnovno značenje Gospodnje večere je danas ono isto koje je bilo u vreme večere u gornjoj sobi, ono isto koje je Isus objasnio Dvanaestorici čaša i hleb

Kada je Isus svojim učenicima dao hleb i čašu, rekao je: "Ovo je telo moje!" i "Ovo je krv moja!" – i pozvao učenike da jedu i piju! Slično shvatanje nalazimo u tekstu u Jovan 6,51-58. u kojemu Isus objašnjava svojim slušaocima da je On "hleb živi koji siđe s neba" i da moraju jesti Njegovo telo i piti Njegovu krv da bi imali život. Onaj koji bude jeo Njegovu telo i pio Njegovu krv nastavaće u Njemu. U Evandjelju po Jovanu, u 15. poglavlju, Isus se služi pojmom iz zemljoradnje da bi opisao to "nastavanje": loza mora ostati vezana uz čokot! Očigledno, bilo je nemoguće da oni koji slušaju Isusa doslovno jedu Njegovo telo; isto bi tako bilo apsurdno očekivati od Njegovih učenika da se doslovno vežu uz Njega. Prema tome, "nastavanje", "jedenje" i "pijenje" je moralo biti figurativno. Posmatrajući Njegove reči u toj svetlosti, čaša i hleb Gospodnje večere predstavljaju simbole veće stvarnosti. Iako ne predstavljaju stvarno Hristovo telo i krv, čaša i hleb simbolički označavaju Njegovo slomljeno telo i prolivenu krv, Njegovu smrt na krstu i spasonosni dar nastao na temelju toga.

Jedući i pijući, ljudska bića unose hranu u svoje telo. Jelom i pićem ona se fizički snaže, jer ono što su uzeli postaje deo njihovih ćelija. Pijući čašu i jedući hleb, Hristovi učenici postaju učesnici u Hristovom životu. Ne samo da jedu s Njime u zajedništvu, već unose i Njegove kvalitete u svoj život.

Čaša predstavlja "novi zavet", kazao je Isus (Luka 22,20). Zavetna ideja je bila potpuno jasna jevrejskom umu. Gospod Bog se prvi zavetovao dragovoljno da bi blagoslovio Izrailja; onda se i narod obavezao da će ga voleti i slušati. Kršenje ovog zaveta je dovelo do vavilonskog ropstva 586. godine pre Hrista. Bog je uvek želeo da Njegov zakon bude u srcima Njegovog naroda (5. Mojsijeva 6,6; Psalam 37,31; Isaija 51,7), ali ga je narod uvek izneveravao. Jeremija je već izrazio izvesnost da će biti sklopljen novi zavet – zavet napisan ne na kamenim pločama, već na srcu Božjeg naroda (Jeremija 31,33.34). Taj novi zavet nije bio nov u tom smislu da je značio promenu Božjeg zakona ili namera, već po sredstvu kojim je bio potvrđen. Isusova vlastita krv će potvrditi Božje obećanje o spasenju. Na Poslednjoj večeri ovaj novi zavet je postao stvarnost. Dok su učenici zajednički delili čašu, učestvovali su i u obećanjima i sili novog zaveta, omogućenog Hristovom smrću. Hristova krv je bila simbol i sredstvo Njegovog dragovoljnog i zameničkog pomirenja; ona je bila garancija uspostavljanja novog zaveta.

U biblijska vremena zavet ili ugovor je vrlo često bio potvrđen obrokom. Jedući zajednički, strane ugovornice su se zavetovale da će ispuniti svoje obećanje. Deleći čašu i hleb sa svojim učenicima, Isus je sklopio zavet s njima. On će proliti svoju krv za njih, omogućiti time njihovo spasenje; osim toga, složio se da za njih pripremi mesto u svom carstvu, da će ih na kraju u njega odvesti. Sve do tada neće više piti od roda vinogradskoga (Luka 22,18).

Hristovi učenici – i onda i sada – čekaju Očevo carstvo. Zakletvom koju je dao sklapajući zavet, Isus je ponudio svoju krv i svoje telo. Njegovi učenici su, kao svoju obavezu u zavetu, odlučili da će, primajući znake Njegove žrtve, pokazati svoju vernost uslovima zaveta. Svaki put kada svetkuju Gospodnju večeru, učenici bacaju pogled unazad prema krstu i dive se veličanstvenoj ljubavi. Istovremeno, oni gledaju u budućnost, prema danu kada će sedeti oko Gospodnje trpeze u Njegovom carstvu.

Krv novoga zaveta se izlila da bi osigurala oprostjenje (Matej 26,28). Hristovom krvlju izbrisani su gresi ljudskog roda. Novi zavet o kojemu govori prorok Jeremija neodvojiv je od božanskog oprostjenja (Jeremija 31,31-34). Pijenje čaše simbolički predstavlja čovekovo prihvatanje dara oprostjenja.

Osim toga, pošto cela zajednica deli istu čašu i isti hleb, Gospodnja večera postaje faktor sjedinjenja. Jedući zajedno, hrišćani se međusobno zbližavaju, zbližavaju sa svojim Gospodom.

Zbog blagoslova koji se stiču slavljenjem Gospodnje večere, Isus savetuje svojim učenicima da je slave. Glagolsko vreme u grčkom originalu nagoveštava ponovljenu radnju – ne jednom, već stalno iznova. Ovo slavljenje treba da bude "sećanje" na oslobođenje od greha, omogućeno Hristovom krvlju, na isti način kao što je i Pasha bila slavljena kao "sećanje" na oslobođenje iz Egipta. S druge strane, kao što je Pasha nagoveštavala Hristovu žrtvu u obliku pashalnog jagnjeta, Gospodnja večera nagoveštava pobedu Jagnjeta i osnivanje Njegovog carstva.

Prilikom slavljenja Gospodnje večere, slavljenici ne smeju razmišljati jedino o Hristovoj smrti i načinu na koji je On umro, već i na njeno sadašnje značenje i delovanje na celokupnu zajednicu Božjeg naroda. Pažnja se mora usresrediti više na radost pobede zbog vaskrsenja nego na žalost

zbog Hristovih patnji i Njegove smrti. Slavljenje Gospodnje večere nikada neće biti potpuno ukoliko vernici ne budu razmišljali o veličini Hristovih patnji i Njegove smrti za nas na krstu.

Da je obred zajedništva uskoro postao poznat kao euharistija ili obred zahvalnosti nije teško razumeti. Učestvujući u ovom obredu vernik zaista može zahvaliti Bogu na beskrajno velikome daru Isusovog života i Njegove smrti. Ova ceremonija je slavljenje zajedništva hrišćana sa Isusom i Njegovih sledbenicima, slavljenje oprostjenja greha, očekivanja i nade u Njegovo buduće carstvo.

Kao što je Pavle naglasio Korinćanima, slavljenje Gospodnje večere objavljuje Gospodnju smrt sve do Njegovog ponovnog dolaska (1. Korinćanima 11,26). Učestvovanje u simbolima Hristovih patnji je čin objavljivanja izvesnosti Njegovog drugog dolaska. Kao simbolički obed, obred zajedništva sjedinjuje vernikov svakodnevni život sa obećanjem o Hristovom drugom dolasku, osposobljava vernika da bude svedok te hrišćanske najslavnije nade.

C. Obavljanje Gospodnje večer

Novi zavet skoro ništa ne govori o pojedinostima svetkovanja Gospodnje večere. Skoro ništa ne kaže o učestalosti svetkovanja, ko može ili ne može da učestvuje, ili čak i stvarnoj prirodi hleba i čaše kojima će se vernici poslužiti. Ovi praktični aspekti su razvijeni na temelju biblijskih načela.

1. Učestalost svetkovanja

Fraza "jer kadgod jedete ovaj hleb i čašu ovu pijete" (1. Korinćanima 11,26) ne pruža odgovor na pitanje kako često treba održavati obred Gospodnje večere.

U Novom zavetu nigde se ne pojavljuje neko uputstvo o učestalosti svetkovanja Gospodnje večere. Upravo zato su razne Crkve razvile svoj sistem svetkovanja. Ima hrišćanskih Crkava koje Gospodnju večeru dele svake sedmice, pa čak i svakoga dana.

2. Ko može da učestvuje

Pavle upozorava Korinćane da ne učestvuju u Gospodnjoj večeri na nedostojan način, već da čine posle odgovarajućeg samoispitivanja (1. Korinćanima 11,27.28). Da bismo pravilno shvatili značenje izraza "na nedostojan način", moramo razmotriti i Pavlove savete vernicima o "dostojnom životu" i kontekst tih saveta. Hrišćani treba da žive "kao što se pristoji Bogu" (1. Solunjanima 2,12), u skladu sa svojim svetim zvanjem (Efescima 4,1), i sa "evanđeljem Hristovim" (Filibljanima 1,27). Prema tekstu u Kološanima 1,9.10. Pavle se moli Bogu da hrišćani žive "pristojno Bogu na svako ugađanje i u svakom dobrome delu da budu plodni, da rastu u poznanju Božjemu".

Prema tekstu u 1. Korinćanima 11,20.22. neki vernici u Korintu su se ponašali suprotno Pavlovoj definiciji "dostojnosti". Pohlepni i sebični bogataši su pokazivali da im nije stalo do potreba siromašnije braće. Svojim ponašanjem ranjavali su srca manje srećnih vernika u Crkvi i sramotili svoga Gospoda. Očigledno da nisu pravili razliku između običnih obroka, na kojima su, na primer, mogli da učestvuju svi članovi porodice i svetog obreda Gospodnje večere, kada su morale biti uklonjene sve društvene razlike. Pažljivo ispitivanje pobuda i ponašanja bi im svakako pomoglo da poprave svoje greške.

Svi oni koji su se krstili u Isusa Hrista mogli su pristupiti Večeri s punom sigurnošću u božansku blagodat i učestvovati u ovom zajedništvu. Oni koji nisu kršteni vernici Crkve ne bi imali pravog razloga da učestvuju. U kontekstu krštenja vernika, nekrštenu decu bi trebalo pozivati da prisustvuju obredu. Posle odgovarajućeg poučavanja i krštenja i ona se mogun pridružiti ostalim vernicima u slavljenju Gospodnje smrti, vaskrsenja i skorog povratka.

3. Beskvasni hleb i neprevrelo vino

Uzimajući u obzir jevrejski običaj da se u predvečerje Pashe iz domova ukloni svaki kvasac (2. Mojsijeva 12,15.19; 13,7), može se sa sigurnošću kazati da je na Gospodnjoj večeri bio upotrebljen beskvasni hleb. Osim toga, Pavle izjednačuje kvasac sa grehom (1. Korinćanima 5,7.8), kojih nije bilo u Hristu. Upravo zato, beskvasni hleb – koji se spravljao od pšeničnog brašna pomečanog sa uljem, vodom i solju – treba da se upotrebljava na obredu Gospodnje večere kao simbol Gospodnjeg tela, žrtvovanog za sve koji ga veruju, bez obzira na vreme i mesto.

Opis Gospodnje večere i u sinoptičkim Evandeljima i u Pavlovim spisima upotrebljava izraz "čaša" i "rod vinogradski" za piće koje predstavlja Hristovu krv. Reč "vino" se ne pojavljuje. Alkohol je proizvod raspadanja i smrti, neprikladan da simbolički predstavi Hristovu otkupiteljsku krv. Prema tome, upotreba prevrelog soka ili alkoholnog vina prilikom obreda Gospodnje večere nije u skladu s Biblijom. Istisnuti sok grožđa pravilno predstavlja Hristovu krv, prolivenu za spasenje mnogih, za oprostjenje njihovih greha.

Opisujući Gospodnju večeru, Elen G. Vajt kaže: "Hristos je još uvek za stolom na kojemu je postavljena pashalna večera. Pred Njime se nalaze beskvasni pashalni hlebovi. Na stolu stoji i pashalno neprevrelo vino. Ovim znamenjem Hristos prikazuje svoju čistu žrtvu. Ništa što je pokvareno vrenjem, sibmolom greha i smrti, ne može predstavljati bezazleno i prečisto Jagnje (1. Petrova 1,19)." (Čežnja vekova, 567)

D. Zaključak

U obredu Gospodnje večere Gospod nam nudi svoj veliki dar spasenja: svoje telo i svoju krv, koji su prikladno simbolički predstavljeni beskvasnim hlebom i čistim groždanim sokom. Hleb predstavlja Isusa kao ličnost; groždani sok je savršeni simbol Njegove krvi pomirenja. U

slavljenju Gospodnje večere, hrišćani ne samo da se sećaju Isusove velike žrtve za njihove grehe, već se raduju i novom zavetu koji im garantuje sadašnje zajedništvo sa Hristom i buduću slavu u Njegovom carstvu. Upravo zato, Gospodnja večera je prilika za radovanje, a ne za žaljenje, iako ćemo uvek biti svesni visoke cene koja je plaćena za naše otkupljenje, Hristove dragocene krvi, krvi Jagnjeta bez mane i mrštine (1. Petrova 1,16).

Krštenje nas povezuje sa Hristom i Njegovom smrću (Rimljanima 6,3.4), smrću koju je pretrpeo umesto nas i radi našeg spasenja. Gospodnja večera, na isti način, predstavlja objavljivanje smrti i vaskrsenja našeg Gospoda, objavljivanje koje će potrajati sve do Njegovog ponovnog dolaska (1. Korinćanima 11,26). ali među hrišćanima ona ukazuje na Njegovu smrt koju je On sam objasnio kao temelj novog zaveta (Marko 14,24). Isto onako kao što krštenje izražava zajedništvo vernika s Hristom i njegovu želju da postaje deo Njegovog Tela, Crkve, i kršteni vernici slave Gospodnju večeru kao otkupiteljski događaj koji ih je povezao.

Kao što krštenje izražava odluku obraćenika da pripada Hristu, tako i Gospodnja večera pokazuje želju Crkve da objavljuje Hristovu smrt kao završni čin spasenja. Gospodnja večera je sredstvo kojim oni se koji su zapečatili svoj zavet s Hristom sjedinjuju s Njime u tom požrtvomnom pokoravanju sebe Očevoj volji.

E. Istorijski pregled

1. Prva stoleća

U prvoj Crkvi izgleda da je Gospodnja večera svetkovana zajedno s takozvanim "gozbama ljubavi" – "agapama", koje su posebno održavane u korist siromašnijih vernika. Počevši od Korinta (1. Korinćanima 11,17-22) pa na dalje, zloupotrebe su kvarile ove proslave, pa je Gospodnja večera sredinom trećeg stoleća konačno odvojena od ovih bratskih obroka, zahvaljujući i sve prihvaćenijem običaju da obavezni post prethodi Gospodnjoj večeri.

Nekoliko pisaca iz ovog razdoblja spominje Gospodnju večeru. Didakhe (krajem prvog i početkom drugog stoleća), sadrže posebna uputstva za održavanje ovog obreda; navedene su molitve, dok se čaša delila pre hleba; samo su kršteni vernici mogli da učestvuju u obredu, jer se smatralo da on treba da ujedini vernike. Ignacije (početak drugog stoleća), tvrdi da samo episkop može da predvodi Gospodnju večeru (Smyrnaeans 8), on kaže da je obred "medicina za besmrtnost" (Efescima 20). Justin Mučenik (sredina drugog stoleća) opusuje sedmično svetkovanje Gospodnje večere. On ističe upotrebu vina razblaženog vodom i hleba, koji predstavljaju "telo i krv Isusa Hrista" preko "molitve Reči" (Apologija 1,65-67).

U ranoj istoriji Crkve hleb i vino su smatrani simbolima. Ali, kako je vreme prolazilo, te elemente su počeli proglašavati Hristovim pravim telom i krvlju. Za Irineja (oko 130- oko 200), hleb koji je nastao na Zemlji "kada se na njega prizove ime Gospodnje, prestaje da bude običan hleb, već postaje euharistija, koja se sastoji od dve stvarnosti, zemaljske i nebeske" (Protiv jeresi 4,18.5). Ipolit (oko 170-oko236) izdao je strogu naredbu da se nijedna mrvica Gospodnje večere

ne sme izgubiti, "jer je to telo Hristovo koje treba da jedu oni koji veruju i da se zato ne smeju olako shvatati" (Apostolska tradicija, 32,2.3). Kiril Jerusalimski (oko 347) je zahtevao od katekumena da prihvate ideju o preobražavanju hleba i vina, silom Svetoga Duha, u telo i krv Isusa Hrista (Mystagogical Catecheses, 4,9; 5.7), i da to čine u nepokolebljivoj veri (Isto, 5,20). Ambrozije (339-397), pisao je da se hleb i vino "misterioznom delotvornošću svete molitve preobražavaju u telo i krv" (O hrišćanskoj veri, 4,10).

Kako je sveštenstvo sve više preuzimalo posredničku ulogu, slavljenje euharistije se pretvaralo u žrtvovanje Mise. Već se Tertulijan služio izrazom "žrtva" za hleb i vino (Morgan 140-144). Godine 253. Kiprijan je u jednom pismu nekoliko puta tvrdio da sveštenik, kada "žrtvuje" vino, ponavlja Hristovu spasonosnu žrtvu (Poslanica 62). Jovan Zlatousti (oko 347-407), naziva euharistiju "žrtvom koja izaziva strahopoštovanje, neizrecivom misterijom" (Homilije o Delima 21). Teodor iz Morsuestije (oko 350-428), ističe da se u trenutku kada sveštenik prinosi hleb i vino sam Hristos polaže na sto da bude žrtvovan (Catechetical Homilies 15,16).

2. Srednji vek

Posle petog stoleća Istok i Zapad su zauzeli suprotna gledišta o prisutnosti Isusa Hrista u Gospodnjoj večeri. Na Zapadu, Avgustin (354-430) je govorio da je sakrament vidljivi dokaz nečega nevidljivoga (Vidi: Prva Catechetical Instruction 26.50!). Osim toga, on je ukazivao na potrebu da se obred shvati duhovno da bi mogao da bude delotvoran: "Ne hrani ono što se vidi, već ono što se veruje!" (Propoved 112,5) Na Istoku, vladalo je sveopšte uverenje da elementi, kada jednom budu posvećeni, postaju identični s telom i krvlju Isusa Hrista. Upravo zato je Jovan Damaštanski (oko 675- oko 749) mogao tvrditi da "hleb i vino nisu samo simboli tela i krvi Isusa Hrista (Bože sačuvaj!), već božansrtveno telo samoga Gospoda!" (Orthodox Faith 4,13)

Ovaj sukob oko telesnog prisustva Hristovog u hlebu i vinu nastavljao se stolecima. Godine 1050. Berengar iz Toursa je govorio da se elementi ne menjaju stvarno, već da samo predstavljaju telo i krv Isusa Hrista; oni hrane dušu na duhovan način, zato što se primaju verom. Zbog ovog učenja bio je optužen za jeres i nateran da prihvati izjavu pape Nikole II da posle posvećenja hleb i vino postaju istinsko telo i krv Isusa Hrista. Kada se kasnije vratio svom prvobitnom mišljenju bio je ponovo osuđen i on njega se tražilo da prihvati da elementi doživljavaju promenu u supstanci i da postaju "istinsko Hristovo telo" ((Barclay 70.71).

Početak XII. stoleća pojavila se sporna reč "transupstancijacija". Prema ovom shvatanju, supstanca elemenata se na čudesan način menja. Hleb i vino postaju stvarno Hristovo telo i krv, bez obzira na spoljašnji izgled. IV. lateranski koncil godine 1215. je odredio: "Njegovo telo i krv su stvarno sadržani u oltarskom sakramentu u vidu hleba i vina, kada se hleb prebražava (transupstancijacija) u Telo, a vino u Krv, silom Svetoga Duha." (Dekret 1, Leith 58) Toma Akvinski (1225-1274) tvrdi da posle posvećenja nema više ni hleba ni vina; Hristovo telo, kojega nije bilo tu pre posvećenja, zauzima njihovo mesto. Božjom silom, celokupna materija hleba se preobražava u potpunu materiju Hristovog Tela, i ta preobrazba se "pravilno naziva transupstancijacija!" (Summa Theologiae, 3a, 75,2.4)

Transupstancijacija je tako postala ortodoksna Rimokatolička pozicija. Ona je ovako službeno proglašena odlukom koncila u Tridentu: "Ovaj sveti sinod ponovo izjavljuje da posvećenjem hleba i vina dolazi do preobrazbe cele materije hleba u materiju tela Hrista, našega Gospoda, i cele materije vina u materiju Njegove krvi. Ovu preobrazbu Sveta katolička crkva prikladno i pravilno naziva transupstancijacija." (13. sekcija, glava 4)

3. Reformacija

Pogledi reformatora o Gospodnjoj večeri razvijali su se postepeno i nikada nisu postali uniformni. Slagali su se da sakrament donosi blagoslov kada ga prima osoba koja održava lični odnos vere sa Bogom. Smatrali su da su sakramenti delotvorni jedino ukoliko se uzimaju u suverenosti i slobodi Svetoga Duha. Sa druge strane, odbijali su da je misa žrtva prinesena Bogu i da je doktrina substancijacije prihvatljiva.

Martin Luter (1483-1546) naglašavao je Gospodnju večeru kao "čisto evanđelje", dar od Boga, radosnu zajednicu sa Hristom u okviru zajedništva Crkve. Naglašavao je biblijsku osnovanost sakramenta. Teološki, Luter je sledio Avgustina, iznoseći neophodnost vere, ali naglašavajući da se Hristove reči: "Ovo je telo moje!" moraju shvatiti doslovno. On je osudio uskraćivanje čaše običnim vernicima i upotrebu izraza "posrednička žrtva" u vezi sa misom.

Luter je odbacio i doktrinu o transupstancijaciji, priklanjajući se ideji o "konsubstancijaciji". Na taj način je izražavao ideju o prisutnosti dve substance, o kombinaciji tela i krvi Isusa Hrista sa hlebom i vinom sakramenta.

U Augzburškoj konfesiji 1530. godine, Filip Melanhton je potvrdio "da su istinsko telo i krv Isusa Hrista stvarno prisutni u Večeri našega Gospoda u obliku hleba i vina" (Član 10, Tačka 71). Član 24. potvrđuje da "sveti sakrament nije uspostavljen da zameni žrtvu za greh —jer je žrtva za greh već prinesena – već da probudi veru i uteši našu savest." (Isto, 85)

Ulrih Cvingli (1484-1531), sa druge strane, insistira da se reči "ovo je moje telo" zamene rečima "ovo predstavlja moje telo". Teško je ipak odrediti šta je on stvarno verovao u vezi sa ovim pitanjem. Iako njegovi spisi sadrže i izjavu u kojoj Gospodnju večeru proglašava pečatom ili zalogom onoga što Bog čini za vernika, Cvingli insistira da se jedenje hleba i pijeње vina shvati i kao čin vere u Boga i poverljivog oslanjanja na Njegovu smrt. Elementi sakramenta za njega su znaci ili simboli, slikovita predstava duhovnih istina ili blagoslova.

Žan Kalvin (1509-1564), treći u nizu velikih reformatora, odbacio je ideju da hleb postaje Hristovo telo. Nije mogao da prihvati ni Luterovu misao da je Hristovo telo prisutno u euharistiji, a nije bio zadovoljan ni Cvinglijevim gledištem da hleb i vino nisu ništa više od znakova, simbola. U jednom poglavlju svojih Instituta hrišćanske religije u kojima se sukobljava s onima koji se ne slažu s njime, Kalvin naglašava dinamični, radosni aspekt Gospodnje večere; ona pruža predukus večnog života i predstavlja zalog vaskrsenja tela. Hleb i vino predstavljaju i jedinstvo sa Hristom putem delovanja Svetoga Duha. Hristos je na Nebu i ne dolazi na zemlju da

se nađe s vernima; ali, uzimajući simbole, vernik se uzdiže k Njemu. Sve to, priznaje Calvin, predstavlja tajnu.

U toku Reformacije oblik elemenata – hostija i belo vino – i dalje je ostao u upotrebi, kao i reč "posvećenje". Pošto su se običaji i ponašanja veoma teško menjali, ranija euharistička praksa na mnogo načina bila je samo prilagođena novom shvatanju sakramenta.

Službena pozicija Anglikanske crkve je bila izražena u obliku trideset i devet članova (revidirana 1571. godine). Transpustancijacija je "neprihvatljiva za jasne reči Pisma; Telo Hristovo se daje, uzima i jede, u toku Gospodnje večere, samo na nebeski i duhovni način" verom (Tačka 276). Sakramentat se ne sme obožavati; to je "sakramentat našeg otkupljenja Hristovom smrću" (Isto).

Vestminsterska konfesija, koju je prihvatila 1647. godine Škotska Crkva tvrdi da Gospodnja večera nije žrtva, već "samo uspomena na to jedno žrtvovanje sebe, dragovoljno, na krstu, jednom zauvek, to je duhovno upućivanje svih mogućih oblika hvale Bogu na tome". Iako "ponekad nazvani imenima onoga šta predstavljaju, naime tela i krvi Isusa Hrista, ipak, po materiji i prirodi, oni ostaju istinski i samo hleb i vino, kao što su i ranije bili" (Tačka 225.226).

4. Savremeno doba

U savremenim diskusijama o Gospodnjoj večeri malo pažnje se posvećuje istorijskom razvoju doktrine i prakse od osamnaestog stoleća do danas. Izgledalo bi zato da su promene u shvatanjima koja su nastala na temelju Reformacije ili Protivreformacije bile minimalne.

Što se tiče Gospodnje večere, savremeni teolozi su izgleda više zainteresovani za istoriju nego za teologiju. Jedno od najvažnijih pitanja je pitanje identiteta Poslednje večere. Da li je to bio pashalni obrok ili se radilo o nekom drugom jevrejskom svečanom obroku? Za njih je važno i datiranje pashalnog obroka, koje se u Evandjelju po Jovanu naizgled razlikuje od datiranja u sinoptičkim Evandeljima. Pitanja ove prirode pokušavaju da reše Licman (Lietzmann), Bultman (Bultmann), Jeremijas (Jeremias), Marksens (Marxsens), Pač (Patsch) i Šurman (Schuermann) i ostali.

Godine 1982. Komisija za red i veru Svetskog saveta Crkava objavila je dokumenat koji je trebalo da posluži kao temelj dalje diskusije o obredima. Prema "Krštenju, Euharistiji i Službi", Gospodnja večera je "dar koji nam je Bog dao silom Svetoga Duha". To je zahvalnost Ocu i uspomena na Hristovu žrtvu. On takođe ukazuje na Parusiju. Snažno naglašavanje sakramentalne teologije dolazi do izražaja u dokumentu koji, na primer, tvrdi da "Crkva priznaje Hristovu stvarnu, živu i aktivnu prisutnost u euharistiji", koja se može prepoznati verom. Osim toga, "uzimajući od istoga hleba i iz zajedničke čaše... pokazujemo i stvaramo jedinstvo učesnika sa Hristom i sa ostalim učesnicima". Time upućujemo izazov "svim vrstama nepravde, rasizma, odvojenosti i uskraćivanja slobode" (10-17).

5. Adventističko gledište

Gospodnja večera je predstavljala bitni deo adventističkog bogoslužjenja od samog početka pokreta. To se najvećim delom može pripisati činjenici da su prvi vernici Crkve pridošli iz Baptističke, Kongregacionističke, Metodističke, Prezbiterijanske, i drugih Crkava koje su održavale obred Gospodnje večere.

Jedan od ranih izveštaja o održavanju obreda Gospodnje večere u krilu Crkve, potiče iz 18. avgusta 1848. godine i govori da su učesnici Subotnje konferencije u Volniju (Volney) u državi Njujork, održali obred Gospodnje večere. Među prvim adventistima neki su predlagali da se obred održava jednom godišnje, jer su ga smatrali nastavkom Pashe. Kada se organizacija Crkve učvrstila, Gospodnja večera se počela svetkovati jednom u tri meseca i postala je poznata kao "tromesečno bogoslužjenje".

Crkva adventista sedmog dana obično slavi Gospodnju večeru jednom u svaka tri meseca, ili u toku prepodnevnog subotnjeg bogoslužjenja ili u toku posebnog bogoslužjenja u tu svrhu (Vidi Priručnik Crkve!). Tromesečno svetkovanje izgleda da je preuzeto iz metodističke tradicije i zadovoljava potrebe većine vernika Crkve. Adventisti smatraju da bi češće održavanje obreda dovelo do gubljenja svetog duhovnog značenja ove svete ceremonije i da bi se obred pretvorio u formalni običaj.

Adventisti sedmog dana održavaju Gospodnju večeru kao otvoreni obred, dozvoljavajući svim iskrenim hrišćanima da u njemu učestvuju, iako nije uvek tako bilo. Na primer, Džordž Batler (George Butler), predsednik Generalne konferencije od 1871. do 1874. i od 1880. do 1888. godine, izrazio je svoje protivljenje otvorenom obredu Gospodnje večere (R&H, 27. maj 1873). Devedesetih godina devetnaestog stoleća adventisti su promenili svoje gledište o zatvorenom tipu obreda Gospodnje večere, najvećim delom pod uticajem spisa Elen G. Vajt (Ellen G. White).

Prema Priručniku Crkve "svi koji su svoj život predali Spasitelju u ruke mogu da učestvuju" (1990, 80) u obredu Gospodnje večere. Ova "otvorenost obreda" omogućuje hrišćanima iz drugih Crkava da učestvuju u adventističkom obredu Gospodnje večere. Elen G. Vajt je pisala o ovom pitanju: "Hristov primer zabranjuje isključivost prilikom Gospodnje večere. Istina je da otvoreni greh isključuje krivca. To Sveti Duh jasno kaže... Ali, preko toga niko ne sme da izriče sud. Bog nije prepustio ljudima da određuju ko se može pojaviti tom prilikom... u crkvu mogu da dođu i osobe koje u svom srcu ne služe istini i svetosti, a ipak žele da učestvuju u službi. Njima to ne smemo zabraniti." (DA 656)

Sa druge strane, učesnici treba da ispituju svoj život i da se duhovno pripreme za pristupanje Gospodnjoj trpezi. Zato Priručnik Crkve traži da se obred unapred najavi da bi vernici mogli da "pripreme svoje srce i da srede međusobne probleme" (1990, 79). Na isti način, i deca u Crkvi treba da "shvate značenje obreda posmatrajući druge učesnike. Pošto budu na odgovarajući način poučena u kršteničkim razredima i pošto se predaju Hristu krštenjem, pripremila su se time da i sama učestvuju u obredu." (1990, 80.81)

Adventistička enciklopedija ističe da "je u toku celokupne adventističke istorije došlo do vrlo neznatnih promena u shvatanju značenja Gospodnje večere". Beskvasni hleb i neprevreli groždani sok su se uvek upotrebljavali i smatrani su simbolima tela i krvi Isusa Hrista, podsetnicima na Hristove patnje i na Njegovu smrt. Međutim, Gospodnja večera je daleko više od uspomene, od zajedničkog obroka, jer je Hristos svojim Svetim Duhom prisutan prilikom održavanja obreda. Učestvovanje vernika Crkve u obredu zajedništva doprinosi hrišćanskom rastenju i zajedništvu. Obred zajedništva nas podseća na izbavljenje od greha, simbolički predstavlja zajednički obrok sa Hristom i upućuje naš pogled u budućnost, prema drugom Hristovom dolasku (Adventisti sedmog dana veruju, 199-203)).

IV. Komentari Elen G. Vajt

U našem razmatranju obreda usmerili smo svoju pažnju na Bibliju. U ovom delu razmatranja proučićemo i neke ključne izjave Elen G. Vajt da bismo svestranije proučili pitanje.

A. Krštenje

1. Značenje obreda

"Obredi krštenja i Gospodnje večere su dva monumentalna stuba, jedan u Crkvi, a drugi izvan nje. Na ova dva obreda Hristos je napisao ime pravoga Boga." (Ev 273)

"Krštenje je najsvetiji i najvažniji obred i njegovo značenje se mora pravilno shvatiti. On označava pokajanje za greh i ulazak u novi život u Isusu Hristu. Ne sme se dozvoliti neprikladna žurba da se pristupi obredu. Neka i deca i roditelji izračunaju njegovu cenu. Slažući se sa krštenjem svoje dece, roditelji daju svečani zavet da će biti verni pristavi nad svojom decom i da će ih voditi u delu izgradnje karaktera. Oni se zariču da će posvetiti posebnu pažnju čuvanju tih jaganjaca u stadu, da oni ne bi osramotili veru koju su prihvatili." (6T 93)

2. Neophodnost krštenja

"Hristos je krštenje proglasio ulaskom u svoje duhovno carstvo. On je učinio da krštenje postane pozitivni uslov koji moraju da ispune svi koji žele da budu priznati kao podanici Oca, Sina i Svetoga Duha. Oni koji prime obred krštenja daju time javno priznanje da su odbacili svet i postali članovi carske porodice, deca nebeskog Cara." (AG 143)

3. Korak u procesu obraćenja

"Jasno obeleženi koraci u procesu obraćenja su pokajanje, vera u Hrista kao Spasitelja sveta, vera u Njegovu smrt, pogreb i vaskrsenje, pokazani krštenjem, i u Njegovo uznesenje na Nebo da se moli za grešnike." (YI, 1. februar 1874)

4. Pokajanje neizbežno

Obraćajući se mladima, Elen G. Vajt je izjavila: "Pokajte se i obratite se, da bi vaši gresi mogli da budu izbrisani! Nemate više vremena za gubljenje! Nebo i besmrtni život su dragoceno blago koje se ne može zadobiti bez ikakvog napora s vaše strane. Bez obzira koliko je besprekoran bio vaš život, kao grešnici morate preduzeti neke korake. Od vas se zahteva da se pokajete, da verujete, i da se krstite. Hristos je bio savršeno pravedan; a ipak je On, Spasitelj sveta, pružio čoveku primer kada je učinio korake koje zahteva od grešnika da učini da bi postao dete Božje, naslednik Neba." (4T 40)

"Jovan Krstitelj je došao i propovedao istinu i njegovo propovedanje je osvedočilo i obratilo grešnike. Oni će otići u carstvo nebesko pre onih koji su uvereni u vlastitu pravednost odbili svečanu opomenu. Carinici i bludnice nisu ništa znali, ali su ovi učeni ljudi znali put istine. Ipak su odbili da hode putem koji vodi u Božji raj. Istina koja im je mogla biti miris života na život postala im je miris smrti na smrt. Otvoreni grešnici koji su se gadili sebe primili su krštenje iz ruke Jovanove; dok su ti učitelji bili licemeri." (COL 277)

5. Hristos nam je primer

"Svojim pokoravanjem obredu krštenja, Hristos je grešnicima pokazao jedan od značajnih koraka u procesu istinskog obraćenja. Hristos nije imao greha koje bi trebalo oprati, ali, kada se udostojio da postane čovekov zamenik, gresi krivih ljudi bili su mu pripisani. "Jer onoga koji ne znadijaše greha nas radi učini grehom, da mi budemo pravda Božja u njemu." (2. Korinćanima 5,21) Prihvatajući Hrista kao grešnikovog zamenika, Bog je grešniku pružio priliku da uz pomoć Hristove božanske snage izdrži probu koju Adam nije izdržao." (YI, februar 1874)

6. Zavet

"Svi koji izjavljuju da su Hristovi sledbenici, čineći taj korak (krštenje) zavetuju se da hode kao što je On hodio. Međutim, put kojim idu mnogi koji su dali ovo svečano obećanje pokazuje da je njihov život daleko od saglasnosti sa životom njihovog visokog Uzora. Oni svoje ponašanje usaglašavaju sa svojim nesavršenim merilima. Oni se ne povode za Hristovim samoodricanjem, ili za Njegovim životom žrtvovanja za dobro bližnjih." (R&H, 16. avgust 1881)

"Bog se postarao da čovek koji se pokaje i preduzme korake koji se zahtevaju prilikom obraćenja može dobiti oprostjenje. Kada se krsti u ime Oca, Sina i Svetoga Duha, ove tri velike sile su se

zavetovale da rade u njegovu korist. A čovek sa svoje strane, kada se spusti u vodu, da bi bio sahranjen po uzoru na Hristovu smrt i da bi izašao iz vode po uzoru na Njegovo vaskrsenje, obavezuje sebe da obožava pravoga i živoga Boga, da izađe iz sveta, da bude odvojen i da drži Gospodnji zakon." (1SAT 321)

7. Pripremanje kandidata

"Pre krštenja mora se temeljito ispitati iskustvo kandidata. Neka se to ispitivanje obavlja, ne na neki hladan i odbojan način, već ljubazno, nežno, ukazujući novoobraćenome na Jagnje Božje koje uzima na sebe grehe sveta. Učinite da zahtevi evanđelja deluju na kandidate za krštenje." (6T 95.96)

"Pripremanje za krštenje je pitanje koje se mora pažljivo razmotriti. Oni koji su se tek obratili istini moraju biti verno poučeni onom "Tako reče Gospod!". Njima se Gospodnja Reč mora čitati i objašnjavati tačku po tačku." (Ev 308)

8. Roditeljska odgovornost

"Posle vernog pripremanja, kada budete zadovoljni kako vaša deca razumeju značenje obraćenja i krštenja, kada budu istinski obraćena, dozvolite im da se krste. Ali, ponavljam, prvo sebe pripremite da kao verni pastiri vodite njihove neiskusne noge uskim putem poslušnosti. Bog mora da deluje na roditelje da bi mogli da pruže dobar primer svojoj deci u ljubavi, uslužnosti i hrišćanskoj poniznosti i u potpunom predanju sebe Hristu. Ako se budete složili s krštenjem svoje dece i onda im dozvolili da se ponašaju kako sama žele, smatrajući da nemate vam nije poverena nikakva posebna dužnost da održite njihove stope na pravom putu, vi sami ćete biti odgovorni ako ona izgube veru i hrabrost i interes prema istini." (6T 94.95)

B. Gospodnja večera i obred pranja nogu

1. Zahvalno svetkovanje

"Obredi pranja nogu i Gospodnje večere, u svoj svojoj jednostavnosti i duhovnosti, treba da se obavljaju sa istinskom svečanošću i sa srcima koja su puna zahvalnosti. Učesnici ne treba da iscrpljuju svoje misli ili fizičke snage na spoljašnje forme i ceremonije. Sve snage uma i zdravog tela treba da ostanu sveže da bi se uključile u delo evanđelja, da vode duše iz greha na put svetosti. Ovim obredom je izražena i potreba da se saberu sve misli, sve snage, sva osećanja i sposobnosti, i da se posvete nošenju Hristovog jarma, da se zajednički s Njime traže i spasavaju duše koje propadaju bez Boga i bez nade u svetu." (R&H, 21. jun 1898)

2. Pasha

"Pasha je ukazivala na prošlost, na izbavljenje sinova Izrailjevih, ali je bila i simbolički praznik, ukazujući na budućnost, na Isusa Hrista, Jagnje Božje, zaklano za otkupljenje palog čoveka. Krv, kojom su škropljeni dovratnici, simbolički je predstavljala Hristovu krv pomirenja i stalnu zavisnost grešnog čoveka od zasluga te krvi da se zaštiti od Sotonine sile i da postigne konačno otkupljenje. Hristos je jeo pashalnu večeru sa svojim učenicima neposredno pre svog raspeća i iste noći je uspostavio obred Gospodnje večere, koji se morao slaviti kao uspomena na Njegovu smrt. Pasha je slavljena kao uspomena na izbavljenje sinova Izrailjevih iz Egipta. Ona je istovremeno bila i sećanje i simbol. Simbol je našao svoje ispunjenje kada je Hristos, Jagnje Božje bez mane, umro na krstu. On nam je ostavio ovaj obred kao uspomenu na događaje povezane s Njegovim raspećem. (1SP 201)

3. Prelaz

"Četrnaestoga dana u mesecu, pred veče, slavila se Pasha, a njene svečane, impresivne ceremonije su podsećale na oslobođenje iz ropstva u Egiptu, i ukazivale unapred na žrtvu koja će ih osloboditi iz ropstva greha. Kada je Spasitelj položio svoj život na Golgoti, Pasha je izgubila svoju važnost, a bio je uspostavljen obred Gospodnje večere kao uspomena na isti događaj kojemu je Pasha bila simbol." (PP 539)

4. Značenje i svrha

"Ovde je naš Spasitelj ustanovio Gospodnju večeru, koja će se često slaviti da bi u mislima Njegovih sledbenika čuvala sećanje na impresivne prizore Njegovog izdavanja i razapinjanja za grehe sveta. On bi želeo da Njegovi sledbenici shvate da njihovo spasenje trajno zavisi od Njegove krvi." (ST, 25. mart 1880)

5. Obavljanje obreda

"Svaki obred u Crkvi treba da se obavlja tako da svojim uticajem uzdiže i oplemenjuje. Ništa se ne sme spuštati na običan ili jeftin nivo, niti izjednačavati s običnim stvarima. Naše crkve se moraju naviknuti da pokazuju veće poštovanje prema svetoj Božjoj službi. Kada propovednici obavljaju službe povezane sa bogoslužjenjima, oni uče i obrazuju narod. Mali postupci koji poučavaju i obučavaju i disciplinuju dušu za večnost imaju široke posledice u uzdizanju i posvećivanju crkve." (6T 97)

6. Elementi

"Lomljeni hleb i čisti groždani sok treba da predstavljaju lomljeno telo i prolivenu krv Božjega Sina. Hleb umešen s kvascem ne sme da se pojavi na trpezi Gospodnje večere; beskvasni hleb je jedini pravi simbol Gospodnje večere. Ništa prevrelo se ne sme upotrebiti. Jedino čisti rod vinogradski i beskvasni hleb treba da se upotrebljavaju." (R&H, 7. jun 1898)

"Lomljeni hleb je bio simbol Hristovog lomljenog tela, koje je žrtvovano za spasenje sveta. Vino je simbol Njegove krvi, prolivene za očišćenje greha svih onih koji će doći da od Njega zatraže pomilovanje i da ga prime kao svog Spasitelja." (ST, 25. mart 1880)

7. Isključivost zabranjena

"Hristov primer zabranjuje isključivost na Gospodnjoj večeri. Istina je da otvoreni greh isključuje krivca. To Sveti Duh otvoreno uči. Ali, preko toga niko da ne izriče svoj sud. Bog nije poverio ljudima da određuju ko će se pojaviti u toj prilici. Jer, ko može da čita srce? Ko može da razdvoji kukolj od pšenice?" (Ev 277)

8. Izopačivanje obreda

"Korinćani su se veoma udaljili od jednostavnosti vere i sklada u Crkvi. Nastavili da dolaze na bogoslužjenja, ali su im srca bila daleko jedno od drugoga. Oni su izopačili pravo značenje Gospodnje večere, oblikujući je u velikoj meri prema idolopokloničkim svetkovinama. Okupljali su se da slave patnje i smrt Isusa Hrista, ali su tu priliku pretvorili u vreme gošćenja i sebičnog uživanja." (SLP 170)

9. Obred pranja nogu – njegova svrha

"Cilj ove službe je da prizove u sećanje poniznost našeg Gospoda i pouke koje je dao kada je oprao noge svojim učenicima. Čovek je sklon da sebe ceni daleko više od svoga brata, da radi za sebe, da služi sebi, da traži najviša mesta; i često se zla sumnjičenja i ogorčenost javljaju kao posledica nevažnih sitnica. Ovaj obred, koji prethodi Gospodnjoj večeri, treba da raščisti ove nesporazume, da čoveka oslobodi njegove sebičnosti, da ga spusti s visina njegovog samouzvišenja i da u njemu razvije poniznost srca koja će ga navesti da svom bratu opere noge. Nije po Božjoj volji da se odustaje od obreda zato što se neki smatraju nedostojni da učestuju u njemu. Gospod je oprao noge Judi. On mu nije uskratio mesto za trpezom, iako je znao da će

Juda napustiti svoje mesto da obavi svoju ulogu u izdavanju svoga Gospoda. Nije moguće ljudskom biću da odredi ko je dostojan, a ko nije. Ljudi ne mogu da čitaju tajne duše. Nije njima ostavljeno da kažu: neću učestvovati u obredu, ako ovaj ili onaj bude učestvovao! Bog nije prepustio čoveku da određuje ko se sme pojaviti u takvoj prilici." (R&H, 31. maj 1898)

"Hristos je pomogao svojim učenicima da shvate da pranje njihovih nogu neće oprati i njihove grehe, već da se čišćenje njihovog srca isputuje ovom jednostavnom službom. Ako je srce očišćeno, ovaj čin je predstavljao sve što je bitno da se otkrije ta činjenica. On je oprao noge Judi; ali je rekao: Niste svi čisti! Juda je uneo svoje izdajničko srce u ovaj prizor, i Hristos je svima pokazao da zna da će Juda izdati svoga Gospoda i da pranje njegovih nogu ne predstavlja obred kojim će se njegova duša očistiti od svoje moralne nečistote." (R&H, 31. maj 1898)

"Vi zovete mene učiteljem i Gospodom i pravo velite jer jesam. Kada, dakle, ja oprah vama noge, Gospod i učitelj, i vi ste dužni jedan drugome prati noge, jer ja vama dadoh ugled da i vi tako činite kao što ja vama učinih. Zaista, zaista vam kažem, nije sluga veći od svoga gospodara, niti je poslanik veći od onoga koji ga je poslao. Kada ovo znate, blago vama ako ga i izvršujete." (Jovan 13,13-17) Ovaj obred se ne sme obavljati na mehanički način kao formalizam. Njegov pravi cilj je da nas nauči poniznosti." (R&H, 31. maj 1898)

10. Pranje nogu – ne sme se odlagati

"Obred pranja nogu ne sme se odlagati, jer su prisutni i neki takozvani vernici koji se nisu očistili od svojih greha. Hristos je znao Judino srce, ali je ipak oprao njegove noge." (R&H, 31. maj 1898)

V. Literatura

Bacchiocchi, Samuele, *Wine in the Bible: Biblical Study on the Use of Alcoholic Beverages*, Berrien Springs, MIch; Biblical Perspectives, 1989.

Baptism, Eucharist and Ministry. Faith and Order Paper No 111. Geneva: World Council of Churches, 1982.

Barclay, W. *The Lord's Supper*. Philadelphia, Westminster Press, 1967.

Barth, Karl. *The Teaching of the Church Regarding Baptism*. London. SCM, 1948.

Biblisches Forschungskomitee der Euro-Afrika Division. *Abendmahl und Fusswaschung*. Hamburg, Saatkorn Verlag, 1991.

Brown, Henry F. *Baptism Through the Centuries*, Mountain View, Calif. Pacific Press, 1965.

Cullmann, Oscar. *Baptism in the New Testament*, Chicago, Henry Regnery, 1950.

Dinkler, Erich. "Taufe im Urchristentum" U Die Religion in Geschichte und Gegenwart, Tuebingen, J.C.V. Mohr, vol 6, 627-637.

Frag, Wadie. *Religious Foot Washing in Doctrine and Practice With Special Reference to Christianity*, Ph. D. dissertation, Dropsie University, 1970.

Ferris, Roger. *The Ordinances of Foot Washing and the Lord's Supper in the Seventh Day Adventist Denomination*. SDA Theological Seminary, Washington, D.C. 1957.

Graybill, Ron. *Foot Washing in Early Adventism*. R&H, 22. maj 1975.

Foot Washing Becomes an Established Practice, R&H, 29. maj 1975.

Hastings, James. *Feet Washing*, *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, 13. vol. Edinburgh. T. and T. Clark, 1908-1926.

Higgins, A.J.B. *The Lord's Supper in the New Testament*, London, SCM Press, 1952.

International Standard Bible Encyclopedia, 4. vols. Rev. ed. Grand Rapids, Eerdmans, 1979-1988.

Jeremias, Joachim. *Infant Baptism in the First Four Centuries*. Trans. David Cairns. Philadelphia: Westminster Press, 1960.

The Eucharistic Words of Jesus, Trans. Norman Perrin. 3rd German ed. by Norman Perrin. New York: Charles Scribner and Sons, 1966.

Johnsson, W.G. *Clean! The Meaning of Christian Baptism*, Nashville: Southern Publ. Assn. 1980.

Kodell, Jerome. *The Eucharistic in the New Testament*. Wilmington, Del. Michael Glazier, 1988.

Leith, John. H. *Creeds of the Churches*. Atlanta: John Knox Press, 1973.

Lehmann, Helmuth T. ed. *Meaning and Practice of the Lord's Supper*. Philadelphia, Muhlenberg Press, 1961.

Lynch, W.E. *The Eucharist a Covenant Meal in Contemporary New Testament Studies*. Ed. M. Rosalie Ryan. Collegeville, Minn. Liturgical Press, 1965.

Morgan, James. *The Importance of Tertulian*. London. Kegan Paul, Trench, Trubner, 1928.

Morris, Colin. *An Examination of the Ordinances of Foot Washing Noting Groups That Have Practiced It Since the Reformation*. Berrien Springs, Mich. Andrews University Press, 1972.

New Schaff-Herzog Enciclopedia of Religious Knowledge. 13. vol. New York, Funk and Wagnalls, 1909.

Oestreich, Bernhard. Die theologische Deutung der Fusswaschung in der Gemeinschaft der Siebenten Tag Adventisten. U Abendmahl und Fusswaschung, Biblisches Forschungs komitee der Euro-Afrika Division. Hamburg, Saatkorn Verlag, 1991. pg. 173-210.

Olsen, V. Norskov. How the Doctrine of Baptism Changed. Ministry, jul 1978.

The Recovery of Adult Baptism, Ministry, septembar 1978.

On Baptism, R&H, 2. april 1908.

Reumann, John. The Supper of the Lord. Philadelphia, Fortress, 1984.

Seventh Day Adventist Believe, A Biblical Exposition of 27 Fundamental Doctrines. Washington D.C. Ministerial Association, General Conference od Seventh Day Adventists, 1988.

Seventh Day Adventist Church Manual. Rev. ed. General Conference of Seventh Day Adventists, 1990.

Snook, B.F. Chrtistian Baptism, Battle Creek, Mich. Steam Press of the R&H Office, 1861.

Thomas, John Christopher. Footwashing in John 13 and the Joannine Community, Sheffield, Emg. JSOT Press, 1991.

Waggoner, E.J. Thoughts on Baptism, Battle Creek, Mich. SSSA Publ. Assn. 1981.

16. DUHOVNI DAROVI

Džordž E. Rajs (George E. Rice)

Uvod

Duhovni darovi zauzimaju istaknuto mesto u spisima apostola Pavla. Ne samo da navodi neke od njih, već jasno opisuje i njihovu ulogu: da pomognu u izgradnji Crkve. Duhovni darovi nisu bili namenjeni ličnom uživanju ili uzdizanju, već su morali poslužiti dobru cele Crkve. Pošto su ti darovi postojali u krilu prve Crkve, mogli bismo kazati da je prva Crkva bila karizmatička, iako ne u smislu koji se tom izrazu danas pripisuje.

Pavle je tvrdio da duhovni darovi – uključujući dar proroštva, poučavanja, apostolstva, evangelizma, govorenja jezicima, činjenja čuda – treba da se pokazu u životu i radu hrišćana svih životnih poziva. Iz njegove Poslanice Korinćanima proizlazi da su neki zloupotrebljavali duhovne darove, posebno dar govorenja jezicima.

Iako se u nekim sredinama veliki značaj pridaje daru jezika, Novi zavet objašnjava da su neki drugi darovi mnogo važniji za dobrobit Crkve. Pavle preporučuje dar proroštva kao najpoželjniji. U skladu s time, najveći deo ovog poglavlja je posvećen raspravi o tom duhovnom daru.

Prorok je u prvom redu osoba koja govori u Božje ime, koja objavljuje božansku poruku. U drugom redu, prorok ima zadatak da objavi budućnost. Delo proroka koji su pisali svoje poruke moglo je biti uključeno u biblijski kanon. Delo proroka koji su svoje zadatke obavljali usmenom rečju nije ništa manje proročansko, iako nije sačuvano u pisanom obliku. U svakom slučaju, poruka proroka, zapisana ili izgovorena, morala je biti u skladu s kanonskim spisima Biblije, morala je poslužiti da opomene svet i da učvrsti i pouči vernike.

Još u starozavetna izrečena su obećanja o posebnim manifestacijama proročkog dara u "poslednja vremena". Na temelju tih obećanja obavljeno je istraživanje o načinu na koji se Elen G. Vajt služila proročkim darom.

I. Starozavetni primeri duhovnih darova

A. Proroštvo

1. Usmeno proroštvo

2. Pisano proroštvo

B. Čuda i izlečenja

C. Mudrost i znanje

II. Novozavetna doktrina o duhovnim darovima

A. Definisavanje terminologije

- B. Darovi dobijeni od Boga
- C. Darovi identifikovani i rangirani
 - 1. Darovi identifikovani
 - 2. Darovi rangirani
 - 3. Priroda svakog dara
 - 4. Priroda jezika
- D. Trajnost duhovnih darova
- E. Svrha duhovnih darova
- F. Uslovi za dobijanje duhovnih darova

III. Lažni duhovni darovi

- A. Proroštvo
- B. Čuda
- C. Jezici

IV. Dar proroštva

- A. Definisane terminologije
- B. Proročki poziv
- C. Primanje i prenošenje poruke
 - 1. Videnja
 - 2. Snovi
 - 3. Reč od Gospoda
 - 4. Model istraživanja
 - 5. Prenosjenje poruke
 - 6. Prosvetljenje

V. Proroštvo i kanon

- A. Usmeno proroštvo
 - 1. Potvrdne poruke
 - 2. Pevači u Svetilištu
 - 3. Proročki sinovi
- B. Pisano proroštvo
 - 1. Kanonska proročanstva
 - 2. Nekanonska proročanstva

VI. Proroštvo u Novom zavetu

VII. Uslovljena i neuslovljena proročanstva

- A. Neuslovljena proročanstva
- B. Uslovljena proročanstva

VIII. Proročki dar i završeni kanon

- A. Pisana nekanonska proročanstva i zatvoreni kanon
- B. Uloga poslekanonskog proročkog dara
 - 1. Uzdizanje Pisma
 - 2. Rasvetljivanje i razjašnjenje Pisma
 - 3. Primenjivanje Pisma
 - 4. Ukoravanje i opominjanje Crkve
 - 5. Zaštita od doktrinalnih zabluda

IX. Ispitivanje proročkog dara

- A. "Zakon i svedočanstvo tražite!"
- B. Prorok se poznaje po svojim rodovima
- C. Ispunjena proročanstva
- D. Prorok priznaje Hrista
- E. Dodatni dokazi proročkog dara
 - 1. Fizičke manifestacije
 - 2. Bezvremenost proročke poruke
 - 3. Uverenost i neustrašivost proroka
 - 4. Uzvišena duhovna priroda poruke
 - 5. Praktična priroda poruke

X. Manifestacije proročkog dara u vreme posletka

- A. Dokazi iz Knjige proroka Joila
- B. Dokazi koje pružio Isus
- C. Dokazi koje je pružio Pavle
- D. Dokazi koje je pružio Jovan

XI. Uloga i delovanje Elen G. Vajt u Crkvi adventista sedmog dana

- A. Elen G. Vajt
- B. Elen G. Vajt o sebi
- C. Crkva adventista sedmog dana i uloga Elen G. Vajt
- D. Izvori i književni pomagači
 - 1. Izvori
 - 2. Književni pomagači
- E. Plodovi životnog dela Elen G. Vajt
- F. Čuvanje književne zaostavštine Elen G. Vajt

XII. Delovanje duhovnih darova

XIII. Istorijski pregled

- A. Montanizam
 - 1. Gledišta o duhovnim darovima
 - 2. Istorijska procena novog proroštva
 - 3. Tertulijanova odbrana duhovnih darova
 - 4. Džon Vesli i montanizam
- B. Opšteprihvaćeno hrišćansko gledište
 - 1. U rimokatoličanstvu
 - 2. U protestantizmu
- C. Pokreti ka svetosti
 - 1. Metodistička episkopalna crkva
 - 2. Pentekostalizam
- D. Savremeni karizmatički pokreti
 - 1. Međunarodno zajedništvo poslovnih ljudi potpunog evanđelja
 - 2. David di Plesis
 - 3. Velike Crkve
- E. Crkva adventista sedmog dana

1. Emocionalizam
2. Jezici
3. Čuda

XIV. Komentari Elen G. Vajt

- A. Duhovni darovi
- B. Svakodnevno krštenje Svetim Duhom
- C. Gledište Elen G. Vajt o Bibliji
- D. Gledište Elen G. Vajt o njenom delu
- E. Elen G. Vajt i proročki dar
- F. Dar jezika
- G. Lažni duhovni darovi

XV. Literatura

I. Starozavetni primeri duhovnih darova

Pažljivo istraživanje starozavetnih spisa pokazuje da su karizmata (duhovni darovi), nabrojani u Novom zavetu, bili poznati u Božjem narodu i pre dana Pedesetnice. Jedini izuzetak su dar jezika i dar tumačenja jezika.

A. Proroštvo

Proroštvo je najistaknutiji duhovni dar u Starom zavetu. Bog je rekao izrailjskom narodu: "Čujte sada reči moje: prorok kada je među vama, ja ću mu se Gospod javljati u utvari i govoriću s njime u snu." (4. Mojsijeva 12,6) Starozavetni zapisi obiluju izveštajima o rečima i delima ljudi i žena koji su imali proročki dar. Iako se proroci mogu razvrstati u dve široko shvaćene kategorije, ima nekih proročkih aktivnosti koje se ne mogu lako staviti ni u jednu od ove dve kategorije. Sledeća kategorizacija – na usmena i pisana proroštva – predlaže se zato kao samo jedan od mogućih pristupa razumevanju proročkog dara u Starom zavetu.

1. Usmeno proroštvo

Hronološki, usmeno proroštvo prethodi prvoj pisanoj knjizi starozavetnog kanona. Pre Potopa, Bog je saobraćao s Adamovim potomcima preko proroka, kao što su bili Enoh i Noje. Posle Potopa, On je birao proroke kao što su bili Ilija i Jelisije. U toku cele starozavetne istorije Bog je nastavio da saobraća s ljudima, sa svojim narodom, preko usmenih proročanstava.

2. Pisano proroštvo

Najstarije pisano proroštvo za koje znamo pripisuje se Mojsiju. Bog je birao ljudska oruđa i nadahnjivao ih svojim Svetim Duhom da putem pisanih poruka prenesu ljudima, Njegovom narodu, Njegove savete i da objave Njegovu volju. Proroci koji se uklapaju u ovu kategoriju mogu se svrstati u dve podgrupe: (1) u kanonske i u (2) nekanonske proroke.

Kanonski proroci su oni čiji su spisi sačuvani u kanonu Biblije. Većina tih proroka je poznata po imenu; ali ima i onih čija imena su nam ostala nepoznata. Od Mojsija do Malahije, dela kanonskih proroka ispunjavaju stranice Starog zaveta. Na tim stranicama upoznajemo i dela druge podgrupe proročkih pisaca – nekanonskih proroka. Iako njihova dela nisu sačuvana u kanonu Biblije, njihove poruke nose pečat božanskog autoriteta. Kasnije ćemo kazati i nešto više o ove dve podgrupe pisanih proročanstava i proročkih pisaca.

B. Čuda i izlečenja

U starozavetnim spisima nalazimo mnogobrojne izveštaje o božanskom mešanju u ljudsku istoriju i o čudima koja je činio. U toku svih godina lutanja pustinjom Izrailj je gledao čuda. U većini tih slučajeva, međutim, Mojsije je služio kao najavljiivač predstojećeg izražavanja božanske moći i pozivao narod da gleda božansko čudesno delovanje. Jedino u nekim retkim okolnostima, kada je Bog birao samoga Mojsija kao svoje oruđe, kao što je slučaj izvođenja vode iz stene, vidimo dar čuda u radu ovog velikog božanskog proroka.

Ilija je bio glasnik troipogodišnje suše. Očigledno je Bog unapred obavestio Iliju šta će učiniti, a Ilija je onda obavestio cara Ahava (1. Carevima 17,1-7). I ponovo, na Gospodnju reč, Ilija je objavio Ahavu da dolazi kiša; molio se i kiša je došla (1. Carevima 18,41-46). Jakov, međutim, predstavlja celi događaj kao da Ilija ima dar čuda: "Ilija beše čovek smrtan kao i mi, i pomoli se Bogu da ne bude dažda i ne udari dažd na zemlji za tri godine i šest meseci. I opet se pomoli i nebo dade dažd, i zemlja iznese rod svoj." (Jakov 5,17.18)

Međutim, Ilijino iskustvo u toku suše mnogo više liči na dar čuda. Kada je udovica iz Sarepte poslušala Ilijine naloge, imala je dovoljno brašna i ulja da nahrani proroka, samu sebe i svoga sina u toku cele suše (1. Carevima 17,8-16). Kada je udovičin sin umro, Ilija ga je vratio u život (1. Carevima 17,17-24). Na Ilijinu reč vatra je progutala 102 vojnika iz garde cara Ohozije (2. Carevima 1,9-14).

Kada je dobio dvostruku meru Ilijinoga duha, Jelisije nije dobio samo proročki dar, već i dar čuda i izlečenja. On je otrovnu vodu pretvorio u zdravu, bacajući u nju pregršt soli (2. Carevima 2,19-22); umnožio ulje ožalošćene udovice tako da je mogla platiti svoje dugove (2. Carevima 4,1-7), podizao mrtve (2. Carevima 4,32-37), uklonio otrov iz ponuđenog variva i pretvorio ga u zdravu hranu (2. Carevima 4,38-41), umnožio dvadeset ječmenih hlebova tako da se njima

nahraniło oko stotinu ljudi (2. Carevima 4,42-44), izlečio Nemana od gube (2. Carevima 5,8-14) i učinio da gvozdena sekira ispliva na površinu (2. Carevima 6,1-7).

C. Mudrost i znanje

Duhovni dar znanja se pokazao u zanatskoj veštini koja je bila data Veseleilu iz Judinog plemena, Elijavu iz Danovog plemena, ali i drugima koji su pod njihovom upravom radili prilikom građenja Svetilišta. Bog je rekao Mojsiju: "Gle, pozvah po imenu Veseleila... od plemena Judina; i napunih ga Duha Svetoga, mudrosti i razuma i znanja i svake veštine... i evo, udružih s njime Elijava... od plemena Danova, i svakom veštom čoveku dadoh u srce veštinu da izrade sve što sam ti zapovedio." (2. Mojsijeva 31,1-6)

Stari zavet sadrži i druge izvanredne primere dara mudrosti i znanja. Faraon je prepoznao taj dar u Josifu kada je rekao: "Možemo li naći čoveka kakav je ovaj, u kojemu bi bio duh Božji?" Onda se obratio Josifu: "Kada je Bog javio tebi sve ovo, nema nikoga tako mudra i razumna kao što si ti!" (1. Mojsijeva 41,38.39) Biblija govori o Danilu i o njegovu tri prijatelja: "I dade Bog svoj četvorici mladića znanje i razum u svakoj knjizi i mudrosti; a Danilu dade da razume svaku utvaru i sne." (Danilo 1,17)

Dar mudrosti bio je davan i starešinama. Isus Navin je bio "pun duha mudrosti, jer Mojsije beše metnuo na nj ruke svoje" (5. Mojsijeva 34,9). Mudrost upravljanja narodom bila je data sudijama (Sudije 2,16.18; 11,29) i Davidu (1. Samuilova 16,13).

Izveštaji o drugim karizmata-duhovnim darovima mogu se naći u celom Starom zavetu. Solomun, na primer, zatražio je dar razumevanja da bi mogao mudro suditi svom narodu: "Daj, dakle, služi svojem srce razumno da može suditi narodu tvojemu i raspoznavati dobro i zlo." (1. Carevima 3,9) Bog je uslišio njegovu molbu (1. Carevima 3,11.12). Dar milosrđa i gostoprimstva bio je dat udovici u Sarepti (1. Carevima 17,8-16) i ženi Sunamki (2. Carevima 4,8-10.21.32).

II. Novozavetna doktrina o duhovnim darovima

Novi zavet govori o duhovnim darovima kao o sposobnostima koja Hristos daje svojim sledbenicima i koja se dobijaju preko Svetoga Duha. Na osnovu onoga što piše u Starom zavetu, mi možemo prepoznati delovanje Svetoga Duha i prisutnost darova Svetoga Duha u starozavetno doba. Da bismo započeli proučavanje duhovnih darova u Novom zavetu, moramo prethodno definisati tri pojma kojima se služe novozavetni pisci.

A. Definicija terminologije

U Novom zavetu se upotrebljavaju tri reči kojima se označava prisutnost Svetoga Duha i duhovnih darova koje On deli hrišćanima. "Karis" (blagodat, naklonost) je koren reči koju apostol Pavle najradije upotrebljava kada govori o duhovnim darovima: "karizmata". U svom najjednostavnijem značenju, ova reč znači "blagodat- dar". Osim u 1. Petrovoj 4,10. ovom rečju

se služi jedino Pavle (16 puta), ali ne uvek da označi duhovne darove (Rimljanima 5,15.16; 6,23; 11,29; 2. Korinćanima 1,11).

Pojam "pneumatikos" ("duhovno"), kao i "karizmata", pojavljuje se skoro isključivo u Pavlovim spisima (23 puta), osim u tekstu u 1. Petrovoj 2,5. u kojemu se ponavlja dva puta. U 1. Korinćanima 12,1. i 14,1. ovaj prilog se javlja u srednjem rodu i u službi imenice ("duhovno" ili "duhovni darovi"). Pavle uključuje duhovne darove u svoju raspravu služeći se pojmom "pneumatikos": "A za duhovne darove neću vam zatajiti, braćo!" (1. Korinćanima 12,1)

Misli se da su pojam "pneumatikos" upotrebili Korinćani da bi opisali svoje iskustvo u Duhu (Pneuma) u pismu koje su poslali Pavlu, tražeći od njega savet o duhovnim darovima. Šacman (Schatzmann) smatra da su pojam izabrali Korinćani da bi izrazili svoju navodnu duhovnu nadmoćnost i da Pavle, posto se njime poslužio u prvom stihu odmah prelazi na "karizmata" da bi podvukao njihovu zabludu.

Treći pojam "dorea" (dar, upotrebljen 11 puta) ne upotrebljava se kao oznaka duhovnih darova; međutim, zanimljiva je činjenica da se njime četiri puta u delima apostola služi Luka. Na svakom od mesta, "dorea" označava primanje Svetoga Duha kao dara. Očigledno, kada je Sveti Duh prisutan u životu, "karizmata" će se svakako pojaviti, u skladu s tekstom u 1. Korinćanima 12.

Luka upotrebljava izraz "dorea" prvi put u tekstu u Delima 2,38. kada Petar onima koji se pokaju i krste u ime Isusa Hrista obećava dar Svetoga Duha. U Delima 8,17-20. opisano je kako su novoobraćeni vernici u Samariji primili Svetoga Duha kada su Petar i Jovan stavili ruke na njih. Videći šta se dešava Simon Mag je poželeo da kupi pravo da i on svakoga na koga položi ruke može ispuniti silom Svetoga Duha. Petar je odgovorio: "Novci tvoji da budu s tobom u pogibao što si pomislio da se dar ("dorea") Božji može dobiti za novce!" (Dela 8,20) Treće, u Delima 10,44-46, u tekstovima u kojima se opisuje obraćenje Kornilija i njegove porodice, spominje se da su i oni primili dar ("dorea") Svetoga Duha koji ih je osposobio da govore drugim jezicima. Konačno, u Delima 11,15-17, kada izveštava o obraćenju Kornilija i njegove porodice, Petar naglašava da je Bog neznabošcima dao isti dar ("dorea") koji je u početku dao obraćenicima iz jevrejstva.

B. Darovi dobijeni od Boga

Pavle bez imalo kolebanja tvrdi da duhovni darovi potiču od Oca i od Sina (Efescima 4,8.11) i da ih Sveti Duh svakom verniku dodeljuje prema svom nahodanju (1. Korinćanima 12,11). Osim toga, Božji Duh, koji razume božanske misli, daje se hrišćanima da bi oni mogli razumeti i ceniti darove koje im On daje (1. Korinćanima 2,10-13). I sam Otac izliva svoga Svetoga Duha na one koji ga traže (Luka 11,13).

Iskustvo vernika u Korintu pokazuje da Bog želi da svi duhovni darovi budu prisutni i delotvorni među pripadnicima Njegovog naroda. Pavle ističe da se "svedočanstvo Isusovo" (Duh proroštva, Otkrivenje 19,10) potvrdilo među vernicima i da zato nemaju nedostatka ni u jednom duhovnom daru (1. Korinćanima 1,6.7). Kasnije (1. Korinćanima 14,1), Pavle hrabri vernike da iskreno teže za duhovnim darovima ("pneumatikos"), a posebno za darom proroštva. Pavle dva puta savetuje

Timotiju da ne zanemaruje dar, koji mu je Bog dao kada su apostoli položili ruke na njega (1. Timotiju 4,14; 2. Timotiju 1,6).

Prema zapisima u sinoptičkim Evanđeljima, apostoli su imali određene duhovne darove mnogo pre dana Pedesetnice. Tako je pokazano da su bili posvećeni Svetim Duhom i poslani da obavljaju svoje delo propovedanja evanđelja u javnosti. Tekst u Luki 9,1. kaže da im je Isus "dao silu i vlast nad svim đavolima i da isceljuju od bolesti" pre nego što će ih poslati da obave svoj prvi misionarski zadatak. U Mateju 10,8. im je zapovedio da "bolesne isceljuju, gubave čiste, mrtve dižu, đavole izgone".

Pošto su već bili osposobljeni Svetim Duhom za svoju javnu službu (Luka 9,1), pošto su već dobili silu da leče bolesnike, podižu mrtve, čiste gubavce i da izgone demone (Matej 10,8), apostoli su dobili još mnogo veću silu Svetoga Duha kada je Isus, pojavivši se posle vaskrsenja ponovo među njima, dunuo u njih i rekao: "Primate Svetoga Duha!" (Jovan 20,22) Puna snaga Svetoga Duha za obavljanje misije u celome svetu bila im je dodeljena kasnije, na dan Pedesetnice (Dela 2,1-4). Ona je bila obnovljena u trenutku kada se građevina u kojoj su se apostoli molili potresla i oni se ponovo ispunili silom Svetoga Duha. Tada su progovorili "Reč Božju sa slobodom" (Dela 4,31). I tako je iskustvo apostola postalo presedan za mnogostruko "krštenje" Svetim Duhom.

Posebna pažnja koju Luka posvećuje manifestacijama Svetoga Duha na dan Pedesetnice (Dela 2,1-4), u Samariji (Dela 8,14-24), u Kornilijevom domu (Dela 10,44-48), u Efesu (Dela 19,1-7), ističe dve činjenice: Prvo, da se ispunjava Isusov nalog o propovedanju evanđelja u Jerusalmu, Judeji, Samariji i po celome svetu (Dela 1,8). Drugo, dar ("dorea") Svetoga Duha i duhovni darovi ("karizmata") koje On daje su univerzalni – jer ih primaju Jevreji, Samarjani, Rimljani i Efesci. Luka time potvrđuje da se ispunila Petrova pentekostalna izjava: "Jer je za vas obećanja (Svetoga Duha) i za decu vašu, i za sve daljne koje će god dozvati Gospod Bog naš." (Dela 2,39)

C. Darovi identifikovani i rangirani

Apostol Pavle navodi različite duhovne darove koje dodeljuje Sveti Duh. Dva od četiri sledeća teksta navode imena pojedinaca kojima su duhovni darovi bili dodeljeni da bi uspešnije obavljali svoju duhovnu službu Bogu.

1. Darovi identifikovani

1. Korinćanima 12,8-10.

"Jer se jednome daje Duhom..."

1. Reč premudrosti
2. Reč razuma
3. Vera
4. Dar isceljivanja

5. Da čini čuda
6. Proroštvo
7. Sposobnost da razlikuje duhove
8. Različiti jezici
9. Tumačenje jezika

Rimljanima 12,6-8.

"A imamo različite darove po blagodati koja nam je dana..."

1. Proro'tvo
2. Služba
3. Poučavanje
4. Ukoravanje
5. Utešavanje
6. Pomaganje
7. Dela milosrđa

1. Korinćanima 12,28-30.

"A jedne,dakle, postavi Bog u Crkvi..."

1. Apostoli
2. Proroci
3. Učitelji
4. Čudotvorci
5. Iscelitelji
6. Pomagači
7. Starešine
8. Koji govore jezike
9. Koji tumače jezike

Efescima 4,11.

"I On je dao..."

1. Apostoli
2. Proroci
3. Evanđelisti
4. Pastiri
5. Učitelji

U 1. Korinćanima 12,8-10. i u Rimljanima 12,6-8. Pavle nabraja duhovne darove, dok u 1. Korinćanima 12,28. i u Efescima 4,11. nabraja duhovne službe date Crkvi kao dar. Iako darovi navedeni u 1. Korinćanima 12,8-10. i u Rimljanima 12,6-8. deluju u okviru duhovnih službi, nisu ograničeni samo na te službe, jer su duhovni darovi dati svima koji prihvate Hrista uz pomoć Njegovog Svetog Duha i u skladu s Njegovom voljom.

2. Darovi rangirani

Apostoli se nalaze na prvom mestu u obe liste duhovnih službi, dok su proroci ili proroštvo na drugom. Apostoli ne samo da su na prvom mestu na listi, već se apostol Pavle u 1. Korinćanima 12,28. služi prilogom "prvi" koji može da označava prvenstvo po vremenu ili prvenstvo po mestu. Ukoliko značenje ove reči rastegljivog sadržaja ograničimo na one koji su se sreli sa Gospodom i od Njega dobili zadatak, mogli bismo zaključiti da je ovaj dar prestao da postoji. Međutim, ukoliko osnovno značenje reči – neko ko je poslan da obavi misiju – zadržimo kao oznaku službe, onda je reč "apostol" jednaka reči "misionar" – prva potiče iz grčkog, a druga iz latinskog jezika. Svakako da je misija – nošenje radosne vesti svetu – sadržaj Gospodnje zapovesti i da treba da se obavlja sve do kraja sveta (Matej 28,18-20).

Očigledno je da apostol ne pokušava da darove rangira po važnosti. U 1. Korinćanima 12,8-10. proroštvo navodi kao šesto, dok u Rimljanima 12,6-8. ono stoji na prvom mestu. Govorenje jezicima je pretposlednje u 1. Korinćanima 12, a uopšte se ne pojavljuje u Rimljanima 12. Postoji jasna mogućnost da su darovi u 1. Korinćanima 12,8-10. podeljeni u tri podgrupe, obeležene kao mudrost, vera i jezici. Darovi koji pripadaju svakoj od ove tri podgrupe povezani su grčkom rečju "allos" (drugi od iste vrste), dok se prelaz na sledeću podgrupu obeležava rečju "heteros" (drugi od drukčije vrste). Prema tome, reči ""mudrost" i "znanje" su povezane rečju "allos" i pripadaju istoj podgrupi. Sa verom počinje druga podgrupa, koja je od prethodne odvojena rečju "heteros". Isceljivanje, čudotvorstvo, proroštvo i razlikovanje duhova su povezane s verom rečju "allos". Dar jezika, sa druge strane, predstavlja početak treće podgrupe, koja je od prethodne odvojena rečju "heteros", dok je tumačenje jezika vezano uz dar jezika rečju "allos".

3. Priroda svakog dara

Prirodom dara jezika ćemo se pozabaviti nešto detaljnije malo kasnije, dok ćemo dar proroštva razmatrati u ostatku poglavlja. Ostale darove ćemo ukratko proučiti odmah:

a. Reč mudrosti (1. Korinćanima 12,8). Moguće je da reč mudrosti predstavlja dva dara spojena ujedno. Prvi je dar shvatanja ili razumevanja, zajedno sa sposobnošću da se razvija ono što je shvaćeno; drugo je dar razmenjivanja rezultata putem praktičnih saveta koji ne unose razdor, već sklad i razvoj među one koji ih čuju.

- b.** Reč znanja (1. Korinćanima 12,8). I ovaj dar se može sastojati od dva dela. Prvi je dar proučavanja i prodiranja u srž Božje Reči tako da ona postaje razumljiva; drugi je dar prenošenja njenog značenja tako da je i drugi mogu razumeti i dobiti blagoslov.
- c.** Vera (1. Korinćanima 12,9). Ovaj dar se hvata za Božje obećanje u uslovima kada ni sadašnjost ni budućnost ne pružaju nikakve nade u njegovu ispunjenje, a onda ide napred s pouzdanjem u Boga trudeći se da ispuni Njegovu volju.
- d.** Isceljenje (1. Korinćanima 12,9). Ovaj dar donosi olakšanje od telesnih i emocionalnih patnji. Bog je propisao molitvu i pomazanje uljem kao uobičajenu metodu traženja izlečenja (Jakov 5,14.15), ali se izlečenje često dobija i samom molitvom.
- e.** Čudotvorstvo (1. Korinćanima 12,10). Iako se obično povezuje sa isceljenjem, ovaj dar uključuje i sposobnost da se čini sve što se nikada ne bi moglo postići na prirodan način.
- f.** Sposobnost razlikovanja duhova (1. Korinćanima 12,10). O ovom daru se govori i kao o daru pronicljivosti. To je dar identifikovanja problema i pobuda koji bi mogli izazvati sukobe. On takođe osposobljava svog nosioca da razlikuje istinu od laži, pravog proroka i učitelja od lažnog.
- g.** Služba (Rimljanima 12,7). Ovo je dar obavljanja zadataka, koji ponekad mogu da budu neprijatni, pomaganja bližnjima spremna i radosna srca.
- h.** Poučavanje (Rimljanima 12,7). Darovi poučavanja i znanja su na neki način vrlo slični. Dar poučavanja pruža duhovne pouke na takav način da Božja Reč i Njegova volja postanu razumljivi i slušaoci su sposobni da ih uključe u svoj život.
- i.** Utešavanje (Rimljanima 12,8). Ovaj dar utešava i hrabri. U njega može da bude uključena i sposobnost da se nejasne i maglovite ideje pretvore u razumljive ciljeve.
- j.** Pomaganje (Rimljanima 12,8). Dar velikodušnosti uključuje spremnost na sistematsko i radosno davanje svojih sredstava.

k. Usmeravanje (Rimljanima 12,8). Ovaj dar se može odnositi na sposobnost ulaganja vremena i napora na zadovoljavanje ljudskih potreba, bez obzira u kojem obliku se one pojavljuju.

l. Dela milosrđa (Rimljanima 12,8). Dar sažaljenja prema potrebama i osećanjima bližnjih, ali i pružanja odgovarajuće materijalne i duhovne pomoći.

4. Priroda dara jezika

Od svih duhovnih darova o kojima Pavle govori, dar jezika i dar proroštva izazivaju najviše rasprava. O daru proroštva ćemo detaljno razmišljati kasnije, zato bi bilo dobro da u ovom trenutku pažnju posvetimo daru jezika.

Mnogi delfijska proročanstva uzimaju kao dokaz da iskustva sa darom jezika o kojima se govori u 1. Korinćanima 14. imaju svoj koren u helenističkoj religiji. Međutim, teolog G.F. Hasel (47-49, 130-133) je pokazao da je ova vrlo proširena pretpostavka vrlo sumnjive prirode, bar prema najnovijim istraživanjima. Dokazano je da se pitijske proročice nisu bavile glosolalijom (nerazumljivi zvuci, slični jeziku, izrečeni u stanju ekstaze) kada su izricale svoja proročanstva.

G. F. Hasel (41-55) pokazuje dalje da se fraza "govoriti jezicima" (glossa lalein) "nikada ne pojavljuje izvan Novog zaveta u smislu koji se danas označava kao glosolalia" ili govorenje nerazumljivim jezikom. Gore spomenuta istraživanja čine sve neprihvatljivijim mišljenje da frazu "govoriti jezicima" u Novom zavetu treba shvatiti kao govorenje ekstatičkim, nerazumljivim zvucima.

Nema nikakve sumnje da je dar jezika u Delima 2. bio u stvari "ksenoglossia" (govorenje drugim do tada nenaučenim ljudskim jezicima). Luka dva puta izveštava da je narod čuo apostole "gde govore našim jezicima veličine Božje" (Dela 2,8.11). Po tekstu u Delima 10,41-46. Jevreji koji su pratili Petra razumeli su Kornilija i članove njegovog domaćinstva kada su hvalili Boga darom jezika.

Dar jezika koji su dobili apostoli bio je trajne prirode. Ne samo da su pravilno govorili jezicima koji su im bili dati, već im je dar jezika omogućavao da i svojim jezikom govore pravilno i precizno, što nikako nije bio slučaj pre dana Pedesetnice (AA 40).

Kada je Pavle položio ruke na dvanaest krštenih učenika u Efesu, Sveti Duh im je dao dva dara. Tekst kaže: "Govorahu jezike i proricaahu!" (Dela 19,6) Tekst ne određuje da li je iskustvo koje su stekli s darom jezika bilo "ksenoglossia" ili "glosolalia", ali pošto je iskustvo apostola na dan Pedesetnice postalo merilo za identifikovanje kasnijih iskustava sa darom jezika (Dela 10,44-46; 11,15-17), možemo sa sigurnošću zaključiti da se radilo o ljudskim jezicima kojima spomenuti učenici ranije nisu govorili.

D.A. Karson (D.A. Carson, 83) tvrdi da je dar jezika u Pavlovom slučaju nesumnjivo bio "ksenoglossia": "Dokaz ide u korist gledišta da je Pavle smatrao da je dar jezika dar stvarnih

jezika, što znači, jezika koji su razumljivi, ili ljudima ili anđelima." Hasel tvrdi da je dar jezika sposobnost govorenja stvarnim jezicima, ali odbija mogućnost da su u taj dar uključeni anđeoski jezici. On kasnije naglašava da se taj dar ne odnosi na "nerazumljivo govorenje besmislenim slogovima", koji bi mogli da budu shvatljivi jedino Bogu. Govoriti jezicima znači "govoriti ljudskim jezicima kojima Bog svoje otkrivene tajne objavljuje ljudskim bićima" (Hasel 123, 126).

I u Rimljanima 12. i u 1. Korinćanima 12. Pavle se služi ljudskim telom kao slikom ili modelom da prikaže kako se različiti duhovni darovi međusobno odnose. Svaki dar ima svoje mesto u Božjem planu; prema tome, nijedan od njih ne sme nedostajati. Kada bi oni koji se smatraju najmanje vrednima nedostajali, celo telo bi trpelo (1. Korinćanima 12,14-26). Šacman (Schatzmann 102) kaže: "Nijedan od darova blagodatni nije bezvredan; i nijedan nije manje vredan od bilo kojega drugoga!"

D. Trajnost duhovnih darova

Karizmata se moraju nalaziti u Crkve sve do Hristovog drugog dolaska! To je očigledno na temelju tri Pavlove izjave. Prvo, Pavle kaže (1. Korinćanima 1,6.7) da posle primanja Hristovog svedočanstva Crkvi neće nedostajati nijedan duhovni dar dok bude čekala na "otkrivenja Gospoda našega Isusa Hrista" (Vidi X. C!). Pavle je potpuno jasan: karizmata će aktivno delovati među onima koji očekuju drugi Hristov dolazak, i sve dok Hristov dolazak bude odlagan i karizmata će ostati u Crkvi.

Drugo, u svojem velikom poglavlju o ljubavi, Pavle kaže da naše znanje i proroštvo nisu dostigli savršenstvo i da će zato, kada se pokaže savršeno, nesavršenoga nestati ((1. Korinćanima 13,9.10). Ono što je savršeno pojaviće se prilikom Isusovog dolaska. Sve do tada duhovni darovi će imati svoju odgovarajuću ulogu u službi Crkve.

Treće, duhovne službe u čijem okviru deluju duhovni darovi darovane su Crkvi sve dok "dostignemo svi u jedinstvo vere i poznanje sina Božjega, u čoveka savršena, u meru rasta visine Hristove." (Efescima 4,13) To će se ostvariti tek onda kada se Isus bude pojavio drugi put da ono što je propadljivo pretvori u nepropadljivo, da našu smrtnu prirodu promeni u besmrtnu (1. Korinćanima 15,53).

E. Svrha duhovnih darova

Novi zavet jasno govori da su duhovni darovi dati da bi se dovršila misija poverena Crkvi. U tu misiju je uključeno i unošenje evanđelja u nova polja (Dela 1,8), hrabro objavljivanje Hrista (Dela 4,31), činjenje znaka i čuda na slavu Boga (Dela 2,43; 5,12-16), jačanje zajedništva i duha jedinstva (Dela 2,44-47; 4,32-37), suzbijanje zabluda uz pomoć istine (Dela 6,10), prenošenje blagoslova putem različitih duhovnih darova za utvrđivanje svetih (Rimljanima 1,11; 12,6-8; 1. Petrova 4,10.11).

U Efescima 4,11-14. Pavle nabraja darove duhovnih službi koje je Bog dao Crkvi: apostole, proroke, evanđeliste, pastire i učitelje. Ove službe treba da deluju zajednički na utvrđivanju i jačanju stada, kao i na objavljivanju evanđelja onima izvan stada. I pastiri i narod treba da učestvuju u obavljanju ovih službi. Dok različite duhovne darove i službe, dobijene od Svetoga Duha, bude upotrebljavala u delu spasavanja bližnjih, Crkva danas treba da doživi i iskusi ono isto što je doživela i iskusila prva Crkva posle dana Pedesetnice. Svaki pojedini hrišćanin ima prednost da primi darove Svetoga Duha da bi pravilno svedočio za Hrista; svaki vernik ima priliku da se posluži svojim darovima u različitim službama i da tako doprinese izgradnji Crkve.

Pošto su duhovni darovi dati da bi se Crkva osposobila da ostvari svoju misiju u svetu, Hristova Crkva je karizmatička Crkva. Iako se danas sama reč "karizmatičko" povezuje s ekstatičkim ili emocionalnim iskustvima u toku pojedinačnog ili zajedničkog bogoslužjenja, u Novom zavetu karizmatičko označava osposobljenost za službu – ili pojedinačnu ili zajedničku.

F. Uslovi za dobijanje duhovnih darova

Već i sama pomisao da se moraju ispuniti neki uslovi za dobijanje Svetoga Duha i darova Svetoga Duha čini da se u izvesnim krugovima pojavi nesigurnost. Međutim, uslovi su usko povezani s novozavetnim učenjima o duhovnim darovima. Na primer, Petar obaveštava svoje slušaoce da moraju ispuniti neke uslove da bi mogli dobiti dar Svetoga Duha – da se moraju pokajati i krstiti u ime Gospoda Isusa Hrista za oproštenje greha (Dela 2,38). I pred Sinedrionom je nabrojao neophodne uslove: Sveti Duh se daje onima koji su poslušni Bogu (Dela 5,32).

Pavle obaveštava Korinćane da neduhovna osoba, koja nije u stanju da razume i prihvati ono što je duhovno, ne može primiti ni darove Svetoga Duha (1. Korinćanima 2,13.14). Zavist i sukobi među vernicima u Korintu svedočili su da neki među njima i dalje hode u telu, a ne u Duhu i da, prema tome, nisu dostojni da prime duhovne darove.

Pre nego što će nabrojati sedam duhovnih darova (Rimljanima 12,6-8), Pavle savetuje rimskim vernicima da daju telesa svoja u živu žrtvu Bogu, svetu i ugodnu, i da se ne usklađuju sa svetom (Rimljanima 12,1.2). Posle liste duhovnih službi, Pavle poziva vernike da odbace stari način života, da više ne žive kao neznabošci, da se "obnove duhom uma svojega" i "obuku u novoga čoveka, koji je sazdan po Bogu u pravdi i svetinji istine" (Efescima 4,24). Pavle poziva Timotija da "podgreje" dar koji je dobio od Boga, podseća ga da je Bog dao hrišćanima dar vladanja sobom (2. Timotiju 1,7).

I pitanje poslušnosti pokreće mnoga pitanja. Na primer, da li hrišćanin može da krši Božji zakon i da ne poštuje Isusova učenja i da i dalje s pravom tvrdi da ima Svetoga Duha i duhovne darove koje Duh daje? Novi zavet uči da je to nemoguće (1. Korinćanima 2,14.15). Prema tome, kada neko svesno krši Božji zakon i Isusova učenja, a tvrdi da ima duhovne darove, onda su njegovi takozvani duhovni darovi lažni.

III. Lažni duhovni darovi

Ponekad se govori o izopačivanju duhovnih darova. To nas može navesti na pogrešne zaključke. Pavle nas uverava da Sveti Duh sam bira pojedince kojima će dati određeni duhovni dar. "A ovo sve čini jedan i taj isti Duh razdeljujući po svojoj vlasti svakome kako hoće." (1. Korinćanima 12,11) Nije verovatno da bi Sveti Duh dodelio bilo koji duhovni dar osobi koja bi ga zloupotrebila ili izopačila, jer sam Pavle kaže: "Jer telesni čovek ne prima što je od Duha Božjega, jer mu je ludost, i ne može da razume, jer treba da se duhovno prosuđuje." (1. Korinćanima 2,11. Šarić) Duhovni darovi se daju za službu, a ne radi sebičnog uživanja.

Kada bi se istinski duhovni darovi mogli izopačivati, nema sumnje da bi do izopačivanja dolazilo iz sebičnih razloga. Na primer, sebičnost je pokrenula Simona Maga da od Petra zatraži da kupi sposobnost da Svetoga Duha daje po svom izboru (Dela 8,19). Želja za dobitkom je pokrenula proroka Valama da stupi u službu Valaka, cara Moavaca, i da pokuša da prokune Izrailja (4. Mojsijeva 22-24).

Ono što na prvi pogled izgleda kao izopačivanje duhovnih darova u stvari je falsifikovanje duhovnih darova. To postaje očigledno ako se ima na umu priroda velikog sukoba između dobra i zla. Karizmata se daju za misiju i za službu – za izgrađivanje i jačanje Božjega carstva, za osvajanje i uništavanje Sotoninog carstva. Zato je dobro promišljena namera neprijatelja da falsifikuje duhovne darove koje je Bog dao da bi se izgradila Crkva i uništilo Sotonino carstvo, i da se onda tim falsifikatima duhovnih darova posluži u velikom sukobu između dobra i zla. Oni koji su nadahnuti lažnim duhovnim darovima smatraju da su kršteni Svetim Duhom, iako Božji Duh ne deluje u njima ni preko njih (Vidi Veliki sukob, I-VI!)

A. Proroštvo

Kao što starozavetni izveštaji pokazuju, Sotona neće uspeti da u poslednje dane unese nešto novo među svoje falsifikate duhovnih darova. Lažni proroci, koji se najavljuju, neće uspeti da uzopače istinski dar proroštva, oni će biti samo falsifikati – sotonski pokušaj da zavede i zbuni ljude, ukoliko mu to bude bilo moguće.

Izrailj je vrlo rano morao da se suoči s prevarama i lažnim prorocima. Valam je bio pravi Božji prorok, ali je u vreme kada se pojavio u istoriji Izrailja izgubio pravi proročki dar zbog svog grešnog lakomstva. Nastavljajući da se predstavlja kao Božji prorok, postao je lažni prorok, falsifikat (PP 439).

Izrailj je bio upozoren: "Što bi prorok rekao u ime Gospodnje, pa se ne zbude i ne navrši se, to je reč koju nije rekao Gospod; nego je iz oholosti rekao onaj prorok, ne boj ga se!" (5. Mojsijeva 18,22)

Mnogo stoleća posle toga ispit verodostojnosti pravoga proroka, postavljen u 5. Mojsijevoj, postao je predmet sukoba između Jeremije i Ananije. Jeremija je prorekao da će se Jevreji, odvedeni u vavilonsko ropstvo, vratiti u Palestinu posle sedamdeset godina (Jeremija 25,11.12; 29,10). Ananija je u Gospodnje ime objavio da će se prognanici vratiti za dve godine (Jeremija 28,3). Jeremija je objavio narodu da će znati, ukoliko se reči proroka obistine, da je Gospod govorio preko njega. Onda je Jeremija izrekao i drugo proročanstvo: da će Ananija umreti te iste

godine (Jeremija 28,9.16). Oba Jeremijina proročanstva su se obistinila: Ananija je umro sedmoga meseca te godine (Jeremija 28,17), a zarobljenici su se vratili tek posle sedamdeset godina.

Ali, ako se reči istinskog proroka ne obistine, da li to znači da je postao lažni prorok, falsifikat? Ne uvek, jer je sam Gospod postavio pravilo o uslovljenom proročanstvu.

B. Čuda

Isus nije upozorio samo na pojavu lažnih proroka pri kraju vremena (Matej 7,15-20; 24,24), već i na pojavu lažnih čudotvoraca: "Mnogi će meni reći u onaj dan: Gospode! Gospode! nismo li u ime tvoje prorokovali, i tvojim imenom đavole izgonili, i tvojim imenom čudesa mnoga tvorili? I tada ću im ja kazati: nikada vas nisam znao! Idite od mene koji činite bezakonje!" (Matej 7,22.23)

"U onaj dan" će mnogi koji su činili čuda u Njegovo ime tražiti da uđu u Njegovo carstvo, ali će biti odbijeni. Ti čudotvorci, koje Isus naziva zločincima, nisu izopačili istinski dar čuda, jer ga zločinci nikada nisu ni mogli imati. Umesto toga, oni su sebe stavili u ruke velikog varalice, čuda koja su činili bila su lažna čuda, falsifikati.

Pavle je izrekao sledeće proročanstvo kada je pisao Solunjanima: "Kojega je dolazak (čoveka bezakonja) po činjenju Sotoninu sa svakom silom, i znacima i lažnim čudesima i sa svakom prevareom nepravde među onima koji ginu, jer ljubavi istine ne primiše, da bi se spasli." (2. Solunjanima 2,9.10)

Jovan ističe da se priprema za Armagedon temelji na prevarama. Tri demonska duha, koji deluju preko svojih predstavnika, falsifikovaće dar čuda i prevariće glavare celoga sveta da preuzmu aktivnu ulogu u konačnom sukobu između dobra i zla (Otkrivenje 16,13.14).

C. Dar jezika

Dar jezika, kao i dar proroštva i čuda, biće falsifikovan. Prvobitni dar na dan Pedesetnice bio je dar savršenog služenja ljudskih jezicima. Izgovaranje zvukova koji se ne mogu izjednačiti ni sa jednim ljudskim jezikom nije uzopačenje, već falsifikovanje pravog dara jezika.

Naglasak koji se stavlja na jezike u savremenom pentekostalnom pokretu može se posmatrati kao izopačivanje pravog mesta dara jezika u Božjem sveukupnom planu. Na primer, pentekostalci kažu da se zbog toga što je prva manifestacija sile Svetoga Duha "bilo natprirodno služenje drugim jezicima", jezici moraju posmatrati kao "normativni dokaz pentekostalne sile u životu hrišćanina" (Ervin, 40).

Međutim, Pavle pita: "Eda li svi govore jezike?" (1. Korinćanima 12,30) Služenje pridevskom negacijom "ne" u grčkom originalu Pavlovog pitanja služi kao dokaz da je Pavle očekivao

negativan odgovor. Isti apostol kaže: "A ovo sve čini jedan i taj isti Duh, razdeljujući po svojoj vlasti svakome kako hoće!" (2. Korinćanima 12,11) Tvđenje da svi moraju govoriti jezicima pre nego što mogu da budu kršteni Svetim Duhom predstavlja izopačivanje Pavlovih reči u 1. Korinćanima 12. i 14, dok je samo govorenje glasovima koji ne pripadaju nijednom ljudskom jeziku falsifikat pravog dara jezika.

Povezivanje duhovnih darova sa autoritetom takođe predstavlja izopačivanje Pavlovog učenja o duhovnim darovima. Korinćanski fanatici su, možda, zloupotrebili dar jezika kada su sebe postavili iznad ostale braće. Posledica je bila da se njihov duhovni autoritet, izražen glosolalijom, pretvorio u anarhiju i ugrozio zajedništvo Crkve. Šacman (Schatzmann) zapaža: "Moglo bi se sa sigurnošću tvrditi da karizmatički autoritet pojedinačnog vernika prima i zadržava svoje značenje jedino u njegovom pokoravanju karizmatičkom autoritetu cele Crkve." (99)

IV. Proročki dar

Vrednost proročkog dara se može odrediti jedino u svetlosti njegovog najdragocenijeg proizvoda. L.E. Frum (L.E. From, PFOF 4,966) objašnjava: "Shvatanje da je Biblija, izraziti proizvod Duha proroštva, odmah iza samoga Hrista i Svetoga Duha, Božji najbolji dar čoveku, uzdiže Duh proroštva sa područja neke čudne neodređenosti na najviši nivo delovanja čudesnog plana otkupljenja."

Pošto dar mora da ima i svoga primaoca, moramo postaviti i dva pitanja: (1) Ko prima dar proroštva? i (2) Koju ulogu u Hristovoj Crkvi imaju takve osobe?

A. Definicija terminologije

Nekoliko reči se u Bibliji prevode rečju ""prorok". Dobro bi bilo ustanoviti šta znače sve te upotrebljene reči. U Starom zavetu, tri reči se prevode rečju ""prorok". Jevrejske reči "hozeh" i "roeh!" znače "videlac" i naglašavaju način na koji Bog prenosi svoje poruke proroku, putem vidljivih slika. Reč "nabi" se najčešće upotrebljava i izgleda da svoj koren vuče iz pojma "objaviti". Prema tome, prorok je osoba koja "objavljuje", osoba koja "objavljuje poruku". Jedan primer ove uloge nalazimo u slučaju Arona koji je Mojsiju služio kao govornik na dvoru Faraona (2. Mojsijeva 7,1).

Spajajući značenje ove tri jevrejske reči, možemo zaključiti da proroštvo u Starom zavetu označava: (1) poruku od Boga, koja se može ali ne mora odnositi na budućnost, (2) koju je primila osoba koja je dobila proročki dar, (3) i koja se mora objaviti određenim slušaocima.

Kada pisci Novog zaveta govore o porukama proroka, obično misle na starozavetne proroke. U novozavetnom svetlu grčka reč "prophetes" (prorok) nije se odnosila samo na one koji prenose božanske poruke, koji govore u Božje ime, već i na filozofe, učitelje, istoričare, ili stručnjake na nekom naučnom području. I u hrišćanskoj zajednici je bilo proroka: bili su to ljudi i žene koji su govorili u Božje ime.

B. Proročki poziv

Postoje neka razmimoilaženja o tome da li proročki poziv i izlivanje proročkog dara sačinjavaju "proročku službu" ili je taj dar striktno funkcionalan. U svakom slučaju, Biblija beleži neka dramatična iskustva vezana uz pozivanje proroka i dobijanje proročkog dara. Na primer, Bog se obratio Mojsiju iz grma koji je goreo, a nije sagorevao (2. Mojsijeva 3,4). Ilija je bacio svoj plašt na pleća Jelisija (1. Carevima 19,19-21). Isaija je stajao u božanskoj prisutnosti kada je užareni ugarak sa oltara bio stavljen na njegove usne (Isaija 6). Jeremija je bio obavešten da ga je Bog izabrao za proroka pre njegovog rođenja i da je dodirnuo njegove usne (Jeremija 1). Amos je bio pozvan od stada, pripadao je pastirima u Tekuji (Amos 1), dok je Pavle pao na lice kada se sreo sa božanskom slavom vaskrsloga Hrista (Dela 9,1-9).

Drugi su se pojavili kao proroci i bez nekog spektakularnog, dramatičnog poziva. Pojavili su se u istoriji, obavili zadatak koji im je bio poveren, i nestali. Čutanje ne isključuje mogućnost da su doživeli neko dramatično iskustvo u trenutku kada im je bio upućen poziv, niti znači da nisu imali proročkog dara.

Međutim, svi istinski proroci imaju nešto zajedničko. Iako su neki među njima oklevali da prihvate odgovornost koju je Bog želeo da položi na njihova pleća, oni su se poslušno poklonili pred Onim koji im je uputio poziv. Ovo pokorno držanje je proizlazilo iz srca koje se promenilo silom Svetoga Duha, kao što se vidi iz reči proroka Samuila: "Govori Gospode, čuje sluga tvoj!" (1. Samuilova 3,10) i proroka Isaije: "Evo mene, pošlji mene!" (Isaija 6,8)

Svrha proročkog dara je da posluži kao sredstvo veze između Boga i čoveka. Pošto Božja dela u istoriji imaju značajan uticaj na ljude, Bog želi da ih obavesti. Amos daje ovo obećanje: "Jer Gospod Gospod ne čini ništa ne otkrivši tajne svoje slugama svojim prorocima!" (Amos 3,8)

Različite proročke poruke, zabeležene u Bibliji, pokazuju uloge ovog dara, koji treba, na primer, da usmerava, da savetuje, da ukorava, da poučava, da teši, da otkriva budućnost, da opominje, da upozorava na pretstojeće kazne, da poziva na probuđenje, da spomenemo samo neke. Sve u svemu, proroštvo otkriva stvaralačka i otkupiteljska Božja dela onako kako su nam pokazana u Isusu. Ono služi kao udžbenik koji treba da proučavaju i poslušaju svi oni koji su svoju veru utemeljili na večnoj nadi.

C. Primanje i prenošenje poruka

Pravo proroštvo se sastoji od primanja božanskih otkrivenja i od objavljivanja primljenih poruka. Lažno proroštvo uvek želi da objavljuje svoje poruke, ali njegove poruke nisu rezultat otkrivenja koje dolazi od Boga. Mojsije kaže: "Ako ustane između vas prorok ili koji sne sanja, i kaže ti znak ili čudo, pa se zbude taj znak ili čudo koje ti kaže, i on ti reče: hajde da idemo za drugim bogovima, kojih ne znaš, i njima da služimo, nemoj poslušati što ti kaže taj prorok ili sanjač." (5. Mojsijeva 13,1-3) San, u tom slučaju, dolazi iz nekog drugog izvora, a ne od Boga.

Bog je potvrdio Aronu i Mariji da istinski proroci primaju svoja otkrivenja od Njega, jer im je rekao: "Čujte sada reči moje: prorok kada je među vama, ja ću mu se Gospod javljati u utvari i govoriću s njime u snu." (4. Mojsijeva 12,6) Ova izjava nabraja dva najčešća načina uz čiju

pomoć će Bog prenositi svoje poruke osobi koju je izabrao da primi proročki dar (Vidi Otkrivenje- Nadahnuće III. IV).

1. Viđenja

Prorok u viđenju može da vidi simbolične slike događaja koji će se odigrati u budućnosti, ili da vidi stvarne događaje koji su se odigrali u prošlosti ili neposredno treba da se zbudu. Prorok može da razgovara sa Bogom i sa anđelima; on je obavešten o događajima u životu naroda, careva i običnih ljudi; on može da bude odnesen izvan vremena koje mi poznajemo, u vreme posle završetka velikog sukoba između dobra i zla, da posmatra događaje koji će se zbivati u večnosti.

Biblija opisuje i fizičke fenomene koji su se događali u toku viđenja, događaje koje su neki mogli smatrati delom nekog navodnog "ekstatičkog" iskustva. Na primer, Valam opisuje kako je pao na lice pred viđenjem Svemogućega i slušao Njegove reči otvorenih očiju (4. Mojsijeva 24,3.4.15.16). Danilo je ostao bez fizičke snage, pao je na lice i ostao u naizgled dubokom snu. Osetio je ruku koja ga je dodirnula i podigla na ruke i kolena. Kada mu je bio zapovedeno da ustane, dobio je snagu i ustao drhteći, ali po svemu sudeći nije disao (Danilo 10,8-11.17). Pavle je u trenutku svoga prvog viđenja bio pogođen svetlošću koja ga je obasjala i izazvala njegovo privremeno slepilo (Dela 9,3-8). Jovan je pao na zemlju, naizgled kao mrtav (Otkrivenje 1,17).

Stanje Elen G. Vajt u toku viđenja bilo je vrlo slično stanju proroka koje smo upravo opisali. Ove karakteristike stanja su podrobno opisali mnogi očevici. Među te karakteristike spadaju gubitak fizičke snage posle kojega je dobijala natprirodnu snagu, nedostatak disanja, otvorene oči koje su naizgled posmatrale nešto u daljini, bila je nesvesna svoje okoline, dok joj je posle viđenja neko vreme sve izgledalo obavijeno dubokom tamom. Iako su ovi fizički fenomeni privlačili pažnju ljudi, sadržina poruke, primljene od Boga, ipak je predstavljala pravi predmet pažnje.

2. Snovi

Bog je Arona i Mariju obavestio da će saobraćati s prorokom i putem proročkih snova. Poruke, primljene preko snova, nisu bile manje vredne od onih koje su primljene viđenjem; razlika je samo u tome što su upućene u vreme dok je prorok spavao.

I sa ljudima koji nisu proroci Bog može da stupi u vezu preko snova. Na primer, putem simboličnog lika caru Navuhodonosoru je u snu bilo pokazano kako će izgledati buduća istorija ljudskog roda. Danilo, Božji prorok, dobio je sposobnost da protumači ono što je car Navuhodonosor video u "noćnoj utvari" ili, bolje rečeno, u snu (Danilo 2).

Kada su je upitali kako zna da li joj je Bog preneo neku poruku preko sna ili je samo sanjala kao što sanjaju i drugi pripadnici ljudskog roda, Elen G. Vajt je odgovorila da joj se u toku sna javlja isti anđeo koji joj se pokazuje u toku viđenja (A. White 1969, 7).

3. Reč Gospodnja

Ipak, ne dolaze sva otkrivenja putem viđenja i snova. Na mnogo mesta u svetim spisima, pisci se pozivaju na metodu prenošenja božanskih poruka koju obeležavaju kao "dode mi reč Gospodnja", ne spominjući pri tome ni viđenja ni snove (Jeremija 1,4; Jezekilj 6,1; Osija 1,1). Izgleda da se ovde radi o nekoj vrsti otkrivenja kojom prilikom se Gospod obraća proroku, a prorok sluša Njegov glas.

4. Istraživanje kao model

Luka opisuje još jedan način izražavanja pravog proroštva, i spominje istraživanje. U uvodu u svoje Evandjelje, on tvrdi da su očevici života i delovanja Isusa Hrista, zajedno sa slugama Reči, predstavljali njegov izvor. On ovde ne spominje ni viđenja ni snove, iako ni oni ne moraju biti isključeni, već jasno govori o razgovorima, napominjući posebno činjenicu da je ono što je Isus učinio bilo "predano (paredosan) nama", prepričano njemu (Luka 1,2).

Elen G. Vajt ovako opisuje dimenziju istraživanja u proročkoj službi: "Bogu je bilo ugodno da svoju istinu objavi svetu preko ljudskih oruđa, i On je sam, svojim Svetim Duhom, kvalifikovao ljude i osposobio ih da obave to delo. On je usmeravao njihov um prilikom biranja šta će da kažu i šta će da napišu." (GC VI) Kada shvate da božansko nadahnuće obuhvata ne samo snove i viđenja pod uticajem Svetoga Duha, već da Sveti Duh usmerava nadahnute pisce prilikom sakupljanja informacija u toku istraživanja, treba da pomogne čitaocima da prihvate činjenicu da su se u nekim slučajevima i kanonski i nekanonski nadahnuti pisci služili drugim izvorima informacija prilikom pisanja svojih spisa.

5. Prenosenje poruka

Proročke poruke su prenošene na različite načine. Mnoge su objavljene usmeno pojedincima ili grupama (2. Samuilova 12,7-12; Dela 21,10-12). Neke su poslone u obliku pisma (Jeremija 29; Otkrivenje 2; 3; sve novozavetne poslanice su u stvari pisma koja su nadahnuti pisci slali pojedincima ili crkvama). Služeći se pantomimom prorok Jezekilj je mnoge svoje poruke uputio zarobljenicima u Vavilonu (Jezekilj 4; 5; 12; i tako dalje).

Neki nadahnuti pisci su se služili književnim pomoćnicima prilikom pisanja poruka koje su dobili od Boga. Na primer, Varuh je pomagao Jeremiji u zapisivanju svih uputstava koja mu je Gospod davao (Jeremija 36,1-4). Kada je car Joakim uništio originalni rukopis, Jeremija je ponovo diktirao Varuhu u pero prošireni tekst (Jeremija 36,32).

Izgleda da je i Pavle imao pomoćnike koji su mu pomagali u pripremanju teksta njegovih poslanica. Tercije je kao pisar napisao Poslanicu Rimljanima (Rimljanima 16,22). Neke poslanice se završavaju pozdravom koji je pisan Pavlovom rukom, što znači da je neko drugi umesto njega pisao ostali tekst poslanice, na primer, poslanice 1. Korinćanima, Kološanima, 2. Solunjanima, i verovatno Galatima. To je mogao biti slušaj i sa drugim njegovim poslanicama.

6. Prosvetljenje

Dar proroštva je dat za usavršavanje Crkve (1. Korinćanima 14,4). Onako kako mu Sveti Duh objavljuje poruke, tako ih prorok prenosi narodu da bi ljudi upoznali Božju volju. Zapisane proročke poruke pružaju priliku mnogobrojnim osobama da saznaju Božju volju koja je bila otkrivena proroku.

Učitelji i propovednici koji poučavaju Božji narod tumačeći mu Božju volju imaju dar opominjanja (Rimljanima 12,8) ili dar poučavanja (1. Korinćanima 12,28). Kada učitelj ili propovednik priprema svoje poruke, Sveti Duh prosvetljuje njegovo razumevanje. To iskustvo se naziva prosvetljenje, a ne dar proroštva. Kada se poruka prenosi, autoritet svake poruke se temelji na nadahnutom biblijskom tekstu iz kojega je izvučena, a ne na nečemu što bi bilo svojstveno učitelju ili propovedniku, niti na njegovom iskustvu prosvetljenja (Vidi Tumačenje II,D!)

V. Proroštvo i kanon Biblije

Pošto Stari i Novi zavet objavljuju tako široku i raznovrsnu lepezu aktivnosti pod zajedničkim nazivom proroštvo, veoma je teško svaki primer nadahnete proročke aktivnosti, zabeležen u Pismu, svrstati u neke precizno određene kategorije. Predlog da se proroštvo podeli u usmeno i pisano proroštvo predstavlja samo pokušaj navođenja dveju vrlo rastepljivih kategorija u koje bi se nadahnete proročke aktivnosti mogle svrstati. Osim toga, rasprava o proroštvu kao o duhovnom daru svakako da pokreće i pitanje autoriteta proroka i njegovog odnosa prema ranijim otkrivenjima koja su već prihvaćena i uključena u kanon Biblije. U svrhu ovog proučavanja moglo bi se postaviti i pitanje: Kakvu bi ulogu mogao imati proročki dar posle zaključenja biblijskog kanona?

A. Usmeno proroštvo

Usmeno proroštvo je prethodilo pisanom, postojalo je istovremeno sa aktivnostima proroka koji su zapisivali svoje poruke i ono će biti prisutno u Božjem narodu sve do kraja vremena (Joilo 2,28.29). U ovu kategoriju spadaju i takvi starozavetni proroci kao što su bili Enoh i Noje pre Potopa, i Ilija i Jelisije posle Potopa. Usmeno proroštvo je postojalo i u novozavetna vremena, kao što ćemo kasnije videti (Vidi VI!) Manje poznati primeri usmenog proroštva mogu se svrstati u sledeće šire kategorije:

1. Potvrdne poruke

U nekim slučajevima ljudi i žene, pokrenuti Svetim Duhom, izricali su reči koje su bile sračunate da potvrde veru, da uteše Božji narod ili da mu posluže na blagoslov, objavljujući da je Bog prisutan u njegovoj sredini.

Nekoliko primera možemo navesti i iz Starog i iz Novog zaveta. Stari zavet izveštava o iskustvu sedamdesetorice starešina koji su bili izabrani da pomažu Mojsiju u upravljanju Božjim narodom. Po Božjem naređenju Mojsije je sazvaio 70 starešina pred šator od sastanka i "Gospod siđe u oblaku i govori k njemu i uzevši od duha koji beše na njemu metnu na onih sedamdeset ljudi između starešina i kada duh dođe na njih prorokovahu, ali više nikada" (4. Mojsijeva 11,25). Dvojica iz te grupe nisu došla na sastanak, ali se Sveti Duh spustio i na njih, pa su i on prorokovali (4. Mojsijeva 11,26-30).

Iako nam Biblija ne otkriva šta su ti ljudi govorili, i iako oni više nikada nisu proricali, moglo bi se zaključiti da su zajedno sa Mojsijem dobili dar mudrosti i razuma, jer su s njime delili i odgovornost upravljanja Izrailjem. Učinivši da ovih 70 starešina proriču pod uticajem Svetoga Duha Bog je pred celim Izrailjem potvrdio da je te ljude izabrao da obave posebno delo.

I prvi vladar Izrailja je stekao slično iskustvo. On je prvo proricao u znak da ga je Bog zaista izabrao da vodi Izrailja (1. Samuilova 10,1-13). Drugi put je Duh pokrenuo Saula da proriče da bi ga sprečio da Davidu uzme život. U isto vreme su i ljudi koje je Saul poslao da ubiju Davida počeli da proriču (1. Samuilova 19,18-24). Iako ni Saul ni njegovi naoružani ljudi nisu bili proroci, njihovo iskustvo je uverilo Izrailjce da je Gospod s Davidom.

Posle smrti cara Saula, grupa ljudi iz Venijaminovog i Judinog plemena potražila je Davida s namerom da mu se pridruži. David je bio spreman da ih prihvati ukoliko su došli kao prijatelji, ali nije bio siguran u njihove namere. "Tada Duh dođe na Amasaja, poglavara među vojvodama, te reče: tvoji smo, Davide, i s tobom ćemo biti, sine Jesejev; mir, mir tebi i pomagačima tvojim, jer ti pomaže Bog tvoj!" Uvidevši da je Amasaj bio pokrenut Svetim Duhom da izgovori ove reči, David je prihvatio ove ljude u svoje redove i "postavio ih među poglavare nad četama." (1. Dnevnika 12,18) Nema izveštaja da je Amasaj ikada više proricao; on svakako nije bio prorok.

Novi zavet beleži iskustva Jelisavete i Zaharije. Luka tvrdi da su oboje bili puni Svetoga Duha: Jelisaveta je božansku poruku objavila vrlo glasno, dok je Zaharija proricao (Luka 1,41.67). Marija, Isusova majka, odgovorila je na Jelisavetinu nadahnutu izjavu svojom prekrasnom pesmom: "Veliča duša moja Gospoda!" (Luka 1,46-55) Nema nikakve sumnje da je Marija govorila pod nadahnućem. Načinivši uvod u svoje Evanđelje ovom trilogijom nadahnutih izjava, Luka potvrđuje da je dar proroštva bio obnovljen u Izrailju i da je najavio zoru mesijanskog dana.

Starozavetni prorok Joilo je preokao dan kada će proročki dar biti obilno izliven. Kada Božji Duh bude izliven na Božji narod, "proricaće sinovi vaši i kćeri vaše, starci vaši sniće snove i mladići vaši videće utvare" (Joilo 2,28). Petrova primena ovog teksta na događaje u dan Pedesetnice svakako je u skladu s kontekstom Joilovog proročanstva o davanju ranoga dažda (Joilo 2,23. Vidi VI!). Drugi deo Joilovog proročanstva koji se odnosi na pozni dažd obećava Božjem narodu buduće iskustvo slično onome na dan Pedesetnice.

2. Pevači u Svetilištu

Druga kategorija usmenih proročanstava može se dovesti u vezu sa pevačima u Svetilištu. Pod Davidovim nadzorom bile su uspostavljene tri grupe pevača da proriču uz lire, harfe i cimbale u toku bogoslužjenja. Sinovi Asafovi, potomci čoveka koji je napisao mnoge psalme sačuvane u kanonskoj Knjizi psalama, izricali su proročanstva. Sinovi Jedutunovi su proricali pod upravom svoga oca "uz gusle hvaleći i slaveći Gospoda". Sinovi Emana, Davidovog vidioca, takođe su proricali pod vodstvom svoga oca "pevajući u domu Gospodnjem uz kimvale i psaltire i gusle za službu u domu Božjemu" (1. Dnevnika 25,1-8).

Ove pevačke grupe nisu bile sačinjene od proroka, iako je Eman bio videlac, a Asaf napisao kanonsku Knjigu psalama. Kako su ovi pevači mogli proricati pod vodstvom svojih horovođa? Nema sumnje da su pevali tekstove koje su unapred za njih napisali nadahnuti ljudi. Oni nisu bili proroci, ali su pevali nadahnute proročke tekstove na slavu Boga i tako su, u tom određenom smislu, proricali.

3. Sinovi proročki

Treća kategorija proročkih aktivnosti odigravala se u proročkim školama, ustanovama koje je osnovao i vodio prorok Samuilo. Mladići koji su se školovali u ovim školama bili su nazivani proročki sinovi. Proučavali su uglavnom Božji zakon, uputstva koja je ostavio Mojsije, svetu istoriju, svetu muziku i poeziju. U Samuilovo doba dve takve škole bile su otvorene u Rami i Kirijat Jarimu (PP 593).

Ove škole i proročki sinovi postojali su i u vreme proroka Ilije i Jelisija, a nastava se održavala u Vetilju i u Jerihonu (2. Carevima 2,1-18; 4,1-7). Jedan polaznik ovih škola bio je poslat caru Ahavu da mu prenese usmenu božansku poruku (1. Carevima 20,35-43). Dva puta se u izveštaju o njemu govori kao o proroku (1. Carevima 20,38.41). Stotina proroka koje je Avdija sakrivaio u pećinama od gneva carice Jezavelje i hranio hlebom i pojiio vodom možda su takođe dolazili iz redova proročkih sinova (1. Carevima 18,3.4). Iako nam Biblija ne daje opširne podatke o tim ljudima, Bog ih je priznavao za proroke i upotrebljavao za izvršenje svojih namera.

B. Pisana proročanstva

Pisano proročanstvo je poruka koja iza sebe ima Božji autoritet, koju objavljuje Sveti Duh preko izabranog vesnika u pisanom obliku i upućuje odabranim primaocima. Ovaj oblik proroštva se može podeliti u dve grupe: u kanonska i nekanonska proročanstva.

1. Kanonska proročanstva

Kanonske knjige Starog i Novog zaveta predstavljaju autoritativni Božji glas koji govori preko Njegovih izabranih oruđa, biblijskih pisaca. Ona objavljuju istine koje upućuju na večni život i sva religijska učenja se moraju temeljiti na njima i ocenjivati prema njima.

2. Nekanonska proročanstva

Kanonske biblijske knjige nas upoznaju i s prorocima čiji spisi nisu uključeni u kanon Biblije. Među njima su u Starom zavetu Natan i Gad (1. Dnevnika 29,29) i Ahija i Id (2. Dnevnika 9,29). Iako ti proroci nisu napisali ni jednu reč kanona, ipak su priznati kao proroci. Kao takvi bili su Božji predstavnici i njihove poruke su imale božanski autoritet. Kao što ćemo kasnije videti, Elen G. Vajt spada u kategoriju nekanonskih proroka poslednjeg vremena i ona je iza sebe ostavila mnogobrojna pisana proročanstva (Vidi XI!).

VI. Proroštvo u Novom zavetu

U početnom poglavlju Evandjelja po Luki, proročki dar se pojavljuje u himnama Jelisavete, Marije i Zaharije. Sva četiri Evandjelja izveštavaju o proročkoj službi Jovana Krstitelja. Proročki duh je nastavio da se aktivno ispoljava u toku celog iskustva apostolske Crkve, a posebno se pokazao u delima apostola Jovana u Otkrivenju krajem prvog stoleća.

Pavle dva puta upozorava svoje čitaoce da je Bog u svojoj Crkvi postavio i proroke (1. Korinćanima 12,28; Efescima 4,11). On ide i korak dalje i kaže da je novozavetna Crkva utemeljena na apostolima i prorocima (Efescima 2,20). Ti proroci su novozavetni proroci, jer Pavle kaže u Efescima 3,4.5. da je Sveti Duh otkrio tajnu Hristovu apostolima i prorocima, tajnu koja nije bila objavljena proteklim naraštajima.

Grčka struktura rečenice u tekstu u Efescima 2,20. (ton apostolon kai propheton) i Efescima 3,5. (tois hagiois apostolois autou kai prophetais) upućuje na zaključak da i apostoli i proroci spadaju u istu kategoriju, to jeste, da su apostoli istovremeno i proroci. Međutim, svakako da je ostalo zabeleženo da je u Novom zavetu bilo i proroka koji nisu spadali među apostole, na primer, Agav, Juda, Sila i četiri Filipove kćeri.

Pavle poziva Korinćane da traže duhovne darove, a posebno dar proroštva, zato što proroštvo izgrađuje crkvu opomenama, ohrabrenjima i utehama (1. Korinćanima 14,1-3). Dar jezika, jedino u slučaju kada se protumači tako da posluži na dobrobit crkve, može se smatrati ravnopravnim daru proroštva. I zato Pavle naglašava: "Ali ja bih hteo da vi svi govorite jezike, a još više da prorokujete!" (1. Korinćanima 14,5)

U ovom trenutku bismo se morali setiti Pavlovog retoričkog pitanja: "Eda li su svi proroci...Eda li svi govore jezike?" (1. Korinćanima 12,29.30) I ponovo, prema grčkoj adverbijalnoj negaciji (me), koja je upotrebljena u pitanju, očigledan odgovor bi morao da glasi: "Ne!" Prema tome, iako bi Pavle želeo da svi budu proroci i da mogu proricati, on je duboko svestan da svi ne mogu i neće primiti dar proroštva.

Na temelju ovog shvatanja, proroci iz 1. Korinćanima 14,29-33. spadaju u kategoriju usmenih proroka. To nisu vernici Crkve koji, pokrenuti propovedi ili himnom, žele da podele misao ili dve o onome što im je bilo rečeno. Reči tih proroka su morale biti ocenjivane i procenjivane prema mišljenju drugih proroka (hoi alloi); i ukoliko budu pozitivno ocenjene one će biti objavljene tako da poruku od Boga svi mogu pravilno shvatiti i ceniti.

VII. Uslovljena i neuslovljena proročanstva

Misao da svako proročanstvo izrečeno ustima pravog proroka mora da se ostvari i da svako neostvareno proročanstvo znači da ga je izgovorio lažni prorok, ne može opstati kada se uporedi s navodima Pisma. Već i sama činjenica da se mogu navesti proročanstva, izrečena ustima priznatih Božjih proroka, koja se nisu ispunila, primorava nas da priznamo da postoje najmanje dve nove kategorije proročanstva: uslovljena i neuslovljena proročanstva (Vidi: Apokaliptičko II B!).

A. Neuslovljena proročanstva

Neka proročanstva u Bibliji, već po svom sadržaju, moraju se ispuniti bez obzira na odgovor ljudskih bića. U tu kategoriju su uključena velika mesijanska proročanstva, proročanstva o kraju ljudske istorije, onakve kakvu je mi poznajemo, kraju našeg iskustva s grehom, kao i proročanstva o obnovljenoj Zemlji.

B. Uslovljena proročanstva

Proročanstva koja se nisu ispunila mogu se nazvati lažnima. Moraju se, naime, izeti u obzir tekstovi koji kažu, na primer: "Što bi prorok rekao u ime Gospodnje, pa se ne zbude i ne navrši se, to je reč koju nije rekao Gospod, nego je iz oholosti rekao onaj prorok, ne boj ga se." (5. Mojsijeva 18,22) I Jeremija je napisao: "Prorok koji proriče mir, kada se zbude reč toga proroka, onda se poznaje taj prorok da ga je zaista poslao Gospod." (Jeremija 28,9)

Sa druge strane, u Starom zavetu postoji jedna cela knjiga, posvećena proročanstvu koje se nije ispunilo, iako je proročanstvo bilo istinsko, od Boga. Jona je stigao u Ninivu i počeo propovedati: "Jošte četrdeset dana pa će Niniva propasti!" (Jona 3,4) Na temelju pravila koje je objavljeno u 5. Mojsijevoj 18,22. Jonu bi trebalo proglasiti za lažnog proroka, jer grad Niniva stvarno nije bio razoren u roku od četrdeset dana. Međutim, Jona je bio istinski prorok koji je objavio vest koju mu je Bog poverio. Jonino od Boga nadahnuto proročanstvo se nije ispunilo, jer se narod kojemu je bilo upućeno pokajao, proglasio post i odenuo se u kostret (Jona 3,5).

Iskustvo Ninive oslikava temeljno načelo uslovljenih proročanstava, načelo koje je ovako oblikovao Jeremija: "Kada bih rekao za narod ili za carstvo da ga istrebim i razorim i zatrem, ako se obrati narod od zla za koje bih rekao i meni će biti žao sa zla, koje mišljah da mu učinim. A kada bih rekao za narod i za carstvo da ga sazidam i nasadim; ako učine što je zlo preda mnom ne slušajući glasa mojega, i meni će biti žao dobra koje rekoh da mu učinim." (Jeremija 18,7-10)

VIII. Proročki dar i završeni kanon

Među hrišćanima postoji istinski strah da će autoritet Božje Reči, izražen u spisima starozavetnog i novozavetnog kanona, biti doveden u pitanje ukoliko priznaju da se proročki dar javlja u Crkvi i posle prvog stoleća posle Hrista. Upravo taj isti strah navodi i mnoge koji veruju da će se proročki dar ipak javljati u Crkvi sve do drugog Hristovog dolaska da tom daru pridaju samo drugostepenu važnost. Neki od njih smatraju da se poruka teksta u 1. Korinćanima 14

može protumačiti i tako da (1) Crkva ima pravo da procenjuje vest hrišćanskog proroka, (2) da ta vest nema iza sebe božanski autoritet, to jest, da ne predstavlja Gospodnju zapovest i (3) da se može i prihvatiti i odbaciti. Osim toga, isti autori tvrde da hrišćanski dar proroštva nije u istom rangu sa darom poučavanja, jer poučavanje rasvetljava Božju Reč, dok hrišćanskom daru proroštva nedostaje autoritet kanona.

Mi se zaista moramo čuvati da ne potkopavamo autoritet Pisma stavljajući druge dokumente u isti rang s biblijskim spisima. Ni na koji način ne smemo umanjivati važnost Biblije ili širiti doktrine suprotne učenjima Biblije. Pažljivo istraživanje proročkih poruka nastalih posle zaključenja kanona treba da pomogne hrišćanima da izbegnu sve te zamke.

A. Pisana nekanonska proročanstva i završeni kanon

Nema nikakve sumnje da je iskustvo apostola jedinstveno na dva načina. Prvo, oni su svojim očima gledali utelovljenog Boga. Sam Jovan se divi prednosti koja je bila data njemu i ostalim apostolima: "Što beše ispočetka, što čusmo, što videsmo očima svojim, što razmotrismo i ruke naše opipaše o reči života: i život se javi, i videsmo i svedočimo!" (1. Jovanova 1,1.2)

Drugo, apostoli su imali prednost da pod božanskim nadahnućem Svetoga Duha zabeleže svoje iskustvo. "Svedočimo i javljamo vam život večni, koji beše u Oca i javi se nama; što videsmo i čusmo to javljamo vama da i vi s nama imate zajednicu; a naša je zajednica s Ocem i Sinom njegovim Isusom Hristom. I ovo vam pišemo da radost vaša bude ispunjena." (1. Jovanova 1,2-4)

Apostolsko iskustvo se ne može ponoviti, ali je zapisano nama na korist. Ono što su apostoli videli i čuli bilo je konačno i najuzvišenije otkrivanje Boga (Jevrejima 1,1.2). Putem njihovih zapisa čitaoci Novog zaveta mogu u izvesnoj meri da dožive to isto iskustvo. Spisi apostola, koji se završavaju knjigom Otkrivenja, sačinjavaju završeni kanon Novog zaveta.

Iako opomena, upućena u Otkrivenju 22,18.19, zabranjuje svako dodavanje reči proroštva sadržanom u Otkrivenju ili oduzimanje od njega, ovaj završni tekst Novog zaveta postavlja i jedno važno pravilo. Naime, da nije dozvoljeno menjanje teksta ne samo Otkrivenja, već i ni jedne druge kanonske knjige. Međutim, ne sme se olako odbaciti mogućnost daljeg božanskog otkrivenja.

Kada shvatimo da pisana proroštva zaista postoje u dva oblika, u kanonskom i nekanonskom, onda možemo prihvatiti i misao da se Bog može s punim autoritetom obraćati svome narodu putem proročkog dara i posle završetka kanona, ne dovodeći time u pitanje položaj i autoritet kanona. Elen G. Vajt, koja je među adventistima sedmog dana priznata kao osoba kojoj je Bog dao proročki dar, ističe upravo činjenicu da Biblija navodi niz proroka koji nisu učestvovali u pisanju Biblije: "Na sličan način, posle zaključenja kanona Biblije, Sveti Duh će nastaviti svoje delo, On će prosvetljivati, upozoravati i tešiti Božju decu."(GC VIII)

B. Uloga poslekanonskog proročkog dara

Pošto priznajemo da se Bog i dalje autoritativno obraća svome narodu i posle zaključenja biblijskog kanona, moramo odrediti odnos između pisanog kanonskog proroštva i pisanog nekanonskog proroštva i ulogu ovog poslednjeg u iskustvu Crkve. Možda bi se ovaj odnos i ova uloga na najbolji način mogli predstaviti razmatranjem odnosa nekanonskih proroka prema Bibliji, razmatranjem uloge koju Elen G. Vajt, prema sopstvenim rečima, treba da ima u Crkvi.

1. Da se uzdigne Biblija

Elen G. Vajt se prema Bibliji odnosi na potpuno drugačiji način od, na primer, Džozefa Smita ili Meri Bejker Edi. Dok oni smatraju da su njihovi spisi iznad Biblije, Elen G. Vajt vrhovni autoritet pripisuje Božjoj Reči, Bibliji. Sledeći navod izražava njen odnos prema Bibliji: "U svojoj Reči, Bog je ljudima poverio znanje neophodno za spasenje. Sveto pismo treba da bude prihvaćeno kao autoritativno, nepogrešivo otkrivenje Njegove volje. Biblija je merilo karaktera, objavljivač doktrina, i probni kamen svakog iskustva." (GC VII)

Biblija je prikazana kao putna karta, kao putovođa prema Nebu (1SM 15). Mnogo puta, u svojim propovedima i u svojim spisima, Elen G. Vajt uzdiže Božju Reč pred narodom i naglašava da je to jedino pravilo vere i ponašanja. Ističući da se Božja Reč mora čuvati i slušati, ona potpuno odbacuje misao da videlo koje je dobila putem proročkog dara treba da zauzme mesto Biblije (3SM 29)

2. Da se rasvetli i objasni Biblija

Iako Elen G. Vajt tvrdi da je njeno nadahnuće Svetim Duhom jednako nadahnuću biblijskih pisaca – "Sveti Duh je autor Biblije i Duha proroštva" (3SM 30) – ona sebe svesno ubraja među nekanonske proročke autore. Ono što je pod nadahnućem bila pokrenuta da napiše ima iza sebe božanski autoritet, ali (1) treba da bude stavljeno u podređen položaj prema Bibliji: "Sveti Duh nikada nije bio dat – niti bi ikada mogao da bude dat – da zameni Bibliju; jer sama Biblija izričito tvrdi da je Božja Reč merilo po kojemu treba da se ispituju sva učenja i sva iskustva" (GC VII); i (2) treba da rasvetli i objasni Bibliju: "Malo pažnje se posvećuje Bibliji, pa je Gospod dao manje svetlo da ljude i žene povede prema većem svetlu" (3SM 30).

Isus je rekao svojim učenicima da će ih Sveti Duh, kada bude došao, povesti prema potpunijem razumevanju svake istine (Jovan 16,13). Elen G. Vajt primećuje: "Ipak, činjenica da je Bog svoju volju otkrio ljudima preko svoje Reči nije učinila nepotrebnim trajnu prisutnost i vodstvo Svetoga Duha. Sasvim suprotno tome, naš Spasitelj je svojim učenicima obećao silu Svetoga Duha, koja će Njegovim slugama otvoriti Njegovu Reč, koja će rasvetliti i primeniti njena učenja. A pošto je upravo Božji Duh nadahnuo Bibliju, potpuno je nemoguće da se učenja Svetoga Duha na bilo koji način ikada suprote učenjima Njegove Reči." (GC VII)

3. Da se primeni Biblija

Elen G. Vajt ističe da je Biblija puna načela pravilnog hrišćanskog življenja i da su njena svedočanstva, i opšta i pojedinačna, napisana pod nadahnućem Svetoga Duha, određena da skrenu pažnju na ta biblijska načela. Njena svedočanstva nisu neka nova otkrivenja, već iznose

jednostavne životne pouke, onako kako su objavljene u Bibliji, da bi se (1) uklonile zablude, (2) da bi se jasnije pokazao pravi put, (3) i da bi se svakome oduzela mogućnost izgovaranja (3SM 31).

4. Da se ukori i opomene Crkva

Elen G. Vajt naglašava da je Bog ukore i opomene smatrao važnim delom njene proročke službe. Ona je zato (1) neprestano ukoravala i celu Crkvu i pojedinačne vernike, (2) ukazivala na greške koje je činila Crkva ili pojedinci u njoj, na području verovanja ili načina života; i (3) pozivala i Crkvu i pojedince da se vrate dubljem proučavanju Božje Reči i da uspostave uži odnos sa Bogom (1SM 46-48).

5. Da se Crkva zaštiti od doktrinalnih grešaka

Nadahnuti istim Duhom kojim su bili nadahnuti biblijski pisci, naglašavajući činjenicu da se spisi, nadahnuti Svetim Duhom, ne mogu suprotiti jedni drugima, već biti u savršenom skladu, Elen G. Vajt kaže dalje: "Biblija mora da bude naš savetnik. Proučavajte Bibliju i svedočanstva koja je Bog dao; jer se ona nikada ne suprote Njegovoj Reči." (3SM 32) Ukoliko "svedočanstva nisu u skladu s Božjom Rečju, odbacite ih! Hristos i Velijal se ne mogu sjediniti!" (3SM 32.33)

Upravo zbog tog svog slaganja sa Biblijom, poruke Elen G. Vajt su zaštitile Crkvu adventista sedmog dana od prihvatanja doktrinalnih zabluda i pomogle da se njihovi vernici utvrde u biblijskoj istini.

IX. Ispitivanje proročkog dara

Ljudski rod je uključen u veliki kosmički sukob između dve duhovne sile (Vidi III!). U okviru tog velikog sukoba sile zla se služe svim sredstvima koja im stoje na raspolaganju da prevare ljude i pogrešno predstavljaju Boga, služeći se čak i lažnim prorocima da bi postigle taj cilj. Isus je zato upozorio: "Jer će izaći lažni hristosi i lažni proroci i pokazaće znake velike i čudesne da bi prevarili, ako bude moguće, i izabrane." (Matej 24,24) Apostol Jovan poziva zato Crkvu da ispita svako prisvajanje proročkog dara: "Ljubazni! Ne verujte svakome duhu, nego kušajte duhove jesu li od Boga, jer mnogi lažni proroci izišoše na svet." (1. Jovanova 4,1)

Četiri osnovne probe se mogu primeniti na svakoga koji tvrdi da ima dar proroštva. Sve četiri probe se moraju uspešno obaviti pre nego što se nečiji dar proroštva prizna kao stvaran i verodostojan.

A. "Zakon i svedočanstvo tražite!"

Prilikom prve probe moraju se uporediti učenja onoga koji tvrdi da ima proročki dar sa učenjima svetog kanona. Ovo načelo je postavio sam Mojsije kada se obratio Izrailju: "Ako ustane među

vama prorok... i on ti reče: hajde da idemo za drugim bogovima... nemoj poslušati što ti reče taj prorok ili sanjač... i onaj prorok ili sanjač da se pogubi, jer vas je nagovarao da se odmetnete od Gospoda Boga svojega!" (5. Mojsijeva 13,1-5) Isaija je naglasio isto načelo mnogo stoleća posle Mojsija, kada je savetovao Izrailjce da ne pitaju za savet medijume ili vračare. Umesto toga, narod treba da traži zakon i svedočanstvo! Prorok ističe da izvor informacija koji nije u skladu sa zakonom i svedočanstvima nema u sebi videla, nema božanske svetlosti! (Isaija 8,20)

Pošto je Biblija izvor istine, autoritativno, nepogrešivo otkrivenje Božje volje, objavljivač doktrina i proba svakog iskustva, sve ono što se proglašava proročkim darom mora da bude u skladu s Božjom Rečju! Kao što je Elen G. Vajt napisala: "Pošto je Božji Duh nadahnuo Bibliju, nemoguće je da bi učenje Duha ikada bilo u suprotnosti sa učenjima Božje Reči." (GC VII)

Svaka doktrina, svaki savet ili svako proroštvo koje se razlikuje od onoga što je objavljeno u Bibliji, mora da bude odbačeno, jer ne potiče od Božjega Duha.

B. Proroci se prepoznaju po svojim rodovima

Isus je objavio drugu probu: "Čuvajte se lažnih proroka, koji dolaze k vama u odelu ovčijemu, a unutra su vuci grabljiviji. Po rodovima njihovim poznaćete ih!" (Matej 7,15-20) Sadržaj proročke poruke, kao i uticaj prorokovog ličnog života, svedoče o izvoru njegove poruke. Način života onoga koji ima istinski dar proroštva biće u skladu s učenjima Biblije.

Osim toga, svi moraju uzeti u obzir vrstu roda koji se javlja u životu ljudi koji slede učenja osobe koja tvrdi da ima proročki dar. Ukoliko je život onoga koji tvrdi da ima proročki dar, ukoliko je i uticaj njegovih učenja u skladu s Biblijom, tada je ta osoba uspešno položila drugu probu.

C. Ispunjena proročanstva

Iako proricanje budućnosti nije osnovni zadatak pravog proroka, mora se obratiti pažnja na proročanstva koja je on dao. Kao što smo već zapazili, proročanstva mogu da budu uslovljena i neuslovljena (Vidi VII!). Bog je rekao Izrailju da prorok koji u ime Gospodnje izrekne proročanstvo koje se kasnije ne ispuni govori u svoje ime, a ne u Njegovo (5. Mojsijeva 18,21.22). Nešto slično je rekao i prorok Jeremija caru Sedekiji, naime, da je prorok koji izrekne proročanstvo koje se ispuni, pravi Božji prorok (Jeremija 28,9). Ipak, Bog je načinio mesta i takozvanim uslovljenim proročanstvima (Jeremija 18, 7-10).

U mnogim proročanstvima se jasno naznačavaju uslovi pod kojima se ta proročanstva mogu ispuniti, ali mnoga proročanstva ne sadrže nikakve uslove. Na temelju teksta u Jeremiji 18,7-10. jasno je da su Božja obećanja o blagoslovima ili kaznama povezana s uslovima, bez obzira da li su oni naznačeni ili se samo podrazumevaju.

Upravo zato se proročanstva moraju pažljivo proučavati, uzimajući u obzir načelo uslovljenosti. Osim toga, i tri ostale probe mora da izdrži onaj ko tvrdi da ima proročkog dara.

D. Prorok priznaje Hrista

Kada Jovan savetuje vernicima da ispituju duhove i kada ih opominje da postoje i lažni proroci, kaže: ""Po ovome poznajte duha Božjega i duha lažnoga; svaki duh koji priznaje da je Isus Hristos u telu došao, od Boga je, a svaki duh koji ne priznaje da je Isus Hristos u telu došao, nije od Boga; i ovaj je antihristov, zan kojga čuste da će doći, i sada je već na svetlu." (1. Jovanova 4,2.3)

Ova proba je mnogo šira nego samo verovanje da je Isus nekada živio na Zemlji. U svom potpunom smislu, ova proba obuhvata sve što Biblija uči o Isusu; da je On zaista pravi Bog i pravi čovek; da je pšostojao od večnosti, i da je On Božja reč koja je se čuje. Isus je Stvoritelj i Održa vatelj i neba i Zemlje, Izvor života, Videlo celog čovečanstva. On je bio bezgrešan, začet bezgrešno. Umro je posredničkom smrću za grešnike, vaskrsnuo je u telu, uzneo se na Nebo i sada se nalazi s desne strane Oca, služi kao naš Prvosveštenik u nebeskom Svetilištu i uskoro će se vratiti na Zemlju da zauvek uništi greh i da svoje verne sledbenike odvede na Nebo. Ova proba je usko povezana s prvom. Pravi prorok će govoriti u punom skladu sa zakonom i svedočanstvom.

E. Dodatni dokazi proročkog dara

Osim četiri osnovne probe koje smo upravo razmatrali, nekoliko dodatnih pojava nam mogu pomoći da načinimo razliku između istinskog i lažnog proroka.

1. Fizičke pojave

Biblija ponekad navodi i fizičke pojave povezane s otkrivenjima koja daje Sveti Duh. Pojave zabeležene u vreme Danilovih (Danilo 10) i Valamovih (4. Mojsijeva 24) iskustava pokazuju izvesne sličnosti. Jovan spominje neke od njih u vezi sa otkrivenjima koja je dobio na ostrvu Patmosu (Otkrivenje 1, vidi i IV, C 1!)

2. Pravovremenost proročke poruke

Iako Biblija objavljuje proročanstva koja obuhvataju duge vremenske periode, većina poruka , koje su upućene pripadnicima Božjeg naroda, odnosi se na njihovu neposrednu situaciju i stižu upravo u vreme kada su bile neophodne. Isto se to odnosi i na poslekanonsku ulogu dara proroštva.

3. Sigurnost i neustrašivost vesnika

Sigurnost s kojom istinski prorok govori u ime Gospodnje pomaže da se uspostavi poverenje u narodu da je Bog zaista progovorio. Kada objavljuje reči ukora, proroka nikada ne može zaplašiti nezadovoljstvo naroda. Kada je Bog pozvao Jeremiju u proročku službu, rekao mu je: "Ti, dakle, opaši se i ustani i govori sve što ću ti zapovediti, ne boj ih se, da te ne bih satro pred njima. Jer, evo, ja te postavljam danas kao tvrd grad i kao stub gvozdin i kao zidove mjedene svoj ovoj zemlji, carevima Judinim i knezovima njegovim i sveštenicima njegovim i narodu zemaljskom." (Jeremija 1,17-19)

4. Uzvišena duhovna priroda poruke

Iako poruke istinskog proroka mogu biti povezane s običnim životnim pitanjima, one će uvek biti visoke, dostojanstvene prirode i nikada neće odražavati ono što je jeftino ili vulgarno, ni po svom sadržaju ni po jeziku. Čak i kada se radi o porukama ukora, proroci će uvek obraćati misli naroda na visoka i uzvišena načela, koja će izgrađivati i jačati njihov odnos sa Bogom.

5. Praktična priroda poruka

U svojoj drugoj poslanici Timotiju, Pavle naglašava praktični karakter poruka koje je Bog poslao i koje su zabeležene u Bibliji. On kaže: "Sve je pismo od Boga dano i korisno za učenje, za ukoravanje, za popravljavanje, za poučavanje u pravdi, da bude savršen čovek Božji za svajko dobro delo pripravljen." (2. Timotiju 3,16.17) Prema tome, nijedna istinska proročka poruka neće sadržavati neke nerazumne spekulacije, čudne fantazije, ili besmislene besciljne priče.

X. Pojavljivanje proročkog dara u vreme posletka

Na temelju Svetog pisma je jasno da će se proročki dar pojavljivati u krilu Božjeg naroda sve do vremena posletka.

A. Dokazi na temelju Knjige proroka Joila

Prorok Joilo govori o obilnom izlivanju Božjega Duha na Božji narod, o tome kako mladići dobijaju viđenja, starci sanjaju snove, a sinovi i kćeri proriču (Joilo 2,28.29). On čak postavlja i vremenski okvir za to iskustvo. Događaće se kosmički fenomeni, Sunce će pomračiti i Mesec će se pretvoriti u krv. Katastrofe na Zemlji slikovito opisuje kao "krv i oganj i pušenje dima". Sve to treba da se događa neposredno pre "velikog i strašnog dana Gospodnjega" (Joilo 2, 30.31).

Zajedno sa drugim prvim krišćanima, Petar je Hristov prvi dolazak smatrao poslednjim danima (Jevrejima 1,2; 9,26; 1. Korinćanima 10,11; 1. Petrova 1,20), pa je i Joilovo proročanstvo primenio na iskustvo dana Pedesetnice (Dela 2,16-21), povezujući dar proroštva s darom jezika.

Joilovo proročanstvo o davanju proročkog dara stavljeno je u okvir ranog i poznog dažda (Joilo 2,23-32). Osvežavajuće, životodavne jesenje kiše, koje omogućuju semenu da prokliva i pusti koren, nazvane su ranim daždom. Proletnje kiše, koje čine da zrnevlje sazri i postane spremno za žetvu, nazvane su pozni dažd. Ova pojava u palestinskom poljoprivrednom ciklusu postala je tako simbol duhovnog osveženja koje Bog šalje svojoj deci preko svoga Duha (Osija 6,3). Petar, čvrsto verujući da živi u vreme posletka, doživeo je iskustvo ranog dažda. Pozni dažd mtek treba da se izlije na Božji narod na kraju vremena posletka (Vidi Ostatak/Trojica anđela V.E!)

B. Dokazi na temelju reči Isusa Hrista

Isus je rekao da će se pojaviti lažni proroci, da će proricati u Njegovo ime i onda tražiti da uđu u Njegovo carstvo. On će im kazati na svoj veliki dan: "Nikada vas nisam znao, idite od mene svi

koji činite bezakonje!" (Matej 7,15-23) Ti lažni proroci će delovati pri kraju vremena, pokazivati znake i čudesa i pokušavati da prevare čak i same izabrane (Matej 24,24). Činjenica da su ovi takozvani proroci pri kraju vremena opisani kao lažni pokazuje da da se može očekivati da bude i pravih Božjih proroka.

C. Dokazi na temelju Pavlovih spisa

Pavle započinje tekst 1. Korinćanima uveravajući vernike da će duhovni darovi biti davani Hristovim sledbenicima sve do dana Hristovog drugog dolaska. Među tim duhovnim darovima posebno se ističe "svedočanstvo Hristovo" (to martirion tou Christou – 1. Korinćanima 1,6-8). Pošto Pavle govori o duhovnim darovima, koje deli Sveti duh, "svedočanstvo" o kojemu ovde piše mora se tretirati kao duhovni dar. Pavle kaže da Korinćanima, pošto imaju i "svedočanstvo Hristovo" više ne nedostaje nijedan duhovni dar.

Izraz "svedočanstvo Hristovo" može se shvatiti na dva načina. Prvo, da je propovedajući Korinćanima, Pavle svedočao za Hrista. I drugo, da je Hristos bio izvor svedočanstva koje su oni primili. Izraz "tou Christou" može se shvatiti kao objektni genitiv ("Hristu" ili "o Hristu") ili kao subjektni genitiv ("od Hrista"). Ako se radi o subjektnom genitivu, onda bi on predstavljao paralelu onome što je Jovan objavio u Otkrivenju. Pošto su imali dar "svedočanstva Hristova", vernicima u Korintu više nije nedostajao nijedan duhovni dar.

Ono što je napisao Korinćanima, apostol Pavle naglašava i u svojim poukama crkvi u Efesu (Efescima 4,11-13). Bog je svojoj Crkvi dao dar duhovnih službi među koje spadaju apostoli, proroci, evanđelisti, pastiri i učitelji. Ti duhovni darovi su dati da bi se Hristovi sledbenici osposobili za delo službe koje im je povereno. Ono osposobljavanje će se nastaviti sve dok svi ne dođu (1) u jedinstvo vere i (2) poznavanja Božjega Sina, (3) do potpune zrelosti i (4) dok ne uzrastu do pune mere rasta visine Hristove. Očigledno je Pavle svoj pogled upravio prema danu Hristovog povratka, kada će se konačno ispuniti sve njegove želje povezane sa Crkvom.

D. Dokazi na temelju Jovanovih spisa

U Otkrivenju, Jovan potvrđuje biblijsko učenje da se delovanje dara proroštva u Crkvi neće produžiti samo do njegovih dana, već da će se osećati sve do kraja vremena. Objavljujući proročku sliku duhovne bitke koja je već bila označena kao velika borba (Vidi III!), Jovan povezuje Božji narod s proročkim simbolom prekrasne žene (Otkrivenje 12,1.2). Sile zla, predstavljene velikom crvenom aždahom, spremaju se da unište njeno Dete čim se bude rodilo, ali je Ono bilo uzeto k Bogu i prestolu Njegovu (Otkrivenje 12,3-5).

Ne uspevši da uništi Dete, aždaha se okreće protiv žene, i pokušava da je uništi u toku svih stoleća koja su protekla od dana Hristovog uznesenja. Konačno, aždaha pokušava da uništi i Ostatak ženinog potomstva na kraju vremena (Otkrivenje 12,13-17). Ostatak ženinog potomstva ima svedočanstvo Isusovo (Otkrivenje 12,17). I ovde, kao i u 1. Korinćanima 1,6. genitiv je subjektan, što znači da svedočanstvo ima svoj izvor u Hristu. I to je tačan način da koji "svedočanstvo Isusa Hrista" (kada se radi o samoj knjizi Otkrivenja) i "svedočanstvo Isusovo" (kada se radi o starozavetnim spisima) treba razumeti u Otkrivenju 1,2.9!

U tekstu u Otkrivenju 19,10. objašnjava se značenje izraza "ten martirian lesou. Anđeo kaže: "Ja sam sluga kao i ti i braća tvoja koja imaju svedočanstvo Isusovo (ten martirian lesou)! Bogu se pokloni!" Jovan tumači: "Jer je svedočanstvo Isusovo (ten martirian lesou) duh proroštva!" Anđeo koji prati Jovana sebe naziva "sluga kao i ti i braća tvoja, koja imaju svedočanstvo Isusovo" koje je "duh proroštva". Činjenica da su pojmovi "svedočanstvo Isusovo" i "duh proroštva" sinonimi pojma "prorok" proizlazi iz teksta u Otkrivenju 22,9. u kojemu anđeo pratilac ponavlja svoju raniju izjavu ali pojam "svedočanstvo Isusovo" zamenjuje pojmom "prorok": "Jer sam i ja sluga kao i ti i braća tvoja proroci!"

Jovan, dakle, objađnjava da Ostatak koji ima svedočanstvo Isusovo ima i dar proroštva.

XI. Uloga i delovanje Elen G. Vajt u Crkvi adventista sedmog dana

Od samog svog početka Crkva adventista sedmog dana prihvatila je biblijska učenja o duhovnim darovima (Vidi XIII. E!). Čuda telesnog izlečenja uz pomoć molitve i pomazanja uljem događala su se u krilu Crkve od samog početka njenog postojanja. Darovi poučavanja i upravljanja bili su vidljivi ne samo u delu Elen G. Vajt, već i u službi njenog muža Džeimsa i drugih istaknutih ličnosti u toku cele istorije Crkve. I svi ostali duhovni darovi su uticali na rasteenje i razvoj Crkve na ovaj ili na onaj način.

Ovde će se naglasak staviti na proročki dar koji se pokazao u iskustvu Elen G. Vajt i na rodove tog duhovnog dara koji su se videli u njenom životu i službi, jer iskustvo s tim darom nadmašuje sva ostala iskustva s duhovnim darovima u Crkvi.

A. Elen G. Vajt

Elen i njena sestra bliznakinja Elizabet bile su rođene 26. novembra 1827. godine. Kao dve od osmoro dece u porodici, živele su na maloj farmi sa svojim roditeljima Robertom i Junis Harmon, u Goremu, u državi Mejn. Kratko vreme posle rođenja bliznakinja, porodica Harmon se preselila u Portlend, oko 12 milja istočnije od njihovog dotadašnjeg boravišta. Kada je imala 9 godina Elen je pretrpela tešku povredu koju joj je kamenom nanela jedna od njenih školskih drugarica. Bila je u bez svesti oko tri sedmice i niko nije očekivao da će preživeti. Ipak, njen oporavak je tekao polako i bio vrlo bolan. Ova povreda je ujedno označila i kraj njenog formalnog obrazovanja.

Godine 1840, kada je imala oko 12 godina, Elen je svoje srce predala Bogu u toku jednog metodističkog sastanka pod šatorima. Dve godine posle toga bila je krštena uronjavanjem u Kasko Beju, u Portlendu, u državi Mejn. U toku 1840. i 1842. godine porodica Harmon je prisustvovala adventističkim predavanjima i prihvatila učenja Vilijama Milera o skorom Hristovom dolasku. Kada se Isus nije pojavio 22. oktobra 1844. godihne, Elen je zajedno s drugim adventističkim vernicima proučavala Bibliju i molila se Bogu da dobije prosvetljenje koje će je provesti kroz teške dane u budućnosti.

U toku jednog od takvih sastanaka, u mesecu decembru 1844. godine, tada sedamnaestogodišnja Elen je zajedno sa četiri druge žene proučavala Bibliju i molila se Bogu. Božji Duh je počnuo na njoj i ona je dobila prvo od oko dve hiljade viđenja koja će dobiti u toku sledećih sedamdesetak godina svoga života. Odazivajući se pozivu koji je dobila u viđenju neposredno posle toga, počela je da putuje iz mesta u mesto, zajedno s prijateljima i rođacima, i da objavljuje vernicima ono što joj je bilo otkriveno u tom i u sledećim viđenjima.

U mesecu avgustu 1846. Elen se udala za Džeimsa Vajta, mladog adventističkog propovednika. Nekoliko sedmica posle venčanja Vajtovi su počeli da proučavaju knjižicu od 48 stranica koju je napisao Džosef Bejts, objavljujući u njoj biblijsko učenje o sedmom danu, o suboti, kao o sedmičnom danu odmora. Osvedočeni biblijskim dokazima, prihvatili su dan odmora po Bibliji. Šest meseci posle toga, 3. aprila 1847. godine, Elena je dobila viđenje o Božjem zakonu u nebeskom Svetilištu i videla da je četvrta zapovest okružena svetlošću.

Od četiri sina koja su dobili – Henrija, Edsona, Viliijama i Džona – samo su Edson i Viliijam doživeli zrelo doba.

Uz pomoć proučavanja Biblije i saveta preko dara proroštva, počela je da izrasta sve snažnija i bujnija zajednica adventističkih vernika i da tako nadrasta razočarenje koje je zahvatilo Milerove sledbenike posle 22. oktobra 1844. godine. Ta mala grupa nekadašnjih Milerovih sledbenika prihvatila je ime adventista sedmog dana na opštem sastanku 1860. godine. Šestog avgusta 1881. godine, Džeims Vajt je umro u Batl Kriku, u državi Mičigen. Elen je nastavila svoje delo u Sjedinjenim Državama, u Evropi, i u Australiji u toku sledećih 34 godine. Umrla je svom domu Elmshavenu u Sent Heleni, u Kaliforniji, 16. jula 1915. godine u starosti od 87 godina.

B. Kako Elen G. Vajt predstavlja svoju misiju

Kada je Elen G. Vajt razmatrala svoj dugogodišnji rad, osetila je da pojam "proročica" samo nepotpuno opisuje njenu službu. Ona je sebe radije gledala kao "vesnicu" koju je Bog poslao svome narodu poslednjeg vremena. Iako su je drugi često nazivali proročicom, ona je shvatala da njeno delo obuhvata mnogo šire područje od onoga koje se uglavnom pripisuje toj službi; ali nikada nije tražila ni počasti ni nagrade za sebe. Osim toga, bila je duboko svesna štete koju su Božjem delu njenoga vremena nanosili drugi koji su se drsko kitili titulom proroka (3SM 74).

Pošto je dobila proročki dar, Elen G. Vajt je shvatala da je nadzemaljski autoritet povezan s njenom službom nekanonskog proročkog autora. U bezbrojnim prilikama, glasom i perom, obraćala se i starešinama i vernicima, duboko svesna da su reči koje im upućuje podržane božanskim autoritetom. Ona je neprestano imala na umu da taj autoritet nije dodeljen njoj, već da pripada porukama koje joj je Bog poverio. To shvatanje je doprinelo da bude ispunjena dubokom svešću o svojoj nedostojnosti da bude božansko oruđe i posebnim strahopoštovanjem prema Onome od kojega dolaze poruke koje objavljuje. (O odnosu između spisa EGV i svetog kanona vidi VIII, B!)

Ona je sebe gledala kao Božju vesnicu, kao božansko sredstvo da se pravilno usmerava delovanje Crkve koja će uskoro obuhvatiti celi svet, kao savetnicu Božjem narodu u delu pripremanja za skori Hristov drugi dolazak. Iako nije dobila nikakvo službeno teološko

obrazovanje, njeni spisi pokazuju da je imala nesvakidašnju teološku pronicljivost, kojom je otkrivala skriveni smisao biblijskih tekstova koji bi inače ostao sakriven. To se posebno odnosi na pet knjiga koje sačinjavaju seriju Velike borbe i koje se bave biblijskim izveštajima od stvaranja do konačnog uništenja greha: Patrijarsi i proroci, Proroci i carevi, Čeznja vekova, Dela apostola i Velika borba.

Kao deo svoje službe Božje vesnice i uz pomoć Svetoga Duha, ona je prihvatila kao svoju odgovornost da preuzme vodeću ulogu na područjima: (1) uspostavljanja crkvene organizacije, (2) prihvatanja globalnog shvatanja ukupne misije Crkve adventista sedmog dana, (3) organizovanja evanđeoskog dela u stranim zemljama, dela koje će evanđelje odneti u sve zemlje sveta, (4) otvaranja bolnica, klinika i medicinskih obrazovnih ustanova, (5) organizovanja zdravstvenih i trezvenjačkih programa i za Crkvu i za društvo, (6) uspostavljanja vaspitno-obrazovnog sistema od najnižeg do najvišeg stepena obrazovanja i (7) otvaranja izdavačkih i štamparskih ustanova, literarno-evanđeoskog dela koje će adventističku literaturu staviti u ruke čitalaca.

C. Crkva adventista sedmog dana i uloga Elen G. Vajt.

Jedna od najranijih pisanih izjava kojom je pružena svesrdna podrška proročkoj ulozi i radu Elen G. Vajt dolazi iz pera Džosefa Bejtsa (1792-1872), jednoga od osnivača i prvih starešina Crkve adventista sedmog dana. Bejts je imao nekoliko prilika da sluša izlaganja Elen G. Vajt o različitim viđenjima koja je dobila. Iako u njenim izlaganjima nije mogao da nađe ništa bi se suprotilo Bibliji, Bejtsu je zasmetalo njeno tvrđenje da svoja otkrivenja dobija od Boga. Dugo vremena je odbijao da prihvati kao verodostojno ono što je video ili čuo i sve je pripisivao posledicama njene povrede u ranom detinjstvu.

Tek 1847. godine, pošto je razgovarao s nekoliko vernika koji su posmatrali Elen G. Vajt dok je dobijala viđenja i koji su slušali njene izveštaje o onome što je videla, pošto je i sam nekoliko puta posmatrao Elen G. Vajt dok je dobijala viđenje, pošto je razgovarao i s njome, Bejts je zaključio da je video i čuo dovoljno da može doneti odluku. "Sada mogu s punim poverenjem da govorim u svoje ime. Verujem da je ovo delo od Boga, i da je određeno da uteši i ojača Njegov koji je 'raštrkan', 'izmučen' i 'zaglušen' od vremena završetka našega rada za svet u oktobru mesecu 1844. godine." Posle objavljivanja ovog Bejtsovog prvog priznanja, administratori, prorovednici i nastavnici su mnogo puta izražavali u pisanom obliku svoja uverenja.

Prva objavljena izjava prihvaćena na nekom sveopštem saboru celokupnog verništva, izašla je na stranicama službenog glasila Crkve Rivju end Herald 4. decembra 1855. godine. Džosef Bejts, J.H. Vagoner i M.E. Kornel bili su izabrani od strane sabora da pripreme izjavu koja će biti upućena "svim dragim svetima" u ime sabora o "duhovnim darovima" koji su bili dati Crkvi. U potpisanom članku, pod naslovom "Izjava Sabora koji se okupio 16. novembra 1855. godine u Batl Kriku, u državi Mičigen", Bejts, Vagoner i Kornel priznaju u ime cele Crkve da Crkva nije svesrdno cenila ni podupirala duhovne darove koje je Bog dao adventistima koji svetkuju subotu. Posebno se spominju "viđenja". Svi "sveti" su bili pozvani da izraze zahvalnost Bogu na duhovnim darovima koje je dao Crkvi, a posebno na daru proroštva. Osim toga, svima je upućen

savet da čitaju sve što je bilo objavljeno u videnjima i da budu spremni da svoj život podrede savetima koje im Bog uputio.

Od 1867. godine na dalje, redovno izražavanje vere u duhovne darove, a posebno u dar proroštva, postalo je uobičajeni zaključak na svakom službenom saboru Crkve po svetu. Zaključak Sabora 1867. godine glasi:

"Zaključujemo da izrazimo svoju trajnu veru u stalnost duhovnih darova u toku širenja evanđelja, i našu zahvalnost Bogu što je usko povezo dug proroštva s objavljivanjem vesti trećeg anđela." (R&H, 28. maj 1867)

Pedeset i peto zasedanje Generalne konferencije, održano u Indijanopolisu, Indijana, u julu mesecu 1990. godine, nije predstavljalo izuzetak. Trinaestog jula zaključak o Duhu proroštva je iznesen pred delegate i izglasan. Deo zaključka glasi:

"Zahvalni smo Bogu ne samo zato što nam je dao Sveto pismo, već i zato što nam je u poslednje dane darovao svoj dar proroštva preko života i rada Elen G. Vajt. Njeni nadahnuti spisi su bili od neprocenljive vrednosti za Crkvu u celom svetu na bezbroj načina." (AR, 26. jul – 2. avgust, 1990)

Trajna potvrda se može naći i u 27 osnovnih verovanja Crkve adventista sedmog dana. Verovanje br 16. je izjava o duhovnim darovima, dok br 17. govori o daru proroštva i glasi ovako:

"Jedan od darova Svetoga Duha je dar proroštva. Ovaj dar je karakteristika po kojemu se prepoznaje Crkva ostatka i pokazao se preko službe Elen G. Vajt. Kao Gospodnja vesnica, ona je svojim spisima pružila Crkvi trajni i nadahnuti izvor istine koja joj osigurava utehu, usmerenje, pouku i ukor. Oni jasno objavljuju da je Biblija merilo kojim se moraju ispitivati sva učenja i sva iskustva (Joilo 2,28.29; Dela 2,14-21; Jevrejima 1,1-3; Otkrivenje 12,17; 19,10). (SDA Yearbook 1981,7)

D. Izvori i literarni pomagači

U toku osamdesetih godina dvadesetog veka pažnja istraživača je bila usmerena na način kojim se Elen G. Vajt služila izvorima podataka i oko toga se razvila široka diskusija. Činjenica da je Elen G. Vajt citirala i parafrazirala druge autore ni na koji način nije uticala na njenu nadahnutost, niti je Zadužbina Elen G. Vajt na bilo koji način pokušavala da prikrije tu činjenicu. I zaista, još 1933. godine su Vilijam Vajt (sin Elen G. Vajt) i D.E. Robinson (jedan od sekretara Elen G. Vajt) pripremili brošuru od 27 stranica pod naslovom Kratke izjave o spisima Elen G. Vajt, u kojoj se veoma otvoreno tretiralo pitanje služenja drugim izvorima i literarnim pomagačima.

1. Izvori

Autori su zapazili da je u toku prvih godina svog literarnog rada Elen G. Vajt bila vrlo uznemirena zbog teškoće da ljudskim jezikom jasno opiše sadržaj svojih viđenja. Međutim, Bog joj je dao obećanje da će na nju izliti svoju blagodat i pružiti joj neophodnu pomoć da bi ispunila odgovornosti koje su joj bile poverene.

"Bilo joj je rečeno da će čitajući verske knjige i časopise pronaći skupocene dragulje istine izrečene prihvatljivim jezikom i da će joj biti upućena nebeska pomoć da ih prepozna i da ih odvoji od smeća zablude sa kojim su ponekad bili pomešani." (Vajt i Robinson, reprint kao dodatak AR, 4. jun 1981)

U uvodu u izdanje *Velike borbe* iz 1888. godine, sama Elen G. Vajt je načela pitanje pomoćnih izvora: "U nekim slučajevima kada je istoričar tako opisao događaje da je pružio kratak razumljiv pregled problema, ili je ukratko sažeo pojedinosti na prihvatljiv način, citirala sam njegove reči; ali, izuzevši nekoliko slučajeva nisam navodila o kome se radi, jer nisam citirala pisca kao neki autoritet, već sam njegov opis navodila kao dostupan i snažan opis predmeta."

Ova izjava je bila ponovljena i u uvodu izdanja iz 1911. godine, uz dve manje promene u redosledu reči.

Već dugo je bilo poznato da su se i kanonski pisci služili i nadahnutim i nenadahnutim izvorima prilikom pisanja svojih spisa. Kao što je već bilo spomenuto, Luka obaveštava svoje čitaoce o svojim izvorima podataka o životu i radu Isusa Hrista. On jasno kaže da ne piše na temelju snova i viđenja, već na temelju razgovora sa očevicima i "slugama reči". (Luka 1,1-4; vidi i IV. C.4!)

Veličina uticaja koji je njeno intenzivno čitanje imalo na spise Elen G. Vajt tek nedavno je potpuno shvaćena. Iako su neki pod utiskom tog znanja izrazili sumnju u njen proročki dar, njeno služenje drugim izvorima ne predstavlja nikakav problem za one shvataju kojim se istraživačkim metodama služi nadahnuće (Vidi IV. C. 4!). U stvari, već je i sama diskusija o služenju obogatila i proširila naše razumevanje nadahnuća. Nedavni pokušaji da se istraže literarni izvori upotrebljeni prilikom pisanja knjige *Čežnja vekova* zaslužuju pažnju svih onih koji žele da ovo pitanje podrobnije istraže (Vidi Veltman!).

2. Literarni pomagači

Slično Jeremiji i Pavlu (Vidi IV.C.5), i Elen G. Vajt je imala svoje literarne pomagače ili asistente. Prvih godina njen muž Džeims Vajt joj je pomagao da piše pisma i da priprema rukopise za štampu. Posle smrti Džeimsa Vajta 1881. godine, Vilijam Vajt, njen sin, preuzeo je istu ulogu. U toku godina njenih najproduktivnijih godina, imala je po nekoliko pomagača. Njihove odgovornosti su se kretale od prepisivanja rukopisa i pisama, do ispravljanja gramatičkih ili ortografskih grešaka. Pošto bi prepisali rukopise i ispravili gramatičke i ortografske greške, aistenti bi rukopise vraćali Elen G. Vajt na pažljivo čitanje. U toj fazi rada, ona bi dodavala ili oduzimala, pa su posle toga rukopisi još jednom prepisivani. Tek posle još

jednog čitanja bili bi spremni za slanje ili štampanje. Nijednom asistentu nije bilo dozvoljeno da rukopisima dodaje neke svoje misli ili shvatanja, kao što se jasno vidi iz sledećih redova.

Najpoverljiviji asistent Elen G. Vajt, Merien Dejvis, dobila je dužnost da pomaže prilikom pripremanja knjiga. Upoređujući posao Merien Dejvis i posao svojih uobičajenih pomagača, Elen G. Vajt je napisala: "Moje prepisivače ste videli. Oni ne menjaju moj jezik. Sve ostaje kako sam ja napisala. Merion ima potpuno drugačiji zadatak. Ona oblikuje moje knjige... Ona svoj posao obavlja na sledeći način. Uzima članke koji su već objavljeni u časopisima i lepi ih na prazne stranice još prazne knjige. Ona ima i duplikate svih pisama koja sam napisala. Kada se priprema novo poglavlje neke moje knjige, Merien se seti da sam ja već napisala nešto o toj posebnoj temi, nešto što bi poglavlje učinilo još snažnijim, ubedljivijim. Onda ona počinje da traži taj tekst i i ukoliko ustanovi kada ga nađe da će poglavlje zaista postati jasnije, ona ga dodaje."

E. Plod celokupnog životnog dela

U vreme kada je umrla 1915. godine Elen G. Vajt je ostavila iza sebe preko stotinu hiljada stranica rukopisa u sledećim oblicima: 24 objavljene knjige, dve knjige u rukopisu, spremne za štampu, preko pet hiljada članaka objavljenih u časopisima, i oko dve stotine brošura i traktata. Osim toga, iza nje je ostalo i oko šest hiljada mašinom pisanih pisama i rukopisa u ukupnoj dužini od oko 35 hiljada stranica i oko 2 hljade rukom pisanih pisama, dokumenata, dnevnika i drugih manuskripata, koji bi, kada bi se prepisali mašinom, predstavljali daljih 15 hiljada stranica.

Posle njene smrti njena najvažnija dela su prevedena na više od stotinu jezika i dijalekata – samo je knjiga Put Hristu prevedena na više od 150 jezika. Novi prevodi njenih knjiga se stalno dovršavaju.

Makoliko da je impresivna količina literarne zaostavštine Elen G. Vajt, mnogo je značajnija veličina uticaja njenih spisa na život ljudi. Sadržaj tih spisa – Božja ljubav izražena žrtvom Božjega Sina, velika borba između dobra i zla, poziv na pripremanje za Hristov drugi dolazak, sila Božje blagodati koja osposobljava grešnike da žive životom pobede nad grehom, ali i mnoge druge biblijske teme koje uzdižu čitaoce – sve je to širilo i danas širi uticaj koji će se moći pravilno oceniti tek posle Hristovog drugog dolaska.

F. Čuvanje spisa Elen G. Vajt

Godine 1912, u starosti od 85 godina, Elen G. Vajt je sačinila testament u kojemu je odredila kako će se čuvati njena literarna zaostavština. Odredila je pet lica koja će delovati kao poverenici: Vilijam C. Vajt, njen sin; Klarens C. Krajsler, jedan od njenih sekretara; Čarls H. Džouns, direktor Pasifik Pres Pablišing Esosiejšen; Artur G. Daniels, predsednik Generalne konferencije; i F.M. Vilokoks, urednik službenog glasila Crkva, Rivju end Heralda.

Testamentom su ovim licima poverena sva autorska prava, slogovi svih knjiga na svim jezicima, zbirka svih rukopisa, i svi indeksi koji su se odnosili na zbirke. Poverenicima su bile poverene

sledeće odgovornosti: (1) staranje o svim objavljenim i neobjavljenim rukopisima; (2) korisno služenje svim knjigama i rukopisima; (3) omogućavanje i štampanje novih prevoda; (4) štampanje kompilacija pisama, dokumenata, članaka i rukopisa.

Testamentom je određeno da će Savet poverenika biti nezavisan u svom radu i da će se sam obnavljati. Kasnije je Savet proširen na 15 članova; sedam doživotnih i osam koji se biraju na pet godina.

Pod rukovodstvom Saveta poverenika rade službenici Zaostavštine koji obavljaju svoje svakodnevne poslove u kancelarijama Zaostavštine pri Generalnoj konferenciji. Ovi službenici proučavaju njene spise po temama koje su od interesa za Crkvu i objavljuju rezultate svojih istraživanja u časopisima, knjigama i dokumentima, koji stoje na raspolaganju vernicima, starešinama i drugim zainteresovanim licima. Službenici Zaostavštine putuju po svetu i drže predavanja i seminare o duhovnim darovima, o Duhu proroštva koji se pokazao u žuvotu i radu Elen G. Vajt i o temama od opšteg interesa kojima se i ona bavila u svojim spisima. U nekoliko velikih gradova po svetu smešteni su istraživački centri koji se bave istom delatnošću.

Služeći se dostignućima savremene tehnologije, Zaostavština je celokupno literarno delo Elen G. Vajt stavila na raspolaganje javnosti u obliku CD-ROM disketa.

XII. Uticaj duhovnih darova

Duhovni darovi su izvori snage za unapređenje dela koje je Hristos poverio svojim učenicima prilikom svoga uznesenja. Obećao im je da će Sveti Duh, Utešitelj, biti poslan u Hristovo ime da ih uputi u svaku istinu, da ih podseti na sve pouke koje im je Isus dao, da ih osposobi za službu i da im podeli duhovne darove po svome izboru.

Hristovi sledbenici danas treba da traže te duhovne darove isto onako željno kao što su ih tražili vernici u Korintu na Pavlovo navaljivanje (1. Korinćanima 14,1). Ovi darovi će, silom Svetoga Duha, (1) osposobiti vernike za delo službe u koju je uključeno i zadobijanje ljudi za Hrista; (2) za izgrađivanje Tela Hristova; (3) za jedinstvo vere i poznanja Sina Božjega; (4) za razvijanje duhovne zrelosti u Isusu Hristu i (5) za duhovno rasteenje do punog rasta visine Hristove (Efescima 4,11-13).

Konačni proizvod istinskih darova Duha je zdrava i snažna Crkva. Hrišćani, među kojima će delovati ovi duhovni darovi neće više biti "kao mala deca koju ljulja i zanosi svaki vetar nauke, u laži čovekovej, putem prevare" (Efescima 4,14).

XIII. Istorijski pregled

U samom svom početku, hrišćanska Crkva je bila karizmatička zajednica. Pozivajući 12 apostola da budu jezgro nove Crkve, Isus im je dao "silu i vlast nad svim đavolima i da isceljuju od bolesti" (Luka 9,1). Kada ih je slao dvojicu po dvojicu da steknu praktična iskustva, rekao im je: "Bolesne isceljujte, gubave čistite, mrtve dižite, đavole izgonite, zabadava ste dobili, zabadava i

dajte!" (Matej 10,8) Osnažena silom Svetoga Duha (Jovan 20,22; Dela 2,1-4; 4,31), apostolska Crkva je bila dinamična zajednica, prožeta silom Svetoga Duha, u kojoj su karizmata (duhovni darovi) osposobljavali vernike da izvrše zadatak koji im je poverio njihov Gospod (Matej 28,19.20). U tom smislu je prvobitna hrišćanska Crkva bila karizmatička zajednica.

Odnos hrišćanske Crkve prema duhovnim darovima menjao se u toku stoleća, slično odnosu različitih grupa u krilu hrišćanstva. Prvi deo ovog istorijskog pregleda baviće se jednim ranim pokušajem da se ponovo steknu duhovni darovi koji su delovali u apostolskoj Crkvi. U drugom delu, ispitivaćemo odnos različitih savremenih hrišćanskih zajednica prema duhovnim darovima.

A. Montanizam

U toku poslednjeg dela drugog stoleća posle Hrista, mala grupa hrišćana u rimskoj provinciji Frigiji u Maloj Aziji usmerila je svoju pažnju na ponovno razvijanje duhovnih darova. Godine 172. posle Hrista, Montan, skorašnji obraćenik iz neznaboštva, objavio je da ima dar proroštva. Vrlo brzo njemu su se pridružile i dve žene, Priskila i Maksimila, koje su se proglasile proročicama. Oni su svoj pokret nazvali "novo proroštvo", ali su ih njihovi protivnici proglasili "frigijskom jeresi". Oko četvrtog stoleća pokret je nazivan montanizmom, prema imenu isnivača. Bio je to prvi neopentekostalni pokret u hrišćanstvu.

1. Shvatanje o duhovnim darovima

Montanisti su verovali da duhovni darovi nisu ograničeni samo na apostolsko doba, već da su namenjeni svima koji veruju. Dokazi za ovo verovanje nađeni su u obećanju da će u poslednje dane Bog izliti svoga Svetoga Duha i da će "proricati sinovi vaši i kćeri vaše, starci će vaši sanjati sne, mladići će vaši viđati utvare" (Joilo 2,28; Dela 2,17). Proročki dar, naravno, izazivao je najveću pažnju zbog iskustva Montana, Priskile i Maksimile.

Montanizam je izrastao iz vatrene želje za duhovnim obnovljenjem. Cilj njegovih prvih pripadnika je bio obnavljanje Crkve u njenoj prvobitnoj jednostavnosti, ponovno javljanje karizmata (duhovnih darova) u njenoj sredini i sticanje sigurnosti u prisutnost i delovanje Parakleta ili Svetoga Duha. Montanizam je bio identifikovan kao reakcija na pokvarenost koja se uvlačila u Crkvu. On je predstavljao i reakciju na sve veći uticaj gnosticizma i paganizma, na slabljenje discipline u Crkvi, na razvijanje hijerarhije i na sve veće neverovanje u vrednost duhovnih darova u iskustvu Crkve.

2. Istorijska procena Novog proroštva

Kada neka grupa prekrši norme religijskog ponašanja, mogu se pojaviti čudne priče o onima koji to čine i često se te priče prihvataju kao činjenice. Montanisti nisu u tome nikakav izuzetak. Vrlo rano su se pojavile glasine o pojavljivanju Hrista i Parakleta na montanističkim skupovima. Govorilo se i o padanju u zanos i o grčevima i masovnoj histeriji.

A.H. N jumen (1,204) smatra da je takav fanatizam prirodna pojava na tlu iz kojega je montanizam izrastao. Frigijci su bili poznati po ispadima prilikom obožavanja paganske boginje Kibe. Osim velikog nemorala, njima su pripisivane ekstatičke vizije, stanja grozničave opsednutosti i samoranjavanje.

Iako je bilo glasova u krilu organizovane Crkve da se prizna postojanje proročkog dara i da dođe do sporazuma sa montanistima, crkveni autoriteti su odbacili takva nastojanja i okrenuli se protiv sledbenika montanizma kao jeretika.

U novija vremena teolozi su postali pristupačniji, govorili su da na montaniste ne treba gledati kao na intelektualne jeretike, jer su se oni razlikovali od svoje braće hrišćana jedino po svom prihvatanju "novog proroštva". Koreni montanizma ne leže u jeresi ili u militantnom apokaliptičizmu, već u verovanju da Sveti Duh može progovoriti pojedincu da bi se u Crvi izgradila odgovarajuća disciplina (Fox 409).

N. Bonveč (486) ističe da Novo proroštvo nije tvrdilo da otkriva neke nove istine. Njegove izjave su podupirale crkvenu tradiciju, zastupale vaskrsenje mrtvih, razvijale bogatu eskatologiju. Cilj pokreta je bio pripremanje za skori Hristov dolazak – pripremanje koje treba da se odnosi na celokupni život hrišćana.

D. Rajt (23.28.29) zaključuje da je: (1) osuda montanizma predstavljala "fanatičku revnost" "katoličkih kritičara" da optuže pokret koji je ustvari bio neregularan umesto neortodoksan; (2) razlozi za opštu osudu i isključivanje Novog proroštva nigde nisu precizno navedeni; (3) "odbacivanje pokreta otkriva isto toliko o katolicizmu u nastajanju kao i o samom montanizmu"; (4) "u najgorem slučaju montanizam bi se mogao proglasiti fanatičkim, a ne jeretičkim pokretom".

3. Tertulijanova odbrana duhovnih darova

Montanizam je stekao odanog zastupnika kada je crkveni otac latinske Crkve Tertulijan iz Kartagine (160-230 AD) prihvatio njegovo učenje o duhovnim darovima. Prema R. Bausu (203), Tertulijan je odvojio montanizam od trojice prvobitnih proroka i njegovog frigijskog konteksta. On je misiju montanizma formulisao kao "dovođenje hrišćanstva i čovečanstva uopšte do potpune zrelosti delovanjem Parakleta".

Oni koji su montanizam proglašavali jeretičkim pokretom tvrdili su da je neprirodna ekstaza bila karakteristična za pripadnike "novog proroštva" u toj meri da su osobe oduzete Duhom padale u zanos i počinjale da ispuštaju čudne i nerazumljive zvukove. Rajt (21-23), međutim, ističe da nema nikakvih dokaza o glosolaliji i da Tertulijan, opisujući iskustvo ekstaze, "jedva da uopšte spominje glosolaliju i da navodi malo onoga što bi u opšteprihvaćenom smislu ličilo na ekstazu". Ekstaza, prema Tertulijanovom opisu, događala se na normalan način u toku sna kada bi se ljudski um ditektno povezao s Bogom; posledica su bili snovi i viđenja.

Za Tertulijana, prisutnost karizmata bila je dokaz prisutnosti i delatnosti Svetoga Duha. Za crkvene autoritete koji su bili zaposleni izgrađivanjem i jačanjem hijerarhije, prisutnost

karizmata je označavala da su "istinski hrišćanski ciljevi montanista bili uzopačeni neumerenim preuveličavanjem njihovog stvarnog značenja i da su predstavljali falsifikovanje hrišćanske tradicije" (Baus 204). I tako je montanizmu bila prilepljena etiketa jeresi.

4. Džon Vesli i montanizam

Međutim, posle skoro petnaest stoleća, Džon Vesli je ocenio crkvene autoritete koji su osudili Montana kao "bogate i ugledne hrišćane" koji uvek imaju većinu i moć na svojoj strani i koji se usuđuju da ismevaju istinsku veru "jednoga od najsvetijih ljudi u drugom stoleću". Vesli je zaključio da je Montan naglašavao obaveznost poslušnosti Božjem zakonu i ljubavi prema Bogu i ljudima, ali da je snažnije od drugih isticao delovanje sile koja zrači iz bića ispunjenog Svetim Duhom (Smith 25).

B. Opšti hrišćanski pogled

Odbojnost koju su rani hrišćanski autoriteti pokazivali prema duhovnim darovima pretvorila se u službeni poziciju Crkve u toku sledećih stoleća. Isceljivanje bolesti tela bilo je ipak izuzeto od osude.

1. Rimokatolička Crkva

U krilu Rimokatoličke Crkve čudesna izlečenja su beležena i prihvatana stolećima. Po celom svetu, hiljade vernika su govorile da su našle izlečenje u raznim svetilištima koja su bila posvećena Devici Mariji ili drugim svecima. Tvrđilo se da relikvije, koje prema verovanjima potiču od Isusa ili Njegovih apostola, jačaju veru naroda koji traži izlečenje. Iako se većina zabeleženih izlečenja dogodila kao posledica molitava upućenih Mariji ili nekome od svetaca, bilo je i zabeleženih slučajeva da su neka izlečenja obavljali posebno odani vernici. Katolici već dugo vremena smatraju da ovakva čuda potvrđuju autentičnost njihovih učenja.

2. Protestantizam

Protivnici su se rugali prvim reformatorima što nisu u stanju da čudima dokažu verodostojnost svojih reformatorskih učenja. To je, možda, bio najvažniji činilac koji je doprineo da se u krilu protestantizma počne smatrati da su karizmata iščezla iz hrišćanstva krajem apostolskog doba.

Delo Svetoga Duha, međutim, protestanti nisu odbacivali. Umesto da se pokazuje preko duhovnih darova, Sveti Duh je delovao na ljude i preobražavao njihov život. Njegova moć se videla u savladavanju grešne ljudske prirode i u nastajanju hrišćanskih vrlina pravednosti, mira i radosti. Sveti Duh se u životu vernika iskazivao njegovom moralnom snagom. Kao što T. Smit (25) ističe, Luter i Kalvin (šesnaesto stoleće) su upozoravali na one "koji izgleda da obične ljudske emocije proglašavaju delovanjem Svetoga Duha na preobražavanju moralne prirode ljudi i žena." Švajcarski i holandski anabaptisti, sa druge strane, želeli su da se više važnosti pridaje formalnoj poslušnosti, dok su menoniti naglašavali patnje nastale zbog poslušnosti Isusovim nalogima. Svi ovi rani reformni pokreti su minimizovali duhovne darove.

Povodeći se za Aldersgejtom, Džon Vesli (1703-1791) je bio otvoreniji prema konceptu natprirodnih manifestacija Svetoga Duha. U stvari, on je prihvatao i emocionalizam mnogih svojih sledbenika, priznajući "da se trans, izlečenja, čuda, i druga neobična zbivanja mogu događati u životu vernika" (Smith 25). Džordž Vajtfield, evanđelista blizak Vesliju, postajao je sve nervozniji zbog Veslijeve naklonosti prema izražavanju emocionalizma, smatrajući da te pojave ne predstavljaju primarni fokus delovanja Svetoga Duha.

Međutim, Džon Vesli nije bio karizmatik. Zajedno s puritancima svoga vremena on je smatrao da su kvekeri isuviše emocionalni i da se ne oslanjaju dovoljno na Bibliju da bi ograničili demonstracije onoga što su nazivali silom Svetoga Duha. U devetnaestom stoleću mnogi evanđelisti i mnoge Crkve slagali su se sa Veslijem. Među takve možemo uključiti Čarlsa G. Finija, R. A. Torija, i druge evanđeliste, zastupnike takozvanog "uzvišenijeg života". Pokret svetosti je cvetao među američkim metodistima, nekim Prijateljima, kongregacionalistima, baptistima i nemačkim vernicima Evangelističke Crkve i Crkve ujedinjene braće. Za njih, poslušnost i ljubav, a ne emocionalna ekstaza, predstavljali su stvarni dokaz prisutnosti Svetoga Duha.

Posle pojave karizmatičkih pokreta pri kraju dvadesetog stoleća, protestantizam se ponovo podelio oko pitanja delovanja Svetoga Duha. Karizmatički deo se usredsredio na duhovne darove, na natprirodno i emocionalno, dok su fundamentalisti i dalje naglašavali silu svetog življenja.

C. Pokret svetosti

Džon Vesli je svesrdno verovao u Pavlovo učenje da je Isus umro za nas dok smo još bili grešnici i Božji neprijatelji (Rimljanima 5,8-10) i da je svojom blagodaću omogućio da dobijemo oprostjenje i opravdanje verom u Njega. On je takođe naglašavao i hrišćansko savršenstvo kao drugo, neposredno delo blagodati, kojemu prethodi i iza kojega sledi postepeno rasteње u svetosti. Shvatanje da grešnik može dostići savršenstvo predstavlja temelj na kojemu su podignute mnoge "crkve svetosti". Među ovim zajednicama, koje se ne predstavljaju kao pentekostalne, smatra se da je delo Svetoga Duha povezano sa posvećenjem i svetim životom, a ne sa duhovnim darovima.

1. Metodistička episkopalna Crkva

U toku poslednjeg dela devetnaestog stoleća u Sjedinjenim Američkim Državama, Metodistička episkopalna Crkva je porodila nekoliko manjih "crkava svetosti". Poreklo tih separatističkih denominacija je slično: (1) neki ugledni starešina u Metodističkoj episkopalnoj Crkvi bi bio primoran da napusti Crkvu iz različitih razloga; (2) on bi posle toga obrazovao svoju nezavisnu "grupu svetosti" i (3) spajanje nekoliko ovakvih manjih grupa bi dovodilo do organizovanja nove "crkve svetosti".

Dve najveće "crkve svetosti", koje su se pojavile kao rezultat gornjeg procesa bile su Crkva Nazarećanina i Hodočasnička crkva svetosti. Istočno krilo Crkve Nazarećanina je nosilo ime

Pentekostalna crkva Nazarećanina, ali je kasnije izbacila iz naziva reč pentekostalna da se ne bi zamenjivala s pokretom govorenja jezicima koji se razvijao u krilu novih pentekostalnih crkava početkom dvadesetog stoleća. Međutim, osnivač Hodočasničke crkve svetosti, Martin Knap, naglašavao je duhovni dar božanskog izlečenja.

2. Pentekostalizam

Pentekostalne Crkve u krilu pokreta svetosti posebno naglašavaju duhovne darove. Veslijanski koncept da posle obraćenja treba da sledi drugi blagoslov (posvećenje) dalje je razvio Čarls Foks Param (1873-1929), uključujući u njega krštenje Svetim Duhom i dar govorenja jezicima. Neki istoričari upućuju na grad Topeku, u državi Kansas (1901) kao rodno mesto pentekostalnog pokreta. Param je u tom mestu održavao niz sastanaka za probuđenje kada je "Agnes Ozman postala prva osoba koja je u naše doba potražila i stekla iskustvo govorenja jezicima kao znak da je krštena Svetim Duhom" (Melton, 43). Međutim, probuđenje u ulici Azusa u Los Angelesu (1906) za vreme propovedanja Vilijama J. Sejmura, koji se školovao pod rukovodstvom Parama u Hjustonu, u državi Teksas, poznatije je kao kolevka savremenog pentekostalizma.

Temeljeći se na poruci Jovana Krstitelja: "Ja, dakle, krštavam vas vodom za pokajanje, a onaj, što ide za mnom, jači je od mene, on će vas krstiti Duhom Svetim i silom!" (Matej 3,11), pentekostanci na krštenje vodom gledaju kao na krštenje kojim ih Sveti Duh krštava u Hristu, dok drugo krštenje smatraju krštenjem kojim ih Isus Hristos krštava po Duhu Svetome. Posle krštenja Svetim Duhom, veruju oni, krštenik treba da dobije bar jedan od devet duhovnih darova koje Pavle nabroja u 1. Korinćanima 12. Međutim, najčešće naglašavaju duhovne darove govorenja jezicima i lečenja bolesnika.

Takozvani dar govorenja jezicima pojavljuje se u dva oblika: kao glosolalija i kao ksenoglosija. Pošto se prilikom glosolalije čuje samo nekoliko samoglasnika i suglasnika ta pojava se ne može proglasiti jezikom, već bi umesto toga bila "verbalizovano religijsko iskustvo" (Melton 41). Ksenoglosija, sa druge strane, predstavlja služenje istinskim stranim jezicima i to u slučaju kada osoba koja njima govori ne zna te jezike.

I G. Veker (1933.1934) deli ovaj dar u dve kategorije. "Dar jezika" nemaju svi hrišćani. On može da služi na pouku Crkvi tek kada je prisutan prevodilac. Njime se izražava i čežnja duše u molitvi na samo. Druga kategorija, "znak jezika", data je svim hrišćanima. To je natprirodni znak da je govornik kršten Svetim Duhom. Tradicionalni pentekostanci veruju da su svi zabeleženi slučajevi krštenja Svetim Duhom u Delima apostola bili praćeni ovim "znakom jezika".

Dar isceljivanja, onako kako se njime služe pentekostalni iscelitelji na javnim bogoslužjenjima, izazvao je sumnje u mislima mnogih hrišćana – ne toliko u stvarnost samih izlečenja koliko u oblik i pojave koje prate izlečenje. Mnogima smeta prenaplašena bliskost s Bogom u toku molitve i glasno, zapovedničko držanje iscelitelja. Primedbe se stavljaju i na psihologiju kojom se manipuliše prisutnima.

Pentekostalni pogled na istoriju Crkve je izražen sledećim scenarijem: hrišćanska Crkva je započela svoje postojanje kao karizmatička Crkva – Crkva koja je osposobljena za svoju misiju

darom Svetoga Duha i prisutnošću duhovnih darova. Razvijanje hijerarhije i klerikalne pokvarenosti dovelo je do gubljenja duhovnih darova i Crkva je ušla u Mračno doba. Delo protestantskih reformatora označilo je početak procesa obnavljanja, ali njihovo delo nije bilo potpuno. Potpuno obnavljanje karizmatičke Crkve, osposobljene silom Svetoga Duha da obavi svoju misiju, dogodilo se sada u krilu pentekostalnog pokreta. Rani dažd je pao na apostolsku Crkvu na dan Pedesetnice, pozni dažd se sada izliva putem pentekostalnog iskustva.

D. Savremeni karizmatički pokret

Dok su tradicionalne Crkve posle II. svetskog rata ostale odbojne prema pentekostalnom iskustvu i prisutnosti duhovnih darova u savremenoj Crkvi, R. Kvebedo (1967) ukazuje na tri faktora koja su doprinela da pedesetih godina dvadesetog stoleća dođe do karizmatičkog probuđenja i u njihovoj sredini: (1) pentekostalne pojave među klericima i laicima; (2) delatnosti Međunarodnog udruženja poslovnih ljudi za punu evangelizaciju (FGBMFI), (3) ekumensko delovanje Davida du Plesisa.

1. Međunarodno udruženje poslovnih ljudi za punu evangelizaciju

Ovo Udruženje osnovala je grupa poslovnih ljudi i profesionalaca (1951), vernika Crkve Božjih zajednica koji su postali nezadovoljni sve većom dominacijom klerika. Putem svoje publikacije (Voice) počeli su da objavljuju izveštaje o pentekostalnim iskustvima. Kada su propovednici i laici, pripadnici tradicionalnih Crkava, čuli ove izveštaje, pridružili su se FGBMFI i počeli učestvovati u tim iskustvima. "I tako je FGBMFI postao glavni ugao kamen u utemeljivanju karizmatičkog probuđenja." (Kvebedo 1967)

2. David du Plesis

Propovednik Crkve Božjih zajednica, David du Plesis, je obavljao službu pentekostalnog posmatrača na raznim ekumenskim skupovima. Njegova prisutnost kao pentekostalnog predstavnika u ekumenskim krugovima doprinelo je podizanju ugleda pentekostalnog iskustva i poruke među nepentekostalnim sveštenicima i laicima. Sredinom pedesetih godina dvadesetog stoleća pentekostalizam je bio prihvaćen kao treća snaga u svetskom hrišćanstvu.

3. Tradicionalne Crkve

Pojavljivanje karizmatičkog pokreta u krilu protestantskim tradicionalnih Crkava počelo je 1960. Te godine je Denis Benet, rektor Eposkopalne crkve svetog Marka u Van Nijusu u Kaliforniji, obavestio svoje parohijane o svom karizmatičkom iskustvu govorenja jezicima za vreme svoje privatne molitvene seanse. Kada se njegova parohija podelila oko ovog pitanja, Benet su premestili u Sietl u državi Vašington i dali mu crkvu u centru koja je bila u rasulu. Tu je počeo da propagira karizmata i crkva je doživela iskustvo fenomenalnog porasta. To je privuklo pažnju medija i o njegovom iskustvu su se pojavili članci u novinama Tajm i Njusvik. Benet je dobio javnu podršku od stotina propovednika i sveštenika tradicionalnih Crkava. Karizmatički pokret je tako privukao pažnju tradicionalnih protestantskih Crkava i mnogi su bili spremni da se odazovu.

Pokret je prvi put prodro u katoličke krugove 1967 godine na Univerzitetu Dugesn u Pittsburgu u državi Pensilvenija, kada su dvojica profesora teologije navela 20 studenata i nastavnika da steknu neopentekostalno iskustvo. Odatle se pokret proširio na kampus Univerziteta Notr Dam u Saut Bendu u državi Indijana, a onda na Univerzitet Mičigena.

Kada je pokret prodro u tradicionalne crkve srednje društvene klase tipični pentekostalni sistem bogoslužnja je postao mnogo smireniji i službena liturgija jedva da se promenila. Običaj glosolalije, lečenja i proricanja postao je centralna tačka na bogoslužnjima sredinom sedmice.

Teološki, karizmatско probuđenje je naglašavalo autoritet Biblije, lično predanje Hristu, evangelizaciju, prema običajima neoevangelikalizma. Ali, dok neoevangelikalci insistiraju na doktrinalnom sjedinjenju kao uslovu sjedinjenja hrišćana, karizmatici krštenje Svetim Duhom vide kao sjedinjavajuću silu. U svom nastojanju da ponovo stekne karizmata, karizmatički pokret je ponovo uveo iskustvenu spoznaju u krilo hrišćanstva.

E. Crkva adventista sedmog dana

Od samog svog početka, Crkva adventista sedmog dana je čvrsto verovala u duhovne darove i prihvatila njihovo postojanje. Među sledbenicima Vilijama Milera, u čijoj sredini treba tražiti korene Crkve adventista sedmog dana, proročki dar je bio dodeljen Elisu Fosu i Hejzenu Fosu. Foj je dobio viđenja o mileritskom pokretu 1842. i 1844. godine. Fos je dobio viđenje krajem meseca septembra i početkom meseca oktobra 1844. godine, u kojemu je video putovanje pripadnika adventističkog pokreta u Božji grad.

Mala grupa pripadnika mileritskog pokreta od koje je kasnije nastala Crkva adventista sedmog dana znala je za iskustva Foja i Fosa. Foj je ispričao šta je video, ali je Fos odbio da objavi svoje viđenje iako je u ponovljenom viđenju dobio nalog da to učini. Posle ponovnog odbijanja čuo je glas koji mu je rekao: "Ti si ožalostio Gospodnjega Duha!" Uplašen ovom porukom, sazvaio je vernike i pokušao da im objavi poruku, ali nije mogao da se seti ni jedne jedine reči. Povikao je: "Zaboravio sam sve! Ne mogu da kažem ni jednu reč, Gospodnji Duh me je napustio!" (SDA Encyclopedia 10,563)

Kratko vreme pošto je nestalo nade da će se Hristos pojaviti 22. oktobra 1844. godine, ponovo se pojavio proročki dar, ovaj je bio dat mladoj devojci, pripadnici male grupe pripadnika mileritskog pokreta od koje se razvila Crkva adventista sedmog dana. Negde sredinom decembra meseca 1844. godine Elen G. Harmon, kasnije Vajt, primila je u Portlendu, u državi Mejn, prvo od oko dve hiljade viđenja. I Foj i Fos, koji su čuli Elen G. Vajt kako objavljuje sadržaj svoga prvog viđenja, potvrdili su da je ona videla ono isto što je njima prethodno bilo pokazano.

Iako adventisti sedmog dana veruju da će se svi duhovni darovi pokazati u Crkvi poslednjeg vremena da bi se izvršila evangeoska misija Crkve, dar koji je dobila Elen G. Vajt ipak je privukao najveću pažnju. Verujući da će istorija uskoro doći svome kraju i da će se Isus uskoro pokazati, adventisti sedmog dana smatraju sebe Božjim Ostatkom, najavljenim u Otkrivenju

12,17. Taj Ostatak drži Božje zapovesti i ima svedočanstvo Isusa Hrista, koje Jovan naziva Duhom proroštva (Otkrivenje 19,10; Vidi i XX. D!)

Usmeravani proročkim darom koji je dobila Elen G. Vajt, adventisti sedmog dana su izbegli krajnosti kroz koje su prošle druge Crkve u vezi sa tumačenjem duhovnih darova. Te krajnosti bi bile: (1) ekstremni emocionalizam na bogoslužjenjima; (2) lažno govorenje jezicima; (3) lažna čudesa.

1. Emocionalizam

Mileriti u Metodističkoj Crkvi delili su Veslijevo mišljenje o emocionalnim iskustvima prilikom bogoslužjenja. U toku molitvenog bogoslužjenja 1843. godine Božji Duh se tako moćno spustio na mladu Elen Harmon da je izgubila svest i da nije bila u stanju da se te noći vrati svojoj kući. Božji Duh se spustio i na jednog mladića koji je pao na pod i ležao kao mrtav. Mladić se kasnije vratio svesti ali ni on nije mogao da pođe svojoj kući.

Prvi adventistički skupovi su odisali metodističkim oduševljenjem i bili su karakteristični po horu snažnih glasova koji su uzvikivali amin i slava Bogu! Na Božić 1850. godine Elen Vajt je dobila viđenje o savršenom redu na Nebu i o Božjoj slavi koja je ispunjavala nebeski Hram. Na temelju tog viđenja i naloga koji su ga pratili, ona je počela da (1) zahteva uspostavljanje organizacije Crkve i (2) da traži da se Crkva oslobodi nezdravog i nepotrebnog uzbuđenja u toku bogoslužjenja. Govoreći o ekstatičkim iskustvima, ona kaže: "Videla sam da postoji velika opasnost da zanemarimo Božju Reč i da se opustimo i oslonimo na ekstatička iskustva... videla sam da je opasnost pred nama!" (5MR 227)

Kada se pred Elen Vajt počela razotkrivati značajna tema o velikom sukobu između dobra i zla, ona je shvatila da će Sotona pokušati da falsifikuje delovanje Svetoga Duha unoseći emocionalno nabijena iskustva i duhovne uzlete u naša bogoslužjenja. Ti naponi će se pojačati u toku završnih trenutaka istorije ove Zemlje kada će veliki varalica pokušati da falsifikuje i iskustvo poznog dažda. Od 1850. godine na dalje, reči upozorenja su se počele umnožavati.

2. Govorenje jezicima

U ranoj istoriji Crkve adventista sedmog dana zabeležena su četiri dokumentovana slučaja govorenja jezicima: (1) 1847. godine, da bi se jedan mladić naveo da prihvati propovedničku službu; (2) 1848. godine, na skupu na kojemu se odlučivalo kada treba započeti subotu; (3) 1849. godine, smernice za misionarski poduhvat; (4) 1851. godine, izveštaj o prisutnosti Božjoj i o Njegovoj moći.

Prilikom drugog iskustva, nekoliko vernika se okupilo da proučava i da se moli da im Bog pokaže pravo vreme kada treba da započnu subotu, jer su se u tome mišljenja vernika razilazila. Brat Čemberlen se "napunio" Božjega Duha dok se grupa molila i počeo govoriti nekim nepoznatim jezikom. Tumačenje je glasilo da mu je potreban komad krede. S kredom u ruci, nacrtao je na podu časovnik i pokazao, pod uticajem "sile", da subota treba da počne u osamnaest časova posle podne. Međutim, posle pažljivog proučavanja Svetoga pisma, Čemberlenova

poruka je bila odbačena i zalazak Sunca je konačno bio prihvaćen kao pravo vreme početka subote, u skladu s navodima Biblije.

Elen G. Vajt je bila prisutna na tri od četiri slučaja iskustva govorenja jezicima. Međutim, ona nije podržala niti prihvatila ta iskustva. Kasnije je pisala o nepoznatim jezicima kao o besmislenom i nerazumljivom blebetanju "koje je nepoznato ne samo ljudima, nego i Gospodu i celom Nebu. Takve darove izmišljaju ljudi i žene pod upravom velikog varalice." (1T 412)

3. Čuda

Čuda izlečenja kao posledica iskrenih molitava i pomazanja uljem događala su se među adventistima sedmog dana sve do današnjih dana. Elen G. Vajt govori o bezbrojnim slučajevima kada su se telesna ozdravljenja događala kada se i ona pridruživala ostalima u molitvi i pomazanju uljem za ozdravljenje bolesnika. Ali, ponovo je uputila upozorenje, jer će se "Sotona poslužiti svojom silom da čini čuda. Božje slugе ne mogu danas da deluju služeći se čudima, jer će se događati lažna dela izlečenja, za koja će se tvrditi da potiču od Boga." (2SM 54)

Iako adventisti sedmog dana priznaju prisutnost duhovnih darova u Crkvi, koje Sveti Duh deli za unapređenje dela propovedanja evanđelja po celome svetu, usmerenje preko proročkog dara datog Elen G. Vajt navelo ih je da budu oprezni i da ne prihvate svaki "dar" kao verodostojan. Oni znaju da i Sotona ima silu da deluje preko lažnih duhovnih darova. Zato je stanovište Crkve da pažljivo ispituje svaki zahtev za priznavanjem duhovnih darova, proveravajući ga putem Božje Reči i odlučujući tek posle takve provere da li dar dolazi od Svetoga Duha i da li donosi rodove Svetoga Duha.

XIV. Komentari Elen G. Vajt

A. Duhovni darovi

"Trebalo je da se Sveti Duh spusti na one u ovom svetu koji ljube Hrista. Time bi oni bili osposobljeni, proslavljanjem i putem proslavljanja svoga Poglavarara, da prime svako osposobljenje neophodno za izvršenje svoje misije... Sva sila i na Nebu i na Zemlji bila je data Njemu i, zauzevši svoje mesto u nebeskim dvorima, On je te blagoslove mogao podeliti svima koji ga prime.

Hristos je rekao svojim učenicima: 'Bolje je za vas da ja idem: jer ako ja ne idem, utešitelj neće doći k vama, ako li idem, poslaću ga k vama!' (Jovan 16,7) To je bio dar nad darovima. Sveti duh je bio poslan kao najdragocenije blago koje bi čovek mogao da primi. Crkva je bila krštena silom Svetoga Duha. Učenici su bili osposobljeni da idu i da objave Hrista." (TDG 341)

"Talanti koje Hristos poverava svojoj Crkvi posebno predstavljaju darove i blagoslove koje donosi Sveti Duh (1. Korinćanima 12,8-11). Svi ljudi ne dobijaju iste darove, ali svakom služi Učitelja obećan je neki dar Duha." (COL 327)

"Posebni darovi Duha nisu i jedini talanti predstavljeni u priči (Matej 25,13-30). Ona opisuje sve darove i sva osposobljenja, bilo urođena, bilo stečena, telesna ili duhovna. I svi treba da se upotrebe u Hristovoj službi." (COL 328)

"Evo načina na koji možemo biti sigurni da nikada nećemo promašiti. Oni koji tako deluju na planu dodavanja u sticanju hrišćanskih vrlina imaju obećanje da će Bog delovati na planu umnožavanja osiguravajući im darove svoga Duha." (MYP 116)

"Kada je Spasitelj rekao: 'Idite... i naučite sve narode!' takođe je rekao: 'A znaci onima koji veruju biće ovi: imenom mojim izgoniće đavole, govoriće novim jezicima, uzimaće zmije u ruke, ako i smrtno što popiju, neće im nauditi, na bolesnike metaće ruke i ozdravljaće!' Obećanje je bilo isto tako dalekosežno kao i nalog. Ne daju se svi darovi svakom verniku. Duh razdeljuje 'po svojoj vlasti svakome kako hoće!' (1. Korinćanima 12,11) Ali, darovi Duha obećani su svakom verniku prema njegovoj potrebi u Gospodnjem delu. Obećanje je isto tako čvrsto i pouzdano danas kao što je bilo u vreme apostola. 'Znaci onima koji veruju biće ovi!' To je prednost Božje dece i vera treba da prihvati sve što se može dobiti kao dar vere." (DA 823)

"Obećanje Duha ne ceni se onako kako bi trebalo. Njegovo ispunjenje ne ostvaruje se onako kako bi moglo. Upravo zato što joj nedostaje Svetoga Duha, evanđeoska služba je izgubila snagu. Obrazovanje, talanti, rečitost, svaka prirodna i stečena sposobnost, mogu stajati na raspolaganju; ali, bez prisutnosti Svetoga Duzha, nijedno srce neće biti dirnuto, nijedan grešnik zadobijen za Hrista. Sa druge strane, kada bi se povezali sa Hristom, kada bi primili darove Svetoga Duha, i najsiromašniji i najneukiji Njegovi učenici bi imali silu da utiču na srca. Bog bi ih učinio kanalima preko kojih bi se širio najviši uticaj u svemiru." (COL 328)

"Bog ima na raspolaganju ljubavi, radosti, mira, i slavni pobjeda za sve one koji mu služe duhom i istinom. Pripadnici Njegovod naroda, koji drže Njegove zapovesti, treba stalno da budu spremni za službu. Oni treba da prime obilniju blagodat i silu, obilnije znanje o delovanju Svetoga Duha. Ali, mnogi nisu spremni da prime dragocene darove Duha koje Bog želi da izlije na njih. Oni ne sežu sve više i više da dobiju snagu odozgo da bi, preko darova koje su dobili, mogli da budu priznati kao Božji posebni narod, revan da čini dobra dela." (8T 247.248)

"Priznajte dar koji je bio stavljen u Crkvu da bi usmeravao Božji narod u ovim završnim danima istorije ove Zemlje! Od samog početka Božja Crkva je imala dar proroštva u svojoj sredini kao živi glas saveta, opomene i pouke.

Mi smo sada stigli do poslednjih dana delovanja poruke trećeg anđela, do vremena kada će Sotona raditi povećanom snagom, jer zna da vremena malo ima. Istovremeno, uz pomoć darova Svetoga Duha, Duh će vrlo raznoliko delovati među nama prilikom svog izlivanja. Ovo je vreme poznoga dažda." (3SM 83)

"Darovi fizičke, mentalne i duhovne prirode stavljeni su nam na raspolaganje. U Bibliji je jasno objavljena Božja volja. Bog očekuje od svakog čoveka da se služi svojim darovima tako da stekne bolje znanje o onome što je Božje, da se osposobi da bude sve bolji, da bude sve plemenitiji, prefinjeniji i čistiji." (TDG 137)

"Pažljivo proučavaj tekst u 1. Korinćanima 12,4-12. Bog nije svakome dao da radi na istoj vrsti posla. Njegov je plan da postoji jedinstvo u raznolikosti. Kada bi se Njegov plan proučavao i primenjivao, bilo bi mnogo manje napetosti u obavljanju Njegovog dela...."

Gospod želi da Njegova Crkva popšuje svaki dar koji je On dao raznim vernicima. Čuvajmo se da ne dozvolimo svojim mislima da se usredsrede jedino na nas same, da mislimo da niko ne može služiti Gosodu ukoliko ne radi na isti način kao što mi radimo...

Delo je oštećeno ukoliko se ne upotrebe svi darovi koje je Gospod dao. Mnogo puta je napredovanje dela bilo sprečeno samo zato što su radnici smatrali da su darovi koje oni imaju potpuno dovoljni za njegovo napredovanje." (PUR, 29. decembar 1904)

B. Tražite svakodnevno krštenje Svetim Duhom

"Preklinjem vernike svih crkava da sada traže najveći blagoslov koji im Nebo može dati – dar Svetoga Duha. Ako u veri budete tražili veću meru Božjega Duha, vi ćete ga neprestano udisati i izdisati. Svakoga dana ćete dobijati novu svežu zalihu." (UL 143)

"Za svakodnevno krštenje Duhom svaki radnik u delu treba da upućuje svoje molitve Bogu." (AA 50)

"Učite svoju decu da je njihova prednost da svakoga dana bivaju krštena Svetim Duhom." (GC 69.70)

C. Gledište Elen G. Vajt o Svetom pismu

"Bog je pripremanje svoje božanski nadahnute Reči poverio smrtnim ljudima. Ova Reč, sređena kao knjiga, kao Stari i Novi zavet, predstavlja vodič stanovnicima grešnoga sveta, i ona im je predana da nijedan, koji je proučava i sluša njena uputstva ne mora da skrene s puta koji vodi u Nebo.

Oni koji misle da mogu da razotkriju navodne teškoće u Pismu i da odmeravajući svojim ograničenim merilima odrede šta je nadahnuto, a šta nije nadahnuto, bolje bi učinili da pokriju svoje lice... jer se nalaze u prisutnosti Boga i Njegovih svetih anđela...

Bog nije, najavljujući opasnosti koje će se nagomilavati u poslednje dane, osposobio ijednog smrtnog čoveka da otkrije skrivene tajne, nije nadahnuo nijednog čoveka, ili bilo koju grupu ljudi da izreknu sud o tome šta je nadahnuto a šta nije nadahnuto. Kada ljudi, po svom ograničenom shvatanju, odluče da im je neophodno da ispituju Pisma da bi ustanovili šta je nadahnuto, a šta nije nadahnuto, oni staju pred Isusa da mu pokažu neki bolji put od onoga kojim nas je On do tada vodio.

Ja uzimam Bibliju onakvu kakva jeste kao nadahnutu Reč...

Braćo, neka ni naše misli ni naše ruke ne budu zaposlene kritikovanjem Biblije. Sotona bi bio oduševljen kada bi bilo koji od nas obavljao to delo, ali to nije posao koji je Gospod odredio tebi da činiš!" (1SM 16.17)

"Bibliju su napisali nadahnuti ljudi, ali ona nije sačinjena po božanskom načinu razmišljanja i izražavanja, već po ljudskom. Bog nije predstavljen kao pisac. Ljudi će često kazati da neki izraz ne odgovara Bogu. Ali Bog nije sebe stavio na probu u rečima, u logici, u retorici Biblije. Pisci Biblije bili su Božji pisari, a ne Božje pero. Pogledaj samo različite pisce!

Nisu reči Biblije bile nadahnute, već su bili nadahnuti njeni pisci, ljudi. Nadahnuće ne deluje na čovekove reči ili na njegov način izražavanja, već na samoga čoveka, koji je, pod uticajem Svetoga Duha, nadahnut mislima. Ali, same reči nose pečat ličnosti pojedinca. Božanski um prožima tekst. Božanski um i volja su tako spojeni sa ljudskim umom i voljom; i na taj način čovekovi izrazi postaju Božja Reč." (1SM 21)

D. Gledišta Elen G. Vajt o njenom delu

"Ove reči su mi bile izgovorene: 'Bog ti je odredio tvoj posao. Mnogi te neće slušati, jer su odbili da slušaju i velikog Učitelja; mnogi se neće popraviti, jer su njihovi putevi pravi u njihovim očima. Ipak, objavljuj im ukore i opomene koje ću ti ja davati, bez obzira hoće li ih slušati i snositi!" (5T 74)

"U pismima koja vam pišem, u svedočanstvima koja objavljujem, predstavljam vam ono što je Gospod meni objavio. Nikada ne stavljam na papir nijedan članak u kojemu bih izražavala samo svoje misli. To su ideje koje mi je Bog objavio u viđenju – dragoceni zraci svetlosti koja sija s prestola." (5T 67)

"U toku razgovora kazala sam da ne tvrdim da sam proročica. Neki su se iznenadili toj izjavi i pošto se mnogo govorilo o njoj, daću objašnjenje. Drugi su me nazivali proročicom, ali ja nikada nisam prihvatila tu titulu. Nisam smatrala da je moja dužnost da sebe tako obeležavam. Oni koji drsko sebe proglašavaju prorocima u ove naše poslednje dane vrlo često služe na sramotu Hristovom delu.

Moje delo obuhvata daleko više nego što ta reč znači. Ja sebe smatram vesnikom, kojemu je Gospod poverio poruke namenjene svom narodu." (1SM 35.36)

"Što se tiče nepogrešivosti, nikada sebe nisam smatrala nepogrešivom; samo je Bog nepogrešiv. Njegove reči su istinite, i u Njemu nema promenjivanja ni menjanja videla i mraka." (1SM 37)

E. Elen G. Vajt i proročki dar

"Ima nekih koji zauzimaju odgovorna mesta, ali koji imaju malo iskustva sa delovanjem Svetoga Duha. Oni ne cene videlo objavljeno u opomenama, ukorima i ohrabrenjima koja su dana Crkvi u ove poslednje dane, zato što njihova srca i njihov um ne primaju Duh božanske blagodati. Te osobe su sklone da prikrivaju činjenicu da je Bog u vezi s radom trećega anđela preko Duha proroštva objavljivao poznanje svoje volje svome narodu. Oni misle da će istina biti spremnije prihvaćena ukoliko ta činjenica ne bude bila posebno isticana. Ali, to je obično ljudsko umovanje. Sama činjenica da videlo koje se objavljuje ljudima nije videlo koje potiče iz ljudskog uma ostaviće snačan utisak na veliki broj onih koji veruju da se darovi Duha moraju pokazati u Crkvi u poslednje dane. Na taj način bi se privukla pažnja mnogih i oni bi se osvedočili i obratili. Osvedočili bi se i mnogi do kojih na drugi način ne bismo uspeali da dođemo." (Materijali iz 1888, 808.809)

"Pošto se često postavljaju pitanja u kakvom se stanju nalazim dok sam u viđenju i posle viđenja, smatram da treba da kažem da sam, u trenutku kada Gospod nađe za dobro da mi da viđenje, odvedena u blizinu Isusa i anđela i da sam potpuno izgubljena za sve što je zemaljsko. Ne mogu da vidim više od onoga što ni anđeo pokazuje. Često je moja pažnja usmerena na prizore koji se događaju na Zemlji.

Ponekad, odnesena sam daleko u budućnost i tada mi bude pokazano ono što će se događati. Posle toga, ponovo gledam prizore koji su se zbivali u prošlosti. Kada se vratim iz viđenja, često ne mogu odmah da se setim svega što sam videla, i pitanja mi nisu potpuno jasna sve dok ne sednem da pišem. Tada se pred mojim očima pojavljuju prizori koji su mi prikazani u viđenju i mogu slobodno da pišem. Ponekad je ono što sam videla sakriveno od mene pošto se vratim iz viđenja i nisam u stanju da se setim ničega sve dok se ne nađem sa grupom kojoj je viđenje bilo namenjeno i tada se ono što sam videla snažno pojavljuje u mom sećanju. Ja isto toliko zavisim od Gospodnjega Duha u objavljivanju ili pisanju onoga što sam videla u viđenju, kao i u dobijanju samog viđenja. Meni je nemoguće da se setim onoga što mi je bilo pokazano u viđenju ukoliko mi ga Gospod ne vrati u sećanje u vreme koje je Njemu po volji i kada On želi da ga ispričam nekome ili zapišem." (ISM 36.37)

"Iako sam isto toliko zavisna od Gospodnjega Duha prilikom pisanja mojih viđenja, kao što sam zavisna od Njega prilikom njihovog primanja, ipak su reči kojima se služim da opišem što sam videla moje reči, ukoliko se ne radi o rečima koje mi je uputio neki anđeo i koje uvek objavljujem pod znacima navoda." (ISM 37)

"Postavlja se pitanje: 'Kako sestra Vajt zna toliko o pitanjima o kojima tako odlučno govori kao da ima vlast da kaže ono što kaže?' Ja tako govorim zato što odgovori na ta pitanja zablesnu u mojim mislima kada sam zbunjena kao što munja obasja tamne oblake u besu oluje. Neki prizori koji su mi bili objavljeni pre mnogo godina i koje nisam sačuvala u svom sećanju, kada se pojavi potreba za savetima koje oni sadrže, ponekad čak u trenutku kada se nalazim pred narodom, ponovo se vraćaju u moje sećanje kao blesak munje, ošto i jasno, i daju mi da se setim upravo one pouke koja je u tom trenutku neophodna. U tim trenucima ne mogu da se uzdržim da ne kažem ono što je zablesnulo u mojim mislima, ne zato što sam dobila novo viđenje, već zato što se ono što mi je bilo objavljeno u prošlosti pre mnogo godina sada snažno pojavilo u mom sećanju." (ISM 36.37)

F. Dar govorenja jezicima

"Sveti Duh, poprimivši oblik ognjenih jezika, počinuo je na okupljenima. To je bio vidljivi znak dara koji je tada bio izliven na učenike, dara koji ih je osposobio da tečno govore jezicima s kojima do tada nisu bili upoznati. Pojavljivanje ognja je označavalo vatrenu revnost s kojom će apostoli raditi i silu koja će pratiti njihovo delo.

U Jerusalimu su tada boravili i Judejci, odani ljudi, koji su dolazili iz svih naroda pod nebom. U toku rasejanja oni su se raštrkali po svim delovima naseljenog sveta i u izgnanstvu naučili da govore različitim jezicima. Mnogi od tih Judejaca došli su za ovu priliku u Jerusolim da prisustvuju verskim svetkovinama koje su se upravo održavale. Svi poznati jezici bili su zastupljeni među okupljenima. Ova raznolikost jezika mogla je da predstavlja veliku smetnju objavljivanju evanđelja; Bog je zato na čudesan način nadomestio neznanje apostola. Sveti Duh je za njih učinio ono što oni sami po sebi ne bi mogli da postignu u toku celoga života. Oni su sada mogli da objave istine evanđelja u stranim zemljama, pravilno se služeći jezicima onih za koje će raditi. Ovaj čudesni dar je predstavljao snažan dokaz svetu da njihova misija nosi pečat Neba. Od toga vremena na dalje, jezik apostola je bio besprekoran, jednostavan i pravilan, bilo da su se služili svojim maternjim jezikom bilo nekim stranim." (AA 39.40)

"Sveštenike i glavare veoma je ražestila ova prekrasna pojava o kojoj se govorilo po celom Jerusalimu i okolini; ali nisu smeli da daju maha svojoj zlobi, jer su se plašili da će se izložiti mržnji naroda. Oni su osudili Učitelja na smrt, a ovde su sada bile Njegove sluge, neobrazovani ljudi iz Galileje, koji su govorili o čudesnom ispunjenju proročanstava i propovedali nauku o Isusu na svim jezicima kojima se tada govorilo." (3SP 267.268)

"Veliko delo treba da se obavi u našem svetu. Ljudi i žene treba da se obrate, ne darom govorenja jezicima, niti činjenjem čuda, već propovedanjem Hrista razapetoga." (ML 219)

G. Lažna čuda

"Neki od tih ljudi su se služili onim što su nazivali darovima i govorili da ih je Gospod postavio u Crkvi. Oni su se služili nekim besmislenim glasovima koje su nazivali nepoznatim jezicima, i koji su bili nepoznati ne samo ljudima nego i Gospodu i celom Nebu. Takve darove proizvode ljudi i žene uz pomoć velikog varalice. Fanatizam, lažna uzbuđenja, lažno govorenje jezicima, i bučno ponašanje smatrali su se darovima koje je Bog stavio u Crkvu. I zaista su neki bili prevareni." (1T 412)

"Ima zvezda lualica koje se izdaju za propovednike koje je Bog poslao, koji propovedaju subotu iz mesta u mesto, mešajući istinu s pogrešnim emocijama i hraneći narod neoičnom mešavinom gledišta. Sotona ih je poslao da bi probudio odbojnost inteligentnih i osetljivih vernika. Neki od tih propovednika imaju mnogo da kažu o duhovnim darovima i često se oni na poseban način

prikazuju. Oni se predaju divljim, uzbudljivim osećanjima, proizvode nerazumljive zvuke koje nazivaju darom govorenja jezicima. Izvesna klasa ljudi izgleda da je spremna da ih prihvati, pa je privučena neobičnim pojavama koje se zbijaju pred njima. Neki čudan duh vlada takvim ljudima, jer su spremni da obore i pregaze svakoga koji bi ih ukorio. Božji Duh nema ništa s tim radom." (4SG-b 154.155)

"Čovek koji činjenje čuda proglašava ispitom svoje vere ustanoviće da i Sotona može, putem prevare, da čini čuda koja će izgledati kao prava." (Mar. 156)

"Način rada kojim se Hristos služio bio je da propoveda Reč, i da ublažava patnje čudesnim delima isceljenja. Međutim, ja sam poučena da mi danas ne možemo da radimo na taj način, jer će i Sotona pokazivati svoju moć čineći čuda. Božje sluge danas ne mogu raditi uz pomoć čuda, jer će se događati i lažna čuda izlečenja, koja će se predstavljati kao božanska." (2SM 54)

"Oni koji traže čuda kao dokaz božanskog vodstva nalaze se u velikoj opasnosti da budu prevareni. U Pismu stoji da će i neprijatelj delovati preko svojih oruđa koja su zastranila od vere, i oni će naizgled činiti čuda, čak uspevati da vatra padne s neba pred mnogim svedocima. Uz pomoć lažnih čuda Sotona će varati, ako bude bilo moguće, čak mi same izabrane." (3SM 408.409)

"Neprijatelj duša želi da spreči ovo delo; i pre nego što bude došlo vreme za taj pokret, on će pokušati da ga spreči uvođenjem falsifikata. U onim Crkvama koje će uspeti da zavede svojim prevarama on će uspeti da prikaže da se izlivaju Božji posebni darovi; pokazaće će nešto što će se tumačiti kao veliki interes prema religiji. Mnoštvo ljudi će uzvikivati da Bog čini čudesna dela za njih, iako će se raditi o delovanju drugoga duha." (GC 464)

XV. Literatura

Aune, David E. Prophecy in Early Christianity and the Ancient Mediterranean World, Grand Rapids, Eerdmans, 1983.

Bates, Joseph, "Remarks" In a World to the Little Flock. n.p. 1847. P. 21. Facsimile reproduction, Washington, D.C. Review and Herald, 1944.

Baus, Karl, From the Apostolic Community to Constantine. Vol 1. of History of the Church, ed. Hubert Jedin and John Dolan. New York Crossroads, 1980.

Bonwetsch, N. Montanus, Montanism. The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge. Ed. Samuel Macauley Jackson. New York: Funk and Wagnalis, 1910. Vol. 7. pp. 485-487.

Carson, D.A. Showing the Spirit: A Theological Exposition of 1. Corinthians 12-14. Grand Rapids: Baker 1987.

Dunn, James D.G. Baptism in the Holy Spirit, Philadelphia: Westminster, 1977.

Ervin, Howard M. Spirit and Baptism: A Biblical Investigation. Peabody, Mass. Hendrickson, 1987.

Fox, Robin. Pagans and Christians. New York: Knopf. 1987.

Froom, Le Roy. The Prophetic Faith of our Fathers. 4 Vols. Washington, D.C. Review and Herald, 1950-1954.

Grudem, Wayne, The Gift of Prophecy in the New Testament and Today. Westchester, Ill, Crossway, 1988.

Hasel, Gerhard. Speaking in Tongues: Biblical Speaking in Tongues and Contemporary Glossolalia. Berrien Springs, Mich. Adventist Theological Society, 1991.

Houston, Graham. Prophecy: A Gift for Today? Downers Grove, Ill, InterVarsity, 1989.

Jemison, T.T. Housel. A Prophet Among You. Mountain View, Calif. Pacific Press, 1955.

Melton, J. Gordon. The Encyclopedia of American Religions. 3rd ed. Detroit: Gale Research, 1989.

Newman, Albert Henry. A Manual of Church History, 2. vols. Philadelphia; American Baptist, 1904.

Paulsen, Jan. When the Spirit Descends. Washington, D.C. Review and Herald, 1977.

Payne, J. Barton. Encyclopedia of Biblical prophecy. New York, Harper and Row, 1973.

Quebedeaux, Richard. "Conservative and Charismatic Developments of the Later Twentieth Century, Encyclopedia of the American Religious Experience: Studies of Traditions and Movements. 3 vols. Ed. Charles H. Lippy and Peter W.W. Williams, New York: Charles Scribner's Sons, 1988. Vol 2. pp. 963-976.

Schatzmann, Siegfried S. A Pauline Theology of Charismata. Peabody, Mass. Hendrickson, 1987.

Smith, Timothy. The Spirit's Gifts: Then and Now. Christianity Today, Mar 19. 1990, pp. 25-26.

Veltmann, Fred. Full Report of the Life of Christ, Research Project. Washington, D. C. Gen. Conference of SDA, 1988.

Wacker, Grant. Pentecostalism, *Encyclopedia of the American Religious Experience: Studies of Traditions and Movements*. 3 vols. Ed. Charles H. Lippy and Peter W. Williams. New York, Charles Scribner's Sons, 1988. Vol 2. pp. 933-945.

White, Arthur L. *Ellen G. White*, 6 vols. Washington, D.C. Review and Herald, 1969.

Wright, David. Montanism: A Movement of Spiritual Renewal. *Theological Renewal* 22(1982) 19-29.

17. SLUŽBA PRISTAVA

Čarls E. Bradford

U v o d

Biblijska zamisao o pristavskoj službi daleko je šira od neke uske dogmatske ideje. To je dinamičko načelo po kojemu se upravlja Božje carstvo. Ljudska bića su podložna Božjem sudu i zato se u vezi s hrišćanskom pristavskom službom postavlja značajno pitanje: Ko je odgovoran za staranje o delima Božjeg stvaranja i o darovima koje je On dao ljudima kao svojim stvorenjima? Ti darovi su materijalne, duhovne i intelektualne prirode. Oni dolaze iz Božje ruke: život, zdravlje, imanje, pa čak mi sama planeta Zemlja. "Svaki dobri dar i svaki poklon savršeni odozgo je, dolazi od Oca svetlosti, u kojega nema promenjivanja ni menjanja videla i mraka." (Jakov 1,17)

Služba pristava je bitan element vere. Vreme, sposobnosti, imanje i hram (ljudsko telo), sve je to povereno ljudskim bićima da bi se okušala njihova vernost Stvoritelju. Celokupni koncept službe pristava je rasvetljen eshatološkom izjavom u Otkrivenju 14,7: "Bojte se Boga i podajte mu slavu, jer dođe čas suda njegov; i poklonite se onome koji je stvorio nebo i zemlju, mora i izvore vodene." Ovaj tekst doktrini o pristavskoj odgovornosti ljudi daje pokretačku snagu, naglašava njenu hitnost i primerenost vremenu u kojemu živimo.

Ovaj biblijski koncept o pristavskoj odgovornosti čoveka prožima sve hrišćanske doktrine i i sva učenja. On obuhvata i povezuje mnoge velike doktrine Crkve i pretvara se u veliko sveopšte načelo za razumevanje Biblije. Doktrina o stvaranju; doktrina o ljudskom rodu, otkupljenju i obnovljenju, doktrina o suboti kao danu odmora, pa i sama doktrina o Crkvi nerazdrživo su povezane s idejom o pristavskoj odgovornosti čoveka. Služba pristava postaje i ishodište misije, temelj objavljivanja evanđelja svetu.

Pristav je upravitelj, pristavska služba je upravljanje – upravljanje dobrima i darovima u nečije ime. Pristavska služba je poverništvo, a poverenik je osoba koja upravlja tuđim dobrom kao njegov opunomoćenik. Opunomoćenik se obavezuje da upravlja dobrom ili da se služi vlašću u korist vlasnika. Opunomoćenik ima zakonsko pravo na imanje, ali se njime služi u korist drugoga i prihvata posebne dužnosti i obaveze u vezi sa imanjem. Pristav ili opunomoćenik ima posebne dužnosti i obaveze prema vlasniku ili korisniku.

U biblijskom smislu pod pojmom pristavske službe podrazumeva se zahvalno i odgovorno služenje Božjim darovima. Hrišćanski pristavi su svoju punomoć dobili od Svetoga Duha i obavezali se da donose svesne, odgovorne odluke prilikom služenja božanskim darovima. Za odanog hrišćanina načelo pristavske odgovornosti znači više od intelektualnog pristajanja uz neku doktrinalnu formulaciju; za njega je to nešto što se doživljava, objavljuje drugima, što prožima celokupno životno iskustvo. Načelo pristavske odgovornosti obavlja celokupni život; celokupni život postaje ostvarenje ovog velikog načela koje je urezano na "mesnim daskama srca" (2. Korinćanima 3,3).

1. Biblijski pogled na pristavsku službu

A. Koncepti i reči

1. "Nad svim dobrom svojim"
2. Oikonomos i Oikonomia

B. Stvaranje kao temelj pristavske službe

1. Delo Božje blagodati
2. Božje vlasništvo
3. Adam i Eva, Božji zamenici

C. Podsetnici na Božje vlasništvo

1. Drvo poznanja dobra i zla
2. Subota – dan odmora
3. Desetak i prinos

D. Primeri pristavske službe

1. U Starom zavetu
2. U Novom zavetu

E. Biblijska pristavska služba: primene

1. Pristav je odgovoran za božansku blagodat
2. Pristav je odgovoran za život
3. Pristav je odgovoran za Zemlju
4. Pristav je odgovoran za talante i sposobnosti

II. Istorijski pregled

- A. Judaizam
- B. Rana Crkva
- C. Srednji vek
- D. Reformacija
- E. Severnoamerički eksperiment

III. Iskustvo sa pristavskom službom u Crkvi adventista sedmog dana

A. Finansije

1. Desetak
2. Darovi i prinosi
3. Odeljenje za pristavsku službu i razvoj

B. Zemlja

C. Božja blagodat

D. Život i zdravlje

E. Vreme

F. Deca: najveće blago

G. Talanti i sposobnosti

H. Pravo građanstva

IV. Komentari Elen G. Vajt

A. O konceptu pristavske službe

B. O delima stvaranja

C. O blagu

D. O talantima

E. O misiji

F. O deci kao o blagu

G. O vremenu

V. Literatura

I. Biblijski pogled na pristavsku službu

Nema nijednog starozavetnog ili novozavetnog pojma kojim bi bilo obuhvaćeno celokupno značenje pojma "pristavska služba". Doktrina se ne temelji na egzegezi jedne reči ili čak jednog teksta. Doktrina, onakva kakvu je shvataju ili objavljuju današnji hrišćani, utemeljena je i ukorenjena na celokupnom biblijskom tekstu. Ona se oslanja i na Stari i na Novi zavet. Sama zamisao se razvija i postaje sve jasnija kao rezultat tekućeg dinamičnog biblijskog prosvetljenja i svedočenja (Vidi Priče 4,18!).

A. Koncepti i reči

1. "Nad svim dobrom svojim"

Najjednostavnije rečeno, pristav je osoba koja je postavljena da kao odgovorna ličnost upravlja imanjem ili poslovima druge osobe. Pojam može izgledati jednostavan, ali je zamisao vrlo široka. Da se još jasnije izrazimo, pristav je sluga, ali sluga koji ima vlast u rukama. Možda se ovaj položaj može opisati sveopšte prihvaćenim običajem u bogatim kućama da se neko postavlja "nad svim dobrom", na položaj majordoma. Avramov sluga je bio "najstariji u kući njegovoj, nad svim dobrom njegovim", što znači da je upravljao celokupnim Avramovim imanjem (1. Mojsijeva 24,2).

Faraon je rekao Josifu: "Ti ćeš biti nad domom mojim, i sav će ti narod moj usta ljubiti, samo ću ovim prestolom biti veći od tebe!" (1. Mojsijeva 41,40) "Dom" ovde stoji umesto imanja, područja vlasti, područja upravljanja. Njime se mogu obuhvatiti oni koji žive u domu, poslovi porodice, ili čak i interesi celokupnog carstva. Putifar je u Josifu video čoveka kojemu se može poveriti odgovornost upravljanja celim njegovim domaćinstvom: "I Josif steče milost u njega i dvoraše ga i najposle postavi ga nad celim domom svojim i što god imaše njemu dade u ruke." (1. Mojsijeva 39,4)

Pre nego što je postao Faraonov upravitelj, Josif je dobijao i sledeće odgovornosti: "I poveri tamničar Josifu sve sužnje u tamnici, i što je god trebalo onde činiti on uređivaše." (1. Mojsijeva 39,22) Pošto je dobio upravu nad Faraonovim domom, Josif je zaposlio svoga pristava da se stara o njegovom domu. Kada su njegova braća došla da posete Egipat, Josif je "zapovedio čoveku koji je upravljao kućom njegovom" da "novce što je koji dao metne svakome u vreću" (1. Mojsijeva 44,1; 42,25) Očigledno je na temelju pristavovog odgovora braći da mu je Josif poverio sve tajne povezane sa svojom porodicom (1. Mojsijeva 43,23).

Ponekad pojam "doma" označava i odgovornost nad domom, pokrajinom ili celim carstvom. "I dodoše ljudi od Jude i pomazaše onde Davida za cara nad domom Judinim." (2. Samuilova 2,4) U 2. Carevima 10,5. "upravitelj carske palate" bio je odgovoran za carski "dom" (ista titula se pojavljuje i u 2. Carevima 15,5; Jestira 8,2; Isaija 22,15; 36,3). U Danilovom izveštaju starešina nad evnusima bio je postavljen da vodi brigu o četvorici jevrejskih mladića (Danilo 1,10). Reč "sar" (knez), mogla bi se prevesti i kao "pristav", jer bi se mogla odnositi na kapetana, poglavicu, generala, guvernera, čuvara, gospodara, učitelja, vladara, pa i pristava. Kako se izveštaj prati postaje sve jasnije da pristav nije mogao da obavlja svoju dužnost bez neke vrste autoriteta, odnosno vlasti.

2. Oikonomos i Oikonomia

Novi zavet uzima starozavetne pojmove i prilagođava ih idejama, shvatanjima i zamislama prvog stoleća, i tako obogaćuje i proširuje biblijsko učenje o pristavskoj službi. Najuobičajenija grčka reč upotrebljena u vezi sa pristavskom službom je izvedenica reči oikos i oikia – "kuća".

Oikonomos je osoba koja se stara o kući; pristav ili upravitelj. Oikonomia je mislena imenica i označava "upravljanje kućom", ali je značenje pojma kuća često mnogo šire shvaćeno.

Nepošteni pristav u Isusovoj priči (Luka 16,2-4) se naziva oikonomos, a njegove dužnosti i odgovornosti oikonomia – pristavska služba. U 1. Korinćanima^{9,17}. Pavle govori o oikonomii kao odgovornosti koja je njemu poverena. U Efescima 1,10. služi se pojmom oikonomia da bi opisao Božji plan "da sjedini sve" u Hristu. U Efescima 3,2. isti apostol govori o pristavskoj "službi blagodati Božje".

U Kološanima 1,25. oikonomia predstavlja božanski nalog da "ispuni Reč Božju", da je potpuno objavi. U Titu 1,7. nadglednik crkve je nazvan pristavom – oikonomos, što je značilo da treba da nosi odgovornosti pristava.

Oikonomos se pojavljuje i u Rimljanima 16,23. i odnosi se na gradskog blagajnika. U 1. Korinćanima 4,1.2. Pavle poziva Crkvu da njega i njegove saradnike smatra "slugama Hristovim i pristavima tajni Božjih". Zatim naglašava dalje: "A od pristava se i ne traži više ništa, nego da se ko veran nađe!" Svaki hrišćanin je oikonomos: "I služite se među sobom, svaki darom koji je primio, kao dobri pristavi blagodati Božje." (1. Petrova 4,10)

B. Stvaranje kao temelj pristavske službe

1. Delo Božje blagodati

Doktrina o pristavskoj službi ima svoje poreklo u stvaranju. Svaki pokušaj da se potpuno shvati srž pristavske službe mora da krene od te činjenice. I zaista, način na koji će neko prihvatiti prva tri poglavlja 1. Mojsijeve knjige određuje kako će shvatiti Boga - kakav je Bog – kakva je Njegova priroda i kakav Njegov karakter.

Bez obzira da li je jasno izrečena ili se samo podrazumeva, misao da je "Bog vlasnik svega" je sadržana u Bibliji. Od prvih reči u prvoj knjizi Biblije Jahve se javlja kao Bog Stvoritelj. Biblijski pisci smatraju to neoborivom činjenicom. Ne ulažu nikakav napor da dokažu to što smatraju potpuno jasnim. (Vidi Stvaranje III. A-C!)

2. Božje vlasništvo

Prilikom stvaranja Bog se otkrio kao milostivi Bog pun nepokolebljive ljubavi. Njegovo delo stvaranja pruža priliku da se upozna Njegov karakter. On oblikuje novi svet brižno i vešto. Taj svet Velikog Graditelja je beskrajno lep. Psalmista poziva ljude da "hvale Gospoda za milost njegovu i za čudesa njegova radi sinova ljudskih" (Psalam 107,31; 111,4).

U celoj Bibliji zapaža se uska veza između stvaranja i spasenja. Živi Bog je istovremeno Stvoritelj i Otkupitelj. Pre nego što je stvorio svet, On je sačinio plan spasenja da bi osigurao rešenje problema greha (1. Petrova 1,18-20). I tako, u Osobi Isusa Hrista, stvaranje, otkupljenje i

blagodat trebalo je da nađu svoje ispunjenje. Čovekov pad u greh je učinio da se istina o stvaranju poveže sa božanskom blagodaću, koja omogućuje puno oporavljanje pokajanih grešnika i same Zemlje od posledica čovekovog prestupa (Vidi Spasenje III. C!)

Stvaranje je bilo blagodatno delo Boga ljubavi. Njegova namera prilikom stvaranja bila je naseli planetu inteligentnim bićima koja će postati objekt Njegove ljubavi. "Jer ovako veli Gospod, koji je stvorio nebo, Bog, koji je saznao zemlju i načinio je i utvrdio, i nije je stvorio na prazno, nego je načinio da se na njoj nastava: ja sam Gospod i nema drugoga!" (Isaija 45,18)

3. Adam i Eva, Božji zamenici

Ovaj milosrdni Bog učinio je ljudska bića, koja je stvorio po svom obličju, svojim predstavnicima koji će se starati o Zemlji. "Potom reče Bog: da načinimo čoveka po svojem obličju, kao što smo mi, koji će biti gospodar od riba morskih i od ptica nebeskih i od stoke i od cele zemlje i od svih životinja što se miču po zemlji." (1. Mojsijeva 1,26) Ista misao se ponavlja u 1. Mojsijevoj 1,28.

U izveštaju o stvaranju čovek i žena su pozvani da budu slični Stvoritelju, po čijem obličju su i bili stvoreni. Uloga čoveka se razlikuje od uloge svih ostalih stvorenja. Moralni imperativ je postavljen jedino njemu. Ljudskim bićima je određeno posebno mesto među delima stvaranja. Bog je prilikom stvaranja ljudskog roda pokazao da s njima ima posebne namere i ciljeve; On se neposredno obraća jedino tim svojim stvorenjima (1. Mojsijeva 1,26-30). Elen G. Vajt ističe da je "'Bog stvorio ljude kao superiorna bića; samo je čovek stvoren po Božjem obličju, i samo je on bio sposoban da dobije deo u božanskoj prirodi, da saraduje sa svojim Stvoriteljem i da izvršava Njegove planove" (SD 7).

Bog je stvorio prvi ljudski par po svom obličju da bi mogli ostvariti Njegov nalog da vladaju Zemljom. Bog je stvorio Adama i Evu s posebnim zadatkom – da budu Njegovi pristavi nad delima stvaranja. Da bi mogli ostvariti svoj zadatak, On ih je bogato blagoslovio. Čovekova pristavska odgovornost je deo njegove sličnosti sa Bogom, činjenice da je stvoren po Božjem obličju.

Adam je prema tome bio posebno oblikovan da bude Božji predstavnik. Jedino su Adam i Eva od svih stvorenih bića mogli da budu pristavi, potčinjeni Bogu, jer su samo oni bili moralna bića. "Prvi čovek Adam" (1. Korinćanima 15,45) bio je poglavar ljudskog roda. Kada je izašao iz ruke svoga Stvoritelja predstavljao je sve što je Bog očekivao od ljudskog roda.

Izveštaj je pisan vrlo brižljivo biranim rečima da bi za sva vremena jasno izrazio (1) Božju suverenost, Njegovo vlasništvo nad svime i Njegovo pravo prvenstva; (2) naš zadatak da "obrađujemo i čuvamo" Zemlju; (3) našu odgovornost, kao moralnih bića, stvorenih po Božjem obličju.

Zamenički status Adama i Eve nastavio se čak i posle pada u greh, kao što psalmista nagoveštava: "Postavio si ga gospodarem nad delima ruku svojih, sve si metnuo pod noge njegove." (Psalam 8,6; vidi Man I.B. 1.2!)

C. Podsetnici na Božje vlasništvo

Kao Stvoritelj, Bog je i vlasnik i održavatelj svega što je stvorio. "Gospodnja je zemlja i što je god u njoj, vasiona i sve što živi na njoj." (Psalam 24,1) "Jer je moje sve gorsko zverje, i stoka po planinama na tisuće... da ogladnim, ne bih tebi rekao, jer je moja vasiona i sve što je u njoj." (Psalam 50,10-12) Svojom snagom "On zastire nebo oblacima, sprema zemlji dažd, čini te raste na gorama trava" (Psalam 147,8).

1. Drvo poznanja dobra i zla

U Edemskom vrtu drvo poznanja dobra i zla služilo je kao podsetnik da se Bog nije odrekao prava na svoje vlasništvo. Služba pristava ima svoja ograničenja. Pristav nema prava da se služi vlasnikovim dobrima ne obazirući se na vlasnikove želje. Drvo poznanja dobra i zla bilo je zabranjeno; ono je služilo kao podsetnik i kao opomena da kršenje pristavskog zaveta donosi kaznu. "I zapreti Gospod Bog čoveku govoreći: jedi slobodno sa svakoga drveta u vrtu; ali, s drveta poznanja dobra i zla, s njega ne jedi, jer u koji dan okusio s njega, umrećeš." (1. Mojsijeva 2,16.17)

Bog neće dozvoliti ljudima da zauzmu položaj vlasnika. Oni će uvek ostati pristavi, zamenici. Kada bi ljudskim bićima bilo dozvoljeno da deluju kao vlasnici, oni bi vrlo brzo prisvojili sebi sva ovlašćenja i prava Božanstva ((Vidi Greh III. B. 1-3!)

2. Subota – dan odmora

Prvi puni dan koji su Adam i Eva doživeli bio je subotnji dan, Božji posebni dan odmora (1. Mojsijeva 1,31-2,3)

Kada se ispita u svetlu zamisli o pristavskoj službi, četvrta zapovest postaje božanska izjava o ljudskim odnosima. Na prvom mestu je odnos prema Bogu. Taj dan je "subota Gospodu Bogu tvojemu" (2. Mojsijeva 20,10). U zapovesti o suboti stvorenja su opomenuta da su prolazna, da su samo stvorenja. Stvoritelj opominje svoja stvorenja da zadržava pravo na ovaj svoj svet. Njegova zemaljska deca su samo njegovi suvladari, njegovi pristavi.

U zapovesti o danu odmora spominju se i odnosi prema ljudskim bićima: "Tada nemoj raditi nijednoga posla, ni ti, ni sin tvoj, ni kći tvoja, ni sluga tvoj, ni sluškinja tvoja, ni živinče tvoje, ni stranac koji je među vratima tvojim." (2. Mojsijeva 20,10) Pristav, kao Božji predstavnik, treba da učini da subotnji odmor postane dostupan svim Božjim stvorenjima.

U redosled običnih dana Bog je stavio svoj dar onima koje je stvorio po svom obličju. Mogli bismo čak da kažemo da je subota deo večnosti stavljen usred vremena.

Subota uspostavlja i odnos između Boga i ljudskih bića, koja će zauvek ostati stvorenja, između ljudi i životinja, i između ljudskih bića i same Zemlje. Odnos zavisnosti od Boga i obožavanja Stvoritelja je jasno naznačen kao obavezan. Navodeći da subotu niko ne treba da svetkuje sam, već u zajedništvu s bližnjima, Bog je opisao kako treba da izgleda pravi odnos među ljudskim bićima. Konačno, oslobađajući i životinje od rada, Bog je pokazao kako se ljudski rod mora odnositi prema bićima koja su mu podložena. (Birch 80)

Pošto je subota kao dan odmora izražena u vremenu, ljudskim bićima je naglašena i vrednost vremena. Izjava: "Subota je načinjena čoveka radi!" odmah dobija dodatak: "Dakle je gospodar Sin čovečji i od subote!" (Marko 2,27.28) Kao sveopšti dar u vremenu, Subota i celokupnom vremenu daje uzvišenije značenje. Dublje značenje subote kao dana odmora je u tome što je Isus Gospodar svega – vremena, talanata, našeg imanja i hrama našeg tela (Vidi Stvaranje I. A. 1-4; II. C; Subota I. QA; II. A!)

3. Desetak i prinos

Osim subote, desetak i prinos nas podsećaju da je samo Bog vlasnik u apsolutnom smislu te reči. Drvo poznanja dobra i zla, čijeg roda nisu smeli da jedu, podsećalo je prvi par na tu važnu činjenicu (1. Mojsijeva 2,17). Posle pada u greh i izgnanstva iz Edema, istina o pravu vlasništva bila je ponovo naglašena načelom desetkovanja.

U 1. Mojsijevoj knjizi davanje desetka se pojavljuje kao već poznati običaj. Avram je dao desetak Melhisedeku, vladaru Salima i svešteniku Boga Najvišega (1. Mojsijeva 14,18-20). Isto je zabeleženo i o Jakovu, koji je obećao Gospodu: "I što mi god daš, od svega ću deseto dati tebi!" (1. Mojsijeva 28,22)

Desetak se morao smatrati Božjim pravom. "I svaki desetak zemaljski, od useva zemaljskoga i od voća, Gospodnji je, svetinja je Gospodu." (3. Mojsijeva 27,30) Sveti desetak je predstavljao priznanje Božjeg vlasništva. "Gospodnja je zemlja i što je god u njoj, vasiona i sve što živi na njoj." (Psalam 24,1; 50,10-12; Agej 2,8)

Izrailjcima je bilo zapovedeno da desetkuju sve što je posejano: "Desetak daji od svega roda useva svojega, što dođe s njive tvoje, svake godine." (5. Mojsijeva 14,22) Na taj način je zavetni narod izražavao svoju ljubav i svoje poštovavnje prema Bogu. On je u svemu morao da bude na prvom mestu. "Poštuj Gospoda imanjem svojim i prvinama od svega roda svojega!" (Priče 3,9)

Izveštaj pokazuje da se običaj desetkovanja poštovao i posle povratka iz vavilonskog ropstva. "I svi Judejci donosiše desetke od žita i vina i ulja u spreme." (Nemija 13,12) Jasno je naznačeno da se desetak upotrebljavao u verske svrhe, za izdržavanje sveštenika i Levita: "A sinovima Levijevim evo dajem u nasledstvo sve desetke od Izrailja za službu njihovu što služe u šatoru od sastanka." (4. Mojsijeva 18,21) Posle povratka iz vavilonskog ropstva, "postavljeni biše taj dan ljudi nad kletima u kojima se ostavljahu prinosi, prvine i desetak, da sabiraju u njih s njiva gradskih zakonite delove za sveštenike i za Levite, jer se Juda radovaše sveštenicima i Levitima što stojahu na poslu." (Nemija 12,44) Sve to trebalo je činiti radosno i zahvalno prema Onome koji im je davao "snagu da dobavljaju blago" (5. Mojsijeva 8,18).

Desetak je vidljiv i podseća nas na činjenicu da je fizički svet proglašen veoma dobrim. Prema tome, zapovest glasi: "Poštuj Gospoda imanjem svojim i prvinama od svega dohotka svojega!" (Priče 3,9) Davanje desetka oslobađa nas lažne dihotomije između duhovnog i materijalnog sveta. Bog Izrailjev je Davalac svakog dobrog dara. On ne pravi oštru razliku između takozvanog duhovnog i takozvanog materijalnog sveta. "Sve je učinio da je lepo u svoje vreme!" (Propovednik 3,11) Kasnije je i Isus priznao desetskovanje kao običaj koji "je trebalo činiti, a ono ne ostavljati" (Matej 23,23).

Davanje desetka čini da vernik na stvaran način postane Božji saradnik. Dolazi do identifikacije sa Bogom koji se stara o svojim stvorenjima i do prihvatanja Njegovog duha požrtvovne ljubavi. Božji interesi i Božje namere postaju interesi i namere vernika. Zavetni odnos se produbljuje.

Iskustvo Judejaca pod Nemijom pruža značajan uvid u sistem desetkovanja. Jedan celi narod je dragovoljno sklopio zavetni odnos sa svojim Bogom.

Kada je celi judejski narod doneo desetke od žita, vina i ulja u spreme, Nemija je postavio nastojnike koji se "za verne držahu i beše im posao deliti braći svojoj" (Nemija 13,13).

Pri kraju Starog zaveta prorok Malahija ponavlja božanske zahteve, dodajući im obećanja o bogatim blagoslovima:

"Eda li će čovek zakidati Boga? A vi mene zakidate i govorite: u čemu te zakidamo? U desetku i u prinosu! Prokleti ste, jer me zakidate, vi, sav narod! Donesite sve desetke u spreme da bude hrane u mojoj kući, i okušajte me u tome, veli Gospod nad vojskama, hoću li vam otvoriti ustave nebeske i izliti blagoslov na vas da vam bude dosta. I zapretiću vas radi proždrljivcu, te vam neće kvariti roda zemaljskoga i vinova loza u polju neće vam biti nerodna, veli Gospod nad vojskama. I zvaće vas blaženima svi narodi, jer ćete biti zemlja mila, veli Gospod nad vojskama." (Malahija 3,8-12)

Uskraćivanje desetka Bogu smatralo se kršenjem zavetnog odnosa sa Bogom.

D. Primeri pristavske službe

Osim desetka Gospod je zahtevao i prinose. Gospod se tuži da ga Izrailj zakida u desetku i prinosu (Malahija 3,8). Kada su Izrailjci dolazili na praznike u Jerusalem, očekivalo se od njih da donesu prinos ili dar, matana, od glagola natan, "dati" (5. Mojsijeva 16,17). Ista reč se upotrebljava da označi dar koji otac daje svome detetu (1. Mojsijeva 25,5), ali Božji dar sveštenstva Aronu (4. Mojsijeva 18,7). Reč nagoveštava da darodavac oseća naklonost prema darovanome (Jestira 9,22).

Kao narod koji se nalazi u zavetnom odnosu sa Bogom, Izrailj je dobio najveći dar, Božju blagodat. Bog je bio milostiv, milosrdan i dobar prema svom narodu. I sama Tora je dar Božje blagodati. Odgovarajuća reakcija na ovo pokazivanje obilne blagodati opisana je u Psalmu 96,8: "Dajte Gospodu slavu prema imenu njegovu. Nosite dare, idite u dvore njegove. Poklonite se Gospodu u svetoj krasoti!" David uzvikuje sa strahopoštovanjem: "Jer ko sam ja i šta je moj

narod da bismo mogli ovoliko prineti tebi dragovoljno? Jer je od tebe sve i iz tvojih ruku primivši, dasmo ti!" (1. Dnevnika 29,14)

Uzor davanja hrišćani vide u Bogu, "koji daje svakome bez razlike i ne kori nikoga" (Jakov 1,5). Sinovi i kćeri nebeskog Oca se povode za Onim koji "zapoveda svome Suncu te obasjava i zle i dobre, i daje dažd pravednima i nepravednima" (Matej 5,45). Vernike pokreće Božji neuporedivi primer, jer On "sina svojega ne poštede, nego ga predade za sve nas" (Rimljanima 8,32).

1. U Starom zavetu

Bog je uvek izlivao svoju blagodat na svet preko pojedinaca i preko svoga naroda Izrailja. Oni su Njegovu blagodat otkrivali ljudima i tako postajali kanali blagoslova. Neki pojedinci, čija dela su zapisana u biblijskim izveštajima, predstavljaju uzor istinske primene načela pristavske službe u stvarnom životu.

- a. Avram. Božje zavetno obećanje Avramu je glasilo: "I načiniću od tebe veliki narod, i blagosloviću te, i proslaviću ime tvoje i ti ćeš biti blagoslov." (1. Mojsijeva 12,2) Avram, otac vernih, ističe se kao primer potpunog predanja Gospodu i zavetnom odnosu. O njemu je Gospod mogao da kaže: "Znam da će zapovediti sinovima svojim i domu svojem nakon sebe da se drže putova Gospodnjih i da čine što je pravo i dobro, da bi Gospod navršio na Avramu što mu je obećao." (1. Mojsijeva 18,19) Pristavska služba zahteva i odnos međusobnog poverenja. Vernost Bogu, odanost Njegovoj volji, poslušnost Njegovim zapovestima, sve su to karakteristike pravog pristava. Prilikom svog pojavljivanja pred Avramom, Gospod je pokazao jasnu nameru da se preko njega otkrije "poznanje Božje".
- b. Josif. I jedan od Jakovljevih sinova je postao idealni predstavnik pristavske službe u Starom zavetu. Izveštaj o njemu zauzima poslednji deo 1. Mojsijeve knjige. Prodat kao rob, uspšeo je da se uzdigne na istaknuti položaj u Putifarovom domu (1. Mojsijeva 39,4.5), a kasnije in u celom egipatskom carstvu (1. Mojsijeva 41,39-41). Shvatio je da je "Bog mislio dobro" kada je dozvolio da prođe kroz surova iskušenja, "da se sačuva u životu mnogi narod" (1. Mojsijeva 50,20). Razmatrajući Josifov život, psalmista je otkrio da je Bog "poslao pred njima čoveka" (Psalam 105,17) Kao Božji pristav, Josif je doneo velike blagoslove egipatskom narodu. "Posla car i odreši ga...postavi ga gospodarem nad domom svojim, i zapovednikom nad svime što imaše, da vlada nad knezovima njegovim po svojoj volji, i starešine da njegove urazumljuje." (Psalam 105,20-22) "Bog je učinio da Josif postane izvor života nekadašnjem egipatskom narodu. Josif je svojim poštenjem sačuvarao život celom tom narodu." (AA 13)
- c. Izrailj. Bog je želeo da Izrailj posluži kao kanal Njegove istine, blagodati i blagoslova okolnim narodima. Pripadnici Njegovog naroda trebalo je da služe kao Njegovi pristavi. Evo uslova pod kojima je sklopio svoj zavet s njima: "A sada, ako dobro uzaslušate glas moj, i uščuvate zavet moj, bićete moje blago mimo sve narode, premda je moja sva zemlja. I bićete mi carstvo svešteničko i narod svet." (2. Mojsijeva 19,5.6) Bili bi bogatoi blagosloveni, davali bi u zajam ostalim narodima, a sami nikada ne bi uzimali u zajam. (5. Mojsijeva 28,12)

Božji materijalni blagoslovi, izliveni na Izrailj, privukli bi pažnju sveta. Bog je želeo da narodi u svetu počnu tražiti razloge ovog neobičnog blagostanja Izrailjaca. To bi Izrailjcima pružilo priliku da uspešno posvedoče da postoji Izvor blagoslova i da svaki koji ih želi treba da bude poslušan Bogu nebeskome (Isaija 44,7; 49,6; Malahija 3,12). Bog je na mnogo načina omogućio svom izabranom narodu da bude pristav Njegove spasonosne blagodati: "Ja Gospod dozvah te u pravdi, i držaću te za ruku, i čuvaću te, i učiniću te da budeš zavet narodu, videlo narodima, da otvoriš oči slepcima, da izvedeš sužnje iz zatvora, i iz tamnice koji sede u tami." (Isaija 42,6.7)

2. U Novom zavetu

a. Isus kao savršeni Božji pristav. Isus je došao na ovaj svet kao starešina Božjih pristava, kao Njegov izaslanik (Jovan 5,36). Obnavljanje, vraćanje i otkupljenje ove izgubljene planete predstavljali su sadržaj i veličinu Njegove pristavske dužnosti (Luka 19,10; Efescima 1,10). Kao da je izgubljeni deo svemira bio stavljen u Njegove ruke i kao da je od Njega bilo zatraženo da njegove stanovnike izbavi iz ropstva greha (Matej 1,21). On je došao da donese život (Jovan 10,10). Otac mu je dao vlast da obavi misiju i da održi sud (Matej 28,19.20; Jovan 5,22-27; 8,29).

Isus je nadglednik i izvršilac plana spasenja, kao što Pavle ističe u Efescima 1,9-23. Plan spasenja se oslanja na Hrista i na Njegove spasonosne aktivnosti. On je preuzeo odgovornost za uspeh ovog projekta i On je nadgledao njegovo izvršenje dok je još bio u ljudskom telu, dok je još bio podložan svome Ocu. Bog izriče pohvalu Isusu zato što je "veran Onome koji ga odredi" (Jevrejima 3,2. po engleskom originalu). Upravo zato je Isus u onoj meri postao dostojan "veće časti od Mojsija, koliko veću od doma čast ima onaj koji ga je načinio" (Jevrejima 3,3). Kao verni Sin, koji se stara o Očevom domu, Isus je sam postao i posrednik našeg spasenja. "Zato i može uvek spasti one koji krozanj dolaze Bogu, kad svagda živi da se može moliti za njih." (Jevrejima 7,25)

b. Pristavska služba u Hristovim pričama iz života. Zamisao o pristavskoj službi nalazi svoju primenu u nekim Hristovim pričama iz života. U Evandelju po Luki, u 12. poglavlju, na primer, upoređeni su verni i neverni pristavi. Slugama je upućena opomena da uvek budu spremni – opasani, sa svetiljkama u rukama – i da čekaju povratak svoga gospodara. Kada On prvi put pokuca na vrata, moraju biti spremni da mu otvore. Tačno vreme Njegovog povratka nije im poznato; može to da bude u vreme druge ili treće noćne straže. Ako bude ispunio naloge svoga gospodara "mudri i verni sluga" će biti postavljen "nad svim imanjem njegovim" (Luka 12,42-44). Ali, postoji i druga vrsta pristava – to su neverni pristavi, nespremni za dolazak svoga gospodara. "Doći će gospodar toga sluge u dan kada se ne nada, i u čas kada ne misli i raseći će ga, i deo njegov metnuće s nevernima." (Luka 12,46)

Osnovna misao priče je da su pristavi odgovorni za znanje i darove koje su dobili od Boga. "A onaj sluga koji zna volju gospodara svojega i nije se pripremio, niti učinio po volji njegovoj, biće vrlo bijen." (Luka 12,47) Isus je jasno naglasio da je ova priča namenjena učenicima. Na njih je mnogostruka Hristova blagodat bila obilno izlivena. Kao pristavi darova svoga

gospodara, trebalo je da ih porazdele bližnjima. Na kraju vremena od njih će se tražiti puni obračun o tome kako su obavljali svoju pristavsku službu (Matej 24,45-51; 25,14-30).

Pristavska služba je osnovna tema priča o kesama srebra (Luka 19) i o talantima (Matej 25). Plemić ili zemljoposjednik putuje u daleku zemlju. Saziva svoje sluge i daje im zadatke koje moraju obaviti za vreme njegove odsutnosti. U oba slučaja vlasnik novca očekuje od svojih pristava da se mudro posluže sredstvima koja su im stavljena na raspolaganje i da ostvare dobitak. Tekst u Luki 19,13. ukazuje da novac treba da ulože u poslovne poduhvate i da posluju sve do povratka gospodara. U Evanđelju po Mateju on im "predade blago svoje" (Matej 25,14). Sluge su dobro shvatile svoju odgovornost. Pristav sa pet talanata odmah "otide te radi s njima". I onaj sa dva talanta učinio je to isto (Matej 25,16.17). U obe priče iz života pristavi koji su prihvatili svoju odgovornost i verno obavljali pristavsku službu u odsutnosti svoga gospodara bili su pohvaljeni i nagrađeni. Mudri pristav je interese svoga gospodara prihvatio kao svoje i delovao u skladu s time. Međutim, jednom u budućnosti će doći vreme da se njegov posao pregleda i oceni. Sud treba da počne "od kuće Božje" (1. Petrova 4,17).

U Mateju 25,31-46. pristavi su ocenjeni na temelju svog ponašanja prema nesrećnima i siromašnima – prema zatvorenicima, bolesnicima, odbačenima, beskućnicima. Oni koji su nesebično davali bili su iznenađeni kada je Vlada objavio da su sve što su činili drugima učinili Njemu. I oni će biti pozvani da "naslede carstvo" (Matej 25,34). Oni koji su pali na ispitu bili su osuđeni na "muku večnu" (Matej 25,46).

Kao što se može videti na temelju ova dva primera iz života, pristavska služba donosi i priznanja i kazne. U svakom od ova dva slučaja gospodar je jasan i određen – oni koji su primili njegovo blago moraju se truditi da ga uvećaju. Merilo suđenja je jasno: "Kome je god mnogo dano, mnogo će se i tražiti od njega, a kome predaše najviše, najviše će iskati od njega." (Luka 12,48)

c. Pristavska služba u apostolskoj Crkvi. Crkva u dane apostola bila je dinamička demonstracija hrišćanske pristavske službe. Vernici su dobro znali šta znači biti pristav, i pojedinačno i zajednički, kao celina. Oni su dobro prikazivali načela hrišćanske pristavske službe svojim držanjem i delima. Svaki vernik je bio spreman da čini dobra dela, da bude velikodušan i da sa drugima podeli svoja zemaljska dobra. Dela 2,44.45. opisuju hrišćansku pristavsku službu na delu: "I svi koji verovahu bejahu zajedno i imahu sve zajedno. I tečevinu i imanje prodavahu i razdavahu svima kao što ko trebaše."

Po celoj rimskoj imperiji prvi hrišćani su osećali odgovornost jedni za druge, bez obzira da li su dolazili iz jevrejstva ili iz neznaboštva. Ovaj ekumenski osećaj razvio se još vrlo rano. Kada je crkva u Jerusalimu bila izložena gladi, koju je prorekao prorok Agav, vernici iz neznaboštva su velikodušno prikupljali sredstva za njihovo spasenje. Pavle je u toj krizi sagledao priliku za pokazivanje istinske agape ljubavi. Zajedništvo vernika iz celoga sveta je ojačalo i bilo učvršćeno tom prilikom. "A od učenika odredi svako koliko koji mogaše, da

pošlju u pomoć braći koja življahu u Judeji, koje i učiniše poslavši starešinama preko ruke Varnanine i Savlove." (Dela 11,29.30)

U 2. Korinćanima 9,6.7. Pavle razvija teologiju davanja: "Ovo pak velim: koji s tvrdom seje, s tvrdom će i požnjeti; a koji blagoslov seje, blagoslov će i požnjeti. Svaki po volji svojega srca, a ne sa žalošću ili od nevolje, jer Bog ljubi onoga koji dragovoljno daje."

Nesebično davanje prvih hrišćana dobilo je i svoju povratnu reakciju: "Da se u svemu obogatite za svaku prostotu (velikodušnost) koja kroz nas čini hvalu Bogu, jer služba ove poreze ne ispunjuje samo nedostatak (potrebe) svetih, nego čini da se i mnoge hvale daju Bogu, ogledom poreze ove hvaleći Boga za vaše pokorno priznanje evanđelja Hristova, i za prostotu (velikodušnost) podele (davanja) k njima i k svima." (2. Korinćanima 9,11-13)

Dok se staraju za vernika zajednice vere i za sve koji su u potrebi u zajednici u kojoj žive, vernici Crkve ne smeju da zanemare potrebe svoje porodice. Pristavska odgovornost započinje staranjem o potrebama krvnih rođaka. Pavle veoma naglašava ovu odgovornost: "Ako li ko za svoje, a osobito za domaće, ne promišlja, odrekao se vere i gori je od neznabošca." (1. Timotiju 5,8)

Apostol podseća Crkvu na njenu odgovornost da osigura materijalnu potporu onima koji propovedaju evanđelje. On podseca vernike u na Isusove reči da je "poslenik dostojan svoje plate" (Luka 10,7; Matej 10,10). Pozivajući Timotija da poštuje starije (1. Timotiju 5,17.18), navodi i starozavetno naređenje: "Nemoj zavezati usta volu kada vrše." (5. Mojsijeva 25,4; 4. Mojsijeva 18,21; Nemija 12,44.45).

Iako Pavle nije uvek prihvatao darove vernika i crkava koji su želeli da podrže njegovu misiju, uvek je naglašavao svoje pravo na takvu podršku. Ovaj njegov zahtev vredi i danas:

"Kada mi vama duhovno sejasmo, je li šta veliko ako mi vaše telesno požnjemo? ... Ne znate li da oni koji čine svetu službu od svetinje se hrane? I koji oltaru služe, s oltarom dele? Tako i Gospod zapovedi da oni koji evanđelje propovedaju od evanđelja žive!" (1. Korinćanima 9,11-14)

Prva Crkva je bila prožeta duhom velikodušnosti. Vernici su reči apostola Pavla shvatili vrlo ozbiljno: "Svaki po volji svojega srca, a ne sa žalošću ili od nevolje, jer Bog ljubi onoga koji dragovoljno daje!" (2. Korinćanima 9,7) Apostolska Crkva je uzor pristavske službe za sva vremena.

Crkva apostolskog doba je odredila merilo, dala pravilo. Ono što je Josif bio u Egiptu, a Izrailj među narodima, to treba da budu i oni koji se zovu Hristovim imenom, treba da budu

odgovorni i svesni svoje odgovornosti. Blagoslove koje im je Bog dao, treba da dele svim narodima. Pristavska služba predstavlja i deljenje neizmernog bogatstva Hristova svim ljudskim bićima. "Tako da nas drže ljudi kao sluge Hristove, i pristave tajna Božjih. A od pristava se ne traži više ništa nego da se ko veran nađe." (1. Korinćanima 4,1.2)

Zajednica vere ne postoji sebe radi. Ona postoji da bi delila, širila, mnogostruku Božju blagodat gladnom i žednom svetu. Ta blagodat je više nego samo osećanje; ona zadovoljava stvarne potrebe i odnosi se na stvarna stanja. Te potrebe mogu ponekad da budu duhovne, a ponekad materijalne prirode. Pristav nema drugog izlaza nego da zadovoljava te potrebe bilo gde da ih vidi i kada god da ih vidi.

E. Biblijska pristavska služba: primene

Kao Božjim zamenicama na Zemlji, prvom paru i njihovim potomcima je bila poverena pristavska služba upravljanja božanskim dobrima. Među ta dobra se ubrajaju božanska blagodat, život, vreme, talanti, bogatstvo, pa i sama Zemlja (Vidi Način života II. C.5!)

1. Pristav je odgovoran za božansku blagodat

Najveći dar koji je ljudski rod primio od Boga je večni život (Jovan 3,16), ne samo u večnosti, već i sada (Jovan 5,24; 10,10). To je "radosna vest" koju je Isus došao da objavi. Pre svoga uznesenja, On je nezavršeni zadatak poverio svojim učenicima: "Idite, dakle, i naučite sve narode, krsteći ih u ime Oca, i Sina, i Svetoga Duha, učeći ih da sve drže što sam vam ja zapovedao, i evo, ja sam s vama u sve dane do svršetka veka." (Matej 28,19.20)

Pavle je shvatio svoju odgovornost da širi evanđelje blagodati: "Jer ako propovedan evanđelje nema mi hvale, jer mi je za nevolju; i teško meni ako evanđelja ne propovedam!" (1. Korinćanima 9,16) Ali, odgovornost nije ograničio samo na sebe, pa čak ni na ostale apostole. Korinćanima je napisao da: "Ali je sve od Boga, koji nas pomiri sa sobom kroz Isusa Hrista i dade nam službu pomirenja." (2. Korinćanima 5,18) On je pohvalio Solunjane: "Jer se od vas promiče reč Gospodnja ne samo u Makedoniji i Ahaji, nego i u svako mesto izide vera vaša u Boga tako da nam nije potrebno što govoriti." (1. Solunjanima 1,8) Molio se takođe da Filimonovo propovedanje vere bude silno u poznanju svakoga dobra koje imaju u Hristu Isusu (Filimonu 6).

I Petar na isti način govori o dužnosti hrišćanina da propoveda radosnu vest: "A vi ste izabrani rod, carsko sveštenstvo, sveti narod, narod dobitka, da objavite dobrodetelji onoga koji vas dozva iz tame k čudnome videlu svome." (1. Petrova 2,9) Trebalo je da neznabošci posmatraju život hrišćana i da "hvale Boga" (1. Petrova 2,12). Apostol zatim poziva vernike da budu "svagda gotovi na odgovor svakome koji ih zapita za njihovo nadanje" (1. Petrova 3,15).

Tekst u Otkrivenju 14,6-12. sadrži radosnu vest, "večno evanđelje", koja treba da se objavi celome svetu. Osnovna misao je da Bog svojim obećanjima i svojom Rečju razgoni sadašnjju

tamnu senku koja se nadvila nad ovom planetom i da ukazuje na slavni ishod, opisan u završnim poglavljima Otkrivenja. Radosna vest je da Bog zaista voli ovu Zemlju i da je odlučio da je izbavi i obnovi, tako da se ipak ostvari prvobitna namera prilikom stvaranja. Širenje te životodavne poruke u svoj njenoj uzvišenoj veličini je srž i suština hrišćanske pristavske službe.

Crkva, kao Hristovo Telo, ima odgovornost da sebe strpljivo i istrajno oblikuje kao autentičnu pristavsku zajednicu iako je okružena svetom koji se sve više udaljuje od tog ideala i od Boga. Da bi to postigla ona mora da vlada svojim prohtevima, da se odupre privlačnostima svoje okoline i da što je potpunije moguće živi po ugledu na poniznog Nazarećanina. Sve će to pomoći da svedočenje Crkve dobije još veću uverljivost i verodostojnost.

Pojedinačni hrišćanin, međutim, ne sme nikako očekivati od organizacije, od Crkve, da preuzme njegove lične obaveze i odgovornosti. Ideal pristavske službe nam pre svega govori da smo pojedinačno odgovorni pred Bogom da učinimo najviše i najbolje što možemo da bismo uvećali Božju slavu i poslužili bližnjima i svemu što je stvoreno.

U vreme posletka, Božji narod treba da se sjedini u objavljivanju poruke trojice anđela iz Otkrivenja 14. Pošto su njegovi pripadnici primili dar spasenja od Boga, odgovorni su da šire vest nade i života.

2. Pristav je odgovoran za život

Život je dar od Boga i pripada Bogu, koji je njegov izvor. Međutim, Bog je milosrdno poverio dar života pripadnicima ljudskog roda. Od njih očekuje da se mudro i pažljivo njime služe.

Bog je velikodušni davalac života, koji se raduje da deli život svojim stvorenjima. Biblijski opisi su puni života, nesputanog i dinamičnog. Na primer:

"Potom reče Bog: neka vrve po vodi žive duše, i ptice neka lete iznad zemlje pod svod nebeski. I stvori Bog kitove velike, i sve žive duše što se miču, što provrveše po vodi po vrstama svojim, i sve ptice krilate po vrstama njihovim. I vide Bog da je dobro. I blagoslovi ih Bog, govoreći: rađajte se i množite se, i napunite vodu po morima, i ptice neka se množe na zemlji." (1. Mojsijeva 1,20-22)

Adam je postao živo stvorenje pošto mu je Bog "udahnuo u nos dah životni" (1. Mojsijeva 2, 7. po engleskom originalu). Njemu i Evi je bilo rečeno: "Rađajte se i množite se i napunite Zemlju!" (1. Mojsijeva 1,28) Adam je kao pristav bio odgovoran da se pridruži svom Stvoritelju u stvaranju života i u čuvanju dragocenog daha života u telima svih ljudi. I Kajin je očigledno shvatio tu odgovornost, kao što se vidi iz načina kako je odgovorio Bogu. Zbog propusta da sačuva život svoga brata Bog je prokleo Kajina, jer se glas Aveljeve krvi čuo od Zemlje do Neba (1. Mojsijeva 4,10-12). Bog je pozvao Kajina na odgovornost što je propustio da izvrši svoju pristavsku dužnost i da zaštiti život svoga brata. On i nas smatra odgovornima za život i dobro svih ljudskih bića, naših bližnjih.

Posle Potopa Nojevi sinovi su dobili upustva kako i oni, kao odgovorni pristavi, treba da neguju božanski dar života. "Jer ću i vašu krv, duše vaše, iskati; od svake ću je zveri iskati; iz ruke samoga čoveka, iz ruke svakoga brata njegova iskaću dušu čovekovu. Ko prolije krv čovekovu, njegovu će krv prolići čovek; jer je Bog po svojem obličju stvorio čoveka." (1. Mojsijeva 9,5.6) Svečano proglašavajući svetost života, Bog je zaštitio život ljudskih bića.

"Ova opomena je upućena i protiv ubistva čoveka i protiv samoubistva." (Vidi 1BC 264)

Sistem prinošenja žrtava, koji je uveden na vratima Edema, i po kojemu je smrt, koju su ljudska bića zaslužila grehom, bila namirena smrću zamenika, bio je nagoveštaj koliko vrednost Bog pripisuje ljudskom životu. Ovo otkupljenje, ili pomirenje, uvek je imalo visoku cenu (3. Mojsijeva 1,1-5; 1. Petrova 1,18.19). Tek je krst na Golgoti pružio vrhunski dokaz vrednosti ljudskog života.

Pristavska odgovornost za život je nametnuta i Dekalogom. Šesta zapovest glasi: "Ne ubij!" (2. Mojsijeva 20,13) U 3. Mojsijevoj knjizi 17,14. Božje poštovanje života je pokazano i pravilima koja se odnose na krv: "Jver je duša svakoga tela krv njegova, to mu je duša. Zato rekoh sinovima Izrailjevim: krvi nijednoga tela ne jedite, jer je duša svakoga tela krv njegova. Ko bi je god jeo da se istrebi!"

Drugi dokaz visoke vrednosti koju pred Bogom ima ljudski život nalazimo u božanskim uredbama o gradovima utočišta. Krivci za ljudsku smrt mogli su da pobegnu tamo i da se spasu (4. Mojsijeva 35,11-15; 5. Mojsijeva 19,4-7). Istovremeno, Izrailjcima je bilo naređeno da ne mrze svoje bližnje ili da ne gaje osvetoljubivost prema njima; umesto toga trebalo je da ljube bližnjega kao samoga sebe (3. Mojsijeva 19,17.18). I to je bio deo njihove pristavske odgovornosti.

3. Pristav je odgovoran i za Zemlju

Kao što je već naglašeno (I.C) "Gospodnja je zemlja i što je god u njoj, vasiona i sve što živi na njoj (Psalam 24,1). Prilikom stvaranja sve je bilo "veoma dobro" (1. Mojsijeva 1,31). Hiljadama godina posle stvaranja, Pavle ipak piše: "Jer znamo da sva tvar uzdiše i tuži s nama do sada!" (Rimljanima 8,22)

Izrailjcima je bilo rečeno da se zemlja iscrpljuje i da zato mora imati mogućnost da obnovi svoju plodnost. Svake sedme godine morala je zato dobiti priliku da svetkuje svoju subotu (3. Mojsijeva 25,2-7). U toku te sedme, subotnje godine njive su morale ostati neobrađene. Nije bilo ni sejanja ni kovanja. Ukoliko Izrailj bude zemlji dao neophodan predah, Gospod će se postarati da svi imaju dovoljno hrane. Drugi način na koji je Bog pokazao svoju zainteresovanost da Izrailj pravilno obavi svoju pristavsku dužnost prema zemlji bila je zapovest da se mlade voćke ostave da rastu pre nego što se počnu brati plodovi s njih. "Pa tek pete godine jedite voće s njega, da bi vam se umnožio rod njegov. Ja sam Gospod Bog vaš." (3. Mojsijeva 19,23-25) Svaki Izrailjac je bio zadužen da pomaže da se sačuva i unapredi plodnost zemlje. Poštujući božanska pravila o zemlji, Izrailjci su pokazivali svoju odanost Bogu, vlasniku i Stvoritelju cele Zemlje.

Pristavska odgovornost prema zemlji, koju je Bog poverio Adamu i Evi, pripada i njihovim potomcima. Ljudi koji danas nastanjuju ovu planetu, nose odgovornost da se staraju o njoj. Na dan konačnog suda biće uništeni oni "koji zemlju pogubiše" (Otkrivenje 11,18).

4. Pristav je odgovoran za talante i sposobnosti

Među odgovornosti pristava uključeno je i razumno služenje sposobnostima i talantima koje je dobio od Boga. Prilikom izgradnje Svetilišta u pustinji, Bog je dao "mudrosti i razuma i znanja i svake veštine" onima koji su bili određeni da obave to delo (2. Mojsijeva 31,2-6). Mnogo stoleća kasnije apostol Pavle opisuje duhovne darove date vernicima za dobro cele Crkve (Rimljanima 12,4-8; 1. Korinćanima 12; Efescima 4,7-14; 1. Petrova 4,10.11). Ti darovi su ustvari veštine i sposobnosti, koje Bog daje, stavlja na raspolaganje vernicima, da bi se upotrebile po uputstvima Svetoga Duha; one služe da bi se obogatilo i izgradilo zajedništvo vernika. Crkva je zajednica darovitih ljudi i žena koji služe bližnjima. Pravilno upravljanje ovim darovima unapređuje evanđeosku službu i misiju Crkve, zadovoljava ljudske potrebe u ime Isusa Hrista (Vidi Duhovni darovi I,II!).

Hrišćani se moraju na najbolji mogući način služiti svojom veštinom komuniciranja s ljudima. Pavle poziva vernike: "Reč vaša da biva svagda u blagodati, solju začinjena, da znate kako vam svakome treba odgovarati!" (Kološanima 4,6) Dalje kaže: "Nego budi ugled vernima u reči!" (1. Timotiju 4,12) Hrišćani treba da se služe samo pristojnim rečima: "Reč zdravu, nezazornu, da se posrami onaj koji se protivi, ne imajući ništa zlo govoriti na nas!" (Titu 2,8)

Kao i svi ostali darovi, i dar govora treba da služi na slavu Bogu i na blagoslov bližnjima. Iznad svega, talanat govora treba da bude negovan i upotrebljavan da bi se proširila radosna vest o Isusu svima koji dolaze u dodir sa vernikom ili se nađu u području njegovog uticaja.

U svojim pričama o kesama srebra i o talantima, Isus je naglasio važnost pravilnog služenja darovima koje je gospodar dao svojim pristavima (Luka 19,12-27; Matej 25,14-30). Pravilna upotreba gospodarevih sredstava – što znači njihovo umnožavanje – donosi priznanje i nagradu. Talanat koji nije umnožen uzet je od nevernog pristava, koji je bio bačen u tamu najkrajnju zato što je zanemario svoj talanat. Iako priča govori o novcu, "talanti" ili "kese srebra" mogu se protumačiti kao sposobnosti i veštine, koje Bog daje pojedincu za njegovo sopstveno razvijanje i za blagoslov drugima.

II. Istorijski pregled

A. Judaizam

Judejci su u toku međuzavetnog vremena sledili starozavetnu praksu davanja desetka i prinosa. Na primer, Tobija (drugo stoleće pre Hrista) priča o svojim izmišljenim putovanjima u Jerusalim na godišnje praznike i o tome kako je nosio prvine i desetak od svojih prihoda. On navodi: "Od

svih svojih prihoda daću desetak sinovima Levijevim koji služe u Jerusalmu; a drugi desetak ću prodati i onda ću ići i svake godine dobijeno trošiti u Jerusalmu; a treći desetak ću dati onima kojima ga po dužnosti moram davati." (Tobija 1,7.8. po engleskom originalu) Rabinski izvori svedoče da se prvi desetak sakupljao svake godine; drugi se prilagao prve, druge, četvrte i pete godine subotnjeg ciklusa; treći desetak se davao treće i šeste godine. Prema tome, svake godine, osim sedme, Judejci su prilagali po dva desetka.

Mišna sadrži tekstove o desetku i prinosu. Terumot navodi darove koji se moraju dati svešteniku i kaže da oni prosečno moraju iznositi pedeseti deo svega prihoda. Maserot, tekst o desetku, daje podrobna uputstva o tome koje povrće i voće treba da bude desetkivano. Treći tekst objašnjava davanje trećeg desetka.

U isto vreme, izgleda da se polako zaboravljala biblijska filozofija o davanju desetka i prinosa u znak zahvalnosti; davanje je postalo način da se nešto dobije zauzvrat. Mudrost Sirahova tvrdi da "davanje milostinje okajava greh" (Sirah 3,30. po engleskom originalu). Tobija potvrđuje da "milosrđe izbavlja od smrti i čuva od ulaska u tamu" (Tobija 4,10; 12,8-10. po engleskom originalu).

Posle razorenja Hrama velika važnost se počela pripisivala pravilnom i tačnom davanju desetka. Zamisao o "vernima u desetku" pojavila se u mislima naroda, koji je one koji nisu davali desetak proglašavao Jevrejima druge klase. Iako davanje desetka nije bilo obavezno, osim u zemlji Izrailjevoj, ima dokaza da su i Jevreji u dijaspori odvajali desetak i prinos od svojih prihoda.

B. Prva Crkva

Crkva u apostolsko doba smatrala je sebe novom zajednicom vernih koja za svoje postojanje zahvaljuje vaskrsnom Hristu. "Jer je meni život Hristos!" (Filibljanima 1,21) Pavlov izraz "u Hristu" označava da vernici toga novoga Tela imaju radikalno novu orijentaciju: "Zato, ako je ko u Hristu, nova je stvar!" (2. Korinćanima 5,17) Njihovi pristavski običaji bili su samo ostvarenje načela koja je Isus propovedao i apostoli dalje predavali: "Jer znate blagodat Gospoda našega Isusa Hrista da, bogat budući, vas radi osiromaši da se vi njegovim siromaštvom obogatite." (2. Korinćanima 8,9; Filibljanima 2,5-8) Međutim, posle odlaska apostola duh velikodušnosti i blagodati polako je počeo nestajati. Postepeno, dobra dela, darovi siromašnima i podupiranje evanđeoske službe nisu za hrišćane više predstavljali posledicu delovanja "blagodati Gospoda našega Isusa Hrista", već su postali sredstvo da se zaradi spasenje. Povodeći se za ovakvim sistemom razmišljanja, Kliment, rimski biskup u toku poslednje decenije prvoga stoleća, izjavljuje: "Dobre su, onda, milostinje u nak pokajanja od greha; bolje je postiti nego se moliti, ali su milostinje bolje i od jednoga i od drugoga." Zatim dodaje: "Milostinje olakšavaju teret greha!" (Korinćanima 2,16). U knjizi Pastir Herma (početak drugog stoleća) post se preporučuje kao žrtva "plemenita i sveta, prihvatljiva Gospodu" (Simile 5,3).

Prva Crkva nije imala sistem desetkovanja sličan onome koji su prihvatili Judejci. Prema Irineju (130-200. A.D), "oni koji su dobili slobodu" više ne plaćaju desetak kao Jevreji, ali "odvajaju svu svoju imovinu u Gospodnju svrhu, dajući radosno i velikodušno ne samo manje vredne delove svoga imanja!" (Protiv jeresi 4,18.2)

Tertulijan (oko 200. A.D.) opisuje kako su hrišćani u Kartagini davali svoje priloge Gospodu. Prilozi nisu bili obavezni, već dragovoljni, "kao da se radilo o ulaganju u fond pobožnosti". Ti darovi su se upotrebljavali "za izdržavanje i sahranu starijih vernika, za zadovoljavanje potreba dečaka i devojčica bez sredstava i roditelja, i starijih vernika koji su morali da ostaju u svojim domovima" ali i za zbrinjavanje onih koji su bili bačeni u tamnicu zbog svoje vere (Apologija 39).

Epifanije, koji je pisao u četvrtom stoleću, naglašava da desetkovanje nije ništa obaveznije od obrezanja ili svetkovanja subote. To je bilo uvedeno, kaže on, "da ne bismo zanemarili 'jotu', početno slovo u Isusovom imenu" (Protiv jeresi, 1.1.8).

Krajem četvrtog i početkom petog stoleća, počeli su se javljati glasovi koji su zahtevali da i hrišćani daju desetak. Ambrozije Milanski (340-397 A.D.) potvrđuje da je Bog odredio za sebe jednu desetinu od žitarica, vina, voća, stoke, vrtnih proizvoda, poslova, pa čak i lova; i da nije "po zakonu ako čovek zadržava za sebe ono što je Bog odredio da Njemu pripada" (Propovedi 33.34). Avgustin (354-430. A.D), tvrdi da hrišćani moraju davati desetak da bi njihova pravednosti bila veća od pravednosti fariseja i književnika (Matej 5,20; Tumačenje Psalma 146,7). Godine 576. provincijski Sabor u Tuluzi naredio je hrišćanima da daju desetak. Godine 585. Drugi sabor u Makonu propisao je ekskomunikaciju za one koji odbiju da daju desetak. Međutim, desetak nije morao predstavljati desetinu nečijeg dohotka, već se tako zvalo obećano darovanje Crkve.

C. U Srednjem veku

Srednjovekovno shvatanje o spasavanju zaslugama u velikoj meri je uticalo na zamisao o pristavskoj službi. Osnovna i prvenstvena pobuda za davanje bilo je staranje za spasenje svoje duše. Uvedene su i takse za različite crkvene službe: za venčanje, za sahranu, za ispovest, za čitanje mise za spasenje duše umrloga. Da bi se prikupio novac, tražilo se da se crkvena zajednica obaveže da plati mnogo više misa nego što su ih sveštenici mogli čitati. Takse za čitanje mise, zajedno sa prodajom oproštajnica, bile su osnovni prigovori upućeni Crkvi i glavni povod za nastanak protestantske Reformacije.

Od Konstantina (337. A.D) na dalje, hrišćanska Crkva je postala državna Crkva. Kako su stoleća prolazila postajalo je sve teže razlikovati državne od crkvenih desetaka i poreza. Na primer, Karlo Veliki (742-814. A.D) odredio je da se desetak deli na tri dela: za sveštenstvo, za siromašne, i za izdržavanje Crkve. Kazne su bile propisane za one koji su propuštali da daju desetak. U Engleskoj je 787. A.D. obnarodovan državni zakon kojim je nametnuto davanje desetka. Zakon, proglašen 1295. A.D, odredio je da se desetak daje na temelju bruto prinosa svih kultura; propisivao je zatim kako treba davati desetak od mleka, životinja, vune, pašnjaka, pa čak i od pčela. Zahtevao se i lični desetak: desetak od poslovnih prihoda i od trgovine. I ponovo pojam "desetak" nije morao da znači "desetina".

U srednjovekovnom sistemu davanja, dragovoljno davanje po uzoru na evanđeosku pristavsku službu upravljanja Božjom imovinom, u velikoj meri je bilo zaboravljeno. Davanje su zahtevali i

Crkva i država. Duh pristavske službe Bogu kojim je bila obeležena prva Crkva, nije se više mogao prepoznati.

D. Reformacija

Reformacija je u velikoj meri predstavljala reakciju na zloupotrebe klerikalne vlasti i na uspostavljanje sistema spasavanja zaslugama. Ona ipak nije uspela da uništi simbiozu između Crkve i države. Desetkovanje nije propisivala u prvom redu Crkva, već mnogo više država. U Nemačkoj, od 1555. godine na dalje, kada je luteranstvo već bilo legalizovano i stavljeno pod zaštitu luteranskih knezova, pravo eklezijalnog nadzora – a s njime i pravo ubiranja desetka – bilo je predamo u ruke teritorijalnih svetovnih vlasti. Deseci su se ubirali za izdržavanje sveštenstva, za održavanje škola i za pomaganje siromašnima.

Iako je većina protestanata bila saglasna s pravom države da nameće crkvene zakone, bilo je onih koji se s time nisu slagali. Ulrich Cvingli (1484-1531. A.D), izrazio je oštro neslaganje s eklezijalnim sistemom ubiranja desetka i smatrao da davanje desetka treba da bude dragovoljno, a ne obavezno. I druge grupe, kao što su bili anabaptisti, kvekeri, i engleski separatisti, oštro su se protivile eklezijalnom sistemu ubiranja desetka. Međutim, te grupe su bile u manjini. Po sveopštem mišljenju država se morala starati o zaštiti interesa Crkve i zato je bila njena obaveza da se posluži svojom vlašću da bi pomogla Crkvi da svoje materijalne zahteve nametne svojim vernicima.

Na katoličkoj strani, Sabor u Tridentu (1545-1563. A.D) je odredio da je davanje desetka obaveza prema Bogu i da će zato svi koji odbiju da daju desetak biti isključeni iz Crkve. Međutim, to pravilo nije bilo primenjeno. Francuska revolucija je konačno označila kraj ubiranju desetka u krilu Rimokatoličke Crkve.

E. Severoamerički eksperiment

Čak i u kolonijalnoj Americi bilo je teško povući liniju razdvajanja između Crkve i države. Vekovna tradicija da država finansira Crkvu bila je suviše duboko ukorenjena pa je trebalo da prođe mnogo godina da se ona prevaziđe. Američka Revolucija je pomogla da se običaji i trendovi, stari mnogo stoleća, preokrenu i napuste. Međutim, veliki "američki eksperiment" imao je i tragične posledice po Crkve koje više nisu mogle očekivati od države da materijalno potpomaže njihove aktivnosti. Prepuštene same sebi, Crkve su bile prisiljene da se ponovo vrate apostolskom modelu. Novi položaj je ipak krio u sebi i prikrivene blagoslove. Dobrovoljni darovi pod uticajem Hristovog duha očigledno su predstavljali izlaz iz ovog teškog položaja, ali crkvene starešine nisu imale ni crkvene tradicije, ni istorije ni prošlih iskustava na koje bi se mogli pozvati.

I tako su crkvene starešine, pritisnute okolnostima, morale da pronađu nove metode prikupljanja sredstava. Na nesreću, neke od tih metoda nisu imale nikakve veze s hrišćanstvom.

Iznajmljivanje sedišta u bogomoljama, bazari, večere, hazardne igre, lutrije, sve je to isprobano. Neki klerici su osudili ove nove metode izjavljujući da nisu ništa bolje od starih, iz vremena pre Reformacije.

Crkvi u Americi može se pripisati zasluga za obnavljanje zanimanja za hrišćansku pristavsku službu, iako se naglasak skoro isključivo stavljao na materijalnu stranu problema. Crkveni historičari obično uzimaju kraj devetnaestog stoleća kao početak pristavskog pokreta u Americi. Od samog početka ovaj pokret je crpeo snagu iz velikog interesovanja vernika da se šalju misionari u strane zemlje. Kasnije je učinjen pokušaj da se pristavskoj službi da teološka osnova i da se na neki način sjedine teorija i praksa na nivou mesne crkve. Pokrenuti su mnogi strateški programi obučavanja vernika i uspesi su bili različiti. Godine 1920. okupilo se 29 denominacija iz Amerike i Kanade na poziv grupe predvodnika pristavskog odeljenja iz Njujorka i obrazovalo takozvani Opšti savet za pristavsku službu.

III. Iskustvo sa pristavskom službom u krilu Crkve adventista sedmog dana

Većina hrišćana bi se složila sa izjavom koja je uvrštena među 27 osnovnih verovanja Crkve adventista sedmog dana:

"Mi smo Božji pristavi, kojima je On poverio vreme i prilike, sposobnosti i posede, ali i blagoslove Zemlje i njenih izvora. Mi smo Njemu odgovorni za njihovu pravilnu upotrebu. Mi priznajemo Božje vlasništvo vernom službom Njemu i našim blišnjima, davanjem desetka i priloga za objavljivanje Njegovog evanđelja i za podupiranje i rasteenje Njegove Crkve. Pristavska služba je prednost koju nam je dao Bog da bismo se u ljubavi borili protiv sebičnosti i pohlepnosti. Pristav se raduje blagoslovima koji se izlivaju na druge kao posledica njegove vernosti." (SDA Yearbook 1999,7)

Istorija Crkve adventista sedmog dana odvija se paralelno sa razvojem na američkoj religijskoj sceni. Rođena iz ognja verske revnosti misionarskog pokreta i oblikovana posebno intenzivnim apokaliptičizmom svoga vremena (Veliki pokret drugog Hristovog dolaska), Crkva adventista sedmog dana je razvila visoku svest o pristavskoj odgovornosti Crkve i njenih vernika.

A. Finansije

Jedno celo poglavlje u Priručniku Crkve adventista sedmog dana posvećeno je evanđeoskim finansijama. Tu je objavljen i celokupni adventistički koncept pristavske službe. Paragraf o pristavskoj službi glasi:

"Hrišćani su Božji pristavi, kojima je On poverio svoja dobra i božanski savet glasi da se 'od pristava ne traži više ništa nego da se ko veran nađe' (1. Korinćanima 4,2). Pitanje pristavske službe u njenom najširem i najpotpunijem obliku pokriva mnoge aspekte hrišćanskog života i iskustva, kao što su naše vreme, naš uticaj, i naša služba, ali nema sumnje da pristavsko

raspolaganje našim sredstvima predstavlja životno važan deo ovog pitanja. To je pitanje koji se tiče svakog vernika Crkve. Njime je obuhvaćeno naše priznanje Božjeg suvereniteta i Njegovog vlasništva svega, kao i činjenice da On izliva svoju blagodat na naša srca. I dok budemo sve potpunije shvatali ova načela, sve više ćemo ceniti način na koji Božja ljubav deluje u našem životu." (SDA Church Manual 1995,135.136)

1. Desetak

Godine 1859. adventisti su prihvatili plan pod nazivom Sistematska velikodušnost koji je pozivao na redovno prilaganje, u izvesnoj meri proporcionalno dohotku ili imanju vernika. Početkom 1863. godine časopis Rivju end Herald je predložio jednu desetinu prihoda kao minimalni doprinos vernika. "Od sinova Izrailjevih se tražilo da donose desetak, odnosno desetinu od svih svojih prihoda... Ne može se pretpostaviti da bi Gospod zahtevao manje od svoga naroda sada kada je vreme tako naglašeno kratko i kada veliko delo treba da se obavi uz pomoć njegovih sredstava na objavljivanju poslednje poruke milosti svetu." (R&H, 6. januar 1863) Godine 1876. Generalna konferencija je jednoglasno prihvatila odluku koja glasi: "Mi verujemo da je dužnost sve braće i sestara, bilo da su povezani sa crkvama ili da žive odvojeno, pod normalnim okolnostima, da posvete jednu desetinu svega svoga dohotka iz svih izvora prihoda, potrebama Božjega dela." (R&H, 6. april 1876)

Adventistički pioniri su smatrali da je davanje desetka utemeljeno na Bibliji. Elen G. Vajt je napisala mnogo članaka i posvetila cela poglavlja u svojim knjigama pitanju evanđeoskih finansija. Davanje desetka i priloga bilo je deo evanđeoskog reda. Pobuda je bila evanđeoske prirode: podupiranje propovedanja evanđelja i širenje poruke o spasenju. Negde oko godine 1878. plan davanja desetka je bio već čvrsto ukorenjen u pravilima crkvenog reda i ponašanja.

Po celom svetu, vernici Crkve i njihova deca obračunavaju desetak kao jednu desetinu svog celokupnog dohotka. Oni koji se bave poslovnim delatnostima pozvani su da daju desetak od svojih prihoda.

Desetak se upotrebljava za izdržavanje evanđeoske službe, za obavljanje crkvene misije u svetu. To se čini na temelju starozavetne upotrebe desetka za izdržavanje Levita (4. Mojsijeva 18,21). Radni priručnik Generalne konferencije kaže:

"Desetak predstavlja sveta sredstva namenjena delu propovedanja evanđelja i biblijskog poučavanja, uključujući i upravljanje oblastima i staranje o crkvama i evanđeoskim poduhvatima. Desetak se ne sme trošiti za druga područja delovanja Crkve, kao što je plaćanje crkvenih dugova i dugova crkvenih organizacija ili za građevinske poduhvate." (V o5,o5)

Mesne crkve predaju celokupni iznos desetka, prikupljenog od vernika, oblastima ili misijama. Te crkvene organizacije jednu desetinu primljenog desetka predaju unijama, koje su zajednice oblasti. Zatim, unije jednu desetinu primljenog desetka predaju nadležnoj diviziji, jednome od 12 Odeljenja Generalne konferencije po svetu. I konačno, divizije jednu desetinu primljenog

desetka šalju Generalnoj konferenciji. I tako vernici Crkve, bez obzira u kojem delu sveta žive, učestvuju u misiji Crkve putem svog desetka, kojega prilažu u svojoj mesnoj crkvi.

U ovom finansijkom planu Crkva sagledava "sveobuhvatniju svrhu od one koja se pojavljuje u njenim finansijskim ili statističkim izveštajima. Ovaj plan je nešto mnogo više od načina prikupljanja i raspoređivanja sredstava. To je, po Božjem planu, jedan od velikih faktora sjedinjavanja u okviru cele Crkve adventista sedmog dana." (SDA Church manual 1995, 137)

2. Prilozi i darovi

Znajući da su Izrailjci bili pozvani da daju u najmanju ruku još jedan desetak, drugi desetak (5. Mojsijeva 12,17.18; 14,22-27), a po mogućnosti i treći (5. Mojsijeva 14,28.29), prve adventističke starešine su pozivale vernike da osim desetka prilažu dragovoljne darove i prinose za druge crkvene poduhvate. Na primer, 1876. godine dodatni dar u visini "trećine" svote određene planom Sistematske velikodušnosti bio je određen za potrebe izdavačkog dela.

Kasnije su bili prikupljeni i drugi darovi, među njima je poznat sedmični dar za Subotnju školu. Godine 1878. postavljene su korpe za prikupljanje sredstava za potrebe lokalnih Subotnjih škola. Subotnje škole su počele prikupljati sredstva za misije 1885. godine, pružajući tako priliku vernicima da potpomažu misiju Crkve po celom svetu. Deo posebnog dara koji se prikuplja poslednje subote u tromesečju određen je za posebne projekte o kojima se raspravlja u toku celog tromesečja.

Raznoliki darovi i prilozi se prikupljaju u mesnim crkvama, ili redovno ili povremeno. Upotrebu tih sredstava verno kontrolišu odgovarajuća tela mesnih crkava, Oblasti, Unije i Generalne konferencije.

Ozbiljni, odani hrišćani žele da budu sigurni da se sredstva koja im je Bog stavio na raspolaganju upotrebljavaju u Njegovoj službi. Raspoređujući svoju zaostavštinu, oni mogu osnovati zadužbine tako da se sredstva kojima su verno upravljali u toku života i posle njihove smrti upotrebljavaju na slavu Bogu i za zadovoljavanje potreba njihovih bližnjih. To je odgovorna pristavska služba koja donosi zadovoljstvo vernim sledbenicima Gospoda Isusa Hrista.

3. Odeljenje za pristavsku službu i razvoj

Godine 1966. Generalna konferencija Crkve adventista sedmog dana organizovala je novo odeljenje koje je sledeće godine dobilo ime Odeljenje za pristavsku službu i razvoj i imalo zadatak da pomaže oblastima i divizijama po svetu u razvijanju svesti o pristavskoj odgovornosti vernika. To Odeljenje je počelo da priprema literaturu, programe osposobljavanja i seminare za pastore i mesne crkve. Osim praktičnog poučavanja na terenu, Odeljenje je moralo da bude u toku svih teoloških rasprava koje su se odnosile na pristavsku službu. Valter M. Stark je bio postavljen za prvog direktora novog Odeljenja.

Razvoj se ovde nije zaustavio. Godine 1971. bilo je određeno da se u mesnim crkvama biraju sekretari za pristavsku službu, koji će se truditi da unapređuju pristavsko staranje o molitvenom domu, o talantima i vremenu. Godine 1980. Odeljenje za pristavsku službu je bilo spojeno sa Odeljenjem za propovedničku službu. Prilikom osnivanja Odeljenja za crkvene službe 1985. godine, odgovornost za staranje o pristavskoj službi, o materijalima i radnim sastancima i seminarima bila je poverena tom novom odeljenju. Godine 1995. kada su zaduženja ovog Odeljenja ponovo bila podeljena, Pristavska služba je ponovo postala posebno Odeljenje.

Iako je davanje desetka i priloga bitan deo adventističke teologije o pristavskoj službi, sama pristavska služba je daleko sveobuhvatnija. Pristavska odgovornost se odnosi na celokupni život i dodiruje većinu pitanja koja nam život danas postavlja. To su pitanja s kojima se mora uhvatiti ukoštac svaki vernik Crkve - staranje o životnoj sredini i društvu, pitanje siromaštva i svih drugih problema s kojima život počinje i s kojima se završava i naravno, služenje ograničenim i prolaznim materijalnim sredstvima koja nam stoje na raspolaganju. Ovaj spisak nikako nije završen onim što smo do sada naveli. Međutim, biblijsko učenje o pristavskoj odgovornosti osposobljava vernika da uravnoteženo pristupa svim tim naoko suprotstavljenim pitanjima i da ih rešava na način koji će biti ugodan Bogu i Isusu Hristu, koji je naš Gospodar. Trajni zadatak hrišćanina je da ta složena načela primenjuje u našem današnjem složenom svetu.

B. Zemlja

Ljudska bića su ostavljena na milost i nemilost prirode, ali u naše vreme i sama priroda stenje pod ljudskim napadima i zaista je ugrožena ponašanjem ljudskog roda. Svojom lakomošću i rasipnošću, često pod maskom uvođenja visoke tehnologije, ljudski rod je doslovno osudio svoju planetu na smrt. Zemlja je puna otrovnih materija i otpadaka koji nam ugrožavaju opstanak. Prirodni izvori se opasno iscrpljuju i pljačkaju, ali i nerazumno rasipaju. U nekim slučajevima, plodna zemlja je iscrpljena prekomernim iskorišćavanjem njene plodnosti. Čak su i mora i okeani pali kao žrtve prekomernog iscrpljivanja.

U takvom jednom svetu, adventistički hrišćani su pozvani da žive jednostavnim životom, bez lakomstva ili rasipanja. Svesni da su prirodni izvori Zemlje ograničeni, oni treba da štite i čuvaju svoju životnu sredinu. Crkva podupire vegetarijanski sistem ishrane kao zdravi način da se poveća fond namirnica koje nam stoje na raspolaganju. Naše škole i mesne crkve održavaju raznovrsne i često kreativne ekološke programe.

Poštovanje sedmog dana odmora, subote, kao odgovor ljubavi na Božju zapovest (2. Mojsijeva 20,8-11), adventistima pruža priliku da slave ne samo stvaranje nego i Stvoritelja. Pojedinci, porodice i grupe vernika često provode subotnja popodneva u prirodi. Time se razvija razumevanje čuda prirode i potrebe da se dela Božjeg stvaranja sačuvaju za buduće naraštaje.

Godine 1992. godišnje zasedanje Generalne konferencije je prihvatilo dokument pod naslovom "Staranje o delima Božjeg stvaranja" u kojemu je objavljeno stanovište Crkve pristavskoj odgovornosti hrišćana za planetu Zemlju. Navešćemo neke izvode:

"Svet u kojemu živimo je dar ljubavi Boga Stvoritelja, Onoga "koji je stvorio nebo i zemlju, mora i zvore vodene" (Otkrivenje 14,7; 11,17.18). U okviru dela stvaranja, On je ljude, namerno i svrsishodno, postavio u određeni odnos sa sobom, sa drugim bićima i sa celim svetom. I zato, kao adventisti sedmog dana, mi smatramo da je čuvanje i negovanje prirode usko povezano s našom službom Stvoritelju...

Pošto smatramo da je ljudska vrsta deo Božjeg stvaranja, naše staranje o životnoj sredini proteže se i na naše zdravlje i način života. Mi zastupamo zdrav način života i odbacujemo upotrebu materija kao što su duvan, alkohol i štetne droge, koje ugrožavaju zdravlje i iscrpljuju planetarne izvore; i mi preporučujemo jednostavnu vegetarijansku ishranu...

Mi prihvatamo izazov da radimo na obnavljanju Božjeg prvobitnog plana. Pokrenuti verom u Boga, posvećujemo sebe podupiranju procesa ozdravljenja, i na pojedinačnom i na planetarnom nivou, do kojega dolazi kada se kao ljudski rod budemo zajednički stavili u službu Bogu i bližnjima.

U ovom posvećenju mi potvrđujemo svoju pristavsku odgovornost prema delima Božjeg stvaranja i verujemo da potpuno obnovljenje može biti dovršeno jedino u trenutku kada Bog bude sve novo stvorio." (R&H, 31. decembar 1992)

Ove izjava svedoči o sve većoj svesti adventista sedmog dana o važnosti pristavske službe u njihovoj interakciji s Božjim svetom. Svet i materijalna dobra nisu loši sami po sebi; u stvari, "sve što je blistavo i prekrasno, sva stvorenja velika i mala" – sve je to Bog stvorio da bi u njima uživala ljudska bića (1. Mojsijeva 1,31). Hrišćani treba da čuvaju "lepotu ove zemlje". Oni treba da poštuju Zemlju, ali ne i da je obožavaju. U celom Pismu Bog je uvek iznad stvorenoga i izvan stvorenoga.

C. Božja blagodat

Tekst u Otkrivenju 14,6-12. sadrži radosnu poruku, "večno evanđelje" koje treba da se objavi celome svetu. Središte je u Bogu čije obećanje i čija Reč prodiru kroz sadašnju tamu i ukazuju na slavni ishod opisan u završnim poglavljima iste knjige. Radosna poruka glasi da Bog voli ovu planetu i da je odlučio da je izbavi i obnovi tako da se može ispuniti Njegova prvobitna namera s njome. Širenje ove životno važne poruke u celini je deo i srž hrišćanske pristavske službe kojoj smo kao adventisti povećeni.

Zbog ovog aspekta pristavske službe, adventisti su posvećeni službi objavljivanja evanđelja celome svetu. Pošto sebe smatraju pristavima božanske blagodati, vode mnoge vaspitne i zdravstvene ustanove i organizacije za pomoć ugroženima. Oni se mole i propovedaju i podupiru ove koji stoje u službi Reči (Vidi Način života II. A!)

D. Život i zdravlje

Suprotno grčkom dualizmu, koje ljudsko biće shvata kao telo i dušu, i misli da je duša zarobljena u telu i željna da ga se oslobodi, Biblija ne prihvata takvu dihotomiju. Biblija govori o celini. Daleko od toga da bude izloženo prezrenju zato što je zemaljsko, telo ima veliku važnost. Prema tome, da bismo um i duh održali u optimalnom stanju, moramo se starati o svom telu, koje je "hram Svetoga Duha" (1. Korinćanima 6,19). Iz tog razloga, "zdravstvena reforma i učenja o zdravlju i umerenosti su neodvojivi deo adventističke vesti" (SDA Church manual 1995,148)

Da bi poslušala taj biblijski nalog, Crkva adventista sedmog dana propagira zdrav način života među svojim vernicima i među svima do kojih može da dođe. Po celom svetu, dobro razvijen sistem zdravstvenih ustanova trudi se da ublaži patnje i unapredi zdravlje. Crkveni pravilnik kaže: "Mi pripadamo Bogu, telom, duhom i dušom. Prema tome, naša je verska obaveza da poštujemo zakone zdravlja, i radi naše blagostanja i sreće, ali i radi uspešnije službe Bogu i bližnjima." (CM 1995,148; Vidi Zdravlje; Način života II.B!)

U današnjem tehnološkom društvu, pristavska odgovornost za telo obuhvata odluke koje se tiču života i zdravlja, a posebno one koje se tiču oduzimanja života, kao što su pobačaj i eutanazija. U skladu s biblijskim učenjem, adventisti su odani vrednosti i svetosti ljudskog života. Dva dokumenta Generalne konferencije iz 1992. godine bave se tim pitanjem.

"Smernice o pobačaju" su utemeljene na "širokim biblijskim načelima" da je život dragoceni Božji dar i istovremeno naš odgovor na Božju volju; ipak, naša je odgovornost i pravo da donosimo odluke koje se tiču života. "Prenatalni ljudski život je veličanstveni dar od Boga... prema tome, prenatalni život se ne sme nepromišljeno uništavati. Pobačaj se sme obaviti jedino iz najozbiljnijih razloga." Zatim, "Crkva ne služi kao savest pojedinačnih vernika; međutim, ona mora da pruži moralno usmerenje". Odluku da se obavi pobačaj moraju da donesu umešani pojedinci, rukovođeni "tačnim informacijama, biblijskim načelima, i pod vodstvom Svetoga Duha. Osim toga, te odluke se najbolje donose u kontekstu zdravih porodičnih odnosa." I konačno, "vernike Crkve treba pozvati da učestvuju u sadašnjim razmišljanjima o njihovoj moralnoj odgovornosti u vezi sa pobačajem u svetlosti biblijskih učenja" (R&H, 31. decembar 1992, Vidi Brak, II. F.1)

Utemeljen na istim biblijskim načelima, dokumenat "Staranje o umirućima" poziva na praktičnu i odgovornu hrišćansku ljubav. "Posle traženja božanskog vodstva i razmatranja interesa onih koji su pogođeni tom odlukom (Rimljanima 14,7), kao i medicinski savet, bolesnik koji je sposoban da donese odluku treba da odredi hoće li prihvatiti ili odbiti medicinsku intervenciju za produženje života." Kada bolesnik nije sposoban da donese takvu odluku, oni koji su joj najbliži treba odgovorno da se suoče s tom odlukom. Atmosfera puna saučešća i ljubavi treba da ukružuje umirućega. (Vidi Brak II. F.2!)

"Iako hrišćanska ljubav može da dovede do uskraćivanja ili produženja medicinskih intervencija koje bi samo povećale patnje ili produžile umiranje, adventisti sedmog dana ne učestvuju u 'ubijanju iz milosrđa' niti pomažu prilikom samoubistva (1. Mojsijeva 9,5.6; 2. Mojsijeva 20,13.; 23,7). Oni se protive aktivnoj eutanaziji, namernom uzimanju života osobi koja pati ili umire." (R&H, 31.decembar 1992)

E. Vreme

Vreme je dragoceni dar od Boga. To je građa od koje se sastoji život. Kako se njime služimo pokazuje u velikoj meri kakva je naša pristavska služba – naš odnos prema Stvoritelju. Biblijski autori govore o kratkoći vremena i o potrebi da se ono najbolje iskoristi. Vreme se mora upotrebiti za izgradnju ličnosti i za izražavanje susedske ljubavi. "Nauči nas tako brojati dane naše!" – kaže psalmista (Psalam 90,12), a mudri čovek poziva: "Sve što ti dođe na ruku da činiš, čini po mogućnosti svojoj, jer nema rada, ni mišljenja, ni znanja, ni mudrosti u grobu u koji ideš!" (Propovednik 9,10) Pavle poziva: "Pazite na vreme, jer su dani zli!" (Efescima 5,16) i zapaža da je "već čas došao da ustanemo od sna" (Rimljanima 13,11). Isus savetuje svojim sledbenicima da rade dok je dan – dok imaju mogućnosti i prilike – jer "doći će noć kada niko ne može raditi" (Jovan 9,4).

F. Deca: najveće blago

Materijalna dobra pružaju hrišćanskom pristavu priliku da službu obavlja na vidljivi način. Ali blago nije ograničeno na materijalne posede. Deca, "nasledstvo od Gospoda" (Psalam 127,3), spadaju među Njegove najdragocenije darove. Ona su stavljena u ruke roditelja, koji tako postaju odgovorni da ih pripreme za službu u ovom životu i u svetu koji će doći, jer će tada Bog zatražiti odgovor na pitanje: "Gde je stado što ti je predano, stado slave tvoje?" (Jeremija 13,20) Kao roditelji, ljudska bića postaju pomoćnici Stvoritelja. Njihovi potomci su kandidati za besmrtnost, koje oni moraju mudro i nežno usmeravati prema trenutku kada će moći da preuzmu pune pristavske odgovornosti.

Prema tome, hrišćansko vaspitanje – disciplina i obučavanje – postaje izrazito važno. Treba uložiti veliki trud da bi se razvile sve sposobnosti i na to nas poziva velika Hristova zapovest (Matej 22,37). Namerno prenošenje vrednosti i kulture ima odlučujući ulogu. Crkva je međugeneracijska zajednica. Izvrstan primer prenošenja vere s generacije na generaciju imamo u Euniki i Loidi, Timotijevoj majci i baki. Pavle piše Timotiju: "Opominjući se nelicemerne u tebi vere, koja se useli najpre u babu tvoju Loidu i u mater tvoju Euniku; a uveren sam da je i u tebi!" (2. Timotiju 1,5; 5. Mojsijeva 6,7)

Podizati decu za Gospoda je pristavska dužnost roditelja, ali i cele zajednice vernih (Isaija 54,13). Adventisti sedmog dana ovu pristavsku odgovornost uzimaju veoma ozbiljno, pa su razvili vaspitno-obrazovni sistem, od dečjeg vrtića do univerziteta, koji je drugi po veličini među protestantskim denominacijama. Osim toga, Subotnja škola, klubovi izvidnika, i raznovrsne druge aktivnosti za decu i mlade, sračunate su da zaštite i razviju ovo blago (Vidi Brak I. B.4!)

Jedna službena publikacija ovako objašnjava svrhu adventističkog sistema obrazovanja i vaspitanja:

"Svu decu i mlade Crkva poverava obrazovnom sistemu koji će im pružiti duhovnu negu i vrhunsko obrazovanje... Obrazovni program počiva na verovanju da je svaki učenik jedinstven i neprocenljivo dragocen i na važnosti razvoja cele ličnosti... Ukupni proces adventističkog obrazovanja nastoji da obnovi veru u Hrista, da u čoveku ponovo izgradi lik njegovog Stvoritelja, da u njemu odneguje razumnju odanost Božjem delu na Zemlji i da ga praktično pripremi za savesnu službu blišnjima." (NAD Working Policy 1993-1994, F o5 o5, F o5 10)

G. Talanti i sposobnosti

Biblija naglašava da Bog ljudskim bićima daje darove i sposobnosti (1. Korinćanima 12,4-11) i da očekuje da će ih upotrebiti u službi blišnjima. To se odnosi i na starozavetna vremena (2. Mojsijeva 31,2-6). Bog ljudima daje "duha svetoga, mudrosti i razuma, i znanja i svake veštine, da vešto izmišlja kako se što može načiniti...i svaki posao raditi." (2. Mojsijeva 31,3-5)

Pavle opširno govori o karizmata – šta je ko dobio kao dar. To su darovi i sposobnosti koje Bogu stoje na raspolaganju da bi se upotreбили po uputstvima Svetoga Duha. Takozvani prirodni darovi i urođene sposobnosti mogu da postanu karizmata jedino u slučaju kada se upotrebe za učvršćenje i izgradnju zajedništva Tela Hristova. Crkva je opisana kao zajednica darovitih ljudi – karizmatika – koji stoje u službi blišnjima. Pristavska služba, prema tome, sastoji se u služenju, u misiji, u pokušaju da se zadovolje ljudske potrebe u Hristovo ime uz pomoć duhovnih darova (1. Petrova 4,10.11; Rimljanima 12,6-8).

Prema tome, hrišćani treba da se na najbolji mogući način služe veštinom komuniciranja. Talanat govora treba da neguju i upotrebljavaju za širenje radosne vesti evanđelja svima koji se nađu u domašaju njihovog uticaja. Dar govora ima velike mogućnosti i za dobro i za zlo. Kao i svi ostali darovi, i on se mora upotrebljavati na slavu Bogu i na blagoslov blišnjima.

H. Pravo građanstva

Pristavska služba podupire i poštuje zakonito izabranu vlast. Odeljenje za javne poslove i versku slobodu Crkve adventista sedmog dana svojim smernicama i savetima pomaže vernicima da budu dobri građani.

"Uzimajući u obzir njenu božanski određenu ulogu, građanska vlast ima pravo na čovekovo poštovanje i dragovoljnu poslušnost u zemaljskim pitanjima do mere u kojoj njeni građanski zahtevi ne dolaze u sukob s Božjim zahtevima; drugim rečima, ljudi su obavezni da 'daju caru carevo' i 'Bogu Božje' (Matej 22,21), da pokažu aktivan, lični interes i zalaganje u pitanjima koja se tiču javnog dobra i da budu primerni građani." (NAD Working Policy 1993-1994, HC o5 o5)

Novi zavet traži da hrišćani "budu pokorni i poslušni gospodarima i zapovednicima i gotovi na svako dobro delo" (Titu 3,1; 1. Petrova 2,17; Rimljanima 13,1). Kao deo svoje svešteničke dužnosti, hrišćani treba da se mole "za careve, i za sve koji su u vlasti" (1. Timotiju 2,2). Sledeće

Isusove reči podrazumevaju da se radi o obavezi, o dužnosti: "Podajte dakle cezarevo cezaru, a Božje Bogu!" (Matej 22,21) Ta obaveza proističe iz druge velike zapovesti: "Ljubi bližnjega svojega kao sebe samoga!" (Matej 22,39) Sve što predstavlja temelj ideje o dobrom građaninu može se izraziti pojmom pravilne pristavske službe. I ponovo, vernost u tim dužnostima Nebo smatra uslovom za dobijanje veće odgovornosti. U Hristovoj priči gospodar kaže: "Dobro slugo dobri i verni, u malom bio si mi veran, nad mnogim ću te postaviti, uđi u radost gospodara svojega!" (Matej 25,23; vidi Način života II. C.4!)

IV. Komentari Elen G. Vajt

A. O konceptu pristavske službe

"Sa službom pristava povezana je obaveza, ne samo prema Bogu, već i prema čoveku. Beskrajna ljubav Otkupitelja svakom ljudskom biću daje životne darove. Hrana i odeća i zaklon, telo i um i duša – sve je stečeno Njegovom krvlju. I obavezom zahvalnosti i službe, koja je tako nastala, Hristos nas je povezoao s našim bližnjima. On nam zapoveda: 'Iz ljubavi služite jedan drugome!' ((Galatima 5,13) 'Kada učiniste jednome od ove moje najmanje braće, meni učiniste!' (Matej 25,40)" (Vaspitanje 125)

"Zamisao o pristavskoj službi treba da ima praktični uticaj na svakog pripadnika Božjeg naroda... Praktična velikodušnost udahnuće duhovni život hiljadama nominalnih pristalica istine koji se sada žale na svoju tamu. Ona će ih preobraziti od sebičnih, lakomih obožavalaca mamona u ozbiljne, iskrene Hristove saradnike u delu spasavanja grešnika." (CS 112.113)

"Duh velikodušnosti je duh Neba. Duh sebičnosti je Sotonin duh. Hristova požrtvovna ljubav se pokazala na krstu. Dao je sve što je imao, a onda je dao i samoga sebe da bi čovek mogao da dobije spasenje. Hristov krst poziva na velikodušnost svakog sledbenika dragog Spasitelja. Načelo koje je prikazano ovde glasi: davati, davati! I to načelo, ostvareno u velikodušnosti i dobrim delima, predstavlja pravi plod hrišćanskog života. Načelo svetovnih ljudi je da uzimaju, uzimaju i da time, po svom mišljenju, osiguraju sebi sreću. Ali, kada se ispolji sa svim svojim posledicama, plod ove ideje je samo beda i smrt!" (R&H, 15. novembar 1906)

"Nikada ne smemo zaboraviti da nas je Bog na ovom svetu stavio na probu da bi odredio našu osposobljenost za budući život. U Nebo neće ući nijedno biće čiji je karakter umrljan otrovnom manom sebičnosti. Zato nas Bog ovde stavlja na probu dajući nam zemaljske posede da bismo načinom kojim se njima služimo pokazali mogu li nam se poveriti večna dobra. Samo kada se požrtvovni Hristov život odražava u našem životu mi možemo da budemo u skladu s Nebom i spremni da uđemo u njega." (2SM 134)

"Dokaz da blagodat deluje na srce pružamo kada činimo dobro svim ljudima kada god nam se ukaže prilika. Dokaz naše ljubavi dajemo svojim hristolikim duhom, spremnošću da delimo dobra koja nam je Bog dao, gotovošću da u duhu samoodricanja i požrtvovanja pomažemo da se unapredi Božje delo i ublaže patnje čovečanstva. Nikada ne

smemo ispustiti priliku da pokažemo svoju dragovoljnost. Mi pokazujemo da smo prešli iz smrti u život kada delujemo kao verni pristavi Božje blagodati. Bog nam je dao svoja dobra; On nam je dao svoju tvrdnu reč da ćemo, ukoliko budemo verni u svojoj pristavskoj službi, nagomilati blago na Nebu, blago koje nikada neće propasti." (R&H, 15. maj 1900)

"Pristav se poistovećuje sa svojim gospodarem. On prihvata odgovornosti pristava, i mora delovati po uzoru na svoga gospodara, čineći ono što bi njegov gospodar činio da je na njegovom mestu. Interesi njegovog gospodara postaju i njegovi interesi. Položaj pristava je dostojanstven, jer pristav uživa poverenje svoga gospodara. Ukoliko na bilo kojim način postupi sebično, tako da prednosti koje je stekao trgujući dobrima svoga Gospoda upotrebi u svoju korist, izneverio je ukazano poverenje." (9T 246)

B. O delima stvaranja

"Dela u prirodi, koja danas gledamo, daju nam priliku da samo nejasno shvatimo lepotu i slavu Edema; ipak, svet prirode, glasom koji se ne može pogrešno shvatiti, objavljuje Božju ljubav. Čak i sada 'dobrote je Gospodnje puna zemlja'. Ona i sada prikazuje dela velikog Umetnika. Ona objavljuje da je Neko, svemoguć po snazi, velik po dobroti i milosti, stvorio sve što se vidi i što se ne vidi." (AUCR, 1. jun 1900)

"Mi smo nastali zato što smo bili potrebni. Kako je žalosna misao da ćemo, ukoliko stanemo na pogrešnu stranu, ukoliko se pridružimo redovima neprijatelja, izneveriti plan po kojemu smo stvoreni. Mi tada razočaravamo svoga Otkupitelja; snage koje je On odredio sebi za službu, tada bi bile stavljene u službu protivljenja Njegovoj blagodati i neuporedivoj ljubavi." (ST, 22. april 1903)

"Svaka njihova duhovna i duševna sposobnost odražavala je Stvoriteljevu slavu. Obdareni visokim duševnim i duhovnim darovima, Adam i Eva su bili stvoreni 'samo malo manji od anđela' (Jevrejima 2,7), da bi mogli da zapažaju ne samo čudesna vidljivog svemira već i da shvataju svoje moralne odgovornosti i obaveze." (Vaspitanje, 17)

"Božja sila se pokazuje u kucanju srca, u radu pluća, u živim strujanjima koja teku hiljadama različitih kanala u telu. Mi smo Njegovi dužnici u svakom trenutku svoga postojanja i Njemu zahvaljujemo na svim ugodnostima u životu. Snage i sposobnosti po kojima se čovek uzdiže iznad nižih oblika života dobijene su od Gospoda. On nas je natovario svojim blagoslovima. Mi smo Njegovi dužnici za hranu koju uzimamo, za vodu koju pijemo, za odeću koju nosimo, za vazduh koji udišemo. Bez Njegovih posebnih blagoslova, vazduh bi bio pun bolesti i otrova. On je bezgranični dobročinitelj i zaštitnik. Sunce koje obasjava Zemlju i ulepšava celu prirodu, neobično svečano zračenje Meseca, sjaj nebeskog svoda, obasjanog blistavim zvezdama, pljuskovi koji osvežavaju zemlju i čine da vegetacija buja, prekrasna dela prirode u svom svojem raznolikom obilju, visoko drveće, žbunje i biljke, zatalasano žito, plavo nebo, zelena zemlja, promene dana i noći, ponavljanje godišnjih doba, sve to čoveku govori o Stvoriteljevoj ljubavi. On nas je povezao sa sobom svim tim dokazima i na nebu i na zemlji." (SD 17)

C. O blagu

"Kada se pravilno upotrebi, bogatstvo se pretvara u zlatnu vezu zahvalnosti i ljubavi koja spaja čoveka s njegovim bližnjima, koja naklonosti čoveka snažno usmeruje prema Otkupitelju. Beskrajno veliki dar kojim nam je Bog darovao svoga miloga Sina zahteva da na vidljiv način svoju zahvalnost izraze oni koji su primili Njegovu blagodat. Onaj koji prima svetlost Hristove ljubavi prihvata time veliku odgovornost da tom blagoslovenom svetlošću obasja druge duše koje su još u tami." (R&H, 16. maj 1882)

"Postoje samo dva mesta u celom svemiru na kojima možemo čuvati svoja blaga – u Božjoj riznici ili u Sotoninoj; i sve što nije posvećeno Božjoj službi stavlja se na Sotoninu stranu i jača njegovo delo. Gospod želi da sredstva koja nam je poverio budu upotrebljena za izgradnju Njegovog carstva. Njegova dobra poverena su Njegovim pristavima da bi pažljivo trgovali njima, i Njemu doneli dobitak u obliku spasenih duša. Te duše će opet, sa svoje strane, postati pristavi Njegove blagodati, osobe Njegovog poverenja, i saradivati sa Hristom na unapređenju interesa Božjeg dela." (CS 35)

"Posebni sistem desetkovanja bio je utemeljen na načelu koje je isto tako trajno kao i Božji zakon. Taj sistem desetkovanja doneo je blagoslov Jevrejima, jer im ga Bog inače ne bi ni dao. On će isto tako doneti blagoslov onima koji će ga primenjivati sve do kraja vremena. Naš nebeski Otac nije uveo plan sistematskog davanja da obogati sebe, već da se on pokaže kao veliki blagoslov za čoveka. On je video da taj sistem sistematskog davanja predstavlja upravo ono što je čoveku neophodno." (3T 404. 405)

"Bog polaže pravo na nas i na sve što imamo. Njegovo pravo nadmašuje sva ostala prava. I u znak da priznajemo to pravo, On traži da mu dajemo utvrđeni deo od svega što nam je dao. Desetak je taj utvrđeni deo. Po Gospodnjoj naredbi desetak mu je bio posvećen još od najstarijih vremena. Biblija spominje davanje desetka kada govori o Avramu. Otac vernih je dao desetak Melhisedeku, 'svešteniku Boga višnjega'. I Jakov je priznao obavezu davanja desetka. Dok je bežao od gneva svoga brata, u snu je video lestvice koje su povezivale nebo i zemlju i zahvalnost njegovog srca izrazila se zavetom koji je dao Bogu: 'Ako Bog bude sa mnom i sačuva me na putu kojim idem, i da mi hleba da jedem i odela da se oblačim, i ako se vratim na miru u dom oca svojega, Gospod će mi biti Bog, a kamen ovaj koji utvrdih za spomen biće dom Božji; a što mi god daš, od svega ću deseto dati tebi.'" (R&H, 8. decembar 1896)

D. O talantima

"Bez obzira koliko je veliko ili malo imanje neke osobe, ona treba da ima na umu da ga je dobila samo na poslugu. Za svoju snagu, veštinu, vreme, talante, prilike, i sredstva ona će morati da položi račun pred Bogom. To je pojedinačno delo; Bog nam daje da bismo mogli da postanemo slični Njemu, velikodušni, plemeniti, spremni da činimo dobra dela, da dajemo bližnjima. Oni koji, zaboravljajući svoju božansku misiju, pokušavaju jedino da štede ili da troše na

zadovoljavanje oholosti i sebičnosti, mogu sebi osigurati dobitke i zadovoljstva ovoga sveta; ali, u Božjim očima, računajući prema njihovim duhovnim dostignućima, oni će biti siromašni, jadni, bedni, slepi i goli." (R&H, 16. maj 1882)

"Bog je ljudima dao talante na posluhu – razum da stvaraju i pronalaze, srce da bude mesto Njegovog prestola, osećanja da se izlivaju na blagoslov bližnjima, savest da ih osvedoči da su grešni. Svako je primio ponešto od svog Učitelja, i svako treba da doprinese svoj deo u zadovoljavanju potreba Božjeg dela... Govor je talanat. Od svih darova datih ljudskom rodu, nijedan se ne sme više ceniti od dara govora. Njime se moramo služiti da objavimo Božju mudrost i veličanstvenu ljubav. Na taj način treba da budu objavljivana blaga Njegove blagodati i mudrosti." (R&H, 9. april 1901)

"Naša prvenstvena dužnost prema Bogu i ostalim bićima je da se razvijamo. Svaka sposobnost kojom nas je Stvoritelj obdario moga biti negovana i razvijena do najvišeg stepena savršenstva da bismo bili u stanju da učinimo najveću količinu dobra za koju smo sposobni. Prema tome, dobro je provedemo vreme koje smo upotrebili za uspostavljanje i čuvanje fizičkog i mentalnog zdravlja. Mi ne možemo sebi dozvoliti da umanjimo ili oštetimo ijednu delatnost našeg tela ili uma. Ukoliko to budemo učinili sigurno ćemo trpeti posledice svojih dela." (CH 107)

"Mladi prijatelji, strah Gospodnji se nalazi u temeljima svakog istinskog napredovanja; to je početak svake mudrosti. Vaš nebeski Otac ima pravo na vas; jer vam bez vašeg traženja ili zasluga stavlja na raspolaganje obilje svoga providenja; i više od toga, On vam je u jednom daru darovao i celo Nebo, dao vam je svoga miloga Sina. U znak zahvalnosti za taj beskrajni dar, On traži vašu dragovoljnu poslušnost. Pošto ste kupljeni skupo, dragocenom krvlju Božjega Sina, On zahteva da se pravilno služite prednostima koje su vam date. Vaše intelektualne i moralne sposobnosti su Božji darovi, talanti koji su vam povereni da biste ih pravilno upotrebili i vama nije dato pravo da ih ostavite da leže neiskorišćeni usled nedostatka odgovarajuće nege ili da budu oštećeni ili umanjeni zbog neupotrebljavanja. Na vama je da odlučite hoće li velike odgovornosti koje počivaju na vama biti verno ispunjene, hoće li vaši napori biti pravilno usmereni i na najbolji način iskorišćeni." (FE 85.86)

E. O misiji

"Dajući nalog svojim učenicima da idu 'po svemu svetu i propovedaju evanđelje svakom stvorenju' Hristos je ljudima odredio da šire znanje o Njegovoj blagodati. Ali, dok neki zaista odlaze da propovedaju, On poziva ostale da odgovore na Njegov zahtev da prilože svoje darove kojima će se podupreti Njegovo delo na Zemlji. On je stavio svoja sredstva u ruke ljudi, da bi Njegovi božanski darovi potekli kroz ljudske kanale i obavili zadatak koje im je odredio u delu spasavanja bližnjih. To je jedan od Božjih načina da uzdigne čoveka. To je delo koje je čoveku neophodno, jer će pokrenuti najdublja osećanja njegovog srca i pozvati u službu najviše sposobnosti njegovog uma." (9T 255)

"Zlatno pravilo ima još jedno dublje značenje. Sve one koji su postali pristavi mnogorazlične Božje blagodati Bog poziva da dušama koje se nalaze u neznanju i tami prenesu ono što bi sami, da se nalaze na njihovom mestu, želeli da oni prenesu njima. Apostol Pavle je rekao: 'Dužan sam i Grcima i divljacima, i mudrima i nerazumnima!' Sve ono što znate o Božjoj ljubavi, sve ono što ste primili kao bogati dar Njegove blagodati, sve ono što znate više od najzaostaliije i najprezrenije duše na licu Zemlje, vi ste dužni da prenesete toj duši." (EV 255)

F. O deci kao blagu

"Roditeljima je poverena najvažnija pristavska služba, sveti zadatak. Oni treba da učine svoju porodicu simbolom nebeske porodice, porodice čiji deo žele da postanu kada se jednoga dana završe njihovi dani probe i stradanja ovde dole. Uticaj koji se oseća u domu mora da bude hristolik, sličan Hristovom. To će biti najuspešnji doprinos izgradnji karaktera deteta. Izgovorene reči treba da budu ugodne, ljubazne. Nikakvom nasilničkom, samovoljnom, zapovedničkom duhu se ne sme dozvoliti da uđe u porodicu. Svaki član porodice treba da nauči da se mora pripremiti da postane član carske porodice." (10 MR 324)

G. O vremenu

"Vreme je novac i mnogi gube dragoceno vreme koje su mogli provesti u korisnom radu, proizvodeći svojim rukama nešto dobro. Gospod nikada neće reći: 'Dobro slugo dobri i verni!' čoveku koji nije opteretio svoje fizičke snage, snage koje mu je On stavio na raspolaganje kao dragocene talante da njima stiče sredstva, da bi mogao da pomogne ljudima u potrebi i da priloži darove Bogu." (CS 288)

V. Literatura

Birch, Bruce C. *Let Justice Roll Down*, Louisville, Ky. Westminster/John Knox, 1991.

Hall, Douglas John, *The Steward*, Rev. ed. Grand Rapids: Eerdmans; New York, Friendship, 1990.

Landsdell, Henry, *The Sacred Tenth*, London, SPCK, 1906.

Rodriguez, Angel M. *Stewardship Roots: Toward a Theology of Stewardship, Tithe, Offerings*. Solver Springs, Md, Stewardship Ministries, General Conference od SDA, 1994.

Thompson, T.K. *Stewardship in Contemporary Theology*. New York, Association, 1960.

Wellman, S.A. Your Stewqardship and Mine. Washington, D.C. R&H, 1950.

18. HRIŠĆANSKI NAČIN ŽIVOTA I PONAŠANJA

Miroslav M. Kiš

Uvod

Čovekovo ponašanje je važno Bogu koji nas je stvorio i koji nas je povezao sa sobom svojom ljubavlju. Ono je važno i bićima koja nas okružuju, jer je vlast nad Zemljom i dalje u rukama ljudi. Ono je važno i u okviru ljudske zajednice, jer su naši životi međusobno zavisni i usko povezani. I konačno, čovekovo ponašanje je važno njemu samome, svakome od nas pojedinačno, jer svako delo, odluka i reč predstavljaju seme koje donosi rod u karakteru i izaziva posledice.

Nekoliko naučnih grana – psihologija, sociologija, antropologija – trude se da nam pomognu da shvatimo i objasnimo ljudsko ponašanje. Hrišćanska etika, međutim, prelazi okvire opisa ponašanja. Oslanjajući se na otkrivene podatke o prirodi, stanju i sudbini ljudskih bića, ona nudi smernice za svakodnevni život. Te smernice određuju šta je dobro i šta je u skladu s optimalnim i idealnim oblikom ponašanja ljudskih bića (Jovan 10,10).

Temelj hrišćanske etike su hrišćanske teološke misli, ili još bliže, učenja Biblije. Zadatak hrišćanske etike je da pruži smernice, objašnjavajući šta je dobro, šta je pravo i koji je prihvatljiv način dostizanja moralnog savršenstva (Mihej 6,8). Etička merila podstiču društvene i kulturne norme da teže sve uzvišenijim ciljevima. Cilj hrišćanske etike je da pripadnicima ljudskog roda pruži pomoć u obnavljanju Božjeg obličja na području ljudskog načina života i ponašanja, na kojemu se ljudska prolaznost i grešnost međusobno suočavaju u ljubavi i na kojemu su nadvladane silom blagodati koja se iskazuje poštenjem i realizmom.

Biblija opisuje Boga kao nežnog i zabrinutog Oca čija deca svojim ponašanjem istrajno dovode u pitanje svoj opstanak i opstanak svoje životne sredine. U svojoj ljubavi, koja je dovedena do očajanja, Otac se služi naj snažnijim vidom izražavanja: imperativom (2. Mojsijeva 20,1-17; Matej 5; 6;7); najjasnijim mogućim rečnikom: ljubavlju, zakonom, oprostjenjem, sudom (Psalam 119); i najjačim protivotrovom u lečenju sklonosti ka samouništenju: božanskom žrtvom (Jovan 3,16). Sve nam to govori da je biblijska orijentacija potpuno deontološka (gr. deon – dužnost). Deontologija koja uživa podršku Biblije nije ni autonomna (Kant), ni heteronomna (Loke), već teonomna (Jovan 6,38.39).

Teleološka razmišljanja - o posledicama (gr. telos – kraj), nemaju neko važno mesto u hrišćanskoj biblijskoj etici. Nagrade ili kazne ne smeju da budu jedini pa čak ni primarni razlog za poslušnost Bogu ili za dobra dela. Hrišćani su poslušni Bogu zato što imaju poverenja u Boga i zato što ga vole; Bog nudi svoje dobre darove zato što voli svoju decu. Hrišćani su vezani dužnošću, zato što su vezani ljubavlju. Teleološki sistemi, bez obzira da li im je krajnji cilj uživanje (hedonizam), lični interes (egoizam), društveni interes (utilitarizam) ili subjektivno osećanje ljubavi (situacionizam) nemaju korena u Božjoj Reči. Danilo je odlučio (Danilo 1,8) i Isus je doneo odluku (Luka 13,33) pre trenutka akcije ili iskušenja. Jedino kada se s dilemama života suoče naoružani predanjem, molitvom i hrabrošću, hrišćani mogu da izbegnu opasnost da se povedu za svojom sklonošću prema grehu i zlu.

Biblija govori da se hrišćanski život oslanja na tri Božja suverena dela: na stvaranje, otkrivenje i otkupljenje. Putem stvaranja hrišćani su dobili osobine i sposobnosti slične Božjima. Putem otkrivenja Bog pokazuje sebe i svoju volju, poziva ljudski rod da uspostavi zajedništvo sa Isusom Hristom, sve ljude da budu Njegovi učenici. I konačno, delo otkupljenja uzdiže grešnu ljudsku prirodu i putem opravdanja i posvećenja obnavlja u njoj prvobitno Božje obličje.

U ovom poglavlju mi razmatramo temelje, prirodu i praksu hrišćanskog načina života. U prvom delu govorimo o tri temelja hrišćanskog ponašanja. U drugom istražujemo posebna merila na duhovnom, fizičkom, društvenom, i ličnom području ponašanja.

I. Biblijski temelj hrišćanske etike

A. Božje delo stvaranja

1. Ljudi kao svorena bića
2. Božje obličje – imago Dei

B. Božje delo otkrivenja

1. Priroda Biblije
2. Biblija kao Božja Reč
3. Biblija i hrišćanski način života

C. Božje delo otkupljenja

1. Poziv na pokajanje i oprostjenje
2. Poziv na učeništvo
3. Poziv na veru i poslušnost
4. Poziv na svetost
5. Poziv na ljubav i poslušnost

II. Poziv da živimo kao hrišćani

A. Merila duhovne dimenzije

1. Hrišćanski pogled na svet

B. Merila fizičke dimenzije

1. Merila za čuvanje zdravlja
2. Merila za obnavljanje zdravlja

C. Merila društvene dimenzije

1. Hrišćanski brak i porodica
2. Problemi u braku i porodici
3. Problem seksualnosti
4. Pravo građanstva
5. Hrišćanska pristavska služba

D. Merila lične odgovornosti

1. Merila odevanja
2. Problemi sa merilima odevanja
3. Merila rekreacije
4. Problemi sa rekreacijom
5. Hrišćanske vrline

III. Komentari Elen G. Vajt

- A. Moralna priroda ljudskog života
- B. Način života i Biblija
- C. Problemi sa seksualnim odnosima
- D. Pravo građanstva
- E. Pristavska služba
- F. Merila odevanja
- G. Merila rekreacije
- H. Hrišćanske vrline

IV. Literatura

I. Biblijski temelj hrišćanske etike

Biti hrišćanin je životni poziv, lični poziv upućen verniku da bude posebna vrsta osobe s jedinstvenom misijom i ciljem u životu. Slično Avramu i Isusovim učenicima, hrišćanin čuje poziv kao imperativ. Avram je napustio dom svoga oca, porodicu i nasledstvo da pođe u zemlju u kojoj će živeti kao Božji prijatelj (1. Mojsijeva 12,1-3). Učenici su ostavili svoje mreže i odrekli se svega, samo da bi sledili Isusa iz Nazareta, pokrenuti unutrašnjim uverenjem da su dobili božanski poziv na bolji život (Marko 1,16-29).

Ovde ne bismo mogli u pojedinostima opisivati lik hrišćanina, niti bi bilo ostvarljivo da analiziramo sve implikacije hrišćanskog ponašanja. Ovde, u prvom delu rasprave, razmatraćemo samo tri božanska čina na kojima je utemeljen hrišćanski način života i ponašanja: stvaranje, otkrivenje i otkupljenje.

A. Božji čin stvaranja

"I stvori Gospod Bog čoveka od praha zemaljskoga i duhu mu i nos dah života i posta čovek duša živa." (1. Mojsijeva 2,7)

1. Ljudi kao stvorena bića

Biblija potvrđuje misao da u sklopu Božjeg dela stvaranja ljudi spadaju u jedinstvenu, posebnu kategoriju stvorenja. Dodeljivanje ovog posebnog statusa dogodilo se u vreme njihovog stvaranja, šestoga dana prve sedmice. Na tom statusu počivaju ljudski identitet, dostojanstvo čoveka, i njegovo ponašanje. Bez obzira na ekonomski ili društveni položaj, obrazovanje ili pol čoveka, njegovo poreklo i njegova priroda proizlaze iz svrsishodnog i namernog Božjeg stvaralačkog čina (1. Mojsijeva 1,26.27; 2,7).

"On nas je stvorio i mi smo dostojanje njegovo." (Psalam 100,3), uzvikuje David, kao da predoseća pojavljivanje svih savremenih teorija o poreklu ljudskog roda. Kada evolucija tvrdi da su se ljudi i druga stvorenja pojavili kao rezultat slučajnih mutacija, ona se ne samo suprotstavlja istoričnosti biblijskih izveštaja, već iznosi i drugačije shvatanje života i poziva na drugačiji način ponašanja i življenja. Ako čovek za svoje dostojanstvo i čast ne zahvaljuje Bogu, već svojim dlakom obraslim precima, tada se mora boriti da ih sačuva. Međuljudski odnosi, kao i ponašanje prema samome sebi, moraće da slede evoluciono načelo preživljavanja najsposobnijih. Ako su ljudi deca prirode i pripadaju samo prirodi, onda je čovekovo moralno ponašanje izgubilo svoj najvažniji osnovni temelj: odgovornost.

Viktor F. Frankl je prokomentarisao da se gasne komore Aušvica ne smeju pripisivati nekom državnom ministarstvu, već auditorijumima svih univerziteta. Tamo se "čovek definiše samo kao akumulacija kompleksnih, raznovrsnih molekula proteina, koja trči oko nevažne planete Zemlje oko sedamdesetak godina da bi se posle toga raspala i nestala zauvek". Nije nikakvo čudo, kaže taj preživeli logoraš Aušvica, što na sve strane nailazimo na gasne komore i druge strahote. Kada odbijemo da naše poreklo zahvaljujemo božanskoj volji, delu i planu, mi se prepuštamo na milost i nemilost ljudskoj volji, delu i planu. Ljudsko postojanje postaje zatvoreni sistem kojim dominira potreba da održi homeostaza i unutrašnja ravnoteža. Sa druge strane, svest da ljudsko biće zahvaljuje Bogu za svoje postojanje nadahnjuje čoveka osećanjem pripadnosti i odgovornosti Bogu. Ona pridaje ljudskom životu uzvišeno i dostojanstveno značenje, a ljudsko ponašanje odražava tada njegovo samopoštovanje i odgovarajuće staranje o drugim bićima.

2. Božje obličje – Imago Dei

Bog jasno kaže da je ljude stvorio po svom obličju (1. Mojsijeva 1,26.27). Čineći to, garantovao im je i jedinstvenu prednost da na svoj ograničeni način, kao Božja stvorenja, dele neke od Njegovih božanskih osobina. Ti odrazi božanske prirode u nama, a proučićemo samo neke od njih, sačinjavaju esencijalne dimenzije ljudskih bića.

a. Bog je Biće. Njegovo ime glasi: "JA SAM!" (2. Mojsijeva 3,14) Njegovo postojanje je neizvedeno i ničim osim Njime određeno i On svesno i suvereno drži svemir u svojim rukama. Ljudi odražavaju te attribute, iako samo delimično. Njihov život je izveden i zavisn, a ipak oni ga uživaju u punoj svesti i samosvesti. Taj dar omogućuje ljudskim bićima da upoznaju sebe, da ispitaju i procene svoje misli (Rimljanima 2,15) i ponašanje (2. Korinćanima 13,5) i da shvate svoje stanje (Luka 15,17). Za razliku od životinja i biljaka, oni su u stanju da odrede razdaljinu između sebe i ostalih ljudi i drugih stvorenja i da planiraju prirodu svojih odnosa s njima. Ta dimenzija, zajedno s razumom, pretvara ljudsko ponašanje u način života koji je utemeljen na čovekovoj odgovornosti.

b. Bog je inteligentno Biće. Njegov intelekt se pokazao u obliku mudrosti, dobrih saveta i moći da shvati (Jov 12,13) i prepozna ljudske misli (Psalam 94,11). Osim toga, celokupno delo stvaranja svedoči o Njegovim umnim sposobnostima (Psalam 136,5; Priče 3,19; Jeremija 10,12). "I razumu njegovu nema mere!" (Psalam 147,5). Ljudski um ga ne može dokučiti (Isaija 40,28). Ljudska bića su ipak u stanju da odražavaju božansku inteligenciju. Sposobnost rezonovanja ih osposobljava da proniču, upoređuju, razumeju, razlikuju, odlučuju, biraju. Ta sposobnost je neprocenljivo dragocena na svakom području života, posebno na moralnom (Luka 10,26).

c. Bog je slobodan. On čini ono što želi da čini. Niko mu ne može uputiti izazov, govoreći: "Šta to činiš!" (Jov 9,12; Psalam 115,3)

Ljudi se rađaju sa potrebom da budu slobodni, a hrišćanstvo slobodu smatra čovekovim osnovnim pravom i odrazom božanskom karakteru. Bez slobode, ljudi ne bi mogli da donose odluke, da biraju, niti bi mogli da budu odgovorni za ono što su izabrali (5. Mojsijeva 30,19).

d. Bog je svet. Njegova svetost obuhvata moralnu neporočnost i savršenstvo. Posledica je da greh ne može da koegzistira uporedo s njime (1. Jovanova 3,5). Ljudska bića odražavaju tu osobinu svojom stalnom težnjom za usavršavanjem, rasteanjem i bezgrešnošću. Njihova večna sudbina i poziv je da budu savršeni kao što je Bog savršen (Matej 5,48).

e. Bog je večan. On nije vezan vremenom (Jeremija 10,10), niti je podložan smrti (1. Timotiju 1,17; 6,16). Od večnosti do večnosti On je Bog (Psalam 90,2). Prilikom stvaranja, čovekova prolaznost je predstavljala odraz božanske večne prirode svojom uslovnom besmrtnošću i beskrajnim mogućnostima. Posle pada u greh, i uprkos smrti, ljudska bića su zadržala snažan smisao za večno postojanje (Propovednik 3,11). Fizički, mentalno i emocionalno, mi svi živimo s večnošću u izgledu i borimo se protiv smrti svom svojom snagom, voljom i sredstvima. Ljudski život je pun značenja, obogaćen, pun nade, kada je

oblikovan i usmeren prema večnosti, koja je obećana svima koji podlože svoje biće i svoje postojanje Isusovoj spasonosnoj ruci.

f. Bog je Ličnost. Biblija ga predstavlja kao jedinstvenog u mislima, volji, karakteru i delatnostima (4. Mojsijeva 23,19). Ljudska bića delimično odražavaju te božanske atribute. Unutrašnja neskladnost ili dominiranje jednog područja ljudske ličnosti nad drugima (na primer, emocije), proizvodi nezdravu ličnost i ometa normalno rasteenje. Ljudi nikada ne dostižu potpuni sklad u sebi, ali iskustvom i uz božansku pomoć oni mogu da se uzdignu do neslućenih visina.

Ove dimenzije Božjeg obličja – identitet, razum, svetost, potencijal i individualnost – stoje kao dokaz protiv egzistencijalističkog odbacivanja bilo kakve esencijalne prirode, stavljajući se tako na stranu potpune slobode svih pojedinaca da oblikuju sami sebe. Biblija potvrđuje da su ljudi jasno definisani kao bića i da zato njihov način života mora da bude u skladu s njihovom konstitucijom.

Hrišćanski način života zavisi od božanskog obličja u čoveku, on unapređuje, čuva i obnavlja Božje obličje u njemu. Kada se to obličje odražava u našoj prirodi, naša dela oslikavaju naš karakter kao što plod odgovara drvetu (Matej 12,33.35) i Božji lik u nama se jasnije i oštrije izražava. (Vidi Čovek I. B; Stvaranje I. A.12; Greh I. A!)

B. Božje delo otkrivenja

"U početku beše Reč." (Jovan 1,1) Ova Reč nije bila samo reč u službi komuniciranja ili obaveštavanja, kao što su to ljudske reči. Reč koja je prodrla kroz duge eone tišine i tame bila je živa Reč, aktivno stvarajući i obaveštavajući. Te dve kvalitete Božje Reči ostale su usko sjedinjene od vremena stvaranja. Čim su Adam i Eva primili život, Bog im je progovorio (1. Mojsijeva 1,28). U toku svih sledećih vekova, u viđenjima, u snovima, glasom koji se čuo, putem savesti i preko istoirijskih događaja, i konačno preko svoga Sina kao utelovljene Reči, Bog je progovarao i tako ostvarivao svoju volju na ljudskom području postojanja ((Jevrejima 1,1.2; vidi Otkrivenje/ Nadahnuće II. III!)

1. Priroda Biblije

Ta dela stvaranja i obaveštavanja, prikupljena i zapisana pod nadahnutom upravom Svetoga Duha, sačinjavaju Bibliju. Prema tome, Biblija je božansko obaveštenje i stvaralačka Reč u pisanom obliku. Sveti Duh osigurava da to nije mrtva reč, zbirka prastarih, pobožnih izreka o Bogu, već umesto toga živa i aktivna Reč (Jevrejima 4,12; vidi Otkrivenje/Nadahnuće IV!)

Hrišćanski način života ne može imati nijednog drugog izvora osim Biblije. Hrišćanski moral i hrišćanska etika, koji se prenose u hrišćansko ponašanje, moraju biti utemeljeni na toj istoj Reči.

Iz mnogih razloga nijedan drugi temelj ne može pokrenuti, ne može iznedriti, ne može objasniti hrišćanski način života. Prvo, grešni ljudski život je mrtav za pravilno, moralno ponašanje, jer se odvija "po veku ovoga sveta...po duhu koji sada radi u sinovima protivljenja" (Efescima 2,2). Svaka direktiva koja proizlazi iz ljudske mudrosti odražava stanje uma pod uticajem smrti i greha i ne može dovesti do sreće. Drugo, od vremena prve laži u Edemu, ljudski um je suočen s barikadom lažnih ideja i prevarljivih sistema, koji se sukobljavaju s Božjom Rečju oko vlasti nad čovekom. Međutim, iskustvo i Biblija nas uče da sve što je u neskladu s Božjom Rečju ne može da uživa naše poverenje (Priče 16,25; Psalam 119,104.105). Treće, i autoritet Crkve i verodostojnost ljudske savesti pokazali su se nepouzdati u moralnom vođenju čoveka bez Biblije kao konačnog autoriteta.

Ako se Bibliji pristupa kao i svakoj drugoj knjizi, niko ne može od nje očekivati više pomoći nego od bilo kojeg drugog pisanog izvora. U takvom slučaju, Bog ne progovara s njenih stranica i one nemaju nikakvog moralnog ili verskog autoriteta koji bi uticao na pojedinca ili na neku društvenu strukturu. Bez konačnog i najvišeg autoriteta, ljudi čine ono što je dobro u njihovim očima, ne obazirući se da li će svojim postupcima naneti štetu drugim bićima (Sudije 21,25).

Ukoliko Biblija služi kao savetnik, vaspitavajući i negujuć hrišćansku zajednicu bogatstvom svoje Bogom nadahnute mudrosti, mogu se očekivati pozitivni rezultati. Pismo je "korisno za učenje, za ukoravanje, za popravljavanje, za poučavanje u pravdi" (2. Timotiju 3,16). Međutim, autoritet za njeno tumačenje može biti prenesen na zajednicu vere na takav način da izjave i tumačenja njenih Sabora i teologa oblikuju zbirku tradicija koje polako dobijaju prednost nad Biblijom (Marko 7,7-9). To je opasno, jer ljudske reči dovode do sukoba, ljudska pronicljivost je sklona predrasudama, a ljudska obuzetost moći (posebno kada ljudi govore u Božje ime) dovodi do pokvarenosti.

Sa druge strane, ima nekih koji shvataju Bibliju kao verodostojnog svedoka koji dovodi čitaoca do susreta sa Bogom. U tom slučaju, Božja Reč se pojavljuje samo u privatnosti nečijeg pojedinačnog postojanja, i to samo u trenutku susreta, ne ostavljajući mogućnost da se Božju Reč u objektivnom obliku pojavi izvan tog "večnog trenutka". Ovo je zaista ozbiljan zaključak; Božja Reč se time ograničava na moju subjektivnost, koja može da bude suprotna iskustvu drugih i da se pokaže kao potpuno lična. (Vidi Otkrivenje/Nadahnuće VI. D!)

2. Biblija kao Božja Reč

Prihvati Bibliju kao Božju Reč znači u prvom redu shvatiti da biblijski pisci ne izlažu svoje lične poglede (2. Petrova 1,19-21). Zatim, to znači priznati da sadržina biblijske poruke prenosi Božju volju, pošto je njen izvor u nadahnuću Svetim Duhom (2. Timotiju 3,16), i da je upravo zato relevantna, silna, autoritativna i da ne zavisi od ljudskog prihvatanja. To takođe znači krenuti stopama ljudi i žena koji su prihvatili Bibliju kao Božju Reč i poklonili joj svoje puno poverenje (Isus Navin 1,8; Psalam 119; Dela 17,2; Galatima 3,22; 1. Solunjanima 2,13; 2. Petrova 1,20).

Isusov primer zaslužuje posebnu pažnju. Prvo, Isus se oslanjao na autoritet Biblije u pitanjima istine (Jovan 10,34-36). On je zatim priznao i potvrdio proročku prirodu Biblije, postavljajući je

iznad običnih knjiga (Luka 4,21; Jovan 13,18). On je potvrdio jedinstvenu ulogu Biblije u usmeravanju ljudskih bića prema večnom životu (Jovan 5,39). Kada se bogati mladi zakonik raspitivao kako da se opredeli prilikom donošenja svakodnevnih životnih odluka, rešenja svojih dilema i obavljanja poslova, Isus mu nije predložio da se povede za svojim interesima (utilitarijanizam), ličnim osećanjima (emotivizam), glasom tradicije ili trenutnom situacijom (situacionizam). On ga je uputio na Božju Reč, podređujući tako sve ostale norme Božjem autoritetu, izraženom u Bibliji.

Konačno, Isus se čvrsto oslanjao na Reč Biblije kada se suočavao s iskušenjem. Razum, ljudska pronicljivost, pa čak ni lična iskustva nisu mogla da pomrače autoritet Biblije. "Pisano je!" – govorio je On, bez obzira na posledice (Matej 4,1-11). Hrišćani treba da slede Hristov primer kada istražuju Pisma da bi dobili pomoć prilikom donošenja odluka u svakodnevnom životu.

3. Biblija i hrišćanski način života

Čovekova grešnost i ograničenost čine da bez neophodne dodatne snage, bez usmerenja i pomoći ne bi mogao da raste u Hristu. Biblija zadovoljava tu potrebu objavljujući merila ponašanja u krugu zajednice vere u kojoj služba božanskog oprostjenja i ljubavi podupire rasteenje u blagodati.

Biblijska merila priskaču u pomoć ograničenim i grešnim ljudskim sposobnostima (1) dajući im na uvid autoritativni i apsolutni pregled Božje volje, (2) pomažući im da načine razliku između dobra i zla, (3) objavljujući etiku koja je obuhvatala mnogo milenijuma i mnoštvo kultura u kojima su božanska merila primenjivana, (4) dajući primere koji pokreću, koji opisuju posledice pridruživanja pobuni ili njenog odbacivanja, pokazujući meru predanja koju zahteva odnos ljubavi sa Bogom i dajući razloge za poštovanje merila; (5) formulišući dovoljan broj konkretnih pravila delovanja.

Zbog jasnoće izlaganja i njegovog struktuisanja, bilo bi korisno da merila podelimo na nekoliko kategorija, od opštih i apsolutnih do pojedinačnih i relativnih. Predlažemo tri takve kategorije da bismo lakše shvatili kako biblijska istina utiče na moralni život. To su opšta načela, normativni uzori i pravila delovanja. U ovom razmatranju opšta načela predstavljaju objektivna, temeljna, sveopšta i često apsolutna merila sveopšteprihvaćenog ponašanja. Normativni uzori služe kao smernice, koje omogućuju prelaz od opštih načela ka pravilima delovanja. Pravila delovanja su opet neposredna, direktna, često imperativna ili preventivna pravila, koja se odnose na moralne aktivnosti u datom kontekstu. Ona se izvlače iz opštih načela uz pomoć normativnih uzora.

a. Opšta načela

Većina hrišćana opšta načela nalazi u Deset zapovesti, u Besedi na Gori blagoslova, i na drugim mestima u Bibliji. Načela na apsolutan i autoritativan način izražavaju Božju volju i naglašavaju razliku između dobra i zla, između onoga što je pravilno i onoga što je pogrešno. Zapovest "Ne čini preljube!" je uvek i univerzalno na snazi. Čak i u kulturama u kojima se takvi postupci ne

zabranjuju izričito, nevernost i promiskuitet ranjavaju srca ljudi pogođenih njima, i to na telesnom, moralnom i duhovnom nivou. Opšta načela ponašanja imaju neposredan uticaj na ljudsku prirodu (5. Mojsijeva 30,19.20) i izražavaju Božju svesrdnu zainteresovanost za čovekovo dobro.

Međutim, korisnost i upotrebljivost Biblije ne prestaje niti se umanjuje na nivou konkretnih situacija. Ljudi nisu prepušteni da bez Božje pomoći i pomoći Njegove Reči slede svoju savest, razum ili crkvenu tradiciju. Naš nebeski Otac je suviše zabrinut za našu sreću i sigurnost, suviše ožalošćen kada greh i zlo uništavaju naše telo i dušu i naš um da bi dozvolio da Njegova Reč ostane nema u našem svakodnevnom životu (5. Mojsijeva 30,11-14). I zato On daje biblijska načela ponašanja, koja stoje između apsolutnih i univerzalnih načela ponašanja i posebnih i neposrednih pravila delovanja.

b. Normativni uzori

Biblija sadrži izveštaje iz stvarnog života koji pokazuju čitaocima u toku mnogih stoleća šta je normativno u etosu Božje dece. Dok opšta načela služe kao zakonska pravila, biblijski normativni uzori u obliku izveštaja pokazuju sistem vrednosti koji je primenjen u svakom pojedinom slučaju, posledice koje prate donesene odluke, kao i meru predanja Bogu koja se vidi iz iskustava onih koji su se oslonili na Boga (Jevrejima 12,3.4). Bog je zahtevao da se iskustva prošlih naraštaja proučavaju i čitaju (2. Mojsijeva 10,2; 5. Mojsijeva 31,11-13; Psalam 44,1-3) zato što će ti izveštaji pomoći čitaocima da svoje misli i odluke usklade s Božjima (1. Korinćanima 10,11). Oni će potvrditi da Božja volja nije ni samovoljna ni neprimenljiva.

Umesto da budu samo proizvod mašte ili da predstavljaju međusobno neusklađene priče, svi biblijski izveštaji se uklapaju u okvire opštih načela. Čak šta više, nema suprotnosti između zakonskih pravila – opštih načela – i pojedinačnih slučajeva – biblijskih normativnih uzora. U stvari, opšta načela se afirmišu, bilo da pojedinačni slučaj govori o poslušnosti ili neposlušnosti. Na primer, opšte načelo jasno kaže: "Ne čini preljube!" (2. Mojsijeva 20,14), a Josifova životna priča postavlja normativni uzor: "Nemoj kršiti načela, čak ni kada si rob i kada te tvoj gospodar primorava, čak ni kada si usamljen, čak ni kada se suočavaš s tamnicom ili smrću!"

Biblija često sadrži i negativne primere, kao u slučaju Davida i Virsaveje (2. Samuilova 11,2-27). David je zgrešio iako ga niko nije primoravao, suprotno Josifu koji se nalazio u ropstvu. Način na koji je izveštaj napisan odražava biblijsku normativnost i naglašava načelo seksualne vernosti u braku (2. Samuilova 12,1-25). Norma obavezuje i cara, one koji su na vlasti, čak i onda kada njeno kršenje ne povređuje društveno prihvaćene norme ponašanja.

Iako Biblija ne može da navede primer svakog našeg pojedinačnog iskušenja ili nedoumice, preko njenih izveštaja mi smo okruženi pravom gomilom svedoka, ljudi sličnih nama, preko čijeg ponašanja nam je Bog pokazao norme, granice koje moramo poštovati u svom odnosu prema Njemu (Jevrejima 12,1.2). Hrišćanin se neće nadahnjivati životnim pričama koje uzdižu svetovne norme ponašanja, već će svoj karakter oblikovati u skladu s Božjom Rečju i etosom Njegovog carstva (Rimljanima 12,1.2).

c. Pravila ponašanja

Konačno, Božja Reč sadrži mnoštvo neposrednih pravila koja se odnose na konkretne delatnosti u životu. Ponekad ta pravila ponašanja dobijaju oblik zapovesti, odnose se na ljudsko ponašanje u određenom položaju ili slučaju. Kajinu je bilo rečeno da vlada sobom (1. Mojsijeva 4,6.7), Lavanu da bude ljubazan prema Jakovu (1. Mojsijeva 31,24), Petru da stavi svoj mač u korice (Jovan 18,11) i Filimonu da primi svog odbeglog roba i da se prema njemu ponaša kao prema ljubljenom bratu (Filimon 15.16). Očigledno je da ta naređenja nisu bila upućena neposredno nama. Ipak, kada se danas nađemo u iskušenju da svoje probleme rešavamo na nasilan način, kao što je to hteo Petar, dobro ćemo učiniti da poslušamo Hristov nalog.

Osim toga, Biblija objavljuje indirektna objektivna pravila ponašanja koja nas mogu usmeravati u različitim slučajevima. Tako načelo "Ne čini preljube!" nalazi svoje normativno ostvarenje u iskustvu Josifa i Davida, i dobija neposrednu primenu na odnose sa ženom bližnjega ili sa snahom u Mojsijevom zakonu (3. Mojsijeva 20,10-21). Takva konkretna, objektivna pravila mogu se naći i u Pričama, Propovedniku, Evanđeljima i Poslanicama. Mnoga od njih, posebno pravila koja se odnose na moralno područje života, ostaju na snazi sve do danas.

Međutim, Biblija nije iscrpni katalog konkretnih pravila delovanja. Hrišćani su pozvani da razmišljaju, da se mole, i da se bore pod vodstvom Svetoga Duha kada se suoče s posebnim dilemama. Ali, Božja Reč može da nas provede kroz sve teškoće ukoliko dozvolimo da njena opšta pravila, njeni normativni uzori i njene posebne smernice deluju na naš način razmišljanja i odlučivanja.

Biti čovek znači biti sposoban da čuješ ono što ti Bog govori. Kada se uskladimo s Njegovom voljom, suočićemo se sa životom puni poverenja u Boga i oblikovaćemo svoje ponašanje u skladu s čvrstim načelima koja nam je On objavio (Psalam 112; 119,11).

C. Božje delo otkupljenja

Božansko delo otkupljenja je temelj hrišćanskog načina života. Bog je poslao svoga Sina na ovu planetu da preobrazi i preoblikuje ljudski život po uzoru na božansko obličje (Jovan 3,16). U priči o izgubljenom sinu, o izgubljenoj ovcu i izgubljenom novčiću, Isus daje svoj opis čovekovog grešnog stanja (Luka 15,3-32). Izgubljen, bespomoćan, osuđen na smrt, čovek troši svoju energiju i talante na besciljna lutanja i ponašanja kojima sebe uništava.

Ovo stanje izgubljenosti je nastalo kao rezultat tvrdokornog, samovoljnog dela, izazvanog željom za samouzdanjem (1. Mojsijeva 3,1-24). Jedući plod sa zabranjenog drveta, ljudi su svoju volju uzdigli iznad Božje volje i svoj autoritet iznad Božjeg autoriteta. Ovo ponašanje Adama i Eve gurnulo je sva stvorenja u naručje zla, zato što je zlo posledica svakog greha (Rimljanima 5,12).

Svi čovekovi naponi da reši ovo stanje ostali su neuspešni, bilo da je to pokušavao obrazovanjem (Platon), samodisciplinom (budizam), oslobođenjem radničke klase (Marks), ili težnjom za

autentičnim sazrevanjem čoveka (humanizam). Sve se pokazalo nesposobno da promeni uzrok zla, a to je čovekova grešnost i greh kao takav. Nijedna čovekova žrtva nije mogla izvršiti delo pomirenja za greh ili ukloniti krivicu koja je uništila unutrašnji sklad ljudske duše. I zato, ljudska bića su suočena s nepremostivom provalijom između sebe i izvora njihovog života (Isaija 59,1.2).

To je bio razlog što je Isus došao u "obličju tela grehovnoga" da savlada greh i grešnost u čovekovoј prirodi i ponašanju i da otvori put pomirenja sa Bogom (Rimljanima 8,3.4). Isus je to postigao svojom smrću i pobedom na krstu. Jer upravo je na krstu greh ispoljio svoju pravu prirodu kao uzrok svega zla i na krstu je postao pobeđeni neprijatelj. Hristovom smrću pravedni zahtevi zakona našli su svoje ispunjenje tako da je posle toga Bog mogao da pozove celo čovečanstvo k sebi, nudeći mu zdrav i obilan život. (Vidi Spasenje I. E. III!)

1. Poziv na pokajanje i oprostjenje

Sudbonosni korak u nastojanju da pobeda na krstu postane stvarnost u životu pojedinca je njegova spremnost da se odazove pozivu na pokajanje (2. Korinćanima 5,20.21). Ista udaljenost koja je nekada razdvajala ljude od Boga mora danas da razdvaja grešnika od greha. Tu udaljenost u stvari predstavlja žaljenje zbog učinjenog dela, priznanje pune odgovornosti za posledice i želja da se odbaci stari način života i zameni novim.

Motivacije za takvu radikalnu odluku mogu biti mnogostruke. Za početak, grešnik može da računa na Boga. U svojoj ljubavi, Bog nije spreman da grešniku uskrati bilo šta (Rimljanima 8,32). Svojom moći i autoritetom On budi poverenje svakoga koji želi da mu pruži priliku. Zatim, grešnik nema ništa; prema tome, nema šta da izgubi. Konačno, svedočenje mnoštva grešnika, koji su, vođeni Svetim Duhom, našli mir i dobili oprostjenje može da uveri i najtvrdovratiju dušu. Ali, najviše ohrabruje činjenica da grešnik, čim se obrati Bogu i udalji se od greha, dobija drugi, novi poziv, da sledi Isusa!

2. Poziv na učenje

"I reče im: hajdete za mnom i učiniću vas lovcima ljudi! A oni taj čas ostaviše mreže i za njime otidoše." (Matej 4,19.20) Ovaj poziv ukazuje na nekoliko činjenica. Prvo, grešnik se suočava s pozivom usred svakodnevnog trke života. Poziv iznenađuje grešnika i prekida uobičajeni tok njegovog života. Drugo, Isus je taj koji poziva. Treće, poziv je u stvari zapovest, koja ostavlja samo dve mogućnosti izbora: odbijanje ili prihvatanje poziva! Zanemariti poziv znači odbiti ga, jer Isus odbija da se pogađa (Luka 9,59-62). Četvrto, poziv nas upućuje da sledimo Isusa, da odbacimo svaku drugu alternativu koju smo, možda, razmatrali.

3. Poziv na veru i poslušnost

Jedan od četvorice učenika, Andrija, objašnjava zašto je "smesta" pošao za Isusom: "Mi našosmo Mesiju!" (Jovan 1,41) Hrišćanin veruje i zato sluša. Ali, kao što nam Diritih Bonhofer

kaže, i suprotno je istina. Učenik mora da poslušati da bi mogao da veruje. Ukoliko poslušnost i vera ne idu ruku pod ruku, hrišćanski životni put nikada neće započeti.

"Jedino đavo ima odgovor na naše moralne teškoće i on kaže: nastavi da stvarajući probleme i tako ćeš izbeći neophodnost da budeš poslušan... Tamo gde se moralne teškoće uzimaju tako ozbiljno, tamo gde one muče i zarobljavaju čoveka, i ne dozvoljavaju mu da se posveti aktivnoj poslušnosti koja ga oslobađa, upravo tu se pokazuje veličina njegove potpune bezbožnosti... Jedino što vredi je praktična poslušnost." (Bonhofer 63)

Motivacije na poslušnost i veru su mnogostruke. Pošto nas poziva sam Isus, Mesija i Spasitelj, nijedan dodatni motiv neće biti suvišan. Bog najbolje zna šta je dobro za nas; On nije ograničen vremenom, prostorom, ili znanjem kao ljudska bića (Priče 27,1). Osim toga, On je Stvoritelj. Bog je ljubav (1. Jovanova 4,8). On ne može ostati ravnodušan, niti nas može prepustiti našoj bespomoćnosti i našem neznanju. Hrišćanska poslušnost se odvija u okviru odnosa ljubavi između nebeskog Oca i Njegove zemaljske dece. Često, upravo nedostatak dragovoljne i spontane poslušnosti ukazuje na potrebu da produbimo svoj odnos sa Bogom i da u njega unesemo više ljubavi.

4. Poziv na svetost

"Kao poslušna deca, ne vladajući se po prvim željama u svome neznanju, nego po svecu koji vas je pozvao i vi budete sveti u svemu življenju, jer je pisano: budete sveti, jer sam ja svet!" (1. Petrova 1,14-16) Svetost je krajnji cilj otkupljenja. Dva osnovna značenja pojma "svetost" uklapaju se u hrišćanski način života.

a. Svetost kao odvojenost. Božja svetost ga odvaja (2. Mojsijeva 3,5; 19,18.24; Osija 11,9) od ostalih bića, čini ga nezavisnim od njih i nedostupnim da ga povrede. A ipak, On nije neosetljiv ni ravnodušan prema njihovim potrebama i teškoćama (Psalam 14,2; Priče 15,3; Matej 10,29-31; Luka 12,6.7; Dela 14,16.17).

Poziv na svetost je poziv na život koji je oslobođen strasti, pomodnosti, grešnih puteva. To je poziv da izađemo, da budemo odvojeni (Isaija 52,11; 2. Korinćanima 6,14-18), da pobegnemo od uticaja sveta.

U svojoj molitvi Isus je opisao osnovnu odvojenost koja mora da postoji između Crkve i sveta, govoreći: "Od sveta nisam, kao ni ja što nisam od sveta!" (Jovan 17,16) Hristov učenik je odvojen, posvećen Rečju (Jovan 17,17) i čvrsto odan Njemu. Oko nekih dimenzija života i bića hrišćanina nema pogađanja, one nisu relativne; oko njih nema kompromisa. "Bogovima tvojim nećemo služiti, niti ćemo se pokloniti zlatnome liku, koji si postavio!" (Danilo 3,18) – izjavili su Sedrah, Misah i Avdenago.

Poziv na svetost je poziv da budemo u svetu, ali ne i od sveta. Isus je naglasio tu činjenicu kada je govorio o novom identitetu svojih učenika. "Vi ste videlo svetu!", svetiljka na vrhu brega! (Matej 5,14-16) Zračenje svetlosti nije samo sebi svrha, pa ni hrišćanin ne služi sebi.

Tama ne može da nadvlada svetlost (Jovan 1,5), već će hrišćanin nadvladati tamu neznanja i greha svetlošću svoga svetog načina života.

b. Svetost kao moralna neporočnost. Biblija kaže da je Božja svetost izražena u potpunom odvajanju od greha. Njegova dela, planovi i odnosi su bez greha i bez ikakve mane. Nema ništa nesveto niti zlo u Njemu (Isaija 5,16; 1. Petrova 1,15; 1. Jovanova 1,5). On je moralno čist i neporočan.

U svom pozivu na svetost, Bog poziva ljude na život moralne neporočnosti. "Blago onima koji su čista srca!" – kaže Isus (Matej 5,8). Ova neporočnost će se pokazati i u esencijalnoj dimenziji i u egzistencijalnoj ili behavioralnoj dimenziji ljudskog bića. Važnost prve dimenzije je jasno naglašena Isusovim rečima: da vrsta i kvalitet ploda zavisi od vrste i stanja drveta (Matej 7,16-20). Niko ne može brati sa čička smokve ni sa trnja grožđe. Zdravo, normalno drvo će donositi kvalitetan plod. Na isti način, primeran život sasvim prirodno proizlazi iz dobra koje je nagomilano u srcu ljudi i žena (Matej 12,35).

Ali, kako neko može da postane svet, zdrav, plemenit i neporočan ako su, kako kaže psalmista, svi ljudi začeti i odrasli u grehu i bezakonju (Psalam 51,5), stanju koje je apsolutno nespojivo sa svetošću? Kako neko ko je navikao da čini zlo odjednom može da čini dobro i da donosi dobre rodove? (Jeremija 13,23) "Jer bez mene ne možete ništa činiti." – odgovara Isus. (Jovan 15,5)

Iako ovde sada ne možemo raspravljati o daru posvećenja, nekoliko ključnih činjenica ipak moramo spomenuti (Vidi Spasenje III!). Biblija ne kaže da do preobraženja karaktera dolazi zbog neke urođene dobrote čoveka, dobrote koja samo mora da bude potvrđena i oslobođena. Bez obzira da li je nadahnut liberalnim optimizmom u vezi sa ljudskom prirodom ili fasciniranošću ljudskim potencijalima kojom je obuzet pokret New Age, svaki metod koji traži da ljudi sami sebe preobrazu suproti se Bibliji, ali i dosadašnjem ljudskom iskustvu.

Biblija se služi mnogim slikama da pokaže kako grešno biće može da postane sveto i kako grešan um, volja i osećanja mogu da postanu čisti i neporočni. Isus ovo preobraženje naziva novorođenjem (Jovan 3,1-15). Pavle objašnjava da se radi o "novom stvaranju" (2. Korinćanima 5,17), koje se postiže smrću, pogrebom i vaskrsenjem (Kološanima 2,12-14). Pojavljivanje ovog novog bića u potpunosti je Božje delo. U ljubavi, On raskida zloćudni ciklus greha, nudi oprost i slobodu od krivice i duga. Grešnik se oslobađa pređašnje zavisnosti i novo posvećenje usmerava sve njegove energije da donosi rodove Duha (Galatima 5,22.23). To je delo opravdanja.

Svetost kao moralna neporočnost je dinamički koncept u hrišćanstvu i zato se ne izražava samo u prirodi novorođenog hrišćanina već i u njegovom ponašanju. Pišući "izabranim došljacima" apostol Petar potvrđuje da su oni nanovo rođeni "za živ nad vaskrsenjem Isusa Hrista iz mrtvih, za nasledstvo nepropadljivo, koje neće istrunuti ni uvenuti, sačuvano na nebesima" (1. Petrova 1,1-4). To je prekrasan opis Božjeg dela opravdanja.

Otkupljenje se, međutim, ovde ne zaustavlja. Opravdanje kao da rasplamsava želju za svetošću i predstavlja početak procesa posvećenja. Opravdanje nas čini pravednima i pokreće proces posvećenja, raste u blagodati, sve dok ne dostignemo zrelost koja je u Isusu (Efescima 4,13.14). Kada su prvi hrišćani doživeli iskustvo posvećenja, bili su prozvani "svetima" (Rimljanima 1,7; 1. Korinćanima 1,2; Filibljanima 1,1; Kološanima 1,2). Pavle je pisao vernicima u Efesu da su izabrani da budu sveti i bez mane (Efescima 1,4), a onda ih je pozvao da žive životom dostojnim toga poziva (Efescima 4,1). Bog nas prvo prima kao svoje sinove i kćeri, naziva nas "svetima", i onda nas tek poziva da tu novu stvarnost pokažemo u svom ponašanju. Opravdanje i posvećenje se ne mogu razdvojiti. Posvećenje utelovljava i nastavlja opravdanje.

Apostol Petar citira Mojsija: "Budite sveti, jer sam ja svet!" (3. Mojsijeva 11,44), a onda dodaje kratku, ali vrlo značajnu frazu: "u svemu življenju!" (1. Petrova 1,15) Prvi deo se odnosi na opravdanje, a drugi na posvećenje. Opravdan, svet život biće zapažen ne po oreolu iznad glave sveca, već po njegovom govoru, hrani, aktivnostima, zabavama, i druženjima. Sve to će biti posvećeno, odvojeno od grešnih i svetovnih puteva i sistema vrednosti i odražavaće hrišćaninovu odanost Bogu iznad svega.

Bog koji nas je pozvao na svetost je isti Bog koji nas je stvorio. On zna šta mi možemo i šta ne možemo činiti svojom snagom; On zna šta možemo postići uz Njegovu pomoć. Onaj isti koji je započeo dobro delo u nama će ga i dovršiti (Filibljanima 1,6). On nije započeo svoje delo u nama pre nego što je dobro razmislio kako će ga dovršiti (Luka 14,28-32). On nas poziva da budemo učenici koji će se potpuno odreći svega (Luka 14,33) i Njemu omogućiti da u nama obavi svoje delo. Bog nas ne poziva da sebe smatramo svetima ili da se hvalimo svojom bezgrešnošću, da ne bismo pali dok mislimo da stojimo (1. Korinćanima 10,12). Pavle kaže: "Braćo, ja još ne mislim da sam dostigao, jedno pak velim: što je ostrag zaboravljam, a za onim što je napred sežem se, i trčim k belezi, k daru gornjega zvanja Božjega, u Hristu Isusu." (Filibljanima 3,13.14)

5. Poziv na ljubav i poslušnost

Hrišćansko ponašanje nadilazi urođenu čovekovu težnju za samoodržanjem, samozbrinjavanjem i želju za apsolutnom ličnom nezavisnošću, jer smatra poslušnost Bogu i odanost nesebičnoj službi drugima kao osnovni cilj svakog nastojanja (Jovan 14,15; 1. Korinćanima 13). Taj način života u skladu je s biblijskom definicijom ljubavi i centralnom porukom Biblije. Citirajući Stari zavet (3. Mojsijeva 18,19), Isus je opisao život hrišćanina kao ljubav prema Bogu i ljubav prema bližnjemu (Matej 22,37-40). Ljubav nije raspoloženje niti osećanje; to je aktivnost. Ona motiviše i kontroliše sve lične, međuljudske i društvene odnose. Na ličnom nivou, hrišćaninova ljubav nadahnjuje na poniznost bez žrtvovanja samopoštovanja i poziva na samoodricanje koje ne navodi na samouništenje. Hrišćanin se stara o svom telu, umu i duši na takav način da čuva i razvija svoj lični identitet i sreću. U međuljudskim i društvenim odnosima, ljubav zahteva isto

poštovanje identiteta i sreće svih ljudi, bez obzira na starost, rasu, pol ili društveni status (Galatima 3,28.29).

Ljubav je najuzvišeniji rod Duha (Kološanima 3,14; Galatima 5,22) i konačni rezultat Božjeg dela otkupljenja. Ona nalazi i svoj izvor i svoj razlog u Bogu (1. Jovanova 4,10.11.19). Prema tome, polazna tačka za ljudsku ljubav je Božja ljubav, koja prekida zloćudni ljudski ciklus usredsređenosti na samoga sebe, koja je u stanju da podnese odbacivanje i mržnju, i da sebe ponudi u živu žrtvu za čovečanstvo nedostojno ljubavi. Kada ljudsko biće oseti potrebu da odgovori ljubazno, Božja ljubav – sposobnost pružanja ljubavi – se "izli u srca naša Duhom Svetim koji je dat nama" (Rimljanima 5,5). Prva posledica je sve čvršće uverenje da Boga možemo nazvati svojim Ocem – "Ava" (Rimljanima 8,15) i da se prema Njemu možemo odnositi kao sinovi i kćeri. U isto vreme mi i svoje bližnje počinjemo gledati kao braću i sestre, dostojne naše ljubavi, staranja i saučešća.

Ljubav i poslušnost se sreću u odnosu ljubavi sa Bogom i bližnjima. Stranac ili siročić ne moraju da slušaju. Ni rob ne sluša, on se pokorava i ponižava. Ali dete kojemu je stalo do svoga Oca i koje je dirnuto Njegovom roditeljskom ljubavlju odgovara poslušnošću. "Ako imate ljubav k meni, zapovesti moje držite." (Jovan 14,15) Često je ljubav prema Bogu udružena s poslušnošću (5. Mojsijeva 6,4-6; 30,16; Galatima 5,14; Jovan 5,3), jer zapravo ljubav uživa da bude poslušna, a poslušnost je utelovljenje ljubavi (Psalam 40,8). Hrišćanin izvršava Božju volju bez straha od kazne (Rimljanima 8,15; 1. Jovanova 4,18), siguran da je Bog spreman da oprostí prestupnicima svoga zakona, pokajnicima koji traže oprostjenje. U skladu s time, jedino naše stalno odbijanje da poslušnošću odgovorimo na Božju ljubav može nas odvojiti od Njega (Matej 23,37; Rimljanima 8,35-39).

Biblija opisuje način života hrišćanina rečima iz kojih proizlazi da je ljubav imperativ. Kategorčki, neopozivo i izričito, Bog definiše prirodu ljubavi na dva načina. Na prvom mestu On prikazuje vrstu delovanja ((Jovan 3,16), način pristupa (Jovan 15,13.14; Rimljanima 5,8), i vrstu ljudi (1. Jovanova 4,8) koju takva ljubav zahteva. Drugo, u pisanom obliku objavljuje merila koja predstavljaju temelj ljudske ljubavi na delu, njenog pristupa bližnjima i Bogu i osobe koja takvu ljubav širi oko sebe (2. Mojsijeva 20,1-17).

Biblija ne zna ništa o ljubavi koja bi bila hipotetička, neodređena i strana stvarnom ljudskom ponašanju. Ponekad se pretpostavlja da Isus (Matej 22,40) i Pavle (Galatima 5,14) zastupaju tu vrstu super-ideala naglašavajući razliku između zakona (Božja volja) i ljubavi (Božja delatnost). Zastupnici tog mišljenja stavljaju ljubav na prvo, a zakon na drugo ili sporedno mesto, tvrde, naime, da ljubav čini zakon nepotrebnim.

Izgleda, međutim, da je stvarnost upravo suprotna. Božji zakon izražava ljubav u obliku ponuda, na isti način kao što su u toku ljudske istorije božanska dela pokazivala Njegovu ljubav. I zato ne smemo misliti da postoji nepodudarnost između Božje volje (Njegovog zakona) i Njegovog delovanja, jer ljubav nadahnjuje i jedno i drugo. U stvari, kada Isus tvrdi da celi zakon i svi proroci počivaju na ljubavi, On odbacuje mišljenje da se zakon i ljubav međusobno suprote. Umesto toga, oni predstavljaju dve strane karaktera našeg nebeskog Oca. Jedna strana s ljubavlju, ali odlučno, štiti od zla i usmerava prema sreći i blagostanju; dok druga deluje stvaralački, nudeći dobre darove svojoj deci.

Slično, u svojoj Poslanici Galatima, Pavle iznosi svoje razumevanje ljubavi kao ispunjenja zakona. Umesto da zakon i ljubav shvata kao dva alternativna puta u spasenje, pri čemu jedan isključuje drugi, Pavle uzdiže zakon kao recept za odnose nadahnute ljubavlju, a ljubav kao unutrašnju predispoziciju neophodnu za uspostavljanje i održavanje tih odnosa.

Ljubav je kategorična ne samo zato što je izričito izražena u Hristovom životu i merilima ponašanja; ona je kategorična i u smislu što je безусловna i apsolutna (1. Korinćanima 13,1-13). Pošto je ljubav apsolutna i pošto je suština Božjeg zakona ljubav, Njegove zapovesti su apsolutno obavezne. Na toj osnovi se obnovljeno srce opredeljuje za ljubav i uživa u poštovanju Božjeg zakona (Psalam 1,2).

Kao izvedenica iz pojma kategoričan, biblijska agape ljubav je imperativ. "Ljubi" Gospoda Boga svojega i "svoga bližnjega" su zapovesti, a ne sugestije. To je tako, bez obzira da li je izraženo u Mojsijevim knjigama (3. Mojsijeva 19,18; 5. Mojsijeva 6,5) ili ponovljeno u Novom zavetu (Matej 22,39). Ali, za razliku od ljudskih naređenja, Božje zapovesti su uvek najuzvišeniji izraz Njegove ljubavi.

U skladu s time, kada se hrišćani u svom proučavanju Božje Reči i molitvi suoče s temeljnim načelima, s visokim normama ponašanja, ili s direktnim pravilima ophođenja, oni se ne osećaju zastrašeni ili poniženi. Sasvim suprotno tome, duboka svest o vlastitoj vrednosti i zahvalnosti preplavljuje njihovo srce. Oni shvataju da se ne suočavaju s kapricioznim, samovoljnim, ili neosetljivim autoritetom, već s Božjom ljubavlju koja ih poziva na delovanje. Zajedno s Pavlom oni znaju da ljubav suzbija njihove grešne sklonosti (2. Korinćanima 5,14).

Kada se čovekova volja izjednači s Božjom voljom i kada čovekovo ponašanje sve više odražava božansko ophođenje, postepeno nestaje straha od posledica. Fokus života se izražava uzvikom: "Gospode, šta hoćeš da činim?" (Dela 22,10). Mi se tada obraćamo Bibliji u potrazi za božanskim vodstvom u hrišćanskom načinu života.

II. Poziv da živimo kao hrišćani

Proglašavati sebe hrišćaninom moralo bi na znači ponašati se kao hrišćanin.

Priznanje vere i izražavanje vere moraju se izraziti i odgovarajućim ponašanjem, kao što je Isus naglasio u priči o dvojici graditelja (Matej 7,24-27). Samo verbalno ili formalno prisvajanje učenja je isto tako nepredvidljivo i nesigurno u podupiranju doslednog hrišćanskog ponašanja kao što je pesak siguran u održavanju građevine. Međutim, stena simbolički predstavlja da je verbalno izražavanje prešlo na područje prakse, na duhovni, fizički, društveni i lični nivo.

Drugi odsek ove rasprave ćemo podeliti na četiri dela koji odgovaraju duhovnim, fizičkim, društvenim i ličnim dimenzijama života. Prva dva dela ćemo samo ukratko obraditi, jer im se u drugim poglavljima knjige posvećuje puna pažnja. Kao prvo, odredićemo najvažnija pitanja ili problematiku. Kao drugo, daćemo priliku Božjoj Reči da nam prikaže biblijska merila (opšta načela, biblijske normativne uzore i pravila delovanja). U dalje analize se ne bismo smeli

upuštati bez opasnosti da upadnemo u spekulacije. U stvarnom procesu odlučivanja svaki hrišćanin će morati da traži i bira sebi biblijske parametre i smernice.

A. Merila duhovne dimenzije života

Najvažniji aspekt hrišćanskog načina života je njegova snažna duhovna dimenzija, odnos sa Bogom (2. Mojsijeva 20,1-11). Ljudi žive u Božjoj prisutnosti ne samo zato što je Bog sveprisutan (Psalam 139), već i zato što On želi usko zajedništvo s njima (Zaharija 2,11). Iz tog duhovnog zajedništva s Bogom i duboko religioznog načina života izrasta i zdravo zajedništvo s drugim ljudima i sa ostalim delima stvaranja.

1. Hrišćanski pogled na svet

Postojanje Boga i Njegovo stalno uključivanje u tokove prirodnih zbivanja određuje hrišćanski pogled na život. Hrišćanski pogled na svet je utemeljen na biblijskim načelima i normama.

a. Opšta načela. Načelo Božje imanentnosti (1. Mojsijeva 1,1-31; 2,1-25; Jeremija 23,23) ističe da svemir nije zatvoreni sistem (liberalizam), i da Bog nije odvojen od njega (deizam). Sasvim suprotno tome, svet prirode i ljudska istorija su otvoreni za božansko uključivanje (Danilo 2), ukratko rečeno, u krajnjoj liniji Bog upravlja zbivanjima u čovekovoju sferi (Danilo 4,34-37. Vidi Bog IV. D!). Načelo transcendentnosti (Osija 11,9; Psalam 89,6-8) potvrđuje da je Bog iznad dela stvaranja. To znači da ljudi nisu jednaki Bogu. Čekati na Njega i oslanjati se na Njega dobija još više smisla kada znamo da On u svojoj transcendentnosti voli ljudska bića (Matej 6,25-34; Vidi Bog III. D!). Načelo velikog sukoba (Otkrivenje 12,7-12; 1. Mojsijeva 3,15) stavlja ljudsku stvarnost u kontekst sukoba koji besni između dobra i zla, i u koji su ljudi neizbeživo uključeni. Taj sukob utiče na hrišćaninov način života zato što odluke i dela ljudi i žena potvrđuju njihovu odanost i ukazuju podršku ili Bogu i dobru ili Njegovom izazivaču Sotoni i zlu (Matej 6,24). Koncept velikog sukoba daje smisao besmislenim patnjama i nadu u beznadežnosti i smrti (Vidi Veliki sukob I-VI!)

b. Normativni uzori. Veliki deo Biblije opisuje događaje u kojima Bog i ljudi ulaze u međusobne odnose. Od Edemskog vrta (1. Mojsijeva 3,8), pa kroz patrijarhalni period (1. Mojsijeva 5,22-24; 12,7-8; 13,18), u toku vremena kada je Izrailj postojao kao narod (2. Mojsijeva 25,8; Isaija 57,15), i svakako u toku hrišćanske ere, Bog je tražio zajedništvo s ljudima i mnogi ljudi i žene su se odazivali obožavanjem i vernošću. U toku svih milenijuma od Avelja, verna Božja deca su prolazila kroz progonstva i bila izložena smrti. Tri mlada Judejca (Danilo 3,1-30) predstavljaju one koji nisu pristajali da ustuknu pred zlom i koji su doživeli da ih Bog izbavi. Njihov prijatelj, prorok Danilo, doživeo je slično iskustvo (Danilo 6,1-28).

Isusov način života savršeno ilustruje istinsku hrišćansku pobožnost. Njegovo potpuno oslanjanje na Boga (Jovan 6,38), Njegov običaj da daje slavu svome Ocu (Marko 1,21; Luka

4,16.17), Njegov molitveni život (Matej 14,23; Luka 5,16), Njegovo poštovanje sedmog dana, subote (Matej 12,9-12; Marko 2,27), i Njegovo usrdno nastojanje da ugodu Bogu (Jovan 4,34), služe kao uzor svima koji hoće da ga slede. Njegov primer je temeljan u biblijskom etosu hrišćanske pobožnosti i predstavlja sliku biblijske norme ponašanja.

Slučaj zlatnog teleta (2. Mojsijeva 32) pokazuje čovekovu slabost i sklonost ljudskih bića da sebi stvaraju bogove, da traže i nalaze svoje vlastito središte života. On ilustruje i tragediju koja se događa kada stvari, kao što su novac, lepota, slava ili apetit troše naše energije i odvrću nas od Boga i naših bližnjih.

c. Pravila ponašanja. Izabraćemo samo nekoliko iz mnoštva koje nalazimo u Božjoj Reči. Ona potvrđuju opšta načela i biblijske norme na nivou neposredne akcije: Propovednik 5,1-6; Isaija 58,13; Matej 5,33-37; Jevrejima 10,25. Po biblijskom etosu, ljudski život se ne odvija samo na religioznom ili duhovnom nivou. I druge dimenzije ljudskog postojanja su sudbonosno važne. Duhovnost je pitanje prioriteta. Od nje drugi aspekti dobijaju podršku i zaštitu od zloupotrebe. Okrenućemo se sada fizičkoj dimenziji hrišćanskog načina života.

B. Merila fizičke dimenzije života

Bog, Stvoritelj i Spasitelj celog ljudskog bića, poziva sve ljude da teže najuzvišenijim merilima zdravlja. Prema Bibliji, zdravlje je dar i blagoslov kojim mi upravljamo kao Božji pristavi. Mi štitimo svoje zdravlje i kada je ono ugroženo, trudimo se da ga vratimo u normalno stanje (2. Mojsijeva 15,26; 3. Jovanova 2; Vidi Zdravlje!)

1. Merila za čuvanje zdravlja

Da bi se sačuvalo ljudsko zdravlje, Bog očekuje da ne činimo, jedemo, pijemo ili mislimo ono što je štetno. On traži i da se umereno služimo onim što je dobro i korisno (PP 562).

a. Opšta načela

Hrišćanska merila zdravlja se temelje na nekoliko opštih načela. *Načelo očuvanja života* (2. Mojsijeva 20,13) ukazuje da je Bog vlasnik života i ljudi se moraju ponašati prema životu kao prema Božjem vlasništvu. Ništa što ugrožava ili uništava ljudski život ne sme da bude deo hrišćanskog načina života. *Načelo slobode od zavisništva* (1. Korinćanima 6,12; 10,23) upućuje opomenu da se ne koristimo hrišćanskom slobodom da bismo zadovoljavali neumerenost ili niske apetite. Robovanje hrani, piću, duvanu, muzici ili bilo čemu drugome nije u skladu s hrišćanskim načinom života. *Načelo odavanja slave Bogu* (1. Korinćanima 10,31) usmerava ljudski život ka njegovom najvišem cilju. Reči, dela ili misli kojima se sramoti Božja čast štete i ljudskim bićima i vredaju Boga koji ih je stvorio i koji ih voli. *Načelo potpunog posvećenja* (1. Solunjanima 5,23) naglašava razvojnu, progresivnu prirodu ljudskog života. Isto tako važno kao i telesno rastežanje je i rastežanje u blagodati i svetosti. Svaki izbor i svaka odluka mogu unaprediti našu sličnost sa Bogom u smislu svetosti i moralne

snage karaktera. *Načelo da je naše telo hram Svetoga Duha* (1. Korinćanima 6,19.20) poziva na odbacivanje svake telesne navike koja bi ugrožavala ili onemogućavala razvoj ljudskog tela. Zajedno sa tekstom u 1. Solunjanima 5,23. ovo načelo podržava holistički pristup ljudskom biću, po kojemu je svaka dimenzija na isti način pod uticajem božanske blagodati koja posvećuje.

b. Normativni uzori. Edemski vrt je primer idealne životne sredine koja unapređuje ljudsko zdravlje. Služeći se njime kao uzorom, hrišćanin se trudi da u svoj način života uključi zdravu hranu, odmor, čist vazduh, sunčevu svetlost, rad, i korisno vežbanje mišića i uma. Sklad u duši se unapređuje načinom života koji je usklađen s prirodom.

Na dvoru neznabožačkog vavilonskog cara četvorica mladih ratnih zarobljenika suočila su se s probom vernosti zdravstvenim načelima koje Biblija proglašava normativima. Mladići su odlučili da ostanu verni svojim ubeđenjima. Nasuprot okolnostima, Danilo i njegovi prijatelji su se pokazali kao živi dokaz nadmoćnosti zdravog načina života koji Biblija propisuje. Danilo i njegovi drugovi su stekli superiornu fizičku i duhovnu kondiciju koja im je dobro došla u kasnijim okolnostima kada im je život bio ugrožen. Kasnije su carevi savetnici zaista imali razloga da kažu: "Ima čovek u tvom carstvu u kojemu je duh svetih bogova!" (Danilo 5,11) Danilo je održao svoje telo kao hram, kao boravište Svetoga Duha.

Takvi događaji, zabeleženi u Bibliji, ilustruju načine na koje su ljudi i žene u prošlosti primenjivali ili odbacivali načela zdravlja i snosili posledice koje su se pokazale. Oni svojim primerom usmeravaju i nas da postignemo optimalno zdravlje i da suzbijemo grešne sklonosti prema popuštanju lošim navikama (4. Mojsijeva 11,31.32).

c. Pravila ponašanja. Osim što objavljuje načela i konkretne primere ponašanja, Biblija daje i mnogo neposrednije smernice za postizanje zdravlja. Dajemo nepotpunu listu recepata koji se odnose na različite aspekte ljudskog zdravlja:

Ishrana: 1. Mojsijeva 1,29.30; 3. Mojsijeva 11,1-47; 17,10-15; Priče 20,1; 21,17; 23,20.30.31; Efescima 5,18.

Odmor: 1. Mojsijeva 2,2.3; 2. Mojsijeva 20,8-11; Psalam 23,1-6; 91,9; Marko 6,31.

Stres: Matej 6,25; Luka 12,29; 1. Petrova 5,7.

Podmukliji oblik ugrožavanja zdravlja je neumerenost u onome što je dobro. Preterivanja u radu spadaju u tu kategoriju. U početku zamišljen kao blagoslov, rad je postao prokletstvo kada ga je ljudski greh promenio, izopačio i pretvorio u izvor zla. Lakomstvo i sebičnost su doveli do ropstva, dečjeg rada, nepošteno određenih plata, neljudskih radnih uslova i običaja, zbog kojih je nastala i stalno se proširuje provalija između bogatih i siromašnih. Život je počeo da zavisi od rada umesto da zavisi od Boga (Psalam 127,1.2), dovodeći do stresa i bolesti. Božja Reč poziva na umerenost u svemu, na razumno služenje svih blagoslovima s ciljem da se unapredi i sačuva zdravlje.

2. Merila za obnavljanje zdravlja

Isto onako kao što je fizička dimenzija nerazdruživi sastavni deo ljudske prirode, služba lečenja je integralni deo Božjeg dela spasenja. Iako načela za očuvanje zdravlja mogu da se primene i na lečenje, moramo naglasiti i neke posebno relevantne principe:

a. Opšta načela. *Načelo velikodušnosti* (Galatima 6,9) zahteva od hrišćana da čine dobro i da sprečavaju zlo. Pasivno ili ravnodušno držanje ne može da se suprotstavi agresivnoj prirodi zla. Bolest je agresivni neprijatelj i želja da se pomogne onima koji su u nevolji ima dalekosežnu važnost. *Načelo staranja o bližnjima* (Dela 10,38) upućuje novi izazov Hristovim sledbenicima da ublažuju patnje i bol svojom nežnošću i ljubavlju. Ova služba često zahteva ulaganje požrtvovnih napora koji daleko nadmašuju uobičajene. Osuđivačko držanje, koje se često vidi kada su u pitanju osobe obolele od polnih bolesti ili SIDE, treba da bude zamenjeno staranjem punim saučešća. *Načelo odgovornosti* (Jovan 5,6.14) poziva i bolesnika da saraduje s naporima i žrtvama medicinskog osoblja. Atmosfera međusobnog poverenja unapređuje proces lečenja.

b. Normativni uzori. Isusov primer stoji kao nenadmašna norma koja nadahnjuje ljude i žene svih vekova (Matej 4,23.24; Marko 2,1-12). Idući za Njegovim stopama, hiljade su učestvovala u medicinskom misionarskom delu, ponekad pod cenu svog života. Kada Crkva nadahnjuje ljude da se opredele za taj poziv i kada finansira medicinske i obrazovne ustanove, ona ide stopama Velikog lekara.

Priča o milostivom Samarjaninu (Luka 10,30-37) postavlja normu za milosrdno ponašanje hrišćanina. Napaćena osoba, čak i kada se radi o strancu i izgnaniku, ima pravo na ljudsko saosećanje i ima prednost pred obavljanjem verskih dužnosti ili ličnih poslova. Bližnji nije samo čovek koji živi u našoj blizini, već i svaka osoba kojoj je potrebno lečenje i naša briga.

C. Merila društvene dimenzije života

Ljudi su po svojoj prirodi društvena bića. Sam Stvoritelj je rekao: "Nije dobro da je čovek sam!" (1. Mojsijeva 2,18) Neposredno uspostavljanje braka (1. Mojsijeva 2,18-25), svakodnevno druženje s Bogom (1. Mojsijeva 3,8.9), osnivanje porodice i naglašavanje druge ploče Dekaloga, sve to ukazuje na važnost zdravih međuljudskih odnosa u hrišćanskom načinu života. Biblija sadrži opšta načela koja se odnose na svaki kontekst međuljudskih odnosa. Neka od njih glase: "Ne ubij!" (2. Mojsijeva 20,13), "Ne ukradi!" (2. Mojsijeva 20, 15), "Ne svedoči lažno na bližnjega svojega!" (2. Mojsijeva 20,16), "Ne poželi!" (2. Mojsijeva 20, 17). Apostol Pavle nabroja nekoliko sličnih pravila u Rimljanima 12. i 13; u 1. Korinćanima 10,24; Efescima 4,25-32. Isus je postavio "zlatno pravilo" kao najviše merilo u međuljudskim odnosima (Matej 7,12; Luka 6,31).

Osim toga, Biblija sadrži načela primenljiva na posebne odnose, iako nikada ne treba zaboraviti da opšta načela ne prestaju da budu obavezna.

1. Hrišćanski brak i porodica

a. Hrišćanski brak. Najbogatija i najdublja od svih ljudskih veza potiče od stvaranja. Uprkos lepoti i skladu svoje okoline Adam je od samog početka osetio da je sam u Vrtu. Gospod je rešio problem stvarajući Evu. Izveštaj u 1. Mojsijevoj u 2. poglavlju podseća nas da je brak po svojoj prirodi daleko više od formalne veze, ustanove kojom se određuju prava, dužnosti i uslovi zajedništva dvaju ljudskih bića različitog pola. Prvenstveno i najvažnije, brak je intimni i lični odnos u kojemu se dva odrasla bića slažu da otvore sva vrata i da dozvole jedno drugome ulaz i u najtajnije odaje svoga fizičkog, psihološkog i duševnog bića. U braku su oboje spremniji da se izlože ranjavanju nego u bilo kojoj drugoj ljudskoj zajednici.

Upravo zbog tog intimnog deljenja i davanja sebe drugome, Biblija objavljuje veliko mnoštvo pravila koja treba da spreče zloupotrebe u braku (Vidi Brak I!).

1. Opšta načela. *Načelo bračnog trougla* (1. Mojsijeva 2,18,22) naglašava da je Bog partner bračnih drugova u hrišćanskom braku. Izazovi i rizici života u uskoj, intimnoj zajednici braka mogu se savladati jedino uz Božju pomoć i uz Njegovo uključanje. Hrišćani se oslanjaju na Boga i prilikom izbora bračnog druga. Oni se pokoravaju Njegovoj volji u svojim međusobnim odnosima. *Načelo jednakosti partnera u braku* (1. Mojsijeva 2,18) izraženo je rečima: "Da mu načinim druga prema njemu!" – ne podložnoga ili manje vrednoga! Bračni par odgovara jedno drugome, ne samo po sličnostima, već i po razlikama koje se nadomeštaju i nadopunjuju, obogaćujući njihov međusobni odnos. Ovo načelo isključuje svaku eksploataciju, podjarmljivanje ili elitizam. *Načelo isključivosti* (Priče 5,18) poziva na odanost samo jednom partneru, odanosti koja je veća od odanosti porodici i prijateljima. *Načelo jedinstva* (1. Mojsijeva 2,24) naglašava spremnost oba partnera da sjedine svoju volju, sklonosti, ciljeve i sredstva u korist nastajanja "jednog tela". Svaki bračni drug se stara o drugome kao o sebi samome (Efescima 5,28), oni pripadaju jedno drugome (1. Korinćanima 7,4). *Načelo vernosti u braku* (Matej 19,6) štiti jedinstvo bračnog para od spoljnih napada, od frivolnosti, čudljivosti i nevernosti u braku (2. Mojsijeva 20,14). Hrišćanin ulazi u ovaj zavetni odnos s potpunim predanjem, zavetujući se na najdublju ljubav i u dobru i u zlu, u bolesti i u zdravlju.

Ideali predstavljeni biblijskim načelima pokazuju Božju savršenu volju za savršenu sreću bračnih drugova. Da bi nadajnuo ljude i žene da dostignu taj visoki ideal bračnog života, Bog u svojoj Reči objavljuje nekoliko primera kojima se postavlja norma hrišćanskog braka.

2. Normativni uzori. Poetskim, ali izrazito realističkim jezikom Pisma nad pesmama iznosi lepotu, bol, čežnju, visinu i dubinu bračne ljubavi. Početak i produblјivanje te ljubavi između Solomuna i Sunamke, njihovo venčanje, privremeno rastajanje i radosno sastajanje, sazrevanje neodoljive i neugasive međusobne odanosti, sve je to opisano u Božjoj Reči kao prekrasni uzor svega što On želi da bude svaka bračna zajednica.

Avigeja pruža drugi primer vredan proučavanja. Žena velike lepote i prefinjenog ukusa, udala se za čoveka koji je bio "tvrda srca i opak" (1. Samuilova 25,3). Niko ne zna koliko puta je pretrpela zlostavljanje i sramotu od svoga muža, i koliko puta je posredovala između muža i onih koje je on zlostavljao. Zabeleženi su samo njeni napori da spase Navalu od Davidovog gneva, ali njen primer služi na čast bezbrojnim ženama koje su tiho i strpljivo herojski podnosile sve što im se događalo, jednostavno, iz ljubavi.

Iskustvo Isaka – njegova spremnost da poslušava savet svoga oca, njegove neprestane molitve i ispitivanje srca, sve je to doprinelo njegovoj doživotnoj sreći u braku (1. Mojsijeva 24,1-9. 54-67) – predstavlja primer pravilne pripreme za brak. Tragični Samsonov kraj bio je posledica njegove neuzdržljivosti, popuštanja svojim slabostima, nastojanja da zadovolji svoje prohteve i želje. Za njega, zadovoljavanje strasti je bilo najviši i jedini kriterijum postignute sreće (Sudije 14-17). Mnogi su pre njega i posle njega otkrili da se "namere rasipaju kada nema saveta, a tvrdo stoje gde je mnogo savetnika" (Priče 15,22). Na nesreću, mnogi ovo iskustvo stižu tek kada bude suviše kasno.

3. Pravila ponašanja. Na mnogo mesta Biblija objavljuje neposredne smernice za srećan brak. Takvi tekstovi su zabeleženi na sledećim mestima: 5. Mojsijeva 7,3-5; Jezdra 10,10-14; Priče 5; Rimljanima 7,2.3; 1. Korinćanima 7,1-39; Efescima 5,22-31; Kološanima 3,18.19; 1. Timotiju 5,14; Jevrejima 13,4; 1. Petrova 3,1-7.

Hrišćani žele da dostignu visoke ideale u bračnim odnosima iz najmanje dva razloga. Prvo, prihvatajući Božju volju, dobijaju jedan od Božjih najdragocenijih darova: srećan dom. To se događa uprkos činjenici da nijedan brak nije bez mane, nijedan bračni drug nije savršen kao "drug" i nijedan ne nadopunjuje svoga druga savršeno u svemu. Drugo, hrišćani žele da dostignu visoke ideale u braku zbog ljubavi, prema Bogu i prema svom drugu. Vernost postaje dar ljubavi ponuđen isključivo bračnom drugu, jer bi u suprotnome on mogao da bude ranjen ili uništen zauvek. U takvoj atmosferi njihovo zajedništvo se učvršćuje i jača. Još jedna dragocena vrednost se pojavljuje kao dar zdrave i sve snažnije ljubavi: dom se pretvara u porodicu.

b. Hrišćanska porodica. Biblija pridaje veliku važnost stvaranju ljudske porodice. Hrišćanski porodični način života objašnjava tu činjenicu načelima svoga porodičnog života.

1. Opšta načela. *Načelo rađanja dece* (1. Mojsijeva 1,28) osigurava produženje ljudske vrste i poziva na stvaranje odgovarajućeg doma za decu. Bog je i Adamu i Evi dao zapovest da budu plodni i da se umnožavaju, ne zato što su oboje neophodni za produženje vrste, već i zato što je najbolje mesto za slabu, osetljivu i potpuno zavisnu novorođenu bebu dom pobožnog bračnog para. Bračna harmonija treba da prethodi dolasku deteta na svet i mora da nastane nezavisno od tog radosnog događaja. Kada se donošenje deteta razmatra kao sredstvo za održavanje poljuljane bračne zajednice, deca mogu da postanu žrtva napetosti među roditeljima. *Načelo staranja o detetu* (1. Mojsijeva 18,19; Efescima 6,4) obuhvata nekoliko zadataka. Prvo i najvažnije, svako dete treba da uživa nepodeljenu ljubav roditelja. Pristrasnost u odnosima između roditelja i dece nanosi duboke rane onome

ko je zanemaren i vrlo često onesposobljuje onoga koji uživa izuzetne prednosti. Tek na temelju nepristrasne ljubavi roditelji se mogu uspešno poduhvatiti posla vaspitanja i disciplinovanja svoje dece. Biblija tvrdi da je disciplina rečiti izraz ljubavi kada se pravilno primenjuje (Priče 13,24). *Načelo podupiranja dece* u finansijskim i fizičkim potrebama (1. Timotiju 5,8) oblikuje hrišćanski način života. Roditelji su odgovorni ne samo da se postaraju za svakodnevne potrebe dece, već, kada im to okolnosti dozvole, treba da im omoguće obrazovanje, godišnji odmor, kulturne aktivnosti, pa čak i da im ostave neko nasledstvo (2. Korinćanima 12,14).

Načelo poštovanja roditelja (2. Mojsijeva 20,12) stvara kontekst u kojemu se porodične odgovornosti mogu na odgovarajući način ispuniti. Roditelji ne mogu ispuniti roditeljske dužnosti, koje smo upravi opisali, ukoliko nemaju nikakve vlasti nad svojim domom. Starost, veća zrelost, obrazovanje, iskustvo, sve su to prednosti koje deca treba da koriste sa zahvalnošću. Neophodne, ali ponekad neugodne lekcije i zadaci se nikada ne mogu naučiti i obaviti ukoliko nedostaje dužno poštovanje. *Načelo staranja o starijima* (3. Mojsijeva 19,32) dovršava ljudski životni ciklus. Hrišćani smatraju poštovanje i staranje o roditeljima i starijim članovima porodice svojom hrišćanskom dužnošću i prednošću. U civilizaciji u kojoj se ljudske vrednosti često odmeravaju njihovom korisnošću, uspešnošću ili doprinosom, slabiji i stariji se odbacuju. Često se nežni roditelji osećaju potisnuti, bivaju smešteni daleko od topline doma svoje dece u ustanove u kojima retke posete dece samo izazivaju neizrecive patnje. Biblija zahteva odgovarajuće poštovanje prema onima koji su stariji.

2. Normativni uzori. Izveštaj o stvaranju treba da posluži kao primer bračnim parovima koji planiraju da imaju decu. Pre svega, Bog je planirao stvaranje čoveka i žene: "Hajde da načinimo čoveka!" (1. Mojsijeva 1,26) Donošenje deteta na svet treba da bude namerno i planirano, a ne posledica nepromišljenosti ili slučaja. Drugo, Bog je pripremio sve što je bilo potrebno za život budućih stvorenja: vazduh za disanje, hranu za održanje, svetlost za oči, rad i odmor za mišiće, tajne i zakone prirode za um i dan odmora, subotu, za susret s Bogom. Hrišćanski način života navodi savremene roditelje da se povedu za svojim nebeskim Ocem u poštovanju načela staranja o porodici i njenog izdržavanja.

U domu Isaka i Reveke u ozbiljnoj meri je bilo narušeno načelo nepristrasne ljubavi. Isak je prvenstvo davao Isavu, a Reveka je isticala Jakova (1. Mojsijeva 25,18). Suparništvo među braćom, pa čak i mržnja, doprineli su raspadu te porodice. Slično ocu, i Jakov je prvenstvo davao Josifu; a posledice su bile potpuno iste (1. Mojsijeva 37,3.4). Ova dva negativna primera potvrđuju načelo odgovarajuće nege dece, pokazujući kako je važno da roditelji budu nepristrasni.

Avram i Isak se ističu kao prekrasan primer međusobnog poštovanja i ljubavi. Na brdu Moriji sin je verovao ocu i oslonio se na njega iako se suočio sa smrću, jer je naučio da ima poverenja u Boga svoga oca (1. Mojsijeva 22,1-14). Sasvim je drugačiji primer Ilija koji je izgubio vlast nad svojim sinovima, ali i njihovo poštovanje (1. Samuilova 2,22-25). Isto onako kao što je Isak dobio blagoslov, tako su Ilijevi sinovi požneli uništenje i smrt, izazvavši nacionalno propadanje i pad na moralnom području.

I konačno, mnogi drugi primeri mogu postaviti norme ponašanja u porodici. Među njima možemo spomenuti Anu i Elkanu (1. Samuilova 1,2), Josifa i Mariju (Matej 1,18-25; 2,1-23), Loidu i Euniku, baku i majku mladog Timotija (2. Timotiju 1,5).

3. Pravila ponašanja. Da bi dobio neposrednije smernice za svoj porodični život hrišćanin može da prouči tekstove kao što su sledeći: 2. Mojsijeva 21,15.17; 3. Mojsijeva 19,3; 5. Mojsijeva 27,16; Priče 1,8; 6,20; 23,22; Efescima 6,1-4; 1. Timotiju 5,1-8; Titu 2,3-6; Jevrejima 12,7-11.

Mnoge pozitivne vrednosti nastaju na temelju poštovanja hrišćanskih merila porodičnog života. Identitet, svest o samome sebi, može se ubrojati među najvažnije. Njegova osnova počiva na dijalogu sa samim sobom i sa drugima (1. Mojsijeva 2,18). Dijalozi mogu zauzeti oblik samoprocene ((Rimljanima 2,15), ili samoohrabrenja (Psalam 5,11; 116,7). Osim toga, potreba za pripadanjem nagoni nas na dijalog s onima koji su nam važni i na pokušaj da ih imitiramo. Na taj način naša svest o sebi dobija društvenu dimenziju. Prilikom rođenja, ljudi nemaju instikata koji bi ih autonomno vodili, kao što ih imaju životinje. Njima je potrebno staranje, usmeravanje, oblikovanje, opraštanje, prihvatanje i potvrđivanje u ljubavi. Porodica je bogomdana sredina u kojoj ljudi stiču zdravu svest o vlastitoj vrednosti i identitetu.

Na isti način, porodica osigurava kontekst koji podstiče i omogućuje sticanje navika i formiranje sistema vrednosti. Primeri koje dete posmatra, prilike koje mu se pružaju, vrsta muzike, knjiga, hrane, društvene klime, verske orijentacije kojoj je izloženo, sve to u velikoj meri određuje njihove navike i vrednosti kojre će odabrati. Elen G. Vajt piše: "Svaki član porodice treba da bude vaspitan Hristovim poukama... ovo je cilj koji svaka porodica treba da postigne...Versko vaspitanje znači mnogo više nego obično obrazovanje. To znači da se molite sa svojom decom, učeći ih kako da se približe Hristu i iznesu mu sve svoje potrebe. To znači da u svom životu morate pokazati da vam je Isus sve, da vas Njegova ljubav čini strpljivim, ljubaznim, trpeljivim, a ipak odlučnim da kao Avram zapovedite svojoj deci." (Temelji srećnoga doma, 258)

Iskustva potvrđuju da versko i duhovno oblikovanje ne može da bude prepušteno samome detetu. Potrebna je roditeljska posvećenost i sredina nadahnuta ljubavlju da bi se nadvladali pritisci koji guraju ljude u pogrešnom smeru. Hrišćanska porodica se trudi da uzdigne božanska merila i da na taj način društvu podari ljude i žene koji žive pošteno i u strahu Božjemu. (Vidi Brak II. A!)

2. Problemi u braku i porodici

Hrišćani ne mogu da budu zadovoljni da samo opisuju ideale i identifikuju nedostatke. Surova stvarnost ugroženih i rasturenih brakova i domova traži pomoć. Pre usredsređivanja na biblijske smernice za rešavanje bračnih i porodičnih problema, neophodno je da ukratko proučimo zaštitne mehanizme svojstvene hrišćanskom braku i porodičnom načinu života.

a. Preventivni način života. Predbračni period života je od sudbonosne važnosti. Hrišćanski način života zahteva pažljivo samoispitivanje, strpljivo izučavanje mogućeg bračnog partnera, dovoljno vremena za međusobno upoznavanje pre nego što emocionalna povezanost nadvlada razum, traženje saveta od iskusnijih poverljivih osoba, održavanje visokog standarda seksualne neporočnosti, i iznad svega, stalne molitve i ispitivanja Božje volje. Niko ne može biti dovoljno razuman i mudar da samostalno izabere sebi bračnog druga (5T 106.107), ali upravo navedene mere predostrožnosti mogu da smanje rizik od ozbiljne tragedije.

Hrišćanski način života teži za skladom i trajnošću bračne zajednice. Iz tog razloga, bliskost i romantičnost iz perioda pre braka treba da prežive dan venčanja, dolazak dece, i nailazak zlatnih godina. Oba bračna druga treba da neguju međusobnu ljubav i da se ustrajno trude da ostvare svoj zajednički potencilaj. U hrišćanskom braku treba da postoji stalno deljenje osećanja, ciljeva, strahovanja i nadanja, da bi se sprečilo razočaranje, otuđenje i zahlađenje u međusobnim odnosima.

Hrišćanski porodični način života usredsređuje se na pripadnike porodice. *Zajedništvo* se mora namerno negovati i razvijati igrama, izletima i jednostavnim zagrljajima. *Tradicije* svojstvene svakoj porodici još više pojačavaju svest o pripadništvu svakog njenog člana, to mogu da budu posebne proslave, letovanja, redovne duhovne aktivnosti, ali i ostali kreativni porodični običaji. *Prihvatanje* svakog pripadnika porodice onakvoga kakav jeste zahteva tpepljivost prema njegovim pogreškama i priznavanje posebnih sposobnosti i jedinstvenih karakteristika svakog člana porodice. *Disciplina* će zaštititi svakog člana porodice od neposrednih povreda i šteta, ali i od moguće opasnosti da razvije štetne navike. I konačno, *redovno bogoslužjenje* će ojačati svest o božanskoj prisutnosti u domu, donoseći osećanje sigurnosti svima.

Kada se, uprkos uložnim svesnim naporima da se razvije hrišćanski način života, ipak pojave nevolje, Biblija sadrži smernice namenjene upravo porodicama u kojima se takvi problemi zapažaju.

1. Opšta načela. *Načelo korisnog suočavanja* o kojemu Isus govori u Evanđelju po Mateju 18, može se primeniti i prilikom rešavanja bračnih i porodičnih problema. Čim se razlike u ponašanju i pristupu počnu promećivati, Isus poziva da "idemo" i da se suočimo sa svojim bratom, da pokušamo razrešiti sukob. Ukoliko se korisna komunikacija ne ostvari, možda će biti neophodno da se na drugom mestu potraži pomoć. Razmatranje problema s jednim ili više iskusnih pomagača često može da donese dobre rezultate. U slučaju da propadnu i ovi naponi, crkva koja je bila svedok prihvatanja bračnog zaveta, treba da doprinese ozdravljenju braka. *Načelo privremenog razdvajanja* moglo bi da bude

sledeći spasonosni korak (1. Korinćanima 7,5.10.11). Time bi se moglo osigurati vreme za smanjivanje napetosti, za razmišljanje, traženje saveta, i za molitvu. Ali, Pavle upozorava da takvo razdvajanje može bračne drugove izložiti i iskušenjima i zato savetuje da razdvajanje bude kratko i ispunjeno molitvama. *Načelo svetosti braka* izdiže bračnu zajednicu iznad ljudskog dodira, čini je nedostupnom za uticaj volje ili želja bilo koje druge osobe. Isusove reči su vrlo jasne: "A što je Bog sastavio, čovek da ne rastavlja!" (Matej 19,6) Smrt je jedini apsolutni razlog za prestanak bračne zajednice (1. Korinćanima 7,39). Čak ni preljuba, najozbiljniji prekršaj bračnog zaveta, ne predstavlja automatski razlog za razvod. Isus je tretira kao izuzetak od pravila svetosti ili nepovredivosti, a ne kao drugo pravilo paralelno s osnovnim načelom (Matej 19,9). Malahija govori da je Bog odbacio svoj narod "zato što je Gospod svedok između tebe i žene mladosti tvoje kojoj ti činiš neveru, a ona ti je drugarica i žena s kojom si u veri... zato čuvajte duh svoj i ženi mladosti svoje ne činite nevere. Jer Gospod Bog Izrailjev veli da mrzi na puštanje, jer takvi pokriva nasilje plaštem svojim!" (Malahija 2,14-16) Hrišćanski bračni drug, suočen s neverom svoga bračnog partnera, odlučuje se na razvod jedino u slučaju kada ne postoji mogućnost da se ponovo uspostavi normalna bračna veza (1. Korinćanima 7,15).

2. Normativni uzori. Iskustvo proroka Osije opisuje ponašanje muža čija je žena učinila preljubu (Osija 1,2.3; 3,1-3). Neukrotiva žena napušta bračnu zajednicu, ali je on otkupljuje iz ropstva u koje je pala, oprašta joj preljubu i ponaša se prema njoj s poštovanjem i ljubavlju. Sudbina ovog proroka samo bledo prikazuje odnos između Boga i Njegovog naroda. "Svi čine preljubu!" kaže Gospod (Osija 7,4), ali se On ipak ne rastavlja od njih. "Kako da te dam... da te predam!" (Osija 11,8) – uzvikuje On, ispunjen ljubavlju koja nadmašuje neverstvo. Prema tome, Biblija nam upućuje poziv na vernost u braku (Malahija 2,14-16), ali ističe i normativni uzor božanskog primera opraštanja preljube.

Porodični problemi ne mogu se potpuno sprečiti samo vernim poštovanjem pravila i načela. Čak je i dom Adama i Eve morao da se suoči s ljubomorom između braće i nepokornim ponašanjem Kajina. U priči o izgubljenom sinu, hrišćani mogu da nađu nadahnuće za strpljenje i podnošenje u ophođenju s "izgubljenim" sinovima i kćerima, da nađu ohrabrenje da uzdignu načela za obnavljanje porodičnih odnosa (Luka 15,11-32).

Porodični problemi mogu nastati i zbog pogrešnog ponašanja roditelja. Jonatan je primer uzornog sina koji je poštovao svoga oca, cara Saula, ali je odbijao da se prikloni njegovom načinu života ili da saraduje s njime u njegovim prestupima (1. Samuilova 19,1-7). Na nesreću, Jakov je saradivao s majkom u nečasnim postupcima, koji su doveli do raskola u porodici, raskola koji je trajao naraštajima (1. Mojsijeva 27).

3. Pravila ponašanja. Od biblijskih tekstova koji sadrže neposredna pravila ponašanja u braku i u porodici možemo spomenuti sledeće: 5. Mojsijeva 21,15-21; Matej 5,32; 19,5-9; Marko 10,11.12; Rimljanima 7,2.3; 1. Korinćanima 7!

Razočaravajuća je činjenica da dobri hrišćani ne osnivaju uvek dobre brakove niti su sve hrišćanske porodice uzorne porodice. To se može dogoditi zato što nisu prizvali Boga u

pomoć ili što Njegova volja nije bila pravilno protumačena ili što se jednostavno nisu želeli odreći svojih sebičnih putova. Osim toga, upravo zato što skladni odnosi stoje kao brana protiv greha, Sotona tako žestoko napada brakove i porodice. I tako postavljamo pitanje: kako bi se na hrišćanski način mogli razrešiti problemi porodica koje se raspadaju?

b. Razvod. Razvod nikada nije rešenje, već raspad. To je raspad braka i proširenje njegovih problema na još veći krug učesnika. On iza sebe ostavlja ranjene i podeljene osobe koje su nekada predstavljale "jedno telo" i imale zajednički identitet. On obeležava veliki broj nevinih osoba za celi budući život. Iz tog razloga hrišćanin će uvek radije prihvatiti da bude žrtva razvoda nego njegov uzrok, pa će zatražiti savet i snagu da spase brak ukoliko je to ikako moguće. Tek pošto su sve mogućnosti bile iscrpljene bez uspeha, hrišćanin treba da pristane na započinjanje procedure za razvod braka.

U toku tog bolnog razdoblja, i u toku dužeg vremenskog perioda posle razvoda, hrišćanin treba da izbegava druženje sa osobama suprotnog pola izvan porodice. Nekoliko razloga zahtevaju takvo ponašanje. Prvo, nada u skoro sklapanje novog braka može da zadobije prevagu nad naporima da se razreše problemi postojećeg. Drugo, duboko osećanje promašenosti i kompleks niže vrednosti čine čoveka emocionalno ranjivim, i u tom stanju od neophodne opreznosti i razboritosti ne ostaje mnogo. Novi odnosi mogu da se razvijaju suviše brzo i da postanu suviše duboki bez dovoljno vremena i prilike za bolje upoznavanje i razumno odlučivanje. Treće, kada se emocionalne povrede i nezalečena sećanja prenesu u novi odnos postaju skrivene prepreke, spremne da se eksplozivno istresu u lice novog nevinog partnera, izazivajući dodatne probleme. Zatim, povređena osoba troši ogromnu snagu da bi izlečila svoja osećanja, tako da joj preostaje vrlo malo energije da se na kreativan način suoči s potrebama i manama druge osobe. I konačno, kada su prisutna i mala ili zavisna deca, njihova ranjena srca neće moći da podnesu da se emocije njihovog roditelja tako brzo okrenu prema nekome drugome. Deca se vrlo retko ili čak i nikada ne "razvode" od svojih roditelja, bez obzira na njihovu neslogu. I kada nova osoba "prodre" u razoreni dom, rizik od njegovog konačnog raspada postaje vrlo stvaran.

c. Ponovni brak. Ponovni brak s drugom osobom, a ne sa ranijim bračnim drugom, ne izgleda kao biblijsko rešenje problema usamljenosti. Izuzetak može da bude osoba čiji je bračni drug učinio preljubu i tako raskinuo zavet vernosti i pravilo "jednog tela" (Matej 19,9). Mi kažemo "može da bude" zato što preljuba nije neoprostivi greh, ali i zato što ni sve preljube nisu iste. Neverstvo učinjeno u trenutku iskušenja nije isto što i planirano i hotimično neverstvo nekoga koji je i drugoga naveo na preljubu.

Ali, zašto je preljuba tako poseban greh? Zar nisu i takvi gresi kao što je otpad (kršenje zaveta vernosti Bogu), odbacivanje i napuštanje bračne zajednice (kršenje zaveta zajedništva i staranja), zlostavljanje (kršenje zaveta ljubavi i nežnosti), i nečiste misli (prikriveni oblik preljube), razlog za razvod braka? U tekstu u 1. Korinćanima 6,16-18. Pavle ističe posebnu prirodu seksualnog čina preljube.

1. Fizičko, mentalno i emocionalno zlostavljanje, otpad od vere, napuštanje bračne zajednice, pa čak i nečiste misli mogu se pojaviti kao pojedinačna pojava i ukloniti

pokajanjem. U seksualni čin preljube uključeno je celo čovekovo biće, sve dimenzije čovekove ličnosti, i on utiče i na samu linost učesnika: "Ili ne znate da ko se s bludnicom veže, jedno telo s njome postane?" (1. Korinćanima 6,16) To se ne događa kod drugih greha. Oni nisu upereni protiv homogenosti tela (1. Korinćanima 6,18).

2. U seksualni čin preljube uključeno je još jedno slobodno ljudsko biće. I sve dimenzije ličnosti te osobe se nalaze pod uticajem toga čina i pokajanje jednoga ne uklanja posledice na ličnost drugoga ili na sve druge osobe pogođene preljubom.

Ova dva činioca, delovanje na jedinstvo osobe koja je uključena u nezakonitu seksualnu aktivnost i uključivanje još jednog partnera u preljubu, čine ovaj greh sudbonosnim po bračnu zajednicu. Od tog trenutka prvobitna bračna zajednica se menja i samo čudo božanske blagodati može da dovede do pomirenja.

c. Kohabitacija. Kohabitacija je zajedničko življenje bez zakonske ili crkvene potvrde. To je privatni dogovor utemeljen na odluci para i odražava njihove želje i shvatanja. Takav način ponašanja je stran hrišćanskom načinu života iz nekoliko razloga:

1. Kohabitacija nema biblijske potvrde ni podrške. Bilo koja intimna seksualna zajednica dveju osoba suprotnog pola izvan braka u Bibliji se naziva preljubom ili bludom.

2. Zajedništvo između dve osobe nameće prednosti i odgovornosti. Iskustvo pokazuje da se odgovornost za nečiju sreću shvata ozbiljno tek kada se ozbiljno shvati i odgovornost prema toj osobi. Ukoliko je odgovornost muža prema ženi i obrnuto utemeljena na njihovoj odgovornosti prema Bogu i Crkvi, onda i ti autoriteti podržavaju uslove bračnog zaveta (Malahija 2,13-16). Ali, ako je odgovornost prema partneru jednostavno utemeljena na vlastitoj odluci ili na reči datoj partneru, onda je jednostavna odluka da više ne budemo odgovorni ili da povučemo datu reč dovoljna da prekine i sve obaveze prema njemu. Niko drugi nema prava ni dužnosti da štiti takvu zajednicu.

3. Posvetiti nekome svoja najdublja osećanja i učiniti sebe ranjivim bez ikakve druge garancije osim obećanja ljudskih usana, želja i čežnji, nemudro je i opasno. Iz tih razloga, mogućnosti za trajnost ili dubinu takvih odnosa su vrlo mršavi (Vidi Brak II. B.C!)

3. Pitanje seksualnosti

a. Ljudska seksualnost. Hrišćansko svedočenje o odgovarajućem seksualnom ponašanju ima neizmernu važnost u savremenoj društvenoj zajednici. Mnogi društveni i lični problemi nastaju kao posledica nesposobnosti da se uspešno obuzda ili reguliše dinamizam tog prirodnog nagona. Seksualna revolucija je samo intenzivirala i zaoštrila jedno već teško stanje. Kao rezultat, hrišćanin živi u civilizaciji koja seksualno izražavanje smatra ključem sreće, vanbračne seksualne odnose normalnima, koja toleriše homoseksualnost i neke druge seksualne perverzije i prihvata ih kao validne alternativne načine življenja. Izbegavati jasne

smernice u toj dimenziji ljudskog ponašanja može biti isto tako neodgovorno kao i previdati ili opravdavati izopačenost intimnosti. Božja Reč ne ćuti o seksualnosti, niti je ravnodušna prema njoj, kao što će pažljivo proučavanje Biblije mnogostruko pokazati.

1. Opšta načela. *Načelo opravdanosti razlike među polovima* jasno proističe iz Biblije (1. Mojsijeva 1,27.28.31). Bog je namerno stvorio dve jedinke suprotnog pola. I muškarci i žene su stvoreni po Božjem obličju, ali su njihove uloge i funkcije, da ne spomenemo samo um i telo, potpuno različite. Činjenica da su čovek i žena različiti ne znači da je jedno podređeno drugome ili inferiorno drugome. (Vidi Brak I. E. 1. b!)

Načelo opravdanosti i prihvatljivosti seksualnog nagona potvrđuje da seksualni nagon i seksualna aktivnost sami po sebi nisu ni zli ni grešni (1. Mojsijeva 1,28; 2,24.25; 4,1). Biblija često i otvoreno govori o čoveku koji je "poznao" svoju ženu; čineći to Biblija definiše parametre u čijem okviru seksualna aktivnost ostaje prihvatljiva i dobra. Prvo, intimnost nije samo fizička po svojoj prirodi; njeno izražavanje obuhvata i zahteva emocionalnu, racionalnu, voljnu, društvenoekonomsku, zakonsku i duhovnu dimenziju, osim telesne. Drugo, ljudskoj seksualnosti je neophodna svetinja braka zato što se duhovno komuniciranje ne može događati trenutno ili nasumično; ono zahteva izdvojenost, istinsku emocionalnu saglasnost, slobodni pristanak razuma i volje, i puno prihvatanje društvenih, ekonomskih i zakonskih odgovornosti. Treće, pošto se zajedništvo i intimnost ne mogu uspostaviti s mnogostrukim partnerima, hrišćanski način života zahteva doživotni brak jednog čoveka i jedne žene. Jedino u okviru tih granica čovek može da nađe dovoljno sigurnosti, poverenja, i predanja da se kao ličnost potpuno otvori drugoj osobi. Samo u okviru tih granica seksualni odnosi mogu da budu prihvatljivi i dobri.

Načelo seksualne neporočnosti i čistote stoji nasuprot svim oblicima perverzija i zloupotrebe ljudske intimnosti (1. Korinćanima 6,15-20). Poštujući ovo načelo, hrišćanin će odbaciti sve oblike poročnosti, čak i onda kada su društveno i kulturno prihvatljive.

Prostitucija, koja se sastoji od prodavanja svoga tela, postaje neprihvatljiva iz mnogo razloga. Ona odvaja fizički aspekt seksualnosti od ostalih dimenzija ljudske ličnosti i ograničava vlastitu vrednost na tržišnu dimenziju. Osim što doprinosi širenju seksualno prenosivih bolesti, prostitucija potkopava stabilnost braka i sigurnost društvenih odnosa. Svi vanbračni seksualni odnosi moraju biti odbačeni iz istih razloga iz kojih i prostitucija, čak i onda kada seksualna aktivnost nije plaćena ili na drugi način nagrađena (5. Mojsijeva 22,22).

Incest je odbojan i iz dodatnih razloga. On narušava odnose među bliskim rođacima i postaje posebno traumatičan za zlostavljene maloletnike ili nedragovoljne odrasle učesnike. On krši ljudsku slobodu, unižava ljudsko dostojanstvo i može da izazove

mentalne i emocionalne traume koje neretko navode na prostituciju ili seksualnu neuravnoteženost sve do kraja života. Silovanje je zabranjeno iz sličnih razloga i ima slične posledice. I jedno i drugo su kriminalne radnje; odgovorne osobe bi morale prijaviti svaki takav slučaj odgovarajućim vlastima.

Hrišćani odbacuju i druge perverzne običaje, kao što su sodomija, travestizam, pedofilija i voajerizam. Pornografija je odbojna i uvredljiva za hrišćanina iz nekoliko razloga. Naglašavajući senzualno i provokativno, pornografija predstavlja snažno oružje u ponižavanju muškosti i ženstvenosti na njihovo spuštanje na nivo seksualnih objekata. Ona stimulira seksualni nagon bez međuljudskih odnosa ili međusobnog poštovanja. Pošto seksualno zadovoljavanje postaje glavni cilj seksualne aktivnosti, navika zanemarivanja potreba partnera se lako razvija. Seksualnost postaje pitanje fantazije, koja se brzo degenerira u obsesiju, i doprinosi neprilagođenim ili loše prilagođenim brakovima. Pornografija je postala mnogomilionski posao protiv kojega hrišćanin mora da ustane i da mu se aktivno suprotstavi.

Da bi ljudi i žene shvatili biblijsko gledište o seksualnosti, ali i dužnosti i prednosti bračnog života, odgovarajuće poučavanje je imperativno. Porodica i Crkva treba da preuzmu odgovornost za pripremanje mladih da postanu snažni i moralni.

2. Normativni uzori. Biblija otvoreno zapisuje žalosne slučajeve pogrešnog seksualnog ponašanja, ali i prekrasne primere plemenitih pobeda nad zlom. U tim događajima mi možemo videti na delu ljudsku pokvarenost i dosledno božansko odbacivanje greha u svim okolnostima i položajima. Putifarova žena i njen način života predstavljeni su kao suprotnost Josifu i njegovom načinu života. U tom jednom slučaju i preljuba i blud su bezuslovno odbačeni (1. Mojsijeva 39,6-23). Ovaj izveštaj pokazuje da su preljuba i blud neprihvatljivi za sve, i za bogate i moćne koji imaju vlast da izrabljuju druge i da ih čak osuđuju i na smrt, ali i za robove kojima su oduzeta sva prava.

Odvratno grupno silovanje koje se dogodilo u Gavaji Venijaminovoj pokazuje kako nisko mogu da padnu ljudi koji robuju svom seksualnom nagonu. Celi narod je ustao protiv stanovnika grada da bi osvetio smrt žrtve i poslao jasnu poruku njegovim stanovnicima da se merila pristojnosti i ljudskih prava moraju poštovati (Sudije 19,20).

Incestuozno silovanje polusestre Tamare, koje je učinio neuzdržani i nedisciplinovani Amnon (2. Samuilova 13,1-20), šalje drugu šokantnu poruku domovima. Avesalom je ubio Amnona, ali se sramota i beznadežnost nisu mogli izbrisati iz Tamarinog života. Hrišćanski domovi moraju da pruže priliku za učenje kako da se obuzdaju i kanališu svi apetiti i nagoni, uključujući i seksualni. Dom mora da bude najsigurnije mesto na svetu u kojemu se poštenje i moral mogu čuvati i učiti, u kojemu se predstavlja pravilan pogled na seksualnost, u kojemu se o svemu može razgovarati

bez lažne uzdržljivosti. Roditelji i deca moraju shvatiti da postoji potreba da objašnjavanjem i pomoći, da se seksualne izopačenosti moraju odlučno suzbijati. Neporočnost je norma hrišćanskog ponašanja. Osim toga, i Crkva ima svečanu odgovornost da uzdigne norme pristojnosti i morala (1. Korinćanima 5,1.2).

Tekst u Pričama u sedmom poglavlju iznosi priču o mladiću kojega je zavela bludnica. U procesu privlačenja njegove pažnje, ona mu je obećavala emocionalno zadovoljenje, sigurno i tajno mesto na kojemu njihova ljubav može da dođe do svog potpunog izraza. Žalosna je činjenica da mu je ona mogla ponuditi samo fizički akpekt seksualnosti; kada je noć prošla, praznina, sramota i osećanje nedostojnosti su pratili mladića. Povodeći se za prohtevima fizičke dimenzije svoje ličnosti na račun ostalih njenih dimenzija mladić je narušio ravnotežu svog unutrašnjeg života i unizio svoju samosvest. Žeđ za zadovoljstvom i uživanjima kada je izbila na prvo mesto u njegovim planovima izopačila je njegov pogled na intimnost; došlo je to otuđenja između uma i tela.

Suprotno ovom slučaju, Pisma nad pismama opisuje lepotu uzajamne privlačnosti i intimnosti dvoje ljubavnika koji su postali muž i žena. Nema ni traga nečistim željama ili sebičnim traženjem uživanja radi uživanja. Umesto toga, žrtvovanje da bi se partner usrećio donosi duboku radost oboma. Ova knjiga objavljuje hrišćansku normu seksualnog života.

3. Pravila ponašanja. Biblija sadrži mnogo neposrednih pravila seksualnog ponašanja, koja se i danas moraju primeniti u hrišćanskoj sredini. Među njih spadaju: 2. Mojsijeva 20,14; 22,19; 3. Mojsijeva 20,11.12.17-21; 5. Mojsijeva 22,23-30; Priče 5,15-19; 7,25-27; Matej 5,27.28.31.32; 19,3-9; Marko 10,2-9; 1. Korinćanima 5,1.2; 6,15-19; Galatima 5,19-21; Efescima 5,3-5.25; Jevrejima 13,4; Otkrivenje 21,8. (Vidi Brak II. A-D!)

b. Hrišćanin i bezbračnost. Hrišćani se mogu naći u bezbračnom stanju, privremeno ili trajno. Život i im i dalje pruža priliku da potvrde svoje polne kvalitete, da daju svoj doprinos društvu, i da stvarno uživaju u životu. Hrišćani zadržavaju mogućnost da izraze svoju seksualnost u okviru parametara celibata.

Različite ljudske potrebe koje bi trebalo da nađu svoje zadovoljenje u braku mogu se u velikoj meri zadovoljiti i bez bračne zajednice. Proširena porodica, crkvena zajednica, drugovi na poslu, i različite društvene konfiguracije mogu samcima pružiti odgovarajuću podršku, i na emocionalnom i na duhovnom polju. Seksualni nagon se može sublimirati i kanalisati na različite načine. Povezivanje i druženje među polovima ne zavisi isključivo od polnih odnosa. Družiti se mogu osobe istog poziva ili misije u životu, i to druženje može dostići vrlo visoki stepen bliskosti. Čovek se može udružiti i sa svojim pozivom ili svojom misijom u životu i njoj potpuno posvetiti. Jovan Krstitelj, apostol Pavle, pa i sam Isus predstavljaju primere druženja između ljudskih bića i misije kojoj posvećuju svoj život. Pavle vrlo jasno govori o tome u 1. Korinćanima 7,25-35!

Hrišćani koji žive sami, bilo po ličnom izboru ili naterani okolnostima, mogu biti sigurni da Bog, koji zna njihov položaj, i njima pruža mogućnost da žive bogatim i plodonosnim životom. Tajna Pavlovog izvanrednog doprinosa kao pojedinca ne krije se ni u kakvoj energičnoj ili trajnoj pobuni protiv svoje sudbine. Ona se može naći u njegovoj spremnosti da postavi pitanje: "Gospode, šta hoćeš da činim?" (Dela 22,10) Od toga trenutka Pavlov život se sjedinio s Hristovim (Galatima 2,20).

Današnja društvena klima vrši enorman pritisak na samce da zadovolje svoju potrebu za seksualnim izražavanjem putem intimnosti izvan braka. Međutim, Biblija ne pruža nikakvu mogućnost za seksualne odnose, osim u okviru braka. Otpor iskušenju može se pružiti jedino uz pomoć Svetoga Duha koji stanuje u nama.

Kratak osvrt će biti dovoljan da se dotakne pitanje masturbacije kao načina seksualnog zadovoljavanja izvan braka. Nema jasno izraženih smernica o tom pitanju u Bibliji, ali, pošto su u njoj seksualne aktivnosti opisane kao nešto što se zbiva isključivo između bračnih partnera, oni koji zastupaju seksualno olakšanje putem masturbacije moraće tek da pruže dokaze kojima bi opravdali svoje mišljenje. Masturbacija, kada se često ponavlja, može navesti na voajerizam, seksualno maštanje, ili služenje pornografijom, što sve vremenom može da dovede do mentalnog zagađenja ili agresivnosti. Ta aktivnost može da postane prisilna. Bračni partneri koji u brak unose obsesiju masturbiranja često nose i teret krivice i kompleks niže vrednosti. Njihova samokontrola gubi bitku sa popustljivošću prema svojim slabostima; brak i čak zdravlje mogu da budu ugroženi.

c. Hrišćanin i homoseksualnost. Hrišćaninov odgovor na homoseksualnost – ovde se termin odnosi na oba pola – mora biti pod uticajem biblijskih načela i normi. Razmatrajući ovo pitanje mora se načiniti oštra razlika između homoseksualne sklonosti i prakse. Čovek možda nema mnogo moći da promeni svoju sklonost, ali što se tiče prakse, on je sam gospodar svojih odluka. Uz pomoć božanske blagodati, moguća je potpuna neporočnost i moralna čistota. Sa druge strane, kada hrišćani razmatraju ovo pitanje, moraju biti svesni da osobe sa homoseksualnim sklonostima nose težak teret i da su im neophodni ljubav i razumevanje crkvene zajednice dok se bore sa iskušenjima. (Vidi Brak II. B!)

1. Opšta načela. *Načelo heteroseksualnosti* ima svoj temelj u stvaranju (1. Mojsijeva 2,24.25). Adam i Eva su bili stvoreni kao muškarac i žena tako da se mogu nadopunjavati u jedinstvu "jednoga tela". Božje obličje ne obuhvata samo ova pola, već i ženstvenost koja je nedostajala Adamu i muškost koju je Eva našla u Adamu. Taj koncept ima svoje dalekosežne implikacije kada se radi o homoseksualnosti.

Očigledno je da homoseksualnost nije postojala u vreme stvaranja i da se pojavila posle pada u greh. To je nestvoreni elemenat u ljudskoj prirodi i svakako ne predstavlja alternativnu dimenziju Božjeg obličja. Homoseksualna orijentacija se mora posmatrati

kao posledica greha u ljudskom telu i duši. U svakom slučaju, Pavle homoseksualnost proglašava protivprirodnim (Rimljanima 1,26) i neprirodnim ponašanjem.

Sukob oko etiologije homoseksualnosti još nije razrešen. Ima nekih dokaza da je homoseksualnost naučeni vid ponašanja. Međutim, neka istraživanja ukazuju da homoseksualnost nije uvek posledica svesnog izbora niti da je isključivo utemeljena na ranim uticajima, već da ima i svoju genetičku pozadinu. U svakom slučaju, faktori koji doprinose nastajanju homoseksualnosti su samo delimično značajni u našoj raspravo o hrišćanskom načinu života.

Neki tvrde da homoseksualnost ukoliko je genetički uslovljena, ne predstavlja samo oblik ponašanja već umesto toga poseban način na koji homoseksualna ili lezbijska osoba sebe shvata. Homoseksualni akt proizlazi onda iz tog posebnog oblika svesti o sebi. Kao takva, za svest bi morala da bude prirodna i ne bi se smela smatrati nezakonitom ili grešnom.

Da bi se prihvatilo ovo gledište mora se potpuno odbaciti biblijski pogled na homoseksualnost. Tvrdjenje da je homoseksualnost prirodna pojava, jedan vid alternativnog ponašanja, suproti se Pavlovom gledištu u Rimljanima 1,26.27. Osim toga, prihvatiti ovo gledište značilo bi optužiti Boga za nepravедnost, jer je On izrekao smrtnu presudu homoseksualcima (3. Mojsijeva 18,22; 20,13).

Osim toga, proglasiti homoseksualnost prirodnom pojavom, a njeno ispoljavanje u praksi prihvatljivim i normalnim ponašanjem, upućuje i izazov hrišćanskom verovanju u moć evanđelja. Isus je došao da oslobodi ljude od naučenih grešnih oblika ponašanja, ali i od genetskih ili nasleđenih sklonosti prema zlu. Hrišćanin smatra da se lična odgovornost ne proteže samo na oblike ponašanja nad kojima imamo potpunu kontrolu. Mi smo svi rođeni "u grehu" (Psalam 51,5), ali ta grešnost ne sme da upravlja našim životom. Niko – ni homoseksualac, ni alkoholičar, ni kleptoman, ni bilo koji drugi grešnik – ne sme da ostane mrtav u svojim gresima i prestupima, što znači, pomiren sa svojim grešnim stanjem. Svi su pozvani da sebe predaju Bogu kao Njegovo oruđe umesto bezakonju i zlu i da se odazovu na poziv da vaskrsnu sa Hristom u novini života (Rimljanima 6,1-23).

2. Normativni uzori. Samo dva biblijska izveštaja nagoveštavaju homoseksualne aktivnosti. U oba slučaja, banda homoseksualaca pretilovanjem, ali pretnju ne izvršava. U 1. Mojsijevoj 19,1-11. stanovnici Sodoma žele da "poznaju" anđele koji su došli u Lotov dom. U Sudijama 19,16-22. stanovnici Gavaje Venijaminove ponašaju se na sličan način. Oba izveštaja su napisana s tendencijom da se naglasi pokvarenost i grešnost osoba uključenih u te aktivnosti.

3. Pravila ponašanja. Sledeće zapovesti jasno objavljuju biblijsko gledište o homoseksualnosti: 3. Mojsijeva 18,22; 20, 13; Rimljanima 1,27; 1. Korinćanima 6,9-11; 1. Timotiju 1,8-11.

4. Pravo građanstva

Poziv da žive hrišćanskim životom zatiče ljude zabavljene svojim profesionalnim i društvenim aktivnostima. Ponekad taj poziv znači promenu životnog zanimanja, ali najčešće hrišćanin je pozvan da sledi Hrista na istom radnom mestu, u istom susedstvu, u istoj porodici, i da se jedina promena vidi u načinu života. Kada se sve to uzme u obzir, javlja se pomalo paradoksalna situacija. Isus ju je izrazio kada je rekao da Njegovi sledbenici žive u svetu, ali da nisu od sveta (Jovan 17,14-18).

U toku cele istorije Crkva je pokušavala da na najbolji način bude prisutna u svetu, ali da svetovnost isključi iz svoje sredine. U veoma poznatoj studiji, H.R. Nibur (1951) opisuje pet različitih odnosa između hrišćanstva i sveta: "Hristos protiv kulture" – u kojemu Crkva živi u hermetički zatvorenim enklavama (Tertulijan), "Hristos u kulturi" – nastojanje da se hrišćanstvo prilagodi i uklopi u postojeću kulturu (gnostici); "Hristos iznad kulture!" – traženje sisteze Hrista i kulture (Toma Akvinski); "Hristos i kultura u paradoksu" – razvijanje dualističke dijalektike (Luter); i konačno, "Hristos preobražava kulturu" – u kojoj obraćenje definiše službu Crkve u svetu (Avgustin).

Jasno se vidi iz Biblije da Hristos zamišlja Crkvu izloženu fermentaciji od strane društva, ali ipak slobodnu od zala kulture koja je okružuje. Trebalo bi zato razmotriti tri područja hrišćaninovog svakodnevnog života: radne odnose, njegovu odgovornost kao građanina i njegovu društvenu odgovornost.

a. Radni odnosi. Bez obzira kojim se poslom bavi, hrišćanin uvek uzdiže načela hrišćanskog ponašanja. Bez obzira na položaj koji zauzima, hrišćanin se prema svojim nadređenima, podređenima i sebi ravnima odnosi hrišćanski, po uzoru na Hrista.

1. Opšta načela. *Načelo adekvatne nagrade za adekvatno delo* poziva hrišćanina da prema svojim radnicima i službenicima postupa pošteno (Luka 10,7; 1. Korinćanima 9,8-10; Jakov 5,4-6). Istorija svedoči o društvenim, ekonomskim i političkim pokretima i ustancima koji su nastajali zbog očajnih životnih uslova radnika. Hrišćanski poslodavci će nastojati da lakomost ne određuje plate i druga primanja njihovih nameštenika. Hrišćanin treba da daje poštene nadnice i plate. *Načelo adekvatnog rada za adekvatnu platu* sa svoje strane obavezuje hrišćane da rade marljivo i stalno (1. Solunjanima 4,11; 2. Solunjanima 3,10), odupirući se iskušenju da varaju svoga poslodavca. Karakteristike kao što su vernost, poštenje, odgovornost, stvaralaštvo, vrednoća treba da krasi hrišćanina. Veran poslodavcu, hrišćanin neće tražiti veću platu od one koja odgovara uloženom radu i trudu.

Načelo jednakosti u Hristu zahteva da hrišćani – bez obzira da li su nadređeni ili podređeni – poštuju i cene jedni druge kao jednake pred Hristom (Galatima 3,28). Hrišćanski nadglednik je brat ili sestra namešteniku; i nijedan neće tražiti posebne pogodnosti zbog takvog međusobnog odnosa. Osim toga, hrišćanski poslodavac ili nadglednik neće se ponašati različito prema radnicima zbog njihove etničke pripadnosti, pola, nacionalnosti, društvenog položaja, ili religije. U isto vreme, hrišćanski nameštenik ili radnik ne sme da očekuje posebne pogodnosti zbog svoje rase, pola, nacionalnosti, društvenog statusa, ili religije. Plata, unapređenje, nagrada, nameštenje ili otpuštanje, čak i nazadovanje, sve to mora da bude nadahnuto hrišćanskom svešću o poštenju i ravnopravnosti. Iako je važno na svim područjima života, *načelo istinoljubivosti* mora posebno da se poštuje na radnom mestu. Apsolutno poštenje se traži od svih, bez obzira na položaj koji zauzimaju. Istinoljubivost je posebno važna u međusobnim odnosima profesionalaca sa klijentima ili pacijentima. U isto vreme, poverljivost se mora sačuvati, čak i kada nije posebno obećana, jer je zahteva profesionalna etika.

2. Normativni uzori. Biblija na nekoliko mesta govori o lošim odnosima na radnom mestu i jasno osuđuje takvo ponašanje. Slučaj Lavana i Jakova pokazuje kako nadređeni može pokušati da manipulira svojim radnicima, ali isto tako i strategije kojima se mogu poslužiti radnici da bi preživeli zlostavljanje (1. Mojsijeva 29,31).

Primerno Josifovo ponašanje u tamnici donelo mu je poštovanje drugih zatvorenika i zapovednika straže. Upravo zato je postao poverenik tamničara i doživeo neverovatno unapređenje: iz tamnice otišao je u carsku palatu! (1. Mojsijeva 39-41).

UU svojoj poslanici Filimonu, Pavle opisuje odnos roba i robovlasnika, dvojice ljudi koji su istovremeno i braća u Hristu. Poslušnost gospodaru i dalje obavezuje roba, ali su zahtevi na koje odgovara i ponašanje kojemu je izložen doživeli promenu: gospodar i rob su sada braća u Hristu. U crkvi rob Onisim može čak da postane starešina svome gospodaru!

3. Pravila ponašanja. Nekoliko pravila se odnose na hrišćanske radne odnose: Jeremija 22,13-19; Efescima 6,5-9; 1. Solunjanima 4,11.12; 2. Solunjanima 3,6-12; 2. Timotiju 2,6; Jakov 2,1-9!

b. Građanska odgovornost. Kao integralni deo građanske zajednice, hrišćanin ne može da izbegne svoje odgovornosti prema društvu. Sledeća biblijska načela se odnose na ponašanje u javnom životu:

1. Opšta načela. *Načelo da poslušnost prema Bogu ima prednost* pomaže hrišćaninu da svoje građanske odgovornosti stavi u prave okvire (Dela 4,19). Zakoni zemlje na svim nivoima mogu ponekad da se suprote Božjim zapovestima. Iako vlasti snose odgovornost da nametnu poštovanje zakona, svaki građanin je odgovoran pred Bogom za odluke i izbore koje donosi. U takvim slučajevima hrišćanin će morati da

objasni svoja uverenja i da se pozove na slobodu savesti, koja predstavlja bogomdano pravo na temelju stvaranja po Božjem obličju. Ako njegovi prigovori savesti budu odbijeni, prvenstvena vernost i poslušnost Bogu može dovesti do kazne, progonstva, zatvaranja ili tražiti druge žrtve koje su hrišćani stolicima podnosili. *Načelo poslušnosti radi održanja zakonitosti i reda* takođe spada u pravila hrišćanskog načina života (Rimljanima 13,1-7). Načelo prvenstvene poslušnosti Bogu nikoga ne ovlašćuje da smatra sebe samostalnim, da stvara društveni nesklad i kaos. Hrišćani plaćaju porez, učestvuju u građanskim dužnostima, poštuju saobraćajna pravila, vlasnička prava i saraduju s građanskim vlastima u obuzdavanju i iskorenjivanju zločina i nasilja. Javni službenici uživaju poštovanje i podršku hrišćanske zajednice. Da bi na odgovarajući način bio poslušan, hrišćanin će uložiti napore da upozna zakone zemlje, da bude razumno informisan o zbivanjima u svojoj društvenoj zajednici, i da aktivno učestvuje u životu društva. *Načelo društvene pravde* zahteva da budu poštovana ljudska prava i da hrišćani svojim uticajem vode društvo u tom smeru (Jakov 5,1-6). Počinjući sa Crkvom i šireći se na odnose na građanskom području, diskriminacija na temelju rase, pola, ili statusa u društvu nikada se ne sme pojaviti bez aktivnog otpora hrišćanske zajednice. Iako se Crkva kao organizacija nikada ne sme služiti nemoralnim ili političkim sredstvima, ona ipak može upotrebiti sve zakonom dozvoljene pristupe da bi sprečila diskriminaciju. U Crkvi treba da se nađe mesta i za one vernike koji smatraju da treba da obavljaju i neku javnu službu.

2. Normativni uzori. Na Faraonovom dvoru Josif je sebi postavio visoke norme ponašanja i ponašao se kao pošten, kreativan i razuman javni službenik. Ali, vlast koju je imao nikada nije upotrebio da bi zlostavljao podređene, niti se nečasno poslužio ijednim delom bogatstva koje mu je bilo stavljeno na raspolaganje (1. Mojsijeva 41,37-57).

Na dvorovima Vavilona i Medopersije nekoliko Judejaca, javnih službenika, nije ustuknulo kada se od njih tražilo da poslušaju carevu volju na račun poslušnosti Božjoj volji. Sedrah, Misah i Avdenago bili su zato bačeni u ognjenu peć (Danilo 3); a Danila je vernost Bogu suočila s gladnim lavovima (Danilo 6). I upravo zato su neznabožački dvorovi i narodi imali priliku da upoznaju moć živoga Boga.

Na dvoru Asvira, medopersijskog vladara, carica Jestira nije zaboravila svoju vernost Bogu i Njegovom narodu. Posle molitve i posta hrabro je krenula i uspela da opozove nemoralni carev dekret. Stavila je na kocku svoj život (Jestira 4,16) i postavila visoke norme prvenstvene vernosti Bogu.

Pavle je jasan primer dobro informisanog građanina koji je poštovao zakone zemlje, ali koji nije ostao ravnodušan kada su oni bili prekršeni (Dela 25,8-12). I sam Isus se usprotivio zlostavljanju kada su ga vojnici udarali bez opravdanog razloga (Jovan 18,23).

3. Pravila ponašanja. Među mnogim neposrednim zapovestima mi smo izabrali sledeće: Priče 22,16.22.23.26-29; 23,10.11; Marko 12,14-17; 1. Timotiju 1,8-11; 2. ZTimotiju 1,7-18; 1. Petrova 2,13-20.

c. Odgovornost prema društvu. Samim svojim prisustvom u društvu, hrišćanin se suočava s potrebama, strahovanjima, nepravdama i patnjama čovečanstva. Način života hrišćanina treba da sledi primer Isusa Hrista, koji je prošao čineći dobro i donoseći olakšanje onima koji su patili (Dela 10,38). Osim što je sam živeo uzornim životom, Isus je pokušao da svojim pričama iz života ureže u svest svojih slušalaca činjenicu da biti Njegov sledbenik znači starati se o bližnjima. Kada vidimo potrebu ili patnju treba da uložimo svesne napore da pomognemo drugima. To je način razmišljanja, način života, po kojemu će Isus prepoznati svoje učenike (Matej 25,31-46).

1. Opšta načela. *Načelo samoodricanja* predstavlja prvi i najteži korak u oblikovanju načina života kojim se prihvata odgovornost prema društvu (Matej 16,24). Neko se može okrenuti sebi, truditi se da zadovolji svoje zakonite potrebe, da utroši vreme i sredstva da bi se osposobio i uvežbao, da teži pohvalnim ciljevima i idealima, da čak drži sve zapovesti i da bude toliko obuzet svojim spasenjem da potpuno zaboravi potrebe bližnjih. "Idi, prodaj... i daj siromasima!" (Matej 19,21) zapovedio je Isus mladom zakoniku. Isus potvrđuje da je jedini način da čovek sačuva sebe da se odrekne sebe Hrista radi (Matej 10, 39). *Načelo identifikacije* ispunjava prazninu koja nastaje kada se čovek odrekne sebe (Isaija 53,4-6). Hrišćanin shvata da ne postoji siromaštvo, samo su ljudi siromašni! Nema patnji, beznadežnosti, rata, bolesti kao apstraktnih pojmova; ima samo ljudi koji pate, koji nemaju doma, ima samo suseda koji su međusobno zaratili, ima bolesnika! Zar nije sam Bog izabrao da religijski život znači "da razvežeš sveze bezbožnosti, da razdrešiš remene od bremena, da otpustiš potlačene, i da izlomite svaki jaram? Nije li da prelamaš hleb svoj gladnome, i siromahe prognane da uvedeš u kuću? Kada vidiš gola da ga odeneš, i da se ne kriješ od svojega tela?" (Isaija 58,6.7) To načelo navodi hrišćanina da stavi sebe u položaj bespomoćne osobe, isto onako kao što je Isus sebe stavio u položaj nesrećnika (Matej 25,31-46).

Načelo žrtvovanja pomaže da samoodricanje i uživanje u položaj drugoga ne ostanu pasivni (Jakov 1,27). Udovice i siročad imaju veoma malo koristi od teorije, programa, obećanja i molitava. Hrišćani nikada neće naći vremena, sredstava ili motivacije da pomognu ljudima u nevolji ukoliko svesno i namerno ne odluče da će žrtvovati svoja sredstva i sami sebe. *Načelo sistematske velikodušnosti* čini da služba ljudima u nevolji postane doslednija i trajnija (1. Korinćanima 16,1-4). Kada se dogodi nevolja, povremena i površna pomoć ne mogu zadovoljiti potrebe. Potrebna je mnogo određenija pomoć, mnogo više ličnog uključivanja i prisutnosti. Hrišćanski način života je život sistematske velikodušnosti, koji omogućuje hrišćaninu da na delu ostvari dobro koje je zamislio.

2. Normativni uzori. Celokupna organizacija života Izrailjaca u doba teokratije pokazuje da su činjeni svesni naponi da se zbrinu siromašni i nesrećni. Sistem jubilarnih godina – koji je zahtevao da se plodna zemlja odmara, da se oslobode robovi, da se zemlja

vрати prvobitnom vlasniku – sve je to imalo kao cilj smanjivanje razlika između bogatih i siromašnih, onih koji su imali sreću i onih koje je nisu imali (3. Mojsijeva 25). Od Izrailjaca se tražilo da sistematski čine dobra dela, trebalo je da namerno ostavljaju deo roda na njivama, tako da i oni siromašniji mogu naći dovoljno hrane da prežive (3. Mojsijeva 19,9.10).

U priči o dobrom Samarjaninu, Isus je naglasio opasnost da versko samozadovoljstvo i verski poslovi zauzmu toliki deo našeg vremena i enegrije da više ne budemo u stanju da vidimo teške društvene tragedije koje se događaju svuda oko nas (Luka 10, 30-37). Da bi bio hrišćanin čovek mora da se ponaša kao bližnji prema osobama koje su u nevolji. Oni koji pate imaju pravo da očekuju pomoć od hrišćana, što ne umanjuje zahteve koje Bog postavlja svim ljudima, zato što se Bog izjednačuje s onima koji pate. Niko ne može steći pohvalu i priznanje od Hrista samo svojom dubokom religioznošću, jer religija ponekad može da bude duboko nemoralna (slučaj Levita i sveštenika u priči). Samarjanin, iako nije bio obuhvaćen zavetom niti su se na njega odnosila zavetna obećanja, svojim bogodognim delom postavio je normu hrišćanima.

Tavita, vernica crkve u Jopi, postavila je još jednu normu hrišćanima. Svojim velikodušnim delima postala je nezamenljivi član društva. Ona se pokazala kao nada i podrška beznadnima i nevoljnima (Dela 9,36-43). U spomen Taviti i Samarjaninu hrišćani su osnovali društva i organizovali programe koji nose imena ovih zaslužnih osoba. Međutim, takvi programi ne mogu da ispune svoj zadatak ukoliko osobe slične Taviti i Samarjaninu ne postanu aktivne po načelu sistematske velikodušnosti.

3. Pravila ponašanja. Bog je zapovedio svom narodu da se postara za potrebe onih koje On zna kao siromašne i nesrećne. Sledeći tekstovi predstavljaju samo izbor iz biblijskih izveštaja koji govore o nesebičnom staranju o bližnjima: 2. Mojsijeva 22,25; 23,3.11; 3. Mojsijeva 25,25-55; 5. Mojsijeva 15,11; 24,12-15; Priče 14,31; 17,5; 19,17; 21,13; Isaija 3,15; 10,1.2; 61,1-3; 2. Korinćanima 8,9; Filibljanima 2,5-11.

5. Hrišćanska pristavska služba

Bog je Stvoritelj, Održavatelj, i neograničeni Vlasnik svega (Psalam 24,1). Čak i ljudska bića pripadaju Njemu (1. Korinćanima 6,19,20). Kao odgovorni vlasnik, On je svoje imanje poverio svojim pristavima da njime upravljaju i da ga čuvaju (1. Mojsijeva 1,26). Hrišćani ovaj zadatak shvataju vrlo ozbiljno i u svoj način života uključuju i sve karakteristike dobrog pristava.

Vernost je temelj i najviše načelo pristavske službe (1. Korinćanima 4,2). Odani nadzornik će imati na umu interese svoga poslodavca. Njegove želje i ciljevi će imati odlučujuću ulogu u određivanju načina na koji će se upravljati imanjem i služiti sredstvima. Život,

priroda, i uticaj su tri velika dobra koja je Bog poverio ljudima da ih čuvaju i razvijaju za Njega (Vidi Služba pristava I!).

a. Pristavska odgovornost za život. Život je najdragocenije, najtajanstvenije i najsvetije blago koje je Bog podelio ljudima na upravljanje.

Život je i prva vrednost koju su ljudi potcenili kada su pali u greh. Upravo zato je Bog ponudio život svoga Sina, što je najviša cena ikada plaćena za bilo što, da bi ljudski život izbavio od uništenja.

1. Opšta načela. *Načelo prokreacije* je prvo načelo ikada objavljeno u vezi sa životom (1. Mojsijeva 1,28). To je zaista zastrašujuća odgovornost, jer sama reč "prokreacija" znači "stvarati umesto", "stvarati umesto Boga". Ovim aktom ljudska bića učestvuju u stvaranju novih, jedinstvenih ljudskih bića, uzimajući na sebe odgovornost za rađanje, razvijanje, i vaspitanje dece. Upravo zato hrišćanin naglašava činjenicu da je Bog ljudima dao sposobnost da kontrolišu svoj seksualni nagon i naredio im da se njime služe jedino u okviru braka. Sam Bog je roditeljima dao zadatak da obnavljaju život u svetu. *Načelo planiranja porodice* poziva hrišćane da ljudski život i rađanje novog bića shvataju vrlo ozbiljno. "Hajde da načinimo čoveka!" – kazao je Bog u trenutku kada je započelo planiranje prve ljudske porodice (1. Mojsijeva 1,26). Nije zabeležena nijedna pogreška u toku sedmice stvaranja. Bog nikada nije stvorio neko prekobrojno stvorenje niti neki nepotrebnii genetski materijal. Odgovorni bračni drugovi se služe kontracepcijom da bi sprečili neželjenu trudnoću. Dve činjenice se pri tome moraju naglasiti! Prvo, kontracepcija treba da spreči začecje, pa se, prema tome, pobačaj ne može smatrati kontracepcijom. Drugo, hrišćani se nikada ne smeju služiti kontracepcijom da bi omogućili vanbračnu intimnost i sprečili vanbračnu trudnoću. Biblijska načela zahtevaju seksualnu apstinenciju izvan braka.

Kada dođe do neželjene trudnoće, odgovorni potezi su uvek bolni i rizični. U takvom slučaju hrišćani treba da se rukovode biblijskim načelima. *Načelo čuvanja života* (2. Mojsijeva 20,13) naglašava da je život dragocen u Božjim očima (1. Mojsijeva 9,5.6) i da je zabranjena svaka delatnost koja bi ga mogla ugroziti ili umanjiti njegov kvalitet. Osim toga, načelo zabranjuje neodgovorno ili kriminalno ponašanje (promiskuitet, silovanje, incest) bez obzira da li dovodi do začecja novog bića. *Načelo svetosti ljudskog života* počiva na činjenici da ljudski život dolazi od Boga (1. Mojsijeva 1,26.17; 2,7; Psalam 36,9), da je Bog vlasnik čovekovog života (1. Korinćanima 6,19.20), da život ima posebni cilj i svrhu (1. Mojsijeva 1,29.30; Psalam 8,4-9). Posvećenje toj svrsi dešava se vrlo rano, još u početku procesa života (Jeremija 1,5; Luka 1,15; Galatima 1,15) i zato pobačaj ne sme da služi kao metoda planiranja porodice. Jedino u krajnjim slučajevima

ovaj postupak se može opravdati. Među takve slučajeve spada trudnoća maloletnice, trudnoća kao rezultat kriminalnih postupaka, ili pobačaj da se spase majčin život.

2. Normativni uzori. Božanski primer žrtvovanja vlastitog života radi spasavanja ljudskog postavlja najvišu normu u hrišćanskom načinu ponašanja (Jovan 3,16). Johaveda, Mojsijeva majka, upotrebila je svu svoju veštinu i hrabrost da sačuva svoga sina od sigurne smrti; ona služi kao primer poštovanja čovekovog života (2. Mojsijeva 2,1-10). Odbijanje

babica da izvrše naređenje o ubijanju muške novorođenčadi upućuje izazov hrišćanima da se opredele, da donesu svoju odluku o istom problemu (2. Mojsijeva 1,15-20).

3. Pravila ponašanja. Nekoliko izričitih naredaba poziva na čuvanje čovekovog života: 1. Mojsijeva 1,28; 4,14; 9,6; Propovednik 11,9.10; 12,1-7; Matej 6,25-34. (Vidi Brak II, E. 1; F. 1!)

b. Pristavska odgovornost prema prirodi. Zemlja sa svom svojom lepotom i obiljem blaga bila je stavljena pod vlast čoveka (Psalam 8,6-8). Pitanje šta će od toga ljudska bića vratiti Bogu postaje sve značajnije kada se uzme u obzir osiromašenje i zagađenje vode, atmosfere, flore i faune na Zemlji. Koji zadatak Bog kao vlasnik svega daje hrišćanima preko svoje Reči, zadatak koji se odnosi na stopu porasta stanovnika Zemlje, na iscrpljivanje planetarnih riznica, na pretnju nuklearnim uništenjem, i na sve veće zagađenje nuklearnim ili otrovnim tehnološkim otpadom?

1. Opšta načela. *Načelo zaštite Zemlje* (Otkrivenje 11,18) predstavlja temelj. Hrišćanin će se uzdržati od neodgovornog uništavanja svoje životne sredine. *Načelo jednostavnosti* može da u velikom meri doprinese naporima za spasavanje riznica Zemlje. Današnji način života je pretežni krivac za žalosno stanje i mračnu budućnost planete Zemlje. Prvi korak u poboljšanju stanja predstavljalo bi menjanje našeg rasipničkog načina života.

Prihvatanje jednostavnog načina života bi donelo mnoge koristi. Jednostavnost u ishrani, posebno u potrošnji mesa, uštedela bi nam enormne količine žitarica. Procenjuje se da bi smanjenje potrošnje mesa u Severnoj Americi od samo 10% uštedelo dovoljno žitarica da se 60 miliona stanovnika ishrani u toku jedne godine dana. Osim toga, kontrolisanjem potrošnje hrane, jednostavnim izbegavanjem bacanja hrane, mogu se uštedeti i novac i rezerve. Bilo bi moguće smanjiti i potrošnju energije savesnim čuvanjem gasa, električne energije i vode. Konačno, jednostavnost zahteva i odbacivanje potrošačkog mentaliteta, što znači kupovati kada se pojavi potreba, a ne kada to tržište nudi.

2. Normativni uzori. Pavle nam je pružio primer u jednostavnosti i skromnosti. On je sam zarađivao sredstva za život čak i onda kada je imao prava da kao apostol neophodna sredstva dobije od Crkve (Dela 18,1-3; 1. Korinćanima 9,12-15). Isusov primer postavlja normu za današnji hrišćanski način života. On nije imao kuće, zato što Njegov način života i rada to nije zahtevao. Nije nosio nikakvu posebnu odeću, niti je privlačio pažnju svojim neobičnim i nekvalitetnim odevnim predmetima (Matej 8,20; Jovan 19,23). Nikome nije dozvoljavao da mu propisuje kakvim načinom života treba da živi.

3. Pravila ponašanja. Obavljajući svoj zadatak da u Božje ime održavaju Zemlju, hrišćani smernice traže u Bibliji. Moramo ipak imati na umu da široko rasprostranjeno zagađenje, nesavesno iscrpljivanje zemaljskih rezerv i prenaseljenost nisu predstavljali

problem u biblijska vremena. To je razlog što u Bibliji nalazimo samo nekoliko neposrednih pravila na ovom području. Jedan primer je tekst u 5. Mojsijevouj 23,12-14.

c. Pristavska odgovornost za sredstva. Biblija tvrdi da Bog čoveku daje sposobnosti i prilike da stekne sredstva (Propovednik 5,18.19). Taj jedinstveni talanat izlaže čoveka i blagoslovima i iskušenjima. Hrišćanstvo postavlja merila koja pomažu da se izbegnu zamke i da se pojača zadovoljstvo.

1. Opšta načela. *Načelo zahvalnosti* (5. Mojsijeva 8,17.18; 1. Dnevnika 29,12) nas podseća da prirodni talanti i ljudski naponi sami po sebi ne mogu čoveku pribaviti bogatstvo. Pošto mnogi koriste bogomdane prilike, vreme i talante za sebična uživanja i sebične ciljeve, hrišćani znaju da zahvalnost Bogu može da spreči samozadovoljna i arogantna ponašanja prema siromašnima i da navede čovečanstvo da se postara za potrebe drugih. *Načelo poštenja* (2. Mojsijeva 20,15) štiti od pokvarenih i beskrupuloznih načina sticanja dobitka. Za hrišćanina, dobri rezultati ne opravdavaju zla sredstva; i samo na taj način se religija i poslovi mogu uspešno usaglasiti. *Načelo velikodušnosti* (Priče 11,24) navodi hrišćanina da se povede za velikim Davaocem koji svoje bogatstvo deli s ljudima. U grešno čovekovo srce lakomstvo se podmuklo uvlači. Zakonite želje se brzo proglašavaju potrebama, opravdavaju sve snažnijom težnjom za višim životnim standardom. Za hrišćanina prisutnost siromašnih nije neugodna okolnost, za njega je to prilika da pokaže svoju ljubav prema bližnjima. Prema tome, odluke koje se odnose na nečiji način života uvek moraju uzimati u obzir i nevolje siromašnih. Velikodušnost donosi posebnu radost. Istovremeno ona štiti davaoca od škrtosti (Dela 20,35).

Načelo da zavisimo jedino od Boga (2. Mojsijeva 20,2.3, Jov 25.26) opominje nas da se ne oslonimo na bogatstvo umesto na Boga, da ne budemo odani bogatstvu umesto Bogu. Pošto bogatstvo pribavlja moć i priličnu meru nezavisnosti, pošto osigurava poštovanje i pažnju, ono može da otuđi um i srce od Boga i da preusmeri život na ciljeve koji su daleko od Njegovog carstva (Matej 19,23). *Načelo desetkovanja* (3. Mojsijeva 27,30) podseća nas da sve pripada Bogu (Psalam 24,1), koji se sistematski i odano stara o ljudima, životinjama i svakom živom stvoru. On, kojemu sve pripada i kojemu ništa ne nedostaje, učinio je sebe ranjivim i siromašnim u životu svojih slugu, propovednika. On je pozvao pastore da služe puno radno vreme, i stavio bi ih tako u veoma nezavidan položaj finansijske zavisnosti ukoliko bi desetak bio neka vrsta poreza ili darovanja. Međutim, On desetak traži za sebe, a ne za ljude! Svako uskraćivanje desetka On proglašava grehom protiv Boga (1. Korinćanima 9,3-14). I zato hrišćanin desetak vraća pravom Vlasniku!

2. Normativni uzori. Božja Reč beleži i pozitivne i negativne primere ponašanja da bi ljude nadahnula da budu poslušni načelima pristavske službe i da bi istakla posledice koje prate njihovo poštovanje ili kršenje. Avram je bio "vrlo bogat stokom, srebrom i zlatom" (1. Mojsijeva 13,2), a ipak se zadovoljio jednostavnim nomadskim načinom života. Zašto je to učinio? Zato što jednostavni način života nije ometao njegovo prijateljstvo s Bogom ni njegovu čežnju za "gradom" čiji je tvorac i graditelj Bog (Jevrejima 11,9.10).

Mojsije, koji se mogao nadati moći i neverovatnom bogatstvu egipatskog prestola, izabrao je način života koji će ga odvesti u Obećanu zemlju. Nije mogao da prihvati sve prednosti vladalaštva, jer je hteo da ostane odan svojem siromašnom, potlačenom i izrabljivanom narodu (Jevrejima 11,24-28).

Iako bogat i izrazito moćan, car Solomun je shvatio da zemaljsko blago, moć i uživanje predstavljaju samo taštinu kada postanu središte nečijeg života (Propovednik 5,10.11). Pošto se neko vreme usuđivao da živi nemoralnim načinom života, shvatio je taštinu svega. Na kraju, molio se Bogu da ne bude ni suviše siromašan ni suviše bogat da ne bi pao u iskušenje da krade ili da povredi Boga svojom arogancijom (Priče 30,8.9).

Tragedija mladog bogatog zakonika sastojala se od izrazitog vezivanja uz materijalna blaga i odgovarajućeg otuđenja od Boga i potreba njegovih bližnjih. Videći ga, Isus je uputio najozbiljnije moguće upozorenje svima koji se vezuju uz svoja materijalna bogatstva više nego za Njega (Marko 10,24.25). Priča o nerazumnom bogatašu još jednom naglašava istu činjenicu (Luka 12,16-21).

Apostol Jakov, zajedno s prorocima pre sebe, poziva na obračun bogataše su nepravedni i zlostavljaju svoje radnike (Jakov 5,1-6; Isaija 1,16.17; 3,13-15; Jeremija 22,13-17). Bog, kojemu pripada sve blago i koji vodi tačne izveštaje o svim poslovima, vratiće po zasluži svakome, i tlačiteljima i potlačenima.

3. Pravila ponašanja. Sledeći tekstovi predstavljaju samo neke primere neposrednih biblijskih naređenja koja se odnose na pristavsku odgovornost prema bogatstvu: 3. Mojsijeva 19,35.36; 5. Mojsijeva 25,13-16; Psalam 62,9.10; Priče 11,1-4.18.19.28;; 22,1-9; 23,1-7.10.11; Jeremija 9,23.24; Jezekilj 45,9-12; Matej 6,19-21; 13,22; Marko 10,24.25.

d. Pristavska odgovornost za vreme. Vreme je još jedan Božji dar čovečanstvu. U toku sedmice stvaranja, vreme je bilo podeljeno u segmente od po 24 sata dana i noći, kada je Stvoritelj izvršavao svoje planove. Iako je pre pada u greh život imao jedino početak, posle pada u greh svako stvorenje je nasledilo krajnju granicu života, to jest smrt (Dela 17,26). Upravo to je razlog što su hrišćani postali odgovorni da pravilno upravljaju vremenom koje im je dodeljeno (Psalam 90,10-12).

1. Opšta načela. *Nečelo poverenja u Božje staranje* (Matej 6,25-34) nadahnjuje slobodom svakog hrišćanina. Zabrinutost zbog budućnosti i osnovnih životnih potreba može da ispunjava naše vreme mnogo više od bilo čega drugoga. Najbolji sati u toku dana, najbolje energije tela, uma i volje, sve je to usredsređeno na prikupljanje sredstava za život. Isus se brinuo da borba za preživljavanje i udobnost, nadmetanje sa susedima, mogu nadjačati daleko veću potrebu, potrebu za vremenom sa Bogom, sa samim sobom, s porodicom i s drugima.

Načelo odmaranja (2. Mojsijeva 20,8-11) ukazuje na činjenicu da zabrinutost nije i jedini faktor koji vlada našim vremenom. Vreme je istovremeno i rad. Postojati znači činiti. Naša svest je stalno u radnom pogonu, postižući i delujući. Da nema Božjeg poziva na odmor, ljudi bi neprestano radili i spavali. Bog je sedmi dan rezervisao za sebe. Od zalaska Sunca u petak do zalaska Sunca u subotu ljudi treba da prestani raditi i planirati, moraju se osloboditi tiranije zarađivanja i trošenja novca, da bi mogli provoditi vreme sa Bogom, s porodicom, s prijateljima. Međutim, ovo isto načelo nas poziva da se odmorimo od svega što je prolazno i pokvarljivo, promenljivo i smrtno. Korisno je da prekoračimo granicu vremena i da umesto o prolaznome mislimo o večnome, za kojim čeznemo (Propovednik 3,11). Subota nudi pogled u život bez straha od smrti. To je vreme kada ništa što je zemaljsko nema mnogo važnosti. Abraham Džošua Hešel dobro je to izrazio: "U olujnome okeanu vremena i muka postoji ostrvo tišine, u kojemu čovek može da nađe luku i povrati dostojanstvo. To ostrvo je sedmi dan, subota, dan odvajanja od stvari, instrumenata i praktičnih poslovnih poduhvata i priklanjanja duhu." (29)

Načelo vrednoće (2. Mojsijeva 20,9) izdiže vrednoću i pošten rad kao integralni deo hrišćanske pristavske odgovornosti za vreme. Lenost je nespojiva s hrišćanskim učenjstvom, jer je Bog dao šest dana za rad. Zatim, odmor je prestanak rada, koji svakako mora prethoditi odmoru. Konačno, odmor nije tako pasivan kao lenost. To je aktivni način usredsređivanja na sam život, na njegovo značenje, na njegovog Stvoritelja. *Načelo pravovremenosti* (Propovednik 3,1-8) poziva na pažljivo korišćenje vremena. Redovnost je temeljni zakon prirode; i sam život zavisi od nje. Sporost rasipa vreme drugih koji su uključeni u istu aktivnost. Ona može da bude i znak nestabilnog karaktera, nedostojnog poverenja.

2. Normativni uzori. Bog nam pruža vrhunski primer dobrog upravljanja vremenom. On je radio u toku šest dana stvaranja i odmorio se sedmoga (1. Mojsijeva 2,2.3; 2. Mojsijeva 20,11). On aktivno učestvuje u zbivanjima u svetu (Danilo 4,34-37). On održava svemir i život na Zemlji (Psalam 104,1-30) i upravo On čini čudo blagodati koje preobražava čovekovo privremeno postojanje u večni život (Jovan 4,14). Nijedna od Njegovih delatnosti ne odvija se ni prerano ni prekasno (Jeremija 25,12; Marko 1,15; Galatima 4,4; Efescima 1,10). Ipak, On odvajava vreme za odmor i za zajedništvo sa svojom decom, pa i njih poziva da to isto čine. On se stara o zemlji i određuje vreme za njen odmor (3. Mojsijeva 25,4). On je stvorio noć da bi se sve živo moglo povući na odmor i počinak.

Isusov način života pokazuje zdravu napetost između snažne želje da ispuni svoju misiju (Jovan 9,4) i vremena koje je određeno za odmor, vremena koje obnavlja i osvežava telo, um i dušu (Marko 6,31).

3. Pravila ponašanja. Nekoliko neposrednih naloga izražavaju Božju volju u vezi sa pristavskom odgovornošću za vreme: Priče 6,6-11; 12,9.11.27; 13,4; 20,4; 21,25; 22,13; 24,30-34; 26,13-16; Propovednik 10,18; Efescima 5,15.16; 1. Solunjanima 4,20.11; 2. Solunjanima 3,10-12.

D. Načela lične odgovornosti

Svako delo, reč i ponašanje ostavljaju svoj trag, svoj utisak; mi taj trag zovemo uticajem. Delovanje se oseća prvo na učiniocu, a zatim i na drugima. Biblija poziva na odgovorno služenje ovom silom, traži od hrišćana da pozitivno utiču na svoje bližnje, da ih nadahnjuju na plemenitije i bolje ponašanje (Rimljanima 14,19.20). Mi ćemo se pozabaviti onim područjima hrišćanskog načina života koja šire snažan uticaj na samog hrišćanina i na njegove bližnje. Čineći tako trudićemo se da formulišemo biblijska merila koja doprinose da uticaj hrišćanina postane snažna pozitivna sila.

1. Merila odevanja

Dela stvaranja nisu samo složena i funkcionalna, već i prekrasna. Bezbrojni oblici, boje i zvuci zastupljeni su u svetu cveća, ptica, životinja, biljaka, planina, a najpotpunije u ljudskim bićima i ukazuju na najvećeg Umetnika u svemiru. Ljudski život je posvećen lepoti i sreći i zato je prirodno što je čovek sklon da se divi lepoti i da je traži (1. Mojsijeva 2,9).

Hiljadama godina odeća je služila prvenstveno kao pokrivalo i kao zaštita. Osim toga, u uticajnijim i bogatijim krugovima uzimao se u obzir i njen estetski elemenat. Odeća zaista može da služi i kao sredstvo za prikazivanje položaja, moći i uticaja onoga koji je nosi. Hrišćani se ne protive lepoti i dobrom ukusu, ali se trude da izbegnu robovanje modi i da se svojim načinom života bore protiv sklonosti prema isticanju na području odevanja.

1. Opšta načela. *Načelo ekonomičnosti* navodi hrišćane da se trude da ne razbacuju svoja sredstva. Odeća dobrog kvaliteta, koja pristaje nosiocu i odgovara prilikama predstavlja dobru investiciju. Količina nikada nije važnija od kvaliteta. *Načelo skromnosti* (1. Timotiju 2,9) poziva na jednostavnost u odevanju. Hrišćanin nikada neće zbunjivati ni zaprepašćivati gledaoce svojom odećom, niti će se odevati da bi privukao pažnju. Krajnosti mode kojima se izlaže nečije telo ili društveni status suprote se hrišćanskom osećanju pristojnosti i prikladnosti. *Načelo unutrašnje lepote i unutrašnjeg ukrašavanja* (1. Petrova 3,3.4) odvlači našu pažnju od boja i stila odeće i okreće je srcu. Spoljašnja lepota je debela koliko i koža i njena privlačnost je prolazna i privremena. Unutrašnja lepota karaktera – lepota skladnog, spokojnog i velikodušnog držanja – predstavlja trajnu i pravu lepotu. Njen uticaj pokreće i nadahnjuje moralne vrline; njena prisutnost stvara atmosferu poverenja i ljubavi. Hrišćani svoju sliku o sebi temelje na ovoj unutrašnjoj lepoti; to je razlog što se ne oslanjaju na svoj spoljašnji izgled prilikom određivanja svoje stvarne vrednosti (Priče 31,30).

2. Normativni uzori. Nekoliko primera mogu da posluže kao norma hrišćanskog odevanja. Isus je rečiti primer skromnosti i ekonomičnosti u odevanju. Međutim, na dan raspeća vojnici su smatrali da je Njegova odeća dovoljno vredna da je podele među sobom. I Njegova tunika je bila ocenjena kao dostojna pažnje (Jovan 19,23.24).

Lucifer, simbolički opisan u tugovanju za carem Tirskim, pao je upravo zato što se njegovo srce uzoholilo zbog njegove lepote (Jezekilj 28,1-10). Čak ni anđeli nisu sigurni od prokletstva koje izaziva neodgovarajuća pažnja posvećena lepoti. Hrišćanin će ovde pronaći negativan primer koji govori protiv oslanjanja na spoljašnju privlačnost.

Pomazanja Davida za cara u domu njegovog oca Jeseja otkriva božansku normu lepote. Sedam puta je Samuilo pogrešio i propustio da otkrije nedostatak unutrašnje lepote zaslepljen proljašnjom lepotom Davidove braće (1. Samuilova 16, 6-13).

3. Pravila ponašanja. Nekoliko neposrednih pravila o dobrom hrišćanskom odevanju nalazimo u Bibliji. Među njima su: 1. Samuilova 16,7; Matej 6,28-33; Rimljanima 12,3; Titu 2,2-7; 1. Petrova 3,3-5.

2. Problemi povezani s merilima odevanja

a. Nakit. Hrišćansko gledište o ličnom ukrašavanju predstavlja pitanje oko kojega se danas mišljenja razilaze. Dok većina savremenih hrišćana smatra da nošenje nakita ne predstavlja problem, biblijski tekstovi osuđuju taj običaj.

1. Opšta merila. Već smo spomenuli nekoliko biblijskih načela kojima se određuje hrišćansko gledište o ličnom ukrašavanju. Ona koja se odnose na odgovornost prema društvu – *samo-odricanje, identifikacija i požrtvovanje* (II.C.4.c) – mogu se i ovde primeniti, kao i ona koja govore o pristavskoj službi i odgovornosti hrišćanina (II.C.5). Međutim, ipak su najvažnija pravila koja regulišu pitanje hrišćanskog odevanja (II.D.1). Hrišćanin treba da živi jednostavnim načinom života, da bude slobodan od duha nadmetanja, nepotrebnih izdataka, bilo kakve težnje za takmičenjem. Usred društva koje polaže veliku pažnju na spoljašnji izgled, hrišćanin treba da gaji ono što Petar naziva "jednakošću krotkoga i tihoga duha što je pred Bogom mnogoceno" (1. Petrova 3,4).

Hrišćanska svest o vlastitoj vrednosti temelji se na činjenici da su ljudska bića stvorena po Božjem obličju (1. Mojsijeva 1,26.27). Ona ne treba da se oslanjaju na spoljašnja ukrašavanja da bi sebi podigla vrednost. U Psalmu 8,4-9. David svoju vrednost temelji na stvaranju. Bog je svakome dao jedinstvene darove i talante (Matej 25,14-29). Ali, u krajnjoj liniji, sva ljudska bića su dragocena jer su otkupljena po visokoj ceni, ceni koja je viša od cene dragocenih metala ili dragulja (1. Korinćanima 6,20). Uzimajući u obzir da je naša vrednost tako velika da je Božji Sin

položio svoj život da bi nas otkupio, spoljašnje ukrašavanje sigurno ne može dodati bilo šta našoj ličnoj vrednosti.

2. Normativni uzori. Neki tvrde da tekstovima kao što su Psalam 45,9; Isaija 61,10; Jezekilj 16,11-13. i Otkrivenje 21,2. Biblija prihvata ukrašavanje i nakit kao biblijsku normu i da se uputstva u 1. Timotiju 2,9. i u 1. Petrovoj 3,3.4. moraju smatrati odstupanjem od pravila. Ovo mišljenje se mora proveriti!

U naporu da shvatimo problem nošenja nakita u Bibliji, moramo imati na umu da postoje različiti oblici ukrašavanja i da različite namere i pobude stoje iza njihovog prihvatanja. Prekrasna oprema velikog sveštenika bila je bogato ukrašena zlatom i skupocanim draguljima. Dvanaest dragulja na naprsniku, na primer, simbolički su predstavljali dvanaest izrailjskih plemena, a dva kamena na njegovim ramenima prenosila su božansko odobravanje ili neslaganje. Pažljivo proučavanje ove odeće potvrđuje činjenicu da je ovde simboličko i liturgijsko značenje imalo prednost pred estetskim (2. Mojsijeva 28).

Nevestinsko ukrašavanje u Bibliji obuhvatalo je dragulje i dragocene metale. Da se nevesta dopadne svome ženiku bila je izrazita svrha ovog ukrašavanja. Nije to bilo izlaganje bogatstva niti se radilo o nameri da se privuče pažnja drugih ljudi, već izričita želja da se ugodu dragome. To je razlog što i Novi Jerusalim u Otkrivenju 21,2. podseća na "nevestu ukrašenu mužu svojemu". Ova vrsta ukrašavanja se potpuno razlikuje po duhu i namerama od savremenog ukrašavanja zlatom i draguljima.

U Jezekilju 16,11-13. sam Bog ukrašava mladu ženu. Neki komentatori nas podsećaju da se Biblija služi oblicima razmišljanja i slikama svoga vremena da bi nam prikazala neku činjenicu ili otkrila neku važnu istinu, čak i onda kada ta slika nije dostojna podražavanja niti pogodna da se prihvati po spoljašnjoj vrednosti (Vidi Osija 1,2,3; Luka 16,19-31!). Osim toga, celokupni prizor je samo metafora. Dete koje pod božanskim staranjem raste da bi postalo prekrasna nevesta predstavlja Izrailj, Božji narod, isto onako kao što i nevesta u Otkrivenju predstavlja Novi Jerusalim, Božju Crkvu. Ako je osoba simbolička, onda i nakit i ukrasi imaju simboličko značenje. Priča opisuje čudo otkupljenja kojim se uklanja ružnoća greha i izopačenost našeg grešnog karaktera. Mi se oblačimo u svilu, čistu i belu (Otkrivenje 19,8), ukrašavamo onim što je dragoceno u Božjim očima, zlatom iz Otkrivenja 3,18.

Iako je istina da Biblija u nekoliko slučajeva izveštava o nošenju nakita i naizgled ne osuđuje taj običaj (Reveka u 1. Mojsijevoj 24,30; Josif u 1. Mojsijevoj 41,42; izgubljeni sin u Luki 15,22), nošenje nakita je ipak povezano i sa pokvarenim ženama (Jezavelja u 2. Carevima 9,30; buntovnim kćerima Izrailja u Isaiji 3,16-24; bludnicom u Otkrivenju 17,4). Osim toga, u dva jasna slučaja, nakit je bio uklanjan u vreme duhovnog preporoda (Vidi 1. Mojsijeva 35,2,4; 2. Mojsijeva 33,5,6). Svakako da nadahnuti Petrov savet ni danas nije izgubio svoju vrednost: "Vaša lepota da ne bude spolja... nego u tajnome čoveku srca, u jednakosti krotkoga i tihoga duha, što je pred Bogom mnogoceno." (1. Petrova 3,3,4)

3. Gledište adventista sedmoga dana. Adventisti sedmoga dana se uzdržavaju od nošenja nakita, zato što: *Mi verujemo u Boga Stvoritelja*, koji se stara o svojim stvorenjima i koji je dostojan našeg poverenja. Smatramo da je naša misija da pokažemo svoju potpunu zavisnost od Njega i da bismo čak i površnom zavisnošću od posedovanja propadljivih ukrasa pokvarili svoje svedočenja za Njega (Matej 6,19-21.25.26). *Mi smo učenici skromnog, jednostavnog Učitelja*. Mi smo zadovoljni da budemo slični svome Učitelju po spromnosti i jednoistavnosti (Jovan 15,18-20). *Mi cenimo unutrašnju lepotu* i pokušavamo da se odupremo manipulacijama reklame i uticaju posvetovljenog društva. *Nama je stalo do potreba bližnjih*, dece bez neophodne nege, starih ljudi koje niko ne voli i niko ne podržava. Ta zainteresovanost za brižnje zahteva od nas da živimo jednostavnim načinom života (Matej 25,31-46). "Globalna misonarska aktivnost Crkve zahteva sve više i više sredstava. Kao Isusovi sledbenici, mi moramo činiti ono što možemo činiti na mestu na kojemu se nalazimo." (Johnsson 10)

b. Moda. Svet more pokušava da diktira šta ljudi i žene treba da nose, kako treba da se češljaju i kako da ukrašavaju lice. Svaka nova sezona donosi neku promenu samo zato da bi se prošlogodišnja odeća proglasila zastarelom. Osim toga, neki modni trendovi i stilovi krše biblijska načela *skromnosti, jednostavnosti i ekonomičnosti*. Biti Hristov učenik znači biti neograničeno odan Hristu i ne ostavljati mesta za robovanje diktatima mode.

3. Merila rekreacije

Ljudsko srce i ljudski um su dva izvora iz kojih proističe ljudsko ponašanje. U Matej 12,33-35. Isus ukazuje da dela i reči zavise od srca, dok mudri čovek kaže: "Jer kako on tebe ceni u duši svojoj, tako ti jelo njegovo!" (Priče 23,7) Iz tog razloga se David nekoliko puta moli Bogu da ispita njegovo srce i njegov um (Psalam 26,1-7) i da "vidi da li je na zlu putu" (Psalam 139,23.24).

Imajući sve to u vidu, hrišćanin želi da sačuva čistotu srca i uma postavljajući merila koja pomažu da se izbegne izlaganje zlu. Čak i u toku vremena dokolice i rekreacije, moraju se pažljivo čuvati prilazi koji vode do srca i uma tako da ništa što ulazi u um ili utiče na srce ne bude protivno Božjoj volji (Jevrejima 8,10).

1. Opšta načela. *Načelo neporočnosti* (Psalam 51,10) odbacuje svaku zlu pomisao ili želju kao neprihvatljivu i opasnu. Oklevati ili se kolebati, pogađati se koliko je poročnosti dozvoljeno, koliko kompromisa prihvatljivo ili koliko se smemo približiti opasnoj liniji razdvajanja između dobra i zla i da ipak ostanemo na sigurnom tlu, sve se to protivi ovom načelu (Psalam 24,4; Matej 5,8). Hrišćanin čezne da bude neporočan kao što je Hristos neporočan (1. Jovanova 3,3). *Načelo potpune povećenosti Bogu* (Matej 22,37; Filibljanima 4,8) zahteva od celog našeg bića, celokupne ličnosti, da se iznad svega trudi da ugodi Bogu. "Kako bih mogao da uspešnije odražavam Njegov lik?" – to je pitanje koje sebi postavljaju oni koji Boga vole više nego sebe. *Načelo vladanja sobom* (1. Korinćanima 9,24-27) poziva hrišćanina da svoje telo, um i duh stavi pod vlast Svetoga Duha. Hrišćani su hodočasnici, putnici i došljaci, koji prolaze kroz neprijateljsku zemlju u kojoj se govori drugim jezikom, u kojoj se uzimaju neka štetna jela i pića, u kojoj se običaji nikako ne slažu s njihovima, u kojoj svaki korak zahteva ulaganje energije,

budnosti i otpora. Petar nas poziva da "okrenemo sve staranje svoje" da bismo vladali sobom (2. Petrova 1,5.6; Galatima 2,22.23). *Načelo rekreacije* (Isaija 40,31) naglašava duhovnu prirodu istinske rekreacije. Kada slobodno vreme postane vreme nadahnjivanja, podsticanja ili ohrabivanja da se postignu viši i plemenitiji ciljevi, kada jača našu svest o pripadnosti Bogu i bližnjima, tada zaista osvežava i obnavlja naše srce i naš um.

Načelo božanske prisutnosti (Psalam 139,2-12) istovremeno nas teši i otrežnjuje. Elen G. Vajt piše: "Kada bismo trajno bili svesni činjenice da Bog vidi i čuje sve što činimo i kažemo, da On čuva veran izveštaj o našim rečima i delima, i da ćemo svi morati da se suočimo s njime, tada bismo se plašili da grešimo. Neka mladi uvek imaju na umu da bez obzira gde se nalaze, i bez obzira šta čine, uvek stoje u Božjoj prisutnosti. Nijedan deo našeg ponašanja ne može ostati nezapažen... Ni najdublja ponoćna tama nije dovoljna da sakrije krivca. On može da misli da je sam, ali svako delo prate oči nevidljivih svedoka." (PP 217.218)

A ipak, Božja prisutnost nije ni tiranska ni zastrašujuća. Njegova namera nije da kazni, da osudi, ili da uništi. David je osetio Božju sveprisutnu ruku kako ga vodi i održava (Psalam 139,10). Po svojoj prirodi Bog je apsolutno neusklađiv s grehom; upravo zato nas trajna svest o Njegovoj prisutnosti u našim mislima i osećanjima može sačuvati od greha.

2. Normativni uzori. Josif nam pruža prekrasan primer neporočnosti, vladanja sobom i života provedenog u Božjoj prisutnosti. On je mogao da pomisli da mu njegovi svakodnevni poslovi i zlostavljanja koja je trpeo daju pravo da doživi i trenutke uživanja. Međutim, Josif nije mislio o posledicama niti je razmatrao svoj položaj. On se odlučno i hrabro suočio sa strašnim iskušenjem. Unutrašnju atmosferu njegovog srca Elen G. Vajt opisuje kao "svesnu nevinost". Greh bi mu oduzeo tu nevinost, ali Josif nije bio spreman da je se odrekne. Ipak, odlučujuću ulogu imala je Božja prisutnost. Čak i onda "kada ne beše nikoga od domašnjih u kući", Josif je znao i osećao da je Bog prisutan. Pitao se: "Kako bih učinio tako grdno zlo i Bogu zgrešio?" (1. Mojsijeva 39,9-11) Grešno ponašanje bi se suprotilo njegovim životnim ciljevima i zato je odlučio da ostane u Božjoj blizini.

Biblija beleži mnoge negativne primere osoba koje su provodile svoje vreme u zabavama i nezdravim uživanjima. Stanovnici Sodoma i Gomora su požneli uništenje zbog svog razvratnog načina života (1. Mojsijeva 19,13.24.25). Samsonov život se završio samoubistvom kao posledica gubljenja vlasti nad samim sobom (Sudije 16,28-30). Međutim, Isusov život stoji kao najuzvišeniji primer savršenstva i neporočnosti. Tri iskušenja posle Njegovog krštenja (Matej 4,1-11) i poziv da se odrekne svoje misije da bi dobio svetovnu vlast i svetovna uživanja - Isus je odbacio odlučno i bez imalo kolebanja. Konačno, Njegova smrt na krstu postala je neuporediva norma, pozivajući Njegove učenike da slede put ugađanja Bogu kao najsigurniji put ka svojoj sreći.

3. Pravila ponašanja. Nekoliko konkretnih pravila mogu poslužiti hrišćanima kao smernice za upotrebu slobodnog vremena: Psalam 1,1-6; Priče 25,28; Propovednik 11,9; 12,1; Rimljanima 1,28; 8,6; Galatima 5,22.23; Filibljanima 1,9-11; Kološanima 3,2!

4. Pitanja povezana sa rekreacijom

Hrišćanstvo ni na koji način nije protivno zdravom uživanju i istinskoj rekreaciji. U stvari, igre, muzika, čitanje, slušanje radija i gledanje televizije može da bude korisno i da uzdiže. Međutim, hrišćani su izloženi iskušenju da učestvuju i u nezdravim aktivnostima. Uticaj svetovnog sistema vrednosti i želje da čovek ne bude nazadan u očima društva, mogu ih navesti na kompromis. Privlačnost zabava i njihova usaglašenost sa snažnim nagonima tela, uma i srca neke hrišćane čini popustljivima. Nedostatak kreativnih i svrsishodnih napora Crkve, ali i samog društva kao celine, da ljudima osiguraju zdravu i korisnu zabavu mogu dovesti do stvaranja opasnog vakuuma dosade. Konačno, primer odraslih često navodi i mlade da krenu putem koji se suproti svemu što veruju i što ispovedaju. Mi ćemo se ukratko pozabaviti nekima od tih pitanja.

a. Čitanje. Pisani tekstovi su snažan instrumenat u prenošenju ideja, pogleda i shvatanja. Vešt pisac može tako dobro naslikati sliku u mislima čitaoca da je nikakvo prikazivanje na pozornici ili na ekranu ne može nadmašiti. Na taj način pisana stranica ulazi u riznice našega srca i uma i stvara temelj na kojemu se zidaju naše akcije i reakcije. Opasnosti koje krije neodgovaraći pisani materijal su mnogobrojne. Na primer, čitanje proizvoda mašte može čitaoca odvojiti od stvarnosti; svet fantazije može mu postati ugodno utočište u trenutku kada stvarni život zahteva trenutne, teške odluke. Sumnjiva čak i grešna shvatanja mogu se uvući u srce i um, ukoliko su prikrivena sjajnim stilom i uzbuđljivim zapletom priče. Polako i neosetno mi postajemo ono što čitamo, zato što usta govore od suviška srca.

Izbor literature mora da bude usmeravan po istim biblijskim načelima koja nas vode u svim vidovima rekreacije. Sve što čitamo treba da bude na slavu Bogu (1. Korinćanima 10,31) i da uzdiže i oplemenjuje um i srce (Filipljanima 4,8).

b. Radio i televizija. Enormne svote novca se daju da bi se privukla pažnja radijskih i televizijskih gledalaca i slušalaca. Uz vrlo retke izuzetke, svrha tih medijskih programa je da prodaju, ili ideje ili proizvode. Slušajući ili gledajući, čovek je izložen stalnoj reklami koja prefinjene tehnike prodaje dovodi u privatnost čovekovog doma, trudeći se da stvori potrebe koje će se zadovoljiti kupovanjem i stvaranjem potrošačkog mentaliteta.

Merila ponašanja koja se propagiraju mnogima od tih programa nisu u skladu s hrišćanskim načinom života koji se opisuje u Bibliji. Seks i nasilje prožimaju pesme i programe. Nepoštovanje autoriteta, pa čak i samoga Boga, opisuje se rutinski. Čak su i programi vesti i intervjua obično tako usmereni da stvaraju raspoloženja i opredeljenja strana hrišćanstvu i Bibliji.

Količina vremena koja se troši na posmatranje televizijskih programa u prosečnom domu daleko nadmašuje vreme koje ta ista porodica troši na druženje i zajedničke aktivnosti. I tako je televizija postala uzor i mentor današnje dece. Čak i u hrišćanskim domovima, porodično

bogoslužnje je često zamenjeno televizijskim programima. Vreme koje mnogi slušaoci prorode slušajući radio zabrinjava na isti način i iz istih razloga.

Iako bi, možda, bilo sigurnije nemati televizijski aparat, ta mogućnost je verovatno nerealna. Međutim, velika briga se mora posvetiti biranju programa. Neki smatraju da je korisno pregledati novinski televizijski pregled i onda donositi odluku. U svakom slučaju, pažljivo promišljena pravila se moraju doneti i poštovati, posebno kada u domu ima i nedorasle dece. Zbog njihovog telesnog, duhovnog i mentalnog dobra treba im ograničiti vreme gledanja televizije. Roditelja treba da gledaju program zajedno sa svojom decom da bi kasnije s njima mogli razgovarati o dobrim i lošim stranama gledane emisije. Ne sme da bude oklevanja da se program promeni ili aparat isključu ukoliko se pokaže da izabrani program nije na visini. Čak i tada, ljudski mozak je tako brz u hvatanju ideja, ponašanja i osećanja da u trenutku kada roditelji shvate da emisija ne ispunjava hrišćanska merila već može da bude kasno da se spreče izvesne negativne ideje, reči i mentalne slike da nađu pristup u riznice uma i srca. Zato je veoma važno mudro birati ko će se pojaviti da peva, da svira ili da govori u našem domu, lično ili preko malo ekrana.

c. Pozorište. Veliki deo onoga što smo kazali o televiziji može se odnositi i na bioskop ili pozorište. Osim toga, nekoliko novih pitanja se pojavljuje kada se film ili pozorišna predstava gledaju u javnoj dvorani. Da počnemo s činjenicom da gledalac nema vlasti nad predstavom i njenim prizorima. Zatim, gledalac postaje učesnik u grupnom zbivanju, pa su njegovi lični ukusi, vrednosti i sklonosti morali da ustuknu pred voljom većine. Dok hrišćanin može da bude užasnut prizorom koji se odigrava pred njegovim očima, ostali mogu da odobravaju oduševljeno ili da se smeju; kada se hrišćaninu nešto sviđa, drugi mogu imati sasvim suprotna osećanja i negodovati. Delovanje većine svakako da utiče na pojedinca (Psalam 1,1-3). Osim toga, javna dvorana za predstave nije idealno mesto da hrišćanin bude svestan Hristove prisutnosti. Konačno, pošto je već platio ulaznicu, svako će se teško odlučiti da napusti predstavu.

Iako neki problemi koji se pojavljuju prilikom gledanja filma u bioskopu ili pozorišne predstave u javnoj dvorani nestaju kada se ista predstava gleda u domu putem videa, osnovni problem je ostao isti. Biblijska načela neporočnosti i prikladnosti moraju se poštovati prilikom biranja čemu ćemo dozvoliti da uđe u naše srce i u naš um (Priče 4,23).

d. Ples. Iako se plesanje od radosti i kao spontano izražavanje sreće pojavljuje i u životu Božjeg naroda (2. Mojsijeva 15,21.22; 2. Samuilova 6,14), biblijski plesovi se ne mogu uporediti s današnjima. Prvo, savremeni društveni ples ne izražava raspoloženje, već je umesto toga programiran da izazove posebno raspoloženje koje su odredili zabavljači. Učesnici u takvom plesu postaju žrtve uticaja i vrednosti koje inače nikada ne bi izabrali. Iskustva pokazuju da su raspoloženja izražena biblijskim plesom (radost, zahvalnost, hvaljenje Boga) potpuno različita od onih koja se stvaraju u plesnim dvoranama (uzbuđenje, strast, zavodjenje) i ne mogu se uklopiti u hrišćanski način života. Romantična muzika i ritam sračunati su da deluju na intimna osećanja i privatne emocije u javnom kontekstu. I hrišćanin se neizbežno izlaže nepotrebnim iskušenjima i neverovatnim izazovima da sačuva svoj hrišćanski identitet. Društveni plesovi dozvoljavaju fizičku blizinu koja u drugim okolnostima sigurno ne bi bila dozvoljena. Takva blizina neizostavno budi seksualne želje koje se ne bi smele zadovoljavati izvan braka. Konačno, ples je

vrlo često udružen s pićem, drogama, nasiljem i neobuzdanim ponašanjem. Senzualna odeća, okolina i muzika omogućuju neformalne susrete, što sve dovodi do nečistih misli i nesrećnih posledica. Hrišćani treba da se pitaju mogu li računati na Božju prisutnost ukoliko posećuju takva zbivanja i mesta (Psalam 1,1-6).

e. Muzika. Muzika je snažan medijum za prenošenje ideja i za uticanje na raspoloženje i opredeljenje slušalaca. Nekoliko elemenata se povezuje u širenju tog moćnog uticaja. Prvo, melodija i harmonija, koje mogu da budu ugodne ili neugodne, žalosne ili radosne, romantične ili hladne, stižu do srca i uma, stvarajući odgovarajuću unutrašnju atmosferu. Ritam i tempo samo pojačavaju uticaj melodije i harmonije. Reči dodaju i poetičnu notu izražajnosti melodije i jačaju opšti uticaj. Pošto je po svojoj prirodi uticaj muzike najvećim delom sakriven i ličan, vrlo teško je objektivno oceniti i odmeriti vrednost muzike. Smernice u tom kontekstu moraju se oslanjati na načela rekreacije koja smo već spomenuli.

Na primer, kombinacija pobožnih reči i romantične ili šaljive melodije čini da ozbiljne teme izgledaju jeftino. Na sličan način, prekrasne harmonije i uticajne melodije uzbuđuju osećanja i smanjuju opreznost, posebno kada se slušaju u grupi. Čak šta više, veoma neukusne reči mogu se majstorski prikriti melodijama koje su inače prihvatljive. Konačno, muzika može da postane faktor povezivanja koji premošćuje kulture i crkvene razlike, sejući svoje dobro ili loše seme kojim oblikuje ideje i ukuse. Naraštaji se dele na temelju različitog pristupa muzici i ta podela veoma utiče i na poštovanje hrišćanskih vrednosti. Jedino beskompromisna čvrstina i postojana budnost mogu nam pružiti dovoljno sigurnosti da će se sačuvati pristup našem umu i srcu.

5. Hrišćanske vrline

Hrišćanski način života zahteva daleko više od pokoravanje merilima, sposobnosti donošenja pravilnih odluka, ili spremnosti na dobra dela. Ljudsko ponašanje obuhvata dimenzije i širi uticaj daleko sveobuhvatniji od uticaja vidljivog dela ponašanja. Jedna od najdalekosežnijih dimenzija je uska međuzavisnost između vidljivog ponašanja i unutrašnjeg identiteta moralne osobe. Dela deluju na ličnost isto onoliko koliko ličnost utiče na dela. Ponovljena ponašanja se pretvaraju u navike; navike oblikuju vrline ili mane; a one sa svoje strane formiraju karakter, skup osobina koji je jedinstven i svojstven samo tom ljudskom biću.

Hrišćanstvo se trudi da dovede u sklad vidljivo ponašanje i čovekov identitet, da obnovi Božju sliku u čoveku. Prvo, Bog se pojavljuje u našoj ličnoj istoriji da bi nas izbavio od smrtonosnog ciklusa greha i umiranja (Jovan 1,12.13) i da bi uspostavio spasonosni ciklus pravednosti i života (Jovan 3,16). Drugo, On otvara nebeske riznice da bi omogućio obnavljanje i rasteenje svoga lika u nama (Jovan 1,14.16). Konačno, Njegova ljubav je proglasila merila hrišćanskog načina života koja utelovljuju tu ljubav u kontekstu ljudskih međusobnih odnosa. Završićemo kratkim opisivanjem hrišćanskih vrline koje se šire iz stvarnog hrišćanskog života, oblikovanog po Božjem liku.

a. Poštenje. Od latinske reči "integritas" koja znači "potpun, nedirnut, ceo". U aritmetici postoje takozvani "integeri" – celi brojevi, kao što su 1. 2. 3. 4. koji imaju nekoliko vrlo važnih osobina. Prvo, svaki od njih je jedinstven i nesličan bilo kojem drugome. Drugo, svaki ostaje ono što jeste, bez obzira kako se njime služite: broj 5 će se ponašati kao broj 5, bez obzira da li ga dodajete ili oduzimate, množite njime ili delite. Treće, oni ne podnose bilo kakvo spletkarenje. Ako mu dodamo ili oduzmemo nešto, već obzira koliko je malo, integer prestaje da bude ono što je bio i postaje nešto drugo.

Vrlina poštenja sastoji se od karaktera, držanja, dela i reči, koji se pojavljuju kao celina i deluju u nepokolebljivom skladu sa istinom i stvarnošću. Svaka promena, bilo dodavanjem ili oduzimanjem, poništava potpunost i punovrednost istine koja se izražava ili doživljava.

Integritet osobe – njena usaglašenost sa istinom – predstavlja najvažniju manifestaciju istine (Jovan 14,6). Život ukrašen tom vrlinom stiče sposobnost da pokaže i sve ostale vrline u svojoj njihovoj potpunosti. On stiče sposobnost da shvati, iskusi i izrazi stvarnost na najpouzdaniji način. Elen G. Vajt opisuje poštene ljude i žene kao "ljude koji se ne mogu ni kupiti ni prodati, ljude koji su u dubini svoje duše istiniti i poštenu, ljude koji se ne plaše da greh nazovu njegovim pravim imenom, ljude čija je savest verna dužnosti kao magnetska igla polu, ljude koji će stati na stranu onoga što je pravo pa makar se i nebo srušilo" ((Ed 57).

Kompromisi oko načela, licemerstvo, nepoštenje, nečasnost, kukavičluk i slično ne mogu koegzistirati s poštenjem. Samo jedno zlo delo ili jedna zla reč dovoljni su da uprljaju verodostojnost i neporočnost karaktera i jedino mu Božja blagodat može vratiti izgublenu celovitost. Ljudi i žene, kao što su bili Josif, Danilo, Jestira i Marija, Isusova majka, stoje kao primeri grešnih bića koja su u sebi razvila vrlinu poštenja. Da budu istiniti i poštenu bila je njihova prva želja i spontana, ali čvrsta odluka. Poštena osoba, kao i integer (celi broj), pokazuje autentičnost i celovitost u svim okolnostima i u sva vremena.

Poštenje u govoru najbolje je opisano savetom koji je Isus dao svojim učenicima i narodu (Matej 5,37). Naše reči moraju odražavati stvarnost. Menjati istinu ili je skraćivati, istovremeno tvrdeći da se radi o celoj istini, može samo čovek koji se nalazi pod uticajem Nečastivoga. Poštena osoba voli istinitost, otvorenost, iskrenost, jednostavnost iznad svega, više joj je stalo do istine nego do dobitka ili nagrade. Nema "belih laži" ili "dobronamernih prevara" u hrišćanskom načinu života.

Mnogo se raspravljalo o takozvanim neizbežnim lažima, o trenucima kada bi nečiji život bio stavljen na kocku ukoliko se sazna istina. Pitanje je da li neko ima prava da sazna istinu ukoliko namerava da nanese zlo nevinome i ukoliko će mu pružena informacija to omogućiti. Jednostavnije rečeno, da li je poštena osoba "ovlašćena" da slaže osobi koja nije "ovlašćena" da sazna istinu? Da li je jedna "nužna" laž i dalje laž? Da li se istina menja pri susretu s "neovlašćenom" osobom? Prirodni nagon poštene osobe je da zaštiti nevinu osobu uskraćujući traženu informaciju. Po mojem vlastitom iskustvu, u nekoliko prilika se pokazalo da je jednostavno "ne znam" (ukoliko je to bilo istina), ili "to ti ne mogu kazati", ili "to ćeš morati da pitaš nekoga drugoga", ili "već sam ti dovoljno rekao" pomoglo hrišćaninu da ne izrekne laž. U tim vrlo izuzetnim prilikama, poštena osoba je stavljen u priliku da spase nevini život ne

žrtvujući svoje poštenje, ali uz mogućnost da svoje poštenje plati vrlo visokom cenom. U svakom slučaju, moj vlastiti život nije ništa dragoceniji od života nekoga koji se krije iza moja četiri zida ili se oslanja na moje ćutanje.

Hvala Bogu, izuzetne okolnosti su i dalje vrlo izuzetne i On nam je obećao posebnu meru svoje blagodati da bismo se mogli suočiti s njima i zadovoljiti svoje izuzetne potrebe. Hvala Bogu i na Njegovoj milosti koju nam daje kada se kajemo zbog svojih prevarnih reči i puteva, što nas uslišava kada se molimo "I ne uvedi nas u iskušenje!", što nas oslobađa od naših zlih navika.

b. Razboritost. Razboritost je prva velika vrlina klasične tradicije u filozofiji Aristotela i teologiji Avgustina i Tome Akvinskog. Ona je opisana kao sposobnost moralnog bića da izabere pravi način da postigne postavljeni cilj. Kao i poštenje, i razboritost utiče na sve ostale vrline time što praktičnu mudrost i zdrav razum primenjuje na pravi način.

Razborita osoba odlučuje i deluje oprezno, oštroumno, pažljivo i dalekovido. Biblija naglašava važnost razboritosti u hrišćanskom načinu života. U Pričama razborita osoba je opisana kao osoba koja pažljivo bira reči (Priče 12,23), koja želi da izbegne zlo i njegove posledice ((Priče 14,16; 22,3; 27,12), koja je spremna da prihvati ukor i savet (Priče 15,5), voljna da zaboravi uvredu (Priče 12,16). Isus je pokazao neophodnost razboritosti u svakodnevnom kao i u duhovnom životu uz pomoć nekoliko svojih priča iz života (Matej 7,24-27; 25,1-30; Luka 16,1-9), svog ličnog primera (Matej 16,1-4; Jovan 12,33-36) i svojih propovedi i pouka (Matej 10,16).

Hrišćansko gledište o razboritosti nije sebično po svom karakteru. Razborita odluka se ne donosi samo u svom vlastitom interesu. Isus kaže da će se hrišćani upravljati prema načelima umesto prema sebično orijentisanoj razboritosti kada god se pojavi sukob između dužnosti prema Bogu i dužnosti prema samome sebi (Matej 5,38-48; 6,19-34; 10,37-39; 16,24-27). Isusova požrtvovna ljubav i mučeništvo hiljada hrišćana pružaju nam primer istinskog hrišćanskog načina života. Providenje najbolje deluje pod vodstvom Svetoga Duha, Božje Reči i u kontekstu hrišćanskog zajedništva. Hrišćani će odmeravati mogućnosti, moliti se za mudrost, tražiti savet, ali će na kraju krajeva svoju razboritost podložiti Božjem sveznajućem vodstvu.

c. Hrabrost. Biblija vrlo često opisuje hrišćanski život kao hodočasništvo, kao bitku, kao učenje. Hrišćanski način života, prema tome, mora po duhu odgovarati načinu ponašanja pionira, u njemu se mora pokazati na delu prava vojnička smelost i odvažnost, istinska odanost vodi. Sve to zahteva hrabrost, što znači sposobnost racionalnog ponašanja u trenutku suočavanja s opasnošću. Nekoliko okolnosti doprinose da se u karakteru hrišćanina razvije hrabrost. Prvo, radikalna promena koja se pokazuje na svim područjima života hrišćanina prilikom njegovog obraćenja zahteva od njega da se hrabro suprotstavi svojim starim navikama i zlim sklonostima (1. Korinćanima 9,24-27), da se odupre pritiscima društva i vršnjaka (Danilo 3,16-18; 6,19-23), da prihvati odvajanje od porodice (Matej 10,34-38), da čak pretrpi progonstvo i da se suoči sa smrću ((Otkrivenje 2,10; 7,14). Hrišćanska predanost Bogu zahteva od njega hrabrost da se suoči s obeshrabrenjem i beznadežnošću (Psalam 27,14). Hrabrost izrasta iz iskustva sudara s iskušenjima i nevoljama (2. Korinćanima 4,16-18). Konačno, poziv da preuzme dužnost starešine i vođe u Božjem narodu daje hrišćaninu snagu i hrabrost da stoji sam pred Bogom (Isus Navin 1,6,9; 10,25).

Hrabrost kao moralna osobina proističe iz vere u Boga koji vlada svemirom, koji se stara za potrebe svoje dece, koji oprašta i leči njihove slabosti (Rimljanima 8,31-39). Ona nije utemeljena samo na fizičkoj snazi ili na ljudskim kvalitetama. To je ona moralna čvrstina koja je omogućila učenicima da slede Učitelja u svom životu, uprkos nevoljama, bolu i stradanjima (Jevrejima 12,2).

d. Opraštanje. Od vremena pada u greh, ljudski život je zavisio od opraštanja (Efescima 4,32; Nemija 9,17). Hrišćanski način života mora unapređivati ovu vrlinu sve do vremena dolaska Božjega carstva, kada će prestati potreba za opraštanjem, jer više neće biti ni greha. Biblija naglašava da Božja deca moraju naučiti da opraštaju, da razvijaju tu osobinu u svom karakteru. To se mora događati zato što je svako ljudsko biće od Adama (isključujući Hrista) grešilo (Rimljanima 3,23) i tako nanosilo fatalne povrede sebi i svojim blišnjima. Odbojnost i neprijateljstvo koji su nastajali kao posledica svakog grešnog dela i otuđenost koju je greh izazivao između ljudi i Boga, jednostavno se više nisu mogli podnositi. Opraštanje greha je postalo jedini način da se premosti udaljenost i obnove porušeni odnosi. To se postiže namernim potiskivanjem odbojnosti koju je prouzrokovalo grešno delo. Prema tome, opraštanje ima ključnu ulogu u procesu posvećenja.

Pri svemu tome, grešno ljudsko srce nema nikakvih sposobnosti da postigne bezgrešno i sveto ponašanje i da tako spreči buduće moralne povrede. Jedino božanska blagodati i sila mogu omogućiti oproštenje.

Da bismo shvatili oproštenje, treba da kažemo šta ono nije. Oproštenje nije zanemarivanje krivice ili opravdavanje zlodela. Umesto da pokazuje da zlodelo nije ni postojalo, oproštenje ga potvrđuje. Tražiti oproštenje znači priznati zlodelo, tražiti oslobađanje od krivice, zahtevati još jednu priliku. Oproštenje nije ni traženje izgovora za učinjeno zlo. Izgovarati znači odbacivati činjenicu da postoji odgovornost za učinjeno delo, tvrditi da okolnosti, kao što su neznanje, teškoće i nagovaranje, umanjuju krivicu. Delimično priznanje krivice može omogućiti samo delimično pomirenje. Oprostiti znači potvrditi odgovornost, ali i osloboditi od krivice i prihvatiti obnavljanje odnosa. Konačno, oproštenje nije ni delo pobune protiv moralnog poretka, to nije njegovo odbacivanje. Dok negodovanje uvređene strane označava prekidanje odnosa, remećenje uobičajenog i uređenog poretka, oproštenje se trudi da obnovi red i poštovanje prava i prednosti.

Ovo shvatanje oproštenja znači da hrišćanin ne može da prihvati mišljenje da postoji bezuslovno oproštenje greha. U stvari, Biblija jasno kaže da je pokajanje najvažniji uslov za obnavljanje zdravih međusobnih odnosa (Jezekilj 18,30; Matej 3,2; Dela 17,30.31; Otkrivenje 2,5.16). U procesu pokajanja možemo prepoznati tri koraka. Prvo je priznanje ili ispovedanje greha (Priče 28,13; Jezekilj 33,14.15; 1. Jovanova 1,9). Priznanjem grešnik objavljuje da je učinjeno delo grešno i prihvata odgovornost za njega. Moralna načela koja objavljuju razliku između onoga što je pravo i onoga što je pogrešno time bivaju potvrđena i to čini upravo grešnik koji ih je prekršio.

Samo priznanje grešnika još ne može potpuno osloboditi od greha; onaj koji je učinio zlo mora da bude spreman da odbaci zlo; i to je drugi korak. Verbalno priznanje mora da bude praćeno spremnošću na promenu. Biblija nikada ne objavljuje oproštenje *u grehu* u ime ljubavi ili nekog

drugog božanskog akta, jer Bog nikada ne izgovara greh. Biblija zahteva oprostenje *od greha*, ona daje snagu da se oslobodimo Nečastivoga (Luka 1,77; Dela 2,38; Rimljanima 6,1-4). Elen G. Vajt kaže sledeće:

"Sotona vara mnoge naizgled prihvatljivom teorijom da je Božja ljubav prema pripadnicima Njegovog naroda tako velika da će On naći izgovor za greh koji je njima... Bezuslovno oprostjenje greha nikada nije postojalo, niti će postojati. Takvo pomilovanje bi pokazalo da su odbačena načela pravednosti, koja su temelj Božje vladavine." (PP 522)

Zla dela koja mi činimo zaista pričinjavaju štetu i gubitke bližnjima; pravednost zahteva da se potpuno nadoknadi šteta prouzrokovana zlim delom. Treći korak je hrišćaninovo delo pokajanja (4. Mojsijeva 5,7). Potpuna naknada štete se retko može dati. Zato interveniše Hristova žrtva pomirnica. On se pojavljuje kao zamenik, preuzimajući položaj krivca. Oprostjenje se uvek događa "u Hristu" (Efescima 4,32), jer mi opraštamo svojim bližnjima onako kao što je Hristos oprostio nama i to činimo Hrista radi (1. Jovanova 2,12).

Pokajanjem grešnici se odvajaju od greha. Osim toga, pokajanje šalje poruku samopoštovanja, i, više od svega, poštovanja prema dobru i pravima drugih. Na taj način obnavlja se i ponovo uspostavlja poremećeni odnos. Pokajnik kaže: ja se više ne izjednačujem s tim zlom i želim da se odvojim od njega: zajedno s vama ja ga osuđujem!

Ali, zašto uopšte treba da dođe do oprostjenja? Zašto je ta osobina tako apsolutno neophodna u hrišćanskom karakteru? Biblija navodi nekoliko razloga. Prvi i najvažniji razlog je apsolutna istina da i Bog nama oprašta naše grehe (Matej 18,21-25). Ako uopšte stojimo u nekom odnosu sa Bogom, onda stojimo u položaju grešnika kojemu su gresi oprosteni (Psalam 130,3). Ako uopšte živimo i volimo ili imamo bilo kakvu nadu, onda za svoje postojanje – u prošlosti, u sadašnjosti i budućnosti – zahvaljujemo jedino Očevom nežnom srcu koje nam oprašta naše prestupe (Luka 15,11-24).

Drugi razlog je u tome što i mi sami zavisimo od oprostjenja naših bližnjih (Matej 5,23-26). U stvari, božansko pomilovanje je pravo proporcionalno sa našom spremnošću da oprostimo svojim bližnjima njihove grehe (Matej 6,12; Luka 11,4). Pošto najviše ranjavamo upravo one koje najviše volimo i koji su nam najbliži, i nama je neophodno oprostjenje. Skrušenost našega srca dok tražimo oprostjenje je razlog da i srca naših bližnjih postanu skrušena.

Treće, oprostjenje je najradikalniji odgovor na najradikalniji napad na ljudsku dušu. Njime su obuhvaćene obe strane, ono navodi obe strane da skromno priznaju svoju potrebu da se oslone na svog nebeskog Oca. Izgovori, slabosti, ili ravnodušnost ne mogu dovoljno razrešiti poremećene odnose da se spreče infekcije i osigura izlečenje. Oprostjenje tako preusmerava ljudske odnose u Isusu Hristu da se drugima ukazuje poštovanje, da ih se razume i ceni onako kako to Hristove zasluge zahtevaju i zaslužuju.

I konačno, najpozitivnija karakteristika hrišćanskog oprostjenja je činjenica da uvredena strana ne mora da čeka da se krivac pokaje pre nego što će mu oprostiti. Božansko oprostjenje to veoma jasno pokazuje (Rimljanima 5,6-11). Nada u oprostjenje pokreće grešnika da se vrati i da se pokaje (Luka 15,17-19), zato što je oprostjenje utemeljeno jedino na božanskom oprostjenju.

Uslovljenost pokajanja odnosi se na delotvornost oprostjenja koje je već dodeljeno u neograničenoj meri (Matej 18,21.22). Pokajanje odvaja krivca od uvredljivog ponašanja i raspoloženja i čini ga prikladnim da primi oprostjenje (Vidi Spasenje III. A.1.).

III. Komentari Elen G. Vajt

Značajan deo spisa Elen G. Vajt bavi se hrišćanskim načinom života. Iz tog obilja izabrali smo samol nekoliko reprezentativnih tekstova.

A. Moralna priroda ljudskog života

Za razliku od ponašanja drugih stvorenja, ljudsko ponašanje ima moralni karakter. Ljudska ponašanja se mogu označiti kao dobra ili loša, pravilna ili pogrešna, zato što stoje pod uticajem urođenje sposobnosti za donošenje moralnih odluka (1SM 216.217; 2T 294; SL 76; PP 48.49). Ali, ljudska bića nisu prepuštena sebi i svojoj ograničenosti i grešnosti da razaznavaju šta je dobro i šta je zlo, da traže razliku između onoga što je pravedno i nepravedno (4T 405. 615; 3T 332). "Dubine svakoga srca su dostupne božanskom ispitivanju. Svako delo, svaka namera, svaka reč tako su jasno zabeleženi kao da postoji samo ta jedna jedina osoba u celom svemiru i kao su da sva Božja pažnja i sva kontrola usmereni samo na praćenje njenog ponašanja." (5T 627; PP 217; SD 309)

Ovaj intenzitet božanskog uključivanja u ljudske prilike može se prvenstveno objasniti činjenicom da je Bog Stvoritelj ljudskog roda. Sve živo pripada Njemu i proističe od Njega (AH 280; Ed 99) i Njemu će svi konačno dati odgovor za sve (3T 523; MM 275; MYP 48.103; 4T 654; 7T 281. 282). Drugo, Bog je Otkupitelj koji se stara o svojim stvorenjima. On zna kako je tragična i opasna ljudska sudbina, i kako je ranjiv ljudski život bez Njega, Njegove prisutnosti, usmeravanja i zaštite. Elen G. Vajt uzvikuje: "Kako je velik naš Bog! On vlada svojim carstvom vredno i brižno, i On je pidigao ogradu – Deset zapovesti – oko svojih podanika da ih sačuva od posledica prestupa. Zahtevajući poslušnost zakonima svoga carstva, Bog daje svom narodu zdravlje i sreću, mir i radost." (CT 454; Ed 76.77; PK 678). U svojoj ljubavi Bog zabranjuje, uskraćuje, ili oduzima sve ono što ugrožava ljudski život (SD 63; Ed 291).

Svojim načinom života hrišćanin se odaziva na ovu božansku inicijativu. Taj odgovor se daje u obliku dragovoljne službe Bogu i blišnjima (COL 282), i svesnog žrtvovanja sebe za dobro drugih (GC 316; 2T 132). Ljubav prema Bogu i blišnjima se nikada ne može potpuno izraziti

rečima. Ona se mnogo bolje izražava delima koja slede Božju volju i Hristov primer (4T 223.224; LS 80.81). To je zakon, koji, prema rečima Elen G. Vajt, stoji kao temelj deontološkog/vrlinskog pristupa moralnom životu, s poslušnošću i dužnošću kao svojim ključnim izrazima (PP 337). Ona dalje objašnjava: "Jovan nije govorio da se spasenje mora zaraditi poslušnošću; već da je poslušnost rod vere i ljubavi... (1. Jovanova 3,5.6). Ako nastavamo u Hristu, ako Božja ljubav živi u našem srcu, naša osećanja, naše misli, naša dela, biće u skladu s Božjom voljom. Posvećeno srce je u skladu s propisima Božjeg zakona." (AA 563)

Isto onako kao što ljubav ne ukida poslušnost, već je nadahnjuje, tako je i sa verom (SC 60.61; PP 279; 1 SM 366; DA 126). Sila blagodati je data da bi se postigla poslušnost (PP 370) i putem poslušnosti postiže se posvećenje (ISM 364.366). Hristos ne može da prihvati delimičnu poslušnost (DA 523; PP 360.372; 4T 146) ili slepu pokornost (GC 541) zato što, kaže Elen G. Vajt, takvo držanje ne može da obesnaži Sotonine optužbe o posledicama poštovanja načela (COL 296).

Hrišćanin će se smesta odazvati na svaku njemu poznatu dužnost (PK 219), jer je prva i najvažnija obaveza ljubavi da čini ono što je ugodno Bogu, bez obzira na neposredne posledice (GC 609.610). "Niko ne može verovati srcem za pravednost i steći opravdanje verom, ako nastavi da čini ono što Božja Reč zabranjuje ili zanemaruje bilo koju poznatu dužnost." (ISM 396; 1SM 366; 4T 145)

Međutim, poslušnost Hristu ne uklanja zadovoljstvo ni sreću (3T 374; 7BC 989), zato što je ona posledica izbora, a ne primoravanja i zato što je hrišćaninova poslušnost dužnostima pokrenuta sve većom svešću o Božjoj ljubavi. I kako raste hrišćaninovo iskustvo, pokornost Božjoj volji vodi ga Hristu, Zakonodavcu, i proizvodi poslušnost kao izraz njegove ljubavi. U tom kontekstu, Elen G. Vajt nas poziva da "imamo na umu da učenik treba da ispunjava volju svoga Učitelja. Mi ne treba da razmišljamo o posledicama; jer ćemo tada uvek imati posla i uvek ćemo biti nesigurni. Mi treba da se opredelimo i da u punoj meri priznamo autoritet i silu Božje Reči, bez obzira da li se ona slaže ili ne slaže s našim unapred stvorenim mišljenjem. Mi imamo savršeni Priručnik. Gospod nam je progovorio; i bez obzira kakve bi mogle da budu posledice, mi treba da prihvatimo Njegovu Reč i da je provodimo u svakodnevnom životu, jer ćemo inače izabrati svoju posebnu verziju dužnosti i činiti upravo suprotno od onoga što nam je naš nebeski Otac odredio da činimo." (MM 255.256; GC 460)

Takav odaziv se ne može postići zastrašivanjem ili primoravanjem. Jedino ljubav može pokazati toliko poverenja da posledice prepusti Bogu i samo se u kontekstu ljubavi može pojaviti poslušnost. Hladno, strogo i osuđivačko ponašanje može da dovede do usklađivanja i pokornosti, ali ne i do poslušnosti. Elen G. Vajt nas podseća da "Hristos ne nagoni, već privlači ljude k sebi. Jedino primoravanje kojim se On služi je primoravanje ljubavi" (MB 127). Srž i suština hrišćanstva i njegova genijalnost je u tome što nadahnjuje na nežnost bez kršenja odanosti Božjoj volji, na strpljenje bez ravnodušnosti prema večnoj sreći, na opraštanje bez traženja izgovora za bilo koji greh. Osim toga, mi moramo da imamo na umu "da Dužnost ima sestru bliznakinju koja se zove Ljubav; da one sjedinjene mogu da postignu skoro sve, a ako se razjedine nijedna više nije sposobna da čini dobro" (4T 62; 3T 108. 195).

B. Način života i Biblija

Biblija, Božja Reč, autoritativno i nepogrešivo izražava Božju volju s ljudima (Ed 260; GC 102; 4T 312.449; 5T 24). Ona verno objavljuje načela dobra i zla u svim okolnostima moralnog života (CT 422; 5T 264; GC 521; Te 193). Nijedna druga knjiga se ne može tako boriti protiv iskušenja (3T 482), za preobraženje karaktera (COL 60; GC 94), nijedna tako jasno ne izlaže pravila svetog življenja (FE 164; CT 138.139), nijedna tako otvoreno ne upozorava na opasnost od greha i zla (SW, 23. april 1907; Ed 77)). Elen G. Vajt kaže: "U Bibliji se nalaze jedina sigurna pravila delovanja. Ona je prepis Božje volje, izraz božanske mudrosti. Ona čovekovom umu razjašnjava velike probleme života, i svima koji slušaju njene savete pokazaće se kao nepogrešivi vodič, čuvajući ih da svoj život ne raspu na pogrešno usmerene napore." (AA 506)

Elen G. Vajt kaže da se opšta načela moraju poštovati u hrišćanskom životu, ali i posebna pravila ponašanja ((2SM 217; CG 66). Govoreći o Danilovoj vernosti načelima zdravlja kojima je zabranjena upotreba nekih jela i pića, ona kaže: "Među takozvanim hrišćanima ima danas mnogo onih koji će kazati da je Danilo bio suviše sitničav, i koji će ga proglasiti uskogrudim i zatucanim. Oni smatraju da je pitanje jela i pića suviše nevažno da bi zahtevalo tako odlučno držanje – držanje koje je obuhvatalo i spremnost na odricanje od svake zemaljske prednosti... Oni će ustanoviti da je ono što je njima bilo nevažno sasvim drukčije izgledalo u Božjim očima. Njegovi zahtevi se moraju poštovati kao svetinja. Oni koji prihvataju i poštuju jedan Njegov propis jer im odgovara da tako čine, dok odbacuju drugi zato što bi njegovo poštovanje zahtevalo žrtvu, snižavaju merila pravednosti i svojim primerom navode druge da olako prilaze Božjem svetom zakonu. "Tako reče Gospod!" treba da bude naše pravilo u svemu!" (FE 78)

C. Pitanja povezana sa seksualnim odnosima

Elen G. Vajt svesrdno podržava biblijsko učenje o uzdržavanju od seksualnih odnosa pre braka i o seksualnoj vernosti bračnom drugu (AH 58.59). Ona tvrdi da je seksualnost božanski dar koji se mora pažljivo čuvati da se ne izopači u "nisku strast" (AH 124). Ovde objavljujemo nekoliko njenih praktičnih saveta o hrišćanskom ponašanju na seksualnom području života.

Prvo, ona poziva roditelje da svoju decu uče anatomiji i fiziologiji ljudskog tela, uključujući i "tajnu života" (7T 65; CT 126). Drugo, ona savetuje pažljivo usmeravanje susreta između mladića i devojaka, u naporu da se osiguraju zdravi međusobni odnosi (2T 482. 483; 4T 95.96). U profesionalnom i institucionalnom životu ona zahteva "prefinjenost i delikatnost"; kada je ikako moguće pacijente treba da primaju lekari istoga pola (CH 363-365). Mora se izbegavati svaki mogući trag zla (2T 458.459), svako posebno ukazivanje pažnje i svaka nedolična familijarnost (MM 145.146). Starešine treba da unapređuju neporočnost u mislima, skromnost u

odevanju i čednost u rečima. "Ukoliko imaš na raspolaganju nežnih reči, punih ljubavi i ljubazne pažnje, onda ih uputi onome kome si pred Bogom i anđelima obećao ljubav, poštovanje i čast sve dok oboje budete živeli." (2T 462)

Isto onako kao što je seksualno uzdržavanje temeljno hrišćansko načelo u izvanbračnim odnosima, neporočnost i vladanje sobom su bitni i u bračnom životu. "Strasti isto tako niskog kvaliteta mogu se naći u bračnim odnosima kao i izvan braka." (2T 473) To se događa kada se životinjske strasti bore za prevlast, kada razum izgubi kontrolu nad strastima, kada je žena spuštena na nivo "instrumenta" za zadovoljavanje "niskih telesnih sklonosti" (2T 472-474). Takve krajnosti će dovesti do gubitka želje za duhovnim usavršavanjem, do ograničavanja delatnosti mozga, iscrpljivanja životne snage, do žrtvovanja savesti, dostojanstva i čak i do gubljenja identiteta žene (2T 476. 477; TSB 109-117). Elen G. Vajt savetuje svima "koji sebe nazivaju hrišćanima da prinesu svoja tela kao živu žrtvu, svetu, ugodnu Bogu" (2T 381).

Iako se sam pojam homoseksualnosti ne spominje u njenim delima, Elen G. Vajt opširno govori o gresima Sodoma i Gomora i kaže da su ti gradovi bili razoreni zbog "zadovoljavanja neprirodnih prohteva" kojima su robovali i da su stanovnici tih gradova postali tako "surovi i smeli u svojim odvratnim izopačenostima da ih Bog više nije mogao trpeti na Zemlji" (3T 162; TSB 119-121).

Međutim, njeno pero ima mnoštvo ohrabrujućih reči, punih nade, upućenih svima koji žele da se promene. "Oni koji se oslone na Hrista, ne smeju da budu zarobljeni nikakvom nasleđenom (genetičkom) ili stečenom navikom ili sklonošću...Bez obzira kakve su naše nasleđene ili stečene sklonosti prema zlu, mi ih možemo savladati silom koju je On spreman da nam da." (MH 175.176; DA 329)

D. Pravo građanstva

"Građani Neba će biti i najbolji građani na Zemlji." (MYP 329) Ova izjava na neki način oličava gledište Elen G. Vajt o hrišćaninu kao građaninu. "Pravilno gledište o našoj dužnosti prema Bogu navodi na pravilno shvatanje naše dužnosti prema bližnjima." (MYP 329) Pavla i Varnavu nisu mogli osuditi ni uz pomoć izjava lažnih svedoka, jer sudije nisu mogle "da ne priznaju da učenja Pavla i Varnave teže da ljude učine primernim građanima koji poštuju zakone, i da bi moral i red u gradu bili podignuti na viši nivo kada bi istine koje apostoli propovedaju bile prihvaćene" (AA 178). Hrišćani treba da budu odgovorni kao glasači (Te 255) i da unapređuju dobre odnose s vlastima koje vladaju (6T 394-401; AA 69; 1T 201). Međutim, Hristos je postavio granice hrišćanske dužnosti prema građanskim vlastima. Kada zahtevi građanske vlasti nisu u skladu s Božjom voljom, naš izbor treba da bude da ostanemo verni Bogu na prvom mestu (DA 602.603; GC 203-205).

E. Pristavska služba

"Mi smo pristavi, kojima je naš odsutni Gospod poverio staranje o svom domaćinstvu i o svojim interesima, kojima je i došao na ovaj svet da služi." (8T 37) To je način na koji hrišćani posmatraju svoj život (9T 246; 7T 176; AH 368). Elen G. Vajt podseća hrišćane da imanje (4T 480; CS 80), obrazovanje (6BC 1081), talanti (4T 619; 6BC 1081) i energija (2T 432) pripadaju Bogu. Pristavska odgovornost za vreme je posebno važna. Besposličjenje, ogovaranje i ugađanje sebi treba da nestanu iz hrišćanskog načina života (2T 500; 4T 72.408; 1T 325; 1SM 86; 9T 48) i da budu zamenjeni vrednoćom, molitvom (7T 194; SD 109), usavršavanjem uma (3T 146), fizičkim vežbama (ML 144; CT 295) i pažljivim planiranjem (COL 344).

F. Merila odevanja

Izgled je za hrišćanina vrlo važan. Elen G. Vajt je napisala stotine stranica o ovom pitanju, ali ćemo mi izabrati samo nekoliko kratkih tekstova, upućujući istovremeno čitaoce na Indeks njenih dela i na odrednice "Odeća", "Odelo", "Nakit" i "Ukrašavanje".

Kada govori o odeći Elen G. Vajt podseća hrišćane da je "naša prednost da proslavimo svoga Stvoritelja. On želi da naša odeća bude ne samo uredna i zdrava, već i prikladna i da nam dobro pristaje" (Ed 248). Njena knjiga "Child Guidance" objavljuje nekoliko osnovnih smernica o odevanju. Nijedan tačno određeni stil nije propisan hrišćanima kao uniforma (CG 419), već se preporučuje ono što je uredno, privlačno, čisto, u skladu s dobrim ukusom, trajno, jednostavno, skromno, i skladu s nečijim uzrastom i zanimanjem (CG 419-431; 413-418; MMH 287-294; 2SM 465-479; 5T 499.500).

Ona mudro opominje protiv krajnosti koja prljavu i neurednu odeću proglašava dokazom poniznosti, koja urednost proglašava ohološću (4T 142.143; CG 415). Ona nastoji da se izbegnu krajnosti. Sama zapaža: "Mnogi ova uputstva smatraju suviše zastarelima da bi bila vredna pažnje; ali, Onaj koji ih je dao svojim učenicima shvatio je opasnostu koju u naše vreme donosi ljubav prema odevanju i zato nam je poslao svoj glas opomene." (CG 416)

Elen G. Vajt piše i o nakitu i ukrašavanju. Ovde se podseća na razočaranje novoobraćene osobe koja je odustala od nošenja "nakita, zlata, srebra i dragulja" i koja se upravo spremala da rasproda sve svoje ukrase kada je čula neku dugogišnju vernicu kako uzvikuje: "Zašto sve to prodaješ? Ja bih to nosila kada bi bilo moje.... Nije dobro da budemo različiti po svom izgledu, jer tada nećemo imati toliko uticaja!" Elen G. Vajt se pita: "Zar je to u skladu sa Hristovim učenjem? Treba li da sledimo Božju Reč ili običaje sveta?" S odobravanjem kaže da je nova sestra "odlučila da je ipak najsigurnije da se drži biblijskih merila" (Ev 270.271). Hrišćani, a posebno adventisti sedmog dana, izdržavaju se od razmetanja, jer smatraju da je to u skladu s

uputstvima Božje Reči i načelom skromnosti (CG 423), imajući na umu potrebe siromašnih (2BC 1012; CH 602) i da bi mogli prilagati za propovedanje evanđelja (6T 441; WM 269).

G. Merila rekreacije

Postoji velika razlika između rekreacije i zabave, bar po rečima Elen G. Vajt.

"Rekreacija, kada je dostojna svoga imena, želi da ojača i izgradi. Pozivajući nas da se odvojimo od svojih uobičajenih briga i zanimanja, ona nudi osveženje umu i telu, i tako nas osposobljava da se s novom energijom vratimo ozbiljnim životnim zadacima. Zabava, sa druge strane, traži se zbog zadovoljstva i vrlo često nas odvodi u krajnosti; ona troši energiju koja nam je neophodna za koristan rad i tako se pokazuje kao smetnja pravom uspehu u životu." (Ed 207; AH 513; CT 336; 2T 585-593; 1T 519.520)

Čitanje može da bude korisno ukoliko nas ne odvaja od stvarnosti i od čitanja Biblije (1T 241.242; SD 178; FE 92-94). Ali, kada čitanje budi želju za uzbuđenjem, fizičke energije se rasipaju, nered u domaćim uobičajenim dužnostima i njihovo zanemarivanje onemogućavaju normalan i skladan razvoj porodice (4T 497.498; MH 443-448; CT 120.122; AH 410-418; 2T 410.411).

Iako *radio i televizija* još nisu bili u upotrebi u vreme Elen G. Vajt, njene opomene da se čuvaju prilazi duši i da se izbegava "čitanje, gledanje i slušanje onoga što bi moglo da nametne nečiste misli" na iznenađujući način se uklapaju u moderna vremena i upućuju na iskušenja putem medija masovne komunikacije (PP 460; AA 518.519; 4T 108; AH 406-409).

Bioskop i pozorište. Iako se film pojavio tek početkom dvadesetog stoleća, saveti Elen G. Vajt se vrlo dobro mogu primeniti na savremeni film i pozorište. Ona, naime, tvrdi da "u našoj zemlji nema tako moćnog uticaja koji truje maštu, uništava verska osećanja, potkopava želju za smirenim zadovoljstvima i treznim stvarnostima života kao što su to teatarske zabave" (4T 653). Ona nudi nekoliko razloga koji su je naveli na ovako negativne ocene. Pozorište nudi okvir u kojemu se "pokvarene navike i grešne sklonosti jačaju i potvrđuju", i što je još teže, prerastaju u robovanje (4T 653). Sotona se služi pozorištem da bi "ljude i žene zadržao pod svojim uticajem" (Te 252.253). Božji blagoslov se ne može prizvati na vreme provedeno u pozorištu (R&H, 28. februar 1882); "jedini siguran put je držati se daleko od pozorišta" (MYP 380), jer ono guši želju za nebeskim uživanjima. Postepeno hrišćanin gubi "duh sigurnosti", ljubav prema biblijskoj religiji izumire, jer niko ne može služiti Bogu podeljenim srcem (11MR 340).

Plesanje. Elen G. Vajt pravi jasnu razliku između plesanja kod Crvenog mora ili Davidovog plesanja kada se kovčeg vraćao u Jerusalim i današnjeg modernog plesanja. Ono prvo je bilo "podsećanje na Boga i odavalo je hvalu Njegovom imenu", dok savremeni plesovi guše "ljubav prema svemu što je sveto", i predstavljaju "žrtvovanje morala i zdravlja na oltaru uživanja" (PP 707); plesanje u balskoj dvorani ne budi ni jedno jedino "uzvišeno ili sveto osećanje" (MYP

399). U smislu preventive, Elen G. Vajt savetuje da ne učimo svoju decu da plešu (CG 181). "Nijedan hrišćanin ne bi želeo da ga smrt zatekne na takvom mestu (pozorište ili plesna dvorana). Niko ne bi poželeo da se nađe na takvom mestu kada Hristos bude došao." (AH 516; MYP 398)

Muzika je jedno od najprikladnijih sredstava kojima hrišćanin može da slavi Boga (PP 594) i da oplemenjuje i uzdiže svoje misli (Ed 167). Muzika se čuje na Nebu na slavu Boga (ST, 16. septembar 1889), a na Zemlji predstavlja "isto toliko delo obožavanja Boga kao i molitva" (PP 594). Školovanje glasa je "vrlo važno područje obrazovanja" (PP 594).

Međutim, i Sotona se služi muzikom kao najprivlačnijim sredstvom za privlačenje duša (1T 506; 2SM 38). Kada vokalna ili instrumentalna muzika proslavlja izvodače, a ne Boga (MYP 293), kada budi nečiste misli i želje (CT 339), kada navodi na uzbuđenje, a ne uliva snagu i hrabrost (1T 497), onda su njene posledice "oholost, taština i ludost" (MYP 295). Takva muzika se pretvara u instrumenat zla.

"Buka nije muzika. Dobro pevanje je slično glasu ptica – ono je stišano i melodično." (Ev 510; vidi i Ev 496-512).

H. Hrišćanske vrline

Hrišćanski karakter sadrži prekrasnu riznicu vrline, koje "čoveka čine dragocenijim od čistoga zlata" (9T 186). Te dobre, moralne osobine nisu nam darovane, one se moraju izgrađivati i negovati (5T 404).

Poštenje je božanska osobina (ML 331; MYP 35). To je trajno odupiranje sklapanju kompromisa na račun verovanja, odanosti i predanosti Bogu. Ni okolnosti (PK 545), ni hitni slučajevi (4T 117), ni nevolje i obeshrabrenja (MYP 80), ni taština, razmetanje ili laskanje (3T 47), ni preobilje (PP 101), ni dobitak ili svetovna prednost (PP 440) ne mogu uticati na pravog hrišćanina da promeni svoj smer kretanja i da se udalji od Božje poznate volje. Elen G. Vajt poziva: "Mi moramo imati moralnu kičmu, poštenje koje ne pada na laskanje, podmićivanje ili zastrašivanje." (MH 498) Svaki koji se bude "još čvršće oslonio na Boga i osetio da mora sačuvati svoje poštenje pred Bogom čak i pod cenu svog telesnog života, primiće snagu odozgo... On ne treba da misli da bi pokušavajući da sklapa kompromise sa svojim prijateljima, koji su ogorčeno ustali protiv naše vere, sebi olakšao položaj. Ako bude ostao čvrst, s jedinom namerom da služi Bogu bez obzira na cenu, dobiće pomoć i primiti snagu." (4T 237)

"Čak ni sam život ne treba da bude otkupljen pod cenu laži. Samo jednom rečju ili jednim gestom mučenici su se mogli odreći istine i sačuvati svoj život... Tamnicu, mučenje, smrt, ali čiste savesti, dočekivali su radije nego oslobođenje uz uslov da varaju, lažu ili otpadnu od Hrista." (4TT 336; PK 479-490; MYP 27-32; PP 217-233. 309)

Razboritost. S posebnom uverljivošću Elen G. Vajt poziva svoje čitaoce da pokažu razboritost u svom svakodnevnom životu. Poznavanje Boga, predanost Njegovoj volji, aktivan molitveni i verski život, pa čak ni sama vera ne mogu zadovoljiti potrebu za zdravim razumom i pažljivim razmišljanjem (2T 535). Hrišćani nisu religiozni ekscentrici koji se ponašaju iracionalno da bi pokazali svoju religioznost. Bog ne osuđuje služenje razboritošću u pitanjima koja se tiču ovoga života (CS 159), u porodičnim finansijama (2T 431), u obavljanju poslovnih poduhvata i u ekonomičnom služenju sredstvima. "Religijska dužnost i najviša ljudska razboritost na poslovnom području moraju se ispreplesti." (AH 381) Elen G. Vajt se suprotstavlja onima koji se drsko "stavljaju u opasan i težak položaj, i tako sebe izlažu iskušenjima iz kojih bi ih samo božansko čudo moglo izvesti neoštećene i neuprljane... Mi se moramo služiti razboritošću, oprežnošću i poniznošću i pažljivo se približavati onima koji su napolju." (3T 482) Hrišćansko svedočenje postaje snažno oruđe kada je obeleženo praktičnom mudrošću i zdravim razumom. "Sa koliko se teškoća suočavamo, kako često ometamo delovanje Providenja u našu korist, samo zato što se smatra da razboritost, dalekovidost i brižljivost nemaju mnogo veze sa religijom." (ChS 239; PK 633-645)

Hrabrost. Hrišćanstvo zahteva izdržljivost i čvrstinu. Biti hrišćanin znači ostati čvrst usred sve većeg bezakonja, ostati uz načela i onda kada si izložen pritisku da se prilagodiš ili da pristaneš na kompromis. Hrabrost je ta istinska vrлина (MH 391), neophodna za sučeljavanje s nevernčkim svetom (1T 287). Kada poslušnost Božjim zapovestima (Ev 240) zahteva smer koji se razlikuje od svetovne ugažene staze (GC 597) onda će Sveti Duh dati Božjim slugama čvrstinu neophodnu da bi izdržali (PP 657). "Oni koji će postići uspeh moraju da budu hrabri i puni nade. Oni će negovati ne samo pasivne (uljudnost, strpljivost, krotkost, ljubaznost) nego i aktivne vrline (hrabrost, snagu, energičnost, izdržljivost)" (MH 497).

Ali hrabrost, kao i sve druge vrline, dolazi samo kao posledica svrsishodne akcije i disciplinovanog obučavanja (5T 213). Elen G. Vajt upućuje dragoceni savet onima koji žele da rastu u hrišćanskoj hrabrosti: "Ni u kojem slučaju se ne smemo obeshrabriti. Držimo svoj pogled daleko od neugodnih delova svoga iskustva i neka naše reči budu pune vedrine i radosti. Mi sebe možemo okružiti sunčanom atmosferom ili atmosferom punom potištenosti. Naučimo sebe da govorimo hrabro!" (SD 218) Osim toga, Elen G. Vajt poziva svoje istovernike hrišćane da prihvate činjenicu da je "naša jedina sigurnost u tome da istrajemo kao Božji posebni narod. Ne smemo popustiti ni za jedan jedini santimetar običajima i modi ovoga izopačenoga veka, moramo ostati moralno nezavisni, ne sklapajući nikakve kompromise sa njegovim pokvarenim i idolopokloničkim navikama. Trebaće nam mnogo hrabrosti i nezavisnosti da se uzdignemo iznad verskih merila hrišćanskoga sveta." (5T 78)

Opraštanje. Celokupno shvatanje opraštanja u spisima Elen G. Vajt pokazuje da je ona u njemu sistematski povezala nekoliko biblijskih doktrina. Prvo, ona potvrđuje da je ljudska priroda tako prožeta grehom da naše autonomne akcije prema Bogu, bližnjima i samima sebi, bez božanske pomoći postaju moralno uvredljive (COL 311; SC 18.19; DA 676). Drugo, u njenim spisima greh je opisan kao konačno i najnepodnošljivije zlo u svemiru. Za greh nema izgovora (Da 811; MH 451; PP 738), Bog ga ne bi mogao ni oprostiti ukoliko bi time morao ugroziti svoju pravednost, svetost i istinu (7BC 912.913); greh se ne može opravdati (4T 370), niti se

može olako shvatiti (SC 33; COL 248; Ed 291). Čak ni ljubav nije mogla da navede Boga da opravda greh (COL 316; PP 522).

Treće, "Božja mržnja prema grehu je jaka kao smrt" (DA 57), ali je Njegova ljubav prema grešnicima jača i od greha u njima (SC 54; 5T 633). "Hristos je uvek odvajao skrušenu dušu od greha. On je došao da uništi dela Sotonina, i On se postarao da Sveti Duh može da bude izliven na svaku pokajničku dušu, da bi je sačuvao od greha" (DA 311). Čim je došlo do greha, pojavio se i Spasitelj (1BC 1084; DA 210), koji je svojom smrću osigurao uništenje (DA 764) i potpuno brisanje greha iz svemira (PP 33).

Četvrto, u teologiji Elen G. Vajt oproštenje greha se pojavljuje u trenutku brisanja greha iz ljudske prirode. Hristos ne spasava čoveka u njegovim gresima, već od njegovih greha! (DA 668; 4T 251; MB 114). On to čini plaćajući kaznu za greh, tako da ljudi ne nastavljaju da budu u grehu (TM 161.162), već mogu da dobiju oproštenje (3T 372). U iskustvu oproštenja neophodna je i čovekova saradnja. Dok se oproštenje greha i oslobođenje od greha ne mogu zaslužiti (MB 115.116), kupiti (GC 84), niti osigurati gušenjem stare prirode, svoga ja (5T 635; GC 72), jer je to dar od Boga (DA 745), ipak se daju pod uslovom (SC 52; 5T 640) i zavise od našeg prihvatanja nebeskog dara. Ovo prihvatanje oproštenja se pokazuje time što grešnik dolazi Hristu (MYP 108)) skrušena srca (2TT 94), kao pokajnik (7BC 916; SC 26.27; SD 13; 1SM 393; 2T 293), priznaje svoje grehe (2T 293), spreman je da odbaci svoje grešne puteve (MB 127; SC 32) i da oprost onima koji su njega povredili (COL 245-247; MB 113-116; SC 97). Oproštenje se daje besplatno na temelju Božje nezaslužene ljubavi, ali postaje delotvorno u svakom posebnom slučaju kada čovek prihvati taj dar (COL 251). Tada se sigurnost (PK 668), neizrecivi mir, radost i odmor naseljavaju u čovekovo srce (MH 267).

Ali, prvi korak je da dođemo Isusu "upravo onakvi kakvi jesmo, grešni, bespomoćni, zavisni. Mi možemo doći sa svim svojim slabostima, svojim ludostima, svojom grešnošću, i pasti pred Njegove noge kao pokajnici. Njegova je slava da nas zagrlj rukama svoje ljubavi, da zavije naše rane, da nas očisti od svakog bezakonja. I upravo tu hiljade greše: oni ne mogu da veruju da im Isus oprašta lično, kao pojedincima. Oni ne hvataju Boga za reč." (SC 52)

Ovo bogato iskustvo oproštenja uči ljudska bića kako da opraštaju svojim bližnjima. Hristolik duh, spreman da oprašta (2T 566.567), pomaže da se uklone uspomene na bolnu prošlost (3T 97) i pomaže umu i srcu da budu kreativni i da rastu. Saučešće i oproštenje podižu one koji su nam skrivili i daju svakome još jednu priliku (2T 566). Hrišćansko ponašanje bi bilo beznadežan poduhvat ukoliko ne bi bilo vrline opraštanja (MB 21.22; MB 21-24.113-116; SC 9-56; PP 359-362).

IV. Literatura

- Atkinson, David J. et al., eds. *New Dictionary of Christian Ethics and Pastoral Theology*. Downers Grove, Ill.: Inter Varsity, 1995.
- Barclay, Oliver R. *The Intellect and Beyond*. Grand Rapids. Zondervan, 1985.
- Bonhoeffer, Dietrich. *The Cost of Discipleship*. London: SCM Press Ltd, 1959.
- Childress, James F. and John Macquarrie, eds. *The Westminster Dictionary of Christian Ethics*. Philadelphia: Westminster, 1986.
- Davis, John J. *Evangelical Ethisc*. Phillipsburg, N.J. Presbyterian and Reformed Pub. Co, 1985.
- Frankl, Viktor. "Youth in Search of Meaning" 1973. National Catholic Education Association Convention. New Orleans, Louisiana (Waco, Tex: Wold Cassette Library, 1973 (No 0205)
- Geisler, Norman L. *Ethics: Alternatives and Issues*, Grand Rapids: Zondervan, 1971.
- Henry, C.F.H. ed. *Bakers Dictionary of Christian Ethics*. Grand Rapids: Baker, 1973.
- *Christian Personal Ethics*. Grand Rapids, Eerdmans, 1975.
- Heschel, Abraham Joshua. *The Sabbath*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1977.
- Hess, J. Daniel. *Integrity*. Scottsdale, Pa: Herald Press, 1978.
- Johnsson, William G. "On Behalf of Simplicity", *Adventist Review*, Mar 20, 1986. P.4.
- Kainer, Gordon. *Faith, Hope, and Clarity*. Mountain View, Calif. Pacific Press, 1977.
- Kaye, Bruce and Gordon Wenham, eds. *Law, Morality and the Bible*. Downers Grove, Ill. InterVarsity, 1978.
- Lammers, Stephen E. and Allen Verhey, eds. *On Moral Medicine: Theological Perspectives in Medical Ethics*. Grand Rapids, Eerdmans, 1987.
- La Rondelle, Hans. *Perfection and Perfectionism*. Berrien Springs, Mich. Andrews University Press, 1971. 1975.
- Lutzer, Erwin W. *How to Say No to a Stuborn Habit*. Wheaton, Ill. Victor Brooks, 1985.
- McDowell, Josh. and Bob Hostetler. *Right From Wrong*. Dallas: Word, 1994.
- Moore, Peter C. *Disarming the Secular Gods*. Downers Grove, Ill. InterVarsity, 1989.
- Mott, S. Charles. *Biblical Ethics and Social Change*. New York: Oxford University Press, 1982.

Niebuhr, H. Richard. *Christ and Culture*. New York: Harper and Brothers, 1951.

Sell, Alan P. *Aspects of Christian Integrity*. Louisville: Westminster/John Knox, 1990.

Shames, Laurence. *The Hunger for More*. New York: Tiner Books, 1989.

Smedes, Lewis B. *Choices: Making Right Decisions in a Complex World*. San Francisco: Harper and Row, 1986.

----- *Love Within Limits*. Grand rapids: Eerdmans, 1978.

Smith, Paul. *Managing God's Goods*. Nashville: Southern Publ. Assn, 1973.

Springett, Ronald M. *Homosexuality in History and in the Scriptures*. Washington D.C: Biblical Research Institute, 1988.

Taylor, Richard S. *The Disciplined Life*. Kansas City, Mo: Beacon Hill, 1962.

Tielicke, Helmut. *The Ethics of Sey*. Grand Rapids: Baker, 1964.

19. BRAK I PORODICA

Kalvin B. Rok (Calvin B. Rock)

Uvod

Važnost koju Biblija pripisuje pitanju braka i porodice vidi se iz činjenice da sedam od Deset zapovesti Božjeg moralnog zakona razmatraju ulogu porodice. To su: druga zapovest, koja govori o nastojanju roditelja da osiguraju blagostanje svojoj deci; četvrta zapovest, koja razmatra porodično svetkovanje dana odmora, subote; i deseta, koja štiti porodično imanje od nasrtaja drugih porodica i pojedinaca. Tri od preostalih šest, iako neposredno ne razmatraju ponašanje članova porodice, daju izričite smernice za regulisanje porodičnih odnosa. Sedma zapovest zabranjuje preljubu; osma krađu, dok deveta zahteva poštenje u međususedskim odnosima.

Dodatni dokaz posebnog božanskog interesovanja za pitanja braka i porodice nalazimo u činjenici da je Hristos, koji je stvorio ljudski rod (Kološanima 1,16), i kao veliki "JA SAM" proglasio moralni zakon kao pravilo ponašanja (Jovan 8,58; 2. Mojsijeva 31,14.15), iskoristio svadbenu svečanost kao sredinu u kojoj će učiniti svoje uvodno čudo (Jovan 2,1-11). I propisom i primerom, Biblija jasno objavljuje Božje staranje o dobru doma.

Pošto je struktura porodice u biblijska vremena često predstavljala izopačenje Božjeg prvobitnog plana, ne možemo sve biblijske porodice uzeti kao preimer. Neophodno je da načinimo razliku između apsolutnih ideala božanske namere i relativnih prilagođavanja posle greha. Ipak, hrišćanin koji uz molitvu proučava biblijska načela o porodici dobiće odgovarajuće, vrlo korisne smernice.

I. Brak i porodica iz biblijske perspektive

A. Opšti pogled na brak u Bibliji

1. Osnivanje braka

2. Normiranje braka

3. Ceremonija sklapanja braka

4. Simbolizam braka

B. Razlozi za brak

1. Blagoslovi druženja

2. Reproktivna uloga braka

3. Zadovoljenje seksualnog nagona

4. Uključenje dece u društvo

5. Zaštita porodice

C. Načela braka

1. Načelo jedinstva

2. Načelo međuzavisnosti

3. Načelo endogamije

4. Načelo monogamije

5. Načelo trajnosti

6. Načelo privatnosti

7. Načelo ekskluzivnosti

D. Uloga braka i porodice

1. Muž / Otac

2. Žena / Majka

3. Deca

E. Odnosi u braku

1. Odnos između bračnih drugova

2. Odnos između roditelja i dece

3. Odnos među decom

F. Uticaj porodice

1. Porodica i pojedinac

2. Porodica i društvo

3. Porodica i Crkva

II. Primena biblijskih načela u svakodnevnom životu

A. Idealni brak

B. Bračne stramputice

C. Razvod braka i ponovni brak

D. Zlostavljanje u porodici

E. Oblici porodice i planiranje porodice

1. Reprodukција i širenje

2. Testamenti i legati

F. Porodične nedoumice

1. Pobačaj

2. Eutanazija

3. Kloniranje

4. Veštačka oplodnja

III. Brak i porodica iz istorijske perspektive

A. Judaizam

B. Rano hrišćanstvo

C. Srednji vek

D. Reformacija

E. Adventistički pogled

[1. Subota](#)

[2. Knjige i publikacije](#)

[3. Crkvene strukture i proglaš](#)

[IV. Komentari Elen G. Vajt](#)

[A. Svetost braka](#)

[B. Bračni odnosi](#)

[C. Uticaji braka](#)

[D. Staranje o deci](#)

[E. Opšti saveti](#)

[V. Literatura](#)

I. Brak i porodica iz biblijske perspektive

Smernice koje Biblija daje o braku i porodici uzimaju u obzir široku lepezu vitalnih faktora. Najvažniji među njima su: razlozi za sklapanje braka, načela na kojima počiva njegova čvrstina, uloga braka i porodice, odnosi u braku i uticaj koji brak ima na članove porodice. (Vidi Način života II. C. 1-3)

A. Opšti pogled na brak u Bibliji

1. Osnivanje braka

Brak, zajedno sa danom odmora, subotom, bio je ustanovljen u Edemu. Bog je stvorio Evu, dao je Adamu, i spojio ih vezom braka (1. Mojsijeva 2,21-24). Opis braka – "Zato će ostaviti čovek oca svojega i majku svoju i prilepiće se k ženi svojoj i biće dvoje jedno telo!" (1. Mojsijeva 2,24)

– ponovio je Isus (Matej 19,5; Marko 10,7), a posle njega i Pavle (Efescima 5,31), kao jasan normativ. Monogamija je ovde izražena otvoreno i nedvosmisleno.

Prema tekstu u 1. Mojsijevoj 4,1. Adama je "poznao" Evu i ona je začela sina, Kajina: bračni par se pretvorio u porodicu. Jevrejska reč "jada!" doslovno znači "poznati", ali i "steći iskustvo sa" ili "mariti za". Ista reč se upotrebljava da označi seksualne odnose u smislu potpunog upoznavanja i dubokog partnerskog odnosa.

2. Normiranje braka

Mojsijev zakon daje osnovna pravila o braku. Osamnaesto poglavlje 3. Mojsijeve nabraja zabrane povezane s brakom: incest, sodomiju, homoseksualnost (Vidi i 3. Mojsijeva 20,17-21; 5. Mojsijeva 27,20-23). Tekst u 3. Mojsijevoj 18,18. može se protumačiti i kao skriveni poziv protiv poligamije. Razvod, prekidanje braka, priznaje se kao dozvoljena mera (5. Mojsijeva 24,1-4), ali ne dobija izričitu podršku. Leviratski ili deverski brak, kada brat umrloga uzima njegovu udovicu bez dece, takođe je uključen u Mojsijevo zakonodavstvo (5. Mojsijeva 25,5-10).

I Novi zavet govori o braku. Isus je uzeo tekst iz 1. Mojsijeve 2,24. kao temelj učenja da je brak neraskidiv, osim u slučaju "porneie", - pojma o kojemu se mnogo raspravlja i za koji se obično smatra da označava seksualno neverstvo (Matej 19,9). Pavlovi saveti o braku pojavljuju se u nekoliko njegovih poslanica. Zbog teških vremena s kojima su se hrišćani suočavali, on je nekima od njih preporučivao celibat, istovremeno govoreći da je drugima brak neophodan i preporučljiv (1. Korinćanima 7,1.8.9.28.29). Razvod, prema Pavlu, predstavlja mogućnost jedino u slučaju kada neobraćeni bračni drug ne želi da nastavi bračnu zajednicu sa obraćenim hrišćaninom (1. Korinćanima 7,15).

3. Ceremonija sklapanja braka

Iako Biblija nigde ne propisuje niti opisuje uzorni ceremonijal za sklapanje braka, ipak se neke pojedinosti mogu pronaći i tako imamo mogućnost da stvorimo bar opštu sliku. U stara vremena obično je porodica ženika birala nevestu i ugovarala brak (Agara za Ismaila, 1. Mojsijeva 21,21; Juda za Ira, 1. Mojsijeva 38,6; Manoj za Samsona, Sudije 14,2). Davali su se darovi (na primer, darovi doneseni Reveki, 1. Mojsijeva 24,53), slavila se svadba, posle koje su mladenci bili obavezni na potpunu međusobnu vernost (5. Mojsijeva 22,23-27).

Venčanje je bilo povezano sa slavljenjem i gozбом (1. Mojsijeva 29,22; Sudije 14,12; Matej 22,1-10; Jovan 2,1-10), na kojoj su učestvovali prijatelji mladenaca oba pola (Sudije 14,11; Matej 25,1-13; Jovan 3,29). Svetkovanje je moglo trajati i po sedmicu dana (1. Mojsijeva 29,27). Isus je učinio svoje prvo čudo da bi osigurao piće za takvu jednu svetkovinu (Jovan 2,1-11).

Muzika je predstavljala nezaobilazni i priznati deo svadbenih svečanosti (Psalam 45), njeno izostavljanje se smatralo znakom propasti (Psalam 78,63; Jeremija 7,34).

Obično se nosila i posebna svadbena odeća: nevesta je nosila izvezenu haljinu (Psalam 45,13.14) i dragulje (Isaija 61,10); a ženik venac i poseban turban (Isaija 61,10). Prilikom svadbe Jagnjetove, nevesta je prekrasno ukrašena (Otkrivenje 21,2), odevena u u svilu čistu i belu, bez mrlje (Efescima 5,27; Otkrivenje 19,8).

Seksualni odnos je obeležavao konzumaciju braka i njime je označavan kraj svadbene svečanosti. Nevinost neveste je dokazivana okrvavljenom haljinom (5. Mojsijeva 22,13-21).

4. Simbolizam braka

U Bibliji brak služi kao simbol bliskog odnosa između Boga i Njegovog naroda (Jeremija 3; Jezekilj 16; Osija 1-3). Bog je isprosio Izrailja i venčao se s njime; odnos je nežan i blizak. Otпад Izrailja je nazvan preljubom. U Novom zavetu, brak je simbol odnosa između Hrista i Njegove Crkve (Efescima 5,22.23). Dovođenje svega je nazvano "svadbom Jagnjetovom", kada Hristos uzima svoju "nevestu", Crkvu, da bude s Njime (Otkrivenje 19,7-9). Prema tome, biblijski simbolizam svedoči da brak mora da bude "držan u časti" (Jevrejima 13,4).

B. Razlozi za brak

1. Blagoslovi druženja

Kada je načinio prvo ljudsko biće, Bog je rekao: "Nije dobro da je čovek sam!" (1. Mojsijeva 2,18). Ljudi su društvena bića, rođena sa čežnjom da žive u zajedništvu s drugim ljudskim bićima – najuži oblik tog zajedništva je porodica i život u domu. Ljudi mogu da budu sretni i kada žive sami, i ima onih koji su se odlučili za taj način života. Međutim, preovladava želja za druženjem i za radostima zajedništva u okviru bračne zajednice. Ljubav koja objedinjuje najsvetiji od svih odnosa uzdiže mentalne, fizičke i duhovne kvalitete odabranog druga suprotnog pola, izražavajući ujedno i odluku da se ceni i poštuje izabrana osoba i da se s njome ostane u trajnom zajedništvu sve do kraja života.

Kvalitet ljubavi koja brak uzdiže na nivo "kraljice prijateljstava" nalazi svoj radosni izražaj u Adamovom gledanju na Evu kao na "kost od mojih kosti i telo od mog tela" (1. Mojsijeva 2,23). Ona se vidi u Jakovljevoj oceni dugog služenja za Rahilju kao "nekoliko dana" (1.

Mojsijeva 29,20) i u Solomunovoj pesničkoj oceni: "Lepa li je ljubav tvoja, sestro moja nevesto, bolja je od vina ljubav tvoja, i miris od ulja tvojih od svih mirisnih stvari!" (Pesma 4,10; Vidi Man I.C!)

2. Reprodiktivna uloga braka

Bog nije napunio Zemlju ljudima. On je to mogao učiniti, ali je taj zadatak ipak poverio bračnom paru. Njegov nalog je glasio: "Rađajte se i množite se!" (1. Mojsijeva 1,28). Prema tome, roditeljima je ukazana prednost da saraduju s Bogom u produženju vrste. Međutim, ovde se ne radi samo o običnom biološkom procesu rađanja. U ovu odgovornost je uključena i (a) radost posmatranja kako se udružene osobine oba bračna druga ponavljaju u njihovom potomstvu, (b) ona obuhvata i obnovljeno strahopoštovanje i divljenje prema Bogu koji je svojom stvaralačkom veličinom omogućio ponavljanje života roditelja u njihovim potomcima.

3. Zadovoljenje seksualnog nagona

Seksualno zadovoljenje nalazi svoj legitimni izražaj jedino u okviru braka. To pravilo je izraženo i u starozavetna i u novozavetna vremena posebnim zabranama seksualnog bluda i preljube (2. Mojsijeva 20,14; Priče 6,24-32; Matej 5,27-30; Otkrivenje 22,14.15). Božje poznavanje psihološke i fiziološke građe ljudskih bića potvrđuje pravilnost te zabrane. Seksualni odnos sa osobom koja nije bračni drug nije samo suprotan Božjoj volji; on je problematičan i u odnosu na obe povredene strane i za društvo u celini. Stvoritelj je znao da seksualni odnos izvan braka ili "tuđi jaram" dovodi do obilja emocionalno neprihvatljivih posledica, kao što su laganje, gnev, nepoštovanje, ljubomora, krivica, gubljenje samopoštovanja. On je znao da će on dovesti i do žetve teških fizičkih bolesti, kao što su sifilis, gonorea, i SIDA. I upravo zato je iz ljubavi opomenuo svoja stvorenja: "Ne čini preljube!" (2. Mojsijeva 20,14).

Seks izvan bračne veze nije biblijski; to je strašna i razorna posledica greha. Podeliti s drugim svoje telo znači osetiti da je nepotpunost sopstvenog života našla svoju potpunost u sjedinjenju s drugim. Pošto hrišćanska ljubav nalazi u intimnim tajnama seksa sve što joj je potrebno da reši zagonetku svoje potpunosti, vanbračni seks nije samo grešan, već i nepotreban.

Kao što su Božje zapovesti protiv seksualnih odnosa izvan bračne zajednice date radi naše zaštite i sreće, tako su i Njegove odredbe za seksualno zadovoljenje u okviru bračne veze namenjene istom cilju. Činjenica da su naši praroditelji stavljeni u Edemski vrt "goli" i da ih "ne beše sramota" ne samo da potvrđuje nevinost ljudske seksualnosti; ona potvrđuje i pristojnost

izražavanja bračne intimnosti. Jezgrovita, ali pozitivna naredba u Jevrejima 13,4. "Ženidbu da drže svi u časti i postenja ženidbena da bude čista!" snažno izražava istu misao.

Apostol Pavle piše da nevezanost porodičnim dužnostima može doprineti nečijoj slobodi da radi u Božjem delu (1. Korinćanima 7,5.32-34); međutim, tako radikalni oblik pristavske službe nije uobičajen niti predstavlja normalni vid hrišćanskog načina života (1. Korinćanima 7,6). Njegov mudar i svrsishodan savet glasi: "Ali zbog bluda svaki da ima svoju ženu i svaka žena da ima svoga muža!"

4. Uključenje dece u društvo

Deca su "nasledstvo od Gospoda" (Psalam 127,3), i zato su roditelji posebno odgovorni pred Bogom za njih. Ta činjenica predstavlja srž božanske poruke roditeljima u vreme suda: "Gde je stado što ti je predano, stado slave tvoje?" (Jeremija 13,20) Društvo je osnovalo mnoštvo ustanova koje treba da pomognu deci da se uključe u društvo, ali prvenstvena odgovornost ipak počiva na roditeljima i porodici. Roditelji su prvi i najvažniji učitelji svoje dece. U domu deca treba da nauče da dele, da poštuju imovinu, da zapažaju i zadovoljavaju potrebe drugih. Božja volja je da se te i druge pouke, strpljivo formulisane i na odgovarajući način prilagođene, konačno "preobrazu u vrline kao što su poštovanje opšteg dobra, vladanje sobom, pomaganje bližnjima – ukratko, u karakter, koji je neophodan za preživljavanje društva." (Colson 19)

Primer biblijskog odnosa prema tom pitanju vidi se iz Nemijinog odgovora na kulturnu kontaminaciju kojoj su bila izložena judejska deca posle povratka iz vavilonskog ropstva. Nemija, koji je video da mnogo pripadnici mlade generacije, sinovi i kćeri nejudejskih majki, "govore jezikom Azota" i da nisu u stanju "da govore jezikom judejskim", oštro je nastupio prema njihovim roditeljima i pozvao ih na preporod (Nemija 13,24-27).

5. Zaštita porodice

Porodica je grupa ljudi sjedinjenih krvnim i bračnim vezama ili adopcijom, koji imaju istu kulturu i obično žive u istom domaćinstvu. Dom je podignut da osigura sigurnost svojim pripadnicima i predstavlja luku utočišta od opasnih pretnji spoljnog društva. Zaštita koju su u kovčegu uživali Noje, njegova supruga, njegova tri sina i njihove žene ((1. Mojsijeva 6,18. – 7,1) predstavlja najdrastičniji istorijski prikaz ove uloge. Pošto su od jedne krvi i jednog tela, pripadnici porodice ne samo da treba da iskuse fizičku zaštitu od opasnih elemenata, već i emocionalnu i psihološku sigurnost. U krugu porodice nema potrebe za odbranom ili za pretvaranjem. Tu su pripadnici porodice slobodni da izražavaju svoje nade i sumnje, težnje i razočaranja, potpuno sigurni da će biti potpuno prihvaćeni i da se ne moraju plašiti izdaje.

C. Načela braka

1. Načelo jedinstva

Pošto je pregledao sve životinje i video da se pojavljuju u parovima, pošto je uvideo da je on jedini sam, Adam je uzviknuo kada je upoznao Evu: "Sada eto kost od mojih kosti i telo od mogega tela!" (1. Mojsijeva 2,23) Takvo jedinstvo obuhvata ne samo fizičku, već i psihološku i duhovnu komponentu, jer "hoće li dvoje hoditi zajedno ako se ne slože" (Amos 3,3). Autori adventističkog Priručnika za propovednike ovako opisuju napore koja takva zajednica zahteva:

"Nije to nikakvo uobičajeno dostignuće da dva bića postanu jedno. Ništa na Zemlji nije tako delikatno i ništa tako lako pokrenuto kao ljudsko srce. Ako dva žičana instrumenta treba da postignu melodijski sklad, moraju se međusobno uskladiti. Mora se osigurati stalno prilagođavanje i usaglašavanje. Koliko je važnije osigurati da dva ljudska srca, sa hiljadama svojih struna, postignu međusobni sklad." (SDA MM, 1954, 110)

2. Načelo međuzavisnosti

I još jednom Biblija osigurava usmerenje: "I zato će ostaviti čovek oca svojega i majku svoju i prilepiće se ženi svojoj i biće dvoje jedno telo!" (1. Mojsijeva 2,24) Ovo načelo, koje je Hristos potvrdio dok je bio na Zemlji (Matej 19,5), naglašava da je odnos među bračnim drugovima iznad svih ostalih odnosa. Hrišćanski bračni drugovi ne smeju zanemariti fizičku i moralnu podršku koju im pruža spoljašnji krug njihovih rođaka i prijatelja; međutim, Biblija ih poziva da se najdublje i najtrajnije oslanjaju na ohrabrenja i podršku koju pružaju jedno drugome.

3. Načelo endogamije

Pavle zapoveda endogamiju u 2. Korinćanima 6,14: "Ne vucite u tuđenju jarmu nevernika, jer šta ima pravda s bezakonjem ili kakvu zajednocu ima videlo s tamom?" ili kao što kaže jedan savremeniji prevod: "Ne vucite u neravnopravnom jarmu s nevernicima; jer kakvu zajednicu ima pravednost s bezakonjem, na osnovu čega bi se mogli udružiti svetlost i tama?" To je temelj prednosti koju hrišćani ukazuju endogamiji, vezivanju jedino uz pripadnike svoje grupe. Iako tekst u 2. Korinćanima 6,14. govori o vezivanju hrišćana s nehrišćanima, i drugi faktori, kao što su dob, obrazovanje, klasa ili kultura, imaju svoj uticaj na brak. Sve razlike nastale zbog

različitog gledanja na stvarnost ili način života, povećavaju ugroženost bračnog jedinstva. Osim toga, posebno razorno na brak deluju fundamentalno različita religijska gledišta. Kada se uzme u obzir snažan uticaj koji na porodicu imaju verska shvatanja i tradicije, uticaj koji obuhvata način udvaranja, dužinu i oblik vereništva, način vođenja porodičnih finansija, ishranu, odevanje, rekreaciju, pa čak i verovanja povezana sa smrću, pogrebom i životom posle smrti, tada ova zapovest Biblije postaje potpuno razumljiva i prihvatljiva.

4. Načelo monogamije

Biblija opisuje poligamiju, koja započinje s Lamehom (1. Mojsijeva 4,19), kao posledicu tvrdovratosti čoveka. Bog je podnosio ovo stanje, iako ono nije odgovaralo Njegovoj volji ni dobru čoveka. Nevolje koje je Avram doživljavao u svom braku s Agarom (1. Mojsijeva 16, 1-6), duhovna katastrofa do koje su Solomunove mnogobrojne žene dovele svoga muža (1. Carevima 11,1-4), i gorke posledice Davidovih haremskih okolnosti, sve nas to snažno podseća na razorne posledice tog odstupanja od Božje volje.

U zemljama u kojima je poligamija zakonski dozvoljena, hrišćanska Crkva se često nalazi u položaju da teško može da primeni načelo monogamije. Međutim, čak i u tim zemljama, monogamija se uzdiže kao bračni ideal.

5. Načelo trajnosti

Brak treba da bude doživotna zajednica – odnos koji se prekida jedino smrću jednoga od bračnih drugova. Gledište savremenog društva da tu zajednicu smatra ugovornim odnosom u koji se lako ulazi i iz kojega se još lakše izlazi suproti se i Božjoj volji i dobru tog istog društva. Taj trend potkopava one iste razloge radi kojih je brak bio uspostavljen i suproti se Hristovim rečima: "Ono što je Bog sastavio, čovek da se rastavlja!" (Matej 19,6)

Prećutna saglasnost većine i liberalni zakoni savremenih društava stoje u oštroj suprotnosti s biblijskim učenjem o trajnosti bračnog zaveta.

6. Načelo privatnosti

"Ostaviće čovek oca svojega i majku svoju i prilepiće se ženi svojoj" – kako je bračnu zajednicu opisao sam Bog (1. Mojsijeva 2,24) – ističe novu vrlo važnu odrednicu u ponašanju bračnih drugova – privatnost. Božja je namera da bračni par deluje bez mešanja ili čak dobronamernog

uplitanja rođaka i prijatelja. Ovo pravilo zahteva od muža i žene da ne iznose olako pojedinosti svog bračnog života onima koji se nalaze izvan tog posvećenog kruga.

Hrišćani znaju da ima trenutaka kada im je potreban savet drugih ljudi. Međutim, načelo privatnosti zahteva izuzetnu pažljivost u takvim prilikama, ono traži da se savet traži od izučenih savetodavaca, što znači pastora, lekara, psihologa, čije učestvovanje ne uključuje emocionalnu zainteresovanost i osigurava uravnoteženost i objektivnost. Bračni i porodični savetnici čiji saveti nisu u skladu s Biblijom ne mogu pružiti pomoć koja bi dobila odobrenje Autora porodičnog života.

7. Načelo ekskluzivnosti

Drugo načelo uključeno u božansku definiciju braka ("Ostaviće čovek oca svojega i majku svoju i prilepiće se ženi svojoj!") pojavljuje se u definiciji J. Stota:

"Brak je ekskluzivni heteroseksualni zavet između jednog čoveka i jedne žene, potvrđen i zapečaćen Božjim odobrenjem posle prethodnog javnog odvajanja od roditelja, konzumiran seksualnim sjedinjenjem, izražen trajnom međusobnom podrškom i obično krunisan darom dece." (2: 163)

Ekskluzivnost naglašena u ovoj definiciji potvrđena je biblijskim opisom braka kao zaveta ili saveza, čak simbola Božjeg vernog odnosa sa svojim ponekad nevernim narodom (Osija 3,1). Ovo shvatanje povezuje muža i ženu obećanjem koje su dali jedno drugome i Bogu na način koji podseća na ceremoniju sklapanja zaveta u Starom zavetu. Kao što su u zavetu sklopljenom posle izlaska iz Egipta, robovi koji nisu bili narod, postali ekskluzivno Božje vlasništvo; kao što je Gospod u mnogim proročkim spisima opisan kao "ženik" Izrailja (Isaija 50,1; 54,5; Jeremija 2; Jezekilj 16), tako u braku muž i žena svojim obećanjem kod oltara dobijaju jedno drugo u trajno vlasništvo

D. Uloge u braku i porodici

1. Muž/ Otac

Muž i otac ima nekoliko značajnih uloga. On deluje kao sveštenik, snabdevač, zaštitnik, roditelj, ljubavnik i prijatelj.

a. Kao sveštenik. Najvažnija uloga muža jasno se vidi iz Gospodnjih reči o Avramu, ocu vernih: "Jer znam da će zapovediti sinovima svojim i domu svojem nakon sebe da se drže puteva Gospodnjih!" (1. Mojsijeva 18,19) Muž/otac je sveštenik u porodici i kao takav zadužen da predvodi njene pripadnike u duhovnom rastenju i posvećenju. Gospodnja zapovest Izrailjcima da svoju decu uče božanskim zapovestima (5. Mojsijeva 6,7-9) upućena je roditeljima, ali porodično vodstvo u takvim delatnostima je uloga određena prvenstveno ocu/mužu. To se vidi u primeru Noja (1. Mojsijeva 8,18-20), Avrama (1. Mojsijeva 12,7; 13,4.5) i Jakova (1. Mojsijeva 35,2-7). Prilikom proslave prve Pashe muževi su bili zaduženi da prinesu jagnje i da njegovom krvlju poprskaju dovratnike svojih domova (2. Mojsijeva 12,3-7).

U praktičnom pogledu, jutarnje i večernje bogoslužjenje pružaju ocu izvanrednu priliku da izvrši tu važnu ulogu. On nije pozvan da sve delove bogoslužjenja obavi sam, već da nosi glavnu odgovornost za njihovo obavljanje i da vodi opštu brigu o duhovnom dobru porodice.

b. Kao snabdevač. Biblija opisuje oca i kao glavnog snabdevača porodice "svakodnevnim hlebom". Zapovest "U znoju lica svojega ješćeš hleb svoj!" (1. Mojsijeva 3,19) bila je izgovorena Adamu, a ne Evi, i zato je osnovna odgovornost za namirivanje fizičkih potreba porodice poverena mužu. Pavle tu misao ponavlja veoma upečatljivo: "Ako li ko za svoje, a osobito za domaće, ne promišlja, odrekao se vere i gori je od neznabošca!" (2. Timotiju 5,8) Iako su mnoge žene sticajem okolnosti naterane da zarađuju "svakodnevni hleb", iako ima i mnogo žena koje su same odlučile da učestvuju u ekonomskim poduhvatima, Biblija naglašava da je mužu poverena osnovna briga oko zadovoljavanja porodičnih potreba.

c. Kao zaštitnik. Fizička zaštita koju mužjak mnogih životinjskih vrsta pruža svojoj ženki i potomstvu kao da ukazuje i na treću ulogu muža i oca – ulogu zaštitnika. Hrišćanski muž ne samo da prihvata ovu ulogu, već je ponosan što može da štiti svoju ženu i potomstvo. Jakovljeva pažljiva priprema da zaštiti svoju porodicu od Isavovog gneva (1. Mojsijeva 32,22-24) i reči koje uputio svome bratu kao da naglašavaju važnost takve zaštite.

"Zna gospodar moj da su ova deca nejaka i imam ovaca i krava dojljica, pa ako ih usteram jedan dan, poginuće mi sve stado. Nego gospodar moj neka ide pred slugom svojim, a ja ću polako ići koliko mogu deca i stoka, dokle dođem ka gospodaru svojem u Sir!" (1. Mojsijeva 33,13.14)

Nevesta u Solomonovoj Pesmi nad pesmama mogla je spokojno da se odmara u senci svoje jabuke i da jede njenoga roda, jer je bila zaštićena i snabdevena svime što joj je bilo potrebno (Pesma 2,3). Pavlova izjava: "Muževi, ljubite svoje žene kao što i Hristos ljubi Crkvi i sebe predade za nju!" (Efescima 2,3) kao da opisuje vrhunac vernosti u ispunjavanju ove obaveze.

d. Kao roditelj. Iako je vaspitanje dece uglavnom majčina odgovornost, očevo učestvovanje u ovoj ulozi je posebno naglašeno u Bibliji. Kao što se vidi na temelju Pavlovog naloga očevima da svoju decu podižu "u nauci i strahu Gospodnjemu" (Efescima 6,4), očinske dužnosti su daleko šire od uloge snabdevača i zaštitnika.

Sinovima je posebno potrebna očeva ljubav i njegovo društvo. Kada se majke same bore da vaspitaju svoje sinove, u njima se mogu razviti agresivne sklonosti koje ih mogu navesti na delinkvenciju. Sedamdeset posto maloletnih zatvorenika je jedan deo života provelo bez očeva. E. Kose (E. Cose,61) objašnjava da deca odgojena bez učestvovanja oca mnogo češće napuštaju školovanje u višim razredima srednje škole i pate od problema povezanih s ponašanjem i emocijama (Louv 54-56). Nedostatak očinskog prisustva je "najveći socijalni problem naše generacije", kaže Kose (Cose 61).

Na isti način, kćeri kojima očevi nisu ukazivali dovoljno pažnje, u kasnijem životu mnogo češće pate od disfunkcionalnih oblika ponašanja, među koje se može ubrojati neprijateljstvo prema muškarcima, strah od muškaraca i preterana čežnja za ljubavlju muškaraca.

e. Kao ljubavnik i prijatelj. Ulozi muža kao ljubavnika i prijatelja

Biblija pripisuje vrlo veliku važnost u bračnim odnosima. Stari zavet na mnogo mesta opisuje ljubav muža prema svojoj ženi. Isak je voleo Reveku i utešio se njenom prisutnošću (1. Mojsijeva 24,67). Kasnije, kada je Isak pokušao da obmane filistejskog vladara Avimeleha da mu je Reveka sestra, Avimeleh je slučajno video kako Isak "mazi" Reveku i tako otkrio njihov stvarni odnos (1. Mojsijeva 26,8). Elkana je upitao Anu: "Nisam li ti ja bolji nego deset sinova?" (1. Samuilova 1,8) – misleći na odnos koji je ženi osiguravao ljubav i podršku.

Devojka u Pesmi nad pesmama uživa u ljubavi svoga ljubavnika. Služeći se slikama koje odgovaraju njenom vremenu, ona ga naziva "jelenčetom" (Pesma 2,9), "belim i rumenim", njegovu glavu upoređuje s "najboljim zlatom" (Pesma 5,10.11), njegov stas s "Livanom", s "kedrom livanskim" (Pesma 5,15). Ona opisuje njegovu ljubav (Pesma 8,3) i kaže: "Taki je moj dragi, taki je moj mili!" (Pesma 5,16).

Konačno, Bog ukazuje na ulogu ljubavnika i prijatelja kada opisuje svoj odnos prema Izrailju. U priči koju je ispričao preko proroka Jezekilja, Bog potvrđuje da je isprosio Izrailja i da je Izrailj postao Njegov (Jezekilj 16,8). Dao mu je odeću, dragulje i hranu (Jezekilj 16,10-19), stekao u toj vezi sinove i kćeri (Jezekilj 16,20). Kada je Izrailj otpao od Boga i učinio preljubu, Bog ga pridobija ponovo, nudeći mu da obnovi svoj zavet s njime (Jezekilj 16,60.62). Osijin odnos prema Gomeri je slika Gospodnjeg odnosa prema Izrailju – ljubavnika koji se trudi da ponovo zadobije svoju ljubljenu (Osija 3,2).

2. Žena/Majka

Uloga koju otac i muž ima u dobrobiti porodice, u Bibliji je po važnosti upoređena s istaknutom ulogom žene i majke. Ako dom treba da ima glavu, onda svakako treba da ima i srce! Nigde ta uloga nije tako živo opisana kao u Pričama! "Vredna je žena venac mužu svojemu!" (Priče 12,4), "Ko je našao ženu, našao je dobro i dobio ljubav od Gospoda!" (Priče 18,22), "Od Gospoda je

razumna žena!" (Priče 19,14), Dobra žena "vredi više nego biser" (Priče 31,10), "Žena koja se boji Gospoda zaslužuje pohvalu!" (Priče 31,30).

a. Kao roditeljka i hraniteljka. Kao što je uloga oca i muža nagoveštena u Božjoj reakciji na čovekov prestup (1. Mojsijeva 3,17), tako je i uloga majke i žene osvetljena božanskim odgovorom na njene pogreške - "u mukama ćeš decu rađati" (1. Mojsijeva 3,16). Rađanje dece, uloga koju je Stvoritelj jasno namenio ženi, nije bila laka. Čin rađanja povezuje majku i dete vezom koja blagotvorno deluje na odrastanje i negu deteta. Posledice strpljivog i nežnog staranja oko deteta prikazane su u mnogobrojnim biblijskim primerima: Anino staranje oko Samuila (1. Samuilova 1,21-28; 2,19.20), Johavedino obučavanje Mojsija (2. Mojsijeva 2,1-10), Marijina uloga u životu mladog Isusa (Luka 2,40.51.52).

b. Kao domaćica. Opis delatnosti vrsne žene i majke, koji daje car Lemuilo, jasno pokazuje da žena zaista ima vodeću ulogu u obavljanju domaćih poslova. Taj naglasak se vidi iz nabranjanja njenih dužnosti i odgovornosti u domu: "Ustaje dok je još noć, daje hranu čeljadi svojoj!" (Priče 31,15). Ona planira poslove u kući: "Posao devojkama svojim!" (Priče 31,15) Ona odlučuje o kućnim izdacima: "Misli o njivi, i uzme je, od rada ruku svojih sadi vinograd!" (Priče 31,16) "Košulje gradi i prodaje, i pojase daje trgovcu!" (Priče 31,24) Ona odeva porodicu: "Rukama svojim maša se preslice, i prstima svojim drži vreteno!" (Priče 31,19). Ona ukrašava dom: "Pokrivače sama sebi gradi, tanko platno i skerlet!" (Priče 31,22) Brine se o udobnosti ukućana: "Ne boji se snega za svoju čeljad, jer sva čeljad njena ima po dvoje haljine!" (Priče 31,22) Ona podiže moral doma: "Usta svoja otvara mudro i na jeziku joj je nauka blaga!" (Priče 31,26). Ona nadzire ponašanje ukućana: "Pazi na vladanje čeljadi svoje, i hleba u lenosti ne jede!" (Priče 31,27).

Većina savremenih porodica teško može da odslikava ideal opisan u Pričama. Svojim tehnološkim napretkom, industrijsko društvo je ne samo revolucionisalo procese staranja o porodici, već je svojim radikalnim materijalizmom velikim delom umanjilo ulogu i važnost porodice u društvu. Bilo kako bilo, hrišćanka danas nema potrebe, ni vremena, pa ni volje, da prede ili da sadi vinograde, ali u okviru sadašnjeg društva ona treba da ostvari duh ovog biblijskog uzora.

c. Kao partnerka. U braku, žena predstavlja punopravnog partnera. Ona sa mužem deli nežnost intimnosti i radost prijateljstva, ali i odgovornost podizanja dece i održavanja doma. Žena učestvuje u donošenju odluka i, ukoliko se ukaže potreba, u zadovoljavanju materijalnih potreba porodice.

Ovo partnerstvo u vođenju doma i njegovom održavanju lepo je opisano u Pričama 31,10-31! Vrsna žena nadzire svoj dom, trudi se da zadovolji potrebe svih ukućana, stiče materijalna sredstva sadeći vinograd i prodajući svoje proizvode trgovcima. Posebno u domovima s jednim roditeljem, ova vrsta idealne žene – iako se teško može imitirati – neophodna je savremenom društvu.

U intimnostima braka, i žena je ljubavnica i prijateljica. Tekst u Pričama 5,18.19. govori o ženi nečije mladosti kao o izvoru veselja, o ženi s kojom se treba radovati u ljubavi i naklonosti. Iako aluzije koje se pojavljuju u Pjesmi nad pesmama mi danas nismo uvek u stanju da shvatimo, žena je mnogo puta opisivana kao izvor radosti i zadovoljstva. Ona je osvojila njegovo srce (Pesma 4,9) i njena ljubav je slatka (Pesma 4,10). On je preklinje: "Metni me kao pečat na srce svoje!" i priznaje da "mnoga voda ne može ugасiti ljubavi" (Pesma 8,6.7). Zajedno, muž i žena su partneri u ljubavi.

3. Deca

I uloga dece u domu ima svoje biblijsko usmerenje. Ona nisu samo bića podređena roditeljima, već i mlađi partneri u društvenom krugu u koji su ušla rođenjem ili adopcijom. Da su zavisna potpuno je jasno. Božja Reč traži: "Deco, slušajte svoje roditelje u Gospodu, jer je ovo pravo!" (Efescima 6,1) Nije uvek svima jasno da su deca i pomagači. Samuilovo iskustvo kao Ilijevog pomoćnika (1. Samuilova 3) i iskustvo sinova udovice koji su bili poslani da donesu što više sudova koje će ona kasnije napuniti uljem (2. Carevima 4,1-7), predstavljaju samo dva biblijska primera koji potvrđuju ovu činjenicu.

Deca su i učesnici u procesu učenja. O Enohu je rečeno da je hodio s Bogom "posle rođenja Matusala" (1. Mojsijeva 5,21.22). Iako ova izjava ne nagoveštava da je Enoh bio bezbožan pre rođenja sina, "ipak je on tek posle rođenja sina koji je došao da blagoslovi njegov dom na temelju iskustva shvatio dubinu očinske ljubavi i poverenja bespomoćne bebe. Kao nikada pre toga bio je privučen Bogu, svom nebeskom Ocu, i konačno se osposobio za uznesenje." (1BC 246)

Svaka od ovih uloga porodice je ozbiljno ugrožena, možda čak i potpuno promenjena, u savremenom društvu. Međutim, Crkva smelo objavljuje svoju odanost ovim različitim ulogama.

E. Odnosi u braku

1. Odnosi između bračnih drugova

Odnos između muža i žene, najznačajniji odnos nastao sklapanjem bračne veze, odnos od kojega i najviše zavisi, vrlo je precizno kodificiran u Božjoj Reči. Radni opis te zajednice "'jedno telo" (1. Mojsijeva 2,24; Efescima 5,21) ukazuje na zajednicu namera i misli, na međusobnu podložnost i jednakost.

a. Međusobna podložnost. Iako je vodeća uloga muža nagoveštena u biblijskom tekstu "Žene, slušajte svoje muževe kao Gospoda!" (Efescima 5,22) time nije ozakonjena superiornost

muškarca. Prethodni stih zapoveda vernicima u Efesu nešto drugo: "Slušajući se među sobom u strahu Božjemu!!" (Efescima 5,21) Podložnost žene mužu predstavlja specifičan promer onoga što je Pavle nameravao da kaže. Podložnost koju žena, prema Pavlu, duguje svome mužu jednaka je službi koju on, takođe po rečima apostola Pavla, treba da obavi kao njen verni i, ako treba, požrtvovni zaštitnik i snabdevač.

Delimična analogija ovom odnosu može se pronaći u samom Trojstvu. Hristova podložnost Ocu nije nagoveštaj Njegovoga nižega položaja, već jednostavno objašnjenje različitih uloga u zajedničkom poduhvatu, uloga koje se međusobno dopunjuju. Ovo shvatanje isključuje mogućnost da je već prilikom stvaranja Bog nameravao da jedan pol bude nadređen drugome. Razlika u ulogama i područjima autoriteta, protumačena u skladu s modelom Trojstva, ne podupire ni dominaciju muškaraca po tradicionalnom shvatanju, niti neodređenost uloga koju u poslednje vreme neki zastupaju. Gledani iz ove perspektive, odnosi među članovima Trojstva postaju primer jednakosti napora i autoriteta koju je Bog zamislio za par stvoren po svome obličju.

b. Jednakost položaja. Ženina sposobnost da se odnosi prema muškarcima bila je pod negativnim uticajem nižeg položaja koji joj je bio dodeljen u mnogim društvima, antičkim i savremenim. Međutim, reči i delatnosti Isusa Hrista i apostola Pavla pružaju nam dinamiku kojom se možemo suprotstaviti tim shvatanjima i uzdignuti ženu do položaja jednakosti koji joj je bio određen prilikom Stvaranja.

Pavlova nespremnost da zanemari neke postojeće običaje (1. Korinćanima 11,5.6; 14,34; 1. Timotiju 2,11.12; 5,14) pokazuje njegov zdrav odnos prema postojećem društvenom poretku. U drugim spisima, međutim, on prevazilazi postojeće stanje i seje seme društvene slobode, koje će u toku sledećih naraštaja doneti revolucionarne promene u odnosima između žena u muškaraca. To se zapaža u njegovom uzdizanju žena (a) na seksualnom području (1. Korinćanima 7,4), (b) priznavanja njene prihvatljivosti pred Bogom u okvirima blagodati (1. Korinćanima 11,11.12), (c) njene podobnosti da primi proročki dar (1. Korinćanima 11,5), (d) njenog privilegiranog položaja kao objekta pažnje i udvaranja muškarca (Efescima 5,28.29) i (e) njene kategoričke jednakosti u Isusu Hristu (Galatima 3,28).

Zemaljska misija Isusa Hrista imala je još dramatičniji uticaj na afirmaciju žena. On nije proglasio zakone kojima bi se omogućila promena odnosa između bračnih drugova, ali je, oštro ustajući protiv gledišta rabina koji su proglasili da "ko god uči svoju kćerku Tori uči je lascivnosti" (Mišna, Sotah 3,4), prokročio put jednakosti polova dajući ženama novu i uzvišenu prednost.

To je postigao: (a) primajući žene kao svoje sledbenice (Jovan 4,1-42), (b) unoseći mnoge ženske karaktere u svoje propovedi (Luka 15,8; 17,35), (c) postavljajući granice opšteprihvaćenom običaju razvoda braka (Matej 5,31.32), (d) svojim posebnim prijateljstvom s Marijom i Martom iz Vitanije (Luka 10,38-42; Jovan 11,1), (e) uzimajući bračnu zajednicu kao simbol vernikovog duhovnog jedinstva sa Spasiteljem (Marko 2,19.20), i (f) time što je umirujući pokazao veliko poštovanje prema svojoj majci (Jovan 19,26.27).

Iako žene nisu bile uključene u Dvanaesticu ili Sedamdesesticu izabranih da propovedaju, one su svakako predstavljale deo Njegove čete radnika (Luka 8,1-3), a Marija je dobila posebnu prednost da prva objavi Njegovo uskrsnuće (Jovan 20,10-18).

Biblijski pojmovi koji se najčešće upotrebljavaju da bi opravdali superiornost muškaraca su "poglavarstvo" i "vladavina". Međutim, nijedan od ova dva izraza ne ukazuje na nejednakost kao što im se to u toku istorije pripisivalo. Zamisao o "poglavarstvu" (1. Korinćanima 11,3) pojavila se prvi put posle pada u greh (1. Mojsijeva 3,16); Pavle govori o njoj u svetlosti Hristove spremnosti da se žrtvuje za svoj narod (Efescima 5,23). Ukoliko bi, dakle, trebalo pridati neki značaj ili neku važnost Adamovoj prednosti po redu stvaranja, onda bi se to moglo učiniti jedino u smislu njegove odgovornosti da se stara i da služi. On je bio stvoren prvi da bi poslužio kao čuvar i zaštitnik bića koje će tek biti stvoreno.

Bog je stvorio ljude po svome obličju, muško i žensko (1. Mojsijeva 1,27). Čoveku, koji je bio nepotpun kao samac, bila je dodata žena - konačno i završno delo Božjeg stvaranja. Drugim rečima, napomeni o poglavarstvu ili o početku bila je dodata zamisao o ispunjenju ili dovršenju, po kojoj su oba pola apsolutno neophodna vrsti, oba ravnopravna jedan s drugim, oba u stanju da nađu svoje potpuno zadovoljenje jedino jedno u drugome.

Vladavina je u istoj meri postalo karakteristika bračnih odnosa posle greha (1. Mojsijeva 3,16). Ona nije predstavljala deo Božjeg prvobitnog plana, ali se slično svojoj posledici, starešinstvu, ne sme posmatrati kao privilegovana superiornost muškarca, već kao svečana odgovornost, spremnost na žrtvu.

Biblija ne samo da traži međusobnu podložnost i jednakost po položaju; ona zahteva i međusobno poštovanje, međusobno podnošenje i međusobnu obavezanost. Ova obavezanost ili dužnost obuhvata negu, utehu, podršku i seksualnu vernost (1. Mojsijeva 2,24; 2. Mojsijeva 20,14).

Uzeti kao celina, najvažnija biblijska načela koja se odnose na žensko dostojanstvo mogla bi se izraziti u tri sledeće rečenice: (a) Bog je prilikom stvaranja želeo da brak bude uspešna, trajna, monogamna zajednica čoveka i žene, (b) iako hrišćanstvo nije ukinulo različitost društvenih i seksualnih uloga muškarca i žene, ono je uklonilo sve razlike u njihovoj ličnoj vrednosti i položaju; (c) shvatanja biblijskih autora o odnosima između muškarca i žene moraju se izučavati u svetlosti namera koje je Bog imao sa čovekom pre njegovog pada u greh.

2. Odnos između roditelja i dece

Biblija sadrži i smernice o odnosu dece prema roditeljima. Ona traži da se deca prema roditeljima odnose s poštovanjem (2. Mojsijeva 20,12), sa zahvalnošću (Jovan 19,26), da se staraju o njima (1. Timotiju 5,4), i da im budu poslušna (Efescima 6,1; Kološanima 3,20). Primeri detinjske odanosti i poslušnosti roditeljima koje nalazimo u životu Samuila (1.

Samuilova 2,18-21), Isaka (1. Mojsijeva 22,2-18), Jestire (Jestira 2,7; 4,4.12-16) i samoga Hrista (Luka 2,51) pokazuju kako deca treba da ispune ovu svoju dužnost.

Jedna od najkorisnijih smernica za odnos roditelja prema deci nalazi se u izjavi psalmiste: deca su "nasledstvo od Gospoda" (Psalam 127,3). Svakako da je psalmista ovu izjavu dao kao izraz shvatanja da su roditelji Božji pristavi kojima je povereno staranje o Božjoj imovini – deci. Komponente ove odgovornosti su strpljenje, ljubaznost i autoritet. Svaka od ovih komponenti je vitalna pri ispunjavanju roditeljske dužnosti, ali je autoritet u današnjim prilikama izložen najvećim izazovima i mnogo puta nedostaje u praksi. To je vrlo nesrećna okolnost. Ako, naime, želimo da deca slušaju (Efescima 6,1), onda roditelji moraju imati verodostojan autoritet u njihovim očima.

Roditelji moraju poznavati svoja zakonska i moralna prava i služiti se njima. Među tim pravima sveopšte je prihvaćeno pravo roditelja da se staraju o svojoj deci, pravo da biraju oblik i vrstu religijskog vaspitanja svoje dece, pravo da disciplinuju svoju decu i pravo da zahtevaju od svoje maloletne dece da im pomažu u radu i staranju oko domaćinstva.

Međutim, ne sme se zaboraviti da i deca imaju svoja prava. Ona imaju pravo na društvo i vreme svojih roditelja, pravo na njihovu fizičku podršku, pravo da njihov pravilan primer, pravo na njihovu nesebičnu ljubav i pravo da ne budu zlostavljana (Efescima 6,4), vredana i izazivana rečima ili delima svojih roditelja.

Posebno važna pouka koja se može izvući iz biblijskih izveštaja odnosi se na razornu snagu favoritizma u okviru porodice. Sledeći izveštaj ubraja se među najžalosnije tekstove u Bibliji: "I Isak milovaše Isava, jer rado jeđaše lova njegova, a Reveka milovaše Jakova." (1. Mojsijeva 25,28) Oni roditelji koji ponavljaju grešku Isaka i Reveke, ili Jakova, koji je ranio svoje ostale sinove poklanjajući skupocenu tuniku Josifu, seju seme razdora koje će doneti slične rezultate.

3. Odnosi među decom

U Bibliji se vrlo često govori o međusobnom druženju dece u porodici. Mnogi zapisani primeri pokazuju šta ne treba činiti i kako se ne treba ponašati. Kamin i Avelj, najstariji sinovi najstarijih roditelja, postaju naši prvi učitelji na tom području (1. Mojsijeva 4,2-8). Drugi negativni primeri iz kojih se možemo poučiti su primeri Jakova i Isava (1. Mojsijeva 27; 28; 32), Josifa i ostalih Jakovljevih sinova (1. Mojsijeva 28), posvađane Davidove dece (2. Samuilova 13), pohlepnih i neposlušnih Ilijevih sinova (1. Samuilova 2,12-17. 22-25) i izgubljenog sina i njegovog starijeg brata (Luka 15,25-32).

I pozitivni primeri druženja dece u porodici pojavljuju se u Bibliji. Primeri su Petar i Andrija, koji su zajednički pošli za Isusom (Matej 4,18), Jakova i Jovana, koji su postali stubovi novozavetne Crkve (Matej 4,21.22), Filipovih kćeri, koje su prorocale (Dela 21,8.9). Takvi primeri svakako da ulivaju hrabrost hrišćanskim roditeljima.

U celoj Bibliji, nazivi "brat" i "sestra" označavaju tople i bliske međusobne odnose. Braća ne treba da se sukobljavaju (1. Mojsijeva 13,8; Dela 7,26). Voljeni prijatelj se često naziva "bratom" (2. Samuilova 1,26). Braća se pomažu u nevoljama, spremni su u svako vreme (Priče 17,17). Prijatelj, koji je "verniji od brata", zaista je pravi prijatelj (Priče 18,24). U Pesmi nad pesmama, draga se često naziva "sestrom" da bi se pokazala bliskost odnosa (Pesma 4,9.10;5,1.2). Isus one koji ispunjavaju Njegovu volju naziva svojom braćom i sestrama (Matej 12,50; Marko 3,35). Više od 50 puta u Delima hrišćani jedni druge zovu "braćom". Pavle svoje čitaoce naziva "braćom" više od 60 puta samo u svojim poslanicama. Konačno, da bi se zapečatilo značenje pravog međusobnog odnosa braće i sestara, Isus je "prvorođeni među mnogom braćom" (Rimljanima 8,29), i "u svemu kao braća" (Jevrejima 2,17).

F. Uticaj porodice

1. Porodica i pojedinac

Solomonove reči: "Uči dete prema putu kojim će ići pa neće odstupiti od njega ni kada ostari!" (Priče 22,6) ne predstavljaju apsolutnu garanciju da će pravilno vaspitanje sigurno pomoći čoveku da kasnije živi u skladu s Božjom voljom. Međutim, one se oslanjaju na zakon verovatnoće i na trajni uticaj roditeljskog vaspitanja na čovekov karakter i njegovu sreću. O uslovima za postizanje istinskog uspeha – o poštenju, istrajnosti, samopouzdanju, napornom radu, poštovanju bližnjih – govori se, naravno, i u drugim ustanovama, kao što su Crkva i škola. Ali, mnogo pre nego što uticaj tih ustanova usmeri čoveka, vrednosti naučene u domu već su trajno uticale na život deteta.

Nije nikakva slučajnost da su domovi koji pate od moralnog vakuuma bogat izvor nemoralnih ili psihički poremećenih osoba. Sa druge strane, dobro prilagođeni pojedinci pretežno potiču iz pravilno usmerenih domova.

2. Porodica i društvo

Koliko je brak važan za blagostanje celog društva ističe biblijski nalog: "Svrh svega što se čuva čuvaj srce svoje, jer iz njega izlazi život!" (Priče 4,23) Srce zajednice i naroda je dom. Dom je radionica čiji proizvod, dobar građanin, izgrađuje društvenu zajednicu. Kada ta radionica pokvari svoj proizvodni proces, neizostavno i proizvod postaje pokvaren. Iz takvih domova izlaze deca

koja su nedisciplinovana, bez skrupula, nesposobna da se pokore pravilima – bilo pravilima društva, prirodnim zakonima ili zapovestima Boga prirode.

Tragično je za svaku porodicu kada društvu predaje oštećenu osobu, osobu čiji je sistem vrednosti poremećen. Još je tragičnije kada takve osobe osnivaju svoje porodice i dolaze u priliku da ponove proces pogrešnog vaspitanja dece i njihovog pogrešnog uklapanja u društvene norme, što često dovodi do katakstofe pojedinca, porodice, pa čak i celog društva.

Po celom svetu porodice su izložene negativnom uticaju društva u kojemu žive. U isto vreme, porodice doprinose kvarenju društva, bez obzira da li se to događa u predgrađima, u slamovima ili u bogatim delovima gradova. Socijalni problemi u Katmanduu ili Harareu su vrlo slični onima u Njujorku ili Moskvi. Odbacivanje etike ljubavi i stavljanje strasti za sticanjem ispred dobra bližnjih, što se sve uči u domu, predstavlja globalni problem. Moralno obučavanje je svuda po svetu temelj bez kojega nema ni dobrog građanina, a obraćeni hrišćanin je "milosrdni dar Crkve sekularnom društvu".

3. Porodica i Crkva

Svojim teološkim doktrinama i svojim religijskim aktivnostima Crkva u značajnoj meri utiče na dom. I suprotno je istina – porodica utiče na Crkvu. Crkva se sastoji od porodica, tako da shvatanja, prioriteta i običaji tih jedinica velikim delom određuju snagu religijske zajednice.

Svest o važnosti porodice u društvu navela je starešine starog Izrailja da u vreme teških društvenih kriza traže reformu porodice. To se događalo u vreme Isusa Navina (Isus Navin 24,15-26), Jezdre (Jezdra 9,1-4), Nemije (Nemija 13,23-27) i Malahije (Malahija 4,5.6).

Primat doma je nedvosmisleno potvrđen u doba slavljenja prve Pashe (2. Mojsijeva 12,1-13). Spasonosna krv nije bila stavljena na zidine hrama ili na školska vrata, već na dovratnike svakog doma u kojemu je bilo pripremljeno pashalno jagnje.

Danas, kao i u biblijska vremena, roditelji su čuvari krvi – zaduženi da štite svoju decu i da ih poučavaju vrlinama hrišćanske ljubavi. Kvalitet njihovih napora je sudbonosan ne samo za budućnost njihove porodice, već i za blagostanje Crkve.

II. Primena biblijskih učenja u svakodnevnom životu

A. Idealni brak

Bog je uspostavio brak da bi zadovoljio potrebe ljudskih bića koja je stvorio. Stvoritelj je rekao: "Nije dobro da je čovek sam!" (1. Mojsijeva 2,18), pa je stvorio Evu i tako omogućio Adamu da dobije druga prema sebi. Brak treba da donese sreću i blagostanje, ne samo čoveku i ženi, koji su odlučili da postanu doživotni partneri, već i celoj porodici i društvu kao celini. Elen G. Vajt je napisala da je brak bio ustanovljen "da donese blagoslov čovečanstvu. I on je zaista na blagoslov kada god se bračni zavet sklapa inteligentno, u strahu Božjemu i sa odgovarajućim razmatranjem odgovornosti koje nameće" (MH 356.357).

Kada se muž i žena odnose jedno prema drugome s poštovanjem, uslužnošću i ljubavlju, božanski ideal braka je već skoro dostignut. U takvom odnosu zadovoljene su potrebe i žene i muža, oboje popuštaju jedno drugome i nijedno ne vlada drugim. Poštujući biblijska načela braka (Vidi I.B!), ispunjavajući biblijsku ulogu u braku (Vidi I.C!), održavajući odnose koje Biblija propisuje (Vidi I.D!), hrišćanski bračni parovi mogu svoj dom pretvoriti u "deo Neba na Zemlji" (AH 15). U takvoj atmosferi zlostavljanje bračnog druga – bez obzira radi li se o verbalnom, psihičkom ili fizičkom – jednostavno ne može da postoji.

U današnjem društvu međurasni i međukulturni brakovi su prihvatljiviji nego nekada. Međutim, takvi brakovi se neizostavno suočavaju sa izazovom da pokušaju povezati različite pozadine; često se moraju baviti negativnim reakcijama porodice i prijatelja. Zato je njihov zadatak ponekad vrlo težak. Međutim, kada se u takav brak uđe posle temeljne pripreme i na temelju inteligentne odluke, uspeh takvog braka pokazuje istinitost biblijske izreke da je "ljubav jaka kao smrt... mnoga voda ne može ugасiti ljubavi, niti je reke potopiti." (Pesma 8,6.7)

Na temelju biblijske opomene: "Ne vucite u tuđemu jarmu nevernika!" (2. Korinćanima 6,14), hrišćani treba da se žene i udaju za pripadnike svoje vere. Razlike u religijskim gledištima obično kvare domaću atmosferu i izazivaju neprilike, ne samo među bračnim drugovima nego i pripadnicima porodice. Mladiću koji je nameravao da se oženi devojkom nehrišćankom, Elen G. Vajt je napisala: "Ukoliko ne želiš da imaš dom sa kojega se senke nikada neće podizati, nemoj se sjedinjavati s Božjim neprijateljem." (5T 363)

B. Bračne stramputice

Pošto je brak zavetni odnos, koji uživa Božji blagoslov, pruža dostojan okvir intimnim odnosima muža i žene. U skladu s time, seksualni odnosi izvan braka su nespojivi s Božjim planom o braku.

Iako društvo danas dozvoljava, čak i prihvata prebračne seksualne odnose i življenje s nevenčanim partnerom, Biblija seksualne odnose stavlja isključivo u okvire braka. Suprotno uobičajenom mišljenju, brakovi na probu ne dovode do stabilnijih brakova. U jednom istraživanju o braku, koje je obavljeno između 1965. i 1985. godine, osobe koje su nevine ušle u

brak imaju stopu razvoda od 23%, dok one koje su bile seksualno aktivne pre braka imaju stopu razvoda od 35%. (Kahn and London, 847)

Preljuba se obično definiše kao seksualni odnos bračnog druga s nekim koji nije njegov bračni drug. Ta vrsta odnosa je posebno zabranjena sedmom zapovešću: "Ne čini preljube!" (2. Mojsijeva 20,14) Međutim, u koncept o preljubi uključeno je daleko više od samog seksualnog odnosa. Prema Hristovoj besedi na Gori blagoslova, preljuba se već čini kada neko sa željom pogleda na osobu suprotnog pola koja nije njegov bračni drug (Matej 5,28). Prema tome, kršenje bračnog zaveta se događa mnogo pre nego što dođe do stvarnog vanbračnog seksualnog odnosa, naime, već kada se požudne želje trajno gaje ili kada se sebi dozvoljavaju nepristojne slobode sa osobom suprotnog pola.

U mnogim društvima poligamija – jedan muž sa više od jedne žene – prihvaćena je kao normalan i zakonit oblik braka. Za hrišćane koji žive u većini zapadnih zemalja poligamija je i grešna i nezakonita. Decenijama su hrišćanske Crkve raspravljale šta da čine s poligamnim porodicama ljudi koji su prihvatili hrišćanstvo. Treba li raspustiti takve porodice? Treba li verništvo u Crkvi dozvoliti i poligamistima? Ovo pitanje je samo delimično rešeno. Neki posmatrači su приметili da je poligamija bila prihvaćena u Starom zavetu i zato smatraju da ona treba da bude ozakonjena i danas. Međutim, potpuno je jasno da poligamija nije bila u skladu s Božjim namerama i da su poligamisti i tada morali da trpe posledice svoje odluke. Načela hrišćanstva i običaj poligamije se međusobno isključuju.

Homoseksualne odnosno lezbijske zajednice, iako su u nekim zemljama zakonom dozvoljene, ne mogu se proglasiti brakom u biblijskom smislu. U početku, "muško i žensko stvori ih" (1. Mojsijeva 1,27). Biblijski uzor braka opisan je u 1. Mojsijevoj 2,24: jedan čovek i jedna žena postaju jedno telo. Homoseksualna praksa je osuđena i u Starom i u Novom zavetu (3. Mojsijeva 18,22; Rimljanima 1,26.27; 1. Korinćanima 6,9). Može se dogoditi, zbog prokletstva greha, da se neki muškarci i žene rađaju sa homoseksualnim sklonostima, isto onako kao što su neki rođeni sa genetskom predispozicijom prema alkoholizmu. Međutim, na isti način kao što Božja sila daje pobedu nad alkoholizmom, tako Njegova sila ljubavi omogućuje nekome koji ima homoseksualne sklonosti da živi životom moralne čistote. Zajednica vernih treba da postupi prema homoseksualcima i lezbijkama s ljubavlju i saučešćem (Vidi Način života II.C.3.c!)

C. Razvod braka i ponovni brak

Prema rečima samoga Isusa Hrista, Mojsije je Izrailjcima dozvolio razvod braka samo zbog tvrdoće njihovog srca; namerno prekidanje braka nije u skladu s Božjim planom. Međutim, razvod je ipak moguć i zakonit u slučaju "porneie" (Matej 5,32; 19,8.9)

Rasprave o pravom značenju pojma "porneia" napunile su mnoge knjige. Njegovo osnovno značenje je "seksualni nemoral" ili nezakoniti seksualni odnosi, kao što su preljuba, homoseksualnost ili sodomija. Neki prevodi pravilno prevode ovaj pojam kao "razbludnost",

pokazujući na taj način višeznačnost same reči. Tumačenje je još složenije kada se uzme u obzir razlog za razvod braka koji navodi Stari zavet: "šta god ružno" (5. Mojsijeva 24,1. "neprirođeno", "neprikladno", "bestidno"). U Hristovo vreme, dve jevrejske škole mišljenja tumačile su ovaj izraz na potpuno različit način. Šamaj je tvrdio da se on odnosi jedino na bračnu nevernost. Hilel je opet smatrao da pojam obuhvata sve čime bi žena mogla da izazove muževljevo nezadovoljstvo (Mišna Gittin 9,10).

Jedini biblijski razlog za razvod braka je preljuba – po tradiciji konzumirani seksualni odnos bračnog druga s nekim koji nije njegov bračni drug. U nešto novije vreme, imajući u vidu i višeznačnost pojma "porneia" i Hristovo proglašavanje požudnih misli za "preljubu", i drugi oblici ponašanja su razmatrani kao biblijski razlozi za razvod braka: homoseksualna praksa, seksualne perversije, i "uporno preterivanje u intimnim odnosima" kod kojih nije došlo do koitusa (R&H, 17. februar 1977).

Međutim, ostaje jasno da Bog mrzi razvod braka (Matej 2,16); da ga Njegov prvobitni plan nije predviđao (Matej 19,8) i da je razvod zbog porneie tolerisan, ali nije obavezan. Pavle ponavlja Isusovu zabranu razvoda: "I da se žena od muža ne razdvaja!" (1. Korinćanima 7,10) "Što je Bog sastavio, čovek da ne rastavlja!" (Matej 19,6)

Ponovni brak posle biblijski dozvoljenog razvoda braka je prihvatljiv. Svaki drugi oblik ponovnog braka predstavlja "serijsku poligamiju" i greh je pred Bogom.

D. Zlostavljanje u porodici

U naše savremeno doba život je postao pun stresa. Ekonomski pritisci, urbanizacija, raspadanje porodice, gubitak korena, zdravstveni problemi – sve to doprinosi nastajanju napetosti koja navodi na zlostavljanje dece, žena i starijih osoba.

Zlostavljanje dece može da bude fizičko, psihičko i seksualno. Broj zlostavljene dece i novorođenčadi, koja su primljena na bolničku negu u Sjedinjenim Državama, dramatično je porastao u toku poslednje decenije. U nekim slučajevima bespomoćna deca su bila nemilosrdno kažnjavana zbog najmanje "nervoze" roditelja ili staratelja. Mnoga deca odrastaju u domovima u kojima su lišena odgovarajuće ishrane, higijene i nege. Neka, koja naizgled imaju sve životne potrebe, izložena su takvim postupcima da ostaju psihički oštećena za celi život. Od 1986. godine seksualno zlostavljanje dece – koje se kreće od seksualnog milovanja do intimnog odnosa – od strane roditelja ili drugih pripadnika porodice dostiglo je najvišu dosadašnju stopu od 32,8 na hiljadu pripadnika dečje populacije (Ards and Harrell, 337). Godine 1993. negde između 19 do 38% odraslih žena priznalo je da su kao deca bile žrtva seksualnog zlostavljanja (Dubovitz, 733). Incest, osuđen u Bibliji (3. Mojsijeva 18,6-14; 5. Mojsijeva 27,20-23) i tabu u većini društava, postao je epidemija koja hara u sve bezbožnijem i promiskuitetnijem društvu.

Žene mogu da budu izložene zlostavljanju i u domu i u društvu. Pretpostavlja se da je jedna od svake tri devojke izložena seksualnom zlostavljanju od strane odraslih osoba i da je 40 do 50% žena iskusilo neki oblik seksualnog uznemiravanja (Williams, 18). Zbog ekonomskih ili tradicionalnih pritisaka, neka društva žele pretežno mušku decu, pa se u slučaju ženske dece obavlja pobačaj ili se ženska novorođenčad ostavljaju da umru. U nekim područjima, devojčice odrastaju s manje mogućnosti obrazovanja od svojih muških vršnjaka. U većini zemalja zarađuju manje od muškaraca na istom radnom mestu, a u skoro svima doživljavaju batine, grdnje, poniženja i čak smrt.

Starije osobe, umesto da budu poštovane u društvu i u porodici, često su izložene zlostavljanju. Dramatični porast dugovečnosti u oštroj je suprotnosti sa sve manjom željom porodice da se s ljubavlju stara o svojim starijim pripadnicima. Ili ostavljeni da umru u staračkim domovima ili ograničeni na domove svoje dece, ostareli roditelji često pate od zanemarivanja pa čak i fizičkih pretnji, jer njihova deca nemaju ni vremena, ni energije, ni želje da se staraju o njima. Ova stanje je gore u ekonomski najrazvijenijim zemljama nego u zaostalim zemljama trećega sveta, u kojima proširena porodica obično nastavlja da poštuje starije i da se stara o njima.

E. Oblici porodice i planiranje porodice

Porodice se pojavljuju u različitim veličinama i oblicima i imaju zajedničku ulogu da osiguraju toplinu i sigurnost onima koji žive u domu. Danas, kada je porodica u opasnosti da izgubi svoj identitet i svoju vitalnost, jedino biblijski pogled na dom naglašava njegove trajne vrednosti.

U razvijenim zemljama, uža porodica (roditelji i deca) u velikoj meri je zamenila širu porodicu u koju su bili uključeni i drugi rođaci, kao što su roditelji bračnih drugova, tetke i ujaci, koji su živeli pod istim krovom ili u blizini. Iako su oba oblika porodice legitimna, uža porodica, izolovana od šire porodice, gubi mnoge prednosti porodične solidarnosti koje se jasno zapažaju u životu šire porodice. Svakako da današnja pokretljivost i zahtevi savremenog života doprinose da je život u široj porodici postao vrlo težak ili skoro nemoguć, ali se uža porodica mora potruditi da održi žive i redovne odnose sa širom porodicom, posebno sa dedama i bakama. Starija generacija može mnogo da ponudi u pogledu socijalizacije dece, ali je i ona u velikoj meri zavisna od podrške mlađih.

Porodica s jednim roditeljem, nastala velikim delom zbog povećane stope razvoda i spiralnog umnožavanja broja vanbračnih porođaja, sačinjava veliki procenat savremenih porodica. Najveći broj takvih porodica ima na čelu ženu i mnoge su vrlo siromašne. Odrastanje u takvoj porodici često ima negativne strane. Nedostatak jednog roditelja – obično oca – lišava decu odgovarajućeg uzora u podeli uloga među polovima, posebno ako je dete istog pola kao i odsutni roditelj. Deca u porodici s jednim roditeljem svakako će provoditi veliki deo svoga vremena bez nadzora roditelja koji mora da radi da bi pribavio hranu i krov nad glavom. Takva deca mogu da

postanu cinična i ogorčena, jer osećaju da im je nešto uskraćeno, da im je onemogućeno sticanje normalnog domaćeg iskustva; zato često postaju kandidati za prekidanje školovanja ili delinkvenciju. Takvim porodicama društvo i Crkva treba da pruže podršku i ohrabrenje. Da budemo još određeniji, pojedinci koji imaju potpune porodice treba da odvoje nešto od svoga vremena da bi takvim krnjim porodicama pomogli u nošenju njihovog tereta.

Pošto tako mnogo brakova – u Sjedinjenim Državama svaki drugi – završava razvodom i pošto većina razvedenih sklapa novi brak, broj maćehinskih porodica je druga stvarnost našeg vremena. Samo uz velike teškoće ovakve porodice se mogu stopiti, srasti u jednu celinu. Mora se, naime, savladati bol nastao raspadom prvobitne porodice. U isto vreme, nastavljaju se odnosi sa prvobitnom porodicom ili se bar osećaju njeni uticaji. Mora doći do prilagođavanja novim i različitim članovima nove porodice. Broj interakcija u velikoj meri raste. Tako, na primer, u porodici od dva roditelja i dvoje dece, imamo dve dede i dve bake i uobičajeni broj članova širih porodica, prosečno 28 parova sa 247 mogućih interakcija. Ukoliko je jednome od roditelja to drugi ili treći brak, na raspolaganju je 131.054 interakcija, a ukoliko su oboje već bili u bračnoj vezi s nekim drugim ili trećim, moguće interakcije skaču na neverovatnih 8,388.584 slučajeva (Clark, 10). Ove teškoće naglašavaju mudrost poslušnosti biblijskim savetima koji se tiču razvoda. One su ujedno priznanje maćehinskim porodicama koje su uspele u srastanju u jednu novu porodičnu celinu.

Bez obzira na oblik porodice, biblijski saveti o ulogama i odnosima u porodici ostaju na snazi (Vidi I.D.E!). Zajednički, roditelji i deca, mogu uz Božju pomoć sagraditi tvrđavu ljubavi koja može da zaštiti svoje stanovnike i da širi toplinu i svetlost po svojoj okolini (Vidi Način života I.C.5.a!).

1. Reprodukcija i širenje

Kao što je već naglašeno, "deca su nasledstvo od Gospoda" (Psalam 127,3). Njihova prisutnost upotpunjuje porodični krug i donosi radost roditeljima. Uzimajući u obzir trenutne okolnosti, mnogi bračni parovi smatraju da moraju da ograniče broj dece koju će doneti na svet. Ustovremeno, drugi bračni parovi preduzimaju akrivne korake da steknu decu, posebno u slučaju kada nisu u stanju da ih doboju normalnim putem.

a. Kontrola rađanja. Iako praksa kontrole rađanja nije nova, današnja tehnologija omogućuje roditeljima da odrede vreme rađanja dece ili da ograniče njihov broj. Hoće li ili neće primeniti kontrolu rađanja prepušteno je odluci svake porodice. Samo bračni parovi znaju granice svojih materijalnih i fizičkih mogućnosti; jer oni moraju da nose odgovornost za obrazovanje i podizanje svoje dece. Porodice koje se umnožavaju preko ekonomskih mogućnosti roditelja same stavljaju sebe u težak položaj koji može imati žalosne posledice po razvoj njihove dece. Majke koje imaju suviše dece trpe fizički i psihički, a ni njihova deca nisu pošteđena patnji. I zato, iako poštuje biblijski nalog da čuva život, većina hrišćana prihvata misao da propust da se

spreči početak života može imati žalosne posledice po blagostanje svih učesnika i onemogućiti Božji plan da nas učini srećnima i zadovoljnima.

U toku cele svoje službe, Elen G. Vajt je pisala da roditelji pre nego što donesu dete na svet treba da razmotre kakva ga budućnost očekuje (2T 380; R&H, 24. jun 1890). Roditelji, piše ona, "nemaju prava da na svet donose decu koja će pasti na teret drugima" (2T 380). Jednom bračnom paru je napisala da ukoliko nisu u stanju da disciplinuju svoju decu "od malih nogu... učiniće greh ako povećaju svoju porodicu" (5T 323.324). Osim toga, da bi unapredili svoje misionarske mogućnosti, neki bračni parovi treba da ostanu bez dece (R&H, 8. decembar 1885).

b. Moderna tehnologija i usvojenje. Bračni parovi koji ne mogu da imaju svoju decu mogu poželeći da se posluže dostignućima moderne tehnologije ili da usvoje tuđe dete. Mnoge od ovih procedura suočavaju buduće roditelje s ozbiljnim etičkim problemima i zahtevaju od njih da traže Božju pomoć prilikom odlučivanja, dok sve podrazumevaju trezveno razmišljanje o načelima života i pristavskoj odgovornosti hrišćanina.

Veštačko oplodjenje spermom oca ili in vitro oplodjenje uz upotrebu sperme oca i jajašca majke, doneće na svet dete koje će pripadati tom bračnom paru i kojemu će oni biti pravi roditelji. U tom smislu, ovde nema nikakvog moralnog problema. Međutim, roditelji će, možda, poželeći da razmisle o svojoj pristavskoj odgovornosti za upotrebu novca potrošenog na ovu obično vrlo skupu proceduru. Osim toga, trebalo bi da razmisle da li je lečenje neplodnosti na ovaj način u suprotnosti s Božjom voljom da oni kao pojedinci nemaju poroda.

Veštačko oplodjenje spermom nepoznatog davaoca postavlja niz vrlo teških pitanja. Uprkos staranju nadležnih ustanova da izaberu najbolje davaoce, nepoznati otac može da prenese na dete neželjene osobine. Dete koje kasnije ustanovi da mu je otac neki nepoznati davalac može provesti celi život pitajući se ko mu je otac. Sa druge strane, ukoliko otac bude poznat, ili samo dete ili otac pokušaće da prekinu veze koje dete vežu uz porodicu koja ga je podigla. Problemi koji se pojavljuju u vezi s upotrebom jajašca donatorke ili sperme donatora uglavnom su slični.

Usvojenje je staro sredstvo za proširenje porodice i ispunjenje želje za naslednikom. Avram je razmišljao da usvoji Eliezera i da ga proglasi naslednikom (1. Mojsijeva 15,2.3). Faraonova kćerka je usvojila Mojsija (2. Mojsijeva 2,10). Mardohej je podigao Jestiru kao svoje dete (Jestira 2,7), a Josif je prihvatio odgovornost da podigne dete Isusa (Luka 2,41-52).

Većina usvojenja događa se iz dva razloga. Neplodni parovi sa velikom željom da imaju dete mogu se odlučiti da usvoje nečijeg potomka. Parovi ili porodice koje vide dete u nevolji mogu odlučiti da vrata svoga doma otvore nevoljniku. Bez obzira na razlog usvojenja, novi roditelji se prihvataju doživotne odgovornosti da se o usvojeniku staraju kao o svom detetu.

Da i usvojenje može izazvati probleme ne može se odreći. Deca mogu nositi genetske predispozicije ili posledice ranijeg zlostavljanja koje novi roditelji teško mogu da shvate ili prihvate. Međurasna ili međukulturna usvojenja zahtevaju mnogo mudrosti i izuzetnu količinu ljubavi.

Kada se usvojenje dogodi iz altruističkih razloga, predstavlja prekrasan hrišćanski gest. Ono detetu osigurava dom pun ljubavi u kojemu će biti zadovoljene njegove fizičke i psihosocijalne potrebe. Ono istovremeno omogućuje usvojiteljima da uživaju blagoslove roditeljstva.

Jedan od blagoslova hrišćanskih adoptivnih porodica je u tome što odsjaju ljubav i staranje koje Bog pokazuje prema svojoj deci. U tom smislu, Pavle kaže da je Bog usvojio hrišćane i na taj način ih učinio svojom decom (Rimljanima 8,15.16; 9,4).

2. Testamenti i legati

Hrišćani treba da se oslanjaju na Boga. Ali, treba da se postaraju i za budućnost, pripremajući se u danima obilja za dane krize i oskudice (Priče 6,6-11). Služenje testamentima i legatima da bi se osigurala odgovarajuća nega deci koja mogu da ostanu siročad i pravilna raspodela ostavštine sigurno da predstavlja mudar način postupanja. Prilikom raspodele imovine trebalo bi svakako misliti i na potrebe evanđeoskog dela i siromašnih.

Među pravnim dokumentima kojima se danas ljudi služe treba spomenuti i predbračni ugovor i poslednja volja o životu. Prvi govori o raspodeli imovine u slučaju razvoda braka. Taj ugovor je ponekad potreban da bi se zaštitili interesi dece iz prethodnog braka. Iako je potpuno u skladu sa zakonom, predbračni ugovor postavlja mnoštvo pitanja. Da li unapred planirani razvod može doprineti da se zaborave načela porodičnog jedinstva i opraštanja koja su tako vitalno značajna za uspeh braka? Da li venčanje sa unapred otvorenim vratima za slučaj nesreće oslabljuje "večnost" bračnog zaveta?

Drugi slučaj tretira prirodu i opseg ponašanja u slučaju smrtonosne bolesti, uključujući i mere koje medicinski personal treba da preduzme da bi produžio ili održao život i, u slučaju smrti, koji se organi mogu upotrebiti za presađivanje ili istraživanja. Pre nego što se potpiše takva vrsta testamenta, testator treba da se dogovori sa članovima porodice koji odredbe testamenta mogu da tumače drugačije i sa medicinskim osobljem koje treba da provede odredbe testamenta.

F. Porodične dileme

1. Pobačaj

Dok se pojam kontrole rađanja obično shvata kao sprečavanje života da nastane, pobačaj znači gašenje života i zato postaje teološki problem.

Bog je izvor života i njegov davalac (Dela 17,25.28). Ljudski život ima jedinstvenu vrednost zato što su ljudska bića stvorena po Božjem obličju (1. Mojsijeva 1,27). Bog poziva na zaštitu ljudskog života (2. Mojsijeva 20,13) i poziva ljudska bića na odgovornost ukoliko su

učestvovala u uništenju ljudskog života (1. Mojsijeva 9,5.6). Bog je posebno zainteresovan za zaštitu bespomoćnih (Priče 24,11.12; Jakov 1,27). Sa druge strane, Bog ljudskom biću daje slobodu izbora (5. Mojsijeva 30,19.20; Galatima 5,13) i poziva svakog pojedinca da donosi moralne odluke na temelju biblijskih načela (Dela 17,11), da se uvek trudi da ispuni Božju volju (Rimljanima 12,2).

Život nerođenog deteta se mora poštovati zato što je svaki ljudski život svetinja Bogu. Pobačaj nikada nije bez moralnih posledica i nikada se ne bi smeo olako uzimati. Odluke u vezi sa pobačajem moraju se donositi u okvirima ovog grešnog sveta, ali ne izvan kruga porodice, već u njenim okvirima, na temelju biblijskih načela. Iako ima malo hrišćana koji će tvrditi da su svi pobačaji opravdani i da nikada ne bi trebalo razmotriti i neku drugu mogućnost, ipak, kada se dobro razmisli, mora se doći do zaključka da bi se opravdani razlozi za pobačaj mogli svesti na incest, silovanje i radikalnu ugroženost života majke.

Bez obzira šta misle o ovom pitanju, hrišćani ne bi smeli da se ponašaju osuđivački prema onima koji su prošli kroz traumu pobačaja. Trebalo bi umesto toga da Crkva pruži saučešće i podršku onima koji se suočavaju s problemom neželjene trudnoće.

2. Eutanazija

Dve vrste ubistava iz samilosti dobijaju sve više podrške u današnjem društvu. Pasivna eutanazija predstavlja uskraćivanje ishrane ili sistema za održavanje života osobama koje su obolele od smrtonosnih bolesti. Aktivna eutanazija je oduzimanje nećijeg života da bi se sprečile dalje patnje.

Osoba uključena u delo eutanazije, ali i porodica samrtnika, moraju da se suoče s nekoliko pitanja. Kada je neko mrtav? Kada nervne ćelije mozga prestaju da funkcionišu? Kada srce prestaje da kuca? Da li je u skladu s načelima morala održavati nekoga mehanički u životu iako su njegovi telesni sistemi prestali da rade? Da li čovek postaje ubica ako nekome pomogne da umre? Treba li porodica da poštuje volju samrtnika koji zahteva da mu se život ne održava mehaničkim putem?

Oni koji kategorički odbacuju eutanaziju veruju da ona predstavlja kršenje zapovesti "Ne ubij!" Sa druge strane, oni koji je prihvataju kao moralno rešenje podsećaju da jevrejski original zapovesti u 2. Mojsijevoj 20,13. glasi: "Ne čini zločin ubistva!" ((Zločin ubijstva je zlonamerno, protivzakonito, promišljeno oduzimanje života! – primedba prevocioca) i zato smatraju da pasivna eutanazija ne predstavlja oduzimanje života, već skraćivanje traume umiranja.

Oslanjajući se na zakon ljubavi, na potrebu poštovanja života i načela pravednosti, ne možemo prihvatiti ovakvo zastranjivanje od okvira porodičnog života. Iako priznajemo da živimo u grešnom svetu, u kojemu su obilno zastupljeni i greh i bolest i patnja, kao hrišćani smo obavezni da sledimo božanski ideal porodičnog života.

3. Kloniranje

Pošto repliciranje (kloniranje) ljudskog života još nije postalo stvarnost, nisu se pokazale ni njegove posledice, ali postoje neki elementi, i pozitivni i negativni, koji se mogu predvideti.

Među negativne posledice kloniranja možemo ubrojati: menjanje tako vitalnih ljudskih emocija kao što su naklonost, poštovanje i ljubav, zbog svesti o neograničenoj zamenljivosti svake ljudske jedinice; umanjivanja vrednosti života zbog mogućnosti primene "industrijske metodologije" u "proizvodnji" ljudskih bića; daljeg razgrađivanja bračne intimnosti zbog izdvajanja seksualnosti iz procesa ljudskog razmnožavanja; slabljenja porodičnog sistema zbog nastajanja klase ljudi bez oca i majke; i konačno, zbog prihvatanja sebičnog egoizma i elitizma kao posledice sistema selekcije koji odlučuje ko je dostojan da bude kloniran, a ko nije.

Među pozitivne posledice mogli bismo ubrojati unapređivanje života koje bi nastalo kao posledica upotrebe delova tela, kao što su koštana srž ili bubrezi, i produženja postojanja u okvirima društva takvih genija kao što su bili Elizabet Baret Brauning, ili Albert Ajnštajn ili Džordž Vašington Karver i drugi.

Ako bismo mogućim negativnim posledicama kloniranja dodali i činjenicu da repliciranje genija ne garantuje njegovo razvijanje ili upotrebu u istoj meri i sa istom svrhom kao što je to bio slučaj s originalom, postaje jasno zašto hrišćani samo s velikom merom opreznosti moraju pristupiti tom uzbudljivom i radikalnom prodoru u do sada skrivene tajne ljudskog života, što se svakako nije moglo dogoditi bez Božjeg odobrenja.

4. Veštačko oplodjenje

Dve najpoznatije metode veštačkog oplodjenja su "in vitro" oplodjenje i veštačko osemenjivanje. "In vitro" oplodjenje je oplodjenje izvan materice majke. U toku tog procesa jajašca se hirurškim putem vade iz tela žene i oploduju spermom muškarca u laboratorijskim uslovima. Posle kratkog perioda inkubacije, nekoliko embriona u razvoju (tri ili četiri) stavlja se u matericu majke s nadom da će bar jedan preživeti.

Drugi, mnogo poznatiji metod, veštačko osemenjivanje, predstavlja proceduru kojom se seme muža ili drugog donatora stavlja u matericu majke veštačkim putem. Na ovaj način se svake godine u svetu rađa mnogo stotina hiljada novorođenčadi.

Pitanja koja se postavljaju u vezi sa "in vitro" oplodivanjem ovako bi se mogla formulirati:

- a. Kada u stvari počinje život? Drugim rečima, da li su embrioni u razvoju ljudska bića? Ako je tako, da li je moralno začeti nekoliko života, čak i veštačkim putem, ukoliko unapred znamo da je većina od njih osuđena na smrt?
- b. Dok se deca, začeta in vitro semenom muža i jajašcem žene, razvijaju potpuno normalno i u skladu s moralnim normama, šta se događa kada muž nije donator semena, već neko drugi?
- c. Treba li donator da sazna ime majke i ime deteta?
- d. Kakva prava ili dužnosti ima prirodni otac u tom slučaju?
- e. Kakve negativne psihološke posledice može pretrpeti iznajmljeni otac ili dete začeto na taj način?

Veštačko osemenjivanje, u kojem učestvuju i muž i žena, ne postavlja mnogo etičkih ili pravnih pitanja. Međutim, kada se neko drugi, a ne muž, pojavljuje kao donator, postavljaju se u pojačanom obliku i mnoga druga pitanja, osim pitanja o pravima i dužnostima donatora kao prirodnog oca deteta, na primer, pitanje o psihičkom stanju deteta ukoliko bude informisano o načinu na koji je začeto. Zato i postoji duboka dilema treba li dete da bude o svemu obavešteno ili ne treba.

Paralelnu dilemu postavlja i pitanje takozvanih profesionalnih surogatskih majki ili, kako se obično govori, pitanje "materica za iznajmljivanje".

Među najvećim problemima koji se odnose na ovu metodu donošenja dece na svet svakako treba spomenuti:

- a. Uticaj koji na društvo ima komercijalizacija procesa rađanja.
- b. Uticaj koji na biološku majku ima prisilno razdvajanje od deteta.

3. Zbrka i napetost koji često nastaju zbog rasprava o roditeljstvu i pravu na posećivanje. Primer kada su se Avram i Sara poslužili Agarinom matericom da dobiju dete već stolicima služi kao slika problema koji nastaju upotrebom ove metode dobijanja potomstva (1. Mojsijeva 16,1-16).

Sasvim je moguće da ozbiljni hrišćani različito ocenjuju sve ove metode. Međutim, među onima koji se trude da ispune Božju volju i da deluju na dobro svoje porodice i celog sruštva ove probleme niko neće shvatiti olako.

III. Brak i porodica iz istorijske perspektive

A. Judaizam

Biblijski izveštaji sadrže podatke o braku i porodici u toku ranog perioda judaizma. Među najstarije vanbiblijske jevrejske podatke o braku spada ugovor nađen među papirusima iz Elefantine i priča o venčanju Sare i Tovije u Knjizi o Toviji, sedmo o osmo poglavlje, koja opisuje svetkovinu, ali i sam bračni ugovor.

U rabinskom judaizmu, brak je smatran velikim blagoslovom: "Onaj koji nema žene nije pravi čovek!" (Vavilonski Talmud, Yebamoth 63a); "živi bez radosti, bez blagoslova i bez dobrote" (Vavilonski Talmud, Yebamoth, 62b). Poligamija je bila moguća, ali praktički nepoznata u talmudsko doba. Ostavljanje potomstva je bilo dužnost (Mišna, Yebamoth 6,6). Posle deset godina neplodnosti, žena je morala da se razvede.

Očeva dužnost je bila da svoga sina pouči Tori i načinima izdržavanja porodice (Vavilonski Talmud, Kiddushin 29b). Roditeljima je bilo strogo zabranjeno da bilo kojem detetu daju prednost (Vavilonski Talmud, Shabbath, 10b). "Čovek treba da troši ispod svojih mogućnosti za hranu, prema svojim mogućnostima za odeću, a iznad svojih mogućnosti u iskazivanju počasti svojoj ženi i deci" (Vavilonski

Dom je bio središte verskih običaja. Među praznicima isticali su se Subota i Pasha. Osim toga, porodice su poštovale praznik Senica i svakodnevne rituale kod trpeze, što je jačalo veze koje su spajale njene pripadnike.

Sve do današnjega dana među religioznim Jevrejima brak je obavezan. Jevrejska porodica nastavlja da bude mesto na kojemu se najuspešnije daju verske pouke.

B. Rano hrišćanstvo

Brak i porodica prvih hrišćana stajali su pod dubokim uticajem jevrejske tradicije, ali i pod još dubljim uticajem novozavetnih pravila, koja su podrobno opisivala dužnosti članova porodice (Efescima 5,21- 6,4; Kološanima 3,18-21; 1. Petrova 3,1-8).

Među hrišćanima, sklapanje braka je obično bilo praćeno religijskim ceremonijama. Ignacije potvrđuje da hrišćanski brak treba da bude sklopljen sa znanjem episkopa, napominjući da je neophodan i savet i pristanak kongregacije (Pismo Polikarpu 5 – ANF 1:1000). Kliment Aleksandrijski govori o "braku koji je konzumiran u skladu sa Rečju" kao o posvećenom zajedništvu (Stromata 4,20 – ANF 2:432). Od četvrtog stoleća na dalje sveštenik ili episkop su obavljali venčanje.

Od četvrtog stoleća na dalje, neki hrišćani su počeli smatrati da celibat ima prednost pred brakom, posebno za klerike, od kojih se krajem četvrtog stoleća na Zapadu počelo zahtevati da žive u celibatu. Gnostici su već tvrdili da je bračna intimnost grešna. Jeronim (340-420) je toliko uzdizao virginitet – nevinost – da se sticao utisak da brak nije ideal. Avgustinovi (354-430),

pogledi su bili nešto umereniji od Jeronimovih, jer je uzdizao tri vrline braka: vernost, potomstvo i sakrament (Blagoslovi braka, 32 – NPNF 1, 3,401). Telesna strast se tako rađanjem dece pretvorila u nešto dobro (Isto, NPNF-1, 3,401). Međutim, on ipak i dalje tvrdi da su seksualni odnosi sa bilo kojom drugom svrhom osim dobijanja potomstva grešni. I on uzdiže nadmoćnu vrednost celibata. Ali, uprkos svemu tome, ipak gleda na brak kao na učestvovanje u znaku zajedništva Hrista i Njegove Crkve.

Crkva je zabranjivala razvod braka, osim zbog preljube. Oko trećeg stoleća, na ponovni brak, čak i nevine strane, gledalo se s negodovanjem. Na Istoku je vladala veća tolerancija; na primer, Vasilije (330-379) nije odobrio, ali je odbio da prokune drugi brak. U to vreme, prema rimskom zakonu, bilo muž bilo žena mogli su da dobiju razvod na temelju mnogobrojnih razloga i da slobodno sklope novi brak.

Mešani brakovi hrišćana s nehrišćanima, nisu se smatrali zakonitima. Sabor u Elviri (306), zabranio je brak hrišćana s Jevrejima, jereticima, i neznabošcima. Ambrozije (339-397), proklinje i smatra svetogrđem brak vernika s nevernikom (Poslanica 19,7). Teodosijev kodeks (438) proglašava mešani brak zločinom za koji je propisana smrtna kazna.

C. Srednji vek

U toku Srednjeg veka Crkva je bila vrhovni autoritet i zakonodavac na području braka i porodice. Karlo Veliki (742-814), zabranio je brakove bez blagoslov a Crkve (Capitulary 7, 363). Godine 895. Leon VI Filozof, vladar u Konstantinopolisu, proglasio je nevažećim brak slobodne osobe bez bračnog blagoslova. Na Zapadu, oko desetog stoleća uvedena je svadbena misa. Bila su proglašena crkvena pravila o tome ko se može venčati s kime. Pravila su važila za sve, osim za bogataše i uticajne ljude koji su mogli dobiti papinski oprost za svoja dela. Konačno je Sabor u Tridentu (1545-1563) doneo odluku da se nijedan brak neće smatrati zakonitim ukoliko nije sklopljen pred sveštenikom i u prisutnosti dva svedoka.

Teolozi i klerici su naširoko raspravljali o svrsi braka i o uslovima pod kojima se on može smatrati zakonitim. Oko 1140. Gratian je objavio Konkordans neusklađenih kanona u kojemu je pokušao da uskladi osnovne tekstove o braku. On je zaključio da saglasnost Crkve brak čini pravno valjanim, i da ga polni odnos jednostavno upotpunjuje. Što se tiče svrhe braka, Peter Lombard, biskup Pariza u dvanaestom stoleću, potvrđuje da je osnovna svrha braka prokreacija, dobijanje potomaka, dok je sporedna utočište od bluda. Ista misao je jasno izražena i u kanonu 1013: "Prvenstveni cilj braka je dobijanje potomaka i nega dece; njegov drugi cilj je međusobna pomoć i čuvanje od telesnih želja."

Toma Akvinski (1225-1274) smatra da je brak prirodan i od Boga osnovan. Pošto su polni odnosi neophodni da bi se Božja dela stvaranja održala u životu, telesni odnosi su dobri. Osim toga, prijateljstvo u braku je takođe dobro. Međutim, u šesnaestom stoleću Sabor u Tridentu je prokleo sve one koji tvrde da je bračni status ravnopravan celibatu ili uzvišeniji od njega.

Preovladavale su i razlike u mišljenjima o razvodu i ponovnom braku. Crkvenim zakonom ranije su na Zapadu bili zabranjeni razvod i u skladu s time ponovni brak. Na Istoku je i jedno i drugo bilo dozvoljeno, ne samo zbog preljube, već i zbog drugih ozbiljnih razloga, ali samo jednom u toku života. Čak i danas većina katoličkih zemalja se drži crkvenih pravila Sabora u Tridentu, koji uskraćuje pravo na razvod, ali dozvoljava anuliranje, poništavanje braka na temelju određenih razloga.

D. Reformacija

Protestantska Reformacija je odbacila, ali nije potpuno izbrisala mehanicističko shvatanje braka koje se tako duboko useklo u srednjovekovni način razmišljanja. Reformatori su odbacili sakramentalnu teoriju braka, oslobodivši ga tako od robovanja celibatu i asketizmu. Brak je postao prihvatljiv, ali više kao pripomoć u u suzbijanju strasti nego kao ugovor među partnerima. U svom komentaru Deset zapovesti, Luter kaže:

"Kada bismo dozvolili prirodi da krene svojim tokom, onako kako ju je Bog usadio u nas, mi ne bismo imali načina da ostanemo moralno čisti izvan braka, jer telo i krv ostaju telo i krv, i naši prirodni instinkti i nagoni bi nesmetano išli svojim putem, kao što svaki od nas vidi i oseća. Da bi nam olakšao da izbegnemo seksualni nemoral, Bog je uspostavio ustanovu braka, tako da svaka osoba može da dobije svoj pravedni deo i da bude njome zadovoljna – iako, naravno, Bog i dalje treba da nam dodaje svoju blagodat da bi nam i srca ostala čista." (Large Catechism, o šestoj zapovesti)

Sa druge strane, Luter je shvatio da je dobra žena dar od Gospoda. Versko vaspitanje dece za njega je vredan etički zadatak. U istoj meri u kojoj poziva na saučešće, žrtvovanje i strpljenje, brak nudi i priliku za postizanje višeg duhovnog nivoa.

Reformatori su ukazali na činjenicu da Bog nikada ne bi dozvolio razvod kada bi on u svakom slučaju bio loš. Prema tome, mogao se prihvatiti razvod zbog preljube ili napuštanja, i oni koji bi se iz tog razloga razveli mogli su sklopiti novi brak. U isto vreme Luter potvrđuje da oni "koji žele da budu dobri hrišćani ne bi trebalo da se razvode... iako on ili ona mogu da budu čudni, nastrani i nesavršeni; ili, ako već dođe do razvoda, da se ne sklapa novi brak." (Komentar o Besedi na Gori blagoslova, Matej 5,31.32) Ipak, našao je za potrebno da kaže: "Što se tiče razvoda, i dalje ostaje sporno da li je on dozvoljen. Što se mene tiče, toliko mi je odvratno da bih pre prihvatio bigamiju nego razvod. Međutim, da li je dozvoljen ne usuđujem se da kažem." (Vavilonsko ropstvo Crkve) Džon Milton je ovu raspravu reformatora odveo korak dalje tvrdeći da je brak neraskidiv jedino u slučaju kada se među bračnim drugovima uspostavi potpuno i savršeno jedinstvo srca.

Kalvin je bio mnogo određeniji kada je govorio o braku, jer ga je smatrao čistim i stvarnim Božjim darom. Međutim, ni on nije uspeo da savlada zbnunjenost kada se radilo o pitanju ugodnih elemenata seksualne intimnosti u braku s kojim se Crkva mučila još od vremena ranih crkvenih Otaca.

U Velikoj Britaniji pod Edvardom VI bio je učinjen pokušaj da se promene crkveni zakoni i da se dozvoli sklapanje novog braka posle razvoda. Iako pokušaj nije uspeo i iako je zakonska mogućnost rastave bez prava na ponovni brak mogla da bude dozvoljena tek odlukom crkvenih sudova na temelju 1604. kanona, novi brak se mogao sklopiti posebnim dekretom Parlamenta. Konferencija u Lambetu 1888. godine je odlučila da nevinna strana u razvodu zbog preljube može da sklopi novi brak, ali da novi brak ne može da dobije blagoslov Crkve.

E. Adventističko gledište

U toku cele svoje istorije adventisti su pridavali veliku važnost braku i porodici. Oni smatraju da su ove ustanove božanskog porekla i da predstavljaju božanski dar ljudskom rodu, zajedno sa sedmim danom odmora, Subotom.

1. Sedmični dan odmora, Subota

Posebno značajnu ulogu u očuvanju stabilnosti adventističke porodice ima svetkovanje sedmoga dana, Subote. Taj dan, koji je Bog posvetio, omogućuje porodici da se druži i da slavi Boga. Pripremanje za taj dan pruža priliku za postizanje telesne i duhovne čistoće – doma, tela, i odeće, dok se duh i um pripremaju za svetkovanje tog velikog praznika koji je potpuno posvećen duhovnom uzdizanju. U toku subotnjih časova, porodice su pozvane da prisustvuju bogosluženjima u crkvi, da se druže s vernicima, da proučavaju i istražuju prirodu i da se međusobno ispomažu. Bog nagrađuje porodice, ali i pojedince (Isaija 58,13.14) koji poštuju četvrtu zapovest (2. Mojsijeva 20,8-11).

2. Knjige i publikacije

Adventisti su još vrlo rano pokazali koliko im je stalo do porodice. Godine 1865. Elen G. Vajt je napisala šest članaka o zdravlju i objavila ih zajedno s člancima drugih autora u nizu traktata pod naslovom "Kako da živimo" (štampanih ponovo nekoliko puta, poslednji put u 2SM, 1958. godine). Drugi njen članak se bavi brakom i porodicom u okviru rasprave o zdravlju i bolestima. Elen G. Vajt opisuje brak kao ustanovu "koju je Nebo odredilo da bude na blagoslov čoveku" (2SM 421). Ona poziva supružnike da se trude da usreće jedno drugo (2SM 430) i da osiguraju blagostanje svojoj deci, koju treba da podižu u skladu sa zakonima zdravlja i morala. Pobožni roditelji će "osećati da su njihova deca skupoceni dragulji koje im je Bog poverio da se o njima staraju". Hrišćanske porodice će svet učiniti boljim time "što će živeti u njemu" i konačno će se "osposobiti za uzvišeniji život, za bolji svet" (2SM 440).

Među člancima i svedočanstvima Elen G. Vajt mogu se naći mnogobrojni članci koji se bave domom i porodicom. Veliki delovi njene knjige "Služba izlečenja" (1905) posvećeni su toj tematici. Načinjene su i dve velike zbirke njenih citata o braku i porodici i objavljene pod naslovom "Temelji srećnoga doma" (1952) i "Poučavanje dece" (1954).

U toku vremena mnogi adventistički autori bavili su se temama doma i porodice. Artur V. Spalding (1877-1953), poznat po svojoj istoriji Crkve adventista sedmog dana, pisao je i o deci i mladima u Crkvi. Njegova knjiga "Graditelji doma" (1928) smatra se klasikom na tom području. Bel Vud Komstok (1880-1961), lekar i profesor endokrinologije, saradivala je sa Spaldingom pri pisanju knjiga "Dani mladosti" (1932), "Devojčice i dečaci u doba rastenja" (1931), i "Kroz rano detinjstvo" (1930). Osim toga, objavila je i mnogo članaka u zdravstvenim časopisima i knjige, kao što je "Sve o bebama" (1930). Harold Šrajok (1906-...), lekar i profesor medicine, napisao je nekoliko knjiga o braku i porodici od kojih su najpoznatije "Sreća za muževe i žene" (1949), "Postajući čovek" (1951), i "Postajući žena" (1951). Te knjige su prevedene na mnoge jezike i doživele su mnoga izdanja.

3. Crkvene strukture i proglesi

Zainteresovanost za porodicu je vidljiva na svim nivoima crkvene organizacije, od Generalne konferencije do mesne crkve. Godine 1922. Spalding je organizovao Komisiju Generalne konferencije za dom i porodicu. Do 1941. godine pripremio je materijale o braku i porodici i stavio ih na raspolaganje mesnim crkvama. Posle isteka Spaldingovog mandata pa sve do 1975. godine, Komisija je bila spojena sa Odeljenjem za vaspitanje. U to vreme, Služba za dom i porodicu (kasnije preimenovana u Službu za porodični život) bila je organizovana da nadgleda pripremu materijala i održavanje seminara o braku, o neudatima i neoženjenima, o roditeljstvu i drugim područjima porodičnog života. Međunarodni seminar o porodičnom životu, koji se pod pokroviteljstvom Crkve od 1975. godine održava po dva puta godišnje, nudi crkvenim vaspitačima diplome o porodičnom životu. Celi ovaj pokret za unapređenje porodičnog života odražava zainteresovanost adventista za različite aspekte bračnog partnerstva. U toku poslednjih dvadesetak godina došlo je do kurikulizacije materijala o porodičnom životu i do internacionalizacije aktivnosti i personala.

Crkva adventista sedmog dana je izglasala i objavila različite dokumente o domu i porodici. Sledeći dokumenti pokazuju smer u kojemu se kreće adventistička misao:

Službena crkvena politika o razvodu i ponovnom braku, izglasana 1958. godine na zasedanju Generalne konferencije, objavljena je u Priručniku Crkve (1990, 172-174). Razvod i ponovni brak se smatraju opravdanim jedino u slučaju "bluda" koji se definiše kao "izneverenje bračnog zaveta". Godišnje zasedanje Generalne konferencije 1976. godine potvrdilo je ovu politiku i odredilo smernice za njeno sprovođenje. Njima su obuhvaćena i pravila ponašanja prema vernicima koji se razvode iz drugih razloga, a ne zbog dokazane preljube, i dato šire tumačenje pojma "blud":

"a. Perverzije ili odstupanja od normalnog seksualnog života, koja nisu nestala posle lečenja ili za koja nije ni traženo lečenje...

b. Homoseksualna praksa je prepoznata i osuđena u Bibliji kao zloupotreba seksualnog nagona. Kao kršenje božanske namere u braku, ona je time postala razlog za razvod.

c. Uporno upuštanje u intimne odnose sa partnerom suprotnog pola koji nije bračni drug, ako i ne dođe do koitusa, predstavlja oblik neverstva i graniči se sa stvarnom preljubom tako da može doprineti razvodu." (AR, 17. februar 1977)

Na temelju biblijskog naloga da ne "vučemo u tuđem jarmu nevernika" (2. Korinćanima 6,14), pastori Crkve adventista sedmog dana su dobili uputstvo da ne obavljaju ceremoniju venčanja kojom bi bračnom vezom sjedinili vernika Crkve sa nekim koji to nije. (Priručnik za propovednike 1992, 246)

Na zasedanju Generalne konferencije 1980. godine, prihvaćeno je 27 izjava o osnovnim verovanjima Crkve. Izjava broj 22 bavi se brakom i porodicom.

"Bog je u Edemu ustanovio brak, a Isus ga je ponovo potvrdio kao doživotnu zajednicu jednog čoveka i jedne žene kao partnera sjedinjenih ljubavlju. Za hrišćanina bračni zavet je dat Bogu u istoj meri kao i bračnom drugu i zato ga mogu sklapati jedino partneri iste vere. Međusobna ljubav, uvažavanje, poštovanje i odgovornost predstavljaju tkivo ovog odnosa, koji treba da odražava ljubav, svetost, bliskost i trajnost odnosa između Hrista i Njegove Crkve. Što se tiče razvoda, Isus je učio da osoba koja se razvede od svog bračnog druga, osim zbog bluda, i uzme drugog, čini preljubu. Iako neki porodični odnosi nisu postigli ideal, bračni drugovi koji se potpuno posvete jedno drugome u Hristu, mogu postići jedinstvo u ljubavi ako prihvate vodstvo Svetoga Duha i pomoć Crkve. Bog blagosilja porodicu i želi da njeni pripadnici pomažu jedni drugima u dostizanju pune zrelosti. Roditelji treba da uče svoju decu da ljube Gospoda i da ga slušaju. Svojim primerom i svojim rečima treba da ih uče da je Hristos vaspitač pun ljubavi, uvek nežan i brižan, koji želi da postanu udovi Njegovog Tela, Božje porodice. Sve veća bliskost među članovima porodice je jedna od karakteristika završne evandeoske poruke. (1. Mojsijeva 2,18-25; Matej 19,3-9; Jovan 2,1-11; 2. Korinćanima 6,14; Efescima 5,21-33; Matej 5,31.32; Marko 10,11.12; Luka 16,18; 1. Korinćanima 7,10.11; 2. Mojsijeva 20,12; Efescima 6,1-4; 5. Mojsijeva 6,5-9; Priče 22,6; Malahija 4,5.6)"

Posle nekoliko sastanaka, posebni odbor je prihvatio izjavu o pobačaju koju je potvrdilo i godišnje zasedanje Generalne konferencije 1992. godine i objavilo u časopisu R&H, 31 decembra iste godine. Dajemo delimični izvod iz teksta izjave:

"1. Prenatalni čovekov život je veličanstveni Božji dar. Božanski ideal za ljudska bića uzdiže svetost ljudskog života po Božjem obličju i zahteva poštovanje prenatalnog života. Međutim, odluke o životu moraju se donositi u kontekstu palog, grešnog sveta. Pobačaj nikada ne ostavlja beznačajne moralne posledice. Prema tome, prenatalni život se nikada ne sme nepromišljeno uništavati. Pobačaj se sme obavljati jedino iz najozbiljnijih razloga.

2. Pobačaj jedna od tragičnih dilema ljudske grešnosti. Crkva treba da ponudi nežnu podršku onima koji se lično suočavaju s odlukom koja se tiče pobačaja. Osuđivačko ponašanje ne priliči onima koji su prihvatili evanđelje...

3. Na praktične, vidljive načine Crkva kao zajednica za podršku treba da izrazi svoju odanost vrednosti ljudskog života. Među te načine treba ubrojati: (a) učvršćivanje odnosa u porodici; (b) poučavanje pripadnika oba pola hrišćanskim načelima ljudske seksualnosti; (c) naglašavanje odgovornosti i muža i žene za planiranje porodice; (d) upućivanje i muža i žene da će biti odgovorni za posledice ponašanja koje nije usklađeno s hrišćanskim načelima; (e) stvaranje povoljne klime za trajno raspravljanje o moralnim pitanjima koja su povezana s pobačajem; (f) nuđenje podrške ženi koja je odlučila da donese trudnoću uprkos problemima; (g) pozivajući oca i pomažući mu da odgovorno učestvuje u roditeljskom staranju o zajedničkoj deci...

4. Crkva ne služi kao savest pojedincu; međutim, ona treba da pruži moralno vodstvo. Pobačaj kao sredstvo kontrole rađanja, biranja pola, ili jednostavno zbog udobnosti Crkva ne može odobriti. Međutim, ponekad se žena može suočiti s posebnim okolnostima koje je stavljaju pred ozbiljnu moralnu ili zdravstvenu dilemu, kao što su teška ugroženost života trudnice, ozbiljna pretnja njenom zdravlju, teške urođene anomalije fetusa, nesumnjivo ustanovljene, kao i trudnoća kao posledica incesta ili silovanja. Konačnu odluku hoće li prekinuti takvu trudnoću treba da donese sama trudnica posle odgovarajućeg savetovanja. Ona prilikom donošenja odluke treba da bude pravilno informisana, da uzme u obzir biblijska načela i da se prepusti vodstvu Svetoga Duha. Ipak, takve odluke se najlakše donose u okviru zdravih porodičnih odnosa." (AR, 31. decembar 1992)

Na istom godišnjem zasedanju Generalne konferencije 1992. godine, bila je prihvaćena i odluka o "Zbrinjavanju umirućih". Donosimo izvode iz tog teksta:

"Bog je ljudskim bićima dao slobodu izbora i traži od njih da tu slobodu odgovorno koriste. Adventisti sedmog dana veruju da se ta sloboda proteže i na područje medicinske nege. Posle traženja božanskog vodstva i razmatranja interesa onih koji su pogođeni odlukom (Rimljanima 14,7), ali i traženja saveta medicinskih stručnjaka, osoba koja je sposobna da odlučuje treba da odredi da li će prihvatiti ili odbiti medicinske intervencije za produženje života. Takve osobe ne treba prisiljavati da se podlože medicinskim intervencijama koje smatraju neprihvatljivima...

"Ako samrtnik nije u stanju da pristane na medicinsku intervenciju ili da odredi šta bi želeo da se učini, takvu odluku treba da donese neko kojega je on na to ovlastio. Ako niko nije bio izabran, onda neko blizak samrtniku treba da odluči. Osim u izuzetnim okolnostima, medicinski ili pravni profesionalci treba da odluku o medicinskim intervencijama u vezi sa samrtnikom prepuste onome ko mu je najbliži. Najbolje je kada se želje i odluke pojedinca izraze u pisanom obliku i one treba da budu u skladu sa postojećim zakonskim zahtevima...

Iako hrišćanska ljubav može navesti na odbijanje ili opozivanje medicinskih intervencija koje samo povećavaju patnje ili produžuju umiranje, adventisti sedmog dana ne odobravaju "ubistva iz samilosti" niti pomažu prilikom samoubistva (1. Mojsijeva 9,5.6; 2. Mojsijeva 20,13; 23,7). Oni se protive aktivnoj eutanaziji, namernom uzimanju života onome koji pati ili umire." (Isto)

U Najrobiju 1988. godine, godišnje zasedanje Generalne konferencije je preduzelo korake protiv seksualnog zastranjivanja nameštenika ili dobrovoljaca koji rade za Crkvu. U svim svojim postupcima oni treba da "pruže primer pravog hrišćanskog života" i da izbegavaju i sve što bi samo moglo da "liči na pogrešno ponašanje". Crkvena organizacija neće trpeti nikakav oblik seksualnog uznemiravanja. Izgrasani dokument je sadržavao usmeravajuća načela i definicije i opisivao proceduru koja se morala poštovati prilikom obrađivanja slučajeva koji bi se mogli dogoditi. (Isto, 23. februar 1989)

IV. Komentari Elen G. Vajt

A. Svetost braka

"Poligamija je bila uvedena vrlo rano, suprotno redu koji je Bog uspostavio u početku. Gospod je Adamu dao jednu ženu, pokazujući kakva je Njegova volja u tom pogledu. Međutim, posle pada u greh, ljudi su počeli da slede svoje grešne želje; i kao posledica, zločini i nesreće brzo su počeli da se umnožavaju.

Bio je to Sotonin isplanirani napor da izopači ustanovu braka, da oslabi njene obaveze i umanjí njenu svetost; jer nije bilo nikakvog drugog boljeg načina da se izbriše božanski lik u čoveku i da se otvore vrata nevoljama i pokvarenosti." (PP 91.92.338)

"Bog je sklopio prvi brak. I tako je ustanova kao svog začetnika dobila Stvoritelja svemira. "Ženidbu da drže svi u časti!" (Jevrejima 13,4); bio je to jedan od prvih Božjih darova čoveku i to je jedna od dve ustanove koje je Adam, posle pada u greh, poneo sa sobom kada je izašao kroz vrata Raja.

Kada se božanska načela na ovom području poštuju i slušaju, brak postaje blagoslov; on čuva neporočnost i sreću ljudskog roda, zadovoljava čovekove društvene potrebe, uzdiže njegovu telesnu, intelektualnu i moralnu prirodu." (PP 46)

"Božji narod se nikada ne bi smeo usuditi da stupi na zabranjeno tlo. Bog je zabranio brak između vernika i nevernika...

Neverna strana može da ima izvanredan moralni karakter, ali činjenica da on ili ona nisu prihvatili Božje zahteve i da su zanemarili tako veliko spasenje predstavlja dovoljan razlog da se takva zajednica ne bi smela ostvariti." (AH 63)

B. Odnosi u braku

"Gospod je odredio muža da bude glava ženi, njen zaštitnik; on je veza koja drži porodicu na okupu, koja međusobno povezuje članove porodice, kao što je Hristos glava Crkve i Spasitelj njenog duhovnog tela." (AH 215)

"Car na svom prestolu nema nikakvo uzvišenije delo od majke. Majka je carica svoga doma. Ona u svojoj vlasti ima oblikovanje karaktera svoje dece da bi se ona mogla pripremiti za uzvišeniji, večni život. Ni anđeo ne bi mogao da zatraži uzvišeniju misiju; obavljajući to delo ona služi Bogu. Majka zato treba da shvati uzvišeni karakter svoga posla i to saznanje će joj uliti hrabrost." (AH 231)

"Ni muž ni žena ne smeju pokušavati da jedno nad drugim uspostave samovoljnu kontrolu. Nemojte pokušavati da jedno drugo naterate da se podloži vašim željama. Vi to ne možete činiti i sačuvati međusobnu ljubav. Budite ljubazni, strpljivi, popustljivi, obzirni u uslužni. Uz pomoć Božje blagodati vi možete uspeti da usrećite jedno drugo, kao što ste i obećali u svom bračnom zavetu." (AH 118)

C. Uticaji braka

"Temelj napretka Crkve postavlja se u domu. Uticaji koji preovlađuju u domaćem životu prenose se i u crkveni život; zato crkvene dužnosti treba prvo izvršavati u domu." (AH 318)

"Ako religija treba da utiče na društvo, ona prvo treba da utiče na život u domu. Kada bi deca u domu naučila da ljube Boga i da ga se boje, ona bi, izlazeći u život, bila pripremljena da svoje porodice vaspitaju za Boga i tako bi načela istine bila usađena u društvo i mogla bi da šire značajan uzicaj na svet." (AH 318)

"Sređen hrišćanski dom predstavlja snažan dokaz u prilog verodostojnosti hrišćanske religije – dokaz koji nevernici ne mogu oboriti." (AH 36)

"Prvi posao hrišćana je da se sjedine kao porodica. Onda delo treba da se proširi na njihovu bližu i dalju okolinu. Oni koji su primili videlo treba da se postaraju da ono blista jasnim zracima. Njihove reči, namirisane Hristovom ljubavlju, treba da postanu miris života na život." (AH 37)

D. Staranje o deci

"Izgleda da mnogi misle da je rasulo u Crkvi, sve veća ljubav prema uživanjima, posledica nedovoljnog pastoralnog zalaganja... Ali, propovednici mogu svoj posao obavljati i verno i

dobro, ali će to ipak vredeti vrlo malo ukoliko roditelji zanemare svoje delo. Upravo se nedostatku hrišćanstva u domaćem životu može pripisati nedostatak snage u Crkvi." (CG 550)

"Roditelji se sa svojim porodicama gomilaju po gradovima jer smatraju da će tamo lakše zarađivati sredstva za život nego u unutrašnjosti. Deca, koja nemaju šta da čine kada nisu u školi, dobijaju ulično vaspitanje. Od pokvarenih drugova stiču navike poročnosti i rasipnosti. Roditelji vide sve to, ali, da bi ispravili svoju grešku, morali bi se žrtvovati, pa tako ostaju gde su sve dok Sotona ne zadobije potpunu vlast nad njihovom decom." (5T 232)

"Čak i pre rođenja deteta, treba da počnu pripreme koje će ga osposobiti da se uspešno bori protiv zla.

Ako je majka pre rođenja svoga deteta popustljiva prema samoj sebi, ako je sebična, nestrpljiva i puna zahteva, te osobine će se odraziti i na raspoloženje deteta. Na taj način su mnoga deca još od rođenja nasledila skoro nesavladive sklonosti prema zlu." (AH 256)

E. Opšti saveti

"Nije u skladu s Božjom namerom da se Njegov narod naseljava na jednom mestu i da stvara velike zajednice. Hristovi učenici su Njegovi predstavnici na Zemlji, i Bog želi da se oni rasele po celoj zemlji, da ih bude po gradovima, varošicama i selima, da budu kao svetlost usred tame ovoga sveta. Oni treba da budu misionari za Boga, da svojom verom i svojim delima svedoče o blizini drugog dolaska našeg Spasitelja." (CL 22)

"Smrt neće doći ni jedan jedini dan ranije, braćo, samo zato što ste vi načinili svoj testament. Kada raspoređujete svoju imovinu svojim rođacima, budite sigurni da niste zaboravili Božje delo. Vi ste Njegovi predstavnici, vi upravljate Njegovim imanjem; i Njegovi zahtevi treba da budu na prvom mestu u vašem razmišljanju. Vaša žena i deca, naravno, ne smeju ostati nezbrinuta; morate se postarati za njih ukoliko im je to potrebno. Ali, nemojte, samo zato što je takav običaj, da u svoj testament unosite dugačku listu svojih rođaka koji nisu siromašni." (AH 397)

"Roditelji ne bi smeli da povećavaju svoju porodicu brže nego što znaju da će ih moći dobro zbrinuti i školovati." (AH 163)

"Nije najbolje rešenje da se osnivaju ustanove za staranje o ostarelima, u kojima bi oni zajednički boravili. Niti ih treba slati iz doma da se neko stara o njima. Neka se pripadnici svake porodice staraju o svojim rođacima. Kada to nije moguće, toga dela treba da se prihvati Crkva i ono treba da bude shvaćeno i kao dužnost i kao prednost." (AH 363)

"Najuzvišenija dužnost, poverena mladima, sastoji se u tome da u svom domu, svojom ljubavlju i istinskom zainteresovanošću, budu na blagoslov ocu i majci, braći i sestrama. Tu mogu da pokažu samoodricanje i samozaborav, starajući se o drugima i čineći im dobra dela." (AH 35)

"Oni koji krše sedmu zapovest treba da budu udaljeni iz Crkve, da ne uživaju njeno zajedništvo niti prednosti Božjega doma. Anđeo je rekao: 'To nije greh učinjen u neznanju. To je svestan greh i zato će primiti strašno Božje pohođenje, bez obzira da li je star ili mlad onaj koji ga je učinio!'" (TSB 248.249)

"I Subota i porodica su ustanovljene u Edemu i u Božjem planu su nerazdruživo povezane. Toga dana, više nego bilo kojega drugoga, moguće nam je da živimo edemskim životom. Po Božjem planu, članovi porodice trebalo je da se druže prilikom rada i proučavanja, bogoslužjenja i rekreacije, otac kao sveštenik u svome domu, a otac i majka kao učitelji i drugovi svoje dece." (CG 535)

Ovaj i drugi slučajevi, zapisani u biblijskim izveštajima, prikazuju presudnu prirodu majčinog odnosa sa detetom i sačinjavaju osnovu za zaključak koji je donela Elen G. Vajt: "Bog je majci dodelio zadatak da podiže svoju decu u nauci i strahu Gospodnjem" (AH 233); i te "posebne dužnosti žene su časnije i svetije od dužnosti muža" (AH 231).

V. Literatura

Ards, Sheila and Adele Harrell, "Reporting of Child Maltreatment: A Secondary Analysis of the National Incidence Surveys", *Child Abuse and Neglect* 17 (Maj-Jun 1993), 337-344.

Bacchiocchi, Samuele, *The Marriage Covenant*, Berrien Springs, Mich; Biblical Perspectives, 1991.

Canfield, Ken, *The Seven Secrets of Effective Fathers*, Wheaton, Ill, Tyndale, 1992.

Clark, Harriett, "Another Look on Stepfamilies". *The Harding Journal of Religion and Psychiatry* 8, (1989) 10.

Colson, Charles, "Barbarians in the Parlor" *Signs of the Times*, Februar 1989.

Cose, Ellis, "The Year of the Father" *Newsweek*, 31. Oktobar 1994.

Dubowitz, Howard and others, "A Follow-up of Behavior Problems Associated with Child Sexual Abuse", *Child Abuse and Neglect* 17 (Novembar-Decembar 1993) 743-754.

Du Preez, Ronald, "Polygamy in the Bible with Implications for the SDA Missiology", D. Min. Project Report, Andrews University, 1993.

Garrett, Thomas M, Harold W. Baillie, Rosellen M. Garrett, Health Care Ethics: Principle and Problems, Englewood Clifts, N.Y. Prentice Hall, 1989.

Kahn, Joan R and Kathryn A. London, Premarital Sex and the Risk of Divorce. Journal of Marriage and the Family 53 (November 1991), 845-855.

Keener, Craig, And Marries Another: Divorce and Remarriage in the Teaching of the New Testament, Peabody, Mass, Hendrickson, 1993.

Koop, Charles Everett and Timothy Johnson, Let's Talk: An Honest Conversation of Critical Issues, Grand Rapids: Zondervan, 1992.

Kuzma, Kay, To Understand Your Child, Redlands, Calif. Parents Scene, 1985.

----- Working Mothers and Guilt, Boise, Idaho, Pacific Press, 1987.

Larson, David, R, ed. Abortion: Ethical Issues and Options, Lima Linda, Calif, Loma Linda University Center for Christian Bioethics, 1992.

Londis, James, Abortion: Mercy or Murder, Nashville: Southern Pub. Assn. 1980.

Louv, Richard, "The Crisis of the Absent Father", Parent's Magazine, Jul 1993.

Luther, Martin, Luther's Large Catechism, Trans. Friedemann Hebart, Adelaide, Lutheran Publ. House, 1983.

McMillan, Len, D. Parentwise, Hagerstown, Md, R&H, 1993.

Shannon, Thomas, and James Walter, eds. Quality of Life: The New Medical Dilemma, NY, Paulist, 1990.

Small, Dwight Hervey, Remarriage and God's Renewing Grace, Grand Rapids, Baker, 1986.

Springett, Ronald M, Homosexuality in History and the Scriptures, Washington, D.C. Biblical Research Institute, 1988.

Stott, John, Involvement: Social and Sexual Relationships in the Modern World, 2. vols, Old Tappan, N.J. Fleming H. Revell, 1985.

Van Leeuwen, Mary Stuart, Gender and Grace; Love, Work, and Parenting in a Changing World, Downers Grove, Ill, Inter Varsity, 1990.

Van Pelt, Nancy, The Complete Parent, Hagerstown, Md, R&H 1985.

_____ Train Up a Child, Hagerstown, Md. R&H, 1984.

Williams, David R, "Why Does Sexual Abuse Occur?" Adventist Review, 2. September, 1993.

20. ZDRAVLJE I OZDRAVLJENJE

Džordž V. Rid (George W. Reid)

Uvod

Savremena teologija i bibliologija nedovoljno ističu koliko je Biblija zainteresovana za zdravlje i čuvanje zdravlja uopšte. Da bismo pravilno shvatili ovaj predmet moramo raspolagati širokim poznavanjem temeljnih biblijskih istina o Božjem karakteru, koji se pokazao prilikom stvaranja, o Njegovom postupanju prema pripadnicima ljudskog roda, o Njegovom planu spasenja, i o konačnom obnavljanju svega posle uništenja greha. Mi moramo shvatiti i jedinstvenost čovekovog stvaranja po Božjem obličju, moramo shvatiti uticaj i posledice greha i kako se Bog u Hristu suočio s problemom stradanja, bola i smrti. U svetu u kojemu je bolest sveprisutna činjenica, a smrt sveopšta pojava, mi bismo i očekivali da se Biblija pozabavi problemom patnji i bola. Kao posledice greha, i smrt i bolest predstavljaju anomalije u Božjem savršenom svemiru, anomalije s kojima moramo računati sada, ali koje će nestati posle konačne pobede Hristovog carstva.

Biblija ne sadrži neku sistematsku raspravu o zdravlju i čuvanju zdravlja, iako se na njenim stranicama pojavljuju mnogi izveštaji o bolesti i o lečenju. Posebno se u Hristovoj službi suočavamo s mnogim primerima lečenja bolesnika i isterivanja demona. On je koristio te prilike da ljudima uputi pouke o Božjem karakteru i o Njegovim namerama, ali i da ih oslobodi patnji i demonskih okova. Njegova služba je savršen primer samilosnog pristupa ljudskim patnjama, ali i mnogo više od toga, ona omogućuje prodorni pogled i u Božji i u ljudski karakter. Ova kratka rasprava započinje stvaranjem i prati biblijski sliku o zdravlju i lečenju sve do njenog vrhunca u radu Isusa Hrista, a završava se Njegovom konačnom pobedom nad zlom, patnjama i smrću.

I. Stvaranje kao temelj blagostanja

A. Poreklo u stvaranju

1. Veoma dobro

2. Božje obličje – Imago Dei

3. Posebne odredbe

B. Uticaj greha

C. Priroda zdravlja: biblijski temelj

1. Biblijska terminologija

2. Biblijska zamisao o zdravlju

D. Šalom

E. Potpunost

F. Etologija bolesti

1. Pojavljivanje bolesti

2. Bog kao uzrok bolesti

3. Lični greh kao uzrok bolesti

4. Magija i bolest

G. Pogled u prošlost

II. Izlečenje u Bibliji

A. Biblijski uslovi za izlečenje

B. Bog kao Lekar

1. Psalmi o bolesti i izlečenju

2. Stvaranje i izlečenje

3. Izlečenje u prirodi

C. Vrste izlečenja u Bibliji

D. Isusova služba lečenja

1. Izveštaji i Njegovim delima izlečenja

2. Vrste i metode lečenje

3. Svrha lečenja

4. Izlečenja i vera

5. Izlečenja subotom

6. Izlečenje kao obnovljenje

E. Izlečenja u Pavlovim spisima

1. Posebne karakteristike

2. Dar izlečenja

3. Tri neuspela izlečenja

F. Izlečenja u apostolskoj Crkvi

G. Molitva i izlečenja u Jakovljevoj poslanici

H. Opaske o izlečenju

III. Zdravlje i svetost

A. Moralni faktor

1. Levitski zakonik

2. Telo kao Hram

B. Ishrana u Bibliji

C. Zdravlje i poslušnost

IV. Sprečavanje bolesti i oporavak

A. Bog i prirodni zakoni

B. Zdravlje i izlečenje u svakodnevnom životu

V. Bolesti i izlečenja u istoriji hrišćanstva: Pregled

VI. Komentari Elen G. Vajt

A. Uvod

[B. Bog koji deluje u svetu](#)

[C. Prirodni zakoni i Božji zakoni](#)

[D. Ciljevi u praktičnom životu](#)

[E. Zdrav način života i donošenje moralnih odluka](#)

[F. Svako izlječenje dolazi od Boga](#)

[G. Um i telo](#)

[H. Hrišćanin kao lekar](#)

[I. Vera, izlječenje i molitva](#)

[J. Upotreba lekova i vera](#)

[K. Važnost zdravstvene reforme](#)

[VII. Literatura](#)

I. Stvaranje kao temelj blagostanja

A. Poreklo u stvaranju

1. Veoma dobro

Iako nekoliko biblijskih tekstova raspravlja o stvaranju i daje neke pojedinosti o tome, osnovni izveštaj se ipak pojavljuje u 1. Mojsijevoj, u prvom i drugom poglavlju. Dok prvo poglavlje pruža osnovni pregled događaja u toku sedmice stvaranja, u drugom se daje mnogo više pojedinosti i naglasak stavlja na odnos između Boga i čoveka (Vidi Stvaranje I. B!). Započinjući sa odvajanjem kopna od vode, Stvoritelj daje ocenu vrednosti svega stvorenoga, ocenu koja se pretvara u refren: "I vide Bog da je dobro!" Ova ocena svoj vrhunac doživljava u završnici zbivanja: "I gle, dobro beše veoma!" (1. Mojsijeva 1,10.12.18.21.25.31) Božja izjava je apsolutna, a ne komparativna. Biblija predstavlja Boga kao Biće koje je savršeno dobro po svojoj prirodi (Psalam 100,5; 119,68), koje sebe stavlja kao savršeni uzor apsolutne svetosti (3. Mojsijeva 19,2).

Danas je smisao prvobitne, savršene dobrote teško opisati zato što su sva naša iskustva stečena u okruženju koje je pokvareno grehom. Međutim, taj model prvobitne dobrote prožima celu biblijsku teologiju i ima presudan uticaj na usmeravanje hrišćanskog shvatanja sveta i uloge sveta uopšte. Biblija iznosi prvobitno stanje u kojemu je celokupni stvoreni svet bio prožet

Bogom. U taj prvobitni svet, slobodan od razdora, sukoba, međusobnog proždiranja, ili bilo kojeg elementa stranog Njegovoj volji, Stvoritelj je uveo čoveka, stvorenje kojemu je dao jedinstvenu sposobnost da ostvari bliski odnos s Njime. Taj svet je bio planeta veoma složena po svojoj građi, organizovana kao integrisana skladna celina u kojoj se pripadnici ljudskog roda i cela priroda sjedinjuju da dostignu božanske ideale. Svako razumno ocenjivanje biblijskih učenja o zdravlju i izlečenju mora da uzme u obzir tu pozadinu.

2. Božje obličje – Imago Dei

Oblikovanje čoveka bilo je Božje završno stvaralačko delo u okviru sedmice stvaranja. Od svih zemaljskih stvorenja, Bog je samo ljude opisao kao bića "po svojem obličju, kao što smo mi" (1. Mojsijeva 1,26). "I stvori Bog čoveka po obličju svojem, po obličju Božjemu stvori ga, muško i žensko stvori ih." (1. Mojsijeva 1,27) Paralelno upotrebljavajući izraze "kao što smo mi" i "po obličju Božjemu", pisac misli i na spoljašnju fizičku sličnost i na karakter. Ovaj literarni oblik se nalazi i u 1. Mojsijevoj 5,1-3. u tekstu koji govori o Adamu: "I rodi sina po obličju svojem, kao što je on, i nadade mu ime Sit."

Šta to znači biti sličan Bogu, stvoren po Njegovom obličju? Zbog njegove važnosti na mnogim teološkim područjima mnogo se raspravljalo o ovom pitanju. U najmanju ruku ta sličnost ističe usku vezu između Boga i čoveka, koja bi se po ljudskim pojmovima mogla uporediti sa odnosom između roditelja i njihove dece. Da su stvoreni po Božjem obličju znači da ljudi uživaju određene vitalne kvalitete dobijene na dar od Boga, ali da njima nije ugrožena razlika između Stvoritelja i stvorenih bića. Najistaknitije među tim osobinama su sposobnost da uspostave odnos sa Bogom i Njegovim namerama, da donose slobodne moralne odluke, da razumeju abstraktne pojmove, da raspolazu intelektualnim moćima koje daleko nadmašuju sposobnosti životinja i da se svim tim sposobnostima služe na uravnotežen način, dozvoljavajući svakoj od njih da deluje na najbolji mogući način. Biblijski izveštaji nas uveravaju da je u svom prvobitnom stanju čovečanstvo bilo potpuno usklađeno s Božjim karakterom i da je uživalo identitet koji je kasnije, padom u greh, izgubilo.

3. Posebne odredbe

Izveštaj o stvaranju u 1. Mojsijevoj budi našu radoznalost svojom mešavinom sveobuhvatnih opštih izjava i posebnih značajnih pojedinosti. Držeći se pažljivo planiranog procesa Bog oblikuje Adama i udahnuje mu u nozdrve dah života (1. Mojsijeva 2,7). Odmah zatim određuje čoveku tačno određene zadatke, formuliše strukturu njegovih izričitih dužnosti, dok ga uvodi u vladavinu nad svetom. Uspostavljen je i poseban društveni poredak po kojemu čovek napušta svoj roditeljski dom i uspostavlja zajedništvo jednoga tela sa svojom ženom, stvarajući novu porodicu čiji je zadatak da se širi i naseljava svet. Sedmi dan je odvojen kao trajno ponavljano podsećanje na Boga i na Njegovo stvaralačko delo i kao trajni izraz čovekove zahvalnosti i poštovanja. Duboko osećanje bliskosti povezuje Stvoritelja i stvorena bića. Među prva uputstva koja Bog daje čoveku spada i uputstvo o vegetarijanskom načinu ishrane, ograničenom na biljke

semenjače, kojima su odmah posle pada u greh dodate i ostale biljke (1. Mojsijeva 1,29; 3,18). Iako ta namera nije bila posebno i izričito naglašena, ovim odredbama je stvorena stabilna i idealna duhovna, društvena, mentalna i fizička životna sredina kao uzor svemu što treba činiti u budućnosti. Naravno, nisu bile potrebne nikakve posebne odredbe za rešavanje problema na zdravstvenom području, jer ih nije ni bilo.

Izveštaj o stvaranju upoznaje nas sa sistemom poučavanja, karakterističnim za Bibliju, poučavanja ilustracijom i primerom umesto definicijom i dokazom. Uspeh i neuspeh, i na fizičkom i na moralnom području, prikazuje se epizodama iz života stvarnih ljudi, posmatranim iz nadahnute perspektive. Bog pokazuje sebe u okvirima i uslovima koji prepoznaju i prihvataju i fizičko i duhovno. Ljudi se nalaze u jedinstvenom odnosu sa Bogom, njihova ličnost se izražava na duhovnom, fizičkom, mentalnom i društvenom planu. Prvobitni svet je nastao sa optimalnom merom dobra na svim tim područjima. Po božanskom određenju, i Bog i ljudi deluju slobodno u upravljanju nepokvarenom novom planetom.

B. Uticaj greha

Kada su iskoristili mogućnost da neposredno prekrše božanske naredbe, da raskinu odnos savršenog sklada između sebe i Boga, čovek i žena ne samo da su delovali samovoljno, već su gurnuli sebe i svoj svet u istinsku kataklizmu, radikalno menjajući i svoju ličnost i svoju životnu sredinu. (Vidi Greh III.B!)

Biblija pokazuje da se poreklo greha mora tražiti izvan okvira Božjega plana (Jezekilj 28,14-16). Kada je svojim stvorenjima dodelio slobodu odlučivanja Bog se izložio svojevršnom riziku. Međutim, na ovaj način On im je pružio mogućnost da na Njegovu ljubav svesno i voljno uzvrate svojom ljubavlju. Zato se ne može smatrati da odluke donesene zloupotrebom sposobnosti odlučivanja, bilo da se radi o anđelima ili o ljudima, mogu uživati božansko odobravanje.

U Bibliji greh se tretira kao stanje pobune protiv Boga, kao nasilno kršenje božanski ustanovljenog poretka, kao pojava koja će na kraju biti uklonjena. Sotona je začetnik greha (2. Korinćanima 2,11). On ga je lukavo, na prevaran način, nametnuo ljudskom rodu. I greh i Sotona, ka njegov začetnik, biće zajedno uništeni (Matej 25,41; Otkrivenje 20,10.14). Ovi osnovni delovi biblijske kozmologije objašnjavaju postojanje patnji, bolesti, bola i smrti u svetu. Razorno delovanje greha uništilo je prvobitni sklad, ne samo između Boga i ljudi, već i među samim ljudima, uništilo je sklad u ljudskoj duši i u međuljudskim odnosima, ali i u celoj prirodi (Rimljanima 8,22-25). Greh je svojim delovanjem doveo do tragičnog pada, učinio je da se celi naš svet otisne u jedno mešovito postojanje u kojemu su čak i preostaci dobra presvučeni naslagom raspadanja i propasti, probadani patnjom i žalošću, bolešću i tugom, podloženi sveopštoj smrti i uništenju.

Posle pojave greha, njegove posledice su se smesta pokazale. Nestalo je prvobitne nevinosti i poverenja. S jednostavnošću punom sarkazma, tekst tvrdi: "Tada im se otvoriše oči!" (1. Mojsijeva 3,7) Golotinja koja je doprinela da se nelagodno osećaju i strah da se suoče s Bogom posle svoga prestupa, sve je to navelo Adama i Evu da potraže zaklon (1. Mojsijeva 3,8). U svoju odbranu nisu mogli da ponude ništa više osim izgovora (1. Mojsijeva 3,12.13). Prvobitni odnos je bio narušen. Nizom svojih kaznenih odredaba Bog je ustanovio novi poredak, prvo je kaznio zmiju kao Sotonino oruđe, a zatim se okrenuo ženi i čoveku. Prvi put se u biblijskim tekstovima tada pojavljuje pojam patnje povezan s rađanjem, obeležavajući tako na bolan način dolazak svakog novog ljudskog bića na svet.

Odnos između muža i žene se promenio, od dobronamerne prednosti koja je Adamu bila dodeljena stvaranjem (1. Timotiju 2,13) sada je nastalo nešto sasvim drugo. U svetu koji je postao opasan, negostoljubiv i često neprijateljski raspoložen, životne potrebe su se uz mnogo truda morale zadovoljavati obrađivanjem tvrde, škrte zemlje. Zato je Bog Adamu dodelio nove odgovornosti, dao mu je da bude zaštitnik, snabdevač, predstavnik i požrtvovni starešina porodice (1. Mojsijeva 3,16-19; Efescima 5,25.28). Grešnom čoveku Gospod je odredio budućnost: "Sa znojem lica svojega ješćeš hleb, dokle se ne vratiš u zemlju od koje si uzet; jer si prah i u prah ćeš se vratiti." (1. Mojsijeva 3,19) Božje upozorenje da će greh doneti smrt (1. Mojsijeva 2,17), iako je samo zvršenje bilo odloženo blagodaću, stupilo je na snagu.

Od tog trenutka na dalje, velike promene su zadesile svet i u skladu s time uticale na ljudsko iskustvo. Među njima su posebno značajne mnogobrojne razorne posledice greha, među koje svakako da spada duhovno razdvajanje od Boga, koje je izazvalo nezadovoljstvo, strah, svest o besmislenosti života, usamljenost, očajanje, i sve to u atmosferi fizičkog propadanja i bolesti. Otudenost je zacarila među pojedincima i grupama, što je uskoro dovelo do bratoubistva (1. Mojsijeva 4), nepoverenja, stresa, negativnih pomeranja na području ljudske psihe, do patnji i bolesti i na kraju, do smrti. Sve su to bile bolesti koje su vapile za izlečenjem!

Da veličina ovih patnji ne bi potpuno savladala čoveka i ženu, posle izricanja presude zmiji i Sotoni koju ju je upotrebio, Bog je izrekao i prvo obećanje o izbavljenju čoveka (1. Mojsijeva 3,15). Među potomcima žene pojaviće se Izbavitelj, koji će, iako i sam izložen posledicama greha, zadati sudbonosan udarac Sotoni i time učiniti kraj karijeri velikog varalice, uzročniku svega zla. Već prilikom prvog pojavljivanja greha u Edemu Bog je tako ožalošćenom paru ponudio potporu evanđelja i obećanje o svojoj spasonosnoj prisutnosti, u stvari o spasenju koje će doći.

C. Priroda zdravlja: biblijski temelj

1. Biblijska terminologija

Razlog zašto savremeni prevodi Biblije retko upotrebljavaju reč "zdravlje" (RSV samo šest puta) ne može se pripisati njenom nepojavljivanju u originalu, već velikoj razlici između nekadašnjeg i savremenog značenja te reči, što je i dovelo do toga da se prilikom prevoda biraju njeni sinonimi. Iako biblijski jevrejski jezik sadrži nazive za preko osamdeset delova ljudskog tela, nedostaje mu određen i jasan naziv za samo telo. Najbliža savremenom smislu tog pojma je reč "g'vayah", koja se 13 puta pojavljuje u tekstu jevrejske Biblije, ali skoro uvek sa proširenim značenjem. Ona se odnosi na mrtva tela (osam puta) ili se pojavljuje u snovima (tri puta). Jevrejski um ne zamišlja ljudsko telo kao čisto fizički objekt, niti se reč zdravlje prvenstveno odnosi na fizičko stanje. Materija od koje je telo načinjeno opisana je rečju "basar", i odnosi se na fizičku stranu ljudskog tela, koja se obično prevodi pojmom "telo" ili "meso" (4. Mojsijeva 8,7; 1. Carevima 21,27; Jov 4,15), ali se taj pojam prvenstveno odnosi na sastavne delove tela, a ne na ukupnost tela, na njegovu celinu.

Savremeni prevodi pojmom "zdravlje" prevode nekoliko jevrejskih pojmova, često mu dodajući ideju o izlečenju i obično na način koji savremenom čitaocu izgleda poetično, kao što su tekstovi u Isaiji 58,8. koji sadrži obećanje pokajničkom Izraelju: "I zdravlje će tvoje brzo procvasti!" ili "Zašto se ne isceli kći naroda mojega?" (Jeremija 8,22) Druge jevrejske reči koje se ponekad prevode pojmom "zdravlje" su "yšuah", koja prenosi ideju o sigurnosti ili zaštićenosti, "arukah", koja govori o trajnosti, zatim "marpe", koja prenosi misao o ozdravljenju, i "šalom" o kojoj ćemo malo kasnije raspravljati. Među grčke reči spada "higiaino" - "uživati dobro zdravlje" (3. Jovanova 2) – i "soteria" koja se u Novom zavetu obično prevodi pojmovima koji označavaju sigurnost, izbavljenje ili spasenje.

2. Biblijska zamisao o zdravlju

U savremeno doba zdravlje se obično opisuje izrazima koji se prvenstveno odnose na telo u fizičkom smislu, ali se samo ponekad proširuje izrazom "mentalno zdravlje" ili shvata u prenesenom smislu. Čak se i mentalno zdravlje ili mentalna bolest sve češće opisuju u smislu reagovanja na biohemijske funkcije tela. Takvo sužavanje pojma zdravlja i njegovo ograničavanje na fizičko zdravlje strano je biblijskom shvatanju tog pojma.

Uopšteno govoreći, savremeno društvo smatra da je zdravlje ili njegovo čuvanje u domenu nauke, ono naglasak stavlja na fizičko zdravlje i opisuje ga ili se prema njemu postavlja kao prema funkciji prirode. Metode koje su se pokazale uspešne na području nauke primenjuju se i u prilazu ljudskom telu koji, povodeći se za kanonima savremene nauke, isključuje svako razmišljanje o natprirodnom. Savremena praksa priznaje da emocionalna i društvena okolina utiču na ljudsko zdravlje, ali se prvenstveno bavi fizičkim i prirodnim, dok rešenja problema najvećim delom traži u laboratorijama i na području farmakologije. Suprotno tome, biblijski pristup ne samo da, osim delovanja prirode, priznaje i božansko uključivanje, već mu daje i centralno mesto.

Zdravlje, prema definiciji Svetske zdravstvene organizacije, predstavlja "stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsutnost bolesti ili slabosti." Iako ova

definicija ima određenu širinu, ona kao svetovna definicija propušta da uzme u obzir globalnu sveukupnost koja je karakteristična za biblijsku sliku, i potpuno izostavlja centralnu ulogu Boga.

Biblija shvata zdravlje kao sveukupnost u punom smislu te reči. S biblijskog stanovišta zdravlje se proteže i izvan granica fizičkog i obuhvata sva područja života, označavajući skladno delovanje ličnosti – u fizičkom, emocionalnom, duhovnom i društvenom smislu. Fizički, takva definicija ne zahteva potpunu slobodu od bolesti u svakom delu ličnosti niti zanemaruje normalni proces starenja i slabljenja njenih funkcija. Međutim, ona ipak zahteva sveukupnost.

Zdravlje u Bibliji, posebno kao što je objašnjeno u jevrejskoj Bibliji, crpi svoj identitet prvenstveno iz trajnog odnosa između Boga i grešnog čovečanstva. Uticaj pada čovečanstva u greh je veoma snažan, ne samo po fizičkom odvajanju čoveka od Boga, već i po promeni osnovnih pobuda čoveka, promena koje su ga učinile egocentričnim i usmerenim prema zlu. "Srce je prevarno više svega i opako, ko će ga poznati?" (Jeremija 17,9) "Te je i srce ljudsko puno zla..." (Propovednik 9,3) Pavlova borba protiv zla u srcu pruža primer uticaja greha i na rasuđivanje i na procenu moralnih vrednosti, čak i u životu odanog hrišćanina (Rimljanima 7,15-20).

Zdravlje se u Starom zavetu deli na četiri široke kategorije, (1) stanje blagostanja i zadovoljstva, (2) stanje sveukupnog sklada između čoveka i Boga i Njegovog zakona, (3) stanje pravednosti – uključujući i pravilan odnos prema Bogu i bližnjima i (4) stanje fizičke osposobljenosti i snage, sposobnosti postizanja rezultata, što se sve izražava dugim životom. O prvoj kategoriji ćemo raspravljati u sledećem podnaslovu (Vidi I. E!). U nekim tekstovima Stari zavet opisuje zdravlje kao stanje usklađenosti s Božjom voljom, posebno voljom koja je izražena u Njegovom zakonu (Tora). Aktivna odanost zakonu i usaglašenost sa zakonom predstavljaju zdravlje (Psalam 119,165; Jeremija 7,23). Usklađenost s Božjim zakonom osigurava zaštitu od bolesti (2. Mojsijeva 15,26; 23,20-26; 5. Mojsijeva 7,12-15; Priče 3,7.8). Suprotno tome, neposlušnost donosi kaznu (3. Mojsijeva 26,14-16; 5. Mojsijeva 28,59), kao što se vidi na temelju iskustva sa vatrenim zmijama (4. Mojsijeva 12,1-15) i u slučaju Marije, Mojsijeve sestre (4. Mojsijeva 12,1-15) i Gijezijske (2. Carevima 5,27). Na drugim mestima Biblija izjednačuje zdravlje sa pravednošću (jevrejski "sedeq" ili "sedaqah") u smislu pokoravanja božanskim merilima ponašanja. Osnovno merilo je Božji karakter, pa pravilan odnos prema Božjem karakteru dovodi do šalom (Isaija 32,17). Ipak, jedan drugi starozavetni koncept izjednačuje zdravlje sa snagom i blagostanjem. David je bio čovek junak, prava slika dobrog zdravlja, Mojsije je umro sačuvavši sve do smrti sve svoje sposobnosti (5. Mojsijeva 34,7), a Josif je doživeo 110 godina života (1. Mojsijeva 50,26), i svi su navedeni kao primeri robusnog zdravlja. Citirani tekstovi imaju na umu nešto više od samo fizičke živahnosti, već pod zdravljem podrazumevaju savršeno integrisano biće koje nastaje kao posledica vernosti Bogu. Osim kao snagu, Stari zavet opisuje zdravlje i kao dugovečnost, posebno u vezi s patrijarsima (1. Mojsijeva 5). Snaga je dar od Boga ((Psalam 29,7-9), ali se njeno značenje širi izvan područja fizičkoga i uključuje sve aspekte života. Dug život je obećan poslušnima, pojedincima i celom narodu (5. Mojsijeva 6,2; 30,20; 1. Carevima 3,14; Psalam 34,12-14). Kao što bi se moglo i očekivati, slabo zdravlje predstavlja slabost, što služi kao naziv za bolest i nemoć.

D. Šalom

Biblija smatra da se suština i oblik ne mogu odvojiti jedno od drugoga. Život se odnosi na celu osobu, i on je nepodeljen, obeležen jevrejskom rečju "šalom". Iako se danas ta reči obično prevodi kao "mir", njeno značenje u Bibliji je mnogo šire, naime, njome se izražava potpuno lično blagostanje. Zajedno sa srodnim izrazom "šalem", može se prevesti kao "zdravlje", ili "celina". Reč šalom pojavljuje se u Bibliji skoro 240 puta – sa izvedenicama i više od 350 puta. Ona je posebno česta u Psalmima, Isaiji i Jeremiji. Iako se tako često pojavljuje, samo 38 puta je upotrebljena u smislu mira, ali kao suprotnosti ratu.

Leksikografskom definicijom pojma "šalom" obuhvaćen je celi niz pojmova: potpunost, jedrina, dobra sreća, blagostanje, dobrobit, sklad među ljudima, sklad sa samim sobom. U korenu ove reči stoji misao o nepodeljenosti, savršenstvu ili potpunom blagostanju. Orijentacija se može naslutiti iz izraza: "Da ti bude dobro!" ili u širem obliku: "Neka u tvom iskustvu sve bude zadovoljavajuće!" U smisao ove reči je uključena i ideja o upotpunjavanju, celovitosti, o organizovanoj dovoljnosti, dinamičkom stanju blagostanja, u koje je uključena, ali po širini dalako nadmašena, i savremena ideja o zdravlju. U Bibliji "šalom" obuhvata sve aspekte života, uključujući fizički, mentalni, duhovni i društveni, bez obzira da li se radi o pojedinačnom, kolektivnom ili nacionalnom (1. Mojsijeva 29,6; 43,27.28).

Kao suprotnost savremenoj ideji o miru kao o stanju pasivne neaktivnosti – izostanku kretanja, u jevrejskom jeziku "šalom" prenosi ideju o aktivnoj, dinamičnoj celovitosti i zadovoljstvu koje isključuje svoje negativne protivnosti. Šalom može da uzrazi jedno nepomućeno stanje uma, opuštenost koja nastaje iz svesti o usklađenosti sa Bogom (3. Mojsijeva 26,6), ali se taj mir ne postiže lako, jer udara u samo srce ljudske prirodne sklonosti da sklapa kompromise za zlom. Na kraju, šalom postiže kosmičko ispunjenje, konačno jedinstvo svega u savršenom skladu sa Stvoriteljem.

Fizička strana čoveka je obuhvaćena pojmom šaloma. Najranija upotreba šaloma u Bibliji događa se u okruženju u kojemu se Jakov raspituje za zdravlje Lavana, unuka Avramovog brata Nahora (1. Mojsijeva 29,5.6). To se događa i u vezi sa Jezekijinom bolešću i izlečenjem (Isaija 38,17), a u Pričama 3,2. poslušnost Božjem zakonu je povezana s dugim životom i šalomom. Na temelju širine značenja šaloma, biblijska ideja o zdravlju, iako uključuje i fizičko stanje, proteže se na sve aspekte čovekovog iskustva. Samo Bog može da udeli šalom, vraćajući se svom prvobitnom planu da još prilikom stvaranja osigura ljudima potpuno blagostanje. Uprkos prodoru greha, onima koji služe Bogu, Bog nudi zavet šaloma (4. Mojsijeva 25,12; Isaija 54,10; Jeremija 32,40; Jezekilj 34,25). Ali, nema šaloma zloma, jer su takvi ljudi u sukobu s Bogom (Isaija 48,22; 57,21; 59,8).

Napajajući se na starozavetnim korenima, poruka šaloma postaje funkcionalna i u hrišćanskoj veri, koja posebno naglašava Hristovu nameru da nas pomiri s Bogom i tako postavi temelj istinskom miru. Isus kaže: "Mir vam ostavljam, mir svoj dajem vam, ne dajem vam ga kao što ga svet daje, da se ne plaši srce vaše i da se ne boji!" (Jovan 14,27) Pavle dodaje: "Opravdavi se, dakle, verom imamo mir s Bogom kroz Gospoda svojega Isusa Hrista!" (Rimljanima 5,1) "Jer je On mir naš!" (Efescima 2,14) Definisano u smislu šaloma, zdravlje postaje potpuno, integrisano stanje pri kojemu su svi elementi ličnosti u međusobnom skladu. Unutrašnje zadovoljstvo, koje

dolazi na temelju pomirenja s Bogom, bližnjima i svojom sredinom, ujedinjuje se s pomoćnim fizičkim funkcijama da postigne istinsko blagostanje.

E. Celovitost

Biblijska poruka predstavlja celokupnu stvarnost kao jednu mnogostranu međusobno povezanu celinu sa Bogom u središtu. Prema tome, ne može biti nikakve sekularne, fragmentarne kosmologije. Iako su se neka Njegova stvorenja pobunila protiv Boga, Biblija ne poznaje nijedan element ili celinu odvojenu od Boga ili neodgovornu Njemu. Elementi mogu biti sveti ili profani, ali nikada sekularni. Prema ovom polazištu, čovečanstvo se prilikom stvaranja pojavilo iz Božje ruke kao nova, posebna vrsta, različita i odvojena od životinja (1. Mojsijeva 1,26.27.31). Od tog trenutka na dalje, u toku cele biblijske istorije, ljudska bića su bila i sada su tretirana kao jedinstvene, potpuno integrisane ličnosti (1. Mojsijeva 5,1.2; Psalam 8,3-5; 139,13-17; 1. Korinćanima 6,15; 3. Jovanova 2; 2. Petrova 1,3.4).

Ta celina se pojavljuje u obliku i ulozi ljudskog tela s njegovom zamršenom strukturom i fiziološkim funkcijama, koje, kada se odvijaju pravilno, podržavaju zdravlje. Takva celovitost je važna i za zdravlje i za lečenje, jer pruža biblijski orijentisan temelj za čuvanje dobrog telesnog zdravlja i osnovu za obnoviteljsku terapeutiku. Osoba se sastoji od elemenata među koje je uključeno i fizički omeđeno telo, ali koji se protežu i daleko više. I emocionalni i duhovni elementi stupaju u interakciju s fizičkim da bi proizveli celinu. Posmatranje svake osobe u tom širem smislu, ne samo da je u skladu s biblijskim stanovištem, već uspostavlja i jedinstveni hrišćanski pristup lečenju, koji se razlikuje od uobičajene zdravstvene nege ograničene jeidino na telo u fizičkom smislu. U celom Svetom pismu čoveku se pristupa u skladu s ovim načelom celovitosti, a odbacuje se dualizam suprotstavljenog tela i duše.

F. Etiologija bolesti

1. Rasprostranjenost bolesti

Stari zavet opisuje prvobitni visoki kvalitet života koji je u početku uspostavio Stvoritelj. Njime je predstavljeno vrhunsko blagostanje koje su po Božjem planu trebalo da uživaju pripadnici ljudskog roda. Možda je neki preostatak toga prvobitnog stanja i činjenica da se Stari zavet više bavi zdravljem, a Novi zavet lečenjem. Isus i apostoli su se kretali među ljudima koji su morali da podnose posledice nekoliko hiljada godina života u grehu.

Biblijski izveštaji o prvim patrijarsima su biografski, to su kratki opisi života ljudi koji su živeli u razdoblju između pada u greh i izlaska iz Egipta. Iako ovi izveštaji sadrže na hiljade pojedinosti, nema ni spomena o bolestima među prepotopnim patrijarsima ili onima koji su živeli pre izlaska iz Egipta. Pisac se stalno iznova služi formulom: "Tako požive ... i umre!" Ovi izveštaji, svakako vrlo skraćeni, sadrže jedva nekoliko napomena o bolestima ili telesnim slabostima, što govori ili da je pisac bio potpuno nezainteresovan za tu stranu problema ili da nije ni bilo teških i smrtonosnih bolesti u toj meri da bi mogle da pobude interesovanje. Iako izostanak izveštaja o bolestima ne mora značiti da ih nije ni bilo, on je potpuno u skladu s verovanjem da se otpornost prvih ljudi prenosila s naraštaja na naraštaj, iako svaki put u sve slabijoj meri. Napomena o starosti patrijaraha prilikom smrti kao da podupire ovo tvrđenje.

Koje vrste telesnih bolesti se ipak pojavljuju u starozavetnim spisima? Najčešće se govori o očnim bolestima, prvenstveno o slepoci, o kojoj nalazimo nekoliko izveštaja. Slepoca se mogla pojaviti ili kao posledica božanskog pohođenja (2. Mojsijeva 4,11; 2. Carevima 6,18), ali ima i slučajeva kada nije bilo tako. Zanimljivo je da u Petoknjžju nisu spomenute nikakve higijenske mere za zaštitu očiju, iako su i opšte higijenske mere svakako pružale neku zaštitu. Posle izlaska iz Egipta ima povremenih izveštaja o bolestima i nemoći na području sluha ili sposobnosti govora. Zanimljivo je takođe da se u vreme izrailjskog naseljavanja u Palestinu levorukost smatrala nekom vrstom invalidnosti (Sudije 3,15; 20,16; LXX amphoterodeios), koju je Gospod zanemario da bi izbavio Izrailja od Moavaca (Sudije 3,15-30).

Spominju se kožni problemi, uključujući svrab (3. Mojsijeva 13,30.39), čireve (2. Mojsijeva 9,9-11), perut (3. Mojsijeva 21,20; 5. Mojsijeva 28,27) i gubu (3. Mojsijeva 13), za koju se danas misli da nije predstavljala Hansenovu bolest. Nekoliko izveštaja govori o zlima (jevrejski, maggephas, LXX, sunantema)), kao što su bila ona u Egiptu (2. Mojsijeva 9,14) i među Filistejcima (1. Samuilova 6,4), međutim, uopštenost tog naziva omogućuje da se proširi njegova primena.

Vanbiblijski izvori, kao što su Eberovi papirusi (20 metara dugi sa 877 delova u deset kolona), daju nam na uvid opširan izveštaj o bolestima i lečenju u Egiptu pre Mojsijevog vremena i u njegovo vreme. U stvari, zapadnjačka racionalistička medicina može da nađe tragove svoje sadašnje metodologije u egipatskoj praksi iz vremena trećeg milenijuma pre Hrista, koja se, posebno u doba Ptolomeja, udomačila i u grčkoj medicini. U jednom ranom obećanju svome narodu, Gospod je obećao da će ga zaštititi od svih bolesti uobičajenih u Egiptu ukoliko bude poštovao Njegove zapovesti (2. Mojsijeva 15,26), ali je i zapretio da će ih pustiti na njega ukoliko bude neposlušan (5. Mojsijeva 28,60).

Kada izveštavaju o Hristovim delatnostima, Evanđelja navode široku lepezu bolesti. Slepoca (Marko 8,22-26; 10,46-52), guba (Matej 8,2.3; Marko 1,40; Luka 4,27), oduzetost (Matej 9,2; Marko 2,3; Luka 5,18, paralelumenos, možda paraplegičko stanje) i nekoliko slučajeva delovanja demona svakako spadaju među najpoznatije (Vidi II.D!). Najveći deo Hristove službe bio je posvećen lečenju.

Po celom neznabožačkom svetu bolest se najčešće pripisivala natprirodnim uzrocima, i zato se uglavnom uklanjala vraćanjem i magijom. Suprotno tome, prema Bibliji bolest nastaje iz nekoliko osnovnih uzroka: (1) božansko pohođenje (5. Mojsijeva 28,27-29), (2) neprijateljski

raspoloženi demon (Jov 2,7; Marko 9,17), (3) opadanje snage skopčano sa starošću (1. Mojsijeva 27,1; 1. Samuilova 3,2; 4,15), (4) nesrećni slučaj (2. Samuilova 4,4; 2. Carevima 1,2; 4,18-20).

Biblija ne prihvata čisto naturalističku teoriju o bolesti. Pošto zdravlje i bolest utiču na celu osobu, a ne samo na njenu fizičku komponentu, biblijsko gledište unosi i duhovni element u ono što se danas definiše kao patološki uzrok bolesti. Bog je veliki lekar, obnovitelj zdravlja (5. Mojsijeva 32,39). Ozdravljenje treba tražiti u Njemu; prema tome, saradnja s Bogom vodi blagostanju tela i duha (2. Mojsijeva 15,26).

U skladu sa široko rasprostranjenom antičkom praksom, posebne funkcije su bile simbolički pripisivane posebnim organima, na primer, srcu kao sedištu osećanja i vrednovanja. Upravo zato Bog govori o potpunom izlečenju kada obećava "novo srce" (Jezekilj 18,31). Međutim, u Bibliji se egipatsko-grčka klasična humoralna (koji se tiče telesnih sokova) teorija uzroka i dijagnoze uopšte ne spominje. Iako se govori o glavi i umu, mozak kao organ nikada nije spomenut u Bibliji, mada je egipatska medicina bila dobro poznata s njime. Dečje bolesti se samo usputno spominju, iako i tu ima izuzetaka (2. Samuilova 12,15; 1. Carevima 17,17; 2. Carevima 4,18-37). Najsystematičniji opis bolesti i njihovog lečenja zapisan je u 3. Mojsijevoj 13.

2. Bog kao uzročnik bolesti

Biblija na mnogo mesta govori o Bogu kao uzročniku bolesti (3. Mojsijeva 26,14-16; 4. Mojsijeva 12,9-15; 5. Mojsijeva 28,20-22.27.29.35.59-61; 1. Samuilova 5,6-12; 25,37.38; 2. Samuilova 12,15; 1. Carevima 13,4; 2. Carevima 5,28; Jov 5,17.18; Psalam 38,1-8; 106,15; Isaija 10,16, 30, 26; Jeremija 16,3.4; Osija 3,13-6,2). Pošto se u ovoj raspravi bolest smatra posledicom greha (Vidi I.B!), čitalac se suočava s teškoćama. Međutim, problem se pojavljuje u potpuno novoj svetlosti ako uzmemo u obzir da se u Bibliji apsolutno ništa ne dešava bez Božje prisutnosti. Polazeći od ovog stanovišta, sve što se događa osobama, prirodi i svemu drugome mora se posmatrati u svetlosti božanske prisutnosti, iako to uopšte ne znači da to uključuje i Njegovu inicijativu.

Iz te perspektive biblijski autori mogu da pripišu Bogu sve ono što se dešava na području Njegove vladavine, iako ta zbivanja predstavljaju aktivnosti demona kojima On dozvoljava da nastave delovati sve do konačnog suda (Otkrivenje 20,7-10). Kazati da Bog dozvoljava takve aktivnosti ili da odvezuje sile koje donose zlo možda predstavlja trenutno rešenje, ali propušta da istakne sve elemente koji su u te aktivnosti uključeni. I zato, ne ugrožavajući Božju suverenost, biblijski autori u mnogo slučajeva pripisuju svakovrsna zla njihovom pravom začetniku, Sotoni i njegovim palim anđelima. U slučaju Jova, na primer, Bog svakako ima dominantnu ulogu, ali i Sotona deluje u okviru granica koje mu je Bog postavio (Jov 1,6-12; 2,1-7).

3. Lični greh kao uzrok bolesti

Iako se uopšteno govoreći bolest može svrstati među posledice greha, koji se pojavio u Edemu, jasno je da se bolest može javiti i kao posledica pojedinačnog ili kolektivnog greha (3. Mojsijeva 26,14-16; Psalam 41,3,4; 107, 17-20). Biblijski primeri uključuju i slučaj Marije, Mojsijeve sestre (4. Mojsijeva 12), ali i Davidov očajnički uzvik, zapisan u Psalmu 38, kada se on žali: "Nema zdrava mesta na telu mojemu od gneva tvojega, nema mira u kostima mojima od greha mojega!" (Psalam 38,3)

Iako je skriveni uzrok nastajanja bolesti uvek prisutnost greha na svetu, Biblija ne postavlja nikakvu neraskidivu vezu između ličnog greha i bolesti. Ponekad bolest napada i "dobra i pravedna", šro su reči kojima je sam Bog opisao karakter svoga sluge Jova (Jov 1,8). Teološki govoreći, Jovovo iskustvo obara mišljenje da se patnje neizbežno moraju pripisati ličnom grehu i proglašavati njegovim posledicama. Drugi izveštaj opisuje Jezekijinu tešku bolest, ne pripisujući je nekom njegovom grehu (2. Carevima 20). I Isusovi učenici su se suočili s ovim problemom kada su raspravljali o čoveku slepom od rođenja. Isus im je odgovorio da ni čovek niti njegovi roditelji nisu svojim gresima izazvali njegovu bolest (Jovan 9,1-3).

U pozadini Isusove službe lečenja uvek se pojavljivala rabinska pretpostavka da je bolest dokaz greha. Ta zamisao koja se javila posle povratka iz vavilonskog ropstva, bila je nešto ublažena Ben Sirahovim prihvatanjem intervencije lekara (Ecclesiasticus 38,1-15). U vreme Isusa Hrista to shvatanje je bilo podeljeno u niz učenja o uzroku i posledici. O bolesti i grehu se počelo razmišljati kao o skoro međusobno zamenljivim veličinama. Verske starešine su neke grehe povezivale sa posebnim posledicama: nemoral i raspuštenost su dovodili do čireva i vodene bolesti; zanemarivanje desetka izazivalo je zapaljenje grla; bogohuljenje, krvoproliće i krivokletstvo su dovodili do zastrašujuće gube; dok je padavica mogla da bude dokaz bračnog neverstva, ili bolesnika ili nekoga od njegovih predaka. Neki su odlazili i u krajnost i mislili da i gresi nerođene dece mogu izazvati posebna stanja ili bolesti.

Iako je prihvatao zakon o uzroku i posledici, Isus je odbijao da ga primeni u svim okolnostima (Jovan 9,1-3; Luka 13,1-5). Nečije ponašanje zaista može dovesti do pojavljivanja teških bolesti; međutim, postojanje takve bolesti nije nikakav dokaz da je ta osoba učinila određeni greh. Ovo načelo, iako se ovde primenjuje na pojedinačne slučajeve, može se u određenom smislu primeniti i na grupe, pa čak i na cele narode. Narod koji odluči da odbaci Boga može očekivati negativne posledice, bez obzira da li će se raditi o duševnim patnjama, provali neprijatelja, uništavajućim bolestima, gladi ili drugim nevoljama. Ova tema, jasno opisana u 5. Mojsijevoj 28,25-29. pojavljuje se i u spisima proroka u njihovim pozivima Izrailju da se vrati Bogu.

4. Magija i bolest

Iako neki teolozi smatraju da biblijsko verovanje u anđele i demone i u njihovo učestvovanje u pojavljivanju ili lečenju bolesti predstavlja oblik sujeverja i magije, njihovi dokazi imaju ozbiljne

pukotine. Anđeli i demoni se često pojavljuju u Bibliji u slučajevima koji ni na koji način nisu povezani s magijom ili sujeverjem. Biblijski apokaliptički pogled na svet jasno se razlikuje od magijskog pogleda u kojemu bogovi i ostale demonske sile predstavljaju snage kojima se može manipulirati u korist ili na štetu ljudi. Nema dokaza za tako nešto ni u Starom ni u Novom zavetu.

Pošto se u antičkom paganskom svetu verovalo da su demonske aktivnosti uzrok pojavljivanja bolesti i nesreća, postojale su određene mere kojima se moglo preventivno delovati i sprečiti bolest ili, ukoliko je do nje već došlo, pribaviti magijski čudesni lek. Među Jevrejima je bavljenje magijom bilo primano s rezervom, a posle uspostavljanja države čak strogo zabranjeno (1. Mojsijeva 41,1-8; 2. Mojsijeva 7-9; 3. Mojsijeva 19,26-28; 4. Mojsijeva 22; 1. Samuilova 28; 2. Carevima 21,6; Isaija 2,6; Jeremija 14,14; 27,9; Jezekilj 13,17.18). U Bibliji magi su neprijatelji, ponekad su čak i ismejavani zbog svoje nesposobnosti. Samo u nekoliko retkih slučajeva u Bibliji se pojavljuju neki magijski elementi, kao što je to slučaj s Jelisijevim kostima (2. Carevima 13,21). Neki teolozi su i iznenadnu smrt Ananije i Safire pripisivali kvazimagijskim uzrocima; jer su njih dvoje umrli neposredno posle božanske osude. Nešto su problematičnija izlečenja Petrovom senkom (Dela 5,15) ili stavljanjem delova odeće u Pavlovoj službi (Dela 19,12). Međutim, ti slučajevi nisu predstavljeni kao delovanje magije, već kao posledica primene simboličkih načina da bi se odbranilo delovanje proroka ili apostola i da bi se potvrdila vera. Kada se uzme u obzir preovladavanje magije na antičkom Bliskom Istoku, Biblija je jedinstvena u njenom odbacivanju kao sredstva za sprečavanje ili lečenje bolesti ili nemoći.

G. Pogled u prošlost

Prilikom istraživanja biblijskih tekstova koji se odnose na prvobitno zdravlje i na njegov gubitak posle pada u greh, dolaze na videlo različita osnovna načela. Prvo je da su elementi zdravlja povezani sa Stvoriteljem i da je usklađivanje s Njegovim planom temelj čovekovog blagostanja. Opadanje zdravlja i njegov gorki kraj prilikom smrti pojavljuju se kao neposredna posledica greha.

I dva dodatna načela postaju jasna, a prvo se odnosi na prirodu čoveka. Čovek je stvorenje izrazite složenosti, ali se izražava kao jedinstveno biće, i Biblija mu pristupa upravo na taj način. Snažne veze povezuju fizičke, emocionalne, duhovne, intelektualne i društvene karakteristike u jednu interaktivnu celinu. Raznolikost funkcioniše kao jedinstvena jedinka. Oba elementa imaju fundamentalnu ulogu u održavanju idealnog zdravlja. Dok savremena tendencija ka specijalizaciji podvlači raznolikost, biblijski naglasak prema celovitosti zdrave osobe doprinosi oblikovanju hrišćanskog koncepta zdravlja.

I jedno dodatno opažanje je vrlo zanimljivo, zapažanje da postoji uska veza između održavanja zdravlja i božanske prisutnosti. Ponekad se ova dva elementa slivaju u biblijskim tekstovima na takav način i izražavaju tako identičnim rečima da se isti tekstovi mogu odnositi ili na zdravlje ili na božansko prihvatanje čoveka.

II. Izlečenje u Bibliji

A. Biblijski uslovi za izlečenje

Suprotno savremenom shvatanju, koje izlečenje najvećim delom ograničava na fizički aspekt čoveka, celoviti pristup kojim su prožeti i Stari i Novi zavet zahteva da su svi aspekti čovekovog iskustva podložni izlečenju, a ne samo telo. Ta širina značenja je izražena u nekoliko jevrejskih i grčkih pojmova koji se prevode kao "lečenje" ili "izlečenje". Najuobičajeniji jevrejski pojam "rapha" (36 puta) znači izlečiti ili popraviti, često u širem smislu olakšanja unutrašnjih napetosti ili pomirenja ili obnobljenja. Pojam "arukah" konceptu izlečenja dodaje element trajnosti, produžavanja kao suprotnost skraćivanju života. "Yešuah" naglašava sigurnosni aspekt božanskog staranja, a "marpe" znači izlečenje u smislu unošenja zadovoljstva umesto teskobe. "Tealah" ukazuje na snagu kao suprotnost "halahu", slabosti. I "šalom" često označava celokupnost zdravlja, kao u primeru: "Jesi li zdravo, brate?" (2. Samuilova 20,9)

Ponekad novozavetni grčki izrazi prate nianse koje srećemo u jevrejskim tekstovima Staroga zaveta, ali ipak uz izvesne razlike. Najpoznatiji takav izraz je "therapeuo", čije se ranije značenje staranja o drugome u koine grčkom jeziku pretvorilo u "lečenje", pretežno u fizičkom smislu. Upotrebljava se u sinoptičkim Evanđeljima i u Delima, obično za opisivanje čudesnih izlečenja. Reč "iaomai", izlečiti ili vratiti u prvobitno stanje, slična je prethodnoj; ali, ima i medicinsko i figurativno značenje još od Homerovih vremena. "Hygiaino", koja je koren naše reči "higijena", označava pronicljiv, sposoban, zdrav um i sređeno opšte stanje organizma. Septuaginta ovu reč često upotrebljava kao prevod jevrejske reči šalom. Posebno u Evanđeljima i pastoralnim poslanicama, u kojima se često pojavljuje, hygiaino ima prošireno značenje i odnosi se na opšte izlečenje celog bića. Particip, hygiainon, kaže nam da je otac primio svoga izgubljenog sina, koji se vratio "zdrav i čitav" (Luka 15,27). Grčki glagol "sozo" ima značenje sačuvati, spasti, izbaviti. Iz istog korena dolazi i reč "soteria", koja se često prevodi kao spasenje, izbavljenje, ili očuvanje. Česnaest puta reč soteria se pojavljuje u Evanđeljima sa značenjem izbavljen da bi se izlečilo celo biće. Upotrebljava se i za izlečenje i sa spasenje (Luka 19,9; Dela 27,34).

B. Bog kao Lekar

Na mnogo mesta Biblija izlečenje pripisuje jedino Bogu (2. Mojsijeva 15,26; 5. Mojsijeva 7,15;; 32,39; 1. Carevima 13,6; Jov 5,17.18; Psalam 41,3.4; 107,17-20; 147,3; Isaija 30,26; Jeremija 30,17; 33,6; Osija 5,13-6,2), ne posredno, već u visoko personalnom smislu. Tako, neposredno posle prelaska preko Crvenog mora, Gospod sklapa sa svojim narodom poseban zavetni odnos. "Ako dobro uzaslušaš glas Gospoda Boga svojega, i uščiniš što je pravo u očima njegovim, i ako prigneš uho k zapovestima njegovim i uščuvaš sve uredbe njegove, nijedne bolesti koje sam pustio na Egipat neću pustiti na tebe; jer sam ja Gospod, lekar tvoj!" (2. Mojsijeva 15,26)

Posle šest stoleća Bog s dubokom ljubavlju govori o svom zavetnom narodu i podseća ga na izbavljenje i svoje obećanje:

"Kada Izrailj beše dete, ljubljah ga i iz Egipta dozvah sina svojega. Koliko ih zvaše, toliko oni odlaziše od njih...ja učih Jefrema hoditi držeći ga za ruke, ali ne poznaše da sam ih ja lečio. Vukoh ih uzicama čovečjim, užima ljubavnim, i bejah im kao oni koji im skidaju jaram s čeljusti, i davah im hranu." (Osija 11,1-4)

Pre odvođenja u ropstvo Gospod je pozivao svoj odlutali narod da se vrati i da dobije izlečenje (Jeremija 3,22), obećavao mu obnovljenje (Jeremija 30,17-22). Ti tekstovi, kao i mnogi drugi, posmatraju izlečenje u širokom smislu kao puno pomirenje s Bogom, kao što čini i Malahija kada proriče dan Gospodnji kao vreme izlečenja (Malahija 4,1-3).

Iako se Biblija prvenstveno bavi zavetnim narodom Izrailjem, ona istrajno pokušava da svojim staranjem obuhvati celi svet. Saputnik koji odluči da zajedno sa Izrailjem služi Gospodu, treba da primi obrezanje kao zavetni znak i da se pridruži jevrejskoj zajednici (2. Mojsijeva 12,48.49) Saputnik je izričito uključen i u četvrtu zapovest o suboti (2. Mojsijeva 20,8) i u zakon (3. Mojsijeva 24,22; 4. Mojsijeva 9,14), i dobrodošao je da učestvuje u prinošenju prinosa pred Gospodom (4. Mojsijeva 15,14; Isaija 56,6-8). Osim toga, sa izvesnim ograničenjima, mogao je da se koristi prednostima koje je Bog dao svom narodu. Zavetno izlečenje je bilo dostupno i njima. Celo čovečanstvo, Božja deca na temelju stvaranja, može da bude prihvaćeno pred Bogom i da oseti Njegovu isceliteljsku moć. Čak i Egipat, parija kojemu će Bog suditi, može da bude oslobođen svoje prošlosti i sa dobrodošlicom prihvaćen da učestvuje u služenju pravom Bogu (Isaija 19,19).

1. Psalmi o bolesti i izlečenju

Kao što smo već primetili, Biblija predstavlja Boga kao jedinog iscelitelja. Opadanje snage i bolest ona široko definiše ne samo kao proizvod udaljavanja od Boga već u izvesnom smislu i kao samo udaljavanje od Boga, jer kao rešenje nudi pomirenje s Bogom kao začetnikom i jedinim trajnim izvorom blagostanja. Oporavljanje će tada slediti pokajanje, oprostjenje i potpora iz ruke Gospodnje, svakako u fizičkom smislu, ali i u duhovnom i društvenom. Bog predstavlja sebe svom narodu Izrailju ovim rečima: "Jer sam ja Gospod, lekar tvoj!" (2. Mojsijeva 15,26) Iako je fizičko izlečenje obuhvaćeno ovim rečima, šire značenje je očigledno.

Psalmi o bolestima i izlečenju daju sliku pokajanja i oprostjenja koje donosi izlečenje. Psalmi 6,38,41,88 i 102. skoro u potpunosti se bave izlečenjem, dok drugi, posebno 31,32,71. i 91. spominju izlečenje u nekim svojim delovima. Isaija 38 objavljuje Jezekijin psalam priznanja greha. Putem priznanja greha, žaljenja, poziva i izražavanja poverenja ti tekstovi osim ljudske pomoći prvenstveno očekuju pomoć od Boga Stvoritelja. U ovim psalmima ljudi u nevolji

priznaju svoja nedela i i izražavaju uverenje da ih Bog ukorava. Zato njihov poziv u pomoć ne traži samo fizičko ozdravljenje, već i oslobađanje od krivice, izbavljenje koje će dovesti do provale zahvalnosti, radosti, do objavljivanja zahvalnog svedočanstva o tome šta Bog čini za one koji dolaze k Njemu.

2. Stvaranje i izlečenje

Izlečenje bi se najbolje moglo opisati kao vraćanje u prvobitno dobro stanje. Svako ljudsko delovanje koje potpomaže vraćanje u prvobitno stanje dobrote je prema tome u skladu s Božjom namerom. Stvoritelj uvek uživa prednost, dok je stvorenje uvek u stanju izvedenosti ili zavisnosti. Kao takav, čovek je uvek samo pristav, samodovoljnost postaje prvobitni greh. Ovo shvatanje prožima biblijske izveštaje. Predstavljajući sebe kao iscelitelja, Bog ostaje veran svojoj prvobitnoj nameri s kojom je stvarao svet (Vidi I. A. 1!).

3. Izlečenje u prirodi

Da sama priroda ima sposobnost izlečenja jasno se može videti. To je urođena sposobnost dobijena od Stvoritelja, neka vrsta preostale "mudrosti" u prirodi preko koje Bog pruža olakšanje i izlečenje grehom ranjenim delima stvaranja. Ta isceliteljska sposobnost je izraz Božje delatnosti, iako je naturalistička filozofija opisuje kao čisto prirodnu sposobnost. Sadržajna izreka Ambroza Para: "Ja samo zavijam rane, a Bog ih leči!" pravilno opisuje biblijsko shvatanje ozdravljenja u kojemu učestvuju i Bog i čovek.

Prirodni zakoni su utemeljeni na činjenici da Stvoritelj deluje na organizovan način, formulisani na osnovu posmatranja Božjih dela u prirodi. Prirodni zakoni su, prema tome, opisni, a ne uzročni. Kada se pravilno shvate, prirodni zakoni daju normativno usmerenje kako treba da se primenjuje božanska sila izlečenja. To načelo znači da vernik, poštujući prirodne zakone, saraduje s Bogom u sprečavanju bolesti i njihovom lečenju. U tom smislu, prirodni zakoni postaju vrsta bogomdanih zakona koji zajedno s moralnim zakonom izražavaju Stvoriteljevu volju. Pošto je On lekar, oporavak na temelju primene prirodnih zakona predstavlja ispoljavanje Njegove isceliteljske moći. Urođena sposobnost oporavljanja i protivljenja napadačkim organizmima postaje tako deo Njegovog plana lečenja i obnavljanja zdravlja. Naučna otkrića i farmakologija u usponu postaju na taj način legitiman deo božanskog načina lečenja. Biblija proglašava obaveznost božanskih prirodnih zakona i poziva na saradnju s njima (Psalam 19; Rimljanima 1,19.20; Jevrejima 1,1.2).

C. Vrste izlečenja u Bibliji

Stari zavet izveštava o relativno malom broju fizičkih izlečenja, iako u svim njegovim knjigama Gospod podseća svoj narod na svoju sveobuhvatnu isceliteljsku blagodat. Pokajnika On leči od greha koji ga razdvaja od Boga (Psalam 107,17-22), ali i od žalosti, ogorčenja, tuge, usamljenosti, nepoverenja, otuđenosti od Boga i bližnjih, očajanja, izgubljenog samopoštovanja, ustvari od celog niza problema koji su karakteristični za naše grešno stanje. Njegovo isceljenje se odnosi i na narode (2. Mojsijeva 23,22-25; 3. Mojsijeva 26,14-21; 5. Mojsijeva 7,15).

Prvo zabeleženo fizičko isceljenje je isceljenje Avimelehovih žena pošto je on vratio Saru Avramu (1. Mojsijeva 20,18). Ima i drugih posle toga u vrlo različitim okolnostima. Kada je Saul bio odbačen zbog toga što nije sledio božanska uputstva, Božji Duh ga je napustio i na njegovo mesto je došao neki zao duh (1. Samuilova 16,14) koji ga je mučio. Pokazalo se da je Davidovo sviranje na harfi jedino moglo da ublaži careve patnje (1. Samuilova 16,23). Preko Ilije Gospod je izlečio sina udovice (1. Carevima 17). Preko Jelisija Bog je vratio u život sina Sunamke (2. Carevima 4), a Nemana Sirca izlečio od gube (2. Carevima 5). Slučaj Jezekijinog izlečenja zahtevao je primenu terapijskih mera u obliku obloga (Isaija 38,16-21). Ovih nekoliko slučajeva iscrpljuju istorijske izveštaje o čudesnim izlečenjima u Starom zavetu, što se prilično razlikuje od obilja sličnih slučajeva zabeleženih u Evanđeljima.

U Starom zavetu izveštaji o božanskim isceljenjima i sudovima pružaju dokaz da On upravlja istorijom. Zabeleženi su i mnogi slučajevi neposrednih božanskih intervencija, a najbliži novozavetnim izlečenjima su izbavljenje u Danilu 3,1-25; 6,27. i Navuhodonosorov oporavak (Danilo 4,34-36). Znaci i čudesa u Starom zavetu bave se sudbinom Božjeg zavetnog naroda, a mesijanski tekstovi u Isaiji (Isaija 35,3-6; 53; 61, 1-3; 63,1) i u drugim knjigama predviđaju službu isceljenja koju će obaviti Mesija. Izlečenja tela postaju istaknuta pojava u Novom zavetu, posebno u službi Isusa Hrista, ali i u apostolskoj Crkvi.

D. Služba Isusa Hrista

Izlečenja koja je Isus obavljao u toku svoje službe predstavljaju svakako najveći deo izlečenja zabeleženih u Bibliji. Iako je uzdizao šire starozavetno shvatanje isceljenja kao oproštenja i pomirenja s Bogom, Isus se u Novom zavetu upušta i u neposredan sukob s bolestima i patnjama i zlim silama koje stoje iza njih, mnogo puta postizujući pobeđe nad njima. Isusova služba pokazuje taj širi smisao lečenja, jer On bolesnike leči od telesnih patnji, ali i od greha i krivice. Ipak, Novi zavet stavlja snažniji naglasak na fizička izlečenja. Patnje, koje se često shvataju kao tlačenje umesto kao kazna, više se ne moraju trpeti kao posledica čovekovog pada u greh, već im se često može učiniti kraj. Isusove intervencije su namerne, snažne i prodorne.

1. Izveštaji o Isusovim lečenjima

Grubo računajući vidimo da je oko dvadeset posto teksta u Evanđeljima posvećeno izlečenjima i njihovim posledicama. Kada bismo podelili tekstove u Evanđeljima na kazivanja i predavanja i kada bismo izveštaje o izlečenjima uvrstali u kazivanja, bili bismo iznenađeni da se jedna trećina kazivanja odnosi na izlečenja. Iako se u nekim slučajevima izveštaji ponavljaju, četiri Evanđelja ipak izveštavaju o 41 posebnom izlečenju, osim opštih izveštaja, kao što su: "I prohodaše po svoj Galileji Isus, učeći po zbornicama njihovim, i propovedajući evanđelje o carstvu, i isceljujući svaku bolest i svaku nemoć po ljudima." (Matej 4,23) Na temelju ovih izveštaja Isusa bismo mogli smatrati jednostavno putujućim isceliteljem, ali bi takvo svrstavanje bilo suviše pojednostavljeno, kada se uzme u obzir činjenica da je On istovremeno učio i lečio. Sva četiri Evanđelja ga opisuju kao iscelitelja, držeći se uobičajenog načina. Prvo, opisuje se potreba, zatim Isus interveniše, vrlo često posle razgovora s paćenikom ili protivnicima; treće, dolazi do isceljenja, a zatim i do obraćanja gledaocima, posebno u Evanđelju po Luki.

Sva četiri Evanđelja Isusovo delo stavljaju u okvir kosmičkog sukoba sa Sotonom, jer je od samog početka Njegova služba predstavljala ličnu borbu na život i smrt. Na kraju Sotona ulazi u Judu Iskariota, preko kojega iznuđuje vrhunac sukoba sa Isusom. Isus svoga protivnika naziva "knezom ovoga sveta" (Jovan 14,30), nečastivim koji će na kraju biti izbačen (Jovan 12,31). U stvari, evanđeoska priča ne bi ni imala mnogo smisla izvan okvira ove kosmičke borbe.

Izveštaji o Isusovim izlečenjima se razlikuju od knjige do knjige, zbog posebnog fokusa svake od njih. Marko, na primer, izveštava o četiri isterivanja demona (Marko 1,23-28; 5,1-20; 7,24-30; 9,14-29), osam izlečenja: od groznice (Marko 1,29-31), od gube (Marko 1,40-45), od paralize (Marko 2,1-12), od suhe ruke (Marko 3,1-6), od krvarenja (Marko 5,25-34), od gluvonemosti (MMarko 7,31-37), od slepoće (Marko 8,22-26; 10,46-52), i kao posebna kategorija: vaskrsenje devojčice (Marko 5,21-24. 35-43). On je odbacio optužbe o bogohuljenju (Marko 2,7), o kršenju subote (Marko 3,1-6), o oslanjanju na demonsku silu (Marko 3,22). S karakterističnom živošću, Marko opisuje Isusove napade na Sotoninu vlast, koji doživljavaju svoj vrhunac i pobjedu na krstu i prilikom vaskrsenja. Izveštavajući o izlečenjima, Marko minimalnu pažnju posvećuje samom zdravstvenom pitanju koje smatra sporednim. Njega više interesuju odgovori na pitanja: Ko je Isus? Ako je stvarno Mesija, onda koja vrsta Mesije? Nekoliko puta Isus zahteva od izlečenih da ne govore o svom izbavljenju, očigledno da bi izbegao prevremeni sukob s vlastima.

Markovo Evanđelje posebnu pažnju posvećuje sukobu sa demonima, i izražava saučešće prema žrtvama opsednutosti. Kod njega se zapaža i elemenat odlaganja kada izveštava o čudima. Demoni se prepiru sa Isusom (Marko 5,6-12), odlažući svoje isterivanje. Slučaj sa ženom izlečenom od dvanaestogodišnjeg krvarenja zadržava Isusa toliko da Jairova kćer u međuvremenu umire (Marko 5,27-43), a isterivanje demona iz dečaka se odlaže sve dok se Isus ne vrati sa Gore preobraženja (Marko 9,22-29).

Matejevo Evanđelje ponavlja skoro sva izlečenja o kojima govori Marko, ali s nešto produženim dijalozima između Isusa i ostalih. On posebno naglašava Isusovu pobudu saučešća (Matej 9,35.36; 14,14; 20,34; 9,27; 15,22). Matej posebno skreće pažnju svojih čitalaca na starozavetna proročanstva koja su se ispunila u toku Isusovog rada, posebno Njegovu ulogu slugu (Matej 8,17.

iz Isaija 53,4; Matej 12,15-21. iz Isaija 42,1-4). Matej posebno naglašava kako su Isusova izlečenja u Hramu duboko povredila sveštenike (Matej 21,14).

Lukin izveštaj sadrži 16 izlečenja više od drugih Evandjelja (Luka 4,31-39; 4,38.39; 5,12-26; 6,6-11; 7,1-17; 8, 26-56; 9, 37-43; 11,14-16; 13,10-17; 14,1-6; 17,11-19; 18,35-43. i Marko 22,50.51). Kada uzmemo u obzir Lukino lekarsko obrazovanje (Kološanima 4,14), ova razlika nas ne iznenađuje. On prati Isusovu službu kao iscelitelja od Njegove propovedi u sinagogi u Nazaretu (Luka 4,16-21). Tu Isus čita poznati mesijanski tekst iz Knjige proroka Isaije 61,1.2: "Duh je Gospoda Boga na meni, jer me Gospod pomaza da javljam dobre glase krotkima, posla me da zavijem ranjene u srcu, da oglasim zarobljenima slobodu i sužnjima da će im se otvoriti tamnica, da oglasim godinu milosti Gospodnje, i dan osvete Boga našega, da utešim sve žalosne." Primenjujući ovo proročanstvo na samoga sebe, Isus je dao legitimitet svojoj misiji i potvrdio da će On ispuniti ovaj mesijanski tekst. Lukino Evandjelje sadrži i sedam zbirnih izveštaja o tome kako je Isus izlečio veliki broj ljudi od njihovih bolesti i isterao mnoge demone (Luka 4,40.41; 6,17-19; 7,18-23; 9,10.11; 10, 13-15; 13,31-33; 24,19-21). Izveštaji su nadahnuti snažnim slobodarskim duhom, oslobođenjem od demona, od greha, od društvenih stega. Luka opisuje i prizore vere nejevreja i izgnanika, kao u slučaju sluge vojnika (Luka 7,1-10), žene koja je postala izgnanica zbog dugogodišnjeg krvarenja (Luka 8,43-48), veri samarjanskog gubavca, koji se jedini od desetorice izlečenih vratio da zahvali Isusu (Luka 17,11-19). Luka iznosi izlečenja kao neposredni deo Isusove misije Spasitelja (Luka 4,40.41; 6,17-19; 9,11). Čak su i Njegovi učenici postali iscelitelji (Luka 9,1.2; 10,9.17). Takođe, upuštajući se u neobične pojedinosti Luka opisuje reakciju izlečenih.

Jovanovo Evandjelje je mnogo selektivnije, ono izveštava o samo sedam čuda. On ih naziva "delima" (erga) ili "znacima" (semeia), u stvari Božjim delima (Jovan 5,17. 19-21). Samo su tri izlečenja navedena, svako praćeno dugim raspravama. To je sin službenika (Jovan 4,46-54), čovek oduzet 38 godina i izlečen u banji Vitezdi (Jovan 5,1-15), i čovek slep od rođenja (Jovan 9,1-34). Dva izlečenja su se dogodila u subotu, izazivajući sukob s verskim vlastima. Zapisano je i jedno vaskrsenje, Lazarevo, pri kojemu je Isus predstavljen kao izvor života. "Ja sam vaskrsenje i život, koji veruje u mene ako i umre živeće. I nijedan koji živi i veruje u mene neće umreti zauvek!" (Jovan 11,25.26) Vera zauzima istaknuto mesto u Jovanovom Evandelju, ali ne vera utemeljena na znacima, već vera u Njega kao osobu, kao životodavca (Jovan 20,24-29). Isus nije samo izvor zdravlja, već se u Njemu nalazi srž svakog zdravlja – večni život. Evandjelje po Jovanu ne sadrži nijedan izveštaj o isterivanju demona, a borba između Hrista i Sotona, iako predstavljena, mnogo je manje istaknuta.

2. Vrste i metode izlečenja

Oštra razlika između Isusovih i helenističkih izlečenja povlači jasnu liniju razdvajanja između izlečenja božanskom silom i svih ostalih. Suprotno većini grčkih iscelitelja, Isus svoj rad nije obavljao u potaji, iza zatvorenih vrata, već vrlo često pred velikim mnoštvom ljudi. On nije bacao čini, nije se pozivao na bilo koje strane izvore sile da bi dokazao svoj autoritet, nije dovodio ljude u hipnotički san, u trans, nije izgovarao nikakve magične formule. Njegova

metoda je bila jednostavna, nekoliko reči i dodir. Ljudi koje je Isus lečio болоvali su od ozbiljnih bolesti, vrlo često godinama. Njegova služba se razlikovala od svih ostalih.

Kao što je već bilo rečeno, Isus se suočavao s vrlo raznovrsnom zdravstvenom problematikom, a većina bolesti je opisana jednostavnim, lako razumljivim rečima. Pokretom ruke stavio je na mesto odsečeno uho (Luka 22,51), dodirom je izlečio gubavca (Luka 5,12-16), vratio vid slepcu, primenjujući ponekad, a ponekad izostavljajući fizička pomoćna sredstva (Jovan 9,7.11).

Prilikom lečenja najčešće se služio rečju, kratkom rečenicom, i bolesnik je smesta ozdravljao. Drugi put je upotrebljavao zaobilazne metode, bolesnike je lečio u etapama ili je potpuno izlečenje nešto odlagao (Marko 8,22-26; Jovan 9,1-11). Demone je izgonio jedino rečju, jer u Evandeljima nije zapisan nijedan primer da je dodirivao žrtve demona. Demon su dobro znali ko je Isus (Marko 1,24; 5,7). Čak i kada je sukob s demonima bio vrlo žestok, Njegove reči su bile dovoljne. U tri paralelna izveštaja Evandelja navode tačne Isusove reči kojima se kao naredbom neposredno obraćao demonima (Marko 1,25; 5,8; 9,25; Luka 4,35). Samo u jednom slučaju se molio i prizvao Božje ime dok je činio čudo, i tada evandelistička objašnjava da je to učinio radi okupljenog mnoštva (Jovan 11,41.42).

Isus je ponekad čudesno lečio ljude koji su stajali u Njegovoj neposrednoj blizini, a ponekad i one koji su bili daleko od Njega (Matej 8,5-13; Marko 7,24-37). Često se odazivao molbama paćenika (Matej 9,27; Luka 17,13; Marko 10,47), a ponekad je lečio i na molbu drugih osoba (Marko 1,30; 2,3; 7,26; 9,17; Matej 8,5; Jovan 4,47;; 9,2). Jednom prilikom je sam pokrenuo pitanje izlečenja ne čekajući na molbu bolesnika (Jovan 5,6-9; Luka 7,14; 13,12; 22,51).

Nekoliko činjenica bi nam moglo pomoći da bolje shvatimo Isusovu službu isceljenja. Za Njega je bolest bila suprotna božanskom redu, jer je delo Sotone, protivnika kojega je On došao da pobedi i satire (Luka 13,16). On je prihvatao slabe i bolesne, ne s prezrenjem, već s mnogo saučešća kao žrtve svog protivnika. On nikada nije pristupao ljudima klinički, s distance, već uvek s poštovanjem, unoseći se u svaki slučaj, jer je poštovao načelo celovitosti čoveka, prihvaćeno u Starom zavetu. Trudio se da uspostavi usku vezu između Boga i čoveka (Luka 7,11.21). Da bi se postigao taj cilj, božanska ljubav se morala prihvatati verom, dok se sama vera morala oslanjati na Boga.

3. Svrha izlečenja

Mesijanski nalog, zapisan u Isaiji 61,1.2, sadrži pet zadataka: (1) propovedaj radosnu vest, (2) objavi zarobljenima da će se osloboditi, (3) leći bolesne, vraćaj vid slepima, (4) oslobodi one koji su potlačeni grehom ili neposrednom demonskom silom, (5) najavi dolazak Božjeg carstva. Matej izveštava da "prohodaše po svoj Galileji Isus, učeći po zbornicama njihovim, i propovedajući evandelje o carstvu i isceljujući svaku bolest i svaku nemoć po ljudima." (Matej

4,23) Sličan izveštaj se nalazi i u Mateju 9,35. u kojemu Isus daje svoj evanđeoski nalog Dvanaestorici.

Potpuno je jasno da Isus nije smatrao svojim prvenstvenim zadatkom lečenje telesnih bolesti i slabosti, već objavljivanje radosne vesti o Božjem novom i jedinstvenom mešanju u poslove ljudi: o izbavljenju, oproštenju, pomirenju, oslobođenju i spasenju, o elementima koji su sadržani u isceljenju telesnih bolesti, ali koji daleko premašuju njihovu važnost. Isus je pozivao ljude da prihvate potpuno novi način života, da se potpuno predaju Bogu, da se pokaju, da se svesno i trajno posvete Bogu, da se sedam demona ne bi vratilo i ponovo zavladao njihovim srcem (Luka 11, 20-26). Karakteristična za Njegova izlečenja je i činjenica da su uvek bila povezana s oproštenjem greha. Izlečenja tela su imala svoje pravo mesto u široj misiji koja je jedina mogla da obnovi šalom, da dovede do izlečenja u svakoj kategoriji čovekovog postojanja, obnavljajući i prvobitno značenje zdravlja, koje je čoveku bilo poklonjeno prilikom stvaranja. Onaj isti koji je stvorio svet i sve što je u njemu (Kološanima 1,16-20; Jevrejima 1,2; Jovan 1,3) pojavio se tako među ljudima u ljudskom obliku da im vrati sve što su izgubili padom u greh. On je bio izbavitelj obećan Adamu i Evi u Edemu (1. Mojsijeva 3,15). On je bio i više od proroka kao oruđe za dovršenje Božjeg dela. Dok je učestvovao u svemu što se događalo u svetu, koji je bio poremećen grehom, uzdizao se visoko iznad njega svojom moralnom neporočnošću (Jevrejima 2,17.18; 4,15). Njegova služba lečenja jasno je pokazivala da je božanska sila na delu među ljudima.

Pažljivo proučavanje Isusove službe potvrđuje ovu ocenu. Njegov prvenstveni zadatak je bio da objavi da Bog prihvata svoja grešna, napaćena stvorenja sveopštim delom svoje blagodati i ljubavi. U Njegovom delu Božje carstvo je već bilo prisutno, iako će potpuno izbavljenje tek doći. Ono što se događalo bilo je znak potpunog oslobođenja iz sveta greha. On je došao da izbavi, da traži i da nađe, da oprost, da objavi dan božanske milosti, da udeli večni život, da obnovi sve što je izgubljeno. On je ipak pre svega bio Spasitelj, a isceljenja tela su bila dokaz, znak Njegovog autoriteta.

Nesumnjivo je da su spektakularna izlečenja i oslobađanja od demona privlačila mnoštvo i svedočila o Isusovoj čudesnoj moći, da su stvarala atmosferu spremnosti za slušanje Njegovih učenja. I On se suočavao s problemom koji i danas tišti one koji pokušavaju da ljude upoznaju s blagodatima evanđelja: kako da sledbenike utemelji na ljubavi prema Bogu umesto na blagodatima koje se dobijaju služeći Bogu. Isus nije želeo da svojim čudima privuče sledbenike, to je otvoreno govorio korisnicima svoga čuda s hlebovima i ribama (Jovan 6,26). Čudesna izlečenja su imala i svoja jasna ograničenja. Na primer, Evanđelja ne beleže nijednu Isusovu posetu Tiberijadi, najvećem galilejskom gradu. Izgleda da je u tom mestu jedva ko i bio izlečen. Isto bi se to moglo kazati i o mnogobrojnim drugim gradovima i selima u Palestini. Međutim, nešto nam mora biti potpuno jasno! Iako je korisna strana Isusovog rada na lečenju bolesnika imala svoje mesto u okvirima Njegove šire službe ljudima, Njegova čudesna izlečenja i isterivanja demona su zaista bila izraz Njegove ljubavi, Njegovog saučešća i milosrđa. Izlečenja su bila predujam obilja koje će doneti dolazak Božjega carstva.

4. Izlečenja i vera

U mnogo slučajeva vera je bila umešana u Isusova izlečenja, u stvari, bila je preduslov za samo izlečenje (Matej 9,2.22.29; 8,13; 15,28). Neverovanje je predstavljalo smetnju, kao u slučaju Nazareta (Marko 6,5.6; Matej 13,58). U jednom slučaju, kada su učenici bili nesposobni da obave izlečenje, Isus im je objasnio da se razlog krije u nedostatku vere (Matej 17,20). Ponekad se vera traži od osobe koja treba da bude izlečena, a ponekad od onoga koji je zastupa. Međutim, vera se postavlja kao uslov za izlečenje (Matej 9,29; Luka 17,19; 18,42). Mogu se navesti mnogi primeri kada je vera imala primarnu važnost, posebno u Evanđeljima i u Delima.

Ta činjenica je navela mnoge hrišćane na zaključak, privlačan ako mu se površno prilazi, ali ne uvek i logičan, naime, da ukoliko neka molitva za izlečenje bude neuspešna, razlog leži u nedostatku vere. Takvi smatraju da snažna vera, ako je u dovoljnoj meri prisutna, može pokrenuti Boga da odgovori, ili da u najmanju ruku stvori okolnosti koje će omogućiti ozdravljenje. Za neke vera tako postaje neka vrsta magičnog pokretača koji sam po sebi leči ili oslobađa božansku silu i sve to na temelju pogrešnog tumačenja slučaja žene koja je dotakla Isusovu odeću i postala zdrava (Matej 9,22).

Iako je vera predstavljala uslov za mnoga Isusova izlečenja, iz istih izveštaja Evanđelja možemo zaključiti i nešto drugo, naime, da je do izlečenja dolazilo i u slučajevima kada je vera bila slaba ili je uopšte nije ni bilo. Ta čuda su bila učinjena s ciljem da probude veru u Isusa kao Božjeg Sina. U slučaju oduzetoga, ljudi vere su doveli bolesnika pred Isusa, ali izveštaj ne spominje da je i bolesnik verovao. Ipak, Isus ga je izlečio zbog vere onih koji su ga doveli (Matej 9,1-8). Čovek sa suhom rukom je izlečen iako uopšte nije izrazio veru, ni svoju ni nekog posrednika koji bi se zauzeo za njega. Očigledno je ovo lečenje trebalo da pokaže verskim vođama Izrailja da Isus ima moć da leči (Matej 12,9-13). Ženu koja je osamnaest godina bila zgrčena Isus je izlečio, iako ona sama nije pokazala nikakvu veru (Luka 13,11-13). Čovek koji je bolovao od elefantiazisa bio je izlečen, iako nije pokazao veru, zato da bi Isus dokazao farisejima da je i subotom dozvoljeno činiti dobra dela (Luka 14,4). Izlečenje sluga Prvosveštenika, kojemu je Petar u Getsimaniji mačem odsekao uho, predstavlja još jedan slučaj lečenja bez izražavanja vere (Luka 22,51). Ovi primeri su navedeni ne zato da bi se umanjila uloga vere, već kao dokaz da izražavanje vere nije uvek moralo da predstavlja bitan element prilikom Isusovih izlečenja. Ako uzmemo u obzir Isusovu procenu onih koji zahtevaju znake i čudesa da bi poverovali (Jovan 4,48; 20,29), onda se nameće misao da tamo gde ima dovoljno vere izlečenje i nije tako neophodno.

Jedno zapažanje nam može biti korisno u definisanju vere. U celom Svetom pismu vera – jevrejski "emunah", grčki "pistis" – označava poverenje uma i srca u Boga, oslanjanje na Njegovu suverenu volju (Psalam 31,23; 2. Korinćanima 5,7; Jevrejima 11,8). To nije slepi, neobavešteni "skok u prazninu", već poverenje utemeljeno na dokazima. Vera predstavlja svesno, razumno predanje, a ne lakovernost ili lakoumnost. Vera ima vitalnu ulogu u biblijskim učenjima i iskustvu. Verom se grešnici opravdavaju u Isusu Hristu (Rimljanima 3,28; 5,1; Galatima 2,16; 3,8). Isusova vera je svojstvena Božjem izbavljenom narodu (Otkrivenje 14,12).

5. Subotnja izlečenja

Isus se nije izgovarao zato što je lečio subotom. Iako takvom aktivnošću nije prestupao nijedan biblijski propis o pravilnom svetkovanju subote, svojim delovanjem je kršio makar neke elemente tradicionalnih pravila o poštovanju subote. Evanđelja izveštavaju o sedam različitih slučajeva lečenja subotom i o čestim sukobima s verskim autoritetima povodom kršenja njihovih pravila. Od sinoptičkih Evanđelja, Evanđelje po Luki izveštava o pet takvih slučajeva: o groznici Petove tašte (Luka 4,38-39), o čoveku opsednutom demonima (Luka 4,31-35), koji su izlečeni iste subote; o čoveku sa suhom rukom u sinagogi (Luka 6,6-10), o ženi s deformisanom kičmom (Luka 13,10-17) i o čoveku izlečenom od elefantiazisa u kući fariseja (Luka 14,1-6). Matej govori o dva ova slučaja, a Marko o tri.

Jovan navodi još dva subotnja izlečenja, oba prilično opširno: o oduzetome koji je izlečen u banji Vitezdi (Jovan 5,2-18) i o čoveku koji je bio slep od rođenja. Njegovom slučaju posvećuje celo deveto poglavlje svoga Evanđelja (Jovan 9,1-41).

Pažljivo proučavanje Isusovih subotnjih aktivnosti potvrđuje da je On poštovao i svetkovao subotu onako kao što je određeno u Dekalogu, ali da je istovremeno odbacivao tradicionalne odredbe koje su o tome kasnije bile dodate. To odbacivanje tradicije su koristili Njegovi neprijatelji da bi ga optužili za obesvećenje subote. Tu optužbu On je dočekaao pozivajući se na svrhu subote i na uzvišeniji autoritet Biblije i njenih odredaba. Naveo je i poznate biblijske presedane. Najpotpuniji Njegov odgovor zapisao je Jovan, a radi se o lečenju oduzetoga u Vitezdi i čoveka slepog od rođenja. Nijedan od izlečenih nije znao ko je Isus, niti je bio zainteresovan da odgovori na pitanja starešina da li se radilo o pravedniku ili o grešniku. Isusov odgovor protivnicima se usredsređuje na činjenicu da Njegov Otac neprestano radi, čak i subotom, da održava delovanje cele prirode, uključujući i proces ozdravljenja i da saučešće prema napaćenima treba da bude važnije od ritualnih pravila o svetkovanju subote. Zanimljivo je da je Isus subotom lečio i akutne i hronične slučajeve i da nije pravio razliku među njima. Spasonosna božanska sila donosi slobodu onima koji pate, bet obzira na vreme. Svojim svetkovanjem subotre Isus je pokazao kako se dva načela mogu održavati u određenoj međusobnoj napetosti, načelo poštovanja svetosti subote i načelo saučešća prema onima koji pate. Među svim Isusovim raspravama sa verskim starešinama toga vremena najoštrija je bila rasprava o tome koje aktivnosti su dozvoljene subotom.

Umesto da služi kao barijera, subota treba da bude most prema prvobitnoj bliskosti koja je nekada postojala između Boga Stvoritelja i upravo stvorenih ljudskih bića. Čak i njeno jevrejsko ime, šabbat, koje znači "odmor" i šire objašnjenje njene svrhe u četvrtoj zapovesti naglašavaju odmor od ljudskih aktivnosti kao što se i Bog odmarao od svojih stvaralačkih dela. Lekovita snaga subote proizlazi iz jedinstvenog načina kojim ona odvaja čoveka od stresa svakodnevnih briga i obnavlja čovekov interes prema onome što je Božje. Telesna i emocionalna opuštenost doprinose oporavku od stresa koji prati život.

Blagoslovi subote su sveopšti. Četvrta zapovest definiše svoju univerzalnost time što svoje blagoslove širi na pripadnike porodice, nameštenike, čak i na tovarne životinje i na slučajnog

namernika koji se zatekne u domu (2. Mojsijeva 20,8-11; Isaija 56,6-8). Subotnja bogoslužjenja i proučavanja zbližavaju vernike i pretvaraju ih u zajednicu u kojoj svi imaju iste ciljeve i namere i u kojoj je pažnja svih umesto na obično usmerena na obožavanje Boga. Subota ukazuje na buduće vreme kada će svaki nerešeni problem, bez obzira da li je fizički, emocionalni ili duhovni naći svoje rešenje u Božjem carstvu koje dolazi. "Dakle je još ostavljeno počivanje (subotovanje) narodu Božjemu!" (Jevrejima 4,9) U Božjoj prisutnosti biće izlečena svaka rana napaćenog čovečanstva.

6. Izlečenje kao obnavljanje

Tema obnavljanja prožima Sveto pismo, pružajući čvrst oslonac hrišćanskoj nadi (1. Mojsijeva 3,15; Rimljanima 6,4,9-11; Kološanima 1,20,21; 3,8-10; 2. Korinćanima 5,18-20; 1. Korinćanima 15,51-57; 1. Jovanova 3,2). Izlečenje i obnovljenje se često izjednačuju po značenju, jer kao što nas bolest odvaja od Boga, tako izlečenje obnavlja naš međusobni odnos s Njime. Božja obećanja da će obnoviti svoj odnos sa Izrailjem izražena su jezikom koji je pun medicinskih i zdravstvenih izraza (Jeremija 30,12-17; 33,6; 46,11; Jezekilj 47,12; Malahija 4,2). Ova bliskost je u Novom zavetu tako velika da se jedan od osnovnih pojmova za izlečenje (soteria) može prevesti ili kao izlečenje ili kao spasenje. Spasenje, prema tome, može obuhvatati ne samo izbavljenje od greha i njegovih posledica, već i obnovljenje, izlečenje cele ličnosti.

Sva biblijska učenja su utemeljena na činjenici da će sve što je bilo izgubljeno zbog greha biti obnovljeno kada Onaj koji je sve stvorio bude obnovio sva svoja dela. Pošto je izlečio naše rane, i pošto je kao naš Zamenik na Golgoti poneo naše krivice, On se na kraju pojavljuje u Otkrivenju kao Hristos Pobednik nad Sotonom i silama zla ((Otkrivenje 20,14; 21,8). Oni koji ljube Boga i koji mu služe biće obnovljeni, vraćeni u savršeno stanje koje su nekada imali, dok će sve zlo biti uništeno da se nikada više ne vrati. I u starozavetnim i u novozavetnim proročanstvima nova Zemlja je opisana kao slobodna od bolesti, bola i smrti (Isaija 33,24; Otkrivenje 21,4). Apostol Pavle se raduje Hristovom vaskrsenju kao dokazu da je On pobednik nad svim silama zla. Hristova pobeda će postati i naša pobeda (1. Solunjanima 4,14-17).

E. Izlečenje u Pavlovim spisima

1. Posebne karakteristike

Za razliku od onoga o čemu čitamo u Evandeljima, Pavle u svojoj službi ne posvećuje toliku pažnju izlečenjima, ali se i ona događaju. Iako Poslanice ne sadrže opširnije rasprave o izlečenju

u savremenom smislu te reči, ipak objavljuju osnovne smernice. Kao i u ostalim biblijskim spisima, i u Pavlovim poslanicama dolazi do izražaja celovito shvatanje čoveka: čovek je celovito biće, sposobno i da greši i da bude obnovljeno (1. Solunjanima 5,23).

U Pavlovim spisima se ističe važnost natprirodnoga (1. Korinćanima 12,8.28), ali i prirodnoga (1. Timotiju 5,23). Međutim, on retko govori o zdravlju u fizičkom smislu. Za njega zdravlje (hugies) označava uravnoteženo delovanje svih sastavnih delova celine. On se ovim pojmom uvek služi kao metaforom i u tom smislu.

Pavle pokazuje veliko interesovanje za pojam koji se u nekim starijim prevodima pojavljuje kao "trezvenost", a u novijima kao "samokontrola". Iako sama reč ima šire značenje od jednostavnog uzdržavanja od alkohola, Pavle se nekoliko puta vraća na tu temu (Rimljanima 14,21; Efescima 5,18; 1. Timotiju 3,8; 5,23; Titu 2,3, indirektno u 1. Korinćanima 6,10). Iako ovi tekstovi ne pružaju nedvosmisleni dokaz da Pavle misli na potpunu apstinenciju; ona je u potpunom skladu s njegovim shvatanjem tela kao hrama Svetoga Duha (Priče 20,1; Rimljanima 12,1.2). Njegova poruka protiv opijanja je potpuno jasna (1. Timotiju 3,2.3; Titu 1,7; 2,2-6.12; Rimljanima 12,3; 2. Korinćanima 5,13).

Iako se i u Pavlovoj službi događaju čuda, on ih pripisuje božanskom delovanju, a nikada sebi, u skladu sa starozavetnim gledištem (2. Mojsijeva 7,3; 5. Mojsijeva 6,22). Duh je neposredni izvor čuda (Galatima 3,5), ali se to ne odnosi i na Isusa. Objavljivanje evanđelja praćeno je ""znacima i čudesima" (Rimljanima 15,18.19; 2. Korinćanima 12,12; 2. Solunjanima 2,9), što je stereotipni izraz koji obuhvata i fizička izlečenja. Iako znaci i čudesa služe da bi se potvrdila vest koju objavljuje, za Pavla čuda znače i oslobođenje od patnji nametnutih grehom. Celi svet uzdiše i čeka da ih se oslobodi (Rimljanima 8,19-23).

Noseći evanđelje u samo srce helenističkog sveta apostol se udaljio od celovitog shvatanja zdravlja sa Bogom u središtu, svojstvenog Bibliji, i suočio se sa potpuno drugačijim gledištem. U Grčkoj se zdravlje neposredno izražavalo atletskim sposobnostima – u stvari definisalo se kao telesni razvoj. Suprotno tome, Jevreji su malo pažnje posvećivali igrama, takmičenjima i atletskim sposobnostima, jer su proizvodni fizički rad smatrali najboljim načinom fizičke aktivnosti. Ličnu nagradu su dobijali u obliku zadovoljstva zbog dobro obavljenog rada.

2. Darovi izlečenja

Izlečenja (charismata iamaton) se pojavljuju kao duhovni dar, ali odvojeno od čuda i uvek u množini (1. Korinćanima 12,4-11.27.28), i nema ih na kraćim listama duhovnih darova (Efescima 4,11.12; Rimljanima 12,6-8). Takva izlečenja se smatraju Božjim darovima, a ne svakidašnjim ljudskim sposobnostima. Izveštaji o darovima isceljenja ne zauzimaju neko ugledno mesto u zapisima o apostolskoj Crkvi; ali je jasno da oni postoje. Svakako da je trebalo da se darovi isceljivanja pokazuju preko pojedinačnih vernika, kao što se vidi na temelju upotrebe reči "allos" - drugi, u jednini – (1. Korinćanima 12,8-10) i darova isceljenja – u množini

– (1. Korinćanima 12,28.30). Ova rečenična struktura jasno pokazuje da se apostol ne poziva na darove koje po crkvama pokazuju putujući iscelitelji, već na darove koje u posebnim okolnostima dobijaju pojedinačni vernici.

3. Tri neuspela izlečenja

Pavlovo ponešto tajanstveno metaforičko pozivanje na "žalac u mesu" (2. Korinćanima 12,7-9) zahteva od nas da se suočimo sa činjenicom da čak i među vernim hrišćanima ima onih kojima Bog može odbiti izlečenje. Ovaj prvi zaključak nas svakako nagoni na skromnost, jer zahteva od nas da priznamo da možemo biti nesposobni da prepoznamo elemente koji su uključeni u ovaj slučaj i da neuslišenje molbe za izlečenje ne predstavlja konačni dokaz da nekome nedostaje vere ili da ga je Bog odbacio ili da ima neki moralni nedostatak koji onemogućuje izlečenje. Moramo imati potpuno poverenje u Boga, jer poznajemo Njegov karakter pun ljubavi i dobrote i znamo da se možemo osloniti na Njega, znamo da će delovati u našem najboljem interesu.

Tačna priroda Pavlovog problema je izazivala spekulacije od vremena crkvenih Otaca pa sve do danas, a odgovor je ostao u sferi nagađanja. Najprihvatljivija je ostala mogućnost da se radilo o telesnoj slabosti, verovatno povezanoj s vidom, jer se Pavle služio pisarom kada je pisao svoje poslanice (Rimljanima 16,22), dok je svojom rukom pisao samo završni pozdrav u nekim poslanicama (1. Korinćanima 16,21; 2. Solunjanima 3,17; Galatima 6,11). Navodi se i biografski podatak da je tri dana bio potpuno slep posle svog susreta sa Hristom pred Damaskom i da je posle bio izlečen (Dela 4,14). On sam se poziva na tu svoju slabost, iako postoji i mogućnost da se radilo o nečemu drugome ((Galatima 4,14).

Naravno, mnogo je značajnije šta je sam Pavle mislio o svom položaju. Svakako da se u njemu nije našao slučajno, već da se radilo o božanskoj nameri. Patnja je dolazila od Boga, iako se Pavlu činilo da ga Sotona muči (kolaphizo, 2. Korinćanima 12,7) da se ne bi uzvisio zbog svojih prednosti. Pošto je osećao da ga smetnja ograničava u radu, Pavle se tri puta molio Gospodu, ali je svaki put bio odbijen uz savet da ne misli prvenstveno na svoje fizičke patnje već na širu božansku nameru i na Njegovu moć da mu udeli dovoljno snage.

Pavlovo iskustvo nam pokazuje da bolest može imati i drugo značenje osim fizičkoga i patološkoga. Svojom neugodnom fizičkom prisutnošću, ona preti da istisne šire razumevanje izlečenja kao uspostavljanja sklada sa Bogom. Gospod se kao jedini Bog uzdiže iznad svakog ljudskog iskustva, on je grehom sakriven od našeg pogleda, ali je duboko dirnut ljudskom patnjom i pun saučešća. Iako se sama reč "proviđenje" ne pojavljuje u Bibliji, njeno značenje otkriva svaka njena stranica.

Drugi slučaj se odnosi na Timotija. Iako još mlad, izgleda da je patio od stomačnih problema. Da bi mu pomogao, Pavle mu je uputio svoj jedini medicinski savet: "Pij po malo vina, želuca radi svojega i čestih svojih bolesti!" (1. Timotiju 5,23) Timotije je obično pio samo vodu (1. Timotiju 5,23), ali je sada dobio savet da uzme i po malo vina kao lek, naravno, samo dotle dok se stanje ne popravi. Uprkos Timotijevoj ličnoj odanosti Hristu, njegovi zdravstveni problemi su se

nastavljali, i Pavle je pokušao da nađe medicinsko rešenje. Ovo iskustvo potvrđuje istinu da se upotreba terapijskih sredstava može uskladiti s molitvama za ozdravljenje.

Treći slučaj je slučaj Trofima, bliskog saradnika apostola Pavla. Dok je pratio apostola na njegovom trećem misionarskom putovanju, Trofim se razboleo i ostao u Miletu da se oporavi (2. Timotiju 4,20). Ni u ovom slučaju, kao ni u dva prethodna, dar isceljenja nije bio primenjen. Ovi slučajevi nas podsećaju da idealno stanje zdravlja u svom potpunom značenju, opisanom u Bibliji, nije moguće u ovom životu. Živeći u okruženju sveopštih posledica greha, svi moraju da pate, i smrt predstavlja siguran kraj svakog bića. U Bibliji ne samo da nalazimo odgovor na pitanje: Zašto postoje patnje? – već i radosnu vest o njihovom kraju prilikom Hristovog dolaska. Njegova pobeda nad Sotonom, grehom i svim njegovim posledicama postignuta je na Golgoti i pokazana praznim grobom. Potpuno izlečenje u punom smislu te reči biće postignuto prilikom Isusovog povratka.

F. Izlečenja u apostolskoj Crkvi

Sredinom svoje službe Isus je oko sebe okupio Dvanaesticu i dao im vlast (exousia) da izgone demone, da leče svaku bolest i svaku nemoć među ljudima (Matej 10,1). Izveštaj svedoči da su se ponekad uspešno, a ponekad neuspešno služili ovim darom (Matej 17,16); ali da je mogućnost izlečenja postojala. Prilikom svog iznesenja Isus im je dao nalog da svedoče za Njega sve do kraja sveta, ali da se prvo moraju ispuniti Svetim Duhom. Od vremena izlivanja Svetoga Duha (Dela 2,1-4.43), mlada Crkva je doživela značajan niz izlečenja.

Veliki deo istorije apostolske Crkve opisan je u Delima apostola, što izveštaje o izlečenjima čini posebno zanimljivima, jer je autor lekar. Počevši od izlečenja hromoga na vratima Hrama (Dela 3,12-10), izveštaj spominje sedam dodatnih slučajeva izlečenja pojedinačnih bolesnika ili isterivanja demona iz njih, i nekoliko grupa, i završava se na Malti izlečenjem Pavla od ujeda zmije i oca poglavara ostrva od groznice i srdobolje (Dela 28,3-6.8). Zapisani su i drugi znaci i druga čuda, u Jerusalimu i na drugim mestima (Dela 5,12-16; 8,5-8), izlečenja bolesnika od akutnih i od hroničnih bolesti. Što se tiče prostora posvećenog izlečenjima, manje od jedne dvadesetine ove Knjige bavi se ovim pitanjem.

Povremene primedbe upućuju da mnoga izlečenja nisu spomenuta u ovim izveštajima (Dela 5,16). Iako su bila važna, mnoga izlečenja u Delima izgledaju nekako slučajna, za razliku od onih koja su opisana u Evandeljima. I u Pavlovom radu i u izveštajima Dela apostolskih izlečenja se događaju, prihvaćena su kao deo Božjega plana, ona donose ozdravljenje ljudima, ali se osnovna evangelistička metodologija apostolske Crkve oslanja pretežno na propovedanje, a ne na čudesna izlečenja bolesnika.

G. Molitva i izlečenje u Jakovljevoj poslanici

Jakovljeva poslanica predstavlja jedini novozavetni primer na koji način je izlečenje bilo prisutno u životu prvih hrišćanskih mesnih crkava. Tekst se nalazi u Jakovu 5,13-16. i njegiva stvarna tema je molitva. Isus je toplo preporučivao molitvu (Luka 18,1), ona je prožimala Njegov život, imala značajnu ulogu u Njegovoj učiteljskoj službi (Matej 21,22; Luka 11,9.10; 22,42); međutim, izlečenje i molitva nisu uvek na isti način povezani u Bibliji. U vezi sa Isusovim izlečenjima molitva se jedva i spominje, iako je On prethodno često provodio duge sate u razgovoru sa svojim Ocem, iako je toplo preporučivao molitvu svojim učenicima. Čak i tamo gde nije spomenuta, u onim slučajevima kada se bolesnik sam obraćao Isusu, na neki način molitva je bila prisutna.

Međutim, u Jakovljevoj poslanici izlečenje se pojavljuje ne samo u vezi sa molitvom, već u stvari kao funkcija molitve. Tekst raspravlja o molitvi navodeći tri vrste vernika, prvo one koji se nalaze u nevoljama i teškoćama, koji su ožalošćeni, obeshrabreni i nesrećni (kakopathea), koji treba da se mole (imperativ prezenta), što treba da im postane ustaljena praksa. Oni nemaju nikakvog obećanja da će nevolja biti uklonjena, već da će biti u stanju da se suoče s njome na odgovarajući način. Drugo one koji su radosni, one koji su verom i svojim vedrim ponašanjem savladali probleme. Njima Jakov savetuje da pevaju i tako hvale Boga (Jakov 5,13). Zatim se obraća bolesnima. Njima je rečeno da traže od starešina da se mole za njih, da ih pomažu uljem u Gospodnje ime. Njima je upućeno obećanje da će im molitva vere pomoći.

Pošto je ovim koracima propisana samo jedna procedura, opravdano se postavljaju neka pitanja: Zašto baš starešine? Odgovor izgleda jasan. Starešine predstavljaju zajednicu vernika i svojim učestvovanjem uključuju u problem i celu crkvu. Njima nije dodeljena nikakva sveštenečka uloga. Iako treba da uživaju poštovanje (1. Timotiju 5,17-20), nigde na drugom mestu u Novom zavetu nije im posebno povereno delo isceljenja. Darovi Duha su razdeljeni vernicima onako kako Sveti Duh nađe za dobro. Jakov to ističe u Jakovu 5,16. gde kaže da se priznanje greha mora obaviti pred celom crkvom, a ne pred posebnim službenicima Crkve.

Osim što će se moliti, starešine treba da pomažu bolesnika uljem. Jedino paralelno mesto o pomazanju uljem nalazimo u Marku 6,13. Tu se navodi da su učenici bolesnike pomazivali uljem da ozdravljaju. Da li je pomazanje uljem medicinska procedura ili verski akt? Pomazanje maslinovim uljem bilo je dobro poznato u starozavetnom svetu. Sama reč "pomazati" - aleipho – pojavljuje se na osam drugih mesta u Novom zavetu, uvek u nereligioznom kontekstu. Tvđenje da ulje samo po sebi ima neke zasluge nije biblijsko, već se proširilo u Evropi tek u Srednjem veku. Ovaj tekst ne propisuje obred pomazanja samo za one koji se nalaze na samrti; on ga preporučuje za svaku bolest

Silu izlečenja tekst pripisuje molitvi vere, posebno molitvi starešina, pravednih ljudi (Jakov 5,16), čije molitve će biti posebno delotvorne. Iako su reči grčkog originala ponešto nejasne, ipak se mogu očekivati tri ishoda: prvo, Gospod će podignuti bolesnika i oprostiće mu grehe ukoliko ih je učinio. Jakov izražava ova obećanja kao da se radi o nečemu apsolutnome i bezuslovnome, iako bi u skladu sa ostalim tekstovima Novoga zaveta bilo bolje da se ishod prepusti Bogu i Njegovoj volji.

Na temelju ovog kratkog pregleda teksta dolazimo do nekoliko važnih istina o molitvi: 1. Uspešna molitva je utemeljena na veri i proizlazi iz vere. 2. Posrednička molitva mora dolaziti iz srca odanog hrišćanina, vernika čije su pobude i postupci u skladu s Božjom voljom. 3. Molitva ne sme da bude uopštena, već upućena Bogu za određenog bolesnika. 4. Njen ishod zavisi od vere starešina. 5. Izlečenje ili spasenje je ishod koji se očekuje.

Pomazanje uljem je povezano sa molitvom starešina. Ovaj jednostavni obred, utemeljen na veri, koji Jakov preporučuje apostolskoj Crkvi, predstavlja uzor izlečenja hrišćanskim crkvama svih vekova. Što se tiče odnosa između izlečenja i Crkve, tekst pokazuje: 1. Crkva je neposredno zainteresovana za bolesnike u svojim redovima, pa je izlečenje deo rada Hristovih sledbenika. 2. Izlečenje je smešteno u okvir hrišćanske zajednice. Tek u novije vreme izlečenje je postalo svetovni poduhvat popravljanja tela, i time je došlo do izražaja osakaćeno gledište o izlečenju, strano Bibliji. 3. Fizičke i duhovne metode se sjedinjuju u božanskom procesu izlečenja, dok se Njegova sila izlečenja izliva preko oba kanala. 4. Bolešću i izlečenjem je obuhvaćeno daleko više od fizičkog aspekta čovekovog postojanja, bolest i izlečenje se odnose na celokupno biće, na celu ličnost. 5. Oslobođanje od greha u ovom kontekstu povezuje izbavljenje i izlečenje u jedno veliko delo božanske blagodati.

H. Opaske o izlečenju

Sveto pismo posvećuje daleko veću pažnju izlečenju nego zdravlju, čime potvrđuje činjenicu da su akutni problemi mnogo hitniji od onih hroničnih. Svojom primedbom da "ne trebaju zdravi lekara nego bolesni" (Matej 9,12) Isus je objavio svoju nameru da kao Veliki lekar naše patnje zameni zdravljem.

Biblija opisuje Isusa kao centralnu ličnost u lečenju bolesnika. Uprkos činjenici da je mnoštvo nejevreja živelo u Galileji i da je Kapernaum, glavno središte Njegovog rada, u najmanju ruku imao bar pola nejevrejskog stanovništva, Njegov pristup izlečenju nikada nije imao nikakve sličnosti s pretežno magijskim pristupom njegove neznabožačke okoline. Njegovo često pripisivanje bolesti vidljivim uzrocima, koji se mogu ukloniti božanskom isceliteljskom silom, pokazuje da se bolest i izlečenje moraju tretirati na racionalan način u skladu s pravilom o uzrocima i posledicama. Ova perspektiva je najviše doprinela razvijanju savremenog racionalnog pristupa zdravstvenoj nezi.

Jasno je da je Isus želeo da Njegovu isceliteljsku misiju nastave Njegovi učenici i cela Crkva. Njegovo poveravanje ovog zadatka učenicima i javljanje dara isceljenja u apostolskoj Crkvi pokazuju da su se izlečenja nastavila i kao dokaz prisutnosti božanske sile i da bi se olakšale muke napaćenom čovečanstvu. Razumno je očekivati da će istu službu isceljenja obavljati i vernici u poslednje dane. Prema biblijskom učenju, izlečenje dolazi jedino od Boga, ili kao trenutna manifestacija Njegove moći ili kao produženo delovanje obnoviteljskih snaga pod

Njegovim vodstvom. Međutim, mora se naglasiti da je priroda hrišćanskog izlečenja obeležena uskom vezom između telesnog ozdravljenja i pomirenja bolesnika sa Bogom.

III. Zdravlje i svetost

Celokupna veza između zdravlja i svetosti je neizbežna prirodna posledica uskih veza između Boga i ljudskih bića. Iako je privremeno poremećen grehom, ovaj bliski odnos između Stvoritelja i stvorenih bića ostaje trajan, doprinoseći da sve što se događa ljudima neposredno pogađa i Boga. Ova istina je tako elementarna da je apostol Pavle uključuje u svoje izlaganje neznabošcima u Atini: "Koji sam daje svima život i disanje i sve... nije daleko ni od jednoga od nas, jer kroz njega živimo i mičemo se i jesmo." (Dela 17,25-28)

Činjenica stvaranja stavlja ljude u položaj zavisnosti od Boga i odgovornosti pred Bogom. Međutim, pošto je Bog dobar, Njegovi planovi uvek predviđaju dugoročno dobro Njegovih stvorenja. Ove izjave vere oblikuju okvir biblijskog pogleda na svet i pokazuju zašto ljudski život i samorazumevanje moraju po svojoj srži da budu religiozni.

A. Moralni faktor

Ako čovečanstvo duguje Bogu svoje poreklo i svoj svakodnevni opstanak, pitanje automatski dobija versku prirodu. Bog je svet u apsolutnom smislu (1. Samuilova 2,2; Psalam 99,9; Isaija 6,3; Otkrivenje 15,4), dok ljudi, načinjeni po Njegovom obličju, treba da svojim životom i svojom ličnošću odražavaju svetost svoga Stvoritelja (3. Mojsijeva 9,2; 11,44.45, 20,7, 21,8). Upravo zato su prvobitna dela stvaranja, uključujući i ljude, bila veoma dobra, jer su bila u potpunom skladu s Njime. Ova vrsta dobrote obuhvata sve elemente postojanja, duhovne, fizičke, emocionalne, društvene, kao i svaku drugu njegovu karakteristiku. Sve je u stvari bilo "veoma dobro" (1. Mojsijeva 1,31). Takvo jedinstvo postavlja temelj celovitom shvatanju čoveka, shvatanju koje je svojstveno celoj Bibliji.

"Svet" i "svetost" su pojmovi izvedeni iz nekoliko sličnih sinonima u grčkom i jevrejskom jeziku, sinonima koji imaju značenje namerne odvojenosti sa određenim ciljem. Pojam svet može značiti da je nešto odvojeno za bogoslužbenu svrhu, da nije profano (jevrejski gadoš, godeš), da je odvojeno od svega što prlja, oskvrnjuje (2. Mojsijeva 19,6; 30,31.32). U Novom zavetu grčka reč "hagios" primenjuje isti pojam na Crkvu. Petar piše: "Vi ste izabrani rod, carsko sveštenstvo, sveti narod, narod dobitka, da objavite dobrodetelji onoga koji vas dozva iz tame k čudnome videlu svome." (1. Petrova 2,9) Tema je uobičajena u Novom zavetu (1. Petrova 1,15.16; Rimljanima 12,1; 1. Korinćanima 3,17; Efescima 1,4; 5,27; Kološanima 1,22; 3,12).

Deset zapovesti su bile objavljene da bi poslužile čovečanstvu kao nepogrešivi vodič u otkrivanju Božjeg karaktera, i bile su pisane jezikom razumljivim za čoveka. Poštovanje Dekaloga dovodi ljude u sklad s Bogom. Upravo zato Dekalog predstavlja osnovni moralni zakonik (Vidi: Zakon!)

1. Levitski zakonik

U ovom delu rasprave posvetićemo nekoliko trenutaka dodatnim pravilima koja je Bog ugradio u zavet s ljudima da bi omeđio mnoge elemente svakodnevnog života. Ta pravila se često nazivaju Mojsijevim zakonikom. Ovo ime se izvodi iz činjenice da su ona najpotpunije objavljena u 3. Mojsijevoj (19-27), iako se slični tekstovi ponavljaju u 5. Mojsijevoj (22-26). Činjenica da ta pravila uglavnom sadrže odredbe koje se odnose na bogoslužnja i rutualna pitanja navela je mnoge da previde njihovu vrednost, iako se ne može poreći njihov uticaj na mentalno i fizičko zdravlje. Premda su nastali u okruženju i u vreme starog Izrailja, ova pravila pokušavaju da obnove, u okviru granica nametnutih grehom i koliko god je to moguće, prvobitno jedinstvo. Ona se bave širokim presekom ljudskog iskustva, od ishrane do međuljudskih odnosa, higijene, seksualnih običaja, službe Bogu i drugim pitanjima.

Zašto bi trebalo da ljudi prihvate ovu zbirku pravila? Poziv na poslušnost Bogu da bi se stekli blagoslovi poslušnosti svakako da nije u prvom planu. Umesto njega, naveden je moralni razlog: "Budite sveti, jer sam ja svet, Gospod Bog vaš!" (3. Mojsijeva 19,2) Sa druge strane, Levitski zakonik je bio proglašen kao zavet između Boga i Njegovog naroda. Teolozi i dalje raspravljaju da li je ovaj zakonik dat da zadovolji zdravstvene ili ritualne potrebe; međutim, čak i da je bio samo ritualne prirode, donosio je mnoge blagodati. Odredbe zakonika koje se odnose na seksualnu i bračnu problematiku, kada bi se poštovale, stvarno bi eliminisale svako širenje polnih zaraznih bolesti. Unapredilo bi se javno zdravlje odredbama o čistoj hrani, vodi, vazduhu, odeći, stanovima, uklanjanju otpadaka, sahranjivanju umrlih, izolaciji zaraznih bolesnika i njihovom posmatranju u karantinu. Zakonik je predviđao organizovanu klasu sveštenika koja će pratiti primenu ovih odredbi. Bog je dao zavetno obećanje da neće pustiti na Izrailj "nijednu od bolesti" koje su harale u Egiptu (2. Mojsijeva 15,26), obećanje koje je daleko premašivalo uticaj ovih pravila. Međutim, obećani imunitet je bio uslovljen (5. Mojsijeva 28,56-61). Poznato je na temelju savremenog medicinskog znanja da bi poštovanje Levitskog zakonika stavilo Izrailj daleko iznad svih drugih zemalja i naroda toga vremena, da bi mu pružilo prednosti kojima ne bi bilo ravnih sve do kraja osamnaestog stoleća posle Hrista. Motiv svetosti koji se ističe u tim propisima imao je za posledicu uzdizanje vrednosti čovekovog tela da bi se uspostavila vitalna veza između tela i služenja Bogu.

2. Telo kao Hram

Govoreći o telu kao o Božjem boravištu apostol Pavle se u stvari poziva na starozavetno učenje i pokazuje da je staranje o telu pitanje za koje je Bog veoma zainteresovan. To je u stvari moralno pitanje. "Molim vas dakle, braćo, milosti Božje radi da date telesa svoja u žrtvu živu, svetu, ugodnu Bogu, to da bude vaše duhovno bogomoljstvo." (Rimljanima 12,1) Ceremonijalni jezik i spominjanje žrtava u ovom stihu nagoveštavaju da Pavle ima na umu fizičko telo, ali i nešto više. On se neposredno poziva na Božje zavetno obećanje Izrailju: "I hodiću među vama, i biću vam Bog, i vi ćete biti moj narod." (3. Mojsijeva 26,12) Govoreći o temi koja se često ponavlja, Bog obećava da će boraviti usred svog naroda (2. Mojsijeva 25,8; 4. Mojsijeva 35,34; 1. Carevima 6,13; Joilo 3,17; Zaharija 2,10.11).

Kao i žrtva, celo biće treba da bude odvojeno, posvećeno jedino Bogu. Za Pavla vernik tada postaje božansko boravište. On piše Korinćanima: "Ili ne znate da su telesa vaša crkva Svetoga Duha koji živi u vama, kojega imate od Boga i niste svoji? Jer ste kupljeni skupo. Proslavite, dakle, Boga u telesima svojim i u dušama svojim, što je Božje." (1. Korinćanima 6,19.20) Nekoliko redova pre toga napisao je, misleći, možda, na celu Crkvu: "Ne znate li da ste vi crkva Božja i Duh Božji živi u vama? Ako ko pokvari crkvu Božju pokvariće njega Bog, jer je crkva Božja sveta, a to ste vi!" (1. Korinćanima 3,16.17) Pavlov vrlo ozbiljan jezik svedoči da je ovo za njega vrlo važna istina.

U ova tri teksta telo se izričito spominje četiri puta. Delimično, ovaj poziv se odnosi na seksualnu neporočnost, ali su dve osnovne teme ipak jasne: (1) stvaranjem i otkupljenjem telo je postalo Božja svojina i zato je važno, (2) hrišćanin je odgovoran da svoje telo sačuva čisto da bi se Sveti Duh mogao nastaniti u njemu. Staranje o telu ima jake moralne komponente i predstavlja, ukoliko se ne zanemari, važan deo hrišćanskog života.

Iako Biblija vrlo jasno tvrdi da ljudi pripadaju Bogu stvaranjem i otkupljenjem i da kao Božji pristavi imaju dužnost da se staraju o sebi, nije napisano nijedno sistematsko poglavlje u kojemu bi nam bilo objašnjeno kako to treba činiti. Najbliža ovom cilju bi bila poglavlja u 3. Mojsijevoj koja opisuju zdravstvena pravila sadržana u Levitskom zakoniku, međutim, ona su uklopljena u svoju socijalnu strukturu i retko kada se odnose na lične odluke pojedinca. Osnovne ciljeve je odredio sam Bog, ali tačne mere koje treba preduzeti moraju se otkrivati proučavajući funkcije tela i uma u širem prirodnom kontekstu. Održavanje optimalnog zdravlja, prema tome, predstavlja zajednički poduhvat Stvoritelja i Njegovih stvorenja. (Vidi IV. A!)

Izraziti izuzetak od ovog opšteg zaključka je pravilo o ishrani. Već sama ta činjenica opravdava posebnu pažnju koja se posvećuje ishrani kao jednom od najvažnijih zdravstvenih činilaca, temi, dakle, o kojoj se mnogo opširnije raspravlja i u Svetom pismu.

B. Ishrana u Bibliji

Božja zainteresovanost za ljudsku ishranu dolazi do izražaja već od prvog poglavlja 1. Mojsijeve. U tom poglavlju Bog propisuje čoveku čime će se hraniti. Zaista iznenađuje koliko puta se ta zainteresovanost ponovo pokazuje u Bibliji, i zbog ljudskog zdravlja i zbog njegove

pravilne službe Bogu. Prvobitna ishrana je bila vegetarijanska, određena do najmanjih pojedinosti. "I još reče Bog: evo, dao sam vam sve bilje što nosi seme po svoj zemlji, i sva drveta rodna koja nose seme, to će vam biti za hranu." (1. Mojsijeva 1,29) Posebno je spomenuto mnoštvo drveta u Edemu, uključujući i drvo života, kojima je prvi ljudski par imao pristup; jedini izuzetak među biljkama semenjačama bilo je drvo poznanja dobra i zla, koje je Bog zabranio (1. Mojsijeva 2,9). O tome im je rekao: "Ali s drveta poznanja dobra i zla, s njega ne jedi!" Njihovo kršenje ove zabrane predstavljalo je prvi greh. Tako je došla do izražaja veza između ishrane i moralnih pitanja.

Posle pojave greha prvobitna ishrana je bila proširena i u nju su uključene travnate biljke, ali i voće i koštunjavi plodovi; ali je i dalje je ostala vegetarijanska. Savremena naučna istraživanja i dalje dokazuju i pravilnost ove ishrane i jedinstvene zdravstvene prednosti koje se stiču uravnoteženom vegetarijanskom ishranom. Jedino kada je Potop umanjio proizvodne mogućnosti zemljine površine da ljudima osigura dovoljno biljnih proizvoda, dozvoljeno je dodavanje životinjskog mesa ishrani ljudi, s ograničenjem da se ne sme upotrebljavati krv (1. Mojsijeva 9,3.4), a nešto kasnije i salo (3. Mojsijeva 3,17). Već od početka je bila poznata razlika između takozvanih čistih i nečistih životinja, koju je uveo sam Bog (1. Mojsijeva 7,2; 8,20). Kao što izveštaji o patrijarsima govore, ljudi su lako prihvatili upotrebu mesa u svojoj ishrani, običaj koji je posebno odgovarao nomadskom načinu života i suhoj klimi. Knjiga proroka Danila, napisana u Mesopotamiji, izveštava o sukobu oko hrane u vreme dolaska Danila i njegovih drugova na dvor vavilonskog cara Navuhodonosora II (605-562. godine pre Hrista). Njihova odluka da izaberu jednostavnu vegetarijansku ishranu nasuprot carevoj stimulativnoj kuhinji povezana je s njihovom povećanom bistrinom uma i poslužila je kao proba Danilove odanosti Bogu u stranom okruženju (Danilo 1,8-16). Uzimajući u obzir ograničene izvore hrane, dostupne običnim ljudima u stara vremena, vraćanje na edemsku vegetarijansku ishranu nije u Bibliji predstavljeno kao značajno pitanje, ali ostaje ideal, i kao što je već rečeno, dobija sve snažniju podršku najnovijih naučnih istraživanja.

I komentatori su zapazili posebnu zainteresovanost apostola Luke za pitanja ishrane. U skoro svakom poglavlju njegovog Evandjelja se spominje hrana. Hrana je povezana s radosnim zbivanjima kao što su svadbe i svetkovine (Luka 5,33-35; 6,21-25; 15,3-32), ali služi i kao simbol gozbe za Hristovim stolom u svetu koji će doći (Luka 13,29.30; 22,28-30). Da podele hranu i sredstva sa siromašnima postalo je obaveza Hristovih sledbenika (Luka 3,11; 14-7-24). Više od svih drugih Evandelja, Evandjelje po Luki povezuje odnos prema hrani s moralom. Vernik treba da se oslobodi sebične obuzetosti hranom i pićem, jer su to gresi koji su doveli do izlivanja Božjih sudova u vreme Noja i Lota (Luka 17,20-37).

Tačne karakteristike po kojima su se razlikovale čiste od nečistih životinja nisu navedene u izveštaju o Potopu (1. Mojsijeva 7-9), ali ih zato nalazimo u 3. Mojsijevoj 11. i 5. Mojsijevoj 14. Jasno se kaže da čiste životinje preživaju i da imaju rastavljene papke. Ostale su nečiste. Čiste životinje u morima i rekama su se raspoznavale po ljuskama i perajima (3. Mojsijeva 11,2-23). Uopšteno govoreći, ptice grabljivice i lešinari su označene kao nečiste. Da li je ova razlika zamišljena kao ritualna ili zdravstvena? Posebno u 5. Mojsijevoj nabranje je uže povezano sa ishranom, nego li sa ritualima prinošenja žrtava (5. Mojsijeva 14,3-21). Da li je ovo razlikovanje privremeno? Da li je ukinuto u Novom zavetu? Razlikovanje među životinjama se može pratiti unatrag sve do Noja, koji je postao patrijarh celog ljudskog roda, ali je izričito definisano na

Sinaju i nastavlja se u toku cele biblijske istorije. Osija, Isaija, i Jezekilj ističu razliku između čistih i nečistih životinja (Isaija 66,17; Osija 9,3; Jezekilj 22,26; 44,23). Kao Jevreji, Isus i apostoli su je svakako poštovali, tako da ni njihovi neprijatelji nisu pokretali to pitanje. Da li Novi zavet ukida ovo razlikovanje? Iako je Isus odbacivao tradicionalna ceremonijalna razlikovanja (Marko 7,15-23), nijedan novozavetni tekst ne ukida ovo osnovno razlikovanje. Nema razloga da je ono ukinuto na krstu, jer Jerusalimski sabor (Dela 15, A.D. 49) propisuje određena pravila ishrane i hrišćanima. Petar se sam držao pravila o odbacivanju nečiste hrane (Dela 10,14). Rasprave o hrani posvećenoj idolima (1. Korinćanima 8 i Rimljanima 14) bave se drugom tematikom, a ne razlikovanjem između čistih i nečistih životinja. Iako se bavi drugim moralnim pitanjima, pisac Otkrivenja se služi poznatim starozavetnim jezikom kada kaže da u Novi Jerusalem "neće ući ništa pogano" (Otkrivenje 21,27; Isaija 35,8).

Ima i drugih dokaza koji pokazuju da razlikovanje između čistih i nečistih životinja nema kultno obeležje. Kultna nečistota se mogla ukloniti čišćenjem; nečiste životinje su trajno nečiste, nije bilo rituala kojim bi se razlika mogla ukloniti. Osim toga, Izrailjci su mogli doći u dodir s nečistim životinjama i nisu zato postajali kultno nečisti. Primena ovog propisa je bila sveopšta, odnosila se i na strance koji su živeli u Izrailju (3. Mojsijeva 17,12-15). Uzimajući u obzir navedene dokaze, možemo kazati da biblijski tekstovi podupiru razlikovanje između čistih i nečistih životinja, bar u razdoblju između patrijarha Noja i našeg vremena.

C. Zdravlje i poslušnost

Iako visoko cene blagodat kojom im je Bog u Hristu darovao spasenje, hrišćani priznaju da će se dokazi otkupljenja pojaviti u obliku istinske, dragovoljne poslušnosti Bogu (Rimljanima 6,17). Izlečenje cele ličnosti u svim njenim aspektima zahteva saradnju sa Bogom. Kao što je greh, kada je ušao u naš svet jednim aktom neposlušnosti, gurnuo ljudski rod i celu planetu u ponor bolesti, izazvavši duhovnu, socijalnu, emocionalnu i fizičku izopačenost, tako je i Hristos, svojom blagodaću, doneo obnavljanje svemu (Rimljanima 5,15).

Eshatološka biblijska slika predviđa da će se pri kraju postojanja greha pojaviti posebni naroda ostatka, zavetni narod potpuno odan Bogu, koji će, iako živi u izopačenom svetu, izabrati pravednost i to uz velike lične žrtve. Taj narod će ozbiljno shvatiti Isusovo upozorenje da oni koji se približavaju eshatonu moraju živeti trezvenim, posvećenim životom (Matej 24,36-51; 25,1-13; Luka 12,13-21. 35-48; Marko 13,32-37). Jovan ih u Otkrivenju naziva svetima "koji drže zapovesti Božje i veru Isusovu" (Otkrivenje 14,12). Za njih i za hiljade otkupljenih svetih iz svih vekova, Hristos dolazi s punim izlečenjem i krajem greha i svih njegovih posledica. "I more dade svoje mrtvace, i smrt i pakao dadoše svoje mrtvace, i sud primiše po delima svojim. I smrt i pakao bačeni biše u jezero ognjeno. I ovo je druga smrt" (Otkrivenje 20,13.14) (Vidi Milenijum!) "I čuh glas veliki s neba gde govori: evo skinije Božje među ljudima i živeće s njima, i oni će biti narod njetgov, i sam Bog biće s njima Bog njihov. I Bog će otrti svaku suzu od očiju njihovih, i smrti neće biti više, ni plača, ni vike, ni bolesti neće biti više, jer prvo prođe!" (Otkrivenje 21,3.4) Sve što je bilo izgubljeno u Edemu, sada je obnovljeno. (Vidi: Velika borba!)

IV. Sprečavanje bolesti i oporavak

Iako svako izlječenje dolazi od Boga, Sveto pismo odbacuje svaki oblik determinističkog fatalizma. Ljudi, stvoreni po Njegovom obličju, mogu ne samo izazvati bolesti, već i učestvovati u uklanjanju njihovih posledica. Božje neprestano staranje o ljudima može im dati sigurnost da sve još nije izgubljeno, jer ih ono poziva da ne učestvuju samo u ugrožavanju Njegovog dara života, već i u njegovom obnavljanju.

A. Bog i prirodni zakoni

I Biblija i ljudsko iskustvo potvrđuju da se izlječenje događa na dva nivoa, na nivou prirode i na onome što se naziva božanskim nivoom izlječenja, neposrednijom božanskom intervencijom. U prirodi, izlječenje je dugotrajan proces, koji čini da ono što je izuzetno izgleda tako obično da se često pripisuje jedino prirodi dok se veza s Bogom zaboravlja. Izlječenje u prirodi može da se dogodi na svim nivoima nenormalnog funkcionisanja organizma. Isceliteljska "mudrost" koju je Bog usadio u organizam prilikom stvaranja, smesta započinje proces izlječenja čim je oštećenje nastalo. Fizički, prelomljena kost brzo počinje proces srašćivanja i oporavljanja. Mentalno i emocionalno, kao što je Šekspir primetio, upravo san "povezuje pomahnitale niti brige". Milosrdna sposobnost zaboravljanja olakšava boli tragedije. Duhovno, u srce je usađena urođena težnja za Bogom, a socijalno, usprkos postojanju sukoba, čežnja za mirom je skoro sveopšta.

Osnovne zakonitosti, zapažene u prirodi, imaju svoj izvor u Božjoj stvaralačkoj aktivnosti. Iako se odvijaju u svetu koji je izopačen grehom, iako njihovo delovanje može imati i dobre i loše posledice, ukoliko deluju na pozitivan način mogu veoma doprineti ublažavanju ljudskih problema. Isto onako kao i moralni propisi Deset zapovesti i Besede na Gori blagoslova, zakonitosti usađene u prirodu, iako služe drugoj svrsi, predstavljaju Božje zakone. Ova činjenica poziva na istraživanje prirode i podržava upotrebu medicinskih procedura i terapijika da bi se ubrzalo ozdravljenje. Prema tome, pravilna upotreba ovih sredstava podržava lekovito delovanje organizma i zadržava se u okvirima Božjih namera povezanih sa izlječenjem. Pošto se zakonitosti koje je Bog usadio u tokove prirode mogu zloupotrebiti, ali i pravilno upotrebiti, potrebno je provesti intenzivno istraživanje da bismo se uverili da ih pravilno razumemo i primenjujemo. Metode nege i lečenja svakako će se menjati u skladu s povećanim poznavanjem prirodnih zakonitosti, ali je pravi izvor izlječenja ipak u Bogu. Na temelju ovog pristupa, lekar postaje Božji saradnik.

Ovakvo naglašavanje legitimnosti lekarske službe skreće pažnju na neočekivano niski nivo pažnje koji u Svetom pismu uživaju lekari. Moguće je da ova činjenica ima veze s karakterom tradicionalne medicine u starom svetu, s njenom praksom prihvatanja iracionalnog pristupa bolesti, lečenju i terapeutima. Stari zavet spominje lekare samo na četiri mesta, i samo jednom u pozitivnom smislu, naime, u slučaju kada Josif daje nalog svojim lekarima da balsamuju telo njegovog oca Jakova (1. Mojsijeva 50,2). Svi drugi slučajevi opisuju lekare u negativnom smislu. U prvom car Asa odbija da traži savet od Gospoda kako da se izleči od svoje teške bolesti, već se okreće lekarima (2. Dnevnika 16,12). Jov upoređuje svoje savetnike sa "zaludnim lekarima" (Jov 13,4), dok Jeremija ironično komentariše da u Galadu nema ni leka ni lekara (Jeremija 8,22). Isti pristup prevladava i u Novom zavetu; šest puta lekari su spomenuti u prilično negativnoj svetlosti (Matej 9,12; Marko 2,17; 5,26; Luka 4,23; 5,31; 8,43). Izuzetak je sedmi tekst u kojemu Pavle spominje Luku i naziva ga "lekar ljubazni" (Kološanima 4,14), što svakako predstavlja kompliment.

Istovremeno, Isusova isceliteljska služba predstavlja pozitivan primer hrišćanskog staranja o nevoljnima i trebalo bi da služi kao uzor lekarima i svim pripadnicima medicinske službe. Hristovo delo saučešća i pomaganja, staranje o celokupnoj ličnosti nasuprot pretežno ekonomskoj zainteresovanosti nekih lekara, pokazuje kako se sposobnosti i veštine, u naše doba podeljene u nekoliko posebnih profesija, mogu ponovo spojiti u službi jednog jedinog osposobljenog vernika. Danas hrišćanski lekari vode svoje pacijente Bogu u molitvi istovremeno primenjujući božansku isceliteljsku moć koja se nalazi u otkrivenim i čoveku dostupnim silama prirode. Upotrebljavajući obe metode, lekar ublažuje patnje bolesnika i vraća mu zdravlje na način koji je u skladu s biblijskim uzorima.

B. Zdravlje i izlečenje u svakodnevnom životu

Šta će se na kraju krajeva postići zavisi od toga da li su ova praktična hrišćanska načela bila prihvaćena kao vodič u hrišćanskom životu. Kao i u drugim pitanjima, biblijska učenja i primeri njihove zapisane primene u odnosu na zdravlje i izlečenje treba da pomognu vernicima da pravilno shvate Boga i da se uspešno snalaze u svetu u kojemu žive. Te istine predstavljaju mnogo više od nekih informativnih intelektualnih dometa, one su temelj praktičnog načina života. U stvari, ona se bave pitanjima koja odlučuju o životu i smrti.

Nekoliko osnovnih, ali zaista važnih načela služe kao vodič u čuvanju i postizanju dobrog zdravlja. Biblija naglašava vrednost tela i zdravih fizičkih aktivnosti. Prema tome, vernik treba da se trudi da shvati i primeni mere koje unapređuju zdravlje. Ove aktivnosti se ne odvijaju pretežno iz pragmatičkih razloga, već treba da posluže na slavu Bogu kao Stvoritelju i Gospodu. Staranje o vlastitom zdravlju je moralno pitanje, a ne samo pitanje izbora. Ono je dokaz odanosti Bogu i odgovorne službe Njemu. Na praktičnom nivou, stanje nečijeg zdravlja u velikoj meri određuje može li ta osoba uopšte obavljati uspešnu službu za Boga.

Pošto je telo sa svojim mentalnim funkcijama jedino sredstvo za uspostavljanje veze sa Bogom, način postupanja prema njemu je izuzetno važan, jer na tom nivou dolazi do duhovnog rastezanja. Od toga zavisi i čovekova sposobnost da se odazove na poziv Svetoga Duha. Iako su osnovni ciljevi i osnovne vrednosti hrišćanskog života prikazani u Božjoj Reči, tačna sredstva za njihovo postizanje mogu se usavršavati procesom istraživanja. Već je i sama nauka velikim delom otkrila posebne načine za unapređenje i očuvanje zdravlja. Daleko od toga da se međusobno suprote, božansko izlečenje i naučna otkrića predstavljaju paralelne kanale kojima se Bog služi da bi sačuvao i obnovio naše zdravlje.

Staranje o vlastitom zdravlju je izuzetno važno. Zanemariti zdravlje znači odbaciti osnovna načela hrišćanskog načina života. Razumna služba Bogu zahteva od svakog vernika da stekne znanje o svemu što gradi ili ugrožava zdravlje, da bi mogao prihvatiti prvo i odbaciti drugo. Zdrave aktivnosti, uključujući vežbanje, zdravu ishranu, odgovarajući sistematski odmor, praktični rad koji pruža zadovoljstvo, izbegavanje štetnih materija ili običaja, dobre higijenske navike, savesno organizovani život, smišljeni naponi za uspostavljanje mira i dobrih odnosa sa bližnjima i za pomaganje bližnjima, iskreno uzdanje u Boga, sve to predstavlja najbolju praktičnu upotrebu života koji smo dobili od Boga. Apostol Jovan želi Gaju da se u njegovom životu ostvare božanski ideali: "Ljubazni, molim se Bogu da ti u svemu bude dobro i da budeš zdrav kao što je tvojoj duši dobro!" (3. Jovanova 2)

V. Bolest i izlečenje u istoriji hrišćanstva: Pregled

Hristovu službu isceljenja nastavili su Njegovi učenici (Marko 6,7-13; Matej 10,1-5; Luka 9,1-6; 10,1-9), ali i vernici apostolske Crkve. Mnogi crkveni oci potvrđuju da je ona bila prisutna u Crkvi u njihovo vreme: Irinej (130-200), Origen (185-254), Justin Mučenik (? – 165), Tertulijan (160- 220), Avgustin (354-430), ali se obično govori o fizičkim izlečenjima. Uprkos kratkotrajnom probuđenju među montanistima, ona je polako nestajala.

Četiri faktora su doprinela jenjavanju hrišćanske službe izlečenja: (1) Širenje gnostičkih teorija umanjilo je vrednost ljudskog tela, zajedno sa usputnim prihvatanjem alegorijskih i nastranih tumačenja Svetoga pisma. (2) Sve veće prihvatanje grčkog dualističkog pogleda, kojim je biblijsko celovito shvatanje čoveka zamenjeno jasnim razdvajanjem fizičkog tela od besmrtno duše. Duša je shvatana kao večni i duhovni centar, a telo je degradirano na prolaznu i često neukrotivu ljusku. (3) Legitimizacija patnji kao Božje discipline. Kao neprijatelji duše, strasti tela i uma predstavljaju samo zlo i iskušenje, koje se mora suzbijati asketskim mučenjem tela. Stotine hiljada hrišćana odalo se monaštvu i pustinjaštvu da bi se borilo protiv tela strogim odricanjima, stvarajući tako tradiciju koja se nastavljala u muškim i ženskim manastirima. (4) Jačanje uticaja sakramentalizma i svešteničkog staleža u institucionalizovanoj, liturgijskoj Crkvi potisnulo je ideju o izlečenjima s njihovim neizvesnim ishodom. Vrednost se pripisivala sakramentima, dok je fizičkoj strani najvećim delom zanemarivana.

Posebno na Istoku, humanitarna delatnost olakšanja patnji nastavljala se još neko vreme kao hrišćanska dobrotvorna služba. Vasilije Veliki, episkop Cezareje u Kapadokiji (329-379), osnovao je veliku bolnicu u predgrađu svoga grada, i odatle potiču i izveštaji o nekim čudesnim izlečenjima (Teodoret, Crkvena istorija 4,19, 1-13) Avgustin (354-430), tvrdi da su čudesa prestala posle apostolskog razdoblja; međutim, u svojim kasnijim spisima ipak im daje ograničeno mesto (O koristi verovanja 1,34; Retract b.i.c. 14,5).

U šestom stoleću Justinijan, moćni vizantijski imperator (483-565), zatvorio je medicinske škole u Atini i Aleksandriji. Međutim, ograničeno poznavanje medicine koje su zadržali arapski lekari, omogućilo je da prežive mnoge procedure koje su maursku Španiju učinile centrom medicinske prakse u kasnom Srednjem veku. Iako su u toku celog Srednjeg veka neke crkve i manastiri vodili jednostavne klinike za negovanje bolesnika i samrtnika, samo su male grupe, proglašene za jeretičke, obraćale pažnju na izlečenje.

Međutim, početkom dvanaestog stoleća, niz crkvenih dekreta odvojio je Crkvu od medicine, a 1163. godine Sabor u Turu zabranio je pripadnicima klera da rade kao hirurzi. Bolesnici su bili prepušteni molitvama koje su se temeljile na verovanju u posredničke zasluge relikvija i svetaca, i kojima je medicinska nega bila predstavljena kao prepuštanje suparničkoj sili. Godine 1566. kanonski propis je zabranjivao lekaru da nastavi lečenje svakog bolesnika koji do trećeg dana bolesti nije ispovedio svoje grehe. Seciranje mrtvih je bilo strogo zabranjeno, tako da je bilo sprečeno svako dalje usavršavanje na području anatomije i fiziologije. Poznati slučaj Servetusa (1511-1553) nastao je delimično zbog njegovog kršenja crkvenog zakona protiv seciranja, iako su njegova otkrića prethodila otkrićima Harvija (1578-1657) o postojanju krvotoka u telu.

Kalvin (1509-1564) i Luter (1483-1546) sledili su tradiciolano verovanje da su čudesna izlečenja bila ograničena na apostolsko doba, iako je sam Luter bio zadivljen ozdravljenjem Melanhtona posle uslišene molitve. Veslijeva knjiga "Primitive Physick" je doživela mnoga izdanja i bila omiljena kao priručnik za izlečenje. Razvitak savremene nauke krajem osamnaestog stoleća i posle toga učinio je da se medicinska nega postepeno preseli u svetovne krugove, prelaz koji je najvećim delom završen do pedesetih godina devetnaestog stoleća.

Adventisti sedmoga dana su se zainteresovali za zdravlje krajem pedesetih i početkom čezdesetih godina devetnaestoga veka, najvećim delom zahvaljujući uticaju Elen G. Vajt, koja je 1863. uputila poziv mladoj Crkvi da se ozbiljno zainteresuje za zdravlje kao versku kategoriju. Pod uticajem snažnog pokreta koji je propagirao zdravstvene reforme u Severnoj Americi, adventisti su prihvatili odbacivanje tada omiljenog sistema lečenja teškim metalima i snažnim biljnim esencijama, ali i upotrebu duvana i alkohola. Uskoro su tome dodali i prihvatanje vegetarijanske ishrane i oslanjanje na prirodne lekove, posebno na hidroterapiju. Adventistička teologija o zdravlju prihvata naučne tekovine kao deo Božjeg plana lečenja i Crkva je naširoko poznata po svojoj zdravstvenoj delatnosti utemeljenoj na načelima nedeljivosti čoveka.

Do stepena koji je jedinstven u hrišćanskom svetu, iako se oslanjaju na molitvu i na Božju intervenciju prilikom izlečenja, adventisti sedmog dana u Božja sredstva izlečenja ubrajaju i poštovanje prirodnih zakona. Bog je u prirodi osigurao mnogo sredstava kojima se mogu sprečiti i lečiti bolesti ili bar umanjiti patnje bolesnika. Telesno zdravlje se može unaprediti zajedničkim

delovanjem prirodnih sredstava koja čiste i leče. Prema tome, preventiva zahteva izlaganje pozitivnim uticajima svežeg vazduha, čiste vode, uravnotežene, zdrave ishrane, sunčeve svetlosti, vežbanja i rada, odgovarajućeg odmora, i iznad svega, poverenja u Boga. U isto vreme, treba da se primeni svaka dokazana terapija u borbi protiv bolesti i slabosti. Obnavljanje celog bića je konačni cilj zdravstvene nege, a najveći deo toga cilja može se postići svesnim vraćanjem, koliko god te to moguće, Božjem prvobitnom planu života.

Celovit pristup čoveku znači da ljudima ne stoji na raspolaganju neka stvarnost ili neko postojanje izvan tela. Čovek je složena, interaktivna celina, sposobna da deluje jedino snagom svoga uma koji je u uskoj sprezi sa telom; zato je staranje o svim aspektima zdravlja tako važno, jer predstavlja služenje Bogu.

VI. Komentari Elen G. Vajt

A. Uvod

Još je šezdesetih godina devetnaestoga veka Elen G. Vajt shvatila važnost interaktivnog jedinstva između fizičkog, duhovnog i emocionalnog aspekta čovekove ličnosti i počela je da raspravlja o tome kako lečenje tela utiče na ostala područja njegovog bića. U toku sledećih pedesetak godina njeni pozivi na prihvatanje reforme običaja povezanih sa zdravljem razvili su se i pretvorili u jednu od osnovnih tema njenih spisa, da bi svoj vrhunac dostigli u knjizi "Služba izlečenja" (1905. godine). Njena shvatanja su se temeljila na činjenici da Sveto pismo i zakoni prirode deluju jedinstveno kao božanska oruđa za unapređenje ljudske sreće u svim njenim dimenzijama. Isusova isceliteljska služba predstavlja uzor integrisanog lečenja svih aspekata čovekovog bića.

Pretežno na podsticaj Elen G. Vajt, Crkva adventista sedmog dana je razvila mrežu ustanova za zdravstvenu negu koja se danas prostire po svim delovima sveta, povezana sa visokoškolskim ustanovama za obrazovanje profesionalnih zdravstvenih radnika i primenjenog zdravstvenog obrazovanja za široku publiku. Zdravlje i izlečenje iz ove perspektive počivaju na sjedinjenju hrišćanskih zdravstvenih načela i uznapredovalih saznanja o terapeutima utemeljenih na zdravstvenim prirodnim zakonima. Izbor tekstova na sledećim stranicama predstavlja samo mali deo njenih opširnih spisa o zdravlju i izlečenju.

B. Bog koji deluje u svetu

"Bog neprestano održava i upotrebljava u svojoj službi sve što je stvorio. On radi preko zakona prirode, služeći se njima kao svojim oruđima. Oni ne deluju sami od sebe. Priroda svojim delima

svedoči o inteligentnoj prisutnosti i aktivnoj delatnosti Bića čija moć pokreće sve po svojoj volji...

Mehanizam ljudskog tela ne može se potpuno shvatiti; ono sadrži tajne koje zbunjuju i najinteligentniji um. Nije to uticaj mehanizma, koji, kada se jednom pokrene, nastavlja da radi, da puls otkucava niti dah sledi dah. U Bogu mi živimo i krećemo se i jesmo. Srce koje lupa, puls koji kuca, svaki živac i mišić u živom organizmu skladno deluju silom sveprisutnog Boga." (MH 416.417)

"Baveći se zakonima materije i zakonima prirode mnogi gube iz vida, ukoliko ga ne odbacuju, trajno i neposredno božansko delovanje. Oni zastupaju misao da priroda deluje nezavisno od Boga, da sama sebi po svojoj volji postavlja svoje granice i da raspolaže moćima kojima se sama služi. U njihovom umu postoji jasna razlika između prirodno i natprirodnoga. Prirodno se pripisuje prirodnim uzrocima, koji nisu povezani s Božjom silom. Životodavna sila se pripisuje materiji, a priroda se uzdiže kao božanstvo. Pretpostavlja se da je materija stavljena u određene međusobne odnose i prepuštena sama sebi da deluje na temelju utvrđenih zakona u koje ni Bog ne može da se meša; da je priroda dobila određene sposobnosti i podložena zakonima, a onda ostavljena da se pokorava tim zakonima i da obavlja delo koje joj je od početka određeno.

To je lažna nauka; u Božjoj Reči nema ništa što bi je podržalo." (8T 259)

C. Zakoni prirode kao Božji zakoni

"Ista sila koja održava prirodu deluje i u čoveku. Isti veliki zakoni koji vode i zvezdu i atom nadziru i čovekov život. Zakoni koji upravljaju radom srca, podešavajući protok struje života prema zahtevima tela, zakoni su moćnog Uma koji ima vlast nad dušom. Od Njega proizlazi sav život. Samo u skladu s Njime može se utvrditi pravo područje aktivnosti života. Svim bićima koja je stvorio postavljen je isti uslov – da se život održava primanjem života od Boga i vodi u skladu sa Stvoriteljevom voljom. Prekršiti Njegov zakon, fizički, mentalni ili moralni, znači izdvojiti se iz sklada sa svemirom, uneti nesklad, anarhiju, propast." (Vaspitanje, 89)

"Pošto su zakoni prirode Božji zakoni, jasno je da je naša dužnost da ih pažljivo proučavamo. Treba da proučavamo njihove zahteve koji se odnose na naše telo i da im se pokorimo." (6T 369)

"Bog je postavio zakone koji upravljaju našim organizmom. Ti zakoni koje je On stavio u naše biće su božanski i za svako njihovo kršenje propisana je kazna, koja se pre ili kasnije mora platiti. Većina bolesti od kojih je ljudski rod bolovao i sada boluje nastala je zbog nepoznavanja organskih zakona." (Health Reformer, oktobar 1866)

"Bog je isto toliko začetnik fizičkih zakona kao što je začetnik moralnog zakona. Njegov zakon je zapisan Njegovim prstom na svakom živcu, na svakom mišću, na svakoj sposobnosti, koja je poverena čoveku." (COL 347.348)

"Isto je toliko greh kršiti zakone našeg bića kao što je greh kršiti Deset zapovesti. I jedno i drugo predstavlja kršenje Božjeg zakona. Oni koji krše Božji zakon koji je propisan njihovom organizmu skloni su da krše i Božji zakon koji je izrečen na Sinaju." (CDF 17)

D. Ciljevi u praktičnom životu

"Naša prva dužnost prema Bogu i bližnjima je dužnost samousavršavanja. Svaka sposobnost koju nam je Stvoritelj dao mora da bude razvijana do najvišeg stepena savršenstva da bismo bili u stanju da učinimo najveću meru dobra za koju smo osposobljeni. Prema tome, dobro je iskorišćeno vreme koje smo proveli u uspostavljanju i održavanju dobrog telesnog i mentalnog zdravlja. Mi sebi ne možemo dozvoliti da umanjimo ili onesposobimo bilo koju delatnost našeg uma ili tela time što ćemo preopteretiti ili zloupotrebiti bilo koji deo živog mehanizma." (Te 137)

"Uvek treba da imamo na umu da je veliki cilj zdravstvene reforme da se postigne najviši mogući stepen razvitka uma i duše i tela. Svi prirodni zakoni – koji su i Božji zakoni – postavljeni su radi našeg dobra. Poslušnost tim zakonima će unaprediti našu sreću u ovom životu i pomoći će nam da se pripremimo za život koji će doći." (CDF 23)

E. Zdrav način života i donošenje moralnih odluka

"Bog je u nas usadio naše prirodne sklonosti i prohteve i kada ih je davao čoveku, oni su bili čisti i sveti. Po Božjem planu trebalo je da razum vlada prohtevima tako da oni doprinesu našoj sreći. I zaista, kada njima upravlja i vlada posvećeni razum, oni su sveti Gospodu." (Ms 47,1896)

"Živci u mozgu, koji održavaju vezu sa celim organizmom, predstavljaju jedino sredstvo uz čiju pomoć Nebo može da stupi u vezu s čovekom i da utiče na njegov unutrašnji život. Šta god ometa kruženje električnih impulsa u živčanom sistemu umanjuje snagu vitalnih sila i posledica je umrtvljavanje osetljivosti uma." (2T 347)

"Naše telesno zdravlje se održava onim što jedemo; ukoliko naši prohtevi nisu pod upravom posvećenog uma, ukoliko nismo umereni u svem našem jedenju i pijenju, mi ne možemo biti u stanju mentalnog i fizičkog zdravlja koje bi nam omogućilo da proučavamo Reč s namerom da saznamo šta kaže Pismo – šta da činimo da nasledimo večni život!" (Te 15)

F. Svako izlečenje dolazi od Boga

"Bog deluje preko prirode, iz dana u dan, iz časa u čas, iz trenutka u trenutak, da nas održava u životu, da nas osposobljava i obnavlja. Kada bilo koji deo tela zadobije ozledu, smesta započinje proces ozdravljenja; prirodne sile su stavljene u pokret da obnove zdravlje. Ali, sila koja deluje preko tih posrednika je Božja sila. Sva životodavna sila dolazi od Njega. Kada se neko oporavi od bolesti, Božja sila mu je vratila zdravlje." (MH 112.113)

"Ljubav kojom Hristos prožima celo biće je životvorna sila. Svaki vitalni deo – mozak, srce i živci – On dodiruje isceljenjem. Tim dodirrom najviše energije celog bića se pokreću na rad. On oslobađa dušu krivice i tuge, strahovanja i brige, koji lome životnu snagu. S njime dolazi vedrina i spokojstvo. On usađuje u dušu radost koju ništa zemaljsko ne može uništiti – radost u Svetome Duhu – radost koja donosi zdravlje." (MH 115)

G. Um i telo

"Međusobna usklađenost između uma i tela je vrlo velika. Kada je jedno pogodeno, i drugo reaguje. Stanje uma ima vrlo veliki uticaj na zdravlje celog organizma. Ako je um slobodan i srećan, svestan da čini ono što je pravo, ispunjen zadovoljstvom što je doprineo sreći drugih, javlja se radost, koja dovodi do reakcije celog organizma, izazivajući slobodnije kruženje krvi, ispunjavajući zdravljem celo telo." (4T 60)

H. Hrišćanski lekar

"Svaki medicinski radnik, bez obzira da li on to priznaje ili ne, odgovoran je i za dušu, a ne samo za telo svojih pacijenata. Gospod očekuje od nas daleko više nego što ponekad činimo za Njega. Svaki lekar treba da bude odani, razumni evanđeosko- zdravstveni misionar, upoznat sa nebeskim lekom za dušu bolesnu od greha isto onoliko koliko i s naukom o lečenju bolesnih tela...

Lekar je pozvan da onima koji će uskoro umreti pruži što više fizičkog olakšanja, ali i da skine teret s njihove duše. Uzdignite pred njima raspetog Spasitelja. Pružite im priliku da upoznaju Jagnje Božje, koje je uzelo na sebe grehe sveta." (MM 31)

"U službi izlečenja lekar treba da bude Hristov saradnik. Spasitelj je služio i telu i duši. Evanđelje koje je On propovedao bilo je poruka o duhovnom životu i telesnom obnovljenju. Izbavljenje od greha i lečenje bolesti bilo je povezano. Ista služba je poverena i hrišćanskim lekarima." (MH 111)

I. Vera, izlečenje i molitva

"Ima slučajeva kada Bog svojom božanskom silom odlučno deluje na obnavljanju zdravlja. Međutim, ne ozdravljaju svi bolesnici. Mnogi ostaju da spavaju u Isusu. Jovanu je na ostrvu Patmosu bilo naređeno da napiše: 'Blago mrtvima koji umiru u Gospodu od sada. Da, govori Duh, da počinu od truda svojih.' (Otkrivenje 14,13) Na osnovu ovih reči možemo zaključiti da nekoga, ukoliko mu nije bilo vraćeno zdravlje, ne smemo osuđivati i govoriti da nije imao dovoljno vere.

"Svi mi želimo da dobijemo neposredan i brz odgovor na svoje molitve i padamo u iskušenje da se obeshrabrimo ukoliko se odgovor odlaže ili dođe u neželjenom obliku. Ali, Bog je suviše mudar i dobar da bi na naše molitve uvek odgovarao u vreme i na način koji smo tražili. On želi da učini mnogo više za nas nego da samo usliši sve naše želje. I pošto se možemo osloniti na Njegovu mudrost i ljubav, ne smemo tražiti od Njega da se složi s našom voljom, već da izvrši svoje namere." (MH 230.231)

J. Upotreba lekova i vera

"Oni koji u molitvi traže izlečenje ne smeju zanemariti da se posluže lekovitim sredstvima koja im stoje na raspolaganju. Ne znači da se odričemo vere ako se poslužimo lekovima koje nam je Bog stavio na raspolaganje da bismo ublažili patnje i pomogli prirodi u njenom delu obnavljanja zdravlja. Ne znači da se odričemo vere ako saradujemo s Bogom i ako se trudimo da sebe stavimo u položaj koji najviše odgovara ozdravljenju. Bog nam je dao sposobnost da se upoznamo sa zakonima života. To znanje nam je stavljeno na dohvat ruke da bismo se njime poslužili. Treba da se poslužimo svakom mogućnošću za obnavljanje zdravlja, da iskoristimo svaku prednost, radeći u skladu s prirodnim zakonima. Kada smo se molili za ozdravljenje bolesnih, treba da radimo s još mnogo više energije, zahvaljujući Bogu što nam je dao mogućnost da saradujemo s Njime, i da tražimo da On blagoslovi sredstva za koja se postarao." (MH 231.232)

"Kada se današnji Izrailj bude ponizio pred Bogom, kada bude očistio hram svoje duše od svake nečistote, Bog će čuti njegove molitve za bolesne i blagosloviti upotrebu svojih lekova za ozdravljenje. Kada u veri ljudsko oruđe učini sve što je u njegovoj moći da savlada bolest, služeći se jednostavnim metodama lečenja koje mu je Bog stavio na raspolaganje, Bog će blagosloviti njegove napore." (9T 164)

K. Važnost zdravstvene reforme

"Zdravstvena reforma je jedna grana velikog dela koje treba da pripremi ljude za Gospodnji dolazak. Ona je isto tako usko povezana s porukom trećeg anđela kao što je ruka povezana sa telom." (CH 20.21)

VII. Literatura

Bacchiocchi, Samuele, Wine in the Bible. Berrien Springs, Mich, Biblical Perspectives, 1989.

Brown, Michael L. Israel's Divine Healer, Grand Rapids, Zondervan Publishing House, 1995.

Brunt, John. A Day for Healing: The Meaning of Jesus' Sabbath Miracles, Washington, D.C, R&H 1981.

Frost, Evelyn, Christian Healing, London, Mabrays, 1940.

Grmek, Mirko, D. Diseases in the Ancient Greek World, Baltimore, John Hopkins University, 1989.

Gustafson, James M, The Contribution of Theology to Medical Ethics, Milwaukee, Marquette University Press, 1975.

Harrison, R.K, "Healing, Health" in Interpreter's Dictionary of the Bible, New York and Nashville, Abington Press, 1962, vol. 2.

Hogan, Larry P, Healing in the Second Temple Period, Goettingen, Vandenhoeck& Ruprecht, 1992.

Kee, Howard Clark, Medicine, Miracle and Magic in New Testament Times, Cambridge, Cambridge University Press, 1986.

Kelsey, Morton T, Healing and Christianity, London, SCM Press, 1973.

Lindstoem, Fredrik, Suffering and Sin: Interpretations of Illness in the Individual Complaint Psalms, Stockholm, Almquist and Wiksell Interational, 1994.

Marty, Martin E, Health and Medicine in the Lutheran Tradition: Being Well, New York, Crossroad Publishing Co, 1986.

Murray, Andrew, *Divine Healing*, Springdale, Pa, Whitaker House, 1982.

Palmer, Bernard, ed. *Medicine and the Bible*, Exeter: Paternoster Press, 1986.

Pilch, John J, "Sickness and Healing in Luke-Acts" in *The Social World of Luke-Acts: Models for Interpretation*, ed. Jerome H. Neyrey, Peabody, Mass, Hendrickson, 1991.

Proctor, Stoy, et al, eds. *Health 2000 and Beyond*, Silver Spring, Md, General Conference of Seventh Day Adventists, Health and Temperance Department, 1994.

Seybold, Klaus and Ulrich Mueller, *Sickness and healing*, Nashville; Abington Press, 1981.

Short, A.R, *The Bible and Modern Medicine*, Exeter, Paternoster Press, 1953.

Smith, C.R, *The Physician Examines the Bible*, New York, Philosophical Library, 1950.

Stockmayer, Otto, *Sickness and the Gospel*, London, Bemrose & Sons, 1887.

Tillich, Paul, "The Meaning of Health" in *On Moral Medicine; Theological Perspectives in Medical Ethics*, ed. Stephen E. Lammers and Allen Verhey, Grand Rapids, William B. Eerdmans Pub. Co. 1987.

Torrey, R.A, *Divine Healing, Does God Perform Miracles Today?* New York, Chicago, Fleming H. Revell Co. 1974.

Vermes, Geza, *Jesus the Jew*, New York, Macmillan, 1973.

Warfield, Benjamin B, *Counterfeit Miracles*. 1918. Republished as *Miracles: Yesterday and Today, True and False*. Grand Rapids, Eerdmans, 1965.

Weatherhead, Leslie, *Psychology, Religion and Healing*, New York: Abington, 1951.

Wilkinson, John, *Health and Healing: Studies in New Testament Principles and Practice*. Edingburgh: Handsel Press, Ltd, 1980.

World Health Organisation, *WHO Basic Dokument*, Geneva, 1948.

21. BIBLIJSKA APOKALIPTIKA

Vilijam G. Džonson

Uvod

Svaki koji ozbiljno pristupa Bibliji mora se potruditi da shvati i njen apokaliptički element. Taj element je značajan i po svojoj veličini i po svojoj ulozi. Dve biblijske knjige skoro potpuno su apokaliptičke po svojoj prirodi – Danilo u Starom i Otkrivenje u Novom zavetu. Osim ove dve knjige, nekoliko delova drugih knjiga i u Starom i u Novom zavetu sadrže snažne apokaliptičke elemente. Apokaliptičke elemente nalazimo u proročkim spisima Staroga zaveta, a u Novom se pripisuju samom Isusu Hristu i Njegovim apostolima.

U toku celog dvadesetog stoleća apokaliptika je budila priličan interes među teolozima i navodila ih na istraživanje. Pokušaji da se pozabave nekim biblijskim elementom često su navoditi proučavaoce Biblije na opširna istraživanja; trudili su se da shvate biblijsku apokaliptiku pokušavajući da nađu njene korene u vanbiblijskim izvorima. I tako su se istraživanja započeta na području biblijske apokaliptike obično pretvarala i istraživanje same apokaliptike – apokaliptike kao literarnog smera.

Uprkos značajnim naporima mnogih teologa, nikakva jasna saglasnost o značenju i tumačenju apokaliptike nije postignuta. Čak i sama definicija apokaliptike nije globalno prihvaćena.

Ova rasprava je napisana na temelju uverenja da je proučavanje biblijske apokaliptike i neophodno i moguće – neophodno zbog važnosti apokaliptičkog elementa u samoj Bibliji, a moguće ukoliko se pretpostavke tumačenja podlože pažljivom preispitivanju, a biblijski tekst bude stavljen u samo središte interesovanja. Prema tome, iako je rasprava pisana sa punom svešću o postojanju teološkog napora da se apokaliptika shvati kao književni pravac, ona se usredsređuje na biblijski tekst umesto na takozvane vanbiblijske izvore apokaliptike.

[I. Definicija i karakteristike biblijske apokaliptike](#)

[A. Definicija](#)

[B. Karakteristike](#)

[1. Literatura koja se bavi otkrivenjima](#)

[2. Okolnostima i način otkrivenja](#)

[3. Nebeska bića](#)

[4. Vremena krize ili nacionalne tragedije](#)

[5. Izrazite suprotnosti](#)

6. Živopisni prikazi

7. Kraj istorije

C. Odnos prema klasičnom proročanstvu

D. Apokaliptično u biblijskom modelu

II. Tumačenje biblijskih apokaliptičkih spisa

A. Pretpostavke

B. Apokaliptička i neapokaliptička proročanstva

1. Neapokaliptička proročanstva

2. Proročanstva u Danilu i Otkrivenju

C. Istoricismi

D. Načelo dan za godinu

E. Simbolizam

F. Rekapitulacija

III. Teološko značenje biblijske apokaliptike

A. Božanski nadzor nad istorijom

B. Posledice u svakodnevnom životu

IV. Istorijski pregled

A. Razdoblje prve hrišćanske Crkve

1. Istoricismam

2. Novi smerovi

B. Srednji vek

C. Reformacija

1. Istoricismizam reformatora
2. Suprotna tumačenja
3. Sedamnaesto i osamnaesto stoleće

D. Savremeno razdoblje

1. Oživljavanje interesa za proučavanje proročanstava
2. Istorijsko-kritičko izučavanje apokaliptike
3. Savremeni pristup biblijskoj apokaliptici

E. Tumačenje adventista sedmoga dana

V. Komentari Elen G. Vajt

- A. Poziv na proučavanje Danila i Otkrivenja
- B. Tumačenje biblijske apokaliptike
- C. Sveobuhvatna izlaganja
- D. Božanski nadzor nad istorijom

VI. Literatura

I. Definicija i karakteristike biblijske apokaliptike

A. Definicija

Pojam "apokaliptički" dolazi od grške reči apokalypsis, koja znači "otkrivenje" ili "objavljenje". Iako se sama reč apokaliptički pojavljuje kao pridev, u savremeno doba ona dobija i ulogu imenice i odnosi se na literaturu koja se bavi otkrivenjem. Imenice izvedene iz pojma apokalypsis su apokalipsa (otkrivenje samo po sebi), apokalipticizam (proučavanje takvih otkrivenja) i apokalipticista (videlac otkrivenja).

Prva potvrđena upotreba pojma apokalypsis nalazi se u Otkrivenju 1,1: "Otkrivenje (apokalypsis) Isusa Hrista, koje daje njemu Bog da pokaže slugama svojim što će skoro biti, i pokaza, poslavši po anđelu svojemu sluzi svojemu Jovanu." Ovdje se pojam pojavljuje kao naziv posebne vrste kompozicije; upravo zato se poslednja knjiga Biblije često naziva i Apokalipsa.

I drugi biblijski spisi liče na Otkrivenje, i po načinu iznošenja i po poruci. Posebno, starozavetna Knjiga proroka Danila pokazuje izrazite sličnosti s otkrivenjem koje je bilo dato Jovanu: zajednički simbolizam, zajednička vremenska razdoblja, i zajednička usmerenost na događaje poslednjih dana. Na temelju toga Danilo i Otkrivenje predstavljaju literarne blizance koji pozivaju istraživače da ih zajedno proučavaju.

Iako Danilo i Otkrivenje predstavljaju najjasnije profilisane biblijske apokaliptičke knjige, apokaliptički tekstovi se pojavljuju i na nekoliko drugih mesta kao delovi biblijskih knjiga. Tako u Starom zavetu Isaija 24-27, Jezekilj 38, 39, Joilo 2,3, i Zaharija 9-14. sadržajem podsećaju na Danila i Otkrivenje, a to je slučaj i s Matejem 24, Markom 13, Lukom 17. i 21; 1. Solunjanima 4 i 2. Solunjanima 1. i 2. u Novom zavetu.

Pod biblijskom apokaliptikom podrazumevamo, dakle, knjige Danila i Otkrivenja i delove drugih biblijskih knjiga. Svi ti materijali pokazuju iste karakteristike i podsećaju jedni na druge, odvajajući se time od drugih literarnih dela u Bibliji. Ova rasprava se u načelu bavi tim tekstovima, posebno Danilom i Otkrivenjem – njihovim karakteristikama, tumačenjem i teološkim značenjem.

Da bi se shvatilo značenje ove definicije, mora se uzeti u obzir da postoje dva shvatanja apokaliptičkoga. Jedno gleda apokaliptičko kao literarni smer, a drugo, kao pogled na svet.

Iako pojam apokalipsa dolazi iz Biblije, već u staro doba, ali i u savremenoj nauci upotrebljavao se kao oznaka drugih literarnih dela koja podsećaju na Jovanovo Otkrivenje. Posebno posle 1832. godine (Vidi IV.D.2!) nekanonski spisi jevrejskog i hrišćanskog porekla bili su udruživani s biblijskim apokaliptičkim spisima i tako je oblikovan korpus dela za koja se verovalo da se manje ili više razlikuje od svih drugih literarnih oblika i kojemu je jednostavno davano ime apokaliptička literatura.

Ovaj događaj je imao izvanredne posledice: umesto da biblijska apokaliptika oblikuje definiciju apokaliptike, jedan širi literarni oblik je sada upotrebljen da se oblikuje pristup biblijskoj apokaliptici. Na primer, nekoliko vanbiblijskih apokalipsi su očigledno pseudonimne – ne zna im se pravi pisac – i, uzimajući tu činjenicu kao povod, mnogi teolozi danas sumnjaju i u autorstvo Danila i Otkrivenja. I tako, u Websterovom New World Dictionary nalazimo ovo prvenstveno značenje pojma apokalipsa: "Bilo koji od različitih jevrejskih ili hrišćanskih pseudonimnih spisa (oko 200 B.C. – oko 300 A.D), koji uz pomoć simbola opisuju konačno uništenje zla i pobedu dobra".

Iako je fokus ove rasprave biblijska apokaliptika, moramo uzeti u obzir postojanje šireg korpusa literature pod nazivom "apokaliptička" (iako se teolozi trude da odrede njegove granice i da ga svrstaju pod zajedničku definiciju). Međutim, mi verujemo da biblijski materijal zauzima

poseban i izdvojen položaj. Samo on je našao mesto u svetom kanonu, samo je on prihvaćen kao nadahnut i ravan ostalim biblijskim knjigama.

Druga omiljena upotreba pojma apokaliptički predstavlja i izraz određenog pogleda na svet. I pojam apokalipsa i izvedenica apokaliptički se upotrebljavaju kao metafora za savremeno stanje ljudskog društva, koje život proglašava bojnim poljem. Iscrpljena planeta, izmučena sukobima neprijateljskih sila, opustošena ratovima i ratnim pretnjama, odbacila je idealizam idealističkih filozofa i liberalnih teologa osamnaestog i devetnaestog stoleća da bi u svojoj vlastitoj agoniji otkrila sliku sukobljenih sila opisanih u biblijskoj literaturi. Ovaj trend je potvrđen poplavom članaka, knjiga i filmova koji opisuju naše haotično i uspaničeno vreme koje srlja prema kosmičkom holokaustu.

Ova najnovija upotreba apokaliptičke terminologije ne sme dobiti prevagu u našem razumevanju biblijskog materijala. Biblijska apokaliptika nam se mora otkrivati pod svojim vlastitim uslovima.

B. Karakteristike

Samo poslednja knjiga Biblije nosi naslov Otkrivenje; ipak Danilo i drugi delovi Biblije koje smo već ranije naveli imaju značajnih i prepoznatljivih sličnosti sa Otkrivenjem.

1. Literatura koja se bavi otkrivenjima

Prvo i najvažnije, biblijska apokaliptika je literatura koja se bavi otkrivenjima. Ona razotkriva ono što je bilo sakriveno od ljudskog pogleda i saznanja. Zavesa koja za sada skriva nebeski svet i buduće stvarnosti od našeg pogleda povučena je ustranu da bismo dobili priliku da vidimo božanski svet i njegovo učestvovanje u poslovima naše planete.

2. Okolnosti i način otkrivenja

Literarni oblici Danila i Otkrivenja, iako složeni, otkrivaju okolnosti u kojima su te knjige nastale. Prema tome, narativni okvir Knjige proroka Danila (apokaliptički deo je ograničen na drugo poglavlje i na deo od 7-12. poglavlja) sastoji se od izveštaja o Danilu i o njegovu prijatelja, njihovom zarobljavanju, životu u izgnanstvu i odnosu prema stranim vladarima (Danilo 1; 3-6). Ti izveštaji nas obaveštavaju kada su se dogodili različiti zapisani događaji ili kada je Danilo dobio svoja viđenja (Danilo 1,1; 2,1; 5,30; 7,1; 8,1; 9,1; 10,1). U njima nalazimo i podatke o prorokovom raspoloženju (Danilo 7,1.15.16.19.28, 8,1,2.15-18. 27; 12,5-13).

Slično tome, okvir knjige Otkrivenja, najvećim delom u obliku okružnice (Otkrivenje 2; 3; 22,7.16-19), obaveštava čitaoca da je Jovan kao izgnanik boravio na Patmosu u vreme kada mu je Otkrivenje bilo dato (Otkrivenje 1,9.10).

Apokaliptički delovi Isaije, Jezekilja, Joila i Zaharije pojavljuju se usred proročkih tekstova tih knjiga. Jezekilj započinje svoju apokalipsu rečima: "Dođe mi reč Gospodnja!" (Jezekilj 38,1) Apokalipsa Isusa Hrista bila je otkrivena na Maslinskoj gori kratko vreme pre Pashe (Matej 24,1-3), dok se Pavlova nalazi usred jedne njegove Poslanice (2. Solunjanima 1,1).

Način otkrivenja je prikazan terminologijom viđenja i snova u Danilu i Otkrivenju (Danilo 2,19; 7,1.2; 8,1.2; 10,5.7.8; Otkrivenje 6,1-12; 8,2; 10; 12,1-15,7). Neka viđenja su nadopunjena govornim priložima (Danilo 8,23-25; Otkrivenje 12,10; 14,13; 16,1; 22,8). Međutim, na drugim mestima apokaliptičke poruke dolaze u obliku razgovora ((Isus), pisma (Pavle), ili proročkih izreka (Isaija, Jezekilj, Joilo, Zaharija).

Iako sadržaj biblijske apokaliptike može izgledati tajanstven, nema ničega tajanstvenoga u načinu na koji su poruke objavljene ljudima. Biblijska apokaliptika nije tajna literatura nastala u vremenu ili mestu koje je nama nepoznato. Sam Hristos objavljuje apokaliptičnu poruku i u Evandeljima i u Otkrivenju.

3. Nebeska bića

Iako je konačni izvor otkrivenja sam Bog, nebeska bića mogu da budu posrednici koji prenose poruku (Danilo 7,16; 8,15; 9,22; Otkrivenje 1,1; 7,13-17; 17; 19,9.10; 21,9-22,12.16).

Nebeska bića imaju istaknutu ulogu u Danilu i Otkrivenju. U Danilu, Gavriilo i Mihajlo ne samo da prenose nebeske poruke, već se bore sa zlim natprirodnim silama koje zastupaju interese Persije i Grčke (Danilo 10,13-21). Mihajlo se pojavljuje pri kraju vremena da odbrani Božji narod (Danilo 12,1). Nebeski vesnik štiti Danila u lavovskoj jami, a i sam Navuhodonosor priznaje da je anđeo izbavio Danilove drugove od smrti u užarenoj peći (Danilo 6,22; 3,28). U Otkrivenju anđeli prenose poruke, stoje na četiri ugla Zemlje, okružuju Božji presto, trube u trube, izlivaju čašu Božjega gneva i pomažu Jovanu (Otkrivenje 5,2; 7,1; 8,2; 10,1; 12,7-10; 14,6-10).

4. Vremena krize ili nacionalne tragedije

Ovakva pozadina savršeno odgovara i Danilu i Otkrivenju. Danilo je primao poruke dok se nalazio u izgnanstvu. Jerusolim i njegov Hram ležali su u razvalinama, a veliki deo judejskog naroda bio je odveden u Vavilon. Jovan je takođe nalazio u izgnanstvu. Očajanje, kriza i

progonstvo predstavljaju kulise obe knjige. Svrha poruka upućenih piscima obe knjige u takvim okolnostima bila je da ih uveri da nasuprot prilikama u kojima se narod nalazi Bog i dalje upravlja istorijom. Božanska namera će na kraju ipak biti ostvarena, Božji narod će biti odbranjen, a Božje carstvo uspostavljeno. Iako su bili izloženi patnjama božanska poruka im je donela utehu i nadu.

Slično tome, i Jezekilj je pisao u izgnanstvu, a i Joilova apokaliptika je nastala u katakstrofalnim uslovima (Joilo 1). Sa druge strane, Zaharije je pisao posle povratka Judejaca iz izgnanstva. Nije sasvim jasno da li su krize doprinele nastanku tekstova u Mateju 24/ Marku 13/ Luki 21 ili u Pavlovim spisima. Izgleda da su Isusove reči bile izrečene posle slučajnih primedaba učenika (Matej 24), a Pavlove zbog pogrešnih ideja koje su kružile među vernicima (2. Solunjanima 2,1.2).

Prema tome, ne možemo tvrditi da biblijska apokaliptika uvek nastaje u kriznim vremenima ili u vreme neke nacionalne tragedije, iako se to može kazati za apokaliptiku Danila i Otkrivenja.

5. Izrazite suprotnosti

Biblijska apokaliptika je obeležena izrazitim suprotnostima. Pisci ističu nezaobilaznu razliku između dobra i zla, sadašnjosti i budućnosti, onoga što je iznad nas i onoga što je ispod nas.

Danilo naglašava oštru razliku između sadašnjih prolaznih carstava ovoga sveta i budućeg večnog Božjeg carstva (Danilo 2,21.44; 4,3.34.35; 6,26; 7,14.27). On opisuje suprotnost između sile Maloga roga i Bića sličnog Sinu čovečjem, dakle, između progonitelja i progonjenoga (Danilo 7). Jovan pravi razliku između Božjeg pečata i žiga Zveri, između Zmije varalice i vernih svedoka, čiste Žene i napirlitane Bludnice, nebeskih vojski i sila zla, Jerusalima i Vavilona (Otkrivenje 7,2; 9,11-19; 12,1; 13,16; 17,1; 18; 21,2).

Nigde u Bibliji Nebo i Zemlja nisu u tako uskoj vezi kao u Otkrivenju. Ovaj odnos između područja iznad i područja ispod klasificiran je kao vertikalni kontinuitet. Međutim, Danilo slika i nebesku pozadinu kada opisuje aktivnosti koje se odbijaju na Zemlji. Prorok posmatra događaje koji se odigravaju na Nebu istovremeno sa događajima koji se zbivaju na Zemlji (Danilo 7,8-14). Veliki sukob između anđeoskih bića nalazi svoju paralelu u sukobima dole na Zemlji (Danilo 10,12-20). Značenju Hristovog krsta data je kosmička perspektiva u Otkrivenju 12, prikazujući njegovu važnost i za prošlost i za budućnost, ali i za područja iznad i ispod.

6. Živopisni prikazi

Apokaliptički spisi su puni slikovitih prikaza. I stvarno, simboli u apokaliptičkim kompozicijama često su produbljeni i složeni po svojoj prirodi. Kada prorok vidi samo običnu zver, apokaliptički

autor će videti zver sa deset rogova i sedam glava, koja likom podseća na leoparda, ima medveđe šape i njušku lava (Otkrivenje 13,1.2).

Složeni, živopisni i opširni slikoviti prikazi utkani su u tapiseriju poruke i kod Danila i kod Jovana u Otkrivenju. Vidimo krilate lavove i leoparde; Mali rog s očima i ustima; Biće slično sinu čovečjemu s kosom belom kao vuna, očima koje se žare kao vatra, nogama koje su slične bronzi usijanoj u peći, glasom koji odjekuje kao huka vodopada, vidimo skakavce slične konjima s ljudskim licem, dugom ženskom kosom i zubima kao u lava (Danilo 7,4.6; Otkrivenje 1,12-16; 9,7-9).

U biblijskoj apokaliptici inače, osim u Danilu i Otkrivenju, ne nalazimo ni traga tako teškom simbolizmu. Međutim, jezik je živahan, srećemo se sa grafički oslikanim jezičkim figurama i snažnim kontrastima.

7. Kraj istorije

Biblijska apokaliptika prikazuje Božje dalekosežne planove koji se ostvaruju u toku istorije. Proročanstva o podizanju i padanju careva i carstava naglašavaju da Bog upravlja istorijom. U Danilu, na primer, Bog je predodredio zbivanja u Navuhodonosorovom Vavilonu da bi se omogućilo uzdizanje Medo-Persije i Grčke (Danilo 2,38; 8,20.21). Pojavljivaće se i druge moćne državne tvorevine sve dok konačno nerazorivo i pobedonosno Božje carstvo ne zameni sve ljudske autoritete (Danilo 2,44; 7,18.27). Na sličan način i Otkrivenje 12-14 opisuje niz događaja koji vode čitaoca od sukoba na Nebu do Isusove smrti na krstu, kroz "vreme, vremena i pola vremena" do žetve zemaljske prilikom drugog Hristovog dolaska.

Zora novog doba biće najavljena fizičkim, političkim i moralnim jadima. Blizinu posletka će obeležiti besprimerno vreme nevolja, zemljotresa, ratova i krvoprolića (Danilo 12,1). Kosmičke smetnje će se pojaviti na Suncu, Mesecu i zvezdama (Marko 13,24.25; Otkrivenje 6,12.13). Najavljujući kraj sadašnjeg vremena, nebo će se saviti kao knjiga, a planine i ostrva će nestati sa svoga mesta (Otkrivenje 6,14).

Danilo je uveren da "će se izvršiti što je određeno" (Danilo 11,36). "Sedamdeset je sedmica određeno" Danilovom narodu i Jerusalimu (Danilo 9,24). Viđenja u Danilu i Otkrivenju otkrivaju da će se zaista ostvariti sve što je Bog odlučio. U snovima i viđenjima nisu navedeni nikakvi uslovi pod kojima bi ljudi mogli da promene smer događaja koji je Bog odredio. Budućnost svemira je odlučena i ništa što bi slušaoci ili čitaoci biblijske apokaliptike mogli učiniti neće promeniti ovaj plan.

Danilo proriče sud koji će prethoditi eshatonu. Kraj će doći usred nezamislivog vremena nevolje od kojega će biti izbačeni svaki "koji se nađe zapisan u knjizi". Prorok je dobio uveravanja da će mnogi od onih koji spavaju u prahu zemaljskome ustati "i razumni će se sjati kao svetlost nebeska i koji mnoge dovedoše pravdi kao zvezde vazda i doveka" (Danilo 12,1-3; 7,9-14).

Eshatološki scenario u Otkrivenju sadrži kosmiške smetnje i eshatološka pomeranja (Otkrivenje 6,12.13.16); Hristos u ulozi nebeskog ratnika kreće u bitku protiv Zveri, Lažnog proroka, careva zemaljskih i njihovih armija (Otkrivenje 19,11-21), Sotona zarobljen na hiljadu godina i posle toga oslobođen vodi svoje čete protiv okola svetih (Otkrivenje 20), uništenje đavola, smrti i groba; vaskrsenje pravednih i njihova vladavina sa Hristom, konačni sud (Otkrivenje 20), stvaranje novog neba i nove zemlje, utemeljenje Svetog grada (Otkrivenje 21;22).

U ostalim biblijskim apokaliptičkim spisima ne nalazimo takvo obilje pojedinosti s kakvim se srećemo u Danilu i Otkrivenju. To svakako ne iznenađuje, jer ti spisi i nisu tako opširni. Međutim, u njima, kao i u Danilu i Otkrivenju, zapažamo obuzetost krajem ljudske istorije, kada će Bog učiniti kraj sadašnjem svetu i uvesti svoju vladavinu.

C. Odnos prema klasičnom proročanstvu

Biblijska apokaliptika se mora posmatrati kao deo biblijskog proročanstva. Apokaliptički delovi Isaije, Jezekilja, Joila i Zaharije, koje smo identifikovali, nalaze se usred drugih proročkih tekstova. Knjiga proroka Danila je od početka bila svrstavana među proročke knjige jevrejskog kanona (Hasel in Holbrook 1986,2:150), a Isus njenog pisca naziva "prorok Danilo" (Matej 24,15). I sama poslednja knjiga Biblije, ona koja je dovela do pojavljivanja pojma "apokalipsa", nazvana je "knjiga proroštva ovoga" (Otkrivenje 22,19).

Izuzimajući Knjigu proroka Danila, literarna dela koja se kreću od Knjige proroka Isaije do Knjige proroka Malahije obično se svrstavaju među klasična proročka dela. Ona su nastala kao rezultat rada posebnog niza jevrejskih ličnosti – proroka.

Prorok – "nabi" – bio je Gospodnji glasnik. Njega ili nju Bog je podigao, izabrao i osposobio da objave "reč Gospodnju" Božjem narodu, a ponekad i drugim narodima. Prorok je govorio u Božje ime, smelo je objavljivao, ponekad i uz životnu opasnost, poruke koje mu je Bog poverio. "Reč Gospodnja", koja je objavljivala božansku volju, odnosila se na široku lepezu tematskih područja. Mnoga proročanstva bavila su se onim što se trenutno i na mestu događalo, osuđujući grehe kao što su pijanstvo, idolopoklonstvo, prihvatanje nezanožaćkih običaja okolnih naroda, tlačenje siromašnih, nepravda, podmićivanje, nemoral, duhovna otupelost, pozivajući pojedince ili celi narod na pokajanje. Takve poruke su izricale, a nisu proricale i od njih se sastoji veliki deo klasičnih proročanstava.

Međutim, druga proročanstva su unapred objavljivala budućnost, bila su to predskazivanja u pravom smislu. Ona su najavljivala podizanje i padanje careva i sveštenika, ili izlivanje Gospodnjih sudova na gradove ili narode. Ponekad su objavljivala i Gospodnje kazne drugim narodima i gradovima izvan Izrailja. Vreme predviđeno u proročanstvu moglo je da bude kratko (40 dana, Jona 3,4), bročano određeno (40 godina, Jezekilj 4,6) ili neodređeno, ostavljeno da se ispuni u dalekoj budućnosti.

Pojam, veoma značajan u ovoj vrsti proročanstava, je "dan Gospodnji". Njime se najavljivalo Gospodnje pohodjenje i izlivanje Njegovog gneva na grad, na Njegov narod, na strani narod ili na celu Zemlju (Isaija 2,12; 13,6; Jezekilj 30,3; Amos 5,18; Sofonija 1,14).

Nisu sva proročanstva najavljivala kazne i uništenja. Jevrejski proroci nisu predskazivali samo razorenje Jerusalima i odvođenje naroda u izgnanstvo, već i kasnije vraćanje iz ropstva, obnobljenje zemlje, ali i Gospodnje kažnjavanje neprijatelja Njegovog naroda.

Novi zavet ne sadrži tekstove koji bi se mogli uporediti s klasičnim proroštvom. Međutim, Isus iz Nazareta je objavljivao, učio, i živeo onako kao što su to proroci činili. Mnogi ljudi Njegovog vremena smatrali su ga prorokom, čak i nekim od starih proroka koji je vaskrsnuo. Isus bi se s pravom mogao smatrati ispunjenjem i vrhuncem starozavetnog proroštva. Među Njegovim porukama mogu se naći i predskazanja. U novozavetnoj Crkvi, proroštvo se nastavilo kao dar Svetoga Duha (1. Korinćanima 12,10; Efescima 4,11), međutim, pošto je Crkva, a ne narod bila primalac božanskih poruka, uloga proroka se morala promeniti (Vidi Darovi IV.A-C; VIII. A.B!).

Biblijske apokaliptičke spise moramo staviti u ovaj prilično široki okvir biblijskog proroštva. Biblijska apokaliptika se ubraja među biblijska proročanstva koja objavljuju bubućnost, ona ne sačinjavaju ukupni zbir toga materijala, već predstavljaju njegov važan i izrazit deo.

Kao što je već ranije naglašeno, posebne karakteristike biblijske apokaliptike delimično prelaze okvire klasičnog proroštva, ali, ukupno uzevši, one sačinjavaju profil koji opravdava posebnu klasifikaciju. Kada čitamo Danila i Otkrivenje, smesta vidimo da smo se suočili s drugačijim materijalom, i po obliku i po sadržaju. Isto se to događa kada čitamo Isaiju 24, Jezekilja 38, Joila 2, Zahariju 9, Mateja 24, ili 2. Solunjanima 2! Nismo se sreli s nekim novim piscem, već s potpuno drugačijim načinom komuniciranja. Promena bi se mogla grubo uporediti s promenom koju bi čitalac doživeo kada bi u istoj knjizi pisac prešao s proze na poeziju, ili čak s reči na slike.

Međutim, istovremeno se ne može povući neka oštra i čvrsta linija razdvajanja između klasičnog proroštva i biblijske apokaliptike. Zapažaju se povezanosti na različitim nivoima. Na primer, snovi i viđenja, koji su tako karakteristični za Danila i Otkrivenje, pojavljuju se u izvesnoj meri i u klasičnom proroštvu: Amos govori o simboličkim viđenjima (Amos 7,7-9; 8,1-3). Jezekilj, Danilov savremenik, dobija pratnju u obliku natprirodnog bića (Jezekilj 40,3). U Zahariji 4 pojavljuje se anđeo, razgovara s prorokom i daje mu tumačenje viđenja.

Međutim, nije toliko značajno da li se neka karakteristika apokaliptike može sresti i u klasičnom proroštvu, već o preovladavanju tih karakteristika u biblijskoj apokaliptici. I zaista, pored svih karakteristika koje se preklapaju, mi ipak shvatamo da postoji svarna razlika između klasičnog i apokaliptičkog proroštva, bar što se tiče elementa predskazanja.

Proročanstva sadrže predskazanja koja su prvenstveno lokalne prirode i odnose se na tadašnje vreme. U nekim slučajevima, značenje tih proročanstava se proširuje i ona dobijaju prošireno značenje koje ih povezuje s krajem vremena. Apokaliptička proročanstva, sa svoje strane, imaju trajnu perspektivu koja se razvija u toku vremena i obuhvata celu istoriju.

Druga fundamentalna razlika se krije u karakteru njihovih predskazanja. Neapokaliptička predskazanja kao da očekuju budućnost koja će se razviti na temelju sadašnjosti, dok biblijska apokalptika najvećim delom proriče budućnost koja će prodrati u sadašnjost.

I način na koji uslovljenost utiče na klasična i apokaliptička predskazanja se razlikuje (Vidi II.B!)

D. Apokaliptično u biblijskom modelu

Odnos između klasičnog proroštva i biblijske apokaliptike koji smo upravo opisali – apokaliptika kao deo biblijskog proroštva, ali različita po svojim karakteristikama – veoma se razlikuje od odnosa koji su zamislili pripadnici istorijsko-kritičke škole. Pošto su se potrudili da ustanove poseban apokaliptički smer u literaturi, prikupljajući i mnoštvo nebiblijskog materijala, za njih je biblijska apokaliptika prestala da postoji kao posebna kategorija. Umesto toga, ona je predstavljena kao nešto uneseno u Bibliju, verovatno kao plod rada nepoznatih autora, koji su svoje radove pripisali biblijskim ličnostima da bi stekli kredibilitet. U skladu s ovim scenarijem, Knjigu proroka Danila nije napisao Danilo već neko drugi u drugom stoleću pre Hrista; Isus nije izrekao apokaliptička propočanstva u Mateju 24, Marku 13 i Luki 21; Pavle je samo pozajmio tekstove jevrejskih apokaliptičara kada je pisao 2. Solunjanima ; a apostol Jovan nije napisao Otkrivenje već neko drugi (Vidi: tumačenje IV.F.1-4!).

Međutim, kada biblijsku apokaliptiku proučavamo posebno, stičemo potpuno drugačiji utisak. Mi vidimo kako se apokaliptičko pojavljuje u okviru biblijskog proroštva u vreme pre vavilonskog ropstva. U toku ropstva razvitak apokaliptičkog ide dalje, jer Danilo veliki deo materijala svoje knjige objavljuje u tom obliku. I konačno, u Novom zavetu jedna cela knjiga, poslednja knjiga u biblijskom kanonu – sasvim u skladu s apokaliptičkim pristupom usmerena prema poslednjem vremenu – pisana je kao apokalipsa.

Svi pokušaji da se poreklo biblijske apokalipse traži u nekanonskoj apokaliptičkoj literaturi su doživeli neuspeh. Umesto da se biblijski apokaliptički spisi pripišu nekanonskim izvorima, mnogo je razumnije pretpostaviti da su nebiblijski apokaliptički spisi nastali kao imitacija ili bar pod uticajem biblijske apokalipse.

II. Tumačenje biblijskih apokaliptičkih spisa

Biblijska apokaliptika pokazuje neke posebne karakteristike koje zahtevaju da se prilikom njenog tumačenja primenjuju posebna pravila. Međutim, biblijska apokaliptika je istovremeno i deo bogate proročke literature koja se bavi predskazanjima, pa ta činjenica zahteva da se

odgovori na pitanje kako se apokaliptička odnose prema neapokaliptičkim proročanstvima. Mi ćemo svoju raspravu ograničiti na pravila tumačenja Danila i Otkrivenja, dva osnovna biblijska dela apokaliptičke prirode (Vidi: Tumačenje III. E. 3!)

A. Pretpostavke

Način na koji tumač prilazi elementu predskazanja u Bibliji postaje ključno hermeneutičko pitanje.

Biblijski pisci hrabro tvrde da Gospod poznaje budućnost. Zaista, Njegova sposobnost da proriče buduće događaje odvaja ga od svih drugih navodnih božanstava. "Iznesite parbu svoju, veli Gospod, pokažite razloge svoje, veli car Jakovljevi. Neka dođu i neka nam objave šta će biti, objavite nam šta je prvo bilo, da promislimo i poznamo šta će biti iza toga, ili, kažite nam šta će biti unapredak! Kažite šta će biti posle, i poznaćemo da ste bogovi!" (Isaija 41,21-23; vidi i 41,26; 43,9; 44,7; 45,21; 48,14) U Novom zavetu Isus izriče proročanstva kao i drugi proroci, dok Otkrivenje tvrdi da može da pokaže "šta će skoro biti" (Otkrivenje 1,1) i "i šta će biti potom" (Otkrivenje 1,19).

Pretpostavka od koje, dakle, polazi tumačenje biblijske apokaliptike je da Bog poznaje budućnost i da ju je prikazao u svojoj Reči. Sva proročanstva u Bibliji – uključujući i biblijsku apokaliptiku – moraju se ozbiljno shvatiti kao slika budućnosti koju je Bog po svojoj volji otkrio čovečanstvu.

Prema tome, predskazanja navedena u biblijskoj apokaliptici nisu, kao što neki teolozi tvrde, istorijski izveštaji zaodeni u ruho proročanstva (vaticinia ex eventu – proročanstva posle zbivanja). Danilo, na primer, ne mora da se premešta u drugo stoleće pre Hrista pod pretpostavkom da opisuje istorijske događaje iz vremena vladavine Antioha IV Epifana (Danilo 11,31). Knjiga proroka Danila, naime, sadrži niz proročanstava koja se protežu ne samo od Danilovih dana do vremena Antioha IV Epifana, već i do vrhunca istorije, do poslednjeg dana (Vidi: tumačenje IV. F. 3!).

Isus Hristos je tako razumeo Danila. Govoreći o Danilu, rekao je: "Kada, dakle, ugledate mrzost opustošenja o kojoj govori prorok Danilo, gde stoji na mestu svetome (koji čita da razume), tada koji budu u Judeji, neka beže u gore!" (Matej 24,15-16; Danilo 8,9-14; 9,27; 11,31). Očigledno je Isus smatrao da je u Njegovo vreme ispunjenje tog proročanstva stvar budućnosti – On je verovao u verodostojnost biblijskih proročanstava. I mi treba da pristupamo biblijskoj apokaliptici polazeći od iste pretpostavke!

B. Apokaliptička i neapokaliptička proročanstva

Neki istraživači Biblije smatraju da su sva biblijska proročanstva, i klasična i apokaliptička, uslovljena. Oni smatraju apokaliptička proročanstva izražavanjem Božje volje za budućnost. Bog zavisi od oruđa, kao što je bio izrailjski narod, da bi ispunio svoje planove. Ukoliko Izrailj izneveri, proročanstvo se neće ispuniti. Prema ovom mišljenju, proročanstva iz Knjige proroka Danila se nisu ispunila zbog neposlušnosti Izrailja kao naroda i njegovog otpada od vere.

Suprotno tome, drugi istraživači Biblije tvrde da su apokaliptička proročanstva u Bibliji izraz Božjeg poznavanja budućnosti, Njegovog predznanja. Pošto Bog nepogrešivo poznaje budućnost, ta proročanstva su apsolutno izvesna – nisu uslovljena određenim ljudskim ponašanjem.

Ovo pitanje od sudbonosne važnosti za tumačenja proročanstava može se rešiti jedino pažljivim proučavanjem različitih tipova biblijskih proročanstava koja se bave budućnošću.

1. Neapokaliptička proročanstva

Mogu se navesti najmanje četiri grupe proročanstava u neapokaliptičkoj biblijskoj literaturi.

a. Proročanstva o Izrailju koja proizlaze iz zavetnog konteksta. Verovatno najveći deo proročanstava u neapokaliptičkoj literaturi spada u ovu grupu. Proroci iz osmog i sedmog stoleća pre Hrista ukoravaju Izrailj zbog njegovih greha, pozivaju ga da se vrati Gospodu, upozoravaju na opasnost koja mu pretila zbog izneveravanja zaveta sa Bogom.

Prvo poglavlje Knjige proroka Isaije predstavlja klasičan primer ovakvih proročanstava. Izrailj je optužen pred Bogom, koji poziva i Nebo i Zemlju kao svedoke (Isaija 1,2). Gospod se tuži da je Njegov narod kriv zbog teške ograničenosti. Iako se nežno starao o tom narodu, Izrailjci nisu pokazali ni elementarnu zahvalnost, čak ni toliku koliku bi vo ili magarac pokazali prema svom gospodarar (Isaija 1,2.3). Njihov neuspeh da žive u okvirima zavetnih obaveza pokazali su svojim neetičkim običajima (Isaija 1,4.15.17.21-23)

i formalističkim obavljanjem verskih obreda (Isaija 1,11-14). Zbog greha Izrailja zemlja je bila izložena pustošenju (Isaija 1,5-9), jer je na taj način Gospod kaznio sveopšti otpad. Ipak, nije potpuno odbacio Izrailj. Ostavio je sebi ostatak (Isaija 1,9). Sada poziva Izrailjce da se vrate zavetu: "Tada dođite, veli Gospod, pa ćemo se suditi!" (Isaija 1,18) Pošto je Gospod Bog veran svom zavetu, pošto ostaje veran iako je narod neveran, pošto Njegova dobrota (hesed) i Njegova milost predstavljaju samu srž zaveta, ima nade za Izrailj – postoji mogućnost oprostjenja i obnovenja (Isaija 1,25-27).

Istorija Izrailja, zapisana u Starom zavetu, kao da se ciklično ponavlja. Blagostanje, otpad, opadanje, pokajanje, obnovljenje – to su ciklusi koji se ponavljaju u Sudijama, u Carevima i Dnevniciima. Kao da se sve upravlja prema načelu: "Ako hoćete slušati, dobra zemaljska ješćete. Ako li nećete, nego budete nepokorni, mač će vas pojesti, jer usta Gospodnja rekoše." (Isaija 1,19.20)

Istorija Izrailja sa svim svojim usponima i padovima pokazuje istinitost teksta u 5. Mojsijevoj 28. Te reči opisuju dva puta koja se otvaraju pred mladom nacijom. Ukoliko narod odluči da "dobro uzasluša glas Gospoda Boga svojega, držeći i tvoreći sve zapovesti njegove" biće bogato blagosloven – materijalno, nacionalno i duhovno (5. Mojsijeva 28,1-14). Ukoliko, međutim, narod bude neveran zavetnim obavezama, strašne kazne će zadesiti Izrailj sve dok ne postane podsmeh i priča među svim okolnim narodima (5. Mojsijeva 28,15-68).

Nekoliko puta prorok se obraća grešnom narodu, govoreći mu o budućim blagoslovima i kletvama. Da li se ove reči mogu proglasiti proročanstvom koje najavljuje budućnost?

Element uslovljenosti se ovde jasno vidi: od ponašanja naroda zavisi ishod! Da te reči predstavljaju proročanstvo – u smislu da se radi o Gospodnjoj poruci – takođe je jasno. Proroci su svesni da prenose Gospodnju poruku. Međutim, ne možemo ove poruke proglašavati predskazanjima u smislu da otkrivaju budućnost koja bi inače ostala nepoznata. Umesto toga, radi se samo o posledicama kršenja ili poštovanja zaveta, o nečemu što je isto toliko čvrsto kao i sam Gospod.

Element predskazanja ovde nije nimalo snažniji o onoga u novozavetnom paralelnom tekstu: "Koji njega veruje, ne sudi mu se, a koji ne veruje, već je osuđen, jer ne verova u ime jedinorodnoga Sina Božjega." (Jovan 3,18) Mi se ovde srećemo s izvesnostima, sa stvarnim Božjim planom za čovečanstvo. Taj plan je Bog zamislio i o njemu se ne može pregovarati.

Proročanstva u ovoj prvoj grupi su zavetna obećanja ili pretnje umesto da budu "uslovljena" proročanstva. Ova primedba se odnosi i na odredbe zaveta s Avramom. Kao i obećanja u 5. Mojsijevoj 28, one pretpostavljaju da će odgovor naroda biti pozitivan (1. Mojsijeva 12,1-3; 13,14-18; 15; 17; 18,17-19; 21,1-13; 22,1-18).

b. Kratkoročna proročanstva. Mnoga kratkoročna starozavetna proročanstva ne mogu se ubrojati među blagoslove i kazne zavetnog odnosa. Ona obuhvataju i okolne narode, a u nekim slučajevima i pojedince.

Iako je Gospod sklopio zavet s jednim narodom – Izrailjem – ipak ostaje Gospod celoga sveta. On nije osudio pokvarenost u svom posebnom narodu, da bi joj progledao kroz prste u okolnim narodima. Prema tome, i okolnim narodima će biti suđeno (Isaija 13; Jeremija 46-51; Jezekilj 25-32; Amos 1;2).

Međutim, proročanstva koja se odnose na okolne narode nisu tako jasno izrečena niti se mogu tako jasno protumačiti kao obećanja i kazne Izrailju. Postoji izvesna doza napetosti između uslovljenosti proročanstva i božanske suverenosti.

U nekim slučajevima božanska obećanja ili božanski sudovi neposredno zavise od ljudskih odluka.

"Kada bih rekao za narod i za carstvo da ga istrebim i razorim i zatrem, ako se obrati narod od zla, za koje bih rekao, i meni će biti žao zla koje mišljah da mu učinim. A kada bih rekao za

narod i za carstvo da ga nazidam i nasadim, ako učini što je zlo preda mnom ne slušajući glasa mojega, i meni će biti žao dobra koje rekoh da mu učinim." (Jeremija 18,7-10)

Izostavljanje uslova ne znači uvek da uspoqljenost ne postoji. Ukoliko se proročanstvo vezuje uz zavet, ukoliko se odnosi na blagoslove ili kletve povezane sa čovekovim odgovorom, onda je to proročanstvo uslovljeno, čak i kada to nije jasno naglašeno (Jeremija 31,35-37).

Jona predstavlja najočigledniji primer uslovljenosti. Promena u ljudima dovela je do promene u božanskom planu (Jona 3,9.10). Završna rečenica u knjizi opisuje Božji karakter, pravednost i milost svih Njegovih postupaka: "A meni da ne bude žao Ninive, velikoga grada, u kojemu ima više od sto i dvadeset tisuća ljudi koji još ne znaju što je desno, a što je levo, i mnogo stoke?" (Jona 4,11)

Gospod ne uništava iz inata, povodeći se za svojim hirovima. Iako izrailjski susedi nisu obuhvaćeni zavetom, Gospod cele Zemlje će postupati pravedno prema njima. Možemo biti sigurni da narod koji propada u krajnjoj liniji propada zbog svoje teške pokvarenosti. Treba da zapazimo da je Jonino proročanstvo protiv Ninive samo jedno u nizu proročanstava koje je Gospod preko svojih proroka uputio protiv toga grada. Prorok Naum najavljuje tačne podatke o konačnom kraju Ninive (Naum 1,1; Sofonija 2,13-15).

Proročanstvo o Ninivi nije tipično za proročanstva o narodima. Od Isaije do Malahije nema drugog primera da je prorok bio poslan da lično izgovori reči kletve. Kako su narodi čuli za božanske pretnje (možda ponekad preko poslanika: Isaija 21; Jeremija 27) i da li su uopšte i čuli za njih, nije nam otkriveno. Ova strašna proročanstva se svrstavaju u okvire božanske izvesnosti; Gospod je odredio da se kazna ne može odlagati.

Razmotrimo dva izrazita primera takvih Izajinih proročanstava o narodima. U desetom poglavlju dramatski se naglašava: "Teško Asiru, šibi gneva mojega, ako i jeste palica u ruci njegovoj moja jarost!" (Isaija 10,5) Ovde se Asirija pojavljuje kao božansko oruđe za kažnjavanje Izrailja. Ali, bezbožna Asirija će i sama doći kraju pošto se ostvari božanska namera ((Isaija 10,12-19). Sa ovim proročanstvom napuštamo područje uslovljenosti i prelazimo na područje božanske suverenosti.

Drugi primer je proročanstvo o Kiru (Isaija 44,28; 45,1-6). Ovde je jedan neznabožacki vladar pozvan po imenu (Isaija 45,1-6), mnogo pre svoga rođenja, da vrati Izrailjce iz vavilonskog ropstva i da tako ostvari Gospodnji plan. Ni ovo nije uslovljeno proročanstvo; ono se može objasniti jedino božanskim predznanjem i Njegovom suverenošću.

U Novom zavetu nema mnogo kratkoročnih proročanstava, ali se neka ipak mogu naći. Prorok Agav predskazuje glad (Dela 11,28), Pavlovi prijatelji, nadahnuti Svetom Duhom, govore o okovima koji ga očekuju u Jerusalimu (Dela 20,23; 21,10.11). Najznačajnije kratkoročno proročanstvo odnosi se ipak na razorenje Jerusalima i Hrama (Matej 24; Marko 13; Luka 21). Uslovljenost se nigde ne spominje ni u jednome od njih. Kod Pavla, jedina uslovljenost bi bila njegova odluka da ide ili da ne ide u Jerusalim. Nigde nema nagoveštaja da bi predskazano razorenje Jerusalima moglo da bude uslovljeno nečim. Jedino se postavlja pitanje: "Kada bi to moglo biti?" (Matej 24,3).

Prema tome, očigledno je da u slučaju kada tumačimo kratkoročna proročanstva nevezana uz zavetne blagoslove ili prokletstva, ona mogu da budu i ne moraju da budu uslovljena ljudskim odgovorom. Božanska suverenost i ljudske odluke se prepliću i međusobno su zavisne.

c. Dugoročna proročanstva. Ponekad se suočavamo i s dugoročnim proročanstvima – onima koja se protežu sve do kraja vremena. Izraz "dan Gospodnji" je karakterističan za takva proročanstva. Taj pojam označava božanski sud nad narodom ili gradom; to je dan obračuna kada se pravedna kazna više ne može odlagati. Iako se izraz "dan Gospodnji" obično odnosi na kaznu koja pretila Izrailju, on postepeno dobija i šire značenje. U nekim proročanstvima njime se najavljuje kraj svega, jer kažnjavanje Izrailja dobija kosmičke razmere (Joilo 1,15; 2,1; 3,14; Isaija 2,2.12; 34,8; Amos 5,18-20; Jezekilj 7,19; Sofonija 1,7.14.18; 2,2; 2. Petrova 3,7-12).

Na temelju ovih činjenica proizlazi da neka proročanstva mogu dobiti dvostruki fokus. Dok nas njihov prvobitni kontekst upućuje na Izrailj kao narod kojemu su upućene poruke, ona se drugostepeno mogu primeniti i na okolnosti koje će vladati pri kraju istorije ljudskog roda kada će se sudovi nad Izrailjem proširiti i dobiti sveopšte razmere.

Novi zavet sadrži mnoga naizgled dugoročna proročanstva. Teško je odrediti koliko je dug period koji su imali pred očima novozavetni pisci, pošto je Novi zavet prožet tako snažnom svešću o neposrednosti i blizini kraja (Matej 24,34; Rimljanima 13,11.12; 1. Solunjanima 4,15; Jevrejima 10,37; Otkrivenje 1,3; 22,20). Pitanja koja se postavljaju u vezi sa ovom novozavetnom svešću o neposrednoj blizini kraja navela su mnoge hrišćane svih ubeđenja na duge rasprave (Vidi: Drugi dolazak II. D!).

Ostavljajući za sada po strani tekst u Marku 13 (Matej 24; Luka 21) i u Otkrivenju, jasno možemo videti da Novi zavet predskazuje razvoje događaja koji će uticati i na Crkvu. Na primer, "čovjek bezakonja" će se pojaviti pre drugog Hristovog dolaska (2. Solunjanima 2,3); doći će do otpada od prave nauke (Dela 20,29.30); do "teških vremena" (2. Timotiju 3,1-9); progonstva će se pojačati (1. Petrova 4,12). Najvažniji događaj, događaj nad događajima, biće povratak Isusa Hrista na oblacima (Dela 1,9-11; Jovan 14,1-3; 1. Solunjanima 4,14-18). Taj događaj prožima celi Novi zavet, a ne samo njegove apokaliptičke delove, nadahnjujući njegove poruke nadom i očekivanjem.

U svim tim dugoročnim proročanstvima nigde se ne pojavljuje načelo uslovljenosti. Ona odzvanjaju sigurnošću u božansko predznanje, pa su zato predstavljena kao neizbežna. Iako niko osim Oca ne zna tačan datum Dolaska, sam događaj je tačno utvrđen, potpuno siguran.

d. Proročanstva o prvom dolasku Isusa Hrista. Pavle je napisao Galatima: "A kada se navršiti vreme posla Bog Sina svojega jedinorodnoga, koji je rođen od žene i pokoren zakonu." (GalatimA 4,4). Prema tome, utelovljenje, prvi dolazak Isusa Hrista, nije bilo slučajno. Umesto toga, ono se dogodilo onako kako je odredila božanska mudrost. Iako su iskreni Božji sledbenici stolicima očekivali dolazak Mesije, Bog je imao svoj raspored vremena; kada se vreme navršilo, Isus je došao. Crkveni istoričari često su skretali pažnju hrišćana na način na koji je "svet" bio

pripremljen za Isusovo rođenje, ali u pozadini svega toga mi treba da prepoznamo božansko ostvarivanje plana spasenja.

Dolazak Mesije, Avramovog potomka u kojemu će se blagosloviti svi narodi na Zemlji (1. Mojsijeva 12,3), svakako da predstavlja ostvarenje zavetnih obećanja datih Izrailju. Međutim, taj dolazak daleko nadmašuje sam zavet, jer je Mesija došao svim narodima, a ne samo Izrailju. I upravo premašivanje okvira zaveta ukida i uslovljenost zavetnih obećanja o blagoslovima i kaznama. Da li je dolazak Mesije bio odložen samo zato što Izrailj nije pripremio svet za Njegov dolazak? Nema u Pismu nikakvog nagoveštaja da je bilo tako! Svakako da su pripreme, koje su Izrailjci obavili, bile slabašne, ali je Mesija ipak došao. Morao je da dođe! Kada se navršilo vreme, Bog ga je poslao na svet.

Izgleda potpuno nemoguće da se načelo uslovljenosti proročanstava primeni i na proročanstva o Mesiji. Da će se On pojaviti kao pripadnik Judinog plemena (1. Mojsijeva 49,10), da će se roditi u Vitlejemu (Mihej 5,2), da će biti Spasitelj, da će preuzeti na sebe naše grehe (Isaija 53) – to je bilo utvrđeno od početka i mi ne možemo govoriti o nekakvoj uslovljenosti tih proročanstava. Nekoliko puta Matej navodi starozavetna proročanstva, dodajući formulu: "A ovo je sve bilo da se izvrši što je Gospod kazao preko proroka." (Matej 1,22; 2,15.17.23; 4,14; 8,17). Čak je i Njegovo ime bilo najavljeno Mariji pre Njegovog rođenja (Matej 1,21) – svakako kao deo božanskog mikrokosma predodređenosti Mesijinog prvog dolaska. Osim određenih proročanstava koja bi se mogla nazvati mesijanskima, i celi Stari zavet je prožet očekivanjima Njegovog dolaska. Delo očekivanja koje napreduje, koje sužava fokus svoga interesovanja usredsređujući se na događaje Njegovog stvarnog prvog dolaska, to je proces koji se opisuje i slavi u Novom zavetu. (U nekim starozavetnim proročanstvima o Mesiji kao da se stapaju dva dolaska Mesije, prvi i drugi dolazak se slave kao jedan veličanstveni, dugo čekani događaj – Isaija 11,1-9.).

e. Zaključak. Klasifikacija neapokaliptičkih delova biblijskog proroštva otkriva složenost činjenica. Uslovljenost se pojavljuje kao važno načelo klasičnih proročanstava. To se odnosi na veliki deo Starog zaveta u kojemu se u stvari ponavljaju obećanja i pretnje zaveta; to se odnosi i na delove proročanstava o narodima koji okružuju Izrailj. Međutim, nisu sva neapokaliptička proročanstva uslovljena; među kratkoročnim i dugoročnim predskazanjima nalazimo i proročanstva kod kojih dolazi do izražaja sigurnost ispunjenja bez obzira na ljudsko ponašanje i ljudski odgovor.

2. Predskazanja u Danilu i Otkrivenju

Da bismo istražili biblijsku apokaliptiku moramo se naći na jednom potpuno drugačijem području. Iako se apokaliptika pojavljuje u Izrailju i u Maloj Aziji, ona premašuje granice Izrailja i Male Azije. Bilo da upućuje božansku poruku narodu u izgnanstvu (Danilo) ili crkvama koje prolaze kroz teška progonstva (Otkrivenje), ona premašuje neposredni okvir u kojemu je nastala.

Apokaliptika ima kosmičku širinu, ona preleće kontinuum svetske istorije da bi se usredsredila na vreme posletka.

a. Danilo. Između proročanstava u Knjizi proroka Danila, 2. 7. 8. i 12. poglavlje i onih koje nalazimo u knjigama Isaije, Jeremije i Jezekilja zapaža je velika razlika. U Danilu, Izrailj nije u prvom planu, kao ni elemenat pretnje. Na njihovo mesto dolazi panorama zbivanja, kavalkada carstava koja se proteže sve do eshatona, do Hristovog dolaska. Mi postajemo svedoci zbivanja na svetskoj pozornici; božansko predznanje razotkriva nam tokove budućnosti.

Gospod "menja vremena i čase", uklanja careve i postavlja careve; "otkriva što je duboko i sakriveno" (Danilo 2,20-22). On razjašnjava tajne, objavljuje šta će biti (Danilo 2,28.29). On "radi šta hoće s vojskom nebeskom i sa stanovnicima zemaljskim i nema nikoga da bi mu ruku ustavio" ili osujetio Njegove planove (Danilo 4,35). On "vlada carstvom ljudskim i koga hoće postavlja nad njime" (Danilo 5,21).

Ove misli imaju kao potku božansku suverenost i Njegovo predznanje. Izlažući istoriju viđenu ljudskim očima, iako je predstavlja vrhuncima i padovima u krilu Božjeg naroda, Danilo naglašava da se sve što se događa zbiva prema odredbama Gospoda Boga koji upravlja istorijom. I ovde bismouzalud tražili elemente uslovljenosti.

Danilo nas polako upoznaje i s proročkim vremenskim razdobljima. To su dugački vremenski periodi. Da bismo ostali u okvirima panoramskog pregleda istorije čiji su oni deo, ne mogu ni biti kraći. Slušamo o 1260 dana vladavine bezbožne sile Malog roga (Danilo 7,25) i o 2300 večeri i jutara da se Svetilište oporavi od zlih dela Maloga roga (Danilo 8,14). Uzimajući u ozbir pozadinu, ova proročanstva o vremenskim razdobljima svakako da ne možemo uzeti doslovno.

Pošto su naša izučavanja klasičnog proroštva pokazala važnost pronalaženja njihove zavetne pozadine, na tu činjenicu treba da obratimo pažnju i u Knjizi proroka Danila. Zavetna misao pojavljuje se u stvari u dva niza proročanstava – u 9. i u 11. poglavlju. Ali ta pojava ne ukazuje da je uslovljenost na bilo koji način skrivena pozadina Knjige proroka Danila.

Potrebno je, prvo, da načinimo jasnu razliku između Danilovih vlastitih nadanja i shvatanja i budućnosti koju Gospod, kao Gospodar istorije, razotkriva Danilu. Danilo, iako istaknuta ličnost javnog života, u stvari je zarobljenik – zajedno sa svojim narodom. Jerusalim je u razvalinama; Svetilište opustošeno. Na temelju tih činjenica Danilo se moli Bogu da vrati njegov narod, da obnovi njegov grad i Svetilište (Danilo 9,1-19). Njegova molitva je utemeljena na zavetu: opustošenje je došlo kao ispunjenje pretnji "napisanih u zakonu Mopjsijevu (Danilo 9,13); ali taj isti zakon daje i nadu u Gospodnju milost.

Međutim, otkrivenja data Danilu daleko premašuju istoriju Izrailja. I zaista, Danilo nije u stanju da razume viđenje u 8. poglavlju, viđenje koje se bavi Svetilištem (Danilo 9,27). Na isti način, i odgovor na njegovu molitvu je daleko sveobuhvatniji od obnovljenja grada i Hrama, on se proteže sve do Mesije (Danilo 9,24-27).

Izrailj i zavet se spominju u proročanstvu u 11. poglavlju (Danilo 11,22.28.30-35). Možda je značajno da, kao i u tekstu u Danilu 9,24-27, apokaliptička priroda jedanaestog poglavlja daleko

manje dolazi do izražaja nego što je to slučaj s 2. i 7. i 8. poglavljem. Čak i kada bismo jedanaesto poglavlje uključili u apokaliptičke tekstove, dve činjenice moramo uzeti u obzir: u njemu se sudbina Izrailja tretira kao relativno manje važna tema – osnovna pažnja je posvećena sukobu između "cara sa severa" i "cara sa juga", bez ikakvog nagoveštaja uslovljenosti. Stvarno, sama priroda proročanstva, sa svojim zalaganjem u pojedinosti i trajanjem u toku mnogih naraštaja, snažno govori protiv uslovljenosti kao faktora koji bi se morao uzeti u obzir prilikom tumačenja.

b. Otkrivenje. Knjiga Otkrivenja je slična Knjizi proroka Danila. Jovanu je bilo rečeno da zapiše "šta je video, i šta je i šta će biti potom" (Otkrivenje 1,19). On vidi borbe Božjeg naroda i prizor poslednjeg suda (Otkrivenje 20); vidi narod ostatka na kraju vremena, narod koji je ostao veran i odan Bogu – "koji drži zapovesti Božje i veru Isusovu" (Otkrivenje 14,12). U trenucima kada celokupni poredak u svetu prestane da postoji prilikom poslednjeg napora sila zla da postignu pobedu i božanskog izvršenja kazne nad njima, Božji narod će biti siguran u Njemu. I posle sveukupnog haosa, posle noćne more koja je prethodila drugom Hristovom dolasku, konačno se pojavljuje "novo Nebo i nova Zemlja gde pravda živi".

I tako se završava velika borba između dobra i zla, milenijumski sukob između Hrista i Sotone. Njegov kraj je isto tako siguran kao i Božja vladavina nad vremenom i prostorom (Vidi Velika borba, I-V!).

c. Zaključak. Možemo slobodno zaključiti da, osim u tekstovima u kojima je zavet sa Izrailjem osnovna preokupacija, apokaliptička predskazanja u Danilu i Otkrivenju nisu uslovljena. Božanska suverenost i Njegovo predznanje u njima dolaze do punog izražaja.

C. Istorizam

Prema svedočenju same Knjige proroka Danila proročke poruke u njoj bile su zapisane za vreme vavilonskog robovanja. Konačna tačka njenih proročkih predviđanja je uspostavljanje Božjeg carstva. Opšte je prihvaćena činjenica da Knjiga Otkrivenja potiče s kraja prvog stoleća posle Hrista. Krajnji domet ove novozavetne apokalipse je drugi Hristov dolazak, zatim milenijum i uspostavljanje novog neba i nove Zemlje.

Ove dve apokalipse, starozavetna i novozavetna, vrlo su usko povezane. Jovan je izabrao nekoliko Danilovih tema i razmatrao ih u svom hrišćanskom kontekstu, upoređujući Danila 3 sa Otkrivenjem 13, Danila 7,13.14. sa Otkrivenjem 4 i 5 i 13,1.2, opisujući paralelno veliki deo istorije koju i Danilo obrađuje. Obe knjige se završavaju ostvarenjem Gospodnje namere, iako Jovan proširuje Danilov opis eshatona, Hristovog drugog dolaska.

Suprotno lokalnim i onovremenim porukama drugih proročkih pisaca, viđenja Danila i Jovana nude opis istorije koja ima svemirske domete. Prema tome, tumačenja apokaliptičkih viđenja moraju poštovati kosmičku dimenziju ovih predskazanja, koja kao početnu tačku imaju autorovo vreme i vode čitaoca sve do kraja vremena. Nema uskog usredsređivanja na godine judejskih nevolja za vreme Antioha IV Epifana, a ni Jovanov fokus nije samo mučeništvo hrišćanske Crkve u vreme rimskih imperatora prvog stoleća posle Hrista. Međutim, nijedna od ovih knjiga ne posvećuje isključivu pažnju ni vremenu posletka.

Načini tumačenja koji ispunjenje ovih poglavlja stavljaju isključivo u prošlost (istorijsko-kritička perspektiva) ili potpuno ili bar pretežno u budućnost (futuristički pristup), ili pak, koji misle da njihovo ispunjenje neće doneti ništa više od večnog sukoba između sila dobra i sila zla (idealistički pristup) ili predstavljanja hrišćanske ere (amilenijalizam), ne shvataju pravu nameru i svrhu ovih spisa.

Istorijski kontinuitet u apokaliptičkim viđenjima nagovešten je vremenskim indikatorima kao što su numerički pridevi ili reči "potom", "sledeći" i "drugi". Danilo kaže Navuhodonosoru: "A nakon tebe nastaće drugo carstvo, manje od tvojega, a potom treće carstvo...a četvrto će carstvo biti." (Danilo 2,39.40) Opisujući san u sedmom poglavlju, prorok vidi prvu zver sličnu lavu, a "potom, gle, druga zver, beše kao medved" (Danilo 2,4.5). "Potom" Danilo vidi zver sličnu risu ili leopardu i odmah zatim "četvrtu zver" (Danilo 7,6.7; Danilo 8,17.19.23.26; 9,24-27; 11,2.6.35.40; 12,1.4).

Razvojni redosled se zapaža u sukobu koji je opisan u Otkrivenju 12-14. U dvanaestom poglavlju žena je trudna; porađa se, dete je ugrabljeno, žena beži u pustinju, nalazi utočište u pustinji u toku 1260 dana, aždaha kreće u rat protiv Ostatka njenog potomstva.

U 13. poglavlju pratimo paradu monstruma – aždaha, zver iz mora, zver sa kopna – poslednje dve za svoje postojanje zahvaljuju aždahi. Aždaha, pošto nije uspela da uništi sveto Dete, progoni "seme Ženino" (Otkrivenje 12,13.17). Pokušavajući da ostvari svoju nameru, ona daje "silu svoju, presto svoj i oblast veliku" zveri iz mora (Otkrivenje 13,2). Zver iz mora dobija smrtonosni udarac, ali uspeva da se izleći (Otkrivenje 13,3). Prevlast zveri iz mora traje "četrdeset i dva meseca" (Otkrivenje 13,5).

Četrnaesto poglavlje bi se moglo proglasiti za paralelu trinaestog poglavlja. Ovde trojica anđela (Otkrivenje 14,6-12) objavljuju proglas koji kao pozadinu ima prevaru zveri sa kopna. Njihovo delovanje se utapa u drugi Hristov dolazak (Otkrivenje 14,14).

I tako nas upravo oblik viđenja nagoni da shvatimo da je ovde reč o nekoj vrsti istoricističkog ispunjenja (istoricizam – gledišta da je smer zbivanja u istoriji podložen nepromenljivim zakonima; da se zbivanja ciklično ponavljaju – prim. prev.). Tekst u Otkrivenju 12-14 bavi se razdobljem između prvog i drugog Hristovog dolaska.

Numerički pridevi ponavljaju se kod pečata i truba. Otkrivenje 17,10. tumači sedam glava zveri kao "sedam careva. Pet je njih palo, i jedan jeste, a drugi još nije došao, a kada dođe zamalo će ostati".

Nasuprot ostalim načinima tumačenja, historicizam – iako ponekad podriven svakojakim, senzacionalističkim, spekulativnim, kontradiktornim pristupima – ipak se pokazuje kao najverodostojniji hermeneutički pristup biblijskoj apokaliptici. Vremenske oznake usmeravaju čitaoca kao smerokazi na putovanju koje započinje u vremenu samog čitaoca i završava se u Božjem večnom carstvu. Staza kojom nas historicizam vodi ne gubi se posle nekoliko kratkih koraka (kao što bi htela da nagovesti istorijsko-kritička metoda tumačenja), niti se pojavljuje ni iz čega (kao što bi futuristi hteli). Umesto toga, ona se pruža neprekinutom linijom, ponekad pomalo krivudajući, naizgled se čak i povlaćeci, ali nas uvek sigurno vodi prema eshatonu.

D. Načelo dan za godinu

Simbolička viđenja sadrže vremenske elemente koji su izraženi figurativnim jezikom. Prema tekstu u Danilu 7,25. Mali rog će tlačiti svece Najvišega "vreme, dva vremena i pola vremena". Po razgovoru dvojice anđela u sledećem poglavlju saznajemo da će Svetilište biti obnovljeno posle "dve hiljade i tri stotine večeri i jutara" (Danilo 8,14).

Jovan piše da će žena koja je rodila muško dete pobeći u pustinju i da će se onde hraniti "hiljadu i dve stotine i šezdeset dana" (Otkrivenje 12,6). Kasnije, u istom poglavlju, ponovo se govori o ženi koja zaštićena ostaje u pustinji "vreme, vremena i pola vremena" (Otkrivenje 12,14). U sledećem poglavlju, zver koja svoju vlast dobija od aždaha vlada "četdeset i dva meseca" (Otkrivenje 13,5).

Pošto se nekoliko tih vremenskih oznaka pojavljuje u istom kontekstu, naime, prilikom opisivanja tlačenja Božjeg naroda, izgleda očigledno da se fraze "vreme, vremena i pola vremena", "hiljadu i dve stotine i šezdeset dana" i "četdeset i dva meseca" odnose na isto vremensko razdoblje. I Danilo i Jovan govore o istom vremenskom intervalu. Šta onda znače ovi simbolički vremenski elementi?

Važno je da od samog početka shvatimo da se ove vremenske oznake pojavljuju u simboličkom kontekstu. Hermeneutička doslednost, dakle, zahteva da se vremenski elementi tretiraju na isti način kao i ostali simbolički prikazi. Anđeoski tumač je objasnio Danilu da ovan sa dva roga simbolički predstavlja careve Medije i Persije (Danilo 8,20). Jarac označava grčkog cara ili carstvo (Danilo 8,21). U simbolizmu dvanaestog poglavlja Otkrivenja velika aždaha označava Sotonu, a žena Božji narod.

Sigurno je da su ovi prikazi simboličke prirode. Zver, žena i vremenske oznake ne smeju se shvatiti doslovno. Prema tome, bilo bi razumno pretpostaviti da ako zveri koje žive samo kratko vreme mogu simbolički predstavljati državne tvorevine koje traju dugo vremena, da onda i vremenski elementi povezani s tim simboličkim stvorenjima moraju označavati duge vremenske intervale.

Tekst u Danilu 9 pruža ključ koji nam otkriva prirodu i značenje ovih izraza. Videnje u Danilu 9,24-27. započinje vremenskim razdobljem koje se doslovno prevodi kao "sedamdeset sedmica". Tih "sedamdeset sedmica" započinju izdavanjem dekreta da se obnovi i ponovo izgradi Jerusalim i traju sve do dolaska Pomazanika, do Njegove smrti i razorenja grada i Svetilišta.

I istorijsko-kritički i konzervativni teolozi veruju da razdoblje od "sedamdeset sedmica" treba da se shvati u obliku godina da bi se dobilo dovoljno vremena za ispunjenje različitih pojedinosti navedenih u tekstu u Danilu 9,24-27. Da bi se dogodili svi događaji navedeni u tom tekstu svakako da je potrebno mnogo više od jedne godine, četiri meseca i deset dana kada bismo "sedamdeset sedmica shvatili kao dane – kao 490 dana. Upravo iz tog razloga komentatori uglavnom, ali i neki prevodi Biblije, dodaju reč "godina" posle "sedamdeset sedmica" i dobijaju "sedamdeset puta sedam godina".

Ovakvo tumačenje "sedamdeset sedmica" ima i podršku šireg konteksta. Iz teksta u Danilu 9,2. dvadeset i četvrti stih preuzima koncept od "sedamdeset godina" koje će prema proroku Jeremiji Juda provesti u vavilonskom ropstvu (Jeremija 25,11.12; 29,10). U stvari, Danilo kaže da će vreme dodeljeno događajima opisanima u Danilu 9,24-27. biti sedam puta sedamdeset godina o kojima govori prorok Jeremija. Pozivanje na "sedamdeset godina" u Danilu 9,2. upućuje da reč "sedamdeset" u 24. stihu treba da bude shvaćena kao sedamdeset godina.

Uzimajući u obzir međusobnu povezanost vremenskih podataka u viđenjima i paralelnu prirodu videnja, bilo bi razumno pretpostaviti, zajedno sa historicističkim tumačima prošlosti da u apokaliptičkim poglavljima Danila i Otkrivenja simbolički dan predstavlja jednu kalendarsku godinu.

Vilijam H. Šea pažljivo je ispitivao načelo dan za godinu. On je uspeo da pronade 23 biblijska razloga koji podržavaju primenu ovog načela na apokaliptička poglavlja Danila i Otkrivenja. On je takođe ustanovio da je načelo dan za godinu bilo poznato jevrejskim tumačima u toku drugog stoleća pre Hrista i da su ga oni primenjivali od drugog stoleća pre Hrista pa sve do postkumranskog razdoblja (Shea 56-92; za dodatne podatke o Danilova tri velika vremenska razdoblja vidi Sud III. B. 1. a – 2!).

E. Simbolizam

Dugoročna proročanstva Danila i Otkrivenja puna su simbola koji, iako ponekad zbunjuju, nisu nerazumljivi. Tumačenja, zapisana u samoj Bibliji, niti naglašavaju niti pokušavaju da objasne svaku pojedinost, već samo tumače osnovnu poruku videnja. Tako, na primer, lik u obliku čoveka u Danilu 2 predstavlja redosled carstava i vladara i Danilo ne pokušava da razjasni značenje broja prstiju na stopalima lika ili njihov stvarni identitet.

Slično tome, ni Jovan ne posvećuje mnogo pažnje svim pojedinostima simboličkih prikaza kojima se služi. Simbolička vrednost tih pojedinosti je iskorišćena, ali nije i potpuno razjašnjena. Bilo bi smelo, verovatno neproaktivno - možda čak i kontraproaktivno – kada bi savremeni komentatori zastupali značenja koja nam nisu bila otkrivena. U stvari, nastrana tumačenja su često izazivala – ponekad i opravdano – oštre kritike komentatora koji odbacuju istoricistički pristup.

Tumačenja apokaliptičkih simbola treba tražiti prvenstveno treba u samoj Bibliji. Ponekad se tumačenje daje u samom tekstu, kao što je Danilu objašnjeno značenje ovna i jarca koje je video u viđenju (Danilo 8,3-5. 20.21), ili kao što je Jovan saznao da su "vode" na kojima sedi velika bludnica u stvari "ljudi i narodi i plemena i jezici" (Otkrivenje 17,1). Osim takvih posebnih objašnjenja, apokaliptika se vrlo snažno napaja na vrelu biblijske simbolike, pa se i tu mogu tražiti tumačenja njenih prikaza. Na primer, Otkrivenje ponavlja simboliku Danila; ali preuzima i simbole i aluzije klasičnog proroštva. Istorijska pozadina Danila i Otkrivenja može da priomogne u tumačenju apokaliptičkih simbola; međutim, kao što smo već naglasili, njihovo značenje treba tražiti prvenstveno u Bibliji.

F. Rekapitulacija

I Danilo i Jovan ponavljaju i upoređuju svoja viđenja. Istovremeno, viđenja ne samo da ponavljaju tematiku, već je i proširuju. Tako Danilo 7 prelazi granice koje je sebi postavilo viđenje u drugom poglavlju i dodaje pojedinosti nepoznate prethodnom viđenju. Slično tome, struktura Otkrivenja nagoveštava da su sekvence, kao što su sedam pečata i sedam truba, paralelne i da vode čitaoca od apostolskih vremena pa sve do drugog Hristovog dolaska. Ova rekapitulativna priroda različitih sekvenci ometa razvojno i kontinuirano čitanje poglavlja, pa bi se nekome moglo pogrešno učiniti da događaji u Danilu 8 hronološki slede događaje iz Danila 7 ili da sedam truba u Otkrivenju predstavljaju nastavak sedam pečata.

Povremeno viđenja se ponavljaju ili kao da prethode sama sebi (Otkrivenje 14,1-5; 20,9). Pisac i ne pokušava da pruži sveobuhvatan izveštaj u kojemu bi opisao svaku pojedinost zbivanja u istoriji. Umesto toga, on bira događaje koji najbolje služe njegovoj svrsi. Međutim, nijedan od ovih običaja, karakterističnih i za druge biblijske pisce, ne opovrgava pravilan istorijski proces niti redosled istorijskih zbivanja.

III. Teološko značenje biblijske apokaliptike

Biblijska apokaliptika otkriva svemir u kojemu su Nebo i Zemlja u uskoj međusobnoj vezi. Kosmos je prožet svešću o Bogu. Ljudski rod nije ostao u neznanju o postojanju natprirodnoga, jer Vladar svemira komunicira s nama. Pošto je Bog Biće koje razgovara s ljudima, Njegove poruke imaju natprirodni autoritet. Prema tome, apokalipsa ne samo da otkriva božanski nadzor nad istorijom, već ukazuje i na Njegov uticaj na naš svakodnevni život ovde i u večnosti.

A. Božanski nadzor nad istorijom

Ova božanska otkrivenja uklanjaju zavesu koja ograničava naš pogled na stvarnost. Ona razotkrivaju nebeski svet koji se stalno ukršta sa svetom ljudi. Otkrivenja prikazuju sliku Boga, čije postojanje i vlast traju od večnosti, čija je moć neograničena, čija je blagodat neuporediva, i čije su namere usmerene na najveće dobro čovečanstva. Pošto On od početka zna kraj, možemo imati poverenja u Njega i za sadašnjost i za budućnost. Bog apokalipse nije neki udaljeni, nepredvidivi gospodar poštovanja vredne prošlosti ili daleke budućnosti; umesto toga, On je Gospodar sadašnje istorije. Vernici mogu biti potpuno spokojni, jer Bog vlada životom u sadašnjosti.

Biblijska apokaliptika prikazuje svet nebeskih bića. Anđeli se šalju sa zadatkom da unaprede ispunjavanje božanskih planova, da poučavaju i da zaštite ljude. Međutim, demoni su odlučni da osujete božanske namere.

Biblijska apokaliptika potvrđuje da Bog usmerava događaje. Metodičan redosled pojavljivanja i nestajanja ljudskih državnih tvorevina nagoveštava da se radi, na kraju krajeva, o upravljanom svemiru. Apokaliptička istorija nije ograničena geografski, nacionalno ili raso, jer Gospodnje namere obuhvataju ukupnost ljudske istorije, odnose se i na gornji i na donji svet.

Biblijska apokaliptika prati nizanje svete istorije koja se posebno usredsređuje na poslednje dane. Ona pokazuje da je smer u kojemu se kreće ovaj svet unapred određen i upravo zato pod božanskom upravom. Božja ruka je u svemu, i ništa ne može osujetiti ostvarenje Njegove konačne volje.

Istorija je izmerena i zato čitaoci i slušaoci Apokalipse mogu da odrede mesto svoga naraštaja u matici vremena. Pošto samo još malo događaja treba da se zbude, savremeni čitalac mora doći do zaključka da nam je preostalo jedva nešto vremena. U tom smislu biblijska apokaliptika predstavlja put koji iz prošlosti vodi prema eshatonu i kojim odani vernici putuju prema Božjem carstvu. Oni su sigurni da će ih put odvesti pravo prema odredištu, jer se upravljaju prema putnim oznakama kraj kojih upravo prolaze.

Biblijska apokaliptika svemu što se zbiva daje smisao koji prekoračuje granice bola i agonije ovoga sveta. Iako se senke sukoba i progonstva vremenom produbljuju, apokalipsa relativizuje silu paganske vlasti. Uprkos svemu što ih okružuje, putnici nisu prepušteni ćudima svojih drugova niti slepim silama slučajnosti. Nada stupa na mesto očajanja i teskobe, i božanska

namera mira i radosti konačno pobeđuje. Sigurnost da Bog upravlja istorijom unapred osuđuje sile zla. Iako zlokobna isparenja greha naizgled ispunjavaju celi prostor, ona će konačno biti nemilosrdno uklonjena.

Biblijska apokaliptika prihvata legitimnost ljudskih vlasti. Carevi i carstva dolaze i odlaze, slave se i zaboravljaju njihove pretnje i njihove pobede. Sve te ljudske tvorevine pojavljuju se i nestaju u vreme koje im je unapred određeno i na kraju će svoje mesto morati da prepuste Božjem carstvu. Bog upravlja i sudi delatnostima ljudi. Umesto da odbacuje ljudske snage, apokalipsa ih podvrgava Božjem providenju. Zanimljivo je da apokalipsa ističe da vernost Bogu nije u suprotnosti sa služenjem caru. I zaista, samo odanost božanskom Gospodaru može poslužiti kao temelj uspeha u služenju ljudskim gospodarima.

Biblijska apokaliptika objavljuje da čovečanstvo živi u predvorju suda. Niko ne može izbeći trenutak kada će lično biti pozvan na odgovornost. Kada se Isus bude vratio, doneće sa sobom i pravednu platu "svakome po delima njegovim" (Otkrivenje 22,12). Iako pojedinci ne mogu da promene smer istorije koji je Bog odredio, oni već sada mogu da odluče da postanu podanici Njegovog carstva i da u budućnosti pobede zajedno s Njegovim carstvom. Sud već sada razjašnjava moralne vrednosti, a na kraju će razotkriti ljudske odluke i odrediti ljudske sudbine.

Biblijska apokalptika potvrđuje Isusovo proročanstvo da ni vrata pakla neće pobediti Njegovu Crkvu. Jovan u Otkrivenju objavljuje da je u Hristovoj smrti Bog već postigao pobedu (Otkrivenje 12,10.11). Sada Božji narod očekuje vidljivo pojavljivanje Cara nad carevima i svoje konačno opravdanje i izbavljenje.

Iako samo Bog zna dan i čas Hristovog dolaska, znaci vremena najavljuju njegovu blizinu. Suočeni s nevoljama poslednjeg vremena, bićemo uskoro izloženi i poslednjoj probi svoje odanosti Bogu. Međutim, odazivajući se pozivu Gospodnje blagodati, Božji narod će ostati veran i odan Hristu do dubine svoga srca. Oslanjajući se na apokaliptička obećanja, preporuke i utehe, biće siguran da će se Bog umešati u tokove ljudske istorije i da će se svet uskoro zauvek promeniti. Pripadnici Božjeg naroda nemaju vere u sadašnjost niti se nadaju da će ona bilo kome osigurati bolju budućnost.

Božja konačna pobeda započinje Hristovim drugim dolaskom, vaskrsenjem mrtvih koji su zaspali u Hristu i preobraženjem živih pravednika. Milenijum će neoborivo dokazati prave pobude Hristovih neprijatelja i završiće se uklanjanjem svakog zla. Apokaliptička viđenja se završavaju stvaranjem novog neba i nove Zemlje u kojoj će Božji narod zauvek živeti u Božjoj prisutnosti (Otkirvenje 21,1-4).

B. Posledice u svakodnevnom životu

Iako biblijska apokaliptika uzdiže naš pogled prema Bogu i nebeskim prostorima u kojima anđeli proslavljaju svoga Stvoritelja, ona menja naš život ovde na Zemlji. Iako nas prenosi u vreme kraja svih stvari, utiče na način našeg života i rada ovde i sada.

Biblijska apokaliptika nije literatura o odvajanju od sveta. Ona ne odriče postojanje sveta; umesto toga, pokazuje kako Hristovi sledbenici treba da žive u svetu.

Knjiga proroka Danila predstavlja izrazit primer ove istine. Polovina knjige je apokaliptička do srži: uzdizanje i padanje naroda, patnje svetih, vladavina zlih sila, okrutnost, prevara, i na kraju božanska intervencija kojom brani svoj narod i svoju vladavinu obarajući sile zla i donoseći večnu pravednost. Druga polovina objavljuje priču o samom Danilu – o njegovim iskušenjima, službi na carevom dvoru, njegovoj mudrosti i savetima koje je davao. Poruka glasi: apokaliptičko ide ruku pod ruku sa službom Bogu i čovečanstvu.

Iako Danilo najjasnije prikazuje međusobni uticaj apokaliptičkoga na život ovde i sada i obrnuto, i ostali biblijski apokaliptički spisi čine to isto. Tekst u Isaiji 24-27 nalazi se usred niza proročanstava protiv naroda koji okružuju Izraelj. Apokaliptičko služi kao međuigra, iako prelazi nacionalne granice da bi opisalo opustošenje cele Zemlje. Međutim, ono je ipak duboko ukorenjeno u praktična pitanja kojima se bavi cela knjiga. I apokaliptički deo Knjige proroka Jezekilja je povezan sa obnovljenjem Izraelja: kada Gospod bude uništio njegove neprijatelje, "poznaće dom Izraeljev da sam ja Gospod Bog njihov, od onoga dana i posle" (Jezekilj 39,22)). U drugom i trećem poglavlju Knjige proroka Joila nalazimo proročanstvo o nevoljama koje ugrožavaju svakodnevni život, zajedno sa pozivom na pokajanje koji prorok upućuje narodu ((Joilo 2,12-17)). Tekst u Zahariji 9-14 pojavljuje se kao vest nade Judejcima koji se posle povratka iz ropstva bore protiv neprijatelja i obeshrabrenja dok se trude da ponovo izgrade Hram i obnove društvene strukture.

U Novom zavetu, tekstovi u Mateju 24, Marku 13 i Luki 21 usko su povezani sa svakodnevnom životom. U Mateju Isus neposredno posle apokaliptičkog proročanstva o kraju sveta daje savete svojim sledbenicima kako da žive dok čekaju Njegov dolazak (Matej 25). Ne treba da se izdvajaju od sveta, umesto toga treba da budu vredni, da koriste svaku priliku da unaprede svoje sposobnosti, da nesebičnim delima dobročinstva i saučešća prikažu Hristovu blagodat. I Pavlovoj apokalipsi (2. Solunjanima 2) prethode praktični saveti, a nastavljaju se i posle nje. Konačno, Otkrivenje je napisano u obliku pisma i sadrži posebne, praktične savete stvarnim crkvama u Maloj Aziji.

Iako bi se moglo kazati da biblijski apokaliptički spisi pripadaju jednom drugom svetu, njihovi saveti su ipak potpuno ovozemaljski. Oni hrabre, ulivaju sigurnost i opominju Božji narod dok živi na ovoj Zemlji i dok se bavi svojim svakodnevnom poslovanjem. Iako izgleda da se pripadnici Božjeg naroda na mnogim područjima ponašanja ne razlikuju od ostalih ljudi, ali ipak nije tako, jer su samo oni duboko uvereni da Bog upravlja tokovima istorije i njihovog života.

IV. Istorijski pregled

Prostor nam dozvoljava samo letimičan i selektivan pregled. U toku cele hrišćanske ere biblijska apokaliptika je služila kao nepresušivi izvor nadahnuća širokom krugu vernika. Razdoblja živahnog interesovanja za proučavanje biblijske apokaliptike obuhvataju vreme prve hrišćanske Crkve, kasni Srednji vek, vreme Reformacije, devetnaesto stoleće i savremeno doba, počevši od 1960 tih godina.

A. Razdoblje prve hrišćanske Crkve

1. Istoricismam

U toku prvih stoleća hrišćanstva trajan uticaj biblijske apokaliptike nalazimo u delima Papija (oko 60-oko 130), Justina Mučenika (oko 100-oko 165), Irineja (oko 115-oko 202), Tertulijana (oko 160-oko 225), Ipolita (oko 170-oko 236), Komoda (treće stoleće), Viktorina (394), Metodija (313) i Laktancija (oko 250- oko 325).

Hilijazam ili milenarijanizam, iako sa različitim tumačenjima, imao je istaknutu ulogu u eshatološkoj koncepciji postapostolske Crkve. Papije je govorio da će u toku milenijuma, posle vaskrsenja iz mrtvih, Hristos sa svojim svetima vladati na Zemlji. Justin Mučenik je zauzimao slično premilenijalno gledište i govorio da će vrhunac proroštva biti doslovni i vidljivi drugi dolazak Isusa Hrista, kada će se zbiti i vaskrsenje. Posle toga će slediti hiljadu godina iz Otkrivenja 20 i suđenje celom čovečanstvu.

Irinej se pozivao na biblijska proročanstva da bi dokazao verodostojnost hrišćanstva. On je verovao da su zbivanja nagoveštena u Danilu 2. i 8. međusobno usko povezana. Po njegovom gledištu Rimski imperija je predstavljala četvrto carstvo, koje će se raspasti na deset delova kao što je proročeno simbolom deset rogova u Danilu 7. i u Otkrivenju 17. On je tvrdio da je Antihrist Mali rog iz Danila, da je istovremeno i Pavlov "čovek bezakonja" i prva zver iz Otkrivenja 13.

U toku drugog stoleća hrišćanstva među hrišćanima su postala popularna propagandna dela, slična istorijskim apokalipsama. Poznata pod imenom Sibilina proročanstva, ova dela sastavljena od konglomerata spisa, napisanih tako da imitiraju paganske sibile (izreke starih proroka iz raznih delova sveta, posebno iz stare Grčke i starog Rima). I Jevreji i hrišćani su pisali takva dela i trudili se da imitiraju neznabožačke sibile, da bi neznabošcima mogli naturiti te svoje neznabožačko-jevrejsko-hrišćanske spise kao sredstvo za propagiranje vere, posebno svojih eshatoloških nadanja.

Najvažnija sličnost između ovih spisa i apokaliptičke literature leži u tome što su i oni delili istoriju na generacije i imenovali carstva koja će nasledivati jedno drugo. Posle toga bi dolazilo

uništenje Zemlje, vaskrsenje, sud, i blaženo stanje na novoj Zemlji. Sibilina proročanstva su čitana stolicima sve do Srednjeg veka i imala su snažan uticaj na milenarijansku misao.

Tertulijan je komentarisao i Danila i Otkrivenje. On je verovao da je Rimska imperija odložila pojavu Antihrista kojega je prorekao Pavle (Rim je "onaj koji sada zadržava" iz 2. Solunjanima 2,6.7). Početkom trećeg stoleća Tertulijan je prihvatio montanizam, pokret karakterističan po hilijastičkim verovanjima i krajnostima koje su diskreditovala milenijalno tumačenje.

Ipolit je napisao najraniji potpuni hrišćanski komentar Knjige proroka Danila koji je sačuvan do naših dana. Prema Jeronimu i drugim izvorima, Ipolit je napisao i raspravu o Otkrivenju. On je proročanstva smatrao svetim kalendarom budućnosti. Za njega je četvrto carstvo iz Danila 2 i 7. Rimska imperija. U skladu s proročanstvom očekivao je raspadanje Rimske imperije u deset delova. Antihrist će se pojaviti u okviru tih deset carstava i njegova vladavina će biti ukinuta drugim Hristovim dolaskom, koji je on proglasio vrhuncem i ciljem proročanstava. Ipolit je identifikovao završne događaje iz Danila i Otkrivenja i primenio ih na drugi Hristov dolazak.

Izgleda da je Ipolit bio prvi koji je razvio zamisao da šezdeset i devet sedmica iz Danila 9,24-27. traju do prvog Hristovog dolaska, dok sedamdeseta sedmica iz istog proročanstva najavljuje drugi Hristov dolazak. Ima nagoveštaja da je Ipolit podlegao iskušenju da postavi datum drugog Hristovog dolaska.

U svom tumačenju dvanaestog poglavlja Otkrivenja Ipolit je simbol žene primenio na Crkvu, a simbol njenog muškog deteta na Hrista. On je četvrto carstvo iz Danila 7 izjednačio sa prvom zveri iz Otkrivenja 13, dok je drugu zver proglasio simbolom Antihristovog carstva.

Teološki gledano latinski pesnik Komod je bio hilijast. I on je pisao o Antihristu. Viktorin, koji je umro kao mučenik za vreme imperatora Dioklecijana, napisao je najstariji sačuvani komentar Otkrivenja. Jeronim ga svrstava među milenijariste. Viktorin je postavio pravilo da se Otkrivenje ne može čitati kao kontinuirani, progresivni niz proročanstava, već kao delo čiji se delovi ponavljaju i opisuju već opisane događaje.

Metodije, iako pod uticajem Origenovih alegoričkih tumačenja Biblije, istupio je protiv Origena u korist vaskrsenja i identifikovao ženu i muško dete iz Otkrivenja 12 kao Crkvu i kao svete. Laktancije, učitelj sina cara Konstantina, bio je vatreni i ponekad nastrani hilijast koji se služio Sibilinim proročanstvima.

Iako je Jeronim (oko 340-420) bio militantni antimilenijalista i govorio da je Otkrivenje knjiga misterija, napisao je značajan komentar Knjige proroka Danila. U tom delu je pokušao da odbaci kritike neoplatonskog filozofa Porfirija iz trećeg stoleća. Jeronim je Rimsku imperiju smatrao četvrtim carstvom iz Danila 2 i 7 i tvrdio da Hristos predstavlja kamen koji je smrvio lik iz Danila 2. Po ovom gledištu drugi Hristov dolazak će se dogoditi posle pojave Antihrista, koji je identičan sa Danilovim Malim rogom.

2. Novi smerovi

Sa nekoliko strana počelo je potkopavanje pretežno prihvaćenog načina tumačenja proročanstva u prvoj Crkvi i nastojanje da se uvedu novi smerovi u tumačenje apokalipse. Jedan od njih je bio spiritualizovanje i alegorizovanje Biblije, koji je zastupao Origen (185-254). Naglašavajući da će se Božje carstvo pokazati u duši vernika umesto u stvarnom svetu, on je skrenuo pažnju sa istorijskog na duhovni aspekt. Kao rezultat, Origen je potkopao verovanje prve Crkve u dolaktrinu o ličnom dolasku Isusa Hrista, o vaskrsenju i o doslovnom milenijumu.

Drugi faktor koji je doprineo promeni u tumačenju biblijske apokaliptike bilo je obraćenje imperatora Konstantina (337). Sve do Konstantina, hrišćani su gajili negativno mišljenje o Rimskoj imperiji, ali je pod njime hrišćanstvo postalo najvažnija religija u carstvu. Uvođenjem ove nove politike tolerancije i imperijalne naklonosti i hrišćanstvo je počelo razvijati novu "imperijalnu teologiju".

Međutim, najznačajnija uloga u napuštanju proročkog i istorijskog pristupa prve Crkve mora se pripisati Avgustinu (354-430). Avgustin i kasnija srdnjovekovna egzegeza sledili su hermeneutička načela Tikonija (400). Prema kasnijim srenjovekovnim autorima, Tikonije je pisao o Otkrivenju, napisao je u stvari komentar Otkrivenja u kojemu je na ispunjenje proročanstava te knjige gledao kao na subjektivni duhovni razvitak umesto da ih smatra istorijskim događajima.

Tikonije je, na primer, tvrdio da je prvo vaskrsenje, spomenuto u Otkrivenju 20,6. u vezi s milenijumom, duhovne prirode (vaskrsenje duše koja se budi posle smrti u grehu), dok je drugo vaskrsenje opšte vaskrsenje svih. Po tom gledištu, milenijum nije hiljadugodišnja vladavina pravednih na Zemlji posle vaskrsenja već hrišćanska era koja počinje prvim Hristovim dolaskom. Prema Tikoniju, knjiga Otkrivenja ne govori toliko o stvarnim budućim istorijskim događajima koliko o diuhovnoj borbi između dijaboličkih sila i Božjeg carstva.

Ovaj mistični, duhovni i neistorijski pristup Otkrivenju našao je svoj odraz i doživeo svoj razvitak u Avgustinovim alegorijskim tumačenjima. Za episkopa iz Hipoa milenijum je samo zaokruženi broj kojim je određen neodređeni vremenski interval koji se proteže između vremena Hristove službe na Zemlji i kraja sveta. Avgustin se posebno oborio na ekstremna i telesna očekivanja milenarijanaca, koja je nekada i sam delio.

Za Avgustina prvo vaskrsenje je duhovno i alegorično i događa se kada duša koja je mrtva u svojim prestupima ustaje da živi pravednim životom. Drugo vaskrsenje je vaskrsenje tela prilikom kraja sveta. Između ta dva događaja nebesko carstvo je identično sa Crkvom na Zemlji. Crkva je Hristovo carstvo i vlada u sadašnjosti zajedno sa svojim Gospodom. Oni koji sede na sudijskim prestolima u Otkrivenju 20,4. su prelati Crkve.

Dok su mnogi komentatori prvu zver iz Otkrivenja 13 videli u Rimskoj imperiji, Avgustin je nalazu u pokvarenom svetu. Na taj način Avgustin je sprečio svaki pokušaj da se u kanonskim apokaliptičkim spisima pronađu bilo kakvi podaci o savremenim istorijskim događajima.

Iako je Avgustin zadržao verovanje u drugi Hristov dolazak, njegov sistem je nadu u drugi dolazak odgurnuo u daleku budućnost i tako potkopao očekivanje da će se ona ostvariti u bliskoj budućnosti. Avgustin je vrlo snažno uticao na život Crkve i na sistem tumačenja proročanstava. Njegova revolucionarna filozofija o milenijumu kao vladavini Crkve u sadašnjosti imala je dubok uticaj na način mišljenja u kasnijoj istoriji Crkve. U stvari, Avgustinovo alegorijsko i duhovno tumačenje biblijske apokalipse postalo je doktrina službene Crkve u toku celog Srednjeg veka.

B. Srednji vek

Sve dok je Avgustinovo simboličko gledište preovladavalo u toku sledećih hiljadu godina, proročka i premilenijalna tumačenja koja su obeležavala razdoblje prve Crkve ostajala su uspavana i samo su neke hilijastičke grupe s vremena na vreme podsećale na njih.

U dvanaestom stoleću Joakim od Flore (1135-1202) postao je jedan od najznačajnijih apokaliptičkih autora Srednjeg veka. Istoričari nagoveštavaju da je Joakim zajedno sa svojim sledbenicima otvorio novo poglavlje u istoriji apokaliptičke tradicije.

Joakim, opat iz Flore, slobodno se služio alegorizmima i njegova egzegeza je bila iznenađujuće domišljata i originalna. Služeći se Trojstvom kao modelom, podelio je istoriju u tri velike ere koje se slivaju jedna u drugu. Era Boga Oca, najvećim delom identična s vremenom Starog zaveta, bila je razdoblje u toku kojega su ljudi živeli po telu. Era pod upravom Boga Sina predstavljala je razdoblje kada se telesno i duhovno međusobno prožimalo. Karakteristično po crkvenoj hijerarhiji, ovo drugo razdoblje je obuhvatalo period od 42 generacije, svaka prosečno po 30 godina, i započelo je osnivanjem hrišćanstva. Joakim je očekivao da je uskoro započeti era Boga Svetoga Duha, možda čak i u njegovo vreme. Poslednje razdoblje će predstavljati novo doba u kojemu će vodeću ulogu imati novi monaški red. Biće to novo društvo bez prelata i klerika.

Joakim je komentarisao i Danila i Otkrivenje, nudeći neka maštovita tumačenja. Napadao je hilijastičku misao o zemaljskom carstvu koje će trajati hiljadu godina i proglasio je milenijum iz Otkrivenja 20 razdobljem Svetoga Duha.

Opat je izgleda bio prvi hrišćanin koji je razdoblje od 1260 dana iz Otkrivenja 12 tumačio kao 1260 godina, iako su skoro tri stoleća pre njega jevrejski komentatori već govorili da se 1260 dana iz Danila 12 moraju smatrati godinama. Upoređujući tekstove Starog i Novog zaveta, Joakim je pronašao događaje u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti koji su jasno bili otkriveni u Bibliji.

U toku narednih stoleća Joakimove ideje su zaokupljale maštu pojedinaca i grupa, od kojih su neke na temelju njegovih ideja došle do revolucionarnih zaključaka (na primer, duhovni franjevci).

Posle Joakima zanimanje za biblijsku apokaliptiku pojavilo se po celoj Evropi, ali je posebno znažno bilo u Britaniji (Džon Viklif, 1320-1384; i njegov prijatelj Džon Parvi, 1353-1428) i u Češkoj (Jan Milič, umro 1374; njegov učenik Jan Matias iz Janova, umro 1394, i kasnije Jan Hus, 1372-1415).

C. Reformacija

1. Istoricismam reformatora

Naglasak koji je Reformacija stavila na Bibliju bio je praćen oživljavanjem zanimanja prema tumačenju apokaliptike. Među publikacijama nastalima u šesnaestom stoleću bila je i veliko mnoštvo polemičnih spisa pisanih otvorenim i za naše uši često surovim i nepristojnim jezikom. Mnogi od tih traktata i komentara bili su ilustrovani karikaturama i satiričnim dodacima. Politička i društvena razočaranja prodrli su i u nepostojanu versku atmosferu i izazvala provale nasilja koje je izmicalo kontroli verskih reformatora. Smer kojim bi protestantizam krenuo na jegnom geografskom području često se veoma razlikovao od smera u drugom.

Iako su Avgustinovi pogledi nastavljali – u izmenjenom obliku – da utiču na tumačenja pojedinih pisaca (na primer, Žana Kalvina), istorijsko tumačenje i doslovni pristup biblijskoj apokaliptici postali su dominantni u toku Reformacije. Primena vremenskih proročanstava iz Danila 2 i 7 na četiri carstva Vavilona, Medo-Persije, Grčke i Rima, i na kasnije raspadanje Rimske imperije, snažno je podržalo staro gledište o istorijskom ispunjenju proročanstava. Slično tome, primena načela da jedan proročki dan u apokaliptičkim proročanstvima označava jednu kalendarsku godinu bila je vrlo proširena u to vreme, posebno kada se radilo o 1260 proročkih dana, tri i po proročka vremena i 42 proročka meseca. Mnogi su prihvatili ideju da su proročanstva Danila i Otkrivenja u stvari panorama hrišćanske ere.

Iako im tumačenja nisu bila uniformna, među reformatorima je postojala široka saglasnost da se ustanova papinstva proglasi ispunjenjem proročanstva o Antihristu, dok su neki mislili da se ipak radi o Turcima, a treći se nisu mogli odlučiti između ove dve mogućnosti. Antihrist je izjednačavan i s Malim rogom iz Danila, "gnusobom pustošnom" iz Mateja 24, Pavlovim "čovekom greha", zveri, Vavilonom i velikom bludnicom iz Otkrivenja. Ovo izjednačavanje papinstva sa Antihristom najvećim delom je doprinelo velikom napuštanju redova Rimske Crkve u to doba.

Iako su Martin Luter i Ulrih Cvingli potcenjivali Otkrivenje, a Žan Kalvin bio nesiguran u identitet mnogih apokaliptičkih simbola, nijedan od njih nije oklevao da identifikuje papinstvo ili Turke kao otpali nasilnički sistem o kojemu govore Danilo i Otkrivenje.

Verovalo se da je kraj sveta sve bliži. Iako su reformatori kao Luter i Cvingli bili vrlo sumnjičavi prema milenijalnim spekulacijama, nekoliko nasilnih ispada, kao što je bio onaj među radikalnim reformatorima u Minsteru i među pripadnicima Pete monarhije u toku puritanskog ustanka, nisu se mogli sprečiti.

2. Suprotna tumačenja

U toku druge polovine šesnaestog i prve polovine sedamnaestog stoleća, pojavila su se katolička suprotna tumačenja biblijske apokaliptike kao pokušaj da se pobiju protestantska gledišta. Tri učena jezuita predvodila su katolički napad na istorijski pristup apokaliptičkim proročanstvima, sa knjigom Otkrivenja kao glavnom metom.

Prvo alternativno tumačenje napisao je Francisko Ribera (1537-1591). Ribera je nekoliko prvih poglavlja Otkrivenja povezo sa Rimom u vreme apostola Jovana, a ostala poglavlja sa budućom troipogodišnjom vladavinom nevernog Antihrista pri kraju hrišćanske ere. Kasniji komentatori naglašavaju da je Ribera bio osnivač savremenog futurističkog sistema tumačenja proročanstava, koji su posle njega razvili pisci kao što su bili Semjuel R. Maitlend (1792-1866) i Džon N. Darbi (1800-1882).

Robert Belarmin (1542-1621), briljantni teolog i kontroverzijaista, nastavio je Riberino delo, posebno napadajući načelo dan za godinu. Naročito se trudio da iskoristi razlike u tumačenjima između različitih protestantskih pisaca.

Sledeći izazov protestantima uputio je Luis de Alkazar (1554-1613). Alkazar je smatrao da knjiga Otkrivenja opisuje pobedonosni rat Crkve prvih stoleća hrišćanske ere protiv Jevreja i Rimskog neznaboštva. Pošto je Alkazarov sistem celu knjigu Otkrivenja stavio u prošlost, njegov sistem tumačenja je nazvan preterizmom.

Iako je Alkazar verovatno prvi primenio preteristički pristup na celu knjigu Otkrivenja, protivnik hrišćanstva iz trećeg stoleća, Porfirije, već je preteristički pristup primenio na Knjigu proroka Danila, ograničavajući je na razdoblje Antioha IV Epifana. U izvesnom smislu, upravo zato su Porfirije i Alkazar postali prethodnici sadašnjeg oblika istorijsko-kritičke interpretacije, koja ograničava značenje i važnost biblijske apokaliptike na prošlost.

Tumačenja Ribere i Alkazara pokušala su da obore protestantsko gledište da se proročanstvo o Antihristu odnosi na papinstvo. Prvi je prebacio Antihrista u daleku budućnost, a drugi u zaboravljenu prošlost. Iako su se ova dva tumačenja međusobno isključivala, ona su ipak skretala pažnju sa istorijskog razdoblja papinske dominacije.

3. Sedamnaesto i osamnaesto stoleće

Uprkos tim alternativnim tumačenjima katoličkih komentatora istorijska primena apokaliptičkih proročanstava nastavljala se i u sedamnestom i osamnaestom stoleću, kada se pojavilo na stotine komentara u Britaniji, Evropi, i u Novom svetu. Istaknuti komentatori toga vremena bili su Džosef Mid (1586-1638), Ajzak Njutn (1642-1727) i Johan A. Bengel (1687-1752). Iako su se razlikovali po pojedinostima, jasnoći stanovšta i razumevanju pojedinih tekstova, ovi komentatori su nastavili da ispunjenje proročanstava biblijske apokaliptike traže na području istorije.

Hilijastička gledišta toga vremena osporila je nova milenijalna teorija koju je formulisao Daniel Vitbi (1638-1726). Vitbi je duhovni milenijum, obeležen sveopštom pobedom evanđelja i obraćenjem svih naroda proglasio ispunjenjem proročanstva o hiljadugodišnjem carstvu u Otkrivenju 20 i stavio ga u vreme pre Hristovog drugog dolaska.

Vitbi je predviđao društvo u kojemu će judeo-hrišćanski sistem vrednosti imati dominantan uticaj. Verovao je da će taj milenijum biti "zlatno doba" rajske pravednosti i mira, i da će se u to vreme, pre Hristovog drugog dolaska, svi narodi obratiti u hrišćanstvo. Na nesreću, takvo odlaganje drugog Hristovog dolaska u daleku budućnost posle milenijuma razvodnjavalo je svest o skorom dolasku našeg Gospoda i uljuljkivalo ljude u lažnu sigurnost.

D. Savremeno doba

1. Oživljavanje interesa za proučavanje proročanstava

Nasilno iskorenjivanje društvenih i političkih institucija u Evropi za vreme francuske revolucije dovelo je do neslućenog buđenja interesa za proučavanje biblijske apokalipse. Nova epoha u proučavanju Danila i Otkrivenja nastala je s obe strane Atlantika. Komentatori i komentari apokaliptičkih spisa umnožavali su se neviđenom brzinom.

Neki pisci su svoje doba počeli da nazivaju vremenom posletka i da govore da su se u tom razdoblju ispunili događaji prorečeni u biblijskim apokaliptičkim spisima. Zavladao je intenzivno očekivanje, posebno među grupama kao što su bili mileriti, da Isus ponovo dođe i da posle toga započne milenijum.

Insistiranje na doslovnom tumačenju Biblije i želja da se potvrde starozavetna proročanstva o Izrailju navela je neke premilenijaliste na krajnosti u doslovnom primenjivanju tekstova, i dovela do pojave judaističkog hilijazma. Ova ideja, koja je postajala sve popularnija što je vreme prolazilo, održala se sve do danas kao dominantni oblik premilenijalizma i postala poznata pod imenom dispencionalizam.

Kao suprotnost premilenijalnom tumačenju Pisma, sve do kraja devetnaestog stoleća postmilenijalisti su nastavljali da šire svoju doktrinu o sveopštem poboljšanju i obraćenju sveta pre drugog Hristovog dolaska.

Razvijajući se istovremeno sa ostalim sistemima tumačenja apokaliptike, racionalistički pogled na proročanstva, koji su isprva zastupali Porfirije i Alkazar, postao je poznat nastojanjem Hjuja Brojtona (1549-1612), Huga Grociusa (1583-1645), Henrija Hemonda (1605-1660) i nemačkih racionalista. Ovi poslednji su prognali biblijsku apokaliptiku u daleku prošlost, lišavajući je njenog predskazateljskog aspekta i njene kosmičke širine.

Ovaj oblik preterizma je danas bolje poznat kao istorijsko-kritička škola. Osim nekih retkih autora koji nastavljaju da apokaliptička proročanstva posmatraju kao panoramsko predviđanje događaja, istorijsko-kritički pristup je sve do sada uspevaio da sebi osigura naj snažniji uticaj na tumačenje apokaliptičkih biblijskih spisa. On je vrlo brzo izbrisao razliku između biblijskih i nebiblijskih apokaliptičkih spisa i počeo da proučava apokaliptičke dokumente jedino kao istorijske fenomene.

2. Istorijsko-kritičko izučavanje apokaliptike

Prvi sveobuhvatni pregled jevrejske i hrišćanske apokaliptike objavio je Fridrih Like 1832. godine. On je svoje delo započeo tumačenjem Otkrivenja da bi onda prešao i na druge apokaliptičke spise. Značajan je i podnaslov njegovog dela: "Pokušaj sveobuhvatnog uvoda u Jovanovo Otkrivenje i celokupnu apokaliptičku literaturu".

Like je verovao da je jevrejska apokaliptika najbolje predstavljena Knjigom proroka Danila (iako ju je datirao u drugo stoleće pre Hrista, zajedno sa ostalim kritičarima svoga vremena), a hrišćanska Otkrivenjem. Ipak, potrudio se da sačuva jedinstvenu prirodu religije nastale na temelju otkrivenja, time što je pravio razliku između kanonske i nekanonske apokaliptike. Zaključio je da je apokaliptika po svojoj suštini proročanska, iako je priznavao da sva proročanstva u Bibliji nisu apokaliptička. Po njegovom mišljenju, srž apokaliptičkog proroštva je njegovo sveobuhvatno shvatanje istorije.

U kratkom članku, objavljenom 1843. godine, Edvard Rojs je pošao od uverenja da Jovanovo Otkrivenje treba smatrati delom apokaliptičke literature. Za razliku od Likea, međutim, Rojs je odbacio razlikovanje između kanonskog Jovanovog Otkrivenja i drugih apokalipsi, što je od tada postalo prihvaćena norma istorijsko-kritičke škole. Rojs je odlučio da proučava ta dela sa racionalističkog gledišta, proučavajući ih onako kako su se pojavljivala u istoriji.

Prvu monografiju koja se posebno bavila jevrejskom apokaliptikom objavio je Adolf Hilgenfeld 1857. godine. Hilgenfeld je pokušao da otkrije prirodu apokaliptičkih spisa proučavajući njihov istorijski razvoj. Pokušao je i da obori Likeovo razlikovanje između nadahnutih i nenadahnutih spisa i primenjivao je hegelijanske iskonstruisane umne tvorevine dok je pratio razvoj apokaliptičke literature.

Osim nekih povremenih znakova interesovanja za to područje, proučavanje apokaliptike je nazadovalo u toku skoro celog stoleća posle Hilgenfelda. Istoričari pripisuju tu promenu snažnom uticaju Juliusa Velhauzena i njegove monumentalne rekonstrukcije izrailjske religije, objavljene 1878. godine.

Velhauzen i njegovi učenici su tvrdili da apokaliptičkim delima nedostaje autentični proročki duh, jer su njihovi autori navodno samo imitatori dela nastalih pre vavilonskog ropstva i prepisivači dela stranih autora, posebno persijskih. Dok su prethodni komentatori apokaliptička dela proglašavali karikom koja povezuje proroštvo i novozavetno hrišćanstvo, Velhauzen tvrdi da su samo klasični proroci predstavljali duhovne prethodnike Isusa Hrista. Ova ideja je dovela do pojave teorije o takozvanoj "proročkoj povezanosti". U skladu s time poricana je svaka veza između proroštva i apokaliptike i apokaliptičkim spisima se nije pridavala neka značajna vrednost.

Izuzetna pojava u tom vremenu svakako da je bio britanski teolog Robert H. Čarls. Početkom dvadesetog stoleća on se oduševljeno prihvatio proučavanja apokaliptičkih spisa. Iako je bio pod snažnim uticajem Velhauzena, celi svoj život posvetio je prikupljanju apokaliptičkih i apokrifnih spisa. Pripremao je kritičke edicije i prevodio ta dela i trudio se da otkrije unutrašnje kvalitete apokalipticizma. Među njegovim mnogobrojnim publikacijama ističe se njegovo dvotomno delo "Apokrifi i pseudoepigrafi Starog zaveta", delo koje je 70 godina služilo teolozima kao dragoceni udžbenik.

Slično Velhauzenu, i Čarls se držao literarnih i istorijsko-kritičkih merila, koja su od apokaliptičkih i biblijskih spisa zahtevala jasnoću, doslednost i aristotelijansku logičnost koja im je bila strana. Očekujući dosledna gledišta i uniformnost u stilu i sadržaju, Čarls nije mogao da podnese nedoslednost u izlaganju i ponavljanja svojstvena apokaliptičkim spisima. Njegovo datiranje apokaliptičkih spisa bilo je pod velikim uticajem njegove evolucionističke perspektive. Hegelijanski "racionalni duh" jasno se zapaža u njegovim istorijskim rekonstrukcijama apokaliptike.

Međutim, za razliku od Velhauzena, Čarls zapaža organsku povezanost između proroštva i apokaliptike. Na taj način se sukobio sa teorijom o "proročkoj povezanosti" koju je zastupao Velhauzen i odlučno ustao u odbranu uske povezanosti između apokaliptike i novozavetnog hrišćanstva.

Kontinuitet između prorokskih i apokaliptičkih spisa, koji su zastupali Like, Rojs, Hilgenfeld, Čarls i drugi zapaža se i u spisima Harolda H. Rolija (Relevantnost apokaliptičkoga, 1944), Dejvida S. Rasela (Metoda i poruka jevrejske apokaliptike, 1964), Petera fon der Osten-Sakena (Apokaliptika u svom odnosu prema proroštvu i mudrosti, 1969), a u najnovije vreme i Pola D. Hansena (Buđenje apokaliptike, 1975) i Džojisa G. Boldvina (Danilo, 1978).

Na prelazu između devetnaestog i dvadesetog stoleća novi istorijsko-kritički pristup razvio je Herman Ginkel (Stvaranje i kaos u pradavna vremena i u vreme posletka, 1895). Ginkel je pokušao da izoluje ono što je smatrao mističnim fragmentima uklopljenima u apokaliptičko tkivo. Pošto, prema Ginkelu, ovi fragmenti nisu mogli da budu identifikovani kao istorijski

dogadaji, on se potrudio da otkrije njihovo značenje u širem kontekstu prastare bliskoistočne mitologije.

Dok se sam Ginkel obraćao vavilonskoj mitologiji, noviji istraživači su skloni da se usredsrede na kananičansku literaturu. Istoričari religije smatraju da je carski kult u Jerusalimu uneo kananičanske motive i koncepte u religiju Izrailja i da su se oni ponovo pojavili u apokaliptičkim spisima.

Metodologiju i komparativni pristup Ginkela dalje su razvili pisci kao Zigmund Mevinkel (Onaj koji dolazi, 1954), Frank M. Kros (Kananitski mitovi i jevrejska epika, 1973), i Džon J. Kolins (Apokaliptička imaginacija, 1984). Umesto da traži istorijsku identifikaciju u apokaliptičkim spisima, ovaj pristup istražuje pretpostavljene mitološke korene u apokaliptičkim prikazima i daje im onda simboličko i aluzivno značenje.

Treći smer u današnjem apokaliptičkom istraživanju je pokušaj da se ta literatura shvati u kontekstu helenističkih i sinkretističkih spisa istočnjačkih religija.

Živahno sadašnje interesovanje za apokaliptiku ima svoj početak u programskom eseju Ernesta Kezimana iz 1960. godine, u kojemu je on naveo da je "apokaliptika majka hrišćanske teologije".

Sistematski teolozi kao Wolfgang Panenberg (Otkrivenje kao istorija, 1968) i Jirgen Moltman (Teologija nade, 1967) takođe su privukli pažnju na važnost apokaliptičke literature u ranim razvojnim etapama hrišćanske teologije. Ova veza između apokaliptike i hrišćanstva posebno upada u oči kada se uzme u obzir prethodno odbijanje teologa da priznaju vezu između apokaliptike i ranog hrišćanstva. Za sve veći broj savremenih teologa, jevrejska apokaliptika je bitna za razumevanje ranog hrišćanstva i hrišćanske teologije.

3. Savremeni pristupi biblijskoj apokaliptici

Pristupi biblijskoj apokaliptici u toku drugog dela dvadesetog stoleća, iako različiti i složeni, mogu se svrstati u dve široke kategorije – duhovni i alegorički pristupi se jedne i literarne i istorijske interpretacije s druge strane.

Postmilenijalizam (tvrđenje da će se drugi Hristov dolazak zbiti posle milenijuma), koji potiče iz pera Danijela Vitbija, dominirao je eshatološkom mišlju konzervativnih protestantskih teologa u toku velikog dela dvadesetog stoleća. Danas je izgubio popularnost. Pogoršavanje društvenih okolnosti po celom današnje svetu oduzelo je postmilenijalizmu njegovu nekadašnju uverljivost. Osim sve veće ugroženosti ljudi u naše doba, i sama Biblija ustaje protiv postmilenijalističkih postavki, jer suprotno Vitbiju, Jovan u Otkrivenju jasno i određeno smešta drugi Hristov dolazak pre, a ne posle milenijuma (Otkrivenje 19,11-20 – 20,10).

a. Duhovni i alegorijski pristupi. Primenujući istorijsko-kritičku metodu na biblijsku apokaliptiku mnogi teolozi smatraju Danila i Otkrivenje, ne kao najavljiivače onoga što će se dogoditi, već kao nagoveštaje nekog unutrašnjeg značenja svemira i ljudskog postojanja.

Iako ovo gledište o biblijskoj apokaliptici stiže sve više pristalica, posebno među teolozima koji korene apokaliptičkih prikaza pronalaze u bliskoistočnoj mitologiji, ne prihvataju ga svi pripadnici istorijsko-kritičke škole. Sklonost da se apokaliptički prikazi posmatraju kao ključ za otkrivanje istorijskih činjenica (iako su te činjenice ograničene na prošlost) zapažala se i danas se zapaža kod velikog broja istorijsko-kritičkih teologa.

Drugi oblik alegorijskog ili duhovnog tumačenja biblijske apokaliptike srećemo posebno u amilenijalističkom shvatanju Otkrivenja 20,1-10. Ne dele svi amilenijalisti pretpostavke istorijsko-kritičke škole; međutim, oni se ipak slažu da hiljadu godina iz Otkrivenja 20 treba tumačiti kao simboličko predstavljanje hrišćanske ere između prvog i drugog dolaska našeg Gospoda. U skladu s time, mi sada živimo u doba milenijuma, jer je Božje carstvo započelo Hristovim rođenjem i završiće se Njegovim drugim dolaskom.

Amilenijalizam, prvi put formulisan u Avgustinovim spisima, nije prihvatljiv, zato što je hermeneutički nedosledan i zato što odbacuje milenijumsko stanovište Knjige Otkrivenja. Ovaj pristup nije dosledan ni u primeni hermeneutičkog načela na tekst u Otkrivenju 20 i na druge delove Biblije.

Literarna struktura Jovanovog Otkrivenja deli se u dva osnovna dela: prva polovina knjige se bavi istorijskim redosledom zbivanja od apostolskih dana do Hristovog drugog dolaska. Drugi deo knjige opisuje eshatološko ispunjenje. Kada bi amilenijalističko gledište bilo pravilno, milenijum bi morao da bude stavljen u prvi, a ne u drugi deo knjige. Stavljajući milenijum u drugi ili eshatološki deo svoje knjige, Jovan je stavio milenijum u budućnost i čvrsto povezao tekst u Otkrivenju 20,1-10 sa nizom događaja koji sačinjavaju Božju završnu i konačnu aktivnost.

b. Doslovna tumačenja. Drugi dominantni savremeni pristup biblijskoj apokaliptici našao je svoj izraz u premilenijalizmu (mišljenje da će se drugi Hristov dolazak zbiti pre milenijuma iz Otkrivenja 20). Premilenijalno tumačenje ima svoje korene u prvih nekoliko stoleća hrišćanske Crkve. Pošto je Avgustinov amilenijalizam postao službena doktrina Crkve početkom Srednjeg veka, premilenijalizam je zapao u zimski san i budio se povremeno u toku proteklih 20 stoleća, posebno posle opadanja popularnosti postmilenijalizma početkom dvadesetog stoleća.

Premilenijalizam, slično istoricističkom tumačenju apokaliptičkih proročanstava, karakterističan je po širokoj lepezi pogleda, iako se svi premilenijalisti ipak slažu da drugi Hristov dolazak prethodi milenijumu iz Otkrivenja 20.

Najveći deo premilenijalista biblijsku apokaliptiku smatra predskazanjima. Redanje događaja u Danilu i Otkrivenju vodi prema kraju i oblikuje deo duge, svete istorije koju je Bog unapred odredio. Ta sveta istorija može postati poznata onima koji proučavaju knjige Danila i Otkrivenja. Biblijski apokaliptički spisi se međusobno dopunjuju i njihove poruke se mogu razumeti na

temelju načela o jedinstvu Biblije. Simboli u viđenjima predstavljaju stvarnost, a redosled događaja odgovara istorijskim zbivanjima.

Istorijski premilenionalizam je doživeo promenu kada se u devetnaestom stoleću pojavio dispencionalizam, pa je u naše vreme dispencionalistički premilenionalizam brojčano dominantan među premilenionalistima. Edvard Irving, Džon N. Darbi, Luis S. Čefer i C.I. Skofild (posebno Scofield Reference Bible) zajednički su doprineli oblikovanju sadašnjeg dispencionalizma, koji predstavlja nekoliko škola, umesto da bude pokret.

Iako je savremeni dispencionalistički premilenionalizam daleko od uniformnosti, mnogi se i dalje slažu s Darbijem da će se drugi Hristov dolazak dogoditi u dve faze. Prva predstavlja tajno odvođenje kada će svi hrišćanski sveti biti "uzeti" da budu s Hristom, a druga se događa sedam godina posle prve kada će se Hristos vratiti da vlada na Zemlji hiljadu godina.

Darbi je verovao da će se u toku tih sedam godina ili "vremena koje će doći" ljudi masovno obraćati, iako je doba evanđelja već završeno, iako je Sveti Duh već povučen sa Zemlje. U toku milenijuma posle toga obnoviće se jevrejsko bogoslužje u Hramu u Jerusalimu i starozavetna proročanstva će se konačno ispuniti. Ovo insistiranje da će se starozavetna proročanstva o carstvu doslovno ispuniti obnavljanjem jevrejske nacije dovelo je do judaističkog oblika hilijazma (Milenijum III. B. 7!)

E. Tumačenje adventista sedmog dana

Adventisti sedmog dana su premilenijalisti, ali kao i većina premilenijalista ranog devetnaestog stoleća, nisu dispencionalisti. U skladu sa svojim istoricističkim shvatanjem biblijske apokalipse, adventisti veruju da je istorija prešla najveći deo svoga puta i da je drugi Hristov dolazak blizu.

Uzevši u obzir da adventisti smatraju da Biblija govori o kataklizmičkom dolasku našeg Gospoda pre početka milenijuma, jasno je da oni ne vide nikakvu biblijsku potvrdu za razdvajanje drugog Hristovog dolaska na "tajno odvođenje" i na "pojavljivanje". Biblijski rečnik upotrebljen za opisivanje Gospodnjeg drugog dolaska ukazuje da će Hristov povratak biti nepodeljen, jedinstven, doslovan, čujan i vidljiv događaj (Vidi: Drugi dolazak I. EE. 1-5!)

Prilikom drugog Hristovog dolaska vernici će se sresti sa Gospodom u oblacima i pratiti ga do nebeskih stanova koje je pripremio za njih, dok će nepokajani biti uništeni (Jovan 14,2.3; 1. Solunjanima 4,16.17; Otkrivenje 19,11-21). Prema tome, milenijum započinje sa nenastanjenom Zemljom. Nemogućnost da nastavi svoje razorno delovanje na nenastanjenoj Zemlji vezuje Sotonu lancima neaktivnosti (Otkrivenje 20,1-3.7.8; vidi: Milenijum!)

Pošto je tekst u Otkrivenju 20 jedini tekst u Bibliji koji izričito opisuje hiljadugodišnje razdoblje, svaki verodostojni opis milenijuma mora biti utemeljen na njemu ili biti u skladu s njime. Nema prema tome nikakvog razloga da mu se pridaju neispunjena starozavetna proročanstva o carstvu, koja su se prvobitno odnosila na jevrejski narod. Nema nikakvog dokaza ni da će se obraćenja

događati posle Hristovog dolaska, jer će sve sudbine biti već zapečaćene povratkom našeg Gospoda. Slično tome, ideja da će biti obnovljeni rituali u Hramu, makar samo u smislu memorijalnih službi i prinošenja žrtava, postaje neprihvatljiva u svetlosti delotvorne i neponovljive prirode smrti našeg Spasitelja.

Posle hiljadugodišnje vladavine Hrista i Njegovih svetih na Nebu, oživeće nepokajani na Zemlji i Sotona će ponovo dobiti priliku da nastavi svoje delo prevare. Međutim, održaće se konačni sud, sve zlo će biti uklonjeno i uspostavljeno novo nebo i nova Zemlja (Otkrivenje 20,7-21,4; Vidi: Sud III. B.3; Milenijum I.C.3!).

Upravo zato adventisti sedmog dana prihvataju istorijsko i premilenijalističko tumačenje biblijskih apokaliptičkih spisa, verujući da ispunjenje tih proročanstava pokriva celokupnu istoriju neznabožičkih imperija od Danilovih dana do konačnog uspostavljanja Božjeg carstva. Adventisti ne prihvataju mišljenje da se celokupna apokaliptička viđenja Danila i Otkrivenja odnose na prošlost. Oni odbacuju i tendenciju duhovnog tumačenja svojstvenu postmilenijalistima i amilenijalistima, ali i krajnje doslovno tumačenje teksta koje je navelo dispencionalističke premilenijaliste na judaistički oblik hilijazma.

Adventisti smatraju da blizina Hristovog drugog dolaska i prestanak mogućnosti da se prihvati ponuda spasenja, koja je označena tim događajem, poništava svako očekivanje nekog "zlatnog doba" ili "vremena koje će doći". Adventističko tumačenje proročanstva izbegava sve zamke spekulacija i senzacionalizma, tako omiljenih među premilenijalistima.

Adventisti čeznu za novim svetom, ali se trude da ozbiljno shvate svoju društvenu, kulturnu i ekološku odgovornost u sadašnjem svetu. Bilo kako bilo, njihova molitva u sva vremena ostaje ista: "Amin! Da, dođi, Gospode Isuse!"

V. Komnetari Elen G. Vajt

Bogata literarna zaostavština Elen G. Vajt otkriva osobu koja je bila pod snažnim uticajem biblijske apokaliptike, posebno Danila i Otkrivenja, i koja ih je visoko cenila. Ona je smatrala da te knjige imaju posebnu važnost i vrednost za Božji narod poslednjeg vremena i preporučivala je da se pažljivo proučavaju. Kao komentator, ostala je dosledni zastupnik historicističkog pristupa, smatrajući da viđenja Danila i Otkrivenja razotkrivaju redosled događanja niza istorijskih zbivanja, koji treba da dostignu svoj vrhunac dolaskom Isusa Hrista i obnovljenjem svega.

Zbog preopširne upotrebe biblijskih tekstova u njenim spisima, skoro da je nemoguće odrediti koliko puta se Elen G. Vajt pozivala na biblijsku apokaliptiku. Ona nije napisala nijednu knjigu koja bi se posebno bavila Danilom ili Otkrivenjem, niti eshatologijom kao takvom. Međutim, snažan uticaj koji je biblijska apokaliptika imala na njeno stvaranje možemo odrediti pomoću dva merila. Prvo, Comprehensive Index to the Writings of Ellen G. White navodi biblijske citate u njenim

najvažnijim delima. Svaka stranica ovog indeksa navodi nekoliko stotina citata, a samo Knjizi proroka Danila Indeks posvećuje dve cele stranice, a Otkrivenju osam stranica. Drugo, kompilacija spisa Elen G. Vajt koji se odnose na poslednje vreme objavljena je 1992. godine pod naslovom Događaji poslednjih dana i ima 330 stranica.

Sledeći citati su tipični za mnoge koji bi se mogli navesti iz njenih spisa:

A. Poziv na proučavanje Danila i Otkrivenja

"Čitajte Knjigu proroka Danila!" – savetovala je ona.

"Razmišljajte, tačku po tačku, o istoriji carstava koja su tu predstavljena... Svetlost koju je Danilo dobio neposredno od Boga bila je data posebno za ove poslednje dane." (4BC 1166)
"Knjiga Otkrivenja objavljuje svetu šta je bilo, šta je sada i šta će doći; ona je za pouku nama na koje posledak sveta dođe. Tu knjigu treba proučavati smerno i sa strahopoštovanjem. Imamo prednost da saznamo ono što će nam poslužiti za pouku." (R&H, 31. avgust 1897)

Propovednicima je savetovala: "Propovednici treba da iznose sigurnu proročku reč kao temelj vere adventista sedmog dana. Proročanstva Danila i Otkrivenja treba pažljivo proučavati i u vezi s njima i reči: 'Gle, Jagnje Božje koje uze na sebe grehe sveta!' " (GW 148)

B. Tumačenje biblijske apokaliptike

Elen G. Vajt nigde nije upotrebila reč "apokaliptika", niti je pokazala bilo kakav interes prema spekulacijama istorijsko-kritičke škole u vezi sa odnosom između biblijske apokaliptike i apokaliptike uopšte. Ona je svoju pažnju usmerila na Danila i Otkrivenje i u manjoj meri na druga apokaliptička poglavlja kao što je Matej 24.

Ona je priznala Danila, jevrejskog zarobljenika odvedenoga u Vavilon kao autora knjige toga imena (PK 553.554; 7T 161). Zatim, izjavila ju je da Danilo napisao oko pet stotina godina pre Hrista i tako izričito odbacila drugo stoleće pre Hrista kao vreme nastanka te knjige (DA 98). Što se tiče Otkrivenja, navela je Jovana omiljenog učenika, jednoga od dvanaestorice prvobitnih apostola, kao pisca i kazala da je knjigu napisao u poznim godinama svoga života u toku vladavine imperatora Domicijana, koji ga je prognao na ostrvo Patmos (AA 568-571).

Elen G. Vajt je pozivala da se Otkrivenje proučava zajedno s Knjigom proroka Danila . Godine 1902. je napisala: "Bila je moja ideja da ove dve knjige povežem zajedno, Danila pa Otkrivenje, kao knjigu koja pruža potpunije videlo na teme kojima se bavio Danilo. Cilj je bio da se ove dve knjige spoje da bi se tako pokazalo da se obe bave istim temama." (TM 117)

Njeni mnogi tekstovi o Danilu i Otkrivenju pokazuju doslednu istoricističku hermeneutiku, iako se ona sama nikada nije poslužila tim izrazom. Za nju proročanstva ovih knjiga objavljuju istorijsku panoramu događaja od vremena Danila i Jovana sve do uspostavljanja večnog Božjeg carstva. Kao što ništa nije htela da zna o drugom stoleću kao o vremenu pisanja Knjige proroka Danila, tako nije htela da zna ni za preterističko tumačenje Otkrivenja. Ona nije bila ni idealista ni futurista; oni delovi biblijskih apokaliptičkih spisa čije se ispunjenje očekuje tek u budućnosti za nju predstavljaju samo vrhunac razvojnog puta istorije koju je Bog najavio preko viđenja i simbola.

Sledeći tekstovi pokazuju njeno mišljenje o postepenom ispunjavanju proročanstava ove dve knjige:

"U Otkrivenju su opisane dubine Božje... Njene istine su namenjene onima koji će živeti u poslednje dane istorije ove Zemlje, ali i onima koji su živeli u Jovanovo vreme. Neki prizori opisani u toj knjizi dogodili su se u prošlosti, neki se sada događaju; neki najavljaju kraj velikog sukoba između sila tame i Kneza Neba, a neki prikazuju pobede i radost otkupljenih na obnovljenoj Zemlji." (AA 584)

"Knjiga Otkrivenja objavljuje svetu šta je bilo, šta je sada i šta će tek doći; ona je data za pouku nama na koje posledak sveta dođe." (7BC 954)

Iako su neki na temelju nekih njenih tekstova pokušavali da nađu podršku za dvostruko ispunjavanje proročanstava, sila dokaza govori protiv takvog gledišta. Upozoravajući protiv takvog pristupa, ona piše: "Događaji u nizu proročanstava koja su se ispunila u prošlosti sada se prebacuju u budućnost, i tako se tim teorijama potkopava vera nekih vernika." (2SM 102) Elen G. Vajt govori o proročkom lancu koji se proteže kroz istoriju, o Bogu koji otkriva istoriju "od večnosti u prošlosti do večnosti u budućnosti" (PK 536). Ona kaže: "Proročanstva objavljuju redosled događaja koji vode sve do početka suda. To se posebno odnosi na Knjigu proroka Danila." (GC 356) Umesto da kažemo da je Elen G. Vajt govorila da će se proroštva ponavljati, mogli bismo zaključiti da će se istorija ponavljati. (Rajs 145-161)

C. Sveobuhvatna izlaganja

Ne samo da je svojim spisima Elen G. Vajt pokazivala trajni interes prema biblijskoj apokaliptici, već je na nekim mestima i sama delovala apokaliptički, naglašavajući neke indikacije iz Otkrivenja da bi razradila scenario događaja koji će neposredno prethoditi drugom Hristovom dolasku ili se događati posle njega. Tako je cela druga polovina njenog značajnog dela Velika borba između Hrista i Sotone usredsređena na razdoblje od adventnog probuđenja početkom devetnaestog stoleća preko drugog Hristovog dolaska pa sve do obnovljenja svega. Prvo poglavlje toga dela (18. poglavlje) bavi se Vilijamom Milerom, koji je, piše ona, bio pozvan kao Jelisije da "napusti svoj plug i da ljudima otkriva tajne Božjega carstva" (GC 331). Završna poglavlja ove knjige bave se događajima koji će se tek dogoditi u budućnosti.

U tom sveobuhvatnom izlaganju Elen G. Vajt daje jasno tumačenje Malog roga iz Danila 7, aždaha iz Otkrivenja 12, risa iz Otkrivenja 13, i zveri sa dva roga iz Otkrivenja 13. Ona piše da su 1260 dana proročkog vremena iz Danila i Otkrivenja istovetni sa tri i po godine i četrdeset i dva meseca, i da su našli svoje ispunjenje u 1260 godina papinske supremacije (538-1798). Gledajući unapred u budućnost, ona predviđa konačni sukob oko subote i Božjeg zakona, sukob koji je simbolički predstavljen nametanjem "žiga zveri" nastojanjem "ikone zveri".

D. Božanski nadzor nad istorijom

Za Elen G. Vajt velika poruka biblijske apokaliptike je božanski nadzor nad istorijom. Bog Danila i Otkrivenja, Bog cele Biblije, to je Gospod vremena i prostora. On vidi sve, On zna sve, On upravlja svime. On ne kontrolira ljudsku volju – slobodna volja je stvarnost – ali na kraju On tako usmerava događaje da se ispuni Njegova večna namera. Iako ljudima život može izgledati haotičan i besmislen, Bog upravlja njime i na kraju će rešiti sve i obnoviti savršeni mir i sklad u svetu.

Govoreći o Isusovom prvom dolasku, Elen G. Vajt je napisala: "Nalik zvezdama koje se kreću određenim putanjama kroz beskrajna prostranstva, Božje namere ne poznaju žurbu ni zakašnjenje... Isto je tako na nebeskom Savetu određen i trenutak Hristovog dolaska. Kada je veliki sat vremena pokazao taj tren, Isus se rodio u Vitlejemu." (DA 32)

Ovim rečima je izraženo njeno shvatanje smera božanske istorije: Bog će na kraju zadržati kontrolu. Iako ljudska bića saraduju i učestvuju u božanskom planu, ona ga ne mogu osujetiti.

Ona opisuje smireno, spokojno božansko nadziranje istorije: "U analima ljudske istorije, jačanje naroda, pojavljivanje i padanje imperija, naizgled zavise od čovekove volje i veštine; oblikovanje događaja, u velikoj meri izgleda kao rezultat njegove moći, ambicije ili inata. Međutim, u Božjoj Reči zavesa je povučena ustranu, tako da u svim igrama i protivigramima ljudskih interesa, sila i strasti, iznad njih i iza njih, vidimo oruđa Svemilostivoga koja tiho i strpljivo ostvaruju namere Njegove volje." (PK 499.500)

Ovo je, naravno, opis istorije koju objavljuje biblijska apokaliptika. U Danilu Gospod postavlja careve i uklanja careve; u Otkrivenju On straži nad zenicom svoga oka, nad Crkvom.

I, na kraju, On stvara novo nebo i novu Zemlju, u kojoj pravda živi.

"Velika borba je završena. Greha i grešnika više nema. Ceo svemir je čist. Potpuni sklad i radost vladaju u celom neizmernom svemiru. Od Onoga koji je sve stvorio teku život, svetlost i radost kroz sve svetove beskrajnog prostranstva. On najmanjeg atoma do najvećeg sveta, sve stvari, i živa i neživa priroda, u svojoj nepomućenoj lepoti i savršenoj radosti govore da je Bog ljubav." (GC 678)

VI. Literatura

Charlesworth, James H, ed. The Old Testament Pseudepigrapha, 2. vols. Garden City, N.Y. Doubleday, 1983-1985.

Collins, John J, The Apocalyptic Imagination: An Introduction to the Jewish Matrix of Christianity, New York: Crossroad, 1984.

Froom, LeRoy, The Prophetic Faith of Our Fathers, 4. vols. Washington, D.C. R&H, 1946-1954.

Hobbrook, Frank B, ed. The Seventy Weeks, Leviticus and the Nature of Prophecy, Daniel and Revelation Committee Series, Vol 3, Washington, D.C. Biblical Research Institute, 1986.

_____ Symposium on Daniel, Daniel and Revelation Committee Series, vol 2, Washington D.C, Biblical Research Institute, 1986.

_____ Symposium od Revelation, Book 1. Daniel and Revelation Committee Series, vol 6. Silver Spring, Md, Biblical Research Institute, 1992.

_____ Symposium on Revelation, Book 2, Daniel and Revelation Committee Series, vol 7, Silver Spring, Md, Biblical Research Institute, 1992.

Koch, Klaus, The Rediscovery of Apocalyptic, Studies in Biblical Theology, second series, No 22, London, SCM, 1972.

McGinn, Bernard, Visions of the End: Apocalyptic Traditions in the Middle Ages, New York, Columbia University Press, 1979.

Rice, George E, "Elen G. White's Use of Daniel and revelation, Book 1. Ed. Frank B. Holbrook, Daniel and Revelation Committee Series, vol 6, Solver Spring, Md, Biblical Research Institute, 1992.

"The Role of Israel in Old Testament Prophecy", IN The SDA Bible Commentary, Washington, D.C. R&H, 1955, vol 4, pp. 25-38.

Rowland, Christopher, The Open Heaven: The Study of Apocalyptic in Judaism and Early Christisnity, New York, Crossroad, 1982.

Shea, William H, Selected Studies on Prophetic Interpretation, Daniel and Revelation Committee Series, vol 1, Washington, D.C, Biblical Research Institute, 1982.

22. BOŽANSKI SUD

Gerhard F. Hazel

Uvod

Biblija se isto toliko naširoko bavi sudom kao i spasenjem. Te dve teme, sud i spasenje, međusobno se isprepliću kao niti od 1. Mojsijeve pa sve do Otkrivenja. Mislim da se to događa zato što sud i spasenje osvetljavaju milost i pravednost, dve međusobno povezane karakteristike božanske prirode. Upravo zato se sud i spasenje ne mogu i ne smeju razdvajati, jer bi inače izgubili svoju sveobuhvatnost i ne bi se više uzajamno nadopunjavali.

Sud zaslužuje našu posebnu pažnju, jer se bez njega ne bi mogla pravilno shvatiti važna pitanja kao što su: (a) božanska pravednost u nepravednom svetu (teodicija), (b) odmazda za učinjeno zlo, (c) patnje nevinih, (d) razrešenje sukoba između dobra i zla, (e) kraj greha i patnji. Ali iznad svega, konačni sud će doneti opravdanje Stvoritelju – Njegovom karakteru, zakonu i vladavini – u mislima svih stvorenih bića, bilo odanih, bilo pobunjenih, i osigurati večnu sigurnost i mir u celom svemiru. Upravo zato je sud u Bibliji opisan kao bitan deo "večnog evanđelja" (Otkrivenje 14,6.7).

I. Rečnik suda

A. Rečnik suda u Starom zavetu

1. Jevrejski koren špt i izvedenice
2. Jevrejski koren din i izvedenice
3. Jevrejski koren rib i izvedenice

B. Rečnik suda u Novom zavetu

1. Pojmovna grupa krino
2. Imenica krisis
3. Imenica krima
4. Imenica krites

II. Božanski sud u okviru procesa istorije

A. Božanski sud i blagodat u 1. Mojsijevoj

1. Greh, pad, božanski sud i blagodat

2. Greh, božanski sud i blagodat za Kajina

3. Greh, božanski sud i blagodat za svet

4. Greh, božanski sud i blagodat za Sodom i Gomor

B. Greh, božanski sud i blagodat za narode i za Izrailja

1. Božanski sud i blagodat za Hananićane

2. Božanski sud i blagodat za narode

3. Božanski sud i blagodat za stari Izrailj

C. Božanska sudijska uloga

D. Božanski sud po delima

E. Kazneni sud i prirodne posledice čovekovih dela

III. Božanski sud i kraj svetske istorije: poslednji sud

A. Sažet prikaz sveopšteg poslednjeg suda

1. Sveopšti poslednji sud u spisima starozavetnih proroka

2. Sveopšti poslednji sud po učenju Isusa Hrista

3. Sveopšti poslednji sud po učenju apostola

4. Sveopšti poslednji sud pri kraju sveta

B. Detaljan opis sveopšteg poslednjeg suda

1. Preadventni istražni sud

2. Postadventni milenijalni sud

3. Postmilenijalni izvršni sud

IV. Sud i hrišćanski život

V. Istorijski pregled

A. Božanski sud od rane Crkve do Doba prosvete

B. Božanski sud od Doba prosvete do današnjeg vremena

1. Trendovi u liberalnoj teologiji

2. Trendovi u protestantskoj teologiji

C. Adventističko stanovište

VI. Komentari Elen G. Vajt

A. Preadventni istražni sud

B. Postadventni milenijalni sud

C. Postmilenijalni izvršni sud

VII. Literatura

I. Rečnik suda

Poseban sudski rečnik Biblije je vrlo bogat i raznovrstan. Međutim, ona na mnogo mesta govori o sudu ne služeći se tipičnom sudskom terminologijom. Ipak, smatramo da bi bilo vrlo korisno pozabaviti se sudskom terminologijom Starog i Novog zaveta.

A. Rečnik suda u Starom zavetu

1. Jevrejski koren špt i izvedenice

Jevrejski koren špt pojavljuje se ukupno 642 puta u Starom zavetu i imeničkom i glagolskom obliku. Odnosi se na akciju kojom se obnavlja neki poremećeni ili ugroženi odnos.

Jevrejska reč šopet pojavljuje se 58 puta i odnosi se na osobu koja ustanovljava krivicu ili nevinost optuženoga i koja posle toga izriče presudu u njegovu korist ili na njegovu štetu (5. Mojsijeva 1,16; 1. Samuilova 7,15-17). Međutim, taj sudija je istovremeno pomoćnik, spasitelj ili izbavitelj (Sudije 3,9,15; 2. Carevima 13,5; Isaija 19,20; Nemija 9,27). Cilj sudije je da uspostavi blagostanje i mir (jevrejski šalom). Suđenje osigurava oslobođenje, opravdanje i spasenje, ili osudu i kaznu.

Imenica suđenje ili pravda (jevrejski mišpat) pojavljuje se 424 puta. Među njenim različitim značenjima sledeća su važna: (1) sudijska odluka (oko 200 puta; 1. Carevima 20,40); (2) sudski slučaj (Isaija 3,14); (3) autoritet, pravo ili pravda kao ljudska aktivnost (Psalam 106,3; Priče 12,5)); i posebno (4) kao božanski atribut (5. Mojsijeva 1,17; 32,4; Psalam 119,149). Bog izvršava presude (množina šepatim) protiv egipatskih bogova i prvenaca ((2. Mojsijeva 12,12; 4. Mojsijeva 33,4) izbavljajući Izrailja "mišicom podignutom i sudovima velikim" (2. Mojsijeva 6,6).

I Izrailj je iskusio božanske sudove (Jezekilj 5,10,15). Bog ih može izvršiti vojnim sredstvima (mač, Isaija 3,25; Jeremija 9,16) ili putem prirodnih katastrofa kao u Jezekilju 14,21: "Mač i glad, i zle zveri i pomor!" Neverni, buntovni Izrailj, koji je prekršio zavet s Bogom, iskusio je kaznene sudove na isti način na koji je Bog izlivao svoje sudove na neznabožičke narode, kao što je Moav (Jezekilj 25,11) ili Egipat (Jezekilj 30,19). Ipak, ostatak će se izbaviti i Gospod će ga obnoviti (Amos 9,11-15). Taj verni ostatak biće zaštićen od svojih neprijatelja i tlačitelja moćnom rukom svemogućeg Boga, koji će izliti svoje sudove na one "koji ih pleniše" (Jezekilj 28,26).

Glagolski oblik jevrejskog korena špt -"suditi", često izražava misao o presuđivanju između dve osobe (1. Mojsijeva 16,5) ili dve grupe ljudi (Sudije 11,27), čiji je međusobni odnos bio poremećen. Među njima, dakle, dolazi do pomirenja i do uspostavljanja mira (jevrejski šalom) delovanjem suda treće osobe.

Sudijska aktivnost može biti završena donošenjem negativne odluke, osude (Jezekilj 23,45) ili pozitivne presude, oslobađanja odnosno opravdanja optuženoga (Psalam 10,18. sa Bogom kao subjektom; Isaija 11,4; Psalam 82,3. s narodom kao subjektom). Ovo je prikazano u 5. Mojsijevoj 25,1. rečima: "Kada je raspra (jevrejski rib) među ljudima, pa dođu na sud da im sude (jevrejski špt), tada pravoga neka opravdaju, a krivoga neka osude!"

Potlačeni uzvikuju "neka mi se sudi" ili "neka budem opravdan" (Psalam 7,8; 35,24; 43,1). Molba je upućena Gospodu, koji je pozvan da "sudi" ili da "opravda" potlačenoga i od kojega se očekuje da spase i izbavi. Samo Bog može da donese pravedan sud i izvrši konačno opravdanje.

Na temelju raznovrsne upotrebe jevrejskog korena špt postaje jasno da u ljudskim i božanskim sudijskim aktivnostima dvostruki aspekt osude-kazne ili opravdanja-izbavljenja ima ključnu ulogu. Različiti oblici korena špt se mogu upotrebiti i u negativnom i u pozitivnom smislu. Pojam sud nije negativan sam po sebi.

2. Jevrejski koren din i izvedenice

Iako je osnovno značenje ovog pojma "suditi", din u užem smislu izražava autoritativnu, obaveznu presudu u pravnom slučaju. Često se glagolski oblici dina pojavljuju u paralelizmima zajedno sa oblicima glagola špt (Psalam 9,8.9; 140,13.12; Priče 31,9; Isaija 10,2), ukazujući da imaju usko povezano značenje.

Gospod će "suditi (špt- izbaviti) svome narodu" (5. Mojsijeva 32,36) i "suditi narodima" (Psalam 7,9.8), dolazeći da ih izbavi, da ih rastereti. Mesijanski car će "suditi narodu tvojemu po pravdu" (Psalam 72,2). Sa druge, negativne strane, On će "suditi narodu kojemu će (Izrailj) služiti" (1. Mojsijeva 15,14) i On će "doći na sud" (Isaija 3,14) sa starešinama Izrailja koje su činile nepravdu.

Jevrejska imenica din (pojavljuje se 19 puta) ima značenje "zakonsko pravo" (5. Mojsijeva 17,8; Jeremija 5,28; Psalam 9,4.5; Priče 29,7) i "sudska parnica" ili "slučaj" (Jov 35,14; Jestira 1,13). Ona se može odnositi i na "osudu" ili "presudu" (Psalam 76,8.9) koju Bog izriče sa Neba.

Imenica dajjan – sudija ili zaštitnik, pojavljuje se u 1. Samuilovoj 24,15. i u Psalmu 68,5.6. kao oznaka božanstva. Bog je sudija. Danilovo ime, utemeljeno na pojmu din, znači "Bog je moj sudija".

Aramejska imenica din pripisana je i Caru Neba u Danilu 4,37.34, sa značenjem "sudija" Ista imenica je upotrebljena i prilikom opisivanja prizora nebeskog suda u Danilu 7 u smislu "sudijska dvorana" (Danilo 7,10) i "presuda" svetima koju izriče Svemogući (Danilo 7,22).

3. Jevrejski koren rib i izvedenice

Osnovno značenje pojma rib je "raspravljati, sukobljavati se, svađati se, prepirati se" (1. Mojsijeva 26,20-22; 4. Mojsijeva 20,3; 5. Mojsijeva 33,7.8), ili "voditi sudski spor, započeti sudsku parnicu" (Isaija 3,13; Jeremija 2,9; Osija 4,4; Psalam 74,22).

Imenica rib (62 puta) odnosi se na raspravu među pojedincima ili grupama (1. Mojsijeva 13,7; 5. Mojsijeva 25,1; Isaija 58,4). Međutim, u našem slučaju, od najvećeg interesa je njena upotreba u smislu "zavetne sudske parnice" (Psalam 35,23). Bog je opisan kao Biće koje dolazi da pruži pravnu pomoć pojedincu ili grupi (1. Samuilova 25,39; 2. Samuilova 22,44; Psalam 35,1.23; Plač 3,58). Gospod učestvuje u sukobu – sudskoj parnici – protiv naroda (Jeremija 25,31; 51,36). On učestvuje i u zavetnoj "sudskoj parnici" protiv svog naroda Izrailja (Osija 4,1; Mihej 6,2; Jeremija 2,9), ali se i bori za njega (Jeremija 50,34; 51,36). Gospod je i sudija i branitelj; On istovremeno preuzima uloge tužitelja i branitelja.

B. Sudski rečnik u Novom zavetu

Grčki koine jezik u Novom zavetu upotrebljava niz reči da izrazi različite ideje o sudu. Njihovo tačno značenje zavisi isto toliko od konteksta koliko i od same reči.

1. Pojmovna grupa krino

Grčki glagol *krino* – u značenju odvojiti, razlikovati, razlučiti, podeliti, oceniti – upotrebljava se kao tehnički pravni termin u ljudskim sudskim poslovima u značenju suditi, doneti odluku u sporu, ili izneti pred sud (na primer, Luka 19,22; Jovan 7,51; Dela 25,9.10). Upotrebljava se i u slučajevima suđenja u kojima učestvuju Hristos ili Otac (Jovan 5,30; 8,16; 1. Korinćanima 5,13; 2. Timotiju 4,1; Jakov 2,12; 1. Petrova 4,5; Otkrivenje 6,10).

Značenje "osuditi" ili "kazniti" ponekad više odgovara nego "suditi". Na primer, Otac nije poslao svoga Sina da "osudi" svet, umesto da sudi svetu (Jovan 3,17.18). Oni koji poznaju zakon biće "osuđeni" po zakonu, umesto da im bude suđeno po zakonu (Rimljanima 2,12) "Gospod će suditi (bolje kazniti) svome narodu!" (Jevrejima 10,30)

2. Imenica krosis

Ova imenica se prevodi rečima kao što su "sud", "osuda", "kazna". Njome se najčešće izražava negativna odluka, u smislu "osuda" i "kazna" koja iz nje proizlazi. U tekstu u 2. Petrovoj 2,4.11. pojam *krosis* je upotrebljen u smislu osude koja donosi kaznu. "Dan suda" je dan kada će nebeski Sudija izreći osudu, kaznu (2. Petrova 2,9).

Evangelje po Jovanu sadrži niz reči kojima Isus opisuje sud u sadašnjosti. Jovan 12,31. govori o sudu nad Sotonom: "Sada je sud (*krosis*) ovome svetu. Sada će biti isteran knez ovoga sveta napolje." U Jovanu 16,11. Isus kaže da će Utešitelj ukoriti svet za "sud, što je knez ovoga sveta osuđen" – "što je bio kažnjen".

Sud nad Sotonom se odnosi na ograničavanje područja njegovog uticaja. Njegova kazna je ograničavanje njegove aktivnosti na ovaj svet, koji "leži u zlu" (1. Jovanova 5,19).

Po Isusovom učenju oni koji stoje u Njemu imaju večni život već sada: "Ko veruje Sina ima život večni!" (Jovan 3,36) Vernici koji već sada imaju večni život će ipak umreti, ali će ih Isus podići "u poslednji dan" (Jovan 6,40). Oni će se ipak pojaviti na sudu, iako nisu pod osudom. Jovan 5,24. objašnjava: "Zaista, zaista vam kažem, ko moju reč sluša i veruje onome koji je mene poslao ima život večni i ne dolazi na sud, nego je prešao iz smrti u život." Ove Isusove reči ne znače da nema nikakvog suda za vernike. Tekst u Jovanu 5,24. je integralni deo svoga

konteksta: Jovan 5,19-30! Taj kontekst pokazuje da je Otac "sav sud (krisis) dao sinu" (Jovan 5,22), i time otkriva da sadašnji sud ne ukida sud u budućnosti.

Uslovi pod kojima se stiće večni život sada su slušanje Isusovih reči i verovanje da ga je Otac poslao (Jovan 5,24). Oba pojma se nalaze u participu prezenta aktiva, što ukazuje da vernici treba trajno da budu u stanju slušanja i verovanja da bi večni život postao trajna stvarnost u njihovom iskustvu. Večni život nije stanje koje se nikada ne može izgubiti, već je to stvarnost vere u sadašnjosti jedino za one koji ostanu u Hristu. Za vernika koji otpadne, večni život je izgubljen i sud će odrediti njegovu sudbinu.

Vernik koji ostane veran Bogu "ne dolazi na sud (krisis)" što znači "pod osudu", "pod kaznu". Prema tome, vernik neće biti osuđen, neće biti kažnjen. Jedan savremeni engleski prevod kaže: "Neće mu biti izrečena presuda!" – negativna presuda, neće biti osuđen! (The Modern Language Bible)

Jovan 3,19. kaže da "je sud (krisis) ovaj što videlo dođe na svet, i ljudima omile većma tama nego li videlo, jer njihova dela behu zla." Ovde se stavlja jasan naglasak na odvajanje, na podelu. Ljudi koji se suoče sa Hristom, razdvajaju se na Njegove sledbenike (ljubitelje svetlosti) i Njegove protivnike (ljubitelje tame). U život onih koji se sreću s Njime Isus unosi "krisis", koja ih prisiljava da se odluče za Njega ili protiv Njega. Oni koji se odluče za Njega neće morati da se suoče s budućom osudom, kaznom, na poslednjem sudu, aliu će obi koji ga odbace u to vreme morati da iskuse i osudu i kaznu.

3. Imenica krima

Iako se pojam krima tradicionalno prevodi rečju sud, često dobija konotaciju "odluka" ili "sudska presuda". Krima se često upotrebljava u nepovoljnom smislu, kao osuda koja je posledica negativne odluke na Božjem sudu (2. Petrova 2,3; Juda 4; Otkrivenje 17,1). Ovo značenje je prikladno u jednom broju slučajeva kada se odluka suda zaista pokazala kao negativna (Marko 12,40; Rimljanima 13,2; Galatima 5,10; 1. Timotiju 5,12; Jakov 3,1).

U nekim kontekstima i pozitivni i negativni aspekti su prisutni u pojmu krima. Tako se, na primer, izriče božanska presuda u korist svetih, a protiv Vavilona (Otkrivenje 18,20). U tom tekstu pojam krima jasno obuhvata sud sa Božjom odlukom u korist Njegovih odanih sledbenika i protiv Vavilona.

Kontekst Otkrivenja 20,4. pokazuje da pojam krima mora da znači sud. Na milenijalnom sudu pojam je upotrebljen da označi aktivnosti svetih, koji su sada opravdani i sede na prestolima, i koji zasedaju kao sudsko veće i imaju vlast da sude zlima. Od njih se očekuje da izreknu negativnu presudu (Zapazite sličnu sliku u Danilu 7,10.22. kada Bog sedi, a sveti izlaze na sud!). Ova imenica izgleda da je ovde upotrebljena zbog svoje tipično negativne konotacije o osudi i kazni (Otkrivenje 17,1; 18,20). Ovo delo suda spominje i apostol Pavle: "Ne znate li da će sveti suditi svetu?... Ne znate li da ćemo i anđelima suditi!" (1. Korinćanima 6,2.3) Ovo delo

obuhvata pažljivu istragu na nebu, ispitivanje izveštaja o zlima (Otkrivenje 20,12-15) i odmeravanje kazne.

4. Imenica krites

Ova imenica se prevodi kao ""sudija", bilo da se radi o ljudskim bićima (Matej 5,25; Luka 18,26; Dela 24,10) ili o Bogu. U Jevrejima 12,23. govori se o "Bogu, koji je sudija svima". Jakov 4,12. piše o Hristu kao o sudiji: "koji može spasti i pogubiti!" On je opisan kao "pravedni sudija"" (2. Timotiju 4,8), "narečeni od Boga sudija živima i mrtvima" (Dela 10,42) i kao "sudija koji stoji pred vratima" (Jakov 5,9).

II. Božanski sud u okviru procesa istorije

Zašto je sud neophodan u procesu istorije, a ne samo na kraju vremena? Šta zahteva takav sud? Zar nam Božja ljubav ne bi bila dovoljna? Hoće li božanska ljubav nadglasati božanski sud?

A. Božanski sud i Njegova blagodat u 1. Mojsijevoj

Od samog početka Biblije zapaža se izrazita veza između greha, suda i blagodati. Ova povezanost nije prisutna samo u 1. Mojsijevoj, već se zapaža i u istorijskim knjigama Staroga zaveta. Ona ima važnu ulogu u proročkim spisima i u drugim delovima Svetog pisma.

1. Greh, pad, božanski sud i blagodat

Kučač je uspeo da unese greh u svet, menjajući tako i čovečanstvo i sam svet. Bog se smesta pojavio na poprištu i uputio svoj božanski poziv: "Adame, gde si?" (1. Mojsijeva 3,9) Ovaj poziv se ne bi smeo shvatiti kao osuda, već kao poziv čoveku da se vrati Bogu i da okrene leđa Sotoni i ropskim okovima koje je greh doneo na svet. Stvoritelj se predstavio kao Spasitelj svojim pozivom koji nudi blagodat. Milostivi Stvoritelj je i sudija. Njegova sudijska aktivnost je obuhvatila proklinjanje zmije (1. Mojsijeva 3,14). Tim aktom Bog je izrekao i izvršio presudu. Zatim je izrekao presudu Evi (1. Mojsijeva 3,16) i Adamu (1. Mojsijeva 3,17-19).

U početku ljudske istorije uspostavljen je odnos između greha, suda i blagodati koji će obeležavati celu Bibliju. Pošto je objavio prvo mesijansko obećanje i time uspostavio

neprijateljstvo između zmije i žene, pošto je obećao da će Seme ženino skršiti glavu zmiji (1. Mojsijeva 3,15), Bog je izrekao sud nad ženom. Sud se odnosio na patnje prilikom rađanja dece i na zavisnost od muža (1. Mojsijeva 3,16). Svrha ovog suda je bila da se zaleče rane i obuzda zlo, da se otkrije božanska blagodat. Trebalo je da se ponovo uspostave poremećeni odnosi, da se sačuva veza između muža i žene i da se uspostavi novi odnos čoveka sa Stvoriteljem i Spasiteljem. Osim toga, trebalo je da se obuzda širenje greha i pokvarenosti.

I sud nad Adamom bio je slične prirode, lečenje rana i obuzdavanje zla. Trebalo je da Adam teško radi i da u znoju lica svojega nabavlja hranu (1. Mojsijeva 3,19). I to je bio deo Božjeg šireg plana spasenja kojim će se obuzdati uticaj greha. Trebalo je da rad bude koristan protivotrov za lečenje lakoumne lenosti, da čoveku pruži sreću i radost zbog postignutih radnih uspeha.

Ovde se srećemo sa nekoliko osnovnih elemenata biblijskog shvatanja suda: (1) Sud treba da leči i obuzdava zlo. Bog zadržava kontrolu nad grehom, propisujući novi poredak, uspostavljajući nove odnose i obuzdavajući širenje greha. (2) Greh je neposlušnost Božjoj izričitoj naredbi, koja je bila izrečena da bi se prvi par sprečio da učini zlo i da donese bedu sebi i celom svetu; prema tome, greh je nepoštovanje Božje volje izražene u Njegovom zakonu. (3) Obnoviteljski aspekt suda (kada je prisutan) treba da donese obnovljenje i vraćanje u prvobitno stanje sklada s Božjom voljom; on treba da omogući obuzdavanje greha i da pomogne čoveku da ostane odan svom Stvoritelju i Otkupitelju.

2. Greh, božanski sud i blagodat prema Kajinu

Izveštaj o Kajinu i Avelju opisuje kako je greh poprimio nove dimenzije. Pod uticajem greha, Kajin je ubio svoga brata posle sukoba oko pravog oblika bogoslužnja (1. Mojsijeva 4,1-16). Bog se neposredno suočio s Kajinom, postavljajući mu dva pitanja: "Što se središ?" (1. Mojsijeva 4,6) i "Gde ti je brat Avelj?" (1. Mojsijeva 4,9) Bog je izrekao svoj sud nad Kajinom (1. Mojsijeva 4,10-12) i on je otišao "ispred Gospoda i naselio se u zemlji Naidskoj na istoku prema Edemu" (1. Mojsijeva 4,16).

Redosled događaja u izveštaju o Kajinu i Avelju ovako bi se mogao sažeti: ljudski greh (1. Mojsijeva 4,3-8), božanska intervencija sudom (1. Mojsijeva 4,9-12), blagodat oproštenja ukazana čoveku radi njegove zaštite (1. Mojsijeva 4,13-15), kazna izrečena i izvršena (1. Mojsijeva 4,16). Jasno je vidljivo da Bog preuzima odlučujuću ulogu ne samo u suđenju i izvršavanju kazne, već i u pružanju milostive zaštite od budućih pretnji.

Sud je po svemu sudeći istovremeno kazneni (retribucija) i spasavalački po svojoj prirodi; njime se obuzdava greh, ograničavaju rezultati kazne, i ukazuje zaštita Kajinu od pretnje pravila taliona: oko za oko i zub za zub (2. Mojsijeva 21,23)

3. Greh, božanski sud, i blagodat prema svetu

Izveštaj o "sinovima Božjim" (Setovci) koji su se ženili "kćerima čovečjim" (Kainovci) u 1. Mojsijevoj 6,1-4. objašnjava kako je došlo do izopačenja ljudske prirode i sveopšteg Potopa, koji je označio kraj pretpotopnog sveta.

U vreme pravednog Noja Gospod je video "da je nevaljalstvo ljudsko veoma veliko na zemlji, i da su sve misli srca njihova svagda samo zle" (1. Mojsijeva 6,5). "A zemlja se pokvari pred Bogom i napuni se zemlja bezakonja." (1. Mojsijeva 6,11) "I pogleda Bog na zemlju, a ona beše pokvarena, jer svako telo pokvari put svoj na zemlji." (1. Mojsijeva 6,12) Ova sveopšta pokvarenost odnosila se na ljudske misli i na njihova dela i pružila je Bogu moralni razlog da izrekne i izvrši kazneni (retributivni) sud u obliku uništavajućeg Potopa.

Moralna motivacija Biblije je jedinstvena u antičkom svetu. Nijedna od priča o potopu, poznata na Bliskom Istoku, bilo sumerska ili akadaska, ne objavljuje moralnu motivaciju božanskog suda. Vanbiblijske priče o potopu govore o hirovitim božanstvima koja šalju potop bez ikakvog moralnog povoda koji bi opravdao tako surov postupak. Atrahazijski epski izveštaj kaže da su bogovi poslali potop zato što su ljudi svojim bučnim noćnim svetkovinama ometali bogove u zasluženom odmoru.

Biblijski izveštaj, sa druge strane, otkriva Boga koji izriče sud zbog neuporedivog širenja greha i krajnje moralne pokvarenosti čovečanstva. Božanski sud u izveštaju o Potopu pokazuje da je sud bio retributivan (kaznen) po svojoj prirodi, da je krivcima odmerio kaznu prema zasluži, utemeljenoj na njihovim zlim delima. On takođe ukazuje da je sud imao i ograničavajući učinak, njime je obuzdan greh. Iako je Bog najavio uništenje života sa lica Zemlje (1. Mojsijeva 6,7.13), ipak je svoju nameru milostivo otkrio da bi spasao one koji će se obratiti Njemu (1. Mojsijeva 6,14-22). Božanska kazna u biblijskom izveštaju u 1. Mojsijevoj knjizi nije ni neselektivna ni hirovita, kapriciozna.

I božanska blagodat se pokazala na delu. Bio je objavljen period od 120 godina vremena milosti, u toku kojega se grešno čovečanstvo moglo obratiti Bogu i biti pošteđeno. Blagodat se pokazala i otvaranjem puta spasenja osuđenom svetu: verni ostatak je izgradio brod spasenja i stavio ga na raspolaganje pokajnicima (1. Mojsijeva 6,17.18).

U izveštaju o Potopu ponovo se zapaža posebni redosled: (1) umnožavanje greha (1. Mojsijeva 6,1-5.11.12), (2) božansko objavljivanje kazne za greh (1. Mojsijeva 6,6.7.13), (3) blagodat oproštenja i spasenja (1. Mojsijeva 6,14-22; 7,1-5) i (4) kazna izvršena i verni ostatak spasen (1. Mojsijeva 7,1-8,22).

4. Greh, božanski sud i blagodat prema Sodomu i Gomoru

Izveštaj u 1. Mojsijevoj 19 ponovo otkriva međuigru između suda i spasenja. On ponovo pokazuje da Bog deluje neposredno, ne služeći se nikakvom ljudskom silom, da izrekne i izvrši svoje kaznene sudove nad gradovima u ravnicima. Dva glasnika ("anđela") došla su u grad i Lot ih je pozvao da provedu noć u njegovom domu (1. Mojsijeva 19,1-3). Neki stanovnici grada želeli su da na strancima izvrše dela neprirodnog seksualnog nasilja (1. Mojsijeva 19,4-6). Ovo odvratno ponašanje prepunilo je čašu njihovog bezakonja i nebeski gosti objavljuju Lotu da zajedno s porodicom mora da napusti grad "da ne pogine u bezakonju grada toga" (1. Mojsijeva 19,15).

Završetak izveštaja beleži da je Bog "zatro gradove u kojima življaše Lot" (1. Mojsijeva 19,29). Prema tekstu u 1. Mojsijevoj 19,24 "pusti Gospod na Sodom i na Gomor od Gospoda s neba dažd od sumpora i ognja". Gospod je bio direktni i neposredni izvršilac uništenja pokvarenih gradova. On se poslužio elementima prirode da izvrši zaslužene kaznene sudove.

Ovde, kao i prilikom sveopšteg Potopa, nema božanskog napuštanja gradova, nema prepuštanja ljudima da sami unište sebe. Sam Bog zaustavlja njihovu pokvarenost. On sam je sudija i zatirač zlih, dok je istovremeno i spasitelj vernog ostatka. Sud, blagodat i spasenje se međusobno dopunjuju.

Sud, opisan u 1. Mojsijevoj, postavlja uzor i model za međusobni odnos između spasenja i suda u celom ostatku Svetog pisma. Savršeno delo stvaranja se stalno nalazi pod uticajem greha, koji nastavlja da raste i zauzima strahovite proporcije. Božanski sudovi su bili neophodni u različitim prelomnim trenucima ljudske istorije. Stalno iznova božanska blagodat se pokazivala na delu, upućujući ponovljene pozive grešnicima da se pokaju i vrate dobrom Bogu čija je namera da spase sve one koji žele da budu spaseni. Na kretanje od nedozvoljenog jedenja ploda do ubistva, od bezobzirnog ubijanja do potpune pokvarenosti i nasilja sa neograničenim seksualnim nemoralom, Bog je odgovarao sudovima koji su bili primereni svakom pojedinačnom slučaju. Božanski sudovi su spasonosni po nameri za pokajane grešnike, kazneni po prirodi za one koji ostanu uporni, namenjeni da ograniče rastenje greha.

Izveštaj pokazuje da Bog ostaje konačni i jedinstveni sudija. On je istovremeno pravedan i milosrdan sudija i Bog koji deli svoju blagodat ljudima. Božanska pravda nije odvojena od božanske blagodati i milosti. Adamu i Evi je bilo održano pravedno suđenje, ali je božanska blagodat odložila izvršenje smrtno kazne. Kajin je prognan, ali je na njega stavljen znak božanske blagodati da bi ga zaštitio. Sveopšti Potop je uništio celokupni kopneni život, ali tek pošto je milosrdni Bog ponudio svoje spasenje svim pokajanim grešnicima. Božanski sudovi nisu nasumični, hiroviti ili samovoljni. Božanska pravda se primenjuje na odgovarajući način i u ograničenoj meri. Blagodat i milost stoje na raspolaganju onima koji ih žele.

B. Greh, božanski sud i blagodat prema narodima i Izrailju

Bilbija, a posebno Stari zavet, sadrži mnoge tekstovi u kojima se narodi opisuju kao primaoci božanske blagodati. Ova tematika se prvo pojavljuje u odnosu prema Hananićanima i neznabožackim narodima. Posle toga se tek raspravlja o pitanju božanskog postupanja u pravdi u blagodati sa starim Izrailjem.

1. Božanski sud i blagodat prema Hananićanima

U kontekstu Božjeg zaveta sa Avramom Gospod je obećao da će se postarati za zemlju u kojoj će živeti Avramovi potomci (1. Mojsijeva 12,7;; 17,8). Stanovnici koji su naseljavali zemlji pre dolaska Izrailjaca trebalo je da dobiju priliku da upoznaju pravoga Boga i da stanu na Njegovu stranu.

Avramovi potomci će pasti u ropstvo i biće "mučeni četiri stotine godina" (1. Mojsijeva 15,13). Posle toga, Bog će "suditi narodu kojemu će služiti" (1. Mojsijeva 15,14). Bog je govorio o Egiptu kao o tlačitelju Izrailja. I tada, "u četvrtom kolenu" (jevrejski dor, "životni vek"), oni će se vratiti u Hanan, "jer gresima amorejskim još nije kraj" (1. Mojsijeva 15,16). Još vremena milosti i blagodati Bog je odvojio za stanovnike Hanana pre dolaska Izrailjaca da bi mogli upoznati pravoga Boga i obratiti se Njemu.

Zajednički naziv "Amorićani" u 1. Mojsijevoj 15,16. izgleda da se odnosi na sve narode i plemena koji su navedeni nešto kasnije u 1. Mojsijevoj 15,19-21. Ova ista plemena se pojavljuju i prilikom nabiranja stanovnika koje je Izrailj izagnao kada je zauzeo Hanan (2. Mojsijeva 13,5; Isus Navin 3,10). Vanbiblijski izvori informacija o stanovnicima Hanana pokazuju karakter tih ljudi.

Hananićani su održavali nemoralne običaje, posebno kao deo svojih verskih službi. Hananićanska religija je bila politeistička, sa Elom kao glavnim božanstvom i Valom kao najaktivnijim bogom. Atira je bila supruga boga Ela, a njen kulni simbol je bila Ašera. Supruga boga Vala je bila boginja Anat. Smrt boga Mota od ruke Anat opisana je najstrašnijim izrazima. Među žrtvama koje su Hananićani prinosili svojim mnogobrojnim božanstvima bile su i ljudske, posebno dečje, prinošene bogu Molohu. Hramska prostitucija, praćena odvratnim nemoralnim običajima, predstavljala je deo kulta plodnosti Hananićana. Vračanje je bio vrlo razvijeno.

U vreme Avrama Bog je proglasio da se čaša bezakonja Amorićana (Hananićana) još nije napunila (1. Mojsijeva 15,16). Još su zasluživali vreme blagodati i probe, vreme dodatne milosti. I njima se morala pružiti prilika da upoznaju pravog Boga i da se obrate Njemu. Avram i njegovi potomci bili su stavljeni u njihovu sredinu da bi im pomogli da nađu Boga i pravi put spasenja.

Kratko vreme posle Izlaska iz Egipta, Izrailjci su se suočili sa Amalićanima, potomcima Isava i njegove hetitske žene (1. Mojsijeva 36,2.10-12). Kod Rafidima Amalićani su napali Izrailjce (2. Mojsijeva 17,8-13) s leđa (5. Mojsijeva 25,17.18). Posebna napomena naglašava da se Amalićani nisu bojali Boga (5. Mojsijeva 25,18). Iako su preko svog pretka Isava morali saznati o pravome Bogu, iako su čuli šta je taj Bog učinio u Egiptu, iako su videli kako se Njegova snaga pokazala prilikom Izlaska, izabrali su prkos. Odvratna izdaja Amalićana napunila je čašu

njihovog bezakonja, i božanski kazneni sudovi su izrečeni nad njima: "Sasvim ću istrebiti spomen Amalikov ispod neba!" (2. Mojsijeva 17,14) Bog se poslužio Izrailjcima da savlada Amaličane koji su napadali (2. Mojsijeva 17,6-16). Ljubav, ništa manje od pravednosti je zahtevala da Amaličani iskuse Božje kaznene sudove.

Kada je Izrailj stigao do teritorija Siona, vladara Hešbona, zatražio je na prede preko njegove zemlje, nudeći da plati hranu i vodu koju će potrošiti (5. Mojsijeva 2,27-29). Sion je odbio, jer je njegovo srce otvrdnulo, a njegov duh postao uporan (5. Mojsijeva 2,30). To nagoveštava da je i Sion imao priliku da upozna i prihvati puteve pravoga Boga, ali da je kao i Faraon otvrdnuo svoje srce i ustao svojim duhom na Gospoda. Njegova čaša bezakonja prepunila se ovim delom prkosa. Gospod ga je osudio svojom silom (5. Mojsijeva 2,32-36). Bio je to i kazneni i osvetnički sud. Kasnije je bio pobeđen i Og, vladar Bašana (5. Mojsijeva 3,1-11). "Tako uzemosmo onda zemlju iz ruku dvojice careva Amorejskih, koja je s ovu stranu Jordana, od potoka Arnona do gore Ermona." (5. Mojsijeva 3,8)

Pad Jerihona, prastarog i čuvenog grada, dogodio se čudesnim delovanjem samoga Gospoda. Grad je bio dobro utvrđen, ali je sam Bog oborio njegove zidine (Isus Navin 6,1-24). Izveštaj o borbi za Jerihon pokazuje da je Bog bio vođa. Kao sudija, On je izvršio svoj sud uz pomoć prirodnih ljudskih oruđa. Ovaj izveštaj je karakterističan za sve osvajačke ratove opisane u Starom zavetu. Gospod je vodio Izrailjce u svim njihovim osvajačkim ratovima. Kada bi Izrailjci uzeli vodstvo u svoje ruke, žalosno su propadali, kao što pokazuje i zapis o zauzimanju Gaja (Isus Navin 7,1-5). Bog je izabrao i pozvao Izrailja da mu posluži kao oruđe kažnjavanja, i to je dovelo do potpunog preokreta u njihovim ratovima i u političkim snagama u Izrailju. Da, bila je to Božja namera da preko njihove teokratske države On pokaže svoju snagu i svoje vodstvo. Izrailj nije smeo da deluje na svoju ruku. Na nesreću, Izrailjci se nisu dugo držali Božjih planova.

Bog je onaj koji sudi narodima. Ovaj koncept stavlja osvajačke ratove u posebnu kategoriju. Ljudska oruđa se mogu upotrebiti po Božjem naređenju. Služeći se Izrailjem Bog nam je pružio pouku o strašnim posledicama greha, idolopoklonstva i buntovništva. Izrailj je shvatio šta se događa onima koji idu putevima nezabožičkih naroda.

Bog se služi i svojim oruđima u prirodi, kao što su gradno kamenje (Isus Navin 10,11), stršljenovi (Isus Navin 24,12), epidemije (2. Mojsijeva 32,35) ili glad (Jeremija 11,22). U Nojeve dane, sud je došao preko vode (1. Mojsijeva 6-8), prilikom uništenja Sodoma i Gomora Bog se poslužio "sumporom i ognjem" (1. Mojsijeva 19,24). Božja metoda izvršavanja suda mogla je biti direktna upotreba natprirodnih sredstava (2. Mojsijeva 33,2): "I poslaću pred tobom anđela!", ili direktna upotreba prirodnih sredstava (voda, vatra, glad, kuga, epidemija, grad, stršljenovi) ili indirektna upotreba istih sredstava, preko ljudskih oruđa (Izrailj, kasnije Asirija i Vavilon).

Uništenje Hananičana, kako je opisano u Starom zavetu, trebalo je da bude izvršenje izričite božanske naredbe: "Potri ih, ne hvataj s njima vere, niti se smiluj na njih!" (5. Mojsijeva 7,2)

Neki smatraju da je uništenje nekadašnjih Hananičana u neskladu s duhom božanske ljubavi i milosti poznatom iz Biblije. Mi smo, međutim, već ustanovili da je uništenje Hananičana predstavljalo deo šireg konteksta, da se dogodilo zbog njihovog bezakonja, njihovih nemoralnih

običaja, njihovog odbijanja da se obrate Bogu u toku vremena milosti koje im je bilo dodeljeno, i njihovog buntovnog prkosa s kojim su dočekali Izrailjce. Bilo je očigledno da 400 godina vremena milosti nije ni najmanje uticalo na njihovo ponašanje. I oni sami i njihovi potomci posle njih, ostali su buntovni i razvratni, kao što hananićanska religija i kulturni običaji jasno svedoče.

Biblijska slika otkriva da su ti ljudi imali mnoštvo prilika da upoznaju pravoga Boga. Avram je živio među njima skoro stotinu godina; Isak, njegov sin, celi svoj život, 180 godina. Edomljani su imali Isava kao svoga pretka; ipak se nisu obratili pravome Bogu. Oni su bili prvi koji su se okrenuli protiv Izrailjaca, gnevno ustajući i protiv Boga i protiv potreba naroda koji je putovao. Hananićani su bili svedoci svega što je Bog učinio u Egiptu i kako se čudesno starao o onima koji su pošli za Njime. Hananićani su istrajali u svom buntovništvu i strašnom idolopoklonstvu, napadali su i zlostavljali Božji narod. I božanska pravda i Njegova ljubav zahtevali su da im bude suđeno i da osele posledice svojih dela, onako kako ih Bog bude usmerio i odredio.

2. Božanski sud i Njegova blagodat prema narodima

Proročke knjige Starog zaveta sadrže mnoga proročanstva o Božjim sudovima nad narodima. Prvi veliki deo tih proročanstava se nalazi u početnom delu Knjige proroka Amosa (Amos 1,3-2,16). Reč je o Sircima (Amos 1,3-5), Filistejcima (Amos 1,6-8), Tircima (Amos 1,9.10), Edomcima (Amos 1,11.12), Amoncima (Amos 1,13-15), Moavcima (Amos 2,1-3), ali i o Judi (Amos 2,4.5) i Izrailju (Amos 2,6-16).

Svako od tih proročanstava započinje uvodnom frazom: "Tako reče Gospod!" – otkrivajući na taj način da sudovi zaista dolaze od Gospoda. U svakom od tih proročanstava prvo lice jednine za Gospoda je upotrebljeno u frazi: "Za tri prestupa... i za četvrti, ja neću povući svoje sudove!" Time se potvrđuje da je Gospod aktivno uključen u kaznene sudove za učinjene prestupe kojima je prepunjena čaša bezakonja svakog naroda. Bog smatra da je svaki narod odgovoran za ono što je učinio.

Kazneni sudovi nisu utemeljeni na nekom automatskom ili mehaničkom odnosu između dela i posledice u kojemu bi Bog ostao neaktivan, a posledica automatski sledila učinjeno delo. Gospod je stalno iznova opisan kao Biće koje je aktivno uključeno u proces suđenja u toku istorije. Postoji božansko moralno merilo po kojemu narodi treba da se upravljaju.

I drugi manji proroci sadrže proročanstva protiv naroda. Ona su prisutna u Joilu (Joilo 3,9-17), Sofoniji (Sofonija 2,4-15), Avdiji (Avdija 1-6), i Zahariji (Zaharija 9,1-6). Cela Knjiga proroka Jone govori o sudu i milosti prema Asircima i prema samome Joni.

Knjiga proroka Isaije sadrži niz proročanstava o sudu: protiv Vavilona (Isaija 13,1-22), Asirije (Isaija 14,24-27), Filisteja (Isaija 14,29-32), Moavaca (Isaija 15,1-16,14), Sirije (Isaija 17,1-14), Etiopije (Isaija 18,1-7), Egipta (Isaija 19,1-17; 20,3-6), Edoma i Arabije (Isaija 21,11-17), i Tira (Isaija 23,1-18). Tekstovi u Jeremiji 46-51 i Jezekilju 25-32 sadrže dalja proročanstva protiv

naroda. Ova proročanstva o sudu nad narodima pokazuju da je Gospod zaista sudija svim narodima i da je Njegovo područje sudijske aktivnosti isto tako sveobuhvatno kao i gresi i krivica naroda (Jeremija 51,2-23.25.26).

Izraz "dan Gospodnji" se upotrebljava za dan suda protiv stranih naroda (Isaija 13,9; Jeremija 46,10), ali i protiv Izrailja (Amos 5,18-20).

I Knjiga proroka Danila govori o suđenju narodima pre poslednjeg suda. Iako je osnovna tematika knjige apokaliptička eshatologija, postoji jasna istorijska veza od vremena Vavilonskog carstva ((Danilo 2,28), preko istorijskog perioda Medo-Persije (Danilo 8,20), Grčke (Danilo 8,21) i Rima sa Malim rogom, sve do vremena posletka (Danilo 8,17.19; 11,40; 12,1). Svako od četiri imperije se sudi i svaka doživljava kraj (Danilo 7,11-12). Bog ne samo da ima predznanje o istorijskom redosledu naroda, da otkriva unapred njihov dolazak, aktivnost i pad, već je aktivno uključen i u oblikovanje istorije. On "smeće careve i postavlja careve" (Danilo 2,21). On je veliki sudija narodima i istoriji ovoga sveta.

3. Božanski sud i blagodat prema starom Izrailju

Izrailj je utemeljen kao narod božanskom intervencijom u istoriji. Na brdu Sinaju Bog je milostivo sklopio zavet sa naraštajem u pustinji (2. Mojsijeva 19-24). Naraštaj Izlaska je stekao iskustvo otkupljenja, spasenja, i oslobođenja iz duhovnog i telesnog ropstva (2. Mojsijeva 1-18). Sinajskim zavetom je uspostavljen sadržajan odnos sa Bogom (2. Mojsijeva 19,1-6).

Bog je u svoj zavet sa Izrailjem ugradio svoj sveopšti moralni zakon kao sredstvo da žive uspešnim načinom života. Trebalo je da njime bude regulisan njihov odnos ljubavi prema Bogu (prve četiri zapovesti) i njihov odnos prema bližnjima (preostalih šest zapovesti Dekaloga). Na taj način Dekalog im je stavio na raspolaganje sveopšte norme koje će vladati odnosom čoveka i Boga i čoveka i čoveka.

Ceremonijalni zakon dat Izrailjcima trebalo je da onima koji su pali u greh omogući da dobiju oproštenje greha, da greh koji su učinili dobije pomirenje zastupničkom žrtvom za greh, i da grešnik u potpunoj meri obnovi svoj zavetni odnos sa svetim Bogom. Trebalo je da se putem ceremonijalnog zakona zbrinjavaju gresi Izrailja sve dok jedina istinska žrtva budućeg Mesije ne obavi svoju ulogu. Zakoni o ishrani (3. Mojsijeva 11,2-23. 41-45; 5. Mojsijeva 14,3-21) potiču iz vremena davno pre nastanka Izrailja (1. Mojsijeva 9,2-4) i nastavljaju da obavljaju svoju ulogu i posle izrailjskih vremena (Dela 15; Hasel 1991; vidi Svetilište I.B.C!).

Svi ovi zakoni – različiti po poreklu, svrsi i ulozi – predstavljali su temelj Božjeg plana sa starim Izrailjem. "U Izrailju su tada svi zakoni ukazivali na Boga kao Gospoda i Sudiju. Odatle i jedinstvenost starozavetnog odnosa prema Bogu. Teološka upotreba pravnih izraza moguća je jedino onda kada vera u bogove prirode bude zamenjena verom u Boga kao ličnost, Boga koji je uspostavio istorijski odnos s narodom koji mu služi." (TDNT 3,925) Zavetni odnos, u koji su

uključeni univerzalni i vremenski ograničeni zakoni, predstavlja temelj i razlog za Boga da sudi Izrailju kada on prekrši svoj zavet s Bogom.

Sud nad Izrailjem je povezan sa zavetnim blagoslovima i prokletstvima. Na kraju dugog nabiranja zavetnih zakona, pravila i uredba (5. Mojsijeva 5-26), pojavljuju se i zavetni blagoslovi i zavetna prokletstva (5. Mojsijeva 27; 28). U 5. Mojsijevoj 30. poglavlje Mojsije preporučuje Izrailju da izabere "život i dobro" (5. Mojsijeva 30,15) i "blagoslov" umesto "zla" i "smrti" (5. Mojsijeva 30,15) i "prokletstva" (5. Mojsijeva 30,19), ostajući veran Bogu zaveta. I 3. Mojsijeva upoređuje zavetne blagoslove (3. Mojsijeva 26,3-13) i prokletstva (3. Mojsijeva 26,14-39). Istorija Izrailja predstavlja ispunjenje zavetnih blagoslova i prokletstava.

Tragično je što je Izrailj stalno iznova ustajao protiv svog milostivog zavetnog Boga i Njegovih zakona. Da bi ponovo vratio Izrailja u pravi zavetni odnos, Bog je slao svoje proroke s pozivima na pokajanje i opomenama o strašnim posledicama njihovih dela. Gospod je mnogo puta podizao protiv Izrailja "zavetnu parnicu" (jevrejski "rib", Osija 4,1-3; Mihej 6,1-8).

Gospodnja "zavetna parnica" protiv Izrailja detaljno je predstavljena u Miheju 6,1-8. Prvo dolazi poziv Izrailju da sluša (Mihej 6,1), jer Gospod ima zavetnu parnicu (rib) sa svojim narodom (Mihej 6,2). On iznosi svoj slučaj pred planinama, bregovima i temeljima Zemlje (Mihej 6,1.2). Postavlja optuženima svoja pitanja i traži da se brane (Mihej 6,3). Objavljuje kakvu je negu ukazivao Izrailju i objašnjava zašto mu upućuje svije zahteve (Mihej 6,4.5). Izrailj odgovara pitajući kakva vrsta žrtve bi bila dovoljna da se ukloni otuđenje od Gospoda (Mihej 6,6.7). Odgovor glasi da to ne može biti neka prazna životinjska žrtva, već život vere i pokornosti Bogu: "Pokazao ti je o čoveče šta je dobro i šta Gospod ište od tebe, osim da činiš što je pravo (mišpat) i da ljubiš milost (hesed) i da hodiš smerno s Bogom svojim?" (Mihej 6,8) Izrailj treba da živi u skladu s blagoslovenim zavetnim obavezama, njegovim normama i zakonima. Odgovor zaista poziva na žrtvu, ali spoljašnje životinjske žrtve imaju vrednost jedino ako je prvo prinesena unutrašnja žrtva samoga sebe, pokazana istinskim obraćenjem Bogu.

Izraz "dan Gospodnji" pojavljuje se prvo u Amosu 5,18-20. Ova fraza pojavljuje se 16 puta u šest raznih proročkih knjiga. Ali, ako uzmemo u obzir i slične fraze: "Gospod ima dan", "dan gneva Gospodnjega", "'dan onaj", "dan" i "dan kada će" nalazimo preko dve stotine takvih tekstova, prvenstveno u proročkim knjigama Staroga zaveta. Ima dovoljno dokaza u Starom zavetu da izraz "dan Gospodnji" često izražava misao o danu suda protiv Božjeg naroda Izrailja.

Omiljeno shvatanje mnogih Izrailjaca u Amosovo doba bilo je da će "dan Gospodnji" biti dan odbrane Izrailja, jer će Gospod doći da odbrani svoj narod kada ga ugroze neprijatelji. Međutim, Amos objavljuje: "Teško onima koji žele dan Gospodnji! Šta će vam dan Gospodnji? Tada je mrak, a ne videlo. Kao da bi ko bežao od lava pa bi ga sreo medved; ili, kao da bi ko došao u kuću i naslonio se rukom na zid pa bi ga zmija ujela. Nije li dan Gospodnji mrak, a ne videlo? i tama, bez svetlosti?" (Amos 3,18-20) Ova suprotnost onome što se obično verovalo bila je sračunata da trgne Izrailja iz lažne sigurnosti i da ga navede da ozbiljno razmisli o svojoj izrazitoj buntovnosti. Cilj joj je bio da objavi šta će ih snaći i da ih tako vrati Gospodu pre nego što bude suviše kasno. Ukoliko ostanu uporni u svojoj pokvarenosti, Bog će suditi svome narodu i izvršiti zasluženu kaznu zato što je narod prekršio svoj zavet s Njime.

Svrha Božjeg suda je bila da suoči Izrailja sa stvarnošću njihovog puta u smrt, puta koji su sami izabrali kada su odbacili Božji dragoceni zavet. Ako budu nastavili da idu tim svojim putem, moraju znati da će to značiti odvajanje od života i Boga koji im je dao život, da će to značiti da su krenuli putem koji vodi u propast i u smrt, u smrt koju će im zadati njihov vlastiti Bog. Osim toga, trebalo je da kazna pročisti Izrailja, i da ga milostivo vrati Bogu. Bog se služi sudom kao što se livac služi ognjem da ukloni svaku nečistoću i svaku stranu primesu (Isaija 1,22-25). Sud će doneti pravednu i pravilno odmerenu kaznu za sva njihova zla dela. Njihovi gresi, prestupi i svako zlo zahtevaju odmazdu, zlo mora da bude osuđeno.

Izrailj je nastavio da ide putem pobune i doživeo je da oseti sud. Plemena Severnog carstva, posle mnogih opomena i poziva da se vrate Bogu, konačno su bila odvedena u asirsko ropstvo 722. godine pre Hrista. Južno Judino carstvo došlo je do svog neizbežnog i tragičnog kraja 586. godine pre Hrista, i ono pošto je narod odbacio mnoštvo glasova proročkih opomena i saveta.

Danilova poznata molitva (Danilo 9,4-19) govori o Bogu koji drži "zavet i milost onima koji ga ljube i drže zapovesti njegove" (Danilo 9,4), i o izdaji koju je Izrailj učinio protiv Boga (Danilo 4,7). Danilo priznaje da narod nije slušao poruke "sluga tvojih proroka" (Danilo 9,10). Danilo govori i o kletvama zaveta koje su "napisane u zakonu Mojsijevu" i koje su se "izlile na nas" (Danilo 9,11), on se poziva na Božju "veliku milost" (Danilo 9,18), priznaje sve grehe i traži oprostjenje (Danilo 9,9.19). Bog je svoju veliku milost i blagodat i svoje saučešće prema svome narodu pokazao time što je dozvolio da se narod vrati u svoju zemlju i da ponovo podigne Hram i grad Jerusalim (Jezdra 1,2-4; 6,6-12; 7,11-26; Nemija 1,2). Razdoblje od "sedamdeset sedmica" ili 490 godina (III.B.1.a.) posebnog vremena milosti bilo je dodeljeno Izrailju. Na kraju toga vremena Mesija će umreti i ukinuti "žrtvu i prinos" (Danilo 9,24-27). U svim tim iskustvima pokazalo se da je Bog gospodar istorije. On je upravljao svojim narodom kada god je narod želeo da ga služa. Na svoj posebni tajanstveni način, On ima konačnu reč u svim zbivanjima na svetu. Današnje popularno verovanje da je Bog sentimentalni i milosrdni starac koji okreće glavu od zla i voli ljude bez obzira šta čine nikako se ne slaže sa slikom koju o Bogu pruža Biblija.

C. Božanska sudijska uloga

Dosledno svedočenje Biblije govori o tome da božanski Sudija ljude, ali i Sotonu i njegove anđele, smatra odgovornima za sve što su učinili. Ovaj deo našeg istraživanja se odnosi na najvažnije tekstove koji govore o Božjoj ili Hristovoj sudijskoj ulozi.

Avram postavlja pitanje: "Eda li sudija (šopet) cele zemlje neće suditi pravo (mišpat)?" (1. Mojsijeva 18,25) Ova zvučna potvrda da je Bog "sudija cele zemlje" povezana je sa nepokolebljivom sigurnošću da će On suditi "pravo".

Božansko samootkrivanje Mojsiju potvrdilo je da je Gospod Bog "milostiv, žalostiv, spor na gnev i obilan milosrdem i istinom, koji čuva milost tisućama, prašta bezakonja i nepravde i grehe, koji ne pravda krivoga, i pohodi grehe otačke na sinovima i na unucima do trećega i do četvrtoga kolena" (2. Mojsijeva 34,6.7). U ovom svom samootkrivanju Bog povezuje blagodat i

sud, ljubav i kaznu. On takođe potvrđuje da je milostivi i žalostivi Bog pravedni sudija koji krivca ne ostavlja bez kazne. Ove božanske reči ponavljaju se u celom Svetom pismu (4. Mojsijeva 14,18; 5. Mojsijeva 5,10; Psalam 86,15; Joilo 2,13; Jona 4,2; Naum 1,3).

Druga zapovest objavljuje da će Bog pohoditi "grehe otačke na sinovima do trećega i do četvrtoga kolena onih koji mrze na mene" (2. Mojsijeva 20,5). Bog je sudija, ali sudi s ljubavlju i saučešćem, i jedino će oni "koji mrze na mene" (Psalam 69,4), koji odbijaju da žive u skladu s Njegovom voljom, iskusiti strogost toga božanskog suda.

Psalmisti imaju mnogo da kažu o božanskoj sudijskoj ulozi. "Ali Gospod uvek živi; spremio je za sud presto svoj. On će suditi vasionome svetu po pravdi, sudiće narodima pravo." (Psalam 9,7,8) On sudi zemlji "pravo" (mišpat) i "po pravdi" (sedeq), zato što je "pravedni sudija" (Psalam 7,1); temelj Njegovog prestola je "blagost i pravda" (Psalam 89,14; 97,2). U stvari, "i nebesa oglasiše pravdu njegovu, jer je taj sudija Bog." (Psalam 50,6) Gospod "ide da sudi zemlji. Sudiće vasioni po pravdi, i narodima po istini svojoj" (Psalam 96,13). Psalmista se moli: "Ustani, Bože, sudi zemlji! Jer su tvoji po nasledstvu svi narodi!" (Psalam 82,8)

Prorok Isaija izjavljuje: "'Jer je Gospod naš sudija, Gospod je koji nam postavlja zakone, Gospod je car naš, on će nas spasti." (Isaija 33,22) Redosled Sudija-Zakonodavac- Car- Spasitelj zadivljuje svojoj sveobuhvatnošću i svojom dostojanstvenom sažetošću.

Nebeski Sudija može da vidi ono što ljudi ne mogu, jer On gleda u srce. Bog razume sve pobude ljudskih dela. On ima sposobnost da vidi i razume sve aspekte svih dokaza na unutrašnjem ljudskom nivou, na svim društvenim dimenzijama, perspektivama i pobudama, nasleđenim sklonostima koje su deo čovečanstva. Psalmista potvrđuje: "Jer on zna tajne u srcu!" (Psalam 44,21) Gospod je rekao Samuilu: "Jer ne gledam na što čovek gleda; čovek gleda što je na očima, a Gospod gleda na srce!" (1. Samuilova 16,7) Bog brani one koji su potlačeni i progonjeni, brani sirote i udovice (Psalam 10,18; 35,24). David, pošto je poštedeo život caru Saulu, kaže svom vladaru: "Gospod neka sudi između mene i tebe, i neka me osveti od tebe, ali ruka se moja neće podignuti na te!" (1. Samuilova 24,13) Zatim je dodao: "Gospod neka bude sudija, i neka rasudi između mene i tebe, on neka vidi i raspravi moju parnicu, i izbavi me iz ruke tvoje!" (1. Samuilova 24,16)

Mesijanska "Klica pravedna" (Jeremija 23,5) biće prozvana "Gospod...pravda naša!" (Jeremija 23,6) Mesija donosi spasenje i pravdu svome narodu. I spasenje i sud su utemeljeni na Njegovog pravednosti. Božanska pravednost je kao "silan potok" (Amos 5,24).

Božanska pravda je još jedan bitan aspekt Božje prirode koji se pokazuje na Njegovom sudu. Jevrejski pojam mišpat u Psalmu 89,14. i 97,2. treba shvatiti kao pravednost koja se izražava božanskim suđenjem. Ovde pojam "'pravda" ima pozitivan prizvuk. Božanski sud nad nevinima će pokazati da su pravedni i da su zato odbrani. Verni čekaju da im Bog izrekne svoju pravdu i raduju joj se (Psalam 48,11; 97,8). Pravedni željno čekaju božanske sudove i pravdu (Isaija 26,8) na konačnom sudu.

Novi zavet nastavlja da razmatra temu o božanskoj sudijskoj ulozi koja je već bila otkrivena u Starom zavetu. Bog je "sudija svima" (Jevrejima 12,23). Apostol Pavle govori o "pravednom

suđenju" (Rimljanima 2,5), koje će se održati na dan gneva (Rimljanima 2,3) i potvrđuje da će Bog suditi celom svetu (Rimljanima 3,6).

Kao što je već rečeno, Bog Otac je sud predao svome Sinu. "Jer otac ne sudi nikome, nego sav sud daje sinu." (Jovan 5,22) Sam Isus Hristos je izjavio:

"I dade mu vlast da i sud čini, jer je sin čovečji!" (Jovan 5,27) Petar i Pavle govore to isto. Petar tvrdi da je Isus Hristos "narečeni od Boga sudija živima i mrtvima" (Dela 10,42). Pavle potvrđuje da je Bog "postavio dan u koji će suditi vasionome svetu po pravdi preko čoveka koga odredi i dade svima veru vaskrsnuvši ga iz mrtvih" (Dela 17,31). Pavle dalje kaže da Bog, iako je Sudija "sudi tajne ljudske po evanđelju mojemu preko Isusa Hrista" (Rimljanima 2,16). Pošto Otac sudi preko svoga Sina, "pravedni sud Boga" (Rimljanima 2,5) i "sud Hristov" (2. Korinćanima 5,10) su jednaki jedan drugome.

U nekih 20 tekstova u Starome zavetu sud proizlazi iz Svetilišta/Hrama, ili na Nebu ili na Zemlji. Više od dve trećine tih tekstova govore o suđenju dvema kategorijama onih koji tvrde da pripadaju Božjem narodu, o suđenju vernima i nevernima, dok se ostali tekstovi bave suđenjem narodima (Shea 1992, 1-29). U svim tim tekstovima Bog ili Hristos sude iz Svetilišta/Hrama.

D. Božanski sud prema delima

Misao o suđenju po delima prožima učenja Staroga zaveta, a preuzimaju je i sam Isus (Matej 7,17.18; 25,31-46; Jovan 15.1-11) i Pavle (Rimljanima 2,13; 1. Korinćanima 3,8.13-15) Isti refren se ponavlja i u Otkrivenju (Otkrivenje 20,12; 22,12).

Vernikov život vere proizvodi plodove vere putem "dela vere i truda ljubavi" (1. Solunjanima 1,3). "Delo vere" opravdanih vernika je plod opravdanja i predstavlja rod života kojega Sveti Duh usmerava prema posvećenju. Ljudska dela ni na koji način ne doprinose spasenju vernika. Ljudska dela su plod spasenja, ali ne i sredstvo da se stekne spasenje.

Neki ljudi su zapazili da postoji prividna suprotnost između izjave da se opravdanje stiče verom nezavisno od dela i isto tako jasne izjave da se božansko suđenje obavlja po delima. Neki tekstovi, ako se čitaju sami izvan svog prirodnog konteksta, mogu za izazovu zabunu. Tekst u 3. Mojsijevoj 18,5. kaže: "Držite uredbe moje i zakone moje, ko ih vrši živ će biti kroz njih. Ja sam Gospod." Srž toga teksta se ponavlja i u Luki 10,27.28; Rimljanima 10,5; i Galatima 3,12.

Kontekst teksta u 3. Mojsijevoj pokazuje da je ta izjava bila učinjena u širem okviru sklapanja božanskog zaveta sa starim Izrailjem. Izrailj je prihvatio život koji mu je Bog ponudio izbavljajući ga iz egipatskog ropstva i obećao da će živeti u okviru zavetnih normi koje je Bog objavio. Nema nikakvog nagoveštaja da će Izrailj ikada biti spasen na temelju svojih dela. Ukoliko Izrailj bude ostao u okvirima zaveta i njegovih milostivih odredbi, njegova dela će pokazati da živi na temelju svoga odnosa vere sa Bogom. Silom osposobljenja, dobijenom od Boga, biće mu omogućeno da čini što je pravo, tako da će moći da ostane živ.

Nema nikakvog nagoveštaja u 3. Mojsijevoj 18,5. da se spasenje može zaraditi. Spasenje je već pripadalo Izrailju; Bog im je sada jedino pokazao kako mogu da ostanu u stanju spasenja. Spasenje koje im je bilo osigurano, i dalje će im pripadati ukoliko svojim dobrim delima pokažu da to stanje spasenja nije neprekidno prekidano delima buntovništva. Oni su mogli da žive po blagodati u okviru neprestanog božanskog osposobljavanja.

Od Izrailja se očekivalo da drži Božji zakon kao odgovor svoje ljubavi na milostivo izbavljenje koje im je Bog osigurao (3. Mojsijeva 18,30; 19,3.4.10.25.31; 23,22; 24,22; 25,17; 26,1). Za otkupljeni Izrailj zakon je bio način života, ali ne i sredstvo da se zadobije život i otkupljenje. Zakon se morao držati, ali ne zato da bi se stekao život ovde i sada ili večni život u budućnosti. Trebalo je da spaseni grešnici drže zakon kao način svog života.

Osim toga, pogodbeni način u 3. Mojsijevoj 18,5. pokazuje da se radi u uslovljenosti. Uslov nije bio stavljen da bi se držanjem zakona uspostavio život ovde i sada ili kasnije u večnosti, već se uslov odnosio na uživanje potpunih zavetnih blagoslova novog života, posle oslobođenja iz egipatskog ropstva. Svrha nije bila da se uspostavi novi život u Bogu, već da započeti život vere može da se i dalje nastavi i uživa u potpunoj meri stalnim dobijanjem nove božanske blagodati (5. Mojsijeva 5,33). Držanje zakona bilo je uslov stalnog pritanja zavetnih blagoslova. Ako bi vernik skrenuo s puta poslušnosti i počeo živeti buntovno, Gospod mu više ne bi osiguravao pune blagoslove zaveta.

Kontekst 3. Mojsijeve 18,5. otkriva da su se ta uputstva odnosila na život posvećenih, a ne na proces posvećenja ili sticanja spasenja. Izrailjac koji je ostajao u zavetu morao je da se drži daleko od svih odvratnih i idolopokloničkih običaja svojih paganskih suseda (3. Mojsijeva 18,3.30). Ova uputstva nisu govorila o spasenju delima, već o spasenju koje deluje, o spasenju koje se pokazuje delima u skladu sa voljom svetoga Boga koji je Izrailj učinio svetim narodom odvojivši ga od sveta. Ona su se odnosila na posvećeni život i na način kojim se on odvija.

Konačno, bolji prevod fraze u 3. Mojsijevoj 18,5. glasi: "Ko ih vrši živeće kroz njih!" (Bakotić) U Rimljanima 10,5. i u Galatima 3,12. upotrebljen je grčki predlog "en" koji se obično prevodi kao "po njima", izražavajući tako instrumentalno značenje predloga "en" u smislu "uz njihovu pomoć". Međutim, izgleda bolje ako se grčki predlog ovde prevede u lokativnom smislu. U tom slučaju mogao bi se prevesti kao "u njihovoj sferi". Ukoliko je lokativni smisao upotrebljen u ovom slučaju, držanje zakona nije sredstvo spasenja nego kontekst, horizont i sfera spasenja u kojoj život vernika treba da se odvija. Sve u svemu, pretpostavljena suprotnost između opravdanja verom i suđenja po delima u stvari ne postoji. "A sada, oprostivši se od greha i postavši sluge Božje, imate plod svoj na posvećenje, a kraj (telos) život večni." (Rimljanima 6,22) Smer kretanja je od opravdanja blagodaću uz pomoć vere prilikom obraćenja, prema životu vere koji se živi u sferi, horizontu i kontekstu posvećenja u smislu poslušnosti uz pomoć "vere koja kroz ljubav radi", kretanja koje se završava konačnim rezultatom (grčki telos) "večnoga života" koji će se iskusiti u potpunosti prilikom Hristovog drugog dolaska. Ovaj redosled iskustva proizlazi od prošlosti (opravdanje blagodaću uz pomoć vere) preko sadašnjosti (posvećenje verom koje se iskazuje dobrim delima) do vrhunca u budućnosti (potpuni večni život; vidi Spasenje III.B!).

E. Kazneni sud i prirodne posledice ljudskih dela

Neki ljudi su tvrdili da se Bog ne bavi retributivnim, kaznenim suđenjem. Ovo mišljenje je utemeljeno na shvatanju Boga koje odražava samo jedan deo biblijske slike, a ostale njene delove smatra zastarelima ili primitivnima ili proglašava da oni pripadaju nekom drugom vremenu ili kulturi koja nema veze s našom. Oni tvrde da sud i kazna nisu određeni božanski normama ili zakonima. Umesto toga, "na delu je koncept delovanja sa ugrađenim posledicama" (Koch 68). Prema njima, sud i kazna proizlaze prirodnim putem iz samog greha ili zločina. Po tom shvatanju, kazna je prirodnim putem, a ne božanskim delovanjem, izazvana posledica zla. Sud i kazna su automatske ili "ugrađene posledice nekog dela" (Isto 82). One nisu rezultat božanske reakcije na kršenje prethodno ustanovljenih normi ili zakona. U tom smislu, sudbina se stvara delovanjem ljudskog oruđa bez ikakvog božanskog učestvovanja, bilo neposrednog bilo posrednog.

Biblija ističe stalno iznova da je greh prekršaj božanskih normi i zakona. Božansko suđenje grehu i grešnicima nije nezavisno od tih zakona. Postoji, prema tome, božanska retribucija ili odmazda, i to nije prirodna kazna, sudbina koju određuje samo područje čovekovog ponašanja. Mi smo već zapazili da su božanska kazna i božanski sud primereni grehu ili zlu koje je učinjeno. Kazna je posledica božanskog suda koji je odmeren prema veličini učinjenog zla.

Odmazda je odgovarajuća i pravedna plata ili kazna izrečena pojedincu, zajednici, društvu, narodu i konačno celom svetu. Božanska odmazda je primerena, odgovarajuća plata za učinjena dela. Božanska odmazda je božanska nagrada ili kazna primerena učinjenom dobrom ili zlom delu. To je dosledan naglasak koji se zapaža u svim tekstovima o božanskom sudu od 1. Mojsijeve do Otkrivenja.

Bog nije odbacio čovečanstvo niti ga je prepustio samome sebi, kao što tvrdi deizam sa svojom slikom Boga koji više ne učestvuje u procesu istorije. Teologija odsutnog Boga (Deus absconditus) nije sadržana u Bibliji. Sam Bog je bio uključen, aktivno i neposredno, u slanje Potopa (1. Mojsijeva 6-9) i u razorenje gradova u ravnicima (1. Mojsijeva 19,24,25). Ljudska oruđa ne mogu da manipulišu prirodom da bi izazvala svoju konačnu propast. Sam Bog se pojavljuje na pozornici istorije, ponekad čak i menja prirodne zakone da bi izvršio zasluženu kaznu. U isto vreme, On je aktivan u donošenju spasenja onima koji odlučuju da mu ostanu verni. Ostatak vere mnogo puta će sticati iskustvo spasenja od sigurne smrti zahvaljujući odlučnim spasonosnim Božjim intervencijama (Hasel 1980a). Konačni verni ostatak će videti Hrista kako dolazi na oblacima neba i On će ih zajedni s onima koji su vaskrsli u prvom vaskrsenju uzeti da budu s Njime zauvek.

Dosledna biblijska slika suda u toku ljudske istorije suprotna je nonretributivnoj teologiji koja tvrdi da je Bog jednostavno odbacio ljudska bića, povukavši se potpuno iz svih zbivanja među ljudima, dozvoljavajući im da sami izazovu svoju potpunu propast. Ona se protivi i mišljenju da će automatska sudbina, prouzrokovana ljudskim delima, sama doneti kaznu nezavisno od svakog

konačnog božanskog učestvovanja. Ova dosledna biblijska slika ima čvrstu podršku biblijskih dokaza koji se odnose na poslednji sud i koje ćemo razmatrati u sledećem delu naše rasprave.

III. Božanski sud i kraj istorije: poslednji sud

Božanski sud na kraju istorije predstavlja vrhunski aspekt ukupne teme o sudu u Bibliji. Prethodna rasprava već nas je upoznala s ponavljanim Božjim sudovima. Tema o božanskom sudu u Bibliji zahteva da posebnu pažnju posvetimo sudu na kraju istorije, koji će se, kao što smo već videli, produžiti i posle isteka istorije. Ovaj deo našeg istraživanja predstavlja, iz biblijske perspektive, ono što se u hrišćanskoj teologiji naziva "poslednji sud" ili "konačni sud". Biblija objavljuje tri osnovne faze konačnog suda i svaka od njih zahteva našu izuzetnu pažnju. Proučavanje najvažnijih biblijskih tekstova koji govore o konačnom sudu, iznesenih na pregledan i sažet način, biće naš prvi zadatak. Zatim ćemo pažnju posvetiti onim tekstovima koji se bave pojedinostima sve tri faze konačnog suda.

A. Sažet prikaz sveopšteg poslednjeg suda

1. Sveopšti poslednji sud u spisima starozavetnih proroka

Prorok Joilo govori o "danu Gospodnjem" (Joilo 1,15) u koji će Bog "suditi svim narodima unaokolo" (Joilo 3,12) u "dolini sudskoj" (Joilo 3,14). U to vreme Božji narod nema čega da se plaši, jer je "Gospod njegovo utočište" (Joilo 3,16).

U Knjizi proroka Isaije nalaze se najvažniji tekstovi koji se bave sveopštim poslednjim sudom. Isaija 2,6-22. veličanstvenim rečima opisuje prelaz od suda nad Izrailjem (Isaija 2,6-11) na sveopšti sud "svim oholima i ponositima, i svima koji se podižu, te će biti poniženi" (Isaija 2,12; 2,17). Taj sud će se odigrati "na dan obračuna" (Isaija 2,12. Šarić) Prelaz sa lokalnog suđenja Izrailju na sveopšti sud otkriva da su Božji sudovi u toku ljudske istorije znaci koji najavljuju sveopšti sud na kraju ljudske istorije. Ovaj sveopšti sud obuhvata zemljotres (Isaija 5,25), ali i pokušaj ljudi da se sakriju u "raselinama kamenim i pećinama kamenim" (Isaija 2,21; Otkrivenje 6,15.16).

"Dan Gospodnji" u Isaiji 13,6.9. opisan je globalnim potezima. Taj dan suda će doći kao "pustoš od Svemogućega" (Isaija 13,6), "s gnevom i jarošću" (Isaija 13,9). Reč "Vavilon" u prvom stihu može da se uzme kao simbol svih sila zla, kao što je to čest slučaj u Bibliji, jer će Gospod

"pohoditi vasiljenu za zloću" (Isaija 13,11). Gospod će uništiti "svu zemlju" (Isaija 13,5). Kao rezultat, Zemlja će biti pusta, a grešnici uništeni (Isaija 13,9). U dan toga suda Bog će "zatresti nebo i zemlja će se pokrenuti sa svoga mesta" (Isaija 13,13).

Isaija 24-27, takozvana "Isaijina apokalipsa", opisuje apokaliptički poslednji sud, sud poslednjeg vremena. Taj božanski sud obuhvata sve što je stvoreno (Isaija 24,1). "Sasvim će se isprazniti zemlja, i sasvim će se opleniti. Jer Gospod reče ovu reč." (Isaija 23,3) Zagađenje Zemlje je bilo izazvano prestupima "zakona", kršenjem "uredbi" i odbacivanjem "zaveta večnoga" (Isaija 24,5).

Ali, u tim poglavljima ima i nade. Ostatak će biti sačuvan. On će biti sačinjen od onih koji čeznu za imenom Gospodnjim (Isaija 26,8) i koji priznaju Njegovo sveto ime (Isaija 26,13). Ostatak će imati "tvrđi grad" (Isaija 26,1), svakako Božji grad, a to je koncept koji se može smatrati sveobuhvatnim. Svi verni su građani toga grada. Novi zavet govori o takvom gradu kao o "nebeskom Jerusalimu" (Jevrejima 12,22; 11,16) i o vernima koji su zapisani u njemu (Jevrejima 12,23).

"Isaijina apokalipsa" sadrži prvu najavu vaskrsenja iz mrtvih u apokaliptičkoj literaturi (Hasel 1980b, 267-276): "Oživeće mrtvi tvoji, i moje će mrtvo telo ustati. Probudite se i pevajte koji stanujete u prahu!" (Isaija 26,19) Glagoli "oživeti", "ustati" i "probuditi se" predstavljaju samo tehničke termine za vaskrsenje. "Koji stanujete u prahu" (Jov 7,21; 20,11; 21,26), to su mrtvi koji počivaju u svojim grobovima. "Isaijina apokalipsa" ne samo da objavljuje kazneni sud nad zlima, već doživljava svoj vrhunac u telesnom vaskrsenju pravednih.

Vaskrsenje se pojavljuje u još izrazitijem obliku u Danilu 12,1-3. I ovde je povezano sa sveopštim sudom. Oni koji su se pokajali i koji pripadaju Bogu vaskrsnuće tom prilikom (Danilo 12,2; Vidi Hasel 1980b,276-281!).

2. Sveopšti poslednji sud po učenju Isusa Hrista

Teolozi obično smatraju da se Isusova najava: "Jer kakvim sudom sudite, onakvim će vam se suditi!" (Matej 7,2) odnosi na konačni sud.

Parabola o mreži (Matej 13,47-50) opisuje konačni sud. Uhvaćene su svakovrsne ribe; "dobre" su zadržane, a "loše" odbačene (Matej 13,48). "Tako će biti i na posletku veka, izići će anđeli i odlučiće zle od pravednih. I baciće ih u peč ognjenu, onde će biti plač i škrgut zuba" (Matej 13,49.50).

Druga parabola o sudu je ona o pšenici i kukolju (Matej 13,24-30.37-43). Ta parabola doživljava vrhunac u slici o žetvi: "Ostavite neka rastu oboje zajedno do žetve; i u vreme žetve reći ću žeteocima: saberite najpre kukolj, i svežite ga u snoplje da ga sažežem; a pšenicu svezite u žitnicu moju." (Matej 13,30)

Nekoliko opaski bi se moglo dati o parabolama o mreži i pšenici i kukolju. Prvo, vernici se pozivaju na strpljenje. I dobre i loše rube su zajedno uhvaćene; pšenica i kukolj rastu zajedno. Ljudska bića nisu osposobljena da uspešno obave posao razdvajanja (Matej 13,29). To delo je dodeljeno anđelima. To nije zadatak ljudi.

Drugo, Bog određuje vreme razdvajanja. Biće to vreme kraja sveta (Matej 13,39.40). To vreme još nije došlo; prema tome, pokajanje je još moguće (Luka 13,6-9).

Treće, ove parabole govore u opštim crtama o poslednjem sudu. Kukolj i loše ribe anđeli prikupljaju za konačno i trajno uništenje (Matej 13,41.42.50). Pravedni, međutim, "zasjaće kao sunce u carstvu oca svojega" (Matej 13,43).

Parabola o svadbenom ruhu (Matej 22,1-14) govori o caru koji pregleda "i dobre i zle" goste koji su pozvani na svadbu. Pregled pre same svadbene gozbe kao da dodiruje istražnu stranu konačnog suda. U toku pregleda car baca gosta koji je nedolično odeven u "tamu najkrajnju" gde će biti "plač i škrgut zuba" (Matej 22,13). Ovde istraga i osuda prethode kasnijem izvršenju kazne.

Parabola o deset devojaka (Matej 25,1-13) nagoveštava odlaganje dolaska Isusa Hrista (Matej 25,5), iako naglašava sigurnost Njegovog povratka (Matej 25,6). Ona otkriva da svi koji se izdaju za Hristove sledbenike nisu spremni za odlaganje Njegovog dolaska. Ženik je morao da kaže nerazumnim devojkama: "Zaista, zaista vam kažem, ne poznajem vas!" (Matej 25,12) Ova osuda otkriva da nisu Hristovi sledbenici svi koji govore da idu za Njime.

Parabola o ovcama i jarcima (Matej 25,31-46) ima svoje značajno mesto u kontekstu Mateja 24,25, poslednjeg vremena i Hristovog dolaska. Ona započinje dolaskom Sina čovečjeg u slavi (Matej 25,31). Svi narodi će se okupiti i tada će se odvojiti ovce od jaraca (Matej 25,32). Ovce su "pravednici" (Matej 25,33.37), a jarci su nepravednici (Matej 25,33.41-45). Vladar će suditi pripadnicima naroda deleći ih na temelju njihovog postupanja prema "ovoj mojoj braći" (Matej 25,40), odnosno, prema Njegovim sledbenicima. Oni koji ne podupiru Hristovu braću i sestre biće određeni za "oganj večni pripremljen đavolu i anđelima njegovim" (Matej 25,41). Taj oganj služi kao "kazna večna". Međutim, pravednici će dobiti "život večni" (Matej 25,46).

Ova parabola opisuje drugi Hristov dolazak i posle toga sud narodima preko Sina čovečjega, koji sedi na svom slavnom prestolu (Matej 25,31.32), i završava se izvršnom fazom suda, kada će bezakonici otići "u kaznu večnu" (Matej 25,46).

U Jovanu 12,47.48. Isus izjavljuje : "I ko čuje moje reči i ne veruje, ja mu neću suditi ("krino" – osuditi), jer ja ne dođoh da sudim ("krino" – osudim) svetu, nego da spasem svet. Koji se odreče mene i ne prima reči mojih, ima sebi sudiju ("krinonta"), reč koju ja govorih, ona će mu suditi ("krinei"- osudiće ga) u poslednji dan." "Poslednji dan" to je dan eshatološkog suda. Odluka koja će se doneti u taj dan zavisice od odluke koju je narod za života doneo za Hrista ili protiv Njega.

Isus Hristos je govorio da postoji "vaskrsenje života" i "vaskrsenje suda (krisis)" (Jovan 5,29). On je u stvari objašnjavao ono što je zapisano u knjigama proroka Isaije i Danila. Bezakonici će

ustati u toku "vaskrsenja suda", oni će iskusiti osudu (krisis). Ostali će ustati u toku prvog vaskrsenja, "vaskrsenja života". Vernik, koji nastava u Hristu (Jovan 6,39.40), nema potrebe da se plaši budućeg suda, jer će na njemu biti odbranjen.

"Dan suda" ("krisis") je dan kada će ljudi morati da daju obračun za svaku nesmotrenu reč. "A ja vam kažem da će za svaku praznu reč koju reku ljudi dati odgovor u dan strašnoga suda, jer ćeš se svojim rečima opravdati i svojim ćeš se rečima osuditi." (Matej 12,36.37) Jovan svesrdno naglašava "da imamo slobodu na dan sudni (krisis)" (1. Jovanova 4,17). Dan suda je dan osude za bezakonike, ali je to za pravednike dan opravdanja zaslugom Isusa Hrista, njihovog Gospoda i Spasitelja.

3. Sveopšti poslednji sud po učenju apostola

Petar potvrđuje da je Isus Hristos "narečeni od Boga sudija živima i mrtvima" (Dela 10,42). Neznabošci treba da budu spremni da daju "odgovor onome koji je gotov da sudi živima i mrtvima" (1. Petrova 4,5).

U 2. Petrovoj 3,9-13. nalazimo povezani opis "dana Gospodnjega" (2. Petrova 3,10) i "dana Božjega" (2. Petrova 3,12), kada će se nebesa rastopiti i zemlja sa svim svojim delima izgoreti. Konačno, obećanje o "novom nebu i novoj zemlji gde pravda živi" (2. Petrova 3,13), postaje stvarnost. Ovaj tekst pokazuje da će "dan Gospodnji" doći neočekivano, "kao lupež noću" (2. Petrova 3,10), na kraju sveta, kada će "nebesa s hukom proći i stihije se od vatre raspasti, a zemlja i dela na njoj izgoreti" (2. Petrova 3,10).

Pavle govori da će se vernici "javiti na sudu (bema) Hristovu" (2. Korinćanima 5,10). Već ranije smo spomenuli mnoge Pavlove izjave o sudu (Rimljanima 2,16; 1. Korinćanima 3,13; Galatima 6,7.8; 2. Solunjanima 1,9).

4. Sveopšti poslednji sud pri kraju sveta

Sveopšti poslednji sud se nije održao kada je Hristos umro na krstu. Sam Isus je naglasio da će se taj sud održati "na posletku ovoga veka" (Matej 13,40.49).

U svom poznatom govoru na Marsovom brežuljku (Dela 17,22-32) Pavle je tvrdio da je Bog postavio "dan u koji će suditi vasionome svetu po pravdi preko čoveka kojega odredi i dade svima veru vaskrsnuvši ga iz mrtvih" (Dela 17,31). Pavle jasno veruje u budući eshatološki sud, sud koji nije započeo u trenutku kada je greh ušao u ovaj svet.

U svojoj odbrani pred Feliksom, Pavle govori o "sudu koji će biti (krima)" (Dela 24,25). Naglasak je stavljen na činjenicu da se ljudi moraju suočiti s Božjim budućim sudom, na kojemu će se proglasiti presude utemeljene na etičkim odlukama donesenima za vreme ovog života.

U 2. Petrovoj 3,9-13. sud jhe stavljen u budućnost, kada će svet biti potpuno uništen. U to vreme, pokazaće se "dan Gospodnji".

Pavle isto tako dokazuje da "dan Gospodnji" još nije došao (2. Solunjanima 2,1-12), jer prvo "čovjek bezakonja" treba da se pojavi (2. Solunjanima 2,3). "Bezakonik, kojega će Gospod Isus ubiti duhom usta svojih i iskoreniti svetlošću dolaska svojega." (2. Solunjanima 2,8) Pre toga dana svakovrsni zavodnički uticaji će se širiti "po činjenju Sotoninu sa svakom silom i znacima i lažnim čudesima" (2. Solunjanima 2,9).

B. Detaljan opis sveopšteg poslednjeg suda

Ovaj deo našeg istraživanja se usredsređuje na one delove Svetog pisma koji daju detaljan opis tri uzastopne faze poslednjeg suda i njihovu povezanost sa širim sadržajem Biblije. Prva faza je preadventni istražni sud; druga je povratak Isusa Hrista na oblacima i o njoj bi se moglo govoriti kao o poslednjem milenijumskom sudu; poslednja faza je postmilenijumski izvršni sud. Svako od ovih faza sveopšteg poslednjeg suda mi ćemo sada posvetiti svoju pažnju.

1. Preadventni istražni sud

Sama reč "preadventni" koja predstavlja oznaku ove faze suda otkriva nešto o vremenu suda. On se održava pre prugog dolaska našeg Gospoda Isusa Hrista. Da budemo precizniji, on se odnosi na poslednji period istorije koji nosi naziv "vreme kraja". Reč "istražni" određuje prirodu ovog suda. Istražni sud predstavlja božansko istraživanje izveštaja u prisutnosti celoga Neba i nebeskih bića (Danilo 7,9.10). Na taj način, opravdano je i namerno nazivanje ove faze suđenja "preadventni istražni sud".

a. Vreme preadventne istražne faze suda. Vreme ove prve faze sveopšteg poslednjeg suda može se ustanoviti na temelju izričitih izjava u Knjizi proroka Danila i Otkrivenja, kao i po njenom odnosu prema Danu pomirenja i njegovoj tipologiji konačnog suda (Vidi Svetilište I.C.3.b; III. C!).

(1) Vreme prema navodima Otkrivenja. U Otkrivenju nebeski vesnik najavljuje da je došao "čas suda njegova" (Otkrivenje 14,7). Taj "čas suda njegova" stavljen je u apokaliptičko vreme kraja.

U toku apokaliptičkog redosleda ukratko ponovljenih događaja zapisanom u Otkrivenju, pojavljuju se trojica anđela (Otkrivenje 14,6-12). Prvi anđeo leti posred neba noseći "večno evanđelje" koje objavljuje celom svetu i porukom: "Bojte se Boga i podajte mu slavu, jer dođe čas suda njegov!" (Otkrivenje 14,7) Razlog ove konačne poruke "večnog evanđelja" upućene celom čovečanstvu objavljen je uzročnom rečenicom: "Jer (hoti) dođe čas suda njegov!"

Ovde se radi o vremenu pre drugog Hristovog dolaska, kao što tekst u Otkrivenju 14,14. jasno potvrđuje. "Čas suda njegov" odnosi se na završno razdoblje pre dolaska Isusa Hrista u slavi i veličanstvu. "Čas" nije jedan trenutak ili doslovni sat. "Čas suda njegov" prethodi "vremenu da se žanje" (Otkrivenje 14,15). "Vreme da se žanje" (Otkrivenje 14,15) je vreme kada se unosi žetva prilikom drugog Hristovog dolaska. Ali, pre nego što se žetva unese, mora da dođe "čas suda njegov", vreme kada će se doneti odluke ko će da bude prikupljen u vreme predstojeće žetve, "vremena da se žanje". Pre nego što se žetva prikupi, treba da se održi suđenje na kojemu će se odlučiti ko će od onih koji se nazivaju Božjom decom biti požnjeven i odnesen u večno Božje carstvo.

Suđenje (krisis) u ovo vreme kraja je božansko suđenje na kojemu je sudija Bog Otac. On treba da presudi između onih koji su ostali verni i onih koji su otpali od vere. Pošto ovo suđenje prethodi žetvi prilikom drugog Hristovog dolaska, radi se o preadventnom istražnom sudu, koji treba da bude istražni po svojoj prirodi da bi ispunio svoju svrhu.

Sud, čije vreme je došlo prema tekstu u Otkrivenju 14,7. ne može se locirati ni u vreme Hristovog dolaska niti u vreme milenijuma. Ne može se locirati ni u vreme Hristove smrti na krstu, a niti u vreme stvaranja, kada su Adam i Eva prvi put pali u greh. Tekst u Otkrivenju ne podržava nijednu od tih pretpostavki. Dolazak vremena suda je deo dolaska vremena kraja, vremena pre kraja sveta dok čovečanstvo još ima priliku da prihvati "večno evanđelje" (Vidi Ostatak/tri anđela V.B!)

(2) *Vreme prema Danilu.* Danilo 7-9. takođe objavljuje vreme preadventnog istražnog suda. Danilo 7 pruža sveobuhvatno viđenje toka ljudske istorije, predstavljeno sa četiri zveri koje dolaze jedna za drugom i izlaze iz mora čovečanstva, simbolizirajući četiri svetske imperije. Poslednja zver ima deset rogova; poslednji, "mali rog", pojavljuje se posle prvih deset (Danilo 7,3-8). Ovaj opis događaja na Zemlji praćen je poetskim govorom koji nas vodi u nebeska prostranstva i objašnjava nebeski prizor suda (Danilo 7,9.10.13.14.21.22). Prizor se završava pojavom večnog carstva (Danilo 7,27).

Ovo sveobuhvatno viđenje u Danilu 7. opisuje tok istorije od Vavlonske imperije (lav, Danilo 7,4), preko imperije Medo-Persije (medved, Danilo 7,5), Grčke (ris, Danilo 7,6) i Rima (strašna zver, Danilo 7,7), zatim preko perioda "malog roga" (Danilo 7,8) sve do kraja sveta (Danilo 7,11.27), kada će se Božje carstvo dati Božjim sledbenicima koje Danilo naziva "svecima Boga višnjega" (Danilo 7,18.27).

Posle rata koji je "mali rog" vodio protiv svetaca Višnjega (Danilo 7,8.21), započinje nebesko suđenje (Danilo 7,9.10.22). Starac seda na svoj presto (Danilo 7,9), okružen nepbrojenim mnoštvom nebeskih bića i "knjige se otvoriše" (Danilo 7,10).

Vreme suđenja je izričito objavljeno uz mnogo pojedinosti u Danilu 7,21.22: "Gledah, i taj rog vojevaše sa svecima i nadvladaivaše ih dokle dođe Starac i dade se sud svecima Višnjega i prispe vreme da sveci preuzmu carstvo."

Ovaj tekst sadrži vremensku progresiju sa tri hronološki uzastopna događaja, razdvojena sa dva izričita vremenska markera. Prvi od njih je reč "dokle" (aramejski "ad"), koji spada u vremenske predloge. Drugi je izraz "prispe vreme". Ova dva vremenska markera dele tri faze aktivnosti na koje ukazuje tekst u Danilu 7,21.22. To su: (a) Faza 1 je rat malog roga protiv svetaca Višnjega, (b) faza 2. je odvojena od faze 1. rečju "dokle", ukazujući na početak novog stanja, koje je i vremenski odvojeno od prethodnog; faza 2. je nebeski sud kojim upravlja Starac u korist svetaca Višnjega; (c) faza 3. je odvojena od prethodne faze božanskog suda i nastupa posle nje, kao što pokazuje vremenski predlog "kada prispe vreme". Posle božanskog suđenja koje vodi Starac, "prispe vreme da sveci preuzmu carstvo" (Danilo 7,22).

Ova tri hronološka uzastopna zbivanja, sa svojim posebnim vremenskim markerima, pokazuju da božanski nebeski sud kojim upravlja Starac zaseda posle rata malog roga protiv svetaca Višnjega i pre nego što sveci Najvišega prime večno carstvo. Ova tri izričita vremenski uzastopna događaja pokazuju da božanski nebeski sud pod vodstvom Starca zaseda pre nego što sveci Višnjega prime carstvo. Ovaj redosled pokazuje da sud dolazi posle rata malog roga protiv svetaca Višnjega i pre Hristovog drugog dolaska (/Shea 1992,135-143).

Ako bude moguće odrediti vreme rata malog roga protiv svetaca, onda bismo dobili još jasniji indikator vremena početka suda. Rat malog roga protiv svetaca Višnjega je ograničen na određeno vremensko razdoblje, o kojemu Danilo govori: "I daće mu se u ruke za vreme, vremena i pola vremena." (Danilo 7,25) Ova tri i po simbolička vremenska razdoblja (aramejski "iddan") treba da budu prenesena u doslovno, istorijsko vreme. Ista aramejska reč se pojavljuje u Danilu 4,16.23.25. 32. u vezi sa "sedam vremena" Navuhodonosorove duševne bolesti. Reč "vreme" u Danilu 4 odnosi se na godine u doslovnom, istorijskom vremenu u toku Navuhodonosorovog životnog veka. Septuaginta reč "vreme" u Danilu 4. stvarno prevodi kao "godine" Ovaj ugrađeni ključ za značenje pojma "vreme" u tekstu o tri i po godine u Danilu 7,25. je ključne prirode. Simbolički pojam "vreme" označava doslovni pojam "godine".

Svaka od tih godina se sastoji od 360 dana, kao što pokazuju paralelni tekstovi u Otkrivenju 12. i 13. Paralelno proročanstvo u Otkrivenju 12,14. služi se istim izrazom: "vreme, vremena i pola vremena". O istom razdoblju se malo ranije govori kao o "hiljadu i dve stotine i šezdeset dana" (Otkrivenje 12,6). Još ranije 1260 dana se izjednačuju sa 42 meseca ((Otkrivenje 11,2), ukazujući da proročka godina ima samo 360 dana. Prema tome, tri i po vremena su isto što i 42 meseca ili 1260 proročkih "dana". Na temelju načela dan za godinu, koje je opisano u Jezekilju 4,6. i 4. Mojsijevoj 14,34. simbolički dan u proročanstvu zamenjuje jednu stvarnu godinu u istorijskom vremenu. To znači da 1260 simboličkih dana u apokaliptičkom proročanstvu označavaju 1260 godina doslovnog, istorijskog vremena (Vidi Apokalipsa II.D!).

Hiljadu dvesto i šezdeset godina iz Danila 7,25. započinju 538. godine posle Hrista kada su Ostrogoti odustali od opsade Rima i kada je sila malog roga, rimski biskup, koji se tako oslobodio vlasti arijevac, bila u stanju da nametne svoj autoritet, pozivajući se na dekret rimskog imperatora Justinijana iz godine 533. Razdoblje papinske prevlasti je tako započelo, što

je dovelo kasnije do surovih progonstava, obuhvatajući, naravno, i svetu Inkviziciju s njenim surovim mučenjima zatvorenika (Maxwell 121-129). Tačno 1260 godina posle toga, 1798. godine, ovo dugačko proročko razdoblje se završilo dramatičnim odvođenjem pape Pija VI u zarobljeništvo, kada je francuski general L.A. Bertje stavio papu pod vlast vojnog zapovedništva u Francuskoj. Hvatanje i progonstvo pape drastično je smanjilo silu Rimske Crkve u to vreme. Bez daljeg ulaženja u pojedinosti proročkog ispunjenja narečenih događaja, mi možemo zaključiti da božanski nebeski sud pod upravom Starca zaseda posle 1798. godine, posle završetka rata malog roga protiv svetaca Višnjega (Danilo 7,21) i pre nego što sveci Višnjega preuzmu carstvo (Danilo 7,22) prilikom drugog Hristovog dolaska. Kada se simboličko proročko vreme od tri i po vremena pretvori u stvarne istorijske godine na temelju biblijskih pravila (Vidi Shea 1992, 67-104), dobijamo vremenski ključ za određivanje vremena božanskog suda. To čini da se božanski sud, pod upravom Boga, odnosno Starca, u nebeski prostorima, odigrava u vremenu kraja pre nego što sveci preuzmu večno carstvo. U skladu sa ovim dokazom, nebeski preadventno istražno suđenje svetima događa se između 1798. godine i Hristovog drugog dolaska. Ono je, dakle, smešteno u vreme kraja.

Danilo 8. i 9. s još većom preciznošću i širinom objašnjavaju viđenje u Danilu 7. Ova poglavlja sadrže dve proročke vremenske tablice, razdoblje od 2300 dana i noći i razdoblje od sedamdeset sedmica. Ova razdoblja su vrlo značajna za određivanje početka vremena prve faze poslednjeg suda, preadventnog istražnog suda.

Proročka celina koju sačinjavaju 8. i 9. poglavlje Knjige proroka Danila govori i o čišćenju Svetilišta (Danilo 8,14), o aktivnosti koja tipološki odgovara godišnjem Danu očišćenja u ritualu zemaljskog Svetilišta. U osmom poglavlju se govori o nebeskom Svetilištu, a čišćenje se obavlja u "vreme kraja" (Danilo 8,17.19), posle isteka proročkog lanca od 2300 dana i noći. Osim toga, Danilo 8 pokazuje da su 2300 dana i noći ustvari 2300 godina, koje započinju u vreme Medo-Persije i završavaju se u "vreme kraja". Tekst u Danilu 9,24-27. pokazuje i tačan datum početka lanca u vreme Medo-Persije.

Tekst u Danilu 8 otkriva tok istorijskih događaja i daje početak i kraj perioda od 2300 dana i noći. Ovde, dakle, imamo treći proročki niz događaja, pokazan u viđenju, u Knjizi proroka Danila, koji proširuje i dopunjuje viđenja iz drugog i sedmog poglavlja iste Knjige. Redosled obuhvata ovna (Danilo 8,3.4), jarca sa četiri roga (Danilo 8,5-8), i konačno "mali rog" (Danilo 8,9-12), koji se uzdiže do samog prestola nebeskog Kneza, Zapovednika nebeskih četa (Danilo 8,11), oduzima mu svagdašnju žrtvu (Danilo 8,11) i obara sveti stan Njegov (Danilo 8,11). Sve to predstavlja pozadinu na kojoj se vodi razgovor nebeskih bića (Danilo 8,13.14).

Pitanje koje postavlja jedan od nebeskih vesnika ima vremensko značenje. "Dokle će trajati ta utvara (jevrejski hazon)?" Pitanje "dokle" ukazuje unapred na kraj tog vremenskog perioda, na njegov istek. Iako se interesuje za kraj vremenskog razdoblja, nebesko biće ustvari želi da sazna da li to vremensko razdoblje obuhvata celokupni istorijski period viđenja od samog njegovog početka ili započinje nešto kasnije u toku tog istorijskog perioda. Šta je tačno uključeno u vremenski period koji se završava posle 2300 dana i noći? Ako, dakle, možemo odrediti kada se taj vremenski period završava, onda možemo odrediti i kada započinje i koliko se od tog trenutka prostire u budućnost.

Odgovori na ta pitanja zahtevaju da se istraži pitanje postavljeno u Danilu 8,13: "Dokle će trajati ta utvara (hazon)?" Sama reč "utvara" ili "viđenje" ima posebnu važnost u traženju odgovora na ovo pitanje; ta reč se prvi put pojavljuje u Danilu 8,1.2. Prema tome, reč se odnosi na celokupno "viđenje" od razdoblja ovna na dalje. Reč "viđenje" ponovo se pojavljuje u Danilu 8,13. gde se postavlja pitanje njenog isteka. To pokazuje da "viđenje" obuhvata vremenska razdoblja ovna, jarca i malog roga, pa sve do "vremena kraja" (Danilo 8,17.19). Prema tome, pitanje bi trebalo da glasi: "Dokle će trajati viđenje koje je započelo u razdoblju ovna (Medo-Persija), koje se proteže kroz razdoblje jarca (Grčka), razdoblje četiri roga (diadochoi), daleko u razdoblje malog roga (paganski i hrišćanski Rim), uključujući i događaje opisane u poslednjem delu 13. stiha, koji se odnose na kasniji deo razdoblja malog roga?" Ukratko, pitanje obuhvata "viđenje" od razdoblja Medo-Persije do vremena kraja.

Vremenski okvir obuhvaćen ovim pitanjem je od izuzetne važnosti za značenje samog pitanja. Anđeoski odgovor glasi: "Do dve tisuće i tri stotine dana i noći (doslovno: večeri i jutara), onda će se svetinja očistiti." Ovaj odgovor sadrži jasno određen vremenski period od 2300 večeri i jutara koji mora da istekne pre nego što se Svetilište bude očistilo. Čišćenje "Svetilišta" će započeti kada 2300 večeri i jutara dođu svome kraju.

Pitanje postavljeno u 13. stihu glasi: "Dokle će trajati ta utvara?" "Viđenje" (hazon) započinje u razdoblju ovna, u razdoblju "careva Midskih i Persijskih" (Danilo 8,20). Prema tome, treba da započne posle kraja Vavilona 539. godine pre Hrista.

Viđenje obuhvata i razdoblje jarca s njegovim prvim velikim rogom i četiri kasnija roga (Danilo 8,5-8). Prema tome, ono pokriva i istorijski period Grčkog carstva i "prvog cara" i "četiri carstva koja će nastati iz toga naroda" (Danilo 8,21.22). Ovaj istorijski period Grčkog carstva pokriva vreme od 331. godine pre Hrista, pa sve do 168. godine pre Hrista. Istorijsko razdoblje obuhvaćeno viđenjem pokriva i vreme malog roga, koje započinje 168. godine pre Hrista, proteže se kroz razdoblje paganskog Rima (završava se 476. godine posle Hrista, kada je Odoakar sa svojim varvarskim germanskim plaćenicima srušio poslednjeg imperatora Zapadnog Rimskog carstva Romulusa Augustulusa, zalazi u razdoblje papinskog Rima i traje sve do vremena kraja (Danilo 8,17.19).

Jedno anđeosko biće je postavilo pitanje "dokle", a drugo se postaralo za odgovor. Odgovor je jasan i nedvosmislen: "Jer je ova utvara (hazon) za (doseže do) poslednje vreme!" (Danilo 8,17) "Vreme posletka" ili "vreme kraja" je vreme pre nego što će ovaj svet doživeti svoj potpuni kraj prilikom eshatona (Pfandl 316). To znači da simbolička vremena – "večeri i jutro" – ne mogu da znače ništa drugo nego godine istorijskog vremena. Prema tome, Danilo 8 nas kontekstualno i interno informiše da veče-jutro, ili jedan dan proročkog vremena, znači jednu godinu istorijskog vremena. Ovo poglavlje sadrži svoju unutrašnju jednačinu dan za godinu; ono naglašava načelo dan za godinu, poznato i uz Danila 7. i 9; Otkrivenja 11-13; Jezekilja 4,6. i 4. Mojsijeve 14,34.

Određivanje tačne godine početka 2300 dana i noći dozvoljava nam da istorijski utvrdimo godinu završetka ovog proročkog vremenskog razdoblja u okviru vremena kraja. Upravo ta ista godina će tada biti i godina početka čišćenja nebeskog Svetilišta.

Veza između Danila 8. i 9. ima izuzetnu važnost u traženju odgovora na ova pitanja. Ova poglavlja predstavljaju jednu veliku proročku celinu.

Najvažnije veze koje bi trebalo razmotriti: *a. Zajednička terminologija.* Glagolski oblici jevrejskog korena "bin" – "razumeti" upotrebljeni su u Danilu 8,15-17.23.27. i ponovo u Danilu 9,2.22.23. na ključnim mestima koja se odnose na tumačenje viđenja (Danilo 8,17; 9,23). Razumevanje nije potpuno sve dok svi elementi, uključujući i vremenski, nisu shvaćeni. Viđenje u Danilu 8. nije shvaćeno sve dok se nije pojavilo pobliže objašnjenje u Danilu 9,24-27. *b. Kultna perspektiva.* Tekst u Danilu 8,13.14. naglašava kulturna pitanja (prestup, svetište, čišćenje) kao i tekstovi u Danilu 8,11. i 12. (svetište, prestup, istina). Tekst u Danilu 9,24-27. ima izrazitu kulturnu perspektivu, kao što je "prestup", "pomiriti", "pomazati", ukidanje "žrtava i prinosa". Svako od ovih poglavlja zavisi jedno od drugoga iz kulturne perspektive i nadopunjuje jedno drugo. *c. Isti anđeo-tumač.* U Danilu 8,16. Gavrilo se prvi put pojavljuje u Knjizi. On je poslat da protumači viđenje (Danilo 17.19). Ponovo se pojavljuje u Danilu 9,21-23. da dovrši tumačenje onoga što je ostalo neobjašnjeno u Danilu 8,26.27. Danilo ovako opisuje svoj položaj: "Gavrilo, kojega videh pre u utvari, dolete brzo...i reče: razumij utvaru (jevrejski mareh)!" (Danilo 9,21-23) Ovo povezuje objašnjenje sa mareh aspektom viđenja koji je ostao neprotumačen u Danilu 8,26.27. *d. Otkrivenje koje se čuje.* Danilo 8,13.14. predstavlja čujni deo viđenja (Danilo 8,2-8) sa vremenskom odrednicom. Danilo 9,24-27. predstavlja drugo čujno otkrivenje u kojemu vremenska odrednica ima istaknutu ulogu. Gavrilo obavestava Danila da je došao k njemu da mu protumači viđenje (mareh tekst, stih 23), u stvari, elemenat neobjašnjene vremenske odrednice iz Danila 8. Anđeo tumač to čini na taj način što daje vremensku odrednicu koja je "odrezana" od vremenskog razdoblja u Danilu 8. *e. Pojmovna veza.* Veliki vrhunac delovanja Mesije je pomazanje Svetilišta (Danilo 9,24. jevrejski qodeš qodašim). To se događa u početku nebeske službe Isusa Hrista, pošto je On bio "odsečen", drugim rečima, pošto je umro na Golgoti. Veliki vrhunac viđenja u Danilu 8. je čišćenje Svetilišta u vreme kraja, posle isteka 2300 večeri i jutara (Danilo 8,14). Čujno otkrivenje u Danilu 8,13.14. ukazuje na kraj dugog razdoblja 2300 večeri i jutara, i na delo očišćenja koje treba da započne u vreme kraja (Danilo 8,17.19). Čujno otkrivenje u Danilu 9,24-27. pruža početnu tačku za delo u Svetilištu i njegovo pomazanje (Danilo 9,24). Prema tome, početak (pomazanje Svetilišta) i kraj (čišćenje Svetilišta) pripadaju velikim završnim događajima nebeskog kulta. Svaki njegov aspekt je proročki nagovešten i događa se tačno prema prorečenom vremenskom rasporedu. Ove osnovne povezanosti spajaju tekstove u Danilu 8. i 9. u jedno jedino jedinstveno viđenje (Danilo 8,1-12) sa čujnim delom (Danilo 8,13.14) i tumačenjem (Danilo 8,15-26; 9,24-27) s posebnim osvrtom na vremenski elemenat.

Danilo 9,24-27. otkriva da će vremenski period milosti za Izraelj potrajati "sedamdeset sedmica" ili 490 godina. Ovo proročanstvo o sedamdeset sedmica sadrži neprekinutu, doslednu, trodelnu hronologiju utemeljenu na rasporedu "sedmica", podeljenih u "sedam sedmica" ili 49 godina, "šezdeset i dve sedmice" ili 434 godine i "jednu sedmicu" ili sedam godina (Hasel 1993, 118).

U sredini poslednje sedmice Mesija će "ukinuti žrtvu i prinosa" (Danilo 9,27), jer će biti "odsečen" (Danilo 9,26), odnosno ubijen nasilnom smrću. Mesijina žrtva će ukinuti životinjske žrtve prinošene u jerusalimskom Hramu; i na taj način će starozavetni ceremonijalni zakon naći svoje ispunjenje. Ovu mesijansku žrtvu prineo je Isus Hristos 31. godine naše ere, tačno prema narečenom proročkom vremenskom rasporedu. Posle svog vaskrsenja i uznesenja, Isus je

"pomazao svetoga nad svetima" (Danilo 9,24), to jest, nebesko Svetilište. Time je obeležen početak Njegove nebeske službe, Njegova svakodnevna služba.

Danilo 9,24. kaže da su "sedamdeset sedmica određene (odsečene) tvome narodu (Izrailju) i tvome gradu svetome (Jerusalimu)" (Owusu-Antwi 121-123). Pošto se nijedan drugi vremenski period ne spominje u Danilu 8. i 9. ovde može da se radi jedino o 2300 večeri i jutara ili godina od kojega je "odsečen" vremenski period od "sedamdeset sedmica" ili 490 godina. Oba vremenska perioda u Danilu 8. i 9, 2300 večeri i jutara ili godina i "sedamdeset sedmica" započinju u istom razdoblju Medo-Persije, što znači da su 490 godina odsečene od početka 2300 večeri i jutara.

Ako se može odrediti tačna godina početka 490 godina, onda se lako može odrediti i tačna godina početka 2300 godina. Danilo 9,25. jasno kaže da 490 godina započinje "otkad izide reč da se Jerusalim opet sazida". Proročanstvo o obnovljenju i ponovnom zidanju Jerusalima odnosi se na dva različita, ali povezana aspekta, naime, na obnavljanje religijsko-političke autonomije i samouprave i na fizičko ponovno zidanje Jerusalima (Owusu-Antwi 378-382). Dekret o kojemu govori tekst u Danilu 9,25. mora da sadrži oba ova aspekta.

Dekret cara Kira, kojim je naređeno ponovno zidanje Hrama (Jezdra 1,2-4), ne odnosi se na ovo pitanje. Isto to se može kazati i o dekretu Darija I (Danilo 6,1-12), koji predstavlja samo osnaženje prethodnog Kirovog dekreta. Oba ova dekreta se odnose na ponovno zidanje Hrama, ali ne ispunjavaju uslove navedene u Danilu 9,25.

Sledeći veliki dekret, poznat iz Biblije, izdat je sedme godine vladanja Artakserksa I i zapisan je u Jezdri 7,12-26. Ovaj dekret se može smatrati ispunjenjem proročanstva u Danilu 9,25. zato što govori i o ponovnom zidanju i obnavljanju Jerusalima. Careva zapovest je obnovila religijsko-političku autonomiju i samoupravu Jerusalima, jer je car dozvolio prinošenje žrtava i obavezao se da će plaćati njihovo prinošenje (Jezdra 7,17), osim toga dao je pravo gradskim vlastima da postavljaju upravitelje i sudije koji će suditi po "zakonima Boga vašega" (Jezdra 7,25). Dekret je čak garantovao punu samoupravu u propisivanju kazni, uključujući i zatvor, konfiskaciju dobara, progonstvo i smrt (Jezdra 7,26). Ova odredba se odnosila i na Jevreje i na nejevreje "s onu stranu reke" (Jezdra 7,25). Dekret cara Artakserksa I, objavljen sedme godine njegove vladavine, takođe dolazi u obzir, zato što ispunjava aspekt "izgradnje" Jerusalima, odnosno fizičku obnovu judejskog glavnog grada (Vidi Jezdra 4,7.11-16).

Dekret koji je izdao Artakserks I je jedini koji zadovoljava oba uslova iz Danila 9,25. obnavljanje i ponovno zidanje Jerusalima. Na temelju klasičnih istorijskih izvora, egipatskih astronomskih izvora, vavilonskih astronomskih izvora, egipato-jevrejskih istorijskih izvora, vavilonskih istorijskih izvora, mi sada znamo da je dekret bio objavljen 457. godine pre Hrista (Shea 1991, 121-126). Prema tome, godina 457. pre Hrista je godina početka razdoblja od 490 godina iz Danila 9 i istovremeno početak 2300 godina iz Danila 8, razdoblja od kojega je odsečeno 490 godina.

Na temelju teksta u Danilu 9,24.25. gde stoji da sedamdeset sedmica ili 490 godina počinju 457. godine pre Hrista i da su "odsečene" od 2300 godina, možemo zaključiti da i 2300 godina počinju 457. godine pre Hrista. Ovo razdoblje se završava u "vreme kraja", 1844. godine posle

Hrista. Prema tome, izraz "večeri i jutara", koji u jevrejskom tekstu nema množine i između kojih nema veznika, predstavlja godine u istorijskom smislu. Dve hiljade i tri stotine večeri i jutara su 2300 stvarnih kalendarskih godina. To razdoblje započinje 457. godine pre Hrista i završava se 1844. godine posle Hrista. Prema tome, godina 1844. je godina kada je započelo čišćenje nebeskog Svetilišta.

Danilo 7 pokazuje da je božanski nebeski sud morao započeti posle 1798. godine posle Hrista i da se mora završiti kada sveci Višnjega, verni Božji sledbenici, budu primili večno Božje carstvo prilikom Hristovog drugog dolaska. Drugim rečima, nebeska sudska rasprava se održava u toku vremena kraja, kao što Danilo 7 jasno pokazuje. Danilo 8. i 9. pokazuju tačan datum početka ovog suda, o kojemu se govori kao o obnavljanju, čišćenju nebeskog Svetilišta (Danilo 8,14). Godine 1844. posle Hrista počeo je, dakle, nebeski preadventni istražni sud. To je zaista u toku vremena kraja (Danilo 8,17.19), i slaže se sa izrazom "čas suda njegova" iz Otkrivenja 14,7.

(3) *Vremenska odrednica u tipologiji službi u zemaljskom Svetilištu.* Osim dokaza iz apokaliptičke literature, koja pokazuje da je preadventni istražni sud započeo 1844. godine, u "vreme kraja", služba u nekadašnjem izrailjskom Svetilištu pruža dodatne tipološke dokaze za vremensko određivanje prve faze poslednjeg suda.

Aktivnost u zemaljskom Svetilištu bila je podeljena na svakodnevne i godišnje službe. Ove poslednje su dolazila na kraju ritualne godine, na Dan pomirenja (3. Mojsijeva 16; 23,26-32; 4. Mojsijeva 29,7-11; Vidi Hasel 1981!). Jevrejsko ime za Dan pomirenja je Jom kipur, preveden i kao Dan čišćenja, čime se upućuje na očišćenje i i pranje od greha (3. Mojsijeva 16,19.30) koje se obavljalo na taj poslednji dan ritualnog godišnjeg ciklusa. To tipološki odgovara čišćenju nebeskog Svetilišta o kojemu govori Danilo 8,14. Veza između Danila 8,14. i 3. Mojsijeve 16 sastoji se od te konceptualne povezanosti ali i iz upotrebe pojma "svetilište (jevrejski qodeš) koji se dosledno upotrebljava za "Svetilište i za aktivnosti u toku Dana pomirenja u 3. Mojsijevoj 16.

U skladu sa antitipskom ulogom Isusa Hrista kao nebeskog Sveštenika (Jevrejima 6,20; 7,3.15-17) i sa pomazanjem nebeskog Svetilišta (Danilo 9,24), naš Gospod je započeo svoju svakodnevnu službu posredovanja i zauzimanja (Rimljanima 8,24; 1. Timotiju 2,5; Jevrejima 7,25). On svim vernicima omogućuje pristup Bogu (Rimljanima 5,2; Efescima 2,18) svojom boljom službom (Jevrejima 8,6), utemeljenom na "boljem zavetu" (Jevrejima 7,22), otvarajući "novi i živi put" (Jevrejima 10,20), kojim se možemo "približiti prestolu blagodatni" (Jevrejima 4,16). Hristova krv prolivena na Golgoti u pravo vreme po Božjem vremenskom rasporedu (Danilo 9,26.27) osigurava nam ulazak u Svetilište (Jevrejima 10,19) gde ćemo naći oproštenje svih priznatih greha (1. Jovanova 2,1.2) koji će biti preneseni na nebesko Svetilište.

Služba koju je Hristos započeo posle svog svečanog uvođenja u službu nebeskog Prvosveštenika tipološki odgovara svakodnevnoj službi zemaljskih sveštenika u toku kultne godine, pre nego što se obavi završna aktivnost u toku Dana pomirenja. Hristos ispunjava tipološki i službu Prvosveštenika na Dan pomirenja, dana suda i čišćenja Svetilišta.

Dan pomirenja bio je i dan suda (3. Mojsijeva 23,29). Preovladavao je aspekt odbrane vernih i odanih Izrailjaca koji su iskoristili sve pogodnosti koje im je Bog dao da bi obnovili svoj zavet s Bogom svakodnevnim službama u toku ritualne godine. Trebalo je da Izrailjci verom koriste

odgovarajuće zameničke žrtve koje se prinose u toku svakodnevne službe, u toku prve faze ritualne godine, i da se tako osposobe da opstanu u Božjoj prisutnosti na Dan pomirenja. Za njih je Dan pomirenja bio dan suda na kojemu će biti odbranjeni i oslobođeni svake krivice. Oni su sledili odredbe Božjeg plana spasenja i sada su bili u stanju da zaslugom Božje blagodati žanju i njegove blagoslove.

Drugi aspekt Dana pomirenja ili Dana suda bila je odmazda ili kazna. Neverni Izrailjci koji se nisu ponizili na taj posebni dan (3. Mojsijeva 23,29) trebalo je da budu "istrebljeni iz naroda svojega". Izraz u originalu "odsečeni" je tehnički pojam za gubitak života Božjom neposrednom intervencijom ili smrtnom kaznom. Prema tome, Dan pomirenja bi svim Izrailjcima donosio ili odbranu i život ili osudu i smrt, zavisno od njihove spremnosti da ostanu verni Bogu ili da ostanu u stanju pobune i otpada. Samo Izrailjci su dolazili na ovaj sud. Neizrailjci nisu imali dela u iskustvima Dana pomirenja.

Vremensko smeštanje velikog ritualnog dana na kraj ritualne godine analogno je vremenskom smeštanju nebeskog antitipskog dana pomirenja u vreme kraja. Prema tome, preadventni sud antitipski odgovara Danu pomirenja u ritualu zemaljskog Svetilišta (Vidi: Svetilište II.III!).

Ove osnovne činjenice koje nalazimo u Bibliji omogućuju proučavaocima Biblije da steknu jasno i određeno mišljenje o vremenu održavanja nebeskog preadventnog istražnog suda, prve faze sveopšteg poslednjeg suda. On je započeo 1844. godine i završiće se pre drugog dolaska Isusa Hrista, kada će doći kraju i vreme milosti dodeljeno ovom svetu.

b. Sudija na preadventnom istražnom sudu. U toku prve faze poslednjeg suda Bog Otac će obavljati ulogu sudije. Tekst u Danilu 7,9. božanskog sudiju naziva "Starcem" (Danilo 7,13.22), što je jedinstven slučaj u celom Starom zavetu. Taj naziv pokazuje da je Bog veličanstven, dostojan obožavanja i poštovanja, da je mudar. Po njemu se Bog Otac razlikuje od "Sina čovečjeg" koji dolazi "Starcu" na "oblacima nebeskim" (Danilo 7,13).

Slika koji daje Otkrivenje ponovo je u skladu sa slikom suda u Danilu 7. U Otkrivenju 14,7. čitamo da je "došao čas suda njegov". To je sud kojim predsedava Onaj koji je spomenut u prethodnom pozivu: "Bojte se Boga!" Bog Otac je Sudija na preadventnom istražnom sudu.

Hristos još ne sudi u to vreme. Ali, Isus Hristos, vaskrsli Spasitelj, prisustvuje tom suđenju (Danilo 7,13.14), preuzimajući ulogu branioca onih čija imena se pojavljuju na sudu. On sam prima carstvo iz ruke svoga Oca (Danilo 7,14) i kasnije ga predaje svetima (Danilo 7,18).

Činjenica da je Bog Otac Sudija izgleda da pokazuje da je On životno zainteresovan za dobro onih koji izlaze pred Njega na sud i koji mogu da budu ili odbranjeni ili osuđeni, zavisno od svojih dela i svoga života (Vidi: II. D!)

Otac je ovde prikazan kao Biće koje ima aktivnu ulogu u planu spasenja. Evandjelje po Jovanu potvrđuje da "je Bog tako ljubio svet da je i Sina svojega jedinorodnoga dao da nijedan koji ga veruje ne pogine nego da ima život večni" (Jovan 3,16). Sledeći stihovi (Jovan 3,17-21) otkrivaju kontekst suda i mogućnost osude i kazne. Bog Otac je poslao Isusa na svet da navede ljude na

odluku za Hrista ili protiv Njega. Svi koji poveruju u Sina imaju život večni. Na sudu kojim predsedava Otac pojavice se slucajevi svih onih koji su bili dirnuti Očevim naporom da donese spasenje čovečanstvu.

c. Oni koji će se pojaviti na preadventnom istražnom sudu. Da bi se odredilo ko će se pojaviti na preadventnom istražnom sudu bitna je tipologija Dana pomirenja. U to vreme jedino su Izrailjci izlazili pred sud, što ukazuje da će se jedino oni koji sebe smatraju pripadnicima Božjeg naroda pojaviti pred ovim sudom.

Apostol Petar potvrđuje da sud mora da počne "od kuće Božje, ako li se najpre od vas počne, kakav će biti posledak onima što se protive Božjemu evanđelju?" (1. Petrova 4,17) "Oni koji se protive Božjemu evanđelju" svakako da su oni koji su nekada, bar jednom u životu, imali priliku da prihvate Božji poziv milosti.

Knjige proroka Danila i Otkrivenja su izričite po ovom pitanju. Mislilo se da bi "mali rog" iz Danila 8. koji je obeščastio Svetilište, svakako morao da se pojavi na ovom sudu, koji simbolički predstavlja čišćenje Svetilišta. Međutim, pažljivo ispitivanje kulturnog rečnika u Danilu 8,9-14. pokazuje da čišćenje, odbrana i obnavljanje Svetilišta (Danilo 8,14) ne dolaze kao odgovor na aktivnosti "malog roga". On napada "kneza nad vojskama", ali ne obeščastuje Svetilište (Rodriguez 529). Prema tome, proizlazi da Danilo 8 ne tvrdi da "mali rog" treba da bude uključen u aktivnosti čišćenja Svetilišta.

Prvi prizor suda u viđenju u Danilu 7 završava se rečenisom: "I sud sede i knjige se otvoriše!" (Danilo 7,10) Reč "sud" (din) ukazuje da će biti održano suđenje izvesnim osobama, ali tekst ne otkriva kome. Međutim, on iznosi neke dokaze koji zaslužuju da budu razmotreni.

Kada se spominju knjige na Nebu obično se misli na knjige koje se bave ljudskim bićima. Prema tome, ljudska bića će se pojaviti na sudu. To je ujedno i drugi razlog da se prihvati da su "sveci Višnjega" pobožna ljudska bića, a ne anđeli (Hasel 1975, 190-192). Ove knjige se očigledno ne otvaraju zbog Boga, koji je sveznajuć. Ove knjige, koje se pretražuju, treba da nam pruže uvid u pitanja povezana sa onima koji se pojavljuju na sudu.

Danilo 12,1. daje osnovne informacije o sadržaju knjiga. Na kraju "vremena nevolje" "svaki čije se ime nađe zapisano u knjizi" biće spasen. Jasno je, prema tome, da knjiga ili knjige sadrže imena onih koji pripadaju Božjem narodu.

I drugi starozavetni tekstovi govore o nebeskim zapisima u obliku knjige. Kada se Izrailj pobunio na Sinaju i kada je Bog objavio svoju nameru da ga uništi, Mojsije se obraća Bogu s molbom da poštedi svoj narod: "Ako li nećeš, izbriši me iz knjige svoje koju si napisao!" (2. Mojsijeva 32,32) Gospod odgovara Mojsiju rečima: "Ko mi je zgrešio, onoga ću izbrisati iz knjige svoje!" (2. Mojsijeva 32,33) Ovo prvo starozavetno spominjanje nebeskih knjiga otkriva da one sadrže imena onih koji tvrde da pripadaju Božjem narodu. Ista slika se pojavljuje i u drugim starozavetnim tekstovima koji govore o knjizi koju Bog ima na Nebu (Psalam 69,28; Malahija 3,16). Prema tome, dolazimo do sledećeg opravdanog zaključka: "Svako pominjanje Božje nebeske knjige u Starom zavetu povezano je na ovaj ili na onaj način sa Božjim narodom umesto sa Njegovim neprijateljima." (Shea 1992, 148)

Ukratko rečeno, dokazi iz Knjige proroka Danila i drugih mesta ukazuju jednoglasno da će se oni koji sebe smatraju pripadnicima Božjeg naroda, dakle, i pravi i lažni vernici, pojaviti na sudu u ovoj prvoj fazi, u fazi preadventnog istražnog suda.

Ključnu ulogu u potvrđivanju ovog zaključka ima tekst u Danilu 7,22: "Dokle dođe starac i dade se sud svecima Višnjega." Drugi prevodi su mnogo jasniji: "Dok ne dođe Pradavni, koji dosudi pravdu svecima Svevišnjega!" (Sović) "Donese presudu u korist svetaca Višnjega" (NKJV, NASB) Ti noviji prevodi prenose u savremeni jezik pravo značenje aramejskog predloga "i", dok stariji prevodi, među njima i Luter, pogrešno kažu: "Sud svecima Višnjega". Danilo 7,22. izričito govori da se slučaj "svetaca Višnjega", pripadnika Božjeg naroda, razmatra kada se otvaraju knjige na zasedanju nebeskog suda.

"Sveci Višnjega" su bili izloženi surovom napadu "malog roga", koji ih je progonio mnogo godina i pobio neke od njih (Danilo 7,21.25). Bog preuzima njihov slučaj na zasedanju preadventnog suda. On otvara svoje knjige na vidiku svih nebeskih bića, i počinje preispitivanje zabeleženih dela i vere svetih. Ovaj istražni sud će na temelju otvorenih knjiga opravdati i odbraniti Božje prave sledbenike pred okupljenim predstavnicima svemira i proglasiti da su spremni da prime večno carstvo iz ruke Sina čovečjeg (Danilo 7,18). Mirijade nebeskih bića koje prisustvuju ovoj prvoj fazi nebeskog suda (Danilo 7,10), moraju da saznaju koji od onih koji su se ikada izdavali za Hristove sledbenike zaista zaslužuju da naslede Božje večno carstvo i da žive u njemu. Svi koji ostanu u veri sve do kraja biće odbranjeni na istražnom sudu. Njihovi gresi biće izbrisani, jer se Isus postarao za njih.

Imena takozvanih Hristovih sledbenika koji nisu ostali Njemu verni i odani biće izbrisana iz nebeskih izveštaja (2. Mojsijeva 32,32.33). Preadventni istražni sud ih neće opravdati ni odbraniti. Njihova dela i nedostatak vere svedočiće protiv njih, a njihova imena biće izbrisana iz knjige života.

Na ovom preadventnom istražnom sudu Bog iznosi slučajeve pripadnika svoga naroda pred nebeski sudski skup. To je sud koji će odbraniti verne pripadnike Njegovog naroda; on je sazvan u korist "svetaca Višnjega" (Danilo 7,22). Pradavni ili Starac koji im sudi nije njihov neprijatelj. On je pravedni Sudija, koji sudi u njihovu korist, jer je preko svoga Sina učinio sve što je bilo neophodno da njihovi gresi budu oprošteni i da oni naslede večno carstvo.

Međutim, ovaj preadventni istražni sud ima i svoju neugodnu stranu. Moguće je da osoba, koja je nekada bila pravi sledbenik Isusa Hrista, ponovo odluči da će ići svojim putem. Oni koji istraju u grehu doživeti će da se njihova imena izbrišu iz knjige života (2. Mojsijeva 32,33). Iako ova strana suda svakako postoji, brisanje nije predominantni zadatak preadventnog istražnog suda.

Predominantni zadatak preadventnog istražnog suda je donošenje presude u korist svetaca Višnjega (Danilo 7,22). Bog je na strani svoga naroda. U "vreme nevolje" sam Mihailo će ustati da se bori za svoj narod i da ga izbavi (Danilo 12,1). Svi verni koji su pomrli pre Njegovog dolaska na oblacima ustaće tada iz svojih grobova na "večni život" (Danilo 7,2). Bog je Sudija i

Spasitelj. Hristova smrt na krstu čini ga pobedonosnim Izvaviteljem i sposobnim Pomoćnikom svih onih koji se verom oslone na Njega i čekaju Njegov dolazak.

d. Mesto preadventnog istražnog suda. Danilo 7 prikazuje kosmičku dimenziju ovog suda sa međuigrom između prizora na Nebu i na Zemlji, i to u posebnom literarnom obliku, navodeći naizmenično prizore s Neba i sa Zemlje: Zemlja (Danilo 7,2-8), Nebo (Danilo 7,9.10), Zemlja (Danilo 7,11.12), Nebo (Danilo 7,13.14). Ovaj oblik je posebno naglašen naizmeničnom upotrebom proze (Zemlja) i poezije (Nebo). Poetski delovi prenose čitaoca na zasedanje nebeskog skupa. To se posebno ističe i naglašavanjem "prestola" (Danilo 7,9). U celoj Bibliji presto povezan s Božanstvom – ovde Pradavni ili Starac – uvek je na Nebu. Prema tome, Danilo naglašava da se suđenje održava na Nebu.

Danilo 8. daje nove pojedinosti. I u ovom poglavlju imamo međuigru nebeskih i zemaljskih dimenzija. Viđenje se seli sa čisto zemaljskih prizora, sa dve životinje koje simbolički predstavljaju zemaljske sile (Danilo 8,3-8) prema "malom rogu", koji se isprva širi horizontalno (Danilo 8,9, možda i 10), a onda vertikalno (možda Danilo 8,10, svakako 8,11. 12) da bi se uzdigao do područja "Kneza nad vojskama" i Njegovog nebeskog Svetilišta (Danilo 8,11). Čujni deo viđenja (Danilo 8,13.14) prenosi čitaoca pravo u nebesko područje, s nebeskim bićima koja međusobno razgovaraju. "Vrhunac viđenja je njeno usredsređivanje na sukob između Kneza nad vojskama i malog roga oko nebeskog Svetilišta i njegovih službi." (Shea 1986, 513).

U okviru ovog konteksta Svetilište iz Danila 8,11.14. jedino može da bude nebesko Svetilište, kao što i vremenski redosled zbivanja u poglavljima nagoveštava. Čišćenje nebeskog Svetilišta (Danilo 8,14) obuhvata i Božje sudijsko delovanje, sa sudnicom u samom nebeskom Svetilištu. I ponovo Danilo 8. dodaje nove pojedinosti Danilu 7.

Stvarnost nebeskog Svetilišta je tako dobro poznata na temelju starozavetnih i novozavetnih tekstova da je neophodna samo kratka izjava, zato što neki tumači smatraju da nebesko Svetilište ne postoji. Vertikalna nebesko-zemaljska dimenzija Svetilišta je opisana u 2. Mojsijevoj 25,8.9. kada je "slika" ((jevrejski tabnit) bila pokazana Mojsiju na Gori. Naziv za ono što je Mojsiju u Starom zavetu bilo pokazano na gori Sinaju, u Novom zavetu glasi "prilika" (grčki typos, Dela 7,44; Jevrejima 8,5). Zemaljsko Svetilište bilo je samo "kopija i senka" nebeske stvarnosti (Davidson 367.368). U tom smislu, zemaljsko Svetilište je samo kopija nebeskog originala.

Mnogobrojni tekstovi u Psalmima (11,4; 18,6.7; 29,9;; 68,35.36; 96,6; 150,1) i u proročkim knjigama Starom zaveta govore o Božjem nebeskom Svetilištu (Isaija 6,1; Jona 2,7.8; Mihej 1,2; Avakum 2,20). Franc Delič je pravilno rekao: "Na beskrajnoj udaljenosti iznad Zemlje.... nalazi se hekal qodeš (sveti Hram)... I ovaj Hram, ova palata na Nebu, to je mesto na kojemu se donose konačne odluke o svim zemaljskim pitanjima. Avakum 2,20; Mihej 1,2. Jer Njegov presto na Nebu je i nadzemaljska sudijska stolica." (Delitzsch 1,189)

Stvarnost nebeskog Svetilišta je sa istim žarom potvrđena i u Novom zavetu. Poslanica Jevrejima potvrđuje njen centralni deo (Jevrejima 8,1-10,25) u kojemu Isus obavlja prvosveštenu službu, kao "sluga svetinjama i istinitoj skiniji, koju načini Gospod, a ne čovek" (Jevrejima 8,2). "Skinija" (grčki hagia) o kojoj je ovde reč je nebesko Svetilište. Apostol ga naziva "istinita

skinija" (šator). Grčki izraz za ""istinita" je "alethinos", stvaran, za razliku od prividnog. Isti izraz se upotrebljava kada se govori o stvarnom postojanju Boga (Jovan 17,3). Nebesko Svetilište je isto toliko stvarno koliko je i sam Bog stvaran.

U Jevrejima 9,1-5. "zemaljsko Svetilište" se sastoji od spoljnog šatora, prvog odeljenja zemaljskog Svetilišta, koje se obično naziva "svetinja" i drugog šatora, koji se naziva "svetinja nad svetinjama" ili "najsvetije mesto". Sa početkom u osmom stihu, Svetilište je dovedeno u vezu sa nebeskim stvarnostima u okviru novog zaveta. Prvi ili spoljašnji šator u Jevrejima 9,8. (protos – u smislu pređašnji) odnosi se na celokupno zemaljsko Svetilište. "Svetilište" na Nebu ne može da ima nikakvu ulogu sve dok "prvi" ili "pređašnji" šator, bolje rečeno, zemaljsko Svetilište, obavlja svoju službu za vernike. "Prvi šator je postao stari, zemaljski šator u svojoj potpunosti, uključujući i svetinju i svetinju nad svetinjama, a drugi šator 'bolja i savršenija skinija' iz jedanaestog stiha, postaje nebesko Svetilište." (Cody 147.148; 7BC 450) Postoji, dakle, nebesko Svetilište sa dva odeljenja ili područja, neizmerno slavnije od zemaljskog Svetilišta.

Naglasak teksta u Jevrejima 9,23.24. podupire ovu sliku. Tekst glasi: "Tako je trebalo da se obličja nebeskih ovima čiste, a sama nebeska boljim žrtvama od ovih, jer Hristos ne uđe u rukotvorenu svetinju koja je prilika prave, nego u samo nebo, da se pokaže sada pred licem Božjim za nas." "Sama nebeska", to je nebesko Svetilište, u koje je Hristos ušao da obavi svoju prvosveštenučku službu u korist ljudskog roda.

Isus Hristos je veliki Prvosveštenik koji obavlja posebnu službu u nebeskom Svetilištu. Posle svog uznesenja, započeo je prvu fazu svoje službe u nebeskom Svetilištu, svoju "svakidašnju" službu, u prvom odeljenju, prvom području dvodelnog nebeskog Svetilišta; godine 1844. započeo je drugu fazu svoje službe, "godišnju" ili službu na antitipski dan pomirenja u drugom odeljenju ili drugom području nebeskog Svetilišta.

Knjiga Otkrivenja pravi jasnu razliku između samog Neba kao takvoga i Svetilišta/Hrama na Nebu, kao što se može videti u Otkrivenju 11,19: "I otvori se crkva Božja na nebu, i pokaza se čivot zaveta njegova u crkvi njegovoj." Grčki original kaže: "Božji Hram, onaj koji je na Nebu, otvori se." Prema tome, na Nebu zaista postoji Hram ili Svetilište. Anđeli koji su izašli iz Hrama to potvrđuju (Otkrivenje 14,15.17; 16,17). Isti naglasak se zapaža i u Otkrivenju 15,5: "I posle ovoga videh i gle, otvori se crkva skinije svedočanstva na nebu." U ovom dvodelnom nebeskom Svetilištu ili Hramu održava se božanski sud i odatle se proglašavaju božanske odluke (Otkrivenje 7,15; 16,17). Nebesko Svetilište je božanski komandni centar svemira, jer se tu nalazi Božji presto.

Na temelju ovih dokaza Starog i Novog zaveta može se zaključiti da se preadventni istražni sud održava u svetinji nad svetinjama nebeskog Svetilišta. Prva faza konačnog suda se odvija kao analogija aktivnosti u toku zemaljskog Dana pomirenja. Kao što je stari zavet imao svoje zemaljsko Svetilište sa njegovim svakidašnjim i godišnjim službama, tako i novi i bolji zavet ima svoje nebesko Svetilište u kojemu Hristos kao nebeski Prvosveštenik obavlja svakidašnju službu, a od 1844. godine i novu, konačnu službu u prisutnosti Oca, koji sudi svima koji su se u toku svih vekova izdavali za Njegove verne sledbenike. Hristova služba je služba posredovanja u prisutnosti Pradavnoga ili Starca za one koji su ga prihvatili kao svoga Gospoda i Spasitelja. I

Otac i Sin učestvuju u procesu spasonosnog suda, i svaki od njih ima svoju posebnu ulogu u spasenju vernih pripadnika ljudskog roda (Vidi: Svetilište III.B."!).

e. Svrha preadventnog istražnog suda. Zadatak preadventnog suda je da istraži i oceni slučajeve svih onih koji su sebe smatrali vernicima. Jedna od njegovih uloga je da ustanovi koji od onih koji se izdaju za Hristove sledbenike ima pravo da nasledi Božje večno carstvo.

Istraživači Biblije su shvatili da mora postojati nešto što bi se moglo nazvati "sudom pre suda" (Duesterwald 177), dakle, da mora postojati preadventni sud. Vaskrsenje i uznesenje svetih su posledica suđenja koje se moralo održati pre suđenja narodima nevernog čovečanstva. "Pošto Pavle piše da će 'sveti suditi svetu' (1. Korinćanima 6,2; Matej 19,28) mora se doneti zaključak da suđenje zajednici svetih i suđenje 'svetu' ne mogu predstavljati jednu te istu sudsku aktivnost. Isto onako kao što vaskrsenje onih koji pripadaju Hristu prethodi opštem vaskrsenju (bezakonika) mrtvih, tako i suđenje svetima vremenski prethodi suđenju 'narodima'." (Lamparter 161)

Drugi važan zadatak preadventnog istražnog suda je odbrana svetih. Mi smo već zapazili da Danilo 7 izveštava da su "sveti Najvišega" izloženi napadima "malog roga", u stvari, predstavnika sotonskih sila koje vojuju protiv Božjeg naroda (Danilo 7,21.25). Sveci Najvišega su lažno optuženi, progonjeni, pogrešno ocenjeni. Bog za vreme preadventnog istražnog suda otvara sve nebeske zapise tako da svi nebeski stanovnici mogu da ih pregledaju. Bog će priteći u pomoć one koji su zlostavljani i progonjeni na temelju lažnih optužbi. On će ih opravdati pred svim stanovnicima svemira, okupljenima na velikom kosmičkom sudskom ročištu.

Treći važan zadatak preadventnog istražnog suda je odbacivanje optužbi podignutih protiv Božjeg karaktera. Bog je bio pogrešno predstavljen kao samovoljno, osvetoljubivo i kritički raspoloženo biće, kao udaljen i ravnodušan prema ljudima. Opisivan je kao biće koje ne zaboravlja nijedno zlo i ima zle namere. Raspirivane su sumnje u Njegov karakter i u Njegovo Biće. Preadventni istražni sud treba da pokaže pravu sliku Boga Oca. On priskače u pomoć svojoj deci; On preuzima njihov slučaj u prisutnosti svih nebeskih bića, koja mogu da vide da je pravedost i pravičnost ugrađena u same temelje njegovog suda, Njegovog prestola (Psalam 89,14; 97,2). I sam Bog će biti oslobođen svih optužbi na preadventnom istražnom sudu.

Četvrto važno delo koje treba da se obavi na preadventnom istražnom sudu odnosi se na čišćenje Svetilišta (Danilo 8,14; Jevrejima 9,23). "Samo nebesko" (Jevrejima 9,23), nebesko Svetilište (Johnsson 94-98), treba da se očisti od nagomilanih greha svetaca svih vremena. Zemaljsko Svetilište se čistilo (3. Mojsijeva 16,19.30; jevrejski "taher") na Dan pomirenja. Ova misao je podvučena pojmom "pomirenje" (jevrejski "kapar" – pokriti) koji u mnogim kontekstima sadrži snažnu konotaciju o čišćenju.

U Danilu 8,14. tekst "svetinja će se očistiti" je prevod koji potiče još i prehrišćanskih vremena, kao što pokazuje Septuaginta. Sama reč "očistiti" predstavlja prevod jevrejske reči "nisdaq", koja ima snažne semantičke konotacije (Andreasen 495.496), uključujući i misao o čišćenju, opravdanju, odbrani i popravljanju (Hasel 1986 448-458). Antitipski nebeski dan pomirenja, koji je započeo 1844. godine, morao je da pruži širi pogled izražen pojmom "nisdaq". Tekst u

Danilu 8,14. jezički povezuje taj stih sa Danom pomirenja, što posebno dolazi do izražaja pojavljivanjem pojma "svetilište" u celom tekstu šesnaestog poglavlja 3. knjige Mojsijeve. Ukratko, reči koje se upotrebljavaju za opis čišćenja nebeskog Svetilišta asociraju na Dan pomirenja, koji je dan čišćenja, pranja i suda. I nebeska aktivnost na dan pomirenja obuhvata čišćenje, ispravljanje, opravdanje i odbranu. Ove aktivnosti se odnose na Svetilište, na narod i na samoga Boga dok se obavlja završno delo na Nebu. U odnosu na one koji se smatraju Božjim narodom, ovo delo je sudsko, ali i otkupiteljsko, pokazujući da će proces pomirenja koji je započeo Hristovom smrću na krstu doći kraju završavanjem preadventnog istražnog suda u nebeskom Svetilištu. Kada se preadventni istražni sud bude završio, zaključiće se i proces pomirenja pod upravom Boga i Hrista.

Čišćenje u toku zemaljskog Dana pomirenja je značilo brisanje greha. Jevrejski pojam preveden našom rečju "pomiriti" (kapar) upotrebljava se paralelno s pojmom "izbrisati" (jevrejski mahah), kao što se vidi u Jeremiji 18,23. i Nemiji 4,5. Nebesko čišćenje (Jevrejima 9,23.24) označava brisanje greha iz nebeskih izveštaja. Subjektivno, grešnik dobija oprostjenje svojih greha svakodnevnim pokajanjem i priznanjem greha pošto je spasen u Gospodu; objektivno, zabeleženi i oprosteni gresi na Nebu se brišu onda kada slučaj onoga koji se smatra Hristovim sledbenikom bude razmotren na preadventnom istražnom sudu. Svi verni ostaju spaseni u rukama Isusa Hrista i u rukama Boga Oca, koji je dao Hrista da bi spasio ljudski rod. Međutim, vernik i dalje zadržava slobodu izbora; on i dalje zadržava pravo da se odvoji od Boga, ukoliko to želi.

Ove osnovne svrhe preadventnog istražnog suda pokazuju ko zadržava konačnu vlast nad svecima Božjim, svima onima koji su ikada u toku proteklih vremena izrazili svoju veru u Hrista i ostali do kraja na Božjoj strani; koji zaslužuju da naslede carstvo koje Hristos donosi sa sobom; Hristos, koji će na sudu stati na stranu svetih. Božja pravednost i pravičnost zasjaće punim sjajem na tom sudu i pokazati na jedinstven način pravu svrhu suda. Božanski karakter će se otkriti u svojoj konačnoj slavi kao nikada pre toga. Sva nebeska bića će shvatiti bolje nego ikada ranije da je Bog Gospodar nad gospodarima i Car nad carevima. Svi će ustanoviti da je On sudija koji sudi pravedno i pošteno, uzimajući u obzir sve pobude i težnje ljudskog srca. Svi će shvatiti da On razume sve nasledene sklonosti i izopačenosti uma, duše i tela. Ništa Njemu ne promiče niti je izvan Njegovog domašaja dok izriče presudu u korist svojih svetih (Danilo 7,22). On je dao svoga jedinog Sina u zamenu za izgubljeno čovečanstvo, tako da svi koji se oslone verom u Gospoda Isusa Hrista mogu da budu spaseni Njegovim zaslugama, koje će Otac svakom verniku uračunati u pravednost. Ljubav i pravda sreće se u Bogu na dobro svima koji su Njegovi.

f. Kratak pregled. Može se zaključiti, dakle, da je predadventni istražni sud vitalna Božja aktivnost u nebeskom Svetilištu, aktivnost koja je započela 1844. godine. To je osnovna prekretnica u planu spasenja koji upravo treba da se završi. Ta prva faza konačnog suda donosi odluku o večnoj sudbini svih onih koji su ikada spadali među Hristove sledbenike. Ona se usredsređuje na Boga Oca kao na milosrdnog Sudiju, na one koji Njemu pripadaju preko Isusa Hrista, i na zasluge koje je On postigao njih radi i koje je pripisao njima.

Objaviti "čas suda Njegova" znači uputiti poziv svima da ostanu verni Bogu ili da se vrate Gospodu i da se pripreme za skori drugi dolazak Isusa Hrista. Sudbina svih onih koji sebe smatraju Hristovim sledbenicima je na kocki, ali je i sudbina nevernih njime obuhvaćena. Prvi

treba da ostanu verni "večnom evanđelju", a drugi da poslušaju njegovo moćno objavljivanje. Nalog za propovedanje večnog evanđelja po celom svetu kao poziv na spasenje i kao svedočanstvo neobraćenima sada se sagledava u novoj svetlosti kada se poveže s preadventnim istražnim sudom.

I Božji karakter zablista novom, pozitivnom svetlošću kada mu se približimo u ovoj fazi suda. On se pokazuje kao pravedan i pravičan sudija u prisutnosti svih vernih nebeskih bića.

Svim sledbenicima Boga i Isusa Hrista upućen je izazov da se silom Svetoga Duha drže svoje biblijske etike. Pošto je suđenje utemeljeno na delima koja su učinjena verom, naglasak je stavljen na vernost u držanju Božjih deset zapovesti. Pošto je Bog upravo zauzet prvom fazom konačnog suda, koja je ujedno i druga i konačna faza Hristove službe u nebeskom Svetilištu, svima vernima je upućen poziv da žive svetim životom. Kako se kraj ovog sveta približava, božanska oruđa na Nebu i ljudska oruđa ovde na Zemlji su na delu, svaki na poslu koji mu je dodeljen, ispunjavajući božanski zadatak, sve do potpunog ispunjenja večnog božanskog plana spasenja i otkupljenja na slavu i čast Gospodu.

2. Posleadventni milenijumski sud

Posleadventni milenijumski sud zaseda u toku milenijuma i to je druga velika faza sveopšteg, poslednjeg suda (Otkrivenje 20,4; vidi Milenijum II. C. 2!)

a. Vreme održavanja posleadventnog milenijumskog suda. Kao što je već rečeno, sud počinje "od kuće Božje" (1. Petrova 4,17; Jezekilj 9,6). Druga faza suda prelazi na ostatak čovečanstva, na one koji ne pripadaju "kući Božjoj". Ovo suđenje se održava u toku milenijuma, posle drugog Hristovog dolaska, pošto On uzme k sebi one koji mu pripadaju (Jovan 14,1-3).

b. Sudije na posleadventnom milenijumskom sudu. U milenijumskoj fazi poslednjeg suda Hristos i Njegovi sveti će obavljati ulogu sudija. To je deo njihovog "carovanja s Njime" (Otkrivenje 20,46). "I videh prestole, i seđahu na njima, i dade im se sud." (Otkrivenje 20,4) "Ne znate li da će sveti suditi svetu." (1. Korinćanima 6,2)

c. Optuženi na posleadventnom milenijumskom sudu. Prorok Isaija izjavljuje da "posle mnogo vremena biće (pali nebeski anđeli i bezakonici sa Zemlje) pohodeni (kažnjeni)" (Isaija 24,22). Pavle se služi opštim pojmom "svet" kada govori o onima kojima će biti suđeno na ovom sudu (1. Korinćanima 6,2; Rimljanima 2,2-26; Juda 14.15).

Isus je govorio o sudu nad ovcama i jarcima (Matej 25,32). Dok će ovce naslediti carstvo (Matej 25,34), jarci će primiti platu u skladu sa svojim zlom delima. Dobiće "muku večnu" (Matej 25,46) u "ognju večnom" (Matej 25,41).

Milenijumski sud ide i dalje od suđenja ljudskim bićima. On sudi i "anđelima" (Juda 6; 1. Korinćanima 6,3). To su otpali anđeli koji su bili zbačeni na Zemlju zajedno sa Sotonom (Otkrivenje 12,9).

Suđenje se obavlja po "zakonu" (Rimljanima 2,12-16) i po "delima" (Otkrivenje 20,13), jer je i celo suđenje utemeljeno na onome što je učinjeno (Matej 24,45-51; 25,41-46; Jovan 5,28.29; Rimljanima 2,1-10; 2. Korinćanima 5,10; Otkrivenje 20,12).

d. Svrha posleadventnog milenijumskog suda. Svrha ovog suđenja je da se odredi zaslužena kazna, u skladu sa učinjenim delima. Prema tekstu u Otkrivenju 20,11-15. slučajevi "mrtvaca, malih i velikih" pojaviće se na sudu. Njima će biti suđeno "kao što je napisano u knjigama, po delima njihovim" (Otkrivenje 20,12).

Druga svrha suda je da se odredi zašto imena izgubljenih nisu "zapisana u životnoj knjizi Jagnjeta" (Otkrivenje 20,15). U toku preadventnog istražnog suda mirijade nebeskih bića su proučavale zapise o svetima da bi se uverile zašto "sveti Najvišega" mogu da naslede večno Božje carstvo. Na isti način, u toku milenijumskog suđenja, sveti će imati priliku da prouče zapise o izgubljenima, zapise o njihovim delima, i da vide zašto oni ne mogu da naslede Božje večno carstvo. I ovde se ponovo pojavljuje ideja o odbrani Božjeg karaktera, jer se proverava Njegova pravednost i pravičnost. Svi sveti će imati priliku da svaki za sebe odgovore na pitanje zašto su izgubljeni bili izgubljeni. Otkupljeni na Nebu će ustanoviti kakve odluke su izgubljeni donosili i zašto su tako uporno istrajali u življenju daleko od Boga, što im je donelo i fatalne posledice večnog odvajanja od Njega.

3. Poslemilenijumski izvršni sud

Poslemilenijumski izvršni sud je konačna, završna faza sveopšteg poslednjeg suda. On predstavlja konačnu posledicu greha i odvajanja od Boga. Ovaj sud obuhvata brisanje greha i grešnika iz svemira, tako da se greh više nikada ne pojavi (Vidi Milenijum I. C. 3!).

a. Vreme održavanja poslemilenijumskog izvršnog suda. Izvršni sud se održava pošto istekne hiljadu godina milenijuma (Otkrivenje 20,1-3.5). "A kada se svrši hiljadu godina, pustiće se Sotona iz tamnice svoje i izići će da vara narode na sva četiri kraja zemlje." (Otkrivenje 20,7.8) Posle milenijuma će i "ostali mrtvaci" (Otkrivenje 20,5), koji nisu vaskrsnuli u toku prvog vaskrsenja svetih kada se Isus pojavio na nebeskim oblacima, vaskrnuti u "vaskrsenju suda" (Jovan 5,29), u vaskrsenju "nepravednika" (Dela 24,15), koje se zove i drugo vaskrsenje.

Novi zavet opisuje da onih koji su odbacili Hrista ima "kao peska morskoga" (Otkrivenje 20,8) i da kreću u bitku, na čelu sa arhivaralicom, protiv "okola svetih i grada ljubaznog" (Otkrivenje 20,9). U to vreme, posle isteka hiljadu godina, njihovo konačno istrebljenje dolazi kao posledica Božjeg izvršnog suda.

b. Sudije na poslemilenijumskom izvršnom sudu. U Mateju 25,40. Isus opisuje sebe kao "Cara" koji će kazati bezakonicima: "Idite od mene prokleti u oganj večni, pripravljen đavolu i anđelima njegovim!" (Matej 25,41) Prokleti su "jarci", koji nisu pomagali gladnima, žednima, strancima, neodevenima, bolesnima i zatvorenima (Matej 25,44).

I Bog Otac će učestvovati u tom završnom događanju (Isaija 34,8; Malahija 4,1). U celoj knjizi Otkrivenja On je opisan kao Sudija koji sedi na prestolu (Otkrivenje 4,2.8.9; 5,1.7.13; 6,16; 7,10.15; 19,4). Prilikom istrebljenja Sotone, začetnika greha, i njegovih sledbenika, i Otac i Sin će suditi zajednički.

c. Primaoci kazne na poslemilenijalnom izvršnom sudu. Svrha ove konačne izvršne faze suda je konačno i potpuno uništenje začetnika greha, Sotone, koji nosi odgovornost za greh. "Njegovi anđeli" (Matej 25,41) će deliti njegovu sudbinu "u jezeru koje gori ognjem i sumporom" (Otkrivenje 20,10.14.15). Na isti način, "ko se ne nađe zapisan u knjizi života, bačen bi u jezero ognjeno" (Otkrivenje 20,15). To je "druga smrt" (Otkrivenje 20,14), što onemogućuje da iko bude izložen večnim mukama u paklenom ognju.

"Jezero ognjeno" se odnosi na zapaljenu površinu Zemlje posle milenijuma. To, dakle, nije pakao u tradicionalnom smislu, mesto večnog mučenja bezakonika, niti je to neka vrsta podzemne zemaljske večne vatre u kojoj bi bezakonici bili večno mučeni.

Te ideje su prisutne u grčkoj filozofiji i polako su se uvukle i u jevrejsku vanbiblijsku literaturu. Biblijsko "jezero ognjeno" je zapaljena površina ove planete u vreme održavanja poslednjeg suda. "Jer, gle, ide dan, koji gori kao peć, i svi će ponositi i svi koji rade bezbožno biti strnjika, i upaliće ih dan koji ide, veli Gospod nad vojskama, i neće im ostaviti ni korena ni grane." (Malahija 4,1)

Preko svog poslednjeg izvršnog suda Bog će konačno iskoreniti zlo i zle. Biblijska slika ne prikazuje Boga koji se povlači od zlih, koji se zatim sami uništavaju jer su ostali bez božanske prisutnosti. Oni koji žele da isključe Boga i Hrista iz konačne pobede nad grehom i njegovim začetnikom odbacuju jasno svedočanstvo Biblije o veoma bitnom elementu konačne eshatologije.

Posle ovog konačnog uništenja zla Bog će stvoriti "nova nebesa i novu zemlju gde pravda živi" (2. Petrova 3,13; Otkrivenje 21,1;; Isaija 65,17). To će postati večno boravište otkupljenih.

IV. Sud i hrišćanski život

Biblijsko učenje o sudu ni na koji način ne zauzima neko sporedno mesto u biblijskoj nauci. Ono je integralni deo ispunjenja plana spasenja i na neodvojiv način povezano sa otkupljenjem i spasenjem.

Sud je zalag čovekove slobode, njegovog prava da bira i odlučuje s punim rasponom posledica. On obuhvata etičku dimenziju ljudske odgovornosti. Sud na neki način obznanjuje misao da greh ne može da traje beskrajno i da njegovo vreme ističe. Prema tome, Bog ostaje u vlasti i kada je greh u pitanju. Sud ograničava greh i njegovo područje delovanja; označava njegov kraj. Bog je odlučujući faktor na tom području. Njegovi sudovi osiguravaju božansku pravednost i pravičnost. Njegov sud konačno i u najvećoj meri iskazuje Njegovu ljubav. "U konačnoj analizi Božji sud treba shvatiti kao izražaj Njegove ljubavi. Jer jedina zaista radikalna osuda greha proizlazi iz čiste ljubavi." (Aulen 146) Ili, isto to, ali drukčije formulirano: "Sud štiti ideju o pobjedi Boga i svega dobra. Nezamislivo bi bilo da sadašnji sukob između dobra i zla traje večito. Sud znači da će zlo biti uništeno autoritativno, odlučno i konačno." (Morris 72) Sud je postao neophodan zato što postoji greh; on je nastao zbog ljudske pobune, ali ne zato što bi Bog bio osvetoljubiv po svojoj prirodi. Božja ljubav i Njegova pravednost, Njegova blagodati i pravičnost, kao da se sreću na božanskom sudu.

Kao vernici, mi se s poverenjem možemo suočiti sa svim aspektima suda. Zajedno s Pavlom možemo da potvrdimo: "Ko će optužiti izabrane Božje? Bog koji pravda? Ko će osuditi? Hristos Isus, koji umre, pa još i vaskrsnu, koji je s desne strane Bogu i moli se za nas?" (Rimljanima 8,33.34) Naša sigurnost u spasenje i naša vera oslanjaju se na Boga koji je istovremeno i naš Spasitelj i naš Bog. Zajedno sa piscem Poslanice Jevrejima mi kažemo: "Jer Bog nije nepravedan da zaboravi delo vaše i trud ljubavi koju pokazaste u ime njegovo, posluživši svetima i služeći." (Jevrejima 6,10) Božanska pravičnost nam je zaista neophodna i mi možemo računati na nju.

Jovan govori: "Time se ljubav u nama savršuje da imamo slobodu na dan sudnji!" (1. Jovanova 4,17) To znači da se uzdamo u ljubav Gospoda našega Isusa Hrista koji nam oprašta grehe i u pravičnost i pravednost Boga Oca. Verni se spasavaju u Gospodu, koji im milostivo oprašta grehe (1. Jovanova 1,9) u našem Posredniku (1. Timotiju 2,5; Jevrejima 9,15; 12,24), koji je preuzeo i naše dugove (Jevrejima 10,12-14) i uz čije zasluge se možemo s poverenjem suočiti sa sudom. U našem Gospodu Isusu Hristu možemo "pristupiti slobodno prestolu blagodati" (Jevrejima 4,16), jer je On naš "zastupnik kod Oca" (1. Jovanova 2,1). Naš odnos s našim Posrednikom, Braniteljem i Prvosveštenikom uliva nam sigurnost u dan suda.

Isto poverenje možemo gajiti i u našeg nebeskog Oca koji je "toliko voleo svet da je i sina svojega jedinorodnoga dao da nijedan koji ga veruje ne pogine nego da ima večni život" (Jovan 3,16). Bog Otac, "ne za dela pravedna koja mi učinismo, nego po svojoj milosti spase nas", On nam je dao i Svetoga Duha "kroz Isusa Hrista Spasitelja našega da se opravdamo blagodaću njegovom i da budemo naslednici života večnoga po nadi". (Titu 3,5-7)

Posledica ove sigurnosti u spasenje u Bogu Ocu i Isusu Hristu, Njegovom Sinu, čini da se "trudimo i staramo" da činimo "dobra dela" (Titu 3,8). Onaj koji ne čini "dobra dela" za koja je osposobljen silom Isusa Hrista preko Svetoga Duha ostaje "bez roda" (Titu 3,14). Njegova vera je prazna, jer se ne pokazuje u životu. Osposobljeni silom Hristovom, Hristovi sledbenici imaju dela vere koja ih čine plodonosnima. Vernik treba da ima potpuno poverenje u Boga i potpunu radost sve do dana Hristovog pobedonosnog povratka na oblacima nebeskim, jer već u ovom životu osećaju najradosnije jedinstvo s Gospodom. Vrlo skoro će doći vreme da se pojavi naš Spasitelj i tada će se verni sresti s Njime licem k licu.

V. Istorijski pregled

U toku stoleća menjala se i hrišćanska zamisao o Božjem sudu. Ekleziološki, teološki i sociokulturni faktori su često uticali na oblik učenja čak i mnogo više od Biblije.

A. Božanski sud od rane Crkve do Doba prosvete

Apostolski Oci su verovali da će na kraju vremena doći do Božjeg poslednjeg suda. Dosledno su ponavljali da će Isus Hristos doći da sudi živima i mrtvima (Polikarp, Solunjanima 2, ANF 1,33). Kliment govori o "sudu koji će doći" (1. Klimentova 27.28, ANF 1,12).

Apologeti drugog stoleća, kao Justin Mučenik, Aristid, Atenagora, Teofil Antiohijski i Tatian govore o Hristu kao sudiji o živih i mrtvih. Međutim, neki od njih smatraju da će se taj sud održati neposredno posle smrti.

Boreći se protiv gnosticizma i Marcijanske jeresi, Irinej (115-202) ističe da, prema Bibliji, sud predstavlja neophodni aspekt Hristovog dolaska (Protiv jeresi 5,27, ANF 1,556). Merilo na Hristovom sudu je držanje Njegovih zapovesti (Protiv jeresi 1.10.1;3.5.3; 4,37,1. ANF 1,330.480.518).

Ideja o sudu je ključna tema teologije Tertulijana (160-240, Svedočanstvo duše 2, Apologija 17.18.45, ANF 3,176,32,50). On ističe da će hrišćani učestvovati na suđenju zlama, Sotoni i njegovim demonima (O pokajanju 7; Bežanje u vreme progona, 10.2; O odevanju žena, 1.2.4. ANF 3,662.553; 4,15.122).

Origen (185-254) je sud tumačio na alegorijski način. On je govorio da sveti neposredno posle smrti odlaze u raj koji je on nazivao "škola duše", dok bezakonici ulaze u nematerijalni oganj koji se hrani gresima i treba da pročisti grešnike (Protiv Celza 5,15-17; 6,26, ANF 4,549,550,585) Njegov uticaj je doveo do kasnijih spiritualnih tumačenja suda (Vasilije Cezarejski 330-379; Grgur Nacijanski 329-390; Grgur Niski 330-395).

Kiprijan (200-258), episkop iz Kartagine, razvio je misao o sudu kao podsticaju hrišćana da čine dobro, utičući time snažno na razvoj doktrine o zaslugama u kasnijem katolicizmu. Pravedni i mučenici odlaze neposredno u Nebo (O smrtnosti 20,26, ANF 5,474.475), dok grešnici večno gore u paklu (Pisma 30.7; 55.10, ANF 5,311,350).

Latinski apologeta Laktancije (250-325) tvrdi da će na početku milenijuma pravednici vaskrsnuti i ući na sud (Božanski instituti, 7.20; 22-24, ANF 7,216-219). Sotona i njegovi demoni, zajedno s bezakonicima, goreće večno, ali tek posle isteka milenijuma (Instituti 7,26, ANF 7,220,221)).

Avgustin iz Hipoa (354-430) potpuno je zaokružio svoje učenje o sudu u svom spisu Božji grad (knjige 20. i 21, NPNF 1, 2,421-478). Sud se zasniva na Božjoj pravednosti (20,1-3). Sud u Jovanu 5,22-24. je protumačio kao osudu (20,5). Sotona, njegovi zli anđeli i svi bezakonici će večno goreti u paklu (21,1-9). Molitve vernih i posredovanje svetaca mogu pomoći pravednima u mukama u čistilištu (21,27), koje će pročistiti neke od njih (21,13).

Skolastik Toma Akvinski (1225-1274) prvi je potpuno razvio shvatanje o dvostrukom sudu. Prvi ili delimični sud se događa neposredno posle fizičke smrti. Konačni ili opšti sud dolazi posle opšteg vaskrsenja kada se duše ponovo budu sjedinile sa svojim telima (Summa Theologiae, 3a, 59,5). Ovo učenje je kasnije podržao papa Benedikt XII (1285-1342). Izrazita pojava srednjovekovne teologije je Hristos kao strogi i neumoljivi sudija, kojega se treba plašiti. Pitanje suda je dakle bilo upotrebljeno kao podsticaj na dobar, moralan život.

Martin Luter je bio pod dubokim uticajem srednjovekovne slike o Isusu Hristu, koja je izazivala strah i zabrinutost u njemu (Weimar Ausgabe 38,148,11.12; 40,1; 298.9; 41,197.5.6). Njemu su govorili da je krst uzeo na sebe jedino prvobitni greh i da se lični gresi moraju okajati hodočastima i dobrim delima (Isto 47,310.7-17; 47,344.39-42). Luter je promenio ovu sliku o Hristu, predstavljajući ga kao "Spasitelja, Posrednika, Brata i Prijatelja", Onoga koji nam govori da se ne uzdamo u svoja pravedna dela, već da se oslonimo na Njega u veri (Isto, 33,85, 7-22). Boga sada predstavlja kao strogog sudiju na konačnom sudu, a Hrista kao našu jedinu slavu (Isto, 36, 450, 4-6).

Švajcarski reformator Ulrih Cvingli verovao je u srednjovekovnu doktrinu o dvostrukom sudu. Konačni sud jednostavno objavljuje odluke o nagradama i kaznama koje treba da prime ljudi čija su se tela sjedinila sa dušama (Tumačenja i temeljni zaključaka, 57).

Žan Kalvin je razvio najdetaljniju teologiju suda među svim velikim reformatorima. I on je verovao u srednjovekovnu nauku o dvostrukom sudu. Duše pravednika stiču neposredno posle smrti inicijalni oblik večnog spasenja, dok duše bezakonika doživljavaju muke i patnje (Instituti, 3,25.6.9). Konačni sud će odmeriti večno blaženstvo ili večnu kaznu sjedinjenim telima i dušama (Isto, 3,25.10.12).

Rimokatolička Crkva je na izazov protestantizma odgovorila deklaracijom Koncila u Tridentu. Potvrđena su "dobra dela", koja su merodavna i imaju značajnu ulogu na poslednjem sudu, zajedno sa Hristovim zaslugama.

Slika doktrine o sudu od protestantske ortodoksije do Doba prosvećenosti je vrlo različita. U celini, oseća se trend udaljavanja od doslovnog budućeg suda, i to pod uticajem različitih racionalističkih inovacija kojima se Bog tumači kao impersonalna stvarnost. Takve promene su zahtevale prilagođavanja i na području doktrine o sudu.

B. Božanski sud od Doba prosvete do sadašnjeg vremena

1. Trendovi u liberalnoj teologiji

Uklanjanje transcendentne dimenzije u modernizmu dovelo je do potiskivanja ideje o božanskom sudu. Ona se jedva pojavljuje u teološkim sistemima liberalne teologije (Vidi, na primer, Paul Tilich, Juergen Moltmann, Wolfhart Pannenberg, Gerhard Ebeling!).

Današnji liberalni teolozi o kulturnoj revoluciji modernizma koja se manifestuje od osamnaestog stoleća i kulminira u Francuskoj revoluciji, o kasnijoj industrijskoj revoluciji i o dva svetska rata, kao i o sadašnjoj ekološkoj krizi koju su izazvali sami ljudi, govore kao o sudovima koje je samo čovečanstvo nametnulo sebi (Karl Holl, M. Greschat, Moltmann, Pannenberg). U tom smislu, sud nije ništa više niti manje nego sadašnje ljudsko iskustvo, određeno imanentnim silama kulture. Prema tome, u liberalnoj teologiji nema nikakvog razloga za neki budući božanski sud. Sud se prvenstveno događa ovde i sada kao proizvod samog čovečanstva. R. Bultmann tumači biblijsku ideju o sudu kao egzistencijalnu "krizu odlučivanja".

Neki moderni umovi temu o božanskom sudu proglašavaju primitivnom, mitskom i zastarelom. Drugi pokušavaju da je kritikuju kao neetičku i zaostalu s tačke gledišta savremenog univerzalizma. Pokušaćemo da ukratko razmotrimo dva od tih osnovnih gledišta.

a. Božanska ljubav i božanski sud. Neki moderni mislioci su pokušali da božansku ljubav stave nasuprot božanskom sudu. Ta pretpostavljena dihotomija između ljubavi i suda već je bila izražena u delima hrišćanskog jeretika Marciona u drugom stoleću posle Hrista.

Savremena teologija smatra da je Bog prvenstveno Bog koji voli i spasava. Prema tome, svako eshatološko gledište, gledište koje se odnosi na poslednje vreme i koje predviđa budući božanski sud, mora da uzme u obzir da su stara shvatanja neadekvatna. Jedinstveno savremeno naglašavanje Božje sveprisutne ljubavi navodi zato neke da donesu i nove zaključke koji uključuju i ideju da Bog ljubavi neće hteti da uništi grešnike. Neki teolozi čak tvrde da Bog ljubavi ne može da uništava, zato što je ljubav sveobuhvatna i predominantna sila u Njegovoj prirodi.

U skladu sa ovim prenaplašavanjem Božje ljubavi, sud se tumači kao božansko povlačenje od onih koji su se pobunili protiv Njega. Ljudski rod, koji je odbacio Boga, prepušten je samome sebi da upropasti i konačno uništi samoga sebe. Božje povlačenje je u stvari sud. Bog ljubavi, kažu ti teolozi, neće osuditi, kazniti ili uništiti bezakonike. Ovo modernističko teološko gledište vidi, dakle, suprotnost između Božje ljubavi i Božje pravednosti i pravičnosti, koje bi se pokazale na božanskom sudu. Ono negira, bar delimično, ozbiljnost božanskog protivljenja

grehu i zlu koje iz njega proističe. Ono odbacuje povezanost između moralne komponente ljudskog ponašanja i njenih posledica, posledica koje bi zahtevale božanski sud. Ono negira i potrebu za Hristovom smrću radi grešnika i umesto grešnika; Hristos na krstu nije platio cenu za ljudske grehe, On je predstavnik čoveka, ali ne i njegova Zamena. Ovo učenje, dakle, negira da su grešnici odgovorni pred Bogom za svoja dela i da će se Bog na sudu pozabaviti posledicama greha. Ova negiranja zadiru u samu srž razumevanja biblijskog otkrivenja, prirode greha i suda, prirode Hristove smrti na krstu i prirode biblijske eshatologije.

Božanska ljubav je proglašena vrhunskim vodećim načelom i najvišom normom, nadmoćnom svim ostalim kvalitetima u Božjoj prirodi. Ljubav je na taj način pretvorena u neki sveobuhvatni kišobran koji može da pokrije sve vrste ljudskih dela, bez obzira na njihovu ružnoću ili uticaj na pojedince ili na društvo. Ovakvo gledište o božanskoj ljubavi potpuno je odvojeno od njenog biblijskog konteksta. Ljubav postaje neko apstraktno načelo, oblikovano po i zavisno od filozofskih gledišta savremene misli. Drugim rečima, ljubav je definisana kao "kanon u kanonu", kao neka superiorna norma na temelju koje se svi ostali delovi Biblije proglašavaju zastarelima, primitivnima, inferiornima, ili se, opet, tumače tako da govore nešto što se uklapa u modernistički način mišljenja. Konačni rezultat te procedure je slika božanske ljubavi koja Boga čini vrlo udaljenim Bićem, i skoro da nema nikakve veze sa punim biblijskim otkrivenjem.

U Bibliji, božanska ljubav, božanska pravda, božanska pravičnost, božanski sud i božanska odmazda stoje u dinamičnom međusobnom odnosu i ne ukidaju niti potiskuju jedna drugu. Biblija pokazuje da je mnogo bogatija i mnogo dublja od modernističkih gledišta koja ograničavaju Boga i Njegovu aktivnost u razrešenju velikog sukoba između Hrista i Sotone.

Puno otkrivenje Božje Reči sadrži sve aspekte božanske ljubavi i božanskog suda, od osude i kazne bezakonika do odbrane i nagrade pravednika. Bog jeste i ostaje sudija svih, On sudi čak i našim maglovitim zamislima o Njegovom sudu i o Njegovom Biću.

b. Univerzalizam i božanski sud. I nekadašnji i sadašnji mislioci su prihvatili univerzalizam, sveopšte spasenje svih ljudskih bića. Neki od njih su tvrdili da i sama Biblija naginje spasenju svih ljudskih bića. Često se pretpostavljalo da je Božja spasavalačka namera mnogo veća od doslovnih zahteva Njegove pravednosti i pravičnosti koji bi se postavili na Njegovom sudu. Prema tome, pretpostavljalo se da Bog nije obavezan da isplati pravednu naknadu onim grešnicima koji ostanu buntovni.

Istorijski, univerzalizam, učenje da će na kraju sva ljudska bića biti na ovaj ili na onaj način spasena, poznato je kao *apokatastasis*, konačno spasenje. Ovu teoriju su u poslenovozavetno vreme podržavali Grgur Niski i Skotus Erigena; u vreme radikalne Reformacije Hans Denek; i u modernoj teologiji F. Šlajermaher, Klarens Skinner, Karl Bart i drugi.

Univerzalizam, konačno spasenje svih ljudskih bića, utemeljen je na pogrešnoj primeni ili pogrešnom tumačenju nekoliko biblijskih tekstova (Rimljanima 5,18.19; 1. Korinćanima 15,22; Efescima 1,9.10). Iz toga proizlazi da univerzalizam odbacuje i neka biblijska učenja. On odbacuje konačni sud bezakonicima i, naravno, božansku odmazdu. On odbacuje postojanje

večne smrti nepokajanih grešnika. On odbacuje da će na kraju postojati dve grupe ljudi, spaseni i nespaseni. I konačno, on odbacuje "drugu smrt".

Univerzalizam zahteva udaljavanje od istine biblijskog otkrivenja, jer nije u stanju da obuhvati i prihvati celu Bibliju. Univerzalizam, sa svojim prividno privlačnim karakteristikama, predstavlja još jedan oblik redukcionizma biblijske istine. On može da funkcioniše jedino ako se Bibliji nametne nebiblijsko gledište o progresivnom otkrivenju i ako se oni delovi Biblije koji se ne slažu s modernim teološkim shvatanjima proglase zastarelim.

Ovi trendovi u teologiji, nadahnuti duhom modernizma, ne mogu da izdrže susret sa biblijskim činjenicama. Biblijsko učenje o sudu pokazuje da ono nije ni kapriciozno ni emotivno, da nije ni primitivno ni mitološko. Sud je stvarnost biblijske vere i, kao što smo već videli, nije nikakva sporedna tema u Bibliji. Sud je čvrsto povezan sa problemom greha i njegovim rešavanjem, sa božanskom pravednošću i pravičnošću, sa odnosom između ljubavi i osude, s problemom patnji nevinih, s pitanjem spasenja, i tako dalje. Pitanje suda se ne može potisnuti ustranu kao nešto marginalno i nevažno, zastarelo ili primitivno, ili šta god bi se još moglo kazati protiv njega. Sud pripada spasenju kao što je i spasenje prazno bez suda.

Kada se suočimo s moralnom dekadencijom našeg vremena, biblijska tema o sudu postaje izrazito relevantna. Hoće li bezakonici ikada dobiti svoju zasluženu platu? Hoće li se masovne ubice ili današnje serijske ubice ikada suočiti s licem pravde? Uzimajući u obzir ograničenost ljudske pravde, hoće li ikada doći do potpunog, pravednog i sveobuhvatnog suđenja na kojemu će doći do izražaja svi aspekti i sve strane? Mnogi danas postavljaju ova i mnoga druga slična pitanja i dobro je da ih postavljaju.

Činjenica je da pitanje teodicije, Božje pravednosti u svetu koji je prožet nepravdom, predstavlja šamar u lice modernim misliocima i da spada među ključne razloge što se mnogi ljudi okreću agnosticizmu i ateizmu. Božanski sud je ključni element u razrešavanju pitanja nepravde u svetu. On ostaje bitni deo "večnog evanđelja" (Otkrivenje 14,6).

Završni poziv na obožavanje Stvoritelja sa zapovešću: "Poklonite se onome koji je stvorio nebo i zemlju, mora i izvore vodene!" (Otkrivenje 14,7) zahteva i objavljivanje da je došao "čas suda njegova", da je počelo poslednje vreme. Sud je deo "večnog evanđelja" (Otkrivenje 14,6) i u punom je skladu s porukom o opravdanju verom, on je uključen u tu poruku, i zato se mora objaviti velikim glasom svima koji žive na Zemlji, svakom narodu i plemenu, kolenu i jeziku. Bog je ljubav, ali objavljivanje Božje ljubavi zahteva i objavljivanje božanske pravednosti na sudu. "Objavljivanje Božje ljubavi uvek pretpostavlja da se svi ljudi moraju suočiti s Božjim sudom i da su bezuslovno njemu podložni." (Buechsel 941)

2. Trendovi u protestantskoj evangelikalnoj teologiji

Protestantsko evangelikalno hrišćanstvo nije odbacilo božanski sud. Dispencionalisti su razvili svoje učenje o poslednjem sudu uzduž smernica svoje vlastite apokaliptičke eshatologije, zajedno s različitim teorijama o potajnom uzimanju pravednika pre velike nevolje, usred velike

nevolje ili posle velike nevolje. Zavisno od svake od tih teorija Hristov sud, suđenje Izrailju, suđenje narodima, sudovi nevoljama, sud povezan sa Hristovim drugim dolaskom, sud sa "velikog belog prestola" i konačno suđenje Sotoni, njegovim anđelima i grešnicima dobijaju svoje posebno tumačenje (Vidi Pentekost 156-218; 412-426).

Nondispensacionalistički evangelikalci uglavnom prihvataju ideju o konačnom sudu koja najvećim delom nije ujednačena, zavisno od toga da li su amilenijalisti (Koenig 128-137) ili premilenijalisti (Ladd 87-102; Martin 1977,187-205). Pošto amilenijalisti ne veruju u doslovni milenijum u budućnosti, svi sudovi se spajaju u jedan koji će se održati u vreme drugog Hristovog dolaska. Premilenijalisti, sa druge strane, podržavaju ideju o božanskom sudu koji je povezan sa drugim Hristovim dolaskom i o sudu sa "velikog belog prestola" na kraju milenijuma, kada će se izreći i izvršiti presuda o večnom prokletstvu bezakonika.

C. Adventističko gledište

Učenje adventista sedmog dana o konačnom sudu je usko povezano s njihovim razumevanjem Hristove prvosveštene službe u nebeskom Svetilištu. Kratak pregled ranog istorijskog razvoja oba verovanja vidi u Svetilište V.D!!

VI. Komentari Elen G. Vajt

Elen G. Vajt je opširno pisala o mnogim temama, uključujući i božanski sud. Govorila je o različitim aspektima suda, uključujući njegovu blizinu (2T 355), njegovu izvesnost (R&H 22. novembar 1898), njegov temelj (Božji zakon, COL 314), dokaze koji će se ispitivati (ljudska dela zapisana u nebeskim knjigama, 4T 481), kao i rezultate suda (večni život za pravedne i večna smrt za nepravedne, GC 673.674). Ipak, možda je njen najveći doprinos ovoj temi stavljanje božanskog suda u okvir velikog sukoba između dobra i zla i njegovo usko povezivanje sa Božjom ljubavlju prema Njegovim stvorenjima (Isto, 541.543.670.671; 4T 165; PK 292). Očigledno, prostor ne dozvoljava da se navede više od nekoliko tekstova i da se čitalac uputi da sam pročita ostale. Za potrebe ovog članka, citati su podeljeni na tri faze suda.

A. Preadventni istražni sud

Elen G. Vajt nije uopšte sumnjala u postojanje preadventnog istražnog suda nad onima koji sebe smatraju Hristovim sledbenicima. Taj sud, prva faza konačnog suda, započela je 1844. godine, u

skladu s proročanstvima Danila i Otkrivenja i tipologije u 3. Mojsijevoj i u Poslanici Jevrejima (GC 479-491; PP 357.358).

U nebeskom Svetilištu i u prisutnosti anđela kao Božjih slugu i svedoka (GC 479), Bog Otac sudi svom narodu, dok Hristos deluje kao Branitelj, a Sotona kao tužitelj. Hristos posreduje za verne, prikazuje njihovo "pokajanje i njihovu veru i traži oprosteno za njih" (isto, 484), nudeći "svoju krv za pokajane vernike" (PP 357).

Ispituju se slučajevi svih onih koji su nekada prihvatili Hristovu žrtvu i zasluge, započevajući sa mrtvim pravednicima i nastavljajući sa živima (4T 384; EW 280). Njihova dobra dela, ali i njihovi gresi – slučajni ili namerni, ispituju se na temelju nebeskih knjiga i ocenjuju prema merilu Božjeg zakona (LS 241; COL 310; GC 482). "A onda, zaslugom Hristove pomiriteljske krvi, gresi svih onih koji su se iskreno pokajali biće izbrisani iz nebeskih knjiga. Tako će Svetilište biti oslobođeno ili očišćeno, izveštaja o grehu." (PP 357.358; GC 425). Imena vernih ostaju u knjizi života. Imena onih koji nikada nisu ni prihvatili Hrista ne dolaze na ovaj sud (GC 480). Sa druge strane, imena onih koji su nekada prihvatili Hrista, ali su prekinuli svoj odnos s Njime, biće izbrisana iz knjige života (Isto, 483).

Istovremeno, "dok istražni sud zaseda na Nebu, dok se gresi pokajanih vernika uklanjaju iz Svetilišta, na Zemlji, među onima koji pripadaju Božjem narodu, treba da se obavlja posebno delo čišćenja, uklanjanja greha." (Isto, 425) Na kraju preadventnog istražnog suda na Nebu "biće odlučena sudbina svih, ili na život ili na smrt". Božji narod, koji živi na Zemlji, biće spreman da se susretne sa svojim Gospodom i doći će do drugog Hristovog dolaska (Isto, 490.491).

B. Posleadventni milenijumski sud

Pošto Hristos bude odveo svoje svete na Nebo, zasedaće milenijumski sud. To je suđenje koje se potpuno razlikuje od preadventnog suđenja (Isto, 479-491). Na ovo suđenju sudija je Hristos (DA 210). Zajedno sa otkupljenima On će ispitivati dela bezakonika, uključujući i dela Sotone i njegovih demona (EW 290.291; GC 661). I ponovo, nebeske knjige će pružiti dokaze, posebno "knjiga smrti" koja "sadrži sva zla dela zlih". Bilbija će poslužiti kao "knjiga uredaba" (EW 52.291).

Osim što treba da ustanovi da li su bezakonici zaista odbacili Hrista i Njegovo spasenje, ovaj sud određuje kaznu koju će primiti svaki od njih (Isto, 291; GC 661). Milenijumski sud se završava kada istekne hiljadu godina, neposredno pre drugog vaskrsenja i spuštanja Svetog grada (SR 416.417).

C. Poslemilenijumski izvršni sud

Posle isteka milenijuma dolazi do drugog vaskrsenja, vaskrsenja bezakonika, a Hristos se vraća na Zemlju zajedno sa otkupljenima. U isto vreme, Sotona priprema snažan napad protiv svetih i Novog Jerusalima koji se spustio s Neba na Zemlju. U to vreme, u prisutnosti svih koji su ikada živeli na Zemlji, i otkupljenih i izgubljenih, kao i Sotone i njegovih demona, Hristos biva krunisan. "I sada, odeven uzvišenim veličanstvom i silom, Car nad carevima izriče presudu buntovnicima i izvršava pravdu nad onima koji su prestupali njegov zakon i tlačili njegov narod." (Velika borba,537)

"Čim se otvore knjige izveštaja i Isusovo oko pogleda grešnike, oni će biti svesni svih svojih greha koje su u svom životu učinili." (Isto) "Svi grešnici sveta stoje na sudu Božjem okrivljeni za najvišu izdaju protiv vladavine Neba. Nemaju nikoga da ih brani; oni su bez opravdanja, i nad njima se izriče osuda večne smrti." (Velika borba, 539)

Sotonine mahinacije su razotkrivene (Isto,672). I postalo je potpuno jasno "da plata za greh nije željena nezavisnost i večni život, nego robovanje, propast i smrt." (Velika borba, 539) Isto tako potpuno je jasno da nije bilo nikakvog "razloga za greh" (Isto,503). Nepokajani, svesni tih činjenica, padaju na tle ispunjeni strahopoštovanjem, čak se i "Sotona klanja i priznaje pravednost svoje osude" (Isto,670). I konačno, Božja mudrost, njegova pravednost i dobrota sada su potpuno dokazane (Isto, 670). Zajedno s Božjom vladavinom i zakon je dobio svoje puno opravdanje (7BC 986; DA 58; PP 338-340).

Tada oganj "silazi od Boga na Zemlju. Zemlja se otvara. Oružje skriveno u njenoj dubini izbacuje se napolje. Plamen koji proždire izbija iz svake otvorene provalije. Same stene se pale." (Velika borba, 542) U toj žestokoj provali ognja bezakonici nestaju kao slama. Svi su kažnjeni po svojim delima. Pošto su svi gresi pravednika prebačeni na Sotonu, on mora da pretrpi kaznu ne samo za svoje grehe već i za sve grehe na koje je naveo pripadnike Božjeg naroda. Njegova kazna će biti daleko veća od kazne onih koje je prevario... U ognju očišćenja bezakonici su konačno uništeni, nema im ni korena ni grane... Stigla ih je puna kazna po zakonu; zadovoljeni su svi zahtevi pravde, pa i Nebo i Zemlja, gledajući šta se događa, potvrđuju da je pravedan Gospod. Sotonino razorno delo je zauvek završeno." (Isto, 673)

VII. Literatura

Andreasen, Niels-Eric, "Translation of Nisdaq/Katharisthesetai in Daniel 8,14" In Symposium on Daniel. Ed. Frank B. Holbrook. Washington, D.C. Biblical Research Institute, 1986. Pr 475-496.

Aulen, Gustaf, Christus Victor, New York, Macmillan, 1969.

Buechsel, F. "krino ktl" In Theological Dictionary of the New Testament, EEd. G. Kittel, Grand Rapids, Eerdmans, 1965. Vol. 3, pp. 933-954.

Cody, Aelred, *Heavenly Sanctuary and Liturgy in the Epistle to the Hebrews. The Achievement of Salvation in the Epistle to the Hebrews: The Achievement of Salvation in the Epistle's Perspectives.* St. Meinrad, Ind. Grail, 1960.

Davidson, Richard M. *Typology in Scripture. A Study of Hermeneutical Typological Structures,* Andrews University Seminary Doctoral Dissertation Series. Vol. 2. Berrien Springs, Mich. Andrews University Press, 1981.

Delitzsch, F. *Psalms, 3. vol. Commentaries on the Old Testament.* Grand Rapids, Eerdmans, 1990.

Duesterwald, Franz, *Die Weltreiche und das Gottesreich nach den Weissagungen des Propheten Daniel.* Freiburg: Herder, 1890.

Hasel, Gerhard F, "The Distinction Between Clean and Unclean Animals in Leviticus 11: Still Relevant?" *Journal of the Adventist Theological Society* 2 (1991) 91-125.

----- "The Hebrew Masculine Plural for Weeks in the Expression Seventy Weeks in Daniel 9,24." *Andrews University Seminary Studies* 31 (1993) 105-118.

_____ "The Identity of the Saints of the Most High in Daniel 7" *Biblica* 56(1975) 173-192)

_____ "The Little Horn, the Heavenly Sanctuary and the Time of the End: A Study of Daniel 8,9-14." In *Symposium on Daniel.* Ed. Frank B. Holbrook. *Daniel and Revelation Committee Series,* Washington, D.C. Biblical Research Institute, 1986. Pp 378-461.

_____ "The Remnant. The History and Theology of the Remnant Idea From Genesis to Isaiah. Rev. ed. Andrews University Monographs, Studies in Religion. Vol. 1. Berrien Springs, Mich. Andrews University Press, 1980.

_____ "Resurrection in the Theology of Old Testament Apocalyptic." *Zeitschrift fuer die alttestamentliche Wissenschaft* 92 (1980) 267-284.

_____ "Studies in Biblical Atonement II: The Day of Atonement." *The Sanctuary and the Atonement: Biblical, Historical, and Theological Studies.* Ed. A.V. Wallenkampf and W. Richard Leshar, Washington D.C, General Conference of Seventh Day Adventists (1981) 115-133.

Herrlich, Volkmar, "The OT Term *mišpat*" *Theological Dictionary of the New Testament.* Ed. G. Kittel. Grand Rapids: Eerdmans, 1965. Vol. 3. pp. 923-933.

Holbrook, Frank B. ed. *Symposium on Daniel: Introductory and Exegetical Studies.* *Daniel and Revelation Committee Series,* vol. 2. Washington D.C. Biblical Research Institute, 1986.

Johnsson, William G. "Defilement/Purification and Hebrews 9,23", Issues in the Book of Hebrews. Ed. Frank B. Holbrook. Daniel and Revelation Committee Series. Silver Springs, Md. Biblical Research Institute. 1989. Pp 79-103.

Koch, Klaus. "Is There a Doctrine of Divine Retribution?" Theodicy in the Old Testament. Ed. James Crenshaw. Philadelphia, Fortress, 1983. Pp. 57-87.

Koenig, Adrio. The Eclipse of Christ in Eschatology, Grand Rapids: Eerdmans, 1989.

Ladd, George Eldon, The Last Things, Grand Rapids, Eerdmans, 1978.

Lamparter, Helmut, Die Hoffnung der Christen. Stuttgart, Quell, 1967.

Martin, J.P. "The Last Judgment" In Dreams, Visions and Oracles. Ed. Carl E. Amerding and W. Ward Gasque, Grand Rapids, Baker 1977. Pp 187-205.

_____ The Last Judgment in Protestant Orthodoxy to Ritschl. Grand Rapids, Eerdmans 1963.

Maxwell, C. Mervyn, God Cares, Vol 1. Mountain View, Calif. Pacific Press, 1981.

Morris, Leon, The Biblical Doctrine of Judgment, Grand Rapids, Eerdmans, 1960.

Owusu-Antwi, Brempong, An Investigation of the Chronology of Daniel 9,24-27" Ph. D. dissertation. Andrews University 1993. Now published as The Chronology of Daniel 9.24-27. Adventist Theological Society Dissertation Series, Vol 2. Berrien Springs, Mich. Adventist Theological Society Publication, 1995.

Pentecost, J. Dwight, Things to Come: A Study in Biblical Eschatology, Grand Rapids, Zondervan, 1958.

Pfandl, Gerhard, The Time of the End in the Book of Daniel. Adventist Theological Society Dissertation Series, Vol. 1. Berrien Springs, Mich. Adventist Theological Society Publications, 1992.

Rodriguez, Angel M, "Significance of the Cultic Language in Daniel 8,9-14." In Symposium on Daniel. Ed. Frank B. Holbrook. Washington D.C. Biblical Research Institute, 1986, Pp 527-549.

Schneider, Johannes, The Letter to the Hebrews, Grand Rapids, Eerdmans, 1957.

Schwarz, Reinhardt, "Die spaetmittelalterliche Vorstellung vom richtenden Mentalitaet." Geschichte in Wissenschaft und Unterricht 32, (1981) 526-553)

Shea, William H, "The Investigative Judgment of Judah, Ezekiel 1-10." The Sanctuary and the Atonement; Biblical, Historical, and Theological Studies, Ed. A.V. Wallenkampf and W. Richard Leshar. Washington D.C. General Conference of SDA, 1981. Pp 283-291.

_____ Selected Studies on Prophetic Interpretation, Rev. ed. Daniel and Revelation Committee Series, Vol. 1. Washington D.C. Biblical Research Institute, 1992.

_____ "Spatial Dimensions in the Vision of Daniel 8" Symposium on Daniel: Introductory and Exegetical Studies, Ed. Frank. B. Holbrook. Washington D.C. Biblical Research Institute, 1986. Pp 497-526.

_____ "When Did the Seventy Weeks of Daniel 9,24-27. Begin?" Journal of the Adventist Theological Society 2, No 1 (1991), 115-138.

23. VERNI OSTATAK I TRI ANDEOSKE VESTI

Hans K. LaRondelle

U v o d

U središtu pažnje svih biblijskih proročanstava i cele istorije spasenja je uspostavljanje Božjeg carstva na Zemlji. Sveto pismo započinje Rajem koji je bio stvoren i izgubljen (1. Mojsijeva 1-3) i završava se u Novom zavetu obnovljenjenim Rajem (Otkrivenje 21.22). Izbor Izrailja kao Božjeg zavetnog naroda na Zemlji nije bio sam sebi cilj, već božanski akt kojim je svim narodima na Zemlji postavljen vidljivi znak pravednosti i mira budućeg Božjeg carstva. Hristos je svoje novozavetne sledbenike naučio da se mole: "Da dođe carstvo tvoje i da bude volja tvoja, kako na Nebu tako i na Zemlji!" (Matej 6,10) Na taj način je apostolska evandeoska poruka dobila svoju apokaliptičku perspektivu u fundamentalnom kontinuitetu sa Božjim zavetom sa starim Izrailjem.

Skromno pojavljivanje Isusa iz Nazareta kao Mesije, najavljenog u proročanstvima, dovelo je do odlučujuće prekretnice u istoriji otkupljenja Izrailja, do ključne i konačne probe vere toga naroda i njegove odanosti zavetu sa Bogom. Dok se četiri Evanđelja uglavnom bave Mesijinim životom, Njegovom smrću i vaskrsenjem, Jovanovo Otkrivenje se usredsređuje na Njegovu misiju sudije i obnovitelja u vreme posletka. U poslednjoj knjizi Biblije kao da se susreću sve ostale biblijske knjige i kao da u njoj nalaze svoje konačno slavno ispunjenje. Prema tome, pravo razumevanje proročanstava o Crkvi i vremenu posletka mora biti utemeljeno na odgovornoj egzegzi teološke srži i literarnog jezgra Jovanovog Otkrivenja: Otkrivenja 12-14. U ovoj neodvojivoj celini apokaliptičkog otkrivenja i mileritski pokret i kasnija Crkva adventista sedmog dana nalaze i svoje korene i svoj mandat.

U središtu pažnje adventističkog pokreta, i pre i posle 1844. godine, nalazila su se proročanstva o poslednjem vremenu, zapisana u knjigama Danila i Otkrivenja. Upravo u svetlosti ovih proročanstava su pioniri Crkve adventista sedmog dana počeli da razvijaju svoju teološku svest kao novi pokret u hrišćanskoj istoriji. Verujući da su posebno izabrani da obave posebno delo u poslednje vreme, sami su sebi dali oznake "Crkva ostatka", "Božji narod ostatka" ili jednostavno "Ostatak". Tim oznakama su izražavali svoje verovanje da zaista predstavljaju završni segment Crkve, prorečen u Otkrivenju 12,

I. Koncept ostatka u Starom zavetu

A. Uloga Izrailja

B. Ostatak Izrailja

1. Istorijski ostatak

2. Verni ostatak

3. Eshatološki ostatak

II. Novozavetni koncept ostatka: Novi Izrailj

III. Otpad Crkve u proročanstvu

- A. Pavlova vremenska odrednica za pojavu Antihrista
- B. Verska priroda Pavlovog Antihrista

IV. Ostatak u poslednje vreme

- A. Starozavetno proročanstvo i novozavetno ispunjenje
- B. Danilovo vreme posletka

V. Vesti trojice anđela: Božja poruka u vreme posletka

- A. Dramatičan opis vremena posletka u Otkrivenju 10.
- B. Vest prvog anđela (Otkrivenje 14,6.7)
- C. Vest drugog anđela (Otkrivenje 14,8)
- D. Vest trećeg anđela (Otkrivenje 14,9-11)
- E. Obećanje o sveopštem Danu pedesetnice (Otkrivenje 18,1-8)

VI. Istorijski pregled

- A. Valdenžani i pre-reformatori
- B. Luter, Kalvin i Cvingli
- C. Anabaptisti
- D. Puritanci
- E. Nemački pijetistički pokret
- F. Metodistički pokret
- G. Mileritsko oživljavanje adventističke nade
- H. Adventističko gledište

1. Vest prvog anđela
2. Vest drugog anđela
3. Vest trećeg anđela

VII. Adventisti sedmog dana i Crkva ostatka

VIII. Komentari Elen G. Vajt

IX. Literatura

I. Koncept ostatka u Starom zavetu

Ostatak se nikako ne može shvatiti odvojeno od tela kojemu pripada. Prema tome, ovo razmatranje mora da započne izučavanjem posebne uloge i funkcije Izrailja, onako kako je prikazana u Starom zavetu.

A. Uloga Izrailja

Uloga Izrailja kao da je bila određena verskom prirodom i teološkim značenjem imena "Izrailj" u Starom zavetu. Ime Izrailj se upotrebljava u dvostrukom značenju: s jedne strane, to je ime naroda ili etničke zajednice, a sa druge, ono se odnosi na Gospodnji narod kao na versku zajednicu. Od samog početka, ime Izrailj u Starom zavetu nosi versko obeležje, tumači se onako kako ga je sam Bog objasnio patrijarhu Jakovu koji je istrajno tražio blagoslov od Boga: "Odsele se nećeš zvati Jakov, nego Izrailj, jer si se junački borio i s Bogom i s ljudima i odoleo si." (1. Mojsijeva 32,28; 35,9.10; Osija 12,3.4) Na taj način se pokazalo da je ime Izrailj božanskog porekla. Ono je simbolički predstavljalo Jakovljevi novi duhovni odnos sa Bogom i pokazivalo da se Jakov pomirio sa Bogom prihvatajući Njegovu blagodat oprostjenja. Pošto je dobio oprostjenje greha, Jakov je dobio i novo ime "koje više nije podsećalo na njegov greh, već je služilo kao uspomena na njegovu pobedu" (PP 198). Ukratko, od samog početka, ime Izrailj simbolički predstavlja lični odnos pomirenja sa Bogom.

Stari zavet navodi sveto poreklo imena Izrailj da bi dokazao sveto zvanje ovog naroda. Preko proroka Osije, Bog podseća na Jakovljevo rvanje sa Gospodom kao primer koji bi morala da slede otpala izrailjska plemena, koja su uzdala više nego u Gospoda uzdala u ratne konje Asirije i Egipta: "Ti, dakle, obrati se Gospodu Bogu svojemu, čuvaj milost i pravdu, i uzdaj se vazda u Boga svojega!" (Osija 12,7.3-6; 14,1-3) Drugim rečima, trebalo bi da svi Izrailjci traže isti religijski susret sa Bogom i isto iskustvo preobraženja kakov je Jakov stekao da bi mogli da budu svetlost svetu i da prime blagoslove zaveta.

Božju nameru sa Izrailjem sažeto je izrazio Mojsije kada je rekao Faraonu: "Ovako kaže Gospod: Izrailj je sin moj, prvenac moj i kazah ti: pusti sina mojega da mi posluži!" (2. Mojsijeva 4,22.23) Izrailjska plemena su bila pozvana da obožavaju Gospoda Boga u skladu s Njegovom otkrivenom voljom. Izrailj se razlikovao od svih ostalih naroda, ne zbog svojih posebnih etničkih, moralnih ili političkih kvaliteta, već zato što ga je Bog izabrao da primi ispunjenje Njegovih obećanja koja je dao patrijarsima (5. Mojsijeva 7,6-9). Bog je izbavio Izrailja iz zatočeništva u Egiptu da bi ga na poseban način povezao sa sobom: "Videli ste šta sam učinio Egipćanima i kako sam vas kao na krilima orlovim nosio i doveo vas k sebi. A sada, ako dobro uzaslušate glas moj i ušćuvate zavet moj, bićete moje blago mimo sve narode, premda je moja sva zemlja. I bićete mi carstvo svešteničko i narod svet." (2. Mojsijeva 19,4-6)

Izrailj je bio izabran i Božjom rukom izbavljen iz Egipta da bi postao sveti narod, što znači, odvojen da drži božanski zavet, da bude narod sveštenika i posrednika između Boga i neznabožackih naroda. Izrailj je bio spasen blagodaću od svojih smrtnih neprijatelja, ali istovremeno spasen na Božju slavu i za spasenje drugih naroda. Peta Mojsijeva knjiga kaže da je svrha izbora Izrailja bila obavljanje duboko religijske misije. Trebalo je da Izrailjci odgovore na Božje spasavalačko delo kao "sinovi Gospoda Boga svojega" (5. Mojsijeva 14,1) svojom neograničenom ljubavlju prema svom zavetnom Bogu i potpunim posvećenjem svoga srca

Njemu (5. Mojsijeva 6,5), dragovoljno ga slušajući (5. Mojsijeva 6,6-9.18) i jedino Njemu služeći (5. Mojsijeva 6,13-15). U tom verskom smislu Izrailj je bio pozvan da odbaci svako idolopoklonstvo, da bude "savršen i bez ljage (tamim) pred Gospodom Bogom svojim" (5. Mojsijeva 18,13. Čebušnik; 13,1-5; 2. Mojsijeva 20,1-3). Da bismo razumeli izbor Izrailja od izuzetne važnosti je da shvatimo da božanska blagodat ima prednost pred moralnom poslušnošću. Mojsije je tu činjenicu ovako objasnio: "Pazi i čuj Izrailju, danas si postao narod Gospoda Boga svojega. *Zato* slušaj glas Gospoda Boga svojega i tvori zapovesti njegove i uredbe njegove, koje ti ja danas zapovedam." (5. Mojsijeva 27,9.10)

Od Izlaska na dalje, Izrailj je bio daleko više nego samo etnička zajednica; bio je prvenstveno otkupljeni narod, verska zajednica koja je svoje jedinstvo i svoju misiju našla u Gospodnjem otkrivenju preko Tore. Božja Reč i Njegovo delovanje uzdigli su Izrailja na rang zajednice ili skupa (qahal) vernika koji će svoje spasonosno i posvećujuće znanje deliti sa svojom okolinom, sa ostatkom čovečanstva.

Kod Sihema Isus Navin je zajedno sa Izrailjem obnovio svoj zavet i zavet naroda da će služiti isključivo Gospodu u toku svih budućih naraštaja. U tom obnavljanju zaveta Izrailj se obavezao da obnovi svoje srce i da reformiše svoj život u skladu s otkrivenom voljom svoga Boga i Otkupitelja: "Gospodu Bogu svomemu služićemo i glas njegov slušaćemo!" (Isus Navin 24,24) Izrailj je svoj zavet s Bogom neprestano obnavljao svetim liturgijama na godišnjima svetkovinama u Božjem Svetilištu. I tako su verske svetkovine neprestano pozivale Izrailja da se vrati Bogu i zavetnom odnosu sa Bogom da bi oživeo svoje učestvovanje u slobodi i otkupljenju Izlaska.

Knjiga Psalama upotrebljava ime Izrailj više od 50 puta govoreći o skupu obožavalaca pravoga Boga u Hramu u Jerusalimu (Psalam 147,19.20; 148,14; 149,2). Psalmi pokazuju da je religija Izrailja utemeljena na Mojsijevoj Tori. Ove pesme ne samo da podsećaju na Božja izbaviteljska dela u prošlosti, već opominju Izrailj da je slavljenje Boga radi svih Njegovih blagoslova srž poziva i izbora Izrailja kao naroda (Psalam 103). Psalmisti nisu slavili Jerusalim ili Davida ili Izrailja, već Boga Izrailjevog kao Stvoritelja i Otkupitelja Izrailja. On sam je izabrao brdo Sion kao zemaljski centar svoga sveopšteg carstva (Psalam 2; 87).

Jezekilj izjavljuje: "Ovako veli Gospod Gospod: ovo je Jerusalim koji postavih usred naroda i optočih ga zemljama!" (Jezekilj 5,5) Bogoslužjenje Izrailja u osnovi je bilo nadahnuto nadom u dolazak Mesije ili Cara-Sveštenika koji će ispuniti Božja obećanja Avramu i njegovim sinovima, obećanja koja se odnose na spasenje sveta: "I u tebi će biti blagoslovena sva plemena na Zemlji!" (1. Mojsijeva 12,3; Galatima 3,8)

Konačna želja izrailjskih psalama je da svi narodi priznaju Gospoda kao svog vrhovnog vladara: "Sve što diše neka hvali Gospoda. Aliluja!" (Psalam 150,6) Veliki istorijski psalmi (77, 78, 105, 106, 107) pokazuju Izrailju da je njegova istorija najvećim delom izveštaj o propustima da na odgovarajući način odgovori na Božje spasonosne pozive. Jezekilj pred otpalim Jerusalimom uzdiže ogledalo izrailjske istorije pobuna i obesvećenja Božjeg Svetilišta (Jezekilj 16; 23). Uopšteno govoreći, prorok zaista gleda Izrailj kao buntovni i neposlušni narod. Ipak, i dalje ostaje verni ostatak koji sačinjava pravi Božji narod i zato predstavlja poseban predmet božanskog staranja.

Božji plan da preko Izrailja blagoslovi sve narode će se ispuniti, ali na Božji posebni promenjeni način; preko vernog ostatka Izrailja. Božji izabrani ostatak Izrailja naslediće zavetna obećanja i zavetnu odgovornost da prosvetli svet. Božja večna namera će opstati i na kraju će se ispuniti. Proročka predviđanja o obnavljanju Izrailja posle vavilonskog i asirskog ropstva imaju kao središte božansku želju da se Izrailj podigne kao teokratija, kao duhovno čist i veran Božji narod (Isaija 56; Jezekilj 36; Jeremija 31), a ne kao svetovna, politička zajednica (Jezekilj 20,32-38).

Posle ropstva Izrailj se organizovao kao verska zajednica okupljena oko obnovljenog Hrama, a ne oko carskog prestola. Malahija naglašava da samo oni Izrailjci koji se boje Gospoda spadaju u Božji narod i da samo oni koji služe Gospodu mogu da budu priznati kao Božje posebno blago na poslednjem sudu (Malahija 3,16-4,3). Svrha starozavetnog obećanja o budućem ostatku bila je da uveri Izrailjce da će se zavetni blagoslovi izliti, iako ne na neverni etnički Izrailj, već samo na izabrani Izrailj koji je ostao veran Gospodu i koji se uzda u Mesiju Izrailja. Osnovna svrha misije Izrailja najjasnije je izražena u četiri proročanske pesme proroka Isaije, "Pesme o Sluzi Gospodnjemu" (Isaija 42,1-4; 49,1-6; 50, 4-10; 52,13 - 53,12). Sluga je ovde simbol vernog Mesije Izrailja, predstavnika Izrailjaca, u kojemu je utelovljen celi narod. Izrailj je kao celina bio pozvan da deluje kao misionarska zajednica, ali će na kraju samo Jedan jedini ispuniti misiju koju je opisao Isaija. Izabrani Sluga će služiti Gospodu, ne samo u širenju znanja o pravom Bogu sve do krajeva Zemlje (Isaija 42,1-4), već i u okupljanju i vraćanju Bogu vernog ostatka Izrailja (Isaija 49,5.6). Isaija pravi razliku između Izrailja koji je "slep i gluh" kao sluga Gospodnji (Isaija 42,19.20) i napaćenog Sluge koji je poslušan Gospodu (Isaija 42,1-4; 49,1-6; 50,4-10;; 52,13 – 53,12). Kao što F. F. Brus (F. F. Bruce – 86) kaže: "Ali, iako je Sluga u izvesnom smislu predstavnik ili otelotvorenje Izrailja, On se razlikuje od naroda kao celine, na kojega se njegova misija isprva odnosi, a kasnije i na neznabožački svet." Pojedinačni Sluga je od Boga dobio snagu za svoju misiju i uživa Božju zaštitu protiv lažnih optužbi jevrejskih ili neznabožačkih protivnika (Isaija 50,4-9). Četvrta pesma o Gospodnjem Sluzi (Isaija 52,13-53 – 53,12) detaljno opisuje Slugu: On će prihvatiti ne samo patnje i prezir, već i samu smrt kao vrhunsko delo poslušnosti. Ovim delom On će ispuniti božansku nameru i osigurati blagoslov i oslobođenje mnoštvu. "Jer se istrže iz zemlje živih i za presteupe naroda mojega bi ranjen... Ali Gospodu bi volja da ga bije i dade ga na muke, kada položi dušu svoju u prinos za greh, videće natražje, produžiće dane, i što je Gospodu ugodno napredovaće njegovom rukom." (Isaija 53,8-10) Božji plan sa Izrailjcima u korist neznabožaca nije bio, prema tome, osujećen ili odložen, već je doživeo uspeh Mesijinim zalaganjem (Isaija 53,10).

B. Ostatak Izrailja

Stari zavet upotrebljava reč ostatak (š'ar, š'erit) da opiše tri vrste ljudi: (1) istorijski ostatak, one koji su preživeli katastrofu; (2) verni ostatak koji održava aktivni zavetni odnos sa Bogom i prihvata obećanja o izboru; (3) eshatološki ostatak koji se sastoji od onih budućih odanih vernika koji prihvataju Mesiju, koji ostaju verni sve do kraja ere Crkve i konačno se pokažu kao pobednici. Ideja o ostatku u Svetom pismu proteže se od 1. Mojsijeve do Otkrivenja i može se naći u svakoj starozavetnoj knjizi. Samo u Starom zavetu njena terminologija se pojavljuje na preko 540 mesta.

1. Istorijski ostatak

Često se pojam ostatak odnosi na preživjele u Izraelju i Judi koji su preostali posle neke nacionalne katastrofe (2. Carevima 19,31; 25,11; 2. Dnevnika 34,21; Jeremija 24,8; 52,15; Jezekilj 9,8; 11,13). Kada je ostatak Jerusalimljana bio odveden u Vavilon 586. godine pre Hrista, samo retki stanovnici su preostali u zemlji Judinoj (2. Carevima 25,22; Jeremija 40-44). Kada je taj konačni ostatak pobjegao u Egipat, Jeremija je prorekao da im neće "ostati ostatka" (Jeremija 42,17; 44,7). Jevreje ili Izraeljce koji su se kasnije vratili iz Vavilona u Palestinu pod Zorovaveljom proroci koji su delovali posle ropstva opisali su kao "ostatak Božji" (Agej 1,12.14; 2,2; Zaharija 8,6.11.12). U tim tekstovima pojam "ostatak" se prvenstveno odnosi na Izraeljce koji su preživeli nacionalnu katastrofu. Tom ostatku Bog Izraeljev nudi novi zavetni odnos, tako da se Jerusalem može nazvati "vernim gradom" (Zaharija 8,3).

2. Verni ostatak

Misao o ostatku dobija izrazito teološke karakteristike u proročkim spisima. Primer takve teološke upotrebe pojma ostatka je Božje obećanje Iliji, koji je mislio da više niko osim njega nije ostao veran Bogu: "Ali sam ostavio u Izraelju sedam tisuća, koji nijedan ne saviše kolena pred Valom, niti ga ustima svojim celivaše." (1. Carevima 19,19) Prema tome, Izraelj kao politička zajednica ili kao etnička grupa ne može se automatski izjednačiti sa vernim ostatkom. Samo oni koji služe Bogu u skladu s Njegovim zavetom mogu se uračunati u verni ostatak u okviru Izraelja. Dalje je značajno da Božji narod ostatka koji je preživio božanske sudove u Starom zavetu treba da se vrati celim srcem svome zavetnom Bogu ili će i on osetiti žestinu Božjih kaznenih sudova (5. Mojsijeva 30,1-3; 2. Carevima 21,14.15; 2. Dnevnika 30,6). To ističe i Zaharijin poziv ostatku u svoje vreme: "Vratite se k meni, govori Gospod nad vojskama, i ja ću se vratiti vama, veli Gospod nad vojskama!" (Zaharija 1,3) Božji odgovor je opisan u Njegovom delu božanskog opravdanja pokajničkog prvosveštenika Isusa (Zaharija 3,3-5). Jezdra izražava istinsko pokajničko raspoloženje ostatka koji se vratio iz ropstva: "Gospode Bože Izraeljev, ti si pravedan, jer ostasmo ostatak, kao što se vidi danas. Evo, mi smo pred tobom s krivicom svojom, premda se ne može stajati pred tobom za to!" (Jezdra 9,15)

Jezdrina molitva ukazuje na trajnu potrebu za poniznim i pokajničkim držanjem Božjeg naroda ostatka. Taj ostatak prihvata i zavetna obećanja i zavetne odgovornosti. Svi proročki spisi prave razliku između otpalog Izraelja i vernog ostatka u okviru etničkog Izraelja. Amos i Isaija, obojica pišu u osmom stoleću pre Hrista, razvijaju specifičnu teologiju ostatka u okviru svog najavljuvanja suđenja Izraelju i Judi. Iako Amos najavljuje kraj Severnog carstva Izraelja kao naroda u dan Gospodnji koji neposredno predstoji, istovremeno nudi i nadu da bi Gospod mogao da bude milostiv "ostatku Josifovu" (Amos 5,15), ako ga bude potražio i bude činio dobro ((Amos 5,4.6.14). Na taj način Amos je raskstio s omiljenim gledištem da Izraelj kao celina automatski može da bude siguran u blagoslove zaveta i da je izuzet od Gospodnjeg suda (Amos 5,18-27). On je odbacio i izrailjsku zloupotrebu činjenice da ga je Bog izabrao kao svoj posebni narod i usprotivio se lažnom mišljenju da su Božja obećanja bezuslovna (Amos 3,2; 9,7-10).

Ima nekih iznenađujućih novih elemenata u Amosovoj poruci: (1) Bog će podići verni ostatak iz doma Davidova posle asirske krize; (2) osim toga, neizrailjski narodi, kao što je Edom, imaće u svojoj sredini pripadnike vernog ostatka koji će se sjediniti sa Izraeljem (Amos 9,11.12). Prema tome, Amosova poruka o sudu imala je cilj da podigne verni ostatak onih koji traže Gospoda u

vremenu kraja Severnog carstva Izrailja. Njegovo obećanje o obnavljanju pravog bogoslužnja u Izrailju (Amos 9,11.12) samo se delimično ispunilo posle vavilonskog ropstva. Mesijansko ispunjenje ovog obećanja će objaviti tek hrišćanski apostoli u Jerusalmu (Dela 15,13-18).

Proročko obećanje o ostatku imalo je početno istorijsko ispunjenje u toku Starog zaveta (posle asirsko-vavilonskog robovanja), ali će svoje eshatološko ispunjenje dobiti tek u mesijansko doba. Ovo dvostruko ostvarenje može se pripisati tipološkoj perspektivi u koju proroci smeštaju dolazeći dan Gospodnji: taj dan ima jedno neposredno, lokalno ispunjenje uz pomoć Asirije i Vavilona, ali će konačno dobiti mnogo potpunije i univerzalnije ispunjenje preko Mesijinog novozavetnog naroda i na Njegov kosmički dan suda.

Kontekst Starog i Novog zaveta mora da odredi u kojem smislu ili meri je neko starozavetno proročanstvo o budućem Božjem narodu ostatka dobilo svoje istorijsko ispunjenje u prošlosti i da li ono ima i dodatno eshatološko ispunjenje u Novom zavetu. Osnovni kontinuitet između starozavetnog i novozavetnog naroda ostatka i teologije ostatka osigurava Mesija Izrailja, Isus Hristos.

3. Eshatološki ostatak

Isaija, više od ostalih proroka, povezuje mesijanska proročanstva sa posebnom teologijom ostatka. Čineći to, on preskače sva istorijska ispunjenja takvih proročanstava o ostatku u starozavetno doba. Isaija proriče da će Mesija kao "Klica Gospodnja" (Isaija 4,2) sačuvati "sveti" ostatak ili "sveto seme" (Isaija 6,13) u Sionu usred ognja suda: "I ko ostane u Sionu i ko još bude u Jerusalmu, zvaće se svet, svaki ko bude zapisan za život u Jerusalmu. Kada Gospod opere nečistotu kćeri Sionskih i iz Jerusalma očisti krv njegovu duhom koji sudi i sažiže." (Isaija 4,3.4)

Ovaj narod ostatka "će se oslanjati na Gospoda sveca Izrailjeva istinom. Ostatak će se obratiti, ostatak Jakovljevi, k Bogu silnome." (Isaija 10,20.21; 30,15) Taj "Bog silni" (El gibbor) je ime koje pripada Mesiji (Isaija 9,6). Isaija kaže da je Mesija kamen temeljac na kojemu će biti izgrađen novi Izrailj (Isaija 28,16; Rimljanima 9,33; 10,11). Nisu svi pripadnici etničkog Izrailja istovremeno i pripadnici pravog Izrailja: "Jer ako bude naroda tvojega, Izrailju, kao peska morskoga, ostatak će se njegov obratiti (vratiti)." (Isaija 10,22)

Za Isaiju, duhovne karakteristike vernog ostatka su vera, poverenje i dragovoljna poslušnost Bogu i Njegovom Mesiji (Isaija 1,18.19; 7,9; 53). Isaija je to lično iskusio u viđenju u kojemu je dobio poziv od Boga (Isaija 6,1-8). "Sam prorok se može smatrati prethodnikom budućeg ostatka, jer je bio suočen s Gospodnjom svetošću i pojavio se kao oprana i očišćena osoba." (Hasel 243) Prorok je čak svome sinu dao ime Searjasuv – "ostatak će se vratiti" (Isaija 7,3) da bi sažeo jedan važan aspekt svoje proročke objave.

Isaija dalje razjašnjava Amosov koncept ostatka naglašavajući da će eshatološki ili mesijanski narod ostatka obuhvatati i nejevreje, posebno one neznabošce koji odluče da slave zavetnog Izrailjevog Boga i koji traže Njegovog Mesiju kao "zastavnika narodima" (Isaija 11,10.11; 56,3-8). Ovi preživeli iz naroda biće ponovo poslani narodima da objave Božju "slavu među narodima" (Isaija 66,19; Zaharija 14,16). Eshatološki ostatak će biti mesijanski narod koji će se

uključiti u globalni misionarski pokret da okupi sve koji će prihvatiti Božju poruku u jednu sjedinjenu zajednicu vere i obožavanja Boga. Mnogi neznabošci će priznati Sion kao istinski Božji grad (Isaija 2,1-4; Mihej 4,1-5). Isaija posebno ističe da će jedna od značajnih karakteristika ovog probuđenja i reforme vernog ostatka biti vraćanje svetkovanju subote (Isaija 56; 58).

I Mihej povezuje obećanje o dolasku Cara-Mesije sa slikom Izrailja kao Njegovog stada (Mihej 2,12.13; 5,2-4), kojemu su prestupi milostivo oprosteni (Mihej 7,18.19). Joilo i Sofonija posebno naglašavaju obećanje o konačnom narodu ostatka koji slavi Boga Duhom i istinom u Njegovom Hramu (Joilo 2,32) u istinskoj poniznosti i čistoti srca i usana (Sofonija 3,9.12.13).

Jeremija i Jezekilj su najavili skori Božji istorijski sud nad Jerusalimom i Judom preko vavilonskog cara zato što je narod odbio da se pokaje i vrati iz svog verskog i moralnog otpada (Jeremija 5,1-3; 6,9; 8,3.5; 21,8-10; Jezekilj 5,12; 8,6-18; 9,8). Ipak, posle te istorijske katastrofe Bog će okupiti verni ostatak koji će imati čisto srce i novi duh i vladati se po sili Božjeg "novog zaveta" (Jeremija 31,31-34; Jezekilj 36,24-27). Pripadnici ostatka će biti međusobno povezani kao verska umesto politička zajednica svojom zajedničkom odanošću obećanom Caru-Mesiji (Jeremija 23,5.6; 33,14-16; Jezekilj 34,23.24; 37,24-27). Ovde je eshatološki ostatak ponovo nerazdruživo povezan s Mesijom koji će doći. Ostatak će biti narod Mesije.

Danilova apokaliptička knjiga doprinosi proročkom predviđanju budućnosti stavljajući eshatološki ostatak u okvire progresivnog kalendara mesijanskog vremena. Danilo ne samo da najavljuje da će u budućnosti sveci Najvišega biti progonjeni tri i po vremena ili 1260 godina posle pada Rimske imperije (Danilo 7,25; Otkrivenje 12,6.14), već proriče i vreme nevolje za konačni ostatak, koji će ipak biti izbavljen od apokaliptičkih muka dana suda preko Mihaila kao Sina čovečjeg (Danilo 12,1-4).

Da zaključimo, Stari zavet uvek opisuje budući ostatak Izrailja kao vernu versku zajednicu koja služi Bogu, koja ima novo srce nastalo pod uticajem Božjega Duha, na temelju novoga zaveta. Proroci Isaija, Mihej, Jeremija i Jezekilj okupljaju eshatološki ostatak i narode oko Mesije, nenadmašnog Sluge Gospodnjega (Isaija 42,1-7; 49,6).

II. Novozavetni koncept ostatka: novi Izrailj

Dolazak Isusa Hrista u Izrael bio je konačna proba za celi jevrejski narod, prilika da se na delu pokaže teokratija i božansko upravljanje narodom. Ali, kao Mesija, Isus iz Nazareta je postao "kamen spoticanja" i "stena sablazni" (Rimljanima 9,32.33; 1. Petrova 2,4-8).

Odnos Izrailja prema Gospodu bio određen njegovim odgovorom na dolazak Isusa Hrista i na Njegovu žrtvu pomirenja. Prema Isusovim rečima, pravi Avramovi potomci ne računaju se prema Avramovoj krvi, već prema njegovoj veri. Sinovstvo i očinstvo ne određuje se prvenstveno prema fizičkoj, već prema duhovnoj srodnosti (Matej 12,48-50). Hristos je tvrdio da celi Izrailj treba da dođe k Njemu da bi ušao u "pokoj" Božji inače će morati da izađe na sud: "Hodite k meni svi koji ste umorni i natovareni i ja ću vas odmoriti!" (Matej 11,28; Isaija 45,22) "Koji nije sa mnom, protiv mene je, i koji ne sabira sa mnom, prosipa!" (Matej 12,30)

Bog je poslao Hrista da pre svega kao Mesija oko sebe okuplja "izgubljene ovce doma Izrailjeva", upravo onako kao što su to proroci prorekli (Matej 10,5.6; 15,24; Jeremija 23,3-5; Jezekilj 34,15.16.23.24). Međutim, Hristos je objavio da Njegova misija – da pretrpi smrt po Božjoj volji i sudu – treba da donese blagoslov svim narodima na Zemlji: "I kada ja budem podignut od zemlje, sve ću privući k sebi!" (Jovan 12,32)

Govoreći o Isaijinom proročanstvu o budućem okupljanju neznabožaca oko Božjeg Hrama, Hristos je izjavio: "I druge ovce imam koje nisu iz ovoga tora, i one mi valja dovesti; i čuće glas moj i biće jedno stado i jedan pastir." (Jovan 10,16; Isaija 56,8) Ova izjava je zahtevala da se ljudi verom odluče za Njega kao Mesiju Izrailja. Da bi ispunio svoju sveopštu misiju, Isus je iz Izrailja pozvao svojih dvanaest apostola, koji su svojim brojem jasno predstavljali dvanaest plemena Izrailjevih. Započinjući s tih dvanaest učenika, koje je pozvao k sebi i opunomoćio kao apostole (Marko 3,14.15), Hristos je oblikovao novi Izrailj, mesijanski narod ostatka u Izrailju i nazvao ga "moja Crkva (eklesia)" (Matej 16,18). Ovom novom organizmu, koji je ima svoju strukturu i autoritet, On je dao "ključeve carstva nebeskoga" (Matej 16,19; 18,17).

Hristova konačna odluka o jevrejskom narodu donesena je pri kraju Njegove misije, kada su jevrejske starešine odlučile da odbace Njegov zahtev da bude priznat kao Mesija Izrailja. Hristove reči otkrivaju da je krivica Izrailja pred Bogom dostigla svoj vrhunac (Matej 23,32). Njegova presuda je glasila: "Zato vam kažem da će se od vas uzeti carstvo Božje i daće se narodu koji njegove rodove donosi!" (Matej 21,43)

Ova svečana odluka je značila da Izrailj više neće biti narod kojim Bog vlada i da će biti *zamenjen* narodom koji će prihvatiti Mesiju i Njegovu poruku o Božjem carstvu.

Hristos nije obećao Božje carstvo – teokratiju – nekom drugom naraštaju Jevreja u dalekoj budućnosti, kao što bi to želeli dispencionalistički pisci, već ljudima svih rasa i naroda koji veruju u Hrista, "'od istoka do zapada" (Matej 8,11.12). Ukratko, Njegova

Crkva ("moja Crkva" Matej 16,18) će zameniti narod koji je odbacio Hrista.

Sam Isus je identifikovao "narod" koji je Bog izabrao. Rekao je svojim učenicima: "Ne boj se, malo stado! Jer bi volja oca vašega da vam da carstvo!" (Luka 12,32; 22,29) Da je Hristos nepogrešivo identifikovao svoje učenike kao pravi Izrailj vidi se još bolje iz činjenice da su izrailjski proroci nazivali Božji Izrailj stadom Božjim ili Božjim ovcama (Isaija 40,11; Jeremija 31,10; Jezekilj 34,12-14).

Pozivajući svoje učenike da sačine malo stado koje će naslediti carstvo, Hristos je oformio jezgro novog Izrailja (Luka 12,32). Hristos je stvorio svoju Crkvu, ne *uporedno* sa Izrailjem, već *kao* verni ostatak Izrailja koji će naslediti zavetna obećanja i nositi zavetne odgovornosti. Hristova Crkva nije odvojena od Božjeg Izrailja, već samo od jevrejske nacije koja je kao celina odbacila Hrista. Neposredna posledica činjenice da je Hristos oduzeo pravo na teokratiju od izrailjskog naroda bilo je izlivanje zavetnog prokletstva, kao što je Mojsije naveo u 3. Mojsijevoj 26. i 5. Mojsijevoj 28.

Hristos je svoju čežnju za Jerusolimom izrazio slikom majke kvočke koja se nežno stara o svojim pilićima. Međutim, oni ga nisu hteli i zato "će vam se ostaviti vaša kuća pusta" (Matej 23,37.38). Plačući gorko nad strašnom budućnošću grada nad kojim je izrečeno božansko prokletstvo, Hristos je opisao razorenje koje će on pretrpeti od ruke svojih neprijatelja, samo zato što nije poznao dan svoga "pohoda" (Luka 19,42-44).

Za Izrailj, Hristov dolazak u Jerusolim je bio dan njegovog "pohoda". Posledice Mesijinog povlačenja bile su strašne za judejski narod. Gubitak božanske zaštitničke teokratije nastaviće se sve do konačnog kraja (Luka 21,24; 1. Solunjanima 2,16). Hristos je usrdno pozvao svoje malo verno stado da napusti osuđeni grad (Matej 24,15-20; Marko 13,14; Luka 21,20-24).

Samo u Hristu je Izrailj kao narod mogao da ostane istinski zavetni Božji narod. Odbacivši Hrista kao Božjeg mesijanskog Vladara, starešine judejskog naroda su pale na odlučujućoj probi ispunjenja božanske namere sa neznabošcima. Hristos je, međutim, obnovio božanski zavet sa sa dvanaestoricom svojih apostola. On je božanski poziv starom Izrailju da bude svetlost svetu primenio na svoje mesijansko stado (Matej 5,14) i pozvao ga da "nauči sve narode krsteći ih u ime oca i sina i svetoga Duha" (Matej 28,19). Bog nije zavisio od judejskog naroda da ispuni svoju božansku nameru prema svim ljudima. Svojim odbacivanjem Mesije judejski narod nije mogao da uspori ili osujeti ostvarenje Božjeg plana.

Petrovo tumačenje da je izlivanje Svetoga Duha na Dan pedesetnice neposredno ispunjenje Joilovog proročanstva o poslednjim danima (Dela 2,16-21) potvrđuje da Crkva nije neka nepredviđena, nenajavljena zajednica, za koju Stari zavet ne zna. Umesto toga, bilo je to iznenađujuće ispunjenje Joilovog proročanstva o ostatku. Prema tome, Crkva nije neki kasniji dodatak Božjem planu ili posledica promene plana sa Izrailjem na blagoslov svetu, već ispunjenje toga plana i ostvarenje ideje o novom, mesijanskom Izrailju.

Kratko vreme posle izlivanja Božjega Duha na Crkvu, Petar je kategorički izjavio: "A i svi proroci od Samuila i potom koliko ih god govori, i za ove dane javljaše!" (Dela 3,24) Drugim rečima, od vremena Pedesetnice starozavetna proročanstva koja su se odnosila na ostatak Izrailja dobila su svoje ispunjenje u osnivanju apostolske Crkve. I više nego to, verna Hristova Crkva kroz sve vekove, posebno u svojoj obnovljenoj apostolskoj veri u poslednje dane, predstavlja ispunjenje starozavetnog obećanja o ostatku.

Petar se obratio hrišćanskim crkvama svoga vremena, rasejanima po Maloj Aziji (1. Petrova 1,1), dajući im časne nazive koje je nekada nosio Izrailj: "A vi ste izabrani rod, carsko sveštenstvo, sveti narod, narod dobitka, da objavite dobrodetelji onoga koji vas dozva iz tame k čudnome videlu svome." (1. Petrova 2,9) Iako se apostol ne služi imenom Izrailj, sve što je predstavljalo Izrailja kao Božji zavetni narod on sada primenjuje na Crkvu. To je Petrovo ekleziološko tumačenje Božjeg zaveta sa Izrailjem (2. Mojsijeva 19,5.6). Ta primena je izdanak hristološkog tumačenja mesijanskih proročanstava. Ekleziološka primena je samo organsko produženje hristološkog ispunjenja. Kao što je glava organski povezana sa telom, tako je i Crkva povezana sa Mesijom. Ekleziološko tumačenje potpuno uklanja etnička i nacionalna ograničenja starog zaveta sa Izrailjem. Novozavetni narod nije više obeležen okovima rase ili zemlje, već isključivo verom u Hrista. I taj narod Petar naziva duhovnim Izrailjem, "svetim narodom".

Petar stvarno crkve u Galatiji, na neznabožačkoj teritoriji, naziva "Božjim Izrailjem" (Galatima 6,16). Iako su neki komentatori pokušali da kažu da se ta fraza odnosi samo na judejske vernike tih crkava, istorijski kontekst te Poslanice ukazuje da je Pavle odlučno odbacivao svaki pokušaj da se hrišćani iz jevrejstva razlikuju ili uzdignu pred Bogom iznad hrišćana iz neznaboštva. Kršteni Jevreji i neznabošci su svi jedno u Hristu, "svi su sinovi Božji verom" u Isusa Hrista. Prema tome, "nema ni Jevrejina ni Grka" u Isusu Hristu (Galatima 3,26-28). Pavlov izraz "Izrailj Božji" (Galatima 6,16) predstavlja sinonim njegovog ranijeg opisa svih hrišćanskih vernika: "A kada ste vi Hristovi, onda ste seme Avramovo, i po obećanju naslednici." (Galatima 3,29)

Apostol ovo teološko shvatanje Crkve odlučno potvrđuje u svojoj Poslanici Efescima. Putem evanđelja, hrišćani su primili "državljanstvo Izrailja" i raduju se u istoj nadi kao i Izrailj (Efescima 2,12.13). "Tako, dakle, više niste tuđi i došljaci nego živite sa svetima i domaći ste Bogu, nazidani na temelju apostola i proroka gde je kamen od ugla sam Isus Hristos." (Efescima 2,19.20)

Svojim krstom Hristos je i Jevreje i neznabošce pomirio sa Bogom (Efescima 2,16). On je na taj način uklonio i barijeru, "razvalio plot koji je rastavljao, neprijateljstvo" između Jevreja i neznabožaca, "telom svojim zakon zapovesti naukama ukinuvši" (Efescima 2, 14.15). Ovo je jasno pozivanje na Hristovo ukidanje Mojsijevog ceremonijalnog zakona. Hristova misija je bila stvaranje mesijanskog Izrailja, sačinjenog od onih koji veruju u Hrista. Njegova namera je bila da "iz obojega (Jevreja i neznabožaca) načini sobom jednoga novoga čoveka, čineći mir." (Efescima 2,15) Ova namera se ostvarila preko Hristovog krsta (Efescima 2,16) i objavljena je svetim Božjim "apostolima i prorocima" (Efescima 2,19). "Da neznabošci kroz evanđelje postanu sunaslednici i sutelesnici i zajedničari u obećanju njegovu u Hristu Isusu." (Efescima 3,6). Rečju "zajedno" Pavle tri puta naglašava da su hrišćani iz jevrejstva i neznaboštva potpuno izjednačeni u okviru Božjeg Izrailja i u odnosi na Božja zavetna obećanja. Nikome se, zato, ne može dozvoliti da ponovo podiže zidove razdvajanja između Izrailja i Crkve.

U crkvi u Rimu, Pavle se suočio sa početnim neprijateljskim držanjem hrišćana iz neznaboštva prema judejskim hrišćanima i samim Judejcima. On je odmah odbacio takav antijudaizam. Pavle upozorava obe grupe hrišćana u crkvi u Rimu da se ne hvališu nekim svojim izmišljenim prvenstvom ili pravima (Rimljanima 11,18.25; 12,3). U Rimljanima 9-11 apostol dostiže vrhunac cele Poslanice objašnjavajući kako se obraćeni neznabošci odnose prema Božjem Izrailju. On opisuje obraćenje nezunabožaca Hristu kao kalemljenje divlje maslinove grančice na pitomu maslinu Božjeg Izrailja (Rimljanima 11,17-24). Na taj način Pavle predstavlja duhovno jedinstvo i trajnost Božjeg zaveta sa Izrailjem i Njegov novi zavet sa Hristovom Crkvom. Verom u Hrista, neznabošci su zakonski povezani sa maslinovim drvetom, sa Božjim zavetnim narodom, i tako su se sjedinili i sa korenom Avramovim (Rimljanima 11,18). Pouka na temelju priče o pitomoj maslini u Rimljanima 11 glasi da Crkva živi, crpeći snagu iz korena i stabla starozavetnog Izrailja (Rimljanima 11,17.18). U Rimljanima 11 Pavle se posebno stara da prikaže božansku "tajnu" povezanu sa etničkim Izrailjem: "Jer vam, braćo, neću zatajiti tajne ove (da ne budete ponositi), da slepoća Izrailju pade u deo dokle ne uđe neznabožaca koliko treba (pleroma – puni broj). I tako (houtos – na taj način) će se spasti sav Izrailj, kao što stoji napisano." ((Rimljanima 11,25.26)

Pavle ovde ne predlaže neki redosled spasavanja, koja bi se dešavala jedno za drugim. On vidi mnoštvo Jevreja koji pozitivno gledaju na spasenje mnoštva neznabožaca, koji se raduju Božjoj milosti u Hristu. On vidi da se to dešava "sada", pred njegovim očima.

"Jer kao i vi što se nekada suprotiste Bogu, a sada biste pomilovani njihovoga suprocenja radi, tako i ovi sada ne hteše da veruju vašega radi pomilovanja da bi i oni bili pomilovani, jer Bog zatvori sve u neverstvo da sve pomiluje." (Rimljanima 11,30-32)

Pavle ne ostavlja nijedan drugi put spasenja Jevrejima osim puta kojim se spasavaju svi neznabošci, verom u Isusa Hrista, priznanjem iz celoga srca da je Hristos vaskrsli Gospod Izrailja (Rimljanima 10,9.10). On izričito navodi uslov koji je sam Bog postavio za spasenje Izrailja: "A i oni, ako ne ostanu u neverstvu, pricepiće se; jer ih je Bog kadar opet pricepiti." (Rimljanima 11,23) Etnički Izrailj je uglavnom tražio da se na njemu ispune božanska zavetna obećanja pozivajući se na svoje krvno srodstvo sa ocem Avramom, očekujući izlivanje eshatoloških blagoslova kao svoje neograničeno pravo (Matej 3,7-9; Jovan 8,33.34). Suproteći se takvom hvalisanju izrailjskim etničkim prednostima (Rimljanima 2,25-29), apostol objavljuje: "Jer nema razlike među Jevrejinom i Grkom, jer je on Bog sviju, i bogat za sve koji ga prizivlju. Jer koji god prizove ime Gospodnje spašće se!" (Rimljanima 10,12.13)

Crkva sada ispunjava misiju etničkog Izrailja, odlomljene grane iz Rimljanima 11,17. I upravo zato, na nju se odnose Izrailjev zavet, blagoslovi, odgovornosti, ali i prokletstva ukoliko otpadne od Boga. Duhovni blagoslovi Božje prisutnosti u njegovom narodu treba da izazovu ljubomoru etničkog Izrailja, zato što je božanski spasonosni poziv Izrailju neopoziv (Rimljanima 11,29). Iako je kao narod i kao Božji predstavnik, stari Izrailj izgubio svoj posebni položaj, vrata spasenja ostaju otvorena za pojedinačne pripadnike jevrejskog naroda ukoliko se kao pojedinci pokaju i odazovu na božanski poziv.

III. Otpad Crkve u proročanstvu

Pavlov proročki opis istorije Crkve (2. Solunjanima 2) predstavlja važnu i nadahnutu kariku između Danila i Otkrivenja. Da bi se suprotstavio neopravdanim očekivanjima da će Hristos doći u njegovo vreme, Pavle upozorava na verski otpad "čoveka bezakonja" u novozavetnom Božjem Hramu, u Crkvi kao ustanovi, na otpad koji će potrajati sve do slavnog Hristovog drugog dolaska: "Da vas niko ne prevari nikakvim načinom, jer neće doći dok ne dođe najpre otpad i ne pokaže se čovek bezakonja, sin pogibli, koji se protivi i podiže više svega što se zove Bog ili se poštuje, tako da će on sjesti u crkvi Božjoj kao Bog, pokazujući sebe da je Bog." (2. Solunjanima 2,3.4)

Dve pojave su karakteristične za Pavlov proročki opis neprekinute crkvene istorije od njegovog vremena do Hristovog dolaska: (1) hronološki razvoj, što znači vremensko određivanje pojave "čoveka bezakonja" ili Antihrista, u toku crkvene istorije; (2) verska priroda Antihristovih bogohulnih mesijanskih zahteva. Potpuno je jasno da Pavlov opis Antihrista povezuje tri starozavetna otkrivenja o protivbožanskim silama: (1) istorijsko, vremensko određivanje pojave Antimesije u Danilu 7,8 i 11; (2) verski karakter obožavanja ili deifikacije koju mu odaju carevi Tirski i Vavilonski u Jezekilju 28. i Isaiji 14; (3) konačno uništenje bezakonika slavnom pojavom Cara-Mesije u Isaiji 11. poglavlje.

Literarno i tematsko pozivanje teksta u 2. Solunjanima 2,4. na starozavetna proročanstva postaje očigledno na temelju sledećeg razmatranja:

A. Pavlovo istorijsko ili vremensko određivanje pojave Antihrista

Pavle oseća posebnu pastoralnu odgovornost (2. Solunjanima, 2. poglavlje) da ispravi pogrešno gledište solunskih hrišćana da je dan Gospodnji već započeo (2. Solunjanima 2,3). On ih podseća na svoje izričite usmene izjave da "prvo" najavljena pobuna (he apostasia) treba da se pojavi u okviru "Božjeg Hrama". Tek posle tog događaja svanuće Hristov dan i On će "bezakonika" uništiti "slavom svoga dolaska" (2. Solunjanima 2,3-8). Po Pavlovom mišljenju, pravo poznavanje redosleda ovih značajnih događaja bilo je neophodno da bi se ublažila apokaliptička revnost solunskih vernika. Zato on unosi elemenat odlaganja dolaska Antihrista, objašnjavajući tu činjenicu prisustvom ograničavajuće sile: "I sada znate šta zadržava da se ne javi u svoje vreme!" (2. Solunjanima 2,6) Očigledno je da apostolska Crkva nije imala nikakvih sumnji u identitet te "ograničavajuće sile". Vernici su znali ko je to. Većina ranih otaca u postapostolskoj Crkvi tvrdi da je građanska sila Rimske imperije, sa imperatorom na čelu, upravo ta sila o kojoj govori apostol Pavle u 2. Solunjanima 2,6.7 (Forestell 2,234). Uprkos mnogim novim teorijama, nekoliko vodećih današnjih teologa kaže da je "klasično tumačenje ... sasvim zadovoljavajuće" (Ladd 68).

Dublji smisao Pavlove poruke u 2. Solunjanima, 2. poglavlje, je potpuno jasan: kada bude propala imperija grada Rima dolazak Antihrista se više neće odlagati. Prema tome, Antihrist se mora pokazati bez odlaganja u vremenu neposredno posle propasti Rima, u razdoblju koje mi obično nazivamo Srednjim vekom. To duže vremensko razdoblje Danilo je opisao kao tri i po vremena progonoštva svetaca Višnjega ili vernog Božjeg ostatka (Danilo 7,25; 12,7).

Danilovo vremensko razdoblje (Danilo 7,25; 12,7) pojavljuje se ponovo u Otkrivenju u različitim oblicima: kao tri i po vremena (Otkrivenje 12,14), kao 42 meseca (Otkrivenje 11,2; 13,5), i kao 1260 dana i noći (Otkrivenje 11,3; 12,6). Na temelju trajnog-istorijskog ispunjavanja proročanstava, simbolički "dani" stoje umesto stvarnih godina (Shea 1982, 56-88; vidi Apokaliptičko II.D!). To znači da će posle pada Rimskog carstva, u toku 1260 stvarnih godina otpad preovladavati. U vezi sa značajnim događajima u crkvenoj istoriji koji se odnose na pojavu i pad papinske moći, granice ovog razdoblja priznaju mnogi komentatori Biblije u Evropi i u Americi i stavljaju ih između 533/538 godine posle Hrista i 1793/1798. godine posle Hrista (PFOF 2,765-782; 3,743-744). U okviru ovog srednjovekovnog perioda Pavle stavlja otpad koji će se pojaviti u "Božjem Hramu". Anglikanski biskup Kristofer Vordsvort (Christopher Wordsworth- 15) je iz toga izvukao logičan zaključak: "Pošto, prema tome, sveti Pavle ovde opisuje čoveka greha kao biće koje traje u svetu od vremena uklanjanja ograničavajuće sile pa sve do drugog Hristovog dolaska (2. Solunjanima 2,8), sila koja je ovde oličena u 'Čoveku greha' mora da traje mnogo stoleća i da nastavi svoje postojanje sve do današnjeg vremena. Prema tome, pošto joj je samo proročanstvo odredilo tako dugo postojanje, koje daleko nadmašuje život bilo kojeg pojedinca, 'Čovek greha' ne može biti nijedna pojedinačna osoba."

B. Verska priroda Pavlovog Antihrista

Pavle opisuje budući "otpad" kao pokazivanje "čoveka bezakonja" koji će odbaciti i istinsko hrišćansko bogoslužjenje i svako neznabožačko bogoslužjenje; On će se "protiviti i podizati više svega što se zove Bog ili se poštuje" (2. Solunjanima 2,4). On će se uzdizati do tačke samoobožavanja ili autodeifikacije u okviru novozavetnog Božjeg Hrama "tako da će on sesti u crkvi Božjoj kao Bog , pokazjući sebe da je Bog" (2. Solunjanima 2,4). Način na koji se Pavle služi pojmom "hram" (naos) u svojim ostalim spisima (1. Korinćanima 3,16.17; 2. Korinćanima 6,19; Efescima 2,21) pokazuje da ne misli na materijalni Hram u Jerusalimu, već na Crkvu kao duhovni Božji Hram.

Posebno je značajan Pavlov navod da će Otpadnik zauzeti Božje mesto u ovom Božjem Hramu. Ova provokantna slika nas podseća na Danilovo viđenje u kojemu Pradavni ili Starac seda na svoju stolicu da sudi zemaljskim silama koje su sebe uzdigle na mesto Boga. U svetlosti ove proročke pozadine Pavlovo simboličko opisivanje Božjeg iskonskog protivnika postaje još izrazitije: "Buntovnik će sebe postaviti za učitelja ili sudiju u Crkvi!" (Giblin 80) Zastrašujući otpad, nagovešten u Danilu 7. 8. i 11. pojaviće se u krilu novozavetnog naroda ili mesijanske zajednice, kao lukava igra lažnog dogmatskog učitelja, kao prevara lažnog hrista i kao versko-kultno samoobožavanje.

Pavle govori i o potajnoj delatnosti zla: "Jer se već radi tajna bezakonja, samo dok se ukloni onaj koji sada zadržava." (2. Solunjanima 2,7) U Pavlovim spisima, reč "tajna" nosi osnovnu zamisao o istini otkupljenja, koju je nekada Bog čuvao kao tajnu, a koja je sada razjašnjena svetima putem Hristovog evanđelja (Rimljanima 16,25.26; 1. Korinćanima 2,7; Efescima 1,9.10; Kološanima 1,26.27). Međutim, kada govori o "tajni bezakonja" očigledno ima na umu potpunu suprotnost otkrivenoj Božjoj istini u Hristu: tajnu koja je karakteristična po bezakonju.

Na temelju Pavlovog učenja, prema tome, možemo izvući sledeće činjenice o Antihristu: (1) Ova "tajna" nije predstavljala problem samo u apostolskog doba, već trajno nastavlja svoje delovanje od Pavlovog doba da sve do kraja vremena. U skladu s time, neprekinuta Sotonina aktivnost ne dozvoljava nam da "tajnu bezakonja" smestimo u neko određeno istorijsko razdoblje u prošlosti ili u budućnosti, kao što pretpostavljaju teorije o preterizmu ili o futurizmu. Pavle govori nešto potpuno suprotno tome! Posle pada Rima ova buntovna tajna bezakonja biće aktivna bez ograničenja (2. Solunjanima 2,7); (2) međutim, ova sotoninska tajna je poznata pravim Božjim izabranicima, zato što oni "znaju šta on (Sotona) misli" (2. Korinćanima 2,11). Prosvetljeni božanskom mudrošću koja se nalazi u Knjizi proroka Danila (Danilo 11,33; 12,10), oni znaju da su Sotonini napadi usmereni protiv Božje vladavine i Njegovog plana otkupljenja, sa središtem u Svetilištu i njegovim svetim zakonom i evanđeljem. (3) po analogiji sa "tajnom pobožnosti", sa Božjim planom da svoju poniznost prikaže u Isusu i Njegovom evanđelju spasenja putem jedinstva sa Hristom, "tajna bezakonja" ukazuje da postoji i Sotonin zloćudni plan protivljenja Božjem planu i sprečavanja Božjeg plana uz pomoć dijaboličkog protivplana i protivkulta koji će uzdići lažnog sveštenika-mesiju.

Ukratko, apostol opominje Crkvu da bude budna i da se čuva prevara lažnog učitelja hrišćanstva koji će tvrditi da govori u Hristovo ime. Pavle upozorava na pojavljivanje lažnog evanđelja i kultnog obožavanja. Iznad svega, Pavle ukazuje na kosmički izvor ove vrhunske prevare; radi se o Sotoninoj lukavoj zamisli i dostignuću. Iz ove perspektive Pavle dalje razvija Danilova apokaliptička gledišta.

Da zaključimo, Pavlovo teološko tumačenje i istorijska primena Danilovog proročanstva o Antihristu predstavljaju značajnu kariku u povezivanju Danila i Otkrivenja. Pavlovo dalje objašnjenje drugog poglavlja Knjige proroka Danila, objavljeno u drugom poglavlju 2. Solunjanima, predstavlja apostolsku potvrdu kontinuiranog istorijskog karaktera Danilovih proročanstava. Apostol opisuje budući otpad u hrišćanstvu kao lažno kultno obožavanje, koje uvodi lažni mesija. Ovaj otpad će se pojaviti u okviru hrišćanske Crkve uskoro posle pada paganskog Rima. Jedino papinstvo kao ustanova tačno ispunjava uslove navedene u ovom proročkom predviđanju istorije.

IV. Ostatak u vreme posletka

A. Starozavetna proročanstva i novozavetno ispunjenje

Nekoliko starozavetnih proroka opisuju misiju i verski karakter Božjeg naroda u vreme posletka; posebno se to odnosi na Joila, Jezekilja, Danila, Sofoniju i Malahiju. Da bismo njihova proročanstva o poslednjem vremenu mogli pravilno razumeti, moramo utvrditi *kako* se njihove apokaliptičke perspektive međusobno približavaju i dostižu vrhunac u Knjizi Otkrivenja.

Evandeosko pravilo tumačenja biblijskih tekstova zahteva da se zavetna obećanja i njihova etnička simbolika shvate u njihovom hristološkom smislu. Novi zavet predstavlja Hrista kao osnovni ključ za razumevanje temeljnog značenja svih starozavetnih eshatoloških proročanstava. Odlučujuća proba vere je, prema tome, prihvatanje Isusa iz Nazareta kao proročki nagoveštenog Mesiju, kao božanskog "Sina čovečjeg" iz Danilovog apokaliptičkog proročanstva (Danilo 7,13.14; Jovan 5,22-27; 9,35-39).

U četvrtom Evanđelju Božji sud na kojemu predsedava Sin čovečji predstavljen je i u sadašnjosti i u budućnosti (Jovan 3,19.36; 12,48). Naglasak je stavljen na novu, iznenađujuću stvarnost da je apokaliptički Sin čovečji već sišao s Neba kao hleb koji "daje život svetu" i koji pruža sigurnost da će doći apokaliptički "poslednji dan" (Jovan 6,27.33.37.40.53). Hristovo evanđelje ponovo definiše i preuređuje starozavetnu eshatologiju u svetlosti svog spasonosno-istorijskog ispunjenja i zato postiže dvostruku eshatološku primenu: sadašnje evandeosko i buduće apokaliptičko ispunjenje.

Jovanovo Otkrivenje služi kao dopuna Jovanovom Evanđelju po tome što se još više usredsređuje na buduće radosti i na buduće nasledstvo onih koji su ostali verni sve do kraja i koji su pobedili Nečastivoga krvlju Jagnjeta i rečju svojega svedočanstva (Otkrivenje 12,11). Četiri Evanđelja se usredsređuju na početno ispunjenje proročanstava u Hristu i Njegovom mesijanskom narodu. Knjiga Otkrivenja usredsređuje svoju poruku nade na trajno i konačno ispunjenje proročanstava u Hristovoj Crkvi.

Joilo 2,28-32. proriče da će buduće vreme biti obeleženo izlivanjem Božjega Duha na sve ljude pre "velikog i strašnog dana Gospodnjeg" (Joilo 2,31.32).

Pravi pripadnici Božjeg ostatka su opisani kao vernici koji prizivaju ime Gospodnje, "jer će na gori Sionu i u Jerusalimu biti onih koji će se izbaviti" (Joilo 2,32. engleski original). I Petar i

Pavle citiraju Joila 2,32. i objavljuju njegovo početno ispunjenje u sveopštoj Crkvi Isusa Hrista (Dela 2,21; Rimljanima 10,13). Ovo evanđeosko ispunjenje proročanstva iz Joila 2 ne isključuje njegovo posebno ispunjenje u poslednje vreme, na završetku ere Crkve. Knjiga Otkrivenja se posebno usredsređuje na konačno ispunjenje Joilovog obećanja o ostatku. Srednji deo Jovanovog Otkrivenja, Otkrivenje 12-14, bavi se globalnim dovršenjem evanđeoske misije Crkve Isusa Hrista.

Služeći se tradicionalnom simbolikom Gospodnje neveste u klasičnim proročanstvima (Isaija 54; Jezekilj 16; Osija 2), Jovan opisuje budućnost Hristove Crkve slikom progonjene žene koja beži "u pustinju", gde je Bog hrani u toku "hiljadu i dve stotine i šezdeset dana" (Otkrivenje 12,6) ili tri i po vremena (Otkrivenje 12,14). Ova proročka razdoblja upućuju na posebnu eshatološku primenu Danilovog proročanstva o progonstvu vernih svetaca (Danilo 7,25) na one hrišćanske svete koji su bili stavljeni izvan zakona i pobijeni u toku vladavine papinske države-Crkve. Jovan zatim nastavlja da opisuje konačni sukob Crkve ostatka posle 1260 godina Srednjeg veka: "I razgnevi se zmiya na ženu i otide da se pobije s ostatkom semena njezina, koji drži zapovesti Božje i ima svedočanstvo Isusa Hrista." (Otkrivenje 12,17)

Jovan osim toga opisuje i konačnu pobeđu vernog ostatka na brdu Sionu: "I videh, i gle, jagnje stajaše na gori Sionskoj, i s njime sto i četrdeset i četiri hiljade, koji imahu ime oca njegova napisano na čelima svojim." (Otkrivenje 14,1) Otkrivenje 12,17. i 14,1. zajednički opisuju ostvarenje Joilovog obećanja o ostatku (Joilo 2,28-32) pri kraju ere Crkve. Joilov ostatak koji "priziva ime Gospodnje" na gori Sionu (Joilo 2,32) prikazan je u svom završnom obliku, kao ostatak poslednjeg vremena: "Ovde je trpljenje svetih koji drže zapovesti Božje i veru Isusovu." (Otkrivenje 14,12; 12,17) Trostruka poruka iz Otkrivenja 14 će okupiti 144 hiljade duhovnih Izrailjaca (Otkrivenje 14,1) koji su pozvani da izađu iz Vavilona da bi se sabrali na gori Sionu gde im Jagnje nudi večnu sigurnost. Na taj način Otkrivenje snažno nagoveštava da se Joilova proročanstva, koja su se ispunila kao "rani dažd" u početku ere Crkve ispunjavaju još jednom na njenom završetku, ali na globalnoj skali.

Apostolska Crkva je doživela da se hiljade novih vernika priključe njenim redovima (Dela 2,47; 4,4). Isto tako će i Crkva ostatka doživeti prorečeno pristupanje "vernih ostataka" mnogih naroda koji žele da prime pouku i da se spasu na "gori Sionu" (Isaija 2,1-3; Mihej 4,1.2). Posle tog konačnog pristupanja, svi Hristovi sledbenici će postati deo vernog "Izrailja". Nijedan među njima neće više pripadati Vavilonu (Otkrivenje 14,4; 17,5). Ovi pratioci Jagnjeta su opisani kao Njegovi "pozvani i izabrani i verni" sledbenici (Otkrivenje 17,14).

Ukratko, Otkrivenje prikazuje dve suprotne strane u velikom konačnom sukobu pred Bogom: Vavilon s jedne i Božjeg Izrailja i Hrista s druge strane. Obe strane su predstavljene kao verske, bogoslužbene zajednice i upravo zato se i razlikuju po verskim, bogoslužbenim karakteristikama (Otkrivenje 14,9-11). Pravi Božji ostatak "drži zapovesti Božje i ima svedočanstvo Isusa Hrista" (Otkrivenje 12,17). Važnost ove spasonosne kombinacije "zapovesti Božjih" ili "Reči Božje" i "svedočanstva Isusova" u Otkrivenju (Otkrivenje 1,2.9; & 9; 12,17; 20,4) potvrđuje je kao centralnu teološku temu cele Knjige, pa čak i kao liniju razdvajanja između Vavilona i mesijanskog Izrailja. Kenet Strand (Kenneth A. Strand - 133) iz toga zaključuje: "U Knjizi Otkrivenja, vernost 'Reči Božjoj' i 'svedočanstvu Isusa Hrista' odvaja verne od nevernih i dovodi

do progonstva koje obuhvata i samo Jovanovo progonstvo i mučeništvo drugih vernika (Otkrivenje 1,9; 6,9; 12,17; 20,4. i tako dalje)."

Jovanova teologija ostatka je utemeljena na Jezekiljevom viđenju o oslobađanju pokajničkog ostatka koji živi usred idolopokloničkog Izrailja u Jerusalmu (Jezekilj 8; 9). Jezekilj je video šest anđela; određenih da izliju čaše Božjega gneva, kako se približavaju otpalom gradu Jerusalmu. Počevši od Božjeg Hrama, trebalo je da pobiju bez milosti ili saučešća sve ljude, žene i decu koji nemaju posebnu oznaku na svojim čelima, oznaku koju im je stavio posebni anđeo koji je prošao pre njih sa opravom pisarskom na boku. Plašeći se da će celi Izrailj biti uništen Božjim kaznenim sudom, Jezekilj uzvikuje: "Jaoh, Gospode, Gospode! eda li ćeš zatrti sav ostatak Izrailjev, izlivši gnev svoj na Jerusalm?" (Jezekilj 9,8; 11,13)

Međutim, Bog je u svojoj milosti odredio da po odluci čoveka u sveštiničkoj odeći, "obučenoga u platno", pravi pokajnici budu pošteđeni strahote božanskog gneva: "Prođi posred grada...i zabeleži belegom čela onim ljudima koji uzdišu i koji ridaju radi svih gadova što se čine usred njega." (Jezekilj 9,4)

Sedmo poglavlje Otkrivenja primenjuje Jezekiljevo viđenje o zapečaćenju na poslednje vreme. Jovan čuje u viđenju da će 144 hiljade Izrailjaca (po 12 hiljada iz svakog plemena) dobiti "pečat živoga Boga" na svoje čelo, da će ih anđeli zapečatiti u znak božanskog odobravanja i zaštite od poslednjih razornih vetrova (Otkrivenje 7,1-8). Ovo otkrivenje je bilo neposredni odgovor na očajnički vapaj onih koji su patili pod udarima Božjeg i Jagnjetovog gneva za vreme šestog zla: "Jer dođe veliki dan gneva njegova, i ko može opstati?" (Otkrivenje 6,17)

Jovanovo viđenje o "zapečaćenju" pravih "Izrailjaca" ili "slugu Boga našega" (Otkrivenje 7,3) pre konačne nevolje koju izazivaju četiri razorna "vetra" donosi utešno obećanje da će Bog zaštititi svoje verne sluge na celom svetu u toku poslednje velike nevolje. Pripadnici vernog ostatka će stajati sigurni i zaštićeni od razornih sila sedam poslednjih zala (Otkrivenje 16,1.2). Pravedni karakter pravih svetaca Višnjega pokazaće se kada budu izabrali da slede Jagnje i odbili da prave kompromise sa silama Antihrista, odbijajući da prime "žig" vernosti "zveri" (Otkrivenje 13,15-17; 14,1.4; 22,11). Simbolički gledano, 144 hiljade Izrailjaca su duhovne "device" (parthenoi) "koje se ne opoganiše sa ženama" (Otkrivenje 14,4). Te "žene" su kasnije obeležene kao bludnica Vavilon i njene kćeri (Otkrivenje 14,8; 17,4.5) i predstavljaju otpalu religiju. Sto četrdeset i četiri hiljade pravih Izrailjaca slede Jagnje tako da "u njihovim ustima ne nađe se prevare, jer su bez mane pred prestolom Božjim" (Otkrivenje 14,5). U tom smislu, 144 hiljade se u vreme posletka računaju kao ispunjenje Sofonijevog obećanja o vernom ostatku: "I ostaviću u tebi narod nevoljan i siromašan, i oni će se uzdati u ime Gospodnje. Ostatak Izrailjev neće činiti bezakonja niti će govoriti laži, niti će se naći u ustima njihovim jezik prevaran, nego će pasti i ležati i neće biti nikoga da ih plaši." (Sofonija 3,12.13)

Potpuno suprotno onima koji su prihvatili žig zveri, pravi Izrailjci će primiri znak božanskog odobravanja na svoja čela (Otkrivenje 14,1). Oni su imali hrabrosti da priznaju Hrista kao Gospodara svojih misli i dela. Postigli su pobedu nad Antihristom, zahvaljujući jedino svome jedinstvu s Hristom u Njegovoj smrti i vaskrsenju. Kao pobednici nad Antihristom, biće nagrađeni večnom počašću da stoje oko Božjeg prestola i da pevaju pesmu Mojsija i Jagnjeta (Otkrivenje 14,3; 15,2.3).

B. Danilovo vreme posletka

Apokaliptička fraza "vreme posletka" u Knjizi proroka Danila zahteva pažljivo izučavanje. Ovaj izraz se nalazi jedino u Danilovim viđenjima koje se odnose na "daleku budućnost" (pet puta u Danilu 8-12!). On nije potpuno identičan s poznatom frazom "poslednji dani" ili "dani koji će doći" koja se pojavljuje 14 puta u spisima starozavetnih proroka. Dok klasični proroci *neposredno* povezuju Božje sudove u svoje vreme sa konačnim sudom, Danilo kao da vodi svoje čitaoce od svog vremena kroz sve vekove istorije otkupljenja. Njegov vremenski okvir se proteže i dalje od nasilne smrti našega Gospoda i Mesije (Danilo 9,26) sve do pojave Antimesije ili Antihrista (Danilo 7,8.24.25). On nagoveštava i Božji sud nad tom zlom silom. Danilovo sveto proročanstvo pokriva istoriju Božjeg naroda od starozavetnih vremena da sve do kraja vremena.

Jedinstvena karakteristika Danilovog proročanstva je jasno naznačivanje vremenskog perioda koji je određen Antihristovoj vladavini (Danilo 7,25; 8,14.17; 12,7). Danilo se služi frazom "vreme posletka" ne zato da odredi kraj vremena, već da umesto toga obeleži izvestan vremenski period koji prethodi konačnom sudu i vaskrsenju mrtvih (Danilo 11,40; 12, 1.2). Ovo vreme se po svemu sudeći poklapa sa istekom 1260 godina papinske države-Crkve 1798. godine (Danilo 7,25) i sa nešto kasnijim obnavljanjem (1844. godine) pogažene istine o Svetilištu i Hristovoj prvosveštenskoj službi (Danilo 8,14.17; Vidi Svetilište III. C. 2. a.b).

Danilova simbolička viđenja nije potpuno razumeo ni sam prorok (Danilo 8,27; 12,8). U stvari, ona nisu ni mogla biti protumačena sve do "vremena posletka", jer je tako objavio anđeo tumač: "A ti Danilo zatvori ove reči i zapečati ovu knjigu do poslednjega vremena; mnogi će pretraživati i znanje će se umnožiti." (Danilo 12,4) Ako Danilova proročka viđenja ukazuju na razdoblje neposredno pre drugog Hristovog dolaska, onda božansko raspečaćenje Danilovih proročanstava mora doneti neke praktične rezultate upravo u poslednje vreme. Povećanje znanja o Danilovoj knjizi dovelo je do međucrkvеног buđenja interesa prema proučavanju apokaliptičkih spisa i do obnavljanja nade u blizinu drugog Hristovog dolaska. To je Leroja E. Fruma (LeRoy E. Fromm, PFOF 4,1209) navelo da zaključuje: "Tekst u Danilu 12,4. očigledno predstavlja proročanstvo o velikom buđenju interesa prema tumačenju proročanstava, što se i dogodilo u devetnaestom stoleću istovremenim buđenjem takvog interesa i u Starom i u Novom svetu." Džejms Vajt (James White) je pravilno upozorio da se obećano "umnožavanje znanja" u Danilu 12,4.10. ne odnosi na "napredak u naučnim otkrićima, već na znanje o poslednjem vremenu" (ST 22. jul 1880. godine). On je objasnio da "zaista mudri, deca Božja, razumeju tematiku na koju se odnosi povećanje znanja u vreme posletka, dok bezakonici, makoliko naučno potkovani, ne razumeju. Činjenice povezane sa ovim slučajem odlučno govore protiv tvrđenja da se proročanstvo o povećanju znanja u vreme posletka odnosi na otkrića na području nauke." (Isto!)

Obećanje u Danilu 12,4. ukazuje na pojavu globalnog interesa prema proučavanju apokaliptičkih proročanstava u Svetom pismu. Značenje i važnost Danila i Otkrivenja hrišćani su otkrili tek sredinom devetnaestog stoleća. Tek tada se istraživanje usredsredilo na značenje Danila 8 i reformne poruke u Otkrivenju 14.

V. Vesti trojice anđela: Božja poruka za poslednje vreme

Poruke trojice anđela iz Otkrivenja 14, 6-12. objavljuju konačni nebeski poziv svim ljudima na Zemlji da odbace svaki oblik idolopoklonstva i laži, da obožavaju Stvoritelja i da prihvate Njegovo večno evanđelje. Bog traži da ljudi, suočeni sa konačnom pretnjom Antihrista, pokažu dvostruku vernost: vernost Isusovom svedočanstvu i poslušnost Božjim zapovestima (Otkrivenje 14,12).

Ovi anđeli simbolički predstavljaju hrišćanske verske pokrete. Njihovo mesto u vremenu je prilično očigledno. Prvi anđeo objavljuje da je došlo vreme konačnog suda (Otkrivenje 14,6.7), to je poruka koja se povezuje s tekstom u Danilu 7,9-14; 8,14. Ovaj sud je započeo 1844. godine (Vidi Sud III.B.1!). Vest trećeg anđela se objavljuje neposredno pre Gospodnjeg povratka (Otkrivenje 14,14-16). Prema tome, sve tri se objavljuju između 1844. godine i Isusovog drugog dolaska. One sačinjavaju Božji poslednji poziv čovečanstvu.

Ove tri anđeoske poruke se konačno stapaju u jednu trostruku poruku. Prva, koja započinje u određenom vremenskom trenutku, objavljuje večno evanđelje, koje će se propovedati sve do kraja vremena (Matej 28,18-20). Nešto kasnije, drugi anđeo objavljuje posebnu poruku o Vavilonu, takođe vest koja će se propovedati sve do kraja. Vavilon je opisan kao grad koji postaje sve gori i gori. Njemu se ista vest ponavlja sve dok se na njega ne izliju sedam poslednjih zala (Otkrivenje 17,1-6; 18,2.4.8). U stvari, druga vest se stapa sa prvom. Nešto posle prve dvojice anđela, pojavljuje se i treći koji upozorava na žig zveri i na konačno uništenje svih onih koji obožavaju zver i prime njen žig (Otkrivenje 14,9). Pošto se Božji gnev (Otkrivenje 14,10) na isti način izražava i u toku poslednjih sedam zala (Otkrivenje 16,1-17), jasno je da se i ta vest objavljuje sve do kraja vremena. Pošto se ona pridružuje vestima prvog i drugog anđela, očigledno je da se do izvesne mere ove tri vesti stapaju u jednu jedinstvenu vest: u večno evanđelje sa određenim naglaskom na poslednje vreme.

Božji narod poslednjeg vremena ima zadatak da propoveda ovu trostruku poruku (Otkrivenje 14,12). To je narod opisan u istom poglavlju kao narod koji "drži zapovesti Božje i veru Isusovu" (Otkrivenje 14,12) ili u Otkrivenju 12,17. kao ostatak koji "drži zapovesti Božje i ima svedočanstvo Isusa Hrista".

A. Dramatičan opis poslednjeg vremena u Otkrivenju 10.

Značenje poruka trojice anđela iz Otkrivenja 14. može se mnogo bolje shvatiti ukoliko se ovaj segment proročanstva dovede u vezu sa viđenjem o "moćnom anđelu" iz Otkrivenja 10. Anđeo koji se pojavio pre nego što je odjeknuo zvuk sedme trube (Otkrivenje 10,7) bio je "obučen u oblak, i duga beše na glavi njegovoj, i lice njegovo beše kao sunce, i noge njegove kao stubovi ognjeni" (Otkrivenje 10,1). Ova slika vraća u sećanje viđenje o Sinu čovečjem u Otkrivenju 1,12-16. i veličanstveni opis jednog dostojanstvenog bića u Danilu 10,5.6. i 12,5-7. Otkrivenje 10 objavljuje Hristovu autoritativnu poruku za poslednje vreme, slikovito je prikazujući kao skidanje pečata sa Danilovih proročanstava o vremenu posletka (Danilo 8-12). Tema teksta u Otkrivenju 10 je stvaranje novog proročkog zadatka, sličnog onome koji je dobio prorok Jezekilj kada je bio pozvan u proročku službu (Jezekilj 3,1-3). On se temelji na "maloj knjizi", koju je anđeo držao otvorenu u ruci (Otkrivenje 10,2), dok je sa obe noge stajao na moru i na kopnu, objavljujući sveopštu poruku za poslednje vreme. Podigavši desnu ruku dao je svečanu zakletvu

Stvoritelju da "odlaganja više neće biti (chronos – vremena)" (Otkrivenje 10,6), da će vrlo skoro odjeknuti i sedma truba i da će "tajna Božja" biti dovršena kada se ispune proročanstva (Otkrivenje 10,7).

Anđeo sedme trube objavljuje radosno ispunjenje Stvoriteljeve namere u celoj istoriji spasenja: "Posta carstvo sveta Gospoda našega i Hrista njegova, i carovaće u vek veka!" (Otkrivenje 11,15) Međutim, mnogo određenije značenje je izraženo nebeskom zakletvom da "vremena" više neće biti, ukoliko je čovek spreman da uzme u obzir njenu suštinsku povezanost sa Danilovim proročanstvima. Danilo je preokao da će Antihristu biti dozvoljeno da vlada tri i po vremena (Danilo 7,25; 12, 7). Kada moćni anđeo iz Otkrivenja 10 objavi da su istekli svi proročki vremenski lanci (uključujući i one iz Danila 8,14; 12,11.12), tada više neće biti odlaganja u izvršenju božanske namere (MS 59,1900, u 7BC 971; Shea 1992, 302-316).

Zapovest moćnog anđela je značajna; ona razgovetno poziva Božji narod poslednjeg vremena (pre nego što odjekne sedma truba- Otkrivenje 10,7) da uzme "knjižicu otvorenu iz ruke onoga anđela što stoji na moru i na zemlji" i da je "izjede" (Otkrivenje 10,8.9). Ovim simboličkim slikovitim opisom su se služili i starozavetni proroci kada su bili pozivani da usvoje proročku poruku od Boga (Jeremija 15,16; Jezekilj 3,1-3). Crkva poslednjeg vremena – ostatak – mora da usvoji apokaliptičku poruku knjižice kao svoju misiju i svoj zadatak.

Danilo izričito naglašava da su proročanstva za poslednje vreme bila zapečaćena (Danilo 12,4). Ali, ta poruka će konačno biti raspečaćena ili "otvorena". To će, prema Otkrivenju 10,8; 22,10. učiniti sam Bog. Sveto obećanje božanskog anđela u Otkrivenju 10 sadrži istu zakletvu o proročkim vremenima kao i tekst u Danilu 12,7. i potvrđuje radosnu vest da su proročka vremena istekla i da je blizu vreme da se sudi mrtvima i da sveci Višnjega budu nagrađeni (Otkrivenje 11,18). Vilijam Šea (William H. Shea – 1992, 299) donosi ovakav zaključak: "U prvom slučaju (Danilo 12,4) imamo svitak koji je zapečaćen do poslednjeg vremena. U drugom (Otkrivenje 10,2.5-7) imamo svitak koji je otvoren na kraju vremena."

Izražajna složenost anđelove zakletve i njegovo pozivanje na Stvoritelja Neba, Zemlje i mora (Otkrivenje 10,6) ima veliki značaj. Time je oblikovana posebna veza sa porukom prvoga anđela iz Otkrivenja 14,6.7. koja takođe poziva na obožavanje Boga kao Stvoritelja. I tema i rečenički sklop potiču neposredno iz četvrte zapovesti Dekaloga (2. Mojsijeva 20,8-11). Ali, slatke božanske reči nade (Psalam 119,103) Božji narod će doživeti kao neočekivano gorko iskustvo (Otkrivenje 10,9.10). Kada bude najavio skori dolazak Isusa Hrista, doživeće gorko razočarenje je se njegovo očekivanje neće ostvariti onako kako je očekivao. Kao što poslovice kaže: "Dugo nadanje mori srce!" (Priče 13,12)

Proročanstva o ponovnoj pojavi Antihrista, koja će biti praćena konačnom probom vere i izlivanjem Božjega gneva još treba da se ispune (Otkrivenje 15-18). Međutim, iskustvo gorkog razočaranja nije bilo uzaludno. Ono je po božanskom providenju poslužilo svojoj svrsi: da pripremi narod da se sretne sa svojim Bogom (Amos 4,12); da pripremi konačni pokret proroka Ilije i da celi svet navede da se konačno odluči ili za Hrista ili za Antihrista (Malahija 4,5.6; Otkrivenje 14,6-12). Ovaj zadatak je obuhvaćen božanskom naredbom: "Valja ti opet prorokovati narodima i plemenima i jezicima i carevima mnogima!" (Otkrivenje 10,11) Ovaj nalog moćnog anđela (Otkrivenje 10,11) još više je razjašnjen u trostrukoj anđeoskoj poruci iz

Otkrivenja 14. Anđeli iz Otkrivenja 10. i 14. su usko povezani; oba predstavljaju dramatski nastanak ostatka Božjeg naroda u vreme posletka, koji ima sveopštu misiju i božansko ovlašćenje da objavi poruku o sudu, utemeljenu na Knjizi proroka Danila i njenim proročkim vremenima.

B. Vest prvog anđela (Otkrivenje 14,6.7)

"I videh drugoga anđela gde leti posred neba, koji imaše večno evanđelje da objavi onima koji žive na zemlji, i svakome plemenu i jeziku i kolenu i narodu. I govoraše velikim glasom: bojte se Boga i podajte mu slavu, jer dođe čas suda njegova i poklonite se onome koji je stvorio nebo i zemlju i more i izvore vodene." (Otkrivenje 14,6.7)

Centralni tekst u celoj Knjizi Otkrivenja formalno i suštinski je 14. poglavlje. To je ono posebno poglavlje koje govori o Božjem sudu (Otkrivenje 14,7.14-20). Ono dolazi pošto Antihrist (zver iz mora) i njegovi saveznici (zver iz zemlje) dovedu do vrhunca svoj otpad i progonstvo svetih (Otkrivenje 13). Ova dva poglavlja (Otkrivenje 13. i 14) nastavljaju da detaljno opisuju ostvarenje proročanstva iz Danila 7.

Paralelizam naizmeničnih pokreta proročkog signalnog svetla između Neba i Zemlje u Danilu 7. i u Otkrivenju 13. i 14. je posebno važan. Danilo 7,2-8. pruža istorijski pregled svetskih imperija, posle kojih dolazi "mali rog". Ovaj pregled osvetljava zemaljska zbivanja posle kojih istorijski dolazi sud na Nebu (Danilo 7,9.10). Međutim, u Danilu 7,11.12. prorok se ponovo vraća na Zemlju da bi sledio delovanje malog roga, kao i njegovu sudbinu. Stihovi 13. i 14. se usredsređuju na nebeski prizor dolaska Isusa Hrista na sud. Ovaj redosled događaja u Danilu 7 se dalje odvija i razvija u Otkrivenju 13. i 14; na Zemlji (Otkrivenje 13; Danilo 7,2-8), na Nebu (Otkrivenje 14,1-5; Danilo 7,9.10), na Zemlji (Otkrivenje 14,6-13; Danilo 7,11.12), na Nebu (Otkrivenje 14,14-20; Danilo 7,13.14). U vezi sa ovim postaje značajno da se Danilova fraza "neko kao sin čovečji" (Danilo 7,13) ponavlja u Otkrivenju 14,14. Time je potvrđen zaključak Žaka Dukana (Jacques B. Doukhan – 133): "Izgleda da je tekst u Danilu 7 više od svih drugih u mislima autora Otkrivenja 14." Upoređujući progresiju proročkih događaja u Danilu 7. i u Otkrivenju 13. 14. Dukan primećuje: "Nebeski sud prorečen u Danilu 7 i vika trojice glasnika u Otkrivenju 14 kao da se poklapaju." (60)

Teološke posledice ove paralelne situacije zasedanja nebeskog suda u Danilu 7 ("I sud sede i knjige se otvoriše.") i prve anđeoske vesti ("Bojte se Boga i podajte mu slavu, jer dođe čas suda njegova!" Otkrivenje 14,7) su vrlo jasne. Anđeoski proglas se neposredno odnosi na početak zasedanja nebeskog suda u Danilu 7,9.10. On obnaroduje celoj zemaljskoj porodici da je započeo konačni sud na Nebu.

Ovaj nebeski tribunal započinje tek posle pojave Antihrista (mali rog iz Danila 7) i njegovog vladanja narodima u toku tri i po proročkih vremena ili 1260 proročkih dana (Danilo 7,25; Otkrivenje 12,6.14). To znači da bi čas početka Božjeg istražnog suda na Nebu morao da bude negde posle 1260 godina verske netolerancije i progona koje su se završile 1798. godine posle Hrista.

Poziv prvog anđela ljudima da se "boje" Boga i da "daju slavu" Stvoritelju, jer "dođe čas suda Njegova" povezuje nebeski sud sa stvaranjem: "Poklonite se onome koji je stvorio nebo i zemlju, mora i izvore vodene!" (Otkrivenje 14,7)

Stvoritelj kao Sudija i Spasitelj svoga zavetnog naroda nekoliko puta se pojavljuje u spisima Mojsija, proroka, i u jednom broju psalama. Na poseban način, godišnji ritual na Dan pomirenja (3. Mojsijeva 16) osvetljava sudijsko Gospodnje delo kao delo onoga koji odvaja stvarno pokajane obožavaoce Stvoritelja od nepokajanih vernika da taj dan koji je proglašen "subotom počivanja" (3. Mojsijeva 23,27-32). Ritual čišćenja na Dan pomirenja ukazivao je tako na božanski sud nad Izrailjem, Njegovim takozvanim zavetnim narodom, kao na veliki dan Gospodnji.

U Knjizi proroka Danila, viđenje "za vreme posletka" (Danilo 8,17) ili za "određeno vreme kraja" (Danilo 8,19) doživljava svoj vrhunac proročanstvom: "Do dve hiljade i tri stotine dana i noći; onda će se Svetilište obnoviti i vratiti u svoje pravo stanje (doslovno: opravdati ili odbraniti)." (Danilo 8,14. po engleskom originalu) Septuaginta prevodi: "očistiti".

Na temelju paralelizma između Danila 7. i 8, "odbrana" Božjeg Svetilišta u poslednje vreme, opisana u Danilu 8,14. istovetna je sa zasedanjem nebeskog suda u Danilu 7,9.10. Određeno vreme početka toga suda je istek 2300 proročkih dana i noći ili 2300 stvarnih godina u skladu s načelom dan za godinu. To razdoblje započinje 457. godine pre Hrista, prema tumačenju koje je sam anđeo dao viđenju u Danilu 8 (Danilo 9,24-27). Razdoblje od 2300 stvarnih godina ističe 1844. godine posle Hrista (Vidi Svetilište III.C.2.a –2). Ta godina obeležava početak zasedanja Božjeg suda u nebeskom Svetilištu (Danilo 7,9.10; 8,14.17.19). Prvi anđeo objavljuje upravo tu činjenicu: jer dođe čas suda Njegova! Samo po sebi ovo znanje nema nikakve posvećujuće vrednosti ukoliko nije ugrađeno u samu srž poruke prvog anđela: "Bojte se Boga i podajte mu slavu... i poklonite se Onome!" (Otkrivenje 14,7)

Ovi nebeski pozivi su izraženi na način koji je tipičan za Stari zavet, što znači da se moraju shvatiti u kontekstu Božjeg zaveta blagodati sa starim Izrailjem. Mojsije se često služi imperativom: "Bojte se Boga" kada govori o poslušnosti Božjim zapovestima iz srca punog ljubavi prema Bogu i Njegovom delu izbavljenja (5. Mojsijeva 5,29; 6,2; 8,6; 13,4). Jevrejska fraza: "Bojte se Boga!" odnosi se na drhtanje puno poštovanja pred Bogom, koje se izražava poslušnošću iz ljubavi (5. Mojsijeva 10,12.13; Propovednik 12,13). Na temelju milostivog izbavljenja iz Egipta, Mojsije poziva Izrailj: "Boj se Gospoda Boga svojega, njemu služi i njega se drži, i njegovim se imenom kuni." "Ljubi, dakle, Gospoda Boga svojega i izvršuj jednako što je zapovedio da izvršuješ, i uredbe njegove i zakone njegove i zapovesti njegove." (5. Mojsijeva 10,20; 11,1)

U ovoj svetlosti, poziv prvoga anđela iz Otkrivenja 10 da se bojimo Boga i da mu damo slavu je istovremeno i poziv hrišćanskoj Crkvi da se odazove na Hristovu žrtvu pomirenja poslušnošću Božjim zapovestima iz ljubavi. Anđelovo naglašavanje obožavanja Boga kao Stvoritelja neba i zemlje (Otkrivenje 14,7) nepogrešivo ukazuje na zanemarenu četvrtu zapovest Božjeg zakona, na propis o sedmom danu, o suboti (2. Mojsijeva 20,8-11). Anđelov poziv na obnavljanje pravog poštovanja Boga treba da pripremi stanovnike Zemlje za drugi Hristov dolazak (Vidi Subota, III.E!).

C. Vest drugog anđela (Otkrivenje 14,8)

"I drugi anđeo za njim ide govoreći: pade, pade Vavilon, grad veliki, jer otrovnim vinom bluda svojega napoji sve narode!" (Otkrivenje 14,8) Da bi se razumelo šta znači pojam "Vavilon" i šta je njegov pad, treba da se razume tipološka veza između Vavilona iz vremena posletka i starog Vavilona iz istorije Izrailja. Fraze kojima se služi drugi anđeo predstavljaju stapanje proročanstava o propasti koje su o Vavilonu izrekli proroci Isaija i Jeremija: "Pade, pade Vavilon i svi rezani likovi bogova njegovih razbiše se o zemlju!" (Isaija 21,9) "Bežite iz Vavilona i izbavite svaki dušu svoju da se ne istrebite u bezakonju njegovu, jer je vreme osvete Gospodnje, plaća mu što je zaslužio. Vavilon beše zlatna čaša u ruci Gospodnjoj, kojom opoji svu zemlju, vina njegova piše narodi, zato poludeše narodi." (Jeremija 51,6.7)

Literarna i tematska podudarnost između Otkrivenja 14,8 (i 18,2-6) i starozavetnih proročanstava uspostavlja sadržinsku strukturu hrišćanske tipologije (LaRondelle, 1983. 35-59. Teološka karakteristika nekadašnjeg Vavilona je očigledna u Starom zavetu: Vavilon je iskonski neprijatelj Izrailja i njegovog zavetnog Boga. On je tlačio Božji narod, odveo ga u ropstvo u Vavilon, hulio na Boga Izrailjevog, gazio je nogama Božji Hram od Navuhodonosora do Valtasara. Vavilon je prema tome bio u ratu na dva fronta: protiv Gospoda, Boga Izrailjevog, i protiv Božjeg Izrailja. Božji kaznena presuda je bila izazvana zlom koje je Vavilon učinio protiv Siona (Jeremija 51,24) i protiv Božjeg Hrama (Jeremija 51,11). Vavilon je time postao antiteza Siona, Božjeg Izrailja. Ako se uzme u obzir teološki odnos između starog Izrailja i Božjeg naroda poslednjeg vremena, konačni ostatak predstavlja dovršenje Izrailjeve istorije spasenja. Prema tolme, isto neprijateljstvo postoji između duhovnog Vavilona i novozavetnog ostatka.

Novozavetno ostvarenje konačnog sukoba između Izrailja ili Siona i Vavilona u toku ere Crkve nema nikakvih etničkih ili geografskih ograničenja. Izrailj i Vavilon u Otkrivenju moraju se definisati teološki i hristološki, što znači, u svom odnosu prema Mesiji Isusu. Starozavetni nacionalni pojmovi u Otkrivenju su primenjeni na globalnom nivou, u odnosu prema globalnoj Hristovoj Crkvi. Kao što je stari Vavilon napao Izrailjevu zemlju, uništio njegov Hram i odveo njegov narodu u zarobljeništvo, tako i Vavilon poslednjeg vremena napada i zarobljava Hristovu sveopštu Crkvu, huli na novozavetni Hram na Nebu i pokušava da Hristovu božansku službu posredovanja zameni lažnim sistemom posredovanja i obožavanja (Otkrivenje 13. i 17). Vavilon je iskonski neprijatelj Hristovih vernih sledbenika (Otkrivenje 17,6).

Simbolički opis Vavilona u Otkrivenju 17 i njegov naziv "bludnica velika" spada u zavetni rečnik pozajmljen od starozavetnih proroka. Izrailjski proroci su mnogo puta opisivali otpali zavetni narod kao "ženu" Gospodnju koja je u njihovo vreme postala najveća "bludnica" na Zemlji (Isaija 1,21; Jeremija 3,1-3.8.9; Jezekilj 16,15-34; Osija 2,2.4). Prema tome, Izrailj neće uspeti da izbegne sud, zavetni Gospodnji gnev. Starozavetni izveštaj o carici Jezavelji i njenoj surovoj verskoj vladavini nad severnim Izrailjevim carstvom predstavlja, u posebnoj meri, savršeni model ili uzor otpada koji će se po Knjizi Otkrivenja razviti u krilu hrišćanske Crkve. To je onaj isti otpad koji Pavle najavljuje u 2. Solunjanima. Posebno je Crkva u Tijatiri optužena da trpi "ženu Jezavelju" i njena zavodnička učenja i lažna bogoslužjenja (Otkrivenje 2,20-23). Otkrivenje 17 opisuje novi Vavilon kao ubilački raspoloženu bludničku caricu (Otkrivenje 17,3-6), koja predstavlja potpunu suprotnost "čistoj ženi" Božjoj čija su deca progonjena i ubijana

(Otkrivenje 12). U Otkrivenju, prema tome, Hristos povezuje Vavilon sa nevernom, palom Crkvom umesto sa Rimskom imperijom.

Dok je žena iz Otkrivenja 12 izbavljena, ženu iz Otkrivenja 17 ubijaju njeni nekadašnji ljubavnici (Otkrivenje 17,16). Proročka drama, najavljena u Otkrivenju 12. i 17, ukazuje da će se u osnovnim crtama ponoviti istorija o Jezavelji u krilu Božjeg novozavetnog naroda (Vidi LaRondelle 1992, 157-163). Pošto bludnica "sedi na zveri crvenoj" (Otkrivenje 17,3) i ratuje protiv Hristovih sledbenika (Otkrivenje 17,6), izgleda da Vavilon u širem smislu obuhvata Crkvu i državu na globalnoj skali. Rečeno je da su s velikom bludnicom Vavilonom "blud činili carevi zemaljski" (Otkrivenje 17,1.2). Apokaliptički Vavilon kao otpalo hrišćanstvo doživljava vrhunac u savezu crkvenih i državno-političkih sila sa ciljem da "učvrsti versku kontrolu nad javnom politikom" (7BC 851). Posledica će biti smrt mnogih svetaca (Otkrivenje 17,6).

U Božjoj poslednjoj vesti opomene svetu, prvi anđeo poziva na obnavljanje čistog, apostolskog bogoslužjenja (Otkrivenje 14,6.7). Taj poziv dovodi do stvaranja novog, duhovnog Izrailja u vreme posletka. Onima koji odbiju večno evanđelje i usprotive se njegovom obnavljanju pokušavajući da prošire lažno evanđelje i religijske kultove drugi anđeo se obraća kao palom Vavilonu (Otkrivenje 14,8). Prema tome, božanska osuda Vavilona dolazi neposredno posle poruke anđela kojom je obrazovan pravi Izrailj u vreme posletka.

Anđeoska osuda: "Pade, pade Vavilon, grad veliki!" (Otkrivenje 14,8), objavljuje presudu božanskog suda i odnosi se prvenstveno na moralni pad Vavilona. Ova presuda bi se mogla uporediti s tajanstvenim natpisom na zidu palate u starom Vavilonu, koji je jedino Danilo znao protumačiti. On ga je ovako objasnio Valtasaru: "Izmeren si na merilima i našao si se lak... razdeljeno je carstvo tvoje i dano Midijanima i Persijanima." (Danilo 5,27.28).

Istorijski pad Vavilona dogodio se kratko vreme posle objavljivanja njegovog moralnog pada (Danilo 5,30.31). I Otkrivenje pravi razliku između presude o padu Vavilona u vreme posletka (Otkrivenje 14,8; 18,2-8) i stvarnog razorenja Vavilona u toku sedmog zla posle isteka vremena milosti (Otkrivenje 16,17-21; 18,20; 19,2). Drugi anđeo poziva Božji narod da izađe iz palog Vavilona tako da ne učestvuje u njegovoj krivici i sudu (Otkrivenje 18,1-5).

D. Vest trećeg anđela (Otkrivenje 14,9-11)

Rečeno je da treći anđeo dolazi posle prva dva. Istovremeno, njegova poruka predstavlja nerazdruživu celinu sa vestima prvog i drugog anđela. Iako ovde imamo neopoziv vremenski redosled početka objavljivanja poruka, sva tri anđela nastavljaju svoj let objavljujući jednu jedinstvenu trostruku poruku (Vidi V. A!).

"I treći anđeo za njime ide, govoreći velikim glasom: ko se god pokloni zveri i ikoni njenoj i primi žig na čelo svoje ili na ruku svoju, i on će piti od vina gneva Božjega, koje je nepomešanop utočeno u čašu gneva njegova, i biće mučen ognjem i sumporom pred anđelima svetima i pred jagnjetom. I dim mučenja njihova izlaziće za vek veka; i neće imati mira dan i noć koji se poklanjaju zveri i ikoni njenoj i koji primaju žig imena njena." (Otkrivenje 14,9-11).

Svečana opomena trećeg anđela u Otkrivenju 14 predstavlja i poseban nalog Crkvi posljednjeg vremena. On omogućuje Crkvi da se suoči s totalitarnim zahtevima Antihrista ("zver" – Otkrivenje 13) i da sve stanovnike sveta upozori na opasnost da dobiju žig "zveri". Vest opomene podseća iskrene vernike na neizbežne posledice pijenja "vina" Vavilona. Ko god to čini, "i on će piti od vina gneva Božjega, koje je nepomešano utočeno u čašu gneva njegovog" (Otkrivenje 14,10). Opomena grešnicima da će se suočiti s "nepomešanim" Božjim gnevom govori da Božji sud neće više biti ublažen Njegovom milošću kao u prošlosti (Avakum 3,2; Danilo 9,11.12.16-18). Treći anđeo najavljuje sud, sedam poslednjih zala i izlivanje Božjega gneva na Vavilon (Otkrivenje 15,1; 16).

Treći anđeo objavljuje najstrašniju pretnju koja je ikada upućena smrtnim ljudima. Kao nerazdruživo jedinstvena poruka, trostruka anđeoska vest iz Otkrivenja 14,6-12. ima svrhu da pripremi stanovnike Zemlje za drugi Hristov dolazak (Vidi Otkrivenje 14,14-20!). Centralna tema poruke je izražena u Otkrivenju 14,12: "Ovde je trpljenje svetih koji drže zapovesti Božje i veru Isusovu!!" Ovaj tekst opisuje i rezultate trostruke anđeoske opomene. Uprkos oštrom protivljenju antihrišćanskih sila zveri i njene ikone, uprkos njihovim pretnjama svima koji odbiju da prime žig zveri, sveci Najvišega ostaju uporni u obožavanju Boga u "strahu Gospodnjem". Božanski poziv svetima "da se boje Boga i da mu daju slavu" biće uspešan, jer će po celom svetu pripadnici pravog ostatka iskrenih Hristovih sledbenika izdržati do kraja. "Strah Božji" navodi na držanje Božjih svetih zapovesti (5. Mojsijeva 5,29;; 8,6; 10,12.13; Propovednik 12,13), koje predstavljaju otkrivenje Božje volje i Njegovog karaktera.

Poziv anđela na obožavanje Boga kao Stvoritelja Neba i Zemlje (Otkrivenje 14,7) ukazuje neposredno na subotu kao uspomenu na Božje delo stvaranja (1. Mojsijeva 2,1-3). Pripadnici vernog ostatka Božjeg naroda nisu obeleženi samo svojom poslušnošću Božjem zavetnom zakonu, već i "držanjem vere Isusove" (Otkrivenje 14,12). Takva vera isključuje legalizam ili pokušaj opravdanja delima. Ova "vera Isusova" u Novom zavetu označava veru koja kao svoj cilj ima Isusa i Njegova učenja: to je izražavanje vere u Isusa kao Božjeg Sina i Mesiju (Jovan 6,29; Jakov 2,1). U tom smislu Isus izriče pohvalu Crkvi u Pergamu što drži veru u Njegovo ime i Njegova učenja i što je spremna da za tu veru položi i sam život: "I držiš ime moje i nisi se odrekao vere moje!" (Otkrivenje 2,13)

U Otkrivenju 14,13. glas sa Neba blagosilja one "koji umiru u Gospodu od sada", što znači, u toku završnog sukoba sa vladavinom zveri. Daje im se obećanje da "dela njihova idu za njima". To znači da će njihova vernost Božjim zapovestima i njihova živa vera u Isusa Hrista u toku progonstava poslednjih dana pratiti svece Višnjega kada budu izlazili na sud i da će im doneti nagradu u obliku Božjeg odobravanja. Večna sudbina je na kocki u završnom sukobu između Hrista i Antihrista, biće to poslednja velika proba vere u Isusa.

Verni u Otkrivenju 14,12. su ista grupa vernika kao i "ostatak" potomstva ženina u Otkrivenju 12,17. Oba teksta naglašavaju da Isusov narod poslednjeg vremena drži Božje zapovesti silom svoje žive vere u Isusa i u Njegovo svedočanstvo o njima (Otkrivenje 19,10). Pripadnici toga naroda drže ili ostaju uz apostolsku evanđeosku poruku koja sjedinjuje Božju spasonosnu blagodat s Njegovim svetim zakonom kao merilom karaktera na sudu (Rimljanima 2,12-16). Za ovo sveto svedočanstvo Isusovo ili "duh proroštva" apostoli i njihovi sledbenici su trpeli

progonstva (Otkrivenje 1,9; 6,9; 19,10). Hristova Crkva poslednjeg vremena biće verna i Božjim zapovestima i Isusovom svedočanstvu (Otkrivenje 12,17).

Treći anđeo upozorava na strašne posledice obožavanja zveri i njene ikone, ili primanja žiga zveri na čelo ili na desnu ruku (Otkrivenje 14,9.10). Taj sukob podseća na tekst u Otkrivenju 13,15-17. u kojemu se opisuje globalno stavljanje žiga zveri na sve ljude. Ova konačna kriza je očigledno veoma važna, jer se u krajnjoj liniji odnosi na pitanje pravog ili lažnog služenja Bogu (Otkrivenje 13,15; 14,9.11; 16,2; 19,20)). Prema tome, žig se daje u kontekstu verskog kulta. Druga zver, sa dva roga kao u jagnjeta, nazvana i "lažni prorok", sposobna je da uz pomoć čudesnih znakova navede sve ljude da se poklone zveri koja izlazi iz mora (Otkrivenje 13,13.14; 19,20).

I konačno, poslušnost kultu zveri koja izlazi iz mora iznuđena je izdavanjem političke odluke o smrtnoj kazni na koju će biti osuđeni svi koji odbiju da se poklone ikoni zveri (Otkrivenje 13,15). Na kraju, ekonomski bojkot biće proglašen protiv svih onih koji nisu primili žig zveri (Otkrivenje 13,16.17). Kao rezultat, prihvatanje žiga zveri izražavaće javno priznanje vere i odanosti autoritetu protivbožanskih sila, ili pristankom (žig na čelu) ili pod prinudom (žig na desnoj ruci). Opomena trećeg anđela, sa druge strane, objavljuje da će nosioci žiga zveri biti izloženi nepomešanom Božjem gnevu koji će se izliti u obliku sedam poslednjih zala. Znak Božjeg odobravanja i zaštite je nazvan "pečat Boga živoga", i njega će Božji anđeli staviti na čela svih koji odbiju da prime žig zveri (Otkrivenje 7,2.3).

Isto onako kao što žig zveri odražava "ime" ili karakter Antihrista ((Otkrivenje 13,17), tako i zapečaćenje Božjih slugu u Otkrivenju 7 potvrđuje njihov bogougodni moralni karakter. To se može zaključiti na temelju činjenice da je Božji pečat nazvan i Jagnjetovo ime i ime Oca Njegova (Otkrivenje 14,1; 22,4). Žig ili pečat ukazuje na odnos pripadanja ili Hristu Jagnjetu ili Antihristu zveri. Jovan namerno naglašava ovu antitezu. Bog je odbijanje žiga zveri učinio vrlo bitnom karakteristikom pobednika (Otkrivenje 15,2; 20,4). Žig zveri je potpuna suprotnost Božjem pečatu koji se stavlja na čelo sledbenika Jagnjeta. Njime se izražava mentalitet Antihrista, sklonost ka samoizvišenju i buntovništvu. Pošto Božji pečat u poslednje vreme predstavlja božansko priznanje da je Hristov sledbenik iz vere poslušan Božjim zapovestima (Otkrivenje 12,17; 14,12), žig zveri predstavlja kulturni znak čovekove neposlušnosti jednoj ili više Božjih zapovesti (Vidi VI.H.3!).

E. Obecanje o sveopštem Danu pedesetnice (Otkrivenje 18,1-8)

"I posle ovoga videh drugoga anđela gde silazi s neba, koji imaše oblast veliku, i zemlja se zasvetli od slave njegove." (Otkrivenje 18,1) Otkrivenje 18 je usko povezano sa Otkrivenjem 17. Oba poglavlja se bave istim Vavilonom poslednjeg vremena i njegovim uništenjem uz pomoć vatre (Otkrivenje 17,16.17; 18,8). Otkrivenje 17 opisuje Vavilon kao nemoralnu ženu, "bludnicu veliku" (Otkrivenje 17,1), dok Otkrivenje 18 opisuje Vavilon pretežno kao trgovački centar, kao "grad veliki" (Otkrivenje 18,10.16.19). Međutim, istovetnost "bludnice" i "grada" je potpuno jasna u Otkrivenju 17,18. Otkrivenje 18 govori o Vavilonu i kao o carici bludnici (Otkrivenje 18,3.7); odeća i ukrasi su isti (Otkrivenje 17,4; 18,16). Još važnije, delovanje Vavilona u 17. i 18. poglavlju je identično: nemoralni odnos sa carevima na Zemlji (Otkrivenje 17,2; 18,3), koji

dovodi do opijenosti svih stanovnika Zemlje i što je još ozbiljnije, do progonstva i ubijanja pripadnika Božjeg vernog ostatka koji se protivi Vavilonu (Otkrivenje 17,6; 18,24).

Oba poglavlja opisuju Božji pravovremeni odgovor na Sotonin konačni napor da se domogne vladavine nad svetom. Anđeo koji "silazi s neba" (Otkrivenje 18,1) namerno je istaknut kao suprotnost zveri koja "izlazi iz bezdana i koja će otići u propast" (Otkrivenje 17,8). L.F. Ver (L.F. Were, 151) ovako naglašava razliku između ove dve sile u Otkrivenju 17 i 18: "Jedna predstavlja silu zla, posebno silu verskog progonstva, koja jača po snazi sve dok celi svet ne bude upao u njenu zamku; druga predstavlja posebnu silu koju će Nebo izliti na Crkvu ostatka da bi se mogla suprotstaviti sili zla."

Moćni anđeo iz Otkrivenja 18 suprotstavlja se poslednjoj krizi "velikim glasom" i dodatnom snagom da bi ojačao poruku drugog anđela. Pad Vavilona je postao globalna pojava i njegova pobuna protiv večnog evanđelja je potpuna. "I povika jakim glasom, govoreći: pade, pade Vavilon veliki i posta stan đavolima i tamnica svakom duhu nečistome i tamnica svim pticama nečistim i mrskim." (Otkrivenje 18,2)

Ovaj "veliki glas" predstavlja konačni poziv Božjem narodu da se odvoji iz zajedništva sa Vavilonom i konačnu opomenu protiv obnovljene zajednice Crkve i države koja je opisana u Otkrivenju 17. To je konačni poziv Neba ljudima da izbegnu neposredno izlivanje sedam poslednjih zala. U konačnom sukobu između sledbenika Jagnjeta i sledbenika zveri, Hristos će se uzdići u obnovljenoj sili i slavi Pedesetnice (Otkrivenje 18,1). Niko neće moći da ostane neopredeljen prema Hristovim zahtevima.

I na kraju će stanje postati slično stanju u nekadašnjem Jerusalimu. Kao što je Isus nekada upozorio svoje sledbenike da u vreme kada se približi najavljeno razorenje Jerusalima zbog njegovog konačnog odbijanja Hrista kao Cara i Mesije, treba da beže iz osuđenog grada pre nego se prorečeni sudovi izliju (Matej 24,15-20; Marko 13,14-18; Luka 21,20-24), tako će biti u na kraju vremena. Apokaliptički Hristov poziv svom narodu ostatka da konačno izađe iz novog Vavilona dolazi kao integralni deo obnovljene evanđeoske poruke: "Izidite iz nje, narode moj, da se ne pomešate u grehe njene i da vam ne naude zla njena, jer gresi njeni dopreše čak do neba." (Otkrivenje 18,4.5) Vavilon ovde deluje potpuno isto kao i otpali buntovni Jerusalim Hristovog vremena; njegovi gresi su konačno "napunili" meru krivice njegovih otaca, od vremena prolivanja krvi pravednog Avelja na dalje (Matej 23,32.35). Kao što je Jerusalim dobio svoju kaznu tek posle odbacivanja pentekostalnog poziva vaskrslog Hrista, tako će i Vavilon poslednjeg vremena dobiti svoju kaznu tek posle poslednjeg pentekostalnog Hristovog poziva. Konačni poziv na izlaženje iz degenerisanog hrišćanstva predstavlja najdramatičniji antitip svih prethodnih poziva na izlaženje (1. Mojsijeva 19,14-17; Jeremija 51,6.45; Matej 24,15.16).

VI. Istorijski pregled

U toku cele istorije hrišćanstva pojavljivale su se različite grupe hrišćana, u izvesnom smislu kao grupe ostatka, sa težnjom da hrišćane svoga vremena vrate iskonskoj biblijskoj veri. Neke od njih su tvrdile da njihova vera nije u potpunosti nova, jer su uzdizale su Bibliju kao vrhovni autoritet i čeznule da pozovu vernike da joj se vrate. Adventisti sedmog dana se razlikuju od tih

grupa po nekim aspektima doktrine i ponašanja, ali ih s njima povezuje zamisao o ostatku u smislu nastojanja da svoje savremenike vrata veri koja se naslanja na Bibliju.

A. Valdenžani i prereformatori

Valdenžanski pokret, obično povezivan sa Peterom Valdom u dvanaestom stoleću, službeno je naglašavao potrebu vraćanja apostolskom životu u siromaštvu i svedočenju u prilog evanđelja. Ima dovoljno teoloških dokaza da je ovaj pokret nastao možda i pre pojave samog Petera Valda.

Gajeći istu želju, drugi pokreti u četrnaestom i petnaestom stoleću pripremili su put za učenja Reformacije. Među njima su bili Džon Viklif (John Wyckliffe 1329-1384), Jan Huss (Jan Hus 1369-1415) i Jeronim (1370-1416). Delujući nezavisno jedan od drugoga, ova trojica su bila jedinstvena u svom otvorenom odstupanju od rituala službene Crkve i njenih doktrinalnih učenja.

Određujući korak u prereformatorskom razvoju, Džon Viklif je, svojim propovedima i spisima uzdizao Bibliju kao autoritet i za laike i za klerike. Mnoga pitanja u kojima se nije slagao s Rimokatoličkom Crkvom mogu se svesti na pet osnovnih tačaka: (1) priroda Crkve, (2) uloga i autoritet rimskog Pontifeksa, (3) sveštenstvo, (4) doktrina o pomirenju, (5) upotreba i autoritet Biblije. U svim tim pitanjima, Viklifova učenja su bila utemeljena na literarnom smislu i jasnom značenju Biblije kojoj je želeo da vrati i Crkvu i svoje zemljake. Viklifove poglede su kasnije prihvatili Hus iz Češke i njegov prijatelj Jeronim. Obojica su mučeničkom smrću zapečatila svoju veru.

B. Luter, Kalvin i Cvingli

U šesnaestom stoleću Luter (Luther 1483-1546), Cvingli (Zwingli 1484-1531) i Kalvin (1509-1564) podigli su svoj protest protiv rasmusnog života crkvenih velikodostojnika ili zloupotrebe crkvenih običaja. Želeli su da radikalno reformišu doktrine o suštini Crkve, njenoj strukturi, redu, sakramentima i njenoj poruci spasenja. Njihov protest je bio teološke prirode. Kao i njihovi prethodnici, zahtevali su fundamentalni povratak apostolskim učenjima o crkvenim delatnostima i otkupljenju, učenjima koja bi bila utemeljena na Bibliji i samo Bibliji (načelo Sola scriptura!).

Ekleziologija Martina Lutera obuhvata obnavljanje biblijskog učenja o sveštenstvu svih vernika i o njihovoj odgovornosti da pokažu svoju veru i svoju poslušnost Božjoj Reči. Na temelju Svetog pisma, kao posebne oblike otpada srednjovekovne Crkve istakao je dogme o transsubstancijaciji, žrtvu mise kao ponavljanje Hristove žrtve na krstu, i posredničku ulogu Crkve. To je njegov razlaz sa Rimokatoličkom Crkvom učinilo konačnim i nepovratnim. Po njegovom mišljenju, tamo gde se propoveda evanđelje kao što je zapisano u Bibliji, tamo su Hristos i Njegova Crkva, bez obzira koliko je grešna i slaba. On je jasno ograničio pravu Crkvu na ostatak vernih sledbenika evanđelja Isusa Hrista.

Ulrih Cvingli, švajcarski reformator, potpuno se slagao s Luterovim učenjem o opravdanju verom, za koje je tvrdio da je do njega došao samostalno na temelju proučavanja biblijskih autora. Njegovi napori da uzdigne Bibliju i samo Bibliju kao najviši autoritet usred nominalno hrišćanskog društva u Cirihi i Bernu doveli su do još radikalnije reforme od one koji je Luter

zahtevao. Da bi obnovio pravi Božji narod on je odbacio sve osim onoga što se moglo dokazati Biblijom.

Žan Kalvin, francuski teolog, zadobio je Luterovo poštovanje svojim poznatim spisom "Odgovor kardinalu Sadoletu" (1539) u kojemu raspravlja o odnosu između autoriteta Biblije i autoriteta crkvenih otaca i koncila. Zajedno s nemačkim reformatorom složio se, suprotno opšteproširenim optužbama, da protestanti ne narušavaju sklad i mir u Crkvi, već da obnavljaju stara učenja apostola onako kako su ih razumeli rani crkveni oci i da se protive kasnijim inovacijama koje je uvela srednjovekovna Rimokatolička Crkva. Kao i Luter i Cvingli, i Kalvin je tvrdio da se prava apostolska Crkva okuplja, iako neznatna po broju, samo na mestima gde se verno propoveda i primenjuje biblijska Božja Reč. Njegovi teološki pogledi, njegova vešta egzegeza, njegov jasan i precizan jezik, zajedno s njegovim sistematskim izlaganjima, čine ga jednim od najuticajnijih autora među reformatorima, koji su svi duboko verovali da su dobili zadatak da obnove hrišćansku Crkvu i da je vrate njenoj biblijskoj neporočnosti.

C. Anabaptisti

Anabaptisti šesnaestog stoleća, za čije je ime zaslužno njihovo odbijanje da krštavaju novorođenčad, ponovo su uveli biblijsko krštenje vernika i tražili vraćanje svim biblijskim učenjima. Njihove različite grupe na evropskom kontinentu, uključujući i švajcarsku braću, južnonemačku braću, huterite i holandske menonite, propovedale su pacifizam i nenasilje. Često progonjeni i od katolika i od protestanata zbog protivljenja zajedništvu Crkve i države i svoje uporne odbrane verske slobode i tolerancije. Anabaptisti su zahtevali obnavljanje prvobitnog hrišćanstva s njegovim apostolskim shvatanjem Crkve, koje je objavljeno u Novom zavetu. Zahtevali su od svih iskrenih hrišćana da napuste Vavilon. "Apostolsko" je bilo samo ono što je bilo objavljeno u učenju Isusa Hrista i Njegovih apostola. Dok je većina anabaptista svetkovala nedelju kao sedmični dan odmora, neke anabaptističke grupe u Moravskoj i Šleskoj svetkovala su sedmi dan, subotu, kao uspomenu na stvaranje (Hasel 1967, 101-121; 1968, 19-28; Mueller 110-130).

D. Puritanci

Željni da očiste Anglikansku Crkvu od nebiblijskih i pokvarenih običaja, puritanci šesnaestog stoleća zahtevali su izričit biblijski dokaz za svaku pojedinost u crkvenoj upravi i javnom bogoslužju. T. Kartrajt (T. Cartwright), R. Fild (R. Field) i V. Travers (W. Travers) odbacivali su i ustanovu samog episkopata, zastupajući prezbiterijansko stanovište. U sedamnaestom stoleću, sve veći broj puritanaca, čak i među prezbiterijancima i kongregacionalistima, izražavao je svoju želju za doktrinalnom neporočnošću i svetošću života.

Baptistički puritanci, takvi kao Tomas Helvis (Thomas Helwys), povezivali su krštenje novorođenčadi sa otpadom Antihrista i osuđivali taj običaj kao dokaz da je Reformacija ostala nepotpuna u krilu protestantskih Crkava koje su ga se još držale. Drugi su zastupali vraćanje hrišćanskom poštovanju sedmog dana sedmice, zahtevajući, zajedno sa Edvardom Stinetom (Edward Stennett), na primer, da se svetkovanje sedmog dana obnovi u poslednje vreme (Mueller, 167). Sredinom pete decenije sedamnaestog stoleća u Engleskoj su osnovane mnoge crkve Baptista sedmog dana..

Isto je tako vredno spomena da su mnogi puritanci naglašavali potrebu za proučavanjem biblijskih proročanstava, osobito Knjige proroka Danila i Otkrivenja. Džozef Mid (Joseph Mede), Vilijam Hiks (William Hicks), Džon Nepijer (John Napier) i drugi naglašavali su ključnu važnost pravilnog tumačenja ove dve knjige, tvrdeći da njihova viđenja oblikuju organski povezanu celinu po hronološkom redosledu (Ball 193-212).

Puritanci su bili uvereni da će najvažnije pitanje biti pitanje autoriteta na području vere i ponašanja. Oni su papinski sistem izjednačavali sa Antihristom – u smislu "protiv Hrista" – i pozivali svoje savremenike da izađu iz Rimokatoličke Crkve, nadovezujući se tako na učenja Reformacije.

E. Nemački pijetistički pokret

Jedan od osnivača nemačkog pijetizma u sedamnaestom stoleću bio je Filip Jakob Spener, koji je pokušao da udahne novi život onemoćalom službenom protestantizmu svoga vremena. Spener i Avgust Herman Franke (August Hermann Francke), njegov učenik, bili su uvereni da je zbog svog isključivog naglašavanja dogmatske ortodoksije luteranizam u Nemačkoj prestao da bude živa vera.

Slično anabaptistima, Spener i Franke su želeli da Reformaciju dovedu do njenog logičnog završetka, do obnavljanja učenja i načina života prve Crkve kako je opisana u Bibliji, kao i do vraćanja etičke pobude hrišćana da slede Hrista. Njihovi nezavisni pogledi, zajedno s naporima da vernicima osiguraju značajan uticaj na crkveni život, naišli su na odlučan otpor luteranske ortodoksije. Spenerovo i Frankeovo oduševljenje da se provede reforma u Luteranskoj Crkvi, zajedno s njihovim insistiranjem na unutrašnjem verskom životu pojedinačnih vernika, izvršilo je značajan uticaj na razvoj evropskog protestantizma.

F. Metodistički pokret

Kada je ugasla duhovna vatra engleskog puritanizma i kada je engleski narod pao kao žrtva beživotnog deizma, metodisti su pokrenuli obnovljenje evanđeoske ideje, naglašavajući iskustvo oslobođenja od greha. Pokrenut pod vodstvom Čarlsa i Džona Veslija (Charles i John Wesley), ovaj pokret obnovljenja u Anglikanskoj Crkvi započeo je svoju aktivnost 1738. godine. U početku, braća Vesli nisu imala nameru da se odvoje od Anglikanske Crkve. Njihov cilj je bio da se približe ravnodušnim masama, klericima ili laicima, i da se sretnu s njima na njihovom području. Ustanovivši da se Crkva sve više zatvara pred njima, prihvatili su novu metodu propovedanja, koja se obraćala neposredno vernicima, pozivali su ih da prihvate opravdanje verom, jedino verom, da promene svoj način života i da ga usklade s Biblijom. Propovedanje laika, bogoslužjenja na otvorenom prostoru, i lično iskustvo opravdanja i spasenja, sve su to bile karakteristike ovog reformnog pokreta.

G. Mileritsko obnovljenje nade u advent

Vilijam Miler (William Miller, 1782-1849), farmer i baptistički vernik-propovednik, objavljivao je neposredni Hristov dolazak u slavi. On je utemeljio svoje poruke na Knjizi proroka Danila i isprva smatrao da će se Hristos vratiti negde oko 1843. godine.

Prihvatajući pravilo da Biblija sama sebe tumači, Miler je odbacio gledišta svojih savremenika obnovitelja vere da će Hristos doći duhovno u toku vremenskog milenijuma pre kraja sveta i da će se Jevreji vratiti u Palestinu da obnove teokratiju. Milet je bio vatreni premilenijalista i propovedao je da će Hristos doći u slavi pre početka milenijuma. Pozivao je svoje savremenike da se pripreme za Hristov skori dolazak.

Oko godine 1840. Milerova vest je dobila novi podsticaj kada se njegov pokret probuđenja proširio po celoj zemlji. U isto vreme, to je postao međucrkvni pokret, koji je na svojoj strani imao Džosaju Liča (Josiah Litch), prezbiterijansko-kongrecionalističke pastore-rektore Čarlsa Fiča (Charles Fitch) i Henrija Džounsa (Henry Jones), pastora Džošu V. Hajmsa (Joshua V. Himes) iz Hrišćanske konekcije i episkopalistu Henrija Dejna Varda (Henry Dane Ward).

Zajednička svrha njihovih napora nije bilo osnivanje nove Crkve ili denominacije, već spasavanje grešnika od smrti i pripremanje naroda za skori Gospodnji dolazak. Četrdesetih godina devetnaestog stoleća, kada je već bio postavljen tačan datum Hristovog dolaska, u različitim protestantskim Crkvama pojavilo se protivljenje. Primedbe se nisu odnosile samo na izračunavanja proročkog vremena, već i na premilenijalni Hristov dolazak.

Čak i među istaknutim mileritskim propovednicima bilo je neslaganja oko određivanja vremena Hristovog dolaska. Sredinom 1842. godine mileriti su zaoštrili svoje gledište o vremenu (između 21. marta 1843. i 21. marta 1844. godine), o premilenijalizmu, i o odbacivanju nove jevrejske teokratije u Palestini. To je navelo Henrija Varda i Henrija Džounsa da napuste njihove redove. Vrata Crkava, nekada širom otvorena, sada su se zatvarala i odnos milerita s različitim Crkva je ohladneo.

Iako Miler nikada nije savetovao svojim sledbenicima da napuste svoje Crkve, u julu mesecu 1843. godine Čarls Fič je počeo da objavljuje poziv vernicima, utemeljen na Otkrivenju 18, da napuste Vavilon. On je izjednačavao pad Vavilona s padom celog hrišćanstva. Za njega i za one koji su ga sledili, Vavilon ili Antihrist je obuhvatao sve Crkve protestantskog i rimokatoličkog hrišćanstva. Njegov poziv je bio jasan: "Ako ste hrišćani, izađite iz Vavilona! Ako nameravate da se nađete među hrišćanima kada se Hristos bude pojavio, izađite iz Vavilona! Izađite sada!" (19)

H. Gledište adventista sedmog dana

Dok je većina Milerovih sledbenika veliko razočaranje iz 1844. godine tumačila kao pogrešku u izračunavanju vremena, jedna manjinska grupa je smatrala da se greška ne odnosi na izračunavanje vremena, već na pogrešnu ocenu prirode događaja koji su se odigrali 22. oktobra 1844. godine. Hajram Edson (Hiram Edson) je razočaranje protumačio kao ispunjenje Jovanovog slatkog i gorkog iskustva u proročkom viđenju u Otkrivenju 10,8-10. On je objasnio stvarno ispunjenje proročanstva o čišćenju Svetilišta u Danilu 8,14. kao početak završne faze Hristove nebeske službe u nebeskom Svetilištu. Prema Frumu (Froom): "Ova grupa, i dalje smatrajući da

pokret iz 1844. godine predstavlja ispunjenje proročanstava, videla je u velikom razočaranju probu onih koji su bili spremni da prinesu svaku žrtvu da bi se pripremili za susret sa svojim Gospodom, i da onda sačuvaju svoju veru i kada se suoče sa gorkim razočaranjem." Pripadnici ove grupe su postepeno došli do uverenja da je Hristova služba konačnog čišćenja Svetilišta samo otvorila nova vrata globalnom objavljivanju večnog evanđelja (Otkrivenje 3,8; 10,9-11; EW 42.43; GC 428.429)

Godine 1837. nekadašnja metodistkinja Rejčel Ouks (Rachel Oakes) pristupila je Baptistima sedmog dana u državi Njujork. Kada se 1843. godine pridružila Milerovim sledbenicima navela je nekadašnjeg metodističkog pastora Frederika Vitera (Frederick Wheeler) da u martu mesecu 1844. godine prihvati biblijski dan odmora, subotu. On je tako obrazovao prvo jezgro adventista, poštovalaca subote, u gradu Vašingtonu, u državi Nju Hempšir. Nekoliko meseci posle toga, mileritski propovednik T. M. Prebl (T. M. Preble), nekadašnji baptistički pastor, prihvatio je subotu, a njegov traktat (1845) uverio je istaknutog milerita Džozefa Beitsa (Joseph Bates) u svetost subote. Godine 1846. Beits je napisao prvi sveobuhvatni adventistički komentar o suboti: "Sedmi dan kao dan odmora: Trajni znak od početka do prolaza kroz vrata Svetog grada, u skladu sa zapovestima". Ova knjižica od 48 stranica navela je Džeimsa i Elen Vajt (James i Ellen White) da prihvate istinu o suboti u zimu 1846. godine.

Tri ključna učenja, od kojih se svako nezavisno razvijalo, stopila su se na kraju u jednu vest koja je postala karakteristika adventista- svetkovalaca subote: Hristova konačna služba u Svetilištu, subota kao znak poslušnosti Božjim zapovestima i primena fraze "svedočanstvo Isusovo" na novo pokazivanje proročkog dara u Crkvi ostatka preko Elen G. Vajt (Ellen G. White 1827-1915; Otkrivenje 12,17; 14,12; 19,10). Ovi karakteristični koncepti počeli su da se stapaju u jedinstvenu celinu verovanja u toku šest biblijskih konferencija održanih u severoistočnom delu Sjedinjenih Država u toku 1848. godine. Učesnici su bili složni u verovanju da u razdoblju posle 1844. godine, a pre drugog Hristovog dolaska, među pripadnicima Božjeg naroda ostatka treba da se obnovi poznavanje celokupne biblijske istine. Složili su se oko sedam osnovnih verovanja koja su nazvali "međašima" ili osnovnim istinama. Ta osnovna verovanja su sačinjavala "čvrstu platformu" istine za sadašnje vreme na kojoj će biti utemeljena Crkva adventista sedmog dana koja se upravo osnivala. To su: (1) skori Hristov drugi dolazak, (2) trajno istorijsko tumačenje velikih vremenskih proročanstava Danila i Otkrivenja, (3) uslovljena besmrtnost ljudskih bića, (4) početak Hristove završne službe u nebeskom Svetilištu godine 1844, (5) sedmi dan kao dan odmora, (6) obnovljena pojava Duha proroštva, (7) istorijsko ispunjenje poruke trojice anđela iz Otkrivenja 14 u mileritskom pokretu i novom pokretu adventista-svetkovalaca subote (PFOF 4,1030, 1031; CW 30.31; A.L. White 38-40).

Očigledno je na osnovu te nove platforme "istine za sadašnje vreme" da su adventisti-svetkovaoci subote bili međusobno povezani čvrstim verovanjem u skori Hristov dolazak. Oni su temeljili svoju novu misiju na trećoj anđeoskoj vesti iz Otkrivenja 14,12: "Ovde je trpljenje svetih koji drže zapovesti Božje i veru Isusovu." Primenili su tekst iz Otkrivenja 14,12. na "vreme strpljivog čekanja" posle velikog razočarenja 1844. godine. Na taj način su ugradili doktrinu o suboti u svoje adventističko iskustvo, potvrđujući moralni zakon koji se čuva u nebeskom Svetilištu (Otkrivenje 11,19). Okupljanje adventista-svetkovalaca subote bilo je samo ponovno okupljanje onih adventista koji su čekali Hrista 1844. godine i koji sebe sada opisivali kao "ostatak" (EW 38. 66. 70. 74. 86. 114. 255).

1. Vest prvog anđela

Prvu od tri anđeoske poruke (Otkrivenje 14,6-11) Vilijam Miler i njegovi sledbenici (1831-1844) prihvatili su kao božanski poziv poslednjem vremenu da se provede reforma bogoslužjenja i da se obavi istinska priprema za drugi Hristov dolazak. On je frazu "i dođe čas suda njegov" (Otkrivenje 14,7) poistovetio sa prizorom suda u Danilu 7,9.10, dok je "čas suda njegov" primenio na kaznu izrečenu papinstvu u vreme Francuske revolucije (Damsteegt 45). Međutim, 1843. godine počeo je da ovu frazu tumači kao upozorenje na dan suda koji će uskoro doći, na drugi dolazak Isusa Hrista (isto, GC 375). Elen G. Vajt je potvrdila ovo tumačenje teksta u Otkrivenju 14,7. kao pravu vest u pravo vreme, kada je izjavila: "Prva od tih opomena (u Otkrivenju 14) najavljuje sud koji se približava!" (GC 311; 1 SG 133-140; GC 379). Objavila je zatim: "Upravo ovde (u Americi u toku mileritskog pokreta) je proročanstvo prve anđeoske poruke dobilo svoje najneposrednije ispunjenje." (GC 368) Vest prvog anđela iz Otkrivenja 14,7. bila je na taj način tretirana kao "simboličko predstavljanje misionarskog iskustva milerita" (Damsteegt 46).

Posle velikog razočaranja 1844. godine mala grupa milerita ponovo je proučavala apokaliptička proročanstva Danila i Otkrivenja. Dali su novo tumačenje "očišćenja Svetilišta" iz Danila 8,14 i kazali da se ono odnosi na završno sudijsko delo Hristove službe u svetinji nad svetinjama nebeskog Svetilišta, a ne na čišćenje Crkve ili Zemlje za vreme drugog Hristovog dolaska. Frazu prvog anđela "jer dođe čas suda njegov" (Otkrivenje 14,7) primenili su na početak Hristovog nebeskog dela suda godine 1844. (Danilo 7,9.10), koje će trajati sve do kraja vremena milosti dodeljenog ljudima. Ovo tumačenje Otkrivenja 14,7. postalo je pokretačka sila za pripremanje ljudi za konačni sud. U središtu ovog pripremanja je bio posvećeni, bogougodni život vernika u skladu s Božjim moralnim zakonom, koji je opisan u Otkrivenju 14,12. Ovo jasnije razumevanje poruke prvog anđela iz Otkrivenja 14 pokazalo je vernicima i njihove nove dužnosti i imalo značajnu ulogu u formiranju Crkve adventista sedmog dana.

2. Vest drugog anđela

Kao i kod prve anđeoske vesti, i vest drugog anđela mileriti su primenili na svoje istorijske okolnosti. Pre 1843. godine podržavali su opšte protestantsko gledište da Rimokatolička Crkva predstavlja Vavilon. Njen pad (Otkrivenje 14,8) je bio protumačen kao pad Rima pod francusku građansku vlast 1789. godine (Damsteegt 47).

Kada su vodeće protestantske Crkve počele da odbacuju oduševljenje milerita zvog skorog Hristovog drugog dolaska 1844. godine, Miler je Hristovu poruku Crkvi u Laodikeji (Otkrivenje 3,14-22) primenio na protestantske Crkve. Čarls Fič je pojam "Vavilon" primenio na protestantske Crkve zbog njihovog sekularizma, jeresi i žeđi za vlašću (Isto, 79.80). U leto 1844. godine neki mileritski prvaci počeli su da pozivaju na odvajanje od svih Crkava. To odvajanje su podupirali teološkim argumentom da je Vavilon "mati bludnicama i mrzostima zemaljskim" (Otkrivenje 17,5). Nagoveštene "kćeri" su simbolički predstavljale okamenjene protestantske denominacije. Njihova različita kredo su predstavljana kao "zbrka" Vavilona (Isto, 82,83). U skladu s time, nebeski poziv iz Otkrivenja 18,2.4. "izađite iz nje, narode moj" bio je protumačen kao Božji poziv da se 1844. godine napuste sve organizovane verske zajednice.

Kada se Crkva adventista sedmog dana organizovala, pojam "Vavilon" bio je primenjen i na protestantske Crkve i na Rimokatoličku Crkvu, dakle, na Crkve koje su sklopile nezakonite saveze sa sekularnim vlastima. "Pad" Vavilona i nebeski poziv "izađite iz nje narode moj" (Otkrivenje 18,4) sada je posebno primenjen na duhovni pad protestantskih Crkava posle njihovog odbijanja poziva prvog anđela da se odvoje od grešnog sjedinjavanja sa svetom (GC 383). Veliki greh za koji drugi anđeo optužuje Vavilon je u tome što je "otrovnim vinom bluda svojega" napojio sve narode (Otkrivenje 14,8). Opojno "vino" bilo je protumačeno kao "lažne nauke" koje se protive jasnim izjavama Svetoga pisma (Isto, 388).

U ime adventista-svetkovaoca subote J.N. Endrus (J.N. Andrews, 51-53, 68.69) je ukazao na neke bitne pogreške koje su različite delove hrišćanstva pretvorile u Vavilon: (1) doktrina o krštenju novorođenčadi, (2) nezakoniti i zločinački savez Crkve sa građanskim vlastima države, što je dovelo do toga da čista Crkva postane netolerantna i da se pretvori u surovu "bludnicu" (Otkrivenje 17) koja progona svece Višnjega, (3) doktrina o milenijumu mira pre drugog Hristovog dolaska, (4) promena četvrte zapovesti i zahtev za svetkovanjem prvog dana, nedelje, umesto sedmog, subote, (5) doktrina o prirodnoj besmrtnosti duše, koja je nastala iz paganske mitologije, (6) spiritualizovanje drugog Hristovog dolaska.

Isprva se smatralo da naziv "Vavilon" ima "mnogo neposredniju primenu na Crkve u Sjedinjenim Državama" (GC 389), zbog njihovog odbijanja mileritske vesti o sudu. U skladu s time, moralni pad Vavilona "nije dostigao svoje potpuno ispunjenje 1844. godine" (Isto). Vavilon još nije napojio sve narode. Sjedinjavanje Crkve sa svetom još nije dostiglo svoj vrhunac.

Zato je i moralni pad Vavilona bio protumačen kao trajan, progresivan, sveopšti proces. Elen G. Vajt je izjavila: "Promena je progresivna, a savršeno ispunjenje teksta u Otkrivenju 14,8. tek predstoji." (Isto 390) Ono će biti posleduca odbacivanja trostrukog upozorenja iz Otkrivenja 14 i bilo je prorečeno u 2. Solunjanima 2,9-12. Takvo odupiranje Crkava božanskom nalogu opravdava završni poziv vernicima da izađu iz palih Crkava, to jest "glasnu viku" iz Otkrivenja 18,1-5. U skladu s time, adventistički pioniri su priznavali da se mnogi pripadnici Božjeg naroda, uključujući i propovednike evanđelja, i dalje nalaze u palim Crkvama.

Vest drugog anđela vredi jedino ako sledi i prati autentično objavljivanje apostolskog evanđelja prvog anđela (Otkrivenje 14,6.7). Lažno služenje Bogu se najlakše i najpotpunije razobličava pokazivanjem pravog bogosluženja.

3. Vest trećeg anđela

Konačno teološko tumačenje treće anđeoske vesti adventisti-svetkovaoci subote su prihvatili u toku niza biblijskih konferencija 1848. godine. Razvijajući svoju teologiju o Svetilištu, u veri su pratili Hrista dok je ulazio u svetinju nad svetinjama nebeskog Svetilišta. Na temelju teksta u Otkrivenju 11,19. shvatili su trajnu obaveznost Božjeg zaveta, zajedno s njegovim svetim kovčegom u kojemu se čuvao Dekalog. Smatrajući da tekst u Otkrivenju 14,12. objavljuje centralnu istinu treće anđeoske poruke, poistovetili su "zapovesti Božje" i Deset zapovesti. Još

1846. godine Džozef Beits je uverio Džeimsa i Elen Vajt da i četvrta zapovest treba da zauzme svoje pravo mesto u istinskom služenju Bogu.

E. G. Vajt je sedmi dan, subotu, smatrala "zidom razdvajanja između pravog Božjeg Izrailja i nevernika" (EW 33), iako je istovremeno priznavala da "Bog ima svoje dece koja još nisu prihvatila subotu niti je svetkuju" (Isto). Ovo shvatanje je istinu o suboti povezal sa zapečaćenjem (Otkrivenje 7,2) i ona je postala probna istina za ostanak u redovima pripadnika Crkve ostatka iz Otkrivenja 14,12. "Vera Isusova" (Otkrivenje 14,12) je bila protumačena kao vera koja obuhvata "sva Isusova učenja u Novom zavetu" (Damsteegt 194), odnosno "propise i doktrine evanđelja" (Andrews 135).

Iako je nekoliko godina fraza "svedočanstvo Isusovo" (Otkrivenje 12,17) bila upotrebljavana kao sinonim za "veru Isusovu", novo tumačenje se pojavilo pedesetih godina devetnaestog stoleća. Sada je "svedočanstvo Isusovo" bilo povezano sa proročkim darom koji se pokazao u službi i spisima Elen G. Vajt (Otkrivenje 19,10). Ovo tumačenje je postalo znak identifikacije Crkve ostatka iz Otkrivenja 12,17. i bilo je uključeno u misionarsku proklamaciju Crkve adventista sedmog dana.

Tumačenje "zveri i ikone njene" (Otkrivenje 14,9-11) postalo je vitalno važno za razumevanje vesti trećeg anđela. Godine 1851. J. N. Endrus je poistovetio zver iz Otkrivenja 14,9-11. sa zverju iz Otkrivenja 13,1-10, koja je predstavljala proročki razvoj četvrte zveri iz Danila 7. Obe simboličke zveri (Danilo 7. i Otkrivenje 13) izlaze iz mora. Pošto je naveo pet drugih sličnosti među njima, Endrus zaključuje: "Zver je svakako papinski oblik četvrte imperije, jer dobija svoju snagu i sedište od zmaja, imperijalnog Rima. Stih 2." Kao srednjovekovna državna Crkva, zver će vladati nad svecima Višnjega 42 meseca (Danilo 7,23-26; Otkrivenje 13,5-8). Taj period se završio 1798. godine "smrtnom ranom" (Otkrivenje 13,3) od koje se zver oporavila. Endrus je zaključio da "prema tome, ikona zveri mora da bude drugo eklezijalno telo snabdeveno silom i vlašću da svece Višnjega osudi na smrt. To se ne može odnositi ni na koga drugoga osim na pale i pokvarene protestantske Crkve" (105).

I Endrus i Beits se slažu da je žig zveri nametnut kao "ustanova papinstva koju podržava protestantizam" (PFOF 4,1101). Endrus je žig zveri opisao kao "nametanje nedelje" svecima Višnjega koji se trude da drže sve Božje zapovesti: "Bez obzira što četvrta zapovest najjasnijim rečima zahteva poštovanje posvećenog Gospodnjeg dana odmora, skoro celi svet se sada divi zveri i poštuje paganski praznik nedelje, koju je veliki otpad uzdigao umesto svete subote." (108) On je, međutim, zapazio da "svetkovanje nedelje još nije postalo žig zveri i ono to neće ni biti sve dok ne bude izdat dekret kojim se zahteva od ljudi da svetkuju tu idolsku svetkovinu. Ide vreme kada će taj dan postati probni kamen, ali to vreme još nije došlo." (MS 118, 1899)

Sa ovim tumačenjem poruka trojice anđela kao poslednje vesti opomene, adventisti sedmog dana veruju da stoje na "čvrstoj, nepromenljivoj platformi" (1SG 169); platformi teologije o Svetilištu i istine o suboti koje su sjedinjene u obliku "istine za sadašnje vreme". Pravovremenost poruke trojice anđela, koja poziva na obnavljanje apostolskog evanđelja i služenja Bogu, još se više ističe pri suočavanju s pojavom moderne liberalne teologije i evolucionizma, koji duhovno tumače izveštaj o stvaranju u 1. Mojsijevoj, u prvom i drugom poglavlju. Najvažnija karakteristika vesti adventista sedmog dana izražena je činjenicom

da se ona "neposredno suprotstavlja ključnoj jeresi naših dana, teoriji o evoluciji, i da poziva sve koji to žele da izađu iz Vavilona, iz otpada, i da prihvate pravi znak vernosti živome Bogu, Stvoritelju." (Nichol 709)

Elen G. Vajt naglašava nerazdruživu povezanost subote sa porukama trojice anđela i kaže: "Odvojite subotu od poruka trojice anđela i ona će izgubiti svoju snagu; ali, kada se poveže s porukom trećeg anđela, prati je sila koja je u stanju da ubedi nevernike i sumnjičavce, da ih izvede (iz Vavilona) i da im ulije snagu da opstanu, da žive, da rastu i da napreduju u Gospodu." (1T 337)

Prema tome, u skladu sa teologijom adventista sedmog dana, prihvatanje sedmog dana, subote, kao dana odmora, znači i prihvatanje eshatologije trostruke anđeoske vesti iz Otkrivenja 14. Međutim, ono što je važnije od svake reforme bogoslužjenja, tri anđela prenose hitan poziv ljudima da izaberu Isusa kao svog Gospoda i Spasitelja i da mu ostanu verni u vreme velike konačne krize (Otkrivenje 14,1-5).

VII. Adventisti sedmog dana i Crkva ostatka

U skladu s članom 12. Izjave o osnovnim verovanjima adventista sedmog dana, adventisti veruju da "je sveopšta Crkva sastavljena od svih koji istinski veruju u Hrista, ali da je u poslednje dane, u vreme opšteg otpada, bio pozvan ostatak koji drži zapovesti Božje i ima veru Isusovu. Ovaj ostatak objavljuje dolazak dana suda, propoveda spasenje u Isusu Hristu i najavljuje približavanje Njegovog drugog dolaska. Ovo objavljivanje je simbolički predstavljeno trojicom anđela iz Otkrivenja 14." (SDA Yearbook 1981,6)

Adventisti vide sebe kao ispunjenje apokaliptičkih proročanstava, kao proročki pokret pozvan da pripremi narod u svim delovima sveta za Hristov dolazak. Oni smatraju da su kao zajednica ispunjenje obećanja o Iliji u Malahiji 4,5.6. koji će doći da "uredi sve" (Matej 17,11). U skladu s time, oni su se posvetili obnavljanju svih zanemarenih biblijskih istina novoga zaveta. Oni smatraju da je njihova poruka ispunjenje Izaije 58,12-14, koja sjedinjuje misao o obnavljanju sa mišlju o pripremanju.

Oni posebno naglašavaju neke istine pokazane u proročanstvima o poslednjem vremenu kao istine koje će poslužiti kao probni kamen, i smatraju ih istinama koje izražavaju njihovo razumevanje i istorijsku primenu poruke trojice anđela. Ističu obnovljenu istinu o opravdanju verom u Isusa Hrista i posvećenju dragovoljnom poslušnošću otkupljenog srca zavetnom Božjem zakonu, zakonu po kojemu će Bog suditi svom zavetnom narodu (Jakov 2,12; Rimljanima 2,13; 2. Korinćanima 5,10). Veruju da se sedmi dan odmora, subota, po četvrtoj zapovesti Dekaloga, koju je posleapostolska Crkva zamenila nedeljom, mora obnoviti kao najavljeni znak obožavanja Stvoritelja u duhu i u istini (Isaija 56; 58; Danilo 7,25; Malahija 4,5.6). Oni smatraju da je obnovljena subota probna istina kojom se suzbija moderna dogma evolucije, jedna od ključnih jeresi poslednjeg vremena. Za njih svetkovanje subote nije izolovana proba svetkovanja pravog dana u sedmici, već nagovešteni znak istinskog obožavanja Stvoritelja, obožavanja koje mu ukazuje Njegov otkupljeni i posvećeni narod. Oni poštuju biblijsko učenje da se oni koji veruju spasavaju blagodaću i da im se sudi po delima koja proizlaze iz njihovog odnosa sa Hristom.

Adventisti sedmog dana veruju da je njihova uloga kao Crkve ostatka da obnove poštovanje otkrivenih istina tako što će obožavati Boga kao Stvoritelja i Otkupitelja poštujući sedmi dan, subotu, kao uspomenu na stvaranje i kao znak da Njemu pripada sva slava. Pokrenuti hitnošću ove vesti, pozivaju Božju decu u svim Crkvama da pobegnu od istorijskog otpada time što će se odvojiti od greha Vavilona i tako izbeći da pretrpe kaznu, namenjenu njemu, koja će se izliti u toku sedam poslednjih zala i da umesto toga dobiju punu meru Božjega Duha, i da budu spremni da dočekaju Hrista u svoj Njegovoj slavi (Otkrivenje 18,1-5).

Poziv prvoga anđela da se ukaže "slava" Bogu kao Stvoritelju (Otkrivenje 14,7) navela je adventiste da ozbiljnije shvate svoju odgovornost za dobrobit svoga tela i uma kao Hrama u kojemu Božji Duh želi da stanuje (1. Korinćanima 6,19,20). Od samog svog početka, adventisti su propovedali zdrav način života i odbacivanje svih nezdravih navika (1. Korinćanima 10,31), kao deo nastojanja da njihova svetlost zasija pred svim ljudima (Matej 5,14-16).

Još jedna posebna primena biblijskih proročanstava je postala istaknuta karakteristika Crkve adventista sedmog dana. U Otkrivenju 12,17. zajednica ostatka je opisana kao "oni koji drže zapovesti Božje i imaju svedočanstvo Isusa Hrista".

Pioniri adventizma su tumačili "svedočanstvo Isusovo" ne samo kao svedočanstvo koje hrišćani daju kada svedoče za svoga Spasitelja, već još više kao svedočanstvo samo Isusa Hrista, svedočanstvo koje je On dao u svom životu na Zemlji i koje nastavlja da daje u toku svih stoleća preko slugu svojih proroka.

Ustanovili su da se njihovo razumevanje ovoga teksta slaže s Jovanovim, koji je, govoreći o rečima anđela, objasnio da je "svedočanstvo Isusovo duh proroštva". Anđeo mu je upravo objasnio da je i on "sluga kao i ti i braća tvoja, koja imaju svedočanstvo Isusovo" (Otkrivenje 19,10). Kasnije je ponovio izraz u skoro istim uslovima: "Jer sam i ja sluga kao i ti i braća tvoja proroci!" (Otkrivenje 22,9) U prvom slučaju, anđeo govori o "tvojoj braći koja imaju svedočanstvo Isusovo", a u drugom, tekst glasi: "braća tvoja proroci". Prema tome, oni koji imaju svedočanstvo Isusovo su proroci, primaoci duha proroštva, to su oni koji pokazuju duhovni dar, obećan Crkvi sve do kraja vremena.

Kada u Otkrivenju 12,17. Biblija opisuje Crkvu ostatka kao zajednicu koja ima svedočanstvo Isusovo, onda želi da kaže da Crkva ima dar duha proroštva, dar koji se u Bibliji pokazuje preko proroka. U toku svih proteklih godina adventisti sedmog dana su verovali da se dar duha proroštva pokazao među njima u radu Elen G. Vajt. U toku sedam decenija, kao Božji vesnik upućen Crkvi adventista sedmog dana, ona je prenosila poruke saveta i opomene koje je isto tako sigurno dobijala od Boga kao i proroci u davnini. Te poruke su svakako ostale izvan kanona Svetoga pisma (Vidi Darovi XI. A-E!)

Takvo poistovećivanje s proročkom Crkvom ostatka (Otkrivenje 12,17; 14,6-12) ne pruža nikakvog razloga za duh isključivosti ili trijumfalizma. Umesto toga, adventisti sedmog dana shvataju svoju misiju kao antitip nekadašnjeg pokreta izlaska Izrailja iz Egipta i Vavilona. Takvo upoređenje pomaže da se ojača osećanje odgovornosti i samokritike. Godine 1867. Elen G. Vajt je napisala: "Savremeni Izrailj se nalazi u većoj opasnosti da zaboravi Boga i da upadne u idolopoklonstvo nego što je to bio nekadašnji Božji narod. Ljudi obožavaju mnoge idole, to čine

i mnogi takozvani svetkovaoci subote." (1T 609) Ova procena naglašava da je Crkva ostatka u punoj meri odgovorna Isusu. Oni koji sačinjavaju poslednju Božju Crkvu ostatka u istoriji treba da budu duhovni ljudi među koje će se ubrojati "svi pravi i verni Hristovi sledbenici" (QOD 194), pripadnici mnogih denominacija i religija.

Kada se u budućnosti Sveti Duh bude izlio u pentekostalnoj sili na Crkvu ostatka po celom svetu (Otkrivenje 18,1), pitanje sukoba između Hrista i Sotone postaće potpuno jasno svima (Otkrivenje 18,2-8). Očišćena Crkva ostatka postaće tada jezgro oko kojega će se okupljati svi istinski pripadnici Božjega naroda. Tek prilikom konačnog izlivanja Božjega Duha evanđelje će u svojoj potpunosti razdvojiti sve ljude u dve vidljive grupe kao "Vavilon" i kao "Božji Izrailj". Ova apokaliptička perspektiva treba da navede hrišćane da već danas izaberu iz celoga srca Hrista kao svoga Gospoda i Spasitelja, da uzdignu Hrista i Njegovo delo otkupljenja pred svetom i da svojim pravim hrišćanskim načinom života pokažu da Isus živi u njihovim srcima i da je On njihov uzor u svetosti.

VIII. Komentari Elen G. Vajt

"Četrnaesto poglavlje Otkrivenja je poglavlje koje pobuđuje duboki interes. Ovi tekstovi će uskoro biti shvaćeni u svom potpunom značenju, i poruka koja je bila objavljena Jovanu u Otkrivenju biće ponovo obnarodovana jasnim rečima." (R&H, 13. oktobar 1904. godine)

"Hristos dolazi po drugi put sa silom na spasenje. Da bi ljudska bića pripremio za taj događaj, On je poslao prvu, drugu i treću anđeosku poruku. Ovi anđeli predstavljaju one koji su prihvatili istinu i koji sa silom objavljuju evanđelje svetu." (7BC 978.979)

"U svačijem je interesu da shvati šta znači žig zveri i kako da se izbegnu strašne Božje pretnje. Zašto ljudi nisu zainteresovani da saznaju šta sve sačinjava žig zveri i njemu ikonu? Žig zveri je potpuna suprotnost Božjem pečatu (Citira 2. Mojsijevu 31,12-17)."

"Pitanje subote biće glavno pitanje u velikom sukobu u kojemu će učestvovati celi svet (Citira Otkrivenje 13,4-8.10). Celo trinaesto poglavlje je otkrivenje onoga što će se sigurno dogoditi. (Citira Otkrivenje 13,11.15-17.)"

"Jovanu je bilo rečeno da posmatra narod koji se razlikuje od onih koji se klanjaju zveri i njenoj ikoni držeći prvi dan u sedmici. Svetkovanje toga dana je žig zveri." (Isto)

"Vest trećeg anđela je bila upućena svetu, opominjući ljude da ne prime žig zveri ili njemu ikonu na svoje čelo i na svoju ruku. Primiti taj žig znači doneti istu odluku koju je donela zver, zastupati iste ideje koje se neposredno protive Božjoj Reči." (Isto)

"Verske sile, koje su ispovedanjem svoje vere povezane s Nebom i koje tvrde da imaju sve osobine Jagnjeta, pokazaće svojim delima da imaju srce kao aždaha, da ih pokreće i da njima upravlja Sotona. Dolazi vreme kada će Božji narod osetiti ruku progonstva zato što svetkuje sedmi dan. Sotona je izazvao promenu subote u nadi da će ostvariti svoju nameru da osujeti Božje planove. On se trudi da Božje zapovesti imaju u svetu manje sile od ljudskih zakona."

"Čovek bezakonja, koji je pomišljao da promeni vremena i zakone, i koji je uvek progonio Božji narod, učiniće da budu proglašeni zakoni koji će nametati svetkovanje prvog dana u sedmici. Međutim, Božji narod treba da ostane čvrsto uz Gospoda. I Gospod će delovati u njihovu korist, jasno pokazujući da je On Bog nad bogovima." (Isto, 975)

"Božja Reč jasno govori da će svet ismejavati i gaziti Njegov zakon; doći će do nezapamćenog umnožavanja bezakonja. Takozvani protestantski svet sklopiće savez sa čovekom bezakonja i Crkva i svet će se naći u pokvarenom skladu."

"Velika kriza se nadnosi nad svetom. Biblija kaže da će klerikalci ponovo zadobiti svoju izgubljenu prevlast i da će se vatre progonstva ponovo raspaliti putem dvoličnih istupaka takozvanog protestantskog sveta." (Isto, 975)

"Pred vratima je vreme kada će Sotona činiti čuda da bi uverio ljude da je on Bog. Svi pripadnici Božjeg naroda treba da sada čvrsto stoje na platformi istine, onako kao što je objavljeno u poruci trećeg anđela. Sve ugodne slike, sva učinjena čuda, sve će to biti predstavljeno da se, ako bude moguće, prevarili i sami izabrani. Jedina nada je da se svi čvrsto drže dokaza koji su potvrdili istinu u pravdi." (R&H, 9. avgust 1906)

"Oni koji vole i drže Božje zapovesti najneugodniji su Sotoninoj sinagogi i sile zla će svoju mržnju prema njima pokazati u najvećoj mogućoj meri. Jovan je prerekao sukob između Crkve ostatka i sila zla i rekao: 'I razgnevi se zmija na ženu i otide da se pobije s ostatkom semena njena koje drži zapovesti Božje i ima svedočanstvo Isusa Hrista.'"

"Sile tame će se sjediniti s ljudskim oruđima koja su se stavila pod Sotoninu upravu i isti prizori koji su se odigrali u vreme Hristovog suđenja, odbacivanja i razapinjanja ponovo će oživeti. Pokoravajući se Sotoninim uticajima, ljudi će se pretvarati u demone, i oni koji su bili stvoreni po Božjem obličju, koji su bili oblikovani na slavu i čast svome Stvoritelju, postaće boravište zmajeva i Sotona će u otpalom rodu videti remek-delo zla – ljude koji odražavaju njegov lik." (Isto, 14. april 1896)

"Postoje samo dve strane na ovoj Zemlji – oni koji stoje pod krvlju poprskanom zastavom Isusa Hrista i oni koji su se svrstali pod crnu zastavu pobune. U dvanaestom poglavlju Otkrivenja predstavljen je veliki sukob između poslušnih i neposlušnih (Otkrivenje 12,17; 13,11-17. citirano!) (7BC 974)

"Mi živimo u značajnom periodu zemaljske istorije. Veliki sukob je neposredno pred nama. Mi vidimo kako se Zemlja pokvarila pod stanovnicima svojim. Čovek bezakonja je delovao sa čudesnom strpljivošću da uzdigne lažnu subotu, i neverni protestantski svet se divio zveri i poslušnost suboti koju je Gospod ustanovio nazvao je izneveravanjem narodnih zakona. Carstva su se ujedinjavala da bi podržala ustanovu lažne subote, koja ne uživa ni reči podrške u Božjoj Reči." (R&H, 6. februar 1900)

"Pitanje subote će predstavljati osnovno pitanje u velikom završnom sukobu u kojemu će učestvovati celi svet. Ljudi su više poštovali sotonska načela nego načela po kojima se upravlja Nebo. Oni su prihvatili lažnu subotu, koju je Sotona uzdigao kao znak svoga

autoriteta. Ali, Bog je stavio svoj pečat na svoj carski zahtev. Svaka ustanova dana odmora, i prava i lažna, nosi ime svoga autora, neizbrisiv znak koji pokazuje ko joj je autor."

"Velika odluka koju mora da donese svaki čovek je odluka da li će primiti žig zveri i njenu ikonu ili pečat živoga i pravoga Boga." (ST, 22. mart 1910)

"Svetkovanje nedelje još nije postalo žig zveri i neće to ni postati sve dok ne bude izdat dekret koji će od svakog čoveka zahtevati da svetkuje tu idolsku subotu. Doći će vreme kada će taj dan postati proba, ali to vreme još nije došlo." (7BC 977)

"Gospod mi je jasno pokazao da će ikona zveri biti načinjena pre nego što se završi vreme milosti; jer to treba da bude velika proba za Božji narod, proba koja će odlučiti njihovu večnu sudbinu." (Citirano: Otkrivenje 13,11-17)

"To je proba kroz koju Božji narod mora da prođe pre nego što bude zapečaćen. Svi oni koji dokažu svoju vernost Bogu poštujući Njegov zakon, i odbijajući da prihvate lažnu subotu, svrstaće se pod zastavu Gospoda Boga Savaota, i primiće pečat živoga Boga. Oni koji napuste istinu nebeskog porekla i prihvate nedelju kao dan odmora primiće žig zveri." (Isto, 976)

"Kada se protestantske Crkve budu ujedinile sa svetovnim silama da podrže lažnu religiju, ustajući tako protiv onoga za šta su njihovi preci izdržali najsurovija progonstva; kada se država bude poslužila svojom vlašću da ozakoni dekrete i podrži ustanove Crkve – tada će protestantska Amerika oblikovati ikonu papinstva i doći će do nacionalnog otpada koji se može završiti jedino nacionalnom propašću." (ST, 22. mart 1910)

"Ima mnogo onih koji nikada nisu dobili videlo. Oni su bili prevareni od svojih učitelja i nisu primili žig zveri. Gospod radi sa njima; On ih nije prepustio njihovim putevima. Sve dok ne budu osvedočeni u istinu i sve dok ne budu pogazili dokaze koji su im bili dati da bi ih prosvetlili, Gospod neće povući od njih svoju blagodat." (7BC 976)

"Oni koji na svojim čelima imaju pečat beskrajnoga Boga smatraće da su svet i njegove privlačnosti podređeni večnim interesima." (R&H, 13. jul 1897)

"Hristos kaže da će u Crkvi biti i takvih koji će iznositi bajke i pretpostavke iako je Bog dao velike, uzvišene i plemenite istine, koje bi se uvek morale čuvati u riznicama uma. Kada ljudi sebi izaberu ovu ili onu teoriju, kada su radoznali da saznaju i ono što ne moraju znati, Bog ih ne vodi. Nije u skladu s Njegovim planom da Njegov narod objavljuje nešto što se samo pretpostavlja, što nema uporišta u Njegovoj Reči. Nije po Njegovoj volji da se sukobljavaju oko pitanja koja im neće pomoći duhovno, kao što bi bilo, ko treba da sačinjava sto i četrdeset i četiri hiljade izabranih? To će oni koji spadaju među Božje izabranike za kratko vreme saznati i bez ispitivanja."

"Braćo moja i sestre, cenite i proučavajte istinu koji je Bog dao vama i vašoj deci. Nemojte provoditi svoje vreme u pokušajima da saznate i ono što vam neće biti ni od kakve duhovne koristi. Šta da činim da nasledim večni život? To je najvažnije pitanje i ono je dobilo vrlo jasan odgovor: 'Šta je napisano u zakonu? Kako čitaš?'" (7BC 978)

"Ne treba da čekamo sve do uznesenja da bismo sledili Hrista. Božji narod treba da to čini ovde, na Zemlji. Mi ćemo slediti Božje Jagnje u nebeskim dvorovima jedino ako ga budemo sledili već ovde. Da li ćemo slediti Njega na Nebu zavisi od našeg držanja Njegovih zapovesti sada. Mi ne smemo da sledimo Hrista nepostojano ili hirovito, samo onda kada nam to donosi neku prednost."

"Mi moramo odlučiti da sledimo Hrista. U svakodnevnom životu moramo slediti Njegov primer, kao što stado s poverenjem sledi svoga pastira. Mi moramo ići za Njime i kroz patnje Njega radi, govoreći, na svakom koraku: 'Ako me i ubije, opet ću se uzdati u njega!' Njegovi životni običaji treba da postanu i naši životni običaji. I kada na taj način budemo pokušavali da postanemo slični Njemu, da svoju volju uskladimo s Njegovom voljom, tek tada ćemo ga otkrivati drugima." (R&H, 12. april 1898)

IX. Literatura

Andrews, J. N. The Three Messages of Revelation XIV, 6-12. 5th ed. rev. Battle Creek, Mich. Review and Herald, 1892.

Ball, Bryan W. The English Connection. The Puritan Roots of Seventh Day Adventist Belief. Cambridge: James Clarke, 1981.

Beale, G.K. The Use of Daniel in Jewish Apokalyptic Literature and the Revelation of St John. Lanham, Md. University Press of America, 1984.

Bruce, F.F. New Testament Development of Old Testament Themes. Grand Rapids, Eerdmans, 1970.

Charles, R.H. Eschatology. New York, Schocken, 1963.

_____ A Critical and Exegetical Commentary of the Revelation of St John. 2. vols. ICC. Edinburgh: T&T. Calrk, 1920.

Damsteegt, P.G. Foundations of the Seventh Day Adventist Message and Mission. Grand Rapids, Eerdmans, 1977.

Daniels, A.G. The Abiding Gift of Prophecy. Mountain View, Calif. Pacific Press, 1936.

Doughan, J.V. Daniel: The Vision of the End. Berrien Springs, Mich. Andrews University Press, 1987.

Emmerson, W.L. The Reformation and the Advent Movement. Hagerstown, Md. Review and Herald, 1983.

Fitch, Charles. Come Out of Her, My People. Rochester, N.Y, J.V.Himes, 1843.

Forestell, J.T. "The Letters to the Thessalonians" The Jerome Biblical Commentary. Ed. R.E. Brown and others. Englewood Cliffs, N.J. Prentice Hall, 1968.

Froom, Le Roy. The Propshetic Faith of Our Fathers, 4. vols. Washington, D.C. Review and Herald, 1950-1954.

Giblin, C.H. The Threat to Faith: An Exegetical and Theological Re-examination of 2. Thessalonians 2. Analecta Biblica 31. Rome, Pontifical Biblical Institute, 1967.

Hasel, Gerhard, F. "Sabbatarian Anabaptists of the Sixteenth Century". Andrews University Seminary Studies 5 (1967) 101-121. 6 (1968) 19-28.

_____ The Remnant: The History and Theology of the Remnant Idea From genesis to Isaijah. 3rd ed. Berrien Springs, Mich. Anrews University Press, 1980.

Ladd, G.E. The Last Things: AAn Eschatology for Laymen. Grand Rapids, Eerdmans, 1978.

LaRondelle, H.K. The Israel of God in Prophecy: Principles of Prophetic Interpretation. Berrien Springs, Mich. Andrews University Press, 1983.

_____ Chariots of Salvation: The Biblical Drama of Armageddon. Washington, D.C. Review and Herald, 1987.

_____ "Babilon: Anti-Christian Empire" In Sympozium on Revelation. Ed. Frank B. Holbrook. Silver Springs, Md. Biblical Research Institute, 1992. Vol 2. pp. 151-176.

Mueller, Richard. Adventisten: Sabbat, Reformation, Studia Theologica Lundensia. Lund. CWK Gleerup, 1979. P. 38.

Nichol, F.D. Answers to Objections. Washington, D.C. Review and Herald, 1952.

Shea, W.H. Selected Studies on Prophetic Intepretation. Silver Springs, Md. Biblical Research Institute, 1982.

_____ "The Mighty Angel and His Message" In Sympozium on RRevelation. Ed. Frank B. Hollbrook. Silver Springs, Md. Biblical Research Institute, 1992. Vol !. 279-326.

Smith, U. The prophecies og Daniel and the Revelation. 2 vols. Rev. ed. Washington, D.C. Review and Herald, 1944.

Strand, K.A. "The Two Witnesses of Rev. 11,3-12" Andrews University Seminary Studies 19 (1981) 127-135.

Walther, Daniel "Were the Albigenses and Waldenses Forerunners of the RTeformation?" Andrews University Seminary Studies 6 (1968) 178-202.

Were, L.F. The Woman and the Beast in the Book of Revelation. Berrien Springs, Mich. First Impression, 1983.

Wesley, John. The Works of John Wesley. 14. vols. London, Wesleyan Methodist Book Room, 1831.

White, Arthur L. Ellen G. White: Messenger to the Remnant. Washington, D.C. Ellen G. White Estate, 1954.

White, James. Bible Adventism. Battle Creek, Mich. Seventh Day Adventist Pub. Assn. 1877. reprinted Nashville, Southern Pub. Assn. 1972.

Wilcox, F.M. The Testimony of Jesus. Washington, D.C. Review and Herald, 1944.

Williams, George H. The Radical Reformation, Philadelphia: Westminster, 1962.

Wordworth, Christopher. Is the Papacy Predicted by St Paul? An Inquiry. Cambridge Harrison Trust, 1985.

24. DRUGI DOLAZAK ISUSA HRISTA

Ričard P. Leman

U v o d

Doktrina o drugom Hristovom dolasku je jedna od osnovnih doktrina Biblije i pojavljuje se još u Starom zavetu. Bilo je najavljeno da će "Dan Gospodnji" biti mračni dan za bezakonike, i dan veselja za one koji se raduju Njegovom dolasku (Isaija 35,4). Međutim, do punog razumevanja drugog dolaska moglo je doći tek posle Njegovog prvog dolaska.

Sam Isus je najavio svoj povratak (Luka 21,27; Jovan 14,1-4) i to obećanje su potvrdili i anđeli poslani da uteše učenike koji su žalosno posmatrali Hristovo uznesenje ma Nebo (Dela 1,11). Taj isti Hristos će se "drugom javiti bez greha na spasenje onima koji ga čekaju" (Jevrejima 9,28). To je bila "blažena nada" Pavla i prvih hrišćana (Titu 2,13).

Iako tačan trenutak drugog dolaska nije poznat (Matej 24,36), Hristos je postavio znake koji će pokazati blizinu Njegovog dolaska (Matej 24,3-33). Da bi se pripremili za ovaj vrhunski događaj, kada će Hristos dati "svakome po delima njegovim" (Otkrivenje 22,12), hrišćani treba da straže i da se mole da budu osposobljeni da stanu "pred sinom čovečjim" u taj dan (Luika 21,36).

Drugi dolazak ima svoje mesto i u nazivu adventista sedmog dana. Pioniri adventizma su smatrali da je verovanje u drugi Hristov dolazak dovoljno važno da se nađe u imenu "malog stada" kada je ono postalo Crkva 1860. godine. Danas Božji narod na Zemlji željno očekuje Isusov povratak na ovu planetu, zajedno s prorocima i apostolima i mnogim vernima iz svih vekova.

I. Drugi dolazak u Bibliji

A. Starozavetna terminologija

1. Dan Gospodnji
2. Izbor Ostatka
3. Uspostavljanje carstva
4. Povratak raja
5. Apokaliptičizam

B. Novozavetna terminologija

1. Parusija
2. Epifanija
3. Apokalipsa

C. Središte nade

1. Nada
2. Maranata
3. Zahvaljivanje
4. Sin čovečji

D. Božje carstvo

1. Transcedentalno carstvo
2. Tajanstveno carstvo
3. Duhovno carstvo
4. Buduće carstvo

E. Način Njegovog dolaska

1. Ličan i doslovan
2. Vidljiv i čujan
3. Slavan i pobedonosan
4. Katakližmičan
5. Iznenadan

F. Znaci drugog dolaska

1. Neki teški tekstovi
2. Znaci u svetu prirode
3. Znaci u svetu morala
4. Znaci u verskom svetu
5. Lažni znaci
6. Pogrešno protumačeni znaci

G. Razlozi za Hristov drugi dolazak

1. Da prikupi svoje izabrane
2. Da vaskrsne umrle
3. Da preobrazi i primi sve svete
4. Da uništi sile zla i sve bezakonike
5. Da dokaže BBožju pravednost
6. Da obnovi Zemlju
7. Da obnovi zajedništvo s Bogom

II. Implikacije doktrine o drugom dolasku

A. Uticaj na svakodnevni život vernika

1. Nada
2. Ljubav
3. Poniznost
4. Svetost

B. Podsticaj za propovedanje evanđelja

1. Vreme Svetoga Duha
2. Vreme blagodati
3. Vreme hitnosti
4. Vreme duhovnih darova

C. Duhovna priprema za Hristov dolazak

D. Prividno odlaganje

E. Zaključak

III. Istorijski pregled

- A. Apostolski period
- B. Prenikejski period
- C. Poslenikejski period do Reformacije
- D. Reformacija
- E. Od Reformacije do devetnaestog stoleća
- F. Savremeno doba
- G. Adventisti sedmog dana

IV. Komentari Elen G. Vajt

A. Drugi dolazak u Bibliji

1. Središte naše nade
2. Božje carstvo
3. Način Hristovog dolaska
4. Znaci Hristovog drugog dolaska
5. Razlozi drugog Hristovog dolaska

B. Implikacije doktrine o drugom Hristovom dolasku

1. Uticaj na svakodnevni život vernika
2. Duhovna priprema za drugi dolazak
3. Prividno odlaganje

C. Istorijski pregled

- [1. Apostolski period](#)
- [2. Poslenikejski period do Reformacije](#)
- [3. Reformacija](#)
- [4. Od Reformacije do devetnaestog stoleća](#)

[V. Literatura](#)

I. Drugi Hristov dolazak u Bibliji

Tema o drugom Hristovom dolasku pojavljuje se i u Starom i u Novom zavetu.

A. Starozavetna terminologija

Starozavetni autori su duboko uvereni da će Bog, isto onako kao što je izbavio svoj narod iz Egipta, izbaviti svoje verne sledbenike i iz okova ovoga sveta na "dan Gospodnji" (Isaija 13,6.9; Jezekilj 13,5).

1. Dan Gospodnji

Centralna tema starozavetne eshatologije (doktrina o eshatonu – o kraju) je Gospodnji dolazak (Andreasen 31-45). Proroci često govore o "tome danu" (Zaharija 14,9), o "tim danima" (Joilo 2,29), ili, kao Danilo, o "vremenu" kada će doći spasenje (Danilo 12,1). "Dan Gospodnji" je bio očekivan kao prekretnica u istoriji, kao dan velikih promena na društveno-političkom i kosmičkom nivou. Gospodnji dolazak će pokrenuti novo stvaranje. Pošto je Gospod i Stvoritelj, On je gospodar istorije; On će je dovesti kraju (Amos 4,13; Otkrivenje 14,6.7).

Katastrofe koje se događaju jedna za drugom i žalosno moralno stanje Izrailja i ostalih naroda zahtevaju božansku intervenciju. Međutim, kraj ne dolazi kao posledica političkih, društvenih ili moralnih zala. On se događa zato što Gospod dolazi. Tragedija se krije u apatiji naroda, koji nastavljaju da idu svojih putevima, ne uzimajući u obzir Gospodnji dolazak. Proroci opominju Izrailja i narode da "traže Gospoda" (Sofonija 2,1-3), jer bez pripreme neće biti u stanju da izađu pred Gospoda i da opstanu suočeni s Njegovom svetošću. Amos kao da sjedinjuje poruke svih proroka kada uzvikuje: "Pripravi se, Izrailju, da sretnoš Boga svojega!" (Amos 4,12).

a. Istorijski događaj. Gospodnji dolazak se ne može odvojiti od istorije. To nije dolazak izvan vremena, već Gospodnji prodor u istoriju. Sadašnji istorijski događaji imaju svoje značenje; oni najavljuju veliku teofaniju (manifestacija Boga). Ona se može uporediti s krunisanjem suverena koji je savladao sve svoje neprijatelje.

Ovaj dolazak se može naslutiti po činjenici da se Bog već sada približava svojoj deci koja ga slave (2. Mojsijeva 20,24). On ulazi u svoj sveti Hram i Njegovi sledbenici slave Njegovu prisutnost (Psalam 24,7-10).

Bog se pojavljuje u istorijskim zbivanjima da bi izbavio ili kaznio svoj narod. Njegov dolazak je radostan i strašan događaj (Isaija 35,4; Amos 5,18-20).

Bog se može pojaviti i preko svoga pomazanika Šiloha (1. Mojsijeva 49,10), preko "Kneza mira" (Isaija 9,6), preko Onoga na kojemu počiva Duh Gospodnji

(Isaija 11,2), preko onoga koji će vladati u Gospodnjem veličanstvu i Gospodnjoj snazi (Mihej 5,1-3).

Bog konačno dolazi da bi ispunio obećanje o eshatonu. Svi ostali dolasci su samo garancija tog konačnog dolaska. On dolazi pri "kraju dana" (be aharit hayyamim) da bi pokazao svoju carsku silu i da bi obnovio sve što je stvoreno za radost onih koji ga čekaju (Mihej 4,1-4).

b. Vrhunski događaj. Konačni dolazak Gospodnji je najavljen kao vrhunac svega, vrhunac posle kojega više nema povratka. Prorok ga predstavlja kao "dan kada je mrak i tama" (Joilo 2,2; Amos 5,18; Sofonija 1,15), kao dan straha i gneva (Sofonija 1,18; 2,2), kao "dan kada će biti tuga i muka" (Sofonija 1,15), kao "dan osвете" (Isaija 34,8; Jeremija 46,10), kao dan odmazde (Osija 9,7) i kao dan kazne (Isaija 10,3).

Katastrofe koje su zadesile Izraelja i okolne narode kao da su izražene Jeremijinom trilogijom mača, gladi i pomora (Jeremija 14,12), koja u međuvremenu predstavlja zalog konačnog suda, predznak konačnog dana Gospodnjega koji će goreti kao peć (Malahija 4,1-3). Konačni dan nije neki lokalni događaj od kojega se može pobeći, jer će cela Zemlja biti obuhvaćena Gospodnjim dolaskom (Isaija 2,12-19; Sofonija 3,8; Malahija 4,1). Svaki čovek će morati da se suoči s Božjim sudom (Amos 5,18-20).

c. Dan suda. Prorok naglašava etičku komponentu Gospodnjeg dolaska. Gospod Bog Svemogući dolazi da sudi svom narodu i svim narodima. On dolazi da osudi nevernost svom zakonu, prema kojemu su ljudi postupali s prezirom, i da ponovo uspostavi pravdu. Preljuba, silovanje, nasilje, laži i tlačenje zahtevaju kaznu (Amos 2,7; Malahija 3,5). Čak je i u religijske običaje umešana oholost, umešan prezir (Malahija 1,6-14; 3,7-9). Bog će svakome platiti prema njegovim delima (Isaija 59,18) i svi će bezakonici goreti kao strnjika u taj veliki dan (Malahija 4,1).

Ali, iako je Gospod sveti Bog koji kažnjava greh, On je istovremeno i Bog milosti koji oprašta i spasava (2. Mojsijeva 20,5.6; Isaija 6,6.7). Oni koji su se pokajali i sklopili zavet s Njime (Jeremija 31,31-34) dobiće spasenje (Isaija 59,20; Jeremija 26,13; Jezekilj 18,31.32). Ostatak će se spasti.

2. Izbor Ostatka

Sama ideja o ostatku nagoveštava neki katastrofalni događaj koji uništava sve, ostavljajući samo nekolicinu preživelih. Amos opisuje ostatak kao "dve golenice" ili "kraj od uha" koji pastir istrgne iz usta lavu (Amos 3,12), kao "glavnju istrgnutu iz ognja" (Amos 4,11). Za Isaiju, to su nekoliko maslina koje ostaju na drvetu posle tresenja (Isaija 17,5.6). Gerhard Hasel je pokazao da je ova tema povezana sa izveštajem o Potopu (1980, 374.375). Ostatak se ponovo pojavljuje u Isusovom eshatološkom govoru (Matej 24,37-41) u vezi sa Potopom i sa krajem sveta.

Od tog malog ostatka, od panja oborenog drveta (Isaija 6,13), pojaviće se novo čovečanstvo. Dajući svome sinu ime Searjasuv, Isaija je izrazio misao da će se samo ostatak spasti, oni koji ostanu verni Gospodnjem zavetu (Isaija 7,3; 10,21).

Prorok naglašava činjenicu da će ostatak samo delimično biti sačinjen od Izrailjaca (Amos 9,12). U njemu će biti i pripadnika drugih naroda (Isaija 56,6.7). Izbor ostatka ne može se u tolikoj meri pripisati njegovoj pravednosti, koliko Božjoj vernosti. Božja blagodat stvara novu zajednicu putem Božjeg zaveta. Ostatak nije posledica nekog dugog istorijskog procesa sazrevanja, već Božjeg prodiranja u istoriju (Hasel 1980, 396. Vidi Ostatak/Tri anđela I-IV!).

3. Uspostavljanje carstva

Eshatološka nada Izraija usredsredila se na obnavljanje carstva koje će trajati večno i nikada neće biti uništeno (Danilo 2,44). To carstvo će biti carstvo davidskog Mesije, u skladu s obećanjem (2. Samuilova 7,12-16).

Ovo carstvo je predstavljeno na dva međusobno suprotstavljena načina. S jedne strane, ono nastaje skromno, pod vodstvom karizmatičnih careva, čije su zajedničke osobine naglašene skromnim poreklom, i koji onda izlaze da postignu velike pobeđe uz pomoć vere. Jakov, Josif, Samson i Samuilo primili su plodove vere, i verom postižu pobeđe nad slabostima. Slučajevi nejasnog i skromnog porekla pojavljuju se u pričama o Gedeonu, Jeftaju, Saulu, pa čak i Davidu (Mihej 5,1.2), ljudima koji su poticali iz jednostavnih i skromnih porodica. Ovi sveti ljudi su zadobili vlast ne svojom ličnom sposobnošću ili silom, već zato što je Božji Duh počivao na njima (Zaharija 4,6). To je trebalo da bude i sudbina šibljike koja će izrasti iz suhog panja, kao što je najavio prorok Isaija (Isaija 11,1.2;; 53,2).

Posle nagoveštenih carstava dolazimo do vladavine Sina čovečjeg. Njegovo carstvo, radikalno superiornije prirode, najavljeno je već u Danilu 2,44.45. ali je jasno definisano tek u Danilu 7,13. Vladalac koji dolazi na oblacima nije niko drugi već sam Bog (Jezekilj 1,4; 10,3.4). Jevrejski nacionalizam je nadmašen jednom sveopštom i transcendentnom perspektivom. Carstvo dolazi odozgo, zajedno s Onim koji stoji na oblacima nebeskim.

4. Povratak Raja

Posle vavilonskog robovanja, koje je predstavljalo vrhunac otuđenja, doći će do velikog vraćanja, Boga narodu i naroda Bogu. Ovo vraćanje je predstavljeno skoro rajskim opisima, stanjem savršene komunikacije sa Bogom.

Isaija i Jezekilj jasno najavljuju obnavljanje edemskih uslova (Isaija 51,3; Jezekilj 36,35). Kiše će padati na vreme (Jezekilj 34,26; Joilo 2,23), a polja će rađati obilno (Isaija 30,23; Jezekilj 34,27; Joilo 3,18; Amos 9,13; Zaharija 8,12). Očekivana dužina života će biti neobično dugačka (Isaija 65,20), vladaće mir među životinjama (Isaija 11,6-8) i ljudima (Isaija 2,4; Mihej 4,3.4). Sam Bog, kao Pastir, staraće se o svom narodu (Isaija 40,11), i vladati u Sionu (Isaija 52,7). Zla će nestati. Pokrenuti novim duhom, pripadnici Božjeg naroda verno će slediti božanske naloge (Jezekilj 36,25-27). Ponovo će se uspostaviti prva ljubav (Osija 2,16-20).

5. Apokaliptičizam

Ova nova era ne izrasta iz stare. To je novo stvaranje. Sadašnje vreme je pod upravom zla; spasenje se mora pojaviti spolja.

I zato, prorok Danilo opisuje istoriju s božanske tačke gledišta (Danilo 2). Tumačeći Navuhodonosorov san o metalnom liku, on najavljuje redosled svetskih carstava i kataklizmički način na koji će doći kraj. Počinjući s novovavilonskim carstvom (605-539. godine pre Hrista),

on najavljuje Medo-Persiju (538-331. godine pre Hrista), helenističko (331-168. godine pre Hrista) i Rimsko carstvo (168. pre Hrista do 477. posle Hrista) koje će dolaziti jedno za drugim. Nijedna druga imperija neće nastati posle Rima, ali će različiti narodi prodirati na njegovu teritoriju. Konačno, posle razdoblja podeljenih naroda, nastaje carstvo, predstavljeno Kamenom, koje uspostavlja sam Bog. Ono uništava sva druga carstva i traje doveka (Danilo 2,36-45). Isus Hristos je samoga sebe izjednačio s Kamenom (Luka 20,17.18).

Kada izrazi svoju zabrinutost zbog duhovnih posledica ovog prikaza, prorok dobija i podatak da će zlo biti u obilnoj meri zastupljeno. U povezanim viđenjima u sedmom i osmom poglavlju, Danilo ista carstva vidi u obliku strašnih životinja, koje proždiru, kidaju na komade i govore velike reči (Danilo 7,4-8). Konačni izdanak poslednje zveri, mali rog, proširuje svoje delovanje na religijski svet, tlači svece Višnjega, pomišlja da promeni vremena i zakone (Danilo 7,23-25). Baca istinu na tlo (Danilo 8,9-12). Ovde Danilo najavljuje način na koji će papinstvo, duhovni Rim, preuzeti političku vlast i delovati u toku mnogih stoleća.

Takvo tlačenje zahteva kaznu (Danilo 7), koja je i izrečena nad osionim malim rogom. I tako se ponovo uspostavlja sveopšti autoritet Sina čovečjega.

Data je početna tačka ovog suda: posle 2300 dana i noći. U skladu s načelom dan za godinu, biće to posle 2300 godina (Shea 56-88; Schwantes 462-474). Završni trenutak izgleda vrlo daleko, ali je u skladu s viđenjima u drugom i sedmom poglavlju, koja nagoveštavaju da će božanska aktivnost započeti posle bezakoničkih aktivnosti poslednje sile. Pažljivo proučavanje veza između ovog proročanstva i 70 sedmica iz Danila 9. navodi na utvrđivanje 1844. godine kao početne godine preadventnog suda (Vidi Hasel 1986, 378-461; Vidi Sud III.B.1.a; Svetilište III. C.2.a; Ostatak/Tri anđela V.B!)

Ovaj preadventni sud se podrazumeva u Isusovim izjavama o kraju sveta. Kada kraj bude došao, već se zna ko su ovce i ko su jarci (Matej 25,32.33); zna se ko je pšenica, a ko kukulj (Matej 13,30). U Starom zavetu, kao i u Novom, nema konačne odluke bez pažljivog ispitivanja činjenica (Jov 10,6; 1. Mojsijeva 6,5.12; 5. Mojsijeva 17,4; 19,28).

Ovo su, dakle, ukratko obrađeni trendovi u starozavetnoj misli o eshatološkim očekivanjima. Oni sačinjavaju i okvir nade u Novom zavetu.

B. Novozavetna terminologija

Novi zavet je u različitim oblicima sačuvao starozavetne izjave o "danu Gospodnjem", posebno ih primenjujući na drugi Hristov dolazak. To je razlog što i sam Isus, govoreći o svom povratku, upotrebljava izraze kao što "na taj dan" (Matej 7,22), ili "'u te dane" (Matej 24,19). Biće to "poslednji dan" (Jovan 6,39) i "dan suda" (Matej 10,15). Apostol Pavle ga prepoznaje kao "dan gneva" (Rimljanima 2,5), i kao "dan našeg Gospoda Isusa Hrista" (1. Korinćanima 1,8). Apostol Petar ga naziva "dan Božji" (2. Petrova 3,12).

Rečnik Novog zaveta koji se odnosi na ovu temu mnogo je raznovrsniji od starozavetnog. Da bi progovorio o poslednjem danu u istoriji, o danu kada će Hristos doći, Novi zavet se služi grčkom rečju "parusija" "epifanija" i "apokalipsis". Ove reči naglašavaju transcendentalnu stranu Mesijinog drugog dolaska (Vidi Fagal 46-64).

1. Parusija

U helenističkom svetu, pojam parusija je imao dvostruko značenje. Njime se označavala prisutnost, ali i dolazak koji će nadoknaditi prazninu nastalu neprisućnošću. Upotrebljavala se i za epifaniju nekog boga. Hrišćani su prisvojili ovaj pojam i dali mu svoje, novo značenje.

Novi zavet označava Hristov dolazak na različite načine. Pavle se služi izrazom "dan Gospodnji" kao ekvivalentom parusije (1. Solunjanima 4,15; 5,2). Petar se služi sa oba izraza istovremeno kada govori o "parusiji dana Gospodnjega" (2. Petrova 3,12). Prema tome, parusija je postala eshatološki izraz povezan s "danom Gospodnjim" u Starom zavetu.

Parusija ukazuje i na carski karakter događaja. Naglašena upotreba titule Kirios – Gospod u vezi s parusijom pripada carskom protokolu (1. Solunjanima 4,16.17). U vezi s time spominju se kruna, radost (1. Solunjanima 2,19), okupljanje vernih, koji izlaze da dočekaju carsku povorku (1. Solunjanima 4,17). Carsko značenje reči nastavlja se u Novom zavetu: parusija će uništiti sva poglavarstva i sve neprijateljske vlasti, uključujući i Sotoninu, vlast Nečastivoga, ali i samu smrt. Pošto svi neprijatelji budu uklonjeni, sve će biti dovedeno u pokornost Hristu (1. Korinćanima 15,24-26). U Novom zavetu parusija je slavna i carska pojava Hristova.

2. Epifanija

Glagol "epiphaino" – pokazati se, pojaviti se – i njegova izvedenica "epiphaneia" – pojavljivanje, otkrivanje – često se pojavljuju u Novom zavetu. Imaju bogato značenje, koje nam pomaže da shvatimo kako su prvi hrišćani zamišljali Hristov dolazak. Dva od četiri značenja glagola odnose se na svetlost koja sija u tami (Luka 1,79; Dela 27,20). Ostala dva naglašavaju vidljivi, приметljivi karakter Božje blagodati i ljubavi u osobi Isusa Hrista u vreme Njegovog prvog dolaska (Titu 2,11; 3,4).

Imenica se pojavljuje u pastoralnim poslanicama da istovremeno opiše Hristovo pojavljivanje pre Pedesetnice (2. Timotiju 1,10) i Njegov drugi dolazak u vreme kraja (1. Timotiju 6,14). Prema tome, ove reči govore o Hristovom utelovljenju, o Njegovom pojavljivanju prilikom vaskrsenja i prilikom Njegovog drugog dolaska. Ovo trostruko značenje usmerava pažnju i veru prve Crkve na vidljivu prirodu Hristovog drugog dolaska.

Kontekst upotrebe imenice epifanija u 2. Timotiju 4,1.8. naglašava neminovni eshatološki karakter očekivanja. U obliku priznanja vere, Hristovo pojavljivanje je povezano s poslednjim sudom. Povezivanje "elpis" – nade, "epiphaneia" –pojavljivanja i "doxa" – slave, u Titu 2,13. naglašava očekivanje nekog vidljivog događaja. Kada se tome svedočenju doda najavljuvanje pojave čoveka bezakonja pre Hristovog drugog dolaska (2. Solunjanima 2,8), reč epifanija naglašava vidljivu prirodu Hristove pojave u vreme kraja.

3. Apokalipsa

Pojam "apokalypsis" – otkrivenje, apokalipsa, upotrebljava se u Novom zavetu da pokaže da je nešto, do tada sakriveno, sada postalo otkriveno. Pojam je upotrebljen i za opis "tajne spasenja" (Rimljanima 16,25) "evanđelja" (Galatima 1,12) i plana koji se mora ispuniti (Galatima 2,2).

Izraz se odnosi i na pojavljivanje. Taj smisao postaje vidljiv kada god reč označava slavni drugi dolazak Isusa Hrista sa Neba. Hristova slava je još sakrivena (Luka 17,30). Ona se može videti jedino očima vere (Efescima 1,17.19), ali će se jednoga dana pokazati (Dela 3,21). Onaj koji treba da dođe, zaista će doći. On će se spustiti s Neba u svoj svojoj slavi (2. Solunjanima 1,7; 1. Petrova 4,13). Vernici žive očekujući taj dan (1. Korinćanima 1,7; 1. Petrova 1,7).

C. Središte nade

Ovo ispitivanje rečnika i osnovnih tema Staroga i Novoga zaveta koje se odnose na kraj sveta pokazalo je da nada u Gospodnji dolazak u Starom zavetu i nada u Hristov drugi dolazak u Novom zavetu predstavljaju kulminaciju celokupne biblijske eshatologije.

1. Nada

Duboka čežnja za drugim Hristovim dolaskom oseća se u svim delovima Novoga zaveta. Ona je povezana sa nadom u pravednost (Galatima 5,5), u slavu (Kološanima 1,27), u vaskrsenje (Dela 24,15), u spasenje (1. Solunjanima 5,8) i u večni život (Titu 1,2). Utemeljena je na samom Bogu (1. Timotiju 4,10), i na Isusovom obećanju da će ponovo doći (Jovan 14,3.28). On sam najavljuje svoju slavu (Matej 24,30) i obećava da neće biti nepravedni sudija koji zanemaruje one koji mu se obraćaju sa suzama i dan i noć (Luka 18,6-8). Strpljivost onih koji se oslanjaju na Njega sve do kraja, neće biti uzaludna (Matej 10,22).

Međutim, "blažena nada, javljanje slave našega velikoga Boga i Spasitelja Isusa Hrista" (Titu 2,13) ne sme se zameniti s običnom ljudskom nadom. Nada, u opštem značenju te reči, to je težnja, želja koja treba da se ispuni u budućnosti. Ona želi nešto što sada nema, što je još nesigurno.

Biblijska nada, sa druge strane, ima siguran lenger (Jevrejima 6,19). On se krije u moćnim Božjim delima u prošlosti: Bog je izbavio svoj narod iz Egipta; Isus Hristos "je došao svojim" (Jovan 1,11), umro za naše grehe i vaskrsnuo za naše opravdanje (Rimljanima 4,25). Biblijska nada stoji na toj steni, koja je "sila Božja, koju učini u Hristu, kada ga podiže iz mrtvih, i posadi sebi s desne strane na nebesima" iznad svih zemaljskih sila (Efescima 1,20.21). To je živa nada, utemeljena na sadašnjem suverenitetu Isusovom, koji je postao naš Gospod i Hristos (Dela 2,36), koji je "ušao napred za nas" u nebesko Svetilište (Jevrejima 6,19.20).

Hrišćanska nada je utemeljena na nečemu što je već postignuto, o čemu sam Hristos svedoči (1. Korinćanima 15,19.20). Preko Svetoga Duha (Rimljanima 5,5) Bog nade poziva izabrane (Efescima 1,18) i ispunjava njihova srca nadom (Kološanima 1,27). Bez Boga ne bismo imali ništa čemu bismo se mogli nadati (Efescima 2,12), sa Bogom, nada nam jača veru i podstiče ljubav (Kološanima 1,4.5).

2. Maranata

Eshatološka nada je uvek bila draga srcima hrišćana. Trajnost prastare aramejske formule "maran atha" (1. Korinćanima 16,22) u crkvenoj tradiciji svedoči u korist te činjenice. Ova molitva "da dođe naš Gospod" održala se u svom prvobitnom obliku, kao i molitva koju je Isus izgovorio na aramejskom jeziku (Oče naš- abba- Marko 14,35). Maran atha je prevedena na grčki jezik u Otkrivenju 22,20.

Važnost ove molitve u bogoslužju prve Crkve pokazuje koliko je očekivanje drugog Hristovog dolaska bilo živo u to doba. Hristov dolazak je bio naglašavan i u službi Gospodnje večere: apostol Pavle kaže da učestvovanje u uzimanju hleba i čaše predstavlja objavljivanje vere u drugi dolazak Isusa Hrista (1. Korinćanima 11,26). I očekivanje i najavljivanje drugog dolaska našlo je tako svoje pravo mesto u liturgiji prve Crkve.

3. Zahvaljivanje

Zahvaljivanje je zauzimalo važno mesto u liturgiji prve Crkve, posebno u službi Gospodnje večere. Apostol Pavle je zahvaljivanje upotrebljavao kao uvod u svoje poslanice crkvama. Zahvaljivanje sadrži elemente vere zajedničke svima koji je izražavaju. Kada se apostol obraćao crkvama i pisao o izražavanju zahvalnosti Bogu, njegovi čitaoci su mogli da odgovore rečju: Amin!

Najveći deo izraza zahvalnosti se završavao podsećanjem na drugi Hristov dolazak (1. Korinćanima 1,7; Efescima 1,10; Filibljanima 1,6; 1. Solunjanima 1,10; 2. Solunjanima 1,7-10; 1. Petrova 1,5). Spominjanje drugog dolaska u formuli zahvaljivanja pokazivalo je da je drugi dolazak predstavljao srž vere i bogoslužjenja u apostolskoj Crkvi. Za Crkvu, trenutni "dolazak" Isusa Hrista među svoje vernike u obliku izlivanja Svetoga Duha predstavljao je zalag budućeg nasledstva (Efescima 1,13.14). Dolazak Svetoga Duha nije predstavljao konačno ispunjenje obećanja, i dalje je trebalo da se Sin čovečji pojavi na nebeskim oblacima.

4. Sin čovečji

Isus se često služio titulom "Sin čovečji". Izraz potiče iz teksta u Danilu 7,13. u kojemu se Sin čovečji pojavljuje kao eshatološko biće, snabdeveno božanskim atributima, ispunjavajući carsku mesijansku ulogu (Ferch 174). To je potvrđeno spominjanjem oblaka na kojemu putuje i naglašavanjem Njegove vlasti da sudi (Danilo 7,13.14).

Titula "Sin čovečji" koju je Isus pripisao sebi, pomaže nam da objasnimo parusiju. Uzimajući ovu titulu, Isus je najavio svoj identitet; formula je objašnjavala konkretni aspekt Njegovog zemaljskog postojanja. Na isti način On objašnjava kako i zašto će se vratiti na Zemlju. Prvo, Onaj koji mora da dođe je Onaj isti koji je došao; vaskrsli Hristos je prepoznat po svojim ljudskim karakteristikama (Luka 24,30.31.41-43; Jovan 20,20.27). Drugo, odnesen je u slavu na oblacima nebeskim (Dela 1,9) i na slavnom oblaku će se i vratiti (Otkrivenje 1,7). Obavljajući uloge koje spominje tekst u Danilu 7, On će doći da sudi svetu (Matej 25,31-33). Konačno, zbog dobro poznatih veza između drugog i sedmog poglavlja Knjige proroka Danila, On mora da dođe na kraju istorije ovoga sveta. Isus je sebe predstavio kao Kamen koji udara u podnožje simboličkog lika koji predstavlja carstva ovoga sveta i satire ga u prah (Danilo 2,34; Luka 20,18). Dolazak Sina čovečjeg u slavi i veličanstvu označiće konačno i večno uspostavljanje Božjeg carstva (Matej 25,31).

D. Božje carstvo

Najavljivanje Božjeg carstva zaslužuje posebno mesto, jer nada u carstvo zauzima centralno mesto u starozavetnoj eshatologiji. Ako Gospod vlada Zemljom i narodima (Psalam 29; 47; 74; 89; 93; 96-99), onda se Njegovo večno carstvo mora uspostaviti (Danilo 2,34.44), i ono će biti uspostavljeno na veliki dan Boga Svedržitelja (Zaharija 14,9; Avdija 15. 21; Isaija 2,12-21; 24,21-23). Mnogo pre osnivanja Davidove monarhije, Božje carstvo je bilo slavljeno u pesmama (2. Mojsijeva 15,1-18; 4. Mojsijeva 23,21.22; 5. Mojsijeva 33,5). Isusovo učenje u Novom zavetu pripisuje Božjem carstvu još mnogo važniju ulogu.

1. Transcendentalno carstvo

Evandjelja na više od stotinu mesta spominju Isusove izreke o carstvu (Marko 1,15; Luka 9,60; 22,18). U Evandelju po Mateju Isus posebno govori o nebeskom carstvu (32 puta, Matej 3,2;

7,21; 8,11). Ova posebna karakteristika Matejevog pisanja ponekad se pripisuje njegovom staranju da ne povredi svoje jevrejske čitaoce, koji bi mogli da budu ozlojeđeni zbog prečeste upotrebe Božjeg imena. Međutim, Matejevo biranje ovog naziva izgleda da je pre utemeljeno na teološkim, a nego na psihološkim razlozima.

U Isusovo doba Jevreji su očekivali Mesiju i Njegovo zemaljsko carstvo. Čak i posle Isusovog vaskrsenja, učenici su i dalje očekivali obnavljanje zemaljskog Izrailja (Dela 1,6). Suprotno njima, Matej naglašava nebesko carstvo da bi podvukao njegovu transcendentalnu prirodu, njegovo nebesko umesto zemaljsko poreklo. Jovan ide i korak dalje od Mateja i Marka i navodi Isusove reči, izgovorene pred Pilatom: "Carstvo moje nije od ovoga sveta!" (Jovan 18,36)

Isus nije objavljivao da će Njegovo carstvo biti uspostavljano postepeno, zahvaljujući ljudskim naporima, čak ni naporima onih koji su posvećeni Svetim Duhom. Njegovo carstvo je po svojoj prirodi različito od carstava ovoga sveta: to je buduće carstvo, koje će biti uspostavljeno kada Sin čovečji bude došao u parusiji (2. Timotiju 4,1). To je Isus jasno objavio u priči o sejaču. Nebesko carstvo, kaže On, može se uporediti s čovekom koji seje dobro seme. Taj sejač je Sin čovečji, i to carstvo je Božje nebesko carstvo (Matej 13,24-30). Sin čovečji mora da dođe s Neba sa svojim carstvom (Matej 16,28). Upravo zato je Isus pozvao svoje učenike da se mole: "Da dođe carstvo tvoje!" (Matej 6,10)

2. Tajanstveno carstvo

Isus je istakao da je Njegovo carstvo već prisutno među Njegovim učenicima (Luka 17,20.21). Tamo gde je Isus, tamo je i Njegovo carstvo (Matej 12,28). Oni koji su nanovo rođeni, mogu da ga vide (Jovan 3,3). To je tajna otkrivena jedino vernicima (Marko 4,11). To nije carstvo slave, već carstvo blagodati, koje se sada vidi jedino verom. Po priči o gorušičnom semenu nebesko carstvo je malo, ne veće od semena gorušice (Matej 13,31.32).

Neki, povodeći se na crkvenim ocima, upotrebili su ovu priču da bi opisali rasteenje Crkve, koju su smatrali Božjim carstvom. Ali, Isus ovde ne govori o rasteenju. On upoređuje dve etape carstva: seme i stablo. Iako malo, slabo i lomljivo, kao što Hristovo carstvo izgleda sada, jednoga dana će biti snažno i slavno. Slava pravednika će se tada pokazati, u carstvu Boga i Oca (Matej 13,43).

Više od bilo kojeg drugog biblijskog pisca, apostol Pavle naglašava buduće carstvo slave. Oni koji ulaze u njega, moraju da prođu kroz iskustvo patnji (Rimljanima 8,17; 2. Solunjanima 1,5; 2. Timotiju 4,17.18). Sa određenom dozom ironije Pavle ukorava Korinćane koji su zamišljali da se zahvaljujući svojim karizmatičkim iskustvima već nalaze u carstvu slave. On ističe teškoće kroz koje i dalje prolazi u ovom svetu (1. Korinćanima 4,8.9).

Za Pavla carstvo predstavlja određeni paradoks. To je slavno carstvo (Efescima 1,20-22), ali vernik u njega ulazi kroz vrata nevolja (Dela 14,22; 2. Solunjanima 1,4.5). Izabrani Božji su već preneseni u to carstvo i sede u nebeskim mestima sa Isusom Hristom (Kološanima 1,13; Efescima 2,6). Međutim, njihov život, kao i slava carstva, ostaje sakriven. Oni neće biti otkriveni sve dok se Isus ne bude pojavio u svojoj slavi (2. Solunjanima 1,7; Kološanima 3,3.4)

Ovde dole na Zemlji, građani carstva se ne prepoznaju po svojoj blistavoj slavi, po svojim govorničkim sposobnostima (1. Korinćanima 2,1.4), ili po načinu na koji jedu i piju, već po svojoj pravednosti, smirenosti i radosti, po rodovima Duha (Rimljanima 14,17). U tom smislu se

može govoriti o duhovnom carstvu koje postoji kada Sveti Duh vodi svakog pojedinačnog vernika.

3. Duhovno carstvo

Prema apostolu Pavlu, naslednici carstva ne čine bezakonje (1. Korinćanima 6,9.10), već se pokoravaju Božjem zakonu, koji se na najuzvišeniji način izražava ljubavlju (Galatima 5,16-23).

Isus je potvrdio da čovek ukoliko želi da uđe u Njegovo carstvo mora da bude rođen od Duha (Jovan 3,5). One koji su se obratili, koji su primili krštenje vodom i Duhom, On sa dobrodošlicom dočekuje u Božjem carstvu. Prema tome, ovo carstvo je na dohvata ruke siromašnima duhom, onima koji su, kao deca, spremni da prime pouke o carstvu (Marko 10,14). Kao nekada carinici i bludnice, oni su se pokajali i poverovali u Isusa (Matej 21,31.32).

Neće svi koji Isusa nazivaju Gospodom ući u Božje carstvo, već samo oni koji ispunjavaju volju nebeskog Oca (Matej 7,21-23). Carstvom se upravlja po Božjem zakonu (Matej 5,17-20) i zato svaki koji želi da uđe u život treba da drži zapovesti (Matej 5,21-43; 19,17).

Pristup u carstvo se stiče blagodaću, koja je ponuđena svima (Jovan 3,16) kao i svadbena ruho (Matej 22,11). Međutim, gosti koji odbiju svadbenu ruho pokazuju time da ne zaslužuju carstvo (Matej 22,13.14). Sa druge strane, oni koji steknu iskustvo s božanskom blagodaću ne mogu drukčije nego da tu istu blagodat, tu istu ljubav, pokažu svojim bližnjima (Matej 25,31-46; 18,21-35). Kada Sin čovečji bude došao, platiće svakome prema delima koja je učinio (Matej 16,27. Vidi Spasenje III.C.1.2!).

4. Buduće carstvo

Kada se jednoga dana približavao Jerusalimu, Isus je nekim ljudima koji su očekivali skoro osnivanje Božjeg carstva ispričao priču. U priči je neki plemić otišao u daleku zemlju da primi carsku vlast, a posle toga je nameravao da se vrati na svoje imanje (Luka 19,11.12). Ovom pričom Isus je želeo da osvedoči svoje slušaoce da Božje carstvo neće doći tako skoro. Kao i taj car, i On je morao da ode u daleku zemlju i da se posle toga vrati.

Neki teolozi su na temelju te činjenice zaključili da se Isusova pojava posle vaskrsenja može smatrati Njegovim drugim dolaskom. Međutim, kada je odlazio na Nebo, Isus je rekao svojim učenicima da čekaju Njegov drugi dolazak (Dela 1,7-11). Prema tome, Isusova pojava posle vaskrsenja ne može se smatrati Njegovim drugim dolaskom.

Još od prvog stoleća Crkva je očekivala carstvo koje treba da dođe. Sve dok smrt bude vladala na ovoj Zemlji, Hristova vladavina neće biti potpuno uspostavljena (1. Korinćanima 15,24-26). Prema apostolu Petru, nevernici nemaju pravo kada misle da je Hristovo obećanje o drugom dolasku uzaludno. Isto onako sigurno kao što je pretpotopni svet bio uništen Potopom, poslepotopni svet će biti uništen vatrom Gospodnjeg dolaska. I tada će biti stvorena nova Zemlja i razapeto novo nebo, gde pravda živi (2. Petrova 3,3-13). Jovan je zabeležio prekrasno Isusovo obećanje: "Da se ne plaši srce vaše, verujte Boga i mene verujte... i kada otidem i pripravim vam mesto, opet ću doći i uzeću vas k sebi, da i vi budete gde sam ja." (Jovan 14,1-3) Jedino konačna i potpuna veza sa Bogom će označiti kraj bedi ovoga sveta (Otkrivenje 21,1-5).

E. Način Hristovog dolaska

Pošto smrt i vaskrsenje Isusa Hrista osiguravaju konačnu pobjedu, pisci Novog zaveta izjavljuju da mi živimo u posljednje vreme (Jevrejima 1,2; 9,26; 1. Korinćanima 10,11; Jakov 5,3; 1. Petrova 1,20). Ove ozjave su navele neke teologe da zaključe da drugi Hristov dolazak neće biti doslovan, i da će se Hristos pokazati putem prisutnosti svoga Duha u Crkvi. U skladu s ovim mišljenjem, dolazak Hristovog carstva će biti predstavljen pobjedom moralnih načela hrišćanstva.

Hristovo vaskrsenje je označilo početak nove ere – ere "posljednjih dana" (Dela 2,17; Jevrejima 1,2). Kraj se približio, jer je Hristos objavio posljednji period istorije ovoga sveta. Vreme više ne označava odlaganje, već očekivanje (2. Petrova 3,9); ono juri ususret slavnoj eksploziji parusije (Rimljanima 13,11.12). Zato vernici mogu s poverenjem da čekaju da budu primljeni u obećane nebeske stanove (2. Korinćanima 5,1-5; Jovan 14,1-3).

Na taj način Novi zavet može na logičan i razumljiv način da objavi da će Hristov drugi dolazak biti:

1. Ličan i doslovan

Evandjelja tvrde da se Razapeti sam javio svojim učenicima posle svog vaskrsenja. Isus iz Nazareta se lično pojavio pred njima (Marko 16,9; Luka 24,25-43). Pozvao je Tomu, koji je posumnjao, da dotakne Njegove rane (Jovan 20,26.27). Isus je otišao u slavu pošto je 40 dana dokazivao svojim učenicima da je stvarno živ (Dela 1,3).

Učenicima, koji su bili uznemireni zbog ponovnog rastanka, anđeli su objavili da će taj isti Isus doći ponovo na isti način na koji je i otišao na Nebo (Dela 1,11). Sin čovečji je otišao na oblacima; On će se i vratiti na oblacima nebeskim sa silom i slavom velikom, u skladu sa svojim obećanjem (Matej 26,64; Marko 13,26; Otkrivenje 1,7).

Prema apostolu Pavlu, "sam Gospod će sići s neba" (1. Solunjanima 4,16). Gospod, "koji je život naš", pojavice se (Kološanima 3,4) da nam da "venac pravde" (2. Timotiju 4,8). Mi čekamo Isusa, Božjega Sina, kojega je Otac podigao iz mrtvih, da dođe s Neba (1. Solunjanima 1,10). Onaj isti koji se jednom žrtvovao da "ponese grehe mnogih" doneće spasenje onima koji čekaju Njegov dolazak (Jevrejima 9,28).

2. Vidljiv i čujan

Ako će se Isus lično u telu pojaviti prilikom svog drugog dolaska, a hoće, onda taj dolazak mora da bude vidljiv. Izrazi "apokalypsis", "epiphaneia" i "parousia" koji su upotrebljeni u Novom zavetu da bi se opisao Njegov dolazak, potvrđuju ono što je sam Isus rekao: da će ga ugledati svi narodi na Zemlji (Matej 24,30). Jovan je još određeniji: "Videće ga svako oko!" (Otkrivenje 1,7) Njegov dolazak će biti praćen zastrašujućim kosmičkim znacima koje niko neće moći da previdi (Luka 21,25-27). Isus je upozorio svoje učenike na lažne proroke koji će pokušati da ih navedu da poveruju da će Njegov drugi dolazak biti sakriven, tajanstven, nevidljiv, dok će on u stvarnosti biti vidljiv sa svih strana i u svakom pogledu. Biće sličan blesku munje koja obasjava oblake (Matej 24,26.27).

Isus će doći da pokaže svoju slavu (Titu 2,13), da primi obožavanje svojih sledbenika (2. Solunjanima 1,10). Pojavice se okružen raspaljenim ognjem da pobije one koji ne poznaju Boga (2. Solunjanima 1,7.8). Svaki pokušaj da se Isusov drugi dolazak protumači kao nevidljiv i tajanstven događaj suproti se svedočenju celog Novog zaveta. Isusov dolazak će biti javan,

objavljen glasnim zvucima trube, kao i dolazak nekadašnjih careva (1. Solunjanima 4,16; Matej 24,31). Nema nikakve tajne u tome.

3. Slavan i pobedonosan

Ako bi se moglo kazati da je prvi Hristov dolazak bio dolazak u poniznosti, onda će drugi dolazak, suprotno prvome, biti dolazak u slavi. Hristos će doći na nebeskim oblacima, sa silom i slavom velikom (Matej 24,30), u pratnji anđela (2. Solunjanima 1,7). On će se vratiti kao Car nad carevima i Gospodar nad gospodarima (Otkrivenje 19,16), kao pobednik nad svim svojim neprijateljima (1. Korinćanima 15,25).

Svet živi u strahu od neizvesnosti povezane i sa sadašnjošću i sa budućnošću. Teologija ne može da umiri to nespokoјstvo sužavajući eshatologiju na preživljavanje posle smrti. Prelazeći granice smrti pojedinca, Biblija je ipak odgovorila na pitanje o budućnosti istorije najavljujući drugi Hristov dolazak u slavi i veličanstvu. Budućnosti hrišćanina je osvetljena blistavim očekivanjem Hristovog drugog dolaska, nadom svih hrišćana (1. Timotiju 1,1).

4. Katakliizmičan

Kraj ovoga sveta je najavljen već u Starom zavetu. Novi zavet povezuje taj kraj sa Hristovim drugim dolaskom (Matej 13,40.41). Prema proroku Danilu, kamen koji se odvalio od planine raspršiće u prah sva carstva ovoga sveta (Danilo 2,44). Isto onako kao što je Potop uništio pretpotopni svet, i Hristov drugi dolazak će učiniti da nebesa "s hukom prođu" i da Zemlja bude spaljena ognjem (2. Petrova 3,10). Pošto Bog želi da uspostavi "nova nebesa i novu zemlju" (Otkrivenje 21,1), kraj sveta koji mi sada poznajemo imaće ne samo globalne, već i kosmičke dimenzije.

5. Iznenadan

Transcendentalni karakter Hristovog drugog dolaska ponovo je naglašen njegovom iznenadnošću. I ljudi i žene će biti iznenađeni Hristovim dolaskom. Isus se poslužio s nekoliko metafora da bi svoje učenike upozorio na tu njegovu karakteristiku: o lupežu po noći (Matej 24,42-44; Luka 12,40; 1. Solunjanima 5,2.4; 2. Petrova 3,10), o ženiku i deset devojaka (Matej 25,1-13), o Potopu i pretpotopnom svetu (Matej 24,38.39). Apostol Pavle je ovim upoređenjima dodao i metaforu o bolovima porodilje (1. Solunjanima 5,3).

Umesto da nagoveštavaju neki potajni ili nevidljivi Hristov dolazak, kao što neki pogrešno tvrde, ove metafore najavljuju da će se Hristos pojaviti iznenada i neočekivano. Upravo zato su učenici bili pozvani da budu budni i da straže (Matej 25,13; 24,42). Isus im je rekao: "Zato i vi budite gotovi, jer u koji čas ne mislite doći će sin čovečji!" (Matej 24,44)

Slike, kojima su se poslužili Isus i Pavle, uopšte ne spominju vreme Hristovog dolaska: gospodar kuće ne zna kada će lupež doći, devojke nisu znale kada će se ženik pojaviti; porodilja ne zna kada će bolovi početi. Niko ne zna taj čas, ni anđeli, čak ni Sin (Matej 24,36), već samo Otac (Marko 13,32). Ni učenici nisu dobili obaveštenje o tačnom vremenu (Dela 1,6.7; RH 16. avgust 1887; 1T 72).

Međutim, Isus je objavio znake koji će najaviti Njegov drugi dolazak, ne zato da omoguće izračunavanje vremena Njegovog dolaska, već da privuku pažnju učenika i da ih održe budnima (1. Solunjanima 5,4-6). Niko ne zna hoće li Gospodar doći uveče, u pola noći, u ranu zoru,

ujutro; međutim, niko ne treba da bude nespreman kada On bude iznenada stigao (Marko 13,35.36), jer su važni događaji već najavili blizinu Njegovog dolaska (Marko 13,28.29). Važno je da pažljivo pratimo znake.

F. Znaci Hristovog drugog dolaska

U svojoj studiji o nadi u drugi dolazak, Samuele Bacchiocchi je mnoge stranice posvetio znacima drugog Hristovog dolaska (113-262). To je u skladu s naglaskom koji je sam Hristos stavio na znake svoga dolaska u svojem izlaganju na Maslinskoj gor (Matej 24; Marko 13; LUka 21). Vernik, koji čeka drugi dolazak, temelji svoju nadu na znacima. Kao što su proročanstva bila objavljena da ojačaju veru učenika (Jovan 13,19; 14,29), tako i znaci daju snagu vernicima, koji zajedno s Pavlom da "nam je sada bliže spasenje nego li kada verovasmo; noć prođe, a dam se približi" (Rimljanima 13,11.12).

Trebalo je da se znaci pokažu u prirodi, među narodima i u srcima ljudskih bića. Međutim, pre nego što se pozabavimo znacima, moraćemo razmotriti neke zbunjujuće tekstove kojima su se ljudi služili da odrede vreme Hristovog drugog dolaska.

1. Neki teški tekstovi

Pogrešno tumačenje tri teksta u Evandelju po Mateju navelo je neke teologe da veruju da je Isus nagoveštavao da će Njegov drugi dolazak biti događaj vrlo bliske budućnosti. Pošto se to tada nije ostvarilo, oni su postali skloni da negiraju verodostojnost Biblije.

Razmatranje tih tekstova trebalo bi da razjasni pravo značenje događaja koji su u njima najavljeni kao znaci Hristovog dolaska.

a. Matej 10,23. "A kada vas poteraju u jednome gradu, bežite u drugi. Jer vam kažem zaista: nećete obići gradova Izrailjevih dok dođe sin čovečji."

Ovaj tekst naizgled kao da ukazuje da će proći samo malo vremena do Hristovog povratka na Zemlju. U pokušaju da se ova izjava usaglasi sa odlaganjem od skoro dve hiljade godiuna, neki su tumačili da je dolazak Sina čovečjeg u stvari Njegovo vaskrsenje ili izlivanje Svetoga Duha. Neki su ove reči protumačili kao izraz želja Matejeve hrišćanske zajednice.

U svom izlaganju u Mateju 24 Hristos stapa proročanstva o razorenju Jerusalima sa proročanstvima o kraju sveta. Ovo prividno spajanje pojedinačnog sa opštim predstavlja karakteristiku mnogih eshatoloških proročanstava. Isto onako kao što je suđenje svetu u Starom zavetu razmatrano na pozadini suđenja Edomu (Isaija 34,5-15, Jeremija 49,7-22), ili Asiriji (Naum 3,18.19), tako se i u ovom poglavlju, suđenje svetu naizgled stapa sa suđenjem Jerusalimu.

U ovom tekstu pojam Izrailja očigledno nije bio upotrebljen ni u geografskom ni u političkom smislu, već se odnosi na narod. Ovaj tekst se može protumačiti kao dvostruko proročanstvo: širenje evanđelja će se nastaviti sve do kraja vremena, i biće praćeno nevoljama i progonstvima. Prema tome, ukoliko je pojam Izrailja uzet u širem smislu i ako se i pojam učenika uzme u širem smislu, tako da obuhvata sve vernike, proces propovedanja će se nastaviti sve do drugog Hristovog dolaska, bez obzira na vreme.

b. Matej 16,28. "Zaista vam kažem imaju neki među vama što stoje ovde koji neće okusiti smrti dok ne vide Sina čovečjega gde ide u carstvu svojemu."

Za crkvene Oce i za mnoge teologe u toku stoleća Isus je ovde govorio o preobraženju, kao što se nagoveštava u Mateju 17,1. U Mateju 16,21-28. Isus nagoveštava svoju smrt i objavljuje cenu učenja za svoje sledbenike. On ih zatim hrabri potvrđujući izvesnost svoje slavne pobede: neki među njima videće Njegovu slavu u toku svog života. Matej odmah dodaje da se Hristovo preobraćenje dogodilo samo šest dana posle toga.

Da su učenici bili svedoci Isusovog veličanstva potvrđuje i Petar u 2. Petrovoj 1,16-18. Svakako da preobraženje ima nekih zajedničkih karakteristika sa Hristovim drugim dolaskom: događa se na visokom mestu i praćeno je blistavim oblakom (Matej 17,1.5; 26,64; Danilo 7,13).

c. Matej 24,34. "Zaista vam kažem: ovaj naraštaj neće proći dok se ovo sve ne zbude."

Nerazumevanje vremena drugog Hristovog dolaska može se pripisati pogrešnom tumačenju pojma "naraštaj". Pojam "genea" može se odnositi i na potomstvo

ili na vreme između rođenja oca i njegovog sina. On se takođe odnosi i na vreme, vremenski period. Ova grčka reč odgovara jevrejskoj reči "dor", koja se često upotrebljava da označi grupu ili klasu ljudi, "rod nevaljao i uporan" (Psalam 78,8), i koja nije ograničena na jednu starosnu grupu. U Pričama 30,11-14. početna reč u svakom stihu je upravo reč "dor", "naraštaj", koja je pravilno prevedena kao "ima rod koji", jer se ovde reč "naraštaj" odnosi na vrstu ljudi, a ne na starosnu grupu.

U skladu sa ovom starozavetnom upotrebom, i Isus je mogao uzeti pojam "ovaj naraštaj" bez vremenskog značenja, kao oznaku vrste ljudi. Ova zla generacija obuhvata, dakle, sve one koji dele njene zle karakteristike (Matej 12,39; 16,4; Marko 8,38).

Ako bi se pojmu "naraštaj" u ovom slučaju dalo vremensko značenje, onda bi trebalo uložiti i napor da se poštuje i vremenski okvir određen kontekstom. U Mateju 24,34. Isus govori o završnim događajima. Prema tome, spomenuti naraštaj bi morao da bude sačinjen od ljudi koji će živeti u poslednje vreme, a ne od onih kojima se Isus u tom trenutku obraćao.

Sam Isus je jasno naglasio da se Njegove reči ne mogu upotrebiti za određivanje vremena Njegovog dolaska: "A o danu tome i o času niko ne zna, ni anđeli nebeski, do otac moj sam." (Matej 24,36) Ova izjava se nikako ne može uskladiti s tvrđenjima nekih teologa da se ipak, iako ne dan i čas, bar godina može odrediti. Isus nigde nije odredio vreme svoga dolaska, niti u svoje vreme ni u dalekoj budućnosti.

U Markovom tekstu Isusove proročke propovedi (Marko 13), jasno se vidi da Isus nije očekivao da će se sva njegova proročanstva ispuniti u toku života apostola. Sam je rekao: "Ali to još nije posledak!" (Marko 13,7); "To je početak stradanja!" (Marko 13,8); "I u svima narodima treba da se najpre propovedi evanđelje." (Marko 13,10); "Ali koji pretrpi do kraja blago njemu!" (Marko 13,13) Konačno, izabrani će biti sakupljeni "od četiri vetra, od kraja zemlje do kraja neba" (Marko 13,27), što nagoveštava rezultate globalnog propovedanja evanđelja.

Nijedan od ova tri teksta ne može se upotrebiti kao osnov za određivanje vremena drugog Hristovog dolaska. Niti se oni mogu proglasiti dokazom da znaci drugog dolaska nisu tačni. Znaci služe kao putokazi, daju nam sigurnost da se vremenski procesi kreću prema svom nagoveštenom cilju, ali bez tačnog vremenskog kalendara završnih događaja. Vernik svakako jača svoju nadu posmatrajući ispunjenje znakova.

Proročki znaci su bili dati da bi se ojačala vera učenika (Jovan 13,19; 14,29), da ih učine svesnima važnosti vremena. Na isti način, oni i nas čine budnima i pomažu nam da razumemo da "nam je sada bliže spasenje nego li kada verovasm" (Rimljanima 13,11).

2. Znaci u svetu prirode

"I biće znaci u Suncu i u Mesecu i u zvezdama!" (Luka 21,25) – prerekao je Isus. Onda je dao i neke pojedinosti: "Sunce će pomrčati, i Mesec svoju svetlost izgubiti, i zvezde će spadati s neba i sile nebeske pokrenuti se." (Marko 13,24.25)

Isus nije jednostavno najavljiavao buduće eklipse Sunca i Meseca. One bi predstavljale nesigurne znake, jer se događaju redovno i ne predstavljaju izuzetne fenomene. Osim toga, treba uzeti u obzir i mesto koje najavljeni znaci zauzimaju u propovedi na Maslinskoj gori: neposredno posle velike nevolje, i neposredno pre pojave Isusa Hrista (Marko 13,24-26; Matej 24,29.30). Ovi znaci su bili specifični, oni obeležavaju istek 42 meseca progonstva, kao što je opisano u Otkrivenju 12,13-17. i 13,1-10.

U Otkrivenju 12. i 13. Jovan se poziva na tekst u Danilu 7-9, u kojemu prorok vidi rog, silu, koja proizlazi iz Rimske imperije i govori protiv Boga i Njegovih svetih. Pridružujući se velikoj grupi historicističkih komentatora, adventisti sedmog dana su u toj političkoj i verskoj sili prepoznali Papinstvo (4BC 49-54)). Ova sila je polako izrastala iz razvalina Rimske imperije i dobila veliki podsticaj oko 538. godine posle Hrista, kada je bila slomljena opsada Rima i kada su Ostrogoti doživeli poraz (4BC 834-838). U toku 12 stoleća, papinski Rim je pokazivao pretenzije da progoni sve one koji se nisu slagali s njime. Proročanstvo iz Danila 7,25. koje je Jovan protumačio u Otkrivenju 12,6.14. kao 1260 proročkih dana ili 1260 godina prema načelu dan za godinu (Shea 56-92), smešta kraj tog proročkog razdoblja u godinu 1798. posle Hrista. U to vreme su posledice Francuske revolucije dovele do potkopavanja sile Rimokatoličke Crkve i francuski general L.A. Bertje (L.A. Berthier) odveo je papu Pija VI u progonstvo (Vidi PFOF 2,749-782).

Prema tome, razumljivo je da su ovi događaji rasplamsali eshatološke nade širom sveta. Tri puta Danilo smešta poslednji sud neposredno posle zlih dela zveri (Danilo 7,13.14.21.22.26). Kao posledica velikih političkih i verskih potresa koji su uzdrmali Evropu krajem osamnaestog stoleća, pojavilo se veliko versko probuđenje i pažnja vernika bila je usmerena na prorečene znake vremena. Izgledalo je da se kraj sveta približio i da se jasno mogu prepoznati znaci koji mu prethode.

Prema apostolu Jovanu, pre pojave nebeskih zbivanja trebalo je da dođe do velikog zemljotresa (Otkrivenje 6,12). Knjiga Otkrivenja redovno povezuje zemljotrese sa završnim događajima (Otkrivenje 8,5; 11,13.19; 16,18), kao da i sama Zemlja deli strahovanje svojih stanovnika koji se suočavaju sa zastrašujućim pretnjama budućih događaja (Luka 21,25.26).

a. Lisabonski zemljotres. Lisabonski zemljotres, koji se dogodio 1. novembra 1755. godine, spada među najjače zabeležene zemljotrese u istoriji. Osetio se u Severnoj Africi i mnogim delovima Evrope. Zajedno sa talasom plime, izazvao je smrt desetina hiljada ljudi i žena. Tadašnji stanovnici su ga smatrali vesnikom kraja sveta (Smith 439-441).

b. Pomračenje Sunca. Na dan 19. maja 1780. godine duboka tama je prekrila severoistočni deo severnoameričkog kontinenta i zadržala se sve do sledećeg jutra. Mnogi ljudi su poverovali da je došao dan Božjeg poslednjeg suda. Posle mračnog dana, Mesec je izašao crven kao krv. Ovi fenomeni se mogu povezati s nebeskim znacima koji treba da prate

zemljotres, najavljen u Otkrivenju: "I Sunce posta crno kao vreća od kostreti, i Mesec posta kao krv." (Otkrivenje 6,12; Smith 441-445)

c. Padanje zvezda. Osim znakova koji su upravi opisani, Jovan zapaža da "zvezde nebeske padoše na zemlju, kao što smokva odbacuje pupke svoje kad je veliki vetar zaljulja" (Otkrivenje 6,13). Ovaj deo Jovanovog proročanstva ispunio se 13. novembra 1833. godine. Te noći preko neba je preletelo najmanje 60 hiljada meteorita na sat. Od Kanade do Meksika, od Atlantika do Pacifika, cela Severna Amerika je gledala neobičan prizor. Mnogi su se pitali kakvo je značenje ovog događaja (PFPP 4,289-300; Smith 439-448).

Sami po sebi, neki zemljotres ili meteorska kiša ne moraju imati više verskog značenja od neke oluje ili ledene kiše. Ali, kada se ti događaji ističu i kada se događaju u skladu s biblijskim vremenskim rasporedom, u vreme koje je nagovešteno u proročanstvu, trebalo bi poslušati Isusove reči: "A kada se počne ovo zbivati... jer se približuje izbavljenje vaše!" (Luka 21,28)

Adventisti sedmog dana su tradicionalno pripisivali posebnu važnost ovim znacima, koji su se pojavili u područjima u kojima su ljudi proučavali Bibliju, a posebno biblijska proročanstva. Već u to doba ovi događaji su bili shvaćeni kao znaci vremena.

d. Glad. Ne objavljujući ovaj znak po tačno određenom hronološkom redosledu, Isus je najavio da će pre Njegovog drugog dolaska na raznim mestima u svetu biti gladi (Matej 24,7). Malo je teško prepoznati glad kao znak, jer je danas ta pojava široko rasprostranjena. Gladi je uvek bilo. Međutim, proširenost gladi u dvadesetom stoleću je bez presedana. Osim toga, glad je dokaz naše nesposobnosti da rešimo svoje probleme uprkos izvanrednom napretku nauke. Glad svedoči i o ljudskom egoizmu i nasilju, jer oni predstavljaju najveći uzrok pojavi endemskog oblika gladi.

U Starom zavetu glad je bila smatrana Božjom kaznom Izrailja ili okolnih naroda zbog njihove buntovnosti (2. Samuilova 24,13; Jeremija 29,17.18; Jezekilj 5,11.12). Danas žrtve gladi na Zemlji ne proglašavamo krivcima. Međutim, mnoštvo izgladnelih svedoči da je blizu dan Onoga koji će doći da sudi svetu.

e. Druge katastrofe u prirodi. Isus nije najavio samo jedan zemljotres. Prorekao je mnoge (Matej 24,7). Gladi i zemljotresi su samo jedan vid neravnoteže na našoj planeti. Ekološki pokreti na Zemlji danas naglašavaju sve veće probleme nastale zbog ljudske nemarnosti ili pohlepe. Vrijeme je da Bog sudi onima "koji Zemlju pogubiše" (Otkrivenje 11,18).

3. Znaci na području morala

Zla na svetu nisu jednostavno posledice prirodnih pojava. Ljudima se može pripisati veliki deo ukupne količine zala. U svojoj propovedi na Maslinskoj gori Isus je prorekao moralno propadanje ljudskog roda, upoređujući vreme posletka s vremenom koje je prethodilo Potopu (Matej 24,37-39), kada je "nevaljalstvo ljudsko bilo veliko na Zemlji" (1. Mojsijeva 6,5). On je vreme posletka uporedio i sa stanjem u Sodomu pre njegovog razorenja (Luka 17,28-30). Pavle detaljno opisuje moralnu pokvarenost u svetu u vreme posletka (2. Timotiju 3,1-5). Statistike o umnožavanju kriminala kao da potvrđuju njegovo proročanstvo.

Isus se poslužio dvema ključnim rečima da bi opisao moralno stajanje u svetu u predvečerje svoga dolaska. Rekao je: "I što će se bezakonje umnožiti, ohladneće ljubav mnogih." (Matej 24,12) Pojam "bezakonje" dolazi od grčke reči "anomia", koja u stvari označava nepostojanje zakona,

odbijanje ljudi da priznaju autoritet bilo kojeg zakona i njihovu želju da se prepuste svojim željama i strastima. Ovo bezakonje je izvor svih izopačenosti u pitanjima seksualnosti, zabave, ishrane i korišćenja slobodnog vremena, čemu se savremeni ljudi prepuštaju u ime slobode ličnosti. Otkrivenje nasuprot takvima hvali one koji u poslednje vreme "drže zapovesti Božje i imaju veru Isusovu" (Otkrivenje 12,17; 14,12).

Drugi pojam kojim se Isus poslužio u Mateju 24,12. je "agape" – ljubav. Pavle ovoj reči daje opširno objašnjenje u 1. Korinćanima 13. Agape treba da prožima odnose s bližnjima. Njeno izostajanje dovodi do sukoba u porodici kao što su razvodi, do sukoba među narodima (Matej 24,7), razaranja društva izrabljivanjem, revolucijama, štrajkovima, ali i gubljenjem poštovanja prema ljudskoj ličnosti (Matej 10,21). Nedostatak ljubavi može da dobije kriminalne oblike, kao što su silovanja, ubistva, krađe, upotreba droge; ona dovodi i do različitih oblika izrabljivanja čoveka po čoveku (Jakov 5,1-6; 2T 252; FE 101).

4. Znaci u svetu religije

Iz verske perspektive vreme posletka je paradoksalno. S jedne strane, evanđelje se objavljuje po celome svetu (Matej 24,14). Već je od vremena apostola Crkva išla prema ostvarenju toga cilja (Kološanima 1,6). Sada, u vreme posletka, objavljivanje evanđelja je simbolički prikazano anđelom koji viče velikim glasom: "Bojte se Boga i podajte mu slavu, jer dođe čas suda njegova!" (Otkrivenje 14,6.7; Vidi Ostatak/Tri anđela V.A.E.) Sa druge strane, ljudi će pokušavati da svoju žeđ za Božjom Rečju zadovolje iz "isprovaljivanih studenaca" ((Amos 8,13.14; Jeremija 2,13). Isus je objavio da će se u poslednje vreme pojaviti mnogi lažni Hristosi i lažni proroci (Matej 24,5.11; 1SM 15). Među onima koje Jovan posebno optužuje je i antihrist (1. Jovanova 2,18; 4,3; 2. Jovanova 7), što znači, onaj koji se protivi Hristu ili želi da zauzme njegovo mesto. U Jovanovo vreme, duh antihrista je već bio prepoznatljiv po odbacivanju Hristovog utelovljenja i božanske prirode (1. Jovanova 2,22). Ovaj isti lažljivi duh će se ponovo pojaviti u obliku zveri iz Otkrivenja 13,11-17. Zajedno s njenom pojavom počće da se razvija i fanatički oblik verskog tlačenja, koji će ukinuti versku slobodu i nametnuti novo idolopoklonstvo (Otkrivenje 13,14-17), slično onome koje je bilo proglašeno u vreme Navuhodonosora, cara Vavilona (Danilo 3).

Izazov u toku tog razdoblja nevolja i prevara verni će morati da izdrže do kraja da bi se spasli (Matej 10,22; Otkrivenje 13,10: 14,12). Zato je važno da svi vernici budu upoznati i s pravim i s lažnim znacima Hristovog dolaska (Vidi Veliki sukob V.A.C!).

5. Lažni znaci

Isus je opomenuo svoje učenike da će neki lažni proroci činiti čuda u Njegovo ime iako ih On neće ni priznati ni prihvatiti (Matej 7,21-23). U svom poznatom eshatološkom izlaganju, upozorio je na lažnu prirodu tih čuda i na njihovu svrhu: "da prevare, ako bude moguće, i same izabrane" (Matej 24,24). Apostol Pavle ukazuje da će se pojaviti "čovek bezakonja" "sa svakom silom, i znacima i lažnim čudesima" (2. Solunjanima 2,3-9). Pavle opisuje dolazak "čoveka bezakonja" istim rečima koje je upotrebio da opiše Isusov dolazak: "apokalypsis" (2. Solunjanima 2,3.6.8) i "parousia" (2. Solunjanima 2,8.9).

Prorok Ilija je izmolio od Gospoda da oganj padne s neba na oltar na brdu Karmilu da bi se pokazao identitet pravoga Boga (1. Carevima 18,24.38). U vreme posletka isto čudo će učiniti i sila sa dva roga kao u jagnjeta, i koja govori kao aždaha (Otkrivenje 13,11.13; GC 624) Jedini

način da se izbegnu ove prevare biće ljubav prema istini (2. Solunjanima 2,10; R&H, 5. septembar 1899).

6. Pogrešno protumačeni znaci

Dispencionalistička škola mišljenja primenjuje viđenje u Jezekilju 37. na državu Izrael. U skladu s time, povratak Izrailja u Palestinu, njegovo obraćenje Hristu, ponovno osnivanje davidovske monarhije i ponovno građenje Hrama biće, prema mišljenju ove škole, znaci poslednjeg vremena (Pache 317-350). Potajno odvođenje Crkve je postalo važan deo ove zamisli.

Ovo nebiblijsko učenje o masovnom obraćenju Izrailjaca vrlo često se podupire posebnim tumačenjem teksta u Rimljanima 11,12.26. Međutim, ovo važno poglavlje ne sadrži proročanstva o poslednjem vremenu. Pokazavši da nema razlike između Jevreja i Grka po pitanju spasenja, jer se i jedni i drugi nalaze u vlasti greha (Rimljanima 3,9), Pavle izražava svoju želju da se spasi svi Izrailjci. Iako su svi, i Jevreji i Grci podjednako, predani neposlušnosti, podjednako imaju i pristup božanskoj milosti (Rimljanima 11,32). Pavle ne raspravlja o vremenu obraćenja jevrejskog naroda; on umesto toga govori o načinu njegovog okupljanja: neznabošci će doći zajedno s obraćenim Jevrejima kao Božji Izrailj (Rimljanima 11,26; Berkouwer 323-358).

Jasno je, i na temelju Isusove izjave (Matej 24,6-13) i teksta u Otkrivenju 12-14. da vreme koje će prethoditi Isusovom dolasku neće biti nikakvo zlatno doba. Umesto toga, biće to vreme nevolje i straha (Luka 21,25.26). Zbog pokvarenosti ljudskih bića, prava vera će postati retka (Luka 18,8). Osim toga, Isus ne govori o nekoliko svojih povratka ili o nekoliko prilika za obraćenje. On opisuje samo jedan vidljivi, slavni, veličanstveni dolazak. U to vreme će živi sveti, zajedno sa onima koji vaskrsnuli, biti uzeti na oblake da budu sa svojim Spasiteljem (1. Solunjanima 4,16.17).

G. Razlozi Hristovog drugog dolaska

"Konačna Božja pobjeda je teološka neophodnost!" (Pidoux 53) On je Svemogući, gospodar istorije. On je to potpuno dokazao preko Isusa Hrista. Bilo bi suprotno i samoj Njegovoj prirodi da ne ispuni svoje obećanje da će pokazati svoju slavu i živima i mrtvima. Naš Gospod Isus Hristos dolazi, prema tome, da dovrši delo otkupljenja kojemu je Njegovo vaskrsenje bilo zalog.

Njegov drugi dolazak postiže sedam velikih ciljeva:

1. Da okupi izabrane.

Kao što su sveštenici duvali u trube u vreme velikih sabora (4. Mojsijeva 10,2), tako će i moćni anđeli "s velikim glasom trubnim" sakupiti izabrane sa sve četiri strane sveta (Matej 24,31; Marko 13,27). Ovo "okupljanje" izražava nadu Izrailjaca da dožive da vide kako Bog okuplja Jevreje iz rasejanja, u skladu sa svojim obećanjem (5. Mojsijeva 30,3; Isaija 43,3-5; Jezekilj 39,27). Pošto su se raštrkali po celom svetu da svedoče za Isusa Hrista (Dela 1,8), učenici se sada ponovo okupljaju.

2. Da vaskrsne umrle

Vernici koji su izgubili život imaju sada slavnu prednost da postanu učesnici u Isusovom vaskrsenju (Rimljanima 6,5; Filibljanima 3,10). Njegovo vaskrsenje postavlja temelje našoj nadi

(1. Petrova 1,3; 1. Solunjanima 4,14), ono potvrđuje Njegovo obećanje (Jovan 6,40). Ukoliko Isus ne podigne mrtve u život, onda bi evanđelje bilo besmisleno i naša nada uzaludna (1. Korinćanima 15,14-19). Suprotno opštem verovanju u duhovni život posle smrti, Božji plan sa onima koji su umrli u Hristu neće biti potpuno ostvaren sve do slavnog dana njihovog vaskrsenja. Sve do tada, vernici počivaju u snu bez svesti, čekajući na vaskrsenje, kada će primiti svoju nagradu. Zato je Oskar Kulman (Oscar Cullmann) i mogao da napiše da "biblijska nada u vaskrsenje ne sagledava pojedinačnu sudbinu osim kao posledicu ukupnog Hristovog dela. Upravo zato će se vaskrsenje naših 'smrtnih tela' (Rimljanima 8,11) dogoditi jedino na kraju, a ne prilikom smrti svakog pojedinca." (1945, 20)

Truba koja će okupiti izabrane, probudiće i umrle (1. Solunjanima 4,16). Oni će izaći iz grobova u slavnom, snažnom, nepropadljivom stanju (1. Korinćanima 15,42-55.53). I tada će uskliknuti zajedno sa apostolom: "Gde ti je, smrti, žalac? Gde ti je, grobe, pobjeda?" (1. Korinćanima 15,55) Pravedni umrli će se vratiti u život kao svedoci Božje moći (1. Korinćanima 6,14; Vidi Vaskrsenje I,II!).

3. Da preobrazi i uzme sve svete

Živi pravednici će zadržati svoje fizičko ljudsko telo, ali ne u njegovom sadašnjem stanju. Oni će se preobraziti (Filipljanima 3,21), u treptaju oka (1. Korinćanima 15,51.52), jer propadljivo ne može da nasledi nepropadljivo (1. Korinćanima 15,50). Bog želi da spase sve svoje verne iz svih vekova. Zajedno sa živima, vaskrsli sveti biće uzeti na oblake u obliku radosne povorke da pozdrave svoga Gospoda (1. Solunjanima 4,17).

4. Da uništi zle sile i bezakonike

Isus će doći da učini kraj patnjama ovoga sveta, uništavajući sve one koji su ih prouzrokovali. I na taj način će uslišiti molitve mučenika koji su govorili: "Dokle, gospodaru sveti i istiniti, ne sudiš i ne kaješ krvi naše na onima što žive na zemlji?" (Otkrivenje 6,10)

Bezakonici neće biti u stanju da izdrže sjaj Njegovog prisustva. Oni će sami potvrditi svoju osudu (Otkrivenje 6,16). Sve zle sile će biti uništene; bezakonici (2. Solunjanima 2,8), oni koji su simbolički bili nazvani Vavilonom (Otkrivenje 18,8; 19,2), zver i lažni prorok (Otkrivenje 19,20) i svi oni koji su išli za njima (Otkrivenje 19,21). Posle milenijuma i sam Sotona će biti uništen (Otkrivenje 20,10; Vidi Milenijum I.C.1.3!).

5. Da se odbace optužbe protiv Boga

Problem zla neće biti potpuno rešen uništenjem njegovog začetnika. U toku cele istorije, Božja ljubav je bila stavljena pod znak pitanja, pa se zato i pojavila potreba da se Bog odbrani od optužbi koje su podignute protiv Njega. Prilikom drugog Hristovog dolaska, bezakonici će biti uništeni sjajem Njegove prisutnosti. To pokazuje da poslemilenijumski sud nema za cilj da utvrdi nevinost jednih i krivicu drugih (Otkrivenje 20,4-6.11-15). Umesto toga, on dokazuje Božju pravednost i pravednost Njegovog postupanja prema ljudima (Efescima 3,10.11). Da su optužbe protiv Boga odbačene pokazuje se time što je Bog pomirio svet sa sobom preko Isusa Hrista (2. Korinćanima 5,19). Pošto sve proizlazi od Njega, i sva slava pripada Njemu. Da bi se konačno pred celim svemirom pokazala Božja ljubav, Njegova milost i pravednost, da bi se odbacile sve optužbe protiv Njega, bezakonici će vaskrsnuti posle milenijuma (Vidi Sud III.B.3!)

6. Da se obnovi Zemlja

Priroda je bila podložna prokletstvu greha i zato čezne za obnovljenjem (Rimljanima 8,19-21). Izabrani neće morati da obnavljaju razvaline ili da uklanjaju ostatke pokvarene civilizacije. U skladu sa svojim obećanjima, Bog će stvoriti nova nebesa i novu Zemlju (Isaija 65,17; 66,22; 2. Petrova 3,13; Otkrivenje 21,1). U toj novoj, idealnoj sredini otkupljeni će priznati velika dostignuća celokupnog plana spasenja (Vidi Nova Zemlja, I-III!)

7. Da obnovi vezu sa Bogom

Ništa ne bi bilo milije Božjem srcu nego da sve pomiri sa sobom u Isusu Hristu (Kološanima 1,19.20; Efescima 1,9.10). Sada je veza čoveka sa Bogom prekinuta grehom (Isaija 59,2). Posle Hristovog dolaska Bog će biti u stanju da boravi sa svojim narodom (Otkrivenje 21,3) i tako će otkupljeni zauvek biti sa svojim Gospodom (1. Solunjanima 4,17).

Svi ovi razlozi za Isusov drugi dolazak pretpostavljaju da je pre tog dolaska održano preliminarno suđenje (Danilo 7,9-14). Mnogi novozavetni tekstovi, koji se odnose na vreme kraja, ukazuju da će se Isus vratiti da objavi presudu, a ne da započne sudska saslušanja (Matej 3,12; 8,11.12; 13,30; 24,37-41).

To se posebno jasno vidi u pričama iz života u Mateju 25, koje pretpostavljaju da postoji vreme preliminarnog ispitivanja načina na koji su ljudska bića iskoristila svoje vreme čekanja. Prilikom Isusovog drugog dolaska apostol Pavle očekuje da dobije nagradu, a ne da tek bude razmatran njegov slučaj. U to vreme on će primiti "venac pravde" (2. Timotiju 4,8). Sam Isus kaže: "I evo ću doći skoro i plata moja sa mnom, da dam svakome po delima njegovim!" (Otkrivenje 22,12; Vidi Sud III.B.1!)

II. Implikacije doktrine o drugom Hristovom dolasku

Verovanje u drugi Hristov dolazak na razne načine utiče na život hrišćanina. Ne samo da se to verovanje odražava na njegov svakodnevni život, već predstavlja i motivaciju za njegovo svedočenje i duhovno pripremanje za taj veliki dan, bez obzira na prividno odlaganje ispunjenja tog značajnog proročanstva.

A. Uticaj na svakodnevni život vernika

Mnogi odbacuju eshatološka očekivanja, jer smatraju da ih ona, kao hrišćane, koče u životu, da im ovaj svet prikazuju u mračnim bojama i da ih čine nezainteresovanima za svakodnevna životna zbivanja. Svakako je istina da je određivanje datuma Hristovog dolaska navelo neke hrišćane na fanatičke oblike ponašanja. Izgleda da su u vreme apostola Pavla neki hrišćani prestali da rade nadajući se vrlo skorom Hristovom dolasku (1. Solunjanima 4,11; 2. Solunjanima 3,10-12). Drugi su se odricali intimnih bračnih odnosa da bi se posvetili molitvi (1. Korinćanima 7,3-5) ili su smatrali da se moraju rastaviti od bračnog druga da bi se bolje pripremili za Hristov dolazak (1. Korinćanima 7,10).

Međutim, ne pretvarajući hrišćane u usamljena ostrva, nada u drugi Hristov dolazak ih podseća na njihovu misiju da budu so Zemlji i videlo svetlu (Matej 5,13-16). Kada se bude vratio, Učitelj će zateći svoje verne sluge kako Njegovom narodu dele neophodnu duhovnu hranu (Matej 24,45.46). Oni će čak i upravljajući svojim imanjenjem slaviti Gospoda (Luka 16,11). Svaki dan

koji prolazi predstavlja vreme blagodati od kojega Gospod očekuje rod (Luka 13,6-9). Ova misao je naročito naglašena u priči o talantima (Luka 19,13-26; Matej 25,14-30). Dok čeka na svoga Gospoda, svaki Božji sluga je pozvan da donosi rod služeći se talantima koje je dobio od Boga. Pavle je ovo pravilo dobro razumeo, što se vidi po njegovom usrdnom pozivanju vernika da hode verno, u skladu s pozivom koji su dobili (1. Korinćanima 7,17-24). Osim toga, uzimajući u obzir blizinu drugog dolaska, život vernika treba da pokaže posebne etičke karakteristike. Među njima su nada, ljubav, poniznost i svetost.

1. Nada

Služiti Bogu nade znači prihvatiti način razmišljanja obeležen radošću, mirom i verom u Njegovu buduću vladavinu (Rimljanima 15,13). Nijedan položaj hrišćaninu ne izgleda očajan, jer mu prisutnost Svetoga Duha potvrđuje obećanje o budućnosti. Nada je lenger duše koji brod vere drži sigurno ukotvljen u samom Božjem Svetilištu (Jevrejima 6,19.20). Nada izgoni brigu, strah i strepnju, omogućujući hrišćaninu da podigne svoj pogled (Luka 21,28). Svemu u svetu se može proceniti vrednost u svetlosti ove nade.

2. Ljubav

Isus nije pozvao svoje sledbenike da Boga i bližnje vole predanije samo zato što se Hristov dolazak približio, ali nada u Hristov skori dolazak zaista učvršćuje ljubav. Apostol Pavle je ljubav stavio između vere i nade, između sigurnosti u ono što je Isus učinio za nas i onoga što će On učiniti za nas prilikom svog drugog dolaska (Galatima 5,5.6). Hrišćani su pozvani da žive u svetu koji se protivi njihovoj veri. Pobede bezakonika, provale neprijateljskih sila, i slabosti samog hrišćanina mogu da navesti da posumnja; ali vera, nošena krilima nade, omogućuje hrišćaninu da posvedoči svetu da ljubav nikada ne propada (1. Korinćanima 13,8).

Gospod će lično doći na ovaj svet da učini kraj patnjama (Otkrivenje 21,4). Iz tog razloga patnje omogućuju hrišćaninu da učestvuje u Hristovim mukama i one mu postaju zalag uteghe koja će doći (2. Korinćanima 1,5-7). Bez obzira na veličinu, patnje se nikada ne mogu uporediti sa slavom koja će doći (Rimljanima 8,18). Hrišćani zato s poverenjem mogu gledati na sve što im se sada događa, jer će Božja ljubav uskoro objaviti svoju pobedu. Vera, delujući preko ljubavi, potvrđuje opravdanost nade.

3. Poniznost

Znanje da će se sadašnje vreme završiti dovodi do pravilne procene bogatstva ovoga sveta. Bogatstvo samo po sebi ne treba osuđivati, ali misliti samo o svetovnim pitanjima pretvara se u neprijateljstvo prema krstu (Filibljanima 3,18.19). Onaj koji očekuje Gospoda Isusa Hrista kao Izbavitelja ubraja se među građane Neba (Filibljanima 3,18-20; Jovan 14,2.3). Hrišćaninov način postupanja prema svetu određen je njegovim znanjem da će svet proći (1. Korinćanima 7,30.31). Bogatstva treba odmeravati prema merilu budućnosti (1. Timotiju 6,17-19), a i dobra ovoga sveta prema pravilima Božjeg carstva (Matej 132,44-46). Tražeći prvo carstva Božjega i Njegove pravедnosti, vernik sakuplja blago na Nebu (Matej 6,19.20.33).

Hrišćanin je naslednik Božji i sunaslednik Hristov (Rimljanima 8,17). Prosvetljen Svetim Duhom, vernik otkriva nadu koja je povezana s njegovim pozivom i bogatstvom slave nasledstva Hristova koje je osigurano svetima (Efescima 1,18). Sve drugo je prolazno i relativno. Svojim

obnovljenim umom, hrišćanin može da razazna šta je dobro, prihvatljivo i savršeno, unoseći tako večne dimenzije u svoje zemaljske odluke (Rimljanima 12,2).

4. Svetost

Etičke implikacije Hristovog drugog dolaska nikada se ne mogu dovoljno naglasiti. Ako čekamo poslednji sud treba da živimo pobožnim načinom života (2. Petrova 3,11). Ako verujemo u vaskrsenje treba da cenimo vrednost svake duše i celog čovečanstva i da budemo svesni vrednosti vremena (1. Korinćanima 15,32-34). Hrišćani ne žive užasavajući se suda, jer znaju da su se u Isusu Hristu oslobodili osude (Rimljanima 8,1). Međutim, oni moraju da žive kao otkupljene osobe, uređujući svoj život prema načelima vere (Filibljanima 2,12.13). Bez posvećenja ili svetosti, niko neće videti Gospoda (Jevrejima 12,14).

Rastenje u svetosti ne znači povlačenje u sebe, traženje svoga spasenja nezavisno od spasenja drugih. Nada u drugi Hristov dolazak razvija društvene vrednosti (Jevrejima 10,25), razvija svest o pravednosti, dobroti, lepoti i istini (Filibljanima 4,8); unapređuje karakter vernika (AH 16). Hrišćani su posebno osposobljeni da se bore protiv nepravde, ali ne uz pomoć gneva (Jakov 1,20), već duhovnog oružja koje im je Bog dao (Efescima 6,10-18). Božje sluge ne mogu da budu neosetljive prema problemima ovoga sveta (1. Korinćanima 6,2.3), iako su istovremeno svesne da će Bog uskoro odbraniti one koji mu se mole (Luka 18,7.8; Vidi Način života II. C.4!)

B. Podsticaj za propovedanje evanđelja

Sigurnost u skori Hristov dolazak ne samo da će uticati na kvalitet svakodnevnog života vernika, već će poslužiti kao snažan podsticaj na propovedanje evanđelja. Vreme čekanja pruža priliku Svetome Duhu da utiče na život vernika, da ih nadahne svešću o hitnosti potrebe da iskoriste svoje darove na širenje poruke blagodat.

1. Vreme Svetoga Duha

Odgovarajući na pitanje učenika o vremenu svoga dolaska, Isus je obećao da će im poslati svoga Svetoga Duha koji će ih učiniti Njegovim svedocima

sve do kraja sveta (Dela 1,8). Radosna vest se mora propovediti po celome svetu pre kraja vremena (Matej 24,14), ali Isus svoj dolazak svakako da nije učinio zavisnim od propovedanja evanđelja. Ipak, On želi da Njegovi učenici učestvuju u Njegovom planu za spasenje sveta (Matej 9,36-38). Isto osećanje saučešća koje je pokretali Isusa pokretaće i one koji žive u Hristu.

Vreme očekivanja, prema tome, nije neko međuvreme, praznina kroz koju neko mora da prođe što je brže moguće, gledajući samo prema kraju. Vreme čekanja pripada Svetome Duhu, koji okuplja vernike da bi obrazovao eshatološku zajednicu. On želi da vernici dođu u vezu sa živim Bogom i da objavljuju svetu da je ista blagodat ponuđena svima (ST, 15. septembar 1887; R&H, 16. avgust 1887).

2. Vreme blagodat

"Novi zavet je jasan da je sadašnje vreme ("sada") ona prilika koju će ljudi imati da bi se pokajali i poverovali (Marko 1,15; Dela 3,19.20) i da se kraj svega odlaže jedino iz tog razloga – i to ne beskrajno." "To je čovekova konačna prilika!" – piše A. L. Mur (A. L. Moore, 209). Apostol Petar naše vreme naziva vremenom Božjeg strpljenja (1. Petrova 3,9.15).

Kraj sveta nije pitanje za sutra, već poziv za danas (Jevrejima 4,7). Prilikom Isusovog povratka "jedan će se uzeti, a drugi će se ostaviti" (Matej 24,40-41). Ne opomenuti svet znači biti kriv za nepružanje pomoći ljudima u opasnosti. Vreme blagodat će uskoro doći kraju, i što nam je bliže posledak, to se odlučnije moramo opredeliti za Gospoda. Pavle kaže: "Da se bojimo, dakle, da kako dok je još ostavljeno obećanje da se ulazi u pokoj njegov, ne odocni koji od vas." (Jevrejima 4,1)

3. Vreme hitnosti

Živeti u očekivanju Isusovog povratka razvija svest o hitnosti (YI, 28. april 1908). I sam Isus je putovao putevima i puteljcima Palestine svestan da je Njegovo vreme kratko (Jovan 9,4). I apostol Pavle je bio nadahnut tim uverenjem (1. Korinćanima 7,29); zato je i pozivao vernike da na najbolji način iskoriste svoje vreme (Efescima 5,16; Kološanima 4,5). Trebalo je da iskoriste svaku priliku da pošteno svedoče blišnjima, jer će im biti sve teže i teže da nađu pažljive i pozitivno raspoložene slušaoce (2. Timotiju 4,2-4).

Ako je već i đavo vrlo revnosta "znajući da vremena malo ima" (Otkrivenje 12,12), koliko bi trebalo da vernici budu budni, posebno zato "što nam je spasenje sada bliže nego li kada poverovasmo" (Rimljanima 13,11; ST, 15. septembar 1887; R&H, 16, avgust 1887).

4. Vreme duhovnih darova

Knjiga Dela apostolskih pokazuje da nam vreme čekanja pruža priliku da svetu propovedimo evanđelje. Sveti Duh poziva ljude na to delo (Dela 13,1-2). On izliva svoje darove na popravljavanje i rasteenje Crkve (Efescima 4,11-13). Među tim darovima, proroštvo je dobilo posebnu ulogu kao najbolje sredstvo da se izgradi Telo Hristovo i da se nevernici obrate Bogu (1. Korinćanima 14,1.3.24.25).

Duhovni darovi se tako izlivaju da učenici mogu da budu so Zemlji i svetlost svetu, da mogu da daju ukus svetu i da ga obasjaju istinom (Matej 5,13-16). Hrišćani ne mogu da izbegnu dužnost da svedoče, posebno zato što se dan Hristovog dolaska približava (Vidi Duhovni darovi, II!).

C. Duhovna priprema za Hristov dolazak

Verovanje u Hristov drugi dolazak utiče na naš sistem vrednosti i podstiče nas da svedočimo za Hrista i da propovedamo Njegovo evanđelje. Za sve to je neophodna prethodna duhovna priprema. Pošto je pozvao svoje učenike da budu spremni za dolazak Sina čovečjega (Matej 24,44), Isus im je ispričao priču o deset devojaka (Matej 25,1-13). Pet devojaka je opisao kao lude, zato što se, svesne da će ženik ubrzo stići, uopšte nisu pripremile za budućnost. Ostalih pet su nazvane mudrima, jer su imale pri ruci zalihu ulja, očekujući da ženik može i da zakasni. Obe grupe su bile iznenađene vikom da ženik dolazi, ali su samo mudre bile u stanju da uspešno prebrode probu vremena čekanja između najave ženikovog dolaska i njegovog stvarnog pojavljivanja. Samo oni koji imaju lični odnos sa Isusom Hristom biće u stanju da se suoče sa svakom teškoćom.

Priča u Mateju 25,1-13. kao i prethodna o dvojici slugu (Matej 24,45-51), naglašava važnost duhovnog života i verne službe u vezi sa Hristovim drugim dolaskom. Hrišćani treba da budu zahvalni Bogu na svakodnevnim prilikama koje im se pružaju da se pokaju i da rastu u posvećenju (Jevrejima 12,14). Oni znaju da će uskoro doživeti slavno obnovljenje kao vrhunac procesa koji je započeo njihovim krštenjem i darom Svetoga Duha (Jovan 3,5).

Da bismo živeli večno pod Božjom vlašću, moramo prvo sada živeti u pokornosti Njegovim zakonima. Zato i apostol Pavle osuđuje grehe, tipične za ljude koji će biti izgubljeni (1. Korinćanima 6,9.10). I Jovan naglašava tu istu misao (Otkrivenje 21,8; 22,15). Prorok Amos piše: "Teško onima koji žele dan Gospodnji!" – ali ne dozvoljavaju da sud "teče kao voda i pravda kao silan potok" (Amos 5,18.24) Nasuprot njima, svi oni koji drže zapovesti Božje i imaju svedočanstvo Isusa Hrista dobijaju pohvalu (Otkrivenje 12,17; 14,12). Svetost ponašanja i pobožnost su prirodne posledice očekivanja Hristovog drugog dolaska (2. Petrova 3,11; 4T 309; Vidi i Veliki sukob VI.E!).

D. Prividno odlaganje

Hristos još nije došao. Posle dve hiljade godina čekanja, hrišćani čeznu za Njegovim dolaskom. Da nije Hristov dolazak pomeren, odložen, ili čak ukinut? Mnogi vernici razmišljaju o tim mogućnostima.

U Novom zavetu se zapaža određena napetost između tekstova o blizini i udaljenosti Hristovog drugog dolaska. Za Pavla, Jakova i Petra, taj dan je "pred vratima" (Rimljanima 13,12; Jakov 5,8; 1. Petrova 4,7). Sam Isus uverava: "Evo ću doći skoro!" (Otkrivenje 22,20) Ali, drugi tekstovi stavljaju Hristov dolazak u daleku budućnost. Da bi promenio pogrešan utisak da će se Božje carstvo pojaviti smesta, Isus je ispričao priču o plemiću koji je otišao u daleku zemlju (Luka 19,11-27). Za Mateja Učitelj će se vratiti "posle dugo vremena" (Matej 25,19). I u drugim pričama Isus nagoveštava prividno odlaganje svoga dolaska (Matej 24,48; 25,5).

Ista napetost se može naći i u Starom zavetu. Dan Gospodnji istovremeno je i daleko i blizu (Avakum 2,3; Isaija 2,2.20; 13,6; Sofonija 1,14; 3,8).

Napetost između "sada" i "još ne" isključuje svaku mogućnost da se izračuna čak i godina Isusovog povratka (10MR 270). Učenici su morali da budu spremni u svako doba (Matej 24,36-51). Odlaganje, prema spostolu Petru, predstavlja izraz Božjeg strpljenja, koji ne želi da bilo ko propadne (2. Petrova 3,9).

Bog nije spor u ispunjavanju svoga obećanja. Kao što G.C. Berkauer (G.C. Berkouwer) pravilno zaključuje: "Kada bi sada Hristov povratak morao da bude opozvan, posledica ne bi bila samo razočaranje ili otrežnjenje, već kriza vere u Božju verodostojnost i istinoljubivost." (66,67) Biblija nikada nije nagovestila bilo kakvu mogućnost da se obećanje ne ispuni (2. Petrova 3,9; Jevrejima 10,39). Suprotno tome, sigurnost drugog Hristovog dolaska je mnogo puta bila potvrđena.

Sam Bog potvrđuje obećanje o drugom dolasku. Njegova Reč je sigurna. Da promeni ono što je izašlo iz Njegovih usta značilo bi da krši svoj zavet (Psalam 89,35); Bog ne laže (4. Mojsijeva 23,29; 1. Samuilova 15,29; Jevrejima 10,39).

Uprkos našoj nevernosti, On ostaje veran (2. Timotiju 2,13); i zato se možemo čvrsto držati priznanja svoje nade (Jevrejima 10,23).

Svojim prvim dolaskom Isus je potvrdio sigurnost svoga drugog dolaska. Krst, na kojemu je omogućeno naše opravdanje, bio je dokaz Njegove namere da dovrši spasenje vernih (Rimljanima 5,8-10). Tekst - "Koji, dakle, svoga sina ne poštede, nego ga predade za sve nas, kako, dakle, da nam s njime sve ne daruje?" (Rimljanima 8,32) – predstavlja odjek ove sigurnosti. Hristovo vaskrsenje i uznesenje jasno ukazuju na Njegov povratak (Jovan 14,1-3).

I Sveti Duh potvrđuje obećanje o Isusovom povratku. Već sama Njegova prisutnost u srcu vernika, ali darovi koje daje Crkvi, potvrđuju ovo obećanje (2. Korinćanima 1,18-22; Jevrejima 2,4).

Propovedanje evanđelja, koje je Hristos naložio, nalazi svoje značenje i snagu u nadi u buduću život. Bog nas nikada ne bi poslao da propovedamo vest kada ne bi imao nameru da je ispuni (Titu 1,2.3; Jevrejima 2,1-3).

Ljudske reakcije na odlaganje prikazane su pričama o vernim i nevernim slugama u Mateju 24. Neverni sluga misli da njegov gospodar odlazi svoj povratak, jer nije zainteresovan za posao koji mu je poveren (Matej 24,48). Verni sluga, sa druge strane, potpuno je obuzet zadatkom koju mu je ostavljen (Matej 24,45.46). On očekuje dolazak svoga gospodara, ali je zahvalan na vremenu milosti koje mu je dato da živi i služi (2. Petrova 3,9). On se raduje što je dolazak Gospodnji najavljen i što se evanđelje propoveda po celome svetu (Filipljanima 1,8; Kološanima 1,6). Vreme mi izgleda kratko kada se uzme u obzir veličina zadatka koji se mora obaviti, i u svetu i u njegovom srcu (2. Korinćanima 7,1; Matej 9,36-38).

"Odlaganje" Hristovog dolaska ne predstavlja problem za vernika. Ono daje smisao patnjama kroz koje prolazi. Svaki dan mu donosi novu radost da vidi nove duše koje se priključuju Božjem narodu (Otkrivenje 6,11).

E. Zaključak

Drugi Hristov dolazak daje duboki smisao istoriji naroda i pojedinaca. Istorija koja bi se sastojala jedino od beskrajnog gomilanja činjenica bila bi bez značenja i reda. Istorija bez kraja i cilja bila bi besmislena.

Biblija pridaje istoriji transcendentalni karakter. Ona ima svoj početak i imaće svoj kraj, ali ne bilo kakav kraj. Ona se neće završiti nekom katastrofom, koju bi izazvala ljudska sebičnost ili oholost, ali ni slavnim krajem najavljenim u svim ljudskim utopijama. Ona će biti potpuno zaustavljena delovanjem samoga Boga (Psalam 46,9-11).

Na sličan način, život u Duhu je povezan sa sudbinom. Takav život se može sejati sa suzama, ali će se žnjeti u radosti (Psalam 126,4-6). I etičke odluke hrišćanina imaju svoje značenje. One šire ljubav, poverenje u Božja obećanja. Isus dolazi. Onaj isti koji je došao u Judeju da propoveda milost i oprostjenje dolazi ponovo da uspostavi svoje carstvo ljubavi. "Jer još malo, još vrlo malo, pa će doći onaj koji treba da dođe i neće odocniti!" (Jevrejima 10,37)

Uskoro će veliki sukob između Hrista i Sotone doći svome kraju. Božja pravednost će preko Isusa Hrista biti uspostavljena po celome svetu; ne samo na ovoj Zemlji, već i na Nebu, gde je bitka započela. Celi svemir će biti pomiren sa Bogom (Kološanima 1,20;; 1. Korinćanima 15,28).

Isus će se uskoro vratiti. Kakve li utehe, kakve li izvesnosti, kakvog li mira! Poslednja knjiga Biblije se završava naglašavanjem poverenja u drugi Hristov dolazak. "I evo ću doći skoro, i plata moja sa mnom, da dam svakome po delima njegovim!" (Otkrivenje 22,12) Odgovarajući, "i duh i nevesta govore: dođi! I koji čuje neka govori: dođi!" (Otkrivenje 22,17) Nijedan vernik ne bi mogao da se ne odazove pozivu Duha i Nевeste i da ne kaže: "Amin! Da, dođi, Gospode Isuse!" (Otkrivenje 22,20)

III. Istorijski pregled

A. Apostolski period

Istoričari jednoglasno priznaju da je nada u Isusov dolazak ostala živa u prvoj Crkvi. Već sam tekst jednoga od najranijih novozavetnih dokumenata svedoči o tome: 1. Solunjanima 4,16.17! Zahvaljivanja koja predstavljaju uvod u Pavlove poslanice potvrđuju činjenicu da je vera u Hristov drugi dolazak bila temeljna vera prve Crkve. I kasnije Poslanice sadrže jaka eshatološka očekivanja (2. Petrova 3,8-13). Jovanovo Otkrivenje, pisano u kriznom periodu krajem prvog stoleća, jača veru Hristovih sledbenika slavnim viđenjima poslednjeg suda.

Ali, već su se u prvom stoleću lažna učenja uvlačila u Crkvu, ugrožavajući veru vernika. Neki su odbacili svoju veru u vaskrsenje mrtvih (1. Korinćanima 15,12). Izvesnost drugog Hristovog dolaska bila je stavljana pod znak pitanja (2. Petrova 3,4), zajedno sa Njegovim utelovljenjem (1. Jovanova 4,1-3). Novozavetni pisci su se borili protiv takvih sklonosti, videći u njima znak kraja koji se približava (1. Jovanova 2,18.28; 2. Petrova 3,3).

B. Prenikejski period

Neki teolozi smatraju da je gubljenje revnosti Crkve u čekanju Hristovog dolaska počelo još u novozavetnom periodu. Navode se dokazi u obliku proređivanju eshatoloških tekstova u nekim novozavetnim poslanicama.

Takva mišljenja su oborena svedočenjem nekih pisaca iz drugog stoleća (Landa 65-95). Očekivanje parusije je ostalo snažno. Tako, Kliment Rimski podseća Korinćane da Gospod mora uskoro da dođe (1. Clement 23); Didache su bogate eshatološkim rečnikom Pavlove 1. Solunjanima (16,3-8); Ignacije Antiohijski piše da "nam dolaze poslednja vremena" (Ephesians 11); i da zato hrišćani moraju "pažljivo meriti vreme" (Polykarp 3). Varnavina poslanica ističe da je "dan pred vratima kada će sve propasti zajedno sa zlim. Gospod je blizu i Njegova nagrada." (21,3) "Pastir Herma" se uzda u obećanje o Njegovom dolasku (Vision 3.8.9). Polykarp iz Smirne (Philippians 5) i Papije (kao što je citirano u Jevsevijevoj Istoriji Crkve 3.39) pišu o vaskrsenju mrtvih i o Hristovom ličnom povratku na Zemlju.

Apologete su krenule stopama svojih prethodnika. Justin Mučenik je zapazio da su proroci govorili o dva dolaska. Prilikom drugog, Hristos će "doći sa Neba u slavi, okružen svojom anđeoskom pratnjom, i tada će vaskrsnuti tela svih ljudi koji su ikada živeli" (Apology 1,52). U svom pobijanju gnosticizma, Irinej proročanstvo u Danilu 2, uključujući i kamen koji simbolički predstavlja Hristovu vladavinu, primenjuje na svoje dane (Against Heresies, 5.26). Početkom trećeg stoleća, Tertulijan je očekivao konačni dolazak Isusa Hrista (On the Resurrection of the Flesh, 22). U svom delu Treatise on Christ and Antichrist, Ipolit razmatra proročanstva Danila i Otkrivenja, zaključno sa drugim Hristovim dolaskom, onako kako je opisan Pavlovim rečima u 1. Solunjanima 4,13-17.

U brojnim delima iz toga vremena, međutim, verovanje u besmrtnost duše već je potisnulo eshatologiju u drugi plan. Prihvatajući grčku filozofsku misao, hrišćanski pisci više ne osećaju neku veliku potrebu za Hristovim dolaskom u slavi, jer, kao što je naglasio Ignacije Antiohijski, u času smrti hrišćani dobijaju pristup Bogu (Rimljanima 1,2,6).

Uz pomoć svoje alegorijske metode tumačenja Biblije, Origen je duhovno protumačio sve događaje povezane sa krajem sveta. On je tvrdio, na primer, da se parousia našega Gospoda na oblacima događa svakoga dana u duši vernika (Series Commentary on Matthew 50; PFOF 1,317-320).

U početku trećega stoleća problem kraja sveta postao je vrlo važno pitanje za hrišćane, posebno u Rimu. Politička i ekonomska nestabilnost, zajedno s progonstvima, rasplamsali su nagađanja o najavljenom Antihristu, za kojega se verovalo da je blizu. Iako i dalje pod dubokim uticajem progonstava, sabor u Nikeji (325. posle Hrista), zaključio je da će "božanski Logos... doći da sudi živima i mrtvima" i da "nas Sveto pismo uči da verujemo u ... vaskrsenje mrtvih i u kazneni sud" (Kelly 210).

C. Poslenikejski period do Reformacije

Brzo posle Konstantinove smrti "pojavi se misao da Zemlja u svom sadašnjem stanju" predstavlja "teritoriju prorečenog carstva; da je sadašnji poredak vreme kada će ono biti realizovano; i da je uspostavljanje zemaljske Crkve ljudskim rukama način ostvarenja tog proročanstva. I tako se počelo smatrati da je hijerarhijska vladavina Crkve u stvari proročanstvom najavljeno Hristovo carstvo na Zemlji" (PFOF 1,373).

Nekoliko činilaca je doprinelo nastajanju ovog novog misaonog smera. Najvažniji je bio novi zakonski položaj Crkve i podrška koju je Imperija davala Crkvi. U skladu s tim duhom, Jevsevije iz Cezareje (340. posle Hrista), iako je do tada govorio da će drugi Hristov dolazak označiti uspostavljanje božanskog carstva (Proof of the Gospel 4,16; 9,17), počinje da dokazuje u kojoj meri je hrišćanska Imperija ispunila starozavetna proročanstva o zavetu (Commentary on Isaiah, 19.18). I isto vreme, obasuo je Konstantina pohvalama, govoreći da je on ispunjenje hrišćanske nade (Life of Constantine 2.28; 3.1).

Niko nije odricao da je konačni cilj istorije spasenja nada u drugi Hristov dolazak. U stvari, drugi dolazak je spominjan mnogo puta u propovedima i raspravama. Kiril Jerusalimski bio je čak uveren da "kraj sveta... neposredno predstoji" (Catechetical Lectures, 15.12). Međutim, hitnost parousije nije hrišćanima više bila tako važna kao teološke rasprave o drugim doktrinama.

Pod uticajem aleksandrijske alegorijske škole tumačenja Biblije, Tikonije (četvrto stoleće posle Hrista) je izneo misao da sedmi milenijum treba računati od hrišćanske ere, a ne tek od drugog Hristovog dolaska (Landa 86). Avgustin iz Hipoa (354-430. posle Hrista), uzimajući Tikonija kao temelj, označio je Crkvu kao Božje carstvo i izjavio da Hristos svakoga dana dolazi u svoju Crkvu i da je hiljadu godina vladavine Crkve na Zemlji započelo sa samim Hristom (City of God 20,5-9). U isto vreme, Avgustin je potvrdio da "cela Crkva pravoga Boga smatra i ispoveda kao svoje verovanje da će Hristos doći sa Neba da sudi živima i mrtvima; i da će to biti ono što mi zovemo poslednji dan ili poslednje vreme Božjega suda." (Isto, 20,1).

U toku celoga Srednjega veka većina hrišćanskih teologa je sledila Avgustinove ideje. Oni su verovali u konačni drugi dolazak tvrdeći istovremeno da Crkva predstavlja Božje carstvo. Mnogi komentatori su u to doba objavljivali svoja tumačenja knjige Otkrivenja. Dolazak Antihrista i božanski sud postali su značajan, ali bolan deo zajedničkog interesovanja. Flagelanti u Italiji (trinaesto stoleće) i Danteova Božanstvena komedija pokazuju do koje mere je strah od pakla dominirao mislima ljudi u Srednjem veku. Sve više je raslo uverenje da "čovjek bezakonja" ili Antihrist, čiji dolazak je predstavljao važan znak kraja sveta, neće biti neki imperator ili prorok, već umesto toga vidljiva glava hrišćanske Crkve. Ova preokupacija je predstavljala kvasac iz kojega je izrasla Reformacija.

D. Reformacija

Od Avgustina na dalje (peto stoleće) eshatološka očekivanja su bila protumačena kao pobjeda Crkve nad svetom. Međutim, neuspeh Crkve i Avgustinovih teza zahtevali su reformaciju.

Za Lutera, Antihrist, čiji dolazak se očekivao pre kraja sveta, već je postao stvarnost u ustanovi papinstva. Razmatrajući "Hristove reči i znake", Luter je 1522. godine izjavio da Hristov dolazak nije daleko (Weimar Ausgabe 10/1,2,95). Godine 1532. prilikom razgovora za stolom, potvrdio je da veruje da je "pred vratima" (Tischreden, 1291). Ovo očekivanje je bilo trajan i duboko ukorenjeni deo njegove vere. Daleko od toga da u drugom dolasku vidi samo izraz božanskog gneva, Luter ga je u stvari smatrao radosnim događajem, događajem koji se može očekivati s poverenjem, jer mu je doktrina o opravdanju verom dala novo značenje. Molio se da dođe taj dan, da bi hrišćani mogli da budu oslobođeni patnji i da dobiju tela nedostupna fizičkim slabostima (WA 41,37). Godine 1537, u propovedi o tekstu u Mateju 25, Luter je dao sledeću sliku: "On će se vratiti u poslednji dan sa velikom silom, i slavnim veličanstvom i sa njime celokupna vojska anđela... Biće to slavan sud i neizrecivo veličanstven sa svim Njegovim anđelima i sa Njime u sredini." (Isto, 45,325).

Luterova nada je ostala živa u srcu nemačke Reformacije. Njegovi sledbenici, među njima Melanhton (Melanchton) i Nikolaus Herman, čvrsto su verovali u drugi dolazak. Njegove pesme, pevane na skupovima vernika, govore su o tom slavnom očekivanju.

Slično tome, Žan Kalvin (Jean Calvin) je savetovao svojim sledbenicima da "čeznu za dolaskom Gospodnjim" kao za "najradosnijim od svih događaja", kada će Hristos doći "kao Otkupitelj da nas izbavi" od "zla i bede i odvede u blaženo nasleđstvo svog života i slave" (Institutes 3.9.5). Kalvin je potvrdio da nada u drugi Hristov dolazak i sud koji će ga pratiti donosi radost vernicima (Catechism of the Church of Geneva). Godine 1560. posvetio je dva paragrafa u svojim Institucijama povoljnom sudu koji će Hristos izreći svom narodu prilikom svog dolaska (2.16.18). Kalvin je obećanje o vaskrsenju povezao sa drugim Hristovim dolaskom (3.25.1-4).

I Luter i Kalvin su u protestantskoj Reformaciji videli ispunjenje Hristovih reči u Mateju 24,14. Proučavanje Biblije i propovedanje evanđelja čistijega nego u vreme Avgustina i Jeronima pripremiče put za dolazak Božjeg nebeskog carstva. Iako nijedan od njih nije očekivao da će se celi svet obratiti, Luter je rekao: "Verujem da poslednji dan nije daleko, jer i evanđelje sada ulaže svoje poslednje napore." (Tischreden, 5488).

E. Od vremena Reformacije do devetnaestog stoleća

Posle Reformacije na evropskom kontinentu razvila su se dva međusobno suprotna eshatološka tumačenja. Radikalna Reformacija je zadržala živo interesovanje prema eshatologiji, ponekad sa ekstremnim gledištima o zemaljskom milenijumu. Meno Simons (Menno Simons) kao i kasnija menonitska konfesija, zadržali su verovanje u skori Hristov dolazak. Sa druge strane, u nemačkom luteranstvu, pijetisti su smatrali da je za vernika najveći izazov da bude siguran u svoje spasenje. Snažna lična verska iskustva bila su oznaka njihove religije.

U Velikoj Britaniji, nada u drugi Hristov dolazak "pojavljuje se kao jedna od najvažnijih posledica puritanskog ponovnog otkrivanja srži biblijske poruke" (Ball, Advent Hope, 132). Iako su širili različita tumačenja milenijuma, anglikanski, prezbiterijanski i kongregacionalistički teolozi su pisali i propovedali da je drugi Hristov dolazak pred vratima. Govorili su da ta nada treba da navede vernike da budu spremni za taj veliki dan (Isto, 146-149).

Francuska revolucija i ratovi posle nje imali su društvene, političke i verske posledice, koje su, sa svoje strane, budila sve snažnija eshatološka očekivanja. Široko oživljavanje interesa prema proučavanju proročanstava pojavilo se po celom svetu. Na primer, čileanski jezuita Manuel Lakunca (Manuel Lacunza) godine 1790. anonimno je objavio svoje delo Dolazak Mesije u slavi i veličanstvu, kojije je sa španskog prevedeno na mnoge jezike. U Londonu, Edvard Irving (Edward Irving, 1792-1834) pripojio je to delo izveštaju o prvoj Alburškoj proročkoj konferenciji (Albury Prophetic Conference) iz 1826. godine. Na te konferencije, koje su se održavale svake godine od 1826. do 1830. godine, dolazili su klerici različitih Crkava i zajednica da proučavaju blizinu drugog dolaska, proročanstva Danila i Otkrivenja i "dužnosti Crkve koje proizlaze iz tih pitanja" (PFOF 3,276). Džozef Volf (Joseph Wolff), jedan od dvadesetorice učesnika prve konferencije, putovao je često po Zapadnoj i Centralnoj Aziji, propovedajući da će Hristos doći oko 1847. godine da uspostavi svoje hiljadugodišnje carstvo u Jerusalimu. U Švajcarskoj, Fransoa Gosen (Francois Gausson) je održao, počinjući 1837. godine, niz nedeljnih propovedi o Danilovim proročanstvima. U njima je dokazivao da Danilo i Otkrivenje opisuju istoriju sveta, koja će se uskoro završiti.

Početak devetnaestog stoleća, Hristov drugi dolazak najavljivale su hiljade glasova, od teologa u Engleskoj do mlade dece u Švedskoj. Mnogi, uključujući i Lakuncu, dokazivali su kako proročanstva Danila i Otkrivenja jasno ukazuju na kraj sveta sredinom devetnaestog veka. U Sjedinjenim Državama "proročanstva su bila pokretačka snaga velikog dela religijske misli i delovanja" u tom razdoblju (Isto, 4,85). Propovedi, pamfleti i knjige objavljivali su da događaji koji se odigravaju u svetu mogu biti samo preteče milenijuma. Najpoznatiji od američkih propovednika bio je Vilijam Miler (William Miller), koji je 1831. godine počeo da piše i propoveda da će Isus doći 1843. godine (O Vilijamu Mileru i mileritskom pokretu vidi Adventisti I.A-C; Ostatak/Tri anđela VI.G!).

Ovi pokreti nisu doživeli blagonaklon prijem tradicionalnih teologa. Katolička teologija, nastala iz skolasticizma, nudila je bezvremensku eshatologiju, najvećim delom zainteresovanu za smrt, sud, nebo i pakao (Rast, 501-503). Protestantska teologija je bila pod dubokim uticajem racionalizma i smatrala je da će se Božje carstvo uspostaviti na Zemlji uz pomoć napretka nauke i razuma. I zato, u drugoj polovini devetnaestog stoleća, verovanje u blizinu Hristovog

dolaska skoro da se potpuno izgubilo.

F. Savremeno doba

Posle velikog razočaranja 1844. godine, oni koji su verovali u drugi dolazak morali su da se suoče s problemom odlaganja parousije. Taj problem se danas nalazi u središtu teološke problematike. Postalo je neophodno da se protumači zašto se Hristov drugi dolazak, iako tako jasno nagovešten u Bibliji, nije odigrao.

Najpoznatiji teolog koji se pozabavio tim problemom bio je Albert Švajcer (Albert Schweitzer), koji je načinio razliku između razumske vere koja se pita da li smo zaista ušli u natprirodnu eru i jednostavne vere koja živi u očekivanju mesijanskog carstva (75,90,99). Za Švajcera je događaj krsta već predstavljao eshatološku katastrofu, koja je učinila kraj svim apokaliptičkim očekivanjima.

Dijalektička teologija Karla Barta i Paula Althausa, koju je prihvatio i E. Bruner (E. Brunner), nalazi svoje ostvarenje u transcendentalnoj eshatologiji. Ovi autori ne veruju da će se konkretna

istorija završiti nekom sveopštom dramom. Bog nadilazi vreme i Njegov "dolazak" se događa u svako doba.

Rudolf Bultman (Rudolph Bultmann) je načinio još jedan korak dalje u demitologizaciji eshatologije i istorije. On razvija neku egzistencijalnu eshatologiju, prema kojoj se Hristov dolazak ostvaruje u objavljivanju srži evanđelja, koje primorava slušaoca da donosi odluke u pitanjima vere.

U takozvanoj ostvarenoj eshatologiji C. H. Doda (C.H. Dodd), završni događaji su se već odigrali u Isusovom životu i propovedanju. Prema njemu, božanska eshatološka intervencija je već dovršena.

Razlikujući se od drugih, Jirgen Moltman (Juergen Moltmann) nudi teologiju nade. Budućnost počiva na Božjim obećanjima, čije ispunjenje možemo videti u političkim, društvenim i ekološkim delovanjima vernika u svetu. Tako Moltman nudi novu humanističku perspektivu istorije. Najistaknutiji predstavnik "teologije nade" krajem dvadesetog stoleća je Volfhart Panenberg (Wolfgang Pannenberg), čija je eshatologija utemeljena na "konačnoj budućnosti", koja određuje konačno značenje istorije kao celine i kao istorije života svakog pojedinca. Međutim, poseban sadržaj ove "konačne budućnosti" može se odrediti jedino metaforički i ne može se predvideti. Razlikovanje između sadašnjosti i budućnosti izgleda da se gubi u večnom sastajanju svih događaja (Pannenberg 81) i nagoveštava da u izvesnoj meri Panenberg prihvata Moltmanovu perspektivu.

Oskar Kulman (Oscar Cullmann) vratio je u istoriju spasenja centralno gledište Biblije. Istorija se razvija objektivno u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Crkva se nalazi između "već" i "još ne"; sada je vreme očekivanja i objavljivanja evanđelja. Za Kulmana je Hristovo vaskrsenje temelj procesa čekanja. Vernik mora da živi u "još ne" vremenu, očekujući nešto što mora da dođe. Svesti eshatologiju na lični susret vere znači osiromašiti veru. Biblijska eshatologija ne počiva samo na vaskrsenju tela, nego i na obnavljanju svega.

G. Adventisti sedmog dana

Kratko vreme posle velikog razočarenja 1844. godine, čekaoci drugog dolaska i dalje su smatrali da je datum tačan, ali su priznavali da su pogrešili u određivanju događaja. Hristov dolazak je i dalje bio budući događaj; oni se nalaze u vremenu odlaganja i zato moraju da budu "gotovi" za taj veliki dan (Luka 12,36.37). Iako su doktrinalne rasprave dovodile do podela, nije bilo ozbiljnih razlika u verovanju da će Spasitelj skoro doći.

Godine 1850. Džeims Vajt je izdao četiri broja časopisa Pregled i glasnik (Review and Herald). Sledeće godine počelo je izdavanje novog časopisa: Pregled drugog dolaska i glasnik subote (Second Advent Review and Sabbath Herald). Naziv časopisa je bio dokaz nade i uverenja pionira. Godine 1851. Elen G. Vajt je napisala "da vreme može da potraje još samo malo" (EW 58).

Kada je mlada Crkva prihvatila svoje ime 1860. godine, izbor je jasno odražavao uverenje vernika. Elen G. Vajt je o tome pisala: "Ime adventisti sedmog dana izražava stvarne karakteristike naše vere." (1T 224) Prve starešine među adventistima sedmog dana bile su sjedinjene čvrstim uverenjem da se drugi dolazak mora nalaziti u samom središtu njihove vesti.

Godišnjak adventista sedmog dana (Seventh Day Adventist Yearbook) iz godine 1889. kaže da "drugi dolazak Isusa Hrista mora da prethodi milenijumu, a ne da dolazi posle njega". Zatim, da

se proročko razdoblje od 2300 dana i noći iz Danila 8,14. završilo 1844. godine i da "nije objavljen nijedan proročki period koji će trajati do drugog Hristovog dolaska". Osim toga, delo propovedanja "približavanja drugog dolaska" simbolički je predstavljeno trostrukom andeoskom porukom iz Otkrivenja 14 (148-150).

Osnovno adventističko shvatanje drugog dolaska malo se menjalo u toku vremena. Izjava vere koja se pojavljuje od 1932. godine na dalje u Godišnjaku jasno potvrđuje važnost drugog dolaska kao "velike nade Crkve i veličanstvenog vrhunca evanđelja i plana spasenja" (SDA Yearbook 1932,382).

Sa druge strane, vodile su se diskusije o nekim aspektima vezanima uz drugi dolazak. Na primer, među adventistima je sve do 1874. godine vladalo uverenje da je "naraštaj" u Mateju 24,34. naraštaj onih koji su videli pomračenje Sunca i padanje zvezda. Prema tome, Isusov dolazak je morao da bude vrlo skoro. Važnost koja je pridavana znacima menjala se vremenom. Krajem devetnaestog stoleća sudbina Turske carevine se smatrala kritičnim znakom. Krajem dvadesetog stoleća, više se naglašavala nesposobnost Zemlje da očuva život svojih stanovnika kao znak blizine Hristovog dolaska.

Od 1883. godine, kada je ranije gledište Elen G. Vajt o skorom dolasku Isusa Hrista bilo izloženo kritici, adventisti sedmog dana su se počeli ozbiljnije interesovati za pitanje odlaganja: "Zašto se Isus još nije vratio?" Pisci kao što su bili L. E. Frum (L. E. Froom), Herbert Daglas (Herbert Douglas), i Džek Provonša (Jack Provonsha) pokušali su da nađu odgovor. Mnogo se u tom smislu govorilo o "uslovljenim proročanstvima" (Peace 177-182). Međutim, sigurnost drugog dolaska nikada nije bila dovođena u sumnju, jer, na primer, Sake Kuba 1978. godine kaže: "Krst, vaskrsenje, i uznesenje Isusa Hrista čine drugi dolazak apsolutno sigurnim." (99).

Godine 1987. adventisti su izdali delo nekolicine adventističkih autora pod naslovom: "Nada u drugi dolazak u Bibliji i istoriji" (Advent Hope in Scripture and History). U jedanaest poglavlja istorija i teologija drugog dolaska se prati od Starog zaveta do dvadesetog stoleća, pokazujući da ta teologija zauzima centralno mesto u hrišćanstvu, a posebno među adventistima.

Godine 1980. zasedanje Generalne konferencije Crkve adventista sedmog dana prihvatilo je 27 osnovnih verovanja. Broj 24. o drugom dolasku izražava verovanje Crkve i pokazuje trajnost tog verovanja u istoriji Crkve.

"Drugi Hristov dolazak predstavlja blaženu nadu Crkve, veličanstveni vrhunac evanđelja. Spasiteljev dolazak biće doslovan, ličan i vidljiv po celom svetu. Kada se bude vratio, mrtvi pravednici će vaskrsnuti i zajedno sa živim pravednicima biće proslavljeni i uzeti na Nebo, a nepravednici će pomreti. Skoro potpuno ispunjenje većine proročanstava, zajedno sa sadašnjim stanjem u svetu, ukazuje da je Hristov dolazak blizu. Vreme tog događaja nije nam otkriveno, pa je zato potrebno da u svako doba budemo spremni." (SDA Yearbook 1981,8)

Ovo gledište uživa snažnu podršku Biblije, kao što prethodno tumačenje pokazuje.

IV. Komentari Elen G. Vajt

"Doktrina o drugom Hristovom dolasku predstavlja ključnu, osnovnu misao celog Svetog pisma." (GC 299)

A. Drugi Hristov dolazak u Svetom pismu

1. Središte nade

"Služba Gospodnje večere ukazuje na Hristov drugi dolazak. Ona je određena da ovu nadu sačuva živom u mislima učenika. Kada god se budu okupljali da ožive uspomenu na Njegovu smrt, sećaće se kako On 'uze čašu i davši hvalu dade im; i piše iz nje svi. I reče im: ovo je krv moja novoga zaveta koja će se proliti za mnoge. Zaista vam kažem: više neću piti od roda vinogradskoga do onoga dana kad ću ga piti novoga u carstvu Božjemu!' (Marko 14,23-25) U svojim stradanjima nalazili su utehu u nadi da će se njihov Gospod vratiti. Neizrecivo draga bila im je misao: 'Kada god jedete ovaj hleb i čašu ovu pijete, smrt Gospodnju obznanjujete dokle ne dođe!' (1. Korinćanima 11,26)" (DA 659)

2. Božje carstvo

"'Nebesko carstvo' za koje su govorili da je pred vratima bilo je uspostavljeno Hristovom smrću. Ovo carstvo nije bilo, kao što su oni bili naučeni da veruju, neka zemaljska imperija. Nije to bilo ni ono buduće, nepropadljivo carstvo, koje će biti osnovano kada 'carstvo i vlast i veličanstvo carsko bude dato narodu svetaca Višnjega; njegovo će carstvo biti večno carstvo i sve će vlasti njemu služiti i slušati ga.' (Danilo 7,27) U Bibliji se izraz 'Božje carstvo' upotrebljava da označi i carstvo blagodati i carstvo slave. Carstvo blagodati je Pavle najavio u Poslanici Jevrejima. Pošto je ukazao na Hrista, samilosnog Posrednika, koji može 'postradati s našim slabostima', apostol kaže: 'Da pristupimo, dakle, slobodno k prestolu blagodati da primimo milost i nađemo blagodat za vreme kada nam zatreba pomoć!' (Jevrejima 4,16) Presto blagodati predstavlja carstvo blagodati; jer je za postojanje prestola neophodno postojanje carstva. U mnogim svojim pričama Hristos se služio izrazom 'nebesko carstvo' da bi opisao delovanje božanske blagodati na ljudska srca.

Isto tako i presto slave predstavlja carstvo slave; o tome carstvu Spasitelj govori kada kaže: 'A kada dođe sin čovečji u slavi svojoj i svi sveti anđeli s njime, onda će sesti na presto slave svoje. I sabraće se pred njime svi narodi.' (Matej 25,31.32) To carstvo je još u budućnosti. Ono se neće uspostaviti sve do drugog Hristovog dolaska." (GC 347)

3. Način Njegovog dolaska

"Između prvog i drugog Hristovog dolaska videće se prekrasna razlika. Nijedan ljudski jezik neće biti u stanju da opiše prizor drugog dolaska Sina čovečjeg na nebeskim oblacima. On će doći u svojoj slavi i u slavi Oca i svetih anđela. Doći će odeven u odeću svetlosti, koju je nosio od večnosti. Anđeli će ga pratiti. Deset hiljada puta deset hiljada pratiće ga na tom putu. Čuće se glas trube, koji poziva zaspale mrtve iz njihovih grobova." (R&H, 5. septembar 1899)

"Kao završni čin u velikoj drami obmane, sam Sotona će se prikazati kao Hristos. Crkva je već dugo tvrdila da čeka Spasiteljev dolazak kao ostvarenje svojih nada. Sada će veliki varalica učiniti da izgleda da je Hristos već došao. U različitim delovima sveta, Sotona će se pokazati kao veličanstveno biće blistavog sjaja, koje će izgledom podsećati na opis Božjega Sina koji je Jovan dao u Otkrivenju (Otkrivenje 1,13-15). Slava koja će ga okružavati nadmašivaće sve što su oči smrtnika ikada ugledale. Poklič pobeđe će se prolamati vazduhom: 'Hristos je došao! Hristos je došao!' Narod će se pun strahopoštovanja bacati ničice pred njime, dok on bude podizao svoje ruke da im izrekne blagoslov, isto onako kao što je Hristos blagosiljavao svoje učenike dok je bio na Zemlji. Njegov glas će biti mek i prigušen, a ipak tako melodičan. Nežnim i saosećajnim

rečima iznosiće neke ugodne, nebeske istine koje je i Spasitelj izgovarao; lečiće bolesti u narodu, i onda će, uživljavajući se u ulogu Hrista, izjaviti da je on promenio subotu u nedelju, zapovedajući svima da svetkuju dan koji je on blagoslovio. Objaviće da svi koji i dalje uporno svetkuju sedmi dan hule na njegovo ime odbijajući da poslušaju njegove anđele koji im donose svetlosti i istinu. To će biti silna, skoro neodoljiva obmana." (GC 624)

"Sotona će se pojaviti s velikom silom, služeći se svom prevarnom snagom nepravde među onima koji ginu; ali nije neophodno da bilo ko bude prevaren; mi to nećemo ni biti ako budemo potpuno stali na Hristovu stranu, ako ga budemo slediti i u dobru i u zlu. Glava velike zmije biće uskoro skršena i uništena." (R&H, 5. septembar 1899)

4. Znaci Hristovog drugog dolaska

"Jovan u Otkrivenju ovako opisuje prve znake koji će prethoditi drugom dolasku: 'I gle, zatrese se zemlja vrlo, i sunce postaje crno kao vreća od kostreći, i mesec postaje kao krv.' (Otkrivenje 6,12)

Ovi znaci su se pokazali pre početka devetnaestog stoleća. Kao ispunjenje ovog proročanstva došlo je 1755. godine do najstrašnijeg zemljotresa koji je ikada zabeležen. Iako je obično poznat kao zemljotres u Lisabonu, osetio se u većem delu Evrope, Afrike i Amerike." (GC 304)

"Bračni odnos je svet, ali u ovom degenerisanom vremenu pokriva svojim plaštom pokvarenost svih vrsta. On je zloupotrebljen, i sada se pretvorio u zločin koji predstavlja jedan od znakova poslednjeg vremena." (2T 252)

"Jedan od znakova da živimo u poslednjem vremenu je i činjenica da su deca neposlušna svojim roditeljima, nezahvalna, neposvećena." (FE 101)

"Duhovni mrak je pokrio zemlju i tama narode. U mnogim Crkvama vlada skepticizam i neverstvo kada se radi o tumačenju Pisma. Mnogi, vrlo mnogi, sumnjaju u istinitost i verodostojnost Biblije. Ljudsko mudrovanje i pomisli ljudskog srca potkopavaju nadahnuće Božje Reči, i ono što bi trebalo primati kao sigurno, sada se okružuje oblakom misticizma. Ništa im nije jasno i određeno, ništa ne počiva na čvrstom temelju. I to je jedan od istaknutih znakova poslednjih dana." (1SM 15)

"Duh potpune svetovnosti koji sada postoji, raspoloženje da se ne priznaju nikakvi uzvišeniji zahtevi od onih koji služe zadovoljavanju vlastitih prohteva, predstavlja jedan od znakova poslednjih dana." (5T 365)

5. Razlozi za Isusov drugi dolazak

"Hristos je izjavio da će ponovo doći da uzme k sebi one koji su mu verni." (GC 37)

"Da nema nikakvog stvarnog đavola i da će grešnici dobiti još jedno vreme milosti posle Hristovog drugog dolaska, to su bajke koje stižu sve veću popularnost. Biblija jasno objavljuje da je sudbina svakog bića zauvek određena prilikom dolaska našeg Gospoda (Otkrivenje 22,11)." (1T 342.343)

"Delo istražnog suda i brisanja greha mora da bude dovršeno pre drugog Gospodnjeg dolaska. Pošto će mrtvima biti suđeno prema onome što je zapisano u knjigama, nezamislivo bi bilo da gresi ljudi budu izbrisani pre suda na kojemu će njihovi slučajevi biti ispitani. Međutim, apostol Petar jasno kaže da će gresi vernika biti izbrisani kada 'dođu vremena odmaranja od lica

Gospodnjega', kada 'pošlje napred narečenoga vam Isusa Hrista' (Dela 3,19.20). Kada se istražni sud bude završio, Hristos će doći i 'plata njegova s njime da da svakome po delima njegovim' (GC 485)

"Kada se delo istražnog suda bude završilo, biće već zapečaćena sudbina svih ljudi, ili na život ili na smrt. Vreme milosti će se završiti kratko vreme pre pojavljivanja našeg Gospoda na nebeskim oblacima." (GC 490)

"Pavle je napisao: 'Tako će Bog i one koji su umrli u Isusu dovesti s njime.' (1. Solunjanima 4,14) Mnogi tumače ovaj tekst tako da će umrli biti dovedeni sa Hristom sa Neba; ali je Pavle rekao da će Bog, isto onako kao što je Hristos podignut iz mrtvih, podići i umrle svete i odvesti ih sa Hristom na Nebo." (AA 259)

"I tako je bila nagrađena vera ove žene. Hristos, veliki Životodavac, vratio joj je njenog sina. Na isti način biće nagrađeni i Njegovi verni sledbenici kada, prilikom Njegovog dolaska, smrt bude izgubila svoj žalac i kada grobu bude oduzeta pobeda, koju je zahtevao. Tada će On svojim slugama vratiti decu koju im je smrt otela." (PK 239)

B. Implikacije doktrine o drugom dolasku

1. Uticaj na svakodnevni život vernika

"Ako ste se otuđili jedno od drugoga, ako niste uspeli da živite po Bibliji; obratite se Bogu; jer karakter koji imate u vreme milosti biće karakter koji ćete imati u vreme Hristovog dolaska. Ako želite da kao posvećeni hrišćanin živite na Nebu, prvo morate kao posvećeni hrišćanin da živite na Zemlji. Karakterne osobine koje ste izgradili u ovom životu, neće se promeniti prilikom smrti ili vaskrsenja. Vi ćete izaći iz groba sa istom prirodom koju ste pokazivali u svom domu i u društvu. Isus prilikom svog dolaska neće menjati vaš karakter. Delo preobraženja mora da se sada obavi. Naš svakodnevni život će odrediti našu sudbinu." (AH 16)

2. Duhovna prirema za drugi dolazak

"Sudovi Božji će se vrlo skoro izliti na svet, i mi se moramo pripremiti za taj veliki dan.

Naše vreme je dragoceno. Imamo samo malo, vrlo malo dana vremena milosti da bismo se pripremili za budući, besmrtni život. Nemamo vremena za besciljne pokrete. Trebalo bi da se plašimo da smo jedva dodirnuli površinu Božje Reči." (6T 407)

"Trebalo je da se mole za Hristov dolazak kao za događaj koji će se odigrati u budućnosti. Međutim, ta molba im je davala i sigurnost. Iako nije trebalo da očekuju da će se nebesko carstvo ostvariti u njihove dane, već sama činjenica da im je Isus zapovedio da se mole na njega bila dokaz da će ono sigurno doći u vreme koje Bog bude odredio." (MB 108)

4. Očigledno odlaganje

"Mnogi među onima koji su sebe nazivali adventistima određivali su vreme Hristovog dolaska. Datim za datumom je postavljan kao vreme Hristovog dolaska, ali su samo ponavljani promašaji bili rezultat. Rečeno nam je da je tačno vreme dolaska našeg Gospoda izvan domašaja smrtnih ljudi." (R&H, 16. avgust 1887)

"Različita vremena su bila postavljena kao vreme dolaska našeg Gospoda i nametana braći. Ali, Gospod mi je pokazao da će ona proći, jer vreme nevolje treba da dođe pre Hristovog drugog dolaska, i da će svako vreme koje se odredi samo slabiti veru Božjeg naroda." (1T 72)

"Mi smo zastupali mišljenje da treba da čekamo i da budemo budni, i da ne objavljujemo nikakvo vreme dolaska između završetka proročkog razdoblja 1844. godine i vremena stvarnog dolaska našeg Gospoda. Mi ne znamo ni dan ni čas, niti kada će doći određeno vreme, ali ipak, proročko računanje pokazuje da je Hristos blizu, pred vratima." (10MR 270)

"Oni koji misle da moraju propovedati neko određeno vreme da bi ostavili utisak na ljude, ne kreću sa pravog polazišta. Oni mogu da pokrenu osećanja ljudi, da ih ispune strahom, ali ipak ne deluju u skladu s načelima. Može se izazvati uzbuđenje ljudi, ali, kada vreme istekne, kao što se već nekoliko puta događalo, oni koji su se pokrenuli uplašeni vremenom, pašće nazad u hladnoću u tamu i u greh i njihovu savest više ništa neće moći pokrenuti osim nekog velikog uzbuđenja. (R&H, 16. avgust 1887)

"Uzimajući u obzir kratkoću vremena, mi se kao Crkva moramo moliti i biti budni, i ni u kojem slučaju ne smemo dozvoliti sebi da nas bilo šta odvoji od svečanog dela pripremanja za taj veliki događaj u budućnosti. Pošto je vreme očigledno produženo, mnogi su postali bezbrižni i ravnodušni što se tiče svojih reči i dela. Oni ne shvataju opasnost u kojoj se nalaze, i ne vide niti shvataju milost našeg Gospoda koji im je produžio vreme milosti da bi imali vremena da oblikuju karakter za buduću, besmrtni život." (Isto)

C. Istorijski pregled

1. Apostolsko doba

"Gospodnji dolazak je u sva vremena bio blažena nada Njegovih pravih sledbenika. Spasiteljevo oproštajno obećanje na Maslinskoj gori da će ponovo doći obasjalo je budućnost Njegovih učenika, ispunilo njihova srca radošću i nadom, koju tuga nije mogla umanjiti ni nevolje pomračiti. Usred patnji i progonstava, 'javljanje slave velikog Boga i Spasitelja našega Isusa Hrista' predstavljalo je njihovu 'blaženu nadu'." (GC 302)

2. Poslenikejski period do vremena Reformacije

"Valdenžani su gajili istu veru." (Isto, 303)

"Viklif je gledao unapred na Otkupiteljev dolazak kao na nadu Crkve." (Isto)

3. Reformacija

"Luter je objavio: 'Stvarno sam sebe ubedio da dan suda ne može još čekati pune tri stotine godina. Bog neće, i ne može više da trpi ovaj pokvareni svet.'" (Isto)

"Melanhton je rekao da ovaj ostareli svet nije daleko od svoga kraja." (Isto)

"Kalvin je pozivao hrišćane 'da ne oklevaju, vruće želeći da dođe dan Gospodnjeg dolaska koji je od svih zbivanja najradosniji'; i izjavio da će 'cela porodica vernih imati u vidu taj dan'." (Isto)

"Zar nije Gospod Isus u našem telu otišao na Nebo?" – rekao je Noks (Knox), škotski reformator, 'i zar se neće vratiti? Mi znamo da će se vratiti, i to sa pratnjom!" (Isto)

"Ridli (Ridley) i Latimer, koji svoje živote položili za istinu, očekivali su u veri Gospodnji dolazak." (Isto)

"Misli o Gospodnjem dolasku su mi najslađe i najradosnije!" – rekao je Bakster (Baxter)." (Isto)

"Takva je bila nada apostolske Crkve, Crkve u pustinji i Reformatora." (Isto, 304)

4. Od Reformacije do devetnaestog stoleća

"Ali, kada je duh poniznosti i pobožnosti u Crkvi bio zamenjen duhom oholosti i formalizma, tada je ohladnела i ljubav prema Hristu i vera u Njegov dolazak... Doktrina o drugom dolasku je bila zanemarena, tekstovi koji su govorili o njemu pomračeni pogrešnim tumačenjima, sve dok nisu u velikoj meri bili zanemareni i zaboravljeni. Posebno je to bio slučaj sa Crkvama u Americi." (Isto, 309)

"Učeni teolozi nisu razumeli ovu istinu niti su se zauzeli da je objave. Da su bili budni stražari, da su marljivo i s molitvom istraživali Pisma, znali bi koje je vreme noći; proročavstva bi ih uputila koji događaji treba uskoro da se odigraju. Ali, oni nisu bili na svom mestu i poruka je bila poverena skromnijim ljudima." (Isto, 312)

"Kao i velika Reformacija u šesnaestom stoleću, pokret čekalaca Hristovog dolaska pojavio se u raznim hrišćanskim zemljama u isto vreme. U Evropi i u Americi ljudi vere i molitve bili su navedeni da proučavaju proročanstva i da, prateći nadahnute izveštaje, pronađu ubedljive dokaze da je kraj svega pred vratima." (Isto)

"U Južnoj Americi... Lakunca, Španac i jezuita, uspeo je da se upozna s Biblijom i da tako otkrije istinu o Hristovom skorom dolasku... Lakunca je živeo u osamnaestom stoleću, ali je tek 1825. godine njegova knjiga, koja je uspela da stigne do Londona, bila prevedena na engleski jezik. Njeno objavljivanje je pomoglo da se u Engleskoj produbi već postojeći interes za temu o drugom Hristovom dolasku." (Isto, 363)

"U Nemačkoj je ovu doktrinu u osamnaestom stoleću propovedao Bengel, propovednik Luteranske Crkve i ugledni teolog i kritičar." (Isto, 363)

"Bengelovi spisi su se proširili po celom hrišćanstvu. Njegovi pogledi o proročanstvima bili su uglavnom prihvaćeni u njegovoj domovini Virtembergu (Wuerttemberg) i u izvesnoj meri i u ostalim delovima Nemačke." (Isto, 364)

"Svetlost je zasijala i u Francuskoj i Švajcarskoj. U Ženevi, u kojoj su Farel i Calvin proširili istinu Reformacije, Gosen je propovedao vest o drugom Hristovom dolasku." (Isto, 364)

"I u Skandinaviji je vest o drugom dolasku bila objavljena, i bio je probuđen sveopšti interes. ... Ali, klerici državne Crkve su se usprotivili pokretu... U mnogim mestima u kojima su Gospodnji vesnici bili na taj način učutkani, Bogu je bilo ugodno da vest pošalje na čudesan način, preko male dece." (Isto, 366)

"Godine 1821. tri godine pošto je Miler formulisao svoje tumačenje proročanstava koja su ukazivala na vreme suda, dr Džozef Volf, počeo je da objavljuje skori Gospodnji dolazak." (Isto, 357)

"Još oko 1826. godine vest o drugom Hristovom dolasku počela je da se propoveda u Engleskoj." (Isto, 362)

V. Literatura

Althaus, Paul, *The Theology of Martin Luther*, Trans. Robert C. Schultz, Philadelphia: Fortress, 1966.

Andreasen, Niels-Erik, "The Advent Hope in the Old Testament". In *The Advent Hope in Scripture and History*, Ed. V. Norskov Olsen, Hagerstown, Md. Review and Herald, 1987, pp 15-30.

Bacchiocchi, Samuele, *The Advent Hope for Human Hopelessness*, Berrien Springs, Mich, Biblical Perspectives, 1986.

Ball, Bryan W, "Eschatological Hope in Puritan England" In *The Advent Hope in Scripture and History*, Ed. V. Norskov Olsen. Washington D.C. Review and Herald, 1987. pp. 132-151.

_____ *A Great Expectation: Eschatological Thought in English Protestantism to 1660*. Leiden, Brill, 1975.

Berkhof, Louis. *The Second Coming of Christ*. Grand Rapids: Eerdmans, 1953.

Berkouwer, Gerrit Cornelius, *The Return of Christ*. Studies in Dogmatics. Grand Rapids: Eerdmans, 1972.

Causse, Antonin. *L'evolution de l'esperance messianique dans le christianisme primitif*. Paris: Fichmacher, 1908.

Cohn, Norman R.C, *The Pursuit of the Millennium: Revolutionary Millenarians and Mystical Anarchists of the Middle Ages*. New York: Oxford University Press, 1970.

Cullmann, Oscar. *Christ et la temps: temps et histoire dans le christianisme primitif*. Neuchatel: Delachaux et Niestle, 1957.

Emmerson, Richard K. *Antichrist in the Middle Ages: A Study of Medieval Apocalypticism, Art and Literature*. Seattle: University of Washington Press, 1981.

Fagal, Harold E. "The Advent Hope in the New Testament" in *The Advent Hope in Scripture and History*. Ed. V. Norskov Olsen. Hagerstown, Md. Review and Herald, 1987. pp. 46-64.

Ferch, Arthur J, *The Son of Man in Daniel Seven*. Andrews University Seminary Doctoral Dissertation Series, No 6. Berrien Springs, Mich. Andrews University Press, 1979.

Froom, LeRoy, *The Prophetic Faith of Our Fathers*, 4. vols. Washington D.C. Review and Herald, 1950-1954.

Hasel, Gerhardt F, "The Little Horn, the Heavenly Sanctuary and the Time of the End: a Study of Daniel 8,9-14." In *Symposium on Daniel*. Ed. Frank B. Holbrook, Washington D.C. Biblical Research Institute, 1986. pp. 378-461.

_____ *The Remnant: The History and Theology of the Remnant Idea from Genesis to Isaiah*, Berrien Springs, Mich. Andrews University Press, 1980.

Holbrook, Frank B. ed. *Seventy Weeks, Leviticus and the Nature of Prophecy*. Daniel and Revelation Committee Series, Vol 2. Washington D.C. Biblical Research Institute, 1986.

_____ *Symposium on Daniel*. Daniel and Revelation Committee Series, Vol 2. Washington D.C. Biblical Research Institute, 1986.

Kelly, J.N.D, *Early Christian Creeds*, London: Longmans, 1950.

Kubo, Sakae, *God Meets man: A Theology of the Sabbath and Second Advent*. Nashville: Southern Publishing, 1978.

Landa, Paul, "The Advent Hope in Early Christianity" In *The Advent Hope in Scripture and History*. Ed. V. Norskov Olsen, Hagerstown, Md. Review and Herald, 1987. pp. 65-94.

Lehmann, RRichard, "Advent on Ice". *Ministry*, November 1984.

Miller, William, *Evidence from Scripture and History of the Second Coming of Christ about the Year 1843*. Boston, Ariz. Leaves on Autumn, 1985.

Moore, Arthur L, *The Parousia in the New Testament*. Supplements to *Novum Testamentum*, No 13. Leiden: Brill, 1966.

Olsen, V. Norskov, ed. *The Advent Hope in Scripture and History*, Washington D.C. Review and Herald, 1987.

Pache, Rene, *The Return of Jesus Christ*. Trans. William S. LaSor, Chicago: Moody, 1955.

Pannenberg, Wolfhart, *What is Man?* Philadelphia: Fortress, 1970.

Peace, Norval F, "The Second Advent in Seventh-Day-Adventist History and Theology". In *The Advent Hope in Scripture and History*, Ed. V. Norskov Olsen, Washington D.C. Review and Herald, 1987. pp. 173-190.

Pelikan, Jaroslav, *The Christian Tradition: A History of the Development of Doctrine*. Vol 4. *Reformation of Church and Dogma (1300-1700)*. Chicago: University of Chicago Press, 1984.

Pidoux, Georges, *Le Dieu qui vient, esperance d'Israel*. Cahiers theologiques de l'actualite protestante, 17. Neuchatel: Delashaux et Niestle, 1947.

Rast, Thimoteus, "L'eschatologie" *Bilan de la theologie du XXIe siecle*. Ed. Robert Vander Gucht et Herbert Vogrimler. Paris: Castelman, 1970. Vol 2. pp. 501-515.

Schwantes, Siegfried J, "Ereb Boqer of Daniel 8,14. Re-examined." In *Symposium on Daniel*. Ed. Frank B. Holbrook. Washington D.C. Biblical Research Institute, 1980. pp. 462-474.

Schweitzer, Albert, *The Mysricism of Paul the Apostle*. New York, Seabury, 1968.

Shea, William, *Selected Studies on Prophetic Interpretation*. Daniel and Revelation Committee Series, vol. 1. Washington D.C. General Conference of Senenth-Day-Adventists. 1982.

Smith, Uriah, *The Prophecies of Daniel and the Revelation* . Washington D.C. Revuew and Herald, 1944. First published in 1867.

Torrance, Thomas F. *Les reformateurs et la fin des temps*. Cahiers theologiques,35. Neuchatel: Delachaux et Niestle, 1955.

Vaucher, Alfred F, *Une celebre oubliee: le P. Manuel de Lacunza y Diaz (1731-1801)* Collonges- sous- Saleve, France, Fides, 1968.

25. MILENIJUM

Erik Klod Webster (Eric Claude Webster)

U v o d

Samo u Otkrivenju 20. Biblija spominje period od hiljadu godina, koji se obično naziva milenijum. Međutim, pošto prihvatamo Otkrivenje kao nadahnutu kanonsku knjigu, zamisao o milenijumu ipak moramo ugraditi u opštu biblijsku eshatološku sliku. Činjenica da su neki rani crkveni oci o milenijumu zastupali mišljenja koja su kasnije dovela do ekstremnih pogleda na ovaj problem, mnogi su bili skloni da ovo pitanje potpuno zanemare. U stvari, mnogi su čak potpuno odbacivali da prihvate milenijum.

Kao što je opisan u Otkrivenju 20,1-14. milenijum je razdoblje od hiljadu godina omeđeno sa dva vaskrsenja: prvim, vaskrsenjem pravednika prilikom drugog Hristovog dolaska i drugim, vaskrsenjem bezakonika na kraju tog perioda. Sotona je vezan na početku milenijuma – nestaje njegove mogućnosti da vara ljude. Svi pravednici, živi i vaskrsli, dobili su besmrtnost i odvedeni su na Nebo da tamo žive i vladaju sa Hristom u toku milenijuma. Bezakonici su uništeni sjajem Hristovog drugog dolaska, što čini da Zemlja ostane bez ljudskih stanovnika. U tom stanju, ona se pretvara u "bezdan", u kojemu Sotona i njegovi demoni bivaju zatočeni hiljadu godina.

Na Nebu pravednici vladaju sa Hristom i učestvuju u savetodavnoj fazi suda nad bezakonicima. Posle završetka ovog dela Hristos i spaseni se vraćaju na Zemlju praćeni Novim Jerusalimom. Posle spuštanja grada i Hrista na Zemlju dolazi do vaskrsenja bezakonika i Sotona dobija novu priliku da postane aktivan. Sada on obavlja svoje poslednje delo prevare, nagovarajući bezakonike da napadnu Novi Jerusalim.

U tom vremenu odigrava se i konačni sud nad zlima i svi koji su odbacili Božju milost i Božju blagodat suočavaju se sa svojim sudijom. Međutim, sada nema advokata da zatraži milost i konačna kazna stiže sve krivce. Oganj koji uništava Sotonu i njegove sledbenike uništava i sve posledice i tragove greha. Iz praha i pepela ovog suda pojavljuje se Božji novostvoreni svet, večni dom Božjeg naroda.

[I. Biblijsko tumačenje](#)

[A. Načela tumačenja](#)

[B. Pozadina teksta u Otkrivenju 20.](#)

[C. Milenijum u Otkrivenju 20.](#)

[1. Događaji u početku milenijuma](#)

[2. Događaji u toku milenijuma](#)

[3. Događaji na kraju milenijuma](#)

[II. Teološko značenje milenijuma](#)

A. Očigledan primer koji otkriva prirodu greha

B. Potvrda Božjeg karaktera

C. Promena straže

D. Period upoznavanja

III. Istorijski pregled

A. Definicija termina

1. Mileniarizam ili milenijalizam

2. Amilenijalizam

3. Premilenijalizam

4. Postmilenijalizam

B. Milenijum u istoriji

1. Koreni u jevrejskoj apokaliptici

2. Prva Crkva

3. Avgustin

4. Joakim od Flore i Reformacija

5. Nastajanje postmilenijalizma

6. Ponovna pojava amilenijalizma

7. Probuđenje premilenijalizma

8. Adventističko stanovište

IV. Komentari Elen G. Vajt

A. Milenijum

B. Hiljadu godina

1. Pre milenijuma

2. U toku milenijuma

3. Posle milenijuma

V. Literatura

I. Biblijsko tumačenje

A. Načela tumačenja

Rezultati egzegeze Otkrivenja zavise od primenjenih opštih hermeneutičkih načela. Prema tome, razlika između premilenijalizma i amilenijalizma je najvećim delom pitanje tumačenja.

Istaknuto i važno hermeneutičko načelo tumačenja Biblije je načelo hristocentričnosti. Ono ističe Hrista kao ključ za razumevanje proročkih spisa Starog i Novog zaveta. Ovo načelo je i sigurnosna kočnica protiv prekomerne doslovnosti, od koje pate dispenzacionalistički premilenijalisti. Ova doslovnost je navela dispenzacionaliste da traže doslovno ispunjenje svih starozavetnih proročanstava i da razviju različite dispenzacije koje dostižu vrhunac u dispenzaciji carstva u toku milenijuma.

Sledeće važno hermeneutičko načelo je jedinstvo Božjeg plana spasenja u Starom i Novom zavetu, u vremenu Izrailja i u vremenu Crkve. I ovo načelo se razlikuje od dispenzacionalističkog tumačenja, koje vidi dva razdvojena plana u istoriji spasenja. Nasuprot dispenzacionalizmu, hristocentrični plan spasenja od stvaranja do drugog dolaska ipak bi trebalo prihvatiti kao osnovno biblijsko gledište. Potvrda ovog shvatanja je i osnovno jedinstvo Božjeg zaveta s ljudima u toku stoleća.

Dodatno važno hermeneutičko načelo glasi da je Biblija sama sebi tumač, da ona sama sebe objašnjava. Ovo načelo često navodi na simboličko i duhovno tumačenje starozavetnih proročanstava. Tamo gde bi doslovno tumačenje zahtevalo da će ta proročanstva ispune u budućnosti na doslovnom Izrailju i na Bliskom Istoku, duhovni ključ kaže da se odnose na istinski Božji narod koji dolazi iz svih naroda. Ovo načelo prihvataju mnogi protestantski komentatori od još vremena Reformacije.

B. Pozadina teksta u Otkrivenju 20.

Pojam milenijum je izveden iz dve latinske reči: "mille", što znači hiljada, i "annus", što znači godina, prema tome ukupno znači "hiljadu godina". Koncept proizlazi iz Otkrivenja 20, u kojemu se fraza "hiljadu godina" pojavljuje 6 puta (Otkrivenje 20,2.3.4.5.6.7). Jedino je ovde, uzimajući u obzir celu Bibliju, doktrina o milenijumu izričito formulisana.

Kontekst dvadesetog poglavlja u okviru opšte teme Otkrivenja treba definisati u samom početku. Taj zadatak je veoma otežan činjenicom da Otkrivenje ne sledi neku jasno određenu progresivnu vremensku šemu. Kao alternativa, nudi se sistem rekapitulacije događaja, ponavljanje istih zbivanja na različite načine. Bar (Barr) je definisao "sistem rekapitulacije" kao teoriju koja tvrdi "da se ista poruka nekoliko puta ponavlja u Otkrivenju, tako da kasniji ciklusi podvostručavaju značenje pretzhodnih" (43). Ova misao o "progresivnom paralelizmu" ili "rekapitulaciji" veoma dobro se uklapa u tekst proročanstava Danila i Otkrivenja, ali se mesto teksta u Otkrivenju 20. u ovoj šemi tek mora ustanoviti.

Knjiga Otkrivenja ima hijastičku (simetričnu) strukturu, karakterističnu po obrnutom paralelizmu. U toj šemi su prolog (Otkrivenje 1,1-10) i epilog (Otkrivenje 22,6-21) duplikati, kopije, prepisi – slike u ogledalu. I ostalih osam međuvremenih viđenja je spojeno u parove, po hijastičkom ili simetričnom ili obrnutom redosledu. Prva polovina (Otkrivenje 1-14) se bavi istorijskom erom, dok se druga odnosi na eshatološku-sudsku eru, posle isteka vremena milosti za grešnike. Sekcija 7 (Otkrivenje 19,1-21- 21,4) objavljuje Božje sudijsko finale, sa drugim

dolaskom, sa milenijumom i suđenjem s velikog belog prestola. Ova tri dela se ne smeju odvajati. Prema tome, period od hiljadu godina ne može da se ostvari pre Hristovog drugog dolaska.

Tekst u Otkrivenju 16,13. objavljuje da će se trijumvirat aždahe, zveri i lažnog proroka usprotiviti Bogu u završnim danima, neposredno pre parousije. Dve od ovih sila, zver i lažni prorok, spomenute su i u Otkrivenju 19,20 – prilikom Hristovog drugog dolaska. Otkrivenje 20 opisuje sudbinu treće sile, aždahe, i zato se, logički gledano, zbiva u isto vreme. Tekst u Otkrivenju 20. zaokružava tekst u Otkrivenju 19,11-21. opisujući Hristovo sukobljavanje sa ove tri sile. Prema tome, tekst u Otkrivenju 20. bi trebalo uklopiti u hronološki redosled Otkrivenja 19,11-21!

C. Milenijum u dvadesetom poglavlju Otkrivenja

1. Događaji u početku milenijuma

Događaji u početku milenijuma u stvari prate drugi Hristov dolazak, kada bezakonici bivaju uništeni sjajem Njegovog dolaska, a pravednici dobijaju svoju nebesku nagradu (Vidi Drugi dolazak I.E.G!). Tri ova događaja su posebno opisani u Otkrivenju 20. i zaslužuju da se ponovo razmotre.

a. Prvo vaskrsenje. Vaskrsenje u Otkrivenju 20. se mora shvatiti kao doslovno vaskrsenje pravednika u vezi s drugim Hristovim dolaskom. To je događaj o kojemu Pavle piše u 1. Solunjanima 4,16-18. Pavle potvrđuje da će mrtvi u Hristu vaskrsnuti; u taj broj su uključeni svi Hristovi sledbenici od stvaranja sveta, od početka istorije ove planete. Jovan ih u Otkrivenju opisuje kao "blažene i svete" zato što su verovali u Hrista i sada učestvuju u Njegovoj nebeskoj vladavini i više nikada neće osetiti smrt. Druga smrt nema više vlasti nad njima (Otkrivenje 20,6; vidi Vaskrsenje I.A; Smrt I.F.5!).

Ovaj tekst opisuje "prvo vaskrsenje" i drugo, u kojemu će ustati "ostali mrtvaci" posle hiljadu godina. Sličan opis imamo i u Jovanu 5,29. gde se opisuju dva vaskrsenja, "vaskrsenje života" i "vaskrsenje suda". Očigledno, "prvo vaskrsenje" je "vaskrsenje života".

b. Vezivanje Sotone. Simboličkim jezikom Otkrivenje 20,1-3. opisuje vezivanje Sotone. Četiri imena dobija to biće: Aždaha, Stara zmija, Đavo i Sotona. Van svake sumnje, radi se o jednom te istom biću koje je spomenuto u Otkrivenju 12,7-9. pod istim imenima, veliki protivnik Božjeg naroda svih vremena.

Pošto su Sotona i njegovi demoni duhovna bića (kao što Pavle naglašava u Efescima 6,11.12), onda i "lanac" i "ključ" treba shvatiti duhovno. Njima su simbolički predstavljene okolnosti kojima je onemogućena njegova delatnost u početku milenijuma, kojima mu je onemogućeno da i dalje vara narode.

Različiti novozavetni tekstovi ukazuju da su progresivna ograničenja bila stavljena na put Sotoninoj delatnosti. Isus je spomenuo vezivanje jakoga (Matej 12,29). On je "video Sotonu kako pada s neba kao munja" (Luka 10,18). Pre svog razapinjanja je izjavio: "Sada je sud ovome svetu; sada će biti isteran knez ovoga sveta napolje." (Jovan 12,31) Zajedno s tekstom u Otkrivenju 12,7-12. ovaj tekst ukazuje da je "izbacivanje" Sotone progresivno delo, koje se odbija u etapama i dostiže svoj vrhunac prilikom Hristovog drugog dolaska konačnim i potpunim vezivanjem Sotone. Pošto će biti "bačen" i "zatvoren" i tamnica "zapečaćena nad njime" Sotona će morati da ostane na ovoj haotičnoj i pustoj Zemlji sve do kraja hiljadu godina. "I kada se svrši hiljada godina pustiće se Sotona iz tamnice svoje." (Otkrivenje 20,3.7) – pre svog konačnog uništenja.

Sotona će biti bačen u "bezdan" ili u ambis. Grčka reč "abyssos" pojavljuje se i u drugim novozavetnim tekstovima kao mesto nečistih duhova (Luka 8,31), ili boravište mrtvih (Rimljanima 10,7); u jevrejskoj literaturi između dva zaveta upotrebljava se da označi mesto kazne (1. Enohova 10,4-6; Jubileji 5,6-10). U Otkrivenju 11,7. i 17,8. "abyssos" je mesto odakle izlazi zver. Ovde je upotrebljena ista reč kao i u Septuaginti u 1. Mojsijevoj 1,2. kojom je opisano haotično stanje Zemlje pre stvaranja, kada je "tama bila nad bezdanom". Zemlja se, dakle, posle drugog Hristovog dolaska i početka milenijuma vratila u staro haotično stanje.

c. Zemlja opustošena. Grčenja u prirodi prate uništenje bezakonika prilikom drugog Hristovog dolaska i vraćaju Zemlju u stanje haosa. Kada anđeo izlije čašu sedmog zla, "biše sevanja munja i gromovi i glasovi, i bi veliko tresenje zemlje, kakvo nikada ne bi otkako su ljudi na zemlji" (Otkrivenje 16,18) i "sva ostrva pobegoše i gore se ne nadoše" (Otkrivenje 16,20). Isajina apokalipsa opisuje slično stanje: "Sva će se zemlja razbiti, sva će se zemlja raspasti, sva će se zemlja uskolebati. Sva će se zemlja ljuljati kao pijan čovek i premestiće se kao koliba." (Isaija 24,19.20) Ostali aspekti ovog proročanstva slični su onima u Otkrivenju: "I u to će vreme pohoditi Gospod na visini vojsku visoku i na zemlji sve careve zemaljske. I skupiće se kao što se skupljaju sužnji u jamu, i biće zatvoreni u tamnicu, i posle mnogo vremena biće pohodeni." (Isaija 24,21.22; Otkrivenje 19,19-21) Svet će postati "bezdan" ili ambis u koji će Sotona zajedno sa svojim demonima biti bačen. Sotona se neće moći baviti nikakvim stvaralačkim ili organizatorskim delatnostima na Zemlji; ona će ostati u haotičnom stanju u toku celog milenijuma.

U isto vreme, Zemlja će biti nenastanjena. Isus je potvrdio da će oni koji se nisu spremili za Njegov drugi dolazak biti uništeni "u onaj dan kada će se javiti sin čovečji", isto onako kao što se to dogodilo u vreme Noja i Lota (Luka 17,26-30). I Pavle je potvrdio da će bezakonici biti uništeni sjajem parousije (2. Solunjanima 1,7.8). Dok će zli biti uništeni, pravedni će biti uzeti sa Zemlje. Pavle je potpuno jasno rekao da će prilikom drugog dolaska "mrtvi u Hristu" "vaskrsnuti najpre"; i da će onda živi pravednici biti zajedno s njima uzeti na oblake u susret Gospodu na nebo (1. Solunjanima 4,16.17). Tako će se ispuniti Isusovo obećanje: "Mnogi su stanovi u kući oca mojega. A da nije tako, kazao bih vam. Idem da vam pripremim mesto, i kada otidem i pripremim vam mesto opet ću doći i uzeću vas k sebi da i vi budete gde sam ja!" (Jovan 14,2.3) Ni pravednici ni nepravednici neće ostati na ovoj Zemlji da bi pružili priliku Sotoni da ih kuša.

2. Događaji u toku milenijuma

Dok tekst u Otkrivenju 20,1-3. opisuje šta će se događati u početku milenijuma, Otkrivenje 20,4-6. govori o tome šta će se zbivati u toku tih hiljadu godina. U četvrtom stihu Jovan opisuje prizor suda i kako spaseni caruju sa Hristom u toku hiljadu godina. Prema tome, dobro bi bilo da bacimo pogled na mesto ovog suda i na sam sud!!

a. Mesto suda. Prizor se zbiva na Nebu. U Otkrivenju 20,4-6. uopšte se ne spominje Zemlja. U knjizi Otkrivenja reč "presto" pojavljuje se 47 puta. U svim slučajevima, osim u tri, presto se nalazi na Nebu (Otkrivenje 2,13; 13,2; 16,10). I ovaj tekst, na isti način, govori o Nebu. Umesto da Hristos sa svojim svetima caruje na Zemlji, Otkrivenje kaže da On sa svima svetima caruje na Nebu!

Pitanje gde će pravednici provesti milenijum može se postaviti i na drugim mestima u Otkrivenju. Iako se ti tekstovi ne odnose neposredno na milenijum, pokazuju gde će se sveti nalaziti posle drugog Hristovog dolaska. U prvoj polovini sedmog poglavlja Otkrivenja, sveti se zapečaćuju; u drugoj polovini, nalaze se pred Božjim prestolom i služe Bogu dan i noć u Njegovom Hramu (Otkrivenje 7,15). Tu se sam Bog stara o njima, teši ih, tako da više ne moraju da trpe odricanja ni progonstva kao u vreme kada su boravili na Zemlji (Otkrivenje 7,16.17). Isti Božji presto – sa živim stvorenjima, starešinama i staklenim morem – pojavljuje se i u Otkrivenju 4,1-6. Nema nikakve sumnje da se taj prizor odigrava na Nebu. Prema tekstu u Otkrivenju 21,22. na novoj Zemlji neće biti Hrama; pa je, prema tome, mesto Božjeg prestola u Otkrivenju 4. i 7. na Nebu.

Otkrivenje 14,1-5. smešta 144 hiljade na brdo Sion, zajedno sa Jagnjetom. Kao pojedinci, otkupljeni "'sa Zemlje" oni pevaju novu pesmu (Otkrivenje 14,3) pred prestolom, pred živim stvorenjima i pred starešinama. To su oni isti pravednici koji su bili zapečaćeni u Otkrivenju 7, oni isti koji su pobedili zver iz Otkrivenja 13. i 14. Pošto se ono što posle toga sledi u Otkrivenju 14,6-13. događa pre nego što Sin čovečji sedne na beli oblak, moglo bi se pomisliti da se događaj zbiva na Zemlji. "Gora Sion" se u Otkrivenju pojavljuje jedino ovde i mogla bi se smatrati paralelom sa gradom u Jevrejima 12,22: "Nego pristupiste k sionskoj gori, i ka gradu Boga živoga, Jeruslimu nebeskome, i mnogim hiljadama anđela." Prizor u ovim stihovima je posledica, prikazana pre događaja koji su doveli do nje. Zemaljski grad Jerusalim ne igra nikakvu značajnu ulogu u Otkrivenju. Svakako da je grad bio razoren pre pisanja Otkrivenja. Osim toga, Jovan čuje njihovu pesmu, kao "glas voda mnogih" i to sa Neba (Otkrivenje 14,2). Sion o kojemu Otkrivenje govori u 14. poglavlju mora, prema tome, da bude nebeski Sion.

U Otkrivenju 15,2-4. pobedonosni sveti stoje na staklenom moru s harfama u rukama i pevaju pesmu Mojsija i Jagnjeta. Vrata nebeskog Hrama se otvaraju (Otkrivenje 15,5-7) pokazujući da se prizor događa na Nebu.

Odnos između tekstova u Otkrivenju 4, Otkrivenju 7,9-17; 14,1-5. i Otkrivenju 15,2-5. ukazuje da se svi odnose na istu okolinu. Opisuju se otkupljeni kako stoje pred Božjim prestolom na Nebu. Svaki od tih tekstova doprinosi ukupnoj slici. Otkrivenje 4. naglašava presto i ono što ga okružuje. Otkrivenje 14. opisuje radost otkupljenih, onih koji su bez mane ili mrštine, koji sviraju u harfe i pevaju novu pesmu. U Otkrivenju 15. saznajemo reči te nove pesme.

Ista scena se vidi i u Otkrivenju 20,4. Oni koji su pobedili, oni koji se nisu poklonili zveri niti su primili njen žig, sada su sa Hristom na Nebu. Tu zajedno s Njime caruju i učestvuju u suđenju.

b. Osoba koja sudi. Prema tekstu u Otkrivenju 20,4. sud je poveren onima koji sede na prestolima, onima koji su bili "isečeni za svedočanstvo Isusovo i za Reč Božju", koji su vaskrsnuli da vladaju "s Hristom hiljadu godina". Odmah nam je pokazano da su to oni koji su imali deo u "prvom vaskrsenju" i kojima je izrečen blagoslov. Tri puta se naglašava da je prvo vaskrsenje preduslov da žive i vladaju sa Hristom.

Fraza "duše isečenih za svedočanstvo Isusovo" zaslužuje posebnu pažnju. Reč "psyche" – "duša", ima široku lepezu značenja. Sva ona se svrstavaju u četiri osnovne kategorije: (1) to su živi organizmi, (2) to su osobe ili ličnosti, (3) to je fizički život ljudskog bića, (4) to je unutrašnji život čoveka. Sama reč se dosledno upotrebljava kao sinonim jevrejske reči "nefeš", koja ima sličnu lepezu značenja. Ova reč se u Bibliji nikada ne upotrebljava kao oznaka bestelesne duše. Pojam "psyche" pojavljuje se u Novom zavetu 103 puta. U engleskom prevodu KJV je 58 puta prevedena rečju "duša", rečju "život" 40 puta, i rečju "um" tri puta. Drugi engleski prevodi reč duša upotrebljavaju još ređe (RVS 40 puta, NEB samo 19 puta). Noviji prevodi se služe ličnim zamenicama ili rečju "život" umesto reči "duša" (Vidi Čovek I.E, Smrt I.A.4!).

Ukoliko se "psyche" u Otkrivenju 20,4. uzme u značenju "život" ili "ličnost", tada je Jovan na Nebu video ljude koji su bili mrtvi i učestvovali u prvom vaskrsenju prilikom drugog Hristovog dolaska i koji su sada živi i caruju sa Hristom hiljadu godina. To su potpune ličnosti, a ne neke bestelesne duše, to su potpuni ljudi koji uživaju blagodati života posle vaskrsenja.

Iako engleski RSV prevod tekst u Otkrivenju 20,4. prevodi tako da naizgled nadoveštava da svi oni koji žive i caruju sa Hristom pripadaju klasi mučenika koji su vaskrsnuli u prvom vaskrsenju, grčki original kao da govori o dve grupe. Druga grupa je sačinjena od onih koji se nisu poklonili zveri i njenoj ikoni i nisu "primili žig na čelima svojim i na ruci svojoj".

c. Sud. Pažljivo ispitivanje koncepta suda otkriva široki spektar događaja koji podpadaju pod taj naziv. Najmanje šest sudova pokrivaju razdoblje od utelovljenja do završetka istorije ove Zemlje. Prvo se govori o sudu Hristovog života i smrti (Jovan 12,31-32). Drugi aspekt suda je svačija odluka za Hrista ili protiv Njega (Jovan 3,14-18). Treća faza suda je nebeski preadventni istražni sud, opisan u Danilu 7,9-13. Četvrta vrsta suda se događa prilikom Hristovog drugog dolaska, kada će bezakonici biti uništeni sjajem Njegovog dolaska. Peti aspekt suda je opisan u Otkrivenju 20,4. dok je šesti ili završni sud onaj koji se obavlja sa velikog belog prestola posle isteka milenijuma (Otkrivenje 20,11-14). (Tri osnovne faze konačnog suda vidi Sud III.B!).

U ovoj raspravi mi smo posebno zainteresovani za onu fazu konačnog suda koja se događa na Nebu u toku milenijuma. Sudbina svih ljudi je konačno bila zapečaćena prilikom Hristovog drugog dolaska. Mrtvi u Hristu su se vratili u život u prvom vaskrsenju (Otkrivenje 20,5.6); oni su zajedno sa živim pravednima bili "uzeti na oblake" i žive i vladaju sa Gospodom (1. Solunjanima 4,16.17; Otkrivenje 20,4). Oni koji "ne slušaju evanđelja Gospoda našega Isusa Hrista" bili su uništeni (2. Solunjanima 1,7.8; Luka 17,26-30). Kakva je, onda, svrha ovog suda, ako su pravedne nagrade već bile podeljene prilikom drugog Hristovog dolaska?

Sud koji je predan svetima u Otkrivenju 20,4. odgovara sudu koji je Pavle najavio u 1. Korinćanima 6,2.3: "Ne znate li da će sveti suditi svetu? Kada ćete, dakle, vi suditi svetu niste li vredni suditi manjim stvarima? Ne znate li da ćemo anđelima suditi, a kamoli stvarima ovoga sveta?" U toku milenijuma sveti će učestvovati u savetodavnom suđenju na kojemu će se razmatrati slučajevi izgubljenih sa ove Zemlje i slučajevi palih anđela. Ovo suđenje je očigledno neophodno zbog kosmičke prirode problema greha. Tok grešne pobune bio je predmet brige i interesa stanovnika drugih svetova (Jov 1; 2; Efescima 3,10). Celo međurazdoblje greha mora se razmotriti na takav način da i srca i um stanovnika celog Božjeg svemira budu zadovoljni i postupkom i zaključkom, posebno u odnosu na Božji karakter. Posebno je važno za otkupljene stanovnike Zemlje da razumeju Božje postupanje prema onima koji su pozivali stenje i kamenje da padnu na njih i da ih sakriju od "lica Onoga koji sedi na prestolu" (Otkrivenje 6,16). Oni moraju biti potpuno osvedočeni da je Bog savršeno pravedno postupao prema izgubljenima.

d. Stanje na Zemlji. Dok na Nebu izbavljeni vladaju i sude zajedno sa Hristom, Zemlja je pusta i prazna. Bezakonici su mrtvi; a Sotona je vezan za Zemlju (Vidi I.C.1.b.c!). Pošto nema nikoga da zavodi i kuša, Sotona je bespomoćan i besposlen. I njegovi demoni se nalaze u buntovnom raspoloženju dok sede i razmišljaju na opustošenoj i goloj Zemlji.

Zemlja se nalazi u istom stanju haosa u kojemu se nalazila u početku. Veliki zemljotres (Otkrivenje 16,18-20) je razorio sve gradove. Ispunjavaju se reči proroka Isaije: "Sva će se zemlja razbiti, sva će se zemlja raspasti, sva će se zemlja uskolebati. Sva će se zemlja ljuljati kao pijan čovek, i premestiće se kao koliba, jer će joj otežati bezakonje njeno, te će pasti i neće više ustati." U to vreme, Bog će kazniti "vojsku visoku" i careve zemaljske, koji su okupljeni kao "sužnji u jami" i biće "zatvoreni u tamnicu" (Isaija 24,19-22).

3. Događaji na kraju milenijuma

Događaji koji će se zbivati na kraju milenijuma opisani su u Otkrivenju 20,5.7-10. i Otkrivenju 21. Teško se mogu navoditi hronološkim redosledom, jer se u oba poglavlja, i 20. i 21. ponovo opisuju već opisani događaji.

a. Sveti grad se spušta na Zemlju. Da bi moglo da dođe do vaskrsenja, mora da bude prisutan Životodavac. I zato se može pretpostaviti da je prvi događaj posle isteka milenijuma Hristov povratak na ovu Zemlju. Pošto će se On pojaviti zajedno sa svetima u Svetom gradu, može se sa sigurnošću zaključiti da će i oni zajedno s Njime doći s Neba (Otkrivenje 21,2). U tom trenutku, "Gospod će biti car nad svom zemljom" (Zaharija 14,9; Otkrivenje 21,2.3).

b. Drugo vaskrsenje. Tekst u Otkrivenju 20,5. potvrđuje da "ostali mrtvaci ne oživeše dok se ne navrší hiljada godina". Bezakonici se, dakle, vraćaju u život; to je vaskrsenje suda (Jovan 5,29). To je ono isto vaskrsenje koje je opisano i u Otkrivenju 20,13. Ovo vaskrsenje pruža Sotoni novu priliku da vara i zavodi (Otkrivenje 20,8).

c. Sotona se oslobađa iz tamnice. Prilikom drugog vaskrsenja, "pustiće se Sotona iz tamnice svoje" (Otkrivenje 20,7) "na malo vremena" (Otkrivenje 20,3). Bog svakako da nije skinuo neke

stvarne lance ili otvorio stvarna tamnička vrata; umesto toga, vaskrsenje bezakonika omogućilo je Sotoni da stekne podanike s kojima može da radi.

I dalje veliki varalica, Sotona ponovo kreće da radi ono što najbolje zna. On počinje "da vara narode po sva četiri kraja zemlje" (Otkrivenje 20,8). Globalno područje ove prevare treba da bude zapaženo. Gog i Magog su simboli sveopšte pobune protiv Boga na Nebu (Jezekilj 38,2). Broj obuhvaćenih bezakonika iz svih vremena upoređen je sa peskom na obali mora (Otkrivenje 20,8). Sotona sada oduševljava pokvarene narode sveta da osvoje Božji Grad, koji se spustio sa Neba (Otkrivenje 21,2). Grad nosi ime "oko svetih i grad ljubazni" (Otkrivenje 20,9). Čete bezakonika kreću prema Gradu i opkoljavaju ga (Otkrivenje 20,9). Činjenica da su i dalje neprijateljski raspoloženi prema Bogu ukazuje koliko je bila pravedna božanska odluka da im uskrati nagradu svetih.

d. Sud sa velikog belog prestola. Tekst u Otkrivenju 20,11.12. opisuje sliku velikog konačnog sudskog zasedanja. Hristos je sudija; pred Njime bezakonici drhte i priroda se grči. Otkrivenje zapaža: "I videh mrtvace, male i velike, gde stoje pred Bogom, i knjige se otvoriše, i druga se knjiga otvori, koja je knjiga života; i sud primiše mrtvaci, kao što je napisano u knjigama, po delima svojim." (Otkrivenje 20,12) Oni koji su ustali iz mrtvih sada bivaju osuđeni po svojim delima, koja su zapisana u "knjigama". Opis ističe knjigu života, u kojoj su zapisana imena otkupljenih, i koja se spominje i u Otkrivenju 3,5; 13,8; 17,8; 20,15. Na ovom sudu se ne spominje blagodat, ne govori se o advokatu. Oni koji su propustili da Hrista proglase svojim zastupnikom suočavaju se sa strašnom stvarnošću suđenja po delima, suđenja koje ne mogu da izbegnu.

e. Uništenje bezakonika. Posle konačnog suđenja pred velikim belim prestolom na kraju milenijuma, bezakonici bivaju uništeni. To uništenje je opisano u Otkrivenju 20,9: "I siđe oganj od Boga s neba i pojede ih!" Ista misao se ponavlja u 14. i 15. stihu: "I smrt i pakao bačeni biše u jezero ognjeno. I ovo je druga smrt. I ko se ne nađe zapisan u knjizi života, bačen bi u jezero ognjeno." U celoj knjizi Otkrivenja druga smrt se opisuje kao strašni i neizbežni kraj zlih (Otkrivenje 2,11; 20,6; 21,8).

U Otkrivenju 20,14. druga smrt je izjednačena sa "jezerom ognjenim". U Otkrivenju 19,20. i 20,10, jezero gori ognjem i sumporom. Prema vesti trećeg anđela, oni koji prime žig zveri biće "mučeni ognjem i sumporom pred anđelima svetima i pred jagnjetom" (Otkrivenje 14,10).

U svojim pričama i propovedima Isus je opisivao oganj Gospodnjeg suda. U Mateju 13,40-42. možemo čitati: "Kao što se, dakle, kukolj sabira, i ognjem sažiže, tako će biti na posletku ovoga veka. Poslaće sin čovečji anđele svoje i sabraće iz carstva njegova sve sablazni i koji čine bezakonje i baciće ih u peć ognjenu; onde će biti plač i škrgut zuba." U propovedi o konačnom sudu, Isus potvrđuje da će oni koji nisu činili dela milosti "otići u muku večnu, a pravednici u život večni" (Matej 25,46). Matej 3,12. govori o "ognju večnom".

U dvadesetom poglavlju Otkrivenja kao da se pojavljuje neko neslaganje. Po devetom stihu bezakonici su "pojedeni" (grčki, "katesthio" – pojesti), što ukazuje na potpuno uništenje; dok su po 14. i 15. stihu bačeni u jezero ognjeno, koje je na drugim mestima opisano kao "večno" ili "neugasivo", što bi ukazivalo na večne muke (Otkrivenje 14,11). I Hristova izjava u Mateju

10,28. o paklu koji uništava i telo i dušu ukazuje na potpuno uništenje. Pošto ljudska bića nisu besmrtna, poslednji oganj ih proždire (Vidi Čovek II.C.2.3; Smrt I.G.1; Sud II.E!).

Prema tekstu u Otkrivenju 20,10. Sotona će biti bačen u jezero ognjeno, zajedno sa zverju i lažnim prorokom. Ovaj tekst ponavlja misao iz Otkrivenja 19,20. gde se kaže da zver i lažni prorok "živi biše bačeni oboje u jezero ognjeno, koje gori sumporom". Ovo dvoje, simboli antihrišćanskih sila u vreme posletka, biće na taj način uništeni. Zajedno s njima biće uništen i Sotona, koji ih je naveo da progone pripadnike Božjeg naroda. Osim toga, smrt i hades, mesto mrtvih, posebno su spomenuti (Otkrivenje 20,14) kao protivnici bačeni u ognjeno jezero da budu zauvek uklonjeni.

To je konačno uništenje, rporučeno već u Starom zvetetu. Prorok Malahija kaže: "Jer, gle, ide dan, koji gori kao peć, i svi će ponositi i koji rade bezbožno biti strnjika, i upaliće ih dan koji ide, veli Gospod nad vojskama, i neće im ostaviti niu korena ni grane." (Malahija 4,1) I ovde je naglasak na potpunom uništenju. Korena – Sotone – i grana – njegovih sledbenika - više neće biti.

Za mnoge je pitanje trajanja ovih kazni vrlo problematično. Grčka fraza koja je prevedena kao "u vek veka" u Otkrivenju 14,11. glasi u originalu "eis aionas aionon". "Aion" – "vek" odnosi se na trajni vremenski period, koji može da bude kratak, dugačak ili beskrajan. Njegovo značenje se delimično izvodi na temelju imenice uz koju je prislonjen, pa tako pridev "aionios" znači da nešto traje onoliko koliko imenica koju opisuje. Prema tome, Sotonina večna kazna mora da bude ograničena na Sotoninu ograničenu trajnost. On je stvoreno biće, i nema urođene, prirodne besmrtnosti. Posledice njegovog kažnjavanja biće konačne i večne. Jezero ognjeno u koje će Sotona, zver, lažni prorok, zajedno sa smrću i hadesom, biti bačeni, na kraju će ispuniti svoj zadatak. Ono donosi drugu smrt svima i onda se gasi. Iz pepela ovog uništenja Bog će stvoriti novu Zemlju u kojoj će vladati samo pravednost (2. Petrova 3,13).

II. Teološko značenje milenijuma

Da sumiramo ono što Biblija kaže! Drugi Hristov dolazak je vrhunac, a ne tek uvod u nezabeleženi period evangelizacije na Zemlji. Milenijum je stvaran period vremena od hiljadu godina posle drugog Hristovog dolaska kada će Sotona biti vezan, dok će pravednici vladati sa Hristom. U toku toga vremena Sotona će biti ograničen na ovu opustošenu planetu, dok će pravedni vladati na Nebu zajedno sa Hristom. Iz ovog opšteg zaključka mogu se izvući i neke teološke pouke.

A. Očigledan primer koji otkriva prirodu greha

Gola stvarnost opustošene Zemlje posle drugog Hristovog dolaska i događaja koji će ga pratiti biće u oštroj suprotnosti sa slavom vladavine svetih sa Hristom u novom Jerusalimu na Nebu. Kao što je već rečeno, Zemlja se vratila u prvobitno stanje haosa pre stvaranja, kada je svet bio "bez obličja i pust" (1. Mojsijeva 1,2). Sotona i njegove kohorte su ograničeni na ovu opustošenu planetu bez živih stvorenja koja bi mogli da kušaju i zavode.

U toku milenijuma stanovnici svemira imaće vremena da razmisle o posledicama primene Sotoninih pravila ponašanja. Tragične posledice greha biće neizbrisivo urezane u misli svih živih stvorenja. Neće biti nikakve želje da se greh ponovo pojavi.

B. Potvrda Božjeg karaktera

U skladu sa tekstom u Otkrivenju 20,4. sveti će učestvovati u sudskom procesu u toku milenijuma. Ovo suđenje će značiti mnogo više od jednostavnog prihvatanja Hristovog suda; sveti će imati priliku da donesu svoje vlastite nezavisne sudske presude o događajima na Zemlji, i onda će ustanoviti da se one u svemu slažu s božanskim presudama koje su već donesene.

U toku ovog međuperioda, pre nego što grešnici budu konačno uništeni i pre nego što bude stvorena nova Zemlja, svi stanovnici svemira – otkupljeni, anđeli, i oni koji žive na bezgrešnim svetovima – imaće priliku da ocene Božje postupke prema pripadnicima ljudskog roda. Biće im data svaka mogućnost da razjasne svaku preostalu sumnju o Božjem karakteru. Njegovo postupanje sa svakim grešnikom, sa Sotonom i njegovim demonima, biće kristalno jasno i doći će do sveopšte saglasnosti da je Božji karakter besprekoran i utemeljen na ljubavi.

Sveti će biti svesrdno uključeni u ovo suđenje koje obavljaju zajedno sa Hristom. Pošto se spaseni već nalaze na Nebu, ovaj sud ima podatke o večnoj sudbini izgubljenih. Tako će spaseni imati priliku da zaokruže svoje razumevanje o svemu što je povezano s njihovim prijateljima, rođacima i poznanicima. U toku svoje sudijske aktivnosti moći će da sagledaju tragediju greha s božanske tačke gledišta. Biće pružena puna mogućnost da se razjasni, razume, potvrdi i prihvati sudbina svakog čoveka.

C. Promena straže

Milenijum je upoređen s promenom straže. Stari poremećeni poredak, koji je tako dugo vladao na Zemlji, konačno je zamenjen novim. Milenijum predstavlja razdoblje između ove dve ere. On će poslužiti kao božanska orijentacija između tragedije greha i trijumfa novog sveta. "Promena straže" pružiće dovoljno vremena svetima, stanovnicima svemira i anđelima da prilagode svoj sistem razmišljanja i da se od sveta koji je bio orijentisan prema grehu okrenu prema svemiru u kojemu više ne postoje njegove rušilačke posledice. Isto onako kao što je Bog u svojoj mudrosti video da treba da postoji vreme između prvog i drugog Hristovog dolaska, tako je On zaključio da mora postojati i vreme između Hristovog drugog dolaska i konačnog obnavljenja ovog sveta.

D. Period upoznavanja

Kao deo svrhe milenijuma, to razdoblje na Nebu može da posluži kao idealno vreme, neophodno Božjem narodu, koji potiče iz raznih vekova i različitih kultura da se međusobno upozna.

To ujedno znači da kultura i individualnost neće biti izbrisani posle vaskrsenja. I dalje će postojati razlike među pojedincima, i mi ćemo biti u stanju da prepoznamo te razlike. Iako će vaskrsenje doneti spasenima slavna duhovna tela (1. Korinćanima 15,44), ona će biti stvarna i

biće "jednaka telu slave Njegove" (Filibljanima 3,21). U toku milenijuma otkupljeni će imati priliku da se upoznaju jedni s drugima i sa nebeskim bićima (Vidi Čovek III. A-C!).

III. Istorijski pregled

Pre nego što budemo izneli gledišta koja su u toku istorije hrišćani imali o milenijumu, trebalo bi da definišemo terminologiju. Onda će naš pregled dalje teći hronološkim redom (Vidi apokaliptika IV.C.2; D.3!)

A. Definicija terminologije

1. Milenijarizam i milenijalizam

Iako su oba termina, i milenijarizam i milenijalizam, kao i njihove izvedenice, utemeljena na reči milenijum (latinskog porekla) i tehnički bi trebalo da se odnose na verovanje u milenijum, pojam milenijarizam se često upotrebljava u različitom i mnogo širem smislu. Milenijarizam može da ukazuje na očekivanje drugog Hristovog dolaska i na kraj svega. Posebno, on se upotrebljava u vezi sa različitim naglascima koje su pojmu kraja sveta davali hrišćani u Evropi u Srednjem veku. Hilijazam, pojam koji potiče iz grčkog jezika, često se upotrebljava u tom istom, širem smislu.

2. Amilenijalizam

Amilenijalizam može da ima dva oblika. Jedan smatra buduću milenijalnu vladavinu nepotrebnim dodatkom eshatologiji, besmislenim interimom između slavnog drugog dolaska i završnog suđenja. Drugi stavlja milenijum između Hristove smrti i Njegovog drugog dolaska; u toku tog vremena Sotona je vezan u smislu da ne može da spreči propovedanje evanđelja svim narodima. U velikoj meri, amilenijalisti smatraju da Otkrivenje 20 opisuje razotkrivanje stvarnosti spasenja u Hristu kao pozadine na kojoj se odvija stvarnost patnji i mučeništva na ovoj Zemlji.

3. Premilenijalizam

U osnovi, ovaj naziv se odnosi na verovanje u Hristov drugi dolazak pre milenijuma. Ipak, postoje najmanje dve različite vrste premilenijalista.

a. Dispenzacionalistički premilenijalizam. Za dispenzacionaliste, osnovni cilj istorije je Hristova hiljadugodišnja vladavina na Zemlji. Da bi se to moglo dogoditi, neizbežno je da se doslovno ispune starozavetna proročanstva o Izrailju kao narodu. Posle Hristovog drugog dolaska, po ovom učenju, milenijum će biti razdoblje evangelizacije i probe, dok će Hristos lično vladati na Zemlji.

b. Biblijski premilenijalizam. Ovo ime se odnosi na premilenijaliste koji veruju da će milenijum biti razdoblje posle Hristovog drugog dolaska. Međutim, milenijalno carstvo će se uspostaviti na Nebu, dok će na Zemlji vladati kaos i pustoš. Vidi sekciju 1. ovog članka!

4. Postmilenijalizam

Postmilenijalizam tvrdi da ima pozitivno gledište o pobjedi Hristovog evanđelja na Zemlji. Zastupnici ovog smjera očekuju da evanđelje ide napred sa velikom silom i da pobjedi sile zla pre drugog Hristovog dolaska. U toku milenijuma, sila evanđelja će biti vidljiva i uticaj hrišćanstva će prožimati narode i društva. Ovo milenijalno carstvo će biti uspostavljeno na ovoj Zemlji kao ubedljivi dokaz sile i pobjede Isusa Hrista. Čim se ovaj dokaz bude pružio, Hristos će se pojaviti da osnuje svoje večno carstvo.

B. Milenijum u istoriji

1. Koreni milenijuma u jevrejskoj apokaliptici

Misli se da je milenijum iz Otkrivenja 20 izražen simbolizmom koji je pozajmljen iz jevrejske apokaliptike. Iako nema jasnog spomena milenijuma u jevrejskoj apokaliptici, seme jevrejskih očekivanja se krije u pozadini kasnijih hrišćanskih shvatanja.

Tajne Enohove, knjiga poznata i kao Slovenski Enoh ili Drugi Enoh (kraj prvog stoleća posle Hrista), tvrdi da jedan dan u istoriji stvaranja iznosi hiljadu godina svetske istorije (2. Enohova 32,2; 33,1.2). Ovo delo je tako "postavilo temelj za spekulacije o svetskoj sedmici – o šest hiljada godina rada i muke od stvaranja do suda, i o jednoj hiljadi godina odmora i blagoslova pre nego što se otvore vrata večnosti." (PFOF 1,196) Iako ovo shvatanje nije zastupljeno u Otkrivenju 20. ono je bilo široko prihvaćeno među hrišćanima svih vekova.

Četvrti Jezdra, delo nastalo krajem prvog i početkom drugog stoleća posle Hrista, govori o četiri stotine godina mesijanske vladavine, posle koje će Mesija umreti a Zemljom zavladata tišina u trajanju od sedam dana pre vaskrsenja i konačnog suda (4 Jezdra 7,28-32). Iako je prvobitno nastala među Jevrejima, knjigu su vrlo brzo preuzeli hrišćani.

2. Prva Crkva

Iako su neki hrišćanski pisci jasno shvatili biblijsku poruku Otkrivenja 20, većina je imala teškoća s njome. Pregled dela crkvenih otaca pokazuje deo nesuglasica među njima.

U Poslanici Varnavinoj (oko 100. posle Hrista) spominje se mišljenje da će istorija, kao što je svet bio stvoren za šest dana, takođe biti završena za šest hiljada godina i da sedmi dan odmora posle stvaranja predstavlja drugi Hristov dolazak i uništenje zlih (15. stih). Ovu teoriju ponavljaju kasniji pisci, među kojima su Ipolit (oko 236. posle Hrista), koji je otišao tako daleko da je preokao i dan kraja sveta (Komentar Danila 2,4-7) i Jeronim (342-420. posle Hrista, Pismo 140 Kiprijanu).

Papije, hrišćanski pisac iz prve polovine drugog stoleća, čija su nam dela sačuvana samo u delovima, predstavlja jednog od najranijih svedoka milenijarizma. Izgleda da je on shvatio milenijum kao zemaljski i doslovan. Crkveni istoričar Jevsevije (260-339. posle Hrista) govori o

njegovim "čudnim učenjima" o hiljadugodišnjici kada će, posle vaskrsenja, Hristos uspostaviti svoje materijalno carstvo na Zemlji (Crkvena istorija 3,39.11.12).

Justin Mučenik (oko 165. posle Hrista) čvrsto je verovao u Hristov drugi dolazak i u doslovno vaskrsenje. Posle tog vaskrsenja nastaje "hiljadu godina u Jerusalimu, koji će tada biti izgrađen, proširen i ukrašen" (Dialogue With Tripho, 80). On citira Isaiju 65,17-25. i smatra da se taj tekst odnosi na "hiljadu godina". Konačno, Justin se posebno osvrće na Jovanovo proročanstvo da će sveti "boraviti hiljadu godina u Jerusalimu" posle čega će doći do "vaskrsenja suda" (Isto, 81).

Irinej (oko 130-oko 200. posle Hrista) je stao na stranu premilenijalista, naglašavajući doslovno vaskrsenje prilikom drugog Hristovog dolaska. Posle toga će nastati "vremena carstva" kojima ne određuje trajanje. Zatim će se održati sud sa "velikog belog prestola" (Against Heresies 5,35,2). Povodeći se za Irinejem, Metodije Olimpijski smatra da će posle vaskrsenja pravednici "proslaviti sa Hristom hiljadu godina odmora". Posle tih hiljadu godina, oni će se baviti "većim i boljim stvarima" (Banquet of the Ten Virgins 9.5).

Heterodoksni (jeretički) pisac Cerinthus (drugo stoleće nove ere) spominje se u Jevsevijevim delima kao autor koji uči da će posle vaskrsenja biti uspostavljeno Božje carstvo na Zemlji i da će svako telo ponovo služiti strastima i uživanjima. Razdoblje od hiljadu godina biće provedeno u gozbama i nemoralu. U isto vreme, biće prinošene životinjske žrtve (Crkvena istorija 3.28.2-5).

Tertulijan ((oko 160- oko 230. posle Hrista) je predstavljao veliku silu u prilog hrišćanstvu u Kartagini. On je čvrsto verovao da će se vaskrsenje dogoditi prilikom drugog Hristovog dolaska pri kraju sveta (On the Resurrection of the Fresh 22). Tvrdio je osim toga da će hiljadu godina posle drugog dolaska sveti provesti na ovoj Zemlji i nastanjivati "grad Jerusalim koji će Bog sagraditi". Posle tog razdoblja odmaranja, sveti će se preobraziti u "trenuću oka" i biti premešteni u nebesko carstvo (Against Marcion, 2,25).

Laktancije, koji je svoje spise napisao radi verskog usavršavanja sina imperatora Konstantina, stavlja milenijum posle uništenja bezakonika i vaskrsenja svetih. U toku milenijuma sveti će predstavljati "beskrajnoi mnoštvo", "predsedavati nad živima kao sudije" i "pokoriti ostale narode kao svoje roblje". Njegov opis mira u toku tog razdoblja kao da povezuje biblijske ideje sa citatima iz Sibilinih proročanstava i latinske poezije (Divine Institutes 24).

Kao što se može videti, biblijska doktrina o milenijumu vrlo brzo je bila izopačena. To je celu doktrinu iznelo na loš glas. Jeronim je ovako izrazio svoje ogorčenje nad tom činjenicom: "Sveti nikada neće imati neko zemaljsko carstvo, već nebesko. Neka zato prestane ta priča o hiljadu godina!" (Commentary on Daniel 7,17).

3. Avgustin

Dok je prva Crkva predstavljala progonjenu manjinu, nada u milenijum je donosila utehu i olakšanje. Ali, kada je Crkva postala priznata, dominantna, i snažna, bilo je mnogo lakše gledati na sadašnje vreme kao na vreme Božjih posebnih blagoslova i širenja evanđelja. Time je bio pripremljen put za Avgustinovo analitičko tumačenje uloge Crkve i njegovom delu Božji grad (413. posle Hrista).

U svom tumačenju Otkrivenja, Avgustin se čvrsto oslanjao na "Sedam pravila" i na pretpostavke Tikonija, donatiste iz četvrtog stoleća. Držeći se pravila koja je sam postavio, Tikonije je prvo vaskrsenje proglasio duhovnim (događa se prilikom obraćenja) a drugo stvarnim (prilikom drugog Hristovog dolaska). Milenijum je postao hijadugodišnje carevanje svetih na Zemlji, koje je već počelo prilikom prvog Hristovog dolaska. Osim toga, Tikonije je skratio hiljadu godina na 350 (tri i po vremena) i govorio da je Crkva Novi Jerusalim iz Otkrivenja 20.

Povodeći se za Tikonijem, Avgustin je govorio da se milenijum proteže od prvog do drugog Hristovog dolaska. Otkako je Sotona bio zbačen na Zemlju (Otkrivenje 12), "Božje carstvo" se kreće prema pobedi u sadašnjem vremenu. Prvo vaskrsenje opisano u Otkrivenju 20,6. za njega je duhovno vaskrsenje duše prilikom obraćenja umesto stvarno vaskrsenje tela prilikom drugog Hristovog dolaska. Milenijum iz Otkrivenja 20. događa se na Zemlji. Sotona je vezan time što ne može da prevari Crkvu. Avgustin priznaje da je verovao u milenijum posle drugog Hristovog dolaska, ali da je kasnije promenio mišljenje, delimično i zbog ekstremnih pogleda predstavnika tog tumačenja, koji su tvrdili da će "oni koji će tada ustati uživati u ugodnostima neumerenih telesnih gozbi, na kojima će se služiti tolike količine mesa i pića da će biti povređena ne samo osećanja umerenih, već premašena i mera verovatnoga. Takvim tvrđenjima mogu da veruju samo telesni ljudi." (Božji grad, 20.7)

Avgustinovo mišljenje da hrišćanska era predstavlja milenijum bilo je vladajuće, opšteprihvaćeno gledište u toku Srednjeg veka. Ono se zadržalo u teološkim okvirima protestantskih reformatora kao njegov sastavni deo i poslužilo kao temelj mnogim savremenijim biblijskim tumačenjima.

4. Joakim od Flore i Reformacija

Kao preteča protestantske Reformacije Joakim od Flore (1130-1202) je oživeo interes prema tumačenjima proročanstava. Njegovo "Tumačenje Apokalipse" je posebno zanimljivo kada se radi o milenijumu. U njemu Joakim napada opšteprihvaćeno avgustinsko filozofsko gledište, koje Crkvu proglašava dominantnom, a zanimanje za istorijske stvarnosti beznačajnim. On je prebacio naglasak na Božje otkrivenje u istoriji.

Joakim tvrdi da Otkrivenje 20 opisuje sedmo razdoblje sveta ili treće razdoblje Duha. Ovaj period traje od pobeđe nad Antihristom i može da bude vrlo kratak. Joakim se nije potpuno udaljio od Avgustinovog shvatanja, jer ni on ne izjednačava milenijum sa hiljadom istorijskih godina. On ostavlja mesta za međuperiod između pada Antihrista i konačnog carstva, ali ne prihvata hiliastičku mosao o budućem carstvu od hiljadu godina. U toku tog međuperioda Sotona će biti konačno vezan. "Sveti Duh je već delimično vezao đavola, i On će ga još potpunije vezati toga dana... sve dok se ne bude navršilo vreme koje je simbolički predstavljeno kao hiljada godina, od vremena Gospodnjeg vaskrsenja do vremena Sotoninog odvezivanja." (Exposition on the Apocalypse, fol. 211 v.)

Iako se još drži avgustinskog tipa gledišta o milenijumu, Joakim govori o budućem vezivanju Sotone i pokreće snage koje će uputiti izazov tradicionalnom gledištu. Joakim je tako "napisao" prolog razvoju istorijskog pogleda na ispunjenje proročanstava koji će svoj vrhunac dostići u

vreme protestantske Reformacije. Na taj način on je unapred slikovito predstavio novi interes prema premilenijalizmu.

Ostali, čak i rimokatolici, odbacuju Avgustinovo mišljenje o milenijumu. Krajem šesnaestog stoleća, Francisko Ribera (Francisco Ribera), španski jezuitski teolog, stavlja milenijum u vreme između vezivanja Sotone prilikom Hristove smrti i dolaska Antihrista. Međutim, on odbacuje Avgustinovu misao o vladavini Crkve na Zemlji, smatrajući umesto toga da u toku tog razdoblja sveti vladaju na Nebu. Osim toga, hiljadu godina se po njemu mogu shvatiti "elastično, simbolički" ili bar "neodređeno" (PFOF 2,492).

Sa izuzetkom Hajnriha Bulingera (Heinrich Bullinger) koji je bio premilenijalist, većina protestantskih teologa šesnaestog stoleća smatra – zajedno sa Avgustinom – da je milenijum započeo Hristovom smrću i vezivanjem Sotone. Tek u sedamnaestom stoleću protestanti su počeli da smeštaju milenijum u budućnost. Tako je Jozef Mede (Joseph Mede, 1586-1638) u svom delu Ključ Otkrivenja napisao da će milenijum početi suđenjem Antihristu – za njega je to Rimokatolička Crkva – i da će trajati hiljadu godina. Novi Jerusalim će biti na ovoj Zemlji sve do sveopšteg vaskrsenja i suđenja bezakonicima. Džon Kotn (John Cotton), puritanac iz Nove Engleske (1584-1652) kaže da će milenijum započeti posle uništenja Antihrista i Rima, a ne sa Konstantinom ili Teodosijem. U isto vreme, Kotn smatra da će prvo vaskrsenje biti duhovne prirode. Kasnije je nekoliko engleskih i nemačkih teologa naglašavalo budući karakter milenijuma. Ipak su neki prihvatili i pogrešna mišljenja, kao, na primer, Johan Bengel (Johann Bengel, 1687-1752), koji je zastupao ideju o dva milenijuma: o prvom na Zemlji kada će Sotona biti vezan, i drugom na Nebu, kada će pravednici vladati.

5. Pojava postmilenijalizma

Daniel Vitbi (Daniel Whitby, 1638-1726) bio je rođen u Engleskoj i obrazovan na Triniti koledžu u Oksfordu. Postao je rektor crkve Svetog Edmunda u Salisberiju i vrlo plodan pisac. U svom dvotomnom delu "Paraphrase and Commentary on the New Testament", Vitbi objavljuje svoje poglede na milenijum iz Otkrivenja 20.

Vitbi duhovno tumači prvo vaskrsenje povodeći se u tome za Avgustinom, ali ga ipak stavlja u budućnost. "Prvo vaskrsenje" će prema njemu biti veliko izlivanje Svetoga Duha, nacionalno organizovanje Jevreja, svrgavanje pape i Turaka. Ti događaji će obeležiti početak milenijuma, kada će se evanđelje propovedati sa ubedljivom snagom. Uz pomoć Svetoga Duha, Crkva, sastavljena od obraćenih Jevreja i neznabožaca, krenuće da propoveda celome svetu i doneće veliku svetlost svim narodima. U toku tog vremena, Sotona će biti vezan i pobjede evanđelja će potvrditi verodostojnost Hristovog obećanja da će biti sa svojim sledbenicima sve do kraja sveta. Hristov drugi dolazak će se dogoditi jedino na kraju ovog slavnog zemaljskog milenijuma. Posle ovog zlatnog doba, doći će kraj i Hristos će se vratiti da sudi svima i da podigne mrtve.

Postmilenijalizam je postajao sve popularniji u toku osamnaestog i devetnaestog stoleća. Bilo je to vrlo optimističko gledište o položaju ljudi i bilo je potpuno prirodno što je pokušavao da Hristov drugi dolazak odgodi za neki daleku budućnost. Ovaj posebni oblik milenijalizma u Severnu Ameriku je uveo Džonatan Edvards (Jonathan Edwards), najistaknutiji teolog Velikog Probuđenja. Njegove poglede je prihvatio i njegov slavni unuk Timoti Dvajt (Timothy Dwight,

1752-1817), koji je postao predsednik Jejlja (Yale) i poznat kao propovednik, pisac i administrator. Postmilenijalizam je postao karakteristika intelektualnih hrišćana osamnaestog i devetnaestog stoleća u Americi i Evropi. Taj pogled je čoveku osiguravao mogućnost da saraduje sa Bogom u uspostavljanju milenijuma na Zemlji i zlatnog doba koje je on donosio.

Ovaj posebni pogled je i dalje preovladao u Severnoj Americi sredinom devetnaestog stoleća i suprotstavljao se premilenijalnom gledištu adventista, i to ne samo u postavljanju datuma drugog Hristovog dolaska, već i u mišljenju da će Hristos doći iznenada u vreme kada će zlatno doba još predstavljati budućnost Crkve na Zemlji. Rani adventistički pisac Džeims Vajt (James White) ovako je opisao to gledište: "Ovo popularno gledište smatra da će se celi svet obratiti i da će svi ljudi postati sveti. To srećno stanje stvari, kažu oni, potrajeće hiljadu godina, i Hristos će u toku tog vremena duhovno vladati zajedno sa svojim narodom."

Postmilenijalizam se nalazio na vrhuncu dok je adventizam bio u povoju. Jedna uticajna knjiga, "Drugi dolazak" (Second Advent) Davida Brauna (David Brown), škotskog prezbitarijanskog pastora, pojavila se 1846. godine (revidirana 1849). Mnogo godina ovo delo je bilo priznavano kao standardno delo o postmilenijalnom gledištu. Drugo značajno delo, koje je zastupalo ovo gledište napisao je Čarls Hodž (Charles Hodge- 1871), profesor na Prinstonu pod naslovom Sistematska teologija (Systematic Theology). Među druge uticajne teologe s Prinstona koji su zastupali ovo gledište spadaju V.G.T. Šed (W.G.T. Shedd), R.L. Dabni (R.L. Dabney), B.H. Smit (B.H. Smith), A.H. Strong i B.B. Varfild (B.B. Warfield).

U drugom delu dvadesetog stoleća polako se topila podrška postmilenijalnom gledištu. Teške okolnosti u toku tog stoleća, sa dva svetska rata, stalnim porastom nasilja i nehumanog postupanja čoveka prema čoveku pomračili su ovo slavno viđenje budućnosti. Sukob oko milenijuma danas se pretežno vodi između amilenijalista i premilenijalista.

6. Ponovna pojava amilenijalizma

Kao što je već bilo opisano, Avgustin je prvi sistematizovao amilenijalističku šemu tumačenja Otkrivenja 20. Njegovi pogledi su bili izuzetno uticajni i "postali su tradicionalno gledište i katolicizma i protestantizma". U velikoj meri Avgustinov amilenijalizam i danas preovladava u "konzervativnim reformatorskim i prezbitarijanskim Crkvama" (LaRondelle, septembar 1982).

Amilenijalizam se javlja u različitim oblicima. Na primer, nemački teolog iz devetnaestog stoleća Teodor Klifot ((Theodor Kliefoth) smatra da se milenijum odnosi na neko međuvreme. Umesto da se usredsređuje na Crkvu na Zemlji između dva Hristova dolaska, njegov pogled se bavi vladavinom svetih na Nebu pre vaskrsenja. Drugi primer je pogled teologa H. Bitenharta (H. Bietenhard) o kraju istorije, koji tvrdi da milenijum treba da bude "poslednji period vladavine Hrista nad ovim vremenom" i "samo konačna faza i puno otkrivanje mesijanskog carstva". U to vreme, "Crkva će se pokazati kao milenijalna Crkva i Sotona će biti vezan" (Berkouwer 299). Neki amilenijalisti govore da hiljadu godina iz Otkrivenja 20 odgovaraju sadašnjem vremenu. Drugi ne nalaze da je taj vremenski period uopšte posebno važan.

7. Oživljavanje premilenijalizma

Dolaskom devetnaestog stoleća budi se živi interes prema proučavanju proročanstava, a svest o skorom dolasku Isusa Hrista počinje se širiti Engleskom i Amerikom. Mnogi ljudi se priključuju pokretima za proučavanje proročanstava i počinju objavljivati premilenijalni dolazak Isusa Hrista u skladu s istorijskom metodom tumačenja proročanstava.

Henri Dramond je organizovao niz proročkih konferencija u Alberi Parku u vremenu od 1826. do 1830; koje su se održavale u znaku premilenijalnog, istorijskog tumačenja Otkrivenja. Edvard Irving je svoj uticaj uložio u širenje premilenijalnog pokreta.

Zahvaljujući kasnijim biblijskim konferencijama u Pauerkourt Hausu (Powercourt House) pojavila su se dva nova tumačenja: futurizam i darbiizam. Futurizam je u stvari bio novo oživljavanje proročkog sistema španskog jezuite Ribere, čije je delo 1590. godine premostilo naglasak sa papinstva kao Antihrista na neku buduću osobu koja će progoniti Crkvu u toku tri i po doslovne godine. Ovo gledište je proučavano na proročkim konferencijama po celoj Engleskoj i Americi i ponovo je vratilo premilenijalizam na vodeće mesto.

Drugo krilo premilenijalizma pokrenuo je J.N. Darbi (J.N. Darby, 1800-1882), pripadnik Plimutske Braće. On je postao jedna od vodećih ličnosti na konferencijama u Pauerkourtu. Plodan pisac, postao je poznat kao moderni osnivač dispencionalizma. Darbi je zastupao mišljenje da će Crkva biti potajno uzeta na Nebo pre početka velike nevolje, što je postalo karakteristika ovog sistema. Šest puta je posećivao Sjedinjene Države između 1859. i 1874. godine i na taj način je dispencionalizam uhvatio korena u tom delu sveta. Proročke i biblijske konferencije i pokret koji se iz njih razvio bili su posledica tog interesa i mnogi proučavaoci Biblije su učestvovali na konferencijama kao što su bile one u Nijagari od 1883. do 1897. godine. Kako je vreme prolazilo, učesnici su se podelili na one koji prihvataju potajno odvođenje Crkve pre početka velike nevolje i na one koji veruju da će Crkva morati da prođe kroz taj teški period. Ova poslednja grupa je kasnije postala poznata kao grupa post-tribulacionista.

Među uticajnim sledbenicima Darbijeve pretribulacionističke grupe bio je C.I. Skofild (C.I. Scofield, 1843- 1921), koji je izdao uticajnu Skofildovu referentnu Bibliju. On je kasnije imao veliki uticaj na širenje dispencionalističkog učenja. Premilenijalizam je uvek predstavljao vrlo važan aspekt dispencionalizma, a zemaljski milenijum posle Hristovog drugog dolaska uvek je imao istaknuto mesto u njegovim učenjima. Međutim, među pripadnicima ove škole ima i razlika u gledištima.

Danas su premilenijalisti podeljeni u dve osnovne grupe: istorijski premilenijalisti i dispencionalistički premilenijalisti. Obe grupe smeštaju milenijum između dva stvarna vaskrsenja; obe veruju da će carstvo biti proglašeno posle slavnog Hristovog drugog dolaska, kratko vreme posle vremena progonstva vernih. Obe vide milenijalno carstvo na ovoj Zemlji. Međutim, dok istorijski premilenijalisti smatraju Crkvu pravim Božjim Izrailjem, dispencionalistički premilenijalisti očekuju da će se starozavetna proročanstva o Izrailju ostvariti doslovnim obnavljanjem jevrejske nacije i njenog Hrama u Jerusalimu.

8. Adventističko gledište

Adventisti sedmog dana imaju svoj koren u mileritskom adventnom probuđenju iz 1840-tih godina. Vilijam Miler je prihvatio premilenijalističko gledište nasuprot postimilenijalističkom gledištu koje je bilo vrlo popularno u nekim krugovima toga vremena. Postimilenijalizam je veoma optimističku gledao na svet i očekivao zlatno doba, koje će uskoro nastati silom evanđelja i to pre Hristovog drugog dolaska. Vilijam Miler se oštro usprotivio tom gledištu propovedajući skori Hristov drugi dolazak, određujući čak i mogući datum dolaska – 1843. godinu.

Iako je Miler bio premilenijalista, nije se slagao sa drugim zastupnicima toga gledišta. I Miler i literaristi su verovali u drugi Hristov dolazak pre milenijuma i u dva vaskrsenja odvojena razdobljem od hiljadu godina. Međutim, Miler nije sledio literariste u njihovom verovanju u jevrejsko ispunjenje starozavetnih proročanstava u toku milenijuma.

U prvom izveštaju Generalne konferencije hrišćana koji očekuju Hristov drugi dolazak iz 1841. godine, nalazila se i sledeća izjava:

"Mi se svi slažemo i čvrsto smo uvereni da je popularna teorija o hiljadi godina ili više duhovnog i nevidljivog carovanja Isusa Hrista u ovom sadašnjem pokvarenom svetu... potpuno nebiblijska.

Dalje, mi se slažemo da će u samom početku milenijuma Gospod doći u slavi svoga Oca i i svi sveti s Njime i da će grešnici koji su ostali živi i bezbožni biti pobijeni mačem Gospodnjim ... umesto da svi budu obraćeni i da postanu poslušni evanđelju." (PFOF 4,563.564)

Posle velikog razočaranja 1844. godine došlo je do važne promene u adventističkom tumačenju milenijuma: "Posle raspada mileritskog pokreta 1844. godine, njegov najvažniji naslednik postali su adventisti sedmog dana, koji su nastavili da veruju u premilenijalizam, sa jednom novom karakteristikom: milenijalno carstvo ili vladavina proslavljenih svetih biće na Nebu, a ne na Zemlji. Tek posle milenijuma će Novi Jerusalim – zajedno sa svetima – sići na Zemlju koja će biti obnovljena kao njegovo večno boravište." (LaRondelle, septembar 1982).

Džeims Vajt, jedan od ranih adventističkih vođa bio je povezan sa mileritskim pokretom. On je 1849. godine objavio svoju knjižicu "Poruka malom stadu" u kojoj se bavi milenijumom. U knjižici, između ostaloga, navodi i pismo koje je dobio od svoje žene Elen G. Vajt: "Potpuno se slažem s tobom da će biti dva doslovna vaskrsenja, razdvojena razdobljem od hiljadu godina. Osim toga, slažem se s tobom da se... nova Zemlja... neće pojaviti sve dok mrtvi bezakonicima ne budu vaskrsnuli i posle toga uništeni kada istekne hiljadu godina." U dva članka objavljena 1876. godine u časopisu "Signs of the Times" (Znaci vremena), Vajt odbacuje zemaljski milenijum i učenje o sveopštem obraćenju, naglašavajući umesto toga biblijsko i doslovno shvatanje milenijuma (ST, 6. i 13. januar 1876). U svojoj knjizi "Biblijski adventizam" (Bible Adventism), koja je izašla nekako u isto vreme, Vajt jasno ističe da će milenijalno carstvo biti na Nebu: "Besmrtni podanici carstva će se uzneti sa svojim Gospodom u večni grad i carovati s Njime i suditi s Njime bezakonicima u toku hiljadu godina. Za to vreme Zemlja će biti pusta." (84)

Godine 1881. knjiga Juraje Smita (Uriah Smith) pod naslovom "Danilo i Otkrivenje" (Daniel and Revelation – koja je bila prešampavana nekoliko puta) predstavila je milenijum skoro na isti

način kao i Elen i Džeims Vajt. Knjiga "Naše vreme u svetlosti proročanstva" (Our Time in the Light of of Prophecy – 1917) od V.A. Spajsera (W. A. Spicer) sledi iste misaone tokove. To se odnosi i na kasniju knjigu "Pitanja doktrine" (Questions of Doctrine – 1957). Godine 1980. Crkva je prihvatila sledeću izjavu kao osnovno verovanje broj 26:

"Milenijum je hiljadugodišnje carovanje Hrista sa svojim svetima na Nebu između prvog i drugog vaskrsenja. U toku ovog vremena sudiće se mrtvim bezakonicima; Zemlja će biti potpuno opustošena, bez stanovnika, zauzeta od Sotone i njegovih anđela. Na kraju milenijuma Hristos i Njegovi anđeli i Sveti grad sići će sa Neba na Zemlju. Mrtvi nepravednici će tada vaskrsnuti i sa Sotonom i njegovim anđelima opkoliće Grad; ali, ogranj od Boga će ih uništiti i očistiti Zemlju. Svemir će tako zauvek biti oslobođen od greha i grešnika." (SDA Yearbook 1981, 8)

IV. Komentari Elen G. Vajt

Zanimljivo je da Elen G. Vajt pravi tananu razliku između reči "milenijum" i izraza "hiljadu godina". Prvi naziv upotrebljava kada govori o pogrešnoj, postmilenijalnoj ideji o zemaljskom milenijumu, a drugi kada opisuje biblijski period od hiljadu godina, sa svetima na Nebu i Sotonom vezanim na Zemlji.

A. Milenijum

Pre nego što je slušala Mileru kako propoveda 1840. godine, Elen G. Vajt je govorila da će doći do zemaljskog milenijuma pre Hristovog dolaska na nebeskim oblacima (LS 21). Kada je čula da će Hristos doći 1843. godine bila je zahvaćena užasom, jer joj se vreme učinilo suviše kratko da bi se svet mogao obratiti i spasti (LS 20). Pošto je prihvatila Milerova učenja, njeno razumevanje milenijuma je doprinelo da se odvoji od Metodističke Crkve. Prilikom jednog razrednog sastanka, Elen je govorila o svojoj radosnoj nadi u drugi Hristov dolazak.

"Kada se predsedavajući starešina obratio drugima u razredu, izrazio je veliku radost s kojom očekuje zemaljski milenijum, kada će Zemlja biti puna poznanja Gospodnjega kao more vode što je puno. Čeznuo je da vidi kako započinje taj slavni period." Posle sastanka ona i njen brat Robert su postali svesni "da se prema njima postupa s očiglednom hladnoćom i da to čine upravo oni koji su ranije bili ljubazni i prijateljski raspoloženi prema njima." (LS 20) Navodimo neke njene komentare o zemaljskom milenijumu:

"Veliki deo proročanja u sadašnje vreme je takve prirode da uljuljuje ljude u duhovni san. Doktrina o milenijumu je ublažavajući napitak namenjen grešnicima koji ne žele da se odvoje od greha. Sotona je mnogo zadovoljniji podrškom koju mu pružaju pastiri stada kada istinu za sadašnje vreme mešaju sa zabludom, nego podrškom koju mu daju i najokoreliji nevernici." (ST, 4. jul 1900)

"Crkve našeg vremena čeznu za svetovnom veličinom, i isto su tako nespremne da vide svetlost proročanstva i da prihvate dokaze o njihovom ispunjenju u vidu skorog Hristovog dolaska, kao što su to bili Jevreji u odnosu na Njegov prvi dolazak. Oni su očekivali da dočekaju zemaljsku i pobedonosnu vladavinu Mesije u Jerusalimu. Navodni hrišćani našega vremena očekuju zemaljski prosperitet Crkve i obraćenje sveta i uživanje u zemaljskom milenijumu." (ST, 11. mart 1900)

"Pre nego što Zakonodavac bude došao da kazni neposlušne, prestupnici će biti opomenuti da se pokaju i da se vrate svojoj vernosti; međutim, za većinu ove opomene će biti uzaludne. Apostol Petar kaže: 'A ovo znajte najpre da će u poslednje vreme doći rugači, koji će živeti po svojim željama i govoriti: gde je obećanje dolaska njegovog? Jer otkako oci pomreše, sve stoji tako od početka stvorenja!' (2. Petrova 3,3.4) Zar ne čujemo te iste reči kako se ponavljaju, ne ustima otvorenih bezbožnika, već mnogih koji izlaze na propovedaonice u našoj zemlji? Takvi viču: 'Nema razloga za uzbuću! Pre nego što Hristos dođe ceo svet treba da bude obraćen i pravednost treba da vlada hiljadu godina. Mir! Mir! Sve se odigrava onako kako se odigravalo od početka. Neka se niko ne uzbuđuje zbog zastrašujućih poruka tih paničara!' Međutim, ta doktrina o milenijumu nije u skladu s učenjem Hrista i Njegovih apostola. Isus je postavio značajno pitanje: 'Ali, sin čovečji kada dođe, hoće li naći veru na zemlji?' (Luka 18,8) I kao što smo već videli, On sam kaže da će stanje na Zemlji biti slično stanju u vreme Nojevo. Pavle nam govori da obratimo pažnju na umnožavanje bezakonja u vreme kada se kraj bude približavao: 'A Duh razgovetno govori da će u poslednja vremena odstupiti neki od vere, slušajući lažne duhove i nauke đavolske.' (1. Timotiju 4,1) Apostol kaže: 'Ali ono znaj da će u poslednje dane nastati vremena teška!' (2. Timotiju 3,1) I onda navodi zastrašujući listu greha koji će se naći među onima koji imaju obličje pobožnosti." (PP 102.103)

Elen G. Vajt je ukorila radnike u Božjem delu zbog njihove letargije. Ona piše: "Oni se kreću tako tromo kao da im je dozvoljen zemaljski milenijum kao vreme da rade za duše." (2T 335) U jednom članku u časopisu Review and Herald, objavljenom 1885. godine, ona kaže: "Ovde na ovom svetu mi se moramo osposobiti za one velike nevolje s kojima ćemo se uskoro sukobiti. A ipak se neki među nama ponašaju kao da pred sobom imaju celi milenijum da završe svoje delo. Međutim, tekst kaže: 'Stražite i molite se, jer ne znate dana ni časa!'" (R&H, 18. avgust 1885) U knjizi Evandeoski radnici (Gospel Workers) je napisala: "Mnogi su doživeli neuspeh, veliki neuspeh, iako je trebalo da postignu uspeh. Oni nisu osetili odgovornost za to delo; uzimali su stvari tako olako kao imaju celi zemaljski milenijum da rade na spasenju duša." (GW 279)

B. Hiljadu godina

Većina tekstova Elen G. Vajt o hiljadu godina iz Otkrivenja 20 opisuju događaje koji se zbivaju pre, za vreme i posle milenijuma. Prvi koji ovde navodimo, međutim, govori o pozitivnim rezultatima prihvatanja biblijske doktrine.

"Takve blagoslovene rezultate su osetili oni koji su primili vest o drugom Hristovom dolasku. Oni su došli iz raznih verskih zajednica, ali su oborili crkvene ograde koje su ih delile; suprotna verovanja su razbili u atome, odbacili nebiblijsku nadu u zemaljski milenijum, ispravljili su pogrešna verovanja povezana sa drugim Hristovim dolaskom, uklonili su ponos i prilagođavanje svetu; popravili zla koja su učinili, sjedinili su svoja srca vezama najlepšeg zajedništva, učinili da zavladaju ljubav i radost. Ako je ta doktrina to učinila za nekoliko vernika koji su je prihvatili, ona bi to učinila i za sve koji bi je primili." (GC 379.380)

1. Pre milenijuma

"Pisac Otkrivenja proriče progonstvo Sotone i stanje haosa i opustošenja u koje će Zemlja biti vraćena. On izjavljuje da će to stanje potrajati hiljadu godina. Posle opisivanja prizora Gospodnjeg drugog dolaska i uništenja zlih, proročanstvo se nastavlja: 'I videh anđela gde silazi s neba, koji imaše ključ od bezdana i verige velike u ruci svojoj. I uhvati aždahu, staru zmiju, koja je đavo i sotona, i sveza je na hiljadu godina. I u bezdan baci je, i zatvori je, i zapečati nad njom, da više ne prelašćuje naroda dok se ne navrši hiljada godina; i potom valja da bude određena na malo vremena.' (Otkrivenje 20,1-3)" (GC 658)

"Pošto bi u toku svoje simboličke službe obavio pomirenje za Izrailj, prvosveštenik bi izlazio i blagosiljao zbor. Tako će se i Hristos, na završetku svoga posredničkog dela, pojaviti 'bez greha na spasenje' (Jevrejima 9,28) da blagoslov večnog života podeli onima koji ga čekaju. I kao što je sveštenik, uklanjajući grehe iz Svetilišta, priznavao grehe nad glavom jarca za Azazela, tako će i Hristos staviti sve grehe na Sotonu, začetnika i podstrekača na greh. Jarac za Azazela, noseći grehe Izrailja, bio je odveden u nenastanjenu zemlju (3. Mojsijeva 16,22), pa će tako i Sotona, noseći krivicu za sve grehe na koje je naveo Božji narod, biti ograničen na ovu Zemlju u toku hiljadu godina, Zemlju koja će tada biti pusta i bez stanovnika i onda će konačno pretrpeti punu kaznu za greh u ognju koji će uništiti sve bezakonike. Tako će se konačnim brisanjem greha ostvariti veliki plan otkupljenja i izbavljenja svih koji su bili spremni da odbace zlo." (GC 485.486)

2. U toku milenijuma

"Pošto su sveti preobraženi i dobili besmrtnost, pošto su uzeti da budu sa Isusom, pošto su dobili harfe, haljine i krune i ušli u grad, Isus je zajedno sa njima seo da sudi. Knjige su se otvorile – knjiga života i knjiga smrti. Knjiga života sadrži dobra dela svetih; a knjiga smrti zla dela bezakonika. Ove knjige se sada upoređuju sa knjigom uredaba, Biblijom, i na osnovu toga se sudi ljudima. Sveti, u saglasnosti sa Isusom, donose svoje odluke o umrlim bezakonicima. Anđeo mi je rekao: 'Gledaj ih, svete, kako sede u sudu i u saglasnosti sa Isusom presuđuju zlima u skladu s delima koja su učinili u telu! Ono što će morati da prime prilikom izvršenja kazne je zapisano pored njihovih imena!' Videla sam da će to biti posao svetih sa Isusom u toku hiljadu godina koje će provesti u svetom Gradu pre nego što se on bude spustio na Zemlju." (EW 52.53)

"Čula sam drugoga anđela kako odgovara... 'Sveti će počivati u svetom Gradu i vladati kao carevi i sveštenici hiljadu godina; onda će se Isus zajedno sa svetima spustiti na Maslinsku goru i gora će se raspasti i postati velika ravnica da Božji Raj počiva na njoj. Ostatak Zemlje neće biti očišćen dok se ne navrši hiljada godina, kada će umrli bezakonici vaskrsnuti i okupiti se oko Grada. Stope bezakonika nikada neće obesvetiti obnovljenu Zemlju. Oganj će pasti od Boga s neba i poješće ih – spaliće im i koren i grane. Sotona je koren, a njegova deca su grane. Isti oganj koji će pojesti zle, očistiće Zemlju." (EW 51.52)

"U toku hiljadu godina između prvog i drugog vaskrsenja održavaće se sud nad zlima. Apostol Pavle ukazuje na taj sud kao na događaj koji će se odigrati posle drugog Hristovog dolaska. 'Ne sudite ništa pre vremena, dokle Gospod ne dođe, koji će izneti na videlo što je sakriveno u tami i objaviće savete srdačne.' (1. Korinćanima 4,5) Danilo objavljuje da će se posle dolaska Starešine dana "dati sud svecima Višnjega" (Danilo 7,22). U to vreme će pravedni vladati kao carevi i sveštenici Gospodu. Jovan kaže u Otkrivenju: 'I videh prestole i sedahu na njima i dade im se

sud... i biće sveštenici Bogu i Hristu, i carovaće s njime hiljadu godina.' (Otkrivenje 20,4.6) Upravo u to vreme, kao što je Pavle prorekao, 'sveti će suditi svetu!' (1. Korinćanima 6,2). U zajedništvu sa Hristom oni će suditi bezakonicima, upoređivati njihova dela s knjigom uredaba, Biblijom, i rešavati svaki slučaj u skladu sa delima koja su bila učinjena u telu. Onda će se kazna koji zli treba da pretrpe odmeriti prema njihovim delima; i zapisati u knjigu smrti pored njihovog imena." (GC 660.661)

"Zemlja izgleda kao opustošena divljina. Gradovi i sela, razoreni zemljotresom, leže u ruševinama. Planine su se pokrenule sa svojih mesta, ostavljajući za sobom prostrane pećine. Nazupčane stene, izbačene talasima, ili otkinute od same zemlje, razbacane su po celoj njenoj površini. Veliko drveće je iščupano iz korena i posuto po tlu. Tu treba da bude dom Sotone i njegovih zlih anđela u toku hiljadu godina. Ovde će on biti zatočen, osuđen da luta gore-dole po ispreturanoj površini Zemlje i da gleda posledice svoje pobune protiv Boga i Njegovog zakona. U toku hiljadu godina moći će da uživa plodove prokletstva koje je izazvao. Ograničen samo na Zemlju, neće imati prednost da krstari drugim planetama i da kuša i uznemirava one koji nisu pali u greh. U toku tog vremena, Sotona će teško patiti. Od vremena njegovog pada, njegove pokvarene osobine su bile u stalnoj upotrebi. Ali, sada je biti lišen svoje sile, ostavljen da razmišlja o ulozi koju je igrao od vremena svoga pada, i da gleda unapred sa strahom i drhtanjem na užasnu budućnost, kada će morati da plati za sva zla koja je učinio, da bude kažnjen za sve grehe koji su pod njegovim uticajem učinjeni." (EW 290)

3. Posle milenijuma

"Posle isteka razdoblja od hiljadu godina Hristos se ponovo vraća na Zemlju. Prati ga vojska otkupljenih, sledi povorka anđela. I dok se spušta sa zastrašujućom veličanstvenošću, naređuje mrtvim bezakonicima da ustanu i da prime svoju kaznu. I oni izlaze, moćna vojska, bezbrojni kao pesak na morskoj obali. Koliko se razlikuju od onih koji su ustali u prvom vaskrsenju! Pravednici su bili odeveni u besmrtnu mladost i lepotu. Bezakonici nose tragove bolesti i smrti." (FLB 355)

"Na kraju razdoblja od hiljadu godina, Isus, car slave, spušta se iz svetog Grada, odeven sjajem, sličan munji, i silazi na Maslinsku goru – na istu goru sa koje se uzneo posle svog vaskrsenja. Kada Njegove stope dodirnu goru, ona se razdvaja i postaje vrlo velika ravnica i tako se priprema da primi sveti Grad u kojemu je Božji raj, Edemski vrt, koji je bio uzet na Nebo posle čovekovog prestupa. A sada se spušta zajedno s Gradom, još lepši, još slavnije ukrašen nego onda kada je bio podignut za Zemlje. Božji grad se spušta i smešta na veliku ravnicu pripremljenu za njega. Tada Isus napušta Grad okružen vojskom otkupljenih, dok ga na Njegovom putu prati mnoštvo anđela. Sa zastrašujućom veličanstvenošću poziva mrtve bezakonike da ustanu. Oni se bude iz svoga dugog sna. Ali, kakvog li strašnog buđenja! Gledaju Božjeg Sina u Njegovom strogom veličanstvu i blistavoj slavi. Svi oni, čim ga ugledaju, znaju da je to Razapeti koji je umro da ih spase, da je to Onaj kojega su prezreli i odbacili. Ima ih kao peska na morskoj obali. Prilikom prvog vaskrsenja svi pravednici su se pojavili u besmrtnom sjaju, ali prilikom drugog, na svim bezakonicima se vide znaci prokletstva. Svi izlaze iz grobova onakvi kakvi su ušli u njih. Oni koji su živeli pre Potopa izlaze kao divovi po rastu, više nego dvostruko viši od ljudi koji sada žive na Zemlji, i proporcionalno građeni. Naraštaji posle Potopa su niži po rastu. U toku kasnijih naraštaja dolazilo je do stalnog slabljenja

ljudskog organizma i to je potrajalo sve do poslednjeg čoveka koji je živeo na Zemlji. Razlika između prvog bezakonika koji je živeo na Zemlji i ljudi poslednje generacije je vrlo velika. Prvi je bio divovskog rasta i pravilno građen – poslednji se pojavio kao pognut, patuljast, nejak, izopačen. Moćna armija careva, ratnika, državnika i plemića pa sve do poslednjeg najslabijeg okupila se na opustošenoj Zemlji. Dok gledaju Isusa u svoj Njegovoj slavi, obuzima ih strah i zato pokušavaju da se sakriju od Njegove zastrašujuće prisutnosti. Oni su savladani Njegovom neodoljivom slavom i primorani da jednoglasno uzviknu: 'Blagosloven koji dolazi u ime Gospodnje!' " (3SG 83-85)

"Razmisli o čudesnoj snazi našeg Boga, i prizovi u sećanje Njegovu ljubav prema grešnom čoveku. On je zaista tako voleo svet da je i Sina svojega jedinorodnoga dao da nijedan koji ga veruje ne pogine nego da ima život večni. Kako bi čovek, za kojega je Bog toliko učinio, za kojega je Hristos dao svoj život, mogao i dalje da živi u svojoj izopačenosti? Možemo li se čuditi što će na kraju hiljade godina svi koji su odbili da ga prihvate biti uništeni ognjem s neba izvan Božjeg grada? Bog objavljuje da će tako biti. On kaže: 'Evo, ide dan Gospodnji ljuti s gnevom i jarošću da obrati zemlju u pustoš i grešnike da istrebi iz nje... pohodiću vasiljenu za zloću i bezbožnike za bezakonje; i ukinuću razmetanje oholih, i ponos silnih oboriću.' (Isaija 13,9-11) " (GCB 1897, 80)

V. Literatura

Badina, Joel. "Le Millenium d' Apocalypse 20,4-6: Etat de la question: proposition d' interpretation." M.Th. thesis, Faculte Adventiste de Theologie, 1983.

Barr, David L. "The Apocalypse as a Symbolic Transformation of the World. Interpretation 38. (Januar 1984) 39-50.

Berkouwer, G.C. The Return of Christ. Grand Rapids: Eerdmans, 1972.

Boettner, Loraine. The Millennium. Philadelphia, Presbyterian and Reformed Pub. Co. 1957.

Caird, G.B. A Commentary on the Revelation of Saint John the Divine, Peabody, Mass. Hendrickson, 1987.

Clouse, Robert G. ed. The Meaning of the Millennium: Four Views. Dpwners Grove, Ill. Inter Varsity, 1977.

Danielou, Jean. The Theology of Jewish Christianity. Translated and edited by John a. Baker. A History of the Early Christian Doctrine Before the Council of Nicaea. 1. London: Barton, Longman and Todd, 1964.

Erickson, Millard J. Contemporary Options in Eschatology: A SAstudy of Millennium. Grand Rapids: Baker, 1977.

Feinberg, Charles L. *Millennialism: the Two Major Views: The Premillennial and Amillennial Systems of Biblical Interpretation Analyzed and Compared*. 3rd ed. Chicago: Moody, 1980.

Froom, LeRoy. *The Prophetic Faith of Our Fathers*. 4 vols. Washington D.C. Review and Herald 1950-1954.

Gladson, Jerry. "The Significance of the Millennium." *Adventist Review*, 16. november 1980.

_____ "William Miller and the Triumph of Premillennialism." *Adventist Review*, 9. november 1989.

Gullon, David P. "An Investigation of Dispensational Premillennialism: Analysis and Evaluation of the Eschatology of John F. Walvoord, Ph.D. dissertation, Andrews University, 1992.

Hoekema, Anthony A. *The Bible and the Future*. Grand Rapids: Eerdmans, 1979.

Ladd, George Eldon. *A Theology of the New Testament*, Rev. ed. Grand Rapids: Eerdmans, 1993.

_____ *The Blessed Hope*. Grand Rapids: Eerdmans, 1956.

LaRondelle, Hans K. *The Israel of God in Prophecy*. Berrien Springs, Mich. Andrews University Press, 1983.

_____ *The Millennium: Its Old Testament Roots*, Ministry, septembar, 1982.

Mealy, J. Webb. "After the Thousand Years: Resurrection and Judgment in Revelation 20." *Journal for the Study of the New Testament*. Supplement Series 70, Sheffield, England, JSOT, 1992.

Nichol, Francis D. *The Midnight Cry*. Washington D.C. Review and Herald, 1944.

_____ *Reasons for Our Faith*. Washington D.C. Review and Herald, 1947.

Rice, Richard. "The Mission of the Church, Eschatology and the Sabbath." *Journal of Adventist Education* 51. (Februar-mart 1989) 17-30.

Ryrie, Charles C. *Dispensationalism Today*. Chicago, Ill. Moody, 1965.

Smith, Uriah. *Daniel and Revelation*. Battle Creek, Mich. Review and Herald, 1897. (Nekoliko puta ponovljeno izdanje do sada!)

Strand, Kenneth A. *Interpreting the Book of Revelation*. Naples, Fla. Ann Arbor, 1979.

_____ "What the Millennium Means to Me" Adventist Review, 12. mart, 1987.

Tenney, Merrill C. Interpreting Revelation. Grand Rapids, Eerdmans, 1959.

Torrance, T.F. The Apocalypse Today. Grand Rapids, Eerdmans, 1959.

White, James. Bible Adventism. Battle Creek, Mich. Seventh-Day- Adventist Pub. Assn. 1870; reprinted: Nashville: Southern Pub. Assn. 1972.

26. NOVA ZEMLJA I VEČNO CARSTVO

Deguk Nam (Daegeuk Nam)

U v o d

Očekivanje da će Bog nagraditi one koji čine dobro na Zemlji postoji u skoro svim kulturama i svim narodima ljudskog roda. Biblija objavljuje vrlo jasno učenje o tom pitanju. Nastaje nova Zemlja, nova i po vremenu i po obliku, različita od sadašnje. Na novoj Zemlji biće osnovano novo i večno carstvo kojim će vladati Car nad carevima. Podanici toga carstva biće oni koji su spaseni od greha uz pomoć Božjeg plana spasenja.

Osnivanje toga carstva će predstavljati ostvarenje večnog zaveta između Boga i ljudskih bića. Ovo večno carstvo je stvarno mesto; ono je nagrada i konačni dom otkupljenih. To je i konačni cilj evanđelja i istorije spasenja. U njemu će se ispuniti božanska obećanja svetu i svrha Hristovog dolaska na ovaj svet.

I. Nebo u Bibliji

II. Boravište otkupljenih

A. Boravište otkupljenih u Starom zavetu

1. Novo carstvo
2. Mesijansko carstvo
3. Jerusalim, glavni grad
4. Carstvo onih koji služe Bogu
5. Sveto carstvo
6. Radosno carstvo
7. Miroljubivo carstvo
8. Plodno carstvo
9. Trajno carstvo

B. Boravište otkupljenih u Novom zavetu

1. U Evanđeljima
2. U Poslanicama
3. U Otkrivenju

III. Značenje doktrine o carstvu

- A. Ispunjenje Božje namere prilikom stvaranja
- B. Ostvarenje Božjeg zaveta i obećanja
- C. Ostvarenje Hristove poruke i službe
- D. Duhovni uticaj na hrišćanski život

IV. Istorijski pregled

- [A. Stari svet](#)
- [B. Judaizam](#)
- [C. Islam](#)
- [D. Istočne religije](#)
- [E. Rano hrišćanstvo](#)
- [F. Rimokatolicizam](#)
- [G. Protestantizam](#)
- [H. Adventističko gledište](#)

[V. Komentari Elen G. Vajt](#)

- [A. Nebesko boravište – stvarno mesto](#)
- [B. Prednosti otkupljenih](#)
- [C. Nema noći ni umora](#)
- [D. Nebo kao škola](#)
- [E. Otvorene riznice Neba](#)
- [F. Više obrazovanje u budućem životu](#)
- [G. Skladan društveni život i beskrajno umnožavanje znanja](#)
- [H. Život u vrtu i na polju](#)
- [I. Nema braka i nema rađanja](#)
- [J. Putovanje u budućem životu](#)
- [K. Nagrada za iskrene napore](#)
- [L. Srećna, sjedinjena porodica](#)
- [M. Blistavi dom svetih](#)
- [N. Božji grad za one koji drže zapovesti](#)
- [O. Večno boravište poslušnih](#)

[VI. Literatura](#)

I. Nebo u Bibliji

Reč "nebo" u prevodima Biblije obično je prevod jevrejske reči "šamayim" i grčke reči "ouranos". Obe reči znače: "ono što je visoko" ili "ono što je iznad".

Sama reč "nebo" u Bibliji se upotrebljava da označi jedno od tri važna područja: (1) atmosfersko nebo koje je neposredno iznad nas; (2) astronomsko ili zvezdano nebo i (3) Božje boravište. Atmosfersko nebo je prostor koji neposredno okružuje Zemlju, tehnički poznato kao troposfera, prostor u kojemu se kreću ptice (1. Mojsijeva 1,20; Jeremija 4,25). To je i područje kiše i snega (1. Mojsijeva 7,11; 5. Mojsijeva 11,11; Isaija 55,10), oblaka i vetra (Psalam 78,26; 147,8). Astronomsko ili zvezdano nebo predstavlja prostor kojim orbitiraju Sunce, Mesec i zvezde (1. Mojsijeva 1,14.16.17; 22,17; Isaija 13,10; Matej 24,29).

Prilikom posvećenja Hrama, Solomun se molio Bogu: "Gospode Bože Izrailjev! Nema Boga takvoga kakav si ti gore na nebu ili dole na zemlji... ali, hoće li Bog doista stanovati na zemlji? Eto, nebo i nebesa nad nebesima ne mogu te obuhvatiti, a kamo li ovaj dom što ga sazidah!" (1.

Carevima 8,23-27; 2. Dnevnika 2,6; 6,18). Ipak, Biblija jasno i ponovljeno tvrdi da Bog stanuje na nebesima. On gleda dole iz svog svetog stana, sa Neba, i blagosilja svoj narod (5. Mojsijeva 26,15; Psalam 53,2; Isaija 63,15). Kada se Njegova deca mole okrenuta Hramu, On ih čuje na Nebu, i oprašta im (1. Carevima 8,30.39.43.49). U vreme Jezekije "ustaše sveštenici i Leviti i blagosloviše narod, i uslišen bi glas njihov, i molitva njihova dođe u stan svetinje Gospodnje, na nebo." (2. Dnevnika 30,27) Psalmista kaže: "Gospod je u svetom dvoru svome, presto je Gospodnji na nebesima." (Psalam 11,4), "Gospod na nebesima postavi presto svoj, i carstvo njegovo svime vlada." (Psalam 103,19). Isus stalno govori o "Ocu koji je na nebesima" (Matej 5,16.45; Marko 11,25). Svi ovi tekstovi svedoče da je "Nebo" božansko boravište, stan Boga živoga, koje apostol Pavle opisuje kao "treće nebo" ili "raj" (2. Korinćanima 12,2.3).

Reč ""Nebo" ne označava samo mesto na kojemu Bog boravi, to nije samo mesto na kojemu se nalazi Njegov presto, već je Nebo Njegov stvarni presto (Isaija 66,1), ono je simbol Njegovog autoriteta. U tom smislu se reč Nebo upotrebljava i kao simbolička oznaka za Boga. Posebno se u judaizmu posle vavilonskog ropstva ovaj pojam upotrebljavao kao opisni naziv umesto božanskog imena "YHVH" ili kao sinonim za Boga, odražavajući tako jevrejsko ustručavanje da izgovore božansko ime. U Novom zavetu se ova pojava zapaža u izvesnoj meri. U priči o izgubljenom sinu, pokajnik kaže svome ocu: "Sagreših Nebu!" (Luka 15,18.21), ustvari, sagreših Bogu! I Isus se poslužio rečju Nebo kao sinonimom za Boga kada je rekao: "I koji se kune nebom, kune se prestolom Božjim, i onim koji sedi na njemu!" (Matej 23,22) Ovde je sam Bog predstavljen svojim mestom boravka.

U savremenom jeziku pojam "Nebo" se upotrebljava na isti način kao i u Bibliji. Osim toga, naravno, "Nebo" se često shvata i kao mesto na kojemu će otkupljeni primiti svoju nagradu posle vaskrsenja. Iako ova upotreba pojma "Nebo" kao boravišta otkupljenih nije biblijska, zamisao o stvarnom mestu na kojemu će otkupljeni živeti zajedno s Bogom – često se to mesto naziva "nova Zemlja" - zaista je biblijskog porekla i o njoj ćemo govoriti u sledećem delu ove rasprave.

II. Boravište otkupljenih

Stari i Novi zavet često govore o nagradi pravednika. Tako Pavle piše Rimljanima da će Bog dati večni život "onima, dakle, koji su trpljenjem dela dobroga tražili slavu i čast i neraspadljivost, život večni." (Rimljanima 2,7) Međutim, pre nego što počnemo istraživati šta Biblija govori o ovoj temi, treba da razmotrimo vreme koje će otkupljeni provesti na ovom slavnom mestu.

Biblija jasno kaže da u smrti ljudska bića spavaju snom bez svesti (Vidi Smrt I. C. 4!). To stanje će potrajati sve do vaskrsenja (Vidi Vaskrsenje I. A!). Mrtvi ne postoje sve dok ih trube vaskrsenja ne vrata u život. Prema tome, nagrada svima, i pravednima i nepravednima, biće data tek prilikom vaskrsenja, prvoga ili drugoga (Vidi Drugi dolazak I.G.2; Milenijum I.C.I.3!). Zamisao da mrtvi primaju nagradu neposredno posle smrti protivi se biblijskom učenju o nagradi pravednika, koju će primiti prilikom Hristovog drugog dolaska.

Prema Bibliji, otkupljeni će milenijum provesti na Nebu (Vidi Milenijum I.C.2!). Posle toga, oni će se, zajedno sa nebeskim Gradom, vratiti na Zemlju, na kojoj će živeti večno. Ta obnovljena Zemlja je tema preostalog dela ovog poglavlja.

A. Boravište otkupljenih u Starom zavetu

Među obećanjima koja su bila data izrailju, nekoliko se intenzivno bave obnovljenom Zemljom pod vlašću obećanog Mesije. Ta obećanja opisuju zadovoljne stanovnike u prekrasnoj zemlji, u

kojoj je sve spokojno i dobro. Ona opisuju ono što se moglo ostvariti da je Izrailj ispunio svoje zavetne obaveze (5. Mojsijeva 28,1.2.13.14). U stvarnosti, zbog svoga otpada i buntovničkog držanja u toku stoleća, držanja koje je svoj vrhunac dostiglo odbacivanjem Isusa kao Mesije, Izrailj je izgubio pravo na ispunjenje tih uslovljenih proročanstava o sjajnom blagostanju. Hrišćanska Crkva je sada zauzela mesto Izrailja, kao duhovna zajednica. Opomene i proročanstva upućeni Izrailju, sada se mogu primeniti na hrišćansku Crkvu (Vidi Apokaliptičko II.B.1; Ostatak/Tri anđela I; 4BC 25-38). I zato, iako su se starozavetna proročanstva o obnovljenoj Zemlji

prvobitno odnosila na obnovljenu zemlju Izrailjevu, sada se, u svetlosti novozavetnih spisa, moraju primeniti na obnovljenu Zemlju kojoj se nadaju hrišćanski vernici.

Zbog uslovljene prirode tih proročanstava, sve pojedinosti u njima ne mogu se primeniti na obnovljenu Zemlju, opisanu u Otkrivenju 21. i 22; međutim, nema sumnje da su starozavetna gledišta o "novoj zemlji" vrlo slična gledištima koje nalazimo u Novom zavetu i da se mogu slobodno primeniti na večni dom otkupljenih. Zato ćemo razmotriti nekoliko aspekata starozavetnih tekstova o "novoj zemlji".

1. Novo carstvo

Isaija je objavio božansku odluku: "Jer, gle, ja ću stvoriti nova nebesa i novu zemlju, i što je pre bilo neće se pominjati niti će na um dolaziti." (Isaija 65,17; 42,9; 43,19; 66,22) Po prvobitnoj nameri, trebalo je da Hanan bude na čudesan način obnovljen. "Ono što je pre bilo", žalosne uspomene na ropstvo i tlačenje, trebalo je da bude zaboravljeno. Prema rečima F. Delića (F. Delitzsch): "Gospod će stvoriti nova nebesa i novu zemlju koja će tako začarati ljude svojom slavom, tako potpuno zadovoljiti sve njihove želje, da se niko neće ni sećati onoga što je pre bilo niti će poželeći da se staro vrati!" (2, 464)

Ne samo da će nebesa i Zemlja biti obnovljeni; i duh stanovnika obnovljene Zemlje biće nov. Bog će im dati novo srce i novi duh (Jezekilj 11,19; 18,31; 36,26) umesto njihovog starog okamenjenog srca. Na tom novom srcu biće napisani zakoni Božjeg novog zaveta (Jeremija 31,31-34).

2. Mesijansko carstvo

Car nove Zemlje biće Mesija, Davidov potomak (Isaija 11,1; Jeremija 33,17). On će sedeti na Davidovom prestolu i biti osnažen Gospodnjim Duhom ((Isaija 11,1-3). Njegovo carstvo, u stvari Njegova vladavina i suđenje, biće obeleženo "pravednošću" i "vernošću" (Isaija 11,5).

Mesijanski vladar se potpuno razlikuje od svih zemaljskih i prolaznih careva i upravitelja. Osnovno značenje pojma "pravednost" (sedeq) može se opisati kao (1) odanost ili vernost zajednici; (2) pravičnost, primenjivanje onoga što je propisano zakonom, u ovom slučaju Božjim zakonom. Kada Gospod sudi svetu "po pravdi" ((Psalam9,4.8; Isaija 11,4.5), On u stvari usmerava i održava svet u skladu s božanskim redom, koji je moralno na visini i pravedan po svojoj prirodi. Pravednost obuhvata zavetni odnos, Božje postupanje prema svome narodu, odnos koji je uvek na njihovo dobro i u skladu s onim što im je obećao. Pravednost i vernost su temeljna načela na kojima će biti osnovana Božja vladavina na obnovljenoj Zemlji.

Tekst u Zahariji 12-14. opisuje Mesijino pobedonosno uplitanje u ljudsku istoriju. Dan Gospodnji, poslednja bitka svih naroda protiv Jerusalima, opisan je u 14,1-8. dok sledeći stihovi

opisuju uspostavljanje mesijanskog carstva: "I Gospod će biti car nad svom zemljom, u onaj dan biće Gospod jedan i ime njegovo jedno." (Zaharija 14,9) Ovde je najavljena neograničena vladavina i sveopšte carstvo mesijanskog Cara.

3. Jerusalim, glavni grad

Prestonica "nove Zemlje" biće Jerusalim. Prema tekstu u Zahariji 14, topografske promene, uključujući i raspadanje Maslinske gore (Zaharija 14,4), omogućiće proširenje, utvrđivanje i proslavljanje Jerusalima (Zaharija 14,10). Grad će biti pun stanovnika, prokletstvo će biti podignuto i "Jerusalim će stajati bez straha" (Zaharija 14,11).

"Gora doma Gospodnjega" biće utvrđena "uvrh gora i uzvišena iznad humova" (Isaija 2,2). "Gospod nad vojskama" vladaće na brdu Sionu (Isaija 24,23); i radovaće se stanovnicima gradskim (Isaija 65,19). Zbog Gospodnje prisutnosti u Gradu, "gora" će biti sveta i grad veran (Zaharija 8,3). U ovaj sveti grad, u kojemu Gospod stanuje i "riče" iz Hrama, nijedan stranac ili nečist neće smeti da uđe (Isaija 52,1; Joilo 3,16.17), ali će u njega dolaziti svi narodi, donoseći sa sobom svoje bogatstvo (Isaija 60,11), sa željom da se nađu u Božjoj prisutnosti ((Jeremija 3,17).

4. Carstvo onih koji služe Bogu

Novi Jerusalim biće verski centar carstva. U Sion će dolaziti narodi i plemena da se nauče Gospodnjim putevima, da hode Njegovim stazama (Isaija 2,2.3; Mihej 4,1). Ostatak Izrailja će se vratiti da se pokloni Gospodu na Njegovoj svetoj gori (Isaija 27,13). Oni koji ljube Gospoda i drže "subote Njegove" dolaziće da se poklone u "domu molitve svim narodima" (Isaija 56,6-8). I stranci će biti dobrodošli (Isaija 66,20). U ovim opisima, služenje Gospodu se okreće oko tri različita praznika. Tekst u Isaiji 66,23. kaže da će otkupljeni dolaziti "od mladine do mladine i od subote do subote". Konstrukcija ove rečenice bi se mogla protumačiti na dva načina. Otkupljeni će dolaziti na praznik, svake mladine i svake subote ili će dolaziti stalno, od jednog praznika do drugog. Na taj način bi otkupljeni dolazili svakodnevno da se poklone pred Božjim prestolom. Prvo tumačenje naglasak stavlja prvenstveno na dane praznika, dok drugo naglašava trajnost bogosluženja. Dok je prvo tumačenje više u skladu sa značenjem originalnog jezika, ne bi trebalo isključiti ni duhovno bogatstvo drugog.

Po Mojsijevom zakonu praznik mladine (4. Mojsijeva 10,10; 28,11-14) obeležavao je početak novog meseca. Subota je bila svetkovana kao uspomena na stvaranje (1. Mojsijeva 2,2.3; 2. Mojsijeva 20,8-11) i na oslobođenje Izrailja iz Egipta (5. Mojsijeva 5,12-15). Pošto će prilikom novog stvaranja nastati novo nebo i nova zemlja, svakako da je prikladno spominjanje ova dva praznika. Najznačajnije je svakako što se govori o "svakom telu", svim ljudima, koji će dolaziti da se poklone Bogu kao Stvoritelju, Spasitelju i Otkupitelju, redovno i neprestano.

Prema tekstu u Zahariji 14,16. otkupljeni će dolaziti u Jerusalim na proslavu godišnje svetkovine Senica. Ova radosna žetvena svetkovina (5. Mojsijeva 16,13-15) podsećala je Jevreje na Božju zaštitu u toku njihovog lutanja pustinjom (3. Mojsijeva 23,43). Ona je ukazivala i unapred na okupljanja spasenih i njihovo slavljenje spasenja na novoj Zemlji. Ovaj praznik govori i o konačnom radosnom okupljanju i obnavljanju Izrailja.

5. Sveto carstvo

U tom budućem carstvu, biće svet Car koji se nalazi usred njega (Isaija 12,6). Isto tako, i Grad i zemlja biće sveti (Zaharija 2,12); i planina će biti sveta (Isaija 27,13). Stanovnici Jerusalima biće sveti, očišćeni od svake prljavštine (Isaija 4,3.4; 33,24); "neće ići po njemu nečisti" putem koji vodi u tu zemlju (Isaija 35,8). "I oni će se prozvati narod sveti, iskupljenici Gospodnji." (Isaija 62,12)

Svetost će prožimati celo carstvo. Zvona na konjima nosiće natpis: "Svetinja Gospodu!" Sudovi u Gospodnjem domu biće sveti i sudovi za kuhanje biće posvećeni (Zaharija 14,20.21). U nekadašnja vremena kapa Aronova je bila ukrašena zlatnom pločicom na kojoj su bile urezane reči: "Svetinja Gospodu!" (2. Mojsijeva 28,36) Ova oznaka, nekada rezervisana samo za prvosveštenika, sada će se moći primeniti na svakoga i na sve; obuhvataće javni život, verski život i privatni život.

6. Radosno carstvo

Neće samo Božji narod biti radostan i veseliti se zbog svega što je Bog stvorio; i sam Gospod će se "veseliti radi Jerusalima" i biti radostan sa svojim narodom. Neće više biti u njemu "plača i jauka" (Isaija 65,17-19). Slepici će videti, hromi skakati, gluhi čuti, nemi pevati (Isaija 35,5.6). Gradski stanovnici neće se više "zvati ostavljeni" ni zaboravljeni (Isaija 62,4). Tuga i potištenost biće prognani sa ulica slavnog Novog Jerusalima. Ova činjenica je bila u oštroj suprotnosti sa stanjem u Jerusalimu kada je Isaija objavio svoje proročanstvo. U ono vreme asirske čete su opsedale grad i zahtevale veliki danak od Jezekeje (Isaija 36;37). Osim toga, Isaija je preokao da će vavilonske čete osvojiti Jerusalim, odvesti njegove stanovnike u ropstvo i odneti blago iz njegovih riznica (Isaija 39,6.7). Međutim, Bog je planirao slavnu budućnost za taj grad; koji će postati "krasna kruna u ruci Gospodnjoj" (Isaija 52,9; 62,1-7). Jedan od razloga za tu radost biće opravdanje i spasenje Božjeg naroda (Isaija 62,1.2). Ipak, najveći razlog radosti biće Gospodnja prisutnost u Njegovom narodu.

Preko Isaije, Bog je obećao da će "natražje" onih koje je Gospod blagoslovio uživati poseban odnos sa svojim Stvoriteljem: "I pre nego što poviču, ja ću se odazvati!" (Isaija 65,24) Barijera greha koja je sprečavala vezu sa Bogom (Isaija 59,2) biće uklonjena. Postojeće blizak odnos i savršena veza između Boga i Njegovog naroda. Nijedan zahtev neće ostati nezapažen; nikada odgovor neće biti odlagan. Bog će se postarati za sve što je neophodno za blagostanje i sreću naroda. Gospod će podići svoje Svetilište usred Izrailja i ono će tu ostati zauvek (Jezekilj 37,28). Kao simbol bogatstva ovog novog nebeskog carstva, Isaija opisuje prijem i obilnu gozbu (Isaija 25,6).

7. Miroljubivo carstvo

U tom radosnom carstvu neće svakog traga neprijateljstva ili protivljenja. Sloga i mir će vladati, ne samo među ljudima, već i među životinjama (Isaija 11,6-9; 65,25). Vuk, nekada najveći neprijatelj jagnjeta, biće mu gost. Nekada

krvožedni ris, ležaće pokraj maloga deteta i spokojno se odmarati. Lav, car životinja, u prošlosti surov i ljut, sada će deliti svoj obrok sena s teletom i ugojenim živinčetom, koje bi nekada rastrgao na komade. Medved je sklopio mir sa kravom; njihovi mladi leže zajedno ne osećajući ni traga neprijateljstva. Svakako da će svet biti obnovljen i vraćen u nekadašnje bezgrešno stanje, kada su se sve životinje hranile zelenom travom (1. Mojsijeva 1,30). Ono što je još značajnije, malo dete će ih predvoditi bez straha i savršeno sigurno (Isaija 11,6).

Tekst u Isaiji 11,8. objavljuje još nešto neobično: "I dete koje sisa igraće se nad rupom aspidinom, i dete odbijeno od sise zavlaiće ruku svoju u rupu zmije vasilinske." Iskonsko neprijateljstvo između čoveka i zmije – "prvo od svih neprijateljstava, kojim je čovekov odnos sa celim životinjskim svetom zaista bio izbačen iz kolotečine" (Young 389) – biće izbrisano. "Najbepomoćnijem od svih ljudskih bića, detetu koje je tek odbijeno od prsiju, neće naškoditi ni taj najveći neprijatelj ljudskog roda." (Young 389) Zmija, predstavica Sotone, postaće bezopasna. U isto vreme, Bog će uništiti konačnog neprijatelja: smrt. "Uništiće smrt zauvek, utrće Gospod Gospod suze sa svakoga lica." (Isaija 25,8)

Kratak pregled miroljubivosti te prekrasne zemlje objavljuje prorok Isaija: "Neće uđiti ni potirati na svoj svetoj gori mojoj, jer će zemlja biti puna poznanja Gospodnjega kao more vode što je puno." (Isaija 11,9; 65,25) Neće biti nepravde, neće biti straha. Neće biti ni rata, pa čak ni priprema za rat (Isaija 2,4; Osija 2,18; Mihej 4,3). Vladaće samo miroljubivo zajedništvo ljubavi među svim stvorenjima i svim narodima pod Mesijinom vlašću. Izrok toga mira je "poznanje Gospodnje". I teorijsko i praktično, ovo "poznanje" Boga biće tako sveobuhvatno da će ispuniti Zemlju. Istinsko poznavanje Boga, koji je "Knez mira" (Isaija 9,6), koji stvara i donosi mir (Jovan 14,27; 16,33; Rimljanima 5,1; Kološanima 1,20), koji je Bog mira (1. Korinćanima 14,33), predstavlja preduslov za uživanje istinskog mira i sigurnosti na obnovljenoj Zemlji.

8. Plodno carstvo

Mesijansko carstvo nije smelo da bude mesto besposličjenja. Njegovi stanovnici će graditi kuće i stanovati u njima (Isaija 65,21.22). Ne samo da će otkupljeni graditi kuće – skakako da će u to biti uključeno planiranje, zidanje, opremanje, ukrašavanje – već će imati i zadovoljstvo da žive u kućama koje su sami planirali i izgradili. Neće biti ni verovnika ni pobednika koji bi ih isterali iz njihovog zakonski stečenog nasleđstva.

Stanovnici zemlje će sejati i sabirati rod; uživaće plodove svojih ruku (Isaija 62,9; 65,22). Tradicionalne kulture koje su se gajile u Hananu bile su: vinova loza, smokve (Isaija 65,21; Mihej 4,4) i žitarice (Isaija 62,8.9). Povećana plodnost zemlje proširiće se i izvan obrađenih njiva. I pustinja će postati plodna (Isaija 43,19-21), puna drveća (Isaija 41,18.18); pustinja će se "radovati i procvetati" (Isaija 35,1.6.7), planine će "kapati slatkim vinom" i "humovi će se topiti od mleka" (Joilo 3,18; Amos 9,13).

9. Trajno carstvo

Preko proroka Isaije Bog objavljuje trajnost svoga novog stvaranja i naroda koji će živeti u toj zemlji (Isaija 65,23). I kao što će nova Zemlja i nova nebesa stajati večno, tako će večno trajati i narod koji na njoj živi. Stanovnici te Obećane zemlje biće dugovečni: stari ljudi i žene sedeće na ulicama, a deca će se ugrati oko njih (Zaharija 8,4.5). Smrtnost dece – uobičajeni problem antičkog sveta – neće postojati: onoga koji bi umro u stotoj godini života smatrali bi mladim (Isaija 65,20), skoro detetom.

Kada se primeni na očišćenu i svetu i obnovljenu Zemlju, elemenat smrti u Isaiji 65,20. i 66,24. nikako se ne uklapa, jer je smrt prognana iz stanova otkupljenih (Otkrivenje 21,4). Oba teksta se, dakle, odnose da ono što je moglo da bude, ali se nikada nije dogodilo.

B. Boravište otkupljenih u Novom zavetu

1. U Evandeljima

Isusovo učenje o nagradi otkupljenih u velikoj meri je bilo prirodni nastavak starozavetnih učenja koja smo upravo proučili. Međutim, pisci Evandjelja stavljaju snažan naglasak na "carstvo", koje se zove ili "carstvo nebesko" (32 puta u Mateju, a nijednom u Luki) ili "carstvo Božje" (32 puta u Luki i četiri puta u Mateju). Da su oba pojma ista po značenju vidi se po njihovoj paralelnoj upotrebi (Matej 13,11. i Luka 8,10; Matej 10,7. i Luka 9,2). Iako se ponekad čini da je carstvo duhovno područje (Matej 13), nema nikakve sumnje da se radi o stvarnom mestu u kojemu živi Božji narod. Na primer, u carstvo se ulazi (Matej 5,20; 18,3; 19,23; Marko 9,47; Luka 18,25). "Carstvo Božje" je stvarno mesto na kojemu će Isus ponovo jesti i piti sa svojim učenicima (Marko 14,25; Luka 22,16.18).

U Evandeljima Isus često govori o "nebu", ali ne samo kao o Božjem boravištu (Matej 6,9) ili mestu odakle je došao (Jovan 6,51), već i kao o mestu na kojemu će otkupljeni primiti svoju nagradu: "Radujte se i veselite se, jer je velika plata vaša na nebesima!" (Matej 5,12; Luka 6,23) Govoreći o toj nagradi, Isus se služi slikom nebeske gozbe, na kojoj će spaseni neznabošci sedeti "za trpezom sa Avraamom i Isakom i Jakovom u carstvu nebeskome" (Matej 8,11; Luka 13,28; 14,15). "Mesijanska gozba" je starozavetni simbol (Isaija 25,6) koji se pojavljuje i u međuzavetnoj literaturi (3. Enohova 48,10) i predstavlja savršeno zadovoljstvo koje će uživati otkupljeni – uključujući i neznabošce. Osim toga, Isus je obećao da će "krotki naslediti zemlju" (Matej 5,5).

"Večni život", suprotnost večnom prokletstvu, zauzima istaknuto mesto u Isusovom učenju ((Matej 25,46). Oni koji su izgubili porodicu zbog vernosti Isusu, primiće "na onome svetu život večni" (Marko 10,30; Luka 18,30). Ista misao se pojavljuje i u najomiljenijem biblijskom tekstu: "Jer Bogu tako omile svet da je i sina svojega jedinorodnoga dao da nijedan koji ga veruje ne pogine nego da ima život večni!" (Jovan 3,16) Iako bismo s pravom mogli da prigovorimo da "večni život" počinje već ovde i već sada, Isus taj pojam upotrebljava ukazujući na "vreme koje će doći", na vreme kada će spaseni učestvovati u slavi nebeskog carstva.

U Jovanu 14,2.3. Isus izjednačuje Nebo, Božje boravište, sa mestom na kojemu će Njegovi učenici biti dočekani s dobrodošlicom. On sam će im tamo pripremiti stanove i tako im omogućiti da žive s Njime.

2. U Poslanicama

U Pavlovim Poslanicama nema nekog potanijeg opisa mesta na kojemu će otkupljeni boraviti. Međutim, nema nikakve sumnje u njihovu nagradu: "Onima, dakle, koji su trpljenjem dela dobroga tražili slavu i čast i neraspadljivost, život večni!" (Rimljanima 2,7) U stvari, "stradanja sadašnjega vremena nisu ništa prema slavi koja će nam se javiti" (Rimljanima 8,18). Osim toga, ta slavna nagrada je večna (Rimljanima 6,23; 2. Korinćanima 4,18; 2. Timotiju 2,10). Ta večna nagrada je "nada ostavljena vama na nebesima" (Kološanima 1,5) ili "obećanje večnoga nasledstva" (Jevrejima 9,15).

Iako u 1. Korinćanima 2,9. Pavle opisuje veličinu Božjeg plana spasenja, nema nikakve sumnje da bi se taj Pavlov opis večne slave koja očekuje Božju decu slobodno mogao nazvati i pesmom zahvalnosrti i slavljenja: "Što oko ne vide, i uho ne ču, i u srce čoveku ne dođe, ono ugotovi Bog onima koji ga ljube!" Sam Pavle je bio siguran da će se naći na tom mestu, da će biti spasen za "nebesko carstvo" (2. Timotiju 4,18).

I Petar se pridružuje Pavlovom optimizmu kada je reč o "nasledstvu nepropadljivom, koje neće istrunuti ni uvenuti, sačuvanom na nebesima" za otkupljene (1. Petrova 1,4). Njegovi čitaoci

treba da se "zacemento nadaju blagodatima koja će im se prineti kada dođe Isus Hristos" (1. Petrova 1,13). U svojoj Drugoj poslanici apostol vrhunac svoga vatrenog opisivanja poslednjeg dana dostiže obećanjem o "novom nebu i novoj zemlji, gde pravda živi", gde će, očigledno, živeti pravednici (2. Petrova 3,11-13).

3. U Otkrivenju

Jovanova proročka knjiga sadrži niz obaveštenja o novoj Zemlji. I nje saznajemo i za milenijum i za osobine onih koji će naslediti novu Zemlju.

a. Milenijum. Podroban opis milenijuma pojavljuje se u posebnom poglavlju. Ovde će biti dovoljno da naglasimo da će u toku tih hiljadu godina otkupljeni sa Zemlje, i oni koji vaskrsnuli i oni koji su živi dočekali Hrista, biti sa Gospodom na Nebu (1. Solunjanima 4,16.17). Prilikom svog drugog dolaska Isus će poslati "anđele svoje s velikim glasom trubnim i sabraće izabrane njegove od četiri vetra, od kraja do kraja nebesa" (Matej 24,31). On će otkupljene odvesti "u kuću oca svojega" koju je pripremio za njih (Jovan 14,2.3). Oni koji su vaskrsnuli u prvom vaskrsenju biće u nebeskom carstvu "sveštenici Bogu i jagnjetu i carovaće s njime hiljadu godina" (Otkrivenje 20,4.6).

b. Kvalifikacije za ulazak u novu Zemlju. U Otkrivenju nalazimo obaveštenje o osobinama onih koji su se pokazali dostojni da žive na obnovljenoj Zemlji i onih koji su sami sebe isključili iz Božjeg carstva.

Stanovnici su pobednici. "Koji pobedi daću mu da jede od drveta životnoga koje je nasred raja Božjega." (Otkrivenje 2,7) Nad pobednikom druga smrt nema vlasti (Otkrivenje 2,11). On dobija i novo ime (Otkrivenje 2,17). Pobednici su odeveni u belinu i nalaze se uz Hrista (Otkrivenje 3,5); ustvari, sede s Njime na Njegovom prestolu (Otkrivenje 3,21). Oni koji su pobedili zver i ikonu njenu stoje kraj staklenog mora i pevaju pesmu Mojsija, sluge Božjega (Otkrivenje 15,2.3). Pošto je opisao atmosferu na novoj Zemlji, Jovan ponavlja Isusov opis njenih stanovnika: "Koji pobedi dobiće sve, i biću mu Bog, i on će biti moj sin." (Otkrivenje 21,7)

Svi oni koji žive na novoj Zemlji zapisani su u "životnoj knjizi Jagnjetovoj" (Otkrivenje 21,27). Ova knjiga se jednom pojavljuje u Pavlovim spisima (Filipljanima 4,3) i šest puta u Otkrivenju. To je jedna od knjiga na temelju kojih se obavlja suđenje (Otkrivenje 20,12). U njoj su zapisana imena onih koji su svoj put predali Hristu, koji nisu povezani sa zverju (Otkrivenje 13,8; 17,8). Pobednikovo ime nije izbrisano iz ove knjige (Otkrivenje 3,5). Usko povezana sa idejom o upisivanju nečijeg imena u knjigu života je i zamisao izražena u Otkrivenju 22,14: "Blago onima koji su oprali haljine svoje da im bude vlast na drvo života i da uđu na vrata u grad." (po engleskom originalu) U Otkrivenju 7,14. dobijamo nešto više podataka o pranju odeće: "Opraše haljine svoje i ubeliše haljine svoje u krvi jagnjetovoj." Na drugim mestima u Novom zavetu, vernici su "opravdani" (Rimljanima 5,9), "otkupljeni" (Efescima 1,7), "približeni" (Efescima 2,13), "pomireni" (Kološanima 1,20) Hristovom krvlju, prolivenom na Golgoti. Poslanica Jevrejima ističe da je Božji narod "očišćen" (Jevrejima 9,14), da je dobio oprostjenje (Jevrejima 9,22) zaslugom Hristove krvi. Odenuti se u haljinu Hristove pravednosti je najvažniji uslov za ulazak u nebesko carstvo (Matej 22,1-14).

Stariji prevodi, povodeći se za nekim starim rukopisima, tekst u Otkrivenju 22,14. prevode drukčije: "Blago onima koji tvore zapovesti njegove da im bude vlast na drvo života i da idu

na vrata u grad." Iako se prevod "oprani haljine svoje" može podržati tekstovima originala, lako se može shvatiti kako je u toku prepisivanja grčkih tekstova moglo doći do ove promene. Međutim, mora se priznati da ove dve misli uopšte ne isključuju jedna drugu. Držanje zapovesti je znak da neko poznaje, sledi i voli Učitelja (Jovan 14,15).

Kao grešnici isključeni sa nove Zemlje i osuđeni na smrt u ognjenom jezeru posebno se navode kukavice, nevernici, pokvareni, ubice, bludnici, vračari, idolopoklonici i lažljivci (Otkrivenje 21,8). Ovom spisku tekst u Otkrivenju 22,15. dodaje i "pse" – besramnike i svakoga "koji ljubi i čini laž". Temelj ovog isključenja je naveden u Otkrivenju 21,27: "I neće ući u njega ništa pogano!"

Slika objavljena u Otkrivenju o tome ko će i ko neće ući u nebesko carstvo slaže se sa slikom koja se može naći na drugim mestima u Bibliji. David opisuje čoveka koji će moći boraviti na svetoj gori Božjoj: "Ko hodi bez mane, tvori pravdu i govori istinu iz srca svojega. Ko ne opada jezikom svojim, ne čini drugome zla, i ne ruži bližnjega svojega." (Psalam 15,2,3) I Isaija opisuje one koji će stanovati "na visini": "Ko hodi u pravdi i govori što je pravo; ko mrzi na dobitak od nasilja; ko otesa ruke svoje da ne primi poklona; ko zatiskuje uši svoje da ne čuje za krv; i zažima oči svoje da ne vidi zla." (Isaija 33,15) U jednome od svojih uslovljenih proročanstava o onome što je Izrael mogao da postigne, i što će se ostvariti tek na novoj Zemlji, Isaija naglašava da će "nečisti" biti izbačeni (Isaija 35,8). Iako izraženi na ponešto različit način, uslovi koje je Isus postavio za ulazak u svoje nebesko carstvo usko su povezani sa uslovima u Otkrivenju. Pravednost otkupljenih mora da bude veća od pravednosti "farizeja i književnika" (Matej 5,20); vernici ne mogu samo na temelju svojih reči steći pravo na ulazak u Božje carstvo (Matej 7,21); u njega će ući samo oni koji su po duhu slični deci (Matej 18,3).

c. Opis nove Zemlje

Poslednja dva poglavlja Otkrivenja sadrže veliki broj podataka o novoj Zemlji. Dodatne informacije se mogu naći i u drugim delovima Otkrivenja (Otkrivenje 3,5.12.21; 14,3; 15,2-4).

Prema Jovanovim navodima, nova Zemlja će nastati posle milenijuma, pošto Zemlja koju danas poznajemo bude očišćena ognjem (Otkrivenje 21,1): "I ja Jovan videh grad sveti, Jerusalim nov, gde silazi od Boga sa Neba!" Prema tome, možemo zaključiti da se radi o prestonici Božjeg carstva, o Božjem boravištu. Pošto sveti grad siđe na Zemlju, i Bog će premestiti svoje boravište na novu Zemlju, među otkupljene (Otkrivenje 21,2.3.9).

Novi Jerusalim (Otkrivenje 3,12; 21,2), nazvan i "grad Boga mojega" (Otkrivenje 3,12) i "sveti grad" (Otkrivenje 21,2.10) je istovremeno i "Sionska gora, grad Boga živoga, Jerusalim nebeski (Jevrejima 12,22). Grad je prekrasan, "pripravljen kao nevesta ukrašena mužu svojemu" (Otkrivenje 21,2). On blista "kao dragi kamen, kao kamen jaspis svetli" (Otkrivenje 21,11). U ovom trenutku postajemo svesni ograničenosti ljudskog razuma; mi nismo u stanju da shvatimo ono što još nikada nismo videli. Ipak, verom prihvatamo da je taj grad neuporedivo lep, lepši od svakog drugoga.

Grad je kvadratnog oblika i veoma veliki. Mera grada nam je objavljena kao 12 hiljada stadija. Da li se radi o jednoj stranici kvadrata ili o obimu grada nije sasvim jasno. Ako se zna da jedan stadijum ima 185 današnjih metara, tada bi dužina svake strane grada bila 2,220

kilometara. Čak i da je data samo mera obima grada, koja se u stara vremena često navodila, obim od 2.220 kilometara bi govorio da se radi o vrlo velikom gradu. Da bi slika postala još složenija, kaže se da je "dužina i širina i visina jednaka" (Otkrivenje 21,16). Učinjeni su mnogi pokušaji da se objasne ove dimenzije. Neki su predložili da mere treba shvatiti kao "andeoske mere" (Otkrivenje 21,17), ali to ne rešava zagonetku. Drugi su smatrali da reč "jednaka" (isos) treba shvatiti kao "proporcionalna". Ima i onih koji misle da je obim temelja zidina isti kao i obim krune zidina. Bilo kako bilo, ljudski razum nije u stanju da objasni ovaj navod. Teolog I.T. Bekvit (I.T. Backwith) kaže zato: "Apokaliptičar se bori, ne gledajući na arhitektonsku stvarnost, da simbolički izrazi prostranstvo, savršenu simetriju i sjaj novog Jerusalima." (760)

Zidine grada su načinjene od jaspisa, apostol navodi i njihovu meru, 144 lakta, i na njima je bilo 12 vrata—po tri na svakoj strani (Otkrivenje 21,13.17.18). Grčki naziv "iaspis" izgleda da se odnosi na poluprovodni zeleni dragi kamen, tako ga bar opisuje rimski prirodnjak Plinije iz prvog stoleća; međutim, možda se ovde jednostavno radi o providnom kamenu (Jerusalimska Biblija zato prevodi "dijamant"). U svakom slučaju, kao i u Otkrivenju 4,3. "jaspis" se upotrebljava da naglasi blistavilo sjaja. Ako se uzme da jedan lakat iznosi 45 centimetara, 144 lakta bi iznosila oko 65 metara. Ova dimenzija se može odnositi i na visinu ili na debljinu zidina. Svaka od 12 vrata su načinjena od po jednog zrna bisera (Otkrivenje 21,21) i ostaju otvorena u svako doba, jer u gradu nema noći (Otkrivenje 21,25). Neki su mišljenja da biseri, pošto nastaju jedino patnjom, simbolički predstavljaju činjenicu da je i spasenje osigurano patnjama i smrću Isusa Hrista za nas. I da ponovo naglasimo, ove mere i opis grada nadmašuju moć ljudskog shvatanja!

Grad je načinjen od zlata, a njegovi temelji od dragog kamenja. Zlato je opisano kao čisto i "kao staklo presvetlo" (Otkrivenje 21,21); najneobičnija kombinacija po savremenom shvatanju, i koja svakako upućuje na sjaj i svetlost. Dvanaest dragih kamenova je navedeno kao: jaspis, safir, ahaf, smaragd, oniks, karneol, hrisolit, beril, topaz, hrisopras, jacint i ametist (Otkrivenje 21,19.20). Od naziva ovih dragulja na grčkom jeziku, sedam se pojavljuju i u Septuaginti prilikom nabiranja dragulja na naprsniku prvosveštenika (2. Mojsijeva 28,17-20; 39,10-13). Kakva je veza između ova dva niza dragulja nije sasvim jasno. Jovanov opis svakako da pokušava da opiše slavu i lepotu grada kojega je video i viđenju.

"I pokaza mi čistu reku vode života, bistru kao kristal, koja izlazaše od prestola Božjega i jagnjetova, nasred ulica njegovih i s obe strane reke drvo života." (Otkrivenje 22,1.2) Drvo života, čije stablo se nalazi s obe strane reke, daje svakoga meseca po jedan od dvanaest vrsta roda; a njegovo lišće služi "za isceljivanje narodima" (Otkrivenje 22,2). Voda života utoljuje fizičku i duhovnu žeđ otkupljenih (Otkrivenje 21,6). Rodovi drveta života "sadrže vitalne elemente bez kojih je ljudski rod ostao još od vremena kada su Adam i Eva morali da napuste Edemski vrt - sredstva protiv starenja, iscrpljenosti i jednostavnog umora" (SDA Believe 377; 1. Mojsijeva 3,22).

"I crkve ne videh u njemu, jer je njemu crkva Gospod Bog Svedržitelj i Jagnje." (Otkrivenje 21,22) Ovaj navod se ne slaže s navodom u Otkrivenju 15,5. gde je crkva jasno pokazana. Posle rešenja problema greha, više nema nikakve potrebe za ceremonijama koje bi zbližavale čovečanstvo sa Bogom. Potreba za crkvom je prošlost; presto Božji i Jagnjetov sada je dostupan svima (Otkrivenje 22,3).

U celom ovom opisu, svetlost igra vrlo značajnu ulogu. Sam grad je načinjen od blistavog zlata i dragulja, pun je "slave Božje" (Otkrivenje 21,11). Vode reke života su "bistre kao kristal" (Otkrivenje 22,1) "Onde noći neće biti." (Otkrivenje 21,25; 22,5) Neće biti potrebe ni za Suncem i Mesecom, jer Isus i Otac zrače svom potrebnom svetlošću (Otkrivenje 21,23).

d. Aktivnosti na novoj Zemlji. Dok Isaija naglašava poljoprivredne pa čak i trgovačke poduhvate na obnovljenoj Zemlji (Isaija 60,4-7), Jovan se bavi bogoslužjenjima i društvenim aktivnostima. Jedno ne isključuje drugo.

Prema navodima Otkrivenja, osnovna aktivnost otkupljenih biće obožavanje Jagnjeta. Slobodni od "svake prokletinje" (Otkrivenje 22,3), izvan dohvata smrti (Otkrivenje 21,4), u uskoj zajednici sa Bogom, koji boravi među njima (Otkrivenje 21,3), otkupljeni padaju ničice u radosnom obožavanju Onoga koji im je omogućio Nebo. To je u skladu s onim što o bogoslužjenju govori Isaija 66,22.23.

Grčki glagol, preveden glagolom "obožavati" u Otkrivenju 22,3. glasi "latreuo", i obično se upotrebljava kao oznaka bogoslužjenja ili službe u Božjem domu (Matej 4,10; Luka 2,37; Filibljanima 3,3; 2. Timotiju 1,3; Jevrejima 8,5; 9,14; 13,10). Pojavljuje se i u Otkrivenju 7,15. da opiše poklonjenje i službu onih "koji oprae haljine svoje i ubeliše haljine svoje u krvi jagnjetovoj" (Otkrivenje 7,14).

Pevanje predstavlja važan deo nebeskog bogoslužjenja. Sto četrdeset i četiri hiljade otkupljenih pevaju "kao novu pesmu pred prestolom i pred četiri životinje i pred starešinama"; to je pesma njihovog iskustva i zato jedino oni mogu da je nauče (Otkrivenje 14,3). Oni koji su pobedili pevaju pesmu Mojsija i pesmu Jagnjetovu; njome slave Boga i Njegovu pravednost i svetost (Otkrivenje 15,2-4).

I u toku milenijuma na Nebu i kasnije na obnovljenoj Zemlji, pravednici učestvuju u Božjoj vladavini. Oni vladaju "s Hristom" (Otkrivenje 20,4) "u vek veka" (Otkrivenje 22,5). Oni ne nameću neki svoj autoritet, već učestvuju u Hristovoj carskoj vladavini.

Nova Zemlja biće mesto savršenog zajedništva među otkupljenima i otkupljenih s nebeskim bićima. Bog će boraviti usred svog naroda; "i gledaće lice njegovo i ime njegovo biće na čelima njihovim" (Otkrivenje 22,3.4). Prilikom bliskih i srdačnih susreta otkupljeni grešnici će upoznavati Boga, nesputani nekadašnjim ograničenjima. U tom odnosu, upoznaće i Božje puteve (Mihej 4,1.2), Njegovu moć pokazanu prilikom prvog i ponovnog stvaranja. I tada će biti u stanju da se pridruže starešinama u pesmi: "Dostojan si, Gospode, da primiš slavu i čast i silu; jer si ti saznao sve i po volji tvojoj jeste i stvoreno je." (Otkrivenje 4,11) Osim toga, oni će slaviti i Hristovu dostojnost: "Dostojan si da uzmeš knjigu i da otvoriš pečate njene, jer si se zaklao i iskupio si nas Bogu krvlju svojom od svakoga kolena i jezika i naroda i plemena i učinio si nas Bogu našem careve i sveštenike i carovaćemo na Zemlji." (Otkrivenje 5,9.10)

III. Značenje doktrine o carstvu

Doktrina o novoj Zemlji i večnom carstvu ima veliku važnost, ne samo zato što obuhvata i poslednje događaje, već i zato što je povezana s konačnom etapom istorije spasenja i ciljem otkupljenja. Ona se bavi namerom koju je Bog imao prilikom stvaranja, Njegovim zavetom i

obećanjima, ali i Hristovom misijom i službom. Ona itekako utiče na naš hrišćanski život na ovoj Zemlji.

A. Ispunjenje Božje namere prilikom stvaranja

Kada je u početku stvarao ljudska bića, Bog im je objavio svoju nameru: "Rađajte se i množite se i napunite Zemlju i vladajte njome" – upravljajte svime što je na svetu (1. Mojsijeva 1,28)! Bog je prilikom stvaranja želeo da ljudska bića, stvorena po Njegovom obličju, žive radosnim večnim životom i da na ljubazan način vladaju celim svetom i svim Njegovim stvorenjima (1. Mojsijeva 1,26.27). Ova prvobitna namera bila je osujećena padom Adama i Eve u greh. Ipak, Božja volja prilikom stvaranja nije mogla da bude potpuno onemogućena ili

odbačena. On je objavio plan spasenja da izbavi ljudski rod od smrti, koja je nastala kao posledica njihovog greha (1. Mojsijeva 3,15; Rimljanima 6,23; Efescima 2,1). Prema tome, tok istorije otkupljenja ujedno je i priča o obnavljanju Božjih stvorenja i njihovom vraćanju iz sadašnjeg moralnog stanja u stanje koje je Bog prvobitno predvideo.

Prema tome, večno carstvo koje će biti uspostavljeno na novoj Zemlji predstavlja konačno ostvarenje božanske namere prilikom stvaranja. Bog je dugo čekao na osnivanje svoga carstva, u kojemu će Njegova deca moći slobodno i u punoj meri da uživaju sve blagoslove koje im daje Njegova beskrajna mudrost. Kao što Pavle izjavljuje "da će se i sama tvar oprostiti od ropstva raspadljivosti na slobodu slave dece Božje!" (Rimljanima 8,21) Ne samo da je sve stvoreno očekivalo ovakav razvoj događaja, već je i ljudski rod kao celina uzdisao u sebi, "čekajući posinjenje i izbavljenje telu svojem" (Rimljanima 8,22.23).

Bog će stvoriti novo Nebo i novu Zemlju (Isaija 65,17), ali nije neophodno da to bude još jedno stvaranje ex nihilo – ni iz čega. Pojmovi upotrebljeni u 2. Petrovoj 3,7-13. ukazuju na obnavljanje, ponovno građenje sveta, koje će dovesti do toga da se stari svemir potpuno očisti i obnovi. U Mateju 19,28. pojam "palingenesia" ukazuje na obnavljanje sveta, a ne na potpuno novo stvaranje; ta reč se prevodi kao "novi svet", "novo doba" ili "obnavljanje". Putem ovog ponovnog stvaranja Bog Stvoritelj će konačno ostvariti svoju prvobitnu nameru koji je imao stvarajući "prvo nebo i prvu zemlju" (Otkrivenje 21,1). Petar vreme ostvarenja te namere naziva "vremenom kada će se sve popraviti" (Dela 3,21).

B. Ostvarenje Božjeg zaveta i Njegovih obećanja

Doktrina o večnom carstvu predstavlja ostvarenje zaveta i obećanja koja je Bog dao svome narodu u toku starozavetne istorije. Sa svim svojim proročanstvima i obećanjima, cela Biblija je usmerena prema velikom eshatološkom događaju, dolasku Mesije i Njegovog carstva.

Mnoga starozavetna proročanstva ukazuju na kraj vremena, kada će Mesija doći da sedne na presto nove Zemlje. Mnoga proročanstva u Novom zavetu se bave drugim dolaskom Isusa Hrista i znacima koji će mu prethoditi. Ta proročanstva su utemeljena na činjenici da je Bog veran i da nikada neće propustiti da ispuni svoja obećanja. Bog je Bog pravedne naknade i On će dati slavnu nagradu svojim vernim sledbenicima koja će daleko nadmašiti sve patnje koje su doživljavali u sadašnjem vremenu (Rimljanima 8,18).

Isus je savetovao svojim učenicima: "Nego kada činiš gozbu, zovi siromahe, kljaste, hrome i slepe; i blago će ti biti što ti oni ne mogu vratiti!" Svoj savet je završio rečima: "Nego će ti se

vratiti o vaskrsenju pravednih!" (Luka 14,13.14) Pavle nas hrabri da budemo istrajni i čvrsti u svojoj veri, jer nam u Gospodu rad neće biti uzaludan (1. Korinćanima 15,58). Naš sadašnji život neće biti jedini ukoliko se nadamo u Hrista (1. Korinćanima 15,19). "Venac pravednosti" je pripravljen kao nagrada svima onima "koji se raduju njegovu dolasku" (2. Timotiju 4,8), a venac života će biti darovan svima "koji budu verni do same smrti" (Otkrivenje 2,10). Sva ova obećanja biće potpuno ostvarena kada se bude uspostavilo večno Božje carstvo.

C . Ostvarenje Hristove poruke i službe

Drugi značajan aspekt večnog Božjeg carstva je činjenica da ono predstavlja ostvarenje učenja i službe Isusa Hrista. Na vrhuncu svog uvoda u službu Isusa Hrista, Marko piše sledeće značajne reči: "Dođe Isus u Galileju, propovedajući evanđelje o carstvu Božjemu i govoreći: naiđe vreme i približi se carstvo Božje, pokajte se i verujte evanđelje!" (Marko 1,14.15) Kao što teolog G.R. Bisli-Marej (G.R. Beasley-Murray) zapaža, ovaj tekst treba da "objavi skraćeni tekst evanđelja koje je Isus propovedao, i kojemu je Isusovo učenje zapisano u Evanđeljima kao celini predstavljalo tumačenje" (71). I teolog Džon Brajt iznosi sličnu misao: "Marko na taj način objavljuje da je osnovni cilj Isusovog propovedanja bio da oglasi dolazak Božjega carstva; bila je to centralna tema kojom se bavio. Proučavanje Isusovih učenja, onako kako su zapisana u Evanđeljima, može samo da potvrdi tu činjenicu. U svim prilikama carstvo Božje je bilo na Njegovim usnama, i uvek se radilo o nečemu što je očajnički važno." (17)

Sinoptička Evanđelja to jasno iznose u tekstovima koji predstavljaju sažeta ponavljanja sadržaja i iz kojih se vidi da su evanđelisti videli da je Isusov prvenstveni cilj da objavi dolazak Božjega carstva (Matej 4,12-17.23; 9,35; Marko 1,14.15; Luka 4,43; 8,1; 9,2). Mnoge Isusove izreke i priče bave se dolaskom Božjega carstva. Neka od njih objašnjavaju prirodu Božjega carstva (Matej 13,3-9.31-33. 45-50). Neka objavljuju kako se može ući u Božje carstvo: pravednost vernih mora da bude veća od pravednosti fariseja i književnika (Matej 5,20) i oni treba da čine volju Oca svojega na nebesima (Matej 7,21). Druga opisuju važnost Božjega carstva: bolje je osakatiti sebe i takav ući u Božje carstvo, nego zdrav ostati izvan njega (Matej 18,8.9), bolje je žrtvovati sve ljudske odnose i sva zemaljska blaga nego izgubiti Božje carstvo (Matej 19,29).

Neke Isusove izreke i priče prikazuju Božje carstvo u sadašnjosti, dok se druge bave njime kao budućim događajem. Prvo bi se moglo nazvati "carstvom blagodati", a drugo "carstvom slave". Bilo kako bilo, Božje carstvo je osnovna misao Hristovog propovedanja. Prema tome, kada se slavno Božje carstvo konačno bude pojavilo na ovoj Zemlji u bude uspostavljeno zauvek, biće to veliko i slavno ostvarenje Hristove poruke i Njegove službe.

D. Duhovni uticaj na hrišćanski život

Doktrina o novoj Zemlji i večnom Božjem carstvu je veoma značajna, ne samo kao sastavni deo biblijskih učenja, već i kao važan faktor koji uzdiže hrišćansku veru i nudi vernicima praktične blagoslove u njihovom duhovnom životu. Ona daje verniku snagu i hrabrost da izdrži i savlada iskušenja ovoga sveta. Mojsije je izabrao da strada "s narodom Božjim, nego da ima zemaljsku sladoš greha" (Jevrejima 11,25). On je držao "'sramotu Hristovu za veće bogatstvo od svega blaga Egipatskoga, jer gledaše na platu" (Jevrejima 11,26). Sam Isus je "pretrpeo krst, ne mareći za sramotu" jer je unapred gledao "određene sebi radosti" (Jevrejima 12,2). Pavle je obnavljao svoju hrabrost, razmišljajući o budućoj slavi: "Jer mislim da stradanja sadašnjega vremena nisu

ništa prema slavi koja će nam se javiti!" (Rimljanima 8,18) "Zato da vam se ne dosađuje... jer naša laka sadašnja briga donosi nam večnu i od svega pretežniju slavu!" (2. Korinćanima 4,16.17)

Verovanje u doktrinu o večnom Božjem carstvu i nagradi koju nudi, donosi radost i nadu hrišćanima. Pavle kaže: "I ako ostane čije delo što je nazidao, primiće platu!" (1. Korinćanima 3,14) "Hvalimo se nadanjem slave Božje!" (Rimljanima 5,2) Vernici mogu radosno dozvoliti da se "razgrabi njihovo imanje" zato što znaju da imaju "bolje i nepropadljivo na nebesima" (Jevrejima 10,34). Petar nas hrabri: "Nego se radujte što stradate s Histom da biste, kada se javi slava njegova, imali radost i veselje!" (1. Petrova 4,13) I sam Isus je rekao: "Radujte se i veselite se, jer je velika plata vaša na nebesima!" (Matej 5,12)

Verovanje u večni život omogućuje čvršći i konstruktivniji odnos i prema ovome životu. Hrišćanin koji se priprema da živi večno živi ozbiljnijim i poštenijim životom na Zemlji. Oni koji će ući u večno carstvo već su uspostavili Božje carstvo u svojim srcima, prihvativši Isusa Hrista kao svog Gospoda i Cara. Kada su fariseji upitali Isusa kada će doći Božje carstvo, On im je odgovorio: "Carstvo Božje neće doći da se vidi, niti će se kazati: evo ga onde ili ovde, jer, gle, carstvo je Božje unutra u vama." (Luka 17,20.21) Izraz "usred vas" ("entos hymon") neki prevodioci prevode "unutra u vama". Jedino oni koji su već iskusili "carstvo blagodati" u sadašnjem životu, mogu da naslede i da uživaju "carstvo slave" posle vaskrsenja.

Konačno, biblijska istina o obnovljenom Edemu pomaže nam da shvatimo Božji pravi karakter i Njegovu prvobitnu nameru s kojom je stvorio čoveka. Greh je toliko unakazio i ošteti ovu Zemlju da sadašnji svet nikako ne može pravilno predstaviti Božji karakter i Njegov prvobitni plan sa ovom Zemljom. Slika novog Neba i nove Zemlje, koju otkriva Biblija, mnogo jasnije otkriva Božji karakter. Drugim rečima, " u onome što je Bog planirao za otkupljene – svet nedirnut Sotoninim uticajem, svet u kojemu se ostvaruje jedino Božja namera – imamo verniju sliku Božjeg karaktera." (SDA Believe, 382)

Dok hrišćanin jasnije sagledava sliku o novom Nebu i novoj Zemlji, biva privučen da poželi taj bolji svet. Što bolje razume prirodu večnog Božjeg carstva i Božju volju za otkupljene, to veće postaje značenje molitve Gospodnje: "Da dođe carstvo tvoje, da bude volja tvoja, kako na nebu tako i na zemlji!" (Matej 6,10)

IV. Istorijski pregled

U svim kulturama i vremenima, zamisao o nagradi pravednika i kazni bezakonika usko je povezana sa verovanjem o stanju mrtvih posle smrti. Mi ćemo se ovde baviti jedino onim što nazivamo "boravištem otkupljenih", mestom na koje će otkupljeni biti odvedeni posle konačnog vaskrsenja. Iako se često više pažnje posvećuje kazni bezakonika, nego nagradi pravednika, večno Božje carstvo, obećano pravednima, u toku svih vekova je predstavljalo sastavni deo hrišćanske nade.

A. Stari svet

Stari Mesopotamci su verovali da su posle smrti ljudska bića osuđena da postoje kao senke u podzemnom svetu. U toku života malo su šta mogla učiniti da bi sebi osigurala neko blistavo postojanje posle smrti.

Za stare Egipćane, smrt je predstavljala samo produženje života onakvog kakvog su poznavali na Zemlji, s najboljim izgledima da se ispune njihove najveće želje. Čovek koji bi uspeo da prođe Ozirisov sud ulazio je u Raj: u polja Aalua. Tamo se predavao uživanjima u jelu, piću i besposlici. Da bi se umrlome osigurao prolaz na sudu, duga lista dobrih dela koja je učinio i zlih dela koja je izbegao da učini – Knjiga smrti – obično je stavljana u grob zajedno s pokojnikom.

Grci su smatrali da će na kraju života svaka duša biti ili nagrađena ili kažnjena. Sudije su izricale svoju presudu na raskrsnici puteva, od kojih je jedan vodio do boravišta blaženih. Nije nam ostala jasna slika o aktivnosti duša na tom mestu.

B. Judaizam

Jevrejski pseudoepigrafički spisi u međuzavetnom razdoblju slede starozavetnu temu o "novoj Zemlji" (2. Varuh 32,6; 57,2). U 4. Jezdri možemo čitati: "Upravo je za tebe Raj unapred otvoren, drvo života posađeno, buduće vreme pripravljeno, obilje osigurano, grad sagrađen, odmor određen, dobro uspostavljeno i mudrost usavršena."

Knjiga napisana u drugom stoleću pre Hrista, Knjiga Jubileja, kaže: "Dan novog stvaranja kada će nebo i zemlja i sva njihova stvorenja biti obnovljeni u skladu je sa silama neba i u skladu sa celom prirodom zemlje, sve dok se u Jerusalimu, na brdu Sionu ne podigne Gospodnje svetilište." (1,29) Slične misli nalazimo i u 1. Enohovoj knjizi: "I toga dana, ja ću učiniti da moj Izabranik stanuje među njima, ja ću preobraziti nebesa i učiniti da postane blagoslov svetlosti zauvek. Ja ću preobraziti i Zemlju i učiniti je blagoslovom, i navešću moga Izabranoga da stanuje u njoj. Tada oni koji su činili grehe i zločine neće više stupiti nogom u nju." (45,4.5) Prema 2. Enohovoj knjizi, mesto pripravljeno za pravedne, "koji su mučili svoju dušu, koji su okrertali svoje oči od nepravde, i koji su donosili pravedne sudove" (9,1) "imaće izgled ugodnosti kakav nikada do tada nije viđen" (8,1). Svakovrsnog zrelog voća, hrane, vrtova i mirisa (8,3) biće tamo i drvo života nalaziće se na tom mestu (8,3; Testament of Levi 18,11).

Prema rabinskom judaizmu, pravednici su odlazili u Raj, u Edemski vrt. Mesijanska vladavina je trebalo da bude politička i fizička Utopija; posle nje bi nastao budući svet, kada će pravednici sedeti u slavi i uživati sjaj božanske prisutnosti u svetu čistog duhovnog sjaja (Vavilonski Talmud, Berakoth, 17a, 34b). Osvrti na taj svet su vezani uz tekst u Isaiji 64,3. uz priznanje da niko osim Boga ne može nita kazati o toj temi.

"Nova Zemlja" se obično naziva "olam ha-ba" – "svet koji će doći". Ova fraza se prvi put upotrebljava u 1. Enohovoj 71,15. koja je datirana u drugo ili prvo stoleće pre Hrista. "Olam ha-ba" dolazi posle vremena Mesije i započinje poslednjim sudom. Prema Vavilonskom Talmudu, iz trećeg stoleća pre Hrista, rabini su olam ha-ba ovako opisivali: "U budućem svetu neće biti jedenja i pijenja, ni razmnožavanja, ni poslova, ni zavisti, ni mržnje, ni takmičenja, već će pravednici sedeti sa krunama na glavi i gostiti se sjajem božanske prisutnosti." (Berakoth 17a)

Današnji Jevreji u različitoj meri prihvataju ta stara učenja. Svetovniji među njima jedva da veruju u budući svet. Ortodoksni se i dalje drže tog verovanja.

C. Islam

Na konačnom sudu, oni koji su dostigli posvećenje, koji poznaju Boga i koji su blizu Njega, dosegnuće al-Jannah, "vrt", koji je bogat visokim senovitim drvećem. Uživanja pripremljena za

blažene jedva se mogu zamisliti. U tom nebeskom vrtu blaženi se odmaraju na sofama, odeveni u svilu, uživajući najbolju hranu i piće (Kuran 76,5-22). "U kome su reke od vode neustajale, i reke od mleka nepromenjena ukusa, i reke od vina prijatna onima koji piju, i reke od meda provedenoga i gde ima voća svakovrsnog i oprosta od Gospodara njihova." (Kuran 47,15)

D. Istočne religije

Za budiste, a isto tako i za hinduse, o sudbini čoveka posle smrti odlučuje njegova karma. Prilikom smrti, duša prelazi preko mosta i ulazi u boravište bogova; dobri lako uspevaju da uđu u nebesko područje, čije su najvažnije karakteristike svetlost i sjaj. Pošto ovo blistavo stanje nije trajno, nije ni dostojno čovekovih težnji. Međutim, po narodnom verovanju, oni koji čine dobro očekuju da će se naći na nekom ugodnom mestu i da će živeti u obilju i sreći.

U hinduizmu umrli prolaze pored dve vatre, koje sagorevaju zle, a dobre propuštaju da uđu u sjaj. Poklonici Rig-Veda preklinju svoja božanstva da im osiguraju besmrtnost u trećem nebu, u nepropadljivom svetu. Blaženi tamo uživaju večni život, zahvaljujući svojim ranijim žrtvama i darovima koje su dali sveštenicima. Umesto svog lomljivog i slabog ljudskog tela dobijaju snažno telo bez mane.

E. Rano hrišćanstvo

Verovanje ranog hrišćanstva u nagradu spasenih malo se razlikuje od biblijskog gledišta. Spis Didache, s kraja prvog i početka drugog stoleća poziva hrišćane da se mole: "Seti se, Gospode, svoje Crkve i izbavi je od svakog zla i usavrši je svojom ljubavlju. Učini je svetom, i prikupi je sa sve četiri strane sveta u svoje Carstvo koje si pripremio za nju. Neka Blagodat dođe i neka ovaj svet prođe!" (10,5.6)

Iako se tvrdi da su Solomunovo delo, Ode Solomunove su ustvari hrišćanska pesmarica iz prvog ili drugog stoleća posle Hrista. U njoj se govori o nagradi spasenih: "Blago onima, o Gospode, koji su usađeni u tvojoj zemlji i koji imaju mesto u tvom Raju!" (11,18) Zatim: "Zaista, ima mnogo mesta u tvom Raju. I ništa u njemu nije neplodno, već je sve načičkano rodnom." /11,23)

Po verovanjima ranog hrišćanstva, Nebo je mesto na kojemu verni uživaju u životu punom radosti. Slike iz rimskih katakombi prikazuju nebeski život kao gozbu ili kao prizor u nekom vrtu. Natpisi na nadgrobnim spomenicima stavljaju mrtve "osvežene i radosne među zvezde", izražavajući ne samo verovanje u nagradu pravednih već i u svesno stanje pre vaskrsenja. U Tominom evanđelju iz drugog stoleća pojavljuje se kratak opis Raja: "Jer imaš pet drveta u Raju koja ostaju ista u leto i u zimu i kojima lišće ne opada. Onaj koji njih poznaje neće okusiti smrti." (19)

Za Grgura Nacijanskog (329-390) vernik ne samo da nalazi olakšanje od nevolja ovog života, već stiže i potpuno znanje o Bogu i uživa u blizini božanske prisutnosti. U poemama Jefrema Sirca (četvrto stoleće), Raj ima četiri odeljenja. Njegova jedina reka teče od prestola u vrtu i deli se na četiri vodotoka.

Na Istoku, potpuno spasenje je moralo da čeka sve do dana vaskrsenja. Na Zapadu, Avgustin je tvrdio da vaskrsenje iz mrtvih samo pojačava radost spasenja koje je već dostupno duši umrloga, ali nije preko potrebno za uživanje u Božjoj blizini. Neki citati iz poslednjeg poglavlja

Avgustinovog dela "Božji grad" pokazuju kakvo je bilo njegovo verovanje o Nebu: "Ko bi mogao da izmeri sreću Neba, gde nas nikakvo zlo neće moći dosegnuti, gde nam nijedno dobro neće biti izvan domašaja; gde će život biti glasno veličanje Boga, koji će biti sve u svemu." "Obećana nagrada vrline biće najbolja i najveća od svih mogućih – biće to sam Davalac vrline!" Tamo "greh više neće imati snage da kuša". Nebo će biti "konačna Subota", koja je na Zemlji bila simbolički predstavljena sedmičnom Subotom. Ta konačna Subota treba da bude sedmo doba, koje će nastati posle šestog, u koje je Avgustin stavio sebe. To će biti "carstvo bez kraja, stvarni cilj našeg sadašnjeg života" (Božji grad, 22.30)

F. Rimokatolicizam

Srednjovekovni monasi su razmišljali o nebeskom sjaju i pisali poeme o njemu. Bernar od Klinjija (dvanaesto stoleće) komponovao je jednu od najpoznatijih "Jerusalim zlatni", koja se i danas peva. Među ostalima koji su pisali himne o Nebu možemo spomenuti Petera Abelara (Peter Abelard 1079-1142) i Tomasa Kempijskog (1380-1471).

Papinska konstitucija pape Benedikta XII iz četrnaestog stoleća pod naslovom Benedictus Deus ističe postojanje blažene vizije i njene suštine kao intuitivnog viđenja Boga. Njen neposredni zadatak je bio da ubedi vernike da za one kojima nije potrebno dalje čišćenje, blažena vizija dolazi neposredno posle smrti i traje bez prestanka, večno. Ova konstitucija je bila objavljena kao reakcija na učenje pape Jovana XXII, koji je smatrao da se radosti Neba mogu iskusiti tek posle vaskrsenja tela.

U savremenom rimokatoličkom verovanju o Nebu naglasak se stavlja na Nebo kao stanje, iako je to i mesto, pošto je proslavljenim telima potrebno mesto na kojemu će boraviti. "Ta zajednica života i ljubavi sa Trojstvom, Devicom Marijom, anđelima i svima blaženima se zove Nebo. Nebo je konačni cilj i ispunjenje najdubljih ljudskih čežnji, stanje najviše, konačne sreće." (Catechism of the Catholic Church, 1024) "Nebo nije u prvom redu mesto, već lični odnos." (The New Dictionary of Theology, 456) U krajnjoj liniji, obnavljanje sveta, zajedno sa obnavljanjem tela, predstavlja konačno dovršenje Božjeg plana spasenja.

Spis pod naslovom "Letter on Certain Questions Concerning Eschatology", koji je izdala Sveta kongregacija za doktrinu vere (1979), veoma je rezervisan kada se radi o pojedinostima doktrine o Nebu. Potvrđujući verovanje u vaskrsenje tela, preživljavanje "ljudske ličnosti" posle smrti i u "sreću pravednih koji će jednoga dana biti s Hristom", spis opominje protiv samovoljnih maštovitih zamisli pošto "ni Biblija ni teologija ne daju dovoljno svetlosti da bi se mogla stvoriti pravilna slika o životu posle smrti".

G. Protestantizam

Izgleda da su reformatori smatrali Nebo kao gotovu činjenicu. Međutim, iz malobrojnih osvrtu na tu temu, jasno je da su gajili čvrstu veru u nagradu otkupljenih. Na primer, Martin Luter opisuje "nebesko, duhovno telo" onih koji će vaskrsnuti u poslednji dan: "Celokupno telo će biti čisto i svetlo kao Sunce i lako kao vazduh i, konačno, tako zdravo, tako blistavo, ispunjeno takvom nebeskom, večnom radošću u Bogu da nikada neće biti gladno, žedno, umorno ili istrošeno." (Luther's Works, 28,196) Na sličan način je i Žan Kalvin izrazio sigurnost u vaskrsenje i u večnu sreću otkupljenih. U svom Katekizmu je napisao: "To blaženstvo biće Božje

carstvo, prepuno svakog sjaja, radosti i sreće – stvari koje su danas tako daleko od ljudskog shvatanja i koje danas gledamo samo nejasno, sve dok ne bude došao onaj dan kada će nam Gospod pokazati svoju slavu." (20,9)

Protestantska pesmarica potvrđuje sigurnost u nagradu pravednih. Ajzak Vats (Isaac Watts, 1674-1748), napisao je mnogo pesama o Nebu; jedna od najpoznatijih glasi: "Postoji zemlja čistog uživanja, u kojoj sveti besmrtni vladaju, Beskrajni dan ne sadrži noć, a zadovoljstvo progoni bol." Protestantska pesmarica devetnaestog stoleća sadrži i mnogo himni koje veličaju lepote Neba. Fani Krozbi (Fanny Crosby) je napisala mnoge od njih, uključujući i poznatu: "Kada se moje životno delo bude završilo!"

Iako protestanti uglavnom veruju u Nebo kao mesto na kojemu će otkupljeni provesti večnost sa Bogom i anđeoskim četama, izgleda da nije bilo nekog sistematskog nastojanja da se izloži doktrina o Nebu. Prodor racionalizma i sekularizma je doveo do erozije jasnoće milenijalne nade. Rajnhold Nibur (Reihold Niebuhr), dok s jedne strane izražava veru u "simbole" Hristovog carstva, sa druge piše: "Nemudro je ako hrišćani tvrde da imaju ikakvog znanja o nameštaju na Nebu ili o temperaturi u paklu." (2,294)

H. Adventističko gledište

Sa očekivanjem Hristovog drugog dolaska kao temeljem svoga doktrinalnog sistema, adventisti su neprestano potvrđivali svoje uverenje u stvarnost novog Neba i nove Zemlje posle Hristovog drugog dolaska. Otkupljeni će milenijum provesti na Nebu (Vidi II.B.3!) pre nego što se budu spustili na Zemlju zajedno sa novim Jerusalimom. U to vreme će planeta biti očišćena ognjem i obnovljena. Sveti će onda provoditi večnost sa svojim Gospodom na ovoj, obnovljenoj Zemlji.

Viđenja Elen G. Vajt o nebeskom domu i obnovljenoj Zemlji su mnogo doprinela

realizmu s kojim adventisti gledaju na budućnost otkupljenih. U svom delu "Rani spisi" (Early Writings) Elen G. Vajt opisuje slavu nebeskog Grada, koji je videla u viđenju još četrdesetih godina devetnaestog stoleća (EW 39.40).

Umetnička dela adventista uzvisuju čuda obnovljene Zemlje. Dela slikara Harija Andersona i Rasela Harlana (Harry Anderson i Russell Harlan) nadahnjivala su maštu generacija adventističkih čitalaca, mladih i starih. Adventistički kompozitori posle Vilijama Milera (I'm Going Home) muzički su izražavali slavnu nadu u buduće blaženstvo. Među njih bismo mogli ubrojati Džeimsa Vajta (James White – What Heavenly Music), Eni R. Smit (Annie R. Smith – Long Upon the Mountains), Frenka Beldena (Frank Belden – Joy by and by) i Henrija de Flitera (Henry de Fluter – Over Yonder).

Poslednje od 27 temeljnih verovanja adventista seedmog dana, formulisanih 1980. godine, predstavlja sintezu adventističkog gledanja na novu Zemlju (SDA Yearbook, 1981,8)

"Na novoj Zemlji, na kojoj prebivaju pravednici, Bog će obezbediti večni dom za spasenei i savršenu životnu sredinu za večni život, ljubav, radost i poučavanje u Njegovoj prisutnosti. Ovde će sam Bog prebivati sa svojim narodom, a patnji i smrti neće biti. Velika borba biće okončana i greha više neće biti. Sve što je živo i neživo objavljiće da je Bog ljubav; i On će vladati večno. Amin! (2. Petrova 3,13; Isaija 35; 65,17-25; Matej 5,5; Otkrivenje 21,1-7; 22,1-5; 11,15)"

V. Komentari Elen G. Vajt

A. Nebesko boravište – stvarno mesto

"Iz straha da će buduće nasledstvo izgledati suviše materijalno, mnogi simbolički predstavljaju baš one istine koje nam omogućuju da ovo nasledstvo smatramo svojom pravom domovinom. Hristos je uveravao svoje učenike da On ide da im pripremi stanove u kući Oca svojega. Oni koji prihvate učenje Božje Reči neće biti u potpunom neznanju u pogledu nebeske domovine. Pa ipak, 'što oko ne vide, i uho ne ču, i u srce čoveku ne dođe, ono ugotovi Bog onima koji ga ljube!' (1. Korinćanima 2,9) Ljudskom jeziku je nemoguće da opiše nagradu parvednika. To će biti moguće samo onima koji je budu videli. Nijedan ograničeni razum nije u stanju da shvati slavu Božjega Raja." (GC 674.675)

B. Prednosti otkupljenih

"Nebo je dobro mesto. Ja čeznem da stignem tamo, da gledam svoga dragoga Isusa koji je dao svoj život za mene i da se preobrazim u Njegovo slavno obličje. O, kada bih imala jezik da njime izrazim slavu blistavog sveta koji će doći! O, žedna sam žive vode koja ulepšava grad našega Gospoda!

Gospod mi je dao da vidim druge svetove. Bila su mi data krila i jedan anđeo me je pratio od grada do mesta koje je bilo blistavo i sjajno. Trava na tom mestu je bila blistavo zelena, a ptice su cvrkutale svoje pesme. Stanovnici mesta su bili svih veličina; bili su plemeniti, veličanstveni, prijatnog izgleda. Bili su građeni po Isusovom obličju, a njihova lica su blistala svetom radošću, koja je svedočila o slobodi i sreći toga mesta. Upitala sam jednoga od njih zašto su toliko lepši od stanovnika Zemlje. Odgovor je glasio: 'Mi smo živeli u strogoj poslušnosti Božjim zapovestima i nismo skrenuli s puta svojom neposlušnošću kao stanovnici Zemlje... Molila sam svog anđela pratioca da mi dozvoli da ostanem na tom mestu. Nisam mogla da podnesem pomisao da se ponovo vratim u ovaj tamni svet. Onda mi je anđeo rekao: 'Moraš se vratiti, ali, ako budeš verna, ti, zajedno sa 144. hiljade, dobićeš priliku da posetiš sve svetove i da gledaš dela Božjih ruku.' (EW 39.40)

C. Neće biti noći ni umora

"U Božjem gradu 'noći neće biti'. Nikome neće biti potreban odmor niti će ga poželeti. Niko se neće umarati u izvršavanju Božje volje ili proslavljanju Njegovog imena. Mi ćemo stalno osećati svežinu jutra, i ona nikada neće prestajati. 'I neće trebati videla od žiška, ni videla sunčanoga, jer će ih obasjavati Gospod Bog.' (Otkrivenje 22,5) Svetlost Sunca će biti zamenjena sjajem čije blistavilo neće smetati očima i koje će ipak dalako nadmašivati svetlost podnevnog Sunca. Slava Božja i Jagnjetova ispunjavaće sveti grad svetlošću koja nikada neće utrnuti. Otkupljeni će živeti u slavi večnoga dana i bez svetlosti Sunca." (GC 676)

D. Nebo kao škola

"Nebo je škola; njeno područje proučavanja svemir; njen učitelj, Beskonačni. Ogranak ove škole bio je otvoren u Edemu; i kada se plan spasenja bude ostvario, obrazovanje će se opet nastaviti u edemskoj školi.

'Što oko ne vide i uho ne ču i u srce čoveku ne dođe, ono ugotovi Bog onima koji ga ljube.' (1. Korinćanima 2,9) Samo se proučavanjem Božje Reči može steći znanje o tome; pa čak i ona pruža samo delimično otkrivenje.

Prorok s Patmosa ovako opisuje mesto na kojemu će se nalaziti škola u večnosti: 'I videh nebo novo i Zemlju novu, jer prvo nebo i prva Zemlja prodoše... I ja, Jovan, videh grad sveti, Jerusalim nov, gde silazi od Boga s neba, pripravljen kao nevesta, ukrašena mužu svojemu!' (Otkrivenje 21,1.2)

'I grad ne potrebuje Sunca ni Meseca da svetle u njemu, jer ga slava Božja prosvetli i žižak je njegov Jagnje.' (Otkrivenje 21,23)

Između škole uspostavljene u Edemu u početku i škole u večnosti prostire se celi tok istorije ovoga sveta – istorije ljudskih prestupa i patnji, božanske žrtve i pobede nad smrću i grehom. Škola u budućem svetu neće biti u svemu ista kao prva škola u Edemu. Nikakvo drvo poznavanja dobra i zla neće pružati priliku za kušanje. Nikakvog kušača nema tamo, nikakve mogućnosti za zlo. Svaki karakter je izdržao kušanje zlom, i nijedan više nije podložan njegovoj moći." (Ed 301.302)

E. Otvorene riznice svemira

"Božja deca će moći da istražuju sve riznice svemira. S neizrecivim uživanjem mi ćemo učestvovati u radosti i mudrosti bezgrešnih bića. Na raspoplaganju će nam stajati blaga stečena u toku mnogih vekova razmišljanja o delima Božjih ruku. A godine večnosti, dok budu prolazile, i dalje će donositi sve slavija otkrivenja. 'Neograničeno više nego što možemo moliti ili misliti' (Efescima 3,20. Lj. Rupčić), Bog će nas večno obasipati svojim darovima.

"I sluge njegove posluživaće ga.' (Otkrivenje 22,3) Život na Zemlji je početak života na Nebu; vaspitanje na Zemlji je upoznavanje s načelima Neba; životni poziv ovde nas priprema za životni poziv tamo. Ono što smo sada u karakteru i svetoj službi, unapred nam jasno otkriva šta ćemo biti." (Ed 307)

F. Više obrazovanje u budućem životu

"Hristos, nebeski Učitelj, povešće pripadnike svoga naroda prema drvetu života koje raste s obe strane reke života i objasniće im istine koje nisu mogli da shvate u ovom životu. U tom budućem životu Njegov narod će sticati potpuno više obrazovanje. Oni koji budu ušli u Božji grad imaće zlatne krune na svojim glavama. Biće to radostan prizor i niko od nas ne može sebi dozvoliti da ga propusti. Mi ćemo staviti svoje krune pred Isusove noge i stalno iznova hvaliti i slaviti Njegovo sveto ime. Anđeli će se sjediniti u pesmama pobede. Udarajući u svoje zlatne harfe, ispuniće celo Nebo bogatom muzikom i pesmama Jagnjetu u slavu." (MS 31, 1909. u 7BC 988)

G. Skladan društveni život i beskrajno umnožavanje znanja

"Tamo će otkupljeni 'poznati kao što su poznati' (1. Korinćanima 13,12). Osećanje ljubavi i saučešća, koje je sam Bog usadio u dušu, naći će tamo najlepšu i najbolju primenu. Čista veza sa

svetim bićima, skladan društveni život sa uzvišenim anđelima i sa vernima iz svih vremena, koji su oprali svoje haljine i ubelili svoje haljine u krvi Jagnjetovoj; sveta veza, koja međusobno sjedinjuje svu 'čeljad i na nebesima i na zemlji' – sve ovo doprinosi sreći iskupljenih (Efescima 3,15).

Tamo će besmrtni umovi sa neumornim oduševljenjem proučavati čudesa stvaralačke moći i tajne ljubavi koja spasava. Tamo neće biti svirepog i lukavog neprijatelja da nekoga zavede da zaboravi Boga. Svaka sposobnost će se razvijati, svaki dar povećavati. Sticanje znanja neće umarati um niti iscrpljivati životnu snagu. Tamo će se moći izvršiti najveći poduhvati, ostvariti najuzvišenije težnje, ispuniti najviše želje, i još će postojati novi ciljevi koji se mogu postići, nova čuda kojima ćemo se diviti, nove istine koje se mogu shvatiti, nove teme koje će pokrenuti snage razuma, duše i tela na razvijanje.

Sva blaga svemira se stajati na raspolaganju otkupljenima za istraživanje. Oslobođeni smrtnosti vinuće se neumornim letom u daleke svetove – svetove koji su gledajući ljudske jade bili obuzeti bolom ili odzvanjali pesmama radosti na radosnu vest o svakoj spasenoj duši. Sa neizrecivom milinom Božja zemaljska deca će se upoznati sa radostima i znanjem onih bića koja nikada nisu pala. Oni će učestvovati u bogatstvu nauke i znanja koja su ova bića sticala u toku vekova proučavanja Božjih dela. Posmatraće slobodno slavu stvaranja – Sunca, zvezda i njihovih sistema, kako svi određenim redom kruže oko Božjeg prestola. Na svemu, od najmanjega do najvećega, napisano je ime Stvoritelja i na svima se vidi bogatstvo Njegove moći.

Kako godine večnosti budu promicale donosiće sve bogatija i divnija otkrivenja Boga i Hrista. S povećanjem znanja povećavaće se i njihova ljubav, njihovo strahopoštovanje i sreća. Ukoliko će ljudi više saznavati o Bogu, utoliko će rasti i njihovo divljenje Njegovom karakteru. Kada Isus bude pred njima prikazivao bogatstvo otkupljenja i zapanjujuće rezultate velike borbe sa Sotonom, srca otkupljenih će plamteti sve većom ljubavlju. Puni radosti i oduševljenja uzimaće svoje zlatne harfe i deset hiljada puta deset hiljada i hiljade hiljada glasova udružiće se i zaoriti u silnoj pesmi hvale.

'I svako stvorenje što je na nebu, i na zemlji, i pod zemljom, i što je na moru, i što je u njima, sve čuh gde govore: Onome što sedi na prestolu, i Jagnjetu, blagoslov i čast i slava i država u vek veka!' (Otkrivenje 5,13)

Velika borba je završena. Greha i grešnika više nema. Ceo svemir je čist. Potpuni sklad i savršena radost vladaju u celom neizmernom svemiru. On onoga koji je sve stvorio teče život, svetlost i radost kroz sve svetove beskrajnog prostranstva. Od najmanjeg atoma do najvećeg sveta, sve stvari, i živa i neživa priroda, u svojoj nepomućenoj lepoti i savršenoj radosti govore da je Bog ljubav." (GC 677.678)

H. Život u vrtu i na polju

"Kakvo li će se područje istraživanja tada otvoriti pred nama kada bude uklonjena koprena koja sada zamračuje naše vidike, kada naše oči budu ugledale svet lepote koji sada samo letimice posmatramo mikroskopom; kada budemo gledali slavu nebesa, koju sada samo izdaleka posmatramo teleskopom; kada bude uklonjen zlokobni uticaj greha, kada se cela Zemlja bude

pojaviła 'u krasoti Gospoda, Boga našega'? Tada će svaki istraživač nauke moći da čita izveštaje o stvaranju i da u njima ne otkrije ništa što bi ga podsetilo na zakon zla. Moći će da sluša muziku glasova prirode i da u njima ne oseti ni jednu notu tugovanja, nijedan prizvuk žalosti. U svemu što je stvoreno moći će da prati samo jedan rukopis – da u beskrajnom svemiru gleda Božje ime napisano velikim slovima, i da ni na Zemlji, ni na moru, ni na nebu ne primeti nijedan zaostali trag zla.

Tamo će se živeti edemskim životom, životom u vrtu i na polju. 'I oni će graditi kuće i sedeće u njima, i sadiće vinograde i ješće rod njihov. Neće oni graditi a drugi se naseliti, neće saditi a drugi jesti, jer će dani narodu mojemu biti kao dani drvetu, i izabranicima će mojim ovetšati dela ruku njihovih.' (Isaija 65,21.22)

Tamo ništa neće 'uditi ni potirati na svoj svetoj gori mojoj, veli Gospod' (Isaija 65,25). Tamo će čoveku biti vraćeno njegovo izgubljeno carsko dostojanstvo; i bića nižeg roda će ponovo priznati njegovu vlast; surova će postati nežna, a plašljiva puna poverenja.

Tamo će se istraživaču otvoriti neograničeni vidici i neizreciva bogatstva istorije. Ovde, uz pomoć Božje Reči, istraživaču se dozvoljava pogled u prostrano područje istorije i on može da stekne nešto znanja o načelima koja upravljaju razvojem ljudskih događaja. Ali, njegovi vidici su i dalje zamračeni, a njegovo znanje nepotpuno. Tek kada bude obasjan svetlošću večnosti, biće mu sve objašnjeno.

Tada će mu biti otkriven tok velikog sukoba koji je izbio pre početka vremena i koji će se završiti tek kada i vreme istekne. Istorija nastanka greha; smrtonosna prevarljivost u njegovom izopačenom delovanju; istorija istina koja je, ne skrećući sa svog pravog puta, susrela zabludu i pobedila je – sve će to biti objavljeno. Koprena koja je bila stavljena između vidljivog i nevidljivog sveta, biće povučena ustranu, i divna otkrivenja će mu biti dana." (Ed 303.304)

I. Nema braka i nema rađanja

"Ima danas ljudi koji izražavaju svoje uverenje da će na novoj Zemlji biti brakova i rađanja, ali oni koji veruju Bibliji ne mogu da prihvate takva učenja. Doktrina da će se na novoj Zemlji rađati deca ne predstavlja deo 'najsigurnije proročke reči'. Hristove reči su suviše jasne da bi se mogle pogrešno shvatiti. Trebalo bi da one zauvek reše pitanje brakova i rađanja na novoj Zemlji. Ni oni koji će vaskrsnuti iz mrtvih, ni oni koji će se uzneti ne videvši smrti, neće se ženiti ni udavati. Oni će biti kao anđeli Božji, članovi carske porodice." (MM 99.100)

J. Putovanje u budućem životu

"Izgleda da mnogi smatraju da ovaj svet i nebeski stanovi sačinjavaju Božji svemir. Nije tako! Otkupljeno mnoštvo će krstariti od sveta do sveta, i veliki deo svoga vremena trošiti na istraživanje tajni otkupljenja. I u toku svih vekova večnosti, ta pitanja će im stalno postajati sve jasnija. Prednosti koje će uživati oni koji su pobedili krvlju Jagnjetovom i rečju svedočanstva Njegova nadmašuju moć shvatanja." (R&H, 9. mart 1886)

K. Nagrada za iskrene napore

" 'I ako ostane čije delo... primiće platu!' (1. Korinćanima 3,14) Slavna nagrada će biti podeljena kada se verni radnici budu okupili oko Božjeg i Jagnjetovog prestola. Kada je Jovan u svom smrtnom telu ugledao Božju slavu, pao je kao mrtav; nije bio sposoban da izdrži taj pogled. Ali, kada se Božja deca budu odenula u besmrtnost, onda će ga videti 'kao što jeste' (1. Jovanova 3,2). Oni će stajati pred prestolom, prihvaćeni u Ljubljenome. Svi njihovi gresi su izbrisani, i njihovi prestupi uklonjeni. I sada mogu da gledaju nepokrivenu slavu Božjeg prestola. Oni su bili sapatnici Hristovi u Njegovim mukama, oni su bili Njegovi saradnici u planu otkupljenja, a sada učestvuju zajedno s Njime u radosti dok gledaju duše spasene u Božjem carstvu, duše koje će slaviti Boga u toku cele večnosti.

Brate moj, sestro moja, pozivam vas da se pripremite za Hristov dolazak na oblacima nebeskim! Iz dana u dan izgonite ljubav prema svetu iz svojega srca. Shvatite na temelju stvarnog iskustva šta znači uspostaviti zajedništvo sa Hristom. Pripremite se za sud, da biste, kada Hristos bude došao i kada mu se budu divili svi koji veruju, i vi mogli da budete među onima koji će da dočekati u miru. Toga dana će otkupljeni sijati u slavi Očevoj i u slavi Sinovljevoj. Anđeli, svirajući u svoje zlatne harfe, pozdraviće dobrodošlicom Cara nad carevima i dokaze Njegove pobeđe – one koji su se oprali i ubeleli u krvi Jagnjetovoj." (9T 285)

L. Srećna, sjedinjena porodica

"Svi će biti srećna, sjedinjena porodica, odevena u odeću hvale i zahvaljivanja – u odeću Hristove pravednosti. Cela priroda, u svojoj nenadmašnoj lepoti, upućivaće Bogu stalne izraze hvale i obožavanja. Svet će se kupati u svetlosti Neba. Godine će prolaziti u radosti. Svetlost Meseca će biti kao svetlost Sunca, a svetlost Sunca će biti sedam puta veća od sadašnje. Nad tim prizorom pevaće zajedno zvezde jutarnje i klicaće od radosti sinovi Božji, dok će se Bog i Hristos sjedinjavati u objavljivanju: 'Neće više biti greha, neće više biti ni smrti!'" (R&H, 26. novembar 1903)

M. Blistavi dom svetih

"Nebo je predmet mog razmišljanja – Nebo, za kojim smo tako dugo čeznuli. Izgledalo mi je da se već nalazim tamo, na mestu na kojemu vlada beskrajni mir, u koje nikada neće prodreti olujni zemaljski sukobi. Nebo, carstvo pravednosti, na kojemu su okupljeni svi sveti i čisti i blaženi – deset hiljada puta deset hiljada i hiljade hiljada – živeći i hodeći u srećnoj, čistoj bliskosti, hvaleći Boga i Jagnje koje sedi na prestolu. Njihovi glasovi su u savršenom skladu. Oni nikada ne čine zlo jedni drugima. Knezovi Neba, vladari tog moćnog područja, takmiče se jedino u dobru, da jedni drugima pričinjavaju radost i veselje. Najveći tamo najmanji je po svojoj proceni; a najmanji je najveći po svojoj zahvalnosti i bogatstvu ljubavi.

Nema tamo mračnih zabluda da potamnjuju razum. Istina i znanje, jasno, snažno i savršeno, odagnalo je svaku sumnju, i nikakva tama sumnje ne baca svoju zlokobnu senku na njegove srećne stanovnike. Nikakvi glasovi prepirke ne kvare slatki, savršeni mir Neba. Njegovi stanovnici ne poznaju žalost, ni tugu, ni suze. Sve je u savršenom skladu, u savršenom redu i savršenom sjaju...

Nebo, slatko Nebo, večni dome svetih, boravište umornih, na kojemu će iscrpljeni, koji su u toku života nosili teške terete, konačno naći odmor, mir i radost! Oni su sejali sa suzama, a sada žanju s radošću i pobedonosno. Nebo je dom u kojemu saosećanje vlada u svakom srcu, izražava se svakim pogledom. Tu ljubav vlada. Nema tu nikakvih neskladnih elemenata, nema nesuglasica ili prepirki, nema rata rečima." (Letter 30, 1882; 9MR 104.105)

N. Božji grad za one koji poštuju Božje zapovesti

"Nijedan od onih koji su imali svetlost istine neće ući u Božji grad kao prekršitelj zapovesti. Njegov zakon je temelj Njegove vladavine i na Zemlji i na Nebu. Ukoliko budu svesno gazili i prezirali Njegov zakon na Zemlji, neće biti uzeti na Nebo da tamo obavljaju isto delo; nema više menjanja karaktera kada Isus bude došao. Izgradnja karaktera treba da se obavlja u toku vremena milosti. Iz dana u dan njihova dela se zapisuju u nebeske knjige i oni će, na veliki dan Gospodnji, dobiti nagradu prema svojim delima. Tada će se videti ko će primiti blagoslov. 'Blago onima koji tvore zapovesti njegove da im bude vlast na drvo života i da uđu na vrata u grad!' (Otkrivenje 22,14)" (R&H, 25. avgust 1885)

O. Večno boravište poslušnih

"Veliki plan spasenja je uspeo da svet potpuno vrati u okrilje Božje naklonosti. Obnovljeno je sve što je uništeno grehom. Ne samo ljudi, već je i sama Zemlja otkupljena, da postane večno boravište poslušnih. U toku šest hiljada godina Sotona se borio da zadrži vlast nad Zemljom u svojim rukama. Sada se ostvarila Božja prvobitna zamisao prilikom stvaranja. 'Ali će sveci Višnjega preuzeti carstvo, i držaće carstvo uvek i doveka.' (Danilop 7,18)" (PP 342)

VI. Literatura

Augustine, *The City of God*, trans. G.G. Walsh; D.B. Zema; G. Mohanan; D.J.Honan. Ed. V.J. Bourke, New York; Doubleday, 1958.

Beasley – Murray, G.R. *Jesus and the Kingdom of God*. Grand Rapids, Eerdmans, 1986.

Beckwith, Isbon T. *The Apocalypse of John*. Grand Rapids, Baker, 1919.

Berkhof, L. *The Kingdom of God: The Biblical Concept and its Meaning for the Church*. Nashville, Abington, 1953.

Catechism of the Catholic Church. St. Paul, Wanderer, 1994.

Delitzsch, Franz. *Biblical Commentary on the Prophecies of Isaijah*. 2. vols. New York: Funk and Wagnalls, 1872.

Froom, LeRoy Edwin. *The Conditionalist Faith of Our Fathers*. 2. vols. Washington, D.C. Review and Herald, 1965-1966.

Komonchak, Joseph, Mary Collins and Dermot Lane, eds. *The New Dictionary of Theology*. Wilmington, Del. Michael Glazier, 1987.

Ladd, George Eldon. *Crucial Questions About the Kingdom of God*. Grand Rapids, Eerdmans, 1952.

_____. *Jesus and the Kingdom: The Eschatology of Biblical Realism*. New York, Harper and Row, 1964.

_____. *The Presence of the Future: The Eschatology of Biblical Realism*. Grand Rapids, Eerdmans, 1973.

Luther, M. *Luther's Works*. ed. Hilton C. Oswald. vol. 28. *Commentaries on 1. Corinthians 7 and 15*. Saint-Louis, Concordia Pub. House, 1973.

Niebuhr, Reinhold. *The Nature and Destiny of Man*. 2 vols. New York, Scribner's, 1964.

Smith, Wilbur M. *The Biblical Doctrine of Heaven*. Chicago, Moody, 1980.

Strong, August Hopkins. *Systematic Theology*. Philadelphia, Judson, 1907.

Vos, Geerhardus. *The Teaching of Jesus Concerning the Kingdom of God and the Church*. Phillipsburg, N.Y. Presbyterian and Reformed, 1972.

Willis, Wendell. ed. *The kingdom of God in 20-th Century Interpretation*. Peabody, Mass. Hendrickson, 1987.

Young, Edward J. *The Book of Isaiah*. 3 vols. Grand Rapids: Eerdmans, 1964-1971.

27. VELIKA BORBA

Frenk B. Hobruk (Frank B. Holbrook)

U v o d

Na mnogim stranicama Staroga i Novoga zaveta nalazimo mnoštvo zapisa i nagoveštaja o neumoljivom ratu između Boga i Sotone, između dobra i zla i na kosmičkom i na ličnom području. Upoređujući te tekstove, možemo stvoriti mozaički prozor istine kroz koji možemo sagledati ukupnu poruku Biblije s većom jasnoćom nego inače.

Taj moralni sukob, koji je uznemirio svemir stvoren Božjom rukom, usko je povezan i s planom spasenja. Naime, plan spasenja ne osigurava samo izbavljenje ljudskog roda iz okova greha, već i opravdanje božanskog providenja od optužbi koje je Sotona podigao protiv Boga.

U poglavlju koje čitate, biblijski podaci će se iznositi hronološkim redosledom da bi se uspešnije prikazala priroda toga rata, kako se razbuktao, kako se odvijao u toku stoleća, da bi se prikazala njegova konačna bitka koja će se završiti porazom Sotone, Božjom pobedom i opravdanjem od svih optužbi. Poglavlje će se završiti kratkim sažetkom nekih važnijih teoloških istina povezanih sa ovim temeljnim učenjem Biblije.

I. Sukob unapred najavljen

A. Božanska tajna

1. Blagodat je pokrenula plan
2. Hristova pomiriteljska smrt
3. Prihvatanje uslova spasenja
4. Obnavljanje karaktera
5. Večna nagrada

B. Izazivač

II. Poreklo sukoba

A. Bog njegova dela stvaranja

B. Nebeski zakoni

C. Sporna pitanja u sukobu

1. Lucifer
2. Sporna pitanja
3. Čiji je autoritet najbolji?
4. Pad Lucifera sa Neba
5. Pad čoveka

D. Dodatna dimenzija Neba

E. Nebeski ciljevi

III. Veliki sukob na Zemlji – Stari zavet

A. Božanska inicijativa

1. Obećanje
2. Rituali pronošnja žrtava
3. Proročki opisi
4. Čuvanje i širenje istina o spasenju

B. Sotonin protivnapad

1. Pokvarenost u prepotopno doba
2. Razvoj neznaboštva i idolopoklonstva
3. Kvarenje prave religije
4. Sotonske optužbe
5. Sotona je skoro uspeo u svojoj nameri

IV. Sukob na Zemlji – Novi zavet

A. Nadmoćno providenje

1. Sve čvršći centralni položaj Biblije
2. Disperzija – Dijaspore - Jovan 7,35.
3. Misija Jevreja

B. Prvi Hristov dolazak

1. Hristova pobjeda opisana u proročanstvima
2. Hristova pobjeda nad iskušenjima
3. Hristova svakodnevna pobjeda nad demonima
4. Hristova mnogostruka pobjeda na krstu

C. Sotonini napadi na Crkvu

1. Kvarenje doktrina
2. Progonstvo Crkve

D. Sukob u mikrokosmosu

V. Sukob završen

A. Konačna borba

1. Zver slična risu (Otkrivenje 13,1-10)
2. Zver za dva roga (Otkrivenje 13,11-17)

B. Poruka o danu suda

1. Vest trojice anđela (Otkrivenje 14,6-13)
2. Konačni sud (Otkrivenje 14,7)

C. Osnovna sporna pitanja

1. Poslušnost: deset zapovesti
2. Obožavanje: Boga ili Sotone?

D. Poraz i uništenje Sotone

1. Sotona u tamnici
2. Milenijum
3. Konačni sud: izvršna faza

VI. Neke teološke implikacije

- A. Osiguran moralni sklad
- B. Pogled na svet
- C. Ljudske patnje
- D. Božji karakter
- E. Pripremljenost vernika

VII. Istorijski pregled

A. Prenikejski ili poslenikejski oci

1. Origen (185-254)
2. Avgustin iz Hipoa (354-430)

B. Reformacija i era posle Reformacije

1. Žan Kalvin (1509-1564)
2. Džon Milton (1608-1674)

C. Savremeno doba

D. Gledište adventista sedmog dana

VIII. Komentari Elen G. Vajt

- A. Poziv na razumevanje
- B. Sukob prorečen
- C. Poreklo sukoba

1. Moralni zakon: temelj božanske vladavine
2. Zašto Lucifer nije bio uništen u početku pobune?
3. Pad čoveka: po uzoru na pad Sotone

D. Sukob na Zemlji – Stari zavet

1. Sotona uzurpirao vlast nad Zemljom
2. Poslušnost moralnom zakonu: temelj blagostanja
3. Sotona potkopava poslušnost Izrailja

E. Sukob na Zemlji – Novi zavet

1. Potreba da se pravi Božji karakter otkrije čoveku
2. Sotonin pravi karakter razobličen na krstu
3. Krst: Pokazana Božja pravednost i milost
4. Sukob u mikro-kozmosu

F. Sukob završen

1. Priroda poslednjeg sukoba oko Božjeg zakona
2. Subota: proba vernosti

G. Neke teološke implikacije

1. Odbrana Božjeg karaktera
2. Pobuna: pouka svemiru
3. Stvorena dela na probi: zauvek lojalni
4. Božanska pravednost

IX. Literatura

I. Sukob unapred najavljen

A. Božanska tajna

Bog je sva inteligentna bića stvorio kao slobodna moralna bića sa sposobnošću da iz ljubavi budu verna Stvoritelju ili da odbace Njegov autoritet. Nekoliko novozavetnih tekstova pokazuju da je Bog predvideo otpad među anđelima i neposlušnost koja će iz toga uslediti. On je unapred znao da će i čovečanstvo biti navedeno da se priključi pobuni.

Pre početka računanja vremena (bar što se ove planete tiče) – u nekom delu večnosti u prošlosti – Bog, što znači Otac, Sin i Sveti Duh, sačinio je plan spasen ja da bi rešio problem koji će se pojaviti. Apostol Pavle govori o tom planu kao o "tajni koja je bila sakrivena od postanja sveta" (Rimljanima 16,25). Ova "tajna" ili "sakrivena mudrost", kaže Pavle, postoji od davnina, "pre sveta", dakle, pre nego što se počelo računati vreme na našoj planeti (1. Korinćanima 2,7).

Ova tajna je "tajna evanđelja", kako Pavle objašnjava na drugom mestu (Efescima 6,19). Očigledno je, prema tome, da pobuna koja je izbila među nekim stvorenim inteligentnim bićima u svemiru, nije iznenadila Boga. Božansko Trojstvo je već odredilo "hitne mere" za spasenje prevarenih ljudskih buntovnika – plan kojim će se osigurati i efikasno sredstvo da se pobuna zauvek onemogući.

1. Blagodat je pokrenula plan

"Blagodat" je milosrdno nebesko ponašanje iz ljubavi prema buntovnim grešnicima sa Zemlje, koji takvo ponašanje ničim nisu zaslužili. Na osnovu svoje blagodati Bog je odlučio da izbavi i preobrazi sve pokajane grešnike koji su prihvatili mere preduzete radi njihovog spasenja. Apostol naglašava da se njihovo spasenje ne može pripisati nekim njihovim dobrim delima koja su učinili, već Božjoj "naredbi i blagodati, koja nam je dana u Hristu Isusu pre vremena večnih" (2. Timotiju 1,9).

2. Hristova pomiriteljska smrt

Bog je odlučio da će pomiriteljska smrt Isusa Hrista predstavljati srž plana spasenja. Apostol Petar je potvrdio postojanje te odluke kada je mnoštvu koje je prisustvovalo prazniku Pedesetnice u Jerusalimu rekao o Hristu: "Ovoga određenim savetom i promislom Božjim predana primivši, preko ruku bezakonika prikovaste i ubiste." (Dela 2,23) Kasnije je pisao svojoj braći, hrišćanima: "Znajući da se propadljivim srebrom ili zlatom ne iskupiste iz sujetnoga svojega življenja koje ste videli od otaca, nego skupocenom krvlju Hrista, kao bezazlena i prečista jagnjeta, koji je određen još pre postanja sveta i javio se u poslednja vremena vas radi." (1. Petrova 1,18-20)

Po svom karakteru Bog je pravedan i milosrdan, svet i milostiv. Bez obzira koliko voleo buntovne grešnike među ljudima, Bog nikako ne bi mogao ostati pravedan kada bi im jednostavno otpisao grehe. Međutim, još pre ulaska greha i pobune u svemir, Bog je odlučio da ukaže svoju blagodat pokajanim grešnicima preko Isusa Hrista, drugim rečima, preko Njegove pomiriteljske smrti. Ova kazna, Hristova zamenička smrt, zadovoljiće zahteve božanske pravednosti i omogućiti pokajanim grešnicima da dobiju oproštenje greha i da se pomire sa Bogom (Rimljanima 3,21-26).

3. Prihvatanje uslova spasenja

Bog – Otac, Sin i Sveti Duh – odlučio je da primi u svoju "porodicu" sve pripadnike Adamovog grešnog roda koji prihvate Isusa Hrista kao svog Spasitelja i Gospoda i koji sklope zavet vernosti s Njime. Apostol je napisao: "Blagosloven Bog i Otac Gospoda našega Isusa Hrista, koji nas je blagoslovio svakim blagoslovom duhovnim na nebesima kroz Hrista, kao što nas izabra kroz njega pre postanja sveta ... odredivši nas napred kroz Isusa Hrista sebi za posinaštvo, po ugodnosti volje svoje, na pohvalu slavne blagodati svoje kojom nas oblagodati u ljubaznome." (Efescima 1,3-6) Niko nije unapred određen da bude izgubljen, jer je načinjen plan prema kojemu, kao što je apostol Jovan kasnije napisao: "Koji ga primiše dade im vlast da budu sinovi Božji, koji veruju u ime njegovo." (Jovan 1,12; vidi Bog IV.B!)

4. Obnavljanje karaktera

Apostol Pavle nagoveštava da se Bog postarao da izleči pokajane grešnike od razornog unutrašnjeg delovanja greha u njihovim srcima. On kaže da je dobio zadatak da objavi "tajnu koja je bila sakrivena od postanja sveta i naraštaja", a posebno određeni aspekt te tajne, "koja je Hristos u vama, nada slave" (Kološanima 1,26.17). Pošto Hristos treba da živi u verniku (Galatima 2,20) preko svoga Svetoga Duha (Jovan 14,16-18.23; Rimljanima 8,9.20), obećanje o Njegovom boravku u srcu vernika verovatno se odnosi na preobražavajuće i obnavljajuće delovanje Svetoga Duha u životu čoveka (Jovan 3,6-8; Rimljanima 8,14-16; vidi Bog VII.C.5.c!).

Ukoliko je ovo tumačenje teksta u Kološanima pravilno, Božji plan se postarao da zadovolji dve velike potrebe grešnog ljudskog roda: (1) smrt, kazna za greh, biće poništena Hristovom pomiriteljskom, zameničkom smrću kao kaznenom merom; (2) sila greha u ljudskom srcu biće savladana Hristovom silom pod uticajem Svetoga Duha koji deluje u srcu vernika.

5. Večna nagrada

Dva teksta govore o nagradi koju je Bog odredio onima koji prihvate plan spasenja. Apostol Pavle piše u Poslanici Titu 1,2. o vernikovoj "nadi večnoga života koji obeća nelažni Bog pre vremena večnih". Isusova priča o konačnom sudu proširuje obećanje o večnom životu: "Tada će reći car onima koji mu stoje s desne strane: hodite blagosloveni oca mojega, primite carstvo koje vam je pripravljeno od postanja sveta." (Matej 25,34) Pošto je ovo nasleđeno carstvo ustvari ponovo stvorena i obnovljena Zemlja – što je za sada još budućnost (Matej 5,5; 2. Petrova 3,13) – izraz "pripravljeno" odnosi se na odluku koju je Bog doneo u večnosti u prošlosti stvarajući plan spasenja.

U istoj priči Isus govori i o delu odluke koji se odnosi na nepokajane buntovnike: "Idite od mene prokleti u oganj večni, pripravljen đavolu (diabolos) i anđelima njegovim!" (Matej 25,41) Prema tome, u nebeskom savetu koji je održan pre stvaranja sveta, Bog je najavio konačnu sudbinu i pokajanih i nepokajanih pripadnika ljudskog roda. Iz ove izjave se može videti da Bog nikada nije nameravao da ljudski rod prepusti propasti. Uništenje je namenjeno jedino "đavolu i anđelima njegovim".

Ova niz značajnih tekstova, u kojima su iznesene osnovne karakteristike Božjeg plana spasenja, prepoznaje "neprijatelja", začetnika moralnog sukoba koji će potresati svemir hiljadama godina: to su "đavo i anđeli njegovi" koji su se udružili s njime. Jedan od razloga što se Mesija morao pojaviti na svetu bila je u potreba da se nebeska odluka Oca, Sina i Svetoga Duha o načinu spasenja grešnika objavi ljudima. "Otvoriću u pričama usta svoja, kazaću sakriveno od postanja sveta!" (Matej 13,35; vidi Spasenje II. A!)

B. Izazivač

U priči o sudu (Matej 25) Isus je izazivača sukoba, neprijatelja božanskog poretka, nazvao "đavolom", što je samo jedan od naziva koji se daju toj zloj ličnosti. O njemu se govori i kao o Sotoni i kušaču (Matej 4,1.3.10). U Knjizi Otkrivenja on se naziva "aždaha velika", "stara zmija" – što je podsećanje na način kojim se poslužio da iskuša Evu – i kao "varalica celog vasionog sveta" (Otkrivenje 12,9; 20,2). On se zove "nečastivi" (Matej 13,19) i "opadač braće svoje" (Otkrivenje 12,10).

Sotona se predstavlja kao starešina anđela koji su se udružili s njime (Matej 25,41) i nosi titulu Velzevul, "knez đavolski" (Marko 3,22). Demoni se ponekad nazivaju duhovima (Luka 9,39.42), nečistim duhovima (Marko 7,25.26), ili zlim duhovima (Luka 8,2). Sotona u Bibliji dobija i titulu "kneza koji vlada u vetru" (Efescima 2,2), "kneza ovoga sveta" (Jovan 12,31; 14,30; 16,11), i "boga sveta ovoga" (2. Korinćanima 4,4; vidi Smrt I.B.2. a-d!).

II. Poreklo sukoba

A. Bog i Njegova dela stvaranja

Sveto pismo započinje opisom Božjeg dela stvaranja Zemlje. "U početku stvori Bog nebo i zemlju" (1. Mojsijeva 1,1). Iako izveštaj o stvaranju opisuje delovanje sve tri božanske ličnosti, Oca, Sina i Svetoga Duha (1. Mojsijeva 1,2.26), Novi zavet jasno ističe Boga Sina kao aktivnog Stvoritelja koji je svojom rečju doveo u postojanje Zemlju i sve oblike života na njoj (Jevrejima 1,1-3; Jovan 1,1-3.10.14).

Apostol Pavle ide čak i dalje, pripisujući postojanje celog kosmosa – nastanjenog anđelima i drugim inteligentnim bićima, pa i ljudima – stvaralačkoj i održavateljskoj moći Boga Sina. "Jer kroz njega bi sazdana sve što je na nebu i što je na zemlji, što se vidi i što se ne vidi, bilo prestoli ili gospodstva ili poglavarstva ili vlasti – sve se krozanj i zanj sazda. I on je pre svega i sve je u njemu." (Kološanima 1,16.17)

I tako, kada je u večnosti u prošlosti Trojstvo načinilo plan da spase ljudski rod ukoliko padne u greh, Hristos je planirao da preuzme ulogu aktivnog Spasitelja ljudskog roda, Sin Božji je pristao da se utelovi i da umre posredničkom, zameničkom smrću da bi otkupio pokajnike. Sam Stvoritelj je odlučio da bude Spasitelj čovečanstva (Vidi Stvaranje II.C!).

B. Nebeski zakoni

Premudri Bog je podredio celi stvoreni kosmos, i živi i neživi svet, fizičkim ili prirodnim zakonima. Sve je podložno zakonima koji vladaju na njegovom mestu u kosmosu. Nikakva istinska nauka o svetu prirode ne bi mogla postojati kada svemir ne bi delovao na sređen način. Biljke i životinje rastu u ciklusima u skladu sa zakonima koji upravljaju njihovim postojanjem; isto onako kao što sunca i galaksije idu putanjama koje su im određene. Kada bi fizički zakoni bili prekršeni, celi fizički svet bi pao u kaos.

Na sličan način, inteligentna bića su podložna fizičkim zakonima kojima je uređen njihov život. Međutim, Stvoritelj je inteligentna bića podložio i moralnom zakonu. Bog je odlučio da sva stvorena inteligentna bića treba da postoje i kao slobodna moralna bića – s pravom i sposobnošću da donose odluke. Ta činjenica je ugrađena u mnoge biblijske pozive ljudima da budu poslušni Bogu i da se odvrte od greha i Sotone (5. Mojsijeva 30,19.20; Amos 5,14.15; Jakov 4,7). Pošto je božanski karakter opisan kao karakter utemeljen na beskrajnoj ljubavi (2. Mojsijeva 34,5-7; 1. Jovanova 4,8), Bog zahteva da vernost i služba Njegovih inteligentnih podanika proističe jedino iz istinskog poštovanja Njegovog karaktera i istinske ljubavi prema Njemu.

Moralni zakon izražava volju Stvoritelja i nikoga ne ugnjetava. Božanska ljubav može da izdaje samo pravedne i dobre zapovesti (1. Jovanova 5,3). Osim toga, poslušnost nije teška onome koji voli naredbodavca. Apostol Pavle objašnjava: "Ljubav ne čini zla bližnjemu, dakle je ljubav izvršenje zakona." (Rimljanima 13,10) Iz toga proizlazi da moralna bića koja su nastala

delovanjem Stvoritelja koji je po svojoj prirodi samo ljubav, treba da i sama nose ljubav u srcu i da se raduju da poslušaju bilo koju Božju zapovest.

Deset zapovesti su deset pravila nebeskog moralnog zakona, koja su prilagođena potrebama ljudskog roda. Dvostruko osnovno načelo moralnog zakona sam Isus je sazeo u svom objašnjavanju pravila zapisanih na dve kamene ploče Deset zapovesti. Namera prve ploče – prve četiri zapovesti – glasi: "Ljubi Gospoda Boga svojega svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom misli svojom. Ovo je prva i najveća zapovest." (Matej 22,37.38) Namera poslednjih šest zapovesti sažeta je na sličan način: "A druga je kao i ova: ljubi bližnjega svojega kao sebe samoga. O ovim dvema zapovestima visi sav zakon i proroci." (Matej 22, 39.40; Rimljanima 13,8-10)

Mogli bismo pretpostaviti da dvostruko načelo ljubavi izražava Božju volju za sve vrste inteligentnih bića, kao što predstavlja i samu srž biblijske religije: Najviša dužnost stvorenja je da ukaže najvišu ljubav svome Stvoritelju i nesebičnu ljubav svojim bližnjima. Zatim, mogli bismo pretpostaviti da je ovo dvostruko načelo prilagođeno potrebama i mogućnostima svih vrsta inteligentnih bića ponaosob, na isti način kao što je Dekalog prilagođen potrebama i mogućnostima ljudskog roda. Prema tome, pošto se anđeli ne žene ili udaju (Matej 22,30), peta i sedma zapovest nemaju neku veliku ulogu u njihovom životu. Sa druge strane, Sotona je optužen i za ubistvo i za laž, što znači da je prekršio šestu i desetu zapovest (Jovan 8,44).

Iako Dekalog nije bio objavljen u pisanom obliku sve do Sinaja kada ga je Bog dao Mojsiju u obliku dve kamene ploče (2. Mojsijeva 20,2-17; 5. Mojsijeva 10,4), izveštaji u 1. Mojsijevoj pokazuju da su pripadnici ljudskog roda znali za te propise od najranijih vremena (Prva ploča: 1. Mojsijeva 2,1-3; 35,1-4; Druga ploča: 1. Mojsijeva 4,8-11; 12,11-19; 18,19; 19,1-10; 39,7-9; 44,8). Apostol Pavle tvrdi da su Deset zapovesti u usmenom obliku bile poznate u vremenu od stvaranja do Mojsija (Rimljanima 5,13.14). Krajnja pokvarenost pretpotopnih stanovnika može se tako označiti samo zato što su poznavali Božju volju i svesno odlučili da krše i zanemaruju božanske smernice koje regulišu ljudsko ponašanje i sreću (1. Mojsijeva 6,5).

Međutim, moralni zakon, objavljen različitim vrstama stvorenih bića u njima prilagođenom obliku, predstavlja osnovni predmet spora u velikom sukobu koji je potresao svemir. Pitanja Božjeg autoriteta, vladavine i obaveznosti inteligentnih bića da poštuju Njegovu volju u obliku moralnog zakona dovela su do prepirki i rasprava koje su izazvale bolno otuđenje između Boga i velikog dela anđela, između Boga i novostvorene ljudske vrste.

C. Sporna pitanja u sukobu

Da bismo iz biblijske perspektive jasnije sagledali moralni sukob koji je podelio svemir, moramo razumeti sporna pitanja i kako se moglo dogoditi da se o njima raspravlja među anđelima.

1. Lucifer

Sotona, Božji neprijatelj, nije izašao iz stvaralačke ruke Božjeg Sina kao zli anđeo, demon, Sotona. Sasvim suprotno tome, Stvoritelj mu je podario život kao mudrom i slavnom anđelu. Dva starozavetna teksta indirektno opisuju poreklo, položaj i moralni pad tog moćnog bića (Isaija 14,4-21; Jezekilj 28,12-19). Po svom prvobitnom određenju, ova proročanstva su se odnosila na neznabožičke careve Tira i Vavilona, koji su živeli u vreme Isaije i Jezekilja. Iako liberalni teolozi odbacuju ovo vrlo staro hrišćansko tumačenje, izgleda očigledno na temelju čak

i površnog čitanja da se neke pojedinosti mogu primeniti jedino na ličnosti daleko veće od tih bliskoistočnih vladara.

Zagonetka se može rešiti boljim razumevanjem prirode biblijskih spisa. Iako je Izrailj, u određenom smislu, odbacio Boga kao svoga vladara kada je narod zatražio od proroka Samuila da uspostavi monarhiju (1. Samuilova 8,7; 12,12), u stvarnosti je Bog i dalje bio priznavan kao teokratski vladar naroda koji vlada preko svojih ljudskih predstavnika na carskom prestolu (Isaija 41,21; Sofonija 3,15). Isto onako kao što je Bog stajao iza Davidovog prestola u Izrailju, tako je i Sotona stajao iza prestola ovih neznabožačkih carstava. Isto onako kako se od careva iz Davidove dinastije očekivalo da pokazuju karakterne osobine i vrline pravog Boga, tako su i ti neznabožački vladari oličavali karakteristike svojih demonskih zaštitnika.

Osim toga, isto onako kao što se u Davidovim psalmima, s vremena na vreme ukaže neka istaknuta pojedinost o misiji i karakteru Mesije – koji treba da bude Davidov potomak – tako se i u onim proročkim tekstovima koji su upućeni carevima Tira i Vavilona s vremena na vreme zavesa povuče ustranu da istakne neku Sotoninu karakteristiku. Kao primer takvih tekstova možemo uzeti izjavu apostola Petra da se Psalam 16,8-11. ne odnosi na Davida, nego na Hrista, iako je David napisao taj tekst u prvom licu jednine (Dela 2,25-36).

Iz kombinacije tih tekstova saznajemo da je Sotonino prvobitno ime bilo Lucifer (Isaija 14,12) ili, doslovno, "Jutarnja zvezda" i da je on kao anđeo stajao u Božjoj neposrednoj blizini. "Ti si bio heruvim, pomazan da zaklanjaš... ti beše na svetoj gori Božjoj, hođaše posred kamenja ognjenoga." (Jezekilj 28,14) Zatim, Lucifer je bio stvoren kao bezgrešno biće. "Savršen beše na putovima svojim od dana kada se rodi dokle se ne nađe bezakonje na tebi." (Jezekilj 28,15)

Onda proroci objašnjavaju kako je visoko postavljeno biće počelo da gaji ohole misli o svojoj veličini. "Srce se tvoje ponese lepotom tvojom, ti pokvari mudrost tvoju svetlošću svojom." (Jezekilj 28,17) "A govorio si u srcu svom: izaći ću na nebo, više zvezda Božjih podignuću presto svoj, i seću na gori zbornoj, na strani severnoj. Izaćiću u visine nad oblake, izjednačiću se s Višnjim." (Isaija 14,13.14) Apostol Pavle potvrđuje ovaj proročki opis kada poziva protiv rukopoloženja novoobraćenih vernika, "da se ne bi naduo i upao u sud đavolji" (1. Timotiju 3,6).

Ovi tekstovi nam pomažu da shvatimo ozbiljnost sukoba. On je započeo među najvišim predstavnicima Božjih inteligentnih stvorenja - među anđelima na Nebu. Počeo je sa plemenitim anđelom – heruvimom zaklanjačem – koji je stajao u Božjoj prisutnosti. Izazov je bio upućen iz same prestone dvorane Boga Višnjega (Vidi Greh III.A!).

2. Sporna pitanja

Ne može se pretpostaviti da je buna odjednom buknila punom žestinom. Trebalo joj je vremena da se razvije. Ni sukob se nije mogao pojaviti bez nekog bar naizgled stvarnog razloga koji bi ga opravdao. Međutim, u savršenom svemiru, u kojemu ničega nije nedostajalo, svakako da ostaje tajna kako je jedno stvoreno, zavisno biće počelo da priželjkuje presto samopostojećeg Stvoritelja – što izgleda nemoguće samo po sebi.

Oko čega se vodio spor? Nijedan pojedinačni tekst ne navodi tačna pitanja koja je Lucifer postavio, zaslepljen ohološću, pokušavajući da uzurpira božanske prerogative. Međutim, možemo slobodno pretpostaviti na temelju nekoliko biblijskih tekstova, prirodu spora i pitanja oko kojih se vodio.

a. Božji zakon. Apostol Jovan daje najjednostavniju definiciju prirode greha. "Svaki koji čini greh i bezakonje čini; i greh je bezakonje." (1. Jovanova 3,4) Očigledno je iz same Poslanice da apostol govori o moralnom zakonu, pod čiju jurisdikciju je Bog stavio svoja inteligentna stvorenja (1. Jovanova 3,15; 5,21).

Međutim, greh je daleko ozbiljniji od običnog bezakonja. Biblija izjednačuje načela i propise moralnog zakona – prilagođene prilikama i vrsti inteligentnih bića – sa Stvoriteljevom voljom. Psalmista peva u jednom mesijanskom tekstu: "Hoću činiti volju tvoju, Bože moj, i zakon je tvoj meni u srcu!" (Psalam 40,8) Greh se prema tome smatra namernim kršenjem Božje volje ili bunom protiv Boga Stvoritelja. Kada grešnici namerno prestupaju moralni zakon, vređaju i odbacuju i samog Stvoritelja.

Kada, prema tome, Biblija kaže da "đavo greši od početka" (1. Jovanova 3,8), možemo slobodno zaključiti da je Lucifer posumnjao u potrebu da sveta bića, kao što su anđeli, treba da se pokore Božjoj moralnoj zapovesti. Možemo pretpostaviti i da je Božji zakon proglasio ograničavanjem anđeoske lične slobode. Apostolova izjava ukazuje da je Lucifer na kraju odbacio božanski autoritet, slomio jaram poslušnosti vladavini svoga Stvoritelja, i otvoreno počeo kršiti Njegovu jasno izraženu volju.

b. Božji karakter. Iza izražene volje Zakonodavca je Njegov karakter. Sumnjajući u Božji zakon, Lucifer je posumnjao i u karakter Stvoritelja. Ukoliko je moralni zakon, onako kako je formulisan za anđele – što je Lucifer očigledno isticao - nepotreban i ako ograničava njihovu ličnu slobodu, onda Stvoritelj ima neke svoje skrivene pobude kada inteligentna bića podvrgava takvim ograničenjima. Može se, dakle, pretpostaviti da je među anđelima širio glasine da su Stvoriteljeve pobude pogrešne. Možda je Bogu bilo potrebno da se oseti kao nadmoćno biće koje može samovoljno zahtevati slepu poslušnost od svojih stvorenja.

Isusov opis arhibuntovnika dobro se uklapa u ovu raspravu, jer govori o Luciferovom pogrešnom predstavljanju Božjeg karaktera. "On je krvnik ljudski od početka, i ne stoji na istini, jer nema istine u njemu, kada govori laž, svoje govori, jer je laža i otac laži." (Jovan 8,44) Isus je otvoreno optužio Lucifera za ubistvo i za laž, za kršenje moralnog zakona. Ali, koga je Sotona ubio ili na koga je lagao na Nebu pre svog izgnanstva?

Pošto i Isus i Jovan opisuju "gnev" i "mržnju" kao misaone korene ubistva, Učitelj je verovatno mislio na čudna osećanja koja je Lucifer počeo da gaji i koja su ga navela na delovanje. U svetlosti Isusove izjave, možemo pretpostaviti da je Lucifer, gajeći u srcu duboku mržnju prema Bogu, krenuo od anđela do anđela pogrešno predstavljujući Božji karakter. Samo je podmuklim lažima o božanskom karakteru i vladavini mogao uspeti da navede veliki deo anđela da mu se pridruže.

c. Samostalnost stvorenih bića. Prva dva sporna pitanja nisu još otkrivala Luciferovu pravu želju: da bude nezavisan od svog Stvoritelja. Pošto je Bog izvor i održavatelj života, onda je jasno da sva stvorena bića zavise od Njega i da ne mogu postojati bez Njega. Želja i pokušaj sticanja nezavisnosti od Boga predstavlja prvenstveni greh stvorenog bića; dok samu srž pobune protiv Boga i Božje vladavine predstavlja pokušaj zbacivanja "jarma" pokornosti i poslušnosti Bogu.

Lucifer – prvi grešnik – pokušao je da se oslobodi božanskog autoriteta. Isajino proročanstvo govori o tome: "A govorio si u srcu svom, izaći ću na nebo, više zvezda Božjih podignuću

presto svoj, i sešću na gori zbornoj, na strani severnoj, izaći ću u visine nad oblake, izjednačiću se s Višnjim!" (Isaija 14,13.14) Pet puta Lucifer se hvali onim što će učiniti. Njegovo "ja" postalo je središte njegovih misli, izgoneći iz njegove prirode nesebičnu požrtvovnu ljubav koju je Stvoritelja u njega usadio prilikom stvaranja. Lucifer je poželeo da sam sebi bude bog. U stvari, to i jeste srž autonomije. Buntovno stvorenje viče: "Nisi mi potreban, Bože; potpuno sam sposoban da sam upravljam svojim životom!"

d. Božanska pravednost i milost. Izgleda da je Lucifer pomislio da je otkrio slabu tačku u božanskom karakteru, mesto na kojemu se dve božanske osobine prividno sukobljavaju. Biblija opisuje Lucifera kao "opadača braće naše, koji ih opadaše pred Bogom našim dan i noć" (Otkrivenje 12,10; Zaharija 3,1-5). Možemo pretpostaviti da je Sotona tvrdio da su i oni, slično njemu, samo grešnici, pa da zato odriče pravo Nebu da im udeli svoju blagodat i oprostjenje. Sporno pitanje glasi: Kako Bog može da bude istovremeno pravedan i milostiv? Ako je poslušnost Božjoj izraženoj volji tako vitalna za sreću inteligentnih stvorenja, kaže Lucifer, onda Bog može pokazati jedino pravednost prema grešnicima koji su je prekršili. Nije pošteno pokazati milost prema prekršiocima! Pravednost i milost se međusobno isključuju!

Videće se odmah da bilo koje sporno pitanje povezano sa izražavanjem božanskih atributa pravednosti i milosti smesta stavlja pod znak pitanja i verodostojnost plana spasenja. U vreme Luciferove pobune plan spasenja je bio potpuno nepoznat inteligentnim bićima. Bila je to "tajna", sakrivena u Božjem srcu (Rimljanima 16,25.26; 1. Korinćanima 2,7).

Ovo posebno pitanje nas osposobljava da shvatimo koliko je stvaran problem s kojim se Bog suočio posle pojavljivanja greha i pobune. Božanska ljubav i Njegova samilost prema inteligentnim bićima koja je stvorio nisu se promenile niti nestale. Ali, kako bi sveti Bog mogao da pruži milost buntovnim grešnicima – bez obzira na njihovo pokajničko držanje – i da ipak ostane pravedan i veran svojoj prirodi? Nebeski plan spasenja će nam dati odgovor.

3. Čiji je autoritet najbolji?

Ako možemo suditi prema stanju na našoj planeti, svako inteligentno biće u celom Božjem svemiru je podložno nekom autoritetu. Apsolutna sloboda ne postoji u prirodi niti u ljudskom društvu. Prema tome, ne postavlja se pitanje kako možemo izbeći podložnost autoritetu, već pod kojim autoritetom će moj život doživeti najveći procvat – sada i u večnosti?

Najkorisniji duhovni autoritet u svemiru bio bi onaj koji bi podupirao najviši razvoj mentalnih, fizičkih i duhovnih sposobnosti svojih podanika. Svakako, takav autoritet bi morao da bude pokrenut istinskom brigom za dobro svojih podanika, jer jedino u atmosferi prihvatanja i poštovanja podanik može da razvije svoj puni potencijal. I to je upravo autoritet koji upravlja Božjim svemirom inteligentnih stvorenih bića.

Međutim, u davno doba zore stvaranja kako se moglo znati da je Božji autoritet zaista najbolji? Bio je to jedini poznati autoritet. Stvorena inteligentna bića imala su pred sobom samo dve mogućnosti izbora: (1) mogla su se osloniti na reč svoga Stvoritelja da je Njegova vladavina najbolja ili (2) su mogla preći pod vlast novog autoriteta i možda dokazati da je njihov Stvoritelj pogrešio.

Luciferova pitanja i konačna neposlušnost naterali su anđele da se odluče. Najviši anđeo Neba uputio je direktni izazov Stvoritelju. Odbacio je Božji moralni zakon i vladavinu. Izrazio je

sumnju u Božji karakter i pobude. Zahtevao je da se stvorenjima prizna pravo da budu nezavisna i slobodna od božanske kontrole. Zatim, proglasio je da je istovremeno iskazivanje božanske pravednosti i milosti nespojivo s Njegovom svetošću. Pošto nije uspeo da promeni mišljenje i ponašanje Lucifera i njegovih sledbenika, Bog je bio prisiljen da ih istera sa Neba i da im oduzme položaje. I tako je počeo veliki moralni sukob između Boga i Lucifera. Ovaj spor će se kasnije razvijati na areni ljudske istorije.

U toku narednih stoleća trajanja ovog sukoba na Zemlji, dve velike istine o autoritetu su bile stavljene na probu pred svim inteligentnim bićima u Božjem svemiru: (1) Vlast utemeljena na ljubavi je nesebična. Ona će uvek vladati u najboljem interesu svojih štićenika. Zakoni, zahtevi, ili ograničenja uvek će imati interese stvorenih bića na srcu, iako se to možda neće videti na prvi pogled. (2) Svaki drugi suprotni autoritet, po samoj prirodi stvari, mora da bude utemeljen na sebičnosti. Takav autoritet će na kraju krajeva izrabljivati i uništavati svoje podanike. On može da obećava mnogo, može čak naizgled dozvoliti svojim podanicima potpunu slobodu, ali se će na kraju pokazati da je rušilački delovao i potkopavao interese svojih podanika.

4. Pad Lucifera sa Neba

Četiri biblijska teksta neposredno potvrđuju da je Lucifer, zajedno sa svojim sledbenicima, bio prognan sa Neba:

a. Luka 10,18. Kada su se Sedamdesetorica – učenici koje je Isus obučio da mu pomažu u radu zajedno sa Dvanaesticom – vratila sa svoje prve misije, uzvikknula su oduševljeno: "Gospode, i đavoli nam se pokoravaju u ime tvoje!" (Luka 10,17) Isus im je odgovorio: "Ja videh Sotonu kako spade s Neba kao munja!" (Luka 10,18; doslovno: "Posmatrao sam Sotonu kako...!" – nesvršeno prošlo vreme)

Grčko nesvršeno prošlo vreme pruža pokretnu panoramu zbivanja. Isus je, možda u viđenju, posmatrao stvarno isterivanje Sotone sa Neba, zatim pad njegovog carstva tame pod udarcima svoje službe i službe svojih učenika, i na kraju konačnu propast demona koja će se dogoditi kao posledica pomiriteljske smrti koju će On pretrpeti na krstu.

b. Otkrivenje 12,7-9. "I posta rat na Nebu. Mihailo i anđeli njegovi udariše na aždahu, i bi se aždaha i anđeli njeni i ne nadvladaše i više im se ne nađe mesta na Nebu. I zbačena bi aždaha velika, stara zmija, koja se zove đavo i sotona, koji vara sav vasioni svet, i zbačena bi na zemlju, i anđeli njeni zbačeni biše s njom."

Nije ništa neobično da biblijski pisci spajaju dva posebna događaja i da ih prikazuju kao jedan. Na primer, Matej je zabeležio Isusovo izlaganje o drugom dolasku i izvršnoj fazi konačnog suda kao jedinstven događaj, iako se ovaj drugi događaj zbiva na kraju milenijuma – hiljadu godina posle prvog (Matej 25,31-32; Otkrivenje 20,11-15). I apostol Petar opisuje "dan Gospodnji" kao drugi dolazak, produžujući ga, međutim, sve do ponovnog stvaranja Zemlje (2. Petrova 3,10-13).

Moglo bi izgledati da isterivanje Sotone i njegovih anđela sa Neba, opisano u Otkrivenju 12, predstavlja sličan slučaj spajanja događaja, i da obuhvata prvobitno isterivanje sa položaja u nebeskim dvorima i kasnije duhovno zbacivanje Sotone s njegovog položaja prilikom Hristovog raspeća, s time da se drugom događaju posvećuje prvenstvena pažnja.

Dokaz da tekst opisuje i prvobitno, fizičko isterivanje Sotone nalazi se u činjenici da spominje ličnost Mihaila, koji se zajedno s anđelima koji su ostali verni Bogu bori protiv izazivača. Mihailo, čije ime znači "ko je kao Bog" i koji se u tekstu naziva "arhanđel", odbacio je uz jednostavan ukor Sotonin zahtev da dobije Mojsijevo telo i nastavio da izvršava svoj zadatak: da vaskrsava umrlog patrijarha (Juda 9). Taj sukob između Životodavca i đavola pokazuje da Mihailo nije nikakvo obično biće.

Iako je opisan kao starešina ili poglavar (arch) anđela, Biblija nagoveštava da je poglavar anđela ujedno i božanska Osoba – a ne stvoreni anđeo. Kada je Isus Navin izašao pred "vojvodu (jevrejski sar) vojske Gospodnje" (nebeskih anđeoskih četa), pao je na kolena i ukazao mu čast kao Bogu, jer je dobio naređenje: "Izuj obuću s nogu svojih, jer je mesto gde stojiš sveto!" (Isus Navin 5,13-15) Pošto je ljudima inače zabranjeno da obožavaju anđele, poglavar anđela je morao biti božanska Osoba (Otkrivenje 19,10; 22,8.9).

U Knjizi proroka Danila, Mihailo se spominje tri puta (Danilo 10,13.21; 12,1). U poslednjem tekstu opisan je kao "veliki knez" koji "brani tvoj narod" (Danilo 12,1). "Braniti", odnosno "zalagati se za nekoga", označava posredničku ulogu. Takva uloga se pripisuje jedino Isusu Hristu (1. Timotiju 2,5).

Pošto Mihailo, kao nebesko biće, ima sposobnost i vlast da vaskrsava iz mrtvih, pošto obavlja i posredničku službu, mnogi hrišćani veruju da se radi o Bogu Sinu, koji je tako opisan pre svog utelovljenja i da se upravo On, zajedno s lojalnim anđelima, borio protiv Lucifera i njegovih demona u ovom duhovnom i moralnom ratu i da je upravo On konačno isterao pobunjenike s Neba i oduzeo im njihove dotadašnje položaje. Oni su bili zbačeni "na Zemlju" (Otkrivenje 12,9). I zato, pojavljivanje Mihaila u ovom tekstu ukazuje da je prvobitno, fizičko isterivanje Sotone spojeno s kasnijim duhovnim padom koji je Sotona doživeo prilikom Hristove smrti, kada je potpuno razotkriven pred celim svemirom kao neprijatelj svake pravednosti.

c. 2. Petrova 2,4; JUDA 6. Zašto Bog nije uništio Sotonu i njegove sledbenike na kraju sukoba? Ovi tekstovi, koji govore o zbacivanju Sotone, kao da počinju davati i odgovor na ovo pitanje: "Jer kada Bog ne poštede anđela koji sagraše, nego ih metnu u okove mraka paklenoga (tartarus) i predade da se čuvaju za sud." (2. Petrova 2,4) "I anđele koji ne držaše svojega starešinstva nego ostaviše svoj stan čuva u večnim okovima pod mrakom za sud velikoga dana." (Juda 6)

Naša reč "pakao" (2. Petrova 2,4) ne nalazi se u grčkom originalnom tekstu. Ona se u našem prevodu pojavljuje kao tumačenje grčkog glagola "tartaroo", čije je doslovno značenje: "baciti u tartarus". Neznabožački Grci su smatrali da je tartar neko podzemno mesto na kojemu se kažnjavaju ljudi bačeni u njega. Glagol se pojavljuje samo jednom u Novom zavetu, ali je jasno da ga apostol Petar, kao hrišćanin, ne upotrebljava u njegovom neznabožačkom značenju. Služeći se ovim glagolom i dajući mu hrišćansko značenje, Petar svakako misli na ovu Zemlju, na koju su Sotona i njegovi demoni bili zbačeni (Otkrivenje 12,9).

Paralelni tekst u Judi na sličan način izražava misao da su pali anđeli bili odvojeni od svetlosti božanske prisutnosti i ograničeni na moralnu tamu ovoga sveta. "Tartarus", "okovi mraka", "večni okovi" – sve su to slikoviti izrazi koji ukazuju na ograničenja koja je Bog nametnuo ovim natprirodnim bićima. Da su ti pokvareni anđeli bili potpuno slobodni da deluju po svom nahođenju, oni bi odmah uništili i Zemlju i njene stanovnike u svojem ratu protiv Neba.

Moralni prostor u kojemu Sotona i njegovi demoni deluju predstavljen je kao područje tame. Oni su "upravitelji tame ovoga sveta (Efescima 6,12). Sotonino "carstvo" (Matej 12,26) je "vlast tamna" (Kološanima 1,13), koja se bori protiv Boga i Njegovog naroda. Isus je tu činjenicu priznao u Getsemaniji prilikom svog hvatanja: "Ali je sada vaš čas!" – rekao je onima koji su došli da ga zatvore. A onda je obelodanio silu koja je pokušavala da ga uništi kao "oblast (exousia – vlast) tame" (Luka 22,53).

Treba zapaziti da su aktivnosti palih anđela ograničene "večnim okovima pod mrakom za sud velikoga dana" (Juda 6). Ta činjenica pokreće važno pitanje: Zašto je neophodan taj period čekanja? Osim toga, ako su Otac, Sin i Sveti Duh

odlučili da unište "đavola i anđele njegove" (Matej 25,41), ako je planirana Hristova pomiriteljska smrt koja treba da dovede do osude Sotone i do njegovog uništenja (Jovan 12,31.32; Jevrejima 2,14), zašto se odlaže izvršenje te odluke?

Na temelju biblijskih činjenica možemo zaključiti da je razdoblje milosti, određeno palim anđelima, manifestacija Božjeg karaktera. Da bi pokazao svoju pravednost prema inteligentnim bićima koja je stvorio, Stvoritelj je morao da osigura dovoljno vremena da se samoljublje, sebičnost i prestupanje Njegove volje razvije i donese svoje rezultate, tako da sva slobodna bića mogu da odluče kome će služiti s potpunim razumevanjem posledica. I tako, kao što je apostol Pavle rekao za sebe i svoje saradnike, mi smo postali "gledanje (theatron - pozorište) i svetu i anđelima i ljudima" (1. Korinćanima 4,9) – ustvari, načela greha i pravednosti, sa svim svojim beskrajnim i sveobuhvatnim posledicama bila

su prikazana na pozornici načega sveta, naše Zemlje. Ova dva načela su se upustila u smrtnu borbu. A mi, stvorenja koja posmatraju, moramo odlučiti koji borac je u pravu . kojemu ćemo pokloniti svoje potpuno poverenje i svoju vernost. I tako, pred nama su predstavljene tajne "u koje i anđeli žele zaviriti" (1. Petrova 1,12).

5. Pad ljudskog roda

Slično anđelima, Adam i Eva su bili stvoreni ka oslobodna moralna bića. Zabrana da jedu plod s drveta poznanja dobra i zla stavio ih je na jednostavnu probu, omogućujući im da ostanu poslušni Bogu iz ljubavi ili da prekrše Njegovu volju, uzdižući svoju volju nasuprot Njegovoj. Kada je Sotona stao pred Evu preobučen u zmiju koja je ležala na granama drveta (Otkrivenje 12,9), imao je nameru da u njeno srce poseje seme sumnje u Božje poštenje , tako da se prevari i da prekrši Njegovu volju. Na Evino priznanje da mogu slobodno jesti sa svakoga drveta u vrtu osim sa toga jednoga koje ne smeju ni dirati ni jesti, Sotona joj je ubrizgao svoj otrov, lukavo napominjući: "Nećete vi umreti! Nego zna Bog da će vam se u onaj dan kada okusite s njega otvoriti oči pa ćete postati kao bogovi i znati šta je dobro i šta je zlo!" (1. Mojsijeva 3,4.5)

Eva je prihvatila Sotoninu laž i sumnju, brzo zaboravljajući sve što je znala o Bogu, svom Stvoritelju. Možda je pomislila: ukoliko su Božje pobude za zabranu sumnjive, tada ni Njegova pretnja smrću ne mora da bude istinita. Te pretpostavke su se brzo ukorenile u njenom umu i ona je odlučila da pokaže svoju nezavisnost – da provede i svoju volju i da bude neposlušna Božjoj zapovesti. Eva je uzabrala roda i pojela ga, a kasnije je nagovorila i Adama da se povede za njome (1. Mojsijeva 3,6).

Sotona je naveo Evu da razmišlja onako kako je razmišljala, ali je Adam sam odlučio, kada je saznao za Evinu odluku, da otvoreno prekrši volju svoga Stvoritelja (1. Timotiju 2,14). On očigledno nije prihvatio Evina gledišta o

problemu, ali je oklevao da izgubi ženu koju je voleo. Međutim, kao poglavar ljudskog roda, Adam je svakako odgovoran što je celo čovečanstvo stavio pod vlast greha (Rimljanima 5,12-19).

Kada se pad anđela uporedi s padom Adama i Eve, vidimo izrazitu sličnost. Oba grešna roda inteligentnih bića su posumnjale u (1) Stvoriteljev karakter i u (2) Njegove zapovesti. Posledica je bila (3) podizanje volje stvorenja nasuprot jasno izraženoj volji Stvoritelja. Greh – po svojoj srži – predstavlja zahtev da stvorenja budu nezavisna od Boga. Grešnik odbija da se podloži božanskom autoritetu, bez obzira da li se pobuna dešava na svemirskom nivou ili u okviru srca jednog pojedinca. Greh je isti i kod anđela i kod ljudi: samovoljno odbijanje pokornosti bilo kome osim sebi samome.

Pad ljudskog roda u greh uticao je na čoveka na mnogo načina: 1. Smrt je postala čovekov deo (1. Mojsijeva 3,19; Rimljanima 5,12); 2. Vlast nad Zemljom bila je prenesena na Sotonu. Za neko vreme Bog je dozvolio Sotoni da u ograničenoj meri vlada Zemljom; Biblija ga opisuje kao "boga ovoga sveta" i kao njenog vladara (2. Korinćanima 4,4.5; Jovan 12,31). Pad je kao posledicu imao i kvarenje ljudske prirode, svi aspekti – intelektualni, emocionalni, voljni - osetili su posledice greha (Jeremija 17,9; Efescima 4,18). Ukratko, Adamov greh otuđio je čoveka od Boga. Ljudi su postali Božji "neprijatelji" (Rimljanima 5,10) i "deca gneva" (Efescima 2,3), što znači, potpali su pod Božji sud. Karakteristika grešnika je protivljenje Božjem zakonu i Njegovom autoritetu (Rimljanima 8,7; Vidi Greh III. B. 1-4!).

D. Dodatna dimenzija Neba

Ljudskom rodu pad u greh nije doneo slobodu i nezavisnost. Moralni pad Adama i Eve omogućio je Sotoni da ovu Zemlju pretvori u svoj mostobran u borbi protiv Boga. Pali anđeli i pali ljudi ujedinili su se sada u pokvarenu alijansu protiv autoriteta Stvoritelja. I jedni i drugi su postali zli pošto su otpali od Boga.

U svojoj usmenoj osudi Sotone u obliku zmijske, međutim, Stvoritelj je dodao novu dimenziju velikom sukobu, osiguravajući sredstvo uz čiju pomoć čovek može da se oslobodi obaveza svoga grešnoga saveza sa Sotonom, ukoliko poželi da to učini. Bog je rekao Sotoni: "Još stavljam neprijateljstvo između tebe i žene, i između semena tvojega i semena njena!" (1. Mojsijeva 3,15)

Jevrejski pojam "neprijateljstvo" (ebah) ima značenje ličnog neprijateljstva ili mržnje među suparnicima. U svojoj borbi protiv Stvoritelja, Sotona je dozvolio da se u njemu razvije intenzivno neprijateljstvo prema Bogu i svakom aspektu Njegove vladavine. Sa druge strane, grešni čovek nije gajio nikakvu prirodnu mržnju protiv Sotone. U svom proglasu, koji smo upravo naveli, Stvoritelj je obavestio Sotonu da je upravo isadio takvo neprijateljsko držanje u srce palog čoveka.

Biblija nagoveštava da je taj novi elemenat ustvari božanska blagodat, što znači, delovanje Svetoga Duha na ljudsko srce. Njegova prisutnost i uticaj osposobiće grešnika da mrzi greh i da se otrgne ispod Sotonine kontrole. Isus je o ovoj istini razgovarao s Nikodimom: "Ako se ko ne rodi vodom i Duhom, ne može ući u carstvo Božje. Što je rođeno od tela, telo je; a što je rođeno od Duha, duh je. Ne čudi se što ti rekoh, valja vam se nanovo roditi. Duh diše gde hoće, i glas

njegov čuješ, a ne znaš otkuda dolazi i kuda ide; tako je i svaki čovek koji je rođen od Duha." (Jovan 3,5-8)

Sveti Duh, delujući preko savesti (Rimljanima 9,1), pokreće pripadnike ljudskog roda, pokušavajući da grešnike privuče Bogu. I dok osvedočava i obraća, On usađuje i neprijateljstvo prema zlu i ljubav prema pravednosti (Amos 5,14.15; Jevrejima 1,9). Ova značajna uloga Svetoga Duha – stvaranje neprijateljstva prema grehu i svakoj nepravdi – omogućuje oslobađanje od robovanja Sotoni.

E. Nebeski ciljevi

Padom Adama i Eve Sotona je zadobio, bar na prvi pogled, odlučujuću pobjedu u velikom sukobu. Ljudski rod, kao i mnoštvo anđela, otvoreno je odbacio Božji autoritet. Pobjuna, koja je započela na Nebu, proširila se i na ljudsku vrstu. Planeta Zemlja se sada pridružila pobuni i odvojila od Neba. Možda će se i druge vrste inteligentnih stvorenja priključiti buntovnicima?

Ali, širenje neposlušnosti nije Boga zateklo nesprenim. Moralna bitka je sada započela i plan spasenja – pripremljen u dalekoj prošloj večnosti – sada je bio oživljen. Razmatrajući njegove osnovne aspekte (Vidi I.A!), možemo prepoznati njegova četiri cilja:

1. Da se Božja vladavina, Njegov karakter i zakon operu od svih optužbi.
2. Da se zadobije i ponovo potvrdi vernost bezgrešnih inteligentnih stvorenja.
3. Da se osigura spasenje svih grešnika koji će se odazvati pozivu Neba da prihvate Stvoriteljevu milosrdnu upravu.
4. Da se unište Sotona i njegovi buntovni anđeli i nepokajani grešnici među ljudima, da se uklone sve posledice greha vraćanjem Zemlje u prvobitno stanje i obnavljanjem prvobitnog sklada u svemiru.

III. Veliki sukob na Zemlji – Stari zavet

A. Božanska inicijativa

U svojoj osudi Sotone – zmije – u Edemu, Stvoritelj je prvi put najavio dolazak Mesije – Otkupitelja koji će svojom pomiriteljskom smrću omogućiti spasenje pokajanim grešnicima i uništenje Sotone i njegovih zlih četa.

1. Obećanje

"Ono će ti na glavu stajati (smrtonosni udarac Sotoni-zmiji), a ti ćeš da u petu ujedati." (1. Mojsijeva 3,15) Isto onako kao što se pupoljak postepeno razvija, tako je ova tajansvena izjava u toku stoleća polako otkrivala svoje značenje, dok su se pojedinosti najavljivale preko proroka. Božjim sledbenicima je bilo rečeno da će se obećano ženino Seme pojaviti među Avramovim potomcima (1. Mojsijeva 12,3; 22,18; Galatima 3,16), potomcima njegovog praunika Jude (1. Mojsijeva 49,10) i kasnije među njegovim potomcima iz Davidove porodice (Psalam 89,20-37; Jeremija 23,5.6). Apostol Pavle govori Timotiju: "Opominji se Gospoda Isusa Hrista, koji usta iz mrtvih, od semena Davidova, po evanđelju mojemu!" (2. Timotiju 2,8)

2. Rituali prinošenja žrtava

Sasvim je očigledno da su rituali prinošenja žrtava uvedeni neposredno posle Adamovog i Evinog pada u greh da bi se u njima i njihovim potomcima sačuvala nada u obećanog Spasitelja (1. Mojsijeva 4,4; Jevrejima 11,4). Žrtve su predstavljale i simboličko sredstvo dobijanja

oproštenja greha na temelju grešnikove vere u Boga (Jevrejima 9,22), koji će poslati istinsko Jagnje da umre zastupničkom smrću za ljudske grehe (Jevrejima 10,4; Jovan 1,29).

Jednostavne žrtve patrijaraha (1. Mojsijeva 8,20; Jov 1,5), konačno su bile pretvorene u potpuno razvijen sistem prinošenja žrtava sa opunomoćenim sveštenicima i Svetilištem – prvo šatorom, a kasnije stalnim Hramom. Biblijski podaci ukazuju da je sistem bogoslužjenja u jevrejskom Svetilištu – kao i jednostavniji patrijarhalni sistem iz kojega je proizašao – bio oblikovan da simbolima i slikama propoveda "evanđelje" ili plan spasenja, onako kako je bio prvobitno uspostavljen u savetu Božanstva. Kao što pisac Poslanice Jevrejima kaže: "Jer je nama (hrišćanima) objavljeno (evanđelje) kao i onima (Izrailjcima)" (Jevrejima 4,2; Vidi Svetilište I!).

3. Proročki opisi

Kako su stolecā prolazila, maglovito simboličko ritualno predstavljanje pomiriteljske smrti i svešteničke misije mesijanskog Otkupitelja postajalo je sve jasnije nadahnutim, proročkim otkrivenjima (1. Petrova 1,10.11). Na primer, mesto Njegovog rođenja (Mihej 5,2), vreme Njegovo pojavljivanja i smrti (Danilo 9,24-27), zamišljena priroda Njegove smrti (Isaija 53), i Njegovo sveštenstvo (Psalam 110,1.4), sve je to postepeno bilo otkrivano prorocima.

4. Čuvanje i širenje istina o spasenju

Isprva je znanje o sebi Bog pokušavao da sačuva preko linije vernih patrijaraha i njihovih porodica (1. Mojsijeva 5; 11,10-32). Ali, kako se dužina ljudskog života naglo smanjila posle Potopa i ljudski rod se podelio na rase i rasejao po svoj Zemlji, Bog je odlučio da stvori sebi poseban narod od Avramovih potomaka (1. Mojsijeva 12,1.2), koji će imati ulogu Njegovih svedoka celom svetu.

Na Sinaju Bog je Avramove potomke organizovao kao narod. On je svojim izabranim svedocima poverio Bibliju – pisano otkrivenje svoje volje (Rimljanima 3,1.2), moralni zakon u obliku Deset zapovesti, prošireni sistem prinošenja žrtava i bogoslužjenja, i svoja obećanja (Rimljanima 9,4.5). On je ušao u zavetni odnos s tim narodom, obnavljajući s njime zavet sklopljen s Avramom i obećao: "I biću vam Bog i vi ćete biti moj narod!" (3. Mojsijeva 26,12)

Gospod je stavio Izrailja u Palestinu na most koji povezuje tri kontinenta (Evropu, Aziju i Afriku). "Ovo je Jerusalim koji postavih usred naroda i optočih ga zemljama." (Jezekilj 12,5) – rekao je Bog proroku Jezekilju. Po Božjem

planu trebalo je da Izrailj bude buktinja istine koja će sve narode privući Stvoritelju. Sam Bog je izjavio: "Jer će se dom moj zvati dom molitve svim narodima!" (Isaija 56,7) Gospod je želeo da svi narodi u svetu potraže Njegovu istinu u Njegovom Svetilištu i da onda kažu jedni drugima: "Hodite da idemo na goru Gospodnju, u dom Boga Jakovljeva, i učiće nas svojim putevima i hodićemo po stazama njegovim!" (Isaija 2,3)

B. Sotonin protivnapad

U Novom zavetu Sotona je opisan kao "duh koji sada radi u sinovima protivljenja" (Efescima 2,2). Iako se Sotona vrlo retko spominje u Starom zavetu, pokvarenost koja se u starozavetno doba pojavljuje na svim stranama, nemo svedoči o njegovoj prisutnosti i aktivnosti. On je nastavljao svoj sukob s Nebom u saradnji sa svojim novim saveznicima, grešnim pripadnicima ljudskog roda.

1. Pokvarenost u pretpotopno doba

U toku životnog veka prvih deset patrijaraha (1. Mojsijeva 5) stanovnici Zemlje su postali tako pokvareni da je Bog odlučio da se umeša.

"I Gospod, videći da je nevaljalstvo ljudsko veliko na zemlji i da su sve misli srca njihova svagda samo zle... a zemlja se pokvari pred Gospodom i napuni se zemlja bezakonja. I pogleda Bog na zemlju, a ona beše pokvarena, jer svako telo pokvari put svoj na zemlji." (1. Mojsijeva 6,5-12)

Da bi zaustavio ovo strašno zlo Bog je pustio na Zemlju sveopšti Potop i tako očistio planetu od dugovečnog roda oholih buntovnika. Poštedito je pravednog Noja i njegovu porodicu (2. Petrova 2,5) i tim ljudima poverio svoje istine blagodati i spasenja (Jevrejima 11,7), učinio ih svojim svedocima pred novim stanovnicima poslepotopnog sveta.

2. Razvoj neznaboštva i idolopoklonstva

Kao jedan od prvih koraka u svojoj borbi protiv Neba, Sotona je razvio sistem lažne religije, lažnog bogoslužnja, da bi njime zamenio obožavanje pravoga Boga i postigao da ljudi zaborave svoga Stvoritelja. Mi bismo ovu lažnu religiju mogli nazvati opštim imenom "paganstvo" ili neznaboštvo. Apostol Pavle objašnjava kako se ona pojavila kratko vreme posle pada u greh:

"Jer što se na njemu ne može videti, od postanja sveta moglo se poznati i videti na stvorenjima i njegova večna sila i božanstvo da nemaju izgovora. Jer kada poznaš Boga, ne proslaviš ga kao Boga niti mu zahvališ, nego zaludeš u svojim mislima i potamne nerazumno srce njihovo. Kad se građahu mudri, poludeš i pretvoriš slavu večnoga Boga u obličje smrtnoga čoveka i ptica i četveronožnih životinja i gadova. Zato ih predade Bog u željama njihovih srca u nečistotu, da se pogane telesa njihova među njima samima; koji pretvoriš istinu Božju u laž, i većma poštovaš i poslužiš tvar nego Tvorca, koji je blagosloven uvek. Amin! Zato ih predade Bog u sramne slasti; jer žene njihove pretvoriš putno upotrebljavanje u besputno. Tako i ljudi, ostavivši putno upotrebljavanje ženskoga roda, raspališ se željom svojom jedan na drugoga i ljudi s ljudima činjahu sram, i platu koja trebaš za prevaru njihovu primahu na sebi. I kao što ne marahu da poznaju Boga, zato ih Bog predade u pokvaren um da čine što ne valja." (Rimljanima 1,20-28)

Zajedno sa razvijanjem idolopoklonstva, Sotona je izopačivao i simboličke obrede prinošenja žrtava koje je Bog uspostavio posle Edema. I Stari i Novi zavet pokazuju da se iza paganskih oblika prinošenja žrtava kriju demonske ili đavolske sile (5. Mojsijeva 32,17.18; 1. Korinćanima 10,14-22).

3. Kvarenje prave religije

U razdoblju između naseljavanja Izrailjaca u Palestinu (petnaesto stoleće pre Hrista) i raspada njihove države posle najezde Vavilonaca (šesto stoleće pre Hrista), Sotona se istrajno trudio da pokvari pravu veru navodeći Izrailja da prihvati pagansko idolokoplonstvo (Psalam 106, 34-38). U toku tog razdoblja jevrejska duhovna istorija bila je istorija duhovnog uzdizanja i padanja, oživljavanja i kajanja, stalnog ponavljanja istih grešaka pod razornim uticajem okolnih neznabožičkih naroda.

Prilikom stupanja na presto četvrtog izrailjskog vladara Rovoama (oko 931. godine pre Hrista), narod se politički podelio u dva dela, u Severno carstvo od deset plemena i Južno carstvo od dva plemena. Zbog svog duhovnog propadanja, Severno carstvo je podleglo armijama Asiraca 722. godine pre Hrista i njegovi stanovnici su u nekoliko navrata bili preseljeni u druge bliskoistočne zemlje (2. Carevima 17,5.6). Oko stotinu i pedeset godina posle propasti Severa, Bog je na sličan način kaznio i Južno carstvo Jude, dozvoljavajući Vaviloncima pod Navuhodonosorom da ga

osvoje. Ova surova disciplinska mera – sedamdeset godina robovanja uz obećanje o povratku – zauvek je izlečila Judu od idolopoklonstva koje je kvarilo i slabilo odanost naroda pravome Bogu (2. Dnevnika 36,11-21).

Sotona je skoro uspeo da jevrejski narod dovede do potpune propasti, ali je u toku cele istorije Izrailjaca postojao verni Ostatak koji je svedočio o pravome Bogu (1. Carevima 19,18). U vremenima nacionalne veličine, kakva su bila vremena vladavine Davida i Solomuna, ime pravoga Boga bilo je slavljeno i objavljivano daleko izvan granica carstva (1. Carevima 4,29-34; 10,1-13.24). Kasnije u toku jevrejske istorije, za vreme propovedanja neodlučnog proroka Jone, stanovnici Ninive su bili navedeni da se pokaju i da priznaju pravoga Boga (Jona 3,1-10). Čak se i u vreme dugih godina vavilonskog robovanja i u toku prvih godina persijske vladavine nad Bliskim Istokom, pravi Bog naširoko poštovao zahvaljujući vernom svedočenju Danila i njegovih drugova (Danilo 2,47; 3,28.29; 6,25-27), Mardoheja i Jestire (Jestira 8,17), Zorobavelja i Isusa, sina Josedekova (Jezdra 1,1-5.7-11), Jezdre (Jezdra 7,11-16) i Nemije (Nemija 2,1-8).

4. Sotonske optužbe

Iako se Sotonine aktivnosti samo uzgredno spominju u Starom zavetu, dva važna teksta navode Sotonu po imenu. Njima je osvetljena druga strana Sotonine aktivnosti u velikom sukobu između dobra i zla.

a. Jov 1,6-12; 2,1-8. Jovovo iskustvo se zbilo izvan granica jevrejske kulture i očigledno u doba patrijaraha. Prognan iz svoje nebeske službe, Sotona je prigrabio vlast nad ovom Zemljom posle Adamovog greha. I tako se u Knjizi o Jovu Sotona pojavljuje u nebeskim savetima kao predstavnik i vladar ove Zemlje. "A jedan dan dođoše sinovi Božji da stanu pred Gospodom, a među njih dođe i Sotona." (Jov 1,6.7; 2,1)

U vezi s moralnim sukobom između Boga i Sotone, dve osnovne činjenice proističu iz Jovovog strašnog iskustva u patnjama: 1. Pošto je po Stvoriteljevoj mudrosti Sotoni i palim anđelima dozvoljeno da primenjuju i prikazuju načela sebičnosti, samoljublja i greha, i Božji verni sledbenici, zajedno s ostalima, mogu očekivati da će trpeti napade ovih neprijatelja svakog dobra, naravno, u okviru dozvoljenih granica (1. Korinćanima 10,13). 2. Međutim, lične patnje nisu uvek posledica ličnih greha; one mogu da budu i posledica direktnih Sotoninih napada, kao što je to bilo u Jovovom slučaju.

b. Zaharija 3,1-10. Pokajnički jevrejski izgnanici vratili su se iz vavilonskog robovanja u Palestinu pod političkim vodstvom Zorobavelja i duhovnim nadzorom prvosveštenika Isusa, sina Josedekova, verovatno u proleće 536. godine pre Hrista. Pokušali su da ponovo izgrade Hram i da obnove državu. Ali, protivljenje okolnih neznabožičkih naroda bilo je skoro neizdržljivo. U viđenju prorok Zaharija gleda prvosveštenika Isusa, sina Josedekova, odevenoga u "prljave haljine" – nekadašnje grehe naroda – kako stoji pred "anđelom Gospodnjim" i moli se za Gospodnje oprostjenje i blagodat tako da narod može ponovo da uspostavi svoju državnost.

I Sotona je opisan kako stoji uz njega i optužuje narod u ličnosti prvosveštenika zbog njegovih nekadašnjih greha, i kako se buni protiv Božje spremnosti na oprostjenje. Međutim, Gospodnji anđeo ukorava Sotonu i pokajanje prvosveštenika u ime naroda biva prihvaćeno. Prljave haljine su uklonjene i Bog mu daje prekrasne nove prvosvešteničke haljine. Božanska milost nadvladava Sotonine optužbe.

5. Sotona je skoro uspeo u svojoj nameri

Gospod je dozvolio surove disciplinske mere vavilonskog robovanja. Tim sredstvima je želeo da spase i očisti ostatak naroda koji će se onda vratiti u svoju postojbinu da pripremi svet za dolazak Mesije (Jeremija 24). U stvari, manje od 50 hiljada ljudi vratilo se pod Zorobaveljom (Jezdra 2,64.65), dok za drugu selidbu pod Jezdrom 457. godine pre Hrista nisu navedeni nikakvi brojevi, ali podaci ukazuju na mnogo manji broj povratnika (Jezdra 8). Veći deo Jevreja je odlučio da ostane u zemljama izvan Palestine u koje su ih preselili i naselili njihovi gospodari.

Nekoliko godina kasnije, u toku vladavine persijskog vladara Kserksa, biblijskog Ahasvera (486-465. pre Hrista), carev najistaknutiji dvoranin, Aman Agagej, planirao je da uništi sve Jevreje u celom carstvu u toku samo jednog jedinog dana (Jestira 3,8-15). Zahvaljujući Božjem providenju i zalaganju jevrejske carice Jestire zavera je bila osujećena. Još jednom je Sotonin pokušaj da učutka Jevreje kao Božje svedoke doživeo neuspeh.

IV. Veliki sukob na Zemlji – Novi zavet

A. Nadmoćno providenje

Izrailjski narod je najvećim delom propustio da odigra ulogu Božjeg svedoka i da tako pripremi svet za dolazak obećanog Otkupitelja. Međutim, Božja "večna namera" (Efescima 3,11) ne poznaje poraz. Uprkos neverstvu ljudskih oruđa, Bog je nastavio da ostvaruje plan spasenja. U toku daljeg razmatranja, pratićemo napredovanje dela istine u sukobu sa Sotonom.

1. Sve čvršći centralni položaj Biblije

Neopterećeni pokušajima da postignu političku autonomiju, Judejci su posle povratka iz vavilonskog ropstva mogli da se svesrdnije posvete proučavanju Božje volje otkrivene u svetim spisima. Oko 80 godina posle povratka prvih izgnanika u Palestinu, "Jezdra sveštenik, književnik vešt zakonu Boga nebeskoga" (Jezdra 7,11.12) stigao je u Hanan s naređenjem persijskog vladara Artakserksa I. (Jezdra 7,11-26). "Jer Jezdra beće upravio srce svoje da istražuje zakon Gospodnji i da ga izvršuje i da uči Izrailja uredbama i zakonima." (Jezdra 7,10) Zajedno sa Nemijom, koji mu se kasnije pridružio kao carski namesnik, Jezdra je poveo narod ponovnom posvećenju pravome Bogu, osnivajući pokret vraćanja Bibliji (Nemija 8-10).

Iako je ta inicijativa kasnije bila opterećena učenjima rabina, posedovanje svetih spisa i pristup Božjoj pisanoj Reči predstavljali su jednu od cenjenih prednosti judaizma. Apostol Pavle zato kaže: "Šta je, dakle, bolji Jevrejin od drugih ljudi? ... Mnogo, svakojako! Prvo, što su im poverene reči Božje!" (Rimljanima 3,1.2)

2. Rasejanje – dijaspora (Jovan 7,35)

U toku nekoliko stoleća međuzavetnog razdoblja, došlo je do širokog, dobrovoljnog rasejanje Jevreja po zemljama Mediteranskog područja. Umerene procene govore o četiri miliona Jevreja na području Rimske imperije izvan Palestine, oko tri miliona u samoj Palestini i oko jedan milion u zemljama nekadašnjeg izgnanstva izvan Rimske imperije. Nastanak dijaspore doveo je do dve važne pojave u okviru jevrejskog naroda izvan Palestine: (1) do osnivanja sinagoga gde god su

se deseterica jevrejskih muškaraca mogla okupljati i (2) do prevoda jevrejske Biblije na grčki jezik (Septuaginta – treće i drugo stoleće pre Hrista).

3. Jevrejska misija

Između 50. godine pre Hrista i 70. godine posle Hrista jevrejska misija je cvetala u Rimskoj imperiji. Hiljade neznabožaca su dolazile u sinagoge. Jevrejsko naglašavanje monoteizma i visokih moralnih merila moralnog zakona imalo je veliku privlačnu moć. Mnogi od njih su postajali prozeliti, prihvatili su jevrejsku veru, ali je većina ipak oklevala da prihvati obrezanje i druge elemente jevrejske tradicije. Ovi posetioci sinagoga su se tehnički delili na one "koji se boje Boga" (Dela 10,1.2; 13,16.26), i na one "koji služe Bogu" (Dela 16,14; 18,7). Prema tome, kada je apostolu Pavlu i drugim hrišćanskim Jevrejima bilo dozvoljeno da govore u sinagogama (Dela 13,15), obraćali su se dvema osnovnim grupama ozbiljnih vernika: "Ljudima Izrailjcima" – Jevrejima i "Onima koji se boje Boga" – neznabožačkim obraćenicima (Dela 13,16). Brzo rasteenje hrišćanstva u Rimskoj imperiji moglo se pripisati, u velikoj meri, ovoj velikoj grupi neznabožaca – koji su već bili upoznati s osnovnim biblijskim istinama, jer su proučavali grčki prevod Biblije, Septuagintu – i koji su u Isusu Hristu videli Mesiju, ispunjenje velike nade jevrejskih vernika. Na taj i na mnoge druge načine, Bog je uspeo da prevlada neverstvo Jevreja i neznanje neznabožaca i da pripremi svet za najveći događaj u istoriji: za utelovljenje i službu Boga Sina (1. Timotiju 3,16).

B. Prvi Hristov dolazak

Biblija prvi Hristov dolazak i s njime povezane događaje smatra vrhuncem velikog sukoba između dobra i zla. Sotona je pobeđen i osuđen na krstu, potvrđen je plan spasenja grešnog čovečanstva, učinjeno pomirenje za grehe, uzdignut i opravdan Božji karakter i Njegov moralni zakon. Bog je pobedio. Bitke koje se i dalje vode služe zato da se u još većoj meri ispolji prava priroda pobune i da se još potpunije pokažu na delu osnovna sukobljena načela. Novi zavet opisuje Sotonine neumorne napore da spreči Hristovu misiju, da oslabi Njegov uticaj u narodu, i da ga ubije, ako ikako bude moguće.

1. Hristova pobeda najavljena preko proroka

U mnogostranom proročanstvu u Otkrivenju 12 simbolički je predstavljena Sotonina vruća želja da uništi Hrista. U viđenju apostol vidi "ženu odevenu u Sunce" (simbol Božjeg naroda, Isaija 54,5.6; Jeremija 6,2) koja upravo treba da rodi dugočekanog Spasitelja (Otkrivenje 12,1.2). Užasnut posmatra kako "velika crvena aždaha, koja imaše sedam glava i deset rogova, i na glavama njenim sedam kruna" zauzima položaj pred ženom "da joj proždere dete kada se rodi" (Otkrivenje 12,3.4). Žena konačno rađa "muško, sina, koji će pasti sve narode palicom gvozdеноm" (podatak koji "dete" identifikuje kao Hrista, Otkrivenje 19,11-16). Pre nego što aždaha ((Sotona, Otkrivenje 12,9) uspe da uhvati dete, ono "bi uzeto k Bogu i k prestolu njegovu" (Otkrivenje 12,5).

I tako, širokim potezima proročki simbolizam ukazuje na Sotonine pokušaje da uništi Hrista prilikom Njegovog rođenja (Matej 2,1-18). Proročanstvo ne nagoveštava izričito Hristovu smrt u vreme prokuratora Pilata, ali ipak govori o posledicama tog žalosnog događaja. Viđenje

naglašava činjenicu da je Hristos svojim utelovljenjem i stupanjem na Sotoninu teritoriju (ovu Zemlju) postao pobednik nad demonima, a ne njihova žrtva.

2. Hristova pobeda nad iskušenjima

U toku svoje zemaljske službe Isus je prvi sukob sa Sotonom imao neposredno posle službenog preuzimanja svoje mesijanske misije prilikom krštenja (Matej 3,13-17; Dela 10,38). U toku četrdesetdnevnog posta, Isus se u razgovoru sa Ocem pripremao za svoju kratku, ali napornu misiju. U tom trenutku, Sotona je suočio Spasitelja s tri vrlo oštra iskušenja, sračunata da ga odvrate od Njegove misije (Matej 4,1-11). Sva tri su u stvari imala isti cilj: da raspire sumnju i nepoverenje u nebeskog Oca i u Njegov plan za spasenje sveta. U jednom trenutku, Sotona je drsko predložio da će Hristu prepustiti "sva carstva ovoga sveta i slavu njihovu" (svakako bez patnji na Golgoti!), "ako padne i pokloni mu se" (Matej 4,8.9). Svaku lukavo zamišljenu probu Isus je odbacivao svedočanstvom Biblije (Matej 4,4.7.10). Konačno, Hristos je oterao drskog kušača rečima: "Idi od mene, Sotono!" (Matej 4,10) Iako je tada Sotona otišao, stalno se vraćao da kuša Spasitelja u toku cele Njegove zemaljske službe (Luka 4,13).

3. Hristove svakodnevne pobede nad demonima

Anđeli koji su zajedno sa Luciferom ili Sotonom bili isterani sa Neba u Novom zavetu se obično nazivaju demonima, đavolima ili nečistim duhovima. Demoni, koje je Isus isterivao iz bolesnika opsednutih nečistim duhovima, obično su priznavali Njegov pravi identitet, nazivali su ga Sinom Boga najvišega (Marko 3,11.12; Luka 4.33-35.41). Jednom prilikom su demoni, govoreći preko dvojice opsednutih, osporavali Hristovo pravo da leči njihove žrtve: "Šta je tebi do nas, Isuse, sine Božji? Zar si došao amo pre vremena da mučiš nas?" (Matej 8,29) Demoni su, dakle, svesni da je njihovo uništenje sigurno (Matej 25,41). Njihov neuspeh da obeshrabre Hrista i da narod odvrate od Njega svedočili su o Njegovoj konačnoj pobedi i njihovoj sigurnoj propasti.

4. Hristova višestruka pobeda na krstu

Hristos je predvideo da će se nekoliko ciljeva Njegove misije ostvariti Njegovom smrću. "A Isus odgovori im, govoreći: dođe čas da se proslavi Sin čovečji. Zaista, zaista vam kažem, ako zrno pšenično padnuvši na zemlju ne umre, onda jedno ostane, ako li umre, mnogo roda rodi." (Jovan 12,23.24) Navešćemo četiri od najvažnijih "rodova" Isusove smrti:

a. Osiguran sud protiv Sotone. Jedan od ciljeva Hristove misije bilo je uništenje Sotone (Jevrejima 2,14). Isus je objasnio Grcima kako će Njegova smrt učiniti da se ostvari taj cilj: "Sada je sud ovome svetu, sada će biti isteran knez ovoga sveta napolje. I kada ja budem podignut od zemlje, sve ću privući k sebi!" (Jovan 12,31.32)

Demonska bića su zajedno s ljudima učestvovala u raspeću. Isus je to objavio kada je rekao mnoštvu u Getsemaniji: "Ali je sada vaš čas i oblast tame!" (Luka 22,53) Ovim rečima Isus je neposredno ukazao na Sotonu i njegove demonske čete koji su ga progonili u toku cele Njegove službe i očajnički pokušavali da ga navedu na greh ili na odbacivanje božanskog plana. Iako je

Hristos bio potpuno svestan Sotoninog učešća u svojoj smrti, rekao je: "Jer ide knez ovoga sveta i u meni nema ništa!" – odnosno "nema sile nadamnom!" (Jovan 14,30)

Kod krsta je ovaj pokvareni Božji protivnik razotkriven i osuđen u očima svih vernih anđela i stanovnika bezgrešnih svetova. "Sud" na Golgoti i isterivanje Sotone (Jovan 12,31) ne odnose se na konačni, eshatološki sud na kraju vremena (Dela 17,31). Umesto toga, ovaj "sud" se odnosi na osudu koju su nad Sotonom u vreme Hristove smrti izrekla sva verna bića u svemiru i sam Bog. Kod krsta, Sotona se zajedno sa svim ostalim demonima, pokazao u pravoj svetlosti kao buntovnik i ubica. Možemo pretpostaviti da je svaki trag samilosti prema Luciferu i njegovim idejama koji je još zaostao u mislima nebeskih bića bio zauvek izbrisan. Sotona je, da tako kažemo, stajao na optuženičkoj klupi i doživeo osudu svih svojih nekadašnjih prijatelja.

b. Plan spasenja potvrđen. Hristova pomiriteljska smrt, koja je dovela do odbacivanja svih Sotoninih zahteva, istovremeno je potvrdila Božji plan spasenja. U viđenju (Otkrivenje 12), apostol Jovan je čuo "glas veliki na nebu koji govori: sad posta spasenje i sila i carstvo Boga našega i oblast Hrista njegova; jer se zbaci opadač braće naše, koji ih opadaše pred Bogom našim dan i noć... zato veselite se nebesa i vi koji živite na njima. Teško vama koji živite na zemlji i moru, jer đavo siđe k vama i vrlo se rasrdio, znajući da vremena malo ima." (Otkrivenje 12,10-12)

Kada je Spasitelj umro za "grehe naše i ne samo naše, nego i svega sveta" (1. Jovanova 2,2), tada, ali ne i pre toga, Nebo je moglo da objavi: "Sada dođe spasenje!" (Grčki arti). Na Golgoti je božansko obećanje postalo stvarnost. Tada je potvrđen plan spasenja, ali i Božje carstvo blagodat i Hristova vlast da pokloni večni život svim grešnicima koji se kaju (Jovan 17,2).

c. Obavljeno pomirenje za grehe ljudi. Iako Hristova pomiriteljska smrt ima kosmičko značenje, jer je razrešila sporna pitanja u velikoj borbi između Boga i Sotone, ona ima i sasvim lično značenje za svakog pojedinačnog grešnika (Galatima 2,20). Hristova smrt je osigurala zameničko, legalno pomirenje za sve grešnike (1. Jovanova 2,2). "Jer onoga koji ne znadijaše greha nas radi učini grehom da mi budemo pravda Božja u njemu." (2. Korinćanima 5,21)

Sam Hristos je bio bezgrešan, ali su prema planu spasenja gresi ljudskog roda bili pripisani Njemu, tako da je On u skladu s pravilima božanskog suda umro kao nosilac naših greha. I tako se na delu pokazala božanska ljubav koja pokajane grešnike privlači Bogu (1. Jovanova 4,10). Biblija na mnogo mesta jasno govori o Hristovoj zameničkoj smrti umesto nas: "I Gospod pusti na nj bezakonje svih nas", "I sam će nositi nezakonja njihova!", "I sam nosi grehe mnogih!" (Isaija 53,6.11.12) "Koji grehe naše sam iznese na telu svojem na drvo!" (1. Petrova 2,24); "Jer i Hristos jedanput za grehe naše postrada, pravednik za nepravednike!" (1. Petrova 3,18) ; "Hristos je nas iskupio od kletve zakonske postavši za nas kletva, jer je pisano: proklet svaki koji visi na drvetu!" (Galatima 3,13) Jasno je šta apostol želi da kaže u ovom poslednjem stihu. Kao grešnici, pripadnici ljudske porodice su pod prokletstvom/osudom Božjeg zakona i nalaze se na optuženičkoj klupi Neba. Međutim, Hristos je dragovoljno prihvatio obaveze zbog naših greha i umesto nas podneo zakonske posledice koje iz njih proizlaze. Na Golgoti preuzeo je na sebe božansku kaznu za greh (Vidi Hristos II.A.9.D!)

d. Uzdignut moralni zakon i Božji karakter. U početku je Lucifer posumnjao u neophodnost Božjeg zakona i u pobude iz kojih On zahteva poslušnost zakonu. Da je zakon mogao da bude ukinut ili na bilo koji način promenjen, onda greh – kršenje njegovih propisa, 1. Jovanova 3,4 – ne bi ni postojao i ne bi postojala ni potreba da Hristos umre za grehe ljudi. Međutim, sam Božji zakon je bio odraz božanskog, nepromenljivog karaktera i nije mogao da bude promenjen.

Da bi odgovorio na izazov, Bog je prihvatio da podnese kaznu koju je sam propisao za greh – smrt. Uz pomoć utelovljenja, Bog Sin – Stvoritelj – preuzeo je našu ljudsku prirodu da bi Njegov život – i više nego dovoljan da zameni živote svih stvorenih ljudi – mogao da bude položen za pomirenje svih greha svih ljudi. Na taj način je Hristova smrt uzdigla vrednost moralnog zakona – izraženog za ljude u obliku Deset zapovesti – i pokazala da Bog može da bude i pravedan i milosrdan po karakteru. Apostol Pavle je ovako objasnio značenje krsta: "Kojega postavi Bog očišćenje verom u krvi njegovoj da pokaže svoju pravdu oprostjenjem predašnjih greha; u podnošenju Božjemu, da pokaže pravdu svoju u sadašnje vreme da je on pravedan i da pravda onoga koji je od vere Isusove." (Rimljanima 3,25.26; Jevrejima 9,15)

C. Sotonski napadi na Crkvu

Kao što je iskvario veru Izrailjaca, Sotona je pokušao da iskvari i veru Hristove Crkve. Apostol Pavle opominje: "A Duh razgovetno govori da će u poslednja vremena odstupiti neki od vere, slušajući lažne duhove i nauke đavolske." (1. Timotiju 4,1)

1. Kvarenje doktrina

U prisutnosti nekih crkvenih starešina apostol Pavle je objasnio kako će se otpad pojaviti u krilu hrišćanske Crkve. "Jer ja ovo znam da će po odlasku mome ući među vas teški vuci koji neće štedeti stada, i između vas samih postaće ljudi koji će govoriti izvrnutu nauku da odvrćaju učenike za sobom. Zato gledajte!" (Dela 20,29-31) I apostol Petar je ukazao na istu opasnost: "Kao što će i među vama biti lažnih učitelja, koji će uneti jeresi pogibli!" (2. Petrova 2,1) Oko četvrt stoleća posle njih pisao je i apostol Jovan: "Kao što čujete da će doći antihrist, i sada mnogi antihristi postaše... od nas iziđoše." (1. Jovanova 2,18.19)

Ova pokvarenost, nastala pod uticajem sotonskih sila, na kraju će dovesti do podela i neviđenih proronstava. Apostol Pavle ponovo upozorava unapred na posledice budućeg otpada pre Hristovog drugog dolaska: "Za dolazak Gospoda našega Isusa Hrista u za naš sastanak u njemu ... da vas niko ne prevari nikakvim načinom, jer neće doći dok ne dođe najpre otpad (grčki apostasia, otpad), i ne pokaže se čovek bezakonja, sin pogibli, koji se protivi i podiže više svega što se zove Bog ili se poštuje, tako da će on sesti u crkvi Božjoj kao Bog, pokazujući sebe da je Bog." (2. Solunjanima 2,1-4).

Apostol ovde ne govori o jevrejskom Hramu za koji mnogi hrišćani misle da će biti ponovo podignut u Jerusalimu u naše doba. Umesto toga, on opisuje otpad koji će se konačno razviti u krilu hrišćanske Crkve i pokušati da se posluži božanskim autoritetom, vladajući vernicima. U Novom zavetu Crkva se obično naziva Božji Hram (1. Korinćanima 3,11.16.17; 2. Korinćanima 6,16; Efescima 2,19-22; 1. Petrova 2,4.5). Ovaj organizovani otpad će ostati u Crkvi sve do Hristovog drugog dolaska (2. Solunjanima 2,5-8). Hrišćani su uglavnom identifikovali "čoveka

bezakonja" (2. Solunjanima 2,3,4) kao istu silu koju proročanstva u Danilu i Otkrivenju nazivaju "malim rogom" (Danilo 7,8) ili "zverju sličnoj risu" (Otkrivenje 13,1-10).

2. Progonstvo Crkve

Sotona je prvo pokušao da uništi prvu Crkvu progonstvima; do izopačenja doktrina je došlo tek kasnije. Jevrejska progonstva su započela posle Pedesetnice u Jerusalimu i to pretnjama (Dela 4,21), zatim su se pojačala bacanjem u tamnicu i bičevanjem nekih apostola (Dela 5,40). Kamenovanje Stefana (Dela 6,8-15; 7) dovelo je do oštrijih i sistematičnijih pokušaja da se hrišćanska vera obori nastojanjima Savla iz Tarsa (Dela 8,1-4; 1. Timotiju 1,12.13). Iako je Irod Agripa I. nešto kasnije pogubio Jakova i pokušao da to isto učini i Petru (Dela 12,1-4), rimska vlast izvan Palestine u početku se uglavnom nije negativno odnosila prema Crkvi. Rimske vlasti su možda smatrale hrišćanstvo samo ogrankom judejske vere, koja je bila dozvoljena. Građanska politika prema hrišćanima počela je da se menja tek posle Neronovih optužbi protiv hrišćana u vezi sa paljenjem Rima 64. godine posle Hrista.

Međutim, proročanstva Danila i Otkrivenja – ali i samog Isusa (Matej 24,21.22) – nagoveštavala su talase proronstava mnogo oštrijih od onih koje su preduzimale jevrejske ili rimske vlasti. Obratimo ponovo pažnju na značajno proročanstvo u Otkrivenju 12: "A kada vide aždaha (Sotona) da zbačena bi na zemlju, gonjaše ženu (simbol Božjeg naroda) koja rodi muško. I ženi biše dana dva krila orla velikoga da leti u pustinju na svoje mesto, gde će se hraniti vreme, vremena i pola vremena, sakrivena od lica zmijina. I ispusti zmija za ženom iz usta svojih vodu kao reku, da je utopi u reci. I pomože zemlja ženi, i otvori zemlja usta svoja i proždre reku koju ispusti zmija iz usta svojih." (Otkrivenje 12,13-16)

Ranije u ovom istom proročanstvu nalazimo sličnu izjavu: "A žena uteče u pustinju gde imaše mesto pripravljeno od Boga, da se onde hrani hiljadu i dvesta i šezdeset dana." (Otkrivenje 12,6)

Razdoblje u toku kojega je Sotona pokušavao da uništi Crkvu trajalo je mnogo stoleća posle Hristovog uznesenja. Ono je spomenuto sedam puta u proročanstvima Danila i Otkrivenja u vezi sa progoniteljskom ulogom malog roga i zveri slične risu i pojavljuje se u tri različita oblika: (1) kao vreme, dva vremena i pola vremena ili 3 i po proročke godine (Danilo 7,25; 12,7; Otkrivenje 12-14); (2) kao četrdeset i dva meseca (Otkrivenje 11,2; 13,5); i (3) i kao hiljadu i dvesta i šezdeset dana (Otkrivenje 11,3; 12,6). Sva tri oblika – tri i po godine, četrdeset i dva meseca i hiljadu i dvesto šezdeset dana – označavaju isto vremensko razdoblje. U skladu sa historicističkim načelom tumačenja apokaliptičkih tekstova, simbolički dan označava jednu stvarnu godinu. Prema tome, proročanstva se bave razdobljem od 1260 godina trajanja rata protiv svetih (Vidi Apokaliptički II.D!).

D. Sukob u mikrokosmosu

Doktrina o spasenju (po Pavlovoj terminologiji opravdanje, posvećenje i proslavljanje) verom u zasluge Isusa Hrista i Njegove preobražavajuće blagodati (Vidi Spasenje III!) takođe je opisana kao moralni sukob između Boga i Sotone. Adamov pad je doveo do izopačenja njegove prirode i prirode njegovih potomaka (Vidi II.C.5!). Neprijateljstvo, koje je Bog stavio između Sotone i ljudskog roda, razvija se delovanjem Svetoga Duha na čovekovu savest (Vidi II.D!). Ovo stanje

stvara u ličnosti svakoga čoveka mikrokosmos istog moralnog sukoba koji se vodi i na kosmičkom nivou. Zapazite šta želi da naglasi sledeći tekst: "Jer telo želi protiv duha, a duh protiv tela; a ovo se protivi jedno drugome, da ne činite ono što hoćete!" (Galatima 5,17) "Jer telesno mudrovanje smrt je, a duhovno mudrovanje život je i mir. Jer telesno mudrovanje neprijateljstvo je prema Bogu, jer se ne pokorava zakonu Božjemu niti može. A koji su u telu ne mogu Bogu ugoditi." (Rimljanima 8,6-8) "Nego svakoga kuša njegova slast, koja ga vuče i mami. Tada zatrudnevši slast, rađa greh, a greh učinjen rađa smrt." (Jakov 1,14.15)

Apostol Pavle je shvatio da njegova telesna priroda ima vrhovnu vlast nad njime, i zato traži izbavljenje: "Ja nesretni čovek! Ko će me izbaviti od tela (telesnost koja upravlja njime) smrti ove?" On sam odgovara na svoje pitanje, pun radosne sigurnosti: "Zahvaljujem Bogu svojemu kroz Gospoda svojega Isusa Hrista!" (Rimljanima 7,24.25)

Iako Novi zavet mnogo više od Starog zaveta može da kaže o unutrašnjem pojedinačnom sukobu čoveka, ni Stari zavet ne prećutkuje ovaj problem: "Učini mi, Bože, čisto srce i duh prav ponovi u meni. Nemoj me odvrgnuti od lica svojega, i Svetoga Duha svojega nemoj uzeti od mene!" (Psalam 51,10.11)

Bog je obećao pokajničkim povratnicima iz Vavilona: "I daću vam novo srce i nov ću duh metnuti u vas, i izvađiću kameno srce iz tela vašega i daću vam srce mesno. I duh svoj metnuću u vas, i učiniću da hodite po mojim uredbama i zakone moje da držite i izvršujete." (Jezekilj 36,26.27)

Na sličan način i Novi zavet onima koji prime Hrista kao svog Spasitelja i Gospoda (Jovan 1,12) obećava oprostjenje greha (1. Jovanova 1,9), posinaštvo u Božju porodicu (1. Jovanova 3,1.2), promenjeno srce (Jovan 3,5-8;; 2. Korinćanima 5,17) i večni život (1. Jovanova 5,11.12). U obećanju o novom zavetu Bog je nagovestio da će upisati svoj zakon u svako srce (Jevrejima 8,10), tako da se vernik radovati iz celog srca da izvršava volju nebeskog Oca (Psalam 40,8). Ovaj celi proces (postajanja Božjim sledbenikom) ima kao posledicu vernikovo oslobaćanje "od vlasti tamne" – područja pod Sotoninom vladavinom- i prelazak u "carstvo sina ljubavi svoje" (Kološanima 1,13).

Međutim, kada pokajani grešnik prihvati Hrista kao svog Spasitelja i Gospoda "rat" se ne završava. U nekim oblastima postojanja lična borba se i pojačava. Sotona se stalno trudi da nas prevvari, kaže apostol, ali "mi znamo šta on misli" (2. Korinćanima 2,11)! U skladu s time, vernik je pozvan da razvije duhovnu snagu za borbu sklapajući usku zajednicu sa Bogom: "A dalje, braćo moja, jačajte u Gospodu i u sili jačine njegove. Obucite se u sve oružje Božje, da biste se mogli održati protiv lukavstva đavolskoga, jer nas rat nije s krvlju i s telom, nego s poglavarstvima... s duhovima pakosti ispod neba. Toga radi, uzmite sve oružje Božje, da biste se mogli braniti u zli dan, i svršivši sve održati se!" (Efescima 6,10-13)

I drugi apostoli upućuju slične opomene: "Budite trezni i pazite, jer suparnik vaš, đavo, kao lav ričući hodi i traži koga da proždere. Branite se od njega tvrdom u veri!" (1. Petrova 5,8.9) "Pokorite se, dakle, Bogu, a protivite se đavolu i pobećiće od vas!" (Jakov 4,7) U krajnjoj liniji, jedina sigurnost vernika krije se u svakodnevnom posvećivanju Bogu – svakodnevnom pokoravanju volje nebeskom Ocu Hristovim posredovanjem. Apostol Pavle savetuje vernicima:

"Tako, dakle, i vi držite sebe da ste mrtvi grehu, a živi Bogu u Hristu Isusu, Gospodu našem!" (Rimljanima 6,11) ili, kako glasi tekst u originalu: "Nastavite, dakle, da sebe smatrate mrtvima grehu, i nastavite da sebe smatrate živima Bogu u Isusu Hristu!" Život vernika bi se mogao pravilno opisati kao povremena bitka. Ponekad bi se mogao nazvati: "Bitka i marš, bitka i marš!" Ali, posle krsta, bitka se vodi protiv pobeđenog neprijatelja, koji se može poslužiti jedino taktikom odugovlačenja.

V. Sukob završen

Posle isteka 1260 godina, u toku kojih je Sotona povremeno, ali neumorno progonio Crkvu (Vidi IV. C.2!), započinje Danilovo proročko opisivanje "vremena posletka" (Danilo 11,33-35; 12,4). Terminologija ukazuje na razdoblje koje će se produžiti sve do kraja vremena milosti. Pri kraju tog razdoblja, Sotona će pokrenuti svoj konačni napad protiv Božjeg naroda. "I razgnevi se zmija na ženu i otide da se pobije s ostatkom semena njena koje drži zapovesti Božje i ima svedočanstvo Isusa Hrista." (Otkrivenje 12,17) Kako se se razvijati ovaj poslednji sukob ukratko je opisano u Otkrivenju 13 i 14.

A. Konačna borba

Apokaliptičko proročanstvo posebno opisuje dve zemaljske sile koje će na Sotoninoj strani učestvovati u konačnom sukobu.

1. Zver slična risu (Otkrivenje 13,1-10)

Ovaj novozavetni složeni simbol, koji sadrži delove tela četiri životinje iz Danilovog viđenja (Danilo 7), može se pravilno identifikovati kao verskopolićka sila simbolički prikazana rogom sa očima i ustima čoveka na Danilovoj četvrtoj zveri (Danilo 7,8). Za obe je rečeno da ratuju protiv Božjeg naroda (Danilo 7,21; Otkrivenje 13,7) u toku istog određenog vremenskog razdoblja, 1260 godina (Danilo 7,25; Otkrivenje 13,5). Međutim, novozavetni simbolički opis dodaje i važne pojedinosti.

Prvo, proročanstvo opovrgava navodnu smrt od "smrtne rane" na jednoj od njenih glava pri kraju razdoblja od 1260 godina (Otkrivenje 13,3). To ranjavanje je opisano i kao "zarobljeništvo" i kao ubistvo "nožem" (Otkrivenje 13,10.14). Drugo, proročanstvo nagoveštava i oživljavanje i ponovno javljanje života i autoriteta zveri. "I rana smrti njene izleči se. I čudi se sva zemlja iza zveri ... i pokloniše se zveri, govoreći: ko je kao zver? I ko može ratovati s njome?... I pokloniše joj se svi koji žive na zemlji." ((Otkrivenje 13,3.4.8) Prema tome, zver slična risu je spremna da obavlja svoju ulogu "u vremenu posletka".

2. Zver sa dva roga (Otkrivenje 13,11-17)

Kada zver slična risu bude ranjena i odvedena u zarobljeništvo (Otkrivenje 13,3.10), pojavljuje se nova zver. "I videh drugu zver gde izlazi iz zemlje i imaše dva roga kao u jagnjeta, i govoraše kao aždaha." (Otkrivenje 13,11) Vreme njenog pojavljivanja (u vreme kada je ranjena prva zver), mesto njenog nastanka (iz zemlje umesto iz mora), i njeni rogovi kao u jagnjeta služe kao karakteristične oznake ove sile. Njen govor – kao aždaha – ukazuje na njenu konačnu,

progoniteljsku prirodu. U jednom kasnijem proročanstvu, ova ista sila je obeležena kao "lažni prorok" (Otkrivenje 19,20).

U nekoliko stihova proročanstvo opisuje kako će Sotona upotrebiti ove dve sile da nametne teško tlačenje i progonstvo Božjem narodu. Da ukratko navedemo biblijske činjenice o tome:

- a. Druga zver – zver sa dva roga – služeći se svom vlašću prve zveri, "učini da zemlja i koji žive na njoj pokloni se prvoj zveri" (Otkrivenje 13,12).
- b. Druga zver, služeći se neobičnim čudima, "vara one koji žive na zemlji" i zapoveda im "da načine ikonu zveri" (Otkrivenje 13,13.14), odnosno ona određuje "ikonu zverinu" (Otkrivenje 13,15).
- c. Druga zver je u stanju da udahne "duh ikoni zverinoj", da joj udahne život (Otkrivenje 13,15).
- d. Tako ojačana, ikona zverina čini "da se pobiju koji se god ne poklone ikoni zverinoj" (Otkrivenje 13,15). Osim toga, ona čini da svi dobiju "žig na desnu ruku ili na čelo svoje". Nametnuta je i zabrana kupovanja ili prodavanja svima onima koji odbiju da prihvate "žig ili ime zveri ili broj imena njena" (Otkrivenje 13,16.17).

Čak i kada se zanemari identifikacija posebnih simbola i dela na temelju istoricističkih načela, sveukupna namera apokaliptičkog simbolizma je potpuno jasna. U svojoj poslednjoj borbi protiv Boga i Njegove Crkve, Sotona će pokušavati da uz pomoć ekonomskog bojkota i pretnji smrću poruši veru Hristovih sledbenika, ne ustručavajući se ni od njihovog fizičkog istrebljenja.

B. Poruka o danu suda

Dok tekstovi u Otkrivenju 12,17. – 13,18. opisuju Sotonin konačni napad na Božji narod u "vreme posletka", četrnaesto poglavlje Otkrivenja govori o Božjim protivmerama da se ovaj moralni sukob privede kraju. Dve osnovne Božje aktivnosti se događaju u toku ovog razdoblja: (1) objavljivanje poslednje nebeske opomene i poziva celom svetu da prihvati evanđelje (Otkrivenje 14,6-13); i (2) započinje prva od tri faze poslednjeg suda (Otkrivenje 14,6.7; Danilo 7,9.10.13.14).

1. Vest trojice anđela (Otkrivenje 14,6-13)

Ovi "anđeli" lete u vremenskom razdoblju koje se naziva "vremenom posletka", jer se njihova služba obavlja pre drugog Hristovog dolaska (Otkrivenje 14,14). Pošto su samo ljudska bića dobila dužnost da objave evanđelje (Matej 28,18-20), možemo ih smatrati simbolima hrišćana koji prolaze celim svetom objavljujući radosnu vest o spasenju. Prvi anđeo objavljuje "večno evanđelje", što je samo po sebi dokaz da će nastaviti da leti sve do kraja vremena milosti. Pošto se ostala dva anđela pridružuju prvome, njihove tri poruke se konačno stapaju u jednu konačnu vest: u večno evanđelje s određenim naglaskom na poslednje vreme – na konačni sud (Otkrivenje 14,6.7), na pad Vavilona (Otkrivenje 14,8) i na ozbiljnu opomenu protiv prihvatanja "žiga zveri" (Otkrivenje 14,9-13). Ove tri poruke sačinjavaju jedinstvenu opomenu o poslednjem sudu i Božji poslednji poziv blagodati upućen ljudskom rodu (Vidi Ostatak/Tri anđela V.B-D!).

2. Konačni sud (Otkrivenje 14,7)

Zajedno sa ""večnim evanđeljem" prva anđeoska poruka najavljuje i početak konačnog suda i poziva stanovnike Zemlje da se poklone Stvoritelju, pravome Bogu. "Bojte se Boga i podajte mu slavu, jer dođe čas suda njegova i poklonite se onome koji je stvorio nebo i zemlju, mora i izvore vodene." (Otkrivenje 14,7) Bilo bi normalno da takva poruka ukazuje na kraj vremena milosti i prestanak evanđeoskih aktivnosti. Međutim, proročanstvo prikazuje evanđelje koje se širi po celome svetu dok konačni sud započinje i nastavlja svoje zasedanje. Paradoks je samo prividan. Poruka prvog anđela, u skladu s rečima proroka Danila, objavljuje početak konačnog suda na Nebu u toku vremena posletka, pre drugog Hristovog dolaska (Danilo 7,9.10.13.14.26.27; Vidi Sud III.B.1!).

Očigledno je na temelju Danilovog viđenja da se radi o poslednjem sudu, jer na njegovom kraju Neko "kao Sin čovečji" (Hristos) dobija večno carstvo (Danilo 7,13.14). Pošto ovaj sud zaseda na Nebu u prisutnosti anđela (Danilo 7,9.10), može se pravilno opisati kao preadventna faza konačnog suda. Kada Hristos bude po drugi put došao, doći će u slavi i veličanstvu svoga carstva kao "Car nad carevima i Gospodar nad gospodarima" (Otkrivenje 19,16). Može se zaključiti da prizor suda u Danilovom viđenju predstavlja njegovu početnu fazu koja oslobađa Boga od Sotoninih zlonamernih optužbi i osuđuje palog anđela kao arhibuntovnika, jer će u vreme Hristovog drugog dolaska Sotona biti "uhvaćen" i bačen u tamnicu na ovoj haotičnoj Zemlji da čeka konačnu osudu i uništenje posle isteka milenijuma (Otkrivenje 20,1-3.10). I Božji iskreni sledbenici će se proveravati u ovoj fazi suda (Danilo 7,22) i primiće svoju nagradu u večnom carstvu prilikom Hristovog povratka (Danilo 7,18.27).

Činjenica da je Hristos "narečeni od Boga sudija živima i mrtvima" (Dela 10,42) omogućuje Nebu da opomene žive na sud koji im pretili (nudeći im istovremeno i evanđelje), i da započne i održava konačni sud generacijama umrlih, koji su zabeleženi u knjizi života (2. Mojsijeva 32,32; Otkrivenje 3,5). I tako, u vreme posletka, dok se poruke trojice anđela objavljuju po celome svetu svim narodima i plemenima na Zemlji, održava se i zasedanje preadventne faze konačnog suda, a Sotona kreće u svoj poslednji pohod na Crkvu (Otkrivenje 12,17).

C. Osnovna sporna pitanja

Božji odani sledbenici, koji su odlučili da mu ostanu verni u toku Sotoninog poslednjeg napada, u Otkrivenju su simbolički predstavljeni brojem 144 hiljade (Otkrivenje 14,1-5). U stvari, to je nebrojeno mnoštvo vernih iz svih naroda na Zemlji (Otkrivenje 7,9-17). Ovi vernici poslednjeg vremena su Božji duhovni Izrailj (Otkrivenje 14,1; Jakov 1,1; 2,1; Galatima 6,14-16), na koje će On staviti svoj konačni pečat odobravanja i zaštite (Otkrivenje 7,1-8; 2. Timotiju 2,19). Oni su se uspešno oduprli Sotoninim napadima, njegovim pokušajima da ih odvрати od poslušnosti Božjim zapovestima i od služenja Stvoritelju iz celog srca.

1. Poslušnost: Deset zapovesti

Vernici koji se suočavaju sa Sotoninim napadom su opisani kao poštovaoci Božjih Deset zapovesti. "I razgnevi se zmija na ženu i otide da se pobije s ostatkom semena njena koje drži

zapovesti Božje i ima svedočanstvo Isusa Hrista." (Otkrivenje 12,17) "Ovde je trpljenje svetih koji drže zapovesti Božje i veru Isusovu." (Otkrivenje 14,12)

Pošto prva anđeoska poruka poziva: "Bojte se Boga i podajte mu slavu i poklonite se onome koji je stvorio nebo i zemlju, mora i izvore vodene!" – postaje jasno da je u njihovu poslušnost uključeno u poštovanje sedmog dana, Subote, po četvrtoj zapovesti. Subota je spomenik koji je sam Stvoritelj podigao svojoj stvaralačkoj moći (1. Mojsijeva 2,2.3) i On zahteva njegovo poštovanje (2. Mojsijeva 20,8-11).

Međutim, oni koje će Gospod zapečatiti u toku poslednje krize (Otkrivenje 7,1-8) neće pokazati samo mehaničku poslušnost. Oni su opisani kao ljudi "koji imahu ime Oca njegova napisano na čelima svojim" (Otkrivenje 14,1). U biblijskoj terminologiji, Božje ime označava Njegov karakter (2. Mojsijeva 34,5-7). Držeći se zaveta s Bogom – Njegov zakon je upisan u njihova srca (Jevrejima 8,10) – ovi vernici poslednjeg vremena odražavaju karakterne osobine svoga Stvoritelja i Otkupitelja, kojemu su bezuslovno poslušni.

2. Obožavanje: Boga ili Sotone?

Od samog svog početka pa sve do ove poslednje bitke, rat između Boga i Sotone je verski rat. Sada druga zver zapoveda stanovnicima Zemlje da se "poklone prvoj zveri" (Otkrivenje 13,12); dok "ikona zverina" nagoni čovečanstvo da joj se "pokloni" pod pretnjom bojkota i smrti, namećući istovremeno i žig i ime prve zveri – njene karakteristike (Otkrivenje 13,15-17).

Konačna kriza se razbuktava kada Sotona, delujući preko dve zveri, zahteva obožavanje i odanost koji pripadaju jedino Stvoritelju. Bog je predvideo izbijanje ove krize. Preko prve i treće anđeoske poruke On je uputio poziv ali i ozbiljnu opomenu svim stanovnicima Zemlje.

Prvi anđeo: "Bojte se Boga i podajte mu slavu jer dođe čas suda njegova i poklonite se onome koji je stvorio nebo i zemlju, mora i izvore vodene." (Otkrivenje 14,7)

Treći anđeo: "Ko se god pokloni zveri i ikoni njenoj i primi žig na čelo svoje ili na ruku svoju, i on će piti od vina gneva Božjega koje je nepomešano utočeno u čašu gneva njegova, i biće mučen ognjem i sumporom pred anđelima svetima i pred jagnjetom." (Otkrivenje 14,9.10)

Pošto se ove vesti propovedaju po celom svetu (Otkrivenje 14,6), proročanstvo predviđa i sukob po celom svetu. Od poslednjeg živog naraštaja ljudskog roda na Zemlji zahtevaće se da izabere između poslušnosti "zveri i ikoni njenoj" ili poslušnosti Bogu, Stvoritelju. Donoseći ove odluke, živi – u stvarnom smislu te reči – odlučuju o svojoj stvarnoj sudbini. Možemo zaključiti da će se na preadventnom istražnom sudu tada preći na njihove slučajeve, na njihov život i njihove odluke. Vreme milosti će se završiti i biće izgovorene svečane reči: "Ko čini nepravdu neka još čini nepravdu, i ko je pogan, neka se još pogani; i ko je pravedan, neka još čini pravdu, i ko je svet neka se još sveti!" (Otkrivenje 22,11). Ovim rečima Hristos dodaje i svoje obećanje: "I evo ću doći skoro, i plata moja sa mnom, da dam svakome po delima njegovim." (Otkrivenje 22,12)

D. Poraz i uništenje Sotone

Otkrivenje opisuje Hristov povratak uz pomoć dva različita simbola: (1) On dolazi kao nebeski zemljoradnik da prikupi žetvu svoga otkupljenog naroda, ali i da sažee kukolj, da požanje i uništi nepokajane (Otkrivenje 14,14-20); i (2) On dolazi kao nebeski ratnik, napredujući sa svojim snagama da pobedi neprijatelja. Ovaj drugi simbol opisuje Božju konačnu pobjedu nad Sotonom u velikom moralnom ratu vekova (Otkrivenje 19,11-21).

1. Sotona u tammici

Sedeći na belom konju i praćen "armijama Neba" Hristos, kao "Car nad carevima i Gospodar nad gospodarima" ulazi u bitku s verskom i političkom konfederacijom koja se borila protiv Njega u ličnosti Njegovog naroda sve do kraja vremena posletka (Otkrivenje 19,19). "I bi uhvaćena zver i s njome lažni prorok koji učini pred njome znake kojima prevari one koji primiše žig zverin i koji se poklanjaju ikoni njenoj (što je drugi simbol za zver sa dva roga iz Otkrivenja 13,11-17)." (Otkrivenje 19,20) Ove dve sile biće konačno uništene prilikom konačnog izvršenja kazne, ognjem poslednjeg dana (Otkrivenje 19,20).

Sam Sotona je uhvaćen i zatvoren za hiljadu godina, u toku razdoblja koje se obično naziva milenijum (Vidi Milenijum I.C!).

"I videh anđela gde silazi s neba, koji imaše ključ od bezdana i verige velike u ruci svojoj. I uhvati aždahu, staru zmiju, koja je đavo i Sotona, i sveza je na hiljadu godina. I u bezdan baci je, i zatvori je, i zapečati nad njom, da više ne prelaćuje naroda, dok se ne navršihiljadagodina, i potom valja da bude odrešena na malo vremena." ((Otkrivenje 20,1-3)

2. Milenijum

Kao što je obećao, Hristos će uzeti svoje sledbenike – otkupljene iz svih vekova – na Nebo (Jovan 14,1-3; Matej 24,30.31; 1. Solunjanima 4,16-18). Tamo će vladati zajedno s Njime (Otkrivenje 20,6). U toku svoje vladavine, otkupljeni će učestvovati u drugoj fazi konačnog suda (Otkrivenje 20,4). I apostol Pavle spominje sud, koji će se, kao i prethodna preadventna faza, obavljati na Nebu. "Ne znate li da će sveti suditi svetu? ... Ne znate li da ćemo i anđelima suditi?" (1. Korinćanima 6,2.3) Možemo svakako zamisliti da će takav "pregled" sudbina izgubljenih ljudskih bića pomoći otkupljenima da potpuno shvate prirodu greha i Sotone i protivmera koje je Gospod preduzeo da bi odgovorio na njegov izazov (Vidi Sud III.B.2!).

Posle završetka milenijuma prorok vidi Sveti grad, Novi Jerusalim, kako silazi s Neba na Zemlju, zajedno sa Hristom i svima otkupljenima (Otkrivenje 21,2.10). Hristos će onda vaskrsnuti i mrtve bezakonike (Jovan 5,28.29; Otkrivenje 20,5). Prisutnost svih ljudskih bića (otkupljeni u gradu, a izgubljeni pred gradom) smesta "oslobađa" Sotonu. I dalje veran svojoj prirodi, on počinje da vara i nagovara armije bezakonika da napadnu Sveti grad. I to će biti Sotonina poslednja bitka protiv Boga i Njegovog naroda (Otkrivenje 20,7-10).

3. Konačni sud: izvršna faza

Upravo kada je trebalo da napad započne, Bog će se umešati. Celo čovečanstvo će biti pozvano da izađe pred Božji sud (Otkrivenje 20,11-15). Mrtvi, koji prema ovom tekstu (Otkrivenje 20,12), posle svog vaskrsenja stanu pred Božji presto, pripadaće velikoj armiji izgubljenih koji "ne oživeše dokle se ne svrši hiljada godina" (Otkrivenje 20,5). Iako je izvršnom fazom poslednjeg suda obuhvaćeno celo čovečanstvo – i pravedni i nepravedni – kao i pali anđeli (Matej 25,32-46), na neki način ona će se uglavnom baviti izgubljenima. Možemo zamisliti da će oni, dok budu stajali pred Božjim sudskim prestolom, konačno shvatiti šta je dovelo do velike pobune i zašto su oni sami odlučili da odbace Božju blagodat i spasenje, tako obilno ponuđeno u toku vremena milosti.

U toku izvršne faze konačnog suda – koja se odigrava na Zemlji – presude donesene u toku prve dve faze suđenja biće objavljene i izvršene. Nepokajani, i ljudi i anđeli, biće kažnjeni i uništeni. Oni će doći pod udar "druge smrti" iz koje nema vaskrsenja (Otkrivenje 20,10.14.15). Isus je ovako sažeo konačnost izvršnog suda spasenima i izgubljenima, Sotoni i njegovim demonima: "Tada će reći car onima što mu stoje s desne strane: hodite blagosloveni oca mojega, primite carstvo koje vam je pripravljeno od postanja sveta... Tada će reći onima što mu stoje s leve strane: idite od mene prokleti u oganj večni, pripremljen đavolu i anđelima njegovim. ... I ovi će otići u muku večnu, a pravednici u život večni." (Matej 25,34-46)

U Novom zavetu reči "zauvek", "u vek veka" i "večni" predstavljaju prevod grčkog pojma "aion" i njegove izvedenice "aionios" (Otkrivenje 14,11; 20,10; Matej 25,41.46). Njihova osnovna ideja je trajanje, razdoblje neprekinutog trajanja. Dužina tog trajanja može i ne mora da bude beskrajna, već se određuje na temelju prirode objekta na koji se odnosi. "Samo" Bog ima urođenu besmrtnost (1. Timotiju 6,15.16) i On će besmrtnost udeliti otkupljenima prilikom Hristovog dolaska (1. Korinćanima 15,51-57). I zato, kada Biblija govori o večnom Bogu ili o ulasku otkupljenih u večni život, ona zaista govori o "beskrajnosti", jer je Bog po svojoj prirodi besmrtan i On sam je to svojstvo dodelio otkupljenima. Sa druge strane, ni Sotona sa svojim anđelima, ni nepokajana ljudska bića nemaju besmrtnosti po svojoj prirodi. Obe grupe će biti kažnjene za svoja zla dela i posle toga će nestati, biti uništene. Jer je "plata za greh smrt" (Rimljanima 6,23), "druga smrt" (Otkrivenje 20,14.15; 21,8).

Prilikom kažnjavanja palih anđela i nepokajanih ljudskih bića i sama Zemlja će biti očišćena vatrom (2. Petrova 3,11-13). Ponovo stvorena, ona će biti poklonjena otkupljenima kao njihov večni dom (Otkrivenje 21,1.5; Matej 5,5). Obnavljajući izgubljeni Edem, Bog je odlučio da se nastani zajedno sa otkupljenima (Otkrivenje 21,3.4; Vidi Nova zemlja II!).

Na kraju, rat, koji je započeo na nebu (Otkrivenje 12,7) biće završen. Veliki moralni sukob, koji je tako dugo potresao celi svemir, konačno će doći kraju. Pukotina u odnosu između Neba i Zemlje biće uklonjena. Božanska namera "da se sve sastavi u Hristu što je na nebesima i na Zemlji" konačno će biti ostvarena (Efescima 1,10).

VI. Neke teološke implikacije

A. Moralni sklad osiguran

Biblijski izveštaj o kosmičkom sukobu pokazuje da je Bog različite vrste inteligentnih bića obdario sposobnošću da slobodno odlučuju i biraju. Ona su mogla da se opredele da služe Bogu ili da mu odreknu poslušnost i tako postanu buntovnici. Prema tome, moralni sklad božanske vladavine uvek je bio izložen riziku.

Stvoritelj nije uneo pobunu u svemir, ali je dozvolio da se ona pojavi. Uprkos beskrajnoj plimi patnji i bola koju je i ljudima i Bogu izazvalo kršenje Božje volje, beskrajni vekovi sukoba konačno će dovesti do moralne sigurnosti u svemiru. Na temelju ovog strašnog iskustva svi redovi inteligentnih bića – i verni i neverni – dragovoljno će odbaciti načelo zla i greha i priznati pravednost i dobrotu Stvoritelja. Na izvršnom sudu, kaže Bog, "pokloniće mi se svako koleno i svaki jezik slaviće Boga" (Rimljanima 14,11).

B. Pogled na svet

Pravilno razumevanje kosmičkog sukoba omogućuje hrišćaninu razuman i skladan istorijski pogled na svet. Iza podizanja i padanja naroda i svih igara i protivigara ljudskih interesa krije se nevidljiva borba između Božanstva, zajedno sa njegovim četama vernih anđela i Sotone i njegovih hordi palih anđela – borba koja neposredno utiče na sve ljudske aktivnosti (Danilo 10,1-3.12.13). Iako je Sotona opisan kao "bog sveta ovoga" (2. Korinćanima 4,4), Stvoritelj "radi šta hoće... sa stanovnicima zemaljskim" (Danilo 4,35) da bi ostvario svoju "večnu nameru" (Efescima 3,11).

Za razliku od antičkog koncepta vremena po kojemu je vreme kategorija koja se ponavlja u ciklusima, biblijski pogled na vreme je pravolinijski. Božanska ruka, iako ometana sotonskim nastojanjima, ipak suvereno vodi ljudsku istoriju ka njenom konačnom ispunjenju: drugom Hristovom dolasku, ukklanjanju Sotone i svih sila zla i uspostavljanju Božjeg večnog carstva.

Ovakav pogled na svet unosi nadu u srce vernika. Iako rešenja koja bi morala da razreše sve probleme ljudskog društva mogu samo da donesu privremeno poboljšanje ljudskog života na ovoj planeti izloženoj uticaju greha, hrišćanin – kao deo velike mreže ljudskog društva – pokušava da deluje kao "so" i kao "videlo" u svojoj okolini, kao što je to nekada Hristos činio (Matej 5,13.14; Dela 10,38).

C. Ljudske patnje

Kosmički sukob baca svetlo i na problem ljudskih patnji. On pruža biblijski temelj za usklađivanje hrišćanskog verovanja u dobrog Boga – kao što je otkriven u Isusu Hristu – sa postojanjem zlog sveta. Na prvom mestu, postaje jasno da Bog nije odgovoran za nastajanje zla. Stvoritelj je načinio bezgrešne anđele i ljudska bića, od kojih su neki – služeći se svojom slobodnom voljom – odlučili da se pobune protiv pravednog Stvoritelja. I kao rezultat, Zemlja je osetila užasne posledice prestupa.

Zbog prirode Sotoninih izazova i pada Adama i Eve, pravedni kao i nepravedni trpe posledice vladavine greha. Obe grupe su izložene bolestima, zločinima, ratovima, prirodnim katastrofama i drugim zlima. Obe umiru. Međutim, vernik je primalac Božje spasonosne blagodati i obećanja o pomoći (Efescima 2,8-10; 1. Korinćanima 10,13; 1. Petrova 4,12.13), osnađen je "blaženom

nadom" u Hristov drugi dolazak (Titu 2,13) i kraj velikog sukoba između dobra i zla. Krivica za ljudske patnje ne može se pripisati Božjem prestolu; umesto toga, ona je posledica pobune i aktivnosti Sotone i njegovih demoni, ali i izopačenih pripadnika ljudskog roda.

D. Božji karakter

Tok velikog sukoba prikazao je dubine Božjeg karaktera koje su do tada bile nepoznate stvorenim bićima. Ni anđeli ni ljudi nisu mogli da shvate veličinu žrtve koju je Božanstvo moralo da prinese da bi osmislilo i ostvarilo plan spasenja. Utelovljenje Boga Sina i Njegova pomiriteljska smrt svedoče o preobilnosti božanske blagodati i ljubavi (2. Timotiju 1,9; Jovan 3,16.17). Sukob je otkrio i Božje osobine pravednosti i nepristrasnosti. Greh je plaćen zameničkom, pomiriteljskom žrtvom, a nije jednostavno zanemaren (Rimljanima 3,23-26). Ostvareni plan spasenja u potpunosti opravdava hvalu upućenu Bogu: "Velika su i divna dela tvoja, Gospode Bože Svedržitelju, pravedni su i istiniti putovi tvoji, care svetih!" (Otkrivenje 15,3)

E. Pripremljenost vernika

Sotonini napadi na Crkvu u toku poslednje faze kosmičkog sukoba (Otkrivenje 12,17 – 14,20) opisani su u Otkrivenju da bi se vernici upozorili na opasnost koja im pretila. Priča o deset devojaka opisuje Crkvu koja spava i koja je samo delimično spremna za dolazak Isusa Hrista (Matej 25,1-13). Međutim, isto onako kao što je svoju vest uputio svetu u "vreme posletka", Bog šalje i posebnu poruku svojim sledbenicima, koje simbolički naziva Laodikijskom Crkvom (Otkrivenje 3,14-22).

Hristos upozorava svoje sledbenike poslednjeg vremena: "Znam tvoja dela da nisi ni studen ni vruć... tako, budući mlak i nisi ni studen ni vruć, izbljuvaću te iz usta svojih... govoriš: bogat sam i obogatio sam se i ništa ne potrebujem, a ne znaš da ti nesrećan i nevoljan i siromah i slep i go!" (Otkrivenje 3,15-17) Hristos se nudi da popravi žalosno stanje u svojoj Crkvi. On stoji pred vratima

srca svojih vernika, nudi se da uđe i da ih obogati zlatom, odećom i lekom za oči (Otkrivenje 3,18-20). Na ovaj simbolički način Isus poziva poslednju fazu svoje Crkve da se potpuno potčini Njegovoj vlasti. Kada Hristos upravlja njegovim životom, vernik stiče bogatstvo Njegove vere i ljubavi (Galatima 5,6) i dobija pravilan uvid u Njegovu volju, jer su mu duhovne oči izlečene melemom Svetoga Duha (Jovan 16,13).

Vernici koji prihvate laodikijski poziv: "Postaraj se, dakle, i pokaj se!" (Otkrivenje 3,19) probudiće se iz svojega mrtvila. U sili svoga Gospoda, oni će se pokajati i odbaciti sve svoje poznate grehe i odupreti se iskušenju da traže prva mesta i visoke položaje. Oni će se pridružiti povorci onih koji objavljuju trostruku anđeosku poruku. Držeći se u veri svoga Gospoda, oni će ostati verni i odani Bogu pod strašnim pritiscima iz celoga sveta da prime žig zveri i da se poklone zveri i njenoj ikoni, ostaće verni čak i pod cenu svoga života.

Proročka reč govori o pobedonosnom Božjem narodu poslednjeg vremena u čijim "ustima ne nade se prevare, jer su bez mane" (Otkrivenje 14,5), zato što "opraše haljine svoje i ubeliše haljine svoje u krvi Jagnjetovoj" (Otkrivenje 7,14). Oni će stajati pred Bogom kao pobednici nad

Sotonom u mnogim teškim okršajima i pevati pobedničku pesmu svoga iskustva (Otkrivenje 14,2.3; 15,2-4).

VII. Istorijski pregled

Iako su već najraniji hrišćani verovali u postojanje sila zla, u toku sledećih stoleća njihovo razumevanje moralnog sukoba između Boga i Sotone postajalo je sve mutnije, jer su bili izloženi uticaju drugih verovanja i filozofija. Neke od tih perspektiva u toku proteklih stoleća ukratko ćemo razmotriti.

A. Prenikejski i poslenikejski oci

1. Origen (185-254. posle Hrista)

Jedan od najvećih ranih grčkih crkvenih teologa, Origen, u jednom od svojih ranijih radova, ovako je izložio opšte hrišćansko gledište o Sotoni: "Što se tiče đavola i njegovih anđela i takozvanih suprotnih sila, Crkva uči da ta bića zaista postoje; ali, šta su ona, i kako postoje, nije objašnjeno s dovoljno jasnoće. Međutim, većina deli mišljenje da je đavo bio anđeo koji je, postavši otpadnik, nagovorio što je više mogao anđela da otpadnu zajedno s njime i oni se sve do današnjeg dana nazivaju njegovim anđelima." (De principiis, predgovor,6 – Anf 4,239.240)

Origen se ponekad označava kao "prvi hrišćanski univerzalista". On je spekulisao da "dobrota Božja, preko Njegovoga Hrista, može ponovo prikupiti sva Njegova stvorenja na jednu stranu, tako da čak i Njegovi neprijatelji budu savladani i pokoreni". Izrazom "pokoreni" hteo je da kaže da će se oni predati Hristu, pripadati Hristu. "Zato što izraz 'pokornost' koji označava da smo se pokorili Hristu ukazuje da spasenje koje proizlazi od Njega pripada svim njegovim podanicima" (Isto 1.6.1-3 – ANF 4,260).

Kada se dovede do svog logičkog kraja, Origenova teorija obnavljanja obuhvata i Sotonu i njegove demone. Iako u nekim kasnijim tekstovima izgleda da Origen odriče spasenje Sotoni, Avgustin i neki drugi, čak i u savremeno doba, optužuju ga zbog tog verovanja (Schaff, Gonzales).

2. Avgustin iz Hipoa (354-430. posle Hrista)

Pri kraju svog života Avgustin – starešina latinskih otaca – razradio je vrlo opširan odgovor neznabošcima koji su proglasili da su hrišćanska religija i ukidanje neznabožačkog bogoslužjenja krivi što su varvarski Goti 410. godine posle Hrista opsedali Rim. U toku razdoblja od 13 godina (od 413. do 426. godine posle Hrista) on je napisao delo u 22 knjige, poznate pod imenom "De Civitate Dei" - O Božjem gradu. Prvih deset knjiga Avgustin je posvetio odbacivanju optužbe, dok je poslednjih 12 iskoristio da izloži svoju filozofiju istorije, prvu takve vrste među hrišćanima.

Služeći se simbolom dva grada – nebeskog (sastavljenog od Boga, Njegovih anđela i naroda) i zemaljskog (sastavljenog od đavola, njegovih anđela i bezakonika), Avgustin prati njihovo poreklo, napredak – isprepletan i povezan u ovom sadašnjem svetu – i konačnu sudbinu (De

Civitate Dei 11.1 – NPNF 1, 2,205). Praćenje traje od kroz celu biblijsku istoriju, od pada anđela do konačne kazne izgubljenih i sjaja spasenih, sa Avgustinovim tumačenjima događaja i izabranih ličnosti. Iskustvo Kajina i Avelja ilustruje "mržnju koja vlada između dva grada, onoga Božjega i onoga ljudskoga" (Isto, 15,5. – NPNF –1, 2,287).

Poreklo ("temelji") dva grada proizlazi iz "razlike koja se pojavila među anđelima" i koja je dovela do razdvajanja dobra i zla (Isto, 11.1 – NPNF-1, 2,205). Iako su đavo i njegovi anđeli isterani sa Neba, njihov pad se nije dogodio zato što ih je Bog stvorio da budu zli po prirodi. "On je učinio da đavo (dobar po stvaranju, zao po svom izboru) bude zbačen sa svog visokog položaja." (Isto, 11.17 – NPNF –1, 2,214) Avgustin je smatrao da je Bog unapred znao za pad Sotone i ljudskog roda, ali tvrdi da "Bog nikada nikoga ne bi stvorio, ne samo anđela, nego ni čoveka, za čiju bi buduću zloću unapred znao, ukoliko nije isto tako unapred znao kako ih može upotrebiti u korist dobra, ulepšavajući na taj način tok vekova kao da je on neka izuzetna poema ukrašena antitezom." (Isto, 11.18 - NPNF-1, 2,215).

Avgustin je milenijum i vezivanje Sotone (Otkrivenje 20,1-3) protumačio kao simbole hrišćanske ere. On kaže da je anđeo "zauzdao i ograničio njegovu silu" (Isto, 20.7. – NPNF-1, 2,427). "I tako je sada đavo bio vezan ne samo kada je Crkva osnovana ... već je to i sada i biće sve do kraja sveta" (Isto, 20.8 – NPNF –1, 2,428). On je tvrdio da je vezivanje sprečilo Sotonu da se posluži "celokupnom svojom snagom". Inače, u toku tog dugog razdoblja, "mnoge osobe, koje Bog nikada ne bi želeo da izloži takvim iskušenjima, doživele bi rušenje svoje vere ili bi bile sprečene da veruju; i da se to ne bi dogodilo, on mora da bude vezan." (Isto,)

Osim toga, Crkva je "već sada carstvo Hristovo... Čak i sada Njegovi sveti caruju s Njime." Prestoli i sudije, spomenuti u viđenju (Otkrivenje 20,4), protumačeni su kao "prestoli vladara, ali i kao sami vladari koji sada upravljaju Crkvom" (Isto, 20.9 – NPNF-1, 2,430).

Na kraju sveta đavo će biti odrešen i "besneće celom svojom snagom i snagom svojih anđela tri godine i šest meseci" (Isto, 20.8 – NPNF-1, 2,428). Njihov napad na "oko svetih i na grad ljubljani" (Otkrivenje 20,9) protumačen je kao poslednje progonstvo Crkve po celom svetu kada će na nju ustati svi njeni neprijatelji (Isto, 20.11 – NPNF-1, 2,432).

"Kada dva grada, jedan Božji, a drugi đavolov, budu doživela svoj odgovarajući kraj preko Isusa Hrista, našega Gospoda, koji je sudija živih i mrtvih" (Isto, 21.1 – NPNF-1, 2,452), "telesa prokletih, bilo ljudi bilo demona" moraće da pretrpe muke u večnom jezeru ognjenom (Isto, 21.10.23 – NPNF-1, 462.469). I tako će zemaljski grad doživeti svoju konačnu sudbinu.

B. Reformacija i era posle Reformacije

1. Žan Kalvin (Jean Calvin 1509-1564. posle Hrista)

Reformator druge generacije, Žan Kalvin je zapažen kao sistematičar doktrina reformisane Crkve. Kalvin je odbacio tvrđenje humanista da đavoli nisu ništa drugo već "loše sklonosti ili nemiri izazvani našom telesnom prirodom". On je potvrdio njihovo postojanje kao stvarnih bića, govoreći da je već njihova kazna večnog prokletstva dokaz njihovog stvarnog postojanja (Institutes 1,14.19). Međutim, nije smatrao korisnim da istražuje prirodu Sotoninog pada. "Neki

gundaju zato što Biblija ne ... daje određeno i uredno tumačenje Sotoninog pada, njegovog uzroka, načina, datuma i prirode. Ali, pošto sve to nema nikakvog značenja za nas, bilo je bolje, kada se baš nije s potpunim ćutanjem prešlo preko svega, da se samo usputno taj događaj spomene." (Isto, 1.14.16)

Sotonina sadašnja zloćudna priroda nije "postala takva stvaranjem, već kvarenjem". Nekada su demoni bili "Božji anđeli, ali su pobunom upropastili sebe i postali oruđa za uništenje drugih" (Isto).

Kalvin je verovao u kosmički sukob između Boga i Sotone, ali je tvrdio da Bog ograničava Sotonu u njegovom delovanju i da ga ponekad nagoni na izvršava Njegovu volju.

"Što se tiče sukoba i rata za koji je rečeno da ga Sotona vodi protiv Boga, mora se sve to primiti pod posebnim uslovom da Sotona ne može učiniti bilo šta što se protivi Božjoj volji i što nema Njegovu saglasnost... Osim toga, iako kažemo da se Sotona protivi Bogu, i da deluje protivno Njegovim delima, moramo istovremeno naglasiti da i ovo suproćenje i protivljenje zavisi od Božje dozvole... Pošto ga Bog drži svezanog i okovanog u lance ograničavajući njegovu silu, on, dakle, čini sve što čini jedino kada dobije dozvolu i tako, bez obzira koliko nerado, sluša svoga Stvoritelja, primoran, kada god je to neophodno, da mu služi." (Isto, 1.14.17)

Vođen svojim predestinacijskim gledištima, Calvin kaže da se Bog služi Sotonom i njegovim demonima da "usavršava vernike", ali odriče mogućnost da oni mogu da budu "pobeđeni". Sa druge strane, Bog predaje Sotoni "prevlast nad nepobožnima i nevernima, za koje je odlučio da ne spadaju u Njegovu stado" (Isto, 1.14.18).

2. Džon Milton (John Milton, 1608-1674. posle Hrista)

Godine 1667. nekih stotinu godina posle Kalvinove smrti, Džon Milton, engleski pesnik, objavio je opširnu poemu pod imenom Izgubljeni raj – Paradise Lost – i još je proširio posle nekoliko godina. Ova poema, mešavina biblijskih podataka, ljudskih tradicija i pesnikove mašte, pripisuje čovekov pad i gubitak raja Sotoninim prevarama. Milton poreklo i trajanje neprijateljstva između čoveka i đavola opisuje kao "rat". Uzrok mržnje pripisuje oholosti i častoljublju Sotone koji je hteo da se uzdigne iznad svojih drugova i da postane jednak Bogu:

(Treba pronaći prevod Izgubljenog raja 1.34-54!)

Paklena Zmija; bio je on....

...Ali njegova sudbina osigurala ga je za još gneva.

Milton sledi biblijski izveštaj samo delimično. On veruje da je Sotona besmrtn i da će rat prestati, ali da će Sotonino postojanje i njegove muke trajati večno.

C. Savremeno doba

Otkrivanje rukopisa sa Mrtvog mora (1947. godine) popularizovalo je hipotezu da je jevrejska zainteresovanost za Sotonu, što se vidi iz Starog zaveta i međuzavetne literature – apokrifa i pseudoepigrafa – posledica persijskog dualizma. Po toj hipotezi sukob između dobrog Ahura Mazde i zlog Angra Mainjua (Zoroastrianizam) predstavlja osnovu jevrejskog shvatanja kosmičkog sukoba između Boga i Sotone. Međutim, postoje i važne razlike, a i sama paralelnost se dovodi u pitanje (LaSor 1202; Fuller 4,341).

Mnogo prihvaćenije gledište među intelektualcima i liberalnim teolozima jednostavno odbacuje postojanje đavola i njegovih demona kao ličnosti. Jedan himanistički pristup polazi od premise da su "međusobno konkurentne verzije hrišćanstva" razvile svoje gledište o Sotoni na temelju antičkih mitova u sukobu. "Više od bilo kojeg drugog faktora, borbe oko jeresi dovele su do pojave priče o Sotoninoj prvobitnoj pobuni... Ono što se smatralo Sotoninim protivljenjem Hristu u sadašnjosti projektovano je u prošlost i pridodato priči o njegovom poreklu." "Kada Sotona ne bi već postojao, Crkva bi morala da ga izmisli." (Forsyth 310.311.317) Sa druge strane, vrlo poznati hrišćanski apologeta, C.S. Luis (C.S. Lewis) zalaže se za postojanje Sotone: "Ovu Mračnu Silu stvorio je Bog i ona je bila dobra u trenutku svoga stvaranja, ali je kasnije postala zla. Hrišćanstvo se slaže sa dualizmom da je ovaj svemir u ratu. Ali, ono ne veruje da se radi o ratu između dve nezavisne sile. Ono smatra da se radi o građanskom ratu, o pobuni, i da mi živimo u delu svemira koji su okupirali pobunjenici."

Uopšteno govoreći, liberalni novozavetni teolozi sumnjaju u autentičnost različitih aspekata zapisanih Evanđelja, a posebno u Isusove izreke i čuda. Pošto je primenio književne kanone visoke kritičke metode, Joahim Jeremijas (JoachimJeremias), ugledni nemački profesor, zaključuje: "Prema tome, čak i kada se na izveštaje o čudima primene stroga kritička merila preostaje vidljiv istorijski nukleus." (Jeremias 92) U taj prihvaćeni "nukleus" spadaju isterivanja demona koja su obavili Isus i Njegovi učenici, ili "bitke" sa Sotonom, kao što ih on opisuje. Komentarišući Isusov odgovor na uspehe učenika (Luka 10,18), on primećuje: "I tako *logion* znači: 'Ja videh sotonu gde spade s neba kao munja!' Izbacivanje Sotone iz nebeskog sveta pretpostavlja vođenje prethodne bitke na Nebu, kao što je ona opisana u Otkrivenju 12,7-9. Isusov vizionarski uzvik radosti preskače interval vremena pre konačne krize i sagledava u egzorcizmu koji su obavili učenici osvit uništenja Sotone. Ta faza je već dostignuta: zli duhovi su bespomoćni, Sotona propada, raj je otvorio svoja vrata (Luka 10,19), imena otkupljenih upisana su u knjigu života (Luka 10,20).

Ove izjave nemaju analogije u savremenom judaizmu; ni sinagoga ni Kumran ništa ne znaju o porazu Sotone koji bi počeo već u sadašnjosti." (Jeremias 95)

Protestantski teolozi prihvataju stvarno postojanje Sotone i njegovih demona kao ličnosti. Smatraju da je Sotona nekada bio "anđeosko biće na visokom položaju" koje se pobunilo protiv svoga Stvoritelja. Razlika postoji u odnosu na pale anđele: jedna vrsta je slobodna da luta nebom i Zemljom zajedno sa Sotonom, dok je druga vrsta "zatvorena u Tartaru". Sotona je izazvao moralni pad čovečanstva. Iako je kao stvorenje ograničen, dozvoljeno mu je da nastavi svoje demonske aktivnosti. Jednom će ipak biti uklonjen sa neba i Zemlje i zatvoren u "bezdan" za hiljadu godina. Po isteku milenijuma preduzeće svoj poslednji napad protiv Boga, ali će ga stići kazna u ognjenom jezeru (Otkrivenje 20,1-10). "To će biti mesto na kojemu će se zli anđeli i

bezakonici držati u zatvoru tako da ostatak Božjeg bezgrešnog svemira neće biti izložen kvarenju u toku cele večnosti." (Unger 972.973)

Da bi se u savremenom svetu u kojemu je došlo do sveopšteg bujanja zla i nasilja omogućila što adekvatnija teodocija nadavno je jedan protestantski teolog uveo pojam "sveopšteg sukoba u svemiru". Ustajući protiv klasičnofilozofskog i hrišćanskog gledišta o zlu ("To gledište smatra da na kraju krajeva sve što je na svetu, čak i ono loše, ima neku posebnu od Boga danu svrhu svog postojanja!"), on skreće pažnju na kosmički sukob između Stvoritelja i stvorenih bića (palih anđela i pobunjenih ljudi), koji su svesno odlučili da ustanu protiv Njega i da na svetu izazovu kaos koji sada postoji. "Iako suvereni Bog može i želi da izvuče nešto dobra iz užasnih događaja prouzrokovanih demonima (Rimljanima 8,28), zli događaji sami po sebi postoje samo zato što su slobodna bića, koja su ustala protiv Boga, tako poželela." (Boyd 35,291.292)

D. Gledište adventista sedmog dana

Verovanje u veliki kosmički sukob između Boga i Sotone je jedna od oznaka adventističke doktrine. Kratak pregled Biblije i crkvene istorije, pisan iz te perspektive, prvi put je izašao iz pera Elen G. Vajt 1858. godine pod naslovom "Duhovni darovi: velika borba između Hrista i Njegovih anđela i Sotone i njegovih anđela" (17-219). Započinjući padom Sotone, pregled ukratko opisuje sukob, govoreći o prvom Hristovom dolasku, prvoj Crkvi, srednjovekovnom razdoblju i Reformaciji u šesnaestom stoleću. Poslednji deo knjige bavi se događajima koji su prorečeni u Otkrivenju, obuhvatajući i Novu Zemlju. U toku svog života Elen G. Vajt je proširivala ovo svoje delo sve dok se ono nije pretvorilo u niz od pet knjiga poznat pod ukupnim naslovom Velika borba između Hrista i njegovih anđela i Sotone i njegovih anđela. Prve četiri knjige prate veliki sukob od 1. Mojsijeve do Otkrivenja. Peta knjiga, koji nosi nešto skraćeni naslov celog niza, Velika borba između Hrista i Sotone, usmerava čitaoca na sukob u vreme hrišćanske ere da bi na taj način "osvetlila i borbu u budućnosti koja se brzo približava" (Velika borba, 11).

Godine 1980. Generalna konferencija Crkve adventista sedmog dana uključila je u svoja revidirana i proširena Osnovna verovanja, paragraf osam, pod naslovom "Velika borba":

"Ceo ljudski rod uključen je u veliku borbu između Hrista i Sotone koja se vodi oko Božjeg karaktera, Njegovog zakona i Njegove vladavine svemirom. Ovaj sukob je započeo na Nebu kada je jedno stvoreno biće, obdareno slobodom izbora, u samouzvišenju unelo duh pobune u ovaj svet i navelo na greh Adama i Evu. Ovaj čovekov greh imao je kao ishod izopačenje Božjeg obličja u ljudskom rodu, metež u stvorenom svetu i konačno, njegovo opustošenje u vreme Potopa koji je zahvatio celi svet. Izložen pogledu svih stvorenih bića, ovaj svet je postao poprište sveopšteg sukoba iz kojega će Bog ljubavi na kraju izaći opravdan. Da bi pomogao svom narodu u ovoj borbi, Hristos šalje svoga Svetoga Duha i svoje verne anđele da ga vode, štite i podupiru na putu spasenja. (Otkrivenje 12,4-9; Isaija 14,12-14; Jezekilj 28,12-18; 1. Mojsijeva 3; Rimljanima 1,19-32; 5,12-21; 8,19-22; 1. Mojsijeva 6-8; 2. Petrova 3,6; 1. Korinćanima 4,9; Jevrejima 1,14)

Osnivači Crkve adventista sedmog dana i njeni kasniji pisci stekli su svoje razumevanje kosmičkog sukoba najvećim delom zahvaljujući proučavanju sistema službe u jevrejskom

Svetilištu i proročanstava Danila i Otkrivenja. Proučavajući rituale u Svetilištu, složili su se s milerovcem Owenom Krosijerom (Owen Crosier, 43) da je jarac namenjen Azazelu, koji se pojavljivao u ritualima Dana pomirenja (3. Mojsijeva 16,8.20.22) bio "simbol Sotone" i da je jarčevo isterivanje u pustinju predskazivalo Sotonino zatvaranje u "bezdan", u skladu s tekstom u Otkrivenju 20. Prema tome, poštovaoci Subote su još vrlo rano shvatili istinu da će Gospod veliki sukob jednoga dana dovesti kraju. Sotona, začetnik greha, biće kažnjen za svoju pobunu i uništen (4SP 266.267; Gilbert 205).

Proročke knjige Danila i Otkrivenja omogućile su tek rođenoj Crkvi najšire razumevanje aktivnosti uključenih u veliki sukob kada se on preselio na Zemlju. "Oni su pristupali proročanstvima kao nadahnutom opisu vekovnog sukoba između dobra i zla; i u njegovoj pozadini, ličnog rata između Hrista i Sotone oko vlasti nad ljudskim rodom. Proročanstvo je za njih bilo nepogrešivi opis velikog sukoba između istine i zablude u toku svih vekova." (PFOF 4,1054)

Godine 1887. izašlo je u obliku knjige izdanje Bible-Reading Gazette sa 162 biblijske teme u obliku pitanja i odgovora. Dve teme su se bavile pitanjem Sotone i njegovog delovanja (Nos. 90, 138). Lekcije su sadržavale i proročanstva i opšte biblijske tekstove i predstavljale su osnovu za kasnija izdanja Bible Readings for Home Circle (Proučavanja Biblije u domaćem krugu), standardnog dela Crkve, u kojemu se raspravljalo o temama pod naslovom: "Poreklo zla", "Poreklo, istorija i sudbina Sotone" i "Sotonin rat protiv Crkve" (Vidi izdanje iz 1934 . i 1947. godine!) Ovoj temi se još više približio i to sa proročke strane pastor J.H. Vagoner (J.H. Waggoner) u svom delu "Od Edema do Edema" (From Eden to Eden). Godine 1905. pastor S.N. Haskel (S.H. Haskell) izdao je komentar dvanaestog poglavlja Otkrivenja u svojoj knjizi "The Story of the Seer of Patmos" (Priča o vidiocu sa Patmosa – 209-223). Danas se tekst iz Otkrivenja 11,19. – 14,20. i dalje naziva vizijom "Velike borbe", jer ukratko opisuje poreklo Sotone, njegov rat protiv Hrista i Njegovog naroda u toku hrišćanske ere i njegov poslednji napad (Maxwell 2,60, chart).

Sotonin poslednji "rat" (Otkrivenje 12,17) dospeo je u središte zanimanja prvih svetkoyalaca Subote među adventistima. Pošto su učestvovali u objavljivanju prve i druge anđeoske poruke, istraživali su značenje treće, poslednje poruke (Otkrivenje 14,9-14). Kao protestanti koji primenjuju historicističko tumačenje proročanstava, pioniri adventizma su bili upoznati sa protestantskom identifikacijom malog roga (Danilo 7,8.21.25) i zveri slične risu sa sedam glava (Otkrivenje 13,1-10) kao papinstva sa njegovom srednjovekovnom borbom protiv "svetih" (1260 godina, od 538-1798. godine posle Hrista).

U devetnaestom stoleću oni su identifikovali dvorogu zver (Otkrivenje 13,11-17) kao Sjedinjene Američke Države, a njene rogove kao u jagnjeta – simbole njene sile – kao republikanstvo i protestantizam. "Žig zveri" je identifikovan kao papinska promena Subote na nedelju, a "ikona zveri" kao sjedinjenje države i Crkve koje će proglasiti obaveznost svetkovanja nedelje uz pretnju bojkotom i smrću (Vidi Ostatak/Tri anđela VI.H.3; PFOF 4,941-1173; Damsteegt 192-220).

Na temelju ovih izučavanja adventisti sedmog dana su zaključili da će se Sotonina poslednja bitka voditi uglavnom oko poslušnosti Božjem moralnom zakonu Deset zapovesti, a osobito oko

četvrte zapovesti o danu odmora. S obzirom da poruka trećeg anđela (Otkrivenje 14,9-13) objavljuje strogo upozorenje celome svetu da ne primi žig zveri, da se ne klanja zveri i njejoj ikoni, odluke donesene u toku te konačne borbe označiće razliku između života i smrti. Sa još nekim proširenjima ovo gledište o završnom sukobu u kosmičkom ratu ostalo je službeno gledište Crkve adventista sedmog dana.

U poslednje vreme adventisti sedmog dana smatraju da tekst Otkrivenja o Armagedonu (Otkrivenje 16,12-16) treba posmatrati kao sastavni deo teološke celine Otkrivenja 12-19. U skladu s time, viđenje nije ograničeno na veliku, političku bitku naroda poslednjeg vremena, verovanje koje je prihvaćeno nešto posle prvih dana pokreta – i koje je zajedničko sa ostalim hrišćanskim grupama. Umesto toga, "Armagedon je predstavljen kao završna bitka u velikom sukobu između sila dobra i zla, sukobu koji je počeo na Nebu i koji će se završiti na Zemlji (Otkrivenje 12,7-9.12). Armagedon je opisan kao "bitka na veliki dan Boga Svedržitelja" (Otkrivenje 16,14). Ona se, dakle, poklapa sa sveopštim sudom na dan Gospodnji (LaRodelle 7,374).

Sveobuhvatno razumevanje različitih aspekata kosmičkog sukoba navelo je adventiste da postanu svesni činjenice da se isti taj sukob vodi i na ličnom planu.

Ako vernici treba da budu izloženi surovim sotonskim prevarama i iskušenjima, posebno u vreme posletka, tada je neophodno da upravu nad svojim životom prepuste Hristu, tako da On usmerava njihove odluke i način života. U tom okviru biblijska tema o pripremanju za buduće Hristovo carstvo dobija posebnu važnost. Kao što je Pavle pisao Titu: "Jer se pokaza blagodat Božja koja spasava sve ljude, učeći nas da se odrečemo bezbožnosti i želja ovoga sveta i da pošteno i pravedno i pobožno poživimo na ovome svetu, čekajući blažena nada i javljanja slave velikoga Boga i spasa našega Isusa Hrista." (Titu 2,11-13)

To je razlog što hrišćani treba da pokažu duboku i iskrenu želju da se u svom svakodnevnom životu upravljaju prema Božjim putevima. Život u skladu s hrišćanskim načelima, bilo onima koja su izričito objavljena u Bibliji, bilo onima koja nam otkrivaju zakoni prirode, neodvojivo je povezan s idejom o pripremanju za Hristov dolazak. Međutim, ponekad se događalo da su pojedini hrišćani zloupotrebljavali ovu misao da su prenaglašavali značenje hrišćanskog života na štetu osnovne evanđeoske istine o Hristovoj sili posvećenja. Među adventistima, ova tendencija je bila teološki uravnotežena oživljavanjem doktrine o opravdanju verom na zasedanju Generalne konferencije 1888. godine. Iako je isprva naišla na protivljenje, čak i nekih vrlo uglednih teologa i starešina, doktrina o opravdanju verom je danas ključni element uravnotežene biblijske teologije adventista.

Ovaj praktični naglasak na hrišćanski način života je izdanak duboko ukorenjenog osvedočenja da pokret adventista sedmog dana ima ulogu sličnu ulozi proroka Ilije ili Jovana Krstitelja: da pripremi ljude za drugi Hristov dolazak (1SG 30.31). Jovan je pozivao ljude za se pokaju, da odbace svoje grehe i da pokažu "rodove pokajanja" (Matej 3,2.8). Suočeni sa strašnim pritiskom kojemu će Sotona izložiti vernike poslednjeg vremena, kada će i sam njihov život biti ugrožen (Otkrivenje 13), postaje jasno da će samo oni čiji je karakter u skladu s Božjom voljom moći da prime Božji pečat odobravanja i da ostanu verni svome zavetu.

"Šta činite, braćo, u velikom delu pripremanja? Oni koji se sjedinjuju sa svetom poprimaju i oblik sveta i pripremaju se da prime žig zveri. Oni koji se ne oslanjaju na sebe, koji skrušeno izlaze pred Boga svojega i čiste duše svoje poslušnošću istini – oni se oblikuju po nebeskom uzoru i pripremaju da prime Božji pečat na svoja čela. Kada bude izdana naredba i kada žig bude utisnut, njihov karakter će ostati čist i bez mane za celu večnost." (5T 216)

Kratak pregled: Adventističko shvatanje kosmičkog sukoba omogućilo je Crkvi da stekne racionalan, zaokružen pogled na svet. Sva biblijska učenja našla su svoje mesto i značenje u okviru njene teološke riznice. To shvatanje omogućuje pogled prema suverenom Stvoritelju i Bogu – Njegovom karakteru, zakonu i vladavini. Ono obelodanjuje tajnu greha – šta je on, kako je započeo, i zašto se nastavlja. Kao odgovor na muke čovečanstva, Božja blagodat se izliva na grešnike preko plana spasenja – koji je širokim potezima izražen simbolima jevrejske službe u Svetilištu i unapred pokazan proročanstvima; ostvaren smrću, vaskrsenjem i prvosveštenskom posredničkom službom utelovljenog Božjeg Sina; poveren Crkvi na objavljivanje stanovnicima celoga sveta u sili Svetoga Duha.

Dalekosežne posledice kosmičkog sukoba zahtevaju konačni sud koji će podržati integritet izbora stvorenih bića, ali će istovremeno doneti jedinstvenu odluku da se odbace Sotonine pretpostavke i optužbe protiv Boga, istinskog moralnog vladara svemira. Propast izazvana vladavinom greha učinila je da postanu neophodni dolazak Isusa Hrista, vaskrsenje mrtvih, uništenje Sotone - palih anđela i nepokajanih ljudskih bića – i ponovno stvaranje Zemlje kao večnog doma otkupljenih. Na taj način će božansko Providenje nadvladati strašne gubitke u toku kosmičkog sukoba i osigurati večni sklad i sreću inteligentnih stvorenih bića.

VIII. Komentari Elen G. Vajt

A. Poziv na razumevanje

"Biblija sama sebe tumači... Onaj koji proučava Bibliju mora se naučiti da je posmatra kao celinu, i da uoči međusobni odnos njenih delova. On treba da se upozna s njenom velikom središnjom temom, s Božjom prvobitnom namerom sa svetom, s nastankom velike borbe i s delom spasenja. Treba da razume prirodu dva načela koja se bore za prevlast, i da nauči da prati njihovo delovanje u izveštajima istorije i proroštva, sve do velikog završetka. Treba da vidi kako ova velika borba prožima svaki stepen ljudskog iskustva; kako i on sam u svakom svom životnom delu otkriva ili jednu ili drugu od ove dve suprotne pobude; i kako, želeo to ili ne, on čak i sada odlučuje na čijoj će se strani naći u ovom sukobu." (Ed 190)

B. Sukob prorečen

"Plan za naše spasenje nije bio neka naknadna misao, plan načinjen posle Adamovog pada. On je bio otkrivenje 'tajne koja je bila sakrivena od postanja sveta' (Rimljanima 16,25). On je otkrivenje načela koja su od večnosti bila temelj Božjeg prestola. Od samog početka Bog i Hristos znali su za Sotonin otpad i čovekov pad izazvan delovanjem prevarne sile otpadnika. Bog nije uzrok postojanja greha, ali je unapred video njegovo postojanje i stvorio sredstvo kojim će se suprotstaviti ovoj strašnoj mogućnosti." (DA 22)

"Božanstvo je bilo puno samilosti prema ljudskom rodu i Otac, Sin i Sveti Duh dali su sebe u ostvarenju plana otkupljenja." (CH 222)

"U savetima Neba, pre nego što je svet bio stvoren, Otac i Sin su se zajednički zavetovali da će, ukoliko se čovek pokaže neveran Bogu, Hristos, koji je jedno s Ocem, zauzeti mesto prestupnika i pretrpeti pravednu kaznu koja će morati da bude određena." (MS 145, 1897; 6BC 1070)

C. Poreklo sukoba

1. Moralni zakon: Temelj božanske vladavine

"Sve u prirodi, od trunke u sunčevom zraku do svetova u visini, podložno je zakonu. Od poslušnosti tim zakonima zavise red i sklad u svetu prirode. Isto tako, postoje velika načela pravednosti koja upravljaju životom svih razumnih bića, i od prilagođavanja tim načelima zavisi dobrobit svemira. Božji zakon je postojao i pre nego što je Zemlja bila stvorena. Anđeli se upravljaju po njegovim načelima, i da bi i Zemlja bila u skladu s Nebom, i ljudi moraju slušati božanske propise." (MB 48)

"Pošto je zakon ljubavi temelj Božje vladavine, blaženstvo svih stvorenih bića zavisilo je od njihove potpune saglasnosti s Njegovim načelima pravde. Bog očekuje od svih svojih stvorenja službu iz ljubavi, poštovanje koje se temelji na pravilnom razumevanju Njegovog karaktera. On ne voli iznuđenu vernost, zato daje svim bićima slobodnu volju da bi mu dragovoljno služila." (GC 493)

2. Zašto Lucifer nije bio uništen u početku sukoba

"Čak i kada je odlučeno da Sotona ne može više ostati na Nebu, neizmerna Božja mudrost nije uništila Sotonu. Pošto Bogu može da bude ugodna samo služba iz ljubavi, vernost Njegovih stvorenja morala se temeljiti na osvedočenju u Njegovu pravičnost i dobrotu. Stanovnici Neba i drugih svetova, pošto nisu bili pripremljeni da razumeju prirodu i posledice greha, ne bi mogli razumeti Božju pravednost i Božje milosrđe ako bi Sotona odmah bio uništen. Da je odmah bio uklonjen, oni bi služili Bogu više iz straha nego iz ljubavi. Uticaj varalice ne bi bio sasvim uništen, niti bi duh pobune bio sasvim iskorenjen. Moralo se dozvoliti da zlo sazri. Za dobro celog svemira i za sva vremena bilo je neophodno da Sotona potpunije razvije svoja gledišta da bi sva stvorenja mogla u pravoj svetlosti sagledati njegove optužbe protiv božanske vladavine i da se pravednost, Božja milost i nepromenljivost Božjeg zakona nikada više ne bi dovodila u sumnju." (GC 498.499)

3. Pad čoveka: po uzoru na pad Sotone

"Nije bilo nikakvog otrova u samom plodu, i greh nije bio samo u popuštanju apetitu. Nepoverenje u Božju dobrotu, neverovanje u Njegovu reč, odbacivanje Njegovog autoriteta, učinilo je naše praroditelje prestupnicima i donelo u svet poznavanje zla. To je otvorilo vrata svakoj vrsti laži i zablude." (Ed 25)

D. Sukob na Zemlji – Stari zavet

1. Sotona uzurpirao vlast na Zemlji

"Nakon što je naveo čoveka na greh, Sotona je proglasio Zemlju svojom i sebe nazvao knezom ovoga sveta. Pokorivši svojoj prirodi oca i majku ljudskog roda, odlučio je da ovde osnuje svoje carstvo. Objavio je da ga je čovek izabrao za svog vladara. Upravljajući čovekom, imao je i vlast nad ovim svetom." (DA 114.115)

2. Poslušnost moralnom zakonu: temelj blagostanja

"Pri stvaranju Njegova (Božja) namera je bila da Zemlja bude nastanjena bićima čije će postojanje biti na blagoslov njima samima i njihovim bližnjima i na čast njihovom Stvoritelju... U svom zakonu Bog je otkrio načela koja su temelj svakog pravog uspeha i naroda i pojedinca. 'Jer je to mudrost vaša i razum vaš!' – rekao je Mojsije Izrailjcima o Božjem zakonu. 'Jer nije prazna reč da za nju ne marite, nego je život vaš!' (5. Mojsijeva 4,6; 32,47) Blagoslovi koji su na ovaj način zajamčeni Izrailju, zajamčeni su pod istim uslovima i u istoj meri svakom narodu i svakom pojedincu pod celim nebom." (Ed 174)

3. Sotona potkopava poslušnost Izrailja

"Sotona je bio odlučan da zadrži u svojoj ruci vlast nad hananskom zemljom i kada je ona pretvorena u boravište sinova Izrailjevih i kada je Božji zakon postao zakon zemlje, zamrzio je Izrailj surovom i otrovnom mržnjom i zaverio se da će ga uništiti. Uz pomoć zlih duhova uveo je strane bogove; i zbog prestupa, izabrani narod je konačno bio izagnan iz Obećane zemlje." (PP 688.689)

E. Sukob na Zemlji – Novi zavet

1. Potreba da se pravi Božji karakter otkrije čoveku

"Zemlju je obavio mrak pogrešnog shvatanja Boga. Da bi se mračne senke mogle rasterati, da bi se svet mogao vratiti Bogu, morala je da bude slomljena Sotonina zavodnička moć. To se nije moglo učiniti silom. Primena sile je suprotna načelima Božje vladavine. On želi jedino službu iz ljubavi; a ljubav se ne može iznuditi, ona se ne može zadobiti silom ili vlašću. Samo ljubav može probuditi ljubav. Upoznati Boga znači zavoleti ga. Njegov karakter se morao pokazati kao suprotnost Sotoninom karakteru. Taj posao je moglo obaviti samo jedno jedino Biće u celom svemiru. Samo Onaj koji je poznavao visine i dubine Božje ljubavi morao ju je objaviti. I zato je u mračnoj noći ovoga sveta moralo zasijati Sunce pravde, 'sa zdravljem na svojim krilima' (Malahija 4,2)" (Da 22)

2. Sotonin pravi karakter razobličen na krstu

"Sotona je nagnao svet da odbaci Hrista...Razbuktana vatra zavisti i zloće, mržnje i osvete plamtela je na Golgoti protiv Božjeg Sina dok je celo Nebo u nemom užasu posmatralo ovaj prizor." (GC 501)

"Sve do Hristove smrti anđelima i bezgrešnim svetovima nije bio jasno otkriven Sotonin karakter. Veliki otpadnik se tako zaodenuo prevarom da čak ni sveta bića nisu shvatila njegova gledišta. Nisu jasno sagledala prirodu njegove pobune." (DA 758)

"Sotona je uvideo da je njegova maska razobličena. Njegova vladavina je bila ogoljena pred bezgrešnim anđelima i nebeskim svemirom. On se sam pokazao kao ubica. Prolivši krv Božjeg Sina, izgubio je svaku naklonost nebeskih bića ... Poslednja veza simpatije između Sotone i nebeskog sveta bila je raskinuta." (DA 761)

3. Krst: otkrivena božanska pravednost i milost

"Bog nije promenio svoj zakon, ali se u Hristu žrtvovao za čovekovo otkupljenje. 'Jer Bog beše u Hristu i svet pomiri sa sobom.' (2. Korinćanima 5,19)" (Isto, 762)

"Bog je jasno pokazao svoju odvratnost prema ideji pobune. Celo Nebo je videlo kako se u osudi Sotone i otkupljenju čoveka pokazala Njegova pravednost. Lucifer je objavio da svaki prestupnik, ukoliko je Božji zakon zaista nepromenljiv i ukoliko se njegova kazna zaista ne može oprostiti, mora zauvek izgubiti Božju naklonost. On je govorio da je grešni rod stavljen izvan dohvata otkupljenja i da zato predstavlja njegov zakoniti plen. Međutim, Hristova smrt je predstavljala nepobitan dokaz u prilog čoveka. Kazna propisana zakonom pala je na Onoga koji je bio jednak Bogu, i čovek je dobio pravo da prihvati Hristovu pravednost i da sotonsku silu pobeđi pokajničkim životom i poniznošću, isto onako kao što je Božji Sin pobeđio. I tako je Bog ostao pravedan i ipak opravdao sve one koji veruju u Isusa." (GC 502.503)

4. Sukob u mikrokosmosu

"Mnogi smatraju da ovaj sukob između Hrista i Sotona nema nekog naročitog uticaja na njihov život, pa ga smatraju potpuno nevažnim. Međutim, ova borba se ponavlja na području svakog ljudskog srca. Nikada niko ne može napustiti redove zla da bi se posvetio službi Bogu bez suočavanja sa Sotoninim napadima. Kušanja kojima se Hristos odupro ista su ona kojima se mi tako teško odupiremo." (DA 116)

"Sotona je napadao Hrista svojim najoštrijim i najlukavijim iskušenjima, ali je bio odbijen u svakom sukobu. Te bitke su bile vođene u našu korist; te pobeđe su i nama omogućile da pobeđimo. Hristos će dati snagu svima koji je traže. Sotona nikoga ne može pobediti bez njegovog pristanka. Kušač nema vlasti da kontroliše čovekovu volju ili da primora dušu da zgreši. On može da nas uznemirava, ali ne može da nas okalja. On može da nam nametne tešku duševnu borbu, ali ne može da nas oskrvne. Činjenica da je Hristos pobeđio treba da nadahne Njegove sledbenike da se hrabro i muški bore protiv greha i Sotone." (GC 510)

"Zakon zahteva pravednost – pravedan život, savršen karakter, a to čovek nije u stanju da ispuni. On ne može da zadovolji zahteve Božjeg svetog zakona. Ali je Hristos, koji je došao na Zemlju kao čovek, živio svetim životom i oblikovao savršen karakter. Sve to nudi kao dragovoljni dar svima koji žele da ga prime. Njegov život je ponuđen umesto života čoveka. I tako, zahvaljujući Božjem strpljenju, ljudi mogu da dobiju oprostjenje greha iz prošlosti. I više od toga, Hristos nadahnjuje ljude božanskim osobinama. On izgrađuje ljudski karakter po ugledu na božanski

karakter, privlačno tkivo duhovne snage i lepote. I tako se istinska pravednost zakona ispunjava u onome koji veruje u Hrista. Bog može da bude 'pravedan i da pravda onoga koji je od vere Isusove' (Rimljanima 3,26)." (DA 762)

F. Sukob završen

1. Priroda poslednjeg sukoba oko Božjeg zakona

"Još od samog početka velike borbe na Nebu, Sotona je nameravao da obori Božji zakon. Da bi postigao taj svoj cilj, pobunio se protiv Stvoritelja i pošto je bio izbačen sa Neba, nastavio je svoju borbu na Zemlji. Da obmane ljudi i da ih tako navede da prestupe Božji zakon, to je bio cilj koji je neprestano imao pred očima. Hoće li to postići odbacivanjem celog zakona ili ukidanjem samo jednog njegovog propisa, na kraju krajeva ishod bi bio isti. Onaj koji 'sagreši u jednome' pokazuje prezir prema celom zakonu; svojim uticajem i primerom staje na stranu prestupa; i tako postaje 'kriv za sve' (Jakov 2,10).

Trudeći se za izazove prezir prema božanskim uredbama, Sotona je izopačio biblijske doktrine, i zabluda se tako ugradila u veru hiljada ljudi koji tvrde da se drže Biblije. Poslednji veliki sukob između istine i zablude je samo poslednja bitka u dugotrajnom ratu oko Božjeg zakona. Mi sada upravo ulazimo u tu bitku – u bitku između ljudskih zakona i Gospodnjih propisa, između biblijske religije i religije bajki i tradicija." (GC 582)

2. Subota: proba vernosti

"Ali, niko neće biti izložen Božjem gnevu sve dok istina ne bude otkrivena njegovom umu i savesti i dok ne bude odbačena... Svako će morati da dobije dovoljno svetlosti da bi razumno mogao da donese odluku.

Subota će biti velika proba vernosti, jer je kao istina posebno izložena napadima. Kada ljudi budu stavljeni pred ovu konačnu probu, tada će se povući linija razdvajanja između onih koji služe Bogu i onih koji mu ne služe. I dok će poštovanje lažnog dana odmora u skladu sa zakonima države i suprotno četvrtoj zapovesti, predstavljati izjavu vernosti sili koja se protivi Bogu, svetkovanje pravog dana odmora, prave Subote, u znak poslušnosti Božjem zakonu, biće dokaz vernosti Stvoritelju. I dok jedna grupa, prihvatajući znak pokornosti zemaljskim silama, prima žig zveri, druga, odlučujući se za zalog odanosti božanskom autoritetu, dobija Božji pečat." (GC 605)

"Sada je vreme da se pripremimo. Božji pečat nikada neće biti stavljen na čelo nečistog čoveka ili žene. On nikada neće biti stavljen na čelo častoljubivog čoveka ili žene koji vole svet. On nikada neće biti stavljen na čelo čoveka ili žene lažljivog jezika ili prevarljivog srca. Svi koji primaju pečat moraju biti bez mane pred Bogom – kandidati za Nebo." (5T 216)

G. Neke teološke implikacije

1. Odbrana Božjeg karaktera

"Plan otkupljenja ima mnogo širu i dublju svrhu od spasenja čoveka. Nije samo zbog toga Hristos došao na Zemlju; nije došao samo zato da bi stanovnici ovoga maloga sveta mogli poštovati Božji zakon onako kako ga treba poštovati; već i zato da Božji karakter opravda pred očima svemira. O toj posledici svoje velike žrtve – o njenom uticaju na razumna bića na drugim svetovima, kao i na čoveka – Spasitelj je mislio kada je neposredno pre svog raspeća izjavio: 'Sada je sud ovome svetu, sada će biti isteran knez ovoga sveta napolje. I kada ja budem podignut od zemlje, sve ću privući k sebi.' (Jovan 12,31.32) Hristovo delovanje kada je umro za spasenje čoveka neće samo učiniti da Nebo postane dostupno ljudima, već će pred očima celog svemira opravdati Boga i Njegovog Sina i Njihovo postupanje prema Sotoninoj pobuni. Ono će potvrditi trajnost Božjeg zakona i otkriti prirodu i posledice greha." (PP 68.69)

2. Pobuna: pouka svemiru

"Trebalo je da Sotonina pobuna posluži kao pouka celom svemiru u toku svih budućih vekova, da trajno svedoči o prirodi i strašnim posledicama greha. Delovanje Sotonine vladavine, njen uticaj na ljude i anđele, trebalo je da pokažu kako izgledaju rodovi odbacivanja božanskog autoriteta. Trebalo da posvedoče da je s postojanjem Božje vladavine i s Njegovim zakonom povezano blagostanje svih stvorenih bića. I tako je trebalo da istorija ovog užasnog eksperimenta s pobunom posluži kao trajna zaštita svim svetim bićima, da ih spreči da pogrešno shvate prirodu prestupa, da ne zgreše i da pretrpe kaznu za greh." (GC 499)

3. Stvorena dela na probi: zauvek lojalni

"Celi svemir će biti svedok prirode i posledica greha. Njegovo konačno istrebljenje, koje bi u početku uplašilo anđele i nanelo sramotu Bogu, sada će opravdati Njegovu ljubav i uspostaviti Njegovu čast pred stanovnicima svemira koji uživaju da ispunjavaju Njegovu volju i u čijim srcima se nalazi Njegov zakon. Zlo se više nikada neće pokazati. Božja Reč kaže: 'Neće se dva puta podignuti pogibao!' (Naum 1,9) Božji zakon, koji je Sotona podrugljivo nazvao jarmom ropstva, biće slavljen kao zakon slobode. Okušana i potvrđena stvorenja nikada više neće biti skrenuta s puta vernosti Onome čiji karakter se u potpunosti otkrio pred njima kao beskrajna ljubav i neograničena mudrost." (GC 504)

4. Božanska pravednost

"Život pobune protiv Boga onesposobio ih je za Nebo. Njegova čistota, svetost i mir predstavljali bi mučenje za njih; slava Božja bila bi kao oganj koji sažiže. Oni bi čeznuli da pobegnu sa toga svetoga mesta. Oni bi radosno dočekali uništenje koje bi ih sakrilo od lica Onoga koji je umro da bi ih spasio. Sudbina bezakonika je određena njihovim ličnim izborom. Njihovo isključenje s Neba je bilo dragovoljno s njihove, a pravedno i milostivo s Božje strane." (GC 543)

IX. Literatura

Augustine, *The City of God*. Trans. Marcus Dods. *Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church*. Ed. Philip Schaff. Grand Rapids: Eerdmans, 1979. vol 2.

Bauer, Walter. A Greek-English Lexicon of the New Testament. Trans. William F. Arndt and F. Wilbur Gingrich. Chicago: University of Chicago Press, 1957.

Bible Reading Gazette, The. Battle Creek, Mich. Review and Herald, 1914.1935. rev. 1947.

Boyd, Gregory A. God at War: The Bible and Spiritual Conflict. Downers Grove, Ill. InterVarsity Press, 1997.

Calvin, John. Institutes of Christian Religion. Trans. Henry Beveridge. Grand Rapids: Eerdmans ((one vol ed), 1989. 1997.

Crossier, O.R.L. "The Law of Moses" The Day Star Extra, Feb 7,1846.

Damsteegt, P. Gerard. Foundations of the Seventh-Day-Adventist Message and Mission. Berrien Springs, Mich. Andrews University Press, 1977.

Daniells, Arthur G. Christ Our Righteousness. Washington, D.C. Review and Herald, 1941.

Forsyth, Neil. The Old Enemy: Satan and the Combat Myth. Princeton, N.J. Princeton University Press, 1987.

Froom, LeRoy E. The Prophetic Faith of Our Fathers. Washington, D.C. Review and Herald, 1946-1954. 4. vols.

Fuller, Daniel P. "Satan" International Standard Bible Encyclopedia, fully rev. Geoffrey W. Brompley, ed. Grand Rapids: Eerdmans, 1988. vol 4.

Gilbert, F.C. Messiah in His Sanctuary. Washington, D.C. Review and Herald, 1937.

Gonzales, Justo L. A History of Christian Thought. Nashville/New York: Abington Press, 1970. Vol 1.

Haskell, Stephen N. The Story of the Seer of Patmos. Washington, D.C. Review and Herald, 1905.

Holbrook, Frank B. The Atoning Priesthood of Jesus Christ. Berrien Springs, Mich. Adventist Theological Society Publications, 1996.

Jeremias, Joachim. New Testament Theology. New York, Charles Scribner's Sons, 1971.

LaSor, William S. "Zoroastrianism" Evangelical Dictionary of Theology. Ed. Walter A. Elwell. Grand Rapids: Baker Book House, 1984.

LaRondelle, Hans K. "Armageddon: Sixth and Seventh Plagues". Symposium on Revelation. Daniel and Revelation Committee Series, Ed. Frank B. Holbrook. Siver Springs, Md. Biblical Research Institute, 1992. 2; 373-390.

Lewis, C.S. *Mere Christianity*. New York, MasMillan, 1952.

Maxwell, C. Mervyn. *God Cares*. Boise, Idaho: Pacific Press, 1985. Vol. 2.

Milton, John. *Paradise Lost and Paradise Regained*. Ed. Christopher Ricks. The Signet Classic Poetry Series. New York, Penquin Books U.S.A. Ins. 1968.

Origen, *De Principiis*. Ante-Nicene Fathers. Ed. Alexander Robertas, James Donaldson. Grand Rapids: Eerdmans, 1959. reprint. vol. 2.

Schaff, Philip. *History of the Christian Church*. Grand Rapids. Eerdmans. 1959. reprint. vol.2.

Seventh-Day-Adventist Believe.... Washington, D.C. Ministerial Association, General Conference of SDA, 1988.

Unger, Merrill F. "Satan" *Evangelical Dictionary of Theology*. Ed. Walter a. Elwell. Grand Rapids: Baker Book House, 1984.

Van Alstine, G.A. "Dispersion" *The International Standard Bible Encyclopedia*, fully rev. Ed. Geoffrey W. Bromley. Grand Rapids: Eerdmans, 1979. Vol. 1.

Waggoner, J.H. *Eden to Eden*. Oakland, Calif. Pacific Press, 1890.